
NAZIONALE
VITT. EMANUELE
14
16 A
25

COMMENTARII IN OMNES DIVI PAVLI EPISTOLAS, EX LVcubrationibus. S. Augustini Catholicæ Ecclesiæ probatissimi Doctoris,

PER VENERABILEM BEDAM presbyterum Selecti.

ADDITO ELENCHO LOCORVM PROPE omnium, quorum in nouo testamento fit mentio, aliarumque rerum, & vocum, quæ vsui esse scripturarum studiosis possint.

IN DOMINO

CONFIDO

VENETIIS
Sub signo Sancti Bernardini.
M. D. XLIII.

SEQVITVR TABVLA SERIE LITERA

tria sententiarum & vocum insignium in collectaneis Venerabilis Bedæ Presby/teri in Epistolas diui Pauli, ex operibus Sancti Augustini episcopi.

* * *

* * *

FINIS.

HIERONYMVS IN CATALOGO SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM.

AVLVS apostolus, qui ante Saulus, extra numerum duodecim apostolorũ, de tribu Beniamin et oppido Iudææ Gischalis fuit: quo a Romanis capto, cum parentibus suis Tarsum Ciliciæ cõmigrauit, a quibus ob studia legis missus Hierosolimã, a Gamaliele uiro doctissimo, cuius Lucas meminit, eruditus est. Act. 5. Cum Act. 8. autem interfuisset neci martyris Stephani, et acceptis à pontifice templi epistolis, ad persequendos eos qui Christo crediderant, Damascum pergeret, reuelatione compulsus ad fidem quæ in actibus apostolorum scribitur, in Act. 10. vas electionis de persecutore translatus est. Cumq; primum ad prædicationem eius Sergius Paulus proconsul Cypri credidisset, ac eo quod cum Christi fidei subegerat, Act. 12. sortitus est nomen Paulus, et iuncto sibi Barnaba, multis vrbibus peragratis, reuertensq; Hierosolimam, a Petro Iacoboq; et Ioanne gẽtium apostolus ordinatur. Et quia in actibus apostolorum plenissime de eius cõuersatione scriptum est, hoc tantum dicam, quod post passionem domini vicesimoquinto anno, id est secundo Neronis, eo tempore quo Festus procurator Iudææ successit Felici Romã vinctus mittitur, et biẽniũ in libera manẽs custodia, aduersus Iudæos de aduẽtu Christi quotidie disputauit.

Sciendum autem in prima satisfactione, nec dum Neronis imperio roborato, nec in tanta erumpente scelera; quanta de eo narrant historie, Paulum a Nerone dimissum, vt euangelium Christi, in occidentis quoq; partibus prædicaret, sicut ipse scribit in secunda epistola ad

Cap.iiij. Timotheum, eo tempore quo et passus est, de vinculis dictat epistolam. In prima mea satisfactione, nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt: non eis imputetur. Dominus autem mihi affuit et confortauit me, vt per me predicatio compleretur, et audirent omnes gentes, et liberatus sum de ore leonis: Manifestissime leonem propter crudelitatem. Neronem significans. Et in sequentibus. Liberatus sum de ore leonis. Et statim liberauit me dominus ab omni opere malo, et saluauit me in regnum suum cœleste, quod scilicet presens sibi sentiret imminere martyrium. Nam et in eadem epistola præmiserat. Ego enim iam immolor, et tempus resolutionis meæ instat. Hic ergo decimoquarto Neronis anno, eodem die quo Petrus, Rome pro Christo capite truncatus, sepultusq; est in via Ostiensi, anno post passionem domini tricesimoseptimo.

Scripsit autem decem ad septem ecclesias epistolas, ad Romanos vnam, ad Corinthios duas, ad Galatas vnã, ad Ephesios vnam, ad Philippenses vnam, ad Colossenses vnam, ad Thessalonicenses duas. Præterea ad discipulos suos, Timotheo duas. Tito vnam, Philemoni vnam. Epistola autem quæ fertur ad Hebræos non eius creditur, propter stili sermonisq; distantiam: sed vel Lucæ euangelistę iuxta quosdam: vt vel Clemen-

tis, Romanæ postea ecclesiæ episcopi, quem aiunt sententias Pauli proprio ordinasse et ornasse sermone: vel certe quin Paulus scribebat ad Hebræos, et propter inuidiam sui apud eos nominis, titulum in principio salutationis amputauerat. Scripserat, vt Hebræus Hebræis Hebraice, id est suo eloquio disertissime, vt ea quæ eloquenter scripta fuerant in Hebræo, eloquentius verterentur in Græcum, et hanc causam esse, quòd a ceteris Pauli epistolis discrepare videatur. Legunt quidam et ad Laodicenses, sed ab omnibus exploditur.

PRAEFACIO .S. HIERONYMI IN OMNES EPISTOLAS S.PAVLI.

RIMVM quæritur, quare post euangelia quæ supplementum legis sunt, & in quibus nobis exempla & præcepta viuẽdi plenissime digesta sunt voluerit apostolus has epistolas ad singulas ecclesias destinare. Hac autem causa factum videtur, vt scilicet initia nascentis ecclesiæ nouis causis existentibus præueniret, & vt præsentia atque orientia resecaret vitia, & post futuras excluderet quæstiones, exemplo prophetarum, qui post editam legem Moysi in qua omnia dei mandata legebantur, nihilominus tamen doctrina sua rediuiua semper populi compressere peccata, & propter exemplum viuẽdi libros ad nostram etiam memoriam, transmiserunt. Deinde quæritur cur non amplius q̃ decẽ epistolas ad ecclesias scripserit (Decem, sunt enim cum ea quæ dicitur ad Hebræos) nã reliquæ quattuor ad discipulos specialiter sunt por recte ostenderet nouum nõ discrepare a veteri testamento, & se contra legem non facere Moysi. ad numerum primorum decalogi mandatorum suas epistolas destinauit: & quot ille præceptis a Pharaone instituit liberatos, totidẽ epistolis a diabolis & idololatriæ seruitute edocet acquisitos. Nam & duas tabulas lapideas duorum testamentorum figuram habuisse eruditissimi tradiderunt: Epistolam sane quæ ad Hebræos scribitur, quidam Pauli non esse affirmant, eo quod non sit eius nomine titulata, & ꝓpter sermonis styliq; distantiam, sed aut Barnabæ iuxta Tertullianũ, aut Lucæ iuxta quosdam, vel certe Clementis discipuli apostolorum, & episcopi Roma

næ ecclesiæ post apostolos ordinati. Quibus respō-
dendum est, si propterea Pauli non erit quia eius nō
habet nomen, ergo nec alicuius erit, quia nullius no
mine titulatur: quod si incōueniens absurdumq; est,
ipsius magis esse credenda est, quæ tanto doctrinæ
suæ fulget eloquio. Sed quoniam apud Hæbreorū
ecclesias. quasi destructor legis falsa suspititione ha-
bebatur, voluit tacito nomine de figuris legis & ve-
ritate Christi reddere rationem, ne odium nominis
fronte prelati vtilitatem excluderet lectionis. Non
est: sane mirum si eloquentior videatur in proprio,
idest hebræo, q; in peregrino, idest in græco, quo
cæteræ epistolæ sunt scriptæ sermone.

Mouet etiam quosdam quare Romanorum epi-
stola in primo sit posita, cum eam non primo scrip- Roma. xv.
tam ratio manifestet. Nam hanc se proficiscentem
Hierosolymam scripsisse testatur, cum Corinthios
& alios iam ante vt ministerium quod secum porta-
turus erat colligerent, literis adhortatus sit. Sed inde
intelligit quidam volunt ita omnes epistolas ordina
tas, vt prima poneretur quāuis posterior fuerit de-
stinata, vt per singulas epistolas gradibus ad pfectio
ra veniretur. Romanorum namq; pleriq; tam rudes
erant, vt non intelligerent dei se gratia, & non suis
meritis esse saluatos, & ob hoc duo inter se populi
conflictarent. Idcirco illos indigere asserit corrigi,
vitia gentilitatis priora commemorans. Corinthiis
autem iam dicit scientiæ gratiam esse concessam, &
non tam omnes increpat, quam cur peccantes non
increpauerunt repræhendit: sicut ait, Auditur inter
vos fornicatio. Et iterum, Congregatis vobis cum 1. Cor. vi.
meo spiritu, tradere huiusmodi Satanæ. In secunda
vero Corinthii laudantur, & vt magis ac magis pro
ficiant cōmonentur. Galatæ vero iam nullius crimi-
nis arguuntur: nisi hoc tantum, quod callidissimis
pseudo apostolis crediderunt. Ephesii sane nulla re-

prehensione, sed multa laude sunt digni, quia fidem apustolicam seruauerunt. Philippenses etiam multo magis collaudantur, qui nec audire quidem falsos apostolos voluerũt. Thessalonicenses nihilominus in duabus epistolis omni laude proseqtur, eo quod non solum fidem inconcussam seruauerint veritatis, sed etiam in persecutione ciuium fuerint constantes inuenti. Colossenses autem tales erant, vt cũ ab apostolo visi corporaliter non fuissent, hac laude digni haberentur. Et si corpore (inquit) absens sum, sed spiritu vobiscum sum gaudẽs, & videns ordinem vestrum. De Hebræis vero quid dicendum est: quorum Thessalonicẽses qui plurimum laudati sunt, imitatores facti esse dicũtur. Sicut ipse ait, Et vos fratres imitatores facti estis ecclesiarũ dei, quæ sunt in Iudæa, eadem enim passi estis & vos a cõtribulibus vestris, quæ & illi a Iudæis. Apud ipsos quoq; hebræos eadem commemorat dicens, Nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscenntes vos habere meliorem & manentem substantiam.

1. Thes. ij.

Heb. x.

ARGVMEMTVM EPISTOLAE AD ROMANOS.

OMANI *sunt qui ex* Iudæis, *et gentibus crediderunt*. Hi *superba contentione volebant se alterutrum supponere*. Nam Iudæi dicebant, Nos *sumus populus dei, quos ab initio dilexit et fouit, nos circuncisi ex genere* Abraham, *sancta descendimus ex stirpe: et notus retro apud* Iudæam *tantum deus*. Nos de Ægypto *signis dei et virtutibus liberati, mare sicco pertransiuimus pede, cum inimicos nostros grauissimi fluctus inuoluerent*. Nobis *pluit manna dominus in deserto, et quasi filiis suis cæleste pabulum ministrauit*. Nos *die noctuq; in columna nubis, ignisq; præcessit, vt nobis in inuio iter ostenderet*. Atq; *vt cætera eius circa nos immensa beneficia taceamus, nos soli digni fuimus dei legem accipere, et vocem dei loquentis audire, eiusdemq; cognoscere voluntatem*. In *qua lege nobis promissus est* Christus, *ad quos etiam ipse se venisse testatus est dicens*, Non *veni nisi ad oues quæ perierant* Matt.xv. *domus* Israel, *cum vos canes potius q̃ homines appellauerit*. Æquum *ne ergo est vt idola hodie deserentes quibus ab initio deseruistis, nobis comparemini, et non potius in proselytorum locum ex legis auctoritate, et consuetudine deputemini?* Et *hoc ipsum non merebamini, nisi quia larga semper dei clementia voluit vos ad nostram immitationem admittere*.

Gentes etiam econtrario respondebant. Quanto enim maiora erga vos dei beneficia narraueritis, tanto maiores vos criminis reos esse monstrabitis. Semper enim his omnibus extitistis ingrati: Nam ipsis pedibus quibus aridum mare transistis, ludebatis ante idola quæ fecistis, et ipso ore quo pauloante ob necem aduersariorum domino cantaueratis, simulacra vobis fieri poposcistis. Illis oculis quibus venerando deum in nube vel igne conspicere solebatis, simulacra intuebamini. Manna quoq; vobis fastidio fuit, et semper in deserto contra dominum murmurastis, ad Aegyptum vnde vos manu valida eiecerat, redire cupientes. Quid plura? Ita patres vestri crebra prouocatione dominum irritauerunt, vt omnes in eremo morerentur: nec plus ex senioribus eorum q̄ duo homines terram repromissionis intrarent. Sed quid antiqua replicamus? cum etiam si illa minime fecissetis, de hoc solo nemo vos dignos venia iudicaret, q̄ dominum Christum prophetarum semper vobis vocibus repromissum, non solum suscipere noluistis, sed etiam morte pessima peremistis. Quem vt nos cognouimus statim credidimus, cum nobis de eo antea non fuerit prædicatum. Vnde probatur: q̄ idolis seruiuimus, non obstinationi mentis, sed ignorantiæ deputandū. Qui enim cognitum illico sequimur, olim vtiq; sequeremur si antea cognouissemus. Sic aūt vos de generis nobilitate iactatis quasi non morum imitatio magis q̄ carnalis natiuitatis, filios vos faciat esse sanctorum. Deniq; Esau, et Ismael cum de stirpe sint Abrahæ, minime tamen in filios reputantur. His taliter

altercantibus apostolus se medium interponens, ita partium dirimit quæstiones, ut neutrum eorum sua iustitia salutem meruisse confirmet: ambos uero populos et sciē ter et grauiter deliquisse: Iudæos ꝙ per præuaricationem legis deum inhonorauerint: gentes uero ꝙ cū cognitum de creatura creatorem ut deum debuerint uenerari, gloriam eius in manu facta mutauerint simulacra. Vtrosq; etiam similiter ueniam consecutos, æquales esse ueracissima ratione demonstrat, præsertim cum in eadem lege prædictum, et Iudeos et gētes ad Christi fidem vocandos esse, ostendat quamobrem vicissim eos humilians ad pacem et concordiam cohortatur.

Principio ab ipsa mundi compositione damnat ingratitudinis uniuersum hominum genus: quod in tanta operum excellentia opificem non recognoscant. Imo cum agnoscere cogantur, non eo quo decet honore prosequantur eius maiestatem, sed sua uanitate prophanent ac uiolent. Ita omnes rei peraguntur impietatis, qua nullum est magis detestandum flagitium. Ac quo magis eluceat, omnes defecisse a Domino, recenset fœda et horrenda facinora, quibus passim sunt homines obnoxii. Quod manifesto Argumento est, à Deo nos degenerasse, quandoquidem illa diuinæ iræ signa sunt, quæ non nisi impiis extarent. Quoniam aut Iudei, et ex gentibus quidam dum externæ sanctimonie velo, internam nequitiam obtegebant, minime uidebantur horum facinorum arguendi, Ideoq; communi damnatione eximendi putabantur, In illam fictam sanctitatem stilum dirigit Apostolus; Et quoniam sanctu- Primum cap.

lis illis larua detrahi coram hominibus non poterat, eos ad Dei iudicium reuocat, cuius oculos neq; latentes cupiditates fallunt.

Postea facta partitione seorsum Iudeos et gentes ad tribunal Dei sistit, gentibus ignorationem quam prætendebant ab ignorantia, præcidit, quòd conscientia uice legis illis foret, à qua satis superq; arguebantur Iudeos unde defensionem captabant urget maxime, nempe a lege scripta, cuius cũ transgressores ostenderentur, iniquitatem inficiari non poterant quando ipso Dei ore aduersus eos iam pronunciata erat sententia. Simul obiectionem excipit, quæ ab ipsis facere uideri poterat, nempe, quod Dei Fæderi, quod eis erat sanctificationis nota iniuria fiebat, nisi ab aliis discernerentur. Hic primo docet iure Fæderis nihil eos præcedere ceteris, quando sua perfidia ab eo desciuerint. Deinde ne quid diuinæ promissionis constantiæ derogetur, concedit eis aliquam ex fædere prærogatiuam: sed quæ in Dei misericordia, non ipsorum merito sita sit. Ideo propriis dotibus manere gentibus equales. Tum iudeos et gentes esse omnes peccatores, confirmat ab autoritate scripturæ: ubi etiam non nihil attingit de legis usu.

Tertium cap.

Vbi plane humanum genus spoliauit et uirtutis suæ fiducia, et iustitiæ gloria, diuiniq; iudicii seueritate consternauit, redit iam ad id quod proposuerat: fide nos iustificari, exponens que sit illa fides, et qualiter per eam nobis acquiratur Christi iustitia. His subiicit ad finem capitis tertij, insigne epiphonema, ad retunden-

dam humani supercilij ferociam, ne audeat aduersus Dei gratiā se efferre. et ne Iudei tantū Dei gratiam in gēte sua cōcluderēt, eā gētibus quoq; obiter vindicat.

Capite quarto ab exemplo argumentatur, quod il- 4
lustre, ideoq; cauillis nequaquam obnoxium proponit, in Abraham scilicet, qui cum sit pater fidelium, instar regulæ et generalis cuiusdam exemplaris esse debet. Illum ergo ubi fide iustificatum esse probauit, nobis eandem esse tenendam uiam docet. Atq; hic inserit, et contrariorum comparatione sequi, operum iustitiam euanescere, ubi fidei iustificationi locus datur. Quod ex Psalmographo confirmat, qui cum hominis beatitudinem in Dei misericordia reponat, operibus hoc adimit ne beatum hominem reddant, Tum quod ante breuiter attigerat, fusius prosequitur, nihil esse cur Iudei præ gentibus se attollant, quibus cum sit ex æquo hæc illis communis felicitatis: Quando iustitiam Abrahæ in præputio contigisse scriptura narrat: quo loco nonnihil per occasionem de usu circuncisionis annectit. Postea subijcit sola dei bonitate niti salutis promissionem, quia si in legem recumbat nec quietem allatura sit conscientijs, in quibus ipsam oportet stabiliri, nec ad suum complementum unquam peruentura: Proinde ut firma sit ac certa, oportere nos in ipsa amplexanda solam Dei ueritatem intueri, non nos ipsos: Imitatione Abrahæ, qui auersam à seipso considerationem in Dei potentiam intendit: in fine capitis, quo propius exemplum adductū applicet, ad uniuersalem causam, quæ sunt utrinq; similia comparat.

5 Quintum caput post delibatum iustitiæ fidei fructum et effectum, totum ferè in amplificationibus absumit ad rem melius illustrandam: Argumento n. à maiori ducto ostendit, quantum iam redempti et reconciliati Deo expectare ab eius caritate debeamus, quæ tã effusa in peccatores ac perditos fuit, ut impertierit nobis unigenitum atq; unice dilectum filium: Postea comparationes habet peccati cum gratuita, iustitia Christi cum Adam, mortis cum uita, legis cum gratia, unde

6 constet infinita Dei bonitate mala nostra, quamuis ingentia, absorberi: Sexto capite descendit ad sanctificationem quam in Christo obtinemus, Siquidem carni procliue est, simul ac leuem gratiæ huius gustum usurpauit, uitijs ac libidinibus suis placide indulgere, quasi iam defuncta foret, Paulus uero contra hic contendit, non posse nos iustitiam in Christo percipere, quin simul santificationẽ apprehendamus, Argumentatur à Baptismo per quem in Christi participationem initiamur: Illic Christo consepelimur, ut nobis emortui, per eius uitam suscitemur in uitæ nouitatem: Sequitur ergo, sine regeneratione neminem posse induere ipsius iustitiam: inde exhortationes ad uitæ puritatem, ac sanctimoniam deducit, quæ necessario in ijs adparere debent qui à regno peccati, in regnum iustitiæ traducti sunt, repudiata impia carnis indulgentia quæ solutiorem peccandi licentiam in Christo querit: Breuem quoq; mentionem interserit legis abrogatæ, in qua abrogatione elucet nouum testamentum, ubi cum peccatorum oblimione spiritus sanctus promittitur.

Capite ſeptimo ingreditur iuſtam diſputationem de legis uſu, quem uelut digito prius demonſtrare, quaſi aliud agens, rationem aſſignans cur à lege ſoluti ſimus, quia non niſi ad condemnationem per ſe ualebat. Quod ne in legis contumeliam uergeret, fortiter ab omni calumnia ipſam aſſerit. Docet.n.noſtra culpa factũ, ut mortis materiam cederet quæ in uitam data erat. ſimul exponit quomodo per eam peccatum augeatur. Ex in tranſit ad deſcribendam ſpiritus et carnis luctam quam in ſe filij Dei ſentiunt, quandiu carcere mortalis corporis circundatur. ferunt enim concupiſcentiæ reliquias, quibus aſſidue à legis obſequio ex parte retrahuntur. 7

Caput octauũ plenum eſt conſolationibus, ne audita inobedientia quam prius arguerat, ſeu potius imperfecta obedientia, perterritæ fidelium conſcientiæ deijciantur. Verum ne ſibi impij blandiantur, primum teſtatur beneficium hoc non niſi ad regeneratos pertinere, in quibus Dei ſpiritus uiuit, ac uiget. Explicat igitur duo. Omnes qui Domino Chriſto per eius ſpiritum ſunt inſerti, extra damnationis periculum et aleam eſſe, utcunque onerati ſint adhuc peccatis. Deinde omnes qui in carne manent expertis ſanctificationis ſpiritus, nequaquam eſſe tanti boni participes. tum poſtea explicat quanta ſit fiduciæ noſtræ certitudo, quando, quidem ſpiritus Dei ſuo teſtimonio dubitationem ac trepidationem omnem abigit. Ad hæc per anticipationem commonſtat, non poſſe externæ uitæ ſecuritatem interpellari aut conturbari præſentibus miſerijs, quibus hec mortalis uita obnoxios tenet. Quin potius talibus exercitijs ſalutem no- 8

ſtram promoueri, ad cuius excellentiam ſi conferantur omnes preſentes miſerie, nihil reputabuntur. Id Chriſti exemplo confirmat, qui ut primogenitus eſt principatum tenens in Dei familia, ita prototypus eſt, cui nos omnes decet conformari. Proinde quaſi ſecuris rebus optimam gloriationem attexit, qua ſatane potentię, et machinamentis animoſe inſultat,

9 Quando uero pleriq; permouebantur, cum uiderent Iudeos fęderis primarios cuſtodes, atq; heredes a Chriſto abhorrere, quia ſcilicet inde colligebant, aut tranſlatum eſſe fędus ab Abrahe poſteritate, que federis cōplementum aſpernaretur: Aut hunc non eſſe illum redemptorem promiſſum, qui genti Iſraelitice non melius conſuleret, huic queſtioni ab initio noni capitis obuiare incipit. Prefatus ergo de ſua erga populares dilectione, ne quid et odio loqui uideatur, ſe ſimul benigne cōmemoratis quibus preſtabant ornamentis, ad tollendū quod ex eorum cecitate oriebatur offendiculum, molliter delabitur. Ac facit quidem duplex genus filiorum Abrahe, ut oſtendat non omnes qui ex eo ſecundum carnem deſcenderunt, cenſeri in ſemine ad participandam federis gratiam. Contra extraneos, ſi per fidem inſerantur, filiorum haberi loco. Cuius rei exemplū in Iſmael et Eſau profertur. Proinde hinc nos ad electionem Dei reuocat, unde totum negocium dependere neceſſario reputandum eſt. Porrò cum hec electio ſola Dei miſericordia nitatur, fruſtra eius cauſa queritur in hominum dignitate. Ex aduerſo eſt reiectio, cuius tametſi certa eſt iuſtitia, cauſa tamen Dei uoluntate ſuperior non extat.

Circiter finem capitis tum uocationem gentium, tum Iudeorum reprobationem prophetarum uaticinijs testatam commonstrat.

Capite decimo rursum a testificatione sui erga iudeos amoris exorsus, exprimit inanem operum fiduciam illis exitij causam esse. Et ne legem obtenderent, contra occurrit, lege quoq; nos ad fidei iustitiam manuduci. Subiungit hanc iustitiam Dei benignitate promiscue nationibus omnibus offerri. Sed ab his Demum apprehendi, quos Dominus speciali gratia illuminarit. Quod autem plures ex gentibus, quàm ex Iudeis id boni assecuti forent, id quoq; a Mose et Iesaia predictum commemorat, quorum alter de gentium uocatione: Alter de Iudeorum induratione aperte uaticinatus est. 10

Herebat adhuc tamen questio. An non inter Abrahe semen, et alias nationes ex Domini federe aliquid esset discriminis? Hanc dum uult soluere, primum admonet, ne opus Domini ad oculi aspectũ limitetur, quando sepe notitiam nostram electi pretereunt. Quẽadmodum olim falsus fuit Helias, cum putaret religionẽ inter Israelitas interijsse, superstitibus adhuc septem milibus. Deinde ne conturbemur incredulorũ multitudine, quos uidemus Euangelium abominari: Demum asseuerat in Carnali etiã Abrahe posteritate residere Domini fedus: sed penes eos, quos Dominus libera electione predestinauit. tum sermonẽ ad gentes conuertit, ne sua adoptione nimiũ ferocientes, illis tanquã reiectis insultent, quando nulla re illos excellant nisi dignatione Domini, que magis materia humilitatis illis esse debet. Quin nec illam a 11

semine Abrahe recessisse quia gentium fide tandem prouocandi sunt Iudei ad Emulationem : ut ita Dominus totum Israelem suum recolligat .

Tria quæ sequuntur capita , parænetica sunt : sed uarie distincta .

12 *Duodecimum generalibus præceptis Christianam uitam informat.*

13 *Decimum tertium bona ex parte in asserendo magistratuum iure uersatur unde non dubia coniectura colligimus fuisse tunc quosdam inquietos , qui libertatem Euangelij stare præter officia charitatis , hanc quoque obedientiam sub charitate contineri indicat . Postea subnectit, quæ , nondum recensuerat, ad instruendam uitam præcepta . Proximo capite exhortationem suscipit , eo seculo in primis necessariam. Nam cũ essent qui superstitione obstinatiori insisterent obseruationibus Mosaicis , earum neglectum ferre non poterant, sine grauissima offensione . Qui in earum abrogatione confirmati erant, ad conuellendam superstitionem data opera præ se ferebant earum contemptum utrique intemperie delinquebant . Nam superstitiosi alios condemnabant, ceu diuinæ legis contemptores . Hi intempestiue uicissim illorum simplicitatem illudebant . Ergo conuenientẽ utrisque moderationem Apostolus adhibet , arcens hos quidem a fastu et insultatione : Illos a morositate nimia simul optimam rationem præscribit libertatis Euangelice , ut intra charitatis et edificationis terminos consistat , et imbecillis probe consulit , dum uetat quidpiam attentare , reluctante conscientie .*

Decimumquintum

Decimũquintũ incipit a repetitione generalis senten 15
tiæ, ueluti totius disputatiõis clausula: ut fortiores robur
suum conferant ad confirmandos imbecilliores. Quo-
niã autem ex ceremonijs mosaicis perpetuum dissidium
inter iudeos et gentes ferebatur, componit omnem inter
eos emulationem, sublata superbiendi materia. Docet
enim utriusq; constare salutẽ sola Dei misericordia: qua
subnixi, omnem altitudinẽ deponere, qua inter se con-
iuncti in spe unius hæreditatis, ultro citroq; se ample-
xari debeant. Postremo in Apostolatus sui commenda-
tionẽ expatiaturus, quę non parum authoritatis eius do
ctrinæ conciliabat, occasionem sumit ab excusatione et
deprecatione temeritatis: quod sibi tam confidenter lo
cum doctoris arrogasset inter eos. Præterea spem ad-
uentus sui nonnullã facit, quam se hactenus frustra ex-
petiisse et tentasse in exordio meminerat: addita ratio-
ne, quæ ipsum in presens remoretur: quia sibi ab eccle-
sijs Macedonicis et Achaicis cura demandata erat per-
ferendæ Hierusalem eleemosinæ, quam ad subleuandam
Israelis egestatẽ contulerant. Postremum caput totum 16
ferè salutationibus absumitur, nisi quod præceptis qui-
busdam non contemnendis aspersum, egregia præca-
tione clauditur.

Ad Romanos Missa fuit è Corintho, per
Phæben ministram Cenchre-
ensis Ecclesiæ.

EXPOSITIO EPISTOLARVM D. Pauli Apostoli ex operibus S. Augustini decerpta, in vnumq́; corpus redacta.

PER VENERABILEM BEDAM PRESBYTERVM.

AVLVS seruus Christi Iesu, vocatus Apostolus, segregatus in euãgeliũ dei, quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, / qui prædestinatus est filius dei in virtute secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri, per quem accepimus gratiam & apostolatum, ad obediendum fidei in omnibus gentibus, pro nomine eius, in quibus estis & vos vocati Iesu Christi.

Luce. 1.
/ Qui declaratus fuit filius dei cũ potẽtia, secundum spiritum sanctificationis, ex eo qđ resurrexit ex mortuis Iesus Christus dominus noster.

D

Ex libro de spũ & litte.
Paulus cur nomen mutauit.

Timot. 1.

PAulus apostolus, qui cum Saulus prius vocaretur, non ob aliud (quantum mihi videtur) hoc nomen elegit, nisi ut se ostenderet paruum tanquam minimus apostolorum, multum contra superbos & arrogantes & de suis operibus præsumentes, pro cõmendãda dei gratia fortiter at quod acriter dimicans, quia reuera in illo euidentior & clarior apparuit: qui cum talia operaretur, vehementer ecclesiã dei persequens, pro quibus summo supplicio dignus fuit, misericordiam pro damnatione suscepit, & pro poena consecutus est gratiam, merito pro eius defensione clamat atque concertat. nec in re profunda & nimis abdita, non intelligentium, & verba sua sana in peruersum sensum detorquentium curat inuidiam, dum tamen incunctãter prædicet donum dei, quo vno salui fiunt filij promissionis, filij beneficij diuini, filij gratiæ & misericordiæ, filij testamenti noui. Primum quidem, quod omnis eius salutatio sic se habet. Gratia vobis & pax a deo patre & domino Iesu Christo. Deinde ad Romanos pene ipsa quæstio sola versatur tam pugna-

citer, tam multipliciter, vt fatiget quidem legentis intentionem: sed tamen fatigatione vtili ac salubri, vt interioris hominis ma- ps.xxviij.
gis exerceat membra quam frangat. Memẽto de synagoga fuis- Ex tracta.
se arietes quorum filij sumus. Vnde dicitur in psalmo, Afferte ps.lxvij.
domino filios arietum. ¶ Qui inde arietes? Petrus, Ioannes, Ia-
cobus, Andreas Bartholamæus & cæteri apostoli. Hinc & ipse pri- Saulus superb⁹,
mo Saulus postea Paulus, idest primo superbus postea humilis. Paulus modi-
Saul enim, vnde dictum est nomen sauli, nostis quia rex super- cus.
bus & infrenis fuit. Non quasi iactantia aliqua nomen sibi muta-
uit apostolus, sed ex Saulo factus est Paulus ex superbo modicus
Paulum enim modicum est. Vis nosse quid sit Saulus? ip sum
audi iam Paulum recordantem qd fuerit per malitiam sui, & qd
iam sit per gratiam dei. Audi quomodo fuerit saulus, & quomo
do sit Paulus. Qui fui prius (inquit) blasphemus, & persecutor
& iniuriosus, Audisti saulum, audi & Paulum. Ego enĩ (inquit)
sum minimus apostolorum. Quid est minimus, nisi ego sum .i. Timo.i.
Paulus? Et sequitur, Qui non sum dignus vocari apostolus. E .i. Corin.xv.
Quare? quia fui saulus. Quid est fui saulus? Ipse dicat, Quia
persecutus sum (inquit) ecclesiam dei, sed gratia dei (ait) sum
quod sum. Abstulit sibi omnem granditatem suam minimus
iam in se, grandis in Christo. ¶ Iste vas electionis primo
saulus a saule. Recordamini enim qui nostis literas dei, quis erat Ex sermone de
saul. Rex pessimus, persecutor sancti serui dei Dauid. Et ipse si me apostolo
ministis, de tribu Beniamin. Inde iste saulus ducto secum tranii Paulo.
te sæuiendi, sed in sæuitia non permansurus. Postea si saulus a Saulus a
saule, Paulus vnde? Saulus a rege sæuo cum superbus, cũ sæuiens, Saule
cũ cædes anhelans: Paulus aũt vnde? Paulus qa modicus. Paulus
humilitatis nomen est. Paulus posteaquam adductus est ad ma
gistrum qui ait, Discite a me quia mitis sum & humilis corde: in
de Paulus. Vsum latinæ locutionis aduertite, quia Paulum mo- Matth.xi.
dicum dicitur, Paulo post videbo te, Paulum hic expecta. id est
videbo te post modicum, modicum hic expecta. Audi ergo Pau
lũ, Ego sum minimus apostolorum. Prorsus ego sum (inquit) mi
nimus apostolorũ. Et alio loco, Ego sum nouissimus apostolorũ. Paulus est fim
Et minimus & nouissimus, tanquam fimbria de vestimento do bria de vesti-
mini. Quid tam exiguum quam fimbria? hac tamen tacta mento domini
mulier a fluxu sanguis sanata est. In modico isto magnus erat, Lucæ.viij.
in minimo grandis habitabat. Et tanto minus a se magnum
excludebat, quanto magis minor erat. Quid miramur magnũ
habitare in angusto? Magis in minimis habitat. Audi illum dicẽ Esaiæ vltimo
tem, Super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem
& quietum, & trementem verba mea? Ideo altus habitat in humi- ps.cxxxvij.
li, vt humilem exaltet. Excelsus est dominus & humilia respicit. F
Excelsa autem a longe cognoscit. Humilia te, & appropinquabit Ex libro con-
tibi. Extolle te, & recedet a te. ¶ Absit enim domino vt in ta- fess.vij.

bernaculo tuo præ pauperibus accipiantur personæ diuitum, aut præ ignobilibus nobiles, qñ potius infirma mūdi elegisti, vt con

I. Corin. i.

funderes fortia. Et ignobilia huius mundi elegisti, ꝛ contemptibilia, ꝛ ea quæ non sunt tanquam sint, vt quæ sunt euacuares.

Paulus a conuerso proconsule Paulo.

Et tamen idem ipse minimus apostolorum tuorum, per cuius linguam tua ista verba sonuisti, cum Paulus proconsul per eius maliciam, debellata superbia sub leue iugum Christi tui missus esset, regis magni prouincialis effectus, ipse quoque ex priore Saulo Paulus vocari amauit, ob tam magnæ insigne victoriæ. Plus enim hostis vincitur in eo quem plus tenet, ꝛ de quo plures tenet. Plus autem superbos tenet nomine nobilitatis, ꝛ de his plu

Ex tracta. euangelij ſm Ioan. xiiij.

res nomine auctoritatis. SERuus Iesu Christi. ¶ Quid dicemus charissimi, putabimus ne hoc promissum vbi ait, Quodcunque

Christi Iesu etymologia.

petieris hoc faciam, nec in apostolis ab illo fuisse complemētū? Et cui tandem quod promittit implebit, si apostolos suos in sua promissione fraudauit? Euigila igitur homo fidelis, ꝛ vigilanter audi quod illic positum est, in nomine meo. Ipsum enim quodcunque non ait petieris vtcunque, sed in nomine meo. Qui promisit ergo tam magnum beneficium quod vocatur ? vtrique Christus Iesus. Christus significat regem, Iesus significat saluatorē. Non itaque saluos nos faciet quicunque rex, sed rex saluator. Quapropter quando volumus vt faciat quodcunque petimus. nō vtcunq; sed in noīe eius pētimus, hoc est in noīe saluatoris peta

Petere in noīe Iesu Christi quid sit.

mus. Non ergo contra salutē nostram petamus. Quod si fecerit, non vt saluator facit, quod est nomen eius fidelibus eius. Est qppe impijs ꝛ damnator, qui dignatur fidelibus esse saluator. Qui ergo credit in eum, quodcunq; petierit in nomine quod illis est qui credunt in eum, hoc facit, quoniam hoc sicut saluator facit.

G

Ex sermone epistolæ Ioan. iij.

Aliam significationē habet Iesus Christus. ¶ Cum sit vnus Iesus Christus saluator noster, Iesus tamen proprium nomen est illi. Quomodo Moyses proprio nomine appellatus est. quomodo

A

Iesus est ppriū Christus sacrī. Christus cur nō agnitus a Iudæis.

Helias, quomodo Abraam, sic tanquam proprium nomen domini nostri Iesus, Christus autem sacramenti nomen est. Quomodo si dicatur propheta, quomodo si dicatur sacerdos, sic Christus commendatur vnus, in quo est redemptio totius populi Israel. Iste Christus sperabatur venturus a populo Iudeorum, ꝛ quia humilis venit, non est agnitus. Quia lapis paruus erat,

Ex tracta. euangelij ſm. Ioan. lib. i.

offenderunt in illum, ꝛ fracti sunt. ¶ VOcatus apostolus. Apo

Apostoli ꝛ angeli interpretatio.

stolos suos certe ipse dominus misit, quod eorum etiam nomen indicat. Nam sicut græce angeli, latine nuncij vocantur, ita græce apostoli, latine missi appellantur. ¶ SEgregatus in euangeliū

Ex libr. contra Faustū manichæū titu. xiij.

dei quod ante promiserat per prophetas suos ī scripturis sanctis de filio suo. ¶ Omnes populi gētium in talem Christum credūt

Gētes in qualē Christū credūt

qualis per hebræos pnunciatus est, accipiendo scilicet euangeliū, quod deus ante promiserat, sicut apostolus commemorat, per

prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Vnde propheta Esaias dixit, Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius emmanuel. quod interpetratur nobiscum deus. Ne putent isti hominem tantummodo Christum ab hebræis prophetis pnunciatum. Nam vtique & Iudæi carnales ne hoc putarent solum esse Christum, quod propter nos factus est, homo ex semine Dauid, admonet eos ipse dominus ex prophetia eiusdem Dauid, quærens ab eis quod eis videretur de Christo, cuius eum esse dicerent filiũ. Qui cum respondissent Dauid, ne hoc solum vt dixi putaretur, & non respicerent ad emmanuel, quod est iterpretatum nobiscum deus; & quomodo inquit ipse Dauit in spiritum dicit eum dominum dicens, Dixit dominus domino meo sede ad dexterã meã donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

Esaiæ.vij.

Matthæi.xxij.

B

ps.cix.

¶ Ordo iste mihi seruandus est, vt loquens de euangelio, non taceam de prophetis. Sed ego (inquit Manichæus) nec Moysen accipio nec prophetas. Et quod agis de Paulo apostolo, qui in exordio epistolæ suæ ad Romanos scripsit: Paulus inquit seruus Christi Iesu, vocatus apostolus, segregatus in euangelium dei, quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, q factus est ei ex semine Dauit sm carnẽ? Audis qa euãgeliũ p apostolos nõ exhiberetur nisi p pphetas ante promitteretur. Audis quia filius dei secũdum diuinitatem, factus est filius hominis ex semine Dauit secundum carnem. Quid est enim in quo prophetæ cõtrarij sunt euangelio? Dixit propheta. Rorate celi desuper, & nubas pluant iustum. Veniat angelus, pdicet verbum aperiatur terra, audiat Maria, Et germinet saluatorem, pariat Iesum. Propheta dicit, Ecce virgo concipiet & pariet filiũ, & vocabunt nomen eius emmanuel. Hoc et euangelista cum dicere, secutus est, & exposuit dicens, nobiscum deus, Frustra Manichæe conaris aduersari prophetis. Ecce apostolus dicit, de filio suo qui factus est ei ex semine Dauit secundum carnem. Quod prophetæ pdixerunt, hoc apostoli viderunt & pdicauerũt. Qui erat factus est. Quid erat? Quid factus est? Verbum erat. caro factus est. Filius dei erat, filius hominis factus est. deus erat. homo factus est suscepit humanitatem, non amisit diuinitatẽ; Factus est humilis, mansit sublimis. Natus est homo, nõ destitit esse deus. QVI factus est ei ex semine Dauit secundum carnem.

Ex libr. contra hæreses.v.

Prophetæ recipiendi sunt.

Prophetæ consentiunt euangelio.

Esaiæ.xlv.

Esaiæ.vij.

Matthæi.i.

C

Prophetæ pdixerunt & prædixerunt; quod apostoli viderunt & prædicauerunt.

Christus quid erat, & fact⁹ ẽ.

Et lib. contra Faust. manichæum.

¶ Et si enim in quibusdam latinis exemplaribus non legitur factus, sed natus ex semine Dauid, cum græca factus habeant, vnde non ad verbum sed ad sententiaʒ transferre voluit dicendo, natũ latinus interpres, tamen Christum ex semine Dauid esse secundũ carnem, omnium librorum atqʒ linguaruʒ concordat auctoritas. ¶ Dominus noster Iesus Christus inquantum deus est, omnia per ipsum facta sunt. Inquantum autẽ homo est, & ipse factus

Ex libr. enchiridij.

est sicut apostolus dicit, factus est ex semine Dauid secundum carnem. ¶ Non enim erat factus vnigenitus cum per eum facta sunt omnia, sed factus est ex semine Dauit, vt esset Iesus idest saluator qui iam erat creator. QVI pdestinatus est filius dei in virtute. ¶ Est etiam pclarissimum lumen pdestinationis & gratiae ipse saluator, ipse mediator dei & hominum homo Christus Iesus. Ille enim homo vt a verbo patri coaeterno invnitatem personae assumptus filius dei vnigenitus esset, vnde hoc meruit? qd eius bonum qualecunque pcessit, vt ad hanc ineffabilem excellentiam perueniret? Faciem te hic suscipiente verbo ipse homo ex quo esse coepit, filius dei vnicus esse coepit. Filium dei vnicum, foemina illa gratia plena concepit. De spiritu sancto & virgine Maria, dei filius & vnicus natus est, non carnis cupidine, sed solo dei munere. Libera in illo voluntas erat, ac tāto magis erat, quanto magis seruire peccato nō poterat. Appareat itaq; nobis in nostro capite ipse fons grāe, vnde secundum vniuscuiusque mensuram se per cuncta eius membra diffundit. Fit ea gratia ab initio fidei suae homo quicunque Christianus, q̄ gratia homo ille ab initio suo factus est Christus. De ipso spiritu, & hic renatus, de quo est ille natus. Eodem spiritu fit in nobis remissio peccatorum, quo spiritu factum est, vt nullum haberet ille peccatum. Haec se deus esse facturum profecto praesciuit. Ipsa est igitur praedestinatio sanctorum, quę in sancto sanctorum maxime claruit. Quam negare quis potest, recte intelligentium eloquia veritatis? Nam & ipsum dominum gloriae (inquantum homo factus est dei filius) praedestinatum esse dicimus. Clamat doctor gentium in capite epistolarum suarum. Paulus seruus Christi Iesu vocatus apostolus, segregatus in euangelium dei. quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui pdestinatus filius dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum. Praedestinatus est ergo Iesus, vt qui futurus erat secundum carnem filius Dauid, esset tamen in virtute filius dei secundum spiritum sanctificationis, quia natus est de spiritu sancto ex virgine Maria. Ipsa est illa ineffabiliter facta hominis a deo verbo susceptio singularis, vt filius dei, & filius hominis simul: filius hominis propter susceptū hominem, & filius dei propter suscipientem vnigenitum deum, veraciter & proprie diceretur, ne non quaternitas sed trinitas crederetur. Praedestinata est ista naturae humanae tanta & tam celsa & summa subuectio, vt quo attolleretur altius non haberet, sicut pro nobis ipsa diuinitas quousque se deponeret humilius non habuit, q̄ suscepta natura hominis cum infirmitate carnis vsque ad mortem crucis. Sicut ergo praedestinatus est ille vnus vt caput no-

Ex tractatu psalmi. cxviij.

D

Ex lib. de praedestinatione sanctorum Christus praeclarissimum lumen praedestinationis & gratiae.

Maria quō cōcepit.

Praedestinatio sanctorum in Christo claruit

E

Sicut diuinitas maxie humiliata est, sic humanitas maxime exaltata, & hoc ipsum pdestinatū est,

strum esset, ita multi prædestinati sumus vt mébra eius essemus. Humana hic merita conticescant, q̃ perierunt per Adam, ꝛ regnet q̃ regnat dei gratia per dominum nostrum Iesum Christū vnicum dei filium. vnum dominum. Quisquis in capite nostro ꝓcedentia merita singularis illius generationis inuenerit, ipse in nobis membris eius ꝓcedentia merita multiplicatæ regenerationis inquirat. Neq; enim retributa est Christo illa generatio, sed tributa, vt alienus ab omni obligatione peccati, de spiritu ꝛ virgine nasceretur. Sic ꝛ nobis vt ex aqua ꝛ spiritu renasceremur, non retributum est pro aliquo merito, sed gratis tributum. Et si nos ad lauacrum regenerationis, fides duxit, non ideo putare debemus priores nos dedisse aliquid vt tribueretur nobis generatio salutaris. Ille quippe nos fecit credere in Christum, qui nobis facit in quem credimus Christum. Ille facit in hominibus principium fidei ꝛ perfectionem in Iesu, qui fecit hominem principé fidei ꝛ perfectoré Iesum. Sic enim est appellatus in epistola q̃ est ad Hebræos. ¶ Nullū est illustrius ꝓdestinationis exemplum, q̃; ipse mediator. Quisquis fidelis vult eam bene intelligere, attendat ipsum, atq; in illo inueniat ꝛ seipsum. Fidelis inquam, qui in eo veram naturam credit ꝛ confitetur humanam. i. nostram, q̃uis singulariter suscipiente deo verbo, in vnicum dei filium sublimatam ita vt qui suscepit ꝛ quod suscepit vna esset in trinitate persona. Neq; enim hominem assumpto quaternitas facta est, sed trinitas mansit, assumptione illa ineffabiliter faciente personæ vnius in deo ꝛ homine veritatem, quoniam non deum tantum dicimus Christum, sicut hæretici Manichei, nec hominem tantum sicut hæretici Photiniani, nec ita hominem vt aliquid minus habeat quod ad humanam certum est pertinere naturam, siue animi, siue in ipsa anima mentē nō habere rationalem, siue carnem non de fœmina sumptam sed factam de uerbo in carne conuerso, atq; mutato, q̃ omnia tria falsa ꝛ vana hæreticoru; Apollinaristarum tres partes varias diuersasq; fecerūt. Sed dicimus Christum deu; verum, natū de deo patre sine vllo initio temporis: eundemq; hominem verum, natum de homine matre certa plenitudine temporis, nec eius humanitatem, qua maior est patre, minuere aliquid eius diuinitati qua æqualis est patri. Hoc autem vtrunq; vnus est Christus, qui ꝛ secundum deum verissime dixit, Ego ꝛ pater vnū sumus. ꝛ secundum hominem verissime dixit, Pater maior me est. Qui ergo hunc fecit ex semine Dauid hominem iustum, qui nunquam esset iniustus, sine vllo merito ꝓcedentis voluntatis eius, ipse ex iniustis facit iustos sine vllo merito ꝓcedentis volūtatis ipsorum, vt ille caput, hi membra sint eius. Qui ergo fecit illum hominem sine vllis eius ꝓcedentibus meritis, nullum q̃d ei dimitteretur, vel origine trahere, vel voluntate perpetrare

Filius dei ꝓdestinatus est esse caput, ꝛ sancti esse membra.

F

Fidei principiū ꝛ perfectio est a deo.
Heb. ii. x.
Ex libr. de bono perseuerantiæ.

Hæreses circa incarnationem filij dei.
Manichæorū error.
Photinianorū error.

G

Apollinaristarum error.
Fides vera de Christo habenda.
Ioan. x.
Ioan. xiiij.
Prædestinatus deus ꝛ xp̃m, ꝛ membra eius diuerse.

peccatum, ipse nullis eorum p̄cedentibus meritis facit credentes in eum, quibus dimittat omne peccatum. Qui fecit illum talem vt nunquam habuerit habiturusq́ sit voluntatem malam, ipse facit in membris eius ex mala voluntate bonam. Et illum ergo, & nos p̄destinauit, quia & in illo vt esset caput nostrum, & in nobis vt eius corpus essemus, non præcessura merita nostra, sed opa sua futura p̄sciuit, filio dicente, Et nunc clarifica me tu pater apud temetipsum, claritate quam habui priusq̄ mundus esset apud te.

Ioan.xvij. H Extracta. euangelij secundū. Ioan.cx.

¶ Intelligamus p̄destinationem claritatis humanæ q̄ in illo est naturæ, ex mortali immortalis apud patrem futuræ. & hoc iam p̄destinando factum fuisse anteq̄ mundus esset, quod in mundo etiam suo tempore fieret. Si enim de nobis dixit apostolus, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, cur abhorrere putatur a vero si tunc pater caput nostrum glorificauit, quando nos in ipso vt membra eius essemus elegit? Sic enim nos electi quo modo ille glorificatus, quia priusquam mundus esset nec nos eramus, nec ipse meditator dei & hominum homo Christus Iesus, Sed ille qui per ipsum inquantum verbum eius est, etiam q̄ futura sunt fecit, & vocat ea q̄ non sunt tanq̄ sint, profecto secundum id quod meditator dei & hominum homo est, ante mundi constitutionem, pro nobis deus pater glorificauit ipsum si tunc elegit etiam nos in ipso. Quid enim dicit apostolus? Scimus autem quoniam deligentibus deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti. Quos enim p̄sciuit, & p̄destinauit conformes fieri imaginis filii eius vt sit primogenitus in multis fratribus. Quos autem p̄destinauit, illos & vocauit. Nisi forte ipsum p̄destinatum dicere formidabimus, quia de nobis tantum vt efficiamur conformes imaginis eius, hoc dixisse videtur apostolus. Quasi vero quisq̄ regulam fidei fideliter intuens, filium dei negatus est p̄destinatum, qui eum negare hominem non potest. Recte quippe dicitur non p̄destinatus secundum id quod est verbum dei, deus apud deum. Vt quid enim p̄destinaretur cum iam esset quod erat sine initio sine termino sempiternus? Illud autem p̄destinandum erat quod nundum erat, vt sic suo tempore fieret, quemadmodum ante omnia tempora p̄destinatum erat vt fieret. Quisquis igitur dei filiū p̄destinatum negat, hunc eundem filium hominis negat. Sed propter contentiosos etiam hinc audiamus apostolum in suarū literarum exordio. Nam & prima epistolarum eius est ad Romanos, & ipsius epistolæ principium est, vbi legitur, Paulus seruus Christi Iesu vocatus apostolus, segregatus in euangelium dei, qd̄ ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Qui p̄destinatus est filius dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum. Secundum hāc ergo p̄desti-

Eph.i.

Hoīes sunt electi vt Christus glorificatus.

Ad Ro. viij.

A Christus nō prædestinatus ē secundū diuinitatē sed scdm humanitatem.

nationem, etiam clarificatus est antequam mundus esset, vt esset claritas eius ex resurrectione mortuorum apud patrem eius, ad cuius dexteram sedet. SEcundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri. ℭ Locutio est in scripturis vsitatissima, siquis aduertat, quod ibi maxime apparet, vbi etiam proprium nomen exprimitur, vt eundem esse de quo dicitur, dubitari omnino non posiit. Qualis est illa in Pentateucho multis locis. Et fecit Moyses illud, atq; illud. sicut pcepit dominus Moysi. Non dixit quod visitatum est in locutionibus nostris, & fecit Moyses sicut pcepit ei dominus, sed dixit, Et fecit Moyses illud atq; illud sicut pcepit dominus Moysi. Quasi alius sit Moyses cui pcepit, & alius sit Moyses qui fecit, cum idem ipse sit. Tales locutiones in nouo testamento difficile reperiuntur. Inde est tamen quod ait apostolus: de filio suo qui factus est ei ex semine Dauid secundu; carnem. Qui pdestinatus est filius dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri. Tanquam alius sit filius dei qui factus est ex semine Dauid secundu; carnẽ, & alius Iesus Christus: cum sit vnus atq; idem. In veteribus autem libris crebra est ista locutio. ℭ Est in psalmis ita dictum, Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua. Quasi alteri dictum sit non ei de quo dixerat, domini est salus. & iterũ, A te inquit eruar a tentatione, & in deo meo transgrediar murũ. Quasi alteri dixerit, a te eruar a tentatione. Et iterum, Populi sub te cadent in corde inimicorum regis. Ac si diceret, in corde inimicorum tuorum. Et quippe regi dixerat idest domino Iesu Christo populi sub te cadẽt, quem regem intelligi voluit cum diceret: in corde inimicorum regis. Qui pdestinatus est inquit filius dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri, tanq; de alio supra diceret. Quid est enim filius dei pdestinatus ex resurrectione mortuorum Iesu Christi nisi eiusdem Iesu Christi qui prædestinatus est filius dei? Ergo cum audimus, filius dei in virtute Iesu Christi, aut filius dei secundum spiritum sanctificationis Iesu Christi, aut filius dei ex resurrectione mortuorum Iesu Christi, cum dici potuisset vsitate in virtute sua, aut secundum spiritum sanctificationis suæ, aut ex resurrectione mortuorum eius vel mortuorum suorum, non cogimur intelligere aliam personam, sed vnam eandemq;, scilicet filii dei domini nostri Iesu Christi.

Ex tracta. ps. lxvij.
Modus loquẽdi quo antecedens pro relatiuo repetitur.

Ex libro de vnitate. xij. ps. iij.
ps. xvij.
ps. xliiij.

Oibus q sunt Romæ dilectis dei vocatis sanctis.

DE gratiæ dei commendatione maxime ad Romanos apostolica epistola loquitur, vt inde se prædicatio eius velut a capite orbis toto diffunderet. Ea est enĩ quia iustificatur impius, idest fit iustus qui prius fuerat impius. Et ideo percipiendæ huius gratiæ merita nulla præcedũt, quia meritis impij

Ex epistola ad Sixtum
Gratiæ commẽdatio in epistola ad Romanos.

Gratia quādō dicetur. non gratia, sed poena debetur. Nec ista esset gratia si non daretur gratuita, sed debita redderetur.

.i.Cor.i. .ii.Cor. Gal.i. Ephe.i.

Gratia vobis & pax a deo patre & domino nostro Iesu Christo.

D

Ex libro retractationū p̄mo Gratia est specialiter remissio peccatorū pax reconciliatio.

GRatia dei qua nobis donantur peccata vt reconciliemur deo, pax autem qua reconciliamur deo, sic accipiendum est, vt tamen sciamus vtrūq; ad generalem dei gratiam pertinere, quomodo in populo dei, aliud specialiter Israel, aliud Iudas, & tamen vtrunq; generaliter Israel. Non ergo sic accipiēdum est, ac si pax ipsa & reconciliatio non pertineat ad gratiam generalem: sed q̄ specialiter gratiæ nomine remissionem significauerit peccatorum, sicut legem & specialiter dicimus secundū quod dictum est lex & prophetæ, & generaliter vt in ea sint & prophetæ.

Primum quidē gratias ago deo meo per Iesum Christum, pro omnibus vobis, quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo.

Ex libr. de omnibus.

Deus meus a quo recte dicatur. Deus a multis totus possidetur, vt vos tota a multis capitur.

BEatus enim cuius est dominus deus spes eius. Et q̄; bonus Israel deus, rectis corde. Beatus vir, cuius est dominus deus ipsius. Super omnes est deus, tamen nescio quomodo nō facile quisquam audet dicere deus meus, nisi qui in eum credit, & qui eum diligit, ipse dicit deus meus. Tuum tibi fecisti, cuius es, hoc amat ipse. Prorsus dulcedine affectus tibi, & secura & præsidenti dilectione dic, deus meus. Securus dicis, verum dicis, quia tu us est, & non fecisti vt non sit alterius. Non enim sic dicis deus meus, quomodo equus meus. Equus enim tuus est, non equus alterius. Tuus est & deus, & eius qui sic dixerit deus meus quomodo dicis tu. Singuli dicunt, deus meus, & deus meus. Ille omnium est communiter omnibus se ad fruendum prebens, in omnibus integer, in singulis integer. Non enim qui dicunt deum meum, singuli diuidunt inter se: Si sermo iste quem iacto lingua & sono constans literis & syllabis, totus ad singulos peruenit, nec diuidunt illum inter se qui audiunt, si sermo in quam ad aures corporis corporaliter sonans, in propinquo clarius, in longinquo languidus, ab omnibus tamen audientibus totus accipitur, non inter se syllabatim eum diuidentibus, sed ab omnibus totum accipientibus, quanto magis ille deus vbiq; presens, implens omnia non propinqua clarius, & longinqua languidius, sed pertendes a fine vsq; ad finem fortiter, & disponens omnia suauiter, æqualiter possidetur ab omnibus? Lux ista fratres mei certe corporea de cælo fulget, oritur, occidit, circuit, de loco in locum mutatur. Tamen procedunt in eam & diriguntur omnium oculi, & omniū oculi pariter eam possident, non eam, tamen diuidunt. Nullus

E

Sapi.viij.

in ea diues liminces fixit,nec prior præoccupādo ne vidēt oculos pau
peris,aut exclusit aut angustauit.Dicat paup deus meus,dicat diues,
deus meus,Minus ille habet,plus hic hȝ sed argētum: non deum.

Testis eni mi hi est deus,cui seruio in spiritu meo .II.Tim.I.
in euangeli o filii ei us, q sine intermissione memo-
riam vestri facio semper in orationibus meis obse-
crans, si quomodo tandem aliquando, prosperum
iter habeam in voluntate dei veniendi ad vos. Desi-
dero enim videre vos,vt aliquando impertiar vobis
gratiæ spirit ualis, ad confirmandos vos.id est simul
consolari in vobis, per eam quæ inuicem est fidem
v estr am atq; meam.

Nolo autem vos ignorare fratres,quia sæpe pro-
posui venire ad vos, & prohibitus sum vsq; adhuc,
vt aliquem fructum habeam in vobis sicut & in cæ-
teris gentibus.Græcis ac barbaris.

EGo autem dico vobis, non iurare omnino.Iustitia Pha- F
risæorum est, non peierare.hanc confirmat, qui vetat iu- Ex libr. primo
rare, quod pertinet ad iustitiam regni cælorum:sic enim de sermone do
falsum loqui non potest qui non loquitur,sic peierare nō mini in mōte.
potest qui non iurat. Sed tamen quoniam iurat qui adhibet te-
stem deum, diligenter considerandum est hoc capitulum, ne
contra præceptum domini apostolus fecisse videatur,qui sæpe hoc Iurat apostols
modo iurauit cum dicit, Quæ autem scribo vobis, ecce coram
deo quia non mentior.Et iterum, Deus & pater domini nostri
Iesu Christi, qui est benedictus in secula: scit quia non mentior.
Tale etiam est illud.Testis enim mihi est deus cui seruio in spiri-
tu meo in euangelio filii eius, quomodo sine intermissiōe me- Iurandi apo-
moriam vestri facio semper in orationibus meis.Nisi forte quis stoli modus.
dicat tunc habendam esse iurationem, cum per aliquid dicitur
p qd iurat,vt nō iurauerit qa nō dixit p deū sȝ dixit testis est de⁹.
Ridiculum est hoc putare.Tamen propter contentiosos aut mul G
tum tardiores, ne aliquid interesse quis putet, sciat etiam hoc Iuratur nō di-
modo apostolum iurasse dicentem, Quotidie morior per vestrā cendo per te.
gloriam.Quapropter qui intelligit non in bonis sed in necessa- Iurandū non
riis iurationem habendam,refrenet se quantum potest,vt non ea est nisi in neces
vtatur nisi necessitate, cum videt pigros esse homines ad creden- sitate.
dum quod eis vtile est credere, nisi iuratione firmentur.Ad hoc
itaqȝ pertinet quod sic dicitur.Sit autē sermo vester,est,est,non nō Matth.v.
hoc bonum est & appetendum.Quod autem amplius est,a malo Iuramētum a
est.Id est si iurare cogeris,scias de necessitate venire infirmitatis malo est illius
eorum quibus aliquid suades. Quæ infirmitas, vtiqȝ malū est, p quē iuratus

vnde nos quotidie liberari depcamur cum dicimus, Libera nos a malo, Itaq; non dixit, quod amplius est malum est. Tu enim non malum facis, qui bene vteris iuratione, q̃ etsi non bona, tamen necessaria est, vt alteri persuadeas quod vtiliter suades, scilicet a malo est illius.

Matthæ.v j.

Sapientibus & insipiētibus debitor sum, ita quod in me promptum est, & vobis qui Romæ estis euāgelizare.

H
Ex tracta. ps.lxxvij.

Tu fecisti solem & lunam. Solem spūales, lunam carnales, Adhuc carnalis est, non deseratur, & ipse perficiatur. Tu perfecisti solem, & lunam. Solem tanq̃; sapientem, Lunā quasi insipientem. Nam ita scriptum est, Sapiens permanet sicut sol, stultus autē sicut luna mutatur. Quid ergo? quia sol permanet, idest quia sapiens permanet sicut sol, stultus sicut luna mutatur adhuc carnalis, adhuc insipiens deserendus est? Et vbi est quod dictum est ab apostolo, sapientibus & insipientibus debitor sum?

Sol & luna qd significant
Eccle.xxvij.

Non enim erubesco euangelium. Virtus enim dei est in salutē omni credenti, Iudeo primum & Græco.

Ex tracta. ps.lxviij.

Obiiciebatur crimen Christianis hoc ipsum φ Christiani essent. Illa quidem gloria erat. Fortes libenter accipiebāt, & sic accipiebant, vt omnino in nomine domini sui non erubescerent. Operuerat enim irreuerentia faciem eorum habentium frontem Pauli dicentis. Non enim erubesco de euangelio, virtus enim dei est in salutem omni credenti. O Paule nonne tu es adorator crucifixi? Parum est inquit inde mihi nō erubescere. Immo hinc solum glorior, inde me putat inimicus erubescere, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est. & ego mundo. Huic ergo tali fronti opprobrium solum poterat obiici. Naq; nec confusio poterat esse in consciētia sanata, nec verecundia in fronte tam libera.

Euangeliū nō est erubescēdū
Galá.vj.
Confusio non est in mēte sana, nec verecundia in fronte libera.

Iustitia enim dei, in eo reuelatur ex fide in fidem.

Intelligitur quidem fides qua creduntur ea q̃ non videntur: sed tamen est etiam fides rerum, quando non verbis sed rebus ipsis p̄sentibus creditur quod futurum est, cum iam per speciem manifestam se contemplandam p̄bebit sanctis ipsa dei sapientia, per quam facta sunt omnia. De qua fide rerum lucisq; illius p̄sentatæ, forsitan Paulus apostolus dicit. Iustitia enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem. Dicit enim alio loco, Nos enim reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginē transformamur ad gloria, tāquam a domini spiritu. Sicut enim hic ait de gloria in gloriam, ita & ibi ex fide in fidem. De gloria scilicet euangelii quo nunc credentes illuminantur, in gloriam

A
Ex lib. q̄onum euangelij.ij.
Fides quid sit & quando.
ij.Cor.iij.

ipsius incommutabilis ⁊ manifestatæ veritatis, qua nunc commutati perfruentur. Ita ex fide verborum quibus nunc credimus quod nondum vidimus, in fidem rerum qua in æternum quod nunc credimus obtinebimus. Secundum sententiam hanc etiam illud dictum est a Ioanne in epistola ad Parthos, Dilectissimi, filii dei sumus, ⁊ nondum apparuit quod erimus. Scimus quia cũ apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Vnde enim nunc filii dei sumus, nisi quia dedit eis potestatẽ filios dei fieri credentibus in nomine eius, vt videmus in ænigmate? Vnde autem tunc similes ei erimus, nisi quoniam vt ipse ait, videbimus eum sicuti est? Quod etiam dictum est, Tunc autẽ facie ad faciem. Illam ergo fidem p̄sentissimæ veritatis intelligamus ex fide in fidem. Id est ex fide in q̄ ministratur deo, in illam fidem vbi fruatur deo.

Fide ⁊ verborum, fides rerũ

i. Ioan. iij.

Ioan. prima

Sicut scriptum est, iustus ex fide viuit.

SCriptum est. Iustus ex fide viuit. Quoniam neq; bonum nostrum iam videmus, vnde oportet vt credendo q̄ramus, neq; ipsum recte viuere nobis ex nobis est, nisi credentes adiuuet ⁊ orantes, qui ⁊ ipsam fidem dedit qua nos ab illo adiuuandos esse credamus. ¶ Idem apostolus in eadem epistola in qua vehemens defensor est gratiæ, cum se dixisset græcis ac barbaris, sapientibus ⁊ insipiẽtibus debitorem, ⁊ ideo quod ad ipsum pertineret, promptum esse ⁊ his qui Romæ essent euangelizare, non enim confundor (inquit) de euangelio. Virtus enim dei est in salutem omni credenti, Iudæo primum ⁊ Græco. Iustitia enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem sicut scriptum est, Iustus autẽ ex fide viuit. Hæc est iustitia dei, q̄ in testamento veteri velata, in nouo reuelatur. Quæ ideo iustitia dei dicitur, q̄ impertiendo eã iustos facit, sicut domini est salus, qua saluos facit. Et hæc est fides, ex qua ⁊ in quam reuelatur, ex fide scilicet annunciantium, in fidem obedientium. Qua fide Iesu Christi, idest quam nobis contulit Christus, credimus ex deo nobis esse, pleniusq; futurum esse, q̄ iuste viuimus. vnde illi ea pietate qua solus colendus est, gratias agimus. Nec immerito apostolus ex hoc articulo conuertitur ad eos cum detestatione commemorandos, qui vitio illo quod superius commemoraui, leues ⁊ inflati, ac per seipsos velut per inane sublati, vbi non requiescerent sed fracti dissilirẽt, i figmenta idolorum tanq̃; in lapides deciderunt. Quia enim cõmendauerat pietatem fidei, qua deo iustificati grati esse debemus velut contrarium quod detestaremur subinferens.

A bac. ij.
Gal. iij.
Hebr. x.
Rom. x.
Viuere recte est nobis a deo.
Ex libro de spũ ⁊ litera

Reuelatur enim (inquit) ira dei de cælo, super omnem impietatem & iniustitiam hominum, eorum qui veritatem dei iniustitia detinent, quia quod notum est dei, manifestum est in illis. Deus enim illis

manifestauit. Inuisibilia enim ipsius a creatura mun
di, per ea q̃ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Sem
piterna quoq; virtus eius ac diuinitas, ita vt sint inex
I.cor.iij. cusabiles, quia cũ cognouissent deum nõ sicut deũ
Ephes.iiij. glorificauerũt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt
I.Cor.i. in cogitationibus suis, & obscuratũ est insipiens cor
eorum. Dicentes enim se esse sapientes stulti facti
sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in
similitudine imaginis corruptibilis hominis, &
volucrum, & quadrupedum, & serpentinum. Pro
pter quod tradidit illos deus in desideria cordis
eorum, in immunditiam, vt contumeliis afficiant
corpora sua in semetipsis.

D
Cognitio veritatis in gentilibus vñ esse potest.

VIde quemadmodum non eos dixerit veritatis ignaros,
sed q̃ veritatẽ in iniquitate detinuerint. Et q̃a occurrebat
animo, vt q̃reretur vnde illis esse potuerit cognitio verita
tis quibus deus legem non dederat: neq; hoc tacuit vnde habere
potuerit. Per visibilia nanq; creaturæ peruenisse eos dixit ad in
telligentiã inuisibilium creatoris: quoniam re vera si magna in
genia q̃rere persticerunt sic inuenire potuerũt. Vbi ergo impietas?
Quia videlicet cum cognouissent deum, nõ sicut deum glorifica
uerunt aut gratias egerũt, sed euanuerunt in cogitationibus suis.

Vanitas gentilium philosophorum.
Ps.xxxv.

Eorum proprie vanitas morbus est, quo seipsos seducunt, dum
videntur sibi aliquid esse, cũ nihil sunt. Deniq; hoc tumore super
biæ sese obumbrantes, cuius pedem sibi non venire deprecatur
sanctus ille cantator, qui dixit. In lumine tuo videbimus lumen,
ab ipso lumine incõmutabilis veritatis auersi sunt, & obscuratũ
est insipiens cor eorum. Non enim sapiens cor quanuis cognouis

E

sent deum, sed insipiens, quia non sicut deum glorificauerunt,
aut gratias egerunt. Dixit enim homini: Ecce pietas est sapientia.
Ac per hoc dicentes se esse sapientes (quod non aliter intelligen
dum est, nisi hoc ipsum sibi tribuentes) stulti facti sunt. Iam q̃ se
quuntur quod opus est dicere? Per hanc quippe impietatem illi
hom ines, illi inquam homines qui per creaturam creatorem co

Ex tracta. de verbis apostoli. In
Ioan.xiiij.
Philosophi cognouerunt deũ esse vitã & veritatẽ, sed viã perueniendi nõ inuenerunt.

gnoscere potuerunt, quo prolapsi, cum deus superbis resistat, atq;
vbi demersi, melius ipsius epistolę consequentia docent. ¶ Ait
dominus Iesus. Ego sum via veritas & vita. Veritatem & vitam
omnis homo cupit, sed viam non omnis homo inuenit. Deum
esse quandam vitam ęternam, immutabilem, intelligibilem,
intelligentem, sapientem, sapientes facientem, nonulli etiam hu
ius seculi philosophi viderunt. Veritatem fixam, stantem, in
declinabilem. vbi sunt omnes rationes rerum omnium creatu

tarum, viderunt, sed de longinquo viderunt. Ad illam vero tam magnam & ineffabilem beatificam possessionem, qua veniretur via non inuenerunt. Nam quia viderunt etiam ipsi (quantum ab homine videri potest) creatorem per creaturam, factorem per facturam, fabricatorem mundi per mundum, Paulus apostolus testis est, cui vtiq; debent credere Christiani. Ait enim cum de talibus loqueretur: Reuelatur ira dei de cęlo, super omnem impietatem & iniustitiam hominum qui veritatem in iniquitate detinent. Quis nouit potestatem irę tuę & prae timore tuo iram tuã dinumerare? Valde paucorum hominũ est, inquit, nosse irę tuae potestatem, qua plerisq; ita magis cum parcis irasceris, vt non ad iram, sed potius ad mansuetudinem tuam pertinere intelligatur labor & dolor quo corripis, erudisq; quos diligis, ne poenis excrucientur ęternis. Sicut enim legitur in alio psalmo, Irritauit dominũ peccator, pro magnitudine irae suę non exquiret. Quis ergo nouit, idest quotus quisq; reperitur qui nouerit potestatem irae tuae, & prae timore tuo iram tuam dinumerare? Quam difficile inuenitur qui nouerit ita prae timore tuo dinumerare irã tuam, vt etiam hoc addat, & ad eam intelligat pertinere, quod nõnullis quibus plus irasceris parcere videris: Vt prosperetur peccator in via sua, & maiora recipiat in nouissimo. Potestas quippe humanae irae cum corpus occiderit, amplius non habet quid faciat. Deus vero habet potestatem & hic punire, & post corporis mortem mittere in gehennam. Et a paucis eruditis maior eius ira intelligitur, vana & seductoria felicitas impiorũ. Nunquid dixit eos non detinere veritatem? Veritatem in iniquitate detinent. Bonũ ẽ quod tenẽt, sed malũ est vbi tenẽt. Occurrebat autẽ vt diceretur ei. Vnde illi impij veritatem tenent? Nunquid deus ad quẽ q̃; eorum locutus est? Nunquid legem acceperũt sicut Israel populus per Moysen? Vnde ergo detinent veritatem vel in ipsa iniquitate? Sequitur & ostendit. Quia quod notum est dei (inquit) manifestum est illis. Deus enim illis manifestauit. Manifestauit illis quibus legem non dedit? Audi quomodo manifestauit. Inuisibilia enim eius, per ea q̃ facta sunt intellecta conspiciũtur. Vita sapiens q̃ fecit mundum, cõtemplato mundo intelligitur. Interroga mũdũ, ornatũ cęli, fulgorẽ dispositionemq; siderum, solem dies efficientem, lunam noctis solatium. Interroga terram fructificantem hærbis, & lignis, animalibus plenam, hominibus exornatam. Interroga mare quantis natatilibus plenum est. Interroga aerem quitus volatilibus viget. Interroga omnia, & vide si non specie sua tanq̃; voce tibi respondent, deus nos fecit. Hęc philosophi nobiles q̃sierunt, & ex arte artificem cognouerunt. Quid ergo? Quare reuelatur ira dei super ipsam impietatem? Quia veritatem in iniquitate detinent. DICẽtes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Quod curiositate inuenerunt, super

F
Ex tracta. ps. lxxxix.
Irae dei potestatẽ pauci cognoscunt.
ps lxxxix.
Irae hominis potestas.
Vana impiorũ felicitas ira dei est.
Ex sermone de verbis euãgelij. ps. lvi.
G
Creator ex creaturis noscitur.
Superbia fecit philosophos insipientes.

bia perdiderunt. Dicentes se esse sapientes, donum dei sibi tribuentes, stulti facti sunt. Vnde probas stultitiam eorum? Ostende apostole, ostendisti nobis vnde potuerunt peruenire ad cognitionem dei. Quoniam inuisibilia eius per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur. Insipientiam ipsorum vnde ostendis? Audi. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum. Figuras enim istorum animalium, sibi deos pagani fecerunt. Inuenisti deum, & coluisti idolum quomodo sapiens es? Ista est iniquitas simulacrorum, in qua iniquitate illi veritatem detinuerunt. Quia quod per creaturam cognouerunt, & quod per opera dei intellexerunt, in operibus hominum perdiderunt. Mundus enim, opus est dei. Idolum opus est fabri. Ecce in qua iniquitate veritatem tenuerunt, & ad possessionem illi quam viderunt, viam perducentem non inuenerunt. Christus autem quia ipse est apud patrem veritas & vita, verbum dei de quo dictum est, Et vita erat lux hominum, quia ergo ipse est apud patrem veritas & vita, & non habebamus qua iremus ad veritatem & vitam, veniendo ad nos homo factus, factus est via. Ambula per hominem, & peruenis ad deum. Per ipsum vadis, ad ipsum vadis. Noli quaerere qua ad illum venias praeter ipsum. Si via esse noluisset, semper erraremus. Factus est via qua venias. Non tibi dico, quaere viam. Ipsa via ad te venit, surge & ambula. Ambula moribus, non pedibus: multi enim bene ambulant pedibus, & male ambulant moribus. Sed aliquando ipsi bene ambulantes, praeter viam currunt. Inuenis homines bene viuentes, & non Christianos. Bene currunt, sed in via non currunt. Quanto plus currunt, plus errant. quia a via recedunt. Si autem tales homines peruenirent ad viam, & teneant viam, quanta securitas est, quia bene ambulant & non errant? Si autem non tenent viam, quantumuis bene ambulent dolendum est. Melius est in via claudicare, quam praeter viam fortiter ambulare. ¶ Via domini aut non erat, aut latebat. Vt reueletur nobis vnde dominus exultauit, quia reuelatum est paruulis, debemus esse paruuli. Nam si voluerimus, esse magni, quasi sapientes & prudentes, non nobis illud reuelatur. Qui sunt magni? Sapientes & prudentes. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Habes remedium a contrario. Si dicendo te esse sapientem stultus factus es, dic te stultum & sapiens eris. Sed dic, dic, & intus dic, quia sic est, vt dicis. Si dicis, noli coram hominibus dicere, coram deo dic. Prorsus quod ad teipsum pertinet, quod ad tua tenebrosus es. Quid est enim aliud esse stultum nisi esse tenebrosum in corde? Denique de illis sic ait, Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Antequam hoc dicerent, quid rursum? Et obscuratum est insipiens cor eorum. Dic quia tu tibi lumen non es. Vt multum, oculus est, lumen non es. Quid prodest patens & sanus oculus, si lumen desit? Ergo dic a te tibi lumen non esse,

& clama

[Margin notes:]
H
In iniquitate simulacrorum gentiles veritatem detinuerunt.
Ioann. I.
Christus est via qua peruenitur ad deum.
Ambulantes bene extra viam errant.
A
Ex sermone de verbis euangel. viij.
Via domini reuelatur paruulis.
Homo non lumen sed oculus dici potest.
Deus est lumen illuminans tenebras humanas

B

ꝛ clama quod scriptum est, Tu illuminans lucernam meam domine, lumine tuo illuminabis domine tenebras meas. Meæ enim, nihil nisi tenebræ, tu autem lumen fugans tenebras, illuminans me, non a me lumen mihi existens, sed lumen non participans nisi in te. Inuisibilia enim eius per ea q̃ facta sunt intellecta conspiciuntur. ¶ Vnde arguuntur in libro Sapientiæ qui de his quæ videntur bona, non potuerunt scire eum qui est, neq; operibus attendentes agnouerunt artificem, sed aut ignẽ, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut violẽtiam aquarum, aut luminaria cæli, rectores orbis terrarũ deos putauerunt. Quorum quidem si specie delectati, hæc deos putauerunt, sciant quanto dñator eorum melior est. Speciei etenim generator creauit ea. Aut si virtutem ꝛ operationem eorum mirati sunt, intelligant ab his quanto qui hæc constituit fortior est. A magnitudine enim speciei ꝛ creaturæ, cognoscibiliter poterit horum creator videri. Hæc de libro Sapientiæ propterea posui, ne me fidelium quispiam frustra, ꝛ inaniter, existimet in creatura prius per quasdam sui generis trinitates, quodam modo gradatim donec ad mentem hominis peruenirem, quęsisse indicia summæ illius trinitatis, quam q̃rimus, cum deum querimus. ¶ Viderunt ergo isti philosophi quos cęteris nõ immerito fama atq; gloria p̃latos videmus, nullum corpus esse deum, ꝛ ideo cũcta corpora transcenderunt quęrentes deum. Viderunt quicquid mutabile est, non esse summum deum, ꝛ ideo animam oẽm mutabilesq; omnes spiritus transcenderunt, quęrentes summum deum. Deinde viderunt omnem speciem in re quacunq; mutabili, qua est qcqd illud est quoquõ, ꝛ qualiscũq; natura est, non esse posse nisi ab illo q vere est, qa incõmutabilr est, ac p hoc siue vniuersi mundi corpus a cælo vsq; ad terrã, ꝛ q̃cũq; corpa i eis sunt, siue oẽm vitã, nisi ab illo esse nõ posse q simplr est, qa non aliud illi est esse, aliud viuere, quasi possit esse non viuens, nec aliud illi est viuere, aliud intelligere, quasi possit viuere non intelligens, nec aliud illi est intelligere, aliud beatum esse, quasi possit intelligere non beatus, sed quod est illi viuere, intelligere beatum esse, hoc est illi esse. Propter hanc incommutabilitatem ꝛ simplicitatem, intellexerunt eum ꝛ omnia ista fecisse, ꝛ ipsum a nullo fieri potuisse. Considerauerunt enim quicquid est, vel corpus esse vel vitam, meliusq; aliquid vitam esse quam corpus, speciemq; corporis esse sensibilem, intelligibilem vitę. Proinde intelligibilẽ speciem sensibili p̃tulerunt. Sensibilia dicimus, q̃ visu tactuq; corporis sentiri queunt. Intelligibilia, q̃ conspectu mentis intelligi possunt. Nulla est enim pulchritudo corporalis, siue in statu corporis sicut est figura, siue in motu sicut est cantilena, de qua nõ animus iudicet. Quod profecto nõ posset, nisi melior i illo esset, hæc species, sine tumore molis, sine strepitu vocis, sine spatio vel

Ex libro de trinit. xv.

Creator melior ꝛ amabilior est creaturis.

Ex lib. de ciuit. dei. viij.

Philosophi cognouerunt deum non esse corporeum nec mutabilẽ, nec ab alio, sed ab illo cuncta esse producta.

C

Sensibilia quæ sunt.

Intelligibilia quæ sunt.

loci vel temporis. Sed ibi quoq; nisi mutabilis esset, non alius alio melius de specie sensibili iudicaret, melius ingeniosior quam tardior, melius peritior quam imperitior, melius exercitatior quam minus exercitatus. Et idem ipse vnus cum profecerit, melius vtiq; postea quam prius. Quod autem recipit maius & minus, sine dubitatiõe mutabile est. Vnde ingeniosi. & docti & in his exercitati homines, facile collegerunt nõ esse in eis rebus primam speciem, vbi mutabilis esse conuincitur. Cum igitur in eorum conspectu & corpus, & animus magis minusq; speciosa, essent, si autem omni specie carere possent, omnino nulla essent viderunt esse aliquid vbi prima esset & incommutabilis species, & ideo nec comparabilis, atq; ibi esse rerum principium rectissime crediderunt, quod factum non esset, ex quo cuncta facta essent. Ita quod notum est dei, manifestauit eis ipse, cum ab eis inuisibilia eius p ea quæ facta sunt, intellecta conspecta sunt sempiterna quoq; eius virtus & diuinitas, a quo etiam visibilia & temporalia cuncta creata sunt. ¶ Philosophos nec illos consulere debemus. qui creatoris æternitatem in quo viuimus, mouemur, & sumus, quantum potuerũt intellexerunt, quia per ea quæ facta sunt cognoscentes Deum, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Et cum idonei non essent in eternitatem spiritualis incommutabilisq; naturæ acie; mentis constanter infigere, nec ad illud quidem digni habiti sunt vt eis ista per sanctos angelos nunciarentur, siue forinsecus per sensus corporis, siue interioribus reuelationibus in spiritu exp̃ssis, sicut patribus nostris vera pietate præditis, hæc demonstrata sunt. Qui ea p̃dicentes, & vel de p̃sentibus signis, vel de proximis rebus ita vt p̃dixerant factis fidẽ facientes, aucto ritatem cui de longe futuris vsq; in seculi finẽ crederetur habere meruerunt. ¶ Quidam philosophi huius mũdi extiterunt, & inq̃sierunt creatorem per creaturam, quia potest inueniri per creaturam, euidenter dicente Apostolo, inuisibilia enim eius a constitutione mundi, per ea q̃ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoq; virtus eius & diuinitas, vt sint inexcusabiles. Et sequitur. Quia cum cognouissent deum. non dixit, quia non cognouerunt, sed quia cu; cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratu; est insipiens cor eorum. Vnde obscuratu;? Sequitur, vt dicit apertius. Dicẽtes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Viderunt quo veniendum esse, sed ingrati, ei, qui illis p̃stitit vt viderent, sibi voluerunt tribuere, quod videbant, & facti superbi amiserunt & id quod videbant. Et conuersi sunt inde ad idola & simulacra, & ad culturas dęmoniorum, adorare creaturam, & contemnere creatorem. Sed iam isti elisi ista fecerũt, vt aũt eliderent, sup̃bierũt. Cũ aũt sup̃birẽt, sapiẽtes se eẽ

Ex libro de trinita. iiij.

E
Philosophi cur indigni cognitione Dei.

Extracta. euangelij secundum Joan. ij.

Philosophi p̃pter superbiã obscurati sũt.

F
Philosophorũ libri attestantur deũ habere filiũ

dixerūt, Hi ergo de qbus dixit, q cū cognouissent deū, nō sicut deū glorificauerunt, viderunt quia per verbum dei facta sunt omnia. Nam inueniuntur ista oīa ⁊ in libris philosophorum, ⁊ quod vnigenitum filium habet deus per quem sunt omnia. Illud potuerunt videre quod est, sed viderunt de longe, ⁊ noluerunt tenere humilitatem Christi. in qua naui securi peruenirent ad id quod longe videre potuerunt, ⁊ sorduit eis crux Christi. Mare transeundum est, ⁊ lignum contemnis? O sapientia superba, irrides crucifixum Christum? Ipse est, quem longe vidisti. Sed quare crucifixus est? Quia lignū tibi humilitatis eius necessariū erat. Supbia enī tumueras, ⁊ lōge ab illa pria piectus eras, ⁊ fluctibus huius seculi interrupta est via, ⁊ qua transeat ad patriam non est, nisi ligno porteris. Ingrate irrides eū q ad te venit vt redeas? Ipse factus est via, ⁊ hoc p mare. Inde in mari ambulauit, vt ostenderet esse in mari viā. Sed tuq̄uo ipse ambulare in mari non potes, na tui portare, ligno portare. Crede in crucifixū, ⁊ poteris peruenire.

Crucis Christi humilitas secura nauis

Christus factus est via in mari. Ex libro de trinita. xiij.

G

¶ Precipui gētiū philosophi, q in inuisibilia dei p ea q̄ facta sunt intellecta conspicere potuerūt, tñ qa sine mediatore. i. sine hoīe Christo philosophati sunt, quē nec venturum pphetis, nec venisse apostolis crediderunt, veritatē detinuerūt (sicut de illis dictū est) in iniqtate. Nō potuerūt enim in his rebus infimis cōstituti, nisi q̄rere aliqua remedia, p q̄ ad illa q̄ intellexerāt sublimia peruenirēt, atq; ita in deceptores dæmones inciderūt. Per quos factū est vt mutarēt gloriā incorruptibilis dei, in similitudinē imaginis corruptibilis hoīs, ⁊ volucrū, ⁊ quadrupedū, ⁊ serpētiū. In talibus enim formis ēt idola instituerūt, siue coluerūt. ¶ De ipsis gentilibus idolorū cultoribus, multa vtiq; a nobis diuersitate distantibus, nihil aliud nobis demōstrat Aplūs, nisi vt in ipsis quoq; ita qcqd prauū est corrigamus, vt qđ forte rectum est, approbemus. Nā vtiq; idololatras, ⁊ qđ ē grauius, nō tm̄ cultores, sed ēt institutores simulacrorū redarguebat, vbi ait, Qui cognoscētes deū nō sicut deū glorificauerūt, aut gratias egerūt, sed euanuerūt in cogitationibus suis, ⁊ obscuratū est insipiēs cor eorū. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, ⁊ immutauerunt gloriā incorruptibilis dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, ⁊ volucrum, ⁊ quadrupedum, ⁊ serpentium. Talia quippe nouimus fuisse simulacra Aegyptiorum, vbi ⁊ instituta esse multiplicior multoq; ignominiosior idololatria perhibetur. Nunquid tamen denegauit cognitionem de illis fuisse, ac non potius confirmauit dicens, cognoscentes deum, non vt deum glorificauerunt? Si ergo istam cognitionem tanquam mendacium repellere ⁊ destruere conaretur q̄ eā in sacrilegis inuenisset, nōne (qđ absit) veritatis inimicus existeret? Ideoq; id quod immutauerūt in mēdaciū suum. Nā ⁊ hic dixit, mutauerunt gloriam dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. talem scilicet fingentes

Philosophi sine mediatore Christo philosophati ī deceptores dæmones inciderunt. Ex libro de vnico baptismo.

Aegyptiorum idolatria.

H

deum qualis non est deus, & non sicut deum cognouerunt tradentes hominibus. Et paulo post de talibus dicit, Qui immutauerunt veritatem in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ, potius quam creatori, qui est benedictus in secula. Veritas quippe creaturæ a deo est, & non est deus, quam illi in mendacium conuerterunt, tanquam deos colentes Solem & Lunam & quæcunque cælestia atque terrestria. Quia ergo immutauerunt in mendacium suum culpat, detestatur, euertit: quod autem verum in doctrina quibus multis falsitatibus permixta confusaque seruarunt, approbat, testatur, affirmat. Nam & hic eundem locum ita cœpit vt diceret, Reuelatur enim ira dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam hominum, eorum qui veritatem in iniquitate detinent, non abnegantes veritatem quamuis in iniquitate detentam. Et in Actibus Apostolorum cum de deo vno & vero Athenienses doceret, quod in illo viuimus, mouemur, & sumus, continuo subiunxit. Sicut quidam secundum vos dixerunt. ¶ Hoc igitur quod in illo viuimus, & mouemur, & sumus, ex illa veritate est, quam & illi impij simulacrorum cultores in iniquitate detinent. Qui cognoscentes deum, non sicut deum glorificauerunt. Hanc tamen veritatem sicut videmus apud impios & sacrilegos inuentam, non destruit, sed confirmat Apostolus, eorum vtitur testimonio ad docendos eos qui ista nesciebant. Multo autem mirabilius est quod fecit Apostolus, vt eorum fama circumiens, aram quandam inter aras dæmonum inuentam in qua scriptum esset: Ignoto deo, neque hoc negando & refellendo destruxerit, sed potius confirmando, hinc etiam reperierit opportunissimum suæ disputationis exordium dicens, Quem vos ignorantes colitis, hunc ego annuncio vobis. Hanc itaque & nos per maiores nostros traditam nobis, sequentes apostolicam regulam, si quid recti etiam in peruersis inuenerimus, eorum peruersitate correcta, illud quod rectum est minime violamus, vt in vno homine, ex his quæ vera tenet etiam falsa emendentur, ne ex falsis conuictis etiam vera destruantur. ¶ Quamuis enim homo christianus literis tantum ecclesiasticis eruditus, Platonicorum forte nomen ignoret, non tamen ita absurdus est in rebus humanis vt nesciat philosophos vel studium sapientiæ, vel ipsam sapientiam profiteri. Cauet eos tamen qui secundum elementa huius mundi philosophantur, non secundum deum a quo ipse factus est mundus. Admonetur enim præcepto apostolico, fideliterque audit quod dictum est, Cauete ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem seductionem, secundum elementa huius mundi. Deinde ne omnes tales esse arbitretur, audit ab eodem apostolo dici de quibusdam, quia quod notum est dei, manifestum est in illis. deus enim manifestauit illis. Inuisibilia enim eius a constitutione mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciunt, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas. Et vbi Atheniensibus loquens, cum rem magnam de deo dixisset, & quam a pau-

Philosophi quomodo mutauerunt veritatem in mendacium

Act.xvij.

Ara ignoti dei

Act.xvij.

Apostolica regula non esse violandum bonum quod in peruersis inuenitur.

Ex eodem.

Philosophia quomodo euitari debeat.

Col.ij.

eis posset intelligi, quod in illo viuimus, mouemur, & sumus, adiecit & ait, Sicut & vestri qdã dixerunt, Nouit sane & ipsos, in qbus errant, cauere. Vbi enim dictũ est quod per ea quæ facta sunt deus illis manifestauit intellecta conspicienda inuisibilia sua, ibi etiã dictum est, non illos ipsum deũ recte coluisse, quia & alijs rebus q bus non oportebat, diuinos honores illi vni tantũ debitos detulerunt. Qm̃ cognoscentes deum non sicut deũ glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & immutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Vbi & Romanos, & Græcos, & Aegyptios, q de sapientiæ nomine gloriabantur, fecit intelligi. ¶ Et cõmutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. Hoc quidem fit in corde impiorum. Nã deus incommutabilis manet. Neqȝ enim quia & Apostolus dixit cõmutauerunt, ideo mutatus est deus? ¶ Hermes Aegyptius, quẽ trismegistum vocant, alios deos esse dicit a summo deo factos, alios ab hominibus, hoc qui audit sicut a me positum est, putat dici de simulacris, quia opera sunt manuum hominum. At ille visibilia & contrectabilia simulacra, velut corpora deorum esse dicit. Inesse autem his quosdam spiritus inuitatos, qui valeant aliquid siue ad nocendum, siue ad desideria nonnulla complenda eorũ a quibus eis diuini honores, & cultus, & obsequia, deferuntur. hos, ergo spiritus inuisibiles per artem quandam visibilibus rebus corporalis materiæ copulare, vt sint quasi animata corpora illis spiritibus dicata, & subdita simulacra, hoc esse dicit, deos facere, eamqȝ magnam, & mirabilem, deos faciendi accepisse homines potestatem. Huius Aegyptij verba sicut in nostram linguam interpretata sunt ponam. Et quoniam de cognatione (inquit) & consortio hominum deorumqȝ nobis indicitur sermo, potestatem hominis o Asclepi vimqȝ cognosce. Dominus, inquit, & pater, vel quod est summum, deus vt effector est deorum cælestium, ita homo fictor est deorum qui in templis sunt humana proximitate contenti. Et paulo post, Ita humanitas (inquit) semper memor naturæ & originis suæ, in illa diuinitatis mutatione perseuerat, vt sicuti pater ac dominus vt sui similes essent deos fecit æternos, ita humanitas deos suos ex sui vultus similitudine figuraret. Erat enim de his de quibus dicit Apostolus, quod cognoscentes deum non sicut deuȝ glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & cætera, q̃ cõmemorare longuȝ est. Multa quippe talia dicit de vno vero deo fabricatore mundi, qualia veritas hẽt. Et nescio quõ illa ob-

G Ex sermone de calogi ad populum.

Ex libro de ci/ui. dei. viij. Hermes Aegyptius.

Deos facere sm Trimegistũ qd Hermetis verba.

Hermes multa vera dicit de deo

securatione cordis ad ista delabitur, vt diis quos confitetur ab hominibus fieri, semper velit homines subdi. Non enim hæc ei reuelauerat spiritus sanctus sicut prophetis sanctis, qui hæc puidente, cum exultatione dicebant. Si faciet homo deos, & ecce ipsi non sunt dij. Et alio loco, Erit in illo die dicit dominus exterminabo nomina simulacrorum a terra, & iam non erit eorum memoria. Ex quo genere & illi erant, qui venturum quod sciebant venisse gaudebant. Qualis Symeon, qualis Anna, qui mox natū Iesum, qualis Elizabeth quæ etiam conceptum agnouit in spiritu, qualis Petrus reuelante patre dicens, Tu es Christus filius dei viui.

E Matth. xvi.

Post multa enim ad hoc ipsum redit, vt iterū dicat de dijs quos homines fecerunt, ita loquens. Quoniā ergo proaui nostri multū errabant circa deorum rationem increduli, & non animaduertētes ad cultum, religionemq; diuinam, inuenerunt artem qua efficerent deos. Cui inuentæ adiunxerunt virtutem de mundi natura conuenientem, eamq; miscentes (quoniam animas facere non potuerunt) euocantes animas dæmonū, vel angelorum, eas indiderunt imaginibus sanctis, diuinisque mysterijs, per quas idola & bene faciendi & male, vires habere potuissent. Confitetur atq; exprimit causas quare ad ista peruentum sit, dicens proauos suos multo errore, & incredulitate, & animum non aduertendo ad cultum religionemq; diuinam, inuenisse hanc artem qua facerent deos. Nos quid oportet dicere, vel potius quid agere, nisi quantas possumus domino deo nostro gratias, qui hæc contrarijs causis quam instituta sunt, abstulit? Nam quod instituit multitudo erroris, abstulit via veritatis. Quod instituit incredulitas, abstulit fides. Quod instituit a cultu diuinæ religionis auersio, abstulit ad vnum verum deum sanctumq; conuersio. Neq; enim quia deos homo faciebat, ideo non ab eis possidebatur ipse qui fecerat, quando in eorum societatem colendo traducebatur. Societatem dico, non idolorum stolidorum, sed versutorum dæmoniorum. Nam quid sunt idola, nisi quod eadem scriptura dicit oculos habent & non videbunt, & quicquid tale de materiis licet affabre effigiatis, tamen vita sensuque carentibus dicendum, fuit? Sed immūdi spiritus eisdem simulacris arte illa nefaria colligati, cultorum suorum animas in suam societatem redigēdo miserabiliter captiuauerunt. Vnde dicit apostolus, Scimus quia nihil est idolum, sed q̄ immolant gentes, dæmonijs immolāt & non deo. Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Dæmones itaq; qui coluntur in templis per artem nescio quā imaginibus inditi, hoc est simulacris visibilibus, quod possunt tanquam dæmones possunt, vel quasi beneficia præstando magis nocentes quia magis decipiētes. vel apte malefaciēdo. nec tamē q̄libet horū, nisi quādo & quantū p̄mittuntur alta & secreta dei prouidētia. ¶ Species membrorum quam naturaliter animātibus inuentā videre,

Ps. cxv.

F Dæmones quō idolatras per simulacrum sibi captiuauerunt.

i. Cor. x.

Ex tract. Io. cxiij.

atque in nobismetipsis sentire consueuimus, quanquam vt illi asserunt, in signum aliquod fabrefacta atque eminenti suggestu collocata, cum adorari atque honorari multitudine cœperit, parit in vnoquoq; sordidissimum erroris affectum, vt quoniã in illo figmento non inuenit vitalem motũ, credat numẽ occultũ, effigiẽ tamen viuenti corpori similem seductus forma, ꝛ commotus auctoritate quasi sapientium institutorũ obsequentiumq;, turbarum sine viuo aliquo habitatore esse non putat. Hinc ꝛ mala dæmonia ad possidenda gentium simulacra, talis hominum affectus inuitat, quorũ ꝑsidentium varia fallacia mortiferi seruiunt ꝛ multiplicantur errores. Alijs itaq; locis contra ista diuinæ literæ vigilãt, ne quisq; dicat cum irrisa fuerint simulacra, nõ hoc visibile colo, sed numẽ quod illic inuisibiliter habitat. Ipsa ergo numina in alio psalmo eadẽ scriptura sic damnat. Quoniã dij gẽtiũ inquit, dæmonia, dominus autem cælos fecit. Dicit ꝛ apostolus, Non qđ idolũ sit aliqd, sed quoniã quod immolãt gẽtes dæmonijs immolãt ꝛ non deo. Et nolo vos fieri socios dæmoniorum. Videntur autem sibi purgatioris esse religionis qui dicunt, Nec simulacrũ, nec dæmoniũ colo, sed per effigiẽ corporalẽ eius rei signum intueor, quã colere debeo. Itaq; interꝑtantur simulacra, vt alio dicãt significari terrã, vnde tẽplũ solẽt appellare Telluris. alio mare sicut Neptuni simulacra, alio aerem sicut Iunonis, alio ignẽ sicut Vulcani, alio luciferum sicut Veneris, alio Solẽ, alio Lunã, quorum simulacris eadẽ noĩa sicut telluris imponũt, alio, illõ vel illud sidus, vel illã aut illam creaturam. Neq; enim cuncta enumerare sufficimus. De quibus rursum cũ exagitari cœperit quod corpora collant, maximeq; terram, ꝛ mare, ꝛ aerẽ, ꝛ ignẽ, quorũ nobis vsus in promptu est (nam de cælestibus quia nostro ea corpore contrectare ac contingere nisi oculorũ radijs nõ valemus, nõ ita erubescũt) audent respõdere, nõ seipsa corpora colere, sed quæ illis regendis præsident numina. Itaq; Apostoli vna sentẽtia pœnam istorum damnationemq; testatur.

G

Cõfutat vanas defẽsiones idolatrarum
ps. cxxi.
I. ad Cor.

H
Simulacrorum ꝛ eorum interꝑtationum reprobatio.

Qui commutauerunt (inquit) veritatem dei in mendacium, & coluerunt, & seruierunt creaturæ potius quam creatori, qui est deus benedictus in secula amen.

Rom. viij.

Propterea tradidit illos deus ĩ passiões ignominiæ.

NAm priori parte huius sententiæ simulacra damnauit, posteriore autem interꝑtationem simulacrorum. Effigies enim a fabro factas appellando noĩbus earum rerum quas fabricauit deus, transmutant veritatem dei in mendatium. Res aũt ipsas ꝓ dijs habẽdo, ꝛ venerãdo, seruiunt creaturæ poti⁹ quã creatori, qui est bñdict⁹ ĩ secula. qs aũt adorat, aut orat ĩtuẽs

Veritas quõ trãsmutatur in mẽdacium.

simulacrum, qui non sic afficiatur, vt ab eo se exaudiri putet, ab eo sibi præstari quod desiderat speret? Itaqꝫ homines talibus superstitionibus obligati, plerunqꝫ ad ipsum solem dorsum ponētes, præces fundunt statuæ quam solem vocant. Et cū sonitu maris a tergo feriantur, Neptuni statuam quam ꝓ ipso mari colunt, q̄si sentientem gemitibus feriūt. Hoc enim facit ꝛ quodanimodo extorquet illa figura membrorum, vt animus viuens in sensibus corporis magis arbitretur sentire corpus quid suo corpori similimum videt, quam rotundum cælum, vndasqꝫ diffusas, ꝛ quicquid non eisdem lineamentis formatum conspicit, quibus illa formata sunt quæ viuentia videre consueuit. ¶ Viderunt hæc intelligentiores grauioresqꝫ Romani, sed contra consuetudinē ciuitatis quæ dæmonicis ritibus fuerat obligata, parum valebāt. Quia ꝛ ipsi (etiam si illa esse vana sentiebant) naturæ tamen rerum sub vnius veri dei regimine, atqꝫ imperio constitutæ, religiosum cultum qui deo debetur exhibendum putabant, seruiētes (vt ait Apostolus) creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in secula. Huius veri dei erat auxilium necessarium, a quo mitterentur sancti viri ꝛ veraciter pij, qui pro vera religione morirentur, vt falsa a viuentibus tollerentur. Agamus itaqꝫ christiani domino deo nostro gratias, qui has superstitiones per altissimam Christi humilitatem, per apostolorum prædicationē per fidem martyrum pro veritate morientium, ꝛ cum veritate viuentium, non solum in cordibus religiosis, verum etiam in ædibus superstitiosis, libera suorum seruitute subuertit.

A Ex libro de ciuitate dei. iiij.

Per liberā seruitutem Christianorum subuertit Christus supstitiones gentiliū

Breuis omnium quæ aduersus idolorum cultores, siue institutores supra ab Apostolo dicta sunt, recapitulatio.

Ex libro de natura ꝛ gratia xxij.

¶ Quia cum cognouissent deum, non sicut deum glorificauerūt aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, ꝛ obscuratum est insipiens cor eorum. Vtiqꝫ ista obscuratio vindicta ꝛ pœna iam fuit, ꝛ tamen per hanc pœnam, id est per cordis cæcitatem, quæ fit deserente luce sapientiæ, in plura ꝛ grauiora peccata collapsi sunt. Dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt. Grauis hæc pœna est si quis intelligat. Ex hac pœna, vide quo ierūt. Et mutauerunt (inquit) gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, ꝛ volucrum, ꝛ quadrupedum, ꝛ serpentium. Ista fecerunt ex peccati pœna, qua obscuratum est insipiens cor eorum. Et propter hæc tamen, quia licet pœnalia etiam ipsa peccata sunt, adiungit ꝛ dicit, Propterea tradidit illos deus in desideria cordis eorum, in immunditiam. Ecce quemadmodum deus grauius condemnauit, tradens illos in desideria cordis eorum, in immunditiam. Videte etiam ex hac pœna quæ faciant. Vt contumeliis (inquit) afficiant corpora sua in semet ipsis. Et quia pœna est ista iniquitatis, cum sit ꝛ iniquitas, euidentius commendat dicens, Qui trāsmutauerūt veritatē

Cæcitas cordis ī philosohpis est pœna peccati, vnde in grauia peccata ceciderunt.

Deus superbā ingratitudinē gentilium philosophorū sepe vindicat.

dei in mendacium, & coluerunt, & seruierunt creaturæ potius quam creatori. qui est benedictus in secula. amen. Propter hoc (inquit) tradidit illos in passiones ignominiæ. Ecce quoties vindicat deus & ex eadem vindicta plura & grauiora peccata consurgunt.

Nam & fœminæ eorum mutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desideriis suis in inuicē, masculi ī masculos deformitatem operantes.

¶ Atq; vt ostenderet sic esse ista peccata. vt etiam pœnæ sint peccatorum, etiam his adiunxit.

Et mercædem mutuam quam oportuit erroris sui in semetipsis recipentes.

¶ Videte quotiens vindicet eademq; vindicta quæ pariat pullulatq; peccata, adhuc attendite.

Et sic non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in reprobam mentem, vt faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia. fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos. inuentores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incōpositos, sine affectione, absq; fœdere, sine misericordia, qui cum iustitiam dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt faciētibus.

Fortasse respondeat deum ad ista non cogere, sed dignos deseri tantum deserere. Si hoc dicit verissime dicit. Deserti quippe (vt dixi) luce iustitiæ. & per hoc contenebrati quid pariant aliud quam hęc omnia quæ cōmemoraui opera tenebrarum, donec dicatur eis si dicto obediant. Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus?

B Ex libro de natura et gratia Deus non inducit peccatorem ad malum, sed deserit dignos deseri. Ephe. v.

Item breuis eorundem verborum recapitulatio.

REuelatur enim ira dei de cælo super omnem impietatem.

¶ Quorum, nisi & Iudeorum, & gentium? Sed ne diceretur, quare super impietatem gentium? nunquam enim gentes legem acceperunt, & præuaricatores facti sunt? Recte reuelatur ira dei super Iudeos quibus data est lex, & eam obseruare noluerunt. Gentibus autem non est data. inuenimini fratres & intelligite, quomodo

C Ex sermone de Kal. Ianuarij.

omnes reos ostendit, ⁊ omnes salutis indigere ac misericordiæ dei. Reuelatur.n. ira dei de cælo super omnem impietatem, ⁊ iniustitiam hominum, eorum qui veritatem in iniquitate deti-nent. Videte quẽadmodum non dixit, non habent veritatem, sed veritatem (inquit) in iniquitate detinent. Et quasi q̃reres dicens, quomodo possunt habere veritatem qui legem non acceperunt? QVIA quod notũ est (inquit) dei, manifestũ est in illis. ¶ Et quo-modo potuit manifestum esse in illis quod notum est dei quod legem non acceperunt? ¶ Sequitur ⁊ dicit. Inuisibilia enim eius a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus ⁊ diuinitas. ¶ Vtiq; subaudimus intellecta conspiciuntur. Cur enim attendat opera, ⁊ non q̃rat ar-tificem? Attendis terrã fructificantem, attendis mare plenum ani-malibus suis, attendis aerẽ plenum volatilibus, attendis cælum fulgere stellis, ⁊ cætera, ⁊ nõ q̃ris tanti operis artificem? Sed dicis mihi. Ista video, illum non video. Ad ista videnda corporis ocu-los dedit, ad se videndum mentem dedit. Neq; enim ⁊ animam hominis vides. Sicut enim ex motibus ⁊ administratione corpo-ris, animam quam non vides intelligis, sic ex administratione to-tius mũdi, ⁊ regimine ipsarum animarum intellige creatorem. Sed parum est intelligere. Nam illi intellexerunt, ⁊ vide quid ait apostolus. QVIA cognoscentes deum non sicut deum glorifica-uerunt aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, ⁊ obscuratum est insipiens cor eorum. Quo merito, nisi superbię? Nã videte sequẽtia. DIcẽtes enim se esse sapiẽtes, stulti facti sunt. ¶ Non enim debebant sibi arrogare quod ille donauerat, nec se iactare ex eo quod non a seipsis, sed ab illo habeant. Quod illi vtiq; deo reddendum fuit, vt ad hoc tenendum quod videre po-terant, ab illo sanarentur, qui dederat vt viderent. Si enim hoc facerent, humilitatem seruarent, ⁊ possent purgari, atq; illi bea-tissimæ contemplationi cohererẽt. Quia vero superbia erat in eis, interposuit se falsus, ⁊ fallax, ⁊ superbus. qui eis promitteret quod per partes nescio quas superbiæ purgarentur animæ illorum, ⁊ fecit cultores demoniorum. Inde sacra omnia quę celebrantur a paganis valere dicunt ad purgationem animarum suarũ. Et audi apostolum consequenter hæc dicentem, quia pro mercede super-biæ ista ceperunt, quia non sic honorificauerunt deum, vt hono-rificandus est deus. ET mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. ¶ Iam simu-lacra sunt. Et ista quidem omnium græcorum aliarumq; gentiũ quæ similitudinem hominum habent. Quia vero non est maior ⁊ superstitiosior idolatria quam ægyptiorum. nam ęgyptus per-fudit mundum figmentis talibus, qualia deinceps dicit aposto-lus. Cum enim dixisset, In similitudinem imaginis corruptibilis hominis, addidit ⁊ volucrum, ⁊ quadrupedum, ⁊ serpentium.

C

Ex attentione operũ q̃rendus est artifex

Sicut anima intelligitur ex motibus ⁊ administratione corporis, ita deus ex administratione totius mundi intelligendus est.

Humilitas dispositio ad purgationem mẽtis ⁊ cõtẽplationem.

D

Idolatriæ apud ægyptios supstitio maxima.

Nunquid enim fratres in altis templis vidistis simulacrum capite canino vel taurino, cæterorumque animalium irrationabilium figmenta? Hæc enim idola ægyptiorum sunt. Vtrunque enim genus complexus, ait apostolus, In similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. PROpterea tradidit illos deus in desideria cordis eorum: in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis.

¶ Hæc mala eorum, ex impietate superbiæ sunt. Ista vero peccata, quia de superbia sunt, non solum peccata, sed etiam supplicia sunt. Cum enim dicit, tradidit illos deus, iam de vindicta est cuiusdam peccati, vt hæc faciant, QVI commutauerunt veritatem dei in mendacium.

Superbia aggrauia peccata gignit

¶ Quid est commutauerunt veritatem dei in mendacium? In similitudinem: scilicet imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium? Et ne quisquam eorum diceret, non simulacrum colo, sed quod significant simulacra, subiecit statim, Et coluerunt & seruierunt creaturæ potius quam creatori. Intelligite prudenter. Aut simulacrum enim colunt, aut creaturam. Qui simulacrum colit, conuertit veritatẽ dei in mendacium. Nam mare veritas est. Neptunus autem, mendacium factum ab homine, conuersa veritate dei in mendaciũ. Homo autem, simulacrum Neptuni. Sic deus fecit solem. Homo autem simulacrum solis faciendo, conuertit veritatem dei in mendacium. Sed ne dicant non colo simulacrum, sed solem colo, ideo dixit, coluerunt creaturam potius quam creatorem. Sed ve tibi si amaueris condita, & deserueris conditorẽ.

B

Cõmutatio veritatis in mẽdaciũ colendo simulacrum.

¶ Pulchra tibi sunt, sed quanto est ille pulchrior qui ista formauit? Intendat charitas vestra. Ne surrepat vobis satanas dicens, quod solet dicere. Bene nobis sit in creatura dei? Quare illam fecit deus, nisi vt bene nobis sit? & inebriantur, & pereunt, & obliuiscuntur creatorem suum, dum non temperanter sed cupide vtuntur creatis, & creator contemnitur. De talibus dicit Apostolus, Coluerunt & seruierunt creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in secula. Non te prohibet deus amare ista, sed nõ diligere ad beatitudinem, sed approbare & laudare, vt ames creatorem. Ergo dedit tibi deus ista omnia, ama illum qui fecit. Plus est quod tibi vult dare, idest seipsum qui ista fecit.

Ex sermone secundæ epistolæ Ioannis

Creaturæ non sunt diligẽdæ ad beatitudinẽ, sed vt ametur creator.

¶ Credimus etiam quod sedet Christus ad dexteram patris. Nec ideo tamen quasi humana forma circumscriptum esse deum patrem arbitrandum est, vt de illo cogitantibus dextrum aut sinistrũ latus animo occurrat, aut idipsum quod sedere pater dicitur, flexis poplitibus fieri putandum est, ne in illud incidamus sacrilegium, in quo execratur apostolus eos qui cõmutauerunt gloriã icorruptibilis dei, in similitudinẽ corruptibilis hominis.

Ex sermone de symbolo.

Deus nõ est humana forma circũscriptus

A

Sedere ad dexteram dei vel ad sinistram quid sit.

Sedere in deo significat iudiciariã ptãtem.

Tale enim simulacrum deo, nefas est Christiano in templo collocare. Multo magis in corde nefarium est: vbi vere templum dei est, si a terrena cupiditate, atq; errore mundetur. Ad dexteram ergo intelligendum est esse dictum in summa beatitudine, vbi iustitia, & pax, & gaudium est. sicut ad sinistram hœdi constituentur, id est in miseria, propter iniquitatis labores, atq; cruciatus. Sedere ergo quod dicitur deus, non membrorum positionem, sed iudiciariam significat potestatem, qua illa maiestas nunq̃ caret, semper dignis digna tribuendo, quãuis extremo iudicio multo manifestius inter homines vnigeniti filij dei, iudicis viuorum & mortuorum claritas indubitata fulsura sit.

B

Ex tracta. ps. xiij.

Deus quõ tradidit philosophos in concupiscentias cordis eorum.

PROpter quod tradidit illos deus in desideria cordis eorum, in immunditiam. ¶ Dedit illos deus in concupiscentias cordis eorum facere quæ non conueniunt. Intendat charitas vestra, Magna res est: magna res agitur. Quid est hoc? Ergo si deus dedit illos in concupiscentias cordis eorum facere quæ non conueniũt, ideo faciunt illi mala tanta. Si deus hoc facit vt faciant quæ non conueniunt, quid ipsi fecerunt? Occultum est quod audisti, dedit illos deus in concupiscentias cordis eorum. Ergo fuit concupiscẽtia quam vincere noluerunt, cu traderentur iudicio dei, sed vt digni haberentur qui traderentur. Vide quid de illis superius dixit. Cum cognouissent deum, non vt deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Vnde? De superbia. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Inde iam sequitur, Tradidit illos deus in concupiscentias cordis eorum. Quia ergo fuerunt superbi, & ingrati, digni habiti sunt, qui traderentur in concupiscentias cordis sui. Non ergo frustra dicit Apostolus, Tradidit illos deus in deside ria cordis eorum. Quorundam enim peccatorum perpetrandorum facilitas, pœna est aliorum præcedentium.

Supbi & ingrati traduntur i cõcupiscentiã cordis eorum.

C

Ex lib. de spũ & litera.

Peccatũ nõ cõsistit i solo actu voluntatis.

¶ Mala voluntas iam sola peccatum est, & si desit effectus, id est si non habeat potestatem. Porro cum voluntas mala potestatẽ accipit implere q̃d intendit, ex iudicio dei venit, apud quem non est iniquitas. Punit enim etiam isto modo. Nec ideo iniuste, quia occulte. Cæterum iniquus puniri se ignorat, nisi cum manifesto supplicio senserit nolens, quantum mali sit quod perpetrauit volens. Hoc est, quod de quibusdã Apostolus ait, Tradidit illos deus in cõcupiscentias cordis eorum, vt faciant q̃ non conueniunt. Hinc & dñs Pilato, Non haberes, inquit, in me potestatem, nisi data tibi esset desuper. ¶ In literis etiam apostolicis videte quæ scripta sunt in epistola Pauli apostoli ad Romanos. Propterea tradidit illos deus in desideria cordis eorum in immunditiam. Item paulo post, Propterea tradidit illos deus in passiones ignominiæ, Itẽ paulo post, Sicut non probauerunt deum habere in notitiam, tradidit illos deus in reprobam mentem vt faciant quæ non conueniunt. Et

Ioan. xix.

Ex lib. de gratia & libero arbitrio.

Supbi tradũtur p̃mo in imunditiam, deinde in passiones ignominiæ; & tertio in reprobum sensum.

ad Thessalonicenses in epistola secunda ait de quibusdam: Pro eo q dilectionem veritatis non receperunt vt salui fierent, ideo mittet illis deus operationem erroris vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. His & talibus testimonijs diuinorum eloquiorum, quę omnia commemorare nimis longum est, satis (quantum existimo) manifestatur operari deum in cordibus hominum, ad inclinandas eorum voluntates quocunq; voluerint, siue ad bona pro sua misericordia, siue ad mala pro meritis eorum, iudicio vtiq; suo, aliquando aperto, aliquando occulto, semper autem iusto. Fixum enim debet esse & immobile in corde nostro, quia non est iniquitas apud deum. Ac per hoc quando legitis in literis veritatis a deo seduci homines, aut obtundi, vel obdurari corda eorũ, nolite dubitare præcessisse mala merita eorum vt iuste ista paterentur. ne incurratis in illud Salomonis prouerbium, Insipientia viri violat vias eius, deum autem causatur in corde suo. Gratia vero non secundum merita datur hominum. Alioquin gratia iã non est gratia. Quia ideo gratia vocatur, quia gratis datur. Si autem potens est, siue per angelos vel bonos, vel malos, siue quocunq; alio modo operari etiam in cordibus malorum pro meritis eorum, quorum malitiam non ipse fecit, sed aut originaliter tracta est ab Adam, aut creauit per propriam voluntatem, qd mirum est si per spiritum sanctum operatur in cordibus electorum suorum bona, qui operatus est vt ipsa corda essent ex malis bona? MERcedem mutuam quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes. ¶ Oportuisse quippe, non est veritus dicere Apostolus, vt qui creaturæ potiusquam creatori seruierant, erroris sui mercedem non inuiti hæc turpia patiendo, sed libenter faciendo reciperent, iudicio. s. non alicuius hominis immundissimi quem talia delectarent, sed iustissimi dei, qui tradidit eos in passiones ignominiæ, vt crimina criminibus vindicentur, & supplicia peccantium non sint tormenta, sed incrementa vitiorum. Sapiens autem cum hæc audit, ipsam magis in hac vita iram dei timet, qui homo non patitur quod acriter dolet, sed facit quod turpiter libet. ¶ Inchoatio est iræ futuri iudicij dei, quod hic homines dolores, & tormenta patiuntur, & maxime damnum intelligentiæ veritatis. Sicut dictum est, DEdit illos deus in reprobum sensum. ¶ Nam ea est cæcitas mentis. In eam quisquis datus fuerit, ab interiore dei luce secluditur. Sed nondum penitus cum in hac vita est. Sunt enim tenebræ exteriores, quæ magis ad diem iudicij pertinere intelliguntur, vt penitus extra deum sit, quisquis dum tempus est corrigi noluit. Penitus autem esse extra deum quid est, nisi esse in summa cæcitate? Siquidem deus habitat lucem inaccessibilem, quo ingrediuntur quibus dicitur, Intra in gaudium domini tui. ¶ Huius igitur iræ inchoatio est,

Pro. xij.

D

Ad Ro. cap. xi.

Gratia non datur pp merita, sicut pœna pp demerita

E

Ex libro contra inimicũ legis & Prophetarum. i.

Crimina criminibus vindicant.

Vindicta quorũdã criminum est eorũ augmẽtum.

Ex tracta. Ps. vj.

Iudicij futuri inchoatio est veritatis intelligentiæ amissio.

Extra deum esse

Matth. xxv.

Ex tracta. ps. lvij.

F quam in hac vita patitur quisq; peccator. Non ergo pœnas infe-
Pœnæ huius seculi & futuri diuersæ. rorum, non pœnas illius post resurrectionem ignis æterni, non pœnas istas quæ adhuc in hoc seculo promiscuæ sunt iustis & iniustis, & plerunq; grauiores sunt iustorum quam iniustorum, sed nescio quam pœnam præsentis vitæ vult commendare spiritus dei. Audite pœnam impiorum. Sicut cæra inquit liquefacta au-
Psal.lvij. ferentur. Dixi per concupiscentias suas hoc eis fieri. Concupiscen-
Concupiscētia carnis incinerat animā sicut carbo in sinu cōburit tunicā. tia mala quasi ardor est ignis. Ignis consumit vestem, libido adulterij non consumet animam? De cogitato adulterio, cum loqueretur scriptura ait, Alligabit quis ignem in sinu, & vestimenta sua non comburet? Gestas in sinu prunas perforatur tunica. Gestas in cogitatione adulterium, & integra est anima? Sed istas pœnas pauci vident, propterea eas maxime commendat spiritus dei. Audi apostolum dicentem, Tradidit illos deus in concupiscentias cordis eorum. Ecce ignis, a cuius facie tanquam cæra liquescunt. Soluuntur enim a quadam constantia castitatis. Propterea & ipsi euntes in libidines suas soluti, & fluxi dicuntur. Vnde fluxi? vnde soluti? Ab igne concupiscentiarum. Tradidit illos deus in concupiscentias cordis eorum, vt faciant quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate. Et enumerat multa quæ peccata sunt, & pœnas dicit esse peccatorum. Nam dicit primam pœnam superbiam, immo non pœnam sed primum peccatum
Superbiæ vltia pœna infernus superbiam. Primum peccatum superbia est. Vltima pœna est ignis æternus, aut ignis infernus, Iam enim damnatorum in-
Peccata quæ ex supbia oriūtur dicuntur pctā & pœna peccator. ter illud primum peccatum, & hanc vltimam pœnam media quæ sunt, & peccata sunt & pœnæ. Tam multa enim dixit apostolus fieri ab eis, quæ peccata sunt detestabilia, & tamen pœnas eas dicit. Propter hoc inquit, deus tradidit eos in concupiscentias cordis eorum, in immunditiam, vt faciant quæ non conueniunt. Et ne putaret quisquam ipsis pœnis tantum se affligi quibus modo delectatur, & non timeret quod venturum est in fine, commemorauit vltionem pœnarum. Qui cum intelligerent, inquit, quoniam qui ea agunt digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facienti-
G bus. Qui ea agunt digni sunt morte, quæ superius enumerauit in pœnis esse, Nam tradidit eos deus (dixit) in concupiscentias cordis eorum, vt hæc faciant quæ non conueniunt. Vt adulter sit iam pœna est: vt mendax. vt auarus, vt fraudulentus, vt homicida iam pœnæ sunt. Cuius peccati? Peccati pœnæ prioris, apostasiæ illius superbiæ. Initium peccati hominis apostatare a deo. Et initium omnis peccati superbia. Propterea ipsum peccatum prius dixit. Qui cum cognouissent, inquit, deum non vt deum glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Iam ista pœna est obscuratio cordis. Sed vnde contigit?

Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti, sunt, quia a se habere se dicebant, quod a deo acceperant. Aut si cognouerunt a quo acceperant, non eum glorificauerunt a quo se accepisse cognouerant. Parua ista poena est, vt de ista sola loquamur? Obscuratio cordis, excaecatio mentis, parua est poena? Si quis furtum faciens statim oculum perdidisset, omnes dicerent deum praesentem vindicasse. Oculum cordis amisit, & non ipsum perdidisse putatur deus? Superbiae philosophorū species duae. Obscuratio mētis grauior quam oculorum est.

¶Haec mala morum quae his corporalibus plagis significata esse diximus, propter quod praedictum est, Aperiam in parabolis os meum, per malos angelos exerceri in eos qui illis diuina aequitate subduntur, conuenientissime creditur. Neque enim cum fit quod ait Apostolus, Tradidit illos deus in concupiscentias cordis eorum, vt faciant quae non conueniunt, non illi mali angeli tanquam in materia sui operis versantur, & gaudent, quibus iustissime subdita est vitiositas humana propter eos quos liberat gratia. Ab hac potestate malorum angelorum non liberat hominem nisi gratia dei. de qua dicit Apostolus, Qui eruit nos de potestate tenebrarum & transtulit in regnum filij charitatis suae. Cuius rei populus iste figuram gerebat, cum esset ereptus de potestate Aegyptiorum, & translatus in regnum terrae promissionis fluentis lac & mel, quod suauitatem significat gratiae. Sine affectione. absque foedere, sine misericordia. Et tractatu, ps.lxxvij. Deut.xxxij. Puniūt malos angeli mali. Angelorū malorū potestas. Colos.i.

H

¶Etiam cum rectas, & secundum deum habemus has affectiones, huius vitae sunt, non illius quam futuram speramus. Et saepe illis etiam inuiti cedimus. Itaque aliquando quamuis non culpabili cupiditate, sed laudabili charitate moueamur, etiam dum nolumus flemus. Habemus ergo eas ex humanae conditionis infirmitate. Sed dum vitae huius infirmitatem gerimus, si eas omnino nullas habeamus, tunc potius non recte viuimus. Vituperabat enim & detestabatur apostolus quosdam quos etiam dixit esse sine affectione. Culpauit etiam illos sacer psalmus, de quibus ait, Sustinui qui simul contristaretur, & non fuit. Nam omnino non dolere dum sumus in hoc loco miseriae, profecto sicut quidam etiam apud seculi huius literatos sensit, & dixit, non sine magna mercede contingit immanitatis in animo, stuporis in corpore. Cum itaque animum contingere omnino non potest vllus affectus, quis hunc stuporem non omnibus vitijs iudicet esse peiorem? Ideo reprehendit Apostolus eos qui duri sunt, & sine affectu. Reprehendens aūt quosdam, ait. Sine affectu, sine misericordia. Vbi enim affectus, ibi misericordia. ¶Tres ergo affectiones quasdā corporis aduertite & inspicite, sanitatē, stuporē, & imor- Ex lib. de ciuitate dei.xxiiij. Affectiones et rectae huius nō futurae vitae sunt. i. sine quibus tunc non recte viuitur. Ex tractatu ps.lv.

Affectiones corporis tres sanitas, stupor, & immortalitas quomodo differant. talitatem. Sanitas ægritudinem non habet, sed tamen quando tangitur & molestatur, dolet. Stupor autem non dolet. Amisit sensum doloris, tanto insensibilior quanto peior. Rursus immortalitas non dolet. Absumpta est enim omnis corruptio, & corruptibile hoc induet incorruptionem, & mortale hoc induet immor-

i. Cor. xv. talitatem. Nullus ergo dolor in corpore immortali, nullus do-

Dolor melior est stupore. lor in corpore stupido. Non se putet stupidus iam immortalem. Vicinior est immortalitati sanitas dolentis, quam stupor non

B

ij. Cor. vij. sentientis. Inuenimus ergo hominem superbum typo arrogantissimo, qui sibi persuauerit nihil timere. Fortiorem putas illo qui ait, foris pugnæ, intus timores?

Matt. xxvi. fortiorem ipso capite nostro domino deo nostro, qui dixit, Tristis est anima mea vsque ad mortem? Non est iste fortior. Non te delectet stupor eius. Non immortalitate indutus, sed sensu exutus est. Tu vero habeto animam non sine affectu, reprehensi enim sunt sine affectu. & dic de sensu sanitatis, Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, &

ij. Cor. xi. ego non vror?

CAP. II.

Ropter quod inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas.

Illos scriptura dicit inexcusabiles quos non latet veritas, & in eis perseuerat iniquitas. Reuelatur enim ira dei de cælo (ait Apostolus) super omnem impietatem

De epistola ad Sixtum præsbyterum. & iniustitiam hominum, eorum qui veritatem in iniquitate detinent, quia quod notum

Inexcusabiles qui sint. est dei manifestum est in illis. Deus enim illis manifestauit. Inui-

Rom. i. sibilia enim illius a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas, vt sint inexcusabiles. Si ergo istos inexcusabiles dicit, qui inuisibilia illius per ea quæ facta sunt intellecta conspicere potuerunt, nec obedierunt tamen veritati, sed iniqui, & impij permanserunt: quanto magis inexcusabiles sunt, qui ex lege eius instructi, confidunt seipsos duces esse cæcorum, & alios docentes, seipsos non docent? Qui prædicantes non furandum furantur, & cætera quæ de ipsis

C

Apostolus loquitur. Eis quippe dicit, Propterea, inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas. In quo enim alium iudicas, teipsum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas. Humana enim superbia tanquam præsumens de viribus liberi arbitrij, excusari se putat quando ignorantia non voluntaria videtur esse quod peccat. Secundum hanc excusationem inexcusabiles dicit scriptura diuina quoscunque scientes, peccare conuincit. Dei tamen iustum iudicium nec illis parcit qui non audierunt. Quicunque enim sine

Paulo inferius lege peccauerunt, sine lege peribunt. Et quamuis seipsi excusare videntur

tur, non admittit hanc excusationem, qui scit se fecisse hominē rectum, eiq; obedientiæ dedisse pceptum, nec nisi eius quo male vsus est liberæ voluntatis arbitrio, etiam quod transiret in posteros manasse peccatum. Neq; enim damnantur qui non peccauerunt, quandoquidem illud ex vno in omnes pertransiit, in quo ante propria in singulis quibusq; peccata omnes communiter peccauerunt. Ac per hoc inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis. siue qui nouit. siue qui ignorat, siue qui iudicat, siue qui non iudicat. Damnatur nemo nō peccās. Inexcusabilis omnis peccator.

¶ Quia & ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est: in eis autem qui non potuerunt, poena peccati. Ergo in vtrisq; non est iusta excusatio, sed iusta damnatio. Ignorantia vel est peccatum, vel pœna peccati.

¶ Sed ptum est de hæreticis, quod a semetipsis damnati sunt. Quid ergo? Et illi nō a semetipsis damnati sunt, quibus dictū est. D

In quo enim alterum iudicas, teipsum condemnas. Eadem enim Agis quæ iudicas. Scimus enim quoniam iudicium dei est secūdum veritatē in eos qui talia agunt. Matth. vij. Ex lib. v. de baptismo. Ex epistola ad Macedonium.

HVic autem dixit Apostolus, Qui prædicas nō furandum furaris, & cætera. Deus apud quem nulla est iniquitas cuius summa potestas est, qui non tantum qualis quisq; sit videt, veruntiam qualis futurus sit præuidet: qui solus potest in iudicando non labi, quia in cognoscendo non potest falli, facit tamen sicut euangelium loquitur, solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Cuius mirabilis bonitatis vt simus imitatores dominus Christus exhortans, Diligite, ait, inimicos vestros, benefacite eis qui vos oderunt, & orate pro eis qui vos persequuntur, vt sitis filii patris vestri qui in cælis est, qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Hac indulgentia & lenitate diuina, multos abuti ad perniciem suam quis nesciat? Quos arguens Apostolus & grauiter increpans dicit. Deus non fallitur in iudicando. Matth. v. E

Existimas autem hoc o homo, qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quoniam tu effugies iudicium dei? An diuitias benignitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benigni tas dei ad pœnitentiam te adducit? Secundū autem duritiem tuam, & īpœnitens cor, the- Matth. xv.

saurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicii dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius.

Matth. xv. His quidem qui secundum patientiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem quærentibus, vitam æternam: His autem qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati.

Deus cur pauca puniat in hoc mũdo, & multa seruet vltimo iudicio.

F

Ex libro sancti Prosperi.

Abuti patiẽtia magna ẽ pœna

NVnquid quoniam isti in sua nequitia perseuerant, ideo deus in sua patientia non perseuerat, per pauca in hoc seculo puniens ne diuina prouidentia non esse credatur: & multa seruans vltimo examini, vt futurum iudicium commendetur? ¶ Animus male sibi conscius, dum videtur sibi nullam pœnam pati, credit quia non iudicet deus, cum abuti patientia dei, & non intelligere parcentis benignitatem, iam sit magna damnatio. hic enim misericordiæ tempus est, nondum iudicij. Nisi enim primo deus per misericordiam parceret, non inueniret quos per iudicium coronaret. Est ergo misericordiæ tempus, quando patientia dei ad pœnitentiam adducit peccantes. Audi Apostolum distinguentem vtrunque tempus, distingue & tu. Existimas autem (inquit) o homo omnis qui iudicas eos qui faciunt ea & eadem agis, quoniam tu effugies iudicium dei? Intendite cui hoc dicit. Non vni homini dicit, sed generi hominum. Videbat se committere multa mala quotidie, & tamen viuere, nihil mali sibi contingere: & putabat aut dormire deum, aut res humanas non attendere, aut amare facta hominum mala. Tollit istam cogitationem de corde, sed bene intelligentibus. Quid ergo ait? Existimas o homo qui iudicas eos qui talia agunt & facis ea quoniam tu effugies iudicium Dei? Et quasi diceret, quare facio tanta mala quotidie, & nihil mali mihi contingit? secutus ostendit illi tempus misericordiæ. An diuitias benignitatis, & patientiæ, & longanimitatis eius contemnis? Et vere quia hoc contemnebat, fecit illum

G 1. sollicitum. Ignoras, inquit, quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te adducit? Ecce tempus misericordiæ. Ne autem hoc ille semper putaret futurum, quomodo secutus eum terruit? Tu autem, Iam tempus iudicij audi. Audisti tempus misericordiæ

Psalmo. c. Propter misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Tu autem, inquit, secundum duritiam cordis tui & cor impœnitens, Thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuique secundum opera sua. Ecce misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Sed minatus est de iudicio. Nunquid ideo iudicium dei tantummodo formidandum

Iudiciũ dei est, & non amandum? Formidandum malis propter pœnam,

amandum bonis propter coronam. Quid tam longanimum, quid tam multum in misericordia?

¶ Peccatur & viuitur: accedunt peccata, augetur vita: blasphematur quotidie, & facit solem suum oriri super bonos & malos. Vocat vndiq; ad correctionem, vocat vndiq; ad pœnitentiam. Vocat beneficijs creaturæ, vocat impartiendo tempus viuendi. Vocat per lectorem, vocat per tractatorem, vocat per intimam cogitationem. Vocat per flagellum correctionis, vocat per misericordiam consolationis. longanimus & multæ misericordiæ Deus. Male vtendo tu tibi Thesaurizas (quod ait Apostolus) iras in die iræ. Nam hoc ait Apostolus, An diuitias bonitatis, & longanimitatis eius contemnis, ignorans quoniam patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Quod tibi parcit, putas quia places ei? Hæc fecisti, inquit, & tacui. Suspicatus es iniquitatem, quod ero tibi similis. Non mihi placent peccata, sed longanimitate quero recte facta. Si punirem peccatores, non inuenirem confessores. Ergo te deus longanimitate sua parcendo ad pœnitentiam adducit. Tu autem cum quotidie dicis, finitur hodiernus dies, & sic ero & crastino die, non enim cras erit vltimus, & tertio die, & subito venit ira eius, fratres non tardetis conuerti ad dominum. Sunt enim qui præparant conuersionem, & differunt, & fit illis vox coruina cras, cras. coruus de arca missus non est reuersus. non quærit deus dilationem in voce coruina, sed confessionem in gemitu columbino. Intendant ergo, qui amant in domino mansuetudinem, & timeant veritatem.

¶ Etenim dulcis & rectus dominus. Ama quod dulcis est, time quod rectus est. Tanquam mansuetus dixit, tacui: sed tanquam iustus, nunquid semper tacebo? Misericors & miserator dominus. Ita plane. Adhuc adde, longanimus. Adde adhuc, Et multum misericors. Sed tunc quid est in nouissimo, Et verax. Quod enim modo sustinet peccantes, iudicaturus est contemnentes. An diuitias longanimitatis & mansuetudinis eius contemnis? Ignoras quia patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Tu secundum duritiam cordis tui & cor impœnitens. Thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; secundum opera sua. Mansuetus dominus, longanimus dominus, misericors dominus. Sed & iustus dominus. & verax dominus. Largitur tibi spacium correctionis, sed tu plus amas dilationem, quam emendationem. Malus fuisti heri, hodie bonus esto. Et hodiernum diem in malitia peregisti, vel cras mutare. Semper expectas, & de misericordia dei tibi plurimum polliceris, quasi ille qui tibi per patientiam promisit indulgentiam, promiserit tibi etiam prolixiorem vitam.

Vnde scis quid pariat crastinus dies? Recte dicis in corde tuo quando me correxero deus mihi peccata omnia dimittet:

Marginal notes: est amandū bonis, & formidādū malis. — Ex tractatu ps. cij. — Dei longanimitas & misericordia. — Psal. xlix. — Ex tractatu Euangelij sm Ioan. xxxij. — Deus amādus & timendus, quia dulcis & rectus. — Deus promisit veniā, nō prolixam vitam.

negare non possumus quod correctis atq; conuersis indulgentiā deus promisit. nam in quo propheta mihi legis, quia promisit correcto indulgentiam, non mihi legis quia promisit deus longam vitam. Ex vtroq; igitur homines periclitantur, & sperando, & desperando, contrarijs rebus, contrarijs affectionibus. Sperando decipitur, qui, dicit, Bonus est deus, misericors est deus; faciam quod mihi placet, quodlibet. Laxem habenas cupiditatibus meis, impleam desideria animæ meæ. Quare hoc? Quia misericors est deus, bonus deus, mansuetus deus. Spe isti periclitantur. Desperatione autem, qui cum inciderint in grauia peccata, putantes sibi non posse iam ignosci pœnitentibus, & statuentes se ad damnationem sine dubio destinatos, dicunt apud semetipsos, Iam damnandi sumus. Quare non quod volumus faciamus, animo gladiatorum, ferro destinatorum? Ideo molesti sunt desperati. Iam enim qd timeant non habent, & vehementer timendi sunt. Istos desperatio necat, spes illos. Inter spem & desperationem, fluctuat animus. Metuendum est, ne te occidat spes, & cum multum speras de misericordia, incidas in iudicium. Metuendum est rursus ne te occidat desperatio, & cum putas iam tibi non ignosci quæ grauia commisisti, non agas pœnitentiam, & incurras in iudicem sapientiam, quæ dicit. Et ego vestræ perditioni superridebo. Quid ergo agit deus cum periclitantibus vtroq; morbo? Illis qui spe periclitantur, hoc dicit, Ne tardes conuerti ad dominum, neq; differas de die in diem. Subito enim veniet ira eius, & in tempore vindictæ disperdet te. Illis qui desperatione periclitantur, quid dicit? In quacunq; die conuersus fuerit iniquus, omnes iniquitates eius obliuiscar. Propter illos qui desperatione periclitantur ꝑposuit indulgentiæ portum. Propter illos qui spe periclitantur, & dilationibus illuduntur, fecit diem mortis incertum. Quando veniet vltimus dies, nescis. Ingratus es, quia hodiernum habes in quo corrigaris.

Sperando & desperādo pīcli[t]ā[tur] homines.

B

Prouer. I. aliter. Ego quoque in interitu vestro ridebo. Eccl[es]ia. v.

C

SEcundum duritiem autem tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij dei &c. ¶ Thesauros hic appellat occultas dispositiones dei, qui disponit reddere vnicuiq; secundum opera eius. Apud quem enim sibi Thesaurizat iram impœnitens, nisi apud eum q viuos est iudicaturus & mortuos? Dicit Apostolus, exponens consilium patientiæ dei. Existimas (inquit) qui talia agis, quia tu effugies iudiciū dei? An diuitias benignitatis & longanimitatis eius contemnis? Ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiem cordis tui & cor impœnitēs, Thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; secundum opera sua. Ille ergo auget longanimitatem, & tu auges iniquitatem. Erit illius Thesaurus in sempiterna misericordia, sed in eos qui non contempserunt misericordiam. Tuus autē Thesaurus in ira inuenitur. Et quod ponis quo-

In libro cōtra inimicū legis & ꝑphetarum. i. Thesaurizare iram dei.

ridie, per modicum postea massam inuenturus es. Minutatim imponis, sed cumulum inuenies. Noli attendere minuta peccata tua quotidiana. De minutissimis guttis, flumina implentur.

Modicû sæpè repositum in massã crescit.

D

¶ Quicquid ergo homo facit modo, in thesaurum mittit. In thesaurum cælestem boni quid colligant sciunt, mali quid colligãt nesciunt. Bonus enim ponit in thesauro cælesti, omnia opera misericordiæ quæ fecit circa homines quibus subuenit, & scit quia fidelis est custos qui illi seruat omnia quæ reponit: & non ea videt sed de thesauro suo certus est, quia neq; aliquid a fure surripitur, neq; ab hoste inuaditur, neq; ab inimico & improbo & potẽti quasi e victo tollitur: sed semper manebit, quia a domino potẽtissimo custoditur. Si enim homines pecunias fideli seruo commẽdant, & securi sunt, misericordias suas commendant potenti domino, & soliciti sunt? Mali vero & ipsi mittunt in thesaurum, omnia mala opera sua seruat illis deus. Hoc ẽ quod dicit Apostolus, Thesaurizas tibi iram in die iræ iusti iudicij dei. Sed quoniam seruatur quicquid mali faciunt, nesciunt. Vbi venerit deus noster manifestus & non silebit, conuocabit ad se omnes gentes, sicut dicit euangelium, & separabit quosdam ponens ad dexteram, quosdam ad sinistram. & incipit iam tractare thesauros vtrorũq; quid quisq; posuit vt inueniat. Tunc dicturi sunt homines sera, & infructuosa pœnitentia: O si possemus iterum viuere, & quod contẽpsimus audire, & facere. Sed ista pœnitentia cruciabilis est non sanabilis. Vis habere vtilem pœnitentiam? Modo habe. Si enim modo habueris, corrigeris. Cum correctus fueris, fundetur ille thesaurus tuus, vbi colligebantur mala opera tua, & implebitur alius thesaurus tuus, vbi bona omnia opera tua colligantur. Sed forte cõuersus ad deum, statim morieris, opera tua nullą forte inuenientur in illo thesauro. Plane inuenies ibi opera tua, quia scriptũ est, Pax in terra hominibus bonæ voluntatis. Deus non annotat facultatem, sed coronat voluntatem. Scit quia voluisti, & non potuisti. sic te annotat, quasi feceris quod voluisti. Ergo opus est vt conuertaris, ne differendo subito moriaris, & omnino nihil inueniatur quod in præsenti habeas, & non in futuro possideas.

Ex sermone de versu Ps. De° manifeste veniet.

Thesaurus bonorum in cælo certus est.

E

Pœnitentia reproborum est damnabilis.

Pœnitentia præsentis vitæ est vtilis.

Voluntas reputatur pro facto in decedẽtibus statim post cõuersionem.

¶ Contra spiritum sanctum quo baptizantur, quorum peccata omnia dimittuntur, & quem accipit ecclesia, vt qui dimiserit peccata dimittantur ei, verbum valde malum & nimis impium, siue cogitatione, siue etiam lingua sua dicit, quem patientia dei cum ad pœnitentiam adducit, ipse secundum duritiam cordis sui & cor impœnitens, thesaurizat sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; secundum opera eius. Hæc ergo impœnitentia, sic enim vno, aliquo nomine possumus vtcunq; appellare et blasphemiam, & verbum contra spiritum sanctũ quod remissionem non habet in æternum. Hæc in quam impœnitentia contra quã clamabant præco & iudex dicentes, Pœnitẽtiã

Ex sermone de blasphemia spũs sancti

F

Impœnitentia est blasphemia seu peccatum in spiritũ sanctum.

Matth. 3.

agite, appropinquauit enim regnum cælorum contra quam in dominus os euangelicæ prædicationis aperuit: & contra quam et ipsum euangelium in toto orbe prædicandum esse predixit, vbi postea quam resurrexit a mortuis, ait discipulis suis, Oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum, per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem, hæc omnino impœnitentia non habet remissionem, neq; in hoc seculo, neq; in futuro. Quia pœnitentia impetrat remissionem in hoc seculo; quæ valeat in futuro. Sed impœnitentia ista vel cor impœnitens, quandiu quisq; in hac carne viuit, non potest iudicari. De nullo enim desperandum est quandiu patientia Dei ad pœnitentiam adducit. Nec de hac vita rapit impium, qui non vult tantum mortem impij, quantum vt conuertatur & viuat. Paganus est hodie. Vnde scis vtrum sit futurus crastino christianus? Iudæus infidelis est hodie. Quid si cras credit in Christum? Hæreticus est hodie. Quid si cras sequitur catholicam veritatem? Schismaticus est hodie. Quid si cras amplectitur catholicam pacem? Quid si isti quos in quocunq; genere erroris notas, & tanquam desperatissimos modo damnas, antequam finiant istam vitam, agunt pœnitentiam & inueniunt veram vitam? Proinde fratres, etiam ad hoc vos admoneat, quod ait Apostolus, Nolite ante tempus quicquam iudicare.

Luce.xxiiij.

Impœnitentia in nullo viuente certe cognoscitur.

G

I.Cor.iiij.

Ira & indignatio, tribulatio & angustia, in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum, & Græci.

Ex epistola.ij. ad Valentinum de gratia & libero arbitrio. Paruuli non baptizati pp originale damnantur.

H

SOli enim paruuli qui nondum habent opera propria vel bona, vel mala, secundum solum originale peccatum damnabuntur, quibus per lauacrum regenerationis non subuenit gratia saluatoris. Cæteri autem omnes qui iam vtentes libero arbitrio, sua propria peccata originali peccato insuper addiderunt, si de potestate tenebrarum per gratiam Dei non eruuntur, nec transferuntur ad regnum Christi, non solum secundum originis, verum etiam secundum propriæ voluntatis merita iudicium reportabunt. Boni vero, non solum ipsi quidem secundum bonæ voluntatis suæ merita præmium consequentur, sed etiam ipsam bonam voluntatem per dei gratiam consecuti sunt. Ac sic impletur quod scriptum est, Ira & indignatio, tribulatio & angustia, in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci. Gloria autem & honor pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco.

Gloria autem & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum, & Græco.

Pax Christi, finem temporis non habet, & ipsa est omnis piæ intentionis actionisq; perfectio. Propter hanc sacramentis eius imbuuntur. Propter hanc mirabilibus eius operibus & sermonibus erudimur. Propter hanc spiritum eius pignus accipimus. Propter hanc in eum credimus & speramus, & amore ipsius quantum donat accendimur. Propter hanc deniq; omnem tribulationem fortiter toleramus, vt in ea feliciter sine tribulatione regnemus. Vera enim pax, vnitatem facit. Quoniam qui adheret domino vnus spiritus est.

Ex lib. sententiarũ Prosperi. Pax christi & eius laus. I. Cor. vi.

Non enim est acceptio personarum apud deum. Quicunq; enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

Ephes. vi. Galat. ij. Coloss. iij. Actuum x. Iacob. ij. I. pet. i.

A

Nimirum cum diceret Apostolus, Quicunq; sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, de illa lege agebat quã deus dedit per Moysen famulum suum populo suo Israel. Hoc ipsa quæ circunstant verba eius ostendunt. Disputabat enim de Iudæis & Græcis idest gẽtibus, non ad circũcisionem sed ad præputium ptinentibus: ideo sine lege eos dicens, quia non acceperãt legẽ, quã se accepisse gloriabãtur Iudæi. Vnde ait illis, Si autẽ tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in deo. Deniq; vnde ad hanc sententiam venerit intuendum est vt diceret, Quicunq; sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Ita (inquit) & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci. Gloriam autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco. Non est enim personarum acceptio apud deum. Et hic addit vnde nunc quæstio est. & ait, Quicunq; enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: Et quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. hos vtiq; Iudęos, illos Græcos volens intelligi, quoniam de his agebat. vtrosq; sub peccato esse demonstrans, vt egere se gratia vtriq; fateantur. Propter quod dicit, Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria dei, iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu. Quos itaq; dicit omnes peccasse, nisi Iudæos & Grę cos, de quibus dixerat. non enim est distinctio? Nam & de his paulo ante, Causati enim sumus (inquit) Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse. Ac per hoc quicunq; sine lege peccauerũt, illa scilicet de qua Iudæi gloriabantur, sine lege peribunt: Et quicunq; in lege peccauerunt, id est ipsi iudæi, per legem iudicabuntur. Nec iõ non peribunt, nisi credant in euz qui venit q̃rere qđ pierat. Nonnulli quippe etiam catholici tractatores, in his apostoli verbis

Ex tract. pol cxvij. Lex dei q̃ sit, & qui sine ea peccant, sine ea peribunt.

B Rom. iij.

aliter quam se res habet, parum attendendo sapuerint, vt dicerent illos perire qui sine lege peccauerunt, hos autem qui in lege peccauerunt iudicari tantummodo non perire, tanquam per poenas transitorias credantur esse purgandi, sicut ille de quo dictum est, Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Sed hoc merito fundamenti bene intelligitur, de quo agebat Apostolus vt hoc diceret. Superius quippe dixerat, Vt sapiens architector fundamentum posui, alius superædificat, vnusquisq; autem videat quomodo superædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Et cætera vsq; ad eundem locum, vbi eum dixit per ignem saluari, qui super hoc fundamentum non aurum, non argentum, non lapides preciosos: sed ligna, fœnum, stipulam superædificat, non tamen respuit ne recipiat, nec receptum deserit fundamentum, idq; omnibus carnalibus suis quibus capitur, atq; succumbit delectationibus anteponit, cum ad hunc articulum ventum fuerit, vt aut illę deserantur aut Christus. Vbi si non anteponitur Christus, nō ille est fundamentum. Omnibus quippe structuræ posterioribus partibus anteponitur fundamentum. Nec cogitasse existimo eos qui senserunt non perire de quibus dictum est, Per legem iudicabuntur, nisi quia fundamentum habent Christum. Parum ergo attenderunt quod demonstrauimus, atq; ipsa scriptura clamat, de Iudæis hoc apostolum dicere, qui sine fundamento sunt Christo. Quis autem Christianus dixerit, non perire Iudæum si non credat in Christum, sed tantummodo iudicari, cum Christus ipse ad eandem gentem, propter oues quæ inde perierunt se missum esse testetur & tolerabilius dicat futurum Sodomitis in die iudicij, q vtiq; sine lege perierunt, quam ciuitati Iudææ quæ in eum non credidit tanta virtute mirabilia facientem? Si ergo Apostolus secundum legem quam deus per Moysen populo Israel dedit, cæteris autem gentibus non dedit, sine lege dixit esse cæteras gentes, quid intellecturi sumus in psalmo dictū esse, Præuaricantes existimaui omnes peccatores terræ, nisi intelligamus aliquam legem non per Moysen datam, secundum quam sunt præuaricantes cæterarum gentium peccatores? Vbi enim lex non est, nec præuaricatio. Quæ ista lex est, nisi forte illa de qua idem dicit Apostolus, Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciūt, hi legem non habentes ipsi sibi sunt lex? Secundum hoc ergo qđ dixit, legem non habentes sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Secundum id vero quod ait, ipsi sibi sunt lex, non immerito præuaricatores æstimantur omnes peccatores terrę. Nullus enī est qui faciat alteri iniuriā, nisi qui fieri nolit sibi. Et in hoc trāsgreditur naturæ legem, quam non sinitur ignorare, dum id quod facit non vult pati. Nunquid autem lex ista naturalis non erat in populo Israel? Erat plane, quoniā & ipsi homines erant. Sine lege

1.Cor.iij. Ibidem. C D Psal.cviij. Roma.ij. Lex naturæ in omnibus est hominibus.

autem naturali essent, si preter naturam humani generis esse potuissent. Multo magis ergo preuaricatores facti sunt lege diuina, qua naturalis illa siue instaurata siue aucta, siue firmata est. Si vero si in omnibus peccatoribus terrę non incongrue deputantur & paruuli, propter originalis vincula peccati, etiam ipsi in similitudinem præuaricationis Adæ, ad illam præuaricationem pertinere monstrantur quæ data lege in paradiso prima commissa est. Ac per hoc recte nullo prorsus excepto, præuaricatores æstimantur omnes peccatores terræ. Omnes autem peccauerunt, & egent gloria dei. Omnes igitur preuaricantes gratia saluatoris inuenit, alios magis, alios minus. Quanto enim legis maior in quocunq; cognitio, tanto minor peccati excusatio: Quanto minor peccati excusatio, tanto manifestior preuaricatio. Restabat ergo, vt omnibus non sua, sed dei, id est a deo donata iustitia subueniret. vnde ait Apostolus, Per legem cognitio peccati. Non ergo oblatio, sed cognitio. Nunc autem sine lege, inquit, iustitia dei manifesta est, testificata per legem & prophetas. Proinde etiam iste subiunxit, Propterea, inquit, dilexi testimonia tua. Tanquam diceret, Quoniam lex siue in paradiso data, siue naturaliter insita, siue in litteris promulgata, præuaricatores fecit omnes peccatores terræ.

B

Preuaricator est ois peccator. Cognitio legis aggrauat peccatu transgressoris.

Roma. iij.

Psal. cxviij.

¶ Qui ergo nouerunt diuina mandata, aufertur eis excusatio quam solent habere homines de ignorantia. Sed nec ipsi sine poena erunt, qui legem dei nesciunt Qui enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Quis autem in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Quod mihi non videtur Apostolus ita dixisse, tanquam peius aliquid significauerit esse passuros qui legem nesciunt in peccatis suis, quam illos qui sciunt. Peius enim videtur esse perire, quam iudicari. Sed cum hoc de gentibus & Iudæis loqueretur, quia illæ sine lege sunt, isti autem legem acceperunt, quis audeat dicere Iudęos qui in lege peccant non esse perituros, cum in Christum nō crediderunt? quandoquidem de illis scriptum est, per legem iudicabuntur. Sine fide enim Christi nemo liberari potest. Ac per hoc ita iudicabuntur vt pereant, Nam si peior est conditio nescientium quam scientium legem dei, quomodo verum erit quod in euangelio, dominus ait, Seruus qui nescit voluntatem domini & facit digna plagis, vapulabit pauca: seruus autem qui scit voluntatem domini sui & facit digna plagis vapulabit multa. Ecce vbi ostendit grauius peccare hominem scientem, quam nescientem? Nec tamen ideo confugiendum est ad ignorantiæ tenebras, vt in eis quisque requirat excusationem. Aliud est enim nescisse, aliud scire noluisse. Voluntas quippe arguitur in eo de quo dicitur. Noluit intelligere vt bene ageret. Sed & illa ignorantia quæ non est eorum qui scire nolunt, sed eorum qui tanquam simpliciter nesciunt, neminem se excusat vt sempiterno igne non ardeat, si propterea non credidit, quia non audiuit omnino quid crederet, sed fortasse vt mitius

F

Ex libr. de gratia & libero ar.

Ignorantia legis diuinæ inexcusabilis est.

Ignorātia trāsgredientis non plus punietur, quam scientia.

Luce, xij.

Psal. xxxv.

Ignorantia dei neminē excusat a toto, si bene excuset a tanto.

Ps.lxxviij. ardeat. Non enim sine causa dictum est, Effunde iram tuam in
ij.Thessal.i. gentes quae te non nouerunt. Et illud quod ait Apostolus? Cum
venerit in flamma ignis dare vindictam in eos qui igno-
G rant deum.

Ex tractatu euangelij secundum Ioan. lxxxix.

¶ Sed quod adiunxit atque ait, Nunc autem excusationem non habent de peccato suo potest mouere quaerentes, vtrum hi ad quos non venit Christus, nec locutus est eis, habeant excusationem de peccato suo. Si enim non habent, cur hic dictum est propterea istos non habere, quia venit et locutus est eis? Si autem habent, vtrum ad hoc habent vt a poenis alienentur, an vt mitius puniantur? Ad haec inquisita pro meo captu domino adiuuante respondeo, habere illos excusationem non de omni peccato suo, sed de hoc peccato quo in Christum non crediderunt, ad quos non venit, et quibus non est locutus. Sed non in eo sunt numero hi ad quos in discipulis venit, et quibus per discipulos est locutus, quod et nunc facit. Nam per ecclesiam suam venit ad gentes, et per ecclesiam suam loquitur gentibus. Ad hoc enim pertinet quod ait. Qui vos recipit, me recipit, et qui vos spernit, me spernit. An vultis (inquit Apostolus Paulus) experimentum accipere eius qui in me loquitur Christus? Restat inquirere vtrum ij qui prius quam Christus in ecclesiam veniret ad gentes, et priusquam euangelium eius audirent, vitae huius fine praeuenti sunt seu praeueniuntur, possint habere hanc excusationem. Possunt plane, sed non ideo possunt effugere damnationem. Quicunque sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: Et quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Quae quidem Apostoli verba, quoniam id quod ait peribunt, terribilius sonat, quam quod iudicabuntur: non solum mihi nihil adiuuare hanc excusationem videntur, verum etiam plus grauare. Qui enim se quia non audierunt excusabunt, sine lege peribunt. Sed verum hi quia qui eum audirent contempserunt, vel etiam restiterunt, nec tantum contradicendo, sed eos a quibus audierunt odiis persequendo in eis deputandi sunt, de quibus aliquid leuius videtur sonuisse quod dicturus est, Per legem iudicabuntur, merito quaeritur. Sed si aliud est perire sine lege, aliud iudicari per legem, et illud est grauius, hoc autem leuius, proculdubio non sunt, in hac poena leuiore ponendi. Quia neque ipsi in lege peccauerunt, sed omnino legem Christi accipere voluerunt, et eam quantum ad ipsos pertinet, omnino nullam esse voluerunt. Illi autem peccant in lege qui sunt in lege, id est, qui eam suscipiunt, eamque sanctam, et mandatum sanctum, et iustum, et bonum fatentur, sed infirmitate non implent. quod ab ea rectissime praecepi dubitare non possunt.
Neque enim de infidelibus et fidelibus erat sermo vt hoc diceret, sed de gentibus et Iudaeis. Qui certe vtrique nisi in eo Saluatore saluentur qui venit quaerere quod perierat, ad perditionem sunt

[Margin notes:]
Excusatus de ignorantia aduentus Christi non continuo de omni peccato excusabitur.
Matth.x.
ij.Cor.xiij.
H
Christum ignorantes a dominatione non liberantur.
A
Peccantes in lege qui sint.
Luce.xix.
Perire de eo cui conueniat.

dubio pertinebunt. quamuis dici possit alios grauius, alios leuius perituros, id est alios, grauiores alios leuiores poenas in sua perditione passuros. Ille enim perire deo dicitur, quisquis ab illa beatitudine quam dat sanctis suis per suppliciū separatur. Tanta est autem suppliciorum, quanta est diuersitas peccatorum. Quae quomodo sese habeat, altius eam iudicat sapientia diuina, quam coniectura scrutatur aut effatur humana. Isti certe ad quos venit, & quibus locutus est, Christus, non habent de magno infidelitatis peccato illam excusationem qua possint dicere, non vidimus, nō audiuimus, siue non acceptaretur ista excusatio ab illo cuius inscrutabilia sunt iudicia, siue acceptaretur, & si non vt ab omni damnatione liberarentur, certe aliquanto mitius & leuius damnarentur. Iusti habebuntur.

Non enim auditores legis, iusti sunt apud deum, sed factores legis, iustificabuntur. Cum enim gentes quae legem nō habent, naturaliter ea quae legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiā defendentium, in die cum iudicabit deus occulta hominum, secundum euangelium meum per Iesum Christum.

Videndum est quomodo dicat Apostolus, Cum enim gētes quae legem non habent, naturaliter quae legis sunt faciunt, hi legem nō habentes, ipsi sibi sunt lex qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: ne videatur certa non esse distātia noui testamenti, quod leges suas dominus in cordibus populi sui se scripturum esse promisit, quandoquidem gentes hoc naturaliter habeant. Pertractanda est igitur haec quaestio, quae non mediocris exorta est. Dicet enim aliquis, Si deus hinc discernit a vetere testamento nouum, quod in vetere legem suam scripsit in tabulis, in nouo autem scripsit in cordibus fidelium, vnde Iudęi discernuntur a gentibus quae habent opus legis scriptum in cordibus suis, quo naturaliter quae legis sunt faciunt, quasi iam illo populo vetere potiores, qui legem accepit in tabulis, & non populo priores, cui hoc praestatur per testamētū nouū, qd his natura tributum? An forte eas gentes cōmemorauit Apostolus scriptam Ex libro de spiritu & litera. Legis eiusq; obseruaturum diuersitas.

in cordibus habere legem.quæ ad nouum pertinet testamentum?
Rom. I. Primo euangelium commendans,ait. Virtus enim est in salutem omni credenti, Iudæo primum & Græco. Iustitia enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem ,sicut scriptum est , Iustus enim ex fide
Ibidem. uiuit.Deinde loquitur de illis impijs,quibus propter superbiam nec cognitio dei profuit, quia non sicut deum glorificauerunt,aut gratias egerunt. Inde transit ad eos qui iudicant & aguntetalia qualia condemnit, nimirum propter Iudæos, qui de lege dei gloriabantur, quamuis adhuc eos nominatim non exprimat.Et ideo dicit, Ira & indignatio ,tribulatio & angustia,in omnem animam hominis operantis malum.Iudæi primum & Græci.Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum,Iudæo primum & Græco. Non enim est personarum acceptio apud deum.Quicunque enim
D
Ephe.vi. sine lege peccauerunt ,sine lege & peribunt : Et quicunque in lege peccauerunt,per legem iudicabuntur . Non enim auditores legis iusti sunt apud deum ,sed factores legis iustificabuntur.His verbis vnde hoc agitur, subiungit, & dicit, Cum enim gentes quę legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt, & cætera quę iam supra commemoraui.Proinde non videtur alios hic significasse sub nomine gentium,quam eos quos nomine Græci supra significabat, cum diceret,Iudæo primum & Græco.Porro si euangelium virtus dei est in salutē omni credenti, Iudæo primum & Græco,& ira,& indignatio,tribulatio & angustia:in omnem animā hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci,gloria autē & honor & pax omni operanti bonum,Iudæo primum & Græco, iste autem græcus nomine gētium significatus est,naturaliter quę legis sunt facientium, & quæ scriptum habent opus legis in cordibus suis,profecto ad euangelium pertinent gentes,quibus lex in cordibus scripta est.Eis quippe credentibus virtus Dei est in salutem.Quibus autem gentibus bene operantibus gloriam & honorem pacemque promitteret, extra euangelij gratiam cōstitutis?
Quia enim personarum acceptio non est apud deum, & non au-
E ditores legis , sed factores iustificantur , ideo siue Iudæus , siue Græcus, hoc est quilibet ex gentibus crediderit, salutem in euangelio pariter habebit. Non enim est distinctio , sicut postea dicit, Omnes enim peccauerunt, & egent gloria dei, iustificati gratis per gratiam ipsius.Vnde autem factorem legis Grecum iustificari diceret, sine gratia saluatoris?Non enim contra seipsum diceret quod ait, Factores legis iustificabuntur,tanquam per opera non per gratiam iustificentur,cum dicat gratis iustificari hominem per fidē sine operibus legis , nihilque aliud velit intelligi in eo quod dicit
Rom. xi. gratis, nisi quia iustificationem opera non præcedūt. Aperte quippe alibi dicit, si gratia ; non ex operibus. Alioquin gratia iam non est gratia. Sed sic intelligendum est, Factores legis iustificabuntur, vt sciamus eos aliter non esse factores legis nisi iustificē-

Iustificati gratis qui & quare ab Apostolo dicantur.

tur, vt non iustificatio factoribus accedat, sed vt factores iustificatio pcedat. Quid est enim aliud iustificati quam iusti facti, ab illo scilicet qui iustificat ipiu3, vt ex impio fiat iustus? Si enim ita loqueremur, vt diceremus, homines liberabuntur, hoc vtiq3 intelligerentur, eis qui iam homines essent accedere liberationem. Si autem diceremus homines creabuntur, non vtiq3 intelligeretur eos creari qui erant, sed ipsa creatione homines fieri. Ita si dictum esset factores legis honorabuntur, recte nō acciperemus nisi honorem illis qui iam essent factores legis accedere. Cum vero dictum est, factores legis iustificabuntur, quid aliud dictum est quam iusti iustificabuntur? Factores enim legis vtiq3 iusti sunt. Ac per hoc tantundem est ac si diceretur, factores legis creabūtur, non qui iam erant, sed vt sint. Vt sic intelligerent etiam Iudaei legis auditores, indigere se gratia iustificatoris, vt possent esse factores. Aut certe ita dictum est, Iustificabuntur, ac si diceretur, iusti habebuntur, iusti deputabuntur. sicut dictum est de quodam, Ille autem volēs se iustificare. id est vt iustus haberetur & deputaretur. Vnde aliter dicimus, Deus sanctificat sanctos suos: aliter autem sanctificetur nomen tuu3. Illud ideo, quia ipse illos fecit sanctos esse, qui non erant sancti. Hoc autem ideo, vt quod semper apud se sanctum est, sanctum etiam ab hominibus habeatur, id est sancte timeatur. ¶ Si ergo gentes commemorans quae naturaliter legis sunt facientes, & scriptum habentes opus legis in cordibus, illos intelligi volunt qui credunt in Christum, quia nō sicut Iudei praemissa sibi lege veniunt ad finem, non est cura eos conentur discernere ab his, quibus dominus per prophetam promittens testamentum nouum, dixit leges suas se scripturum in cordibus eorum, quia & ipsi per insertionem quam oleastro prestitam dicit ad eandem oleam, hoc est ad eundem dei populum pertinent. Potiusq3 concordat prophetico, etiam hoc Apostolicum testimonium, vt hoc sit pertinere ad testamentum nouum, legem dei habere non in talibus sed in cordibus scriptam, hoc est in intimo affectu iustitiam legis amplecti, vbi fides per dilectionem operatur, quia ex fide iustificat agentes deus. Quod scriptura puidens, pnunciat Abrahae dicens, In semine tuo benedicentur omnes gētes. vt per hanc promissionis gratiam oliuae insereretur oleaster, & fierent fideles gentes filij Abrahę in semine Abrahę, quod est Christus, sectantes eius fidem, qui non accepta in tabulis lege, nondumq3 habens ipsam circuncisionem, credit deo, & deputatum est illi ad iustitiam. ac si tale erit hoc quod de eiusmodi gentibus dixit Apostolus, quod opus legis habeant scriptum in cordibus suis: quale est illud ad Corinthios, Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Ita enim fiunt de domo Israel, cum praeputium eorum in circuncisionem deputatur, eo quod iustitias legis non praecisione carnis ostendunt, sed cordis charitate

Factores legis iustificari quomodo intelligendum.

Sanctificare diuersimode accipitur in scriptura.

Sanctificetur quō nomen domini.

Hiere. xxxi

Gen. xv.

Gal. iij.

ij. Cor. iij.

cuſtodiunt. Quoniam ſi præputium iuſtitias legis cuſtodiat, nonne præputium eius (inquit) in circuncisionem deputabitur? Et propterea in domo veri Iſrael, in quo dolus non eſt, participes ſunt teſtamenti noui, quia dat deus leges in mête eorū & in cordibus ipſorum ſcriptas digito ſuo ſpiritu ſancto, quo ibi dicitur funditur charitas, quæ legis eſt plenitudo. Nec moueat quod natu-

Gentes hi quæ legis ſunt naturaliter facere, & nõ ſpiritu dei, aut gratia, aut fide cur dixerit Apoſtolus.

raliter eos dixit quæ legis ſunt facere non ſpiritu dei, non gratia, non fide. Hoc enim agit ſpiritus gratiæ, vt imaginem dei in qua naturaliter facti ſumus, inſtauret in nobis. Vitium quippe contra naturam eſt, quod vtiq; ſanat gratia, propter quam deo dicitur. Miſerere mei, ſana animam meam quia peccaui tibi. Proinde naturaliter homines quæ legis ſunt faciunt. Qui enim hoc non faciunt, vitio ſuo non faciunt. Quo vitio? lex dei eſt deleta de cordibus. Ac per hoc vitio ſanato, cum illic ſcribitur, fiunt quæ legis ſunt naturaliter non quod per naturam negata ſit gratia, ſed potius per gratiam reparata natura. Qua gratia interiore homine renouato, iuſtitia ſcribitur quam culpa deleuerat. Si autem hi qui naturaliter quæ legis ſunt faciunt, nondum ſunt

Opa quædam non vituperanda, ſi ne vituperando fiunt.

A

habendi in numero eorum quos Chriſti iuſtificat gratia, ſed in eorum potius, quorum meminit impiorum, nec deum verum veraciter iuſteq; colentium: quædam tamen facta vel legimus, vel nouimus, vel audiuimus, quæ ſecundum iuſtitiæ regulam, nõ ſolum vituperare non poſſumus, verum etiam merito rectæq; laudamus: quanq̃ ſi diſcutiantur quo fine fiant, vix inueniūtur quæ iuſtitiæ debitam laudem defenſionem, ve mereantur. Verū

Imago dei in anima humana non animo, detrita eſt.

tamen quia non vſq; adeo in anima humana imago dei terrenorum affectuum labe detrita eſt, vt nulla in ea velut lineamenta extrema remanſerint, vnde merito dici poſſit, etiam in ipſa impietate vitæ ſuæ facere aliqua legis vel ſapere, ſi hoc eſt quod dictum eſt, quia gentes quæ legem non habent (hoc eſt legem dei) naturaliter quę legis ſunt faciunt, & quia huiuſmodi homines ipſi ſibi ſunt lex, & ſcriptum opus legis habent in cordibus ſuis id eſt

Noui teſtamenti a veteri diſcretio.

non omni modo deletum eſt, quod ibi per imaginem dei cum crearentur impreſſum eſt, etiam ſic illa differentia non perturbabitur qua diſtat a vetere teſtamento nouum, eo quod per nouum ſcribitur lex dei in corde fidelium, quæ per vetus in tabulis ſcripta eſt. Hoc enim ibi ſcribitur ꝑ renouationẽ, quod nõ omni modo deletum eſt per vetuſtatem. Nam ſicut ipſa imago dei renouatur in mente credẽtium per teſtamentum nouum, quam non penitus impietas abſoluerat (nam remanſerat vtiq; id, quod ani-

B

Lex moſaica nõ poterat iuſtificare.

ma hominis niſi rationalis eſſe nõ põt) ita etiã ibi lex dei nõ ex omni pte deleta ꝑ iniuſtitiã, pfecto ſcribit renouata ꝑ gratiã. Nec iſtã inſcriptionẽ, quæ iuſtificatio eſt, poterat efficere ĩ Iudęis. lex tabulis ſcripta, ſed ſolã ꝓuaricationẽ. Nã & ipſi hoĩes erant, & vis illa naturę inerat eis, qa legitimũ aliqđ animal rationale & ſentit

facit. Sed pietas quę i aliā vitā trāsfert beatā & æternā, legē habet immaculatam, conuertentem animas, vt ex illo lumine renouentur, fiatq; i eis quod dicitur. Signatū est sup nos lumē vultus tui domine. Vnde & aduersi obsolescere meruerūt, renouari autē nisi gratia Christiana, hoc est nisi mediatoris intercessione nō possunt. Vnus enim deus, vnus mediator dei & hominū homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum redemptionem ꝓ oībus. A cuius gratia si alieni sunt illi de qbus agimus, q secūdū illum modū de quo superius satis diximus, naturaliter quæ legis sunt faciunt, qd eis ꝓderunt excusantes cogitationes in die qua iudicabit deus occulta hominū. nisi forte vt mitius puniantur? Sicut enim non impediunt a vita æterna iustum quędam peccata venialia, sine quibus hęc vita non ducitur, sic ad salutē eternā nihil ꝓsunt impio aliqua bona opera, sine qbus difficillime vita cuiuslibet pessimi hoīs inuenit. Verūtamē sicut i regno dei velut stella a stella, in gloria differunt sancti, sic & in damnatione pœnelsempiternę tolerabilius erit Sodomæ quā alteri ciuitati, & erūt qdā duplo ampli⁹ qbusdā gehēnę filij. Ita nec illud, i iudicio dei vacabit, qđ in ipsa īpietate dānabili magis alius alio minus vel peccauerit.

ps. liij.

i. Timo. ij.

Venialia sine qb⁹ vita pñs nō ducitur non impediunt a vita æterna.

Difficillimum est inuenire aliquem quantūcunq; prauum qui viuat sine bonis opetib⁹.

C

¶ Quid ergo apostolus efficere voluit, quod iactantiam cohibens Iudæorū, cū dixisset nō auditores legis iusti sunt apud deū, sed factores legis iustificabūtur, continuo subiecit de ijs q legem nō habētes, naturaliter q̄ legis sunt faciūt, si nō illi sunt itelligēdi q ptinēt ad gratiā mediatoris, sed illi potius q cū verū deū vera pietate nō colūt, habēt tamē q̄dā opa bona, i vita ipia? An forte hoc ipso ꝓbādū credidit qđ supra dixerat, qa non est psonarū acceptio apd deū, & qđ postea dixit qa nō Iudęorū est de⁹ tm̄, sed & gētiū, qđ q̄tulacūq; legis opa naturaliter īsita nō īuenirent i eis q legē nō acceperūt: nisi ex reliqjs imaginis dei. quā nō cōtēnit cū i eū credūt, apud quē nō est acceptio psonarū? EIVSmodi legē nō hn̄tes, ipsi sibi sunt lex, q ostēdūt opus legis scriptū i cordib⁹ suis.

Epilogus expositionum.

D

¶ Nulla est aīa q̄tūuis puersa, q̄ tamē vllo mō ratiocinari potest, i cuius cōsciētia nō loq̄tur de⁹. Quis. n. scripsit i cordibu⁹ hoīm naturalē legē nisi de⁹? De q̄ lege apostol⁹ ait. Cū eīm gētes quę legē nō hn̄t, naturaľr q̄ legis sunt faciūt. hi legē non hn̄tes ipsi sibi sunt lex, q ostēdūt opus legis scriptū i cordib⁹ suis, cōtestāte ꝯscia ipsoꝝ, & īter seiuicē cogitationū accusantiū, aut ēt excusantiū i die q̄ iudicabit de⁹ occulta hoīs. Qua pp oīs aīa rōnalis ēt cupiditate cęcata, tn̄ cū cogitat & rōcinaꝭ, qcqd in ea rōcinatiōe verū est, nō ei tribuēdū est, sed ipsi lumini ỽitatis. a quo vel tenuiter ꝓ sui capacitate illustraꝭ, vt veꝝ aliqd i rōcinādo sentiat. ¶ Manu formatoris nr̄i in ipsis cordibus nr̄is ỽitas scripsit, qđ tibi nō vis fieri, ne facias alteri. Hoc & añq; lex dareꝭ, nemo ignoraꝭ pmissus est, vt esset vñ iudicarentur & quibus lex non esset data. Sed ne sibi homines aliquid defuisse quęrerentur, scriptū est & in tabulis qđ in cordi-

Ex libro. ij. de sermone domini in monte.

Deus in cuiuslibet aīæ cōsciētia interdum loquitur.

Ex tractatu. ps. lvij.

Legis naturæ p̄ceptum i cordib⁹ oīm scriptum.

bus non legebant. Non enim scriptum non habebant, sed legere nolebant. Oppositum est oculis eorum, quod in conscientia videre cogerentur: & quasi forinsecus admota voce dei, ad interiora sua homo compulsus est. dicente scriptura, In cogitationibus enim impij, interrogatio erit. Vbi interrogatio, ibi lex. Sed quia homines appetentes ea quę foris sunt, etiam a seipsis exules facti sunt, propterea scripta lex quid clamat eis qui deseruerunt legem scriptam in cordibus suis? Redite pręuaricatores ad cor. Quis enim te docuit, nolle accedi ab altero ad vxorem tuam? Quis te docuit nolle tibi furtum fieri? Quis te docuit nolle iniuriam pati? & quicquid aliud vel vniuersaliter vel particulariter dici potest? Multa enim sunt de quibus singulis interrogati homines clara voce respondeant, nolle se pati ea. Age si non vis pati ista, nunquid solus es homo? Nonne in societate viuis generis humani? Qui tecum factus est, socius tuus est: & omnes facti ad imaginem dei, nisi terrenis cupiditatibus conterant quod ille formauit. Quod ergo tibi non vis fieri, noli alteri facere. Iudicas enim malum esse in eo quod pati non vis, & hoc te cogit nosse lex intima in ipso tuo corde conscripta. Omnes ergo de his rebus interrogati, clamant hęc bona non esse. Rursum de beneficijs, non solum de non nocendo, verum etiam de praestando, & tribuendo, interrogatur omnis anima. Esuriens famem pateris, alius habet panem, & redundat ei vltra sufficientiam, nouit te egere, & non dat, displicet tibi esurienti: displiceat & satiato cum alterum esurire cognoueris. Peregrinus tecto indigens venit in patriam tuam, non suscipitur. Ille tunc clamat illam inhumanam esse ciuitatem, facilius apud barbaros sibi esse potuisse refugium. Sentit enim iniquitatem, quia patitur. Tu forte non sentis. Sed oportet vt te cogites peregrinum, & videas quomodo tibi possit displicere, qui tibi non praestiterit, quod tu in patria tua non vis peregrino praestare. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium, in die cum iudicabit deus occulta hominum. ¶ Dominus per prophetam, Et ero (inquit) testis velox maleficis & periuris. &c. Testem vero se dicit futurum, qui in iudicio suo non indiget testibus. Eumque velocem, siue quia repente venturus est, eritque iudicium ipso inopinato eius aduentu celerrimum, quod tardissimum videbatur: siue quia ipsas conuincet sine vlla sermonis prolixitate conscientias. In cogitationibus enim (sicut scriptum est) impij, interrogatio erit. Et apostolus, Cogitationibus (inquit) accusantibus vel etiam excusantibus, in die qua iudicabit dominus occulta hominum, secundum euangeliũ meum per Iesum Christum. Etiam sic ergo dominus futurus testis intelligendus est velox, cum sine mora reuocaturus est in memoriam, vnde conuincat puniatque conscientiam. ¶ Non quemadmodum iudicant homines, qui corda nõ vident, a quibus plerunque

Margin notes: B — Natura docet non facere alijs quod fieri nolumus nobis — Natura docet id faciẽdũ alijs quod factũ velimus nobis — E — Ex libro de ciuitate dei. xx. — Malach. iij. — Testis velox deus. — Iudiciũ vltimũ mentale. — Sapientiae. i. — Ex tractatu ps. lx. — Iudiciũ cõscię

rumq; absoluuntur peiores & deteriores, quam condemnantur: sed in æquitate & cum iustitia dominus iudicabit, testimonium perhibente conscientia, & cogitationibus accusantibus seu defendentibus. ¶Decidant ergo a cogitationibus sui dictum est, decidant accusantibus sed cogitationibus suis, cóscientia sua: sicut apostolus dicit, Et cogitationum accusantium, seu defendentium in reuelatione iusti iudicij dei. Omnia opera vel bona, vel mala, a cogitatione procedunt. ¶In cogitatione quisq; innocens, in cogitatione reus est. propter quod scriptum est, Cogitatio sancta seruabit te. Et alibi legitur, in cogitationibus impij, interrogatio erit. Et apostolus, Cogitationibus (ait) accusantibus, aut etiã accusantibus. Vbi autem felix est, qui in cogitatione miser est? aut quomodo ibi non miser est, qui ad nihilum redactus est? Magna quippe sterlitas, iniquitas. Merito dictum est. Confundantur iniqui facientes vana. id est inaniter tanquam redacti in nihilum. G Ex tracta. ps. ij. Cogitatio producit opera. Ex tracta. ps. x vij. Cogitatio quẽq; aut nocentẽ aut inocentem facit. Sterilitas iniquitatis.

Si autem tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in deo, & nosti voluntatem eius, & probas vtiliora, instructus, per legem, confidis te ipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ & veritatis in lege, qui ergo alium doces: teipsum nõ doces: Qui prædicas non furãdum, furaris: Qui dicis nõ mœcãdum, mœcharis: Qui abominaris idola, sacrilegium facis: Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis deum inhonoras: Nomen enim dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est. H

IVdæum arguit, eumq; dicit Iudæum cognominari, & nequaquam id quod profitetur implere. Si autem tu (inquit) iudæus cognominaris, & reqescis ĩ lege, & gloriaris in deo &c. Non enim qui in manifesto. Iudæus est, neq; quæ in manifesto in carne est circuncisio, sed qui in abscondito Iudæus est & circuncisione cordis in spiritu, non litera, cuius laus non ex hominibus sed ex deo est, hic manifestauit quemadmodum dixit, gloriaris in deo. Nam vtiq; si vere talis Iudęus gloriaretur in deo, eo modo quo postulat gratia, quæ non operum meritis, sed gratuita datur, ex deo esset laus eius, non ex hominibus. Sed ita gloriabantur in deo, velut qui soli meruissent legem eius accipere. secundum vocem illam psalmi qua dictum est. Non fecit sic vlli genti, & iudicia sua non manifestauit illis. Quam tamen dei legem sua iustitia se arbitrabantur implere, cũ magis eius ꝑuaricatores essent. Ex libro de spũ & litera. Iudæus quod profitetur non implet. Iudæorũ ꝑsumptio. A ps. cxlvij.

Vnde illis operabatur, abundante peccato, quod ab scientibus perpetrabatur. Quia & quicunq; faciebant quod lex iubebat, non adiuuante spiritu gratiæ timore pœnæ faciebant, non amore iustitiæ. Ac per hoc coram deo non erat in voluntate, quod coram hominibus apparebat in opere. Potiusq; ex illis rei tenebantur, quod eos nouerat male (si fieri posset impune) committere. Circuncisionem autem cordis dici, puram scilicet ab omni illicita concupiscentia voluntatem. Quod non fit litera docente & minante, sed spiritu adiuuante atq; sanante. Ideo laus talium nō ex hominibus, sed ex deo est, qui per suam gratiam pstat vnde laudantur. De quo dicitur, In domino laudabitur anima mea. Et cui dicitur, Apud te laus mea.

Circuncisio cordis.

Ps. xxxiij.
Ibidem. xx.

Circuncisio quidem prodest si legem obserues, si autem præuaricator legis sis, circuncisio tua præputium, facta est. Si igitur præputium iustitias legis custodiat, nonne præputium illius in circuncisionem reputabitur? Et iudicabit id quod ex natura est præputium, legem consumans te, qui per literam, & circuncisionem, præuaricatores legis.

Ezech. xxxvi.

B

De expositione ad Galata.

Opera legis in sacramenta & mores diuidun tur.

Legalia enim intellecta seruitus sunt.

Opera legis bipertita sunt. Nam partim in sacramentis, partim vero in moribus accipiuntur. Ad sacramenta ptinet circuncisio carnis, sabbatum temporale, neomeniæ, sacrificium atq; omnes huiusmodi innumerabiles obseruationes. Ad mores autem, Non occides, non mœchaberis, non falsum testimonium dices, cætera talia. In obseruationibus autem si non intelligantur, seruitus sola est, qualis erat in populo Iudæorum, & est vsq; adhuc. Si autem & obseruentur illa & intelligantur, nō modo nihil obsunt, sed etiam prosunt aliquid, si tempori congruant, sicut ab ipso Moyse pphetisq; obseruat sunt congruentibus illi populo, cui adhuc talis seruitus vtilis erat, vt sub timore custodiretur. Nihil enim tam pie terret animam quam sacramentum non intellectum. Et celebratur libere si opus est tempore. Si autem non est opus, cum suauitate spiritali tantummodo legitur & tractatur. Omne autem sacramentum cum intelligitur, aut ad cōtemplationem veritatis refertur, aut ad bonos mores. Contemplatio veritatis in solius dei dilectione fundata est. Boni mores, in dilectione dei, & proximi. in duobus pceptis tota lex pendet & prophetæ.

Sacramentum quo referatur.

Contemplatio principaliter cō sistit, in actu voluntatis.

G

Deut. xx. & xxx.

Non enim qui in manifesto, Iudæus est, neq; quæ in manifesto in carne, est circuncisio, sed qui in abscōdito, Iudæus est, & circuncisio cordis, in spiritu non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex deo est.

Dicit apostolus. Qui in occulto Iudeus est, ꝛ circũcisiõe cordis, nõ litera, sed spiritu. Sunt ergo Iudæi in circuncisiõe carnis, ꝛ sunt Iudæi ĩ circũcisiõe cordis. Patres nostri multi sancti, ꝛ circũcisioné carnis habebãt ꝓpter signaculũ fidei, ꝛ circũcisioné cordis propter ipsã fidé. Ab his patribus degenerantes isti, qui modo in nomine gloriãtur, ꝛ facta ꝑdiderũt: ab his ergo patribus degenerantes, rem ĩserũt in carne Iudæi in corde pagani. Ipsi enim, Iudæi qui sunt ex Abraham, a quo Isaac natus est, ꝛ ex illo Iacob, ꝛ ex Iacob duodecim patriarchæ, ꝛ populus vniuersus Iudæorũ. Sed Iudæi maxime appellati sunt, qa Iuda vnus erat de filijs duodecim Iacob, ꝛ de stirpe eius regnũ veniebat Iudæis. Nã primo de alia tribu datus est Saul, ꝛ reprobatus tãq; malus rex. Postea datus est de tribu Iuda rex Dauid, ꝛ ex illo de tribu Iuda fuerũt reges. Iacob autẽ ille hoc dixerat quãdo benedixerat filios suos. Nõ deficiet princeps de Iuda, nec dux de femoribus eius, donec veniat cui repromissum est. De tribu autem Iuda venit dominus noster Iesus Christus. Et enim sicut scriptura dicit, ex semine Dauid natus de Maria. Cęterum quod attinet ad diuinitatem domini nostri Iesu Christi, in qua æqualis est patri, non solum ante Iudæos: sed etiam ante ipsum Abraham, non solum ante Abraham, sed ꝛ ante Adam, nec solum ante Adam, sed ante cęlum, ꝛ terram, ꝛ ante secula, quia omnia per ipsum facta sunt, ꝛ sine ipso factum est nihil. Quia ergo in prophetia dictum est, non deficiet princeps ex Iuda, neq; dux de femoribus eius, donec veniat cui repromissum est, considerantur priora tempora, ꝛ inuenitur qnia Iudæi de tribu Iuda semper reges habuerunt, vnde Iudæi dicti sunt, ꝛ non habuerunt prius regem alinigenam, nisi Herodem illum qui fuit quando dominus natus est. Inde cœperunt reges alienigenæ ab Herode. Ante Herodem omnes de tribu Iuda, sed donec veniret cui repromissum est. Ipso itaq; iam veniẽte domino euersum est regnum Iudæorum, ꝛ sublatum est ex Iudæis, Modo non habent regnum, qnia noluerunt cognoscere verum regem. Iam videte si Iudęi sunt appellandi. Ipsi voce sua abdicauerunt se ab isto nomine, vt Iudæi non sunt digni appellari, nisi tantum carne. Vbi se ergo separauerunt ab isto nomine, dicebant, seuiebãt in Christum, id est genus Iudæ. Seuiebãt in semẽ Dauid. Et ait illis Pilatus, Regẽ vestrũ crucifigã? Et ill, Nõ habemus regẽ nisi Cęsarẽ. O Iudei, qui vocamini Iudæi, ꝛ non estis, si non habetis regem nisi Cęsarẽ, defecit iam princeps ex Iuda, venit ergo ille cui repromissus est. illi ergo verius Iudęi, q Christiani facti sunt ex Iudęis. Cęteri Iudæi q in Christũ nõ crediderũt, etiã nomẽ ipsũ ꝑdere digni fuerũt. Iudæa ergo vera Christi ecclesia est, credẽs in illũ regẽ q venit ex tribu Iuda ꝑ virginẽ Mariã, credẽs in illũ de quo apl's scribens ad Timotheum, dicit, Memor esto Christum Iesum resurrexisse a mortuis ex semini Dauid, secũdũ euãgeliũ meũ.

Ex tracta. ps. lxxv.

Iudæorũ circũcisio duplex.

Iudæi vnde appellati.

D

Gene. xlix.

Christus est de tribu Iuda.

Ioan. I.

Reges omnes de Iuda vsq; ad Herodẽ habuit Iudæa.

Iudæi ex quo Christum regẽ negauerunt, rege caruerunt.

B

Ioan. xix.

Ibidem.

Iudæi vere sunt qui Christiani effecti sunt.

ij. Timo. ij.

CAPVT .III.

VID ergo amplius Iudæo? aut quæ vtilitas circuncisionis? Multum per omnem modum. Primum quidē, quia credita sunt illis eloquia dei. Quid enim si quidam illorum non crediderūt? Nūquid incredulitas illorū fidē dei euacuauit? Absit. Est autē deus verax, oīs aūt hō mēdax, sicut scriptum est.

Ioã.iij.& .viij. psalmi.cxv.

F

Ex trac.ps cxv. Mendax est omnis homo.

EGo autem dixi in extasi mea, omnis homo mendax. Conteritus enim respexit infirmitatem suam, & vidit non de se sibi esse p̄sumendum. Quantum enim ad ipsum hominem pertinet mendax est, sed gratia dei verax est effectus: ne pressuris inimicorum cedens, non loqueretur quod crediderat, sed negaret, sicut Petro accidit quoniam de se p̄sumpserat, & docē dus erat de homine non esse præsumendum, vtiq; nec de seipso, quia homo est. Bene ergo iste vidit in pauore suo, omnem hominem esse mendacem, quia illi qui nullo pauore vanescunt, ne persequentibus cedendo mentiantur, muneribus dei tales sunt non viribus suis. Proinde verissime dictum est, Omnis homo mendax. Sed deus verax, qui ait, Ego dixi dij estis & filij excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. Consolatur humiles, & implet eos non solum fide credendæ, sed etiam fiducia prædicandæ veritatis, si perseuerantes subdantur deo, nec imitentur vnum ex principibus diabolum qui in veritate non stetit & cecidit. Si enim omnis homo mēdax, intantum non erūt mendaces, inquantum non erunt homines, quoniam dij erunt, & filij altissimi. Verbi gratia, potens aliquis petit a te propter prædam suam, propter rapinam suam, ministerium falsi testimonij. Negas tu, negas falsum, ne neges verum. Ne multis immorer, ille irascitur. Potens est, præmit. Accedit amicus qui non vult esse in præssura, non vult esse in malo. Rogo te, fac quod dicitur. Quid magnum est? Iam forte quomodo & Satanas domino. Scriptum est de te, quia angelis suis mandauit de te, ne offendas ad lapidem pedem tuum. Forte & iste amicus tuus quia videt tę Christianum, de lege tibi vult persuadere, quod putat te debere facere. Fac qnod dicit, Quid? hoc quod vult ille. Sed timendum est. falsum est. Non legisti, omnis homo mendax? Iam iste scandalum est. Amicus est. Quid facturus es? Oculus est, manus est, amputa, & proijce abs te. Noli consentire. Responde illi & ad hoc, ne sibi videatur aliquid dixisse ad suadendum mendacium, testimonium de lege proferens, & vrgens te de lege contra legem. In lege enim scriptum est. Falsum testi-

p̄s.cxv. p̄s.lxxxi.

Homo non mēdax non homo sed deus est.

G

p̄s.xc.

Deutero.v.

monium ne dicas,& in lege scriptum est, Omnis homo mendax, Hoc ergo ei responde qui dicit,mentire,quia scriptum est, Omnis homo mendax. Non mentior, quia scriptum est, Os quod mentitur occidit animam. Non mentior, quia scriptum est, Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Non mentior, quia scriptum est, Falsum testimonium non dices. Vrgeat licet pressuris carnem meam, cui displiceo in veritate. audio dominum meum, Nolite timere eos qui corpus occidunt. Quomodo ergo omnis homo mendax? An forte non es homo? Responde cito & verum est. Et homo non sum, ne mendax sim. Videte enim. Deus de cælo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens & requirens deum. Omnes declinauerunt simul, inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Quare? Quia filij hominum esse voluerunt. Vt autem eos ab his iniquitatibus tolleret, redimeret, curaret, sanaret, filios hominum, dedit eis potestatem filios dei fieri. Quid ergo mirum? homines eratis, mendaces eratis. Omnis enim homo mendax. Accedit vobis gratia dei, dat vobis potestatem filios dei fieri. Audite vocem patris dicentis, Ego dixi dij estis, & filij altissimi omnes. Quoniam omnes filij hominum, si non filij altissimi mẽdaces, quia omnis homo mẽdax: Si filij dei, si gratia saluatoris redempti, si precioso sanguine comparati, si aqua & spiritu renati, si ad hæreditatem celorum prædestinati, vtique filij dei. Ergo iam dij. Quid ad te vult mendacium.

Mendacij pœnæ. Sapi.i. Psal.v. Exo.xx. H Luce.xij. ps.lij. Ioann.I. ps.lxxxi.

Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Si autem iniquitas nostra iustitiam dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est deus, qui infert iram? Secundum hominem dico, Absit, Alioquin quomodo iudicabit deus hunc mundum? Si enim veritas dei in meo mendacio abundauit, in gloriam ipsius, quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor?

A ps.Li Ex tract.ps.Li

Qui dicat, difficile est aduertere. Deo vtique loquitur, & manifestum est quia deus pater non est iudicatus. Quid est, Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris? Vide futurum iudicẽ iudicandum, iudicandum a peccatoribus iustum, & in eo vincẽtem, quia quod in illo iudicaretur non erat. Huic vtique nullum habenti peccatum, dicit in prophetia præsenti Dauid. Tibi soli peccaui & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cũ iudicaris. Superas enim oẽs homines, omnes iudices: & qui se putat iustũ, corã te iniustus est. Tu solus iudicas iuste, iniuste iudicaris, qui potestatẽ habes ponẽdi animã tuã, & potestatẽ habes iterum sumendi eã. Vincis ergo cum iudicaris. omnes homines

Iudex iustus iudicandus iniuste. Ioann.x.

superas, quia plus es quam homines, & per te facti sunt homines.

B

Et non sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidam nos dicere, faciamus mala vt veniat bona: quorum damnatio iusta est.

Ex lib. de gratia & libero arbitrio.
Mala non sunt facienda vt bona fiant.
Roma. v.

PEruersi homines, procliues ad reprehendendum, non idonei ad intelligendum putabant & iactabant apostolos dicere, Faciamus mala vt veniant bona: quod absit vt apostoli dicerent. Sed homines non intelligentes hoc putabant dici, quando audiebant quod dixit apostolus. Lex autem subintrauit. vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Sed vtique gratia id agitur, vt iam fiant bona ab eis qui fecerant mala, non vt perseuerent in malis, & reddi sibi existiment bona. Non itaque dicere debent, faciamus mala vt veniant bona: sed fecimus mala & venerunt bona. Iam faciamus bona, vt in futuro seculo recipiamus pro bonis bona, qui in hoc seculo recepimus pro malis bona. Propter quod scriptum est in Psalmo. Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine.

Ps. C

In expositione epistolae ad Galatas.

Quid ergo? Praecellimus eos? Nequaquam.

C

COntentionem ipsam dirimit, & item componit, quae inter eos qui ex Iudeis, & eos qui ex gentibus crediderunt, orta erat, cum illi tanquam ex meritis operum legis, sibi reditum euangelij praemium arbitrarentur. Quod praemium, in incircumcisis nolebant dari. Illi contra Iudaeis se praeferre gestiebant, tanquam interfectoribus domini.

Ps. xiij.

Causati enim sumus Iudaeos & Graecos omnes sub peccato esse: sicut scriptum est, Quia non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens deum.

Vsque, Non est timor dei ante oculos eorum. Dominus de caelo prospexit super filios hominum, vt videant si est intelligens aut requirens deum.

Ex tractatu. ps. xiij.
Ps. lij.

SVper Iudaeos potest intelligi, vt honoratius eos appellauerit filios hominum, propter vnius dei cultum, in comparatione gentilium de quibus arbitror superius dictum. Dixit insipiens in corde suo, non est deus. &c. Prospicit autem dominus vt videat per animas sanctas suas. quod significat id quod dictus est de caelo. Nam per seipsum nihil eum latet.

Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt.

Idest Iudaei tales facti sunt quales & gentes.

Non est qui faciat bonum: non est vsque ad vnum.

V Sq; ad vnum, vel cum ipso vno potest intelligi, vt nullus hominum intelligatur, vel præter vnum, vt accipiatur dominus Iesus Christus. Sicut dicimus iste ager vsq; ad mare est, non vtiq; simul computamus & mare. Et iste est melior intellectus, vt nemo intelligatur fecisse bonitatem, vsq; ad Christũ, quia non potest quisquam hominum nisi ipse monstrauerit facere bonitatem. Et illud verum eo, quia vsquequo quisq; cognoscat vnum deum, non potest facere bonitatem. D Vsq; ad vnuȝ, qualiter intelligitur.

Sepulchrum patens est guttur eorum.

A Vt voracitas significatur inhiantis gulæ, aut in allegoria, quia occidunt & quasi deuorãt interfectos, eos quibus suorum morum peruersitatem persuadent. Cui simile est ecõtrario quod Petro dictum est, Macta & manduca, vt in suam fidem, & bonos mores conuerteret gentes. Ps. v. & xiij. Voracitas. Actu. x.

Linguis suis dolose agebant.

I Dest linguis suis malis. Naȝ hoc videtur significare quod ait suis. Mali enim malis habent linguas, idest mali loquuntur dolum. Quibus dominus dicit, Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Mali malæ loquuntur. Matthæ. xij.

Venenum aspidum sub labiis eorum.

¶ Venenum, dolum dicit. Aspidum autem, quia nolunt audire præcepta legis, sicut aspides nolunt audire verba incantantis. Quod in alio psalmo euidentius dicitur.

Quorũ os maledictione, & amaritudine plenũ ẽ.

¶ Hoc est venenum aspidum.

Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinẽ.

Consuetudine male faciendi.

Contritio & infelicitas in viis eorum.

O Mnes enim malorum hominum viæ, plenæ sunt laboribus & miseria. Ideo dominus clamat, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite quoniam mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meũ lene est, & sarcina mea leuis est. Ex tracta. s. cxviij. Matthæ. xi. Malorũ viæ

Et viam pacis non coguouerunt.

¶ Hanc vtiq; quam dominus vt dixi commemorat in iugo leni, & sarcina leui. Ex lib. de spũ & litera.

Non est timor dei ante oculos eorum.

¶ Isti non dicunt, non est deus, sed tamen non timent deum. Hactenus ex ps. lij.

Scimus autem, quoniam quæcunq; lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur.

F
In expositione epistolæ ad Gala. Iudæorũ arrogatiæ cã. Gētiũ humiliationis facilitas

IN istis enim erat per transgressionem legis confringenda superbia, qui gloriantes de patre Abraham, quasi naturalem se iactabant habere iustitiam, & merita sua incircũcisis cæteris gentibus tanto perniciosius, quanto arrogantius præferebant, Gẽtes autem facillime, etiam sine huiusmodi legis transgressione hu miliarentur. Homines enim nullam ex parentibus originem iu stitiæ se trahere prævidentes, simulacrorum etiam seruos inuenit euangelica gratia. Non enim sicut istis dici poterat, non fuisse illã iustitiam parentum eorum in colendis idolis quam esse arbitrabantur, ita etiam Iudæis dici poterat, falsam fuisse iustitiam patris Abraham. Deniq; illi infideles de oliua sua facti, hi autem fideles de oleastro in oliua illorum inserti esse monstrantur. Illorum ergo erat de legis transgressione atterenda superbia. Ideo cũ scripturarum verbis peccata eorum exaggerasset, Scimus autem (inquit) quoniam quæcunq; lex dicit, his qui in lege sunt loquitur, vt omne os obstruatur, & reus fiat omnis mundus deo. Iudæi scilicet de trangressione legis, & gentes de impietate sine lege. Vñ & iterum ait. ¶ Conclusit enim deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur. Conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Ita domine, ita fac misericors domine. Impera quod non possit impleri, immo, impera quod non nisi per tuam gratiam possit impleri. Vt cum homines per suas vires id implere nequiuerint, omne os obstruatur, & nemo sibi magnus videatur. Sint omnes paruuli, & reus fiat omnis mundus tibi, quia non iustificabitur ex lege omnis caro coram te.

Ex tracta. ps. cxviij.
Roma. xi.
Gal. iij.

G
Deus imperat, qđ sine gratia impleri no pōt

Vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus deo.

¶ Vt etiam iustorum omne os obstruatur in laude sua, & non aperiatur nisi in laudem dei.

Quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.

Os iusti obstrui dz in laude propria.
In expõne epistolæ ad Gala.
Opera legis nõ iustificant quãdo faciens ea attribuit sibi.

EX operibus legis, cum suis viribus ea quisq; tribuit non gratię miserantis dei, non iustificabitur omnis caro, idest omnis homo, siue omnis carnaliter sentiens. Et ideo illi qui cum iam essent sub lege, Christo crediderunt, non qa iusti erant, sed vt iustificarentur, venerunt ad gratiam fidei. Destruxit autem superbiam gloriantem de operibus legis, quæ destrui & deberet & posset, ne gratia fidei videretur non necessaria, si opera legis etiam sine illa iustificare crederentur. Ille autem iustificatur apud deum qui eum gratis colit. non scilicet cupiditate appetendi aliquid ab ipso præter ipsum, aut timore amittendi. In ipso enim solo vere nostra beatitudo, atq; perfecta est. Et quia inuisibilis est oculis carneis, fide colitur quandiu in hac carne viui-

H
Colere deum gratis.

mus, sicut idem apostolus dixit. Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo filij dei. Et ipsa est iustitia, quo pertinet quod dictū est, quia iustus ex fide viuit. Non iustificabitur ex lege omnis caro coram ipso. Gala. ij. Roma. i.

Per legem enim cognitio peccati. Gala. ij.

Cognitio dixit, non consummatio. Quando autē cognoscit homo peccatum, si non adiuuet gratia vt caueatur cognitum, sine dubio lex iram operatur. Quod alio loco ipse apostolus dicit. Ipsius enim verba sunt, Lex iram operatur. Hoc dixit, quia ira dei maior est in præuaricatore, qui per legem cognoscit peccatum & tamen facit. Talis quippe homo præuaricator est legis. sicut & in alio loco dicit, Vbi enim lex non est, nec præuaricatio. Propter hoc & alibi dicit, Vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ. legem volens intelligi literæ vetustatem, nouitatem vero spiritus quid nisi gratiam? Et ne putaretur accusasse legem vel reprehendisse, continuo sibi opposuit quæstionem, & ait. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Deinde subiunxit, Sed peccatum non cognoui, nisi per legē. Hoc est quod dixerat, per legem cognitio peccati. Nam concupiscentiā nesciebam (inquit) nisi lex diceret, non concupisces. ¶ Fides nāq; impetrat, quod lex imperat. Nam sine dei dono, idest sine spiritu sancto, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, iubere lex poterit non iuuare, & præuaricatorem insuper facere, qui de ignorantia se excusare non possit. Regnat enim carnalis cupiditas, vbi non est charitas. Sed cum in altissimis ignorantiæ tenebris nulla resistente ratione, secundum carnem viuitur, hæc sunt prima hominis. Deinde cum per legē cognitio fuerit facta peccati, si nondum diuinus adiuuat spiritus secundum legem volēs viuere vincitur, & sciens peccat, peccato q; subditus seruit. A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est, id agente scientia mandati, vt peccatum operetur in homine omnem concupiscentiam, cumulo præuaricationis adiectio, atq; ita quod scriptū est impleatur. Lex autem subintrauit vt abundaret delictū. Hæc sunt secunda hominis. Si autem respexit deus vt ad implenda q̄ mandat ipse adiuuare credatur, & agi homo cœperit dei spiritu, concupiscitur aduersus carnem fortiore robore charitatis, vt quāuis adhuc sit quod homini repugnet ex homine, nondum tota infirmitate sanata, ex fide tamen iustus viuat: iusteq; viuat inquantum non cedit malæ concupiscentiæ, vincente delectatione iustitiæ. Hæc sunt tertia bonæ spei hominis. In quibus si pia perseuerantia quisq; proficiat, postrema pax restat, quæ post hanc vitam in requie spiritus, deinde in resurrectione etiam carnis implebitur. Harum quatuor differentiarum prima est ante legem. Secunda sub lege. Tertia sub gratia. Quarta in pace plena atq; perfecta.

Ex libro de gratia & libero arbitrio. Cognitio pcti, quo ex lege. Roma. iiij. Præuaricator. Roma. iiij. Gala. v. Lex dicitur vetustas literæ. Gratia nouitas spiritus. Ro. vij. A Ex lib. enchirid. Lex sine non impetrat. Differētiæ hoīs Prima hoīs. Secunda hoīs. ij. Petr. ij. B Quarta hoīs. Differētiarū hominis & hoīum ordinatio. Sapi. xi. Tertia hoīs.

Sic est ꝛ dei populus ordinatus per interualla temporum, sicut deo placuit, qui in mensura, ꝛ numero, ꝛ pódere, cuncta disponit. Nam fuit primitus ante legem: secundo sub lege, quę data est per Moysen: deinde sub gratia: quæ reuelata est per primum mediatoris aduentum. Quæ quidem gratia nec antea defuit quibus eam oportuit impertiri, quamuis pro temporis dispensatione velata ꝛ occulta. Neqȝ enim antiquorum quicunqȝ iustorum, præter fidē Christi salutem potuit inuenire. Aut vero nisi ꝛ illis cognitus fuisset, non potuisset nobis per eorum ministerium, alias apertius, alias occultius prophetari. ¶ Quia nō iustificabitur ex lege omnis caro coram deo. Potest enim fieri coram hominibus, non autem coram illo qui cordis ipsius, ꝛ intimæ voluntatis inspector est. Vbi videt etiam si aliud faciat qui legem timet, quid tamen mallet facere si liceret. Ac ne quisquam putaret hic apostolum ea lege dixisse neminem iustificari, quae in sacramētis veteribus multa continet figurata præcepta: vnde etiam ipsa est circuncisio carnis, quam die octauo accipere paruuli iussi sunt: continuo subiūxit quam legem dixerit, ꝛ ait. Per legem enim cognitio peccati illa igitur lex est, de qua postea dicit. Peccatum non cognoui nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, nō concupisces. Nam quid aliud est, Per leges enim cognitio peccati? Hic forte dicat humana illa præsumptio, ignorans dei iustitiam, ꝛ suam volens constituere: merito dixisse apostolum, quia ex lege nemo iustificabitur. Ostendit enim lex tantummodo quid faciendum, quid ve cauendum sit. vt quod illa ostenderit, voluntas adimpleat, ac sic homo iustificetur. Sed o homo attēde qd sequat.

[margin: Gratia non fuit sub lege. — Saluat⁹ sine fide Christi nemo vnquam fuit. — Ex lib. de spū ꝛ litera. — Voluntatis inspector deus. — C — Cognitio peccati per legem. Rom. vij. — Lex quid ostendit.]

Nunc autem (inquit) iustitia dei sine lege manifestata est, testificata a lege & prophetis.

PAtum ne insonat surdis? Iustitia inquit dei manifesta est: hanc ignorant qui suam volunt constituere: huic nolunt esse subiecti. Iustitia (inquit) dei manifestata est. Non dixit iustitia hominis, vel iustitia propriæ voluntatis. Iustitia dei, non qua iustus est deus, sed qua induit hominem, cum iustificat impiū. Hæc testificatur per legem, ꝛ prophetas. Huic quippe testimoniū perhibent lex ꝛ prophetæ, Lex quidem hoc ipso, quod iubendo, ꝛ minando, ꝛ neminem iustificando, satis iudicat dono dei iustificari hominem per adiutorium spiritus. Prophetę autem, quod id quod prædixerunt Christi aduentus impleuit. Nam hinc sequitur, ꝛ adiungit dicens,

[margin: Iustitia per legē ꝛ prophetas testificatur. — D]

Iustitia autem dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt in eum.

HOc est per fidem qua creditur in Christum. Sicut autem ista fides Christi dicta est non qua credit Christus: sic illa iustitia dei, non qua iustus est deus. Vtrunqȝ enim nostrum est.

[margin: Fides Christi ꝛ iustitia dei quō dicantur]

Sed ideo dei & Christi dicitur, quod eius nobis largitate donatur. Iustitia ergo sine lege, nō sine lege manifestata? Quomodo enim per legem testificata, sine lege manifestata? Sed iustitia dei sine lege est, quam deus per spiritum gratiæ credenti, confert sine adiutorio legis, hoc est, non aditis lege. Quandoquidem per legem ostendit homini infirmitatem suam, vt ad eius misericordiam, iam per fidem confugiens sanaretur. De sapientia quippe eius dictum est, quod legem misericordiam in lingua portat. Legem scilicet, qua reos faciat superbos. Misericordiā vero, qua iustificet humiliatos. IVstitia ergo dei p fidē Iesu Christi, in omnes q credūt. Iustitia est sine lege, sed non est manifestata sine lege.

Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerūt, & egent gloria dei.

NOn gloria sua. Quid enim habent quod non acceperunt, quod gloriantur quasi non acceperint? Egent itaq; gloria dei. Et vide quid sequatur. E i. Cor. iiij. Rom. iij.

Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu: quem proposuit deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostēsionem iustitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum, in substentatione dei ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore, vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi. i. Ioan. i. i. Timo. ij.

NOn itaq; iustificati per legem, non iustificati per propriā voluntatem, sed iustificati per gratiam ipsius. Non quod sine voluntate nostra fiat: sed voluntas nostra ostenditur infirma per legem, vt sanet gratia voluntatem, & sanata voluntas impleat legem, non constituta sub lege, nec indigens legē. NVNC autem sine lege iustitia dei manifestata est, testificata per legem & prophetas. ¶ Euangelium enim testimonium habet a lege & prophetis. Vnde etiam in monte inter vtranq; personam medius saluator effulsit. OMNES enim peccauerunt & egent gloriā dei. ¶ Omnes igitur præuaricātes gratia saluatoris inuenit, alios magis, alios minus. Quanto enim legis maior in quocunq; cognitio, tāto minor peccati excusatio. quanto minor peccati excusatio, tanto manifestior præuaricatio. Restabat ergo, vt omnibus non sua, sed dei, idest a deo donata iustitia subueniret. Vnde ait apostolus, Per legem cognitio peccati. Non ergo oblatio, sed cognitio. Nūc autem sine lege iustitia dei manifestata est per legē, & prophetas. Proinde etiam iste subiunxit. Propterea (inquit) dilexi testimonia tua. Ac si diceret. Quoniā lex siue in paradiso data, siue naturaliter insita, siue in literis promulgata, præuaricatores fecit omnes peccatores terræ: propterea dilexi testimonia tua, q̄ sunt in

Gratia iustificat sola.

Ex tractat. p s. cx. in proœmio.

Ex tractatu ps. cxviij. E

ps. cxviij.

Legis vtilitas legē tua de gratia tua, vt non sit in me iustitia mea, sed tua. Lex enim ad hoc prodest, vt mittat ad gratiam. Non solum enim attestatur manifestandę iustitiæ dei quæ sine lege est, verum etiam hoc ipso quod eos quos præuaricantes facit. ita vt etiam litera occidat, ad viuificantē spiritum confugere timore cōpellit, per quē peccatorū deleat vniuersitas, & recte factorū charitas inspiret. Oēs. n. peccauerūt, & egent gloria dei. ¶ Et si. n. iā sumus in Christo noua creatura, tñ eramus natura filij iræ sicut & cæteri. Deus autem qui diues est in misericordia, propter multam dilectionem qua dilexit nos, cum essemus mortui delictis, conuiuificauit nos Christo: cuius gratia sumus salui facti. Hæc igitur Christi gratia (sine qua nec infantes, nec ætate grandes salui fieri possunt, nō meritis redditur, sed gratis datur: propter quod gratia nominatur. Iustificati (inquit) gratis per sanguinem ipsius. ¶ Vnde hi qui non per illam liberantur, siue quia audire nondum potuerunt, siue quia obedire noluerunt, siue etiam cum per ætatem audire non possent, lauacrum regenerationis quod accipere possent, per quod salui fierēt, non acceperunt: iuste vtiq3 damnantur, quia sine peccato nō sunt. Vel quod originaliter traxerunt, vel quod malis moribus addiderunt. Omnes enim peccauerunt siue in Adam, siue in semetipsis, & egent gloria dei. Vniuersa igitur massa pœnas debet. Et si omnibus debitum damnationis supplicium redderetur, non iniuste, procuidubio redderetur. Qui ergo inde per gratiam liberantur, non vasa meritorum suorum, sed vasa misericordiæ nominantur. Cuius misericordię? nisi illius qui xp̄s misit in hūc mūdū pcōres saluos facere, quos pręsciuit, & prędestinauit, & vocauit, & iustificauit, & glorificauit? Quis igitur vsq3 adeo dementissime insaniat, vt nō agat ineffabiles gratias misericordiæ quos voluit liberantis, qui recte nullo mō posset culpare iustitiā, vniuersos oīno dānantis?

Marginal notes: Ex lib. de natura & gratia. — Ephe. ij. — G — Gratia non cedit sub merito. — Iusta multorū damnatio — Iusta esse posset pium dānatio. — Roma. viij. — Gratiæ necessario deo agēdæ.

Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non. Sed per legem fidei.

Siue gloriationem dixerit laudabilem quæ in domino est, eamq; exclusam, idest non vt abscederet pulsam, sed vt emineret expressam. Vnde & exclusores dicuntur quidam artifices argentarij. hinc est & illud in psalmis, Vt excludantur hi qui probati sunt argento. idest, vt emineant hi qui probati sunt eloquo dei. Nam & alibi dicitur, Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum. Siue gloriationem vitiosam de superbia venientem, commemorare voluerit, eorum scilicet qui cum sibi iuste videntur viuere, ita gloriantur quasi non acceperint. Eamq; non per legem factorum, sed per legem fidei dicit exclusam, idest eiectam & abiectam. Quia per legem fidei quisq3 cognoscit, si qd bene viuit dei gratia se habere, & vt perficiatur in dilectione iustitiæ non se aliunde consecuturum. Quæ cogitatio pium facit, quia

Marginal notes: H — Ex libro de spū & litera. — Gloriatio laudabilis. — Exclusores qui sunt. ps. lxvij. — ps. xi. — Gloriatio vitiosa.

pietas est vera sapientia. Pietatem dico, quam græci Theosebian vocant. Ipsa quippe commendata est, cum dictum est homini qđ in libro Iob legitur, Ecce pietas est sapientia. Theosebia porro si ad verbi originem latine expressam interpretaretur, dei cultus dici poterat. Qui in hoc maxime constitutus est, vt anima ei non sit ingrata: vnde ꝛ in ipso verissimo, ꝛ singulari sacrificio, domino deo nostro agere gratias admouemur. Erit enim ingrata, si quod illi ex deo est, sibi tribuerit, præcipueq; iustitiam. cuius operibus velut proprijs. ꝛ velut a semetipsa sibimet partis nõ vulgariter tanquam ex diuitijs, aut membrorum forma, aut eloquentia, cæterisq; siue externis, siue corporis, siue animi bonis, quæ habere etiam scelerati solent, sed tanquam de his quæ proprie sunt bona bonorum, quasi sapienter inflatur. Quo vitio repulsi a diuinæ stabilitate substantiæ etiam quidaꝫ magni viri, ad idololatriæ dedecus defluxerunt.

Pietas qd sit. Cap. xi.

A

Theosebia.

Cultus dei

¶ Lex ergo factorum, idest operum, per quam non excluditur illa gloriatio, ꝛ lex fidei per quam excluditur, quõ inter se differunt operæprecium est considerare, si tamen valemus aduertere atqꝫ discernere. Recte enim quisqꝫ dixerit legem operum esse in iudaismo, legem autem fidei in christianismo: propterea qꝛ circumcisio cæteraq; opera talia legis sunt, quæ christiana iam disciplina non seruat. Sed quantum fallat ista discretio, iandiu quidem est vt molimur ostendere: verum tamen quoniam magna est res, non incongruenter in ea manifestanda, pluribus etiã atqꝫ etiam testimonijs immoramur. Ipsa enim dicit legem ex qua nemo iustificatur, quam dicit subintrasse vt abundaret delictum. Quam tamen ne quisquam ob hoc imperitus argueret, ꝛ sacrilegus accusaret, defendit eam dicens. Quid igitur dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognoui nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret Non concupisces. Occasione itaqꝫ accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Dicit etiam. Lex quidem sancta, ꝛ mandatum sanctum, ꝛ iustum, ꝛ bonum: sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mortem. Ipsa est ergo litera occidens quæ dicit, non concupisces. de qua item dicit quod pauloante commemoraui. Per legem enim cognitio peccati. Deinde subinfert vnde nunc agimus. Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei.

Ex libro de spiritu ꝛ litera.

Lex operum ꝛ lex fidei quid differant.

B

Roma. vij.

Exo. xx

¶ Lex ergo ista factorum, ipsa est quæ dicit, non concupisces, qꝛ per illam cognitio peccati est. Volo ergo scire, si quis mihi dicere audeat, vtrum lex fidei non dicat, non concupisces. Si enim non dicit, quid causæ est cur non in ea positi securi atqꝫ impune peccemus? Hoc enim ꝛ illi putauerunt apostolũ dicere, de quibus ait. Et sicut dicunt quidã, faciamus mala vt veniant bona, quorũ di-

C

natio iusta est. Si autem dicit etiam ipsa, non concupisces, sicut multa precepta euangelica testificari & clamare non cessant, quare lex factorũ etiam ipsa non dicitur? Neq; enim quia nõ habet opera veterum sacramentorum, circũcisionis videlicet, atq; caeterorum, ideo non sunt opera quę habet in sacramentis suis huic tempori congruis. Aut vero de opibus sacramentorum quaestio fuit, quando mentio legis ob hoc fiebat, quia per ipsam cognitio peccati est, & ideo ex ea nemo iustificatur? Vnde non per illã exclusa est gloriatio, sed per legem fidei ex qua iustus viuit. Sed nũquid & per istam non fit cognitio peccati, cum & ipsa dicat, non concupisces? Quid igitur est? Breuiter dicam. Quod operum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat. Illa dicit, nõ concupisces: ista dicit, Cum scirem quia nemo potest esse continens nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientiae, scire cuius esset hoc donum, adij dominum & deprecatus sum. Ipsa est illa sapientia quae pietas vocatur, qua colitur pater luminum, a quo est omne datum optimum, & omne donum perfectum. Colitur autem sacrificio laudis, actionibusq; gratiarũ, vt cultor eius non in seipso sed in illo glorietur. Ac per hoc lege operum dicit deus fac quod iubeo. lege fidei dicitur deo. Da quod iubes. Ideo enim iubet lex, vt admoneat quid faciat fides. Idest, vt cui iubetur, si nondũ potest, sciat quid petat, Si autem continuo potest, & obedienter facit, debet & scire quo donante possit. Non enim spm̃ huius mundi accepimus, ait idem constantissimus gratiae p̃dicator, sed spiritus qui ex deo est. vt sciamus quae a deo donata sunt nobis. Quis est autem spiritus huius mundi nisi superbiae spiritus, quo cor insipiens obscuratum est eorũ, qui cognitum deũ non vt deum gratias agendo glorificauerunt? Nec alio spiritu decipiuntur & illi, q ignorantes dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitię dei non sunt subiecti. Vnde mihi magis videtur esse fidei filius, qui nouit a quo speret quod nondum habet, quam qui sibi tribuit id quod habet. Quiuis vtriq; horum praeferendus sit qui & habet, & nouit a quo habet, si tñ non se credat esse, quod nondum est, ne incidat in vitium illius Pharisaei, qui quamquam deo gratias ageret ex his quae habebat, nihil tamen petebat dari sibi, tanquã nihilo indigeret ad augendam perficiendamq; iustitiam. His igitur consideratis pertractatisq; pro viribus quas dominus dare dignatur, colligimus, non iustificari hoĩem p̃ceptis bone vitae, nisi per fidem Iesu Christi, hoc est, non lege operum sed fidei, non litera sed spiritu, non factorum meritis sed grauita gratia.

¶ Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quã legem? factorũ? non, Sed per legem fidei. Haec est lex fidei qua credimus & oramus per gratiam nobis donari. vt faciamus quod per nosmetipsos implere non possumus, ne ignorantes dei iustitiã, & nostrã volentes constituere, iustitię dei non simus subiecti. In lege itaq;

[Marginalia: Lex fidei quare non dicitur lex operum. — Sapi. viij. — Iacobi. i. — Cultus diuinus — D — I. Cor. ij. — Spũs huius mũdi. — Roma. i. — Roma. x. — Filius fidei. — Pharisaeus qui gratias deo agebat de bonis factis, peccauit nihil petens. — E — Ex tractatu Psalmi. cxviij. — Lex fidei q̃ sit.]

factorum est dei iubentis iustitia. In lege autem fidei subuenientis misericordia.

Arbitramur igitur enim iustificari hoiem p fidem sine operibus legis. An Iudæorum deus tantũ? Nonne & gentium? Immo & gentium.

CRedidit Abraham Deo & reputatũ est illi ad iustitiam, & amicus dei appellatus est. Qđ credidit deo, intus in corde, in sola fide est. Qđ imolandũ filiũ duxit, qđ intrepidus dexteram armauit, qđ iam ferret nisi voce teneret, magna fides ẽ vtiq;, sed & magnũ opus. Et ipm opus laudauit deus, cũ diceret, qm exaudisti vocẽ meam. Quare ergo Apl's Paulus ait, Arbitramur iustificari hoiem p fidẽ sine opibus legis. Et alio loco dicit, Est fides q̃ p dilectionẽ opaẽ. Qũo fides p dilectionẽ opaẽ, & qũo iustificaẽ hõ per fidẽ sine opibus legis? Credidit aliqs, percepit fidei sacra, & mortuus est, defuit illi opandi tps. Quid dicimus? qa nõ est iustificatus? Plane dicimus iustificatũ, credẽtẽ in eũ q iustificat ipiũ. Ergo iste iustificatus est, & opatus nõ est. Impleẽ snia apl'i dicentis, Arbitror iustificari hoiẽ p fidẽ sine opibus legis. Latro q cũ dño cruci fixus est, corde credidit ad iustitiam, ore confessus est ad salutẽ. Nam fides q̃ p dilectionẽ operaẽ, & si nõ sit in quo exterius opeẽ, in corde tñ illa feruens seruaẽ. Nam erãt qdã in lege q de opibus legis gloriabanẽ, q̃ fortasse nõ dilectione, sed timore faciebãt: & volebant se iustos videri, & pponi gẽtibus, q̃ opus legis nõ fecerãt. Apl's aũt pdicãs fidẽ gẽtibus, cũ eos q accedebãt ad dñm, videret iustificatos ex fide, vt iam q crediderãt bñ oparenẽ, nõ qa bñ opati sunt credere mererenẽ, exclamauit securus & ait, qa põt iustificari hõ ex fide sine opibus legis, vt illi magis nõ fuerint iusti, q qđ faciebãt timore faciebãt, cũ fides p dilectionẽ opeẽ in corde, ẽt si foris nõ exit in ope. ¶ Apl's pdicãs iustificari hoiem p fidem sine opibus, nõ bñ intellectus est ab eis q sic dictũ acceperũt, vt putarẽt cũ semel in Christũ credidissent, ẽt si male oparenẽ, & facinorose flagitioseq; viuerẽt, saluos se esse p fidẽ posse. Apl's aũt Iacobus eundẽ sensum Pauli apl'i qũo sit intelligendus exponit. Iđq; ẽt Abrahæ magis exẽplo vtiẽ, vacuam esse fidẽ si non bñ opereẽ: qm Abrahæ exẽplo ẽt Paulus Apl's vsus est, vt pbaret iustificari hoiem per fidẽ sine opibus legis. Cũ.n. bona opa cõmemorat Abrahæ, quæ eius fidẽ comitata sunt satis ostẽdit aplm Paulũ nõ ita p Abrahã docere iustificari hoiem p fidẽ sine operibus, vt si qs crediderit nõ ad eũ ptineat bñ opari: sed ad hoc potius, vt nemo arbitreẽ meritis priorũ bonorũ operũ se puenisse ad donũ iustificatiõis q̃ ẽ in fide. In hoc.n. se gẽtibus in xpm credẽtibus Iudæi pferri cupiebãt, qp dicebãt se meritis bonorũ operũ q̃ p legẽ sunt, puenisse ad euãgelicam gratiam. Iđq; scãdalizabanẽ multi, q ex eis crediderãt, qp incircũcisis gentibus Christi gr̃a tradereẽ. Vñ Apl's Paulus dicit,

Ex sermone de Imolatõe Isaac
Ad Gala. iiij.
Gen. xvi.
F
Gal. v.
Fides qũo p dilectionẽ opatur, & qũo iustificatur hõ p fidẽ sine opibus legis
Roma. x.
Ex lib. q̃onum, lxxxiij.
G
Iustificari p fidẽ sine opibus quo intelligendum sit.

Iustificatur qui sine operibus praecedentibus non sine sequentibus susceptionem fidei.

posse hominem sine operibus, sed praecedentibus, iustificari per fidem. Nã iustificatus p fidem quomodo potest nisi iuste deinceps operari, quamuis nihil antea iuste operatus, ad fidei iustificationẽ peruenerit, non merito bonorum operum, sed gratia dei, quae vacare in illo non potest, cũ iam per dilectionem bene operatur? Quod si cum crediderit, mox de hac vita decesserit, iustificatio fidei manet cum illo, nec praecedentibus bonis operibus; quia nõ merito ad illam, sed gratiam peruenit: nec consequentibus, quia in hac vita esse non sinuntur. Vnde manifestum est, quod Paulus Apostolus dicit, Arbitramur enim iustificari hominem per fidẽ, sine operibus, non ita intelligendum esse, vt accepta fide si vixerit dicamus eum iustum, etiam si male vixerit. Ideo exemplo Abrahae ꝛ Apostolus Paulus vtitur: quia sine operibus legis quam non acceperat per fidem iustificatus est: ꝛ Iacobus quia fidem ipsius Abrahae opera bona consecuta esse demonstrat, ostendens quemadmodum intelligendum sit quod Paulus Apostolus praedicauit. Nam qui putant isti Iacobi Apostoli sñias cõtrariã esse illi Pauli apostoli sententię, possunt arbitrari ipsum Paulum etiam sibi esse

Roma.ij. contrarium, quia dicit alio loco. Non enim auditores legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur. Et alio loco.

Gal.v. Sed fides quae per dilectionem operatur. Et iterum. Si enim secun

Rom.viij. dum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu, facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quae sint autem facta carnis? quae operibus spiritualibus mortificanda sunt, alio loco demonstrat dicẽs,

A

Gal.v. Manifesta autem sunt opera carnis. Quae sunt fornicationes, immunditię, idolorum seruitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, aemulationes, animositates, dissensiones, haereses, inuidiae, ebrietates, comesationes. ꝛ his similia, quae prędico vobis sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebunt. Et

I.Cor.v. ad Corinthios ait. Nolite errare, neq; fornicatores, neq; idolis seruientes, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorum concubitores, neq; fures, neq; auari, neq; ebriosi, neq; maledici, neq; rapaces, regnum dei possidebunt. Et haec aliquãdo quidem fuistis,

Ibidem se d abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, in nomine domini Iesu Christi, ꝛ in spiritu dei nostri. Quibus sententijs manifestissime docet, non eos praeterito bono opere ad fidei iustificationem peruenisse, nec meritis eorum ad istam gratiam, cũ dicit, Et haec quidem fuistis. Sed cum dicit, quoniam qui talia agunt regnum dei non possidebunt, satis ostendit iam ex quo crediderunt, bene debere operari: quod ꝛ Iacobus ait. Et multis omnino locis idem Apostolus Paulus satis aperteq; praedicat recte viuendum omnibus qui in Christo crediderunt, ne ad poenas

Matth.vij. perueniant, quas ꝛ dominus ipse commemorat dicens, Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum caelorũ, sed qui fecit voluntatem patris mei qui in caelis est. Et alibi, Vt

quid

quid mihi dicitis domine domine, & non facitis quæ dico vobis? Et omnis qui audit verba mea hęc, & facit ea, simulabo eum viro sapienti, qui ędificauit domum suam supra petram & cætera. Et qui audit verba mea hæc & non facit ea, simulabo eum viro stulto, qui ædificauit domum suam supra arenam & cætera. Qua propter non sunt sibi contrariæ duorum apostolorum sententiæ Pauli & Iacobi, cum dicit vnus iustificari hominem per fidem sine operibus, & alius dicit inanem esse fidem sine operibus, quia ille dicit de operibus quæ fidem præcedunt: iste autem de his q̃ fidē sequūtur, sicut etiam ipse Paulus multis in locis ostēdit. Lucæ.vi. Matth.vij.

¶ Cum ergo dicit Apostolus arbitrari se iustificari hominem per fidem sine operibus legis, non hoc agit vt percepta ac professa fide opera iustitiæ contemnantur, sed vt sciat se quisq; per fidem posse iustificari, etiam si legis opera non p̄cesserint. Sequuntur enim iustificatum, non p̄cedunt iustificādum. Quoniam ergo hęc opinio tunc fuerat exorta, aliæ apostolicæ epistolæ, Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eam maxime dirigunt intentionem, vt vehementer astruant fidem sine operibus non prodesse, sicut etiam ipse Paulus non qualibet fidem qua in Deum creditur, sed eam salubrem planeq; euangelicam definiuit, cuius opera ex dilectione procedunt. Vnde illam fidem q̃ sufficere ad salutem quibusdam videtur, ita nihil prodesse asseuerat, vt dicat, Si habeam omnem fidem ita vt montes transferam: charitatem autem non habeam, nihil sum. Vbi autem fidelis charitas operatur, sine dubio bene viuitur. Plenitudo enim legis charitas. Vnde euidenter in secunda epistola sua Petrus cum ad vitæ morumq; sanctitatem hortaretur, mundumq; istum transiturum prænunciaret, cęlos vero nouos & terram nouam expectari, quæ iustis habitāda traderetur, vt ex hoc attenderent qualiter eos oporteret viuere, vt habitatione illa digni fierent, sciens de apostoli Pauli quibusdam subobscuris sententijs nonnullos iniquos accepisse occasionem, vt tanquam securi de salute quæ in fide est, bene viuere nō curarent, cōmemorauit q̄dam ad intelligendum difficilia esse in epistolis eius, quæ homines peruerterent, sicut & alias scripturas, ad proprium suum interitum: cum tamen & ille Apostolus de salute æterna. quæ nisi bene viuentibus non daretur, eadem sentiret quæ cæteri apostoli. Ex lib. de fide & operibus. iustificare sine quibus operib. bonis quis pot. C i.Cori.xiij. Charitas facit bene viuere. Roma.xiij. Cap.iij.

Quoniam quidem vnus est Deus qui iustificat circuncisionem ex fide, & propuptium per fidem.

VNus enim deus q iustificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. Quod non ad aliquam differentiam dictum est. tāq; aliud sit ex fide, aliud p fidē, sed ad varietatē locutionis. Alio quippe loco cū de gētibus diceret, hoc est de præputio, Preuidens (inquit) scriptura qui ex fide iustificat gentes deus Itēq; cū de circuncisione loqueretur vnde erat, Nos (inquit)

natura Iudæi & non ex gentibus peccatores, scientes quia non iu-
stificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, & nos
in Christo Iesu credimus. Ecce & præputium dixit iustificari ex fi-
de, & circuncisionem per fidem.

**Legem ergo destruimus per fidem? Absit. Sed le-
gem statuimus.**

Eiusdem. PEr legem cognitio peccati, per fidē impetratio gratiæ cōtra
peccatū, per gratiā sanatio animæ a vitio peccati, per animæ
Fides impetrat sanitatē libertas arbitrij, per liberū arbitriū iustitiæ dilectio,
gratiā qua lex im per iustitiæ dilectionem legis operatio. Ac per hoc sicut lex non
pleatur. euacuatur, sed statuitur per fidē, quia fides impetrat gratiam qua
Catena qua ad lex impleatur, ita liberum arbitriū nō euacuatur per gratiā, sed
operationem le statuitur, quia gratia sanat voluntatē, qua iustitia libere diligatur.
gis peruenitur. Omnia hæc quæ velut catenatim cōnexui, habēt voces suas in scri-
Exo.xx. E pturis sanctis, Lex dicit, nō cōcupisces. Fides dicit, Sana animam
Psal.xl. meā quia peccaui tibi. Gratia dicit. Ecce sanus factus es, iā noli
Ioannis.v. pecare, ne quid tibi deterius cōtingat. Sanitas dicit, Domine deus
Psal.xxix. meus exclamaui ad te & sanasti me. Liberū arbitriū dicit. Volunta-
rie sacrificabo tibi. Dilectio iustitiæ dicit. Narrauerunt mihi in iu-
Psal.liij. sti delectationes suas, sed nō vt lex tua domine. Vt quid ergo mi-
Psal.cxviij. seri homines aut de libro arbitrio audent superbire anteq̄ libe-
Libertas arbitrij rētur, aut de suis viribus si iā liberati sunt, nec attēdūt in ipso no-
mine liberi arbitrij, vtiq; libertatē sonare? Vbi autē spiritus do-
ij.Cor.iij. mini, ibi libertas. An ita sunt liberi, vt nec illū velint habere do-
minū qui eis dicit, Sine me nihil potestis facere. Et si vos filius libe-
Ioan.xv. rauerit, tunc vere liberi estis?
Ioan.viij.

CAPVT IIII.

**VID ergo dicimus īuenisse Abra-
hā patrē nostrū secundū carnē? Si
enim Abrahā ex operibus iustificatus
est, habet gloriā: sed nō apud deū.**

F APostolus cū cōmēdaret iustitiā quæ ex fi-
Ex tracta. de est, aduersus eos qui gloriātur de iu-
ps.xxxi.in præfa- stitia quæ est ex operibus, hoc ait. Quid
tione. ergo dicimus inuenisse Abrahā prēs nrū s̄m carnē? Si em̄ Abrahā
ex operibus iustificatus est, habet gloriā, sed nō apud deū. Auertat
ij.Cor.x.e ipse deus talē gloriā, & illud potius audiamus. Qui gloriatur in
i.Cor.i. domino glorietur. Multi ergo gloriātur de operibus. Et inuenis mul-
Pagani gloria tos paganos propterea nolle fieri Christianos, quia quasi sufficiūt sibi
de bono opere de bona vita sua. Bene viuere opus est, ait. Quid mihi præcepturus ē
nō est apud deū. Christus, vt bene viuā? Iā bñ viuo. Quid mihi necessarius est Chri-
stus? Nullū homicidiū, nullū furtū, nullā rapinā facio, res alienas
nō cōcupisco, nullo adulterio cōtaminor. Nā inueniatur aliqd in

Vita meã quod reprehēdatur, ⁊ qui reprehēderit paganũ, faciat christianũ, habet gloriã, sed nõ ad deũ. Nõ autē sic pater noster Abrahã. Hæc autē sententia scripturæ, ad hoc vult intētionē nostrã dirigere. Quia enim fatemur, ⁊ ipse est fides nostra de sancto patriarcha qui placuit deo, vt dicamus eũ ⁊ nouerimus ad deũ habere gloriam, ait Apostolus. Certe notũ est nobis ⁊ manifestũ est, quia Abrahã ad deũ habet gloriã. At si ex operibus iustificatus est, habet gloriã, sed non ad deũ. Ad deum autẽ habet gloriã: nõ ergo ex operibus iustificatus est. Si ergo non ex operibus iustificatus est Abraham, vnde iustificatus est? Sequitur ⁊ dicit vnde.

Quid enim dicit scriptura?

¶ Idest, vnde dicit scriptura iustificatum Abraham?

Credidit autem Abraham deo, & reputatum est illi ad iustitiam: Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiã, sed secundum debitũ. Gen. xv. Gala. iij. Iacobi. ij.

Ergo ex fide iustificatus est Abrahã. Is qui audit non ex operibus sed ex fide, obseruet illaꝫ voraginē. Vides ergo quia non ex operibus sed ex fide iustificatus est Abrahã: Faciã ergo quicquid volo, quia ⁊ si bona opera nõ habuero, ⁊ tamen credidero in deum, deputabitur mihi ad iustitiam. Respondeo ergo tanq̃ cõtra Apostolum ⁊ dico de ipso Abrahã, quod inuenimus etiam in epistola alterius apostoli, qui volebat corrigere homines qui male intellexerant istuꝫ apostolũ. Iacobus enim in epistola sua contra eos qui nolebant bene operari, de sola fide præsumentes, ipsius Abrahæ opera commendauit, cuius Paulus fidem, ⁊ non sunt sibi aduersi apostoli. Dicit autem opus omnibus notum Abrahæ. Filium suum immolandum deo obtulit. Magnum opus, sed ex fide: laudo superædificationem operis, sed video fidei fundamentum. Laudo fructum boni operis, sed in fide agnosco radicem. Si autem hoc præter fidem rectam faceret Abraham nihil illi prodesset qualecunqꝫ illud opus esset. Rursum si sic teneret fidem Abraham, vt cum ei deus imperaret offerre sibi immolandum filium, diceret apud semetipsum, non facio, ⁊ tamen credo quia me etiam contemnentem iussa sua liberat deus: fides sine operibus mortua esset. ⁊ tanquam radix sine fructu sterilis atqꝫ arida remaneret. Quid ergo? Nulla opera debemus pponere fidei, idest vt ante fidē quisqꝫ dicatur bñ operari. Ea enim ipsa opa quæ dicũtur ante fidē, quamuis videantur hominibus laudabilia, inania sunt, Ita mihi videtur esse, vt magnæ vires ⁊ cursus celerimus præter viam. Nemo ergo computet bona opera sua ante fidem. Vbi fides non erat, bonum opus non erat. Bonum. n. opus intētio facit, intētionē fides dirigit. Nõ valde attēdas qd hõ faciat, sed quid cũ facit aspiciat, quo lacertos optimæ gubernationis di-

Fidem sine opere bono sequenti inanem esse

Iacobi. ij.

Opus bonũ nõ est sine fide.

Intentio facit opus bonum.

regiat: Fac enim hominem optime gubernare nauem, et perdidisse quo tendit: nonne iste quanto sibi videtur in naui gubernanda agilior et efficior, tanto periculosius ea sit gubernat, vt ad naufragium properando perducat. Talis est et qui optime currit prater viam. Nonne ergo erat melius et tolerabilius, vt esset gubernator ille aliquanto, inualidior, vt cum labore et aliqua difficultate, gubernacula regeret, et tamen rectum debitumque cursum teneret? Rursusque ille etiam pigrius et imbecillius in via ambularet, quam præter viam fortiter curreret? Optimus ergo ille qui et viam tenet, et bene ibi ambulat. Sequentis autem spei, qui et si aliquantum claudicat, non omnino vt erret aut remaneat, sed progrediatur et si paulatim, fortasse enim sperandum est eum quo tendit, etiam tardius peruenturum. Ergo fratres ex fide iustificatus est Abraham: sed si fidem opera non præcesserunt, tamen secuta sunt. QVid enim scriptura dicit? Credidit Abraham deo et reputatum est illi ad iustitiam. ¶ Factum est verbum domini ad Abraham in visu. Qui cum ei protectionem mercedemque promitteret valde multam, ille de posteritate solicitus, quendam Helizare vernaculum suum futurum sibi dixit hæredem, continuoque illi promissus est hæres, non ille vernaculus, sed qui de ipso Abraham fuerat exiturus. Rursusque promissum est semen innumerabile, non sicut arena terræ, sed sicut stellæ cæli. Vbi mihi magis videtur promissa posteritas cælesti felicitate sublimis. Nam quantum ad multitudinem pertinet, quid sunt stellæ cæli ad arenam terræ? Hic sane illa sententia ponitur, cuius Apostolus meminit propter dei gratiam commendandam, Credit Abraham deo, et reputatum est illi ad iustitiam, ne circuncisio gloriaretur, gentesque incircuncisas ad fidem Christi nollet admitti. Hoc enim quando factum est, vt credenti Abrahæ deputaretur fides eius ad iustitiam, nondum fuerat circuncisus.

A Vires magnæ nocent erranti/bus.

Ex libro de ciuitate dei.xvi.

B Abrahæ cur nondum circuncisio facta est promissio.

Porro ei qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ dei.

Ex libro ad Bonifacium papam vrbis.

Gratiam non meremur accipere.

Gratia dicitur quia gratis datur.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xxix.

Ioan. vi.

SI quærere voluerit ante gratiam quid meruit vt acciperet eam, mala sua poterit homo inuenire non bona, etiam si eum vnius diei vitam habentem super terram gratia saluatoris, non inuenerit. Quia si aliquid boni operatur homo vt gratiam mereatur, non ei merces imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Si autem credit in eum qui iustificat impium vt deputetur fides eius ad iustitiam (Iustus enim ex fide viuit) profecto antequam gratia iustificetur, hoc est iustus efficiatur impius, quid est nisi impius? Quem si debitum sequeretur, quid eius merito nisi supplicium redderetur? Si ergo gratia, iam non ex operibus, aliquin gratia iam non gratia. Operibus enim debitum redditur, gratia gratis datur, vnde etiam nuncupatur.

¶ Hoc est opus dei, vt credatis in eum quem misit ille. Vt credatis

tis in eum, non vt credatis ei. Sed si creditis in eum, creditis ei. Non autem continuo qui credit ei, credit in eum. nam & demones credebant ei, sed non credebãt in eum. Rursus etiam ad Apostolus ipsius dicere possumus, credimus Paulo sed non credimus in Paulum. Credimus Petro sed non credimus in Petrum. Credẽti autem in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam, Quid est ergo credere in eum? Credendo amare, credẽdo diligere, credendo in eum ire, & eius membris incorporari. Ipsa est ergo fides quam de nobis exigit deus. Et non inuenit quod exigat, nisi donauerit quod inueniat. Quæ fides, nisi quã definit alio loco plenissime Apostolus dicens, Neq; circuncisio neq; præputium aliquid valet, sed fides quæ per dilectionem operatur? Non qualiscunq; fides, sed fides quæ per dilectionẽ operatur. ¶ Nunquid inter credentes in Christum non est computandus, qui non fecerit maiora opera quam christus? Durum est, absurdũ est, ferri non potest. Nõ toleratur nisi intelligatur. Apostolum igitur intelligamus. Credenti (inquit) in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiã. In hoc opere faciamus opera Christi, quia & ipsum credere in Christum opus est Christi. Hoc operatur in nobis, non vtiq; sine nobis. Audi iam ergo & intellige. Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse facit. Prius ego facio, deinde ipse faciet, quia facio vt faciat. Quæ opera, nisi vt ex impio iustus fiat? Et maiora horum faciet. Quorum obsecro? Nũquid nã operum omnium Christi maiora facit, qui cum timore & tremore suam ipsius salutem operatur? Quod vtiq; in illo, sed non sine illo Christus operatur. Prorsus maius hoc esse dixerim quam est cęlum, & terra, & quacunq; cernuntur in cælo & in terra. Et cælum enim & terra transibit, prędestinatorum autem salus, & iustificatio permanebit. In illis tantum opera dei: in his autem est etiã imago dei. Sed in cælis sedes, dominationes, principatus potestates, archangeli, angeli, opera sunt Christi. Nunquid etiam his operibus maiora facit, qui operante in se Christo cooperatur ęternam salutem, ac iustificationem suam? Non hic audeo præcipitare sententiam, intelligat qui potest, iudicet qui potest, vtrum maius sit iustos creare, quam impios iustificare. Certe enim si æqualis vtrũq; potentiæ, hoc maioris est misericordiæ. Hoc est enim pietatis sacramentum, quod manifestatum, est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. Sed omnia opera Christi intelligere vbi ait, Maiora horum facit, nulla nos necessitas cogit. Horũ enim forsitan dixit quæ ille tunc faciebat. Tunc autem verba fidei faciebat. Et de his operibus fuerat ꝓlocutus dicens. Verba quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor. Pater autem in me manens facit opera ipse. Tunc igitur verba eius erant opera eius. Et vtiq; minus est opera iustitiæ prædicare, quod fecit præter nos

Credere in deũ, & credere deo differunt.
Credere in Deũ quid sit.
Fides quæ a nobis exigitur.
Gal..v.
Ex tracta. euange. ij secundum. Ioan.lxxij.
Ioan.vi.
D
Ioan.xiiij
Opera Christi facit & maiora qui in Christum credit.
Philip.ij.
Salutem suam operari plus ã quam cælum.
Marci.xiij.
Iustificare impium an plus sit q̃ creare iustũ.
i.Timo.iij.
B
Ioan.xiiij.

quam impios iustificare. qđ ita facit in nobis, vt faciamus ꝛ nos.

Ex tractatu. euangelij sm Ioa. lxx ij. Gloria ad deum quæ sit.

¶ Dicit Apostolus. si Abraham ex operibus iustificatus est habet gloriam, sed non ad deum. Hæc est ad deum gloria, qua glorificatur non homo, sed deus, si non ex operibus, sed ex fide iustificat, vt deo illi sit etiã quod bene operatur. Non ergo hæc nostræ gloriæ tribuamus, tanq̃ hoc ex nobisipsis habeamus. Eius est enim hæc gratia, ꝛ ideo in hoc non nostra, sed eius est gloria. Ipsius etiã sumus figmentũ creati in Christo Iesu in operibus bonis.

Ephe. ij.

Psal. xxxi.

Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui nõ imputabit dominus peccatum. Beatitudo ergo hæc in circuncisione tãtum manet, an etiam in præputio?

F

Ex tractatu Psal. xxxi.

PRopterea (inquit) tibi hoc dixi o homo ne quasi de operibus tuis præsumere videaris, ꝛ merito operum tuorũ accepisse fidei gratiã. Noli ergo præsumere de operibus ante fidem. Noueris quia te peccatorem, fides inuenit. Et si fides data te fecit iustum, impium inuenit quem faceret iustum. Credenti (inquit) in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam. Si iustificatur impius, ex impio iustus fit. si ex impio iustus fit, quæ sunt opera impiorum? Iactet iam impius opera sua, dicat do pauperibus, nihil alicui aufero, non vxorem alienam concupisco, non quenquam occido, nulli fraudem facio, depositum apud me nullo teste repræsento. Hæc omnia dicat, q̃ro vtrũ pius sit, an impius. Et qũo sũ ĩpius (inqt) ista faciẽs? Qũo illi de quibus dictũ est, Et seruierunt creaturæ potiusq̃ creatori, q est benedictus in secula. Qũo nõ es ĩpius? Quid si de omnibus bonis operibus, aut illud speras quod sperandum est, sed non ab illo a quo sperandum est? aut hoc speras quod sperandum non est, etiã ab illo a quo æterna vita speranda, est? Pro bonis operibus sperasti terrenam quandam felicitatẽ, impius es. Non est ista merces fidei, cara res est fides, vili illam addixisti, impius ergo es, ꝛ nulla sunt isti opera tua, Quid si quod sperandum est speras, idest vitam æternam, sed non a domino deo per Iesum Christum, per quem solum datur vita æterna, sed putas te ad vitam æternam posse peruenire per militiam cœli, per solem ꝛ lunam, per potestates aeris ꝛ maris, ꝛ terræ ꝛ siderum? Impius es, sed crede in eũ qui iustificat impium, vt possunt ꝛ bona opera tua, esse opera bona. Nam nec bona illa appellauerim q̃diu non de radice bona ꝓcedunt. Quid ergo? q sunt beati? Nam in quibus non inuenerit deus peccatum? Nam in omnibus inuenit. Omnes enim peccauerunt, ꝛ egent gloria dei. Si ergo in oĩbus peccata inueniunt, remanet vt non sint beati, nisi quorum remissa sunt peccata. Hoc ergo

Impius qđo fit qui legis præcepta facit.

Roma i.

Sperans qđ nõ decet, ꝛ a quo non decet, impius est.

G

Opa non sunt ante fidẽ bona.

Roma. iij.

Apostolus sic commendauit. Credidit autem Abraham deo, & deputatum est ei ad iustitiam. Ei autem qui operatur, id est qui de operibus præsumit, & eorum merito sibi dicit datam gratiam fidei, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Quid est hoc, nisi quod merces nostra gratia vocatur? Si gratia est, gratis datur. Quid est gratis datur? Gratis constat. Nihil bene fecisti, & datur tibi remissio peccatorum. Attenduntur opera tua, & inueniuntur omnia mala. Si quod debetur istis operibus deus redderet, vtique damnaret. Stipendium peccati mors. Nõ tibi deus reddit debitam pœnam, sed donat indebitam gratiam. Debebat vindictam, dat indulgentiam. Et quia totum gratię eius imputatur, non meritis nostris, beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Non in quibus non sunt inuẽta peccata, sed quorum tecta sunt peccata. Si texit peccata deus, noluit aduertere: si noluit aduertere, noluit animaduertere, noluit punire, noluit agnoscere, maluit ignoscere. Ne sic intelligatis qđ dixit. peccata cooperta sunt, quia hi sunt & viuunt. Tecta ergo peccata quare dixit? vt non viderentur. Quid enim erat dei videre peccata, nisi punire peccata? vt noueris quia hoc est dei videre peccata, quod punire peccata. Quid enim dicitur? Auerte faciem tuam a peccatis meis. Peccata ergo tua non videat vt te videat, ne impediant oculos misericordiæ dei. ¶ Fides commendari in his videtur quæ opera pręcedit, quia sine bonorum operum meritis per fidem iustificatur impius, sicut dicit Apostolus. Credenti in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam, vt deinde ipsa fides per dilectionem incipiat operari. Et quippe sola bona opera dicenda sunt, quæ fiunt per dilectionem: hęc autem necesse est antecedebat fides, vt inde ista, non ab istis incipiat illa. qm̃ nullus operať p dilectioné dei, nisi prius credat in deũ. Hęc est fides de qua dř. In Christo. n. Iesu neque circumcisio aliqd valet neque pputiũ, sed fides q̃ p dilectioné operatur. ¶ Magna em̃ opa dñi, exquisita in oés voluntates eius. Quid magnificentius q̃ iustificare impiũ? Sed opus fortasse hoís pręuenit isti magnificentiã dei, vt cũ fuerit peccata confessus, iustificari mereať. Descendit enim de téplo iustificatus publicanus. magis q̃ ille Pharisæus, qa nec oculos ad cœlũ audebat leuare, sed pcutiebat pectus suũ dicens, Dñe ppitius esto mihi peccatori. Sed fortasse ex opibus. Nõ (inquit) ex opibus, ne forte qs extollať, Ipsius. n. sumus figmẽtũ, creati in Xpo in opibus bonis. Iustitiã. n. hõ nõ opať nisi iustificatus. Credés aũt in eũ q iustificat ĩpiũ, a fide incipit, vt bona opa nõ pcedẽtia qđ meruit, sed pñã qđ accepit ostẽdãt. Vñ ergo illa pfessio? Nõdũ qdé est opus iustitię, sed delicti iprobatio. Sed quoquo mõ se héat, nec in ipsa de te hõ glorieris: vt q gloriať, in dño glorietur. Quid. n. hés qđ non accepisti? Non ergo sola magnificentia qua iustificatur impius, sed confessio & magnificentia opus eius.

Psal. xxxi. | Roma. vi. | H | Psal. xxxi. | Peccata qũo tecta sunt. | Deũ videre peccata est eum punire peccata. | Ex tractatu ps. lxvij. | Opa quæ sunt dicenda bona. | A | Ex tractatu ps. c. x. | Iustificare impiũ opus é magnificẽtissimũ. | Lucæ. xviij. | Ephe. ij. | I. Cor. iiij.

Dicimus enim quia reputata eſt Abrahæ fides ad iuſtitiam. Quomodo ergo reputata eſt? In circunciſione, an in præputio? Non in circunciſione, ſed in præputio.

B

In expõne epiſtolæ ad Gala. Gala. iij.

ADhibet exemplum patris Abraham. hoc enim maxime in eo victorioſum eſt, ꝙ antequam circuncideretur deputata eſt fides eius ad iuſtitiam. Et ad hoc rectiſſime refert, quod ei dictum eſt. Quia benedicentur in te omnes gentes. Imitatione vtiq; fidei eius, quia iuſtificatus eſt etiam ante ſacramentum circunciſionis, quod ad fidei ſignaculum accepit, ⁊ ante omnem ſeruitutem legis, quæ multo poſt data eſt.

Et ſignum accepit circunciſionis ſignaculum iuſtitiæ fidei, quæ fuerat eſt in præputio, vt ſit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iuſtitiam: & ſit pater circunciſionis, non his tantum qui ſunt ex circunciſione, ſed & his qui ſectantur veſtigia fidei, quæ eſt in præputio patris noſtri Abrahæ.

C

Ex libro ſniarũ Proſperi. Circunciſio cur præcepta fuerit lege. Circunciſio cur octauo die fiebat. Ex epiſtola ad Maximianum Arrianum. Circũciſio quantum antiquitus valuerit. Circunciſio qñ euacuata fuit. Baptiſmus qñ auferetur.

CIrconciſio carnis lege præcepta eſt, quia non poſſet melius ſignificari per Chriſtum regenerationis auctorẽ tolli originale peccatum. Cuʒ præputio quippe omnis homo naſcitur, quemadmodum cum originali peccato. Et octauo die lex circuncidi carnem præcepit. quia Chriſtus die dominico reſurrexit, qui poſt ſeptimam ſabbati octauus eſt. Et circunciſus præputiatum gignit, traijciens in illum quo ipſe iam caruit, ſicut baptiʒatus in filium quem generat carnem, reatum tamen traijcit originis, quo ipſe iam liber eſt. ℭ Si veteris populi temporibus Iudæus eſſem, quando aliud melius eſſe non poſſem, accepiſſem vtiq; circunciſionem. Quod ſignaculum iuſtitiæ fidei tantũ illo tempore valuit, antequam domini euacuaretur aduentu, vt infantem filium Moyſi angelus præfocaſſet, niſi mater arrepto calculo circunciſiſſet puerum, ⁊ hoc ſacramento imminentem perniciem depuliſſet. Hoc ſacramentum etiam Iordanem fluuium refrenauit, ⁊ reduxit in fontem. Hoc ſacramentum ipſe dominus quãuis euacuauerit crucifixus, tamen natus accepit Non enim ſignacula illa damnata ſunt, ſed ſuccedentibus opportunioribus deceſſerunt. Nam ſicut circunciſionem abſtulit domini primus aduentus, ſic baptiſmum auferet ſecundus aduentus. Sicut enim nunc poſtquam venit libertas fidei, ⁊ remotum eſt ſeruitutis iugum, nullus Chriſtianus circunditur carne, ſic tunc regnantibus iuſtis cum domino, damnatiſq; impijs, nemo baptiʒabitur, ſed quod

ista præfigurant, idest circuncisio cordis & munditia conscientię, manebit in æternum.

D

Non enim per legem promissio Abrahæ aut semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiā fidei.

Fides Abrahæ semen est Abrahæ. Qui pertinent ad credulitatis similitudinem, ipsi pertinent ad hæredum promissionem. ¶ Si enim lex iustificat, non est iustificatus Abraham, qui multo ante legē fuit. Quod quia dicere non possunt, coguntur fateri non legis operibus iustificari hominem, sed fide. Simul et nos cogit intelligere omnes, antiquos qui iustificati sunt, ex ipsa fide iustificatos. Quod enim nos ex parte præteritum, idest primum aduentum domini, ex parte futurum, idest secundum aduentum domini credendo salui efficimur, hoc totum illi, idest vtrunque aduentum futurum credebant, reuelante sibi spiritu sancto, vt salui fierent. Vnde est etiam illud. Abraham concupiuit diem meum videre, & vidit, & gauisus est.

Ex libro fin̄ad Prosperi. In expōne eplæ ad Galata. Fide iustificantur quicunque iusti sunt. Ioannis. viij.

Gala. iij. E

Si enim qui ex lege hæredes sunt, exinanita est fides, abolita est promissio.

¶ Immo destrueretur promissio, si ex lege quisquam iustus esset. Si enim qui ex lege hæredes sunt, exinanita est fides, euacuata est promissio.

Ex libro secundo cōtra Julia.

Lex enim iram operatur.

¶ Ad hoc vtique, vt ad iram euadendam gratia dei requiratur.

Vbi enim non est lex, nec præuaricatio.

Omnis legem præteriens iniquus est: non omnis iniquus legem præterit. Vbi enim non est lex, ait Apostolus, nec præuaricatio. Qui ergo legem non acceperunt iniqui dici possunt, præuaricatores non possunt. Iudicantur vtique secundū merita sua. ¶ Cur non attendis rogo, ideo non esse hæredes de lege, quia lex iram operatur? Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Ideo autem ex promissione, quia deus quod promisit ipse facit. Qui enim præcepta legis implere se putat per arbitrium ꝓpriæ voluntatis sine spiritu gratiæ, suam iustitiam vult constituere, non iustitiam Dei sumere.

Ex tractatu ps. lxx. Iniquus q̄ non sit p̄uaricator. Ex libr. contra Iulianum. Hæredes de lege non sunt sed ex promissiōe.

Ideo ex fide, vt secundum gratiam, firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum.

¶ Idest qui ex veteri testamento venit ad nouum.

Sed & ei qui ex fide est Abrahæ.

¶ Non sibi præmissa lege. Ex fide autem Abraham, idest imitatores Abraham fidei.

Ex libro secundo d̄ baptismo paruulorum

Qui est pater omnium nostrum. sicut scriptū est, Quia patrem multarum gentium posui te,

Gen. xvij. c. F.

F Ex libro de prædestinatiõe sanctorum.

CVm Apostolus dicat, Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio, miror homines infirmitati suæ se malle committere, quam firmitati promissionis dei. Sed incerta mihi est (inquis) de meipso voluntas dei. Quid ergo? Tua ne tibi voluntas de teipso certa? nec times, qui videtur stare, timeat ne cadat? Cum igitur vtraq; sit incerta, cur nõ homo firmiori potius quã infirmiori fidé suã, spem charitatéq; cõmittit? Sed cũ dicitur iniquiunt, si credideris saluus eris, vnum horum exigitur, alterum offertur. Quod exigitur in hominis, quod offertur in dei est potestate. Cur non vtrunq; in dei, & quod iubet, & quod offertur? Rogatur enim vt det quod iubet. Rogant credentes, vt sibi augeatur fides. rogant pro non credentibus, vt eis donetur fides. Et in suis igitur incrementis, & in suis initijs, dei donum est fides. QVIA patrem multarum gentium posui te. ¶ Si enim gratiam Dei q̃ data est nobis firmo corde retinemus, nos sumus Israel semen Abrahæ, nobis dicit Apostolus, Ergo Abrahę semé estis. Quia sicut in alio loco dicit, non in circuncisione sed in pręputio deputata est fides Abrahæ ad iustitiam, & signum accipit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei quę est in præputio, vt deputetur & illi ad iustitiam, vt sit pater circuncisionis his qui non solum ex circuncisione sunt, sed & his qui sequitur vestigia fidei q̃ est in præputio patris nostri Abraham. Non enim carnaliter circuncise gẽti tantummodo factus est pater, cui dictum est. Patrem multarum gentium posui te. Multarum autem, non quarũdam, sed omniũ. Quod aperte dicitur cũ ei dicit, Et benedicẽtur in te omnes gẽtes. Nullus itaq; christianorũ se a nomine Israel arbitretur extraneũ. Illis enim qui crediderunt ex Iudæis (in quorum numero principaliter apostolos inuenimus) in angulari lapide copulamur. Hinc ait dominus alio loco. Habeo alias oues q̃ non sunt ex hoc ouili. Oportet me & eas adducere, vt sit vnus grex & vnus pastor. Populus ergo christianus magis Israel, & ipse potius domus Iacob. Idẽ quippe Israel qui & Iacob. Illa vero turba Iudæorum quæ merito perfidiæ reprobata est, voluptate carnali vendidit primogenita sua, vt non ad Iacob sed ad Esau potius pertineret. Scitis nanq; in hoc mysterio dictum esse, quia maior seruiet minori. ¶ Quando ergo pmisit deus Abrahæ in eius semine fidé gẽtiũ dicés, Patrem multarum gentiũ posui te: Vnde dicit Apls, Ideo ex fide vt secũdũ gratiã firma sit pmissio omni semini: nõ de nostræ volũtatis potestate, sed de sua pdestinatiõe pmisit. Promisit enim quod ipse facturus fuerat, nõ qd homines. Quia etsi faciũt hoies bona q̃ ptinẽt ad colẽdũ deũ, ipse facit vt illi faciãt q̃ pcepit, nõ illi faciũt vt ipse faciat qd pmisit. Alioquin vt dei pmissa cõpleãtur, nõ in dei sed in hominũ esset potestate, & qd a domino pmissum est, ab ipsis reddit Abrahę. Nõ aũt sic credit Abrahã, sed credidit dãs gloriã deo, quoniã q̃ pmisit potens est & facere. Nõ ait pdicere, non

Margin notes: 1. Cor. x. — Marci. xvi. — Fides semper dei donum est. — Ex tracta. Ps. cxiij. — G — Abrahã fuit pater omnium gentium. — Ioan. x. — Christianus populus est verus Israel seu dom9 Iacob. — Ex libro depræ destinat. sctõp. — H — Deus q̃ ipse facturus fuerat promisit.

ait pſcire, nī ꝛ aliena facta poteſt pdicere ꝛ præſcire: ſed ait potēs eſt ꝛ facere: ac p hoc facta nō aliena ſʒ ſua. Promiſit aūt filios Abrahæ, qd eſſe nō poſſunt, ſi nō habeāt fidē. Ergo ipſe donat ꝛ fidem.

/Ante deum cui credidit, iuſtificat mortuos, & vocat ea q̄ nō ſunt tāquā ea q̄ ſunt, q cōtra ſpē in ſpem credidit, vt fieret pater multarū gētiū. ſecūdū q̄ dictū ē ei. Sic erit ſemē tuū, ſicut ſtellæ cæli, & arēa maris. /Ni mirum ad exemplum Dei cui crediderat, qui vitæ reſtituit mortuos.

A

QVi vocat ea q̄ nō ſunt tāq̄; ſunt. Nec hic Apoſtolus diceret, qui vocat ea quæ nō ſunt vt ſint, ſed tanq̄; ſint. Apud deum quippe iam factū eſt quod eius diſpoſitiōe futurū eſt: quia de illo alibi dicitur, Qui fecit q̄ futura ſunt. Et ſic quādo fames facta eſt, tunc dicta eſt vocata, id eſt vt adeſſet quæ iā fuerat in eius occulta gubernatiōe diſpoſita. ¶ Qui vocat ea q̄ nō ſunt tanq̄; ſint. Nondū enim erāt quibus pmitteretur, ne quiſq̄; de meritis gloriaretur. Et quibus promiſſum eſt, etiam ipſi pmiſſi ſunt, vt totum corpus Chriſti dicat, gratia dei ſum id quod ſum. ¶ Communis eſt omnibus natura nō gratia. Natura nō putetur gratia, ſed ꝛ ſi putetur gratia, qa ꝛ ipſa gratis cōceſſa eſt. Nō enim homo qui nō erat, pmeruit vt eſſet. Si pmeruit, iā erat. Sed nōdū erat: ergo q pmereatur nō erat, ꝛ tamen factus eſt. Nec vt pecora factus eſt, nec vt arbor factus eſt, nec vt ſaxū factus eſt, ſed factus eſt ad imaginē creatoris. Hoc beneficiū qs dedit? Deus q erat, ꝛ ex æterno erat. Cui dedit? homini q nōdū erat. Dedit qui erat, accepit q nō erat. Quis autē hoc facere potuit, niſi q vocat ea q̄ nō ſunt tanq̄; ſint? De quo dicit Apoſtolus. Qui nos elegit ante mūdi cōſtitutionē. Elegit ante mūdi cōſtitutionē: in mundo iſto facti ſumus nec mūdus erat quādo electi ſumus. Ineffabilia mirabilia fratres mei. Quis hoc explicare ſufficeret? qs ſaltem quod explicet cogitare? Eliguntur q nō ſunt, nec errat qui eligit, nec vane elegit. Eligit tamen, ꝛ habet electos quos creaturus eſt eligendos: habet autem apud ſeipſum non in natura ſua, ſed in præſcientia ſua. Ergo nolite extolli, homines ſumus, ipſe fecit nos. Fideles ſumus, ſi tamen ſumus. Sed ecce fideles ſumus. Etiam fideles, etiam iuſtos, quia iuſtus ex fide viuit, ipſe fecit nos, ꝛ non ipſi nos. Quid nos fecit niſi quod ſumus? Quid autem ſumus? Nos autem ecce quod ſumus. Quid? Populus eius ꝛ oues paſcuæ eius. Ipſe nos fecit populum ſuum, ipſe nos fecit oues paſcuæ ſuæ. Qui miſit iugulandum ouem innoxiā, fecit oues de lupis. Hæc eſt gratia excepta illa cōmuni gratia naturę, qua homines facti ſumus nec digni fuimus, quando non fuimus. Excepta illa gratia, hæc eſt maior gratia, qua facti ſumus populus eius, ꝛ oues paſcuæ eius per Ieſum Chriſtū dominū noſtrū. Sed dicit aliquis, Per Ieſum Chriſtū facti ſumus, vt etiā homines eſſemus? Ita vero, Per Ieſuʒ Chriſtū facti

Ex tractat. ps. ciiij.

Ex tractat. ps. cxviij.

Ex ſermone de verbis apl̄i. lxxvij.

Homo nō promeruit creari.

Ephe. ſ. i.

Elegit de⁹ nōdum nō eram⁹.

B

Futura nō ſunt in natura dei ſed in præſcientia.

ps. xcix.

Gratia ſūma eſt eſſe oues paſcuę Chriſti.

sunt e pagani,non pagani. Immo pagani non vt essent pagani, sed vt essent homines per Iesum Christum facti sunt. Quid est enim Iesus Christus,nisi in principio verbum:& verbũ erat apud deum:& deus erat verbum.hoc erat in principio apud deum:omnia per ipsum facta sunt. Illi ergo debent & pagani quod homines creati sunt:& tanto magis puniendi,quia dimiserunt eum a quo facti sunt,& coluerunt quae ipsi fecerunt.Excepta ergo illa gratia qua condita est humana natura(.Haec enim Christianis Paganisque communis est)haec est maior gratia, non quod per verbũ homines creati sumus,sed quod per verbũ carnem factũ,fideles facti sumus.

C Ioan.i. Pagani Christo debent quod hoies creati sunt.

Et non infirmatus est in fide,nec considerauit corpus suum emortuum, cum iam fere cẽtum esset annorum,nec & emortuam vuluam Sarrae.

Ex libr.de ciuitate dei. Heb.xi.

SCriptum est in epistola ad Hebraeos,Fide & ipsa Sarra virtutem accepit ad emissionem seminis. Ambo autem senes erant,sicut scriptura testatur,sed illa etiam sterilis, & cruore menstruo destituta,propter quod iam parere non posset, etiam si sterilis non fuisset.Porro si foemina ita sit prouectioris aetatis,vt ei solita mulierum adhuc fluant,de iuuene parere potest,de seniore non potest,quamuis adhuc ille senior,sed de adolescentula gignere,sicut Abraham post mortem Sarrae de Cetura potuit,quia viuidam eius inuenit aetatem.Hoc ergo est quod mirum commendat Apostolus,& ad hoc dicit Abrahae fuisse iam corpus emortuum,quoniam non ex omni foemina cui adhuc esset aliquod pariendi tempus extremum,generare ipse in illa ęt ate adhuc posset.Ad aliquid enim emortuum corpus intelligere debemus,nõ ad omnia.Nam si ad omnia,non iam senectus viui, sed cadauer est mortui.

Foemina prouectior adhuc menstruosa de iuuene nõ de seniore cõcipere pot. D

In remissione enim dei non haesitauit diffidentia, sed confortatus est fide,dans gloriam deo, plenissime sciens,quia quaecunque promisit deus, potens est & facere.Ideo & reputatum est illi ad iustitiam.Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam,sed & propter nos quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum dominum nostrum a mortuis.

Ex lib.de correptiõe & gratia.

PRomittenti credidit Abraham,& deputatum est illi ad iustitiam.Dedit enim gloriam deo, plenissime credens sicut scriptum est,quia quae promisit potens est & facere. Ipse ergo illos bonos facit,vt bona faciant.Neque enim propterea eos promisit Abrahae,quia praesciuit a seipsis bonos futuros. Nam si ita

est,non suum,sed eorum est quod promisit. Non autem sic credidit Abraham:sed non est infirmatus in fide,dans gloriam deo,& plenissime credens quia quæ promisit potens est & facere. Non ait quæ præsciuit potens est promittere,aut quæ prædixit potens est ostendere.aut quæ promisit potens est præscire:sed quæ promisit potens est & facere. Ipse igitur eos facit perseuerare in bono,qui facit bonos, Qui autem cadunt & pereunt,in prædestinatorum numero non fuerunt.

E

¶ Cauendum est,ne homo se extollat aduersus deum,cum se dicit facere quod promisit deus. Nonne fides gentium promissa est Abrahæ?& ille dans gloriam deo plenissime credidit: quoniam quæ promisit potens est facere? Ipse igitur fidem gentium facit qui potens est & facere quod promisit. Porro si deus operatur fidē nostram miro modo agens in nostris cordibus,nunquid metuendum est ne totum facere nō possit,& ideo sibi homo primas eius vindicet partes,vt nouissimas ab illo accipere mereatur? Ex libr. de prædestinatione sanctorum.

¶ Hoc promittit deus quod ipse facit. Non enim ipse promittit & alius facit, quod iam non est promittere sed prædicere. Ideo non ex operibus,sed ex vocante,ne ipsorum sit non dei, & merces non imputetur secundum gratiam,sed secundum debitum. Ex lib. sniarum Prosperi.

Qui traditus est propter delicta nostra,& resurrexit propter iustificationem nostram.

F

i.Timo.ij. i.Ioan.i.

QVi sanat omnes languores tuos,qui redimet de interitu vitam tuam. Ibi sanabitur omnis languor tuus,cum corruptibile hoc induet incorruptionem. Redempta est enim vita tua de corruptione. Iam securus esto,initus est bonę fidei contractus. Nemo fallit redemptorem tuum, nemo circumuenit,nemo premit. Egit hic commercium,iam precium soluit, sanguinem fudit. Sanguinem inquam fudit vnicus filius dei pro nobis. O anima,erige te,tanti vales,redemit de corruptione vitam tuam. Ostendit exemplo quod promisit in præmio. Mortuus est propter delicta nostra,& resurrexit propter iustificationem nostram. Sperent membra quod in capite demonstratum est.nō curabit membra sua,quorum caput leuauit in cœlum? Traditus est propter delicta nostra,& resurrexit propter iustificationē nrãm. Ex tract. ps. cij. Redemptorum precium.

¶ Sicut morte ipsius seminamur, sic in resurrectione ipsius germinamus. Etenim mors ipsius significat interitum veteris vitæ nostræ. De hac re Apostolus, Consepulti enim, inquit, sumus Christo per baptismum in mortem,vt quemadmodum resurrexit Christus a mortuis, sic & nos in nouitate vitæ ambulemus. Non dixit,traditus est propter iustificationem nostram, & resurrexit propter delicta nostra. In eius traditione delictum sonat: in eius resurrectione iustitia sonat. Ergo moriatur delictum,& resurgat iustitia. Ex sermone de pascha. Roma.vi.

G

CAPVT .V.

VSTIFICATI ergo ex fide pacem habeamus ad deum per dominum nostrum Iesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam in qua stamus, & gloriamur in spe gloriae filiorum dei.

Ex libro ad Bonifac. papam vrbis.
Gratis iustificati sumus quamuis ex fide.
I.Cor.iiij.
Gratia meretur augeri.
Ps.lviij.

IVstificati autem gratis per gratiam ipsius, ne fides ipsa superba sit, nec dicat sibi, Si ex fide quomodo gratis? Quod enim fides meretur, cur non potius redditur quam donatur? Non dicat ista homo fidelis. Quia cum dixerit, merear iustificationem, habeo fidem, respondetur ei. Quid enim habes quod non accepisti? Cum ergo fides impetrat iustificationem, sicut vnicuique deus partitus est etiam mensuram fidei, non gratiam dei aliquid meriti praecedit humani, sed ipsa gratia meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici, comitante non ducente, pedissequa non praeuia voluntate. Vnde illi qui dixit, Fortitudinem meam ad te custodiam, causamque reddidit, dicens, Quia deus susceptor meus es, tanquam requirens quibus id meritis fuerit consecutus, nihilque in se inueniens ante gratiam dei. Deus meus, inquit, misericordia eius praeueniet me. Quantumcunque, inquit, cogitauero antecedentia merita mea, misericordia eius praeueniet me. Proinde ab illo attributam fortitudinem suam, ad illum custodiens, eodem seruatore non perdidit quod eodem largitore suscepit.

Ibidem.

Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientiam autem probationem, probatio vero spem. Spes autem non confundit: quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.

Ex libr. de gratia & libero arbitrio.

NOn itaque per nos, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Ipsa charitate fit quam donum dei esse manifestat, vt tribulatio non auferat, sed potius operetur patientiam.

Ex lib. de agone Christiano
Iusti nihil mali patiuntur

¶Nec nos moueat quod in hac vita secundum carnem quam portant iusti multa grauia & aspera tolerant. Nihil enim mali patiuntur qui iam possunt dicere, quod ille vir spiritualis exultat & praedicat Apostolus dicens, Gloriamur in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem. Spes autem non confundit, quia charitas dei, diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Si ergo

In hac vita vbi tanta tormenta sunt, possunt boni & iusti viri cum talia patiunt, nõ solũ æquo animo tolerare, sed ẽt in dei charitate gloriari, quid cogitandũ est de illa vita q̃ nobis promittitur, vbi nullam de corpore molestiã sentiemus? Quoniã non ad hoc resurgit corpus iustorũ, ad qd̃ resurgit corpus impiorũ. sicut scriptũ est, Omnes resurgemus, sed non oẽs immutabimur. Et ne qsquã putet nõ iustis immutationẽ isti pmitti, sed potius iniustis, & eã existimet esse pœnalẽ, sequit & dicit, Et mortui resurgent incorrupti, & nos imutabimur. ¶ Vt aũt mali bonis sæpe cpaliter noceant, ptãtẽ in eos accipiunt ad maiorẽ bonorũ vtilitatẽ, pp exercitationẽ patientiæ. Itaq3 aĩa Christi semp inuigilet in tribulationibus suis seq voluntatẽ dei sui, ne ordinationi dei resistendo acq rat sibi grauius iudiciũ. Quod.n. ipse dñs agens hoĩem Pontio Pilato dixit, hoc & Iob diabolo posset dicere. Non haberes in me ptãtẽ nisi tibi data esset desup. Non ergo eius voluntas cuius mali tię ptis in bonos daẽ, sed eius voluntas a quo hæc ptãs datur, d3 esse charissima, qm̃ tribulatio patientiã operaẽ, patientia vero pbationẽ, pbatio aũt spem. Spes aũt nõ confundit, qm̃ charitas dei diffusa est in cordibus nostris p spiritũsanctũ, q datus est nobis. SPES aũt non confundit. ¶ Quis est q confunditur? Qui dicit, ego qd̃ sperabã nõ inueni. Et merito. Sperabas.n. de te, aut sperabas de hoĩe amico. Maledictus aũt q spe3 suã ponit in hoĩe3. Cõfunderis qa fefellit te spes posita in mendaciũ. Oĩs.n. hõ mẽdax. Si aũt ponas spem tuã in dño deo, non cõfunderis, qa ille in quo spem posuisti fallere non põt. Vñ & ille iustus confirmatus in tpe malo in die tribulationis qa nõ confundiẽ, qd ait? Gloriamur in tribulationibus, sciẽtes q tribulatio patientiã opaẽ, patientia pbõnẽ, pbõ spem. Spes aũt non cõfundit. Vñ spes non cõfundit? qa in deo posita est. Iõ sequiẽ, Charitas dei diffusa est in cordibus nostris p spm̃ sanctũ, q datus est nobis. Iam datus est nobis spũs sanctus. Q̃uo nos fallit? cuius tale pignus tenemus? Vñ ille glorieẽ dicens gloriamur in tribulationibus, si egestatẽ intus pateretur? Videbitur foris angustię, sed intus latitudo erat. Quid aũt facit malus hõ cũ cœperit tribulari? Foris nihil h3, ablata sunt oĩa, in cõscĩa nullũ solatiũ est. Nõ est quo exeat, qa dura sunt, Nõ est quo intret, qa mala sunt. Cõsolatio nõ est in externis, nõ est in internis. Q̃uo consolabaẽ ille plenus sagina interiore, & de ipsa sagina ructãs, Dñs dedit, dñs abstulit, sicut dño placuit ita factũ est, sit nomen dñi bñdictũ. Quisquis aũt malus est, male secũ torqueaẽ necesse est. Sibi ipse tormẽto est. Ipse.n. est pœna sua, quẽ torqt ɔscĩa sua. QVIA charitas dei diffusa est in cordibus nr̃is p spm̃ sanctũ q datus est nobis. ¶ A quo nisi ab illo q ascẽdit in altũ, & captiuauit captiuitatẽ, dedit dona hoĩbus? ¶ Insinuaẽ nobis in p̃re auctoritas, in filio natiuitas, in spũsancto p̃ris filijq; cõitas, in tribus ęq̃litas. Qd̃ ergo cõe ẽ p̃ri & filio, p hoc nos voluit hr̃e cõionẽ

Resurrectio iustorũ & impiorum differt.
i. Cor. xv.
Ex lib. quęstio. lxxxiij.
Mali cur bonis nocere possunt
Ioan. xix.
B
Ex tractatu i ps. xxxvi.
Confundi quis dicatur.
Hiere. xvij.
Psal. cxv.
Deus non põt fallere.
C
Miseria impij tribulati.
Iob. i.
Malus sibi tormento est.
Ex lib. de natura & gratia.
Ephe. iiij.
Ex sermone ad populũ de blasphe. spũs scĩ.

& inter nos & secũ. Per illud donũ nos colligere voluit in vnũ, qđ ambo hñt vnũ, hoc est per spm̃ sanctũ deum & donũ dei. In hoc enim diuinitati reconciliamur, eaq; delectamur. Nam qd nobis prodesse quicquid boni nossemus, nisi etiam diligeremus? Sicut autem veritate discimus, ita charitate diligimus: vt & plenius cognoscamus, & beati cognito perfruamur. Charitas porro diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Et quia peccatis alienabamur a possessione verorum bonorum, charitas cooperit multitudinem peccatorum. ¶ Ego arbitror ideo bis datum esse spiritum sanctum, vt commendarentur duo praecepta charitatis. Duo sunt enim praecepta charitatis, & vna est charitas. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua: Diliges proximum tuum tanq̃ teipsum. In his duobus mandatis tota lex pendent & prophetae. Vna charitas & duo praecepta, vnus spiritus & duo data. Non enim vnus datus est prius, & alius datus est postea, quia non alia charitas diligit proximum, quam illa quę diligit deum. Non ergo alia charitate quam qua proximum diligimus, ipsum deũ diligimus. Sed quia aliud est deus, aliud est proximus, vna charitate diligũtur, non sunt tamen vnum quae diliguntur. Ideo forte, quia magna est & primitus commendata dilectio dei. Secunda dilectio proximi. A secundo autem incipitur, vt ad primum veniatur. Si enim fratrem quem vides non diligis, deum quem non vides quomodo potes deligere? Informans nos ad dilectionem proximi venit in terra conspicuus, & proximis proximus, spiritum sanctum insufflando in facie eorum. Vt autem ab hac proximi charitate audiamus eius charitatem qui in caelo est, de caelo misit spiritum sanctum. Accipe in terra, & dilige fratrem. Accipe de caelo, & dilige deum. Quia & in terra quod accepisti de caelo est. In terra Christus dedit, sed de cęlo est quod dedit. Ille enim dedit qui de caelo descendit. Hic inuenit cui daret, sed inde attulit quod daret. Quid est ergo fratres? an forte commemoro & hoc, quomodo charitas ad spiritum sanctum proprie pertineat? Paulum audi. Non solum autem sed & gloriantes in tribulationibus, sciẽtes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem. Spes autem non confundit, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Vnde charitas dei diffusa est in cordibus nostris? Quid tibi dabas? quid quasi de tuo praesumebas? Quid enim habes quod non accepisti? Ergo vnde, nisi de quo sequitur, per spiritum sanctum qui datus est nobis? Charitas ista non tenetur, nisi in vnitate ecclesiae. Non illam habent diuisores, sicut dicit Apostolus Iudas, qui seipsos segregant animales, spiritum non habentes. Ideo diffluunt, quia coagulum non tenent. Charitas cõgregat nos. ¶ Quia vero dicit Apostolus, charitas dei diffusa est in cordibus

[Margin notes: Dilectio auget cognitionem & perficit eam. — D — Ex sermone Ascensionis domini. — Quare bis dat⁹ est spiritus sanctus. — Matt. xxij. — Charitas vna ẽ in deum & proximum. — I. Ioan. iiij. — E — Roma. v. — I. Cor. iiij. — Charitas vbi teneatur. — Ex sermone. vi. epistola Ioan.]

nostris

nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, intelligamus in dilectione spiritum sanctum esse. Ipse est enim spiritus sanctus quē non possunt accipere mali. Ipse est ille fons, de quo dicit scriptura. Fons aquæ tuæ sit tibi ꝑprius, ꝛ nemo alienus cōicet tibi. Omnes em̄ qui non diligunt deum, alieni sunt, Antichristi sunt, ꝛ quãuis intrent basilicas, non possunt numerari inter filios dei. Non ad illos pertinet fons ille vitæ, habere baptismum, ꝛ malus pōt. Inuenimus Saul enī regē habuisse propheti ā. Persequebatur sanctum Dauid, ꝛ impletus est spiritu prophetiæ, ꝛ prophetare cœpit. Accipere sacramentum corporis ꝛ sanguinis dñi ꝛ malus potest. Nam de talibus dictū est, Qui manducat ꝛ bibit indigne, iudicium sibi manducat ꝛ bibit. Habere nomen Christi ꝛ malus pōt, idest Christianus vocari, ꝛ malus esse pōt. De quibus dictum est, Polluerunt nomen dei sui. Ergo habere sacramenta illa omnia ꝛ malus pōt, habere aūt charitatem ꝛ malus esse non potest. Hoc est ergo proprium donū, ipse est singularis fons, ad hunc bibendum vos hortatur spiritus dei, ad se bibendum vos hortatur spiritus dei. ¶ Vnde scimus quia de spiritu suo dedit nobis? hoc ipsum quia de spiritu suo dedit tibi, vnde cognoscis? Interroga viscera tua, si plena sunt charitate, habes spiritum dei, Vnde cognoscimus quia inde cognoscis habitare in te spiritū dei? Paulum interroga Apostolum, Quoniam charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. ¶ Dedit dona hominibus. Quæ dona? spiritum sanctū. Qui tale dat donū qualis ipse est. Magna est autē misericordia dei. Donum dat æquale sibi, quia donum eius spiritus sanctus est, ꝛ vnus deus tota trinitas pater, ꝛ filius, ꝛ spiritus sanctus. Quid nobis præstitit spiritus sanctus? Audi Apostolum. Charitas dei (inquit) diffusa est in cordibus nostris. Vnde tibi o mendice? Charitas dei diffusa est in corde tuo. Quid, aut in quo charitas dei diffusa est? in corde humano. Habemus (inquit) thesaurum istū in vasis fictilibus. Quare in vasis fictilibus? vt eminētia virtutis sit dei. Deniq; cū dixisset, charitas dei diffusa est in cordibus nostris, ne putaret quisq; a se sibi esse ꝙ diligit deum, continuo addidit, Per spiritum sanctum qui datus est nobis. Vt ergo ames deū, habitet in te deus, ꝛ amet se de te, idest ad amorē suum moueat te, accendat te, excitet te. Lucta est enim in isto corpore: q̃diu viuimus, pugnamus, q̃diu pugnamus, periclitamur. Sed in his omnibus superamus per eū qui dilexit nos. ¶ Ergo vnde tibi charitas, nisi quia diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis? Ecce ad quod geme. Contemne spiritum tuum, accipe spiritū dei. Nō timeat spiritus tuus, ne cum in te cœperit habitare spiritus dei, angustias patiatur in corpore tuo. Cum habitare cœperit in corpore tuo spiritus dei, non inde excludet spiritum tuū. Noli timere. Si autem aliquē hospitio suscipias, pateris angustias. Suscipe

Spiritum sanctum mali non accipiunt.

i. Cor. xi.

Sacramēta habere pōt malus charitatem nō potest.

G

Ex sermōe. vij. epistolæ. Ioan. Charitatē; hēs spm̄ dei habet.

Ex sermone. xliiij. de verbis Euang. Dona dei.

ij. Cor. iiij.

H

Ex sermone de verbis apostoli lxxi. Spiritus dei suscipitur sine angustiatione

diuitem spiritum dei, dilataberis, non angustiaberis. Dilatasti gressus meos subter me. Dic dic hospiti tuo, ditissimus es, dilatasti gressus meos subter me. Quando non hic eras, angustias patiebar. Implesti cellam meam, & non me exclusisti sed angustiam meã. Cum enim dicit, charitas dei diffusa est, ipsa diffusio latitudinẽ significat. Non ergo timeas angustias, Recipe hospitem istum, & non sit hospes tuus quasi detranseuntibus. Non enim debet dare discedendo. Veniens habitet in te, & dedit ipsius esto, non te deserat, non inde migret. Tene illum animo: & dici illi, domine deus noster possi de nos. ¶ Fortitudinẽ gentilium mundana cupiditas, fortitudinem Christianorum dei charitas facit. Quæ diffusa est in cordibus nostris, non per voluntatis arbitrium quod est a nobis, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Prorsus donũ est dei deligere deum, ipse vt deligeretur dedit qui non delictus dilexit, Displicentes amati sumus, vt fieret in nobis vnde placeremus. Diffundit enim charitatem in cordibus nostris spiritus sanctus, patris & filii, quem cum patre amamus & filio.

Psal. xvij. — Ex lib. sententiarũ Prosperi. — A

Vt quid enim Christus cũ adhuc infirmi essemus secundum tempus, ꝓ impiis mortuus est? Vix enim pro iusto quis moritur. Nam pro bono forsitã quis audeat mori.

Ex tracta. xlviij.

Arræ promissionis dei.

AVt vero pro minimo habet deus hominem, propter quẽ mori voluit vnicum suum? Attendamus ad iudicium dilectionis dei promissionis tales arras accepimus, vnicus pro quibus mortuus est. Vtinam pro bonis, vtinam pro iustis. Sed quid? Etenim Christus (ait Apostolus) pro impijs mortuus est. Qui donauit impijs mortem suam, quid seruat iustis, nisi vitam suam? Erigat se ergo humana fragilitas, non desperet, non se collidat, non se auertat, non dicat non ero. Qui promisit deus est, & venit vt promitteret. Apparuit hominibus, venit suscipere mortẽ nostram, promittere vitã suam. Quid tibi promisit deus o homo mortalis? Quia victurus es in æternum. Non credis? Crede, plus est iam quod fecit quam quod promisit. Quid fecit? Mortuus est pro te. Quid promisit? vt viuas cum illo. Incredibilius est quod mortuus est æternus, quam vt in æternum viuat mortalis. Iam quod incredibilius est tenemus. Si propter hominem mortuus est deus, nonne victurus est homo cum deo? Non est mortalis victurus in æternum, propter quem mortuus est qui viuit in æternum? Sed quomodo mortuus est deus, & vnde mortuus est? Et potest mori deus? Accepit ex te vnde moreretur pro te. Non posset mori nisi caro. Non posset mori nisi mortale corpus. Induit se vbi pro te moreretur. Induet te vbi cum illo viuas. Vbi se induit morte? In virginitate matris. Vbi te induet vita? In ęqualitate patris. Elegit sibi hic thalamũ castum, vbi coniungeretur sponsus sponsæ.

B

Deus cur e quõ mortuus est.

Ioan. i.

Verbum nõ est pars ecclesiæ.

Verbum caro factum est, vt fieret caput ecclesiæ. Verbum enim ipsum non est pars ecclesiæ, sed vt esset caput ecclesiæ, carnem assumpsit. Quiddam nostrum iam sursum est, qđ hic accipit, vbi mortuus est, vbi crucifixus est. Iam quædam primitiæ tuæ præcesserunt, dubitas quia secuturus es? ¶ Omnia mihi tradita sunt, inquit, a patre meo. Fortasse dicturus es. Christo sunt tradita, nũquid mihi? Audi Apostolum dicentem audi vt dixi iamdudum, ne disperatione frigaris. Audi quomodo amatus es, nõ amãdus. Audi quomodo amatus es turpis, fœdus, antequã esset in te quod amari dignum esset. Amatus es prius vt dignus fieres qui amaretis. Etenim Christus (sicut ait Apostolus) pro impijs mortuus est. An forte impius merebatur amari? Quero quod merebatur impius? damnari respondes. Christus tamen pro impijs mortuus est. Ecce quod tibi præstitum est impio. Iam pio quod seruatur? Quid pręstitum est impio? Christus pro impijs mortuus est. Desiderabas autem omnia possidere, noli per auaritiam, sed per pietatem hoc quærere. Si enim ita quæsieris, possidebis. Tenebis enim eum ꝑ quem facta sunt omnia, ⁊ cum ipso omnia possidebis.

secundum diuinitatem, quãuis sit caput: secundum quod homo. Ex sermone de verbis euãg. lvi.

C

Amatus est impius nõ amãd⁹

Commendat autem suam charitatem deus in nobis. Quoniã cum adhuc peccatores essemus secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est. Multo igitur magis iustificati nunc in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus recõciliati sumus deo ꝑ mortem filii eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius.

D

INcomprehensibilis est dilectio qua diligit deus, neq; est mutabilis. Non enim ex quo ei reconciliati sumus per sanguinem filij eius nos cœpit diligere, sed ante mundi constitutonem dilexit nos, vt cum vnigenito eius etiam nos filij eius essemus, priusquam omnino aliquid essemus. Quod ergo reconciliati sumus deo per mortem filij eius, non sic audiatur, quasi ideo nos reconciliauerit ei filius, vt iam inciperet amare quos oderat, sicut reconciliatur inimicus inimico, vt inde sint amici, ⁊ inuicẽ diligant qui oderant inuicem. Sed iam nos diligenti reconciliati sumus ei, cũ quo propter peccatũ inimicitias habebamus. Quod verũ verũ d'cã attestetur Apostolus. Cõmendat, inquit, dilectionẽ suam deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Habebat itaq; erga nos charitatẽ, etiam cum inimicitias aduersus eum exercentes operaremur iniquitatem, ⁊ tamen ei verissime dictum est, Odisti domine omnes qui operantur iniquitatem. Proinde miro ⁊ diuino modo, ⁊ quando nos oderat diligebat. Oderat enim nos quales ipse non fecerat. Et quia iniquitas nostra opus eius non omni ex

Ex tractat. euangelij. sm Ioan. cx.

Recõciliatio ꝑ mortẽ filij dei quõ intelligẽda sit.

ps. xxv.

Deus simul õderat ⁊ diligebat nos ante reconciliationem.

parte consumpserat, nouerat simul in vno quoq; nostrū & odis/
B
se quod feceramus, & amare quod ipse fecerat. Et hoc quidem in
Sapient.xi. omnibus intelligi pōt de illo cui veraciter dictum est, Nihil odi/
Christi humanitatis gratia excellit āgelos. sti eorum quę fecisti. Cum igitur eorum quæ fecerit nihil oderit, quis digne possit eloqui quantū diligat membra vnigeniti sui? Et quanto amplius ipsum vnigenitum, in quo condita sunt omnia visibilia & inuisibilia, quæ in suis generibus ordinata ordinatissime diligit? Membra quippe vnigeniti ad angelorum sanctorum æqualitatem, gratiæ suæ largitate perducit. Vnigenitus aūt cum sit dominus omnium, proculdubio est dominus angelorū: natura qua deus est, non angelis sed patri potius ęqualis. Gratia vero qua homo est, quomodo non excedit excellentiam cuiuslibet angeli, cum sit vna persona carnis & verbi? Quiquī nō desint

Hō nō est angelis præferēdus quāuis Christ9 pro eo nō pro angelis mortuus sit. qui etiam nos angelis pręferant: quia pro nobis (inquiunt) non pro angelis mortuus est Christus. Quid est aliud hoc q̄ de impietate velle gloriari? Etenim Christus sicut ait Apostolus, iuxta tēpus pro impijs mortuus est. Hic ergo non meritum nostrū, sed dei misericordia commendatur. Nam quale est ideo se velle lau/
F
dari, quia vitio suo tam detestabiliter ægrotauit, vt non possit ali/
Dæmones natura perfectiores sunt hoībus. ter q̄ medici morte sanari? Non est hęc nostrorum gloria meritorum, sed medicina morborum. An ideo nos præferimus angelis, quia cum & angeli peccauerint eis, nihil tale impensum est, vnū sanarentur? Cur non potius intelligimus, q̄ tanto damnabilior eorum iudicata sit culpa, quanto erat natura sublimior? Tanto enī minus q̄ nos peccare debuerunt, quanto meliores nobis fuerūt. Nunc autem in offendendo creatore tanto execrabilius beneficio eius ingrati extiterunt, quanto beneficentius sunt creati. Nec eis satis fuit desertores esse illius, nisi & nostri fierent deceptores. Hoc itaq; nobis magnum bonum confert, qui dilexit nos sicut dilexit & Christum, vt propter ipsum, cuius membra esse nos voluit, ęquales sanctis angelis simus, quibus & natura inferiores sumus conditi, & peccato indigniores facti, qui eorum fieri qualescunq; socij deberemus. ¶ Ostendit enim dilectionem suī deus

Ex tractatu in ps.lxxv. Dilectionis dei vehementia in nobis. Si enim cum adhuc peccatores essemus Christus ꝓ nobis mortuus est. Vix enim, inquit, pro iusto quis moritur. Nam ꝓ bono forsitan quis audeat mori? Dominus autem noster pro impijs mortuus est. Neq; enim merita nostra pręcesserant pro qbus filius dei moreretur, sed magis quia nulla erant merita, magna erat misericordia. Quam certa ergo, q̄ firma promissione seruat iustis vitam suam, qui donauit iniustis mortem suam? Testimo/
Ex tractatu. ps.cxvij. nia quippe dei sunt, quibus quantum nos diligat nobis probare
G
dignatur. ¶ Commendat autem suam charitatem deus in nobis. Quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Cum ergo ipse dicat, Ego sum via: & humilitas eius carnalis natiuitatis, atq; passiōis euidētia sint testimonia di/

uinæ erga nos dilectionis:proculdubio via testimoniorum dei Christus est.Per hæc quippe testimonia quæ in illo videmus impleta,et futura erga nos q̃ sempiterna ꝓmissa sunt expectamus & speramus implenda.Qui enim ꝓprio filio non pepercit,sed pro nobis oĩbus tradidit eũ,q̃uo non et cum illo omnia nobis donauit?

Rom.viij.

¶Primum nobis persuadendũ fuit, quantum nos diligeret deus,ne desperatione non auderemus erigi in eum. Qua'es aũt dilexerit ostendi oportebat,ne tanq̃ de meritis nostris superbientes magis ab eo resiliremus,& in nostra fortitudine magis deficeremus.Ac per hoc egit nobiscũ,vt per eius fortitudinem potius proficeremus,atq; ita in infirmitate humilitatis perficeret virtus charitatis.Hoc significat in Psalmo vbi ait,Pluuiam voluntariã segrega deus hæreditati tuæ,& infirmata est,tu vero perfecisti eã. Pluuiam voluntariã quippe non nisi gratiam vult intelligi,non meritis redditam,sed gratis datam,vnde & gratia nominatur.Dedit eñ eam,non quia digni eramus,sed quia voluit.Hoc cognoscentes,non fidentes in nobis erimus,& hoc est infirmari.Ipse vero perficit nos q et Paulo Apostolo dixit,Sufficit tibi gratia mea,nã virtus in infirmitate perficitur.Persuadendũ ergo erat homini quantũ nos dilexerit deus,& quales dilexerit.Quantũ,ne desperaremus: quales,ne superbiremus.Hunc locum Apostolus p necessariũ sic explicat,Cõmendat aũt,inquit,suã charitatẽ deus in nobis,q̃m cũ adhuc peccatores essemus,Christus pro nobis mortuus est.Multo magis nunc iustificati in sanguine ipsius,salui erimus ab ira per ipsum.Si eñ cũ inimici essemus reconciliati sumus deo per mortẽ filij eius,multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius.Itẽ alio loco. Quid ergo dicemus, inquit,ad hæc?Si deus pro nobis,quis contra nos?Qui filio ꝓprio non pepercit,sed pro nobis oĩbus tradidit illum,q̃uo non & cum illo omnia nobis donauit?Quod aũt factũ nobis annunciatur,hoc futurum ostendebatur & antiquis iustis,vt per eandẽ fidem etiã ipsi humiliati infirmarentur,& infirmati perficerentur.Quoniam cũ adhuc peccatores essemus Christus pro nobis mortuus est &c.

Ex lib.de trinitate.iiij.

ps.lxvij. H

Per pluuiã voluntariã significatur gratia,quę voluntarie & gratis datur.

ij.Cor.xij.

Quãtũ & quales dilexerit nos deus attendendum est.

Roma.viij.

¶Non aliũ modũ possibilẽ deo dicimus defuisse,cuius potestati cuncta æqualiter subiacent,sed sanandę nostræ miseriæ conuenientiorẽ aliũ modũ non fuisse,nec esse oportuisse. Quid enim tam necessarium fuit ad erigendam spem nostram,mentesq; mortaliũ,conditione ipsius mortalitatis abiectas,ab immortalitatis desperatione liberandas,q̃ vt demonstraretur nobis quanti nos penderet deus,quantũq; diligeret?Quid vero huius rei tanto isto iudicio manifestius atq; præclarius,q̃ vt dei filius immutabiliter bonus,in se manens qđ erat,& a nobis pro nobis accipiens quod non erat,ꝑter suę naturæ detrimentũ,nostrũ dignatus inire consortiũ,prius sine vllo suo malo merito,nostra mala perferret, ac sic iã credẽtibus quãtũ nos diligat deus,& qđ desperabamus iam

Ex lib.de trinitate.xiij. A

Deus potuit nos alio mõ sibi reconciliare q̃ per mortem filij sui.

sperantibus, bona in nos sua sine vllis bonis meritis nostris, indebita largitate conferret? Quia & ea quæ dicũtur merita nostra bona, dona sunt eius. Vt enim fides per dilectioné operetur, charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Tunc autẽ est datus, quando est Iesus resurrectione clarificatus. Tunc enim eum se missurum esse promisit & misit, quia tunc sicut de illo scriptum est, & ante prædictum, ascendit in altum, captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus. Hæc dona sunt merita nostra, quibus ad summum bonũ immortalis beatitudinis peruenimus. Cõmẽdat autem (inquit Apostolus) charitatem suam deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Multo magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Adhuc addit & dicit. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortẽ filij eius, multo magis recõciliati salui erimus in vita ipsius. Quos peccatores dixit prius, hos posterius inimicos dei. Et quos prius iustificatos in sanguine Iesu Christi, eos posterius reconciliatos per mortem filij dei. Et quos prius saluos ab ira per ipsum, eos postea saluos in vita ipsius. Nõ ergo ante istam gratiã quoquomodo peccatores, sed in tabulis peccatis fuimus, vt inimici essemus dei. Spiritus autẽ idẽ Apostolus nos peccatores & inimicos dei duobus identidẽ nominibus appellauit, vno velut mitissimo, alio plane atrocissimo, dicens, Si enim Christus cũ infirmi essemus adhuc iuxta tẽpus pro impijs mortuus est. Quos infirmos, eosdẽ impios nuncupauit. Leue aliquid videtur infirmitas, sed aliquido talis est, vt impietas nominetur. Nisi tamẽ infirmitas esset, medicũ necessarium non haberet, qui est Hebraice Iesus, Græce Soter, nostra autem locutione Saluator. Quod verbum latina lingua antea non habebat, sed habere poterat, sicut potuit quando voluit. Hęc autẽ apostoli sentẽtia pcedẽs vbi ait, Adhuc cũ infirmi essemus iuxta tẽpus Christus pro impijs mortuus est, choeret his duabus sequẽtibus: quarũ in vna dixit peccatores, in alia inimicos dei tãq; in illis singulis reddiderit singula, peccatores ad infirmos, inimicos dei referẽs ad impios. Sed qd est iustificati in sanguine ipsius? Quæ vis est huius sanguinis obsecro, vt in eo iustificẽtur credẽtes? Et qd est. Recõciliati p mortẽ filij eius? Ita ne vero cũ irasceretur nobis deus pater, vidit mortẽ filij sui pro nobis, & placatus est nobis? Nũqd ergo filius eius vsq; adeo nobis iã placatus erat vt pro nobis etiã dignaretur mori? Pater vero vsque adeo adhuc irascebatur, vt nisi filius pro nobis moreretur nõ placeretur? Et qd est qd alio loco idẽ ipse doctor gẽtiũ, Quid, inqt, dicemus ad hæc? si deus pro nobis qs cõtra nos? q filio pprio nõ pepercit, sed pro nobis tradidit eũ, quõ nõ & cũ illo oĩa nobis donauit? Nũqd nõ iã placatus esset pr, cũ pprio filio nõ parcẽs pro nobis eũ traderet? Nõne videtur hęc illi velut aduersa esse snia? In illa moritur pro nobis filius, & recon-

Ioan. vij.

B

Iesus Hebraice, Soter Græce, Saluator latine

C

Pater iam nobis recõciliatus fuerit priusq; filius moreretur.

Rom. viij.

placaretur

ciliatur nobis pater per eius mortem. In hac autẽ tãq; prior nos dilexerit pater, ipse ꝓpter nos filio nõ parcit, ipse ꝑ nobis eũ tradit ad mortẽ. Sed video qđ ⁊ antea pr̃ dilexit nos, nõ solum anteq̃; filius ꝑ nobis moreret̃, sed anteq̃; cõderet mũdũ, ipso testante Apostolo q dicit, Sicut elegit nos in ipso ante mũdi cõstitutionẽ. Nec filius patre sibi nõ parcẽte ꝑ nobis velut inuitus traditus est, q̃a ⁊ de ipso dictũ est. Qui me dilexit, ⁊ tradidit semetipsum pro me. Omnia ergo simul ⁊ pater, ⁊ filius, ⁊ amborũ spiritus, pariter ⁊ cõcorditer opat̃. Tñ iustificati sumus in Christi sanguine. ⁊ recõciliati sumus deo p mortẽ filij eius. Et quõ id factũ sit, vt potero q̃; tũ satis videbit̃ explicabo. Quidã iustitia dei in p̃tẽ diaboli traditũ est genus humanũ, peccato primi hominis, in oẽs vtriusq; sexus cõmixtione nascentes originaliter trãseunte, ⁊ parẽtũ primorũ debito vniuersos posteros obligãte. Apostolus aũt apertius hoc prædicat vbi dicit. Et vos cũ essetis mortui delictis ⁊ peccatis vestris, q̃bus aliq̃n ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum principẽ potestatis aeris, spiritus eius q nũc opatur in filijs diffidẽtiæ, in q̃bus ⁊ nos aliq̃n cõuersati sumus in desiderijs carnis nostræ, faciẽtes volũtates carnis ⁊ affectionũ, ⁊ eramus natura filij iræ sicut ⁊ cæteri. Filij diffidentiæ sunt infideles. Et quis hoc nõ est anq̃; fidelis fiat? Quocirca oẽs homines ab origine sub principe sunt potestatis aeris, q operatur in filijs diffidẽtiæ. Et qđ dixit ab origine, hoc est qđ dicit apostolus, natura etiã se fuisse sicut cæteros. Natura scilicet vt est deprauata p̃tõ, nõ vt recta creata est ab initio. Modus autẽ iste quo traditus est hõ in diaboli potestatẽ, nõ ita debet intelligi tãq; deus hoc fecerit, aut fieri iusserit, sed qđ tãtũ p̃miserit, iuste tñ. illo. n. deserẽte, peccãtẽ peccati auctor illico inuasit. Nec ita sane deus deserit creaturã suã, vt nõ se illi exhiberet deũ creãtẽ ⁊ viuificãtẽ, ⁊ inter pœnalia mala etiã bona malis multa p̃stantem. Nõ. n. cõtinuit in ira sua miserationes suas. Nec hominẽ a lege suæ potestatis amisit, q̃n in potestate diaboli esse ꝑmisit. Si ergo cõmissio peccatorũ p irã dei iustitiã hominẽ subdidit diabolo, ꝑfecto remissio p̃tõrũ p recõciliationẽ dei benignã eruit hominẽ a diabolo. Non autẽ diabolus potẽtia dei, sed iustitia superãdus fuit. Nam quid omnipotẽte potẽtius? aut cuius creaturę potestas potestati creatoris comparari potest? Sed cũ diabolus vitio peruersitatis suę factus sit amator potẽtiæ, ⁊ desertor oppugnatorq; iustitiæ (sic enĩ ⁊ hoĩes eũ tãto magis imitãtur, quãto magis neglecta vel ẽt oposa iustitia potẽtiæ studẽt, eiusq; vel adeptiõe lętãtur, vel inflãmant̃ cupiditate) placuit deo vt pp eruẽdũ hoĩes de diaboli p̃tãte, nõ poã diabol⁹, sꝫ iustitia vinceret̃, atq; ita ⁊ hoĩes imitãtes xp̃m iustitia q̃rerẽt diabolũ vĩcere, nõ poã. Quę ẽ igit̃ iustitia q̃ vict⁹ ẽ diabol⁹? Quę ẽ inq̃; nisi iustitia Iesu xp̃i? Et quõ vict⁹ ẽ? Quia cũ ĩ eo nihil morte dignũ ĩuenirẽt, occidit eũ tñ. Et vtiq; iustũ est vt debitores quos tenebat liberi dimittãtur in

Eph. i.

Galat. ij.

Declarat quod dicimur iustificati in sanguine Christi, ⁊ recõciliati deo p mortẽ filij eius.

Eph. ij.

Colo. ij.

Originalis peccati generalitas

Filij diffidẽtiæ

Deus nõ tradidit hominẽ in potestatem diaboli effectiue vel pceptiue, sed tãtũmodo permissiue.

Diabolus qualiter vincatur.

Diabolus vict⁹ iustitia ⁊ nõ potentia.

Diabolus induxit

Iudæos ad oc/cisioné Christi. etiam credentes. quem sine vllo debito occidit. Hoc est quod iustificari dicimur in Christi sanguine. Sic quippe in remissionem peccatorum nostrorum innocens ille sanguis effusus est. Vnde se dicit in psalmis in mortuis liberum. Solus enim a mortuis debito liber est mortuus. Hinc & in alio psalmo dicit, Quæ non rapui tunc exsoluebam. rapinam volens intelligi peccatum, quia vsurpatum est contra licitum. Vnde per os etiam carnis suæ, sicut in euangelio legitur, dicit, Ecce venit princeps mundi huius, & in me nihil inuenit. id est nullum peccatum. Sed vt sciant omnes (inquit) quia voluntatem patris mei facio, surgite eamus hinc. Et pergit inde ad passionem, vt pro debitoribus nobis quod ipse non debebat exolueret. Nunquid isto iure equissimo diabolus vinceretur, si potentia Christus cum illo agere, non iustitia voluisset? Sed postposuit quod potuit, vt prius ageret quod oportuit. Ideo autem illum esse opus erat & hominem & deum? Nisi enim homo esset, non posset occidi. Nisi & deus esset, non crederetur voluisse quod potuit, sed non potuisse quod voluit. Quid enim iustius quam vsque ad mortem crucis pro iustitia peruenire? Et quod potentius quam resurgere a mortuis, & in cælum cum ipsa carne in qua est occisus ascendere? Iustitia ergo prius, & potentia postea diabolum vicit. Iustitia scilicet, quia nullum peccatum habuit, & ab illo est iniustissime occisus. Potentia vero, quia reuixit mortuus, nunquam postea moriturus. Sed potentia diabolum vicisset etiam si ab illo non potuisset occidi. quamuis maioris sit potentiæ et ipsam mortem vincere resurgendo, quam vitare viuendo. Sed aliud est propter quod iustificamur in Christi sanguine, cum per remissionem peccatorum eruimur de diaboli potestate. Hoc ad id pertinet, quod a Christo iustitia diabolus vincitur, non potentia. Ex infirmitate quippe quam suscepit in carne mortali, non ex immortali potentia crucifixus est Christus. De qua tamen infirmitate ait apostolus, Quod infirmum est dei fortius est hominibus. Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. ¶ Ergo pro impijs Christus mortuus est. Et Christus deus est. Quomodo non regnauit inuentus in vita dei iustus, quando ne periret morte dei quæsitus est impius? In vita enim dei salui erimus, quia in vita nostra perieramus. Sed cum audimus & vitam dei, & mortem dei, discernamus quid, vnde sit. Vitam quippe attulit nobis, mortem vero accipit a nobis. Nec tamen pro suo merito, sed pro nobis. MVLto magis nunc iustificati in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. ¶ Filius dei pro nobis mortuus est. Securus esto accepturum te vitam ipsius qui pignus habes mortem ipsius. Pro quibus enim mortuus est. Nunquid pro iustis? Paulum interroga. Etenim Christus pro impijs mortuus est. Impius eras, & mortuus est pro te. Iam iustificatus es, & deseret te? Qui iustificat impium relinquet pium?

[Margin notes: ps. lxxxvij. — ps. lxviij. — Ioan. xiiij. — Ibidem. — G — Mediator noster debuit esse deus & homo. — Iustitia Christi. Potétia xpi. Diabolus prius victus est iusti/tia quam poté/tia: vtroque tamen modo victus. Maioris est po/tétiæ a mortuis resurgere, quam abea se pserua/re. — I. Cor. i. — H — Ex sermone de passione domi/ni. — Ex tracta. ps. xcvi.]

¶ Cur ergo nō fieret mors Christi? inimo aut non prætermissis alijs innumerabilibus modis quibus ad nos liberandos vti posset omnipotens, ipsa potissimum eligeretur vt fieret, vbi nec de diuinitate eius aliquid imminutum est aut immutatum ⁊ de humanitate suscepta tantum beneficij collatum est hominibus, vt ad dei filio sempiterno, eodéqȝ hominis filio mors temporalis indebita redderetur, qua eos a sempiterna morte debita liberaret? Peccata nostra diabolus tenebat, ⁊ per illa nos merito adigebat in mortem. Dimisit ea ille qui sua non habebat, ⁊ ab eo immerito est perductus ad mortem. Tanti valuit sanguis ille, vt neminē Christo indutum in æterna morte debita detinere debuerit, qui Christum morte indebita vel ad tempus occidit. Cōmendat ergo charitatem suam deus in nobis: quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Multo magis iustificati nunc in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Iustificati, inquit, in sanguine ipsius. iustificati plane in eo quod a peccatis omnibus liberati. Liberati autem a peccatis omnibus, quoniam pro nobis est dei filius qui nullum habebat peccatum, occisus. Salui ergo erimus ab ira per ipsum. Ab ira vtiqȝ dei, quę nihil est aliud quam iusta vindicta. Non ergo sicut hominis animi perturbatio ita est ira dei, sed illius ira est cui dicit alio loco sancta scriptura, Tu autem domine virtutum cum tranquillitate iudicas. Si ergo iusta diuina vindicta tale nomen accepit, etiam reconciliatio dei quæ recte intelligitur, nisi cum talis ira finitur? Nec inimici eramus deo, nisi quemadmodum iustitiæ sunt inimica peccata. Quibus remissis tales inimicitię finiuntur, ⁊ reconciliantur iusto quos ipse iustificat. Quos tamenetiam inimicos vtiqȝ dilexit: quandoquidem filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus (cum adhuc inimici essemus) tradidit eum. Recte ergo Apostolus secutus adiuxit. Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus deo per mortem filij eius, per quam facta est illa remissio peccatorum, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. In vita salui, qui per mortem reconciliati. Quis enim dubitet daturū amicis vitā suam, pro quibus inimicis dedit mortē suam.

Ex libro de Trinitate. xiij. ca. xvi.

A

Efficatia sanguinis Christi.

Ira dei.

B

Rom. viij.

Non solum autem, sed & gloriamur (inquit) in deo per dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accipimus.

NOn solum ait, salui erimus, sed ⁊ gloriamur, nec in nobis, sed in deo, nec per nos, sed per dominū nostrū Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus secundum ea quæ superius disputata sunt. Deinde subiungit Apostolus. Propter hoc sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, ⁊ per peccatum mors, ⁊ ita in omnes homines mors pertransit, in quo omnes peccauerunt ⁊ cætera. In quibus

Adam primus prolixius de duobus hominibus disputat: vno eodemq; primo
Adam secūdus Adam per cuius peccatum & mortem tanquam hæreditarijs ma-
C lis posteri eius obligati sumus: altero autem secundo Adā, q nō homo tantū sed & deus est, quo p nobis soluente qd nō debebat, a debitis & paternis, & pprijs liberati sumus. Proinde qm pp vnū illū tenebat diabolus oēs p eius carnalē vitiatā concupiscentiam generatos, iustū est vt pp hunc vnū, dimittat oēs per ipsius inmaculatam gratiam spiritaliter regeneratos.

Propterea sicut per vnum hominem peccatum intrauit in hunc mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit.

Ex lib. de baptismo puulorū. i.
Error Pelagianorū de peccato originali.
Ioan. iij.
Sapient. ij.

PRimæ transgressionis pctm non ppagatione in alios homines ex primo hoie, sed imitatione transijsse Pelagiani calūniant. Hinc em & in paruulis nolunt credere p baptismū solui originale pctm, qd in nascentibus nullū esse oino contendunt. Sed si Apls pctm illud cōmemorare voluisset, quod in hunc mūdū nō ppagatione sed imitatione intrauerit, eius principē nō Adā sed diabolū diceret, de quo scriptū est, Ab initio diabolus peccat. De quo & legit in libro sapientiæ. Inuidia aūt diaboli mors intrauit in orbē terrarū. Nam qm ista mors sit a diabolo vero in hoies, non q ab illo fuerunt ppagati, sed q eum fuerint imitati: continuo subiunxit: Imitant aūt eū qui sunt ex pte ipsius.
D Proinde Apls cum illud pctm ad mortem commemoraret quæ ab vno in oēs propagatione transisset, eum principem posuit a quo propagatio generis humani sumpsit exordium. Imitantur q dē Adam quotquot per inobedientiā transgrediuntur mandatū dei. sed aliud est qd exemplum est voluntate peccantibus, aliud qd origo est cū peccato nascentibus. Nā & Christū imitantur sancti eius ad sequendā iustitiā. Vnde & idē Apls dicit, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Sed præter hanc imitationē gratiæ eius, illuminationē iustificationēq; nostram & intrinsecus operat illo opere de quo idē pdicator eius dicit, Neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementū dat deus. Hęc enim gratia baptizatos quoq; paruulos suo inserit corpori, qui certe imitari aliquē nedū valent. Sicut ergo ille in quo oēs viuificant, pter q se ad iustitiā exēplū imitantibus pbuit, dat & sui spiritus occultissimā fidelibus gratiam, quā latenter infundit & paruulis: sic & ille in quo oēs moriuntur, pter q eis qui præceptū dñi voluntate transgrediuntur imitationis exēplū est, occulta & tabe carnalis concupiscentiæ suæ, tabificauit in se oēs de sua stirpe venientes. Hinc omnino nec aliunde Apostolus dicit. Per vnum hominē peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in oēs homines pertransiuit. Deinde quod sequitur.

.Cor. iiij.
I. Cor. iij.

In quo quatenus omnes peccauerunt.

QVam circunspecte, q̃; propriæ, q̃; sine ambiguitate dictum est, si enim peccatum intellexeris quo per vnum hoiem intrauit in mūdū, in quo oēs peccauerunt, certe manifestū est alia esse propria cuiusq; peccata, in qbus hi tm̃ peccant quorum peccata sunt: aliud hoc vnū in quo omnes peccauerunt, qñ oēs. ille vnus homo fuerunt. Si aūt non pctm̃, sed ille vnius homo intelligit in quo vno hoie oēs peccauerunt, qd et ista manifestatione manifestius? Nempe legimus iustificari in Christo qui credunt in eū, propter illī cōicationē & inspirationem gratiæ spiritalis, qua quisquis hæret dño vnus spūs est. Quiuis eū & imitent sancti eius, legatur mihi tale aliquid de his qui sanctos eius imitati sunt: vtrū quisq̃; dictus sit iustificatus in Paulo, aut in Petro, aut quolibet horū, quorū in populo dei magna, excellit auctoritas, nisi q̄ in Abrahā dicimur benedici, sicut ei dictum est, Benedicent in te oēs gentes, propter Christū qui semen eius est secundum carnē? Quod manifestius dr̄, cū hoc idē ita dicit, Benedicent in semine tuo oēs gentes. Dictū aūt quē q̃; diuinis eloquijs peccasse vel peccare in diabolo cū eum iniqui & impij oēs imitētur. nescio vtrū quisquā reperiat. Quod tm̃ cū Apls de primo homine dixerit, in quo oēs peccauerunt, adhuc de peccati propagine disceptatur, nescio quæ nebula imitationis opponitur. Attendite etiam quæ sequuntur. Cum enim dixisset, in quo omnes peccauerunt, secutus adiunxit. — B; Peccatū in oēs transiens. — 1. Cor. vi.; Iustificamur in solo Christo. — Gala. iij. — E

Vsq; ad legem enim pec catum in mundo fuit.

HOc est, quia nec lex potuit auferre peccatum quę subintrauit vt magis abundaret peccatum, siue naturalis lex, in qua quisq; iā ratione vtens incipit peccato originali addere & propria, siue ipsa q̃ scripta per Moysen populo data est. Si eñ data esset lex quæ posset iustificare, vere ex lege esset iustitia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. — Gala. iij.

Peccatū aūt non deputabatur cum lex non esset.

¶ Quid est non deputabat, nisi ignorabatur & pctm̃ esse non putabat? Neq; enim ab ipso dño deo tanq̃; non esset habebat, cum scriptū sit, Quicūq; sine lege peccauerunt sine lege peribunt. — Deputari; Rom. ij.

Sed regnauit (inqt) mors ab Adā vsq; ad Moysen.

IDest, a primo homine vsq; ad ipsam et legē q̃ diuinitus promulgata est, quia nec ipsa potuit regnū mortis auferre. Regnū enim mortis vult intelligi, qñ ita dñatur in hoībus reatus peccati, vt eos ad vitam æternā, q̃ vera vita est, venire non sinat, sed ad secundā et q̃ pœnaliter æterna est, mortē trahat. Hoc regnū mortis sola in quolibet hoie grã destruit Saluatoris: q̃ operata est et in antiqs sanctis, qcūq; anteq̃; xp̄s in carnē venit et, ad eius — Regnū mortis. — G

Lex Moysi non poterat adiuuare, sed solum præcipere.

tamen adiuuantem gratiam, non ad legis literam, quæ iubere tantum non adiuuare poterat, pertinebant. Hoc nanque occulte abatur in vetere testamento pro temporum dispensatione iustissima, quod nunc reuelatur in nouo. Ergo in omnibus regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen, qui Christi gratia non adiuti sunt vt in eis regnum mortis destrueretur.

Etiam in eis qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ.

¶ Idest, qui nondum sua & propria voluntate sicut illi peccauerunt, sed ab illo peccatum originale traxerunt.

Qui est forma futuri.

Quia in illo constituta est forma condemnationis futuris posteris, qui eius propagine crearentur, vt ex vno omnes in condemnationem nascerentur, ex qua nõ liberat nisi gratia Saluatoris. Scio quidem plerosque latinos codices sic habere. Regnabit mors ab Adam vsque ad Moysen, in eos qui
H peccauerunt in similitudinem preuaricationis Adæ. Quod etiam ipsum qui ita legunt, ad eundem referunt intellectum, vt in similitudinem præuaricationis Adæ peccasse accipiant, qui in illo peccauerunt vt ei similes crearentur, sicut ex homine homines, ita ex peccatore peccatores, ex mortuo morituri, damnatoque damnati. Græci autem codices (vnde in latinam linguam interpretatio facta est) aut omnes, aut pene omnes, id quod a me primo positum est habent.

Sed non (inquit) sicut delictum, ita & donatio. Si enim ob vnius delictum multi mortui sunt, multo magis gratia dei, & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi, in multos abundauit.

Non sunt plures prædestinati quam reprobati.

Non magis multos, idest multo plures homines, neque enim plures iustificantur quam condemnantur, sed multo magis abundauit. Adam quippe ex vno suo delicto reos genuit, Christus autem etiam quæ homines delicta propriæ voluntatis ad originale in quo nati sunt addiderunt, gratia sua soluit atque donauit. Quod euidentius in consequentibus dicit. Verum illud diligentius intuere, quod ait ob vnius delictum multos mortuos. Cur enim ob illius vnius & non potius ob delicta sua propria, si hoc loco intelligenda est imitatio non propagatio? Sed attende quod sequitur.

A **Et non sicut per vnum peccatum, ita & donum. Nam iudicium quidem ex vno in cõdẽnationẽ, gratia autem ex multis delictis in iustificationem.**

NVnc dicant vbi locum habeat in his verbis illa imitatio. Ex vno, inquit, in condemnationem. Quo vno nisi delicto? Hoc enim explanat cum adiungit, Gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Cur ergo iudicium ex vno delicto in condemnationem, gratia vero ex multis delictis in iustificationem? Nonne si nullum est originale delictum, non solum ad iustificationem gratia, sed et iudicium ad condemnationem ex multis delictis homines ducit? Neq; enim gratia multa delicta donat, & non et iudicium multa delicta condemnat. Aut si propterea ex vno delicto in condẽnationẽ ducuntur, quia oĩa delicta q̃ condemnantur ex vnius illius imitatione commissa sunt, eadem causa est cur ex vno delicto et ad iustificationẽ duci intelligatur, quia oĩa delicta quę iustificatis remittunt, ex illius vnius imitatione cõmissa sunt? sed hoc videlicet non intelligebat Apostolus cum dicebat, Iudiciũ quidẽ ex vno delicto in condẽnationẽ, gratia vero ex multis delictis in iustificationẽ. Immo vero nos intelligamus Apostolũ, & videamus ideo dictũ, Iudiciũ ex vno delicto in condẽnationem, quia sufficeret ad condemnationem et si non esset in hominibus nisi originale pctm̃. Quiuis enim condemnatio grauior sit eorum qui originali delicto et propria coniunxerunt, & tanto singulis grauior quanto grauius quis peccauit, tñ eti [illegible] illud solum quod originaliter tractũ est, non tm̃ a regno dei separat, quo paruulos sine accepta Christi gratia defunctos, intrare nõ posse ipsi et confitentur, verum & a salute, ac vita æterna facit alienos: quę nulla esse alia potest pręter regnum dei, quo sola Christi societas introducit. Ac per hoc ab Adam in quo oẽs peccauimus, non oĩa nostra peccata, sed tm̃ originale peccatum traduximus: a Christo vero in quo oẽs iustificamur, non illius tm̃ originalis, sed et cæterorum quę ipsi addimus peccatorum remissionẽ consequimur. Ideo non sicut per vnũ peccatum ita est & donũ. Nam iudicium quidẽ ex vno delicto si non remittitur, idest originali, in condemnationem iam potest ducere: gratia vero ex multis delictis remissis, hoc est non solum originali, verum etiam cæteris omnibus, ad iustificationem perducit.

Propagationis nõ imitationis peccatũ in oẽs transit.

B

Originale pctm̃ ad condẽnationem sufficit.

Peccati originalis mala.

Si enim ob vnius delictum mors regnauit p vnũ, multo magis qui abundantiam gratiæ & iustitiæ accipiunt, in vita regnabunt, per vnũ Iesum Christum.

C

CVr ob vnius delictum mors regnauit per vnum, nisi quia vinculo mortis tenebantur in illo vno in quo oẽs peccauerunt, etiam si propria peccata non adderent? Alioquin non ob vnius delictum mors vnum regnauit, sed ob delicta multa multorum per vnũquẽq; peccantẽ. Nam si ppea cæteri ob alterius delictũ mortui sunt, qa illũ in delinquẽdo p̃cedẽtẽ subsequentes imitati sunt, ille quoq; & multo magis ob alterius delictum

Diaboli potius q̃ Adæ imitatores sunt peccantes.

mortuus est,que3 diabolus ita delinquendo præcesserat vt ei deli lictum ēt ipse suaderet. Adā vero nihil suasit imitatoribus suis,ꝛ multi q imitatores eius dicunt fuisse,eū ta'e aliqd cōmisisse vel non audierunt,vel oīno non crediderunt. Quanto igit rectius,si cut iā dixi diabolū principē constituisset Apls,a quo vno pctm̄ ꝛ mortē p oēs transisse diceret:si hoc loco non ꝑpagationē,sed imi tationē dicere voluisset? Multo eī rōnabilius Adā dr̄ imitator diaboli quē suasorē pctī habuit,si pōt quisq; imitari ēt illum qui nihil tale suasit,vel oīno quē nescit. Quid est aūt, qui abundantiā gratiæ ꝛ iustitię accipiunt,nisi ꝙ non ei tm̄ pctō in quo oēs pecca uerunt,sed ēt q̄ addiderunt gratia remissionis dat:eisq; homini bus tanta iustitia donat,vt cū Adā consenserit ad pctm̄ suadenti,

D non cedant isti ēt cogenti? Et quidē multo magis in vita regna bunt,quo mortis regnū multo plures in ęternā pœnā trahat: nisi intelligamus eos ipsos in vtroq; dici,qui transeunt ab Ada3 ad Christum,idest a morte ad vitā:quia in vita ęterna sine fine regna bunt,magis q̄; in eis mors temporaliter ꝛ cum fine regnauit.

Propagatū est malum: Probatur bonū

Igitur sicut per vnius delictum / in omnes homi nes ad condemnationem, sic per vnius iustitiam / in omnes homines, in iustificationem vitæ.

HOc vnius delictum si imitationem attendamus,non erit nisi diaboli. Sed quia manifestū est,de Adā non diabolo dici,restat intelligenda,non imitatio,sed propagatio pec cati. Nam ꝛ qđ ait de Christo,per vnius iustificationē, magis hoc expressit q̄; si p vnius iustitiā diceret. Eam quippe iustificationem dicit qua Christus iustificat impiū. Quā non imitandā ꝑposuit, sed solus hoc pōt. Nam potuit Apostolus recte dicere, Imitatores mei estote sicut ꝛ ego Christi. Nunq̄; aūt diceret, Iustificamini a me,sicut ꝛ ego iustificatus sum a Christo. Qm̄ possunt esse ꝛ sunt, ꝛ fuerunt multi iusti hoīes ꝛ imitandi:iustus aūt ꝛ iustificans ne mo nisi Christus. Vnde dicit. Credenti in eū qui iustificat impiū deputatur fides eius ad iustitiā. Quisquis ergo ausus fuerit dicere, iustifico te,consequens est vt dicat etiam crede in me. Quod ne mo sanctorū recte dicere potuit nisi sanctus sanctorū. Creditis in deum,ꝛ in me credite. Vt qa ipse iustificat impium,deputet fides eius ad iustitiā credenti in eū. Nā si sola imitatio per Christu3 iu stos facit? Sicut eīm (inquit) p vnius delictum in oēs homines ad condēnationē,sic pꝛ vnius iustificationē in oēs hoīes ad iustifica tionē vitæ. Proinde isti vnus ꝛ vnus,non Adā ꝛ Christus,sed Adā ꝛ Abel constitui debuerunt. Qm̄ cū multi nos in huius vitę tem pore præcesserint pctōres,eosq; imitati fuerint q posteriorem tē pore peccauerunt,iō tū voluit isti non nisi Adā dictū in quo oēs imitatione peccauerūt,qa primus hoīu3 ipse peccauit. Ac p hoc Abel dici debuit,in quo vno silr oēs imitatione iustificentur, qm̄

Iustificatio a solo Christo ē.

I.Cor.iiij.

Rom.iiij.
E
Ioan.xiiij.

ipse primus hominum iuste vixit. Aut si propter quendam articu lum tẽporis ad noui testamenti exordiũ pertinentẽ, Christus est positus ꝑ imitationẽ caput iustorũ, Iudas eius traditor caput poni debuit pctõrũ. Porro si ꝓpea Christus vnus est in quo oẽs iustificent, quia non sola eius imitatio iustos facit, sed p spm̃ regenerans gratia, ꝓpea ⁊ Adã vnus est in quo oẽs peccauerunt, quia non sola eius imitatio pctõres facit, sed p carnẽ generans pœna. Ob hoc ẽt dictũ est, oẽs ⁊ oẽs. Neq; em̃ qui generant per Adã iidẽ ipsi oẽs p Christũ regenerant. Sed hoc recte dictum est, quia sicut nullius carnalis gñatio nisi p Adã, sic spiritualis nullius nisi p Christũ. Nã si aliqui possent carne gñari non per Adã, ⁊ aliq generari spũ non p Christũ, non liquide oẽs siue hic, siue ibi dicerent. Eosdẽ aũt oẽs postea multos dicit. Possũt quippe in aliqua re oẽs esse q pauci sunt. Sed multos h3 gñatio carnalis, multos ⁊ spiritalis, q̃; uis non tã multos hæc spiritalis q̃; illa carnalis. Verũ tñ queadmodũ illa oẽs h3 hoĩes, sic ista oẽs iustos hoĩe. Quia sicut nemo prȩter illam homo, sic nemo prȩter istã iustus hõ. Et vtriq3 multi.

Sicut enim per inobediẽtia vnius hominis peccatores constituti sunt multi: ita per obediẽtiã vnius hominis, iusti constituuntur multi. Lex aũt subintrauit vt abundaret delictum. Gal. iij.

¶ Hoc ad originale homines addiderunt iã propria voluntate, non per Adã. Sed hoc quoq; soluitur sanaturq; per Christum.

Quia vbi abundauit peccatum, super abundauit & gratia. Vt queadmodũ regnauit peccatũ ĩ mortẽ.

Etiã; qđ nõ ex Adã traxerunt hoĩes, sed sua volũtate addiderũt.

Sic & gratia regnet per iustitiam in vitam æternã.

¶ Non tamen aliqua iustitia præter Christum, sicut aliqua peccata præter Adam. Ideo cum dixisset, Quemadmodum regnauit pctm̃ in mortẽ: hic non addidit per vnũ, aut p Adã, quia iam supradixerat ẽt de pctõ illo qđ subintrante lege abundauit. Et hoc vtiq3 non est originis, sed iã propriȩ voluntatis. Cũ aũt dixisset, Sic gratia regnet per iustitiã in vitam æternam, addidit.

Per Iesum Christum dominum nostrum.

QVia generante carne illud tantummodo trahitur quod est originale peccatum, regenerante autem spiritu non solum originalis, sed etiam voluntariorum fit remissio peccatorum. Potest proinde recte dici paruulos sine baptismo de corpore exeuntes, in damnationem omnium mitissimã futuros. Multũ aũt fallit ⁊ fallitur, q eos in dãnationẽ pdicat nõ futuros, dicẽte Apl̃o, Iudiciũ ex vno delicto in cõdẽnationẽ. Simul itaq3 pcõ ⁊ morti primi hoĩs obnoxij nascuntur in carne, ⁊ filij iusti- Dãnatio paruulorũ decedẽtiũ sine baptismo mitissima dici potest

m tię vitęq́ ętérnę scõi hois sociati renascunt in baptismo. Sic & in
Eccle.xxv. ecclesiastico scriptũ est. A muliere initium factum est peccati, & per
illam omnes morimur. Siue autem a muliere, siue ab Adam di-
catur, vtrunq; ad primum hominem pertinet. Quoniam sicut no-
uimus mulier ex viro est, & vtriusq; vna caro est. Vnde & illud qđ
Ephes.v. scriptum est. Et erunt duo in carne vna. Igitur iam, non duo (inqt
Ex lib. Enchiridi. dominus) sed vna caro. ¶ Sed homo habet & pœnam propriam
qua etiam corporis morte punitus est. Mortis quippe ei suppliciũ
deus comminatus fuerat si peccaret, sic eum munerans libero ar-
bitrio, & tamen regeret imperio. terreret exitio: atq; in paradisi fe
licitate tanq; in vmbra vitae (vnde custodita iustitia in meliora
conscenderet) collocauit. Hinc post peccatum exul effectus, stir-
pem quoq; suam quam peccando in se tanquam in radice vitia
uerat, pœna mortis & damnationis astrinxit, vt quicquid pro-
lis ex illo & simul damna per quam peccauerat coniuge, per
carnalem concupiscentiam (in qua inobedientiae pœna similis re
tributa est) nasceretur, traheret originale peccatum, quo trahere-
tur per errores doloresq; diuersos, ad illud extremum cum deser
toribus angelis, viatoribus, & possessoribus, & consortibus suis
sine fine supplicium. Sic per vnum hominem peccatum intrauit
Mundus. in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines per-
transiuit in quo omnes peccauerunt. Mundum quippe appellauit
Apostolus eo loco vniuersum genus humanum. Praeter hoc vincu
A lum concupiscentię carnalis natus est Christus, sine masculo ex
Ex tractatu. ps.l. virgine concipiente de spiritu sancto. ¶ Non potest dici iste in ini
Christus sine originali cõceptus. quitate conceptus, nec potest dici, in peccatis mater eius in vtero
eum aluit, cui dictum est, Spiritus sanctus superueniet in te, & vir
tus altissimi obũbrauit tibi. Pœna enim carnis mors. Et inest vtiq;
ipsa mortalitas. Vnde apostolus non moriturum corpus dixit,
sed mortuum. Corpus quidem mortuum est propter peccatum:
Ro.viij. spiritus autem vita est propter iustitiam. Quomodo ergo sine vin
culo peccati nascitur, qui concrescit & seminatur de corpore mor
tuo propter peccatum? Opus hoc casta in coniuge non habet cul-
Opus matrimonij potest esse sine culpa non sine pœna. pam: sed origo peccati trahit secum debitam pœnam. Non enim
maritus quia maritus est, mortalis non est. Aut aliunde nisi pec-
cato mortalis est? Erat enim & dominus mortalis, sed non de pec
cato. Suscepit pœnam nostram: soluit culpam nostram. Merito er
go in Adam omnes moriuntur: in Christo omnes viuificabũtur.
Per vnum enim hominem (ait apostolus) peccatum in hunc mũ
dum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines per-
transit, in quo omnes peccauerunt. Definita sententia est. In Adã
B (inquit) omnes peccauerunt. Solus esse inocẽs infans potuit, qui
Ex sermõe.iiij. de verbis apostoli. de opere Adam non est natus. Videte ergo fratres, videte genus
humanũ a prima illius primi hominis morte fluxisse. ¶ Etenim
peccatum a primo homine intrauit in hũc mũdũ, & per peccatũ

mors, &

mors, & ita in omnes homines pertransijt. Verbum attendite quod audistis: cõsiderate, videte quid est pertrãsijt. Inde est paruulus reus. Peccatum non eum fecit, sed traxit. Etenim illud peccatum nõ in fonte mansit, sed pertransit. Non in illum, aut illum, sed in omnes homines pertransit. Genuit peccatores morti obnoxios primus peccator, primus præuaricator. Venit ad saluãdos de virgine Saluator: qui ad te non quia venisti, venit. Non enim ille de concupiscentia maris & fœminæ, non de illo vinculo concupiscentię. Sanctus, inquit, spiritus superueniet in te. Dictum est hoc virgini in fide feruenti, non concupiscentia carnis æstuanti. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Quæ tale vmbraculum haberet, quãdo ardor libidinis æstuaret? Qui ergo, non quia venisti ad te venit, liberat te, vbi te inuenit.

Peccatum originale quomodo pertransijt in omnes.

Lucæ.i.

¶ Illud enim vbi vel maxime fides Christiana cõsistit, quod per hominem mors, & per hominẽ resurrectio mortuorum: sicut enim in Adam omnes moriuntur. ita & in Christo omnes viuificabũtur: & quod per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransit, in quo omnes peccauerunt: & quod iudiciũ quidem ex vno in cõdemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationẽ, & quod per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem, & per vnius iustificationem in omnes homines in iustificationem vitę, & si qua alia testimonia, declarant neminem nasci ex Adam nisi vinculo delicti & damnationis obstrictum, neminemq; inde liberari nisi renascendo per Christum: tã inconcusse tenere debemus, vt sciamus eũ qui hoc negauerit, nullo modo ad Christi fidẽ, & ad eam, quæ per Christum datur pusillis & magnis, dei gratiam pertinere. Vnde si origo animæ lateat, dum tamen redẽptio clareat, periculum non est. Neq; enim in Christum credimus vt nascamur. sed vt renascamur, quomodocunq; nati fuerimus. Hactenus autem dicimus sine periculo latere animæ originem, vt non tamen eam partem dei essem credamus, sed creaturam: nec de deo natam, sed ab eo factam atq; in eius genus adoptãdam mirabili dignatione gratiæ, non parili dignitate naturę, nec eam corpus esse sed spiritum, nec creatorem sed creaturam, nec ideo venisse in hoc corpus corruptibile quo grauatur, quod illuc eã vitæ in celestibus, vel in quibuslibet alijs mundi partibus antea male gestæ, merita compulerint. Nõdum enim natos Apostolus cum de Rebeccæ geminis loqueretur, nihil egisse dicit boni vel mali, vt non ex operibus quibus nullis alter distinguebatur ab altero, sed ex vocante diceretur minori seruiturum esse maiorem. His igitur firmissime constitutis, si tam reconditum, atq; abditũ est in occultis operibus dei, vt nec scripturarum diuinarum manifesto eloquio declaratur vtrũ propterea nihil boni vel mali nõdũ nati egisse credendi sint, quia non ex alijs propagatas, sed mox ex

Ex epistola ad Optat. epm.

i. Cor. xv.

C

De aia hoīs

D

Rom. ix.

nihilo creatas animas singuli accipiunt:an quia cum essent originaliter in parentibus adhuc ipsi nulli erant qui suas & proprias vitas agerent: illa tamen sit fides salua. qua credimus nullum hominem siue maioris, siue paruulae q̃libet & recentis aetatis, liberari a contagione mortis antiquae, & obligatione peccati, quod primae natiuitati contraxit nisi per vnum mediatorem dei & hoīm Christum Iesum. Cuius hominis eiusdemq; dei saluberrima fide etiam illi iusti salui facti sunt, qui priusq̃ veniret in carne crediderunt in carnem venturum. Eadem n.q; fides est & nostra & illorũ: quoniam hoc illi crediderunt futurum, quod nos credimus factũ. Vnde dicit Apostolus Paulus: Habentes autem eundem spiritum fidei secundum qđ scriptum est, Credidi propter qđ locutus sum: & nos credimus propter quod & loquimur. Si ergo eundẽ spiritum fidei & illi habebant, qui venturum in carne Christum p̄nunciauerũt, quẽ etiã illi qui eũ venisse nũciauerũt, sacramẽta potuerũt esse pro temporum diuersitate diuersa, ad vnitatẽ tamẽ eiusdem fidei concordissime recurrentia.

Fides antiquorum. ij. Cor. iiij. ps. cxv.

E *Ex lib. i. de baptismo paruulorum. Actu. xv.*

¶ Scriptum est in actionibus Apostolorum loquente Apostolo Petro. Nunc ergo quod tentatis deum, imponere iugum supra colla discipulorum quod neq; patres nostri neq; nos potuimus portare? sed per gratiam domini Iesu credimus nos saluos fieri, quẽadmodũ & illi. Si ergo & illi patres portare iugũ legis veteris non valentes, per gratiã domini Iesu saluos se fieri crediderunt, manifestum est quod hęc gratia etiã antiquos iustos viuere fecit ex fide. Iustus enim ex fide viuit. Proinde cũ oẽs iusti, hoc est veraces dei cultores, siue ante incarnationẽ, siue post incarnationẽ Christi, nec vixerint, nec viuãt nisi ex fide incarnationis Christi, in quo est gratiae plenitudo, p̄fecto qđ scriptum est, Nõ est aliud nomẽ sub caelo in quo oportet nos saluos fieri, ex illo tẽpore valet ad saluandum genus humanũ, ex quo in Adã viciatũ est genus humanũ. Ille vnus vnũ p̄ctm̃ misit in mũdũ: iste vero vnus nõ solum illud vnũ, sed cũcta simul abstulit q̃ addita inuenit. Vnde dicit Apostolus. Nõ sicut per vnũ peccãtẽ ita est & donũ dei. N. iudiciũ quidẽ ex vno in cõdẽnationẽ, gratia autẽ ex multis delictis in iustificationẽ.

Rom. i. Act. x.

F *Ex li. Enchrid. Originale etiã solũ obnoxios damnationi facit.*

¶ Quia vtiq; illud vnũ qđ originaliter trahitur, etiã si solum sit, obnoxios d̄natiōi facit: gratia vero ex multis delictis iustificat hoies, q p̄ter illud vnũ qđ cõmuniter cũ omnibus traxit, sua quoq; p̄pria multa cõmisit. Verũtamẽ qđ paulo post dicit. Sicut p vnius delictũ in oẽs homines ad condẽnationem, ita & p vnius iustificationẽ in oẽs homines ad iustificationẽ vitae: satis indicat ex Adã neminẽ natũ nisi d̄natione detineri, & neminẽ nisi in Christo renatum a d̄natione liberari. N. iudiciũ ex vno in cõdẽnationẽ, &c.

Ex libr. de bono pseuerantiae. Gratia non secundum merita datur nec oib⁹.

¶ Sed cur inqs gratia dei nõ secundum merita hoim datur? Respondeo, qm̃ deus misericors est. Cur ergo inqs nõ in oĩbus? Et hic respondeo, qm̃ deus iustus iudex est. Ac p hoc & gratis ab eo datur grã, & iusto eius in alijs iudicio demõstra-

tur, quid in eis quibus datur cōferat gratia. Non itaq; simus ingrati quod secundum placitum voluntatis suę, in laudem glorię & gratiæ suæ, tam multos liberat misericors deus de perditione tā debita, vt si inde nemi.nē liberaret, nō esse iniustus. Ex vno qppe oēs in condēnationem nō iniustā iudicati sunt filij ire, sed iustam. Qui ergo liberatur, gratiā diligat: qui nō liberatur, debitū agnoscat. Si in remittēdo debitū bonitas, in exigendo æquitas intelligitur, nusq; esse iniquitas apud deū inuenitur. Igitur sicut p vnius delictum in omnes homines in condemnationem, sic p vnus iustificationē in omnes homines in iustificationē vitæ. ¶ Quemadmodum enim omnes omnino ptinentes ad generationem voluntatis carnis nō moriūtur nisi in Adā, in quo omnes peccauerūt, sic ex his omnes omnino pertinentes ad regenerationem volūtatis spiritus, nō viuificantur nisi in Christo, in quo omnes viuificātur. Quia sicut p vnū omnes ad cōdemnationem, sic p vnum omnes ad iustificationem. Nec est vllus vlli medius locus, vt possit esse nisi cum diabolo, q nō est cū Christo. Vna est qppe caro peccati in qua omnes ad dānationem nascuntur, & vna est caro in similitudine carnis peccati, p quā oēs a damnatione liberātur. Nec ita dictū est omnes, velut quicūq; nascuntur in carne peccati, idē ipsi oēs mūdari intelligantur per carnē similem carni peccati. Nō enim oīum est fides: sed omnes ptinētes ad generationē cōnubij carnalis, non nascuntur nisi in carne peccati: & oēs ptinētes ad generationē cōnubij spūalis nō mūdantur nisi per carnē similē carni peccati. hoc est, illi p Adā ad cōdēnationē: isti p Christum ad iustificationē. Tāq; si dicamus (verbi grā) vna est obstetrix in hac ciuitate, q oēs excipit, & vnus est magister q oēs docet literas: neq; ibi possūt intelligi omnes nisi qui nascuntur: neq; hic oēs nisi q discunt. Nō tamen oēs q nascuntur literas discunt. Sed hic cuiuis claret, qd & illic recte dictū est, oēs excipit pter cuius manus nemo nascitur, & hic recte dictū est, oēs docet pter cuius magisteriū nemo discit. Sicut dictū est, Sicut p vnius delictū in oēs homines in cōdēnationē, vt nullus ptermitteretur, sic & in eo qd dictū est, Per vnius iustitiā i oēs hoīes iustificationē vitę, nullus ptermissus est. Nō qa oēs in eū credūt, & baptismo eius abluunt, s; qa nemo iustificat nisi i eū credat & baptismo eius abluat. Itaq; oēs dictū ē, ne aliquo mō alio pter ipm quo qsq; saluus fieri posse credatur. ¶ Ego dico paruulū natū i eo loco, vbi ei nō potuit p Xpi baptismū subueniri, morte pūētū idcirco talē fuisse, id est sine lauacro regenerationis exijsse: q eē aliud nō potuit. Absoluet ergo eū, & apiat ei ɔtra sententiā dñi regnū cęlorū. Sed nō eū absoluit Apl's q ait. Per vnū hoīem pctm̄ intrauit in mūdū, & per pctm̄ mors, & ita in omnes homines pertransit, in quo omnes peccauerant. Recte ergo ea damnatione quæ per vniuersam massam currit, non admittuntur in regnū cælorum, quamuis Christianus nō solum nō

G Ex lib. i. de baptismo paruulorum.

Nullum est mediū inter ptinere ad diabolum, & ptinere ad Christum.

Exemplis ostendit quō oēs iustificātur p vnū.

H

ij. The. iij.

Ex libro de natura & gratia. Paruulus morte pūentus ni babtizetur cur damnetur.

Christus aud is se nequis sa damnetur.

A fuerit, sed nec esse potuerit. Sed de infante non loquor. Iuuenis vel senex in ea ratione defunctus est, vbi non potuit Christi nomen audire. Potuit fieri iustus per naturam & liberum arbitrium: an non potuit? Si potuisse dicunt, ecce quod est crucem Christi euacuare, sine illa quenquam per naturalem legem, & voluntatis arbitrium, iustificari posse contendere. Dicamus & hic. Ergo Christus gratis mortuus est. hoc enim possent omnes etiam si mortuus ille non esset. Et si iniusti essent, quia vellent essent, non quia iusti esse non possent. Si autem sine Christi gratia iustificari omnino non potuit, etiam istum si audet absoluat secundum verba sua. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam iusti constituentur multi.

Gal. ij.

Ex tracta. ps. lxxi. Obedientiæ laus.

¶ Obedientia est in omnibus, & in omni rationali creatura, omnisque iustitiæ origo atque perfectio: ita vt duorum hominum, id est Adam qui fuit caput mortis nostræ, & Christi qui est caput salutis nostræ, hæc commendetur magna distinctio, quia sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per obedientiam vnius hominis iusti constituentur multi.

Ex li. de Genesi ad literam. j. Cor. xv.

¶ Apostolus gratiam qua salui efficimur magna intentione commendans dicit, Sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur. Et sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, sic & per obedientiam vnius hominis iusti constituentur multi. Eosdemque multos peccatores non quibusdam exceptis, sed omnes intelligi volens, superius ait

B de Adam, In quo omnes peccauerunt. vnde vtique infantium animæ non possunt secerni. Lex autem subintrauit vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia.

Ex tractatu. Euangelij sm Ioan. iij.

¶ Hoc proderat superbis, vt abundaret delictum. Multum enim sibi dabant, & quasi viribus suis multum assignabant, & non poterant implere iustitiam, nisi adiuuaret ille qui iusserat. Superbiam illorum volens domare deus, dedit legem tanquam dicens, Implete, ne putetis deesse iubentem. Non deest qui iubeat, sed deest qui impleat. Si ergo deest qui impleat, vnde non implet? Quia natus cum traduce peccati & mortis, de Adam secum traxit quod ibi conceptum est. Cecidit primus homo, & omnes qui de illo nati sunt, de illo traxerunt concupiscentiam carnis. Oportebat vt nasceretur alius homo, qui nullam traxit concupiscentiam. Ipsa est gratia fratres mei, ipsa est veritas, quia promissa & exhibita. Non erat ista in veteri testamento, quia lex minabatur, non opitulabatur: iubebat, non sanabat: languorem ostendebat, non auferebat: sed illi præparabat medico venturo cum gratia & veritate: tanquam ad aliquem quem curare vult medicus mittat primum seruum suum, vt ligatum illum inueniat. Sanus non erat, sanari nolebat, & ne sanaretur, sanum se esse iactabat. Missa lex est, ligauit

Lex non opitulabatur nec sanabat vt gratia.

C eum, inuenit se reum. Iam clamat de ligatura. Venit dominus cu-

rat amaris aliquantum & acribus medicamentis. dicit enim ægroto, ferro, dicit tolera, dicit noli diligere mundum, habeto patientiam, curet te ignis continentiæ, ferrum persecutionum tolerent vulnera tua. Expauescebat quiuis ligatus: liber ille & non ligatus bibit quod dabat tibi. Prior passus est vt te consolaretur, tanquam dicens, Quod times pati pro te, prior patior pro te. Hæc est gratia, & magna gratia. Quis illam digne collaudet? Per seruum lex data reos fecit, per imperatorem indulgentia data, reos liberauit. Lex per Moysen data est. Non sibi aliquid amplius seruus assignet quam quod per illum factum est. Electus ad magnum ministerium tanquam fidelis in domo, sed tamen seruus, agere secundum legem potest, soluere a reatu legis non potest. Lex ergo per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.

Christus liber docet nos ligatos quid pati debeamus vt sal[uemur]

Ex lib. de fide & operibus.

ps. cxx.

¶ Etiam temporibus apostolorum non intellectis quibusdam sub obscuris sententijs Apostoli Pauli, hoc eum quidam arbitrati sunt dicere, faciamus mala vt veniant bona, quia dixerat, Lex subintrauit vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit gratia. Quod ideo verum est, quia legem accipientes homines qui de suis viribus superbissime præsumebant, nec diuinum adiutorium vincendarum malarum concupiscentiarum recta fide impetrantes, pluribus grauioribusque delictis etiam lege præuaricata onerati sunt: ac sic magno reatu compellente confugerunt ad fidem, qua misericordiam indulgentiæ mererentur, & auxilium a domino qui fecit cœlum & terram: vt diffusa per spiritum sanctum charitate in cordibus suis, in dilectione agerent, quę contra seculi huius concupiscentias iubentur, secundum id quod prædictum fuerat in Psalmo, Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt.

D

ps. xv.

ps. xv.

Ex lib. de spiritu & litera.

¶ Legis litera quæ docet non esse peccandum, si spiritus viuificans desit, occidit. Sciri enim peccatum facit potius quam caueri, & ideo magis augeri quam minui, quia malæ concupiscentiæ etiam præuaricatio legis accedit. Volens ergo Apostolus commendare gratiam quæ per Iesum Christum omnibus gentibus venit, ne Iudæi aduersus cæteras gentes de accepta lege se extollerent, postea quam dixit: peccatum & mortem per vnum hominem intrasse in genus humanum, & per vnum hominem iustitiam & vitam æternam, illum Adam, & hunc Christum apertissime insinuans, ait: Lex autem subintrauit vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia, vt quemadmodum regnauit peccatum in mortem, sic & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam per Iesum Christum dominum nostrum. Deinde proponens sibi ipse quæstionem inquit.

CAPVT. VI.

VID ergo dicemus? Permanebimus in peccato vt gratia abundet? Absit.

Ex eodẽ ptinue

Videt enim a peruersis peruerse posse accipi quod dixerat, Lex subintrauit vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit gratia. tanquam dixerit propter abundantiam gratiæ prodesse peccatum. Hoc diluens respondit, Absit. atq; subiecit.

Qui enim mortui sumus peccato, quomodo viuemus in eo? An ignoratis fratres quia quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus?

Gal. iij.

HOc est, cum id præstiterit gratia vt moreremur peccato, qd aliud facimus si viuimus in eo, nisi vt gratiæ simus ingrati? Neq; enim qui laudat beneficium medicinæ, prodesse morbos dicit & vulnera, a quibus illa hominem sanat: sed quanto maioribus medicina laudibus prædicatur, tanto magis vituperantur & horrentur vulnera & morbi, a quibus liberat quæ ita laudatur. Sic laus & prędicatio gratię vituperatio est, & damnatio delictorum. Demonstranda enim fuerat homini fœditas languoris eius: cui contra iniquitatem suam, nec præceptum sanctum & bonum profuit: quo magis aucta est iniquitas q̃ minuta: quando quidem lex subintrauit vt abundaret delictum: vt eo modo conuictus, atq; confusus videret non tantum doctorem sibi esse necessarium, verum etiam adiutorem deum, a quo eius itinera dirigantur ne dominetur ei omnis iniquitas, & confugiendo ad opes diuinę misericordię sanetur, atq; ita vbi abundauit delictum, superabundet gratia, non peccantis merito sed subuenientis auxilio. Consequenter eandem medicinam in passione & resurrectione Christi mystice demonstratam ostendit Apostolus dicens, An ignoratis quoniam quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti ergo sumus illi per baptismum in mortem, vt quemadmodũ surrexit Christus a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Nẽpe satis lucet mysterio dominicę mortis & resurrectionis, figuratũ vitę nostrę veteris occasum, & exortum nouę, demonstratãq; iniquitatis abolitionẽ, renouationẽq; iustitię. Vñ igitur hoc tantum

G

beneficium homini nisi per fidem Iesu Christi? Hęc cogitatio sancta seruat filios hominum, in protectione alarum dei sperantes,

Ps. xxxv.

vt inebrientur ab vbertate domus eius, & torrente voluptatis po-

tentur, quoniam apud ipsum est fons vitæ, & in lumine eius vide-
bimus lumen. ¶ Per Moysen data est lex, & hꝫ aliquid obscurum — Ioan. xi. & tractatu.
traditio ipsa legis. Ad hoc em̄ data est lex, vt conuinceretur lan-
guidus, & medicū implorarer. Ipsa est via occulta dei. Ergo qa hoc — Ps. cij.
ibi mysterium est, ideó datam legē vt conuincerentur peccatores, — Lex cur data sit
& ad gratiā accipiendā, medicū implorarent. Vñ ille conuictus est — Rom. vij.
quē in se transfigurat Paulus Apostolus, dicēs, Infelix ego homo,
quis me liberabit de corpore mortis huius? Per mandatū enim
demonstrata illi erat quędā rixa in seipso. Vñ dicit, Video aliam — Ibidem.
legē in mēbris meis repugnantē legi mentis meę, & captiuū me
ducentē sub lege peccati quę est in membris meis. Cognouit se in
miseria in gemitu, in rixa & contentione, ipse secum sibi non cō- — H
cordans, a se dissonans, a se resiliens. Et quid ait optans pacem ve-
ram, pacem supernam? Infelix ego homo, qs me liberabit de cor
pore mortis huius? Gratia dei, per Iesum Christū dñm nostrum. — Abundātia pcī
Vbi ēm̄ abundauit pc̄tm̄, superabundauit gr̄a. Vñ aūt abundauit — qūo facta sit p
pc̄tm̄? Lex aūt subintrauit vt abundaret pc̄tm̄. Quare lege subin- — legem.
trante abundauit pc̄tm̄? Quia nolebant se confiteri hoīes peccato
res, addita lege facti sunt & pręuaricatores. Pręuaricator enim non
est quisqꝫ nisi cū legē transgressus fuerit. Ipse Apostolus hoc dicit, — Rom. iiij.
Vbi enim lex non est nec pręuaricatio. Abundauit ergo peccatū,
vt superabundaret gratia. Ergo vt dicere cœperā, quia hoc est in le-
ge magnum mysterium, ideo eam datā vt crescente peccato hu-
miliarentur superbi, humiliati confiterentur, confessi sanarentur.
Istę sunt vię occultę quas notas fecit Moysi, per quem legeꝫ dedit
qua pc̄tm̄ abundaret, & superabundaret gratia. Non crudeliter hoc
fecit deus, sed consilio medicinæ. Aliquando enim homo videtur
sibi sanus & ægrotat: & in eo quod ægrotat, quia non sentit, medi-
cum non quærit. Augetur morbus, crescit molestia, quæritur me-
dicus. ¶ Lex data est vt gratia quęreretur. Gratia data est vt lex im — Ex lib. sniarūꝫ
pleretur. Neqꝫ suo vitio non implebatur, sed vitio prudētiæ carnis: — Prosperi.
qđ vitium per legē demonstrandū, per gratiam sanandum fuit.

Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem.

IGnoratis (inquit) quoniā quicunqꝫ baptizati sumus in Chri- — Ex libro. ij. ad
sto Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti ergo su- — Ianuarium.
mus illi per baptismum in mortem. Vnde, nisi fide? Neqꝫ — A
enim id in nobis perfectum est adhuc in nobismetipsis ingemi-
scentibus, & adoptionē expectantibus redēptionē corporis nostri.
Spe enim salui facti sumus. Spes aūt quæ videtur non est spes. — Roma. viij.
Quod enim quis videt, quid sperat? Si aūt quod nō videmus spe- — Ibidem.
ramus, per patientiam expectamus. Sed tñ quia ipsa spes ex pro-
missione veritatis certa nobis est, cū diceret, Consepulti enim illi
sumus per baptismum in mortem, subiunxit & ait.

Vt quemadmodum surrexit Christus a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim cõplãtati facti sumus simulitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus.

Eph. iiij. Col. iij.

Ex libro ad Bonifacium episcopum.

AMbulamus ergo in re laboris, sed in spe quietis. in carne vetustatis. Semel imolatus est Christus in seipso: & tamẽ in sacramento non solum per omnes paschæ solemnitates, sed omni die populis immolatur. Nec vtiq; mentitur, qui interrogatus eum responderit immolari. Si enim sacramenta quĩdam similitudinem rerum earum quarum sacramenta sunt nõ haberent, nunime sacramenta essent. Ex hac autem similitudine plerunq; iam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo sacramentum corporis Christi, corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita & sacramentum fidei fides est. Nihil est autem aliud credere quam fidem habere. Ac per hoc cũ respondetur paruulus credere, qui fidei nondum habet effectum, respondetur fidem habere propter fidei sacramentum, & conuertere se ad deum propter conuersionis sacramentum, quia & ipsa responsio ad celebrationem pertinet sacramenti, sicut de ipso baptismo Apostolus ait. Consepulti (inquit) sumus Christo per baptismũ in mortẽ. Nõ ait sepulturam significamus, sed prorsus ait, Consepulti sumus. Sacramentum ergo tantæ rei, non nisi eiusdẽ vocabulo nuncupauit. Itaq; paruulum etsi nondum fides illa quæ in credentiũ voluntate consistit, iam tamẽ ipsius fidei sacramẽtũ fidelem facit. Nam sicut credere respondentur, ita etiã fideles vocãtur, non rem ipsam mente annuendo, sed ipsius rei sacramentũ percipiendo. Cum autem sapere homo cœperit, non illud sacramentum repetit, sed intelligit, eiusq; veritati consona etiam voluntate coaptatur. Hoc quã diu non potest, valebit sacramentum ad eius tutelam aduersus contrarias potestates. Et tantum valebit, vt si ante maiores vsum ætatis ex hac vita emigrauerit, per ipsum sacramentum commendante ecclesiæ charitate ab illa condemnatione, quæ per vnum hominem intrauit in mundũ, christiano adiutorio liberetur. Hoc qui non credit, & fieri non posse arbitratur, profecto infidelis est, & si habet fidei sacramentum. Longeq; melior est illi paruulus, qui etiam si fidem nondum habet in cogitatione, non ei tamen obijcem cõtrariæ cogitationis opponit: vnde sacramentum eius salubriter percipitur.

Sacrãmẽta sunt quodãmodo similia reb⁹ quarum sunt sacramenta.

B

C

In expositione Epistolæ ad Galatas.

Scientes quia vetus hõ noster simul crucifixus est.

Mors vnde sit

MOrtalitas vnde sit, notum est credentibus. Ex pœna quippe maledicti peccati primi hominis, quam dominus suscepit, & peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. Si ergo diceretur, mors maledicta est, nemo exhorresceret.

Quid autem nisi mors domini pependit in ligno, vt mortem moriendo superaret? Eadem igitur maledicta quae victa est. Item si diceretur, peccatum maledictum est, nemo miraretur. Quid aūt pependit in ligno, nisi peccatum veteris hominis, quod dominus pro nobis in ipsa carnis mortalitate suscepit? Vnde nec erubuit, nec timuit Apostolus dicere pro nobis peccatuꝫ fuisse, addens vt de peccato damnaret peccatum. Non enim ꝛ vetus homo noster simul crucifigeretur, nisi in illa morte domini peccati nostri figura penderet, vt euacuaretur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato. In cuius peccati ꝛ mortis figura etiam Moyses in eremo super lignum exaltauit serpentem. Persuasione quippe serpentis homo in damnationem mortis cecidit. Itaqꝫ serpens ad significationem ipsius mortis conuenienter in ligno exaltatus est. In illa enim figura mors domini pendebat in ligno. Cui sacramento ipse dominus atestatus est dicens. Sicut exaltauit Moyses serpentem in eremo, ita exaltari oportet filium hominis. Non enim ꝛ hoc in contumeliam domini Moysen fecisse aliquis dixerit, cū tantā in ea cruce salutem hominum esse cognosceret, vt non ob aliud, ad eius indicium serpentem illum erigere iuberet, nisi vt in eum intuentes qui morsi a serpentibus moritur erant, continuo sanarentur. Non igitur mirum si de maledicto vicit maledictum qui vicit de morte mortem, de peccato peccatum, de serpente serpentem. Maledicta autem mors, maledictum peccatum, maledictus serpens. Et haec omnia in cruce triumphata sunt.

D

Nu. xxi. Serpens a Moyse exaltatus qd significet.

Ioannis. iij.

Vt destruatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato. Qui enim mortuus est, iustificatus est a peccato. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam viuemus cum Christo.

E

Ex libro de baptismo paruuloꝝ

GRatia dei per baptismum eius qui venit in similitudinē carnis peccati. Id igitur vt euacuetur caro peccati. Euacuatur autem, non vt in ipsa viuente carne concupiscentia conspersa ꝛ innata repente absumatur, ꝛ non sit, sed ne obsit mortuo quae inerat nato. Nam si post babtismum vixerit, atqꝫ ad aetatem capacem praecepti peruenire potuerit, ibi habet cum qua pugnet, eamqꝫ adiuuante deo superet, si non in vacuum gratiam dei susceperit, si reprobatus esse noluerit. Nō itaqꝫ hoc pstatur in baptismo, nisi forte miraculo ineffabili omnipotentissimi creatoris, vt lex peccati q̄ ē in mēbris repugnās legi mētis, prsus ac penitus extinguatur ꝛ nō sit, sed vt quicqd mali ab homine factū, dictū, cogitatū est, cū eidē cōcupiscētiae subiecta mēte seruiret, totū aboleatur, ac velut factū nō fuerit habeatur, ipsa vero soluto reatus vinculo quo illā diabolus animā retinebat, ꝛ interclusiōe destructa qua hominē a suo creatore separabat, maneat in certamine quo corpus nostrum castigamus, ꝛ seruituti subijcimus.

Pugna adulti baptizati.

Peccatum enim vobis non dominabitur. nõ enim estis sub lege, sed sub gratia. Quid ergo? Peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. An nescitis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam? Gratias autem deo quod fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ in qua traditi estis. Liberati autem a peccato, serui facti estis iustitiæ.

C

Ex libro de gratia & libero arbitrio

SVb lege enim positis non sub gratia dominabitur peccatum: a quo non fit homo liber lege, sed gratia. Propter quod dicit. Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia. Non quia lex mala est, sed quia sub illa sunt quos reos facit iubendo non adiuuando. Gratia quippe adiuuat vt legis quisque sit factor: sine qua gratia sub lege positus, tantummodo erit legis auditor. Talibus enim dicit. Qui in lege iustificamini, a gratia excidistis.

Gal. v.

Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati, ad iniquitatem, ita nunc exhibete mẽbra vestra seruire iustitiæ, in santificationẽ.

Ioan. viij.
Isaiæ. i.
Ezec. xxvi.
Ex epistola ad anastasium.

APostolus admonet. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati, ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ, in sanctificationem. Quid est enim, sicut illud ita & hoc, nisi quemadmodum ad peccandum nullus vos cogebat timor, sed ipsius libido voluptasque peccati: sic ad iuste viuendum non vos supplicij metus vrgeat, sed ducat delectatio, charitasque iustitiæ? Et hæc quidem quantum mihi videtur nondum est perfecta, sed quodammodo adulta iustitia. Neque enim frustra præmitteret. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ, nisi quia plus aliquid dicendum fuit, si iam illi ferre potuissent. Plus quippe seruitutis debetur iustitiæ, quam peccato solent homines exhibere. Nam pœna corporis & si non a voluntate, tamen reuocat ab opere peccati: nec facile quisque est qui committat quo illicitam & immundam percipiat voluptatem, si cruciatus vindictæ certum est contineo secuturos. Iustitia vero sic amanda est, vt ab eius operibus, etiam pœnæ corporis nos cohibere non debeant. atque inter manus etiam crudelium iniquorum

D

Iustitia plena plus exigit quam peccatum
Pœna corporis ab opere peccati reuocat.
Math. v.

lucêant opera nostra coram hominibus, vt quibus placere possunt glorificent patrem nostrum qui in cœlis est. Hinc est quod ille fortissimus dilector iustitiæ exclamat. Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est. Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati sumus vt oues occisionis. Sed in his omnibus superuincimus per eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angelus, neque principatus, neque præsentia, neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque profundum, neque aliqua creatura poterit nos separare a charitate dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Vide quemadmodum non vtcunque ait, quis nos separabit a Christo: sed attendens vnde cohæreamus Christo, Quis nos (inquit) separabit a charitate Christi? Charitate igitur, Christo, non pœnæ timore coheremus. Deinde commemoratis eis quę videntur habere violentiam, nec tamen habent violentiam separandi, ita conclusit, vt eandem diceret charitatem dei quam dixerat Christi. Et quid est a charitate Christi, nisi a charitate iustitiæ? De illo quippe dictum est, quia factus est nobis sapientia a deo, et iustitia, et sanctificatio, et redemptio: vt quemadmodum scriptum est, qui gloriatur in domino glorietur. Sicut ergo ille iniquissimus, quem nec pœnæ corporales deterrent ab immundis operibus sordidę voluptatis, ita ille iustissimus, qui nec pœnarum corporalium terrore reuocatur a sanctis operibus luminosissimę charitatis. Quæ charitas dei (quod perpetua cogitatione tenendum est) diffundit in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, vt qui gloriatur in domino glorietur. Cum ergo nos huius charitatis qua lex verissime impletur, pauperes egentesque sentimus, non de inopia nostra diuitias eius exigere, sed orando petere, quærere, pulsare debemus, vt ille apud quē est fons vitæ, det nobis inebriari ab vbertate domus suæ, et voluptatis suæ potare torrentem: quo inundati atque vegetati, non solum tristitia non absorbeamur, verum etiam gloriemur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem. Spes autem non confundit. Non quia per nosipsos hoc possimus, sed quoniam charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. ¶ Præponite delectationi carnis delectationem mentis. Carnem quippe nostram delectāt illicitæ voluptates: Mentem delectet inuisibilis, pulchra, casta, sancta, canora, dulcis iustitia, vt non ad eam timore cogamini. Si enim ad eam timore cogimini, nondum delectat. Peccare non debes, non timore pœnæ, sed amore iustitiæ. Hinc Apostolus dicit, Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, et iniquitati, ad iniquitatem, sic nunc exhibeatis membra vestra seruire iustitiæ in

Rom. viij.
Psal. xliiij.
Ro. viij.
B
Charitas dei, Christi, et iustitiæ eadem est.
i. Cor. i.
ij. Cor. x.
Iniquissimus iustissimus
F
Psal. xxxv
Roma. v
Ex sermone de verbis apostoli lxxxiij.
Iustitia quę delectet mentem.

sanctificationem. Quid dixit, humanum dico? Quod potestis portare dico. Quando exhibuistis membra vestra iniquitati ad flagitia perpetranda, timore adducti estis, an delectatione inuitati? Timor vos adducebat ad peccandum, an suauitas peccandi? Respondebitis suauitas. Ad peccatum suauitas adducit, ad iustitiam timor impingit. Probate vos, inspicite vos. Tollat aurum qui minatur: suauior est iustitia, lucidior est iustitia. Non det aurum qui promittit, præponenda est auro iustitia, delectando præponenda est, fulgentior est, lucidior est, suauior est, dulcior est. Iam ergo si quis se probat, & in hoc certamine superauit, audiuit Apostolum dicentem, Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sine dubio pepercit infirmitati, & nescio quid gratius minus idoneis dicere tentauit. Ecce (inquit) hoc dico quod capere potestis. Exhibuistis membra vestra delitijs illicitis, peccatorum suauitate ducti estis vt illa faceretis: ducat vos ad recta facta suauitas & dulcedo iustitiæ: amate iustitiam, quomodo amastis iniquitatem. Digna est a vobis iustitia quæ impetret, vt exhibeatis illi quod exhibuistis iniquitati. Hoc est humanum dico, hoc est quod infirmitas vestra tolerare adhuc potest. Quid ergo suspendit Apostolus? Quid distulit dicere? Quid distulit? Dicam si potero. Appende iustitiam & iniquitatem. Tantum ne digna est iustitia, quantum digna fuit iniquitas? Sic amanda est ista, quomodo amata est illa? Absit vt sic. Et vtinam vel sic. Ergo plus? Plus omnino. In iniquitate secutus es voluptatem, pro iustitia tolera dolorem, In iustitia inquam secutus es delectationem, pro iustitia tolera dolorẽ. Hoc est plus. Ecce nescio quis ætatis lubricæ impudicus adolescẽs, suauitate illicente iniecit oculos in coniugem alienam, amauit, concupiuit peruenire, quærit tamen latere. Sic enim amat voluptatem, vt plus timeat dolorem. Quare quærit latere? Timet apprehendi, ligari, adduci, includi, produci, torqueri, occidi. Hæc omnia timendo, in illa appetitione suauitatis suæ latebras quærit. Aucupatur absentiam mariti, ipsum adiutorem flagitij sui timet inuenire, quia conscio se formidat implicare: & videmus eum suauitate duci: sed suauitas illa non est tanta, vt vincat etiam dolorem timoremq; pœnarum. Da mihi pulchram iustitiam, da mihi fidei pulchritudinem. Procedat in medium, ostendat se oculis cordis, inspiret feruorem amatoribus suis. Iam tibi dicitur, frui me vis, contemne quicquid te aliud delectat pro me. Ecce contempsisti, parum est illi, humanum est hoc propter infirmitatem carnis vestræ. Parum est, vt contemnas quicquid te delectabat: contemne quicquid te terrebat, contemne carceres, contemne vincula, contemne eculeũ, contemne tormenta, contemne mortem. Hæc vicisti? me inuenisti. In vtroq; gradu amatores iustitiæ vos probare. Inuenimus forsitan aliquos, qui præponant iustitiæ delectationem voluptatibus, & delectationi corporis sui: qui autẽ

Iustitia cũ iniquitate appendit.

Iustitiæ seu fidei excellentia.

pro illa poenas, dolores, mortemq; contemnat, putas est aliquis in vobis? Saltem cogitemus, quod profiteri non audemus. Quid cogitamus? vbi cogitamus? Milia martyrum adiacent oculis nostris, ipsi veri amatores perfectiq; iustitiae. De illis dictu3 est. Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, scientes q probatio fidei vestrae patientiam operatur, patientia autem opus perfectu3 habeat. Quid addi potest vt opus perfectum habeat. Amat, ardet, feruet. Calcat omnia quae delectant, & transit. Venit ad aspera, horrenda, truculenta, minanti, calcat, frangit, & transit. O amare. O ire. O sibi perire. O ad deum peruenire. Qui amat animam suam, perdet illam. Et qui perdiderit animam suam propter me, in vitam aeternam inueniet eam. Sic armandus est amator iustitiae, sic armandus est amator inuisibilis pulchritudinis,

Martyres veri amatores sunt iustitiae. Iacobi. I. Ioannis. xij.

Cũ enĩ serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiae.

QValis quaeso potest serui addicti esse libertas, nisi quando eum peccare delectat? liberaliter enim seruit, qui sui domini voluntatem libenter facit. Ac per hoc & ad peccandum liber est, qui peccati seruus est. Vnde ad iuste faciendum liber non erit, nisi a peccato liberatus esse iustitiae coeperit seruus. Ipsa est vera libertas, propter recte facti laetitiã: simul & pia seruitus, propter praecepti obedientiam. Sed ad benefaciendũ ista libertas vnde erit homini addicto & vendito, nisi ille redimat cuius illa vox est, Si vos filius liberauerit tunc vere liberi eritis? ¶ Est quaedam confusio temporalis, vtilis perturbatio animi respicientis peccata sua, respectione horrentis, horrore erubescentis, erubescendo corrigentis. Vnde dicit Apostolus.

Ex libro Enchirid. Libertas vera. B Ioan. viij. Ex tracta. ps. xxx.

Quam enim gloriam habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Nunc vero liberati a peccato, serui autem facti deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam aeternam.

ERgo erubescere illos dicit iam fideles, non de praesentibus donis, sed de praeteritis peccatis. Hanc confusione3 nõ formidet Christianus: imimo si hanc non habuerit, aeternam habebit.

Stipendia enim peccati mors.

MEritO stipendium; quia militiae diabolicae mors aeterna tanquam debitum redditur. Vbi cum posset dicere, & recte dicere, stipendium autem iustitiae vita aeterna, maluit dicere.

Ex lib. de gratia & libero arbit.

sanctificationem. Quid dixit, humanum dico? Quod potestis portare dico. Quando exhibuistis membra vestra iniquitati ad flagitia perpetranda, timore adducti estis, an delectatione inuitati? Timor vos adducebat ad peccandum, an suauitas peccandi? Respondebitis suauitas. Ad peccatum suauitas adducit, ad iustitiam timor impingit. Probate vos, inspicite vos. Tollat aurum qui minatur: suauior est iustitia, lucidior est iustitia. Non det aurum qui promittit, praeponenda est auro iustitia, delectando praeponenda est, fulgentior est, lucidior est, suauior est, dulcior est. Iam ergo si quis se probat, & in hoc certamine superauit, audiuit Apostolum dicentem, Humanum dico propter infirmitatem carnis vestrae. Sine dubio pepercit infirmitati, & nescio quid gratius minus idoneis dicere tentauit. Ecce (inquit) hoc dico quod capere potestis. Exhibuistis membra vestra delitijs illicitis, peccatorum suauitate ducti estis vt illa faceretis: ducat vos ad recta facta suauitas & dulcedo iustitiae: amate iustitiam, quomodo amastis iniquitatem. Digna est a vobis iustitia quae impetret, vt exhibeatis illi quod exhibuistis iniquitati. Hoc est humanum dico, hoc est quod infirmitas vestra tolerare adhuc potest. Quid ergo suspendit Apostolus? Quid distulit dicere? Quid distulit? Dicam si potero. Appende iustitiam & iniquitatem. Tantum ne digna est iustitia, quantum digna fuit iniquitas? Sic amanda est ista, quomodo amata est illa? Absit vt sic. Et vtinam vel sic. Ergo plus? Plus omnino. In iniquitate secutus es voluptatem, pro iustitia tolera dolorem, In iustitia inquam secutus es delectationem, pro iustitia tolera dolorem. Hoc est plus. Ecce nescio quis aetatis lubricae impudicus adolescens, suauitate illicente iniecit oculos in coniugem alienam, amauit, concupiuit peruenire, quaerit tamen latere. Sic enim amat voluptatem, vt plus timeat dolorem. Quare quaerit latere? Timet apprehendi, ligari, adduci, includi, produci, torqueri, occidi. Haec omnia timendo, in illa appetitione suauitatis suae latebras quaerit. Aucupatur absentiam mariti, ipsum adiutorem flagitij sui timet inuenire, quia conscio se formidat implicare: & videmus eum suauitate duci: sed suauitas illa non est tanta, vt vincat etiam dolorem timoremque poenarum. Da mihi pulchram iustitiam, da mihi fidei pulchritudinem. Procedat in medium, ostendat se oculis cordis, inspiret feruorem amatoribus suis. Iam tibi dicitur, frui me vis, contemne quicquid te aliud delectat pro me. Ecce contempsisti, parum est illi, humanum est hoc propter infirmitatem carnis vestrae. Parum est, vt contemnas quicquid te delectabat: contemne quicquid te terrebat, contemne carceres, contemne vincula, contemne eculeum, contemne tormenta, contemne mortem. Haec vicisti? me inuenisti. In vtroque gradu amatores iustitiae vos probare. Inuenimus forsitan aliquos, qui praeponant iustitiae delectationem voluptatibus, & delectationi corporis sui: qui autem

Iustitia cum iniquitate appenditur.

Iustitiae seu fidei excellentia.

pro illa poenas, dolores, mortemque contemnat, putas est aliquis in vobis? Saltem cogitemus, quod profiteri non audemus. Quid cogitamus? vbi cogitamus? Milia martyrum adiacent oculis nostris, ipsi veri amatores perfectique iustitiae. De illis dictum est. Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, scientes quod probatio fidei vestrae patientiam operatur, patientia autem opus perfectum habeat. Quid addi potest vt opus perfectum habeat. Amat, ardet, feruet. Calcat omnia quae delectant, et transit. Venit ad aspera, horrenda, truculenta, minanti, calcat, frangit, et transit. O amare. O ire. O sibi perire. O ad deum peruenire. Qui amat animam suam, perdet illam. Et qui perdiderit animam suam propter me, in vitam aeternam inueniet eam. Sic armandus est amator iustitiae, sic armandus est amator inuisibilis pulchritudinis,

Martyres veri amatores sunt iustitiae.

Iacobi. I.

Ioannis. xij.

Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiae.

QValis quaeso potest serui addicti esse libertas, nisi quando eum peccare delectat? liberaliter enim seruit, qui sui domini voluntatem libenter facit. Ac per hoc et ad peccandum liber est, qui peccati seruus est. Vnde ad iuste faciendum liber non erit, nisi a peccato liberatus esse iustitiae coeperit seruus. Ipsa est vera libertas, propter recte facti laetitiam: simul et pia seruitus, propter praecepti obedientiam. Sed ad benefaciendum ista libertas vnde erit homini addicto et vendito, nisi ille redimat cuius illa vox est, Si vos filius liberauerit tunc vere liberi eritis? ¶ Est quaedam confusio temporalis, vtilis perturbatio animi respicientis peccata sua, respectione horrentis, horrore erubescentis, erubescendo corrigentis. Vnde dicit Apostolus.

Ex libro Enchirid.

Libertas vera.

B

Ioan. viij.

Ex tracta. ps. xxx.

Quam enim gloriam habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Nunc vero liberati a peccato, serui autem facti deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam aeternam.

ERgo erubescere illos dicit iam fideles, non de praesentibus donis, sed de praeteritis peccatis. Hanc confusionem non formidet Christianus: imo si hanc non habuerit, aeternam habebit.

Stipendia enim peccati mors.

MEritō stipendium; quia militiae diabolicae mors aeterna tanquam debitum redditur. Vbi cum posset dicere, et recte dicere, Stipendium autem iustitiae vita aeterna, maluit dicere.

Ex lib. de gratia et libero arbit.

C Gratia autem dei vita æterna, in Christo Iesu domino nostro.

Gratia dei non meritis suis quis saluatur.
Ps. cii.

VT hinc intelligeremus non meritis nostris deum nos ad æternam vitam, sed pro sua miseratione perducere. De quo in psalmo dicit homo ei & animæ suæ, Qui coronat te in miseratione & misericordia. Nunquid non corona bonis operibus redditur? Sed quia ipsa bona opera ille in bonis operatur, de quo dictum est, Deus est enim qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate, ideo dixit psalmus, Coronat te in miseratione & misericordia, quia eius miseratione bona operantur, quibus corona redditur. Vbi autem inuenimus etiam vitam æternam gratiam nuncupari? habemus apud eundem gratiæ magnificum defensorem apostolum Paulum. ¶ Stipendium (inquit) peccati mors. Gratia autem dei vita æterna, in Christo Iesu domino nostro. Vide (obsecro te) in quanta breuitate quam vigilanter verba posuerit. Quibus diligenter consideratis, quæstionis huius aliquantum dilucescat obscuritas. Cum enim dixisset stipendium peccati mors, quis non eum congruentissime & consequenter addere iudicaret si diceret, stipendium autem iustitiæ vita æterna? Et verum est: quia sicut merito peccati tanquam stipendium redditur mors, ita merito iustitiæ tanquam stipendium vita æterna. Aut si nollet dicere iustitiæ, diceret fidei, quoniam iustus ex fide viuit. Vnde etiam & merces appellatur in plurimis scripturarum sanctarum locis. Nunquam porro victa merces iustitia vel fides, qua iustitiæ vel fidei redditur merces. Quod est autem merces operanti, hoc militanti stipendium. Sed beatus Apostolus aduersus elationem quæ vsqueadeo magnis tentat irrepere, vt & sibi propter ipsam dicat datum angelum Satanæ a quo colaphizaretur, ne verticem præsumptionis erigeret, aduersus hanc ergo elationis pestem vigilantissime militans, stipendium inquit peccati mors. Recte stipendium, quia debetur, quia digne retribuitur, quia merito redditur. Deinde ne iustitia de humano se extolleret bono merito, sicut humanum meritum malum non dubitatur esse peccatum, non econtrario retulit dicens, stipendium iustitiæ vita æterna, sed gratia dei (inquit) vita æterna. Et hæc ne præter mediatorem aliqua alia via quæreretur, adiecit, In Christo Iesu domino nostro. Tanquam diceret: audito quod stipendium peccati sit mors, quid te disponis extollere o humana, non iustitia, sed nomine iustitiæ plane superbia? Quid te disponis extollere, & contrariam morti vitam æternam tanquam debitum stipendium flagitare? ¶ Cui debetur vita æterna, vera iustitia est. Si autem vera iustitia est, ex te non est. Desursum est descendens a patre luminum, vt haberes eam. Si tamen habes eam, profecto accepisti? Quid. n. boni habes quod non accepisti? Quapropter o homo, si accepturus es vitam

Philip. ii.

Ex epistola ad Sixtum presbyterum

D
Roma. i.
Iustitia non est merces, sed mercedem obtinet.
ii. Cor. xi.

Stipendium iustitiæ quare non vita dicitur, sicut peccati mors.

Ex epistola ad Sixtum presbyterum.
E
Iacobi. i.
i. Cor. iiii.

es vitam æternam, iustitiæ quidem stipendium est: sed tibi gratia est, cui gratia est & ipsa iustitia. Tibi enim tanq; debita redderetur, si ex te tibi esset iustitia cui debetur. Nunc vero de plenitudine eius accepimus non solum gratiam, qua nunc iuste in laboribus vsq; in finem viuimus, sed etiam gratiam pro hac gratia, vt in requie postea sine fine viuamus. Ioan. 1.

¶Item lectionis eiusdem breuis & continuata expositio, ab eo vbi dictum est: Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit. vsq; ad id: Gratia autem dei vita æterna, in Christo Iesu domino nostro.

¶Sicut ab illo vno homine, sic ab eodem peccato infantes immunes esse non possunt: nisi ab eius reatu per Christi baptismū resoluatur. Vsq; enim ad legem peccatum in mundo fuit. ¶Nō quia deinceps non fuit, hoc dictum est, sed quia non poterat per legis literam auferri, quod solo poterat spiritu gratiæ. Ne quisquam ergo fides de viribus, non dico volūtatis sed potius vanitatis suę, putaret libero arbitrio legem potuisse sufficere, & gratiam Christi derideret, ideo ait Apostolus. Vsq; enim ad legem peccatū in mūdo fuit. Peccatum autem non deputabatur cum lex non esset.

Ex epistola ad cōsulta Hilarij. Infantes a peccato immunes non sunt nisi per baptismum.

¶Non dixit non erat, sed non deputabatur, quia lex non erat qua arguente demonstraretur siue lex rationis in paruulis, siue lex literæ in populo. Sed regnauit (inquit) mors ab Adam vsq; ad Moysen. ¶Quia lex per Moysen data nō potuit regnum mortis auferre, sed sola Christi gratia abstulit. In quos autem regnauerit vide. Et in eos (inquit) qui non peccauerunt in similitudinem p̄uaricationis Adæ. ¶Regnauit ergo & in eos qui non peccauerūt. Sed cur regnauerit, addit cum ait, in similitudinem p̄uaricationis Adæ. Iste enim est melior intellectus horum verborum: vt cum dixisset, regnauit mors & in eos qui nō peccauerunt, quasi nos moueret quare in eo regnauerit qui non peccauerunt, adderet, in similitudinem præuaricationis Adæ. idest quia inerat in horum mēbris similitudo præuaricationis Adæ. Potest & sic intelligi, Regnauit mors ab Adam vsq; ad Moysen, & in eos qui non in similitudinem præuaricationis Adæ peccauerunt, quia in seipsis cum iam nati essent, nec ratione adhuc vterentur qua ille vtebatur qui peccauit, nec præceptum accepissent quod ille transgressus est: sed solo originali vitio tenerentur obstricti: per quod eos regnū mortis traheret ad condemnationem. Quod regnum mortis in eis tātum non est, qui Christi gratia renati ad eius pertinent regnum. Quoniam mors temporalis quamuis & ipsa de originali delicto propagata sit corpus in eis interimit, animam vero ad pœnas nō trahit. Vbi voluit regnum mortis intelligi, vt anima renouata p̄ gratiā iam non moriatur in gehēna idest a vita dei nō alienetur

Mors temporalis vnde processerit.

Mors tempora/ ls etsi nõ aufer/ tur fidelibus.

nec separatur: temporalis autem mors etiam in his qui Christi morte redimuntur relinquatur interim ad exercitationem fidei, & agones præsentis luctaminis, in quo & martyres certauerunt: absumatur vero & ipsa in renouatione corporis quam resurrectio pollicetur. Ibi enim penitus absorbebitur mors in victoriam: cui modo gratia Christi adimit regnum, ne suorum animas ad pœnas tartari pertrahat. Quod vero adiunxit de Adam, Qui est forma futuri. ¶ Neq; hoc vno modo intelligitur. Aut enim forma Christi econtrario est, vt quemadmodum in illo omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificentur: & quomodo per ipsius inobediẽtia peccatores constituti sunt multi, sic per Christi obedientiam iusti constituantur multi. Aut formam futuri eum dixit, quod ipse influxerit formam mortis posteris suis. Ille tamen est melior intellectus, vt econtrario forma esse credatur, quam multum commendat Apostolus. Deniq; ne omnino ex æquo in hac forma eadem contraria pensarentur, adiungit & dicit. Sed non sicut delictum, ita & donatio. Si enim ob vnius delictum multi mortui sunt, multo magis gratia dei, & donum in

H

gratia vnius hominis Iesu Christi, in multos abundabit.

Plures erunt dãnati q; saluati.

¶ Vt intelligatur non magis multos, cum inqui multo magis sint qui damnabuntur, sed magis abundabit, quia in his qui per Christum redimuntur temporaliter valet forma mortis ex Adã, in æternum autem valebit vitæ forma per Christum. Quãq; ergo

Ex libro secun/ do contra Iuli.

(inquit) Adam futuri forma sit econtrario, plus tamen præstat Christus regeneratis, quam eis nocuerit ille generatis. ¶ Disputamus enim non de quocunq; peccatore, quicunq; peccauit: sed de illo per quem peccatum intrauit in mundum. Vbi si quæratur exemplum imitationis, diabolus inuenitur. Si contagium generationis, Adam. Proinde dicens apostolus. Per vnum hominem

Peccatum quõ per virum & nõ p fœminam in trauit.

peccatum in mundum intrauit. ¶ Peccatum generationis intelligi voluit. Imitationis enim peccatum non per vnum hominem, sed per diabolum intrauit in mundum. Nunquid enim Euam nõ imitantur peccantes? Aut peccatum generis humani non magis

Eccle.xxv.

A

ex ipsa sumpsit initium? A muliere enim initium factum est peccati, & per illam sicut scriptum est, morimur omnes. Cur ergo nõ vis attendere propterea potius apostolum per vnum hominem dixisse peccatum intrauit in mundũ, quia non imitationem sed generationẽ volebat intelligi? Sicut enim a muliere initium peccati fuit, sic initium generationis a viro est. Prior enim vir seminat, vt fœmina pariat. Ideo per vnum hominem peccatum intrauit in mũdum, quia per semen generationis intrauit, quod a viro

Christus solus sine peccato est natus ex fœmina.

incipiens concipit fœmina. Quo more nasci noluit, qui solus sine peccato est natus ex fœmina. In eo quidẽ loco vbi dictũ est, Per vnum hominẽ peccatũ intrauit in mũdũ, & per peccatũ mors, & ait in oẽs homines pertrãsijt: vtrũ peccatũ an mors, an vtrũq; in

omnes homines pertransisse dictum sit, videtur ambiguum. Sed quod horum sit res ipsa tam aperta demonstrat. Nisi si peccatū nō pertransisset, non omnis homo cum lege peccati q̄ in membris nostris est, nasceretur. Si mors non pertransisset, non omnes homines quantum ad istam conditionem mortalium pertinet, moreretur. Quod autem dicit Apostolus In quo omnes peccauerūt. ¶ In quo intelligitur nisi in Adā, in quo eos dicit & mori? Quia non erat iustum sine crimine trāsire supplicium. Quid autē aliud iudicant etiam sequentia verba apostolica? Cū enim dixisset hoc, adiunxit. Vsq; ad legē enim peccatum in mundo fuit. ¶ Id est, quia nec lex potuit auferre peccatum. Peccatum autē nō deputatur, cum lex non esset. Erat ergo, sed nō deputabatur, quia nec ostēdebatur quod deputaretur. Sicut enim alibi dicit, per legē cognitio peccati. Sed regnauit (inquit) mors ab Adam vsq; ad Moysen. ¶ Hoc est quod supra dixerat vsq; ad legem, nō vsq; ad Moysen, non vt deinceps non esse peccatum, sed quia nec lex per Moysen data regnum potuit mortis auferre, quæ non regnat vsq; nisi per peccatum. Regnum porro eius est, vt hominem mortalem in secundam etiam quæ sempiterna est præcipitet mortem. Regnauit autem in quibus? Etiam in his (inquit) qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ qui est forma futuri. ¶ Cuius futuri nisi Christi? Et qualis forma nisi contrario? Quod alibi etiam dicit Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificabuntur. Sicut in illo illud, ita in isto istud. Ipsa est forma: sed hæc forma non ex omni parte conformis est. Vnde hic apostolus secutus adiunxit. Sed non sicut delictum ita & donatio. Si enim ab vnius delictum multi mortui sunt, multo magis gratia dei & donū in gratia vnius hominis Iesu Christi in multos abundabit. ¶ Quid est multo magis abundabit? Quia omnes qui per Christum liberantur, temporaliter propter Adā moriuntur, propter ipsum autem Christum sine fine victuri sunt. Quod vero ait paulo superius, Vsq; ad legem peccatum in mūdo fuit nō originale tantum sed omne peccatum intelligi voluit. Et ideo vsq; ad legem fuit quia nec lex potuit auferre peccatū. Vsq; ad legē quippe dictū est, vtēt ipsam legē sententia ista cocluderet. Quō dictū est in euangelio, Oēs ab Abrahā vsq; ad Dauid, generationes quatuordecim. Nō.n. excepto Dauid, sed ipso etiā cōputato numerus iste cōpletur. Sic lex nō est extra pmissionē. peccati, qđ fuisse est dictū vsq; ad ipsam. Ac p hoc nemo tollit pctm̄ qđ nec lex q̄uis sancta, & iusta, & bona, potuit auferre, nisi ille de quo dictū ē, Ecce agnus dei, ecce q tollit pctā mūdi. Tollit aūt & dimittēdo q̄ facta sunt, vbi & originale cōprehēdit. & adiuuādo ne fiāt, & pducēdo ad vitā vbi fieri oīno nō possunt. Verū est aūt qđ Apl's ait, falsum ergo quod tu dicis. Et quod superius dixisti vigilanter inculcasse apostolum, multo magis gratia dei & donum vnius

Ex eodem.

Rom. v.

C

Vsq; ad legem non exclusiue dicitur.

Matth. i.

Ioan. i.

D

hominis Iesu Christi in plures abundabit: volens intelligi ideo plures dictos, quia peruenit gratia eius ad paruulos, ad quos imitatio primi hominis non pertinet: aut mendosus codex tibi mentitus est, aut ipse mentiris, aut ab aliquo falso siue fallente, aut obliuione deceptus es. Non enim ait Apostolus plures, sed multos. Grecum attende codicem, & inuenies πολλοὺς non πλείους. Dixit ergo multo magis abundasse gratias in multos, non in magis multos, hoc est non in plures, sic iam ostendimus. Quoniam si plures dixisset propter paruulos quos tenet gratia, cum primi hominis nō teneat imitatio, falsum dixisset, & esset similis vobis.

πλείους non πολλοὺς

Ex libro ad cōsulta. Hilarij.

¶ Si enim omnes imitatores Christi post eius incarnationem regeneratis paruulis additis conferantur cum peccatoribus, quos omnes vultis propter arbitrium libertatis ad imitationem primi hominis pertinere ab ipso Adam, vsq; ad finem seculi voluntate peccātis, qui eorum multo plures sint euidēter apparet, vt & vestra falsitate conuincamini. Et non sicut per vnum delictum ita est & donum. Nam iudicium quidem ex vno in commendationem.

¶ Ex vno ergo quo nisi delicto? Quia sequitur. GRAtia autem ex multis delictis in iustificationem. ¶ Dicant isti quomodo ex vno delicto in condemnationem, nisi quia sufficit ad condemnationem etiam vnum originale peccatum, quod in omnes homines pertransiit. Gratia vero ideo ex multis delictis in iustificationem, quia non solum vnum illud soluit quod originaliter trahitur, sed etiam cætera quæ in vnoquoq; homine motu propriæ voluntatis adduntur. ¶ Quicunq; enim ex illo vno multi in seipsis futuri erant, tunc in illo vnus erant. Proinde illud peccatum solius esset, si ex illo nullus exisset. Porro autem in quo erat natura communis, ab eius vitio est nullus immunis. Si ambo qui nondum propria vel bona, vel mala operabantur, rei tamen ex origine nascebātur, laudet misericordiam qui liberatur, nō culpet iudicium qui punitur. Hic si dixerimus, quanto melius ambo liberaretur, nihil nobis conuenientius dicetur quam homo tu quis es qui respondeas deo? Nouit quippe ille quid agat. & quātus numerus esse debeat primitus omnium hominū, deinde sanctorum sicut siderum, sicut angelorum, atq; vt de terrenis loquamur, sicut peccorum, sicut piscium volatilium, sicut arborum & hærbarum, sicut deniq; foliorū, capillorumq; nostrorum. Si enim ob vnius delictum mors regnauit per vnum. ¶ A quo delicto paruuli expiantur per baptismum. Multo magis qui abundantiam gratiæ iustitię accipiunt in vita, regnabunt per vnum Iesum Christum.

Originale peccatum sufficit ad condemnationem.

E

Ex libro ad Bonifacium papā. Originale peccatū cur cōmune,

Dicenti melius esse omnes saluari. qd respondum Rom. ix.

¶ Multo magis vtiq; in vita regnabunt, quia æternæ vitæ regnū erit. Mors autem in eis temporaliter transit, non in æternum transibit. Itaq; sicut per vnius delictum in omnes homines in condēnationem, ita per vnius iustitiam in oēs homines, ad iustificationem vitę. ¶ Adhuc permaneant in vanitate suæ mentis, &

F

Ex lib. cōtra Iulianum. ij.

dicant vnum hominem non propaginem traiecisse, sed exemplū præbuisse peccati. Quomodo ego per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, ⁊ non potius per multa sua delicta, nisi quia etiam si illud vnum sit, tamen idoneum est perducere ad condemnationem, etiam nullis additis cæteris, sicut perducit paruulos morientes qui ex Adam nascuntur si in Christo non renascantur: In eo vero quod tibi videtur duo ista inter se esse contraria, vt omnes eant in condemnationem per Adam, ⁊ omnes in iustificationem per Christum: omnino erras. Nullus enim hominum nisi per Adam trahitur ad damnationem, de qua per lauacrum regenerationis homines liberantur, ⁊ nullus hominum nisi per Christum ab hac condemnatione liberatur. Ideoq; ex vtraq; parte dictum est omnes: quia nemo ad damnationem generationis nisi per istum, nemo ad vitam regenerationis nisi per illū. Ac per hoc nō generalitas vnius partis locum excludit alterius, quia ex his ipsis qui generaliter moriūtur in Adā, quos vult viuificat Christus. Qui proprerea liberare dictus est oēs etiam ipse, quoniam non liberat quēquā nisi ipse: sicut dictus est illuminare omnem hominem, quia nemo illuminat quenq̄; nisi ipse. ¶ Eosdem omnes etiam multos dicit postea adiūgens. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores cōstituti sunt multi, sic ⁊ per vnius hominis obedientiam iusti constituentur multi. Vide quemadmodum commendat vnum ⁊ vnum, idest Adam ⁊ Christum, illum ad condemnationem, istum ad iustificationem, cum tanto post Adam venerit Christus in carne: vt sciamus etiā antiquos iustos qcūq; esse potuerunt, nō nisi p eadē fidem liberatos p quā liberamur ⁊ nos, fidē scilicet incarnationis Christi, quę illis prænuncibatur, sicut ⁊ nobis annūciatur. Ideo hic Christum hominem dicit, cum sit ⁊ deus, ne quis existimet antiquos iustos per deum tantūmodo Christum, idest per verbum qđ erat in principio, non etiā per fidem incarnationis eius, qua ⁊ hō Christus dicitur potuisse liberari. Quod vero adiungit ⁊ dicit. Lex autem subintrauit vt abundaret delictū: Iam nō pertinet ad illud delictum quod trahitur ex Adam, de quo superius dicebat, Mors regnauit per vnum. Legem quippe siue naturalem intelligamus quæ in eorum apparet ætatibus qui iam ratione vti possunt, siue conscriptam quę data est per Moysen, quia nec potuit ipsa viuificare ⁊ liberare a lege peccati ⁊ mortis, quæ tracta est ab Adā, sed magis addidit præuaricationis augmentum. Vbi enim non est lex, nec pręuaricatio. Præuaricata ergo lege q̄ in paradiso data est, nascitur homo ex Adam cum lege peccati ⁊ mortis. de qua dicitur, Video aliam legem in mēbris meis repugnantem legi mentis meę ⁊c. Quæ tamen nisi mala postea consuetudine roboretur, facilius vincitur, nō tamē sine gratia dei. Lege autē alia p̄uaricata quæ est in vsu rationis animæ rationalis in ætate hominis iam

Oēs ire in condemnationem p Adā, ⁊ ī iustificationem per Christum non sunt cōtraria.

Ioan. i.

G

Ex lib. ad consulta Hilarij.

H

Roma. vij.

ratione venientis preuaricatores fiunt omnes peccatores terrę. Preuaricata ergo lege etiā illa quę data est per Moysen, multo amplius abundat delictū. Lex ergo subintrauit vt abūdaret delictū, siue cū hoīes negligunt qđ deus iubet, siue cū de viribus suis p̄sumentes adiutoriū grę nō implorant, & addunt infirmitati supbiā. Cū aūt vocatione diuina intelligūt cui sit igne miscendū, & inuocāt eū in quē credunt recte dicētes, Miserere mei deus secundū magnā misericordiam tuam. & Ego dixi domine miserere mei, sana animā meam quia peccaui tibi. Cum ergo se homo ad illum extenderit & sic ingemuerit, fiet quod sequitur. Vbi autem abundauit delictum superabundauit & gratia. ℂ Et dimittūtur ei peccata multa, quoniam dilexit multum, & diffunditur in corde charitas dei vnde fiat legis plenitudo, non per vires arbitrij quod est in nobis sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Vt quemadmodum regnauit peccatum in mortem, sic & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam per Iesum Christum dominum nostrum. ℂ Modo cum dixisset. vt quemadmodum regnauit peccatum in mortem, & non ait per vnū hominem, aut primum hominem aut p Adam, quia iā dixerat, Lex subintrauit vt abundaret delictū. Quę abundantia non pertinet ad primi hominis propaginem, sed ad conuersationis humanæ præuaricationem. quæ illi vni delicto quo solo obstricti tenentur infantes, iam in maioribus ętatibus ex abundantia iniquitatis adiecta est. Sed quoniam hoc totum etiam quod non pertinet ad illius vnius delicti originem, tamē idonea est soluere gratia saluatoris: ideo cum dixisset, Sic & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam, addidit per Iesum Christum dominum nostrum. Nullius itaq; argumentationes contra hæc apostolica verba impediunt, paruulos a salute quæ est in Christo Iesu domino nostro. ℂ Tanto magis enim pro eis loqui debemus, quanto ipsi pro se loqui non possunt. De qua per vnum hominem pœna, & per vnum hominem gratia, cum locutus fuisset, deinde sacri baptismatis in cruce Christi grande mysterium commendauit eo modo, vt intelligamus nihil aliud esse Christi baptismum, nisi mortis Christi similitudinem: nihil autē aliud mortem Christi crucifixi, nisi remissionis peccati similitudinem. Vt quēadmodum in illo mors vera facta est, sic in nobis vera remissio peccatorum. Et quēadmodū in illo vera resurrectio, sic & in nobis vera iustificatio. Ait igitur. Quid ergo dicemus? permanebimus in pctō vt gratia abundet? ℂ Dixerat enim supius. Vbi enim abundauit peccatum superabundauit & gratia. Et ideo quæstionem sibijpsi proposuit: vtrum propter abundantiam gratię consequēdam in peccato si permanendū. Sed respondit, Absit. Atq; subiecit. Si enim mortui sumus peccato, quō viuemus in eo? ℂ Nihil dici potuit breuius & melius. Quid em̄ nobis gr̄a dei vtilius cōfert in hoc p̄sente seculo maligno, nisi moriamur pctō?

Ps. l.

Ps. xl.

Luc. xix.

Roma. viij.

A

Ex li. Enchirid.

Ex eodem.

B

Ex epistola. ij. ad valenti. de gratia & libero arbi.

Ac p hoc ipsi gratiæ inuenietur ingratus, qui propter illam, vult viuere in peccato per quam morimur peccato. Deinde vt ostenderet mortuos nos esse peccato. An ignoratis (inquit) quoniam quicunq3 baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? ¶ Si ergo hinc ostendimur mortui esse peccato, qui in morte ipsius Christi baptizati sumus profecto & paruuli qui baptizantur in Christo, peccato moriuntur, quia in morte ipsius baptizantur. Nullo autem excepto dictum est. Quicunq3 ergo baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Et ideo dictum est, vt probaretur mortuos nos esse peccato. Cui autem peccato paruuli renascendo moriuntur, nisi quod nascendo traxerunt? Ac per hoc etiam ad ipsos pertinet quod sequitur dicens. Consepulti enim sumus illi per baptismum in mortem, vt quemadmodum surrexit christus a mortuis per gloriam patris: ita & nos in nouitate vite ambulemus &c. Vsq3 dum ait, Qui enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod aut viuit, viuit deo. Ita & vos existimate vos mortuos esse peccato, viuere autem deo in Christo Iesu. ¶ Hic enim probare cœperat non esse nobis permanendum in peccato vt gratia abundet, & dixerat. Si mortui sumus peccato quomodo viuemus in eo? Atq3 vt ostenderet nos mortuos esse peccato, subiecerat. An ignoratis quoniam quicunq3 baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Sic itaq3 locum istum claudit vt cœpit. Mortem quippe Christi sic insinuauit, vt etiam ipsum mortuum diceret esse peccato. Cui peccato, nisi carni in qua erat non peccatū, sed similitudo peccati: & ideo nomine appellata peccati? Batizatis itaq3 in morte Christi in qua non solum maiores, verum etiam & paruuli baptizantur, ait. Sic & vos idest quemadmodum Christus, sic & vos existimate vos mortuos esse peccato, viuere autē deo in christo Iesu. Quicquid igitur gestum est in cruce Christi, in sepultura, in resurrectione tertia die, in ascensione in cœlū, & sessione ad dexterā pr̄is: ita gestū est, vt his rebus nō mystice tm̄ dictis, sed ēt gestis cōfiguraret vita christiana q̄ hic gerit. Nā pp eius crucē dictū ē. Qui aūt Iesu Xp̄i sunt carnē suam crucifixerūt cū passiōibus & cōcupiscentijs. Propter sepulturā. Cōsepulti eīm sumus cū Xp̄o p baptismū in mortē. Propter resurrectionē. Vt queadmodū Christus resurrexit a mortuis p gloriā patris: ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Propter ascensionē in cælū, sessionēq3 ad dexterā patris. Si aūt surrexistis cū Christo q̄ sursum sunt q̄rite, vbi Christus est in dextera dei sedens: q̄ sursum sunt sapite, nō q̄ sup terrā. Mortui eīm estis & vita vr̄a abscondita est cū Xp̄o in deo. Interioris eīm hois nr̄i sacramēto data ē vox illa pertinēs ad mortē aīę nr̄æ significandā: nō solum in psalmo verūetiā in cruce. Deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? Cui voci congruit Apostolus dicēs. Scientes quia vetus homo noster

C

D Christiani vita christi gestis cōfigurari debet.

Gala. v.

Coll. iij.

Ex libro de trini. iiij.

Mat. xxvij.

simul crucifixus est, vt euacuetur corpus peccati, & vltra non ser-
Crucifixio interioris hominis quid sit. uiamus peccato. ¶ Crucifixio quippe interioris hominis poeni
tentiȩ dolores intelliguntur, & continentiȩ quidam salubris cru
ciatus. Per quam mortem mors impietatis perimitur, in qua nos
non reliquit deus. Et ideo per talem crucem euacuatur corpus
peccati, vt iam non exhibeamus membra nostra arma iniquita
tis peccato. Quia & interior homo si vtiqȝ renouatur de die in
Ephe. iiij. diem, profecto vetus est antequam renouetur. Intus nanqȝ agitur
quod idem Apostolus dicit, Exuite vos veterem hominem & in-
duite nouum. Quod ita consequenter exponit. Qua propter depo
nentes mendacium loquimini veritatem. Vbi autem deponitur
mendacium nisi intus, vt habitet in monte sancto dei, qui loqui-
Ex sermone de resurrectione domini. tur veritatem in corde suo. ¶ Qui enim mortuus est peccato,
mortuus est semel: quod autem viuit, viuit deo. Ita & vos existi-
mate vos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem deo in
Christo Iesu. Hoc est sacramentum in quo hi qui baptizantur vitȩ
veteris experiuntur occasum, & nouae exordiuntur ingressum.
Vnde idem dicit. Consepulti ergo illi sumus per baptismum in
mortem: vt quemadmodum resurrexit Christus a mortuis, sic
nos in nouitate vitae ambulemus. Per hoc sacramentum agno-
scamus nos & peccato mortuos esse cum Christo: & iustitiae viue
re in Christo. In cruce dolor est confessorum in sepultura requies
Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xli. absolutorum. In resurrectione vita iustorum. Non ergo regnet
peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desiderijs
Regni peccati prohibitio. eius, neqȝ exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato.
¶ Non ait non sit, sed non regnet, quandiu peccatum necesse est
esse in membris tuis saltem illi regnum auferatur: non fiat quod
iubet. Surgit ira, noli dare irae linguam ad maledicendum, noli
dare irae manum aut pedem, ad feriendū. Nō surgeret ira ista irra
tionabilis, nisi peccatum esset in membris. Sed tolle illi regnum,
non habeat arma vnde contra te pugnet. Discet etiam non surge
re, cum arma non coeperit inuenire. Non exhibeatis membra
vestra arma iniquitatis peccato. Alioquin toti captiui eritis, &
non erit dicere, mente seruio legi dei. Cum enim essetis serui
Ex libro ad Bonifaciū papā. peccati, liberi fuistis iustitiae. ¶ Liberum arbitrium vsque-
Liberum arbitrium in peccatore non omnino perijt. adeo in peccatore non perijt, vt per ipsum peccent maxime om-
nes qui cum delectione peccent, & amore peccati, & eis placet
quod eis libet. Vnde & Apostolus. Cum essetis (inquit) serui
peccati, liberi fuistis iustitiae. Ecce ostenduntur etiam peccato
minime potuisse nisi alia libertate seruire. Liberi ergo a iustitia
non sunt, nisi arbitrio libertatis. Liberi autem a peccato non
fiunt, nisi gratia saluatoris. Propter quod admirabilis doctor
etiam verba ipsa discreuit. Cum enim serui essetis (inquit) pec
cati, liberi fuistis iustitiȩ. Quem ergo tunc fructum habuistis in
his in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est.

Nunc autem liberati a peccato serui autem facti deo, habetis fructum in sanctificationem, finem vero vitam æternam. G

Liber & liberatus differunt.

ℭ Liberos dixit iustitiæ, non liberatos. A peccato autem non liberos, ne sibi hoc tribuerent, sed vigilantissime maluit dicere liberatos, referens hoc ad illam domini sententiam. Si vos filius liberauerit, tunc veri liberi eritis. Sed hęc voluntas quæ libera est in malis quia delectatur malis, ideo libera in bonis non est quia liberata non est. Non potest homo boni aliquid velle, nisi adiuuetur ab eo qui malum non potest velle. Liberos dicimus ad facienda opera pietatis eos, quibus idem dicit Apostolus. Nunc autem liberati a peccato, serui autem facti deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam. Hunc in sanctificationem fructum, qui fructus proculdubio charitas est, atq3 opera eius nullo modo habere possemus a nobis, sed habemus per spiritum sanctum qui datus est nobis. De ipso quippe fructum loquebatur magister deus, quando palmitibus in se manentibus dicebat. Sine me nihil potestis facere. Vnde & ipsam vitam æternam quæ certe merces est operum bonorum, gratiam dei appellat Apostolus.

Ioan. viij.

Bonum velle homo sine dei auxilio nō pōt.

Ioan. xv.

STIpendium (inquit) peccati mors. Gratia autem Dei vita æterna in christo Iesu domino nostro. H

Ex libro Enchi.

ℭ Stipendium pro opere malitiæ debitum redditur, non donatur. Ideo dixit, Stipendium peccati mors, vt mortem peccato non immerito illatam, sed debitam demonstraret. Gratia vero nisi gratis est, gratia non est. Intelligendum est igitur etiam ipsa hominis bona merita, esse dei munera. Quibus cum vita æterna redditur, quid nisi gratia pro gratia redditur.

Gratia pro gratia redditur saluatis.

CAPVT .VII.

N IGNoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore viuit?

ℭ Vsq3 ad eum locum in quo scriptum est. Viuificauit & mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vobis.

Ex lib. q̃stio. lxxiij.

APostolus in hac similitudine, in qua de viro & muliere loquitur, quoniam mulier tenetur lege viri, tria quædam consideranda, mulierem, virum, & legem. Mulierem scilicet subiugatam viro per vinculum legis. Quo vinculo morte viri liberatur, vt cui vult, nubat. Sic enim dicit. A

Mulier enim sub viro, viuo marito iuncta est legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, euacuata est a lege

I. Cor. vij.

Math.v. viri. Igitur viuente viro, vocabitur adultera si fuerit cum viro altero. Si autem mortuus fuerit vir eius liberata est a lege, vt non sit adulteta, si fuerit cum alio viro.

HVcusq; similitudo est. Deinde incipit rem loqui, cui explanandæ ac probandæ similitudinem induxit. In qua etiam re, tria similiter attendenda sunt, homo, peccatum, lex. Tandiu enim dicit esse sub lege hominem, quandiu viuit peccato; quemadmodum mulier tandiu sub lege viri est, quandiu viuit vir. Hoc autem peccatum hic intelligendum est. quod accessit per legem. Quod peccatum dicit supra modum esse, quoniam iam cum appareat esse peccatum, tamen adiuncta præuaricatione cumulatur. Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Et hoc est quod dicitur, Vt fiat supra modum peccator, aut peccatum per mandatum. Quapropter legem quamuis a peccando prohibeat, non tamen sic dicit datam, vt liberaret a peccato, sed vt demonstret peccatum. Cui seruiens anima debet se ad gratiam liberatoris conuertere, vt a peccato liberetur. Per legem enim cognitio peccati. Et alio loco dicit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatus est mortem. Vbi enim non est gratia liberatoris, auget peccandi desiderium prohibitio peccatorum. Quod quidem ad hoc vtile est, vt sentiat anima seipsam non sufficere ad extrahendum se de seruitute peccati, atq; hoc modo detumescente, atq; extincta omni superbia subdatur liberatori suo: synceriterq; homo dicat: Adhæsit anima mea post te. Quod est iam non esse sub lege peccati, sed in lege iustitiæ. Lex peccati autem dicitur, non quia lex ipsa peccatum est, sed quia peccatoribus imponitur. Ideo etiam lex mortis dicitur, quia stipendium peccati mors. Aculeus mortis, peccatum: virtus autem peccati. lex. Peccando enim ad mortem labimur. Vehementius enim peccamus lege prohibente, quam si nulla lege prohiberemur: Accedente autem gratia id ipsum quod lex onero se inferat, iam sine onere ac libentissime implemus. Lex ergo peccati, ac mortis, idest, quæ imposita est peccantibus atq; morientibus, iubet tantu; ne concupiscamus, & tamen concupiscimus. Lex autem spiritus vitæ quæ pertinet ad gratiam, & liberat a lege peccati & mortis, facit vt non concupiscamus & impleamus iussa legis, non iam serui legis per timorem, sed amici per charitatem & serui iustitiæ, vnde illa lex promulgata est. Iustitiæ autem non seruiliter, sed liberaliter seruiendum, idest charitate potius quam timore. Ideoq; verissime dictum est. Legem ergo euacuamus per fidem? Absit. Sed legem statuimus. Hoc enim efficit fides, quod lex iubet. Statuitur ergo lex per fidem. Quæ fides si non sit, iubet tantum lex, &

Roma.iij.

D

Roma.iij.
Eccle.vij.
Prohibitio peccati nisi ad sit gratia auget eius desiderium.

Psal.lxij.
Lex peccati quid sit & quare dicatur

E

Roma.iij.

non implentes iussa reos tenet: vt eos gementes & non valen-tes implere quæ iussa sunt, ad gratiam liberatoris aliquando cõuertat. Cum ergo tria quedam in illa similitudine videamus, mulierem, virum, & legem: & rursum in hac re propter quam similitudo adhibita est tria, animam, peccatum, & lege3: hoc solum hic diuersum est, quod in illa similitudine vir moritur vt nubat mulier cui volet, & a lege viri soluatur: hic autem ipsa anima moritur peccato, vt nubat Christo. Cum autem moritur peccato, moritur etiam legi peccati.

Itaq3(ait) fratres mei & vos mortui estis legi per corpus Christi, vt sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, vt fructificemus deo. Cum enim essemus in carne (inquit) idest carnalibus desideriis obstricti teneremur, passiones peccatorum, quæ per legem sunt, operabantur in membris nostris vt fructum ferrent morti. Nunc autem soluti sumus a lege/mortui ei/in qua detinebamur: ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ.

AVctam concupiscentiam cum lex prohibet, vbi non erat fides, & ad cumulum peccatorum præuaricationis crimen adiectum est, vbi non est lex, nec preuaricatio. Has dicit passiones quæ per legem sunt, operatas in membris nostris, vt fructum ferrent morti. Sub istis passionibus tanquam sub viro dominante agebat anima antequam veniret gratia per fidem. His ergo passionibus moritur qui iam seruit mente legi dei, quamuis ipsæ passiones nondum mortuę sint quandiu carne seruit legi peccati. Restat adhuc ergo aliquid ei, qui est sub gratia, quod enim non vincat, nec captiuum ducat, donec mortificetur totum quod consuetudine praua roboratum est.

Passionibus mori quid est.

Quid ergo dicemus? lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Ego autem viuebam sine lege quondam, Adueniente vero mandato, peccatum reuixit, ego autem mortuus sum. Et inuentum mihi mandatum

Exo.xx. Deut.v.

quod erat in vitam, hoc esse ad mortem. Peccatum enim occasione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum, vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem, vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.

ij. Timo. i.

Quod ergo ait mortuus sum, vult intelligi mortuum me esse cognoui. Quia iam etiam præuaricatione peccat, qui videt per legem quid facere non debeat, & tamen facit. Quod autem ait. Fefellit me peccatum occasione accepta per mandatum: siue quia suasio delectationis ad peccandum vehementior est cum adest prohibitio, siue quia etiam si quid homo fecerit secundum iussa legis, si adhuc non sit fides quæ in gratia est, vult sibi tribuere non deo, & superbiendo plus peccat. Sequitur ergo & dicit.

Nitimur in vetitum.

Scimus autem quia lex spiritalis est, ego autẽ carnalis sum, venundatus sub peccato.

F

¶ Idest peccans precio temporalium voluptatum.

Quod enim operor ignoro. Non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio. Si autem quod nolo illud facio, consentio legi quoniam bona est. Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea bonum. Nam velle adiacet mihi. perficere autẽ bonum non inuenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago. Si autẽ quod nolo illud facio, iam non ego operor illud. sed quod habitat in me peccatum. Inuenio igitur legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in mẽbris meis repugnantẽ legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis.

G

Ideſt non agnoſco in præceptis veritatis vbi eſt vera ſcientia. Secundum hanc locutionem dicit dominus peccatoribus. Non noui vos. Non enim eum aliquid latet, ſed quia peccata non inueniuntur in regulis præceptorum quas habet veritas, ideo ipſa veritas peccatoribus dicit, non noui vos. Sicut enim tenebrę oculis non videndo, ita peccata mente ignorando ſentiuntur. Ex iſta locutione dictum arbitror in pſalmis. Delicta quis intelligit? Imploret ergo auxilium qui ſic poſitus eſt, & nouerit ſuum fuiſſe quod cecidit, non ſuum eſſe quod ſurgit.

Mat. xxv. Quare deus dicit ſe non noſſe peccatores. Pſal. xviij.

Miſer ego homo: quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Igitur ego ipſe mente ſeruio legi dei, carne autem legi peccati.

CAPT. VIII.

H

NIHIL ergo nunc damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui nō ſecundum carnem ambulant, ſed iuxta ſpiritum. Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu, liberauit me a lege peccati & mortis. Quod enī impoſſibile erat legi in quo infirmabatur per carnem.

Ideſt per deſideria carnalia. Ideo enim non implebatur lex, quia ipſius iuſtitiæ nondum erat charitas quæ dilectione teneret interiora mentis, ne ad peccatum delectatione rerum corporalium traheretur. Ergo infirmabatur lex per carnem, ideſt non efficiebat iuſtos deditos carni.

Deus filium ſuum miſit in ſimilitudinē carnis pcī.

¶ Non enim caro peccati erat, quæ non carnali delectatione nata erat. Sed tamen inerat in ea ſimilitudo carnis peccati, quia mortalis caro erat. Mortem autem non meruit Adam niſi peccando. Sed quid fecit deus.

Quare caro Chriſti dicitur eſſe ſimilis carni peccati

De peccato damnauit peccatum in carne.

¶ Ideſt ſuſcipiendo carnem hominis peccatoris, & docendo quēadmodum viueremus, peccatum in ipſa carne damnauit, vt æternorum charitate ſpiritus flagrans, non duceretur captiuus in conſenſionem libidinis.

Vt iuſtitia legis impleretur in nobis, qui non ſecūdum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. A

¶ Itaq; præcepta legis per charitatem impleta sunt, quæ per timorem non poterant.

Qui enim secundum carnem sunt: quæ carnis sunt sapiunt.

Sapere quę sũt carnis. ¶ Idest carnalia pro summis bonis concupiscunt.

Qui autem secundum spiritum, quæ sunt spiritus sentiunt. Prudentia enim carnis mors. Prudentia autem spiritus vita & pax. quia prudentia carnis inimica in deum.

¶ Ipse ostendit cur dixerit inimica, ne quis putaret ex aduerso aliud venire principium. Subiungit enim & dicit.

Inimicum esse deo. Legi enim dei non est subiecta, nec enim potest.

Ergo facere contra legem, hoc est inimicum esse in deum: non quia deo aliquid nocere potest, sed sibi nocet quisquis resistit voluntati dei. Hoc est enim aduersus stimulum calces mittere, vt Paulo Apostolo cum adhuc ecclesiam persequeretur, diuinitus dictum est. Sic autem dictum est, Legi dei non est subiecta, nec enim potest: tanquam si diceretur, Nix non calefaciat, nec enim potest. Quandiu enim nix est, non calefacit: sed resolui potest & feruere vt calefaciat. Sed cum hoc facit, iam nix non est. Sic & prudentia carnis dicitur, cum anima pro magnis bonis temporalia bona concupiscit. Quandiu enim appetitus talis inest animæ, legi dei subiecta esse non potest, idest non potest implere quæ lex iubet. Sed si spiritalia bona desiderare coeperit, & temporalia contemnere, desinet carnis esse prudentia, & spiritui non resistet. Eadem quippe anima cum inferiora appetit, prudentiam carnis habere dicitur: cum superiora, prudentiam spiritus: non quia prudentia carnis substantia est qua induitur anima, vel exuitur, sed ipsius animæ affectio, quæ omnino esse desinet cum se totam ad superna conuerterit.

B — Prudentia carnis quæ sit. — Prudentia carnis vel spiritus quæ sit.

Qui autem in carne sunt deo placere nõ possunt.

¶ Idest qui voluptatibus carnis acquiescunt. Ne quis enim de his dictum non putaret qui de hac vita nondum excesserunt, opportunissime subiunxit.

C Vos autem non estis in carne, sed in spiritu.

¶ Vtiq; in hac vita adhuc constitutis loquitur. In spiritu enim erant. quia in hac fide, & spe, & charitate spiritalium rerum acquiescebant.

Si tamen spiritus dei habitat in vobis. Si quis au-

tem spiritum Christi non habitet, hic non est eius. Si autem Christus habitat in vobis, corpus quidem mortuum, est propter peccatum, spiritus autem vita est, propter iustitiam. Si ergo spiritus eius qui suscitauit Iesum ex mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra, per inhabitantem spiritum eius in vobis.

Hic ꝛ de resurrectione corporis euidentissimus testimonium. His gradibus homine perfecto nulla substantia inuenitur malum. Neq; lex mala est quæ ostendit homini in quibus peccatorum vinculis iaceat, vt per fidem implorato liberatoris auxilio, ꝛ solui, ꝛ erigi, ꝛ firmissime constitui mereatur. In prima ergo actione quæ est ante legem, nulla pugna est cum voluptatibus huius seculi. In secunda quæ sub lege est pugnamus, sed vincimur. In tertia pugnamus ꝛ vincimus. In quarta non pugnamus, sed perfecta ꝛ æterna pace requiescimus. Subiugatur enim nobis quod inferius nostrum est. Quod propterea non subiugabatur, quia superiorem nobis deserueramus deum.

Gradus perfectionis in hoīe.

Primus

Secundus

Tertius

Quartus

D

¶ Item lectionis eiusdem explanatio.

CVM enim essemus in carne (ait Apostolus) passiones peccatorum quæ per legem sunt operabantur in membris nostris vt fructum ferrent morti. ¶ Hic primo, quod non intelligentibus primum ꝛ grande periculum est, videtur Apostolus reprehendere ꝛ culpare legem dei. Dicit aliquis. Absit hoc ab animo qualiscunq; Christiani. Quis hoc vel insanus audeat de Apostolo suspicari? Et tamen fratres mei verba ista male intellecta fomites insaniæ furoris Manichæorum sumministrauerunt. Manichei enim legem dei per Moysen datam dicunt, non a deo datam, ꝛ eam euangelio contrariam esse contendunt. Et quando cum eis agit, in his testimonijs Apostoli Pauli quem non intelligunt, conuincere conantur. Quid dicam catholicos non intelligentes ꝛ non potius negligentes? Non est multum si quis velit esse diligens, post calumnias ab hæretico auditas saltem considerare in codice circūstantiam lectionis. Quod si fecerit, ibi mox inueniet vnde aduersarium loquacem conuincat, vnde hostes legis rebellesq; prosternat. Et si enim tardus est ad intelligenda verba apostoli, manifesta ibi laus expressa est legis Dei. Cum essemus in carne ait, passiones pctōrū quæ per legē sunt. Hic iā Manichæus erigit ceruicē, ꝛ exaltit cornua, impetit te, facit. Ecce (inqt) passiones pctōrū q̄ p legem sunt. Quomodo bona lex est, per quas sunt in nobis pas-

Ex sermone in hanc lectionem.

Manichæorum de lege Moysi error.

B

ſiones peccatorum, ⁊ operantur in membris noſtris, vt fructum ferant morti? Lege, aliquantum progredere, totum audi patiēter, ⁊ ſi non intelligēter. Hoc enim quod ait, Paſſiones peccatorū quę per legem ſunt operabantur in membris noſtris, multum eſt vt intelligas. Sed prius eſto mecum legis laudator, ⁊ tunc fieri merebens intellector. Clauſum cor habes, ⁊ clauem accuſas? Ecce iterim quod non intelleximus paululum ſeponamus, vt ad laudes legis quæ aperta eſt veniamus. Paſſiones (inquit) peccatorum quæ per legem ſunt operabantur in membris noſtris, vt fructum ferrent morti. Nunc ergo ſoluti ſumus a lege mortis, in qua tenebamur, ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, ⁊ non in vetuſtate lrãe.

¶ Adhuc legē vř arguere, culpare, improbare, deteſtari, ſed nō intelligentibus. Vidit hoc ipſe, ſentit ſe non intelligi, ⁊ contra verborum obſcuritatem ſuorum cogitationes hominum commoueri. Senſit quid poſſis contradicere, ⁊ prior hoc voluit dicere, vt tu non inuenias quod poſſis dicere. Quid ergo dicemus (inquit)? Hoc ſequitur. Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit.

¶ Vno verbo legem ſoluit. Legis accuſatorem damnauit. Auctoritatem apoſtoli contra me proferebas o Manichęe? Si Apoſtoli ſequebaris auctoritatem, appende verbum ⁊ cape inde conſiliuꝫ. Audi. Lex peccatum eſt? Abſit. audi abſit. Quid ergo dicemus? Quia dixi paſſiones peccatorum quæ per legem ſunt operabanť in membris noſtris vt fructum ferrent morti, quia dixi, euacuati ſumus a lege mortis in qua detinebamur, quia dixi ſeruiamus in nouitate ſpiritus ⁊ non in vetuſtate literę: Lex peccatum eſt? Abſit vt ſit peccatum. Sed peccatum non cognoui niſi per legē. Nam concupiſcentiam neſciebã niſi lex diceret, non concupiſces.

/ ſoluti.

¶ Iam modo te interrogo Manichęe, reſpōde mihi. Mala eſt lex quæ dicit non concupiſces? Hoc nec luxurioſus mihi ⁊ nequam aliquis reſponderet. Etenim ipſi homines flagitioſi quando reprehenduntur, erubeſcunt, ⁊ quando ſunt inter caſtos laſciuire nō audent. Concupiſcentiam neſciebam niſi lex diceret, non concupiſces. Ibam enim poſt concupiſcentiam meam, ⁊ qua trahebat currebam, eiuſqꝫ illecebras blandas ⁊ ex carnali ſuauitate iocundas magnam felicitatem arbitrabar. Procedit lex dei ⁊ dicit, non cōcupiſces. Ille homo qui putabat magnum bonum eſſe, magnāqꝫ felicitatem exiſtimabat ea quæ poſſet ſuæ concupiſcentiæ nō negare, ſequi qua trahit, audit, non concupiſces, ⁊ cognoſcit eſſe peccatum. Lex dicit, homo audiuit. deo credidit, peccatum ſuum vidit. Quod bonum putabat, malum eſſe cognouit. Voluit frenare concupiſcentiam. non ire poſt eam. Strinxit ſe, conatus eſt, victus eſt. Qui fuit ante ignarus malorum ſuorum, factus eſt doctus, ⁊ quod peius eſt, victus. Cœpit eſſe non ſolum peccator, ſed etiam præuaricator. Peccator enim ⁊ antea erat. Sed antequam legem audiret, peccatorum ſe eſſe neſciebat. Dum audiuit, peccatuꝫ vidit.

Mali nō dicunt legē eſſe malū.

G

Cognitio peccati aggrauat.

Conatus

Conatus est vincere, superatus atq; prostratus est, factus est & legis præuaricator qui fuit ante nescius peccator. Hoc dicit Apostolus, Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.

¶ Minor erat concupiscentia quando ante legem securus peccabas: nunc autem oppositis tibi obijcibus legis, fluuius concupiscentiæ frenatus est, non siccatus. Quæ te ducebat obijcibus nullis, obruit te obijcibus ruptis. Concupiscentia tua minor erat quando tuam mouebat libidinem: omnis est quando transcendit legem. Vis nosse q̃ magna sit? Vide quo erupit. Non concupisces. Non homo dixit, Deus dixit. Sed quid facies o homo? Ideo non vicisti quia de tuo præsumpsisti. Intende ergo nũc verba superiora quæ videbantur obscura. Cum enim essemus in carne. Quid est essemus in carne? Præsumeremus de carne. Non enim qui loquitur Apostolus iam exierat de ista carne, aut eis loquebatur qui iam exierant de ista carne. Nam vtiq; adhuc & qui loquebatur & quibus loquebatur, in carne erant. Quid est ergo cum essemus in carne, nisi cum de carne præsumeremus, hoc est de nobis consideremus? Homini enim dictum est, & de hominibus dictum est. Videbit omnis caro salutare dei. Quid est videbit omnis caro, nisi videbit omnis homo? Ergo cum essemus in carne, idest in concupiscentijs carnis versaremur, ibiq; totam spem nostram tanquam in nobis poneremus, passiones peccatorum quæ per legem sunt operabantur in membris nostris. auctę sunt enim quæ per legem sunt. Prohibendo enim fecerunt legis præuaricatorem: quia ille qui præuaricator est factus, deum non habuit adiutorem. Operabantur ergo in membris nostris vt fructum ferrent. Cui nisi morti? Si damnandus erat peccator, quam spem habet præuaricator? Ergo o homo vicit te cõcupiscentia tua. Vicit quia in malo loco te inuenit. Inuenit te in carne, ideo vicit. Migra de carne tua. Dixi non vt moriaris. Imo audeo dicere, dixi vt moriaris. Si mortui estis cum Christo, quæ sursum sunt quærite. In carne viuens noli esse in carne. Omnis caro fœnum, verbum domini manet in æternum. Dominus fiat refugium tuum, turris fortitudinis a facie inimici. Noli ergo esse in carne. In spiritu esto. Quid est in spiritu esto? In deo spem pone. Nam si posueris in ipso spiritu quo homo es, iterum spiritus tuus in carnem relabitur, quia non dedisti eum illi a quo suspendatur. Non se continet, si non continetur. Noli remanere in te. Transcende, & te in illo pone qui fecit te. Nam si in te spem habueris, accepta lege præuaricator eis. Inueniet te hostis nudum refugio, inuadet te, ne forte rapiat vt leo, & non est qui eruat. Sine lege enim peccatum mortuum est. ¶ Quid est mortuum est? Latet non apparet omnino, tanquam sepultum ignoratur. Adueniente autem mandato peccatum reuixit.

[Margin: H; Esse in carne.; Lucæ.iij.; A; Eccle.xiiij.; Esa.xl.; Iaco.i.; Esse in spiritu.]

K

¶ Quid est reuixit? Apparere cœpit, sentiri cœpit, rebellare aduersus me cœpit. EGO autem mortuus sum. ¶ Quid est mortuus sum? Præuaricator factus sum. Et inuentum est mihi mandatum quod erat in vitam.

B ¶ Videte quia lex laudatur. Qualis enim vita est non concupiscere. O vita dulcis. Dulcis est quasi voluptas concupiscentiæ. Verum est. Nec enim homines sequerentur nisi dulcis esset. Theatrū spectaculum, meretrix lasciua, turpissima cantilena, dulcia sunt ista concupiscentiæ. Dulcia plane, suauia, delectabilia. Sed narrauerunt mihi iniqui delectationes. Suauia sunt. dulcia sunt. delectabilia sunt. Sed audi meliora. Narrauerunt mihi iniusti delectationes, sed non sicut lex tua domine. Felix anima quæ huiusmodi delectationibus oblectatur, vbi turpiditudine nulla inquinatur, & veritatis serenitate purgatur. Quando autem delectat lex dei, & sic delectat vt omnes lasciuæ delectationes vincantur, non sibi arroget istam delectationem. Dominus dabit suauitatem. Quid dicam domine? Da mihi illam suauitatem vel illam, Suauis es domine, & in tua suauitate doce me iustificationes tuas. In tua suauitate doce me, & doces me. Tunc disco vt faciam si in tua suauitate doceas me. Cæterum q̄diu blanditur iniquitas & dulcis est iniquitas, amara est veritas. In tua suauitate doce me. Suauis si veritas, dulcedo condemnatur iniquitatis. Multo est melior & suauior veritas. Sed sanis suauis est panis. Ergo vt eius panem quem laudas cum suauitate, id est cum sanitate manduces, dic illi. Ego dixi domine miserere mei, sana animam meam quia peccaui tibi. Ergo (inquit) Inuentum est mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Erat enim antea sibi ignotus peccator, factus est manifestus præuaricator. Ecce inuentum est illi in mortem quod erat in vitam. Occasione autem accepta peccatum per mandatum fefellit, & per illud occidit. Gladio quem portabas te inimicus occidit. Armis tuis te vicit, armis tuis te interemit. Recipe mandatum. Scito esse arma, non quibus te occidat; sed quibus a te occidat inimicus. Sed noli præsumere de viribus tuis. Vide paruum Dauid contra ingentem Goliam, sed in nomine domini præsumentem. Tu venis (inquit) ad me cum clypeo & lancea, ego in nomine domini omnipotentis. Sic sic, aliter non omnino aliter non prosternitur inimicus. Itaq; lex quidem sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum.

C

D ¶ Nunquid vberius laudari potest? Paulo ante verbo illo quod dixit, Absit defenderat a crimine, nondum laudauerat. Aliud est a crimine obiecto defendere, aliud est debito preconio prędicare. Crimen obiectum fuit, Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? defensio, Absit. Vno verbo defenditur veritas, quia magna est apostoli defendentis auctoritas. Quid diu defendat?

Cōcupiscibilia dulcia sunt iniquis.

Delectationes spiritales dulcis iustis.

Psal. xl.

I. Reg. xvij.

Defendere a crimine non est laudare.

sufficiat. Absit. An vultis (inquit) experimentum eius, accipere qui in me loquitur Christus? Modo autem itaque lex quidem sancta & mandatum sanctum & iustum & bonum. ij.Cor.xij.

QVOD ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. ¶ Quia bonum non est mors. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem. ¶ Mors non est lex, sed peccatum est mors. Iandudum autem dixerat, sine lege peccatum mortuum est. Vbi vos admonueram, quia mortuum dixit, absconditum est, latet, non apparet. Modo videte quam vere ita dictum sit. Peccatum (inquit) vt appareat peccatum. non dixit vt sit, quia erat & quando non apparebat peccatum: Quid est vt appareat peccatum? quia concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces. Non ait concupiscentiam non habebam, sed concupiscentiam nesciebam. Sic etiam hic non ait, vt sit peccatum, sed appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Quam mortem? VT fiat supra modum peccans. aut peccatum per mandatum. ¶ Quare supra modum? Quia iam & præuaricatio. Vbi enim lex non est, nec præuaricatio est. inuentum est, mihi mandatum quod erat ad vitam. ¶ Quid enim tam pertinens ad vitā, quam non concupisces? HOC esse in mortem. E Rom.iiij.
Peccatum enim occasione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit. ¶ Concupiscentiam terruit, non extinxit. Fecit timorem pœnæ, non amorem iustitię. Quid ergo? Quid dubitamus ad hoc datam esse legem vt inueniret se homo? Quādo enim deus non prohibebat a malo latebat, se homo. Vires suas languidas non inuenit, nisi quando legem prohibitionis accepit. SCImus (inquit) quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor non intelligo. Non enim quod volo bonum hoc ago sed quod odi malum, illud facio. ¶ Forte ergo alius est aliquis. Forte tu es. Aut tu es, aut ego sum. Si ergo aliquis nostrum est, ipsum quasi de ipso audiamus, & non irati corrigamus nos. Si autem ipse est: non sic intelligamus quod dixit, Non quod volo ago, sed quod odi illud facio: tanquam vellet esse castus & esset adulter, aut vellet esse misericors & esset crudelis, aut vellet esse pius & esset impius. Sed ad quid? volo non concupiscere, & concupisco. F
Lex (inquit) dixit. Non concupisces. Homo legem audiuit, vitium agnouit: bellum indixit, captiuitatem inuenit. Sed forte aliquis homo non Apostolus. Audiui ipsum Apostolum confitentem nondum ad tantam perfectionem iustitiæ peruenisse, quantum esse in angelis credimus. Quorum angelorum æqualitatem speramus si ad, quod volumus perueniamus. Quid enim aliud nobis promisit dominus in resurrectione vbi ait, In resurrectione mortuorum neq; nubent neq; Mar.xij.

vxores ducent? Non enim incipient mori, sed erunt equales
Paulus angeli angelis domini. Dicit ergo aliquis. Et tu vnde scis quia Paulus
pfectioné non/ Apostolus angeli iustitiam & perfectionem nondum habebat?
dum habebat. Non facio iniuriam Apostolo, quia de apostolo non credo nisi
apostolo. Alium testem non quæro, suspicantem non curo. Dic
mihi sancte apostole, de te ipso loqueris? Dic vbi dixisti, non qd
volo ago, sed quod odi illud facio. Existunt qui dicunt, q alium
nescio quem in te transfiguraueris, laborantem, deficientem, vi-
ctum, captiuum. Tu mihi dic de te, vbi nemo dubitat quia lo-
Philip.iij. queris de te. Fratres (ait Apostolus) ego meipsum nondum arbi-
trior apprehendisse. Et quid facis? Vnum autem. Quę retro ob
litus, in ea quæ ante sunt extentus, secundum intentionem, non-
dum perfectionem. Secundum intentionem sequor ad palmas
supernę vocationis dei in Christo Iesu. Supra iam dixerat, Non
quia iam acceperim aut perfectus sim. Adhuc contradicitur, & di
G citur. Dicebat ista Apostolus, quia nondum peruenerat ad im-
mortalitatem, non quia nondum peruenerat ad iustitiæ perfe-
ctionem. Iam ergo tam iustus erat q; sunt angeli sed nondum
immortalis sicut sunt angeli. Sic inquiunt, sic est prorsus. Mo-
do dixisti, tam erat iustus q; sunt angeli, sed nondum immor-
talis sicut sunt angeli. Ergo perfectionem iustitiæ iam tenebat,
sed sequendo palmam supernam immortalitatis quærebat. Dic
nobis sancte apostole alium aliquem manifestiorem locum, nõ
Paulus confes/ vbi quæris immortalitatem sed vbi confiteris infirmitatem. Et
sus est infirmi/ hic iam susurratur, iam contradicitur. Videor mihi audire quo-
tatem mentis. rundam cogitationes. Et dicitur mihi. Verum est. Noui quid
ij.Cor.iiij. dicturus es, confitetur infirmitatem carnis, non mentis. Naз quis
ignorat vtiq; apostolum corpore fuisse fragilem, fuisse mortaleз
sicut dicit, Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus. Ipsum
audiamus, ne iniuriosi æstimemur. In magnitudine reuelatio-
num mearum (apostolus dicit) ne extollat. Nempe hic agnoscis
apostolum habentem magnitudinem reuelationum, & timenteз
elationis pręcipitium. Vt ergo noueris quia & ipse Apostolus qui
volebat alios saluos facere adhuc curatur, vt noueris quia & ipse
adhuc curatur, si magnipendis ipsius honorem, audi quid ei me
dicus apposuerit ad tumorem. Audi non me, ipsum audi con-
fitentem, vt sentias docentem. Ecce iam possum dicere aposto
H lo Paulo. Ne extollaris sancte apostole? tu ne extollaris adhuc
cauendum est? Quid mihi (inquit) dicis? tu & audi. Audi quid
sum, & noli altum sapere, sed time. Audi quomodo breuis
agnus ingrediatur vbi aries sic periclitatur. In magnitudine, in-
quit, reuelationum mearum ne extollar, datus est mihi stimu-
ij.Cor.xij. lus carnis meæ angelus Satanæ qui me colaphizet. Qualem tu
morem timuit, qui mordacissimum epithema accepit? Iaз er-
go modo dic, quia tanta in illo erat iustitia, quanta est in angelis

sanctis. An forte & angelus sanctus in cœlo ne extollatur accipit stimulum angelum Satanæ a quo colaphizetur? Absit hoc de angelis suspicari. Homines sumus, apostolos sanctos homines agnoscamus, vasa electa, sed adhuc fragilia, adhuc in carne peregrinantes. Ergo quoniam rogauit dominum ter, vt ab illo iste stimulus auferretur, nec exauditus est ad voluntatem, quia exauditus est ad sanitatem, forte non indecenter ipse loquitur vbi dicit, quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. Ergo carnalis Apostolus quando alijs dicebat, Vos qui spirituales estis instruite huiusmodi in spiritu. Sed quid dixit & ipsis spiritualibus qui nondum erant securi, non erant in perfectione cœlesti angelica, nondum in illius patriæ securitate, sed in huius peregrinationis sollicitudine versabantur? Quid eis dixit? Certe spiritales eos vocauit. Vos (inquit) qui spiritales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis intendens teipsum ne & tu tenteris. Ecce quem spiritalem iam appellauit, timuit ille tentationis fragilitatem, vnde possit tentari spiritalis, & si non ex mente, vtique ex carne. Spiritalis enim quia, secundum spiritum viuit, Adhuc autem ex parte mortali carnalis. Idem spiritalis idemque carnalis. Ecce spiritalis. Mente seruio legi dei. Ecce carnalis. Carne autem legi peccati. Idem, ergo ipse & spiritalis & carnalis. Idem plane quandiu hic viuit sic est, noli mirari. Quisquis es qui carnalibus concupiscentijs cedis atque consentis, qui eas vel bonas putas ad explendam libidinis satietatem, vel certe sic vides malas vt eis tamen cedendo consentias, & quo ducunt sequaris, & omnia quæ suggerunt perpetres, totus carnalis es tu. Tu quisquis talis es, totus carnalis es. Si autem & concupiscis quod lex vetat, serues tamen aliud quod item lex iubet, post concupiscentias tuas non eas, ecce mortis contentio, non quod volo ago. Ecce mortis contentio. Scimus quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. Sic Apostolus dicit, Scimus quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. Mente enim spiritalis, corpore autem carnalis. Quando totus spiritalis? Cum seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Modo ergo quando feruet mortis contentio, non quod volo ago, ex parte spiritalis, ex parte carnalis. Ex parte meliori spiritalis. Ex parte inferiori carnalis. Adhuc confligo. nondum vici. Magnum mihi est, non vinci. Etsi concupiscentiæ non consentio, & post concupiscentias meas nō eo, tamen adhuc concupisco. Et vtique etiam in ipsa parte ego sum, non enim alius in mente, & alius in carne. Sed quid? Igitur ipse ego. ¶ Quia ego in mente, ego in carne. Non enim duæ naturæ contrariæ sed ex vtroque vnus homo, quia vnus deus a quo factus est homo. Igitur ipse ego mente seruio lege dei, carne autem legi peccati. ¶ Mente non consentio legi peccati, sed tamen nollem inesset in membris meis vix vlla peccati. Qui

Gala. vi.

Carnalis totus quis est.

B

1. Cor. xv.

ergo nollem, & tamen est, non quod volo ago, quia concupisco & nolo. Non quod volo ago, sed quod odi illud facio. Quid odi? Concupiscere. Odi concupiscere, & tamen ago illud ex carne, non ex mente. Quod odi illud facio. Si autem quod nolo hoc facio, consentio legi quoniam bona est. Quid est hoc, Si quod nolo hoc facio, consentio legi, quoniam bona est? Consentires legi si quod vellet hoc faceres. Hoc facis quod lex odit, quomodo consentis legi? Prorsus si quod nolo hoc facio

C

Quò faciens quod non vult cõsentiat legi. consentio legi quoniam bona est. Non implet legem infirmitas mea, sed legem laudat voluntas mea. Ergo si quod nolo hoc ago, ideo consentio legi quia nolo, non quia ago. Ipsum autem ago. concupiscere est, non concupiscentiæ consentire. Ne aliquis iam

A

in apostolo peccandi sibi quærat exemplum, & det malum exemplum. Non quod volo ago. Quid enim lex dicit, Nõ cõcupisces? Et ego nolo concupiscere, & tamen concupisco. quamuis concupiscentię meæ assensum non præbeam, quamuis post eam nõ eam. Resisto enim, auerto mentem, nego arma, teneo membra, & tamen fit in me quod nolo. Quod non vult & lex, nolo cum lege. Quod non vult, nolo. Ergo consentio legi. Ego sum in carne, ego sum in mente: sed magis ego sum in mente quam in carne. Quia enim ego sum in mente, ego sum in regente. Mens enim regit, caro regitur. Et magis sum ego in eo quod rego quã in eo quod regor. Quia ergo magis ego in mente. NVNC autem iam ego non operor illud. ¶ Quid est nunc iam? Iam redemptus qui fui ante sub peccato venundatus, iam accepta gratia Saluatoris vt mente condelecter legi dei, non ego operor illud. Sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat

D

in me. ¶ Iterum ergo in me. audi quod sequitur, Hoc est in carne mea, bonum. ¶ Iandudum dixeras, quod operor ignoro. Si

Ignorat quis quod non approbat. ignoras, quomodo scis? Qđ em̃ operor ignoro. Dixi ignoro, nõ approbo, non accipio, non mihi placet, non consentio, non laudo. Non enim & Christus eos ignorabat qbus dicturus est, nõ noui vos. Prorsus etiã hic hoc intelligo: qđ em̃ operor ignoro, qa nõ

Matt. xxv.

facio ignoro. Nõ enim ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum. Ideo ignoro, quia nõ ego facio, sicut dictũ est de

.ij. Cor. v.

domino. Eum qui nõ nouerat peccatũ. Quid est non nouerat? Ergo nõ nouerat qđ puniebat. Si nõ nouerat qđ puniebat, iniuste. Quia vero iuste puniebat, nouerat qđ puniebat. & tamẽ peccatũ nõ nouerat, qa pct̃m nõ fecerat. Nũc autẽ recepta iã grã nõ ego operor illud, libera est mens, caro autem captiua. Non ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum. Scio enim quia nõ habitat in me, hoc est in carne mea, bonum VELLE enim adiacet mihi, perficere autem bonum non adiacet. ¶ Adiacet

Facere & perficere. velle, pficere non adiacet. Nõ dixit facere, sed perficere. Nõ enim nihil facit. Rebellat concupiscentia, & non consentit: delectat

vxor aliena, & non annuit: mentem auertit, in secretarium men
tis intrat: videt foris strepentem concupiscentiam, profert in ea
sententiam, mundat concupiscentiam. Condelector enim legi
dei. ¶ Non de me sed de gratia dei, Tu concupiscentia in carne
tumultuaris, mentem tibi non subdis. In deo sperabo, non time B
bo quod faciat mihi caro. Sicut nec aliena, ita nec mea. Qui ergo ps. lv.
in se hęc agit nihil facit? Multum facit, magnum est quod facit,
sed tamen non perficit. Quid est enim perficere? vbi est mors cō
tentio tua? Inuenio ergo legē mihi volenti facere bonum. ¶ Bo-
num inuenio legem. Bonum est lex. Bonum aliquid ex lex. vnde
probo? Quia implere volo. Inuenio ergo legem mihi volenti fa
cere bonum, quoniam mihi adiacet malum. Et hoc mihi. Non
enim caro non mea, aut de alia substantia caro, aut de alio prin
cipio caro, aut anima ex deo & caro de gente tenebrarum. Ab-
sit, languor repugnat sanitati. Semiuiuus iacet in via: quoniam
malum mihi adiacet. Quod malum? Cōdelector enim legi dei
secundum interiorem hominem: video aliam legem in mem
bris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducen
tem in lege peccati quæ est in membris meis. ¶ Captiuum, sed F
ex carne. Captiuum, sed ex parte. Nam mens repugnat, & conde
lectatur legi dei. Sic enim intelligere debemus. sic de seipso. Apo
stolus loquitur. Iam ergo si mens non consentit peccato titillāti,
suggerenti, blandienti: si mens non consentit, quoniam habet
alias interius delectationes suas, delectationibus carnis nulla ex
parte conferendas: si ergo non consentit, & est in me quiddam
mortuum & quiddam viuum, mors contendit, mens nō consen
tit. Mors adhuc cōtendit, mens nō consentit. Nunquid ipsa mors
non est in te? Nunquid illud quod mortuū est non pertinet ad te? Alia litera hz
Quid inde sperandum est? Miser ego homo. ¶ Et si non in mē- infœlix &c.
te, tamen in carne miser homo. Non enim in mente homo, & Ephes. v.
in carne nō homo. Quis enim vnq̄ carnem suam odio habuit?
Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Mortem quō de
¶ Quid est hoc fratres? Quasi carere vult corpore. Quid festinas siderет apl's.
si tantum ibi est intentio tua vt corpore careas? Mors quandoq̧
ventura est, & te a corpore isto mortis dies adueniens vltimus p
culdubio liberabit. Quid est pro magno quod gemis? quid est qđ
dicis, quis me liberabit? Mortalis loqueris, moriturus loqueris.
Separatio mortis a carne quandoq̧ ventura est. Propter breuita-
tem vitę nō longe est. Propter quotidianos casus quādo fit nescis.
Ergo siue festines siue tardes, omnis vita humana breuis est. Vita humana
Quid pro magno gemis & dicis, quis me liberabit de corpore breuis.
mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrū. Pagani quomō
Pagani non habent gratiam dei per Iesum Christum dominum nō liberantur
nostrum, non moriuntur? num quandoq̧ in vltimo suo a car de corpore.
ne soluuntur? non illo die a corpore mortis huius liberabuntur? C

Tu quid es quod pro magno gratiæ dei vis tribuere, quia de cor pore mortis huius liberaris? Respondet tibi Apostolus (si sensum eius cepimus, immo quia domino adiuuante sine dubio cepimus) Respondet tibi & dicit, Scio quid loquar. Paganos dicis liberari a corpore mortis huius, quia veniet dies vltimus vitæ huius: & soluuntur ad tempus a corpore mortis huius. Veniet dies quando omnes qui sunt in monumentis audient vocem eius, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ. Ecce liberati a corpore mortis huius. Qui mala fecerunt, in resurrectionem iudicij. Ecce redierunt ad corpora mortis huius. Corpus mortis huius redit ad impium, nec inde aliquando soluetur. Tunc non erit vita æterna, sed mors æterna, quia pœna æterna. Tu autem Christiane roga quantum potes, exclama & dic, Miser ergo homo, quis me liberabit a corpore mortis huius? Respondeatur tibi, Securus efficeris non de te, sed de domino tuo: securus efficeris non de pignore tuo, Spera cum Christo regnum Christi, iā pignus tenens sanguinem Christi. Dic dic, quis me liberabit de corpore mortis huius, vt respondeatur tibi, gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Non enim sic liberaberis de corpore mortis huius vt hoc corpus non habeas. Habebis, sed iam non mortis huius. Ipsum erit, sed non ipsum erit. Ipsum erit, quia ipsa caro erit. Non ipsum erit, quia mortale non erit. Sic sic liberaberis a corpore mortis huius, vt mortale hoc induat immortalitatem, & corruptibile hoc induat incorruptionē. A quo? per quem? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum.

Ioan. v.

H

Pignus saluationis.

¶ Quia per vnum hominem mors, & per vnum hominem resurrectio mortuorum. Sicut in Adam omnes moriuntur. Inde est quod gemis. In Adam omnes moriuntur. Inde est quod gemis. Inde est quod cum morte confligis. Inde est corpus mortis huius. Sed sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabūtur. Viuificatus accepto corpore immortali vbi dicas, vbi est mors contentio tua? liberatus eris a corpore mortis huius, nō tamen virtute tua, sed gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Itē ex sermone primo. ¶ Vita iusti in isto corpore adhuc bellum est, nondum triumphus. Huius autem belli aliquando erit triumphus: ideo Apostolus dixit vocem belli & vocem triumphi: Voces belli modo audiuimus. Non enim quod volo ago, sed quod odi illud facio. Si autem quod nolo hoc facio, consentio legi quoniam bona est. Velle adiacet mihi perficere bonum non inuenio. Video aliam legem in mēbris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in legem peccati quæ est in membris meis. Quando audis repugnantem, quādo audis captiuitatem, bellum non agnoscis? Vox ergo triumphi nondum est. Sed quando futura est, docet te idem Apostolus dicens, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionē, & mor

I. Cor. xv.

Vita iusti bellū est, nō triūphus

A

I. Cor. xv.

tale hoc indueret immortalitatem. Cum autem incorruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, vbi est vox triumphi, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Dicant triumphantes, vbi est mors contentio tua? Dicemus ergo, dicemus quandoque, & ipsum quandoque non erit longe. Non enim tantum remanet seculo, quantum iam exemptum est. Ergo semper pugnandum est. quia ipsa concupiscentia cum qua nati sumus, finiri non potest quandiu viuimus. Quotidie minui potest, finiri non potest. Per illam dictum est hoc nostrum corpus mortis. De ipsa dicit Apostolus, Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem. video enim aliam legem in membris meis repugnantem legi mētis meæ, & captiuitatem me in legem peccati quæ est in membris meis.

Mundus non tādiu durabit qđiu durauit.

B

¶ Tunc nata est hæc lex, quando contempta & transgressa est prima lex. Quæ est prima lex? Quam in paradiso accepit primus homo. Nonne nudi erant & non confundabantur? Quare nudi & non confundabantur, nisi quia nondum erat lex in membris repugnans legi mentis? Fecit homo factum puniēdum, & inuenit motum pudendum. Manducauerunt contra interdictum, & aperti sunt oculi eorum. Quid enim, prius in paradiso clausis vel cæcis oculis oberrabant? Absit. Nam vnde Adā nomina posuit volatilibus & bestijs, quando ad eum cuncta animalia adducta sunt? Quibus nomina imponebat, si nō videbat? Deinde dictum est, Vidit mulier lignum quia placeret oculis ad videndum. Ergo oculos apertos habebant, & nudi erant, & non confundebantur. Aperti sunt autem oculi eorum ad aliquid quod nunquam senserunt, quod in motu sui corporis nunquam expauerant. Aperti sunt ad intuendum, non ad videndum. Curauerūt tegendum, consuerunt, inquit, folia ficulnea, & fecerunt sibi succinctoria. Quod texerunt ibi senserunt. Ecce vnde trahitur originale peccatū.

Nuditas quā non peperit protoplastis ante peccatū ruborē.

Genesi .iij.

Vidit Adam nuditatem sine rubore

Ibidem.

Intueri & videre.

Originale peccatū vñ trahitur.

C

Ecce vnde nemo sine peccato nascitur. Ecce propter quod dominus non sic concipi voluit, quem virgo concepit. Soluit illud qui venit sine illo: voluit illud qui nō venit ex illo. Vnde vnus & vnus. Vnus ad mortem, vnus ad vitam. Homo primus ad mortem, homo secundus ad vitam. Sed quare ad mortem ille homo? Quia tantum homo. Quare ad vitā iste homo? Quia deus & homo. Non ergo quod vult, agit Apostolus, quia vult non concupiscere, & tamen concupiscit. Ideo non quod vult agit. Non quia illa mala concupiscentia trahebat apostolum ad fornicationem & adulteria. Absit. Non ascendant tales cogitationes in cor nostrum. Luctabatur non subiugabatur. Sed quia nolebat nec hoc habere contra quod luctaretur, ideo dicebat, non qđ volo ago. Concupiscere nolo & concupisco. Non ergo quod volo ago. Constituit tibi ante oculos pugnam suam, ne timeres tuam. Si eñ hoc nō dixisset beatus apostolus, qñ videres concupiscētiā

Apostolus luctans non subiugabatur.

Quare apls nobis pponere rebellionem suę carnis.

moueri in membris tuis, cui tu non consentires, tamen cum eam moueri videres forsitan de te desperares, & diceres, si ad eum pertinerem, sic non mouerer. Vide Apostolum pugnantem, & noli te facere desperantem. Non quod volo ago, sed quod odi malum hoc facio. ¶ Quia concupisco. Quod ergo bonum ago? Quia concupiscentię malę non consentio. Ago bonum, & non perficio bonum. Et concupiscentia hostis mea agit malum, & non perficit malum. Quomodo ago bonum, & non perficio bonum? Ago bonum cum malę concupiscentię non consentio, sed non perficio bonum, vt omnino non concupiscam. Rursus ergo & hostis mea quomodo agit malum, & non perficit malum? Agit malum, quia mouet desiderium malum. Non perficit malum, quia me non trahit ad malum. Et in isto bello est tota vita sanctorum. Ideo iste miles, & quodammodo in isto bello exercitatissimus, tam exercitatus vt esset & dux, cum laboraret contra hostem in hoc bello & diceret, miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius, gementi subuentum est. Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum.

D Agere bonum & perficere. Agere malum & perficere.

¶ Liberabit te a lege mortis huius, idest a corpore mortis huius, gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, quando corpus habebis vbi nulla concupiscentia remanebit, cum mortale hoc induerit immortalitatem, & corruptibile hoc induerit incorruptionem. Et dicetur morti. Vbi est contentio tua? Et non erit. Et vbi est mors aculeus tuus? Nusquam erit. Modo quid? audi. Igitur ipse ego mente seruio legi dei, carne autem legi peccati. ¶ Mente seruio legi dei, non consentiendo: carne autem legi peccati, concupiscendo. Et mente legi dei, & carne legi peccati. Et hac delector, & ibi concupisco, sed non vincor. Titillat, insidiatur, pulsat, trahere conatur. Miser ego homo, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Nolo semper vincere, sed aliquando cupio ad pacem venire. Quantum ergo in votis nostris, in voluntate nostra, in oratione nostra, quando dicimus, Ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo: hoc vtique cupimus, vt nec ipsa mala desideria existant de carne nostra. Sed quandiu hic viuimus, efficere non valemus. Propter hoc ait, Perficere autem bonum non inuenio. Facere (inquit) inuenio, non consentire malo desiderio. Perficere non inuenio, non habere malum desiderium. Restat ergo in hac pugna vt mente non consentiente malis concupiscentijs, seruias legi dei. Carne autem concupiscentiæ sed te non seruiente, seruias legi peccati. Agit caro desideria sua, age tu tua, non opprimuntur, non extinguuntur a te desideria eius, non extinguat tua, vt in certamine labores, non victus trahatis. Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Iesu. ¶ Et si habent desideria carnis quibus non consentiunt, & si lex in membris eorum repu-

E Matth. vi.

Alibi. Nihil ergo códénatióis.

gnat legi mentis eorum, & captiuare vult mentem: tamen quia per gratiam baptismatis & lauacrum regenerationis solutus est & ipse reatus cum quo eras natus, & quicquid antea consensisti malę concupiscentię, siue quolibet flagitio, siue quolibet facinore, siue qualibet mala cogitatione, siue qualibet mala locutione, omnia deleta sunt in illo fonte quo seruus intrasti, vñ liber existi. Quia ergo hæc ita sunt, nulla ergo nunc condemnatio his qui sunt in Christo Iesu. Nulla est nunc antea fuit: Ex vno omnes in condẽnationem. Hoc malum fecerat generatio, sed hoc bonum fecit regeneratio. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberabit te a lege peccati & mortis. ¶ Inest in membris, sed reum te non facit. Liberatus es ab illo, liber pugna, sed vide ne vincaris, & iterum fias seruus. Laboras pugnando, sed lætaberis triumphando. Ergo ne putetis propter hoc quasi duas ex diuersis principijs esse naturas, sicut insaniunt Manichæi, q̄ quasi non sit caro ex deo. Falsum est: vtrunq; ex deo est: sed natura humana ista in semetipso meruit de peccato. Ergo languor est: sanatur, & non est. Discordia modo quæ est in spiritu & carne, pro concordia laborat. Spiritus ideo laborat, vt caro cum illo concordet. Quemadmodum si in vna domo litem inter se habeant vir & vxor, ad hoc debet laborare vir vt domet vxorem, domata vxor subiugetur viro, subiugata vxore viro fiat pax in domo. Cum autem dixisset, Lex autem spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit te a lege peccati & mortis, proposuit nobis intelligendas ipsas leges. Intuemini eas & discernite. Satis vobis necessaria est ista discretio. Lex (inquit) spiritus vitæ. Ecce vna lex. Liberauit te a lege peccati & mortis. Ecce altera lex. Et sequitur, QVOD enim impossibile erat legis in quo infirmabatur per carnem.

Pcā vniuersa baptismo soluuntur.

F

Error Manichæorū de aīa & corpore hoīs

¶ Ecce tertia lex. Inquiramus & domino adiuuante videamus de lege illa bona quid dixit, Lex spiritus vitæ liberauit te a lege peccati & mortis. Istam nō dixit inualidam fuisse ad efficiendum. Liberauit (inquit) te spiritus vitæ a lege peccati & mortis. Lex illa bona liberauit te ab ista lege mali. Lex enim mala quę est? Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis. Quare & ipsa lex dicta est? Recte omnino. Admodum enim legitime factum est, vt homo qui noluit obedire domino suo, non ei seruiret caro ipsius. Supra te dominus tuus, infra te caro tua: Serui meliori, vt seruiat tibi inferior. Contempsisti superiorem, torqueris ab inferiore. Ista est ergo lex peccati. Ipsa est & mortis. Per peccatum enim mors. Qua die manducaueritis, morte moriemini. Lex enim spiritus vitæ quomodo te liberauit? Primum indulgentiam omnium peccatorum dedit. Ipsa est enim lex de qua in psalmo dicit deo, Et de lege tua miserere mei, Lex misericordię, lex fidei, non factorum. Quæ

G

Lex pcāi q̄ est: & quare dicta est lex.

Gene. 2. a

H

Ps. cxviij.

est ergo lex factorum? Iam audistis legem fidei bonam: lex spiritus vitae liberauit te a lege peccati & mortis. Audistis & aliam legem peccati & mortis. Quod enim impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem. ¶ Haec ergo lex tertio loco quae nominata est, nescio quid quasi non implet. Lex autem spiritus vitae impleuit, quia te de lege peccati & mortis liberauit. Lex itaque ista quae loco tertio nominata est, ipsa est lex quae data est populo per Moysen in monte Sina. Ipsa dicitur lex factorum. Ipsa minari nouit non subuenire, iubere nouit non iuuare. Ipsa est quae dixit, non concupisces. Vnde dicit Apostolus, Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces. Et quid mihi profuit quia lex dixit non concupisces? Occasione accepta peccatum per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Prohibitus sum concupiscere, nec impleui iussa, sed victus sum. Ante legem fui peccator, accepta lege factus sum praeuaricator. Itaque inquit, Lex quidem sancta. Bona est ergo & ista lex. Quia & ipsam reprehendunt Manichei, quomodo carnem. De illa dicit apostolus, Itaque lex quidem sancta & mandatum sanctum & iustum & bonum. Quod enim bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem. Apostoli verba sunt. Videte & attendite. Itaque lex quidem sancta. Quid tam sanctum quam non concupisces? Non esset mala legis praeuaricatio, nisi ipsa esset bona. Si enim non esset bona, non esset malum praeuaricari rem malam. Quia vero malum est eam praeuaricari, ergo bona est. Quid tam bonum quam non concupisces? Lex ergo sancta & mandatum sanctum & iustum & bonum. ¶ Quomodo satiat? quomodo inculcat? quasi contra calumniatores clamat? Quid dicis Manichaee? Lex quae data est per Moysen, mala est? Mala est dicunt. O portenta, o frontem. Tu ne dixisti semel mala? Audi Apostolum dicentem, Lex quidem sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum. Taces aliquando? Quod ergo bonum est (inquit) mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. ¶ Et hic per bonum sic reum accusat, vt a laude legis non recedat. Per bonum (inquit) mihi operatum est mortem. Per quod bonum? Mandatum. Per quod bonum? legem. Quomodo operatum est mortem? Vt appareat peccatum, & fiat supra modum peccatum delinquendo per mandatum. ¶ Ideo super modum. Quando delinquebat sine mandato, minus erat. Quando delinquit per mandatum, excedit modum. Quando enim non prohibetur quis, putat quia bene facit. Prohibitus incipit nolle facere, vincitur, trahitur, subiugatur. Iam restat illi gratiam inuocare, quia non potuit legem seruare. Ac pro hoc lex illa de qua dictum est, Lex enim spiritus vitae liberauit te a lege peccati & mortis, lex est fidei, lex est spiritus, lex est gratiae,

Marginalia: Lex factorum. Rom. vij. — Ibidem. — A — Rom. vij. — Peccans contra mandatum super modum peccat — B

lex est misericordię. Illa vero lex peccati & mortis nō est lex dei, sed peccati & mortis. Illa altera de qua dicit Apostolus, Lex sancta & mandatum sanctum & iustū & bonū, lex est dei, sed factorum lex operum. Operum lex quæ iubet non iuuat: lex quę tibi ostendit, non tollit tibi peccatum. Ab alia lege tibi ostendatur peccatū, ab alia tollatur. Quod enim impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem. ¶ Rebellabat enim caro tua, subiugabat te caro tua. Audiebat legem, & plus incitabat concupiscentiā tuam. Infirmabatur ergo lex literę per carnem, ac per hoc impossibile erat legi literæ liberare a lege peccati mortis. Misit deus filium suum in similitudinem carnis peccati. ¶ Non in carne peccati. In carne quidem, sed non in carne peccati. Cætera ergo omnis hominum caro peccati, sola illius non caro peccati, quia non eum mater concupiscentia, sed gratia concepit tamen habens similitudinem carnis peccati. Vnde & nutriri & esurire, & sitire, & dormire, & fatigari, & mori potuit. In similitudinem carnis peccati misit deus filium suum. Et de peccato damnauit peccatum in carne. ¶ De quo peccato? Quod peccatum? De peccato damnauit peccatum in carne. Vt iustitia legis impleatur in nobis. ¶ Iā illa iustitia quæ iubetur impleatur in nobis per spiritum, qui adiuuat: idest lex literæ impleatur in nobis per spiritum vitę. Qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. ¶ De quo ergo peccato dominus quod peccatum damnauit video. Video quidem quod peccatum damnauit, video prorsus. Ecce agnus dei, Ecce qui tollit peccatum mundi. Quod peccatum? Omne peccatum, omne nostrum peccatum damnauit. Sed de quo peccato? Ipse non habebat peccatum. De illo dictum est, Qui peccatū non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Nullum prorsus nec trahēdo, nec addendo, nullum peccatum habuit, nec originis nec propriæ iniquitatis. Origin em virgo demonstrat, conuersatio vero eius sancta satis ostendit nihil eū fecisse vnde dignus esset morte. Ideo ait, Ecce venit princeps huius mundi (diabolum significans) & in me nihil inuenit. Non inueniet quare me occidat princeps mortis. Et quare ergo morieris? Sed vt sciant omnes, quia voluntatem patris mei facio, eamus hinc. Et perrexit ad passionem mortis, mortem voluntariam non necessitatis sed arbitrij. Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam, & iterum sumo eam. Si miraris potestatem, intellige maiestatem: vt deus loquitur, Christus loquitur. De quo ergo peccato damnauit peccatum? Alio loco vide quid dicat Apostolus. Pro Christo ergo legatione fungimur tanquam deo hortante per nos obsecramus pro Christo, idest tanquam Christus vos obsecret, pro illo vos obsecramus reconciliari deo. Et sequitur. Eum qui non nouerat peccatum. Deus cui vos obsecramus reconciliari, eum qui nō

Vbi impossibile erat legi.

Caro Christi in quo habuit similitudinem carnis peccati.

C

Io an. i.

Christus prorsus nullum habuit peccatum.

i. Pet. ij.

Ioan. xiiij.

Ibidem.

Ioan. x.

D

nouerat peccatum, idest Christum deum, eum Christum qui non nouerat peccatum, peccatum pro nobis fecit, vt nos simus iustitia dei in ipso. Nunquid hic potest intelligi peccatum Iudę, peccatum Iudæorum, peccatum cuiuscunq; alterius hominis, cum audias, Eum qui nouerat peccatum, peccatum pro nobis fecit?

Christus p nobis q̃uo intelligitur factus peccatum.

Quis quem? Deus Christum. Deus Christum fecit pro nobis peccatum. Non dixit fecit pro nobis peccantem, sed fecit eum peccatum. Si nefas est dicere peccasse Christum, quis ferat peccatum esse Christum? Et tamen non possumus Apostolo contradicere. Non ei possumus dicere: quid est quod loqueris? Si enim hoc apostolo dixerimus, ipsi Christo dicimus. Ait enim alio loco, An vultis experimentum eius accipere qui in me loquitur Christus? Quid igitur est? Intendat charitas vestra magnum altumq; mysterium, fœlices eritis si intellectum dilexeritis, & ad dilectum perueneritis. Prorsus prorsus Christus dominus noster, Iesus Saluator noster, redemptor noster peccatum factus est, vt nos essemus iustitia dei in ipso. Quomodo? Audite legem, Qui nouerunt sciunt quod dico, & qui non nouerunt, legant vel audiant. In lege peccata vocabantur etiam sacrificia quæ pro peccatis offerebantur. Habes cum victima pro peccato adduceretur: dicit lex, Ponant manus suas sacerdotes super peccatum: idest super victimam pro peccato. Et quod est aliud q̃; Christus sacrificium pro peccato? Sicut & Christus (inquit) dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis. Ecce de quo peccato damnauit peccatum. De sacrificio quod factus est pro peccatis, inde damnauit peccatum. Ipsa est lex spiritus vitæ quæ liberauit te a lege peccati & mortis. Quia lex illa altera, lex literæ, lex iubens, bona est quidem, mandatum sanctum, iustum, & bonum: sed infirmabatur per carnem, & quod iubebat in nobis impleri non poterat. Alia ergo lex vt dicere cœperam tibi ostendat peccatum, alia tollat. Ostendat peccatum lex literæ, tollat peccatum lex gratię. Igitur ipse ego mente seruio legi dei, carne autem legi peccati.

ij.Cor.xiij.

E

Sacrificia vocãtur in lege pc̃a.

Ephes.v.

F

Rom.vij.

¶ In qua conclusione demonstrauit Apostolus ad hoc se dixisse quæ supra dixerat, Iam non ego operor illud, sed quod in me habitat peccatum, quia non mente operabatur consentiendo, sed carne concupiscendo. Hoc enim peccati nomine appellat vnde oriuntur cuncta peccata, idest ex carnali concupiscentia. Quicquid enim est peccatorum in dictis, in cogitationibus, in factis, non exoriuntur nisi mala cupiditate, non exoriuntur nisi ex illicita cogitatione. Huic ergo illicitæ delectationi si resistamus, si non consentiamus, si non velut arma ministremus, non regnat peccatum in nostro mortali corpore. Peccatum enim ante regnum perdit, & sic perit. In hac ergo vita quantum ad sanctos attinet regnum perdit, in alio perit. Hic enim regnum per-

Peccata vnde oriantur.

dit quando post concupiscentias nostras non imus. Ibi autem perit quando dicetur, vbi est mors contentio tua? Ergo cum dixisset Apostolus, Mente seruio legi dei, carne autem legi peccati, non dando membra committendis peccatis, sed tantum concupiscendo, nec tamen illicitę concupiscentię mandando, subiecit & ait. Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Iesu. Alibi. Nihil ergo cōdēnatiōis.

¶ His qui sunt in carne condēnatio est: his qui sunt in Christo Iesu, nulla condemnatio est. Ne putares hoc postea futurum, ideo addidit nunc. Postea illud expecta, vt ne concupiscentia sit in te contra quam contendas, quia nec ipsa erit. Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Iesu. Non sint solliciti quod videtur adhuc esse lex in membris repugnans legi mentis. Nulla enim condemnatio est nunc. Sed quibus? qui sunt in Christo Iesu. Et vbi est illa de qua dicebat paulo ante, Vi deo aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę, & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis? Sed me dicebat ex carne non ex mente. Vbi est ergo illa lex, si nulla condemnatio est his qui sunt in Christo Iesu? Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu. Lex enim illa non in monte Sina per literam, lex enim non illa in vetustate literę: sed lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit te a lege peccati & mortis. Vt enim condelecteris legi dei secundum interiorem hominem, vnde haberes, nisi lex spiritus vitę in Christo Iesu liberaret te a lege peccati & mortis? Ideo o mens humana ne tibi tribuas quod non consentis desiderijs carnis, quod lex peccati non te de arce deponit. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit te a lege peccati & mortis. Quod enim impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem. ¶ Lex enim iubebat & non implebat. quia caro vbi non erat gratia, inuictissime resistebat. Et lex infirmabatur per carnem, quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. Quomodo mihi ergo lex opitularetur iubens per literam & non dans gratiam? Infirmabatur itaque per carnem. Deus misit filium suū in similitudinem carnis peccati.

¶ Idest vt esset caro, vera caro. Et vnde similitudo carnis peccati? Quia de peccato vtique mors est in omni carne peccati, de qua dicit Apostolus, Vt euacuaretur corpus peccati. Quia ergo mors est in omni carne peccati, sed vtrunque ibi est & mors & peccatum: in similitudinem carnis peccati mors erat, sed peccatum non erat. Prorsus quod fecit de tributo, hoc fecit de morte. Tributum non debitum persoluebat: sic persoluit & mortem. Non debebat & persoluebat. Ille nisi indebitum redderet, nunquam a debito liberaret. Et de peccato damnauit in carne peccatum. Ro. vi. Vt destruatur corpus. Christus indebitū dando debitū liberauit.

¶ Quomodo ergo non habebat peccatum, si de peccato damnauit peccatum? Peccatum vocabatur in lege sacrificium pro peccato. Tale peccatum erat Christus. VT iustitia legis im-

Matth.v. pleretur in nobis. ¶ Nõ implebatur p se, impleta est p Christum. Non enim venit legem soluere sed adimplere. Sed quomodo iustitia legis impletur in nobis? vel quibus nobis? Vis audire in quibus nobis? Qui non secundum carnem ambulauimus sed secundum spiritum. ¶ Quid est secundum carnem ambulare? Carnalibus concupiscentijs consentire. Quid est secundum spiritum ambulare? Adiuuari spiritu in mente. & cõcupiscentijs carnis non obedire. Si ergo impletur in nobis lex, impletur in nobis dei iustitia. Modo interim impleatur: post concupiscentias tuas nõ eas. Quicquid enim illa concupiscentia carnis egit in nobis præteritorum peccatorũ, siue in factis, siue in dictis, siue in cogitationibus, totum deletum est sacro baptismate. Omnia debita deleta sunt vna indulgentia. Restat ergo cum carne conflictus, quia deleta est iniquitas sed manet infirmitas. Qui enim secundum carnem sunt, quę carnis sunt sapiunt, Qui autem secundum spiritum, quę sunt spiritus. Prudentia enim carnis, mors est. Prudentia autem spiritus, vita & pax, Prudentia enim carnis, inimica in deum. Legi enim dei non est subiecta, neq; enĩ potest. ¶ Quid est neq; enim potest? Non homo non potest, non anima non potest, non deniq; ipsa caro quia dei est creatura non potest, sed prudentia carnis non potest. Vitium non potest, non natura. Quomodo si diceres, claudicatio recte ambulationi nõ est subiecta, neq; enim potest. Pes potest, sed claudicatio non potest. Tolle claudicationem, & videbis rectam ambulationem. Sed q̃diu claudicatio est, non potest. Sic q̃diu prudentia carnis est, nõ potest, Nam si prudentia carnis. & homo potest. Quod ergo ait, Prudentia carnis inimica in deum. noli sic accipere quasi inimica ista possit lædere deum. Resistendo inimica est, non nocẽdo. Illi autem nocet in quo est, Prudentia carnis quia vitium est naturæ nocet, in qua natura inest. Medicina autem ideo inuenta est vt pellatur vitiũ, & natura sanetur. Venit ergo Saluator ad genus humanum, nullum sanum inuenit, ideo magnus medicus venit. Hoc propterea dixit, quia Manichęi volentes aliam contra deũ inducere naturam mali, quasi de hoc Apostoli testimonio errorẽ suum existimant adiuuari, & putant quasi naturaliter dictum, q̃ dictum est non potest, inimica est in deum. Legi enim dei non est subiecta: neq; enim potest. Et non attenderunt non de carne dictum esse non potest, non de anima dictum esse non potest, sed de prudentia carnis. Prudentia ista vitium est. Vis nosse q̃d est? Sapere secundum carnem, mors est. Sed ille ipse, vnus homo eadẽq; natura a domino deo vero & bono cõdita heri sapiebat secundum carnem, hodie sapit secundum spiritum. Expulsum est vitiũ, sanata est natura. Nam q̃diu esset prudentia illa carnis, omnino legi dei subiecta esse non posset. Sanato autem vitio, reparata natura, fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino.

Secundum carnem ambulare.
Secundum spiritũ ambulare.
A
Eccl.xviij.
Baptismus peccata delet non conflictum,
Inimicum quõ aliqd sit in deũ
B
Aegros inuenit summus medicus omnes.
Manichæorum Error.
Prudẽtiam carnis.
Ephes.iiij.

C

Videte ergo quid sequitur, QVI autem in carne sunt. ¶ Id est qui in carnem confidunt, qui concupiscentias suas sequuntur, qui in his habitant, qui earum voluptatibus oblectantur. qui in earum delectationibus beatã fœlicemq; vitam constituunt. ipsi enim in carne sunt. Deo placere non possunt. ¶ Non enim sic dictum est, qui autem in carne sunt, deo placere nõ possunt, quasi dictũ esset, in hac vita cũ sunt homines deo placere nõ possunt. Ergo non placuerunt sancti patriarchæ? Ergo nõ placuerunt sancti prophetę? Ergo non placuerunt sancti apostoli? Non placuerunt sancti martyres?, qui antequam corpus patiendo exponerẽt Christum confitendo, non solum voluptatem cõtemnebant, sed dolores quoq; patientissime perferebant? Placuerunt, sed in carne non fuerunt. Portabant carnem, non portabantur a carne. Iã enim Paralytico dictum erat, Tolle grabatum tuum. Qui ergo in carne sunt quemadmodum dixi, quemadmodum iã exposui, non in hoc seculo viuendo, sed carnis concupiscentijs consentiẽdo, deo placere nõ possunt. Deniq; audite ipsũ quæstionem sine vlla dubitatione soluentem. Viuis vtiq; in hoc corpore loquebatur: & tamen adiunxit. Vos autem non estis in carne. ¶ Populo dei dixit. Ecclesiæ dixit. Romanis quidem scribebat, sed vniuersę ecclesiæ dixit, sed tritico dixit, non paleæ. Massę dixit latenti, non stipulę apparenti. vnusquisq; in corde suo cognoscat. Vos autem nõ estis in carne, sed in spiritu, si tamen spiritus dei habitat in vobis. ¶ Non estis in carne, quia non facitis opera carnis consentiendo cõcupiscentię carnis. Sed estis in spiritu quia secundum interiorem hominem condelectamini legi dei. & hoc est, si tamen spiritus dei habitat in vobis. Nam si dei spiritu vestro pręsumitis adhuc in carne estis. Sic ergo non estis in carne, vt in spiritu dei sitis. Tunc enim in carne non estis. Nam si recedit spiritus dei, pondere suo spiritus hominis reuoluitur in carnem, redit ad facta carnalia, redit ad cõcupiscentias seculares, & erunt illius hominis peiora nouissima quam erant prima. Sic ergo habete liberum arbitrium, vt imploretis auxilium. Non estis in carne, & hoc ex viribus vestris? Absit. Vnde ergo? Si tamen spiritus dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. ¶ Non ergo se extendat, non ergo se iactet, non sibi arroget virtutem propriã ęgena & vitiata natura. Si quis spiritum Christi non habet. ipse enim spiritus dei qui spiritus Christi & patris est & filij. Si quis spiritum Christi non habet, non se fallat, hic non est eius. Ecce adiuuante ipsius misericordia spiritum Christi habemus, & ipsa delectatione iustitiæ, integra fide, catholica fide spiritum dei nobis inesse cognoscimus. Sed quid de carne illa mortali, quid de lege in membris repugnante legi mentis, quid de illo gemitu, Miser ego homo: Audi. Si autem Christus in vobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum: spiritus

In carne esse.

Placere possumus in hac vita.

Ioan. v.

D

Non esse in carne.

Esse in carne.

Matth. xij. & Lucæ. xi.

Spiritus dei est qui & spiritus Christi.

E

autem vita est propter iustitiam. ¶ Ergo de corpore mortuo propter peccatum iam desperandum est? nulla spes est? Absit. corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter iustitiam. Remansit tristitia de nostro corpore. Nemo autem carnem suam odio habuit. Iam dicebas ad consolationem, vellem quidem vt & corpus meum esset in vita. Sed quia non potest, si vel spiritus meus, sit vel anima mea. Expecta, noli esse sollicitus. SI enim spiritus eius qui suscitauit Iesum a mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum a mortuis viuificabit & mortalia corpora vestra.

Ephes. v.

¶ Quid timeas, quid etiam pro ipsa carne solliciti estis? Capillus de capite vestro non peribit. Adam peccando damnauit in mortem corpora vestra: sed Iesus si est spiritus eius in vobis, viuificabit & corpora vestra, mortalia, quia suum sanguinem dedit pro salute vestra. Promissum reddi dubitas qui tale pignus tenes? Sic implebitur quod scriptum est, Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Quia Christus Iesus si spiritus eius in vobis est viuificabit & mortalia corpora vestra. Sic liberaberis de corpore mortis huius: non corpus non habendo, vel alterum habendo, sed non vlterius moriendo. Si enim non adderet mortis huius, & diceret, quis me liberabit a corpore, forte suggereretur error cogitationi humanæ, & diceretur. Vides quia non vult nos deus esse cum corpore? De corpore (inquit) mortis huius. Mortem tolle, & bonum est corpus. Detrahatur mors nouissima inimica, & erit mihi in æternum caro mea amica. Si ergo spiritus eius qui suscitauit Christum a mortuis, habitat in vobis: qui suscitauit Iesum Christum a mortuis. Viuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis. ¶ Non propter merita vestra, sed propter munera sua.

Luc. xxi.

Rom. vij.

F

Quomodo iustus liberabitur de corpore mortis huius.

Item lectionis eiusdem expositio.

Ergo euacuati sumus a lege mortis in qua detinebamur, ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ. ¶ Quoniam lex litera est eis qui non eam implent per spiritum charitatis, quod pertinet ad testamentum nouum. Itaque mortui peccato liberantur a litera qua detinentur qui non implent quod scriptum est, Lex enim quid aliud quam sola litera est eis qui eam legere nouerunt, & implere non possunt? Non enim ignoratur ab eis quibus conscripta est. Sed quoniam intantum nota est inquantum scripta legitur, non inquantum dilecta perficitur, nihil est aliud talibus nisi litera. quæ litera non est adiutrix legentium, sed testis peccantium. Ab eius ergo damnatione liberantur qui per spiritum innouantur, vt iam non sint obligati literæ ad pœnam, sed intellectui per iustitiam copulati. Inde est & illud, Litera occidit, spiritus autē viuificat. Et quia dixerat, euacuati sumus a lege mortis in qua detinebamur, ita vt seruiamus

Ex libr. ad Simplicianū epm.

G

Litera.

ij. Cor. iij.

in nouitate spiritus, ⁊ nõ in vetustate literę: atq; ita per hæc verba quasi reprehẽdisse legem posset iudicari, subiecit statim. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est: Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, non concupisces. ¶ Hic rursus mouet. Si lex non est peccatũ, sed insinuatrix peccati, nihilominus his verbis reprehẽditur. Quare intelligitur legem ad hoc datam, esse non vt peccatum insereretur neq; extirparetur, sed tãtum vt demonstraretur quod animam humanam quasi de innocentia securam ipsa demonstratione peccati ream faceret: vt quia peccatum sine gratia dei vinci non posset, ipsa reatus sollicitudine ad percipiendam gratiam conuerteretur. Itaq; non ait, peccatum non feci nisi per legem, sed peccatum non cognoui nisi per legem. Vnde apparet concupiscentiam per legem non insitam, sed demõstratam. Cõsequens autem erat, vt quoniam nondũ accepta gratia, concupiscentiæ resisti non poterat, augeretur etiam. Quia maiores vires habet concupiscentia crimine præuaricationis adiuncto, cum etiam contra legem facit: quam si nulla lege prohiberetur. Consequenter itaq; subiungitur. Occasione autem accepta peccatum per mãdatum operatum est in me omnem concupiscentiam.

Lex cur data sit.

H

¶ Erat enim ⁊ ante peccatum, sed non omne erat quando crimẽ præuaricationis adhuc non erat. Vnde alio loco dicit, Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Quod autem adiungit, Sine lege enim peccatum mortuum est. pro eo positum est acsi diceret, latet, hoc est mortuum putatur. Quod paulo post dicturus est euidentius. Ego autem (inquit) sine lege viuebam aliquando. ¶ Id est nulla ex peccato morte terrebar, quia non apparebat cum lex non esset. Adueniente autem mandato peccatum reuixit. Hoc est apparuit. Ego autem mortuus sum. ¶ Id est mortuum me esse cognoui, vel quia reatus præuaricationis certum mortis suppliciũ comminabatur. Sane quod ait, Peccatum reuixit, satis significauit hoc modo aliquando vixisse peccatum id est notum fuisse, sicut arbitror in præuaricationem primi hominis, quia ⁊ ipse mãdatũ acceperat. Nõ eñ potest reuiuiscere nisi qđ vixit aliqñ. Sed mortuum fuerat, idest occultatũ, cũ mortales nati sine mandato legis homines viuerẽt sequentes concupiscentias carnis sine vlla cognitione, q̃a sine vlla cohibitione. Ergo ego (inqt) viuebam aliquando sine lege. Vnde manifestat non ex persona sua proprie. s; generaliter ex p̃sona hominis se loq. Inuẽtũ est ergo (inquit) mihi mãdatũ qđ erat ad vitã, hoc esse ad mortẽ. ¶ Mãdato eñ si obediatur. vtiq; vita est. Sed inuẽtũ est esse ad mortẽ dũ fit cõtra mãdatũ, vt nõ solum pc̃m̃ fiat qđ etiã añ mãdatũ fiebat, sed hoc abũdãtius ⁊ p̃niciosius, vt iã ab sciente ⁊ pręuaricãte peccetur. Peccatum enim, inquit, occasione accepta per mandatum fefellit me, ⁊ per illud occidit. ¶ Peccatum non legitime vtens lege,

Ex libro cõtra Faustum Manichæum. Rom. iiij.

A

Paulus in sua persona genus humanum cõplectitur.

Dulcedo fallax ex prohibitione aucto desiderio dulcius factu3 est, ꝛ ideo fefellit. Fallax enim dulcedo est, quam plures atq3 maiores, pœnarum amaritudines sequuntur. Quia ergo ab hominibus nondum spiritalem gratiam cõsequentibus suauius admittitur quod vetatur fallit peccatum falsa dulcedine. Quia vero accedit etiam reatus præuaricationis, occidit. Itaq3 lex quidem sancta, ꝛ mandatum

D sanctum ꝛ iustum ꝛ bonum. ℭ Iubenda enim iubet, ꝛ prohibenda prohibet. In male vtente quippe vitium est, non in mandato ipso quod bonum est. Quoniam lex bona est, siquis ea legitime vtatur. Male autem vtitur lege, qui non se subdidit deo pia humilitate, vt per gratiã legem possit implere. ℭ Vera sponsa Christi

De eod. ca. xv. intelligit quid distet inter literam ꝛ spiritum, quæ duo dicuntur alio modo lex ꝛ gratia: ꝛ non iam in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus deo seruiens, non est iam sub lege, sed sub gratia. Ita litera cum spiritu, ꝛ lex cum gratia ia3 non eo modo litera ꝛ lex appellatur, sicut per seipsam cum occidit abundante delicto. Ita enim lex ꝛ virtus peccati dicta est, cum auget eius noxiam delectationem perseueram prohibitionem. Nec tamen etiam sic mala est. sed peccatum vt appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem. Ita quibusdam multa sunt noxia q̃uis nõ sint mala. Hæc igitur sponsa Christi iam mortua legi, id est peccato, quod legis prohibitione fit abũdantius cum lex sine gratia iubet non iuuat tali ergo legi mortua. vt sit alterius qui ex mortuis resurrexit, discerni ista sine legis iniuria ne sacrilegium cõmittat in eius auctorem. Eadem quippe lex quæ per Moysen data est, gratia ꝛ veritas per Iesum Christum facta est, cum accessit literæ spiritus, vt susciperet impleri iustitiã legis, quæ non impleta reos etiam præuaricatione faciebat. Neq3 enim alia lex est

C sancta ꝛ iusta ꝛ bona, ꝛ alia per quam peccatum mortem operatur, cui mori nos oportet vt simus alterius qui ex mortuis resurrexit, sed eadem ipsa est. Ecce sequere, lege. Sed peccatum, inquit. vt appareat peccatum per bonum operatum est mihi mortem, vt fiat supra modum peccator, aut peccatum per mandatum.

ℭ Per bonum, inquit, mihi operatum est mortem. Ergo lex semper bona est: siue obsit inanibus gratia, siue prosit plenis gratia,

I. Timo. iiij. semper est bona, sicut sol semper est bonus, quia omnis crea-

Gratia est mentibus quod sani tas oculis. tura dei bona est, siue dolentibus oculis noceat, siue sanos mulceat. Proinde quod est oculis sanitas ad videndum solem, hoc est gratia mentibus ad implendam legem. Et sic oculi sani non solis delectatione moriuntur, sed illis ictibus asperis radiorum quibus reuerberati in densiores tenebras pellebantur: sic anima quæ per charitatem spiritus salua facta est, non iustitiæ mortua dicitur, sed illi reatui ꝛ præuaricationi quam lex per literam cũ gratia defuit faciebat. Itaq3 de illa vtrũq3 dicitur, ꝛ Bona est lex siquis ea legitime vtatur, ꝛ quod sequitur, Sciens hoc qa iusto lex

rion est posita, quia non opus habet terrente litera quem delectat ipsa iustitia. Deinde subiungit causam cur ita sit. Scimus enim (inquit) quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. ¶ In quo satis ostendit non posse impleri legem nisi a spiritalibus, qui non fiunt nisi per gratiam. Spiritali enim legi quanto fit quisq; simi-lior, id est quanto magis & ipse in spiritalem surgit affectum, tanto magis eam implet, quia tanto magis ea delectatur, iam non sub eius nomine afflictus, sed in eius lumine vegetatus. Quia præceptum domini lucidum illuminans oculos. Et lex domini immaculata conuertens animas, gratia donante peccata & infundente spiritum charitatis, quo & non sit molesta, & sit etiam iocunda iustitia. ¶ Quomodo autem facti sumus captiui, obliti fuimus, sed per scripturam commemoramur. Paulus ipsum Apostolum interrogemus. Ait enim. Scimus quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum venundatus sub peccato.

D

ps. xviij.

Ex tract. ps. cxxv.

¶ Ecce vnde facti sumus captiui, quia venudati sumus sub pcto. Quis nos vendidit? Nos ipsi qui consensimus seductori. Vendere nos potuimus, redimere nos non possumus. Vendidimus nos consensione peccati, redimimur in fide iustitiæ. Sanguis em innocens datus est pro nobis vt redimeremur. Non quemcunq; sanguinem diabolus fudit persequendo iustos. Qualem sanguinem fudit? Iustorum quidem sanguinem fudit, prophetarum patrum nostrorum, iustorum sanguinem fudit & martyrum, tamē omnes de propagine venientes peccati: vnum sanguinem fudit eius qui non iustificatus, sed iustus natus est. Illo sanguine fuso perdidit quos tenebat. Pro quibus enim datus est innocens sanguis, redempti sunt, & conuersi a captiuitate cantant istum psalmum, Cum cōuerterit dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Hoc voluit dicere facti sumus gaudentes. Quādo? Cum conuerterit dominus captiuitatem Sion. Quæ Sion? Ipsa Hierusalem æterna Sion. Quomodo æterna Sion? quomō captiua Sion? in angelis æterna, in hominibus captiua. Non enim omnes illius ciuitatis ciues captiui sunt, sed q inde pegrinātur ipsi captiui sunt. Hō ciuis est Hierl'e;, sed venditus sub pcō, factus est pegrinus. De ppagine ipsius totū est genus humanū, & ipleuit terras captiuitas Siō. Scim⁹. n. qa lex spiritalis ē, ego aūt carnalis sū; &c.

Vendere nos potuimus, nō redimere.

E

ps. cxxv.

¶ Etiam spiritalis hominis iamq; sub gratia constituti melius intelliguntur verba ista propter carnis corpus quod spiritale nōdum est, erit autem in resurrectione mortuorū, & propter ipsam carnis concupiscentiam, cū qua ita confligunt sancti non ei cōsentientes in malum, vt tamen eius motibus quibus repugnantibus resistunt, non careant in hac vita. Non eos autē habebunt in illa, vbi absorbebitur mors in victoria. Propter hanc itaq; concupiscentiam motusq; ipsos quibus ita resistitur vt tamen sint in nobis, potest quisq; sanctus iam sub gratia positus dicere

Ex libro. I. retractationum.

F

Ex lib. I. ad Simplicianum episcopum.

ista omnia. Quod enim operor (ait) ignoro. ℭ Non enim ita dictum est ignoro, quasi peccare se nesciat. Nam contrariū erit qđ dixit, sed peccatum vt appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem. Et illud superius. sed peccatum non cognoui nisi per legem. Quomodo enim apparet, aut quomodo cognouit quod ignorat? Sed ita dictum est. quomodo dicturus est impijs dominus. Non noui vos. Neq; enim dudum aliquid latet, qm̄ vultus domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriā eorū. Sed peccatū, inquit, non cognoui nisi per legē. Nā concupiscentiā nesciebam nisi lex diceret, non concupisces. ℭ Cum dicitur nō cōcupisces, apertissimum saluberrimumq; pceptū est. Quod siquis impleuerit, nullum habebit omnino peccatū. Nam hoc ideo elegit Apostolus generale quiddā quo cūcta cōplexus est, tanq; hæc esset vox legis ab omni peccato prohibentis, qđ ait nō concupisces. Neq; enim vllum peccatum nō concupiscendo committitur. Proinde quæ hęc pręcipit, bona & laudabilis est lex. Sed vbi sanctus non adiuuat spiritus inspirans p concupiscentia mala concupiscentiam bonam, hoc est charitatem diffundens in cordibus nostris, profecto illa lex q̄uis bona, auget prohibendo desiderium malum, sicut aquæ impetus si in eam partem nō esset influere, vehementior fit obijce opposito. Cuius molem cum euicerit, maiore cumulo præcipitatus violentius per prona prouoluitur. Nescio quo enim modo hoc ipsum quod concupiscitur fit iocundius dum vetatur. Et hoc est quod fallit peccatum per mandatum, & per illud occidit, cum accedit etiā præuaricatio, quæ nulla est vbi lex non est. ℭ Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore. Laudabilis est ista concupiscentia, non damnabilis. Non de hac dictum est, non concupisces, sed de illa qua caro concupiscit aduersus spiritum. De hac autem bona concupiscentia qua concupiscit spiritus aduersus carnem, quære vbi scriptum sit, & inuenies. Concupiscentia itaq; sapientiæ deducit ad regnum. Et multa alia reperiuntur bonę cōcupiscentiæ testimonia. Sed hoc sane interest, qđ non tacetur quid cōcupiscatur quādo bona cōmemoratur cōcupiscentia. Cū autē nō additur quid concupiscatur, sed sola ponitur, nō nisi mala intelligitur, sicut in hoc qđ cōmemoraui. Cōcupiscentia itaq; sapientiæ deducit ad regnum. Si nō adderet sapientiæ, nullo modo diceret, concupiscentia perducit ad regnū. At vero apostolus quod posuit, Cōcupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, non concupisces, nō vtiq; ait cuius rei concupiscentiam, vel quid nō concupisces. Certū est em̄ nō intelligi cū ita dicitur, nisi malā cōcupiscentiam. Non enim quod volo facio bonum, sed quod odi malum hoc ago. ℭ Bonum est enim non concupiscere: & hoc bonum vult iustus qui ex fide viuit. Et tñ facit quod odit, quia cōcupiscit, q̄uis post concupiscentias suas nō eat. Qđ

Ex lib. de spū & litera.

Præceptum nō concupisces, cōplectitur cuncta præcepta.

G

Lex auget malū desiderium.

Concupitū dulcius est dum vetatur.

Ex tracta. ps. cxviij.

Cōcupiscentia laudabilis.

Sapient. vi.

H

Ex libro de pfectione iustitiæ hominis.

Concupiscere, & post cōcupiscentias ire differunt.

si fecerit, tunc vere ipse fecit vt cedat, vt consentiat, vt desiderijs peccati obediat. Cum vero non sinit regnare peccatum in suo mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, nec exhibet mẽbra sua arma iniquitatis peccato, inest quidem peccatum in mẽbris eius, sed non regnat, quia nõ obeditur desiderijs eius. Et ideo dum quod non vult agit, id est non vult concupiscere ⁊ concupiscit, consentit legi quia bona est. hoc enim vult ⁊ ipse quod lex: quia vult ipse non concupiscere: ⁊ lex dicit, non concupisces. In hoc quoniam vult quod ⁊ lex vult, proculdubio consentit legi. Concupiscit tamen quia non est sine peccato. Sed iam non ipse operatur illud, sed id quod in illo habitat peccatum. Scit enim quia non habitat in carne eius bonum vbi habitat peccatum, sed nõ ei consentiendo viuit ex fide, qua inuocat deum vt adiuuetur pugnans contra peccatum. Quod vt omnino ibi nõ sit adiacet ei velle, sed perficere bonũ nõ inuenit. Nã in eo quod nõ cõsentit, bonũ facit. Et in eo qđ odit cõcupiscentiam suã, bonũ facit. Et in eo quod elæemosynas facere non cessat, bonum facit. Et in eo quod illi qui in eũ peccat ignoscit, bonũ facit. Et in eo quod petit dimitti sibi debita sua, ⁊ veraciter dicit quod dimittit etiã ipse debitoribus suis, ⁊ orat ne inferatur in tẽtationẽ, sed liberetur a malo, bonũ facit. Et tñ pficere bonũ nõ idiacet: quod tũc erit qñ cõcupiscentia illa q̃ habitat in mẽbris eius, nulla erit. Scio (inquit) quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. A

¶ Hoc vtiq; ait, qa vitiũ carnis in re bona nõ est bonũ. Quod cũ esse desiterit, caro erit: sed iã vitiata vel vitiosa non erit. Quam tamen ad nostram ptinere naturã idem doctor ostendit prius dicendo. Scio qa nõ habitat in me. Quod vt exponeret, addidit. Hoc est in carne mea, bonũ. Se itaq; dicit esse carnem suam, nõ ergo ipsa est inimica. Nã ⁊ qñ eius vitiis resistitur, ipsa amatur qa ipsa curatur. Nemo eñ vnq̃ carnẽ suam odio habuit, sicut ipse apostolus dicit. Et alio loco ait. Igitur ipse ego mẽte seruio legi dei, carne autẽ legi peccati. ¶ Audiat q aures habẽt. Igitur Ipse ego. Ego mẽte, ego carne. Sed mẽte seruio legi dei, carne autẽ legi peccati. Quõ carne legi peccati? Nunqd cõcupiscentię cõsentiendo carnali? Absit. Sed motus desideriorũ illic habẽdo, quos habere nolebat, ⁊ tñ habebat, sed eis nõ cõsentiendo mẽte seruiebat legi dei, ⁊ tenebat mẽbra ne fierẽt arma iniqtatis. Sunt eñ in nobis desideria mala, qbus nõ consentiendo nõ viuimus male. Sunt in nobis cõcupiscentię peccatorũ, qbus nõ obediẽdo nõ pficimus malũ: sed eas habẽdo nõdũ pficimus bonũ. Vtrũq; ostẽdit Apls nec bonum hic pfici vbi malum sic concupiscitur, nec malum hic perfici, quando tali concupiscentiæ non obeditur. Illud quippe ostendit vbi ait, VElle adiacet mihi: perficere autem bonum non inuenio. Hoc vero vbi ait, Spiritu ambulate, ⁊ concupiscentias carnis non perfeceritis. Neq; enim

Ex lib. de sermonũ de cõtinẽtia.

Ephes. v. B

Nec bonũ nec malum hic perficitur.

Fiunt sed non pficiuntur cocupiscentię malę. ibi dicit, non sibi adiacere facere bonum, sed perficere. Neq3 hic dicit concupiscentias carnis ne habueritis, sed ne perfeceritis. Fiūt itaq3 in nobis concupiscentiæ malę, cu3 id quod non licet libet: sed non perficiuntur cum legi dei mente seruiente libidines continentur. Et bonum fit cum id quod male libet vincente bona delectatione non fit: sed boni pfectio non impletur, quandiu legi peccati carne seruiente libido illicit. Et quamuis contineatur, tamen mouetur. Non enim opus esset vt contineretur, nisi moueretur. Erit quandoq3 etiam perfectio boni: quando cōsumptio mali. Illud summum, hoc erit nullum. Quod si in ista mortalitate sperandum putamus, fallimur. Tunc enim erit quando mors nō erit. Et ibi erit vbi vita æterna erit. In illo enim seculo ⁊ in illo regno erit bonum summum ⁊ malum nullum, quando erit ⁊ vbi erit sapientiæ amor summus, continentiæ labor nullus. Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio.

C

Ex libro contra Iulianū tertio. ¶ Bona itaq3 opera nostra tunc perficientur, quando ita spiritui caro consenserit, vt aduersus eum etiam ipsa non concupiscat. Hoc enim volumus, cum perfectionem iustitiæ concupiscimus. Hoc intentione non intermissa velle debemus. Sed quia id perficere in ista corruptibili carne non possumus, ideo dixit, Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. vel sicut habent codices græci, Velle adiacet mihi, perficere autem non, idest non mihi adiacet perficere bonum. Non ait facere, sed perficere bonū: quia facere bonum est post concupiscentias non ire. Perficere autem bonum est, non concupiscere. Non enim quod volo ago bonum, sed quod nolo malum hoc ago. ¶ Si autem (sicut melius sensit Ambrosius) hoc etiam de seipso dicit Apostolus. nec iustorum est in hac vita ad perficiendum bonum, tanta libertas propriæ voluntatis, quanta erit in illa vita, vbi non dicetur, nō quod volo ago. ¶ Omnis qui perficit recta intentione, perficiens recedit ab omni peccato, ⁊ tantō fit inde longinquior, quanto plenitudini iustitiæ perfectioniq3 propinquior. Quia ⁊ ipsa concupiscentia quod est peccatum habitans in carne nostra, etsi manet adhuc in membris mortalibus, minui tamen non desinit in proficientibus. Aliud est ergo recedere ab omni peccato quod nunc in opere est: aliud recessisse ab omni peccato quod in illa perfectione tunc erit. ¶ Dic obsecro Apostole, quando adhuc in carne viuens in vijs domini ambulabas, habebas peccatum, an sine peccato eras? Audiamus vtrum se ipse seducat, an vero quod beatus Ioannes eius coapostolus sapiat, quoniam veritas erat in eis. Hic ergo respondet, Nonne legistis vbi confiteor dicens, Non eni3 quod volo facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago. ¶ Et hoc audiuimus. Iam itaq3 illud interrogamus: quo in vijs domini ambulabas, si malum quod nolebas hoc agebas, cum psalmus sanctus insonet dicens, Non enim qui operantur iniquitatem in vijs

Facere bonū ⁊ perficere bonū.

D

Ex libr. contra Iulianum. i.

Ex lib. de perfectione iustitiæ hominis.

Concupiscentia in perficiētibus minuitur nō extinguitur.

Ex tractatu. ps. cxviij.

ij. Ioan. I.

E

Ps. cxviij.

eius ambulauerunt. Audi continuo respondentem per sententias consequentem. Si quod nolo, inquit, ego hoc facio, iam ego non operor illud, sed quod habitat in me peccatum. ¶ Ecce quemadmodum qui ambulant in vijs domini, non operantur peccatum, & tamen non sunt sine peccato, quia iam non ipsi operantur illud, idest iniquitatem, sed quod habitat in eis peccatum. Hic dicet aliquis. Quomodo agebat quod nolebat malum, & quomodo ipse non id agebat, sed quod habitabat in illo peccatum? Vtrunque enim dixit, & non quod volo ago, & non ego operor illud sed quod habitat in me peccatum. Vnde intelligere debemus quando peccatum quod habitat in nobis operatur in nobis, tunc nos id non operari, quando nequaquam ei voluntas nostra consentit, & tenet etiam corporis membra ne obediant desiderijs eius? Quid enim operatur peccatum nobis nolentibus, nisi sola illicita desideria? Quibus si voluntatis non adhibeatur assensus, mouetur quidem non nullus affectus, sed nullus ei relaxatur effectus. Hoc praecepit idem Apostolus vbi dicit, Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Sunt itaque desideria peccati quibus nos prohibuit obedire. Operantur ergo peccatum haec desideria. Quibus si obedimus, & nos operamur. Si autem obtemperantes Apostolo non eis obedimus, non illud nos operamur, sed quod habitat in nobis peccatum. Si autem desideria nulla haberemus illicita, nec nos nec peccatum mali aliquid operaretur in nobis. Motum porro illiciti desiderij cui non obediendo non eum nos operamur, ideo & nos agere dicimur, quoniam non est naturae vigor alienae, sed languor est nostrae. A quo languore omni modo saluerimus, cum & animo & corpore immortales facti fuerimus. Languoris huius & infirmitatis vnde illicita desideria mouentur, quod peccatum appellat Apostolus, vniuersus reatus sacramento baptismatis est solutus cum omnibus quae illi obedientes fecimus, diximus, cogitauimus. Nec nobis deinceps languor iste obesset, si desiderijs eius illicitis nullis vnquam obedientiam praeberemus, siue operatione, siue locutione, siue tacita assensione, donec etiam ipse sanaretur. Si autem quod nolo illud facio, non ego operor illud sed quod habitat in me peccatum. ¶ Potest putari falsa esse ista sententia, qua diximus, nusquam nisi in voluntate esse peccatum, quia dixit Apostolus, Si autem quod nolo hoc facio, iam non ego operor illud, sed quod in me habitat peccatum. Hoc enim peccatum vsqueadeo non est in voluntate, vt dicat, quod nolo hoc facio. Quomodo ergo nusquam est, nisi in voluntate peccatum? Sed hoc peccatum, de quo sic est locutus Apostolus, ideo peccatum vocatur, quia peccato factum est, & poena peccati est, quandoquidem hoc de concupiscentia carnis dicitur. quod aperit in consequentibus dicens. Scio quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum.

Peccatum nolentibus nobis agit illicita desideria, sed non perficit

Rom. vi.

F

Baptismus tollit omnem reatum.

Ex libro retractationum.

G

Peccatum solum est in voluntate.

Peccatum quod in nolente est, poena peccati est.

Velle enim adiacet mihi, perficere autẽ bonũ non. Alibi quippe perfectio boni est, vt nec ipsa concupiscentia peccati sit in homine. Cui quidem quando bene viuitur non consentit volũtas: verum tamen non perficit bonum, quia inest adhuc concupiscentia cui repugnat voluntas, cuius concupiscentiæ reatus in baptismate soluitur, sed infirmitas permanet, cui donec sanetur omnis fidelis qui bene proficit, studiosissime reluctatur. Peccatum autem quod nusquam est nisi in voluntate, illud præcipue intelligẽdum est quod iusta damnatio consecuta est. Hoc enim per vnũ hominem in mundum intrauit. q̃q̃ & hoc peccatum quo consentitur peccati concupiscentiæ, non nisi in voluntate committitur. Condelector enim legi secundum interiorem hominem, video aũt aliam legem in mẽbris meis repugnantem legi mentis meæ, &c. ¶ Caro, inquit, concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, vt non ea quæ vultis illa faciatis. Ex parte libertas, ex parte seruitus. Nondum tota, nondum pura, nondũ plena libertas, quia nondum æternitas. Habemus enim ex parte infirmitatem, ex parte accepimus libertatem. Quicquid peccatum est a nobis antea, in baptismo deletum est. Nunquid quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas? Si non remansisset, sine peccato hic viueremus. Quis autem audeat hoc dicere nisi superbus, nisi misericordia liberatoris indignus, nisi qui seipsum vult decipere, & in quo veritas non est? Ergo ex eo q̃ remansit aliquid infirmitatis, audeo dicere. Ex qua parte seruimus deo, liberi sumus. Ex qua parte seruimus legi peccati, adhuc serui sumus. Vnde dicit Apostolus, Condelector legi dei secundum interiorẽ hominem. Ecce vnde liberi, ecce vnde condelectamur legi dei. Libertas enim delectat. Nam quandiu facis timore quod iustũ est, non deus te delectat: quandiu non te delectat, adhuc seruus facis. Delectat te & liber es. Noli timere pœnam, sed ama iustitiã. Nondum potes amare iustitiam, time vel pœnam, vt peruenias ad amandam iustitiam. Ergo iam ille ex parte superiore liberum se esse sentiebat: & vnde dicebat: Condelector legi dei secundũ interiorem hominem. Delectat me lex, delectat me quod iubet lex, delectat me ipsa iustitia. Video autem aliam legem in membris meis. hæc est quæ remansit infirmitas. Repugnantẽ legis mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis. Ex hac parte sentit captiuitatem vbi non est impleta iustitia. Nam vbi condelectatur legi dei, non captiuus sed legis amicus est, & ideo liber q̃a amicus. Quid ergo ex eo quod restat? Quid nisi vt respiciamus ad illum qui dixit, Si vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis? Deniq; & ipse qui loquebatur, ad illum respexit. Infœlix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Ergo si vos filius liberauerit, tũc vere liberi eritis. Deniq;

H Ex tracta. euãg. secundũ Ioannem. xli.
Galat. v.
Libertas ex pte Infirmitas remansit deleta iniquitate.

A

Ioan. viij.

ita conclusit. Igitur ipse ego legi dei seruio mente, carne autem legi peccati. Ipse ego inquit, non enim duo sumus inter nos contrarij de diuersis principijs venientes, sed ipse ego mente seruio legi dei, carne autem legi peccati, quandiu languor obluctatur saluti. Sed si carne seruis legi peccati, fac quod ait ipse Apostolus. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Non ait non sit, sed non regnet: quandiu peccatum necesse est esse in membris tuis saltem illi regnum auferatur, non fiat quod iubet. Surgit ira, noli dare irae linguam ad maledicendum, noli dare rixę manum aut pedem ad feriendum. Non surgeret ira ista irrationabilis, nisi peccatum esset in membris. Sed tolle illi regnum, non habeat arma vnde contra te pugnet: discet etiam non surgere cum arma non coeperit inuenire. Non exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Alioquin toti captiui eritis: et non erit dicere, mente seruio legi dei. Mens enim si teneat arma, membra non mouentur in ministerium furentis peccati. Teneat arcem imperator interior, quia sub maiore imperatore iuuandus assistit. Frenet iram, coerceat concupiscentiam. Inest tamen quod frenetur, inest quod coerceatur, inest quod teneatur. Quid autem volebat ille iustus mente seruiens legi dei, nisi vt omnino non esset quod frenaretur? Et hoc debet conari omnis qui ad perfectionem tendit, vt et ipsa concupiscentia cui non dantur ad obediendum membra, quotidie in proficiente minuatur. Velle, inquit, adiacet mihi: perficere autem bonum, non. Nunquid dixit, non mihi adiacet facere bonum? Si hoc dixisset, spes nulla esset. Non ait, non mihi adiacet facere: sed non mihi adiacet perficere. Quae est enim perfectio boni nisi consumptio mali? nisi quod lex dicit, Non concupisces? Omnino non concupiscere perfectio boni est, quia consumptio mali est. Hoc dicebat ille, Perficere bonum mihi non adiacet: quia non poterat facere vt non concupisceret: faciebat tantum vt concupiscentiam frenaret, vt concupiscentiae non consentiret, et concupiscentiae membra ad satellitium non praeberet. Perficere ergo, inquit, bonum non mihi adiacet. Non possum implere quod dictum est, non concupisces. Quid ergo opus est vt impleas? Post concupiscentias tuas non eas. Hoc age interim quandiu insunt illicitę concupiscentiae in carne tua. Post concupiscentias tuas non eas. Mane in seruitute dei, in libertate Christi. Mente serui legi dei tui, noli donare concupiscentijs tuis vires. ¶ Aliud est non pugnare, et esse in pace vera atque perpetua, aliud pugnare et vincere, aliud pugnare et vinci, aliud pugnare, sed trahi. Sunt enim homines prorsus qui non pugnant, qualis est iste de quo loquitur cum dixit, Malitiam autem non odiuit. Quomodo autem pugnat contra eam quam non odit? Iste a malitia trahitur nec pugnat. Sunt autem qui pugnare incipiunt; sed quia de viris

Regnum auferendum est peccatis.

Perfectio boni.

Eccl. xviij.

Extracta. ps. xxxv.

Quadruplex status hominis.

bus suis præsumunt, vt ostendat illis deus quia ipse vincit, si se
D homo subiuget deo, & pugnantes vincuntur, cum quasi coeperint tenere iustitiam fiunt superbi & eliduntur. Isti pugnant, sed vincuntur. Quis autem pugnat & non vincitur? Qui dicit. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Vide repugnantem legi mentis suæ, vide pugnantem: sed non de viribus suis præsumit iste, ideo victor erit. Quid enim sequitur? Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. ¶De corpore mortis huius non omnis liberatur qui finit hanc vitam, sed qui in hac vita susceperit gratiam, & ne in vanum suscipiat bonis operibus egerit. Aliud est enim exire de hoc corpore, quod omnes homines dies vitæ huius vltimus cogit: aliud est liberari de corpore mortis huius, quod sola dei gratia per Iesum Christum dominum nostrum sanctis & fidelibus eius impertitur. Post hanc autem vitam merces perficiens redditur, sed eis tantum a quibus in hac vita eiusdem mercedis meritum comparatur. Non enim ad saturitatem iustitiæ cum hinc exierit quisque perueniet, nisi ad eam cum hic est, esuriendo & sitiendo cucurrerit. Beati quippe qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

Ex lib. de perfectióe iustitiæ hominis. Liberari a corpore mortis huius.

Matth. V.

¶Fideles enim orantes dicunt, Ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo. Si adest possibilitas, vt quid orant? aut a
B quo malo se liberari orant, nisi maxime de corpore mortis huius, vnde non liberat nisi gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum? Non vtique de substantia corporis quæ bona est, sed de vitijs carnalibus: vnde non liberatur homo sine gratia Saluatoris, nec quando per mortem corporis discedit a corpore. Non enim & ille substantiam carnis accusat, cum dicit liberari se cupere de corpore mortis huius, cum etiam corporis sicut animæ natura deo bono auctori tribuenda sit. Sed vtique de vitijs corporis dicit. Nam de corpore mors corporis separat, sed contracta ex illo vitia cohærent, quibus iusta poena debetur: quam etiam in inferno ille diues inuenit. Hinc se vtique non poterat liberare qui dicit, quis me liberabit de corpore mortis huius? an propter commissa præterita, vt ea tantum ignoscantur quæ fieri infecta non possunt? Dimitte hominem, clamet quod clamabat. Non enim tantum desiderat vt per indulgentiam sit de præteritis impunitus, sed etiam vt sit de cetero ad non peccandum fortis & validus. Condelectatur enim lege dei secundum interiorem hominem: videt autem aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ. Videt esse, non recolit fuisse: præsentibus vrgetur, non præterita reminiscitur. Nec tantum repugnantem videt, verum etiam captiuantem se in lege peccati quæ est in membris eius, non quæ fuit. Hinc est quod clamat, Infœlix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius?

Ex libr. de natura & gratia. Malum a quo se fideles liberari orant.

¶ Ita erat tunc illorum hominum corpus animale constitutorū in paradiso, nondum mortis lege damnatum, vt non haberent appetitum carnalis voluptatis, qualem nunc habent ista corpora quæ iam ex mortis propagine ducta sunt. Neqꝫ enim nihil est in eis factum cum de ligno prohibito edissent: quandoquidem deus non dixerat, si ederitis, morte moriemini: sed, Qua die ederitis morte moriemini, vt hoc ipsum in eis illa facere dies, quod Apostolus gemit, dicens, Condelector legi dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis. Infœlix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Non enim sufficeret ei si diceret, quis me liberabit de corpore hoc mortali, sed de corpore (inquit) mortis huius? Sicut etiam illud, Corpus quidem, inquit, mortuum est ꝑpter peccatum. Non ibi ait mortale, sed mortuum: quamuis vtiqꝫ & mortale, qꝛ moriturum. Non ita credendum est fuisse illa corpora, sed licet animalia nondum spiritalia, non tamen mortua, idest quę necesse esset vt morerentur: quod ea die factum est qua lignum contra vetitum tetigerunt. Ita illi homines animalia quidem corpora gerentes, sed non moritura nisi peccassent, acceptura autem angelicam formam cælestemqꝫ qualitatem, mox vbi præceptum transgressi sunt eorum membris vult aliqua ægritudo lętalis, mors ipsa concepta est, mutauitqꝫ illam qualitatem qua corpori sic dominabantur vt nō dicerent. Video aliaꝫ legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Quia etsi nondum spiritale, sed animale corpus erat, nondū tamen erat mortis huius de qua & cum qua nati sumus. Quid eniꝫ aliud non dicam nati, sed omnino concepti nisi ægritudinem quandam inchoauimus qua sumus necessario morituri? Neqꝫ enim tam necesse est eum ipso morbo mori qui hydrops vel dysentericus vel elephantiosus factus fuerit, quam eum qui hoc corpus habere cœperit, in quo oēs homines natura sunt filij iræ, qꝛ hoc nō fecit nisi pœna peccati. Si eīm creator omnipotēs ineffabiliterqꝫ laudādus, q & in minimis operibus magnus est, apibus donauit vt sic operentur filiorum generationē quēadmodum ceræ speciē liquoremqꝫ mellis, cur incredibile videatur primis hominibus talia fecisse corpora, vt si non peccassent & morbum quendam quo morerentur continuo concepissent, eo nutu imperarent membris quibus fœtus exoritur, quo pedibus cum ambulatur, vt neqꝫ cum ardore seminaretur, neqꝫ cum dolore pareretur? Nunc vero transgrediendo præceptum motum legis illius quæ repugnat legi mentis in membris conceptæ mortis habere meruerūt. Queꝫ nuptiæ ordinant, continentia cohibet & refrenat: vt quēadmodū de peccato factū est supplicium, sic de supplicio fiat meritū.

Ex lib. ix. de Genesi ad literam.

Genes. ij.

G Corpora primorum parentum poterant nō mori.

H Apes natos folijs & herbis oremellis legunt: Geo. iiij.

Primi parentes si nō peccassent, tantum habuissent imperium supra membra qbus generatur sicut supra alia.

Ex libr. de ser/ mone domini in monte. ℭQuisquis carnalem delectationem aduersus rectam volunta tem suam rebellare sentit per consuetudinem peccatorum, cuius indomita violentia trahitur in captiuitatem, recolat quantum po test qualem pacem peccando amiserit & exclamet. Infoelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Ita enim cum se infoelicem exclamat, lugendo implorat consolatoris auxilium. Nec paruus est ad beatitudinem accessus, cognitio infoelicitatis suae. Et ideo beati etiam lugentes, quoniam ipsi consolabuntur.

Math. v.

Ex tracta. ps. xxx.

A ℭQuid est quod te iactas? quid est quod de lege, & de iustitia prae sumis? Num vides quid intus confligat in te, de te, aduersus te? Nũ audis pugnantem, & confitentem, & adiutorium in pugna deside rantem? Num audis athletam domini ab agonotheta petentẽ au xilium pugnae suae? Non enim sic te spectat deus certantem, quo modo te spectat editor si forte pugnes in amphitheatro. Ille tibi premium dare potest si viceris, adiuuare te periclitantem nõ pot. Non sic spectat deus. Vide ergo, attende eum qui dicit, Condele ctor enim legi dei secundum interiorem hominem. Video autẽ aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę, & captiuum me ducentem in lege peccati quae est in mẽbris meis. Miser ego homo, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, Quare gra tia? Quia gratis datur. Quare gratis datur? quia merita tua non praecesserunt, sed beneficia dei te praeuenerunt. Illi ergo gloria q nos liberat. Omnes peccauerunt & egent gloria dei.

Deus pugnãtẽ sic spectet vt adiuuet & prae mietur.

Rom. iij.

Ex lib. sinarũ. Prosperi. ℭLiberari est a corpore mortis huius omni sanato languore, concupiscentiae carnis non ad poenam corpus recipere, sed ad gloriam. Igitur ipse ego mente seruio legi dei: carne autem legi peccati.

Liberari a cor/ pore mortis huius.

Ex tracta. ps. lxxv.

B ℭIndicitur enim tibi quaedam noua vita: & tu vetus es. Nouitatis gaudio suspenderis, vetustatis onere pregrauaris. Incipit tibi esse bellum aduersus te, sed ex qua parte displices tibi. iungeris deo: & ex qua parte iam iungeris deo, idoneus eris ad vincendum te, q̃a ille tecum est qui omnia superat. Attende quid dicit apostolus. Mente seruio legi dei, carne autem legi peccati. Vnde mente? q̃a displicet tibi vita tua mala. Vnde carne? Quia non desunt sugge stiones & delectationes malę. Sed ex eo q̃ mente cõiungeris deo, vincis quod in te non vult sequi. Praecessisti enim ex parte, & ex parte tardaris. Trahet teipsum ad illum, qui te supra te tollit. Põ dere quodam vetustatis deprimeris, clama & dic, Infoelix ego ho mo quis me liberabit de corpore mortis huius? Quis me libera bit ab eo quo grauor? Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam. Quis ergo me liberabit? Gratia dei per Iesum Christũ dominum nostrum. Quare autem permittit vt diu contra te liti ges donec absorbeantur omnes cupiditates malae? vt intelligas

Sapien. ix.

Pugna e lis q̃/ re in nobis per mittitur a deo

In te pœnam tuam. In te ex teipso est flagellum tuum, fit rixa tua tecum. Sic vindicatur in rebellem aduersus deum, vt ipse sibi sit bellum qui pacem noluit habere cum deo.

Ex libro ad Bonifaciū papam contra Pelagiā

t C

Peccatum quō sine lege dica/ tur mortuum.

¶ Quod dixerat, Sine lege enim peccatum mortuum est, non intelligamus nisi tanquam non sit, latet non apparet, penitus ignoratur, tanquam in nescio quibus ignorantiæ tenebris sit sepultū. Et quod ait, Ego autem viuebam aliquādo sine lege, quid ait nisi viuere mihi videbar? Et quod adiunxit, Adueniēte mandato peccatum reuixit, quid est aliud q̃; eminuit ꝛ apparuit? Nec tamen vixit sed reuixit: vixerat enim aliquando in paradiso quando contra datum præceptum satis apparebat admissum. Cum autem a nascentibus trahitur tanquam mortuum sic latet, donec repugnās iustitiæ malum eius prohibitione sentiatur. Cum aliud iubetur atq; probatur, aliud delectat atq; dominatur, tunc peccatū quodammodo in notitia nati hominis reuiuiscit, quod in notitia primi facti hominis iam aliquando vixerat. Sed quod sequitur, non ita expeditū est quomodo de Paulo possit intelligi. Scimus enim (inquit) quoniam lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. Non ait fui, sed sum. Nunquid ergo Apostolus cum hęc scriberet carnalis fuit? An secundum corpus hoc dicit? Adhuc enim erat in corpore mortis huius, nondum facto quod alibi dicit, Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Tunc enim ex toto se, id est ex vtraq; parte qua constat, spiritalis homo erit, quando spiritale etiam corpus erit. Neq; enim absurdum est vt sit in illa vita etiam caro spiritalis, si potuit esse in hac vita in his qui adhuc carnalia sapiunt, etiam ipse spiritus carnalis. Sic ergo ideo dixit, ego autem carnalis sum, quia nondum spiritale corpus habebat Apostolus: sicut posset dicere, ego mortalis sum. Quod vtiq; non nisi secundum corpus intelligeretur dixisse: quod nondum fuerat immortalitate vestitum. Item quod adiunxit, Venundatus sub peccato, ne quisquam eum nondum redemptum Christi sanguine existimet, etiam hoc secundum illud potest intelligi quod ait, Et nos primitias habentes spiritus, ꝛ ipsi in nobismetipsis ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Si enim secundum hoc se dicit venundatum sub peccato, quod adhuc non est redemptum a corruptione corporis eius, vel venundatum aliquando in prima transgressione præcepti, vt haberet corpus corruptibile quod aggrauat animam, quid prohibet hic Apostolum de seipso dicere, quod ita dicit vt etiam in ipso possit intelligi, etiam si in sua persona non se solum, sed omnes accipi velit qui se nouerunt spiritali dilectione cum carnis affectione sine consensione confligere. An forte metuimus ea quæ sequuntur, Quod enim operor ignoro, non enim quod volo hoc ago, sed quod odi illud facio: ne forte ex his verbis quisque consentire carnis concu-

i. Cor. xv.

D

Rom. viij.

tutos pace perfecta a qua absorbebitur mors in victoriā. De qua dicit Apostolus, Si Autichrist⁹ in vobis, corpus quidem mortuū est propter peccatum: Spiritus autem vita est propter iustitiam. Si ergo spiritus eius qui suscitauit Iesum ex mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum ex mortuis, viuificabit ꝛ mortalia corpora vestra p inhabitantem spiritum eius in vobis Viuificatis ergo mortalibus corporibus nostris non solum ad

B peccādum nulla consensio erit, sed nec ipsa cui non consentiatur carnis concupiscentia remanebit: quam spiritui resistentem non habere in carne mortali, ille tantum homo potuit qui non per ipsam ad homines venit. Et ideo Apostolos q homines erāt, ꝛ corpus quod corrumpitur ꝛ aggrauat animam in huius vitae mortalitate probabant, absit vt dicamus sicut istę calumniator, semper immoderata libidine fuisse pollutos, sed dicimus a cōsensione prauarum libidinum liberos, de concupiscentia tamē carnis quam moderando frenabant, tanta humilitate, ꝛ pietate gemuisse, vt optarent eam non habere potius quam edomare.

Solus Christus concupiscentiā non habuit.

Nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnē. ¶ Segregauit itaq; hanc pluuiam voluntariam deus hæreditati suæ, quod legē dedit, ꝛ infirmata est vel ipsa lex vel ipsa hęreditas. Lex infirmata sic accipi potest, eo quod non impleretur: non qđ ipsa infirma sit, sed quod infirmos facit minando pœnam, nec adiuuando per gratiam. Nam ꝛ Apostolus ipso verbo vsus est vbi ait. Quod enim impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem: significare volens quia per spiritum impletur. Tamen dixit eam infirmari cum ab infirmis non posset impleri. Quod autem sequitur, tu vero perfecisti eam, ad legem ita refertur, qa secundum illud perfecta, idest impleta est, quod dominus in euāgelio dicit, Non veni soluere legem sed adimplere. Vnde ꝛ apostolus qui dixerat legem infirmatam esse per carnem, quia caro non implet quod per spiritum impletur, idest per gratiam spiritalem: item ipse dicit. Vt iustitia legis impleretur in nobis, qui

Et tracta. ps. lxvij.

Legē infirmari quid sit.

Matth. v.

G non secundum carnē ambulamus sed secundum spiritum. Hoc est ergo, Tu vero perfecisti eā, qa plenitudo legis charitas. Et charitas dei diffusa est in cordibus nostris non per nosipsos sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Deus filiū suum mittens in similitudinē carnis pctī, ꝛ de pctō dānauit peccatū in carne.

Rom. xiij.
Roma. v.

¶ Dicet aliquis: Si hæc natura pura non est, sed vitiosa primordia, qa talis non est creatus Adam, cur Christus longe excellētius ꝛ certe sine vllo pctō natus ex virgine in hac tñ infirmitate atq; ætate procreatus apparuit? Huic ꝓpositioni respondemus, Adā ꝓpterea nō talem creatū, quia nullius parentis præcedente peccato nō est creatus in carne peccati: nos ideo tales quia illius pręcedente peccato nati sumus in carne peccati: Christus ideo talis, qa vt de peccato condemnaret peccatum, natus est in similitudinē

Ex lib. i. de baptismo paruulorum.

Christus purior natus quā Adā creatus cur infirmitatem carnis sensit.

carnis peccati. ¶ Ciliciũ fortasse appellauit dominus carnis suæ mortalitatem. Quare cilicium? ꝓpter similitudinem carnis peccati. Apostolus enim dicit. Misit deus filiũ suum in similitudinẽ carnis peccati, vt de peccato damnaret pctm̃ in carne. hoc est filiũ suum induit cilicio, vt de cilicio dãnaret hædos. Nõ qa peccatũ erat in verbo dei dico, sed nec in ipsa qdẽ dico anima sancta ⁊ mẽte hominis quẽ sibi ad vnitatẽ psonæ verbũ dei ⁊ sapientia coaptauerat, sed nec in ipso corpore pctũ erat vllũ, sed similitudo carnis peccati erat in domino, qa mors nõ est nisi de pctõ. Et vtiq; corpus illud mortale erat. Nã nisi mortale esset, nõ moreretur, non resurgeret. Si nõ resurgeret, exẽplũ nobis vitę ęternæ nõ demõstraret. Ergo sic dicitur mors pctm̃ quæ facta est de peccato, quomodo dicitur græca lingua, lingua latina nõ ipsum mẽbrũ carnis, sed qđ fit p mẽbrũ carnis. Nã lingua in mẽbris nostris vnũ est de cæteris, sicut oculi, nasus, aures ⁊c. Lingua autem græca, verba græca sunt. nõ qa p verba lingua, sed quia verba p linguam. Dices de aliquo, Agnoui faciem ipsius, de membro corporis loqueris. dicis etiam, Agnoui manum ipsius, ⁊ absentis non manum in corpore sed scripturam quę facta est per manũ quę erat in corpore. Sic ergo peccatum domini quod factum est de peccato, quia inde carnem assumpsit de massa ipsa quæ mortem meruerat ex peccato. Etenim vt celerius dicam, Maria ex Adam mortua propter peccatum, ⁊ caro domini ex Maria mortua propter delenda peccata. ¶ Quid dicit Pelagianista? Audite quid dicit. Videtur confiteri Christum in carne venisse, sed discussus inuenitur negare. Christus enĩ in carne venit: q̃ similitudo eẽt carnis peccati, nõ esset caro peccati. Apl'i verba sunt. Misit deus filiũ sum in similitudinẽ carnis peccati. Nõ in similitudinem carnis, quasi caro nõ esset caro, sed in similitudinẽ carnis peccati, quia caro erat, sed peccati caro non erat. Iste aũt Pelagius ⁊ cæteram carnẽ omnis infantis, Christi carni conatur æquare. Nõ ita est charissimi, nõ pro magno cõmendaretur in Christo similitudo carnis peccati, nisi omnis cætera caro esset caro peccati. Quid ergo prodest quia dicis Christum in carne venisse, ⁊ omniũ infãtiũ carni eũ conaris æquare? Et tibi hoc dico qđ Donatistæ, nõ est ipse. Ecce video ecclesiam matrem testimonium reddẽtẽ ipsis vberibus suis. Accurrũt matres cũ paruulis filijs, ingerũt saluatori saluandos, nõ Pelagio dãnandos. Mater q̃libet mulier pietate currens cũ paruulo filio dicit babtizetur vt saluetur. Pelagius cõtra. Quid saluetur? Nõ est qđ in eo sanet, nihil habet vitij, nihil ex traduce dãnationis attraxit. Si æqualis est Christo, quare q̃rit Christum? Ecce dico tibi. Sponsus filius dei q venit in carne, saluator est ⁊ maiorũ ⁊ minorũ, saluator est grãdiũ ⁊ infantium, ⁊ ipse est Christus. Tu aũt dicis saluatorẽ Christũ maiorũ ⁊ nõ minorũ, nõ est ipse. Si nõ est ipe, negas ⁊ tu Christũ in carne venisse.

Ex tract. in ps. xxiiij. Ciliciũ.

D

Maria ex Adã mortua ꝓpter peccatum. Ex sermone de verbis euange. xvij.

E

Error pelagianistarum.

Omnis caro ꝓter quã Christi est caro pcti.

F

Dulcedo fallax ex prohibitione aucto desiderio dulcius factus est, & ideo fefellit. Fallax enim dulcedo est, quam plures atq; maiores, poenarum amaritudines sequuntur. Quia ergo ab hominibus nondum spiritalem gratiam cõsequentibus suauius admittitur quod veta tur fallit peccatum falsa dulcedine. Quia vero accedit etiam reatus praeuaricationis, occidit. Itaq; lex quidem sancta, & mandatum

D sanctum & iustum & bonum. ¶ Iubenda enim iubet, & prohibenda prohibet. In male vtente quippe vitium est, non in mandato ipso quod bonum est. Quoniam lex bona est, siquis ea legitime vtatur. Male autem vtitur lege, qui non se subdidit deo pia humilitate, vt per gratiã legem possit implere. ¶ Vera sponsa Christi

De eod. ca. xv. intelligit quid distet inter literam & spiritum, quae duo dicuntur alio modo lex & gratia: & non iam in vetustate literae, sed in nouitate spiritus deo seruiens, non est iam sub lege, sed sub gratia. Ita litera cum spiritu, & lex cum gratia iam non eo modo litera & lex appellatur, sicut per seipsam cum occidit abundante delicto. Ita enim lex & virtus peccati dicta est, cum auget eius noxiam delectationem per seueram prohibitionem. Nec tamen etiam sic mala est. sed peccatum vt appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem. Ita quibusdam multa sunt noxia quae tamen nõ sunt mala. Haec igitur sponsa Christi iam mortua legi, id est peccato, quod legis prohibitione fit abũdantius cum lex sine gratia iubet non iuuat tali ergo legi mortua. vt sit alterius qui ex mortuis resurrexit, discerni ista sine legis iniuria ne sacrilegium cõmittat in eius auctorem. Eadem quippe lex quae per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est, cum accessit literae spiritus, vt susciperet impleri iustitiã legis, quae non impleta reos etiam praeuaricatione faciebat. Neq; enim alia lex est san

C cta & iusta & bona, & alia per quam peccatum mortem operatur, cui mori nos oportet vt simus alterius qui ex mortuis resurrexit, sed eadem ipsa est. Ecce sequere, lege. Sed peccatum, inquit. vt appareat peccatum per bonum operatum est mihi mortem, vt fiat supra modum peccator, aut peccatum per mandatum.

¶ Per bonum, inquit, mihi operatum est mortem. Ergo lex semper bona est: siue obsit inanibus gratia, siue prosit plenis gratia,

I. Timo. iiij. semper est bona, sicut sol semper est bonus, quia omnis creatura dei bona est, siue dolentibus oculis noceat, siue sanos mulceat. Proinde quod est oculis sanitas ad videndum solem, hoc est gratia mentibus ad implendam legem. Et sic oculi sani non solis delectatione moriuntur, sed illis ictibus asperis radiorum quibus reuerberati in densiores tenebras pellebantur: sic anima quae per charitatem spiritus salua facta est, non iustitiae mortua dicitur, sed illi reatui & praeuaricationi quam lex per literam cũ gratia defuit faciebat. Itaq; de illa vtrũq; dicitur, & Bona est lex siquis ea legitime vtatur, & quod sequitur, Sciens hoc quia iusto lex

Gratia est mentibus quod sani sunt oculis.

non est posita, quia non opus habet terrente litera quem delectat ipsa iustitia. Deinde subiungit causam cur ita sit. Scimus enim (inquit) quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. ¶ In quo satis ostendit non posse impleri legem nisi a spiritalibus, qui non fiunt nisi per gratiam. Spiritali enim legi quanto fit quisq; similior, id est quanto magis & ipse in spiritalem surgit affectum, tanto magis eam implet, quia tanto magis ea delectatur, iam non sub eius nomine afflictus, sed in eius lumine vegetatus. Quia preceptum domini lucidum illuminans oculos. Et lex domini immaculata conuertens animas, gratia donante peccata & infundente spiritum charitatis, quo & non sit molesta, & sit etiam iocunda iustitia. ¶ Quomodo autem facti sumus captiui, obliti fuimus, sed per scripturam commemoramur. Paulus ipsum Apostolum interrogemus. Ait enim. Scimus quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum venundatus sub peccato. D ps. xviij. Ex tract. ps. cxxv.

¶ Ecce vnde facti sumus captiui, quia venūdati sumus sub pctō. Quis nos vendidit? Nos ipsi qui consensimus seductori. Vendere nos potuimus, redimere nos non possumus. Vendidimus nos consensione peccati, redimimur in fide iustitiæ. Sanguis enī innocens datus est pro nobis vt redimeremur. Non quemcunq; sanguinem diabolus fudit persequendo iustos. Qualem sanguinem fudit? Iustorum quidem sanguinem fudit, prophetarum patrum nostrorum, iustorum sanguinem fudit & martyrum, tamē omnes de propagine venientes peccati: vnum sanguinem fudit eius qui non iustificatus, sed iustus natus est. Illo sanguine fuso perdidit quos tenebat. Pro quibus enim datus est innocens sanguis, redempti sunt, & conuersi a captiuitate cantant istum psalmum, Cum cōuerterit dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Hoc voluit dicere facti sumus gaudentes. Quādo? Cum conuerterit dominus captiuitatem Sion. Quæ Sion? Ipsa Hierusalem æterna Sion. Quomodo eterna Sion? quomō captiua Sion? in angelis æterna, in hominibus captiua. Non enim omnes illius ciuitatis ciues captiui sūt, sed q inde pegrināt̄ ipsi captiui sunt. Hō ciuis est Hierl'ez, sed venditus sub pcō, factus est pegrinus. De ꝓpagine ipsius totū est genus humanū, & ipleuit terras captiuitas Siō. Scim⁹. n. qa lex spiritalis ē, ego aūt carnalis sū &c. Vendere nos potuimus, nō redimere. E ps. cxxv.

¶ Etiam spiritalis hominis iamq; sub gratia constituti melius intelliguntur verba ista propter carnis corpus quod spiritale nōdum est, erit autem in resurrectione mortuorū, & propter ipsam carnis concupiscentiam, cū qua ita confligunt sancti non ei cōsentientes in malum, vt tamen eius motibus quibus repugnantibus resistunt, non careant in hac vita. Non eos autē habebunt in illa, vbi absorbebitur mors in victoria. Propter hanc itaq; concupiscentiam motusq; ipsos quibus ita resistitur vt tamen sint in nobis, potest quisq; sanctus iam sub gratia positus dicere Ex libro. I. retractationum. F Ex lib. r. ad Simplicianum episcopum.

ista omnia. Quod enim operor (ait) ignoro. ¶ Non enim ita dictum est ignoro, quasi peccare se nesciat. Nam contrariũ erit qđ dixit, Sed peccatum vt appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem. Et illud superius. sed peccatum non cognoui nisi per legem. Quomodo enim apparet, aut quomodo cognouit quod ignorat? Sed ita dictum est. quomodo dicturus est impijs dominus. Non noui vos. Neq; enim dudum aliquid latet, qm̃ vultus domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriã eorũ. Sed peccatũ, inquit, non cognoui nisi per legẽ. Nã concupiscentiã nesciebam nisi lex diceret, non concupisces. ¶ Cum dicitur nõ cõcupisces, apertissimum saluberrimumq; p̃ceptũ est. Quod siquis impleuerit, nullum habebit omnino peccatũ. Nam hoc ideo elegit Apostolus generale quiddã quo cũcta cõplexus est, tanq̃; hæc esset vox legis ab omni peccato prohibentis, qđ ait nõ concupisces. Neq; enim vllum peccatum nõ concupiscendo committitur. Proinde quæ hęc pręcipit, bona & laudabilis est lex. Sed vbi sanctus non adiuuat spiritus inspirans p concupiscentia mala concupiscentiam bonam, hoc est charitatem diffundens in cordibus nostris, profecto illa lex q̃uis bona, auget prohibendo desiderium malum, sicut aquæ impetus si in eam partem nõ esset influere, vehementior fit obijce opposito. Cuius molem cum euicerit, maiore cumulo præcipitatus violentius per prona prouoluitur. Nescio quo enim modo hoc ipsum quod concupiscitur fit iocundius dum vetatur. Et hoc est quod fallit peccatum per mandatum, & per illud occidit, cum accedit etiam præuaricatio, quæ nulla est vbi lex non est. ¶ Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore. Laudabilis est ista concupiscentia, non damnabilis. Non de hac dictum est, non concupisces, sed de illa qua caro concupiscit aduersus spiritum. De hac autem bona concupiscentia qua concupiscit spiritus aduersus carnem, quære vbi scriptum sit, & inuenies. Concupiscentia itaq; sapientiæ deducit ad regnum. Et multa alia reperiuntur bonę cõcupiscentiæ testimonia. Sed hoc sane interest, qđ non tacetur quid cõcupiscatur quãdo bona cõmemoratur cõcupiscentia. Cũ autẽ nõ additur quid concupiscatur, sed sola ponitur, nõ nisi mala intelligitur, sicut in hoc qđ cõmemoraui. Cõcupiscentia itaq; sapientiæ deducit ad regnum. Si nõ adderet sapientiæ, nullo modo diceret, concupiscentia perducit ad regnũ. At vero apostolus quod posuit, Cõcupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, non concupisces, nõ vtiq; ait cuius rei concupiscentiam, vel quid nõ concupisces. Certũ est eñ nõ intelligi cũ ita dicitur, nisi mali cõcupiscentiam. Non enim quod volo facio bonum, sed quod odi malum hoc ago. ¶ Bonum est enim non concupiscere: & hoc bonum vult iustus qui ex fide viuit. Et tñ facit quod odit, quia cõcupiscit, q̃uis post concupiscentias suas nõ eat. Qđ

Ex lib. de spũ & litera.

Præceptum nõ concupisces, cõplectitur cuncta præcepta.

G

Lex auget malũ desiderium.

Concupitũ dulcius est dum vetatur.

Ex tracta. ps. cxviij.

Cõcupiscentia laudabilis.

Sapient. vi.

H

Ex libro de pfectione iustitiæ hominis.

Concupiscere & post cõcupiscentias ire differunt.

si fecerit, tunc vere ipse fecit vt cedat, vt consentiat, vt desiderio peccati obediat. Cum vero non sinit regnare peccatum in suo mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, nec exhibet mēbra sua arma iniquitatis peccato, inest quidem peccatum in mēbris eius, sed non regnat, quia nō obeditur desiderijs eius. Et ideo dum quod non vult agit, id est non vult concupiscere ⁊ concupiscit, consentit legi quia bona est. hoc enim vult ⁊ ipse quod lex: quia vult ipse non concupiscere: ⁊ lex dicit, non concupisces. In hoc quoniam vult quod ⁊ lex vult, proculdubio consentit legi. Concupiscit tamen quia non est sine peccato. Sed iam non ipse operatur illud, sed id quod in illo habitat peccatum. Scit enim quia non habitat in carne eius bonum vbi habitat peccatum, sed nō ei consentiendo viuit ex fide, qua inuocat deum vt adiuuetur pugnans contra peccatum. Quod vt omnino ibi nō sit adiacet ei velle, sed perficere bonū nō inuenit. N i in eo qō nō cōsentit, bonū facit. Et in eo qđ odit cōcupiscentiam suā, bonū facit. Et in eo qō elæemosynas facere non cessat, bonū facit. Et in eo quod illi qui in eū peccat ignoscit, bonū facit. Et in eo quod petit dimitti sibi debita sua, ⁊ veraciter dicit quod dimittit etiā ipse debitoribus suis, ⁊ orat ne inferatur in tētationē, sed liberetur a malo, bonū facit. Et tñ pficere bonū nō idiacet: quod tūc erit qñ cōcupiscentia illa q̄ habitat in mēbris eius, nulla erit. Scio (inquit) quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. A

¶ Hoc vtiq; ait, qa vitiū carnis in re bona nō est bonū. Quod cū esse destiterit, caro erit: sed iā vitiata vel vitiosa non erit. Quam tamen ad nostram ptinere natur i idem doctor ostendit prius dicendo. Scio qa nō habitat in me. Quod vt exponeret, addidit. Hoc est in carne mea, bonū. Se itaq; dicit esse carnem suam, nō ergo ipsa est inimica. N.i ⁊ qñ eius vitiis resistitur, ipsa amatur qa ipsa curatur. Nemo eñ vnq; carnē suam odio habuit, sicut ipse apostolus dicit. Et alio loco ait. Igitur ipse ego mēte seruio legi dei, carne autē legi peccati. ¶ Audiat q aures habēt. Igitur ipse ego. Ego mēte, ego carne. Sed mēte seruio legi dei, carne autē legi peccati. Quō carne legi peccati? Nunqd cōcupiscentię cōsentiendo carnali? Absit. Sed motus desideriorū illic habēdo, quos habere nolebat, ⁊ tñ habebat, sed eis nō cōsentiendo mēte seruiebat legi dei, ⁊ tenebat mēbra ne fierēt arma iniqtatis. Sunt eñ in nobis desideria mala, qbus nō consentiendo nō viuimus male. Sunt in nobis cōcupiscentię peccatorū, qbus nō obediēdo nō pficimus malū: sed eas habēdo nōdū pficimus bonū. Verūq; ostēdit Aplūs: nec bonum hic pfici vbi malum sic concupiscitur, nec malum hic perfici, quando tali concupiscentiæ non obeditur. Illud quippe ostendit vbi ait, VELle adiacet mihi: perficere autem bonum non inuenio. Hoc vero vbi ait, Spiritu ambulate, ⁊ concupiscentias carnis non perfeceritis. Neq; enim

Ex lib. de sermonū. de cōtinētia.

Ephes. v. B

Nec bonū nec malum hic perficitur.

Fiunt sed non pficiuntur cocupiscentię malę. ibi dicit, non sibi adiacere facere bonum, sed perficere. Neq3 hic dicit concupiscentias carnis ne habueritis, sed ne perfeceritis. Fiūt itaq3 in nobis concupiscentiæ malę, cu3 id quod non licet libet: sed non perficiuntur cum legi dei mente seruiente libidines continentur. Et bonum fit cum id quod male libet vincente bona delectatione non fit: sed boni pfectio non impletur, quandiu legi peccati carne seruiente libido illicit. Et quamuis contineatur, tamen mouetur. Non enim opus esset vt contineretur, nisi moueretur. Erit quandoq3 etiam perfectio boni: quando cōsumptio mali. Illud summum, hoc erit nullum. Quod si in ista mortalitate sperandum putamus, fallimur. Tunc enim erit quando mors nō erit. Et ibi erit vbi vita æterna erit. In illo enim seculo & in illo regno erit bonum summum & malum nullum, quando erit & vbi erit sapientiæ amor summus, continentiæ labor nullus. Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio.

C

Ex libro contra Iulianū tertio. ¶ Bona itaq3 opera nostra tunc perficientur, quando ita spiritui caro consenserit, vt aduersus eum etiam ipsa non concupiscat. Hoc enim volumus, cum perfectionem iustitiæ concupiscimus. Hoc intentione non intermissa velle debemus. Sed quia id perficere in ista corruptibili carne non possumus, ideo dixit, Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. vel sicut habent codices græci, Velle adiacet mihi, perficere autem non, idest non mihi adiacet perficere bonum. Non ait facere, sed perficere bonū: quia facere bonum est post concupiscentias non ire. Perficere autem bonum est, non concupiscere. Non enim quod volo ago bonum, sed quod nolo malum hoc ago. ¶ Si autem (sicut melius sensit Ambrosius) hoc etiam de seipso dicit Apostolus. in ec iustorum est in hac vita ad perficiendum bonum, tanta libertas propriæ voluntatis, quanta erit in illa vita, vbi non dicetur, nō quod volo ago. ¶ Omnis qui perficit recta intentione, perficiens recedit ab omni peccato, & tanto fit inde longinquior, quanto plenitudini iustitiæ perfectioniq3 propinquior. Quia & ipsa concupiscentia quod est peccatum habitans in carne nostra, etsi manet adhuc in membris mortalibus, minui tamen non desinit in proficientibus. Aliud est ergo recedere ab omni peccato quod nunc in opere est: aliud recessisse ab omni peccato quod in illa perfectione tunc erit. ¶ Dic obsecro Apostole, quando adhuc in carne viuens in vijs domini ambulabas, habebas peccatum, an sine peccato eras? Audiamus vtrum se ipse seducat, an vero quod beatus Ioannes eius coapostolus sapiat, quoniam veritas erat in eis. Hic ergo respondet, Nonne legistis vbi confiteor dicens, Non eni3 quod volo facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago. ¶ Et hoc audiuimus. Iam itaq3 illud interrogamus: quo in vijs domini ambulabas, si malum quod nolebas hoc agebas, cum psalmus sanctus insonet dicens, Non enim qui operantur iniquitatem in vijs

Facere bonū & perficere bonū. D Ex libr. contra Iulianum. i. Ex lib. de perfectione iustitiæ hominis. Concupiscentia in perficiētibus minuitur nō extinguitur. Ex tractatu. ps. cxviij. ij. Ioan. i. E ps. cxviij.

eius ambulauerunt. Audi continuo respondentem per sententias consequentem. Si quod nolo, inquit, ego hoc facio, iam ego non operor illud, sed quod habitat in me peccatum. ¶ Ecce quemadmodum qui ambulant in vijs domini, non operantur peccatum, & tamen non sunt sine peccato, quia iam non ipsi operantur illud, idest iniquitatem, sed quod habitat in eis peccatum. Hic dicet aliquis. Quomodo agebat quod nolebat malum, & quomodo ipse non id agebat, sed quod habitabat in illo peccatum? Vtrunque enim dixit, & non quod volo ago, & non ego operor illud sed quod habitat in me peccatum. Vnde intelligere debemus quando peccatum quod habitat in nobis operatur in nobis, tunc nos id non operari, quando nequaquam ei voluntas nostra consentit, & tenet etiam corporis membra ne obediant desiderijs eius? Quid enim operatur peccatum nobis nolentibus, nisi sola illicita desideria? Quibus si voluntatis non adhibeatur assensus, mouetur quidem nonnullus affectus, sed nullus ei relaxatur effectus. Hoc præcepit idem Apostolus vbi dicit, Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Sunt itaque desideria peccati quibus nos prohibuit obedire. Operantur ergo peccatum hęc desideria. Quibus si obedimus, & nos operamur. Si autem obtemperantes Apostolo non eis obedimus, non illud nos operamur, sed quod habitat in nobis peccatum. Si autem desideria nulla haberemus illicita, nec nos nec peccatum mali aliquid operaretur in nobis. Motum porro illiciti desiderij cui non obediendo non eum nos operamur, ideo & nos agere dicimur, quoniam non est naturę vigor alienæ, sed languor est nostræ. A quo languore omni modo salui erimus, cum & animo & corpore immortales facti fuerimus. Languoris huius & infirmitatis vnde illicita desideria mouentur, quod peccatum appellat Apostolus, vniuersus reatus sacramento baptismatis est solutus cum omnibus quæ illi obedientes fecimus, diximus, cogitauimus. Nec nobis deinceps languor iste obesset, si desiderijs eius illicitis nullis vnquam obedientiam præberemus, siue operatione, siue locutione, siue tacita assensione, donec etiam ipse sanaretur. Si autem quod nolo illud facio, non ego operor illud sed quod habitat in me peccatum. ¶ Potest putari falsa esse ista sententia, qua diximus, nusquam nisi in voluntate esse peccatum, quia dixit Apostolus, Si autem quod nolo hoc facio, iam non ego operor illud, sed quod in me habitat peccatum. Hoc enim peccatum vsqueadeo non est in voluntate, vt dicat, quod nolo hoc facio. Quomodo ergo nusquam est, nisi in voluntate peccatum? Sed hoc peccatum, de quo sic est locutus Apostolus, ideo peccatum vocatur, quia peccato factum est, & pœna peccati est, quandoquidem hoc de concupiscentia carnis dicitur. quod aperit in consequentibus dicens. Scio quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum.

Peccatum nolentibus nobis agit illicita desideria, sed non perficit

Rom. vi.

F

Baptismus tollit omnem reatum.

Ex libro retractationum.

G

Peccatum solum est in voluntate.

Peccatum quod in nolente est, pœna peccati est.

Velle enim adiacet mihi, perficere autem bonum non. Alibi quippe perfectio boni est, vt nec ipsa concupiscentia peccati sit in homine. Cui quidem quando bene viuitur non consentit volũtas: verum tamen non perficit bonum, quia inest adhuc concupiscentia cui repugnat voluntas, cuius concupiscentiæ reatus in baptismate soluitur, sed infirmitas permanet, cui donec sanetur omnis fidelis qui bene prospicit, studiosissime reluctatur. Peccatum autem quod nusquam est nisi in voluntate, illud præcipue intelligẽdum est quod iusta damnatio consecuta est. Hoc enim per vnum hominem in mundum intrauit. q̃q̃ & hoc peccatum quo consentitur peccati concupiscentiæ, non nisi in voluntate committitur. Condelector enim legi secundum interiorem hominem, video aũt aliam legem in mẽbris meis repugnantem legi mentis meæ, &c. ¶ Caro, inquit, concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, vt non ea quæ vultis illa faciatis. Ex parte libertas, ex parte seruitus. Nondum tota, nondum pura, nondum plena libertas, quia nondum æternitas. Habemus enim ex parte infirmitatem, ex parte accepimus libertatem. Quicquid peccatum est a nobis antea, in baptismo deletum est. Nunquid quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas? Si non remansisset, sine peccato hic viueremus. Quis autem audeat hoc dicere nisi superbus, nisi misericordia liberatoris indignus, nisi qui seipsum vult decipere, & in quo veritas non est? Ergo ex eo q remansit aliquid infirmitatis, audeo dicere. Ex qua parte seruimus deo, liberi sumus. Ex qua parte seruimus legi peccati, adhuc serui sumus. Vnde dicit Apostolus, Condelector legi dei secundum interiorẽ hominem. Ecce vnde liberi, ecce vnde condelectamur legi dei. Libertas enim delectat. Nam quandiu facis timore quod iustum est, non deus te delectat: quandiu non te delectat, adhuc seruus facis. Delectat te & liber es. Noli timere pœnam, sed ama iustitiam. Nondum potes amare iustitiam, time vel pœnam, vt peruenias ad amandam iustitiam. Ergo iam ille ex parte superiore liberum se esse sentiebat & vnde dicebat, Condelector legi dei secundum interiorem hominem. Delectat me lex, delectat me quod iubet lex, delectat me ipsa iustitia. Video autem aliam legem in membris meis. hæc est quæ remansit infirmitas. Repugnantem legis mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis. Ex hac parte sentit captiuitatem vbi non est impleta iustitia. Nam vbi condelectatur legi dei, non captiuus sed legis amicus est, & ideo liber qa amicus. Quid ergo ex eo quod restat? Quid nisi vt respiciamus ad illum qui dixit, Si vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis? Deniq; & ipse qui loquebatur, ad illum respexit. Infœlix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Ergo si vos filius liberauerit, tũc vere liberi eritis. Deniq;

B
Ex tracta. euãg. secundũ Ioannem. xli.
Galat. v.
Libertas ex pte Infirmitas remansit deleta iniquitate.

A

Ioan. viij.

ita conclusit. Igitur ipse ego legi dei seruio mente, carne autem legi peccati. Ipse ego inquit, non enim duo sumus inter nos contrarij de diuersis principijs venientes, sed ipse ego mente seruio legi dei, carne autem legi peccati, quandiu languor obluctatur saluti. Sed si carne seruis legi peccati, fac quod ait ipse Apostolus. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, neq; exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Non ait non sit, sed non regnet: quandiu peccatum necesse est esse in membris tuis saltem illi regnum auferatur, nõ fiat quod iubet. Surgit ira, noli dare iræ linguam ad maledicendum, noli dare rixę manum aut pedem ad feriendum. Non surgeret ira ista irrationabilis, nisi peccatum esset in membris. Sed tolle illi regnum, non habeat arma vnde contra te pugnet: discet etiam non surgere cum arma non cœperit inuenire. Non exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. Alioquin toti captiui eritis: & non erit dicere, mente seruio legi dei. Mens enim si teneat arma, membra non mouentur in ministerium furentis peccati. Teneat arcem imperator interior, quia sub maiore imperatore iuuandus assistit. Frenet iram, coerceat concupiscentiam. Inest tamen quod frenetur, inest quod coerceatur, inest quod teneatur. Quid autem volebat ille iustus mente seruiens legi dei, nisi vt omnino non esset quod frenaretur? Et hoc debet conari omnis qui ad perfectionem tendit, vt & ipsa concupiscentia cui non dantur ad obediendum membra, quotidie in proficiente minuatur. Velle, inquit, adiacet mihi: perficere autem bonum, non. Nunquid dixit, non mihi adiacet facere bonum? Si hoc dixisset, spes nulla esset. Non ait, non mihi adiacet facere: sed non mihi adiacet perficere. Quæ est enim perfectio boni nisi consumptio mali? nisi quod lex dicit, Non concupisces? Omnino non concupiscere perfectio boni est, quia consumptio mali est. Hoc dicebat ille, Perficere bonũ mihi non adiacet: quia non poterat facere vt non concupisceret: faciebat tantum vt concupiscentiam frenaret, vt concupiscentiæ non consentiret, & concupiscentiæ mẽbra ad satellitium non præberet. Perficere ergo, inquit, bonũ non mihi adiacet. Non possum implere quod dictum est, non concupisces. Quid ergo opus est vt impleas? Post concupiscentias tuas non eas. Hoc age interim quandiu insunt illicitę concupiscẽtiæ in carne tua. Post concupiscentias tuas non eas. Mane in seruitute dei, in libertate Christi. Mente serui legi dei tui, noli donare concupiscentijs tuis vires. ¶ Aliud est non pugnare, & esse in pace vera atq; perpetua, aliud pugnare & vincere, aliud pugnare & vinci, aliud pugnare, sed trahi. Sunt enim hoĩes prorsus qui non pugnant, qualis est iste de quo loquitur cũ dixit, Malitiã aũt nõ odiuit. Quomodo aũt pugnat contra eam quam non odit? Iste a malitia trahitur nec pugnat. Sunt autem qui pugnare incipiunt; sed quia de viri-

Regnũ auferendũ est peccatis.

Perfectio boni.

Eccl. xviij.

Extracta. ps. xxxv.

Quadruplex status hominis.

bus suis præsumunt, vt ostendat illis deus quia ipse vincit, si se
D homo subiuget deo, & pugnantes vincuntur, cum quasi cœperint
tenere iustitiam fiunt superbi & eliduntur. Isti pugnat, sed vincun
tur. Quis autem pugnat & non vincitur? Qui dicit. Video aliam
E legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Vide
repugnantem legi mentis suæ, vide pugnantem: sed non de vi
ribus suis præsumit iste, ideo victor erit. Quid enim sequitur?
Infęlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?
Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. ¶ De corpo
re mortis huius non omnis liberatur qui finit hanc vitam, sed
qui in hac vita susceperit gratiam, & ne in vanum suscipiat bo
nis operibus egerit. Aliud est enim exire de hoc corpore, quod
omnes homines dies vitæ huius vltimus cogit: aliud est libera
ri de corpore mortis huius, quod sola dei gratia per Iesum Christum
dominum nostrum sanctis & fidelibus eius impertitur. Post hanc
autem vitam merces perficiens redditur, sed eis tantum a quibus
in hac vita eiusdem mercędis meritum comparatur. Non enim
ad saturitatem iustitię cum hinc exierit quisque perueniet, nisi ad
eam cum hic est, esuriendo & sitiendo cucurrerit. Beati quippe qui
esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.
¶ Fideles enim orantes dicunt, Ne nos inferas in tentationem,
sed libera nos a malo. Si adest possibilitas, vt quid orant? aut a
B quo malo se liberari orant, nisi maxime de corpore mortis huius,
vnde non liberat nisi gratia dei per Iesum Christum dominum
nostrum? Non vtique de substantia corporis quæ bona est, sed de
vitijs carnalibus: vnde non liberatur homo sine gratia Saluato
ris, nec quando per mortem corporis discedit a corpore. Non enim
& ille substantiam carnis accusat, cum dicit liberari se cupere de
corpore mortis huius, cum etiam corporis sicut animæ natura
deo bono auctori tribuenda sit. Sed vtique de vitijs corporis dicit.
Nam de corpore mors corporis separat, sed contracta ex illo vitia
cohærent, quibus iusta pœna debetur: quam etiam in inferno il
le diues inuenit. Hinc se vtique non poterat liberare qui dicit, quis
me liberabit de corpore mortis huius? an propter commissa prę
terita, vt ea tantum ignoscantur quæ fieri infecta non possunt?
Dimitte hominem, clamet quod clamabat. Non enim tantum
desiderat vt per indulgentiam fit de præteritis impunitus, sed
etiam vt sit de cętero ad non peccandum fortis & validus.
Condelectatur enim lege dei secundum interiorem hominem:
videt autem aliam legem in membris suis repugnantem legi
mentis suæ. Videt esse, non recolit fuisse: præsentibus vrgetur,
F non præterita reminiscitur. Nec tantum repugnantem videt, ve
rum etiam captiuantem se in lege peccati quæ est in membris
eius, non quæ fuit. Hinc est quod clamat, Infœlix ego homo quis
me liberabit de corpore mortis huius?

Ex lib. de perfectione iustitiæ hominis. Liberari a corpore mortis huius.

Matth. v.

Ex libr. de natura & gratia. Malum a quo se fideles liberari orant.

¶ Ita erat tunc illorum hominum corpus animale constitutorũ in paradiso, nondum mortis lege damnatum, vt non haberent appetitum carnalis voluptatis, qualem nunc habent ista corpora quæ iam ex mortis propagine ducta sunt. Neq; enim nihil est in eis factum cum de ligno prohibito edissent: quandoquidem deus non dixerat, si ederitis, morte moriemini: sed, Qua die ederitis morte moriemini, vt hoc ipsum in eis illa faceret dies, quod Apostolus gemit, dicens, Condelector legi dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis. Infœlix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Non enim sufficeret ei si diceret, quis me liberabit de corpore hoc mortali, sed de corpore (inquit) mortis huius? Sicut etiam illud, Corpus quidem, inquit, mortuum est propter peccatum. Non ibi ait mortale, sed mortuum: quamuis vtiq; & mortale, qa moriturum. Non ita credendum est fuisse illa corpora, sed licet animalia nondum spiritalia, non tamen mortua, id est quę necesse esset vt morerentur: quod ea die factum est qua lignum contra vetitum tetigerunt. Ita illi homines animalia quidem corpora gerentes, sed non moritura nisi peccassent, accepturi autem angelicam formam cælestemq; qualitatem, mox vbi præceptum transgressi sunt eorum membris vult aliqua ægritudo lętalis, mors ipsa concepta est, mutauitq; illam qualitatem qua corpori sic dominabantur vt nõ dicerent. Video aliã legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Quia etsi nõdum spiritale, sed animale corpus erat, nondũ tamen erat mortis huius de qua & cum qua nati sumus. Quid eniꝫ aliud non dicam nati, sed omnino concepti nisi ægritudinem quandam inchoauimus qua sumus necessario morituri? Neq; enim tam necesse est eum ipso morbo mori qui hydrops vel dysentericus vel elephantiosus factus fuerit, quam eum qui hoc corpus habere cœperit, in quo oẽs homines natura sunt filij iræ, qa hoc nõ fecit nisi pœna peccati. Si eñ creator omnipotẽs ineffabiliterq; laudãdus, q & in minimis operibus magnus est, apibus donauit vt sic operentur filiorum generationẽ queadmodum ceræ speciẽ liquoreq; mellis, cur incredibile videatur primis hominibus talia fecisse corpora, vt si non peccassent & morbum quendam quo morerentur continuo concepissent, eo nutu imperarent membris quibus fœtus exoritur, quo pedibus cum ambulatur, vt neq; cum ardore seminaretur, neq; cum dolore pareretur? Nunc vero transgrediendo præceptum motum legis illius quæ repugnat legi mentis in membris conceptæ mortis habere meruerũt. Qui sicut nuptiæ ordinant, continentia cohibet & refrenat: vt queadmodũ de peccato factũ est supplicium, sic de supplicio fiat meritũ.

Ex lib. ix. de Genesi ad literam.

Genes. ij.

G

Corpora primorum parentum poterant nõ mori.

H

Apes natos foliis & herbis ore legunt Geo. iiij.

Primi parentes si nõ peccassent, tantum habuissent imperium supra membra quibus generatur sicut supra alia.

De libe. de ser/ mone domini in monte. ℂQuisquis carnalem delectationem aduersus rectam voluntatem suam rebellare sentit per consuetudinem peccatorum, cuius indomita violentia trahitur in captiuitatem, recolat quantum potest qualem pacem peccando amiserit & exclamet. Infoelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Ita enim cum se infoelicem exclamat, lugendo implorat consolatoris auxilium. Nec paruus

Math. v. est ad beatitudinem accessus, cognitio infoelicitatis suae. Et ideo beati etiam lugentes, quoniam ipsi consolabuntur.

Ex tracta. ps. xxx. A ℂQuid est quod te iactas? quid est quod de lege, & de iustitia praesumis? Num vides quid intus confligat in te, de te, aduersus te? Nũ audis pugnantem, & confitentem, & adiutorium in pugna desiderantem? Num audis athletam domini ab agonotheta petenté auxilium pugnae suae? Non enim sic te spectat deus certantem, quomodo te spectat editor si forte pugnes in amphitheatro. Ille tibi premium dare potest si viceris, adiuuare te periclitantem nõ pot. Non sic spectat deus. Vide ergo, attende eum qui dicit, Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem. Video auté aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę, & captiuum me ducentem in lege peccati quae est in mébris meis. Miser ego homo, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, Quare gratia? Quia gratis datur. Quare gratis datur? quia merita tua non praecesserunt, sed beneficia dei te praeuenerunt. Illi ergo gloria q nos liberat. Omnes peccauerunt & egent gloria dei.

Deus pugnãté sic spectet vt adiuuet & pręmietur.

Rom. iij. Ex lib. sinarũ. Prosperi. ℂLiberari est a corpore mortis huius omni sanato languore, concupiscentiae carnis non ad poenam corpus recipere, sed ad gloriam. Igitur ipse ego mente seruio legi dei: carne autem legi peccati.

Liberari a cor/ pore mortis huius.

Ex tracta. ps. lxxv. B ℂIndicitur enim tibi quaedam noua vita: & tu vetus es. Nouitatis gaudio suspenderis, vetustatis onere pręgrauaris. Incipit tibi esse bellum aduersus te, sed ex qua parte displices tibi, iungeris deo: & ex qua parte iam iungeris deo, idoneus eris ad vincendum te, qa ille tecum est qui omnia superat. Attende quid dicit apostolus. Mente seruio legi dei, carne autem legi peccati. Vnde mente? qa displicet tibi vita tua mala. Vnde carne? Quia non desunt suggestiones & delectationes malę. Sed ex eo q mente cõiungeris deo, vincis quod in te non vult sequi. Praecessisti enim ex parte, & ex parte tardaris. Trahet teipsum ad illum, qui te supra te tollit. Põdere quodam vetustatis deprimeris, clama & dic, Infoelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Quis me liberabit ab eo quo grauor? Corpus enim quod corrumpitur aggrauat

Sapien. ix. animam. Quis ergo me liberabit? Gratia dei per Iesum Christũ dominum nostrum. Quare autem permittit vt diu contra te litiges donec absorbeantur omnes cupiditates malae? vt intelligas

Pugna e lis q̃/ te in nobis per mittitur a deo

In te pœnam tuam. In te ex teipso est flagellum tuum, fit rixa tua tecum. Sic vindicatur in rebellem aduersus deum, vt ipse sibi sit bellum qui pacem noluit habere cum deo.

Ex libro ad Bonifaciū papam contra Pelagiā. l. C

¶ Quod dixerat, Sine lege enim peccatum mortuum est, non intelligamus nisi tanquam non sit, latet non apparet, penitus ignoratur, tanquam in nescio quibus ignorantiæ tenebris sit sepultū. Et quod ait, Ego autem viuebam aliquādo sine lege, quid ait nisi viuere mihi videbar? Et quod adiunxit, Adueniēte mandato peccatum reuixit, quid est aliud q̄ꝫ eminuit ꝛ apparuit? Nec tamen vixit sed reuixit: vixerat enim aliquando in paradiso quando contra datum præceptum satis apparebat admissum. Cum autem a nascentibus trahitur tanquam mortuum sic latet, donec repugnās iustitiæ malum eius prohibitione sentiatur. Cum aliud iubetur atqꝫ probatur, aliud delectat atqꝫ dominatur, tunc peccatū quodammodo in notitia nati hominis reuiuiscit, quod in notitia primi facti hominis iam aliquando vixerat. Sed quod sequitur, non ita expeditū est quomodo de Paulo possit intelligi. Scimus enim (inquit) quoniam lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. Non ait fui, sed sum. Nunquid ergo Apostolus cum hęc scriberet carnalis fuit? An secundum corpus hoc dicit? Adhuc enim erat in corpore mortis huius, nondum facto quod alibi dicit, Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Tunc enim ex toto se, id est ex vtraqꝫ parte qua constat, spiritalis homo erit, quando spiritale etiam corpus erit. Neqꝫ enim absurdum est vt sit in illa vita etiam caro spiritalis, si potuit esse in hac vita in his qui adhuc carnalia sapiunt, etiam ipse spiritus carnalis. Sic ergo ideo dixit, ego autem carnalis sum, quia nondum spiritale corpus habebat Apostolus: sicut posset dicere, ego mortalis sum. Quod vtiqꝫ non nisi secundum corpus intelligeretur dixisse: quod nondum fuerat immortalitate vestitum. Item quod adiunxit, Venundatus sub peccato, ne quisquam eum nondum redemptum Christi sanguine existimet, etiam hoc secundum illud potest intelligi quod ait, Et nos primitias habentes spiritus, ꝛ ipsi in nobismetipsis ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Si enim secundum hoc se dicit venundatum sub peccato, quod adhuc non est redemptum a corruptione corporis eius, vel venundatum aliquando in prima transgressione præcepti, vt haberet corpus corruptibile quod aggrauat animam, quid prohibet hic Apostolum de se ipso dicere, quod ita dicit vt etiam in ipso possit intelligi, etiam si in sua persona non se solum, sed omnes accipi velit qui se nouerunt spiritali dilectione cum carnis affectione sine consensione confligere. An forte metuimus ea quæ sequuntur, Quod enim operor ignoro, non enim quod volo hoc ago, sed quod odi illud facio: ne forte ex his verbis quisque consentire carnis concu-

Peccatum quō sine lege dicatur mortuum.

i. Cor. xvij. D

Rom. viij.

B piſcẽtiæ ad opera mala ſecundum Apoſtolum ſuſpicetur? Sed conſiderandum eſt quod adiungit, Si autẽ quod nolo hoc facio, conſentio legi quoniam bona eſt. Magis enim ſe dicit legi cõſentire q̃ carnis concupiſcentię. Hanc enim peccati nomine appellat? Facere ergo ſe dicit & operari non affectu conſentiendi & implendi, ſed ipſo motu concupiſcendi. Hinc ergo, inquit, conſentio legi quoniam bona eſt. Conſentio, quia nolo quod non vult, Deinde dicit, Nunc autem iam non ego operor illud, ſed id quod in me habitat peccatum. Quid eſt nunc autem, niſi iam nunc ſub gratia, quæ liberauit delectationem voluntatis a conſenſione cupiditatis? Non enim melius intelligitur non ego operor, niſi quia non conſentit exhibere membra ſua arma iniquitatis peccato. Nam & ſic concupiſcit & conſentit & agit quomodo non ipſe illũ operetur etiam ſi ſe operari doleat & vinci grauiter ingemiſcat. Iã illud quod ſequitur, nonne vnde loquatur apertiſſime oſtendit? Scio enim quia non habitat in me, hoc eſt in carne mea bonum. Si enim non exponeret adiungendo, hoc eſt in carne mea, aliter fortaſſe acciperetur quod dixit in me. Ac per hoc verſat hoc idem repetens & inculcans. Velle enim adiacet mihi, perficere autẽ bonum non inueniõ. Hoc eſt enim perficere bonum vt nec concupiſcat homo. Imperfectus eſt autem homo quando concupiſcit, etiam ſi concupiſcentiæ non conſentit ad malum. Non enim quõ volo facio bonum, inquit, ſed quod nolo malum hoc ago. Si aũt quod nolo ego hoc facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Id repetiuit inculcans, & tanquam tardiſſimos de ſomno excitans. Inuenio ergo (inquit) legẽ volenti mihi bonum facere quoniam mihi malum adiacet. Illud ergo bonuꝫ eſt volẽtis facere, adiacet aũt malũ ex ꝯcupiſcẽtia cui nõ ꝯſentit q dicit, Iam non ego operor illud. Apertius autem quod ſequitur vtrunqꝫ declarat, Condelector enim legi dei ſecundum interiorẽ hominem. Video autem aliam legeꝫ in membris meis repugnãtem legi mentis meę, & captiuantem me in lege peccati quę eſt in membris meis. Sed quod dixit captiuantem me, poteſt mouere ſi nulla conſenſio eſt. Vnde propter iſta tria, duo ſcilicet de qbus iam diſputauimus, quod ait. Ego autem carnalis ſum & venundatus ſub peccato, & hoc tertium. Captiuantem me in lege peccati quod eſt in membris meis, poteſt videri Apoſtolus eum deſcribere qui ſub lege adhuc viuit nondum ſub gratia. Sed ſicut illa duo expoſuimus propter carnem adhuc corruptibileꝫ dicta, ſic & hoc poteſt intelligi vt captiuantem dixerit carne, mentis motione nõ conſenſione. Et ideo captiuantem me, quia & in ipſa carne nõ eſt aliena natura, ſed noſtra. Sicut ergo expoſuit ipſe quid dixerit ſcio quia non habitat in me, hoc eſt in carne mea bonum, ſic iam ex illius expoſitione hunc locum debemus accipere, tanquam dixerit captiuantem me, hoc eſt carnem meam in lege peccati quæ

C

eſt in

F perficere bonum.

Apoſtolus an de ſe an de eo qui ſub lege fuerit loquatur.

est in membris meis. Deinde subiungit propter quod dixerat, Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Atq; inde concludit. Igitur ipse ego mente seruio legi dei, carne autem legi peccati. Carne scilicet legi peccati, concupiscendo: mente autẽ legi dei eidem concupiscentiæ non consentiendo. Nulla ergo cõdemnatio est nunc his qui sunt in Christo Iesu. Non enim damnatur nisi qui concupiscentiæ carnis consentit ad malum. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit te a lege peccati & mortis, ne scilicet consensionem tuam concupiscentia sibi vendicet carnis, & ea q̃ sequuntur eundẽ sensum magis, magisq; demonstrant. Sed adhibendus est modus. Visum autem aliquando etiam mihi fuerat hominem sub lege isto Apostoli sermone describi, sed vim mihi postea ista verba fecerunt quod ait. Nunc autem iam non ego operor illud. Ad hoc enim pertinet quod ait postea. Nulla ergo condemnatio est nunc his qui sunt in Christo Iesu. Et quia non video quomodo diceret homo sub lege, cõdelector legi dei secundum interiorem hominem: cum ipsa delectatio boni quę etiam non consentit ad malum, non timore pœnę, sed amore iustitiæ, (hoc est enim condelectari) non nisi gratiæ deputanda sit. Nam & illud vbi ait. Quis me liberabit de corpore mortis huius, quis neget Apostolum cum hæc diceret adhuc fuisse in corpore mortis huius? A quo vtiq; impij non liberantur, quibus eadem corpora ad tormenta æterna redduntur. Liberari ergo est a corpore mortis huius, omni sanato languore concupiscentiæ carnis, non ad pœnam corpus recipere, sed ad gloriam. Huic loco & illud satis consonat. Etiam ipsi nos primitias spiritus habentes, & ipsi in nobismetipsis ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Nimirum enim gemitu isto ingemiscimus, in quo dicimus, Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Illud etiam in quo ait, Quod enim operor ignoro, quid est aliud quam nolo, non approbo, non consentio, non facio? Alioquin contrariũ est his quę superius dixit, Per legem cognitio peccati, & peccatum non cognoui nisi per legem, & peccatum vt appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem. Quomodo enim peccatum per legẽ cognouit quod ignorat? Quomodo apparet peccatum quod ignoratur? Sic enim dictum est ignoro, nõ facio, quia nulla cõsensione id ego ipse cõmitto: quomodo dicturus est impijs dominus, Non noui vos, quẽ procul dubio latere nihil põt. Et sicut dictũ est, Eũ q nõ nouerat pctm̃. quod est nõ fecerat. Neq; enim nõ nouerat quod arguebat. His atq; huiusmodi in istã scripturæ apostolicę circũstantiam diligẽter cõsideratis. recte intelligitur Apostolus nõ quidẽ se solum in sua p̃sona, verũ alios etiã sub gratia cõstitutos significasse, sed secum nondũ in illa consti-

H Rom. viij.

Impij nõ liberabuntur a corpore mortis huius.

Ignorare est nolle & non approbare.

Rom. vij.

A

Matth. v.

ij. Cor. v.

carnis peccati. ¶ Ciliciū fortasse appellauit dominus carnis suæ mortalitatem. Quare cilicium? ꝓpter similitudinem carnis peccati. Apostolus enim dicit. Misit deus filiū suum in similitudiné carnis peccati, vt de peccato damnaret pctm̄ in carne. hoc est filiū suum induit cilicio, vt de cilicio dānaret hædos. Nō qa peccatū erat in verbo dei dico, sed nec in ipsa qdē dico anima sancta ꝛ mēte hominis quē sibi ad vnitatē psonæ verbū dei ꝛ sapientia coaptauerat, sed nec in ipso corpore pctū erat vllū, sed similitudo carnis peccati erat in domino, qa mors nō est nisi de pctō. Et vtiq; corpus illud mortale erat. Nā nisi mortale esset, nō moreretur, non resurgeret. Si nō resurgeret, exēplū nobis vitę ęternæ nō demōstraret. Ergo sic dicitur mors pctm̄ quæ facta est de peccato, quomodo dicitur græca lingua, lingua latina nō ipsum mēbrū carnis, sed qđ fit p mēbrū carnis. Nā lingua in mebris nostris vnū est de cæteris, sicut oculi, nasus, aures ꝛc. Lingua autem græca, verba græca sunt. nō qa p verba lingua, sed quia verba p linguam. Dices de aliquo, Agnoui faciem ipsius, de membro corporis loqueris. dicis etiam, Agnoui manum ipsius, ꝛ absentis non manum in corpore sed scripturam quę facta est per manū quę erat in corpore. Sic ergo peccatum domini quod factum est de peccato, quia inde carnem assumpsit de massa ipsa quæ mortem meruerat ex peccato. Etenim vt celerius dicam, Maria ex Adam mortua propter peccatum, ꝛ caro domini ex Maria mortua propter delenda peccata. ¶ Quid dicit Pelagianista? Audite quid dicit. Videtur confiteri Christum in carne venisse, sed discussus inuenitur negare. Christus em̄ in carne venit: q̄ similitudo eēt carnis peccati, nō esset caro peccati. Apl'i verba sunt. Misit deus filiū suū in similitudinē carnis peccati. Nō in similitudinem carnis, quasi caro nō esset caro, sed in similitudinē carnis peccati, quia caro erat, sed peccati caro non erat. Iste aūt Pelagius ꝛ cæteram carnē omnis infantis, Christi carni conatur æquare. Nō ita est charissimi, nō pro magno cōmendaretur in Christo similitudo carnis peccati, nisi omnis cætera caro esset caro peccati. Quid ergo prodest quia dicis Christum in carne venisse, ꝛ omniū infātiū carni eū conaris æquare? Et tibi hoc dico qđ Donatistæ, nō est ipse. Ecce video ecclesiam matrem testimonium reddētē ipsis vberibus suis. Accurrūt matres cū paruulis filijs, ingerūt saluatori saluandos, nō Pelagio dānandos. Mater q̄libet mulier pietate currens cū paruulo filio dicit baptizetur vt saluetur. Pelagius ꝯtra. Quid saluetur? Nō est qđ in eo sanet, nihil habet vitij, nihil ex traduce dānationis attraxit. Si æqualis est Christo, quare q̄rit Christum? Ecce dico tibi. Sponsus filius dei q venit in carne, saluator est ꝛ maiorū ꝛ minorū, saluator est grādiū ꝛ infantium, ꝛ ipse est Christus. Tu aūt dicis saluatorē Christū maiorū ꝛ nō minorū, nō est ipse. Si nō est ipse, negas ꝛ tu Christū in carne venisse.

Ex tracta. ps. xxiij. Cilicium.

D

Maria ex Adā mortua ꝓpter peccatum.

Ex sermone de verbis euange. xvij.

E

Error pelagianistarum.

Omnis caro ꝓter quā Christi est caro pctī.

F

Ex sermone de resurrectione Christi. Mercator Christus.

¶ Magnum quid huc attulit mercator iste. De regione sua veniēs iste mercator inuenit in regione nostra quod hic abundat. Quid hic abundat? Nasci & mori. plena est terra his mercibus, nasci & mori. Natus est & mortuus est. Sed qua via natus est? Ad istam regionem venit, sed non ea via qua nos. De cœlo enim venit a patre, & tamen natus est mortalis, natus est de spiritu sancto, ex Maria virgine. Nunquid nos sic? Nos de Adam & Eua illa per concupiscentiam carnis: ille autem nō per ipsam. Maria enim virgo sine virili amplexu, sine concupiscentiæ æstu. quoniam ne pateretur hunc æstum ideo ei dictum est, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Virgo ergo Maria non concubuit & cōcepit, sed credidit & concepit. Natus est enim mortalis mortalibus. Quare mortalis? Quia in similitudinem carnis peccati. Non in carne peccati, sed in similitudinem carnis peccati. Quid habet peccati? Mortem & peccatū. Quid habuit similitudo carnis peccati? Mortem sine peccato, Si habere peccatum, caro esset peccati: si mortem non haberet, non esset similitudo carnis peccati. Talis venit saluator. Venit, mortuus est, sed mortem occidit. Finiuit in se quam timebamus. Suscepit illam, & occidit illam, quomodo sumus venator leonem suscepit & necauit. Nam prudentia carnis mors est: prudentia aūt spiritus, vita & pax.

Maria qualiter genuit. Lucæ.i.

G

Ex tract. lxxix.

¶ Viuificabis nos & nomen tuum inuocabimus. Tu nobis dulcis eris. Viuificabis nos. Nā prius amauimus terram non te. Sed mortificasti membra nostra quæ sunt super terram. Illud enim vetus testamentum habens, promissa terrena hoc videtur suadere ne gratis colatur deus, sed quia dat aliquid in terra, ideo diligatur. Quid amas vt deum non ames? Dic mihi. Ama si potes aliquid quod ille non fecit. Circunspice vniuersam creaturam, vide vtrum alicubi cupiditatis visco tenearis, & a diligendo creatore impediaris, nisi ea re quam creauit ipse quem negligis. Quare autem amas ista, nisi q̄ pulchra sunt? Possunt ne esse tam pulchra quam ille a quo facta sunt? Miraris hæc, quia illum non vides: sed per ea quæ miraris, ama quem non vides. Interroga creaturam: si a seipsa est, remane in illa: si autem ab illo est, non ob aliud perniciosa est amatori, nisi qa præponitur creatori. Quare hoc dixit? Propter versū istū fratres. Mortui ergo erant, qui propterea deum colebant vt eis secundum carnem bene esset. Sapere autem secundum carnem mors est. Et mortui sunt qui nō gratis deū colūt, idest quia ipse bonus est, non quia dat alia bona, quę dat & non bonis. Pecuniam vis a Deo? Habet & latro. Vxorem, fœcunditatem filiorum, salutem corporis, dignitatem seculi? Attende quam multi mali habent. Hoc est totum propter quod eum colis? Mutabūt pedes tui, putabis te sine causa colere, quando in eis vides ista qui eum nō colunt. Ergo ista omnia dat etiā malis: se solum seruat bonis.

Testamentū vetus q̄d suasit.

Amandus creator nō creatura

H

Deus est gratis colendus.

Bona tēporalia habētur a malis.

Deus habetur a solis bonis.

Viuificabis nos. N. mortui eramus qñ terrenis rebus inhęrebamus, mortui eramus qñ terreni hoīs imaginē portabamus. Viuificabis nos, innouabis nos, vitā interioris hoīs dabis nobis, ꝛ nomen tuū inuocabimus. i. te diligemus. Tu nobis dulcis eris remissor pctōrū nrorū, tu eris totum præmiū iustificatorū. Qm̄ sapiētia carnis inimica est in deum, legi enim dei non subijcitur nec enim potest. ℭ Nec illud quisquam pro impossibilitate non peccandi obiecerit quod dictum est. Sapientia carnis inimica est in deum, legi enim dei non est subiecta, nec enim potest. Qui autē in carne sunt deo placere non possunt. Sapientiam quippe carnis dixit, non sapientiam desursum descendentem. Et in carne esse non eos qui nondum de corpore exierunt, sed eos qui secundum carnem viuunt, significatos esse manifestum est. ℭ Si autē dixit, mundum non posse accipere spiritum sanctum, sicut etiā dictum est, prudentia carnis inimica est in deum, legi enim dei non est subiecta, nec enim potest. Velut si dicamus: iniustitia iustitia esse non potest. Mundum quippe ait hoc loco significans dilectores mundi: quæ dilectio non est a patre. Prudentia carnis inimica est in deum, legi enim Dei non est subiecta, nec em̄ pōt. ℭ Cum enim charitas legem impleat, prudentia vero carnis cōmoda temporalia sectando spiritali charitati aduersetur, quomodo potest legi dei esse subiecta, idest libenter atq; obsequenter implere iustitiam, eiq; non aduersari, quando etiam dum conatur vincatur necesse est, vbi inuenerit maius commodum temporale de iniquitate se posse assequi, quam si custodiat æquitatē? Sicut enim prima hominis vita est añ legē cū nulla neqtia vel malitia ꝓhibeatur, neq; vlla ex pte prauis cupiditatibus resistit, quia non est q ꝓhibeat: sic secunda est sub lege ante gratiā, qñ ꝓhibetur quidē ꝛ conatur a peccato abstinere sed vincitur, quia nōdum iustitiam propter deum ꝛ propter ipsam iustitiam diligit sed eam sibi vult ad conquirenda terrena seruire. Itaq; vbi viderit ex alia parte ipsam, ex alia commodum temporale, trahitur pondere cupiditatis ꝛ reliquit iustitiam, quam propterea tenere conabatur vt haberet illud quod se nunc videt amittere si illam tenuerit. Tertia est vita sub gratia, quādo nihil temporalis commodi iustitię pręponitur: quod n̄ si charitate spiritali quam dominus exemplo suo docuit, ꝛ gratia donauit, fieri non potest. In hac enim vita etiam si existant desideria carnis de mortalitate corporis, mētē tñ ad cōsensionem peccati nō subiungat. Ita iā nō regnat pctm̄ in vestro mortali corpore, q̄uis nō possit nisi inhabitare in eo q̄diu mortale corpus est. Primo em̄ nō regnat cū mēte seruimus legi dei, q̄uis carne legi peccati. idest pænali consuetudini: cū ex illa desideria existunt, qbus tñ nō obedimus. Postea vero ex omni pte extinguūtur, qa si spiritus Iesu Christi habitat in nobis, q suscitauit Christū a mortuis, viuificabit ꝛ mortalia

Ex libr. de natura ꝛ gratia.

In carne esse.

Ex tract. euangelij secundum Ioan. lxxi.

A

Per mundum quod intelligitur In expositione epistolæ ad Galatas.

Prudentia carnis legi dei cur subiecta esse nō potest.

Vitæ hominū.

Prima.

Secunda.

B

Tertia.

Quarta.

corpora nostra pp spiritum qui habitat in nobis. Nũc ergo implendus est gradus sub gratia vt faciamus qd volumus spiritu, etiam si carne non possumus. i. non obediamus desiderijs peccati ad prębenda illi mẽbra nostra arma iniquitatis, etiã si non valemus efficere vt eadẽ desideria non existant: vt quãuis nondũ simus in pace illa æterna, & ex omni hominis parte pfecta, iã tamen desinamus esse sub lege vbi præuaricationis rea mens teneatur, dum eã concupiscentia carnis in consensionẽ peccati captiuã ducit: simus aũt sub gratia vbi nulla est condemnatio his qui sunt in Christo Iesu, quia non certantẽ, sed victum pœna cõsequitur. QVI autẽ in carne sunt, deo placere non possunt. Vos autem in carne nõ estis, sed in spiritu. ¶ Lex peccati, quod etiã peccatũ appellat Apostolus cũ dicit, Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius: non sic, manet in membris eorũ qui ex aqua & spiritu sancto renati sunt, tanquã non sit eius facta remissio, vbi omnino plena & perfecta fit remissio peccatorũ omnibus inimicitijs interfectis quibus separamur a deo: sed manet in vetustate carnis tanquã superatũ & peremptum, si non illicitis consensionibus quodãmodo reuiuiscat, & in regnum propriũ dominationemq; reuocetur. Ab hac aũt vetustate carnis in qua lex ista est peccati vel peccatũ iam remissum, vsqueadeo spiritus vita discernitur in cuius nouitatẽ baptizati per dei gratiã renascuntur, vt parũ fuerit Apostolo dicere tales non esse in peccato, nisi etiam diceret in ipsa carne illos non esse antequã ex hac mortali vita migrarent. Qui enim in carne sunt (inquit) deo placere non possunt. Vos aũt non estis in carne, sed in spiritu, si tamen spiritus dei habitat in vobis. ¶ Et in carne sumus & in carne non sumus. In carne enim sumus eo vinculo quod nondũ solutũ est, quo dissolui & esse cũ Christo multo magis optimum. Non autẽ sumus in carne ex eo qđ spiritus primitias dedimus deo, si tamen possumus dicere quia conuersatio nostra in cœlis est, tanquã capite placeamus deo, pedibus autẽ tanquã extremis animæ partibus adhuc lubricũ sentiamus. Si quis autẽ spiritũ Christi non habet, hic non est eius. ¶ Hoc dñs commendauit in manducatione carnis suæ & potatione sanguinis sui, vt in illo maneamus & ipse in nobis. Manemus autem in illo cum sumus membra eius. Manet autem ipse in nobis cum sumus templum eius. Vt autem simus membra eius, vnitas nos cõpaginat. Vt compaginet vnitas, quæ facit nisi charitas? Et charitas dei vnde? Apostolũ interroga, Charitas (inquit) dei diffusa est in cordibus nostris per spiritũ sanctum qui datus est nobis. Ergo spiritus est qui viuificat, Spiritus enim facit viua membra: Nec viua membra spiritus facit nisi quæ in corpore quid vegetat ipse spiritus inueneri. Nam spiritus qui est in te o homo quo constas vt homo sis, nunquid viuificat membrum quid separatum inuenerit a carne tua? Spiritum tuum dico animam tuam. Anima tua non

C

Ex libro secũdo p baptismo paruulorum. Lex peccati & peccatum quomodo maneat in baptizatis.

In carne quomodo nõ sint iusti.

Ex tracta psalmus. cxiiij. Philip. iij.

D

Ex tracta. euangelij secundum Iohan. xxiiij.

Roma. v. Spiritus est qui viuificat.

viuificat nisi membra quæ sunt in carne tua. Vnitatem si tollas iam ex anima tua, non viuificatur, quia vnitati corporis tui non copulatur. Hæc dicuntur vt amemus vnitatem, & timeamus separationem. Nihil enim sic debet formidare Christianus quã separari a corpore Christi. Si enim separatur a corpore Christi, nõ est mẽbrum eius. Si non est mẽbrum eius nõ vegetatur spiritu eius. Quisquis autem (inquit Apostolus) spiritum Christi non habet, hic non est eius. Si autem Christi in vobis est, corpus quidẽ mortuum est propter peccatum, spiritus vero viuit propter iustificationẽ. ¶ Anima ui pia quæ fuit impia, propter iustitiam fidei dicitur ex morte reuixisse atq; viuere. Corpus autem non tantum moriturum propter animę abscessum qui futurus est: sed propter tantã infirmitatẽ carnis & sanguinis etiam mortuum dicitur, loquente Apostolo Corpus quidem (inquit) mortuum est propter peccatum. Spiritus autem vita est propter iustitiam. Hæc vita ex fide facta est: quoniam iustus ex fide viuit. Sed quid sequitur? Si autem spiritus eius qui suscitauit Iesum Christum a mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis.

E

Sepatio a Christo est summe timenda.

Ex lib. de trini. iiij.

Rom. I.

¶ Corpus enim mortuum est (ait Apostolus) propter peccatum. Non ait, corpus moriturum est, sed corpus mortuum est. Adhuc habet vitam vtiq; corpus nostrum. & tamen comparatum corpori illi quod futurum est, qualia sunt angelorum corpora, inuenitur corpus hominis mortuum quamuis adhuc habens animam.

Ex tracta. psalmus. lxxv.

Corpus peccatoris quomodo mortuũ sit.

¶ Vt euidentissime appareat non tantum spiritus sed etiam corporis mortem propter peccatum meruisse genus humanum. Apostolus dicit. Si enim Christus in vobis est, corpus quidẽ mortuum est propter peccatũ. spiritus autẽ vita est propter iustitiam. Si ergo spiritus eius qui suscitauit Iesum a mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Christum Iesum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vobis. Puto ꝙ non expositore sed tantum lectore opus habet tam clara & aperta sententia. Corpus (inquit) mortuum est non propter fragilitatem terrenam, quia de terræ puluere factum est sed propter peccatum: Quid quærimus amplius? Et vigilantissime non ait mortale sed mortuum. Namq; antequam immutaretur in illam incorruptionem quæ in sanctorum resurrectione promittitur, poterat esse mortale quamuis non moriturum, sicut hoc nostrum potest (vt ita dicã) esse ægrotabile quamuis non ægrotaturũ. Cuius enim caro est quę non ægrotare possit, etiam si a aliquo casu priusquã ægrotet occumbat? Sic & illud corpus iam erat mortale, quã mortalitatem fuerat absumptura mutatio in æternam incorruptionem si in homine iustitia idest obedientia permaneret. Sed ipsum mortale nõ est factum mortuum, nisi propter peccatũ. Quia vero illa resurrectione futura, mutatio non solum nullã mortẽ quę facta est pro

F

Ex libro de baptismo paruulorum.

Mortale corpꝰ et mortuũ differenter dixit Apostolus.

G

uit Christum a mortuis, viuificabit ꝛ mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis.

¶ Distinguere autem inter illam generationem ꝛ hanc processionem nescio, non valeo, non sufficio. Ac per hoc quia ꝛ illa ꝛ ista est ineffabilis, sicut propheta de filio loquens ait, Generationem eius quis enarrabit? ita de spiritu sancto verissime dicitur, processionem eius quis enarrabit? Satis ergo si nobis qa est a seipso filius, sed ab illo de quo natus est, non est a seipso spiritus sanctus, sed ab illo de quo procedit. Et quia de vtroq; procedit sicut iam ostendimus, vnde ꝛ spiritus patris dictus est vbi legitur, Si autem spiritus eius qui suscitauit Christum a mortuis habitat in vobis. Et spiritus filij vbi legitur, Qui autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Non enim duo sunt spiritus sancti tanquam singulorum, vnus patris ꝛ alter filij, sed vnus potius patris ꝛ filij, de quo vno spiritu scriptũ est. Etenim in spiritu vno nos omnes ꝑ in vnũ corpus baptizati sumus, siue Iudaei, siue graeci, siue serui, siue liberi, ꝛ omnes vnum spiritum potauimus. Et alio loco. Vnum corpus ꝛ vnus spiritus. Quid ergo haec trinitas, nisi vnius eiusdéq; substãtiae est? Quando quidem non de aliqua materia vel de nihilo est filius, sed de quo est genitus. Itemq; spiritus sanctus non de aliqua materia vel de nihilo, sed inde est vnde procedit.

Ex libro cõtra maximianum secundo.
Gñatio filij ꝛ processio spiritus sancti.
Filius nõ est a seipso.
Spũssanctus nõ est a seipso.
Duo non sunt spiritus.
i. Cor. xij.
B
Ephe. iiij.
Alibi quemadmodum.

¶ Vita quę fruitu corporis delectata negligit deum inclinatur ad nihilum, ꝛ ista est nequitia. Hoc pacto autem vita carnalis ꝛ terrena efficitur, ꝛ ob hoc etiam caro ꝛ terra nominatur: ꝛ quandiu ita regnum dei non possidebit. Si autem dum in hoc stadio vitae humanae anima degit, vincat eas quas aduersum se nutriuit cupiditates fruendo mortalibus, ꝛ ad eas vincendas gratia dei se adiuuari credat mente illi seruiens ꝛ bona voluntate, sine dubitatione reparabitur, ꝛ a multis mutabilibus ad vnum incommutabile reuertetur reformata per sapientiam non formatam, sed per quam formantur vniuersa: fruetur q; deo per spiritum sanctum, quod est donum dei. Ita fit homo spiritalis omnia iudicãs vt ipse a nemine iudicetur, diligens dominum deum suum in toto corde in tota anima ꝛ in tota mente, ꝛ diligens proximum suum non carnaliter sed tanquam seipsum. Se autem spiritaliter diligit, qui ex toto quod in eo viuit deum diligit. In his enim duobus praeceptis tota lex pendet ꝛ prophetae. Inde iam erit consequens, vt post mortem corporalem quam debemus primo peccato tempore atq; ordine suo, hoc corpus restituatur pristinae stabilitati. Quam non per se habebit, sed per animam stabilitam in deo. Quae rursus non per se stabilitur, sed per deum quo fruitur: ideoq; amplius q̃; corpus videbit ꝛ ipsa per incommutabilẽ veritatem, qui filius Dei vnicus est: atq; ita ꝛ corpus per ipsum filium dei vigebit, quia omnia per ipsum. Dono etiam eius quod animę datur. i. sancto spiritu non solum anima cui datur salua ꝛ pacata

Ex lib. de vera religione.
Hõ qualiter spiritalis efficitur
Matth. xxij.
C

Mat.xxiij. ꝛ sancta sit sed etiã ipsum corpus viuificabitur, eritq; in natura sua mũdissimum. Ille enim dicit, Mũdate q̃ intus sunt, ꝛ quæ foris sunt munda erunt. Dicit ꝛ apostolus. Viuificabit ꝛ mortalia corpora vestra propter spiritum manentẽ in vobis. Ablato ergo peccato auferetur pœna peccati. Et vbi est malum? Vbi est mors contentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Vincit enim essentia nihilum, ꝛ sic absorbebitur mors in victoriã. Ergo fratres debitores sumus non carni vt secundum carnem viuamus ꝛ cætera,

D

Ex sermone de verbis Apostoli.xiij. vsq; , Hæredes dei, cohęredes autẽ Christi. ¶ Ergo fratres accepto adiutorio porrecto nobis desup diuino auxilio brachio dñi ꝛ ipo brachio dñi porrecto nobis auxilio spũ scó, debitores sumus nõ carni vt secundum carnem ambulemus, quia fides bene operari non potest nisi per dilectionem. Vt autem habeamus dilectionem, ꝛ ex ea possimus habere bonam operationem, nunquid eam nobis nos dare possumus, cum scriptum sit, Charitas dei

Roma.v. diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis? Si enim secundum carnem vixeritis moriemini.

¶ Iam supra dixerat, Prudentia carnis mors est: non quia caro malum est, sed secundum carnem viuere malum est. Si autem spiritu actiones carnis mortificaueritis, viuetis. Hoc est opus nostrum in hac vita, actiones carnis spiritu mortificare quotidie, affligere, minuere, frenare, interimere. Quod multa enim proficientes iam non delectant, quæ antea delectabant? Q̃ñ ergo

Non cõsentire concupiscentijs magna laus est, non habere eas perfectio. delectabat ꝛ non ei consentiebatur, mortificabatur, quia iam non delectat mortificatum est. Cum ergo dixisset Apostolus, Si autem speritu actiones carnis mortificaueritis viuetis, idest illas concupiscentias carnis quibus non consentire magna laus est, quas non habere perfectio est: iam hic metuendum est ne quisq̃

E

rursus ad mortificandas actiones carnis de spiritu suo præsumeret. Ergo ne hic se extolleret humanus spiritus, ꝛ ad hoc opus se idoneum firmumq; iactaret, subiecit ꝛ ait. Quotquot enim spi-

Filij dei. ritu dei aguntur hi filij sunt dei. Non q secundum carnem suam viuunt, non qui carnis voluptate ducuntur, non qui spiritu suo aguntur, sed quotquot spiritu dei aguntur, hi filij sunt dei. Dicet mihi aliquis. Ergo agimur non agimus. Respondeo: immo ꝛ agis ꝛ ageris. Et tunc bene agis si a bono agaris. Spiritus enim dei qui te agit, agenti adiutor est tibi. Ipsum nomen adiutoris præscribit tibi, quia ꝛ tu ipse aliquid agis. Quotquot enim spiritu dei aguntur, hi filij dei sunt non litera sed spiritu: nõ lege ꝑcipiente, minante, ꝓmittente, sed spiritu exhortante, illuminãte, adiuante. Forte dicturi eratis: ꝛ lex sufficit nobis. Lex timorẽ dedit, ꝛ videte quid hic subiunxit Apostolus, Q̃ñ enim qui spiritu Dei aguntur, charitate aguntur: Charitas enim dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis: sequutus adiunxit.

Non enim acepistis spiritum seruitutis iterum in timorem. ij.Timo.I. Gal.iiij.

QVid est iterum? Quomodo terrente molestissimo pædagogo. Quid est iterum? Sicut in monte Sina acccepistis spiritum seruitutis. Dicet aliquis. Alius est spiritus seruitutis, alius est spiritus libertatis. Si alius esset, nō diceret Apostolus iterum. Idem ergo spiritus, sed in tabulis lapidæis in timorem, in tabulis cordis in dilectionē. Audistis quomodo lōge positam plebem. voces, ignis, fumus, in monte terrebat, quō autem veniens spiritus sanctus igneis linguis super vnumquemque discipulorum insederit. Iam ergo non in timore, sed in dilectione vt nō serui sed filij simus. Qui enim ideo ad huc bene agit qui pœnam timet & deum non amat, nondum est inter filios: vtinam tamen vel pœnam timeat. Timor seruus est, charitas libera est. Fac vel timore pœnæ, si nondum potes amore iustitiæ. Veniet domina & seruus abscedet, quia consumata charitas foras mittit timorem. F Bene agens propter timorem nō est inter filios.

Sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater.

DOminus timetur, pater amatur. Clamor iste cordis est non faucium, non labiorum, intus sonat auribus Dei, clauso ore, labijsq; immotis. Susanna ista voce clamabat. Cor clamet, pater noster qui es in cælis. Quare nō tm̄ pater? Quid sibi vult abba pater? Si enim quæras quid sit abba, respondetur tibi pater. Abba eīn hebraice pater dicitur. Quare vtrunq; voluit Apostolus dicere? Quia videbat lapidem angularem quem reprobauerunt qui ædificauerunt, & factus est in caput anguli, non sine causa angularem dictum, nisi quia in osculum recepti vtrunq; parietem de diuerso venientem, hinc circuncisio. Inde præputium, inde abba, inde pater. Concordia parietum, anguli gloria. Abba quid significat ps.cxvij. G

Ipse spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quia sumus filii dei.

¶Non spiritus noster testimonium reddit spiritui nostro quia sumus filij Dei, sed spiritus dei arra reddit testimonium pro ea re que nobis promissa est.

Si autem filii /& hæredes. /Dei

¶Non enim inaniter filij: hæc est merces hæreditas, sed non quomodo est hominis patris hæreditas: relinquit enim filijs suis, non possidet cum filijs suis, & tamen magnum se facit & gratias sibi agi desiderat, quia voluit dare quod secum non posset auferre. Hæredes Dei sic sunt, vt ipse deus sit hereditas nostra, cui dicit psalmus, Dominus pars hæreditatis meæ. Psalmus.xv.

Cohæredes autem Christi.

¶ Si parum vobis est, audite quod amplius gaudeatis.

Hæredes quidem dei.

¶ Item lectionis eiusdem expositio.

Ergo fratres debitores sumus non carni vt secundum carnem viuamus. Si enim secundum carnem vixeritis moriemini. Si aūt H spiritu actiones carnis mortificaueritis, viuetis.

Ex libro de gratia & libero arbitrio.

¶ Nec tamen debetis in homine, hoc est in vobismetipsis non in domino gloriari, quando non secundum carnem viuitis, sed spiritu actiones carnis mortificatis. Vt enim non se extollerent quibus ista dicebat, existimantes se suo spiritu tanta hæc bona opera facere posse non dei, propterea eum dixisset, Si autem spiritu actiones carnis mortificaueritis, viuetis, continuo subiecit. Quotquot enim spiritu dei aguntur hi filij sunt dei. ¶ Quando ergo spiritu actiones carnis mortificatis vt viuatis, illum glorificate, illum laudate, illi gratias agite, cuius spiritu agimini vt ista valeatis, vt vos filios dei esse monstretis. Quotquot enim spiritu dei aguntur, hi filij sunt dei. Quotquot ergo adiuncto solo adiutorio legis sine adiutorio gratiæ, confidentes in virtute sua suo spiritu aguntur, non sunt filij dei. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis viuetis.

Ex li. sermonum de continentia.

Vulnera peccatorū nō desunt strenuis bellatoribus.

¶ Vt spiritu nostra opera carnis mortificemus, spiritu dei agimur, qui dat continentiam qua frenemus, domemus, vincamus concupiscentiam. In hoc tam magno prelio in quo homo viuit sub gratia, & cum bene pugnat adiutus exultat in domino cum tremore, non desunt tamen strenuis bellatoribus & operum carnis quāuis inuictis mortificatoribus aliqua vulnera peccatorum A propter quæ sananda quotidie veraciter dicant, Dimitte nobis debita nostra: contra eadem vitia & contra diabolum principem & regemq; vitiorum multo vigilantius & acrius ipsa oratione certantes, ne valeant aliquid mortiferę suggestiones quibus instigat insuper peccatorem ad sua excusanda potius q̄ accusanda peccata: ac sic illa vulnera non modo non sanentur, verumetiam & quæ mortifera non erant grauiter & letaliter infigantur. Quicunq; n. spiritu dei aguntur hi filij sunt dei.

Ex libr. de correctiōe & gratia

¶ Non se itaq; fallant qui dicunt, vt quid nobis prædicatur atq; præcipitur vt declinemus a malo, & faciamus bonum, si hoc nos non agimus. sed id velle & operari, deus operatur in nobis? Sed potius intelligant si filij dei sunt spiritu dei se agi, vt quod agendum est agant, & cū egerint, illi a quo aguntur gratias agant. Agitur enim vt agant, non vt ipsi nihil agant: & ad hoc eis ostenditur quid agere debeant, vt quando id agunt sicut agendum est, idest

quum dilectione, & delectatione iustitię, suauitatem quam dedit dominus vt terra eius daret fructum suum accepisse se gaudeat: quando autem non agunt, siue omnino non faciendo siue non ex charitate faciendo, orent vt quod nondum habent, accipiant. Quid enim habebunt, quod non accepturi sunt? aut quid habent quod non acceperunt? B Ex lib. Enchi.

¶ Filij dei quamdiu mortaliter viuũt cũ morte cõfligunt, & quamuis sit de illis veraciter dictũ, Quotquot spiritu dei aguntur hi filij sunt Dei, sic tamen spiritu dei excitantur, & tanquam filij dei proficiunt ad deum, vt eos spiritu suo maxime aggrauante corruptibili corpore tanquam filij hominis in quibusdam humanis motibus deficiant ad ipsos, ideo peccent. Interest quidem quantum. Neq; enim quia peccatum est omne crimen, ideo crimen est etiam omne peccatum. Itaq; sanctorum hominum vitam quamdiu in hac morte viuitur inueniri posse dicimus sine crimine: peccatũ autẽ si dixerimus quia nõ habemus (ait Ioannes apostolus) nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Sed neq; de ipsis criminibus quamlibet magnis remittendis in sancta ecclesia dei misericordia disperanda est, agentibus poenitentiam secundum sui cuiusq; peccati. In actione autem poenitẽtię vbi tale commissum est, vt is qui commisit a Christi etiam corpore separetur, non tam consideranda est mensura temporis quam doloris. Cor enim cõtritum & humiliatum deus non spernit. ¶ Non enim qui spiritu suo aguntur, sed quotquot spiritu Dei aguntur hi filij sunt dei, nõ quia ipsi nihil agunt sed ne nihil boni agant à bono aguntur vt agant. Nam tanto magis efficitur quisq; filius bonus, quanto largius ei datur a parte spiritus bonus. ¶ Plus est proculdubio agi que regi. Qui enim regitur, aliquid agit, & ideo regitur vt rectã aga. Qui autem agitur, agere ipse aliquid vix intelligitur, & tamen tantum pręstat voluntatibus nostris gratia Saluatoris, vt non dubitet Apostolus dicere, Quotquot spiritu dei aguntur hi filij sunt Dei. Nec aliquid in nobis libera voluntas melius agere potest, quam vt illi se commendet qui male agere non potest. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore &c. ¶ Misisti spiritum tuum, cooperuit eos mare. Meminerimus autem spiritum dei non solum ad beneficia, verumetiam ad vindictam cõmemorari. Nunquid aliud, etiam supra dixit, Per spiritum irę tuae diuisa est aqua? Iste itaq; spiritus dei in egyptios nominatur spiritus irae eius: quibus nocuit aquarum diuisio, vt intrantes possent aqs redeuntibus obrui. Filijs vero Israel quibus profuit quod aqua diuisa est non fuit ille spiritus irae dei. Vnde significatur propter diuersas operationes & effectus spiritus dei dissimiliter appellari, cum sit vnus atq; idem, ille dumtaxat qui etiam spiritus sanctus in vnitate trinitatis accipitur. Proinde non arbitror alium quam eũdem significari vbi dicit Apl's, Nõ enim accipistis spiritum ser

Peccatũ & crimen differunt

i. Ioan. i.

Doloris mensura potius quã temporis est cõsideranda.

Ex tract. ps. cxviij.

Ex lib. sententiarũ Prosperi.

C

Ex libro q̃stionum.

Exodi. xv.

Spiritus dei etiam ad vindictam commemoratur.

uitutis iterum in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis in quo clamamus abba pater, quia eodem spiritu dei id est digito dei quo lex in tabulis lapideis conscripta est, timor incussus est eis qui gratiam nondum intelligebant, ut de sua infirmitate atque peccatis per legem conuincerentur, sed lex illis fieret pædagogus quo perducerentur ad gratiam quæ est in fide Iesu Christi. De hoc autem spiritu adoptionis & gratiæ idest, de hoc opere

D spiritus dei quo impartitur gratia & regeneratio in vitam æternam, dicitur. Spiritus autem viuificat: cum supra diceretur, Litera occidit idest. Lex cōscripta tantūmodo sine adiutorio grē. ¶ Et illi qui sub lege sunt, & timore poenæ iustitiam suam facere conantur, & ideo non faciunt iustitiam dei quia charitas eam facit quaz non libet nisi quod licet, cum aliud habeant in voluntate qua mallent si fieri posset licere quod non licet, & illi ergo credunt deo. Nam si omnino non crederent, nec poenam legis vtiqz formidarent. Sed non hanc fidem commendat Apostolus qui dicit. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timorem sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus abba pater. Timor ergo ille seruilis est, & ideo in illo quamuis deo credatur, non tamen iustitia diligitur, sed damnatio timetur, filij vero clamant abba pater. Quarum duarum vocum vna est ex circuncisione, altera ex præputio, Iudæi primum & Græci, quoniam vnus est deus qui iustificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. Cum autem clamant, aliquid petunt. Et quid petunt nisi quod esuriūt & sitiunt? Et hoc quod est nisi quid de illis dictum est, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Huc ergo transeant qui sub lege sunt, vt ex seruis filij fiant nec sic tamen vt serui esse desistant, sed vt tanquam filii domino & patri liberaliter seruiant, quia & hoc acceperunt. Dedit enim potestatem ille vnicus filios dei fieri credentibus in nomine eius, eosqz admonuit petere, quærere, pulsare vt accipiant & inueniant & aperiatur eis, addens increpationem & dicens. Si vos cum sitis mali nostis bona data dare filijs vestris, quanto magis pater vester qui est in coelis dabit bona petentibus se? Hæc est fides quæ per dilectionem operatur non per timorem, non formidando poenam sed amando iustitiam. Vnde ergo ista dilectio, idest charitas per quam fides operatur, nisi vnde illam fides ipsa impetrauit? Neqz enim esset in nobis quantacunqz sit in nobis nisi diffunderetur in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Charitas quippe dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos sicut iustitia dei qua iusti eius munere efficimur, & domini salus qua nos saluos facit, & fides Iesu Christi qua nos fideles facit. Hæc est iustitia dei, quam non solum docet per legis præceptum, verumetiam dat per spiritus donum. ¶ Sicut enim sunt duo ti-

[Margin notes:] Ex libro de spiritu & litera. — Timor seruilis. — Abba pater. — B — Matth. v. — Lucæ. xi. — Charitas dei q ipse diligitur. — Iustitia dei. — E

mores qui faciunt duo genera timentium, sic sunt duę seruitutes quæ faciunt duo genera seruorum. Est enim timor quem perfecta charitas foras mittit, & est alius timor castus permanēs in seculum seculi. Illum timorē qui nō est in charitate, attendebat Apostolus cū dicebat. Nō enim accepistis spiritū seruitutis iterū in timorē. Illum aūt timorem castū attendebat cū dicebat, Noli altū sapere, sed time. In illo timore quē charitas foras mittit, est etiam seruitus simul foras cū ipso timore mittenda. Vtrūq; enim iunxit Apostolus, hoc est & seruitutem & timorē, dicendo, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterū in timorē. Ad hanc seruitutē seruū pertinētē intuebatur & dominus dicens. Iā non dicā vos seruos quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Nō ille vtiq; seruus ad timorē pertinens castū, cui dicitur, Euge bone serue: intra in gaudiū domini tui: sed ille seruus pertinens ad timorē foras a charitate mittendū, de quo alibi dicit. Seruus nō manet in domo in æternū: filius aūt manet in æternū. Qm̄ itaq; dedit nobis potestatē filios dei fieri, vt nō serui sed filij simus, vt miro quodam & ineffabili, sed tamen si mō serui, non serui esse possimus, serui scilicet timore casto ad quē pertinet seruus intrās in gaudiū domini sui non serui autē timore foras mittendo ad quem pertinet seruus non manens in domo in æternū. Vt autē tales serui nō serui simus, dn̄m facē scimus. Hoc seruus ille nescit, q nescit qd faciat dn̄s eius. Et cū aliqd boni facit sic extollit̄ q̄si hoc ipse faciat nō dn̄s eius, & gloriat̄ in se nō in dn̄o gloriat̄ cū se ipē acceperit qa sic gl'iat̄ q̄si nō acceperit. ¶ Nemo inuitus bn̄ facit etiā si bonū est quod facit, quia nihil prodest spiritus timoris vbi non est spiritus charitatis. Plenitudo legis charitas est, quia per charitatē lex impletur non per timorē. Intantū enim fiunt mādata iustitiæ, inquātū adiuuat spiritus gratiæ. Mādatū dei si timore fit pœnæ. non amore iustitiæ, seruiliter fit, nō liberaliter, & ideo nec fit. Non enim bonus fructus est qui non de charitatis radice procedit. SED Accepistis spiritū adoptionis filiorū in quo clamamus abba pater. ¶ Qualis res est si pignus tale est? nec pignus sed arra dicēda est. Pignus.n. q̄n ponit̄, cū fuerit res ipsa reddita, pignus auferr̄. Arra aūt de ipsa re datur quæ dāda promittitur, vt res quādo redditur impleat̄, quod datū est non mutetur. ¶ Quod aūt Marcus nō solū pater sed abba pater dn̄m dixisse cōmemorat, hoc est abba hebraice quod latine pr̄. Et fortasse dn̄s pp aliquod sacramentū vtrūq; dixerit volēs se ostēdere illū se tristitiā in persona sui corporis, idest eccl'ie suscepisse, qui factus est angularis lapis venieti ad eū partim ex Hebræis ad quos pertinet quod ait abba, partim ex gētibus ad quas ptinet quod ait pr̄. Etiā Paulus Apostolus nō prætermittēs hoc sacramētū, In quo clamamus (inquit) abba pater. Et iterum ait. Misit deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem abba pater. Oportuit enim vt bonus magister & verus saluator infirmioribus compa-

Ex tracta euangelij secundū Ioan. lxxxij.
Timor duplex.
Roma. ix.
Seruit. duplex.
Ioan. xv.
Ioan. i.
G
Ex libro sententiarum Prosperi.
Inuitus nemo bene facit licet bonum faciat.
Ex sermōe. xiij. de verbis apostoli.
Pignus.
Arra.
H
Ex libro de cōsensu euangelistarum. iij.
Cur Christi dixit abba pater, & non abba vel pater solummō
Gala. iiij.

tiens in seipso demonstraret non debere suos martyres desperare, siqua forte cordibus eorum irreperet sub tempus passionis ex humana fragilitate tristitia, cum eam vinceret voluntati suæ pręponendo voluntatem dei: quia ille scit quid expediat quibus consulit. Hoc est enim pater: quod abba pater, sed ad sacramentum intimandum planius est abba pater.

Ex tracta. ps. lxxviij.

¶ Ipse est pax nostra, qui fecit vtraqз vnum vt duos conderet in se vnum hominem nouum faciens pacem, & commutaret vtrosqз in vno corpore deo, in quo corpore sumus filij dei clamantes abba pater. Abba propter illorum linguam, pater propter nostram. Hoc enim abba quod pater. Vnde dominus qui dixit, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel, ostendens illi gẽti redditam pręsentię ipsius promissionem, ait tamen alio loco. Habeo alias oues quæ non sunt ex hoc ouili, oportet me ipsas adducere vt sit vnus grex & vnus pastor. Quod vtrunqз breuiter dictum est in eo quod de prophetia idem, Apostolus commemorat, Lętamini gentes cum plebe eius.

Math. xv.

Ioan. x.

A

Ro. xv.

¶ In expositione Epistolæ ad Galatas.

In expõne eplæ ad Galatas

¶ Duo verba posuit vt posterius interpretaretur primum. Nam hoc est abba quod pater. Eleganter autem intelligitur non frustra duarum linguarum verba posuisse ideз significantia propter vniuersum populum qui de Iudæis & gentibus in vnitatem fidei vocatus est, vt hebræum verbũ ad Iudæos, græcũ ad gentes, vtriusqз tamen verbi eadem significatio ad eiusdem fidei spiritusqз vnitatem pertineret. Ipse spiritus reddit testimonium spiritui nostro ꝙ sumus filij dei.

Ex sermone blasphem in spiritus san. cti.

Remissio peccatorũ attribuitur spiritui sancto.

¶ Ecclesia accipit hoc donum vt in ea spiritu sancto fiat remissio peccatorum. Quam remissionem cum trinitas faciat, proprie tamen ad spiritum sanctum intelligitur pertinere. Ipse est enim spiritus adoptionis in quo clamamus abba pater, vt ei possimus dicere, Dimitte nobis debita nostra. Et in hoc cognoscimus sicut dicit Apostolus Ioannes, quoniam Christus manet in nobis de spiritu quem dedit nobis. Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro quia sumus filij dei. Ad ipsum enim pertinet societas qua efficimur vnum corpus vnici filij dei. Vnde scriptum est. Si qua igitur exhortatio in Christo, si quod solatiuз charitatis, siqua societas spiritus. Propter hanc societatem spiritus, illi in quos primitus venit, linguis omnium gentium sunt locuti. Quia sicut per linguas consociatior est societas generis humani, sic oportebat ꝑ linguas omnium gentium significari istam societatem filiorum dei & membrorum Christi futuram in omnibus gentibus, vt quẽadmodum tunc illum apparebat accepisse spiritum sanctum qui loquebatur linguis omnium gentium, ita nunc ille se agnoscat

B

Cur apostoli linguis oium sunt locuti

accepisse

accepisse spiritum sanctum qui tenetur vinculo pacis ecclesiæ q̄ diffunditur in omnibus gentibus. Vnde dicit Apostolus, Studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Quod autem ipse sit spiritus patris, ipse filius dicit. Qui de patre procedit. Et alio loco, Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Quod vero ipse sit spiritus filij, apostolus dicit. Misit deus spiritum filij sui clamantem abba pater, hoc est clamare facientem. Nos enim clamamus sed in illo, idest in ipso diffundente charitatem in cordibus nostris, sine qua inaniter clamat quicunq; clamat. Vnde item dicit, Quisquis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Ad quē ergo in trinitate proprie pertineret huius communio societatis, nisi ad eum spiritum qui est patri filioq; communis? Si autem filij, & hæredes, hæredes quidem dei, cohæredes autem Christi.

Ephe.iiij.
Ioan.xv.
Spiritus sanctus ab vtroq; procedit.
C

¶ Magna beniuolentia, magna misericordia. Vnicus natus est, & noluit remanere vnus. Multi homines cum filios nō habuerint peracta ætate adoptant sibi & voluntate faciunt quod natura nō potuerunt. Hoc faciunt homines. Si autem aliquis habeat vnicū filium, gaudet ad illum magis quia solus omnia possessurus est, & non habebit qui cum eo diuidant hæreditatem, & pauperior remaneat. Non sic deus, vnicum eundem ipsum quem genuerat, & per quem cuncta creauerat, misit in hunc mundum vt non esset vnus sed fratres haberet adoptatos. Non enim nos nati sumus de deo quomodo ille vnigenitus, sed adoptati per gratiam ipsius. Ille enim venit vnigenitus soluere peccata, quibus peccatis implicabamur ne adoptaret nos propter impedimentum eorum. Quos sibi fratres facere volebat ipse soluit & fecit cohæredes. Sic enim dicit Apostolus, Si autem filius, & hæres per deum. Et iterū, Hæredes quidem dei sed cohæredes Christi, non timuit ille habere cohæredes, quia hæreditas eius non fit angusta, si multi possederint. Illi ipsi certe illo possidente fiunt hæreditas ipsius, & ille vicissim fit hæreditas ipsorum. Audi quō ipsi fiunt hæreditas ipsius. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Ille quomodo fit hęreditas eorum dicit in psalmo, Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei. Et nos illū possideamus, & ipse nos possideat. Ille possideat sicut dominus, nos possideamus sicut salutem, nos possideamus sicut lucem. ¶ Sicut Apostolus ad Hebræos dicit, testamentum testatoris morte firmatur: propterea ꝓ nobis mortuo Christo nouum testamentum firmatum esse asserit, cuius similitudo vetus testamentum erat, in quo mors testatoris per victimam præfigurabatur. Si ergo quęratur quomodo simus secundum verba eiusdem apostoli cohæredes Christi, & filij atq; hæredes dei, cum etiam hæreditas decessoris morte firma teneatur, nec vllo alio modo hæreditas possiit intelligi: respondetur ipso

Ex tract. euangelij secundum Ioan.ij.
Vnicum filiū noluit deus remanere vnum.
Hęreditas Christi nō fit angustior.
D
Psal.ij.
Psal.xv.
Ex libro quæstionū. lxxxiij.
Quomodo simus hæredes dei non defuncti.

Math.ix. quidem mortuo factos nos esse choæredes, quoniã filij eius dicti sumus. Nõ em̃ ieiunãt (inquit) filij sponsi q̃diu cũ illis est sponsus. Hæredes ergo dicimur quia reliqt nobis pacis ecclesiasticæ possessionem per fidem temporalis dispensationis quam in hac vita possidemus. Quod testatus est dicens, Pacem meam do vo

Ioan.xiiij. bis, pacem relinquo vobis. Cohæredes autem eius efficiemur, cũ in fine seculi absorbebitur mors in victoriam. Tunc enim ei si

Ioan.iij. miles erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Quam hære

E ditatem non eius patris morte adipiscimur qui mori nõ potest, qnidoquidem ipse sit hęreditas nostra, secundum illud quod scriptum est, Dominus pars hæreditatis meæ: sed quoniam cum vo

Psal.xv. cati sumus adhuc paruuli & ad spiritalia contẽplanda minus idonei, vsq; ad humilimas nostras cogitationes se misericordia diuina porrexit, vt quomodocunq; cernere niteremur quod non

.Cor.xiij. euidenter atq; perspicue cernebamus. Id ipsum moritur quod in ænigmate cernebamus, cum facie ad faciem cernere cœperimus. Conuenienter ergo dicimus moriturum esse qđ auferetur. Cum autem venerit quod perfectũ est, auferetur qđ ex parte est.

Pater cœlestis moritur nobis in ænigmate. Ita nobis quodammodo moritur pater in ænigmate, & idẽ ipse fit nobis hæreditas cum facie ad faciem possidetur, non quia in se moritur, sed imperfecta in eum nostra visio perfecta visione permittitur. Et tamen nisi illa prior nos nutriret, ad aliam plenissimam & euidentissimam nõ efficeremur idonei. Quod si etiam de domino nostro Iesu Christo eius intellectus admittat, non em̃ nos cohæredes eius esse possumus nisi & ipse hæres sit, in corpore suo intelligatur hæres, idest in ecclesia cuius hæredes sumus q̃uis ex nobis constet: quemadmodum fili eius matris dicimur q̃uis ex nobis cõstet. Sed rursum q̃ri potest cuius morte facti su

Psal.ij. mus etiam nos hæreditas dei secundum illud, Dabo tibi gentes

Gal.vi. hæreditatem tuam. Nisi forte huius mundi quo prius tanquam dominati tenebamur, post autem cum dicimus, Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo, possideat nos Christus mortuo illo q nos possidebat, cũ ei renũciamus morimurq; illi, & ipse nobis. ¶ Talis est enim vita iustorum, talis est vita sanctorum tenẽtiũ

F deum patrem, tenentium ecclesiam matrem: cum vtiq; fideliter

Ex sermone de versu. ps.lxvij. adhærent, nec illum parentẽ nec istam offendentes, sed in amore vtriusq; parentis viuentes, & ad hæreditatem ęternam properantes non læso patre, nõ læsa matre, datur vnicuiq; hęreditas. Quia duo parentes nos genuerunt ad mortem, duo parentes nos

Parentes duo genuerunt nos ad mortem & duo ad vitam. genuerunt ad vitam. Parentes qui nos genuerunt ad mortẽ Adã est & Eua. parentes qui nos genuerunt ad vitam Christus est & ecclesia. Nati sumus certe vt moriamur. Pręcessores genuerunt sibi sucessores. Nũqd genuerũt sibi cũ qbus hic semper viuerẽt? Sed et iq; decessuri q illis succederent genuerũt sibi. Deus aũt pater, & mater ecclesia nõ ad hoc generãt, Generãt aũt ad vitã æternã, q& ipsi

ęterni sunt, ⁊ habemus hæreditatē promissam a Christo, vitam ęternam. Secundum quod verbum caro factū est ⁊ habitauit in nobis, nutritus creuit, passus, mortuus, ⁊ resuscitatus accepit hęreditatem regnū cælorū. In ipso homine accepit resurrectionem ⁊ vitā æternā. In ipso homine accepit, in verbo aūt nō accepit, qa incōmutabiliter manet ab ęterno in ęternū. Quia ergo accepit resurrectionē ⁊ vitā æternā caro illa qua resurrexit, ⁊ viuificata ascēdit in cælū, hoc nobis ꝓmissum est. Ipsam hæreditatē expectamus vitā æternā, Adhuc em̄ nō totū corpus accepit, qa caput in cælo est, mēbra adhuc in terra sunt. Nec caput solum accepturū est hæreditatē, et corpus relinquetur: totus Christus accepturus est hæreditatem, totus secundum hominē, caput ⁊ corpus. Mēbra ergo Christi sumus speremus hæreditatē, qa cū omnia ista transierint, hoc bonū accepturi sumus quod non transibit, ⁊ hoc malum euasuri quod non transibit. ¶ Hæreditas in qua cohęredes Christi sumus nō multitudine minuitur filiorū, nec fit angustior numerositate cohæredū, sed tanta est multis quanta paucis, ⁊ ita singulis quanta omnibus. C Ex libro sententiarum.

Si tamen compatimur, vt & glorificemur. Existimo enim quod non sunt condignæ passiones huius tēporis, ad futuram gloriam, q̄ reuelabitur in nobis. .i.Cor.xij. Hebr.iiij. H

QVę erit futura gloria nr̄a nisi æq̄ri angelis ⁊ videre deū? Quātū p̄stat cæco q illi oculū sanauerit vt videat hanc lucē? Cū sanatus factus fuerit ille, nec inuenit qd dignū rependat sanatori suo, quātūlibet em̄ ille det, qd dabit tale q̄le ille p̄stitit? Vt plurimū det, aurū dabit. Ille lucē p̄stitit, vt nouerit ille qa nihil dat, videat in tenebris quod dat. Quid ergo dabimus nos medico illi oculos interioris nr̄i sananti ad vidēdam quid ī lucē æternā qđ est ipse? Quid illi dabimus? Quæramus, inueniamus si possumus, ⁊ in angustijs inq̄sitionis nostræ exclamemus. Quid retribuā dn̄o ꝓ omnibus q̄ retribuit mihi? Et qd inuenit? Calicē salutaris accipiā ⁊ nomē dn̄i inuocabo. ¶ Ad tēp⁹ laboras inter iniquos iuste, in ęternū nō laborabis: breuis est molestia tua, ęterna erit beatitudo tua. Ad modicū dolebis, sine fine gaudebis. Sed inter molestias incipis labi, ꝓponitur exēplū passionum Christi. Vide quid ꝓ te ꝑtulit, q quare ꝑferret nō habebat. Quātacūq3 patiaris, nō ꝑuenies ad illas insultatiōes, ad illa flagella, ad illā ignominiosā vestē, ad illā spineā coronā. Ad illā postremo crucē nō ꝑuenies, qa iā de pœna generis humani sublata ē. Cū em̄ antiq scelerati crucifigerentur, mō nullus crucifigitur, honorata est ⁊ finita. Finita est ī pœna, manet in gr̄a. A locis suppliciorum fecit transitum ad frontes īperatorum. Qui tātū honorem dedit pænis suis, quid seruat fidelibus suis? His ergo rebus, his verbis, his allocutionibus, hoc tali exemplo, confirmat iustos dn̄s. Sęuiant quantum voluerint, ⁊ quātū permissi fuerint peccatores.

Ex tracta. ps.xxxvi. Gloria futura beatis q̄ erit.

Ex sermone de verbis euangelij.xvij. Consolatio laboris.

Crucis exultatio

Psal.xxxvi. confirmat iustos dominus. Quicquid accidet iusto voluntati diuinæ deputet, & non potestati inimici. Sæuire ille potest, ferire si ille noluerit non potest. Si ille voluerit vt feriat, nouit suum quemadmodum excipiat, quem enim diligit dominus corripit. Hebr.x.ij. Flagellat autem omnem filium que recipit. Quid sibi ergo plaudit iniquus, quia flagellum sibi de illo fecit pater meus? Illum Quid fuerit de iustis. assumpsit ad ministerium, me erudit ad patrimonium. Nec attendere debemus quantum permittat iniustis, sed quantum seruet i.Ioan.iij. iustis. Vis scire quantum seruet iustis? Audi quid de nobis dictū est. Dilectissimi filij dei sumus: & nōdum apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus quoniam videbimus eum sicuti est. Seruatur ergo nobis nescio qđ dulce spectaculum. Omnino etsi cogitari ex aliqua parte in enigmate & per speculum potest, dicit amen nullo modo potest pulchritudo illius dulcedinis quam seruat deus timētibus se, perficit autem sperantibus in se. Illuc parantur corda nostra in omnibus vitę huius laboribus. Pararis, sed ad magnum aliquid pararis. Vnde vox cuiusdam iusti confirmat, Non sunt condignę passiones huius tēporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.

B Ex sermone de natali apostolorum. ¶ Videtis ergo charissimi, quæ sint proposita in hoc tempore seruis dei, propter futuram gloriam quę reuelabitur in nobis. Cōtra quam gloriam non expenditur quælibet quantalibet tribulatio temporalis. Indignæ sunt passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. ¶ Ipse dicit qui patiebatur, & sciebam pro quo nomine patiebatur, & quo fructu patiebatur. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad Ex sermone de Pau. apostolo. futurā gloriam q̄ reuelabitur in nobis. Sæuiat mundus, fremat mundus, increpet linguis, coruscet armis, quicquid potest faciat, quid faciet ad id quod accepturi sumus? Appendo quod patior Quod creditur pstat ei quod sentitur. contra id qđ spero, hoc sentio, illud credo, & tñ plus valet qđ credo q̄ qđ sentio. Quicquid est qđ sequit pro nomine Christi, si pōt vinci tolerabile est. Si nō potest vinci, migrare hinc facit, non extinguit sed accelerat. Quid accelerat? Ipsum præmiū, ipsam dulcedinē q̄ cū venerit sine fine erit. Opus cum fine, merces sine fine.

Nā expectatio creaturę reuelationē filiorū dī expectat Vsq; ad id vbi ait. Spe enim salui facti sumus.

C Ex lib. q̄stionū. lxxxij. HOc cappitulū obscurum ē, qa nō hic satis apparet quā nūc vocet creaturā. Dicitur aūt secundum catholicā disciplinam creatura quicqd fecit & cōdidit deus pater p vnigenitū filiū in vnitate spiritus sancti. Ergo nō solum corpora sed etiā animę nostrę ac spiritus creaturæ nominæ continentur. Sic autē Creatura quid sit & quōnos noncreaturæ censemur, dictū est, Ipsa creatura liberabitur a seruitute interitus in libertatem gloriæ filiorū Dei: quasi nos nō simus creatura sed filij dei: in quorum gloriæ libertatem liberabitur a seruitute creatura. Item

dicit, Scimus enim quia omnis creatura ingemiscit ⁊ dolet vsq; adhuc. Nō solum autē illa, sed ⁊ nosipsi, tanq; aliud simus nos, aliud omnis creatura. Totum ergo capitulū particulatim considerandum est, Existimo enim (inquit) quod indignæ sunt passiones huius tēporis ad futuram gloriam q̄ reuelabitur in nobis. Hoc manifestum est in nobis, Dixerat enim superius. Si aūt spiritu facta carnis mortificaueritis viuetis, quod fieri non potest sine molestia, cui patientia necessaria est. Quo pertinet ⁊ quod pauloāte ait. Si tamē compatimur vt ⁊ glorificemur. Quod itaq; ait, Nam reuelatio creaturæ reuelationem filiorum dei expectat. hoc etiā puto dicere. Nam ⁊ hoc ipsum quod in nobis dolet cū facta carnis mortificamus, idest cū esurimus aut sitimus per abstinentiā, dum frenamus delectationem concupiscentiæ per charitatem, dū iniuriarū lacerationes ⁊ contumeliarum aculeos per patientiā sustinemus, dū neglectis atq; reiectis voluptatibus nostris ꝑ fructu matris ecclesiæ laboramus, quicquid in nobis in hac atq; huiusmodi attritione dolet, creatura est. Dolet enim corpus ⁊ anima: quæ vtiq; creatura est ⁊ expectat reuelationem filiorum Dei, idest expectat, quando appareat quod vocatum est in ea gloria ad quam vocatum est. Quia enim filius Dei vnigenitus non pōt appellari creatura, quandoquidem per ipsum facta sunt omnia quæcunq; fecit deus, distincte etiam nos vocamur creatura ante illam euidentiam gloriæ, ⁊ distincte vocamur filij q̄uis hoc adoptione mereamur. Nam ille vnigenitus natura filius est. Ergo expectatio creaturæ idest expectatio nostra reuelationem filiorum Dei expectat, idest quando appareat quod promissum est, quādo re ipsa manifestum fit quod nunc spe sumus. Filij eīn Dei sumus, ⁊ nondum apparuit quod erimus. Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus: quoniā videbimus eum sicuti est. Ipsa est reuelatio filiorum dei quā nūc expectat expectatio creaturæ. Non qd̄ creatura reuelationem expectet alterius naturæ quæ non sit creatura, sed ipsa qualis nūc expectat quādo fit talis qualis futura ē: tanq; si diceretur operante pictore subiectis sibi coloribus ⁊ ad opus eius paratis, expectatio colorum manifestationem imaginis expectat, non quia tunc alij erunt aut non colores erunt, sed tantum quod aliam dignitatem habebunt. Vanitati eīn creatura (inquit) subiecta est. Hoc est illud, Vanitas vanitatum ⁊ omnia vanitas. Quæ abundantia est homini in omni labore suo quem ipse laborat sub sole: cui dictū est, In labore manducabis panem Vanitati ergo creatura subiecta est nō sponte. Bñ additū est nō sponte, hō q̄ppe sponte peccauit, sed nō sponte damnatus est. Peccatum itaq; fuit spontaneum contra præceptum facere veritatis, peccati autem pœna subijci fallaciæ.

D

Christus dici non potest creatura.

E

Eccle. I.

Nō enim sponte creatura vanitati subiecta est, sed propter eum qui subiecit in spe.

¶ Idest propter eius iustitiam atq3 clementiã qui neq3 peccatum impunitum reliquit, neq3 insanabilem voluit esse peccãtem. Quia ꝛ ipsa creatura, idest ipse homo cum iam signaculo imaginis propter peccatum amisso, remansit tantummodo creatura. Et ipsa itaq3 creatura, idest ꝛ ipsa quæ nondum vocatur filiorum forma perfecta, sed tantum vocatur creatura.

F Quoniam liberabitur a seruitute interitus.

¶ Quod itaq3 ait. Et ipsa liberabitur, facit intelligi ꝛ ipsa quemadmodum ꝛ nos idest ꝛ de ipsis non est desperandum, qui nondum vocantur filij dei, quia nondum crediderunt: sed tantum creatura, quia ꝛ ipsi credituri sunt, ꝛ liberabuntur a seruitute interitus, quemadmodum nos qui iam filij dei sumus, quamuis nondum apparuit quod erimus. Liberabitur ergo a seruitute interitus.

G In libertatem gloriæ filiorum dei. Scimus enim, qđ omnis creatura ingemiscit & parturit vsq3 ad huc. Non solum autem illa, sed & nosipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus.

Idest, erunt ꝛ ipsi ex seruis liberi, ꝛ ex mortuis gloriosi in vita perfecta quam habebunt filij dei. Scimus enim quia omnis creatura congemiscit ꝛ dolet vsq3 adhuc. Omnis creatura in homine numeratur, non quia in eo sunt omnes angeli ꝛ supereminentes virtutes ac potestates, aut cœlum ꝛ terra ꝛ mare ꝛ omnia quæ in eis sunt: sed quia omnis creatura partim spiritalis est, partim animalis, partim corporalis. Quod vt ab inferioribus consideremus, corporalis creatura per loca tenditur, animalis autem viuificat corporalem, spiritalis animalem regit, Et tunc bene regit, cum ipsa regendum se subijcit Deo. Cum autem transgreditur præcepta eius laboribus ꝛ ærumnis, per eadem ipsa quæ regere poterat implicat. Ita omnis creatura in homine est, quia ꝛ intelligit spiritu, ꝛ sentit anima ꝛ localiter corpore mouetur. Omnis itaq3 creatura congemiscit ꝛ dolet. Non enim tota sed omnis dixit, tanquam si quis dicat, quoniam solem omnes homines vident qui sunt incolumes, sed non toti vident, quia tantum oculi vident. Ita in homine omnis creatura est, quia ꝛ intelligit ꝛ viuit ꝛ corpus habet, sed non tota creatura est in ipso, quia sunt præter ipsum ꝛ angeli qui intelligant, ꝛ viuant, sunt ꝛ pecora quæ viuit ꝛ sint, ꝛ corpora quæ tantummodo sint, cum ipsum viuere magis sit qui non viuere, ꝛ ipsum intelligere magis q̃ȝ sine intellectu viuere. Cum ergo miser homo ingemiscit ꝛ dolet, omnis creatura congemiscit ꝛ dolet vsq3 adhuc. Vsq3 adhuc autem recte dixit quia etiam si sunt aliqui iam in sinu Abrahæ, ꝛ latro ille in paradiso cum domino constitutus illo die quo credidit, dolere desierit, tamen vsq3 adhuc omnis creatura congemiscit ꝛ dolet, quia

Creatura omnis in homine numeratur.

Vsque adhuc ad qđ dicatur.

In his qui nondum liberati sunt omnis est dolor propter spiritū & animam & corpus. Non solum autem (inquit) omnis creatura congemiscit & dolet, sed & nosipsi, idest non solum in homine corpus & anima & spiritus simul dolent ex difficultatibus corporis: sed & nosipsi exceptis corporibus in nobisipsis congemiscimus. Et bene dixit, Primitias habentes spiritus, idest quorum iam spiritus tanquam sacrificium oblati sunt deo, & diuinæ charitatis igne compræhensi. Hæ sunt primitiæ hominis, quia veritas primum spiritum nostrum obtinet, vt per hunc cætera compræhendantur. Iam ergo habet primitias oblatas deo qui dicit, Mente seruio legi dei, carne autem legi peccati. & qui dicit, Deo cui seruio in spiritu meo. & de quo dicitur. Spiritus quidem promptus, caro autem infirma. Sed quia adhuc dicit, infœlix ergo homo quis me liberabit de corpore mortis huius? & adhuc talibus dicitur, Viuificabit & mortalia corpora vestra propter spiritum manentem in vobis: nondum est holocaustum, erit tamen cu3 absorbebitur mors in victoriam: cum ei dicetur, Vbi est mors contentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Nunc autem (inquit) non solum omnis creatura idest cum corpore, sed etiam nosipsi primitias habentes spiritus idest non animæ, quæ iam primitias mentes nostras obtulimus deo, in nobisipsis congemiscimus idest præter corpus.

H

Primitias spiritus hére quid sit.

Ro. vij.
Roma. j.
Matt. xxvj.
Roma. vij.

Adoptionem filiorum expectantes redemptionem corporis nostri.

A

¶ Idest vt & ipsum corpus accipiens beneficium adoptionis filiorum qua vocati sumus, totos nos liberatos, transactis omnibus molestijs, ex omni parte, dei filios esse manifestet.

Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes. Nam quod videtur quis quid sperat.

TVnc ergo erit res quæ nunc est spes, cum apparuerit quid erimus, idest similes illi, quoniam videbimus sicuti est. Hoc capitulum si hoc modo vt tractatum est aperiatur, non incidimus in illas molestias quibus pleriq3 homines dicere coguntur omnes angelos sublimesq3 virtutes in dolore & gemitibus esse, antequam nos penitus liberemur, quoniam dictum est, omnis creatura congemiscit & dolet. Quamuis enim adiuuēt nos per suas sublimitates dum obtemperant deo, qui pro nobis etiam vnicum filium suu3 dignatus est mittere, tamen sine gemitu & doloribus id facere credendi sunt, ne miseri existimentur, fœliciorq3 sit de numero nostro Lazarus ille qui iam in Abrahæ sinu requiescit: præsertim quia dixit eandem creaturam quæ congemiscit & dolet, vanitati eē subiectū, q᷑ de summis & excellentibus virtutū potestatūq3 creaturis nefas est credere. Deinde liberanda3 eā dixit a seruitute interitus, quo illo cecidisse q̄ in cœlis agūt vi-

Angeli an in dolore sint aut beati.

B

tam beatissimum, non possumus credere. Sed siue illa quam exe cuti sumus, siue alia aliqua huius capituli expositio proferatur, id tantum cauendum est ne violet aut vulneret catholicam fidem. Scio enim vanos hæreticos de hoc capitulo multa impia & inepta iactasse.

Item quædam ex eodem capitulo.

Ex tracta. psal/mus. cxviij.

Vanitati subiecta est oīs creatura in hoc mūdo.

VAnitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum qui subiecit in spe. ¶ Quid est, auerte oculos meos ne videant vanitatem? Nunquid quandiu sumus in hoc mundo possumus nō videre vanitatem? Omnis enim creatura vanitati subiecta est, quę intelligitur esse in homine, & omnia vanitas. Quæ abundantia hominis in omni labore suo quo ipse laborat sub sole? An iste fortassis hoc orat vt non sit eius vita sub sole vbi omnia vanitas, sed in illo sit in quo se viuificari petit? Ille quippe ascendit nō super solem tantum sed super omnes cœlos vt adimpleret omnia: & in illo magis quam sub sole viuunt, qui non inaniter audiunt quod dixit Apostolus. Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Ac per hoc si vita vestra ibi est vbi est veritas, non est vita nostra sub sole vbi vanitas. Sed hoc tam magnum bonum magis habemus in spe, non tenemus in re, & secundum spem nostrā beatus Apostolus locutus est ista, quia & illud cum dixisset, Vanitati creatura subiecta est: adiecit atq; ait, Non spōte, sed propter eū qui subiecit eam in spe. Ergo in spe, quia speramus nos adhæsuros contemplandæ veritati, subiecti sumus interim vanitati. Creatura ista spiritalis, animalis, corporalisq; omnis in homine est, immo homo est. Spōte peccauit, & inimica facta est veritati, sed vt merito puniretur non spōte subiecta est vanitati. Deniq; post pauca, Non solum autem (inquit) sed & nosipsi primitias spiritus habētes, idest qui nondum quidem ex toto quod sumus, sed ex ea parte qua peccatoribus meliores sumus, deo, non vanitati subditi sumus, hoc est per primitias spiritus, & ipsi in nobismetipsis ingemiscimus adoptionem expectātes redemptionem corporis nostri. SPE enim salui facti sumus, spes enim quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Quamdiu itaq; hic secundum carnem sumus, cuius adoptionem & redemptionem per patientiam spei adhuc expectamus, tamdiu secundum id per quod sub sole sumus, vanitati subiecti sumus. ¶ Diligit itaq; homo spōte vanitatem, cum deserta soliditate veritatis opinabilia sequitur idest mutabilia. Cum autem inde meritas pœnas luit, subijcitur non sponte vanitati, sicut subiecta est in homine peccatum. Hinc

Margin notes: Colos. iij. — C — D — Ex libro contra Secundinum.

enim Apostolus ait, Omnis creatura vanitati subiecta est non spõte: quia ꝛ in homine omnis est. Inest quippe homini ꝛ inuisibile aliquid secundum animum, ꝛ visibile secundum corpus. Omnis enim creatura partim est visibilis, partim inuisibilis. Nec tamen est omnis in pecore, cui mens intellectualis non inest, in spem sane subiectum esse propter misericordiam liberantis per remissionem peccatorum ꝛ adoptionem gratiæ. SCimus enim quia omnis creatura ingemiscit ꝛ parturit vsq; adhuc. ¶ In vnoquoq; homine omnis creatura non vniuersaliter sicut est cœlum ꝛ terra ꝛ omnia quæ in eis sunt, sed generatiꝫ quodammodo intelligi potest, quia rationalis in eo est, quam vel probãtur angeli habere vel creduntur, ꝛ vt ita dicam sensualis, qua ꝛ bestiæ non carent, vtuntur enim sensibus ꝛ sensualibus motibus ad appetenda vtilia ꝛ vitanda contraria: ꝛ vitalis priuata sensu qualis aduerti in arboribus potest. Nam ꝛ in nobis sine sensu nostro fiunt corporis incrementa, nec capilli cum præciduntur sentiunt ꝛ tamen crescunt. Iã vero corporalis ipsa creatura euidentius apparet in nobis, quæ licet ex terra facta atq; formata sit, insunt tamen illi ex omnibus huius corporei mundi elementis quædam particulæ ad temperiem valetudinis. Nam ꝛ calore membra vegetantur qui est ab igne, cuius etiam lux per oculos emicat, ꝛ aere venarum discursus quas arterias vocant, atq; spiramenta pulmonis implẽtur. Et humor nisi esset, nulla sputamenta confluerent, vitamq; absumeret siccitas. Nam ꝛ ipse sanguis humido lapsu alias venas replẽs quasi riuis ꝛ fluminibus per cuncta diffunditur. Ita nullum est creaturæ genus quod non in homine possit agnosci, ac sic omnis creatura in eo congemiscit ꝛ dolet, reuelationem filiorũ dei expectãs: quæ per corporis etiam resurrectionem, ꝛ si non in omnibus hominibus, omnis tamen a corruptionis seruitute liberabitur, quia ꝛ in singulis omnis est. SED ꝛ nosipsi primitias spiritus habentes, ꝛ ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum expectantes redemptionem corporis nostri. ¶ In nobismetipsis (inquit) ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Quid enim? Nondum redemptus es o Paule? Nondũ per te precium persolutum est? Nonne sanguis ille tam fusus est? Nõne ipsum est precium omnium nostrum? Plane ipsum. Sed, quid ait? Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur nõ est spes. Quod tantum videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Quid auteꝫ expectat per patientiam? Salutem. Cuius rei salutem? Ipsius corporis, quia hoc dixit redemptionem corporis nostri. Si salutem corporis expectabat, non erat salus illa quam habebat. Esuries, sitis, interficit si subuentum non erit. Medicamentum enim famis est cibus, ꝛ medicamentum sitis est potus, ꝛ medicamentum fatigationis est somnus. Detrahe ista medicamenta, vide si non interficiunt illa

Omnis creatura in homine.

Ex libro. ad cõsulta Orosij.

E

Ex omnibus elementis quædã particulæ isunt homini

Ex tracta. ps. xxxvij.

F

Esuries ꝛ sitis sine cito ꝛ potu interficiunt.

quæ existunt. Si sepositis istis non sunt morbi, est sanitas. Si autem habes aliquid quod te possit interficere nisi manducaueris, noli gloriari de sanitate, sed gemens expecta redemptionem corporis tui. Gaude te redemptum, sed nondum re. Spe securus es. Etenim si non gemueris in spe, non peruenies ad rem. ¶ Audi apostolũ, spe enim salui facti sumus. Et vide quia de ipsa salute corporis dicebat. In nobismetipsis (inquit) ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Qui perseuerauerit vsq; in finem: ipsa est illa patientia. Hic saluus erit: ipsa est salus quam nõdum habemus. sed habituri sumus. Nondum est res, sed certa spes. ¶ Si redemptor noster ille dicitur captiui tenebamur. Vbi ergo tenebamur vt ille veniret redimere captiuos? Vbi tenebamur? Forte apud barbaros. Peiores barbaris diabolus & angeli eius, ipsi antea tenebant genus humanũ. Ab his redemit nos, qui non aurum nec argentũ sed sanguinem suum pro nobis dedit. Paulum Apostolũ interrogemus. Etenim ipse præcipue gemit in ista captiuitate suspirans æternæ Hierusalem, & docuit nos gemere ex ipso spiritu quo & ille impletus gemebat. Hoc enim ait, Omnis creatura congemiscit & dolet vsq; adhuc. Et iterum, Vanitati enim creatura subiecta est (ait) nõ sponte, sed propter eum qui subiecit in spe. Omnem creaturam dixit in hominibus etiam nondum credentibus sed tamen credituris. Ingemiscere creaturam in laboribus, nunquid nam in his tantum qui nondum crediderunt? Iam vero in his qui crediderunt non gemit, nec parturit creatura? Non solum autem (inquit) sed & nosipsi primitias spiritus habentes, idest qui iam mente credimus deo, qui iam mente spiritu deo seruimus, & in ipsa fide primitias quasdam dedimus, vt primitias nostras sequamur. Ergo & nosipsi in nobismetipsis ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Gemebat ergo, & ipse & gemunt omnes fideles adoptionem expectantes redemptionem corporis sui. Vbi gemunt? In ista mortalitate. Quam redemptionem expectant corporis sui? Quæ præcessit in domino, qui resurrexit a mortuis & ascendit in cœlum. Hoc nobis antequam reddatur necesse est gemamus, etiam fideles, et iam sperantes. Ideo sequitur ibi, quasi diceret ei, Quid tibi ergo profuit Christus si adhuc gemis? Et quomodo saluator saluum te fecit? Qui gemit adhuc ægrotat. Subiunxit & ait, Spe enim salui facti sumus. Spes quæ videtur nõ est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Ecce quare gemimus, & quomodo gemimus, quia quod speramus iam quid em expectamus sed nondum tenemus, & donec teneamus in tempore suspiramus, quia desideramus quod nondum tenemus. Quare

Ex tracta. psalmus .l.

Matthe. x.

Ex tracta. psalmus .cxxv.

G

Redemit nos de⁹ a peiorib⁹ quam a barbaris.

H

Gemunt omnes fideles.

quia spe salui facti sumus. Iam caro sumpta de nobis in domino non spe, sed re salua facta est. Resurrexit enim & ascendit in capite nostro caro nostra salua, in membris adhuc saluanda est. Secura gaudeant membra, quia a capite suo non sunt deserta.

Ex tracta. psalmus. cxlv.

A

¶ In nobismetipsis ingemiscimus adoptionem filiorum expectantes redemptionem corporis nostri. Quamuis ergo bonum aliquid sit corpus nostrum, tamen quamdiu mortale propter peccatum, quamdiu indigens, quamdiu corruptibile, quamdiu ita mutabile vt ne puncto quidem temporis consistat in se, proculdubio tale est vt optemus redemptionem illius qua fit aliquando non tale. Sed quale erit aliquando? quale idem Apostolus dicit alio loco, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem, corpus iam cœleste & spiritale, corpus angelicum in societate angelorum, SPE enim salui facti sumus &c.

i. Cor. xv.

Quanto quis sanctior, tanto fletus eius vberior.

¶ Quanto est quisque sanctior & desiderij sancti plenior, tanto est eius in orando fletus vberior. & An non est vox ciuis supernæ Hierusalem, Factæ sunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte. &, Lauabo per singulas noctes lectum meum lachrymis stratum meum rigabo. &, Gemitus meus non est absconditus a te. &, Dolor meus renouatus est? Aut vero non eius filij sunt qui ingemiscunt grauati, in quo nolunt spoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur mortale hoc a vita? Nonne ipsi sunt qui primitias habentes spiritus in semetipsis ingemiscunt, adoptionem expectantes redemptionem corporis sui?

Psal. xxxvij.
Psal. xxxviij.

B

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. lxxxiiij.

¶ Apostolus saluos nos dicit factos per lauacrum regenerationis: qui tamen alio loco inquit, Spe salui facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Vnde etiam coapostolus eius Petrus. In quem modo (inquit) non videntes creditis, quem cum videritis exultabitis in gaudio inenarrabili & honorato percipientes mercedem fidei salutem animarum vestrarum. Si ergo nunc est tempus fidei, salus autem animarum merces est fidei, quis dubitat in fide quæ per dilectionem operatur, peragendum diem, atque in fine diei recipiendam esse mercedem fidei? Non solum redemptionem corporis nostri, dicit Apostolus Paulus, verum etiam salutem animarum nostrarum, de qua dicit Apostolus Petrus. Vtriusque enim rei fœlicitas isto tempore atque in ista mortalitate in spe potius habetur quam in re tenetur. Verum hoc interest, quod exterior homo noster, id est corpus adhuc corrumpitur, interior autem, id est anima iam renouatur de die in diem. Itaque & immortalitatem carnis & salutem animarum futuram expectamus, quamuis iam pignore accepto salui facti es,

i. Pet. i.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. cxxi.

sebicamur. ¶ Meminerimus in corruptibili corpore quod aggrauat animam vitam nos miseram viuere: sed qui iam redempti per mediatorem sumus, ꝛ spiritum sanctum pignus accepimus, beatam vitam in spe habemus, ꝛ si re ipsa nondum tenemus, Spes autem quæ videtur non est spes. Quod autem videt quis

C

quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. In malis autem quæ quisq; patitur non in bonis quibus fruitur, opus est patientia. Hanc itaq; vitam de qua scriptum est, Nunquid non tentatio est vita humana super terram? in

Matth. vi.

qua clamamus quotidie ad deum, Libera nos a malo, cogitur homo tolerare etiam remissus peccati; quamuis vt in eam veniret

Pœna cur productior sit quã culpa.

miseriam primam fuerit causa peccatum. Productior est enim pœna quam culpa: ne parua putaretur culpa si cum illa finiretur ꝛ pœna. Ac per hoc vel ad demõstrationem debitæ miseriæ, vel ad emendationem labilis vitę, vel ad exercitationem necessariæ patientiæ temporaliter hominem detinet pœna, etiam quã iam ad damnationem sempiternam reum non retinet culpa. Hæc est istorum dierum quos in hac mortalitate agimus malos, quamuis in eis diligamus dies videre bonos, flenda quidem sed non reprehendenda cõditio. Venit enim ira dei iusta, de qua scri

Iob. xiiij.

ptura loquens, Homo (inquit) natus ex muliere breuis vitæ ꝛ plenus irę, cum ira dei non sit vt hominis, idest concitatio perturbati animi, sed tranquilla iusti supplicij constitutio. In hac ira sua

D

Solatia quæ miseris deus tribuit.

Gala. iiij.

deus non continens miserationes suas sicut scriptum est, præter alia solatia miserorum quæ generi humano præbere non cessat, in plenitudine temporis quo ipse sciebat esse faciendum, misit deus filium suum vnigenitum per quem creauit vniuersa, vt manens Deus fieret homo, vt esset mediator dei ꝛ hominum homo Christus Iesus, in quem credentes per lauacrum regenerationis soluto reatu omnium peccatorum, ꝛ originalis vid elicet quod generatio trahit, contra quam maxime regeneratio est instituta, ꝛ cæterorum quæ male agendo contracta sunt, liberarentur a damnatione perpetua, ꝛ viuerent in fide ꝛ spe ꝛ charitate peregrinantes in hoc seculo atq; in eius tentationibus laboriosis, consolationibus autem Dei ꝛ temporalibus ꝛ spiritalibus ambularent ad conspectum eius viam tenentes quod eis factus est Christus. Et quia in ipso quoq; ambulantes non sunt sine peccatis, quæ de

Eleæmosyna est remedium contra peccata.

Matth. vi.

Ex lib. ij. de baptismo paruulorum.

Ad titum. iij.

E

huius vitæ infirmitate subrepunt, dedit eleæmosynarum remedia salutaria quibus eorum adiuuaretur oratio, vbi eos dicere docuit, Dimitte nobis debita nostra sicut ꝛ nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc agit ecclesia spe beata in hac vita erumnosa. ¶ Saluos enim nos fecit per lauacrum regenerationis. Sed alio loco dicit quemadmodum hoc factum est. Non solum (inquit) sed etiam nos ipsi primitias habentes spiritus, ꝛ ipsi in nobis ipsis ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri,

spe enim salui facti sumus. Adoptio ergo plena filiorum in redē ptionem fiet corporis nostri. Primitias itaq; nunc spiritus habemus, vnde iam filij dei re ipsa facti sumus. In cæteris vero spe sicut salui, sicut innouati, ita ꝛ filij dei: re autem ipsa quia nondum salui, ideo plene nondum innouati, nondum etiam filij dei, sed filij seculi. Proficimus ergo in renouationem iustamq; vitam, per quod filij dei sumus. Consumetur ergo quod filij carnis ꝛ seculi sumus: ꝛ perficietur quod filij dei ꝛ spiritu renouati sumus. Vnde idem Ioannes, Dilectissimi (inquit) filij dei sumus, ꝛ nondum apparuit quod erimus. Quid est hoc, sumus ꝛ erimus, nisi qa sumus in spe, erimus in re? Nam sequitur ꝛ dicit, Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Nunc ergo ꝛ similes ei esse iam cœpimus primitias habentes spiritus, ꝛ adhuc dissimiles sumus per reliquias vetustatis. Proinde inquantum similes, intantum regenerante spiritu filij dei: inquantum autem dissimiles, in tantum filij carnis ꝛ seculi, donec totum transeat in adoptionem, ꝛ non sit peccator: ꝛ quæras locum eius ꝛ nō inuenias. ¶ Spe, salui facti sumus, Spes autem (inquit) quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autē quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Hinc nobis exhortatorium ꝛ consolatorium præbere sermonem admonet nos ipse dominus deus noster, cui dicitur in psalmo, Spes mea es tu, portio mea in terra viuentium. Ipse inquã; qui spes nostra est in terra viuentium, iubet vt loquamur in hac terra morientium, vt non respiciatis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quę enim videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur ęterna. Quia ergo quod non videmus speramus ꝛ per patientiã expectamus, merito nobis in psalmo dicitur, Sustine dominum, viriliter age, ꝛ confortetur cor tuum, ꝛ sustine dominum. Mundi enim promissa semper fallunt, dei vero promissa nunquam fallunt. Sed quia mundus quod pollicetur hic videtur daturus, idest in hac terra morientium, in qua nunc sumus: deus autem quod pollicetur, in terra viuentium nobis daturus est. multi fatigantur expectare veracem, ꝛ non erubescunt amare fallacem. De talibus dicit scriptura, Væ his qui perdiderunt sustinentiam, ꝛ diuerterunt in vias prauas. Cum etiam viriliter agentibus ꝛ corde confortato dominum sustinentibus, filij sempiternæ mortis insultare non cessent iactantes suas delitias temporales, quæ ad tempus obdulcãt fauces eorum, postea vero amariores felle inuenient eas. Dicũt enim nobis, Vbi est quod vobis premittitur post hanc vitam? Quis huc inde reuersus est, ꝛ indicauit vera esse quæ creditis? Ecce nos in nostrarum voluptatum satietate lætamur quia quod videmus speramus. Vos autem in laboribus continentiæ cruciamini, credendo quod non videtis. Deinde subiungunt quod commemorauit Apostolus. Manducemus ꝛ bibamus, cras enim moriemur. Sed vide

i. Ioan. iij.
Ibidem.
Ex ſmõe. xxiij. De verbis apostoli.
F
Psal. cxli.
Psal. xxvi.
Mũdus fallit.
Eccle. ij.
G
i. Cor. xv.

Ibidem. quid ipse cauendum monuerit. Corrūpunt (inquit) mores bonos colloquia praua. Sobrij estote, nolite peccare. Cauete ergo fratres ne talibus colloquijs mores vestri corrumpantur, & euertatur, spes, & eneruetur patientia, & diuertatis in vias prauas, immo vero mittes atq; mansueti tenete vias rectas quas vos dominus docet. De quibus psalmus dicit, Dirige mites in iudicio, docebit

Psalmus. xxiiij. mansuetos vias suas. Patiētiā quippe in laboribus huius vitæ sine

pœnitentiæ necessitas. qua nemo potest custodire spem futuræ vitę nemo potest perpetuo retinere nisi mitis atq; mā suetus, q nō resistit volūtat dei, cuius iugū leue est, & sarcina leuis. Ita quippe mites atq; mā sueti nō solum cōsolationes eius amabitis, sed etiā flagella eius tanq; boni filij tolerabitis, vt qñ quod nō videtur speratis, p patiētiā expectetis. Sic agite, sic ambulate. In Christo enim ambulatis, qui dixit, Ego sum via. Quó in eo ambulandum sit, discite nō solum

H eius verbo sed etiā eius exemplo. Huic enim pprio filio nō pepercit pater, sed p nobis omnibus tradidit illū, nō vtiq; nolentem

Ioan. xiiij. Qualiter in Christo sit ambulandum. neq; recusantem, sed pariter volentē, quia vna est voluntas pris & filij secundum æqualitatem formæ dei, in qua cū esset nō rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, & singulariter obedientem secundum quod semetipsum euacuauit formā serui accipiens.

Ephe. iij. Nā & ipse dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationē & hostiam Deo in odorē suauitatis. Sic ergo pater pprio filio nō pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eū, vt & ipse filius traderet semetipsum pro nobis. Traditus ergo ille excelsus p quē facta sunt omnia, traditus propter formā serui in opprobriū hominum & abiectionem plebis, in cōtumelias, in flagella, in mortem crucis, docuit nos exemplo suæ passionis cum quanta patiētia in illo ambulemus, & firmauit nos exemplo suæ resurrectionis, quod ab illo patienter sperare debemus.

Si enim quod non videmus speramus per patientiam expectamus.

A Quod non videmus quidem speramus, sed corpus sumus illius capitis, in quo iā perfectum est qd speramus. De illo

Colos. i. enim dictum est, quod sit caput corporis ecclesiæ primogenitus ipse primatum tenens. Et nobis dictū est, Vos aūt

I. Cor. xij. estis corpus Christi & membra. Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus securi, quoniam qui resurrexit caput nostrum, seruat spem nostram: & quoniam priusquā resurgeret flagellatum est caput nostrum, firmauit patientiam

Hebr. xij. nostram. Scriptum est enim, Quē diligit deus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit. Nō itaq; in flagello deficiamus, vt in resurrectione gaudeamus. Ita enim verum est quod flagellat omnem filium quē recipit, vt nec pprio filio pepercerit, sed pro nobis omnibus tradidit eū. Intuentes ergo eū qui sine pec

cati merito flagellatus est, qui mortuus est propter delicta nr̃a, & resurrexit propter iustificationẽ nostram, non timeamus ne abijciamur flagellati, sed potius confidamus quia recipiemur iustificati. Quãuis enim nõdũ venerit nostri gaudij plenitudo, nec mõ tamen sine gaudio relicti sumus, quia spe salui facti sumus: ideo & ipse Apostolus quia ait, Si quod non videmus, speramus: per patientiã expectamus: dicit alio loco, Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Habentes ergo talẽ spem multa fiducia vtamur, & sermo noster in gratia sit cõditus sale, vt sciamus queadmodum oporteat vnicuiq; respondere. Dicẽdũ est em̃ eis, q cũ perdidissẽt, vel nunq; suscepissent sustineptiam, nobis sustinentibus dominũ quia quod nõvidemus speramus per patientiã, etiam insultare audent cum imitari deberent. Nos irridetis qui speramus æterna, quæ cũ venerint non transibunt, qa nec ipsa veniunt, sed tantum permanent. nos autem ad illa veniemus, cũ per viam dominicam ista quæ transeunt transierimus. A vobis vero temporalia nec sperari aliquando desinunt, & tamẽ crebro sperata nos fallunt: nec cessant vobis inflammare futura, corrũpere venientia, torquere trãseuntia. Nõne ipsa sunt q̃ concupita madescunt, adepta vilescunt, amissa vanescunt? Vtimur eis & nos secundum peregrinationis nostræ necessitatem, sed non eis gaudia nostra figimus, ne illis labẽtibus subruamur, Vtimur enim hoc mũdo tanq; non vtentes, vt veniamus ad eum qui fecit hunc mundũ, & in eo maneamus eius æternitate perfruentes. Quid est autem qđ dicitis, qs huc inde venit? & quid apud inferos geratur quis hominibus indicauit? Et hinc vobis os clausit, qui mortuus die quarto resuscitauit, & vltra non moriturus die tertio resurrexit, & anteq; moreretur qualis vita morientes excipiat, tanquam ille quem nihil lateret, & in paupere quiescẽte, & in diuite ardẽte narrauit. Nõ extinguetur in nocte lucerna eius. ¶ Lucerna ecclesiæ spes eius. Ad illã operatur omnis homo quicquid boni ad spem facit, & in nocte ardet lucerna ista. Qđ em̃ nõ videmus speramus: ideo nox est. Si aũt & nõ videmus & nõ speramus, & nox est & lucerna nõ ardet. Quid infelicius talibus tenebris? Vt autẽ non deficiamus in tenebris, & p patientiã expectemus quod nõ visum speramus, tota nocte ardeat lucerna nostra. Qui em̃ nobis quotidie loquitur verbũ, tanq; oleum infundit ne lucerna extinguatur.

[Margin notes: B — Roma. xij. — Bonorum temporaliũ mala. — Qualiter vtendum est temporalibus. — G — Ex sermone in libro Solomonis de muliere orti. — Lucerna ecclesiæ.]

Similiter aũt & spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Nã qd oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse spũs postulat pro nobis gemitibus inenarabilibus. Qui aũt scrutatur corda, scit qd desideret spũs, qa secundũ deũ postulat p sanctis. Scimus aũt quoniã diligẽtibus deũ: omnia cooperãtur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti.

D Ex epistola ad Sixtum psb. Oratio nõ qđ impetrat bonũ est dei.

ORatio quicquid impetrat, euidenter ostendit bonum dei esse, ne homo existimet a seipso esse:quod si in potestate haberetur, non vtiq3 posceretur. Veruntamen ne saltem orationes putarentur praecedere merita, quibus non gratuita daretur gratia, sed iam nec gratia esset quia debita redderetur, etiā ipsa oratio inter gratię munera reperitur. Quid enim oremus, ait doctor gentium, sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quid est enim interpellat, nisi interpellare nos facit? Indigentes enim certissimum indicium est interpellare gemitibus. Nullius autem rei esse indigentem fas est credere spiritum sanctum, sed ita dictum est interpellat, quia interpellare nos efficit, nobisq3 interpellandi & gemendi inspirat affectum. sicut illud in euangelio, Non enim vos estis q loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Neq3 enim & hoc ita fit de nobis tanq; nihil facientibus nobis. Adiutorium ergo spiritus sancti sic expressum est, vt ipse facere diceretur quod vt faciamus fecit. Nam non esset intelligendum spiritum nostrum de quo dictum est, Interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, sed spiritum sanctum quo nostra infirmitas adiuuatur, satis ipse demonstrat Apostolus. Inde enim coepit, Spiritus, inquit, adiuuat infirmitatem nostram. Deinde ista subiũxit, Quid enim oremus sicut oportet, nescimus &c. De hoc quippe spiritu apertius alibi dicit, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Ecce hic non dixit quod ipse spiritus clamet orando, sed in quo clamamus (inquit) abba pater. Alio tamen loco ait. Quoniam filij estis, misit deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem, abba pater. Non hic ait in quo clamamus, sed ipsum spiritum clamantem dicere maluit, quo efficitur vt clamemus: sicut sunt illa, Ipse spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus. & sicut, Spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Sicut ergo nemo recte sapit, recte intelligit, recto consilio ac fortitudine pręualet, nemo scienter pius est vel pie sciens, nemo timore casto deum timet, nisi acceperit spiritum sapientiae & intellectus, cõsilij & fortitudinis, scientiae pietatis & timoris dei, nec habet quisq; virtutem veram, charitatem synceram, continẽtiam religiosam, nisi per spiritum virtutis & charitatis & continẽtiae, ita sine spiritu fidei non est recte quispiam crediturus, nec sine spiritu orationis salubriter oraturus: non quia tot sunt spiritus, sed omnia hęc operatur vnus atq3 idem spiritus diuidens ꝓpria vniciuq3 prout vult, quia spiritus vbi vult spirat, sed quod fatendum est, aliter adiuuat nondum inhabitans, aliter inhabitās. Nã nõdum inhabitans adiuuat vt sint fideles: inhabitans adiuuat iam fideles. ¶ Quid eñ oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, quia ipse interpellat

Spiritum interpellare pro nobis quod sit.

Lucę.xij.

E

Gal.iiij.

Spiritus Sanctꝰ confert omnẽ virtutem quā habet homo.

.i.Cor.xij. Ioan.iij. F

Ex sermone in in epistol. Ioan.vi.

interpellat pro sanctis. Qui est ipse spiritus q interpellat p sanctis, nisi ipsa charitas quę in te per spiritum facta est? Ideo enim dicit idē Apostolus, Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Charitas ipsa gemit, charitas ipsa orat. Contra hanc aures claudere non nouit qui illam dedit. Securus esto, charitas roget & ibi sunt aures dei. Rom. v.

Ex lib. contra Manichæos

Qualiter intelligitur deū requieuisse ab operibus.

¶ Quid enim aliud significat quod dicitur, deum requieuisse ab omnibus operibus suis quæ fecit bona valde, nisi requiem nostram, quam nobis daturus est ab omnibus operibus nostris, si & nos bona opera fecerimus? Secundum ipsam figuram locutionis dicit Apostolus, Quid enim oremus sicut oportet, nescimus. sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilib⁹. Nō enim spiritus sanctus gemit, quasi indigeat. aut angustias patiatur, q secundum deum interpellat pro sanctis, sed quia ipse nos mouet ad orandum cum gemimus, quod ipso mouente nos facimus, ipse facere dictus est. sicut dicitur etiam illud, Tentat vos dominus deus vester, vt sciat si diligatis eum. Non enim vt sciat ipse quem nihil latet, sed vt scire nos faciat quantum in eius dilectione profecerimus, tentari nos permittit. Secundum ipsam locutionem dicit & dominus noster nescire se diem & horam de fine seculi. Quid enim potest esse qd ipse nesciret? Sed quia hoc vtiliter discipulis occultabat, nescientem se esse dixit quia illos nescientes occultando faciebat. Secundum hanc figuram etiam patrem solum scire dixit ipsum diē, quia eūdē filiū scire faceret. C Deute. xiij.

Ex lib. contra Maximinum.

¶ Sic enim dictum est gemitibus interpellat, vt intelligeremus gemitibus interpellare nos facit. Adest enim nobis, & infundendo charitatem nobis facit nos interpellare gemitibus. Deniqȝ alio loco cum dicit Apostolus, Clamātem abba pater: alio loco dicit, In quo clamamus abba pater. exposuit quid sit clamantē abba pater, dicēdo, in qua clamamus. Ac per hoc quid est clamantē, nisi clamare faciētē? Do exemplum locutionis huius. Nōne deus omnium est præscius futurorum? Quis vnq̄ hoc negabit insanus? Tamen ait Apostolus, Nūc autem cognoscentes deū, immo cogniti a deo. Si nunc eos cognouit deus, non eos nouerat. non elegerat, non prædestinauerat ante mundi constitutionem? Sed sic dixit, Nunc autem cognoscentes deum, immo cogniti a deo: vt intelligerent deum fecisse in eis cognitionē suam. Cognoscentes deum, Quid est cognoscentes deum? Nolite a vobis arrogare, nolite superbire, cogniti estis à deo. Quid est cogniti estis à deo? Cognitores suos deus vos fecit. Deus dedit vobis vt eum cognoscatis. Quomodo est & illud, Nunc cognoui quoniam times deum. Qn̄ obtulit filium suum ad holocaustum Abrahā, dixit ei deus, Nunc cognoui. Ipsa est tota dei præscientia? Tunc cognouit quando dixit, nunc cognoui? Sed quid est nunc cognoui? Nunc te feci cognoscere. Si ergo has locutiones sicut libris H

Cognoscere deū & cognosci a deo.

Genes. xxij.

Cognosce.. ai

diuinis eruditus agnosceres, de gemitibus illis quibus dictum est gemitibus interpellare spiritum sanctum, non eum faceres miserum. Quid est enim aliud semper gemens quam semper miser? Ideo nos gemimus quia nos miseri sumus. Et gratias spiritui sancto, quia charitate æterni seculi facit nos gemere, propter quod dictus est gemere. Facit nos clamare, propter quod dictus est clamamus. Facit nos agnoscere deum, propter quod dictum est, Imma cognita a deo. Fecit Abraham deus cognoscentem, propter quod dixit, nunc modo cognoui. ¶ Iam ante responderam secundum moré scripturarũ, qua locutione sit dictũ. Et ipse spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus, ne credamus spiritum sanctum nunquam esse sine gemitibus posse, quoniam nullus dies, nulla hora, nullum momentum temporis inuenitur quo non a sanctis orationes deo vbicunque fundantur, ab alijs hic ab alijs alibi, cum tamen ab orationibus sanctorum nullum sit tempus immune. quandoquidem diebus & noctibus, cũ alij cibo accepto reficiuntur, alij quodlibet aliud agunt, alij dormiunt, non vtique desunt quos desiderium sanctum orare compellat. Ita fit vt spiritus sanctus qui vbique omnibus adest, aliquantulum cessare a gemitibus non sinatur, quod est extremæ miseriæ, cum pro quibuscunque orationibus cogitur gemere. Nisi gemitibus inenarrabilibus interpellare, sic intelligatur vt dixi, id est qui a gemitibus sanctorum desideriorum interpellare sanctos facit, quibus affectum pium gratiæ spiritalis infundit. Sed cum similes locutionum modos quando per efficientem significatur id quod efficitur, sicut frigus pigrum dicimus quia pigros facit, & diem tristem vel lætum qui tristes vel lætos facit, etiam de scripturis sanctis commemorauerim vbi dicit ad Abraham, nunc cognoui: quod nihil aliud est quam nunc vt cognosceres feci. Non enim tunc deus dicendus est cognouisse, quod antequam fieret nunquam potuerit ignorare. ¶ Beata vita quærenda est, hæc a domino deo petenda. Quid sit beatum esse, a multis multa sunt disputata. Sed nos ad multos & ad multa vt quid imus? Breuiter in scriptura dei veraciterque dictum est, Beatus populus cuius est dominus deus ipsius, In ipso populo vt simus atque ad eum contemplandum & cum eo sine fine viuendum peruenire possimus, finis præcepti est charitas de corde puro & conscientia bona & fide non ficta. In eisdem tribus pro conscientia bona, spes posita est. Fides ergo & spes & charitas ad deum perducunt orantem, hoc est credentem, sperantem, desiderantem, & quæ appetat a domino in dominica oratione considerantem. Adhuc est fortasse quod quæras, cur Apostolus dixerit, Quid enim oremus sicut oportet nescimus. Neque enim vllo modo credendum est vel ipsum, vel quibus ista dicebat dominicam nescisse orationem. Cur ergo putamus hoc enim dixisse quod nec temere potuit, nec mendaciter

Ex libr. contra Maximi. ij.

A Spiritus sanctus quotidie gemitus nostros habet.

B Ex libro ad Probam de orãdo deo.

Quid sit beatũ esse.

Beatitudo in quo consistit.

di certe: nisi qa molestiæ tribulationesq; teporales plerũq; psunt vel ad sanandũ tumorē supbiæ, vel ad pbandã exercēdaq; patiẽtiã.cui pbatæ & exercitatæ clarior merces superiorq; seruatur, vel ad quæcũq; flagellãda & abolēda peccata? Tñ nos nescientes qd ista prosint, ab omni optamus tribulatiõe liberari. Ab hac ignorãtia nec seipsum. Apls ostendit alienũ, nisi forte qd oraret sicut oportet sciebat, quãdo magnitudine reuelationũ ne extolleretur datus est illi stimulus carnis angelus Satanæ qui eum colaphizaret, Propter qđ, ter dñm rogauit vt eũ auferret ab eo, vtiq; sicut oportet nesciens qd oraret. Deniq; dei responsum cur nõ fieret quod vir tãtus orabat, & quare fieri nõ expediret, audiuit, Sufficit tibi gratia mea, nã virtus in infirmitate perficitur. In his ergo tribulationibus q̃ possunt & pdesse & nocere, qd oremus sicut oportet, nescimus: & tamẽ qa dura, qa molesta, qa cõtra sensum nostræ infirmitatis sunt, vniuersali humana volũtate, vt a nobis hęc auferantur oramus. Sed hoc deuotionis debemus domino deo nostro, vt si ea nõ abstulerit, nõ ideo nos ab eo negligi existimemus. sed potius pia patientia malorũ bona speramus ampliora. Sic enim virtus in infirmitate perficitur. Nonnullis quippe impatiẽtibus dominus deus quod petebãt cõcessit iratus, sicut cõtra Apostolo negauit propitius. Nam legimus Israelitæ quid & quõ rogauerint & acceperint: sed expleta concupiscentia, impatientia est grauiter castigata. Dedit & regem petentibus secundum cor eorum sicut scriptum est, non secundum cor suum. Dedit etiam quod & diabolus postulauit, vt probandus eius famulus tentaret. Exaudiuit rogantes & immundos spiritus vt in multos spũs legio dæmonum mitteretur. Hæc scripta sunt ne forte quisquam magni pendat si fuerit exauditus, cum aliquid impatienter petit qđ non impetrare plus prosit, aut si abijciat & de diuina ergo se miseratione desperet, si non exaudiatur, cum forte aliquid petit qđ accipiendo affligatur atrocius, vel ea prosperitate corruptus penitus euertatur. In talibus ergo quid oremus sicut oportet, nescimus. Vnde si aliquid contra quod oramus acciderit, patienter ferendo, & in omnibus gratias agendo, hoc potius oportuisse qa dei non qđ nostra voluntas habuit. minime dubitare debemus. Nã & huiusmodi exẽplũ præbuit nobis ille mediator, q dum dixisset: Pater si fieri potest transeat a me calix iste: humanam in se voluntatem ex hominis susceptione transformans, continuo subiecit, Verumtamen non quod ego volo, sed quod tu vis pater. Vnde merito per vnius obedientiã, iusti constituuntur multi. Quisq; autẽ vnã illam petit a domino & hãc reqrit, certus ac securus petit, nec timet ne sibi obsit cũ acceperit, sine q̃ nihil pdest quicqd aliud sicut oportet acceperit. Ipsa enĩ vna vera & sola beata vita, vt cõtẽplemur domini delectationẽ in æternũ immortales atq; incorruptibiles corpore & spũ. Verũtamẽ qm ipsa est pax

C

ij. Cor. xij.

Ibidem.

Patientia in tribulatione.

Deus quibusdã tribuit irat9

D

Matt. xxvi.

E

Vita beata quæ sit.

quæ pcellit omnem intellectum, etiam ipsam in oratione poscē do quid oremus sicut oportet nescimus. Quod enim sicuti est co gitare nō possumus, vtiq; nescimus, sed quicquid cogitanti oc currit abijcimus, respuimus, improbamus. non hoc esse quod q̄rimus nouimus, quamuis illud quale sit nondum nouerimus.

Ignorantia docta.

Est ergo in nobis quędam (vt ita dicam) docta ignorantia, sed do cta spiritu dei, qui adiuuat infirmitatem nostram. Nā cū dixisset Apostolus, Si enim quod non videmus speramus, per patientiā expectamus, ibi subiecit, Similiter & spiritus adiuuat infirmitatē nostram. Quid enim oremus sicut oportet nescimus: sed ipse spi ritus interpellat gemitibus inenarrabilibus. Quia autem scruta tur corda, scit quid sapiat spiritus, quia secundum deum inter pellat pro sanctis. Quod non sic est intelligendum, vt existime mus spiritum sanctum dei qui in trinitate incommutabilis est deus, & cum patre & filio vnus deus, tanquam aliquem qui non

F

Deut. xiij.

sit quod deus est deum interpellare pro sanctis. Dictum est quip pe interpellat pro sanctis, quia interpellare sanctos facit: sicut di ctum est, Tentat vos dominus deus vester, vt sciat si diligitis eū, hoc est vt scire vos faciat. Interpellare itaq; sanctos facit gemiti bus inenarrabilibus inspirans eis desiderium etiam adhuc in co gnitę tantę rei, quam per patientiam expectamus. Quomodo enim narretur, quando desideratur quod ignoratur? Nam vtiq; si omnimodo, ignoraretur non desideraretur. Et rursus si videretur, non desideraretur nec gemitibus quæreretur.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. vi.

Gemitus columbæ est in amore

¶ Quia ergo in Christo vos amamus, in Christo nos redamate, & amor noster pro inuicem gemat ad deum. Ipse enim gemitus columbæ est. Si ergo gemitus columbæ est, quod omnes noui mus, gemunt autem columbæ in amore, audite quid dicat. Apo stolus, & nolite mirari quia columbæ specie voluit demonstrari spiritus sanctus. Quid enim oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus interpellat gemitibus inenarrabilib⁹. Quid ergo fra tres mei hoc dicturi sumus quia spiritus gemit, vbi perfecta & æterna beatitudo est ei cum patre & filio? Spiritus enim sanctus deus: sicut dei filius deus, & pater deus. Ter dixit deus, sed non di

Vnus deus non tres dij, sed ter dicitur deus.

xit tres deos. Magis enim deus ter quam dij tres, quia & pater & filius & spiritus sanctus vnus deus. Hoc optime nostis. Non ergo spiritus sanctus in semetipso apud semetipsum in illa trinitate,

G

in illa beatitudine, in illa æternitate substantiæ gemit, sed in no bis gemit, quia nos gemere facit. Nec parua res est quod nos do cet spiritus sanctus gemere. Insinuat enim nobis quia peregrina mur, & docet nos in patriam suspirare, & ipso desiderio gemimus. Cui bene est in hoc seculo, imm o qui putat quod ei bene sit, qui lætitia rerum carnalium & abundantia temporalium & vana fœ licitate exultat, habet vocem corui. Vox enim corui clamosa est

Corui vox.

nō gemebunda. Qui autem nouit in pressura se esse mortalitatis

huius, peregrinari se a domino, nondum tenere illam perpetuã quę nobis promissa est beatitudinem, sed habere illam in spe, habiturus in re cum dominus venerit in manifestatiõe præclarus, qui prius venit in humilitate occultus, qui hæc nouit gemit. Et quamdiu propter hoc gemit, bene gemit. Spiritus docuit illum gemere. A columba gemere didicit. Multi enim gemunt in infœlicitate terrena, vel quassati damnes, vel ægritudine corporis prę- grauati, vel carceribus inclusi, vel cathenis colligati, vel fluctibus maris iactati, vel aliquibus inimicorum insidijs circumsepti. Gemunt, sed non columbę gemitu gemunt, nõ amore dei gemũt, non spiritu gemunt. Adeo tales cum f. erint ab ipsis pressuris liberati exultant in grandibus vocibus: vbi apparet qa corui sunt, non columbæ. Merito de arca missus est coruus, ⁊ nõ est reuersus, Missa est columba, ⁊ reuersa est. Illas duas aues misit Noe, habebat ibi coruum, habebat ibi columbam. Vtrunq; hoc genus arca illa continebat. Et si arca figurabat ecclesiam, videtis vtiq; quia necesse est vt in isto diluuio seculi vtrunq; genus contineat ecclesia ⁊ coruum ⁊ columbam. Qui sunt corui? Qui sua quærunt. Qui columbę? Qui ea quæ Christi sunt, q̃runt. ¶ Quid oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quid est ipse spiritus interpellat, nisi interpellare facit? Gemitibus inenarrabilibus, sed veracibus: quoniam veritas est spiritus, Ipse est enim de quo alio loco dicit, Misit deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem, abba pater. Et hic quid est clamantem, nisi clamare facientem, tropo illo quo dicimus lætum diem, quia lætos facit? Quod alibi manifestat, vbi dicit, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater. Ibi dixit clamantem, hic vero in quo clamamus aperiens videlicet quomodo dixerit clamantem, id est sicuti iam exposui, clamare facientem. Vbi intelligimus ⁊ hoc ipsum esse donum dei, vt veraci corde ⁊ spiritaliter clamemus ad deum. Attendat ergo quomodo falluntur qui putant a nobis esse, non dari nobis vt petamus, quæramus, pulsamus: ⁊ hoc esse dicunt quod gratia præceditur merito nostro, vt sequatur illa, cũ accipimus petentes, ⁊ inuenimus quærentes, aperiturq; pulsantibus: nec volunt intelligere etiam hoc diuini esse muneris vt oremus, hoc est petamus quæramus atq; pulsamus. Accipimus enim spiritum adoptionis filiorũ, in quo clamamus, abba pater. ¶ In his ergo tẽporibus fratres admonemus vos ⁊ exhortamur in domino vt non petatis aliquid quasi fixum, sed quod vobis deus expedire scit. Quid enim vobis expediat omnino nõ scitis. Aliquando quod putatis prodesse, obest, ⁊ quod putatis obesse, prodest. Aegri enim estis, Nolite medico dictare quæ vobis medicamenta velit apponere. Si doctor gẽtium Paulus Apostolus

Columbæ gemitus.

H

Genes. viij.

Arca Noe ecclesiam designabat.

Ex libro de bono pseuerãtiæ.

Gala. iiij.

Clamor ad deũ ⁊ eum pręcari ex gratia proficiscitur.

A

Ex tract. ps. liij.

Nescimus qd expediat.

dicit, Quid enim oremus sicut oportet nescimus. quanto magis nos? Qui tamen cū sibi videretur etiā ipse prudenter orare vt ab eo auferretur stimulus carnis angelus satanæ qui eū colaphizauit ne in magnitudine reuelationum extolleretur, quid audiuit a domino? Nunquid factū est quod volebat? Non, vt fieret qđ expediebat. Quid ergo audiuit a domino? Ter, inquit, dominum rogaui vt auferret eum a me: & dixi mihi, Sufficit tibi gratia mea

B

ij.Cor.xij.

nam virtus in infirmitate perficitur. Ego medicamentum ad vulnus posui quando auferēdum sit noui. Non recedat ægrotus a manibus medici, non det consilium medico. Ita sunt omnia ista temporalia. Tribulationes sunt, si bene colis dominum noueris quia nouit quid cui expediat. Prosperitates sunt, magis caue ne ipsæ corrumpant animam tuam, vt ab eo qui hæc dedit recedat. Scimus autem quoniam diligētibus deum omnia cooperantur in bonū his qui secundum propositum vocati sunt sancti.

Ex libr. de correctione & gratia

¶ Apostolus his cum dixisset, Scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum, sciens nōnullos diligere deum, & in eo bono vsq; in finem non permanere, mox addidit: His qui secundum propositum vocati sunt. Hi enī in eo qđ diligūt deū permanent vsq; in finē, & qui ad tempus inde deuiāt reuertuntur, vt vsq; in finem perdurent qđ in bono esse cœperūt.

Vocati secundum ꝓpositū.

Ostendens aūt qd sit secundum ꝓpositum vocari, mox addidit, Quoniam quos ante præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij eius, vt ipse sit primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, illos & vocauit, scilicet secundum ꝓpositū: quos aūt vocauit, ipsos & iustificauit, quos aūt iustificauit illos & glorificauit. Illa oīa iā facta sunt: ꝓsciuit, prædestinauit, vo-

C

cauit, iustificauit, quoniam & omnes iam pręsciti ac prædestinati sunt, & multi iam vocati atq; iustificati. Quod autem posuit in fine, Illos & glorificauit: si quidem illa gloria est hic intelligenda de qua idem dicit. Cum Christus apparuerit vita nostra, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria: nondum factum

Colos.iij.

est, quamuis & illa duo, id est vocauit & iustificauit, non omnibus facta sint: de quibus dicta sunt. Adhuc enim vsq; in finem seculi multi vocandi & iustificandi sunt, & tamen verba pręteriti temporis posuit de rebus etiam futuris, tāquam iam fecerit deus q̄ iā vt fierēt ex æternitate disposuit. Ideo de illo dicit & Propheta Esaias, Qui fecit q̄ futura sunt. Quicūq; ergo in dei ꝓuidē-

Prouidentię dei certitudo.

tissima dispositione ꝓsciti, ꝓdestinati, vocati: iustificati, glorificati sunt, nō dico etiā nondum renati, sed etiam nondum nati, iam filij dei sunt, & omnino perire non possunt. Talibus deus diligentibus eū omnia cooperantur in bonum. Vsq; adeo prorsus omnia, vt etiam si qui eorum deuiant & exorbitant, etiam hoc ipsum eis faciat proficere in bonum, quia humiliores redeūt atq; doctiores. Discunt enī in ipsa vita iusta cū tremore se exul-

tare debere, non sibi arrogando tanquam de sua virtute fiduciã permanendi, nec dicendo in abundantia sua, Non mouebor in æternum. Propter quod eis dicitur. Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore, nequando irascatur dominus & pereatis de via iusta. Neq; enim ait, & non veniatis ad viã iustam, sed pereatis (inquit) de via iusta. Quid ostendens nisi eos esse cõmonitos qui iam ambulant in via iusta, vt in timore deo seruiant, id est non altum sapiant, sed timeant? Quod significat nõ superbiant, sed humiles sint. Vnde alibi dicit, Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Exultent deo, cum tremore in nullo gloriantes, quando nostrum nihil sit, vt qui gloriatur in domino glorietur: ne pereant de via iusta, in qua non ambulare cœperunt deum sibi hoc ipsum assignant quod in ea sunt. His verbis vsus est Apostolus. vbi ait, Cum timore ac tremore vestram ipsorum salutem operamini. Et ostendens quare cũ timore & tremore. Deus est enim, inquit, qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate. ¶ Quamuis enim & ipsa mors carnis de peccato primi hominis originaliter venerit, tam bonus eius vsus gloriosissimos martyres fecit. Et ideo non solum ipsa, sed omnia seculi huius mala, labores, doloresq; hominum, quamquam de peccatorum & maxime de peccati originalis meritis veniant, vnde facta est & ipsa vita vinculo mortis obstricta, tamen & remissis peccatis remanere debuerũt cum quibus homo pro veritate certaret, & vnde exerceretur virtus fidelium, vt nouus homo per testamentum nouum inter mala huius seculi nouo seculo præparetur, miseriam quam meruit vita ista damnata sapienter tolerans, & qua finietur prudenter gratulans: beatitudinem vero quam vita futura sine fine habitura est, fideliter & patienter expectans. Diabolus vero a dominatu & cordibus fidelium foras missus, in quorum damnatione atq; infidelitate licet damnatus etiam ipse regnabat, tantum pro conditione carnis mortalitatis huius aduersari nititur, quãtũ eis expedire nouit de quo sacræ literæ sonant per os Apostoli, Fidelis deus qui non permittet vos tentari super id quod potestis: sed faciet cum tentatione etiam prouentum vt possitis sustinere. Prosunt autem ista mala quæ fideles pie perferunt, vel ad emendanda peccata, vel ad exercẽdã pbãdãq; iustitiam, vel ad demonstrandam vitæ huius miseriam, vt illa vbi erit beatitudo vera atq; ppetua, & desideretur ardẽtius, & instantius ingratur. Sed circa eos ista seruantur, de qbus Apl's dicit, Scimus quoniã diligẽtibus deũ omnia cooperãtur in bonũ, his q secundũ ppositum vocati sunt sancti. Horũ pdestinatorũ nemo cũ diabolo pit, nemo vsq; ad mortem sub diaboli ptãte remanebat. ¶ Hnt aliã cã; boni q̃re tpalibus affligitur malis, q̃lẽ habuit Iob, vt sibi ipse humanus animus sit pbat° & cognit° q̃ta v̄tute pietatis gratis deũ diligat. Quib° recte cõ

Ps. ij. D
Roma. xij.
Ex lib. de trinit. xiij.
Mors martyribus vtilis fuit.
E
Labores & mala q̃ procedunt de originali pctõ cur maneant remisso peccato.
i. Cor. x.
Mala nostra ad qd prosunt.
F

sideratis atq; perspectis attende vtrum aliquid mali acciderit fidelibus & pijs quod eis non in bonum verteretur. Nisi forte putandum est apostolicam illam vacare sententiã, vbi ait, Scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. Amiserunt omnia quæ habebant: Nunquid fidem? nunquid pietatem? nunquid interioris hominis bona, qui est ante deum diues? Hæ sunt opes Christianorum, quibus opulentus dicebat Apostolus, Est autem quæstus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enim attulimus in hũc mundum, sed nec auferre aliquid possumus. Habentes autem victum & tegumentum his contenti simus. Nam qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem & laqueũ diaboli, & desideria multa inutilia, & noxia, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim est omnium malorum auaritia: quam quidam appetentes a fide pererrauerunt & inseruerunt se doloribus multis. Nam cum dixit, Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem &c. profecto in diuitijs cupiditatem reprehendit non facultatem. de qua præcipit alibi dicens, Præcipe diuitibus huius mundi, non superba sapere, neq; sperare in incerto diuitiarum: sed in deo viuo qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. Benefaciant, diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurũ vt apprehendant veram vitam.

1. Timo. vi. Ibidem. Cõtra auaritiã. G

¶ Qui voluntatem dei sequuntur, non voluntatem suam sequi deum volunt, illum faciunt præcedentem & se sequentes, non aũt se præcedentes & illum sequentem, & in omnibus bonum eũ inueniunt, siue emendantem, siue consolantem, siue exercentem, siue coronantem, siue purgantem, siue illuminantem. sicut Apostolus ait, Scimus quia diligentibus deũ omnia cooperantur in bonum.

Ex tracta. ps. cxxiiij. Volũtatem dei sequentes deũ pcedere faciunt

¶ Animam Christianam recte, facit mala huius mundi tolerabilia ducere spes futuri. Sic enim vsu quodam bono conuertunt in bonum, dum non augent nostram concupiscentiam, sed exercent patientiam. de qua re Apostolus ait, Scimus quoniam diligentibus deum, omnia cooperantur in bonum. Omnia, inquit. Non solum ergo illa quæ appetuntur vt suauia, verum etiam illa quæ vt molesta vitantur, quando alia sic sumimus ne capiamur, alia sic ferimus ne frangamur. & secundum præcepta diuina in oĩbus gratias agimus ei, de quo dicimus, Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Et bonũ mihi quoniam humiliasti me vt discam iustificationes tuas. Neq; enim reuera si fallacis prosperitatis semper hic tranquillitas arrideret, anima humana portum illum verę certęq; tranquillitatis appeteret.

Ex epistola ad Probam. Spes futuri facit tolerare præsentia. H ps. xxxiij. ps. cxviij.

¶ Sine domino vel operante vt velimus, vel cooperante cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus. De operante illo vt velimus dictũ est, Deus est enĩ q operatur in nobis & velle. De operante illo cũ iã volumus & volendo agimus. Scimus enĩ, inquit, quoniam

Ex lib. de gratia & libero ar. Sine deo nihil possumus pietatis.

diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. Quid est omnia, nisi & ipsas terribiles sæuasq; passiones? Sarcina quippe quæ infirmitati grauis est, leuis efficitur charitati. Talibus enim dominus dixit esse suam sarcinam leuem, qualis Petrus fuit cum passus est pro Christo, non qualis fuit quando negauit Christum.

¶ Hæreticorum quoq; inquietudine vt scripturas vigilantius perscrutemur, vnde ne ouili Christi noceant eis possit occurri, tanq; de somno ignauię nostra excitatur industria: Ita per multiplicem gratiam Saluatoris etiam quod inimicus machinatur in perniciem, deus conuertit in adiutorium quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. Ex epistola ad Sixtum ps. Hęretici pelluũt fideliũ ignauiã

Nam quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filii sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. A

INimici ecclesiæ quolibet errore cæcentur vel malitia deprauentur, si accipiunt potestatem corporaliter affligendi, exercent eius patientiam. Si tantummodo male sentiendo aduersantur, exercent eius sapientiam, & vt etiam inimici diligatur exercent eius beniuolentiam, quia deus his qui diligunt eum oĩa cooperatur in bonum. ¶ Certus est ergo dei pręscientię definitus numerus, & multitudo sanctorum, quibus diligentibus deum, quod eis donauit per diffusum in cordibus eorum spiritum sanctum, omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti, Quoniã quos ante pręsciuit, & pr ędestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem pr ędestinauit illos & vocauit. Hic subaudire debemus secundum propositum. Sunt enim & alij vocati, sed non electi, ac per hoc non secundum propositum vocati. Quos aũt vocauit, hoc est secundum propositum, illos & iustificauit: quos aũt iustificauit, illos & glorificauit. Hi sunt filij pmissionis, hi sunt electi, qui per electionẽ gratiæ, salui fiunt, Hęc sunt vasa misericordiæ, in quibus deus ẽt per vasa irę notas facit diuitias glĩæ suæ. Ex lib. Ipsarum Prosperi. Inimici ecclesię psunt eidem. Ex lib. ad paulũ Nolanũ epm. Numero sanctorũ dei prescientię certus sup.

Nam quos pręsciuit, & pr ędestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. B

¶ Prędestinatio est gratiæ pręparatio, quę sine præscientia non potest esse, potest autem esse sine prædestinatione pręscientia. Prædestinatione quippe deus ea psciuit quę fuerat ipse facturus: vnde dictũ est, fecit quæ futura sunt. Præscire aũt potens est ẽt quæ non facit, sicut qcunq; pcã. Quiã & si sunt qdã q̃ ita pcã sunt, vt pœnæ sint ẽt pctõrũ, vñ dictũ, Tradidit illos deus in reprobã mentẽ, vt faciant q̃ non conueniunt: non ibi pctm̃ dei est, sed iudiciũ. Quocirca prędestinatio dei q̃ in bono est, gratiæ est vt dixi pparatio. gratia vero est ipsius prædestinationis effectus. Ex lib. de prędestinatiõe sctorũ. Prædestinatio quid sit. Rom. i.

¶ Hęc est pdestinatio sanctorũ, nihil aliud, pscia: scz & pręparatio Ex li. de bono perseuerantiæ. Prædestinatio.

beneficiorum dei, quibus certissime liberantur quicunq; liberantur. Ceteri autem vbi nisi in massa perditionis iusto diuino iudicio relinquuntur?

Ex libro de ciuitate dei. xxij.

Rom. xij.

¶ Quod ergo ait prædestinatos cõformes fieri imaginis filij dei, põt secundum interiorem hominem intelligi. Vñ nobis alio loco dicit, Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mentis vestræ. Vbi ergo reformamur ne conformemur huic seculo, ibi conformamur dei filio. Potest & sic accipi, vt quẽadmodum nobis ille mortalitate, ita nos illi efficiamur immortalitate conformes. quodquidem & ad ipsam resurrectionẽ corporum pertinet.

C

Ex libro de trinitate. xiiij.

¶ Quos aũt præsciuit, inquit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Primogenitus vtiq; a mortuis, secundum eundẽ Apostolum. Qua morte seminata est caro eius in contumelia, resurrexit in gloria. Scdm hanc imaginem filij sui, cui per immortalitatem conformamur in corpore, etiam illud agimus, quod item dicit idem Apostolus, Sicut portauimus imaginem terreni portemus etiam imaginem eius qui in cœlo est, vt scilicet qui secundum Adam mortales fuimus, secundum Christum immortales nos futuros fide vera & spe certa firmaq; teneamus. Sic enim nũc eandem imaginem portare possimus nondum in visione, sed in fide: nondum in re, sed in spe. de corporis quippe resurrectione tũc loquebatur Apostolus. cum hæc diceret.

I. Cor. xv.

Ex sermone de symbo.

Fratres Christi.

¶ Secundum id q vnigenitus est, non habet fratres, secundum id autem q primogenitus est fratres vocare dignatus est omnes qui post eius & per eius primatum in dei gratiam renascuntur p adoptionem filiorum, sicut apostolica disciplina commendat.

Ex libro de bono pseuerãtiæ.

D

Rom. xi.

¶ Ista igitur sua dona quibuscunq; deus donat, proculdubio se donaturum esse presciuit & in sua prescientia præparauit. Quos ergo prædestinauit ipsos & vocauit, vocatione illa de qua dictum est, sine pœnitentia sunt dona & vocatio dei. Namq; in sua quæ falli mutariq; non potest præscientia opera sua disponere, id omnino nec aliud quicquam est q̃; prædestinare.

Quos autẽ prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & magnificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Quis accusabit aduersus electos dei? Deus qui iustificat. Quis est qui cõdemnet? Christus Iesus qui mortuus est, immo qui & resurrexit.

Ista sanctificatio conceditur iustis, sed vt iustificentur præcedit vocatio, quæ non est meritorum, sed gratiæ dei. Omnes enim peccauerunt & egent gloria dei. Quos enim vocauit, hos & iustificauit. Quos autem iustificauit, hos & glorificauit. Quia ergo vocatio non meritorum nostrorum, sed misericordiæ & beniuolentię dei est, subiecit dicens, Domine vt scuto bone voluntatis tuæ coronasti nos. Bona etenim voluntas dei pcedit bonam voluntatem nostram vt peccatores vocet ad pœnitentiá. Et ipsa sunt arma quibus expugnatur inimicus. contra quem dr̄, Quis accusabit aduersum electos dei? Et si deus pro nobis quis aduersus nos? Qui vnigenito filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. ℂ Si enim cũ adhuc inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis recõciliati salui erimus ab ira ipsum. Hoc est inuictissimum scutum in quo repellitur inimicus desperationem salutis suggerens multitudine tentationum & tribulationum. ℂ Si enim ad æternam beatamq; tendimus vitam primitus nostra peccata damnando, deinde bene viuendo, vt post vitam condemnatam malam, & gestam bonam, mereamur æternam. Secundum propositum enim occultissimę iustitię bonitatisq; suæ deus quos prædestinauit illos & vocauit, & quos vocauit ipsos & iustificauit, quos autem iustificauit, ipsos & glorificauit. Prædestinatio nostra non in nobis facta est, sed in occulto apud ipsum in eius præscientia. Tria vero reliqua in nobis fiunt, vocatio, iustificatio, glorificatio. Vocamur prædicatione pœnitentiæ. Sic enim cœpit dominus euangelizare, Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cœlorum. Iustificamur in vocatione misericordię & timore iudicij. Hinc est quod dicitur, Deus in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me. Non timet iudicari qui impetrauerit ante saluari. Vocati renunciamus diabolo per pœnitentiam, ne sub iugo eius remaneamus. Iustificati sanamur per misericordiam, ne iudicium timeamus. Glorificati transimus in vitam æternam. Ad hoc pertinere arbitror qđ dominus dicit, Ecce eijcio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia consumor. Quod etiam in triduo suæ passionis, & dormitionis, & euigilationis ostendit. Crucifixus est enim & sepultus, & resurrexit. In cruce de principibus & potestatibus triumphauit, in sepulchro requieuit, in resurrectione exultauit. Pœnitentia cruciat, iustitia tranquillat, vita æterna glorificat.

ℂ Intelligamus ergo vocationem qua fiunt electi, non qui eliguntur, quia crediderint, sed qui eliguntur vt credant. hanc enim & ipse dominus satis aperit vbi dicit, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Nam si propterea electi erant quia crediderant, ipsi eum prius elegerant credendo in eum vt eligi mererentur. Aufert hoc omnino qui dicit, Nõ vos me elegistis, sed ego elegi vos. Et ipsi quidem proculdubio elegerunt eũ quando crediderunt in

Ex tracta. ps. v. Rom. iij. E Rom. v. Remediũ cõtra desperationẽ. Ex tracta. ps. cl. Via ad æternã vitam. F Mathe. iij. ps. lxviij. Lucæ. xiij. Ex lib. de prædestinatiõe sctõ. Vocatio electorum. Ioan. xv. G

eum. Vnde non ob aliud dicit, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, nisi quia non elegerunt vt eligeret eos: sed vt eligerent eum elegit eos, quia misericordia eius præuenit eos secundũ gratiam, non secundũ debitũ. Hæc est immobilis veritas pdestinationis & gratiæ. Nã quid est qđ ait Apostolus, Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionẽ? Q profecto si propterea dictũ est quia præsciuit deus credituros non quia facturus fuerat ipse credentes, cõtra illam præscientiã loquitur filius dicens, Non vos me elegistis sed ego elegi vos, cũ hoc potius præsciuerit deus ꝙ ipsi eum fuerit electuri vt ab illo eligi mererentur. Electi sunt itaq; ante mundi cõstõnẽ ea pdestinatiõe in qua deus sua facta futura pscuit. Electi sunt aũt de mundo ea vocatione, qua deus id quod prędestinauit impleuit. Quos enim prędestinauit ipsos & vocauit, illa scilicet vocatione secundum propositum. Non ergo alios, sed quos prędestinauit ipsos & vocauit: nec alios, sed quos ita vocauit ipsos & iustificauit: nec alios, sed quos prædestinauit, vocauit, iustificauit, ipsos & glorificauit.

Ephes.I.

H

Ex tracta. euangelij scdm Ioannem.xlij.

¶ Nouit dominus qui sunt eius. Nouit præscitos, nouit prędestinatos. de illo quippe dictum est, Quos aũt præsciuit & prędestinauit conformes fieri imaginis filij sui vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prędestinauit ipsos & vocauit, & quos vocauit ipsos & iustificauit. Quos autem iustificauit, ipsos & glorificauit. Si deus pro nobis quis contra nos? Adde adhuc, Qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. quomodo non & cum illo omnia nobis donauit? Sed quibus nobis? Pręscitis, predestinatis, iustificatis, glorificatis. De quibus sequitur, Quis accusabit aduersus electos dei? Nouit dominus qui sunt eius. Ipsę sunt oues. Aliquando seipsę nesciunt, sed pastor nouit eas secundum istam prędestinationem, secundum istam dei præscientiam, secundum electionem ouium ante constitutionem mundi. Nam & hoc dicit Apostolus, Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Secundum ergo istam præscientiam dei & prædestinationem q̃; multæ oues foris, q̃; multi lupi intus: & q̃; multæ oues intus, & multi lupi foris. Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos?

Oues electæ aliqñ se ignorant, sed a pastore noscũtur

Ex sermone de natali martyrũ

¶ Omnium quidem bonorum fidelium Christianorum, maxime tamen gloriosissimorum martyrum vox est, Si deus pro nobis, quis contra nos? Fremebat mundus aduersus eos, populus meditabantur inania, principes conuenerunt in vnum. Excogitabantur noui cruciatus, & pœnas incredibiles inueniebat ingeniosa crudelitas. Obruebantur opprobriis, falsis arguebantur criminibus, custodijs intolerabilibus includebantur, vngulis arabantur, ferro perimebantur, bestijs subrigebantur, ignibus cremabantur, & dicebant, Si deus pro nobis, quis contra nos? Totus mundus contra vos, & dicitis, quis contra nos? Responderent tibi. Et quid est totus mundus? quando pro eo morimur per quem factus est mun-

A

Martyrum tormenta.

dus? Possunt corpus non solum perimere, sed etiam dilaniare. Et quid facient? Ecce enim deus auxiliator mihi, & dominus susceptor est animæ meæ. Et quid mihi obest cum sit dominus susceptor animæ meæ, quod mundus interfector est corporis mei, quando susceptor animæ meæ erit restitutor & corporis mei? Vnde probas o beate gloriose martyr, vnde mihi probas quod dicis, Si deus pro nobis, quis contra nos? Continuo attulit grande documentum. Continuo introduxit martyrem martyrum, testem testium, illum scilicet cui proprio filio pater non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Hinc probauit se verum dixisse, Si deus pro nobis quis contra nos? filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Quomodo non & cum illo omnia nobis donauit? Quando cum illo omnia nobis donauit, & ipsum nobis donauit. Terret te fremitus mundi cui donatur artifex mundi? Christum nobis donatum esse gaudeamus, & nullos inimicos Christi in hoc seculo timeamus. Psal. liij.

B

Ex sermone de verbis apsli. xvi

¶ Apostolum beatum audiuimus exhortantem & confirmantem nos cum diceret nobis, Si deus pro nobis, quis contra nos? Pro quibus autem sit deus, superius ostendit vbi ait, Quos autem prædestinauit, illos & vocauit: quos autem vocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos? Deus pro nobis vt prædestinaret nos, deus pro nobis vt vocaret nos, Deus pro nobis vt iustificaret nos, Deus pro nobis vt glorificaret nos. Si deus pro nobis, quis contra nos? Prædestinauit antequam essemus, vocauit antequam auersi essemus, iustificauit cum peccatores essemus, glorificauit cum mortales essemus. Si deus pro nobis quis contra nos? Prædestinatis, a deo vocatis, iustificatis, glorificatis, qui vult aduersari, paret se si potest bellare aduersus deum. Vbi enim audimus, si deus pro nobis, quis contra nos? nisi qui deum vincit non lædit nos. Et quis est qui vincit omnipotentem? Quicunque reluctari voluerit sibi nocet. Hoc est quod & Paulo adhuc Saulo de cœlo Christus clamauit, Non tibi expedit contra stimulum calcitrare. Sæuiat, sæuiat, quantumcunque potest, qui calces aduersus stimulum mittit, nonne in seipsum sæuit? In his autem quatuor rebus quas commendauit Apostolus insignes, in his quę pertinét ad deum, pro quibus est deus, idest prędestinatione, vocatione, iustificatione, glorificatione. in his ergo quatuor rebus considerare debemus quid iam habeamus. & quid adhuc expectemus. In his enim quę iam habemus laudamus deum largitorem, in his quę nondum habemus tenemus debitorem. Debitor enim factus est non aliquid a nobis accipiendo, sed quod ei placuit promittendo. Prędestinati enim iam sumus & antequam essemus, vocati sumus quando Christiani facti sumus. Iam ergo & hoc habemus. Iustificati. quicquid est iustificati, audemus dicere, & hoc, tertium

Deus quo multipliciter est pro nobis.

Actu. ix. G

Deus debitor effectus est.

habere nos? Et erit quisquam nostrum qui audeat dicere iustus sum,
I. Ioan. I. quod est peccator non sum? Si audes hoc dicere, occurrit tibi Ioannes. Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Quid ergo? Nihil habemus de iustitia? An habemus, sed non tantum habemus? Si enim iustitiae nihil habemus, nec fidem habemus: si fidem non habemus, Christiani non sumus. Si autem habemus fidem, iam habemus
Rom. I. aliquid iustitiae. Ipsum aliquid vis nosse quantum sit? Iustus ex fide viuit, iustus inquam ex fide viuit qui credit quod non videt. Grati simus ex eo quod habemus, vt addatur quod non habemus, & non perdamus quod habemus. Ergo & hoc tertium iam agitur in nobis. Iustificati sumus, sed ipsa iustitia cum proficimus crescit.

Ex lib. de ciuitate dei. xxij. Boni futuri magnitudo.

Qui etiam filio suo proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. ¶ Quid dabit eis quos praedestinauit ad vitam, si tanta dedit etiam eis quos praedestinauit ad mortem? Quae bona in illa beata vita facit eos sumere, pro quibus in hac vita misera vnigenitum filium suum voluit ad mortem mala tanta perferre. Vnde Apostolus de ipsis in illud regnum praedestinatis loquens, Qui proprio, inquit, filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non & cum illo omnia nobis donauit? Cum haec promissio complebitur, quid erimus? quales erimus? Quae bona in illo regno accepturi sumus, quando quidem Christo moriente pro nobis tale iam pignus accepimus? Qualis
Seculi futuri bona. erit spiritus hominis? Nullum omnino habens vitium nec sub quo iaceat, nec cui cedat, nec contra quod saltem laudabiliter dimicet, pacatissima virtute perfectus. Rerum ibi omnium quanta, quam speciosa, quam certa scientia sine errore aliquo vel labore, vbi dei sapientia de ipso suo fonte potabitur cum summa foelicitate sine difficultate. Quale erit corpus quod omnino spiritui subditum, & eo sufficienter viuificatum, nullis alimonijs indigebit. Non enim animale sed spiritale erit, habens quidem carnis, sed sine vlla carnali corruptione substantiam.

Ex tracta. euangelij secundum Ioannem. cix. ¶ Quod autem a patre sibi dicit datum calicem passionis, profecto illud est quod ait Apostolus, Si deus pro nobis quis contra nos? Qui filio proprio non pepercit sed pro nobis omnibus tradidit eum. Verum auctor calicis huius est etiam qui bibit. Vnde idem Apostolus item dicit, Christus dilexit nos, &
Ephes. v. tradidit seipsum pro nobis oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis.

Ex tractatu. ps. lxv. Pater tradendo filiū & filius tradendo se bene fecit, Iudas autem male.

¶ Dictum est enim ab Apostolo. Qui me dilexit & tradidit semet ipsum pro me. Dictum est de patre, Qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Si ergo pater filiū tradidit, & filius seipsum tradidit, Iudas quid fecit? Pater tradendo pro nobis ad mortem filium bene fecit. Christus tradendo seipsum pro nobis bene fecit. Tradendo Iudas magistrum pro aua-

ritia, fecit male. Non enim quod nobis præstitum est de passione Christi, malitiæ Iudę deputabitur. Ille mercedem habebit malitię, Christus laudem gratię. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit. ¶ Quid sibi vult quod cum pater diceret, Tu mecum es semper: addidit, Et mea omnia tua sunt? Qua in re primo cauendum est ne intelligas ita dictum, omnia mea tua sunt, quasi non sint & fratris, vt tanquam in terrena hęreditate patiaris angustias. Quomodo possint omnia esse maioris si habet ibi etiam minor partem suam? Sic enim a perfectis, & purgatis, ac iam immortalibus filijs habentur omnia, vt sint & omnium singula, & omnia singulorum. Vt enim cupiditas nihil sine angustia, ita nihil cum angustia charitas tenet. Sed quomodo omnia? Num & angelos (ait aliquis), & virtutes sublimes ac potestates atque vniuersa cælestia dei mysteria deus, in possessionem tali filio subiecisse putandus est? Si possessionem sic accipias vt eius possessor ipse sit dominus, non vtique omnia. Non enim domini erunt, sed consortes potius angelorum, de quibus dictum est, Aequales dei angelis. Sin vero possessio sic intelligitur, quomodo recte dicimus possidere animas veritatem, non inuenio cur non vere, ac proprie, possimus accipere omnia, quę dicta sunt omnia. Non enim illud ita loquimur vt dominas veritatis animas dicamus, quam ab eis dicimus possideri. Aut si nomine possessionis ab hoc sensu impeditur, id quoque auferatur. Non enim ait pater, omnia in possessionem tibi dabo, siue omnia mea possides, vel possidebis, sed omnia mea tua sunt. Nec tamen ita sunt eius vt ipsius dei. Quod enim est in nostra pecunia, potest in nostrę familię vel alimentum esse, vel ornamentum, vel aliquid huiusmodi. Et certe cum ipsum patrem recte ille possit suum dicere, non video, quę ipsius recte sua vocare non possit, diuersis duntaxat modis. Cum enim beatitudinem illi obtinuerimus, nostra erunt ad viuendum superiora, nostra erunt ad conuiuendum æqualia, nostra erunt ad dominandum inferiora, QVIS accusabit aduersus electos dei? Deus qui iustificat? Quis est qui condemnet & cætera.

F Ex lib. quæstionum euange. ij. Bona patris sunt filij & fratris.

Mat. xij.

G

¶ Quęcunque autem de ambiguis distinctionibus diximus, eadem obseruanda sunt & in ambiguis pronunciationibus. Nam & ipsæ nisi lectoris nimia vitientur incuria, aut regulis fidei corriguntur, aut præcedentis, vel consequentis conexione sermonis: aut si neutrum horum adhibetur ad correctionem, nihilominus dubię remanebunt, vt quolibet modo lector pronunciauerit, non sit in culpa. Nisi enim reuocet fides qua credimus deum non accusaturum aduersus electos suos, & Christum non condemnaturum electos suos, potest illud sic pronunciari, Quis accusabit aduersus electos dei? vt hanc interrogationem quasi responsio consequatur: deus qui iustificat. Et item interrogetur, quis est qui condemnet? Et respondeatur, Iesus Christus qui mortuus est. Quod credere quia dementissimum est, ita pronunciabitur vt præcedat percontatio, sequatur interrogatio. Inter percontationem

Ex libr. de doctrina Christiana. iij. Pronunciatio ambigua obseruanda est.

H autem & interrogationem hoc veteres interesse dixerunt, quod
Percontatio & interrogatio differunt. ad percontationem multa responderi possunt, ad interrogationẽ vero aut non, aut etiam. Pronunciabitur ergo ita, vt post percontationem qua dicimus, quis accusabit aduersus electos dei? illud quod sequitur sono interrogantis enuncietur, Deus qui iustificat? vt tacite respondeatur non. Et item percontemur, quis est qui cõdemnet? rursusq; interrogemus, Christus Iesus qui mortuus est, magis autem qui surrexit? qui est in dextera dei? qui & interpellat pro nobis? vt vbiq; tacite respondeatur, non. At vero illo in loco vbi ait, Quid ergo dicimus, quia gentes quæ non sectabantur iustitiam apprehenderunt iustitiam, nisi post percontationem qua dicitur, Quid ergo dicimus, responsio subijciatur, quia gentes quæ non sectabantur iustitiam apprehẽderunt iustitiam, textus consequens non cohærebit. Qualibet autem voce pronuncietur illud quod Nathanael dixit, A Nazareth potest aliquid boni
Ioan. I. esse: siue affirmantis, vt illud solum ad interrogationem pertinet quod ait, A Nazareth: siue totum cum dubitatione interrogantis; non video quomodo discernatur: vterq; ergo sensus fidem non impedit. Est etiam ambiguitas in sono dubio literarum. & hæc quidem ad pronunciationem pertinent. Nam quod scriptum est,
A Ps. cxxxviij. Non est absconditum os meum a te quod fecisti in abscondito. non elucet legenti vtrum correpta o litera pronunciet os an producta. si enim corripiat ab eo quod sunt ossa, si autem producat
Lingua pcedẽtis sequẽtis ambiguitatem tollit. ab eo quod sunt ora intelligitur numerus singularis. Sed talia linguæ præcedentis inspectione dijudicantur. Nam in græco non Soμα, sed oΣτov positum est. Vnde plerunq; loquendi consuetudo vulgaris vtilior significandis rebus quam integritas literata.
Consuetudo vulgaris cũ barbarismo pferenda est literatæ integritati obscuræ. Malem quippe cum barbarismo dici, non est absconditum a te ossum meum, quam vt ideo esset minus apertum quia magis latinum est. Sed aliquando dubius syllabæ sonus etiam vicino verbo ad eandem sententiam pertinente dijudicatur. Sicut est illud Apostoli, Quæ pdico vobis sicut & prædixit, quoniam qui talia agunt regnum dei non possidebunt. Si autem tantummodo dixisset quę pdico vobis, neq; subiunxisset, sicut pdixi, non nisi ad codicem pcedentis linguæ recurrendũ esset, vt cognosceremus vtrum in eo quod dixit prædico producẽda an corripienda esset syllaba media. Nunc autem manifestum est producendam esse. Non enim ait sicut prædicaui, sed sicut prædixi. Non solum autẽ iste sed etiam illæ ambiguitates, quæ non ad distinctionem vel ad pronunciationem pertinẽt, similiter considerandæ sunt. qualis illa est ad Thessalonicenses. Propterea cõsolati fratres sumus
B I. Thes. v. in vobis. Dubium enim vtrum o fratres, an hos fratres. Neutrũ autem horum est contra fidem, sed græca lingua hos casus pares non habet, & ideo illa inspecta renunciatur vocatiuus, id est o fratres. Quod si voluisset interpres dicere, Propterea cõsolationẽ

habuimus

habuimus fratres in vobis, minus seruitum esse verbis, sed minus de sententia dubitaretur, aut certe adderetur nostri. Nemo enim fere ambigeret vocatiuum casum esse cum audiret, propterea cōsolati sumus fratres in vobis. Sed iam hoc periculosius permittitur. Ita factum est in illa ad Corinthios cum ait Apostolus; Quotidie morior per vestram gloriam fratres, quam habeo in Christo Iesu. Ait enim quidā interpres, Quotidie morior per vestram iuro gloriam, quia in græco vox iurantis manifesta est sine ambiguo sono. Rarissime igitur & difficillime inueniri potest ambiguitas in proprijs verbis, quantum ad libros diuinarum scripturarum spectat, quam non aut circunstantia ipsa sermonis qua cognoscitur scriptorum intentio, aut interpretum collatio, aut præcedentis linguę soluat inspectio.

I. Cor. xv.

Modi tollēdæ ambiguitatis in scriptura.

Qui est ad dexterā dei, qui etiā interpellat pro nobis.

C

Caput nostrum ad dexteram patris interpellat pro nobis. Alia membra recipit, alia flagellat, alia mundat, alia cōsolatur, alia creat, alia vocat, alia reuocat, alia corrigit, alia reintegrat. Certe recte admonet membra sua vt sursum cor habeāt. Audiant ergo & faciant, leuent ad illum, quod male est in terra. Ibi enim non putrescit cor, si leuetur ad deum. Frumentum si haberes in inferioribus, ne putresceret, leuares ad superiora. Frumento tuo mutare quæris locū, & cor permittis in terra putrescere? Frumentum leuares in superiora, cor leua in cælum. Et vnde (inquis) possum? Iter tuum ad deum voluntas tua est. Amando accedis, negligendo discedis. Stans in terra, in cœlo es si diligas deum. Non enim sic leuatur cor, quomodo leuatur corpus. Corpus vt leuetur locum mutat, cor vt leuetur, voluntatem mutat.

Ex tracta. ps. lxxxv.
Caput nostrū Christus quō membra sua curet.
Cor sursum habendum est.

Quis nos separabit a charitate dei? Tribulatio? an angustia? an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius?

Spes quæ hic est, ad iustitiam pertinet peregrinationis nostræ. Ipsum Apostolum audi, Adoptionem, inquit, expectantes in nobismetipsis ingemiscimus adhuc. Vbi est gemitus? Li potest dici illa fœlicitas de qua scriptura dicit, Transiet labor & gemitus. Ergo adhuc (inquit) in nobismetipsis ingemiscimus adoptionem, expectantes redemptionem corporis nostri. Adhuc ingemiscimus. Quare? spe enim salui facti sumus, Spes autem quę videtur non est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autē quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. In hac ergo patientia martyres coronantur. Desiderabant enim quę non videbant, contemnebant quæ ferebant. In hac spe dicebat, Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius? Quia propter te. Et vbi est propter quem? Quia propter te, inquit mortificamur

D
Ex sermone de verbis apostoli. xvi.
Spes.

Ioan.xx. tota die. Propter te? Et vbi est, Beati qui non viderunt & crediderunt? Ecce vbi est, in te est, quia & fides ipsa in teipso est? An fallit nos Apostolus qui dicit habitare xpm per fidē in cordibus nostris? Modo per fidem, tunc per spem, modo per fidem quandiu in via quandiu, in peregrinatione. Quandiu enim sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, non per spem. Si hoc est fides, quid erit spes? Audi quid erit. Vt sit deus omnia in omnibus. Quid est omnia? Quicquid hic quærebas, quicquid hic pro magno habebas, ipse tibi erit. Iam enim exaltauit caput meum. Amabas manducare & bibere, ipse tibi erit cibus, ipse erit tibi potus. Volebat sanitatem corporis fragilem, transeuntem, ipse tibi immortalitas erit. Quærebas diuitias? Auare quid tibi sufficit? Sed qd amabas? Gloriam, honores? Deus tibi erit gloria, cui & modo dicitur, Gloria mea exaltans caput meū. Capuc nostrum Christus est. Sed quid miraris? quo caput & cætera membra? Tūc erit deus omnia in omnibus. Hoc modo credimus, hoc modo speramus: cum venerimus tenebimus, & iam visio erit non fides cum venerimus tenebimus, & iam res erit nō spes. Charitas quid? Nunquid & ipsa modo est, & tunc non erit? Si amamus credendo & non vidēdo, quomodo amabimus vidēdo & tenendo? Ergo charitas nō tantū erit, sed perfecta erit sicut ait Apostolus, Fides, spes, charitas, tria hęc maior autem horū est charitas. Hanc habentes & in nobis nutrientes securi, illo adiuuante perseuerantes in illo dicamus, Quis nos separabit a charitate Christi? Donec ipse misereatur. Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati sumus vt oues occisionis. Et qs supportat? qs omnia tolerat? Sed in his omnibus superamus. Vnde? Per eū qui dilexit nos. Ergo si deus p nobis, qs cōtra nos?

Nihil saluatis deerit in cælo.

Psal.iij.

.I.Cor.xiij.

Psal.xliij. Sicut scriptum est. Quia propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oues occisionis.

F Extracta. ps.xliij.

Psalmus iste filijs Chore dicitur, sicut eius titulus pfert. Interpretatur autem Chore, caluitium vel caluaria. Et inuenimus in euangelio dominum Iesum Christum in loco Caluarię crucifixū. Ergo clarū est qd filijs passionis eius cātetur hic psalmus. Habemus autē hinc euidentissimum & firmissimum testimonium Apostoli Pauli, quia cum persecutione gentilium laboraret ecclesia, hinc sumpsit versum quem interponeret ad exhortationem & consolationem patientiæ. Hinc enim dictum est quod ille in epistola sua posuit. Propter te mortificamur tota die, deputati sumus vt oues occisionis. Vocem ergo martyrum audiamus in psalmo. Et vox martyrum videte quam bonam causam habeat cum dicit propter te. Nam & ideo dominus addidit propter iustitiam cum diceret, Beati q persecutionem patiū.

Vox martyrum

Matth.v.

tur propter iustitiam, ne quisquam persecutionem patiēs ex ipsa poena quęreret gloriam, non bonam habens causam. Et hinc exhortatus suos, ait, Beati eritis, cum vobis illa ⁊ illa fecerint homines propter nomen meum. Ipse nouit occulta cordis. Quid est nouit occulta? Quoniam propter te mortificamur tota die, deputati sumus velut oues occisionis. Potes eñ videre mortificari hominem, quare mortificetur nescis. Deus hoc nouit, res in occulto est. Sed dicet mihi aliquis, Ecce pro nomine Christi detinetur, nomen Christi confitetur. Nonne ⁊ hęretici nomen Christi confitentur? Sed non tamen propter ipsum moriuntur. Prorsus in ipsa ecclesia dicam catholica, putatis defuisse, aut deesse posse, q causa vaneglorię paterētur? Sed si nō essent huiusmodi homines nō diceret Apostolus, Si tradidero corpus meũ vt ardeam charitatem autē non habeā, nihil mihi prodest. Sciebat ergo posse esse quosdam qui hoc iactatione facerent, nō dilectione, ideo obscurum est. Deus hoc solus videt, nos non possumus. Ipse solus potest iudicare qui nouit occulta cordis. ❡ Quæsierunt martyres Christum confitendo, tenuerunt moriendo. Magno lucro perdiderunt animas suas fœnũ perdentes, corona vincentes. Corona inquam vincentes, ⁊ vita sine fine regnantes. Fit deniq;, immo factum est in eis quod dominus, subsequenter adiunxit. Et qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Qui perdiderit (inquit) propter me, tota causa ibi est, Qui pdiderit nō quōcunq;, nō qualibet causa, sed propter me. Illi enim iam in prophetia dixerant martyres, Propter te mortificamur tota die. Propterea martyrem nō facit pœna, sed causa. Qñ dominus passus est, tres cruces causa discernit, inter duos latrones crucifixus erat. Hinc ⁊ inde facinorosi crucifixi, in medio ipse. Et tanq; illud lignũ tribunal esset, insultātem damnauit, confitentem saluauit. Quid faciet iudicaturus qui hoc fecit iudicatus? Iam ergo discernebat cruces. Iā si pœna interrogaretur, similis erat Christus latronibus. Sed interroget qs crucē. Christus quare crucifixus est? respondet nobis, ppter vos, Dicāt illi ⁊ martyres, quoniā ppter te. Ipse ppter nos, nos ppter illũ. Sed ipse ppter nos, vt cōferret nobis bñficiũ, nos ppter illũ nō ad impertiendũ ei beneficiũ. Proinde in vtroq; nobis cōsultum est. ⁊ qđ manat ex illo venit ad nos, ⁊ qđ fit ppter illũ redit ad nos. Ipse est eñ de quo dicit anima q̄ lætatur in deo, Dixi dño deus meus es tu, qm̃ bonorum meorũ nō eges. Quid est enim bonorũ meorũ nisi a te datorũ? Et quomodo eget aliquo bono a quo omne bonũ datur? Quid ergo miramini fratres, si amatores dei martyres tāta ptulerũt vt acqrerēt deũ? Amatores auri videte quāta patiātur. Hyemalibus aspitatibus se nauigādo cōmittũt. Sic feruet auaritia, vt nulla formidet frigora. Iactātur, vētis, suspēdũtur fluctibus, ineffabilibus pculis vsq; ad mortē agitātur. Dicant ⁊ ipsi auro, ppter te morti-

G

Hæretici non mortificātur p/pter Christum. i. Cor. xiij.

Ex sermone in natali martyrũ.

Matth. x.

H

Martyrem non pœna sed causa facit.

Cruces tres in passione causa discretæ sunt.

Martyres differenter p Christo patiũtur, ac Christus pro ipsis.

Psal. xv.

Auaritia ad quā i[illegible]

a ficamur tota die: dicant martyres Christo, ppter te mortificamur tota die: dicant auari auro, propter te mortificamur tota die: vox similis, sed causa dissimilis. Ecce vtriq; dixerunt, isti Christo, illi auro, propter te mortificamur tota die. Respódeat martyribus Christus. Si morieris inuenies me. Respondeat aurum auaris. si naufragaueris, & me perdes & te.

Sed in his oibus superamus, pp eũ q dilexit nos.

Ex libro de ciuitate dei .xxij. cap. xxiij. PRæter hæc autem mala huius vitæ malis bonisq; communia, habent in ea iusti etiam proprios quosdam labores suos quibus aduersus vitia militant, & in talium præliorum tentationibus periculisq; versantur. Aliqñ enim concitatius, aliqñ remissius: non tñ desinit caro concupiscere aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, vt non ea quæ volumus faciamus omnem malam concupiscentiam consumando, sed ei nobis quantum diuinitus adiuti possumus non ei consentiendo subdamus, vigilijs

Rom. vj. continuis excubantes, ne regnet peccatum in nostro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, ne membra nostra exhibeantur iniquitatis arma peccato, ne oculus sequatur concupiscentiam, ne in hoc bello laborum periculorumq; plenissimo, vel de viribus nostris speretur facienda victoria, vel viribus nostris facta tribuatur, sed eius gratiæ de quo ait Apostolus, Gratias autem deo

I. Cor. xv. B qui dat nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christũ. Qui & alio loco, In his (inquit) omnibus superuincimus per eum qui dilexit nos. Sciamus tñ quantalibet virtute pliandi vitijs repugnemus, vel etiam vitia superemus & subiugemus, quandiu sumus in hoc corpore, nobis deesse non posse vnde dicamus deo,

Matth. vj. Dimitte nobis debita nostra. in illo autem regno vbi semper cum corporibus immortalibus erimus, nec prælia nobis erunt vlla, nec debita: quæ nusquam & nunquam essent, si natura nostra sicut recta creata est permaneret. Ac per hoc etiam noster iste conflictus in quo periclitamur, & de quo nos victoria nouissima cupimus liberari, ad vitæ huius mala pertinet, quam tot tantorumq; testimonio malorum probamus esse damnatam.

Certus sum enim, quia neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; instantia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; profundum, neq; creatura alia, poterit nos separare a charitate dei q̃ est in Christo Iesu domino nostro.

c

Ex lib. de moribus ecclesiæ catholicæ. Matth. xxij. AVdiamus ergo quem finem bonorum nobis præscribas, quo nos summo amore tendere iubes. Diliges (inquit) dominum deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Quid vis amplius? Et Paulus, Diligenti-

bus(inquit)deum omnia procedunt in bonum. Dicit etiam ipsius dilectionis modum, Quis ergo nos separabit a charitate Christi &c. Et post pauca, Certus sum enim quia neq; mors, neq; vita, & reliqua. Si ergo nulla res ab eius charitate nos separat, quid esse non solum melius, sed etiam certius hoc bono potest? Nemo separat nos inde minando mortem. Id ipsum eni; quod diligimus deum, mori non potest, nisi dum non diligit deu;, cui mors ipsa est non diligere deum, quod nihil est aliud quam ei quicquam in diligendo atq; sequendo praeponere. Nemo inde separat pollicendo vitam. Nemo enim ab ipso fonte separat aquam pollicendo. Nō separat angelus. non enim est angelus cum inhaeremus deo, nostra mente potentior. Non separat virtus, si illa virtus hic nominata est quae aliquam potestatem in hoc mundo tenet, toto mundo est omnino sublimior mens inhaerens deo. Sin illa virtus dicta est quae ipsius animi nostri rectissima affectio est, si in aliquo est fauet vt coniungamur deo: si in nobis est, ipsa coniungit. Non separant instantes molestiae. Hoc eni; leniores eas sentimus, quo ei a quo nos separare moliuntur arctius inhaeremus. Non separat promissio futurorum. Nam & quicquid bonum futurum est certius promittit deus. Et nihil est in ipso deo melius, qui iam profecto bene sibi inhaerentibus praesens est.

Charitate dei nullū bonū certius aut maius

CAP. IX.

D

Eritatem dico in Christo, non mentior, contestante mihi conscientia mea, in spiritu sancto, quia tristitia mihi est magna, & cōtinuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitae, quorum adoptio est, & gloria, & testamenta, & legis constitutio, & obsequium, & promissiones: quorum patres & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Amen.

Gal. I.

Supra.].

Quid potest abundantius dici? quid expressius declarari? quid sanctius commendari? Quę est enim adoptio Israelitarum nisi per filium dei? Vnde ad Galatas dicit, Cu; autem venit plenitudo temporis, misit deus filium suu; factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Et quae gloria

Ex libr. contra Faustum Manichaeum.

Adoptio nostrā.

Gala. iiij.

E

Rom.iij. gorum nisi præcipue illa de qua idem Apostolus ad eosdem Romanos dicit, Quid ergo amplius est Iudæo, aut quæ vtilitas circuncisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem quia credita sunt illis eloquia dei. Iam vero testamenta cur dixit ad Israelitas pertinere præcipue, nisi quia & vetus testamentum illis est datum, & nouum in vetere figuratum? Et legis constitutionem & promissiones. De quo promissiones, nisi de Christo? Quod breuiter alio loco determinat cum de Christo loquitur dicens, Quotquot enim sunt promissiones dei in illo etiam. Dic & mihi Paulus, populi Israelitarum esse legis constitutionem. Dicit etiam, Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Dicit etiam de Christo loquens, Quotquot enim sunt promissiones dei in illo etiam. Et tu mihi dicis Israelitas de Christo nihil prædixisse prophetas? Quid restat nisi vt eligam, vtrum Manichæo credam fabulam vanam & longam contra Paulum narranti, an Paulo præmonenti, Si quis vobis euangelizauerit præter quam quod euangelizauimus vobis, anathema sit? Sic ergo pepercit illi genti vt non accenderet omnem iram suam ad eam penitus eradicandam atque finiendam. Quod in verbis eius qui intercessione pro peccatis eorum Moysi serui eius euidenter apparet, vbi dicit deus, Delebo eos, & faciam te in gentem magnam. Ille intercedit paratior deleri pro ipsis quam ipsos, sciens apud misericordem se id agere qui quoniam nullo modo deleret ipsum, etiam illis parceret propter ipsum.

ij. Cor. i. Rom. x. Gal. i. Ex tracta. ps. lxxvij. Qualiter deus genti Iudæorum pepercit.

Ex tracta. ps. cv. ¶ Si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius. Non ita dixit stetisse in confractione in conspectu eius, quasi vt frangerent iram dei: sed in confractione, idest in plaga qua erant illi feriendi, obiecit semetipsum pro eis, dicens, Si dimittis illis peccatum dimitte: sin autem, dele me de libro tuo. Vbi demonstratum est intercessio sanctorum quantum pro illis valeat apud deum: securus enim Moyses de iustitia dei quæ eum delere non posset, impetrauit misericordiam, ne illis quos iuste posset deleret. Ita stetit in confractione in conspectu eius vt auerteret iram eius ne disperderet eos.

Ex tracta. ps. lxi. ¶ Ille ergo rex eius qui eam fundauit altissimus, ipse in ea homo factus est humilimus. De Christo enim dictum est cum laudaretur excellentia populi primi & delerentur fracti rami naturales. Quorum patres & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Ex quibus Christus secundum carnem tanquam ex Sion, quia homo factus est in ea qui est super omnia deus benedictus in secula, quia ipse fundauit eam altissimus. Ex quibus Christus secundum carnem filius Dauid qui est super omnia deus benedictus in secula dominus Dauid.

Ex libr. contra Faustum Manichæum cap. vij. ¶ Quiuis nec sic quidem (inquit) dignum erit ex vtero credere deum & dominum Christianorum, quasi nos ipsam diuinam na

turam ex fœminę vtero extitisse credamus. Numnė modo commemoraui Apostoli testimonium, vbi ait de Iudęis, Quorum patres & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia benedictus in secula? Christus ergo dominus & saluator noster filius dei verus secundum diuinitatem, & filius hominis verus secundum carnem, non ex eo quod est super omnia benedictus in secula ex fœmina natus est, sed ex illa infirmitate quam suscepit ex nobis vt in ea moreretur pro nobis, & eam sanaret in nobis, nō ex forma dei, in qua cum esset non rapinā arbitratus est esse ęqualis deo. natus ex fœmina est, sed ex forma serui quam accipiendo semetipsum exinaniuit. Neque enim ob aliud exinanisse se dictus est, nisi accipiendo formam serui non amittendo formam dei. Illa enim natura qua in forma dei equalis est patri incommutabiliter permanente suscepit mutabilem nostram per quam de virgine nasceretur. — Christus verus filius dei & hominis

Non autem quod exciderit verbum dei. Non enim omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitæ: neque qui semē sunt Abrahæ omnes filii sunt Abrahæ, sed in Isaac vocabitur tibi semen, idest, non qui filii carnis, hi filii dei: sed qui filii sunt promissionis æstimantur in semine. Promissionis enim verbum hoc est. Secundū hoc tempus veniam & erit Saræ filius. — Gen. xxi. Gala. iiij. Gen. xviij.

Dixerat Abrahæ deus cum de ancilla & filio eius foras eijciendis voluntatem coniugis nollet implere. In Isaac vocabatur tibi semen. Et certe ibi sequitur ac dicitur, Et filiū aūt ancillę huius in magnā gentē faciā illū, quia semen tuum est. Quō ergo dictū est, in Isaac vocabit tibi semen, cū & Israelem deus semen eius vocauerit? Exponens aūt Apl's qd sit in Isaac vocabit tibi semen. i. (inqt) nō q filij carnis hi filij dei, sed filij pmissionis deputant in semine. Ac p hoc filij pmissiōis vt sint semen Abrahę in Isaac vocant, hoc est in xp̄m vocāte gr̄a congregātur. ¶ Volens igit beatus Paulus ondere quod ea q̄ pmisit deus potens est & facere, vbi maxime cōmendat gr̄a cuius estis inimici, neque em in ptāte hoīuz est vt deus ipleat q̄ pmisit, & nō ipsius q pmisit. Volens ergo id ostendere, non pōt, inqt, excidere verbū dei. Nō. n. oēs q ex Israel, hi sunt Israelitę, neque q semen sunt Abrahę oēs filij sunt Abrahæ, sed in Isaac vocabitur tibi semen. Hoc est, non qui filij carnis hi filij dei, sed filij promissionis deputantur in semen. Promissionis enim verbum hoc est. Ad hoc tempus veniā, & erit Sare filius. Tene mente filios pmissionis, qm̄ qui promisit potens est & facere. Contra deū enim loquimini dicendo, nos facimus, qd ille facturum se esse promisit. In Isaac quippe qui Abrahæ promissus est filius, ij præfigurati sunt nō qui seipsos iustos, — Ex lib. de ciuit. dei. xvi. Genes xxi. Ex libr. contra Iulianū primo. A

sed quos deus fuerat ipse facturus. Vnde vniuersæ per prophetã
Esa. xxxv. dicit ecclesiæ, Ego enim sum dominus qui facio. Propter quod & fi
Ex libro de gestis Pelagi. lij promissionis vocantur. Neqȝ enim nesciebat quid loqueretur
Gal. iiij. tantus Apostolus, qui duo testamenta in ancilla & libera allegorica significatione distincta esse dicebat, veteri filios carnis, nouo filios promissionis attribuens. Non qui filij carnis, inquit, hi filij dei, sed filij promissionis deputantur in semen. Filij ergo carnis pertinent ad terrenam Hierusalem, quæ seruit cum filijs suis: filij autem promissionis ad eam quæ sursum est liberam matrẽ nostram æternam cælis. Vnde perspici qui ad regnum terrenum, & qui pertineant ad regnum cælorum. Istam distinctionem qui etiam illo tempore per dei gratiam intelligẽtes, filij promissionis effecti sunt, noui testamenti hęredes in occulto dei consilio deputati sunt, etiã si vetus testamentum pro temporũ distributione diuinitus datum, populo veteri congruenter ministrauerunt.

Gen. xxv. Non solum autem illa, sed & Rebecca, ex vno cõcubitu habens Isaac patris nostri. Cum enim nondũ nati fuissent, aut aliquid egissent bonum aut malum,
Mal. i. vt secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus sed ex vocante dictum est, quia maior seruiet minori. sicut scriptum est. Iacob dilexi, Esau autem odio habui.

Ex libro de ciuitate dei. xvi. ¶ Quando enim dictum est, in Isaac vocabitur tibi semen, pertinens vtiqȝ semen ad ciuitatẽ dei, separatum est inde aliud semẽ Abrahę quod erat in ancillę filio, & quod futurum erat in filijs Ghsturæ: sed adhuc erat ambiguũ de duobus geminis filijs Isaac, ad vtrunqȝ an ad vnum eorum illa benedictio pertineret: & si ad vnum, quisnam esset illorum. Quod tunc declaratum est cum prophetice a patre benedicitur Iacob.

Ex epistola ad Sixtum presby. De iudicijs dei non debere iudicare. ¶ Non itaqȝ misericordiæ gratuitę dei pertinacissima aduersentur insania, sinant filium hominis in qualibet ætate quærere & saluum facere quod perierat, nec de inscrutabilibus iudicijs eius audeant iudicare, cur in vna eademqȝ causa super alium veniat misericordia eius, super alium maneat ira eius. Qui enim sunt isti qui respondeant deo, quandoquidem illi Rebeccæ habenti geminos ex vno concubitu Isaac patris nostri. cum illi nondũ nati nihil egissent boni, vel mali, vel secundum electionem scilicet gratię non debiti, electionem qua eligendos facit ipse non inuenit, nõ ex opibus, sed ex vocãte dicit minori seruiturum esse maiorẽ? In quã sententiã beatus Apl's etiã testimonium ꝓphetię lõge posterioris assumpsit. Iacob dilexi, Esau aũt odio habui. vt intelligeretur hoc apertum postea per prophetã quod anteqȝ illi nascerentur erat in dei ꝑdestinatione ꝑ grãs. Quid eñ diligebat in Iacob antequam natus fecisset aliquid boni, nisi gratuitũ gratiæ

Saræ bonum? Et qd oderat in Esau anteq̃ natus fecisset aliquid boni vel mali, nisi originale peccatum? Nam nec in illo diligeret iustitiam quam nullã ille fecerat. neq; odisset in isto naturã quã bonam ipse fecerat. Cũ enim rem stupendam proposuisset quod de nondum natis, nec aliquid agentibus boni, aut mali, recte dici potuerit quod vnum deus dilexerit, alterum odio habuerit, ipse sibi obiecta quæstione motum experiens auditoris. Odium Esau.

Quid ergo dicemus? nunquid iniquitas est apud deum? Absit.

HIc ergo erat locus vt diceret quod isti sentiunt. futura enĩ deus opera præuidebat, quando minori maiorem seruiturum esse dicebat. Non autem hoc Apostolus dicit, sed potius ne quisq; de suorum operũ meritis audeat gloriari, ad dei gratiã & gloriam cõmẽdandã voluit valere quod dicit. Cũ enim dixisset, absit vt sit iniquitas apud deum, tanq; ei diceremus, vñ hoc ostendis, cum asseras non ex operibus, sed ex vocante dictũ esse, maior seruiet minori?

Moysi enim dicit Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Igitur nõ volentis neq; currentis, sed miserentis est dei. Exo.xxxiij.

¶Vbi nunc merita? Vbi opera vel preterita, vel futura tanquam liberi arbitrij viribus adimpleta, siue adimplenda? Nonne apertam protulit Apostolus de gratuitæ gratiæ (hoc est veræ gratiæ) commendatione sententiã? Nõne stultam fecit deus hæreticorũ sapientiam? Quid autem agebatur vt hoc Apostolus diceret, vt eorum geminorum commemoraret exemplum? qd persuadere moliebatur? quid inculcare cupiebat? Nempe hoc quod ipsorum oppugnat amentia, quod superbi non capiunt, quod sapere nolunt, qui ignorantes dei iustitiam, & suam volentes constituere iustitiæ dei non sunt subiecti. De ipsa quippe gratia satis agebat Apostolus, & ideo promissionis filios commemorabat. Quod.n. permittit deus, non facit nisi deus. Commendans ergo promissionis filios, hoc prius significatum ostendit per Isaac filiũ Abrahe. Euidẽtius nãq; apparet opus dei in eo quẽ nõ genuit, visitatus ordo naturæ de sterilibus visceribus & senectute cõfectis, vt in filijs dei qui futuri pñũciabãtur, hoc esse diuini opis nõ humani. in Isaac, inqt, vocabitur tibi semen. hoc est, nõ q filij carnis hi filij dei, sed filij pmissionis deputãtur in semen. Promissionis enĩ verbum hoc est. Ad hoc tẽpus veniã, & erit Saræ filius. Nõ solum aũt. inqt, sed & Rebecca ex vno concubitu habẽs Isaac patris nostri. Quo ptinuit vt adderet ex vno cõcubitu, nisi vt nõ solum de suis neq; de parẽtũ meritis aliorũ, sed nec de ipsius qdẽ vnius patris mutata forte in melius volũtate gloriaretur Iacob. dicẽs ideo se a

Gratia dei gratuita cõfertur non pptr merita.

Cur ex vno concubitu natos deus non eandem gratiã habuisse.

creatore dilectum.quia pater eius quando eum seminauit melio ribus laudabilior moribus fuit?Ex vno(inquit)concubitu. vnum tunc ad eos seminandos meritum patris,vnū ad concipiendos meritū matris,quia & si mater eos donec pareret visceribus portauit inclusos,& forte voluntates affectionesq; variauit, nō vni, sed ambobus vtiq; variauit, quos pariter ventre portauit. Intētio ergo intuenda est Apostoli,quō propter gratiam cōmendandam nolit eum,de quo dictū est,Iacob dilexi, nisi in dño gloriari: vt cū ex eodem patre,eadē matre, vno concubitu antequā aliquid egissent boni vel mali,alterū deus diligit,alterum odit,Intelligat Iacob ex ipsa massa originalis iniquitatis,vbi fratrē cum quo habuit cōem causam videt per iustitiā meruisse damnari, non nisi per gratiā se potuisse discerni. Nondū enim nascentibus(inquit) nec aliquid agentibus boni,vel mali,vt scdm electionem propositū dei maneret,non ex operibus,sed ex vocante dictū est ei,maior seruiet minori. Electionem aūt gratiæ nullis fieri operum p̄cedentibus meritis,alio loco apertissime idem Apostolus, Sic ergo,inquit,& in hoc tēpore reliquie per electionē gratie saluę factę sunt. Si aūt gratia,iā non ex operibus. Alioquin gratia iā non est gratia. Scdm ergo hanc gratiam & propheticū testimonium consequatur assumens. Sicut scriptū est,inquit,Iacob dilexi,Esau aūt odio habui. Et continuo,Quid ergo dicemus?inquit,Nunqd iniquitas apud deum? Absit. Sed quare absit? An propter opera quæ futura preuidebat amborū? Immo & absit hoc. Moysi enim dicit, Miserebor cui misertus ero:& misericordiā prestabo, cui misericors fuero. Igitur non volentis neq; currentis, sed miserentis est dei. Atq; in vasis que perfecta sunt ad perditionem quæ damnatæ debita est massæ,agnoscant vasa ex eadem massa in honorem facta quid eis misericordia diuina largita sit.

F Electio nullis p̄cedētibus meritis fit.

Rom.xi.

Exo.ix.

Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitaui,vt ostendam in te potentiam meam, & vt glorificetur nomen meum in vniuersa terra.

Deniq; ad vtrunq; concludit.

G

Ergo cuius vult miseretur,& quem vult obdurat.

Miseretur deus gratis,obdurat pro demeritis.

¶Hoc facit apud quem non est iniquitas. Miseretur itaq; gratuito dono,obdurat autem iustissimo merito. Sed dicat adhuc superbi & infidelis elatio,vel puniti damnabilis excusatio.

Dicis enim itaq; mihi. Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit?

Dicat & audiat quod conuenit homini.

Esa.xlv.

O homo tu quis es qui respondeas deo?

AVdiat hęc, ⁊ non contẽnat. Quia si contẽpserit, ẽt vt cõtẽneret se Inueniat obduratũ. Si aũt nõ cõtẽpserit, ẽt vt non cõtẽneret se credat adiutũ: sed obduratũ debite: adiutum gratis. Qm̃ se isti excusabũt mõ? Nẽpe illo quẽ breuiter tanquã ex eorũ voce sibi obiecit Apl's, vt dicant, Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius qs resistit? Hoc est em̃ dicere. Quid de nobis fit qrela q̃ deũ offendamus male viuẽdo, cũ ipsius voluntati nemo possit resistere, q nos obdurauit misericordiã nõ pstando? Si ergo illos nõ pudet hac excusatione nõ nobis, sed Aplo contradicere, cur nos pigeat eis qd dixit Apl's, hoc idẽ atq; itidẽ dicere? O hõ tu qs es, q rñdeas deo? Nunqd dicit figmentũ ei q se finxit, quare sic me fecisti? An non hz ptãtẽ figulus luti ex eadem massa vtiq; merito recteq; dãnata facere aliud vas in honorẽ indebitum pp misericordię gratiã, aliud in contumeliã debitã pp iræ iustitiã: ⁊ vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. sic ostendẽs qd eis largiatur, cũ id suppliciũ recipiant vasa irę, qd pariter oĩbus debebatur? Satis sit interim Christiano ex fide adhuc viuẽti, ⁊ nondũ cernenti qd pfectũ est, sed ex parte scienti, nosse vel credere q̃ neminẽ deus liberet nisi gratuita misericordia p dñm nostrũ Iesum Christũ, ⁊ neminẽ dãnet nisi ęquissima veritate p eundẽ dñm nostrũ. Cur aũt illũ potius q̃ illũ liberet aut nõ liberet, scrutetur q põt iudiciorũ eius tã magnũ pfundũ, verũtñ caueat precipitiũ. Nunqd. n. iniquitas apud deũ? Absit. Sed inscrutabilia sunt iudicia eius, ⁊ inuestigabiles viæ eius, Hic isti iterum liberi arbitrij defensores, imo deceptores qa inflatores, ⁊ inflatores quia psumptores, non aduersum nos, sed aduersum euangeliũ locuturi qd aliud dicent q̃ id qd Apl's sibi quasi a talibus diceret, obiecit? Dicis itaq; mihi. Quid adhuc conqueritur? Nã voluntati eius quis resistit? Hanc cõtradictionẽ sibimetipsi tanq̃ ab altero opposuit, velut ex horũ voce qui nolunt accipere qd superius dixerat, ergo cuius vult miseretur ⁊ quem vult obdurat. Talibus itaq; cũ Aplo dicamus, nõ. n. melius illo inuenire possumus qd dicamus. O hõ tu qs es q rñdeas deo? Quęrimus. n. meritũ obdurationis, ⁊ inuenimus. Merito nãq; pctĩ vniuersa massa dãnata est. Nec obdurat deus impertiẽdo maliciã, sed non impertiẽdo misericordiã. Quibus em̃ non impertitur, nec digni sunt, nec merentur: ac potius vt nõ impertiatur hoc digni sunt, hoc merentur. Quærimus aũt meritũ misericordię nec inuenimus, qa nullũ est: ne grã euacuetur si non gratis donatur, sed meritis redditur. Si em̃ dixerimus fidem pcessisse in qua esset meritũ grãæ, qd meriti hẽbat hõ añ fidẽ vt acciperet fidem? Quid em̃ hz qd nõ accepit? Si aũt accepit, qd gloriatur quasi nõ acceperit? Sicut non hẽret hõ sapientiã, intellectũ, consiliũ, fortitudinẽ, sciam, pietatẽ, timorẽ dei, nisi secundũ ppheticũ eloquiũ accepisset spm̃ sapiẽtię ⁊ intellectus, cõsilij ⁊ fortitudinis, scię ⁊ pietatis, ⁊ timoris dei, sicut non hẽret virtutẽ, charitatẽ, continentiam

Morthurantes iorũ reprobat

Rom. xi.

Quomodo deus obdurat.

ij.Timo.I. nisi accepto spiritu de quo dicit apostolus, Non enim accepimus spiritum timoris, sed virtutis & charitatis & continentiæ, ita non haberet fidem nisi accepisset spiritum fidei. De quo ipse dicit, Habentes autem eundem spiritum fidei, secundum quod scriptum
Ps.cxv. est, Credidi propter quod & locutus sum, & nos credimus propter quod & loquimur. Non autē merito accipi, sed misericordia eius qui cuius vult miseretur, manifestissime ostendit vbi de seipso ait,
B Misericordiam consecutus sum vt fidelis essem.

¶ Item lectionis eiusdem explanatio.

Ex lib. ad Simplicianum ep 3 Non solum autē, sed & Rebecca ex vno concubitu habēs Isaac patris nostri. ¶ Non solum autem (inquit) Isaac promissus est cū dictum est, Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ filius: qui vtiq; nullis operibus promeruerat deum vt nasciturus promitteretur, vt in Isaac vocaretur semen Abrahæ idest illi pertinerent ad sortem sanctorum quæ in Christo est, qui se intelligerent filios promissionis, non superbientes de meritis suis, sed gratiæ vocationis deputantes q coheredes essent Christi. Cum enim promissus est vt essent, nihil vtiq; meruerunt qui nondum erant. Sed & Rebec-
Cur ex vnō cōcubitu adiectū est. ca ex vno concubitu habens Isaac patris nostri. Vigilantissime ait, Ex vno concubitu. gemini enim concepti erant, ne vel pater-
Ex lib. de ciuitate dei. xvj. nis meritis tribueretur si quisquam forte diceret, ideo talis natus est filius quia pater erat ita affectus illo in tempore cum seuit in vtero matris. aut erat ita mater affecta cum illum concepit. Simul enim ambo sunt vno tempore concepti.
C
Maior seruiet minori quid significet. ¶ Quod autem dictum est, Maior seruiet minori, nemo fere nostrorum aliter intellexit q; maiorem populum Iudæorū minori Christiano populo seruiturum. Et reuera quāuis in gente Idumęorum quæ nata est de maiore, cui duo nomina erant (nam & Esau vocabatur & Edon, vnde Idumęi) hoc videri possit impletū, quia postea superanda erat a populo qui ortus est ex minore idest Israelitico, eiq; futura fuerat subiecta, tamen in aliquid maius intentam fuisse istam prophetiam qua dictum est, populus populū superabit, & maior seruiet minori, conuenientius creditur. Et qd est hoc nisi quod in Iudæis & Christianis euidenter impletur, & cōtinuo? Quid enim dicemus? (inquit). Nunquid iniquitas apud deum? Absit. Sed quare absit? An propter opera quæ futura pręuidebat amborum? Immo & hoc absit. Moysi enim dicit, miserebor & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Igitur non volentis neq; currentis, sed miserentis est dei.
Ex libro contra Julianum.i. ¶ Hoc si attenderes, non extenderes contra gratiam merita volūtatis, vbi audis, Neq; volentis, neq; currentis, sed miserētis est dei.
D Non ergo ideo misertus est deus quia voluit & cucurrit Iacob, sed
Ps.xxxvj. ideo voluit & cucurrit Iacob, quia misertus est deus. Paratur enim

voluntas a domino, & a domino gressus hominis dirigentur & viam eius volet. Deinde quia propter Iacob dicta est sententia ista generalis, non volentis neque currentis sed miserentis est dei, dat etiam exemplum de Pharaone propter id quod dictum est, Esau autem odio habui subijcitur. Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitaui vt ostendam in te virtutem meam & vt annunciet nomen meum in vniuersa terra. Post hec ad vtrunque concluditur. Ergo cuius vult miseretur, & quem vult obdurat.

¶ Sed miseretur vtique secundum gratiam quæ gratis datur non meritis redditur: obdurat autem secundum iudicium quod meritis redditur. De massa quippe damnata facere vas in honorem, manifesta est gratia: facere autem in contumeliam vas iustum iudicium est. Gratia gratis data quæ sit, & quo obduratio iusta sit. Ex libr. ad Simplicianum ep.

¶ Neque enim quomodo dictum est, non volentis neque currentis, sed miserentis est dei, ita etiam dictum est, non volentis neque currentis, sed obdurantis est dei. Vnde datur intelligi quod infra vtrunque posuit, Ergo cuius vult miseretur & quem vult obdurat, ita sententiæ superiori posset congruere, vt obduratio dei sit nolle misereri, vt non ab illo irrogetur aliquid quo sit homo deterior, sed tantum quo melior sit non erogetur. Quod si fit nulla distinctione meritorum, quis non erumpat in eam vocem quam sibi ipse obiecit apostolus, Dicis itaque mihi, quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? Conqueritur enim deus sæpe de hominibus sicut per innumerabiles apparet scripturarum locos, quod nolunt credere & recte viuere. Vnde & fideles & facientes voluntatem eius conseruari dicuntur sine querela, quod de illis non queratur scriptura. Sed quid conqueritur? (ait) Nam voluntati eius quis resistit? quando cuius vult miseretur & quem vult obdurat. Huius impudentiam quæstionis ita retundit apostolus. O homo tu quis es qui respondeas deo? Sic enim respondet deo cum ei displicet quod de peccatoribus conqueritur deus, quasi quenquam cogat peccare deus, cum ipse neminem peccare cogat, sed tantummodo quibusdam peccantibus misericordiam iustificationis suæ non largiatur, & ob hoc dicatur obdurare peccantes quosdam quia non eorum miseretur, non quia impellit vt peccent. Eorum autem non miseretur quibus misericordiam non esse præbendam æquitate occultissima, & ab humanis sensibus remotissima iudicat. Et si hoc mouet quod voluntati eius nullus resistit, quia cui vult subuenit, & quem vult deserit, cum & ille cui subuenit, & ille quem deserit ex eadem massa sint peccatorum, & quamuis debeat vterque supplicium, ab vno tamen exigatur, alteri donetur: si ergo hoc mouet, O homo tu quis es qui respondeas deo? Arbitror enim sub eadem significatione positum quod dictum est o homo, sub qua & illud dicitur. Nonne homines estis & secundum hominem ambulatis? Obduratio dei quid sit. E Querela malorum & hæreticorum de deo. Respondere deo quid est. F

Eccle. xxxviij. Hier. xviij.

Nunquid dicit figmentum ei qui se fecit. quare sic

me fecisti? Aut non habet potestatem figulus luti ex eadem massa aliud quidem facere vas in honorem, aliud in contumeliam?

Ex epistola ad Sixtum presby. Pauli iprobatio.

VBi vniuersa ista massa merito damnata est, contumeliam reddit debitam iustitia, honorem donat indebitum gratia, non meritorum prærogatiua, non fatali necessitate, non temeritate fortunæ, sed altitudine diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei. Quam non aperit, sed clausam miratur apostolus clamans, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius.

Rom. 11.

Ex libro ad Bonifacium cõtra Pelagianos

¶ Quid apostolo respõsuri sunt, qui cum & hos geminos ad documentum gratuitæ gratię commemorandos videret. Nondum enim natis (inquit) nec aliquid agentibus boni vel mali, vt secundum electionem propositum dei maneat, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia maior seruiet minori? Deinde adiungens testimonium prophetæ longe post quidem ista dicentis, sed tamen de hac re antiquum dei cõsilium declarantis, Sicut scriptum est, inquit, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Nempe doctor gentium in fide & veritate istos geminos nondum natos nihil boni aut mali egisse testatur vt gratia commendetur, vt quod dictum est maior seruiet minori, non ex operibus, sed ex vocante dictum intelligatur, vt secundum electionem propositum dei maneret, non meritum hominis anteiret. Non enim dicit electionem voluntatis humanæ siue naturæ, cũ par esset in vtroq; mortis damnationisq; conditio, sed electionem proculdubio gratiæ, quę non inuenit eligendos, sed facit. Vidit vtiq; quid his auditis humana posset infirmitas vel ignorantia cogitare, & eidem questionem sibi ipsi proponens, Quid ergo dicemus (inquit)? Nam quid iniquitas est apud deum? Continuo respondit, Absit. Rationemq; reddens cur absit; id est cur non sit iniquitas apud deum, non ait: merita enim vel opera iudicat esse paruulorum, etiam si adhuc sint in materno vtero constituti. Quomodo enim hoc diceret qui iam dixerat de nondum natis, & de his qui nihil adhuc egerunt boni aut mali, quod non ex operibus sed ex vocante dictum sit, maior seruiet minori? Sed cum vellet ostendere cur in his non sit iniquitas apud deum: Moysi enim inquit, miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Quid nos hic docuit, nisi ex illa massa primi hominis cui merito mors debetur, non ad merita hominum sed ad dei misericordiam pertinere quod quisq; liberatur? Atq; ita non esse iniquitatem apud deum, quia neq; remittendo neq; exigendo quod debetur iniustus est? Ibi enim grata est indulgentia, vbi iusta posset esse vindicta. At hinc euidentius appareret a pœna debita liberato & gratis iustificato

G

H

Iustitiam non esse i deo ꝓbat.

quantum beneficij conferatur, quod alter æqualiter reus sine punientis iniquitate punitur. Deniq; subiungit & dicit, Igitur non volentis neq; currentis, sed miserentis est dei. Hoc propter eos dictum est qui per gratiam liberati iustificantur. Propter eos aūt super quos ira dei manet. quia & ipsis bene vtitur deus ad docendos alios quos liberare dignatur, subiunxit atq; ait. Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitaui, vt ostendam in te potentiam meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra. Deniq; ad vtrunq; concludens. Ergo (inquit) cui vult miseretur, & quem vult obdurat. Profecto neutrum aliqua iniquitate, sed vtrunq; misericordia & veritate, & adhuc tamen audax mouetur infirmitas, eorum scilicet qui secundum coniecturas cordis humani inscrutabilem altitudinem iudiciorum dei cogitare conantur. Hanc sibi ex aduerso opponens apostolus ait. Dicis itaq; mihi. Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? Nobis enim hoc putemus dictum. Quid ergo aliud quā qđ respondit apostolus respondere debemus? Aut & si nos talia mouent, q & nos homines sumus, simul oportet omnes audiamus dicentem, O homo tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorē, aliud in contumeliam? Hæc massa si esset vtiq; media, vt quēadmodum nihil boni, nec mali aliquid mereretur, non frustra videretur iniquitas vt ex ea fierent vasa in contumeliam. Cum vero per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem vniuersa defluxerit, proculdubio quod ex ea fiunt vasa in honorem, nō ipsius iustitiæ quæ gratiam nullam præcessit, sed dei misericordiæ est, quod vero in contumeliam non iniquitati dei, quę absit vt sit apud deū, sed iudicio deputandum est. Hoc qsquis cum ecclesia catholica sapit, non cōtra gratiam pro meritis disputat, sed misericordiam & iudicium cantat, vt nec misericordiam recuset ingratus, nec iudicium accuset iniustus.

¶ Item de eadem lectione.

CVM enim nondum nati fuissent, aut aliquid egissent bonū aut malum. ¶ Cum Isaac deum roganti vt pareret vxor eius quę sterilis erat. concessisset dominus quod petebat, atq; haberet illa conceptum, gestiebant gemini adhuc in vtero eius conclusi. Qua molestia cū agitaretur, dominum interrogauit accepitq; responsum. Duę gētes in vtero tuo sunt, duo populi de vētre tuo sperabūtur, & populus populū supabit, & maior seruiet minori. Quod aplˢ magnū vult intelligi grē documētū, qa nōdū illis natis, nec aliqd agentibus boni seu mali, sine vllis meritis eligitur minor maiore reprobato: qñ proculdubio qtītum attinet ad originale pec-

B Ex libro de ciuitate dei. xvi.

Gen. xxv.

catum ambo pares erant, quantum autem ad proprium, alicuius eorum nullũ erat. ¶ An forte illud iam explosum repudiatumq; sentiendum quod anima prius in cęlesti habitatione peccantes gradatim, atq; paulatim ad suorum meritorum corpora veniũt, ac pro ante gesta vita magis minus vt corporeis pestibus affligantur? Cui opinioni q̃uis sancta scriptura apertissime contradicat, quae cum gratiam commendaret, nondum natis (inquit) neq; quia aliquid egerint boni, aut mali, vt secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quod maior seruiet minori: nec ipsi tamen qui hoc sentiunt euadunt huius quęstionis angustias, sed in eis coarctati, & hærentes, similiter, O altitudo exclamare coguntur. Vnde enim fit vt hõ ab ineunte pueritia modestior, temperatior, ex magna parte libidinum victor, qui oderit auaritiam, luxuriam detestetur, atq; ad virtutes cæteras prouectior aptiorq; consurgat, & tamen eo loco sit vbi prædicari gratia Christiana non possit? Quomodo enim inuocabunt in quem nõ crediderunt? Aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prędicante? Alius autem tardus ingenio, libidinosus, deditus flagitijs, & facinoribus coopertus, ita gubernetur vt audiat, credat, baptizetur, rapiatur, aut si detentus hic fuerit, laudabiliter hic viuat? Vbi duo isti tam diuersa merita contraxerunt? Non dico vt iste credat ille non credat, quod est propriæ voluntatis: sed vt iste audiat quod credat, ille non audiat. Hoc enim non est in hominis potestate. Vbi inquantum hæc diuersa merita cõtraxerunt? Si in cælo egerunt aliquam vitam, vt pro suis actibus propellerentur, vel laberentur in terras, congruisq; suæ anteactæ vitæ receptaculis tenerentur, ille vtiq; melius ante hoc mortale corpus vixisse credendus, est qui eo non multum meruit prægrauari, vt & bonum haberet ingenium & concupiscentijs eius mitioribus vrgeretur, quas posset facile superare, & tamen etiam sibi gratiam p̃dicari non meruit, qua sola posset a secundæ mortis pernicię liberari. Ille autem pro meritis deterioribus (sicut putant) grauiori corpori implicatus, & ob hoc cordis obtusi, cum carnis illecebris ardentissima cupiditate vinceretur, & per nequissimam vitam peccatis pristinis, quibus ad hoc venire meruerat adderet peiora terrena, aut in cruce tamen audiuit, Hodie mecum eris in paradiso, aut alicui cohæsit apostolo, cuius p̃dicatione mutatus, & per lauacrum regenerationis saluus effectus est, vt vbi abundauit peccatum superabundaret gratia. Qui huic respondeant omnino non video, qui volentes humanis coniecturis iustitiam dei defendere, & ignorantes altitudinem & gratię, fabulas improbabiles texuerunt. Tales ergo prędestinari & creari arbitror, vt q possunt intelligant, dei gratiam & spiritum qui vbi vult spirat, ob hoc omne ingenij genus filijs misericordiæ non præterisse, itemq; omne

Ex lib. I. de baptismo paruulorum.

Anima non peccasse in coelo priusquam infundantur probat.

C

Admiranda iudicia dei.

Rom. x.

Quomodo qui nõ audiunt dei verba iuste damnẽtur.

D

Luc. xxiij.

Rom. v.

Ioan. iij.

omne ingenij genus in gehennæ filijs præterire, vt qui gloriatur in domino glorietur. Cedamus igitur & consentiamus auctoritati sacræ scripturæ, qui nescit falli nec fallere: & sicut nondum natos ad discernenda merita eorum aliquid boni, vel mali egisse nō credimus, ita omnes sub peccato esse, quod per vnum hominem intrauit in mundum, & per omnes homines pertransijt, a quo nō liberat nisi gratia dei per dominum nostrum Iesum Christum, minime dubitemus. ¶ Neq; enim habet vllam cunctationē apostolica illa sententia de geminis in Rebeccæ vtero nondū agentibus aliquid boni aut mali. nec tamen frustra scriptum est nec infantem mundum esse a peccato cuius est vnius diei vita super terram. Et illud in psalmo. Ego in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis mater mea me in vtero aluit. Et q in Adam omnes moriuntur, in quo omnes peccauerunt. Nunc liquido teneamus, quælibet parentum merita traijciantur in prolem, quæcunq; gratia dei antequam nascatur quemq; sanctificet, nec iniquitatem esse apud deum, nec boni mali ve agere quēquam quod ad propriam personam pertineat antequam natus est: illamq; sententiam qua nonnulli putant alibi peccasse magis minusq; animas, & pro diuersorum meritis peccatorum in diuersa corpora esse detrusas, apostolicæ non conuenire sententiæ, cum apertissime dictum sit nihil egisse nondum natos seu boni siue mali.

1. Cor. I.

E

Ex libro de Genesi ad literam. vi.

Iob. vi.

ps. L.

Rom. v.

¶ Quis porro tam impiæ desipiat, vt dicat deum malas hominum voluntates, quas voluerit, quando voluerit, vbi voluerit, nō posse in bonum conuertere? Sed cum facit, per misericordiam facit. Cum autem non facit, per iudicium non facit: quoniam cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Quod vt diceret apostolus, gratiam commendabat, ad cuius commendationem de illis in Rebeccæ vtero geminis iam fuerat locutus: quibus nondum natis, nec aliquid agentibus seu boni, siue mali, vt secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia maior seruiet minori. Propter quod adhibuit aliud propheticum testimonium, vbi scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Sentiens autem quemadmodum posset hoc quod dictum est permouere eos qui penetrare intelligendo non possunt hanc altitudinem gratiæ, quid ergo dicemus? ait. Nūquid iniquitas apud deum? Iniquum enim videtur vt sine vllis bonorum aut malorum meritis vnum deus diligat oderit alterum. Qua in re si futura opera vel bona huius vel mala illius, quę vtiq; deus præsciebat, vellet intelligi, nequaquam diceret non ex operibus, sed diceret ex futuris operibus, eoq; modo istam solueret quæstionem, immo nullam quam solui opus esset faceret mētionem. Nunc vero cum respondisset, Absit, id est absit vt sit iniquitas apud deum, mox vt probaret nulla hoc iniquitate dei fieri. Moysi enim dicit, Miserebor cui misertus ero, & misericordiā pstabo

F

Ex lib. Enchir.

Volūtates malas deus in bonum cōuertere potest.

A

Exo. xxxiij.

G bo cui misericors fuero. Quis enim nisi insipiens deu͡ʒ iniquum putet, siue iudicium pœnale ingerat digno, siue misericordiam præstet indigno? Deniq͡ʒ infert ⁊ dicit, Igitur non volentis neq͡ʒ currentis, sed miserentis est dei. Ambo itaq͡ʒ gemini natura filij iræ nascebantur, nullis quidem operibus proprijs, sed originaliter ex Adam vinculo damnationis obstricti. Sed qui dixit, Miserebor cui misertus ero, Iacob dilexit per misericordiam gratuitam, Esau autem odio habuit per iudicium debitum. Quod cum deberetur ambobus, in altero alter agnouit non de suis distantibus meritis sibi esse gloriandum, quod in eadem causa idem supplicium non incurrit, sed de diuinę gratię largitate, quia non volentis neq͡ʒ currentis, sed miserentis est dei. Altissimo quippe ac saluberrimo sacramēto vniuersa facies, atq͡ʒ (vt ita dixerim) vultus sanctarum scripturarum bene intuentes id admonere inuenitur, vt qui gloriatur in domino glorietur.

I. Cor. I.

Cum autem misericordiam dei commendasset in eo quod ait, Igitur non volentis neq͡ʒ currentis, sed miserentis est dei, deinde vt etiam iudicium commendaret, quoniam in quo non fit misericordia, non iniquitas fit, sed iudicium, non est iniquitas quippe apud deum, continuo subiunxit atq͡ʒ ait. Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitaui vt ostēdam in te fortitudinem meam, vt annunciem nomen meum in vniuersa terra. Quibus dictis ad vtrunq͡ʒ concludens, idest ad misericordiam, ⁊ ad iudicium, Ergo, inquit, cuius vult miseretur, ⁊ quem vult obdurat. Miseretur scilicet magna bonitate, obdurat nulla iniquitate: vt nec liberatus de suis meritis glorietur, nec damnatus nisi de suis meritis conqueratur. Sola enim gratia redemptos discernit a perditis, quos in vna perditionis concreauerat massa, ab origine ducta causa communis. Hoc autem qui eo modo audit vt dicat, quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius qui resistit? tanquam propterea malus non videatur esse culpandus, quia deus cui vult miseretur ⁊ quem vult obdurat, absit vt pudeat hoc nos respondisse quod respondisse videmus apostolum, O homo tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidē vas in honorem, aliud in contumeliam? Hoc loco enim quidam stulti putant apostolum in responsione defecisse, ⁊ inopia reddendæ rationis repressisse contradictoris audaciam. Sed magnum habet pondus quod dictum est, O homo tu quis es? Et in talibus quæstionibus ad suæ capacitatis considerationem reuocare hominem, verbo quidē breuis, sed reipsa magna est redditio rationis. Si enim hæc non capit, quis est qui respondeat? Si aūt capit, magis non inuenit qd respondeat. Vide enim si capit, vniuersum genus humanum tam iusto iudicio diuino in apostatica

Margin notes:

H Misericordiæ ⁊ iudicij manifestatio.

Gratia redemptos discernit.

O homo tu quis es? quā sit plena responsio.

A

radice damnatum, vt etiã si nullus inde liberaretur, nemo recte posset dei vituperare iustitiam, & qui liberãtur sic oportuisse liberari, vt ex pluribus non liberatis atq3 in dãnatione iustissima derelictis ostenderetur qd commeruisset vniuersa conspersio, & quo etiam istos debitũ iudicium dei duceret, nisi eius indebita misericordia subuenisset: vt volentium de suis meritis gloriari omne os obstruatur, & qui gloriatur in domino glorietur.

¶ Multi de isto profundo q̃rentes reddere rationẽ, in fabulas vanitatis abierũt. Aliquid dicẽtes q͂a animæ sursum in cœlo peccãt, & secundum sua peccata ad corpora pro meritis diriguntur, & dignis sibi quasi carceribus includuntur, ierunt post cogitationes suas: volẽtes disputare de dei profundo mersi sunt in profundũ. Occurrit enim cum eis apostolus volens gratiam cõmendare, & elegit illos geminos in vtero Rebeccæ, & dicit, Nondum enim natis, nec qui aliquid egerint boni aut mali. Vide queadmodũ tulit vanis hominibus fantasias conuersationis animarum ante corpus in cœlo. Si em̃ iã ibi cõuersati sunt, iã aliqd boni egerũt vel mali, & p̱ meritis suis ad corpora terrena detrusi sunt. Si placet cõtradicamus apostolo q dixit. Nõdũ nati, nec q aliquid egerint boni aut mali. Hoc autẽ quia p̱pter apostoli euidẽtẽ sententiam respuit catholica fides, quod animæ in cœlis prius viuant & conuersentur, & illic recipiendorũ corporũ merita assumant, modo isti nouelli non audent dicere. Sed quid dicunt? Aliqui (sicut audiuimus) ipsorum ita disputant, p̱rsus inquit p̱ meritis suis omnes homines moriuntur, quia peccauerũt. Nõ em̃ esset mors nisi veniens de peccato. Optime quidem & verũ dictum est. Non esset mors nisi veniens de peccato. sed ego cum hoc audio, ideo laudo quia illam primam mortem intueor, & illius primi hominis peccatum. Audio enim apostolu3. Sicut in Adã omnes moriũtur, sic & in Christo oẽs viuificabũtur. Per vnum hominẽ peccatum intrauit in mundum, & per peccatũ mors, & ita in oẽs homines pertransiit, in quo oẽs peccauerunt. Oẽs enim vnus fuerunt. Sic audio dicẽtem mortẽ hominis de peccato esse. Nõ inqt. Et quid dicis? Omnem hominem deus modo immortalẽ creat. Mirabilis nouitas. Quid dicis? Prorsus (inquit) omnẽ hominem deus immortale3 creat. Quare ergo moriuntur paruuli infantes? Nã si dici, Quare moriũtur grãdes homines? dicturus es mihi, peccauerũt. Ergo de maiorũ ætate nõ disputabo: paruulorũ infantiã ɔtra te testẽ citabo. Nõ loquũtur & qͦ dico p̱bãt. Ecce infantes, in suis vtiq3 operibus innocẽtes sunt, nihil secum nisi qͦd de primo homine traxerũt habẽtes, qbus p̱pterea est gratia Christi necessaria, vt in Christo viuificẽtur qui in Adã mortui sunt: vt q͂a inquinati sunt gñatiõe, purgenť regeneratiõe. Ipsos ergo testes citabo. Responde mihi q̃re moriũtur: si oẽs hoies immortales nascuntur, & quoniã peccant ideo moriũtur, quid putatis dici potuisse?

Ex sermõe. vij. de verbis apostoli.

Error dicentiũ animas i cœlo peccasse priusq̃ i nfunderentur

B

Mors non esset nisi venisset de p̃cõ.

ij. Cor. xv.

C

Cur infantes & & grãdes moriuntur.

Infantes non peccare cōtēdit. Quę autes ferunt? peccauerunt & ipsi. Vbi peccarunt rogo te? Quando peccauerunt? Quomodo peccauerunt? Bonum & malum quid sit nesciunt, Peccatum accipiunt qui præceptum non capiunt? Sed aliud dico, isti qui nati sunt vt arbitraris peccarūt.

Moriens in vtero quō peccauit. Nam si non peccarent (inquis) non morerentur. Quid de illis dicis qui in vtero moriuntur? O angustia, & ipsi iniquis peccauerūt, & ideo moriuntur. Mentiris an falleris? Contradicit apostolus. Nondum natis nec agētibus boni aliquid aut mali. Magis audio apostolum quam te, magis apostolo credo quā tibi. Nōdum natis nec aliquid agētibus boni aut mali. Si autē hoc testimonium refellis, vade tunc potius ad illas vagationes, & dic quia in cælo peccarunt & inde in corpora pręcipitati sunt. Non dico (inquit). Quare non dicis? Quia dicit apostolus, Nondum natis, nec aliquid agentibus boni vel mali. Si ergo non eos accusas in cælo, quare accusas in vtero? Ad vtrunq; respondet apostolus. Et eis respondet qui dicunt, in cælo peccauerunt: & eis respondet qui dicunt, in vtero peccauerunt, quia ad vtrunq; valent verba illa quę dicūt anteq; nascerentur nihil egisse boni vel mali. Vt secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia maior seruiet minori.

D

¶ In eo quod dominus respondet Rebeccæ, Duę gētes in vtero tuo sunt, & duo populi de vtero tuo separabuntur, & populus populum superabit, & maior seruiet minori, spiritali intelligentia carnales in populo dei significantur per maiorem filium, & spiritales per minorem, quia dicit sicut apostolus, non prius quod spiritale est, sed qđ animale, postea spiritale. Solet & sic intelligi hoc quod dictum est, vt in Esau figuratus sit maior populus dei, hoc est Israeliticus secundum carnem. Per Iacob autem figuratus est. Ipse Iacob secundum spiritalem progeniem. Sed etiam historica proprietate hoc respōsum inuenitur esse impletum: vbi populus Israel hoc est Iacob minor filius superauit Idumęos, hoc est gentem quam propagauit Esau, eosq; fecerunt tributarios per Dauid. Quod diu fuerunt, vsq; ad regem scilicet Ioram, sub quo Idumæi rebellauerunt, & iugū Israelitarum a ceruice sua deposuerunt. Sicut scriptum est. Iacob dilexi, Esau autem odio habui.

Ex lib. q̄stionū genesis. lxxiij. Carnales p maiorem filium, & spiritales p minorē, intelliguntur.

E

¶ Habes aperte scripturaz dicentem dei voce, Iacob dilexi, Esau autē odio habui. Istos duos genuit Rebecca, Iacob & Esau. Vnus inde eligitur, alius improbatur, Vnus succedit in hæreditatē, alter exhæredatur. Nō facit populū suū deus de Esau, sed facit de Iacob. Semen vnū, diuersi q cōcepti sunt. Vterus vnus, diuersi qui nati sunt. Nūquid nō libera peperit Iacob q̄ libera peperit Esau? Luctabantur in ventre matris suę, & dictum est Rebeccę cū ibi luctarētur, Duo populi sunt in vtero tuo. Duo homines duo populi, bonus populus, malus populus, sed tū in vno vētre luctātur. Quanti mali sunt in ecclesia, & vnus vterus portat donec in

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. ix.

fine discernantur, & boni aduersus malos clamāt, & mali aduer-
sus bonos reclamāt, & in vnis visceribus vtriq; luctātur. Nūquid
semper simul erūt? In fine exitur ad lucē. Declaratur natiuitas, q̃ F
hic in sacramento figurabatur, & tūc apparebit: Iacob dilexi, Esau
autē odio habui. Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud
deum? Absit. Moysi enim dicit, Miserebor cui misereor, & mise-
ricordiam præstabo cuius misertus ero. ¶ Ille intelligitur loqui Ex lib. q̃stionu[m]
& dicere, trāsibo ante te: de quo dicit euāgeliū, Cū venisset hora exodi. tit. cliij.
vt transiret Iesus de hoc mūdo ad patrē. Qui trāsitus etiā pascha Ioan. xiij.
interpretari perhibetur. Hęc itaq; magna omnino prophetia est. Pascha quomo-
Ipse em̄ ante oēs sanctos transiit ad patrē de hoc seculo parare il- do interpreta-
lis mā[n]siones regni cælorū, quas dabit eis in resurrectione mor- tur.
tuorum, qm̄ transiturus ante oēs gentes primogenitus a mortuis
factus est. Gratiā vero suam in eo ipse valde cōmēdat cum dicit,
Et vocabo nomine domini in conspectu meo, tanquam in con-
spectu populi Israel, cuius Moyses cum hæc audiret typum gere-
bat. In conspectu enim gentis ipsius vbiq; dispersæ vocatur do-
minus Christus in omnibus gentibus. Vocabo autem dixit non
vocabor, actiuum verbū p passiuo ponēs genere locutionis inu- Actiuū verbū p
sitato, in quo nimirū magnus sensus latet. Sic enim fortasse signi- passiuo positu[m]
ficare voluit seipsū hoc facere, id est gratia sua fieri, vt vocetur
dominus in omnibus gētibus. Quod vero addidit, Et miserebor
cui misertus ero, & misericordiā p̄stabo cui misericordiā p̄stite- G
ro, ibi plane expressius ostendit vocationē q̄ nos vocauit in suū
regnū & gloriā, nō pro meritis nostris, sed pro misericordia sua.
Qm̄ enim se gētes introducturū pollicebatur dicēs. Vocabo no-
mine dñi in cōspectu tuo, cōmēdauit hoc se misericorditer face-
re, sicut apostolus dicit. Dico em̄ Christū ministrū fuisse circū-
cisionis, pp veritatē dei ad cōfirmandas p̄missiones patrū, gen- Rom. xv.
tes autē super misericordia glorificare deū. Hoc ergo prędictum
est, Miserebor cui misertus ero, & misericordiā p̄stabo cui miseri
cordiā p̄stitero. Quibus verbis p̄hibuit hominē vult de ppria-
rum virtutū meritis gloriari, vt qui gloriatur in dño glorietur.
Nō enim ait miserebor talibus, vel talibus, sed cui misericors
fuero: vt neminē p̄cedentem bonis operibus suis, misericordiā
tante vocationis meruisse demonstret, Etenim Christus p impijs
mortuus est. Sed verū hoc idē repetere voluerit cū addidit, Miseri Rom. v.
cordiā p̄stabo cui misericordiā p̄stitero: vel sicut alij interpreta-
ti sunt, cui misericors fuero: an aliquid intersit, nescio, & tamen
fortis ille ipse ibi sensus est, qđ aut ipsius misericordiæ suæ firmi- H
tatē deus ista repetitione firmauit, sicut tamen amē. sicut fiat, fiat,
sicut repetitio somnij Pharaonis, pluraq; similia. Aut in vtrisq;
populis, id est gentibus & hebræis, hoc modo deus p̄nūciauit mi
sericordiā se esse facturū. Quod apostolus ita dicit, Sicut enim Rom. xi.
vos aliqñ nō credidistis deo, nūc autē misericordiā consecuti

Incredulitati
incredulitate

estis illorum incrudelitate: sic & isti nunc non crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim deus omnes in crudelitate vt omnium misereatur.

Ex sermone de verbis aposto/li. xx.

¶ Ex prima enim transgressione primi hominis vniuersum genus humanum natum cum obligatione peccati victor diabolus possidebat. Si enim sub captiuitate nõ teneremur, redemptore nõ indigeremus. Venit ad captiuos, non captus. Venit ad captiuos redimendos, nihil in se captiuitatis, hoc est iniquitatis habens, sed carne mortali p̃cium nostrum portans. Si enim carnẽ mortalem non haberet, vnde in verbo sanguis quẽ pro captiuis funderet? Ille autem qui ad captiuitatem nostram venit, cum similitudine carnis peccati, non cum carne venit peccati. Similitudo enim erat illa carnis peccati. Vera caro, sed similis carnis peccati. vera caro, sed non peccati caro. Si ergo vniuersus mundus sub captiuitate tenebatur, bene dictum est, Miserebor cui misertus fuero, & misericordiam p̃stabo cui misericors fuero. Si enim totus mundus sub captiuitate, totus mundus in peccato, totus mundus iustissime supplicio destinatus, sed ex patre per misericordiam liberatus, quis dicat deo, quare damnas mundũ? Quomodo accusatur iudex deus, quando damnatur mundus reus? Reus es. Si quid debeas consideres, pœna vocatur: nec cum a

A

Debitũ exigit deus ab ijs quos damnat.

te debitum exigitur exactor iuste reprehenditur. Reprehendatur exactor si indebitum exigit. Cum vero debitum exigit, quis reprehendat exactorem quamuis expectet donatorem? Cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Dicis itaq; mihi. Quid adhuc cõqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? O homo tu quis es q respondeas deo? Quis sit ille attende, qui sis tu attende. Ille deus est, tu homo. Sed iustitiam loqui videris tu, & fons ille iustitiæ siccatus est. Si iustum loqueris, vnde tibi? Aut iniustum loqueris, & debes tacere: aut iustum loqueris, & non habes nisi de fonte iustitiæ. Fons autem iustitię quis est nisi deus? Primum ergo fundamentum fidei pone. Nunquid iniquitas apud deum? Latere te ęquitas potest, esse ibi iniquitas non potest. Expectas a me fortasse vt dicam tibi quare, cui vult miseretur & quem vult obdurat. Expectas a me homo. Si & tu homo, & ego homo, ambo audiuimus. O homo tu quis es qui respondeas deo? Melior est enim fidelis ignorantia quam temeraria scientia. Deus mihi dicit, per apostolum Christus loquitur, O homo tu quis es qui respondeas deo? Et ego indignor quia non noui iustitiam dei. Si homo sum, non indignor. Excedam hominem si possum & fontem attingam. Sed & si attigero, homini non dicam. Excedat & ipse & attingat mecum. Et quis est (inquis) qui hominem excedat? Ergo non quibusdam exprobrat apostolus & dicit, Cum enim dicitis, ego Pauli, ego a Paulo, nonne homines estis? Quid eos facere volebat, quibus exprobrat qd̃ homines erant? Homẽ

Deus Fons iu/stitiæ est.

B

Ignorantia fidelis melior est q̃ scientia te/meraria.

es, ad Adam pertines. Pertines ad filium hominis, ⁊ forte di/ Ioan.xv.
xit tibi, Iam non vos seruos dicam, sed amicos, quoniam quæ
audiui a patre meo nota vobis feci. Igitur non volentis neq; cur
rentis sed miserentis est dei. ¶ Dei gratiam vel misericordiam Ex lib. de per/
volumus impetrare cum dicimus. Fiat voluntas tua sicut in cœ/ fectiõe iustitiæ
lo ⁊ in terra, vel ne nos inferas in tentationem, sed libera nos hominis.
a malo. Vt quid enim ista orando tanto gemitu petimus, si vo/ Matth.vi.
lentis hominis ⁊ currentis non miserentis est dei? Non quia hoc
sine voluntate nostra agitur, sed quia voluntas non implet quod Voluntas non implet quod
agit nisi diuinitus adiuuetur. Hęc est fidei sanitas quæ nos facit agit sine mise
orare, quærere vt inueniamus, petere vt accipiamus, pulsare vt ricordia dei.
aperiatur nobis. Contra istam qui disputat, contra seipsum clau C
dit ostium misericordiæ dei. Nolo plura dicere de tanta, quia
melius eam cõmitto fidelium gemitibus quã sermonibus meis.
¶ Vt in deum credamus ⁊ pie viuamus non volentis neq; cur/ Ex epistola ad
rentis sed miserentis est dei, nõ qa velle nõ debemus ⁊ currere, Vitalem.
sed qa ipse in nobis ⁊ velle operatur ⁊ currere. Vnde ⁊ ipse dñs Velle ⁊ curre/
Iesus credẽtes a nõ credẽtibus. i. ab irę vasis vasa misericordię di re operatur in
scernẽs, Nemo inqt venit ad me nisi ei fuerit datũ a patre meo. nobis deus.
¶ Ne quisquam etsi non de operibus, de ipso glorietur libero vo Ioan.vi.
luntatis arbitrio, tanquam ab ipso incipiat meritum tui tanq̃; Ex lib. Enchi.
debitum reddatur præmium bene operandi ipsa libertas, audiat Meritũ nõ inci
eundem gratiæ præconem dicentem, Deus enim est qui opera/ pit a libero ar
tur in nobis ⁊ velle ⁊ operari pro bona voluntate. ⁊ alio loco. bitrio.
Igitur non volentis neq; currentis sed miserentis est dei, cum Philip.ij.
procul dubio si homo eius ætatis est vt ratione iam vtatur, non
possit credere, sperare, diligere, nisi velit, nec peruenire ad pal
mam supernę vocationis dei nisi voluntate cucurrerit. Quomo
do ergo non volentis neq; currentis, nisi quia ipsa voluntas (sicut
scriptum est) a domino præparatur? Alioquin si propterea dictũ D
est, non volentis neq; currentis, sed miserentis dei, quia ex vtroq; Voluntas ho/
fit, idest ex voluntate hominis ⁊ misericordia dei: vt sic di/ minis absq; mi
ctum accipiamus, non volentis neq; currentis, sed miserentis sericordia dei
est dei, tanquam diceretur, nõ sufficit sola volũtas hominis si nõ non sufficit.
sit etiã misericordia dei: nõ ergo sufficit ⁊ sola misericordia dei,
si nõ sit etiã voluntas hominis. Ac p̃ hoc si recte dictũ est nõ vo/
lẽtis hominis, sed miserentis est dei, qa id volũtas hominis sola
nõ ĩplet, cur nõ ⁊ a cõtrario recte dicitur, nõ miserentis est dei,
sed volẽtis hominis, qa id misericordia dei sola nõ implet? Por/
ro si nullus dicere Christianus audebit, nõ miserentis est dei, sed
volẽtis est hominis, ne apostolo apertissime contradicat, restat vt
p̃pterea recte dictũ intelligatur, nõ volentis neq; currentis, sed
miserentis est dei, vt totum detur deo, qui hominis voluntate;
bonã ⁊ præparat adiuuãdam ⁊ adiuuat pręparatam. Pręcedit em̃
bona voluntas multa dei bona, sed non omnia. Quæ autem

Ps. xvij. e. Ps. lviij.

non præcedit ipsa, in eis est ⁊ ipsa. Nam vtrunq; legitur in sanctis eloquijs: ⁊, Misericordia eius præuenit me: ⁊, Misericordia eius subsequetur me. Nolentem præuenit vt velit, volentem subsequitur ne frustra velit.

Ex lib. ad Paulinum Nolanum episcopum.

E

Deus iubet quod sine ipso fieri non potest.

¶ Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt edificantes eam. Quomodo ergo deus iubet quod sine adiutorio ipsius vel non, vel difficile impletur, cum si dominus non ędificet, in vanum ędificans laborasse dicatur, neq; scriptum sit, est quidem volentis atq; currentis, facilius autem miserentis est dei? nõ quia nulla est hominis voluntas atq; cursus, sed quia nihil potest nisi ille misereatur. Nec apostolus

.i. Cor. xv.

dixerit ⁊ ego, sed dixerit. Non ego autem, sed gratia dei mecum, non quia ipse nihil boni agebat, sed quia nihil ageret si illa non adiuuaret. Dicit enim scriptura Pharaoni, quia in hoc ipsum excitaui te vt ostendam in te virtutem meam ⁊ cætera.

Ex lib. quæstionum exo. xxiij.

¶ Et propter hoc ipsum conseruatus es vt ostendam in te virtutem meam, ⁊ vt anuncietur nomen meum in vniuersa terra. Hæc scripturę verba ⁊ apostolus posuit, cum in eodem loco per difficili versaretur. Ibi autem ⁊ hoc ait, Si autem volens deus ostendere iram ⁊ demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia vasa iræ. Parcendo vtiq; his quos malos futuros esse præscierat, quæ vasa dicit perfecta in perditionem. Vt notas (inquit) faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Vnde vasorum misericordię vox est in psalmis, Deus meus misericordia

Psal. iiij.

eius pręueniet me: deus meus demõstrauit mihi inimicis meis. Nouit ergo deus bene vti malis, in quibus tamẽ naturam humanam non ad malitiam creat, sed perfert eos patiens quousq; scit oportere, non inaniter, sed vtens eis ad admonitionem, vel exercitationem bonorum. Ecce enim vt annuncietur nomen dei in vniuersa terra vasis misericordię vtiq; prodest. Ad eorum itaq; vtilitatẽ Pharao seruatus est, sicut ⁊ scriptura testat, ⁊ exitus docet.

F

Malis deus bñ vtitur.

Bonis prodest nominis dei annunciatio.

Ex lib. sententiarum Prosperi.

Præscitos deus non crearet nisi bonorum vsib⁹ accõmodare sciret.

¶ Nullum deus vel angelorum vel hominum crearet quem malum futurum esse præscisset, nisi pariter nosset quibus eos bonorum vsibus commodaret, atq; ita ordinem seculorum quasi pulcherrimum carmen etiam ex quibusdam antithetis honestaret. Ergo cuius vult miseretur ⁊ quem vult obdurat.

Ezec. xxxvi.

Ex libro de prędestinatiõe sanctorum.

Cur non oẽs docentur a deo venire ad Christum.

¶ Quando ergo pater intus auditur ⁊ docet vt veniatur ad filium, aufert cor lapideum, ⁊ dat cor carneum, sicut propheta prędicante promisit. Sic quippe facit filios promissionis ⁊ vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Cur ergo non omnes docet vt veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia docet: quos autem non docet, iudicio non docet? quoniam cuius vult miseretur ⁊ quẽ vult obdurat. Sed miseretur bona tribuẽs, obdurat digna tribuẽs. O homo tu qs es q respondeas deo ⁊c.

Ex lib. de bono perseuerantiæ.

¶ Quicũ ad iustitiam spectat ⁊ gratiã, potest ⁊ de reo q liberatur recte dicit, ⁊ de reo qui dãnatur, Tolle quod tuum est ⁊ vade, huic autẽ

volo quod non debetur donare. An non licet mihi facere quod volo? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Hic ille si dicit, cur non & mihi? merito audiet, homo tu quis es qui respondeas deo? quem certe in vno vestrum benegnissimum largitorem, in te vero exactorem iustissimum, in nullo tamen cernis iniquum. Cum iustus esset etiam si vtrunq; puniret qui liberatur habet vnde gratias agat, qui damnatur non habet quod reprehendat. Sed si iam (inquit) hoc oportebat, vt damnatis non omnibus quid omnibus deberetur ostenderet, atq; ita gratius suam gratiam vasis misericordiæ commendaret, cur in eadem causa me quam illum potius punire, aut illum quam me potius liberabit? Hoc non dico si queris quare, quia fateor me non inuenire quid dicam. Si & hoc queris quare, quia in hac re sicut iusta est ira eius, sicut magna est misericordia eius, ita inscrutabilia iudicia eius. ¶ Non hoc loco apostolus sanctos prohibuit a querendo, sed eos qui nondum sunt in charitate radicati & fundati, vt possint comprehendere cum omnibus sanctis latitudinẽ longitudinem, altitudinem & profundum &c. quæ in eodẽ loco exequitur. Non ergo prohibuit a quærendo de quibus dicit, Spiritalis autem omnia iudicat, ipse autem a nemine iudicatur. Et illud præcipue, Nos autem nõ spiritum huius mũdi accepimus, sed spiritum q ex deo est, vt sciamus q̃ a deo donata sunt nobis. Quos ergo prohibuit nisi luteos atq; terrenos? qui nondum regenerati intrinsecus atq; nutriti imaginem illius hominis portant, qui primus factus est de terra terrenus, & quia ei a quo factus est noluit obtemperare, in id lapsus est vnde factus, meruitq; post peccatum audire. Terra es & in terram ibis. Talibus igitur hominibus dicit apostolus, O homo tu quis es vt respondeas deo? Nunquid figmentum ei dicit qui se finxit, quare sic me fecisti? Quandiu ergo figmentum es nondum perfectus filius, quia nondum hausisti plenissimam gratiam qua nobis data est potestas filios dei fieri, quo possis audire. Iam non vos dicam seruos sed amicos: tu quis es qui respondeas deo & velis dei nosse consilium? Qui si hominis tibi æqualis nosse voluisses, impudẽter faceres nisi prius in amicitiam reciperis. Sicut ergo portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis, exuẽtes nos veterem hominem & induentes nouum, vt non dicatur nobis quasi luteo figmento, Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit quare sic me fecisti? Nam & vt manifestum sit non sanctificato spiritui, sed carnali luto ista dicit, vide quod sequitur. An non habet potestatem figulus luti ex eadem conspersione facere aliud quidẽ vas in honorem aliud in contumeliam? ¶ Ex quo ergo in paradiso natura nostra peccauit, ab eadẽ diuina prouidẽtia non secundum cœlum, sed secundum terram, idest non secundum spiritum, sed secundum carnem mortali generatione for-

G Matth. xx.

Damnatus non habet quod reprehẽdat i deo.

Ex lib. lxxxiij. quæstionum. Eph. iij.

Inquirere nõ prohibet apostolus dicens o homo tu quis es &c.

H

Ioan. I. Ioan. xv.

I. Cor. xv.

Col. iij.

A

Peccantibus re mota dei misericordia relinquitur dānatio iusta. maniur, & omnes vna massa luti faciamus quod est massa pecca ti. Cū ergo meritū peccando amiserimus, & misericordia dei remota nihil aliud peccantibus, nisi æterna dānatio debeatur, quid sibi vult homo de hac massa vt deo respondeat & dicat, quare sic

Ioan.i. me fecisti? Si vis ista cognoscere noli esse lutum, sed efficere filius dei per illius misericordiā, q dedit ptātē filios dei fieri credenti-

Gratia gratis datur. bus in nomine eius, non aūt qđ tu cupis anteq̄; credant diuina nosse cupientibus. Merces eñ cognitionis meritis redditur, credendo aūt meritum cōparatur, ipsa aūt gratia quæ datur per fidē,

Roma.x. nullius nostris meritis pręcedentibus data est. Qđ est eñ meritū peccatoris & impij? Christus aūt pro impijs & peccatoribus mortuus est, vt ad credendū non merito sed gratia vocaremur, credēdo aūt & meritum collocaremus. Peccatores aūt credere iubentur, vt a peccatis credendo purgentur. Nesciunt enim qđ recte viuēdo visuri sunt. Quapropter cum videre non possint nisi recte viuant, nec recte viuere valeant nisi credant, manifestum est a fide

B esse incipiendū, vt pcepta quibus credentes a seculo hoc auertun-

Matth.v. tur, cor mundū faciant vbi videri deus possit. Beati eñ mundo corde, qm̄ ipsi deum videbunt. Et p pphetam canit. In simplicitate cordis qrite illum. Quapropter recte dicit hominibus in vetustate vitę manentibus, & ppterea tenebrosum oculū animi gerentibus, o homo tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare sic me fecisti? Aut non habet ptātē figulus luti ex eadē conspersione facere aliud quidē vas in

I.Cor.v. honorē, alud in contumeliā? Expurgate vetus fermentū vt sitis noua conspersio, & in ea ipsa non adhuc paruulus in Christo vt la-

I.Cor.ij. cte potandus sis, sed perueni ad virū perfectū, vt sis inter illos de quibus dicit, Sapientiam loquimur inter perfectos. Tunc demum recte & non pposter audies siqua sunt de animarū occultissimis meritis, & de gratia vel iustitia secreta oīpotentis dei. Nā de Pharaone facile respondetur prioribus meritis quibus afflixit in regno suo peregrinos, dignum effectū cui obduraret cor, vt nec manifestissimis signis iubentis Dei crederet. Ex eadem ergo massa.i. pctōrū, & vasa misericordiæ protulit qbus subueniret cū eum de

C pcarent filij Israel, & vasa irę quorū supplicio illos erudiret, idest Pharaonē & populū eius qa q̄uis essent vtiq; peccatores, & propterea ad vnā massam pertinerent, aliter tñ tractandi erant qui vni deo ingemuerant vt eis subueniret, & aliter illi quorum iniustis oneribus ingemuerant. Pertulit ergo in multa patientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem, & eo ipso quo ait in multa patientia, satis significauit priora eorū peccata in quibus eos pertulit, & opportune tunc vindicauit, qñ de illorū vindicta subueniendum erat his qui liberabant, & vt notas faceret diuitias glorię suę in vasa misericordiæ q̄ pręparauit in gloriā. Nunqd eñ latebat Pharaonem quantū bonū consecutę fuerant illę terrę per aduen-

tum Ioseph? Illius ergo rei gestæ cognitio eius vocatio fuit, vt populum Israel misericorditer tractans non esset ingratus. Qđ aűt huic vocationi obtēperare noluit, ꝛ exercuit crudelitatem in eis quibus humanitas ꝛ misericordia debebatur, meruit pœnam vt induraretur illi cor, ꝛ tantam cęcitatem mentis pateretur vt tot ꝛ tantis, tamq; manifestis dei signis non crederet, quo posset eius supplicio siue obdurationis, siue vltimæ visibilis submersiōis eru diri populus cuius afflictione ille ꝛ occultę obtusionis, ꝛ manifestę submersionis meritum compararet. Hæc autem vocatio quæ siue in singulis hominibus siue in populis atq; in ipso genere humano per temporum oportunitates operał, altę ꝛ profundę ordinationis est, ꝛ comprehendi non pōt, nisi forte ab eis qui diligunt deű ex toto corde ꝛ ex tota anima, ꝛ ex tota mente sua, ꝛ diligunt proximos sicut seipsos. Tanta enim charitate fundati possunt iam fortasse cum sanctis comprehendere longitudinē, latitudinem, altitudinē, ꝛ profundum. Illud tñ constantissima fide retinendű, neq; quicq̄; deum iniuste facere neq; vllā esse naturam q̄ non deo debeat id qđ est. An non habet potestatē figulus luti ex eadē massa facere aliud qdē vas in honorē, aliud vero in ꝯtumeliā?

Pharao indurationē cordis meruit.

D

Matth. xxij.

¶ Figulus est cum fragiles, infirmos, ꝛ terrenos facit. Audi Apostolum dicentem, Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus. Sed forte alius nobis fecit hæc vasa. Ipsum audi dicentem, O homo tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentű ei q se finxit, quare sic me finxisti? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in cōtumeliam? Videte ipsum Christū dnm quia ostendit se figulum. Nam quia hominem de limo fecerat, de limo inunxit cui minus in vtero oculos fecerat.

Ex tracta. ps. xxiij.
ij. Cor. iiij.
Figulū se ostēdit Christus.

¶ Sic ergo factus est homo rectus vt manere in ea rectitudine posset non sine diuino adiutorio, ꝛ suo fieri peruersus arbitrio, Vtrumlibet horum elegisset, dei voluntas fieret, aut etiam ab illo, aut certe de illo. Proinde quia suam maluit facere q̄; dei, de illo facta est voluntas, dei, quia ex eadem massa perditionis q̄ de illius stirpe profluxit, facit aliud vas in honorem, aliud in contumeliā. In honorem per misericordiam, in contumeliam per iudiciű, vt nemo glorietur in hoie, ac per hoc nec in se.

Ex lib. Enchiridion
Hō suo libero arbitrio fieri pt peruersus sed solius dei adiutorio rectus.

E

¶ Si de mundo (inquit) essetis, mundus quod suū erat diligeret. Vniuersæ vtiq; hoc dicit ecclesiæ, quam plerūq; etiam ipsam mundi nomine appellat, sicut illud est. Deus erat in Christo mundű reconcilians sibi. Itēq; illud, Non enim venit filius hominis vt iudicet mundum, sed vt saluet mundus per ipsum. Et in epistola sua Ioannes ait, Aduocatű habemus ad patrem Iesum Christű iustum, ꝛ ipse est propitiator peccatorű nostrorum. Non tm̄ nostrorű, sed ꝛ totius mūdi. Totus ergo mundus ecclesia est, ꝛ totus mundus odit ecclesiā. Mundus igitur odit mundum, inimicus reconciliatum, damnatus saluatű, inquinatus mundatū. Sed

Ex tracta. euangelij secundū. lxxxvij.
ij. Cor. v.
Ioan. xv.
Ioan. iij.
i. Ioan. ij.
Ecclesia est mūdus. Mundi diuersi.

Mundus quē mundū odit. iste mundus quem deus in Christo reconciliat sibi, & qui per Christum saluatur, & cui per Christum peccatum omne donatur, de mundo est electus inimico, damnato, contaminato. Ex eadē quippe massa quæ tota in Adam perijt, fiunt vasa misericordię, in quibus est mundus pertinens ad reconciliationem, quem mundus

F

odit ex eadem massa pertinens ad vasa iræ, quæ perfecta sunt in

Ioan. xv. perditionem. Deniq; cum dixisset, Si de mundo essetis mundus quod suum erat diligeret. continuo subiecit, Quia vero de mundo non estis. sed ego elegi vos de mundo propterea odit vos mūdus. Ergo & ipsi inde erant vnde vt non essent electi sunt inde nō meritis suis quorum nulla bona præcesserant opera, non natura quæ tota fuerat per liberum arbitrium in ipsa radice vitiata, sed

Roma. xj. gratuita hoc est vera gratia. Qui enim de mundo mundū elegit fecit. quod eligeret non inuenit. Quia reliquię per electionē gra-

Ex sermone de verbis apl'i. xi. tię saluę factę sunt. Si autem gratia (inquit) iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. ¶ Si qua igitur in Christo noua creatura lapsa est, vetus facta est noua. Vna erat massa perditionis ex Adam, cui non nisi supplicium debebatur. Facta sunt

Obmurmurantiū in iudicia dei, refrenatio. vasa inde in honorem ex eadem massa. Habet enim potestatem figulus luti ex eadem massa. Qua massa? Certe iam perierat. Certe iam illi massæ iusta damnatio debebatur. Gratulare quia tu euasisti. Mortem quippe debitam euasisti, & vitam non debitam reperisti. Habet potestatem figulus luti ex eadē massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam, Sed dicis, Me quare fecit in honorem, & alium in contumeliam? Quid responsurus sum? Auditurus es Augustinum, qui non audisti Apostolum dicentem,

G

O homo tu quis es qui respondeas deo? Duo paruuli nati sunt, si debitum quæras, ambos tenet massa perditionis, Sed cur alium mater portat ad gratiam, alium mater dormiens suffocat? Ambo nihil mali meruerunt. Sed habet figulus luti potestatem ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliā. Sed mouet me (inquis) quod ille perit, ille baptizatur. Mouet me, mouet tanquam hominem. Si verum vis audire, & me mouet quia homo sum. Sed & si tu homo & ego homo, ambo audiamus dicentem, O homo. Vtiq; si ideo mouemur quia homines sumus, ipsam naturam humanam infirmam ac debilem alloquitur apostolus dicens, O homo tu quis es qui respondeas deo? nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, cur me sic fecisti? Si posset loqui pecus, & diceret deo, quare istum hominem fecisti & me pecudē? nonne iuste succenseres & diceres, O pecus tu quis es qui respondeas deo? Et tu homo es, sed ad deum pecus es. Et vtinam sis pecus eius & ouis pascuæ eius. Agnosce beneficia pastoris, & non sequeris lupos erroris. Lupi eramus. Fuimus & nos natura filij iræ sicut & cęteri. Sed mortua est ouis & fecit nos oues. Ecce agnus dei.

Ephe. ij. ecce qui tollit peccatum, non huius aut illius, sed mundi.

Non ad merita hominum,sed ad dei misericordiam pertinet, cum ex illa massa primi hominis cui merito mors debet quisq; liberatur. Non est enim iniquitas apud deum,quia neq; remittẽdo neq; exigendo quod debetur iniustus est. Et ibi gratuita est indulgentia vbi iusta posset esse vindicta. Ioan.i. Ex lib. sniatum Prosperi. H

Quod si deus volens ostendere iram & notam facere potentiam suam,sustinuit in multa patientia vasa iræ perfecta in interitum,vt ostẽderet diuitias gloriæ suæ, in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam.

Ex epistola ad Optatum epĩ. Cur deus voluerit aliquos ad dãnationem pertinere.

CVr etiam aliquos creator voluit ad damnationem non ad gratiam pertinere,beatus Apostolus tanto succinctiore breuitate,quanto maiore auctoritate cõmemorat. Deũ enim dicit volentem ostendere iram,& demonstrare potentiam suam attulisse in multa patientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem,& vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ,quem superius dixerat tanquam figulum luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem,aliud in contumeliam. Merito autem videretur iniustum φ fiunt vasa iræ ad perditionem,si non esset ipsa vniuersa ex Adam massa dãnata. Quod ergo fiunt inde nascendo vasa iræ,pertinet ad debitam pœnam. Quod aũt fiunt renascendo vasa misericordiæ,pertinet ad indebitam gratiam. Ostendit ergo deus iram suam non vtiq; animi perturbationem,sicut est quę circa homines nuncupatur,sed iustam fixáq; vindictam,φ de stirpe inobedientiæ ducitur propago peccati atq; supplicij. Et homo natus ex muliere (sicut in libro Iob scriptum est) breuis est vitæ,& plenius iracundiæ. Eius enim rei vas est qua plenus est,vnde iræ vasa dicuntur. Ostendit & potentiam suam, qua bene etiam vtitur malis,multa illis naturalia & temporalia bona largiens,eorumq; malitiam ad exercendos & comparatione admonendos bonos accõmodans,vt in eis discant agere gratias deo φ ab eis non suis meritis,quæ in eadẽ massa paria fuerunt,sed illius miseratione discreti sunt. Quod maxime apparet in paruulis,de quibus cum per Christi gratiam renascuntur,& istã vitam in illa tenera ætate finientes in æternam transeunt & beatam,dici non potest φ libero discernuntur arbitrio ab alijs infantibus,qui sine hac gratia in ipsius massæ damnatione moriũtur. Si autem hi soli crearentur ex Adam qui essent per gratiã recreandi,& pręter illos qui in dei filios adoptantur, nulli alij homines renascerentur,lateret beneficium quod donaretur indignis, quia nullis ex eadem damnabili stirpe venientibus debitum supplicium redderetur. Cum vero attulit in multa patientia vasa iræ q̃ perfecta sunt in perditionem,non solum ostendit iram & demõ-

A Iræ dei & hoĩs differentia.

Iob.xv.

Malis bene vtitur deus.

strauit potentiam suam reddendo vindictam, & bene vtendo malis, sed etiã notas fecit diuitias gloriæ suæ in vasa misericordię. Ita enim quid sibi præstetur discit gratis iustificatus, dum nó suo merito, sed gloria largissimæ dei misericordię discernitur a damnato, cum quo eadem iustitia fuerat & ipse damnandus. Tã multos autem creando nasci voluit, quos ad suam gratiam non pertinere præsciuit, vt multitudine incomparabili plures sint q̃ quos in sui regni gloriã filios promissionis prædestinare dignatus est: vt etiam ipsa reiectorũ multitudine ostenderetur q̃ nullius momenti sit apud deum iustum quantalibet numerositas iustissime damnatorum: atq; vt hinc quoq; intelligant qui ex ipsa damnatione redimuntur, hoc fuisse debitum massæ illi vniuersæ quod tam magnæ parti eius redditum cernerent, non solum in eis qui originali peccato multa addunt malę voluntatis arbitrio, verum etiam in tam multis paruulis qui tantummodo vinculo peccati originalis obstricti sine gratia mediatoris ex hac luce rapiuntur. Tota quippe ista massa iustę damnationis debitum reciperet, nisi ex ea faceret non solum iustus, sed etiam misericors figulus alia vasa in honorem secundum gratiam, non secundum debitum, dum & paruulis subuenit quorũ nulla merita dici possunt, & maiores præuenit vt habere aliqua merita dici possint.

C

Ex tracta. ps. lviij.

¶ Deus meus demonstrauit mihi in inimicis meis. Quid ait? Qui tam circa me exhibuerit misericordiam in inimicis meis mihi demonstrauit. Relictis comparet se collectus, & repulsis electus. Cóparet se vasis iræ vas misericordiæ, & videat quia ex vna massa fecit deus aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Quid est, demonstrauit mihi in inimicis meis? Si enim volens deus ostédere iram & demonstrare potentiam suam attulit in multa patiétia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem, & propter qd hoc? vt notas faceret diuitias suas in vasa misericordiæ: si ergo vasa iræ attulit in quibus notas faceret diuitias suas in vasa misericordiæ, rectissime dictum est, Misericordia eius præueniet me. Deus meus demonstrauit mihi in inimicis meis. Idest quantã circa me habuit misericordiã, in illis mihi demonstrauit circa quos nó habuit. Nisi. n. debitor suspédat, minus agit grãs cui debitũ relaxat.

Malorũ dãnatio est bonis ad gratias agédas exhortatio Psal. lviij.

¶ Apud illum potestas, apud illum misericordia. Hũc humiliat, & hunc exaltat: hunc humiliat ptãte, illum exaltat misericordia. Si eñ deus volens ostendere iram & demonstrare potentiã suam attulit in multa patientia vasa iræ q̃ perfecta sunt in perditioné. Audisti ptãté, quęre misericordiam. Et vt notas faceret (inquit) diuitias suas in vasa misericordiæ. Pertinet ergo ad eius potestatẽ damnare iniquos. Et quis illi dicat, quid fecisti? Tu enim homo quis es vt respondeas deo? Time ergo & treme eius potestatẽ, sed spera misericordiam eius. ¶ Debita reddit pœna damnato, indebita gratia liberato, vt nec ille se indignum queratur, nec dignũ

Ex tracta. ps. lx.

D

Ex epl'a ad Sixtũ presbyterum.

te iste glorietur. vbi vna eademq; massa damnationis & offensionis inuoluit: vt liberatus de non liberato discat quod etiam sibi supplicium conueniret nisi gratia subueniret. Si autem gratia, vtique nullis meritis reddita, sed gratuita bonitate donata. Sed iniustum est (inquiũt) in vna eademq; mala cã hunc liberari, illũ puniri. nẽpe ergo iustũ est vtrũq; puniri. Quis hoc negauerit? Agamus ergo gratias saluatori, dũ nobis non redditũ cernimus, qđ in d.ñatiõe similiũ ẽt nobis debitũ fuisse cognoscimus. Si eñ vtriq; liberarent, lateret quid pc̃tõ per iustitiã deberet: si nemo quid grã largiret. Vt ergo in hac difficillima quæstione verbis potius vtamur apostoli, volens deus ostendere irã & demonstrare potentiã suam, attulit in multa patientia vasa iræ q̃ pfecta sunt in pditionẽ, & vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Cui non põt figmentũ dicere, quare sic me finxisti cũ habeat potestatẽ ex eadem massa facere aliud vas in honorẽ, aliud in contumeliam.

I ustũ esset oẽs dãnari quare gratias agant quibus datur saluari.

B

Ex libro ad Simplicianum episcopum.

¶ Si aũt volens deus ostendere irã & demonstrare potentiã suã, attulit in multa patientia vasa iræ perfecta in perditionẽ, subauditur, tu quis es qui respondeas deo? vt recurrente sñia ad verba superiora iste sit sensus, Si volens deus ostendere iram attulit vasa iræ, tu quis es qui respondeas deo? Non aũt solũ volens ostendere potentiã suam, sed ẽt qđ sequitur. vt notas faciat diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, q̃ præparauit in gloriam. Quid.n. prodest vasis perfectis in perditionẽ, quod ea deus patienter sustinet vt ordinate disperdat, vtaturq; illis ad instrũm salutis eorum quorum miseret? Sed illis vtique prodest ad quorũ salutem sic illis vtitur, sicut scriptum est. Iustus manus suas lauet in sanguine peccatoris, id est mundetur ab operibus malis per timorem dei, cum videt supplicia peccatorum.

Vasa irę ĩ quo vasis misericordiæ pro sunt. Psal. lvij.

Ex libro de dono gseuerãtę.

¶ Dat quibus vult quoniam misericors est quod & si non det, iustus est, & non dat quibus non vult, vt notas faciat diuitias glorię suę in vasa misericordiæ, Dando enim quibusdã quod non merent, profecto gratuitã & per hoc veram suam esse gratiam voluit. Nõ omnibus dando, quid oẽs mererentur ostendit. Bonus in beneficio certorum, iustus in supplicio certorum. Et bonus in omnibus, quoniam bonum est cum debitũ redditur: & iustus in omnibus, quoniam iustum est cum debitum sine cuiusquam fraude donat.

Bonus in omnibus deus.

F

Ex lib. ad Bonifaciũ papam vrbis

¶ Etenim ẽt illud dici potest: cur omnino creati sunt quos deus ita peccatores, vt æterno igne essent damnandi sine dubitatione præsciuit? Qui iuis enim peccata non fecerit, naturas tamen ipsas, quæ per se ipse sine dubio bonæ sunt, quibus tamen ex arbitrio voluntatis futura essent vitia peccatorum, & in multis talia quibus esset æterna pœna reddenda, quis nisi deus creauit? Quare, nisi quia voluit? Quare aũt voluerit, o hõ tu qs es q rñdeas deo? Nunqd dicit figmẽtũ ei q se finxit, quare sic me finxisti? An nõ hʒ ptitem figulus luti ex eadem conspersione facere aliud quidem

Voluntatis diuinæ nõ est inquirenda rõ.

vas in honorem, aliud in contumeliam? Atq; vtinam dicamus quod sequitur, Si autem volens ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem, & vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Ecce et ratio reddita est homini, quanta debuit homini. Si tamen vel ista capit, qui pro sui arbitrij libertate in tantæ infirmitatis seruitute contendit. Ecce dictæ sunt causæ. Tu ergo quis es qui respondeas deo? Si volens deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, quod & malis bene vt optimus possit, malis duntaxat non conditione diuina sed vitiata voluntatis iniquitate, natura, quæ a Deo conditore condita est bona, attulit in

G Deus nullius eget. multa patientia vasa iræ perfecta in interitum, non quod illi essent necessaria siue angelica siue humana peccata, cui nec iustitia creaturæ cuiusquam est necessaria, sed vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, ne se in bonis operibus tanquam de proprijs extollerent viribus, sed humiliter intelligerent, nisi illis dei gratia non debita, sed gratuita subueniret, id fuisse reddendum meritis suis, quod alijs in eadem massa redditum cernerent. Cæteri autem homines ad istam societatem non pertinentes, quorum tamen & animam & corpus dei bonitas operata est, & quicquid habet ipsa natura præter vitium quod eidem infligit superbientis voluntatis audacia, propter hoc a deo præsciente creati sunt, vt in his ostenderet liberum desertoris arbitrium sine sua gratia quid valeret, & in eorum iustis & debitis pœnis vasa misericordiæ quæ non suorum operum meritis sed gratuita dei gratia sunt ab illa concreatione discreta, quid sibi collatum est addiscerent, vt omne os ob-

ij. Co. x. struatur, & qui gloriatur in domino glorietur.

Quos & vocauit nos, non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit, Vocaui non

Ose. ij. plebem meam, plebem meam, & non misericordiam

i. Pet. ij. consecutam, misericordiam consecutam.

H ¶ Vna est enim ex Adam massa peccatorum & impiorum, in

Ex lib. ad Simplicianum epm. qua & Iudæi & gentes, remota gratia dei ad vnam pertinent conspersionem,

Et erit in loco vbi dictum est eis, non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii dei viui.

Ex libro de ciuitat. dei. xviij. ¶ Hoc testimonium propheticum de vocatione populi gentium qui prius non pertinebat ad deum, apostoli intellexerunt. Et quia ipse quoq; populus gentium spiritaliter est in filijs Abrahæ, ac per hoc recte dicitur Israel, propterea sequitur & dicit. Et congregabuntur filij Iuda & filij Israel in idipsum, & ponent sibi principatum vnum, & ascendent a terra. Hoc si adhuc velimus exponere, eloquij prophetici obtundetur sapor. Recolatur tamen lapis ille angularis & duo

parietes,

parietes, vnus ex Iudæis, alter ex gentibus, ille nomine filiorum Iuda, iste nomine filioru3 Israel, eidem vni principatui suo in id ipsum, innitentes, ⁊ ascendentes agnoscantur a terra.

Esaias autem clamat pro Israel, Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ saluæ fient. Verbũ enim consummans & breuians in æquitate, quia verbũ breuitatũ faciet dominus sup terrã. x. Capite

NEq3 enim quia fracti sunt infideles ⁊ superbi ac per hoc infructuosi rami, vt insereretur oleaster gentium, ideo perire potuit radix patriarcharum ⁊ propheraru3: quia ⁊ si fuerit (inquit Esaias) numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquię saluę fient. ¶ Ad misericordiam quippe gratuitam non debitam pertinet de massa damnationis vasa in gloriam prępa rare, non solum ex Iudæis sicut dicit, sed etiam ex gentibus. Propter quod posuit testimoniu3 de Osee propheta, Vocaui non plebem meam plebem meam. Et de Esaia propheta, Propter Israel reliquiæ saluæ fient. ¶ Verbum enim (inquit) consummans ⁊ breuians faciet dominus super terram. i. vt compendio fidei per gratiam saluos faciat credentes, non per innumerabiles obseruationes quibus illa multitudo seruiliter onerata præmebatur. Per gratiam nobis quippe verbum consummans dicit, Iugum meũ leue est, ⁊ sarcina mea leuis est. Vt autem essent istę reliquię, gratia Dei factum esse, testimonio sequenti docet.

A
Ex libro aduersum Iudeos.
Ex libro contra Iulianum.
Osee.ij.
Ex libro ad Simplicianum episcopum
Esaiæ.xx.
Matth.xi.
Esaiæ.i.

Et sicut prædixit Esaias Nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissemus.

DEinde ostendit gentes ex fide appręhendisse iustitiã. Israel autem ideo non apprehendisse quia non ex fide, sed tanq̃ ex operibus. Fides enim habet quod aliquanto post dicit, Quonia3 omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit. Ad quam salute3 pertinet vt opera nulla sint, ⁊ iustitia nobis ex deo sit non ex nobis. Propter quod de illis qui non ex fide, sed tanq̃ ex operibus offenderunt in lapidem offensionis, sequitur ⁊ dicit. Fratres quidem bona voluntas cordis mei, ⁊ depręcatio ad deũ fit pro illis in salutem. Testimonium enim perhibeo illis q̃a zelũ dei habent sed non secundum scientiam ⁊c. ¶ Ex persona enim eorum qui inde crediderunt dicitur, Nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen sicut Sodoma facti essemus, ⁊ sicut Gomorra similes fuissemus. Sed id semen, q̃a sparsim p terras multiplicatu3 est. Accesserunt. n. et de lapidibus suscitati filij Abrahã. Accesserũt oues quæ non erant de hoc ouili, vt fieret vnus grex ⁊ vnus pastor. Accessit fides oĩum gentiũ, ⁊ creuit numerus non solũ sapiẽtium antistitum, sed ⁊ obedientium populorum.

B
Ex libro contra Iulianum.
Gentes non Iudæi iustitiã apprehenderunt
Iohel.ij.
Ex tractat. ps. ciij.
Isa. i.

Quid ergo dicemus? Quod gentes quæ non sectabantur iustitiam apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem quæ ex fide est. Israel vero sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus.

C
Ex libro de spũ et litera.
Getes quare potiusq; Israelitę Iustitiã apprehenderunt.
Philip. ij.
Roma. x.
Ioan. xv.
D
Roma. x.
Roma. vi.

GEntes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam. Iustitiam aũt quę ex fide est impetrando eam ex deo, non ex ipsis pręsumendo, Israel vero persequens legem iustitię, in legem iustitię non peruenit. Quare? Quia non ex fide sed quasi ex operibus. i. tanq̃; eam per semetipsos operantes non in se credentes operari deum. Deus est enim qui operatur in vobis ꝛ velle ꝛ operari pro bona voluntate. Ac per hoc offenderunt in lapidem offensionis. Nam quid dixerit, Quia non ex fide, sed tanquam ex operibus, apertissime exponit dicens. Ignorantes enim dei iustitiam ꝛ suam volentes constituere, iustitię dei non sunt subiecti. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Quia ipsi, Non concupisces, ꝛ cætera eiusmodi mandata sancta ꝛ bona sibi tribuebant, quæ vt possit homo facere deus operatur in homine per fidem Iesu Christi, qui finis est ad iustitiã omni credenti, idest cui per spiritum incorporatus, factusq; membrum eius potest quisq; illo incrementum intrinsecus dante operari iustitiam. De cuius operibus etiam ipse dixit, quia sine me nihil potestis facere. Ideo quippe proponitur iustitia legis ꝙ qui fecerit eã viuet in illa, vt cum quisq; infirmitatem suam cognouerit, non per suas vires neq; per literam ipsius legis (quod fieri non potest) sed per fidẽ concilians ad iustificationem perueniat, ꝛ faciat ꝛ viuat in ea. Opus enim quod qui fecerit viuet in eo, non fit nisi a iustificato. Iustificatio autem ex fide impetratur, de qua scriptũ est. Ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in cœlum? hoc est Christuʒ deducere, aut quis descendet in abyssum? hoc est Christuʒ a mortuis reducere. Sed quid dicit? Prope est verbum in ore tuo ꝛ in corde tuo. Hoc est (inquit) verbum fidei quod prædicamus, quia si confitearis in ore tuo quia dominus est Iesus Christus, ꝛ credideris in corde tuo quia deus suscitauit illum a mortuis, saluus eris. Inquantum iustus, intantum saluus. Per hanc enim fidem credimus ꝙ etiam nos deus a mortuis excitet: interim spiritu vt in nouitate eius gratiæ temperanter, ꝛ iuste, ꝛ pie viuamus in hoc seculo, post etiam carne nostra ad immortalitatẽ resurrectura. Consepulti enim sumus Christo per baptismum in mortem, vt quẽadmodum Christus resurrexit a mortuis per gloriam patris, ita ꝛ nos in nouitate ambulemus. Fide ergo Iesu Christi impetramus salutem, ꝛ quantum nobis inchoatur in re, ꝛ quantum perficienda expectatur in spe. Omnis enim qui inuocauerit nomen domini saluus erit.

¶ Gentes quæ non sectabantur iustitiam apprehenderunt iustitiam. Sed quam? Iustitiam autem quæ ex fide est. Gentes quę nõ sectabantur iustitiam quæ in lege est, quasi propriam suam quæ fit de timore pœnæ, non de amore iustitiæ, quia non sectabantur iustitiam apprehenderunt iustitiam, iustitiam autem quę ex fide est. Israel autem (inquit) persequens legem iustitiæ in legem non peruenit. Quare? Quia non ex fide. Quid est, quia non ex fide? Nõ sperauit in deum, non illam petiuit a domino deo, non credidit in eum qui iustificat impium. Ergo persequens legem iustitiæ in legẽ iustitiæ nõ puenit. Quare? Quia nõ ex fide, sed q̃si ex opibus. Ex sermone de verbis ap̃li. xv. E. Ex fide apprehẽdere iustitiã.

Offenderunt enim in lapidem offensionis.

CHristus humilis in terra iacebat. In cœlis quidem ⁊ ipse erat, leuata ab illo carne sua a mortuis resuscitata. S3 nisi ⁊ in terra Christus iaceret, non Saulo clamaret, Quid me persequeris? Ergo illi iacebat, quia humilitatem præferebat. Ille offendebat, quia non videbat. Et totum hoc videre vnde erat? de tumore superbiæ. Illi autem qui offenderunt in lapidem offensionis, quid de illis dicit Apostolus? Quia non (inq̃t) ex fide, sed tã q̃ ex opibus, q̃si ipsi in sua iustitia offenderũt in lapidẽ offensiõis. Actu. ix.

Sicut scriptum est, Ecce pono in Sion lapidem offensionis & petram scandali, & qui crediderit in eum non confundetur. Esa. xxviij.

¶ Qui enim crediderit in eum non habebit suam iustitia3 quæ ex lege est, quãuis sit bona lex, sed implebit ipsam legem nõ sua iustitia, sed data ex deo. Ita enim non confundetur. Charitas em̃ legis est plenitudo. Et vnde charitas ista diffusa est in cordibus nostris? Nõ vtiq3 a nobis, sed p spm̃ sanctu3 qui datus est nobis. Offenderũt ergo illi in lapidẽ offensiõis ⁊ petrã scãdali, ⁊ ait de illis. F.

CAPVT. X.

Ratres, bona voluntas quidem cordis mei, & depræcatio ad deum fit pro ipsis in salutem.

¶ Deprecat̃ Ap̃ls ꝑ non credentibus, vt credãt, ꝑ aduersis vt cõuertant̃. Videtis q̃a nec ipsa conuersio sine dei adiutorio? depræcatio (inquit) ad deum pro illis in salutem.

Testimoniũ.n. illis ꝑhibeo q̃a zelum dei habent.

¶ Sic zelum habebat ⁊ ipse: zelum dei habebat.

Sed non secundum scientiam.

¶ Quid est hoc, non secundum scientiam.

Ignorantes enim dei iustitiam & suam volentes constituere, iustitiæ Dei nõ sunt subiecti. Finis enim legis Christus, ad iustitiam omni credenti.

Vnde iste correctus? non habens meam iustitiam. Illi volunt suam constituere ego non habeo meam iustitiã, sed eam quę est per fidem Christi, iustitiam ex deo. Iustitiam inquam ex deo qui iustificat impium. Tolle te, tolle inquam te a te, impedis te. Si tu te ædificas, ruinam ædificas. Nisi dominus ędificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eã. Noli ergo velle habere tuam iustitiam. Ignorantes enim dei iustitiam, & suam volentes constituere iustitiæ dei non sunt subiecti. ℭ Noli putare quia Christianus vocaris, ideo te non posse offendere in lapidem offensionis. Cuius gratiam denegas, in ipsũ offendis. Minus est offendere in Christum pendentem, q̃ in cœlo sedentem. Iustitia sit, sed ex gratia sit. A deo tibi sit, tua non sit. Sacerdotes tui, inquit, induantur iustitiam. Vestis accipitur, non cum capillis nascitur. Hanc prędicat Apostolus Paulus. A deo tibi sit. Geme vt impetres, plora vt impetres, crede vt impetres. Qui inuocauerit nomen domini saluus erit. Quasi a febre, aut a peste, aut a podagra, aut aliquo corporis dolore, nõ sic, sed saluus erit, intus erit, quia non est opus sanis medicus, sed male habentibus. Exposuit cum dixit, Non veni vocare iustos, sed peccatores. Fides Christi est credere in eum qui iustificat impium, credere in mediatorem, sine quo nullus reconciliatur deo, credere in saluatorem qui venit quærere & saluare quod perierat, credere in eum qui dixit, Sine me nihil potestis facere. Sed hanc fidem non apprehendit q̃ ignorans Dei iustitiam qua iustificatur impius, suam vult constituere qua conuincatur superbus. Talia enim sentientes sua elatione obdurantur & excæcantur, qui negando dei gratiam non adiuuantur. ℭ Ignorantes dei iustitiam, idest, quam deus dat qui iustificat impium, & suam volentes constituere tanquam suę voluntatis viribus factam, iustitiæ dei non sunt subiecti. Quod omnino & vos facitis. Iustitiam quippe vestram vultis constituere, cui deus secundum merita retribuat gratiam, nec vultis gratiam Dei præcedere quæ vos faciat habere iustitiam.

Psal. cxxvi. — Christianus offendere potest — Psal. xxxi. — Matth. ix. — Fides Christi. — H — Matth. xviij. — Ioan. xv. — In libro contra Iulianum

ℭ Item lectionis eiusdem expositio.

Offenderunt in lapidem offensionis & cætera.

ℭ Christus sperabatur venturus a populo Iudæorum, & quia humilis venit non est agnitus. Quia lapis paruus erat, offenderunt in illum & fracti sunt. Et creuit lapis, & factus est mons magnus. Et quid ait scriptura? Quicunq; offenderit in lapidem istum conquassabitur, & super quem venerit lapis iste conteret eum. Discer-

Ex sermone in epistolam Ioan. iij. — Christus quare nõ est agnitus a Iudæis. — Matth. xxi.

menda sunt verba. Offendentem dixit conquassari super quem A
autem venerit conteri. Primo quia humilis, offenderunt in illum
homines: quia excelsus venturus est ad iudicium, super quem ve
nerit conteret eum. Sed illum non conteret venturus quem non
quassauit cum venit. Qui in humilem non offendit, non formi,
dabit excelsum. Omnibus enim malis, lapis offensionis est Chri
stus. Quicquid dicit Christus, amarum est illis, & omnis qui cre, Ex sermone de
dit in eum non confundetur. ¶ Omnes, inquit, peccauerunt & verbis euágelij
egent gloria dei, vt qui crediderint in eum non confundantur. Si, Roma.iij.
cut & psalmus dicit, Accedite ad eum & illuminamini, & vultus Psal.xxxij.
vestri non confundentur. Qui ergo in se gloriatur confundetur.
Non.n. sine peccatis inuenitur. Ille itaq; tantummodo non con,
fundetur, qui in dño gloriatur. ¶ Quicunq; illũ fide expectant cu; Ex sermone in
venerit gaudebunt. Qui sine fide sunt, cũ venerit qđ nunc non vi, epistolam.
dent erubescent. Et confusio illa nõ erit vnius diei, & transiet, quõ Ioan.iiij.
solent confundi qui inueniuntur in aliqua culpa, & eis insultatur
ab hominibus. Confusio illa traducet confusos ad sinistrã vt au, Matth.xxv.
diant, Ite in ignẽ æternum, qui pręparatus est diabolo & angelis
eius. Maneamus ergo in verbis eius, ne confundamur cum vene
rit. Fratres, bona voluntas quidem cordis mei, & deprecatio ad Redit ad ca,
deum fit pro illis in salutem. ¶ Quid ergo oramus pro nolenti put.x.
bus credere, nisi vt deus in illis operetur & velle? De Iudęis certe B
apostolus ait, Fratres bona voluntas quidem cordis mei, & depre Ex libro pđest
catio ad deum pro illis in salutem. Orat pro non credentibus. natiõis sancto
Quid, nisi vt credant? Non enim aliter consequuntur salutem. Si er, Cur orandũ sit
go fides orantium dei pręuenit gratiam, nunquid eorum fides p pro nolentibus
quibus oratur vt credant, dei pręuenit gratiã? qñquidẽ hoc p eis credere.
oratur, vt non credentibus.i. fidẽ nõ habẽtibus fides ipsa donetur.
¶ Voluntas vt ad vera credenda moueatur, non sibi sufficit nisi Ex lib. ad Pau
per gratiã deus opituletur, dicente ipso dño cum de non creden, linũ Nolanum
tibus loqueretur, Nemo venit ad me nisi ei datum fuerit a patre. episcopum.
Propter hoc & Apostolus quãuis eis instanter euangeliũ pđicaret, Volũtas bona
parum tñ esse credebat nisi pro illis ẽt oraret vt crederent. Ait.n. sine gratia nõ
Fratres, bona voluntas quidẽ cordis mei & depcatio ad deum p sufficit.
illis in salutem. Testimonium perhibeo illis q́ æmulationem
dei habent, sed non secundum scientiam. ¶ Zelu;, inquit, dei hã Ex sermone de
bent, noui, scio. Apud illos fui, talis fui. Zelũ dei habent, sed non verbis euange,
secundum scientiam. Quid est hoc Apostole non secundũ scien, lij.xiij.
tiam? Expone nobis quã cõmendes scientiã, quam doleas in illis Quid est nõ sm
non esse & in nobis velis esse. Secutus adiunxit, & quod clausum scientiã habe,
posuerat aperuit. Quid est zelũ Dei habent, sed non secundũ scien re zelũ.
tiam? Ignorantes enim dei iustitiã & suam volentes constituere, Ex tracta.
iustitiæ dei non sunt subiecti. ¶ Apostolum audiuimus eandem ps.lxx.
gratiã maxime cõmendantem, de cuius cõmendatione habebat C
Iudæos inimicos velut de legis litera pśumentes, & tanq; iustitiã

suam diligentes atq; iactantes. De quibus dicit, Testimonium perhibeo illis, quia zelũ dei habent, sed non secundum scientiã. Et tanquã ei diceretur: quid enim est habere zelum dei non secundum scientiam? subiecit continuo, Ignorantes enim dei iustitiam & suam volentes constituere, iustitię dei non sunt subiecti. Gloriantes, inquit, tanquam de operibus excludunt a se gratiã, & tanquã de sanitate sua falsa pręsumentes, respuunt medicinã. Contra tales enim & dominus dixerat, Nõ veni vocare iustos sed peccatores in pœnitentiam. Non est opus sanis medicus, sed male habentibus. Hęc est ergo tota scientia magna hominis, scire quia per seipse nihil est, & quoniam quicquid est, ex deo est, & per deum est. Quid enim habes, inquit, quod non accepisti? Si autem accepisti quid gloriaris quasi non acceperis?

Zelum dei habentes non secunduz sciãz.

Matth. ix.

Ibidem

Scietia hoĩnis.

I. Cor. iiij.

¶ Iustitia dei est, quam vt habeas deus dedit. Nam qui voluerunt de sua iustitia gloriari, quid de illis dicit Apostolus? Testimonium, inquit, eis perhibeo quia zelum dei habent, De Iudæis loquens, zelum inquit, dei habent, sed non secundum scientiam. Quid est non secundum scientiam? quam enim commẽdas vtilem scientiam? Nunquid illam quæ cum sola fuerit inflat? quæ nisi comitata fuerit charitate non ędificat? Non vtiq; ipsam sed illã scientiaz comitem charitatis, magistram humilitatis. Vide si ipsa est. Zelum, inquit, dei habent, sed nõ secunduz scientiaz. Exponat quã dicat sciẽtiã. Ignorantes enim dei iustitiã & suaz volẽtes cõstituere, iustitię dei nõ sunt subiecti. Ignorantes enĩ dei iustitiaz & suam quęrentes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti.

Ex tract. ps. cxlij.

Duplex scientia.

D

¶ Dicitur spiritus Helię qui est spiritus Dei, cuius particeps factus Helias illa potuit: sic dicitur & de iustitia quæ nostra est, sed donata a deo. De qua loquens Apostolus Iudęos arguens dicit, Ignorantes enim dei iustitiam & suam volentes constituere. idest tanquam a se sibi partam. Contra quales dicit, Quid enim habes quod non accepisti? Ignorantes enim Dei iustitiam & suam volentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti. De Iudęis hoc dixit, qui de se præsumentes gratiam repellebant, & in Christum propterea non credebant. Suam vero iustitiam dicit eos volentes constituere, quæ iustitia est ex lege, non quia lex ab ipsis est constituta, sed in lege quę ex Deo est suam iustitiam constituerant, quando eandem legem suis viribus se implere posse credebant. Ignorantes dei iustitiam, non qua iustitia Deus iustus est, sed quæ iustitia est homini ex Deo.

Ex lib. qstionuz Oro. titu. lxiiij.

I. Cor. iiij.

¶ Ignorantes enim dei iustitiam & suam volentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Quæ si autem iustitia dei de qua hic loquitur, consequenter aperit adiungens. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Hanc itaque iustitiam dei nõ in præcepto legis quo timor incutitur, sed in adiutorio gratiæ Christi, ad quam solum vtiliter legis velut pedagogi timor

E

Ex lib. de natura e gratia.

Iustitia dei.

Gal. iij.

dicit, constitutam esse qui intelligit, ipse intelligit quare sit Gal.ij.
Christianus. Nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Si autem non gratis mortuus est, in illo solo iustificatur impius, cui credenti in eum qui iustificat impium deputatur fides eius ad iustitiam. Omnes enim peccauerunt & egent gloria dei, iustificati gratis per gratiam ipsius, quia non est opus Rom.iij.
sanis medicus, sed ægrotantibus. Vnde non venit ille vocare iustos sed peccatores. Ac per hoc natura humani generis ex illius vnius præuaricatoris carne procreata, si potest sibi sufficere ad implendam legem perficiendamque iustitiam, de præmio debet esse secura, hoc est de vita æterna, etiam si in aliqua gente, aut aliquo superiore tempore, fides eam latuit sanguinis Christi. Non enim iniustus deus qui iustos fraudet mercede iustitiæ, si eis non est annunciatum sacramentum diuinitatis & humanitatis Christi quod manifestum est in carne. Quomodo enim crederent quod non audierunt? Aut quomodo audirent sine prædicante? F
Fides enim ex auditu, sicut scriptum est, Auditus autem per verbum dei. Sed dico (inquit), Nunquid non audierunt? In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Psal.xviij.
Sed antequam inciperet hoc fieri, antequam deniqz vsqz ad fines totius orbis terræ prædicatio ipsa perueniat, quoniam non desunt adhuc vltimæ gentes licet vt perhibetur paucissimæ, quibus hoc nondum fuerit prædicatum, quid faciat humana natura, vel quid fecit, quæ vel ante non audierat hoc futurum, vel adhuc non comperit factum, nisi credendo in deum qui fecit cœlum & terram, a quo & se factam naturaliter sentit, & recte viuendo eius impleat voluntatem nulla fide passionis Christi & resurrectionis imbuta? Quod si fieri potuit aut potest, hoc & ego dico quod de lege dicit Apostolus, Ergo gratis Christus mortuus est. Si autem hoc ille dixit de lege quam accepit gés vna Iudæorum, quanto iustius dicitur de lege naturæ quã accepit vniuersum genus humanum? Si per naturã iustitia, ergo gratis Christus mortuus est. Si autẽ nõ gratis Christus mortuus est, ergo omnis humana natura iustificari & redimi ab ira dei iustissima, hoc est a vindicta, nullo modo potest, nisi per fidem & sacramentum sanguinis Christi. ¶ Carnales Israelitæ, terrenę Hierusalem ciues terrigenæ, qui vt dicit Apostolus, ignorantes dei iustitiam idest quam dat homini deus, qui solus est iustus atqz iustificans. & suam volentes constituere, idest velut a se sibi partam, non ab illo impertitam, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Vtiqz quia superbi, de suo putantes non de dei posse placere se deo. ¶ Beati q esuriunt & sitiunt iustitiã, qm̃ ipsi saturabuntur. Iustitiã vero nobis esse Christũ. Paulus apl's dicit ac p hoc q esurit hunc panẽ, esuriat iustitiã, sed iustitiã q̃ de cœlo descendit, iustitiã quã dat deus, nõ quã sibi facit hõ. Si.n. nullã sibi hõ faceret iustitiã, nõ

Sunt q̃uis pauci, qbus euãgelium nondum prædicatũ est. Gal.ij. G Ex libr. de ciuitate dei.xvij. Ex tracta. euangelij secundum Ioan.xx iij Matth.v.

diceret idem apostolus de Iudæis. Ignorantes enim dei iustitiam & suam volentes constituere iustitiæ dei nõ sunt subiecti. Inde erat isti qui panem de cœlo descendentem non intelligebant, quia sua iustitia saturati iustitiam dei non esuriebant. Quid est hoc iustitia dei, & iustitia hominis? Iustitia dei hic dicitur non qua iustus est deus, sed quam dat deus homini vt iustus sit homo per deum. Quæ autẽ erat illorũ iustitia? Qua de suis viribus psumebant, & quasi impletores legis seipsos ex sua virtute dicebant. Nemo autem implet legem nisi quem adiuuerit gratia, idest panis qui de cœlo descendit. Legis enim plenitudo (cõpendio vt ait Apostolus) charitas est. Charitas non numinis sed dei, charitas non terræ, nõ cœli, sed eius qui fecit cœlum & terram. Vnde ista charitas homini? Ipsum audiamus. Charitas (inquit) dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.

Ioan.vi.

H Rom.v.

Ex tract. ps.xxx.

¶ Est enim iustitia dei, q̃ & nostra fit cum donatur nobis. Ideo aũt iustitia dei dicitur, ne homo se putet a seipso habere iustitiam. Sic enim dicit Apostolus Paulus. Credenti in eum qui iustificat impium. Quid est qui iustificat impiũ? Qui ex impio facit iustum. Deputatur fides eius ad iustitiam. Iudæi vero quia suis viribus se putabant implere posse iustitiam, offenderunt in lapidem offensionis, & gratiam Christi non agnouerunt. Acceperunt enim legem qua fierent rei, non qua liberarentur a reatu. Deniq; quid de illis Apostolus dicit? Testimonium illis perhibeo quia zelum dei habent sed non secundum scientiam. Quid est quod dixit, zelum dei habent Iudæi, sed non secundum scientiam? Audi q̃d sit non secundum scientiam. Ignorantes enim dei iustitiam, & suam volentes constituere iustitiæ dei non sunt subiecti. Si ergo iudæi non secundum scientiam zelum Dei habent, quia ignorãt dei iustitiam, & volunt suam constituere, quia se ex ipsis iustificant, ideo gratiam non cognouerunt, quia gratis saluari voluerunt. Quis est qui saluatur gratis? In quo non inuenit Saluator quid coronet, sed quid damnet. Non inuenit merita bonorum sed inuenit merita suppliciorum. Hoc ait apostolus, Omnes enim peccauerunt, & egent gloria dei. Quid est egent gloria dei? vt ipse te liberet non tu, Quia tu te liberare non vales, indiges liberatore. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti.

Rom.iiij.

Zelum habere sed nõ secundũ scientiam, quod est.

Qui saluantur gratis.

A Rom.iiij.

¶ Discernitur quidem ab operibus fides, sicut apostolus dicit iustificari hominem per fidem sine operibus legis. Et sunt opera q̃ videntur bona sine fide Christi, & non sunt bona, quia non referũtur ad eum finem ex quo sunt bona. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Ideo noluit discernere ab opere fidem, sed ipsam fidem dicit esse opus. Ipsa est enim fides quæ per dilectionem operatur. Nec dixit hoc est opus vestrum, sed hoc est opus dei, vt credatis in eum quẽ misit ille, vt qui gloriantur, in domino glorietur. ¶ Finis enim legis est Christus ad iustitiam

Ex tract. euãg. secũdũ Io. xxij.

Opera q̃dã bona videntur & non sunt.

Ioan.vi.

Ex sermone in epistola. Ioan.x.

omni credenti. Et quid est, finis Christus? Quia Christus deus, & finis præcepti charitas, & deus charitas, quia & pater, & filius, & spiritus sanctus vnum sunt. Ibi tibi finis est, & alibi via est. Noli hærere in via, & non peruenire ad finem. Ad quicquid aliud veneris transi, vsquequo peruenias ad finem. Quid est finis? Mihi aut adhærere deo bonum est. Adhæsisti deo, finisti viam, permanebis in patria.

Finis legis qui & ps. lij.

Ex titulo ps. xiij.

¶ Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti, sicut Apostolus dicit, Illi credimus quando incipimus bonam viam ingredi, ipsum videbimus cum peruenerimus, & ideo ipse finis.

B

¶ Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Finis autem dicitur non quia consumit, sed quia perficit. Nam & finitum cibum dicimus qui manducabatur, & finitam tunicam quæ texebatur. Illud ad cōsumptionem, hoc ad perfectionem. Quia ergo quo tendamus non habemus, cum ad Christum peruenerimus, ipse cursus nostri finis dicitur.

Ex titulo ps. xlv.

Ex tit. ps. liiij. Christus finis noster.

Christus quare finis dicitur.

¶ Finis enim legis Christus est ad iustitiam omni credenti. Intētio enim dirigitur in finem, dirigitur in Christum. Quare finis dicitur? quoniā quicqd agimus ad illū referimus, & cū ad eū peruenimus vltra quid quæramus nō habemus. Dicitur enim finis qui consumit, & dicitur finis q pficit. Aliter quippe intelligimus cum audimus, finitus est cibus qui manducabatur, & aliter intelligimus cū audimus, finita est vestis quæ texebatur. In vtroq; audimus finitum est. Sed cibus vt iā non esset; vestis vt perfecta esset. Finis ergo noster perfectio nr̄a debet esse. Perfectio nostra Christus. In illo enim perficimur, quia ipsius capitis membra sumus. Et dictus est finis legis, quia sine illo nemo perficit legem.

Ex tit. ps. lxxvij.

C

¶ Initium est vetus testamentum, finis nouum. Timor enim p̄ualet in lege, & initium sapientiæ timor domini. Finis autē legis Christus ad iustitiam omni credēti: quo donante diffunditur charitas in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Et consummata charitas foras mittit timorem. ¶ Finis legis Christus est, in quo lex iustitiæ nō cōsumitur, sed impletur. Omnis em̄ perfectio in ipso est, vltra quē non est quo se spes fidei & charitatis extēdat. Finis fidelū Christus est, ad quē cū venerit currentis intētio, non habet qđ possit amplius inuenire, sed habet in quo debeat permanere.

ps. cx.

Ex lib. sententiarum Prosperi.

Moyses enim scripsit, quoniam iustitiam quæ ex lege est: qui fecerit homo, viuet in ea. Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit, Ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in cœlum? id est, Christum deducere? aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum a mortuis reuocare. Sed quid dicit scriptura?

Leuit. xviij. Gal. iij. Deut. xxx.

D
In expōne ep fe ad Galat.
Gala.iij.

LEx autem non est ex fide, sed qui fecerit ea viuet in illis. Non ait, qui fecerit eam viuet in illa, vt intelligas legem hoc loco pro ipsis operibus positam. Qui autem viuebant in his operibus, timebant vtiqȝ ne si non ea fecissent, lapidationē vel crucem, vel aliquid huiusmodi paterentur. Ergo qui fecerit ea (inquit) viuet in illis, idest habebit premium ne ista morte puniatur. Non ergo apud deum, cuius ex fide si quis in hac vita vixerit, cum hinc excesserit tunc eum magis habebit presentissimum premium. Non itaqȝ ex fide viuit quisquis presentia que videntur vel cupit vel timet, quia fides dei ad inuisibilia pertinet quæ post dabuntur. Nam est ⁊ ista quedam in operibus legis iustitia, quando sine suo premio relicta non est. vt qui fecerit ea viuat in eis. Vnde ⁊ dicit, Si enim Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam sed non ad deum. Aliud est ergo non iustificari apud deuȝ, aliud non iustificari. Qui omnino non iustificatur, nec illa seruat que temporale habent premium, nec illa que eternum. Qui autem in operibus legis iustificatur, non apud deum iustificatur, quia temporalem inde expectat visibilemqȝ mercedem, sed tamen est etiam ista vt dixi quedam (vt sic dicam) terrena carnalisqȝ iustitia. Nam ⁊ ipse apostolus eam iustitiam vocat, cum alibi dicit, Secundum iustitiaȝ que in lege est, qui fuerim sine q̄rela.

Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo. Hoc est verbum fidei quod prædicamus, quia si confitea-
E ris in ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credi-
deris ꝙ deum illum suscitauit a mortuis, saluus eris.

Ex tract. euāg. scdȝ Io. lxxvij.
Verbū perficit baptismum.

IAm vos mundi estis propter verbum quod locutus sum vobis. Quare non ait, mundi estis propter baptismum quo abluti estis, sed ait propter verbum quod locutus sum vobis, nisi quia ⁊ in aqua verbum mundat? Detrahe verbum ⁊ quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, ⁊ fit sacramentum etiam ipsum tanquam visibile verbum. Nam de hoc vtiqȝ dixerat quando pedes discipulis lauit, Qui lotus est, non indiget
Ioan. xiij.
vt pedes lauet, sed est mundus totus. Vnde ista tanta virtus aquæ vt corpus tangat ⁊ cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur sed quia creditur? Nam ⁊ in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus immanens. Hoc est verbum fidei quod predicamus (ait Apostolus) quia si confessus fueris in ore tuo, quia dominus est Iesus, ⁊ credideris in corde tuo quia deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem
Act. u. xv.
confessio fit ad salutem. Vnde ⁊ in actibus Apostolorum legitur, Fide mundans corda eorum. Et in epistola sua beatus Petrus, Sic
I. Pet. iij.
⁊ vos, inquit, baptisma saluos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientie bone interrogatio. Hoc est verbum fidei

quod prędicamus, quo sine dubio vt mundare possit consecratur & baptismus. Christus quippe nobiscum vitis cum patre agricola dilexit ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea. Lege Apostolum, & vide quid adiungat. Vt eam sanctificaret (inquit) mundans eam lauacro aquæ in verbo. Mundatio igitur nequaquam fluxo & labili tribueretur elemento, nisi adderetur in verbo. Hoc verbum fidei tantum valet in ecclesia dei, vt per ipsam credentẽ, offerentem, benedicentem, tingentem, etiam tantillum mundet infantem, quamuis nondum valentem corde credere ad iustitiam, & ore confiteri ad salutem. Quia si confitearis in ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credideris ꝙ deus illum excitauit a mortuis, saluus eris. Galat. v.

¶ Non enim laus fidei Christianorum est quia credunt mortuum Christum, sed quia credunt resurrexisse Christum. Nam & mortuum Paganus credit. Hoc tibi pro crimine obijcit quia mortuum credidisti. Quę igitur laus tua? Credere resurrexisse Christum, & sperare te resurrecturum esse per Christum. Hęc est laus fidei. Si enim credideris in corde tuo quia dominus est Iesus, & confessus fueris in ore tuo, quia eum deus suscitauit a mortuis, saluus eris. Non ait, si confessus fueris quia eum deus tradidit occidendum, sed quia eum deus suscitauit a mortuis si confessus fueris, tunc saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Quare autem credimus & mortuum? Quia credere eum resurrexisse non possumus nisi prius mortuum fuisse credamus. Quis enim resurgit nisi mortuus fuerit? Quis expergiscitur, nisi prius dormierit? Sed nunquid qui dormit non adijciet vt resurgat? Ex tract. ps. cij. Laus fidei G ps. xl.

¶ Hęc est fides Christianorum, hoc est verbum fidei quod prędicamus, quia si credideris (inquit) in corde tuo quia dominus est Iesus, & confessus fueris in ore tuo quia deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Parum est ergo in corde habere Christum, & nolle confiteri dum timetur opprobrium, sed exprobrantibus respondendum est verbum. Vt autem hoc martyres possent pmissum est eis & dictum, Non enim estis vos qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Ex tract. ps. cxvij. Math. xij.

¶ Sed dum peregrinamur a domino, & per fidem ambulamus, non per spem, posteriora Christi, hoc est eius carnem per ipsam fidem videre debemus. i. in solido fidei fundamento stantes qđ significat petra, & eam de tali tutissima specula intuentes, in catholica scꝫ ecclesia de qua dictũ est, Et super hanc petram ędificabo ecclesiã mei. Tanto. n. certius diligimus quã videre desideramus faciẽ Christi, quanto in posterioribus eius agnoscimus, quantũ nos prior dilexit Christus. Sed in ipsa carne fides resurrectionis, eius saluos fecit atqꝫ iustificat. Si enim credideris, inquit, in corde tuo Ex libro de trinitate. ij. H Math. xvi. h.

quia deus suscitauit illum a mortuis, saluus eris. Et iterum. Qui
Rom. iiij. traditus est, inquit, propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Ideoq3 meritu3 fidei nostrę resurrectio domini est. Nam mortuam esse illam carnem in cruce passionis, etiam inimici eius credunt, sed resurrexisse non credunt. Quod
Fides nostra. firmissime credentes tanquã de petrae soliditate contuemur. Unde certa spe adoptionem expectamus redemptionem corporis nostri: qa hoc in mébris Christi speramus q̃ nosipsi sumus, quod pfectu3 esse in ipso tãq; in capite nr̃o fidei sanitate cognoscimus.

Ex tract. euig. secd̃m Ioã. xxiij. **Corde enim creditur ad iustitiam, ore autẽ confessio fit ad salutem.**

Nolens accipere pot'st sacramenta credere non nisi volẽs A

INtrare quisquam ecclesiam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, accipere sacramentum potest nolens, credere non potest nisi volens. Si corpore crederetur, fieret in nolentibus. Sed non corpore creditur. Apostolum audi. Corde creditur ad iustitiam. Et quod sequitur? Ore autem confessio fit ad salutem. De radice cordis surgit ista cõfessio. Aliquãdo audis confitentem & nescis credentem. Sed nec debes vocare confiten-
Cõfiteri qd est. tem, quem iudicas non credentem. Hoc est enim confiteri, dice-
Ex tract. re quod habes in corde. Si autẽ aliud in corde habes, aliud dicis,
Roma. iiij. loqueris, non confiteris. ¶ Incipe quicunq; me audis viuere quomodo Christianus, & vide si non tibi obijciatur & a Christianis, sed nomine, non vita, non moribus. Nemo sentit nisi qui expertus est. Ergo intende, intuere quod audis. Vis viuere vt Christianus, vis sequi vestigia domini tui? Obijcitur tibi, Erubescis,
Oris confessio & erubescendo dimittis. Videris tibi corde credidisse ad iusti-
fit ad salutem. tiam, sed perdidisti, ore confessio fit ad salutem. Si ergo vis ambulare viam dei, etiam in conspectu hominum spera in deum,
Christianus cur id est noli erubescere de spe tua. Quomodo viuit in corde tuo,
ĩ frõte signetur sic habitet in ore tuo. Quia nõ sine causa signum suum Christus in fronte nobis figi voluit, tanquam in se pudoris, ne Christi
Ex libro con- opprobrio Christianus erubescat. ¶ Cum dictum esset, Corde
tra mendaciu3. creditur ad iustitiam, non in cassum est additum, Ore autem cõfessio fit ad salutem. Nonne pene omnes qui christum coram persecutoribus negauerunt, quod de illo corde crdebant, corde tenuerunt? Et tamen ore ad salutem non confitendo, perierunt,
Petrus ore non corde Christum negauit. nisi qui poenitentia reuixerunt. Quis ita vanescat, vt existimet Apostolum Petrum hoc habuisse in corde quod in ore, quando Christum negauit? Nempe in illa negatione intus veritatem tenebat, & foris mendacium proferebat. Cur ergo lachrymis diluit quod ore negauerat, si saluti sufficiebat quod corde tenebat? Cur loquens in corde suo veritatem, tam amaro fletu puniuit mendacium quod ore deprompsit, nisi quia magnam vidit esse perniciem quod corde quidem credit ad iustitiam, sed ore non

confessus est ad salutem? Quapropter illud quod scriptum est, Ps. xiiij. Qui loquitur veritatem in corde suo, non sic accipiendum est quasi retenta in corde veritate loquendum sit in ore mendacium, sed ideo dictum est quia fieri potest vt loquatur quisquam ore veritatem, quę nihil ei prosit si eam in corde non teneat. id est si quod loquitur ipse, non credat, sicut hæretici faciunt, cum catholicā veritatem non quidem credunt, sed tamen loquuntur vt nostri esse credantur. Loquuntur ergo veritatem in ore suo, non corde suo. Propterea distinguendi erant, ab illo de quo dictum est. Qui loquitur veritatem in corde suo. Hanc autem veritatem catholicus sicut in corde loquitur quia ita credit, ita & in ore suo debet vt ita prædicet. Contra istam vero nec in corde, nec in ore habeat falsitatem, vt & corde credat ad iustitiam, & ore cōfessionem faciat ad salutem. Nam & in illo psalmo cum dictum esset, Qui loquitur veritatem in corde suo, mox hoc additum est, Qui non egit dolum in lingua sua.

Loqui veritatem in corde suo q̄liter accipiendum est.

C

Psal. xiiij. Ex sermone de apostolo Paulo

¶ Corde creditur ad iustitiam, ore cōfessio fit ad salutem. Multi credunt corde, & erubescunt confiteri ore. Sciatis fratres prope iā neminem esse paganorum, qui non apud semetipsum miretur, & sentiat impleri prophetias de Christo exaltato super cœlos, qa vident super omnem terram gloriam eius. Sed cum se inuicem timent, sibimet inuicem erubescunt, faciunt a se longe salutem, quia ore confessio fit ad salutem. Quid prodest credidisse ad iustitiam, si os dubitauit proferre quod conceptum est? Intus fidem deus videt, sed parum est. Ne confitearis humilem, times superbos, & ei præponis superbos qui pro te displicent superbis. Humilem times confiteri filium dei, magnum verbum dei, virtutem dei, sapientiā dei, non erubescis confiteri natū, crucifixū mortuum erubescis cōfiteri. Altus, excelsus, ęqualis patri, per quē facta sunt omnia, per quem factus es & tu, factus est quod tu, & ꝓpter te hō, pp te natus, pp te mortuus. Aegrote quō sanaberis, q de medicamēto tuo erubescis? Elige tēpus. Nūc & tēpus, postea cōtēptus ille veniet admirādus, iudicatus ille veniet iudicaturus, occisus ille veniet excitaturus, exhonorat⁹ veniet honoraturus, Mō & postea, Mō i fide res ē, postea in manifestatione erit. Elige hoc tēpore qui partē teneas in futurū. De Xp̄i nōie erubescis? habes erubesci mō hoībus ex eo qđ erubescis? habes erubesci cū venerit iā gloria sua redditurus qđ ꝓmisit bonis, qđ minatus est malis. Vbi eris tu? quid facies si te attēdat ille excelsus, & dicat tibi, erubuisti de humilitate mea, non eris in claritate mea? Discedat ergo mala verecūdia, accedat salubris impudentia, si impudentia dicēda est. Sed tū fratres extorsistis mihi vt hoc dicerē, nec timerem ꝓrsus. Nolo erubescamus de Christi nomine, insultetur nobis qa credimus in crucifixū, in occisū. Pl'ē in occisū, sed de quo sanguis nisi manaret, adhuc chirographū peccatorū nostrorū maneret.

Pagani mirantur, prophetias cōpletas esse de Christo.

Confiteri debemus Christum.

D

Aegrotus de medicamento erubescens difficulter sanatur

Non erubescendum est de Christo.

Rom.I. Prorsus in occisum credidi. Sed hoc in illo occisuz est quod sum psit de me, non vnde fecit me.

Ex sermone de symbo. ¶ Scriptum est, & apostolicæ disciplinæ robustissima auctoritate firmatum, quia iustus ex fide viuit. Eaq; fidei deuotio officium a nobis exigit & cordis & linguæ. Ait enim Apostolus, Corde credi tur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Oportet nos ergo esse & iustitiæ memores & salutis, quandoquidem in sempi ternam iustitiam regnaturi a præsenti seculo maligno salui fieri non possumus nisi & nos ad salutem proximiorum nitentes etiaz ore profiteamur quam corde gestamus.

B Ex lib. sniarum Prosperi. ij. ¶ Quærens a deo pacem sit sibi ipse placatus, ne aliud in profes sione oris, aliud sit in cordis arcano. Nihil enim prodest hoc esse in corde quod verum est, si hoc dicitur voce quod falsum est, qa veritas & credenda est & loquenda. Veritas cordis & vocis exigit.

Esa. xxviij. ij. Cor. viij.

Dicit enim scriptura, Omnis qui credit in illum non confundetur. Non enim est distinctio Iudæi & Græci. Nam idem dominus omnium, diues in om- nes qui inuocant illum. Omnis enim quicunq; inuo cauerit nomen domini saluus erit.

Ioel. ij. Actu. ij. Ex lib. Enchir.

Quia de peccato graui miseria premebatur genus huma- num, & diuina indigebat misericordia, gratię dei tēpus propheta predicens, ait, Erit omnis quicūqz inuocauerit nomen domini, saluus erit, propter hoc oratio. Sed Apo stolus cum ad ipsam gratiam commendandam hoc propheticū commemorasset testimonium, continuo subiecit, Quomodo au tem inuocabunt in quem non crediderunt? Propter hoc symbo- lū in his duobus intuere tria illa: fides credit, spes & charitas orāt, sʒ sine fide eē nō pñt, ac p hoc & fides orat. Propterea qppe dctm ē.

F Fides credit, spes & charitas orant.

Quomodo ergo inuocabunt in quem non credi- derunt? Aut quomodo credent ei, quem non audie- runt? Quomodo autē audient sine prædicante? Quo modo vero prædicabunt, nisi mittantur? Sicut scri- ptum est, Quam speciosi pedes euangelizantium pa cem, euangelizantium bona.

Esa. lij. Nahum. i. Ex libr. contra inimicū legis & prophet. i.

De Gentibus nāqz dixit, non de Iudæis sicut hic somniat. Eos em̄ volebat refellere doctor gentiū, qui putabant gē ti tantūmodo Iudeorū, non et incircūcisis gentibus euan geliū pdican dū. Qd volens ostendere non ad Iudæos tantū, sed ad oēs gentes pertinere, prius proposuit testimoniū de propheta. Erit oīs quicūqʒ inuocauerit nomen dñi, saluus erit. Ac deinde cū dixisset, Qūo aūt inuocabunt in quē non crediderūt? aut qūo credent ei, quem non audierunt: continuo subiunxit, Quomodo

autem audient sine prædicante? aut quomodo prædicabunt nisi mittantur? Ita refutans eos qui negabant ad incircũcisas gentes prædicatores Christi esse mittendos.

Sed non omnes obediunt euangelio. Esaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui nostro? Esa. liij. Ioan. xij.

QVidam inter se mussitant, & vbi possunt aliquando proclamant, & turbulenta disceptatione contendunt dicentes quid fecerunt Iudæi, vel quæ culpa eorum fuit si necesse erat vt sermo Esaiæ prophetæ impleretur quæ dixit, Domine quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Quibus respondemus dominum præscium futurorum per prophetam prædixisse infidelitatem Iudæorũ, prædixisse tamen non fecisse. Non enim propterea quenquam deus ad peccandum cogit, quia futura hominum peccata iam nouit. Ipsorum enim præsciuit peccata, non sua. Non cuiusquam alterius, sed ipsorum. Quapropter si ea quæ ille præsciuit ipsorum, nõ sunt ipsorum, non vera illę præsciuit. Sed quia illius præscientia falli non potest sine dubio non alius sed ipsi peccant, quos deus peccaturos esse præsciuit. Fecerunt ergo peccatum Iudæi, quod eos facere non compulit, cui peccatũ non placet, sed futuros esse prædixit, quem nihil latet. Et ideo si non malum sed bonum facere voluissent, non prohiberentur, & hoc facturi præuiderentur ab eo qui nouit quid sit quisq; facturus, & quid sit ei pro eius opere redditurus. Sed ea quæ sequuntur euangelij verba plus vrgent, & profundiorem faciunt quæstionem. Adiungit enim & dicit, Propterea non poterant credere quia iterum dixit Esaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit eorum cor, vt non videant oculis & intelligant corde, & conuertantur & sanet eos. Dicitur enim nobis, si non potuerunt credere, quod peccatum est hominis non facientis quod non potest facere? Si autem non credendo peccauerunt, potuerunt ergo credere & non fecerunt. Si ergo potuerunt, quomodo dicit euangelium, Propterea non poterant credere q̃a iterum dixit Esaias, Excæcauit oculos eorum & indurauit eorũ cor. vt quod est grauius, ad deum referatur causa quia non crediderunt, quandoquidem ipse excæcauit oculos eorum, & indurauit eorum cor. Non enim hoc saltem de diabolo dicitur, sed de deo, quod ipsa prophetica scriptura testatur, Nam si arbitremur hoc dictum de diabolo q̃ excæcauit oculos eorum & cor indurauit, laborandum est quomodo illorum culpam (quia non crediderunt) possimus ostendere de quibus dicitur, non poterant credere. Deinde quid respondebimus & de alio ipsius prophetæ testimonio quod posuit Apostolus Paulus, dicens, Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus, electio autem consecuta est: cæteri vero excæcati sunt, sicut scriptum est, Dedit illis Rom. xi.

G Ex tract. a. euangel. scdm Ioan. i. Esa. liij.

Quia prędicit deus, non ideo facit.

Pręsciential dei non cogit ad peccandum.

H Quõ indurati qui credere nõ possunt peccẽt. Esaię. vi. & Ioan. xij.

Esai.vi. deus spiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt
non audiant vsq; in hodiernum diem? Audistis fratres proposi/
A tam quæstionem. Nempe quam profunda sit cernitis. Sed respon
Quod non poterant credere Iudæi. deamus vt possumus. Non poterant credere quia hoc propheta
Esaias prædixit, quia deus hoc futurum esse præsciuit. Quare autē
non poterant, si a me quæratur, cito respondeo quia nolebant. Ma
lam quippe eorum voluntatem præuidit deus, & per prophetam
prænunciauit ille cui abscondi futura non possunt. Sed aliā cau/
sam, inquit, dicit propheta non voluntatis eorum. Quam causam
dicit propheta non voluntatis illorum? Quia dedit illis deus spi
ritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non au
diant. Excæcauit oculos eorum, & indurauit eorum cor. Etiā hoc
eorum voluntatem meruisse respondeo. Sic enim excæcat, sic
obdurat deus deserendo & non adiuuando, Quod occulto iudicio
facere potest, iniquo non potest. Hoc omnino pietas religiosorū
inconcussum debet inuiolatumq; seruare. sicut apostolus cū ean
Rom.ix. dem ipsam tractaret difficillimam quæstionem. Quid ergo dice
mus (inquit)? Nunquid iniquitas apud deum? Absit. Si ergo absit
vt sit iniquitas apud deum, siue quando adiuuat misericorditer fa
cit, siuē quando non adiuuat iuste facit: quia omnia non temeri/
B tate, sed iudicio facit. Porro si iudicia sanctorum iusta sunt, quan/
Iudicia dei nō sunt a nobis iudicanda. to magis sanctificantis & iustificantis dei? Iusta ergo sunt, sed oc/
culta. Ideo cum quæstiones huiusmodi in medium venerint, qua
re alius sic, alius autem sic, quare ille deo deserente excæcat, ille
deo adiuuante illuminetur, non nobis iudicium de iudicio tanti
iudicis vsurpemus, sed contremiscentes exclamemus cum aposto
Roma.xi. lo. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, q̄ inscrutabi/
lia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Vnde dictum est &
ps.xxxv. in psalmo. Iudicia tua sicut multa abyssus. Nō ergo me fratres ad
hanc penetrandam altitudinem, ad hanc abyssum discutiendam,
ad inscrutabilia scrutanda, expectatio nr̄æ charitatis impingat.
Agnosco modulū meum, sentire mihi videor etiam modulum
vr̄m. Altius est hoc incremētis meis, & fortius viribus meis. Puto
q; & vestris. Simul ergo audiamus admonentē scripturā atq; di
Eccl.iij. centem. Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris,
Non quia ista negata sunt nobis, cum deus magister dicat, Nihil
est occultum quod non reuelabitur: sed si in quod peruenimus in
Matth.x. eo ambulemus, sicut dicit apostolus, non solum quod nescimus
& scire debemus, sed & si quid aliter sapimus, id quoq; nobis deus
reuelabit. Peruenimus autem in viam fidei, hanc perseuerantissi/
me teneamus. Ipsa perducit ad cubiculum regis in quo sunt om/
Phil.iij. nes sapientiæ & scientiæ absconditi thesauri. Non enim dominus
ipse Iesus Christus suis illis magnis, & præcipuis electis discipulis
C inuidebat quando dicebat. Multa vobis habeo dicere, sed nō po/
Ioan.xvi. testis illa portare modo. Ambulandū, proficiendum, crescendum

est, vt

testis illa portare modo. Ambulandū, proficiendum est, crescendum est, vt sint corda nostra capacia earum rerum, quas capere modo non possumus. Quod si non vltimus dies proficientes inuenerit, ibi discemus quod hic non potuimus. Si quis autē istam quæstionem liquidius & melius nouit se posse & confidit exponere, absit vt non sim paratior discere, quam docere: tantum ne audeat quisquam liberum arbitrium sic defendere, vt nobis orationem qua dicimus, Ne nos inferas in tentationem, conetur auferre. Rursus ne quisquam neget voluntatis arbitrium, & audeat excusare peccatum, sed audiamus dominum & præcipientem, & opitulantem, & iubentem quid facere debeamus, & adiuuantem vt implere possimus. Nam & quosdam nimia suæ volūtatis fiducia extulit in superbiam, & quosdā nimia suæ voluntatis diffidentia deiecit in negligentiam. Illi dicunt, vt quid rogamus deum ne vincamur tentatione, quod in nostra est potestate? Isti dicunt vt qd conamur bene viuere, qđ in dei est potestate? O domine, O quis es in cœlis, ne nos inferas in quamlibet istarum tentationum, sed libera nos a malo. Audiamus dominū dicentem, Rogaui pro te Petre ne deficiat fides tua, nec sic existimemus fidem nostram esse in libero arbitrio, vt diuino non egeat adiutorio. Audiamus & euangelistam dicentem, Dedit eis potestatem filios dei fieri, ne omnino existimemus in nostra potestate non esse quod credimus. Veruntamen in vtroq; illius beneficia cognoscamus. Nam & agendæ sunt gratiæ quia data est potestas. & orandum ne succumbat infirmitas. Ipsa est fides quæ per dilectionem operatur, sicut eius mensuram dominus cuiq; partitus est, vt qui gloriatur, non in seipso sed in domino glorietur. Non itaq; mirum est quia non poterant credere quorum voluntas sic superba erat vt ignorantes dei iustitiam & suam volentes constituere, sicut de illis dicit Apostolus, iustitiæ dei non essent subiecti. Quia enim non ex fide sed tanquam ex operibus tumuerunt, ipso suo tumore excæcati offenderunt in lapidē offensionis. Sic autem dictum est non poterant, vbi intelligendū est quod nolebant, quemadmodum dictum est de domino deo nostro. Si non credimus ille fidelis permanet, negare seipsū nō potest. de omnipotente dictum est non potest. Sicut ergo quod deus negare seipsum nō potest, laus est voluntatis diuinæ, ita qđ illi nō poterāt credere, culpa est volūtatis humanæ. Ecce dico & ego. Quotquot tam superbe sapiunt, vt suæ voluntatis viribus tantum existiment esse tribuendum vt negent sibi esse necessarium diuinum adiutorium ad bene viuendum, non possunt credere in Christum. Non quia mutari homines in melius non possunt, sed quandiu talia sapiunt, non possunt credere. Hinc excæcantur & indurantur, quia negando diuinum adiutoriū nō adiuuantur. Hoc de Iudæis qui excæcati & indurati sunt, deus

Augustinus paratum se dicit discere.

Arbitrium quō concedendū & negandū est.

D

Lucæ. xxij.

Ioan. i.

i. Ioan. iij.

E

Præsumptio meritorum nō sinit credere in Christū.

Esaie.vi.e praesciuit, atq3 in eius spiritu propheta praedixit. Quod vero addidit, Et conuertantur & sanem eos. vtrum subaudiendum sit nō
Ioan.xij. idest non conuertantur, connexa desuper sententia vbi dictum est, Vt non videant oculis & intelligant corde: quia & hic vtiq3 dictum est, vt non intelligant? Et ipsa enim conuersio de illius gratia est cui dicitur, Deus virtutum conuerte nos. An forte & hoc de
Ps.lxxvij. supernae medicinae misericordia factum intelligendum est, vt quoniam peruersae & superbae voluntatis erant, & suam iusticiam constituere volebant, ad hoc desererentur vt excaecarentur, ad hoc excaecarentur vt offenderent in lapidem offensionis, & impleretur facies eorum ignominia, atq3 ita humiliati quaererent nomen domini, & non suam qua inflatur superbus, sed iustitiam dei qua iustificatur impius? Hoc enim multis eorum profecit in bonum, qui de suo scelere compuncti in Christu3 postea crediderunt. Pro quibus & ipse orauerat, dicens, Pater, ignosce illis, quia nesciunt
Luc.xxiij. quid faciunt. De qua eorum ignorantia & Apostolus dicit, Testimonium illis perhibeo, quia zelum domini habent, sed non secundum scientiam. Tunc enim & hoc subiunxit, atq3 ait, Ignorantes enim dei iustitiam & suam volentes constituere, iustitiae dei non sunt subiecti.

F

Ergo fides ex auditu: auditus autem per verbum dei Christi.

Ex tracta. ps.cxviij. QVamuis enim deus doceat intrinsecus, tamen fides ex auditu est. Et quomodo audient sine praedicante? Neq3 enim quia deus dat incrementum, ideo non est plantandum neq3 rigandum.

Ex libro de trinitate.xiij. ¶ Fides quam qui habent fideles vocantur, & qui non habent infideles, sicut hi qui venientem in propria dei filium non receperũt, quamuis ex auditu in nobis facta sit, non tamen ad eum sensum corporis pertinet qui appellatur auditus, quoniam non est sonus, nec ad oculos huius carnis, quoniam non est color, aut corporis

Fidere est cordis nō corporis forma, nec ad eum qui dicitur tactus, quoniam corpulentiae nihil habet, nec ad vllum omnino sensum corporis, quoniam cordis est res ista non corporis, nec foris est a nobis, sed in intimus nobis, nec eam quisquam hominum videt in alio, sed vnusquisq3

G in semetipso. Deniq3 potest & simulatione confingi & putari esse in quo non est. Suam quisq3 igitur fidem apud seipsum videt, in altero autem credit eam esse non videt. Et tanto firmius credit, quanto fructus eius magis nouit, quos operari solet fides p dilectionẽ.

Sed dico, Nunquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis
Psal.xviij. terrae verba eorum. Sed dico, Nunquid Israel non cognouit? Primus Moyses dicit, Ego ad aemu-
Deut.xxxij.

lationem vos prouocabo adducam per in omnem gentem, o per in gentem insipientem in iram vos mittam. Esaias autem audit & dicit, Inuentus sum a non quærentibus me, palam apparui his qui me nõ interrogabant. Esa. lxv.

QVo pacto ab Apostolis est prędicatio ista completa, quã do ad huc usq; sunt gentes, quod certissimum est nobis, in quibus modo cœpit, & in quibus nondum cœpit impleri? Non itaq; sic dictum est Apostolis, Eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa, & Samaria, & vsq; ad extremum terræ, tanquam ipsis soli qui bus tunc loquebatur, totum mũdum fuerint impleturi: sed sicut eis solis videtur dixisse qđ dixit, Ecce vobiscũ sum vsq; ad consummationem seculi, qđ tñ eum vniuersæ ecclesiæ promisisse, quę alijs morientibus, alijs nascentibus, hinc vsq; in seculi consummationẽ futura est, quis non intelligat? Sicut eis & illud ait, qđ ad eos omnino nõ pertinebat, & tñ sic dictũ est tanq; ad solos ẽt pertineret. Cũ videritis hæc omnia, scitote quia prope est ianuis. Ad quos. n. hoc pertinet nisi ad eos q in carne tunc erunt cum omnia implebuntur? quanto magis illud qđ ex magna parte p eos agendũ fuit, q̃uis ex posteris eorũ eadem actio seruaretur? Quod aũt dixit Apostolus, Nunquid nõ audierunt, In oẽm terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrę verba eorum, q̃uis locutus sit præteriti tẽporis verbis, tamen qđ futurum fuerat, dixit, non quod iam factum, atq; completũ, sicut & ipse propheta quo vsus est teste, non ait, in oẽm terram exiturus est, sed ex iuit, inqt, sonus eorum, quod vtiq; nondum erat factum. Quale est & illud, Foderunt manus meas & pedes meos, qđ tam longe factum postea nouimus. Sed ne istas propheticas tantũ locutiones, non & apostolicas fuisse credamus, nonne idem Apostolus ait, Quæ est ecclesia dei viui, columna & firmamentũ veritatis? Sine dubio magnũ est pietatis sacramentũ qđ manifestatũ est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, prędicatũ est in gentibus, creditũ est in mũdo, assumptus est in gloria. Nempe manifestũ est hoc qđ in extremo posuit, & nunc nondum esse cõpletũ, quanto magis tunc qñ ista dicebat? Ecclesia quippe tunc assumetur in gloria qñ dicetur, Venite benedicti patris mei percipite regnũ, & tñ tanq; factũ fuisset est dictũ quod certo sciebatur futurũ. Multo minus mirandũ est q ẽt verbis præsentis tẽporis vsus est in eo qđ illũ idẽtidem dixisse manifestauit, Propter spem q̃ reposita est in vobis, qui ante audistis in verbo veritatis euãgelii qđ aduenit in vos, sicut & in omni mundo est fructificans & crescens, q̃uis euangelium nondũ mundum tenebat vniuersum. Sed fructificare illud in vniuerso mũdo dixit & crescere, vt ita significaret quousq; fuisset fructificãdo, & crescendo venturum.

Ex epistola ad Enchi. epm.
Act. ij.
H
Matth. xxiij.
Luce. xxi.
I
Modus loquendi sacræ scripturæ p preteritũ de futuro
Ps. xxi.
I. Timo. iij.
A
Matth. xxv.

Ad Israel autem dicit, Tota die expandi manus meas ad populum nõ credẽtẽ & cõtradicẽtẽ mihi.

B

Ex tract. ps. lxxxvij.

Tota die qualiter accipitur qđ dicitur Tota die expandi manus meas.

Si in eo quod ait, extendi manus meas crucis patibulũ intellexerimus, quomodo intellecturi sumus tota die? Nunquid tota die pependit in ligno, cum & nox ad totum diem pertineat? Si autem hoc loco voluit diem intelligi, qui præter noctem dies appellari solet, etiam talis diei quando crucifixus est iam pars prima, & non parua transierat. Si autem diem pro tempore positum velimus accipere, maxime quia hoc nomẽ genere fœminino posuit, quod in latino eloquio nõ nisi tẽpus significare solet, arctius quæstio colligabitur. Quomodo enim toto tempore, si nec saltem vno toto die manus extendit in cruce? Porro si totum pro parte accipiendum esse dicamus, quia isto genere locutionis vti etiam sancta scriptura consueuit, non mihi occurrit exemplum totum pro parte etiam tunc posse accipi, quando ipsum verbum additur & dicitur totum. Nam & in eo quod dixit dominus in euangelio, Sic & erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus, ideo totum pro parte nõ insolenter accipitur, quia non ait, totis tribus diebus, & totis tribus noctibus. Vnus quippe medius fuit totus dies. Duorum autẽ partes primi vltima, vltimi prima. Si autem non crucem suam in hac prophetia psalmi significauit his verbis, sed orationes quas cum ex forma serui fudisse deo patri euangelio teste didicimus, vbi eum & longe ante passionem, & sub die passionis, & ipsa cruce orasse meminimus, nusquam eum hoc tota die fecisse legimus. Proinde conuenienter per extentas manus toto die continuationem bonorum operum intelligere possumus, a quorum nunquam intentione cessauit. Nam sicut hic ait, Tota die expandi manus meas ad te, quia omnia opera sua non nisi ad voluntatem referat patris, sæpissime contestans ideo se venisse vt voluntatem patris impleret, ita quia eadem opera etiam infidelis populus vidit, alius propheta dicit, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.

Totũ p parte.

Matth. xij.

C

Manus extẽdere tota die qđ significat.

Esaie. lxv.

CAPVT. XI.

DIGO ergo, Nunquid repulit deus populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Beniamin. Non repulit dominus plebẽ suam quã præsciuit.

Ex illo enim populo Israel quicũq; in Christo crediderũt, qbus facta est Christi pñtatio, & quodãmodo promissi

redditio salubris atq; fructuosa, de quibus & ipse dominus dicit, Non sum missus nisi ad oues quę perierant domus Israel, ipsi ex illis sunt filij promissionis. ipsi deputantur in semine & ipsi pertinent ad hæreditatem dei. Hinc sunt Ioseph homo iustus, & virgo Maria quæ peperit Christum. Hinc Ioannes Baptista amicus sponsi, & parentes eius Zacharias & Elizabet, Hinc Symeon senex, & Anna vidua, qui Christum non loquentem sensu corporis audierunt, sed non loquentem adhuc infantem spiritu cognouerunt. Hinc beati apostoli, hinc Nathanael in quo dolus nõ erat, hinc alius Ioseph qui & expectabat etiam ipse regnum dei, hinc tanta illa multitudo quę præcedebat & sequebatur iumentũ eius dicens, Benedictus qui venit in nomine domini. In qua erat congregatio puerorum, in quibus dicit impletum. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Hinc etiam illi post eius resurrectionem, quorum die vno tria, & alio quinq; millia baptizati sunt in animam vnam, & cor vnum charitatis igne conflati, quorum nemo dicebat alquid proprium, sed erant illis omnia communia. Hinc sancti diaconi, quorum Stephanus añ apostolos martyrio coronatus est, hinc tot ecclesiæ Iudæę quæ in Christo erant, quibus erat facie ignotus Paulus, motus autẽ sęuitia famosissima, sed notior Christi misericordissima gratia. Hinc & ipse secundum pręmissam de se prophetiam, Lupus rapax, mane rapiens, & ad vesperum diuidens escas, id est prius rapiens persequor ad mortem, postea pascens prædicator ad vitam. Ibi erant ex illo populo hæreditas dei, vnde ait, & ipse minimus Apostolorum doctor gentium. Dico ergo, nunquid deus repulit plebem suam? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Israel de tribu Beniamin. Nõ repulit deus plebẽ suã quẽ pſciuit.

Ex Israel filij promissionis.

D

Ioan. I.

Lucæ. xxiij.

Matth. xxi.

Psal. viij.

Actu. iiij.

B

¶ Hæc plebs quæ ex illa gente Christi corpori accessit, hæreditas dei. Nam quod ait Apostolus, Non repulit deus plebem suam quam præsciuit, illi psalmo vtiq; respondet vbi scriptum est, Quoniam non repellet dominus plebem suam. Ibi autem sequitur, Et hæreditatem suam derelinquet. Vbi euidenter appareret talem plebem esse hęreditatem dei. Vt enim hoc diceret apostolus, supra commemorauerat propheticum testimoniũ de pnunciata futura incredulitate populi Israel. Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem. Hic ergo ne quisquam male intelligens vniuersum illum populum crimine incredulitatis, & contradictionis arbitraretur esse damnatum, continuo subiecit: Dico ergo, Nunquid repulit deus plebem suam? Absit. Nam & ego Israelita sum ex genere Israel de tribu Beniamin. Hic ostendit quod plebem dixerit vtiq; populi prioris: quam si totaz deus reprobasset atq; damnasset, non vtiq; esset ipse Christi apostolus Israelita ex semine Abrahaz de tribu Beniamin. Adhibet autẽ valde necessarium testimonium.

Plebs dei q sit.

ps. cliij.

An nescitis in Helia qd dicit scriptura? quemadmodum interpellat deus aduersus Israel? Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt. & ego derelictus sum solus, & quęrunt animam meam. Sed quid dicit illi diuinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum qui non curuauerunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ per electionem gratię saluæ factæ sunt. Istæ reliquiæ sunt ex illa gēte hæreditas dei, non illi de quibus paulo post dicit, Cæteri ex cæcati sunt. Sic enim ait, Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus? electio autem consecuta est, cæteri vero excęcati sunt. Non repulit deus plebem suam quam præsciuit.

iij. Regū. xix.

¶ Aliquando prædestinatio significatur etiam nomine pręscientiæ, sicut ait apostolus, Non repulit deus plebem suam quam præsciuit. Hic quod ait præsciuit, non recte intelligitur nisi prędestinauit. Quod circunstantia ipsius lectionis ostendit. Loquebatur enim de reliquis Iudæorum quę saluæ factę sunt pręeuntibus cęteris. Nam superius dixerat ad Israel dixisse prophetam. Tota die expandi manus meas ad populum nō credentes & cōtradicentem. Et tanquam responderunt, vbi sunt ergo factę promissiones dei ad Israel? cōtinuo subiunxit. Dico ergo. Nūquid repulit deus plebē suam? Absit. Na3 & ego Israelita sum ex semine Abraham de tribu Beniamin. Tanquā diceret, Nā & ego ex ipsa plebe sum. Deinde addidit. vnde nunc agimus. Non repulit deus plebem suam quam pręsciuit. Atq3 vt ostenderet dei gratia fuisse relictas reliquias non meritis operu3 eoru3, secutus adiunxit,

Ex lib. de bono perseuerantiæ. Præsciuit quādoq3 pro prædestinauit accipitur.

G

An nescis in Helia quid dicit scriptura; quēadmodum interpellat deus aduersus Israel: Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & q̄runt animā meam. Sed quid dicit illi responsum diuinū? Reliq mihi septem milia virorum, q non curuauerunt genua ante Baal.

iij. Regū. xix.

Non enim ait, relicta sunt mihi, sed reliqui mihi: aut reliquerunt se mihi, sed reliqui mihi. Sic ergo (inqt) & in hoc tempore reliquiæ per electionē gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioqui gratia, iam non est gratia. Et connectens quæ iam supra interposuit, ait, Quid ergo? Et huic interrogationi respondens. Quod quęrebat (inquid) Israel hoc non est consecutus, electio autem consecuta est, cæteri vero excæcati sunt. In hac ergo electione, & in his reliquijs quæ per electionem gratiæ salue factæ sunt, voluit intelligi plebem, quam propterea deus non repulit quia pręsciuit. Hęc est illa electio qua eos voluit eligi in Christo ante constitutionem mundi vt essent sancti & immaculati in conspectu eius in cha-

H

Ex eodē libro.

Eph. j.

vitate, prædestinans eos in adoptionem filiorum. Nullus ergo qui hęc intelligit, negare, vel dubitare permittitur, vbi ait Apostolus, Non repulit deus plebem suam quam præsciuit, prædestinationem significare voluisse. Præsciuit enim eorum reliquias, quas secundum electionem gratiæ fuerat ipse factu-tus. Hoc est ergo prædestinauit. Sine dubio em̃ p̃sciuit si p̃destinauit. Sed prædestinasse est ⁊ hoc præsciisse q̃d fuerat ipse facturus.

¶ Quia non repellet dominus plebem suam. Laus illi, iubilatio illi. Quam plebem non repellet? Hic nobis interpretari aliquid non licet, Præscriptum habemus ab apostolo, exposuit hoc Apostolus. vnde sit dictum. Erat enim plebs Judæę, plebs vbi fuerunt prophetæ, plebs vbi fuerunt patriarchæ, plebs etiam secundum carnem propagata de semine Abrahæ, plebs in qua præcesserunt omnia sacramenta Saluatorem nostrum promittentia, plebs vbi institutum est templum, vnctio sacerdos ad figuram, vt cum omnes ipsæ vmbræ præterirent ipsa lux adueniret. Erat ergo ista plebs dei, ad eam prophetæ missi, in illa nati qui missi, ei tradita ⁊ credita eloquia dei. Quid ergo? Totum illud damnatum est? Absit. Arbor oliuæ ipsa dicta est ab Apostolo, Cœpit enim ista arbor a patriarchis. Sed fuerunt ibi rami aridi, quia nimis alti per superbiam. Præcisa ergo illa propter sterilitatem, insertus est oleaster propter humilitatem. Veruntamen charissimi ne superbiret oleaster insertus, quid ait Apostolus? Si tu ex naturali incisus oleastro ⁊ contra naturã insertus es in bonam oliuam, quanto magis qui secundum naturam sunt inserentur suæ oliuę? Vt quomodo tu non permanens in infidelitate, meruisti inseri in oliuam cum esses oleaster, sic isti correcti facilius suæ oliuę naturaliter inserantur. Hoc de illis Apostolus, Ergo ipsa est arbor. Et si aliqui ex ramis fracti sunt, non omnes. Nam si omnes rami frangerentur, vnde Petrus, vnde Ioannes, vnde illi omnes apostoli? vnde ipse Paulus apostolus loquebatur, ⁊ suo fructu oliuam testabatur? nonne isti omnes inde? Vnde etiam quingenti illi fratres quibus dominus post resurrectionem apparuit? Vnde tot millia ad vocem Petri, quando spiritu sancto repleti apostoli omnium gentium linguis locuti sunt, tanta auditate dei laudis ⁊ sue accusationis cõuersa sunt, vt qui primo sanguinem domini fuderunt, sæuientes, bibere discerent iã credentes? Sic aũt omnia illa cõuersa sunt milia hominum, vt res suas vẽderent, ⁊ p̃tia rerũ suarum ante pedes apostolorum ponerẽt. Q̃d diues vnus nõ fecit quãdo hoc ore domini audiuit, ⁊ a domino tristis recessit hoc fecerunt subito tot milia eorum hominum in quorum manibus Christus fuerat crucifixus. Quanto maius vulnus erat in corde ipsorum, tãto auidius medicum quæsierunt. Cum ergo inde illi omnes fuerint, de ipsis modo psalmus, Quoniam non repellet

Ex tract. ps. xciiij.

Iudæi cõuersi volẽtes, facile possunt.

A

I. Cor. xv.

Act. ij.

Act. iiij.

Matth. xix.
Mar. x.
Lucę. xviij.

ps. lxx.

dominus plebem suam. Nam hoc testimonio psalmi cum hic
Rom.xi. loqueretur, usus est Apostolus & dixit, Quid ergo dicemus fratres? Nunquid deus plebem suam repulit? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham de tribu Beniamin. Non repulit deus plebem suam quam praesciuit. Utique si repelleret dominus plebē suam, non esset unde ipse esset apostolus. Unde autem ipse, inde & alij. In his plebs domini. Non in omnibus, sed quemadmodum
C scriptum est, Reliquiae saluae erunt. Non in omnibus, sed area ventilata massa intromissa est, palea iacet. Totum quicquid vides Iudaeorum reproborum, paleam vides. Unde vides istam paleam, iam inde exijt massa, iam in horreo recondita est. Verba Apostoli. ¶ Attendite (inquit) quid dicit Helias, Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua euerterunt, & ego relictus sum solus, & quaerunt animam meam. Sed quid illi dicit responsum diuinum? Reliqui mihi septem milia virorum qui non curuauerunt genua ante Baal. Solum te putas esse seruum bene laborantem? Sunt & alij me timentes, & non pauci. Nam septem milia ibi habeo. Et adiunxit. Sic ergo & in hoc tempore. Crediderunt aliqui Iudaei. & multi fuerant reprobati, sicut & ille qui vulpium foueas gestabat in animo. Sic ergo (inquit) & in hoc tempore reliquiae per electionem gratiae saluae factae sunt, idest idem Christus est qui tunc & modo, qui & illi tunc Heliae dixit, reliqui mihi. Quid est reliqui mihi? Ego illos elegi: quia vidi mentes eorum de me praesumentes non de se, nec de Baal. non sunt mutati. Sic sunt ut a me facti sunt. Et tu
D qui loqueris nisi de me praesumeres ubi esses? Nisi gratia mea plenus esses, nonne ante Baal etiam ipse genu flecteres? Gratia autem mea plenus es, quia nihil de tua virtute, sed totum de mea gratia praesumpsisti. Noli ergo in hoc gloriari ut putes te in seruitio tuo non habere conseruos. Sunt quos elegi sicut & te, de me scilicet praesumentes, sicut ait Apostolus, Et nunc reliquiae per electionem gratiae saluae factae sunt. Caue o Christiane, caue superbiam, licet enim imitator sanctorum sis, totum semper gratiae reputa, quia ut esset aliquid reliquum, gratia in te dei, non tuum meritum fecit. De ipsis denique reliquijs dixerat propheta Esaias commemorans, Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissemus. Sic ergo (inquit) in hoc tempore reliquiae per electionem gratiae saluae factae sunt. Si autem gratia (inquit) iam non ex operibus, idest iam non de tuo merito extollaris. Alioquin gratia iam non est gratia. Si enim in tua opera praesumis, ergo merces tibi redditur non gratia condonatur. Si autem gratia est, gratis datur.

Ex sermone de verbis euangelij.x.

Contra superbiam vel praesumptionem meritorum.

Esaie.i.

Sic ergo & in hoc tempore reliquiae secundum electionem gratiae saluae factae sunt.

Non vos me elegistis, inquit, sed ego elegi vos. Hęc est illa ineffabilis gratia. Quid enim eramus quando Christum nondum elegeramus, & ideo non diligebamus? Nam q non eum elegit, quomodo diligit? Nunquid iam in nobis erat qd in psalmo canitur, Elegi abiectus esse in domo dei magis, q̃ habitare in tabernaculis peccatorum? Nõ vtiq̃. Quid ergo eramus nisi iniqui & perditi? Neq̃ enim iam credideramus in eum vt eligeret nos. Nam si iam credentes elegit, electus elegit. Cur ergo diceret, Non vos me elegistis, nisi quia misericordia eius prævenit nos? Hic certe vacat vana illorum ratiocinatio, qui pręscientiam dei defendunt contra gratiam dei. Ideo nos dicunt electos ante mundi constitutionem, quia pręsciuit nos deus futuros bonos, nõ seipsum nos facturum bonos. Non hoc dicit qui dicit, Non vos me elegistis, quoniam si propterea nos elegisset, quia bonos futuros esse præscierat, simul etiam præsciuisset q eum nos fuissemus prius electuri. Non enim aliter esse possemus boni. nisi forte dicendus est bonus qui non elegit bonum. Quid ergo elegit in non bonis? Non enim electi sunt quia boni fuerunt, qui boni nõ essent nisi electi essent. Alioquin gratia iam nõ est gratia, si pręcessisse cõtendimus merita. Hęc quippe electio gratia est, de qua dicit Apostolus, Sic ergo & in hoc tempore reliquię per electionem gratiæ saluę factę sunt. Vnde subiunxit, Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioquin gratia iam non est gratia. Audi ingrate. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Non est vt dicas, ideo electus sum, quia iam credebam. Si enim credebas in eum, iam elegeras eum. Sed audi, Non vos me elegistis. Non est vt dicas: antequam crederem iam bona operabar, ideo electus sum. Quid enim boni operis ante fidem? cum dicat apostolus, Omne quod non est ex fide, peccatum est. Quid ergo dicturi sumus audiendo, Non vos me elegistis, nisi quia mali eramus & electi sumus, vt boni per gratiam nos eligentis essemus? Non est enim gratia si pręcesserunt merita. Est autem gratia. Hęc igitur non inuenit, sed effecit merita.

Ioan. xv. Ex tract. eulgę secundum Ioan. lxxxiij. E Ps. lxxviij. Ioan. xv. Electi nõ boni sunt boni effecti. Rom. xiiij.

¶ Reliquię per electionem gratię saluę factę sunt, quia propheta prędixerat, Et si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris reliquię saluę fient. Ad hoc enim occisus est Christus a Iudęis, & traditus gentibus tanq̃ Ioseph Aegyptijs a fratribus, vt & reliqę Israel saluę fierent. Vnde dicit apostolus, Nam & ego Israelita sum. Et vt plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. idest ex reliquijs Israel secundum carnem, & plenitudine gentium quę in fide Christi secundum spiritum sunt Israel. Aut si & genti illi Israeliticę restat fidei plenitudo ex qua erant reliquię, in quibus reliquijs tũc & apostoli salui facti sunt, hoc significatur ex plenitudine liberationis Israel q̃ p Moysen ex Aegypto liberati sunt.

Ex lib. qõnum Genesis titulo. xlvij. Ioseph Christũ designauit. C Exo. xiij.

Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioquin

gratia, iam non est gratia/sin ex operibus iam non est gratia, quandoquidem opus iam non est opus/

Ex lib. qstionũ Exo. titu. xlvij.

ADuersus illos qui in operibus legis gloriabantur apostolus loquitur, & multum agit, qui fidem operibus sic vult anteponi, vt ex illa pendeant opera bona, atq; ab ea pueniantur, non vt ipsa velut meritis bonorum operum tribui videatur. Illa enim ad gratiam pertinet. Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioquin iam gratia non est gratia.

Ex tract. ps. xlix.

¶ Iudęos de opere suo gloriantes sic arguit quidem Apostolus, vt eos diceret ad gratiam non pertinere, qui meritis, & operibus suis, mercedem deberi arbitrabantur. Qui ergo ad gratiam se sciunt pertinere quod est Christus, & quod est Christi, norunt quia indigent gratia. Si gratia vocatur, gratis datur. Si gratis datur, nulla merita tua pręcesserunt. Si pręcesserunt merita tua, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Si ergo dicis precessisse merita tua, te vis laudare non deum. Ideo non agnoscis Christum, quia venit cum gratia dei. Conuerte ergo te ad merita tua. Vide illa mala fuisse vt non tibi deberetur nisi supplicium. Et cum videris quod tibi per meritum debeatur, agnoscis quid per gratiam donetur, & sacrificio laudis glorificas deum. Ibi enim est via in qua noueris Christum salutare dei.

Gratia gratis data.

Merita pcessisse gratiam dicens se nõ deum laudat.

H

Ex tract. ps. lxvij.

¶ Gratia pluuia voluntaria, quia nullis pręcedentibus operis meritis gratis datur. Si enim gratia, iam non ex operibus. Alioquin gratia iam non est gratia, Non enim dignus sum vocari (inquit) Apostolus, quia persecutus sum ecclesiam dei. Gratia autem dei sum id quod sum. Hæc est pluuia voluntaria. Volũtarie qppe genuit nos verbo veritatis, hęc est pluuia voluntaria. Inde alibi dicitur. Scuto bonę volũtatis tuę coronasti nos.

Gratia pluuia voluntaria.

I. Cor. xv.

I. Pet. ij.

ps. viij.

ps. lxviij. Esa. vi. Matt. xiij. Mar. iiij. Luc. viii. Ioan. xij. Actu. xxviij. ps. lxviij.

Quid ergo? Quod quærebat Israel hoc non est consecutus: electio autem consecuta est, cæteri vero excæcati sunt, sicut scriptum est, Dedit illis deus spiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant, vsq; in hodiernum diem. Et Dauid dicit, Fiat mensa eorum in laqueum, & in captionem retributionem & in scandalum illis/& in retaliationem/ Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua.

A

Ex lib de pdestinatione sanctorum.

ECce misericordia & iudicium. Misericordia in electionẽ, quæ consecuta est in iustitia dei: iudicium vero in cęteris qui excęcati sunt. Et tamẽ illi quia voluerunt crediderunt.

illi quia noluerunt non crediderunt. Misericordiam igitur & iudicium in ipsis voluntatibus facta sunt. Electio quippe ista gratiæ est, non vtiq3 meritorum. Superius enim dixerat, Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ per electionem gratię saluæ factę sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioquin gratia iam nõ est gratia. Gratis ergo consecuta est quod consecuta est electio. Non precessit eorum aliquid quod priores darent, & retribueretur illis: pro nihilo saluos fecit illos. Cęteris autem qui excæcati sunt, sicut ibi non tacitum est, in retributionem factum est. Vniuersæ vię domini misericordia & veritas. Inuestigabiles igitur sunt & misericordia qua gratis liberat, & veritas qua iuste iudicat. ¶ Ad lucem domini vocat vos propheta cum dicit, Et nunc tu domus Iacob venite ambulemus in lumine domini. Tu domus Iacob quam vocauit & elegit, non tu quam dimisit. Dimisit enim plebem suam domum Israel. Quicunq3 inde venire vultis, ad hanc pertinebitis quam vocauit, illa carebitis quam dimisit. Lux quippe domini, in qua ambulant gentes, illa est de qua idem propheta dicit. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsq3 in fines terrę. Cui dictum est nisi Christo? De quo impletum est nisi de Christo? Non est ita lux in vobis, de quibus identidem dictum est, Dedit illis dominus spiritum compũctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant vsq3 in hodiernum diem. Non est inquam in vobis hęc lux, ideo nimia cæcitate lapidem reprobatis qui factus est in caput anguli. Ergo accedite ad eum, & illuminamini. Quid est accedite nisi credite? ¶ Sitiebam & acetum accepi. idest fidem illorum desideraui, & vetustatem inueni. Fiat mensa eorum coram ipsis in muscipulam. Qualem muscipulam mihi exhibuerunt dando mihi tale3 potum, talis muscipula illis fit. Quare ergo coram ipsis? Sufficeret, fiat mensa eorum in muscipulam. Sunt tales qui iniquitatem suam nouerunt, & in ea pertinacissime perseuerant. Coram ipsis fit muscipula eorum, sed tantum valet animi præsumptio, vt coram ipsis muscipula fit, & incidant in eam. Obscurentur oculi eorum ne videant. Sequitur hoc, vt quoniam sine causa viderunt, fiat illis & non videre. Fiat ergo mensa eorum corã ipsis in muscipulam. Coram ipsis fiat in muscipulam, non optantis est, sed prophetantis, non vt fiat, sed quia fiet. Fiat ergo. Nec potest aliter nisi vt talibus ista eueniant. Et quoniam videmus per spiritum dei dici talia euentura malis, ad hoc in illis intelligamus hæc vt talia deuitemus. Hoc enim nobis prodest intelligere, & ex inimicis proficere. Fiat illis & in retributionem & in scandalum. Sed nunquid iniustum est hoc? Iustu3 est. Quare? Qm̃ in retributione3. Nõ em̃ aliquid illis accidit, qđ nõ habeatur in retributione3. Fit & in scandalu3, quia ipsi sibi sunt scandalu3. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum illorum sem-

Ps. lv.
Ps. xxiiij.
Ex libro aduersum Iudæos.
B
Esaię. xlij.
Ps. lxviij.
Ex tract. ps. lxviij.
Per acetum Christo datu3 qđ significatur
Fiat & cæteris q bus malu3 imprecari videtur, nõ optantis sed prophetantis sunt verba.
C

per incurua. Hoc consequens est. Nam quorum fuerint oculi ob-
Superna cógno scurati ne videant, sequitur vt & dorsum illorum incuruetur. Vn-
scere cessantes de hoc? Quia cessauerunt superna cognoscere, necesse est de infe-
de inferioribus, rioribus cogitent. Qui bene audiunt sursum cor, curuum dorsum
cogitant. Dorsum
curuũ qđ hére non habent. Erecta quoq; statua est, qui expectat spem repromis-
est. sam sibi in coelo, maxime si premittat thesaurum suum quẽ se-
Lucæ.xiij. quatur cor eius. At vero qui futurę vitę spem non intelligunt, ia3
D excęcati de inferioribus cogitant. Et hoc est habere dorsum cur-
uum. A quo morbo dominus mulierem illam liberauit. Alliga-
uit eam satanas annis decem & octo, & eam curuatam erexit.

Dico ergo. Nunquid sic offenderunt vt caderent? Absit. Sed istorum delicto, salus gentibus, vt illos æmulentur. Quod si delictum eorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentium, quanto magis plenitudo eorum? Vobis enim dico gentibus. Quandiu quidem ego sum gentium apostolus, ministerium meum honorificabo.

Ex lib. de ciuitate. xviij. Punitio Iudæorum.

IVdęi qui eum occiderunt, & in eum credere noluerunt, quia oportebat eum mori & resurgere, vastati infœlicius a Romanis, funditusq; a suo regno vbi iam eis alienigenę dominabantur, eradicati dispersiq; per terras, quandoquidem vbiq; non desunt, per scripturas suas testimonio nobis sunt prophetias non nos finxisse de Christo. Quas plurimi eoru3 considerantes, & ante passionem, & maxime post eius resurrectionem, crediderunt in eum. De quibus prędictum est, Si fuerit numerus filiorum Israel
ps.lxviij. sicut arena maris, reliquię saluę fient. Cęteri vero excęcati sunt de quibus prędictum est, Fiat mensa eorum in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videat,
E & dorsum illorum semper incurua. Proinde cum scripturis no-
Iudæorũ tribulatio & dispersio nobis prodest. stris non credunt, complentur in eis suę quas cęci legunt. Quos agnoscimus propter hoc testimonium quod nobis inuiti perhibent eosdem codices habendo, atq3 seruando per omnes gentes etiam ipsos esse dispersos, quaquauersum Christi ecclesia dilatatur. Nam prophetia in psalmis quos legunt etiam de hac repromissa est vbi scriptum est, Deus meus misericordia eius pręueniet
ps.lviij. me. Deus meus demonstrauit mihi inimicis meis, ne occideris eos nequando obliuiscantur legem tuam. Disperges illos in virtute tua. Demonstrauit ergo deus ecclesię in eius inimicis Iudęis gratiam misericordię suę, quoniam sicut dicit apostolus, Delictũ illorum salus gentibus. Et ideo non eos occidit, idest non in eis perdidit quod sunt Iudęi, quamuis a Romanis fuerint deuicti & oppressi, ne obliti legem dei ad hoc de quo agimus testimonium nil valerent. Ideo parum fuit vt diceret, Ne occideris eos nequan-

do obliuiscantur legem tuam, nisi adderet etiam, Disperge illos. Quoniam si cum isto testimonio scripturarum in sua tantum modo terra non vbiq; essent, profecto ecclesia quę vbiq; est, eos prophetiarum quę de Christo pręmissę sunt testes, in omnibus gentibus habere non posset.

Siquo modo ad æmulandum prouocem carnē meam, & saluos faciam aliquos ex illis. Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quæ assumptio nisi vita ex mortuis? quod si delibatio sancta est, & massa.

Dicit Apostolus, Siquo modo ęmulari potero carnem meam, & saluos faciam aliquos ex illis. Sed etiam tales medici quamuis non de suo curent, quia nec medici corporis curant de suo, tamen quantumlibet per fidele ministerium opitulentur saluti, viuentes curare possunt non mortuos suscitare. de quibus dictum est, Nunquid in mortuis facies mirabilia? Nimis enim occulta est dei gratia qua hominum mentes quodam modo reuiuiscunt, vt possint a quibuslibet eius ministris pręcepta sanitatis audire, Quam gratiam commendat in euangelio dicēs, Nemo potest venire ad me nisi pater qui misit me, traxerit eum. Quantumlibet ergo excellentes verbi pręedicatores, & veritatis & per miracula suasores, tanquam magni medici, agant cum hominibus, si mortui sunt, & tua gratia nō reuixerit, nūquid in mortuis facies mirabilia? Aut medici resuscitabunt, & hi quos exuscitabunt confitebuntur tibi? Hęc enim confessio iudicat viuos. Nam sicut alibi scriptum est, a mortuo velut qui non sit perit confessio.

F Ex tracta. ps. lxxxvij. Medici viuos curant, non mortuos.

Ioan. vi.

A

G Eccle. xvij.

Et si radix sancta, & rami.

Frangantur superbi rami, humilis inseratur oleaster, maneat tamen radix illis pręcisis, istis receptis. Vbi manet radix? in patriarchis. Etenim patria Christi populus Israel, qa ex eis venit secundum carnem. Sed huius arboris radix, Abrahā, Isaac, & Iacob, patriarchę sancti. Et vbi isti? In requiē apud deum, in honore magno, vt in Abrahę sinum iustus ille pauper post corporis exitum leuaretur, & in Abrahę sinu de longinquo a superbo diuite videretur. Ergo radix manet, radix laudatur, sed rami superbi & pręcidi, & arescere meruerunt, oleaster autem humilis illorum pręcisione inuenit locum. Audi ergo quemadmodum pręcidantur rami naturales, quemadmodum inseratur oleaster, ex ipso Centurione quem commemorandum putaui. Amen (inquit) dico vobis, non inueni tantam fidem in Israel. Propterea dico vobis, quia multi ab oriente & occidente. Quam late ter-

Ex tracta. euange. secūdū Ioan. xvi. Patria Christi pp̄ls Israel. Lucę. xvi.

Matt. viij.

rami occupauerat oleaster. Amara sylua hic mundus fuit. Sed
H propter humilitatem, Non sum dignus vt sub tectum meum intres, multi ab oriente & occidente venient. Et puta quia venient, quid de illis fiet? Si enim venient, iam præcisi sunt de sylua: vbi inserendi sunt ne arescant? Et recumbent (inquit) cum Abraham, Isaac, & iacob. In quo conuiuio? ne forte non inuites ad semper viuendum, sed ad multum bibendum. Recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob. Vbi? In regno (inquit) cœlorum. Et quid erit de illis qui venerunt de stirpe Abrahæ? Quid fit de ramis quibus arbor plena erat? Quid nisi quia præciduntur vt isti inserantur? Doce quia præciduntur. Filij autem regni ibunt in tenebras exteriores.

Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis, & pinguedinis oleæ factus es, noli gloriari aduersus ramos: quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te.

Ex tract. a. ps. cxxxiij. Gala. iij.

Apostolus enim gentibus loquebatur, quibus dicebat, Si ergo vos Christi, ergo Abrahæ semen estis secundum promissionem hæredes. Benedicemur ergo omnes in deo Abraham, Isaac, & Iacob. Arborem quidem benedixit quandam, eamque oliuam creauit sicut dixit Apostolus, ipsos patriarchas sanctos vnde effloruit populus dei. Sed hęc arbor oliuę putata est non amputata, & inde superbi rami fracti sunt. Ipse est blasphemus & impius populus Iudęorum. Manserunt tamen rami boni & vtiles. Nam inde apostoli, Et cum ibi rami vtiles relicti essent, per dei misericordiam insertus est & oleaster gentium, cui dicit apostolus. Tu autem cum esses oleaster insertus es in illis, & particeps pinguedinis oleę factus es. Noli gloriari aduersus ramos: quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Hęc vna arbor est pertinens ad Abraham, Isaac, & Iacob. Et quod plus est magis ad Abraham & Isaac & Iacob oleaster insertus pertinet, quam rami confracti. Illi enim per fragmentum iam non ibi sunt. Oleaster non ibi erat, & ibi est. Illi per superbiam frangi meruerunt, iste per humilitatem inseri meruit: illi amiserunt radicem, iste tenuit eam.

A — Rami boni su permanentes.

Ex tracta, ps. lxxij.

¶ Gentes iam credentes in Christum & quasi superbire cupientes contra Iudęos qui crucifixerunt Christum, cum & de ipsis veniret alius paries occurrens in angulo, id est in ipso Christo, de diuerso venienti parieti prępuții, id est gentium: cum ergo erigerent se gentes sic illas reprimit. Si enim tu (inquit) ex naturali incisus oleastro insertus es in illis, noli gloriari aduersus ramos. Nam si gloriaris non tu radicem portas sed radix te. Ergo de radice patriarcharum dicit fractos quosdam ramos propter infidelitatem,

B — Radix oleastri inserti sunt patriarchæ,

& insertum ibi oleastrum vt esset particeps pinguedinis oliuæ id est ecclesiam de gentibus venientem. Et quis inserit oleastrum in oliua? Oliua solet in oleastro, oleastrum in oliua nunquam vidimus. Nam quisquis fecerit non inueniet baccas nisi oleastri. Quod enim inseritur, hoc crescit, & eius rei fructus inuenitur. Inuenitur non radicis fructus sed surculi. Hoc ostendens Apostolus omnipotentia sua deum fecisse vt oleaster in radice oliuæ insereretur, & non baccas syluestres sed oliuam daret, ad omnipotentiam dei reuocans ait, Si tu ex naturali incisus es oleastro, & contra naturam insertus es in oliuam, noli gloriari (inquit) aduersus ramos.

Olea in oleastrum inseri solet nó eeuerso

Sed dicis. Fracti sunt rami: vt ego inserar. Bene. Propter incredulitatem fracti sunt: tu autē fide stas. Noli altum sapere, sed time.

QVid est enim, noli altum sapere? Noli superbire quia insertus, sed time ne frangaris per infidelitatem, sicut illi fracti sunt.

¶ Fractos ramos dicit qui ex ipso populo in Christo credere noluerunt, & in ipsa oleæ radice, id est origine sanctorum Hebræorum tanquam oleastrum gentes, insertas vt fierent participes pinguedinis oleæ. quo se redditum gaudet Apostolus, qui inter fractos ramos per incredulitatem fuit. Inde se quippe liberatum dicit cum se a Iudaismo ad Christum transisse lætatur, quia Christus semper in illa radice atq; in illa arbore prædicatus est: in quem venientem qui non crediderunt, fracti sunt inde, & qui crediderunt inserti sunt ibi. Quibus ne superbiant dicitur, Noli altum sapere, sed time. Nam si deus naturalibus ramis non pepercit, neque tibi parcet. Sed ne de ipsis fractis ramis desperetur, paulo post dicit, Et ipsi si non permanserint in infidelitate, inserentur. Potens est enim deus inserere illos. Nam si tu ex naturali oleastro incisus, & contra naturam insertus es in bonam oliuam: quanto magis illi qui secundum natūram sunt inserentur suæ oliuæ. Ecce vnde etiam ipse gloriatur a fractura liberatus, & radici pinguedinis redditus.

Ex li[b]ro contra Faustum. Rami fracti q sunt.

C

D

¶ Iudæi olim vocati ex Aegypto, liberati in manu potenti, per rubrum mare traiecti, per siccum euadentes, hostibus insequentibus carentes, manna pasti, de seruitute eruti, ad regnum perducti, tot beneficijs empti, in oliua erant, superbiendo fracti sunt. Oleaster contēptibilis per totum mundū erat, illo totus mundus horrebat syluestri oleastro, sed tñ per humilitatem ibi meruit inseri, vnde oliua superbiendo præcidi. Audi oliuam superbientem & frangi dignam. Nos de seruitute non sumus nati, patrem habemus Abraham. Respondetur. Si filij Abrahę essetis, facta Abrahę faceretis. Contra id quod dictum est, De seruitute non sumus nati? Si vos filius liberauerit vere liberi eritis. Liberos vos esse

Ex sermone de sacrificio vespertino.
Iudæi quibus oīa bona a deo collata sunt p superbiam fracti sunt.
Ioan. viij.
Ibidem.

iactatis? Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Quanto ergo mitius homo seruus esses hominis quam peruersæ cupiditatis? Illi tamen superbiendo humilem non receperunt, vide oleastrum dignum inseri, Centurionem illũ non de Israeliticis, sed de gentibus. Domine non sum dignus vt sub meum tectũ intres. Et dominus, Amen dico vobis, non inueni tantã fidem

Matth. viij. in Israel. In oliua non inueni quod inueni in oleastro. Ergo oliua superbiens præcidatur, oleaster humilis inseratur. Vide inserentem, vide præcidentem. Propterea dico vobis, quia multi ab oriente & occidente venient. Multus veniet oleaster inserendus in oliua. Et recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cœlorum. Audisti quemadmodum humilis inseratur oleaster: audi quemadmodum oliua superba præcidatur. Filij autem re-

E gni ibunt in tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium.

Matth. viij. ¶ Hæc siue gratanter siue indignanter audiant Iudæi, nos tamẽ vbi possumus cum eorum dilectione prædicemus, nec superbe gloriemur aduersus ramos fractos, sed potius cogitemus cuius

Ex libro aduersum Iudæos. gratia & qua ita misericordia, & in qua radice inserti sumus, vt nõ alta sapiamus, sed humilibus consentientes, ne his cum præsumptione insultando, sed cum timore exultando dicamus, Venite ambulemus in luce domini, quoniam magnum nomen eius in gentibus. Si enim audierint & obaudierint, erunt inter eos de quibus dictum est, Accedite ad eum & illuminamini & vultus vestri non erubescent. Si autem audiunt, & non obaudiunt, vident & inuident, inter eos sunt de quibus dictum est, Peccator videbit & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet. Ego autem

Ps. xxxiij. (dicit ecclesia Christo) velut oliua fructifera in domo dei, speraui in misericordia dei in æternum & in seculũ seculi. Dicis ergo

Ps. cxi. fracti sunt rami vt ego inserar. Bene. Propter incredulitatem fra-

Ps. ij. cti sunt, tu autem fide sta. Noli altum sapere sed time.

Si enim deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat.

NOn enim accepistis (inquit apostolus) spiritum seruitutis iterum in timore. Sed idem ipse Apostolus oleastro inserto in oliuam timorem præcipit, hoc est gentibus ad-

F

Ex libro de gratia noui testamenti. ditis radici Abrahani, Isaac, & Iacob, vt & ipsæ fierent Israel, id est pertinerent ad semen Abrahæ, amputatis propter infidelitatis superbiam naturalibus ramis, qui ignorantes dei iustitiam &

Rom. viij. suam volentes constituere iustitiæ dei nõ sunt subiecti. De his quippe vna electione tumentibus dictum est, quod ibunt in tenebras exteriores. quia iactantes se de semine Abrahæ, semen Abrahæ fieri noluerunt. vt essent filij promissionis, quia fidem noui testa-

Rom. x. menti non receperunt, vbi dei iustitia dei commendantur, suam constituere volentes idest tanquã de suis meritis & operibus fidentes,

dentes. spreuerunt esse filij promissionis, hoc est filij gratiæ, filij misericordiæ, vt qui gloriantur in domino glorietur, credens in eum qui iustificat impium, hoc est qui ex impio facit pium, vt deputetur fides eius ad iustitiam, & impleatur in eo non quod postulabat eius meritum, sed quod a domino promissum est beneficium. Cum his igitur agens Apostolus qui oliuæ per gratiam inserebantur, Dicis, inquit, fracti sunt rami vt ego inserar. Bene. Propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide sta. Noli altum sapere, sed time. Dei est enim beneficium, non meritum tuum. Quod & alibi dicit, Gratia salui facti estis per fidem: & hoc non ex vobis sed dei donum est, non ex operibus ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum creati, in Christo Iesu in operibus bonis quæ præparauit deus vt in illis ambulemus. In hoc itaque intellectu gratię inest timor de quo dicitur, Noli altum sapere, sed time. Timor autem iste alius est, non est ille seruilis quē charitas foras mittit. Illo enim timetur, ne incidatur in tormentum supplicij: isto autem ne dimittatur gratia beneficij. Quapropter quamuis fidelibus ad nouum testamentum pertinentibus dicat apostolus, quod paulo ante commemoraui, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus Abba pater, idest vt fides in nobis sit, quę per dilectionem operatur, non tam timēdo pœnam quam amando iustitiam: tamen quia non fit anima iusta nisi participatione melioris qui iustificat impium, quid enī habet quod non accepit? non debet sibi tribuendo quod dei est ita gloriari quasi non acceperit. Ob hoc et dictum est, Noli altum sapere, sed time. Et timor iste præcipitur etiam his, qui ex fide viuentes hęredes sunt noui testamenti atque in libertatem vocati. Altum enim sapere dictum est superbire. Quod alio loco e contrario satis ostendit. vbi ait, Non alta sapientes sed humilibus consentientes. Ex hoc quod ait humilibus consentientes, vtique apparauit nihil aliud se dixisse alta sapientes quam superbientes. Timor ergo nō est in charitate quia perfecta charitas foras mittit timorem, sed illum seruilem, illum quo cū se quisque ab opere malo abstinet, pœna terretur, non iustitia delectatur. Hunc foras charitas mittit, quam non delectat iniquitas etiam si proponatur impunitas: non illum quo timet anima ne amittat ipsam gratiam, per quam illa factum est, vt iam non peccaret delectet, quo timet ne eam deus deserat etiam si nullis dolorum cruciatibus puniat. Hic timor castus est, non eum eijcit charitas, sed asciscit. De illo quippe scriptum est, Timor domini castus permanens, in seculum seculi. Nequaquam istum diceret permanentem, nisi sciens alium qui non permaneret. Timore itaque casto permanenti in seculum seculi non alta sapiendo, sed humilibus consentiendo, cum timore & tremore suam ipsorum

Marginalia: 1. Cor. 1. — G — Ephes. ij. — Timor gratię. — Timor seruilis — Rom. viij. — H — Roma. xij. — Timor seruilis a charitate expellitur. Timor gratiæ vel filialis cum charitate remanet. — Ps. xviij.

A salutem operentur. Deus est enim qui operatur in eis & velle & operari pro bona voluntate.

Ex sermone de timore dei. ¶Noli altum sapere, sed time. Qui enim altum sapit, & ideo non timet, vtiq3 perniciose non timet. Neq3 enim mitis & pius est qui seipsum in seipso laudat & amat, sed elatus & ferox non nouit dicere, In domino laudabitur anima mea, audiant mites & lætentur. Quid enim boni amat qui forte hoc ipsum propter hoc ipsu3 amat nihil timere? Potest enim hoc ipsum sibi persuadere non sanitate, sed infirmitate. Verbi gratia, est aliquis audacissimus latro quanto peruerse fortior, tanto periculose crudelior, qui propter ipsum amorem suum quo amat nihil timere, ingentia facinora moliatur vt quod amat exerceat, & exercendo corroboret: quanto eius fuerunt maiora commissa, tanto maior erit non timentis audacia. Non ergo hoc pro magno bono amandum est, quod & in homine pessimo inueniri potest. Quapropter timeat Christianus antequam perfecta charitas foras mittat timorem, credat & intelligat se peregrinari a deo quandiu viuit in corpore quod corrumpitur, & aggrauat animam. Tanto minor fit timor, quanto patria quo tendimus propior. Maior enim timor debet esse peregrinantium, minor propinquantium, nullus peruenientium. Sic & timor perducit ad charitatem & perfecta charitas foras mittit timorem. Timeat autem Christianus non eos qui corpus occidunt, & postea non habent quid faciant, sed eum qui habet potestatem & corpus & animam in gehennam ignis occidere. Ille timor quem foras charitas mittit, propterea pungit animam ne amittatur aliquid quod in creatura diligitur, vel ipsa salus & requies corporalis, aut aliquid tale post mortem. Propterea enim timentur & apud inferos pœnæ, & dolores ac tormenta gehennarum. Cum vero cauet anima, ne deus illam deserens deserat, timor est castus permanens in seculum seculi.

Margin: Seipsum in seipso laudans neq3 mitis, neque pius est. — Nil timere bonum non est. — B Timor quibus maior & minor esse debet. — Matth. 10. — Timor seruilis quo aia3 pu[n]gat. — Quis filialis.

Vide ergo bonitatem, & seueritatem dei. In eos quidem qui ceciderunt seueritatem, in te autem bonitatem, si permãseris in bonitate. Alioquin & tu excideris. Sed & illi si non permanserint in incredulitate, inserentur. Potens est enim deus iterum inserere illos. Nam si tu ex naturali oleastro excisus insertus es in bonam oliuam, quanto magis hi secundum naturam inserentur suæ oliuæ?

C Ex libro aduersum Iudæos. Terret & admonet apostolus. Beatus Apostolus doctor gentium in fide & veritate exhortans nos vt in eadem fide cuius idoneus minister effectus est stabiles firmiq3 maneamus, præcepto admonet, terret exemplo. Vides (inquit) bonitatem & seueritatem dei. In eos qui

illem qui ceciderunt seueritatem, in te autem bonitatē si permanseris in bonitate. Hoc dixit vtiq; de Iudæis, qui tanquã rami ex illa olea quæ est in sanctis patriarchis tanq; in radice fructifera, propter infidelitatem fracti sunt, vt gentium propter infidelitatē insereretur oleaster, & fieret particeps pinguedinis oleę, ramis naturalibus amputatis. Sed noli(inquit)gloriari aduersus ramos. Nam si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Et quoniam saluantur aliqui ex illis, continuo subiunxit. Alioquin & tu excideris, & illi si non permanserint in infidelitate inserentur. Potens est enim deus iterum inserere eos. Illi ergo qui permanent in infidelitate, ad illam sententiam domini pertinent, vbi ait, Filij autem regni ibunt in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentiū. Gentes autem permanentes in bonitate ad illud quod superius ait, Multi ab oriente & occidente venient & recumbent cum Abrahã, Isaac, & Iacob, in regno cœlorū. Itaq; illis patriarchis in radice viuētibus, & infidelis sup̃bia naturaliū ramorū iusta dei seueritate cōfringit. & fidelis humilitas oleastri gr̃a diuinæ bonitatis inserit.

D

Matth. viij.

Ibidem.

Superbia cōfringitur de radice & humilitas inseritur.

¶ Quia cuiq; culpæ qualis & quanta pœna debeatur diuini iudicij est, non humani. sicut scriptum est, O altitudo diuitiarum sapiētię & scientiæ dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius. Item quia bonitate dei donantur peccata conuersis, hoc ipsum q̃ Christus missus est satis ostendit, quia non in sua natura qua deus est, sed in nostra quã de fœmina assumpsit pro nobis mortuus est. Quam dei bonitatem circa nos & dilectionē sic prædicat Apostolus, Commendat, inquit, deus charitatem suam in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis iustificati nunc in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. Quia vero etiam cum peccatoribus pœna debita redditur, non est iniquitas apud deum, sic dicit, Quid dicemus? Nunquid iniquus est deus qui infert iram? Vno autem loco & bonitatem & seueritatem ab illo esse breuiter admonuit dicens, Vides ergo bonitatem & seueritatem dei. In eos quidē q̃ ceciderunt seueritatē, in te autē bonitatē si p̃manseris in bonitate.

Ex libro de natura boni.

Conuersis dei bonitate peccata donantur

Rom. v.

E

¶ Salubriter non solum bonitatē, verū & seueritatem de sancta scriptura cōmendat, quoniam & amatur deus vtiliter & timetur. Vnde Apostolus eodem loco vtrūq; commemorat dicens, Vides ergo bonitatem & seueritatem dei. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuã &c.

Ex libro contra inimicū legis & prophet. i.

¶ Dici autem humano more contra naturam esse qđ est contra naturę vsum mortalibus notum, nec nos negamus, sicut est quod Apostolus ait, Si tu ex naturali incisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam. Id enim contra naturam dixit, quod est contra consuetudinem naturæ quam potitia,

Ex libro cōtra Faustum.

Contra naturã dicitur qđ est contra naturæ vsum.

humana comprehendit, vt oleaster insertus in olea non oleastri baccas, sed oliuæ pinguedinem ferat. Deus autem creator & conditor omnium naturarum nihil contra naturam facit. Id enim erit cuiq; rei naturale quod ille fecerit a quo est omnis modus, numerus, ordo naturæ. Sed contra naturam non incongrue dicimus aliquid deum facere, quod facit contra id quod nouimus in natura. Hanc enim etiam appellamus cognitum nobis cursum solitumq; naturæ, contra quam deus cum aliquid facit, magnalia vel mirabilia nominantem. Contra vero illam summam naturæ legem a notitia remotam siue impiorum siue adhuc infirmiorum, tam deus nullo modo facit quam contra seipsum non facit.

Deus nihil contra naturam facit.

Contra naturã quomodo deus dicatur facere.

F

Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel.

Ex sermone de illuminatione cæci nati.

IN iudicium venit in mundum ille iudex futurus viuorum, & mortuorum. Quare venit? vt qui non vident videant, qui se non videre confitentur illuminentur, & qui vident cæci fiant, idest qui cæcitatem suam non confitentur, grauius obdurentur. Deniq; impletum est, qui vident cæci fiant, Legis defensores, legis tractatores, legis doctores, legis intellectores, auctorem legis crucifixerunt. O cæcitas, ipsa est quæ ex parte in Israel facta est vt crucifigeretur Christus, & plenitudo gentium intraret. Cæcitas ex parte Israel facta est. Quid est? Vt qui non vident videant, vt plenitudo gentium intraret. Et cęcitas ex parte Israel facta est. Totus orbis cæcus iacebat. Sed venit ille vt qui non vident videant, & qui vident cęci fiant. Ignoratus est a Iudęis, crucifixus est a Iudæis. De sanguine suo collyrium fecit cęcis. Duriores facti, cæciores facti, quia se iactabant videre lucem, crucifixerunt lucem. Quanta cæcitas. Lumen crucifixerunt, sed crucifixa lux cæcos illuminabat. Audi videntem qui cęcus erat. Ecce in quam crucem male offenderunt, qui cæcitatem suam medico confiteri noluerunt. Remanserat illis lex sine gratia. O miseri, qd fecit lex sine gratia nisi magis reos? Quare? Quia legis auditores & non factores, ac per hoc peccatores, præuaricatores.

Videntes qui & quõ cæci facti sunt.

Cæci qui & quõ videntes facti sunt.

G

Lex sine gratia

Donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. sicut scriptum est. Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietates a Iacob. Et hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorũ.

Esa. lix.

Ex tract. ps. xiij.

CONsilium inopis confudistis, quoniam dominus spes eius est. Id est, contempsistis humilem aduentum filij dei, quia in eo non vidistis pompam seculi, vt hi quos vo-

dabat in deo solo spem ponerent, non in rebus transeuntibus. Quis dabit ex Sion salutare Israel? Subauditur, nisi ipse cuius humilitatem contempsistis? Ipse enim in claritate venturus est ad iudicium viuorum & mortuorum, regnumq; iustorum, vt quoniam isto humili aduentu facta est cæcitas ex parte in Israel vt plenitudo gentium intraret, illo alio fiat quod sequitur. Et sic omnis Israel saluus fieret. Pro Iudęis enim Apostolus etiam illud Esaiæ testimonium accepit, quo dictum est, VENIet ex Sion qui auertat impietatem a Iacob. sicut hic positum est, Quis dabit ex Sion salutare Israel? Esaiæ.lix.

Ex tracta. ps.liij.

¶O stulti, increpastis, insultastis, colaphizastis, sputis illinistis, spinis coronastis, in crucem erexistis. Quem? Quis dabit ex Sion salutare Israel? Nonne ipse quem dixistis, non est deus? In auertendo dominus captiuitatem populi sui. Non enim auertet captiuitatem populi quis? nisi qui voluit inter vestras manus esse captiuus? Sed qui hoc intelligent? Exultabit Iacob & lętabitur Israel. Vere Iacob & vere Israel, minor ille cui seruiuit maior, ipse exultabit quia ipse cognouit. Iudæorum cæcitas. Ex lib. de ciuitate dei.xxviij.

¶Quod vero ait Malachias propheta, Mementote legis Moysi serui mei, quam mandaui ei in Oreb, ad omnem Israel pręcepta & iudicia oportune commemorat post declaratum futurum tam magnum inter obseruatores legis, contemptoresq; discrimen, simul etiam vt discant legem spiritaliter intelligere, & inueniant in ea Christum, per quem iudicem facienda est inter bonos & malos ipsa discretio. Non enim frustra idem dominus ait Iudęis. Si crederitis Moysi crederetis & mihi. De me.n. ille scripsit. Cū aūt admonuisset vt meminissent legis Moysi, quoniā pręuidebat eos multo adhuc tempore non eam spiritaliter sicut oportuerat accepturos, continuo subiecit. Ecce ego mittā vobis Heliā Tesbiten antequam veniat dies domini magnus & illustris, qui conuertet cor patris ad filium, & cor hominis ad proximum suum, ne forte veniens percutiam terram poenitus. Per hunc Heliā magnum mirabilemq; prophetam exposita sibi lege vltimo tēpore ante iudicium Iudęos in Christum verum, idest in Christum nostrum esse credituros celeberrimum est in sermonibus cordibusq; fidelium. Ipse quippe ante aduentum iudicis saluatoris non immerito speratur venturus, quia & iam nunc viuere non immerito creditur. Curru namq3 igneo raptus est de rebus humanis, quod euidentissime sancta scriptura testatur. Cum venerit ergo exponendo legem spiritaliter quia nunc Iudæi carnaliter sapiunt, conuertet cor patris ad filium, idest, cor patrum ad filios. Singularem quippe numerū pro numero plurali interpretes septuaginta posuerunt. Et est sensus, vt etiam filij sic intelligant legem, idest Iudęi quemadmodum eam patres intellexerunt, idest prophetæ. in quibus erat ipse Moyses. Sic enim cor Malac.iiij. A Ex eodem' ca. xxix. Malach. vbi supra. Iudæos Helias conuertet. Helias legē spiritaliter Iudęis exponet. B

patrum conuertetur ad filios, cum intelligentia patrum perducetur ei intelligentiam filiorum, & cor filiorum ad patres eorum, dum ei quod senserunt illi consentiunt & isti. Vbi septuaginta dixerunt, Et cor hominis ad proximum suum. Sunt enim valde proximi inter se patres & filij. In illo itaq; iudicio vel circa illud iudicium, has res dicimus esse venturas, Heliam Tisbiten, fidem iudæorum, Antichristum persecuturum, Christum iudicaturum, mortuorum resurrectionem, bonorum malorumq; diremptionem, mundi conflagrationem, eiusdemq; renouationem.

Ex eodem cap. xx.

Secundum euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem autem charissimi propter patres. Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio dei.

Ex lib. de prædestinatione sanctorum.

CVm dixisset, Nolo enim vos ignorare fratres sacramentum hoc vt non sitis vobis sapientes, quia cęcitas ex parte Israel facta est donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, sicut scriptum est. Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem a Iacob, & hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum, mox addidit quod diligenter intelligendum est. Secundum euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionē autem dilecti propter patres. Quid est, secundum euangelium quidem inimici propter vos, nisi quod eorum inimicitia qua occiderunt Christum, euangelio sicut videmus sine dubitatione profecit? Et hoc ostendit ex dei dispositione venisse qui bene vti nouit etiam malis, non vt eis prosint vasa irę, sed vt ipso illis bene vtente prosint vasis misericordię. Quid enim apertius dici potuit, quam id quod dictum est, Secundum euangelium quidē inimici propter vos? Est ergo in malorum potestate peccare, vt autem peccando hoc vel hoc illa malitia faciant, non est in eorum potestate, sed dei diuidentis tenebras, & ordinantis eas, vt hinc etiam quod faciunt contra voluntatem dei, non impleatur nisi voluntas dei. Legimus in actibus apostolorū quod cū dimissi a Iudęis apostoli venissent ad suos, & indicassent quanta eis sacerdotes & seniores dixerunt, leuauerunt illi vocem vnanimes omnes ad dominum & dixerunt. Domine tu es qui fecisti cœlum & terram mare & omnia quę in eis sunt, qui per os patris nostri Dauid sancti pueri dixisti, Quare fremuerunt gentes & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ & principes cōuenerunt in vnum, aduersus dominum & aduersus Christū eius. cōuenerunt enim in vnum veritatem in ciuitate ista aduersus sanctum puerū tuum Iesū quē vnxisti, Herodes & Pilatus & populus Israel, facere quantą manus tua & consilium prædestinauit fieri. Ecce quod dictum est,

C

Peccare in malorum est potestate, sed non hoc aut hoc per malitiam suam facere.

Actu. iiij.

D

Psal. ij.

Secundum euangelium quidem inimici propter vos. Tanta quippe ab inimicis Iudæis manus domini & consilium prædestinauit fieri, quanta necessaria fuerant euangelio propter vos. Sed quid est quod sequitur, Secundum electionem autem dilecti propter patres? Nunquid inimici illi qui in suis inimicitijs perierũt, & aduersantes Christo de gente ipse adhuc pereunt, ipsi sunt electi atque dilecti? Absit, Quis hoc vel stultissimus dixerit? Sed vtrunque licet inter se contrarium, idest inimici & dilecti, quamuis non in eosdem homines tamen in eandem gentẽ conuenit Iudæorum, & ad idẽ carnale semen, alijs eorum ad claudicationem, alijs ad benedictionem Israel ipsius pertinentibus. Hunc enim sensum apertius superius explicauit vbi ait. Quod q̃rebat Israel hoc non est consecutus, electio autem consecuta est cæteri vero excæcati sunt. In vtrunque tñ idem ipse Israel. Vbi ergo audimus Israel non est consecutus vel cæteri excæcati sunt, ibi intelligendi sunt inimici propter nos, Vbi vero audimus, Electio autem consecuta est, ibi dilecti intelligendi sunt propter patres, quibus patribus vtique ista promissa sunt. Abrahæ quippe dictę sunt promissiones, & semini eius. Vndę & in ista olea oleaster inseritur gentium. Iam porro electionem quam dicat, quia secundum gratiam omnes non secundum debitum, debet vtique occurrerę quoniam reliquię per electionem gratiæ, saluæ factę sunt. Hęc electio consecuta est cæteris excæcatis. Secundum hãc electionẽ, Israelitæ dilecti propter patres. Non enim vocatione illa vocati sunt de qua dictum est, Multi vocati, sed illa qua vocantur electi. Vnde & hic posteaquam dixit, Secundum electionem autem dilecti propter patres, continuo subiecit vnde agimus. Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio dei, idest sine mutatione stabiliter fixa sunt. Ad hanc vocationem qui pertinent, omnęs sunt docibiles dei, nec potest quisquam eorum dicere credidi vt sic vocaret. Præuenit eum quippe misericordia dei, quia sic est vocatus vt crederet. Omnes enim docibiles dei veniunt ad filium, quoniam audierunt & didicerunt a patre per filium, qui euidentissime ait, Omnis qui audiuit a patre meo & didicit venit ad me, Istorum autem nemo perit, quia omne quod dedit pater, non perdit ex eo quicquam. Quisquis ergo inde est, omnino nõ perit, nec erat inde qui perit, propter quod dictum est. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum. ¶ Non solum enim dixit, sine me nihil potestis facere, verumetiam dixit. Non vos me elegistis sed ego elegi vos, & posui vos vt eatis & fructum afferatis & fructus vester maneat. Quibus verbis eis non solum iustitiam, verumetiam in illam perseuerantiam se dedidisse monstraui. Christo enim sic eos ponente vt & ante fructum afferant, & fructus eorum maneat, quis audeat dicere forsitan nõ manebit? Sine pœnitentia enim

E

Dilecti & inimici qualiter secũ patiuntur.

Gala. iij.

Matth. xxij.

Ioan. vi.

Christus docibilium dei doctor est.

F

Ex lib. de correctiõe, & gratia.

Ioan. xv.

Duratio fidei vsqȝ in cōsummationē seculi per Christum impetrata.

sunt bona & vocatio dei, sed vocatio eorum qui secundum propositum vocati sunt. Pro his igitur interpellante Christo ne deficiat fides eorum, sine dubio non deficiet vsqȝ in finem, ac per hoc perseuerabit vsqȝ in finē, nec eā nisi manētē vitę huius inuenit finis.

Sicut enim aliquando & vos non credidistis deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem, ita & isti nunc non crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur.

Ex lib. de ciuitate dei. c. xxi.

NOn hoc ideo dictum est q̄ sit neminem damnaturus, sed superius apparet vnde sit dictum. Naȝ cum de Iudæis postea credituris, apostolus loqueretur ad gentes ad quas vtiqȝ iam credentes conscribebat epistolas, Sicut enim vos aliquando (inquit) non credidistis deo, nunc autem misericordiam consecuti estis illorum incredulitate, sic & hi nunc non crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur. Deinde subiecit vnde quidam sibi errando blandiuntur, atqȝ ait, Conclusit enim deus omnes in infidelitate, vt omnium misereat. Quos omnes, nisi de quibus loquebatur tanquam dicens, & vos & illos? Deus ergo & gentiles, & Iudæos quos præsciuit, & prædestinauit cōformes fieri imaginis filij sui, omnes in infidelitate conclusit, vt de amaritudine infidelitatis suæ pœnitendo confusi, & ad dulcedinem misericordiæ dei credendo conuersi, clamarent illud in psalmo, Quam magna multitudo dulcedinis tuæ domine quaȝ abscondisti timentibus te, perfecisti autem sperantibus non in se sed in te. Omnium itaqȝ miseretur vasorum misericordię. Quid est omnium? Et eorum scilicet quos ex gentibus, & eorum quos ex Iudæis prædestinauit, vocauit, iustificauit, glorificauit, non omnium hominum, sed istorum omnium neminem dānaturus.

Quos oēs deus in incredulitate conclusit & quare.

Psal. xxx.

Sapi. xvij.
Ibidem. ix.
Esa. xl.
ij. Cor. ij.
Rom. xv.

O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, q̄ incomprehensibilia sunt iudicia eius: & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini? aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniā ex ipso, & per ipsum, & in ipso, sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum Amen.

Ex epistola ad Sixtū p̄sbyterū.

NOlunt vt sit ipsi gloria in iustificādis impijs gratuita gratia, qui eius ignorantes iustitiam suam volūt constituere, vt sui præcedat aliquid meriti, quasi priores volētes dare,

vt retribuatur eis ab illo de quo dictum est, Quis prior dedit illi & retribuetur? & sua putantes præire merita ad illum de quo audiunt, aut potius audire nolunt, quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Quarum autem diuitiarum est altitudo sapientiæ & scientiæ eius? Ex his sunt diuitiæ gloriæ eius in vasa misericordiæ quæ vocat in adoptionem, quas diuitias notas vult facere per vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem. Et quę sunt viæ inuestigabiles, nisi de quibus in psalmo canitur, Vniuersæ vię domini misericordia & veritas? Misericordia igitur & veritas eius inuestigabiles sunt, quoniam cuius vult miseretur non in iustitia sed misericordiæ gratia, & quem vult obdurat non iniquitate sed veritate vindictæ. Quæ tamen misericordia & veritas ita sibi occurrunt, quia scriptum est, Misericordia & veritas occurrerunt sibi, vt nec misericordia impediat veritatem qua plectitur dignus, nec veritas misericordiam qua liberatur indignus. Quæ igitur sua merita iactaturus est liberatus, cum si digna suis meritis redderentur non esset nisi damnatus? Nulla ne igitur sunt, sed vt iusti fierent merita non fuerunt. Iusti enim facti sunt cum iustificati sunt, sed sicut dicit Apostolus, iustificati gratis per gratiam ipsius.

Viæ inuestigabiles quæ sunt

A

ps. xxiiij.

Roma. iiij.

¶ O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientię dei quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quantum itaque nobis iudicia sua manifestare dignatur gratias agamus: quantum vero abscondere, non aduersus consilium eius murmuremus, sed hoc quoque nobis saluberrimum esse credamus. Neque enim frustra dictum est, Iudicia tua sicut abyssus multa. Cuius abyssi altitudinem veluti expauescens exclamat Apostolus, O altitudo diuitiarum sapientię & scientię dei. Pręmiserat quippe sententiam mirę profunditatis dicens. Conclusit enim deus omnes in incredulitate vt omnibus misereatur. Cuius profunditatis veluti horrore perculsus, O altitudo, inquit, diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quam inscrutabilia iudicia eius & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi vt retribuatur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum amen. Valde ergo paruum sensum habemus ad discutiendam iustitiam iudiciorum dei, ad discutiendam gratiam gratuitam, nullis meritis præcedentibus, non iniquam, quæ non tam mouet cum pręstatur indignis, quam cum ęque indignis alijs denegatur.

Ex libro de correctione & gratia.

Iudicia dei, quomodo noscenda & ignoranda sint.

Psal. xxxv.

B

¶ Scio quod sicut impossibilitas ita & iniquitas non est apud deum, & quod superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, & scio quod illi cui ne extolleretur datus erat stimulus carnis, angelus Satanę qui eum colaphizaret, semel & iterum & tertio deprecanti dictum est, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Aliquid ergo est in abdito & profundo iudiciorum dei, vt etiam iustorum omne os obstruatur in laude sua, & non aperiatur nisi in

Ex libro de spiritu & litera

i. Pe. v.

ij. Cor. xij.

Abscondit deus iusto quędam iudicia sua, vt in nomine dei sua laude os aperiat.

laudem dei. Hoc autem aliquid quis possit scrutari, quis inuesti gare, quis nosse? Tam inscrutabilia sunt iudicia eius & inuesti gabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini aut quis

C consiliarius ei fuit? aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi glo ria in secula seculorum amen.

Ex libro contra Maximianū.ij. Ioan.viij. An ex patre & per patrem, an ex filio & per filiū sint omnia.

¶ Dixit Apostolus. Vnus deus pater ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia & nos per ipsum. Nunquid non ex filio sunt omnia? quandoquidem ipse dicit, Quæcunque pater facit, hæc & filius similiter facit. Si autem ita distinguis vt non sint per patrem omnia sed ex patre, nec omnia sint ex filio sed per filium, quis eorum tibi videtur esse ille de quo idem Apostolus dicit, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius? quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum amen. Verum pater est intelligendus an filius? Deum namque prius nominauit dicens, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, postea vero eum dominum appellauit. Nam siue pater sit iste siue filius, ex ipso & per ipsum & in ipso sunt om

D nia. Quomodo ergo ex patre omnia non ex filio, & per filium omnia non per patrem, quandoquidem quemlibet eorum Apostolus voluerit hoc loco intelligi? Ex ipso (inquit) & per ipsum & in ipso sunt omnia. Si ergo siue de patre siue de filio verissime tamen dicitur, quod ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, sine dubio patris & filij demōstratur æqualitas. Si autem quoniam non nominauit patrem & filium & spiritum sanctum, sed deum & dominum, quod & ipsa trinitas dici potest, singula horum trium referri ad singulos voluit, ex ipso dicens propter patrem, per ipsum propter filium, in ipso propter spiritum sanctum, cur hanc trinitatem vnum dominum deum non vultis agnoscere, quandoquidem non ait ex ipsis, per ipsos, & in ipsis, sed ait ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, nec ait ipsis gloria, sed ipsi gloria in secula seculorum? Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit.

Ex libro de Genesi ad literā.ij. Deus angelis prius ostendebat quod erat deinceps creaturus.

¶ Nec mirum est quod sanctis angelis suis in prima lucis conditione formatis prius deus ostendebat quod erat deinceps creaturus. Neque enim intellectum dei nossent nisi quantū ipse mōstrasset. Quis enim cognouit intellectum domini, aut quis cōsiliarius illi fuit, aut quis prior dedit illi & retribuere ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ex ipso ergo discebant angeli cum in eis fieret cogitatio creaturæ deinceps faciendæ, ac deinceps fieret in genere proprio. Quapropter iam luce facta, in qua intelligimus ab æterna luce formatā rationalē

creaturam.,cum in cæteris creandis rebus audimus,Et dixit deus fiat, intelligamus ad æternitatem verbi dei recurrentem scripturæ intentionem. Cum vero audimus, Et sic est factum, intelligamus in creatura intellectuali factam cognitionem rationis quę in verbo dei est condendæ creaturæ, vt in ea natura prius quodammodo facta sit quæ anteriore quodam motu in ipso dei verbo prior faciendam esse cognouit. Et postremo cum audiamus repeti & dici quod fecit deus, iam intelligamus in suo genere fieri ipsam creaturam. Porro cum audimus, Et vidit deus qa bonũ est intelligamus benignitati dei placuisse qđ factuz est, vt pro modo sui generis maneret quod placuit vt fieret, cum spiritus dei ferebatur super aquam. Aut quis prior dedit illi & tribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum amen. B Gene.i.

Et ipsuz igitur initiuz fidei nostræ ex quo nisi ex ipso est? Neqz em̃ hoc excepto ex ipso sunt cętera sed ex ipso, & p ipsuz, & in ipso sunt omnia. Aliter em̃ dicimus homini, debes mihi qa dedi tibi; & aliter dicimus, debes mihi qa pmisisti mihi. Qñ dicis, debes mihi qa dedi tibi, a te pcessit beneficiuz, sed mutuatũ nõ donatũ. Quãdo autẽ dicis debes mihi qa pmisisti, tu nihil dedisti & tamen exigis. Bonitas enim eius qui promisit dabit, ne in malitiã fides cõuertatur. Qui aũt fallit, malus est. Deo aũt nũqd dicimus, redde mihi qa dedi tibi? Quid dedimus deo, qñ totũ quod sumus, & qđ habemus boni, ab illo habemus? Nihil ergo ei dedimus. Nõ est queadmodũ voce ista exigamus debitorẽ deũ, maxime dicẽte nobis Aplõ, Quis em̃ cognouit sensuz dñi, aut qs eius cõsiliarius fuit, aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Illo ergo modo possumus exigere dñm deũ nr̃m, vt dicamus. Redde qđ pmisisti, qa fecimus qđ iussisti. Et hoc tu fecisti, q laborãtes iuuisti. Nemo ergo dicat, ideo me vocauit deus qa colui deũ. Quõ coluisses si vocatus nõ fuisses? Si pptereã te vocauit deus qa coluisti deũ, ergo prior dedisti & retribuitur tibi. Nõne istaz tibi vocẽ Apls tollit cũ dicit, Aut qs prior dedit illi & retribuetur ei? Sed ecce qñ vocatus es, nihil iã eras, vt pdestinareris qñ nõ eras, qd Deo dedisti quãdo q aliquid dares nõ eras? Quid ergo fecit deus quãdo pdestinauit qđ nõ erat? Quod ait Apostolus, Qui vocat ea q non sunt tãquã ea q sunt. Si iã esses, nõ pdestinareris. Nisi auersus esses non vocareris. nisi impius esses non iustificareris. Nisi terrenus & abiectus eẽs nõ glorificareris. Quis ergo por dedit illi & retribuetur ei? Qm̃ ex ipso & p ipsuz & in ipso sunt om̃ia, Quid ergo reddimus? Ipsi gloria, qa nõ eramus qñ sumus vocati, qa peccatores eramus qñ sumus iustificati. Agamus deo gratias, ne remaneamus ingrati. Qm̃ ex ipso & p ipsuz & in ipso sunt oĩa, ipsi gloria in secula seculoruz amen. Ex lib de pdestinatione sanctorum. Ex sermone de verbis apo. xvi. Debitũ duplex ex dato & promisso. F Nihil dedimus deo. Rom.iiij. G

Religet ergo nos religio vni omnipotenti deo, qa inter mentẽ nostraz qua illũ intelligimus patrẽ & Ex libro de vera religione.

veritatem, idest lucem interiorem per quam illum intelligimus, nulla interposita creatura est. Quare ipsam quoque veritatem nulla ex parte dissimilem in ipso et cum ipso veneremur, quae forma est omnium quae ab vno facta sunt et ad vnum nituntur. Vnde apparet spiritalibus animis per hanc formam facta esse omnia, quae sola implet quod appetunt omnia, quae tamen omnia neque fierent a patre per filium, neque suis finibus salua essent nisi deus summe bonus esset, qui et nulli naturę quę ab ipso bona esse posset inuidit, et in bono ipso alia quantum vellent, alia quantū possent vt manerent dedit. Quare ipsum donum dei cum patre et filio ęque incommutabili colere et tenere nos conuenit vnius substantiae trinitatem, vnum deum a quo sumus, per quem sumus, in quo sumus, a quo discessimus, cui dissimiles facti sumus, a quo perire non permissi sumus. Principium ad quod recurrimus, et formam quam sequimur, et gratiam qua reconciliamur, vnum quo auctore conditi sumus, et similitudinem eius per quam ad vnitatem reformamur, et pacem qua vnitati adhaeremus. Deum qui dixit fiat, et verbum per quod factum est omne quod substantialiter et naturaliter factum est, et donum benignitatis eius quo placuit et conciliatum est auctori suo vt non interiret quicquid ab eo per verbum factum est. Vnum deū quo creatore viuimus, per quem reformati sapienter viuimus, quem diligentes et quo fruentes beate viuimus. Vnum deum ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in secula seculorum amen.

Fides nostra de trinitate hūda.

A

Ex lib. de doctrine christiana. i.

¶ Res igitur quibus fruendum est pater et filius et spiritus sanctus eademque trinitas, vna quaedam summa res communisque omnibus fruentibus ea, si tamen et res et non rerum omnium causa, si tamen et causa. Non enim facile nomen quod tantę excellentiae conueniat inueniri potest, nisi quod melius ita dicitur. Trinitas hęc vnus deus ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Ita pater et filius et spiritus sanctus, et singulus quisque horum Deus, et simul omnes vnus deus, et singulus quisque horum plena substantia, et simul omnes vna substantia. Pater nec filius est, nec spiritus sanctus. Filius nec pater, nec spiritus sanctus. Spiritus sanctus, nec pater, nec filius. Sed pater tantum pater, et filius tantum filius, et spiritus sanctus tantum spiritus sanctus. Eadem tribus ęternitas, eadem incommutabilitas, eadem maiestas, eadem potestas. In patre vnitas, in filio ęqualitas, in spiritu sancto vnitatis ęqualitatisque concordia. Et tria hęc vnum omnia propter patrem, ęqualia omnia propter filium, connexa oia propter spiritum sanctum.

Trinitas nobis credenda.

A

Ex epistola ad Maximinum.

¶ Vnum scilicet dominum esse solum, cui seruitus illa debetur quae latria graeco vocabulo nuncupatur. Ipsum enim verbum est in lege, vbi scriptum est, Dñm deum tuum adorabis et illi soli seruies. Quem si dñm patrem tantummodo dixerimus, respondebitur nobis. Ergo latria dño filio non debet, qd nefas est dici. Si aūt

Latria graece seruitus deo soli debita dicitur.

Deut. vi.

Matth. iiii.

debetur,quomodo vni tantum debetur deo,si ꝛ patri debetur ꝛ fi
lio, nisi quia vnus deus,cui soli per latriam seruire iussi sumus,
ita dicitur deus solus vt ꝛ pater intelligatꝰ ꝛ filius,immo vero ēt i.Cor.vi.
spiritus sanctus?De illo quippe dicit Apl's, Nescitis quia corpora
vestra templū in vobis est spiritus sancti,quez habetis a deo,ꝛ nō Ibidem
estis vestri?Empti enim estis pretio magno, glorificate ꝛ portate
deum in corpore vestro. Quēnam deum nisi spiritum sanctum, B
cuius corpora nostra esse dixerat tēplum?Debetur ergo gloria spi
ritui sancto.Nā si templuz ei facere sicut Salomon fecit de lignis
ꝛ lapidibus iuberemur,vtiqz faciendo templū latriam exhibere
mus:quanto magis latriam debemus,cui templum nō facimus,
sed sumus?Ac per hoc si ꝛ patri ꝛ filio ꝛ spiritui sancto latria de
betur ꝛ exhibetur a nobis,de quo dictum est, Dn̄m deum tuum
adorabis ꝛ illi soli seruies,proculdubio dn̄s deus noster cui soli
per latriam seruire debemus,non est pater solus,nec solus filius,
nec solus spiritus sanctus,sed ipsa trinitas,vnus deus solus , non
quo ipse sit pater qui ꝛ filius,vel spiritus sanctus,ipse sit aut pater,
aut filius,cum sit in illa trinitate pater filij solus,ꝛ filius patris so
lius,spiritus aūt sanctus ꝛ patris ꝛ filij sit spiritus,sed ꝑpter vnaz
eandēqz naturam atqz inseparabilem vitā ipsa trinitas quantuz
ab homine pōt fide pręcedente intelligatur vnus dn̄s deus noster,
de quo scriptum est,Dn̄m deum tuū adorabis,ꝛ illi soli seruies. Ex tracta.
¶Non enim duos aut tres deos fides catholica ꝑdicat,sed ipsam ps.v.
trinitatem vnū deum,non vt eadem trinitas simul possit aliqn̄ Vnus deus nō
pater,aliquando filius,aliquando spiritus sanctus dici, sicut Sabel duo aut tres dij
lius credit,sed vt pater non nisi pater,ꝛ filius non nisi filius,ꝛ spi C
ritus sanctus non nisi spiritus sanctus,ꝛ hęc trinitas nō nisi vnus
deus.Quia ꝛ cū dixisset Apostolus,Ex quo omnia,per quem om
nia,in quo omnia,trinitatē ipsam insinuasse creditur:nec tamen
subiecit ipsis gloria,sed ipsi gloria. Ex libro detri
¶Pater non hꝫ patrem de quo sit,filius aūt de patre est vt sit,atqz nitat.vi.
vt illi coęternus sit.Imago.n.si perfecte implet illud cuius ima Pater in diui
go est,ipsa coęquatur ei,ꝛ non illud imagini suæ. Vbi iam est tā nis nō hꝫ patrē
ta congruentia ꝛ patris ęqualitas,ꝛ prima similitudo,nulla in re vt sit sicut filius
dissidens,ꝛ nullo modo inęqualis,ꝛ nulla ex parte dissimilis,sed
ad idētidē respondens ei cuius imago est,vbi prima est ꝛ summa
vita,cui non est aliud viuere ꝛ aliud esse,sed idem ꝛ esse ꝛ viuere,
ꝛ primus ꝛ supremus intellectus,cui non est aliud viuere ꝛ aliud
intelligere,sed id qđ est intelligere,hoc viuere est hoc esse. Vnum
omnia tanq̄ verbū perfectum cui non desit aliquid,ꝛ ars quędā
omnipotentis atqz sapientis dei plena omniū rōnum viuentiuz
incōmutabiliū,ꝛ oēs vnū in ea sicut ipsa vnum de vno, cuz quo D
vnū,vbi nouit omnia deus quæ fecit per ipsam.Et ideo cum de Scientiæ dei ni
cedant ꝛ succedant tēpora,non decedit aliquid vel succedit sciē hil decedit aut
tię dei.Non enim hęc quę creata sunt ꝛ ideo sciuntur a deo quia succedit.

facta sunt, ac non potius ideo facta sunt vel mutabilia quia immutabiliter a deo sciuntur. Ille igitur ineffabilis quidam complexus patris et imaginis non est sine perfectione, sine charitate, sine gaudio. Illa ergo dilectio, delectatio, foelicitas, vel beatitudo (si tamen humana aliqua voce digne dicitur) est in trinitate spiritus sanctus, non genitus sed genitoris genitique suauitas, ingenti largitate atque vbertate perfundens omnes creaturas pro captu earum, vt ordinem suum teneant et locis suis acquiescant. Haec igitur omnia quae arte diuina facta sunt, et vnitatem quandam in se ostendunt, et speciem et ordinem. Quicquid enim horum et vnum aliquid est, sicut sunt naturae corporum, ingeniaque animarum, et aliqua specie formantur, sicut sunt figurae vel qualitates corporum doctrinae vel artes animarum, et ordinem aliquem petit, aut tenet, sicut sunt pondera vel collocationes corporum atque amores aut delectationes animarum. Oportet igitur vt creatorem per ea quae facta sunt intellectum conspicientes trinitatem intelligamus. cuius in creatura quomodo dignum est apparet vestigium. In illa enim trinitate summa origo est rerum omnium, et perfectissima pulchritudo, et beatissima delectatio. Itaque illa tria et a se inuicem determinari videntur, et in se infinita sunt. Et ita singula sunt in singulis, et omnia in singulis, et singula in omnibus, et vnum omnia. Qui videt hoc vel ex parte vel per speculum et in aenigmate, gaudeat, cognoscens deum sicut deum honoret, et gratias agat. Qui autem non videt, tendat per pietatem ad videndum, non per caecitatem ad calumniandum, quoniam vnus est deus, sed tamen trinitas. Nec confuse accipiendum est. Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, nec dijs multis, sed ipsi gloria in secula seculorum Amen.

In trinitate sunt oia vnū et oia in singulis.

E

Ex libro de natura boni.

Deus ex nihilo creauit omnia.

¶ Quia ergo deus omnia quae non de se genuit, sed per verbum suum fecit, non de his rebus quae iam erant, sed de his quae omnino non erant, hoc est de nihilo fecit, ita dicit Apostolus. Qui vocat ea quae non sunt tanquam sint. Apertius autem in libro Machabeorum scriptum est. Oro te fili, respice ad coelum et terram et omnia quae in eis sunt. Vide et scito quia non erant ex quibus fecit nos dominus deus. Et illud quod in psalmo scriptum est, Ipse dixit et facta sunt. Manifestum est quod non de se ista genuerit, sed in verbo atque imperio fecerit. Quod autem non de se, vtique de nihilo. Non enim erat aliud vnde faceret. De quo apertissime Apostolus dicit. Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. Ex ipso autem non hoc significat quod de seipso. Quod enim de ipso est, potest dici ex ipso. Non autem omne quod ex ipso, recte dicitur de ipso. Ex ipso enim coelum et terra, quia ipse fecit ea, non autem de ipso, quia non de substantia sua. Sicut homo aliquis si gignat filium et faciat domum, ex ipso filius, ex ipso domus, sed filius de seipso, domus de terra et de ligno. Sed hoc quia homo

ij. Mac vij.

Psal. xxxij.

F

est, qui non potest aliquid etiam de nihilo facere. Deus autem ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, non opus habebat aliqua materia quam ipse non faceret, adiuuari omnipotentiam suam. Cum autem audimus omnia ex ipso, & per ipsum, & in ipso, omnes vtiq; naturas intelligere debemus q̃ naturaliter sunt. Neq; enim ex ipso sunt peccata, quæ naturam non seruant sed vitiant. Quæ peccata ex voluntate esse peccantium multis modis sancta scriptura testatur, præcipue illo quod dicit Apostolus, Existimas autē hoc o homo qui iudicas eos qui talia agunt & facis ea, quoniam tu effugies iudicium dei? An diuitias benignitatis & patientiæ eius & longanimitatis contemnis, ignorans quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam autem cordis tui & cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuiq; secundum opera sua. Nec tamen cum in deo sint vniuersa quæ condidit, inquinant eum qui peccant, de cuius sapientia dicitur. Attingit autem omnia propter suam munditiam, & nihil inquinatum in eum incurrit. Oportet enim vt sicut deum incorruptibilem & incommutabilem, ita consequenter etiam incoinquinabilem credamus. Quia vero & minima bona hoc est terrena atq; mortalia ipse fecit, illo apostoli loco sine dubitatione intelligitur, vbi loquens de membris carnis nostrę, Quia si glorificatur vnum membrum congaudent omnia membra, & si patitur vnū membrum compatiuntur omnia membra, etiam hoc ibi ait, Deus posuit membra singulum quodq; eorum in corpore prout voluit. Et deus temperauit corpus, ei cui deerat maiorem honorem dans, vt non essent scissuræ in corpore, sed idem ipsum vt pro inuicem sollicita sint membra.

Peccata ex deo non sunt. Roma. ij.

G Peccata nostra Deū non inquinant.

CAP. XII.

Bsecro itaq; fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, deo placentem. Rationabile obsequium vestrum. Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis q̃ sit voluntas Dei bona, beneplacēs, & pfecta.

Philip. iiij. Ephe. v. i. Thes. iiij.

VErum sacrificium est oē opus qd̄ agitur, vt sancta societate inhæreamus deo, relatū. s. ad illū finē boni quo veraciter beati esse possimus. Vñ & ipsa misericordia, qua hoi subuenit, si nō pp deū fit, nō est sacrificiū. Et si. n. ab hoīe fit, vel offert, tñ sacrificiū res diuina est, ita vt hoc quoq; vocabulo id lati-

H Ex libro de ciuitate dei. x. Sacrificiū veri.

in veteres appellauerint. Vnde ipse homo dei nomine consecra-
tus, & deo votus, inquantum mundo moritur vt deo viuat, sacri
ficium est. Nam & hoc ad misericordiam pertinet quam quisq;
in seipsum facit. Propterea scriptum est. Miserere animę tuae pla
cens deo. Corpus etiam nostrum cũ temperantia castigamus, si
hoc quemadmodum debemus propter deum facimus: vt nõ ex-
hibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato, sed arma iu
stitiae deo, sacrificium est. Ad quod exhortans Apostolus ait,
Roma.vi. Obsecro itaq; fratres per misericordirm dei vt exhibeatis corpo
ra vestra hostiam viuam, sanctã, deo placentem, rationabile obse-
quium vestrum. Si ergo corpus quo inferiore tanquam famulo,
vel tanquã instrumẽto vtitur anima, cũ eius bonus & rectus vsus
ad deum refertur, sacrificium est, quanto magis anima ipsa cum
se refert ad deũ, vt igne amoris eius accensa formã cõcupiscentię
secularis amittat, eiq; tanquam incommutabili formę subdi
A ta reformetur. Hinc ei placens quod ex eius pulchritudine acce-
perit fit sacrificium. Quod idem Apostolus consequenter adiũgẽs,
Et nolite (inquit) conformari huic seculo, sed reformamini in
nouitate mentis vestrae, ad ꝓbandum vos quę sit voluntas dei,
Opera miseri- quod bonũ, & beneplacitum, & perfectum. Cum igitur vera sacri
cordiae verum ficia opera sint misericordię, siue in nosipsos, siue in proximos
sacrificiũ est q̃ referuntur ad deũ, opera vero misericordiae, nõ ob aliud fiunt
Psal. lxxij. nisi vt a miseria liberemur, ac per hoc vt beati simus: quod non
fit nisi bono illo de quo dictũ est, Mihi autẽ adhaerere deo bonum
est, profecto efficitur vt tota ipsa redempta ciuitas, hoc est congre
Sacerdos ma- gatio societasq; sanctorum vniuersale sacrificium offeratur deo ꝑ
gnus Christus. sacerdotem magnum, qui etiam seipsum obtulit in passione ꝑ
nobis, vt tanti capitis corpus essemus secundum formam serui.
Hanc enim obtulit, in hac oblatus est, quia secundum hanc me-
diator est. In hac sacerdos, in hac sacrificium. Cum itaq; nos ex-
hortatus esset Apostolus, vt exhibeamus corpora nostra hostiam
viuam, sanctam, deo placentem, rationabile obsequium nostrum,
& vt non conformemur huic seculo, sed reformemur in nouita
te mentis nostrę, ad probandum quę sit voluntas dei, q̃d bonum,
& beneplacitum, & perfectum, quod totum sacrificium nosipsi su
B mus, Dico enim (inquit) per gratiam dei q̃ data est mihi omni-
bus qui sunt in vobis, non plus sapere quam oportet sapere ad
temperantiam, sicut vnicuiq; deus partitus est mensuram fidei.
Sicut enim in vno corpore multa mẽbra habemus, omnia autẽ
membra non eosdem actus habent, ita multi vnum corpus su-
mus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes
dona diuersa secundum gratiam quę donata est nobis. Hoc est
sacrificium christianorum. Multi vnum corpus in Christo. Quod
etiam sacramento altaris fidelibus noto frequentare ecclesiã, vbi
ei demonstratur quod in ea re quã offert ipsa offeratur. Merito

illi in

illi in cœlestibus sedibus constituti immortales & beati, qui creatoris sui participatione congaudent, cuius æternitate firmi, cuius veritate certi, cuius munere sancti sunt, quoniam nos mortales & miseros, vt immortales beatiq; simus misericorditer diligunt, nolunt nos sibi sacrificari, sed ei cuius & ipsi nobiscum sacrificiũ se esse nouerunt. Cum ipsis enim sumus vna ciuitas dei, cui dicitur in psalmo, Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei, cuius pars in illis peregrinatur, pars in illis opitulatur, Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri. Psal. lxxxvi.

¶Non ita est accipiendum quasi totum amiserit homo quod habebat imaginis Dei, Nam si omnino non amisisset, non esset propter qđ diceretur, Reformamini in nouitate mentis vestræ. Et in eadem imaginem trasformamur. Sed rursus si totum amisisset, nihil maneret vnde diceretur. Quamquam ad imaginem ambulet homo, tamen vane conturbatur. Ex libro. Ex tractatio A. C

¶Qui vero commemorati conuertuntur ad deum ab ea deformitate qua per cupiditates seculares conformabantur huic seculo, reformantur ex illo, audientes Apostolum dicentem. Nolite cõformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mentis vestræ, vt incipiat illa imago ab illo reformari a quo formata est, Nõ enim reformare seipsam potest, sicut potuit deformare. Ex libro de trinitate. xiiij.

¶Dominus qui verbum consumans & breuians fecit super terram, in duobus pręceptis dixit legem prophetasq; pendere, vt intelligeremus quicquid aliud diuinitus præceptum est, in his duobus habere finem, & ad hæc duo esse referendum. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges proximum tuum tanquam teipsum. In his (inquit) duobus pręceptis tota lex pendet & prophetę. Quicquid ergo dei lege prohibemur & quicquid iubemur facere, ad hoc prohibemur & iubemur vt duo ista compleamus. Et forte generalis prohibitio est, non concupisces: & generalis iussio, diliges. Vnde breuiter & Apostolus Paulus vtrunq; complexus est. Prohibitio est enim, nolite conformari huic seculo: iussio autem, sed reformamini in nouitate mentis vestræ. Illud pertinet ad non concupiscere, hoc ad diligere: illud ad continentiam, hoc ad iustitiam: illud ad declinandum a malo, hoc ad faciendum bonum. Non concupiscendo enim vetustate exuimur, & nouitate induimur diligendo. sed nec quisquam quidem potest esse continens nisi deus det. Et charitas dei diffunditur in cordibus nostris non per nosipsos, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Hoc autem fit de die in diem, in his qui volendo, & credendo, & inuocando proficiũt, & præterita obliuiscentes in ea quæ ante sunt extenduntur. Ad hoc enim lex ista pręcepit, vt cum in his implendis homo defecerit, nõ se extollat superbia tumidus, ad gratiam confugiat fatigatus, ac si eum lex terrendo ad Chri- Ex libro de perfectiõe iustitiæ hominis. Esa. ij. Rom. ix. Matth. xxij. D Pręcepta duo charitatis.

pleatur. Vnde monet Apostolus non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad temperantiam. Vnicuiq; sicut deus partitus est mensuram fidei. Neq; enim ipse diuiditur spiritus, sed dona per spiritum. Nam diuisiones donationum sunt, idē aūt dn̄s.

ij. Cor. xij.
Ex epistola ad Sixtum p̄sby.
Caput. x.

¶ Ipsam fidem vnde omnis iustitia sumit initium, propter qđ dicitur ad ecclesiam in cantico canticorum, Venies & pertransibis ab initio fidei, restat vt non humano (quod isti extollunt) tribuamus arbitrio, nec vllis præcedentibus meritis, quoniam inde incipiunt bona quæcunq; sunt merita, sed gratuitum dei donum esse fateamur, si gratiam veram id est sine meritis cogitamus: q̄a sicut ab Apostolo dictum legitur, vnicuiq; partitur secundū mē surani fidei. Opera quippe bona fiunt ab homine, fides autē fit in homine, sine qua illa a nullo fiunt homine. Omne enim qđ non est ex fide, peccatum est. Quapropter ne se vel ipsius rationis meritum extollat, etiam si ad vincendas temporalium rerum cupiditates, & diligenda bona, æterna, atq; ipsum fontē omnium bonorum deum, adiutorium datur oranti, fides orat q̄ data est nō oranti, q̄ vtiq; nisi data esset orare nō posset. Quomodo em̄ inuocabunt in quē nō crediderunt? Aut quomodo credent quem nō audierūt? Quomodo audient sine prædicante? Igitur fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Proinde minister Christi huius fidei prædicator secundum gratiā quæ data est illi, plātator est & rigator, nec tamen qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus, qui vnicuiq; partitur secundum mensuram fidei. Vnde & alibi dicitur. Pax fratribus & charitas cum fide. Quæ ne sibi tribuerent, continuo subiunxit, A deo patre & domino Iesu Christo. Quia nec omnium est fides qui audiunt verbum, sed quibus deus partitur mensuram fidei, sicut nec omnia germinant quæ plantantur & rigantur, sed quibus deus dat incrementum. Cur autem ille credat, ille non credat, cum ambo idem audiant, cum miraculum in eorum conspectu fiat, ambo idem videant, altitudo est diuitiarum sapientiæ eius, cuius inscrutabilia sunt iudicia, & apud quem non est iniquitas, deus cuius vult miseretur & quem vult obdurat. Neq; enim propterea sunt ista iniusta quia occulta.

B
Rom. x.
Ephe. i.
Occulta nō iniusta sunt dei iudicia.

C
Amos. v.
Ephe. iiij.
i. Pe. r. c. v.
Ex lib. ad Hieronymum. ij.
Iacob. iiij.
Iacob. ij.
Lucæ. vi.
Matth. v.

Qui miseretur, in hilaritate. Dilectio, sine simulatione. Odientes malum, adhærentes bono. Charitatem fraternitatis inuicem diligentes, honore inuicem præuenientes. Sollicitudine non pigri.

QVoniam in multis offendimus omnes suggerit dominicam tanquam quotidianam, quotidianis & si leuioribus tamen vulneribus medicinam. Iudicium enim (inquit) sine misericordia, illi qui non fecit misericordiam. Hinc

enis & dominus, Dimittite (inquit) & dimittetur vobis. Date & dabitur vobis. Beati enim misericordes, quia ipsorum miserebitur deus. Et hoc vtiq; iustum est vt dimittatur eis quia dimiserunt, & detur eis quia dederunt. Inest quippe deo & misericordia iudicanti, & iudicium miserenti. Propter quod et dicitur, Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Nam quisquis velut nimium iustus iudicium, sine misericordia quasi securus expectat, iram iustissimam prouocat. Quam timens ille dicit, Ne intres in iudicium cum seruo tuo. Vnde dicitur populo contumaci, Quid vultis mecum iudicio contendere? Cum enim rex iustus sederit in throno, quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato? Quæ igitur spes est nisi superexaltet misericordiam iudicio? Sed erga illos qui misericordiam fecerunt veraciter dicendo, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus, & sine murmuratione dando. Hilarem enim datorem diligit deus. Psal.c. Psal.cxlij. D Matth.vi. ij.Cor.ix.

Spiritu feruentes, /tempori/domino seruientes.

AIt Ioannes inter cętera quę locutus est ad eos qui venerunt vt ab illo baptizarentur. Ego quidem vos baptizo aqua in pœnitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est, cuius non sum dignus calciamenta portare. Ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igne. Quod autem dixit & igne, posset intelligi & tribulatio quam pro Christo nomine credentes fuerant perpessuri. Tamen non abs re est eundem spiritum sanctum etiam nomine ignis significatum videri. Propter quod & in aduentu eius dictum est. Visę sunt illis linguæ diuisę velut ignis, qui insedit super vnum quęq; eorum. Hinc & ipse dominus ait, Ignem veni mittere in mundum. Hinc Apostolus dicit, Spiritu feruentes, quoniam hinc feruet charitas. Diffunditur quippe in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est nobis. Cui feruori contrariũ est quod dñs ait, Refrigescet charitas multorũ. ¶ Eloquiũ domini igniuit eum. Merito spiritus sanctus quando a domino missus est, visæ sunt illis linguæ diuise velut ignis. Et Apostolus dicit, Spiritu feruentes, A quo igne descendunt de quibus dicitur. Refrigescet charitas multorum. Ex sermone de blasphemia spiritus sancti. Matth.iij. Igne baptizari quid sit. Actu.ij. Matth.xij. Matth.xxiiij. Ex tracta. ps.ciiij. E Matth.xxiiij.

Spe gaudentes, in tribulatione patientes, oratiõi instantes, necessitatibus sanctorum communicãtes, hospitalitatem sectantes. Benedicite persequentibus vos Benedicite, & nolite maledicere. Gaudete cum gaudẽtibus, flete cũ flẽtibus. Idipsũ inuicẽ sentiẽtes. Heb.xiij. Matth.v. Luc.vi. Ex tract. ps.lxxxiij.

IN magna videtur esse tristitia cum dicit, concupiscit & defecit anima mea in atria domini. Non enim habet quod desiderat. Sed nũquid sine gaudio est? Quo gaudio? Quod ait

patrum conuertetur ad filios, cum intelligentia patrum perducetur ei intelligentiam filiorum, & cor filiorum ad patres eorum, dum ei quod senserunt illi consentiunt & isti. Vbi septuaginta dixerunt, Et cor hominis ad proximum suum. Sunt enim valde proximi inter se patres & filij. In illo itaq; iudicio vel circa illud iudicium, has res dicimus esse venturas, Heliam Tisbiten, fidem iudæorum, Antichristum persecuturum, Christum iudicaturum, mortuorum resurrectionem, bonorum malorumq; diremptionem, mundi conflagrationem, eiusdemq; renouationem.

Ex eodē cap. xx.

Secundum euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem autem charissimi propter patres. Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio dei.

Ex lib. de prædestinatione sanctorum.

CVm dixisset, Nolo enim vos ignorare fratres sacramentum hoc vt non sitis vobis sapientes, quia cęcitas ex parte Israel facta est donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, sicut scriptum est. Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem a Iacob, & hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum, mox addidit quod diligenter intelligendum est. Secundum euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionē autem dilecti propter patres. Quid est, secundum euangelium quidem inimici propter vos, nisi quod eorum inimicitia qua occiderunt Christum, euangelio sicut videmus sine dubitatione profecit? Et hoc ostendit ex dei dispositione venisse qui bene vti nouit etiam malis, non vt eis prosint vasa irę, sed vt ipso illis bene vtente prosint vasis misericordię. Quid enim apertius dici potuit, quam id quod dictum est, Secundum euangelium quidē inimici propter vos? Est ergo in malorum potestate peccare, vt autem peccando hoc vel hoc illa malitia faciant, non est in eorum potestate, sed dei diuidentis tenebras, & ordinantis eas, vt hinc etiam quod faciunt contra voluntatem dei, non impleatur nisi voluntas dei. Legimus in actibus apostolorum quod cū dimissi a Iudęis apostoli venissent ad suos, & indicassent quanta eis sacerdotes & seniores dixerunt, leuauerunt illi vocem vnanimes omnes ad dominum & dixerunt. Domine tu es qui fecisti cœlum & terram mare & omnia quę in eis sunt, qui per os patris nostri Dauid sancti pueri dixisti, Quare fremuerunt gentes & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ & principes cōuenerunt in vnum, aduersus dominum & aduersus Christum eius. cōuenerunt enim in vnum veritatem in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum quē vnxisti, Herodes & Pilatus & populus Israel, facere quanta manus tua & consilium prædestinauit fieri. Ecce quod dictum est,

C

Peccare in malorum est potestate, sed non hoc aut hoc per malitiam suam facere.

Actu. iiij.
D
Psal. ij.

secundum euangelium quidem inimici propter vos. Tanta quippe ab inimicis Iudæis manus domini & consilium prædestinauit fieri, quanta necessaria fuerant euangelio propter vos. Sed quid est quod sequitur, Secundum electionem autem dilecti propter patres? Nunquid inimici illi qui in suis inimicitijs perierūt, & aduersantes Christo de gente ipse adhuc pereunt, ipsi sunt electi atque dilecti? Absit, Quis hoc vel stultissimus dixerit? Sed vtrunque licet inter se contrarium, idest inimici & dilecti, quamuis non in eosdem homines tamen in eandem gentē conuenit Iudæorum, & ad idē carnale semen, alijs eorum ad claudicationem, alijs ad benedictionem Israel ipsius pertinentibus. Hunc enim sensum apertius superius explicauit vbi ait. Quod q̄rebat Israel hoc non est consecutus, electio autem consecuta est cæteri vero excæcati sunt. In vtrunque cū idem ipse Israel. Vbi ergo audimus Israel non est consecutus vel cæteri excæcati sunt, ibi intelligendi sunt inimici propter nos, Vbi vero audimus, Electio autem consecuta est, ibi dilecti intelligendi sunt propter patres, quibus patribus vtique ista promissa sunt. Abrahæ quippe dictę sunt promissiones, & semini eius. Vndę & in ista olea oleaster inseritur gentium. Iam porro electionem quam dicat, quia secundum gratiam omnes non secundum debitum, debet vtique occurrerę quoniam reliquię per electionem gratiæ, saluæ factę sunt. Hęc electio consecuta est cæteris excæcatis. Secundum hāc electionē, Israelitæ dilecti propter patres. Non enim vocatione illa vocati sunt de qua dictum est, Multi vocati, sed illa qua vocantur electi. Vnde & hic posteaquam dixit, Secundum electionem autem dilecti propter patres, continuo subiecit vnde agimus. Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio dei, idest sine mutatione stabiliter fixa sunt. Ad hanc vocationem qui pertinent, omnes sunt docibiles dei, nec potest quisquam eorum dicere credidi vt sic vocaret. Præuenit eum quippe misericordia dei, quia sic est vocatus vt crederet. Omnes enim docibiles dei veniunt ad filium, quoniam audierunt & didicerunt a patre per filium, qui euidentissime ait, Omnis qui audiuit a patre meo & didicit venit ad me, Istorum autem nemo perit, quia omne quod dedit pater, non perdit ex eo quicquam. Quisquis ergo inde est, omnino nō perit, nec erat inde qui perit, propter quod dictum est. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum. ¶ Non solum enim dixit, sine me nihil potestis facere, verumetiam dixit. Non vos me ęlegistis sed ego elegi vos, & posui vos vt eatis & fructum afferatis & fructus vester maneat. Quibus verbis eis non solum iustitiam, verumetiam in illam perseuerantiam se dedidisse monstraui. Christo enim sic eos ponente vt & ante fructum afferant, & fructus eorum maneat, quis audeat dicere forsitan nō manebit? Sine pœnitentia enim

E Dilecti & inimici qualiter se eos patiuntur. Gala. iij.

Matth. xxij.

Ioan. vi.

Christus docilium dei doctor est.

F

Ex lib. de correctiōe, & gratia. Ioan. xv.

Duratio fidei usq; in consummationẽ seculi per Christum impetrata.

sunt bona & vocatio dei, sed vocatio eorum qui secundum propositum vocati sunt. Pro his igitur interpellante Christo ne deficiat fides eorum, sine dubio non deficiet vsq; in finem, ac per hoc perseuerabit vsq; in finẽ, nec ei nisi manẽtẽ vitę huius inuenit finis.

Sicut enim aliquando & vos non credidistis deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem, ita & isti nunc non crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur.

Ex lib. de ciuitate dei. c. xxi.

NOn hoc ideo dictum est quod sit neminem damnaturus, sed superius apparet vnde sit dictum. Naq; cum de Iudæis postea credituris, apostolus loqueretur ad gentes ad quas vtiq; iam credentes conscribebat epistolas, Sicut enim vos aliquando (inquit) non credidistis deo, nunc autem misericordiam consecuti estis illorum incredulitate, sic & hi nunc non crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur. Deinde subiecit vnde quidam sibi errando blandiuntur, atq; ait, Conclusit enim deus omnes in infidelitate, vt omnium misereat. Quos omnes, nisi de quibus loquebatur tanquam dicens, & vos & illos? Deus ergo & gentiles, & Iudæos quos præsciuit, & prædestinauit cõformes fieri imaginis filij sui, omnes in infidelitate conclusit, vt de amaritudine infidelitatis suæ pœnitendo confusi, & ad dulcedinem misericordiæ dei credendo conuersi, clamarent illud in psalmo, Quam magna multitudo dulcedinis tuæ domine quam abscondisti timentibus te, perfecisti autem sperantibus non in se sed in te. Omnium itaq; miseretur vasorum misericordię. Quid est omnium? Et eorum scilicet quos ex gentibus, & eorum quos ex Iudæis prædestinauit, vocauit, iustificauit, glorificauit, non omnium hominum, sed istorum omnium neminem dãnaturus.

Quos oẽs deus in incredulitate conclusit & quare.

Psal. xxx.

Sapi. xvij.

O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quã incomprehensibilia sunt iudicia eius: & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini? aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniã ex ipso, & per ipsum, & in ipso, sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum Amen.

Ibidem. ix. Esa. xl. ij. Cor. ij. Rom. xv.

Ex epistola ad Sixtũ presbyterũ.

NOlunt vt sit ipsi gloria in iustificãdis impijs gratuita gratia, qui eius ignorantes iustitiam suam volũt constituere, vt sui præcedat aliquid meriti, quasi priores volẽtes dare,

vt retribuatur eis ab illo de quo dictum est, Quis prior dedit illi & retribuetur? & sua putantes praeire merita ad illum de quo audiunt, aut potius audire nolunt, quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Quarum autem diuitiarum est altitudo sapientiae & scientiae eius? Ex his sunt diuitiae gloriae eius in vasa misericordiae quae vocat in adoptionem, quas diuitias notas vult facere per vasa irae quae perfecta sunt in perditionem. Et quae sunt viae inuestigabiles, nisi de quibus in psalmo canitur, Vniuersae viae domini misericordia & veritas? Misericordia igitur & veritas eius inuestigabiles sunt, quoniam cuius vult miseretur non in iustitia sed misericordiae gratia, & quem vult obdurat non iniquitate sed veritate vindictae. Quae tamen misericordia & veritas ita sibi occurrunt, quia scriptum est, Misericordia & veritas occurrerunt sibi, vt nec misericordia impediat veritatem qua plectitur dignus, nec veritas misericordiam qua liberatur indignus. Quae igitur sua merita iactaturus est liberatus, cum si digna suis meritis redderentur non esset nisi damnatus? Nulla ne igitur sunt, sed vt iusti fierent merita non fuerunt. Iusti enim facti sunt cum iustificati sunt, sed sicut dicit Apostolus, iustificati gratis per gratiam ipsius.

Viae inuestigabiles quae sunt. A

Ps. lxxxiiij.

Roma. iiij.

¶ O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae dei quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viae eius. Quantum itaque nobis iudicia sua manifestare dignatur gratias agamus: quantum vero abscondere, non aduersus consilium eius murmuremus, sed hoc quoque nobis saluberrimum esse credamus. Neque enim frustra dictum est, Iudicia tua sicut abyssus multa. Cuius abyssi altitudinem veluti expauescens exclamat Apostolus, O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae dei. Praemiserat quippe sententiam mirae profunditatis dicens. Conclusit enim deus omnes in incredulitate vt omnibus misereatur. Cuius profunditatis veluti horrore perculsus, O altitudo, inquit, diuitiarum sapientiae & scientiae dei, quam inscrutabilia iudicia eius & inuestigabiles viae eius. Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi vt retribuatur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum amen. Valde ergo paruum sensum habemus ad discutiendam iustitiam iudiciorum dei, ad discutiendam gratiam gratuitam, nullis meritis praecedentibus, non iniquam, quae non tam mouet cum praestatur indignis, quam cum aeque indignis alijs denegatur.

Ex libro de correctione & gratia.

Iudicia dei, quae noscenda & ignoranda sint.

Psal. xxxv.

B

¶ Scio quod sicut impossibilitas ita & iniquitas non est apud deum, & quod superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, & scio quod illi cui ne extolleretur datus erat stimulus carnis, angelus satanae qui eum colaphizaret, semel & iterum & tertio deprecanti dictum est, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Aliquid ergo est in abdito & profundo iudiciorum dei, vt etiam iustorum omne os obstruatur in laude sua, & non aperiatur nisi in

Ex libro de spiritu & litera

i. Pe. v.

ij. Cor. xij.

Abscondit deus iusto quaedam iudicia sua, vt in non nisi in sui laudem os aperiat.

laudem dei. Hoc autem aliquid quis possit scrutari, quis inuesti gare, quis nosse? Tam inscrutabilia sunt iudicia eius & inuesti gabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini aut quis consiliarius ei fuit? aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi glo ria in secula seculorum amen.

C

Ex libro contra Maximianū.ij. Ioan. viij. An ex patre & per patrem, an ex filio & per fi liū sint omnia.

¶ Dixit Apostolus. Vnus deus pater ex quo omnia, & nos in ip so: & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia & nos per ipsum. Nunquid non ex filio sunt omnia? quandoquidem ipse dicit, Quæcunq; pater facit, hæc & filius similiter facit. Si autem ita distinguis vt non sint per patrem omnia sed ex patre, nec om nia sint ex filio sed per filium, quis eorum tibi videtur esse ille de quo idem Apostolus dicit, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientię dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius? quis enim cognouit sensum domini, aut quis consi liarius eius fuit, aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniā ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum amen. Vtrum pater est intelligendus an filius? Deum namq; prius nominauit dicens, O altitudo diuitiarum sapien tiæ & scientię dei, postea vero eum dominum appellauit. Nam siue pater sit iste siue filius, ex ipso & per ipsum & in ipso sunt om nia. Quomodo ergo ex patre omnia non ex filio, & per filium omnia non per patrem, quandoquidem quemlibet eorum Apo stolus voluerit hoc loco intelligi? Ex ipso (inquit) & per ipsum & in ipso sunt omnia. Si ergo siue de patre siue de filio verissi me tamen dicitur, quod ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, sine dubio patris & filij demōstratur ęqualitas. Si autem quoniam non nominauit patrem & filium & spiritum sanctum, sed deum & dominum, quod & ipsa trinitas dici potest, singula horum trium referri ad singulos voluit, ex ipso dicens propter patrem, per ipsum propter filium, in ipso propter spiritum san ctum, cur hanc trinitatem vnum dominum deum non vultis agnoscere, quandoquidem non ait ex ipsis, per ipsos, & in ipsis, sed ait ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, nec ait ipsis gloria, sed ipsi gloria in secula seculorum? Quis enim cogno uit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit.

D

Ex libro de Genesi ad literā.ij. Deus angelis prius ostende bat quod erat deinceps crea turus.

¶ Nec mirum est quod sanctis angelis suis in prima lucis con ditione formatis prius deus ostendebat quod erat deinceps crea turus. Neq; enim intellectum dei nossent nisi quantū ipse mō strasset. Quis enim cognouit intellectum domini, aut quis cō siliarius illi fuit, aut quis prior dedit illi & retribuere ei? Quo niam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ex ipso, ergo discebant angeli cum in eis fieret cogitatio creaturę deinceps fa ciendæ, ac deinceps fieret in genere proprio. Quapropter iam luce facta, in qua intelligimus ab æterna luce formatā rationalē

creaturam, cum in cæteris creandis rebus audimus, Et dixit deus fiat, intelligamus ad æternitatem verbi dei recurrentem scripturæ intentionem. Cum vero audimus, Et sic est factum, intelligamus in creatura intellectuali factam cognitionem rationis quę in verbo dei est condendæ creaturæ, vt in ea natura prius quodammodo facta sit quæ anteriore quodam motu in ipso dei verbo prior faciendam esse cognouit. Et postremo cum audiamus repeti & dici quod fecit deus, iam intelligamus in suo genere fieri ipsam creaturam. Porro cum audimus, Et vidit deus qa bonū est intelligamus benignitati dei placuisse qd factuз est, vt pro modo sui generis maneret quod placuit vt fieret, cum spiritus dei ferebatur super aquam. Aut quis prior dedit illi & tribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum amen. E

B

Gene.I.

Ex lib de pdestinatione sancto rum.

¶ Et ipsuз igitur initiuз fidei nostræ ex quo nisi ex ipso est? Neqз em̄ hoc excepto ex ipso sunt cętera sed ex ipso, & p ipsuз, & in ipso sunt omnia. ¶ Aliter em̄ dicimus homini, debes mihi qa dedi tibi: & aliter dicimus, debes mihi qa pmisisti mihi. Qn̄ dicis, debes mihi qa dedi tibi, a te pcessit beneficiuз, sed mutuatū nō donatū. Quādo autē dicis debes mihi qa pmisisti, tu nihil dedisti & tamen exigis. Bonitas enim eius qui promisit dabit, ne in malitiā fides cōuertatur. Qui aūt fallit, malus est. Deo aūt nūqd dicimus, redde mihi qa dedi tibi? Quid dedimus deo, qn̄ totū quod sumus, & qd habemus boni, ab illo habemus? Nihil ergo ei dedimus. Nō est quēadmodū voce ista exigamus debitorē deū, maxime dicēte nobis Aplō, Quis em̄ cogitauit sensuз dn̄i, aut qs eius cōsiliarius fuit, aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Illo ergo modo possumus exigere dn̄m deū nr̄m, vt dicamus. Redde qd pmisisti, qa fecimus qd iussisti. Et hoc tu fecisti, q laborātes iuuisti. Nemo ergo dicat, ideo me vocauit deus qa colui deū. Quō coluisses si vocatus nō fuisses? Si pptereа te vocauit deus qa coluisti deū, ergo prior dedisti & retribuitur tibi. Nōne istaз tibi vocē A pls tollit cū dicit, Aut qs prior dedit illi & retribuetur ei? Sed ecce qn̄ vocatus es, nihil lī eras, vt pdestinareris qn̄ nō eras, qd Deo dedisti quādo q aliquid dares nō eras? Quid ergo fecit deus quādo pdestinauit qd nō erat? Quod ait Apostolus, Qui vocat ea q̄ non sunt tāquā ea q̄ sunt. Si iā esses, nō pdestinareris. Nisi auersus esses non vocareris. nisi impius esses non iustificareris. Nisi terrenus & abiectus eēs nō glorificareris. Quis ergo por dedit illi & retribuetur ei? Qm̄ ex ipso & p ipsuз & in ipso sunt om̄ia, Quid ergo reddimus? Ipsi gloria, qa nō eramus qn̄ sumus vocati, qa peccatores eramus qn̄ sumus iustificati. Agamus deo gratias, ne remaneamus ingrati. Qm̄ ex ipso & p ipsuз & in ipso sunt oīa, ipsi gloria in secula seculoruз amen. ¶ Religet ergo nos religio vni omnipotenti deo, qa inter mentē nostraз qua illū intelligimus patrē &

Ex sermone de verbis apo. xvi.

Debitū duplex ex dato & promisso.

F

Nihil dedimus deo.

Rom.iiij.

G

Ex libro de vera religione.

veritatem, idest lucem interiorem per quam illum intelligimus, nulla interposita creatura est. Quare ipsam quoque veritatem nulla ex parte dissimilem in ipso et cum ipso veneremur, quae forma est omnium quae ab vno facta sunt et ad vnum nituntur. Vnde apparet spiritalibus animis per hanc formam facta esse omnia, quae sola implet quod appetunt omnia, quae tamen omnia neque fierent a patre per filium, neque suis finibus salua essent nisi deus summe bonus esset, qui et nulli naturę quę ab ipso bona esse posset inuidit, et in bono ipso alia quantum vellent, alia quantũ possent vt manerent dedit. Quare ipsum bonum dei cum patre et filio ęque incommutabili colere et tenere nos conuenit vnius substantiae trinitatem, vnum deum a quo sumus, per quem sumus, in quo sumus, a quo discessimus, cui dissimiles facti sumus, a quo perire non permissi sumus. Principium ad quod recurrimus, et formam quam sequimur, et gratiam qua reconciliamur, vnum quo auctore conditi sumus, et similitudinem eius per quam ad vnitatem reformamur, et pacem qua vnitati adhaeremus. Deum qui dixit fiat, et verbum per quod factum est omne quod substantialiter et naturaliter factum est, et donum benignitatis eius quae placuit et conciliatum est auctori suo vt non interiret quicquid ab eo per verbum factum est. Vnum deũ quo creatore viuimus, per quem reformati sapienter viuimus, quem diligentes et quo fruentes beate viuimus. Vnum deum ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in secula seculorum amen.

Fides nostra de trinitate hñda.

A

Ex lib. de doctrina christiana .i.

¶ Res igitur quibus fruendum est pater et filius et spiritus sanctus eademque trinitas, vna quaedam summa res communisque omnibus fruentibus ea, si tamen et res et non rerum omnium causa, si tamen et causa. Non enim facile nomen quod tantę excellentiae conueniat inueniri potest, nisi quod melius ita dicitur. Trinitas hęc vnus deus ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Ita pater et filius et spiritus sanctus, et singulus quisque horum Deus, et simul omnes vnus deus, et singulus quisque horum plena substantia, et simul omnes vna substantia. Pater nec filius est, nec spiritus sanctus. Filius nec pater, nec spiritus sanctus. Spiritus sanctus, nec pater, nec filius. Sed pater tantum pater, et filius tantum filius, et spiritus sanctus tantum spiritus sanctus. Eadem tribus ęternitas, eadem incommutabilitas, eadem maiestas, eadem potestas. In patre vnitas, in filio ęqualitas, in spiritu sancto vnitatis ęqualitatisque concordia. Et tria hęc vnum omnia propter patrem, ęqualia omnia propter filium, connexa oia propter spiritum sanctum.

Trinitas nobis credenda.

A

Ex epistola ad Maximinum.

¶ Vnum scilicet dominum esse solum, cui seruitus illa debetur quae latria graeco vocabulo nuncupatur. Ipsum enim verbum est in lege, vbi scriptum est, Dñm deum tuum adorabis et illi soli seruies. Quem si dñm patrem tantummodo dixerimus, respondebitur nobis. Ergo latria dño filio non debet, qđ nefas est dici. Si aũt

Latria gręce seruitus deo soli debita dicitur.

Deut. vi.

Matth. iiii.

debetur, quomodo vni tantum debetur deo, si ꝛ patri debetur ꝛ filio, nisi quia vnus deus, cui soli per latriam seruire iussi sumus, ita dicitur deus solus vt ꝛ pater intelligat̃ ꝛ filius, immo vero ꝫ spiritus sanctus? De illo quippe dicit Apl̃s, Nescitis quia corpora vestra templũ in vobis est spiritus sancti, quez habetis a deo, ꝛ nõ estis vestri? Empti enim estis pretio magno, glorificate ꝛ portate deum in corpore vestro. Quẽnam deum nisi spiritum sanctum, cuius corpora nostra esse dixerat tẽplum? Debetur ergo gloria spiritui sancto. Nã si templuz ei facere sicut Salomon fecit de lignis ꝛ lapidibus iuberemur, vtiqz faciendo templũ latriam exhiberemus: quanto magis latriam debemus, cui templum nõ facimus, sed sumus? Ac per hoc si ꝛ patri ꝛ filio ꝛ spiritui sancto latria debetur ꝛ exhibetur a nobis, de quo dictum est, Dñm deum tuum adorabis ꝛ illi soli seruies, proculdubio dñs deus noster cui soli per latriam seruire debemus, non est pater solus, nec solus filius, nec solus spiritus sanctus, sed ipsa trinitas, vnus deus solus, non quo ipse sit pater qui ꝛ filius, vel spiritus sanctus, ipse sit aut pater, aut filius, cum sit in illa trinitate pater filij solus, ꝛ filius patris solius, spiritus aũt sanctus ꝛ patris ꝛ filij sit spiritus, sed ꝑpter vnaz eandẽqz naturam atqz inseparabilem vitã ipsa trinitas quantuz ab homine põt fide precedente intelligatur vnus dñs deus noster, de quo scriptum est, Dñm deum tuũ adorabis, ꝛ illi soli seruies.

i.Cor.vi.
Ibidem
B

¶ Non enim duos aut tres deos fides catholica ꝑdicat, sed ipsam trinitatem vnũ deum, non vt eadem trinitas simul possit aliqñ pater, aliquando filius, aliquando spiritus sanctus dici, sicut Sabellius credit, sed vt pater non nisi pater, ꝛ filius non nisi filius, ꝛ spiritus sanctus non nisi spiritus sanctus, ꝛ hec trinitas nõ nisi vnus deus. Quia ꝛ cũ dixisset Apostolus, Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, trinitatẽ ipsam insinuasse creditur: nec tamen subiecit ipsis gloria, sed ipsi gloria.

Ex tracta. ps. v.
Vnus deus nõ duo aut tres dij
C

¶ Pater non hꝫ patrem de quo sit, filius aũt de patre est vt sit, atqz vt illi coeternus sit. Imago. n. si perfecte implet illud cuius imago est, ipsa coequatur ei, ꝛ non illud imagini suæ. Vbi iam est tã ta congruentia ꝛ patris equalitas, ꝛ prima similitudo, nulla in re dissidens, ꝛ nullo modo inequalis, ꝛ nulla ex parte dissimilis, sed ad idẽtidẽ respondens ei cuius imago est, vbi prima est ꝛ summa vita, cui non est aliud viuere ꝛ aliud esse, sed idem ꝛ esse ꝛ viuere, ꝛ primus ꝛ supremus intellectus, cui non est aliud viuere ꝛ aliud intelligere, sed id qđ est intelligere, hoc viuere est hoc esse. Vnum omnia tanq̃ verbũ perfectum cui non desit aliquid, ꝛ ars quedã omnipotentis atqz sapientis dei plena omniũ rõnum viuentiuz incõmutabiliũ, ꝛ oẽs vnũ in ea sicut ipsa vnum de vno, cuz quo vnũ, vbi nouit omnia deus quæ fecit per ipsam. Et ideo cum decedant ꝛ succedant tẽpora, non decedit aliquid vel succedit sciẽtie dei. Non enim hec que creata sunt ꝛ ideo sciuntur a deo quia

Ex libro detrinitate. vi.
Pater in diuinis nõ hꝫ patrẽ vt sit sicut filius
D
Scientiæ dei nihil decedit aut succedit.

facta sunt, ac non potius ideo facta sunt vel mutabilia quia immutabiliter a deo sciuntur. Ille igit ineffabilis qdā complexus patris & imaginis non est sine perfectione, sine charitate, sine gaudio. Illa ergo dilectio, delectatio, fœlicitas, vel beatitudo (si tamen ea humana aliqua voce digne dicit) est in trinitate spiritus sanctus, non genitus sed genitoris genitiq́ suauitas, ingenti largitate atq́ vbertate perfundens omnes creaturas pro captu earum, vt ordinem suum teneant & locis suis acquiescant. Hæc igitur omnia quæ arte diuina facta sunt, & vnitatem quandam in se ostendunt, & speciem & ordinem. Quicquid enim horum & vnum aliquid est, sicut sunt naturæ corporum, ingeniaq́ animarum, & aliqua specie formantur, sicut sunt figuræ vel qualitates corporum doctrinæ vel artes animarum, & ordinem aliquem petit, aut tenet, sicut sunt pondera vel collocationes corporum atq́ amores aut delectationes animarum. Oportet igitur vt creatorem per ea quę facta sunt intellectum conspicientes trinitatem intelligamus. cuius in creatura quomodo dignum est apparet vestigium. In illa enim trinitate summa origo est rerum omnium, & perfectissima pulchritudo, & beatissima delectatio. Itaq́ illa tria & a se inuicem determinari videntur, & in se infinita sunt. Et ita singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & vnum omnia. Qui videt hoc vel ex parte vel per speculum & in ęnigmate, gaudeat, cognoscens deum sicut deum honoret, & gratias agat. Qui autem non videt, tendat per pietatem ad videndum, nō per cæcitatem ad calumniandum, quoniam vnus est deus, sed tamen trinitas. Nec confuse accipiendum est. Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, nec dijs multis, sed ipsi gloria in secula seculorum Amen.

In trinitate sūt oīa vnū & oia in singulis.

S

Ex libro de natura boni.

Deus ex nihilo creauit omnia.

¶ Quia ergo deus omnia quæ non de se genuit, sed per verbum suum fecit, non de his rebus quæ iam erant, sed de his quæ omnino non erant, hoc est de nihilo fecit, ita dicit Apostolus. Qui vocat ea quæ non sunt tanquam sint. Apertius autem in libro Machabeorum scriptum est. Oro te fili, respice ad cœlum & terram & omnia quæ in eis sunt. Vide & scito quia non erant ex quibus fecit nos dominus deus. Et illud quod in psalmo scriptum est, Ipse dixit & facta sunt. Manifestum est q́ non de se ista genuerit, sed in verbo atq́ imperio fecerit. Quod autem non de se, vtiq́ de nihilo. Non enim erat aliud vnde faceret. De quo apertissime Apostolus dicit. Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ex ipso autem non hoc significat quod de seipso. Quod enim de ipso est, potest dici ex ipso. Non autem omne quod ex ipso, recte dicitur de ipso. Ex ipso enim cœlum & terra, quia ipse fecit ea, nō autem de ipso, quia non de substantia sua. Sicut homo aliquis si gignat filium & faciat domum, ex ipso filius, ex ipso domus, sed filius de seipso, domus de terra & de ligno. Sed hoc quia homo

ij. Mac vij.

Psal. xxxij.

T

est,qui non potest aliquid etiam de nihilo facere. Deus autem ex quo omnia,per quem omnia,in quo omnia, non opus habebat aliqua materia quam ipse non faceret,adiuuari omnipotentiam suam. Cum autem audimus omnia ex ipso,& per ipsum.& in ipso,omnes vtiq; naturas intelligere debemus quę naturaliter sunt. Neq; enim ex ipso sunt peccata,quæ naturam non seruant sed vitiant. Quæ peccata ex voluntate esse peccatum multis modis sancta scriptura testatur,præcipue illo quod dicit Apostolus, Existimas autem hoc o homo qui iudicas eos qui talia agunt & facis ea, quoniam tu effugies iudicium dei? An diuitias benignitatis & patientiæ eius & longanimitatis contemnis, ignorans quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam autem cordis tui & cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei,qui reddet vnicuiq; secundum opera sua.Nec tamen cum in deo sint vniuersa quæ condidit,inquinant eum qui peccant,de cuius sapientia dicitur. Attingit autem omnia propter suam munditiam, & nihil inquinatum in eum incurrit. Oportet enim vt sicut deum incorruptibilem & incommutabilem,ita consequenter etiam incoinquinabilem credamus. Quia vero & minima bona hoc est terrena atq; mortalia ipse fecit,illo apostoli loco sine dubitatione intelligitur, vbi loquens de membris carnis nostrę, Quia si glorificatur vnum membrum congaudent omnia membra,& si patitur vnū membrum compatiuntur omnia membra,etiam hoc ibi ait,Deus posuit membra singulum quodq; eorum in corpore prout voluit. Et deus temperauit corpus,ei cui deerat maiorem honorem dans, vt non essent scissuræ in corpore,sed idem ipsum vt pro inuicem sollicita sint membra.

Peccata ex deo non sunt.
Roma.ij.

G
Peccata nostra Deū non inquinant.

CAP. XII.

Obsecro itaq; fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem,sanctam, deo placentem. Rationabile obsequium vestrum. Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis quę sit voluntas Dei bona,beneplacēs, & pfecta.

Philip.iiij.
Ephe.v.
i.Thes.iiij.

VErum sacrificium est oē opus qđ agitur,vt sancta societate inhęreamus deo,relatū.s.ad illū finē boni quo veraciter beati esse possimus. Vñ & ipsa misericordia, qua hoī subuenit,si nō pp deū fit,nō est sacrificiū. Et si.n.ab hoīe fit,vel offert,tñ sacrificiū res diuina est,ita vt hoc quoq; vocabulo id Lati.

H
Ex libro de ciuitate dei.x.
Sacrificiū veri.

in veteres appellauerint. Vnde ipse homo dei nomine consecratus, & deo votus, inquantum mundo moritur vt deo viuat, sacrificium est. Nam & hoc ad misericordiam pertinet quam quisq; in seipsum facit. Propterea scriptum est. Miserere animę tuae placens deo. Corpus etiam nostrum cū temperantia castigamus, si hoc quemadmodum debemus propter deum facimus: vt nō exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato, sed arma iustitiæ deo, sacrificium est. Ad quod exhortans Apostolus ait,

Roma. vi. Obsecro itaq; fratres per misericordiam dei vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuam, sanctā, deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Si ergo corpus quo inferiore tanquam famulo, vel tanquā instrumēto vtitur anima, cū eius bonus & rectus vsus ad deum refertur, sacrificium est, quanto magis anima ipsa cum se refert ad deū, vt igne amoris eius accensa formā cōcupiscentię secularis amittat, eiq; tanquam incommutabili formę subdita reformetur.

A Hinc ei placens quod ex eius pulchritudine acceperit fit sacrificium. Quod idem Apostolus consequenter adiūgēs, Et nolite (inquit) conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mentis vestræ, ad ꝓbandum vos quę sit voluntas dei, quod bonū, & beneplacitum, & perfectum.

Opera misericordiæ verum sacrificiū est. Cum igitur vera sacrificia opera sint misericordię, siue in nosipsos, siue in proximos q̄ referuntur ad deū, opera vero misericordiæ, nō ob aliud fiunt nisi vt a miseria liberemur, ac per hoc vt beati simus: quod non

Psal. lxxij. fit nisi bono illo de quo dictū est, Mihi autē adhærere deo bonum est, profecto efficitur vt tota ipsa redempta ciuitas, hoc est congregatio societasq; sanctorum vniuersale sacrificium offeratur deo per

Sacerdos magnus Christus. sacerdotem magnum, qui etiam seipsum obtulit in passione ꝓ nobis, vt tanti capitis corpus essemus secundum formam serui. Hanc enim obtulit, in hac oblatus est, quia secundum hanc mediator est. In hac sacerdos, in hac sacrificium. Cum itaq; nos exhortatus esset Apostolus, vt exhibeamus corpora nostra hostiam viuam, sanctam, deo placentem, rationabile obsequium nostrum, & vt non conformemur huic seculo, sed reformemur in nouitate mentis nostrę, ad probandum quę sit voluntas dei, q̄d bonum, & beneplacitum, & perfectum, quod totum sacrificium nosipsi sumus,

B Dico enim (inquit) per gratiam dei q̄ data est mihi omnibus qui sunt in vobis, non plus sapere quam oportet sapere ad temperantiam, sicut vnicuiq; deus partitus est mensuram fidei. Sicut enim in vno corpore multa mēbra habemus, omnia autē membra non eosdem actus habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes dona diuersa secundum gratiam quę donata est nobis. Hoc est sacrificium christianorum. Multi vnum corpus in Christo. Quod etiam sacramento altaris fidelibus noto frequentare ecclesiā, vbi ei demonstratur quod in ea re quā offert ipsa offeratur. Merito

illi in

illi in cœlestibus sedibus constituti immortales & beati, qui creatoris sui participatione congaudent, cuius æternitate firmi, cuius veritate certi, cuius munere sancti sunt, quoniam nos mortales & miseros, vt immortales beatiq; simus misericorditer diligunt, nolunt nos sibi sacrificari, sed ei cuius & ipsi nobiscum sacrificiũ se esse nouerunt. Cum ipsis enim sumus vna ciuitas dei, cui dicitur in psalmo, Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei, cuius pars in illis peregrinatur, pars in illis opitulatur, Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri. Psal. lxxxvi.

¶Non ita est accipiendum quasi totum amiserit homo quod habebat imaginis Dei, Nam si omnino non amisisset, non esset propter qđ diceretur, Reformamini in nouitate mentis vestræ. Et in eadem imaginem trasformamur. Sed rursus si totum amisisset, nihil maneret vnde diceretur. Quamquam ad imaginem ambulet homo, tamen vane conturbatur. Ex libro. Ex tractatio A. C

¶Qui vero commemorati conuertuntur ad deum ab ea deformitate qua per cupiditates seculares conformabantur huic seculo, reformatur ex illo, audientes Apostolum dicentem. Nolite cõformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mentis vestræ, vt incipiat illa imago ab illo reformari a quo formata est, Nõ enim reformare seipsam potest, sicut potuit deformare. Ex libro de trinitate. xiiij.

¶Dominus qui verbum consumans & breuians fecit super terram, in duobus pręceptis dixit legem prophetasq; pendere, vt intelligeremus quicquid aliud diuinitus præceptum est, in his duobus habere finem, & ad hæc duo esse referendum. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges proximum tuum tanquam teipsum. In his (inquit) duobus pręceptis tota lex pendet & prophetę. Quicquid ergo dei lege prohibemur & quicquid iubemur facere, ad hoc prohibemur & iubemur vt duo ista compleamus. Et forte generalis prohibitio est, non concupisces: & generalis iussio, diliges. Vnde breuiter & Apostolus Paulus vtrunq; complexus est. Prohibitio est enim, nolite conformari huic seculo: iussio autem, sed reformamini in nouitate mentis vestræ. Illud pertinet ad non concupiscere, hoc ad diligere: illud ad continentiam, hoc ad iustitiam: illud ad declinandum a malo, hoc ad faciendum bonum. Non concupiscendo enim vetustate exuimur, & nouitate induimur diligendo. Sed nec quisquam quidem potest esse continens nisi deus det. Et charitas dei diffunditur in cordibus nostris non per nosipsos, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Hoc autem fit de die in diem, in his qui volendo, & credendo, & inuocando proficiũt, & præterita obliuiscentes in ea quæ ante sunt extenduntur. Ad hoc enim lex ista pręcepit, vt cum in his implendis homo defecerit, nõ se extollat superbia tumidus, ad gratiam confugiat fatigatus, ac si eum lex terrendo ad Chri-

Ex libro de perfectiõe iustitiæ hominis. Esa. ij. Rom. ix. Matth. xxij. D Pręcepta duo charitatis.

Ex epistola ad Consentium de trinita.

Pulchritudo hominis interioris.

stum diligendum pedagogi perducat officio. ¶ Quid est autem aliud iustitia cum in nobis est, vel quelibet virtus qua recte sapienterq; viuitur, quam interioris hominis pulchritudo? Et certe secundum hanc pulchritudinem magis quam corpus sumus ad imaginem dei. Vnde nobis dicitur, Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mentis vestre, ad probandum vos que sit voluntas dei. quod bonum, & beneplacitum, & perfectum. Si ergo non in mole, neq; in distantibus per loca sua partibus sicut corpora siue cernuntur, siue cogitantur, sed in virtute intelligibili qualis est iustitia, mentē dicimus, seu nouimus, seu volumus pulchram, secundum hāc pulchritudinem reformamur ad imaginem dei.

E

Ex libro confessionum tertio decimo, cum de initio Genesis disputaretur, vbi animalia animantia iussa sunt fieri secundum genus, homo vero factus est ad imaginem dei.

Reformatio vera.

¶ Ecce enim domine deus noster, creator noster, cum cohibite fuerint affectiones ab amore seculi qbus moriebamur male viuendo, & coeperit esse anima viuēs bene viuēdo, cōpletūq; fuerit verbū tuū, quo per apostolū tuū dixisti, Nolite cōformari huic seculo, consequitur & illud qd adiunxisti, statim atq; dixisti, Sed reformamini in nouitate mentis vestrę, non iā secundū genus tāquā imitātes pcedētē pximū, & ex hominis melioris auctoritate viuētes. Neq; em̄ dixisti, fiat hō secundū genus, sed faciamus hominē ad imaginē & simi litudinē nostrā, vt nos pbemus quę sit volūtas tua. Ad hoc em̄ dispensator ille tuus generās p euāgelium filios, ne semper paruulos haberet quos lacte nutriret & tāquā nutrix foueret, Reformamini (inquit) in nouitate mentis vestrae ad pbādū vos que sit voluntas dei quod bonum, & beneplacitum, & pfectū est. Ideoq; nō dicis, fiat hō, sed faciamus: nec dicis secundū genus, sed ad imaginem & similitudinem nostrā. Mente quippe renouatus & cōspiciens intellectā veritatē tuā homine demonstratore non indiget vt suum genus imitetur, sed te demonstrante probat ipse quę sit voluntas tua, quod bonum, & beneplacitū, & perfectum est.

Gene. i.

F

Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.

Ex lib. de ciuitate dei. xij.

INtelligamus quī sit Apostolo obtēperandū pcipienti salubriter vbi ait, Dico autē p gratiā dei q data est mihi omnibus q sunt in vobis, nō plus sapere quā oportet sapere, sed sapere ad temperātiā. Vnicuiq; sicut deus partitus est mensuram fidei. Si em̄ pro viribus suis alatur infans, fiet vt crescendo plus capiat. Si aūt vires suę capacitatis excedat, deficiet anteq̄; crescat.

Et vnicuiq; sicut deus diuisit mēsuram fidei. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autē alter alterius membra, habentes donationes secundum gratiam q̄ data est nobis differentes. Siue ꝓphetiā, secūdū rōnē fidei. Siue ministeriū, in ministrādo. Siue q docet, ī doctrīa. Qui exhortatur, ī exhortādo Qui tribuit, ī simplicitate. Qui præest, in solicitudīe.

1. Cor. xij. Eph. iiij.

Ex epistola ad Iulianum.

ECce apertam cōfessionem illius gratiæ quā vehemēter cōmendat Apostolus. Qui etiā mensuram fidei sine qua impossibile est placere deo, ex qua iustus viuit, quę p dilectionē operatur, ante quā & sine qua omnino nulla cuiusq; bona opa existimanda sunt, qm̄ omne quod nō est ex fide pctm̄ est, deum dicit vnicuiq; partitum. ¶ De fide hoc est de voluntate credentis supius disputaui, vsqueadeo demonstrans ad gratiā ꝑtinere, vt Apl's nō diceret misericordiam cōsecutus sum qā fidelis erā, sed diceret misericordiam cōsecutus sum vt fidelis essem. Sunt & alia testimonia, in qbus est qđ ait: Sapite ad tēperantiā, sicut vnicuiq; deus partitus est mēsuram fidei. Et qđ iā cōmemoraui. Gratia saluati facti estis per fidem, & hoc nō ex vobis sed dei donum est. Et illud quod scriptum est ad Ephesios, Pax fratribus & charitas cum fide, a deo patre & domino Iesu Christo. ¶ Constat sine spiritu sancto Christum nō diligere, & eius mandata seruare nō posse, & id nos posse, atq; agere tanto minus quanto illum percipimus minus, tanto autem amplius, quanto illum percipimus amplius. Proinde non solum non habenti, verumetiam habenti non incassum promittitur. Non habenti quidem vt habeatur, habenti autem vt amplius habeatur. Nam nisi ab alio minus, ab alio amplius haberetur, sanctus Heliseus sancto Heliæ non diceret, Spiritus qui est in te, duplo sit in me. Quando autē ait Ioannes Baptista, Non enim ad mensuram dat deus spiritum, de ipso dei filio loquebat, cui nō est datus spiritus ad mēsuram, quia in illo habitabat omnis plenitudo diuinitatis. Neq; em̄ sine grā spūs sancti est mediator dei & hoium hō Christus Iesus. Nā & ipse dicit de se fuisset illud ꝓpheticum impletum. Spiritus domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me. Qđ em̄ est vnigenitus filius ęqualis patri, nō est grę sed naturę. Qđ aūt in vnitate ꝑsonę vnigeniti assumptus est hō, grę est nō naturę cōsitēte euāgelio atq; dicēte, Puer aūt crescebat cōfortabat plenus sapiētia, & grā dei erat in eo. Cęteris aūt ad mēsuram dat, & datus additur, & donec vnicuiq; p mō suæ pfectionis ꝓpria mēsura com-

Roma. xij.

Ex libro de gratia & lib. arbi.

Ephe. ij.

H

Ephe. 6.

Ex tract. euāge. secundum Ioan. l. xxi.

Spūs sanctus, a quibusdam plus, a quibusdam minus percipitur.

iiij. Reg. ij.

Ioan. iij.

Esaię. lxi.

A

Lucę. ij.

Hominibus ad mensuram datur spiritus.

pleatur. Vnde monet Apostolus non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad temperantiam. Vnicuiq3 sicut deus parti- tus est mensuram fidei. Neq3 enim ipse diuiditur spiritus, sed do- na per spiritum. Nam diuisiones donationum sunt, idē aūt dñs.

ij. Cor. xij.

Ex epistola ad Sixtum psby. Caput. x.

¶ Ipsam fidem vnde omnis iustitia sumit initium, propter qđ dicitur ad ecclesiam in cantico canticoru3, Venies ⁊ pertransibis ab initio fidei, restat vt non humano (quod isti extollunt) tribua- mus arbitrio, nec vllis praecedentibus meritis, quoniam inde in- cipiunt bona quaecunq3 sunt merita, sed gratuitum dei donum esse fateamur, si gratiam veram id est sine meritis cogitamus: q: sicut ab Apostolo dictum legitur, vnicuiq3 partitur secundu3 mē- suram fidei. Opera quippe bona fiunt ab homine, fides aute3 fit in homine, sine qua illa a nullo fiunt homine. Omne enim qđ non est ex fide, peccatum est. Quapropter ne se vel ipsius rationis meritum extollat, etiam si ad vincendas temporalium rerum cu- piditates, ⁊ diligenda bona, aeterna, atq3 ipsum fontē omnium bonorum deum, adiutoriu3 datur oranti, fides orat q̄ data est nō oranti, q̄ vtiq3 nisi data esset orare nō posset. Quomodo em̄ inuo- cabunt in quē nō crediderunt? Aut quomodo credent quem nō audierūt? Quomodo audient sine praedicante? Igitur fides ex au- ditu, auditus autem per verbum Christi. Proinde minister Chri- sti huius fidei praedicator secundum gratia3 quae data est illi, plā- tator est ⁊ rigator, nec tamen qui plantat est aliquid, neq3 qui rigat, sed qui incrementum dat deus, qui vnicuiq3 partitur se- cundum mensuram fidei. Vnde ⁊ alibi dicitur. Pax fratribus ⁊ charitas cum fide. Quae ne sibi tribuerent, continuo subiunxit, A deo patre ⁊ domino Iesu Christo. Quia nec omnium est fi- des qui audiunt verbum, sed quibus deus partitur mensuram fi- dei, sicut nec omnia germinant quae plantantur ⁊ rigantur, sed quibus deus dat incrementum. Cur autem ille credat, ille non credat, cum ambo idem audiant, cum miraculum in eorum conspectu fiat, ambo idem videant, altitudo est diuitiarum sa- pientiae eius, cuius inscrutabilia sunt iudicia, ⁊ apud quem non est iniquitas, deus cuius vult miseretur ⁊ quem vult obdurat. Neq3 enim propterea sunt ista iniusta quia occulta.

B

Rom. x.

Ephe. i.

Occulta nō iniusta sunt dei iudicia.

C

Amos. v.
Ephe. iiij.
i. Pe. i. ⁊ v.
Ex lib. ad Hieronymum. ij.
Iacob. iiij.
Iacob. ij.
Luce. vi.
Matth. v.

Qui miseretur, in hilaritate. Dilectio, sine simula- tione. Odientes malum, adhaerentes bono. Cha- ritatem fraternitatis inuicem diligentes, honore in- uicem praeuenientes. Sollicitudine non pigri.

Quoniam in multis offendimus omnes suggerit domini- cam tanquam quotidianam, quotidianis ⁊ si leuioribus tamen vulneribus medicinam. Iudicium enim (inquit) sine misericordia, illi qui non fecit misericordiam. Hinc

enim & dominus, Dimittite (inquit) & dimittetur vobis. Date & dabitur vobis. Beati enim misericordes, quia ipsorum miserebitur deus. Et hoc vtique iustum est vt dimittatur eis quia dimiserunt, & detur eis quia dederunt. Inest quippe deo & misericordia iudicanti, & iudicium miserenti. Propter quod et dicitur, Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Nam quisquis velut nimium iustus iudicium, sine misericordia quasi securus expectat, iram iustissimam prouocat. Quam timens ille dicit, Ne intres in iudicium cum seruo tuo. Vnde dicitur populo contumaci, Quid vultis mecum iudicio contendere? Cum enim rex iustus sederit in throno, quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato? Quæ igitur spes est nisi superexaltet misericordiam iudicio? Sed erga illos qui misericordiam fecerunt veraciter dicendo, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus, & sine murmuratione dando. Hilarem enim datorem diligit deus. Psal. c. Psal. cxlij. D Matth. vi. ij. Cor. ix.

Spiritu feruentes, /tempori/domino seruientes.

AIt Ioannes inter cetera quę locutus est ad eos qui venerunt vt ab illo baptizarentur. Ego quidem vos baptizo aqua in pœnitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est, cuius non sum dignus calciamenta portare. Ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igne. Quod autem dixit & igne, posset intelligi & tribulatio quam pro Christo nomine credentes fuerant perpessuri. Tamen non abs re est eundem spiritum sanctum etiam nomine ignis significatum videri. Propter quod & in aduentu eius dictum est. Visę sunt illis linguæ diuisę velut ignis, qui insedit super vnum quenque eorum. Hinc & ipse dominus ait, Ignem veni mittere in mundum. Hinc Apostolus dicit, Spiritu feruentes, quoniam hinc feruet charitas. Diffunditur quippe in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est nobis. Cui feruori contrariũ est quod dñs ait, Refrigescet charitas multorũ. ¶ Eloquiũ domini igniuit eum. Merito spiritus sanctus quando a domino missus est, visæ sunt illis linguæ diuisę velut ignis. Et Apostolus dicit, Spiritu feruentes, A quo igne descendunt de quibus dicitur. Refrigescet charitas multorum. Ex sermone de blasphemia spiritus sancti. Matth. iij. Igne baptizari quid sit. Actu. ij. Matth. xij. Matth. xxiiij. Ex tracta. ps. ciiij. E Matth. xxiiij.

Spe gaudentes, in tribulatione patientes, oratiõi instantes, necessitatibus sanctorum communicãtes, hospitalitatem sectantes. Benedicite persequentibus vos Benedicite, & nolite maledicere. Gaudete cum gaudẽtibus, flete cũ flẽtibus. Idipsũ inuicẽ sentiẽtes. Heb. xiij. Matth. v. Luc. vi. Ex tract. ps. lxxxiij.

IN magna videtur esse tristitia cum dicit, concupiscit & defecit anima mea in atria domini. Non enim habet quod desiderat. Sed nũquid sine gaudio est? Quo gaudio? Quod ait

Apostolus, Spe gaudentes. Ibi iam re gaudebit, modo adhuc spe. Ideoq; qui spe gaudent quia certi sunt, se adepturos, tolerant in torculari omnes pressuras. Propterea & ipse apostolus cum dixisset spe gaudentes, quasi his loqueretur qui iam in torculari sunt, addidit statim, In tribulatione patientes. In tribulatione (inquit) patientes. Quid deinde? In oratione tolerantes. Quid est tolerantes? Qui differimini. Toleretur quod differtur, quia cum venerit non aufertur. ¶ Quid sibi vult, Labore fructuum tuorum manducabis? Modo labores habemus, fructus postea erit. Sed quia & ipse labores non sunt sine gaudio propter spem, de qua Apostolus ait, Spe gaudendes, in tribulatione patientes, modo nos ipsi labores nostri iucundant, & laetos nos faciunt de spe. Si ergo labor noster potuit manducari, & potuit iucundare, manducatus fructus ipsius laboris qualis erit? Manducant labores suos, qui euntes ibant & flebant mittentes semina sua. Quanto iucundius manducabunt fructus laborum, qui venientes venient cum exultatione portantes manipulos suos. Et vt noueritis fratres quia manducatur labor iste. in superiore Psalmo audistis dictum, Qui manducatis panem doloris. Iste est labor fructuum, panis doloris. Nisi enim manducaretur, non diceretur panis. Nisi autem haberet aliquam suauitatem panis iste, nemo illum manducaret cum tanta suauitate. Plorat gemitu qui orat. Dulciores sunt lachrymae orantium, quam gaudia theatrorum. Et audi flammam desiderij, quia manducatur ipse panis ab illis de quibus dicit, Qui manducatis panem doloris. Alio loco dicit amans iste, cuius vocem in psalmo plerunq; agnoscimus. Factae sunt mihi lachrymę meę panes die ac nocte. Vnde factae sunt lachrymae panes. Dum dicitur mihi quotidie vbi est Deus tuus.

Ex tracta. ps. cxxvij. — F — *Psal. cxxv.* — *Dulcior lachrymarũ orantiũ.* — *Psal. xlii.* — G

Ex epistola ad Macedonium, vbi sapientium mundi sententiam destruit, in praesenti misera vita beatos se esse iactantium.

Iactantia eorũ qui se hic beatos dicunt.

¶ O nimium superba iactantia. Si beata vita est in cruciatibus corporis, cur non in ea manet sapiens vt fruatur? Si autem misera est, quod obsecro te nisi typhus impedit ne fateatur, ne oret deum, ne iusto & misericordi supplicet, qui potest vitę huius mala vel auertere, vel mitigare, vel ad ea toleranda fortitudine armare, vel ab eis omnino liberare, & post haec vere beatam vitam dare, quo nullum malũ admittatur; & vbi summum bonum nunquam amittatur? Hoc piorum praemium est. Cuius adipiscendi spe vitam istam temporalem atq; mortalem non tam delectabiliter quam tolerabiliter dicimus, & mala eius tunc bono consilio, & diuino munere fortiter ferimus, cum bonorũ ęternorum & fidei dei promissione, & fidei nostra expectatione gaudemus. Ad hoc nos exhortatus Apostolus ait, Spe gaudentes, in tribu-

Vita beata. — H

latione patientes. Ostendit enim quare in tribulatione patientes, præmittendo, Spe gaudentes. Ad hāc spē exhortatur, per Iesum Christum dominum nostrum. Hoc enim deus ipse magister latente maiestate diuinitatis, & carnis infirmitate apparente, non solum sermonis oraculo docuit, verumetiam suæ passionis & resurrectionis exēplo. In altera enim qualia tolerare, in altera qualia debeamus sperare monstrauit. Istam beatam vitā solus deus veraciter cultoribus suis, post hāc vitā se largiturū esse ꝓmisit. Quare assuesce obsecro te vir bone, beatus esse interim spe, vt sis etiā re, cum pietati perseuerantissimæ tribuetur merces fœlicitatis æternæ Hinc enim ausus sū hæc ad te loqui, vt tibi sapiētiā qualis esse debeat ostenderē. Hæc est aūt in pręsenti seculo verus veri dei cultus, vt sit eius certus atq; integer in futuro seculo fructus: hic constantissima pietas, ibi sempiterna fœlicitas. Pro.iij. Esa.v.

Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Ex tracta. ps.cxviij.

TVnc enim erit humilitas vera, si non sola ostendetur in lingua sit, simus secundum Apostolum, non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Non ait colloquentes, sed consentientes, quod non fit ore. Sed tu hypochrita si dicis habere cum credas te non habere peccatum, foris fingis humilitatem, intus amplecteris vanitatem. Ergo & ore, & in corde non habes veritatē. Quid tibi prodest videri ab hominibus humilis tę quod dicis, si deus videt altum esse quod sapis? Certe si auribus diuinum insonaret oraculum noli altum dicere, nec si immerito damnareris, si humilis in ore coram hominibus, altum in corde coram domino loqueris. Cum vero audias, Noli altum sapere sed time, & tu in tantum sapis altum vt te peccatū æstimes non habere: & per hoc quia non vis timere, nihil tibi aliud remanet quam tumere. ℭ Qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur, Proinde cum Apostolus nos admoneat ne simus alta sapientes, sed humilibus consentientes, cogitet si potest inquantum superbiæ præcipitium feratur homo si non consenserit humili deo, & quam sit perniciosum impatienter ferre hominem quod voluerit dominus iustus, si patienter pertulit deus quod voluit inimicus iniustus. Humilitas vera. A Ex sermone de passione dñi. Lucæ.xiiij.

Nolite essę prudentes apud vosmetipsos, nulli malum pro malo reddentes, prouidentes bona, nō tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Pro.xx. I.Pet.iij. ij.Cor.viij. Exod.xx. B

SEx sunt in isto genere differentiæ, quæ commemoratæ animaduerti facillime possunt: Reddere bona ꝓ malis nō reddere mala pro malis, reddere bona pro bonis, reddere Ex tracta. ps.cviij. Redditio multiplex.

mala pro malis, non reddere bona pro bonis, sed reddere mala pro bonis. Horum duo prima bonorum sunt, & eorum duorum primum melius. Postremo duo malorum, & eorum posterius deterius. Duo media quodam modo mediocria, sed eorum prius ꝑpinquat bonis posterius propinquat malis. Hæc in scripturis sanctis oportet attendere. Reddidit bona pro malis ipse dominus q iustificat impium, & pendens in cruce dixit. Pater ignosce illis qa nesciunt quid faciunt. Cuius vestigia secutus Stephanus fixo genu orauit pro lapidantibus dicens, Domine ne statuas illis hoc peccatum. Ad quam rem hoc præceptum pertinet, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro eis qui vos ꝑsequuntur. Mala pro malis non esse reddenda Paulus apostolus dicit. Nulli malum pro malo reddentes. Et apostolus Petrus, Non reddentes malum pro malo, vel maledictuꝫ pro maledicto. Vnde & in psalmo legitur, Si reddidi retribuẽtibus mihi mala. Duorum post remotum illud nimius ad nouem leprosos pertinet, q cum mundati essent a domino, gratias non egerunt: illud vero vltimum quo nihil est peius, ad hos pertinet de quibus in psalmo ipso legitur. Pro eo vt diligerent me detrahebant mihi. Dilectionem quippe debebant tantis domini beneficijs, quam non solum minime reddebant, verumetiam pro illo bono irrogabant malum. Duo vero media quæ diximus hominum quodammodo esse mediorum, ita se habent, vt eorum prius quod est reddere bona pro bonis, habeant & boni, & mediocriter boni vel mediocriter mali, Ideo dominus hoc non reprehendit, sed non vult in eo solo suos discipulos permanere, quos vult ad maiora prouehere, quibus ait, Si dilexeritis eos qui vos diligunt, idest reddideritis bona pro bonis, quam mercedem habebitis, idest quid magnum facitis? Nonne & publicani hoc faciunt? Vult autem illos & hoc facere & longe amplius, idest vt non solum amicos verumetiam inimicos diligant. Post hæc autem quod est reddere mala pro malis, habent & mali, & mediocriter mali vel mediocriter boni, vsqueadeo vt lex eis dederit vlciscendi modum, oculum pro oculo, dentem pro dente. Quæ si dici potest iniustorum iustitia est: non quia iniquum est vt recipiat quisqꝫ quod fecerit, alioquin lex nequaquam ea constitueret, sed quia vlciscendi libido vitiosa est, magisq; ad iudicium pertinet inter alios hoc discernere, quaꝫ bonum hominem sibi expetere.

Lucæ.xxiij.
Actu.vij.
Matth.v.
i. Petri.iij.
Psal.vij.
Lucæ.xvij.
C
Psal.cviij.
Matth.v.

Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim. Mihi vindictam, & ego retribuam dicit dominus.

Heb.xij.
Deut.xxxij.
Heb.x.
Ex tracta.
ps.lxxvij.
Martyres vindictã a dño petere qualiter intelligendum.

QVod scriptum est in Apocalypsi, sub ara dei martyres ad deum clamare & dicere, Quousqꝫ domine non vindicas sanguinem nostrum, non est prætereundum quẽadmodũ

accipi oporteat, ne propter exaturandum odium credantur sancti desiderare vindictas, quod ab eorum perfectione longe abest. Sed tamen scriptum est. Lætabitur iustus cum viderit vindictam impiorum manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Et Apostolus ait, Non vosmetipsos vindicantes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim, Mihi vindictam & ego retribuam, dicit Dominus. Nec ipse itaq; præcepit aut noluit vindicari, sed non vt seipsi vindicantes debet locum iræ Dei qui dixit, Mihi vindictã, ego retribuam. Et dominus in euangelio, viduam proponit in similitudinem, quæ vindicari desiderans iudicem interpellabat iniustum, qui eam tandem aliquando non iustitia ductus, sed tędio victus audiuit. Hoc autem dominus proposuit, vt ostenderet multo magis deum iustum cito facturum iudicium electorum suorum qui ad illum clamant die ac nocte. Inde est & ille sub ara Dei martyrum clamor vt dei iudicio vindicentur. Vbi est ergo illud, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro eis qui vos persequuntur? Vbi est illud, Non reddentes malum pro malo, vel maledictum pro maledicto, & nulli malum pro malo reddentes? Si enim malũ pro malo non est cuiquam reddendum, non solum factum malum pro facto malo, sed nec votum malum reddendum est pro facto vel voto malo. Reddit autem votum malum qui etiam si non ipse vindicat, tamen vt eius inimicum deus puniat expectat atq; optat. Quapropter cum & homo iustus & homo malus de inimicis suis velint a domino vindicari, vnde discernuntur nisi quia iustus magis cupit inimicum suum corrigi quam puniri? Et cum in eum videt a domino vindicari, non eius delectatur poena quia non eũ odit, sed diuina iustitia quia deum diligit. Deniq; si in hoc seculo in eum vindicatur, vel pro illo etiam lætatur si corrigitur, vel certe pro alijs vt eum timeant imitari. Ipse quoq; fit melior non supplicio illius odia sua pascendo, sed errata emendando. Ac ꝑ hoc de beniuolentia non de malitia est ꝙ lætatur iustus cum videt vindictam, & manus suas lauat, idest opera mundiora efficit in sanguine, hoc est in exitio peccatoris, sumens inde non mali alieni gaudium sed diuinæ admonitionis exemplum. Si autem in futuro seculo vltimo dei iudicio vindicatur, hoc ei placet quod domino, ne bene sit malis, ne piorum pręmijs etiam impij perfruantur, quod vtiq; iniustum est, & a regula veritatis quã iustus diligit alienum. Cum enim nos ad diligendos inimicos dominus hortaretur, exemplum proposuit patris nostri qui in coelis est, qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Nunquid tamen ideo vel temporalibus correctionibus non emendat, vel pertinaciter duros in fine non damnat? Sic ergo inimicus diligatur, vt non displiceat dei iustitia qua punitur. Et sic placeat iustitia qua punitur, vt non de malo

Psal. lvij.
Deut. xxxij.
Luce. xviij.
Apoc. vi. e.
Matth. v.
i. Petri. iij.
Psal. vij.
Matth. v.

Maliuol⁹ aliu qualiter inimici vindictã qrit

eius,sed de bono iudice gaudeatur. Maliuolus vero animus contristatur si eius inimicus correptus euaserit pœnam, & cum puniri eum videt vindicari se ita gaudet,vt non iustitia dei quem non diligit,sed illius quem od t miseria delectetur. Et cum deo dimittit iudicium,vt plus noceat deus quam ipse potest nocere exoptat.Et cum cibum dat inimico esurienti potumq; sitienti,maliciose sapit quod scriptum est.Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. Agit enim vt amplius aggrauet,& ei excitet indignationem dei, quam carbonibus ignis significari putat,non intelligens illum ignem esse pœnitentiæ vrentem dolore,quo cuiusq; caput erectum superbia beneficijs inimici ad humilitatem salubrem deponitur, & in bono illius huius malum

Victus nō vincit in bono malum.

vincitur. Vnde Apostolus vigilanter adiunxit.Noli vinci a malo,sed vince in bono malum.Quomodo autẽ potest vincere in bono maluẽ,in superficie bonus,& in alto malus? Qui opere parcit & corde sæuit,manu mitis,voluntate crudelis.

Prouerb.xxv.

Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: Si sitit, potum da illi.Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius.

Ex li. de doctrina christiana.iij Regula in figuratis locutionibus seruanda.

SEruabitur ergo in locutionibus figuratis regula huiusmodi, vt tandiu versetur diligenti consideratione quod legitur,donec ad regnum charitatis interpretatio perducatur. Si autem hoc iam prope sonat,nulla putetur figurata locutio. Si præceptiua locutio est,aut flagitium aut facinus vetans,aut vtilitatẽ aut beneficentiam iubens,non est figurata. Si autem flagitium aut facinus videtur iubere, aut vtilitatem,aut beneficentiam vetare, figurata est. Ait scriptura, Si esurierit inimicus tuus ciba illum. Si sitit potum da illi. Hic nullo dubitante beneficentiam præcipit. Sed quod sequitur, Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius, maliuolentiæ facinus putes iuberi.Ne igitur dubitaueris figurate dictum. Et cum possit dupliciter interpretari, vno modo ad nocendum, altero ad præstandum, ad beneficentiam te potius charitas reuocet vt intelligas carbones ignis esse vrentes pœnitentiæ gemitus, quibus superbia sanatur eius qui dolet se inimicum fuisse hominis a quo eius miseriæ subuenitur.

Ex tracta. ps.xxxvi.

Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.

Ex sermone de natali scti Laurentij.

Qui in malũ sæuit se quoq; malum facit.

COntende cum malo, sed de bonitate. Ipsa enim est vera contentio. vel certamen salubre, vt sis bonus contra malum, non vt sint duo mali.

¶ Si tu iam non es malus,opta malo vt sit bonus. Quid sæuis in malos? Quia mali sunt inquis. Addis te illis, sæuiendo in

illos. Consilium do, displicet tibi malus, non sint duo. Reprehendis, sed adiungeris, auges eius numerum quem condemnas. Malo vis vincere malum, de malitia vincere malitiam erunt duæ malitiæ, ambæ vincendæ. Non audis consiliu3 domini tui per apostolum? Noli vinci a malo, sed vince in bono malum, Forte ille peior est quam tu sis, duo tamen mali. Ego vellem vt vel vnus esset bonus. A

CAP. XIII.

Mnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.

Ex tracta. euangelij secundu3 Ioan. cij.

¶ A patre superiore significatus est homo totus. Quid enim dixit, omnis anima, nisi omnis homo?

Ex sermone de verbis euăgelij seu domini. vi. Prælatus bon⁹ nutritor é ma. ꝫ tentator.

¶ Bonus si fuerit qui tibi præest, nutritor tuus est: malus si fuerit, tentator tuus est. Et nutrimenta libenter accipe, ꝛ in tentatione approbare. Esto aurum, attende mundum istu3 tanquam fornacem aurificis. In vno angusto loco tria sunt, auru3, palea, ignis, ad illa duo ignis apponitur, palea vritur, aurum purgatur. Cessit nescio quis minis, ꝛ adductus est ad idolum. Ve mihi quia paleam plango, cinerem video. Alius non cessit minis, non cessit terroribus. Adductus ad iudicem stetit in confessione sua, non est flexus ad idolum. Quid facit flamma? Nonne aurum purgat? State in domino fratres, potentior est qui vocauit vos. Minas impiorum ne timueritis, inimicos patimini, habebitis pro quibus oretis, prorsus non vos terreant. Hæc est sanitas. audite hinc in isto conuiuio, hic bibite vnde satiemini, non illic vnde insaniatis. State in domino. Argentei estis, aurum eritis. Ista similitudo non a nobis est, de diuina scriptura est, legistis, audistis. Sicut aurum in fornace probauit illos, ꝛ sicut holocaustum hostiam accepit illos. Ecce quid eritis. Ad thesauros dei estote diuites de deo non eum facturi diuitem, sed de illo futuri diuites. Impleat vos, aliud non admittatis ad cor vestrum. Nunquid in superbiam vos exigimus, aut dicimus vobis vt aduersus potestates ordinatas contemptores sitis? Non hoc dicimus. Qui ꝛ hinc ægrotantis, tangite ꝛ hinc illam fimbriam vestimenti. Ipse dicit Apl's, Oīs anima ptātibus sublimiori bus subdita sit.

Tribulatio bonos perficit, malos absumit.

B

Sapientiæ. iij.

i. Pet. ij.

Non enim est potestas nisi a deo. Quæ autē sunt a deo, ordinata sunt. Qui autem resistit potestati, dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali.

Sapi. vi. C.

Quali mō obedientia est exhibenda xi q.iij. Qui resistit. C

SEd quid si illud iubeat quod n ō debes facere? Hinc sanè contemne potestatem, timendo potestatem. Ipsos humanarum rerum gradus aduertite. Si aliquid iusserit curator nonne faciendum est? Tamen si contra proconsulem iubeat, non vtiq; cōtemnis potestatem, sed eligis maiori seruire. Nec hinc debet minor irasci, si maior prælatus est. Rursum si aliquid ipse procōsul iubeat, & aliud iubeat Imperator, nunquid dubitatur isto contempto illi esse seruiendum? Ergo si aliud Imperator & aliud deus, quid iudicatis? Minor potestas dat veniam. Tu carcerem, ille gehennam minatur. Hinc iam tibi assumenda est fides tua tanquā scutum, in quo possis omnia ignita iacula inimici extinguere.

Ephe. vi.

Patientia hñda est de prælato non bene præcipiente.

Sed insidiatur contra te potens, & molitur contra te potens. Quid times hominem o homo? In Dei sinu positus sta, de illius sinu noli cadere. Quicquid ibi passus fueris, ad salutem valebit non ad perniciem. Laniatus membrorum martyres pertulerūt, & timent Christiani iniurias temporum christianorum? Qui tibi facit iniuriam modo, timens facit. Non dicit aperte, veni ad aras meas, ibi conuiuare. Non audet dicere, sed alia machinatur dolose. Ablaturus est superflua tua, rasurus quicquid relicturus es, tollat quicquid permanebit si potest. Quid tulit potens nocens?

D Quid magnum tulit? Quod fur, quod effractor, vt multum sæuiat, quod latro. Si & ad ipsum corpus occidendū permissus fuerit, quid tollit nisi quod latro? Honoraui eum dixi latro. Nam qualiscunq; latro homo est. Quod febris, quod scorpius, quod fungus malus. Ista tota potentia sæuientium est, facere quod fungus. Manducant homines fungum malum, & moriuntur. Ecce in qua fragilitate est vita humana quam quandoq; relicturus es, noli ꝑ illa sic pugnare vt tu relinquaris, vita nostra Christus est, Christū attende. Pati venit, sed & glorificari: contemni, sed etiam exaltari: mori, sed etiam resurgere. Opus te terret mercedem vide. Quare vis peruenire delicatus ad eam rem, ad quā nō ꝑducit nisi labor?

¶Ex epistola ad Macedoniū, de religiosa ecclesiasticę consuetudinis humanitate interuenientdi pro reis.

¶Prodest ergo & seueritas vestra cuius ministerio, quies adiuuatur & nostra: prodest & intercessio nostra cuius ministerio seueritas temperatur & vestra. Non vobis displiceat ꝙ rogamini a bonis, quia nec nobis displicet ꝙ timemini a malis. Nam hominum iniquitatem etiam apostolus Paulus non tantum iudicio futuro, verumetiam de præsentibus nostris secularibus potestatibus terruit, asserens & ipsas ad dispensationem diuinæ prouidētiæ pertinere. Omnis (inquit) anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi a deo. Quæ autē sunt

E a deo ordinata sunt. Quapropter qui resistit potestati, dei ordina-

tioni resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi iudicium acquirunt. Principes enim non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autē non timere potestatem? Bonum fac, & laudem habebis ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Quod si malum feceris, time. Non enim frustra gladium portat, dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Ideoq; necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed & propter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis. Ministri enim dei sunt in hoc ipsum perseuerantes. Reddite omnibus debita, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem. Nemini quicquam debeatis nisi vt inuicem diligatis. Hæc verba apostoli, vtilitatem vestræ seueritatis ostendunt. Proinde sicut dilectionem iussi sunt terrentibus debere qui timent, ita dilectionem timentibus iussi sunt debere qui terrent. Nihil nocendi cupiditate fiat, sed omnia consulendi charitate, & nihil fiat immaniter, nihil inhumanitate. Ita formidabitur vltio cognitoris, vt nec intercessoris religio contemnatur, quia & plectendo & ignoscendo hoc solum bene agitur, vt vita hominum corrigatur. Quod si tanta est peruersitas & impietas vt ei corrigendæ nec disciplinæ nec veniæ remedia suffragentur, a bonis tamen intentione atq; conscientia quam deus cernit, siue seueritate, siue lenitate non nisi officium dilectionis impleatur. NON est enim potestas nisi a deo. Quæ autem sunt a deo, ordinata sunt.

Principes quibus timendi.

F

Ex libro de Genesi ad literā. xi.

Roma. ix.

Nocendi autem voluntas potest esse a suo quoq; animo praua. Non est autem potestas nisi a deo, & hoc abdita altaq; iustitia, quoniam non est iniquitas apud deum.

Ex tracta. ps. xxij.

Malitia hominum cupiditatem nocendi potest habere propriam, potestatem autem si ille non dat non habet. Non enim est potestas nisi a deo. Definitiua sententia Apostoli est. Non dixit, non est cupiditas nisi a deo. Est enim mala cupiditas, quæ nō est a deo. Sed quia ipsa mala cupiditas nulli nocet si ille non permittat, Non est inquit potestas nisi a deo. Vnde deus homo stans ante hominem, Non haberes, inquit, potestatem nisi data tibi fuisset desuper. Iste iudicabat, ille docebat. Cum iudicabatur docebat, vt iudicaret quos docuerat. Non haberes (inquit) in me potestatem nisi data esset tibi desuper. Quid est hoc? Homo tantū non habet potestatem, nisi q̄tū acceperit desuper? Quid ipse diabolus? ausus est vel vnam ouiculam tollere viro sancto Iob nisi prius diceret, Mitte manum tuam? hoc est da potestatem. Ille volebat, sed ille non sinebat. Quando ille permisit, ille potuit. Nō ergo ille potuit, sed qui permisit. Ideo bene eruditus ipse Iob, non ait, dominus dedit & diabolus abstulit: sed, Dominus dedit & dominus abstulit. Sicut domino placuit ita factum est, non sicut diabolo placuit.

Ioan. xix.

Diabolus nullā ptātem hʒ nisi datam desuper.

Iob. i.

G

Vbi supra

Ex libro de natura & boni.

Quia etiam nocentium potestas non est nisi a deo, sicut scri-

Prouer. viij. ptum est loquente sapientia, Per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Dicit & Apostolus, Non est enim potestas nisi a Iob. xxxiiij. deo. Digne autem fieri in libro Iob scriptum est. Qui regnare facit (inquit) hominem hypocritam propter peruersitatem populi. Osee. xiij. Et de populo Israel dicit Deus, Dedi eis regem in ira mea. Iniustũ enim non est vt improbis accipientibus nocendi potestatem bonorum patientia probetur, & malorum iniquitas puniatur. Nam per potestatem diabolo datam, & Iob probatus est vt iustus appareret, & Petrus tentatus ne de se presumeret, & Petrus colaphizatus ne se extolleret, & Iudas damnatus vt se suspenderet. Cum ergo per potestatem quam diabolo dedit omnia iuste ipse deus fecerit, nõ tamen pro his iustificatis, sed pro iniqua nocendi voluntate quæ ipsius diaboli fuit, ei reddetur in fine supplicium, cum dicetur impijs qui eius nequitiæ consentire perseuerauerint, Ite in ignes ęternum quem parauit pater meus diabolo & angelis eius. Math. xxv.

Nocẽdi ptãs bonis & malis ꝓdest.

Vis autem non timere potestatem: bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum.

Ex sermone de natali sancti Laurentii. Laudẽ hñt martyres ex bono quãuis hic crucientur.

QVid ergo? (ait aliquis) Sanctus Laurentius malum fecerat vt a potestate occideretur? Quomodo in illo impletum est. Bonum fac & habebis laudem ex illa, quando faciendo bonum tantos cruciatus habuit ex illa? Martyr sanctus Laurentius si non haberet laudem ex illa, hodie non honoraretur, non a nobis prædicaretur, non tanto pręconio laudaretur. Habet ergo laudem ex illa. Quid enim ait Apostolus, Bonum fac, & laudabit te potestas ipsa? Bonum enim fecerunt omnes apostoli & martyres, & non eos laudauerunt, sed interfecerũt potius potestates. Ergo si diceret, bonum fac & laudabit te, deceperat te. Modo autem temperauit verba, circunspexit, appendit, moderatus est, circũcidit. Dicite quid audistis. Bonum fac. & habebis laudem ex illa. Si enim iusta est potestas, habebis laudem ex illa, etiam ipsa laudante. Si autem iniqua est, mortuus pro fide, pro iustitia, pro veritate habebis laudem ex illa, etiã illa sæuiente. Ex illa enim habebis non ipsa laudante sed ipsa tibi laudis occasionem præbente.

A

Si autem malum feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui male agit.

¶ Ex epistola ad Apringium, vbi pro Donatistis catholicorum insectatoribus, vel etiam necatoribus intercedit.

DE vobis quidem dixisse Apostolum legimus ꝙ non sine causa gladium geratis, & ministri dei sitis, vindices in illos qui male agunt. Sed alia causa est prouinciæ, alia causa est ecclesiæ. Illius terribiliter gerenda est administratio, huius clementer commendanda est mansuetudo, ne passiones seruorum dei catholicorum quæ prodesse debent ad exempla patientiæ, inimicorum suorum sanguine fœdentur. Cur non flectas in prouidentiorem partem leniorem'q; sententiam, quod licet iudicibus facere etiam non in causis ecclesiæ? Time ergo nobiscum iudicium dei patris, & commenda mansuetudinem matris. Cum enim tu facis, ecclesia facit propter quam facis, & cuius filius facis. Contende bonitate cum malis. Illi scelere immani membra de corpore viuo euulserunt, tu opere misericordiæ effice vt illa quæ nefandis operibus exercebant, alicui vtili operi integra eorum membra deseruiant. Illi non pepercerunt correptionem sibi prædicantibus dei seruis tu parce comprehensis, parce perductis, parce conuictis. Illi impio ferro fuderunt sanguinem christianorum, tu ab eorum sanguine etiam iuridicum gladium cohibe propter Christum. Illi ministro ecclesiæ occiso extorserunt spatium viuendi, tu inimicis ecclesiæ viuentibus relaxa spatium pœnitendi. Talem te oportet esse in causa ecclesiæ iudicem christianum, petentibus, mouentibus, intercedentibus nobis. *Alia est prouinciæ est, alia ecclesiæ.*

Ideo necessitate subditi estote non solum propter iram, sed propter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis. Ministri enim dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Reddite ergo omnibus debita. Cui tributũ tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorẽ, cui honorem honorem. *Matth. xxij.*

IN fide Christi non est distantia Iudæi & Græci, non serui neq; liberi, non masculi & fœminæ. Inquantum enim omnes fideles sunt, omnes vnum sunt in Christo Iesu. Et si hoc facit fides per quam in hac vita iuste ambulatur, quanto perfectius, atq; cumulatius id species ipsa factura est cum videmus facie ad faciem? Nam nunc quamuis primitias habentes spiritus, qui vita est propter iustitiam fidei, tamen quia adhuc mortuum est corpus propter peccatum, differentia ista vel gentium vel conditionis vel sexus iam quidẽ ablata est ab vnitate fidei, sed manet in conuersatione mortali, eiusq; ordinẽ in huius vitæ itinere seruandũ esse & apl'i p̄cipiunt, q̄ et regulas saluberrimas tradunt quẽadmodũ secũ viuant, & pro d'ria gentis Iudæi & Græci, & pro d'ria conditionis Domini & serui, & p differentia sexus viri & vxoris, vel siqua talia cætera occurrant. Et ipse prior dominus qui ait, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & deo quæ dei sunt. Alia sunt enim quæ seruamus in vnitate fidei sine vlla distantia, & alia in ordine *In expõne epl'æ ad Galatas.* *Fides differẽtiã non admittit.* C *Matth. xxij.*

vitæ huius tanquam in via, ne nomen domini & doctrina blasphemetur. Et hoc non solum propter iram vt effugiamus offensionem hominum, sed etiam propter conscientiam, vt non simulate quasi ad oculos hominum ista faciamus, sed pura dilectionis conscientia propter deum, qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire.

i.Timo.ii.

Nemini quicquã debeatis, nisi vt inuicẽ diligatis.

D

Ex epistola ad Seuerum epm. Charitatis cõmendatio.

CHaritatem tanto magis debemus, quanto amplius impẽderimus. Cuius nos perpetuos debitores ostendit Apostolus dicens, Nemini quicquam debeatis nisi vt inuicem diligatis. Quamq; si diligentius præcepta domini cogitemus, reddimus potius quam donamus, si nemini quicquam debendum est nisi vt inuicem diligamus. Ipsa quippe dilectio exigit debitum vt fraternæ charitati seruientes, eum qui se adiuuari recte velit in quo possumus adiuuamus semper existẽtes debitores charitatis. Ipsa est enim quæ semper redditur, & semper debetur.

Ex epistola ad Cœlestinum diaconum. Charitas reddita debere sẽ detinet.

¶ Sanctitati tuæ salutationem debitam reddo, semper autem debeo charitatem, quæ sola etiam reddita semper debitorem detinet. Redditur enim cum impenditur, debetur autem etiam si reddita fuerit, quia nullum tempus est quando impendenda iam non sit, nec cum redditur amnittitur, sed potius reddendo multiplicatur. Habendo enim redditur, non credendo. Et cum reddi non possit nisi habeatur, nec haberi potest nisi reddatur, immo etiam cum redditur ab homine crescit in homine, & tanto maior requiritur quanto pluribus redditur. Quomodo autem negetur amicis q̃ debetur & inimicis? Sed inimicis cauta impẽditur, amicis secura rependitur. Agit tamen quantum potest vt ab his etiam quibus pro malis bona tribuit, id recipiat quod impendit. Optamus quippe fieri amicum quem veraciter diligimus inimicum, quia non eum diligimus nisi velimus bonum. Quod vtiq; non erit, nisi amiserit inimicitiarum malum. Non ergo sic impẽditur charitas vt pecunia. Excepto enim quod illa impendendo minuitur, hęc agetur, etiam illo inter se differunt, quod pecuniã cui dederimus tunc ei beniuolentiores erimus, si recipere non quæramus. Non autem potest esse verus charitatis impensor nisi fuerit benignus exactor. Quoniam pecunia cum recipitur accidit cui datur sed, recedit a quo datur. Charitas vero non solum apud eum crescit qui hanc ab eo quẽ diligit exigit, etiã si non recipit, sed etiã ille a quo eã recipit tunc incipit habere cum reddit. Proinde domine frater mutuam tibi charitatem libens reddo, gaudẽsq; recipio. Quã recipio adhuc repeto, quã reddo adhuc debeo. Vnum enim magistrum apud quẽ condiscipuli sumus, per eius apostolum dociles audire debemus præcipientẽ atq; dicentẽ. Nemini quicquã debeatis nisi vt inuicẽ diligatis.

Charitas impẽsa multiplicatur.

Qui enim

Qui enim diligit proximum, legem impleuit.

Fides enim sicut Apostolus ait, per dilectionem operatur. Vnde item dicit, Qui enim diligit alterum, legem impleuit. Istam charitatem quia veniens Christus per spiritum sanctum quem promissum misit, in manifestatione donauit, qui sola charitate iustitia legis posset impleri, propterea dixit, Non veni soluere legem sed adimplere. Hoc est nouum testamentum quod huic dilectioni hereditas regni coelorum promittitur, quod in figuris veteris testamenti pro temporum distributione regebatur. Vnde idem dicit, Mandatum nouum do vobis vt vos inuicem diligatis. ¶ Hæc est autē vera dilectio, vt inhęrentes veritati iuste viuamus, & ideo contemnamus omnia mortalia præ amore hominum quo eos volumus iuste viuere. Ita enim & mori pro fratribus vtiliter parati esse poterimus, quod nos dominus Iesus Christus exemplo suo docuit. Cum enim duo præcepta sint in quibus tota lex pendet & prophetæ, dilectio dei, & dilectio proximi, non immerito plerunque scriptura pro vtroque vnum ponit, siue tantum dei, sicut est illud, Scimus quoniam diligentibus deū omnia cooperantur in bonum. Et iterum, Quisquis autem diligit deum hic cognitus est ab illo. Et illud, Quoniam charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, & alia multa. Quia & qui diligit Deum consequens est vt faciat quod pręcepit deus, & intantum diligit inquantum facit. Consequens ergo est vt proximum diligat quia hoc pręcepit deus. Siue tantum proximi dilectionem scriptura commemorat, sicut est & illud, Inuicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. Et illud, Omnis enim lex in vno sermone impletur in eo quod scriptum est, Diliges proximum tuū tanquā teipsum. Et in euangelio, Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite eis. Hæc est enim lex & prophetæ. Et Pleraque talia reperimus in literis sanctis, in quibus sola dilectio proximi ad perfectionem præcipi videtur, & taceri de dilectione dei, cum in vtroque præcepto lex pendeat & prophetæ. Sed hoc ideo, quia & qui proximum diligit cōsequens est vt ipsam præcipue dilectionem diligat. Deus autem dilectio est, & qui manet in dilectione in deo manet. Consequens ergo est vt præcipue deum diligat. ¶ Queri potest cur Apostolus solam commemorauerit proximi dilectionem qua legem dixit impleri, Qui enim diligit alterum (inquit) legem impleuit. Nam non adulterabis, non homicidium facies, nō furaberis, non concupisces, & si quod aliud est mandatum, in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximū tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur, plenitudo enim legis charitas. Cur Apostolus solam proximi dilectionē cōmemorat, nisi quia dilectionem dei possunt homines

Ex lib. cōtra Faustum.

Matth. v.

F

Ioan. xiij.

Ex libro de trinitate. viij.

Præcepta duo charitatis vnū sunt.

Rom. viij.

i. Cor. viij.

Rom. v.

G

Gala. vi.

Gala. v.

Matth. vij.

i. Ioan. iiij.

In expositiōe epistolæ ad Galatas.

H

nientiri, quia rariores tentationes eam probent? In dilectione autem proximi facilius conuincuntur eam non habere, dum inique cum hominibus agunt? Consequens est autem vt qui ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente Deum diligit, diligat & proximum tãquam seipsum, quia hoc iubet ille quẽ ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente diligit. Item diligere proximum, idest omnem hominem tanquam seipsum, quis potest nisi Deum diligat, cuius præcepto & dono dilectionem proximi possit implere? Cum ergo præceptum vtrunq; sit, vt neutrum sine altero possit teneri, etiam vnum horum commemorare plerunq; sufficit cum agitur de operibus iustitiæ, sed opportunius illud de quo facilius quisq; conuincitur. Vnde & Ioannes dicit, Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quẽ non videt, quomodo potest diligere? Mentiebantur enim qui dã dilectionem Dei se habere, & de odio fraterno eam non habere conuincebantur, de quo iudicare in quotidiana vita & moribus perfacile est.

In quibus probatur dilectio dei aut p̃ximi.

I. Ioan. iiij.

Deut. v. A *Matth. iij. xxij. Gal. v. Leui. xix.*

Nam non adulterabis: non occides: non furaberis: non falsum testimonium dices: non concupisces & si quod est aliud mandatum in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tanquam teipsum.

CVr ergo non dicimus qui hanc virtutem habet, habere omnes, cum plenitudo legis sit charitas? An quantò magis est in homine, tanto magis est virtute præditus quanto autem minus, tanto minus inest virtus, quia ipsa est virtus: & quanto minus inest virtus, tanto magis est vitium? Vbi illa plena & perfecta fuerit, nihil ex vitio remanebit.

Ex libro ad Hieronymum. ij. Charitatem habẽs quomodo oẽs virtutes habeat.

Ex tract. euãge. secundum. Ioan. lxiij.

¶ Nolite itaq; putare fratres mei in hoc quod ait dominus, Mãdatum nouum do vobis vt vos inuicem diligatis, illud maius prætermissum esse mandatum quo præcipitur vt diligamus dominum deum nostrum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente: Tanquam enim hoc prætermisso videtur dictum vt diligatis inuicem, velut hoc ad illud alterum pertineat quod dictum est, Diliges proximum tuum tanquam teipsum. In his enim duobus præceptis (inquit) tota lex pendet & prophetæ. Sed bene intelligentibus vtrunq; inuenitur in singulis. Nam & qui diligit deum, non potest eum contemnere præcipientem vt diligat proximum: & qui sancte ac spiritaliter diligit proximum, qd in eo diligit nisi deum? Ipsa est dilectio ab omni mundana dilectione discreta, quam distinguendo addidit dominus, Sicut dilexi vos. Quid enim nisi deum dilexit in nobis? non quod habebamus, sed vt haberemus, vt pducat nos vbi sit deus omnia in omnibus. Sic etiam medicus recte dicitur ægros diligere. Et quod in eis diligit nisi salutem, quam cupit vtiq; reuocare, non

B *Qualis debeat esse dilectio p̃ximi.*

morbum quem venit expellere? Sic ergo & nos inuicem diliga-
mus, vt quantum possumus inuicem ad habendum in nobis deũ
cura dilectionis attrahamus. Hanc dilectionem donat ipse no-
bis, qui ait, Sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. Ad hoc er-
go nos dilexit, vt & nos diligamus inuicem, hoc nobis cõferens Ioan. xiij.
diligendo nos, vt mutua dilectiõe cõstringamur inter nos, & tã
dulci vinculo cõnexis mẽbris corpus tãti capitis simus. ¶ Tunc Ex lib. de doctri
quippe est optimus homo, cum tota vita sua pergit in incommu na christianæ. i.
tabilem vitam, & toto affectu inhæret illi. Si autem se propter se Hõ optimus
diligit, non se refert ad deum, sed ad seipsum conuersus non ad quis sit.
incommutabile aliquid conuertitur, & propterea iam cum defe
ctu aliquo se fruitur, quia melior est cũ totus hæret atque constrin-
gitur incommutabili bono quã cum inde vel ad seipsum relaxa
tur. Si ergo teipsum non propter te debes diligere, sed propter il-
lum, vbi dilectionis tuę rectissimus finis est, non succenseat alius
hõ si etiã ipsum propter deum diligis. Hæc enim regula dilectionis C
diuinitus constituta est. Diliges (inquit) pximũ tuũ tanquã teipsum
Deũ vero ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mẽte. vt om- Matth. xxij.
nes cogitationes tuas, & omnem vitã, & omnem intellectum in
illũ conferas a quo habes ea ipsa quæ cõferes. Cũ autem ait toto
corde, tota anima, tota mente, nullam vitę nostrę partem reliquit Dilectio dei
quæ vocare debeat, & quasi locũ dare vt re alia velit frui, sed quic qualis esse de-
quid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur quo beat.
totus dilectionis impetus currit. Quisquis ergo recte diligit pro-
ximum, hoc cũ eo debet agere, vt ipse etiam toto corde, tota ani
ma, tota mente diligat deum. Sic enim eum diligens tanquam
seipsum, totam dilectionem sui & illius refert in dilectionẽ dei,
q̃ nullũ a se riuulũ duci extra patitur, cuius deriuatiõe minuat.
¶ Decalogus legis decem pręcepta habet, quæ sic sunt distribu-
ta, vt tria pertineant ad deum, septem pertineant ad hominem. Ex sermone de
Est enim bellum quod secum agit homo dicamus contra concu decem cordis.
piscentias malas, frenans auaritiam, elidens superbiam, suffoca- Pręceptorum
tus ambitionem, trucidãs libidinẽ. Has pugnas fac in occulto, & de calogi diui
nõ vincaris in apto. Ad hoc docetur manus vestræ ad prælium. sio.
Nõ est hoc in spectaculis vestris venator qd citharista. Aliud agit D
venator, aliud citharista. In spectaculo dei vnũ est. Tãgis easdem de
cem chordas, & feras occidis, vtrũque simul facis. Tangis primam Chordę pręcepto
chordam qua vnus colitur deus, cecidit bestia superstitionis. rum decem.
Tangis secundam, qua non accipis nomen domini dei tui in Prima.
vanum, cecidit bestia erroris nefandarum hæresum. Tangis ter Secunda.
tiam chordam, vbi pro spe futuræ quietis facis quicquid facis, Tertia.
interficitur crudelior cæteris bestijs amor seculi huius. Pro-
pter amorem seculi huius laborant homines in omnibus ne-
gocijs: tu autem in omnibus operibus tuis labora non propter
amorem seculi sed pro sempiterna requie quam promittit deus

Quarta. Honora patrem tuum ⁊ matrem tuam. Tangis quartã chordã, vt honorem parentibus deferas, cecidit bestia impietatis. Nõ mœchaberis. Quinta. Tangis quintam chordam, cecidit bestia libidinis. Non occides. Tangis sextam chordã, cecidit bestia crudelitatis. Non furtum facies. Sextam. Tangis septimam chordam, cecidit bestia rapacitatis. Septimam. Non falsum testimonium dices. Tangis octauam chordã, Octaua. cecidit bestia falsitatis. Non concupisces vxorem proximi tui. Nona. Tangis nonam chordam, cecidit bestia adulterinæ cogitationis. Aliud est enim non facere aliquid tale præter vxorem, aliud nõ E appetere alienã vxorem. Ideo duo præcepta sunt nõ mœchaberis, ⁊ non concupisces vxorem proximi tui. Non concupisces rẽ Decima. proximi tui. Tangis decimam chordam, cecidit bestia cupiditatis. Ita cadentibus omnibus bestiis, securus ⁊ innocens in dei dilectione ⁊ humana societate versaris.

Ex libro sententiarum psperi. Dilectio dei ⁊ dilectio proximi cõnectũtur. ¶ Charitatem habens quæ est de corde puro ⁊ conscientia bona, ⁊ fide non ficta, diligit deũ ⁊ proximum sicut seipsum. Amator enim dei amator est sui. Et non diligens deum non diligit proximum, quia non diligit seipsum. Pro hac autem dilectione patienter etiam mundi odia toleranda sunt. Necesse est enim vt vos oderit quos videt odisse quod diligit.

Dilectio proximi malum non operatur.

Ex tracta. ps. xi. Proximus qs sit. PRoximum omnem hominem oportet intelligi, qa nemo est cum quo sit operandum, malum, ⁊ dilectio proximi malum non operatur.

Ex lib. de trinitate. viij. ¶ Qui ergo amat homines, aut quia iusti sunt, aut vt iusti fiant amare debebit. Sic enim ⁊ seipsum amare debet, aut quia iustus est, aut iustus vt sit. Sic enim diligit proximum tanquam seipsũ sine vllo periculo. Qui enim aliter se diligit, iniuste se diligit, qm̃ ad hoc se diligit vt sit iniustus, ad hoc ergo vt sit malus, ac p hoc iam non se diligit. Qui enim diligit iniquitatem, odit animam ps. x. suam.

Ex sermõe epistolę Ioan. x. ¶ Tenete ergo dilectionem, ⁊ securi estote. Qui times ne malefacias alicui? Quis malefecit ei quem diligit? Dilige, non ps. ix. potest fieri nisi benefacias. Sed forte corripis. Amor hoc facit nõ F sæuitia. Sed forte cędis. Ad disciplinam facis, quia amor ipsius dilectionis non te permittit negligere indisciplinatũ. Et fit quo- Charitas qñq; sæuit. dammodo quasi diuersus fructus ⁊ contrarius, vt aliquando odium blanditur ⁊ charitas sæuiat. Nescio quis odit inimicũ suum, ⁊ fingit amicitiam. Videt illum aliquid facere mali, laudat vult eum esse præcipitem, vult cecum ire per abrupta cupiditatum suarum, vnde forte non redeat, laudat eum quoniam laudatur Psal. ix. peccator in desideriis animæ suæ, adhibet illi vnctionem adulationis suę. Ecce odit ⁊ laudat. Alter videt amicum suum tale aliquid facere, reuocat. Si illum non audiat, profert etiam verba castigationis, obiurgat, litigat. Aliquando venitur ad hanc necessitatem vt litiget. Ecce odium blanditur ⁊ charitas litigat.

Noli attendere verba blandientis, & quasi sæuitiam obiurgantis: sed venam inspice, radicem vnde procedat quære. Ille blanditur vt decipiat, iste litigat vt corrigat.

Plenitudo ergo legis est dilectio.

Iac.ij.

G

PLenitudo legis charitas est, qua deus proximusq; diligitur. In quibus præceptis charitatis tota lex pendet & prophetæ. Merito fit omnium reus qui cōtra illa facit in qua pendent omnia. Nemo autem peccat nisi aduersus illam faciendo: quia non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, in eo quod diliges proximum tuum tanquam teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo autem legis charitas. Nemo autem diligit proximum nisi diligens deum, vt hoc quantum potest proximo impendat quem diligit tanquā seipsum, vt ille diligat deum, quem si ipse non diligit, nec se nec proximum diligit.

Ex lib. ad Hieronymum.ij. Nemo peccat nisi charitate faciat.

¶ Mandatum nouum do vobis vt diligatis inuicem sicut dilexi vos, vt & vos inuicem diligatis. Quod autem hic ita dixit, hoc est mandatum meum, velut non sit aliud, quid putamus fratres mei? Nunquid nam solum eius de ista dilectione mandatum est qua diligimus inuicem? Non est aliud maius vt diligamus deū? Aut vero de sola nobis deus dilectione mandauit, vt alia non inquiramus? Tria certe commendat apostolus dicens, Manent autem fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem his est charitas. Et si in charitate hoc est in dilectione concluduntur duo illa, maior tamen dicta est esse non sola. De fide ergo nobis quam multa mandata sunt? quam multa de spe? Quis potest cuncta colligere? quis enumerando sufficere? Sed intueamur quod idem ait apostolus, Plenitudo legis charitas. Vbi ergo charitas est quid est quod possit deesse? vbi autem non est quid est quod possit prodesse? Dæmon credit nec diligit. Nemo diligit qui non credit. Frustra quidem, sed tamen potest sperare veniam qui non diligit. Nemo autem potest desperare qui diligit. Itaq; vbi dilectio est proximi, ibi necessaria fides & spes. Et vbi dilectio proximi, ibi necessaria etiam dilectio dei. Qui enim non diligit deum quomodo diligit proximum tanquam seipsum, quandoquidem nō diligit & seipsum? Est quippe impius & iniquus. Qui autem diligit iniquitatem, non plane diligit sed odit animam suam. Hoc ergo præceptum domini teneamus vt nos inuicem diligamus, & quicquid aliud præcepit faciemus, quoniam quicquid est aliud hic habeamus, Discernitur quippe ista dilectio, ab ea dilectiōe qua se inuicē diligūt homines sicut hoīes. Nā vt discerneretur adiunctū est, Sicut dilexi vos. Vt qd enī nos dilexit Christus, nisi vt possimus regnare cū Christo? Ad hoc ergo & nos inuicē diligamus,

Ex tract. euāgeliū. Ioan.lxix. Ioan.xiij. Quomodo solum de dilectione mandatum dedit.

1.Cor.xiij.

H

Vbi charitas non est profectus nullus.

Psal.x.

Quarta. Honora patrem tuum ꝛ matrem tuam. Tangis quartaȝ chordaȝ, vt honorem parentibus deferas, cecidit bestia impietatis. Nõ mœchaberis.
Quinta. Tangis quintam chordam, cecidit bestia libidinis. Non occides. Tangis sextam chordaȝ, cecidit bestia crudelitatis. Non
Sextam. furtum facies. Tangis septimam chordam, cecidit bestia rapacitatis.
Septimam. Non falsum testimonium dices. Tangis octauam chordaȝ,
Octaua. cecidit bestia falsitatis. Non concupisces vxorem proximi tui.
Nona. Tangis nonam chordam, cecidit bestia adulterinæ cogitationis. Aliud est enim non facere aliquid tale præter vxorem, aliud nõ
E appetere alienaȝ vxorem. Ideo duo præcepta sunt nõ mœchaberis, ꝛ non concupisces vxorem proximi tui. Non concupisces rẽ
Decima. proximi tui. Tangis decimam chordam, cecidit bestia cupiditatis. Ita cadentibus omnibus bestiis, securus ꝛ innocens in dei dilectione ꝛ humana societate versaris. ¶ Charitatem habens quæ est de corde puro ꝛ conscientia bona, ꝛ fide non ficta, diligit deũ ꝛ proximum sicut seipsum. Amator enim dei amator est sui. Et non diligens deum non diligit proximum, quia non diligit seipsum. Pro hac autem dilectione patienter etiam mundi odia toleranda sunt. Necesse est enim vt vos oderit quos videt odisse quod diligit.

Ex libro sententiarum psperi. Dilectio dei ꝛ dilectio proximi cõnectũtur.

Dilectio proximi malum non operatur.

Ex tracta. ps.xi. Proximus qs sit.

PRoximum omnem hominem oportet intelligi, qa nemo est cum quo sit operandum, malum, ꝛ dilectio proximi malum non operatur.

Ex lib. de trinitate. viij.

¶ Qui ergo amat homines, aut quia iusti sunt, aut vt iusti fiant amare debebit. Sic enim ꝛ seipsum amare debet, aut quia iustus est, aut iustus vt sit. Sic enim diligit proximum tanquam seipsuȝ sine vllo periculo. Qui enim aliter se diligit, in iuste se diligit, qm̃ ad hoc se diligit vt sit iniustus, ad hoc ergo vt sit malus, ac ꝑ hoc iam non se diligit. Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam. ¶ Tenete ergo dilectionem, ꝛ securi estote. Qui times ne malefacias alicui? Quis malefecit ei quem diligit? Dilige, non potest fieri nisi benefacias. Sed forte corripis. Amor hoc facit nõ sæuitia. Sed forte cędis. Ad disciplinam facis, quia amor ipsius dilectionis non te permittit negligere indisciplinatuȝ. Et fit quodammodo quasi diuersus fructus ꝛ contrarius, vt aliquando odium blanditur ꝛ charitas sæuiat. Nescio quis odit inimicuȝ suum, ꝛ fingit amicitiam. Videt illum aliquid facere mali, laudat vult eum esse præcipitem, vult cecum ire per abrupta cupiditatum suarum, vnde forte non redeat, laudat eum quoniam laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, adhibet illi vnctionem adulationis suę. Ecce odit ꝛ laudat. Alter videt amicum suum tale aliquid facere, reuocat. Si illum non audiat, profert etiam verba castigationis, obiurgat, litigat. Aliquando venitur ad hanc necessitatem vt litiget. Ecce odium blanditur ꝛ charitas litigat.

ps.x. Ex sermõe epistolę Ioan.x. ps.ix. F

Charitas qñqȝ sæuit.

Psal.ix.

Noli attendere verba blandientis, ꝛ quasi ſęuitiam obiurgantis ꝛ venam inſpice, radicem vnde procedat quęre. Ille blanditur vt decipiat, iſte litigat vt corrigat. A

Plenitudo ergo legis eſt dilectio.

Plenitudo legis charitas eſt, qua deus proximuſq; diligitur. In quibus præceptis charitatis tota lex pendet ꝛ prophetæ. Merito fit omnium reus qui cōtra illa facit in qua pendent omnia. Nemo autem peccat niſi aduerſus illam faciendo: quia non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupiſces, ꝛ ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc ſermone recapitulatur, in eo quod diliges proximum tuum tanquam teipſum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo autem legis charitas. Nemo autem diligit proximum niſi diligens deū; vt hoc quantum poteſt proximo impendat quem diligit tanquā ſeipſum, vt ille diligat deum, quem ſi ipſe non diligit, nec ſe nec proximum diligit.

Iac.ij. G Ex lib. ad Hieronymum.ij. Nemo peccat niſi charitatē faciat.

¶ Mandatum nouum do vobis vt diligatis inuicem ſicut dilexi vos, vt ꝛ vos inuicem diligatis. Quod autem hic ita dixit, hoc eſt mandatum meum, velut non ſit aliud, quid putamus fratres mei? Nunquid nam ſolum eius de iſta dilectione mandatum eſt qua diligimus inuicem? Non eſt aliud maius vt diligamus deū? Aut vero de ſola nobis deus dilectione mandauit, vt alia non inquiramus? Tria certe commendat apoſtolus dicens, Manent autem fides, ſpes, charitas, tria hæc, maior autem his eſt charitas. Et ſi in charitate hoc eſt in dilectione concluduntur duo illa, maior tamen dicta eſt eſſe non ſola. De fide ergo nobis quam multa mandata ſunt? quam multa de ſpe? Quis poteſt cuncta colligere? quis enumerando ſufficere? Sed intueamur quod idem ait apoſtolus, Plenitudo legis charitas. Vbi ergo charitas eſt quid eſt quod poſſit deeſſe? vbi autem non eſt quid eſt quod poſſit prodeſſe? Dæmon credit nec diligit. Nemo diligit qui non credit. Fruſtra quidem, ſed tamen poteſt ſperare veniam qui non diligit. Nemo autem poteſt deſperare qui diligit. Itaq; vbi dilectio eſt proximi, ibi neceſſaria fides ꝛ ſpes. Et vbi dilectio proximi, ibi neceſſaria etiam dilectio dei. Qui enim non diligit deum quomodo diligit proximum tanquam ſeipſum, quandoquidem nō diligit ꝛ ſeipſum? Eſt quippe impius ꝛ iniquus. Qui autem diligit iniquitatem, non plane diligit ſed odit animam ſuam. Hoc ergo præceptum domini teneamus vt nos inuicem diligamus, ꝛ quicquid aliud præcepit faciemus, quoniam quicquid eſt aliud hic habeamus, Diſcernitur quippe iſta dilectio, ab ea dilectiōe qua ſe inuicē diligūt homines ſicut hoīes. N.ī vt diſcerneretur adiunctū eſt, Sicut dilexi vos. Vt qd eñ nos dilexit Chriſtus, niſi vt poſſimus regnare cū Chriſto? Ad hoc ergo ꝛ nos inuicē diligamus,

Ex tract. euāgel ſm. Ioan. lxix. Ioan. xiij. Quomodo ſolum de dilectione mandatum dedit. I. Cor. xiij. H Vbi charitas non eſt profectus nullus. Pſal. x.

A vt dilectionem nostram discernamus a cęteris qui nó ad hoc se inuicem diligunt, quia nec diligunt. Qui autem se propter habédum deũ diligũt, ipsi se diligunt. Ergo & se diligãt deũ diligũt. Non est hæc dilectio in omnibus hominibus. Pauci se ꝓpterea diligunt, vt sit deus omnia in omnibus. ¶ Qui sedes super Cherubim. Cherubim sedes glorię dei, & interpretať plenitudo scientię. Ibi sedet deus in plenitudine scientiæ. Licet intelligamus Cherubim sublimes esse cœlorum potestates, atq; virtutes, tamen si vis, eris Cherubim. Si enim Cherubim sedes est dei, audi quid dicat scriptura. Anima iusti sedes sapientię. Quomó inquis ero plenitudo scientię? Quis hoc implet? Habes vnde impleas, plenitudo legis charitas. Noli per multa ire atq; distendi. Terret te ramorum diffusio? Radicem tene, & de magnitudine arboris noli cogitare. Sit in te charitas, & necesse est plenitudo scientię cósequatur. Quid enim nescit qui charitatem scis? quandoquidem dictum est, Deus charitas est.

I.Cor.xv. Ex tracta. ps.lxxix. Cherubim interptatur plenitudo scientiæ.

Ioan.iiij.

Et hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere. Nunc ergo propior est nostra salus quam cum credimns. Nox præcessit, dies autem appropinquauit.

B Ex tract. ps.lxxxvij.

ET mane oratio mea pręueniet te. Iam mane, posteaquam nox infidelitatis & tenebre transierunt. Quod mane vt mihi esset, misericordia quidé tua ꝓuenit me. Sed qa restat illa clarificatio vbi illuminabuntur occulta tenebrarum, & manifestabuntur cogitationes cordis, & laus erit vnicuiq; a te, nunc, in ista vita, in ista peregrinatione, in hac luce fidei quæ in comparatione tenebrarum infidelium iam dies est, sed in comparatione dei, vbi videbimus facie ad faciem, adhuc nox est, adhuc oratio mea pręueniet te. Vt autem ista feruescat & exerceatur oratio quod nobis quantũ expediat nullis vt (opinor) verbis explicari potest, differtur bonum quod in æternum dabitur, & mala transitura trebescunt, & sæpe amici & noti periclitátes secundum seculum sanctos formidine deserunt. De quibus dicit apostolus, Omnes me dereliquerunt, non illis imputetur. Sed vt quid hæc omnia nisi vt oratio huius sancti corporis mane, id est post noctem infidelitatis in luce fidei ꝓueniat deum donec veniat salus illa, in cuius nondum re sed iam spe salui facti sumus, eamq; cum patientia fideliter expectamus?

C Ex lib. de Genesi ad literá.iiij.

Abiiciamus ergo opera tenebrarũ & induamur arma lucis, sic vt die honeste ambulemus.

VIta fidelium quę in hac carne atq; in hoc seculo ducitur, in comparatióe vitę infidelis atq; impię non irrationabiliter lux & die appellatur, dicéte apostolo, Fuistis aliquá

do tenebræ, nunc autem lux in domino. Et aliud, Abijciamus ergo opera tenebrarum & induamus nos arma lucis, sic vt in die honeste ambulemus. Qui tamen dies nisi rursus in comparatione illius diei quo æquales angelis facti videbimus deum sicuti est, ipse quoq; nox esset, non hic prophetiæ lucerna indigeremus. Vnde apostolus Petrus dicit, Habemus certiorem propheticum sermonem, cui bene facitis intendentes sicut lucernę in obscuro loco donec dies lucescat, & lucifero oriatur in cordibus vestris. Ephes. v. ij. Pe. i.

¶ Vita fidelium in comparatione vitæ infidelium dies est. Abijciamus (inquit) opera tenebrarum & induamur arma lucis, sic vt in die honeste ambulemus. Ergo honeste viuentes, in comparatione vitæ impiorum in die sumus. Sed iste dies vitę fideliū nō sufficit. Hic enim quamuis dies sit vita fideliū, tentatio est vita humana super terrā. Nox & dies. Dies in comparatiōe infideliū, nox in comparatione angelorū. Habent enim diē angeli quem nos nondum habemus. Iam nos habemus, quem non habent infideles. Sed nondum habent fideles quem angelis habent. Tunc autem habebunt cum erunt æquales angelis dei, quod illis in resurrectione promissum est. Ex tract. ps. lxxvi. D

Non in comesationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis, non in contentione, & æmulatiōe, sed induimini dominū Iesum Christū. Luce. xxi.

CVm apostolus tria breuiter genera vitiorum detestanda, & vitāda vno in loco posuerit, de quibus innumerabiliū peccatorum exurgit seges, vnum horum quod secundo loco posuit, acerrime in ecclesia vindicatur. Duo autem reliqua, idest primum & vltimum tolerabilia videntur hominibus, atq; ita paulatim fieri potest vt nec vitia iam putentur. Ait enim vas electionis, Non in comesationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitijs, non in contentione & dolo, sed induite vos dominum Iesum christum, & carnis curam ne feceritis in concupiscentijs. Horum ergo trium cubilia & impudicitię ita magnū crimen putatur, vt nemo dignus non modo ecclesiastico ministerio, sed ipsa etiam sacramentorum communione videatur qui se isto peccato maculauerit. Et recte omnino. Sed quare solum? Comessationes enim & ebrietates ita concessę & licitę putātur, vt in honore etiā beatissimorū martyrū nō solū p dies solennes (qđ ipsū qs nō lugēdū videat q hæc nō carneis oculis inspicit?) sed etiā quotidie celebrētur. Quæ foeditas si tm̄ flagitiosa & nō etiā sacrilega esset, qbuscunq; tolerātię viribus sustentandā putaremus. Atq̄ vbi est illud, qđ cū multa vitia enumerasset idē Apostolus, inter quę posuit ebriosos, ita cōclusit Ex epistola ad Aurelium, episcopum. Peccati carnalis grauitas. E De dissolutionibus quæ in vigilijs sanctorum aguntur.

I.Cor.v. vt diceret, Cum talibus nec panem edere? Sed feramus hęc in luxu & labe domestica, & eorum conuiuia rum quę priuatis parietibus continentur, accipiamusq; cum eis corpus Christi cum quibus panem edere prohibemur: saltem de sanctorum corporum sepulchris: saltem de locis sacrorum, de domibus orationum, tantum dedecus arceatur. De contentione autem & dolo quid ad me attinet dicere, quando ista vitia non in plebe, sed in nostro numero grauiora sunt? Horum autem morborum superbia mater est, & humanæ laudis auiditas, quæ etiam hypocrisim sæpe generat. Huic non

F

Scripturis sacris resistitur vitijs.

resistitur nisi crebris diuinorum librorum testimonijs incutiatur timor & charitas dei. Si tamen ille qui hoc agit seipsum præbeat patientiæ atque humilitatis exemplum, minus sibi assumendo quam offertur, sed tamen ab eis qui se honorant, nec totum nec nihil accipiendo, & id quod accipitur laudis atq; honoris non propter se, qui totus coram deo esse debet & humana contemnere, sed propter illos accipiatur quibus consulere non potest si nimia deiectione vilescat. Ad hoc enim pertinet quod dictum est, Nemo iuuentutem tuam contemnat. cum ille hoc dixerit qui alio loco ait, Si hominibus placere vellem, Christi seruus non essem. Magnum est de honoribus & laudibus hominum non letari, sed omnem inanem pompam præcidere, & si quid inde necessarium retinetur, id totum ad vtilitatem honorantium salutemq; conferre. Non enim frustra dictum est, Deus confringet ossa hominum placere volentium. Quid enim languidius, quid tam sine stabilitate ac fortitudine (quod ossa significant) quam homo quem male loquentium lingua debilitat, cum sciat falsa esse quæ dicuntur? Cuius rei dolor nullo modo animæ viscera dilaniaret, si non amor laudis eius ossa confringeret.

Gala.i.

Non letari de laudibus hominum magnum est.

ps.lij.

Et carnis curam ne feceritis in desideriis.

Ex li. ser. dom. in monte.

De cibo & potu sumendo.

G

Matth.vi.

CRastinus enim dies (inquit) sollicitus erit sibi ipsi. idest vt cum oportuerit sumas cibum, vel potum, vel indumentum, cum ipsa scilicet necessitas vrgere cœperit. Aderunt enim hæc, quia nouit pater vester quod horum omnium indigetis. Sufficit enim diei (inquit) malitia sua. idest sufficit quod ista sumere vrgebit necessitas ipsa. Huic ergo pœnæ temporalis necessitatis noli addere aliquid grauius. Quęrentibus primum regnum & iustitiam dei. i. hoc prępponentibus cęteris rebus, vt propter hoc cætera quęramus, non debet subesse sollicitudo ne illa desint quæ huic vitæ propter regnum dei sunt necessaria. ¶ Fames & sitis quidem dolores sunt, vrunt, & sicut febres necant, nisi alimentorum medicina succurrat. Quę quoniam pręsto est, ex consolatione munerum tuorum in quibus nostrę infirmitati terra, & aqua, & cœlum seruiunt, calamitas deliciæ vocant. Hoc me docuisti vt quemadmodum medicamenta sic alimenta sumpturus accedam. Sed dum ad quietem satietatis ex indigentię molestia

Ex libro confessionum.x.

trãseo, in ipso transitu insidiatꝰ mihi laqueus cócupiscentię. Ipse em̃ transitus voluptas est, ⁊ nó est alius quo transeatur quã quo transire cogit necessitas. Et cum salus sit causa edendi ⁊ bibendi, adiungit se tanquam pedissequa periculosa iocunditas, ⁊ plerunq; praeire conatur, vt eius causa quod salutis causa me facere vel dico, vel volo. Nec idem modus vtriusq; est. Nam quod saluti satis est, delectationi parum est, ⁊ saepe incertum fit vtrum adhuc necessaria corporis cura subsidium petat, an voluptaria cupiditas fallaciae ministerium suppetat. Ad hoc incertum hilarescit infoelix anima, ⁊ in eo praeparat excusationis patrocinium, gaudens non apparet quod satis sit moderationi valetudinis, vt obtentu salutis obumbret negocium voluptatis. His tentationibus quotidie conor resistere, ⁊ inuoco dexteram tuam. Nemo enim potest esse continens nisi tu deus. ℭ Nec nos terrent quędam more sapientium corpori necessaria. Non enim eis eget ipse animus, in quo posita est beata vita. Ipse enim perfectus est, nullus autem perfectus aliquo eget. Et quo videtur corpori necessarium sumet si affuerit. Si non affuerit, non eum istarum rerum franget inopia. Omnis namq; sapiens fortis est. Nullus autem fortis aliquid metuit. Non igitur metuit sapiens aut mortem corporis, aut dolores, quibus pellendis, vel euitandis, vel differendis sunt necessaria illa quorum ei potest contingere inopia, sed tamen non desinit eis bene vti, si ipsa non desunt. ℭ Carnis inquit prouidentiam ne feceritis in concupiscentiis, q a gerimus curã carnis ad necessitatem salutis. Nemo enim vnquã carnem suam odio habuit, sicut ipse idẽ dicit. Hine est qd̃ etiam Timotheum nimiũ (sicut apparet) corporis castigatorẽ admonet vt modico vino vtaꝰ pp stomachũ ⁊ frequẽtes suas infirmitates.

Voluptas se necessitati immiscet.

Sap. viij.

Ex libro de beata vita.

Prouer. xxiij.

Sapiens mortẽ vel dolores nõ timet.

Ex libro ad Probam de ordinatione.

Ephe. v.

i. Timot. vj.

CAPVT XIIII.

NFIRMVM autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationũ. Alius enim credit manducare se omnia, qui autem infirmus est olus manducet.

ℭ Cor hominis nec videre possumus nec ostendere. Deus dicit, Quę palam sunt vobis, quę occulta sunt mihi. Paulus dicit apostolus, Fratres nolite ante tẽpus iudicare quicquã donec veniat dominus, ⁊ illuminet abscondita tenebrarũ, manifestabit cogitationes cordiũ, ⁊ tunc laus erit vnicuiq; a deo. Non potes inspicere cor noui Christiani. Quid? Cor veteris Christiani potes? Dicturi estis, sed ex necessitate credidit. Posset ⁊ de illo dicit, de quo paulo ante loquebatur, q primo fuit blasphemus, ⁊ persecutor, ⁊ iniuriosus. Et ipsi. n. qdam

Ex sermone de apostolo Paulo in couersione cuiusdam Fausti pa.

Cor hominis videri nõ pót Paulo necessitas ipsa est.

necessitas impacta est, cœlesti voce prostratus est. Vt lumen habe
B ret lumen perdidit. Minare quod volueris, & quantum volueris.
Da cuilibet homini. Quid dulcius ista luce? quam tamen Paulus
nisi perdidisset, æternam non accepisset. De necessitate credidit.
Quid timuit? dicatur mihi quid timuit. Clamantes oues? Oues
clamare possunt mordere non possunt. Potuit & in ipso clamore
ouium aduertere gloriam dei, & timere iudicium dei, Excitatus
est a somno quodammodo, vt consideraret impleri de Christo
quę sunt prędicta de Christo, tantum posse nomen Christi, tan-
tum præualere gloriam dei. Itaq; breuiter dico charitati vestræ.
Ecclesiam dei alloquor populum dei alloquor. Si credidit tu
inuenisti: si timuit, tu vicisti. Interim fratres ad quod possunt
homines, vltra nobis non vsurpemus quod concessum non est.
Iudicandū non est de corde alieno. Apostolus dicit, Infirmum autem in fide recipite non in diju-
dicationibus cogitationum. Non nobis vsurpemus dijudica-
re cogitationes aliorum, sed deo prębeamus cogitationes no-
stras & pro illis de quibus forte aliquid dubitamus. Forte dubi-
tat aliquid nouitas ipsius. Amate abundantius dubitantem: amo
re vestro curate de corde infirmi dubitationem. Interiores facies
videte de qua gaudeatis, cor deo cōmittite pro quo oretis. Sciatis
eum deseri a malis, suscipiatur a nobis. Plus amate hominē quā
prius oderatis errorem. Sic venit Christus ægros sanare: de quo
Matth. ix. per euangelium audiuimus, Quia non est opus sanis medicus, sz
Lucæ. xv. male habentibus. Et quis est homo qui cum perdiderit vnā ouē,
C nonne relinquet nonaginta nouē in montibus, & it quærere vnā
quæ perierat, & cum inuenerit gaudet de illa? Sic gaudet pater
meus de vno pœnitente quā de nonagintanouem iustis quibus
non est opus pœnitentia. Sic prorsus venit Christus ægros sanare,
sic se nouit de inimicis suis misericors vindicare. Quibus forte
animus dolet consortibus eius erroris ad horam irascuntur, po-
stea fortassis imitabuntur. Itaq; fratres commendamus eū & ora-
tionibus vestris, & dilectioni vestrę, & amicitiæ fidelissimę, & susce
ptioni infirmitatis eius. Quomodo pręitis, sic sequitur, Bonam
viam docete, bonam in vobis inueniat. Iam factus Christianus,
discernat quid intersit inter id quod dimisit, & id quod inuenit.
Vitam ipsius & studium circa fidem Christi posteriora tempora
comprobabunt; nunc aūt fratres mei non fuit necesse, non fuit
consilij pastorum repellere pulsantem, differre quærentem: de
occultis cordis velle iudicare, & vocē manifestam non acceptare,
nec consilij fuit, nec propositi nostri. Nouimus enim quēadmo-
De auaritia. dū minetur misericors illa dei auaritia, vndiq; lucra quærentis
D de pecunia sua, & dicentis pigro seruo iudicare volenti quod non
Lucæ. xix. videbat, & circa lucra colligenda domini torpescenti, Serue nequā
ex ore tuo te condēno. Tu me dixisti hoīem molestū, metere vbi
non seminaui, colligere vbi nō sparsi, Noueras ergo auaritiā mei.

Tu dares pecuniam meam nummularijs, ego veniens cum vsuris exigerem. Nos ergo non potuimus nisi erogare pecuniā dñicā. Exactor ille erit non tm̄ ipsius, sed ⁊ omnium nostrū. Impleamus ergo offiū pręrogatoris, non vsurpemus locum exactoris. Itaq; fratres opus dei in aīo hr̄e, aliud quęrebatis aliud disponebatis aliud inuenistis. Opus dñi cōmendamus, serui conseruis. Plus in eo diligamus qđ dñs noster fecit, quam id qđ facere volebamus. Meliora.n.sunt opera ipsius. Et magnā ⁊ deuotam vocē eius audiuimus. Maioratū nolo, Christianus esse volo. Lætamini, exultate, amplius quā oderatis amate. Opus suū Christo orationibus cōmendate: animū fidelem, piū, amicum rudimentis sæuis exhibete. Quid interest enim quia videtis iā prouectam ętatę. Hora nona venit ad vineā mercedē æqualem accepturus.

Is qui manducat non manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantem non iudicet. Deus enim illum assumpsit.

EA facta quæ dubium est quo animo fiant, in meliores partem interpretentur. Quod.n.scriptū est, Ex fructibus eorū cognoscetis eos. de manifestis dictum est, quę non possunt bono animo fieri, sicuti sunt stupra, vel blasphemiæ, vel furta, vel ebrietates, ⁊ si qua sunt alia, de quibus nobis iudicare permittitur, dicente Apostolo, Quid enim mihi de his quę foris sunt iudicare? Nonne de his quæ intus sunt vos iudicatis? De genere autem ciborum quia possunt bono animo ⁊ simplici corde sine vitio concupiscentiæ quicunq; humani cibi indifferentes sumi, prohibet idem Apostolus iudicari eos qui carnibus vescebantur, ⁊ vinum bibebant, ab eis qui se ab huiusmodi alimentis temperabāt. Qui manducat, inquit, non manducantem non spernat, ⁊ qui nō manducat, manducantem non iudicet. Ibi etiam ait, Tu quis es qui iudicas alienum seruum? domino suo stat aut cadit. De talibus enim rebus quæ possunt bono animo ⁊ simplici fieri, quamuis etiam possint non bono, volebant illi cum homines essent, in occulta cordis ferre sententiam, de quibus solus deus iudicat. Ad hoc pertinet etiā illud quod alio loco dicit, Nolite ante tempus quicquam iudicare quousq; veniat dominus, ⁊ illuminet abscondita tenebrarum, ⁊ manifestabit cogitationes cordis, ⁊ tunc laus erit vnicuiq; a deo. Sunt ergo quędā facta media quę ignoramus quo animo fiant, quia ⁊ bono, ⁊ malo fieri possunt, de quibus temerarium est iudicare, maxime vt condemnemus. Horū autem veniet tempus vt iudicentur, cum dominus illuminabit abscondita tenebrarum ⁊ manifestabit cogitationes cordis.

Ex lib.ij. de ser. do. in monte. E Matth.vij. Iudicium temerarium. i.Cor.v. De indifferentibus non est iudicandum. i.Cor.iiij. F De factis medijs temerarium est iudicare. Ex lib. de agone christiano.

¶ Cum audimus, qui credit in Christum non veniet in iudicium, intelligamus quia non veniet ad damnationem. Dicitur enim iudicium pro damnatione, sicut dicit Apostolus,

Matth.vij. ps.lviij.

Qui non manducat, manducantem non iudicet, idest non de illo male existimet. Et dominus dicit, Nolite iudicare ne iudicetur de vobis. Non enim nobis tollit intelligentiam iudicandi, cum et propheta dicat, Si vere iustitiam diligitis, recte iudicate filij hominum. Et ipse dominus dicat, Nolite iudicare personaliter, sed iustum iudicium iudicate. Sed illo loco vbi vetat iudicare, illud admonet ne damnemus aliquem cuius vel cogitatio nobis non aperta est, vel nescimus qualis postea sit futurus.

Iac.iiij.

Tu quis es qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat, aut cadit. Stabit autem. Potēs est enim deus statuere illum. Nam alius iudicat diem inter diem, alius autem iudicat omnem diē. Vnusquisque in suo sensu abundet.

G Ex lib. de correctione et gratia

QVamuis de omnibus regeneratis, et pie viuentibus loqueretur Apostolus dicens, Tu quis es qui iudicas alienum seruum? suo domino stat, aut cadit, continuo tamē respexit ad prædestinatos, et ait, Stabit autem. Et ne hoc sibi arrogarent, Potest enim deus, inquit, statuere illum. Ipse itaque dat perseuerantiam qui statuere potens est eos qui stant vt perseuerantissime stent, vel restituere qui ceciderint. Dñs enim erigit elisos.

ps.cxliiij.

Qui sapit diem: domino sapit, & qui non sapit diem domino non sapit.

Ex li.iiij. de baptismo paruulorum. Ephe.v.

NEc isti ecclesiæ deuoti sunt qui videntur esse intus, et contra Christum viuunt, idest contra mandata Christi faciūt. Nec omnino ad illam ecclesiam pertinere iudicandi sunt, quā sic ipse mundat lauacro aquæ in verbo, vt exhibeat sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi. Quod si in ista ecclesia non sunt, ad cuius membra non pertinent, non sunt in ecclesia, de qua dicitur, Vna est columba mea, vna est matris suæ, Ipsa est enim sine macula et ruga, Aut asserat qui potest, huius columbæ mēbra esse qui seculo verbis non factis renunciant. Interim ad quod videmus. Vnde dictum arbitror, Qui sapit diem, domino sapit. Deus enim iudicat omnem diem. Secundum autem præscientiam qua nouit quos prædestinauit ante mundi constitutionem conformes imaginis filij sui, multi et qui aperte foris sunt et hæretici appellantur, multis et bonis catholicis meliores sunt. Quid enim sint hodie videmus, quid cras futuri sint ignoramus. Et deo quidem apud quem sunt præsentia quæ ventura sunt, etiam quod futuri sunt iam sunt: nos autem secundum id quod in præsenti est quisque hominum. quærimus verū in illius ecclesiæ membris quæ vna columba dicta est sponsa Christi sine macula et ruga, hodie deputandi sunt.

Cant.vi.

H Qui foris aperte sunt, multis bonis catholicis quandoque intus meliores sunt.

Et qui manducat domino manducat. Gratias enĩ agit deo. Et qui non manducat, domino non manducat. Gratias enim agit deo.

¶ Ita dictum est, annunciabitur domino generatio ventura, ac si diceretur domino placebunt qui annunciabunt non sibi, vt ita sit domino annunciare sicut est domino viuere. In expositione ps. xxi.

¶ Sic dictum est, Qui manducat domino manducat, ⁊ qui non manducat domino non manducat. Ad hoc quippe addidit, ⁊ gratias agit deo, vt ostenderetur quid esset domino facit, idest in eius laudem facit. Tunc enim recte, tunc iuste, tunc pie fit, cuius opus bonum in eius fit laudem, cuius gratia donatur vt fiat. In quo affectu proficiens quicquid enim boni facit, domino facit, hoc ẽ in eius laudem cuius gratiam percepit vt faciat. Vnde est actio gratiarũ, quæ intimo fidelium mysterio celebratur. Ex lib. de gratia noui testamenti. Quid est mãducare aut aliud facere domino. A

Nemo enim nostrum sibi viuit, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino viuimus: siue morimur, domino morimur. Siue ergo viuimus, siue morimur, domini sumus.

Sicut domini magnitudinis non est finis, sic tuę laudis non erit finis, Non enim cum mortuus fueris in hac carne, desines laudare deum. Dictum est quidem, Non mortui laudabunt te domine. Sed illi de quibus dicitur, A mortuo velut qui non sit perijt confessio: non illi de quibus ait, Qui credit in me, licet moriatur viuet. Quia deus Abraham, ⁊ deus Isaac, ⁊ deus Iacob, non est mortuorum sed viuorum. Si enim nunquam ipsius non eris, nunquam a laude ipsius tacebis. Timere poteris ne dum viuis hic, non ipsius sis, ⁊ cum mortuus fueris, non sis ipsius? Audi apostolum promittentem tibi securitatem. Siue viuimus, domino viuimus: siue morimur domino morimur. Siue ergo morimur siue viuimus, domini sumus. Et vnde factum est vt eius sis mortuus? Quia pretio sui sanguinis te redemit. Et mortuus quomodo perdit seruum mortuum cuius mors est pretium tuum? Ideo cum dixisset, Siue viuimus siue morimur domini sumus, vt ostenderet ipsum pretium. Ad hoc enim (inquit) Christus mortuus est ⁊ resurrexit, vt ⁊ mortuorum ⁊ viuorum dominetur. Ex tracta. ps. cxliiij. Mortui ẽt laudabũt deum. ps. cxiij. Eccl. xvij. Ioan. vi. Matth. xix. B

In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, vt & viuorum & mortuorum dominetur. Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enĩ stabimus ante tribunal dei. Scriptum est enim, Viuo ego dicit dominus, quoniã Iac. iiij. Esa. xlv. Phili. ij.

mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur deo. Itaque vnusquisque nostrum pro se rationem reddet deo.

ij. Cor. ij.
Ex lib. Enchiri.

¶ Ideo Christus mortuus est & resurrexit vt & viuorum, & mortuorum dominetur. Nec tenebit regnum mortis eum, pro quo mortuus est ille liber in mortuis.

Ex libro de ciuitate dei. xv.
Diuersus modus regnandi.
Colo. iij.
C
Phi. iij.

¶ Regnant itaque cum illo etiam nunc sancti eius. aliter quidem quam tunc regnabunt, nec tamen cum illo regnant zizania, quamuis in ecclesia cum tritico crescant. Regnant enim cum illo qui faciunt quod ait apostolus, Si resurrexistis cum Christo, quę sursum sunt sapite, vbi Christus est in dextera dei sedens quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram. De qualibus item dicit quod eorum conuersatio sit in cœlis. Postremo regnant cum illo, qui eo modo sunt in regno eius vt sint etiam ipsi regnum eius. Quomodo autem sunt regnum Christi, qui vt alia taceam, quamuis ibi sint donec colligantur in fine seculi de regno eius omnia scandala, tamen illic sua quęrunt non quæ Iesu Christi? Et animæ inquit occisorum propter testimonium Iesu, & propter verbum dei. subauditur regnauerunt cum Iesu, animæ scilicet martyrum non dum sibi corporibus suis redditis. Neque enim impiorum animæ mortuorum separantur ab ecclesia, quæ nunc est etiam regnum Christi. Alioquin nec ad altare dei fieret eorum memoria in cōmunicatione corporis Christi, nec aliquid prodesset ad eius baptismum in periculis currere, ne sine illo finiatur hæc vita, nec ad reconciliationem si forte per pœnitentiam malamue conscientiam quisquam ab eodem corpore separatus est. Cur enim fiunt ista nisi quia fideles, etiam defuncti membra sunt eius? Quamuis ergo cum suis corporibus nondum, iam tamen eorum animę regnant cum illo. Vnde & alibi legitur, Beati mortui qui in domino moriuntur. A modo iam dicit spiritus vt requiescant a laboribus suis. Nam opera eorum sequuntur illos. Regnat itaque cum Christo nunc primum ecclesia in viuis & mortuis. Propterea enim sicut dicit Apostolus, mortuus est Christus vt & viuorum & mortuorum dominetur. Sed ideo tantummodo martyrum animas commemorauit, quia ipsi præcipue regnant mortui, qui vsque ad mortem pro veritate certarunt. Sed a parte totum, etiam cæteros mortuos intelligimus pertinentes ad ecclesiam, quod est regnū xpi.

Apo. xx.
D
Apo. xiiij.
Martyres præcipue cū Christo regnare dicūtur

Non ergo amplius inuicem iudicemus sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum. Scio & confido in domino Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est. Si enim propter

cibum frater tuus contristatur, iam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrum.

DVo sunt in quibus temerarium iudicium cauere debemus, cum incertum est quo animo quidque factum sit, vel cum incertum est qualis futurus sit, qui nunc vel bonus, vel malus apparet. Si ergo quispiam (verbi gratia) conquestus de stomacho ieiunare noluit, & tu id non credens edacitatis id vitio tribueris, temere iudicabis. Item si manifestam edacitatem ebrietatemq; cognoueris, & ita reprehenderis quasi nunquam illa possit corrigi atq; mutari, nihilominus temere iudicabis. Non ergo reprehendamus ea quae nescimus quo animo fiant, neq; ita reprehendamus quae manifesta sunt vt desperemus sanitatem, & vitabimus iudicium, de quo nunc dicitur, Nolite iudicare ne iudicetur de vobis. Maxime autem hi temere iudicant de incertis & facile reprehendunt, qui magis amant vituperare & damnare quam emendare & corrigere. Quod vitium vel superbia est, vel inuidentia. Ex lib. ij. de ser. dñi in monte E Iudiciũ temerariũ vitãdũ p duo

Non est enim regnum dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium, in spiritu sancto. Qui enim in hoc seruit Christo placet deo, & probatus est hominibus. Itaq; quae pacis sunt sectemur, & quae aedificationis sunt in inuicem custodiamus. Noli propter escam destruere opus dei.

QVod autem subiungit. Et iustificata est sapientia ab omnibus filijs suis, ostendit filios sapientiae intelligere de vsu ciborum, nec in abstinendo, nec in manducando esse iustitiam, sed in aequanimitate tolerandi inopias, & temperantia per abundantiam non se corrumpendi, atq; oportune sumendi, vel non sumendi ea quorum non vsus, sed concupiscentia refrenanda est. Non. n. interest omnino quid alimentorum sumas vt succurras necessitati corporis, dummodo congruas in generibus alimentorum his cum quibus tibi viuendum est, neq; quantum sumas multum interest, cum videamus aliorum stomachum citius satiari, & eos tamen illi ipsi quo paruo satiantur ardenter & intolerabiliter & omnino turpiter inhiare: alios autem plusculo quidem satiari, sed tolerabilius inopiam perpeti, & vel ante ora positas epulas si in tempore aut opus sit, aut necesse sit cum tranqllitate aspicere neq; tangere. Magis ergo interest non qd vel quantũ alimentorũ pro congruentia hominũ atq; personae suae, & pro suae valetudinis necessitate quis capiat, sed quanta facilicitate ac serenitate animi careat, cum his vel oportet, vel etiam necesse F Ex libr. q̃onum euange. ij. In manducatione vel abstinentia iustitia non cõsistit.

[Phil.iiij.] est carere. vt illud in animo Christiano compleatur quod Apostolus dicit, Scio & minus habere, scio & abundare vbiq3. In omnibus & in omni imbutus sum. Et satiari, & esurire, & abundare, & penuriā pati. Omnia possum in eo qui me confortat. [C] [I.Cor.viij.] Et illud, Neq3 si manducauerimus abundabimus, neq3 si non manducauerimus, egebimus. Et illud, Non est enim regnum dei esca & potus, sed iustitia & pax & gaudium. Et quia solent homines multum gaudere carnalibus epulis, addidit, In spiritu sancto. Iustificatur ergo sapientia ab omnibus filijs suis, qui intelligunt vtendis terrenis opportuna tempora esse debere, facilitatem vero carendi talibus & amorem fruendi æternis, nō variari oportere per tempora, sed perpetuo retinere.

[Tit.I.] Omnia quidem sunt munda, sed malum est homini qui per offendiculum manducat. [I.Cor.viij.] Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinū, neq; in quo frater tuus offendit, aut scādalizatur, aut infirmatur. Tu fidem habes? penes temetipsum, habe, coram deo. Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit, si manducauerit damnatus est, quia non ex fide.

[N] [Ex tracta. euang. secundū Ioan.lxx.] AN non videmus Israelitas malo suo impetrasse quod culpabili concupiscentia petiuerunt? Concupierant etēm carnibus vesci, quibus pluebatur manna de cœlo. Fastidiebant quippe quod habebant, & quod non habebant impudenter petebant, quasi non melius peterent non vt cibus qui deerat indecenti desiderio præstaretur, sed vt ille qui aderat sanato fastidio sumeretur. Quando enim nos delectant mala, & non delectant bona, rogare potius debemus deum vt delectent bona, quam vt concedantur mala. [Carnibus vesci non est malū. I.Tim.iiij.] Non quia malum est carne vesci, cum de hac re loquens Apostolus dicat, Omnis creatura dei est bona, & nihil abijciendum quod cum gratiarum actione suscipitur, sed quia sicut ipse item ait, malum est homini qui per offendiculum manducat. Et si per hominis offensionem, quanto magis dei? Cuius in Israelitis non parua erat offensio repudiare quod dabat sapientia, & petere id quod inhiabat concupiscentia, quamuis illi nec peterent, sed quia deerat murmurarent. Sed vt sciremus non dei creaturam esse culpabilem, sed inobedientiam contumacem & inordinatam cupiditatem, non propter porcum, sed propter pomum mortem homo primus inuenit. [Gene.xxvi.] Et Esau primatus suos nō propter gallinam, sed propter lenticulam perdidit.

[Ex lib. confessionum.x.] [Eccl.xviij.] ¶ Audiui aliam vocem tuam. Post concupiscentias tuas nō eas, & a voluntate tua vetare. Audiui & illam ex munere tuo quam multum amaui. Neq3 si manducauerimus abundabimus, neq3 si non

non manducauerimus deerit nobis. Hoc dicere. Nec illa res copiosum me faciet, nec illa ærumnosum. Audiui & alteram, Ego enim didici in quibus sum sufficiens esse. Et abundare noui & penuriam pati noui. Omnia possum in eo qui me confortat. Ecce miles castrorum cœlestium non puluis quod sumus. Sed memẽto domine quia puluis sumus, & de puluere fecisti hominem, & perierat, & inuentus est. Nec ille in se potuit, quia idem puluis fuit, quem talia dicentem affectu tuæ inspirationis adamaui. Omnia enim possum (inquit) in eo qui me confortat. Confortá me vt possim. Da quod iubes, & iube quod vis. Iste se accepisse confitetur, & quod gloriatur in domino gloriatur. Alium audiui rogantem vt accipiat. Aufer a me cõcupiscentias ventris. Vnde apparet sancte deus meus te dare cum fit quod imperas fieri. Docuisti me pater bone omnia munda mundis, sed malum esse homini qui per offendiculum manducat, & omnem creaturam tuam bonam esse, nihilq; abijciendum quod cum gratiarum actione percipitur, & quia esca nos non commendat deo, & vt nemo nos iudicet in cibo aut in potu, & vt qui manducat non manducantem nõ spernat, & qui non manducat, manducantem non iudicet. Didici hoc. Gratias tibi, laudes tibi. Eripe me ab omni tentatione. Non ego immunditiam obsonij timeo, sed immunditias cupiditatis. Scio Noe omne carnis genus quod cibo esset vsui, manducare permissum. Heliam cibo carnis refectum, Ioannem mirabili abstinentia præditum animalibus hoc est locustis in escam cedentibus non fuisse pollutum. Et scio Esau lenticulæ concupiscentia deceptum, & Dauid propter aquę desiderium a seipso reprehensum, & regem nostrum non de carne sed de pane tentatum. Ideoq; populus in eremo non quia carnes desiderauit, sed quia escæ desiderio aduersus dominum murmurauit, meruit improbari. Itaq; freni gutturis tẽperata relaxatione & constrictione tenendi sunt. Et quis est domine qui non rapiatur aliquantulum extra metas necessitatis? Quisquis est magnus est, magnificet nomen tuum. Ego autem non sum, quia peccator homo sum. Sed ego magnifico nomen tuum, & interpellat te pro peccatis meis qui vicit seculum, numerans me inter infirma membra corporis sui: quia & imperfectum eius viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur.

Iob. vij. — Phi. iiij. — Eccl. xxiij. — Ps. cxxxviij.

Omne autem quod non est ex fide peccatum est.

Ex lib. sententiarũ Prospe.

¶ Omnis infidelium vita peccatum est, & nihil bonum sine summo bono. Vbi enim deest agnitio æternę & incommutabilis veritatis, falsa virtus est etiam in optimis moribus.

In infidelibus tantum vmbra est virtutis.

CAPVT. XV.

C

Gala.vi.

Ebemus autem nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere. Vnusquisq; vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem. Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est, Improperia impro-

Psal.lxviij. perantium tibi, ceciderunt super me.

Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Hoc testimonio vsus est & Paulus apostolus. & ait, Quæcunq; autem scripta sunt, vt nos doceremur scripta sunt, vt per

Ex tracta. ps.lxvij. patientiã & cõsolationẽ scripturarũ spẽ habeamus. Dixit ergo Christi hîc fuisse vocẽ, Opprobria exprobrantiũ tibi ceciderũt super me. Quare tibi? Nunqd pri exprobrata i sunt & nõ ipsi Christo? Qua opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me? Quia qui me

Ioan.xv. odit, odit & patrem, quia nemo exprobrauit Christo nisi deo exprobrans. Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me, quia me inuenerunt.

Quæcunq; enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationẽ scripturarum, spem habeamus. Deus autem patientiæ, & solatii, det vobis id ipsum sapere in alterutrũ, secundum Iesum Christum, vt vnanimes vno ore honorificetis deum, & patrem domini nostri Iesu Christi. Propter quod suscipite inuicem, sicut & Christus suscepit vos in honorem dei.

D

Ex libr. contra Faustum Manichæum. Cur libri pphetici legendi.

Nos ergo & ad cõmemorationẽ fidei nr̃æ, & ad cõsolationẽ spei nr̃æ, & ad exhortationẽ charitatis nr̃æ, libros pphe ticos & aplĩcos legimus alterutris vocibus sibimet ↄcinẽtes, & ea ↄcinẽtia tanq̃ cœlesti tuba a torpore mortalis vitæ nos excitãtes, & tanq̃ ad palmas supnæ vocatiõis extẽdẽtes. De libris.n. ppheticis qd.ĩ ↄmẽoraffet apl̃s, sicut scriptũ ẽ, Opprobria exprobrãtiũ tibi ceciderũt sup me, ↄtinuo subiũgit vtilitatẽ diuinæ lectiõis, Quæcũq; .n. anĩ scripta sunt (inqt) vt nos doceremur scripta sunt, vt p patiẽtiã & consolationẽ scripturarũ, spẽ habeamus ad deum.

ij.Reg.xiij. Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis propter veritatem dei ad consumendas

E promissiões patrum: gentes autem super misericor-

dia glorificare deum, ficut fcriptum eft, Propterea confitebor tibi in gentibus domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit, Lætamini gentes cum plebe eius. Et iterum, Laudate omnes gentes dominũ, & magnificate eum omnes populi. Et rurfus Efaias ait, Erit radix Ieffe, & qui exurget regere gentes, in eum gentes fperabunt. Deus autem fpei repleat vos omni gaudio, & pace, in credendo, vt abundetis in fpe & virtute fpiritus fancti. Certus fum autem fratres mei & ego ipfe de vobis, quoniam & ipfi pleni eftis dilectione, repleti omni fcientia, ita vt poffitis alterutrum mouere. Audacius autem fcripfi vobis fratres ex parte, tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quæ eft data mihi a deo, vt fim minifter Chrifti Iefu in gentibus fanctificans euãgelium dei, vt fiat oblatio gentium accepta & fanctificata in fpiritu fancto. Habeo igitur gloriã in Chrifto Iefu ad deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Chriftus, inobedientiã gentium verbo, & factis, & in virtute fignorum, & prodigiorum in virtute fpiritus fancti, ita vt ab Hierufalem per circuitum vfq; ad Illyricum repleuerim euangelium Chrifti. Sic autem prædicaui euangelium hoc non vbi nominatus eft Chriftus, ne fuper alienum fundamentum ædificarem, fed ficut fcriptũ eft, Quoniam quibus non eft annunciatum de eo videbunt, & qui non audierunt de eo intelligent. Propter quod impediebar plurimum venire ad vos, & prohibitus fum vfq; adhuc. Nunc vero vlterius locũ non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis, cum in Hifpaniam proficifci cœpero, fpero ꝙ præteriens videam vos, & a vobis deducar illuc, fi vobis primum ex parte fruitus fuero.

Psal. xvij. Esa. xi. F Esa. lij.

SEcundum fpeciem corporis quã Iudæi viderunt & contempferunt, non apud nos fuit Chriftus: quia & hoc de illo dictũ erat, ficut dicit Apoftolus, Dico eñ Chriftũ miniftrũ fuiffe

Ex tracta. euang. sec. d. Ioan. xxviij. G

circuncisionis,propter veritatem dei ad confirmandas promissiones patrum. Ad illos debuit venire quorum patribus est promissus. Ideo & ipse sic ait, Non sum missus nisi ad oues quæ perierant domus Israel. Sed quid ait Apostolus in sequenti? Gentes autem super misericordia glorificare deum. Quid & ipse dominus? Habeo alias oues quæ nō sunt ex hoc ouili. Qui dixerat, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel, quomodo habet alias oues ad quas non est missus, nisi quia significauit præsentiam corporalem nō se missum exhibere nisi solis Iudeis qui viderunt & occiderunt? Et tamen inde multi & ante, & postea crediderunt, vt esset semen vnde alia messis consurgeret. Nunc vero cum fama euangelij & bono eius odore excitati credunt fideles eius per omnes gentes erit expectatio gentium quando veniat qui iam venit, quando ab omnibus videatur qui tunc a quibusdam est visus, a quibusdam non est visus, quando veniat iudicaturus, qui venit iudicandus, quando veniat discreturus, qui venit vt non discerneretur. Non enim ab impijs Christus est discretus, sed cum impijs iudicatus. De illo enim dictum est, Et inter iniquos deputatus est. Latro euasit, Christus dānatus est. Accepit indulgentiā criminosus, dānatus est q̄ omniū crimina cōfitētiū relaxauit.

Matth.xv.

Quomodo Christus dicit se non missum ad gentes.

Luc.x.xiij. H

Ex tracta. ps.xvi.

¶ Propterea cōfitebor tibi in gentibus domine. propterea tibi p me confitebuntur gentes domine. Et nomini tuo psallā, & latius innotesces bonis operibus meis. ¶ Quod ait, confitebor tibi, in eis vtiq3 qui confitebuntur, in quibus & loquitur. Cōfessio autē non tantum peccatorum est, sed & laus dei, sicut ipse in euāgelio, Confitebor tibi, inquit, domine pater cœli & terræ.

Ex lib. de gratia noui testamenti

Luc.x.

¶ Quod autem ait, Cantabo, hoc est illud canticum nouum de quo in alio psalmo dicitur, Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Ipse quippe cantate in nobis cuius gratia cantamus. sicut dicit apostolus, An vultis experimentum eius accipere qui in me loquitur Christus? Neq3 enim omnis qui labijs personat cantat canticum nouum sed qui eo modo cantat vt Apostolus admonet dicens, Cantantes & psallentes in cordibus vestris domino. Intus enim est hoc gaudium, vbi vox laudis & canitur & auditur, qua voce laudatur qui gratis amandus est toto corde, tota anima, tota mente: amatoremq; suum accendit in se gratia sancti spiritus sui. ¶ Vt inhabitet gloria in terra nostra, idest in ea terra in qua natus, quia inde cœpit prædicare Christus, inde apostoli, & illuc missi prius, inde prophetæ, ibi patriarchæ. Ipse etiam venit de semine Abrahæ. Ibi manifestatus, ibi mirabilia fecit. Postremo tantū honorem illi genti detulit, vt cū eum interpellaret quædam muliercula Chananæa salutem quærens filie sue, dixerit ei, Nō sum missus nisi ad oues q̄ perierūt domus Israel. Hoc ergo videns propheta ait, Verūtn̄ prope timentes eū salutare ipsius, vt inhabitet gloria in terra nostra. Misericordia & veri-

ps.xcv.

ij.Cor.xiij.

Ephe.v.

Ex tracta. ps.lxxxiiij.

A Matth.xv.

tas occurrerunt sibi. Veritas in terra nostra ex persona Iudæorum, misericordia in terra gentium. Veritas enim vbi? Vbi erant eloquia dei. Misericordia vbi? In illis qui dimiserunt dominũ suum, & conuerterunt se ad dæmonia. Nũquid & ipsos dispersit? Quomodo si diceret voce ad istos, longe fugio eos qui multum a me recesserunt, Voca, inueniant me quærentem se, quia ipsi nolebant quærere me. Ergo misericordia & veritas occurrerunt sibi. Ex tract. ps. lxxxviij.

¶ Quoniam populo Israel secundum carnẽ venienti de semine Abrahę promissa erant multa prophetice, & ita ille populus propagatus est in quo implerentur promissa dei, non autẽ deus clausit fontem bonitatis suæ etiam in alienigenas gentes, quas sub angelis constituerat, portionem sibi faciens populum Israel, in hęc duo & Apostolus distincte distribuit misericordiam domini & veritatem. Ait enim Christum ministrum fuisse circũcisionis propter veritatem dei ad cõfirmandas promissiones patrum. Ecce quia non fefellit deus, ecce quia non repulit plebem suam quam præsciit. Etenim cum de casu Judęorum ageretur, ne quis putaret sic illos improbatos vt nihil frumenti ex illa vẽtilatione in horreum mitteretur, ait Apostolus, Non repulit deus plebem suam quam præsciuit. Nam & ego Israelita sum. Si totum illę spinę fuerunt, vnde hoc granum vobis loquor? Ergo impleta est veritas dei in his qui ex Israelitis crediderunt, & venit vnus paries ex circumcisione applicans se ad lapidem angularem. Sed ille lapis angulum non faceret nisi alium parietem ex gentibus susciperet. Ille itaque paries tanquam proprie pertinet ad veritatem, iste autem alius ad misericordiam. Dico enim (inquit) Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem dei, ad confirmandas promissiones patrum. Gẽtes autẽ super misericordia glorificare deũ. B

¶ Rex ergo Iudæorum Christus, sub cuius leue iugum etiã gentes meruerunt salutem. Quia eis misericordia maiori concessum est, hoc apertius ipse ostendit apostolus, vbi ait, Dico enim ministerium fuisse circuncisionis ad confirmandas promissiones patrũ. Gẽtes autẽ super misericordia glorificare deũ. Neque enim debitũ erat panẽ filiorũ tollere & mittere canibus, nisi canes humiliati ad colligẽdas micas quas de mẽsa non dñorũ cadere cernerent, per ipsam humilitatẽ exaltati atque homines facti ad ipsam mensam mererentur accedere. Ex sermone de passione dñi. Christus Iudęorum rex.

¶ Dominus qui dixit, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel, ostendens illis redditam presentię ipsius promissionem, ait tamẽ alio loco. Habeo alias oues quæ nõ sunt ex hoc ouili &c. Hinc apls ait, Dico ergo Christum ministrum fuisse circũcisionis propter veritatẽ dei, ad cõfirmãdas promissiones patrũ. Ecce quod est, Nõ sum missus nisi ad oues quæ perierũt domus Israel. Deinde subiungit apls dicẽs. Gẽtes autẽ super misericordia glorificare deum. Ecce quid est, Hẽo alias oues quæ non sunt de hoc ouili, oportet me & ipsas adducere vt sit vnus grex & vnus Ex eodem C

paſtor. Quod vtrunqꝫ breuiter dictum eſt in eo quod de prophetia apoſtolus idem cõmemorat, Lętamini gentes cũplebe eius.

Nunc igitur proficiſcar in Hieruſalem miniſtrare ſanctis. Probauerunt enim Macedonia, & Achaia collationem aliquam facere in pauperes ſanctorum qui ſunt in Hieruſalem. Placuit enim eis, & debitores ſunt eorum. Nam ſi ſpiritualium eorum participes facti ſunt gentiles, debent & in carnalibus miniſtrare eis. Hoc igitur cum conſummauero & aſſignauero eis fructum hunc, per vos proficiſcar in Hiſpaniam. Scio autem quoniam veniens ad vos in abundancia benedictionis Chriſti veniam. Obſecro ergo vos fratres p̱ dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & per charitatem ſancti ſpiritus vt adiuuetis me i orationibus ad deũ, vt liberet vos ab infidelibus qui ſunt in Iudæa, & obſequii mei oblatio accepta fiat in Hieruſalem ſanctis, vt veniam ad vos in gaudio, per voluntatem dei vt refrigerer vobiſcum. Deus autem pacis ſit cum omnibus vobis Amen.

In expoſitione epl'ę ad Gala. — COmmunis cura erat omnibus apoſtolis de pauperibus ſanctorum qui erant in Judæa, qui rerum ſuarum venditarũ pretia ad pedes apoſtolorum poſuerant. Si ergo ad gentes miſſi ſunt Paulus ⁊ Barnabas, vt eccleſiæ gentium quę hoc non fecerant miniſtrarent in oratione ipſorum eis qui hoc fecerant. Et idcirco ait, Nunc autem pergam Hieruſalem miniſtrare ſanctis, placuit. n. Macedoniæ, ⁊ Achaię cõionẽ aliquã facere in pauperes ſanctorũ q ſunt in Hierl'ꝫ. Placuit. n. illis ⁊ debitores eorum ſunt. Si. n. ſpiritalibus eorũ cõicauerũt gẽtes, debẽt ⁊ in carnalib⁹ miniſtrare eis.

Ex libr. de ope monachorũ. Eſai. c. ij. — ¶ Qui qa ꝑpe inuenti ſunt, ⁊ vtiles fuerũt gentibus, q̃ ab idolorũ cultu ex longinquo vocabantur, ſm illud qđ dictũ, Ex Sion prodiet lex, ⁊ verbum domini ex Hieruſalẽ: debitores eorũ dixit Apl's ex gẽtibus Chriſtianos. Debitores (inquit) eorum ſunt, ⁊ addidit quare. Si. n. ſpiritalibus eorũ cõmunicauerũt gentes, debẽt ⁊ in carnalibus miniſtrare eis.

Ex libro de catechizandis rudibus. — ¶ Cũ viderẽt Judæi tãta ſigna fieri in eius nomine, quẽ partim p̱ inuidiã, partim per errorẽ crucifixerant, alij incitati ſunt ad pſequẽdos prędicatores eius ap'os. Alij vero idipſum amplius admirãtes, qđ in eius nomine quẽ veluti a ſe oppreſſũ ⁊ victũ riſerant, tãta miracula fierent; pœnitẽdo cõuerſi crediderũt in eũ milia Judęorũ. Nõ erãt iã illi tẽ-

Feruor eccl'iæ primitiuæ. — poralia bñficia terrenũq; regnũ deſiderãtes a deo, ne ꝓmiſſus regẽ

Christum carnaliter expectantes, sed inmortaliter intelligentes, & diligentes eum qui pro ipsis, ab ipsis tanta mortaliter pertulit, & eis vsq; ad sui sanguinis effusionem peccata donauit, & immortalitatem a se sperandam & desiderandam exemplo suæ resurrectionis ostendit. Itaq; iam veteris hominis terrena desideria mortificantes, & spiritalis vitæ nouitate flagrantes, sicut preceperat in euangelio dñs, vendebant omnia quę habebant, & pretia rerum suarum ante pedes apostolorum ponebant, vt ipsi distribuerent vnicuiq; sicut cuiq; opus erat, viuentesq; in Christiana dilectione concorditer non dicebant aliquid esse suum, sed erat illis omnia communia, & anima & cor vnum in deum. Deinde etiam ipsi a Iudeis carnalibus ciuibus carnis suę persecutionem passi atq; perpessi sunt, vt latius Christus eorum dispersione predicaretur, & imitarentur etiam ipsi patientiam domini sui, quia qui propter eos mansuetus passus fuerat, mansuetos pro se pati iubebat. Ex ipsis sanctorum persecutoribus fuerat etiam apostolus Paulus & in Christianos maxime sæuiebat, sed postea credēs & apostolus factus missus est ad gentes vt gentibus euangelium prædicaret & grauiora perpessus pro nomine Christi, quam fecerat contra nomen Christi. Ecclesias autem constituens per omnes gentes qua euangelium seminabat, impense præcipiebat, vt quoniam ipsi ex idolorum cultu venientes & ad vnum deum colendum rudes, non facile poterant rebus suis venditis & distributis seruire deo, oblatiōes facerent in pauperes scōrum q erāt in ecclesiis Iudeę q̄ Christo crediderāt. Itaq; illos tāquā milites, illos aūt tāquā stipendiarios prouinciales, apostolica doctrina cōstituit, inserens eis Christum velut lapidē angularem sicut per prophetam pnūciatus erat: in quo ambo quasi parietes de diuerso veniētes, de Iudæis vidilicet atq; gētibus, germana charitate copularētur.

F Actuum. iiij.

CAPVT XVI.

Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est in ministerio ecclesiæ quæ est Cenchris, vt eam suscipiatis in domino digne sanctis, & assistatis ei in quocunq; negocio vestri indiguerit. Et enim ipsa quoq; astitit multis & mihi ipsi: Salutate Priscam, & Aquilā, adiutores meos in Christo Iesu, qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt, quibus non solus ego gratias ago, sed & cunctæ ecclesiæ gentium, & domesticam ecclesiam eorum. Salutate Epænetum dilectum mihi,

G

qui eſt primitiuus Achaiæ in Chriſto Ieſu. Salutate Mariam, quæ multum laborauit in vobis. Salutate Andronicum, & Iuliam, cognatos & concaptiuos meos, qui ſunt nobiles in apoſtolis, qui & ante me fuerunt in Chriſto. Salutate Ampliatū dilectiſſimū mihi in domino, Salutate Vrbanum adiutorem no-

B ſtrum in Chriſto Ieſu, & Stachin dilectum meum. Salutate Apellen probum in Chriſto. Salutate eos q̄ ſunt ex Ariſtoboli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui ſunt ex Narciſci domo, qui ſunt in domino. Salutate Triphænam, & Triphoſam quæ laborant in domino. Salutate Perſidam chariſſimam, quæ multum laborauit in domino. Salutate Rufum electum domino & matrem eius & meam. Salutate Aſynchritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Mercurium, & qui cū eis ſunt fratres. Salutate Philologum & Iuliam. Nereum & ſororem eius, & Olympiadem, & omnes qui cum eis ſunt, ſanctos Salutate inuicem in oſculo ſancto. Salutant vos omnes eccleſiæ Chriſti. Rogo autem vos fratres vt obſeruetis eos qui diſſenſiones & offendicula præter doctrinam quam vos didiciſtis faciunt, & declinate ab illis. Huiuſmodi enim Chriſto

Philip. iij. A

domino noſtro non ſeruiunt, ſed ſuo ventri, & per dulces ſermones, & benedictiones ſeducunt corda innocentium. Veſtra enim obedientia in omni loco diuulgata eſt. Gaudeo igitur in vobis, ſed volo vos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo.

Ex tracta. ps. lxxiij. Babylonica captiuitas.

CAptiuatus eſt populus Iſrael ex ciuitate Hieruſalem & ductus in ſeruitutem Babyloniæ. Expectabat autem ille populus donec implerentur tempora ſeptuaginta annorum ſecundum prophetiam Hieremiæ. Factum eſt autem completis ſeptuaginta annis, reſtitutum eſt templum quod deiectum erat, & regreſſa eſt de captiuitate magna pars illius populi. Sed quoniā

I. Cor. x.

dicit Apoſtolus, Hæc in figura contingebant illis, ſcripta ſunt aūt propter nos in quos finis ſeculorum obuenit, debemus & nos noſſe prius captiuitatem noſtram, deinde liberationem noſtram: debemus noſſe Babyloniam in qua captiui ſumus, & Hieruſalē ad

cuius reditum suspiramus. Ciuitas ergo illa quædam terrena, cuiusdam ciuitatis æternæ in cœlis vmbram gerebat. At vbi cœpit illa quæ significabatur euidentius prædicari, vmbra qua significabatur euidentius deiecta est. Propterea modo ibi templum non est fabricatum fuerat in imaginem futuri corporis domini. Tenemus lucem, vmbra transiuit. Tamen adhuc in quadam captiuitate sumus. Quandiu sumus (inquit) in corpore peregrinamur a domino. Et videte nomina istarum duarum ciuitatum, Babylon & Hierusalem. Babylon confusio interpretatur, Hierusalem visio pacis. Duas istas ciuitates faciunt duo amores. Hierusalem facit amor dei, Babyloniam amor seculi. Interroget ergo se vnusquisq; quid amet, & inueniet vnde sit ciuis. Et si se inuenerit ciuem Babyloniæ, extirpet cupiditatem, & plantet charitatem. Si autem se inuenerit ciuem Hierusalem toleret captiuitatem, speret libertatem. Incipit exire qui incipit amare. Exeunt enim multi latenter, & exeuntium pedes sunt cordis affectus. Exeunt autem de Babylonia, de confusione. Quomodo exitur de Babylone, idest de confusione? Qui primo confusi erant similibus cupiditatibus, incipiunt charitate distingui. Iam distincti non sunt confusi. Etsi adhuc corpore permixti sunt, desiderio tamen sancto discernuntur. Et propter commixtionem corporalem nondum exierunt, propter affectum cordis cœperunt exire.

B ij. Cor. v. Babylōis & Hierusalē interpretatio.

¶ Omnis eruditus in sancta ecclesia nosse debet vnde ciues simus, & vnde peregrinemur, & peregrinationis nostræ causam esse peccatum, reuersionis aūt munus remissionem peccatorum, & iustificationem gratiæ dei. Duas ciuitates permixtas sibi interim corpore, & corde, separatas, currere per ista volumina seculorum vsq; in finem. Vna, cui finis est pax æterna, & vocatur Hierusalem: altera cui gaudium est pax temporalis, & vocatur Babylonia. Hierusalem interpretari visionem pacis, Babyloniam confusionem. Hierusalem in Babylonia captiua tenetur non tota, ciues enim eius angeli sunt, sed quod attinet ad homines prædestinatos in gloriam dei, futuros per adoptionem cohæredes Christi, quos de ipsa captiuitate redemit sanguine suo. Particulam ergo istam ciuitatis Hierusalem captiuam teneri in Babylonia pro peccato, incipere autem inde exire prius corde per confessionem iniquitatis, & charitatē iustitiæ, deinde postea in fine seculi etiam corpore separandā.

Ex ita[illegible] ps. cxxvi. C Peregrinationis nostræ causa. Ciuitates [illegible]

Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. Salutat vos Timotheus adiutor meus, & Lucius, & Iason, & Sosipater, cognati mei. Saluto vos ego Tertius qui scripsi epistolam in domino. Salutat vos Caius hospes meus, & vniuersæ ecclesiæ. Salu-

tat vos. Erastus arcarius ciuitatis, & Quartus frater. Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis amen. Ei autem qui potens est vos cōfirmare iuxta euangelium meum & prædicationē Iesu Christi.

Ex tracta. ps. ciij. Gene. iij.

DIctum est mulieri, dei potius serpenti, cum puniret deus peccatum primi hominis. Ipsa tuum obseruabit caput, tu autem obseruabis eius calcaneum. In magno mysterio est dictum, in figura dictum ecclesiæ futuræ factæ de latere viri sui ꝛ hoc dormientis. Erat autem Adam forma hominis futuri. Hoc Apostolus dicit, Qui est forma futuri. Præfiguratum est quod futurum erat, facta est ecclesia de latere domini dormientis in cruce. Nam de latere crucifixi percusso, sacramenta ecclesiæ profluxerunt. Qui ergo dictum est ecclesiæ? iam modo audite, intelligite, cauete. Ipsa tuum obseruabit caput, ꝛ tu eius calcaneum. O ecclesia, caput serpentis obserua. Quid est caput serpentis? Prima peccati suggestio. Venit tibi in mentem nescio quid illicitum, noli ibi tenere mentem tuam, noli consentire, hoc quod venit in mentem caput serpentis est. Caput calca, ꝛ euades cæteros motus eius. Quid est caput eius calca? Ipsam suggestionem contemne. Sed lucrum suggessit. Magnum ibi lucrum est, si hanc fraudem feceris, diues eris. Caput serpentis est, calca. Quid est calca? Contemne quod suggessit. Sed magnum aurum suggessit. Et quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? Pereat mundi lucrum ne fiat animæ damnum. Hæc dicens obseruastis caput serpentis, ꝛ calcasti. Ille autem diabolus calcaneum tuū obseruat. Quid est, obseruat calcaneum tuum? Quando laberis a via dei, tu obseruas primam suggestionem, ille obseruat lapsum tuum. Si enim lapsus fueris cadis, si cecideris, possidebit. Vt autem non cadas, noli exire de via. Angustam tibi semitam strauit deus: quicquid est extra illam lubricum est. Propterea lumen est Christus, ꝛ via est Christus. Erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et ego sum via ꝛ veritas ꝛ vita. Si ergo ipse est lumen, ipse est via: si ab illo recesseris, nec in lumine eris, nec in via. Et quid te sequitur? Quod didicit impijs qd i psalmus, Fiat via illorū tenebrę ꝛ lubricū. Hic ergo draco antiquus hostis noster ira feruidus, insidiis astutus, in mari magno est. Draco hic quem finxisti ad illudendū ei. Iam tu illude draconi. Ad hoc enī hic factus est draco: iste cadēs peccato suo de sublimi habitatiōe cœlorū ex angelo factus est diabolus.

Rom. v.

Ecclesiæ sacramenta vnde processerunt.

Caput serpentis quid est.

B

Calcatio capitis serpentis.

Luc. ix.

Calcaneus quid signat.

Christus lumē est.

Ioan. i.

Ioan. xiiij.

Psal. xxxiiij.

ps. ciij.

F.

Secundum reuelationem mysterii temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum est p scriptu-

ras prophetarum, secundum præceptũ æterni dei, ad obediendum fidei in cunctis gentibus, cogniti soli sapienti deo per Iesum Christum, cui honor & gloria in secula seculorum. Amen. Roma.iij.

AEternus autem ignis non sicut deus æternus. Quod sine fine sit, non est tamen sine initio. Deus autem etiam sine initio est. Deinde quia licet perpetuus peccatorum supplicijs adhibeatur, mutabilis tamen natura est. Illa est autem vera æternitas, quæ vera immortalitas, hoc est illa summa incommutabilitas quam solus deus habet, qui mutari omnino non potest. Aliud est enim non mutari cum possit mutari: aliud autem prorsus non posse mutari. Sicut ergo dicitur homo bonus, non tamen sicut Deus, de quo dictũ est, Nemo bonus nisi vnus deus: ⁊ sicut dictum anima immortalis, non tamen sicut deus, de quo dictum est, Solus habet immortalitatem: ⁊ sicut dicitur homo sapiens; non tamen sicut deus, de quo dictum est, Soli sapienti deo: sic dicitur ignis æternus, nõ tamen sicut deus, cuius solius immortalitas ipsa est vera eternitas. ¶ In illo etiam testimonio vbi ait Apostolus, Soli sapienti deo; non dissimilis est error vester. Sed quod vobis respondimus de potentia, hoc etiam de sapientia respondemus. Si enim dixisset Apostolus, soli sapienti patri, nec sic inde filium separaret. Non enim quia in apocalypsi de filio legitur, Habens nomẽ scriptum qđ nemo scit nisi ipse, ideo pater nescit hoc nomen, a quo est inseparabilis filius. Sicut ergo scit ⁊ pater quod nemo scire dictus est nisi filius, quia inseparabiles sunt, sic etiam si dictum esset soli sapienti patri, simul intelligi deberet ⁊ filius, quia inseparabiles sunt. Cum vero non sit dictum soli sapienti patri, sed soli sapienti deo ⁊ deus vnus sit ipsa trinitas, multo est facilior nobis solutio huius quæstionis, vt sic intelligamus solum deum sapientem, sicut intelleximus solum potentem, idest patrem ⁊ filium ⁊ spiritum sanctum, qui est vnus ⁊ solus deus, cui soli seruire iussi sumus, ne male intelligentes vel potius non intelligentes contra hoc præceptum facere videamur, quia ⁊ domino nostro Iesu Christo ea quæ deo debetur seruitute seruimus. Non enim dictum est dominũ deum patrem adorabis ⁊ illi plus seruies. Vt seruire permitteremur ⁊ filio, plus tamen patri tanquã maiori, minus autem filio tanquã minori deo, sed dictum est, Dominũ deũ tuũ adorabis, ⁊ illi soli seruies. Soli scilicet omnipotẽti, soli sapienti deo, vt vos repellere mini qui nolẽtes accipere vnũ solum deũ patrẽ, ⁊ filium ⁊ spiritum sanctum, ⁊ dicẽtes vnũ dñm deum cui soli seruiendum est, nõ esse nisi deũ patrẽ, ⁊ tamẽ etiam ⁊ filium deũ, ⁊ dñm cõfitẽtes, apertissime duos deos ⁊ dominos. maiorẽ vnũ, minorẽ alterũ dicitis, ⁊ reos vos secundum errorem vestrum præcepti huius violati esse

Ex libro de natura boni.

Ignis inferni æternus est nõ tamen vt deus æternus.

Aeternitas vera.

Deus solus bonus.

Marci.x.

G

i.Timo.v.

Ex libro contra Maximinũ.ij.

Deus solus sapiens.

Apoca.xix.

H

Matth.iiij.

Solus deus sapiens ⁊ potens, sed non solus.

monstratis, quia non solum maiori verumetiam minori ea q̃ domino deo debetur seruituteseru tis. Vbi autem dixit apstolus soli sapienti deo, cum scriberetur ad Romanos in fine epistolę sic loquitur, Ei autem qui potens ē (inquit) vos confirmare secundum euangelium meum & praeconium Iesu Christi secundum reuelationem mysterij temporibus aeternis taciti, manifestati autem nunc per scripturas prophetarum secundum pręceptum aeterni dei in obedientiam fidei in omnes gentes cogniti soli sapienti deo per Iesum Christum cui gloria in secula seculorum. hoc est ei qui potēs est nos confirmare, soli sapienti deo in secula seculorum. Quod autem interpositum est per Iesum Christum, verum soli sapienti deo per Iesu3 Christum accipi debeat, vt scilicet solus deus sapiens per Iesum Christum sapiens esse intelligatur non participando sed gignendo sapientiam, quod est Christus Iesus, an vero non per Iesum Christu3 sapienti, sed per Iesu3 Christum gloria soli deo sapienti, videtur ambiguum. Sed quis audeat dicere per Iesum Christum fieri vt sit sapiens deus pater, cum secundum substantiam suam non dubitandum sit eum esse sapientem, potiusq; sit substantia filij per gignentem patrem quā substantia patris per genitum filium? Restat ergo vt soli sapienti deo gloria sit per Iesum Christum, hoc est clara cum laude noticia qua innotuit gentibus deus trinitas p ipsu3. Ideo per Iesum Christum, quia vt alia taceam, ipse praecepit baptizari gentes in nomine patris & filij, & spiritus sancti, vbi praecipue commendata est huius indiuiduae gloria trinitatis. Deus itaq3 quod est ipsa trinitas, propterea solus sapiens recte dicitur, quia solus secundum substantiam suam sapiens est, non secundum accidentem, vel accedentem participationem sapientiae, sicut est sapiens rationalis quecunq; creatura. Quod vro additum est, cui, vt diceretur cui gloria, cum sufficere si dictum esset, ei autem gloria, inusitatam nostrae linguae indicat locutionem, non sensum quem requiramus, vel de quo ambigamus, insinuat. Quid enim sensui deperit si dicatur ei gloria, cui per Iesum Christum gloria? Hoc est nanq3 ei per Iesum Christum gloria, quod est cui per Iesum Christum gloria. Sed horum alter inusitatus, alter vsitatus est ordo verborum. Etiam hoc inseruisti verbis tuis vt diceres, sed vere solus sapiens pater, quasi Apostolus dixerit soli sapienti patri. Sed dixit soli sapienti deo, quia deus est & filius, quod & vos vultis: deus est & spiritus sanctus, & non vultis: & ista trinitas est solus sapiens deus, qui nec potuit vnquam esse insipiens omnino, nec poterit. non per gratiam sapientiae particeps, sed sapiens immobilitate atq3 immutabilitate naturae.

A

Deus solus sapiens dicitur recte.

B

Finis Epistolae ad Romanos.

Ad Corinthios prior, missa fuit e Philippis per Stephanum & fortunatu3, & Achaicum, & Timotheum

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM PRIOREM AD CORINTHIOS.

ORINTHVS *Achaiæ metropolis olim erat, ob portuum commoditatem (est enim Isthmos) emporiū totius Achaiæ tum celeberrimum, tum opulentissimum. Ferè fit autem, ut eiusmodi ciuitatum mores multo sint corruptissimi, quod undiq; ex omni natione non tā mores quàm uitia soleant importari: & magnam uitæ licentiam negotiatorum genus sibi uindicat.* Proinde Corinthij, *tametsi prædicatione* Pauli *iam pridem euangelicam doctrinam accepissent, tamen adhuc ingenij uitæq; prioris uestigia nonnulla ac reliquiæ manebant, adeo ut periculum esset, ne per philosophos crucis prædicationem, ut humilem et indoctam fastidientes, et pseudapostolos ad Iudaismum inuitantes, à* Christi *synceritate alienarentur.* V*sque adeo ardua res est, ab ijs in quibus natus sis, et quibus diu assueueris, in alium hominē transformari.* Quin *diuus* Hieronymus *in præfatione secundi libri* Commentariorum, *quos scripsit in* Epistolā *ad* Galatas, *testatur sua etiamnum ætate apud* Achaicos, *horum quæ* Paulus Corinthijs *obijcit extitisse reliquias.* Cum *hodie satis esse putemus aquula modo tingi, ut subito fias* Christianus. Paulus *igitur sciens, non minoris esse uirtutis parta tueri, quàm parasse, filios suos, quos magno studio* Christo *genuerat (nam sesquianum apud illos egerat) pari studio ad* Christum *reuocat, et in*

euangelica doctrina confirmat, nunc apostolica sæuiens authoritate, corripiens, obiurgans, ac minitans deniq; a nunc paterno affectu blandiens atq; exhortans, et necessariæ reprehensióis acrimoniam laudis admixtu leniẽs, et sapientum medicorum exemplo, amarum absinthij pharmacum prælito melle condulcans, ac singulis malis opportuna admouens remedia. Primum opulentiæ comes solet esse tumor ac ferocitas. Et inter feroces plerunq; factiones oriuntur, dum nullus alteri uult cedere, et se quisq; potiorem ducit. Ad hæc opes comitatur luxus et gulæ studium, luxus libidinem comitem trahit. Porrò negotiatorum peculiaris est auaritia. Neq; uero solum tumebant opibus, uerumetiam Græcanicæ Philosophiæ supercilio, sine qua cæteros, ut Barbaros, despiciebant. Tumoris erat, quod ex dignitate apostolorum, à quo quisq; fuerat baptizatus, efferrent sese. Hinc illæ dissidiorum uoces, ego Apollo, ego Cephæ, ego Pauli. Præterea quod ne in conuenticulis quidem solennibus satis inter eos conueniret, quum in donis spiritualibus sibi quisq; placeret: et dum in eodem dono sibi nollent inuicem cedere, tumultus et confusio nasceretur, adeo ut in publico conuentu mulieres etiam loquerentur ac docerent. Porrò luxus simul et tumoris erat, quod quoties ad sacrosanctam cœnam conuenirent, quam Paulus dominicam uocat, in qua maxime conueniebat præstare Christianam concordiam, diuites nõ expectatis tenuioribus, cibum caperent, et usq; ad temulentiam sese ingurgitarent, esurientibus cæteris, ut iam non solum dissidium illic esset et intemperantia, uerumetiam indecora quæ

dam inæqualitas, quam dominica cœna nesciebat. Iam partim tumoris, partim philosophiæ uitium erat, quod Paulum quidam illorum ut tenuem atq; humilem, deinde ineloquentem et imperitum fastidirent. Propriũ uero philosophiæ fuit, quod resurrectionem mortuorum, fidei nostræ basim, in dubium uocarent. Luxus erat, quod promiscue uescerentur ijs, quæ tum simulachris dæmonum immolabantur, non uitato offendiculo infirmorum. Libidinis erat, quæ nusquam gentium regnabat impunitius quàm Corinthi, quod præter alia repertus sit inter eos, qui patris uxorem, hoc est, nouercam suam stupro contaminarit, nec huius authorem flagitij è suo contubernio profligarint, quodq; cum alijs flagitiosis Christianis cõmercium habuerint, uelut illorum uitijs fauentes. Huc pertinet quod præter decorum et uiri essent comati, et mulieres non uererentur nudo capite conspici in cœtu ecclesiastico, uelut ipso corporis habitu mores effœminatos, ac delitias præ se ferentes. Auaritiæ erat, quod non de fama, neq; de capite, sed de re pecuniaria inter sese lites agitarent, eò gliscente pecuniæ studio, ut Christiani rerum eiusmodi contemptum professi, apud ethnicos et impios iudices litigarent, magno dedecore Christiani nominis. Et a deo non negligerent potius pecuniolæ iacturam, ut ipsi ultro alios in huiusmodi negotijs circumuenirent. Postremo de matrimonio inter sese dissentiebant, iam tum asseuerantibus quibusdam Christianis, in totum à coniugio temperandum, cum uiderent apostolos ab uxoribus suis abstinere. Morbos ostendi Corinthiorum, non omnium, sed quorundam, qui ne gregem uni-

uersum contagio inficerent, Paulus his remedijs occurrit. Primo loco præfatus fiduciam suam de futura illorum constantia in Euangelio Christi, seuerius obiurgat ac docet, ne per contentionem humanam in hominibus glorietur, sed per concordiam ex æquo glorientur in Christo, cui uni accepta ferenda sunt omnia, obiter iudicans fontem eiusmodi dissidiorum animi tumorem esse. Proinde à supercilio mundanæ philosophiæ ad crucis humilitatem reuocat, quæ licet ostentationem non habeat, vim tamen et energiam habet. Indicat et authores huius mali pseudapostolos, qui post Pauli abitum sese ingerebant, declarans se rectum iecisse fundamentum: cauendum, ne illi superstruerent, quod paulò post esset demoliendum: hoc est, ne quid discerent Corinthij, quod mox esset dediscendum. Deinde ceu pater cum filijs expostulat, quod huc prouecti sint magnitudinis, vt iam authorem suum velut humilem contemnant, nihil nō perpetientem Euangelij gratia, cui ob idipsum magis etiā fauere conueniebat. Hortatur autem filios, ne degenerēt à patre, neu vltro se pædagogis in seruitutem dedant. Atq; hæc quidem potissimum agit capite primo, secundo, tertio, et quarto. Porro quarti finis ad quinti initium mihi videtur pertinere. De incesto præcipit, et publico consilio decernit, uitandam hominis consuetudinem: partim quo pudore correctus resipiscat, partim ne huius cōtactu cæteri inficiantur. Admonet autem, non hunc modo uitandum, uerumetiam omnes qui falsò titulo Christiani manifestis flagitijs essent infames. Nam ethnicos flagitiosos non ita oportere uitari, uel quod nostra non

referat,

referat, quales illi sint: uel quod passim essent flagitiosi, ut omnes uitandi fuerint ei qui flagitiosos uellet effugere. Hæc agit cap. 5. Tertio de litibus admonet, si quid huiusmodi quæstionum inter ipsos natum esset, quod ipsum tamen inter Christianos fœdum uideretur, ob pecuniam, quæ nobis debeat esse uilissima, contendere ne res eò procedat, ut ethnici iudices adeantur, sed ipsi per arbitros quoscunque rem inter se transigant. Idq; agit capite sexto, cuius magna pars ad septimum pertinet, mea quidem sententia: nimirum ab eo loco, quo de matrimonio tractaturus, inter cætera uitia scortationem, adulterium, et masculam Venerem dánat, idq; prosequitur sub initium proximi capitis: Nescitis quod mēbra uestra templa sunt Christi? Quarto loco præcipit de matrimonio, de uiduitate, de impari connubio, de diuortijs, de uirginitate: obiter admonens, ob susceptum Christianismum, non esse mutandum uitæ statum. Totoq; hoc sermone ita hortatur ad cœlibatum et continētiam, ut tamen coniugij remedium non adimat iis, quibus opus est. Hoc agitur capite septimo. Quinto, docet, carnes immolatas simulachris re nihil differre à cæteris carnibus, et tamen ab his abstinendum, si periculum sit, ne quis ethnicus aut Christianus infirmior ex eo quod uesceris, existimet te simulachrorum assentiri culturæ. Ab his et huiusmodi uitiis ueterum exemplo deterret. Idq; agit cap. octauo ac rursus capite nono, Nam in medio expatiatur in commendationem sui, tacite se præferens cæteris apostolis, etiam summis, qui solus omnium Corinthiis gratis impartierit doctrinam euange-

licam. Sexto docet, quid oporteat obseruari in conuentu publico Christianorum, ne uiri sint comati, ne mulieres nudo capillitio: tum in dominico conuiuio seruetur communitas et æqualitas: neq; enim illic agi negotium uentris, quod domi rectius agatur, sed mysticis epulis repræsentari cœnam dominicam. Præterea monet, ne quis ob dotem spiritualem sibi placeat, sed suã quisque dotem in commune conferat commodum, exemplo membrorum corporis, exhortans, ut reliquis quidem donis, quæ contigerunt, recte utantur, præcipue tamen enitantur ad charitatem, sine qua reliqua a deo nihil conducant ut officiant etiam. Porrò cum charitati primas tribuerit, proximas tribuit prophetiæ: sic enim uocat enarrationem arcanæ scripturæ. In hac admonet uitandum esse tumultum et confusionem. Id fore, si uicissim et pauci dicant, mulieribus interim silere iussis, a deo ut nec discendi gratia rogare liceat in cœtu. Hæc agit capite undecimo, duodecimo, decimotertio, et decimoquarto. Septimo loco uarijs argumentis adstruit resurrectionem mortuorum, declarans qualis, et quibus modis ea sit futura. Atq; id quidem capite decimoquinto. Postremo capite familiaria quædam subijcit, de collatione pecuniæ in subsidia pauperum, de suo ad Corinthios reditu. Postremo Timotheum, et alios aliquot illis commendat. Diuus Ambrosius putat hanc non esse primam epistolam, quam Paulus scripserit Corinthijs: hanc, opinor, coniecturam secutus, quod cap. quinto: Scripsi, inquit, uobis in epistola; quasi prius alteris literis super hac re ad illos scripserit. Etiã

si Græci interpretes dissentiunt. Hanc missam putant per Timotheum, cuius semel atq; iterum facit mentionem, simulq; per Stephanam, Fortunatum, et Achaicum, quos illis commendat. Rursus alij putant ab Epheso missam, quod in calce scribat: Permanebo autem Ephesi usq; ad pentecosten. Alij è Philippis, nam hanc inscriptionem habent Græcorum codices. Nec mihi conjectare licet, quid sequuti sint qui ita senserunt, nisi colligunt ex itinere scriptam ob ea quæ scribit Paulus: Veniam autem cum Macedoniam pertransiero, nam Macedoniam pertransibo. Ac mox: Nolo enim uos modo in transitu uidere.

Argumenti finis.

PRIORIS AD CORINTHIOS EXPOSITIO.

AVLVS vocatus Apostolus Iesu Christi, per voluntatem dei, & Sosthenes frater ecclesiæ dei, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Iesu, vocatis sanctis.

Gala.i.

PAVLVS primo Saulus, hoc est primo superbus, post humilis. Naꝫ quando Saulus, a Saule nomen deriuatum erat. Saul autem rex superbus, in regno auteni, Dauid humileꝫ persequebatur. Quando ergo Saulus, qui postea Paulus, tunc vtiqꝫ superbus, tunc persecutor innocentiuꝫ, tūc vastator ecclesiæ. Acceperat eniꝫ literas (veluti zelo synagogæ ardens ⁊ insequens Christianum nomen) a sacerdotibus, vt exhiberet quoscunq; inuenisset Christianos ad luenda supplicia. Cum pergit, cum anhelat cædes, cum sitit sanguinem, cœlesti Christi voce prostratus est persecutor, erectus est prædicator. Prostrauit ergo Christus vna voce Saulum, erexit Paulum, hoc est prostrauit superbum, erexit humilem. Nam quæ fuit ratio mutandi sibi nominis, vt cum Saulus antea vocaretur, postea se Paulum dici vellet, nisi quia Sauli nomen in se agnouit, cum persequeretur, fuisse superbiæ? Elegit ergo humile nomen, vt Paulus, hoc est minimus vocaretur. Paulum enim minimum est. Paulum, nihil est aliud quam paruum. De quo nomine iam glorians humilitatemqꝫ cōmendans, Ego enim (inquit) sum minimus apostoloruꝫ. Ille Paulus apostolus missus est. Minimus ille factus magnus non per se, sed per eum quem persequebatur, missus est ad gentes, ex latrone pastor, ex lupo ouis. Missus est ad gentes ille apostolus minimus, ⁊ multum laborauit in gentibus, ⁊ per eum gentes crediderunt. Testes sunt eius epistolæ. Habes hoc ⁊ in euangelio sacratissime figuratum. Filia archisynagogi quædam defuncta erat, pater eius rogabat dominum vt iret ad eam: ægram reliquerat, ⁊ in periculo constitutam. Ibat dominus ad visitandam, ⁊ sanandam ægri. Interea mortua nunciata est ⁊ dictuꝫ est patri, puella mortua est, noli iam vexare magistrum. Dominus autem qui sciebat se mortuos posse suscitare, non abstulit spem desperato, ⁊ ait patri, Noli timere. Tantum crede. Pergebat ad puellam, atqꝫ in itinere inter turbas, quomodo potuit coarctauit se quædam mulier quæ fluxū sanguinis patiebatur, ⁊ diuturno illo languore in medicos fru-

Ex sermone euāgel. de muliere Chananæa.
Sauli ⁊ Pauli nominū interpretatio.
Actu. xiij.
Galat. i.
Actu. ix.
Actu. xxij.
D
Ratio mutādi nōis in Paulo.
i. Cor. xv.
Actu. xxij.
Galat. i.
E
Math. v.
Lucæ. viij.

ſtra omnia quæ habebat impenderat. Vbi fimbriam veſtimenti eius tetigit, ſana facta eſt. Aliquid eſt, quod nobis ſignificante myſterio loquitur Chriſtus. Filia illa Archiſynagogi ſignificabat populum Iudæorum, propter quem venerat Chriſtus qui dixit, Non ſum miſſus niſi ad oues quę perierāt domus Iſrael. Illa vero mulier, quæ fluxum ſanguinis patiebatur eccleſiam figurabat ex gentibus: ad quam Chriſtus per pręſentiam corporis nō erat miſſus. Ad illam ibat, illius ſalutem intendebat: hęc intercurrit, tagit fimbriam quaſi neſcientis, id eſt ſanatur tanquā ab abſente. Dicit ille, Quis me tetigit? Quaſi diceret. Non noui hunc populum. Populus quem non cognoui ſeruiuit mihi. Tetigit me aliquis. Ego enim ſenſi virtutem de me exiſſe, id eſt euangelium emiſſum totū orbem impleſſe. Tangitur autem fimbria, exigua pars veſtimenti & extrema. Fac veſtem Chriſti quaſi apoſtolum. Ibi fimbria Paulus erat, hoc eſt extremus & minimus. Nam vtrunq; de ſe dixit, Ego ſum minimus apoſtolorum. nam poſt omnes vocatus eſt, poſt omnes credidit, plus omnibus ſanauit. Filia Archiſynagogi ſignificat populum Iudæorum. Matth. xv. Mulier fluxum ſang. pat figurat eccleſiam de gentibus. ps. xvij. F Apoſtoli ſunt quaſi veſtis Chriſti, cuius fimbria Paulus. i. Cor. xv.

Cum omnibus qui inuocant nomen domini noſtri Ieſu Chriſti in omni loco /vel/ ipſorum vel noſtro. Gratia vobis & pax a deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto.

QVi deuorant populum meum vt cibum panis, deum nō inuocauerunt. Nonne quotidie tales rogant deum? Non rogant deum. Attendite ſi poſſimus hoc dicere adiuuante ipſo deo. Deus gratis ſe vult coli, gratis ſe vult diligi, hoc eſt caſte amari, non propterea amari quia dat aliquid pręter ſe, ſed quia dat ſe. Qui ergo inuocat deum vt diues fiat, deum nō inuocat. Hoc inuocat quod vult ad ſe venire. Quid enim eſt inuocare, niſi vocare in ſe? In ſe vocare, hoc dicitur inuocare. Nam cum dicis, Deus da mihi diuitias, nō vis vt ipſe deus ad te veniat, ſed vis vt diuitiæ veniant ad te. Quod vis vt ad te veniat, hoc inuocas. Si autem deum inuocares, ipſe ad te veniret, ipſe eſſet diuitiæ tuæ. Nunc autem vis habere arcam plenam, & inanem conſcientiam. Deus non implet domum, ſed pectus. Quid tibi proſunt exteriores diuitię, ſi te interior premit ęgeſtas? Ergo iſti qui propter ſecularia commoda, qui propter terrena bona, qui propter vitā pſentē & terrenā fœlicitatē inuocāt deū, nō inuocāt deū. ¶ Et multum miſericors oībus inuocantibus te. Et quid eſt, q̄d dicit multis in locis ſcriptura, Quia inuocabunt, & non exaudiam eos? Certe miſericors eſt oībus inuocantibus ſe, niſi quia quidā inuocantes non ipſum inuocant. De quibus dicitur, Dn̄m nō inuocauerunt. Inuocant, ſed non dominū inuocant. Inuocas quicquid amas. Inuocas quicquid in te vocas. Inuocas quicquid vis vt veniat ad te. Porro ſi deum propterea inuocas, vt ad te veniat pe- Ex tractat. ps. lij. Colendus eſt deus gratis & caſte amandus. Inuocare deum quid ſit. G Ex tractat. ps. lxxx. Prouerb. i. ps. lxxxv. ps. xiij.

timia, vt veniat ad te hæreditas, vt veniat ad te secularis digni/
tas, illa inuocas quæ vis vt veniant ad te. Quid ergo (inquis) fa

H Inuocandus est deus tāquā deus vt exaudiaris. ps.xxvi. Quod est amandus deus.

ciam? Quid ores? Quid ores? Quod te docuit dominus, quod te docuit cœlestis magister. Inuoca deū tāquā deū, ama deū tāquā deum. Illo melius nihil est. Ipsū desidera, ipsum cōcupisce. Vide inuocantem deum in alio psalmo, Vnā petij a dño, hāc requirā. Quid est qd petit? Vt in habitem in domo dñi per omnes dies vitæ meæ. Vt quod hoc? vt contempler delectationem domini. Si ergo amator dei esse vis, syncerissimis medullis castisq; suspirijs ipsum dilige, ipsum ama, illi flagra, illi inhia, quo iucundius nihil inuenis, quo melius, quo lætius, quo diuturnius. Quid enim tam diuturnum quam id quod est sempiternum? Non times ne aliquādo a te pereat, q facit ne tu pereas. Si ergo tu inuocas deum tanquam deum, securus esto, exaudiris, pertinesq; ad istum versum, Et multum misericors omnibus inuocantibus te.

Ex tracta. ps.cxliiij.

¶ Prope est dominus omnibus inuocantibus eum. Vide quod sequitur, Omnibus qui inuocant eum in veritate, Nam multi eū inuocant nō in veritate, aliud ab illo quęrunt. Quare amas deū. Quia dedit mihi sanitatem, quia dedit mihi vxorem diuitem, dedit (inquit) filios, dedit familiam. Ideo amas? Ideo nihil amplius qris? Esto esuriens, adhuc, pulsa ad ianuam patrisfamilias. habet adhuc quod det. In mendicitate es cum omnibus his quæ accepisti, & nescis. Pannosam carnem mortalitatis adhuc portas, stolam illam gloriæ immortalitatis nondum accepisti, & quasi iā satiatus non rogas. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quia ipsi

Matth.v.

saturabuntur. Ergo, si bonus est deus, quia ista tibi dedit, quanto beatior eris cum seipsum tibi dederit? Desiderasti tanta ab illo, rogo te desidera & ipsum. Neq; enim vere dulciora sunt ista, quā ille: aut aliqua ex parte comparanda sunt illi. Ergo qui Deum ipsum, a quo accepit de quibus gaudet, pponit his omnibus rebus quas accepit, ipse inuocat deum in veritate. ¶ Inuocat te dñe fides mea, qui dedisti mihi, qui inspirasti mihi p humanitatē filij tui p ministerium pdicatoris tui. Et quomō inuocabo deū meū & dñm meū? Qm̄ vtiq; in meipsum eū vocabo, cū inuocabo eū.

A Quid sit inuocare deum in veritate. Ex libro confessionum.i.

Infra.xliij.

Gratias ago deo meo semper pro vobis, de in gratia dei quæ data est vobis in Christo Iesu, quia in omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo, & quibus rebus in omni scientia, quibus rebus sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis, ita vt nihil vobis desit in vlla gratia, expectantibus reuelationem domini nostri Iesu Christi, qui & confirmabit vos vsq; in finem sine crimine in die aduētus domini nostri Iesu Christi.

IN quacūq; die inuocauero te, ecce sciui quoniam deus meus es tu. Magna scientia. Non ait, sciui quia deus es, sed quia deus meus es. Tuus est enim cum tibi subuenit. Tuus est cum tu ab illo alienus non es. Vnde dicitur, Beatus populus cuius est dominus, deus ipsius. Quare cuius est? Cuius enim non est? Omniū quidem deus est, sed eorum proprie deus dicitur qui eum diligunt, qui eum tenent, qui illum possident, qui illum colunt, qui tanquam de domo magna ipsius, sunt familia eius, redempti magno sanguine vnici filij. Quantum dedit nobis deus vt ipsius essemus, & ipse sit noster. Ex tracta. ps. lv. Psal. cxliiij. Deus est ppriē eorum qui eū diligunt.

Fidelis deus per quem vocati estis in societatem filii eius Iesu Christi domini nostri. I. Thes. v. Infra. x.

FIdelis deus, qui se nostrum debitorem fecit, non aliquid a nobis accipiendo, sed tanta nobis permittendo. Parum erat promissio, etiam scripto se teneri voluit, veluti faciēs nobiscum chirographum promissorum suorum, vt cum ea quę promisit soluere inciperet, in scriptura promissorum consideraremus ordinem soluendorum. Tempus itaq; prophetiæ, prędictio erat (vt sæpe iam diximus) Promissionum. Promisit salutem æternam & beatam vitam cum angelis sine fine, & hæreditatem immarcescibilem, gloriam sempiternam, dulcedinem vultus sui, domum sanctificationis suæ in cœlis, ex resurrectione a mortuis, nullum deinceps moriendi metum. Hoc est promissum eius tanquam finale, ex quo decurrit omnis nostra intentio. Quo cum venerimus, nihil amplius requiramus, nihil amplius exigamus. Sed ad illud quod erit in fine, quo ordine veniatur, neq; hoc tacuit promittendo & prænunciando. Promisit eni; hominibus diuinitatem. Mortalibus, immortalitatem. Peccatoribus, iustificationem. Abiectis, glorificatione;. Quicquid promisit, indignis promisit, vt non quasi operibus merces promitteretur, sed gratia a nomine suo gratis daretur. Ex tracta. ps. cij. Deus fecit se nostrū debitorē Col. ij. Promissiones dei. C

Obsecro autem vos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis oēs, & nō sint in vobis schismata. Sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem scientia.

MVlti erit apostoli, & vni dicitur. Pasce oues meas. Absit vt desint modo boni pastores. Absit a nobis vt desint. Absit a misericordia ipsius vt nō eos gignat, atque constituat. Vtique si sunt bonę oues, sint & boni pastores. Nā de bonis ouibus fiunt boni pastores. S; oēs boni pastores in vno sunt. Vnū sunt. Illi pascūt. Xps pascit. Nō.n. vocē suā; dicunt amici sponsi. sed gaudio gaudēt ppter vocē spōsi. Ille ergo pascit vnus in his, & Ex lib. de pastoribus. Ioan. xxi. Ioannes. iij.

I.Cor.v. hi in vno. Gloriantur pastores. Sed qui gloriatur in domino glo rietur. Hoc est Christum pascere, hoc est Christo pascere, hoc est in Christo pascere, præter Christum sibi non pascere. Sint ergo om

D. Ioan.x. nes in pastore vno, & dicant vocem pastoris vnam, quam audiāt oues, & sequantur pastorem suum. Non illum, aut illum, sed vnū, & omnes in illo vnam vocem dicant, diuersas voces nō habeāt. Obsecro vos fratres, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Hanc vocem aliquantam ab omni schismate, purgatā ab omni hæresi, audiant oues, & sequantur pastorem suum, dicentem. Quæ sunt oues meæ, vocem meam audiunt, & sequuntur me. Sunt enim & montes boni. Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Et vide quia non tibi in montibus spes est. Auxilium meum a domino qui fecit cœlum & terram. Noli putare te iniuriam facere montibus sanctis, quando dixeris. Auxilium meum non a montibus, sed a domino qui fecit cœlum & terram. Ipsi montes hoc tibi clamant. Mons erat qui clamabat. Audio in vobis schismata fieri, & vnusquisq; vestrum dicit, Ego sum Pauli, Ego Apollo, Ego Cephę, Ego autem Christi. Leua oculos in istum montem, audi quid dicat: & ne in ipso mōte remaneas, audi etiam quid sequatur, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? Ergo posteaquam leuaueris oculos tuos in mōtes vnde veniet auxilium tibi (idest in auctores diuinarum scripturarum) attende, omnibus medullis suis, omnibus ossibus, clamantem. Domine quis similis tibi? vt securus sine vlla iniuria montium dicas. Auxilium meum a domino, qui fecit cœlum & terrā. Nō solum tūc tibi nō succēsebunt mōtes, sed tūc amabūt, tūc magis fauebunt. Si in ipsis spem tuam posueris, cōtristabuntur.

Psal.cxx. — Montes erant apostoli.

B Significatum est enim mihi de vobis fratres mei, ab eis qui sunt Cloes, quia contentiones inter vos sunt. Hoc autem dico, quod vnusquisq; vestrum dicit. Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi.

Infra.iij.

Ex lib. de pdestinatione sanctorum.

AGebat Apostolus, ne quisquam gloriaretur in homine. quoniam dissensiones exortę fuerant inter Corinthios christianos, ita vt vnusquisq; diceret: Ego quidem sum Pauli, Alius autem, Ego Apollo: Alius vero, Ego Cephæ. Et inde ventum est vt diceret, Stulta mundi elegit deus, vt confundat sapientes, & infirma mundi elegit deus, vt confundat fortia, & ignobilia & contemptibilia mundi elegit deus & ea quæ non sunt, tanquam sunt, vt quę sunt euacuet, vt non glorietur coram deo omnis caro. Hic certe cōtra humanam superbiam, satis clara est apostoli intentio, ne in homine quisquam glorietur, ac per hoc nec in ipso. Deniq; cum dixisset, Vt non glorietur omnis caro coram

Cōtundendam esse gloriā mundi.

deo, vt ostenderet in quo debeat homo gloriari, mox addidit, Ex ipso autem vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia a deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, vt quemadmodũ scriptum est, qui gloriatur, in domino glorietur. Ita de peruenit ista eius intentio, vt postea increpans dicat, Adhuc enim estis carnales. Cum enim sint inter vos æmulatio & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Cũ enim quis dicat, Ego sum quidem Pauli, alius autem, ego Appollo, nonne homines estis? Quid ergo est Apollo? Quid auté Paulus? Ministri per quos credidistis, & vnicuiq; sicut dominus dedit. Ego plantaui Appollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Itaq;, neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Videtis ne nihil aliud agere apostolus, nisi vt humilietur homo, & exaltetur deus solus? quandoquidem in eis qui plantatur & rigantur, nec ipsum plantatorem & rigatorem dicit esse aliquid, sed qui incrementum dat deum. Quamuis & hoc ipsum quod ille plantat, hic rigat, non ipsis, sed domino tribuat, dicens. Vnicuiq; sicut dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit. Hinc ergo in eadem intentione persistens, ad hoc venit vt diceret. Itaq; nemo glorietur in homine. Iam enim dixerat. Qui gloriatur, in domino glorietur. Post hæc & alia nonnulla quæ his connectuntur, perducitur eadem ipsa eius intentio, vt dicat. Hæc autem fratres transfiguraui in me, & Apollo propter vos, vt in nobis discatis, ne supra quam scriptum est vnus pro altero infletur aduersus alterum. ¶ Væ illis qui oderũt vnitatẽ, & partes sibi faciunt in hominibus. Audiant illum qui volebat eos facere vnum in vno ad vnum. Audiant illum dicentem, Nolite vos facere multos. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Neq; qui plãtat est aliqd, neq; q rigat, sed q incremẽtũ dat deus. Illi dicebant, Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ: Et ille, Diuisus est Christus? In vno estote. vnum estote, vnius estote. Nemo ascendit in cœlum nisi qui de cœlo descendit. Ecce volumus esse tui, dicebant Paulo. Et ille. Nolo sitis Pauli. Sed eius estote cuius est vobiscum Paulus. ¶ Nemo nouit filiuz nisi pater. Neq; patrẽ quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Sicut ergo ipse per se nouit patrem, nos aũt per ipsuz nouimus patrẽ, sic intrat in ouile p seipsum, & nos per ipsuz. Ostiuz dicebamus p Christum nos habere ad vos. Quare? Quia Christuz p̃dicamus. Nos Christuz p̃dicamus, & ideo p ostium intramus. Christus aũt Christum prędicat, quia seipsum prędicat, & ideo pastor per seipsum intrat. Tenet ergo quomodo dominus Iesus Christus ostium sit, & pastor: ostiuz, pãdẽdo se, pastor, intrando p se. Et quidẽ fratres mei, quod pastor est, dedit & mẽbris suis. Nã & Petrus pastor, & Paulus pastor, & cæteri apostoli pastores, & boni episcopi pastores. Ostiuz vero nemo vestrum se dicit, hoc sibi ipse proprie tenuit, qua

F
Cur deus hã.
Intentio Pauli est vt humilietur homo, & exaltetur deus.
1.Cor.1.
G
1.Cor.iiij.
Ex tracta. euãgelij secundum Ioan.iij.
Ex tract. euãgelij secundum Ioan.xlvij.
Math.xi.
Ioan.xi.
H
Quomodo dominus Iesus ostium sit, & pastor.

tenuit, qua intraret oues. Deniqȝ apostolus Paulus boni pastoris implebat officium quando Christum prædicabat, quia per ostiuȝ intrabat. At vbi oues indisciplinatæ cœperunt facere schismata, ꝛ alia ostia sibi ponere, non quaſ intrarent vt congregarentur, sed qua errarent vt diuiderentur. dicentes alij, ego sum Pauli, alij ego Cephæ, alij ego Apollo, alij ego Christi, expauescens ad eos qui dixerunt, ego sum Pauli, tanquam clamans ad oues, Miseræ, quo itis? Non sum ostium. Nunquid Paulus (inquit) pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptiȝati estis? Qui autē dicebant, Ego sum Christi, inuenerant ostium.

De tracta. ps. xxxv. Hiere. xvij.

¶ Discite, quantum præsumatis de deo, ꝛ quantum tribuatis hominibus, quia maledictus omnis qui speȝ suam ponit in hominem. Modestissime ꝛ humiliter sanctus apostolus Paulus ȝelans vere ecclesiam, sed sponso, non sibi, ꝛ horrens illis quando voluerunt dicere, Ego sum Pauli, ego Apollo, suam personam potius assumpsit, quam calcaret ꝛ contemneret vt Christum glorificaret. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptiȝati estis? Repellit a se, sed vt mittat ad Christuȝ.

A

Non vult a sponsa amari pro sponso, nec amicos sponsi. Amici enim sponsi apostoli. Hinc sponso, ꝛ ille humilis Ioannes (qui putabatur Christus) ȝelabat. Vnde ait, Non sum ego Christus.

Ioan. i.

Sed qui post me venit maior me est, cuius non sum dignus corrigiam calceamenti soluere. Vere quia tantum se humiliat, ostendit se non esse sponsum. sed amicum sponsi, ꝛ ideo ait, Qui habet sponsam, sponsus est. Amicus autem sponsi stat, ꝛ audit eum, ꝛ gaudio gaudet propter vocem sponsi, Huic ergo ȝelabat ecclesiam ꝛ Apostolus, dicens. Sic nos existimet homo vt ministros Christi, ꝛ dispensatores ministrorum dei.

Ioan. iij.

I. Cor. iiij.

Ex tracta. ps. xliiij. Apostoli reges ecclesiæ filiæ regum.

¶ Ecclesiæ filiæ apostolorum, filiæ regum sunt. Ille enim rex regum. Illi autem reges, de quibus dictum est. Sedebitis super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel. Prædicauerunt verbum veritatis, ꝛ genuerunt ecclesias, non sibi sed illi.

Matth. xix.

Ad hoc pertinet sacramentum quod scriptum est in lege. Si mortuus fuerit frater, accipiat vxorem eius frater eius, ꝛ suscitet semen fratri suo. Accipiat vxorem eius, ꝛ suscitet semen, non sibi, sed fratri suo. Dixit Christus. Dic fratribus meis. Dixit in psalmo, Narrabo nomen tuum fratribus meis. Mortuus est Christus, resurrexit, ascendit, absentauit se corpore. Susceperunt fratres eius, vxorem eius (prædicationem euangelij) generatum filios, non per seipsos, sed per euangelium propter nomen fratris: Ego vos genui. Itaqȝ suscitantes propter nomē fratris semen fratri suo, quotquot genuerunt, non Paulianos aut Petrianos, sed Christianos nominauerunt. Videte si non iste sensus vigilat, ꝛ in his versibus. Cum enim Dauid diceret, A domibus eburneis (dixit de regalibus, amplius, pulchris ꝛ lenibus), qualia sunt corda

Deut. xxv.

B

Deut. xxv. Psal. xxi.

I. Cor. iiij.

Psal. xliiij. Prædicatores semē Christo mortuo suscitant.

sanctorum) subiecit. Ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo. Filiæ quidem regum, filiæ apostolorum tuorum sed in honore tuo, quia semen illi suscitauerunt fratri suo. Ideo ipsos quos suscitauerat fratri suo Paulus, cum videret currere ad nomen suum, exclamauit, Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? Quid enim ait lex? Et habeat natus nomen defuncti. Defuncto nascatur, defuncti nomine appelletur. Ad hoc legitimum Paulus volentes appellari ex nomine suo reuocat. Nunqd Paulus pro nobis crucifixus est? Ad defunctu3 aspicite. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? Quid ergo? Quido illos generasti, quid si nomen tuum illis imposuisti? Aut in nomine Pauli baptizati estis? Delectauerunt te filiæ regum in honore tuo. Tenete, seruate. In honore tuo. Hoc est habere vestem nuptialem, illius honorem, illius gloriam quærere. Deut.xxv.

C Quid sit habere veste nuptialem.

¶ Excellentes quippe in ecclesia, paci debent vigilanti intentione consulere, ne propter suos honores superbe agendo schismata faciant vnitatis compage dirupta. Colles autem ita eos imitando ꝛ obediendo subsequantur, vt eis Christum anteponant, ne malorum montium (quonia3 videntur excellere) vana auctoritate seducti, se a Christi vnitate dirumpant. Ideo dictum est, Suscipiant montes pacem populo. Dicant quidem, Imitatores mei estote sicut ꝛ ego Christi, sed rursus dicant, Licet si nos, aut angelus de cœlo annunciauerit vobis præterquam quod accepistis, anathema sit. Dicant etiam, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? Aut in nomine Pauli baptizati estis? Ita suscipiant pacē pp̄lo dei (.i. paupibus dei) nō illis s3 cū illis regnare cupientes. Illi quoq3 non dicant, Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ: sed omnes dicant, ego sum Christi. Hæc est iustitia, non anteponere seruos domino, nec æquare: ita leuare oculos in montes vnde auxilium veniat sibi, vt tamen auxiliu3 non sperent a montibus, sed a domino qui fecit cœlum ꝛ terrā.

Ex tractatu ps.lxxi. Supiores maxime debent cōsulere paci. Psal.lxxi. i.Cor.iiij. Gala.i. i.Cor.i. Psal.cxx.

¶ Et ego dico tibi, Tu es Petrus. Simon quippe antea vocabatur, hoc autem ei nomen vt Petrus appellaretur a domino impositum est, ꝛ hoc in ea figura, vt significaret ecclesiam. Quia enim Christus petra, Petrus populus christianus. Petra enim principale nomen est, ideo Petrus a petra, non petra a Petro, quomodo non a christiano Christus, sed a Christo Christianus vocatur. Tu es ergo, inquit, Petrus, ꝛ super hanc Petram, quam confessus es, super hanc petram quam cognouisti, dicens, Tu es Christus filius dei viui, ædificabo ecclesiam meam, idest super meipsum filium dei viui ædificabo ecclesiam meam. Super me ædificabo te, non me super te. Nam volētes homines ædificari super homines dicebant, Ego quidem sum Pauli, ego aūt Apollo, ego vero Cephæ, Ipse est Petrus. Alij vero q nolebant ædificari super Petrum, sed super petra3, dicebant, ego autē sum Christi. Aposto-

Ex sermone euāgelij. Matth.xvi.

D Quare Simon vocatus est Petrus.

Petra confessio fidei.

lus autem Paulus,vbi cogonuit se elegi, ꝛ Christum contemni. Diuisus est, inquit, Christus? Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Quomodo nō in Pauli, sic nec in Petri, sed in nomine Christi, vt Petrus ædificaretur super petram, non petra super Petrum. Fuistis enim, inquit, aliquādo tenebrę nunc autem lux, sed in domino. Quod nemo potest in Paulo, nemo in Petro, nemo in alio vllo apostolorum, hoc potest in domino. Ideo bene Paulus vtiliter se contemnes, illuz cōmendās, nunquid Paulus pro vobis (inquit) crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Nō ergo in me, sed mecum: non sub me, sed sub illo.

Ephes.v.

Di uisus est ergo Christus? Nunquid Paulus cruci fixus est ꝓ vobis? aut i nomine Pauli baptizati estis?

Ex tract. euāge. sm. Ioan. lxxx. Ioan. v.

Baptismus domini diuinus, quia dominus deus. Potuit autem Iesus Christus si vellet dare potestatem alicui seruo suo, vt dare baptismum suum tanquam vice sua, ꝛ transferre a se potestatem baptizandi, ꝛ cōstituere in aliquo seruo suo, ꝛ tantam vim dare baptismo translato in seruum, quitam vim haberet baptismus datus a dn̄o. Hoc noluit ideo, vt in illo spes esset baptizatorum, a quo se baptizatos agnoscerent. Noluit ergo seruum, spem ponere in seruo. Ideoqꝫ clamabat Apostolus cuꝫ videret homines volentes ponere spem in illo, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Baptizauit ergo Paulus tanquam minister, non tanquam ipsa potestas. Baptizauit autem dominus tanquam potestas. Intendite. Et potuit hanc potestatem seruo dare, sed noluit. Si em̄ daret hanc potestatem seruis, idest vt ipsorum esset quod domini erat, tot essent baptismi, quod essent serui: vt quomodo dictus est baptismus Ioānis, sic diceretur baptismus Petri, baptismus Pauli, baptismus Iacob, Thomę, Bartholamęi, Matthęi. Ille enim baptismus Ioīnis dictus est. Sed forte aliquis existet ꝛ dicet: Proba nobis, qđ Ille baptismus Ioannis dictus est. Probato ipsa veritate dicente, quando interrogauit Iudæos. Baptismus Ioannis vnde est? de cœlo an ex hominibus? Ergo nec tot baptismi dicerentur quod essent serui qui baptizabant accepta potestate a domino, sibi tenuit dominus baptizandi potestatem, seruis ministerium dedit. Dicit se seruus baptizare, recte dicit, sicut Apostolus dicit, Baptizaui autem ꝛ Stephanæ domum, sed tanquam minister. Ideo si sit ꝛ malus, ꝛ contingat illi habere ministerium, ꝛ si eum homines non norunt, ꝛ Deus eum nouit permittit deus baptizari per euꝫ qui sibi tenuit potestatem, vt siue baptizaret in ministerio seruus bonus, siue baptizaret in ministerio seruus malus, non sciret se ille qui baptizaretur, baptizari nisi ab illo qui sibi tenuit baptizādi potestatem, ¶ Ergo boues illi dominū magnificabant, nō se.

De ptāte baptizandi.

F

Matth. xxi.

Dominus sibi retinuit potestatez baptizandi, seruis autē dedit ministerium.

Ex tracta. euāgelij secunduꝫ Ioan. v.

Videte bouem magnificantem dominum suum, quia agnouit bos possessorem suum. Attendite bouem timentẽ ne desecratur possessor bouis, ⁊ in bouem presumatur, quomodo expauescit eos qui volunt in eo spem ponere. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Quod dedit, non ego dixi Gratis accepistis. Columba de coelo descẽdit. Ego (inqt) plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementũ dat deus. G

¶ Scribo vobis filioli, quia remittuntur vobis peccata per nomen eius. Ideo filij, quia remissis peccatis, nascimini. Sed per cuius nomen remittũtur peccata? Nunquid Augustini? Ergo nec per nomen Donati. Videtis quis Augustinus, aut quis Donatus. Nec per nomen Pauli, nec per nomen Petri. Nam diuidentibus sibi ecclesiam, ⁊ patres facere de vnitate conantibus, parturiens paruulos mater charitas, in Apostolo exponit viscera sua, cõscindit quodammodo verbis vbera sua, plorat filios quos videt efferri. Reuocat ad vnum nomen eos qui multa nomina sibi facere volebant. Repellit ab amore suo, vt Christus ametur, ⁊ dicit. Nũquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Quid dicit? Nolo mei sitis. Vt mecum sitis, ex me estote. Omnes illius sumus, qui pro nobis mortuus est, qui pro nobis crucifixus est. Vnde ⁊ hic dimittuntur vobis peccata per nomen eius, non per nomen hominis alicuius. Ex sermone epistolæ Ioan. ij. i. Ioan. ij.

¶ Temporibus apostolorum qui dicebant, Ego quidem sum Pauli, ego quidem Apollo, ego autẽ sum Cephæ. quamuis non per impiorum, sed sanctorum nomina, ipsi tamen impia schismata faciebant. Hoc ipsoru; erat proprium detestabile vitium. Quod vero sciebant Christum pro se esse crucifixum, ⁊ se in eius nomine baptizatos, non erroris eorum, sed diuini apud eos muneris erat. Hanc dei veritatem in iniquitate schismatum suorum detinebant. Hanc approbans beatissimus Paulus, non per illa vitia destructa, etiam istam destruit, sed per hãc confirmatam illa emendanda conuincit. Nunquid Paulus (inquit) pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? vt per verum dei qđ tenebant, de suo falso erubescerent quod agebant. Prorsus fieri potest vt aliqui verum habeant baptismum, ⁊ non habeant vera; fidem, sicut fieri potest vt verum habeant euangelium, quod non recte intelligendo falsi aliquid de deo credant. Nunquid propter ipsam fidei falsitatem, etiam euangelium (quod apud eos verum inuenitur) detestandum aut emendandum putabimus? Nec illos Corinthios arbitror (quos in schismata dissiluisse redarguit) verã fidem habuisse in eo quod dicebant. Ego sum Pauli. Hoc enim falsum erat. Verum tamen baptismum habebant: ex cuius veritate vt istam corrigerent falsitatem, ab eo ipso audiunt, Nunqd Paulus ꝓ vobis crucifixus est? aut ĩ nomine Pauli baptizati estis? H Ex lib. de vnico baptismo.

A Erant illic etiam qui mortuos resurgere non credebant, & in eo vtiq; non veram tenebant, atq; habebant fidem. Ex eo tamen quod verum habebant (quoniam credebant Christum resurrexisse, in quo fuerant baptizati) dat operam Apostolus, etiam illud curare in quo eis fides sana non erat, dicens. Si mortui non resurgunt, neq; Christus resurrexit. Vt quoniam Christum resurrexisse crediderant, & hoc in eis sanum erat, illud etiam sanaretur, quod resurgere mortuos, errore perniciosissimo non credebant.

i.Cor.xv.

Ex tracta. ps.liiij. psal.liiij.

¶Vide quemadmodum magnus ille miles Christi in se curam paruulorum iactari noluit. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Quid eis dixit aliud nisi iactate in dominum curam vestram, & ipse vos enutriet? Modo autem vult paruulus iactare curam suam in dominum, & occurrit nescio quis, & dicit. Ego excipio. Responde & tu, portum quaero, non saxum.

Ex tracta. ps.lxv.

¶Illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis, Magnifice, cuius pondere dictum est tu, ne putet aliquis quod eius montes illuminent. Multi enim putantes quod ab ipsis montibus illuminarentur fecerunt sibi partes de montibus, & ipsi montes ceciderunt, & ipsi confracti sunt. Nescio qui sibi fecerunt Donatum. Nescio qui sibi fecerunt Maximinum. Nescio qui fecerunt illum, & illum. Quare comparant sibi salutem suam in hominibus esse, non in Deo. O homo. Venit ad te lux per montes, sed deus te illuminat, non mons. Illuminans tu (inquit) Tu non montes. Tu illuminans a montibus quidem aeternis, sed tu illuminans. Ergo fratres ad hoc dictum

B

Spes non est homine ponenda.

Ho recedens a deo nihil est.

est, ne quisquam vestrum velit spem suam ponere in hominem. Tandiu est aliquid homo, quandiu illi haeret a quo factus est homo, Nam recedens ab illo, nihil est homo & cum haeret illis. Tu sic accipe consilium per hominem, vt illum consideres qui illuminat hominem. Etenim & tu potes accedere ad illum, qui tibi per hominem loquitur. Non enim fecit illum accedere ad se, & te repellit. Et qui vere sic accessit ad deum, vt in illo habitet deus, displicent illi omnes qui in illo non ponunt spem suam. Propterea datum est quoddam exemplum. Cum ipsos apostolos sibi diuiserunt, & in schismata ierunt, quid dicebant? Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephae, idest Petri. Hos plangit Apostolus, & dicit eis. Diuisus est Christus? & se elegit quem apud ipsos contemneret. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Vide bonum montem, quaerentem gloriam non sibi, sed a quo montes illuminantur. Nolebat de se praesumi, sed de illo de quo ipse praesumpserat. Quisquis ergo ita se commendare voluerit populis, vt si forte contigerit ei aliquis tumultus, frangat populos post se, & diuidat ecclesiam catholicam propter se, non

C est de illis montibus quos illuminat altissimus. Sed quid est iste? contenebratus a se, non illuminatus a domino.

Gratias ago deo meo, ꝙ neminem vestrum baptizaui nisi Crispum, & Caium. Ne quis dicat ꝙ in nomine meo baptizati sitis. Baptizaui autem & Stephanæ domum: cæterum nescio si quem alium vestrum baptizauerim.

POterat si voluisset dominus Iesus, baptismi sui potestatem dare alicui, vel aliquibus præcipuis seruis suis, quos iam fecisset amicos suos, qualibus ait, Iam non vos dico seruos, sed amicos. Vt quemadmodum per virgam florentem demonstratus est Aaron sacerdos, ita in eius ecclesia, vbi plura & maiora miracula facta sunt, per aliquod signū demonstrarentur excellentioris sanctitatis ministri, & dispensatores ministeriorum, qui soli baptizare deberent. Sed si hoc fieret, quamuis eis a domino attributus tamen ipsorum iam baptismus diceretur, sicut baptismus Ioannis fuit. Ideo Paulus gratias agit deo, ꝙ neminem ipsorum baptizauerat, qui tanquam obliti in cuius nomine baptizati essent, per hominum se nomina diuidebant. Cum enim tantum valet baptismus per hominem contemptibilem, quantum per Apostolum datus, ita nec illius, sed Christi esse cognoscitur. Quod in ipso domino Ioannes per illam columbę speciez se didicisse testatur. Nam secundum quid aliud dixerit, Et ego nesciebam eum, non plane video, nisi quia secundum aliquid eum sciebat, secundum aliquid adhuc nesciebat. Sciebat videlicet sponsum filium dei de cuius plenitudine omnes acciperent. Sed quia sic ex eius plenitudine ipse acceperat baptizandi potestatez, vt Ioannis baptismus diceretur, nesciebat vtrum sic daturus esset & cæteris, an vero proprium baptismum sic habiturus, vt per quē liberet daretur, siue excellentioris gratiæ ministrum, siue inferioris, siue per centeni fructus hominem, siue sexageni, siue triceni, siue per frumentum siue per paleam, non nisi illius vnius esse cognosceretur, & hoc per spiritum didicit velut columbam descendentem & manentem super eum. Itaqꝫ inuenimus dictum ab apostolis, & gloriam meam, & euangeliū meum, quamuis vtiqꝫ a domino impartitum atqꝫ donatum. Baptismus autem meus, nemo eorum dixit omnino. Neqꝫ enim omnium ęqualis est gloria, nec ministrant omnes æqualiter, nec æquali prudentia sunt omnes præditi. Et in euangelizando alius alio melius operatur, & ideo dici potest alius alio doctior, ex ipsa doctrina spiritali. Alius autem alio magis, minus ve baptizatus dici non potest, siue ab inferiore, siue a superiore & maiore baptizetur.

Ex libro .I. de baptismo. Ioan. xv.

Baptismus tantū valet p hoiem contēptibilem quantū p apl'm datus.

Ioan. I. ij. Cor. I. Gal. I. Tes. ij. Gloria mea & euangeliū meū quāqꝫ dicebatur ab apostolis nō autem baptismus meus.

Non enim misit me Christus baptizare: sed euangelizare. Non in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi.

In lib. de natu ra & gratia.

MIserabiles tenebras in animo humano. Qui scit quemadmodum debeat leonem domare, & nescit quemadmodum debeat viuere. An & hoc vt sciat, sufficiat ei liberum arbitrium, lexq; naturalis? Hæc est sapientia verbi, qua euacuatur crux Christi. Sed qui dixit, Perdam sapientiam sapientium: quia ista crux non potest euacuari, profecto istam sapientiam, per stultitiam prædicationis, qua credentes sanantur, euertit. Si enim possibilitas naturalis per liberum arbitrium, & ad cognoscendũ quomodo viuere debeat, & ad bene viuendum sufficit sibi, ergo Christus gratis mortuus est, ergo euacuatum est scandalum crucis. Cur non etiam ego hic exclamẽ? Inimo exclamabo, & istos increpabo dolore Christiano. Euacuati estis a Christo qui in natura iustificamini, a gratia excidistis. Ignorantes enim dei iustitiam & vestram volentes constituere, iustitię dei non estis subiecti. Sicut.n. finis legis, ita etiam naturę humanæ vitiosæ saluator Christus est, ad iustitiam omni credenti.

Esa.xxix.

Gala.ij.
Increpabo.i. redarguam reprehendã vituperabo.

F
In libro contra Felicianum.

¶ Non vsqueadeo (inquam) duci me putes laudibus meis, vt iniuriam faciam precedentibus sanctis. Nec præsumam vnquã in sapientia verbi, ne euacuetur crux Christi, sed scripturarum auctoritate contentus, simplicitati obedire potius studeo quam tumori. Sed melius (inquis) ratione quis, quam testimonijs edocet. Quid ergo? Quam rationem afferre potes, si partum prædices virginis, si redditos oculos non neges cæcis, si sepultos redijsse ostendas a mortuis? Si horum ergo & incomprehensibilis ratio, & veritas prompta est, facilius in negotijs fidei, testimonijs credit, quam ratio vestigat.

Esa.xxix.
Abdię.i.

Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est: iis autem qui salui fiunt, idest nobis, virtus dei est. Sicut scriptum est, Perdam sapientiam sapientiũ, & prudentiam prudentium reprobabo.

Ex libro de natura & gratia.

SI secundum scripturas sapiamus, non cogimur, contra christianam gratiam disputare & ea dicere quibus demõstrare conemur naturã humanam, neque in paruulis medico egere, quia sana est, & in maioribus sibi ipsa ad iustitiã si velit posse sufficere. Acute quippe videntur hæc dici, sed in sapientia verbi, qua euacuatur crux Xpi. Nõ est ista sapientia desursum descendens: multo ardentiore zelo nos oportet accendi, ne euacuetur crux Christi. Euacuatur autem si aliquo modo præter illius sacrum, ad iustitiã vitãq; ęternã perueniri posse dicatur.

C

¶ Perdam sapientiã sapientiũ, & prudentiam prudentium reprobabo. Non enim suũ in eis perdit & reprobat quã ipse donauit, sed quam sibi arrogant qui non habent ipsius. Vnde commemorato isto prophetico testimonio sequitur & dicit Apostolus. Vbi sapiẽs? vbi scriba? vbi conquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Nam quoniam in sapientia dei nõ cognouit mundus per sapientiam deum, placuit deo per stultitiam prædicationis

Ex lib. de ciuitate dei.x.

i.Cor.i.

saluos

saluos facere credentes. Quoniam quidem Iudæi signa petunt, & græci sapientiam quærunt. Nos autem (inquit) prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis vero vocatis Iudæis & Græcis, Christum dei virtutem, & dei sapientiam, quoniam stultum dei sapientius est hominibus, & infirmum dei fortius est hominibus. Hoc quasi stultum & infirmum, tanquam sua virtute sapientes, fortesq; contemnunt. Sed hæc est gratia quæ sanat infirmos, non superbe iactantes falsam beatitudinem suam, sed humiliter potius veram miseriam confitentes.

Gratia sanat infirmos miseriā confitentes. Exo.xxxiii.

Vbi sapiens: vbi scriba: vbi cōqsitor huius seculi.

H Ex sermone de lectione euāgelij. Matth.xi.

AVdiuimus filium dei dicentem, Confiteor tibi pater, domine cœli & terræ. Quid ei confitetur? In quo enim laudat? Quia abscondisti, inquit, hæc & sapientibus & prudentibus & reuelasti ea paruulis. Qui sunt sapientes & prudentes? Qui paruuli? Quæ ille occultauit sapientibus & prudentibus, & reuelauit paruulis? Sapientibus & prudentes illos significat, de quibus Paulus dicit. Vbi sapiens? vbi scriba? vbi conquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Etiam nunc adhuc fortasse quæris. Qui sunt isti? Forte illi sunt, qui multum de deo disputantes falsa dixerunt. Inflati doctrinis suis, deum inuenire & cognoscere minime potuerunt, & pro deo (cuius est incomprehensibilis, inuisibilisq; substantia) putauerūt deum esse aerem, ætherem, deum esse aliquid quod sublimiter eminet in creatura. Attendes enim magnitudines, & pulchritudines, & fortitudines creaturam, ibi remanserunt, creaturam, ibi remanserunt, creatorem non inuenerūt. Arguit illos liber sapientiæ vbi dicitur. Si enim tantum potuerunt valere, vt possent æstimare seculum, quomodo eius dominum non facilius inuenerunt? Accusati sunt, consumentes tempora sua & occupationes disputationum suarum in perscrutanda & quodammodo metienda creatura, quæsierunt meatus siderum, interualla stellarum, itinera cœlestium corporum, ita vt computationibus quibusdam ad eam scientiam peruenirent, vt prædicerent defectū solis, defectum lunæ, & quando predicerent eueniret, eo die, & ea hora, tantum, & tanta parte, ex quanta parte illi prædixerant. Magna industria, magna solertia. Sed ibi creatorem scrutati sunt positum non longe a se, & non inuenerunt. Quem si inuenissent, haberent apud se. Optime itaq; & rectissime accusati sunt, qui potuerunt inuestigare numeros siderum, interualla temporum, defectum luminum cognoscere & pdicere. Recte accusati sunt, qm a quo ista facta atq; ordinata sunt, non inuenerunt, quia querere neglexerunt. Tu autem non valde cura gyros siderum, & cœlestiū, terrenorum vt corporum numeros ignores. Vide pulchritudinem mundi, & lauda consilium creatoris. Vide quod fecit, ama

Qui sunt sapientes huius seculi quibus abscōdit ea quæ reuelat paruulis.

A

qui fecit,bene hoc maxime. Ama qui fecit,quia & teipsum amatorem suum,ad imaginem suam fecit. Ergo quia est mirum q a talibus sapientibus occupatis circa creaturas qui creatorem negligenter quęrere voluerunt,nec inuenire potuerunt,abscõdita illa, de quibus dixit Christus,Abscondisti hęc a sapientibus & prudentibus: mirabilius est sapientes & prudentes deprehensos,etiam qui

B

Roma.I. cognoscere potuerunt. Reuelatur(inquit)ira dei de coelo sup omnem impietatem & iniustitiam hominum qui veritatem in iniquitate detinent. Quęris fortasse quam veritatem detineant in iniquitate? Quia quod notum est dei,manifestum est in illis. Vnde manifestum est,sequitur & dicit? Deus enim illis manifestauit. Adhuc quęris quomodo manifestauerit eis quibus leges non dedit? Quomodo ergo? Inuisibilia enim eius,a constitutione mundi per ea quę facta sunt intellecta conspiciuntur. Fuerunt ergo quidam, non sicut Moyses famulus dei, non sicut multi prophetę

Heb.xi. ista intuentes & intelligentes,adiuti spiritu dei,quem spiritum fide hauserunt,faucibus pietatis biberunt,ore interioris hominis ructauerunt. Non ergo tales ignorauerunt:sed fuerunt alij dissimiles,qui per istam creaturam potuerunt peruenire ad intelligendum creatorem,& dicere de his quę fecit deus. Ecce quę fecit gubernat & continet. Ille ipse qui fecit impletis sua pręsentia ista quę fecit. Potuerunt hoc dicere. Nam & ipsos in actibus apostolorum commemorauit Paulus. Vbi cum dixisset de deo, In illo viuimus & mouemur & sumus,quoniam apud Athenienses loquebatur. vbi isti doctissimi extiterant,adiunxit continuo,Sicut & quidam secundum vos dixerunt. Non est leue quod dixerunt. Quoniam in deo viuimus,& mouemur,& sumus. Vnde ergo dissimiles? vnde vituperati? vnde recte accusati? Audi apostoli verba quę dicere coeperam. Reuelatur(inquit)ira dei de coelo super omnem impietatem,& eorum scilicet qui legem non acceperunt. Super omnem impietatem & iniustitiam hominum, qui veritatem in iniquitate detinent. Quam veritatem? Quia quod notum est dei,manifestum est in illis. Quo manifestante? Deus enim eis manifestauit. Quomodo manifestauit? Inuisibilia enim eius a constitutione mundi per ea quę facta sunt, intellecta conspiciuntur,sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas. Quare manifestauit? Vt sint inexcusabiles. Si manifestauit vt sint inexcusabiles, vnde ergo culpabiles? Quia cognoscentes deum,non sicut deum glorificauerunt. Quid est quod dicis,Non sicut deum glorificauerunt? Neque gratias egerunt. Hoc est ergo glorificare deum,gratias

Actu.xvij.

C

Glorificare deũ est deo gratias agere. agere deo? Hoc sane. Quid enim deius, si ad imaginem creatus, cognito deo,ingratus eris? Hoc est prorsus;hoc est glorificare deũ, gratias agere deo. Norunt fideles vbi,& quando dicatur: Gratias agamus domino deo nostro. Quis autem gratias agit deo, nisi qui sursum cor habet ad dominum? Ergo illi culpabiles qui sunt

Gratias agere ẽ sursũ cor hẽre.

D

inexcusabiles,quia cognoscentes deum,non sicut deum glorificauerunt,nec gratias egerunt. Sed quid? Sed euanuerũt in cogitationibus suis, Vnde euanuerunt nisi quia superbi fuerunt? Euanescit & fumus in altum surgendo,& magis ignis lucet & roboratur,humilius apprehendendo. Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Etiam fumus cum sit igne altior,obscurus est. Deniq3 attende quod sequitur, & vide vnde tota causa pendeat. Dicentes enim se esse sapientes,stulti facti sunt. Sibi arrogando quod præstiterat deus,tulit quod dederat deus. Ergo superbis ipse abscondit se,qui per creaturam diligenter scrutantibus creatorem insinuauerat non nisi se. Bene ergo dominus, Abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus,siue ab illis qui multiplicibus disputationibus & solertissima inquisitione,ad inuestigationem creaturæ peruenerunt,sed creatorem minime cognouerunt,siue ab illis,qui cognoscentes deum,non sicut Deum glorificauerunt & gratias egerunt,& videre perfecte aut salubriter nõ potuerunt,quia superbi fuerunt. Abscondisti ergo hęc a sapientibus & prudentibus,& reuelasti ea paruulis. Quibus paruulis? Humilibus. Dic super quem requiescit spiritus meus? Super humilem & quietum & trementem verba mea. Hæc verba Petrus tremuit, Plato non tremuit. Teneat piscator, quod perdidit nobilissimus disputator. Abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus,& reuelasti ea paruulis. Abscondisti superbis,& reuelasti humilibus. Quę sunt ipsa? Non enim cum hoc diceret cœlum & terram attendebat, & quasi manu demonstrabat cum diceret hęc. Quis enim nõ videt hæc? Vident boni,vident mali,quia facit solem suum oriri super bonos & malos. Quæ sunt ergo ista? Omnia mihi tradita sunt a patre meo. Esaiæ.lxvi.

Nonne stultam fecit Deus sapiẽtiam huius mũdi?

Dicitur aliquando in scripturis sapientia pro astutia,abusione verbi,non proprietate. Vnde dicitur. Vbi sapientia? vbi scriba? vbi conquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Quia vero dicitur sapientia abusione verbi & in malo,consuetudine quidem scripturarũ nostrarum; nam quemadmodum legantur auctores mundi, quid ad nos? habes in Genesis libro, Erat ibi serpens sapientior omnibus bestijs. Iste sapientior omnibus bestijs, acutus & astutus ad decipiendum agnoscitur. Pereant argumenta philosophorũ, qui negant in sapientem cadere perturbationes animorum. Stultam fecit deus sapientiam huius mundi. Et dominus cognouit cogitationes hominum,quoniam vanæ sunt.

Ex libro de pastoribus. Sapiẽtia in scripturis q̃nq3 p astutia capitur Gen.iij. Stoicorũ sñia. Ex tracta. euang. secũdũ Ioan.lx.

¶ Turbetur plane animus christianus,non miseria,sed misericordia timeat ne pereãt homines Christo,lętet cum acquirunt holes Christo: timeat & sibi ne pereat Christo, contristet peregrinari se

a Christo, concupiscat regnare cum Christo, lętetur dum sperat se regnaturum esse cum Christo. Istæ sunt quippe quatuor quas perturbationes vocant. Timor & tristitia, Amor & lętitia. Habeant eas iustis de causis animi christiani, nec philosophorum, Stoicorum vel quorūcunq; similium consentiatur errori. Qui profecto quēadmodum vanitatem existimant veritatem, sic stuporem deputant sanitatem, ignorantes sic hominis animum, quemadmodū corpis mēbrū desperatius ægrotare, qñ & doloris amiserit sensus.

Quatuor esse/ quæ aliq cadunt in sapientiam.

Nam quia in dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam deum, placuit deo per stultitiam prædicationis, saluos facere credentes.

Ex libro de trinitate.iiij. Gala.iiij.

CVm in carne manifestatus est, filius dei in hunc mundus missus est, in plenitudine temporis factus ex fœmina. Quia enim in sapientia dei non poterat mundus cognoscere per sapientiam deum, quoniam lux lucet in tenebris, & tenebræ eum non comprehenderunt, placuit deo per stultitiam prædicationis, saluos facere credentes, vt verbum caro fieret, & habitaret in nobis.

G

Matth.xij.& xviij. Luc.xi.

Quoniam Iudæi signa petunt, & Græci sapientiā quærunt, nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autē stultitiam: ipsis autem vocatis Iudæis atq; Græcis, Christum dei virtutem, & dei sapientiam.

Ex libro quæstionum euangelij.i.

DE domino nostro dixerunt Iudæi, Vnde huic sapientia hæc, & virtutes? Sapiētia, in his quæ loquebatur: virtutes, in his quæ operabatur. Ideo & Apostolus dicit, Christum dei virtutem & dei sapientiam. Virtutem, ad signa retulit propter Iudæos? Sapientiam aūt ad doctrinam propter Græcos.i. gētes.

Ex tracta. ps.ciij.

¶Omnia domine in sapientia fecisti. Ergo omnia in sapientia, idest in Christo fecisti. Ille contemptus, ille expalmatus, ille consputus, ille spinis coronatus, ille crucifixus. Omnia in illo fecisti. Audi quid ex illo tuo milite nuncies hominibus, quid ex illo precone sancto prædices gentibus. Christum dei virtutem, & dei sapientiam. Irrideant Iudæi crucifixum Christum, quia scandalum est eis. Irrideant Pagani crucifixum Christum, quia stultitia est eis. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidē scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis vero vocatis Iudæis & Gręcis Christum dei virtutem & dei sapientiam.

H

Ex tracta. ps.xviij. Ioan.i. Psal.ci. Psal.xcij.

¶Deus verbo fecit omnia. Omnia per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil. Quod autem ad manus dei attinet, & de cœlis dictum est, Et opera manuum tuarum sunt cœli. Et de terra hoc idem dictum est, Quoniā ipsius est mare & ipse fecit illud

& aridam manus eius fundauerunt. Ergo si & coelos manibus, & terram manibus, non solum hominem manibus. Et si coelos verbo, & terram verbo, ergo & hominem verbo. Quod verbo, hoc manu: & quod manu, hoc verbo. Non enim humanis membris statura dei distincta est, qui vbiq; totus est, & nullo continetur loco. Quod ergo verbo fecit, sapientia fecit: quod manu fecit, virtute fecit. Christus est autem dei virtus & dei sapientia. Omnia autem per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.

Ex libro de trinitate.xv.

¶ Si enim solus ibi filius intelligit & sibi & patri & spiritui sancto, ad illam reditur absurditatem vt pater non sit sapiens de seipso, sed de filio: nec sapientia sapientiam genuerit, sed ea sapientia pater dicatur sapiens esse, qua genuit. Vbi enim non est intelligentia, nec sapientia esse potest. Ac per hoc si pater non intelligit ipse sibi, sed filius intelligit patri, profecto filius patrem sapientem facit. Et si hoc est deo esse quod sapere, & ea illi est essentia quae sapientia, non filius a patre (quod verum est) sed a filio potius pater habet essentiam, quod absurdissimum & falsissimum est. Est ergo deus pater sapiens ea qua ipse est sua sapientia: & filius sapientia patris, de sapientia quod est pater, de quo genitus est filius. Quocirca consequenter est & intelligens pater ea qua ipse sua est intelligentia. neq; enim esset sapiens qui non esset intelligens. Filius autem intelligentia patris, de intelligentia genitus quod est pater.

A

Ex lib. de praedestinatione sanctorum.

¶ Vocat enim deus praedestinatos multos filios suos, vt eos faciat membra praedestinati vnici filij sui, non ea vocatione qua vocati sunt & qui noluerunt venire ad nuptias. Illa quippe vocatione & Iudaei vocati sunt, quibus Christus crucifixus scandalum est, & gentes quibus Christus crucifixus stultitia est: sed ea vocatione praedestinatos vocat quam distinxit Apostolus, dicens ipsis autem vocatis Iudaeis, & Graecis praedicare se Christum Dei virtutem & dei sapientiam. Sic enim ait, Ipsis autem vocatis, vt ostenderet illos non vocatos, sciens esse quandam certam vocationem eorum qui secundum propositum vocati sunt, quos ante praesciuit & praedestinauit conformes fieri imaginis filij sui. Quam vocationem significans, ait, Non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia maior seruiet minori. Nunquid dixit, non ex operibus, sed ex credente. Prorsus etiam hoc abstulit homini, vt totum daret deo. Dixit ergo sed ex vocante. Non quacunq; vocatione, sed qua vocatione fit credens. Hanc intuebatur etiam cum diceret, Sine poenitentia sunt dona & vocatio dei.

Et reprobi vocantur, sed non vocatione secundum propositum, vt sint inexcusabiles.

Rom. viij.

B

Rom. ix.

Rom. xv.

Quia quod stultum est dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est dei, fortius est hoibus.

Ex lib. de doctrina christiana.

Ad deum mouemur bono studio bonisq; moribus.

NOn enim ad eum qui vbiq; praesens est, locis mouemur, sed bono studio, bonisq; moribus. Quod nō possemus, nisi ipsa sapientia tantae etiam nostrae infirmitati con-

gnere dignaretur, & videndi nobis preberet exemplum, non ali
ter quam in homine, quoniam & nos homines sumus. Sed quia
nos cum ad illam venimus, sapienter facimus, ipsa cum ad nos
venit, ab hominibus superbis quasi stulte fecisse putata est. Et quo
niam nos cum ad illam venimus convalescimus, ipsa cum ad
nos venit quasi infirma æstimata est. Sed quod stultum est dei,
sapientius est hominibus, & quod infirmum est dei, fortius est
C hominibus. Cum ergo ipsa sit patria, viam se quoque nobis fecit
ad patriam: & cum sano, & puro interiori oculo, vbi que sit præ-
sens eorum qui oculum illum infirmum, immundumque habet.
oculis etiam carneis apparere dignata est. Quia enim in sapien-
tia dei non poterat mundus per sapientiam cognoscere deum,
placuit deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes.
Non igitur per locorum spatia veniendo, sed in carne mortali,
mortalibus apparendo venisse ad nos dicitur. Illuc ergo venit
vbi erat, quia in mundo erat, & mundus per eum factus est. Sed
quoniam cupiditate fruendi, pro ipso creatore creatura homi-
nes configurati huic mundo, & mundi nomine congruentissime
vocati, non eam cognouerunt, propterea dixit Euangelista, Et
mundus eum non cognouit. Itaque in sapientia dei, non poterat
mundus per sapientiam cognoscere deum. Cur ergo venit cum
hic esset, nisi quia placuit deo per stultitiam prædicationis sal-
uos facere credentes? Quomodo venit, nisi quia verbum caro
factum est, & habitauit in nobis? Sicut autem curatio via est ad
sanitatem, sic ista curatio peccatores sanandos reficiendosque susce
pit. Et quemadmodum medici cum alligant vulnera non in-
D composite, sed apte id faciunt, vt vinculi vtilitatem quædam
pulchritudo etiam consequatur: sic medicina sapientiæ, per ho
minis susceptionem nostris est accommodata vulneribus, de
quibusdam contrarijs curans, & de quibusdam similibus. Sicut
etiam ille qui medetur vulneri corporis, adhibet quædam con
traria, sicut frigidum calido, vel humido siccum, vel si quid ali
ud eiusmodi, adhibet etiam quædam similia, sicut lintheolum,
vel rotundo vulneri rotundum, vel oblongum oblongo ligaturamque
ipsam non eandem membris omnibus, sed similem similibus
coaptat: Sic sapientia dei hominem curans, seipsam exhibuit
ad sanandum, ipsa, medicus, ipsa medicina. Quia ergo per su
perbiam homo lapsus est, humilitatem adhibuit ad sanandum.
Serpentis sapientia decepti sumus, Dei stultitia liberamur. Quem
admodum autem illa sapientia vocabatur, erat autem stultitia
contemnentibus deum, sic ista quæ vocatur stultitia, sapientia
est vincentibus diabolum. Nos immortalitate male vsi sumus
vt moreremur. Christus mortalitate bene vsus est vt viueremus
Corrupto animo fœminæ, ingressus est morbus. Integro cor-
pore fœminæ processit salus. Ad eadem contraria pertinet

Qu ad nos venit diuina sapientia & cur.

Ioan. 1.

Diuina sapientia tanquam medicus, & medicina per contraria & similia sanans.

quod etiam exemplo virtutum eius, vitia nostra curantur? Iam vero similia quasi ligamenti membris et vulneribus nostris adhibita, illa sunt. quod per fœminam deceptos, per fœminam natus homo homines, mortalis mortales, morte mortuos liberauit. ¶ Deus in his imprudentiam mei. Quæ imprudentia in Christo? nonne ipse est dei virtus, et dei sapientia? An illi dicit imprudentiam suam, de quo dicit apostolus, Stultum dei, sapientius est hominibus? Imprudentiam (inquit) meam. Hoc ipsum quod in me irriserunt qui sibi videntur esse sapientes, tu scis quare fieret, tu scis imprudentiam meam. Quid enim tam simile imprudentiæ, quam cum habere in potestate, vna voce suos persecutores prosternere, vt pateretur se teneri, flagellari, conspui, colaphizari, spinis coronari, ligno affigi? Imprudentiæ simile est, et stultum videtur. Sed stultum hoc superat omnes sapientes. Stultum quidem est, sed et granum quando cadit in terram, si nemo sciat consuetudinem agricolarum, stultum videtur. Labore magno metitur, portatur ad aream, trituratur, ventilatur: et post tanta pericula cœli et tempestatum, et labores rusticanorum, curamque dominorum, mittitur in horreum frumentum purgatum. Venit hyems, et quod purgatum erat profertur et proiicitur. Imprudentiæ videtur, sed vt non sit imprudentia spes facit. Non ergo ille pepercit sibi, quia et pater illi non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Et de ipso, Qui dilexit me (inquit Apostolus) et tradidit semetipsum pro me. Quia granum nisi ceciderit in terram vt moriatur, fructum non reddet. Hæc est imprudentia. Sed tu illam nosti. Isti autem si cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Infirmus carne Iesus. Sed noli tu infirmari. In illius infirmitate tu fortis esto, quia quod infirmum est dei fortius est hominibus. Sub hac rerum imagine, Adam qui erat forma futuri, præbuit nobis magnum indicium sacramenti. Immo deus in illo præbuit. Nam et dormiens meruit accipere vxorem. et de costa eius facta est ei vxor, quoniam de Christo in cruce dormiente, futura erat ecclesia de latere eius. De latere scilicet dormientis, quia et de latere in cruce pendentis lancea percusso, sacramenta ecclesiæ profluxerunt. Sed quare hoc voluit dicere fratres? Quia infirmitas Christi nos facit fortes. Magna ibi imago præcessit. Potuit deus carnem detrahere homini vnde faceret fœminam, et magis videtur quasi congruere potuisset. Fiebat enim sexus infirmior, et magis de carne infirmitas fieri debuit quam de osse. Ossa enim carne firmiora sunt. Non detraxerit carnem, vnde faceret mulierem, sed detraxit os. Et detracto osse, formata est mulier, et in loco ossis caro adimpleta est. Poterat pro osse, os reddere. Poterat ad faciendam mulierem, non costam, sed carnem detrahere. Quid igitur significauit facta mulier in costa tanquam fortis factus Adam in carne tanquam infirmus? Christus est et ecclesia. Illius infirmitas, nostra est fortitudo.

B Extract. ps. lxviij. Quod vocat Apostolus stultum dei vocat Psalmista insipientiam opinione mundanorum.

F Quæ videtur imprudentia spes facit vt non sit imprudentia. Rom. viij. Galat. ij. Ioan. xij. i. Cor. ij. Ex tract. eua. secundum Ioan. xv. Rom. v. Gene. ij.

Infirmitas Christi nos facit fortes.

A Ephes. v. G Formatio mulieris, costa viri quid figurat.

Videte enim vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mũdi elegit deus, vt confundat sapientes, & infirma mũdi elegit deus vt confundat fortia, & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit deus, & quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret.

Ex sermone de quinquagesima resurrectionis.

HVmiliatus est dominus Christus, vt esse humiles nosceremus, cõceptus est continens omnia, natus est gignẽs omnia, mortuus est viuificans omnia, sed post triduum resurrexit, & ascendit in cœlum, & humanam quam susceperat carnem, ad patris dexteram collocauit. Mirabile est fratres, & hoc est quod impij credere nolunt. Mirabile est hominem resurrexisse in carne, & in cœlum ascendisse cum carne. Sed multo est mirabilius, totum mundum rem tuam incredibilem credidisse. Quid est incredibilius? deum talia fecisse, an mundum credere potuisse? Quid si & ipse modus consideretur a nobis quo credidit mundus? Etiam ipse vere diuinus aduertitur & valde mirabilius inuenitur. Ineruditos liberalibus disciplinis, & omnino quantum ad seculi doctrinas pertinet impolitos, non peritos grammatica, non armatos dialectica, piscatores Christus cum retibus fidei ad mare seculi paucissimos misit. Quid dico paucissimos? Duodecim misit, & tamẽ per eos sic omni genere piscium impleuit ecclesias, vt plurimi etiam ex ipsis sapientibus seculi (quibus videbatur ignominiosa crux Christi) ea in fronte signentur. Et de qua erubescendum putabant, nobisque insultabant, eam in pudoris arce constituunt.

Probabilitas articuli de resurrectione carnis ex credulitate magis mirabilium. H

Ex sermone de tribus virginibus.

¶ Quare autem primo ignobiles, paucos, imperitos & impolitos elegit dominus, cum haberet ante oculos suos turbam magnam in comparatione quidem illorum pauperum, sed in genere suo multos diuites, nobiles, doctos, sapientes, quos postea etiam collegit, exponit Apostolus sacramentum. Infirma mundi huius elegit Deus vt confundat fortia, & stulta huius mundi elegit Deus vt confundat sapientes, & ignobilia huius mundi elegit deus, & ea quæ non sunt, idest non computantur, vt quæ sunt euacuentur. Venerat enim docere humilitatem, & expugnare superbiam. Venerat humilis deus, vt nullo modo hic prius altos quereret, qui tam humilis venerat. Primo, quia elegit nasci de illa fœmina quæ despõsata erat fabro. Non ergo elegit amplos natales, ne in hac terra nobilitas superbiret, Non elegit salutem nasci in amplissima ciuitate, sed natus est in Bethleem Iudæ, ea quæ nec ciuitatis nomine nũcupatur. Hodieque illam incolę loci illius villam appellant; tam parua tam exigua, prope nulla est.

A Christus venit docere humilitaté, & expugnare superbiam.

salte

niſi priſtina domini Chriſti natiuitate nobilitaretur. Elegit ergo infirmos, pauperes, indoctos, non quia reliquit firmos, diuites, ſapientes, nobiles, ſed ſi ipſos primos eligeret, merito diuitiarū ſuarum, merito ſubſtantiarum ſuarum, merito natalium ſuorum ſibi elegit viderentur, atq; inflati de his rebus, ſalutem humilitatis non reciperent, ſine qua nemo redire poteſt ad illam vitam, vnde non laberemur niſi per ſuperbiam.

Quare dominus elegit infirmos, pauperes indoctos ignobiles.

❡ Sed forſan diceret aliquis, ⁊ ſi ipſe humiliter natus eſt, in diſcipulorum nobilitate iactare ſe voluit. Non elegit reges, aut ſenatores, aut philoſophos, aut oratores, immo vero elegit plebeios, pauperes, indoctos, piſcatores. Petrus piſcator, Cyprianus orator. Niſi fideliter præcederet piſcator, non humiliter ſequeretur orator. Non de ſe quiſquam deſperet abiectus, teneat Chriſtum, ⁊ ſpes eius falſa non erit.

Ex ſermone de Kal. Ianuarij. Fideliter præcedit piſcator, ⁊ humiliter ſequitur orator.

❡ Deſcendit dominus deus noſter Ieſus Chriſtus reparare genus humanum, ⁊ dare gratiam ſuam omnibus intelligentibus, quia gratia illis eſt non merita eorum. Et ne quælibet perſona gloriaretur in carne, infirmos elegit. Nam inde non eſt electus etiam ille Nathanael. Quid enim tibi videtur vt publicanum in Teloneo ſedentem eligeret Matthæum, ⁊ non eligeret Nathanaelem, cui perhibuit teſtimonium ipſe, dicens, Ecce vere Iſraelita, in quo dolus non eſt? Intelligitur ergo iſte Nathanael doctus fuiſſe lege, non quia doctos non erat electurus, ſed ſi ipſos primos elegiſſet, doctrinæ ſuæ merito ſe electos putarent. Ita eorum ſcientia laudaretur, ⁊ laus Chriſti gratiæ minueretur.

Ex tracta. ſu. lxv.

B

Non elegit primo nobiles aut doctos vt electio gratiæ daretur nō merito.

❡ Idiotas elegit, inde confunderet mundum. Si doctus eligeretur, fortaſſis ideo diceret ſe electum, quia doctrina eius meruit elegi. Dominus noſter Ieſus Chriſtus volens ſuperborum frangere ceruices, non quæſiuit per oratorem piſcatorem, ſed de piſcatore lucratus eſt imperatorem. Magnus Cyprianus orator ſed prior Petrus piſcator, per quem poſtea crederet non tantum orator, ſed etiam imperator. Nullus nobilis, primo electus eſt. Nullus doctus, quia infirma mundi elegit deus vt cōfunderet fortia.

Ex tractatu euangelij ſecundum Ioan. vij. Non per oratorē ſed de piſcatore lucratus eſt imperatorem. Ex ſermone de verbis ep[i]ſ[tolae] beati Petri.

C

❡ Quanta Chriſti dignatio! Petrus iſte qui ſic loquitur piſcator fuit, ⁊ modo magnam laudem habet orator, ſi potuerit ab illo intelligi piſcator. Si enim eligeret Chriſtus primitus oratorem, diceret orator, eloquentiæ meæ merito electus ſum. Si eligeret ſenatorem, diceret Senator. Dignitatis meæ merito electus ſum. Poſtremo ſi prius eligeret imperatorem, diceret imperator, Poteſtatis meæ merito electus ſum. Quieſcant, ⁊ differantur iſti paululum. Quieſcant non ommittantur, non contemnātur, ſed paululum differantur, qui poſſunt gloriari de ſemetipſis in ſemetipſis. Da mihi, inquit, illum piſcatorem. Da mihi idiotam. Da mihi imperitum. Da mihi eum cum quo non dignatur loqui ſenator, nec quando emit piſcem. Iſtum inquit, da. Hunc

Ipsum, inquit, da Hunc si impleuero, manifestatum erit quod ego facio quamquam & senatorem, & oratorem, & imperatorem, ego sum facturus, quandocunque tamen facturus sum ego & senatorem, sed certius ego piscatorem. Potest senator gloriari de semetipso, potest imperator, non potest nisi de Christo piscator. Veniat propter docendam salubrem humilitatem, veniat prius piscator, per ipsum melius adducitur imperator.

A

Ex tract. ps. 21.

¶ Elegit ergo dominus & oratores, sed illi superbirent si nō prius elegisset piscatores. Elegit diuites, sed dicerent merito diuitiarum suarum se electos esse, nisi primo elegisset pauperes. Elegit imperatores postea, sed melius est vt Romam cum venerit imperator, deposito diademate ploret ad memoriam piscatoris, quā vt piscator ploret ad memoriam imperatoris. Infirma enim mūdi elegit deus vt confundat fortia. Ignobilia mundi elegit deus, & ea quæ non sunt tanquam sint, vt ea quæ sunt euacuentur.

Vt non glorietur omnis caro in conspectu eius.

Ex lib. de correptione & gratia. Gloria nostra eo firmiorē quā in deo est.

Videte quemadmodum nobis abstulit gloriam, vt daret gloriam. Abstulit nostram, vt daret suam, abstulit inanē, vt daret plenam: abstulit nutantem, vt daret solidam. Quāto ergo gloria nostra fortior est, & firmior, quā in deo est. Non ergo in te debes gloriari. Quod & prohibuit veritas. Sed quod ait Apostolus, hoc præcepit veritas. Qui gloriatur in domino glorietur.

Ex eodem lib.

¶ Placuit enim deo, quo maxime humanæ superbiam præsumptionis extingueret, vt non glorietur omnis caro coram ipso. id est omnis homo. Vnde autem non glorietur caro coram ipso, nisi de meritis suis? Quæ quidem potuit habere, sed perdidit, & per quod habere potuit per hoc perdidit, hoc est per liberū arbitriū. Propter quod non restat liberandis nisi gratia liberantis. Ita ergo non glorietur omnis caro coram ipso. Non enim gloriantur iniusti, quia non habent vnde. Nec iusti, quia ex ipso habent vnde: nec habent gloriam suam, nisi ipsum cui dicunt, Gloria mea & exaltans caput meum. Ac per hoc ad omnem hominem pertinet quod scriptum est, Vt non glorietur omnis caro coram ipso. Ad iustos autem illud, Qui gloriatur in domino glorietur. Hoc enim Apostolus apertissime ostendit. Qui cum dixisset, Vt non glorietur omnis caro coram ipso, ne putarent sancti sine gloria se remisisse, mox addidit, Ex ipso autem vos estis in Christo Iesu qui factus est nobis sapientia a deo, & iustitia & sanctificatio, redemptio, vt quemadmodum scriptum est, qui gloriatur in domino glorietur. Hinc est quod in hoc loco miseriarum (vbi tentatio est vita humana super terram) virtus in infirmitate perficitur. Quæ virtus? nisi vt qui gloriatur in domino glorietur.

B

Deus est gloria iustorum.

Ex ipso autē vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia a deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio.

F

Filius factus est nobis a Deo sapientia, & iustitia, & sanctificatio, quia temporaliter nos ad illum conuertimur, idest ex aliquo tempore, vt cum illo maneamus in æternum: & ipse ex quodam tempore verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Propterea igitur cum pronunciatur, in scripturis, aut enarratur aliquid de sapientia, siue dicente ipsa, siue cum de illa dicitur, filius nobis potissimum insinuatur.

Ex libro de trinitate.vij.

Ioan.j.

Filius dei sapientia.

¶ Ea porro iustitia, quæ venit in seipsa, Deus est procul dubio, atq; incommutabiliter viuit. Sicut autem cum sit in seipsa vita, etiam nobis fit vita, cum eius efficimur vtcunq; participes, ita cum in seipsa sit iustitia, etiam nobis fit iustitia, cum ei cohęremus iuste viuimus. Et tanto magis minus ve iusti sumus quanto illi magis minus ve cohæremus. Vnde scriptum est de vnigenito filio Dei (cum sit vtiq; patris sapientia atq; iustitia, & semper in seipsa sit) q̄ factus sit nobis a deo sapientia, & iustitia, & sanctificatio & redemptio, vt quemadmodum scriptum est; qui gloriatur in domino glorietur. Est plane ille summus deus vera iustitia, vel ille verus deus summa iustitia, quam profecto esurire & sitire debemus, ea nostra est in hac peregrinatione iustitia; & qua postea saturari speramus, ea nostra est in æternitate plena iustitia.

Ex epistola ad Consitium de trinitate.

Christus quō fit nobis vita & iustitia quā do illi cohęremus

Vt quemadmodum scriptum est, qui gloriatur in domino glorietur.

Hier.ix.

ij.Cor.x.

Sic enim qui gloriatur non nisi in domino gloriatur, cum cognoscit non suum, sed illius esse non solum vt sit, verum etiam vt non nisi ab illo bene sit sibi, a quo habet vt sit. & hoc dei præceptum est.

Ex libro de Gen.ad lite.xi.

G

Ex lib.de bono perseuerantię.

¶ Et hoc præceptum obedienter audire, idest vt qui gloriatur in domino glorietur, similiter & cętera, dei donum est. Quod donum qui non habet, non dubito dicere, alia quęcunq; habet inaniter habet.

Ex tracta. ps.ciiij.

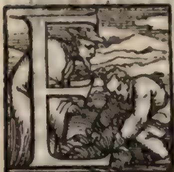
¶ Cum dixisset, Laudamini (quod vtiq; bene operantes merito possunt) addidit, In nomine sancto eius, vt qui gloriatur, in domino glorietur. Qui ergo non sibi sed ei volunt psallere, caueāt facere iustitiam suam coram hominibus, vt videantur ab eis: alioquin mercedem non habebunt apud patrem qui est in cœlis. Sed luceant opera eorum coram hominibus, non eo fine vt ipsi videantur ab eis, sed vt videant bona opera ipsorum, & glorificent patrem eorum qui in cœlis est. Hoc est laudari in nomine sancto eius. Vnde & in alio psalmo legitur. In domino laudabitur anima mea, audiant mansueti & lętentur.

Quid sit laudari in nomine sancto Dei.

Matth.v.

Psal.xxxiij.

CAP.II.

ET ego cum venissem ad vos fratres, veni nõ in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, annuncians vobis testimonium Christi. Nõ enim iudicaui me scire aliq̃d inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Et ego in infirmitate, & timore, & tremore multo, fui apud vos, & sermo meus, & prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in vir tute dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam vero non huius seculi, neq̧ principium huius seculi quæ destruuntur.

Ex sermone de calogi ad populum.

Propter imperfectos non est recedendum a veritate, nec loquendum quod sapere non possint.

VIde amatores veritatis, non accipientes in vanuȝ nomen Domini Dei sui, loqui sapientiam inter perfectos, etiam imperfectis non quideȝ loqui quod sapere non possint, non tamen recedere a veritate, ꝛ pergere in vanitatem. Quamuis enim imperfecti non capiant, si quid paulo excelsius fuerit disputatum de verbo Dei Deo apud Deuȝ, per quod facta sunt omnia, possint capere quod inter eos loquitur Paulus tanquam inter paruulos Christi, Iesum Christum ꝛ hunc crucifixum: non tamẽ illa est veritas, ꝛ ista vanitas. Vanitas autem esset, si Christum morteȝ non impleuisse, sed vinxisse diceremus, si vulnera ista in phantasmate fuisse, si sanguinem non verum, sed simulatum de vulneribus emanasse, si falsas eum cicatrices (tanquaȝ post falsa vulnera) eum demonstrasse. Cum vero ista omnia vera dicimus, facta dicimus, certa, expressa, impleta credimus ꝛ prædicamus, quamuis de sublimi illius ꝛ incommutabili veritate non loquamur, non tamen imus in vanitatem. Qui autem omnia ista in Christo falsa simulata dicunt, ranæ sunt clamantes in palude, strepitum vocis habere possunt, doctrinam sapientiæ insinuare non possunt. Deniq̧ in ecclesia loquuntur hęrentes veritati veritatem, per quam facta sunt omnia, veritatem verbum carnem factum, ꝛ habitantem in nobis, veritatem Christum de deo natum, vnum de vno vnigenitum ꝛ coæternum. Veritatem, accepta forma serui, natũ ex virgine Maria, passum, crucifixum, resurgentem, ascendentem, vbiq̧ veritatem, ꝛ quam perfecti capiant, ꝛ quaȝ capere paruulus non potest. Veritatem ꝛ in pane ꝛ in lacte. In pane magnorum, in lacte paruulorum. Ideȝ quippe panis, vt lac fiat, per carnẽ traij-

Christus semp veritas.

citur. Qui autem huic veritati contradicunt, & sua vanitate decepti decipiunt, ranæ sunt, tædium afferentes auribus non cibum mentibus. ¶ Necessaria est purgatio mentis nostrę, qua illud ineffabile ineffabiliter videri possit, qua nondum prędìti fide nutrimur, & per quędam tolerabiliora, vt ad illud capiendum apti, & habiles efficiamur, itinera ducimur. Vnde Apostolus in Christo quidem dicit esse omnes thesauros sapientię & scientię absconditos: eum tamen quamuis iam gratia eius renatis, sed adhuc carnalibus & animalibus, tanquam paruulis in Christo, non ex diuina virtute, in qua ęqualis est patri, sed ex humana infirmitate, ex qua crucifixus est, commendauit. Ait namq;, Neq; enim iudicaui me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum & hunc crucifixū. Deinde secutus ait, Et ego in infirmitate & timore & tremore multo fui apud vos. & paulo post eis dicit, Et ego fratres non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Quasi paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec quidem adhuc potestis. Neq; enim iudicaui me (inquit) scire aliquid in vobis nisi Iesum Christum & hunc crucifixū.

B Ex libro de trinitate. i.

Purgatio mētis necessaria ad vidēdū diuinitatē Christi.

i. Cor. ij.

¶ Eis autem loquebatur qui capere altiora de Christi deitate nō poterant. Quibus etiam paulo post dicit, Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Hoc ergo inter illos nesciebat, quod per illum scire non poterant, & hoc solum se scire dicebat, quod eos per illum scire oportebat. Deniq; sciebat inter perfectos, quod inter paruulos nesciebat. Ibi quippe ait, Sapientiam loquimur inter perfectos. Eo namq; genere locutionis nescire quisq; dicitur quod occultat, quo dicitur fossa cęca quę occulta est. Neq; enim aliquo genere loquuntur scripturę, quod in consuetudine humana non inueniatur, quia vtiq; hominibus loquuntur.

Ex eodē libro.

C Hoc pfiteri ꝯ prędicatur qđ auditores scire opꝫ & non qđ scire nō possunt

Ex libro de fide & operibus.

Quid sit euāgelizare Christū.

¶ Hoc est enim euangelizare Christum, non tantum dicere quę sunt credenda de Christo, sed etiam quę obseruanda ei qui accedit ad compagem corporis Christi: immo vero cuncta dicere quę sunt credenda de Christo, non solum cuius sit filius, vnde secundum diuinitatem, & vnde secundum carnem genitus, quę perpessus, & quare, quę sit virtus resurrectionis eius, quod donum spiritus promiserit, dederitq; fidelibus: sed etiam qualia membra, quibus caput sit, quos quęrat, instituat, diligat, liberet, atq; ad ęternam vitam honoremq; perducat. Hęc cum dicuntur, aliquando breuius atq; constrictius, aliquando latius atq; vberius, Christus euangelizatur, quando non solum quod ad fidem, verūetiam quod ad mores fidelium pertinet, non prętermittit. Hoc intelligi potest etiam in eo quod commemorat dixisse Apostolum Paulum, Nihil me dixi scire in vobis nisi Iesum Christum & hunc crucifixum. Quod illi putant ita dictum, tanquam nihil aliud eis insinuatum esset, vt primitus crederent, ac deinde baptizati, quicquid ad vitam moresq; pertinet discerent. Hoc (inquiunt) Apostolo satis superq;

D

sufficit. Qui eis dixit, quod et si multos pedagogos haberent in Christo, sed non multos patres, quia eos in Christo Iesu per euangelium ipse genuisset. Si ergo ille qui per euangelium genuit, quamuis gratias agat quod neminem ipsorum baptizauerat nisi Crispum, et Caium, et Stephanae domum, nihil eos amplius docuit quam Christum crucifixum: quid si dicat aliquis, nec resurrexisse Christum eos audisse, quando per euangelium geniti sunt? Vnde est igitur quod eis dixit, Tradidi enim vobis in primis quia Christus mortuus est secundum scripturas, et quia sepultus est, et quia resurrexit tertia die secundum scripturas, si nihil nisi crucifixum docuerat? Si autem non ita intelligunt, sed hoc quoque ad Christum crucifixum pertinere contendunt, sciant in Christo crucifixo multa homines discere, et maxime quod vetus homo noster simul concrucifixus est, vt euacuetur corpus peccati et vltra non seruiamus peccato. Vnde etiam de seipso dicit, Mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Proinde attendant, et videant quemadmodum doceatur atque discatur Christus crucifixus, et ad eius crucem nouerint pertinere, quod etiam nos in eius corpore crucifigimur mundo. Vbi intelligitur omnis coerctio malarum concupiscentiarum. Ac per hoc fieri non potest, vt eis qui cruce Christi informantur, professa adulteria permittantur. Nam et apostolus Petrus, de sacramento ipsius crucis (hoc est passionis Christi) admonet, vt qui ea consecrantur peccare desistant, ita loquens, Christo ergo passo per carnem et vos eadem cogitatione armamini, quia qui mortuus est carne, desinit peccare, vt iam non hominum desiderijs, sed voluntate domini dei reliquum in carne viuat etc. Quibus consequenter ostendit eum pertinere ad Christum crucifixum, hoc est per carnem passum, qui in eius corpore crucifixis carnalibus desiderijs bene viuit per euangelium.

I.Cor.xv.

In Christo crucifixo quod multa homines discere habeant.
Rom.vi.
Galat.v.

E

Quo doceatur Christus crucifixus, et de mysterio crucis.

I.Pet.iiij.
Quid sit armari cogitatione crucifixi.
Crucifixus carnalibus desiderijs viuit per euangelium.

Sed loquimur dei sapientiam in mysterio, quae abscondita est, quam praedestinauit Deus ante secula in gloriam nostram, quam nemo principium huius seculi cognouit. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriae crucifixissent.

F

Ex sermone de lectione euangelij Ioannis.
Gratia Christiana, in cognita omnibus sapientibus huius mundi est quod omnia tradita sunt Christi

GRatia ista christiana (quia omnia sunt tradita Christo a patre eius) omnes latuit sapientes huius mundi. Nec solum illi qui circa creaturas, vel terrestres, vel coelestes, nimia et intentissima curiositate occupati, neglexerunt quaerere, nec valuerunt inuenire creatorem, sed etiam nec illi qui ex creatura, et ex ijs quae videbantur inuisibilia eius a quo facta sunt in cognitione peruenire potuerunt, agnouerunt quod dictum est, Omnia mihi tradita sunt a patre meo. Haec Moyses vidit, Prophetae viderunt,

Patriarchæ viderunt. Sapientes illi magni arguti disputatores, inquisitores eloquij, quasi tonitres profusores, omnino ignorauerũt hoc mysterium quod absconditũ fuit a seculis in deum, nunc aũt manifestũ est sanctis eius, paruulis eius. Ergo humilibus eius, sup quos requiescit spiritus eius, quietis, & trementibus verba eius.

¶ Nisi ipse esset & filius hominis propter formam serui quam accepit, qui est filius dei propter formam dei in qua est, non diceret Apostolus de principibus huius seculi. Si enim cognouissent, nũquam dominum gloriæ crucifixissent. Ex forma enim serui crucifixus est, & tamen gloriæ dominus crucifixus est. Talis enĩ erat illa susceptio, quæ Deum hominem faceret, & hominem Deum. Quid tamen, propter quid, & secundum quid dicatur, adiuuante domino, prudens, & diligens, & pius lector intelligit. Nã ecce diximus quia secundũ id qđ deus est glorificat suos, secundũ hoc vtiq; quod dominus gloriæ est, & tamen dominus gloriæ crucifixus est: quia recte dicitur & Deus crucifixus, non ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate carnis. Ex li. de trini. I.

G

¶ Vna persona est Christus Deus & homo. Propter quod etiam nemo (inquit) ascendit in cœlum nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in cœlo. Si ergo attendas distinctionẽ substãtiarum, filius Dei de cœlo descendit, filius hominis crucifixus est. Si vnitatem personæ, & filius hominis descendit de cœlo, & filius Dei est crucifixus. Ipse est enim dñs gloriæ, de quo ait Apostolus, si enim cognouissent, nunq̃ dñm gloriæ crucifixissent. Propter hanc ergo vnitatem personæ non solum filium hominis dixit descendisse de cœlo, sed esse dixit in cœlo, cum loqueretur in terra. Ex libro contra Maximinum. ij. Ioan. iij. Distinctio substantiarũ & vnitatis psonæ in Christo.

Sicut scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus iis qui diligunt eum. Esa. lxiiij.

Spes nostra non de isto tempore, neq; de hoc mũdo est, neq; in ea fœlicitate qua excæcantur homines qui obliuiscuntur Deum. Hoc nosse primitus & Christiano corde tenere debemus, non ad præsentia temporis bona nos factos esse Christianos, sed nescio ad quid aliud quam quod deus iam promittit & homo nondum capit. De hoc enim bono dictum est, Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ præparauit Deus diligentibus se. Ergo quia hoc bonum, tam magnum, tam præclarum, tam ineffabile, non inuenit hominem perceptorem, tenuit Deum promissorem. Magnum est quod promittatur, & non videtur, & erigitur fides qua credimus quod non vidimus, vt mereamur videre quod credimus. Quicunq; irridet hanc fidem, vt ideo putet non sibi esse credendum quia non videt, quando venerit quod non credebat, erubescet. Confusus separatur, separatus damnatur. Qui autẽ H Ex sermone de eisdẽ verbis apli. In primis cogitãdũ est in quo bono spes nostra sit collocanda.

crediderit, segregatur ad dexteram, & stabit cum magna fiducia, & laetitia inter illos quibus dicetur, Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.

Ex sermone in natali martyrum.

¶ Dedit nobis naturam vt essemus, dedit animam vt viueremus, dedit mētem vt intelligeremus, dedit alimēta vt mortalē vitam sustentaremus. Dedit lucem de coelo, dedit fontes de terra. Sed haec omnia communia dona sunt bonorum & malorum. Si haec dedit & malis, nihil ne proprium seruat bonis? Seruat plane. Et quod est illud quod seruat bonis? Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Quod enim in cor hominis ascendit, infra cor hominis erat: ideo in cor ascendit, quia supra illud est cor quo ascendit. Quod seruat bonis, cor illuc ascendit. Non quod ascendit in cor tuum, sed que ascendit cor tuum, hoc seruat bonis, Noli surdus audire, sursum cor. Quod ergo oculus non vidit, nec auris audiuit. Oculus non vidit, quia non est color. Auris non audiuit, quia non est fons. In cor hominis non ascendit, quia non est terrena cogitatio. Sic intelligite, Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quae praeparauit deus diligentibus se. Adhuc quid hoc sit quaeris a me? illum interroga qui habitare coepit in te. Dico tamen & ego. Hoc enim quaerimus, quid Deus proprium seruet bonis, si bona tanta largitur & malis & bonis. Et cum dicerem, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, nō desunt qui dicant, Putas quid est? Ecce quid est quod seruat deus solis bonus, quos tamen ipse fecerit bonos. Ecce quod est breuiter pretium nostrum, definitum est per prophetam. Ergo illorum deus, & ipsi erunt mihi plebs. Ergo illorum deus, pretium nobis seipsum promisit. Quaere aliud si inueneris melius. Si dicerem, promisit aurum, gauderes. Se promisit, & tristis es? Si diues deum non habet. quid habet? Nolite aliquid a deo quaerere nisi deum. Gratis amate. Gratis amabitis, si solum deum ab illo desiderabitis. Nolite timere inopiam. Dat se nobis, & sufficit nobis. Per seipsum nobis, & sufficit nobis. Philippum apostolum audi in euangelio, Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. ¶ Qui autem susceperunt pacem nunciandam populo, contemplati sunt ipsam sapientiam, quantum potuerit humanis cordibus conspici, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Si in cor hominis non ascendit, quomodo tunc ascendit, in cor Ioannis? An non erat homo Ioānes? An forte nec in cor Ioannis ascendit, sed cor Ioannis in illum ascendit? Quod enim ascendit in cor hominis, de imo est ad hominem. Quod vero ascendit cor hominis, sursum est ab homine. Etiam sic fratres dici potest, quia si ascendit in cor Ioannis, si aliquo modo dici potest, intantum ascendit in cor Ioannis, inquantum ipse Ioannes non erat homo. Quid est nō erat homo?

Inquantum

Marginal notes:
Matth. xxv.
A
Quae bona seruantur bonis sunt supra cor hominis.
Sursum corda
Pretium bonorum deus est.
B
Gratias amandus deus.
Ioan. xiiij.
Ex tracta. euang. s. m. Ioan. i.
Oēs sancti sunt ang[e]li. i. anunciatores dei.

Inquitum cœperat esse angelus, quia omnes sancti angeli, quia annūciatores Dei. Ideo carnalibus & animalibus non valentibus percipere quę sunt dei, quid ait Apostolus? Cū enim dicitis, Ego sum Pauli, ego Apollo, nonne homines estis? Quid eos volebat facere, quibus exprobrabat quia homines erant? Vultis nosse qd eis facere volebat? Audite ī psalmis, Ego dixi, Dij estis & filij altissimi omnes. Ad hoc ergo nos vocat deus, ne simus homines: sed tunc in melius nō erimus homines, si prius non esse homines agnoscamus, idest ad illam celsitudinem ab humilitate surgamus, ne cum putamus nos aliquid esse cum nihil simus, non solum non accipiamus quod non sumus, sed & mittamus quod sumus. C Ps.lxxxi. Ad hoc nos vocat deus ut simus filij dei.

Nobis autem reuelauit deus per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda dei.

De spiritu dei dictum est quod omnia scrutetur etiam altitudines dei. Non vtiq; vt quod nesciat inueniat, sed quia nihil relinquit omnino quod nesciat. ¶ Spiritus enim omnia scrutatur, etiam altitudines dei. Non quia ille scrutatur qui nouit omnia, sed qui tibi donatus est spiritus, te scrutari facit. Et quod dono ipsius tu facis, ille facere dicitur, quia sine illo tu non faceres. Ex tractatu ps.cxviij. Ex tractatu ps.lij.

Quis enim scit hominū quæ sunt hominis nisi spiritus hominis q in ipso est? Ita & quæ dei sunt nemo cognouit, nisi spiritus dei. D

HVmana natura constat ex corpore & spiritu, quam etiam animam dicunt. De quo & Apostolus dicit, Quis enim scit hominum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Sic & quæ dei sunt, nemo scit nisi spiritus dei. Et quod adiungit ad dicit, Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est: ostendit vtiq; esse alium spiritum dei, cuius particeps fit spiritus hominis per gratiam Dei. ¶ Cum quisq; venerit ad eam ætatem vt iam possit capax esse rationis, si veritatem statim comprehendere potuerit, non iam illis sensibus rectoribus vtetur, sed habebit virum, spiritum rationalem, cui sensus illos in famulatum redigat, seruituti subijciens corpus suum. Cum & ipse spiritus hominis hæserit Christo (quia caput viri est Christus) amplexus spiritalia, æterna vita sine vllo separationis timore perfruitur. Quis enim nos separare poterit a charitate Christi? Est enim animæ quasi maritus quondammodo spiritus hominis, quia animalem affectio nem tāquam coniugem regit. Non ille spiritus sanctus qui cum patre & filio incommutabilis manet, & dignis animis incommutabiliter datur, sed spiritus hominis: de quo apostolus dicit. Nemo scit Ex libro quæstionum. Numeri titu. xvij. Ex libro quæstionum Numeri titu. lxxiij. Spiritus rationalis est vir animæ seu sensualitatis. Rom.v. E

quid est in homine,nisi spiritus hominis.Nam & ille spiritus sanctus,spiritus Dei est.De quo iterum dicit,Sic & quæ dei sunt nemo scit nisi spiritus dei.Hic ergo spiritus hominis cum psens est,id est intentus est & se pietate subijcit deo,intelligit homo quę spiritaliter dicuntur.Cum autem diaboli error,tanquam absente intellectu,in anima dominatur,adulter est. Voca ergo,inquit, virum tuum,id est spiritum qui est in te.Quomodo potest homo intelligere spiritalia,si non eum lux veritatis illustret? Ipse assit cum loquor tibi,vt spiritalem aquam possis accipere.

Spūs hoīs subiectus deo intelligit q̃ spiritaliter dicuntur.

¶ Vnusquisq; hō hz in se ppriū spm̄. Alius.n.cuiusq; proprius est eius spūs.de quo dicit Paulus apostolus,Quis.n.scit hoiumq̃ sunt hominis nisi spiritus hominis qui in ipso est? Deinde adiunxit, Sic & quæ dei sunt nemo scit nisi spiritus dei. Nostra nemo scit nisi spiritus noster.Non enim noui quid cogitas,aut tu quid cogito.Ipsa enim sunt propria nostra quę in internis cogitamus,& cogitationum vniuscuiusq; hominis ipsius spiritus testis est. Sic & quę Dei sunt,nemo scit nisi spiritus dei. Nos cum spiritu nostro, deus cum suo.Ita tamen vt deus cum suo spiritu sciat etiam quid agatur in nobis:nos autem sine eius spiritu scire non possumus quid agatur in deo.Deus autem scit in nobis:& id quod ipsi nescimus in nobis.Nam infirmitatem suam Petrus nesciebat,quando a domino,quoter esset negaturus,audiebat:& ęger,se ignorabat,medicus ęgrum sciebat. Sunt ergo quædam quæ deus nouit in nobis,nescientibus nobis. Tamen quantum ad homines pertinet, nemo sic nouit,quomodo ipse homo. Alius nescit quid in illo agatur sed spiritus eius nouit. Accepto ergo spiritu dei,discimus & quid agatur in deo,non quidem totum,quia non accepimus totum.De pignore multa nouimus.Pignus enim accepimus:& huius pignoris postea plenitudo dabitur.Interim in hac peregrinatione pignus nos consoletur,quia qui nos dignatus est oppignerare,multum paratus est dare. Si talis est arra,qualis est cuius est arra? Quis enim scit hominum quæ sunt hominis nisi spiritus hominis qui in ipso est? Sic & quę Dei sunt nemo scit nisi spiritus dei.Nos autem,inquit,non spiritum huius mundi accepimus,sed spiritum qui a deo est,vt sciamus quæ a deo donata sunt nobis.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan.xxvij.

Animus hoīs ē pprius eius spiritus.

F

Deus scit in nobis id ēt qđ nescim⁹ in nobis.

Spūs dei nos docet quid agatur in deo.

Consolatio pegrinationis ex pignore spiritus dei.

¶ Et admoneor vt dicam. Certe nemo scit quæ Dei sunt nisi spiritus dei. Quomodo ergo scimus & nos, quæ a deo donata sunt nobis? Respondetur mihi, Quoniam quæ per eius spiritum scimus, etiam sic nemo scit nisi spiritus dei, Sicut enim recte dictum est, Non enim vos estis qui loquimini, eis qui in dei spiritu loquerentur, sic recte dicitur,non vos estis qui scitis, eis qui in spiritu dei sciunt.Spiritus autem hominis in scripturis dicitur animę ipsius potentia rationalis,qua distat a pecoribus,& eis naturæ lege dominatur.De quo dicit apostolus,Nemo scit quę sunt hominis nisi spiritus hominis qui in ipso est.}

Ex libro confessionum.viij.

G

Matth.x.

Spūs hoīs est potentia rationalis animæ.

¶Quod enim de patre natum est, ad patrem solum refertur, cuius dicitur, Filius. Spiritus vero sanctus patris & filij est, necnon & noster. Quod autem datum est, & ad eum qui dedit refertur, & ad eos quibus dedit. Itaque spiritus sanctus non tantum patris & filij qui dederunt, sed etiam noster dicitur qui accepimus. Sicut dicitur, Domini est salus, quia dat salutem. Eadem etiam nostra salus est, quia accepimus. Spiritus ergo & Dei q dedit, & noster q accepimus. Non ille spiritus noster quo sumus, quia ipse est spiritus hominis qui in ipso est, sed alio modo iste noster, quo dicimus & panem nostrum da nobis, quamquam & illum spiritum qui hominis dicitur, vtique accepimus. Quid enim habes (inquit) quod non accepisti? Sed aliud est quod accepimus vt essemus, aliud quod accepimus vt sancti essemus. Vnde scriptum est de Ioanne, quod in spiritu & virtute Heliæ venerit. Dictus est & Heliæ spiritus, scilicet spiritus sanctus quem accepit Helias. Hoc & de Moyse intelligendum est, cum ait ei dominus, Tollam de spiritu tuo, & dabo eis. Hoc est, dabo illis de spiritu sancto quem iam tibi dedi.

Ex libro de trinitate. v.

Spús dei dicitur noster, & salus nostra dei.

Ps. iij.

i. Cor. iiij.

H

Lucæ. i.

¶Nemo enim scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est, donec veniat dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, vt eas non solum quisque suas videat, sed & aliorum. Secundum hoc enim dixit Apostolus, neminem scire quid agatur in homine, nisi spiritum hominis qui in ipso est, secundum quod videmus in nobis. Nam secundum id quod credimus nec videmus, & multos fideles esse nouimus, & multis noti sumus.

Ex libr. ad Paulinã de videndo deo.

i. Cor. iiij.

¶Hec est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum deũ, & quem misisti Iesum Christum. Quia pater & filius non duo dij, sed vnus est deus, sine dubio & filius verus est deus, & adiuncto spiritu sancto, solus est deus. Neque enim nos mouere debet, quod nominatus hoc loco non est spiritus sanctus, tanquam non sit deus, aut non sit verus deus. Tale est enim quale si quis dicat nescire Christum ea quæ dei sunt, quoniam dixit apostolus, Sic & quæ dei sunt nemo scit nisi spiritus dei. Hoc est enim, nemo scit nisi spiritus dei, quod est, solus ea scit spiritus dei. Sicut ergo ab hac scientia, quam non habere nisi spiritus dei dictus est, non excluditur Christus, sic ab eo quod pater & Christus dictus est solus verus deus, non excluditur spiritus sanctus. Sic & nomen illud quod in Apocalypsi nemo nosse dictus est nisi ipse qui hoc habebat scriptum (id est Christus) nouerat vtique & pater quod negare non potestis. Nouerat & spiritus sanctus, etiam si negetis. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam altitudines dei. Nisi forte, quia scrutari dictus est, negatur apprehendere. Negetur ergo deus apprehendere corda & renes hominum. Scriptum est enim, Scrutans corda & renes deus.

Ex libro contra Maximinũ. ij.

Ioan. xvij.

A

Cũ solus spús dei dicitur scire q dei sunt non excluditur pater nec filius.

Apoca. xix.

ps. vij.

Nos autem spiritum non huius mūdi accepimus sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quæ a Deo donata sunt nobis.

Ex tract. euāgelij secundum Ioan. lxxxv. Ioan. xxv. Iustos esse homines donum dei est.

AIt dominus, quia seruus nescit qd faciat dominus eius. Nos autem charissimi vt amici domini esse possimus, quid noster dominus faciet, sciamus. Non solum enim homines, verum etiam iustos ipse facit nos, & non ipsi nos. Et vt hoc sciamus, quis nisi ipse facit? Non enim spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quæ a deo donata sunt nobis. Ab ipso quicquid boni est, donatur. Ergo q3 & hoc bonum est, ab ipso vtiq3 donatur, vt sciatur a quo bonus, omne donetur, vt omnino de omnibus bonis, qui gloriatur, in domino glorietur.

B ij. Cor. x. Ex libro de sancta viduitate.

¶ Hæc dona dei esse quanto magis nosti, tanto magis es eisdem bonis beatus. Immo aliter nosces, nisi quod habes noris a quo habeas. Attende enim quid de hac re apostolus dixerit. Nos aūt non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quæ a deo donata sunt nobis. Multi quippe habēt multa dona dei, & nesciendo a quo habeant impia vanitate inflantur. Nemo est autem bonis dei beatus qui donanti existit ingratus. Quia & illud quod in sacra mysteria cor habere sursum iubemur, ipso adiuuante id valemus quo iubente admonemur, & ideo sequitur, vt de hoc tanto bono sursum leuati cordis, non nobis gloriam, quasi nostrarum virium tribuamus, sed domino deo nostro gratias agamus. Hoc enim continuo commonemur, quia hoc dignum est, hoc iustum est. Recordaris hæc verba vnde sint: inter quas actiones & quanta sanctitate commendetur agnoscis. ¶ Qui enim habet dabitur ei. Quid est plane habere? scire vnde habeas. Qui autem non habet (idest nescit vnde habeat) & quod habet auferetur ab eo. Deniq3 sicut ipse ait, Hoc ipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc bonum: sic & apostolus Paulus cum commendaret nobis gratiam dei, in spiritu sancto ait, Nos autem non huius mundi spiritum accepimus, sed spiritum qui ex deo est. Et quasi diceretur illi, vnde discernis? secutus adiunxit, Vt sciamus quæ a deo donata sunt nobis. Ergo spiritus dei, spiritus est charitatis. Spiritus huius mundi, spiritus est elationis. Qui habent spiritum huius mundi superbi sunt, ingrati sunt deo. Multa dona eius habent, sed non colunt eum a quo habent, ideo sunt infœlices.

Nemo donis dei beatus est q donanti existit, ingratus.

C Ex tracta. de natali martyrum Massylitanorū. Sap. viij. Habere est scire vnde habeas.

Spiritus dei spiritus est charitatis Spūs huius mūdi spiritus elationis.

Quæ & loquimur non indoctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritalibus spiritalia comparantes.

INtelligitur Iesus discipulos suos de carnalibus vel anima-libus, se spiritales promisisse facturum, quamuis nondum tales quales erimus, quando spiritale etiam corpus habebimus, sed qualis erat qui dicebat, Sapientiam loquimur inter perfectos: &c. Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: &, Non spiritum huius mundi accepimus sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quae a deo donata sunt nobis, quae & loquimur, non in sapientiae humanae doctis verbis, sed in doctrina spiritus, spiritalibus spiritalia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea quae sunt spiritus dei. Non itaque percipiens quae sunt spiritus dei homo animalis, sic audit quaecunque audit de dei natura, vt aliud quam corpus cogitare non possit, quamlibet amplissimum, vel immensum, quamlibet lucidum ac speciosum, corpus tamen. Ideo prouerbia illi sunt quaecunque dicta sapientiae, de incorporea immutabilique substantia. Non quod ea tanquam prouerbia deputat, sed quia sic cogitat, quomodo qui prouerbia solent audire neque intelligere. Cum vero spiritalis coeperit omnia dijudicare, ipse autem a nemine dijudicari, etiam si in hac vita adhuc velut per speculum, & ex parte perspicit, tamen non vllo corporis sensu, non vlla imaginaria cogitatione, quae capit aut fingit qualescunque similitudines corporum, sed mentis certissima intelligentia, deum non corpus esse sed spiritum perspicit: ita palam de patre annunciante filio, vt eiusdem substantiae conspiciatur & ipse qui annunciat. Tunc in eius nomine petunt qui petunt, quia in sono eius nominis non aliud quam res ipsa est, quae hoc nomine vocatur, intelligunt, nec animi vanitate, vel infirmitate confingunt, tanquam in alio loco patrem, in alio filium ante patrem stantem, & pro nobis rogantem, spatia suaquaeque amborum occupantibus molibus, & verbum ad eum cuius est verbum facere verba pro nobis, interuallo interposito inter os loquentis, & auriculas audientis, & alia talia quae sibi animales ijdemque carnales in cordibus fabricantur. Quidquid enim tale spiritalibus deo cogitantibus ex corporum consuetudine occurrit, negando, atque respuendo, tanquam importunas muscas ab interioribus oculis abigunt, & synceritati eius lucis acquiescunt, qua teste ac iudice has ipsas imagines corporum suis internis aspectibus irruentes, falsas omnino esse conuincunt. ¶ Tuus est dies. Qui sunt isti? Spiritales. Et tua est nox. Qui sunt isti? Carnales Tuus est dies, & tua est nox. Loquuntur spiritales spiritalibus spiritalia. Dictum est enim, spiritalibus spiritalia comparantes. Sapientiam loquimur inter perfectos. Nondum capiunt istam sapientiam carnales. Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, Ergo cum spiritales spiritalibus loquuntur, dies diei eructat verbum. Cum vero & ipsi carnales non tacent fidem crucifixi Christi, quam possunt capere

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. cij.

D

Animalis homo cogitare non potest de deo nisi corporalia bene autem spiritalis.

E

Ex tracta. in ps. lxxiij.

Spiritales comparantur diei, & carnales nocti.

ps. xviij

patui, nox nocti annunciat scientiã. Tuus est dies, & tua est nox. Ad te pertinent spiritales ad te pertinent carnales. Illos illustras incommutabili scientia & veritate, illos consolaris carnis manifestatione, tanquam luna consolans noctem.

Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei. Stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiritaliter examinatur.

Ex lib. primo de baptismo. I. Cor. xv. Prius ē animale, deinde spiritale.

IN ipsa sorte mortalitatis nostræ ex qua de Adam nascimur, non est prius quod spiritale, sed quod animale, postea spiritale. Ex ipso autem animali sensu (quia homo animalis non percipit quæ sunt spiritus dei) omnes dissensiones, & schismata generantur. In quo sensu perseuerantes, apostolus dicit ad vetus testamentum pertinere, idest ad terrenorum promissorum cupiditatem: in quibus quidem spiritalia figurantur, sed animalis homo non percipit quæ sunt spiritus dei. Quocunq; ergo tempore tales homines esse cœperint in hac vita, iam diuinis pro seculorum distributione sacramentis imbuti, si adhuc tamen carnaliter sapiant, & carnalia de deo, siue in hac vita, siue post hanc vitam sperant, atq; desiderent, animales sunt. Ecclesia vero (quod est populus dei) etiam in istius vitę peregrinatione antiqua res est, in alijs hominibus habens animalem portionem, in aliis autem spiritalem. Ad animales pertinet vetus testamentum, ad spiritales nouum. Sed primis temporibus vtrunq; occultum fuit ab Adam vsq; ad Moysen. A Moyse autem manifestatũ est vetus, & in eo ipso occultabatur nouum, quia occulte significabatur. Postea vero quam in carne venit dominus, reuelatum est nouum, veteris autem sacramenta cessarunt, sed concupiscentiæ tales non cessauerunt. In illis enim sunt quos apostolus iam per sacramentum noui testamenti natos, adhuc tamen dicit animales; non posse percipere quæ sunt spiritus dei. Sicut enim in sacramentis veteris testamenti viuebant quidam spiritales, ad nouũ scilicet testamentum (quod tunc occultabatur) occulte pertinentes sic & nunc in noui testamenti sacramento quod iam reuelatum est, pleriq; viuunt & animales: qui proficere si nolunt, ad percipienda quæ sunt spiritus dei, quo eos hortatur sermo apostolicus, ad vetus testamentum pertinebunt. Si autem proficiunt & antequã capiant, ipso profectu & accessu ad nouũ pertinent. Et si priusquã spiritales fiant ex hac vita rapiũtur, custoditi per sacramenti sanctitatem, in terra viuentium computantur, vbi spes nostra, & portio dominus. Nec inuenio quid verius intelligatur in eo quod scriptum est. Imperfectum meum viderunt oculi tui. Quando quidem sequitur, & in libro tuo omnes scribentur.

G Ad animales p tinet vetus testamentũ, ad spiritales nouũ.

Sicut in veteri testamento erãt occulti spiritales, ita in nouo carnales.

H Ps. cxlij.

Ex lib. iij. de baptismo.

¶ Quis autem carnalis & animalis homo nõ p phantasmata sui cordis euagetur, & constituat sibi deum, qualis ei pro suo carnæ

si sensu placuerit, atq; ita credat tantum longe aliter quam deus est, quantum a veritate vanitas differt. Verissimam quippe sententiā dixit apostolus plenus lumine veritatis. Animalis, inqt, homo non percipit q̄ sunt spiritus dei. Et tñ de iis hæc dicebat, quos iam fuisse baptizatos ipse manifestat. Eis enim dicit, Nūqd Paulus crucifixus est p vobis? aut i nomine Pauli baptizati estis? Habebant ergo isti baptismi sacramentū, & tñ carnaliter sapiendo, quid poterant de deo credere nisi secundum sensum carnis suæ, vbi animalis homo non percipit quæ sunt spiritus dei? Talibus dicit, Nō potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Quasi paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam, Nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Adhuc enim estis carnales.

Animalis & spiritalis tā differenter cognoscūt, deū quātū a veritate differt vanitas.

i. Cor. iij.

¶ Tales etiam circumferuntur omni vento doctrinæ, de quibus dicit. Vt vltra non simus paruuli iactati, & circumlati omni vento doctrinæ. Qui ergo viuit ex corpore, carnalis homo, vel animalis vocatur. Carnalis, quia carnalia sectatur. Animalis autem quia fertur dissoluta lascluia animæ suæ, quam non regit spiritus, neq; coercet intra metas naturalis ordinis, quia ipse se non subdit regendum deo. Qui autem spiritu animam regit, & per animam corpus (quod facere non potest nisi deum habeat & ipse rectorem, quoniam sicut caput mulieris vir, ita caput viri Christus est) vocatur spiritalis. Quæ vita cum aliqua molestia nunc agitur: post autem nullam patietur.

Ex libro qstionū. lxxxiij. Ephe. iij.

A

Quis vocatur carnalis. Quis animalis Quis spiritalis

¶ Hunc spiritum quod illi non habeant, qui sunt ab ecclesia separati, Iudas apostolus apertissime declarauit, dicens. Qui seipsos segregant, animales spiritum non habentes. Vnde in ipsa ecclesia etiam illos qui per nomina hominum, quamuis in eius vnitate constitutorum quædam schismata moliebantur, Paulus apostolus arguens inter cætera ait. Animalis autem homo, non percipit quæ sunt spiritus dei. Stultitia enim est illi, & non potest sciri quoniam spiritaliter dijudicatur. Ostendit quid dixerit, non percipit, idest scientia non capit verbum. Hos in ecclesia constitutos, paruulos dicit, nondum spiritales, sed adhuc carnales, & lacte alendos, non esca. ¶ In libro qui inscribitur contra Donatistas, commemorato Iudæ apostoli testimonio, vbi ait, Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritū nō habētes, adiunxi etiam dicens, De quibus apls Paulus dicit. Animalis aūt homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei, Non sunt isti illis coæquandi, quos omnino ab ecclesia schisma præcidit. istos quippe idem apostolus Paulus paruulos dicit esse in Christo, quos nondum escam valentes capere, lacte nutrit tamen. Illi autem non in filiis paruulis, sed in mortuis & perditis computādi, sunt: vt si quis eorum correctus, ecclesiæ fuerit copulatus, recte de illo dici possit. Mortuus erat & reuixit: perierat & inuentus est.

Ex lib. de blasphemia spirit sancti.

Iudæ. i.

Schismatici animales & fluxi sine spiritu.

Paruuli lact e alendi.

Ex secundo li. retractationū.

B

Schismatici nō in paruulis filiis, sed inter mortuis compu di sunt.

Luc.x.xvi. Sapi.ix. Esa.xl. Roma.xi.

Spiritalis autem iudicat omnia, & ipse a nemine iudicatur, sicut scriptum est. Quis enim cognouit sensum domini, aut quis instruxit eum? Nos autem sensum Christi habemus.

Ex libro de vera religione. Notanter min⁹ ne dicat maior

VT enim nos & omnes animæ rationales, secundum veritatem de inferioribus recte iudicamus, sic de nobis, quando eidem cohærenius, sola ipsa veritas iudicat. De ipsa vero nec pater, non enim minus est quam ipse: & ideo quæ pater iudicat, per ipsum iudicat. Omnia enim quæ appetunt vnitatem, hanc habent regulam, vel formam, vel exemplum vel si quo alio verbo dici se sinit, quoniam solam eius similitudinem a quo sunt implent: sic illa a quo esse accepit impleuit. Si tamen accepit, non incongrue dicitur pro ea significatione qua filius appellatur, quia non de seipso est, sed de primo summoque principio qui pater dicitur, ex quo omnis paternitas in cœlo est, & in terra nominatur. Pater ergo non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Et spiritalis homo iudicat omnia, ipse autem a nemine iudicatur, id est a nullo homine, sed a sola ipsa lege, secundum quam iudicat omnia, quoniam & illud verissime dictum est. Oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi. Omnia ergo iudicat quia super omnia est quando cum deo est. Cum illo est autem quando purissime intelligit, & tota charitate quod intelligit diligit. Ita etiam quantum potest lex ipsa etiam ipse fit, secundum quam iudicat omnia, & de qua iudicare nullus potest. Sicut in istis temporalibus legibus quamquam de his homines iudicent cum eas instituunt, tamen cum fuerint institutæ atque firmatæ, non licebit iudici de ipsis iudicare, sed secundum ipsas. Conditor tamen legum temporalium, si vir bonus est & sapiens, illam ipsam consulit æternam, de qua nulli animæ iudicare datum est, vt secundum eius incommutabiles regulas quid sit pro tempore iubendum, vetandumque discernat. Aeternam igitur legem mundis animis fas est cognoscere, iudicare non fas est.

C

Ephe.iij.

ij.Cor.v. Vir spiritalis quando cum deo est, & super omnia & iudicans omnia. Non solum iudicare de legibus institutis & firmatis sed secundum ipsas.

D

Ex libr. confessionum.xiij. Vir spiritalis non iudicat de cognitionibus spiritalibus. Vir spiritalis fautor debet esse legis non iudex.

¶ Spiritales ergo siue qui præsunt, siue qui obtemperant. spiritalem iudicant, non de cognitionibus spiritalibus quæ lucent in firmamento. Non enim oportet de tam sublimi auctoritate iudicare, neque de ipso libro tuo, etiam si quid ibi non lucet: quoniam submittimus ei nostrum intellectum, certumque habemus etiam quod clausum est aspectibus nostris, recte veraciterque dictum esse. Sic enim homo, licet etiam spiritalis & renouatus in agnitione dei secundum imaginem eius qui creauit eum, fautor tamen legis debet esse, non iudex, neque de illa distinctione iudicare, spiritalium videlicet atque carnalium hominum, qui tuis deus noster oculis noti sunt, & nullis adhuc nobis apparuerunt operibus, vt ex fructibus eorum cognoscamus eos: sed tu domine iam scis eos,

& diuisisti, & vocasti in occulto anteqvam fieret firmamentu. Neq; in turbidis huius seculi populis quemquam spiritalis homo diiudicat. Qui enim ei de ijs qui foris sunt iudicare, ignoranti quis inde venturus sit in dulcedinem gratiæ suæ, & quis in perpetua impietatis amaritudine remansurus? Iudicat enim & approbat quod recte, improbat autem quod perperam inuenerit in operibus, moribusve fidelium, in eleemosynis, in castitate, in ieiunijs, in cogitationibus pijs, de his quæ per sensum corporis percipiuntur. De ijs enim iudicare nunc dicitur, in quibus & potestatem corrigedi hz.

Spiritualis nō iudicat de electione, aut reprobatione, s; de operibus tm̄ extrinsecis aut cogitationibus.

B

CAPVT. III.

T ego fratres, non potui vobis loqui, quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus.

Est autem quæstio, vtrum spiritales homines habeant aliquid in doctrina quod carnalibus taceant, & spiritalibus dicant. Quia si dixerimus, nō habēt, respondebitur nobis, Quid est ergo quod dicebat apostolus, scribens ad Corinthios, Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, quasi paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis, adhuc enim estis carnales? Si vero dixerimus, habent: timendum & cauendu; est, ne sub hac occasione in occultis nefaria doceantur, & spiritalium nomine velut ea quæ carnales capere non possunt, non solum excusatione dealbanda, verum etiam prædicatione laudanda videantur. Primum ergo scire debet charitas vestra, q̃ ipse Christus crucifixus (quo velut lacte paruulos aluisse se dicit apostolus) ipsa vera caro eius in qua facta est vera mors eius, & vulnera vera, clauis confixus, sanguineq; perfusus, non eo modo a carnalibus quo a spiritalibus cogitatur. Etenim illis est lac, istis cibus, quia & si nō audiunt amplius, intelligunt amplius. Non enim æqualiter mente percipitur etiam quod in fide pariter ab vtrisq; recipitur. Ita fit vt prædicatus ab apostolis Christus crucifixus, & Iudæis esset scandalum, & gentibus stultitia, & ipsis vocatis Iudæis, & græcis, dei virtus, & dei sapientia: sed carnalibus paruulis, id tantum credendo tenentibus: spiritalibus autem capacioribus, id etiam intelligendo cernentibus. Illis ergo tanquam lacteus potus, istis tanquam solidus cibus. Nō quia hoc illi aliter in populis, isti aliter in cubiculis cognouerint, sed q̃ eodem modo vtriq; cum palam diceretur audiebant, & pro suo modo quisq; capiebat. Cum enim Christus propterea sit crucifixus, vt in remissionem peccatorum sanguinem funderet, qua eius vnigeniti passione diuina gratia commendatur, vt nemo in

Ex tracta. Euangelij secundum Ioan. xcviij.

F.

Christus sepultus lac carnalibus, cibus vero spiritalium.

Cur Christus crucifixus.

homine glorietur, quomodo intelligebant Christum crucifixum, qui adhuc dicebant, Ego sum Pauli? Nunquid quomodo ipse Paulus? Qui dicebat, Mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. De ipso itaque Christo crucifixo, & ipse cibum pro sua capacitate sumebat, & illos lacte pro eorum infirmitate nutriebat. Hoc ergo primitus cognito, quod ea ipsa quae simul audiunt spiritales atque carnales, pro suo quique modo capiunt. illi vt paruuli, isti vt maiores: illi vt lactis alimentum, isti vt cibi solidamentum, nulla videtur esse necessitas, vt aliqua secreta doctrinae taceantur & abscondantur fidelibus paruulis, seorsum dicenda maioribus (hoc est intelligentioribus) & hoc ideo faciendum putetur quia dixit apostolus, Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Hoc ipsum enim quod non iudicauit se scire in eis nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum, ipsis non potuit loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, quia id sicut spiritales capere non valebant. Quicunque autem spiritales inter eos erant, idem quod illi tanquam carnales audiebant, spiritali intellectu ipsi capiebant. vt sic intelligatur quod ait, Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, ac si diceret, Non potuistis quasi spiritales, sed quasi carnales sapere quid loquebar. Animalis enim homo (idest qui secundum hominem sapit, animalis enim dictus est ab anima, carnalis a carne, quia ex anima & carne constat totus homo) non percipit quae sunt spiritus dei, (idest quid gratiae credentibus crux conferat Christi) & putat hoc illa cruce actum esse tantummodo, vt nobis vsque ad mortem pro veritate certantibus imitandum praeberetur exemplum. Nam si scirent huiusmodi homines, qui nolunt esse nisi homines, quemadmodum Christus crucifixus factus sit nobis sapientia a deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio (vt quemadmodum scriptum est, qui gloriatur, in domino glorietur) proculdubio non gloriarentur in homine. nec carnaliter dicerent, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephe, sed spiritaliter, ego sum Christi.

Gala. vi.

H Christus crucifixus factus est nobis sapientia & iustitia, sanctificatio & redemptio. Ex tracta. 98. viij.

¶ Filium hominis, idest hominem nouum, poenitentia veteris parturit cum dolore & gemitu. Iste quamuis nouus, tamen adhuc carnalis dicitur cum lacte nutritur. Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, inquit, apostolus. Et vt ostenderet iam regeneratos, Tanquam paruulis, ait, in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Idem cum reuelabitur (quod saepe accidit) ad veterem vitam, cum exprobratione audit quod homo sit. Nonne homines istis, inquit, & secundum hominem ambulatis?

Ex tracta. 98. xcviij. Ioan. xvi.

¶ Ipsis libenter audientibus, discere cupientibus, veritatis cibo inhiantibus, dominus ait, Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Et apostolus, Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, non tamen desperan-

dis, sed nutriendis. Sequitur enim. Tanquam paruulis in Christo, lac vobis potum dedi nõ escam, nondum enim poteratis. Ergo vel nunc dic. Sed nec adhuc quidem potestis. Noli ergo festinare audire quod non capis, sed cresce vt capias.

Extracta. ps. cxviij.

¶ Audistis cum apostolus loq̃retur, Nõ potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Ergo spiritalibus in excelsis loquitur, carnalibus autem vt loquatur descendit. Nam vt sciatis quia condescendit, de illo qui descendit loquitur. Ecce Ioannes manentem in se loquitur, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Cape si potes. Arripe. Cibus est. Sed dicturus es mihi. Ille quidem cibus est, sed ego infans sum. Lactandus sum, vt idoneus fieri possim ad manducandum cibum. Ergo quia tu lacte nutriendus es, ille autem cibus est, ipse cibus per carnem tibi traiectus est ad fauces. Quomodo ergo cibum mater comedit vt per carnem traijciat ad infantem lac factum, sic cibus angelorum dominus, verbum caro factus est, & factus est lac: & dicit apostolus. Lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Ergo dando lac, descendit ad paruulos: & quia descendit, descendentem dedit: Ait enim, Nunquid dixi me aliquid inter vos scire nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum? Quia si diceret tantum Iesum Christum, est Iesus Christus etiam secundum diuinitatem, secundum id quod erat verbum apud deum filius dei Iesus Christus: sed hunc, idest hoc modo dictum, paruuli non capiunt. Quomodo ergo capiunt qui lac capiunt? Iesum Christum (inquit) & hunc crucifixum. Suge quod pro te factũ est, & crescens ad id quod est.

Ioan. I.

B Verbum cibus angelorum, caro factum est & lac paruulorũ, sicut mater cibum cõedit vt traijciat ad infantem lac factum.

Tanquam paruulis in Christo. lac uobis potum dedit, non escam, nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis, adhuc enim estis carnales.

VBi dicitur, nondum vel non adhuc, profecto non desperatur, si eo tenditur vt fit aliquando, quod nondum est. Adhuc enim, inquit, estis carnales. Et ostendens vnde sint carnales, inquit, Cum enim sit inter vos æmulatio: nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Atq; id ipsum planius aperiens. Cum enim quis dicat, Ego quidem sum Pauli, alius autem, Ego Apollo, nonne homines estis? Quid ergo est Apollo: quid autem Paulus? Ministri per quos credidistis. Hi ergo (idest Paulus & Apollo) concordes erant in vnitate spiritus, & vinculo pacis, & tamen quia eos isti inter se diuidere, & pro altero inflati aduersus alterum cœperant, dicuntur & homines, & carnales, & animales, nõ valẽtes pcipere q̃ sunt spiritus dei. Et tñ q͂a nõ sunt ab ecclesia segregati, paruuli appellant in

Ex sermone de blasphemia spiritus sancti.

Aemulatio est signũ carnalitatis.

Oẽs pdicatores sunt ministri Christi.

C

Schismatici spūm Christi quos vtiq3 vel angelos vel deos esse cupiebat:quos argue
ritu3 no habēt, bat,quia homines erant.In his itaq3 contentionibus,non quę dei
paruuli vero quē sunt,sed quæ hominis,sapiebant.De illis vero qui sunt ab ecclesia
habēt no pcipiūt. segregati,non dictum est,Ea quæ sunt spiritus dei non percipien-
tes,ne ad scientiæ perceptionem referretur:sed dictum est,Spiri-
tum non habentes.Non est autem consequens,vt qui habet,etiam
sciendo percipiat quod habet.Habent ergo istum spiritum in ec-
clesia constituti paruuli in Christo,ad huc animales atq3 carnales,
quid habeant percipere non valentes,idest intelligere & nosse.Nā
quō essent paruuli in Christo nisi renati ex spiritu sancto ? Nec
D mirum videri debet,ꝙ quisq3 aliquid habeat,& quod habet igno-
rat.Vt enim taceam de omnipotentis diuinitate,atq3 incommu-
tabilis trinitatis vnitate,quis facile scientia percipit quid sit ani-
ma?Postremo,vt certissime nouerimus ꝙ paruuli in Christo nō
percipientes quæ sunt spiritus dei,habent tamen spiritu3 dei,apo
stolum paulo post intueamur quemadmodum eos ipsos incre-
Infra .vi. pans ait,Nescitis quia templum dei estis,& spiritus dei habitat in
vobis?Hoc vtiq3 nullo modo diceret ab ecclesia separatis,qui di
ctis sunt spiritum non habentes.Sed ille dicendus est esse in ec-
clesia,ad istam societatem spiritus pertinere,qui ouibus Christi
corporali tantum commixtione ficto corde miscetur.
¶Sanctus enim spiritus disciplinæ fugiet fictum. Non omnes
Ex lib. de baptismo paruulorū quos ecclesia generat,ad eius pertinent vnitatem,quæ vsq3 in fi-
Non solū sacrilegū schismatis, nem perseuerantes,saluabit.Neq3 enim hi soli ad eam non per-
sed et pessima vita ab vnitate ecclesiæ separant. tinent qui separationis aperto sacrilegio manifesti sunt,sed etia3
illi qui in eius vnitate corporaliter mixti,per vitam pessimam se
parantur.Etenim Simonem magu3 per baptisma ipsa pepererat,
cui tamen dictum est,ꝙ non haberet partem in hæreditate Chri
sti.Nunquid ei baptismus?nunquid euangelium? nunquid sacra-
menta defuerunt? Sed quia charitas defuit, frustra natus est, & ei
expediebat fortassis non nasci.Nunquid non erant nati quibus di
cit apostolus,Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum de-
di,non escam?Eos tamen a sacrilegio schismatis reuocat . In quod
B ideo irruebant quia carnales erant. Quasi paruulis(inquit)in Chri
sto lac vobis potum dedi,non escam. Nondum enim poteratis,
sed nec adhuc quidem potestis.Adhuc enim estis carnales.Cum
enim sint inter vos æmulatio,& contentio,nonne carnales estis,&
secundum hominem ambulatis?Cum enim quis dicat,Ego qui-
dem sum Pauli,alius autem,ego Apollo,nonne homines estis?
Isti ergo si in hac obstinatione & peruersitate remanerent, certe
quidem nati erant,nec tamen ad ipsam ecclesiam, de qua nati
Ex libr. de vera religione. erant,per pacis atq3 vnitatis vinculum pertinerent.
Magnorū & spiritaliū cautio, ē ¶Hoc a magnis & spiritalibus viris ecclesiæ catholicę a lumi-
nihil populariter agere. nis,video cautissime prouideri,ne quid populariter agant,quod
nondum esse temporis vt cum populo agatur intelligunt. Aliud

ta lactea, large auidis infirmioribus pluribus, atq; instanter infundunt: validioribus autem cibis cum sapientibus paucis vescuntur. Sapientiam enim loquuntur inter perfectos: carnalibus autem ꝛ animalibus ꝛ quamuis nouis hominibus adhuc tamen paruulis, nonnulla obtegunt, sed nulla mentiuntur. Non enim vanis honoribus suis consulunt, ꝛ inanibus laudibus, sed vtilitati eorum cum quibus societatem vitę huius inire meruerunt. Hęc enim lex est diuinę prouidentię, vt nemo a superioribus adiuuetur ad cognoscendam, ꝛ percipiendam gratiam dei, qui non ad eandem puro affectu inferiores adiuuerit.

Spiritales consulunt utilitati proximorũ nõ vanis honoribus.

¶ Aetas corporis non est in voluntate. Ita nullus secundum carnem crescit quando vult, sicut nullus quando vult nascitur. Vbi autem natiuitas in voluntate est, crementum in voluntate est. Nemo ex aqua ꝛ spiritu nascitur nisi volens, ergo si vult crescit, si nõ vult decrescit. Quid est crescere? Proficere. Quid est decrescere? Deficere. Quisquis nouit natum se esse audiat quia puer est ꝛ infans, auide inhiet vberibus matris, ꝛ cito crescit. Est autem mater ecclesia, ꝛ vbera eius duo testamenta scripturarum diuinarum. Hinc sugatur lac omnium sacramentorum, temporaliter pro æterna nostra salute gestorum, vt nutritus atq; roboratus perueniat ad manducandum cibum. Quod est in principio erat verbum, ꝛ verbum erat apud deum, ꝛ deus erat verbum. Lac nostrum Christus humilis est. Cibus noster idem ipse Christus, ęqualis patri. Lacte te nutrit vt pane pascat.

Ex 3 tracta. epl'ae Ioan. iij.

F

Quõ cito crescas spiritaliter

Ecclesia mater nostra est.

Vbera ei9 duo testamenta

Lac sacramẽta.

¶ Quibusdam infirmis dicit apostolus. Lac vobis potum dedi non escam, nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Sunt enim infirmi qui non sunt idonei valido cibo, volunt se tendere ad id quod capere non possunt: ꝛ si aliquid vtcunq; ceperint, aut visi sibi fuerint capere, quod nondum ceperunt, extolluntur inde ꝛ superbiunt inde, videntur sibi quasi sapientes. Hoc autem contigit omnibus hæreticis qui cum essent animales, ꝛ carnales, defendendo sententias suas prauas, quas falsas esse, non potuerunt videre, exclusi sunt de catholica ecclesia. Dicam charitati vestrę quod possum. Dominus noster Iesus Christus, nostis quia verbum dei est, secundum illud Ioannis. In principio erat verbũ. ꝛ verbum erat apud deum, ꝛ deus erat verbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, ꝛ sine ipso factum est nihil. Panis ergo est vnde viuunt angeli. Ecce panis paratus est tibi, sed cresce de lacte vt ad panem peruenias. Et quomodo (inquis) crescam de lacte? Quod tibi factus est Christus ad infirmitatem tuam, hoc primo crede ꝛ fortiter tene. Quomodo ergo mater cum viderit filium minus idoneum ad capiendum cibum, ipsos cibos ei dat sed traiectos per carnem suam: nam ipse est panis, quo infans pascitur, quo ꝛ mater eius pascitur, sed ad mensas infans minus idoneus est, ad mamillam idoneus est: panis ergo

Ex tractat. ps. cxx.

G

Christus verbũ dei ꝛ panis angelicus.

Quõ paruulus spiritaliter crescat de lacte.

Quō panis de mēsa traijcitur per matris mamilli ad paruū infantē, sic ver bū carnē factū esse declarat.

H

de mensa traijcitur per matris mamillam, vt sic perueniat idem alimentum ad paruum infantem: sic dominus noster Iesus Christus cum esset verbum apud patrem, per quod facta sunt omnia, qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est, esse ęqualis deo, qualem caperent: pro modo suo angeli, & vnde in cœlo potestates & virtutes intellectuales pascerentur: homo autem infirmus & carne inuolutus, iaceret in terram, nec posset ad eum peruenire panis cœlestis, vt panem angelorum manducaret homo, & manna descenderet ad vberiorem populum Israel, verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quapropter ipsis infirmis Paulus apostolus hoc dicit, quos dicit animales, & carnales. Nunquid dixi me scire aliquid in vobis, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum? Nam Christus erat & non crucifixus, in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Dominus ergo noster Iesus Christus panem nobis fecit lac, incarnatus & apparens mortalibus, vt in eo finiretur mors, & non aberraremus a verbo credentes in carnem. Quod factum est verbum credamus, hinc crescamus, ipso lacte nutriamur. Antequam validi simus ad capiendum verbum, non recedamus a fide lactis nostri.

Quō Christus p incarnationē panē nobis fecit lac.

Cum enim sit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Cum enim quis dicit, ego quidem sum Pauli, alius autem ego Apollo, nonne homines estis?

Ex lib. de ciuitate dei. xiiij.

A

Idem aīalis hō & carnalis.

Quod ergo est ambulare secundum hominem, hoc est esse carnalem, quia a carne (idest a parte hominis) intelligitur homo) Eosdem quippe ipsos superius dixit animales quos postea carnales, ita loquens. Animalis autem homo non percipit ea quę sunt spiritus dei. Stultitia enim est illi. Talibus igitur (idest animalibus) paulo post dicit. Et ego fratres non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Et illud ex hoc eodem loquendi modo (idest a parte totum) intelligitur. Et ab anima quippe & a carne, quæ sunt partes hominis potest totum significari; quod est homo. Atq; ita non est aliud animalis homo, aliud carnalis, sed idem ipsum est vtrunq; id est secundum hominem, viuens homo: sicut non aliud quam homines significantur, siue vbi legitur, Ex operibus legis non iustificatur omnis caro, siue quod scriptum est. Septuagintaquinq; animæ descenderunt cum Iacob in Aegyptum. Etenim ibi per omnem carnem, omnis homo, & ibi per septuagintaquinq; animas, septuagintaquinq; homines intelliguntur. Et quod dictum est, Non in sapientiæ humanę doctis verbis, potuit dici, non in sapientiæ carnalis, sicut quod dictum est, Secundum hominem ambulatis, potuit dici, secundum carnem. Magis autem hoc ap-

Gala. ij.
Gene. xxxiiij.

paruit in his quę subiunxit. Cum enim quis dicat, Ego quidem sum Pauli, alius autem, ego Apollo, nonne homines estis? Quod dicebat, animales estis & carnales estis, expressius dixit. Homines estis. Quod est, secundum hominem viuitis, non secundum deum, secundum quem si vixeritis, Dij estis. B

Quid igitur est Apollo? quid vero Paulus? ministri eius per quos credidistis. Et vnicuiq; sicut dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit.

Ego sum, inquit dominus, vitis vera & pater meus agricola est. Omnem palmitem, in me non ferentem fructum, tollit eum. Et omnem qui fert fructum, purgabit eum vt fructum plus afferat. Nunquid vnum sunt agricola & vitis? Secundum hoc ergo vitis Christus, secundum quod ait, Pater maior me est. Secundum autem id quod ait, Ego & pater vnum sumus, & ipse agricola est. Nec talis quales sunt qui extrinsecus operando exhibent ministerium, sed talis vt det etiam intrinsecus incrementum. Nam neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Sed vtiq; deus est Christus, quia deus erat verbum. Vnde ipse & pater vnum sunt. Et si verbum caro factum est, assumpsit quod non erat, manet quod erat. Deniq;, cum de patre tanquam de agricola dixisset, quod infructuosos palmites tollat, fructuosos autem purget vt plus afferant fructum, continuo etiam seipsum mundatorem palmitum ostendens. Iam vos (inquit) mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Ecce & ipse mundator est palmitum, quod est agricolę, non vitis officium, qui etiam palmites operarios suos fecit. Nam & si non dant incrementum, impendunt tamen aliquod adiumentum, sed non de suo, quia sine me, inquit, nihil potestis facere. Audi etiam ipsos confitentes, Quid autem est Apollo? Quid autem Paulus? Ministri per quos credidistis, & vnicuiq; sicut dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit. Et hoc ergo sicut vnicuiq; dominus dedit. Non itaq; de suo. Iam vero quod sequitur. Sed deus incrementum dedit, non per illos, sed per ipsum facit. Excedit hoc humanam humilitatem, excedit angelicam sublimitatem, nec omnino pertinet nisi ad agricolam trinitatem.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. lxxx.
Ioan. xv.
Christus secundum diuersa vitis est & agricola Ioan. xiij.
C
Officium agricolę mundare palmites. Prędicatores non dant incrementū spiritale, sed adiuuant.

¶ Interior ergo magister est qui docet. Christus docet. Inspiratio ipsius docet. Vbi illius inspiratio & illius vnctio non est, forinsecus inaniter perstrepunt verba. Sic sunt ista verba fratres, quæ forinsecus dicimus, quō est agricola ad arborē. Forinsecus operatur, adhibet aquā, & diligentiam culturę quamlibet forinsecus adhibet. Nunquid poma format? Nunqd nuditatē lignorum vestit vmbra foliorū? Nunqd tale aliqd intrinsecus agit? Sed qs agit hoc? Audite agricolā apostolum, & videte quid sumus, & audite magi-

Ex tracta. epist. Ioan. ij.
Cōparat pdicationē culturæ arboris.

D strum interiorem. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementū dedit, Neq; qui plantat est aliqd, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Hoc ergo vobis dicimus, siue plantemus, siue rigamus, loquendo non sumus aliquid, sed ille qui incrementum dat deus, id est vnctio illius quæ docet nos de omnibus. Nos qui forinsecus loqmur ad aures vestras, ita sumus quasi operarij adhibentes culturam forinsecus ad arborem, sed incrementum dare non possumus, nec fructus formari. Ille autem qui nos creauit, & redemit, & vocauit per fidem, & per spiritum suum habitans in nobis, nisi loquatur nobis intus, sine causa nos perstrepimus. Vnde hoc apparet? Quia cum multi audiant, non omnibus persuadetur quod dicitur, sed illis solis quibus intus loquitur deus. Illis autem intus loquitur, qui ei locum præbent. Illi autem deo locum præbent qui diabolo non præbent.

Ex lib. de trinitate. iij.

¶ Apostolus discernens interius deum creantem, atq; formantem, ab operibus creaturæ quæ admouentur extrinsecus, & de agricultura similitudinem assumens ait. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Ergo in ipsa vita nostra, mentem iustificando formare non potest nisi deus. Prædicare autem extrinsecus euangelium, & homines possunt, non solum boni per veritatem, sed etiam mali per occasionem. Ita creationem rerum visibilium, deus interius operatur. Exteriores autem

E operationes, siue bonorum, siue malorum, vel angelorum, vel hominum, siue etiam quorumcunq; animalium, ita rerum naturæ adhibet (in qua creat omnia) queadmodū terrę agriculturā.

Ex tracta. euāgelij secundum Ioan. v. Iusti ministri Christi gloriā non suam quærunt.

¶ Si fuerit iustus minister, computo illum cum Paulo, computo illum cum Petro. Cum istis computo iustos ministros, quia iusti ministri gloriam suam non quærunt. Ministri enim sunt, pro iudicibus haberi nolunt, spem in se poni exhorescunt. Ergo computo cū Paulo iustum ministrum. Qui enim dicit Paulus? Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Qui vero fuerit superbus minister, zabulo computatur, sed non contaminatur donum Christi, quod per illum fluit purum, quod per illum transit aliquid dunt, venit ad fertilem terram, putat quia ipse lapideus est, quia ex aqua fructus ferre nō potest.

Per superbum ministrum non ꝯtaminatur donum Christi

F

Virtus sanctorum vt lux.

Ex sermone de ss. Ianua.

Et per lapideum canalem transit aqua ad areolas, in canali lapideo nihil generat, sed hortus plurimum fructum affert. Spiritalis enim virtus sacramenti ita est vt lux, & ab illuminandis pura excipitur: & si per immundos transeat, non tamē inquinatur.

¶ Quid volebat Simon, nisi laudari in miraculis, extolli superbia? Ipsa enim eum compulit, vt pecunia emendum putaret donum spiritus sancti. Cui superbię contrarius apostolus, in humilitate manendo, meridie feruens spiritu, fulgens prudentia, dicit. Neq; q plantat est aliqd, neq; qui rigat, sed q incremētū dat deus.

Quia

Quia dixerat. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Et iterum. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Vide quomodo se colit respuit pro Christo, & non vult se fornicanti animæ ostentare pro sponso. Nonne magnum videtur plantare, & rigare? Sed neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat. Quomodo tumuit? Non se dicit aliquid ad salutē eorum quos in Christo ædificare cupiebat. Humilitas pdicatori necessaria ad ædificationē auditorū.

Itaq; neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Ex tract. euāge. secundum Ioan. xxvi.

OMnes regni illius homines docibiles dei erunt, non ab hominibus audient. Et si ab hominibus audiunt, tamen quod intelligunt intus datur, intus coruscat, intus reuelatur. Quid faciūt homines forinsecus annunciātes? Quid facio ego homo cum loquor? strepitum verborum ingero auribus vestris. Nisi ergo reuelet ille qui intus est, quid dico, aut quid loquor? Exterior, cultor arboris. Interior, est creator. Qui plantat & qui rigat, extrinsecus operantur. Hoc facimus nos. Sed neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementū dat deus. C

¶ Quidam putant, cum aliquos ad iustitiam pietatemq; exhortantur, exhortationem suam vires non habituram, nisi totum illud quod vt agat homo, agunt cum homine, in hominis constituant potestate, non adiuta dei munere, sed solo arbitrio liberæ voluntatis exerta: quasi possit esse ad perficiendum bonum opus voluntas libera, nisi dei munere liberata: nec attendunt idipsum etiam seipsos dono dei habere, quod ea facultate exhortantur vt ad capessendam vitam bonam hominum voluntates pigras excitent, accendant frigidas, corrigant prauas, auersas conuertant, repugnantes pacificent. Sic enim possunt persuadere quod suadent. Aut si hæc in voluntatibus non agant hominum, quid agunt? vt quid loquuntur? Dimittant eos potius arbitrio suo. Si autem in eis hæc agunt, ita ne tandē homo in hominis voluntate tanta agit loquendo, & deus non agit aliquid adiuuando? Immo vero quantalibet homo sermonis facultate præpolleat: vt solertia disputandi, & suauitate dicendi in hominis voluntate inserat veritatem, nutriat charitatem, docendo tollat errorem, exhortando torporem: neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Frustra quippe operarius omnia moliretur extrinsecus, nisi creator intrinsecus latenter operaretur. Ex lib. de sā viduitate. Ad quid ordinatur pdicatio. Frustra laborat pdicator nisi intrinsecus operetur creator.

Qui plantat autem, & qui rigat, vnum sunt. Vnusquisq; autem propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem.

Quæ ibi prosequens, quandam inhumanitatem & sterilitatem increpitat malis quibus ad sinistram constitutis dicet. Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Hęc iste grauiora formidans, excepta vita ista in cuius malis plangit & gemit, rogat & dicit: Domine ne indignatione tua arguas me. Nō sim inter illos quibus dicturus es. Ite in ignē ęternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Neq; in ira tua emendes me. Vt in hac vita purges me, & talē me reddas, cui iā emendato prius ignis nō opus sit, ppter eos qui salui erunt, sic tñ quasi per ignē. Quare? nisi quia hic ædificāt supra fundamentū ligna, fœnu; stipula: secus si ædificarent aurum, argentū, lapides preciosos, & de vtroq; igne securi essent, nō solum de illo igne ęterno, q in ęternū cruciaturus est impios, sed etiā de illo qui emēdabit eos q p ignē salui erūt Dicitur enim. Ipse autē saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Et quia dicitur saluus erit, contemnitur ille ignis. Ita plane, quamuis salui per ignem, grauior tamē erit ille ignis, quāuis quicquid potest homo pati in hac vita. Et nostis quanta hic passi sunt mali, quanta potuerunt pati & boni. Quid enim quisq; maleficus, latro, adulter, sceleratus, sacrilegus, pertulit legibus, quod non pertulit martyr in confessione Christi? Ista ergo quæ hic sunt, multo faciliora sunt, & tamen videte quemadmodum ea homines ne patiantur quicquid iusseris faciunt. Quanto melius faciant quod iubet deus ne illa grauiora patiantur.

De igne purgatorio.

¶ Aues autē non diuisit. Spiritales non habent diuisionem, nec cogitant schismata. Pax est in eis, custodiunt eam in cæteris quātum possunt: vbi aūt in alijs deficiunt, in se tenēt. Si erit ibi, inqt, filius pacis, requiescet super eū pax vestra. Si quominus, ad vos reuertet. Nō est ille filius pacis, diuidi voluit, reuertetur ad te pax tua, quia aues nō diuisit. Venit & caminus. Nā consedit ibi Abrahā vsq; ad vesperam, & venit magnus terror diei iudicij. Vespera enī illa finis seculi, & caminus ille, veniēs dies iudicij diuisit inter media illa, q̄ diuisa erāt & caminus. Si inter mediū transit caminus alia in dexterā, alia in sinistram separauit. Sunt ergo qdā carnales, & tñ in ecclesiæ gremio cōtinētur, viuentes secundu; quendā modum suu;, quibus timemus ne seducantur ab hæreticis. Quādiu enim carnales sunt, diuisibiles sunt. Aues qppe nō diuisit. Carnales diuidūtur. Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Et quomodo probatur quia carnales diuiduntur? Adiungit. Cum enim dicat vnusquisq; vestru;. Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, nōne carnales estis, & secundum hominē ambulatis? Rogo vos fratres, audite & pficite, excutite vos de loco carnali, pergite in turturē, & columbam. Aues enim non diuisi. Sed quicunq; talis permanserit, & secundu; quēdā modū vitę aptū carnalibus non vixerit, & de gremio ecclesię non recesserit, & non fuerit seductus ab hęreticis, vt ex contra-

Ex tractat. ps. cij.

Spiritales non habent diuisionem.

G Gene. xv.

Carnales diuisibiles sunt.

sibi sanctificet ꝛ purget spiritus sanctus: cuꝫ apostolus hinc ostenderit ipsum esse deum, cuius nos dixerat templum quia nõ ait, ꝛ spiritus dei sanctificat ꝛ purgat vos vt deus habitet in nobis, sed ait, Spiritus dei habitat in vobis. Vtiqꝫ in templo suo deus habitat. Nam quid est templum dei nisi habitaculum dei? Vidisti autem tu etiam consequenter esse deum nostrum, cuius sumus templum, ꝛ noluisti aliud testimonium commemorare quã qđ protuli. Nescitis quia corpus vestrum, templum in vobis spiritus sancti est quem habetis a deo? Iam ergo confitere deum esse spiritum sanctum. Neqꝫ enim nisi esset deus, haberet templum, ꝛ templum non manu factum sed ædificatum de membris dei. Christus enim super omnia est deus benedictus in secula, cuius membra sunt nostra corpora. Qui enim dixit, Nescitis quia corpus vestrum templuꝫ in vobis spiritus sancti est? ipse dixit, Nescitis quia corpora vestra membra sunt Christi. Ita ne vero cui de lignis ꝛ lapidibus Salomon ædificauit templum, deus est, ꝛ cui templum ædificatur de membris Christi (hoc est de mẽbris dei) deus non est? Cum loquens de deo beatissimus martyr Stephanus dixerit. Salomon ædificauit ei domum: sed summus non in manufactis templis inhabitat. Et tamẽ Christi membra quoruꝫ caput est super omnes cœlos, templum sunt spiritus sancti, quẽ constat venisse de cœlo. Istum negare deum quid est, nisi nõ esse ꝛ nolle esse templum eius? Alloquitur nos Apostolus dicens, Obsecro autem vos fratres per miserationem dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiaꝫ viuam, sanctam, deo placentem. Corpora itaqꝫ fidelium hostia sunt deo, membra Christi, templum spiritus sancti. Et deus non est spiritus sanctus? Quis hoc dicit nisi in quo non inhabitat? Quoniam in quo habitat, vtique templum eius est. Deniqꝫ cum dixisset Apostolus, Nescitis quia corpus vestrum templum in vobis spiritus sancti est, quem habetis a deo, ꝛ non estis vestri? empti enim estis precio magno, continuo secutus adiunxit, Glorificate ergo deum in corpore vestro. Vbi dilucide ostendit deum esse spiritum sanctum, glorificandum scilicet in corpore vestro, tanquam in templo suo. Et qđ Ananiæ dixit Apostolus Petrus, Ausus est mentiri spiritui sctõ? Atque ostendens deum esse spiritum sanctum, Non es, inquit, hominibus mentitus, sed deo, Vbi qꝫ adest spiritus sanctus, ad homines in æternã vitam regenerandos, ꝛ non est eis deus? Immo vere est, ꝛ deus verus est, quia veri dei membra, templũ eius sunt. Et vtiqꝫ subiectum est templum illi cuius est templum. Quomõ ergo deus non est cui sunt membra dei subiecta? Ac per hoc ꝛ dominus est templi sui. Quis enim hoc neget? Quis ita desipiat vt dicat non aliquem esse dominum domus suæ? Quomodo ergo spiritus sanctus non est dominus, qui dominus est membrorum domini? Ipse est quippe spiritus domini, de quo vno eodemqꝫ

Ostendit ex scripturis spiritum sanctum esse deum. i. Cor. vi.

Esa. lxvi. C

Rom. xij.

Corpora fideliũ sunt hostia deo, membra Christi, templũ spiritus sancti.

i. Cor. vi.

Actuum. v.

D

ij.Cor.iij. loco dictum est, Cum autem conuersus fuerit ad dominum, auferetur velamen. Dominus autē spiritus est: vbi autē domini, ibi libertas. Quomodo autem rex non est cui templum est quae mēbra sunt regis? Quomodo non confidet patri & filio qui repleuit filium qui membra filij vt suam possidet domum? Deinde cum de patre procedat, quomodo cum patre non sedet, cum ipsa sessio non sit vtiq; cogitanda carnaliter? Postremo qualis vobis persuasit spiritus vt sancto spiritui denegetis quod sanctis hominibus sancta scriptura concedit, vos videritis. Ait enim Apostolus,

Ephe.ij. Cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia sumus salui facti, & simul excitauit, & simul sedere fecit in coelestibus in Christo Iesu. Sancti ergo quos sanctificat spiritus sanctus conuiuificati Christo, ita simul sessuri praedestinati sunt, vt iam factum dicat apostolus quod certus est esse affuturum & ipsi spiritui sancto subtrahitur a nobis quisquis est ille confessus: tanquam sedere cum patre & filio sit indignus, qui eadem sed effecit dignos.

Ex lib. de trinitate. vij. ¶ Deum esse spiritum sanctum, scriptura clamat apud apostolum, quae dicit, Nescitis quia templū dei estis? Statimq; subiecit, Et spiritus dei habitat in vobis? Deus enim habitat in tēplo suo. Non. n. tāquam minister habitat spiritus dei in templo dei. Cum alio loco euidentius dicat ipse apostolus, Nescitis quia corpora vestra templum in vobis sunt spiritus sancti, quē habetis a deo, & non estis vestri? Empti enim estis precio magno. Glorificate ergo deum in corpore vestro.

Ex li. sententiarum Prosperi. Praeparatio ad orationem in templo. ¶ Qui supplicatus deo locum sanctum & aptum requiris, interiora tua munda & omni inde mala cupiditate depulsa, praepara tibi in cordis tui pace secretū. Volens in templo orare, in te ora, & ita age semper vt tēplū dei sis. vbi eñ deus exaudit, ibi habitat.

Ex epistola ad Dardanum de praesentia dei. Si anima in corpore constituta nō solū nullas angustias, verum etiam quandam latitudinem inuenit non corporalium locorum, sed spiritalium gaudiorū, cum sit quod ait apostolus: Nescitis quoniam corpora vestra templum in vobis sunt spiritus sancti quem habetis a deo? nec dici nisi stultissime potest, non habere locum in nostro corpore spiritum sanctum, quod totum nostra anima impleuerit: quanto stultius dicitur vllis angustijs impediri alicubi trinitatem, vt pater & filius & spiritus sanctus vbiq; simul esse non possint? Verum illud est multo mirabilius, quod cum Deus vbiq; sit totus, non tamen in omnibus habitat. Non enim omnibus dici potest, quod ait Apostolus, vel quod iam dixi, vel etiam illud, Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? Vnde econtrario de quibusdam dicit

Licet deus vbiq; sit totus, nō tamen in omnibus habitat.

Rom. viij. idem, Quisquis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Quis porro audeat opinari (nisi quisquis inseparabilitatem trinitatis poenitus ignorat) quod in aliquo possit habitare pater,

aut filius, in quo non habitat spiritus sanctus? aut in aliquo spiritus sanctus, in quo non et pater et filius? Vnde fatendum est vbiq; deum esse per diuinitatis praesentiam sed non vbiq; per inhabitationis gratiam. Propter hanc enim inhabitationem (vbi proculdubio gratia dilectionis eius agnoscitur) non dicimus, pater noster qui es vbiq;, cum et hoc verum sit: sed pater noster qui es in coelis, vt templum eius potius in oratione commemoremus, quod et nos ipsi esse debemus: et inquantum sumus, intantum ad eius societatem et adoptionis familiam pertinemus. Si enim populus dei nondum factus aequalis angelis eius adhuc in ista peregrinatione dicitur templum eius, quanto magis est templum eius in coelis, vbi est populus angelorum, quibus aggregandi et coaequandi sumus, cum finita peregrinatione quod promissum est sumpserimus? Inquātū sum' tēpluz dei, in tā tantum ad eius familiam ptinemus. G

Ex eodē libro.

¶ Multum mirabilis res est, quemadmodum quorundam nondum cognoscentium deum, sit inhabitator deus et quorundam cognoscentium non sit. Nec illi enim ad templum dei pertinent, qui cognoscentes, deum non sicut deum, glorificauerunt aut gratias egerunt. Et ad templum dei pertinent paruuli, sanctificati sacramento Christi, spiritu sancto regenerati, qui certe per aetatem nondum possunt cognoscere deum. Vnde quem potuerunt illi nosse, nec habere, isti potuerunt habere antequam nosse. Beatissimi autem sunt quibus hoc est deum habere quod nosse. Ipsa quippe notitia plenissima, verissima, ac foelicissima est. Neq; hoc in paruulis mirum debet videri, cum apostolus quibusdam maioribus etiā dicat, Nescitis quia templuz dei estis, et spiritus dei habitat in vobis? De quibus pauloante dixerat, Animalis autem homo non percipit quae sunt spiritus dei. Quos etiam paruulos vocat nō carnis aetate, sed mentis. Non itaq; percipiebant cognitione spiritus sancti qui habitabat in eis, et habitante in se spiritu sancto, adhuc animales nondum spiritales erant: quia nonduz poterant habitatorem suum spiritum cognitione percipere. Habitare autem ideo et in talibus dicitur, quia in eis occulte agit vt sint templum eius, idq; in proficientibus, et proficiendo perseuerantibus perficit. Spe enim salui facti sumus, sicut Apostolus dicit. cum alio loco dicat, Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. Cum ergo hic dicat saluos nos fecit, tanquam salus ipsa iam data sit, quemadmodum accipiendum sit, illic exponit vbi ait, Spe enim salui facti sumus. Agit ergo in quibus adhuc mortalibus habitat, ipsam aedificationem habitaculi sui: quam non in ista, sed in alia post hanc vitam perficiet, quando absorbebitur mors in victoria, diceturq; illi, Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus

Rom. I.

I. Cor. iij.

H

Quō spūs sanctus animales ī habitat nō cognoscentes suū inhabitatorez.

Tit. iij.

I. Cor. xv.

tuus? Cum ita proficientes in quibus mortalibus habitat, deum de die in dies renouantur, magis magisq; iustificet, exaudiat orantes, mundet confitentes, vt exhibeat sibi templum immaculatū in æternum: merito dicitur non habitare in eis, qui cognoscentes deum, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. A Colendo enim & seruiendo creaturæ potius quam creatori, non vnius veri dei templum se esse voluerunt. Atq; ita dum volūt eum habere cum multis, facilius effecerunt vt eum non haberēt, quam vt dijs multis falsisue miscerent. Et merito dicitur habitare in eis quos secundum propositum vocatos iustificandosq;, glorificandosq; suscipit, etiam antequam incorpoream (quæ vbiq; tota est) valeant eius nosse naturam, quantum nosci ex parte & per speculum & in ænigmate ab homine in hac vita (cum plurimus profecerit) spiritalem mentis ætatem vbi non lacte alantur, sed solido cibo, dies vitæ huius extremus inuenerit, perficiet in eis habitator illorum quicquid hic intelligentiæ minus, habuerunt, quoniam ab vnitate corporis Christi, qui nobis via factus est, & a templi dei societate non recesserunt. Vnde vt non recedant, regulam fidei, pusillis magnisq; communem, in ecclesia perseuranter tenent, & in quo deuenerunt in eo ambulant; & donec eis deus reuelet, si quid aliter sapiunt, cogitationes suas carnales non dogmatizant, quia non obdurant contentiosis defensionibus immanendo, sed quodammodo ambulando (idest proficiendo) desudant, intelligentiæ perspicuitatem impetrante per fidei pietatem.

Si quis autem templum dei violauerit, disperdet illum dominus. Templum enim dei sanctum est, quod estis vos.

B Ex sermone de decem chordis.

Apostolum audite. Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? dicit Christianis, hoc dicit fidelibus. Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitant in vobis? Si quis templum dei corruperit, corrumpet illū deus. Videte quomodo minatur. Non vis corrumpi domum tuam, quare corrumpis domum dei? Omnia ergo peccata hominum aut ad corruptelam pertinent flagitiorum, aut ad facinora nocendi, quia deo nocere non potes: in facinoribus, in flagitiis eum offendis, in corruptelis eum offendis, in re illi iniuriam facis. facis enim iniuriam gratiæ ipsius dono ipsius.

Ex sermone de verbis domini in monte, xvi.

¶ Iam nosti precium tuum, iam nosti quo accedis, quid manduces, quid bibas, immo quem manduces quem bibas? Nemo dicat in corde suo, Peccata carnis non curat deus. Nescitis, inquit, quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? Quisquis templum dei corruperit, corrumpet illum deus. Nemo se fallat. Sed forsan dicet aliquis, templum dei animus meus est, non cor-

pus meum. Dicit testimonium, Omnis caro fœnum, ⁊ omnis claritas eius quasi flos fœni. Infoelix interpretatio, punienda cogitatio. fœnum dicta est caro, quia moritur. Sed quod ad tempus moritur, non resurgat cum crimine. Vis nosse apertam etiam inde sententiam? Nescitis (inquit idem Apostolus) quia corpora vestra templum sunt spiritus sancti quem habebitis a deo? Iam non contemnatis corporalia peccata: ecce quia ⁊ corpora vestra templum in vobis sunt spiritus sancti quem habentes a deo. Cõtemnebas corporale peccatum, contemnis quod peccas in templũ ipsum. Corpus tuum templum est spiritus sancti. Quid facias de templo dei iam vide. Si eligeres in ecclesia dei facere adulterium intra istos parietes, quid te esset sceleratius? Modo autem tu ipse es templum dei, templum intras, templum exis, templum in domo tua manes, tẽplum templum surgis. Vide quid agas, vide ne offendas templum habitatorem, ne deserat te, ⁊ in ruinam vertaris. Nescitis, inquit, quia corpora vestra (⁊ hoc de fornicatione loquebatur Apostolus, ne contemnerent corporalia peccata) templum in vobis sunt spiritus sancti, quem habetis a deo, ⁊ nõ estis vestri? empti enim estis precio magno. Si contemnis corpus tuum, considera precium tuum. Scio ego, ⁊ mecum omnis homo qui paulo attentius considerauit, neminem deum timentem sub verbis eius non se corrigere, nisi qui putat quia plus habet viuere. Ipsa res est quæ multos occidit cum dicunt, cras, cras: ⁊ subito ostium clauditur, ⁊ remansit foris cum voce coruina, quia non habuit gemitum columbinum.

I. Petri. I.

C

Corporalia peccata non esse contemnenda.

Spes longæ vitæ multos occidit.

D

¶ Apostolus dicit, Templum enim dei sanctum est, quod estis vos. Quisquis templum dei violauerit, disperdet illũ deus. Tẽplum enim dei violat, qui violat vnitatẽ. Non enim tenet caput (ex quo totũ corpus cõnexum, ⁊ cõpactum, per oẽm textum subministrationis secundum operationẽ in mensuram vniuscuiusque patris incrementũ corporis facit) in ædificationem sui in charitate. In hoc tẽplo sancto suo dominus est, quod constat multis membris sua quibusque officia gerentibus, in vnã ædificationem charitatis cõstructis. Quod violat quisquis causa principatus sui, a catholica societate disiũgitur. ¶ Duo sunt præcepta, ⁊ duo genera peccatorum. Aut enim in deum peccat homo, aut in homines. Peccatum autem in deum, etiam corrumpendo tẽplum eius. In te etenim habitat deus, redemit te sanguine filij sui, quinquã ⁊ antequã redimereris cuius seruus eras nisi eius qui condidit omnia? Peculiariter quodãmodo te habere voluit redẽptum sanguine filij sui. Et nõ estis vestri (inquit Apostolus) Empti eñ estis precio magno. Glorificate ⁊ portare deum in corpore vestro. Ergo ille a quo redemptus es fecit te domum suam Nunquid tu vis euerti domũ tuã? Sic profecto nec deus suam, hoc est teipsum. Si tibi nõ parcis propter teipsum parce tibi propter deum, qui te fecit templum suum. Templum enim

Ex tracta. ps. x.

Ex sermone de conuersione apostoli.

Peccatur in deum etiam corrũpẽdo templum eius.

Infra. iiij.

B dei sanctum est (inquit) quod estis vos: & qui templum dei corru perit, corrumpet illum deus. Quæ peccata homines quando faciunt, putant se non peccare quia nulli homini nocent. Sed quomodo est innocens qui non parcit sibi? Ille enim innocens est qui nulli nocet, quia dilectionis proximi regula ab ipso est. Hoc enim dixit deus, Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Quomodo ergo in te salua est dilectio proximi tui, quando dilectio tui per intemperantiam vulneratur?

Non est innocens qui per intemperantiã se vulnerat.

Matth.xxij.

Ex tract. ps.xciij.

Homo templũ dei, ara anima, sacrificiũ laus dei.

Sacerdos Christus.

Verum templum dei agnoscimus. Templum enim dei sanctum est, inquit, quod estis vos. Si ergo nos sumus templum dei, ara dei anima nostra est. Sacrificium dei quid est? Forte hoc facimus modo. Imponimus in aram sacrificium, quando deum laudamus. docet enim nos psalmus dicens, Sacrificium laudis glorificabit me, & ibi via est vbi ostendam illi salutare dei. At vero sacerdotem si requiras, super cœlos est, interpellat pro te qui in te mortuus est pro te.

Rom.I.

Iob.v.

Psal.xciij.

Nemo se seducat. Si quis videtur inter vos sapiens esse, in hoc seculo stultus fiat vt sit sapiens. Sapientia enim huius mundi, stultitia est apud deum. Scriptũ est enim. Comprehendam sapientes in astutias eorum. & iterum, Dominus nouit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt.

F

Ex tract. ps.xciij.

Cogitationes dei sapientes, & hominũ vanæ.

TV nescis cogitationes dei quoniam iustæ sunt. Ille scit cogitationes hominum, quoniã vanæ sunt. Et homines cognouerunt cogitationes dei. Sed quibus iam amicus factus est, prodit consilium suum. Et vos fratres mei nolite vos contemnere: si cum fide acceditis ad dominum, auditis cogitationes dei, eas modo dicitis, hoc vobis dicitur, & ad hoc instruimini. Relinquite ergo cogitationes hominum quæ vanæ sunt, vt comprehendatis cogitationes dei quæ sapientes sunt.

Ex lib. de ciuitate dei.xviij.

Qui hic beati esse, & a seipsis beati fieri mira vanitate voluerunt, irrisit hos veritas per prophetam dicentem, Dominus nouit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt. Vel sicut hoc testimonium posuit Apostolus Paulus, Dominus nouit cogitationes sapientium quoniam vanæ sunt.

ps.xciij.

Ex tract. euãg. secũdm Ioan.lx.

Ex libro de pastoribus.

.i.Cor.i.

Pereant argumenta philosophorum. Stultam fecit deus sapientiam huius mundi. Et dominus nouit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt. Dicitur aliquando in scripturis sapientia pro astutia, abusione verbi non proprietate rei. Vnde etiam dicitur, Vbi sapiens? vbi scriba? vbi conquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi?

G

Ex lib. de ciuit. dei.xvij.

Nolite gloriari, & nolite loqui excelsa, neque exeat magniloquium de ore vestro, quoniam deus scientiarum dominus. Ipse

vos scit, & vbi nemo scit: quoniam qui putat se aliquid esse, cum nihil sit seipsum seducit. Hæc dicuntur aduersarijs ciuitatis dei ad Babyloniam pertinentibus, de sua virtute præsumentibus, in se non in domino gloriantibus. Deus scientiarum est, atque ideo & arbiter conscientiarum, ibi videns cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt, si hominum sunt & ab illo non sunt. Contra psumentes de sua virtute.

Nemo itaque glorietur in hominibus, omnia enim vestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cæphas, siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura. Omnia enim vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem dei.

SI a capite numerentur, inueniuntur vnum duo tres quatuor. Item caput mulieris vir, caput viri Christus, caput autem Christi deus. Si eodem modo numerentur, inueniuntur similiter vnum, & duo, & tres, & quatuor. Porro vnum, & duo, & tres, & quatuor simul ducti fiunt decem. Quapropter disciplinam quæ insinuat conditorem deum, & conditam creaturam, recte significat denarius numerus. Et cum corpus perfectum atque inexterminabile subditur animæ perfectæ, atque inexterminabili, rursusque ipsa subditur Christo, & Christus deo, non tanquam dissimilis aut alterius naturæ, sed tanquam patri filius, hoc totum eodem numero denario recte significatur, quod post resurrectionem corporis separatur futurum in æternum. Et fortassis propterea qui conducuntur ad vineam, denarium accipiunt mercedis nomine. Ex lib. qstionum lxxxiij. i. Cor. xi. & ad Ephe. v. H Numerus denarius qd significat.

¶ Cum dictum est, Quoniam deus spiritus est, animaduertendum est non dictum quoniam spiritus deus est, sed quoniam deus spiritus est, vt ipsa deitas patris & filij hoc loco, dicta sit deus quod est spiritus sanctus. Huic accedit aliud testimonium, quod dicit Ioannes apostolus, Quoniam deus dilectio est. Etiam hic non ait dilectio dei est, sed deus dilectio est, vt ipsa deitas dilectio intelligatur. Et quod in illa commemoratione connexarum sibi rerum (vbi dicitur, Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei. Et caput mulieris vir, caput viri Christus, caput autem Christi deus) nulla fit commemoratio spiritus sancti, quia non fere in ijs quæ sibi connexa sunt, numerari solet ipsa connexio. Ex sermone de symbolo. Ioan. iiij. i. Ioan. iiij.

CAPVT IIII.

A

ij.Cor.vi.

IC nos existimet homo, vt ministros Christi & dispensatores ministeriorum dei. Hic iam, quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.

Ex episto. ad Audacem.

Dispensator plane salutis æternæ, cũ cæteris innumerabilibus conseruis meis sum: ꝙ si volens facio, mercedem habeo. Si autem inuitus, tantum mihi dispensatio credita est. Neq; enim esse salutis illius dispensatorem per verbum & sacramentum, iam hoc est etiam esse participem. Nã si per bonos non dispensaretur, non recte apostolus diceret, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Rursus si per malos non dispensaretur, non de quibusdam dominus diceret. Quæ dicunt facite, quæ aũt faciunt, facere nolite, dicunt enim & non faciunt. Multi ergo dispensatores sunt, per quorum ministerium peruenitur ad æternã salutem. Sed quæritur inter dispensatores vt fidelis quis inueniatur: & inter ipsos fideles, in quorũ me numero ille nõ qui fallitur computet, alius est sic, alius autem sic, sicut vnicuiq; Deus partitus est mensuram fidei.

Dispensatio salutis æternę fit p bonos & malos.

Matth. xxiij.

B

Mihi autem pro minimo est, vt a vobis iudicer, aut ab humano die. Sed neq; me ipsum iudico: nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Qui autem iudicat me dominus est.

Ex lib. quæstionum. lxxxiij.

Vnusquisq; enim pro se rationem reddet, nec alieno testimonio quisquam adiuuatur apud deum cui secreta cordis apparent. Et vix sibi quisq; sufficit vt ei testimonium perhibeat conscientia sua, Quis enim gloriabitur mundũ se habere cor? Inde est quod apostolus dicit, Mihi minimum est vt a vobis iudicer, aut ab humano die, sed neq; meipsũ iudico. Qua propter cum de se quisq; aut non omnino aut vix possit veram proferre sententiam, quomodo potest de alio iudicare? Cũ sciat nemo quid agatur in homine, nisi spiritus hominis.

I. Cor. ij.

¶ Mihi autem minimũ est vt a vobis iudicer, aut ab humano die, ait apostolus, sed neq; meipsum iudico. Melius enim me ego noui quam illi, sed melius deus quam ego. ¶ Sancti prædicatores verbi dei & ipsi abyssus, vt noueritis quia abyssus & ipse apostolus, ait enim, Minimũ est vt a vobis iudicer, aut ab humano die. Quanta aũt abyssus sit, audite amplius, Neq; enim meipsum iudico. Tantam autem profunditatem credit esse in homine, quæ

Ex tracta. ps. xxvi.

Ex tracta. ps. xlj.

Apls est abyssus

lateat ipsum hominem in quo est, quanta profunditas latebat infirmitatis in Petro. quando quid in se intus ageretur nesciebat, & se cum domino, vel pro domino, moriturum temere promittebat. Quanta abyssus erat, quæ tamē abyssus nuda erat oculis dei. Nam hoc illi Christus prænunciabat, quod in se ipse ignorabat. C

¶ Mihi minimum est vt a vobis diiudicer. Quando enim potestis diiudicare conscientiam meam? Quando examinare quo animo facio quicquid facio? quantum possunt homines de alio iudicare? Plus homo vtiq; ipse de se, sed Deus plus de homine quam homo de se. Ex tractat. ps. cxlvii.

¶ Si vult ipse qui nos vocauit, pastores sumus, non mercenarij. Sed quid ait apostolus? Mihi minimum est vt a vobis iudicer, aut ab humano die. Sed neq; meipsum iudico, nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Qui autem iudicat me dominus est. Non ideo bona est conscientia mea, quia vos eam laudatis. Quid enim laudatis quod non videtis? Ille laudet qui videt. Ille etiam corrigat si quid ibi videt quod oculos eius offendit. Quia & nos non dicimus perfecte nos sanos, sed tundimus pectus nostrum, & dicimus deo, Propitius esto ne peccem tibi. Tamen puto (coram illo enim loquor) nihil aliud a vobis quærentes nisi salutem vestram. Ex sermone de verbis euāg. D

Itaq; nolite ante tempus iudicare, quoadusq; veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuiq; a deo. Hæc autem fratres transfiguraui in me, & Apollo, propter vos, vt in vobis discatis ne supra quam scriptum est, vnus aduersus alterum, infletur pro alio.

PLerunq; in his nostra credulitas fallitur, quia nonnunquam & historia & multo magis fama mentitur. Pertinet autē ad nos (ne perniciosa opinione fallamur) vt quia non possumus hominum indagare conscientiam, de ipsis rebus habeamus veram certamq; scientiam. Hoc est, vt si ille, vel ille homo, vtrum sit impudicus pudicusue, nescimus, oderimus tamen impudicitiam, & pudicitiam diligamus. Et si illum, vel illum iniustū esse, iustumue, nescimus, amemus tamen iustitiam & iniustitiam detestemur: non quas nobis ipsis errando confingimus, sed quas fideliter (hanc scilicet appetendam, illamq; vitandam) in dei veritate conspicimus: vt cum de ipsis rebus quod appetendum est appetimus, quod deuitandum deuitamus: ignoscatur nobis q de occultis hominum aliquando immo assidue non vera sentimus. Hoc enim ad humanam tentationē pertinere arbitror, sine qua duci non potest vita ista. Ita vt apostolus diceret. Tentatio vos nō Ex tract. euangelij secundum Ioan. xc. E

1.Cor.4. apprehendat nisi humana. Quid enim tam humanum, quam nõ posse inspicere cor humanum, & ideo non eius latebras perscrutari, sed plerunq; aliud quam id quod ibi agitur suspicari? Quãquã & in his rerum tenebris humanarum, hoc est cogitationum alienarum, & si suspitiones intelligere non possumus, quia homines sumus, iudicia tamen, idest definitas, firmasq; sententias, continere debemus, nec ante tempus quicquã iudicare, donec veniat dominus & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis. Et tunc laus erit vnicuiq; a deo. Quando ergo non erratur in rebus, vt recta sit improbatio vitiorum virtutumq; probatio, profecto si erratur in hoĩbus, venialis est humana tentatio.

Q. ñ venialis ẽ humana tẽtatio

Ex tracta. ß 2.6.

Ex lib. Enchiri.

¶ Nondum reuelatum est iudicium. Nox est, apparebit dies, apparebit iudicium. Audi apostolum, Itaq; nolite ante tempus iudicare quicquam. Quid est ante tempus? Ante diem.

¶ Audi quia ante diem dixit, Donec veniat dominus & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis: & tunc laus erit vnicuiq; a deo. Nam modo quandiu non vides cor meum, & non video cor tuum, nox est. Non enim scimus mortales corda mortalium. Tunc autem illuminabit dominus abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuiq; a deo. Quia id laudabitur & diligetur a proximo in proximo, quod ne lateat, ab ipso illuminabitur deo.

Ex epistola ad Italicam.

¶ Notitia nostri certior intus est, vbi nemo scit quę sunt hominis nisi spiritus hominis qui in ipso est. Sed cum venerit dominus, & illuminauerit abscondita tenebrarum, & manifestauerit cogitationes cordis, tunc nihil latebit proximum in proximo. Nec erit quod suis quisq; aperiat, abscondat alienis, vbi nullus erit alienus. Lux vero ipsa, qua illuminabuntur hęc omnia quę modo absconduntur, qualis, aut quanta sit, quis lingua proferat? quis saltẽ infirma mente contingat? Profecto lux illa ipse est deus, quoniã Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ, sed lux mentiũ purgatarum, non istorum corporis oculorum. Erit ergo tunc mens idonea quæ illam lucem videat, quod nunc nondum est. Hoc autem oculus corporis neq; nunc potest, neq; tunc poterit.

In patria oẽs cogitationes beatorũ oĩbus erũt manifestæ

Deus est lux mẽtiũ purgatarũ.

Ex lib. de ciuitate dei.xxij.

Post renouationẽ mundi deus videbitur in oĩbus.

¶ Ita Deus nobis erit notus atq; conspicuus vt videatur spiritu a nobis singulis, in singulis nobis, videatur ab altero in altero, videatur in seipso, videatur in cœlo nouo, & terra noua, atq; in omni quę tunc fuerit creatura, videatur & per corpora in omni corpore, quocunq; fuerint spiritalis corporis oculi acie perueniente directi. Patebunt etiam cogitationes nostrę inuicem nobis. Tunc enim implebitur quod ait Apostolus, Nolite ante tempus quicquam iudicare: & mox addidit, Donec veniat dominus, & illuminabit abscondita tenebrarũ, & manifestabit cogitationes cordis, Et tunc laus erit vnicuiq; a deo. Quanta erit illa fœlicitas, vbi nullum erit malum, nullum latebit bonum, vacabitur dei laudibus

Cogitatiões inuicẽ patebunt.

Futura fœlicitas.

qui erit omnia in omnibus? Nā quid aliud agatur, vbi neq vlla desidia cessabitur, neq vlla indigentia laborabitur, nescio. Admoneor etiam sancto cantico, vbi lego vel audio. Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Psal. lxxxiij.

Quis enim te discernit? quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Iam saturati estis, iam diuites facti estis: sine nobis regnatis. Et vtinam regnetis, vt & nos vobiscum regnemus. Puto enim quod deus nos apostolos nouissimos, ostendit tanquam morti destinatos.

PRohibet Apostolus dicens, Nemo glorietur in homine. Et alio loco, Qui gloriatur (inquit) in domino glorietur. Illi vero hæretici seipsos a seipsis iustos fieri putātes, quasi hoc eis Deus non dederit, sed ipsi sibi non vtiq in domino, sed in semet ipsis gloriantur. Talibus dicit Apostolus. Quis enim te discernit? Quod ideo dicit. quia de massa illius perditionis quę facta est ex Adam: non discernit hominem, vt eum faciat vas in honorem, aut in contumeliam, nisi deus. Sed quonia homo carnalis & inaniter inflatus cum audisset, quis enim te discernit? posset respondere vel voce, vel cogitatione, & dicere, discernit me fides mea. discernit me oratio mea, discernit me iustitia mea: mox Apostolus occurrit cogitationibus eius & dixit, Quid enim habes quod nō accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Sic enim gloriantur quasi non acceperint, qui se a seipsis iustificari putant, ac per hoc in seipsis non in domino gloriantur.

H Ex epistola ad Valentinum.

Contra gloriātes in seipsis.

Roma. ix.

❡ Euntibus omnibus ex vno in condemnationem, discernuntur non meritis suis, sed per gratiam mediatoris: hoc est in sanguine secundi Adam iustificati gratis. Itaq cum audimus: Quis enim te discernit? quid autem habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? ab illa perditionis massa quæ facta est per primum Adam, debemus intelligere neminem posse discerni, nisi qui hoc donū habet, quisquis habet quod gratia Saluatoris accepit. Hoc autem apostolicum testimonium tam magnum est, vt beatus Cyprianus ad Cyrinum scribens, ipsum subiecerit illi titulo in quo ait, in nullo esse gloriandū quando nostrum nihil sit.

Ex lib. de correptiōe & gratia.

❡ Propterea dixi vobis (inquit) quia nemo potest venire ad me nisi fuerit ei datum a patre meo. Ergo & credere datur nobis. Non enim nihil est credere. Si autem aliquid magnum est, gaude quia credidisti, sed noli extolli. Quid enim habes quod non accepisti?

A Extract. euāge. ſm Ioan. xxvij. Credere est donum dei.

❡ Misericordia eius præueniet me. Cogitate qđ dictū est, pueniet me. Si aliquid tuum primum attulisti, & ex tuo aliquo bono pri-

Ex tracta. ps. lviij.

mo misericordiam dei meruisti,non te præuenit. Quando autem non intelliges,quia preuentus es,nisi intelligas quod ait Apostolus,Quid enim habes quod non accepisti? hoc est, misericordia eius præuenit me.Deniq; attendens omnia bona quæcunq; habere possumus,siue in natura,siue in instituto,siue in ipsa conuersatione,in fide,in spe,in charitate,in bonis moribus,in iustitia.in timore dei,totum non esse nisi ex illius donis ita clausit. Deus meus misericordia mea.Non inuenit impletus bonis Dei, quid appellaret deum suum,nisi misericordiam suam. O nomen sub quo nemini desperandum est. Deus meus(inqt)misericordia mea. Quid est misericordia mea? Si dicas,salus mea,intelligo quia dat salutem. Si dicas,refugium meum,intelligo quia confugis ad eū. Si dicas,fortitudo mea,intelligo quia dat tibi fortitudinem. Misericordia mea quid est? Totum quicquid sum, de misericordia tua est. Sed promerui te inuocando te. Vt essem,quid feci? vt essem qui te inuocarem,quid egi? Si enim egi aliquid vt essem, iam erā antequam essem. Porro si omnino nihil eram antequam essem, nihil te promerui vt essem. Fecisti vt essem,& tu non fecisti vt bonus essem? Dedisti mihi vt sim, & non potuit mihi alius dare vt bonus sim. Si tu dedisti mihi vt sim,& alius mihi dedit vt bonus sim,melior ille qui mihi dedit vt bonus sim,quam ille qui dedit mihi vt sim. Porro quia nemo te in misericordia largior,a quo accepi vt essem,accepi ab illo vt bonus essem. Deus meus misericordia mea. ¶ Arguens enim superbiam Apostolus,non ait,nō habes,sed ait,Quid enim habes quod non accepisti? Non arguebaris quia dicebas te habere quod non habebas, sed quia ex te tibi volebas esse quod habebas. Immo & habere te agnosce,& ex te nihil habere,vt nec superbus sis nec ingratus.

B Quia misericordia dei præueniat hoiem & reperiet bonis, ideo dicitur misericordia hois Quid sit dicere deo, misericordia mea.

Ex tracta. ps.lxxxv.

C Quia spectaculum facti sumus mūdo, & angelis, & hominibus. Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo. Nos infirmi, vos autem fortes. Vos nobiles, nos autem ignobiles. Vsq; in hanc horam,& esurimus,& sitimus,& nudi sumus, & colaphis cædimur,& instabiles sumus,& laboramus operantes manibus nostris. Maledicimur, & benedicimus. Persecutionem patimur, & sustinemus. Blasphemamur,& obsecramus. Tanquam purgamenta huius mundi, facti omnium reiectamentum peripsima vsq; adhuc.

Ex tracta. ps.lxxviij.

OPprobrium(inquit)insipienti dedisti me. Inter eos me viuere voluisti,inter eos prędicare veritatem, qui amant vanitatem,& non possum nisi irrideri ab eis: quia spectacu-

Iuni facti sumus huic mundo, ꝛ angelis, ꝛ hominibus. Angelis laudantibus, hominibus opprobrantibus: immo ꝛ angelis, ꝛ hominibus laudantibus, ꝛ vituperantibus. A dextris ꝛ a sinistris habemus arma, quibus militamus per gloriam, ꝛ ignobilitates, per infamiam. ꝛ bonam famam, vt seductores, ꝛ veraces. Hęc apud angelos, hęc apud homines: quia ꝛ apud angelos sunt sancti angeli, quibus bene viuendo placeamus, ꝛ sunt pręuaricatores angeli, quibus bene viuendo displiceamus. Et inter homines sunt sancti viri, quibus placeat vita nostra: ꝛ sunt nequissimi homines. qui irrideant vitam bonā nostram. Et hæc arma sunt illa dextra, illa sinistra: vtraq; tamen arma sunt. Vtrisq; armis ꝛ dextris, ꝛ sinistris vxor, ꝛ laudantibus, ꝛ vituperantibus, ꝛ honorem deferentibus, ꝛ ignominiam irrogantibus. In ijs vtrisq; armis confligo cū diabolo, vtrisq; eū ferio: Prosperis, si nō corrūpor: aduersis, si nō frangor. Sancti viri maxime prædicatores sunt spectaculū angelis ꝛ hominibus. ij. Cor. vi. D

Non vt confundam vos hæc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo. Nam si innumeros decē milia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Iesu per euangelium ego vos genui. Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Ideo misi ad vos Timotheū, qui est filius meus charissimus, & fidelis in domino, qui vos commonefaciat vias meas quæ sunt in Christo Iesu, sicut vbiq; in omni ecclesia doceo perinde. Tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam. Veniam autem ad vos cito, si dominus voluerit, & cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Non enim in sermone est regnum dei, sed in virtute. Ephe. v. Infra. xi. E

Qvod Psalmista dicit, Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegypti, in campo Taphneos, accommodatius accipimus patres, Moysen ꝛ Aaron, aliosq; seniores, qui commemorantur in eadem scriptura, etiam spiritus accepisse, vnde acceperat ꝛ Moyses, vt eum adiuuarent ad eundē populum regendum ac ferendum. Cur enim non appellarentur patres? Non sicut deus pater vnus est qui regenerat spiritu sancto, quos facit filios ad ęternam hęreditatem, sed honoris gratia propter ætatem, curamq; pietatis, sicut Paulus senior dicit, Non vt cōfundam vos hęc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo. Cum sciret vtiq; a domino dictum, Ne vobis dicatis patrem in terra, vnus enim est pater vester deus. Quod non ideo dictum est, vt hoc vocabulum honoris humani de loquendi consuetudine Ex tracta. ps. lxxvij. Cur vetat dñs patrē vocare in terra. Gratia regenerationis hoi, sī deo tribuēdaē.

tolleretur, sed ne gratia dei (qua in æternam vitam regeneramur) naturæ, vel potestati, vel etiam sanctitati cuiusquam hominis tribueretur. Ideo cum diceret, Ego vos genui, prædixit in Christo, & per euangelium ne ipsius putaretur esse quod dei est.

F
Ex tracta. ps. lxxxviij.

Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in charitate, & spiritu mansuetudinis.

¶ Visitabo in virga iniquitates eorum. Sic & apostolus comminatur. Quid vultis? In virga veniam ad vos? Absit ut dicerent pij filij. Si cum virga venturus es, noli venire. Melius est enim erudiri in virga patris, quam in blandimento perire prædonis.

CAPVT. V.

Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio qualis nec inter gentes nominatur, ita vt vxorē patris sui aliquis habeat. Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrū qui hoc opus fecit. Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicaui vt præsens, eum qui sic operatus est, in nomine domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis, & meo spiritu, cum virtute domini Iesu tradere huiusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi.

Col. ij.

G

Ex libr. contra Faustū ca. xxij. Moyses ex charitate non crudelitate in paucos idololatras gladio vindicauit. Exo. xxxij.

Quid crudele Moyses aut mandauit, aut fecit, cum cōmissum sibi populum sancte zelans, & vni vero deo subditū cupiens, posteaquam cognouit ad fabricandum, & colendum idolum defluisse, mentemq; impudicam prostituisse dæmonibus, in paucos eorū vindicaret gladio, quos deus ipse quem offenderant alto & secreto iudicio, feriendo voluisset inferri, & in pręsenti salubriter terruit, & disciplinam in posterum sanxit? Nam eum nulla crudelitate, sed magna dilectione fecisse quod fecit, quis non in verbis eius agnoscat orantis pro peccatis eorum & dicentis? Si dimittis illis peccatum, dimitte. Sin autem, dele me de libro tuo. Comparans ergo vnusquisq; pie prudens illam cædem & hanc precem, videt profecto apertissime, videt inquam quantum malum sit animæ, per simulachra dęmonum fornicari, quando sic sæuit qui sic amat. Sic plane & apostolus non crudeliter, sed amabiliter tradidit hominem Satanæ in interitum car-

H
Apls ex charitate tradidit hominem Satanæ.

nis, vt spiritus saluus sit in die domini Iesu: tradidit & alios vt discerent non blasphemare.

Ex libro de sermone domini in monte.

¶ Magni & sancti viri qui iam optime scirent mortem istam quę animam dissoluit a corpore, non esse formidandam, secundum eorum tamen animam qui illam timerent, nonnulla peccata morte punierunt, quo & viuentibus metus incuteretur, & illis qui morte puniebantur non ipsa mors noceret, sed peccatum, quod augeri posset si viuerent. Non temere illi iudicabant, quibus tale iudicium donauerat deus. Inde est quod Helias multos morte affecit, & propria manu, & igne diuinitus impetrato. Quod & alij multi magni & diuini viri, eodem spiritu, consulendo rebus humanis non temere fecerunt. De quo Helia cum exemplum dedissent discipuli domino, commemorantes quid ab eo factum sit, vt etiam ipsis daret potestatem petendi de cœlo ignem, ad consumendum eos qui sibi hospitium non præberent, reprehendit in eis dominus non exemplum prophete sancti, sed ignorantiam vindicandi, quæ adhuc erat in rudibus: animaduertens eos non amare correctionem, sed odio desiderare vindictam. Itaque postquam eos docuit quid esset diligere proximum tanquam seipsum, infuso etiam spiritu sancto, quem decem diebus completis post ascensionem suam, desuper vt promiserat misit, non defuerunt tamen tales vindictæ, quamuis multo rarius quam in veteri testamento. Ibi enim ex maiori parte seruientes timore premebantur: hic autem maxime dilectione liberi nutriebantur. Nam & verbis apostoli Petri, Ananias & vxor eius (sicut in Actibus Apostolorum legimus) exanimes ceciderunt: nec resuscitati sunt, sed sepulti. Et si huic libro hæretici, qui aduersantur veteri testamento, nolunt credere, Paulum apostolum, quem nobiscum legunt, intueantur, dicentem de quodam peccatore, Quem tradidi Satanæ in interitum carnis, vt anima salua sit. Et si nolunt hic mortem intelligere (fortassis enim incertum est) quamlibet vindictam per Satanam factam ab apostolo fateantur. Quod non eum odio, sed amore fecisse, manifestat illud adiectum, Vt anima salua sit.

Quare per sanctos viros aliqua peccata morte punita sunt.

iiij. Reg. iiij.

Vindicandi finis é correctio.

Quare vindicta mortis rarior in nouo quam vete. testa.

Actuum. v.

Non est bona gloriatio vestra. Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit?

Gala. v.

Ex libro de vnico baptismo.

QVid sibi vult tantus furor separationis istorum ab vnitate corporis Christi: quę (sicut prophetatum legitur) in plerisque iam cernitur toto orbe terrarum, atque in omnibus gentibus dilatatur? Hic certe, sicut scriptum est, filius malus ipse se iustum dicit, exitum autem suum non abluit. hoc est non excusat, non diluit, non defendit, quod furore schismatico, in hęreticam peste de domo Dei exire nō timuit. Quia si vere iustus esset, sicut Paulus apostolus cū fratribus falsis, de quibus in suis epistolis inge-

mit, ita in ecclesia Christi cum eis quos iniustos vel nouerat vel putabat, sine vlla sui contaminatione persisteret, nec bonos propter malos desereret, sed malos pp bonos potius toleraret, tanquam granum cum palea pondere charitatis trituram ferens, nõ tanquam leuissimus puluis etiam ante ventilationem flatibus cedens. Eo quippe modo etiam cum iniquis, quos necesse est vsq; ad littus recta ista contineant, in vnitate catholica perseuerans, non tamen cum fure concurreret, non peccatis communicaret alienis, non cuiusquam immunditiæ contrectatione macularetur, nec pollueretur tangendo pollutum, nec cuiusquam fermẽto corrumperetur. Hæc enim fiunt consensione peccatorum qua per fœminam serpens hominem primum, etiam in paradisi fœlicitate decepit: non cõmunione sacramentorum, in qua con discipulos Iudas mundos, immundus contaminare non potuit. A malis autem cum quibus sacramenta dei communicant, etsi nunc in area nondum in horreo, iam tamen boni discendunt, & separantur morum dissimilitudine non corporum segregatione, aliter scilicet viuendo, non ad alia conuenticula veniendo. Sic nec cum malis vnum fiunt, nec ab ecclesię vnitate discendunt.

[Margin: Non cõmunio sacramentorum nõ societas malorum, sed consensio pctõrum contaminat.] C

Expurgate itaq; vetus fermentum vt sitis noua conspersio, sicut estis azimi. Etenim pasca nostrum immolatus est Christus.

[Margin: Ex tracta. euangelio secundum Ioan. lv.] *[Margin: Pascha nomen est hæbraicum.]*

Pascha fratres non sicut quidam existimant græcum nomẽ est, sed hebraicum. Opportunissime tamen occurrit in hoc nomine quædam congruentia vtrarumq; linguarum. Quia enim passio græc πάσχα dicitur, ideo pascha passio putata est, velut hoc nomen a πάσχα hoc est passione, sic appellatum sit. In sua ergo lingua, hoc est in hebræa, pascha transitus dicitur, propterea quia tunc primũ pascha celebrauit populus dei, quando ex Aegypto fugientes, rubrum mare transierunt. Nunc ergo figura illa prophetica in veritate completa est, cũ sicut ouis ad immolandum ducitur Christus. Cuius sanguine illitis postibus nostris (idest signo crucis signatis frontibus nostris) a perditione huius seculi, tanquam a captiuitate vel interemptione Aegyptia liberamur, & agimus saluberrimum transitum, cum a diabolo transimus ad Christum, & ab isto instabili regno ad eius fundatissimum regnum. Ideo quippe ad Deum permanentem transimus, ne cum mundo transeunte transeamus. De hac nobis collata gratia Deum laudans Apostolus dicit, Qui eruit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ. Hoc itaq; nomen, idest pascha, quod latine, vt dixi, transitus nuncupatur, velut interpretans nobis beatus Euangelista. Ante diem, inquit, festum paschę sciens Iesus quia venit eius hora vt trãseat ex hoc mũdo ad patrẽ.

[Margin: Pasca trãsitus.] *[Margin: Exo. xij.]* D *[Margin: Col. I.]* *[Margin: Ioan. xiij.]*

Ecce pascha. Ecce transitus. Vnde? Et quo? De hoc scilicet mundo ad patrem. Spes membris in capite est data, quod essent illo trã seunte, sine dubio secutura. Quid ergo infideles, & ab hoc capite atque ab eius corpore alieni? Nonne & ipsi transeunt, quia non permanẽt? Transeunt plane & ipsi. Sed aliud est transire de mundo: aliud transire cum mundo. Aliud ad patrem, aliud ad hostem. Nam & Aegyptij transierunt. Non enim persequendo mãserunt. Non tamen transierunt per mare ad regnum, sed in mari ad interitum. Sciens ergo Iesus, quia venit eius hora vt transiret ex hoc mundo ad patrem cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos: vtiq; vt & ipsi de hoc mundo vbi erãt, ad suum caput, quod hinc transisset, eius dilectione transirent. Quid est enim in finem, nisi in Christum? Finis enim legis, Christus (ait Apostolus) ad iustitiam omni credenti. Finis perficiens, non interficiens. Finis quousq; eamus, non vbi pereamus. Sic omnino intelligendum est. Pascha nostrum immolatus est Christus. — Transitus Christi ad patrẽ est spes mébrorũ. — B — Quò Christus est finis legis. — Rom. x. — Ex lib. ad Ianuarium. ij.

❡ Ipse est finis noster. In illum est transitus noster. Innouatio est vitæ nostræ. Et est quidam transitus de morte ad vitam, qui fit primo per fidem, vt in spe gaudeamus, & in tribulatione patientes simus, deum adhuc exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem. Propter ipsum initium nouæ vitæ, propter nouum hominem quem iubemur induere, & exuere veterem expurgantes vetus fermentum, vt simus noua conspersio, quoniam pascha nostrum immolatus est Christus: propter hanc vitæ nouitatem, primus mensis in anni mensibus celebrationi huic attributus est. Nam ipse dicitur mensis nouorũ. Quia vero in toto tempore seculi, nunc tertium tempus apparuit, ideo resurrectio domini triduana est. Primum enim tempus est ante legem. Secundum sub lege. Tertium sub gratia, vbi iam manifestatio est sacramenti, prius occulti in prophetico ænigmate. Hoc ergo & in lunari numero significatur. Quia enim septenarius numerus solet in scripturis ad quandã perfectionem mysticus apparere, tertia hebdomade lunæ pascha celebratur, id est, qui dies occurrit a quartadecima in uicesimam primam. — Quare in primo mense celebratur pascha. — F — Cur resurrectio triduana.

Itaq; epulemur, non in fermento veteri, neq; in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azimis, synceritatis & veritatis.

QVid quod & pascha a nobis obijcit celebrari, nec quod ita vt Iudæi celebramus insultat, cum ouem magis nos habeamus in re præsentis euangelij, non in vmbra futuri, eiusq; occisionem, tum quotidie, tum maxime, in anniuersaria solennitate, non venturam præsignemus, sed factam commemoremus? Ideo sane dies paschæ solennitatis nostræ — Ex lib. ij. contra Faustũ ca. xxxij. — Quare nõ celebram⁹ pasca ie die qua Iudæi nec ritu eorũ sed in dñica.

ad diem celebrationis vmbraticæ Iudæorum non occurrit, vt & dominicum die; quo Christus resurrexit compleđteremur. A zyma vero qui recte fidei Christiani sunt, non in fermento veteris vitæ (hoc est malitiæ) sed in ipsius fidei veritate & synceritate custodiunt, non septem diebus, sed omni die. Quod significatum est numero dierum septenario, quo quotidie omnis voluitur dies. Quod & si aliquantum laboriosum est in hoc seculo (quoniam angusta & arcta via est quæ ducit ad vitam) merces tamen certa seruatur. Nam ipse labor significatus est illis Picridijs, quod aliquantulum subamara sint. Si vultis ergo nosse quare celebramus pascha, quia tunc pro nobis immolatus est Christus. Si vultis nosse quare illud non ritu iudaico celebremus, quia illud erat venturi veri præfiguratio.

Scripsi vobis in epistola, ne cōmisceamini fornicariis. Non vtiq; fornicariis huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis seruientibus. Alioquin debueratis de hoc mundo exisse. Nunc autem scripsi vobis, non commisceri. Si is qui frater nominatur inter vos est, fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi nec cibum sumere.

Ex lib. vij. de baptis. IOannes dicit alienæ doctrinæ hominibus aue non esse dicendum. Paulus autem Apostolus vehementius dixit, Si qs frater nominatur aut auarus, aut ebriosus, & cætera, cum eiusmodi nec cibum sumere. Et tamen cum collegis fœneratoribus, insidiosis, fraudatoribus, raptoribus, non priuatam mensam, sed Dei altare habebat commune Cyprianus. Quomodo autem hoc defendatur, iam satis dictum est. (Ex lib. contra Faustum cap. xx.)

¶ Multi Christiani catholici vocantur, & sunt adulteri, raptores, auari, ebriosi, & quicquid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Nec ideo derogandum sanæ doctrinæ (quæ sola catholica est) quia multi eius nomine censeri volunt, & per illam sanari nolunt. Agnoscenda est enim paucitas illa, quam dominus præcipue commendat in ingenti, atq; in innumerabili multitudine toto orbe diffusa. Quæ tamen paucitas sanctorum atq; fidelium (quod sæpe commendandum est) tanquam granorum, in comparatione multitudinis palearum paucitas dicitur: per se autem ipsa innumerabilem massam frumenti facit. Plerique autem boni Christiani propterea tacent, & sufferunt aliorum peccata quæ nouerunt, quia documentis sæpe deseruntur, & ea quæ ipsi sciunt, iudicijs ecclesiasticis probare non possunt. Quamuis

(Non est contemnenda paucitas bonorum propter multitudinem malorum.)

(Ex libro de pœnitentia.)

enim vera sunt quędam, non tamen iudici facile credenda sunt nisi certis iudicijs demonstrentur. Nos vero a communione quenquam prohibere non possumus, quamuis hæc prohibitio, non sit mortalis, sed medicinalis, nisi aut sponte confessum aut in aliquo siue seculari siue ecclesiastico iudicio nominatum, atque conuictum. Quis enim sibi vtrunq; audeat assumere, vt cuiquam ipse sit ⁊ accusator ⁊ iudex? Cuiusmodi regulam etiam Paulus Apostolus in eadem ad Corinthios Epistola, breuiter insinuasse intelligitur, cum quibusdam talibus enumeratis criminibus, ecclesiastici iudicij formam ad omnia similia ex quibusdam daret. Ait enim, Scripsi vobis in epistola non commisceri fornicarijs. Non vtiq; fornicarijs huius mundi, aut auaris, aut raptoribus, aut idolis seruientibus. Alioquin debueratis de hoc mundo exire. Non enim possunt homines in hoc mundo viuentes nisi cum talibus viuere, nec eos lucri possunt facere Christo, si eorum colloquiū conuiuiumq; nō vitauerint. Vnde ⁊ dominus cum publicanis ⁊ peccatoribus comedens, Non est opus (inquit) sanis medicus, sed male habentibus. Non veni vocare iustos, sed peccatores. Et ideo sequitur Apostolus, ⁊ adiungit, Nunc autem scripsi vobis, non commisceri. Si is qui frater nominatur inter vos est aut fornicator, aut idolis seruiens, aut auarus, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum quidem sumere simul. Quid enim mihi de ijs qui foris sunt iudicare? Nonne de ijs qui intus sunt vos iudicatis? De ijs autem qui foris sunt, deus iudicabit. Auferte a vobis ipsum malum. Quibus verbis satis ostendit Paulus, non temere ⁊ quomodolibet, sed per iudicium auferendo esse malos ab ecclesiæ communione: vt si per iudicium auferri non possunt, tolerentur potius, ne peruerse malos euitando quisq; ab ecclesia ipse discedens, eos quos fugere videtur vinciat ad gehennam. Quia ⁊ ad hoc nobis sunt in scripturis exempla proposita, vel in messe, vt palea sufferatur vsque ad vltimum ventilabrum, vel infra illa retia, vbi pisces boni cum malis vsq; ad segregationem, quæ futura est in littore, hoc est in fine seculi, æquo animo tolerentur. Non enim contrarium est huic loco id quod alio loco dicit Apostolus, Tu quis es qui iudicas alienum seruū? Suo domino stat, aut cadit. Noluit enim hominem ab homine iudicari ex arbitrio suspitionis, vel etiam extraordinario vsurpato iudicio, sed potius ex lege dei secundum ordinem ecclesiæ, siue vltro confessum, siue accusatum atq; conuictum. Alioquin cur illud dixit, Si quis frater nominatur aut fornicator, aut idolis seruiens ⁊ cætera, nisi quia eam nominationem intelligi voluit, q̄ fit in quenquam cum sententia ordine iudicario atq; integritate profertur? Nam si nominatio sufficit, multi damnandi sunt innocētes, quia sæpe falso iniquoq; crimine nominant.

Nō excōicetur nisi spōte cofessus aut in aliquo iudicio noīatus atq; cōuictus.

Nullus potest esse accusator ⁊ iudex.

Forma ecclesiastici iudicij infra describitur.

B

Luc. v.

Non temere ferenda sententia excōmunicationis.

Tolerādi sunt mali quādo q̄ iudiciū aufferri non possunt.

Matth. xiij.

Rom. xiiij.

C

Qualiter hō ab homine iudicādus sit non ex arbitrio suspitionis, nec vsurpato iudicio extraordinario sed ex lege Dei s̄m ordinē ecclesiæ.

Quid enim mihi de iis qui foris sunt iudicare? Nonne de iis qui intus sunt vos iudicatis? Nam eos qui foris sunt deus iudicabit.

Ex sermone de verbis euangelij. Infirmis blandiendum.

FRatres ad nos pertinet, vobis dicere: ad nos pertinet, Christianis loqui. Quid enim mihi de ijs qui foris sunt iudicare? Ipse apostolus ait, Illo aliter alloquimur tanquam infirmos. Blandiendum est illis vt audiant veritatem. In vobis secunda putredo est.

D Ex lib. de fide & operibus.

Auferte malum ex vobisipsis.

ALiqui id quod dictum est, Ex vobis ipsis, ita intelligunt, vt ex seipso vnusquisque auferat malum, hoc est vt ipse sit bonus. Sed vtrolibet modo intelligatur, siue vt seueritate ecclesię mali excommunicationibus corripiantur, siue vt se quisque corripiendo, & corrigendo, a seipso auferat malum, illud tamen quod supra dictum est non habet ambiguitatem: vbi praecipit non commisceri eis fratribus qui in aliquo supradicto vitio nominantur, idest noti famosique sunt. Quo autem animo, & qua charitate, misericors ista seueritas adhibenda sit, non solum eo loco vbi ait, Vt spiritus salus sit in die domini Iesu, sed alibi quoque euidenter ostendit dicens, Si quis non obaudit verbo nostro per epistolam: hunc notate, & nolite commisceri cum eo vt erubescat. Et non vt inimicum eum existimetis, sed corripite vt fratrem.

Excommunicatio est misericors seueritas. ij. Thess. iij.

Ex libro retractationum. ij.

¶ Quod ait apostolus, Auferte malum ex vobisipsis: vt ex seipso quisque auferrat malum, nõ sic esse intelligendum, sed sic potius vt homo malus auferatur ex hominibus bonis, quod fit per ecclesiasticam disciplinam, satis graeca lingua indicat: vbi sine ambiguitate scriptum est, vt intelligatur hunc malũ, non hoc malum.

CAPVT .VI.

E

Vdet aliquis vestrum, habens negotium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & nõ apud sanctos? An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? Et si in vobis iudicabitur mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis? Nescitis quoniam angelos iudicabimus? quanto magis secularia? Secularia igitur iudicia si habueritis, contẽptibiles qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Ad verecundiam vestram dico. Sic non est

inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum, sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles? Iam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? Quare nō magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus.

F

Ex lib. Enchir. De contentiōe in iudicio p secularib. reb.

HIc posset putari iudicium habere aduersus alterum non esse peccatum, sed tantum modo id extra ecclesias velle iudicari, nisi secutus adiungeret, Iam quidem omnino delictum est, quia iudicia habetis vobiscum. Et ne quisquam ita hoc excusaret, vt diceret iustum se habere negocium, sed iniquitatem se pati, quam vellet a se iudicium sententia remoueri: continuo talibus cogitationibus vel excusationibus occurrit, atque ait, Quare non magis iniquitatem patimini? Quare non potius fraudamini? Vt ad illud redeatur quod dominus ait, Si quis voluerit tunicam tuam tollere, & iudicio tecum contendere, dimitte illi & pallium, Et alio loco, Qui abstulerit, inquit, tua noli repetere. Prohibuit itaque suos de secularibus rebus cum alijs habere iudicium: ex qua doctrina Apostolus dicit esse delictum, Tamen cum sinit in ecclesia talia iudicia finiri inter fratres fratribus iudicantibus, extra ecclesiam vero terribiliter vetat: manifestum est quod secundum veniam concedatur infirmis. AN nescitis quoniam sancti de mundo iudicabunt? Et si in vobis iudicabitur mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis. Nescitis quoniam angelos iudicabimus? quanto magis secularia?

Matt. v. Lucæ. vi.

¶ Sacramentum magnum est duo denarij numeri. Sedebitis, inquit, super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israel. Si duodecim sellæ ibi sunt, nō est vbi sedeat tertiusdecimus Paulus Apostolus: & non erit quomodo iudicet: & ipse se iudicaturum dixit non homines tantum, sed & angelos. Quos angelos, nisi apostatas angelos? Nescitis, inquit, quia angelos iudicabimus? Respondet ergo turba. Quid te iactas iudicaturum? Vbi sedebis? Duodecim sedes dixit dominus duodecim apostolus, Vnus cecidit, in locum ipsius sanctus Matthias ordinatus est, impletus est, duodenarius numerus sedium. Primo locum inueni vbi sedeas, & sic te minare iudicaturum. Duodecim ergo sedes quid sibi velint videamus. Sacramentum est cuiusdam vniuersitatis, quia per totum orbem terrarum futura erat ecclesia. Non solum ergo illi duodecim, & Apostolus Paulus, sed quotquot iudicaturi sunt, propter significationem vniuersitatis ad sedes duodecim pertinent. Partes enim mundi quatuor sunt. Oriens occidens, aquilo, & meridies. Istę quatuor partes assidue nominantur in scripturis. Ab

Ex tracta. ps. lxxxvi.

G

Matth. xix.

Numerus duodenarius sediū sacramentū est vniuersitatis.

M omnibus istis quatuor ventis, sicut dicit dominus in euangelio, a quatuor ventis se collecturum electos suos. Ab omnibus ergo estis quatuor ventis vocatur ecclesia. Quomodo vocatur vndique? In trinitate vocatur. Non vocatur nisi in baptismo, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Quatuor ergo ter ducta, duodecim inueniuntur. ¶ Et post aliquanta, Quomodo ergo in quinque fratribus illius qui torquebantur apud inferos, milia populi Iudaeorum: quomodo in numero centum quinquaginta trium piscium, milia milium sanctorum, sic profecto in duodecim sedibus, non duodecim homines, sed magnus numerus intelligitur profectorum. ¶ Opera manuum eius veritas & iudicium. Teneatur veritas ab ijs qui iudicantur hic. Iudicantur hic martyres & ad iudiciũ perducuntur. qui non solum eos a quibus iudicati sunt, sed etiã angelos iudicabunt, aduersus quos eis erat colluctatio, etiam cum ab hominibus iudicari viderentur, nec separaret eos a Christo tribulatio, angustia, fames, nuditas, gladius. Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum, & caetera.

Ex tracta. ps. cx.

Ex lib. de operib. monachorum.

¶ Dominum Iesum (in cuius nomine securus haec dico) testem inuoco super animam meam, quoniam quantum ad meum quidem attinet commodum, multo mallem per singulos dies certis horis, aliquid manibus operari, & caeteras horas habere ad legendum & orandum, aut aliquid de diuinis literis agendum, liberas, quam tumultuosissimas perplexitates causarum alienarum pati de negociis secularibus, vel iudicando dirimendis, vel interueniẽdo praecidendis. Quibus nos molestijs idem affixit Apostolus, non vtique suo, sed eius qui per eum loquebatur arbitrio: quas tamen ipsum perpessum non legimus, Aliter enim se habebat apostolatus eius discursus. Nec dixit: secularia igitur iudicia si habueritis, ad nos deferte, aut nos constituite ad iudicandum: sed eos qui contemptibiles sunt in ecclesia, hos, inquit, constituite ad iudicandum. Ad reuerentiam vestram dico. Sic non est inter vos quisquam sapiens qui possit inter fratrem suum iudicare, sed frater cum fratre iudicatur, & hoc apud infideles? Sapientes ergo qui in locis consistebant fideles & sancti, non qui hac atque illac propter euangelium discurrebant, talium negociorum examinatores esse voluit, Vnde nusquam de illo scriptum est, quod aliquando talibus vocauit: a quibus nos excusare non possumus etiam si contemptibiles simus: quia & hos collocari voluit si sapientes defuissent, potius quam vt negocia Christianorum deferrentur in forum. Quem tamen laborem non sine consolatione domini suscepimus, pro spe vitae aeternae, vt fructum feramus cum tolerantia. Serui enim sumus eius ecclesiae, & maxime infirmioribus membris, qualia libet in eodem corpore membra simus. Quare non magis iniuriam acci-

A

De terminatiõe causarum.

Sapientes in locis consistentes examinatores negociorũ esse voluit nõ prędicatores.

Paulus maluit negotia christianorum per contẽptibiles iudicari quam deferri in forũ.

pitis? quare non magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis, ꝛ fraudatis, hoc fratribus. Ex tracta. ps. cxl.

¶ Faciens iudicium iniuriam accipientibus, vindicat iniuriam accipientes, facit illis iudicium. Quibus? Qui accipiunt iniurii puniens omnes iniuriosos. Si ergo fauebit iniuriam accipiētibus, ꝛ punient iniuriosos, vide modo de quorum numero esse vis. Vide, attende vtrum in eis velis esse qui iniuriam accipiunt, an in eis qui iniuriam faciunt. Statim enim ad te procedit vox apostolica, ꝛ dicit tibi, Iam quidem omnino delictum est, quia iudicia habetis vobiscum. Quare non magis iniquitatē patimini? Quare non magis iniuriam patimini? Corrupit homines quia non patiuntur iniuriam. Non vt patiaris molestiam te hortatur, sed vt patiaris iniuriam. Non enim omnis molestia iniuria est. Quicquid enim iure pateris, non est iniuria. Ne forte diceres, ꝛ ego inter iniuriam passos numeror, Nam illud in illo loco, ꝛ illud in illa causa passus sum. Vide si iniuriam passus es. Latrones multa patiuntur, sed non est iniuria. Scelerati, malefici, effractores, adulteri, corruptores, omnes patiuntur multa mala, sed nulla est iniuria. Aliud est enim pati iniuriam, aliud est pati tribulationem, aut poenam, aut molestiam, aut supplicium. Considera vbi sis, quid ageris vide, quare patiaris vide, ꝛ ibi vides quid patiaris. Ius ꝛ iniuria contraria sunt. Ius enim est quod iustum est. Neq; enim omne quod ius dicitur, eius est. Quid si aliquis condat ius iniquum? Nec ius, dicendum est si iniustum est. Illud ergo verum ius, quod etiam iustum est. Vide quid feceris, non quid patiaris. Si ius fecisti, iniuriam pateris. Si iniuriam fecisti, ius pateris. C Ius dicendum nō est si iniquū est.

An nescitis quia iniqui regnum dei non possidebunt? Nolite errare, neq; fornicari, neq; idolis seruientes, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorū cōcubitores, neq; fures, neq; auari, neq; ebriosi, neq; maledici, neq; raptores, regnū dei possidebūt. Ephe. vi. i. Timot. i.

Illud quale est in quo sibi blandiuntur qui sua se vanitate seducunt? Perseuerantes enim in malitijs, atq; in luxurijs suis, cum audiunt Apostolum dicentem, Quoniam qui talia agunt, regnū dei non possidebunt, audent sibi præter regnuz dei, salutem quam desiderant polliceri, atq; ita inter se loquuntur, dum recusant agere poenitentiaz pro peccatis suis, ꝛ perditos mores aliquādo in melius cōmutare. Regnare nolo, sufficit mihi saluū me esse. In quo primū eos fallit, qa eorū nec salus est vlla, quorum iniquitas perseuerat. Quod enim ait dominus. Quoniam abundauit iniquitas, refrigescit charitas multorum: qui autem perseuerauerit in finem, hic saluus erit: salutem vtiq; pro- D Ex lib. de pœnitentia. Math. xxiiij.

Omnia mihi licent, sed nõ omnia expediunt. Omnia mihi licẽt, sed ego sub nullius redigar potestate. In fra.

Ex libro ad Pollentiam. G

DE quibusdam quæ ad escaȝ pertinent, Omnia (inquit apostolus) mihi licita sunt, sed ego sub nullius redigar potestate: Esca ventri, & venter escis. Deus autem & hunc & has euacuabit. Item alibi de hoc ipso, Omnia licita sunt, sed non omnia expediunt. Omnia licita sunt, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed id quod alterius est: Atq; vt ostenderet vnde loqueretur, Omne (inquit) quod in macello venit, mãducate, nihil interrogantes propter conscientiam. & tamen alibi dicit, Non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. Item alibi, Omnia quidem munda. sed malum est homini qui per offensionem manducat. Quod est, omnia quideȝ munda, hoc est omnia licita sunt: & quod est, sed non omnia expediunt, ipsum est, sed malum est homini qui per offensionem mãducat. Ita ostendit ea quæ licita sunt (idest nullo præcepto domini prohibentur) sicut expedit potius esse tractanda nõ præscripto legis, sed consilio charitatis. Hæc sunt quę amplius erogantur saucio, qui curandus ad stabulum Samaritani illius. miseratione perductus est. Et ideo dicuntur non a domino præcipi quamuis domino moneantur offerri, vt tanto intelligantur esse gratiora, quãto magis ostenduntur indebita. Sed ea quæ in his talia sunt, vt quamuis sint licita, non expediant, non in eis dici potest, bonum est hoc, illud melius, sicut dictum est, Qui dat nuptũ, bñfacit, & q nõ dat nuptũ melius facit. Ibi.n, vtrunq; bõ, & hoc aliqñ, aliqñ illõ expedit. Nã illis qui se non continent, vtiq; expedit nubere, & qð licet. expedit. Quæ auteȝ vouerint continentiam, nec licet nec expedit. Porro licet discedere ab infideli coniuge, sed non expedit. Manere autem cum illo, si cohabitare consentit, & licet, & expedit. Quia si non liceret, expedire non posset. Potest ergo aliquid licere & non expedire: expedire autem quod non licet, non potest. Ac per hoc non omnia quæ licita sunt, expediunt, omnia illicita nõ expediunt. Sicut eniȝ omnis qui Christi sanguine redemptus est, homo est, non tamen omnis qui homo est etiam Christi sanguine redemptus est: ita omne quod non licet non expedit, nec tamẽ omne quod non expedit, etiam non licet. Sunt quippe licita quæ non expediunt, sicut Apostolo teste didicimus: Sed inter id quod illicitum est, & ideo non expedit, atq; id quod licitum est, nec tamen expedit, quid intersit: aliqua vniuersali regula definire difficile est. Citius enim quisq; dixerit, omne quod fieri non expedit, peccatum est. omne autem peccatum illicitum est. Omne ergo quod non expedit, illicitum est. Et vbi erunt illa, quæ licita esse, sed non expedire apostolus dixit, si omne quod non expedit licitum non est? Quapropter quia verum dixisse apostolus dubitare

1. Cor. x. 1. Cor. viij.

Licita idest nõ phibita consilio charitatis non præscripto legis tractanda sunt.

B

A

non possumus, ꝛ aliqua peccata esse licita dicere non audemus, restat vt dicamus aliquid fieri quod non expediat, ꝛ tamen si licitum est, non esse peccatum, quamuis quoniam non expedit, non sit vtiq; faciendum. Quod si absurdum videtur, vt aliquid fiat quod non expedit, ꝛ dicatur non peccasse qui fecerit, intelligendum est hoc ex consuetudine rationis esse absurdum. Quæ ita late patet, vt etiam iumenta quamuis rationis expertia, tamen plerunq; dicamus debere vapulare cum peccant. Peccare autem proprie non est, nisi eius qui vtitur rationali voluntatis arbitrio. Quod in omnibus mortalibus animantibus non nisi homini est diuinitus attributum. Sed aliud est cum proprie loquimur, aliud cum verba ex alijs rebus transferendo, vel abutendo mutuamur. Vt igitur si possumus enitamur inter id quod licet, ꝛ quod non licet, atq; ideo non expedit, aliquo certe fine distinguere, ea mihi videntur licere ꝛ non expedire, quę per iustitiam quidem, quę coram deo est, permittuntur, sed propter offensionem hominum, ne ob hoc impediantur a salute, vitanda sunt. Ea vero non licere ꝛ ideo non expedire, quæ sic ipsa iustitia vetantur, vt facienda non sint, etiam si ab eis quibus in notitiam fuerint per lata, laudentur. Quod si ita est, ideo non nisi illicita prohibentur a domino, vt ea quæ licita sunt, ꝛ non expediunt, non legis vinculo, sed libera dilectionis beneficentia caueantur.

Peccare pprie soli conuenit vtentibus arbitrio rationis.

Quæ sunt illa q̃ licent e nõ expediũt, e q̃ nec licent, nec expediunt.

B

Esca ventri, & venter escis, deus autem & hunc & has destruet. Corpus autem non fornicationis, sed domino, & dominus corpori. Deus vero & dominum suscitauit, & nos suscitabit per virtutem suam.

¶ Est alia malitia diei, quæ vtinam sufficiat ei. Reficimus enim quotidianas ruinas corporis edendo, ꝛ bibendo, priusquam ventrem ꝛ escas destruas: cum occideris indigentiam satietate mirifica, ꝛ corruptibile hoc indueris incorruptione sempiterna.

Ex libro confessionum. x.

¶ Cum fuerit salus perfecta in isto corpore, corruptio non erit, quæ intelligitur nomine carnis ꝛ sanguinis. Ipsa est enim perfecta sanitas corporis. Nam modo quomodo sanum est quod labitur, quod indiget, quod habet quandam perpetuam ægritudinem famis ꝛ sitis? Hæc tunc non erunt, quia esca ventri, ꝛ venter escis. Deus autem ꝛ hunc, ꝛ has, destruet. Erit forma corporis perfecta ex deo, absorpta morte in victoria, nulla remanente corruptione, nulla subrepente defectione, nullis mutata ætatibus, nullo labore lassata, vt cibo fulciatur, ꝛ aliqua esca reficiatur. Sed nõ erimus sine esca ꝛ potu. Ipse erit cibus deus noster, ꝛ potus noster: solus ille cibus reficiet, nec deficiet.

Ex tracta. eod.

C

Nescitis, quoniam corpora vestra membra Christi sunt? Tollens ergo membra Christi, faciam mẽbra meretricis? Absit. An nescitis quoniam qui ad-

hæret meretrici, vnum corpus efficitur? Erunt enim (inquit) duo in carne vna. Gene. ij. Matth. xix. Mar. x. Ephes. v.

Corpora nostra membra esse Christi dixit, quoniam Christus caput nostrum est, eo quod homo factus est propter nos. Caput de quo dictum est, Ipse Saluator corporis. Corpus autem eius ecclesia est. Si ergo dominus noster Iesus Christus tantummodo animam humanam susciperet, membra eius non essent nisi animæ nostræ. Quia vero corpus suscepit, per quod etiam caput est nobis, qui ex anima & corpore constamus; profecto illius membra sunt & corpora nostra. Si ergo vnusquisque cupiens fornicari, vilescat sibi, & in seipso contemnat seipsum, saltem non in se contemnat Christum. non dicat, Faciam, Nihil sum. OMNIS caro fœnum. Sed corpus tuum membrum est Christi. Quo ibas? Redi. Quo te tanquam præcipitare cupiebas? Pace in te Christo, agnosce in te Christum. Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Meretrix est enim quæ tibi adulterium consentit, & forte ipsa Christiana, tollit membra CHRISTI, & facit membra adulteri. Inuicem in vobis contemnitis CHRISTVM, nec agnoscitis dominum vestrum, nec cogitatis pretium vestrum. Qualis enim ille dominus qui seruos suos fecit fratres suos? Sed parum erat fratres suos, nisi faceret membra sua. Ita ne tanta dignitas viluit quæ tam benigne præstita est? Honor ei tribuatur. Si non præstaretur, desideraretur. Quia præstita est, contemnitur. Hæc autem corpora nostra, quæ dicit Apostolus esse membra CHRISTI, propter corpus CHRISTI quod ex genere corporis nostri suscepit. Hæc ergo corpora nostra, (inquam) dicit idem Apostolus templum esse in nobis spiritus sancti, quem habemus a deo. Propter corpus CHRISTI corpora nostra membra sunt Christi. Propter inhabitantem spiritum Christi, corpora nostra templum sunt spiritus sancti. Quid horum in te contemnis? Christum cuius membrum es? An spiritum sanctum cuius templum es?

Ex sermone de verbis apostoli

Christus caput nostrum, cuius corpus est ecclesia & membra corpora nostra

D

Benignitas dñi qui fecit seruos suos fratres, & corpora eorum membra sua ac templum spiritus sancti.

E

¶ Nec isti ergo dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam nec in membris computandi sunt Christi. Vt enim alia taceam, non possunt simul esse & membra Christi, & membra meretricis. Deinque ipse dicit, Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo. Ostendit quid sit non sacramento tenus, sed reuera corpus Christi manducare, & eius sanguinem bibere. Hoc est.n.in Christo manere, vt in illo maneat & Christus. Sic enim hoc dixit tanquam diceret, Qui non in me manet, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, aut bibere sanguinem meum. Non itaque manent in Christo, qui non sunt membra eius. Non sunt autem membra

Ex libro de ciuitate. xxi.

Ioan. vi.

Quid sit reuera spiritaliter manducare corpus & sanguinem Christi.

sunt, nec additur quid vnum, non diuersę intelliguntur, sed vnius esse substantiæ. sicut dictum est, Qui plantat, & qui rigat, vnũ sunt. & , Ego & pater vnum sumus. Tu autem qui patrem & filiuʒ diuersas vis esse substantias, inuenire non potuisti vbi de diuersis substantijs dictum fuerit, vnum sunt: & qui non vis dicere, cũ filius patri adhæret vnus deus est, adhibuisti & tu Apostolicum testimonium quod & ego adhibueram. Sed adhibuisti contra teipsuʒ, vbi ait, Qui adhæret domino, vnus spiritus est. Si enim de his qui diuersę sunt substantiæ recte dici potuit, vnus spiritus est, quanto magis de his qui vnius substantiæ sunt recte dicitur, vnus deus est? I. Cor. iij. Ioan. x. Exod. iiij.

¶ Nunquid Apostolus diceret, Qui autem adhæret domino, vnũ sunt? Quid enim aliud diceret si hoc diceret, nisi homo sanctus & deus vnum sunt? Sed absit ab illa sapientia ista sententia. Et tamẽ dixit, Qui autem adhæret domino vnus spiritus est. Vt noueris de his dicere, vnum sunt, quę vnius sunt eiusdemq; substantiæ, sicut quibusdam hominibus dictum est, Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu. Et sicut ait ipse Christus. Ego & pater vnum sumus. Cum autem vnus dicitur, & quid vnus adijcitur, & de diuersis substantijs dici potest, sicut dictum est, Qui adhæret domino, vnus spiritus est: & de rebus vnius substantię, sicut dictum est. Erat eis anima & cor vnum. Erat dixit, non dixit erant, quoniam dixit & quid erat, idest anima & cor. Sic etiam de patre & filio, & vnum sunt dicimus, quia vnius substantię duo sunt, & vnus est dicimus, sed addimus quid vnus, idest vnus deus, vnus dominus, vnus omnipotens, & si quid huiusmodi est. Gala. iij. A Actu. iiij.

¶ Adhęrens deo, & semper dei faciens voluntatem, nunquam a suo habitatore deseritur. Et si quædam dura, atq; aduersa patiatur, non relinquitur sed probatur. Ex lib. sniarum Prosperi.

Fugite fornicationem. Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.

Hic nihil videtur prætermisisse peccati, quandoquidem ait, Omne peccatum quodcunq; fecerit homo. Postea tamen excepit fornicationem, cum intulit. Qui autem fornicat, in corpus proprium peccat. Quod secundum consuetudinem nostræ locutionis ita diceretur. Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, excepta fornicatione, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat. Quem modum locutionis, non est alibi reperire, sed in scripturis sanctis. Ex lib. q̃onum Leuitici ti. viij.

¶ Totum istum locum apostolus propter ipsum corpus iaʒ emptum precio magno, idest Christi sanguine precioso, templumq; spiritus sancti factum a domino, ne talibus flagitiis pollueretur, sed potius inuiolatum tanquam dei habitaculum seruaretur, age- B Ex sermone de eadem re.

bat & defendebat. Quare ergo subiungere voluit hoc, vnde difficilis quæstio nasceretur, idest vt diceret, Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat: cum sive ipsa fornicatio, sive alia huiusmodi, quæ non nisi per corpus fiunt peccata, turpitudini & fornicationi simillima, non nisi per ipsum corpus gerantur atque exerceantur? Quid enim? Poterit ne esse quispiam (vt cætera superius memorata taceam) fur, vel ebriosus, vel maledicus, vel rapax, extra operationem corporis huius? quamuis nec ipsa idololatria, nec ipsa auaritia præter seruitium corporis huius poterit ad vsum fructumque suum peruenire. Quid est ergo, Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat? Primum quia in corpore isto homo constitutus, quicquid solo tantum animo poterit concupiscere inique, dici non potest

C extra corpus hoc hominem facere, cum constet eum carnali sensu & carnali prudentia hoc agere, isto adhuc circumsepto corpore. Nam & quod in psalmo scriptum est, Dixit impius in corde

Psal.xiij. suo, non est deus: idem beatus Paulus apostolus non potuit vtique separare a corporali opere, illo loco vbi ait, Omnes stabimus ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque secundum ea quæ per

ij.Cor.v. corpus gessit, siue bonum siue malum. Quia videlicet non nisi in corpore constitutus impius potuit dicere, Non est deus: vt taceam quod in alia epistola posuit, æmulationes, animositates, dissensiones, inuidias, hæreses: & tamen operibus carnis ista attribuit doctor gentium in fide & veritate. Quid est ergo, Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: & vnum tantummodo fornicationis peccatum nominans ait, Qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat? Videtur enim beatus Apostolus (in quo loquebatur Christus) exaggerare voluisse fornicationis malum super omnia cętera peccata. Quæ & si per corpus committantur, non tamen animum humanum concupiscentiæ carnali ita efficiunt obstrictum & obnoxium, quemadmodum in solo opere fornicationis corporalis. Commisceri facit animum vis agens libidinis cum ipso corpore, & vnum cum ipso quodammodo agglutinari & deuinctum esse, intantum vt nihil aliud ipso momento & experimento huius tam magni flagitij, cogitare homini liceat aut intendere, nisi quod sibimet adijcit, mentemque captiuam subdet ipsa submersio & quodammodo absorbitio libidinis & concupiscentiæ carnalis: vt hoc esse videatur quod dictum est, Qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat. Quia tunc fit proprie & familiariter seruum corporis cor hominis fornicantis, maxime in tempore ipsius nequissimæ operationis: intantum vt ipse Apostolus volens inculcatius commendare cauendum hominibus hoc malum, dixerit, Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? & execrans atque detestans responderit, Absit. An nescitis

Exaggerat fornicationem super cætera pctā.

D

Vocat fornicationem magnum flagitium.

Cor hois fornicantis proprie fit seruū corpis

(inquit) quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus est? Erunt enim, inquit, duo in carne vna. Nunquid hoc posset dici de alijs atq; alijs quibusq; facinoribus hominum? Liberum est enim animo humano in alijs quibusq; sceleribus, & vnum aliquid eorum operari, & eo ipso tempore alibi cogitatione distendi. Quod in fornicationis ipso opere, ac tempore non licet, animo ad aliud aliquid cogitandum, liberum esse. Sic enim totus homo absorbetur ab ipso & in ipso corpore, vt iam dici non possit ipse animus suus esse, sed simul totus homo dici possit quod caro sit, & spiritus vadens & non rediens. Sic ergo possumus intelligere, quia omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat, vt videatur (vt dixi) Apostolus intantum exaggerare voluisse fornicationis malum, vt in comparatione huius fornicationis cætera extra corpus habenda esse dixerit quæcunq; peccata. solo hoc tantummodo fornicationis malo in corpus proprium peccari dixerit, quia maiore libidinis ardore, quo superior nullus est, voluptas ipsius corporis tenet seruum, efficitq; captiuum. Hæc dicta sint de speciali fornicatione huius corporis. Verum quia non solum fornicatio in sacris literis specialiter, sed etiam generaliter arguitur & nominatur, conetur (deo adiuuante) & hinc aliter dicere probabiliter. Generalis igitur fornicatio aperte manifestator in psalmo vbi dicitur, Quoniam ecce qui longe se faciunt a te, peribunt, perdidisti omnem qui fornicatur abs te. Vbi subsequenter, qualiter ista generalis fornicatio euadi & effugi possit, adiunxit dicens. Mihi autem adhærere deo bonum est. Vt exinde facile aduertamus illam esse generalem fornicationem animę humanæ, qua non adherens quisq; deo, adhæret mundo. Vnde beatus Ioannes Apostolus dicit, Si quis dilexerit mundum, dilectio patris non est in eo. Et apostolus Iacobus dicit, Adulteri, nescitis quia amicitia huius mundi, inimica est deo? Breuiter ergo definitum est, non posse habere dilectionem Dei qui habuerit dilectionem mundi, & inimicum dei esse, qui amicus esse voluerit mundi. Ad hoc etiam pertinet, quod dominus in euangelio dicit. Nemo potest duobus dominis seruire: aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget, aut vnum patietur, & alterum contemnet. Et concludit. Non potestis deo seruire & mammonæ. Ista ergo est generalis fornicatio animæ vt dictum est, omnia omnino in se continens, quia non adhæretur deo dum adhæretur mundo. Vt etiam sic intelligere valeamus secundum istam generalem fornicationem, quod ait Apostolus. Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est. Qui autem fornicatus, in corpus proprium peccat. Quia si non fornicetur anima humana, adhærendo deo, nec adhærendo mundo, quæcunq; alia pei a concupiscētia carnali prorsus aliena potuerit, per ipsa fragilita-

Quod qui adhæret meretrici vnū corpus est, & nō sic de alijs facinoribus.

E

Psal. lxxvij.

Quare sola fornicatio dicitur pctm̄ in corpus proprium.

Psal. lxxij.

F

De gn̄ali fornicatione qua non adhærens quisq; deo adhæret mundo

i. Ioannis. ij.

Iacobi. iiij.

Matth. vi.

solatus atq; derelictus. ¶ Cum mens humana bona voluntate ad interiora ac superiora percipienda, quæ nõ priuatim, sed cõmuniter ab omnibus qui talia diligunt sine vlla angustia, vel inuidia, casto possidentur amplexu, vel sibi, vel alijs consulit, & si fallatur in aliquo per ignorantiam temporalium, quia & hoc temporaliter agit, & modum agendi non teneat quem debebat, humana tentatio est. Et magnum est, hanc vitam sic degere, quam velut viam redeunte carpimus, vt tentatio nos non apprehendat nisi humana. Hoc enim peccatum, extra corpus est, nec fornicationi deputatur, & propterea facillime ignoscitur. Cum vero propter adipiscenda ea quæ per corpus sentiuntur propter experiendi vel excellendi vel contrectandi cupiditatem, vt in his finem boni sui ponat, aliquid agit: quicquid agit, turpiter agit, & fornicatur, in corpus proprium peccans & corporearum rerum fallacia simulacra introrsum rapiens, & vana meditatione componens, vt ei nec diuinum aliquid nisi tale videatur. Priuatim auara, fœtatur erroribus: & priuatim prodiga, inanitur viribus. Ex libro de trini. xij. Humana tentatio. i. Cor. x. B

An nescitis quia membra vestra templum sunt spiritus sancti qui in vobis est, quem habetis a deo & non estis vestri? Supra. iij. ij. cor. vj.

VNum dominum nouimus esse solū, cui seruitus illa debetur quæ latria græco vocabulo nuncupatur. Ipsum enim verbum est in lege, vbi scriptum est. Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Quem si dominum patrem tantummodo dixerimus, respondebitur nobis. Ergo latria domino filio non debetur, quod tamen nefas est dicere. Si autē debetur, quomodo vni tantum debetur deo, si & patri debetur & filio, nisi quia vnus deus, cui soli per latriam seruire iussi sumus, ita dicitur deus solus, vt & pater intelligatur, & filius? Immo vero etiã spiritus sanctus. De illo quippe dicit Apostolus, Nescitis quia corpora vestra, templum est spiritus sancti, quem habetis a deo, & non estis vestri? Empti enim estis precio magno: glorificate, & portate deum in corpore vestro. Quennam Deum nisi spiritum sanctum, cuius corpora nostra esse dixerat templum? Debetur ergo gloria spiritui sancto. Nam si templum dei ei facere sicut Salomõ fecit de lignis, & lapidibus iuberemur vtiq; faciendo templum, ei latriam exhiberemus quanto magis latriam debemus, cui templū non facimus, sed sumus? ¶ Spiritus sanctus si creatura non creator esset, profecto creatura rationalis esset. Ipsa est enim summa creaturarum. Et ideo in regula fidei non poneretur ante ecclesiam, quia & ipse ad ecclesiam pertineret in illa eius parte quæ in coelis est, nec haberet templum, sed etiam ipse templum esset. Templum autem habet, de quo dicit Apostolus. Nescitis quia corpora vestra templum est spiritus sancti, qui in vobis est, quem ha Ex epistola ad Maximinum. Deut. vj. Lucæ. iiij. Latria debetur spiritui sancto. C Ex libro. Enchiridio. Quod spiritus sanctus non est creatura.

Membra Christi sunt templũ spiritus sancti. betis a deo de qbus alio loco dicit. Nescitis qa corpora vestra mẽbra sunt Christi? Quõ ergo deus nõ est q̃ téplus habet? Aut quõ minor Christo est, cuius mẽbra téplũ habet? Neq; eñ alud templum eius, alud templum dei est. Cum idem dicat Apostolus, Nescitis quia templum dei estis? Quod vt probaret, adiecit, Et spiritus dei habitat in vobis. Deus ergo habitat in templo suo, non

Ioan. ij. solum spiritus sanctus, sed ꝛ pater ꝛ filius. Qui etiam de corpore suo per quod factus est caput ecclesiæ quæ in hominibus est, vt sit in omnibus ipse primatum tenens, ait, Soluite templum

Ex libro cõtra Maximinum. hoc, ꝛ post triduum suscitabo illud. Templum ergo dei, hoc est totius summę trinitatis, sancta est ecclesia, scilicet vniuersa in coelo ꝛ in terra. ¶ Si deus, spiritus sanctus nõ esset, templum vbiq; nosipsos non haberet. Scriptum est quippe in Apostolo, Nescitis quia templum dei estis, ꝛ spiritus dei habitat in vobis? Et iterum, Nescitis quia corpora templum in vobis est spiritus sancti, quem

Sacrilegium est facere téplũ cuicũq; creaturæ. habetis a deo? Nonne si templum alicui sancto angelo, ꝛ excellentissimo, de lignis ꝛ lapidibus faceremus, anathematizaremur a veritate Christi, ꝛ ab ecclesia dei, quoniam creaturæ exhiberemus eam seruitutem quæ vni tm̃ debetur deo? Si ergo sacrilegi

Ex libro cõtra Maximinum. ij. ij. Cor. iiij. essemus, faciendo templum cuicunq; creaturæ, quomodo non est verus deus, cui templum non facimus, sed nosipsi templum sumus? ¶ Quales autem homines estis, quam religiosæ humilitatis, qui spiritum sanctum adorare non vultis, cum legatis, Litera occidit, spiritus autem viuificat? Non vultis ergo adorare, quem viuificare animas non negatis? Vos autem spiritum sanctum non permittitis adorari, vt ipsi dei gratiæ remaneatis ingrati. Sed da, inquis, testimonia vbi adoratur spiritus sanctus, quasi non ex his quæ legimus intelligamus. Si autem religionẽ qua colitur deus, sicut dignum est, cogitares, multo plus esse cerneres quod habet spiritus sanctus templum, quam si eum legere adoratum. Et homines enim a sanctis nouimus adoratos: tem

B plum vero non est factum ab hominibus nisi aut vero deo, sicut Salomon fecit, aut eis qui pro dijs habentur, sicut gentes quæ

Actu. vij. ignorant deum. Spiritus autem sanctus (quod cum magno honore de deo dictum est) non in manufactis templis habitat, sed corpus nostrum templum est spiritus sancti. Et ne corpora nostra contemnas, membra sunt Christi. Qualis ergo deus cui templum ædificatur ꝛ a deo, ꝛ de membris Dei?

Infra. vij. ij. Pet. i. **Empti enim præcio magno, glorificate & portate dominum in corpore vestro. & in spiritu vestro quæ sunt dei.**

Ex libro d duobus generibus peccatorum. DVo sunt peccata, ꝛ duo genera peccatorum. Aut enim in deum peccat homo, aut in hominem. Peccatur autẽ in deum, enim corrumpendo templũ eius in te. Etenim

Deus redemit te sanguine filij sui. Quamquam & antequam redimeris, cuius eras nisi eius qui condidit omnia? Peculiariter quodammodo te voluit habere redemptum sanguine filij sui. Non estis, inquit, vestri. Empti enim estis precio magno, glorificate & portate dominum in corpore vestro. Ergo ille a quo redemptus es fecit te domum suam. Nunquid tu vis euerti domum tuam? Sic nec deus suã, hoc est temetipsum. Si tibi non parcis propter teipsum, parce tibi vel propter deum, qui te fecit templum suum. Templum enim Dei sanctum est, quod & vos estis. Et qui templũ Dei violauerit, disperdet illum deus.

Peculiariter sumus dei per redemptioné.

.i.Cor.iij.

F

CAPVT .VII.

De quibus autem scripsistis mihi, bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationẽ autem vnusquisq; suam vxorem habeat, & vnaquæq; suum virum habeat. Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro.

Ex sermone ad coniugatos.

Fratres mei. Audiũt me viri, audiũt me fœminæ. Quid ad me irascimini? Vtinã faciatis q̃ scriptum est. Irascimini, & nolite peccare. Timere debeo ne cõtingat mihi q̃ cõtingit tãto ap̃lo Paulo, qd̃ modo cũ legeretur (si intẽti fuistis) audistis. Ergo inimicus factus sum vobis verũ p̃dicãs? Et si ita est, fiat. Si necesse est vt inimicus sim, melius vobis opto esse qui iustitiæ. Cõmẽdo vos custodiendos etiã vxoribus vestris. Filię meę sunt, sicut & vos filij mei estis. Audiant me, zelent viros suos. Non sibi seruent vnã gloriã, qua solent a mortis impudicæ matronę qa impudicitiã virorum suorum æquo animo ferunt. Nolo autẽ talẽ patientiã habeant christianæ mulieres. Prorsus zelent viros suos, nõ propter carnẽ suam, sed p̃pter animas illorũ. Omnino ego moneo, ego cõmoneo, ego p̃cipio, ego iubeo, Episcopus iubet, Christus in me iubet. Nouit ille in cuius conspectu ardet cor meum. Ego, inquã, iubeo. Nolite viros vestros permittere fornicari. Interpellate ꝯtra illos ecclesiam, nõ dico iudices publicos, nõ p̃cõsules, nõ vicarium nõ comitem, nõ imperatorẽ, sed Christum. In cæteris omnibus ancillæ estote virorũ vestrorum. Subditę obsequimini, nulla sit in vobis p̃teruitas, nulla sup̃bia, nulla cõtumeliosa ceruix, nõ aliqua inobediẽtia. Prorsus tãquã ancillę seruite. Sed vbi p̃uẽtũ fuerit ad illd̃ negotiũ vbi vos btũs ap̃ls ęq̃uat, dicẽs, Vxori vir debitũ reddat, silr̃ ter & vxor viro. Vxor nõ hz p̃tẽ sui corpis, sz vir. Quid te extollis? Audi q̃ sequit̃, siñter & vir nõ hz p̃tẽ sui corpis sz vxor. Vbi ad hoc fuerit vẽtũ, clamate pro re vestra. Aurũ tuũ p̃ necessitate sua vẽdit maritus, ferro fœmina, ferro ancilla, noli illi

Psal.iiij.

G

In quibus debet mulieres zelare viros suos & in qbus subditæ esse illis.

gare, noli contradicere: contemptus auri tui, dilectio est viri tui. Si villam tuam vendit pro necessitate sua quae est & tua (non enim potest esse ipsius quae nō sit tua, si est charitas in te quae debet esse in vxore) ferto patienter: & si dubitat, tu offer. Contemne omnia pro amore viri tui. Sed castum opta, pro castitate litiga. Patienter pereat villa tua, non anima ipsius te patiente pereat. Non dico viris, vt in hac causa zelent vxores suas. Scio quia faciunt, noui. Quis ferat adulteram vxorem? & imperatur foeminae vt ferat adulterum virum? O iustitia. Quare rogo te, quare? Quia ego vir sum. Vir es? in fortitudine tua probē quia vir es. Vir es? Vince libidinem. Quomodo vir, quo vxor est fortior? Tu es caput mulieris vir: Verum est. Si caput est, ducat, vxor sequatur. Si caput es, duc, sequatur illa caput suum. Sed vide quo eas. Noli ire quo non vis vt sequatur. Noli ire quo times pedissequam, ne in foueam simul ruatis: ne cum tu facis, doceas quod facis. Doleat tibi anima, si in foueam adulterij ambo ruatis. Doleat tibi anima, si tu solus ruas. Zelo non vis vt ruat illa, timore noli ruere tu. Nolite autem pudicissimę foeminae imitari impudicos viros vestros. Absit a vobis. Aut vobiscum viuant, aut soli pereant. Impudico marito non debet mulier pudicitiam, sed Deo illam debet, Christo illam debet. Non propter illum faciat qui non timetur, sed propter Christum faciat. Precium suum attendat, tabulas legat. ¶ Vehementer dolui, sic te voluisse agere cum marito vt aedificium continentiae, quod in eo iam construi coeperat, amissa perseuerantia, in adulterij ruinam miserabiliter laberetur. Cum enim lugendus esset, si post continentiam votam deo, iamque actu ipso moribusque susceptam, reuerteretur ad coniugis carnem, quanto magis nunc demersus in interitu profundiore, lugendus est, qui tam abrupta dissolutione moechatur, iratus tibi, perniciosus sibi, tanquam in te acerbius saeuiat, ipse pereat? Hoc autem tantum malum accidit, dum tu eius animum, non qua debuisti moderatione tractasti. Quia etsi carnali consortio iam ex consensu vobis non miscebamini, in caeteris tamen rebus coniugali obsequio, viro tuo mulier seruire debuisti: praesertim cum ambo essetis membra corporis Christi. Et vtique si maritum infidelem habuisses, agere te conuersationem subditam oportuit, vt eum domino lucrareris, sicut apostoli monuerunt. Omitto enim quod ipsam continentiam illo nondum volente, non secundum sanam doctrinam te suscepisse cognoui. Neque enim corporis tui debito fraudandus fuit, priusquam ad illud bonum quod superat pudicitiam coniugalem, tuae voluntati voluntas quoque eius accederet. Nisi forte non legeras, nec audieras, vel non attenderas apostolum dicentem, Bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationē autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquaeque suum virum habeat.

Vir debet esse mulieri exemplum castitatis.

A Ex epistola ad Edigiam.

Mulier debet moderate tractare virū, alter imputatur ei si vir suus moechatur.

Mulier non debet cōtinere sine cōsensu mariti, nec econuerso.

B

Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir. Similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi: & iterum ad idipsum estote, ne vos tentet Satanas propter incontinentiam vestram. Secundum hæc verba apostolica, etiam si ipse continere voluisset, & tu noluisses, debitum tibi reddere cogeretur, & illi deus imputaret continentiam, si non suæ, sed tuæ infirmitati accedens, ne in adulterij damnabile flagitium caderes, maritalem tibi concubitum non negaret. Quanto magis te (quam magis subiectam esse decuerat) ne ipse quoque in adulterium diabolica tentatione traheretur, in reddendo huiusmodi debito voluntati eius obtemperare conuenerat, cum tibi voluntatem continendi acceptaret deus, quia propterea non faceres, ne periret maritus? Sed hoc (vt dixi) omitto, quoniam postea tibi nolenti sibi ad reddenda coniugalia debita consentire, ad eadem continentiæ pacta ipse consensit, & tecum continentissime diu vixit, suoque consensu a peccato illo, quo ei debitum carnis negabas ipse te absoluit. Non ergo in tua causa ista vertitur quæstio, vtrum redire debeas ad concubitum viri. Quod enim deo pari consensu ambo voueratis, perseueranter vsque in finem reddere ambo debuistis. A quo proposito si lapsus est ille, tu saltem constantissime perseuera. Quod te non exhortarer, nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat. Nam si nunquam tenuisses eius assensum, numerus te nullus defendisset annorum: sed post quantumlibet tempus me consuluisses, nihil tibi aliud responderem, nisi quod ait Apostolus, Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir. De qua potestate sic tibi iam promiserat continentiam, vt tecum ipse eam susciperet. Sed illud est, quod minus te obseruasse contristor, quia tanto humilius, & obedientius eius obsequi in domestica conuersatione debuisti, quanto ille religiosius tibi rem magnam etiam imitando concesserat. Neque enim quia pariter temperabatis a carnali commixtione, ideo tuus maritus esse desiterat: Immo vero sanctius inter vos coniuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita seruabatis. Nihil ergo de tua veste, nihil de auro, vel argento, vel quacunque peccunia rebus ve vllis terrenis, sine arbitrio eius facere debuisti, ne scandalizares hominem qui deo tecum maiora vouerat, & ab eo quod de tua carne licita potestate posset exigere, se continenter abstulerat. Denique factum est, vt vinculum continentiæ quo se dilectus innexuerat, contemptus abrumperet, & iratus tibi, non parceret sibi. Sicut enim retulit perlator epistolæ tuæ, cum cognouisset quod omnia, aut pene omnia quæ habebat, nescio quibus duobus transeuntibus monachis, tanquam pauperibus eroganda donaueris, tunc ille detestans eos tecum, & non dei seruos, sed domus alienæ

C

Mulier debet humilius & obedientius obsequi viro, quanto sanctius est matrimonium.

De rebus terrenis nihil potest dispensare mulier sine arbitrio viri.

D

Arguit mulierem temerę largitionis.

In matrimonio q infirmior est, dilectióe portandus est.

Non est ferrenda Dei magna accipe ab ignota muliere & aliena vxore ne sciente marito & absente.

E

Præponéda est salus aiæ viri, téporali saluti pauperum.

Non est semper desistendú a bono ope pp scandalum.

F

Non lz mulieri coniugatæ dicere: facio quod volo de meo.

I. Petri. iij.

Vxor dz melius suggerere viro reueréter, & auctoritaté eius sequi obediéter.

Cósultandú est cú viro de eleemosynis faciendis, nec sine arbitrio eius vel iussu vxori mutanda est.

penetratores, & suos captiuatores, & depraedatores putans, tam sanctam sarcinam quam tecum subierat indignatus abiecit. Infirmus enim erat: & ideo tibi (quæ in communi proposito fortior videbatis) non erat præsumptione turbandus, sed dilectione portandus. Quia et si ad ipsas eleemosynas, largius faciédas forte pigrius mouebatur, posset & ista condiscere, si tuis inopinatis non feriret expensis, sed expectatis inuitaretur obsequijs, vt et hoc quod temere sola fecisti, multo consultius dilectione concordi, multoq; ordinatius & honestius ambo faceretis, ne blasphemarétur serui dei (si tamen hoc fuerunt, qui marito absente atq; nesciente, ab ignota muliere & aliena vxore tanta sumpserunt) & laudaretur deus in operibus vestris, quorum esset tam fida societas, vt a vobis communiter teneretur non solum summa charitas, verumetiá gloriosa paupertas. Nunc autem inconsiderata festinatione attende quid feceris. Nunquid tantum bonum est, q pauperum carnem largioribus eleemosynis refecisti: quantum malum est q viri tui mentem a tam bono proposito subruisti? An cuiusq; tibi tpalis salus charior esse debuerat, quá huius æterna? Nonne si ampliore misericordia cogitares, ió paupibus res tuas erogare differres, ne scandalizatus maritus tuus deo periret, vberiores tibi eleemosynas deus cóputaret? Proinde si recolis qd acqsieras qñ lucrata fueras virú tuú, vt tecú Christo sanctiore castitate seruiret, intellige per illas eleemosynas tuas, quibus cor eius euersum est, quanto grauiore damno percussa fueris, quam sunt illa lucra quæ coelestia cogitabas. Si.n. habet ibi magnum locum, panis fractus esurienti, quantum locú ibi habere credenda est misericordia, qua homo eripitur diabolo, tanquam leoni rugienti, & quem deuoret inquirenti? Neq; hoc ita dicimus, vt si quisquam scandalizatus fuerit de bonis operibus nostris, ab eis desistendum putemus: sed alia causa est alienorum, alia necessariarum in societate aliqua personarum. Alia fidelis, alia infidelis: alia parentum erga filios, alia filiorum erga parentes: alia postremo ea quæ in his rebus, vel maxime intuenda est viri & vxoris: vbi mulierem coniugatam non licet dicere, facio quod volo de meo, cum & ipsa non sit sua, sed capitis sui, hoc est viri sui. Nam sic quædam (vt commemorat apostolus Petrus) mulieres sanctę, quæ in deum sperabant, ornabant se subiectæ viris suis, sicut Sara obsequebatur Abrahæ, dominum eum vocans, cuius vos factę estis filiæ, cum ad christianas, non ad Iudæas fœminas loqueretur. Pariter ergo de omnibus consilium haberetis, pariter moderremini quid thesaurizandum esset in cœlo, qd ad vitæ huius sufficientiam vobis & vestris, vestroq; filio relinquendum, ne alijs esset refectio, vobis aút angustia. Et in his disponendis atq; faciendis, si quid tibi forte melius videretur, suggereres viro reuerenter: eius denique auctoritatem, tanquam tui capitis, sequereris obedienter, vt omnes qui sane sapiunt, ad quos posset hoc bonum vestrú fama

perferre, de domus vestræ fructu ac pace gauderent, & aduersarius euerteretur, nihil habens de vobis dicere praui. Porro si de faciendis eleemosynis, & in pauperibus impendendis rebus tuis, de quo bono opere & magno tam euidentia præcepta sunt domini, cum viro tuo fideli, & tecum sancta continentiæ pacta seruante, consilium communicare deberes, eiusdemq; non spernere voluntatē: quanto magis de habitu atq; vestitu, nihil tibi præter eius arbitrium mutandum vel vsurpandum fuit? Vnde de hoc nihil diuinitus legimus imperatum? Scriptum est equidem, Mulieres esse debere in habitu ordinato. Auri vero circūpositio, & crinium intortio, & cætera huiusmodi, quę vel ad inanem pompam vel ad illecebras formæ adhiberi solent, merito reprehensa sunt. Sed est quidam pro modulo personæ habitus matronalis, a viduali veste distinctus, qui potest fidelibus coniugatis, salua religionis obseruantia conuenire. Hunc te maritus si deponere noluit, ne te velut viduam illo viuente iactares, puto quia non fuerat in hac re vsq; ad dissensionis scandalum perducendus, magis inobedientiæ malo, quam illius abstinentiæ bono. Quid est enim absurdius, quam mulierem de humili veste viro superbire? Cui te potius expediret obtemperare candidis moribus, quam nigellis vestibus repugnare. Quia etsi te indumentum monachæ delectabat, etiam hoc posset gratius marito obseruato, exoratoq; assumi. Quod si omnino non fineret, quid tuo proposito deperiret? Absit vt hinc displiceres deo, quod coniuge tuo nondum defuncto, non indueresis sicut Anna, sed sicut Susanna. Neq; enim & ille qui tecum iam cœperat custodire tam magnum continentiæ bonum, etiam si coniugale non viduale voluisset vt acciperes indumentum, ad indecentem quoq; te compulisset ornatum. Quo etsi aliqua dura conditione cogereris, posses habere in superbo cultu cor humile. Nempe apud patres Hester illa regina deum timens, deum colens, subdita deo, marito regi alienigenę non eundem secum colenti deum tamē subdita seruiebat. Quæ cum extremo periculo non suo tantum, sed etiam gentis suę, qui tunc erat populus dei, domino prosterneretur orando, in ipsa oratione dixit ita sibi esse ornatum regium sicut pannum menstrualem. Et ita orantem, confestim exaudiuit qui cordis inspector eam verum dicere sciuit. Et vtiq; maritum habebat multarum mulierum virum, & deorum alienorum, falsorumq; cultorem. Tu autem & si ille in proposito quod tecum susceperat perduraret, nec a te offensus in flagitium corruisset, maritum habebas non solum fidelē, & verū deum tecum colētē, sed & continentē: qui proculdubio propositi vestri non immemor etsi te ad coniugalia cogeret indumēta, ad superba tñ ornamenta non cogeret. Hæc tibi scripsi, quoniam me consulendum putasti, non vt tuū rectum institutum, sermonem eo frangerē, sed quod te inordinate & incaute agente, viri tui factum dolorem. De cuius repara-

[Margin notes:] 1. Pet. iij. 1. Tim. ij. — Alia vestis matrimonialis alia vidualis. — Absurdum est mulierē de humili veste viro superbire. — Nigellæ vestes monacharum. — Pōt haberi in superbo cultu cor humile.

non possumus, & aliqua peccata esse licita dicere non audemus, restat ut dicamus aliquid fieri quod non expediat, & tamen si licitum est, non esse peccatum, quamuis quoniam non expedit, non sit utique faciendum. Quod si absurdum videtur, ut aliquid fiat quod non expedit, & dicatur non peccasse qui fecerit, intelligendum est hoc ex consuetudine rationis esse absurdum. Quae ita late patet, ut etiam iumenta quamuis rationis expertia, tamen plerunque dicamus debere vapulare cum peccant. Peccare autem proprie non est, nisi eius qui utitur rationali voluntatis arbitrio. Quod in omnibus mortalibus animantibus non nisi homini est diuinitus attributum. Sed aliud est cum proprie loquimur, aliud cum verba ex alijs rebus transferendo, vel abutendo mutuamur. Ut igitur si possumus enitamur inter id quod licet, & quod non licet, atque ideo non expedit, aliquo certe fine distinguere, ea mihi videntur licere & non expedire, quae per iustitiam quidem, quae coram deo est, permittuntur, sed propter offensionem hominum, ne ob hoc impediantur a salute, vitanda sunt. Ea vero non licere & ideo non expedire, quae sic ipsa iustitia vetantur, ut facienda non sint, etiam si ab eis quibus in notitiam fuerint per lata, laudentur. Quod si ita est, ideo non nisi illicita prohibentur a domino, ut ea quae licita sunt, & non expediunt, non legis vinculo, sed libera dilectionis beneficentia caueantur.

Peccare proprie soli conuenit utentibus arbitrio rationis. Quae sunt illa quae licent & non expediunt, & quae nec licent, nec expediunt.

B

Esca ventri, & venter escis, deus autem & hunc & has destruet. Corpus autem non fornicationis, sed domino, & dominus corpori. Deus vero & dominum suscitauit, & nos suscitabit per virtutem suam.

Ex libro confessionum. x.

¶ Est alia malitia diei, quae utinam sufficiat ei. Reficimus enim quotidianas ruinas corporis edendo, & bibendo, priusquam ventrem & escas destruas: cum occideris indigentiam satietate mirifica, & corruptibile hoc indueris incorruptione sempiterna.

Ex tracta. p.ad.

¶ Cum fuerit salus perfecta in isto corpore, corruptio non erit, quae intelligitur nomine carnis & sanguinis. Ipsa est enim perfecta sanitas corporis. Nam modo quomodo sanum est quod labitur, quod indiget, quod habet quandam perpetuam aegritudinem famis & sitis? Haec tunc non erunt, quia esca ventri, & venter escis. Deus autem & hunc, & has, destruet. Erit forma corporis perfecta ex deo, absorpta morte in victoria, nulla remanente corruptione, nulla subrepente defectione, nullis mutata aetatibus, nullo labore lassata, ut cibo fulciatur, & aliqua esca reficiatur. Sed non erimus sine esca & potu. Ipse erit cibus deus noster, & potus noster: solus ille cibus reficiet, nec deficiet,

C

Nescitis, quoniam corpora vestra membra Christi sunt? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis quoniam qui ad-

hæret meretrici, vnum corpus efficitur? Erunt enim (inquit) duo in carne vna.

Gene. ij. Matth. xix. Mar. x. Ephes. v.

Ex sermone de verbis apostoli

Corpora nostra membra esse Christi dixit, quoniam Christus caput nostrum est, eo quod homo factus est propter nos. Caput de quo dictum est, Ipse Saluator corporis. Corpus autem eius ecclesia est. Si ergo dominus noster Iesus Christus tantummodo animam humanam susciperet, membra eius non essent nisi animæ nostræ. Quia vero corpus suscepit, per quod etiam caput est nobis, qui ex anima & corpore constamus: profecto illius membra sunt & corpora nostra. Si ergo vnusquisque cupiens fornicari, vilescat sibi, & in seipso contemnat seipsum, saltem non in se contemnat Christum. non dicat, Faciam, Nihil sum. OMNIS caro fœnum. Sed corpus tuum membrum est Christi. Quo ibas? Redi. Quo te tanquam præcipitare cupiebas? Pace in te Christo, agnosce in te Christum. Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Meretrix est enim quæ tibi adulterium consentit, & forte ipsa Christiana, tollit membra CHRISTI, & facit membra adulteri. Inuicem in vobis contemnitis CHRISTVM, nec agnoscitis dominum vestrum, nec cogitatis precium vestrum. Qualis enim ille dominus qui seruos suos fecit fratres suos? Sed parum erat fratres suos, nisi faceret membra sua. Ita ne tanta dignitas viluit quæ tam benigne præstita est? Honor ei tribuatur. Si non præstaretur, desideraretur. Quia præstita est, contemnitur. Hæc autem corpora nostra, quæ dicit Apostolus esse membra CHRISTI, propter corpus CHRISTI quod ex genere corporis nostri suscepit. Hæc ergo corpora nostra, (inquam) dicit idem Apostolus templum esse in nobis spiritus sancti, quem habemus a deo. Propter corpus CHRISTI corpora nostra membra sunt Christi. Propter inhabitantem spiritum Christi, corpora nostra templum sunt spiritus sancti. Quid horum in te contemnis? Christum cuius membrum es? An spiritum sanctum cuius templum es?

Christus caput nostrum, cuius corpus est ecclesia & membra corpora nostra

D

Benignitas dñi qui fecit seruos suos fratres, & corpora eorum membra sua ac templum spiritus sancti.

E

¶Nec isti ergo dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam nec in membris computandi sunt Christi. Vt enim alia taceam, non possunt simul esse & membra Christi, & membra meretricis. Deniq; ipse dicit, Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo. Ostendit quid sit non sacramento tenus, sed reuera corpus Christi manducare, & eius sanguinem bibere. Hoc est n. in Christo manere, vt in illo maneat & Christus. Sic enim hoc dixit tanquam diceret, Qui non in me manet, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, aut bibere sanguinem meum. Non itaq; manent in Christo, qui non sunt membra eius. Non sunt autem membra

Ex libro de ciuitate. xxi.

Ioan. vi.

Quid sit reuera spiritaliter manducare corpus & sanguinem Christi.

Christi, qui se faciunt membra meretricis, nisi malum illud pœnitendo, esse destiterint, & ad hoc bonũ reconciliatione redierint.

Qui autem adhæret domino, vnus spiritus est.

F
Ex libro de trinitate, vi.

Corporalia adiunctione sui crescunt. Quamuis enim qui adheret vxori suæ, vnum corpus sit: maius tamen corpus fit, quã si solius viri esset, aut solius vxoris. In rebus tamẽ spiritalibus cũ minor maiori adheret, sicut creatura creatori, illa fit maior quam erat, non ille. In his enim quæ non mole magna sunt, hoc est maius esse, quod est melius esse. Melior fit autem spiritus alicuius creaturæ cum adhæret creatori, quam si non adhæreat, Et ideo etiam maior, quia melior. Qui ergo adheret domino, vnus spiritus est. Sed tamen dominus non ideo fit maior, quãuis fiat ille qui domino adhæret.

Ex lib. de trinitate. xiiij.

¶ Mens diligere seipsam non posset, si se omnino nesciret (idest sui non meminisset) nec se intelligeret: quia in se imago Dei tam potens est, vt ei cuius imago est valeat inhærere. Sic enim ordinata est naturarum ordine non locorum, vt supra illam non sit nisi ille. Deniq; cum illi penitus adhæserit, vnus erit spiritus. Cui rei attestatur apostolus dicens, Qui autẽ adheret domino, vnus spiritus est. Accedente quidem isto ad participationem naturę veritatis, & beatitudinis illius, non tamen crescente illo in natura, veritate, & beatitudine sua. In illa itaq; natura, cum ei fœliciter adhæserit, immutabile videbit omne quod viderit. Tunc (sicut ei diuina scriptura promittit) satiabitur in bonis desiderium eius, bonis inquã immutabilibus, ipsa trinitate deo suo, cuius imago est. Et ne vspiam deinceps violetur, erit in abscondito vultus eius tanta vbertate eius impleta, vt eam nunquam peccare delectet.

Psal. cij.

G

Ex libro cõtra Maximinũ. ij. Joan. x.

¶ Commemorans apostolicum testimonium quod a me positũ est, vbi ait, Qui adhæret domino, vnus spiritus est: dic & tu, Cum adhæret patri filius, vnus est deus. Non enim ait apostolus, Qui adhæret domino vnum sunt (sicut dictum est, Ego & pater vnum sumus) sed ait, vnus spiritus est, Cum tu non dicas, cum adheret patri filius, vnus deus est: vt quid & tu adhibes hoc apostoli testimonium vbi ait, Qui adheret domino, vnus spiritus est, nisi vt te etiã a te producto teste conuincam? Nunc saltem distingue duo ista quæ non potuisti, cum simul essemus in nostra disputatione distinguere. Diligenter itaq; attende quod dico. Quando de rebus duabus aut pluribus dicitur vnus est, vel vna est: & additur quid vnus, vel quid vna, & de his quæ diuersæ, & de his quæ sunt vnius substantię dici potest. Diuersę sunt enim substantiæ spiritus hominis, & spiritus domini: & tamen dictum est, Qui adhæret domino, vnus spiritus est. Vnius autem substantiæ sunt animæ hominum, & corda hominum, de quibus dictum est, Erat illis anima vna & cor vnum. Vbi autem dicitur de duobus, aut pluribus vnũ

H
Actuum. iiij.

sunt, nec additur quid vnum, non diuersę intelliguntur, sed vnius esse substantiæ. sicut dictum est, Qui plantat, & qui rigat, vnũ sunt. & , Ego & pater vnum sumus. Tu autem qui patrem & filiuz diuersas vis esse substantias, inuenire non potuisti vbi de diuersis substantijs dictum fuerit, vnum sunt: & qui non vis dicere, cũ filius patri adhæret vnus deus est, adhibuisti & tu Apostolicum testimonium quod & ego adhibueram. Sed adhibuisti contra teipsuz, vbi ait, Qui adhæret domino, vnus spiritus est. Si enim de his qui diuersę sunt substãtiæ recte dici potuit, vnus spiritus est, quanto magis de his qui vnius substantiæ sunt recte dicitur, vnus deus est? I. Cor. iij. Ioan. x. Exod. iiij.

¶ Nunquid Apostolus diceret, Qui autem adhæret domino, vnũ sunt? Quid enim aliud diceret si hoc diceret, nisi homo sanctus & deus vnum sunt? Sed absit ab illa sapientia ista sententia. Et tamẽ dixit, Qui autem adhæret domino vnus spiritus est. Vt noueris de his dicere, vnum sunt, quę vnius sunt eiusdem q; substantiæ, sicut quibusdam hominibus dictum est, Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu. Et sicut ait ipse Christus. Ego & pater vnum sumus. Cum autem vnus dicitur, & quid vnus adiicitur, & de diuersis substantijs dici potest, sicut dictum est, Qui adhæret domino, vnus spiritus est: & de rebus vnius substantię, sicut dictum est. Erat eis anima & cor vnum. Erat dixit, non dixit erant, quoniam dixit & quid erat, idest anima & cor. Sic etiam de patre & filio, & vnum sunt dicimus, quia vnius substantię duo sunt, & vnus est dicimus, sed addimus quid vnus, idest vnus deus, vnus dominus, vnus omnipotens, & si quid huiusmodi est. Gala. iij. A Actu. iiij.

¶ Adhęrens deo, & semper dei faciens voluntatem, nunquam a suo habitatore deseritur. Et si quædam dura, atq; aduersa patiatur, non relinquitur sed probatur. Ex lib. sniarum Prosperi.

Fugite fornicationem. Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.

HIc nihil videtur prætermisisse peccati, quandoquidem ait, Omne peccatum quodcunq; fecerit homo. Postea tamen excepit fornicationem, cum intulit. Qui autem fornicat, in corpus proprium peccat. Quod secundum consuetudinem nostræ locutionis ita diceretur. Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, excepta fornicatione, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat. Quem modum locutionis, non est alibi reperire, sed in scripturis sanctis. Ex lib. qõnum Leuitici ci. viij.

¶ Totum istum locum apostolus propter ipsum corpus iaz emptum precio magno, idest Christi sanguine precioso, templum q; spiritus sancti factum a domino, ne talibus flagitiis pollueretur, sed potius inuiolatum tanquam dei habitaculum: seruaretur, age- B Ex sermone de eadem re.

bat & defendebat. Quare ergo subiungere voluit hoc, vnde difficilis quæstio nasceretur, idest vt diceret, Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat: cum sive ipsa fornicatio, sive alia huiusmodi, quæ non nisi per corpus fiunt peccata, turpitudini & fornicationi simillima, non nisi per ipsum corpus gerantur atq; exerceantur? Quid enim? Poterit ne esse quispiam (vt cætera superius memorata taceam) fur, vel ebriosus, vel maledicus, vel rapax, extra operationem corporis huius? quamuis nec ipsa idololatria, nec ipsa auaritia præter seruitium corporis huius poterit ad vsum fructumq; suum peruenire. Quid est ergo, Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus propriũ peccat? Primum quia in corpore isto homo constitutus, quicquid solo tantum animo poterit concupiscere inique, dici non potest extra corpus hoc hominem facere, cum constet eum carnali sensu & carnali prudentia hoc agere, isto adhuc circumsepto

C corpore. Nam & quod in psalmo scriptum est, Dixit impius in corde

Psal.xiij. suo, non est deus: idem beatus Paulus apostolus non potuit vtiq; separare a corporali opere, illo loco vbi ait, Omnes stabimus ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisq; secundum ea quæ per

ij.Cor.v. corpus gessit, siue bonum siue malum. Quia videlicet non nisi in corpore constitutus impius potuit dicere, Non est deus: vt taceam quod in alia epistola posuit, æmulationes, animositates, dissensiones, inuidias, hæreses: & tamẽ operibus carnis ista attribuit doctor gentium in fide & veritate. Quid est ergo, Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: & vnum tantummodo fornicationis peccatum nominans ait, Qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat? Videtur enim beatus Apostolus (in quo loquebatur Christus) exaggerare voluisse fornicationis malum super omnia cętera peccata. Quæ & si per corpus committantur, non tamen animum humanum concupiscentiæ carnali ita efficiunt obstrictum & obnoxium, quemadmodum in solo opere fornicationis corporalis. Commisceri facit animum vis agens libidinis cũ ipso corpore, & vnum cum ipso quodammodo agglutinari & deuinctum esse, intantum vt nihil aliud ipso momento & experimento huius tam magni flagitij, cogitare homini liceat aut intendere, nisi quod sibimet adijcit, mentemq; captiuam subdit ipsa submersio & quodammodo absorbitio libidinis & concupiscentiæ carnalis: vt hoc esse videatur quod dictum est, Qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat. Quia tunc fit proprie & familiariter seruum corporis cor hominis fornicantis, maxime in tempore ipsius nequissimæ operationis: intantum vt ipse Apostolus volens inculcatius commendare cauendum hominibus hoc malum, dixerit, Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? & execrans atq; detestans responderit, Absit. An nescitis

Exaggerat fornicationẽ super cætera pctã.

D

Vocat fornicationẽ magnum flagitium.

Cor hoĩs fornicantis proprie fit seruũ corpis

(inquit) quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus est? Erunt enim, inquit, duo in carne vna. Nunquid hoc posset dici de alijs atq; alijs quibusq; facinoribus hominum? Liberum est enim animo humano in alijs quibusq; sceleribus, & vnum aliquid eorum operari, & eo ipso tempore alibi cogitatione distendi. Quod in fornicationis ipso opere, ac tempore non licet, animo ad aliud aliquid cogitandum, liberum esse. Sic enim totus homo absorbetur ab ipso & in ipso corpore, vt iam dici non possit ipse animus suus esse, sed simul totus homo dici possit quod caro sit, & spiritus vadens & non rediens. Sic ergo possumus intelligere, quia omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat, vt videatur (vt dixi) Apostolus intantum exaggerare voluisse fornicationis malum, vt in comparatione huius fornicationis cętera extra corpus habenda esse dixerit quæcunq; peccata, solo hoc tantummodo fornicationis malo in corpus proprium peccati dixerit, quia maiore libidinis ardore, quo superior nullus est, voluptas ipsius corporis tenet seruum, efficitq; captiuum. Hæc dicta sint de speciali fornicatione huius corporis. Verum quia non solum fornicatio in sacris literis specialiter, sed etiam generaliter arguitur & nominatur, conemur (deo adiuuante) & hinc aliter dicere probabiliter. Generalis igitur fornicatio aperte manifestatur in psalmo vbi dicitur, Quoniam ecce qui longe se faciunt a te, peribunt, perdidisti omnem qui fornicatur abs te. Vbi subsequenter, qualiter ista generalis fornicatio euadi & effugi possit, adiunxit dicens. Mihi autem adhærere deo bonum est. Vt exinde facile aduertamus illam esse generalem fornicationem animę humanæ, qua non adherens quisq; deo, adhæret mundo. Vnde beatus Ioannes Apostolus dicit, Si quis dilexerit mundum, dilectio patris non est in eo. Et apostolus Iacobus dicit, Adulteri, nescitis quia amicitia huius mundi, inimica est deo? Breuiter ergo definitum est, non posse habere dilectionem Dei qui habuerit dilectionem mundi, & inimicum dei esse, qui amicus esse voluerit mundi. Ad hoc etiam pertinet, quod dominus in euangelio dicit. Nemo potest duobus dominis seruire: aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget, aut vnum patietur, & alterum contemnet. Et concludit. Non potestis deo seruire & mammonæ. Ista ergo est generalis fornicatio animæ vt dictum est, omnia omnino in se continens, quia non adhæretur deo dum adhæretur mundo. Vt etiam sic intelligere valeamus secundum istam generalem fornicationem, quod ait Apostolus. Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est. Qui autem fornicatus, in corpus proprium peccat. Quia si non fornicetur anima humana, adhærendo deo, nec adhærendo mundo, quæcunq; alia peia concupiscētia carnali prorsus aliena potuerit, per ipsa fragilita-

Quod qui adhæret meretrici vnū corpus est, & nō sic de alijs facinoribus.

E

Psal. lxxij.

Quare sola fornicatio dicitur peccatum in corpus proprium.

F

Psal. lxxij.

F

De generali fornicatione qua non adhærens quisq; deo adhæret mundo.

I. Ioannis. ij.

Iacobi. iiij.

Matth. vi.

solatus atq; derelictus. ¶ Cum mens humana bona voluntate ad interiora ac superiora percipienda, quæ nō priuatim, sed cōmuniter ab omnibus qui talia diligunt sine vlla angustia, vel inuidia, casto possidentur amplexu, vel sibi, vel alijs consulit, & si fallatur in aliquo per ignorantiam temporalium, quia & hoc temporaliter agit, & modum agendi non teneat quem debebat, humana tentatio est. Et magnum est, hanc vitam sic degere, quam velut viam redeunte carpimus, vt tentatio nos non apprehendat nisi humana. Hoc enim peccatum, extra corpus est, nec fornicationi deputatur, & propterea facillime ignoscitur. Cum vero propter adipiscenda ea quæ per corpus sentiuntur propter experiendi vel excellendi vel contrectandi cupiditatem, vt in his finem boni sui ponat, aliquid agit: quicquid agit, turpiter agit, & fornicatur, in corpus proprium peccans & corporearum rerum fallacia simulacra introrsum rapiens, & vana meditatione componens, vt ei nec diuinum aliquid nisi tale videatur. Priuatim auara, foetatur erroribus: & priuatim prodiga, inanitur viribus.

Ex libro de tri. ni. xij.

Humana tentatio.

i. Cor. x.

B

An nescitis quia membra vestra templum sunt spiritus sancti qui in vobis est, quem habetis a deo & non estis vestri?

Supra. iij. ij. cor. vj.

VNum dominum nouimus esse solum, cui seruitus illa debetur quæ latria græco vocabulo nuncupatur. Ipsum enim verbum est in lege, vbi scriptum est. Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Quem si dominum patrem tantummodo dixerimus, respondebitur nobis. Ergo latria domino filio non debetur, quod tamen nefas est dicere. Si autem debetur, quomodo vni tantum debetur deo, si & patri debetur & filio, nisi quia vnus deus, cui soli per latriam seruire iussi sumus, ita dicitur deus solus, vt & pater intelligatur, & filius? Immo vero etiā spiritus sanctus. De illo quippe dicit Apostolus, Nescitis quia corpora vestra, templum est spiritus sancti, quem habetis a deo, & non estis vestri? Empti enim estis precio magno: glorificate, & portate deum in corpore vestro. Quennam Deum nisi spiritum sanctum, cuius corpora nostra esse dixerat templum? Debetur ergo gloria spiritui sancto. Nam si templum dei ei facere sicut Salomō fecit de lignis, & lapidibus iuberemur vtiq; faciendo templum, ei latriam exhiberemus quanto magis latriam debemus, cui templum non facimus, sed sumus? ¶ Spiritus sanctus si creatura non creator esset, profecto creatura rationalis esset. Ipsa est enim summa creaturarum. Et ideo in regula fidei non poneretur ante ecclesiam, quia & ipse ad ecclesiam pertineret in illa eius parte quæ in coelis est, nec haberet templum, sed etiam ipse templum esset. Templum autem habet, de quo dicit Apostolus. Nescitis quia corpora vestra templum est spiritus sancti, qui in vobis est, quem ha

Ex epistola ad Maximinum.

Deut. vj.
Lucæ. iiij.

Latria debetur spiritui sancto.

C

Ex libro. Enchiridio.

Quod spiritus sanctus non est creatura.

Membra Christi sunt templū spiritus sancti. betis a deo de quibus alio loco dicit. Nescitis quia corpora vestra membra sunt Christi? Quō ergo deus nō est q̄ teplum habet? Aut quō minor Christo est, cuius mēbra tēplū habet? Neq; enim alud templum eius, alud templum dei est. Cum idem dicat Apostolus, Nescitis quia templum dei estis? Quod vt probaret, adiecit, Et spiritus dei habitat in vobis. Deus ergo habitat in templo suo, non solum spiritus sanctus, sed & pater & filius. Qui etiam de corpore suo per quod factus est caput ecclesiæ quæ in hominibus est, vt sit in omnibus ipse primatum tenens, ait, Soluite templum hoc, & post triduum suscitabo illud. Templum ergo dei, hoc est totius summę trinitatis, sancta est ecclesia, scilicet vniuersa in coelo & in terra. ¶ Si deus, spiritus sanctus nō esset, templum vbiq; nosipsos non haberet. Scriptum est quippe in Apostolo, Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? Et iterum, Nescitis quia corpora templum in vobis est spiritus sancti, quem habetis a deo? Nonne si templum alicui sancto angelo, & excellentissimo, de lignis & lapidibus faceremus, anathematizaremur a veritate Christi, & ab ecclesia dei, quoniam creaturæ exhiberemus eam seruitutem quæ vni tm̄ debetur deo? Si ergo sacrilegi essemus, faciendo templum cuicunq; creaturæ, quomodo non est verus deus, cui templum non facimus, sed nosipsi templum sumus? ¶ Quales autem homines estis, quam religiosæ humilitatis, qui spiritum sanctum adorare non vultis, cum legatis, Litera occidit, spiritus autem viuificat? Non vultis ergo adorare, quem viuificare animas non negatis? Vos autem spiritum sanctum non permititis adorari, vt ipsi dei gratiæ remaneatis ingrati. Sed da, inquis, testimonia vbi adoratur spiritus sanctus, quasi non ex his quæ legimus intelligamus. Si autem religiones qua colitur deus, sicut dignum est, cogitares, multo plus esse cerneres quod habet spiritus sanctus templum, quam si eum legere adoratum. Et homines enim a sanctis nouimus adoratos: templum vero non est factum ab hominibus nisi aut vero deo, sicut Salomon fecit, aut eis qui pro dijs habentur, sicut gentes quæ ignorant deum. Spiritus autem sanctus (quod cum magno honore de deo dictum est) non in manufactis templis habitat, sed corpus nostrum templum est spiritus sancti. Et ne corpora nostra contemnas, membra sunt Christi. Qualis ergo deus cui templum ædificatur & a deo, & de membris Dei?

Ioan.ij.

Ex libro cōtra Maximinum.

Sacrilegium est facere tēplū cuiq; creaturæ.

Ex libro cōtra Maximinum .ij.

ij.Cor.iiij.

B

Actu.vij.

Infra.vij.

ij.Pet.i.

Empti enim prӕcio magno, glorificate & portate dominum in corpore vestro. & in spiritu vestro quæ sunt dei.

Ex libro de duobus generibus peccatorum.

Duo sunt peccata, & duo genera peccatorum. Aut enim in deum peccat homo, aut in hominem. Peccatur autem in deum, enim corrumpendo templū eius in te. Etenim

Deus redemit te sanguine filij sui. Quamquam & antequam redimeris, cuius eras nisi eius qui condidit omnia? Peculiariter quodammodo te voluit habere redemptum sanguine filij sui. Non estis, inquit, vestri. Empti enim estis pretio magno, glorificate & portate dominum in corpore vestro. Ergo ille a quo redemptus es fecit te domum suam. Nunquid tu vis euerti domum tuam? Sic nec deus suã, hoc est temetipsum. Si tibi non parcis propter teipsum, parce tibi vel propter deum, qui te fecit templum suum. Templum enim Dei sanctum est, quod & vos estis. Et qui templũ Dei violauerit, disperdet illum deus.

Peculiariter sumus dei per redemptioné.

.i.Cor.iij.

F

CAPVT .VII.

E quibus autem scripsistis mihi, bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationẽ autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæq; suum virum habeat. Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro.

Ex sermone ad coniugatos.

Psal.iiij.

FRatres mei. Audiũt me viri, audiũt me fœminæ. Quid ad me irascimini? Vtinã faciatis q̄ scriptum est. Irascimini, & nolite peccare. Timere debeo ne cõtingat mihi q̄ cõtingit tãto aplo Paulo, qđ modo cũ legeretur (si intẽti fuistis) audistis. Ergo inimicus factus sum vobis verũ p̄dicãs? Et si ita est, fiat. Si necesse est vt inimicus sim, melius vobis opto esse quã iustitiæ. Cõmẽdo vos custodiendos etiã vxoribus vestris. Filię meę sunt, sicut & vos filij mei estis. Audiant me, zelent viros suos. Non sibi seruent vnã gloriã, qua solent a mortis impudicæ matronę qa impudicitiã virorum suorum æquo animo ferunt. Nolo autẽ talẽ patientiã habeant christianæ mulieres. Prorsus zelent viros suos, nõ propter carnẽ suam, sed p̄pter animas illorũ. Omnino ego moneo, ego cõmoneo, ego p̄cipio, ego iubeo, Episcopus iubet, Christus in me iubet. Nouit ille in cuius conspectu ardet cor meum. Ego, inquã, iubeo. Nolite viros vestros permittere fornicari. Interpellate cõtra illos ecclesiam, nõ dico iudices publicos, nõ p̄cõsules, nõ vicarium nõ comitem, nõ imperatorẽ, sed Christum. In cæteris & in quibus omnibus ancillæ estote virorũ vestrorum. Subditę obsequimini, nulla sit in vobis p̄teruitas, nulla sup̄bia, nulla cõtumeliosa ceruix, nõ aliqua inobediẽtia. Prorsus tãquã ancillę seruite. Sed vbi p̄uẽtũ fuerit ad illđ negotiũ vbi vos btũs apls ęquat, dicẽs, Vxori vir debitũ reddat, silr ter & vxor viro. Vxor nõ hz p̄tẽ sui corpis, sz vir. Quid te extollis? Audi q̄ sequit, silr̃ter & vir nõ hz p̄tẽ sui corpis sz vxor. Vbi ad hoc fuerit vẽtũ, clamate pro re vestra. Aurũ tuũ p̄ necessitate sua vẽdit maritus, ferro fœmina, ferro ancilla, noli lisi

In quibus debét mulieres zelare viros suos ac subditæ esse illis.

gare, noli contradicere: contemptus auri tui, dilectio est viri tui. Si villam tuam vendit pro necessitate sua quae est & tua (non enim potest esse ipsius quae nō sit tua, si est charitas in te quae debet esse in vxore) ferto patienter: & si dubitat, tu offer. Contemne omnia pro amore viri tui. Sed castum opta, pro castitate litiga. Patienter pereat villa tua, non anima ipsius te patiente pereat. Non dico viris, vt in hac causa zelent vxores suas. Scio quia faciunt, noui. Quis ferat adulteram vxorem? & imperatur foeminae vt ferat adulterum virum? O iustitia. Quare rogo te, quare? Quia ego vir sum. Vir es? in fortitudine tua probé quia vir es. Vir es? Vince libidinem. Quomodo vir, quo vxor est fortior? Tu es caput mulieris vir: Verum est. Si caput est, ducat, vxor sequatur. Si caput es, duc, sequatur illa caput suum. Sed vide quo eas. Noli ire quo non vis vt sequatur. Noli ire quo times pedissequam, ne in foueam simul ruatis: ne cum tu facis, doceas quod facis. Doleat tibi anima, si in foueam adulterij ambo ruatis. Doleat tibi anima, si tu solus ruas. Zelo non vis vt ruat illa, timore noli ruere tu. Nolite autem pudicissimę foeminae imitari impudicos viros vestros. Absit a vobis. Aut vobiscum viuant, aut soli pereant. Impudico marito non debet mulier pudicitiam, sed Deo illam debet, Christo illam debet. Non propter illum faciat qui non timetur, sed propter Christum faciat. Precium suum attendat, tabulas legat. ¶ Vehementer dolui, sic te voluisse agere cum marito vt aedificium continentiae, quod in eo iam construi coeperat, amissa perseuerantia, in adulterij ruinam miserabiliter laberetur. Cum enim lugendus esset, si post continentiam votam deo, iam q; actu ipso moribusq; susceptam, reuerteretur ad coniugis carnem, quanto magis nunc demersus in interitu profundiore, lugendus est, qui tam abrupta dissolutione moechatur, iratus tibi, perniciosus sibi, tanquam in te acerbius saeuiat, ipse pereat? Hoc autem tantum malum accidit, dum tu eius animum, non qua debuisti moderatione tractasti. Quia etsi carnali consortio iam es consensu vobis non miscebamini, in caeteris tamen rebus coniugali obsequio, viro tuo mulier seruire debuisti: praesertim cum ambo essetis membra corporis Christi. Et vtiq; si maritum infidelem habuisses, agere te conuersationem subditam oportuit, vt eum domino lucrareris, sicut apostoli monuerunt. Omitto enim quod ipsam continentiam illo nondum volente, non secundum sanam doctrinam te suscepisse cognoui. Neq; enim corporis tui debito fraudandus fuit, priusquam ad illud bonum quod superat pudicitiam coniugalem, tuae voluntati voluntas quoq; eius accederet. Nisi forte non legeras, nec audieras, vel non attenderas apostolum dicentem, Bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationē autem vnusquisq; suam vxorem habeat, & vnaquaeq; suum virum habeat.

Vir debet esse mulieri exemplum castitatis.

A

Ex epistola ad Edigiam.

Mulier debet moderate tractare virū, alter imputatur ei si vir suus moechatur.

Mulier non debet cōtinere sine cōsensu mariti, nec econuerso.

B

Vxori vir debitum reddat, similiter autẽ & vxor viro. Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir. Similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi: & iterum ad idipsum estote, ne vos tentet Satanas propter incontinentiam vestram. Secundum hæc verba apostolica, etiam si ipse continere voluisset, & tu noluisses, debitum tibi reddere cogeretur, & illi deus imputaret continentiam, si non suæ, sed tuæ infirmitati accedens, ne in adulterij damnabile flagitium caderes, maritalem tibi concubitum non negaret. Quanto magis te (quam magis subiectam esse decuerat) ne ipse quoq; in adulterium diabolica tentatione traheretur, in reddendo huiusmodi debito voluntati eius obtemperare conuenerat, cum tibi voluntatem continendi acceptaret deus, quia propterea non faceres, ne periret maritus? Sed hoc (vt dixi) omitto, quoniam postea tibi nolenti sibi ad reddenda coniugalia debita consentire, ad eadem continentiæ pacta ipse consensit, & tecum continentissime diu vixit, suoq; consensu a peccato illo, quo ei debitum carnis negabas ipse te absoluit. Non ergo in tua causa ista vertitur quæstio, vtrum redire debeas ad concubitum viri. Quod enim deo pari consensu ambo voueratis, perseueranter vsq; in finem reddere ambo debuistis. A quo proposito si lapsus est ille, tu saltem constantissime perseuera. Quod te non exhortarer, nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat. Nam si nunquam tenuisses eius assensum, numerus te nullus defendisset annorum: sed post quantumlibet tempus me consuluisses, nihil tibi aliud responderem, nisi quod ait Apostolus, Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir. De qua potestate sic tibi iam promiserat continentiam, vt tecum ipse eam susciperet. Sed illud est, quod minus te obseruasse contristor, quia tanto humilius, & obedientius eius obsequi in domestica conuersatione debuisti, quanto ille religiosius tibi rem magnam etiam imitando concesserat. Neq; enim quia pariter temperabatis a carnali commixtione, ideo tuus maritus esse destiterat: Imo vero sanctius inter vos coniuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita seruabatis. Nihil ergo de tua veste, nihil de auro, vel argento, vel quacunq; peccunia rebus ve vllis terrenis, sine arbitrio eius facere debuisti, ne scandalizares hominem qui deo tecum maiora vouerat, & ab eo quod de tua carne licita potestate posset exigere, se continenter abstulerat. Deniq; factum est, vt vinculum continentiæ quo se dilectus innexuerat, contemptus abrumperet, & iratus tibi, non parceret sibi. Sicut enim retulit perlator epistolæ tuæ, cum cognouisset quod omnia, aut pene omnia quæ habebat, nescio quibus duobus transeuntibus monachis, tanquam pauperibus eroganda donaueris, tunc ille detestans eos tecum, & non dei seruos, sed domus alienæ

C

Mulier debet humilius & obedientius obsequi viro, quãto sanctius est matrimonium.

De rebus terrenis nihil potest dispensare mulier sine arbitrio viri.

D

Arguit mulierem temerę largitionis.

In matrimo- nio q infirmior est, dilectiõe por tandus est.

Non est seruo- rũ Dei magna accipe ab igno ta muliere & aliena vxore ne sciente marito & absente.

E

penetratores, & suos captiuatores, & depraedatores putans, tam sanctam sarcinam quam tecum subierat indignatus abiecit. Infirmus enim erat: & ideo tibi (quae in communi proposito fortior videbatis) non erat praesumptione turbandus, sed dilectione portandus. Quia et si ad ipsas eleemosynas, largius faciẽdas forte pigrius mouebatur, posset & ista condiscere, si tuis inopinatis non feriret expensis, sed expectatis inuitaretur obsequijs, vt et hoc quod temere sola fecisti, multo consultius dilectione concordi, multoq; ordinatius & honestius ambo faceretis, ne blasphemarẽtur serui dei (si tamen hoc fuerunt, qui marito absente atq; nesciente, ab ignota muliere & aliena vxore tanta sumpserunt) & laudaretur deus in operibus vestris, quorum esset tam fida societas, vt a vobis communiter teneretur non solum summa charitas, verumetiã gloriosa paupertas. Nunc autem inconsiderata festinatione attende quid

Praeponẽda est salus aiae viri, tẽporali saluti pauperum.

feceris. Nunquid tantum bonum est, q pauperum carnem largioribus eleemosynis refecisti: quantum malum est q viri tui mentem a tam bono proposito subruisti? An cuiusq; tibi tpalis salus charior esse debuerat, quã huius aeterna? Nõne si ampliorẽ misericordiã cogitãs, iõ paupibus res tuas erogare differres, ne scandalizatus maritus tuus deo periret, vberiores tibi eleemosynas deus iputaret? Proinde si recolis qd acqsieras qñ lucrata fueras virũ tuũ, vt tecũ Christo sanctiore castitate seruiret, intellige per illas eleemosynas tuas, quibus cor eius euersum est, quanto grauiore damno percussa fueris, quam sunt illa lucra quae coelestia cogitabas. Si. n. habet ibi magnum locum, panis fractus esurienti, quantum locũ ibi habere credenda est misericordia, qua homo eripitur diabolo, tanquam leoni rugienti, & quem deuoret inquirenti? Neq; hoc ita

Non est semper desistendũ a bono ope pp scandalum.

F

Non lz mulieri coniugatae dicere: facio quod volo de meo.

I. Petri. iij.

Vxor dz melio ra suggerere viro reuerẽter, & au- ctoritatẽ eius se qui obediẽter.

Cõsultandũ est cũ viro de elee- mosynis facien dis, nec sine ar- bitrio eius ve- stes vxori mutã da est.

dicimus, vt si quisquam scandalizatus fuerit de bonis operibus nostris, ab eis desistendum putemus: sed alia causa est alienorũ, alia necessariarum in societate aliqua personarum. Alia fidelis, alia infidelis: alia parentum erga filios, alia filiorum erga parentes: alia postremo ea quae in his rebus, vel maxime intuenda est viri & vxoris: vbi mulierem coniugatam non licet dicere, facio quod volo de meo, cum & ipsa non sit sua, sed capitis sui, hoc est viri sui. Nam sic quaedam (vt commemorat apostolus Petrus) mulieres sanctę, quae in deum sperabant, ornabant se subiectae viris suis, sicut Sara obsequebatur Abrahae, dominum eum vocans, cuius vos factę estis filiae, cum ad christianas, non ad Iudaeas foeminas loqueretur. Pariter ergo de omnibus consilium haberetis, pariter moderaremini quid thesaurizandum esset in coelo, qd ad vitae huius sufficientiam vobis & vestris, vestroq; filio relinquendũ, ne alijs esset refectio, vobis aũt angustia. Et in his disponendis atq; faciendis, si quid tibi forte melius videretur, suggereres viro reuerenter: eius denique auctoritatem, tanquam tui capitis, sequereris obedienter, vt omnes qui sane sapiunt, ad quos posset hoc bonum vestrũ fama

perferre, de domus vestrae fructu ac pace gauderent, & aduersarius reuerteretur, nihil habens de vobis dicere praui. Porro si de faciendis eleemosynis, & in pauperibus impendendis rebus tuis, de quo bono opere & magno tam euidentia praecepta sunt domini, cum viro tuo fideli, & tecum sancta continentiae pacta seruante, consilium communicare deberes, eiusdemq; non spernere voluntatē: quanto magis de habitu atq; vestitu, nihil tibi praeter eius arbitrium mutandum vel vsurpandum fuit? Vnde de hoc nihil diuinitus legimus imperatum? Scriptum est equidem, Mulieres esse debere in habitu ordinato. Auri vero circūpositio, & crinium intortio, & caetera huiusmodi, quę vel ad inanem pompam vel ad illecebras formae adhiberi solent, merito reprehensa sunt. Sed est quidam pro modulo personae habitus matronalis, a viduali veste distinctus, qui potest fidelibus coniugatis, salua religionis obseruantia conuenire. Hunc te maritus si deponere noluit, ne te velut viduam illo viuente iactares, puto quia non fuerat in hac re vsq; ad dissensionis scandalū perducendus, magis inobedientiae malo, quam illius abstinentiae bono. Quid est enim absurdius, quā mulierem de humili veste viro superbire? Cui te potius expediret obtemperare candidis moribus, quam nigellis vestibus repugnare. Quia etsi te indumentum monachae delectabat, etiā hoc posset gratius marito obseruato, exoratoq; praesumi. Quod si omnino non sineret, quid tuo proposito deperiret? Absit vt hinc displiceres deo, q coniuge tuo nondum defuncto, non indueretis sicut Anna, sed sicut Susanna. Neq; enim & ille qui tecum iam coeperat custodire tam magnum continentiae bonum, etiam si coniugale non viduale voluisset vt acciperes indumentum, ad indecentem quoq; te compulisset ornatum. Quo etsi aliqua dura conditione cogereris, posses habere in superbo cultu cor humile. Nempe apud patres Hester illa regina deum timens, deū colens, subdita deo, marito regi alienigenę non eundem secum colenti deum tamē subdita seruiebat. Quae cum extremo periculo non suo tantum, sed etiam gentis suę, qui tunc erat populus dei, domino prosterneretur orando, in ipsa oratione dixit ita sibi esse ornatum regium sicut pannum menstrualem. Et ita orantem, confestim exaudiuit qui cordis inspector eam verum dicere sciuit. Et vtiq; maritum habebat multarum mulierum virum, & deorum alienorum, falsorumq; cultorem. Tu autem & si ille in proposito quod tecum susceperat perduraret, nec a te offensus in flagitiū corruisset, maritum habebas non solum fidelē, & verū deum tecum colētē, sed & continentē: qui proculdubio propositi vestri non immemor etsi te ad coniugalia cogeret indumēta, ad superba tñ ornamenta non cogeret. Haec tibi scripsi, qm̄ me consulendum putasti, non vt tuū rectum institutum, sermonem eo frangerē, sed q te inordinate & incaute agente, viri tui factum dolorē. De cuius repara-

Margin notes: G — i. Pet. iij. — i. Tim. ij. — Alia vestis matrimōialis alia vidualis. — Absurdum est mulierē de humili veste viro superbire. — Nigellae vestes monacharum. — H — Pōt haberi in superbo cultu cor humile.

non possumus, & aliqua peccata esse licita dicere non audemus, restat vt dicamus aliquid fieri quod non expediat, & tamen si licitum est, non esse peccatum, quamuis quoniam non expedit, non sit vtiq; faciendum. Quod si absurdum videtur, vt aliquid fiat quod non expedit, & dicatur non peccasse qui fecerit, intelligendum est hoc ex consuetudine rationis esse absurdum. Quæ ita late patet, vt etiam iumenta quamuis rationis expertia, tamen plerunq; dicamus debere vapulare cum peccant. Peccare autem proprie non est, nisi eius qui vtitur rationali voluntatis arbitrio. Quod in omnibus mortalibus animantibus non nisi homini est diuinitus attributum. Sed aliud est cum proprie loquimur, aliud cum verba ex alijs rebus transferendo, vel abutendo mutuamur. Vt igitur si possumus enitamur inter id quod licet, & quod non licet, atq; ideo non expedit, aliquo certe fine distinguere, ea mihi videntur licere & non expedire, quę per iustitiam quidem, quę coram deo est, permittuntur, sed propter offensionem hominum, ne ob hoc impediantur a salute, vitanda sunt. Ea vero non licere & ideo non expedire, quæ sic ipsa iustitia vetantur, vt facienda non sint, etiam si ab eis quibus in notitiam fuerint per lata, laudentur. Quod si ita est, ideo non nisi illicita prohibentur a domino, vt ea quæ licita sunt, & non expediunt, non legis vinculo, sed libera dilectionis beneficentia caueantur.

Peccare pprie soli conuenit vtentibus arbitrio rationis. Quæ sunt illa q licent & nō expediūt, & q nec licent, nec expediunt.

B

Esca ventri, & venter escis, deus autem & hunc & has destruet. Corpus autem non fornicationis, sed domino, & dominus corpori. Deus vero & dominum suscitauit, & nos suscitabit per virtutem suam.

¶ Est alia malitia diei, quæ vtinam sufficiat ei. Reficimus enim quotidianas ruinas corporis edendo, & bibendo, priusquam ventrem & escas destruas: cum occideris indigentiam satietate mirifica, & corruptibile hoc indueris incorruptione sempiterna.

Ex libro confessionum. x.

¶ Cum fuerit salus perfecta in isto corpore, corruptio non erit, quæ intelligitur nomine carnis & sanguinis. Ipsa est enim perfecta sanitas corporis. Nam modo quomodo sanum est quod labitur, quod indiget, quod habet quandam perpetuam ægritudinem famis & sitis? Hæc tunc non erunt, quia esca ventri, & venter escis. Deus autem & hunc, & has, destruet. Erit forma corporis perfecta ex deo, absorpta morte in victoria, nulla remanente corruptione, nulla subrepente defectione, nullis mutata ætatibus, nullo labore lassata, vt cibo fulciatur, & aliqua esca reficiatur. Sed nō erimus sine esca & potu. Ipse erit cibus deus noster, & potus noster: solus ille cibus reficiet, nec deficiet.

Ex tracta. ps. d.

C

Nescitis, quoniam corpora vestra membra Christi sunt? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis quoniam qui ad-

hæret meretrici, vnum corpus efficitur? Erunt enim (inquit) duo in carne vna. Gene. ij. Matth. xix. Mar. x. Ephes. v.

Corpora nostra membra esse Christi dixit, quoniam Christus caput nostrum est, eo quod homo factus est propter nos. Caput de quo dictum est, Ipse Saluator corporis. Corpus autem eius ecclesia est. Si ergo dominus noster Iesus Christus tantummodo animam humanam susciperet, membra eius non essent nisi animæ nostræ. Quia vero corpus suscepit, per quod etiam caput est nobis, qui ex anima & corpore constamus; profecto illius membra sunt & corpora nostra. Si ergo vnusquisque cupiens fornicari, vilescat sibi, & in seipso contemnat seipsum, saltem non in se contemnat Christum. non dicat, Faciam, Nihil sum. OMNIS caro fœnum. Sed corpus tuum membrum est Christi. Quo ibas? Redi. Quo te tanquam præcipitare cupiebas? Pace in te Christo, agnosce in te Christum. Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Meretrix est enim quæ tibi adulterium consentit, & forte ipsa Christiana, tollit membra CHRISTI, & facit membra adulteri. Inuicem in vobis contemnitis CHRISTVM, nec agnoscitis dominum vestrum, nec cogitatis pretium vestrum. Qualis enim ille dominus qui seruos suos fecit fratres suos? Sed parum erat fratres suos, nisi faceret membra sua. Ita ne tanta dignitas viluit quæ tam benigne præstita est? Honor ei tribuatur. Si non præstaretur, desideraretur. Quia præstita est, contemnitur. Hæc autem corpora nostra, quæ dicit Apostolus esse membra CHRISTI, propter corpus CHRISTI quod ex genere corporis nostri suscepit. Hæc ergo corpora nostra, (inquam) dicit idem Apostolus templum esse in nobis spiritus sancti, quem habemus a deo. Propter corpus CHRISTI corpora nostra membra sunt Christi. Propter inhabitantem spiritum Christi, corpora nostra templum sunt spiritus sancti. Quid horum in te contemnis? Christum cuius membrum es? An spiritum sanctum cuius templum es?

Ex sermone de verbis apostoli

Christus caput nostrum, cuius corpus est ecclesia & membra corpora nostra

D

Benignitas domini qui fecit seruos suos fratres, & corpora eorum membra sua ac templum spiritus sancti.

E

¶Nec isti ergo dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam nec in membris computandi sunt Christi. Vt enim alia taceam, non possunt simul esse & membra Christi, & membra meretricis. Denique ipse dicit, Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo. Ostendit quid sit non sacramento tenus, sed reuera corpus Christi manducare, & eius sanguinem bibere. Hoc est. n. in Christo manere, vt in illo maneat & Christus. Sic enim hoc dixit tanquam diceret, Qui non in me manet, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, aut bibere sanguinem meum. Non itaque manent in Christo, qui non sunt membra eius. Non sunt autem membra

Ex libro de ciuitate. xxi.

Ioan. vi.

Quid sit reuera spiritaliter manducare corpus & sanguinem Christi.

sunt,nec additur quid vnum,non diuersę intelliguntur,sed vnius esse substantiæ.sicut dictum est,Qui plantat,& qui rigat,vnũ sunt. &,Ego & pater vnum sumus.Tu autem qui patrem & filiũ diuersas vis esse substantias,inuenire non potuisti vbi de diuersis substantijs dictum fuerit,vnum sunt:& qui non vis dicere,cũ filius patri adhæret vnus deus est,adhibuisti & tu Apostolicum testimonium quod & ego adhibueram. Sed adhibuisti contra teipsũ, vbi ait,Qui adhæret domino,vnus spiritus est. Si enim de his qui diuersę sunt substãtiæ recte dici potuit,vnus spiritus est,quanto magis de his qui vnius substantiæ sunt recte dicitur, vnus deus est? I.Cor.iij. Ioan.x. Exod.iij.

¶ Nunquid Apostolus diceret,Qui autem adhæret domino, vnũ sunt?Quid enim aliud diceret si hoc diceret,nisi homo sanctus & deus vnum sunt?Sed absit ab illa sapientia ista sententia.Et tamẽ dixit,Qui autem adhæret domino vnus spiritus est. Vt noueris de his dicere,vnum sunt,quę vnius sunt eiusdemq; substantiæ,sicut quibusdam hominibus dictum est,Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu.Et sicut ait ipse Christus. Ego & pater vnum sumus.Cum autem vnus dicitur,& quid vnus adijcitur,& de diuersis substantijs dici potest,sicut dictum est, Qui adhæret domino, vnus spiritus est:& de rebus vnius substantię,sicut dictum est.Erat eis anima & cor vnum.Erat dixit,non dixit erant,quoniam dixit & quid erat,idest anima & cor.Sic etiam de patre & filio, & vnum sunt dicimus,quia vnius substantię duo sunt,& vnus est dicimus, sed addimus quid vnus,idest vnus deus,vnus dominus,vnus omnipotens,& si quid huiusmodi est. Gala.iij. A Actu.iiij.

¶ Adhęrens deo,& semper dei faciens voluntatem, nunquam a suo habitatore deseritur.Et si quædam dura,atq; aduersa patiatur, non relinquitur sed probatur. Ex lib.sniarum Prosperi.

Fugite fornicationem. Omne peccatum quodcunq; fecerit homo,extra corpus est:qui autem fornicatur,in corpus suum peccat.

Hic nihil videtur prætermisisse peccati,quandoquidem ait, Omne peccatum quodcunq; fecerit homo.Postea tamen excepit fornicationem,cum intulit.Qui autem fornicat, in corpus proprium peccat.Quod secundum consuetudinem nostræ locutionis ita diceretur.Omne peccatum quodcunq; fecerit homo,excepta fornicatione,extra corpus est:qui autem fornicatur,in corpus proprium peccat. Quem modum locutionis,non est alibi reperire,sed in scripturis sanctis. Ex lib. qõnum Leuitici ti.viij.

¶ Totum istum locum apostolus propter ipsum corpus iaz emptum precio magno,idest Christi sanguine precioso, templumq; spiritus sancti factum a domino,ne talibus flagitiis pollueretur, sed potius inuiolatum tanquam dei habitaculum seruaretur,age- B Ex sermone de eadem re.

bat & defendebat. Quare ergo subiungere voluit hoc, vnde difficilis quæstio nasceretur, idest vt diceret, Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat: cum siue ipsa fornicatio, siue alia huiusmodi, quæ non nisi per corpus fiunt peccata, turpitudini & fornicationi similia, non nisi per ipsum corpus gerantur atque exerceantur? Quid enim? Poterit ne esse quispiam (vt cætera superius memorata taceam) fur, vel ebriosus, vel maledicus, vel rapax, extra operationem corporis huius? quamuis nec ipsa idololatria, nec ipsa auaritia præter seruitium corporis huius poterit ad vsum fructumque suum peruenire. Quid est ergo, Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat? Primum quia in corpore isto homo constitutus, quicquid solo tantum animo poterit concupiscere inique, dici non potest

C extra corpus hoc hominem facere, cum constet eum carnali sensu & carnali prudentia hoc agere, isto adhuc circumsepto corpore. Nam & quod in psalmo scriptum est, Dixit impius in corde

Psal. xiij. suo, non est deus: idem beatus Paulus apostolus non potuit vtique separare a corporali opere, illo loco vbi ait, Omnes stabimus ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque secundum ea quæ per

ij. Cor. v. corpus gessit, siue bonum siue malum. Quia videlicet non nisi in corpore constitutus impius potuit dicere, Non est deus: vt taceam quod in alia epistola posuit, æmulationes, animositates, dissensiones, inuidias, hæreses: & tamen operibus carnis ista attribuit doctor gentium in fide & veritate. Quid est ergo, Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: & vnum tantummodo fornicationis peccatum nominans ait, Qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat? Videtur enim beatus Apostolus (in quo loquebatur Christus) exaggerare voluisse fornicationis malum super omnia cetera peccata. Quæ & si per corpus committantur, non tamen animum humanum concupiscentiæ carnali ita efficiunt obstrictum & obnoxium, quemadmodum in solo opere fornicationis corporalis. Commisceri facit animum vis agens libidinis cum ipso corpore, & vnum cum ipso quodammodo agglutinari & deuinctum esse, intantum vt nihil aliud ipso momento & experimento huius tam magni flagitij, cogitare hominem liceat aut intendere, nisi quod sibimet adijcit, mentemque captiuam subdit ipsa submersio & quodammodo absorbitio libidinis & concupiscentiæ carnalis: vt hoc esse videatur quod dictum est, Qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat. Quia tunc fit proprie & familiariter seruum corporis cor hominis fornicantis, maxime in tempore ipsius nequissimæ operationis: intantum vt ipse Apostolus volens inculcatius commendare cauendum hominibus hoc malum, dixerit, Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? & exectans atque detestans responderit, Absit. An nescitis

Exaggerat fornicationem super extera pctã.

D

Vocat fornicationem magnum flagitium.

Cor hoīs fornicantis proprie fit seruū corpis

(inquit) quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus est? Erunt enim, inquit, duo in carne vna. Nunquid hoc posset dici de alijs atq3 alijs quibusq3 facinoribus hominum? Liberum est enim animo humano in alijs quibusq3 sceleribus, & vnum aliquid eorum operari, & eo ipso tempore alibi cogitatione distendi. Quod in fornicationis ipso opere, ac tempore non licet, animo ad aliud aliquid cogitandum, liberum esse. Sic enim totus homo absorbetur ab ipso & in ipso corpore, vt iam dici non possit ipse animus suus esse, sed simul totus homo dici possit quod caro sit, & spiritus vadens & non rediens. Sic ergo possumus intelligere, quia omne peccatum quodcunq3 fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat, vt videatur (vt dixi) Apostolus intantum exaggerare voluisse fornicationis malum, vt in comparatione huius fornicationis cętera extra corpus habenda esse dixerit quæcunq3 peccata. solo hoc tantummodo fornicationis malo in corpus proprium peccati dixerit, quia maiore libidinis ardore, quo superior nullus est, voluptas ipsius corporis tenet seruum, efficitq3 captiuum. Hæc dicta sint de speciali fornicatione huius corporis. Verum quia non solum fornicatio in sacris literis specialiter, sed etiam generaliter arguitur & nominatur, conemur (deo adiuuante) & hinc aliter dicere probabiliter. Generalis igitur fornicatio aperte manifestatur in psalmo vbi dicitur, Quoniam ecce qui longe se faciunt a te, peribunt, perdidisti omnem qui fornicatur abs te. Vbi subsequenter, qualiter ista generalis fornicatio euadi & effugi possit, adiunxit dicens. Mihi autem adhærere deo bonum est. Vt exinde facile aduertamus illam esse generalem fornicationem animę humanæ, qua non adherens quisq3 deo, adhæret mundo. Vnde beatus Ioannes Apostolus dicit, Si quis dilexerit mundum, dilectio patris non est in eo. Et apostolus Iacobus dicit, Adulteri, nescitis quia amicitia huius mundi, inimica est deo? Breuiter ergo definitum est, non posse habere dilectionem Dei qui habuerit dilectionem mundi, & inimicum dei esse, qui amicus esse voluerit mundi. Ad hoc etiam pertinet, quod dominus in euangelio dicit. Nemo potest duobus dominis seruire: aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget, aut vnum patietur, & alterum contemnet. Et concludit. Non potestis deo seruire & mammonæ. Ista ergo est generalis fornicatio animæ vt dictum est, omnia omnino in se continens, quia non adhæretur deo dum adhæretur mundo. Vt etiam sic intelligere valeamus secundum istam generalem fornicationem, quod ait Apostolus. Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est. Qui autem fornicatus, in corpus proprium peccat. Quia si non fornicetur anima humana, adhærendo deo, nec adhærendo mundo, quæcunq; alia peccata a concupiscentia carnali prorsus aliena potuerit, per ipsa fragilita-

Quod qui adhæret meretrici vnum corpus est, & non sic de alijs facinoribus.

E

Psal. lxxvij.

Quare sola fornicatio dicitur peccatum in corpus proprium.

Psal. lxxij.

F

De generali fornicatione qua non adhærens quisq3 deo adhæret mundo

I. Ioannis. ij.

Iacobi. iiij.

Matth. vi.

solatus atq; derelictus. ¶ Cum mens humana bona voluntate ad interiora ac superiora percipienda, quæ nõ priuatim, sed cõmuniter ab omnibus qui talia diligunt sine vlla angustia, vel inuidia, casto possidentur amplexu, vel sibi, vel alijs consulit, & si fallatur in aliquo per ignorantiam temporalium, quia & hoc temporaliter agit, & modum agendi non teneat quem debebat, humana tentatio est. Et magnum est, hanc vitam sic degere, quam velut viam redeunte carpimus, vt tentatio nos non apprehendat nisi humana. Hoc enim peccatum, extra corpus est, nec fornicationi deputatur, & propterea facillime ignoscitur. Cum vero propter adipiscenda ea quæ per corpus sentiuntur propter experiendi vel excellendi vel contrectandi cupiditatem, vt in his finem boni sui ponat, aliquid agit: quicquid agit, turpiter agit, & fornicatur, in corpus proprium peccans & corporearum rerum fallacia simulacra introrsum rapiens, & vana meditatione componens, vt ei nec diuinum aliquid nisi tale videatur. Priuatim auara, fœtatur erroribus: & priuatim prodiga, inanitur viribus. Ex libro de tri. ni. xij. Humana tentatio. i. Cor. x. B

An nescitis quia membra vestra templum sunt spiritus sancti qui in vobis est, quem habetis a deo & non estis vestri? Supra. iij. ij. cor. vj.

VNum dominum nouimus esse solum, cui seruitus illa debetur quæ latria græco vocabulo nuncupatur. Ipsum enim verbum est in lege, vbi scriptum est. Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Quem si dominum patrem tantummodo dixerimus, respondebitur nobis. Ergo latria domino filio non debetur, quod tamen nefas est dicere. Si autem debetur, quomodo vni tantum debetur deo, si & patri debetur & filio, nisi quia vnus deus, cui soli per latriam seruire iussi sumus, ita dicitur deus solus, vt & pater intelligatur, & filius? Immo vero etiã spiritus sanctus. De illo quippe dicit Apostolus, Nescitis quia corpora vestra, templum est spiritus sancti, quem habetis a deo, & non estis vestri? Empti enim estis precio magno: glorificate, & portate deum in corpore vestro. Quennam Deum nisi spiritum sanctum, cuius corpora nostra esse dixerat templum? Debetur ergo gloria spiritui sancto. Nam si templum dei ei facere sicut Salomõ fecit de lignis, & lapidibus iuberemur vtiq; faciendo templum, ei latriam exhiberemus quanto magis latriam debemus, cui templum non facimus, sed sumus? ¶ Spiritus sanctus si creatura non creator esset, profecto creatura rationalis esset. Ipsa est enim summa creaturarum. Et ideo in regula fidei non poneretur ante ecclesiam, quia & ipse ad ecclesiam pertineret in illa eius parte quæ in cœlis est, nec haberet templum, sed etiam ipse templum esset. Templum autem habet, de quo dicit Apostolus. Nescitis quia corpora vestra templum est spiritus sancti, qui in vobis est, quem ha Ex epistola ad Maximinum. Deut. vj. Lucæ. iiij. Latria debetur spiritui sancto. C Ex libro. Enchiridio. Quod spiritus sanctus non est creatura.

Membra Christi sunt templũ spiritus sancti. betis a deo de qbus alio loco dicit. Nescitis qa corpora vestra mẽbra sunt Christi? Quõ ergo deus nõ est q téplũ habet? Aut quõ minor Christo est, cuius mébra téplũ hãt et? Neq; eni alud tem plum eius, alud templum dei est. Cum idem dicat Apostolus, Nescitis quia templum dei estis? Quod vt probaret, adiecit, Et spiritus dei habitat in vobis. Deus ergo habitat in templo suo, non solum spiritus sanctus, sed ꝛ pater ꝛ filius. Qui etiam de corpo-

Joan.ij. re suo per quod factus est caput ecclesiæ quæ in hominibus est, vt sit in omnibus ipse primatum tenens, ait, Soluite templum

Ex libro cõtra Maximinum. hoc, ꝛ post triduum suscitabo illud. Templum ergo dei, hoc est totius summę trinitatis, sancta est ecclesia, scilicet vniuersa in coelo ꝛ in terra. ¶ Si deus, spiritus sanctus nõ esset, templum vbiq; nosipsos non haberet. Scriptum est quippe in Apostolo, Nescitis quia templum dei estis, ꝛ spiritus dei habitat in vobis? Et iterum, Nescitis quia corpora templum in vobis est spiritus sancti, quem

Sacrilegium est facere téplũ cuicũq; creaturæ. habetis a deo? Nonne si templum alicui sancto angelo, ꝛ excellentissimo, de lignis ꝛ lapidibus faceremus, anathematizaremur a veritate Christi, ꝛ ab ecclesia dei, quoniam creaturæ exhiberemus eam seruitutem quæ vni tm̃ debetur deo? Si ergo sacrilegi

Ex libro cõtra Maximinũ.ij. ij.Cor.iiij. essemus, faciendo templum cuicunq; creaturæ, quomodo non est verus deus, cui templum non facimus, sed nosipsi templum sumus? ¶ Quales autem homines estis, quam religiosæ humilitatis, qui spiritum sanctum adorare non vultis, cum legatis, Litera occidit, spiritus autem viuificat? Non vultis ergo adorare, quem viuificare animas non negatis? Vos autem spiritum sanctum non permititis adorari, vt ipsi dei gratiæ remaneatis ingrati. Sed da, inquis, testimonia vbi adoratur spiritus sanctus, quasi non ex his quæ legimus intelligamus. Si autem religiones qua colitur deus, sicut dignum est, cogitares, multo plus esse cerneres quod habet spiritus sanctus templum, quam si eum legere adoratum. Et homines enim a sanctis nouimus adoratos: tem-

B plum vero non est factum ab hominibus nisi aut vero deo, sicut Salomon fecit, aut eis qui pro dijs habentur, sicut gentes quæ

Actu.vij. ignorant deum. Spiritus autem sanctus (quod cum magno honore de deo dictum est) non in manufactis templis habitat, sed corpus nostrum templum est spiritus sancti. Et ne corpora nostra contemnas, membra sunt Christi. Qualis ergo deus cui templum ædificatur ꝛ a deo, ꝛ de membris Dei?

Infra.vij. ij.Pet.i. Empti enim prӕcio magno, glorificate & portate dominum in corpore vestro. & in spiritu vestro

Ex libro d' duobus generibus peccatorum. quæ sunt dei.

DVo sunt peccata, ꝛ duo genera peccatorum. Aut enim in deum peccat homo, aut in hominem. Peccatur autem in deum, enim corrumpendo templũ eius in te. Etenim

Deus redemit te sanguine filij sui. Quamquam & antequam redimeris, cuius eras nisi eius qui condidit omnia? Peculiariter quodammodo te voluit habere redemptum sanguine filij sui. Non estis, inquit, vestri. Empti enim estis pretio magno, glorificate & portate dominum in corpore vestro. Ergo ille a quo redemptus es fecit te domum suam. Nunquid tu vis euerti domum tuã? Sic nec deus suã, hoc est temetipsum. Si tibi non parcis propter teipsum, parce tibi vel propter deum, qui te fecit templum suum. Templum enim Dei sanctum est, quod & vos estis. Et qui templũ Dei violauerit, disperdet illum deus.

Peculiariter sumus dei per redemptionẽ.

.i.Cor.iij.

F

CAPVT .VII.

E quibus autem scripsistis mihi, bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationẽ autem vnusquisq; suam vxorem habeat, & vnaquæq; suum virum habeat. Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro.

Ex sermone ad coniugatos.

FRatres mei. Audiũt me viri, audiũt me fœminæ. Quid ad me irascimini? Vtinã faciatis q scriptũ est. Irascimini, & nolite peccare. Timere debeo ne cõtingat mihi q cõtingit tãto aplo Paulo, qd modo cũ legeretur (si intẽti fuistis) audistis. Ergo inimicus factus sum vobis verũ pdicãs? Et si ita est, fiat. Si necesse est vt inimicus sim, melius vobis opto esse quã iustitiæ. Cõmẽdo vos custodiendos etiã vxoribus vestris. Filię meę sunt, sicut & vos filij mei estis. Audiant me. zelent viros suos. Non sibi seruent vnã gloriã, qua solent a mortis impudicæ matronę qa impudicitiã virorũ suorũ æquo animo ferunt. Nolo autẽ talẽ patientiã habeant christianæ mulieres. Prorsus zelent viros suos, nõ propter carnẽ suam, sed ppter animas illorũ. Omnino ego moneo, ego cõmoneo, ego pcipio, ego iubeo, Episcopus iubet, Christus in me iubet. Nouit ille in cuius conspectu ardet cor meum. Ego, inquã, iubeo. Nolite viros vestros permittere fornicari. Interpellate ctra illos ecclesiaz, nõ dico iudices publicos, nõ pcõsulez, nõ vicariuz nõ comitem, nõ imperatorẽ, sed Christuz. In cæteris omnibus ancillæ estote virorũ vestroruz. Subditę obsequimini, nulla sit in vobis pteruitas, nulla supbia, nulla cõtumeliosa ceruix, nõ aliqua inobediẽtia. Prorsus tãquã ancillę seruite. Sz vbi peuẽtũ fuerit ad illd negotiũ vbi vos btũs apls ęquat, dicẽs, Vxori vir debitũ reddat, silr ter & vxor viro. Vxor nõ hz ptẽ sui corpis, sz vir. Quid te extollis? Audi q sequit, silr & vir nõ hz ptẽ sui corpis sz vxor. Vbi ad hoc fuerit vẽtũ, clamate pro re vestra. Aurũ tuũ p necessitate sua vẽdit maritus, ferro fœmina, ferro ancilla, noli lisi

Psal.iiij.

G

In quibus debet mulieres zelare viros suos & in qbu subditæ esse illis.

gare, noli contradicere: contemptus auri tui, dilectio est viri tui. Si villam tuam vendit pro necessitate sua quae est & tua (non enim potest esse ipsius quae nō sit tua, si est charitas in te quae debet esse in vxore) ferto patienter & si dubitat, tu offer. Contemne omnia pro amore viri tui. Sed castum opta, pro castitate litiga. Patienter pereat villa tua, non anima ipsius te patiente pereat. Non dico viris, vt in hac causa zelent vxores suas. Scio quia faciunt, noui. Quis ferat adulteram vxorem? & imperatur foeminae vt ferat adulterum virum? O iustitia. Quare rogo te, quare? Quia ego vir sum. Vir es? in fortitudine tua probē quia vir es. Vir es? Vince libidinem. Quomodo vir, quo vxor est fortior? Tu es caput mulieris vir: Verum est. Si caput est, ducat, vxor sequatur. Si caput es, duc, sequatur illa caput suum. Sed vide quo eas. Noli ire quo non vis vt sequatur. Noli ire quo times pedissequam, ne in foueam simul ruatis: ne cum tu facis, doceas quod facis. Doleat tibi anima, si in foueam adulterij ambo ruatis. Doleat tibi anima, si tu solus ruas. Zelo non vis vt ruat illa, timore noli ruere tu. Nolite autem pudicissimę foeminae imitari impudicos viros vestros. Absit a vobis. Aut vobiscum viuant, aut soli pereant. Impudico marito non debet mulier pudicitiam, sed Deo illam debet, Christo illam debet. Non propter illum faciat qui non timetur, sed propter Christum faciat. Precium suum attendat, tabulas legat. ¶ Vehementer dolui, sic te voluisse agere cum marito vt aedificium continentiae, quod in eo iam construi coeperat, amissa perseuerantia, in adulterij ruinam miserabiliter laberetur. Cum enim lugendus esset, si post continentiam votam deo, iam q; actu ipso moribusq; susceptam, reuerteretur ad coniugis carnem, quanto magis nunc demersus in interitu profundiore, lugendus est, qui tam abrupta dissolutione moechatur, iratus tibi, perniciosus sibi, tanquam in te acerbius saeuiat, ipse pereat? Hoc autem tantum malum accidit, dum tu eius animum, non qua debuisti moderatione tractasti. Quia etsi carnali consortio iam ex consensu vobis non miscebamini, in caeteris tamen rebus coniugali obsequio, viro tuo mulier seruire debuisti: praesertim cum ambo essetis membra corporis Christi. Et vtiq; si maritum infidelem habuisses, agere te conuersationem subditam oportuit, vt eum domino lucrareris, sicut apostoli monuerunt. Omitto enim quod ipsam continentiam illo nondum volente, non secundum sanam doctrinam te suscepisse cognoui. Neq; enim corporis tui debito fraudandus fuit, priusquam ad illud bonum quod superat pudicitiam coniugalem, tuae voluntati voluntas quoq; eius accederet. Nisi forte non legeras, nec audieras, vel non attenderas apostolum dicentem, Bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationē autem vnusquisq; suam vxorem habeat; & vnaquaeq; suum virum habeat.

Vir debet esse mulieri exemplum castitatis.

A
Ex epistola ad Edigiam.

Mulier debet moderate tractare virū, alter imputatur ei si vir suus moechatur.

Mulier non debet cōtinere sine cōsensu mariti, nec econuerso.

B

Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir. Similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi: & iterum ad idipsum estote, ne vos tentet Satanas propter incontinentiam vestram. Secundum hæc verba apostolica, etiam si ipse continere voluisset, & tu noluisses, debitum tibi reddere cogeretur, & illi deus imputaret continentiam, si non suæ, sed tuæ infirmitati accedens, ne in adulterij damnabile flagitium caderes, maritalem tibi concubitum non negaret. Quanto magis te (quam magis subiectam esse decuerat) ne ipse quoque in adulterium diabolica tentatione traheretur, in reddendo huiusmodi debito voluntati eius obtemperare conuenerat, cum tibi voluntatem continendi acceptaret deus, quia propterea non faceres, ne periret maritus? Sed hoc (vt dixi) omitto, quoniam postea tibi nolenti sibi ad reddenda coniugalia debita consentire, ad eadem continentiæ pacta ipse consensit, & tecum continentissime diu vixit, suoque consensu a peccato illo, quo ei debitum carnis negabas ipse te absoluit. Non ergo in tua causa ista vertitur quæstio, vtrum redire debeas ad concubitum viri. Quod enim deo pari consensu ambo voueratis, perseueranter vsque in finem reddere ambo debuistis. A quo proposito si lapsus est ille, tu saltem constantissime perseuera. Quod te non exhortarer, nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat. Nam si nunquam tenuisses eius assensum, numerus te nullus defendisset annorum: sed post quantumlibet tempus me consuluisses, nihil tibi aliud responderem, nisi quod ait Apostolus, Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir. De qua potestate sic tibi iam promiserat continentiam, vt tecum ipse eam susciperet. Sed illud est, quod minus te obseruasse contristor, quia tanto humilius, & obedientius eius obsequi in domestica conuersatione debuisti, quanto ille religiosius tibi rem magnam etiam imitando concesserat. Neque enim quia pariter temperabatis a carnali commixtione, ideo tuus maritus esse destiterat: Immo vero sanctius inter vos coniuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita seruabatis. Nihil ergo de tua veste, nihil de auro, vel argento, vel quacunque peccunia rebus ve vllis terrenis, sine arbitrio eius facere debuisti, ne scandalizares hominem qui deo tecum maiora vouerat, & ab eo quod de tua carne licita potestate posset exigere, se continenter abstulerat. Denique factum est, vt vinculum continentiæ quo se dilectus innexuerat, contemptus abrumperet, & iratus tibi, non parceret sibi. Sicut enim retulit perlator epistolæ tuæ, cum cognouisset quod omnia, aut pene omnia quæ habebat, nescio quibus duobus transeuntibus monachis, tanquam pauperibus eroganda donaueris, tunc ille detestans eos tecum, & non dei seruos, sed domus alienæ

C

Mulier debet humilius & obedientius obsequi viro, quanto sanctius est matrimonium.

De rebus terrenis nihil potest dispensare mulier sine arbitrio viri.

D

Arguit mulierem temerę largitionis.

In matrimonio q infirmior est, dilectiōe portandus est.

Non est seruorū Dei magna accipe ab ignota muliere & aliena vxore nesciente marito & absente.

E

penetratores, & suos captiuatores, & deprædatores putans, tam sanctam sarcinam quam tecum subierat indignatus abiecit. Infirmus enim erat: & ideo tibi (quæ in communi proposito fortior videbaris) non erat præsumptione turbandus, sed dilectione portandus. Quia et si ad ipsas eleemosynas, largius faciēdas forte pigrius mouebatur, posset & ista condiscere, si tuis inopinatis non feriretur expensis, sed expectatis inuitaretur obsequijs, vt et hoc quod temere sola fecisti, multo consultius dilectione concordi, multoq; ordinatius & honestius ambo faceretis, ne blasphemaretur seruus dei (si tamen hoc fuerunt, qui marito absente atq; nesciente, ab ignota muliere & aliena vxore tanta sumpserunt) & laudaretur deus in operibus vestris, quorum esset tam fida societas, vt a vobis communiter teneretur non solum summa charitas, verumetiā gloriosa paupertas. Nunc autem inconsiderata festinatione attende quid feceris.

Præponēda est salus aīæ viri, tēporali saluti pauperum.

Nunquid tantum bonum est, q pauperum carnem largioribus eleemosynis refecisti: quantum malum est q viri tui mentem a tam bono proposito subruisti? An cuiusq; tibi tpalis salus charior esse debuerat, quā huius æterna? Nōne si ampliorē misericordi ī cogitaris, iō paupibus res tuas erogare, differres, ne scandalizatus maritus tuus deo periret, vberiores tibi eleemosynas deus cōputaret? Proinde si recolis qd acqsieras qñ lucrata fueras virū tuū, vt tecū Christo sanctiore castitate seruiret, intellige per illas eleemosynas tuas, quibus cor eius euersum est, quanto grauiore damno percussa fueris, quam sunt illa lucra quæ coelestia cogitabas. Si.n. habet ibi magnum locum, panis fractus esurienti, quantum locū ibi habere credenda est misericordia, qua homo eripitur diabolo, tanquam leoni rugienti, & quem deuoret inquirenti?

Non est semper desistendū a bono ope pp scandalum.

F

Neq; hoc ita dicimus, vt si quisquā scandalizatus fuerit de bonis operibus nostris, ab eis desistendum putemus: sed alia causa est alienorū, alia necessariarum in societate aliqua personarum. Alia fidelis, alia infidelis: alia parentum erga filios, alia filiorum erga parentes: alia postremo ea quæ in his rebus, vel maxime intuenda est viri & vxoris: vbi mulierem coniugatam non licet dicere, facio quod volo de meo, cum & ipsa non sit sua, sed capitis sui, hoc est viri sui.

Non lz mulieri coniugatæ dicere, facio quod volo de meo.

1. Petri. iij.

Vxor dz meliora suggerere viro reuerēter, & auctoritatē eius sequi obediēter.

Cōsultandū est cū viro de eleemosynis faciendis, nec sine arbitrio eius vestes vxori mutāda est,

Nam sic quædam (vt commemorat apostolus Petrus) mulieres sanctę, quæ in deum sperabant, ornabant se subiectæ viris suis, sicut Sara obsequebatur Abrahæ, dominum eum vocans, cuius vos factę estis filiæ, cum ad christianas, non ad Iudæas fœminas loqueretur. Pariter ergo de omnibus consilium haberetis, pariter moderaremini quid thesaurizandum esset in coelo, qd ad vitæ huius sufficientiam vobis & vestris, vestroq; filio relinquendū, ne alijs esset refectio, vobis aūt angustia. Et in his disponendis atq; faciendis, si quid tibi forte melius videretur, suggereres viro reuerenter: eius denique auctoritatem, tanquam tui capitis, sequereris obedienter, vt omnes qui sane sapiunt, ad quos posset hoc bonū vestrū fama

perferre, de bonis vestræ fructu ac pace gauderent, & aduersarius reuerteretur, nihil habens de vobis dicere praui. Porro si de faciendis eleemosynis, & in pauperibus impendendis rebus tuis, de quo bono opere & magno tam euidentia præcepta sunt domini, cum viro tuo fideli, & tecum sancta continentiæ pacta seruante, consilium communicare deberes, eiusdemq; non spernere voluntatē: quanto magis de habitu atq; vestitu, nihil tibi præter eius arbitrium mutandum vel vsurpandum fuit? Vnde de hoc nihil diuinitus legimus imperatum? Scriptum est equidem, Mulieres esse debere in habitu ordinato. Auri vero circūpositio, & crinium intortio, & cætera huiusmodi, quę vel ad inanem pompam vel ad illecebras formæ adhiberi solent, merito reprehensa sunt. Sed est quidam pro modulo personæ habitus matronalis, a viduali veste distinctus, qui potest fidelibus coniugatis, salua religionis obseruantia conuenire. Hunc te maritus si deponere noluit, ne te velut viduam illo viuente iactares, puto quia non fuerat in hac re vsq; ad dissensionis scandalū perducendus, magis inobedientiæ malo, quam illius abstinentiæ bono. Quid est enim absurdius, quā mulierem de humili veste viro superbire? Cui te potius expediret obtemperare candidis moribus, quam nigellis vestibus repugnare. Quia etsi te indumentum monachæ delectabat, etiā hoc posset gratius marito obseruato, exoratoq; assumi. Quod si omnino non fineret, quid tuo proposito deperiret? Absit vt hinc displiceres deo, q̄ coniuge tuo nondum defuncto, non indueteris sicut Anna, sed sicut Susanna. Neq; enim & ille qui tecum iam cœperat custodire tam magnum continentiæ bonum, etiam si coniugale non viduale voluisset vt acciperes indumentum, ad indecentem quoq; te compulisset ornatum. Quo etsi aliqua dura conditione cogereris, posses habere in superbo cultu cor humile. Nempe apud patres Hester illa regina deum timens, deū colens, subdita deo, marito regi alienigenę non eundem secum colenti deum tamē subdita seruiebat. Quæ cum extremo periculo non suo tantum, sed etiam gentis suę, qui tunc erat populus dei, domino prosterneretur orando, in ipsa oratione dixit ita sibi esse ornatum regium sicut pannum menstrualem. Et ita orantem, confestim exaudiuit qui cordis inspector eam verum dicere sciuit. Et vtiq; maritum habebat multarum mulierum virum, & deorum alienorum, falsorumq; cultorem. Tu autem & si ille in proposito quod tecum susceperat perduraret, nec a te offensus in flagitiū corruisset, maritum habebas non solum fidelē, & verū deum tecum colētē, sed & continentē: qui proculdubio propositi vestri non immemor etsi te ad coniugalia cogeret indumēta, ad superba tū ornamenta non cogeret. Hæc tibi scripsi, q̄m me consulendum putasti, non vt tuū rectum institutum, sermonem eo frangerē, sed q̄ te inordinate & incaute agente, viri tui factum dolerē. De cuius repara-

1. Pet. iij. 1. Tim. iij.

Alia vestis matrimōialis alia vidualis.

Absurdum est mulierē de humili veste viro superbire.

Nigellæ vestes monacharum.

H

Pōt haberi in superbo cultu cor humile.

non possumus, & aliqua peccata esse licita dicere non audemus, restat vt dicamus aliquid fieri quod non expediat, & tamen si licitum est, non esse peccatum, quamuis quoniam non expedit, non sit vtique faciendum. Quod si absurdum videtur, vt aliquid fiat quod non expedit, & dicatur non peccasse qui fecerit, intelligendum est hoc ex consuetudine rationis esse absurdum. Quae ita late patet, vt etiam iumenta quamuis rationis expertia, tamen plerunque dicamus debere vapulare cum peccant. Peccare autem proprie non est, nisi eius qui vtitur rationali voluntatis arbitrio. Quod in omnibus mortalibus animantibus non nisi homini est diuinitus attributum. Sed aliud est cum proprie loquimur, aliud cum verba ex alijs rebus transferendo, vel abutendo mutuamur. Vt igitur si possumus enitamur inter id quod licet, & quod non licet, atque ideo non expedit, aliquo certe fine distinguere, ea mihi videntur licere & non expedire, quę per iustitiam quidem, quę coram deo est, permittuntur, sed propter offensionem hominum, ne ob hoc impediantur a salute, vitanda sunt. Ea vero non licere & ideo non expedire, quae sic ipsa iustitia vetantur, vt facienda non sint, etiam si ab eis quibus in notitiam fuerint per lata, laudentur. Quod si ita est, ideo non nisi illicita prohibentur a domino, vt ea quae licita sunt, & non expediunt, non legis vinculo, sed libera dilectionis beneficentia caueantur.

Peccare proprie solū conuenit vtentibus arbitrio rationis.

Quae sunt illa q̄ licent & nō expediūt, & q̄ nec licent, nec expediunt.

B

Esca ventri, & venter escis, deus autem & hunc & has destruet. Corpus autem non fornicationis, sed domino, & dominus corpori. Deus vero & dominum suscitauit, & nos suscitabit per virtutem suam.

¶ Est alia malitia diei, quae vtinam sufficiat ei. Reficimus enim quotidianas ruinas corporis edendo, & bibendo, priusquam ventrem & escas destruas: cum occideris indigentiam satietate mirifica, & corruptibile hoc indueris incorruptione sempiterna.

Ex libro confessionum. x.

¶ Cum fuerit salus perfecta in isto corpore, corruptio non erit, quae intelligitur nomine carnis & sanguinis. Ipsa est enim perfecta sanitas corporis. Nam modo quomodo sanum est quod labitur, quod indiget, quod habet quandam perpetuam ægritudinem famis & sitis? Hæc tunc non erunt, quia esca ventri, & venter escis. Deus autem & hunc, & has, destruet. Erit forma corporis perfecta ex deo, absorpta morte in victoria, nulla remanente corruptione, nulla subrepente defectione, nullis mutata ætatibus, nullo labore lassata, vt cibo fulciatur, & aliqua esca reficiatur. Sed nō erimus sine esca & potu. Ipse erit cibus deus noster, & potus noster: solus ille cibus reficiet, nec deficiet,

Ex tracta. ps̄d.

C

Nescitis, quoniam corpora vestra membra Christi sunt? Tollens ergo membra Christi, faciam mēbra meretricis? Absit. An nescitis quoniam qui ad-

hæret meretrici, vnum corpus efficitur? Erunt enim (inquit) duo in carne vna. Gene. ij. Matth. xix. Mar. x. Ephes. v.

Corpora nostra membra esse Christi dixit, quoniam Christus caput nostrum est, eo quod homo factus est propter nos. Caput de quo dictum est, Ipse Saluator corporis. Corpus autem eius ecclesia est. Si ergo dominus noster Iesus Christus tantummodo animam humanam susciperet, membra eius non essent nisi animæ nostræ. Quia vero corpus suscepit, per quod etiam caput est nobis, qui ex anima et corpore constamus: profecto illius membra sunt et corpora nostra. Si ergo vnusquisque cupiens fornicari, vilescat sibi, et in seipso contemnat seipsum, saltem non in se contemnat Christum. non dicat, Faciam, Nihil sum. OMNIS caro fœnum. Sed corpus tuum membrum est Christi. Quo ibas? Redi. Quo te tanquam præcipitare cupiebas? Pace in te Christo, agnosce in te Christum. Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Meretrix est enim quæ tibi adulterium consentit, et forte ipsa Christiana, tollit membra CHRISTI, et facit membra adulteri. Inuicem in vobis contemnitis CHRISTVM, nec agnoscitis dominum vestrum, nec cogitatis pretium vestrum. Qualis enim ille dominus qui seruos suos fecit fratres suos? Sed parum erat fratres suos, nisi faceret membra sua. Ita ne tanta dignitas viluit quæ tam benigne præstita est? Honor ei tribuatur. Si non præstaretur, desideraretur. Quia præstita est, contemnitur. Hæc autem corpora nostra, quæ dicit Apostolus esse membra CHRISTI, propter corpus CHRISTI quod ex genere corporis nostri suscepit. Hæc ergo corpora nostra, (inquam) dicit idem Apostolus templum esse in nobis spiritus sancti, quem habemus a deo. Propter corpus CHRISTI corpora nostra membra sunt Christi. Propter inhabitantem spiritum Christi, corpora nostra templum sunt spiritus sancti. Quid horum in te contemnis? Christum cuius membrum es? An spiritum sanctum cuius templum es?

Ex sermone de verbis apostoli

Christus caput nostrum, cuius corpus est ecclesia et membra corpora nostra D

Benignitas dñi qui fecit seruos suos fratres, et corpora eorum membra sua ac templum spiritus sancti.

E

¶ Nec isti ergo dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam nec in membris computandi sunt Christi. Vt enim alia taceam, non possunt simul esse et membra Christi, et membra meretricis. Denique ipse dicit, Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in eo. Ostendit quid sit non sacro tenus, sed reuera corpus Christi manducare, et eius sanguinem bibere. Hoc est enim in Christo manere, vt in illo maneat et Christus. Sic enim hoc dixit tanquam diceret, Qui non in me manet, et in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, aut bibere sanguinem meum. Non itaque manent in Christo, qui non sunt membra eius. Non sunt autem membra

Ex libro de ciuitate. xxi.

Ioan. vi. Quid sit reuera spiritaliter manducare corpus et sanguinem Christi.

sunt, nec additur quid vnum, non diuersę intelliguntur, sed vnius I.Cor.iij.
esse substantiæ. sicut dictum est, Qui plantat, & qui rigat, vnũ sunt. Ioan.x.
&, Ego & pater vnum sumus. Tu autem qui patrem & filium diuersas vis esse substantias, inuenire non potuisti vbi de diuersis substantijs dictum fuerit, vnum sunt: & qui non vis dicere, cũ filius patri adhæret vnus deus est, adhibuisti & tu Apostolicum testimonium quod & ego adhibueram. Sed adhibuisti contra teipsum, vbi ait, Qui adhæret domino, vnus spiritus est. Si enim de his qui diuersę sunt substātiæ recte dici potuit, vnus spiritus est, quanto magis de his qui vnius substantiæ sunt recte dicitur, vnus deus est? Exod.iij.

¶ Nunquid Apostolus diceret, Qui autem adhæret domino, vnũ sunt? Quid enim aliud diceret si hoc diceret, nisi homo sanctus & deus vnum sunt? Sed absit ab illa sapientia ista sententia. Et tamẽ dixit, Qui autem adhæret domino vnus spiritus est. Vt noueris de his dicere, vnum sunt, quę vnius sunt eiusdemq; substantiæ, sicut quibusdam hominibus dictum est, Omnes enim vos vnum Gala.iij.
estis in Christo Iesu. Et sicut ait ipse Christus. Ego & pater vnum sumus. Cum autem vnus dicitur, & quid vnus adijcitur, & de diuersis substantijs dici potest, sicut dictum est, Qui adhæret domino, A
vnus spiritus est: & de rebus vnius substantię, sicut dictum est. Erat eis anima & cor vnum. Erat dixit, non dixit erant, quoniam dixit Actu.iiij.
& quid erat, idest anima & cor. Sic etiam de patre & filio, & vnum sunt dicimus, quia vnius substantię duo sunt, & vnus est dicimus, sed addimus quid vnus, idest vnus deus, vnus dominus, vnus omnipotens, & si quid huiusmodi est.

¶ Adhęrens deo, & semper dei faciens voluntatem, nunquam a Ex lib. sniarum
suo habitatore deseritur. Et si quædam dura, atq; aduersa patiatur, Prosperi.
non relinquitur sed probatur.

Fugite fornicationem. Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.

HIc nihil videtur prætermisisse peccati, quandoquidem ait, Ex lib. qōnum
Omne peccatum quodcunq; fecerit homo. Postea tamen Leuitici ti. viij.
excepit fornicationem, cum intulit. Qui autem fornicat, in corpus proprium peccat. Quod secundum consuetudinem nostræ locutionis ita diceretur. Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, excepta fornicatione, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat. Quem modum locutionis, non est alibi reperire, sed in scripturis sanctis.

B

¶ Totum istum locum apostolus propter ipsum corpus iam em- Ex sermone de
ptum precio magno, idest Christi sanguine precioso, templumq; eadem re.
spiritus sancti factum a domino, ne talibus flagitiis pollueretur, sed potius inuiolatum tanquam dei habitaculum seruaretur, age-

bat & defendebat. Quare ergo subiungere voluit hoc, vnde difficilis quæstio nasceretur, idest vt diceret, Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat: cum siue ipsa fornicatio, siue alia huiusmodi, quæ non nisi per corpus fiunt peccata, turpitudini & fornicationi similia, non nisi per ipsum corpus gerantur atq; exerceantur? Quid enim? Poterit ne esse quispiam (vt cætera superius memorata taceam) fur, vel ebriosus, vel maledicus, vel rapax, extra operationem corporis huius? quamuis nec ipsa idololatria, nec ipsa auaritia præter seruitium corporis huius poterit ad vsum fructumq; suum peruenire. Quid est ergo, Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus propriũ peccat? Primum quia in corpore isto homo constitutus, quicquid solo tantum animo poterit concupiscere inique, dici non potest

C extra corpus hoc hominem facere, cum constet eum carnali sensu & carnali prudentia hoc agere, isto adhuc circumsepto corpore. Nam & quod in psalmo scriptum est, Dixit impius in corde

Psal.xiij. suo, non est deus: Idem beatus Paulus apostolus non potuit vtiq; separare a corporali opere, illo loco vbi ait, Omnes stabimus ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisq; secundum ea quæ per

ij.Cor.v. corpus gessit, siue bonum siue malum. Quia videlicet non nisi in corpore constitutus impius potuit dicere, Non est deus: vt taceam quod in alia epistola posuit, æmulationes, animositates, dissensiones, inuidias, hæreses: & tamẽ operibus carnis ista attribuit doctor gentium in fide & veritate. Quid est ergo, Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: & vnum tantummodo fornicationis peccatum nominans ait, Qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat? Videtur enim beatus Apostolus (in quo loquebatur Christus) exaggerare voluisse fornicationis malum super omnia cętera peccata. Quæ & si per corpus committantur, non tamen animum humanum concupiscentiæ carnali ita efficiunt obstrictum & obnoxium, quemadmodum in solo opere fornicationis corporalis. Commisceri facit animum vis agens libidinis cũ ipso corpore, & vnum cum ipso quodammodo agglutinari & deuinctum esse, intantum vt nihil aliud ipso momento & experimento huius tam magni flagitij, cogitare homini liceat aut intendere, nisi quod sibimet adijcit, mentemq; captiuam subdit ipsa submersio & quodammodo absorbitio libidinis & concupiscentiæ carnalis: vt hoc esse videatur quod dictum est, Qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat. Quia tunc fit proprie & familiariter seruum corporis cor hominis fornicantis, maxime in tempore ipsius nequissimæ operationis: intantum vt ipse Apostolus volens inculcatius commendare cauendum hominibus hoc malum, dixerit, Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? & execrans atq; detestans responderit, Absit. An nescitis

[Margin notes: Exaggerat fornicationẽ sup cętera pctã. — D — Vocat fornicationẽ magnũ flagitium. — Cor hõis fornicantis proprie fit seruũ corpis]

(inquit) quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus est? Erunt enim, inquit, duo in carne vna. Nunquid hoc posset dici de alijs atq; alijs quibusq; facinoribus hominum? Liberum est enim animo humano in alijs quibusq; sceleribus, & vnum aliquid eorum operari, & eo ipso tempore alibi cogitatione distendi. Quod in fornicationis ipso opere, ac tempore non licet, animo ad aliud aliquid cogitandum, liberum esse. Sic enim totus homo absorbetur ab ipso & in ipso corpore, vt iam dici non possit ipse animus suus esse, sed simul totus homo dici possit q caro sit, & spiritus vadens & non rediens. Sic ergo possumus intelligere, quia omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus proprium peccat, vt videatur (vt dixi) Apostolus intantum exaggerare voluisse fornicationis malum, vt in comparatione huius fornicationis cętera extra corpus habenda esse dixerit quæcunq; peccata. solo hoc tantummodo fornicationis malo in corpus proprium peccati dixerit, quia maiore libidinis ardore, quo superior nullus est, voluptas ipsius corporis tenet seruum, efficitq; captiuum. Hæc dicta sint de speciali fornicatione huius corporis. Verum quia non solum fornicatio in sacris literis specialiter, sed etiam generaliter arguitur & nominatur, conuenit (deo adiuuante) & hinc aliter dicere probabiliter. Generalis igitur fornicatio aperte manifestatur in psalmo vbi dicitur, Quoniam ecce qui longe se faciunt a te, peribunt, perdidisti omnem qui fornicatur abs te. Vbi subsequenter, qualiter ista generalis fornicatio euadi & effugi possit, adiunxit dicens. Mihi autem adhærere deo bonum est. Vt exinde facile aduertamus illam esse generalem fornicationem animę humanæ, qua non adherens quisq; deo, adhæret mundo. Vnde beatus Ioannes Apostolus dicit, Si quis dilexerit mundum, dilectio patris non est in eo. Et apostolus Iacobus dicit, Adulteri, nescitis quia amicitia huius mundi, inimica est deo? Breuiter ergo definitum est, non posse habere dilectionem Dei qui habuerit dilectionem mundi, & inimicum dei esse, qui amicus esse voluerit mundi. Ad hoc etiam pertinet, quod dominus in euangelio dicit. Nemo potest duobus dominis seruire: aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget, aut vnum patietur, & alterum contemnet. Et concludit. Non potestis deo seruire & mammonæ. Ista ergo est generalis fornicatio animæ vt dictum est, omnia omnino in se continens, quia non adhæretur deo dum adhæretur mundo. Vt etiam sic intelligere valeamus secundum istam generalem fornicationem, quod ait Apostolus. Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus est. Qui autem fornicatus, in corpus proprium peccat. Quia si non fornicetur anima humana, adhærendo deo, nec adhærendo mundo, quæcunq; alia peccata a concupiscentia carnali prorsus aliena potuerit, per ipsa fragilita-

Quod qui adhæret meretrici vnum corpus est, & non sic de alijs facinoribus.

E

Psal. lxxvij.

Quare sola fornicatio dicitur peccatum in corpus proprium.

F

Psal. lxxij.

De generali fornicatione qua non adhærens quisq; deo adhæret mundo

i. Ioannis. ij.

Iacobi. iiij.

Matth. vi.

solatus atq; derelictus. ¶ Cum mens humana bona voluntate ad interiora ac superiora percipienda, quæ nō priuatim, sed cōmuniter ab omnibus qui talia diligunt sine vlla angustia, vel inuidia, casto possidentur amplexu, vel sibi, vel alijs consulit, & si fallatur in aliquo per ignorantiam temporalium, quia & hoc temporaliter agit, & modum agendi non teneat quem debebat, humana tentatio est. Et magnum est, hanc vitam sic degere, quam velut viam redeunte carpimus, vt tentatio nos non apprehendat nisi humana. Hoc enim peccatum, extra corpus est, nec fornicationi deputatur, & propterea facillime ignoscitur. Cum vero propter adipiscenda ea quæ per corpus sentiuntur propter experiendi vel excellendi vel contrectandi cupiditatem, vt in his finem boni sui ponat, aliquid agit: quicquid agit, turpiter agit, & fornicatur, in corpus proprium peccans & corporearum rerum fallacia simulacra introrsum rapiens, & vana meditatione componens, vt ei nec diuinum aliquid nisi tale videatur. Priuatim auara, fœtatur erroribus: & priuatim prodiga, inanitur viribus.

Ex libro de trini. xij.

Humana tentatio.

i. Cor. x.

B

An nescitis quia membra vestra templum sunt spiritus sancti qui in vobis est, quem habetis a deo & non estis vestri?

Supra. iij. ij. cor. vj.

Vnum dominum nouimus esse solū, cui seruitus illa debetur quæ latria græco vocabulo nuncupatur. Ipsum enim verbum est in lege, vbi scriptum est. Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Quem si dominum patrem tantummodo dixerimus, respondebitur nobis. Ergo latria domino filio non debetur, quod tamen nefas est dicere. Si autē debetur, quomodo vni tantum debetur deo, si & patri debetur & filio, nisi quia vnus deus, cui soli per latriam seruire iussi sumus, ita dicitur deus solus, vt & pater intelligatur, & filius? Immo vero etiā spiritus sanctus. De illo quippe dicit Apostolus, Nescitis quia corpora vestra, templum est spiritus sancti, quem habetis a deo, & non estis vestri? Empti enim estis precio magno: glorificate, & portate deum in corpore vestro. Quennam Deum nisi spiritum sanctum, cuius corpora nostra esse dixerat templum? Debetur ergo gloria spiritui sancto. Nam si templum dei ei facere sicut Salomō fecit de lignis, & lapidibus iuberemur vtiq; faciendo templum, ei latriam exhiberemus quanto magis latriam debemus, cui templū non facimus, sed sumus? ¶ Spiritus sanctus si creatura non creator esset, profecto creatura rationalis esset. Ipsa est enim summa creaturarum. Et ideo in regula fidei non poneretur ante ecclesiam, quia & ipse ad ecclesiam pertineret in illa eius parte quæ in coelis est, nec haberet templum, sed etiam ipse templum esset. Templum autem habet, de quo dicit Apostolus. Nescitis quia corpora vestra templum est spiritus sancti, qui in vobis est, quem ha

Ex epistola ad Maximinum.

Deut. vj. Lucæ. iiij.

Latria debetur spiritui sancto.

C

Ex libro Enchiridio.

Quod spiritus sanctus non est creatura.

Membra Christi sunt templũ spiritus sancti.

betis a deo de qbus alio loco dicit. Nescitis qa corpora vestra mẽbra sunt Christi? Quõ ergo deus nõ est q̃ tẽplũ habet? Aut quõ minor Christo est, cuius mẽbra tẽplũ habet? Neq; enĩ alud templum eius, alud templum dei est. Cum idem dicat Apostolus, Nescitis quia templum dei estis? Quod vt probaret, adiecit, Et spiritus dei habitat in vobis. Deus ergo habitat in templo suo, non solum spiritus sanctus, sed ⁊ pater ⁊ filius. Qui etiam de corpore suo per quod factus est caput ecclesiæ quæ in hominibus est, vt sit in omnibus ipse primatum tenens, ait, Soluite templum hoc, ⁊ post triduum suscitabo illud. Templum ergo dei, hoc est totius summę trinitatis, sancta est ecclesia, scilicet vniuersa in coelo ⁊ in terra. ¶ Si deus, spiritus sanctus nõ esset, templum vbiq; nosipsos non haberet. Scriptum est quippe in Apostolo, Nescitis quia templum dei estis, ⁊ spiritus dei habitat in vobis? Et iterum, Nescitis quia corpora templum in vobis est spiritus sancti, quem habetis a deo? Nonne si templum alicui sancto angelo, ⁊ excellentissimo, de lignis ⁊ lapidibus faceremus, anathematizaremur a veritate Christi, ⁊ ab ecclesia dei, quoniam creaturæ exhiberemus eam seruitutem quæ vni tñ debetur deo? Si ergo sacrilegi essemus, faciendo templum cuicunq; creaturæ, quomodo non est verus deus, cui templum non facimus, sed nosipsi templum sumus? ¶ Quales autem homines estis, quam religiosæ humilitatis, qui spiritum sanctum adorare non vultis, cum legatis, Litera occidit, spiritus autem viuificat? Non vultis ergo adorare, quem viuificare animas non negatis? Vos autem spiritum sanctum non permititis adorari, vt ipsi dei gratiæ remaneatis ingrati. Sed da, inquis, testimonia vbi adoratur spiritus sanctus, quasi non ex his quæ legimus intelligamus. Si autem religionẽ qua colitur deus, sicut dignum est, cogitares, multo plus esse cerneres quod habet spiritus sanctus templum, quam si eum legere adoratum. Et homines enim a sanctis nouimus adoratos: templum vero non est factum ab hominibus nisi aut vero deo, sicut Salomon fecit, aut eis qui pro dijs habentur, sicut gentes quæ ignorant deum. Spiritus autem sanctus (quod cum magno honore de deo dictum est) non in manufactis templis habitat, sed corpus nostrum templum est spiritus sancti. Et ne corpora nostra contemnas, membra sunt Christi. Qualis ergo deus cui templum ædificatur ⁊ a deo, ⁊ de membris Dei?

Ioan.ij.

Ex libro cõtra Maximinum.

Sacrilegium est facere tẽplũ cuicũq; creaturæ.

Ex libro cõtra Maximinũ.ij.

ij.Cor.iiij.

B

Actu.vij.

Infra.vij.

ij.Pet.i.

Empti enim præcio magno, glorificate & portate dominum in corpore vestro. & in spiritu vestro quæ sunt dei.

Ex libro d̃ duobus generibus peccatorum.

DVo sunt peccata, ⁊ duo genera peccatorum. Aut enim in deum peccat homo, aut in hominem. Peccatur autẽ in deum, enim corrumpendo templũ eius in te. Etenim

Deus redemit te sanguine filij sui. Quamquam & antequam redi- *Peculiariter sumus dei per redemptioné.*
meris, cuius eras nisi eius qui condidit omnia? Peculiariter quo-
dammodo te voluit habere redemptum sanguine filij sui. Non
estis, inquit, vestri. Empti enim estis precio magno, glorificate &
portate dominum in corpore vestro, Ergo ille a quo redemptus
es fecit te domum suam. Nunquid tu vis euerti domum tuam? Sic
nec deus suã, hoc est temetipsum. Si tibi non parcis propter teip- *.I.Cor.iij.*
sum, parce tibi vel propter deum, qui te fecit templum suum.
Templum enim Dei sanctum est, quod & vos estis. Et qui templũ
Dei violauerit, disperdet illum deus.

CAPVT .VII.

F

De quibus autem scripsistis mihi, bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationẽ autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum virum habeat. Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. *Ex sermone ad coniugatos.*

FRatres mei. Audiũt me viri, audiũt me fœminæ. Quid ad me irascimini? Vtinã faciatis quod scriptum est. Irascimini, & nolite peccare. Timere debeo ne cõtingat mihi quod cõtingit tãto ap^lo Paulo, qđ modo cũ legeretur (si intẽti fuistis) audistis. Ergo inimicus factus sum vobis verũ prædicãs? Et si ita est, fiat. Si necesse est vt inimicus sim, melius vobis opto esse quã iustitiæ. Cõmẽdo vos custodiendos etiã vxoribus vestris. Filiæ meæ sunt, sicut & vos filij mei estis. Audiant me, zelent viros suos. Non sibi seruent vnã gloriã, qua solent a mortis impudicæ matronæ quã impudicitiã virorum suorum æquo animo ferunt. Nolo autẽ talẽ patientiã habeant christianæ mulieres. Prorsus zelent viros suos, nõ propter carnẽ suam, sed propter animas illorũ. Omnino ego moneo, ego cõmoneo, ego præcipio, ego iubeo, Episcopus iubet, Christus in me iubet. Nouit ille in cuius conspectu ardet cor meum. Ego, inquã, iubeo. Nolite viros vestros permittere fornicari. Interpellate contra illos ecclesiam, nõ dico iudices publicos, nõ proconsulem, nõ vicarium nõ comitem, nõ imperatorẽ, sed Christum. In cæteris omnibus ancillæ estote virorũ vestrorum. Subditæ obsequimini, nulla sit in vobis proteruitas, nulla superbia, nulla cõtumeliosa ceruix, nõ aliqua inobediẽtia. Prorsus tãquã ancillæ seruite. Sed vbi peruẽtũ fuerit ad illud negotiũ vbi vos beatus apostolus æquat, dicẽs, Vxori vir debitũ reddat, similiter & vxor viro. Vxor nõ habet potẽtẽ sui corporis, sed vir. Quid te extollis? Audi quod sequitur, similiter & vir nõ habet potẽtẽ sui corporis sed vxor. Vbi ad hoc fuerit vẽtũ, clamate pro re vestra. Aurũ tuũ pro necessitate sua vẽdit maritus, ferro fœmina, ferro ancilla, noli lisi *Psal.iiij.* *In quibus debẽt mulieres zelare viros suos & in quibus subditæ esse illis.*

G

gare, noli contradicere: contemptus auri tui, dilectio est viri tui. Si villam tuam vendit pro necessitate sua quae est & tua (non enim potest esse ipsius quae nō sit tua, si est charitas in te quae debet esse in vxore) ferto patienter: & si dubitat, tu offer. Contemne omnia pro amore viri tui. Sed castum opta, pro castitate litiga. Patienter pereat villa tua, non anima ipsius te patiente pereat. Non dico viris, vt in hac causa zelent vxores suas. Scio quia faciunt, nolui. Quis ferat adulteram vxorem? & imperatur foeminae vt ferat adulterum virum? O iustitia. Quare rogo te, quare? Quia ego vir sum. Vir es? in fortitudine tua probē quia vir es. Vir es? Vince libidinem. Quomodo vir, quo vxor est fortior? Tu es caput mulieris vir: Verum est. Si caput est, ducat, vxor sequatur. Si caput es, duc, sequatur illa caput suum. Sed vide quo eas. Noli ire quo non vis vt sequatur. Noli ire quo times pedissequam, ne in foueam simul ruatis: ne cum tu facis, doceas quod facis. Doleat tibi animа, si in foueam adulterij ambo ruatis. Doleat tibi anima, si tu solus ruas. Zelo non vis vt ruat illa, timore noli ruere tu. Nolite autem pudicissimae foeminae imitari impudicos viros vestros. Absit a vobis. Aut vobiscum viuant, aut soli pereant. Impudico marito non debet mulier pudicitiam, sed Deo illam debet, Christo illam debet. Non propter illum faciat qui non timetur, sed propter Christum faciat. Precium suum attendat, tabulas legat.

Vir debet esse mulieri exemplum castitatis.

A Ex epistola ad Edigiam.

¶ Vehementer dolui, sic te voluisse agere cum marito vt aedificium continentiae, quod in eo iam construi coeperat, amissa perseuerantia, in adulterij ruinam miserabiliter laberetur. Cum enim lugendus esset, si post continentiam votam deo, iam quam actu ipso moribusque susceptam, reuerteretur ad coniugis carnem, quanto magis nunc demersus in interitu profundiore, lugendus est, qui tam abrupta dissolutione moechatur, iratus tibi, perniciosus sibi, tanquam in te acerbius saeuiat, ipse pereat? Hoc autem tantum malum accidit, dum tu eius animum, non qua debuisti moderatione tractasti. Quia etsi carnali consortio iam es consensu vobis non miscebamini, in caeteris tamen rebus coniugali obsequio, viro tuo mulier seruire debuisti: praesertim cum ambo essetis membra corporis Christi. Et vtique si maritum infidelem habuisses, agere te conuersationem subditam oportuit, vt eum domino lucrareris, sicut apostoli monuerunt. Omitto enim quod ipsam continentiam illo nondum volente, non secundum sanam doctrinam te suscepisse cognoui. Neque enim corporis tui debito fraudandus fuit, priusquam ad illud bonum quod superat pudicitiam coniugalem, tuae voluntati voluntas quoque eius accederet. Nisi forte non legeras, nec audieras, vel non attenderas apostolum dicentem, Bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationē autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquaeque suum virum habeat.

Mulier debet moderate tractare virū, alter imputatur ei si vir suus moechatur.

Mulier non debet cōtinere sine cōsensu mariti, nec econuerso.

B

Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir. Similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi: & iterum ad idipsum estote, ne vos tentet Satanas propter incontinentiam vestram. Secundum hæc verba apostolica, etiam si ipse continere voluisset, & tu noluisses, debitum tibi reddere cogeretur, & illi deus imputaret continentiam, si non suæ, sed tuæ infirmitati accedens, ne in adulterij damnabile flagitium caderes, maritalem tibi concubitum non negaret. Quanto magis te (quam magis subiectam esse decuerat) ne ipse quoque in adulterium diabolica tentatione traheretur, in reddendo huiusmodi debito voluntati eius obtemperare conuenerat, cum tibi voluntatem continendi acceptaret deus, quia propterea non faceres, ne periret maritus? Sed hoc (vt dixi) omitto, quoniam postea tibi nolenti sibi ad reddenda coniugalia debita consentire, ad eadem continentiæ pacta ipse consensit, & tecum continentissime diu vixit, suoque consensu a peccato illo, quo ei debitum carnis negabas ipse te absoluit. Non ergo in tua causa ista vertitur quæstio, vtrum redire debeas ad concubitum viri. Quod enim deo pari consensu ambo voueratis, perseueranter vsque in finem reddere ambo debuistis. A quo proposito si lapsus est ille, tu saltem constantissime perseuera. Quod te non exhortarer, nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat. Nam si nunquam tenuisses eius assensum, numerus te nullus defendisset annorum: sed post quantumlibet tempus me consuluisses, nihil tibi aliud responderem, nisi quod ait Apostolus, Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir. De qua potestate sic tibi iam promiserat continentiam, vt tecum ipse eam susciperet. Sed illud est, quod minus te obseruasse contristor, quia tanto humilius, & obedientius eius obsequi in domestica conuersatione debuisti, quanto ille religiosius tibi rem magnam etiam imitando concesserat. Neque enim quia pariter temperabatis a carnali commixtione, ideo tuus maritus esse destiterat: Immo vero sanctius inter vos coniuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita seruabatis. Nihil ergo de tua veste, nihil de auro, vel argento, vel quacunque peccunia rebus ve vllis terrenis, sine arbitrio eius facere debuisti, ne scandalizares hominem qui deo tecum maiora vouerat, & ab eo quod de tua carne licita potestate posset exigere, se continenter abstulerat. Denique factum est, vt vinculum continentiæ quo se dilectus innexuerat, contemptus abrumperet, & iratus tibi, non parceret sibi. Sicut enim retulit perlator epistolæ tuæ, cum cognouisset quod omnia, aut pene omnia quæ habebat, nescio quibus duobus transeuntibus monachis, tanquam pauperibus eroganda donaueris, tunc ille detestans eos tecum, & non dei seruos, sed domus alienę

C

Mulier debet humilius & obedientius obsequi viro, quanto sanctius est matrimonium.

De rebus terrenis nihil potest dispensare mulier sine arbitrio viri.

D

Arguit mulierem temerę largitionis.

perferre, de bonis vestræ fructu ac pace gauderent, & aduersarius reuerteretur, nihil habens de vobis dicere praui. Porro si de faciendis eleemosynis, & in pauperibus impendendis rebus tuis, de quo bono opere & magno tam euidentia præcepta sunt domini, cum viro tuo fideli, & tecum sancta continentiæ pacta seruante, consilium communicare deberes, eiusdemq; non spernere voluntatē: quanto magis de habitu atq; vestitu, nihil tibi præter eius arbitrium mutandum vel vsurpandum fuit? Vnde de hoc nihil diuinitus legimus imperatum? Scriptum est equidem, Mulieres esse debere in habitu ordinato. Auri vero circūpositio, & crinium intortio, & cætera huiusmodi, quę vel ad inanem pompam vel ad illecebras formæ adhiberi solent, merito reprehensa sunt. Sed est quidam pro modulo personæ habitus matronalis, a viduali veste distinctus, qui potest fidelibus coniugatis, salua religionis obseruantia conuenire. Hunc te maritus si deponere noluit, ne te velut viduam illo viuente iactares, puto quia non fuerat in hac re vsq; ad dissensionis scandalū perducendus, magis inobedientiæ malo, quam illius abstinentiæ bono. Quid est enim absurdius, quā mulierem de humili veste viro superbire? Cui te potius expediret obtemperare candidis moribus, quam nigellis vestibus repugnare. Quia etsi te indumentum monachæ delectabat, etiā hoc posset gratius marito obseruato, exoratoq; præsumi. Quod si omnino non sineret, quid tuo proposito deperiret? Absit vt hinc displiceres deo, quod coniuge tuo nondum defuncto, non indueretis sicut Anna, sed sicut Susanna. Neq; enim & ille qui tecum iam cœperat custodire tam magnum continentiæ bonum, etiam si coniugale non viduale voluisset vt acciperes indumentum, ad indecentem quoq; te compulisset ornatum. Quo etsi aliqua dura conditione cogereris, posses habere in superbo cultu cor humile. Nempe apud patres Hester illa regina deum timens, deū colens, subdita deo, marito regi alienigenę non eundem secum colenti deum tamē subdita seruiebat. Quæ cum extremo periculo non suo tantum, sed etiam gentis suę, qui tunc erat populus dei, domino prosterneretur orando, in ipsa oratione dixit ita sibi esse ornatum regium sicut pannum menstrualem. Et ita orantem, confestim exaudiuit qui cordis inspector eam verum dicere sciuit. Et vtiq; maritum habebat multarum mulierum virum, & deorum alienorum, falsorumq; cultorem. Tu autem & si ille in proposito quod tecum susceperat perduraret, nec a te offensus in flagitiū corruisset, maritum habebas non solum fidelē, & verū deum tecum colētē, sed & continentē: qui proculdubio propositi vestri non immemor etsi te ad coniugalia cogeret indumēta, ad superba tñ ornamenta non cogeret. Hæc tibi scripsi, quoniam me consulendum putasti, non vt tuū rectum institutum, sermonem eo frangerē, sed quod te inordinate & incaute agente, viri tui factum dolorē. De cuius repara-

1. Pet. iij.
1. Tim. ij.

Alia vestis matrimōialis alia vidualis.

Absurdum est mulierē de humili veste viro superbire.

Nigellæ vestes monacharum.

H

Pōt haberi in superbo cultu cor humile.

A tione debes vehementissime cogitare, si vere ad Christum vis peruenire. Indue itaque humilitatem mentis: vt et deus te conseruet perseuerantem, noli maritum contemnere pereuntem. Funde pro illo pias et assiduas orationes. Sacrifica lachrymas, tanquam vulnerati sanguinem cordis. Et scribe ad eum satisfactionem, petens veniam: quia in eum peccasti, quod praeter eius consilium et voluntatem de rebus tuis fecisti quod faciendum putasti, non vt te poeniteat tribuisse pauperibus, sed eum boni tui operis participem et moderatorem habere noluisse. Promitte de caetero in adiutorio domini, si et illum suae turpitudinis poenituerit, et continentiam quam deseruit, repetiuerit, te illi sicut decet, in omnibus seruituram, ne forte (vt ait Apostolus) det illi deus poenitentiam vt resipiscat a diaboli laqueis, a quo captiuus tenetur secundum ipsius voluntatem.

Humilitas mentis conseruat et perseuerare facit. Sacrificandae lachrymae tanquam sanguis vulnerati cordis. Vir moderator esse debet et particeps bonorum operum vxoris.

Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet sed mulier.

Ex libr. quaestionum titulo. lix.

B

MAn festum est, ita voluisse legem foeminam esse sub viro, vt nulla vota eius quae abstinentiae causa vouerit, reddantur ab ea nisi auctor vir fuerit permittendo. Nam cum ad peccatum eiusdem viri pertinere voluerit, si prius permiserit, et postea prohibuerit, etiam hinc tamen non dixit vt faciat mulier quod vouerat, quia permissa prius a viro fuerat, sed viri dixit esse peccatum, quia abnuit quod prius concesserat. Non tamen mulieri vel ex hoc permissum dedit, vt cum prius ei vir concesserit, postea si prohibuerit contemnatur. Vtrum autem ista etiam ad vota continentiae et a concubitu abstinentiae pertineant, merito quaeritur: ne forte ea tantum intelligenda sint aduersus animam vouerit, quae sunt in cibis et potibus. Quod videtur et illud significare vbi dominus ait, Nonne anima plus est quam esca? Et cum de ieiunio praecipitur, ita praecipitur, Affligetis animas vestras. Maxime, quia cum lex auctoritatem viro tribuat, non mulieri quae viro subdita est, vt tunc persoluenda sint vota mulieris si vir approbauerit: si autem renuerit, non debeantur: Apostolus tamen cum de concubitu coniugatorum loqueretur, non ibi maiorem auctoritatem viro quam foeminae dedit, sed vxori (inquit) vir debitum reddat, similiter vxor viro. Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir. Similiter autem et vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier. Quando in hac re parem vtriusque esse voluit potestatem, puto quod nobis intelligendum insinuet, istam de concumbendo vel non concumbendo regulam non pertinere ad ea vota, vbi non habent parem vir et mulier potestatem, sed viri maior est, ac propemodum eius est. Non enim ait lex virum non debere reddere vota sua si vxor prohibuerit, sed vxorem si vir prohibuerit.

Vota vxorum abstinentiae causa sunt irrita sine auctoritate viri

Matth. vi.

Quantum ad concubitum non est maior viri auctoritas quam mulieris, nec econuerso.

C

¶ Quis enim nescit vxorem marito tanquam domino debere seruire? Sed quod ad membra corporis attinet, quibus sexus ipse distinguitur, Apostolus dicit. Similiter & vir non habet potestatē corporis sui, sed mulier. Vt cum in cæteris actibus ad humanam pacem pertinentibus mulier viro debeat seruitutem, huius vnius rei qua sexus vtriusq; carnali sorte discernitur, & carnali commixtione concernitur, similem in se habeant potestatem, vir in vxorem, & vxor in virum. Ex libr. contra Faustū, ca. xxij.

¶ Fratres mei, filij mei, sufficiant vobis vxores vestræ, quoniam sufficere vos vultis vxoribus vestris. Non vis, ab illa fiat aliquid præter te: noli facere aliquid præter ipsam. Tu dominus es, illa ancilla. Deus fecit. Sara (inquit scriptura) obsequebatur Abrahæ, dominum eum vocans. Veruꝫ istas tabulas subscribit episcopus. Ancillæ vestræ sunt vxores vestræ. Domini estis vxorum vestrarum. Sed quando venitur ad illud negocium, quo sexus discernitur, & sexus sibi vterq; miscetur, Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir: gaudebas, erigebas te, iactabas te. Bene dixit Apostolus, Optime dixit vas electionis, vxor non habet potestatē corporis sui, sed vir, quia ego sum dominus. Laudasti? Audi quod sequitur. Audire non vis? Rogo vt velis. Quid est hoc? Audi. Similiter & vir. Dominus ille? Similiter & vir non habet potestatē corporis sui, sed mulier. Hoc libenter audi. Vitium tibi tollitur, non dominium. Adulteria tua prohibentur, non fœminę subrogant. Tu vir es, ostende. Vir a virtute, vel virtus a viro. Habes ergo virtutem vince libidinem. Caput mulieris vir. Si caput es, duc, vt sequatur, Sed vide qua ducas. Caput es; Duc. Sequatur. Sed noli ire quo non vis vt sequatur. Sic vos parate intrare ad nouam illam nuptam, ad illam pulchram ornatam viro suo, non monilibus, sed virtutibus. Si enim casti, & sancti, & boni intraueritis, membra ipsius nouæ nuptæ vos eritis. Ex sermone de natali martyrū. Gen. xviij. & i. Pet. iij. D

Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis ieiunio, & orationi, & iterum reuertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundū indulgentiam, non secundum imperium.

E

Venerabilis Paulus coniugibus ait. Nolite fraudare inuicē nisi ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum ad idipsum estote, ne vos tentet Satanas propter incontinentiam vestram. Quod putari posset non esse peccatum, misceri scilicet coniugi, non filiorum procreandorū cā, qđ bonum est nuptiale. sed carnalis et voluptatis, vt fornicationis, siue adulterij, siue cuiusq; alterius immūditiæ, vt est mortiferū malū, qđ et turpe est dicere, quo pōt tentante Satana libido pertrahere, incontinētiū Ex lib. Enchiri. An sit peccatum misceri, nō filiorū procreandorū cā.

deuitet infirmitas. Posset ergo, vt dixi, hoc putari non esse peccatum, nisi addidisset. Hoc ergo dico secundum veniam, non secundum imperium. Quis autem neget non esse peccatum, cui dari veniam facientibus, apostolica auctoritate fateatur? Propter hæc atq; huiusmodi peccata, & alia, licet his minora, quæ fiunt verborum & cogitationum offensionibus, apostolo Iacobo confitente ac dicente, In multis enim offendimus omnes, oportet quotidie crebroq; oremus dominum, atq; dicamus: Dimitte nobis debita nostra: ne in eo quod sequitur mentiamur, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Iacobi.iii.
Matth.vi.

Volo autem omnes homines esse sicut meipsum. Sed vnusquisq; proprium habet donum ex deo, alius quidem sic, alius vero sic.

F

Ex lib. de gratia & libero arbitrio
Prouerb.xix.

De ipsa quoq; pudicitia coniugali nempe Apostolus ait. Quid vult faciat, non peccat si nubat: & tamen hoc etiā dei donum est, dicente scriptura, A domino iungitur mulier viro. Ideo doctor gentium & pudicitiam coniugalem, per quam non fiunt adulteria, & perfectiorem continentiam, per quam nullus concubitus quæritur, suo sermone cōmendans, & hoc, & illud, donum dei esse demonstrauit, admonens coniuges, ne se inuicem fraudent. Quod cum admonuisset, adiecit, Vellē aūt oēs hoīes esse sicut meipsum. Quia vtiq; ipse ab omni concubitu continebat. & continuo subiunxit, Sed vnusquisq; proprium habet donum a deo, alius quidem sic alius, autem sic.

Pauli cōtinētia

Ex lib. de bono perseuerantiæ.

Vellem (inquit) omnes homines esse sicut meipsum. Sed vnusquisq; proprium donum habet a deo, alius quidem sic, alius autem sic. Vbi satis ostendit non tantum continentiam donum dei esse, sed coniugatorum etiam castitatem. Quæ cum vera sint, hortamur tamen ad hæc quantum cuiq; nostrum datum est vt possit hortari: quia & hoc eius donum est in cuius manu sunt & nos & sermones nostri. Vnde & Apostolus, Secundum gratiam (inquit) quæ data est mihi, vt sapiens architectus fundamentum posui. Et alio loco. Vnicuiq; inquit, sicut dominus dedit. Ego plātaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Itaq; , neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Ac per hoc, sicut exhortatur & prædicat recte, sed ille qui accepit hoc donum: ita exhortantem recte atq; prædicantem profecto ille obedienter audit, q accepit hoc donum. Hinc est quod dominus cum eis loqueretur qui carnis aures apertas haberent, dicebat tamen, Qui habet aures audiendi audiat. Quas non omnes habere proculdubio nouerat. A quo autem habeant quicūq; habent, ipse dn̄s ostendit, vbi ait, Dabo eis cor cognoscendi me, & aures audientes. Aures ergo audiēdi ipsius est donum obediendi.

Non solum continentia est donū Dei, sed etiā castitas coniugalis.
I.Cor.iij.
G

Lucæ.viii.
Aures audiendi est donū obediendi.
De epistola ad Iulianum.

¶ Virgo Christi, quæ pie intelligit propriam paupertatem cordis humani, & ideo nisi sponsi sui donis nescit ornari, audiat Apostolum dicentem, desponsaui vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Timeo autem, ne sicut serpens Euam seduxit in versutia sua, sic & vestræ mentes corrũpantur a castitate quæ est in Christo Iesu. Et propterea de his quoq; spiritalibus diuitijs non istum qui dicit, nullus tibi eas præter te conferre potest, & nisi ex te & in te esse non possunt, sed illum audiat, qui dicit, Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, vt eminentia virtutis sit dei, & non ex vobis. De ipsa quoq; sacra continentia virginali, quod non sit sibi ex seipsa, sed si dei donum, quamuis credenti volentiq; collatum, eundem audiat veracem, piumq; doctorem. Qui cum hinc ageret, ait, Vellem omnes esse sicut meipsum. Sed vnusquisq; proprium donum habet a deo, alius quidem sic, alius autẽ sic. Audiat etiam ipsum, non tantum suum, sed vniuersę ecclesiæ vnicum sponsum, de tali castitate atq; integritate dicentem, Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est. Vt intelligat ex eo quod habet tam magnum donum, atq; præclarum, se potius deo & domino gratias agere debere, quam cuiusquam verba, quod velut ex seipsa id habeat, vt non dicamus assentãtis adulatoris, ne de occultis hominum temere iudicare videamur, certe nec errantis laudatoris audire. Omne quippe datum optimum, & omne donum perfectum (sicut dicit etiam Iacobus apostolus) desursum est descendens a patre luminum. Hinc ergo & sancta virginitas, hæc dei dona sunt. & vestra quidem sunt, sed non ex vobis. Habetis enim thesaurum istum in terrenis corporibus, & adhuc fragilibus, tanquam in vasis fictilibus, vt eminentia virtutis sit dei, & nõ ex vobis. Nec miramini q͂a dicimus & vestra esse, & ex vobis non esse. Nã & panẽ quotidianũ dicimus nostrum, sed tamen addimus, Da nobis, ne putetur ex nobis.

ij. Cor. xi.
ij. Cor. iiij.
H
Paulus virgo.
Math. xix.
Iacob. i.
A

Dico autem non nuptis & viduis, bonum est illis, si sic permanserint, sicut & ego.

SAncta scriptura nostræ doctrinæ regulã figit ne audeamus sapere plus quã oportet sapere, sed sapiamus (vt ipsa ait) ad tẽperantiam, sicut vnicuiq; deus partitus est mẽsuram fidei. Non sit ergo mihi aliud te docere nisi verba tibi doctoris exponere, & de his quæ dominus dederit, disputare. Ait itaq; Ap̃ls doctor gẽtiũ, vas electionis. Dico aũt innuptis, & viduis, bonũ esse illis si sic p̃manserint sicut & ego. Hęc verba ita intelligẽda sunt vt nõ existimemus viduas nõ oportere innuptas dici, q͂a nuptias vidẽtur expetere. Innuptarũ .n. nomine illas significat, q̃ nõ sunt nuptijs alligate, siue fuerint siue nõ fuerint. Qđ alio loco ap̃it, vbi dicit, Diuisa ẽ mulier nupta & ꝟgo. Quã vtiq; ꝟginẽ adiũgit, ad mulierẽ innuptã nisi viduã vult ĩtelligi? Vñ & deinceps, vno innuptę nole

Ex libro de sancta viduitate.

professionem vtranq; complectitur dicens. Quae innupta est solli
cita est ea quae sunt domini, quomodo placeat domino: quae autē
nupta est, sollicita est ea quae sunt mundi, quomodo placeat viro.
Innuptam certe, non eam tantum intelligi voluit quae nunquam
Quę dicitur in nupta sm apls. nupsit, sed & eam quae nuptiarum vinculo per viduitatem libera-
ta nupta esse destitit. Nam ideo & nuptam non dicit, nisi eam quę
virum habet, non etiam eam quae habuit, & non habet. Quapro-
pter, vidua omnis innupta est: sed quia non omnis innupta vidua
est (sunt enim virgines) ideo hic vtrunq; posuit, vbi ait. Dico autē
innuptis & viduis. Tanq; diceret. Quod dico innuptis, non eis so-
lis dico quae virgines sunt, sed & eis quę viduae sunt, bonum esse
illis, si sic permanserint sicut & ego. Ecce est bonum tuum, ei bono
comparatum quod dicit Apostolus suum, si fides adest, immo qa
fides adest. Breuis est ista doctrina, nec ideo contemnenda quia
breuis, sed ideo facilius & charius tenenda, quia in breuitate non
vilis. Non enim qualecunq; bonum hic commendaret Aposto-
lus, quod fidei nuptiarum sine vlla ambiguitate prępossuit. Quan
De bono fidelis coniugij. tum autem bonum habeat nuptiarum fides, idest christianarum &
religiosarum coniugatarum, hinc intelligi potest, ꝙ cum de fugiē
da fornicatione prę ciperet, ibi vtiq; & coniugatos alloquebatur,
Nescitis, inquit, quia corpora vestra membra sunt Christi? Tantū
ergo bonum est fidelis coniugij, vt etiam ipsa membra sint Chri
sti. Hoc aūt bono, quoniam melius est bonum continentiae vidua
lis, non hac professione id agitur, vt aliquid plus sit catholica vi-
C dua, quam membrum Christi: sed vt meliorē, quā coniugata, lo-
cum habeat inter mēbra Christi. Dicit quippe idē Apls, Sicut enim
Roma. xij. in vno corpore multa membra habemus, oia aūt membra non
eosdem actus habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo:
singuli aūt alter alterius membra, habentes aūt dona diuersa sm
gratiam quę data est nobis. Ideo ēt cum commoneret coniugatos
ne debito carnalis cōmixtionis fraudarent inuicē, & per hoc al-
ter eorū negato sibi debito coniugali, per intemperantiam suam
tentatus a Satana, in fornicationē prolaberet. Hoc aūt dico (inqt)
secundum veniā, non scđm imperiū. Volo aūt oēs homines esse
sicut meipsum. Sed vnusquisq; propriū donū h; a deo, alius qui-
Fides matrimonialis donum dei est. dem sic, alius aūt sic. Vides ēt coniugalē pudicitiā, & thori christia-
ni matrimonialē fidem esse donū, & hoc a deo, vt illud ꝙ vltra li
berorū procreandorum necessitatē, modū concumbendi aliquāte
D nus concupiscentia carnalis excedit, non nuptiarū sit hoc malum,
Non de omni actu matrimoniali sed de intēperato carnis vsu ait Apls, sm veniā dico. sed veniale sit, ꝓ nuptiarū bonū. Non enim de coniugio, qđ co-
pulatur liberorum procreandorum cā, & fide pudicitię coniugalis
& indissolubili q̄diu viuunt ambo matrimonij sacro, quae omnia
bona sunt, sed de illo immodico carnis vsu, q in infirmitate con-
iugum agnoscitur, & interuentu boni nuptialis ignoscit, ait Apo-
stolus. Secundum veniam dico, non secundum imperium.

Quod si se non continent, nubant. Melius est enim nubere, quam vri.

Vtriusq; sexus infirmitas propendens in ruinam turpitudinis, recte excipitur honestate nuptiarum, vt quod sanis posset esse officium, sit ægrotis remedium. Neq; enim quia incontinentia malum est, ideo connubium vel quo incontinentes copulantur non est bonum. Immo vero non propter illud malum culpabile est hoc bonum, sed propter hoc bonum, veniale est illud malum: quoniam id quod bonum habent nuptiæ, & quod bonum sunt nuptiæ, peccatum esse nunquam potest. Hoc autem tripartitum est. Fides, Proles, Sacramentum. In fide attenditur ne præter vinculum coniugale cum altera, vel altero concumbatur. In prole, vt amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur. In sacramento, vt coniugium non separetur, & dimissus, vel dimissa, nec causa prolis alteri coniungatur. Hæc est tanquam regula nuptiarum, qua vel naturæ decoratur fœcunditas, vel incontinentium regitur prauitas.

Ex lib. de Genesi ad literã. ix.

Tripartitũ bonũ matrimonij

Regula nuptiarum.

E

¶ Qui potest capere capiat. Sed non possum, inquit. Non potes? Non possum. Suscipiat te nutritoria quædam apostoli auctoritas, vt si se non continent, nubant. Fiat aliquid vnde perueniatur ad veniam: pertinet ad veniam, ne irruatur in æternam pœnam. Fiat quod licet, vnde ignoscatur quod non licet. Hoc indicat quod sequitur. Mallem eos nubere, quam vri. Concessit (inquam) aliqd incontinentię, quia magis timuit pœnas æternas. Timuit quod expectat & manet adulteros. Etiam hoc, quod coniugati, victi concupiscentia vtuntur inuicem, vltra necessitatem liberos procreandi, ponam in his pro quibus quotidie dicitur. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Ex sermõe d bono nuptiarum.

De copula carnali non procreãdæ plis cã.

Matth. v.

His autem qui matrimonio iuncti sunt præcipio, non ego, sed dominus, vxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem ne dimittat.

His qui sunt in coniugio præcipit per apostolum dominus, vxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Potest enim fieri vt discedat, ea cã qua dñs permisit. Aut si fœminæ licet virũ dimittere, et præter cãm fornicationis, & non licet viro, quid respondebimus de hoc, qđ dixit posterius, Et vir vxorem ne dimittat? Quare non addidit, excepta cã fornicationis, qđ & dñs permittit, nisi quia similem formã vult intelligi, vt si dimiserit, qđ cã fornicationis permittit, maneat sine vxore, aut reconcilietur vxori? Non. n. male reconciliatur vir illi mulieri, quã cum lapidare nemo ausus esset, dicit ei dominus. Vade, vide deinceps ne pecces. Quia & qui

Ex lib. de sermõe dñi i mõte

F

Ioan. viij.

Matt.v. & .xix. dicit, Non licet dimittere vxorem nisi causa fornicationis, cogit retinere vxorem si causa fornicationis non fuerit. Si autem fuerit, non cogit dimittere, sed permittit, sicut dicitur. Non liceat mulieri nubere alteri, nisi viro mortuo. Si ante viri mortem nupserit, rea est. Si post viri mortem nupserit, non est rea. Non enim iussa est nubere, sed permissa.

Ex eodem lib. parum post.

¶ Dominus ergo ad illud confirmandum, vt non facile vxor dimittatur, solam causam fornicationis excepit, cæteras vero vniuersas molestias, si quæ forte extiterint, iubet pro fide coniugali, & pro castitate fortiter sustineri, & mœchum dicit etiam virum qui eam duxerit quæ soluta est a viro. Cuius rei Paulus apostolus terminum ostendit. Quia tandiu obseruandum dicit, quandiu vir eius viuit. Illo autem mortuo, dat nubendi licentiam. Hanc enim & regulam ipse tenuit, & in ea non suum consilium, sicut in nonnullis monitis, sed præceptum domini iubentis ostendit, cum ait. Eis autem quæ nuptæ sunt præcipio non ego sed dominus, mulierem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem ne dimittat. Credo simili forma, vt si dimiserit, non ducat aliam, aut reconcilietur vxori. Fieri enim potest vt dimittat vxorem causa fornicationis, quam dominus exceptam esse voluit. Iam vero si nec illi nubere conceditur viuo viro a quo recessit, neque huic alteram ducere viua vxore quam dimisit, multo minus fas est, illicita cum quibuslibet stupra committere.

De indissolubili vinculo matrimonij viuente vtraque parte.

Rom.vij.

G

Ex lib. quæstionum .lxxxiij.

¶ Si dominus dimittendæ coniugis solam causam fornicationis admittit, & paganum coniugium dimitti prohibet, consequens est vt paganismus fornicationi non deputetur. Solam autem fornicationis causam exceptam facere dominum, cum de dimittenda coniuge loquitur in euangelio, manifestum est. Paganum vero coniugium hic non prohibetur dimitti, quia cum Apostolus consilium de hac re daret, vt fidelis volentem secum esse coniugem infidelem, non dimittat, ait. Ego dico non dominus, vt intelligatur, dominus non quidem iubere vt dimittatur: ne contra iussum eius consilium dare videatur Apostolus: sed tamen permittere, vt nemo in ea re iussionis necessitate teneatur, sed consilij voluntate liberè faciat. Verumtamen si quisquam asserat solam illam fornicationem dominum admittere ad causam relinquendæ coniugis, quæ vulgo fornicatio dicitur, idest quæ concubitu illicito perpetratur, hoc potest dicere, dominum cum de hac re loqueretur de vtroque fideli dixisse & marito & vxore: vt si ambo fideles sunt, neutri liceat alterum dimittere nisi causa fornicationis. Vbi non potest paganismus intelligi, quia vterque fidelis est. Sic enim Apostolus videtur distinguere, cum ait, His autem qui sunt in coniugio præcipio non ego, sed dominus, vxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Vbi intelligitur, quia etiam si vna illa causa qua sola relictio coniugij per-

De pagano coniugio.

H

mittitur, mulier a viro suo recesserit, innupta perseuerare debet: aut si se non continet, viro potius recōciliari, vel correcto, vel certe tolerando, quam alteri nubere. Sequitur autē & dicit, Et vir vxorem ne dimittat. Breuiter eandem formam intimans in viro, quam præcipiebat in fœmina. Quibus ex præcepto domini insinuatis, ita sequitur. Cæteris autem ego dico, non dominus. Si q̄s frater habet vxorem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Vbi dat intelligi dominum de his locutum, vt neuter alterum dimitteret, si fideles ambo essent.

A Ex libro ad Pollentium.I. Matth.V.

¶ Quod a dn̄o in euangelio dictum est, Quicunq; dimiserit vxorem suam, excepta causa fornicationis facit eam mœchari: prohibitum est homini dimittere vxorem si nulla causa fornicationis extiterit, & dictum est quare, ne.s.faciat eam mœchari. Vtiq; id, quia etiam si non ipsa dimiserit, sed missa fuerit, erit mœcha si nupserit. Propter hoc ergo tam magnum malum, non licet homini dimittere vxorem, nisi excepta causa fornicationis, tunc enī nō ipse dimittendo facit adulteram, sed dimittit adulteram. Quid si ergo dicat: dimitto quidem vxorem meam sine vlla causa fornicationis, sed continens permanebo: ideo ne dicemus eum impune fecisse quod fecit? Quis hoc dicere audebit, qui voluntatem dn̄i hæc dicentis intelligit? Quoniam nec continentiæ causa dimitti coniugem voluit, qui solam causam fornicationis excepit. Redeamus igitur ad ipsa Apostoli verba, & eum velut interrogemus, & tanq̄ præsentem eum quodammodo consulamus. Cur dixisti Apostole, Quod si discesserit, manere innuptam? Licet ne discedere, an non licet? Si omnino non licet, cur p̄cipis discedenti vt maneat innupta? Si aūt licet, profecto est aliqua causa qua liceat. Hæc aūt inquisita non inuenitur nisi quam solam saluator excipit, idest causa fornicationis. Ac per hoc nō p̄cipit Apostolus, mulierem si discesserit manere innuptam, nisi quæ illa causa discedit a viro qua sola ei licitū est discedere a viro. Nisi ergo illa intelligatur cui licet discedere, non aūt l; nisi viro fornicante, quo mō iubetur innupta si discesserit p̄manere? Quis est qui dicat, si discesserit mulier a viro non fornicante innupta p̄maneat, cū ei nisi a viro fornicāte discedere oīno nō liceat? Sed rē ipsa; paulo apertius p̄loquamur, & quasi cōstituamus añ oculos. Ecce placuit p̄tinentia mulieri, viro non placet. Discessit ab eo mulier, & cœpit viuere cōtinenter. Ipsa.s.casta mēsura, sed factura (qđ dn̄s nō vult) suū adulterū virū. Qui cū se nō cōtinuerit, alterā q̄ret. Quid sumus dicturi mulieri, nisi qđ dicit ecclesię sana doctrina? Redde debitū viro. Ne dū tu q̄ris vñ amplius honoreris, ille vñ dānet inueniat. Hoc vtiq; & illi diceremus, si te nolente, cōtinere voluisset. Non.n. hēs p̄tatē corporis tui, sed ille: sicut nec ille h; potestatem corporis sui, sed tu. Cū hęc atq; hmōi plura q̄ ad hoc pertinent, dixerimus, placet ne tibi, vt nobis mulier respōdeat? Ego ap̄lm audio dicen-

B

Quæ quæ licite discessit iubetur innupta p̄manere, aut reconciliari viro suo.

C tem. Pręcipio, mulierem a viro non discedere : quod si disces-
serit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Ecce discessi.
Nolo reconciliari viro, sed innupta permaneo. Non enim ait, si
discesserit manere innuptam donec viro suo reconcilietur, sed
manere, inquit, innuptam, aut viro suo reconciliari, Hoc, inquit,
faciat, aut illud. Vnum e duobus eligendum permisit, non au-
tem in horum alterum compulit. Manere in nupta eligo, ac sic
præceptum impleo. Corripe, argue, increpa, vtere qua volueris
seueritate si nupsero. Quid huic contradicam, nisi apostolum nõ
bene intelligis? Neq; enim præcepisset, si a viro discesserit, in-
nuptam manere mulierem, nisi eam cui discedere licuisset, il-
la vna videlicet causa, quæ ibi propterea tacita est, quia notissi-
ma est. hoc est fornicationis. Hanc enim solam deus magister
excepit cum de dimittenda loqueretur vxore, dedit q; intelligi ta-
lem formam etiam a viro esse seruandam. Quoniam non solũ
mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter & vir
non habet potestatem sui corporis, sed mulier. Cum ergo tuũ
maritum arguere de fornicatione non possis, quomodo te putas
quod ab eo discedis non nubendo excusare, a quo tibi non licet
D omnino discedere? Dominus itaq; præcipit mulierem a viro
Rom.vij. non discedere: quod si discesserit, ea vtiq; causa qua discedere li-
citum est, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Mulier
enim sub viro viuo marito iuncta est legi: & viuente viro voca-
bitur adultera, si fuerit cum altero viro, quoniam mulier alliga-
ta est quam diu vir eius viuit. Vnde si vxor dimiserit virum suũ
& alij nupserit, mœchatur: & quid dimissam a viro duxerit, mœ-
chatur. Ideoq; ex eodem præcepto domini ait, & vir vxorem ne
dimittat, quoniam qui dimiserit vxorem suam præter causam
fornicationis facit eam mœchari. Sed si propter hanc causam di-
miserit, etiã ipse sic permaneat. Omnis enim qui dimittit vxo-
rem suam & ducit alteram, mœchatur. Hæc constituta domini,
siue vlla retractatione seruanda sunt. Habet enim hęc iustitia quę
coram illo est, siue probent siue improbent homines.

Nam cæteris ego dico, non dominus. Si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et siqua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cũ illa, non dimittat virum.

&. lib. de sermõ- CAeteris autem ego dico, non dominus. Hic primo viden-
ne domini in dum est quibus cæteris. Dicebat enim superius ex domi-
monte .I. ni persona, his qui sunt in coniugio, sed nõ hoc sequitur.
Ita enim subiungit, Si quis frater habet vxorem infidelem, & hęc
consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Ergo etiã nunc

dicit his qui sunt in coniugio. Quid sibi vult ergo quod ait, cæteris? Nisi quia superius eis loquebatur qui sic copulati erant, vt pariter in fide Christi essent. Cæteris autem nunc dicit, idest eis qui sic copulati sunt, vt non ambo fideles sint. Sed quid eis dicit? Si quis frater habeat vxorem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam: & siqua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat virũ. Si ergo non præcepit ex domini persona, sed ex sua persona monet, ita est hoc bonum, vt si quis aliter fecerit, non sit præcepti transgressor, sicut de virginibus paulopost dicit præceptum domini se nõ habere, consilium autem dare: atq; ita laudat virginitatem vt arripiat eam qui voluerit, non tamen vt si non fecerit, contra præceptum fecisse iudicetur. Aliud est enim quod iubeatur, aliud quod monetur, aliud quod ignoscitur. Iubetur mulier a viro nõ discedere: quod si discesserit, manere innupta, aut viro suo recõciliari. Aliter ergo non licet facere. Monetur autem vir fidelis si habet vxorem infidelem, consentientem secum habitare, non eam dimittere. Licet ergo & dimittere, quia non est præceptum domini ne dimittat, sed consilium apostoli. Sicut monetur virgo non nubere. Sed si nupserit, consilium quidem non tenebit, sed contra pręceptum non faciet. Ignoscitur tamen cum dicitur, Hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium. Quapropter si licet vt dimittatur coniunx infidelis, quamuis melius sit non dimittere, & tamen non licet secundum præceptum domini vt dimittatur coniunx, nisi causa fornicationis, fornicatio est etiam ipsa infidelitas. Quid enim tu dicis Apostole? Certe vt vir fidelis consentientem secum habitare mulierem infidelem non dimittat, ita inquit, Cum ergo hoc & dominus præcipiat, ne dimittat vir vxorem nisi causa fornicationis: quare hic dicis, Ego dico, non dominus? Quia scilicet idolatria quam sequuntur infideles, & quælibet noxia superstitio, fornicatio est. Deus autem permisit causa fornicationis vxorem dimitti. Sed quia permisit, non iussit, dedit locum apostolo monendi, vt qui voluerit non dimittat vxorem infidelem, quo sic fortassis possit fieri fidelis. Ex libro ad Pollentium.

¶ Quia enim coniunx fidelis relinquere coniugem licet potuit infidelem, ideo fieri hoc non dominus, sed apostolus prohibet. Quod enim dominus prohibet fieri: omnino non licet. Monet ergo Apostolus, quod & possit esse multorum lucrãdorum occasio, vt fideles coniuges in relinquendis infidelibus permissa licentia non vtantur. Si enim dimittere infidelem vxorem non licet hoc fieri dominus prohiberet, neq; Apostolus prohibens diceret, Ego dico, non dominus. Nam si propter fornicationem carnis permittitur homo a coniuge separari, quanto magis in coniuge mẽtis fornicatio destanda est, idest infidelitas? De qua scriptum est. Qm̃ ecce, qui se longe faciunt a te, peribunt. Psal. lxxij.

Perdidisti omnem qui fornicatur abs te. Sed quia ita licitum est vt non expediat, ne propter coniugum separationes offensi homines, ipsam doctrinam salutis qua illicita prohibentur exhorreant, ac sic peiores atq; perituri in eadem infidelitate remaneant, intercedit Apls, & monẽdo fieri vetat, quod ita licitum est vt nõ expediat. Sic enim recedere ab infidelibus vxoribus vel maritis, fideles viri vel fœminæ nõ phibentur a dño, vt neq; iubētur. Nã si dimittere tales coniuges iuberentur, nullus locus esset consilio monentis apostoli, ne hoc fieret. Nullo modo enim quod dominus iubet, seruus bonus fieri prohiberet. Nam quia aliquando hoc dominus per Esdram prophetam iussit, & factum est, dimiserunt Israelitæ vxores alienigenas, quęcũq; tũc habere potuerũt, per quas fiebat vt & ipsi ad alienos seducerentur deos, non vt illæ per maritos vero acquirerentur deo. Nondum enim tanta gratia saluatoris illuxerat, & promissis temporalibus veteris testamenti adhuc inhiabat illius populi multitudo. Et propterea cum bona terrena, quæ pro magno expectabant a domino, viderent etiam his abundare qui multos falsos colebant Deos, blanditijs vxorum prius eos verebantur offendere, deinde inducebantur & colere. Vnde iusserat dominus per sanctũ Moysen, ne quis vxorẽ alienigenam duceret. Merito ergo quas duxerant domino prohibente, domino iubente dimiserunt. Cum vero cœpisset gentibus euangelium prædicari, iam coniunctos gentiles gentilibus comperit coniuges. Ex quibus si non ambo crederent, sed vnus aut vna, & infidelis cum fideli consentiret habitare, nec prohiberi a domino debuit fidelis infidelem dimittere, nec iuberi. Ideo scilicet non prohiberi, quia iustitia permittit a fornicante discedere: & infidelis hominis fornicatio, est & maior in corde: nec vera eius pudicitia cum coniuge dici potest, quia omne quod non est ex fide, peccatum est, quamuis veram fidelis habeat pudicitiam etiam cum infideli coniuge qui non habet veram. Ideo autem nec iuberi debuerunt fideles ab infidelibus separari, quia non contra iussionem domini gentiles fuerunt ambo coniuncti. Quoniam ergo fidelem ab infideli discedere, nec prohibet, nec iubet dominus, ideo vt non discedat, apostolus dicit, non dominus, habens vtiq; spiritum sanctum in quo dare posset vtile & fidele consilium. Quod vtiq; ideo monendum, non iubendum fuit, quia non tanto pondere prohibendi sunt homines, facere licita, quamuis non expediant: quãto pondere prohibentur illicita. Si autem alicubi Apostolus etiam illa quæ iubenda sunt, monere dignatur, hoc facit parcendo infirmitati, non præiudicando iussioni. Vnde si dixit, Non vt cõfundam vos hęc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo, quid habet quæstionis vbi non ait, ego dico, non dominus? Item vbi ait, Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circũcidamini Christus vobis ni

Marginal notes: I.Esdre.ix. G — H Quare Israelitæ iussi sũt mulieres alienigenas dimittere & quo pacto inducebant ad idololatria m. Leui.xiiij. — Infidelitas magna est fornicatio. Fidelis h3 verã pudicitiam cũ infideli coniuge, & nõ econuerso. A — I.Cor.iiij. — Gal.v.

hil proderit: nunquid etiam hic dixit, Ego dico, non dominus? Non sunt itaq; ista similia: etiam illa quæ iubet dominus, non est indignum neq; contrarium, si eadem monet Apostolus. Monemus enim quos charos habemus, vt faciant domini præcepta vel iussa. Cum vero ait, Ego dico, non dominus, satis ostendit dominum non prohibere quod ipse prohibebat. Prohibuisset autem dominus si esset illicitum. Ergo secundum ea quæ diu supra diximus, multumq; versauimus, licitum erat per iustitiam, sed etiam licitum non erat faciendũ ꝓpter liberi beneuolentiam. B

Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis, per virũ fidelem. Alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.

SAnctificatus est enim, inquit, vir infidelis in vxore, & sanctificata est mulier infidelis in fratre. Credo, iam prouenerat, vt non nullæ fœminæ per viros fideles, & viri per vxores fideles in fidem venirent. Et quamuis non dicens nomina, exemplis tamen hortatus est ad confirmandum consiliũ suũ. Deinde sequitur. Alioquin filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. Iã enim erant paruuli christiani, qui siue auctore vno ex parentibus, siue vtroq; cõsentiente sanctificati erãt. Qđ nõ fieret, si vno credẽte dissociaretur cõiugiũ, & nõ toleraretur infidelitas cõiugis vsq; ad oportunitatẽ credẽdi. Hoc est ergo cõsiliũ eius, cui credo dictũ esse, Si qđ supererogaueris rediẽs reddã tibi. Ex lib. de sermone dñi i mõte. i.

¶ Quod ait Apostolus cum fideles moneret vt se ab infidelibus coniugibus non disiungerent, Sanctificatus est enim vir infidelis in vxore, vt sanctificata est mulier infidelis in fratre, alioquin filij vestri immundi essent nũc autem sancti sunt: aut si accipiendum est quod exempla iam precesserant & virorum quos vxores & fœminarũ quas mariti lucrifecerant Christo, & paruulorũ ad quos faciendos Christianos voluntas christiana etiam vnius parentis euicerat: aut si (quod & magis apostoli verba videntur sonare, & quodammodo cogere) aliqua illic intelligenda est sanctificatio, qua sanctificabantur vir vel mulier infidelis in coniuge fideli, & qua sancti nascebantur filij fidelium, siue quia in menstruo cruore mulieris a concubitu cõtinebat quicunq; vir vel fœmina id in lege didicerat (nam hoc Hiezechiel inter illa precepta ponit, quæ non figurate accipienda sunt) siue propter aliam quamlibet, quę ibi aperte proposita nõ est, ex ipsa necessitudine cõiugiorũ atq; filiorũ sanctitatis aspergine: illud tñ sine dubitatione tenẽdũ est, q̃cũq; illa sanctificatio sit nõ valere ad Christianos faciẽdos atq; ad dimittẽda peccata, nisi christiani & ecclesiastici institutiõe sacramenti afficiantur fideles. Nã nec cõiuges infideles, q̃s Lucæ. x. Ex lib. ad Marcellinum. iij. D Sanctificatio quędam in matrimonio fideliũ.

libet sanctis ꝛ iustis coniugibus adhærant, ab iniquitate mundantur, quæ a regno dei separatos, in damnationem venire cōpellit, nec paruuli de quibuslibet sanctis iustisq; procreati, origi

D nalis peccati reatu absoluuntur nisi in Christo fuerint baptizati. Pro quibus tanto impensius loqui debemus, quanto pro seipsis

Ex lib. de baptismo paruulorū minus possunt. ¶ Alioquin filij vestri immundi essent. nūc autem sancti sunt. Non vnius modi est sanctificatio: nam ꝛ catechumenos secundum quendam modum suum per signum Christi, ꝛ orationem manus impositionis, puto sanctificari: ꝛ quod accipiunt quamuis non sit corpus Christi, sanctum ꝛ tamen, ꝛ san

I. Tim. iiij. ctius quam cibi quibus alimur, quoniam sacramentum est. Verum ꝛ ipsos cibos, quibus ad necessitatem sustentandæ vitæ huius alimur, sanctificari idem Apostolus dixit per verbum Dei ꝛ orationem qua oremus vtiq; nostra corpuscula refecturi. Sicut ergo ista ciborum sanctificatio non efficit vt quod in eos intrauerit nō in ventrem vadat, ꝛ in secessum mittatur per corruptionem, qua omnia terrena soluuntur: vnde ꝛ ad aliam escam, quę non corrumpitur nos dominus exhortatur: Ita sanctificatio catechumini, si non fuerit baptizatus, non ei valet ad intrandum regnum cœlorum, aut ad peccatorum remissionem. Ac per hoc ꝛ illa sanctificatio cuiuscunq; modi, quam in filijs dfielium esse dixit apostolus, ad istam de baptismo, ꝛ de peccati origine, vel

E remissione quæstionem omnino non pertinet. Nam ꝛ coniuges infideles, in coniugibus fidelibus sanctificari dicit, eo ipso loco ita loquens, Sanctificatur enim vir infidelis in vxore, ꝛ sanctificatur mulier infidelis in fratre. Alioquin filij vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.

Ex lib. ad Marcellinum. iij. ¶ Non opinor, quod quisquam tam infideliter intelligit, quomodolibet in his verbis intelligat, vt ob hoc existimet etiam maritum non christianum, christianum, quia vxor eius fuerit christiana, neq; iam baptizari oportere, ꝛ ad peccatorum remissionem peruenisse, ꝛ in regnum cœlorum esse intraturum, quia sanctificatus dictus est in vxore.

Quod si infidelis discedit, discedat: non est enim seruituti subiectus frater, aut soror in eiusmodi, in pace autem vocauit vos deus.

Ex lib. de fide ꝛ operibus. IDest vt propter fidem Christi etiam ipsa vxor legitima societate coniuncta, sine vlla culpa relinquatur, si cum viro christiano propter hoc, quia christianus est permanere noluerit. Eo autem modo illam rectissime dimitti, si viro suo dicat, non ero vxor tua nisi mihi de latrocinio diuitias congeras, aut nisi lenocinia solita quibus nostram domū transigebas, et christianus exerceas, aut si quid aliud vel facinorosum vel flagitiosum in viro

F nouerat, quo delectata, vel libidinē explebat, vel facilem victum

habebat, vel etiam incedebat ornatior. Tunc enim ille cui vxor hoc dicit, si veraciter egit poenitentiã ab operibus mortuis, quando accessit ad baptismum, habetq; in fundamento fidem quae per dilectionem operatur, proculdubio plus tenebitur amore diuinae gratiae, quam carnis vxoriae, & membrum quod eum scandalizat fortiter amputat. ¶ Qđ si infidelis discedit, discedat. Nõ est enim seruituti subiectus frater aut soror in eiusmodi. Idest, si infidelis noluerit esse cũ coniuge fideli, hic agnoscat fidelis suam libertatem, ne ita se subiectum putet seruituti, vt ipsam dimittat fidem, ne coniugem amittat infidelem. ¶ Diuisa a nobis, nobiscum caput confitentes, & a corpore separati, doleamus illos fratres tanquam nostros. Velint nolint fratres nostri sunt. Tunc esse desinent fratres nostri, si destiterint dicere. Pater noster. Dixit de quibusdam propheta, His qui dicunt vobis. non estis fratres nostri, dicite, fratres nostri estis. Circumspicite de quibus hoc dicere potuerit. Nunquid de paganis? Non. Neq; enim eos dicimus fratres nostros secundum scripturas & ecclesiasticum morem loquendi. Nunquid de Iudaeis qui in Christum non crediderunt? Legite Apostolum, & videte quia fratres quando dicit Apostolus sine aliquo additamento, non vult intelligi nisi Christianos. Non est autem subiectus, inquit, frater aut sorori in huiusmodi. Cum diceret de coniugio fratrem & sororem, dixit christianum vel christianam. Item dicit, Tu autem, quid iudicas fratrem tuũ? Aut, Tu quid spernis fratrem tuum? Et alio loco, Vos autem, inquit, iniquitatem facitis & fraudatis, & hoc fratres. Isti ergo qui dicunt, Non estis fratres nostri, Paganos non dicunt. Ideo enim & rebaptizare nos volunt, dicentes nos non habere quod dant. Vnde consequens est error ipsorum, vt negent nos, fratres suos esse. Sed quare nobis dixit propheta, Vos dicite illis, fratres nostri estis? Nisi quia nos in eis agnoscimus quod non repetimus. Illi ergo non agnoscendo baptismum nostrum negant se fratres: nos autem non repetendo ipsorum, sed agnoscendo non ipsorum, dicimus eis, fratres nostri estis.

Ex lib. ad consulta Hilarij.

Libertas fidelis

Ex tracta. ps. xxxiij.

Pagani nõ dicũtur fratres nostri.

G

Roma. xiiij.

Supra. vi.

Vnde enim scis mulier, si virum saluum facies? aut vnde scis vir, si mulierem saluam facies? nisi sicut vnicuiq; diuisit dominus. Vnumquenq; sicut vocauit deus ita ambulet.

Ephe. iiij.

H

Ex libro ad pollentium. I.

Reddit enim rationem cur fieri non expediat, quamuis liceat, Vnde enim scis (inquit) mulier si virum saluum facies, aut vnde scis vir, si vxorem saluam facies? Cum enim spiritus dixisse, Sanctificatus est enim vir infidelis in vxore, & sanctificata est mulier infidelis in fratre, idest in Christiano: Alioquin filij vestri, inquit, immundi essent. nunc autem

sancti sunt: si: ad lucrandos coniuges & filios Christo, etiam exemplis quæ iam prouenerant, videtur hortatus. Cur ergo non expediat etiam infideles coniuges dimitti a fidelibus, causa euidenter expressa est. Non enim propter vinculum cum talibus coniugale seruandum, sed vt acquirantur Christo, recedi ab infidelibus coniugibus Apostolus vetat. Multa sunt autem facienda, non iubente lege, sed libera charitate: & ea sunt in nostris officijs gratiora, quæ cum liceret nobis etiam non impendere, tamen causa dilectionis impendimus. Vnde prior ipse dominus cum se tributum non debere demonstrasset, soluit tamē, ne scandalizaret eos, quibus ad æternam salutem gerens hominem consulebat. Iam vero Apostolus quemadmodum ista commendet, eius verba testantur, vbi dicit, Cum enim liber sim ex omnibus, omnium seruum me feci, vt plures lucrifacerem. Cum paulo superius dixisset, Nunquid non habemus licentiam manducandi & bibendi? Nunquid non habemus licentiam sororem mulierem circūducendi, sicut & cæteri apostoli, & frater domini, & Cephas? An ego solus & Barnabas non habemus potestatem non operandi? Quis militat suis stipendiis vnquam? Quis plantant vineam, & de fructu eius non comedit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit? Et paulopost, Si alij (inquit) potestatis vestræ participant, nō magis nos? Sed nō sumus vsi hac potestate, sed omnia toleramus ne quod impedimentum demus euangelio Christi. Deinde post pauca, Quæ igitur (inquit) mihi merces erit, vt euangelizans sine sumptu ponam euangelium, vt non abutar potestate mea in euāgelio? Continuoq; subiungit, quod pauloante cōmemoraui, Cum enim liber sim ex omnibus, omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem.

Expedit aliqñ infideles coniuges nō dimitti.

I.Cor.ix.

A

I.Cor.ix.

Et sicut in omnibus ecclesiis doceo, circūcisus aliquis vocatus est? non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus est? non circūcidatur. Circuncisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum dei.

SEruabat vtiq; quod congruere videbat siue ecclesiis gentium, siue Iudæorum, vt nusquam auferret consuetudines, quæ seruata non impediebat ad obtinendum regnum dei: tantum admonens, ne quis in superfluis poneret spem salutis, etiamsi cōsuetudinem in eis propter offensionem infirmorum custodire vellet. Hinc enim dicit, Circūcisus quis vocatus est, non adducat præputium. In præputio quis vocatus est, non circūcidatur. Circūcisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorū dei.

In expōne ep[l]æ ad Galatas.

B

Non est in superfluis ponenda spes.

Vnusquisq; in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Seruus vocatus es? non sit tibi curæ. Sed & si

potes fieri liber, magis vtere. Qui enim in domino vocatus est seruus, libertus est domini, Similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. Pretio empti estis nolite fieri serui hominum. Vnusquisque in quo vocatus est frater, in hoc permaneat apud deum.

Supra. vi. ij. Pet. i.

¶ Hoc enim ad eas consuetudines vel conditiones vitæ retulit quæ nihil obsunt fidei bonisque moribus. Non enim si etiam latro erat quisque cum vocatus est, debet in latrocinio permanere.

Item in eadem Consuetudo.

De virginibus autem præceptum domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a domino, vt sim fidelis.

C

Ex libro ad Pollentium.

NOn vt hoc consilium alienum existimemus a domino. Cum continuo sequatur et dicat, Tanquam misericordiam consecutus a domino, vt fidelis essem. Secundum ergo deum dat consilium fidele, in eo spiritu de quo ait, Puto autem quod et ego spiritum dei habeo. Veruntamen aliud est domini iubentis imperium, aliud conserui secundum misericordiam charitatis quæ illi est a domino inspirata, atque donata, fidele consilium. Ibi aliud facere non licet, hic autem licet: ita sane, vt ipsum licitum partim quidem expediat, partim vero non expediat. Expedit tunc quando non solum per iustitiam quæ coram deo est, permittitur, sed etiam hominibus nullum ex hoc impedimentum salutis infertur. Velut cum dat consilium non nubendi apostolus virginibus, vnde præceptum domini se non habere testatur: licet aliud facere, id est nubere, et minus quidem continentiæ bonum tamen tenere nuptiarum: ipsumque licitum etiam expedit, quoniam in vetita et illicita ruituram carnis infirmitatem sic expedit honestate nubendi, vt neminem cogat: quamuis expediret, magisque honestum esse, si virgo consilium, quo præceptum eam non compellit, arriperet. Tunc autem non expedit id quod licitum est, quando permittitur quidem, sed vsus ipsius potestatis aliis infert impedimentum salutis, sicut est discessio coniugis fidelis ab infideli: quam non prohibet dominus præcepto legis, quia coram illo iniusta non est, sed prohibet Apostolus consilio charitatis, quia infidelibus affert impedimentum salutis, non solum quia perniciosissime scandalizantur offensi, verum etiam quia in alia coniugia cum ceciderint viuentibus eis a quibus dimittuntur, adulterinis nexibus colligati, difficillime resoluuntur.

Quod licitum est non expedit

D

Discedens infidelis a fideli non pt alterã ducere

¶ Maior amor, imposuit maius onus virginibus. Quod licebat noluerunt, vt plus placerent ei cui se deuouerunt. Ambierunt illam maiorem pulchritudinem cordis sui. Quid iubes? tanquam dicerent, quid iubes? ne adulteræ simus, hoc præcipis? Amando te, plus facimus quam iubes. De

Ex sermone de verbis apostoli. xcij.

virginibus (ait Apostolus) præceptum domini nõ habeo. Ergo hoc quare faciunt? Consilium autem do. Illæ autem amantes, quibus terrenæ nuptiæ viluerunt, quæ terrenos amplexus non desiderauerunt, vsqueadeo acceptauerunt præceptum, vt non recusarent consilium: vt plus placerent plus se ornauerunt. Corporis enim huius, id est exterioris hominis ornamenta, quanto amplius appetũtur, tanto sunt interioris maiora detrimenta: quanto autẽ minus appetuntur, ornamenta exterioris hominis, tãto magis moribus pulchris homo interior adornatur. Vnde dicit Apostolus. Ornantes se, non intortis crinibus. Cum enim dixisset, Ornantes se, ne quid aliud a carnalibus, quam visibilia ista ornamenta putarent, continuo tulit cogitationi, quod cupiditas inquirebat. Non, inquit, in tortis crinibus, neq; auro, vel margaritis, vel veste preciosa, sed ille absconditus cordis homo, qui est ante deum diues. Neq; enim deus diuitias daret exteriori homini, & inopem relinqueret interiorem. Dedit inuisibili diuitias inuisibiles, & inuisibilem ornauit inuisibiliter. His ornamentis studentes dei puellæ sanctæ virgines, nec quod licebat appetiuerunt, nec quod cogebantur cõsenserũt. Multæ enim etiam parentum suorum contrarios conatus ignitæ superno amore superauerunt. Iratus est pater, plorauit mater. Nõ curauit illa cui ante oculos versabatur speciosus forma præ filijs hominum. Ei quippe se ornari desiderauit, vt tota eius curam gereret. Quia quæ nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro: Quæ autem innupta est, cogitat quæ sunt dei, quomodo placeat deo. Videte quid sit amare. Non dixit, cogitat ne damnetur a deo. Adhuc enim iste timor seruilis est, custos quidem malorum, vt abstineant a malis, & abstinendo digni sint ad se admittere charitatem. Sed illæ non cogitant quemadmodum non puniantur a deo, sed quomodo placeant deo pulchritudine interiore, decore occulti hominis, decore cordis, vbi illius oculis nudæ sunt. Nudæ intus, non foris. Integræ & intus & foris. Vel virgines doceant coniugatos & coniugatas non ire in adulterium. Illi faciunt plus quam licet: istæ non faciunt quod licet.

Appetitus ornamenti corporis est detrimẽtum interioris hominis. B *I. Timo. ij.* *Inuisibilis animæ diuitiæ & ornatus sunt inuisibiles.* *Psal. liiij.* *Timor seruilis custos malorum, preparat ad charitatem.* F

¶ Misericordiam (inquit) consecutus sum vt fidelis essem &c. Non ait, quia fidelis eram. Fideli ergo datur quidem, sed data est etiam vt esset fidelis.

Ex lib. de prædestinatione sanctorum.

¶ Quatuor enim retributiones sunt. Aut mala pro malis retribuuntur, sicut deus ignem æternum retributurus est impijs: aut bona pro bonis, sicut regnum æternum retributurus est iustis: aut bona pro malis, sicut Christus per gratiam iustificat impium: aut mala pro bonis, sicut Iudas per malitiam persecutus est Christum. Harum quatuor retributionum, duæ priores pertinent ad iustitiam, vt retribuantur mala pro malis, bona pro bonis: tertia pertinet ad misericordiam, vt retribuantur bona pro malis: quartam deus nescit. Nulli enim malum pro bono retribuit. Hæc

Ex tracta. in ps. cxviij. *Quatuor genera retributionum.*

autem, quam tertio loco posui, imprimis est necessaria. Nisi enim Deus retribueret bona pro malis, nullo modo essent quibus retribueret bona pro bonis. Vide illum Saulum postea Paulum. Nō ex operibus (inquit) iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundū suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. Et iterum, Qui prius fui blasphemus, & persecutor, & iniuriosus: sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate mea. Et iterum, Consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a domino, vt fidelis essem. Hoc est, vt viuerem, quia iustus ex fide viuit. Mortuus ergo erat prius per suam iniustitiam, ante quæ viueret per Dei gratiam. Ipsam porro suam mortē sic confitetur. Adueniente autem, inquit, mandato, peccatum reuixit, ego autem mortuus sum: & inuentum est mihi mandatū qd̄ erat in vitam, hoc esset in mortem. Retribuit ergo illi Deus bonum pro malo, hoc est vitam pro morte.

G Titum.iij. Roma.i. Rom.vij.

Existimo ergo hoc bonum esse propter instantē necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse.

Dicit nobis euangelium. Obseruate nouissimum diē venturum. Diem aduentus filij hominis. Quia illos male inuentus est, qui modo securi sunt, ideo quia peruerse securi sunt. Securi sunt enim in voluptatibus seculi, cum deberent esse securi domitis cupiditatibus seculi. Iam vtiq; illi vitæ nos præparauit Apostolus in his verbis.

Ex tract. ps cxlvij. Securi in voluptatibus male habebunt in iudicio.

H

¶ Vnde enim magnum, magniq; honoris meritum apud deum fidelis & pia virginitas habet, nisi quia isto iam tempore continendi ab amplexu, cum omnibus gentibus ad implendum sanctorum numerum largissima suppetat copia, percipiendæ sordidæ voluptatis libido non sibi vindicat, quod iam sufficiendæ prolis necessitudo non postulat.

Ex libr. Genesi ad literam.ix. Pia virginitas magnū hȝ meritum. Matth.v. Mar.x.

Alligatus es vxori? noli quærere solutionem. Solutus es ab vxore? noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccasti: & si nupserit virgo, non peccauit. Tribulationem tamen carnis habebūt huiusmodi. Ego autem vobis parco.

Nihil ergo expedit qd̄ illicitū est, & nihil qd̄ ꝓhibet dn̄s licitū est. Quæ aūt nullo constringentis dn̄i imperio in ptāte dimissa sunt, in his audiat apl̄s in spū sc̄tō monens, & consulens, vt vel meliora capiant, vel ea q̄ non expediunt caueantur. Ibi audiat, dicens. Præceptū dn̄i non habeo, consilium aūt do. Et ego dico non dominus. Ibi, si meliora elegerit, qui audit, Solutus es ab vxore, non q̄rat vxorem. Quia & si acceperit vxorem, non peccat. Ibi virgo non nubat. Qui aūt non dat nuptū melius facit,

Ex libro ad Pollentium

A

ꝛ qui dat nuptum bene facit. Ibi beatior sit mulier sic permanendo, q̄ mortuo viro suo in ptāte hꝫ cui vult nubere in domino.

Hoc itaq; dico fratres, tempus breue est. Reliquū est vt & qui habent vxores, tanquam non habentes sint: & qui flent, tanquam non flentes: & qui gaudent, tanquam non gaudentes: & qui emunt, tanquam nō possidentes: & qui vtūtur hoc mūdo, tanq̄ nō vtātur.

Ex tract. ps. cxlvij.

QVi gaudium totum suum, totam fœlicitatem suam cōstituit in manducando, ꝛ bibendo, vxorem ducendo, emendo, vendendo, vtendo mundo isto, sine sollicitudine est ꝛ talis, sed præter arcam, væ illi a diluuio. Quisquis autem siue manducat, siue bibit, siue aliud quid agit, omnia in gloriam dei facit, ꝛ si aliqua tristitia est de rebus secularibus, sic flet vt intus spe gaudeat, ꝛ si aliqua lætitia est in rebus secularibus, sic gaudet vt ꝛ intus spiritaliter timeat, nec donat se corrumpendum fœlicitati, nec se dat aduersitati frangendū, Hoc est enim flere tanq; non flentem, ꝛ gaudere tanq; non gaudentem. Quisqs ꝛ si habet vxorem, eiusq; infirmitati compatiens reddit, non exigit debitum, aut si propter propriam infirmitatem duxit vxorē, plangens potius, quia sine vxore esse non potuit, quam gaudens quia duxit: quisquis vendit quod nouit quia ꝛ si maneret, beatum non faceret: quisquis quod emit nouit quia transiet, ꝛ de ijs omnibus ꝛ si abundantibus, ꝛ si circūfluentibus, non præsumit, facitq; ex eo quod hꝫ misericordiam cum eo qui non hꝫ, vt ꝛ ipse accipiat ab illo qui omnia habet: quisquis talis est, securus expectat diem nouissimum. Non ergo timeat venturum diem, sed speret ꝛ desideret. Non enim veniet illi ad inferendas pœnas, sed ad finiēdas molestias. ¶ Beatiora sane coniugia iudicanda sunt, quæ siue filijs procreatis, siue etiam ista terrena prole contempta continentiam inter se pari consensu seruare potuerint: quia neq; contra illud præceptum fit, quo dominus dimitti coniugem vetat: non. n. dimittit qui cum ea non carnaliter, sed spiritaliter viuit: ꝛ illud seruatur quod per apostolum dicitur, Reliquum est vt qui habent vxores, tanquam non habentes sint.

Secularis lætitia tēperāda est spiritali timore

Quid sit flere tanquā nō flētē.

B

Ex libro de sermone domini in monte. i.

¶ Si vir fortis es, vince cupiditates, quibus iste diligitur mūdus. Ora fortiter, ꝛ dic deo quod habes in psalmo, De necessitatibus meis erue me. Ipse te exaudiet, vt interiores ꝛ inuisibiles hostes, idest ipsas cupiditates inuisibiliter, ꝛ spiritaliter vincas, ꝛ sic vtaris hoc mundo tanq; non vtens, vt ex bonis eius bona facias, nō malus fias. Quia ꝛ ipsa bona sunt, nec dantur hominibus nisi ab illo qui habet omnium cœlestium ꝛ terrestrium potestatem. Sed ne putenť mala: danť ꝛ bonis: ne putenť magna, vel summa bona danť ꝛ malis. Itēq; auferūtur ista ꝛ bonis vt probentur, ꝛ ma

Ex epistola ad Bonifaciū comitem. i. ps. xxiiij.

C

Quare bona tēporalia dantur tā bonis q̄ malis, silr auferuntur.

lis vt crucientur. Quis enim nesciat? quis ita sit stultus vt non videat, quod salus huius mortalis corporis, et membrorum corruptibilium virtus, et victoria de hominibus inimicis, et honor atque potentia temporalis, et cætera istiusmodi bona terrena, et bonis dentur et malis, et bonis auferantur et malis? Salus vero animæ cum immortalitate corporis, virtusque iustitiæ, et victoria de cupiditatibus inimicis, et gloria et honor et pax in æternum, non dentur nisi bonis? Ista ergo dilige, ista concupisce, ista modis omnibus quære. Propter hæc acquirenda et obtinenda fac eleemosynas, funde orationes, exerce ieiunia, quantum sine læsione tui corporis potes. Bona vero illa terrena noli diligere, quantalibet tibi abundent, sic eis vtere, vt bona multa ex illis, nullum autem malum facias propter illa. Omnia quippe talia peribunt, sed bona opera non pereunt, etiam quæ de bonis pereuntibus fiunt. Quō vtēdū sit bonis tpalibus D

Præterit enim figura huius mundi. Volo autē vos sine sollicitudine esse. Qui sine vxore est, sollicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat deo. Qui autē cum vxore est, sollicitus est q̄ sunt mundi, quomodo placeat vxori, diuisa sunt hæc duo, mulier & virgo.

PEracto quippe iudicio, tunc esse desinet hoc cœlum, et hæc terra, quando incipiet esse cœlum nouum, et terra noua. Mutatione namque rerum non omnimodo interitu transibit hic mundus. Vnde et Apostolus dicit, Præterit enim figura huius mundi. Volo autem vos sine sollicitudine esse. Figura ergo præterit non natura. Iudicatis quippe iis, qui non sunt scripti in libro vitæ, et in æternum ignem missis, tunc figura huius mundi mundanorum ignium conflagratione præteribit, sicut factum est mundanarum aquarum inundatione diluuium. Illa vtique (vt dixi) conflagratione mundana, elementorum corruptibilium qualitates, quæ corporibus nostris corruptibilibus congruebant, ardendo penitus interibunt, atque ipsa substantia eas qualitates habebit quæ corporibus immortalibus mirabili mutatione conueniat vt scilicet mundus in melius innouatus apte accommodatur hominibus etiam in melius carne innouatis. Ex libr. de ciuitate dei. xx. Apoca. xxi. E

Virgo cogitat quæ domini sunt, vt sit sancta corpore, & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.

QVod de innuptis dixit, Vt sit sancta corpore et spiritu, nō sic accipiendum est quasi nupta fidelis, et casta, et secundū scripturas subdita viro nō sit sancta et corpore, sed tantūmodo spū. Fieri enim nō pōt vt sanctificato spū nō sanctū sit et corpus, quo sanctificatus vtitur spūs. Sed ne cuiquam nos potius argumētari, quam hoc Ex libr. de sctā viduitate, ad Iulianam. Sāctificato spū non pōt corpus non esse sanctū.

I. Petri. iij. diuino eloquio probare videamur, quoniam Petrus Saram commemoraturus, sanctae, inquit, mulieres tantummodo, non ait & corpore, illud eiusdem Pauli consideremus, vbi prohibens fornicationes ait, Nescitis quia corpora vestra membra sunt Christi?
I. Cor. vi. Tollens ergo membra Christi faciam meretricis? Absit. Ergo audeat aliquid dicere membra Christi sancta non esse? Aut vero, audeat a membris Christi, fidelium coniugatarum corpora separare? Vnde etiam paulo post ait, Corpus vestrum templum in vobis est spiritus sancti quem habetis a deo, & non estis vestri. Empti
F enim estis pretio magno. Corpus fidelium, & membra Christi esse dixit, & sancti spiritus templum: vbi profecto vtriusque sexus fideles intelliguntur. Ibi ergo sunt nuptae, ibi & innuptae: sed distinctae meritis, tanquam membris membra praelata: quorum tamen neutra sunt a corpore separata. De innuptis itaque loquens (vt sit sancta corpore & spiritu) ampliorem innuptarum & in corpore, & in spiritu sanctificationem intelligi voluit, non corpus nuptiarum omni sanctificatione priuauit. Disce itaque bonum tuum. Immo memento quod didicisti bonum tuum plus laudari, quia est aliud bonum quo sit hoc melius: quam si aliter hoc bonum esse non posset, nisi illud
Mēbra seinuicē honorant malum esset, aut omnino non esset. Habent oculi in corpore magnum honorem, sed minorem haberent si soli essent, & alia minoris honoris membra non essent. In coelo ipso, sua luce sol lunam superat, non vituperat: & stella a stella differt in gloria, non dissidet in superbia. Ideo fecit deus omnia, & ecce bona valde. Non ob aliud, nisi quia omnia. Nam & per singula opera dicebatur. Vidit deus quia bonum est. Vbi autem omnia nominata sunt, additum
Leui. xi. est valde, & dictum est, Vidit deus omnia quae fecit, & ecce bona valde. Membra enim quaedam meliora singula, quam alia singula, sed meliora simul omnia quam quaelibet singula. Christi itaque
G doctrina sana in eius corpore sanam te faciat per eius gratiam: vt id quod alijs melius habes in corpore & spiritu, idem ipse spiritus tuus qui corpori dominatur, nec extollat insolenter, nec discernat
Ex eodem lib. inscienter. ¶ Quae innupta est inquit, sollicita est ea quae sunt domini, vt sit sancta & corpore & spiritu, quae autem nupta est, sollicita est quae sunt mundi, quomodo placeat viro. Non ait sollicita est quae sunt mundi vt sancta non sit, sed certe minor est diuina sanctitas ex ea parte curarum qua mundana cogitatur voluptas, Quicquid itaque intentionis animi etiam in his rebus impenderetur quibus placendum esset viro, colligere quodammodo & redigere debet innupta Christiana in eam intentionem qua placendum est domino. Et vide cui placeat quae domino placet: & vtique tanto est beatior quanto ei plus placet. Quanto autem magis cogitat ea quae sunt mundi, tanto minus placet. Placete itaque tota intentione specioso forma prae filijs hominum. Eius enim gratia illi placetis, quae diffusa est in labijs eius. Placete illi ea quoque pte

Tanto quis est beatior quāto plus placet deo
Ps. xliiij.

cogitationis, quæ occuparetur mundo, vt placeretur viro, Placete illi qui displicuit mundo, vt placentes ei liberemini ex mundo. Hunc enim speciosum forma præ filijs hominum, viderunt homines in cruce passionis, & non habuit speciem neq; decorem, sed facies eius abiecta, & deformis positio eius. Ex hac tamen deformitate redemptoris nostri manauit pretium decoris vestri, sed decoris interioris. Omnis enim pulchritudo filiæ regis, intrinsecus. Hac pulchritudine illi placete: hanc pulchritudinem studiosa cura & sollicita cogitatione componite. Non amat ille fallaciarum fucos, veris veritas delectatur, & ille (si quod legistis cognoscitis) veritas vocatur. Ego sum, inquit, via & veritas, & vita. Currite ad illum per illum. Placete illi ex illo. Viuite in illo, cum illo, de illo. Affectibus veris & sanctissima castitate, a viro tali amate amari.

B Ex deformitate redéptoris manauit decor animarum. Ioan. xiiij.

Porro hoc ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis iniiciam, sed in id quod honestum est ac decorum sequamini, & adhæreatis domino absq; vlla distractione, & quod facultatem præbeat sine impedimento, dominum obsecrandi.

NOn quia innuptarum bonum honestum dixit, ideo putare debemus turpe esse vinculum coniugale. Alioquin etiã primas nuptias condemnabimus, quas nec Cataphryges, nec Nouatiani, nec disertissimus eorum astipulator Tertullianus, turpes ausus est dicere: sed quemadmodum cum ait, Dico autem innuptis & viduis bonum esse illis si sic permanserint: vtiq; bonũ pro meliore posuit: quoniam omne quod bono comparatũ melius dicitur, etiam hoc proculdubio bonũ est. Nam quid est aliud quod ita dicitur melius, nisi quod magis bonum est? Nec ideo cõsequenter eum sensisse arbitramur malum si nupserint, quoniam dixit bonum esse illis si sic permanserint. Ita etiam cum ait, Sed ad id quod honestum est, non matrimonium turpe esse monstrauit, sed quod honestũ erat honestius generalis honesti nomine cõmendauit, quia honestius quid est nisi quod magis honestum est? magis autem honestum vtiq; honestum est. Aperte quippe declarauit hoc esse illo bono melius vbi ait, Qui dat nuptam, bene facit, & qui non dat, melius facit. Et hoc illo beato beatius, vbi ait, Beatior autem erit si sic permanserit. Sicut ergo bono melius, & beato beatius, sic honesto honestius est, quod honestum voluit appellare. Absit enim vt turpe sit. Vnde loquens beatus Petrus apostolus ait, Viri vxoribus vestris tanquam vasi infirmiori & subiecto tribuite honorem quasi cohæredibus gratiæ. Et illas alloquens subditas esse viris suis exemplo Saræ adhortatur. Nam sic quædã inquit, sanctæ mulieres quæ in deum sperabant, ornabant se, obsequentes viris suis, quomodo Sara obediebat Abrahæ, dominum

Ex lib. de sancta viduitate, ad Iulianam. Tertullianus astipulator Nouatianorum. A

Ostendit honestũ esse vinculũ coniugale.

i. Pet. iij.

illum vocans. Cuius factæ estis filiæ bene facientes, & non timentes vllam perturbationem.

Si quis autem turpem se videri existimat super virgine sua, quod sit superadulta. & ita oportet fieri, quod vult faciat. non peccat, si nubat.

Ex libro ad Pollentium

SI se non continet, nubat. Hac itaq; conditione non continere permittitur, vt tamen nubat, Si ergo elegerit nubere, cogi non potest continere. Sic ergo ista incontinens compellitur nubere, vt possit quod non continet non esse damnabile.

Ex lib. ad Iulianam de sanctaq; viduitate.

Nuptiæ sunt remediũ caninę infirmitatis

¶ Nuptiarum igitur bonum semper est quidem bonum: sed in populo dei fuit aliquando legis obsequium, nunc est infirmitatis remedium, in quibusdam humanitatis solatium. Filiorum quippe procreationi operam dare, non canino more per vsum promiscuum fœminarum, sed honesto ordine coniugali, non est in homine improbandus effectus etiam, ipsam tamen laudabilius transcendit & vincit cœlestia cogitans animus Christianus. Sed quoniam, sicut ait dominus, non omnes capiunt verbum hoc, quæ potest capere capiat, quæ se non continet nubat, quæ non cœpit deliberet, quæ aggressa est perseueret, nulla aduersario detur occasio, nulla Christo subtrahetur oblatio.

Math.x.

C

Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habet suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare virginẽ suam, bene facit.

Ex lib. qſtionũ numeri ti.lvij.

VIdetur apostolus de patre loqui cum dicit, Seruet virginẽ suam, & det nuptum virginem suam, & cætera hoc modo. Vbi nonnulli intellexerunt virginem suam, virginitatem suam. Nulla tamen hoc simili scripturam locutione demõstrant, cum sit inusitatissima. ¶ Sæpe autem accidit vt quisquis in meliore gradu spiritalis vitæ vel est, vel esse se putat, figurate dicta esse arbitretur quæ in inferioribus gradibus præcipiuntur, vt (verbi gratia) si cœlibem amplexus est vitam, & se castrauit propter regnum cœlorum, quicquid de vxore diligenda & regenda sancti libri præcipiunt, nõ proprie, sed traslate accepi oportere contendat. Et quisquis statuit seruare innuptam virginem suam, tanquam figuratam locutionem conetur interpretari, quia dictũ est, Trade filii i... & grande opus pfeceris. Erit igitur etiaq; hoc in obseruationibus intelligẽdarũ scripturarũ, vt sciamus alia oĩbus cõmuniter pcipi, alia singulis qbusq; generibus personarum, vt non solum ad vniuersum statum valetudinis, sed & ad suam cuiusq; membri ppriam infirmitatẽ medicina pertineat. In suo quippe genere curandum est qđ ad melius genus non põt erigi.

Ex libro de doctrina Christiana.

Eccle.vij.

D

Alia omnibus cõiter pcipiuntur, alia singulis generibus

Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit, & qui non iungit, melius facit.

IN his duabus causis vna de nubendo, vel non nubendo, altera de infideli coniuge dimittendo, vel non dimittendo, aliquid simile est in verbis Apostoli, aliquid dissimile. Simile quidem illud: qđ ꝛ ibi dicit, Pręceptum domini nő habeo, cősiliuȝ autē do. Et hic dicit, Ego dico, nő dñs. Quale est ergo, Præceptum domini nő habeo, tale est, Non dicit dominus. Et quale est, Consilium do, tale est, Ego dico. Illud autem dissimile est, quia de nubendo ꝛ non nubendo potest dici hec bene fieri, illud melius, quoniam vtrunq; expedit: minus hoc, maius illud. At vero de ꝯiuge infideli dimittendo, vel non dimittendo: quoniam vnum horum non expedit, aliud expedit, dici non oportet, qui dimittit, benefacit: ꝛ qui non dimittit, melius facit. sed dici oportet, Non dimittat, ꝛ non dimittat, quia ꝛ si licet, non expedit. Si ergo possumus dicere, melius esse infidelem coniugem nő dimittere, quamuis liceat ꝛ dimittere: quemadmodũ recte dicimus, melius esse quod ꝛ licet, ꝛ expedit, quam id quod licet nec expedit. ¶ Sicut autem bono male vti malũ est, sic malo bene vti bonum est. Duo igitur hæc bonum ꝛ malum, ꝛ alia duo vsus bonus, ꝛ vsus malus, sibimet adiuncta quatuor differentias faciunt: Bene vtitur bono continentiam dedicans Deo. Male vtitur bono continentiam dedicans idolo. Male vtitur malo concupiscentiam relaxans adulterio: Bene vtitur malo cócupiscentiam restringens connubio. Sicut ergo melius est bene vti bono, quã bene vti malo, cum sit vtrunq; bonum: ita qui dat nuptum virginem suam bene facit, ꝛ qui non dat nuptum melius facit.

Ex libro ad Pollentium.

E Ex libro de baptismo paruulorum.

Mulier alligata est, quãto tpe vir eius viuit. Qđ si dormierit vir eius liberta ẽ, cui vult nubat, tãtũ i dño Beatior aũt erit si sic pmãserit, scđm meũ cősilium. *Rom. vij.*

SAtis ostẽdit beatã esse in dño, etiã post mortẽ viri, iterũ nubentem fideleȝ, sed in eodẽ domino viduam beatiorẽ. Hec est vt scripturarum nő tm̃ verbis, verũetiã exemplis loquar beatã esse Ruth, sed Annã beatiorẽ. Quapropter hec primũ oportet vt noueris, bono quod elegisti nő dãnari secundas nuptias, sed inferius honorari. Nã sicut bonũ sanctæ virginitatis qđ elegit filia tua, nő dãnat vnas nuptias tuas, sic nec viduitas tua cuiusq; secundas. Hinc.n. maxime Cataphrygarũ, ꝛ Nouatianoꝝ hęreses tumuerũt, quas buccis sonãtibus nő sapiẽtibus etiã Tertulianus inflauit, dũ secundas nuptias tãquã illicitas maledico dẽte cócidit, quas oíno licitas apl's sobria mẽte ꝯcedit. Ab hac sanitatę doctrinę nullius indocti nullius docti disputatione mouearis, nec ita

Ex lib. de sancta viduit. Secũ nuptię etiã beatę sunt ꝫ viduitas beatior.

F Cataphrygarũ hæresis.

extollas bonum tuum, vt quod malum non est tanquam malum crimineris alienum: sed tanto magis gaude tuo bono, quanto magis vides non tantum illo deuitari mala, sed quædam etiam bona superari. Mala sunt enim adulterium, vel fornicatio. Ab ijs autem illicitis valde longa est, quæ voti libertate se obstrinxit, & sibi etiam licita ne licerent non imperio legis, sed consilio castitatis effecit. Et bonum est pudicitia coniugalis, sed melius bonũ est continentia vidualis. Hoc ergo bonum boni illius summissione honoratur, non illud bonum melioris huius laude dãnatur. Nec quia dixi Ruth beatam, Annam beatiorem (cum illa bis nupserit, hæc vniuira cito viduata diu vixerit) continuo etiam te meliorem putes esse quam Ruth.

C Alia quippe propheticis temporibus sanctarum fœminarum dispensatio fuit, quas nubere obediẽtia non concupiscentia compellabat, vt propagaretur populus dei in quo promitterentur prophetæ Christi cum & ipse populus per ea quæ in figura contingebant illis, siue in his qui scirent, siue in illis qui illa nescirent, nihil aliud esset quam propheta Christi. ex quo nasceretur etiam caro Christi. Proinde sancta Ruth cum semẽ, quale illo tempore necessariũ fuit in Israel, non haberet mortuo viro quæsiuit alterum, de quo haberet. Hac itaq; bis coniugata ideo Anna vniuira beatior fuit, quia & prophetissa Christi esse

Luc.ij.

meruit. Quam credendum est etiam si filios nullos habuit (quod quidem scriptura reticendo reliquit incertum) eo spiritu prœuidisse Christum ex virgine proxime esse venturum, quo potuit agnoscere & paruulum. Vnde merito etiam sine filijs, si tamen eos non habuit, secundas nuptias recusauit, quia nouerat iam tempus esse, quo Christus non officio pariendi, sed studio continendi, nec coniugalibus fœtandis visceribus, sed castificandis vidualibus melius seruiretur.

Ex libro de sancta viduit.

¶ Si vero etiam sciebat Ruth per suam carnem propagari semẽ vnde Christus fuerat carnem habiturus, & huic scientiæ nubendo exhibuit ministerium, non audeo iam dicere beatiorẽ fuisse Annæ viduitatem quam illius fœcunditatem. Quia enim Christi cõiugium dicuntur eligere quæ Christiana sanctitate non nubunt,

H absit vt sanctarum viduarum iste sit sensus, vt Christus eis videatur quasi secundus maritus. Ipsum enim habebant, & antea quando viris suis subditæ seruiebant, non carnaliter, sed spiritaliter virum, cui ecclesia ipsa, cuius membra sunt, coniunx est, quæ fidei, spei, & charitatis integritate, non in solis virginibus sanctis, sed & in viduis, & coniugatis fidelibus tota virgo est. Vniuersæ quippe ecclesiæ (cuius illa omnia membra sunt) Apostolus dicit, Aptaui vos

ij.Cor.xj.

vni viro, virginem castam exhibere Christo. Nouit autem ille virginem coniugem sine corruptione fœtare, quem in ipsa ẽt carne potuit mater sine corruptione procreare. Quapropter a proposito meliori lapsas si nupserit fœminas, plane non dubitaueris dicere,

cere, lapsus & ruinas a castitate sanctiore quæ vouetur deo, adulterijs esse peiores. Si enim (quod nullo modo dubitandum est) ad offensionem Christi pertinet cum membrum eius fidem non seruat marito, quãto grauius offenditur cum illi ipsi nõ seruatur fides in eo quod exigit oblatum, qui non exegerat offerendum? Cum enim quisq; non reddit, quod non imperio compulsus, sed consilio commonitus vouit, tãto magis fraudatio voti auget iniquitatem, quanto minus habeat vouendi necessitatem.

Malus peccatũ est voti fractio quã pruaricatio præcepti.

¶ De tertijs, de quartis, & de vltra pluribus nuptijs, solent homines mouere questiones. Vnde vt breuiter respondeam, nec vllas nuptias debeo donare, nec eis verecundiam numerositatis auferre. Sed ne cuiquam breuitas huius responsionis meæ forte displiceat, vberius disputantes reprehensores meus audire paratus sũ. Fortassis enim afferat aliquam rationem, quare secundæ nuptiæ non damnentur, tertiæ damnentur. Nam ego (sicut in exordio sermonis huius admonui) non audeo plus sapere quam oportet sapere. Quis enim sum ut qui putẽt definiendum, quod nec apostolum video definisse? Ait enim, Mulier alligata est quãdiu vir eius viuit. Non dixit primus, aut secundus, aut tertius, aut quotus libet sed mulier (inquit) alligata est quandiu vir eius viuit. Si autẽ mortuus fuerit vir eius, liberata est, cui vult nubat, tantum in domino. Beatior autem erit si sic permanserit. Qui huic sententiæ (quãtum ad hanc rem attinet) addi vel detrahi possit, ignoro. Deinde ipsum quoq; apl'm ac nostrum magistrũ & dñm audio Sedduceis respondentem, cum proposuissent mulierem nonuniuiram, vel biuiram, sed si dici potest septiuiram, in resurrectione cuius futura esset vxor. Increpans enim eos ait, Erratis nescientes scripturas neq; virtutem dei. In resurrectione enim nec nubent, nec vxores ducent. Nõ enim incipient mori, sed erunt æquales angelis dei. Eorum itaq; resurrectionem memorauit qui resurgent ad vitã, non qui resurgent ad pœnam. Potuit ergo dicere, Erratis nescientes scripturas neq; virtutem dei. In illa enim resurrectione multinubæ istæ esse non possunt. Deinde addere, nec aliqua ibi nubit. Sed nec ipsam (vt videmus) tot maritorum mulierem vlla si æ sententiæ significatione damnauit. Quapropter nec contra humanæ verecundiæ sensum audeo dicere, vt quotiens voluerit viris mortuis nubat fœmina, nec ex meo corde (præter scripturæ sacræ auctoritatẽ) quotaslibet nuptias audeo cõdẽnare. Qđ aũt dico vniuiræ viduæ, hoc dico omni viduæ. Beatior erit si sic permanserit.

Ex eod. lib. A

Nec tertiæ nec quartæ nuptiæ dãnãtur quã quã nõ sint sine verecundia.

Rom. vij.

Matth. xxij. B

Puto autem quod & ego spiritum Dei habeo.

Ex libro ad Pollentium.

CVm dixisset de muliere cuius vir mortuus fuerat, Beatior autem erit si sic permanserit secundum meum consilium ne quis hoc consilium tanquam humanũ, & non diuinũ

contemnendum putaret, adiecit. Puto autem quod & ego spiritum dei habeo. Proinde intelligendum est etiam ipsa quæ non a domino iubentur, sed a sancto eius famulo vtiliter suadentur, eodē domino inspirante suaderi. Absit enim vt quisquam fidelium dixerit, quando suadet spiritus sanctus, non dominum suadere cum & ipse dominus sit, & inseparabilia sint opera trinitatis.

C
Ex tract. euāgelio secdm Ioan. xxxvij. Ioan. xiiij.

¶ Si enim me sciretis, & patrem meum forsitan sciretis, ille qui omnia scit, quando dicit, forsitan, non dubitat, sed increpat. Attende enim quomō increpatiue dicatur ipsum forsitan, quod videtur esse verbum dubitationis. Sed dubitationis verbum est qñ dicitur ab homine, ideo dubitante quia nesciente. Cum vero dicitur a deo verbum dubitationis, cum deum nihil vtiq3 lateat, illa dubitatione arguitur infidelitas, non opinatur diuinitas. Homines de ijs rebus q̄s certas habent aliquādo increpatiue dubitāt, idest verbum dubitationis ponunt, cum corde non dubitent. Velut si indigneris seruo tuo, & dicas. Contemnis me: considera, forsitan dominus tuus suum. Hinc & apostolus ad quosdam contemptores suos loquens ait, Puto autem quod & ego spiritum dei habeo. Qui dicit, puto, dubitare videtur. Sed ille increpabat nō dubitabat. Et ipse dominus Christus alio loco infidelitatem futuram generis humani increpans, Cum venerit, inquit, filius hominis putas inueniet fidem in terra?

Increpantes vt plurimū verbo dubitationis vtuntur.

Lucæ. viij.

CAPVT .VIII.

DE ijs autem quæ idolis sacrificantur, scimus quia omnes scientiam habemus.

D
Ex lib. sententi. Prosperi.

¶ Humilium virtus est de scientia nō gloriari, quia communis est omnibus sicut vsus lucis, ita participatio veritatis.

Scia īflat, charitas vero ædificat.

Ex lib. de gratia & lib. arbit. I. Ioan. iij.

NOn est mirum si lux lucet in tenebris, & tenebræ eam nō comprehendunt. In Ioanne lux dicit, Ecce qualem dilectionem dedit nobis pater vt filij dei vocemur & simus. Et in Pelagianis tenebræ dicunt, Dilectio nobis ex nobis est. Quā si veram, idest Christianam, dilectionem haberent, scirent & vñ haberent sicut & Apostolus sciebat qui dicebat, Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. Ioānes dicit, Deus dilectio est. Et Pelagiani etiam ipsum deum nō ex deo, sed a semetipsis habere se dicūt. Et dū scientiam legis ex deo nobis esse fateātur, charitatē ex nobisipsis volunt. Nec audiunt Aplm dicentē, Sciētia inflat, charitas aūt ædificat. Quid est ineptius? Immo vero qd est amentius, & ab ipsa sanctitate charitatis alienius, quā cōfiteri ex deo esse scientiam, q̄ sine charitate inflat, & ex nobis esse charitatē

I. Cor. ij.

I. Ioan. iiij.

Cōtra eos qui dicunt charitatem nobis esse.

quæ facit vt scientia inflare non possit? Item cum dicat apostolus. Supereminentem scientiæ charitatē Christi, quid est insanius quam putare ex deo esse scientiam, quæ subdita est charitati, & ex hominibus esse charitatem, quæ supereminet scientiæ? Fidem autem veram & doctrinam sanam ambas dicit esse ex deo, quia scriptum est, A facie eius scientia & intellectus procedit. Et scriptū est, Charitas autem ex deo est. Et legimus spiritum scientiæ & pietatis: legimus spiritum veritatis, & charitatis, & continentiæ: sed maius est donum charitatis quam scientia. Nam scientia quando est in homine, charitas est necessaria ne infletur. Charitas autem non æmulatur, non agit perperam, non inflatur. B Ephe.iij. i.Ioan.iiij. Charitas maius donū quā scientia. i.Cor.xiij. Ex lib. ad Hieronymū scdo.

¶ Quid autem est pietas nisi dei cultus? & vnde ille colitur nisi charitate? Charitas enim de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta, magna & vera virtus est: quia ipsa est finis præcepti. Merito dicta est fortis & mors, siue quia nemo eam vincit sicut mortem, siue quia in hac vita vsq; ad mortem est mensura charitatis, sicut dominus ait, Maiorem hic dilectionem nemo habet quam vt animam suam quis ponat pro amicis suis. Siue potius, quia sicut mors animam euellit a sensibus carnis, sic charitas a concupiscentijs carnalibus. Huic subseruit scientia cum est vtilis, nam sine illa inflat. Quod vero illa ædificanda impleuerit, nihil ibi ista inane quod inflet, inueniet. Vtilem porro scientiam definiendo monstrauit, vbi cum dixisset, Ecce pietas est sapientia, continuo adiunxit, Abstinere vero a malis, scientia est. 1.Tim.i. Ioan.xv. Charitati subseruit scientia. F

¶ Scientia inflat. Iam ergo debemus odisse scientiam? Absit. Et quid est, scientia inflat? Sola sine charitate. Ideo adiunxit, Charitas vero ædificat. Adde ergo scientiæ charitatem, & vtilis erit scientia, non per se, sed per charitatem. Ex tract. euāgelio secundum Ioan.xxvij.

¶ Ipsa origo nominis dæmonum si diuinos intueamur libros aliquid affert cognitione dignissimum. Dæmones enim dicūtur (quoniam vocabulum græcum est) a scientia nominati. Apostolus autem spiritu sancto locutus ait, Scientia inflat, charitas vero ædificat. Quod recte aliter non intelligitur nisi scientia tunc prodesset cum charitas inest: sine hac autem inflare, id est in superbiā inanissimæq; quasi ventositatis extollere. Est ergo in dęmonibus sciētia sine charitate: & ideo tam inflati, hoc est tam superbi sunt. Ex lib. de ciuitate dei .ix. Dęmones a sciētia nominati.

¶ Scientia (inquit Apostolus) inflat. Quid ergo? Scientiā fugere debetis, & electuri estis nihil scire potius quā inflari? Vt quid vobis loquimur si melior est ignorantia, quam scientia? Vt qd vobis disputamus, vt quid ista distinguimus, vt quid quod nostris admonemus, quod nō nostis insinuamus, si scientia cauēda est ne inflet? Ergo amate scientiam, sed anteponite charitatem. Scientia si sola sit inflat. Quia vero charitas ædificat, non permittit scientiā inflari. Ibi ergo inflat scientia, vbi charitas non ædificat: vbi autem ædificat, solidata est. Non est ibi inflatio vbi petra est fun- Ex sermone de verbis euang. G

Ad vitãdã elationẽ Paulus habuit stimulũ carnis. ij. Cor. xij.

damentum. Quantum autem tentat inflatio (hoc est elatio) vt propter hoc vitium etiam tantus ille apostolus appositum sibi esse diceret stimulum carnis angelum Satanæ a quo colaphizaretur. Qui colaphizatur, caput eius tunditur ne erigatur, et ibi de scientia metus erat inflationis, hoc est elationis. Ait enim, In magnitudine reuelationum mearum ne extollar. Ibi ergo metuenda est elatio, vbi erat rerum magnarum reuelatio.

Ex li. 4. tri. iiij. Scientia suipsius, est pferẽda scientiæ aliarũ rerum a deo.

¶ Scientiam terrestrium, cœlestiumq; rerum magni æstimare solet genus humanum. In quo profecto meliores sunt qui huic scientiæ præponunt nosse semetipsos. Laudabiliorq; est animus cui nota est vel infirmitas sua, quam qui ea non respecta vias siderum scrutatur etiam cogniturus, aut quia iam cognitas tenet, ignorans ipse qua ingreditur ad salutem, ac firmitatem suam. Qui vero iam euigilauit in deum spiritus sancti calore excitatur atq; in eius amore coram se viluit, ad eumq; intrare volens nec valens, eoq; sibi lucente attendit in se, inuenitq; se. suamq; ægritudinem illius munditiæ contemperari nõ posse cognouit, flere dulce habet, et eum precari vt etiam atq; etiam misereatur donec exuat totam miseriam, et precari cum fiducia iam gratuito pignore salutis accepto, per eius vnicum saluatorem hominis et illuminatorem. Hunc ita agentem ac dolentem scientia non inflat, quia charitas ædificat. Præposuit enim scientiam scientiæ. Præposuit scire infirmitatem suam magis quam scire mũdi mœnia, fundamenta terrarum, et fastigia cœlorum. Et hanc apponendo scientiam, apposuit dolorem. Dolorem peregrinationis suæ ex desiderio patriæ suæ, et conditoris eius beati dei sui.

H Qui addit sciẽtiaz suaz, addit dolorẽ peregrinationis, ex desiderio patriæ. Matt. vij. Ex tracta. ij. epistolæ Ioan.

¶ Hæc omnia fratres quia cognouimus id quod a principio est, quia fortes sumus, quia cognouimus patrem, omnia ista quasi cognitionem commendant. charitatem non cõmendant, si cognouimus, amemus. Nam cognitio sine charitate non saluos facit. Scientia inflat, charitas ędificat. Si confiteri vultis et nõ amare incipitis dæmonibus similes esse. Confitebantur dæmones filiũ dei, et dicebant, Quid nobis et tibi? et repellebantur. Confitemini et amplectimini. Illi enim timebãt de iniquitatibus suis, vos amate dimissorem iniquitatum vestrarum. Scientia inflat, charitas autem non æmulatur, non inflatur.

Matt. viij. Ex li. ij. ad. Ia. Scientia sit machina qua charitas assurgit. A

¶ Sic itaq; adhibeatur, scientia tanquam machina quædã per quam structura charitatis assurgat, quæ manet in æternum cum scientia destruetur: quæ ad finem charitatis adhibita, multum est vtilis: per se autem ipsa sine tali fine, non modo superflua est, sed etiam perniciosa probata est.

Si quis se existimat scire aliquid, nondum cognouit, quemadmodum oporteat eum scire. Si quis autem diligit deum, hic cognitus est ab eo.

NEscientes vnde habeant quod sunt, stultæ virgines sunt: meritoq; foris erunt quia internæ affectum gratiæ non secum ferunt. Quando ergo tales repereris, non tibi persuadeant in anitatem vasorum suorum, sed tu eis potius plenitudinem. Vnde ait apostolus, Quisquis se putat aliquid scire, non dum scit quemadmodum oportet scire. Et mox ostendens qd dixerit, Quisquis autem, inquit, diligit deum, hic cognitus est ab eo. Nec sic dicere voluit cognouit illum, sed dicendo cognitus est, ab illo. expressius voluit commendare etiam hoc ab illo nobis esse, vt eum diligamus. Charitas enim dei diffunditur in cordibus nostris, non per nosipsos, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Necesse est autem vt parum diligat deum, qui nõ ab illo sed a seipso bonum arbitratur se effectum. Vnde autem fieri potest vt talis non in seipso, sed in domino glorietur?

Ex lib. de gratia noui testamẽti. Vñ dicitur stultæ virgines, & quare forisstãt.

Donũ dei est diligere deum Rom. v.

De escis autem quæ idolis immolantur, scimus qa nihil est idolum in mundo.

B Ex tract. contra Faustum. xvi.

NEque enim vos paganos dicimus, aut schisma paganorum, sed habere cum eis quandam similitudinem, eo qd multos colatis deos: verum vos eis esse longe deteriores quod illi ea colunt quæ sunt, sed pro dijs colenda sunt. Sunt enĩ & idola, sed ad salutem nihil sunt: & qui colit arborem, non quidem arando, sed adorando, non id colit quod nusquam est. sed quod ita colendum non est. Ipsa etiam dęmonia (vnde dicit apostolus, Quę immolant gentes, dęmonijs immolant & non deo) vtiq; sunt. Quibus illos immolare dicit, & quorũ nos socios esse non vult. Iam vero cœlum, & terra, & mare, & aer, & sol, & luna & cætera sidera, omnia hæc manifesta oculis apparent, atq; ipsis sensibus præsto sunt, Quæ cum pagani tanquam deos colunt vel tãquam partes vnius magni dei (Nam vniuersum mundum, quidam eorum putant maximum deum) ea colunt quæ sunt. Cum quibus quãdo agimus vt ea nõ colant, non eis dicimus quia nulla sunt sed quod colenda non sunt, eisq; colendũ horum omniũ conditorem deum inuisibilẽ suademus, cuius solius participatione beatus homo fieri potest: qđ omnes velle nemo ambigit. Sed quia nonnulli eorum inuisibilem & incorpoream creaturam colunt (quod est & anima mensq; humana) tamẽ quia nec eiusmodi creaturæ participatione fit homo beatus, ille non solum inuisibilis verumetiam incõmutabilis deus, idest verus, colendus est. Quia solus ille colẽdus est, quo solo fruẽs beatus fit cultor eius, & quo solo non fruens omnis mens misera est, qualibet re alia perfruatur. Vos autem cum ea colitis quæ omnino non sunt, sed vestrarum fallacium fabularũ vanitate finguntur, ꝓpinquiores essetis veræ pietati ac religioni si saltẽ pagani essetis, vel in eorũ

Solus ille colẽdus est quo solo fruens beatus fit cultor eius.

Et tract. euãg. Secundum. Ioan. Pctm nihil est: Homines fiũt nihil cũ peccãt.

genere qui corpora colunt: & si non colenda sed tamen vera. ¶ solent multi male intelligentes, sine ipso factum est nihil, putare aliquid nihil esse. Peccatum quidem non per ipsum factum est, & manifestum est, quia peccatum nihil est, & nihil fiunt homines cum peccant: & idolum non per verbum factum est, habet quidem formam quandam humanam, sed ipse homo per verbum factus est. Ni forma hominis in idolo non per verbum facta est. & scriptũ est, Scimus qa nihil est idolũ. Ergo ista nõ sunt facta p verbũ, sed q̃cũq; facta sunt nãliter, q̃cũq; in creaturis sunt.

Et quod nullus deus, nisi vnus.

H Fulb. contra Maximinũ.ij.

NVlla fit partium in deitatis vnitate diuisio. Vnus est deus, Pater & filius, & spiritus sanctus, hoc est ipsa trinitas vnus deus est. De quo dictum est, quia nullus deus nisi vnus. Et qui dixit, Audi Israel, dominus deus tuus deus vnus est. Cui vni & soli deo seruire nos sine vllo scrupulo agnoscimus, quando audimus & legimus, Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Ne forte propter hęc verba Christo cuius membra sumus, vel spiritui sancto cuius templum sumus, seruire nollemus: sed quod dictum est, Domino deo tuo soli seruies, sic acciperemus tanquam de solo patre & non de ipsa trinitate sit dictum. Vos autem cum quæritur a vobis quem credatis esse de quo scriptum est, Dominus deus tuus deus vnus est: respondetis. Deus pater est. Item cum quæritur de quo domino dictum sit, Dominum deum tuum adorabis, & illi soli serues: rursus respondetis de deo patre. Tũc vobis dicitur, si dominus deus noster deus vnus est, & hic pater est, quare vos facitis duos dominos deos dicendo etiam Christum esse dominum deum? Item si pater est cui vni domino deo ac soli seruiendum est, quomodo obtemperatis huic præcepto qui tanquam domino deo seruitis & Christo? Neq; enim illi seruit soli, qui seruit & huic. Secundum fidem autem rectam qui cunq; ipsam trinitatem vnum dominum deum nostrum esse didicimus, profecto cum ei soli ea quæ deo debetur seruitute seruimus domino deo soli seruire nos confidimus. Ergo, inquis, deus pater pars est dei. Absit. Tres enim personæ sunt. pater, & filius, & spiritus sanctus. Et hi tres qa vnus substantię sunt, vnum sunt, & summe vnum sunt: vbi nulla naturarum, nulla est diuersitas volũtatum. Si autem natura vnum essent, & consensione non essent, non summe vnum essent. Si vero natura dispares essent, vnum non essent. Hi ergo tres quia vnum sunt, propter ineffabilem coniunctionẽ deitatis q̃ ineffabiliter copulantur vnus deus est. Porro autem Christus vna persona est geminæ substantiæ, quia deus & homo est, nec tamen deus pars huius p̄sonæ dici potest: alioquin filius dei deus antequam susciperet formam serui non erat totus: & creuit, cum homo diuinitati eius accessit. Quod si in vna perso-

Deut.vi.

Lucæ.iiij.

Deus n õ est pars personæ quæ Christus est.

vnius

na absurdissemi dicitur, quia pars rei vllius esse non potest deus, quanto magis pars trinitatis esse non potest quicunq; vnus in tribus? Deinde vbi ait Apostolus, Qui adhæret domino vnus spiritus est, nunquid huius vnius pars est dominus? Si enim hoc dicimus, quid aliud dicere depræhendimur, nisi quod augeatur adhęrente homine, & recedente minuatur? In trinitate igitur quæ deus est, & pater deus est, & filius deus est, & spiritus sanctus deus est, & simul ij tres vnus deus. Nec huius trinitatis tertia pars est vnus, nec maior pars duo quam vnus ibi est, nec maius aliquid sunt omnes quam singuli, quia spiritalis non corporalis est magnitudo. Qui potest capere, capiat: qui autem non potest, credat, & oret vt quod credit, intelligat. Verum est enim, quod dicitur per prophetam, Nisi credideritis, non intelligetis. Tu nempe dixisti vnum deum non ex partibus esse compositum. Et quia de patre hoc vis intelligi, ille (inquis) quod est virtus est ingenita, simplex. Et tamen in hac simplici virtute nunquid bonitas & sapientia & clementia & potentia partes sunt vnius virtutis quam simplicem esse dixisti? Si dixeris, partes sunt, simplex ergo virtus ex partibus cōstat, & simplex ista virtus te desinente vnus est deus, ergo deum ex partibus esse compositum dicis. Non dico, inquis. Non sunt ergo partes, & tamen quatuor sunt, & vna virtus est eademq; simplex est. Si ergo in vna patris persona & plura inuenis & partes non inuenis, quanto magis pater, & filius, & spiritus sanctus, & propter indiuiduam deitatem vnus est deus, & propter vniuscuiusq; proprietatem tres personæ sunt, & propter singulorum perfectionem partes vnius dei non sunt? Virtus est pater, virtus filius, virtus spiritus sanctus. Hoc verum dicis. Sed quod virtutem de virtute genitam, & virtutem de virtutem de virtute procedentem non vnam eandem habere naturam, hoc falsum dicis, hoc contra fidem rectam & catholicam dicis.

Deus & non pōt esse pars alicuius rei.
i.Cor.vi.
F
Matth.xix.
Esa.vii.

Nā & si sunt q dicūtur dii siue in cœlo, siue ī terra, (si qdē sunt dii multi, & domini multi:) nobis tamē vnus deus pater ex quo oīa, & nos in illo, & vnus dominus Iesus Christus p quē oīa, & nos p ipsum. Sed nō ī oībus est scientia. Quidā aūt cū cōscientia vsq; nunc idoli, quasi idolothytum manducant, & conscientia ipsorum cum sit infirma polluitur.

ADdēdo sicut sunt, eos intelligi voluit q digne etiā dicūtur. Ita sane vt latria quę dicitur græce, & interpretatur latine seruitus, sed ea quæ ad religionem pertinere intelligitur, nō debeatur nisi vni vero deo qui nobis est deus. Illi autē qui dicuntur dij, etiam si qui sunt vbi merito dicuntur, phibiti sunt maledici, nō iussi sunt sacrificijs vel vllis latriæ, obsequijs honorari.

Ex lib. qōnū Exo.tit.lxxiij.

H ℭQuoniã deus magnus dominus, & rex magnus super omnes deos. Sunt ergo dij super quos sit magnus deus noster, cui iubilamus, cui exultamus, cui laudes cantici dicimus. Sunt, sed non nobis. Apostolus enim ait, Nam & si sunt qui dicuntur dij, siue in coelo, siue in terra, quemadmodũ sunt dij & domini multi, nobis tamen vnus deus ex quo omnia, & nos in ipso, & vnus dominus noster Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum. Si ergo non nobis, quibus? Audi ex alio psalmo, Quoniam dij gentiũ dæmonia. Gentes omnes sub dæmonibus erant. Dæmonibus templa fabricata sunt. Dæmonibus aræ constructæ, Dæmonibus oblata sacrificia, Dæmonibus arreptitij, tanquam vates instituti. Hæc omnia dæmonibus gentes exhibuerunt. Hæc omnia vera nõ nisi vni magno deo debentur. Etenim illi dæmones volentes videri dij, non sibi ista exigerent vt fallerent, nisi quia sciunt id deberi vero deo quod sibi exigit falsus deus. Ergo Deus magnus est dominus, & rex magnus super omnes deos. Hic accipe homines deos. Non enim rex dominus super dæmonia. Et hinc habemus scripturæ testimonium, Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat. Deos dixit participatione, nõ natura, gratia qua voluit facere deos. Quantus deus est, q facit deos? aut quales dij sunt quos facit homo? Quam magnus ille deos faciendo, quam nihil isti qui ab homine facti sunt, Deus verus facit deos credentes in se, quibus dedit potestatem filios dei fieri. Et ideo ipse verus deus quia deus non factus est. Nos autem facti non veri dij, meliores tamen illis quos homo facit.

Ex tracta. ps.xciij.

ps.xcv. Gẽtes dæmonibus quatuor exhibebant.

Deus est rex magnus sup hoies deos participatiue, nõ sup dæmonia.

A *Ioan.I.*

ℭConfitemini domino dominorum, quoniam in æternũ misericordia eius. Quinam sunt dij & domini, quorum deorũ, & dominorum sit deus, & dominus, qui est verus deus, merito quæri solet. Et scriptum esse inuenimus in alio psalmo Deos etiam homines appellatos. Sicut est, Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernit. & paulo post. Ego dixi, dij estis & filij excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini: & sicut vnus de principibus cadetis. Non ergo quia boni sunt omnes. Nam si propterea quia boni essent omnes, non sic eos dijudicaret. Cum vero dixisset, Deus stetit in synagoga deorum, non ait, in medio deos & homines discernit, tanq̃ ostẽdens quid intersit inter deos, & homines, sed in medio (inquit) deos discernit. Deinde sequitur, Vsquequo iudicatis iniquitatem? &c. Quæ vtiq̃ non omnibus dicit, sed quibusdam, quia discernens dicit, Sed quæritur, si homines ad quos sermo dei est factus dij vocantur, vtrum & angeli vocandi sunt dij, cum hominibus sanctis maximum præmium pmittatur æqualitas angelorum. Et in scripturis quidem nescis vtrum vel possit vel facile possit reperiri apte dictos angelos deos. Sed cum de domino deo dictum esset, Terribilis super omnes deos, cur hoc dixerit continuo velut exponendo subiunxit, Quoniam

Ex tracta. ps.cxxxv. Psal.lxxxi. Ioan.x.

Quõ homines appellantur dij in scripturis frequenter non sic angeli.

B

dij gentium dæmonia. Super tales deos dixit dominum terribilẽ in sanctis suis, quos cœlos fecit. a quibus dæmonia terrentur. Sic enim sequitur, Dominus autem cœlos fecit. Non ergo dij sine adiectamento, sed dij gentium dæmonia. Superius tamen, Terribilis, inquit, super omnes deos. Non ait super deos gentium, quãuis hoc intelligi voluerit: addendo quod sequitur, Quoniam dij gentium dæmonia. Operante spiritu etiam hoc dici oportuit quod dictum est, Dij gentium dæmonia, vt intelligeremus sic etiam in hebræo positum, Dij gentiũ simulachra, vt dæmonia potius quæ sunt in simulachris significarentur. Nã quod attinet ad ipsa simulachra, quæ græce appellãtur idola, quo nomine iam vtimur pro latino, oculos habent ⁊ non vident ⁊c. quæ de ijs ideo dicuntur quia omni sensu carent: quocirca nec terreri possunt, quia nisi ea quæ sentiunt terreri vtiq; non possunt. Quomodo ergo dictum est de domino, Terribilis super omnes deos, quoniam dij gentiũ simulachra, nisi per simulachra intelligantur dæmonia quæ terreri possunt? Vnde ait apostolus, Scimus quia nihil est idolum. Hoc enim retulit ad materiam terrenam sensu carentem. Itẽ ne q̃sq; putaret non esse aliquam viuentem, sentientemq; naturam, quæ gentium sacrificijs delectetur: adiunxit, Sed quæ immolant gentes, dæmonijs immolant, non deo. Nolo vos fieri socios dæmoniorum. Si ergo nusquã in diuinis eloquijs reperitur sanctos angelos deos appellatos, ea mihi causa potissimum occurrit ne isto nomine homines ad hoc ædificarentur vt ministerium vel seruitium religionis (quę græce Liturgia vel latria dicitur) sanctis angelis exhiberent: quod nec ipsi exhiberi ab hominibus volunt, sꝫ illi deo qui ⁊ ipsorum ⁊ hominum deus est. Vnde multo vtilius angeli vocantur, qui latine nuncij nuncupantur: vt per nomẽ nõ substantiæ, sed officij, satis intelligamus illum deum a nobis coli eos velle quem nunciant. Totam ergo istam quæstionem breuiter apostolus soluit, vbi ait, Nam ⁊ si sunt qui dicuntur dij siue in cœlo siue in terra, quemadmodum sunt dij multi, ⁊ domini multi, sed nobis vnus deus pater ex quo omnia, ⁊ nos in ipso, ⁊ vnus dominus Iesus Christus per quem omnia, ⁊ nos per ipsum.

Simulachra græce idola.

C

Quare in scripturis ãgeli nõ vocantur dij.

Angelus nomẽ officij, idest nũcius.

Ex lib. de ciuitate dei. ix.

¶ Illud vero vbi dicitur, Deus deorum, non potest intelligi deus dæmoniorum. Et rex magnus super omnes deos, absit vt dicatur rex magnus super omnia dæmonia. Sed homines quoq; in populo dei eadem scriptura deos appellat. Ego (inquit) dixi dij estis ⁊ filij excelsi omnes. Potest itaq; intelligi horum deorum deus, q̃ dictus est deus deorum: ⁊ super hos deos rex magnus, qui dictus Rex magnus super omnes deos. Verumtamen cum a nobis q̃rit̃ si hoies dicti sunt dij, ꝙ in populo dei sunt quos per angelos, vel per hoies alloquit̃ deus, quãto magis immortales, eo noíe digni sunt q̃ ea fruuntur beatitudine, ad quã deũ colendo cupiunt hoies peruenire, quid respondebimus, nisi non frustra in scripturis san-

D

Deꝰ nõ dicitur rex magnus super oĩa dęmonia.

Quare hoĩes dicti sunt dij.

Quare expressius in scripturis mortales dicũtur dij, q̃ immortales.

ctis expressius homines nuncupatos deos, quam illos immortales & beatos quibus nos æquales futuros in resurrectione promittitur? Ne scilicet propter illorum excellentiam, aliquem illorum nobis constituere deum infidelis auderet infirmitas, quod in homine facile est euitare. Et eu denetius dici, debuerunt homines dij in populo dei, vt certi a? fidentes fierent eum esse deum suum, q dictus est deus deorum. Quia & si appellantur dij immortales, illi beati qui in cœlis sunt, non tamen dicti sunt dij deorum, idest dij hominum in populo dei constitutorum, quibus est dictum. Ego dixi dij estis & filij excelsi omnes. Hinc est quod ait Apostolus, Et si sunt qui dicantur dij siue in cœlo, siue in terra, sicut sunt dij multi & domini multi, nobis tamen vnus deus pater ex quo omnia & nos in ipso, & vnus dominus Iesus Christus per quem omnia,

E Ex lib.i. de trin. & nos per ipsum.

¶ Vnus (inquit) deus pater ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum. Quis dubitet eum omnia quæ creata sunt dicere, sicut ait Ioannes, Omnia per ipsum facta sunt? Quæro itaq; de quo dicat alio loco, Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum? Si enim de patre, & filio, & spiritu sancto, vt singulis personis singula tribuantur: Ex ipso, ex patre: per ipsum, per filium: in ipso, in spiritu sancto: manifestum tunc q pater & filius & spiritus sanctus vnus deus est: quando singulariter intulit. Ipsi gloria in secula seculorum. Amen. Vnde enim cœpit hunc sensum, non ait, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ patris, aut filij, aut spiritus sancti, sed sapientię & scientiæ dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles vię eius. Quis enim cognouit mentem domini? Aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum, amen. Si autẽ hoc de patre tantummodo intelligi volunt, quomodo ergo per patrem omnia sunt, sicut hic dicitur: & omnia per filium, sicut ad Corinthios, vbi ait, Et vnus dominus noster Iesus Christus per quem omnia, & sicut in euangelio Ioannis, Omnia per ipsum facta sunt? Si enim alia per patrem, alia per filium, iam non omnia per patrem, nec omnia per filium: Si autem omnia per patrẽ & omnia per filium, eadem per patrem quæ per filium. Aequalis ergo est patri filius, & inseparabilis operatio est patris & filij, quãquam nec ab ipso verbo tacuerit apostolus, & apertissime omnino dixerit, Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse ęqualis deo, hic deum proprie patrem appellans, sicut alibi. Caput autem Christi Deus est.

[Margin: Ioan.i. / Rom.xi. / Pater & filius, & spüs sanctus vnus deus est. / Rom.xi. / F / Inseparabilis ẽ operatio patris & filij. / Philip.ij.]

Esca autem nos nõ commendat deo. Neq; enim

si manducauerimus abundabimus, neq; si non manducauerimus deficiemus.

AVdiui domine deus vocem tuam. Post concupiscentias tuas non eas, & a voluptate tua auertere. Audiui & illam ex munere tuo quam multum amaui. Neq; si manducauerimus abundabimus. Neq; si non manducauerimus deerit nobis. Hoc est dicere, Nec illa res me copiosum faciet, nec illa ærumnosum. Audiui & alteram. Ego enim didici in quibus sum, sufficiens esse: & abundare noui, & penuriam pati noui. Omnia possum in eo qui me confortat. Ecce miles castrorum cœlestium non puluis quod sumus. Sed memento domine, quia puluis sumus, & de puluere fecisti hominem & perierat, & inuentus est. Nec ille in se potuit, quia idem puluis fuit quem talia dicentem afflatu tuæ inspirationis adamaui. Omnia possum, inquit. in eo qui me confortat. Conforta me vt possim. Da quod iubes, & iube quod vis. Iste se accepisse confitetur vt quod gloriatur in domino glorietur. Ex libro confessionum.x. Eccle.xviij. Philip.iiij. Paulus miles castrorum cœlestiũ nõ puluis G.

Videte autem ne forte hæc licentia vestra, offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eum qui habet scientiam, in idolo recumbentem, nonne conscientia eius cum sit infirma ædificabitur ad manducandum idolothyta? & peribit infirmus in tua sciẽtia frater propter quem Christus mortuus est. Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis? Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. Rom.xiiij. Ibidem.

ATtendite fratres. Hoc enim estis, ex hoc populo estis, iam tunc prædicto, nunc præsentato. De iis itaq; estis qui vocati sunt ab oriente, & occidente, recumbere in regno cœlorum, non in templis idolorum. Estote ergo corpus Christi, non pressores corporis Christi. Habetis vestimenti fimbriam quam tangatis vt a profluuio sanguinis (idest a carnalium voluptatum fluxu) sanemini. Habetis, inquam, vestimenti fimbriam quam tangatis. Vestem putate apostolos sub textura vnitatis adherentes lateribus CHRISTI. In iis apostolis erat tanquam fimbria minimus & nouissimus Paulus, ipso dicente, Ego sum minimus apostolorum, In veste minimum & nouis- ¶ Ex sermone de verbis euag.ix. Apl'i fũt vestes Christi, Paulus fimbria eiusdẽ, cuius tactu sanantur fluxus cõcupiscẽtiarũ.

fimum fimbria est. Fimbria cum contemptu aspicitur, sed cum salute tangitur. Vsque ad hanc horam τ esurimus τ sitimus, τ nudi sumus τ colaphizamur. Quid tam extremum? quid tam contemptibile? Tange fluxum sanguinis pateris. Exiet virtus de illo cuius vestis est, τ sanabit te. Fimbria tibi modo tangenda proponebatur, quando ex eodem apostolo legebatur. Si enim quis viderit eum qui habet scientiam in idolio recumbentem, nonne conscientia eius cum sit infirma ædificabitur ad manducandum idolothyta, τ peribit infirmus in tua scientia frater propter quē Christus mortuus est? Quomodo putatis decipi posse simulachris homines quæ a Christianis honorari putātur? Nouit, inquit, deus cor

A meum, sed frater tuus non nouit cor tuum. Si infirmus es, caue maiorem ægritudinem: Si firmus es, cura fratris infirmitatē. Qui vident ista, ædificantur ad alia, vt non tantum ibi manducare, sed τ sacrificare desiderent. Ecce perit infirmus in tua scientia frater. Audi frater, Si contemnebas infirmum, etiam fratrem contēnis. Expergiscere. Quid si in ipsum Christum peccas? Attende enim quod nullo pacto possis contemnere. Sic autem, inquit, peccantes in fratres, τ percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Eant nunc qui ista contemnunt, τ recūbant in idolio. Nonne erunt prementes non tangentes? τ cum recubuerint in idolio veniant τ impleant ecclesiam, non salutem accepturi, sed pressuram facturi. Sed timeo (inquies) ne offendam maiorem. Times prorsus ne offendas maiores, τ non times ne offendas deū? Quid plura fratres? Christiani audistis, quia peccantes in fratres, τ percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Nolite contemnere si non vultis deleri de libro vitæ, quādiu conamur luculente, τ delectabiliter vobis dicere quod dolor noster cogit quodcunque dicere, τ tacere non permittit. Quicunque voluerint ista contemnere, in Christum peccant, videant qd agant.

Peccans in fratrem peccat in Christum.

B Paganos reliquos colligi volumus. Lapidēs isti sunt in via. Venire volentes offendunt, τ redeunt. Dicunt enim in cordibus suis, Quare nos relinquamus deos quos Christiani ipsi nobiscum colunt? Absit a me (inquit) vt ego deos gentium colam. Noui, intelligo, credo. Quid facis de conscientia infirmi quā percutis? Quid facis de pretio, si contemnis quod emptum est? vide quanti emptum est. Peribit (inquit) infirmus in tua scientia, quam te dicis habere vt scias quia nihil est idolum, τ animo cogites deum, τ sic recumbas in idolio: in hac scientia peribit infirmus. Et ne contemnas infirmum addidit, Propter quem Christus mortuus est. Quem vis contemnere, pretium ipsius attende, τ cum morte Christi totum mundum appende. Et ne adhuc te putares in infirmum peccare, τ leue duceres peccatum ac paruipenderes, In Christum, inquit, peccatis. Solent enim homines dicere, in homines pecco. Nunquid in deum? Nega Christum deum. Audes negare Chri-

stum deum? An aliud in idolio cum recumberes didicisti? Non admittit istam doctrinam Christi doctrina. Quære vbi didiceris, non esse Christum deum. Pagani hoc solent dicere. Vide quid faciant mensæ malæ, vides quoniam corrumpunt mores bonos colloquia mala. Tu ibi de euangelio loqui non potes, & de idolis loquentes audis? Amittis ibi quod Christus deus noster est: & quod ibi bibis, in ecclesia vomis. Forte hic audes loqui, forte inter turbas audes murmurare. Nunquid Christus non homo fuit? Nonne crucifixus est a Paganis? Hoc didicisti, salutem perdidisti, fimbriam non tetigisti. Tange & in hoc fimbriam, & recipe salutem, sicut eam te tangere docuimus in eo quod scriptum est, Qui viderit in idolio recumbentem. Tange illam & de diuinitate Christi. De Iudæis dicebat eadem fimbria. Quorum patres & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Ecce in quem verum deum peccas dum discumbis apud deos falsos. Non est (inquit) deus, quia gentium est Carthaginis, quasi si Mars, aut Mercurius esset, deus esset. Sed quo modo ab ipsis habeatur attende, non quid sit. Nam & ego tecum scio, quia lapis est. Si genium ornamentum aliquod est, ciues Carthaginis bene viuant, & ipsi erunt genium Carthaginis. Si autem genium dæmonium est, audistis & ibi, Quæ immolant gentes, dæmonibus immolant & non deo: Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Nouimus quia non est deus. Vtinam & illi sic norint. Sed propter eos qui hoc non norunt infirmos, non debet percuti conscientia eorum. Hoc monet apostolus: nam & illi, quod numen habeant, & pro numine accipiant illam statuam, ara testatur. Quid illic facit ara si illud non habetur pro numine? Nemo mihi dicat, non est numen, non est deus. Iam dixi, vtinam sic ipsi norint hoc quomodo nouimus omnes nos. Sed quid habeant, pro qua re habeant, quid ibi faciant, ara illa testatur, conuincit hominum colentium mentes, non conuincat recumbentes. Sed non premantur Christiani, si præmuntur pagani. Corpus Christi est. Nonne hoc dicebamus quia corpus Christi premebatur, & non tangebatur? Tolerabat ille prementes, quærebat tangentes. Atque vtinam fratres a paganis premiatur corpus Christi, a quibus premi solet, Christiani non premiant corpus Christi. Si quæritis vnde vincantur pagani, vnde illuminentur, vnde ad salutem vocentur: Deserite solennitates eorum, deserite nugas ipsorum: & si non consentiunt veritati nostræ erubescant falsitati suæ.

Mala mensa multũ nocet. i.Cor.xv. C

Rom.ix.

D

Erubescere falsitatẽ est initiũ cõuersionis paganorum.

¶ Ipsa est ergo lex Christi vt inuicem onera nostra portemus. Christum autem diligendo, facile sustinemus infirmitatem alterius, etiam quem nondum propter sua bona diligimus. Cogitamus enim, quia ille quem diligimus, dominus propter eũ mortuus est. Quam charitatem nobis Apostolus Paulus ingessit cum diceret, & peribit infirmus in tua scientia frater propter quẽ Chri-

Ex lib. qõnum Ianuarij.

Rom.xiiij.

stus mortuus est: vt si illum infirmum propter vitium in quo infirmus est, minus diligimus, illum in illo consideremus q mortuus est propter ipsum, Christum autem non diligere, non infirmitas, sed mors est. Quapropter ingenti cura, & implorata dei misericordia cogitandum est, ne Christum negligamus propter infirmum, cum infirmum debeamus diligere propter Christum.

E Contemnitur Christus si negligitur infirmus.

Ex sermone de verbis dñi.xvi. Math.xviij.

¶ Quid est ergo q plerique homines ista peccata contemnunt, & dicunt, quid magnum feci? In hominem peccaui. Noli contemnere, in hominem peccasti. Vis nosse quia in hominem peccando peristi? Si te ille in quem peccasti corripuerit inter te & ipsum solum, & audieris illum, lucratus est te, Quid est lucratus est te, nisi quia perieras si non lucraretur te? Nam si non perieras, quomodo lucratus es? Nemo ergo contemnat quando peccat in fratres. Ait enim Apostolus, Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Ideo, membra Christi omnes facti sumus. Quomodo non peccas in Christum qui peccas in membrum Christi? Nemo ergo dicat qa non peccaui in deum, sed peccaui in fratrem. in hominem peccaui, leue peccatum est, vel nullum peccatum est. Forte inde debes dicere leuius quia cito curatur. Peccasti in fratrem: fac satis, & sanus es. Cito fecisti rē mortiferam, sed remedium cito inuenisti.

CAPVT.IX.

F

On sum liber? Non sum apostolus? Nonne Christum Iesum dominum nostrum vidi? Nonne opus meum vos estis in domino? Si aliis non sum apostolus, sed tamen vobis sum. Nam signaculum apostolatus mei, vos estis in domino. Mea defensio apud eos qui me interrogant hæc est. Nunqd non habemus potestatem manducandi & bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circunducendi, sicut & cæteri apostoli, & fratres domini, & Cephas?

Ex libro de ope Monachorum.

Vide quēadmodū primo ostendat qd sibi liceat, & iō liceat qm apl's est. Inde. n. cœpit. Non sum liber? Non su3 apl's? Et pbat se apl's dicens, Nonne Iesum Christū dñm nr3 vidi? Nonne opus meū vos estis in dño? Quo probato ostēdit sibi licere qd cæteris apl'is. i. vt non operetur manibus suis, sed ex euangelio viuat, sicut dñs eis constituit. Qd in cōsequentibus ap-

G

tissime demonstrauit. Ad hoc enim & fideles mulieres habentes terrenam substantiam ibant cum eis, & ministrabant eis de substantia sua, vt nullus indigeret horum quæ ad necessaria vitæ huius pertinent. Quod beatus Paulus licere quidem sibi demõstrat, sicut & cæteri apostoli faciebant, sed ea potestate vti se noluisse postea commemorat. hoc quidam non intelligentes non sororem mulierem, cum ille diceret, Nunquid non habemus potestatẽ sororem mulierem circunducendi, sed vxorem interpretati sunt. Fefellit eos verbi græci ambiguitas, q̃ scilicet & vxor, & mulier eodem verbo græce dicitur: quãquã hoc ita posuerit apostolus, vt falli non debuerint, quia neq; mulierem tantummodo ait, sed sororem mulierem, neq; ducendi, sed circunducendi. Verumtamen alios interpretes non fefellit hæc ambiguitas, & mulierem, non vxorem interpretati sunt. Quod quisquis putat non potuisse ab apostolis fieri, vt cum eis sanctæ conuersatis mulieres irent quacunq; euangelium prędicarent, vt eis de sua substantia ministrarent necessaria, euangelium audiat, & cognoscat quemadmodum hoc ipsius domini exemplo faciebant. Dominus enim noster more misericordiæ suæ infirmioribus compatiens, cum ei possent ministrare angeli, & loculos habebat quo mitteretur pecunia, quæ conferebantur vtiq; a bonis fidelibus eorum victui necessaria, quos loculos Judæ commendauit, vt etiam fures si euitare non possemus tolerare in ecclesia disceremus: ille enim ea quæ mittebantur (sicut de illo scriptum est) auferebat: & mulieres voluit vt se ad præparanda, & ministranda necessaria sequerentur: ostendens quid euangelistis & ministris dei tanquam militibus a plebibus dei tanquam prouincialibus deberetur, & vt quisquis eo quod sibi deberetur vti nollet, sicut Paulus Apostolus noluit, amplius impenderet ecclesiæ, non exigendo stipendium debitũ, sed quotidianum victum de suis laboribus transigendo. Audierat enim stabularius ad quem vulneratus ille perductus est. Si quid amplius erogaueris, in redeundo reddam tibi. Amplius ergo erogabat apostolus Paulus, qui suis (vt ipse testatur) stipendijs militabat. In euangelio enim scriptum est, Et factum est deinceps, & ipse iter faciebat per ciuitatem & castellum, prædicans. & euangelizans regnum dei, & duodecim cum illo, & mulieres aliquæ quæ erant curatę a spiritibus immundis, & infirmitatibus, Maria quæ vocatur Magdalene de qua septem dæmonia exierant, Ioanna vxor Chuzæ procuratoris Herodis, & Susanna, & alię multę, quæ ministrabant eis de facultatibus suis. Hoc exemplũ domini imitabant apl'i ad accipiendũ debitũ sibi cibũ. De quo idẽ dñs apertissime loq̃tur, Euntes, inq̃t, p̃dicate, dicẽtes, q̃a appropinquauit regnũ cœlorũ. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mũdate, dęmonia eijcite. Gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere aurũ, neq; argẽtũ, neq; pecuniã in zonis vr̃is, non perã in via, neq; duas

H Sanctæ mulieres poterãt ire cũ ap'lis p̃dicãtibus vt eis ministrarent necessaria Ioan. xij. Sanctæ mulieres Christũ seq̃bãtur ad p̃parãda necessaria. Paulus stabularius cui vulneratus commissus est. Lucæ. x. Lucæ. viij.

A

Matth. x.

tunicas, neq; calceamenta, neq; virgam. Dignus est enim operarius cibo suo. Ecce vbi constituit dominus quod idem apostolus commemorat. Ad hoc enim dixit illa omnia ne portarent, vt vbi opus essent ab eis acciperent quibus annũciabant regnũ dei. Ne quis autem arbitretur solis duodecim hoc fuisse permissum, vide etiam quid Lucas narrat. Post hæc, inquit, designauit dominus & alios septuagintaduos, & misit illos binos ante faciem suã in omnem ciuitatem & locum quo erat ipse venturus, & dicebat illis, Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate autem dominum messis, vt mittat operarios in messem suam. Ecce ego mitto vos sicut agnos in medio luporũ. Nolite portare sacculũ, neq; peram, neq; calceamenta, & neminem per viam salutaueritis. In quamcunq; domum intraueritis, primũ dicite. Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra. Sin autem, ad vos reuertetur. In eadem autem domo manete edentes & bibentes quę apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua. Hic apparet non esse illa iussa, sed permissa, vt quisquis vti vellet, eo vteretur quod sibi liceret ex domini cõstitutione: si quis autem vti nollet, non contra iussum faceret, sed de suo iure cederet, misericordius & laboriosius conuersatus in euangelio, in quo & debitam mercedem nollet accipere. Alioqui contra iussum domini fecit apostolus, qui posteaquam ostendit sibi licere, statim adiecit. Sed tamen ego non sum vsus hac potestate. Sed ad ordinem redeamus, ac totum ipsum epistolæ locum diligenter consideremus. Nunquid non habemus (inquit) licentiam manducandi & bibendi? Nunquid non habemus licentiam sororem mulierem circunducendi. &c. Quam licentiam dixit, nisi quam dedit dominus eis quos ad prædicandum regnum cœlorũ misit dicens, ea quæ apud ipsos sunt manducate: dignus est enim operarius mercede sua: & seipsum proponens ad eiusdẽ potestatis exemplum, cui fidelissimæ mulieres talia necessaria de suis facultatibus ministrabant? Amplius autem fecit apostolus Paulus, cum de coapostolis suis documentum adhiberet huius licentiæ a dño permissæ. Neq; enim reprehendens subiecit, Sicut & cæteri apostoli, & frater domini, & Cæphas: sed vt hinc ostenderet hoc se accipere noluisse, quod ei liceret accipere, cæterorum etiã commilitonum eius more probaretur.

Nõ solum apostoli sed etiam lxx. discipuli habebant potestatem viuendi ex euãgelio.

B

C

Aut ego solus aut Barnabas, non habemus potestatem hoc operandi?

¶ Quia omnes euangelistæ, & ministri verbi dei habebant potestatem a domino acceptam vt non operarentur manibus suis, sed ex euangelio viuerent, operantes tantummodo spiritalia in prędicatione regni cœlorum, & ędificatione pacis ecclesię. Omnes pariter habebant hanc potestatem; quia tamen isti non vtebãtur

amplius

amplius impendentes ecclesię, sicut in illis locis vbi euangelizabant, infirmis congruere iudicabant. Et ideo ne coapostolos suos reprehendisse videretur, subiunxit & dixit vt sequitur.

Quis militat suis stipendiis vnquam? quis plantat vineam, & fructum eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid secundum hominem dico? An & lex hæc non dicit? Deut.xxv. Scriptum est enim in lege Moysi, Non alligabis os i.Tim.v. boui trituranti. Nunquid de bobus cura est deo? An D propter nos vtique dicit? Nam propter nos scripta sunt, quoniam debet in spe qui arat arare, & qui triturat in spe fructum percipiendi.

¶His verbis satis indicat apostolus Paulus, non sibi salaquid vsurpasse vltra debitum coapostolos suos, quia non operabantur corporaliter vnde haberent vitæ huius necessaria, sed sicut dominus constituit, ex euangelio viuentes panem gratuitum manducarent ab eis, quibus gratuitam gratiam prædicabant: stipen- Matth.x. dium enim suum tanquam milites accipiebant, & de vineę per eos plantatæ fructu, quod opus erat libere decerpebant, & de gręgis quem pascebant, lacte potabant, & ex area quam triturabant, cibum sumebant.

Si non vobis spiritalia seminamus, magnum est si vestra carnalia metamus?

¶Quæ sunt spiritalia quæ seminauit, nisi verbum, & ministerium sacramenti regni cœlorum? Quæ autem carnalia quæ sibi metere licere dicit, nisi hæc temporalia quæ vitæ atque indigentiæ carnis indulta sunt?

Si alii potestatis vestræ participes sunt, nō potius Rom.xv. nos? Sed non vsi sumus hac potestate, verum omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus euangelio Christi.

¶Qua potestate dicit se non vsum, nisi quam habebat in eos a domino acceptam, vt eorum carnalia meteret ad victum vitæ huius quæ in carne agitur? Cuius potestatis participes erant etiam alii, qui non eis primo euangelium annunciauerant, sed ad eorū ecclesiam idipsum prædicantes postea venerant. Ideo cū dixisset, Si nos vobis spiritalia seminamus, magnū est si vestra carnalia metamus: subiecit, Si alii potestatis vestræ participant, non magis nos? Et redit rursus, modisque omnibus etiam atque etiam commendat quid sibi liceat & tamen non faciat.

Nescitis quoniam qui in sacrario operātur, quæ de sacrario sunt, edunt? Qui altario deseruiunt cum altario participant. ita & dominus iis ordinauit qui annunciat euangelium, de euangelio viuere. Ego autem nullo horum vsus sum.

Matth.x.

F

¶ Dixit dominus ordinasse: his qui euangelium annunciant de euangelio viuere, id est vitam istam cui opus est victu & tegumento, de euangelio transigere, sicut superius de suis coapostolis dixit. Vnde ipse dominus ait, Dignus est operarius cibo suo, & dignus est operarius mercede sua. Hunc itaq; cibum & hanc mercedem sustentandæ huius vitæ debitum euangelistis ab eis quibus euangelizant, non accepit apostolus, verum dicēs. Ego autem nullius horum vsus sum, & sequitur & adiungit, ne forte quisquam arbitretur ideo eū non accepisse quia illi nō dederāt.

Non autem scripsi hæc, vt ita fiant in me. Bonum est enim mihi magis mori, quam vt gloriam meā quis euacuet.

¶ Quam gloriam, nisi quam habere voluit apud deū in Christo compatiens infirmis? sicut mox apertissime dicturus est.

Nam & si euangelizauero, non est mihi gloria? Necessitas enim mihi incumbit.

¶ Id est sustentandæ huius vitæ.

Væ enim mihi, si non euangelizauero.

¶ Id est malo meo non euangelizabo, quia fame cruciabor, & vnde viuam non habebo. Nam sequitur & dicit,

G

Si enim volens hoc ago, mercedem habeo.

¶ Volētes se dicit facere sine vlla vitæ huius fulciendę necessitate: & ob hoc habere mercedē vtiq; apud deū glorię sempiternę.

Si autem inuitus, dispensatio mihi credita est.

¶ Id est si necessitate transigendæ huius vitę inuitus cogor euangelizare, dispensatio mihi credita est, vt scilicet ex dispensatione mea quia Christum, quia veritatem prædico, quamuis ex occasione, quamuis mea quærens, quamuis terreni emolumenti necessitate compulsus, alij proficiant, ego autem mercedem apud deum gloriosam illam sempiternam non habeam.

Quæ est ergo merces mea?

¶ Interrogās dixit. Propterea suspensa est pronunciatio. Vide quid respondeat.

Vt euangelium prædicans ſine ſumptu ponam euangelium Chriſti, in hoc.

¶ Id eſt, vt non ſit credentibus ſumptuoſum euangelium, ne putent ſibi ad hoc euangelizari, vt id euangeliſtæ quaſi vendere videantur. Et tamen redit etiam atq; etiam vt oſtendat quid ſibi iure dominioq; liceat, & ipſe non faciat. M

Vt non abutar poteſtate mea in euangelio.

¶ Iam vero, quia infirmitati hominum compatiens id faciebat, audiamus ſequentia.

Nam cum liber ſim ex omnibus, omnium me ſeruum fecit vt plures lucrifacerem. Et factus ſum Iudæis, tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer. His qui ſub lege ſunt, tanquam ſub lege eſſem, cum ipſe ſub lege non eſſem, vt eos qui ſub lege erãt lucrifacerē. His qui ſine lege erant, tanquam ſine lege eſſem, cū ſine lege dei non eſſem, ſed in lege eſſem Chriſti, vt lucrifacerem eos qui ſine lege erant.

QVod non ſimulandi verſutia faciebat, ſed compatiendi miſericordia, id eſt, non quaſi vt ſe fingeret Iudeum, ſicut nonnulli putauerunt, quia legitima vetera Hieroſolymis obſeruauit. Fecit enim hoc ſecundum liberã manifeſtamq; ſententiam ſuam, in qua dicit, Circonciſus quis vocatus eſt non, adducat præputium, ideſt non ſic viuat quaſi præputium adduxerit: ſicut alio loco dicit, Circunciſio tua præputium facta eſt. Secundum hanc ergo ſententiam ſuam qua dicit, Circunciſus quis vocatus eſt, non adducat præputiũ: in præputio quis vocatus eſt, non circuncidatur: fecit illa quæ non intelligentibus, & parum attendentibus finxiſſe putatus eſt. Iudæus enim erat, & circunciſus vocatus, noluit adducere præputium, ideſt noluit ita viuere ac ſi circonciſus non eſſet. Hoc enim iam in poteſtate habebat. Et ſub lege quidem non erat ſicut illi qui eã ſeruiliter operabantur, ſed tamen in lege dei & Chriſti. Non enim alia erat lex illa, & alia lex dei, ſicut perditi Manichæi ſolent dicere. Alioquin ſi cum illa fecit finxiſſe putandus eſt finxit & paganũ, & ſacrificauit idolis, quia dicit factũ ſe fuiſſe ijs qui ſine lege ſunt quaſi ſine lege: quos vtiq; nõ niſi gẽtiles (quos paganos dicimus) voluit intelligi. Aliud ergo eſt eẽ ſub lege aliud in lege, aliud ſine lege. Sub lege, carnales Iudęi. In lege, ſpiritales Iudęi & Chriſtiani. Vñ illi ſeruauerũt morẽ illũ patriũ, ſz onera inſolita, credẽtibus gẽtibus nõ impoſuerunt. Et ideo nec illi circunciſi adduxerũt ꝑputiũ, nec iſti præputiati circuncisi ſunt. Sine lege

1. Cor. vij. Rom. ij. A

Manichæi negãt legem veterẽ eſſe legẽ dei.

Aliud eſt eẽ ſub lege, aliud in lege, aliud ſine lege.

B autem gentes quę nondum crediderunt. Quibus tamen se apostolus congruisse testatur per misericordem compassionem, non per versipellem simulationem, idest vt eo modo subueniret & carnali Iudæo. vel pagano, quomodo sibi ipse si hoc esset subueniri voluisset: portans vtiq; eorum infirmitates in cõpassionis similitudine, nõ fallẽs in mẽdacij fictione, sicut cõtinuo sequitur & dicit.

Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos. Omnia autem facio propter euangelium, vt particeps eius efficiar.

Hinc enim loquebatur, vt etiam illa omnia diceret. Sicut ergo quod factus est infirmis infirmus, non erat mendacium, sic & cætera illa superius. Quã enim dicit infirmitatem suam erga infirmos fuisse, nisi compatiendi eis? Intantum, vt ne videretur venditor euangelij, & verbi dei cursum apud imperitos in malam suspitionem decidens impediret, nollet accipere quod et iure dominico debebatur. Quod si vellet, non vtiq; mentiretur, quia vere debebatur. Et quia noluit, non vtiq; mentitus est. Neq; enim dixit non sibi deberi, sed deberi ostendit, & debito se vsum non esse nec omnino vti velle professus est, eo ipso

C factus infirmus quo potestate sua vti noluit, tam misericordi scilicet inductus affectu, vt cogitaret quemadmodum secum agi vellet si & ipse ita infirmaretur, vt posset de illis per quos sibi euãgelium prædicaretur, si eos videret sumptus accipere, quasi mercimoniorum nũdinas suspicari. Hic fortassis aliquis dicat, si corporale opus operabatur Apostolus, vnde vitam istam sustentaret, quod erat illud opus? Et quãdo ei vacabat & operari, & euangeliũ prædicare? Cui respondeo, Puta me nescire. Corporaliter tamen operatum esse, & inde in carne vixisse, non vtentem potestate quã dominus apostolis dederat, vt euangelium annuncians, de euãgelio viueret, ea quæ supra dicta sunt sine vlla dubitatione testantur. Vnũ scio, quia nec furta faciebat, nec effractor aut latro erat nec auriga aut venator, nec histrion, nec turpilucrus, sed innocenter, & honeste quæ apta sunt humanis vsibus operabatur: sicut se se habent opera fabrorum, sutorum, structorum, rusticorum, & his similia. Neq; enim honestas ipsa reprehendit, quod reprehendit superbia eorum qui honesti vocari amant, sed esse non amãt.

De corporali ope dti Pauli.

D Non igitur Dedignaretur apostolus siue rusticanum aliquod opus aggredi, siue in opificum labore versari. Qui eniꝫ ait, sine offensione estote Iudæis & græcis, & ecclesiæ dei, quos in hac causa reuerteri posset, ignoro. Si Iudæos dixerint, patriarchæ pecora pauerũt. Si grecos (quos etiam paganos dicimus) etiam philosophos multum sibi honorabiles sutores habuerunt. Si ecclesiam dei, homo ille iustus, et ad testimonium coniungalis semper mansuræ

virginitatis electus, cui desponsata erat virgo Maria, quæ peperit Christum, faber fuit, Quicquid eorum ergo cum innocentia & sine fraude homines operantur: bonum est. Nam præcauet hoc & ipse apostolus ne quisquam ex necessitate sustentandæ vitæ in mala opera delabatur. Qui furabatur, inquit, iam non furetur. magis autem laboret manibus suis bonum, vt habeat vnde tribuat cui opus est. Hoc ergo scire sufficit, quia & in ipso opere corporali id quod bonum est operabatur apostolus. Quando autem soleret operari, idest quibus temporum spatijs, ne ab euangelizando impediretur, quis possit comprehendere? Sane quia & diurnis & nocturnis horis operabatur, ipse non tacuit. Mirandam itaque rem fecit apostolus qui reuera in tanta solicitudine omnium ecclesiarum & propagatarum, & propagandarum ad eius curam laboremque pertinentium, etiam manibus operabatur. Quomodo autem ei vacaret operari manibus suis, nisi ad erogandum verbum dei, certa tempora constitueret? Neque enim & hoc deus latere nos voluit. Nam & cuius artis opifex fuerit & quibus temporibus vacaret dispensando euangelio, sancta sciptura non tacuit. Nam cum dies profectionis vrgeret in Troade constitutum, & iam mane sabbati congregatis fratribus, ad frangendum panem tanta fuit intentio, & tam necessaria disputatio, vt sermo produceretur vsque ad medium noctis, tanquam excidisset eis quod eo die non esset ieiunium. Quando autem in alio loco immoraturus quotidie disputabat, quis dubitauerit horas eum dierum habuisse ad hoc officium deputatas? Nanque apud Athenas cum esset, quia studiosissimos rerum inquisitores inuenerat, ita de illo scriptum est, Disputabat igitur cum Iudæis in synagoga, & gentibus & incolis, & in foro per omnem diem ad eos qui aderant. Non enim in synagoga per omnem diem, vbi mos erat sabbato sermocinari, sed in foro, inquit, per omnem diem, propter studia vtique Atheniensium. Sic enim sequitur, Quidam vero Epicureorum & Stoicorum Philosophorum conferebant cum illo. Et paulo post dicit, Athenienses autem & aduenæ hospites, ad nihil aliud vacabant, quam dicere aliquid noui, aut audire. Putemus apostolum illis omnibus diebus quibus fuit Athenis, non fuisse operatum. Propter hoc enim & ex Macedonia supplebatur eius indigentia, sicut dicit in secunda epistola ad Corinthios. Quanquam & alijs horis & noctibus poterat, quia ita valebat & animo & corpore. Sed cum ab Athenis exisset, videamus quid dicit scriptura, Disputabat, inquit, in synagoga per omnem sabbatum. Hoc apud Corinthum. In Troade ergo, vbi necessitate imminentis profectionis vsque ad medium noctis sermo protractus est, vna sabbati erat, qui dies Dominicus dicitur. Vnde intelligimus eum non fuisse cum Iudæis, sed cum Christianis, quando etiam dicit ipse narrator ad frangendum panem fuisse collectos. Et ipsa

[Margin: Eph. v. — B — Actu. xx. — Paulus habebat horas diei ad prædicandum deputatas. — Actu. xvij. — Non in synagoga per omnem diem, sed in foro per omnem diem disputabat. — Apostolus Athenis non operabatur manibus. — F]

Optima gubernatio, oi a suis tẽporib⁹ distribuere, ⁊ ex ordine gerere.

est optima gubernatio, vt omnia suis temporibus distributa ex ordine geruntur, ne animam humanam turbulentis implicationibus inuolutam perturbent. Ibi etiam dicitur quid operabatur apostolus. Post hæc, inquit, egressus ab Athenis, venit Corinthum. Et cum inuenisset quendam Iudæum, nomine Aquilam, Ponticum genere, recens aduenientem ab Italia, ⁊ Priscillam vxorem ipsius, propterea quod edixisset Claudius, discedere omnes Iudæos a Roma, accessit ad illos, ⁊ propter artis similitudinem mansit apud illos opus faciens. Erant enim tabernaculorum artifices.

Actu. xviij.

QVIS militat suis stipendijs vnquam? quis plantat vineam ⁊ fructum eius non edit? quis pascit gregem ⁊ de lacte gregis nõ manducat? ¶ Inuenimus ergo esse lac gregis, quicquid a plebe distribuitur præpositis ad sustentandam vitam temporalem. Iudæi enim loquebatur apostolus cum hæc diceret, Equidem apostolus quamquam elegerit manibus suis transigi, ⁊ nec ipsum lac querere ab ouibus tamen lactis percipiendi potestatem habere se dixit: ⁊ sic dominum disposuisse, vt qui euangelium annunciant, de euangelio viuant. Et dicit alios coapostolos suos fuisse hac potestate non vsurpata, sed data. Plus ille fecit. vt nec qđ debebatur, acciperet. Ipse ergo donauit ⁊ debitum, sed alius non exegit indebitum. Ille plus fecit. Fortassis enim ipsum significabat, cui cum ægrum adduceret ad stabulum, dixit. Si quid amplius erogaueris, in redeundo reddam tibi. De eis ergo qui non indigent lacte gregis, quid plura dicamus? Misericordiores sunt vel potius ipsius misericordiæ officium largius impendunt. Possunt, ⁊ quod possunt faciunt. Laudentur ij, nec damnentur illi. Nam ⁊ apostolus ipse datum non quærebat, fructuosas tamen oues suas esse cupiebat, non steriles sine lactis vbertate. Itaq; cum esset quodam tempore in magna, indigentia vinctus in confessione veritatis, missum est illi a fratribus vnde necessitati ⁊ indigentiæ eius ministraretur. Respondet autem illis gratias agens, ⁊ dicens, Benefecistis communicare necessitatibus meis. Ego enim didici in quibus sum sufficiens esse. Scio, ⁊ abundare noui, ⁊ penuriam pati. Omnia possum in eo qui me confortat. Veruntamen vos bene fecistis vsibus meis mittere. Sed vt ostenderet, in eo quod illi bene fecerunt quid ipse quereret, ne inter illos esset qui seipsos pascunt, non oues, non tam suæ gaudet subuentum esse necessitati, quam illorum gratulatur fœcunditati. Quid ergo ibi, quærebat? Non quæro (inquit) datum, sed requiro fructum. Non vt ego inquit, explear, sed ne vos inanes remaneatis. Qui igitur non possunt facere quod Paulus, vt manibus suis se transigant, accipiant de lacte ouium, sustentent suam necessitatem, sed non negligant ouium infirmitatem. Non hoc ibi quærant tanquam commodum suum, vt ex necessitate punirię suæ videantur annunciare

G

Ex lib. de pastoribus.

Lac gregis est quicquid a plebe distributiur præpositis.

Lucæ. x.

H

Philip. iiij.

Paulus q̄rebat oues pascere non seipsum.

euangelium, sed hominibus illuminandis: patet lucem verbi veritatis. Sunt enim tanquam lucernæ, sicut dictum est, Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes. Et, Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lumen vestrum coram hominibus vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Si ergo tibi lucerna accenderetur in domo, nonne adijceres oleum ne extingueretur? Porro, lucerna si accepto oleo non luceret, non erat plane digna quæ in candelabro poneretur, sed quæ continuo frangeretur. Vnde ergo viuitur, est necessitatis accipere, est charitatis præbere, non tanquam venale sit euangelium, vt illud sit precium eius quod sumunt qui annunciant vnde viuant. Si enim sic vendunt, magnam rem vili vendunt. Accipiant sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis a domino. Non enim est idoneus populus reddere mercedem illis qui sibi in charitate euangelij seruiunt. Non expectant illi mercedem: nisi vnde & isti salutem. SCR. Iptum est enim in lege Moysi. Non alligabis os boui triturranti. Nunquid de bobus cura est deo.

Luc. x. Matth. v. A

Apostolus nō potest reddere mercedem euāgelizātibus.

❡Quod attinet ad præcepta quæ hominibus data sunt, de bobus non est cura deo. Quod non sic intelligitur, tanquam ipse non pascat ea quæ nec seminant, nec metunt, neq; congregant in horreum: sed quia ei curę non est, pręcepto monere homines quomodo boui suo consulat.

Ex lib. q̄stionū odi tit. lxxxvij.

❡Fecit enim cœlum, & terras, & mare, & omnia quæ in eis sunt. Si ergo omnia quę in eis sunt, & te. Parum dico & te. Passerem, Locustam, Vermiculum. Nihil horum non ille fecit. Et cura est illi de omnibus. Non ad pręceptum cura est. Nam pręceptum soli homini dedit. Dicit enim Psalmista. Homines & iumenta saluos facies domine, secundum multitudinem misericordiæ tuę deus. Multitudinem, inquit, misericordię suę. Secundum hanc saluos facies homines & iumenta. Et Apostolus. Nunquid de bobus cura est deo? Ac de bobus non est cura deo, ac homines & iumenta saluos facies domine. Nunquid contraria sunt ista? Nunquid ergo (ait Apostolus) de bobus pertinet ad deum? Vbi pręceptum dedit, boui triturranti os non infrenabis, ibi de bobus non cogitauit deus. Itaq; quosnam boues voluit significare? Nō enim hoc curat deus monere quid agatur cum bobus, habet hoc natura ipsa humana. Sic factus est homo, vt norit consulere iumentis suis. Nec inde pręcepta a deo accepit, sed insinuatum est illi in mente a deo, vt possit & sine Pręcepto facere. Fecit illum talem deus, sed quomodo regit pecus, regendus ab alio, ab eo a quo regitur præceptum accipit. Ad pręcepti ergo tenorem, non est de bobus cura deo. Ad prouidētiā vniuersitatis, qua crea-

Ex tracta. ps. cxlv.

Psal. xxxv.

B

uit omnia ⁊ mundum regit, homines ⁊ iumenta saluos facies domine. Audiamus ipsum deum principem ⁊ magistrum apostolorum. Respicite (inquit) volatilia cœli, qa non seminant neq; metunt, neq; congregant in horrea, ⁊ pater vester cœlestis pascit illa. Ergo ⁊ præter hominem animalia ista pertinent ad curam dei vt pascantur, non vt legem accipiant. Quod ergo ad dandã legem attinet, de bobus cura deo non est. Quod autem ad creãda, pascenda, gubernanda, ⁊ regenda omnia ad deum pertinet. Nonne duo passeres asse veneunt? dominus Iesus Christus dicit. Et vnus ex eis non cadit in terram sine voluntate patris vestri?

Math. vi. C

Ad curã dei ptinet aialia vt pascantur non vt legẽ accipiãt

Math. x.

Ex lib. de agone christiano.

¶ Vt hę animæ quæ habent voluntatem nocendi, ⁊ rationem cogitandi, sub diuinis legibus ordinatæ sunt, ne aliqud iniustũ quisquam patiatur: ita ⁊ omnia animalia, ⁊ corporalia in genere suo, ⁊ in ordine suo diuinæ prouidentiæ legibus subdita administrantur. Ideo dominus dicit nonne duo passeres asse veneunt? Et vnus eorum non cadit in terram sine voluntate patris vestri? Hoc enim dixit volens ostendere, quicquid vilissimũ homines putant, omnipotentia domini gubernari. Sic enim ⁊ volatilia cœli ab eo pasci, ⁊ lilia agri ab eo vestri, veritas loquitur: quæ capillos etiam nostros, numeratos esse dicit. Sed quoniam mundas animas rationales per seipse deus curat, siue in optimis ⁊ magnis angelis, siue in hominibus tota sibi voluntate seruientibus, cætera vero per ipsos gubernat, verissime dici potuit etiam illud ab Apostolo, Nõ enim de bobus cura est deo. In scripturis enim sanctis deus homines docet, quomodo cum hominibus agant, ⁊ ipsi deo seruiant. Quomodo autem agant cum pecoribus ipsi sciunt, idest quomodo salutem pecorum suorum gubernent, vsu ⁊ peritia ⁊ ratione naturali. Quę quidem omnia, de magnis sui creatoris opibus acceperunt. Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnũ est si vestra carnalia metamus?

Math. x.

Vilissima qq; per omnipotẽtiã domini gubernantur.

D

¶ Quis sicut dominus deus noster, qui in altis habitat, ⁊ humilia respicit in cœlo ⁊ in terra? Cœlos nũc arbitror significare eos qui sedebunt sup duodecim sedes, ⁊ cũ dño iudicabũt. Terræ aũt nomine, cæterã multitudinẽ benedictorũ q cõstituentur ad dexteram, vt per opera misericordiæ collaudati, recipiantur ab eis in æterna tabernacula, quos amicos sibi de mamona iniquitatis in huius vitæ mortalitate fecerunt. Eis quippe dicit Apostolus, Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnum est si vestra carnalia metamus? Qđ etiã his verbis dici potuit. Si nos vobis cœlestia seminauimus, magnum est si terrena vestra metamus? In cœlo ergo respicit cœlestia seminantes, in terra autẽ terrena reddentes, tamẽ humiles ⁊ hos ⁊ illos. Humilia enim respicit in cœlo ⁊ in terra: qa meminerunt vtriq; qd fuerint per suam malitiã, qd facti sunt per dñũ gratiã. ¶ Bona sunt ministeria circa pauperes, ⁊ maxime circa sanctos dei, seruitia debita, obsega religiosa.

Ex tracta. ps. cxij.

Per cœlos intelligũtur Apostoli, per terrã cæteri bñdicti.

E

Ex sermone de verbis euange[illegible]

Redduntur.n.non dantur,dicente Apostolo. Si nos vobis spiritalia seminauimus,magnum est si carnalia vestra metamus? Bona sunt,exhortamur ad hæc,& in verbo domini ædificamus vos. Nolite pigri esse ad suscipiendos sanctos. Aliquando nescientes suscipiendo quos nesciunt,angelos si sceperunt. Nescitis,quoniam qui in sacrario operantur quæ de sacrario sunt edunt? Qui altari deseruiunt,cum altario participantur &c.

Receptio sanctorũ vtilis.

¶ Altare spiritaliter in interiore dei templo,ipsam fidem accipere possumus,cuius signum est altare visibile. Quodlibet enim munus offerimus deo,siue prophetiam,siue doctrinam,siue orationé, siue hymnum,siue psalmum,etsi quid tale aliquid spiritalium donorum animo occurrit,acceptum esse non potest deo nisi fidei syn ceritate fulciatur,& ei fixæ atq; immobili tanquam altari inponatur,vt possit integrum atq; illibatum esse quod loquimur. Nam multi hæretici,non habentes altare,id est veram fidem, blasphemias pro laude dixerunt,terrenis videlicet opinionibus aggrauati,votum suum tanquam in terram proijcientes. Sed debet esse sana etiam offerentis intentio,cum tale aliquid oblaturi sumus in corde nostro,id est in interiore dei templo. Templum enim dei sanctum est,inquit,quod estis vos. Et in interiore homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris.

Ex libro de sermone dñi in monte primo.
Fides est altare in interiori templo.

F

I.Cor.iij.

¶ Et illis immortalibus ac beatis,& nobis mortalibus ac miseris vt immortales ac beati esse possimus,deum deorum colendum, qui & noster est,& illorum. Huic nos seruitutem, quæ latria græce dicitur,siue in quibusq; sacramentis, siue in nobisipsis debemus. Huius enim templum simul omnes,& singuli templa sumus: quia & omnium concordiam,& singulos inhabitare dignatur, non in omnibus quam in singulis maior:quoniam nec mole distenditur,nec partitione minuitur. Cum ad illum sursum est,eius altare cor nostrum. Eius vnigenito eum sacerdote placamus. Ei cruentas victimas cædimus,quando vsq; ad sanguinem pro eius veritate certamus. Eum suauissimo adolemus incenso, cum in eius conspectu pro sanctoq; amore flagramus? Ei dona eius in nobis, nosq; ipsos vouemus & reddimus. Ei beneficiorum eius solennibus festis & diebus statutis dicamus,sacramusq; memoriam, ne volumine temporum ingrata surrepat obliuio. Ei sacrificamus hostiam humilitatis & laudis in ara cordis,igne feruidam charitatis. Ad hunc videndum sicut videri poterit,eiq; cohærendũ,ab omni peccatorum cupiditati atq; malarum labe mundamur,& eius nomine consecramur. Ipse enim fons nostræ beatitudinis, ipse oĩs appetitionis est finis. Hũc eligentes,vel potius religẽtes, amiseramus.n.negligẽtes,hũc ergo religẽtes,vñ & religio dicta phibet,ad eũ dilectione tẽdimus,vt perueniendo quiescamus. Idõ beati,quia,illo fine perfecti. ¶ Quid intersit inter hor ũ qđ ap petendũ est,& necessariũ qđ sumendũ est,hac sñia dñs declarauit,cũ

Ex libro de ciuitate dei.x.

Cor nostrũ altare dei.

Hostia humilitatis & laudis sacrificãda deo in ara cordis.

G

Religio a religendo.
Ex libro de sermone dñi in monte.i.
Matth.vi.

ait. Quærite primum, regnum Dei & iustitiam eius: & hæc omnia adijcientur vobis. Regnum ergo & iustitia dei, bonum nostrum est, & hoc appetendum. Et ibi finis constituẽdus propter quod omnia faciamus quęcunq; facimus. Sed quia in hac vita militamus vt ad illud regnum peruenire possimus, quæ vita sine ijs necessarijs agi non potest, apponentur hæc vobis (inquit) sed vos regnum dei & iustitiam eius primum quærite. Cum enim dixit illud primum, significauit quia hoc posterius quærendum est, non quidem tempore sed dignitate. Illud tanquam bonum nostrum, hoc tanquam necessarium nostrum. Necessarium autem propter illud bonum. Neq; enim (verbi gratia) ideo debemus euangelizare vt manducemus: sed ideo manducare vt euangelizemus. Nam si propterea euangelizamus vt manducemus, vilius habemus euangelium quam cibum: & erit iam bonum nostrum in manducando, necessarium autem in euangelizando. Quod etiam Apostolus prohibet, cum dicit licere sibi quidem & permissum esse a domino, vt qui euangelium annunciant, de euangelio viuant, idest de euangelio habeant ea quæ huic vitæ sunt necessaria, sed tamen se non esse absurdum hac potestate. Erant enim multi, qui occasionem habere cupiebant acquirendi & vendendi euangelium. Quibus eam volens amputare Apostolus manibus suis victum suum tolerauit. De his enim alio loco dicit. Vt amputem occasionem, ijs qui quærunt occasionem. Quamquam etiam, sicut & cęteri boni apostoli, permissu domini de euangelio viueret, & non ex victu constitueret finem euangelizandi, sed magis ipsius victus sui, finem in euangelio collocaret, idest (vt superius dixi) non ideo euangelizaret vt perueniret ad cibum, & si qua sunt alia necessaria. sed ideo ista sumeret vt illud impleret, ne non volens, sed necessitate euangelizaret. Hoc enim improbat, cum dicit. NEscitis quoniam qui in templo operantur quæ de templo sunt edunt? Qui altario deseruiunt, cum altario compartiuntur. Sic & dominus ordinauit ijs qui euangelium annunciant de euangelio viuere. Ego autem nullius horum vsus sum.

Non est euãgelizandũ vt mãducemus, sʒ mãducandũ vt euãgelizemus.

H

¶ Hinc ostendens permissum esse non iussum. Alioquin contra præceptũ domini fecisse tenebitur. Deinde sequitur & dicit. NON autem scripsi hæc vt ita fiant in me. Bonum est mihi magis mori, quam gloriam meam quisquam inanem faciat. Hoc dixit, qa iam statuerat propter quosdam occasionem quærentes, manibus suis victum transigere. SI enim euangelizauero, inquit, non est mihi gloria. Idest si ita euangelizauero vt ista fiant in me, idest si propterea euangelizauero vt ad illa perueniam, & finem euangelizandi in cibo, & potu, & vestitu, collocauero. Sed quare non est ei gloria? Necessitas enim, inquit, mihi incumbit. Idest vt iõ euãgelizem, quia vñ viuã non habeo: aut vt acquiram tẽporalẽ fructũ de prædicatione ęternorũ. Sic.n. iam erat necessitas in euãgelio non

A

voluntas. Væ enim mihi erit, inquit, si non euangelizauero. Sed quõ debet euangelizare? Scilicet vt in ipso euangelio & in regno dei ponat mercedem. Ita enim potest non coactus euangelizare, sed volens. Si enim volens, inquit, hoc facio, mercedem habeo: si aũt inuitus, dispensatio mihi credita est. ¶ Id est si coactus inopia earum rerum quæ temporali vitæ sunt necessariæ prædico euangelium, alij per me habebunt mercedem euangelij: qui euangeliũ ipsum me prædicante diligent. Ego aũt non habeo, quia nõ ipsum euangelium diligo, sed eius pretium in illis temporalibus constitutum. Quod nefas est fieri, vt non tanquam filius administret quisq; euangelium, sed tanq; seruus, cui dispensatio credita est, vt tanq; alienum erogans nihil inde ipse capiat prẹter cibaria, quæ non de participatione regni, sed ad sustentaculum miseræ seruitutis dantur extrinsecus, quãquã alio loco & dispensatorem se dicat. Potest enim & seruus in filiorum numero adoptatus, eandem rem in qua cohæredis sortem meruit, fideliter dispensare participibus suis. Sed nunc vbi ait, Si aũt inuitus, dispensatio mihi credita est, talem dispensatorem voluit intelligi qui alienum dispensat, vnde ipse nihil accipiat. Hoc est ergo primum quærere cibum, & deinde regnum dei. hoc priore loco ponere, illud posteriore. Si autẽ ideo quæramus cibum vt habeamus regnum dei: faciamus quod dictum est, Quærite primum regnum dei & iustitiam eius. Et ita quẹrentibus primum regnum dei & iustitiam eius, id est hoc præponentibus cæteris rebus, vt propter hoc cætera quæramus, non debet subesse sollicitudo ne illa desint, quæ huic vitẹ propter regnum dei sunt necessaria. Dixerat enim superius, Scit pater vester quia horum omnium indigetis. Et ideo cum dixisset, Quærite primum regnum dei & iustitiam eius: non dixit, deinde quærite ista quamuis sint necessaria: sed ait, Hæc omnia apponentur vobis. i. consequent, si illa quẹratis, sine vllo vestro impedimento: ne cum ista q̃ritis, illinc auertamini, aut duos fines constituatis, vt & regnũ dei pp ista necessaria appetatis, sed hæc potius pp illud. Ista vobis non deerunt, quia duobus dominis seruire non potestis. Duobus aũt dominis seruire conatur, qui & regnũ dei p magno bono appetit, & hẹc tpalia. Sicut. n. oẽs militantes annonã, & stipendiũ accipiunt, sic oẽs euãgelizantes accipiunt victũ, & tegumentũ. Sed nõ oẽs pp reipublicẹ salutẽ militant, sed pp illa q̃ accipiunt. Sic non oẽs propter salutẽ ecclesiæ ministrant deo, sed propter hæc tẽporalia, quæ tanq; annonã & stipendiũ consequunt, aut etiam & propter hoc, & propter illud. Sed supra iam dictum est, Non potestis duobus dominis seruire. Ergo simplici corde tantummodo propter regnum dei debemus operari bonum ad omnes: non autem in hac operatione vel solã, vel cũ regno dei mercedẽ tẽporalium cogitare. ITA & dñs ordinauit ijs qui euangelium annunciant, de euangelio viuere. Ego autem nullo horum vsus sum.

B

Prędicator debet tanquã filius nõ tanquã seruus ministrare euangelium.

Matth. vi.

C

Quis duobus dominis seruire conatur.

Sicut milites annonã & stipẽdiũ sic euangelizantes accipiunt victũ & vestitum.

Ex tracta.] ps.ciij. ¶Video et alia iumenta domini quae significantur cum dicitur, Boui trituranti os non infrenabis. Dicit.n.ipsum iumentum, Nunquid

D Praedicator est bos triturans. de bobus pertinet ad Deum? Propter nos ergo dicit scriptura. Modo ergo producit terra foenum iumentis: quia dominus constituit ut qui euangelium annunciant, de euangelio viuant. Misit praedicatores, et ait illis, Omnia quae ab ipsis apponuntur vobis, manducate, dignus est.n.operarius mercede sua. Cum.n.dixisset, quae apponuntur vobis manducate, ne illi dicerent, Improbi erimus ad mensas alienas. Cum indigebimus, is nos ita esse frontosos? Non inquit. Non est illa donatio eorum, sed

1.Petri.1. vestra merces. Sed cuius rei merces? Quid dant? Quid accipiunt?

Temporalia quae super fluunt foenum iumentorum est. Dant spiritalia, accipiunt carnalia. Dant aurum, accipiunt foenum. Omnis.n.caro foenum, et claritas carnis ut flos foeni. Omnia temporalia quae tibi superfluunt et abundant, foenum iumentorum est. Quare? Quia carnalia sunt. Audi quorum iumentorum sit foenum. Si nos vobis spi-

Paulus et ceteri praedicatores fuerunt iumenta Christi. ritalia seminauimus, magnum est si carnalia vestra metamus. Hoc Apostolus dixit, talis annunciator, et laboriosus, tamque impiger, et exercitatus, ut idipsum foenum donaret terrae. Ego, inquit, nullius horum vsus sum. Ostendit sibi deberi, et non accepit. Nec condemnauit eos qui acceperunt quod debebatur, Condemnandi.n.erant exigentes inde-

E bita, non accipientes mercedem suam. Ille tamen et ipsam mercedem donauit. Non quia tibi alius donauit, non debes alteri. Alioquin non erit irrigata terra, quae producit foenum iumentis. De fructu operum tuorum (inquit) satiabitur terra, producens foenum iumentis. Tu noli esse sterilis, produc foenum iumentis. Sed si nolunt iumenta foenum tuum, non te tamen sterilem inueniant. Accipis spiritalia, redde carnalia. Debita sunt militi, militi reddas. Prouincialis Christi es. Nam cum liber sim ex omnibus, omnium me seruum feci, ut plures lucrifacerem.

Ex tracta. ps.ciij. ¶Producens (inquit propheta) foenum iumentis. Et quasi hoc exponens addidit, Et herbam seruituti hominum. Ne non intelligeres quod dictum est, Producens foenum iumentis, repetitione exposuit quod primo posuit. Quod.n.dixit supra foenum, postea herbam nominauit. Quod autem dixerat iumentis, seruituti hominum dixit. Ergo seruituti, et non libertati.

Quod Paulus fecit se seruum omnium. Gal.v. Vbi ergo est, Vos in libertatem vocati estis? Sed audi eundem ipsum. Cum.n.liber sim ex omnibus, omnium me seruum feci, ut plures lucrifacerem. Et quibus dixit, In libertatem vocati estis, quid adiunxit? Tamen ne libertatem in occasionem carnis detis: sed per charitatem seruite inuicem. Quos liberos fecerat, seruos fecit, non conditione, sed tamen Christi redemptione: non necessitate, sed charitate. Per charitatem (inquit) seruite inuicem. Sed Christo seruimus, ait, non populis, non

F carnalibus, non infirmis. Bene Christo seruis, si seruis quibus Christus seruiuit. Nonne de illo dictum est, Bene seruientem pluribus? In propheta legitur, de nullo nisi de Christo accipi solet. Audiamus

Matthaei.x. tamen propriae, et in euangelio vocem eius, Quicunque, inquit, in vobis maior voluerit esse, erit vester seruus. Seruum me tibi fecit: qui te suo sanguine liberum fecit. Dicite hoc nobis, quia verum dicetis.

Audi illum alio loco. Nos autem seruos vestros per Iesum. Bene ij.Cor.iiij.
diligite seruos vestros, sed in dño vestro. ET factus sum Iudæis tã
qui Iudæus, vt Iudæos lucrarer &c. vbi supra, vsq; Omnibus om-
nia factus sum vt omnes saluos facerem.

¶ Hoc totũ dixit, non vt fallaciter se fingeret esse qđ non erat, sed vt misericorditer eis ita subueniendũ esse sentiret, ac si ipse in eo-dem errore laboraret, non.s. mentientis astu, sed cõpatientis affe-ctu, sicut generaliter intulit, Factus sum infirmis infirmus, vt infir-mos lucri facerem. Vti sequens conclusio, Oĩbus oĩa factus sum vt omnes lucrifacerẽ, ad hæc referenda intelligatur, vt cuiusq; in-firmitatẽ tanq̃ in seipso miseratus appareat. Non.n. & cũ diceret, Quis infirmatur & ego non infirmor? infirmitatẽ alterius simu-lasse potius quã doluisse volebat intelligi. Factus sum (inquit) Iu-dæis tanq̃ Iudeus, vt Iudæos lucrifacerẽ &c. vbi supra. Compassio ne.s. misericordiæ, non simulatione fallaciæ. Fit enim tanq̃ ægro tus qui ministrat ægroto, non cũ se febres hr̃e mentit, sed cũ aĩo condolẽtis cogitat, queadmodũ sibi vellet seruiri si ipse ægrotaret. Ex epistola ad Hieronymum. ij.Cor.xi. G Quđ Paulus tã quam ægrotus ministrabat ægrotis.

¶ Quod aũt dixi factum Iudæis tanq̃ Iudæum, & tanq̃ gentilẽ gentibus, non mentientis astu, sed cõpatientis affectu: non hoc ideo dixi, q misericorditer illa simulauerit, sed quia sic ea non si-mulauit q̃ faciebat similia Iudæis, queadmodũ nec illa quæ facie-bat similia gentibus. Quæ tu quoq; cõmemorasti, atq; in eo, n e qđ non ingrate fateor, adiuuisti. Cum.n. abs te quæsissem, in epi-stola mea quõo putetur ideo factus Iudæis tanq̃ Iudæus, quia falla-citer susceperit sacra Iudæorum, cũ & gentibus tanq̃ gentilis factus sit, nec tñ susceperit fallaciter sacrificia gentiũ: Tu respondisti in eo factum gentibus tanq̃ gentilẽ, q pputium receperit, q indiffe-renter permiserit vesci cibis quos dãnant Iudæi. Vbi ego quæro vtrũ & hoc simulate fecerit. Qđ sicut absurdissimũ atq; falsissimũ est, sic ergo & illa in quibus Iudæorum consuetudini congruebat libertate prudenti, non necessitate seruili, aut qđ est indignius, di-spensatione fallaci potius quã fideli. Fidelibus.n. & ijs qui cogno-uerunt veritatẽ, sicut ipse testatur. Nisi forte & hic fallit. Oĩs creatu-ra dei bona est, & nihil est abiiciendũ, qđ cum gratiarũ actione per-cipit. Ergo & ipsi Paulo, non solum vero, verũetiam dispensatori maxime fideli. Nec solum cognitori, verum & doctori veritatis, omnis vtiq; in cibis creatura dei nõ simulate sed vere bona erat. Cur igitur nihil simulate accipiendo sacrorũ, cerimoniarũq; gen-tilium, sed de cibis & præputio verum sentiendo ac docendo, tñ tanq̃ gentilis factus est gentibus, & non potuit fieri tanq̃ Iudæis Iudæus, nisi fallaciter suscipiendo sacrũ Iudeorum? Cur oleastro inserto, seruauit dispensationis veracẽ fidẽ: & naturalibus ramis, non extra sed in arbore constitutis, nescio qđ dispensatoriũ simu-lationis velamen obtendit? Cur factus tanq̃ gentilis gentibus, qđ sentit docet, quod agit sentit: factus autem Iudæus Iudæis, aliud Ex eadẽ episto. Quđ Paulus li bertate pruden ti congruebãt cõsuetudini Iu dæorum. H Paulus verus di spensator & ma xime fidelis. Rom.xij.

Quô omnibus omnia factus est non per mendacium aut fictionem sed per compassionem.

claudit in pectore, aliud promit in verbis, in factis, in scriptis? Sed absit hoc sapere. Vtrisq; enim debebat charitatem de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus est, vt omnes lucrifaceret: non mentientis astu, sed compatientis affectu. Idest non omnia mala hominum fallaciter agendo, sed aliorum omnium malis omnibus tanquam si sua essent, misericordis medicinæ diligentiam procurando. Cum itaq; illa

A

testamenti veteris sacramenta etiam sibi agenda minime recusabat, non inmisericorditer fallebat, sed omnino non fallens, atq; hoc modo a domino deo illa vsq; ad certi temporis dispensationem iussa esse commendans, a sacrilegis sacris gentium distinguebat. Tunc autem non mentientis astutia, sed compatientis affectu Iudæis tanquam Iudæus fiebat: quando eos ab illo errore, quo vel in Christum credere nolebant, vel per vetera sacerdotia sua, cerimoniarumq; obseruationes se a peccatis posse mundari fieriq; saluos existimabant, sic liberari cupiebat, tanquam ipse illo errore teneretur, diligens vtiq; proximum sicut seipsum, & hæc alijs faciens, quæ sibi ab alijs fieri vellet, si hoc illi opus esset. Quod cũ dominus monuisset, adiunxit. Hæc est enim lex & prophetæ. Hũc compatientis affectum in epistola ad Galatas præcepit dicens, Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis instruite huiusmodi in spiritu leuitatis, intendens teipsum, ne & tu tenteris. Vide si non dixit fieri tanquam ille, vt illum lucrifacias, non vtiq; vt ipsum delictum fallaciter ageret, aut se id habere simularet, sed vt in alterius delicto, quid etiam sibi accidere posset, attenderet, atq; ita alteri, tanquam sibi ab altero vellet, misericorditer subueniret. Hoc est, non mentientis astu, sed compatientis affectu. Sic Iudæo, sic gentili, sic cuilibet homini. Paulus in errore vel peccato aliquo constituto, non simulando quod non erat, sed compatiendo quia esse potuisset, tanquam qui se hominem cogitaret, omnibus omnia factus est, vt omnes lucrifaceret.

Mat.xxij. Affectus compassionis. Gala.vi. B

Ex lib. q̃onum. lxxxiij.] Quô oĩbus oĩa factus est.

¶ Hoc ergo exhibeamus ei cuius infirmitates portare volumus, quod ab illo nobis vellemus exhiberi, si forte nos in ea essemus, & ipse non esset. Ad hoc pertinet quod ipse Apostolus ait, Omnibus omnia factus sum vt omnes lucrifacerem. Cogitando scilicet in eo vitio etiam se esse potuisse, vnde cupiebat alterum liberari. Compatiendo enim potius id agebat, non mentiendo, sicut quidam suspicantur, & ij maxime qui mendacijs suis defendẽdis, quæ negare non possunt, alicuius magni exempli patrocinium quærunt.

Ex tracta. ps.i.] i.Timo.i.

¶ Iusto lex posita non est, vt dicit Apostolus. Sed aliud est esse in lege, aliud sub lege. Qui est in lege secundum legem agit. Qui est sub lege, secundum legem agitur. Ille ergo liber est, iste seruus. Deinde, aliud est lex quæ scribitur & imponitur seruienti. Aliud lex quæ mente conspicitur ab eo qui non indiget literis.

Nescitis ꝙ ii qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium: Sic currite, vt comprehendatis. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. C

OMnes quidem currunt dixit in illo stadio, in illo spectaculo: vnus tamen accipit brauium cæteri victi discedunt, ꝛ si perseuerauerint in currendo. Sed cum acceperit vnus, remanebunt cæteri, qui similiter laborauerunt? Hoc non est ita Si quotquot currunt perseueranter currant omnes accipiunt. E. qui prior venerit, expectat vt cum posteriore coronetur. Agonem quippe istum, non cupiditas, sed charitas facit. Omnes currentes amant se, ꝛ ipse amor cursus est. Ex tractaᵗ ps. xxxix. Amor ē cursus in stadio.

Ego igitur sic curro, non quasi in incertum, sic pugno, non quasi aerem verberans.

NOn vndecunq; datur similitudo a scripturis, laudatur ipsa res, sed tantum similitudo inde trahitur. Non enim laudauit iniquum iudicem, qui nolebat audire illam viduam, ꝛ nec deum timebat, nec homines reuerebatur. Et tamen inde similitudinem dominus traxit. Nec illum laudauit dignum, q tres panes non propter amicitiam dedit petenti, sed tędio victus. Et tamen ꝛ inde similudinem dedit. Et de rebus ergo non laudandis, trahuntur secundum modum quendam, nonnullæ similitudines. Aut si propterea putatis eundum esse ad Marsos, quia hoc audistis in scriptura dei, eundum est ad spectaculum theatri, quia dicit apostolus, Non sic pugilor quasi aerem cædens. Pugilari enim est encratium facere, pancratium facere, spectaculum facere. Iam quia hinc ducta est similitudo, spectacula ista nos delectare debēt? Aut quia dixit, Qui in agone contendit, ab omnibus abstinens est, ppterea agonista ista vana, ꝛ ludicra, debet affectare christianus? Attende quid tibi dicatur ad similitudinem, quid moneatur ad prohibitionem. Ita ergo ꝛ hic data est quædā similitudo de Marso qui incantat, vt educat aspidem de tenebrosa cauerna. Ex tractaᵗ ps. lvij. Lucæ. xviij. D Lucæ. xi.

Sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.

¶ Suo timore nos terruit. Quid. n. faciet agnus, vbi aries tremit? Ex sermone de verbis apostoli

B

CAPVT.X.

Exo.xiij.
Exo xiiij.
Exo.xvi.
Exo.xvij.

Olo enim vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moysen baptizati sunt in nube, & in mari, & omnes eandem escam spiritalem mãducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos, petra: Petra autem erat Christus.

Ex libro contra Faustum.
Ioan.vi.

Exponendo vnum, in cætera introduxit intellectum. Si enim petra Christus propter firmitatem, cur non & manna Christus, tanquam panis viuus qui de cœlo descendit, quo vere qui vescuntur spiritaliter viuunt? Nam illi veterem figuram carnaliter accipientes, mortui sunt. Sed cum dicit Apostolus, Eundẽ cibum spiritalem manducauerunt, ostendit & illud spiritaliter intelligi in Christo: sicut & potum cur spiritalem dixisset aperuit, cũ subiunxit. Petra autem erat Christus, Quo aperto, cuncta fulserũt. Cur ergo non & nubes, & colũna Christus, quia rectus, & firmus, & fulciens infirmitatem nostram, per noctem lucens, per diem nõ lucens, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant? Rubet & mare rubrum, baptismus vtiq; Christi sanguine consecratus. Hostes sequentes a tergo moriuntur, peccata pterita. Ducitur populus per desertum. Baptizati omnes nondum perfruentes promissa patria, sed quod non vident sperando, & per patientiam expectando, tanquam in deserto sunt. Et illic laboriosæ & periculosæ tentationes, ne reuertantur corde in ægyptum. Nec ibi tñ Christus deserit. Nam & illa columna non recedit, & morsus mortiferi serpentum, exaltato & respecto æneo serpente sanantur. Quod verbis ipsius domini declaratur, Sicut exultauit, inquit, Moyses serpẽtem in eremo, sic exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui crediderit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.

Christus petra & colũna nubis & manna.

F

Ioan.iij.
Numeri.xxi.

Ex tracta. ps.cxiij.
Tunc fit aliquis ciuis cœlestis Hierusalẽ cum huic seculo renunciauerit.

¶ Aegyptus autem quoniam interpretatur afflictionem, vel affligentem, vel comprimentes, sæpe in imagine ponitur seculi huius, a quo spiritaliter recedendum est, ne simus iugum ducentes cũ infidelibus. Sic enim quisq; Hierusalem cœlestis fit ciuis idoneus, cum primo huic seculo renunciauerit: quemadmodum ille populus in terram promissionis induci non potuit, nisi prius ab ægypto recederet. Sed sicut ille non inde discessit nisi diuino præsidio, ita nemo corde ab hoc seculo auertitur, nisi dominicæ misericordiæ munere adiutus. Quod enim illic semel præfiguratum est, hoc in isto fine seculi, in hac (sicut beatus Ioãnes scribit) hora nouissima,

G

Cor non auerti tur ab hoc seculo nisi munere dei.

uissima,

tissima, quotidianis ecclesiæ fœtibus in vnoquoq; credente complectur. Audite Apostolum doctorē gentiū docentem & instruentem.

Hæc autem figuræ nostræ factæ sunt.

CErte manifestum est, non humana suspitione, sed apostolico, idest diuino, & dominico magisterio. Deus enim loquebatur in eis. Et quamuis de carneis nubibus, tamen dominus intonabat. Certe ergo tanto testimonio manifestum est, illa omnia figurate gesta, nunc in nostra salute compleri, quia tunc futura prænunciabantur, nunc præterita leguntur, & præsentia cognoscuntur. Quid est charissimi? Qui vos cognoscitis Israelitas secundum semen Abrahæ, quis estis domus Iacob secundum promissionem hæredes, cognoscite vos etiam exisse de Aegypto qui huic seculo renunciastis: exisse de populo barbaro, qui confessione pietatis vos a blasphemijs gentium seiūxistis. Non est eni lingua vestra, sed barbara, quæ deum laudare non nouit, cui vos cantatis alleluia. Facta est enim Iudęa sanctificatio eius in vobis. Non enim qui in manifesto Iudæus est, neq; quæ in manifesto in carne est circuncisio, sed qui in occulto Iudæus est, & circuncisione cordis. Interrogate ergo corda vestra. Si ea circuncidit fides, si purgauit confessio, in vobis facta est Iudæa sanctificatio eius in vobis Israel potestas eius. Dedit enim vobis potestatem filios dei fieri. ET omnes per mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & mari, & omnes eandem escam spiritalem manducauerunt, & omnes eandē potum spiritalem biberunt.

Psal. cxiii. Lingua est barbara q deū laudare nō nouit.

B

¶ Quando autem manducauit manna populus Israel? Cum transisset mare rubrum. Mare rubrum autem quid significat? Audi apostolum, Nolo autem vos ignorare fratres, quia omnes patres nostri sub nube fuerunt, & omnes per mare transierunt. Quid est per mare transierunt? Quasi quæreres ab illo, secutus ait, Et omnes per Moysen baptizati sunt in nubę & in mari. Si ergo figura maris tantum valuit, species baptismi quantum valebit? Si quod gestum est in figura, traiectum populum ad manna perduxit, qd exhibebit Christus in veritate baptismi sui, traiecto per eum populo suo? Per baptismum suum traijcit credentes occisis omnibus peccatis, tanquam hostibus consequentibus: sicut in illo mari omnes Aegyptij perierunt. Quo traijcit fratres mei, quo traijcit per baptismum Iesus, cuius figuram tunc gerebat Moyses qui per mare traijciebat? Quo traijcit? Ad manna. Quid est manna? Ego sum, inquit, panis viuus qui de cœlo descendit. Manna accipiūt fideles, iam traiecti per mare rubrum. Quare mare rubrum? Iam mare, quare & rubrum? Si significabat mare illud rubrum, baptismum Christi, vnde rubet baptismus Christi, nisi Christi sanguine consecratus? Quo ergo perducit credentes & baptizatos?

Ex tracta. euāgi. secundum Ioan. xi.

A

Ioan. vi.

Ad manna. Ecce dico manna. Notum est, quid acceperint Iudęi, populus, ille Israel. Notũ qd illis pluisset deus de cœlo, ꝛ nesciunt chathecumini quid accipiant Christiani. Erubescant ergo quia nesciunt. Transeant per mare rubrum, manducent manna, vt quo modo crediderunt in nomine Iesu, sic se ipsis credat Iesus.

Ex tract. euāgelij secundum Ioan. xxvi.

¶ Patres vestri, inquit, manducauerunt manna, ꝛ mortui sunt. Quid est vnde superbitis? Manducauerũt manna ꝛ mortui sunt. Quare manducauerunt ꝛ morti sunt? Quia quod videbant credebant, quod non videbant, non intelligebant. Ideo patres vestri, qa similes estis illorum, ꝛ infidelium filiorum, infideles patres. Nā quantum pertinet fratres mei ad mortem istam visibilem ꝛ corporalem, nunquid nos non morimur qui manducamus panes de cœlo descendentem? Sic sunt mortui ꝛ illi, quemadmodum ꝛ nos sumus morituri, quantum attinet (vt dixit) ad mortem huius corporis visibilem atq; carnalem. Quantum autem pertinet ad illam mortem, de qua terret dominus, quia mortui sunt patres istorum, manducauit manna ꝛ Aaron, manducauit manna ꝛ Moyses, manducauit manna ꝛ Phinees, manducauerunt ibi multi qui domino placuerunt, ꝛ mortui non sunt. Quare? Quia visibilem cibum spiritaliter intellexerunt, spiritaliter esurierunt, spiritaliter gustauerunt, vt spiritaliter satiarentur. Nam ꝛ nos hodie accipimus visibilem cibum: sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Patres nostri manna manducauerunt, ꝛ mortui sunt. Non quia malum erat manna, sed quia male manducauerunt. Hic est panis qui de cœlo descendit. Hunc panem significauit manna, hunc panem significauit altare dei. Sacramē ta illa fuerunt, in signis diuersa sunt, in re quæ significatur paria sunt. Apostolum audi. Et omnes eandem escam spiritalem manducauerunt. Spiritalem vtiq; eandem. Nam corporales, alteram. Quia illi manna, nos aliud. Spiritalem vero, quam nos. Sed patres nostri, non patres illorum, quibus nos similes sumus, non quibus illi similes fuerunt. Et adiungit. Et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Aliud illi, aliud nos, sed specie visibili, quod tamen idem significaret virtute spiritali. Quomodo enim eundem potum? Bibebant (inquit) de spiritali sequenti petra. Petra autem erat Christus. Inde panis, inde potus. Petra Christus in signo, verus Christus in verbo, ꝛ in carne. Et quomodo biberunt? Percussa est de virga bis petra. Gemina percussio, duo ligna crucis significat. Hic est ergo panis de cœlo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit non moriatur, sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum: qui manducat intus, non foris: qui manducat in corde, non qui premit dente.

Māna significabat eucharistiā

C

A

Ex eod. xvij.

Ex. tract. euāgelij secundum Ioan. xlv.

Mare rubrū significat baptismum Moyses Christum, populus fideles.

¶ Et oēs per mare transierunt, ꝛ oēs in Moyse baptizati sunt in nube ꝛ in mari, Et oēs eūdē escam spiritalem mãducauerũt, ꝛ oēs eūdē

& potū spiritale3 biberūt. Mare rubrū significat baptismu3. Moyses, ductor p mare rubrū, significat Christu3. Populus transiens, significat fideles. Mors ægyptiorū, significat abolitionē pctōrū. In signis diuersis, eadē fides. Significata ergo sunt omnia: nunquid nō eadē credebant per quos hæc signa ministrabantur, p quos ea quæ credimus pphetata prænunciabātur? Vtiq3 credebāt. Sed illi ventura esse, nos autem venisse. Ideo & sic ait. Eundem potu3 spiritale3 biberunt. Sed spiritalem eundem, nam corporalem non eundē. Quid enim illi biberunt? Bibebant enī3 de spiritali sequenti petra. Petra autem erat Christus. Videte autem fide manente, signa variata. Ibi petra Christus. Nobis Christus, quod in altaria dei ponitur. Et illi pro magno sacramento eiusdem Christi biberunt aquam profluentem de petra. Nos quid bibamus, norunt fideles. Si speciem visibilem intendas. aliud est. Si intelligibilem significationem, eundem potum spiritalem biberunt. D

¶ Profecto erant etiam in illo populo qui intelligerent habētes fidem quæ postea reuelata est. non ad legis literam, sed ad gratiam spiritus pertinentem. Non enim sine ipsa fide fuerant, qui eius in Christo futuram reuelationē puidere, & pnunciare potuerunt, cū & illa vetera sacramenta, significantia fuerint futurorum. An soli prophetę habebāt hanc fidem, nō & populus? Immo vero etiam qui prophetas fideliter audiebāt, eadem adiuuabātur gratia, vt intelligerent qd audiebant. Sed vtiq; sacramentu3 regni cœlorum velabatur in veteri testamento, quod plenitudine tēporis reuelaretur in nouo. Ait Apostolus. Et omnes eundē cibu3 spiritalem manducauerūt, & oēs eunde3 potu3 spiritale3 biberūt. Bibant autem de spiritali, sequenti eos petra. Petra autem erat Christus. Idē itaq; in mysterio cibus & potus illorū, q & noster. Sed significatione idē, nō specie. Quia idē ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus. Sed nō, inquit, in omnibus illis bñplacitū est Deo. Oēs qdē eūdē cibū spiritalē mādducauerūt, & eūdē potū spiritale3 biberūt id est spiritale aliquid significante3. Bibebāt aūt de spiritali consequenti eos petra. Petra aūt erat Xp̄s.

Ex tractatu ps. lxvij.

Nō solum prophetæ sed etiā aliqui de populo habebant fidem & intelligētiam futurorū.

E

Ex libro cōtra Faustū ca. xvi.

¶ Sicut enim mos est diuinorum in scripturis sanctis mysteriorum, vt idem homo alias aliam, atq3 aliam, pro re aliqua significanda, personam gerat, tunc Moyses populi Iudæorum sub lege positi personam gerebat, eumq; in prophetica prænunciatione figurabat. Sicut ergo Moyses petram virga percutiens, de dei virtute dubitauit: ita ille populus qui sub lege per Moysen data tenebatur, Christum ligno crucis affigens, eum virtutem dei esse non credidit. Sed sicut percussa petra, manauit vnda sitientibus, sic plaga dominicæ passionis, effecta est vita credentibus. Habemus enim de hac re præclarissimam ac fidelissimam vocem apostoli cum inde loqueretur dicentis, Petra autem erat Christus.

Percussa petra passione3 Christi significat.

Ex lib. qstionū Nu. titu. xxxv.

¶ Quod de petra aqua dicta est, apostolus Paulus quid esset

F exposuit, ubi ait, Et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali sequenti petra, petra autem erat Christus. Significata est ergo de Christo profluens gratia spiritalis, qua interior sitis irrigaretur. Sed & qd virga petra percutitur, crux Christi figurat. Ligno.n. accedēte ad petrā, gratia ista manauit. Et qd bis pcutitur, euidentius significat crucem. Duo qppe ligna sunt crucis.

Crux Christi figuratur p virgā qua percussa est petra.
Ex tracta. ps. lxxvij.

¶ Nam qui disrupit mare, & traiecit eos, & statuit aquas quam si in vtres, vt sic staret vnda quasi fuisset inclusa, potest per suam gratiam cohibere fluida, & labentia concupiscentiarum carnaliū, cum fideliter huic seculo renunciatur, vt tanquam inimicis. peccatis omnibus perpeletis, fidelium populus per sacramentum baptismatis traijciatur. Qui deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis, potest etiam spiritaliter dirigere itinera si ad eum clamet fides, Itinera mea dirige secundum verbuꝫ tuū, De quo & alibi dicitur, Ipse enim rectos faciet gressus tuos, & itinere tua in pace producet, per Iesum Christuꝫ dominuꝫ nostruꝫ, cuius in hoc seculo tanquam in dei sacramentum manifestatum, est in carne, velut in nube. In iudicio vero tanquam nitore nocturno, quia tunc erit magna tribulatio seculi tanquam ignis, & lucebit iustis, & ardebit in iustis. Qui disrupit in deserto petram, & adaquauit eos sicut in abysso multa, potest vtiqꝫ sitienti fidei donuꝫ spiritus sanct, quod illa res gesta spiritaliter significabat, infundere de spiritali sequenti petra, quod est Christus, qui stabat & clamabat, Si quis sitit, veniat ad me & bibat. Qui biberit de aqua qua ego dabo ei, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius. Hoc.n. dicebat, sicut in euangelio legitur, de spiritu quē accepturi erāt credentes in eū. Ad quē velut virga, lignū passionis accessit, vt emanaret credentibus gratia.

Psal. cxviij.
Psal. cxliij.
G
Ioan. vij.

¶ Non est dictum, Petra significabat Christum: sed petra erat Christus. Nec dictum est, bonum semen significat filios regni: aut ꝫiꝫania significat filios maligni: sed dictum est, Bonum semen, hi sunt filij regni: Ziꝫania sunt filij maligni. Sic ergo solet loqui scriptura, res significantes tanquam eas quæ significantur appellans.

Ex tract. euāge. secundum Ioan. lxiij.

¶ Multum hæc locutio notanda est, vbi aliqua significantia, earū reruꝫ quas significant nomine appellantur. Inde est quod ait Apl's, Petra aūt erat Christus. Non ait, Petra significat Christuꝫ.

Ex lib. q̄stionū gene., titu. lix.

¶ Solet res q̄ significat, eius rei noīe qui significat nuncupari, sicut scriptum est septem spicę. Septem anni sunt. Nō.n. dixit septem annos significant. Et septem boues, septem anni sunt, & multa huiusmodi. Hinc est qd dictū est, Petra erat Christus. Nō.n. dixit, petra significabat Christuꝫ, sed tanquam hoc esset quod vtiqꝫ per substantiam non hoc erat, sed per significationem.

Ex lib. q̄stionū Leuitici. xl. lix.
Gene. xli.
H

¶ Omnia significantia videntur quodammodo earum rerum quas significat sustinere personas, sicut dictum est ab Apostolo, Petra erat Christus, quoniam petra illa de qua hoc dictum est, significabat vtiqꝫ Christum.

Ex libro de ciuita. dei. xviij.

Sed non in pluribus eorum, beneplacitum est deo. Nam postrati sunt in deserto. Hæc autem in figuram facta sunt nostri, vt non simus concupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt, neq; idolatræ efficiamini sicut quidam ex ipsis. quemadmodum scriptum est, Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Ne q; fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt. Et ceciderunt vna die vigintitria milia. Neq; tentemus Christum Deũ, sicut quidam eorum tentauerunt, & a serpentibus perierunt. Neq; murmuraueritis sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore.

Nu.xx.z.xxvi.

Exo xxxij. Num. xxv.

Num.xxi. Iudith.viij.

A

Ex tracta. ps.lxxvij.

Gratia virt⁹ sacramẽtorũ est.

CVm dicit, Non in pluribus eorum: erant ergo ibi aliqui in quibus beneplacitum est deo. Et cum essent omnia cõmunia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quæ sacramentorum virtus est: sicut & nunc iam reuelata fide quæ tunc velabatur, omnibus in nomine patris & filij & spiritus sancti baptizatis, commune est lauacrum regenerationis, sed ipsa gratia cuius ipsa sunt sacramenta, qua membra corporis Christi cum suo capite regnatura sunt, non communis est omnibus. Nã & hæretici habent eundem baptismum, & falsi fratres in communione catholici nominis. Ergo & hic recte dicitur. Sed non in omnibus illis beneplacitum est deo. Cũ enim dixisset Apls, Sed nõ in omnibus illis beneplacitum est deo, ita ostendens fuisse ibi etiã illos in quibus beneplacitũ est deo, cõtinuo subiecit. Postrati enim sunt in deserto. Deinde adiunxit, Hæc autẽ figuræ nostræ factæ sunt, vt non simus concupiscentes mala, sicut & illi concupierunt, neq; idolis seruientes, sicut quidã eorũ, sicut scriptum est. Sedit populus mãducare & bibere, & surrexerunt ludere. Neq; fornicemur sicut quidam eorũ fornicati sunt, & ceciderunt vna die vigintitria milia. Neq; tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & a serpentibus perierunt. Neq; murmuraueritis sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Omnia autem hæc in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum deuenerunt. Nobis ergo ista potius cantata sunt. Vnde in hoc psalmo inter cætera dictum est, Vt cognoscat generatio altera, filij qui nascentur & exurgent. Porro si ille interitus a serpentibus, & ab exterminatore illa perditio, & gladij trucidatio figuræ fuerunt, sicut euidenter dicit Apostolus, cum illa omnia contigisse manifestum sit, non enim ait in figura dicebantur, vel in figura sunt scripta, sed in figura (inquit) contingebant illis, quanto

Per gratiã regnatura sunt mẽbra corporis Christi cũ suo capite.

B

Psal.lxxvij.

Magis mouere debent figurata quã figuræ.

maiorē diligentia pietatis, cauendæ sunt pœnæ quarum figuræ illæ fuerunt? Proculdubio quippe, sicut in bonis rebus multo amplius bonum est in eo quod per figuram significatur, quam in ipsa figura, ita & in malis longe vtiq; peiora sunt quæ significantur figuris, cum tanta mala sint quæ significantes figuræ. Nam sicut terra illa promissionis, quo ille populus ducebatur, in comparatione regni cœlorum nihil in, quo christianus populus ducitur: ita & pœna illæ quæ figuræ fuerunt, quantu; libet sint atroces, in comparatione pœnarum quas significant, nihil sunt.

Ex lib. cōtra inimicū legis & prophetarum,

¶ Euangelium legi veteri comparans dominus, & non illud malum quod homines ante didicerant. sed quod ipse docebat, perfectius esse contestans, Audistis, quia dictum est. Non occides. Qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis. Quicūq; iratus fuerit fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit Racha, reus erit cōsilio. Qui autē dixerit fatue, reus erit gehēnæ ignis.

C

Matth. v.

Quid tam paruum in peccatis, quam fratri dicere fatue? Quid tā magnu; in supplicijs, quam gehennæ ignis? Si in lege vel prophetis iste inuenisset aliquem dicentem fratri suo fatue, lapidari iussum fuisse diuinitus, quantæ deum credulitatis argueret? Quis autem non dico lapidari, sed per singulos artus, immo per singula corporis frustra paulatim atq; minutatim viuēs & sentiens, dilaniari consumiq; maluisset, quam gehennæ ignibus mancipari? Absit tamen vt crudeliorem quisquam dicat euangelij dominum, quam legis deum intelligens vtriusq; esse vnum & eunde; deum, in lege terrentem carnalibus, in euangelio spiritalibus pœnis, & ibi & hic fidelem, nusquam crudelem. Ita est in omniu; hominum qui puniuntur vel corripiuntur in veteri testamento, longe mitioribus quam leguntur in euangelio corporalibus pœnis. Quod enim diluuiu;, comparare potest æternis pœnis? Quæ cædes? Quæ vulnera? Quæ corporum mortes cruciantibus sempiternis? Vnigeniti quatuor milia cadentium tanto buccarum strepitu inflat insanus, quasi non innumerabilia milia quotidie moriantur toto orbe terraru;. Sed transitoria ista corporis mors est. Quis vero æstimare posset, quot milia stabunt ad sinistram ex omnibus gentibus, quæ sempiternis damnanda sunt ignibus? Quis autem vtriuslibet sexus homo nō mallet gladio trucidari, etiam illo modo quo trucidauit sacerdos Phinees fornicarios in ipso complexu nefariæ voluptatis, terribile constituens aduersus execrandas libidines, vltionis exemplum, propter quod factum maxime deo placuit. Quis, inquam, non mallet tali genere mortis interfici, quis non postremo igne consumi, vel ferinis morsibus per ipsa pudenda laniari, quam mitti in gehennas ignis æterni? Neq; idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis, quemadmodum scriptum est, Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere.

Idē est dominus euāgelij & deus legis.

Vltio execrādę libidinis maxime placet deo.

¶ Consurrexit populus in Aaron, & dixerunt ei. Notandum to-tum pro parte positum. Apostolus enim, sicut reuera erat, quos-dam eorum dixit hoc fecisse, non totum populum, vbi ait. Neq; idolis seruiamus, sicut quidam illorum. Ex lib. Idemtidem Exo. li. ix. & Ex lib. q̄stionū. lxxxiij.

¶ Facilis ad lusum pueritia. Quid autem lusui puerili tam simi-le est, qui idola colere. quando & Apostolus ad hoc retulit hoc ge-nus superstitionis, cum ait. Neq; idolis seruiamus, quéadmodū q-dā eorum, sicut scriptum est, Sedit populus manducare & bibere & surrexerant ludere. Neq; tentemus Christum sicut quidam eo-rum tētauerunt, & a serpentibus perierunt. Idololatria similis lusui pueri. B

¶ Satis apparet patris & filij & spiritus sancti vnam esse virtuté, vnā deitaté, vnā maie-statē, vnā gloriā, q̄ ipsa trinitas est vnus dn̄s deus noster. De quo dictū est, Audi Israel: Dn̄s deus tuus, deus vnus est. Tūc auté di-ctū est, qn̄ dn̄s solus deducebat eos, & nō fuit in eis deus alienus? Neq; .n. nō eos deducebat & Christus. Cū dicat apl's, Neq; tente-mus xp̄m, sicut qd ī illorum tētauerūt. Aut xp̄s nō est deus, aut xp̄s deus est alienus? Hic est ergo deus pr̄ & filius & sp̄us sanctus, trini-tas vnus deus: cui vni iubemur, ea q̄ non nisi deo debet seruitute seruire, cū audimus. Dn̄s Deū tuū adorabis & illi soli seruies. Neq; .n. hac seruitute non seruimus Christo cuius mébra sumus aut spi-ritui sancto, cuius templum sumus. Hæc trinitas vnus deus, dicit. Ego sum dn̄s, & non est alius præter me. Neq; em̄ nō est dn̄s Chri-stus, qué vos quoq; deū & dn̄m cōfitemini, aut sp̄us sanctus nō est dn̄s domus suæ, hoc est tēpli sui. Ipse est quippe sp̄us dn̄i de quo dicitur, Dn̄s aūt spiritus est. Vbi aūt spiritus domini, ibi libertas. Hæc est trinitas vnus deus. De quo dicit Apl's. Nullus deus nisi vnus. Nō enim cum hoc auditis, deū negare vnigenitū audetis. Hic deus trinitas dicit. Ego sum qui sum, & non sum mutatus. Non em̄ mutatus est Christus. Cui dicitur, Mutabis cœlos, & muta bū̃tur. Tu auté idé ipse es. Aut mutabitur spiritus veritatis, cū sit immutabilis veritas? Ex lib. ij. cōtra Maximinum. Deut. vi. Luc. iiij. Deut. xxxj. ij. Cor. iij. F Exo. xiij. Psal. ci.

¶ Qui nos super omne genus serpentium calcare spiritaliter iussit, ipse est & prophetarum deus, qui populo infideli ad significanda peccata, quorum veneno inuisibiliter mo-riebantur, visibiles serpentes, qbus admonerentur, immisit, & pla ga emendatoria mortes animarum mortibus corporū figurauit. Ex lib. cōtra inimicum legis & prophetarum. Mortes animarū mortib⁹ corporū figurabātur.

Hæc autem omnia in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum deuenerunt.

TEmporalium quidem rerum promissiones testamēto vé-teri cōtineri, & ideo vetus testamentū appellari nemo no-strum ambigit, quodq; eternæ vitę promissio, regnūq; cœlorū, ad nouū ptinet testamētū. S; in illis tp̄alibus, figura fuis-se futurorum quæ implerentur in nobis, in quos finis seculorū ob-uenit, nō suspicatio mea, sed apostolicus intellectus est, dicēs Pau- Ex li. cōtra Faustū capitu. iiij. Propter pmis-siones tēpora-liū dicebatur vet⁹ testamētū.

G lo cum de talibus loqueretur. Hæc omnia figuræ nostræ fuerunt
& iterum, Hæc omnia in figura contingebant illis: scripta sunt
autem propter nos, in quos finis seculorum obuenit. Nō ergo vetus testamentum ad consequendas illas promissiones, sed ad intelligendas in eis noui testamenti prænunciationes accipimus. Veteris quippe testificatio, fidē nouo conciliat. Vñ dñs posteaq̃; resurrexit a mortuis, seq; nō solū intuendū discipulorū oculis, sed etiā contrectandū manibus obtulit, ne quid tamen cū suis mortalibus & carnalibus sensibus fallaciter agi arbitrarentur, magis eos de veteri libro testificatione firmauit, dicēs. Oportebat impleri omnia q̃ scripta sunt in lege Moysi & prophetis & psalmis de me. Nō itaq; spes nostra, in tēporaliū rerum promissione defixa est quanquidem nec ipsos illius temporis sanctos & spiritales viros patriarchas & prophetas, hic terrenis rebus fuisse deditos credimus. Intelligebant enim reuelante sibi spiritu dei, qd tēpori illi congrueret. & quibus modis deus per illas omnes res gestas & dictas, futura figuranda & pnuncianda decerneret: magisq; de fide rium eorum de nouo testamento erat. Sed p̃sens functio corporalis, ad significanda noua ventura, pollicitationibus veteribus p̃bebatur. Ita illorum hominum non tantum lingua sed & vita pphetica fuit. Carnalis aut populus, pmissis vitę p̃sentis inhęrebat. De quo tamen etiam populo nihilominus significabatur futura.

Luce. xxiiij.

Viri spiritales intelligebāt figuras veter. te. Nō tm̃ lingua veterū sed etiā vita pphetica fuit.

H

Ex eodem lib. Exodi. xx.

¶ Isti omnino nesciunt qd intersit inter pcepta vitę agēdę, & pcepta vitę significādę. Exēpli grã, Nō cōcupisces, pceptū est agēdæ vitæ. Circuncides oēm masculū octauo die, pceptū est significādæ vitę. Ex hac quippe impietia Manichæi. & oēs qbus displicent literæ veteris testamenti, quicquid deus mandauit priori populo ad celebrandum vmbram futurorum, nō intelligentes, & ea mō non obseruari animaduertentes, ex more p̃sentis temporis illa reprehendunt, quę vtiq; illi tempori congruebant, quo ista quæ nunc manifestata sunt, ventura significarentur. Sed quid dictum sunt aduersus Apostolum q ait, Hęc omnia in figura cōtingebāt illis, scripta autem sunt propter nos in quos finis seculorum obuenit. Ecce ipse aperuit cur illæ literæ accipiantur a nobis, & cur illarum rerū signa iam necesse non sit vt obseruentur a nobis. Cum enim dicit, Scripta sunt propter nos, proculdubio demonstrat quanta nobis cura legenda & intelligenda, & in quanta auctoritate habēda sint, quia propter nos vtiq; scripta sunt. Cum vero dicit, Figuræ nostræ fuerunt, & in figura contingebat illis, ostendit iā non opus esse vt cum res ipsas manifestatas agimus, figurarum pnunciantium celebrationi seruiamus. Vñ dicit alio loco, Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in pte diei festi, aut neomenię, aut sabbatorum, quod est vmbra futurorum. Hic etiam cum dicit, Nemo vos ī eis iudicet, declarat quā nō sit necesse vt iā hęc obseruentur. Cū autē dicit, Quid est vmbra futurorū, ostendit q̃ oporte

Gñ. xxxiij. Alia sunt pcepta vitæ agendæ alia significandæ.

Legēdum est a nobis vetus testamentum diligenter.

A

Colo. ij.

tuerit vt illo tempore obseruarentur quo ista quæ iam nobis manifestata eluxerunt, per tales vmbras figurarũ futura prædicebant.

Ex libro qũæs. lxxiij.

¶ Longum est singula commemorare, cum ita concludat Apostolus, & dicat. Hæc autem in figura contingebãt illis. Scripta sunt autem propter nos, in quo fines seculorum deuenerunt. Finis autem seculorum, tanquam senectus veteris hominis, cum totũ genus humanum tanquam vnum hominem constitueris, sexta ætate signatur, qua dominus venit. Sunt enim ætatis sex etiã in vno homine. Infantia, pueritia, adolescentia, iuuentus, grauitas, & senectus. Prima igitur humani generis ætas est ab Adã vsq; ad Noe. Secunda a Noe vsq; ad Abraham, qui articuli sunt euidentissimi atq; notissimi. Tertia ab Abraham vsq; ad Dauid, sic enim Matthæus euangelista partitur. Quarta a Dauid vsq; ad transmigrationem in Babyloniam. Quinta a transmigratione vsq; in Babyloniã. vsq; ad aduentũ domini. Sexta ab aduentu domini, vsq; ad finem seculi speranda est, qua exterior homo tanquam senectute corrumpitur, qui etiam vetus dicitur, & interior renouatur de die in diem. Inde requies sempiterna est, quæ significatur sabbato. Huic rei congruit, q homo sexto die factus est ad imaginem & similitudinem dei.

Finis seculorũ senectus est veteris hominis.

Sex ætates humani generis.

B

Gene. i.

Itaq; qui se existimat stare, videat ne cadat.

Ex lib. de bono perseuerantiæ.

¶ Multos enim a perniciosa elatione reprimit quod ait Apostolus. Quapropter qui videtur stare, videat ne cadat. Voluntate autem sua cadit qui cadit, & voluntate dei stat qui stat. Potens est enĩ deus statuere illum. Non ergo se ipse, sed deus. Sed tamen bonum est non altum sapere: sed timere.

Tentatio vos nõ cœpit apprehẽdat, nisi humana.

Ex lib. ij. de sermone domini in monte. i.

Fiunt igitur tentationes per Satanam, non potestate eius sed permissu domini, ad homines aut pro suis peccatis puniendos, aut pro dei misericordia probandos & exercẽdos. Et interest plurimum in qualem quisq; tentationem incidat. Non enim in talem incidit Iudas qui vendidit dominum, in qualem incidit Petrus, cum territus dominum, negauit. Sunt etiam humanæ tentationes, credo cum bono quisq; animo, secundum humanã tamen fragilitatem in aliquo consilio labitur, aut irritatur in fratrem studio corrigendi, paulo tamen amplius quam Christiana tranquillitas postulat. De quibus Apls dicit. Tentatio vos non apprehendat nisi humana, cum idẽ dicat. Fidelis deus qui vos non sinat tentari supra quam potestis ferre, sed faciet cũ tentatione et exitũ vt possitis sustinere. In qua snĩa satis ostendit non id nobis orandũ esse vt non tentemur, sed ne in tentationẽ inducamur. Inducimur. n. si tales acciderint quas ferre nõ possimus. Sed cũ tentationes piculosæ, in quas inferri atq; induci pniciosũ est, aut p

Humanæ tentationes.

C

Quid sit induci in tentationem.

ſpẽris rebus temporibus, aut aduerſis oriantur, nemo frangitur ad⸗ uerſarum moleſtia, qui proſperarum delectatione non capitur.

Ex lib. de baptiſmo paruulorũ. ¶ Homines enim ſumus. Vnde aliquid aliter ſapere quã ſe res habet, humana tentatio eſt. Nimis autem amando ſententiã, aut inuidendo melioribus vſq; ad præcidendæ communionis, & condendi ſchiſmatis, vel hæreſis ſacrilegium peruenire, diabolica eſt præſumptio. In nullo autem aliter ſapere quam ſe res habet, angelica perfectio eſt. Quia itaq; homines ſumus, ſed ſpe angeli, quibus æquales in reſurrectione futuri ſumus, quandiu nõ habemus perfectionem angeli, non habeamus præſumptionem diaboli.

Humana tentatio.

Diabolica præſumptio.

D

Phil. iij. Ideo dicit Apoſtolus, Tentatio vos non apprehendat niſi humana. Humanum eſt ergo aliquid aliter ſapere. Propterea dicit alio in loco, Quotquot ergo perfecti, hoc ſapiamus. Et quid aliter ſapitis, hoc quoq; vobis deus reuelabit. Quibus autem reuelat cum voluerit ſiue in hac vita, ſiue poſt hanc vitam, niſi ambulantibus in via pacis, & in nullam præciſionem deuiantibus? Ideoq; Apoſtolus dixiſſet, Et ſi quid aliter ſapitis, hoc quoq; vobis deus reuelabit, ne putarent p̃ter viam pacis quod aliter ſapiebant, ſibi poſſe reuelari, continuo addidit, Verumtamẽ in quod peruenimus, in eo ambulemus.

Supra. x. 1. Theſ. v. **Fidelis autem deus eſt qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione etiam prouẽtum, vt poſſitis ſuſtinere. Propter quod chariſſimi mihi, fugite ab idolorum cultura. Vt prudentibus loquor, voſipſi iudicate quod dico.**

Ex libro de ſpũ & litera. Aliter dicimus, non mihi habuit fidem: aliter, non mihi ſeruauit fidem. Nam illud eſt, non credidit quod dixi: illud, non fecit quod dixit. Secundum hanc fidem qua credimus, fideles ſumus deo: ſecundum illam vero qua fit quod promittitur, etiam deus fidelis eſt nobis. Hoc enim dicit Apoſtolus, Fidelis deus qui non vos permittat tẽtari ſupra id quod poteſtis.

Ex libro de paſtoribus. ¶ Ne futuris tentationibus deficiat infirmus, nec falſa ſpe decipiẽdus eſt, nec terrore frangendus. Dic ei, præpara animam tuam ad tentationem. Et forte incipit labi contremiſcere, nolle accedere.

E

Habes aliud. Fidelis deus qui nõ vos permittat tentari ſupra quã poteſtis ferre. Illud enim p̃mittere & p̃dicere venturas paſſiones, infirmũ confirmare eſt. Timenti aũt nimiũ, & ex hoc deterrito, cũ polliceris miſericordiã dei, non quia tentationes deerunt, ſed q̃a non p̃mittet tẽtari ſupra q̃ ferre põt, fractũ colligare eſt. Sunt em̃ qui cũ audierint venturas tribulationes, armãt ſe magis, & quaſi potũ ſuũ ſitiũt. Parũ ei. n. ſibi putãt fideliũ medicinã, ſed q̃rũt & martyrũ gloriã. Sũt aũt alij, q auditis futuris & neceſſario venientibus tẽtationibus, quas p̃prie op3 venire Chriſtiano, quas nemo ſentit,

Prædicere venturas paſſiones ẽ confirmare infirmum.

Quid ſit fractũ colligare.

nisi qui voluerit vere esse christianus: imminentibus ergo sibi talibus franguntur & claudicant. Offer consolationis alligamentum, alliga quod fractum est. Dic. Ne timeas: non deserit in tentationibus ille in quem credidisti. Fidelis deus, qui te non sinat tentari supra quam potes ferre. Non hoc a me audis, apostolus est domini qui dicit. Qui, et dicit. Vultis experimentum eius accipere qui in me loquitur Christus. Haec ergo cum audis, ab ipso Christo audis, ab illo pastore qui pascit Israel, Illi enim dictum est. Potasti nos in lachrymis in mensura. Quod. n. ait Apostolus Non sinit tentari supra quam potestis ferre, hoc ait propheta. In mensura. Tamen tu noli dimittere corripientem & hortantem, terrentem & consolantem, percutientem & sanantem. ¶ Diabolus, potestas quaedam est. Plerumque tamen vult nocere & non potest, quia potestas illa, sub potestate est. Nam si tantum posset nocere diabolus quantum vult, non aliquis iustorum remaneret? aut aliquis fidelium esset in terra? Ipse per vasa sua impellit quasi parietem inclinatum, sed tantum impellit, quantum accepit potestatem. Vt autem non cadat paries, suscipiet dominus: quoniam qui dat potestatem tentatori, ipse tentato praebet misericordiam. Ad mensuram tentare permittitur diabolus. Et potabis nos, inquit, in lachrymis in mensura. Noli ergo timere permissum aliquid facere tentatorem. Habes. n. misericordissimum saluatorem. Tantum admittitur ille tentare, quantum tibi prodest vt exercearis, vt proberis, vt qui te nesciebas, a te ipso inueniaris. Nam vbi vel vnde, nisi de hac dei potestate & misericordia securi esse debemus? secundum illam apostolicam sententiam. Fidelis deus qui non permittit vos tentari supra id quod potestis. ¶ Et potum dabis nobis in lachrymis in mensura. Quid est, in mensura? Audi Apostolum. Fidelis deus qui non permittet vos tentari supra quam potestis ferre. Ipsa est mensura pro viribus tuis, ipsa est mensura vt erudiaris, vt non opprimaris.

i. Cor. xiij.

F

Ex tracta. ps. lxi.

Diabolus non pot nocere quantum vult.

Psal. lxix.

Ad mensuram tentare permittitur diabolus.

Per tentationes homo seipsum inuenit.

Ex tracta. ps. lxxix.

¶ Haec spes data est corpori Christi, quod est ecclesia, qua consolaretur in humilitate sua. Propter quam spes dicit & apostolus Paulus. Si quod non videmus speramus, per patientiam expectamus? Sed aeternorum est spes ista praemiorum. Est alia spes, quae in humilitate tribulationis plurimum consolatur, quae sanctitas data est in verbo dei, adiutorium gratiae pollicentis, ne quisquam deficiat. De qua re dicit Apostolus. Fidelis deus qui non permittet vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam exitum, vt possitis sustinere. Hanc spem dedit etiam saluator ore suo, quando ait. Hac nocte postulauit Satanas vexare vos sicut triticum, & ego rogaui pro te Petre, ne deficiat fides tua. Hanc spem dedit & in oratione quam docuit, vbi monuit vt dicamus. Ne nos inferas in tentationem. Quodammodo enim promisit se daturum suis periclitantibus quod dici voluit ab orantibus.

Ex tracta. ps. cxvij.

G

De duplici spe.

Lucae. xxij.

¶ Dominus proteget te super manum dexterae tuae. Fides tua, manus dexterae tuae. i. potestas quae tibi data est vt sis inter filios dei, manus est dexterae tuae. Sed quid valet ipsa potestas quam accepit homo, nisi dominus protegat? Ecce. Credidit, iam ambulat in fide, infirmus est, inter ten-

Ex tracta. ps. cxx.

Fides manus dexterae.

tiones agitatur, inter molestias, inter carnales corruptiones, inter suggestiones cupiditatis, inter versutias & laqueos inimici. Quid valet ergo, qui habet potestatem? Credidit in Christum, vt sit inter filios dei. Væ homini, nisi & ipsius fidem dominus protegat, idest vt non permittat tentari supra quam potestis ferre, sicut dicit Apostolus. Fidelis deus qui vos non permittet tentari supra quam potestis ferre. Quamuis iam fideles simus, quamuis iam manus dextræ nostræ sit in nobis, protegit nos dominus super manum dexteræ nostræ. Non nobis sufficit habere manum dexteræ, nisi ille & ipsam manum dexteræ protegat.

H

In eodem Psal.

¶ Custodiat dominus introitum tuum & exitum tuũ ex hoc nũc & vsq; in seculum. Exitum idem custodiat qui & introitum. Quid est introitum? Quid est exitũ? Quando tentamur intramus. Quãdo vincimus tentationem, eximus. Audi introitum. Audi exitum.

Eccle. xxvij.

Vasa figuli probat fornax, ait scriptura, & homines iustos tentatio tribulationis. Si sic sunt homines iusti quõ vasa figuli, necesse est vt vasa figuli intrent. & non quando intrant iam securus est figulus, sed cum exierint. Dominus aũt securus est, quia nouit q sunt eius, nouit qui in fornace non crepent: Illi non crepant, qui non habent ventum superbiæ. Humilitas ergo custodit in omni tentatione, quia a conualle plorationis ascendimus cantantes canticũ graduum. Et custodit dominus introitum, vt salui intremus, sana fide simus, quando accedit tentatio. Et custodit exitum ex hoc nũc & vsq; in seculum. Cum enim exierimus ab omni tentatione iam in æternum nulla tentatio nos terrebit, nulla concupiscentia saltem sollicitabit. Audi Apostolum id ipsum commemorantem, quod paulo ante commemoraui. Fidelis deus, qui non permittet vos tentari supra quã potestis ferre. Ecce introitus tuus custoditur. Quando non finit tibi deus accidere tentationem quã non potes ferre, introitum tuum custodit. Vide si custodit & exitum. Sed faciet, inquit, cum tentatione & exitum, vt possitis sustinere.

Humilitas custodit i oĩ tẽtatiõe

A

Quõ dñs introitũ, tẽtatiõis & exitũ custodit.

Ex lib. de catechizãdis rudib9

¶ Non aũt solum per cupiditates diabolus tentat, sed & per terrores insultationum & dolorum & ipsius mortis. Quicquid autem homo passus fuerit pro nomine Christi, & pro spe vitæ æternæ, & permanens tolerauerit, maior ei merces dabitur. Quia si cesserit diabolo, cum illo damnabitur. Sed opera misericordiæ cum pia humilitate impetrant a domino, vt non permittat seruos suos tẽtari plus quam possint sustinere.

Ex sermone de excidio vrbis Romæ.

Patientia.

¶ Feramus ergo quod deus nos ferre voluerit: qui nobis curandis atq; sanandis, quis etiam dolor sit vtilis, sicut medicus nouit. Certe scriptum est, Patientia opus perfectum habet. Quod autem erit opus patientiæ, si nihil aduersi patiamur? Cur ergo mala temporalia perpeti recusamus? An forte perfici formidamus? Sed plane oremus & ingemiscamus ad dominum, vt seruet erga nos qđ Apostolus dicit, Fidelis deus qui non vos sinet tentari super id

B

quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione etiam exitum, vt ſuſtine-re poſſitis.

Calix benedictionis cui benedicimus, nõne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? Et panis quem frangimus, nonne participatio eſt corporis Chriſti?

AVdiamus veracem magiſtrum, diuinum illum redemptorem, commendantem nobis pretium noſtrum ſanguinẽ corporis ſuum. Locutus eſt nobis de corpore ⁊ de ſanguine ſuo, cõmendans talem eſcam, ⁊ talem potum. Niſi manducaueritis carnem meam, ⁊ biberitis ſanguinem meum, non habebitis vitã in vobis. Et hoc dixit de vita, quis alius quam ipſa vita? Erit autẽ illi homini mors, non vita, qui mendacem putauerit vitam. Ergo ⁊ de corpore, ⁊ de ſanguine ſuo, dedit nobis salubrem refectionẽ. Manducent ergo qui manducant, ⁊ bibant qui bibunt, eſuriant ⁊ ſitiant, Vitam manducent, vitam bibant. Illud manducare refici eſt. Sed ſic reficeris vt non deficiat vnde reficeris. Illud bibere quid eſt, niſi viuere? Manduca vitam, bibe vitam, habebis vitam, ⁊ integra eſt vita. Tunc aũt hoc erit, id eſt vita vnicuiq; erit corpus ⁊ ſanguis Chriſti, ſi quid in ſacramento viſibiliter ſumitur, in ipſa veritate ſpiritaliter manducetur, ſpiritaliter bibatur.

Ex ſermone de corpore ⁊ ſanguine domini. Ioan. vi. De refectione corporis ⁊ ſanguinis domini.

¶ Qualem vocem domini audiſtis inuitantis nos? Quis inuitauit quos inuitauit? ⁊ quid præparauit? Inuitauit dominus ſeruos, ⁊ præparauit eis cibum ſeipſum. Quis audeat manducare dominum ſuum? Et tamen ait, Qui manducat me, viuit propter me. Quando Chriſtus manducatur, vita manducatur. Nec occiditur vt manducetur, ſed mortuos viuificat. Quando manducatur reficit, ſed non deficit. Non ergo timeamus fratres manducare iſtum panem, ne forte finiamus illum, ⁊ poſtea quod manducemus nõ inueniamus. Manducetur Chriſtus. Viuit manducatus, quia reſurrexit occiſus. Nec quando manducamus, partes de illo facimus. Et quidem in ſacramento ſic fit, ⁊ norunt fideles quemadmodũ manducent carnem Chriſti. Vnuſquiſq; accipit partem ſuã, Vñ ⁊ ipſa gratia partes vocantur. Per partes manducatur, ⁊ manet integer totus. Per partes manducatur in ſacramento, ⁊ manet integer totus in cœlo, manet integer totus in corde tuo. Totus enim erat apud patrem, quando venit in virginem: impleuit illam, nec receſſit ab illo. Veniebat in carnem, vt eum homines manducarent: ⁊ manebat integer apud patrem, vt angelos paſceret. Quod enim ſciatis fratres, ⁊ qui ſcitis, ⁊ qui neſcitis ſcire debetis, quãdo Chriſtus factus eſt homo, panem angelorũ manducauit homo. Vnde, quomodo, qua via, quibus meritis, qua dignitate panẽ angelorum manducaret homo, niſi creator angelorũ fieret homo?

Ex ſermone de verbis euangelij C. D. Pſal. lxxvij. Ex ſermone ad infantes ad altare de ſacramento.

¶ Hoc quod videtis in altari dei, etiam tranſacta nocte vidiſtis.

Sed quid esset, quid sibi velit, quam magnæ rei sacramentum contineret, nondũ audistis. Quod ergo vidistis panis est, & calix, quod vobis & oculi vestri renunciant. Quod autem fides vestra postulat instruenda, panis est corpus Christi, calix sanguis. Breuiter quidem hoc dictum est, quod fidei forte sufficiat, sed fides instructionẽ desiderat. Dicit enim propheta, Nisi credideritis, non intelligetis. Potestis ergo modo dicere mihi, Præcepisti vt credamus, expone vt intelligamus. Potest enim in animo cuiusquã, cogitatio talis oboriri. Dñs noster Iesus Christus, nouimus vnde acceperit carnem, de virgine Maria. Infans lactatus est, nutritus est, creuit, ad iuuenilem ætatem perductus est. A Iudæis persecutionem passus est. Ligno suspensus est. In ligno interfectus est. Sepultus est. Tertio die resurrexit. Quo die voluit in cœlum ascendit. Illuc leuauit corpus suum, vnde est venturus vt iudicet viuos & mortuos. Ibi est modo sedens ad dexteram patris. Quomodo est panis corpus eius? & calix, vel quod habet calix, quõ est sanguis eius? Ista fratres ideo dicuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligit. Quod videtur speciem h3 corporalẽ. Quod intelligit, fructum h3 spiritalem. Corpus ergo Christi si vis intelligere, apostolum audi dicentem fidelibus. Vos estis corpus Christi, & mẽbra. Si ergo vos estis corpus Christi & membra, mysterium vestrum in mensa dñi positum est, mysterium dñi accipitis. Ad id qđ estis, amen respondetis, & respondendo subscribitis. Audis ergo corpus Christi & respõdes amen. Esto membrum corporis Christi, vt verũ sit amen tuũ. Quare ergo in pane? Nihil hic de nostro afferamus. Ipsum apostolum item audiamus. Cum ergo de isto sacramento loqueret, ait. Vnus panis, vnũ corpus multi sumus. Intelligite & gaudete, vnitas, pietas, veritas, charitas. Vnus panis, vnum corpus multi. Recolite enim quia panis non fit de vno grano sed de multis. Quando exorcizabamini, quasi molebamini. Quando baptizati estis, quasi conspersi estis. Quando spiritus sanctificationẽ accepistis, quasi cocti estis. Estote qđ videtis, & accipite qđ estis. Hoc Apostolus de pane dixit. Iam de calice quid intelligeremus & non dictum satis ostendit. Sicut enim vt sit species visibilis panis multa grana in vnum consperguntur, tanquam illud fiat qđ de fidelibus ait scriptura sancta, Erat illis anima & cor vnum in deum, sic & de vino fratres recolite vñ sit vnum. Grana multa pendent ad botrum, sed liquor granorum in vnitatem confunditur. Ita dñs Iesus Christus nos significauit, nos ad se pertinere voluit, mysterium pacis & vnitatis nostræ in sua mensa consecrauit. Qui accipit mysteriũ vnitatis, & non seruat vinculum pacis non mysterium accipit pro se, sed testimonium contra se. Nulli est aliquatenus ambigendum, tunc vnũquemq; fidelium corporis sanguinisq; dominici participem fieri qñ in baptismate mẽbrũ Christi efficitur: nec alienari ab illius panis caliciisq; consortio, etiam si antequam panem illũ

Esa.vij.

E Sacramenta vñ dicantur.

i.Cor.xij.

F Actu.iiij.

Pax necessaria ad mysteriũ vnitatis.

Quid sit participẽ fieri corporis & sanguinis domini.

comedat ꝛ calicem bibat, de hoc seculo in vnitate corporis Christi constitutus abscedat. Sacramenti quippe illius participatione ac beneficio non priuatur, quando ipse hoc quod illud sacramentum significat inuenit.

¶ Panis ꝛ calix, non quilibet quasi propter Christum inspicis ꝛ in sarmentis ligatum, sicut illi decipiunt, sed certa consecratione, mysticus fit nobis, non nascitur. Proinde quod non ita fit, quamuis panis ꝛ calix, alimentum est refectionis, non sacramentum religionis, nisi quod benedicimus, gratiasq; agimus: domino in omni eius munere, non solum spiritali verum etiam corporali. Ex libro contra Faustū, ca. xiij.

¶ Dominus Iesus ab eis quorum oculi tenebantur ne illū agnoscerent, in fractione panis voluit agnosci. Nouerunt fideles, sciunt quid dicam. Nouerunt Christum in fractione panis. Non enim omnis panis, sed accipiēs benedictionē Christi, fit corpus Christi. Ex sermone de verbis euāgelij. G Discipuli cognouerūt eum post susceptionē corporis Christi.

Quoniam vnus panis, & vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane, & de vno calice participamus.

Quia Christus passus est pro nobis, commendauit nobis in isto sacramento corpus ꝛ sanguinem suum, quod etiā fecit ꝛ nosipsos. Nam ꝛ nos ipsius corpus facti sumus; ꝛ per misericordiam ipsius, quod accipimus, nos sumus. Recordamini: ꝛ vos non fuistis, ꝛ creati estis. Ad aream dominicam comportati estis: laboribus boum, id est annunciantiū euangelium triturati estis. Qñ cathecumini differebamini, in horreo seruabamini. Noīa vestra dedistis, cœpistis moli ieiunijs ꝛ exorcismis, postea ad aquā venistis ꝛ conspersi estis, ꝛ panis dñicus facti estis. Ecce qđ accepistis. Qūo ergo videtis esse vnū qđ factum est, sic vnū estote, vos diligendo, vos tenendo vnā fidē, vnā spē, indiuiduā charitatem. Hæretici qñ hoc accipiunt, testimoniū cōtra se accipiunt: qa illi q̄runt diuisionē, cū panis iste indicet vnitatē. Sic ꝛ vinū in multis racemis fuit, ꝛ mō vnū est. Vnū est in suauitate calicis post pressurā torcularis. Et vos post illa ieiunia, post labores, post humilitatē, post cōtritionē cordis, iā in noīe Christi, tāq; ad calicē dñi venistis, ꝛ ibi vos estis in mensa ꝛ ibi vos estis in calice. Nobiscū vos estis. Sī.n. hoc sumus, sil' bibimus, qa sil' viuimus. Si qs māducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et panis quē ego dabo, caro mea est p mundi vita. Hoc qñ caperet qđ dixit panē carnē? Vocat caro qđ nō capit caro: ꝛ iđ magis nō capit caro, quia vocat caro. Hoc enim exhorruerunt, hoc ad se multum dixerunt, hoc non posse fieri putauerunt. Caro mea est, inquit, pro mundi vita. Norunt fideles corpus Christi, si corpus CHRISTI esse non negligant. Fiant corpus Christi si volunt viuere de spiritu CRISTI. De spiritu Christi non viuit nisi corpus. Intelligite fratres mei quid dixerim. Homo es, ꝛ spiritum ha-

Ex sermone de sacramē. fideliū feria. ij. paschæ. A pīs boues triturantes. Quō efficimur corpus Christi ꝛ panis dñicus ꝛ vinum. Hæretici cōtra se accipiunt eucharistiā, quæ ē panis vnitatis. H Ioan. vi. Fideles fieri debent corpus xpi si volunt viuere de spū Christi.

bes,& corpus habes. Spiritum dico quia anima vocatur,qua constas q homo es. Constans enim ex anima & corpore. Habes itaq; spiritum inuisibilem,corpus visibile. Dic mihi quid ex quo viuat. Spiritus tuus viuit ex corpore tuo?an corpus tuum ex spiritu tuo? Respondet omnis qui viuit ex spiritu viuo. Qui autem hoc non potest respondere,nescio si viuit. Quid respondet omnis q viuit? A Corpus vtiq; meum viuit de spiritu meo. Vis ergo viuere & de spiritu Christi?In corpore esto Christi. Nunquid enim corpus meum viuit de spiritu tuo? Meum viuit de spiritu meo,& tuum de tuo. Non potest viuere corpus Christi nisi de spiritu Christi. Inde est,q exponens nobis apostolus Paulus hunc panem. Vnus panis,inqt, vnum corpus multi sumus. O sacramentum pietatis. O signũ vnitatis. O vinculum charitatis. Qui vult viuere,habet vnde viuat. Accedat,credat,incorporetur. viuificetur. Non abscedat a cõpage mẽbrorum,non sit putre membrum quod secari mereatur , non sit distortum,de quo erubescat. Sit pulchrum,sit apertum,sit sanum, hæreat corpori. Viuat deo,de deo. Nunc laboret in terra, vt postea viuat in cœlo.

Eucharistia est sacramẽtũ pietatis, signũ vnitatis, vinculum charitatis.

Item ex eodem sermone.

¶Hunc itaq; cibum & potum,societatem vult intelligi corporis & membrorum suorum,quod est sancta ecclesia in prædestinatis, & vocatis,& iustificatis,& glorificatis sanctis & fidelibus eius. Quorum primum iam factum est,idest prædestinatio. Secundum & tertium & factum est & fit,& fiet,idest vocatio & iustificatio. Quartum vero nunc in spe est,in re autem futurum est,idest glorificatio. B Huius rei sacramentum , idest vnitatis corporis & sanguinis Christi,alicubi quotidie,alicubi certis interuallis dierum, in dominico præparatur,& de mensa dominica sumitur quibusdam ad vitam,quibusdam ad exitium. Res vero ipsa cuius sacramentum, est omni homini ad vitam,nulli ad exitium,quicunq; eius particeps fuerit. Caro enim mea,inquit,vere est cibus,& sanguis meus vere est potus. Cum enim cibo & potu id appetant homines vt nõ esuriant neq; sitiant,hoc veraciter non præstat nisi iste cibus & potus,qui eos a quibus sumitur immortales & incorruptibiles facit, idest societas ipsa sanctorum,vbi pax erit & vnitas plena atq; perfecta. Propterea quippe,sicut etiam ante nos hoc intellexerunt homines dei,dominus noster Iesus Christus,corpus & sanguinẽ suum in eis rebus commendauit,quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis. Namq; aliud in vnum ex multis granis conficitur , aliud in vnum ex multis racemis confluit. Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem,in me manet & ego in illo . Hoc est ergo manducare illam escam,& illum bibere potum, in Christo manere,& illum manentem in se habere. Ac per hoc qui nõ manet in Christo,& in quo nõ manet Christus,proculdubio nec manducat eius carnem,nec bibit sanguinem,etiam si tantæ rei sacramentum,ad iudicium sibi manducet & bibat.

Corpus Christi facit sumentes immortales & incorruptibiles.

Quare Christus in pane & vino commẽdauit suũ sacramentum.

Quid sit manducare corpus Christi.

Videte

Videte Israel secundum carnem. Nonne qui edūt hostias, participes sunt altaris?

C

Ex lib. q̄stio nū exo titu. cxxxij.

Rom. ij.

Israel sc̄dm carnem, & s̄z spm̄.

Est Israel sc̄d̄z carnē, & secundum spiritu3. Nā si Israel nō esset dicēdus nisi ex gn̄e carnis, nō diceret Ap̄s, videte Israel secūdu3 carnem. Vbi profecto significat esse Israel secundum spiritum, quia in abscondito Iudæus est, & circuncisione cordis. ¶ Ideo quippe addidit secundum carnem. quia est Israel secundum spiritum, qui veteres vmbras iam non sequitur, sed eam consequentem, quæ illis vmbris præcedentibus significata est, veritatem: & immolat deo in corpore CHRIsti sacrificium laudis. Ex quo deus deorum dominus locutus est, & vocauit terram & solis ortu vsq3 ad occasum. Hæc quippe ecclesia, Israel est secundum spiritum: a quo distinguitur ille Israel secundum carnem, qui seruiebat in vmbris sacrificiorum quibus significabatur singulare sacrificium, quod nunc offert Israel secundum spiritu3. Cui dictu3 atq3 prædictum est. Audi populus meus, & loquar tibi Israel & testificabor tibi &c. De huius domo nō accepit vitulos neq3 de gregibus eius hircos. Iste immolat deo sacrificiū laudis, non s̄m ordinē Aaron, sed sc̄d̄m ordinem Melchisedech. Quod in eo psalmo positum est, quem dominus Iesus in euangelio de se conscriptum esse testatur, quærens a Iudæis respondentibus Christum filium esse Dauid, quod solum de illo carnaliter nouerant, quomodo eu3 Dauid in spiritu dixerit dominum. Tunc enim huius psalmi commemorauit exordium, Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ibi quippe & hoc dictum est. Iurauit dominus & non penitebit eum, tu es sacerdos in æternu3 secundum ordinem Melchisedech. Nouerunt qui legunt quid ꝓtulerit Melchisedech quando benedixit Abraham: & si iam sunt participes eius, vident tale sacrificium nunc offerri deo toto orbe terrarum. Dei autem iuratio, incredulorum est increpatio, & q̄d deus non pœnitebit, significatio est quia hoc sacerdotiu3 non mutabit. Mutauit quippe sacerdotium secundum ordinem Aaron. Vnde alius propheta dicit ad eum qui carnaliter est Israel. Non est mihi voluntas in vobis, dicit dominus omnipotens, & hostia3 nō accipiam de manibus vestris. Ecce quod est secundum ordinem Aaron. Cur autem hoc non accipiat, addidit, & dicit. Quia ab ortu solis vsq3 ad occasum glorificatum est nomen meum in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & hostia pura, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit dominus omnipotens. Ecce quod est secundu3 ordine3 Melchisedech. Incensum enim, quod est grece Thymiama, sicut exponit Ioannes in Apocalypsi, rationes sunt sanctorum.

Ex lib. cōtra inimicum legis & prophetarum

Ecclesia est Israel s̄m spiritū

Esaiæ. xlix.

D

Christus testatur.

ps. cix. de se scriptum.

Psal. cix.

Dei iuratio est incredulorum increpatio.

Malachi. i.

Sacerdotiu3 secūdu3 ordine3 Melchisedech nō mutabitur.

Apo. viij.

B Quid ergo? Dico quod idolis immolatum sit aliquid? aut quod idolum sit aliquid? Sed quæ immolant gentes dæmoniis immolant, & non deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. Quia non potestis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. An æmulamur dominum? Nunquid fortiores illo sumus?

Deut. xxxij.

Ex lib. cõtra inimicum legis & prophetarum.

Ait Apostolus. Sed quia quæ immolant, dæmonijs immolant & non deo. Iste autem dixit, Sed qui sacrificant, dæmonibus sacrificant, quasi omnes qui sacrificant, non sacrificent nisi dæmonibus. Non enim ait Apostolus, qui sacrificant, sed quæ sacrificant, vel sicut a me positum est immolant: illi scilicet qui idola colunt, quæ sacrificant, dæmonibus & non deo sacrificant, siue immolant. Et ideo subiunxit. Nolo vos socios dæmoniorum fieri. Eos quippe ab idololatria prohibebat. Propter quod eis ostendere voluit, ita illos fieri socios dæmoniorum, si idolothyta sacrificij manducauerint, quomodo Israel carnalis socius erat altaris in templo, qui de sacrificijs manducabat. F Hinc enim cœpit vt hoc diceret. Propter quod dilectissimi mihi fugite ab idolorum cultura. Deinde secutus ostendit ad quod sacrificium debeant iam pertinere, dicens. Quasi prudentibus dico. Iudicate vos quod dico. Calix benedictionis quem benedicimus, nonne communicatio est sanguinis Christi? & panis quẽ frangimus, nonne communicatio est corporis domini? quia vnus panis, vnum corpus multi sumus. Omnes enim de vno pane participamus. Et propter hoc subiunxit, Videte Israel secundum carnem. Nonne qui de sacrificijs manducant, socij sunt altaris? Vt intelligeret ita se iam socios esse corporis Christi, quẽadmodum illi socij sunt altaris. Et quia vt hoc diceret, ab idololatria prohibebat, vnde locus iste sermonis eius, sicut commemoraui, sumpsit exordium, ne putarent ideo non esse curandum si de sacrificijs ederent idolorum, quia idolum nihil est, existimãtes sibi hæc velut superflua non nocere, confirmauit quidem & ipse idolum nihil esse: nec ideo se ista prohibere quia idolis immolantur quæ non habent sensum, sed quia quæ immolant, inquit, idest idolorum cultores, dæmonijs & non deo immolant. Nolo vos socios dæmoniorum fieri. Istum sensum veritas ipsa declarat, quia in templo, cui seruiebat carnaliter Israel, nõ vtique idolum colebatur. Nam si sacrificia quæ in illo templo secundum veterem legem offerebantur deo tanquam sacrificia idolorum damnarentur, vel tanquam dæmonijs immolata, nullo modo ipse dominus Christus, leproso quẽ mũdauerat diceret. Vade ostende te sacer-

Manducantes sacrificia socij sunt altaris.

G

Matth. viij.

doti, & offert munus quod præcepit Moyses, in testimonium illis. Nōdū enim dederat ꝓ sacrificijs illis omnibus sui corporis sacrificium. Nōdū suscitauerat sui corporis templum. Nec de illo templo eijciens eos qui boues & columbas vēdebāt, diceret. Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum. ¶ Verum sacrificium, quod vni vero debetur deo, quo eius altare solus Christus impleuit, in victimis pecorum imitata dæmonia, sibi arroganter exposcunt. Vnde dicit Apostolus. Quæ immolant gentes, dæmonijs immolant & nō deo. Non quod offerebatur culpas, sed quia illis offerebatur. Hebræi autem, in victimis pecorum quas offerebant deo, multis & varijs modis, sicut re tanta dignum erat, prophetiā celebrabant futuræ victimæ, quam Christus obtulit. Vnde iā christiani peracti eiusdem sacrificij memoriā celebrant sacrosancta oblatione, & participatione corporis & sanguinis Christi.

Matth. xxi. et Ioan. ij. Ex libro cōtra Faustū. ca. xx.

¶ Existit nescio quis disputator, qui doctus sibi videatur, & ait. Non ego illum lapidem colo, nec illud simulachrū quod est sine sensu. Non enim propheta vester potuit nosse quia oculos habent & non vident, & ego nescio quia illud simulachrum nec animam habet, nec videt oculis, nec audiuit auribus. Non ergo illud colo, sed adoro quod video, & seruio ei quem non video. Quis est iste? Numē quoddā, inquit inuisibile: qđ ꝑsidet illi simulachro. Hoc modo reddendo rationē de simulachris suis, deserti sibi videntur quia non colunt idola, & colunt dæmonia. Ipse hoc dixit Apostolus, Scimus quia nihil est idolum. Sed quæ immolant gentes, dæmonijs immolant, & non deo. Dixit. Nolo vos fieri socios dæmoniorum. Non ergo hinc se excusent, quia quasi idolis insensatis dediti non sunt. Dæmonijs magis dediti sunt, quod est periculosius. Nam si tantum idola colerent, sicut eos non adiuuarent, ita illis nihil nocerent. Si autem adores & seruias dęmonibus, erūt dæmones domini tui: & quia erunt dñi tui inimici tui, libertati tuæ necesse est inuideant, semper te velint possidere, semper talem facere, qualem possint secum trahere. Est. n. insita maliuolentia quædam & pernicies nocendi, istis malignis spiritibus, gaudent de malis hominum, & de fallacia nostra. Si nos fefellerint, pascuntur. Et quid q̄runt? Non quibus in æternum dominentur, sed cum quibus in æternum dānentur. Quomodo solet maliuolus latro nominare innocentem? Nunquid si fuerint viuus incensus, minus ardet si duo ardeāt? minus mor[illegible] si duo moriantur. Pœna illo non minuitur, sed maliuolētia pascitur. Mecū Moriare. Nō se minus moriturū dicit, sed solatium hꝫ malū alterius. Talis est diabolus: seducere velit illos, q cū illo puniantur. Et qa nō potest iudicē deum fallere (non enim nominat apud illum innocentes) vera crimina volens habere q̄ obijciat, peccata persuadet. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum.

Ex tracta. ps. xcvi.

H

Cōtra excusatores simulacrorum

Maliuolētia insita dęmonibus pascitur malorum.

A

Ex libro cōtra Fau.capit.xxi.

Cur non expediat immolatio vesci Christiano, apostolus dicit. Neq; enim ipsam immolationem reprehendit, quam faciebant patres præfigurantes sanguinem sacrificij quo nos Christus redemit, sed quæ immolant gentes, demonijs immolant (inquit) & non deo. Deinde adiecit, Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Nam si natura ipsa immolatitiæ carnis esset immunda, vtiq; & nescientem contaminaret. Neq; enim eo minus ipsa esset si a sciente acciperetur, sed propter conscientiam, ne dæmonijs cōmunicasse videatur.

Ex lib.ij.de doctrina Christiana.

B

Superstitiosum est quicquid institutum est ab hominibus ad facienda & complenda idola pertinens, vel ad colendam sicut deum creaturam, partem vel vllam creaturæ, vel ad consultationes & pacta quædam significationum cum dæmonibus placita, atq; fœderata, qualia sunt molimina magicarum artium, aruspicum, & augurum libri. Ad hoc genus pertinent omnes etiam ligaturæ atq; remedia quæ medicorum quoq; disciplina condemnat, siue in præcantationibus, siue in quibusdam notis, quos characteres vocāt, siue in quibusq; rebus suspendendis atq; alligandis. Neq; illi ab hoc genere perniciosæ superstitionis segregandi sunt, qui Genethliaci, propter naturalium dierum cōsiderationes, nūc autem vulgo mathematici vocantur. Nam & ipsi conantur actionum euenta prædicere. Hoc genus fornicationis animæ salubriter diuina scriptura non tacuit. Neq; ab ea sic deterruit animam, vt propterea talia negaret esse sectanda, quia falsa dicuntur a professoribus eorum, sed etiam si dixerint vobis (inquit) & ita euenerit, ne credatis eis. Omnes igitur artes huiusmodi vel nugatoriæ vel superstitionis noxiæ, ex quadam pestifera societate hominum & dæmonum, quasi pacta infidelis & dolosæ, amicitiæ constituta, penitus sunt repudianda & refugienda Christiano. Non quod idolum sit aliquid (ait Apostolus) sed quia quæ immolant gentes, demonijs immolant & non deo. Nolo vos socios dæmoniorum fieri. Quod autem de idolis & de immolationibus quæ honori eorum exhibentur, dixit apostolus, hoc de omnibus imaginarijs signis sentiendum est. Quæ omnia tantum valent, quantū præsumptione animorum, quasi communi quadam lingua cū dæmonibus fœderata sunt. Quæ tamen plena sunt omnia pestiferæ curiositatis, cruciantis sollicitudinis, mortiferæ seruitutis. Non enim quia valebant, animaduersa sunt, sed animaduertendo atq; seruando, factum est vt valerent. Et ideo diuersis diuerse prouenerunt, secundum cogitationes & præsumptiones suas. Illi enim spiritus qui decipere volunt, talia procurant cuiq;, qualibus eum irretitum per suspitiones & consensiones eius vident.

Superstitiosum est qcqd ad cōsultationes & pacta cum dæmonib⁹ ptinet. Ligaturæ. Characteres. Genethliaci. Mathematici.

Artes nugatoriæ vel superstitiosæ Mathematicoꝝ tāquā pacta cū dæmonib⁹ sunt fugiēdæ.

C

De signis imaginarijs q̄ sunt plena pestiferæ curiositatis.

Eccle.xxxvij. Supra.vi. Infra.xiij.

Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia licent. sed non omnia ædificant. Nemo q̄d suum est quærat, sed quod alterius.

Ex libro ad Pollentium.

DE quibusdam quæ ad escam pertinent, Omnia, inquit, Apostolus, mihi licita sunt, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri, & venter escis. Deus autem & hunc & has euacuabit. Item & hoc ipso, Omnia licita sunt, sed non omnia expediunt, Omnia licita sunt, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius est. Atqz vt ostenderet vnde loqueretur, Omne, inquit, quod in macello venit, mãducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Et tamen alibi dicit, Non manducabo carnem in æternum, ne fratrez meũ scandalizem. Itemqz alibi, Omnia quidem munda. sed maluz est homini qui per offensionem manducat. Quod est, Omnia quidem munda, hoc est, Omnia mihi licita sunt. Et quod est, Sed non omnia expediunt, ipsum est. Sed malum est homini qui per offensionem manducat. Ita ostendit ea quæ licita sunt (id est nullo præcepto domini prohibentur) sicut expedit potius esse tractanda, non præscripto legis, sed consilio charitatis.

i.Cor.vj.

D

i.Cor.viij.

Rom.xiiij.

Licita sunt tractanda a nõ pscripto legis, sed consilio charitatis.

Omne quod in macello venit manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Domini est terra & plenitudo eius. Si quis vocat vos infidelium ad cœnam & vultis ire, omne quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit, hoc immolatum est idolis, nolite manducare propter illum qui indicauit, & propter conscientiam. Consciẽtiam autem dico, non tuam, sed alterius. Vt qui enim libertas mea iudicatur ab aliena conscientia? Si ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago?

Psal.xxiij.

B

Ex epistola ad Publicolam.

¶ Holus vel quilibet fructus in quolibet agro natus eius est qui creauit, quia domini est terra & plenitudo eius. Et omnis dei creatura, bona est. Sed si illud quod in agris nascitur, consecratur idolo vel sacrificatur, tunc inter idolothyta deputandum est. Itaqz aut certum est esse idolothytum, aut certum est non esse, aut ignoratur. Si ergo certum est esse, melius Christiana virtute respuitur: Si autem vel non est, vel nescitur, sine vllo conscientiæ scrupulo in vsum necessitatis assumitur.

i.Timo.iiij.

Siue ergo manducatis, siue bibetis siue aliud qd facitis, omnia in gloriam dei facite.

Col.iij.

Ex tracta. ps.cxlvi.

VIs ergo psallere? Non solum vox tua sonet laudes dei, sed & opera tua concordent cum voce tua. Cum ergo voce cantaueris, silebis aliquido. Vita cita, vt nũquã sileas.

Nõ soluz voce sz opibus & vita laudãdus est deus.

Negocium agis & fraudem cogitas, siluisti a laude dei: & (quod est grauius) non solum a laude siluisti, sed in blasphemiam perrexisti. Cum enim deus laudatur de bono opere tuo, opere tuo laudas deum. Et cum blasphematur deus de malo opere tuo, malo opere tuo blasphemas deum. Itaqz ad aurium exhortationem canta voce corde ne sileas, vita ne taceas. Non cogitans in negocio fraudem, psallis deo. Cum manducas & bibis, psalle, non intermiscendo sonorum suitates ad aures aptas, sed modeste & frugaliter & temperanter manducando & bibendo, quia hoc dicit apostolus, Siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in gloriam dei facite. Si ergo bene agis, & quod manducas, & bibis, & ad refectionem corporis sumis reparationemqz membrorum, gratias agens ei qui tibi præbuit mortali & fragili ista supplementorum solatia, & cibus tuus, & potus tuus laudat deum. Si vero modum naturę debitum, immoderatione voracitatis excedas, & vinolentia te ingurgites, quantaslibet laudes dei lingua tua sonet, vita blasphemat. Post cibum & potum requiescis vt dormias, nec in lecto aliquid turpiter agas, nec excedas vltra concessam licentiam in lege dei, sit castus cum coniuge thorus: & si est cura propagandi liberos, non sit effrenata luxuries libidinum. Defer in lecto tuo coniugi tuæ, quia membra Christi estis ambo, ambo ab illo conditi, ambo sanguine ipsius reparati. Hæc agens laudas eum, nec omnino silebit laudatio tua. Quid cum somnus aduenerit? Et cum dormis, non te excitet a quiete mala cōscientia tua, & innocentia somni tui laudat deum.

Mala opa interdum sunt blasphemię in deū.

Mādūcandū est et bibendū modeste frugaliter & temperanter.

F

Per immoderationem voracitatis blasphematur deus.

Innocens somnus laudat deū

G

Sine offensione estote Iudæis, & gentibus, & ecclesiæ dei, sicut & ego p omnia omnibus placeo, nō quærēs qđ mihi vtile est, sed qđ multis, vt salui fiāt.

Ex libro de correptione & gratia.

NVnquid qui hoc dixit, placebat etiam tam multis persecutoribus suis? Sed placebat omni generi hominū, quod Christi congerebat ecclesia, siue iam intus positis, siue introducendis in eam. Si adhuc (inquit) hominibus placerem, Christi seruus non essem. Qui hominibus propter veritatem placet, iam non ipse illis, sed veritas placet. Placerem autem dixit quātum in seipso est, id est quantum ad eius voluntatem attinet: ac si diceret, placere vellem. Non enim si hoc eo non agente placeat alicui quasi propter seipsum, & non propter deum atqz euāgeliū qđ annunciat, superbiæ ipsius potius quā eius errori, cui peruerse placet, tribuendum est. ¶ Si adhuc hominibus quærerem placere, Christi seruus non essem. Iubet enim seruis suis ille, & discant ab ipso mites esse & humiles corde. Quod nullo modo potest, qui propter seipsum (id est propter suam quasi priuatam & propriam gloriam) placere hominibus quærit. Non ergo moueat quod dicit, Sicut & ego omnibus per omnia placeo. Addit enim.

Gala.i.

Nō est malū hominib⁹ pp veritatē placere.

In expositione ep̄lę ad Gala.

H

Non quærens q̃d mihi prodest, sed q̃d multis vt salui fiant. Nulli aũt prodest vt saluus fiat, si hõ eu pp seipsũ placeat. Qui tñ aliter non placet, nisi cũ pp deũ placet. i. vt deus placeat, & glorificet, cũ dona eius attendunt in hoĩe, aut p ministeriũ hoĩs accipiunt? Cũ aũt sic hõ placet, i. non hõ, sed deus placet. Vtrũq3 ergo recte dici põt, & ego placeo, & ego non placeo. Si enĩ3 assit bonus intellectus piusq3 pulsator, patebit vtrunq3, & nulla inter se repugnantia repellet intrantem.

CAPVT. XI.

Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Laudo aũt vos fratres, q̃ p oĩa mei memores estis, & sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis.

IN ecclesia iste ordo est. Alij pcedũt. alij sequunt. Et q pcedunt, exẽplo se præbẽt sequentibus: & qui sequunt, imitant pcedentes. Sed & illi qui se exẽplo præbent sequentibus, nunqd neminẽ sequunt? Si neminẽ sequunt, errabunt. Sequunt ergo & illi aliquẽ, ipsum sc. Christũ. Meliores quiq3 in ecclesia, qbus nõ remãsit i. hõ quẽ imitent, quia oẽs pficiendo superarunt, ipse Christus eis remanet, quẽ vsq3 in finẽ sequant. Et charitas ordinat hos gradus, p Paulũ apl̃m dicẽtẽ, Imitatores mei estote, sicut & ego Xpi. — *Ex tracta. ps. xxxix.* *A b oibus sequndus ẽ xps semp.* A

Volo autem vos scire, q̃ omnis viri caput Christus est. Caput autem mulieris vir. Caput vero Christi deus. Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum. Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum. Vnum enim est, ac si decaluetur. — *Ephe. v.*

ITa post peccatũ primi hoĩs nati sumus, vt nondũ reddita luce mentis, carnalibus sensibus subditi, carnalẽ vitã sine vlla veritatis intelligẽtia transigamus. Tales necesse est esse infantes & paruulos pueros, q nondũ põt accipere rõnẽ. Et qa naturales sunt isti sensus, q primã ætatẽ regunt, & deo artifice nobis tributi sunt, recte dicunt viri. i. mariti, tanq̃ legitimi: qm̃ nõ eos error vitio pprio, sed dei artificio natura contribuit. Cũ aũt quisq3 venerit ad eã ætatẽ, vt iã possit capax esse rationis, si veritatẽ statim ɔprehẽdere potuerit. nõ iã illis sensibus rectoribus vtet, s3 hẽbit virũ spm̃ rõnalẽ, cui sensus illos in famulatũ redigat, seruituti subiiciẽs corpus suũ. Cũ & ipse spũs hoĩs hæserit Christo (qa caput viri Christus est) amplexus spiritalia, æterna vita sine vllo separationis timore perfruitur. Quis enim nos separare poterit a charitate Christi? — *Ex lib. q̃stionũ. ti. lxxxij.* B *Naturales sensus q primam ætatẽ regũt dicuntur viri. i. mariti.* *Post vsum rõis spũs ronalis est vir aiã regens affectũq3 aiaiem tanq̃ vxorem.*

Est enim animæ quasi maritus quodammodo spiritus hominis. quia animalem affectionem tanquam coniugem regit. Non ille spiritus sanctus, qui cum patre & filio incommutabilis manet, & dignis animis incommutabiliter datur, sed spiritus hois, de quo apls Paulus dicit, Nemo sit quid est in homine nisi spiritus hominis. Nam ille spiritus sanctus, spiritus dei est. De quo iterum dicit sic, Et q̄ dei sunt, nemo scit nisi spiritus dei. Hic ergo spiritus hominis cū præsens est, idest intentus est, & se pietate subijcit deo, intelligit homo quæ spiritaliter dicūtur. Cū autē diaboli error, tāquam absente intellectu, in anima dominatur, adulter est. Voca ergo, inquit, virum tuum, idest spiritum qui est in te, quo potest hō intelligere spiritalia, si eū lux veritatis illustret: ipse assit cū loquor tibi, vt spiritales aquā possis accipere. ¶ De patre quidem ac filio multis libris disseruerunt docti & spiritales viri: quantū homines hominibus poterāt, & queadmodū non vnus essent pater, & filius, sed vnū essent, & qd pprie pater, esset, qd filius, insinuare conati sunt: qd ille genitor, ille genitus: ille non de filio, ille de patre: ille huius principium: vnde & caput Christi dicitur, quāuis & Christus principium, sed non patris: hic vero illius imago, quamuis nulla ex parte dissimilis, & omnino indifferenter æqualis. Filius patri debet quod est, hoc etiam vtiq3 debens patri qd idem patri, æqualis, ac par est. Pater autem nulli debet quicquid est. ¶ Omnia vestra, vos autem Christi, Christus autem dei, Et iterum, Caput mulieris vir. Caput viri Christus. Caput autē Christi deus. Sed rursus, Si deus non nisi omnia simul tria, quomodo caput Christi deus, idest caput Christi, trinitas, cum in trinitate sit Christus vt sit trinitas? An quod est pater cum filio, caput est ei quod est solus filius? Cum filio enim pater deus est: solus autē filius, Christus est, maxime quia iam verbum caro factum loquitur. Secundū quā humilitatem eius, etiam maior est pater, sicut dicit, Quoniam pater maior me est. Vt hoc ipsum deum esse, quod illi cum patre vnū est, caput sit hominis mediatoris, quod ipse solus est, Si enī mētē recte dicimus principale hoīs, idest tāq̄; caput humanę substantię, cū ipse homo cū mēte sit homo, cur nō multo cōgruētius multoq; magis verbū cū patre, qd simul deus est, caput est Xpi? q̄uis Christus hō, nisi cū verbo q caro factū est, intelligi nō possit.

1. Cor. ij.

Spiritus hominis per errorē dominantem adulter est.

C

Ex sermone de symbolo.

Ex libro de trinitate. vi.

Ioan. xiiij.

D

Nam si nō velatur mulier tōdeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi, vel decaluari, velet caput suum.

Ex epistola ad Possidium episcoporū.

De ornamentis mulierum.

NOlo de ornamentis aureis, vel vestibus præproperam habeas in prohibendo sententiam, nisi eos qui neq; coniugati, neq; coniugari cupientes, cogitare debent quomodo placeāt deo. Illi autem cogitant quæ sunt mundi, quomodo placeant vel viri vxoribus, vel mulieres maritis. Nisi qd capillos nudare fœminas (quas etiā caput velare iubet) nec maritatas decet.

Fucare autem pigmentis, quo vel rubicundior, vel candidior appareat, adulterina fallacia est: qua non dubito etiam ipsos maritos se nolle decipi, quibus solis permittendæ sunt fœminæ ornari, & hoc secundum veniam, non secundum imperium. Nam verus ornatus, maxime Christianorum & Christianarum, non tantum nullus fucus mendax, verum ne auri quidem, vestisq; pompa, sed mores boni sunt. Execranda autem superstitio ligaturarum, in quibus etiam inaures virorum in summis ex vna parte auriculis suspensæ deputantur, non ad placendum hominibus, sed ad seruiendum dæmonibus adhibetur. Quis autem possit speciales nefariũ superstitionum prohibitiones in scripturis inuenire, cum generaliter Apostolus dicat, Nolo vos socios fieri dæmoniorum? Et iterum, Quæ consonitia Christi ad Belial? Nisi forte quia Belial nominauit, & generalem societatem dæmoniorum prohibuit, licet Christianis sacrificare Neptuno, quia nihil proprie vetitum de Neptuno legimus.

Non decet mulieres nudare capillos, nec se fucare pigmentis. Solis maritis permittendæ sunt mulieres ornari. E Execranda superstitio ligaturarum. ij. Cor. vi.

Vir quidem non debet velare caput suum, quia imago & gloria dei est: mulier autem gloria est viri. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. Et enim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Ideo debet mulier velamen habere supra caput suum, & propter angelos.

Gene. ij.

Apostolus dicit virum esse imaginem dei, & propterea velamentum ei capitis demit, quod mulieri adhibendũ monet. Quid ergo dicemus ad hæc? Si pro sua persona mulier adimplet imaginem trinitatis, cur ea detracta de latere viri, adhuc ille imago dicitur? Aut si & vna persona hominis ex tribus potest dici imago dei, sicut in ipsa summa trinitate & vna quæq; persona deus est, cur & mulier non est imago dei? Non propterea caput velare præcipitur, qꝫ ille, quia imago est, prohibetur? Sed videndum est, quomodo non sit contrarium, quod dicit apostolus, non mulierem sed virum esse imaginem dei, huic quod scriptum est in Genesi, Fecit deus hominem ad imaginem dei, fecit eũ masculũ & fœminã. Fecit eos, & benedixit eos. Ad imaginem quippe dei, naturam ipsam humanam factam dicit, quæ sexu vtroq; cõpletur: nec ab intelligenda imagine dei separat fœminam.
¶ Dico enim qꝫ fecit deus hominem ad imaginem dei, fecit eum (inquit) masculum & fœminam. Vel certe alia distinctione, Masculum & fœminam fecit eos. Quõ ergo per Apostolum audiuimus virũ esse imaginem dei, vnde & caput velare prohibetur, mulierem autem non, & ideo hoc ipsa facere iubetur? Nisi credo illud esse quod iam dixi cum de humanæ mentis natura agerem, mu-

Ex libro de trinitate. xij. Velamen adhibendum capiti mulieris & non viri. F Gene. i. Itẽ ex eod. lib.

lierem cum viro suo esse imaginez dei, vt vna imago sit tota illa substantia. Cum autem ad adiutorium distribuitur, quod ad eam

G
ipsam solam attinet, non est imago dei: quod autem ad virum

Quó humana mens est imago dei.

solum attinet imago dei est, tam plena atq; integra, quam in vnũ coniuncta mulier, sicut de natura humanæ mentis diximus: quia & si tota contempletur veritatem, imago dei est, & cum ex ea distribuitur aliquid, & quadam intentione deriuatur ad actionem rerũ temporalium, nihilominus ex qua parte conspectam consulit veritatem, imago dei est: ex qua vero intenditur in agenda inferiora, non est imago dei. Et quoniam quantũcunq; se extenderit in id quod æternum est, tanto magis inde formatur ad imaginez dei, ac propterea non est cohibenda vt se inde contineat ac temperet, ideo vir non debet velare caput. Quia vero illi rationali actioni quæ in rebus corporalibus temporalibusq; versatur, periculosa est nimia in inferiora progressio, debet habere potestatem super caput, quod indicat velamentum, quo significatur esse cohibenda. Grata est enim sanctis angelis, sacrata & pia significatio. Nam deus non ad tempus videt, nec aliquid noui fit in eius visione atq; scientia, cum aliquid temporaliter ac transitorie geritur, sicut inde afficiuntur sensus, vel carnales animalium & hominum, vel etiam cœlestes angelorum.

Quare vir non dz velare caput

In visione dei nihil noui fit.

Ex li. de tri. xij.

¶ Figurate ac mystice de velando muliebri capite loquebatur. Quod nisi ad aliquod secretum sacramenti referatur, inane remanebit. Sicut enim non solum veracissima ratio, sed etiam ipsius apostoli declarat auctoritas, non secundum formam corporis homo factus est ad imaginem dei, secundum rationalem mentem. Cogitatio quippe turpiter vana est, quæ opinatur deuz membrorum corporalium lineamentis circunscribi atq; definiri. Porro autem, nonne idem beatus Paulus Apostolus dicit, Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, euz qui secundum deum creatus est? Et alibi apertius, Exuentes vos (inquit) veterem hominem cum actibus eius, induite nouum, qui renouatur in agnitione dei secundum imaginem eius qui creauit eum. Sic ergo spiritu mentis nostræ renouamur, & ipse est nouus homo, qui renouatur in agnitione dei secundum imaginem eius qui creauit eum: nulli dubium est, non secundum corpus, neq; secundum quamlibet animi partem, sed secunduz rationalez mentem, vbi potest esse agnitio dei, hominem factum ad imaginem eius qui creauit eum. Secundum hanc autem renouationem efficimur etiam filij dei per baptismum Christi: & induentes nouum hominem, Christum vtiq3 induimus per fidem. Quis est ergo q ab hoc consortio fœminas alienet, cum sint nobiscum gratiæ cohæredes? & alio loco idem Apostolus dicat, Omnes eniz filij dei estis per fidem in Christo Iesu. Quicunq; enim in Christo baptisati estis, Christum induistis. Non est Iudæus neq; græcus, non est

H
Hó factu s é ad imaginem Dei fm rationalem mentem.

Ephe. iiij.

Per baptismũ Christi efficimur filij dei.

Gala. iij.

A
Ibidem.

seruus neq; liber, non est masculus & fœmina: omnes enim vos vnũ estis in Christo Iesu. Nunqd nã igitur fideles fœminæ sexum corporis amiserunt? Sed quia renouantur ibi ad imaginem dei, vbi sexus nullus est, ibi factus est homo ad imaginẽ dei, vbi sexus nullus est. hoc est in spiritu mentis suæ. Cur ergo vir ppea non dz velare caput, qa imago & gloria dei: mulier aũt dz qa gloria viri est, quasi mulier non renouetur spiritu mentis suæ, q renouatur in agnitione dei secundũ imaginẽ eius qui creauit illum? Sed quia sexu corporis distat a viro, rite potuit in eius corporali velamento figurari pars illa rationis, q̃ ad tẽporaria gubernanda deflectit, vt non maneat imago dei nisi ex qua parte mens hoĩs æternis rationibus conspiciendis vel consulendis adhærescit. Quã nõ solũ masculos, sed & fœminas hr̃e manifestũ est. Ergo in eorũ mentibus cõis natura cognoscitur, in eorũ vero corporibus ipsius vnius mentis distributio figuratur. Ascendentibus itaqz introrsus qbusdam gradibus considerationis per animæ partes, vnde incipit aliquid occurrere qd non sit nobis cõmune cũ bestijs, inde incipit ratio vbi iã homo interior possit agnosci. Qui etiã ipse si per illam rationẽ, cui tẽporalium rerum administratio delegata est, immoderato progressu nimis in exteriora probabit, consentiente sibi capite suo. i. non eã cohibente atq; refrenare, illa quæ in specula consilij præsidet quasi virili portione, inueteratur inter inimicos suos, virtutis inuidos dęmones cum suo principe diabolo: æternorũqz illa visio ab ipso etiã capite, cũ coniuge vetitũ manducante subtrahitur, vt lumen oculorũ eius non sit cum illo. ac sic ab illa illustratione veritatis ambo nudati, atqz apertis oculis cõscientię, ad vidẽdum q̃ inhoneste atqz indecore remanserint, tanq̃ folia dulciũ fructuũ, sed sine ipsis fructibus, ita sine fructu boni operis bona verba contexunt, vt male viuentes quasi bene loquendo contegant turpitudinem suam.

In corpali velamẽto mulieris qd figuretur

In quo possit hõ interior cognosci.

B

¶ Licet subtilissime disseratur ipsam mentem hominis, in qua factus est ad imaginẽ dei, quandam. s. rationalem vitam distribui in æternæ contẽplationis veritatẽ, & in quandã rerũ temporaliũ administrationẽ, atq; fieri quasi masculũ & fœminã, illa parte cõsulente, hac obtẽperante, in hac tñ distributione, non recte dicitur imago dei, nisi illud qd inhæret contẽplandæ incõmutabili veritati. In cuius rei figura Paulus Apls virũ tm̃ dicit imaginẽ & gloriã dei. Mulier aũt (inqt) gloria viri est. Itaqz q̃uis hoc in duobus hoĩbus diuersi sexus, exterius fm corpus figuratũ sit, qd & in vna hoĩs mẽte interius intelligit, tñ & fœmina, q̃ corpore fœmina est, renouat & ipsa in spũ mẽtis suæ in agnitiõe dei fm imaginẽ eius q creauit. vbi nõ est masculus & fœmina. Sicut aũt ab hac gratia renouatiõis, & reformatiõe imaginis dei nõ separant fœminę, q̃uis in sexu corpis eaɽ aliud figuratũ sit, pp qd solus vir dr̃ imago & gl̃ia dei: sic & in ipsa prĩa ꝯdõne hoĩs, fm id q & fœmina homo

Ex lib. de Genesi ad literam.

C

Quare sol⁹ hõ dicitur imago & gloria dei.

erat,habebat vtiq; mentem suam,eandemq; rationalem, secun-
dum quam ipsa facta est ad imaginem,sed propter vnitate; con-
iunctionis fecit deus(inquit)hominem ad imaginem dei. Ac ne
quisquam putaret solum spiritum hominis factum, quamuis se
cundum solum spiritum fieret ad imaginem dei, fecit illum(in-
quit)masculum & foeminam fecit illos,vt iam etiam corpus fa-
ctum intelligatur.Rursus ne quisquam arbitraretur ita factu; , vt
in homine singulari vterq; sexus exprimeretur,sicut interdum na
scuntur quos Androgynos vocant,ostendit se singularem nume-
rum propter coniunctionis vnitatem posuisse , & q de viro mu-
lier facta est,sicut postea manifestatur,& ideo pluralem numerum
continuo subiecit,dicens, Fecit eos & benedixit eis.

D

Ex libro de trinitate.vij.

¶ Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostra;.
Et faciamus,& nostram pluraliter dictum est,& nisi ex relatiuis ac
cipi non oportet.Non enim vt facerent dij,aut ad imaginem & si
militudinem deorum:sed vt facerent pater & filius & spiritus san-
ctus.Ad imaginem ergo patris & filij & spiritus sancti, vt subsiste-
ret homo imago dei.Deus autē trinitas.Sed quia non omni mo-
do equalis fiebat illa imago dei,tanquam non ab illo nata, sed
ab eo creata,huius rei significandæ causa ita imago est,vt ad ima
ginem sit.Idest non æquatur parilitate,sed quadam similitudine
accedit.Non enim locorum interuallis. sed similitudine accedi-
tur ad deum,& dissimilitudine receditur ab eo. Sunt enim qui ita
distingunt,vt imaginem velint esse filium , hominem vero non
imaginem,sed ad imaginem.Refellit aute; eos apostolus, dicēs,
Vir quidem non debet velare caput,cum sit imago & gloria dei.
Non dixit ad imaginem,sed imago?quę tamen imago cu; alibi
dicitur ad imaginem,non quasi ad filiū dicitur,quæ imago æqua
lis est patri,alioquin non diceret,Ad imaginem nostram. Quo-
modo enim nostra,cum filius solus imago patris sit? Sed ppter

Non locorū interuallis,sed similitudine acceditur ad deū.

E

Propter imparē similitudinē dicitur homo ad imaginem.

imparem(vt diximus)similitudinem dictus est homo ad imagi-
nem.Et ideo nostram,vt imago trinitatis esset homo:non trinita
ti equalis,sicut filius patri,sed accedens(vt dictum est)quadam si-
militudine,sicut in distantibus significatur quædam vicinitas,nō
loci,sed cuiusdam imitationis. Ad hoc enim & dicitur,Reforma
mini in nouitate mentis vestræ.Quibus item dicit , Estote itaq;
imitatores dei,sicut filij dilectissimi.Nouo enim homini dr. Qui
renouat in agnitionē dei sm imaginem eius qui creauit eum.

Colo.iij.

Ex libr.i.retractationum.

¶ Neq; inscite distinguitur q aliud sit imago & similitudo dei
aliud,ad imaginem & similitudinem dei. Quod non ita est intel-
ligendum quasi homo non dicatur imago dei,cum dicat Apo-
stolus,Vir quidem non debet velare caput cum sit imago & glo-
ria dei:sed dicitur etiam ad imaginem dei,quod vnigenitus non
dicitur,qui tantummodo imago est,non ad imaginem. NON
enim vir ex muliere est,sed mulier ex viro.Etenim non est crea-

ctus vir propter mulierem,sed mulier propter virum.

¶ Fecit deus hominem ad imaginem suam. Vt quemadmodu3 ipse per omnipotentiam suam præest vniuersæ creaturæ, sic homo per intelligentiam,qua etiam creatorem suum cognoscit & colit,præesset omnibus terrenis animalibus. Fecit illi etiam adiutorium fœminam:non ad carnalem concupiscentiam, quando quidem nec corruptibilia corpora tunc habebant, antequam eos mortalitas inuaderet pœna peccati,sed vt haberet & vir gloriam de fœmina,cum ei præiret ad deum seq3 illi præberet imitandū in sanctitate atq3 pietate,sicut ipse esset gloria dei, cum eius sapientiam sequeretur. Ex lib. de catechizãdis rudib. F

¶ Fœmina facta dicitur in adiutorium viri,vt copulatione spiritali,spiritales fœtus ederet,idest bona opera diuinę laudis,dum ille regit,hæc obtemperat:ille a sapientia regitur,hæc a viro. Caput enim viri Christus,& caput mulieris vir. Ideoq3 dicitur, Non est bonum solum hominem esse. Ad hoc enim bonu3 erat vt fieret,vt non solum anima corpori dominaretur,quia corpus seruilem locum obtinet,sed etiam virilis ratio subiugaret sibi animalem partem suam,per quod adiutorium imperaret corpori. Ad huius rei exemplum fœmina facta est,quam rerum ordo subiugat viro,vt quod in duobus hominibus euidentius apparet, idest masculo & fœmina,etiam in vno homine considerari possit,vt appetitum animæ per quem voluptates corporis operamur, habeat mens interior tanquam virilis ratio subiugatum. Sic debet vir fœminam regere,nec eam permittere dominari in virū. Quod vbi contingit,peruersa & misera domus est. Primo ergo demonstrauit deus homini quanto melior esset pecoribus,& omnibus irrationabilibus animantibus. Sed hæc facilis ratio est. Cito enim homo intelligit se meliorem esse pecoribus. Illa est difficilis ratio,qua intelligit in seipso aliud esse rationale quod regit, aliud animale seu irrationale quod regitur. Et quoniam hoc secretiore sapientia videt,ipsam visionem secretam,nomine soporis significari arbitror,quem inmisit deus in Adam,quando ei mulier facta est. Vt enim hoc videatur, non est opus istis oculis corporis, sed quanto quisq3 ab istis visibilibus rebus ad interiora intelligētiæ secesserit,hoc est aute3 quasi obdormiscere,tanto melius & syncerius illud videt. Ipsa enim cognitio,qua intelligitur,aliud in nobis esse quod ratione dominetur,aliud quod rationi obtemperet: Ipsa ergo cognitio veluti effectio mulieris est de costa viri, propter coniunctionem significandam. Deinde vt quisq3 huic suæ parti recte dominetur,& fiat quasi coniugatus in seipso,vt caro nō concupiscat aduersus spiritum,sed spiritui subiugetur,idest concupiscentia carnalis non aduersetur rationi,sed potius obtemperando desinat esse carnalis,opus habet perfectam sapientiam. Cuius contemplatio,quia interior est & secretior, & ab omni sensu cor-

Ex libro contra Manichæos. Cur mulier facta sit in adiutorium viri.

Vbi fœmina dn̄atur in virū misera dom9 e. G

Visio secreta noie soporis significatur.

Quid sit mystice effectio mulieris de costa viri.

poris remotissima, conuenienter etiam ista soporis nomine intelligi potest? Tunc enim ordinatissime caput mulieris est vir, cum caput viri est Christus, qua sapientia dei est. Si pariat ista filios, quauis cum doloribus, & se ad virum suum conuertat, vt eius ipse dominetur. Tunc enim potest cognosci, non aliam partem in nobis pertinere ad auctorem deum, & aliam ad gentem tenebrarum, sicut isti dicunt, sed potius & illud quod regendi habet potestatem in homine, & illud inferius quod regendum est, ex deo esse, sicut Apostolus dicit.

H Q. ñ ordinatissime caput mulieris est vir.

Verumtamen neq; vir sine muliere, neq; mulier sine viro, in domino. Nam sicut mulier de viro, ita & vir per mulierem, omnia autem ex deo. Vosipsi iudicate, decet mulierem non velatam orare deum? Nec ipsa natura docet vos. Quid vir quidem si comam nutriat ignominia est illi, mulier vero si comam nutriat gloria ē illi, qm̄ capilli ꝓ velamine ei dati sunt.

Ex lib. de origine aię ad Renatum. A

Sicut enim mulier ex viro, ita & vir per mulierem, quia mulier ex viro facta est, vt etiam vir per mulierem postea nasceretur. Si autem, Victor ita diuidit, vt dicat mulierem ex viro esse secundum corpus, ex deo autem secundum animam & spiritum, quomodo erit verum quod ait Apostolus, Omnia autem ex deo, si mulieris corpus ita est ex viro vt non sit ex deo? Quapropter, vt apostolus potius verum loquatur quam iste apostolo præferatur, mulier ex viro est, siue secundum corpus, siue secundum totum quo constat humana natura. Nihil enim horum tanquam certum affirmamus, sed quid horum verum sit adhuc quærimus. Et vir per mulierem, siue ex parte tota hominis natura ducitur, quę per mulierem nascitur, siue sola caro: vnde adhuc quæstio est. Omnia tamen ex deo, vnde nulla quæstio est, idest corpus & anima & spiritus & viri & mulieres. Et si enim non ex deo nata vel tracta sunt vel manarunt, ita vt eius naturæ sint, tamē ex deo sunt. A quo enim creata, condita, facta sunt, ab illo habent vt sint.

Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus nec ecclesia dei. Hoc autem præcipio, non laudans, q̄ nō id melius, sed in deterius conuenitis.

B Ex lib. de opere Monachorum. Iniquissimū est velle sibi obtēperari a minoribus & nolle obtēperare maioribus.

Quid aūt iniquius, quā velle sibi obtēperari a minoribus, & nolle obtēperare maioribus? Apostolo dico, nō nobis. Itā tn̄ vt ēt comas nutriret, vñ ille nec disputari oīno voluit, dicens, Si quis aūt vult contentiosus esse, nos talem cōsue-

tudinem non habemus, neque ecclesia dei. Hoc autem præcipio. Vt scilicet non disserentis solertia requiratur, sed præcipientis auctoritas attendatur. Nã & hoc quo pertinet quæso, tã aperte cõtra apostoli præcepta conari? An ita vacandũ est, vt nec tonsoris operentur? An quia angelicas volucres imitari se dicunt, quasi depilari timent ne volare non possint? Vereor in hoc vitium plura dicere ꝑꝑ quosdã crinitos fratres, quorũ præter hoc multa & pene omnia veneramur. Sed quo magis eos in Christo diligimus, eo sollicitus admonemus. Neque enim meruimus, ne humilitas eorũ respuat admonitionẽ nostrã. quãquidem & nos a talibus, vbi forte titubamus aut aberramus, cupimus admoneri. Hoc ergo admonemus tam sanctos viros, ne stultis vanorum argumentationibus moueantur, & eos in hac peruersitate imitentur, quibus sunt in cæteris longe dissimiles. Illi aũt venalem circunferentes hypocrisim timent ne vilior habeatur tonsa sanctitas, quã comata. Vt videlicet qui eos videt, antiquos illos quos legimus cogitet, Samuelem, & ceteros qui non tondebantur. Nec cogitant quid intersit inter illud propheticum velamentum, & hanc euangelij reuelationem, de qua dicit Apostolus, Cum transieris ad Christum, auferetur velamen. Quod. n. significabat velamen interpositum inter faciẽ Moysi & aspectum populi Israel, hoc significabat et illis temporibus coma sanctorũ. Nam idẽ Apl's et comam pro velamento esse dicit, cuius auctoritate isti vrgent. Aperte quippe ait, Vir quidẽ si comatus sit, ignominia est illi. Ipsam ignominiã (inquiunt) suscepimus merito peccatorũ nostrorũ, ad hoc obtendentes simulatæ humilitatis vmbraculũ, vt sub eo proponant venalem typũ, quasi apl's superbiã doceat, cũ dicit, Omnis vir orans aut prophetans velato capite, confundit caput suũ. Et vir quidem non debet velare caput cum sit imago & gloria dei. Qui ergo dicit, non debet, nescit forte docere humilitatem. Sed si hanc ignominiam tempore euangelij, quod erat sacramentum tempore ꝓphetiæ, pro humilitate isti appetunt, tondeant, & cilicio caput velent. Sed non erit tunc species illa venalis: quia Sampson non cilicio, sed coma velabatur.

Crinitis fratres.

C

ij. Cor. iij. Exo. xxxiiij.

De coma sanctorũ veterum, quid significabat.

Primum quidem conuenientibus vobis in ecclesia audio scissuras esse: & ex parte credo. Nam oportet & hæreses esse: vt & qui probati sunt manifesti fiant in vobis.

D

Ex li. de ciu. dei

Videns diabolus templa dæmonum deseri, & in nomen liberãtis mediatoris currere genus humanũ, hæ̃ticos mouit, q sub vocabulo xp̃iano, doctrinæ resisterẽt xp̃ianæ, q̃si possent indifferẽter sine vlla correctiõe hr̃e in ciuitate dei, sicut ciuitas confusionis indifferẽter habuit ꝑ hos, inter se diuersa & aduersa

Describit hæreticos. sentientes. Qui ergo in ecclesia Christi morbidũ aliquid prauũq; sapiunt, si correcti vt sanum rectumq; sapiant, resistunt contumaciter, suaq; pestifera & mortifera dogmata emendare nolunt, sed defensare persistunt, hæretici fiunt, & foras exeuntes, habentur in exercitibus inimicis. Etiam sic quippe veris illis catholicis membris Christi malo suo prosunt dum deus vtitur & malis bene, & diligentibus eum omnia cooperantur in bonum. Inimici enĩ omnes ecclesię quolibet errore cæcentur, vel malitia deprauentur, si accipiunt potestatem corporaliter affligendi, exercent eius patientiam. Si tantummodo male sentiendo aduersantur, exercent eius sapientiam. Vt autem etiam inimici diligantur, exercent eius beniuolentiam, aut etiã beneficentiã, siue suadibili doctrina cum eis agatur, siue terribili disciplina. Ac per hoc diabolus princeps impiæ ciuitatis, aduersus peregrinantem in hoc mundo ciuitatẽ dei, vasa propria commouendo, nihil ei nocere permittitur.

Hæreticis deus bene vtitur ad vtilitatẽ catholicorum.

Inimici ecclesię quõ exercẽt eã.

B

Ex libro de ciuitate dei.xvi. ¶Hęreticorum genus, callidum: non spiritu sapientiæ, sed impatientię, quo solent hæreticorum feruere primordia, & pacem perturbare sanctorum. Sed hæc omnia, in vsum cedunt proficientiũ. Iuxta illud apostoli, Oportet & hæreses esse, vt probati manifesti fiant in vobis. Vnde etiam dictũ est, Filius eruditus sapiens erit, imprudente autem ministro vtetur. Multa quippe ad fidem catholicã pertinentia, dum hæreticorum callida inquietudine exagitãtur, vt aduersus eos defendi possint, & considerantur diligentius, & intelliguntur clarius, & instãtius prædicãtur: & ab aduersario mota quæstio, discendi existit occasio. Sed malus frater in filio suo, hoc est in opere suo, puer est, idest seruus fratrum suorum, cum ad exercitationem patientiæ, vel ad profectum sapientiæ scienter vtuntur malis boni.

Quę vtilitas sequitur ex inquietudine hęreticorum.

Ex libro de vera religione. ¶Quoniam verissime dictũ est, Oportet hæreses esse multas vt probati manifesti fiant inter vos, vtamur & isto diuinæ prouidẽtiæ beneficio. Ex his enim hominibus hæretici fiunt, qui etiam si essent in ecclesia, nihilominus errarent. Cum autem foris sunt, plurimum prosunt, non verum docendo quod nesciunt, sed ad verũ quęrendum carnales, & ad verum aperiendum spiritales catholicos excitando. Sunt enim innumerabiles in sancta ecclesia deo probati viri, sed manifesti non sunt inter nos, quãdiu imperitiæ nostræ tenebris delectati dormire malumus, quam lucem veritatis intueri. Quapropter multi, vt veritatem dei videant & gaudeant, per hæreticos de somno excitantur. Vtamur ergo & hæreticis: nõ vt eorum approbemus errores: sed vt catholicam disciplinam aduersus eorum insidias asserentes, vigilantiores & cautiores simus, si eos ad salutem reuocare non possumus.

Vt nõ fiãt hęretici.

F

Vtendũ est hęreticis.

Ex libro contra Faustũ.cap.xij. ¶Quamuis inter se dissentiant & Iudæi ab hæreticis, & ipsi hæretici alij ab alijs, vna tamen conditione seruitutis, vel ad aliquam attestationem, vel ad aliquam probationem vtiles sunt ecclesiæ.

Hæretici vtiles sunt ecclesiæ.

Nam &

Nam & de hæreticis dictum est, Oportet & hæreses esse, vt probati manifesti fiant inter vos. Ex tractat. ps. vij.

¶ Vasa mortis in arcu suos dominus parauit. Quæri potest, quæ sunt vasa mortis. An forte hæretici? Nam & ipsi ex eodem arcu, id est ex eisdem scripturis, in animas nõ charitate inflãmandas, sed venenis perimẽdas insiliunt. Quod nõ contingit nisi promeritis. Propterea diuinæ prouidentię etiam ista dispositio tribuenda est, non quia ipsa peccatores facit, sed qa ipsa ordinat cũ peccauerint. Malo enim voto per peccatum legentes, male coguntur intelligere, vt ipsa sit pœna peccati. Quorum tamen morte, filij catholicæ ecclesiæ tanquam quibusdam spinis, a somno excitantur, & ad intelligentiam diuinarum scripturarum proficiunt. Oportet enim & hæreses esse, vt probati (inquit) manifesti fiant inter vos, hoc est, inter homines, cum manifesti sunt deo. Hæretici sunt vasa mortis. G Hæretici sũt tãquam spinæ.

¶ Multi qui optime possunt scripturas dignoscere & pertractare, latebant in populo dei, nec afferebant solutionem quæstionũ difficilium, cum calumniator nullus obstaret. Nũquid enim perfecte de trinitate tractatum est, antequam oblatrarent Arriani? Nunquid perfecte de pœnitentia tractatum est, antequam obsisterent Nouatiani? Sic nec perfecte de baptismate tractatum est, anteq; cõtradicerent foris positi rebaptizatores. Nec de ipsa vnitate Christi enucleate dictum est, nisi posteaquam separatio illa vrgere cœpit fratres infirmos. Et iĩ illi q nouerant hæc tractare atq; dissoluere, ne perirent infirmi sollicitati quæstionibus impiorũ, sermonibus & disputationibus suis, obscura legis in publicũ deduxerunt. Hinc Apostolus, Oportet (inquit) & hæreses esse, vt probati manifesti fiant inter vos. Ex tractatu. ps. liiij. Hæretici fuerũt causa scribendorũ librorũ. Obscura legis in publicũ cur deducta sint. H

¶ Congregatio taurorum inter vaccas populorum, vt excludantur hi qui probati sunt argento. Tauros vocant, ꝓpter superbiam duræ indomitæq; ceruicis. Significat. n. hæreticos. Vaccas autẽ populorũ seductiles animas intelligendas puto, quia facile sequũtur hos tauros. Non enim vniuersos populos seducunt in quibus graues & stabiles sunt: vnde scriptum est, In populo graui laudabo te: sed in eis populis, quos inuenerint vaccas. Ex his enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas, oneratas peccatis, quæ ducuntur varijs desiderijs, semper discentes, & ad veritatis scientiam nunquam peruenientes. Quod autem ait idem Apostolus, Oportet & hæreses esse, vt ꝓbati manifesti fiant in vobis, hoc etiã hic sequitur, Vt excludantur hi qui probati sunt argẽto, id est qui probati sunt eloquijs domini. Eloquia quippe domini, eloquia casta, argentum igne probatum &c. Nam Excluditur, dictum est appareant, & emineant, quod ait ille, Manifesti fiant. Vnde & in arte argentaria exclusores vocantur, qui de cõfusione masse nouerunt formam vasis exprimere. Multi enim sanctarũ scripturarum latent, & paucis intelligentioribus noti sunt, nec Ex tracta. ps. lxvij. Tauri significant hæreticos. Vaccæ sunt seductiles aĩæ. ps. xxiiij. ij. Timo. iij. Eloqa dñi sunt argentũ igne ꝓbatum. Exclusores sũt auctores.

A asseruntur commodius & acceptabilius, nisi cũ respondendi hæreticis cura cõpellit. Tũc.n.etiã qui negligũt studia doctrinę, sopore discusso, ad audiendi excitãtur diligentiã, vt aduersarij refellãtur. Deniq; quã multi scripturarũ sctãrũ sensus de deo Christo asserti sunt cõtra Photinum? q̃; multi de homine Christo cõtra Manichæũ? q̃; multi de trinitate cõtra Sabelliũ? q̃; multi de vnitate trinitatis aduersus Arrianos, Eunomianos, Macedonios? q̃; multi de catholica ecclesia toto orbe diffusa, & de malorũ cõmixtiõe vsq; in finẽ seculi, quod bonis in sacramentorum eius societate nõ obsint, aduersus Donatistas & Luciferianos, aliosq;, si qui sunt qui simili errore a veritate dissentiunt? quam multi contra cæteros hæreticos, quos enumerare, vel commemorare, nimis longum est, & præsenti operi non necessarium? Quorum tamen sensum probati assertores, aut prorsus laterent, aut non ita eminerent, vt eos eminere fecerunt superborum contradictiones, quos velut tauros, idest iugo disciplinæ pacifico, leniq; non subditos, commemorat apostolus. Vbi talem dicit ad episcopatum eligẽdũ, vt potẽs sit exhortari in doctrina sana, & contradicẽtes redarguere. Sunt enim multi nõ subditi, vt sunt tauri, elatione ceruicis impatientes aratri atq; doctrinę, vaniloqui, & mentis seductores.

Episcopũ oportet hęreticis diffputatiue resistere.

B Has mentes significauit iste psalmus appellatione vaccarũ. Ad hanc ergo vtilitatẽ, prouidentia diuina ꝑmittit tauros congregari inter vaccas populorũ, vt excludãtur, idest vt emineãt, q ꝓbati sunt argẽto. Ad hoc.n. hæreses sinuntur esse vt ꝓbati manifesti fiãt.

Ex lib. cõtra inimicũ legis & ꝓphetarum.

¶ Oportet enim & hæreses esse, vt probati (inquit) manifesti fiant in vobis. Sic vasa iræ, locis congruis, & temporibus ordinantur, vt etiam de ipsis notas faciat deus diuitias gloriæ in vasa misericordiæ, quæ de massa eiusdem damnationis fiunt in honorem gratia illius non meritis suis. Ille quippe donat prodesse nobis non solum quod docet veritas, verum etiam quod obstrepit vanitas, vt cum respondetur inquietissimæ vanitati, auscultetur syncerissimæ veritati.

Ex libro contra Manichęos.

Hęretici ꝓsunt ad excutiendã pigritiã nostrã

¶ Ideo diuina prouidentia multos diuersi erroris hęreticos esse permittit, vt cum insultant nobis, & interrogant nos ea quæ nescimus, vel sic discutiamus pigritiam, & diuinas scripturas nosse cupiamus. Propterea & apostolus dicit, Oportet multas hæreses esse vt probati manifesti fiant inter vos. Hi enim deo probati sunt, qui bene possunt docere. Sed manifesti hominibus esse non possunt, nisi cum docent. Docere autem nolunt, nisi eos qui doceri quærunt. Sed multi ad quærendum pigri sunt, nisi per molestias & insultationes hæreticorum quasi de somno excitentur, & de imperitia sua erubescant sibi, & de illa imperitia sua periclitari se sentiant. Qui homines, si bonæ sunt fidei, non cædũt hæreticis, sed qui eis respondeant, diligenter inquirunt. Neq; eos

C deserit deus, & petentes accipiant, & quærentes inueniant, & pulsantibus aperiatur.

¶ Hæreticus est, qui alicuius temporalis commodi, & maxime gloriæ, principatusq; sui gratia, falsas ac nouas opiniones vel gignit, vel sequitur. Ille autem qui huiusmodi hominibus credit, homo est imaginatione quadam veritatis ac pietatis illusus. Ex lib. de vtilitate credendi. Quis sit hæreticus.

Conuenientibus ergo vobis in vnum, iam non est dominicam cœnam manducare. Vnusquisq; enī suam præoccupat cœnam ad mãducandũ. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est.

IPsam acceptionem Eucharistiæ, dominicam cœnam vocat. Illud itaq; mouere potuit homines, vtrum iam refecti die illo vel offerent vel sumerent Eucharistiam, quod in euangelio dicit, Cum autem illi manducarent, accepit Iesus panem & benedixit. Cum etiam superius dixisset, Cum sero autem factus esset, recumbebat cum duodecim, & manducantibus dixit, quoniam vnus ex vobis tradet me. Post enim tradidit sacramentum. Et liquido patet, quando primo acceperunt discipuli corpus & sanguinem domini, non eos accepisse ieiunos. Nunquid tamen propterea calumniandum est vniuersæ ecclesiæ, quod a ieiunijs semper accipitur? Ex hoc enim placuit spiritui sancto, vt in honorem tanti sacramenti, in os Christiani prius dominicum corpus intraret, quam cæteri cibi. Nam ideo per vniuersum orbem mos iste seruatur. Neq; enim quia post cibos dedit dominus, propterea pransi aut cœnati fratres, ad illud sacramentum accipiendum, accedere debent, aut sicut faciebant quos apostolus arguit & emendant, mensis suis ista miscere. Nanq; saluator, quo vehementius commendaret mysterij illius altitudinem, vltimum voluit hoc infigere cordibus & memoriæ discipulorum, a quibus ad passionem digressurus erat. Et ideo non præcepit quo deinceps ordine sumeretur, vt Apostolis, per quos Ecclesias dispositurus erat, seruaret hunc locum. Ex libro ad Ianuarium. Matth. xxv. D In honorem sacramēti a solis ieiunis sumitur dominicū corpus. Quare Christus vltimo instituit & dedit sacramētū Eucharistiæ suis apostolis.

Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum? aut ecclesiam dei cõtemnitis, & cõfunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos, in hoc non laudo.

ECclesia homines sunt, de quibus dicitur, Vt exhiberet sibi gloriosam ecclesiam. Hoc tamen vocari etiam ipsam domum orationum, idem apostolus testis est, vbi ait, Nũquid domos nõ habetis ad manducandũ & bibendum? An ecclesiam dei contemnitis? Et hoc quotidianus loquendi vsus obtinuit, vt in ecclesiam prodire, aut ad ecclesiam confugere non dicatur, nisi qui ad locum ipsum, parietesq; prodierit, vel confugerit, quibus ecclesiæ congregatio continetur. E Ex lib. quæstionum Num. titu. lix.

Ego autem accepi a domino quod & tradidi vobis, quoniam dominus noster Iesus Christus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit & dixit accipite, edite: Hoc est corpus meum, quod ꝑ vobis tradetur. Hoc facite in meã commemorationem. Similiter & calicem, postquam coenauit dicens, Hic calix nouũ testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotienscunq; bibetis, in meã commemorationem.

Matth.xxvi. Mar.xiiij. Luce.xxij.

F Ex lib. q̃stionũ Nu.tit.xxxj.

LOcutus est dominus ad Moysen & Aaron dicens, Ista distinctio legis, quaecunq; constituit dominus. Proculdubio nõ est distinctio nisi inter aliqua duo, vel plura. Nam singularitas distinctionem non requirit. Nec distinctionem cuiuslibet rei commemorauit, sed addidit legis, & secutus adiunxit, Quaecunq; constituit dominus, praecipiendo vtiq;, non creando. Nam etiã nonnulli interpretes, Quęcũq; praecepit dominus, transtulerunt. Si ergo haec est distinctio legis, quaecunq; praecepit dominus, proculdubio magna est ista distinctio, & recte intelligitur duo testamenta distinguere. Eadem quippe sunt in veteri & nouo ibi obumbrata, hic reuelata: ibi praefigurata, hic manifestata. Nam non solum sacramenta diuersa sunt, verum etiam promissa. Ibi videntur temporalia praeponi, quibus spiritale pręmium occulte significetur. Hic autem manifestissime spiritalia promittuntur & aeterna. Temporalium autem bonorum atq; carnalium, & spiritaliũ atq; aeternorum, quae clarior certiorq; distinctio, quam passio domini nostri Iesu Christi? In cuius morte satis constitit, non istam terrenam transitoriamq; foelicitatem a domino Deo pro magno munere spectandam & optandam esse: quandoquidem in vnigenito filio suo, quem tanta illa perpeti voluit, longe aliud a se peti, expectariq; oportere, apertissima distinctione declarauit.

Passio Christi est distinctio bonorũ tẽporaliũ & spiritalium.

G

¶Hoc ergo sacrificium, vbi sacerdos est victima, redemit nos, fuso sanguine creatoris. Non tamen nos creauit eiũ sanguine, sed redemit sanguine. Creauit enim nos in principio quod erat verbum, & verbum quod erat apud deum, & deus erat verbum. Ab hoc creati sumus. Sermo contextus adiungit, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Hoc est quo creati sumus. Quo vero redempti? Audi. Quod factum est, inquit, in eo vita est. Et vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebrae eam non comprehenderunt. Adhuc illud dicitur quod incommutabile semper manet, adhuc deus est, adhuc illud dicitur cui videndo, corda munda sunt. Vnde autem mundentur, nondum dicit. Lux (inquit) lucet in tenebris, & tenebrae eam non comprehenderunt. Sed vt non sint tenebrae, possintq; comprehendere.

Ex libro de sacrificio vespertino.

Ioan.i.

Tenebræ enim peccatores, tenebræ infideles, Vt ergo non sint tenebræ, possintque comprehendere, verbum caro factum est & habitauit in nobis. Videte verbum, videte verbum carnem, verbum carnem, verbum ante carnem. In principio erat verbum, & apud deum deus erat, & omnia per ipsum facta sunt. Vbi hic sanguis? Ecce iam, auctor tuus, sed nondum est pretium tuum. Vnde ergo redemptus? Quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. ¶ Quomodo nos amasti pater bone, qui filio tuo vnico non pepercisti, sed pro nobis impijs tradidisti eum? Quomodo non amasti, pro quibus ille non rapinam arbitratus est, esse se æqualem tibi? Factus est subditus vsque ad mortem, mortem autẽ crucis. Vnus ille in mortuis liber, potestatem habens ponendi animam suam, & potestatem habens iterum sumendi eam, pro nobis tibi victor & victima, & ideo victor, quia victima. Pro nobis tibi sacrificium & sacerdos: & ideo sacerdos, quia sacrificium, faciens tibi nos de seruis filios, de te nascendo, nobis seruiendo. Tenebræ sunt peccatores. H Ex libro. x. confessionum.

¶ Quando hoc dominus commendauit, de carne sua locutus erat, & dixerat, Nisi quis manducauerit carnem meam, non habebit in se vitam æternam. Et ait, Verba quæ locutus sum vobis, spiritus est & vita. Spiritaliter intelligite quæ locutus sum. Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendaui, spiritaliter intellectum viuificabit vos. Et si necesse est visibiliter illud celebrari, oportet tamen & inuisibiliter intelligi. Ex tractatu. ps. xcviij. Ioan. vi.

¶ Ego sum panis viuus qui de cœlo descendit. Dixit se panem qui de cœlo descendit, hortans vt credamus in eum. Credere enim in eum, hoc est manducare panem viuum. Qui credit, mãducat. Inuisibiliter saginatur qui inuisibiliter renascitur. Infans intus est, nouus intus est, Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendit. Ideo viuus, quia descendit de cœlo. De cœlo descendit & manna: sed manna vmbra erat, iste veritas est. Ex tract. euãgelij secundum Ioan. xxvi. A Credere ĩ Christum est manducare ipsum spiritaliter.

¶ Amen amen dico vobis, Nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Quomodo quidem edatur, & quisnam modus sit manducandi istum panem, ignoratis. Veruntamen nisi manducaueritis carnẽ filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Hæc non vtique cadaueribus, sed viuentibus loquebatur. Vnde ne istam vitam intelligentes, & de hac re litigarent, secutus adiunxit, Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Hanc ergo non habet, qui istum panem non manducat nec istum sanguinem bibit: Nam temporalem vitã, sine illo habere homines possunt, æternã vero omnino nõ possunt. Qui ergo nõ mãducat eius carnẽ, nec bibit eius sanguinem, non habet vitam in se. Et qui manducat eius carnem, Ex eodẽ tracta. habito de sctõ Laurentio. Ioan. vi. B

& bibit eius sanguinem, habet vitam æternam. Ad vtrunq; autem respondet quod dixit æternam. Non est ita in hac esca, quā sustentandæ huius temporalis vitæ causa sumimus. Nam qui eā non sumpserit, non viuet. Nec tamen qui eam sumpserit, viuet. Fieri enim potest, vt senio, vel morbo, vel aliquo casu, plurimi & qui eam sumpserint, moriantur. In hoc vero cibo & potu, id est corpore & sanguine domini, non est ita. Nam & qui eam non sumit, non habet vitam, & qui eam sumit habet vitam, & hanc vtiq; æternam. Sicut misit me (inquit) viuens pater, & ego viuo propter patrem. Et qui manducat me, & ipse viuet propter me. Participatio filij per vnitatem corporis eius & sanguinis, quod illa manducatio potatioq; significat, nos efficit meliores. Viuimus ergo nos propter ipsum, manducantes eum, id est ipsum accipientes æternam vitam, quam non habebamus ex nobis. Vt ergo quisq; viuat propter me, participatio facit qua manducat me. Ego itaq; humilitatus viuo propter patrem, ille erectus viuit propter me.

Ex tracta. euāg. secundū Ioan. xxvij. ¶ Exposuit itaq; modum attributionis huius & doni sui, quomodo daret carnem suam manducare, dicens, Qui manducat meā carnem & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in illo. Signum quia manducauit & bibit, hoc est, si manet, & manetur: si habitat & inhabitatur: si sic hæret, vt non deseratur. Hoc ergo nos docuit & admonuit mysticis verbis, vt simus in eius corpore sub ipso capite in membris eius edentes carnem eius, non relinquentes vnitatem eius. Hoc ergo totum ad hoc nobis valeat, vt carnem Christi & sanguinem Christi non edamus tantum in sacramento, quod & multi mali, sed vsq; ad spiritus participationem manducemus & bibamus, vt in domini corpore tanquam membra maneamus, & eius spiritu vegetemur. Quomodo mansit in illo sanctus Laurentius, cuius hodie festum celebramus. Mansit vsq; ad tentationem, mansit vsq; ad tyrannicam interrogationem, mansit vsq; ad acerrimam comminationem, mansit vsq; ad peremptionem. Parum est vsq; ad immanem exercitationem mansit. Non enim occisus est cito, sed cruciatus in igne: diu viuere permissus est, sed tarde mori compulsus est. In illa ergo longa morte, in illis tormentis, quā bene manducauerat & bene biberat, tanquam illa esca saginatus, & illo calice ebrius, tormenta non sensit. Ibi enim erat qui dixit, Spiritus est qui viuificat. Caro enim ardebat, sed spiritus animā vegetabat. Non cessit, & in regnum successit.

(Margin: C; De beato Laurentio.; Ioan. vi. & ij. Cor. iij.; D)

Quotienscunq; enim manducabitis panē hunc, & calicem bibetis, mortem domini annunciabitis donec veniat.

Ex lib. i. contra Faustum. ¶ Significat finem seculi, quando erit sanctorum requies, non

adhuc in sacramento spei, quo in hoc tempore consociatur ecclesia quãdiu bibit, qđ de Christi latere manauit, sz iã in ipsa pfectiõe salutis eternę, cũ tradet regnũ deo patri, vt in illa pspicua cõtẽplatiõe icõmutabilis veritatis, nullis mysteriis corporalibus egeamus.

Itaq; quicunq; manducauerit panem vel biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.

ET sancta possunt obesse. In bonis enim sancta ad salutem sunt, in malis ad iudicium. Certe enim fratres nouimus accipimus, & vtiqz sanctum est quod accipimus, & nemo dicit non esse sanctum. Et quid ait Apostolus? Qui autem manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Non ait, quia illa res mala est, sed quia ille malus male accipiendo, ad iudicium sibi accipit bonum quod accipit. Non enim mala erat buccella, quæ tradita est Judæ a dño. Absit. Medicus nõ daret venenũ. Salutez medicus dedit, sed indigne accipiendo ad perniciẽ accepit q nõ pacatus accepit. ℂ Scio charissimi moneri posse nõnullos, siue pios vt requirãt, siue impios vt reprehẽdãt, qđ posteaq; panẽ tinctũ suo traditori dominus dedit, intrauerit in illũ Satanas. Dicũt enĩ, Ita ne hoc meruit panis porrectus de mẽsa Christi, vt post illum intraret, in eius discipulum Satanas? Quibus respondemus, hinc potius nos docet erit, quã sit cauendũ, male accipere bonũ. Multũ qppe interest nõ qd accipiat, sed qs accipiat nec quale sit qđ datur, sed qualis sit ipse cui datur. Nã & bona obsunt, & mala psunt, sicut fuerint qbus datur. Pctm̃ (inquit Apostolus) vt appareat peccatuz, per bonũ mihi operatum est mortem. Ecce per bonum factum est malum, dum male accipitur bonuz. Itemq; ipse ait, In magnitudine reuelationum mearum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ qui me colaphizet. Propter quod ter dominũ rogaui vt auferret euz a me: & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea. nam virtus in infirmitatem perficitur. Ecce per malum factum est bonum, dum bene accipitur malum. Quid ergo miraris si datus est Judæ panis Christi, per quem manciparetur diabolo, cum videas econtrario datum Paulo angelum diaboli per quez perficeretur in Christo? Ita & malo bonum obfuit, & bono malum profuit. Recordamini vñ sit scriptuz, Quicũqz manducauerit panez, aut biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis dñi. Et de his erat sermo cũ hoc Apostolus diceret, q domini corpus velut quemlibet alium cibum, indiscrete, negligenterq; sumebant. Hic ergo si corripitur qui non diiudicat, hoc est non discernit a cæteris cibis dominicum corpus, quomodo dominatur qui ad eius mensam fingens amicum, accedit inimicus? Si reprehẽsio-

Ex tracta. euãg. secũdum Ioan. vi.

Ex eodez libro tracta. lxij.

Quare statim intrauit Satanas Judaz post buccellã panis.

Quã sit cauendum malũ accipere bonum.

Rom. vij.

ij. Cor. xij.

ne t āgitur negligētia cōuiuātis: qua pœna percutitur vēditor inui ctitis? Probet autē seipsū homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. ¶ Quā multi de altari accipiūt & moriūtur, & accipiendo moriūtur. Vn̄ dicit Apl̄s, Iudiciū sibi māducat & bibit. Nā buccella dominica, venenū fuit Iudæ, & tamen accepit: & cū accepit, inimicus in eum intrauit. Non quia malū accepit, sed quia bonum malus male accepit. Videte ergo fratres, Panē cœlestē spiritaliter manducate. Innocentiam ad altare apportate. Peccata & si sint quotidiana, vel non sint mortifera. Antequā ad altare accedatis, attendite quid dicatis. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Dimittis, dimittetur tibi. Securus accede. Panis est, non venenum. Sed vide si dimittis. Nam si non dimittis, mentiris, & ei mentiris quem non fallis. Mentiri deo potes, fallere deum non potes. Nouit ille quid agat, intus te videt, intus te examinat, intus inspicit, intus iudicat, intus aut damnat aut coronat. ¶ Dixerit aliquis non quotidie accipiendam Eucharistiam. Quæsieris, quare? Quoniam (inquit) eligendi sunt dies quibus purius homo continentiusq; viuat, quo ad tantum sacramentum dignus accedat. Qui enim manducauerit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Alius contra, immo, inquit, si tanta est plaga peccati atq; impetus morbi, vt medicamenta talia differenda sint, auctoritate antistitis debet quisq; ab altario remoueri ad agendam pœnitentiam, & eadem auctoritate reconciliari. Hoc est enim indigne accipere, si eo tempore accipiat quo debet agere pœnitentiam, non vt arbitrio suo cum libet vel auferat se communioni, vel reddat. Cæterū si tanta non sunt vt excommunicandus quisq; iudicetur, nō se debet a quotidiana medicina dn̄ici corporis separare. Rectius inter eos fortassis q̄sq̄s dirimit litem, qui monet vt præcipue in Christi pace permaneat. Facit autem vnusq̄sq;, quod secundum fidem suam pie credit esse faciendum. Neuter enim eorum exhorret corpus & sanguinem domini, sed saluberrimum sacramentum certatim honorare contendunt. Neq; enim litigauerunt inter se, aut quisquam eorum se alteri præposuit, Zacchæus & Centurio ille, cum alter eorum gaudens, in domum suam susceperit dominum, alter dixerit, Non sum dignus vt intres sub tectum meum, ambo. Saluatorem honorificantes diuerso & quasi contrario modo, ambo peccatis miseri, ambo misericordiam consecuti. Vale etiam ad hanc similitudinem, quod in primo populo vnicuiq; piorum manna secundum propriam voluntatem in ore sapiebat, sicut in ore vniuscuiusque Christiani sacramentum illud quo subiugatus est mundus. Nam ille honorando non audet quotidie: & ille etiam honorando, non audet vllo die prætermittere. Contemptū solū nō vult cibus iste, sicut māna fastidiū. Inde.n. & Apl̄s indigne dicit acceptū ab eis, qui hoc nō discernebant a cæteris ci

Ex tractatu euāgelij secundum Ioan. xxvi.

G

Matth. vi. Nemo accedit securus ad Eucharistiā, nisi dimittat pctā. Ex libro. i. ad Ianuarium. An quotidie sumenda Eucharistia

H

Luc. xix. Matth. viij. Vnicuiq; piorum secundum propriam volūtatem manna in ore sapiebat. Indigne sumit Eucharistiam, q nō discernit a cæteris cibis veneratione singulariter debita.

bis, veneratione singulariter debita. Continuo quippe cum dixisset, Iudicium sibi manducat & bibit, addidit vt diceret, Non diiudicans corpus domini. Quod satis toto ipso loco epistolę si diligenter attendatur apparet. A

¶ Quid est Christum manducare? Non hoc solum est, in sacramento corpus eius accipere. Multi enim accipiunt indigni, de quibus dicit apostolus, Qui manducat panem, & bibit calicem domini indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Sed quomodo manducandus est Christus? Quomodo ipse dicit, Qui manducat carnē meā, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Si itaque in me manet, & ego in illo, tunc manducat, tunc bibit. Qui autem nō in me manet, nec ego in illo, & si accipit sacramentum, acquirit magnum tormentum. Qui ergo in me manet ait, alio loco ipse dicit, Qui facit mandata mea, in me manet, & ego in illo. Videte ergo fratres, quia si separemini qui fideles estis a corpore domini, timendum est ne fame moriamini. Ipse enim dixit, Qui non manducat meam carnem, nec bibit sanguinem meum, non habebit in se vitam. Si ergo separemini vt non manducetis corpus & sanguinem domini, metuendum est ne moriamini. Si autem accipiatis indigne, & bibatis indigne, metuendum est ne iudicium manducetis & bibatis. Angustiæ vobis magnæ vndique. Bene viuite, & dilatantur angustiæ. Nolite vobis male viuentibus vitam promittere. Quod non promittit deus, fallit se homo quando promittit sibi. Malus testis. Tu tibi promittis, quod veritas tibi negat. Veritas dicit, si male viuitis, in æternum moriemini: & tu tibi dicis, & male viuo, & in æternum cum Christo viuo. Ergo non potestis bene viuere, nisi ille adiuuerit, nisi ille dederit, nisi illę donauerit. Inde orate, & manducate. Orate, & ab his angustijs liberabimini. Implebit enim vos & in bene agendo, & in bene viuendo. Inspiratur vestra conscientia. Implebitur os vestrum laude dei & exultatione, & dicetis illi de magnis angustijs liberati. Et liberasti gressus meos subter me, & non sunt infirmata vestigia mea.

Ex sermone de verbis euāgelij Christum recte māducat q mādata eius seruat manens in Christo, & Christus in eo.

B

Male viuens & vitā sibi pmittis fallitse.

Nemo pōt bene viuere nisi Christus iuuerit eum.

¶ Ad altare dei inuisibile (quo non accedit iniustus) ille peruenit, qui ad hoc præsens iustificatus accedit. Inueniet enim illic vitam suam, qui hic discreuerit causam suam. *Ps. xvij.* *Ex libr. sētēt. Prosperi.*

Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, nō diiudicans corpus domini.

TAlis erat & Iudas, & tamen cum sanctis discipulis vndecim intrabat & exibat. Ad ipsam cœnam dominicā pariter accessit, conuersari cum eis potuit, eos inquinare nō potuit. De vno pane & Petrus accepit, & Iudas, & tamē quæ pars fideli cum infideli? Petrus enim accepit ad vitam, Iudas ad mortem. Quomodo enim ille odor bonus, sic ille cibus bonus. Sicut ij. Cor. vi. *Ex tract. euāgelij secundum Iohan. l.*

C

Eucharistia bonos viuificat, malos mortificat. ergo odor bonus, ita & cibus bonus, bonos viuificat, malos mortificat. Qui enim manducauerit & biberit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Iudicium sibi, non tibi. Si iudicium sibi, non tibi, tolera malum bonus, vt venias ad præmia bonorum, ne mittaris in pœnam malorum.

Ex tracta. ps. xlvij. ¶ Quamuis multos Iudas, implet Satanas indigne accipientes buccellas ad iudicium suum? Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Non malum est quod datur, sed bonum malo in iudicium datur. Bene esse non pôt male accipienti quod bonum est.

Ex sermone de blasphemia sci spiritus. ¶ Illud etiam quod ait, Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo, quomodo intellecturi sumus? Nunquid etiam illos hic poterimus accipere, de quibus dicit Apostolus, quod iudicium sibi manducent & bibant, cum ipsam carnem manducent, & bibant ipsum sanguinem? Nunquid & Iudas, magistri traditor & venditor impius, quamuis primum manibus eius confectum ipsum sacramentum carnis & sanguinis eius cum cæteris discipulis (sicut apertius Lucas Euangelista declarat) mãducaret & biberet, mãsit in Christo, & Christus in eo? Multi denique qui vel corde ficto carnem illam manducant, & sanguinem bibunt, vel cum manducauerint & biberint, apostatæ fiũt, nunquid manent in Christo, & Christus in eis? Sed profecto est quidam modus manducandi illam carnem & bibendi illum sanguinem, quo modo qui manducauerit & biberit, in Christo manet, & Christus in eo. Non ergo quocunque modo quisque manducauerit carnem Christi & biberit sanguinem Christi, manet in Christo & Christus in illo, sed certo quodam modo. Quem modum vtique ipse videbat quando ista dicebat.

D

Ex libro. De baptismo. ¶ Sicut enim Iudas, cui buccellam tradidit dominus, non malum accipiendo, sed male accipiendo, locum in se diabolo præbuit, sic indigne quisque sumens dominicum sacramentum, non efficit vt quia ipse malus est malum sit, aut quia non ad salutem accipit, nihil acceperit. Corpus enim domini, & sanguis domini, nihilominus erat etiam illis quibus dicebat Apostolus, Qui manducat indigne, iudicium sibi manducat & bibit.

Male accipiens Eucharistiã nõ contaminat eã.

Ex epi. concilij ad Donatistas. ¶ Quisquis a catholica ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se viuere existimet, hoc solo scelere quod a Christi vnitate disiunctus est, non habebit vitam, sed ira dei manet super eum. Quisquis autem in hac ecclesia bene vixerit, nihil ei præiudicant aliena peccata: quoniam vnusquisque in ea proprium onus portabit, sicut Apostolus dicit, Et quicunque in eo corpus Christi manducauerit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Cum enim dicit, Iudicium sibi manducat, satis ostendit quia non alteri iudicium manducat, sed sibi: quia communio malorum non maculat participatione sacramentorum, sed consensione factorum. Nam si in

E

Nulli nõ separato ab ecclesia piudicant peccata aliena.

Cõio malorum nõ maculat participatiõe sacrorum sed consensione factorum.

factis malis non eis quisq; consentiat, portat malus causam suã & personam suam, nec præiudicat alteri quem in consensione mali operis socium non habet criminis.

¶ Escam vitæ accipit, æternitatis poculum bibit, qui in Christo manet, & cuius Christus habitator est. Nam qui discordat a Christo, nec carnem Christi manducat, nec sanguinem bibit, etiam si tantæ rei sacramentum, ad iudicium suæ præsumptionis quotidie indifferenter accipiat. Ex lib. sniarũ. Prosperi.

Ideo autem inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi.

¶ Mortem istam temporalem visibildm, somni loco scripturas ponere, notum est omnibus Christianis, cum dixerit de ægrotantibus apostolus, Propterea inter vos (inquit) multi infirmi & ægri. & dormiunt sufficienter. Dormiunt, inquit, moriuntur. Ex tracta. ps. cxlvij. Per somnũ in scripturis mors tpalis signatur

Quod si nósmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur.

F

PRo illis peccatis quæ legis Decalogus continet, & de quibus apostolus ait, Quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebunt, in pœnitentia maiorem in se quisq; seueritaté debet exercere, vt a seipso iudicatus, non iudicetur a domino: sicut idem Apostolus ait, Si enim nos iudicaremus, a domino nõ iudicaremur. Ascendat itaq; homo aduersum se tribunal mentis suæ. Si timet illud, q oportet nos exhiberi ante tribunal Christi, vt illic recipiat vnusquisq; quæ per corpus gessit siue bonum siue malum, constituat se ante faciem suam, ne hoc ei postea fiat. Nã minatur hoc deus peccatori, dicens, Arguam te, & statuam te ante faciem tuam. Atq; ita constituto in corde iudicio assit accusatrix cogitatio, testis conscientia, carnifex timor. Inde quidam sanguis animi confitentis per lachrymas profluat. Postremo, ab ipsa méte talis sententia proferatur, vt se indignum homo iudicet participatione corporis & sanguinis Christi, vt qui separari timet a regno cœlorum per vltimam sententiam summi iudicis, per ecclesiasticam disciplinam a sacramento cœlestis panis interim separetur. Versetur ante oculos imago futuri iudicij, vt cum alij accedunt ad altare dei, quo ipse non accedit, cogitet quam sit contremiscenda illa pœna, cum percipientibus alijs vitam æternam, alij præcipitentur in mortem æternam. Ad hoc enim altare quod nũc in ecclesia est, in terra positum, terrenis oculis expositum, ad mysteriorũ diuinorũ signacula celebranda, multi et scelerati possunt accedere, cũ deus commendat in hoc tpe patientiã suã, vt in futuro exerat seueritaté suã. Accedunt. n. ignorãtes, qm patientia dei ad pniam eos adducit. Illi aũt secundum duritiã cordis sui & cor impœnitens, thesaurizant sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudi-

Ex lib. de pnia. Gala. v. Plenaria indulgentia. Quó vnusqsq; ds se diiudicare ij. Cor. v. ps. xlix. Lachrymę sunt quasi sanguis aĩ confitentis. G Quid cogitare ds qui sacramẽto abstinet vel separatur. Roma. ij.

cij dei,qui reddet vnicuiq; secundum opera sua. Ad illud autem altare quo præcursor pro nobis introijt Iesus Christus,quo caput ecclesiæ præcessit,membris cæteris secuturis,nullus eorum accedere poterit,de quibus(vt iam commemoraui)dixit Apostolus, Quoniam qui talia agunt,regnum dei non possidebunt. Solus.n. sacerdos,sed plane ibi totus assistet, adiuncto scilicet corpore cui caput est,quo iam ascendit in cœlum. Ipse est cui dicit Apostolus Petrus,Plebs sancta,regale sacerdotium. Quomodo ergo in interiora veli,& in illa inuisibilia sancta sanctorum intrare audebit,& poterit,qui medicinam cœlestis disciplinæ contemnens, noluit paulisper a visibilibus separari? Qui enim noluit humiliari vt exaltaretur,cum exaltari voluerit,deijcietur,& in æternum seiungetur ab æternis sanctis,quisquis hoc tempore per merita obedientiæ,& per satisfactionem pœnitentiæ,non sibi prouidit locum in corpore sacerdotio. Qua enim fronte impudentiæ tunc auerti faciem dei a peccatis suis,qui nunc toto corde non dicit, Quoniam facinus meum ego agnosco,& peccatum meum ante me est semper? Quo pacto quæso deus dignatur ignoscere,quod in seipso homo dedignatur agnoscere?

Gala.v.

H

Solũ corp⁹ xpi ascendet quo caput ascendit.

i.Pet.ij.

Eucharistia est medicina cœlestis disciplinæ.

Necessitas obedientiæ & pœnitentiæ.

Contra cõfitentes sine contritione cordis.

Ex lib.sniarũ. Prosperi.

Vera pœnitentia sistit vindictam diuinam.

¶ Peccata,siue parua,siue magna,impunita esse non possunt,quia aut homine pœnitente,aut Deo iudicante plectuntur. Cessat autem vindicta diuina si conuersio præcurrat humana. Amat enim deus pœnitentibus parcere,& eos qui semetipsos iudicant:nõ iudicare.

A

Cum iudicamur autem a domino,corripimur,vt non hoc mundo damnemur.

Ex lib.Enchiri.

Multa etiam hic videntur ignosci,& nullis supplicijs vindicari,sed eorum pœnæ reseruantur in posterum. Neq; enim proprie frustra ille dicitur dies iudicij,quando venturus est iudex viuorum atq; mortuorum. Sicut econtrario vindicantur hic aliqua,& tamen si remittuntur,profecto in futuro seculo non nocebunt. Propterea de quibusdam temporalibus pœnis,quæ in hac vita peccantibus irrogantur, eis quorum peccata delentur ne reseruentur in finem,ait Apostolus,Si enim nosipsos iudicaremus,a deo vtiq; non iudicaremur. Cum autem iudicamur a domino,corripimur,ne cum hoc mundo damnemur.

Ex lib.ad Paulinũ epm de cura agenda pro mortuis.

¶ Inuenitur in regnorum libris,deus per prophetam minari alteri prophetæ,qui eius transgressus est verbum,q; non inferretur cadauer eius in sepulchrum patrum eius. Quæ scriptura sic se habet. Hæc dicit dominus,Quia inobediens fuisti ori domini,& nõ custodisti mandatum quod tibi præcepit dominus deus tuus, & reuersus comedisti panem,& bibisti aquam in loco in quo præcepit tibi ne comederes panem,neq; biberes aquam,non inferetur cadauer tuum in sepulchrum patrum tuorum. Quanti hæc pœna pendenda sit,si secundum euangelium cogitemus,vbi post corpus

iij.Reg.iij.

B

occisum, nihil metuendum esse didicimus ne membra exanima patiantur, nec pœna dicenda est. Si autem humanum erga suam carnem consideremus affectum, potuit inde terreri, vel contristari viuus, quod sensurus non erat mortuus. Et hæc erat pœna, quod dolebat animus id de suo corpore futurum quamuis cum fieret nõ doleret. Hactenus enim voluit seruũ suum dominus plectere, qui non sua contumacia spreuerat præceptum eius implere, sed aliena decipiente fallacia obedire se credidit quando non obediuit. Neq; enim putandum est, ita eum fuisse interemptum morsu bestiæ. vt ad supplicium tartareum eius deinde anima raperet. quandoquidem ipsum eius corpus idem leo qui occiderat custodiuit, iumento etiam quo vehebatur illæso, & simul cum illa immani fera intrepida præsentia ad sui domini funus astante. Quo mirabili signo, apparet hominem dei coercitum potius temporaliter vsq; ad mortem. quã punitum esse post mortem. De qua re Apostolus, cum pro quibusdã offensis commemorasset infirmitates, morteśq; multorum, Si enim nosipsos (inquit) iudicaremus, a domino non iudicaremur. Cum iudicamur autem a domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.

C Modo parcit malis, adducens illos ad pœnitentiam : flagellat bonos, erudiens illos ad regnũ cœlorũ. Propterea flagellat mõ, quia non seruat tibi ignem sempiternum. Cum tu positus fueris ad dexteram, tunc dicetur positis ad sinistram, Ite in ignem æternum. qui paratus est diabolo & angelis eius. C Ex tracta. ps. xci. Quare deus mõ pcit malis, & flagellat bonos. Matth. xxv.

C Tu propitius fuisti illis, & vindicans in omnes affectiones eorum. Etiam vindicans, propitius fuisti: non solum donans peccata, sed etiam vindicãs propitius fuisti. Illi ergo deus irascitur, quẽ peccantẽ non flagellat. Nã cui vere propitius est, non solũ donat peccata ne noceant ad futurum seculũ, sed & castigat, ne semper peccare delectet. Vindicabat ergo ita non irascens, sed propitius, vt perficeret coeptum, non vt damnaret eiectum. Ex tracta. ps. xcviij. Quõ vindicat dñs nõ irascens sed propitius.

Itaq; fratres mei cum conuenitis ad manducandum inuicem expectate. Si quis autem esurit domi manducet: vt non in iudicium conueniatis. Cætera autem cum venero disponam.

CVm dixisset de hoc sacramento loquẽs, Propter quod fratres cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Si quis esurit, domi manducet, vt non ad iudicium cõueniatis: statim subiunxit, Cætera autem cum venero, ordinabo. Hinc intelligi datur, quia multum erat vt in epistola totum illis agendi ordinẽ insinuaret, quẽ vniuersa per orbem seruat ecclesia, ab ipso ordinatum esse, quod nulla horum diuersitate variatur. D Ex epistol. i. ad Ianua.

CAPVT. XII.

Porro.

E spiritalibus nolo vos ignorare fratres. Scitis quoniam cum gentes essetis: ad simulachra muta, put ducebamini euntes.

Ex tracta. ps. lxxxv.

Oes fideles di/cuntur vna gēs sicut oēs ecclīæ vna ecclesia.

E

OMnes gentes in vno vna, ipsa est vnitas. Quomodo enim ecclesia, & ecclesiæ, illæ ecclesiæ, quæ ecclesia: sic illa gens, quæ gentes. Antea gentes, multæ gentes: modo vna gēs. Quare vna gens? quia vna fides, quia vna spes, quia vna charitas, quia vna expectatio. Postremo, quare vna gens? quia vna patria. Patria cœlestis est. Patria Hierusalem est. Quisquis inde ciuis non est, ad istam gentem non pertinet. Quisquis autem inde ciuis est, in vna gente dei est. Et hæc gens ab oriente in occidentem, ab aqlone & mari distenditur per quatuor partes totius orbis.

Mar. ix.

Ideo notum vobis facio, q nemo in spiritu dei loquens dicit Anathema Iesum. Et nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto.

Ex lib. ij. de sermone domini in monte. Matth. vij.

NOn omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem patris mei q in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum. Ne putemus ad illos fructus iam pertinere, si quis domino nostro dicat domine domine, & ex eo nobis arbor bona videatur. Sed illi sunt fructus, facere voluntatem patris qui est in cœlis, cuius faciendæ seipsum exemplum præbere dignatus est. Sed merito potest mouere, quomodo huic sententiæ conueniat illud apostoli vbi ait, Nemo in spiritu dei loquens, dicit, Anathema Iesu. Et nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Quia neq; aliquos habentes spiritum sanctum possumus dicere non intraturos in regnum cœlorum, si perseuerauerint vsq; in finem, neq; illos qui dicunt domine domine, & tamen non intrant in regnum cœlorum, possumus dicere habere spiritum sanctum. Quomodo ergo nemo dicit dominum Iesum nisi in spiritu sancto, nisi quia proprie apostolus posuit verbum quod est dicit, vt significet voluntatem atq; intellectum dicentis? Dominus vero generaliter posuit verbum quod ait, Non omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum. Videtur enim dicere, etiam ille qui nec vult nec intelligit quod dicit. Sed ille proprie dicit, qui voluntatem, ac mentem suam, sono vocis enunciat.

Dicere: æquocū in scripturis.

F

Ex tracta. euange. secūdū Ioan. lxxiiij.

¶ Apostolica vox est. Nemo dicit dñs Iesus nisi in spiritu sancto. Et qs dñm Iesū nisi qui eū diligit, dicit, si eo mō dicit, quo intelligi Apostolus voluit? Multi enim voce dicunt, corde autē & fa

ctis negans: sicut de talibus ait, Confitentur se nosse deum, factis autem negant. Si negatur factis, proculdubio etiã dicitur factis. Nemo itaq; dicit dominus Iesus animo, verbo, facto, corde, ore, opere, nemo dicit dominus Iesus nisi in spiritu sancto. Et nemo sic dicit, nisi qui diligit,

Titum. 1. Dicere factis.

¶ Aliter dicuntur verba quæ spatia temporum syllabis tenent, siue pronuncientur, siue cogitentur: aliter omne quod notum est verbum dicitur animo impressum, quandiu de memoria proferri ac definiri potest, quamuis res ipsa displiceat: aliter cum placet quod mente concipitur. Secundum quod genus verbi accipiendum est quod ait Apostolus, Nemo dicit dominus Iesus nisi in spiritu sancto. Cum tamen secundum aliam verbi notionem dicant hoc & illi de quibus dominus ait, Nõ omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum.

Ex lib. ix. de tri.

G

Diuisiones vero gratiarum sunt: idem autem spiritus. Et diuisiones ministrationum sunt: idem autem dominus. Et diuisiones operationum sunt: idé vero deus, qui operatur omnia in omnibus.

Deus, natura incorporea & immutabiliter viua, æterna stabilitate in seipso manens, totus adesse rebus omnibus potest, & singulis totus: quamuis in quibus habitat, habeãt eum pro suæ capacitatis diuersitate alij amplius, alij minus, quos ipse sibi dilectissimum templum gratia suæ bonitatis ædificat. Et donationum quidem dictæ sunt diuisiones, tanquam per partes, & membra vnius corporis. Vbi & simul omnes vnum templum, & singuli singula templa sumus, quia non est deus in omnibus, quàm in singulis maior. Et fit plerunq; vt plures eum minus capiant, vnus amplius. Sed cum dixisset Apostolus, Diuisiones autẽ donationum sunt, continuo subiecit, Idem autem spiritus. Item cum ipsas donationum diuisiones commemorasset, Omnia autem hæc (inquit) operatur vnus atq; idem spiritus diuidens propria vnicuiq; prout vult: Diuidens ergo, non ipse diuisus, quia ipse vnus atq; idem. Illæ vero diuisiones dictæ sunt, sicut membrorũ in corpore: quia non idem valent aures quod oculi atq; ita membra cætera diuersis officijs concorditer distributa: quæ tamen, cũ sani sumus, vna neq; diuersa, nec alibi maiore, alibi minore, sed cum sint ipsa dispana, communi & pari salute congaudent. Huius corporis caput est Christus. Huius corporis vnitas nostro sacrificio cõmendatur. Quod breuiter significauit Apl's dicens, Vnus panis, vnum corpus multi sumus. Per caput nostrũ recõciliamur deo, qa in illo est diuinitas vnigeniti facta particeps mortalitatis nr̃æ, vt & nos pticipes eius ĩmortalitatis essemus. Hoc sacrũ longe est a cordibus sapientiũ superborũ, & ideo non Christianorum,

Ex lib. ad Dardanum de præsentia dei.

Oẽs fideles sunt vnũ tẽplũ dei, & singuli singula

H

Oĩa mẽbra licet dispana cõi & pari salute congaudent.

Sapientes superbi neq; sunt sapiētes Christiani, neq; vere sapiētes.

Ex lib.v.de tri.

ac per hoc non vere sapientium. Illorum etiam dico sapientium qui cognouerunt deum. Quia cognoscentes deum (sicut dicit apostolus) non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. Nosti autem in quo sacrificio dicatur, Gratias agamus domino deo nostro. A cuius sacrificij humilitate lōge abest typus & cothurnus eorum.

A

¶ Scriptum est de spiritu sancto q̄ omnia in omnibus operat. Et quę operatur vide. Vnicuiq; autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum. Alteri autem fides in eodem spiritu. Alij donatio curationū in vno spiritu. Alij operationes virtutum. Alij prophetia, alij dijudicatio spirituū. Alteri genera linguarum. Omnia aūt hæc operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens propria vnicuiq; put vult, vtiq; sicut Deus. Quis enim tanta illa operari potest nisi deus? Idem aūt deus, qui operatur omnia in omnibus. Nam & sigillatim si interrogemur de spiritu sancto, verissime respondebimus q̄ Deus sit qui operatur omnia in omnibus, & cum patre & filio simul vnus deus est.

Quod spiritus sanct9 deus vn9 est cum patre & filio.

Vnicuiq; autem datur manifestatio spiritus, ad vtilitatem.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xxxij.

Quātū quisq; amat ecclesiam Christi tātū h3 spiritū sanctū.

B

Spūs sanctus da tur ad manifestationem Inuidia separat nos a bonis p̄rimorū, charitas facit illa communia nobis.

ACcepimus & nos spiritum sanctum si amamus ecclesiā, si charitate compaginamur, si catholico nomine & fide gaudemus. Credamus fratres: quantum quisq; amat ecclesiā Christi, tm̄ h3 spiritum sanctum. Datus est enim spiritus, sicut apostolus dicit, ad manifestationem. Quā manifestationē? Sicut ipse idem dicit. Quia alij datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij donatio curationum in vno spiritu, alij operatio virtutū in eodem spiritu. Multa ergo dantur ad manifestationem. Sed tu forte eorum omnium quæ dixi nihil habes. Si amas, nō nihil habes. Si enim amas vnitatem, & tibi h3 quisquis in illa aliquid h3. Tolle inuidiā, & tuū est quod habeo. Tollam inuidiā, & meum est quod habes. Liuor separat, charitas iungit. Oculus solus videt in corpore. Sed nunquid sibi soli oculus videt? Et manui videt, & pedi videt, & cæteris membris videt. Non enim si aliquis ictus in pedem veniat, auertit se inde oculus vt non p̄caueat. Rursus sola manus operatur in corpore, sed nūquid sibi soli operatur? Et oculo operatur, & faciei operatur. Nam si ictus aliquis veniens, nō eat in manum, sed tm̄ in faciē, nunqd dicit manus, non me moueo, quia non tendit ad me? Sic pes, ambulando omnibus membris militat: membra cætera tacent, lingua omnibus loquitur. Habemus ergo sanctum spiritum, si amamus ecclesiam. Amamus autem, si in eius compage & charitate consistimus. Nam & ipse Apostolus cum dixisset diuersa dona diuersis dari hominibus, tanquā officia quorumcunq; membrorum, Adhuc (inquit) supereminentiorem

Amamus ecclesiā si in eius vnitate & charitate consistimus.

ciorem viam vobis demonstro. Et cœpit loqui de charitate. Præposuit eam linguis hominum & angelorum, præposuit miraculis fidei, præposuit scientiæ & prophetiæ, præposuit illi etiam magno operi misericordiæ, quo sua quæ possidet distribuit quisq; pauperibus, & ad extremum præposuit eam etiam corporis passioni. His omnibus tam magnis rebus præposuit charitatem. Ipsam habeto, & cuncta habebis, quia sine illa nihil proderit, quicquid habere poteris. Quia vero ad spiritum sanctum pertinet charitas de qua loquimur, audi apostolum dicentem. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Quare ergo dominus spiritum, cuius maximæ beneficia sunt in nobis, quia charitas diffusa est in cordibus nostris, post resurrectionem suam dare voluit? Quid significauit, vt in resurrectione nostra charitas flagraret, & ab amore seculi separaret, vt tota currat ad deum.

C — Habẽs charitatẽ cũcta habet. — Rom. v. — Quare dñs post resurrectionem spiritum sanctũ dare voluit.

Alii quidem datur per spiritum sermo sapientiæ. Alii autẽ sermo scientiæ secundum eundẽ spiritum.

Habet enim & scientia modum suum bonum, si quod in ea inflat vel inflare assolet, æternorum charitate vincatur: quæ non inflat, sed (vt scimus) ædificat. Sine scientia quippe nec virtutes ipsæ, quibus recte viuitur, possunt haberi, per quas hæc vita misera sic gubernetur, vt ad illam quæ vere beata est, perueniatur æternam. Distat tamen ab æternorum contemplatione, actio qua bene vtimur temporalibus rebus. Et illa sapientiæ, hæc scientiæ deputatur. Quamuis enim & illa quæ sapientia est, possit scientia nuncupari, sicut & Apostolus loquitur vbi dicit, Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum. Quam scientiam, profecto contemplationis dei vult intelligi, quod sanctorum summum erit præmium. Tamen vbi dicit, Alij quidez datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, hæc vtiq; duo sine dubitatione distinguit: licet non ibi explicet quid intersit, & vnde possit vtrunq; dignosci. Verum scripturarum sanctarum multiplicem copiam scrutatus, inuenio scriptum esse in libro Iob, eodem sancto viro dicente, Ecce pietas est sapientia: abstinere autem a malis, scientia est. In hac differentia intelligendum est, ad contemplationem sapientiam, ad actionem scientiam pertinere. Pietatem quippe hoc loco posuit dei cultum, quæ græce dicitur Theosebia. Nam hoc verbum, habet ista sententia in codicibus græcis. Et quid est in æternis excellentius quam deus, cuius solius immutabilis est natura? Et quis cultus est eius nisi amor eius? quo nunc desideramus eũ videre, credimusq; & speramus nos esse visuros: & quãtũ proficimus, videmus nunc per speculũ in ænigmate, tũc autem in manifestatione. Hoc est enim qđ ait apostolus Paulus,

D — Ex libro. xij. de trinitate. — Scientia habet modum suum charitatem. — Sciẽtia & sapiẽtia quõ differunt. — j. Cor. xiij. — Sapientia ad cõtẽplationẽ ætternorũ, scientia vero ad actionẽ tẽporaliũ. — E — j. Cor. xiij. — j. Ioan. iij.

facie ad faciem. Hoc etiam quod Ioannes. Dilectissimi, nunc filij dei sumus, & nondum apparuit quod erimus. Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videmus eum sicuti est. De ijs atque huiusmodi sermonibus, ipse mihi videtur esse sermo sapientię. Abstinere autem a malis, quam Iob scientiam esse dixit, rerum proculdubio temporalium est, quoniam secundum tempus in malis sumus, a quibus abstinere debemus vt ad illa bona æterna veniamus. Quamobrem quicquid prudenter, fortiter, temperanter, & iuste agimus, ad eam pertinet scientiam siue disciplinam, qua in euitandis malis bonisque appetendis actio nostra versatur. Et quicquid propter exempla vel caueda vel imitanda, & propter quarumcunque rerum, quæ nostris accommodata sunt vsibus necessaria documenta, historica cognitione colligimus. De his ergo sermo cum fit, eum scientiæ sermonem puto discernendum a sermone sapientię, ad quam pertinent ea quæ nec fuerunt, nec futura sunt, sed sunt, & propter eam æternitatem in qua sunt, & fuisse, & esse & futura esse dicuntur sine vlla mutabilitate temporum. Non enim sic fuerunt vt esse desinerent, aut sic futura sunt quasi nunc non sint, sed ipsum esse semper habuerunt, semper habitura sunt. Manent autem, non tanquam in spatijs locorum fixa veluti corpora, sed in natura corporali sic intelligibilia pręsto sunt mentis aspectibus, sicut ista in locis visibilia vel contrectabilia corporis sensibus. ¶ Fecit deus in intellectu cœlos spiritales, sanctos suos: quibus non tantum credere, verumetiam intelligere diuina donauit. Hoc qui nondum possunt, & solam fidem firmissimam tenent, tanquam infra cœlos, terræ nomine figurantur. Et quia in baptismo quem acceperunt, inconcussa credulitate consistunt, ideo dictum est, Firmauit terram super aquas. Item quia scriptum est de domino Christo, quod in illo sint omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Hæc autem duo, idest sapientia & scientia, distare inter se aliquid alia quoque scripturarum testantur eloquia, maxime loquente sancto Iob, vbi quodammodo singula definiuntur. Ait enim, Dixit autem homini, ecce pietas est sapientia, abstinere autem a malo scientia est. Non incongruenter intelligimus sapientiam in cogitatione & dilectione eius quod semper est, atque incommutabiliter manet, quod deus est. Nam & quod ait, Ecce pietas est sapientia, Theosebia dicta est in græco. Quod vt totum latine exprimatur, dei cultus dici potest. Abstinere autem a malo, quod dixit esse scientiam, quid aliud est, quam in medio nationis tortuosæ & peruersæ, tanquam in nocte huius seculi caute, prudenterque versari, vt abstinendo quisque ab iniquitate, non confundatur tenebris, proprij numeris luce discretus? Cum ergo quodam loco Apostolus concordem charitatum dei varietatem, in hominibus vellet ostendere, hæc in primis duo posuit dicens. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ. Hoc

Extracta. ps. cxxxv.

Qui sunt cœli spiritales, & quæ terra.

Gene. I.

Col. ij.

Pietas est sapientia, scientia est abstinere a malo.

Sapientia in quo consistat.

G

Sapientia soli cōparatur, scientia lunę, cætera bona stellis.

esse arbitror solem in potestatem diei. Alii sermo scientiæ secundum eundem spiritum. Hic l n ī. Deinde quodammodo stellas commemorari puto, in eo quod dicitur, Alij fides in eodē spiritu alij donatio curationum in vno spiritu, alij operatio virtutū, alij prophetia, alij dijudicatio spirituū, alij genera linguarū, alij interpretatio sermonuꝫ. Nihil enī horum est quod non in huius seculi nocte sit necessarium. Quæ cum transierit, necessaria ista nō erunt.

Ex libro cōfessionum. xiij.

¶ A eterno deus meus consilio, bona cœlestia proprijs temporibus das super terram. Quoniam quidem alij datur spiritum sermo sapientiæ, tanquā luminare maius, propter eos qui perspicuę veritatis luce delectantur tanquam in principio diei. Alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum tanquam luminare minus. Alij fides, alij donatio curationum, alij operatio virtutum, alij prophetia, alij dijudicatio spirituum, alij genera linguarum. Et hæc omni tanquam stellæ. Omnia enim hæc operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens propria vnicuiq; prout vult, & faciens apparere sidera in manifestationem ad vtilitatem. Sermo autem scientiæ qua continentur omnia sacramenta, quæ variantur temporibus tanquam luna, & notitiæ cæteræ donoruꝫ, quæ deinceps tanquam stellæ commemoratæ sunt, quantum differunt ab illo candore sapientiæ quo gaudet prædictus dies, tantum in principio noctis sunt. His enim sunt necessaria, quibus ille prudentissimus seruus tuus non potuit loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, ille qui sapientiam loquitur inter perfectos. Animalis autē hō, tāq; paruulus in Christo, lactisq; potator, donec roboretur ad soliduꝫ cibuꝫ, & aciē firmet ad solis aspectuꝫ, non habeat desertam noctem suam, sed luce lunæ, stellarumq; contentus sit.

Sapientia lumināre maius, sciētia minus.

H

Alteri fides in eodem spiritu, alii gratia sanitatum in vno spiritu, alii operatio virtutum, alii ꝓphetia.

Ex lib. i. retractationum.

A

¶ Vide etiam ipsam fidem inter dei munera reperiri, q dicitur in eodem spiritu. Vtrumq; ergo nostrum est propter arbitrium voluntatis, & vtrumq; tamen datum est per spiritum fidei & charitatis. Neq; enim sola charitas, sed sicut scriptum est, charitas cum fide a deo patre & domino Iesu Christo.

Alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum.

Ex libro. xij. Ge ad literā. i.

Discretio spirituū difficilia.

Fraus & seductio dęmonis.

Discretio sane difficilima est, cū spūs malignus, quasi tranqllus agit, ac sine vexatiōe aliqua corpis, assumpto hūano spū dicit ꝙ pōt: qn̄ etiā vera dicit, & vtilia prædicat, transfigurans se sicut scriptū est, velut angelū lucis, ad hoc vt cū illi in manifestis bonis creditū fuerit, se ducat ad sua. Hūc discernit posse nō arbitror, nisi dono illo de quo ait Apl's cū d diuersis dei muneribus loqueret. Alij dijudicatio spirituuꝫ. Nō. n. magnū est, tunc eum dignoscere, cum aliqua peruenerit vel perduxerit, quæ

sunt contra bonos mores vel regulam fidei. Tunc enim a multis discernitur. Illo autem dono in ipso primordio quo multis adhuc bonus apparet, continuo diiudicatur an malus sit.

Hæc autem omnia operatur vnus atq; idem spiritus diuidens singulis prout vult.

B

Ex tracta. ps. cxviij.

Spiritus sanctus cooperator est patris & filij. Vnde Apostolus. Omnia hæc operatur vnus atq; idem spiritus. Propterea quippe dixit vnus atq; idem spiritus, ne tot quot opera, putarentur, non quod sine patre & filio spiritus operetur.

Ex tracta. ps. cxlij.

¶ Omnia autem hæc, operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens vnicuiq; propria prout vult. Alij illud, alij hoc, diuisiones sunt operationis. Omnia hæc operatur vnus atq; idem spiritus, radix est vnitatis. ¶ Nec possumus dicere quod spiritus sanctus & a filio non procedat, Neq; enim frustra idem spiritus, & patris & filij spiritus dicitur. Nec video quid aliud significare voluerit, cum sufflis ait, Accipite spiritum sanctum. Neq; enim flatus ille corporeus, cum sensu corporaliter tangendi procedens ex corpore, substantia spiritus sancti fuit, sed demonstratio per congruam significationem, non tantum a patre sed a filio procedere spiritum sanctum. Quis enim dementissimus dixerit, alium fuisse spiritum sanctum quem sufflans dedit, & alium quem post ascensionem suam misit? Vnus enim est spiritus dei, & spiritus patris & filij spiritus sanctus qui operatur omnia in nobis, & omnia in omnibus. Sed quod bis datus est, dispensatio certæ significationis fuit.

Ex libro. iiij. de trinitate.

Ioan. xx.

Quod non solum a patre, sed a filio procedat spús sanctus.

Ex libro de trinitate. xv.

C

¶ Admonendi sunt legentes, quandoquidem donum dei iam vident dictum spiritum sanctum, vt cum audiunt donum spiritus sancti, illud genus locutionis agnoscant, quod dictum est in expoliatione corporis carnis. Sicut enim corpus carnis nihil est aliud quam caro, sic donum spiritus sancti nihil est aliud quam spiritus sanctus. Intantum ergo donum dei est, inquantum datur eis quibus datur. Apud se autem deus est, & si nemini datur, quia deus erat patri & filio coæternus antequam cuiquam daretur. Nec quia illi dant, ipse datur, ideo minor est illis. Ita enim datur sicut dei donum, vt etiam seipsum det sicut deus. Non enim dici potest non esse suæ potestatis, de quo dictum est. Spiritus vbi vult spirat. Et apud Apostolum, quod iam commemoraui. Omnia autem hęc operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens propria vnicuiq; prout vult. Non est illic conditio dati, & dominatio dantium, sed concordia dati & dantium.

Col. ij.

Quod spús sanctus est donum dei.

Ioan. iij.

Ex lib. de blasphemia spús sancti.

¶ Forte quis dicat spiritum sanctum dari potius a patre & filio, qui sua voluntate aliquid operari: & ad hoc pertinere quod dictum est. In spiritu sancto eijcio dæmonia, quod nó ipse spiritus sed Christus hoc faceret spiritu. Vt sic intelligatur quod dictum est, In spiritu sancto eijcio, tanq; diceretur, spú sancto eijcio. Sq

Lucæ. ix.

lent quippe ita loqui scripturæ. Interfecerunt in gladio, idest gladio. Succederunt in igni, idest igni. Et accepit Iesus cultros petrinos in quibus circuncideret filios Israel, idest quibus circunciderет. Sed qui propterea adimit spiritui sancto propriam potestatem, illud attendat quod dictum a domino legitur. Spiritus vbi vult spirat. Illud vero quod Apostolus ait, Omnia hæc operatur vnus atq; idem spiritus, verendum est ne quisquam arbitretur quod ea non operetur pater τ filius, cum in eis operibus commemorauerit τ donationes curationum, τ operationes virtutum: vbi est vtiq; τ expulsio dæmoniorum. Cum vero adiungit τ dicit, Diuidens propria vnicuiq; prout vult, nonne manifestat etiā spiritus sancti potestatem, sed a patre τ filio plane indiuiduam? Ergo hæc ita dicuntur, vt tamen inseparabilis intelligatur operatio trinitatis: ita vt cum operatio patris dicitur, non eam sine filio τ spiritu sancto operari intelligatur: τ cum operatio filij, non sine patre τ spiritu sancto: τ cum operatio spiritus sancti, non sine patre τ filio. Et quod ait Apostolus de spiritu sancto, Omnia autem hæc operatur vnus atq; idem spiritus, non ideo dictum est, quia non ei cooperatur pater τ filius, sed quia in his operibus non sunt multi, sed vnus spiritus, τ in diuersis suis operationibus non est ipse a se diuersus.

D

Ioan.iij.

Inseparabilis operatio trinitatis.

Rom.xij. Ephe.iiij.

E

Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, vnum tamen corpus sunt: ita & Christus. Etenim in vno spiritu omnes nos in vnū corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes vnum spiritum ausimus vno spiritu vocati sumus.

Ex tracta. ps.xxx.

LOquens de membris Christi, hoc est de fidelibus, non ait, sic τ membra Christi: sed totum hoc quod dixit Christus appellauit. Membra multa, vnum corpus Christus. Ergo simul omnes nos cum capite nostro Christus, sine capite nostro nihil valentes. Quare? Quia nos cum capite nostro, vitis: sine capite nostro (quod absit) sarmenta præcisa, non alicui operi agricolarum, sed igni tantummodo destinata. Ideo τ ipse in euangelio dicit. Ego sum (inquit) vitis, vos estis palmites. Pater meus agricola. Et sine me, inquit, nihil potestis facere.

Christus est caput cū membris.

Ioan.xv.

¶ Omnia autem membra corporis cum sint multa, vnum est corpus, ita τ Christus. Non ait ita τ Christi, sed corpus vnum mēbra multa, ita τ Christus. Et quia totum Christus, ideo caput de cælo, Saule, inquit, Saule quid me persequeris? Tenete hoc, τ fixum omnino mandate memoriæ tanquam filij ecclesiasticæ eruditionis τ fidei catholicæ, vt agnoscatis Christum caput τ corpus, eū-

Ex tractā. ps.xlij.

Actuum.ix.

demq; Christum verbum dei vnigenitum, æqualẽ patri. Et inde videatis qui ita gratia pertineatis ad deum, vt ipse voluerit esse vobiscum vnus, qui est cum patre vnum. Quomodo cuȝ patre vnũ? Ego & pater vnum sumus. Quomodo nobiscuȝ vnus? Non dicit, inquit, & seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo quod est Christus. Sed ait aliquis, Si Christus semen Abrahæ, nunquid & nos? Memẽto quia semen Abrahæ Christus: ac per hoc si & nos Christus, ergo & nos semen Abrahæ. Quomodo vnum corpus, multa membra, ita & Christus. Et quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. Nemp semẽ Abrahæ Christus. Nec contradici potest apostolicis apertissimis verbis. Et semini tuo quod est Christus. Videte quid vobis dicat. Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis. ideo magnum est & illud sacramentum, Erunt duo in carne vna. Apostolus dicit, Sacramẽtum hoc magnum est ego autem dico in Christo & in ecclesia. Christus & ecclesia, duo in carne vna. Refer ad distantiam maiestatis, duo. Duo plane. Non enim & nos verbũ. Non enim & nos in principio deus apud deum. Non enim & nos ille per quem facta sunt omnia. Venitur ad carneȝ: & ibi Christus & ille & nos.

Ioan.x. Gala.iij. Gala.iij. Gene.ij.

C Nam & corpus non est vnum mẽbrum, sed multa. Si dixerit pes, quia non sum manus, non sum de corpore, non ideo non est de corpore? & si dixerit auris, quia non sum oculus, non sum de corpore, non ideo non est de corpore? Si totum corpus oculus, vbi auditus? si totum auditus, vbi adoratus? Nũc autem posuit Deus membra vnũquodq; in corpore sicut voluit. Quod si essent omnia vnũ membrũ, vbi corpus? Nunc autem multa quidem membra, vnũ autẽ corpus. Non potest dicere oculus manui, opera tua non indigeo: aut iterum caput pedibus, non estis mihi necessarii.

Ex tracta. ps.lxxxvij. Quomõ oculi Christi infirmati sunt ab inopia.

Oculi mei infirmati sunt ab inopia. Quos oculos eius intellecturi sumus? Si exteriores in carne in qua patiebatur positos, non eos in eius passione legimus infirmatos ab inopia, id est t iqui fame, vt assolet, languisse. Post cœnam quippe traditus, & eodem die crucifixus est. Si interiores, quomodo infirmati sunt ab inopia, cum in eis esset lux indeficiens? Sed nimirum oculos suos dixit mẽbra, quæ in suo corpore, cui caput

H est, clariora & eminentiora & precipua diligebat. De quo corpore Apostolus loquens, & de nostro corpore similitudinem adhibens, ait. Si totum corpus oculus, vbi auditus? si totum auditus, vbi odoratus? Si fuissent omnia vnum membrum, vbi corpus?

Nunc autem multa membra, vnum autem corpus. Non potest oculus dicere manibus, opus vobis non habeo. Et si dixerit manus, quia non sum oculus, non sum de corpore: non ideo non est de corpore. Quid autem his verbis velit intelligi, euidentius expressit, dicens, Vos autem estis corpus Christi ⁊ membra. Quapropter ⁊ illi oculi, idest illi sancti apostoli, quibus non reuelauerat caro ⁊ sanguis, sed pater eius qui in cœlis est, vt Petrus diceret, Tu es Christus filius dei viui, videntes eum tradi, ac tanta mala perpeti, quoniam non eum videbant qualem volebant, quia non egrediebatur, idest non manifestabatur in virtute ⁊ potentia sua, sed in suis interioribus occultus, omnia quasi superatus atq; impotens perferebat, infirmati sunt ab inopia, velut subtracto sibi cibo suo ⁊ lumine suo. Oculi Christi sunt apostoli. Matth. xvi.

¶ Sunt homines quos delectat miraculum facere, ⁊ ab eis qui profecerunt in ecclesia miraculum exigunt. Et ipsi qui quasi sibi profecisse videntur, talia volunt facere, ⁊ putant se ad deum non pertinere si non fecerint. Dominus autem deus noster qui nouit quid cui retribuat, ⁊ vt seruetur compago corporis in pace, alloquitur ecclesiam per Apostolum. Non potest dicere oculus manui, opus te non habeo: aut iterum caput pedibus, opus vobis nõ habeo. Si totum corpus oculus, vbi auditus? Si totum corpus auditus, vbi odoratus? Ergo in membris nostris videtis fratres, quomodo singula officium suum habeant membra. Oculus videt ⁊ non audit. Auris audit, ⁊ non videt. Manus operatur, nec audit, nec videt. Pes ambulat, nec audit, nec videt, nec facit qđ manus. Sȝ in vno corpe si sit sanitas, ⁊ nõ aduersum se litigẽt mẽbra, ⁊ auris videt in oculo, ⁊ oculus audit in aure. Nec obiici põt auri, quia nõ videt, vt dicat̃ ei, nihil es, minor es. Nunqđ videre ⁊ discernere colores potes, qđ facit oculus? Respõdet. n. auris de pace corporis. Et dicit. Ibi sum vbi est oculus, in eo corpore sum. In me non video, in illo cum quo sum video. Itaq; cum auris dicit, oculus mihi videt: oculus dicit, auris mihi audit: oculi ⁊ auris dicunt, manus nobis opantur. Manus dicunt, oculi ⁊ aures nobis vident ⁊ audiũt. Oculi ⁊ aures ⁊ manus dicunt, pedes nobis ambulant. Oĩa in vno corpore cum operãtur, si sit ibi sanitas, ⁊ cõcordẽt mẽbra, gaudẽt ⁊ cõgaudẽt sibi, ⁊ si aliqđ molestię sit in aliquo mẽbro: nõ se deserũt, sed cõpatiũtur sibi. Nũqđ, qa in corpore pes quasi lõge vr̃ ab oculis (illi. n. sunt locati in sublimate, illi aũt infra positi) qñ forte pes spinã calcauerit, deserunt oculi, ⁊ nõ, sicut videmus totum corpus contrahit̃, ⁊ sedet homo curuatus spina dorsi, vt q̃ratur spina quæ hæsit in planta? Omnia mẽbra quicquid possunt faciunt, vt de infimo ⁊ exiguo loco spina q̃ inhæserat educatur. Sic ergo fratres, quisquis in corpe Christi nõ põt resuscitare mortuũ, non illud q̃rat ne discordet in corpe: q̃mo si auris q̃rat videre, discordare potest. Nam quod non accepit, non potest facere. Sed Ex tracta. ps. cxxx. A B

nostra, abundātiorem honorem habent. Honesta autem nostra nullius eget. Sed deus temperauit corpus, ei cui deerat, abundantiorem tribuendo honorem, vt non sit schisma in corpore.

Absit autem vt sit in membris sanctorum etiam genitalibus aliqua turpitudo. Dicuntur quidē inhonesta, quia nō habent eam speciem decoris, quam membra quæ in prōptu locata sunt: vel certe, quod probabilius dici potest, propter legem in membris, repugnantem legi mentis, quæ de peccato accidit, non de prima nostræ institutione naturæ. Sed videte quid dicat Apostolus, cum ex ipsa membrorum corporis nostri vnitate atq; compage charitatem persuadet ecclesiæ. Multo magis, inq̄t, quę videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt: & quæ videntur viliora esse corporis, iis abundantiorem honorem circumponimus: & quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorē honestatem habent: quæ aūt honesta sunt nostra, non opus habent: sed temperauit corpus, ei cui deerat maiorem honorem dans, vt non essent scissuræ in corpore. Illicitus itaq; & temperantiæ legibus non subiectus membrorum illorum vsus est turpis, non ipsa membra, quæ non solum in excellenti integritate cœlibes & virgines seruant, sed ipsi coniugati sancti, patres ac matres, sic eis generationi tantummodo consulentes vtebantur, vt ille naturalis motus nullo mō turpis esset, qui non libidini, sed boni seruiret.

E Ex libr. contra Faust. c. xxix. Quare mēbra aliqua dicūtur inhonesta.

Nulla membra sunt de se turpia, sed turpis est vsus malus

F Ex sermone de versu. ps. xcij.

¶ Vos enim fratres populus dei estis, sicuti ipse dixit, & oues pascuæ eius, Habetis in nomine dei pastores seruos, pastores & membra pastoris. Multitudinis animus & voluntas, ad quāq; rem faciendam, istis vocibus poterit apparere: paucorum autem cura pro vobis non vocibus, sed rebus dz ostendi. Itaq; fratres quoniā iā quod ad vos pertinebat implestis acclamando, sinite vt probetur vobis, vtrum & quod ad nos pertinet, impleamus agendo. Voluntas agendi vna est & nostra & vestra. Motus vero agendi, par esse non potest. Putamus carissimi ideo oportere vt voluntas accipiatur a vobis, consilium implendæ voluntatis vestræ expectetur a nobis. Vt membra Christi non discordent, impleant omnia quæ in illius corpore sunt officia sua: faciat oculis in sublimitate locatus, quod ad oculum pertinet: auris, quod ad aurem: manus quod ad manus: pes quod ad pedem, vt non sint scissuræ vllæ in corpe.

Consilium implendæ volūtatis subditorū expectandū est ab episcopo.

Sed in idipsum pro inuicem sollicita sunt membra: & si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra, siue gloriatur vnum membrum congaudent omnia membra, vos autem estis corpus Christi, & membrum de membro.

Roma. xij. Heb. xiij.

Ex epistola ad Italicam. G

Plus sane quam dici potest miratus sum, quod nec tanta occasione hominum tuorum, fratres sancti episcopi scripserunt, nec epistola tua quicquam nobis de tantis tribulationibus vestris insinuauerit, quae vtique per viscera charitatis nostrae sunt. Nisi forte faciendum non putasti quod nihil prodesse duxisti, aut nos tuis literis moestificari noluisti. Prodest aliquid, quantum ego arbitror, etiam ista cognoscere. Primo quia iniustum est, gaudere non velle cum gaudentibus, et flere non velle cum flentibus. Deinde quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem. Spes autem non confundit, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Absit itaque, vt recusemus audire etiam quae amara et tristia sunt erga charissimos nostros. Nescio quo enim modo minus fit quod patitur vnum membrum, si compatiuntur omnia membra. Nec ipsa mali releuatio fit per communionem cladis, sed per solatium charitatis. Vt quamuis alij ferendo patiantur, alij cognoscendo compatiantur, communis sit tamen tribulatio, quibus probatio, spes, dilectio, spiritusque communis est. Omnes autem nos dominus consolatur, qui et haec temporalia mala praedixit, et post haec bona aeterna promisit. Nec debet cum praeliatur infringi, qui vult post praelium coronari, vires illo subministrante certantibus, qui praeparat ineffabilia bona victoribus.

Prodest cognoscere tribulationes amicorum.
Iniustum est non velle gaudere cum gaudentibus et flere cum flentibus.
Minor est passio vnius membri si compatiuntur alia.

Ephe.iiij.

Et quosdam quidem posuit deus in ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. Nunquid omnes apostoli? nunquid omnes prophetae? nunquid omnes doctores? nunquid omnes virtutes? nunquid omnes gratiam habent curationum? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur?

Ex libr. contra Faustu. ca.xix.

Lex enim per Moysen data est, gratia autem et veritas per Iesum Christum facta est. Ex cuius aduentu iam regnum dei annunciari coepit, quia et lex et prophetae vsque ad Ioannem. Lex vt reos faceret qui desiderarent salutem, prophetae vt praemitterent saluatorem. Caeterum prophetas alios iam extitisse in ecclesia post ascensionem Christi quis nesciat? De quibus Paulus dicit. Et quosdam constituit in ecclesia, primum quidem apostolos, deinde prophetas, tertio doctores etc. Non itaque de illis dictum est, Lex et prophetae vsque ad Ioannem, sed de iis qui primum Christi aduentum prophetauerunt. Qui aduentus impletus, non vtique adhuc posset prophetari.

Ioan.i.
Fuerunt prophetae in ecclesia post Christi ascensionem.

¶ Illud quoq; sicut imperitissimus, non intelligit quod scriptum est, Primum apostolos, deinde prophetas. Putat enim ante apostolos, non fuisse prophetas, nesciens eos prophetas illic commemoratos esse ab apostolo, qui post Christi aduentum fuerunt. Quos q vult nosse, actus apostoloru3 legat. Et illud qd ait ad Corinthios. Prophetæ duo vel tres loquantur. Si autem non fuerunt prophetæ ante apostolos, qui erant illi, per quos ante deus p̄misit euangeliū de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid sc̄dm carnem? A Ex lib. cōtra inimicū legis & prophetarum. i. Cor. xiiij.

Aemulamini autem charismata meliora, & adhuc his excellentiorem viam vobis demonstro. Infra. xiij.

RESpice ad munera ipsius ecclesię. Munus sacramentoru3 in baptismo, in eucharistia, in cæteris sanctis sacramentis, quale munus est? Hoc munus adeptus est & Simō Magus. Prophetia quale munus est? p̄phetauit & Saul malus rex. Et tunc prophetauit cū sanctū Dauid persequeret. Non se ergo iactēt, qui forte sine charitate habuerint hoc munus dei sanctū, sicut sc̄m baptismū, sed videat qualem rōnē habituri sunt cum deo, qui sanctis non sancte vtunt. Ex his erunt qui dicturi sunt, In noīe tuo p̄phetauimus. Non illis dicetur, Mentimini: Sed dicetur, Non noui vos, recedite a me qui operamini iniquitatē. Quia si habeā omnē prophetiā, charitatē aūt non habeā, nihil sum. Prophetauit & Saul, sed operabat inquitatem. Quis aūt operat iniquitatē, nisi qui non habuerit charitatē? Plenitudo. n. legis charitas. In omnibus scripturis supereminentissimā viā, supereminentissimum locum charitas obtinet. Non ad eā aspirant nisi boni. Hāc nobiscu3 nō cōicant mali. Possunt cōicare baptismū, possunt cōicare cętera sacra, possunt cōicare orationem, possunt cōicare istos parietes & istam coniunctionem, charitatem nobiscu3 non cōicant. Ipse enim est fons proprius bonorum, proprius sanctorum: de quo dicitur, Nemo alienus cōmunicet tibi. Qui sunt alieni? Oēs qui audient, Nō noui vos. Si enim non agnoscuntur, vtiq; alieni sunt, quibus dicitur. Non noui vos. Supereminens ergo via charitas tenet eos, q proprie pertinent ad regnum cœlorum. Ex tracta. ps. ciij. Prophetia non est donū gratum faciens. Matth. vij. B Psal. vi. i. Cor. xiij. Charitatis supereminentissima via. Alieni sunt q/bus dn̄s dicet non noui vos.

¶ Quoniam egenus atq; indigus amor ita diligit, vt rebus quas diligit subijciatur: propterea, cum commemoraretur spiritus dei in quo sancta eius beniuolentia, dilectioq; intelligitur, superferri dictus est, ne facienda opera sua, per indigentiæ necessitatem potius quam per abundantiam beneficētiæ, deus amare putaretur. Cuius rei memor Apostolus, dicturus de charitate, supereminentiorem viam demonstraturū se ait. Et alio loco, Supereminentē, inquit, scientiæ charitatem Christi. ¶ Oliuæ fructus charitatem significat. Vnde hoc probamus? Quomodo enim oleum a nullo humore premitur, sed diruptis omnibus exilit & supereminet, sic est charitas. Non potest premi in imo, necesse est vt ad Ex lib. de Genesi ad literā. i. C Ex tracta. euange. secūdū Ioan. vj. Fructus oliuæ charitatem significat. Charitas ad supna necessario tendit.

indigens

ſuperna emicet. Propterea de illa dicit Apoſtolus, Adhuc ſupereminentiorem viam vobis demonſtro. Quia diximus de oleo quia ſupereminet, ne forte non de charitate dixit Apoſtolus, Supereminentem viam vobis demonſtro: audiamus quod ſequitur, Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autẽ non habeam, factus ſum veluti æramentũ ſonans, & cymbalum tinniens. I nũc Donate, & clama, diſertus ſum: I & clama, doctus ſum. Quantum diſertus? Quantum doctus? Nunquid linguis angelorum locutus es? Etenim ſi linguis angelorum loquereris charitatem non habens, audirem ęra ſonantia, & cymbala tinnientia. Soliditatẽ aliquam quæro. Fructum in folijs inueniant, non ſint ſola verba, habeant oliuam, redeant ad arcam. Sed inquies: Habeo ſacramẽtũ.

D

Non ſufficit ſi des ſine charitate.

Verum dicis. Sacramentum diuinum eſt. Habes baptiſmũ, & ego confiteor. Sed quid dicit idem Apoſtolus? Si ſciero omnia ſacramenta, & habuero omnem prophetiam, & omnem fidem, ita vt montes transferam. Ne forte & hoc diceres, Credidi, ſufficit mihi.

Iacobi.ij.

Sed quid dicit ſanctus Iacobus? Et dæmones credunt, & contremiſcunt. Magna vtiq; eſt fides. Sed nihil prodeſt ſi non habeat charitatem. Confitebantur & dæmones Chriſtum: ergo credendo, ſed non diligendo. Dicebant. Quid nobis & tibi? Fidem habebãt, charitatem non habebant, ideo dæmones erant. Noli de fide gloriari, adhuc dęmonibus comparandus es. Audi quid dicat Apoſtolus. Si diſtribuero omnia mea paupibus, & tradidero corpus meũ ita vt ardeam, charitatem autem non habeam. Ecce quod nõ habes. Si tradidero, inquit, corpus meum vt ardeam. Et vtiq; pro nomine Chriſti. Sed quia ſunt multi qui iactanter illud faciunt, non cum charitate, ideo ſi tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodeſt. Charitate fecerunt martyres. Illi qui in tempore perſecutionis paſſi ſunt, charitate fecerunt. Iſti autem de timore & ſuperbia faciunt. Nam cum perſecutor deſit, ſeipſos pcipitant. Veni ergo vt habeas charitatem. Sed nos nõ habemus martyres. Quos martyres? Non ſunt columbę, ideo volare conati ſunt, & de petra ceciderunt.

I ꝙ dicuntur dæmones ꝙ fidẽ hñt ſine charitate.

Ex tracta. euangelij ſcdm Ioan.ix.

B

¶ Fortaſſis ſcripturæ ſcrutatæ indicant ꝙ ſpiritus ſanctus charitas eſt: & ne putetis vilem eſſe charitatem. Quomodo aũt vilis eſt, quando omnia quæ dicuntur non vilia, chara dicuntur. Si ergo q̃ non ſunt vilia, chara ſunt, qd eſt charius ipſa charitate? Sic autem commendatur charitas ab Apoſtolo, vt dicat, Supereminentiorẽ viam vobis demonſtro. Si linguis hominum loquar & angelorũ, charitatem autem non habeam, factus ſum vt æramentũ ſonãs, aut cymbalum tinniens. Et ſi ſciero omnia myſteria & omnẽ ſciẽtiam, & habuero omnem prophetiam, & omnem fidem, ita vt mõtes transferam, charitatem aũt non habeã, nihil ſum. Et ſi diſtribuero omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem aũt non habeã, nihil mihi prodeſt. Quanta eſt

Commendatio charitatis.

ergo charitas, quæ si desit, frustra habentur cætera: si assit, recte habentur omnia? Tamen charitatem laudans Apostolus Paulus copiosissime atq; vberrime, minus de illa dixit, quam quod ait breuiter apostolus Ioannes, Neq; enim dubitauit dicere, Deus charitas est. Scriptum est, Quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Quis ergo nominet patrem & filium, & non ibi intelligat charitatem patris & filij: quã cum habere cœperit, spiritum sanctum habebit: quã si non habuerit, sine spiritu sancto erit? Et quomodo corpus tuum sine spiritu, quod est anima tua, si fuerit, mortuum erit: sic anima tua sine spiritu sancto idest sine charitate, si fuerit, mortua deputabitur. i.Ioan.iiij. Roma.v. Aía sine spiritu sancto mortua est, Vita anima charitas sicut vita corpis aía F

¶ Finis enim pcepti est charitas de corde puro. Quãdo isto fine, id est huius rei contemplatione, fit mandatũ dei, tunc fit vere opus bonum, & tunc leuantur manus, quia supernum est, quo leuantur. Propterea de ipsa charitate loquitur Apostolus & dicit, Supereminentem viam vobis demonstro. Et alio loco, Cognoscere, inquit, supereminentem scientiæ charitatem Christi. Nã si de opere mandatorum dei merces terrenæ fœlicitatis expetitur, deponunt manus potius quã leuantur, quia terrena emolumenta, quæ non sursum sed deorsum sunt illo opere requiruntur. Ex tracta. ps.cxvij. i.Timo.i. Manus leuãtur qñ merces eterna quæritur.

¶ Et omnibus, inquit, nomina vocans. Ibi est totum pmium, habemus nomina quædã apud deum. Vt nouerit Deus noía nostra, hoc optare debemus, hoc agere, hoc satagere quãtum possumus, nõ de alijs rebus gaudere. Nec de donis quibusdã spiritalibus videat charitas vestra. Multa dona sunt in ecclesia, sicut dicit Apostolus. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ. Alij sermo sciẽtiæ secundum eundem spiritum. Alij fides in eodem spiritu. Alij donatio curationum. Alij dijudicatio spirituum, idest vt dijudicẽt inter bonos & malos spiritus. Alij genera linguarum. Alij prophetia. Quãta dixit? quã multa dixit? Multi donis talibus male vsi audient in fine, Non noui vos. Et quid dicturi sunt in fine qui audient, Non noui vos? Dñe, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in tuo nomine dæmonia eiecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus? In nomine tuo omnia ista. Et quid dicam eis? Nunquam noui vos. Discedite a me qui operamini iniquitatem. Quid est ergo esse iam lumen cœli, consolans noctem, & qđ non vincatur a nocte? Adhuc, inquit, supereminentiorem viam vobis demonstro, Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem aũt non habeã, factus sum veluti æramentum sonãs, aut cymbalum tinniens. Quale donum est, loqui linguis angelorum & hominum? Tamen si charitatem (inquit) non habeã, æramentum sum sonans aut cymbalum tinniens? Si sciero, inquit, omnia sacramẽta, & omnem scientiam, & si habuero omnem prophetiã, & omnem fidem, ita vt montes transferã (quãta ista bona sunt) charitatẽ aũt non habeam, inquit, nihil sum. Quale est illud donum martyrij Ex tracta. ps.cxlvi. G Matth.vij.

& distributionis rerum suarum? Et tamen si distribuero (inquit) omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Qui ergo non habet charitatem, & si ad tempus habet hæc dona, auferentur ei. Aufertur quod habet, quia quiddam non habet. Et si ipsum quiddam

H hoc non habet, vnde cætera teneantur & ipse non pereat, quid est illud, quod modo ait dominus, Qui habet, addetur ei, qui autē non

Matth.xxv. habet, & quod habet auferetur ab eo? Qui ergo non habet, & quod habet auferetur ab eo. Habet gratiam possidendi: sed non habet charitatem vtendi. Quia ergo illud non habet, & quod habet auferetur ab eo. Propterea discipuli quos volebat in cœlo stellas ambulantes facere, vt haberent charitatem supereminentiorem vidit ille qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocans, cum redirent discipuli quos miserat, exultauerunt, & dixerunt, Domine, ecce spiritus immundi subiecti sunt nobis propter nomen tuum. Et ille qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocans, sciens multos dicturos esse, Nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus? quibus dicturus est in fine, Non noui vos: quia eos non numerauit in multitudine stellarum, nec eis nomina vocauit, Nolite, inquit, in hoc gaudere, quia spūs vobis subiecti sunt: sed gaudete, quia noīa vestra scripta sunt in cœlo.

Discipuli stellæ ambulantes in cœlo.

Psal.clv.

Lucæ.x.

¶ Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ipse ambulauit & ille ambulare. Quæ est ista via in qua Christus ambulauit, nisi charitas, de qua Apostolus ait, Adhuc supereminentiorem viam vobis demonstro? Si ergo Christum volumus imitari, per ipsam viam debemus currere, qua Christus & in cruce pendēs dignatus est ambulare. In cruce enim fixus erat: & charitatis viā currens, pro suis persecutoribus supplicabat. Denique sic dixit, Pater ignosce illis: quia nesciunt quid faciunt. Et nos ergo pro omnibus inimicis nostris hoc iugiter supplicemus: vt illis dominus emendationem morū & indulgentiam tribuat peccatorum.

Ex sermone de verbis apostoli

A

Christus in cruce viā charitatis currebat.

Lucæ.xxiij.

CAPVT XIII.

SI linguis hoīum loquar & angelorū: charitatē aūt non habeā, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens.

¶ Videāt a charitate ecclīæ sepati, quā multa, & quā magna nihil prosint: si vnū quiddā defuerit, & videāt quid sit ipsum vnū. Nec me in hoc audiāt: sed Aplm. Quid ergo eis pdest si & linguā in sacris mysterijs habeāt angelicā, & prophetiā: quēadmodū Caiphas, & Saul: vt aliquā pphetarēt; quos fuisse dānabiles,

Ex lib. de baptismo paruulorū.

Ioan.xj.

sancta scriptura testatur? si sacra non tm̃ sciant, sed habeant, sicut habuit Simon Magus; si fidē, sicut dæmonia confessa sunt Christū: (neq3.n. non credebant cū dicerent: qd nobis ⁊ tibi filij dei? scimus q sis) si dispertiant ē: ipsi substantiā suam pauperibus; sicut multi non solū in catholica, sed in diuersis hæresibus faciūt: si aliqui ingruente persecutione tradant ad flāmas nobiscū corpus suū pro fide quā pariter confitent: tñ qa separati hæc agunt: non sufferentes inuicē in dilectione, neq3 studentes seruare vnitatē spūs in vinculo pacis, charitatem vtiq3 non hñdo, ēt cū illis oībus q̄ nihil eis prosunt, ad æternā salutē peruenire non possunt. Actu. viij. B Matth. viij. Sine charitate cætera nō psunt Ephe. iiij.

¶ Dilectio fortis res fratres. Dilectio fortis res, Vultis videre, q̄; sit fortis res dilectio? Quisquis p aliquā necessitatē non potuerit implere qđ iubet deus: amet illū qui implet, ⁊ in illo implet. Intēdat charitas vestra. Verbi gratia: Vxorē h3 quā dimittere nō pōt, op3 vt obtēperet apostolo dicenti, Vxori vir debitum reddat: ⁊ alligatus es vxori, ne quæsieris solutionē. Venit in mentē, quia melior est illa vita, de qua dicit idem Apls, Vellem oēs vos esse sicut me ipsum. Accendit eos qui hoc fecerunt: amat eos: ⁊ in ipsis implet qđ in se non pōt. Fortis res est dilectio. Ipsa est virtus nostra, quia si in illa non fuerimus; nihil prodest quicquid aliud habuerimus. Si linguis hominū loquar (inquit Apls) ⁊ angelorum; charitatē aūt non habeā, factus sum velut æramentū sonans, aut cymbalū tinniens. Adiungit aliud magnū. Quod si distribuero in cibos pauperū oēm substantiā meā: ⁊ si tradidero corpus meu3 vt ardeā: charitatem aūt non hābeā: nihil mihi prodest. Si aūt sit sola charitas, q̄ non inueniat qđ distribuat pauperibus, diligat solū: ē calicem aquæ frigidæ det: tm̄ illi imputabit, quantū illi Zacheo, qui dimidiū patrimonij dedit pauperibus. Quare hoc? Ille tā modicū dedit, ⁊ ille tā multum dedit: ⁊ tm̄ illi imputabit? Tantum plane. Impar enim facultas: sed non impar charitas. Ex tracta. ps. cxxi. Dilectio q̄; sit fortis res. i. Cor. vij. Dilectio est virtus nostra. C Luc. xix.

¶ Quid est vestis nuptialis? Quæramus illam in literis sanctis. Quæ est vestis nuptialis? Sine dubio aliquid est quod mali ⁊ boni commune non habent. Hoc inueniamus: ⁊ inuenimus vestē nuptialem in donis dei. Quid est, quod commune non habent boni ⁊ mali? Quod homines sumus, ⁊ pecora non sumus: dei bonum est. sed commune est hoc cum bonis ⁊ cum malis, quod nobis lux de cœlo orit: de nube pluuiæ descendunt; fontes manant: agri fructificant: dona sunt, sed bonis, malisq3 communia. Intremus ad nuptias: foris alios relinquamus qui non venerunt vocati, ipsos conuiuas (.i. christianos) cōsideremus. Baptismus dei donū est. habent illū boni ⁊ mali. Altaris sacra simul accipiunt ⁊ boni, ⁊ mali. Prophetauit Saul iniquus, ⁊ viro sanctissimo atq3 iustissimo infestus, dū eū psequeret, pphetauit. Nunqd dñr credere soli boni? ⁊ demones credūt ⁊ ptremiscūt. Quid facio? Excussi oīa: ⁊ ad vestē illā nondū perueni. Inuolucrū meum explicaui: omnia Ex sermone de miraculo quinq3 panum. D

vel plane omnia consideraui: ad vestem illam nondum perueni. Quodam loco Paulus apostolus attulit mihi magnum inuolucrum magnarum rerum: & posuit ante me. Et dixi ei. Ostende mihi si forte hic vestem nuptialem reperisti. Cœpit excutere singula & dicere, Si linguis hominum loquar & angelorum: si habeam omnem scientiam, & prophetiam, & omnem fidem, ita vt montes transferam: si distribuero omnia mea pauperibus; & tradam corpus meum vt ardeam. Magnæ vestes: nondum tamen est illa nuptialis. Iam profer nobis nuptialem vestem. Quid nos apostole Paule suspendis? Prophetia forte donum dei est: quod non habent boni & mali. Si charitatem, inquit, non habeam, nihil sum: nihil mihi prodest. Ecce vestis nuptialis. Induite vos o conuiuæ, vt securi discumbatis. Nolite dicere: ad istam vestem habendam pauperes sumus. vestite, & vestimini. Hyems est. Vestite nudos, nudus est Christus. Et quicunque non habetis vestem nuptialem; dabit illam, ad illum currite, ipsum rogate. Nouit sanctificare fideles suos; nouit vestire nudos suos: vt possitis, vestem habentes nuptialem, non timere tenebras exteriores, non vincula membrorum, & manuum, & pedum.

Charitas est vestis nuptialis. Charitas datur a deo pro operibus misericordiæ.

B

Ex lib. de trinitate. xv.

¶ Deus igitur spiritus sanctus qui procedit ex deo, cum datus fuerit homini: accendit eum in dilectione dei & proximi: & ipse dilectio est. Non enim habet homo vnde deum diligat: nisi ex deo. Propter quod dicit, Nos eum diligimus, quia ipse prior dilexit nos. Apostolus quoque Paulus. Dilectio, inquit, dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Nullum est isto dei dono excellentius. Solum est quod diuidit inter filios regni dei æterni, & filios perditionis æternæ. Dantur & alia per spiritum munera; sed sine charitate nihil prosunt. Nisi ergo tantum impertiatur cuique spiritus sanctus; vt eum dei & proximi faciat amatorem; a sinistra non transfertur ad dexteram. Nec spiritus sanctus proprie dicitur donum; nisi propter dilectionem: quam qui non habuerit: si linguis hominum loquatur & angelorum, sonans æramentum est & cymbalum tinniens, & si habuerit prophetiam, & scierit omnia sacramenta & omnem scientiam, & si habuerit omnem fidem, ita vt montes transferat, nihil est. Et si distribuerit omnem substantiam suam, & si tradiderit corpus suum vt ardeat, nihil ei prodest. Quantum ergo bonum est, sine quo ad æternam vitam, neminem tanta bona perducunt? Ipsa vero dilectio siue charitas (nam vnius rei est nomen vtrunque) si habeat eam, qui non loquitur linguis angelorum nec habet prophetiam, nec omnia scit sacramenta, omnemque scientiam, nec distribuit omnia sua pauperibus, vel non habendo quod distribuat, vel aliqua necessitate prohibitus, nec tradit corpus suum vt ardeat, si talis passionis nulla tentatio est: perducit ad regnum. ita vt ipsam fidem non faciat vtilem, nisi charitas. Sine charitate quippe fides pôt quidem esse: sed non & prodesse. Propter quod & apostolus Paulus. In Christo, inquit, Iesu neque circumcisio aliquid valet: neque

1. Ioan. iiij.

Roma. v.

Sola charitas diuidit inter filios regni & filios perditionis.

Spiritus sanctus non proprie dicitur donum nisi propter dilectionem.

F

G

Gala. v.

præputium:

præputium: sed fides quæ per dilectionem operatur, sic eam di- Per charitatem
scernens ab ea fide qua & dæmones credunt, & contremiscunt. Di- tota nos inha
lectio igitur quę ex deo est, & deus, proprie spiritus sanctus est, per bitat trinitas.
quem diffunditur in cordibus nostris deus charitas: per quem nos Quare spūs san
tota inhabitat trinitas. Quocirca rectissime spiritus sanctus cum ctus dicitur do
sit deus: vocatur etiam donum dei. Quod donum proprie, qđ nisi num dei cum sit
charitas intelligēda est? quæ perducit ad deum: & sine qua quod- deus.
libet aliud dei donum, non perducit ad deum. Ex sermōe euā
gelij. secundum
Ioan. lxv.

Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam. Ioan. xiij.

IN hoc, inquit, dominus, cognoscent omnes quia mei disci- G
puli estis, si dilectionē habueritis in inuicem. Tanquā diceret,
Alia munera mea habent vobiscum etiam non mei, non so-
lum naturam, vitam, sensum, rationem, & eam salutem quæ ho-
minibus pecoribusq; cōmunis est: verū etiā linguas, sacramēta, p-
phetiam, scientiā, fidem, distributionē rerū suarum pauperibus, & tradi-
tionem corporis sui vt ardeat. Sed qm̄ qui charitatem nō habent,
vt cymbala concrepant, nihil sunt, nihil illis prodest. Non ergo in
illis quamuis bonis muneribus meis, quæ habere possunt etiam
non discipuli mei, sed in hoc cognoscent omnes, quia mei disci-
puli estis, si dilectionem habueritis in inuicem. O sponsa Christi, Pulchra laus
pulchra inter mulieres. O dealbata, ascendens & incūbens super charitatis.
fratruelem tuum, quoniā cuius lumine illustraris vt candeas, eius
adiutorio fulciris, ne cadas. O quam bene cantatur tibi in illo cā-
tico canticorum, velut epithalamio tuo, quia charitas in delitijs
tuis. Ipsa non perdit cum impijs animā tuā. Ipsa discernit causam
tuā. Et sicut mors, valida est: & in delitijs tuis est. Quā mirādi gn̄is
mors est, cui parū fuit nō esse in pœnis, nisi esset insup in delitijs. Ex tract. v. epi-
¶ Ecce accepit sacramentum natiuitatis homo baptizatus. sacra sto. Ioan.
mentum habet, & magnū sacramentum, diuinum, sanctum, ineffa-
bile, considera quale, vt nouum hominem faciat, dimissione om-
nium peccatorum. Attendat tamen in cor, si perfectum est ibi qđ
factum est in corpore. Videat si habeat charitatem. Et tunc dicat,
Natus sum ex deo. Si aūt nō habet charitatē, charectarem quidem H
impositum habet, sed desertor vagatur. Habeat charitatē, aliter nō
se dicat natū ex deo. Sed habeo, inquis, sacramentum. Audi apl̄m,
Si sciam omnia sacramenta & habeam omnem fidē, ita vt mon
tes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum.
¶ Apl̄s item dicit, Et si sciero oīa sacramēta, & omnē sciētiā, & si ha Ex libro de vni
buero ꝓphetiā & omnē fidē, ita vt mōtes trāsferā, charitatē aūt nō co baptismo.
habeam, nihil sum. Se dixit nihil esse si non habeat charitatem,
non sacramenta & scientiam & prophetiam & fidem. Illa enim
magna sunt, etiam si ille nihil sit qui ea sine charitate habuerit,
& eorum veritatem in sua iniquitate tenuerit.

Et habuero omnem fidem, ita & montes transferam: charitatem autem non habuero: nihil sum.

Ex tractat. euāg. secūdum Ioan. xij.

EGo, inquit ecclesia, si sponsa sum, si arras accepi, si precio sanguinis illius redempta sum, audio vocem sponsi, & vocem amici sponsi tunc audio, si sponso meo det gloriam, non sibi. Dicat amicus, Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, stat, & audit eum, & gaudio gaudet propter stat, & audit eum, & audio gaudet, propter vocem sponsi. Ecce habes sacramenta, & ego concedo. Habes formam, sed sacramentum es de vite praecisum. Tu formam ostendis, & ego radicem quaero. De forma fructus non exit, nisi vbi est radix. Vbi autem est radix, nisi in charitate? Et audi forma sacramentorum. Paulus loquatur. Si sciam, inquit, omnia sacramenta, & habeas omnem prophetiam, & omnem fidē, & quantam fidem? Ita vt mōtes trāsferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Nemo ergo vobis fabulas vendat, & Pontius fecit miraculum, & Donatus orauit & respondit ei dominus de coelo. Primo aut fallūtur, aut fallūt. Postremo fac illum montes transferre, Charitatem autē, inqt, non habeam, nihil sum. Videamus vtrum habuerit charitatē. Crederē, si non diuisisset vnitatem. Nam & contra istos (vt sic loquar) mirabiliarios, cautuȝ me fecit dominus meus, dicēs, in nouissimis autē temporibus exurgent pseudo-prophetę faciētes signa & prodigia, vt inducant si fieri potest etiam electos. Ecce praedixi vobis. Ergo sponsus cautos nos fecit, quia & miraculis decipi non debemus. Aliquando enim desertor terret prouincialem: sed vtrum in castris sit, & aliquid illi prosit character ille, in quo signatus est, hoc attendit qui terreri non vult & seduci. Teneamus ergo vnitatem fratres mei. Praeter vnitatem, & qui facit miracula, nihil est. In vnitate enim erat populus Israel, & non faciebant miracula praeter vnitatem. Erant magi Pharaonis, & faciebant similia Moysi. Populus Israel, vt dixi, non faciebat. Qui erant salui apud deuȝ? Qui faciebant, an qui non faciebant? Petrus apostolus resuscitauit mortuum, Simon Magus fecit multa. Erant ibi quidam christiani, qui non poterant facere, nec quod faciebat Petrus, nec qđ faciebat Simon. Sed vnde gaudebant? Quia nomina ipsorum scripta erant in coelo. Nam & redeūtibus discipulis dominus noster Iesus Christus, propter fidem gentium hoc ait. Dixerunt eñ gloriantes ipsi discipuli. Ecce domine in nomine tuo etiam daemonia nobis subiecta sunt. Bene quidem confessi sunt. Detulerūt honorem nomini Christi, Et tamen quid eis ait? Nolite in hoc gloriari, quia daemonia vobis subiecta sunt: sed gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in coelo. Petrus daemonia exclusit. Nescio quae anicula vidua, nescio quis homo qualiscunqȝ laicus habens charitatem, tenens integritatem fidei, non facit haec.

[Margin notes: Ioan. iij. — A — Charitas ē radix — Mirabiliarij. — Matth. xxiiij. — B — Luca. x. — Melius est esse digitū in corpe Christi quam oculū pcisum.]

Petrus in corpore oculus est, ille in corpore digitus est. In eo tamẽ corpore est in quo Petrus: & si minus valet digitus quã oculus, nõ est tñ præcisus a corpore. Melius est esse digitũ, & esse in corpore, quam esse oculum, & euelli de corpore.

C

Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

QVid ergo vos tãquam de Christiana paupertate iactatis, cũ christiana charitate careatis? Habẽt enim inter se, quam charitatẽ vocãt, etiã latrones, sibi debentes facinorosam, flagitiosamq; conscientiã. Sed charitatẽ quam cõmẽdat Apostolus, vt eam a cæteris improbandis repudiandisq; secerneret, ait alio loco. Finis autem præcepti est charitas de corde puro, & cõscia bona, & fide non ficta. ¶ Non diligamus verbo tantum & lingua, sed ope & veritate. Quærimus in quo operẽ, in qua veritate? Potest ne esse manifestius opus, quã tribuere pauperibus? Multi, hoc iactantia faciunt non dilectione. Potest esse maius opus, quã mori pro fratribus? Et hoc multi volunt putari facere iactantia nominis comparãdi, nõ visceribus dilectionis. Restat vt diligat ille fratres, qui ante deũ, vbi solus videt, cordi suo persuadet, & interrogat cor suum, an vere propter fratrum dilectionem hoc faciat. Et prohibet illi testimonium oculus qui penetrat cor, quo homo attendere non potest. Ideo apostolus Paulus, quia paratus erat mori pro fratribus, & dicebat, ipse impendar pro animabus vestris, tamen quia Deus hoc videbat in corde ipsius, non homines quibus loquebatur, ait illis, Mihi autem minimum est vt a vobis iudicer, aut ab humano die. Et ostendit etiam ipse quodam loco, quia solent ista fieri inani iactantia, non firmamento charitatis. Ait enim, cum de ipsius charitatis commendatione loqueretur, Si distribuero omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeã, nihil mihi prodest. Potest enim hoc quisquam facere sine charitate? potest. Nã qui non habent charitatem, diuiserunt vnitatem. Quærite ibi & videbitis multos, multa tribuere pauperibus. Videbitis alios paratos ad suscipiendam mortem, ita vt desistente persecutore, seipsos præcipitent. Isti sine dubio, sine charitate hoc faciunt. Reuocemur ergo ad conscientiam, de qua dicit Apostolus, Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Reuocemur ad conscientiam, de qua item dicit, Opus autẽ suum probet vnusquisq;, & tunc in semetipso habebit gloriam, & non in altero. Opus ergo suum probet vnusquisq; nostrum, vtrũ de vena charitatis emanet, vtrum de radice dilectionis ramus bonorum operum pullulet. Opus autẽ suum probet vnusquisq;, ait, & tunc in semetipso gloriam habebit, & non in altero. Non

Ex libro cõtra Faustũ cap. v.

i. Tim. i.

Ex tracta. vi. epistolæ Ioan. i. Ioan. iij.

Mori p fratribus per iactantiam nõ ex charitate.

D

i. Cor. iiij.

ij. Cor. i.

Gala. vi.

Charitas est probatio operũ.

E

Ex tracta. viij. epistol. Ioan. quando illi testimonium perhibet lingua aliena, sed quando perhibet conscientia propria. ¶ Pascit misericordia, pascit & supbia. Hospitem suscipit misericordia, hospitem suscipit & superbia. Intercedit pro paupere misericordia, intercedit & superbia. Quid est hoc? In operibus non discernimus. Audeo aliquid dicere, sed nõ ego. Paulus dixit. Moritur charitas, idest homo habens charitatem confitetur nomen Christi, ducit martyrium: cõfitetur & superbia, ducit martyrium. Ille habet charitatem: ille non habet charitatẽ, sed audiat ab apostolo ille qui non habet charitatem. Si distribuero omnia mea pauperibus, & si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Ergo scriptura diuina intro nos reuocat. A iactatione huius faciei forinsecus, & ab ista superficie quæ iactatur ante homines, reuocat nos intro. Redi ad conscientiam tuam, ipsa interroga. Noli attendere quod floret foris, sed quæ radix est intra. Radicata est cupiditas, species potest esse bonorum factorum, vere opera bona esse non possunt. Radicata est charitas, securus esto, nihil mali procedere potest.

F Gratias facit hoïem secu sd. Ex tracta. ps. xliij. Psal. xliij. ¶ Ipse nouit occulta cordis. Quid est, Nouit occulta? Quoniam propter te mortificamur tota die. Deputati sumus velut oues occisionis. Potest enim videri mortificari hominem, quare mortificetur nescis. Deus hoc nouit, res in occulto est. Sed dicet mihi aliqs. Ecce pro nomine Christi detinetur: nomen Christi cõfitetur. Nõne hæretici nomen Christi confitentur? sed tamen non propter ipsum moriuntur. Prorsum in ipsa ecclesia dicam catholica, putatis defuisse aut deesse posse, qui causa vanę glorię paterentur? Sed si non essent huiusmodi homines, non diceret Apostolus, Si dedero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Sciebat ergo posse esse quosdam, qui hoc iactatione facerent, non dilectione. Ideo obscurum est. Deus hoc solum videt, nos non possumus, ipse solus potest iudicare, qui nouit occulta cordis.

Hæretici nõ pp Christum moriuntur. Martyrum an possit esse sine charitate.

Ex tracta. ps. lix. ¶ Galaad habet interpretationis suæ vocẽ, Interpretantur enim aceruus testimonij, & magni sacramenti. Quantus aceruus testimonij est in martyribus? Meus est Galaad. Meus est aceruus testimonij. Mei sunt martyres viri. Moriantur alij pro vetusta vanitate sine sale, nunquid pertinent ad aceruum testimonij? Quia si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatẽ autem non habeam nihil mihi prodest.

Martyres sunt aceru⁹ testimonij. Moriẽs pro vanitate non est martyr.

Ex tracta. ps. lxxi. G ¶ Sunt quidam qui facilius omnia sua pauperibus distribuunt, quam quod ipsi pauperes dei fiunt. Inflati sunt enim iactitia, qua putant sibi esse tribuendum, non gratiæ Dei quod bene viuunt. Et ideo iam nec bene viuunt quantacunque opera facere videantur. De suo quippe habere se putant, & gloriantur quasi nõ acceperint, diuites sui, non pauperes Dei abundantes sibi, nõ agentes deo. Sed ait Apls, Si distribuero omnia mea pauperibus, & tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi

Opus non est bonũ nisi eius bonitas tribuatur gratiæ dei.

prodest. Tanquam si diceret: si distribuero omnia mea pauperibus, & pauper dei non fuero, nihil mihi prodest, Charitas enim nō inflatur. Nec est vera dei charitas in eo qui ingratus est sancto spiritui eius. Et ideo tales non pertinent ad populum dei, quia nō sunt pauperes dei. pauperes quippe dei dicunt, Nos autem nō spiritum huiusmodi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quæ a deo donata sunt nobis.

Paup dei qui Deo oia bona tribuit.

Ingratus spiritui sancto non habet charitatē

Ex tracta. ps. cxviij.

¶ Omnis consummationis vidi finem. Latum mandatum tuum valde. Intrauerat quippe in sanctuarium dei, & intellexerat in nouissima. Omnis autem consummatio nihil videtur hoc in loco intelligenda, vsq; ad mortem ꝓ veritate certare, & pro vero ac summo bono, mala omnia tolerare. Cuius consumationis finis est excellere in regno Christi, quod non habet finem: & habere ibi sine morte, sine dolore, & cum magno honore vitam morte huius vitæ a doloribus & opprobrijs acquisitam. Quod autem addit, Latum mandatum tuum valde, non intelligo nisi charitatem. Quid enim profuisse quacumq; morte imminente, & inter quantacunq; tormenta illa martyria confiteri, si charitas in confitente non esset? Audiamus Apostolum. Et si tradidero, inquit, corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Charitas autem dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. In hac diffusione latitudo est, in qua sine angustijs via quoq; ambulatur angusta, donante illo cui dictum est. Dilatasti gressus meos subtus me, & non sunt infirmata vestigia mea.

H

Finis cōsumationis est excellere in regno Christi Latum mādatum charitas.

Rom. v.

Charitas dilatatur angustia mandatorum.

ps. xvij.

¶ Pastor ergo bonus Christus. Quid Petrus? Nōne pastor bonus? Nonne & ipse pro ouibus animam posuit? Quid Paulus? Quid cæteri apostoli? Quid eorum tempora consequentes beati episcopi martyres? Quid etiam sanctus Cyprianus? non omnes pastores boni? non mercenarij, de quibus dicitur, Amen dico vobis receperunt mercedem suam. Omnes ergo isti pastores boni, nō solum quia sanguinem fuderunt, sed quia pro ouibus fuderunt. Non. n. fuderunt elatiōe, sed charitate. Nam & apud hæreticos qui propter iniquitates & errores suos aliquid molestiarum perpessi fuerunt, nonne martyres se iactant, vt hoc pallio dealbati facilius furentur, quia lupi sunt? si autem scire vultis in quo numero habendi sunt, pastorem bonum Paulum apostolum audite, quoniam nō omnes qui corpora sua in passione etiā ignibus tradunt, æstimandi sunt sanguinem fudisse pro ouibus, sed potius contra oues. Si linguis hominū, inquit, loquar & angelorum, charitatem autem nō habeā, factus sum æramētū sonans & cymbalum tinniens. Si sciero omnia sacramenta, & habuero oēm ꝓphetiā & oēm fidē, ita vt montes transferam, charitatē autē nō habeā, nihil sum. Magna ergo res est postremo, fides montes transferens. Illa quidem magna sunt, sed si ego hæc, inquit, sine charitate habeam, non illa, sed

Ex tract. de verbis euāgelij. li.

Matth. vi.

Pastores boni cur ita dicuntur

A

Tolerātes mortem sine charitate.

ego nihil sum. Sed adhuc isto non tetigit qui falso martyrij nomine in passionibus gloriantur. Audite vt eos tigat:imo potius vt transfodiat. Si distribuero,inquit,omnia mea pauperibus,& sis tradidero corpus meum vt ardeam, nunquid iam nihil sum? Sz vide quid sequitur. Charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Ecce venitur ad passionem, ecce venitur ad sanguinis effusioné, venitur ad corporis incensionem,& tamē nihil prodest, quia charitas deest. Adde charitatez,psunt oīa. Detrahe charitatē, nihil prosunt cætera. Quale bonuz est charitas ista fratres? Quid speciosius? qd luminosius? qd securius? Multa sunt dei dona, q̄ tñ habēt & mali. Qui dicturi sunt, Domine in nomine tuo pphetauimus, in nomine tuo dæmonia eiecimus, in noie tuo virtutes multas fecimus. Nec respōdebit ille, nō fecistis: nō em̄ in cōspectu tāti iudicis mētiri audebunt. aut iactare q̄ nō fecerunt. Sed qa charitatem non habuerunt, respondebit omnibus illis. Non noui vos. Quō autem habet vel exiguaz charitatez qui etiam conuictus nō amat vnitaté? Et si nō ad saluté, ecclesiæ pacē, nō ad Christi corporis vnitatē, non ad sanctam & induiduam charitatē, sed ad mala aliqua cogereris, nec tibi sic ipse mortē inferre debuisti.

B Matt. vij.

Nemo pōt sibi mortē inferre.

¶ Audiui quod dixeris apostolum Paulum significasse hoc fieri debere vbi ait, Et si tradidero corpus meum vt ardeam, quia videlicet omnia bona dicebat, quæ sine charitate nihil prosunt, sicut sunt linguæ hominum & angelorum, & omnia sacramenta, & omnis scientia, & omnis propheti a,& omnis fides, ita vt montes transferatur, & rerum suarum distributio pauperibus. Ideo videtur tibi etiam hoc inter bona numerasse. vt sibi quisqz inferat mortem? Sed attende diligenter, & agnosce quemadmodū dicat scriptura quod tradat vnusquisqz suum corpus vt ardeat, non vtiqz vt ipse se in ignem mittat, qñ persequētem patitur inimicū, sed quando ei propon itur, ita aut mali aliquid faciat, aut mali aliquid patiatur, eligat nō facere mala, quā nō pati mala, atqz ita corpus suum tradat in potestatem interfectoris, sicut tres illi viri fecerunt qui aureaz statuam cogebantur adorare, & nisi facerent minabat̄ eis ille q cogebat, caminū ignis ardētē. Idolū adorare noluerūt, nō se ipsi in ignē miserūt, & tñ etiā de illis scriptū est qđ tradiderūt corpa sua vt neqz seruirēt, neqz adorārēt vllū deū, sz deū suū. Ecce quō dixit Apls. Si tradidero corpus meū vt ardeā. Qđ aūt sequitur, vide, Si charitatē nō habeā, nihil mihi pdest. Ad istaz charitatē vocaris, ad istam charitatē pertinere non sineris, & putas tibi aliquid prodesse si te ipse precipites in interitū, cuz tibi nihil pdesset etiā si alter occideret charitatis inimicū? Foris autē ab ecclesia cōstitutus & superatus a cōpage vnitatis & vinculo charitatis æterno supplicio punireris, etiā si pro Christi nomine viuus incēdereris. Hoc est enim quod ait Apostolus, Et si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatē autē non habeam, nihil mihi pdest.

Ex epistola ad Donatū psbyt.

Tradere corp⁹ suum non est se interimere.

C

Dani. iij.

Occisus p Xpi nomine separatus tñ ab vnitate ecclię damnatur

Supra. x.

Charitas patiens est: benigna est.

QVid ergo de charitate maius aut vberius possunt dicere, quã quas per os Apostoli laudes eius intonat dominus? Quanta est ista, anima linguarum, prophetiæ virtus, sacramentorum salus, scientiç solidamentū, fidei fructus, diuitiæ pauperum, vita morientium? Quid tam magnanimum, quam pro impijs mori? Quid tam benignum quam inimicos diligere? Sola est quam fœlicitas sua non extollit, quia non inflatur. Sola est quam conscientia mala non pungit, quia non agit perperam. Inter opprobria secura est, inter odia benefica est. Inter iras placida est, inter insidias innocens, inter iniquitates gemẽs, in veritate respirans. Quid illa fortius, non ad retribuendas, sed ad nõ curandas iniurias? Quid illa fidelius nõ vanitati, sed æternitati? Nam ideo tolerat omnia in præsenti vita quia credit omnia de futura vita & suffert omnia quæ hic immittuntur, quia sperat omnia quæ ibi promittuntur. Merito nunquam cadit.

Ex sermone de laude charitatis.
Attẽde egregias charitatis laudes.
D

Charitas non æmulatur, non agit perperam, nõ inflatur, non est ambitiosa.

Philip. 5.

VBi est inuidia, amor fraternus esse non potest. Intendat charitas vestra. Qui inuidet non amat. Peccatum diaboli est in illa, quia & diabolus inuidendo deiecit. Cecidit enim & inuidit statim. Non ideo voluit deijcere vt ipse staret, sed ne solus caderet. Tenete in animo ex hoc quod subieci, inuidiam non posse esse in charitate. Habes aperte cum laudaretur ipsa charitas. Charitas non æmulatur. Non fuit charitas in Cain. Et nisi esset charitas in Abel, non acciperet deus sacrificium eius.
¶ Charitas non æmulatur. Quæris causam? attende quod sequitur. Non inflatur. Prior est in vitijs superbia, deinde inuidia. non enim inuidia peperit superbiam, sed superbia peperit inuidiam. Non enim inuidet nisi amor excellentiæ. Amor excellentiæ superbia vocatur. Cum ergo in ordine prior sit superbia, sequatur autem inuidia, Apostolus in laudibus charitatis noluit dicere prius non inflatur & postea non æmulatur, sed prius dixit, nõ emulatur, postea non inflatur. Quare hoc? Quia cum dixisset, Nõ æmulatur, quasi quęsiturus eras, causam quare non æmulatur, subdidit, Non inflatur. Ergo si ideo non æmulatur quia non inflatur, si inflaretur, æmularetur, hoc in vobis crescat & aĩo solidetur quia non inflatur. Dilectio enĩ nõ inflatur, & deus dilectio est, & fideles in dilectiõe acqęscunt illi. Reuocat a strepitu q foris est ad gaudiũ silentia. ¶ Ecce deus dilecti est. Vt quid imus & cur imus in sublimia coelorum & ima terrarum, quęrentes eum qui est apud nos, si nos velimus esse apud eum? Nemo dicat non noui quid diligas. Diligat fratrem, & diligat eãdẽ dilectiõẽ. Magis enĩ nouit di-

Ex sermone. v. epistolæ. Ioannis.
De inuidia diaboli.
E
Ex sermone de verbis euagelij. liiij.
Supbia parit inuidiã ideo &c.
Amor excellẽtiæ superbia vocatur.
Ex libro de trinitate. viij.
Diligẽdus est pximus, & dilectio eius.

F

Dilectio charitatis angelos et dei seruos consociat.

lectionem qua diligit, quam fratrem quem diligit. Ecce iam potest notiorem deum habere quam fratrem. Plane notiorem quia presentiorem: notiorem, quia interiorem: notiorem quia certiorem. Amplectere dilectionem dei, et dilectione amplectere deum. Ipsa est dilectio quae omnes bonos angelos, et omnes dei seruos consociat vinculo sanctitatis, nosque et illos coniungit inuicem nobis et subiungit sibi. Quanto igitur saniores sumus a tumore superbie tanto sumus dilectione pleniores. Et quo alio nisi deo plenus est, qui plenus est dilectione?

Non quaerit quae sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert.

Ex lib. de Genesi ad literam.

¶ Neque enim essent etiam homines amatores pecuniae nisi eo se putarent excellentiores quo ditiores. Cui morbo contraria charitas non quaerit que sunt, idest non priuata excellentia letatur. Merito ergo et non inflatur.

Charitas omnia credit, omnia sperat, oia sustinet.

Ex lib. de spu et litera. 1. Ioan. iiij. De hoc latius in collationibus Bernar. in sermone de septe spiritibus, qui incipit. Magister gentiu Paulus

G

¶ Inter eos vtique quos connexos sibimet vnum facit, non enim quodlibet credere bonum est. Nam vnde illud fratres, Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritum qui ex deo est? Nec in laudibus charitatis quod dictum est, Omnia credit, sic accipiendum est vt charitatem cuiuspiam derogemus, si non quod audierit statim crediderit. Quid quod charitas eadem admonet non facile de fratre aliquid mali esse credendum: et cum tale aliquid dicitur, hoc ad se magis iudicat pertinere ne credat? Postremo ipsa charitas que omnia credit, non omni spiritui credit. Ac per hoc omnia quidem credit, sed deo. Quia non dictum est, omnibus credit.

Charitas nunquam excidit. Siue prophetiae euacuabuntur, siue linguae cessabunt, siue scia destruetur.

Ex tracta. epl. Ioannis 1. Ioan. iiij.

¶ Deus dilectio est, et permanet, inquit, in dilectione, in deo manet, et deus in illo manet. Sit tibi domus deus, esto domus dei. Mane in deo, et maneat in te deus. Manet in te deus vt te contineat, manes in deo ne cadas. Quia sic de ipsa charitate apostolus dicit, Charitas nunque cadit. Quomodo cadet quem continet deus?

Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est euacuabitur quod ex parte est.

Ex libr. xxij. de ciuitate dei.

IN illo corpore spiritali videbunt sancti oia non solum si oculos claudit, verumetiam vnde sunt corpore absentes. Tunc enim erit perfectum illud de quo loquens Apls, Ex parte (ingt) scimus, et

ex parte prophetamus: cum autem venerit quod perfectum est, euacuabit quod ex parte est. Deinde vt quomodo posset aliqua similitudine, ostenderet quantum ab illa quae futura est distet haec vita, non qualiumcunque hominum, verum etiam qui praecipua hic sanctitate sunt praediti, Cum enim, inquit, paruulus vt paruulus loquebar, vt paruulus sapiebam, quasi paruulus cogitabam: Cum autem factus sum vir, euacuaui ea quae paruuli erant. Videmus nunc per speculum aenigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. Si ergo in hac vita, vbi hominum mirabilium prophetia ita comparanda est illi vitae quasi paruuli ad iuuenem, vidit tamen Heliseus accipientem munera seruum suum vbi ipse non erat, ita ne cum venerit quod perfectum est, nec iam corpus corruptibile aggrauabit animam, sed incorruptibile nihil impediet, illi sancti ad ea quae videnda sunt oculis corporeis quibus Heliseus absens ad seruum suum videndum non indiguit indigebunt? Nam secundum septuaginta interpretes ista sunt ad Giezi verba prophetae, Nonne cor meum iit tecum quando conuersus est vir de curru obuiam tibi? et accepisti pecuniam etc. Sicut autem ex hebraeo interpretatus est presbyter Hieronymus, Nonne cor meum, inquit, in praesenti erat quando conuersus est homo de curru suo in occursum tui? Corde ergo suo se dixit hoc vidisse propheta, adiuto quidem mirabiliter nullo dubitante diuinitus. Sed quanto amplius tunc omnes munere isto abundabunt, cum deus erit omnia in omnibus? Habebunt tamen etiam illi oculi corporei officium suum, et in loco suo erunt, vteturque illis spiritus per spiritale corpus. Neque enim et ille propheta quia non eis indiguit vt videret absentem, non eis vsus est ad videnda praesentia, quae tamen spiritu videre posset etiam si illos clauderet, sicut vidit absentia vbi cum eis ipse non erat. ¶ Apostolus dicit. Ex parte scimus, et ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, quod ex parte est euacuabitur. Quid est perfectum? In principio erat verbum, et verbum erat apud deum, et deus erat verbum. Hoc est perfectum. Quid est perfectum? Dicat et apostolus Paulus, Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem deo. Hunc aequalem deo patri, hoc verbum dei apud deum, per quod facta sunt omnia, videbimus sicuti est, sed in fine. Nam nunc quod Ioannes euangelista dicit, Dilectissimi filij dei sumus, et nondum apparuit quid erimus: scimus quia cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. haec visio nobis promittitur. Ad hanc visionem erudimur, ad hanc visionem corda mundamus. Beati enim mundi corde, quoniam ipsi deum videbunt.

(Margin: iiij.Reg.v. — A — i.Cor.xv. — Ex sermone de natali Ioannis Baptistae. — Ioannis. — Phi.ij. — i.Ioan.iij.)

Cum essem paruulus, loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus. Quando autem factus sum vir, euacuaui quae erant paruuli.

(Margin: Ex lib. de spu et litera. Vel ex lib.ij. de baptis. paruul.)

¶ Apostolus ad illa ineffabilia, qualecunque adhibens de notis rebus exemplum, paruulam aetatem virili comparauit aetati. Cum essem (inquit)

paruulus,quasi paruulus loquebar,quasi paruulus sapiebam,quasi paruulus cogitabam. Cum autem factus sum vir,quæ paruuli erāt deposui. Cur aūt hæc dixerit,consequenter ostendens.

Videmus nunc,inquit,per speculum in ænigmate,tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte,tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum.

Au li.xv.de tri.

MIrificata est scientia tua ex me.Inualuit,& nō potero ad illam.Ex me quippe intelligo quam sit mirabilis,& incomprehensibilis sciētia tua qua me fecisti,quando nec me ipsum comprehendere valeo quem fecisti.Et tamen in meditatione mea exardescet ignis,vt quæram faciem tuam semper.Incorporalem substantiam scio esse sapientiam,& lumen esse in quo videntur quę oculis carnalibus non videntur,& tamen vir tantus tamq; spiritalis,videmus nunc(inquit)per speculum in ænigmate,tunc autem facie ad faciem.Quale sit,& quod sit hoc speculum, si quæramus,profecto illud occurrit q in speculo nisi imago non

C

cernitur.Hoc ergo facere conati sumus,vt per hanc imaginē quod nos sumus quæreremus,& videremus vtcunq; a quo facti sumus

ij.Cor.iij.

tanq; per speculū.Hoc significat & illud qd ait idem Apls.Nos au

Speculātes a speculo nō a specula.

tem reuelata facie gloriā dei speculantes,in eandē imaginē transformamur de gloria in gloriam,tanq; a dei spiritu. Speculātes dixit,per speculū videntes,non de specula prospiciētes.Quod in greca lingua non est ambiguū vn̄ in latinā linguā translatæ sunt apostolicæ literæ.Ibi qppe speculū vbi apparent imagines rerū,& specula,de cuius altitudine longius aliqd intuemur,& sono verbi distat oīno:satisq; apparet Apostolum ab speculo,non ab specula dixisse,gloriam dn̄i speculantes.Quia vero addidit in ænigmate,multis hoc incognitum est,qui eas literas nesciunt,in qbus est quædam doctrina de locutionū modis,quos græci Tropos vo

Nota de traductione e græcis in latinum.

cant,eoq; græco vocabulo,& nos vtimur pro latino. Sicut enim schemata vsitatius dicimus,quā figuras,ita vsitatius tropos quam

Allegoria

modos. Singulorū aūt modorum siue troporum nomina,vt sin-

D

gulis singula referantur,difficillimū est & insolentissimum latine enunciare. Vnde quidā interpretes nostri,qd ait Apls, Quæ sunt in allegoria,nolentes græcū vocabulū ponere,circūloquendo interpretati sunt,dicentes.Quæ sunt aliud ex alio significantia.Huius aūt tropi,idest allegoriæ,plures sunt species,in quibus est etiam qd dicitur ænigma.Definitio aūt ipsius nominis generalis, oēs & species complectatur necesse est.Ac p hoc sicut oīs equus animal est,non omne animal equus est,ita omne ænigma allegoria est.

I.Thes.v.

non oīs allegoria ænigma est.Quid est ergo allegoria nisi tropus vbi ex alio aliud intelligit:quale illd est ad Thessalonicēses.Itaq; non dormiamus sicut cæteri,sed vigilemus & sobrij simus. Nā q

dormiunt, nocte dormiunt: & qui inebriātur, nocte ebrij sunt. Nos autē qui dei sumus, sobrij simus. Sed hæc allegoria nō est ænigma. Nā nisi multū tardis, iste sensus in promptu est: ęnigma aūt est (vt breuiter explicē) obscura allegoria, sicut est, Sanguisugæ tres erant filiæ, & quęcunq; similia. Sed vbi allegoriā nominauit Ap̄ls, non in verbis eā reperit, sed in facto, cū ex duobus filijs Abrahæ, vno de ancilla, altero de libera, qd non tm̄ dictum sed et factū fuit, duo testamenta intelligenda monstrauit, qd anteq̄; exponeret obscurum fuit. Proinde allegoria talis, qd est generale nomen, posset speciali ter ęnigma nominari. Sed quia non soli qui eas literas nesciunt quibus discuntur tropi, quærunt quid dixerit Ap̄ls nunc in ænigmate nos videre, verūetiam qui sciunt, tamen quid sit illud ænigma vbi nunc videmus nosse desiderant, ex vtroq; vna est inuenienda sententia. Et ex illo. s. qd ait, Videmus nunc per speculū & ex isto qd addidit, In ænigmate. Vna est. n. cum tota sic dicitur, Videmus nunc per speculū in ęnigmate. Proinde quantū mihi videtur, sicut nomine speculi imaginem voluit intelligi, ita nomine ęnigmatis quāuis similitudinem, tm̄ obscuram & ad perspiciendum difficilem. Cū igitur speculi & ænigmatis noīe quæcunq; similitudines ab Apostolo significatæ intelligi possint, quæ accommodatę sunt ad intelligendū deum, eo modo quo potest, nihil tamen est accommodatius quā id qd imago eius, nō frustra dicitur. — *Aenigma quid sit.* — *Gal. iiij.* — B

¶ Nemo itaq; miretur ēt in isto videndi modo qui concessus est huic vitæ, per speculum. s. in ænigmate, laborare nos vt quomodocunq; videamus. Nomen quippe hic non sonaret ænigmatis, si esset facilitas visionis. ¶ Dico enim vobis q angeli eorum semper in cœlis vident faciem patris mei qui in cœlis est. Sicut ergo illi vident, ita & nos visuri sumus, sed nondum ita videmus. Propter qd ait Apostolus, videmus nunc per speculum in ęnigmate: tunc aūt facie ad faciem. Præmium itaq; fidei nobis visio ista seruatur. De qua & Ioannes loquens, Cū apparuerit (inquit) similes ei erimus, qm̄ videbimus eum sicuti est. Facies aūt dei, manifestatio eius intelligenda est, non aliquod tale membrum quale nos habemus in corpore, atq; isto nomine nuncupamus. Itaq; visuri sunt Deum sancti in isto corpore: sed vtrū per ipsum sicut per corpus nunc videmus solem, lunam, stellas, mare, ac terram, & quæ sunt in ea, non parua quæstio est. Durū est enim dicere q sancti talia corpora tunc habebunt vt non possint oculos claudere & aperire cū volent. Durius aūt q ibi deū quisquis oculos clauserit non videbit. Si. n. ꝓpheta Heliseus puerū suū Giezi absens corpe vidit accipientē munera q̄ dedit ei Naamā Syrus, quāto magis in illo spirituali corpore videbunt sancti omnia, non solū si oculos claudāt, verūetiā vnde sunt corpore absentes? Illud quoq; qd ait Apostolus, facie ad faciem, non cogit vt deū per hanc faciē corporalem vbi sunt oculi corporales, nos visuros esse credamus, quem spi- — *Ex libro. xv. de trinitate.* — *Ex libr. xxij. de ciuitate dei.* — *Matth. xviij.* — *Visio est p̄miū fidei.* — *i. Ioan. iij.* — F — *Facies dei est manifestatio eius.* — *iiij. Reg. v.* — *Beati spū sine intermissione vident deum.*

ritu sine intermissione videbimus. Nisi enim esset etiã interioris hominis facies, non doceret idem Apostolus, Nos autem reuelata facie gloriam domini speculantes in eandem imaginem trãsformamur de gloria in gloriam, tanquam a domini spiritu.

Ex tract. euãge lij secundum Ioan. xxiiij.

¶ Veritate itaq; perfruemur, cum viderimus facie ad faciẽ, quia & hoc promittitur nobis. Nam quis auderet sperare quod deus nõ dignatus esset polliceri vel dare? Videbimus facie ad faciem, Apostolus dicit. Nunc scio ex parte, nunc in ænigmate per speculũ, tũc aũt facie ad faciem. Et Ioannes apostolus in epistola sua, Dilectissimi filij dei sumus, & nondum apparuit quod erimus. Scimus q̃m cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Hęc est magna promissio. Si amas, sequere.

G

i. Ioan. iij.

Ad Paulinũ de videndo deo.

¶ Vnigenitus filius idemq́; mediator Dei & hominũ, homo Christus Iesus, ita videt patrem sicut videtur a patre, nos autem ad illã visionem dei quæ nobis in resurrectione promittitur, non ex hoc mundo istam concupiscentiam oculorũ transferre conemur, sed mundandis cordibus pio studeamus affectu: nec corporalẽ facieẽ cogitemus cum dicit Apostolus. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc aũt facie ad faciem: præsertim quia expressius dixit, Nunc scio ex parte, tunc aũt cognoscã sicut & cognitus sum. Si ergo tunc corporali facie deum cognoscemus, corporali nũc eius facie cogniti sumus. Tunc enim cognoscam, inquit, sicut & cognitus sum. Vnde si quæris, vnde eũ videbimus? respondeo vnde angeli vident, quibus tunc erimus æquales. Sicut enim videntur ista quæ visibilia nominantur, deum nemo vidit vnquam, nec videri pōt, quoniam lucem inhabitat inaccessibilem, & est natura inuisibilis, sicut incorruptibilis, quæ contextim Apostolus posuit dicẽs, Regi aũt seculorum inuisibili incorruptibili. Quia sicut nunc incorruptibilis, nec postea corruptibilis: ita non solum nunc sed etiã semper inuisibilis. Vnigenitus aũt filius, qui est in sinu patris, deitatis naturam atq; substantiã insonabiliter narrat, & iõ dignis idoneisq; tanto conspectu oculis ẽt inuisibiliter monstrat: ipsi enim sunt oculi de quibus Apostolus dicit. Illuminatos oculos cordis vestri. Et de quibus dicitur, Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiã in mortem. Dominus aũt spiritus est, vnde qui adhæret dño vnus spũs est. Proinde qui pōt deum inuisibiliter videre, ipse eum potest incorporaliter videre, ipse pōt deo incorporaliter adhęrere. In qua ergo non rapinã arbitratus est esse æqualis deo, in illa dei forma tunc videbunt eũ qui videbunt sicuti est. Deum enim nemo vidit vnquam, vel in hac vita, sicut ipse est, vel ẽt in angelorum vita, sicut visibilia ista quæ corporali visione cernuntur, quia vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse narrauit. Vnde non ad oculorum corporalium, sed ad mentium visionem dictũ est pertinere quod narrat. Si enim quæris, vtrũ possit deus videri, respõdeo, potest. Si quęris vnde scientia, respondeo, quia in veracissima

Munditia cordis pręparat ad visionem dei.

i. Ioan. iiij.

i. Timo. i.

H

Diuinitas idoneis oculis inuisibiliter monstratur.

Ephe. i.

Psal. xij.

i. Cor. vi.

Matth. v.

scriptura legitur. Beati mũdo corde qm̃ ipsi deũ videbũt, & cætera talia. Si quæris quomodo dictus sit inuisibilis, si videri potest: respondeo inuisibilẽ esse natura: videri aũt cum vult, sicut vult. Plurimis aũt est visus non sicuti est, sed quali specie illi placuit apparere. Si quæris, vtrum etiã sicuti est aliquando possit videri: respõdeo filijs hoc est promissum, de quibus dictum est, Scimus qa cũ apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.

Quõ deus videri possit cũ sit inuisibilis.

A

Ex epistola ad Paulinam.

2. Cor. iiij.

¶ Et si exterior homo noster corrũpitur, interior tñ renouatur de die in diem, ita sane vt in hac vita quãtũcunq; prouectus sit, longe absit ab illa perfectione similitudinis, quæ idonea erit ad vidẽdum deum (sicut dicit Apostolus) facie ad faciem. In quibus certe verbis si corporaliter facie voluerimus accipere, consequens erit vt ẽt deus talẽ habeat faciẽ, & sit aliquod interuallum inter nostrã & ipsius, cum eum videbimus facie ad faciẽ: & si interuallum, vtiq; & finis, & membrorũ habitus terminatus, & cætera absurda, dictuq; & cogitatu impia, quibus animalis homo non percipiens ea quæ sunt spiritus dei, fallacissimis vanitatibus luditur. Dicunt enim qdã eorum, qui talia garriunt, sicut ad me potuit peruenire, nos deũ videre nunc mente, tunc corpore: ita vt ẽt impios eum pari modo asseuerent esse visuros. Vide quantum in peius profecerunt, dũ sine limite timoris vel pudoris hac atq; hac vagabunda fert impunita loquacitas. Antea dicebant, carni suę tantum hoc præstitisse Christum, vt corporeis oculis videret deũ. Deinde addiderunt ẽt omnes sanctos, receptis in resurrectione corporibus, eodẽ mõ deum esse visuros. Nunc iã istã possibilitatẽ ẽt impijs donauerũt. Donauit sane quãtum volunt, & quibus volunt. Nam quis audeat contradicere hominibus de suo donantibus? Qui enim loquitur mendacium, de suo loquitur. Tu aũt cum ijs qui sanam doctrinã tenent, nihil istorum audeas vsurpare de tuo. sed cum legis, Beati mundi cordes, quoniã ipsi deum videbunt, intellige impios non visuros. neq; enim beati & mundicordes sunt impij. Itẽ cũ legis, Videmus nunc per speculũ in ænigmate, tunc aũt facie ad faciẽ, intellige inde non tunc visuros facie ad faciem, vnde nunc videmus per speculũ in ænigmate. Hoc aũt vtrunq; interioris hominis munus est, siue cũ in ista peregrinatione adhuc per fidem ambulat, in qua vtitur speculo & ænigmate, siue in illa patria cum per speciẽ cõtẽplabitur. Pro qua visione positũ est, Facie ad faciem.

Non videbitur diuinitas oculis corporeis.

1. Cor. ij.

B

Sæpe labitur impunita loquacitas dũ sine limite timoris vagatur.

Solus hõ interior videt deũ & hic, & in pña

Ex libr. 1. retractationum.

¶ Perfectã cognitionẽ dei (hoc est, qua homini maior esse non possit) in futura vita sperat apostolus, quæ sola beata vita dicẽda est, vbi & corpus incorruptibile atq; immortale spiritui suo, sine vlla molestia, vel reluctatione subdetur. Non quia in hac vita nihil veri omnino inueniri põt quod mente cernatur, non fide credatur, sed quia tñ est quicquid est, vt non faciat beatissimos. Neq; enim quod ait Apostolus, videmus nunc per speculũ in ænigmate, & nunc scio ex parte, non cernitur mente. Cernitur plane, sed

C

beatissimos nondum facit. Illud enim beatissimos facit quod ait, Tunc autem facie ad faciem. Et, Tunc cognoscam sicut & cognitus sum. Qui hoc inuenerunt, ipsi dicendi sunt in beatitudinis possessione consistere, ad quam ducit via fidei quam tenemus, & quo credendo cupimus peruenire.

Ex lib. octoginta trium quaestionum. Suscitatio Lazari. Vocatio nostra

¶ Quod dominus noster Iesus Christus sorores Lazari interrogat, dicens, Vbi eum posuistis? vocationem nostram quae in occulto, arbitror significare. Praedestinatio enim nostrae vocationis occulta est. Cuius secreti signum est interrogatio domini quasi nescientis, cum ipsi nesciamus, sicut dicit Apostolus, Vt cognoscamus, sicut & cognitus sum.

Nunc autem manet fides, spes, charitas. tria haec, maior autem his est charitas.

Ex libr. viij. de doctrina christiana

TRia haec sunt quibus & scientia omnis, & prophetia militat, fides, spes, charitas: sed fidei succedit species quam videbimus. & spei succedit beatitudo ipsa ad quam peruenturi sumus. Charitas autem etiam istis decedentibus, augebitur potius. Si enim credendo diligimus quod nondum videmus, quanto magis cum illud videre coeperimus? & si sperando diligimus quo nondum peruenimus, quanto magis cum peruenerimus? Inter temporalia quippe atque aeterna hoc interest, quod temporale aliquid plus diligitur antequam habeatur, vilescit autem cum aduenerit. Non enim satiat animam cui vera & certa sedes est aeternitas: aeternum autem ardentius diligitur adeptum, quam desideratum. Nulli enim desideranti conceditur plus de illo existimare quam se habet, vt ei vilescat cum minus inuenerit. sed quantum quisque veniens existimare potuerit, plus perueniens inuenturus est. Homo itaque fide, spe, charitate subnixus, eaque inconcusse retinens, non indiget scripturis nisi ad alios instruendos. Itaque multi per haec tria, etiam in solitudine sine codicibus viuunt. Vnde in illis arbitror iam impletum esse, quod dictum est, Siue prophetiae euacuabuntur, siue linguae cessabunt, siue scientia euacuabitur. Quibus tamen quasi machinis tanta fidei, spei, & charitatis in eis surrexit instructio, vt perfectum aliquid tenentes, ea quae sunt ex parte non quaerant. Profectum sane, quantum in hac vita potest. Nam in comparatione futurae vitae nullius iusti & sancti est vita ista perfecta. Ideo manent (inquit) fides, spes, charitas, tria haec, maior autem horum est charitas. Quia & cum quisque ad aeterna peruenerit, duobus istis decedentibus, charitas altior & certior permanebit.

D

Differentia inter temporalia & aeterna.

Scripturarum necessitas ad aliorum instructionem

E

Ex libro contra Faustum. cap. xx. 1. Timo. i.

¶ Cum iustus ex fide viuat, finisque praecepti sit charitas de corde puro & conscientia bona & fide non ficta, manent itaque ad formandi vitam fidelium tria haec, fides, spes, charitas, vnde fieri potest, vt pares cum aliquo mores habeat, qui haec tria cum illo paria non habet? Quae

enim aliud credit, aliud sperat, aliud amat, necesse est vt aliter viuat. Et si vsus quarundam rerum similis videtur nobis esse cum gentibus, sicut cibi & potus, tectorum, vestimentorum, lauacrorũ, & qui ex nostris coniugalem vitã gerunt, vxorum ducendarũ & habendarũ, filiorum gignendorũ, nutriendorũ, hæreditandorum, longe tñ aliter his rebus vtitur, qui ad alium finem vsum earum refert, & aliter qui ex his deo gratias agit, de quo praua & falsa non credit, easdem res non ad eundem finem referendo, sed ad finem legitimi, diuiniq; præcepti, charitatẽ de corde puro & cõscia bona & fide nõ ficta: a qbus qdã oberrãtes, conuersi sunt in vaniloquiũ.

¶ Pia fides sine spe, & sine charitate esse non vult. Sic ergo homo fidelis dꝫ credere quod nondũ videt, vt visionem & speret & amet. Et visibiliũ quidẽ rerum præteritarũ, quæ tẽporaliter transierunt, sola fides, qm̃ non adhuc videnda sperantur, sed facta & transacta creduntur: sicut est illud, ꝙ Christus semel pro peccatis mortuus est, & resurrexit pp iustificationem nostrã nec iã morietur, & mors ei vltra non dominabitur. Ea vero quæ nondum sunt, sed futura sunt, sicut nostrorũ spiritaliũ corporũ resurrectio, ita creduntur, vt ẽt videnda sperentur, sed ostendi nullo mõ possint. Quæ vero ita sunt, vt neq; prætereant, neq; futura sint, sed ęterna permaneant, partim sunt inuisibilia, sicut iustitia, sicut sapientia: partim visibilia, sicut Christi immortale iam corpus. Sed inuisibilia intellecta conspiciuntur, ac p hoc & ipsa modo quodã sibi congruo videnꝰ, multoq; certiora sunt quam ea quæ corporis sensus attingit: sed ideo dicunꝰ inuisibilia, quia oculis istis mortalibus videri omnino non possunt. At illa quæ visibilia sunt, si ostendantur, possunt ẽt his mortalibus oculis conspici, sicut se discipulis post resurrectionẽ dñs ostendit, sicut etiam post ascensionem apostolo Paulo, & diacono Stephano. Proinde ista visibilia permanentia, ita credimus, vt ẽt si non demonstrentur speramus ea nos quandoq; visuros. Sed hæc inuisibilia, simplici mentis atq; rationis intentione intellecta conspicimus sine vllis formis & molibus corporalibus sine vllis lineamentis figurisq; membrorum, sine vllis localibus siue finitis siue spatijs infinitis. Hoc ergo lumen vbi hæc cuncta dijudicantur, non vtiq; sicut huius solis & cuiusq; corporei luminis fulgor, per localia spatia circumquaq; diffunditur, mentemq; nostram quasi visibili candore collustrat, sed inuisibiliter & ineffabiliter & tamen intelligibiliter lucet, tamq; nobis certum est, quã nobis efficit certa quæ scdm ipsum cuncta conspicimus.

Ex lib. ad Consentiũ de trint. | *Roma. v.* | *De qbus habetur fides & spes* | *Quod visibilia pmanentia creduntur.*

¶ Cum venerit quod perfectum est, quod ex parte est destruetur, idest iam non ex parte erit, sed ex toto: quia fidei & spei iam res ipsa non quæ credatur & speretur, sed quæ videatur teneaturque, succedet. Charitas autem, quæ his tribus maior est, non auferetur, sed augebitur, & implebitur, contemplata quod credebat, & quod sperabat indepta. In qua plenitudine charita-

Ex lib. de pfectione iustitiæ hominis.

Matt. xxij. tis præceptum illud implebitur. Diliges deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Nam enim est adhuc aliquid carnalis concupiscentiæ, quod vel continendo frenet, non omnimodo ex tota anima diligitur Deus. Non enim caro siue anima concupiscit, quamuis caro concupiscere dicatur quia carnaliter anima concupiscit.

Vbi est aliqd carnalis concupiscentiæ non diligitur deus ex tota anima.

H

Ex tracta. p. 8. eti. Solum canticum fidei, spei & charitas docet nos deus.

¶ Nullum aliud canticum docet nos deus, nisi fidei, spei, & charitatis, vt fides nostra firma sit in ipso quamdiu nō illum videmus, credentes in eum quem non videmus, vt gaudeamus cū viderimus, & fidei nostræ succedat species lucis eius. Vbi iam nobis non dicetur, crede quod non vides, sed gaude quia vides. Spes etiā nostra incommutabilis sit, & figatur in illo, & non nutet & fluctuet, non agitetur, sicut ipse deus in quo figitur, non potest agitari. Spes enim modo vocatur, tunc non spes, sed res erit: tandiu enim vocatˀ spes, quandiu non videtur quod speratur. dicente Apostolo, Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Modo ergo patientia necessaria est, donec veniat quod promissum est. Nemo autem patiens est in bonis. Quando exigitur de homine patientia, in malis agit. Quando dicitur, patiens esto, tolera, sustine, molestia est, sub qua te deus vult esse fortem, tolerantem, longanimē, patientem. Sed nunquid decipit qui promisit? Medicus exerit ferrum ad secanda vulnera, & dicit ei quem secturus est, patiens esto, sustine, tolera. In doloribus exigit patientiam, sed post dolores promittit salutem. Et ille qui tolerat dolores in ferro medici, nisi sibi proponat sanitatem quā nondum habet, deficit in dolore quem patitur. Multa ergo mala sunt in isto seculo, intus, foris prorsus non cessant. Abundant scandala, nemo illa sentit, nisi qui graditur viam dei. Ei dicitur in omnibus diuinis paginis, vt toleret præsentia, speret futura, amet quem non videt, vt amplectatur cum viderit. Charitas enim quæ tertia nobis adiungitˀ ad fidem & ad spem, maior est supra fidem & spem: quia fides rerum est quæ non videntur, erit autem species cum visę fuerint. Et spes rei est quæ non tenetur: adueniente ipsa re, non erit iam spes, qa tenebimus, non sperabimus. Charitas autem non nouit nisi crescere magis magisq;. Si eum amamus quem non videmus, quomodo amaturi sumus cum viderimus?

Rom. viij.

Patientia necessaria est.

A

Ex sermone de verbis euāge. lij. lxxxij.

Iacob. ij.

Matth. xvi.

¶ Incipit homo a fide, quid pertinet ad fidem? Credere. Sed ad hoc vt ista fides discernatur ab immundis spiritibus, ait apostolus Iacobus. Et demones credunt & contremiscunt. Si tantum credis, & sine spe viuis, vel dilectionem non habes, & dæmones credūt & contremiscunt. Quid magnum est? Dicit Christum filium dei, hoc dixit Petrus, & audiuit, Beatus es Simon Bariona. Hoc dixerunt & dæmones, & audierunt. Obmutescite. Prius ergo discerne fidem tuam, a fide dæmonis. Vnde enim discerta? Dæmones hoc

dixerunt

dixerunt timendo, Petrus amando. Adde ergo fidei spem. Et quæ spes est nisi de aliqua conscientiæ bonitate? Speiq; ipsi adde charitatem, id est supereminentem viam, dicente apostolo, Supereminentem viam vobis demonstro. Fides enim quæ per dilectionem operatur, sine spe esse non potest. Cum autem venerimus, iam non erit ibi fides. Dicetur nobis, crede? Non vtiq; videbimus eum, contemplabimur eum. Dilectissimi, filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Quia nondum apparuit, ideo fides. Scimus quod cum apparuerit, similes ei erimus. Nunquid quia credemus? non. Quare ergo? quoniam videbimus eum sicuti est. Quid spes, erit ibi spes? non erit iam spes quando erit res. Etenim ipsa spes peregrinationi necessaria est. Ipsa est quæ consolatur in via. Viator enim quando laborat ambulando, ideo laborem tolerat quia peruenire sperat. Tolle illi spem perueniendi, continuo franguntur vires ambulandi. An fallit nos apostolus, qui dicit habitare Christum per fidem in cordibus nostris? Modo per fidem, tunc per speciem: modo per fidem quandiu in via, quandiu in peregrinatione. Quandiu enim sumus in corpore, peregrinamur a domino, per fidem enim ambulamus, non per spem. Si hoc est fides, quid erit spes? Audi quid erit. Vt sit deus omnia in omnibus. Hoc modo credimus, hoc modo speramus. Cum venerimus, tenebimus, & iam visio erit, non fides: & iam res erit, non spes. Charitas quid? nunquid & ipse modo est, & tunc non erit? Si amamus credendo & non videndo, quomodo amabimus videndo & tenendo? Ergo charitas non tantum erit, sed perfecta erit. Sicut ait Apostolus, Maior autem horum charitas.

I. Cor. xij. *Fides q p dilectionem operatur nō ē in spe.* *Spes est necessaria pegrinationi nostræ.* *Ephe. iij.* *ij. Cor. v.* G

¶ Dilectione instandum est ad illud, & inhærendum illi, vt præsente perfruamur a quo sumus, quo absente nec esse possemus. Cum enim per fidem adhuc ambulamus, non per spem, nondum vtiq; videmus deum, sicut idem ait, facie ad faciem. Quem tamen nisi nunc iam diligamus, nunquam videbimus. Sed quis diligit, quem ignorat? Sciri enim aliquid & non diligi potest, diligi autem quod nescitur quero vtrum possit. Quia si non potest, nemo diligit deum antequam sciat. Et quid est deum scire, nisi eum mente conspicere firmeq; percipere? Non enim corpus est, vt carneis oculis inquiratur. Sed & plus quam valeamus conspicere atq; percipere deum sicut conspicit & percipi potest, quod mundus cordibus licet (beati enim mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt) nisi per fidem diligatur, non poterit cor mundari, quo ad eum videndum sit aptum, & idoneum. Vbi sunt enim illa tria, propter quę in animo ædificanda, omnium diuinorum librorum machinamenta consurgunt, fides, spes, charitas, nisi in animo credente quod nondum videt, & sperante atq; amante quod credit? Amatur ergo & quod ignoratur, sed tamen

Ex libr. viij. de trinitate. *Nemo diligit deū anteq; sciat.* *Matthe. v.* *Munditia cordis.*

creditur. Nimirum autem cauendum est ne credens animus id quod non videt, fingat sibi aliquid quod non est, & speret diligatq; quod falsum est. Quod si fit, non erit charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, quæ finis præcepti est, sicut idē dicit apl's.

1. Timo. 1.

In 1 libro solilloquiorum.

¶ Non enim hoc est habere oculos, quod aspicere. Aut item hoc est aspicere quod videre. Ergo animæ tribus quibusdā rebus opus est, vt oculos habeat, quibus iam bene vti possit, vt aspiciat, & vt videat. Oculus animæ mens est ab omni labe corporis pura, idest a cupiditatibus rerum mortalium iam remota atq; purgata. Quod ei nihil aliud præstat quam fides primo. Quod enim adhuc ei demonstrari non potest vitijs inquinatæ atq; ægrotanti, quia videre nequit nisi sana, si non credat aliter se non esse visuram, non dat operam suæ sanitati. Sed quid si credat quidem ita se rem habere vt dicitur, atq; ita se si videre potuerit esse visuram, sanari tamen se posse desperet? nonne se prorsus abijcit atq; contemnit, nec præceptis medici obtemperat, præsertim quia ea præcepta necesse est vt morbus dura sentiat? Ergo fidei spes adijciēda est. Quid si & credat ita se habere omnia, & se speret posse sanari; ipsam tamen quæ promittitur lucem non amet, non desideret, suisq; tenebris quæ iam in consuetudine iocundæ sunt, se arbitretur debere interim esse contentam nonne medicum illum nihilominus respuit? Ergo charitas tertia necessaria est, nihil omnino tam necessarium. Sine tribus istis igitur anima nulla sanatur vt possit deum suum videre, idest intelligere. Cum ergo sanos habuerit oculos, restat vt aspiciat. Aspectus animæ ratio est. Sed quia non sequitur vt omnis qui aspicit videat, aspectus rectus atq; perfectus idest quem visio sequitur, virtus vocatur. Est enim virtus vel recta, vel perfecta ratio. Sed & ipse aspectus quāuis iam sanos oculos conuertere in lucem non potest, nisi illa tria permaneant. Fides qua credit ita se rem habere ad quam conuertendus aspectus est, vt visa faciat beatum. Spes qua cum bene aspexerit se visurum esse præsumat. Charitas qua videre perfruiq; desideret. Iam aspectum sequitur ipsa visio dei qui est finis aspectus, non quo iam nō sit, sed quod nihil amplius habeat quo se intendat. Et hæc est vere perfecta virtus, ratio perueniens ad finem suum, quam beata vita consequitur. Ipsa autem visio, intellectus est ille qui in anima est. Ergo cum animæ deum videre, hoc est deum intelligere contigerit, videamus vtrum adhuc et illa tria sint necessaria. Fides quare sit necessaria, cum iā videat? Spes nihilominus, quia iam tenet. Charitati vero non solum nihil detrahitur, sed addutur etiam plurimum. Nam & illam singularem veramq; pulchritudinem cum videris plus amabit: & nisi amore oculum infixerit, nec ab aspiciendo vspiam declinauerit, manere in illa beatissima visione non poterit.

Oculus aīæ est mens pura.

E

Necessitas charitatis.

Sanitas animæ

Aspectus aīæ ratio est.

Virtus est recta & perfecta rō.

Perfecta virtus quid sit.

F

Charitas in patria augmentabitur.

Ectemini charitatem.

Supra.xij.

Ex sermone de laude charitatis.

¶ Dulce & salubre vinculum mentium, sine qua diues pauper est, & in qua pauper est. Hæc in aduersitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissima, in hospitalitate latissima, inter veros fratres lætissima, inter falsos patientissima, in Abel sacrificio grata, in Noe per diluuium secura, in Abrahæ peregrinatione fidelissima, in Moyse inter iniurias lenissima, in Dauid tribulationibus mansuetissima. in tribus pueris blandos ignes innocenter spectat, in Machabæis sæuos ignes fortiter tolerat. Casta in Susanna erga virum, in Anna post virum, in Maria præter virum. Libera in Paulo ad arguendum, humilis Petro ad obediendum, humana in Christianis ad confitendum, diuina in Christo ad ignoscendum.

Charitas dulce vinculũ mentium est.

Pulcherrimum charitatis preconium.

Abel.

Noe.

Abraham.

Moyses.

Dauid.

G

Aemulemini spiritalia, magis autem vt prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur sed deo. Nemo enim audit. Spiritus autem loquitur mysteria. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & consolationem. Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat: qui autem prophetat, ecclesiam dei ædificat. Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem prophetare. Nam maior est qui prophetat, quam, qui loquitur linguis: nisi forte interpretetur, vt ecclesia ædificationem accipiat. Nunc autem fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero? nisi vobis loquar aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia, siue tibia, siue cythara, nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo scietur id quod canitur, aut quod cytharizatur? Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita & vos per linguam nisi manifestũ sermonẽ dederitis, quõ scietur id qđ dicitur? Eritis.n.in aera loquẽtes. Tã multa (vtputa) genera linguarũ sunt in hoc mũdo, & nihil siue vo-

H

ce est. Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquar barbarus, & qui loquitur mihi barbarus. Sic & vos quoniam æmulatores estis spirituum ad ædificationem ecclesiæ, quærite vt abundetis. Et ideo qui loquitur lingua, oret vt interpretetur. Nam si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo & mente. Psallam spiritu, psallam & mente. Cæterum si benedixeris spiritu, quis supplet locum, idiotæ quomodo dicet omni super tuam benedictione?

Ex lib. de Genesi ad literã. xij.

HIc spiritus a mente distinguitur euidētissimo testimonio. Si enim orauero (inquit) lingua, spiritus meus orat, mens autem mea infructuosa est. Cum ergo per linguam intelligatur hoc loco dicere mysticas, & obscuras significationes, a quibus si intellectum mentis remoueas, nemo ædificatur audiendo quod non intelligit. Vnde etiam dicit, Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed deo: nemo enim audit. Spiritus autem loquitur mysteria. Satis indicat eam se linguam hoc loco appellare, vbi sunt significationes velut imagines rerum ac similitudines, quæ vt intelligantur indigent mentis obtutu. Cum autem non intelliguntur, in spiritu eas dicit esse non in mente. vnde apertius ait, Si benedixeris spiritu, quis supplet locum idiotæ? Quomodo dicet amen super tuam benedictionem quandoquidem nescit quid dicas? Quia ergo etiam lingua, idest, membro corporis quod mouemus in ore cum loquimur, signa vtique rerum dantur non res ipsæ proferuntur, propterea translato verbo linguam appellauit quamlibet signorum prolationem priusquam intelligantur. Quo enim intellectus accesserint (qui mentis est proprius) fit reuelatio, vel agnitio, vel prophetia, vel doctrina. Proinde ait, Si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero nisi loquar vobis in reuelatione, aut in agnitione, aut in prophetia, aut in doctrina? Id est cum signis, hoc est linguæ accesserit intellectus, vt non spiritu tantum, sed etiam mente agatur, quod agitur. Proinde quibus signa per aliquarum rerum corporalium similitudines demonstrabantur in spiritu, nisi accessisset mentis officium, vt etiam intelligerentur, nondum erat prophetia, magisque propheta erat qui interpretabatur quod alius vidisset, quam ipse qui vidisset. Vnde apparet magis ad mentem pertinere prophetiam, quam ad istum spiritum qui modo quodam proprio vocatur spiritus, vis animæ quædam mente inferior, vbi corporalium rerum similitudines exprimuntur. Itaque magis Ioseph propheta, qui intellexit quid significarent septem

Lingua quid significet.

Prophetia ad mentē pertinet.

Spūs vis aĩæ quedam est mente inferior.

Genes. xij.

ſpicæ & ſeptem boues. quam Pharao qui ea vidit in ſomnis. Illius enim ſpiritus informatus eſt vt videret: huius mens illuminata vt intelligeret. Ac per hoc in illo erat lingua. in iſto prophetia, quia in illo rerum imaginatio, in iſto imaginationum interpretatio. Minus ergo propheta qui rerum quæ ſignificantur ſola ipſa ſigna in ſpiritu per rerum corporalium imagines videt: & magis propheta qui ſolo earum intellectu præditus eſt. Sed & maxime propheta, qui vtroq; præcellit, vt & videat in ſpiritu corporalium rerum ſignificatiuas ſimilitudines, & eas viuacitate mẽtis intelligat. Sicut Danielis excellentia tentata eſt & probata, qui regi & ſomnium quod viderat dixit, quid ſignificaret aperuit. Et ipſæ quippe imagines corporales in ſpiritu eius expreſſæ ſunt. & earum intellectus reuelatus in mente. Ex hoc ergo modo quo appellatur in iſta diſtinctione ſpiritus, ſecundum quem dixit Apoſtolus, Orabo ſpiritu, orabo autem & mente, vt & ſigna rerum formarentur in ſpiritu, & eorum refulgeret intellectus in mente, ſpiritale appellauimus tale genus viſorum, quali etiam corporum abſentium imagines cogitamus.

In Pharaone lingua, in Ioſeph prophetia erat.

Propheta trifariam dicitur.

Daniel.

G

Quoniam quidem neſcit quid dicas. Nam tu quidem bene gratias agis, ſed alter non ædificatur. Gratias ago deo, quod omnium veſtrum lingua loquor. Sed in eccleſia volo quinq; verba ſenſu meo loqui, vt alios inſtruam, quam decem milia verborum in lingua.

Supra. I.

¶ Amen quippe interpretatur verum, & tamen non eſt interpretatum, cum potuiſſet dici, verum dico vobis. Nec græcus hoc interpres auſus eſt facere, nec latinus. Nam hoc verbum quod eſt Amen, nec græcum eſt, nec latinum, ſed hebræum. Sic manſit, non eſt interpretatum, vt honorem haberet velamento ſecreti, non vt eſſet negatum, ſed ne vileſceret nudatum.

Ex tracta euangelij ſecundum Ioan. xij.

Nota de Amẽ vocabulo hebraico.

D

Ephe. iiij.

Fratres nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote, ſenſibus autem perfecti eſtote.

IN populo noui teſtamẽti, qui non perdurant occurrere in virum perfectum, vel infirmitate virum, vel mentis leuitate, mulieribus & pueris comparandi ſunt. Nam illis dicitur, ſi tamen initium ſubſtantiæ eius vſq; in finem firmum retineamus. Illis autem, Nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote, vt ſenſibus perfecti ſitis. Et ideo neq; in veteri neq; in nouo teſtamento tales admittuntur ad numerum.

Ex lib. lxxx iij. quæſtionum.

¶ Apoſtolus dicit, Nolite pueri effici mentibus. Et quia dominus inuitauerat nos ad imitationem puerorum, quando ante ſe paruulum poſuit, & ait, Si quis non fuerit vt puer iſte, non in-

Ex tracta ps. xlij.

Mat. xviij.

trabit in regnum coelorum: ibi quoq; apostolus cautius reuocatamente puerili, & vocat rursus ad imitationem puerilem. Nolite (inquit) pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, vt mentibus perfecti sitis.

Ex tracta. ps. xlvj. ¶ Quem delectat imitari puerum, non delectet imperitia sed innocentia. Proponitur enim pueritia propter imitandam humilitatem, & item proponitur pueritia ad cauendam fatuitatem. Propositum exemplum pueritiæ propter imitandam humilitatem a domino est, quando vocauit ad se pueros. Et cum prohiberentur ab illo, dixit, Sinite illos venire ad me. talium enim est regnum coelorum. Propositum exemplum pueritiæ ad cauendam fatuitatem, ab apostolo est. Fratres nolite pueri effici sensibus. Et rursus proponit ad imitandam simplicitatem. Sed malitia paruuli estote, vt mentibus perfecti sitis.

Matth. xix.

Ex tracta. ps. cxij. ¶ Nostis fratres, & sæpissime audistis in euangelio dominum dicere, Sinite pueros venire ad ad me talium enim est regnum coelorum. Et iterum, Nisi quis receperit regnum dei, sicut puer, non intrabit in illud. Et multis aliis locis dominus noster singulare humilitatis exemplum, superbiam veteris hominis ad innouandam humiliter vitam similitudine puerilis ętatis accusat. Quapropter dilectissimi, cum cantari audistis psalmum, Laudate pueri dominum, ne arbitremini ad vos istam exhortationem non pertinere, quia iam corporis pueritiam s. pergressi, vel iuuenili decore virescitis, vel senili honore canescitis. Omnibus enim vobis dicit Apostolus, Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, vt mentibus perfecti sitis. Qua malitia maxime nisi superbia? Ipsa enim de vana granditate pręsumens non sinit hominem ambulare per arctam viam, & intrare per angustias portam. Puer autem facile intrat per angustiam: & ideo nemo, nisi vt puer, intrat in regnum coelorum. Nam scriptum est, Initium superbiæ hominis, apostatare a deo. Hanc, se aduersus præcepta diuina tumidis ceruicibus erigentem, & suaui iugo domini resistentẽ deiicite, frangite, cõminuite, atq; consumite, & laudate pueri dñm.

Ps. xij. Laudate pueri dominum.

Eccle. x. Apostatare a deo, initium superbiæ.

Esa. xxviij. In lege enim scriptum est, Quoniam in aliis linguis, & labiis aliis, loquar populo huic, & nec sic exaudient me, dicit dominus. Itaq; linguæ in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus: prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus. Si ergo conueniat vniuersa ecclesia in vnum, & omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ, aut infideles, nonne dicent, quid insanitis? Si autem omnes prophetent, inter autem quis infidelis, vel idiota,

conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus, occulta cordis eius manifesta sunt: & ita cadens in faciem adorabit deum: pronuncians ꝙ vere deus in vobis sit. Quid ergo est fratres? Cum conuenitis, vnusquisq; vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant. Siue lingua quis loquitur, secundum duos, aut vt multum tres, & per partes, & vnus interpretetur. Si autem non fuerit interpres, taceat in ecclesia, sibi autem loquatur & deo. Prophetæ autem duo aut tres dicant, & cæteri diiudicent. Quod si alii reuelatum fuerit sedenti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare vt omnes discant, & omnes exhortentur. Et spiritus prophetarum prophetis subiectus est. Non enim dissensionis est deus sed pacis, sicut & in omnibus ecclesiis sanctorum doceo. Mulieres in ecclesiis taceant. Non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. An a vobis verbum dei processit: aut in vos solos peruenit? G | i. Timo. ij.

¶ In legis nominem al quando simul omnia veteris testamenti sanctarum scripturarum significantur eloquia. Nam ex propheta Esaia, testimonia ponens Apostolus, In alijs linguis & in alijs labijs loquar populo huic: præmisit tamen, In lege scriptum est. Et ipse dominus, In lege, inquit, eorum scriptum est, quia oderunt me gratis: cum hoc legatur in psalmo. Aliquando autem proprie vocatur lex quæ data est per Moysen, secundum ꝙ dictum est, Lex & prophetæ vsq; ad Ioannem. & , In ijs duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Hic vtiq; proprie lex appellata est de monte Sina. Prophetarum autem nomine, etiam psalmi significati sunt, & tamen alio loco ipse Saluator, Oportebat (inquit) impleri omnia quæ scripta sunt in lege, & prophetis, & psalmis de me. Hic rursus prophetarum nomine exceptis psalmis intelligi voluit. Dicitur ergo lex vniuersaliter cum prophetis & psalmis: dicitur, & proprie quæ per Moysen data est. Item dicuntur communiter prophetæ simul cum psalmis, dicuntur & proprie præter psalmos.

H | Ex libro. xv. de trinitate. | Lex & prophetæ varijs accipiuntur modis. | ps. xxxiiij. | Matth. xxij. | Lucæ. xxiiij.

Si quis videtur propheta esse, aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis, quia domini sunt mandata. Si quis autem ignorat, ignorabitur. Itaq; fratres æmulamini prophetare, & loqui linguis nolite prohibere. Omnia aũt honeste & secundũ ordinẽ fiant in vobis.

A

Ex tracta. euang. sec ſdũ Joan. xxvij.

Illa quæ scripsit Apostolus ad Corinthios aliter vtiq3 ab ipsis paruulis, aliter a capacioribus posse intelligi sciens, ait, Si quis est inter vos propheta aut spiritalis, agnoscat quæ scribo vobis: quia domini est mandatum. si quis autem ignorat, ignorabitur. Solidam profecto voluit esse scientiam spiritalium, vbi nõ sola accommodaretur fides: sed certa cognitio teneretur. Ac p hoc illi ea ipsa credebant, quæ spiritales insuper agnoscebant. Ignoratur autem (ait) qui ignorat, quia nondum ei reuelatum est, vt qđ credit, sciat. Quod cum fit in hominis mente, ipse dicitur cognosci deo. quia illum deus cognoscentem facit. sicut alibi dicit, Nũc autem cognoscentes deum, immo cogniti a deo, Neq; enim eos tunc nouerat deus præcognitos, ꝛ electos ante constitutiones mũdi, sed tunc eos seipsum cognoscere fecerat.

Solida scientia spiritalium.

Ephe. I.

Ex epistola ad Eunodiũ epm de trinitate ꝛ columba.

¶ Nequaquam (vt scribis) qui ignorat, ignorabitur, de hac re dixit Apostolus tanquã ista pœna ille plectendus sit, qui non valet intelligentia sic discernere ineffabilem trinitatis vnitatem, sicut discentur in animo nostro memoria, intellectus, voluntas. Aliunde hoc dicebat Apostolus. Lege, ꝛ videbis ea quæ loquebatur: quæ fidem vel mores multorum ędificarent: non quę vix ad paucorũ, eãq; exiguam (quantulacunq3 in hac vita de re tanta esse potest) intelligentiam peruenirent. idest, vt linguis prophetia præponeretur. vt non perturbate illa gererentur: quasi prophetiæ spiritus, etiã inuitos cogeret loqui, vt mulieres in ecclesia tacerẽt, vt omnia honeste ꝛ secundum ordinem fierent. Hæc cum ageret, ait, Si quis videtur propheta esse, aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis: quia domini est mandatum. Si quis autẽ ignorat, ignorabitur. his verbis coercens, ꝛ ad pacificum ordinem reuocans inquietos: ꝛ tanto ad seditionem faciliores, quanto sibi videbantur spiritu excellere, cum superbiendo cuncta turbarent. Si quis ergo videtur propheta esse aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis: quia domini est mandatum. Si quis videtur esse ꝛ vtiq3 non est. Nam qui est, sine dubitatione cognoscit: nec admonitione ꝛ coerctione opus hꝫ: q̃ omnia iudicat, ꝛ a nemine iudicatur. Illi ergo seditiones ꝛ perturbationes in ecclesia faciebant, qui videbantur esse quod nõ erant. Hos docet cognoscere domini esse mandatum, quia non est seditionis deus, sed pacis. Si quis aũt ignorat, ignorabitur, idest improbabitur. Non enim deus, si ad scientiam referas, ignorat eos quibus dicturus est, Non noui vos: sed eorum improbatio hoc verbo insi

B

I. Cor. ij.

Intellect⁹ illi⁹. Si qs ignorat, ignorabitur.

Math. v.

nuata est. Cum autem dominus dicat, Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. eaq; visio nobis in fine summus premium promittatur: non est metuendum si nunc ad liquidu; quae de dei natura credimus, conspicere non valemus, ne inde fit dictum. Qui ignorat, ignorabitur. Quia enim in sapientia dei non cognouit mundus per sapientiam deum, placuit deo per stultitia prædicationis saluos facere credentes. Hæc stultitia prædicatiōis, ac stultum dei, quæ sapientior est hominibus, multos cōtrahit ad salutem: vt non solum qui nondum valent certa intelligentia cōspicere naturam dei quam fide tenent, verumetiam qui nondum in ipsa anima sua, ita incorpoream substantiam a corporis generalitate discernunt, quemadmodum certi sunt se viuere, nosse, velle: non sint alieni a salute, quam stultitia illa prædicationis fidelibus confert. Nam si propter eos saluos Christus mortuus est qui certa intelligentia possunt ista discernere, pene frustra in ecclesia laboramus. Si autem quod veritas habet, infirmi populi credentium ad medicum currunt sanandi per Christum, & hunc crucifixum: vt vbi abundauit delictum superabundet & gratia: miris fit modis per altitudinem diuitiarum sapientiæ & scientiȩ dei, & per inscrutabilia iudicia eius. vt & nonnulli a corporibus incorporea discernentes, cum sibi ex hoc magni videntur, & irrident stultitia; prædicationis qua salui fiunt credentes, ab vnica via longe exerrent quæ ad vitam æternam sola perducit. Et multi in cruce Christi gloriantes, & ab eadem via non recedentes, etiam qui ista quæ subtilissime differuntur ignorant (quia non perit vnus de pusillis pro quibus mortuus est) ad eandem perueniunt æternitatem, veritatem, charitatem. idest ad stabilem, certam, plenamq; fœlicitatē, vbi manentibus, videntibus, amantibus, sunt cuncta perspicua.

C
1. Cor. 1.
Stultitia prędicatorum.
Rom. 5.
Crux Christi est via pducēs ad vitā ęternam.

CAPVT XV.

Otum autem vobis facio fratres euangelium quod prædicaui vobis, quod & accepistis, in quo & statis, per quod & saluamini, qua ratione prædicauerim vobis si tenetis, nisi frustra credidistis. Tradidi enim vobis in primis quod & accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas, & quia visus est Cephæ.

D
Gala. 1.
Esa. liij.

Ex lib. de cōsensu euāgelistarum. An Christus post resurrectionē primo apparuerit Cephę.

R Esurrexit (inquit) tria dei secundum scripturas, & apparuit Cephæ. Omnium igitur virorum primo apparuisse intelligitur Petro, ex ijs dumtaxat omnibus quos euangelistæ quattuor, & Paulus Apostolus commemorarunt. Cæterum si apparuit alicui aliorum prius quam Petro (quod omnes tacuerunt) quis vel dicere audeat, vel negare? Neq; enim & Paulus dixit: Apparuit primo Cephæ. Sed apparuit (inquit) Cephæ, esset namq; contrarium: quod primo mulieribus apparuisset in euangelio legitur.

B

Et post hoc (inquit) vndecim.

Ex lib. q̃stionū Gn. tit. cxvij. Atribuitur q̃nq; toti nōme to qd maiori p̄ti congruit.

Q Va libuit hora, ipso tamen resurrectionis die, per synecdochen autem accipitur, vbi enim pars maior est aut potior, solet eius nomine etiam illud comprehendi, quod ad ipsum nomen non pertinet: sicut ad duodecim apostolos iam non pertinebat Judas, qui etiam mortuus fuit, cū dominus resurrexit a mortuis & tamen ipsius duodenarij numeri apostolus nomen tenuit: vbi cū3 ait apparuisse illis duodecim. Cum articulo enim hoc græci codices habent: vt nō possint intelligi q̄cūq; duodecim, sed illi in eo numero insignes. Eo modo locutionis puto & illud a domino dictū, Nōne ergo vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? & nō ad electionē etiā ipse pertinere videat. Nō. n. facile inuenitur electoꝝ nomē in malo nisi qñ mali eligunt̃ a malis. Quā si putauerimus & illū electū, vt p eius traditionē dñi passio cōpleretur (idest malitiā eius ad aliqd electū bñ vtēte deo etiā malis) aliud attendamus vbi ait, Nō de oībus vobis dico, Ego scio quos elegi. Ibi declarat ad electionē nō pertinere nisi bonos. Ac per hoc illud quod dictum est, Ego vos duodecim elegi: per synecdochen dictum est, vt nomine maioris meliorisq; partis etiam illud complecteretur, quod ad ipsu3 nomen nō p̄tinet,

Ioan. vi.
Ioan. xiij.

F

Ex li. iij. d̄ cōsensu euāgelistarum.

¶ Nam nō duodecim, sed vndecim nonnulli etiam codices habent, quod credo perturbatos homines emendasse, sed siue illi codices verius habeāt, qui vndecim habent, siue sacratum illū numerū etiam in vndecim stare voluerit: quia duodenarius numerus ita mysticus erat: vt non posset in locum Judæ, nisi alius (idest Mathias) ad cōseruandu3 sacramentu3 eiusdē numeri subrogari. Quodlibet ergo eorū sit, nihil inde exitit qd veritati repugnare videat̃.

Deinde visus est plus quā q̃ngētis fratribus simul ex q̄b⁹ multi manēt vsq; adhuc: q̄dā aūt dormierūt.

Ex lib. iij. de cōsensu euāgelistarum.
Matt. xxi.

S Iue isti cū illis vndeci3 erāt cōgregati clausis ostijs p̄pter metum Iudeorū, vnde cū exisset Tomas, venit ad eos Iesus: siue post octo illos dies, qñ libet. ¶ Cœpit aūt dicere ad plebem parabolā hāc, Hō q̄dā plātauit vineā, &c. In hac ergo plebe intelli-

gendũ est eti ĩ illos esse potuisse q sic eũ audirẽt quõ cui dixerant. Bñdictus q venit in nomine dñi. q etiã tales esse potuerũt, vt nõ frustrati ipso corpore domini, iã sicut mẽbra deputarentur, quia iã baptizauerat plures qui Ioãnes: & habebat turbas discipulorũ (sicut ipsi euangelistæ sepæ testatur) Et vnde erant etiam illi quingenti fratres, quibus eum apostolus Paulus post resurrectionem præsentatum esse commemorat. C

Deinde visus est Iacobo.

¶Non tunc primum accipere debemus visum esse Iacobo, sed aliqua propterea manifestatione singulariter. Mar. xvi. Matt. vltimo. Cõscriptura affirmat eũ ap/paruisse. xi. in die resurrectionis suæ.

Deinde apostolis omnibus.

¶Nec illis tunc primum, sed die ascensionis suæ.

Nouissime aũt oĩum tanq̃ abortiuo visus est mihi.

¶Sed hoc iam de cœlo, post paruũ tempus ascensionis suæ, Pater noster Abraham. cuius iustitia fidei nobis ad exemplum imitanda proposita est, vt & ad nos ex fide iustificati pacẽ habeamus ad deum, intelligere debemus quemadmodum vixerit, non reprehendere, ne ante per abortum labamur ex vtero matris ecclesiæ, quam per stabilem conceptum formati perfectiq3 nascamur. Ex libro cõtra Faustũ. ca. xxv.

Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus quoniam persecutus sum ecclesiam dei: gratia autem dei sum id quod sum, & gratia eius q̃ ꝑfecta est in me vacua nõ fuit. Eph. iij.

M

Pluuiã voluntariam segregãs deus hæreditati suę. Etenim infirmata est, tu vero ꝑfecisti eã, q̃ pluuiã voluntariã segregasti, nõ attendens hominũ merita, sed tuã gratiã & misericordiã. Infirmata ergo ipsa hereditas, agnouit se infirmã in se, vt firma eēt in te. Nõ firmaretur si nõ infirmaretur, vt abs te, in te ꝑficeret. Vide huius hæreditatis portiũculã. Paulũ vide infirmatũ qui dixit, Nõ sum idoneus vocari Apostolus, quia persecutus sum ecclesiã dei. Quare ergo Apostolus es? Gratia dei sum id quod sum. Nõ sum idoneus, s3 gratia dei sum id qđ sum. Infirmatus est Paulus. Tu vero ꝑfecisti eũ. Iã vero (q̃ gratia dei est qđ est) vide quid sequatur. Et grã eius in me vacua nõ fuit, sed plus omnibus illis laboraui. Vide ne ꝑsumptione ꝑdas, qđ infirmitate meruisti. Bñ hoc, bene. Non sum idoneus vocari Apl̃s, gratia dei sum id quod sum, & grã eius in me vacua non fuit. Omnia optime. Sed plus omnibus illis laboraui, quasi tibi cœpisti tribuere qđ paulo añ deo dederas. Agnosce & sequere. Nõ ego autem, sed gratia dei mecũ. Bene infirme. Firmissime eris exaltatus, quia non es ingratus. Tu es id em Ex sermone de verbis euãgelij cap. xix. Psal. lxvij. Infirmitas ꝑparat ad perfectionem.

PA ipse Paulus in te paruus, in domino magnus. Tu es qui ter domi- num rogast, vt stimulus carnis angelus Satanæ, a quo colaphiza baris, auferretur a te. Quid tibi dictum est? Quid audisti quando hoc petisti? Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate per ficitur. Etenim infirmatus est: tu vero perfecisti eum.

Defendit Pau- lus a præsum- ptione.
ij. Cor. xij.

Ex lib. de grã- tia & libero ar. Gratia non da tur sed3 merita

¶ Laborant Pelagiani quantum possunt ostendere, gratiam dei secundum merita nostra dari. hoc est gratiam non esse gratiam. Quibus enim secundum meritum redditur, non imputatur mer ces secundum gratiam, sed secundum debitum: sicut apertissime dicit Apostolus, Meritum enim fuit quidem in Apostolo Paulo: sed malum, quando persequebatur ecclesiam. Vnde dicit, Nõ sum idoneus vocari Apostolus, quia persecutus sum ecclesiam dei. Cũ ergo haberet hoc meritum malum: redditum est ei bonum pro malo, in eo quod secutus adiunxit, Sed gratia dei sum, id quod sum, Atq3 vt ostenderet & liberum arbitrium, mox addidit, Et gra tia eius in me vacua nõ fuit: sed plus omnibus illis laboraui. Hoc enim liberum arbitrium hominis exhortatur & in alijs, quibus di cit, Rogamus ne in vacuum gratiam dei recipiatis. Vt quid enim eos rogat, si gratiam sic susceperunt, vt propriam perderent volun tatem? Tamen ne ipsa voluntas sine gratia dei putetur aliqd bo ni posse: continuo cum dixisset, Gratia eius in me vacua nõ fuit, sed plus omnibus illis laboraui, subiunxit atq3 ait, Non ego aũt, sed gratia dei mecum. i. non solus ego, sed gratia dei mecum. Ac per hoc, nec gratia dei sola, nec ipse solus, sed gratia dei cum illo. Vt autem de cœlo vocaretur: & tam magna, & efficacissima voca tione conuerteretur: gratia dei erat sola, quia merita eius erãt ma gna, sed mala. Deniq3 & alibi dicit ad Timotheu3, Collabora euã gelio secundum virtutem dei, saluos nos facientis, & vocantis vo catione sua sancta: non secundum opera nostra, sed secundum pro positum suum & gratiam, quæ data est nobis a Christo Iesu do mino nostro. Item merita sua, sed mala commemorans dicit, Fui mus enim stulti & nos aliquando & increduli errantes, seruientes desiderijs & voluptatibus varijs, in malitia & in inuidia agentes, abominabiles, inuicem odio habentes. Quid istis tam malis me ritis nisi pœna vtiq3 debebatur? Sed deo reddente bona pro malis per gratiam, quæ non secundum merita nostra datur, factum est quod deinde subiungit & dicit, Cum autem benignitas & huma- nitas illuxit saluatoris nostri dei: non ex operibus iustitiæ quæ fe cimus nos: sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti: quem ditissime effudit super nos per Iesum Christum Saluatorem no- strum, vt iustificati ipsius gratia, heredes efficiamur, secundum spẽ vitæ eternæ. His & talibus testimonijs diuinis probatur gratia dei non secundum merita nostra dari. quandoquidem non solũ nul lis bonis, verumetiã multis meritis malis pcedentibus videmus

Gratia nõ tol- lit liberũ arbi.
ij. Cor. vi.

Attẽde sedulo de gratia dei.

B
Cõuersio Pauli ex sola gra dei
ij. Timo. j.

Mala merita Pauli cõfessio peccatorum

Titum. iij.

Gratia dei non secundũ nostra merita datur.

C

datam, ꝛ quotidie videmus dari. Sed plane cum data fuerit, inci-
piunt esse etiã merita nostra bona: per illã tamen. Nã si se illa sub
traxerit, cadit homo non erectus: sed libero arbitrio præcipitatus.
Qua propter nec quando cœperit homo habere merita bona, sibi
debet tribuere illa: sed deo. cui dicit in Psalmo, Adiutor meus esto: Psal. xxvi.
ne derelinquas me domine deus meus.

Sed abundantius omnibus illis laboraui. nõ ego autem, sed gratia dei quæ mihi adest mecum.

Ciues sanctæ ciuitatis dei in huius vitæ peregrinatione se- Ex lib. de ciui
cundum deum viuentes, illum optimum ꝛ fortissimum tate dei.
virum, qui in suis infirmitatibus gloriatur, vt eum potis-
simum commemoremus, qui ad ecclesiam dei ex gentibus veni-
mus, doctorem gentium in fide, ꝛ veritate, qui ꝛ plus omnibus
suis coapostolis laborauit, ꝛ pluribus epistolis populos dei nõ eos
tantum qui præsentes ab illo videbantur: verum illos qui futuri Magna cõmen
prudebantur instruxit: illum inquã verum athletã Christi, doctũ dario Pauli.
ab illo, vnctum de illo, crucifixum cum illo, gloriosum in illo,
in theatro huius mundi, cuius spectaculum factus est ꝛ angelis, ꝛ
hominibus, legitime magnum agonem certantem, ꝛ palmã sup-
næ vocationis in anteriora sectantem, oculis fidei libẽtissime spe
ctamus gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, foris habẽ
tem pugnas, intus timores: cupientem dissolui ꝛ esse cũ Christo:
desiderantem videre Romanos vt aliquem fructum habeat ꝛ in D
illis sicut ꝛ in cęteris gentibus: æmulantẽ Corinthios: ꝛ ipsa æmu Rom. vij.
latione metuentem ne seducantur eorum mentes a castitate quæ
est in Christo Iesu: magnã tristitiã ꝛ dolorem cordis continuũ de
Israelitis habentem, ꝙ ignorantes dei iustitiã, ꝛ suã volentes con Rom. x.
stituere, iustitiæ dei non sunt subiecti: non solum dolorem, verũ
etiã luctum suum denunciantem quibusdã qui ante peccauerũt, ꝛ
non egerunt pœnitentiã super immunditia ꝛ fornicatiõibus suis. Ex tract. e-
¶ Quid est ꝙ nunc quasi apostolatu relicto, apostoli fiunt quod uang. secundũ
fuere, ꝛ quod dimiserant repetunt, tanquã obliti quod audierant? Ioan. cxxij.
Nemo ponens manum super aratrum, respiciens retro, aptus est Luce. ix.
regno cœlorum? His ergo quos hoc mouet, respondendũ est, nõ Apli licite re-
eos fuisse prohibitos, arte sua (licita scilicet atq; concessa) victum dierunt ad pi-
necessarium quærere, sui apostolatus integritate seruata: siquando scationẽ post
vnde viuerent, aliud non haberent. Nisi forte quispiam putare au- resurrectionẽ.
debit aut dicere, apostolum Paulum non pertinuisse ad eorũ per-
fectionem, qui relictis omnibus Christum secuti sunt quoniã ne
quẽquam eorum grauaret quibus euangelium prædicabat, suum In quo Paul9
victum suis manibus transigebat. Vbi magis impletum est quod plus laborauit.
ait, Plus omnibus laboraui. ꝛ adiunxit, Non ego autem, sed gra-
tia dei mecum. vt hoc quoq; appareat dei gratiæ deputandum: ꝙ E
ꝛ animo ꝛ corpore poterat vsqueadeo plus illis omnibus labora-

re vt neq3 cessaret ab Euangelio prędicando: neq3 tamen ex euangelio sicut illi sustentaret hanc vitam: cum id per tot gentes, in quibus Christi nomen non fuerat prophetatū, multo latius atq; fertilius seminaret. Vbi ostendit ex euangelio viuendi (hoc est victus habendi) non necessitatem apostolis impositam: sed potestatem datam. Quam potestatē commemorat idē Apl's, dicēs, Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnum est si vestra carnalia metamus? Si alij potestatis vestrę pticipant: non magis nos? Sed nos, inquit, nō sumus vsi hac potestate. Et paulo post, Qui altari deseruiunt (inquit) altari compartiuntur. Sic & dominus ordinauit his qui euāgeliū annunciant, de euangelio viuere. Ego autem nullius horum vsus sum. Satis igitur apertū est, nō imperatū, sed in potestate apl'is positum, vt aliunde nō viuerent, nisi ex euangelio, & ab eis quibus euangeliū pdicādo spiritalia seminabant, carnalia meterēt, hoc est, carnis huius sustentaculum sumerent, & tāquā milites Christi, stipendiū debitum acciperent sicut a puincialibus Christi. Vnde idem ipse miles egregius, paulo superius de hac re dixerat, Quis militat suis stipendijs vnquā. Quod tamen ipse faciebat, qa plus oībus illis laborabat. Si ergo beatus Paulus vt ea potestate q3 pfecto cū cæteris euāgelij pdicatoribus habebat, nō eā cæteris vteretur, sed suo stipendio militeret, ne gentes a nomine Christi penitus alienas doctrinas eius quasi venalis offenderet: aliter educatus, artē quā nō nouerat didicit: vt dū suis manibus trāsigitur doctor, nullus grauetur auditor: quāto magis beatus Petrus, qui iam piscator fuerat, qd nouerat fecit, si ad psens illud tēpus vn̄ viueret, nō inuenit? Sed respondebit qspiam. Et cur nō inuenit? cum dn̄s promiserit, dicens, Quærite primum regnū dei & iustitiam eius, & hæc omnia apponentur vobis. Prorsus etiam sic dominus quod promisit, impleuit. Nā quis alius pisces qui caperentur apposuit? Qui nō ob aliud credēdus est eis ingessisse penuriā qua cōpellerētur ire piscatum, nisi dispositum volens exhibere miraculum, vt simul & prædicatores euangelij sui pasceret, & ipsum euāgelium, tanto sacramento quod erat de numero piscium commendaturus augere. NON ego autem, sed gratia dei mecum.

¶Non ego quia ipse nihil boni agebat, sed quia nihil ageret si ille non adiuuaret.

1.Cor.ix.

Nō imperatū, sed in potestate apostolorū erat viuere ex euāgelio.

Apostoli tāquā milites Christi.

F

Paulus suo stipēdio militauit.

Paulus artē q3 nō nouerat didicit ne grauaret auditores suos.

Matth.vi.

Joan.xxi.

Ex lib. ad Paulinum. epm.

Ex tract. ps. ciij.

Montes apostoli, equæ prædicationes.

G

Siue.n.ego siue illi, sic pdicamus. & sic credidistis.

INter medium montium pertransibunt aquæ. Putemus hoc ita dictum: inter medium apostolorum per pertransibunt prædicationes verbi veritatis. Quid est inter medium montium pertransibunt aquæ? Quid est inter medium apostolorum. Quod medium dicitur commune est. Res communis, vnde omnes æqualiter viuunt, media est? nec attinet ad me, sed nec ad te, ad me. propterea loquimur & sic de aliquibus hominibus. Habēt

inter se speciem, habent inter se fidem, habent in te se charitatem. Sic certe dicimus. Quid est Inter se? In medio sui. Quid est in medio sui? Cómune est illi. Audi aquas inter mediuz montium, qa cómunis illis fides erat. Nec quisquaz aquas quasi proprias & suas habebat. Si enim non sunt in medio, quasi priuatæ sunt, nec publice fluunt, & ego habeo meam, & ille habet suam. Non est in medio, quod aut ego aut ille habeat: sed talis non est pacifica prædicatio. At vero vt inter medium montium fluant aquæ, audi vocē montis, Deus, inquit, pacis det vobis id ipsum sapere in inuicem. Et iterum, Vt id ipsum sapiatis omnes, & non sint in vobis schismata. Quod sentio, sentis, in medio fluit aqua, non habeo quasi priuatam meam, nec tu priuatam tuam. Veritas, nec mea sit propria, nec tua, vt & mea sit & tua. Inter medium montium pertransibunt aquæ. Audi ipsum montem vt dixi: inter medium montium pertransibunt aquę. Siue autem ego siue illi sic pdicamus, & sic credidistis. Securus dixit, Siue ergo siue illi sic predicamus: & sic credidistis. Inter mediū.n. mōtiū fluebāt aquę. Nulla de aquis discordia montium, sed pax consensionis, & societas charitatis. Si quis aūt vellet aliud prędicare, iā de suo pdicaret: nō de medio. & audi quid de illo dicatur ab ipso, qui emisit fontes in conuallibus. Qui loquitur mēdaciū, de suo loquitur. Itaqz ne acciperetur aliquis mons, non de medio, sed de suo manās, ait apls, Quisquis vobis euangelizauerit, pterqu ī qd accepistis, anathema sit. Et vide quō noluerit de mōte psumi ne forte mōs discedat ab aquis per mediū currentibus, & aliqd proprium velit influere. Licet si nos Et quantus mons dixit hoc? qui vberrime aquę fluebant de conualle eius? Tñ hoc volebat vt medius inter montes curreret: & ibi esset certa fides populorū, qd inter se mediū atqz cómune apostoli retinebant. ¶ Qd aūt erat apostoli Pauli euangelium, hoc etiam cæterorum apostolorum, & omium fidelium dispensatorum tanti sacramenti. Hic.n. dicit, Siue ego, siue illi, sic pdicamus: & sic credidistis. Nō.n. oēs illi euāgeliū cōscripserūt: sed tñ oēs euāgeliū pdicauerūt. Narratores qppe originis, factorum, dictorum, passionum dñi Iesu Christi: pprie dicti sunt euangelistæ. Nā & ipsum, nomē si qramus qd latine interptet: bonuz nūciū dicit euāgeliū, vel bona annūciatio. Qd qdē cū aliqd bonū annūciat: semp dici pōt. Proprie tñ hoc vocabuluz obtinuit illa qua dixit annūciatio saluatoris.

A Pli inter se cōem fidē & cōmunē charitatē retinebant.

Rom. xv.

Quō intelligitur illud, Inter mediū mōtiū ptrāsibunt aquę.

H

Gal. i.

Paulus mons.

Ex libro cōtra Faustuz cap. ij.

Euāgeliū interptatur bonum nuncium.

A

Si autem Christus prædicatur φ resurrexit a mortuis, quō quidam dicunt in vobis: quoniā resurrectio mortuorū non est? Si autē resurrectio mortuorū non est: neq; Christus resurrexit. Si autē Christus nō resurrexit: inanis ē ergo prædicatio vestra nostra: inanis est & fides nostra. Inuenimur autē & falsi te-

stes dei: quia testimonium diximus aduersus deum: quod suscitauerit Christum: quem non suscitauit, si mortui non resurgunt.

Ex epistola ad Hieronymum.

¶ Attendamus Apostolum, cum ingenti cura veritatis commendandæ, dicere. Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides nostra. Inuenimur autem & falsi testes dei: quia testimonium diximus aduersus deum, quod suscitauit Christum: quem non suscitauit. Si quis huic diceret, Quid in hoc mendacio horrescis, cum id dixeris, quod etiam si falsum sit, ad laudem dei maxime pertinet? Nonne huius detestaretur insaniam, & quibus posset verbis & significationibus, in lucem penetralia sui cordis aperiret? clamans non minore, aut fortassis maiore scelere, in deo laudari falsitatem, quam veritatem vituperari.

B Nō minore scelere laudatur falsitas in deo quam veritas vituperatur.

Nam si mortui non resurgunt: neque Christus resurrexit. quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra nostra. adhuc enim estis in peccatis vestris. Ergo & qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac vita tantum in Christo sperātes sumus: miserabiliores sumus omnibus hominibus.

Ex lib. ii. de doctrina christiana

¶ Sunt veræ cōnexiones ratiocinationis, falsas habentes sententias: quæ consequuntur errorem illius cum quo agitur. Quæ tamen ad hoc inferuntur a bono & docto homine, vt in his erubescens ille cuius errorem insequuntur, eundem relinquat errorem: quia si in eodem manere voluerit, necesse est etiam illa quæ damnat tenere cogatur. Non enim vere inferebat apostolus cum diceret, Neque Christus resurrexit. & illa alia, Inanis est prædicatio nostra. Inanis est fides nostra. & deinceps alia, quæ omnino falsa sunt, quia & Christus resurrexit: & non erat inanis prędicatio eorum qui hoc annunciabant: nec fides eorum qui hoc crediderant. sed ista falsa verissime connectebantur illi sententię: qua dicebatur non esse resurrectionem mortuorum. Istis autem falsis, repudiatis (quoniam vera erant si mortui non resurgunt) consequens erit resurrectio mortuorum.

Col. i. j. Thes. iiij.

Nunc autem Christus resurrexit a mortuis, primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors: & per hominem resurrectio mortuorum. & sicuti in Adam omnes moriuntur: ita in Christo omnes viuificabuntur. vnusquisque autem in suo ordine.

C Primitiæ Christus: deinde hi qui sunt Christi: qui in aduentum eius crediderunt.

Homo

HOmo ꝛ homo. Homo ad mortem, homo ad vitam. Sic dicit Apostolus, Quoniã quidem per hominẽ mors, ꝛ per hominem resurrectio mortuorũ. Per quẽ hominẽ mors? ꝛ per quẽ hominẽ resurrectio mortuoꝝ? Noli festinare. Sequitur, ꝛ dicit, Sicut enim in Adã omnes moriuntur: sic ꝛ in Christo oẽs viuificabuntur. Qui pertinent ad Adã? Oẽs qui nati sunt de Adã. Qui ad Christum? Oẽs qui renati sunt per Christum. Quare oẽs in pctõ? Quia nemo natus est pter Adã. Vt aut nasceretur ex Adã, necessitatis fuit ex damnatione. Nasci per Christuȝ, voluntatis est ꝛ gratię. Nõ coguntur homines nasci per Christuȝ. Nõ quia voluerunt, nati sunt ex Adã. Oẽs tamen qui ex Adã, cũ peccato, peccatores. Oẽs qui per Christum, iustificati ꝛ iusti, nõ in se, sed in illo. Nã in se interroges, Adã sunt. In illo si iterroges, Christi sunt. Quare? Quia ille caput dominus noster Iesus Christus nõ cũ traduce peccati venit, sed tamen venit cũ carne mortali. Mors in Adã, pœna peccatorum erat. in domino, munus misericordiæ erat: nõ pœna peccati. Homo ꝛ homo, Sed ille nõ nisi homo: iste deus ꝛ homo. Ille homo peccati, iste iustitię. Mortuus es in Adã: resurge in Christum. Nã vtrunq; debet tibi. Iã credidisti in Christum. Reddes tñ quod debes de Adã: sed non te in æternuȝ tenebit vinculuȝ pctĩ: quia mortem tuaȝ æternam occidit mors tẽporalis domini tui.

Ex tractã. euang. sec ũdũ Ioan. iij.

Nasci p Christum voluntatis est ꝛ gratiæ

D

Cõparatio mortis Adæ ꝛ Xpi.

Mors Christi munus misericordiæ erat.

¶ Quia ergo viuo (inquit) ꝛ vos viuetis. Quia viuit: ideo ꝛ nos viuemus. Per hominẽ quippe mors: ꝛ per hominẽ resurrectio mortuoruȝ. Sicut enim in Adã oẽs moriũtur: sic ꝛ in Christo oẽs viuificabuntur. Qm̃ nemo ad mortẽ, nisi p illũ. nemo ad vitã, nisi p Christum. ¶ Sicut. n. in Adã oẽs moriuntur: ita ꝛ in Christo oẽs viuificabuntur. Quia sicut in regno mortis nemo sine Adã: ita in regno vitæ nemo sine Christo. Sicut per Adã oẽs peccatores, ita p Christuȝ oẽs iusti homines, Sicut p Adã oẽs mortales in pœna facti sunt filij seculi: ita ꝛ p Christuȝ oẽs immortales, in gr̃a fiunt filij dei. ¶ Neq;. n. alio sensu dictũ est ad Romanos, Per vnũ hominẽ pctm̃ intrauit in mũduȝ: ꝛ per pctm̃ mors: atq; ita in oẽs homines pertransiit: quã illo quo dictuȝ est ad Corinthios, Per hominẽ mors: ꝛ per hominẽ resurrectio mortuorũ. Sicut enim in Adam omnes moriũtur: sic ꝛ in Christo omnes viuificabuntur. Nemo quippe ambigit, hoc ibi de corpore mortis dictu. quoniaȝ de resurrectione corporis, magna apostoli intentione q̃stio versabatur. ꝛ ideo videtur ibi de peccato tacuisse, quia non erat q̃stio de iustitia. Ad Romanos autem vtrunq; posuit, ꝛ vtrunq; exposuit, ꝛ vtrunq; diutissime commendauit, peccatum in Adam, iustitiam in Christo, mortem in Adam, vitam in Christo.

Ex tractã. euange. secũdũ Ioan. lxxv.

Ex epistola ad Optatũ epm.

In regno vitæ nemo sine Christo.

Ex lib. ad Marcellinum. iij.

A

Ex epistola ad Dardanum de præsentia dei.

¶ Duo ista, quæ in vno fiunt homine, nasci ꝛ renasci, ad duos homines pertinent. vnum ad illum primum Adam: alterum ad secundum qui dicitur Christus. Sed non prius (ait Apostolus) qđ spiritale est, sed quod animale, postea spiritale. Primus homo de

Collatio duorum hominū Adā s. & Christi.

terra terrenus. Secundus de cœlo cœlestis. qualis terrenus, tales & terreni. & qualia cœlestis, tales & cœlestes. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem eius qui de cœlo est. Itē dicit, Per vnum hominē mors, & per vnū hominē resurrectio mortuorum. Sicut. n. in Adā oēs moriūtur: sic & in Christo oēs viuificabūtur. Oēs & oēs, ideo dixit: quia in mortē nemo nisi per illū: in vitā nemo nisi per iustuȝ. In primo patuit quid hominis arbitriū valeret ad mortē. in secūdo aūt, qd dei adiutoriū valeret ad vitā. Deniqȝ primus nō nisi hō. scds vero & deus & homo. Pctm̄. n. factuȝ est, relicto deo. Iustitia nō fit sine deo. Ac per hoc nec moreremur nisi p carnalem propagationem de mēbris illius venerimus: nec viueremus, nisi per spiritalem connexionem, membra huius essemus. Ideo nobis opus fuit nasci & renasci: Illi autem propter nos tantūmodo nasci. Nos etm̄ a pctō ad iustitiam renascendo transimus. Ille aūt a nullo pctō ad iustitia trāsitum fecit. sed in eo quod baptizatus est, nostræ regenerationis sacramentū sua humilitate altius cōmendauit: veterē tn̄ hominē nostruȝ passione. nouū auteȝ resurrectiōe significās.

Pctm̄ factū est relicto deo. Iustitia non fit sine deo.

Ex libro. iiij. de trinitate.

¶ Vt ergo sicut per vnū hominē mors, ita & per vnum hominem fieret resurrectio mortuorum, quia magis vitabant homines quod euitare non poterant, mortē scilicet carnis, quā mortē spūs. i. magis pœnā quā meritū pœnæ: nā nō peccare, aut nō curatur, aut parū curatur: nō mori aūt, q̄uis nō obtineatur, vehemēter satagitur: vitę mediator ostendēs quā nō sit mors timēda, q̄ p humanā cōditionē iā euadi nō potest: sed potius impietas, quæ per fideȝ caueri potest: occurrit nobis ad finē quo venimus: sed non qua venimus. Non. n. ad mortē per pctm̄ venimus ille per iustitiā. Et ideo cum sit mors nostra, pœna peccati: mors: illius facta est hostia pro peccato. Per vnū hominē mors, & p vnū hominē resurrectio mortuorum. Sicut. n. in Adā oēs moriuntur: sic & in Christo oēs viuificabuntur. ¶ Per hāc enim apostolicā, diuinā, clarāqȝ sententiam, satis euidēter elucet: neminem ire in mortem nisi per Adā: neminem in vitam æternā, nisi p Christuȝ. Hoc est qppe oēs & oēs. Quia oēs homines p primā, hoc est per carnalem generationem, pertinent ad Adaȝ, sic oēs hoīes ad scdam. i. spiritalē generationē veniūt, quicunqȝ ad Christum veniunt. Et ideo ergo dictum est hic omnes, & ibi omnes: quia sicut oēs q moriuntur nō nisi in Adā moriuntur, ita & oēs qui viuificabuntur nō nisi in Christo viuificabuntur. Ac p hoc quisquis nobis dixerit resurrectione mortuorum queq̄ viuificari nisi in Christo: tāq̄ pestis cōmunis fidei, detestandus est. Itē quisquis dixerit qd in Christo viuificabūtur etiā paruuli, qui sine sacramenti eius pticipatione de vita exeūt: hic pfecto & ptra apl̄i pdicationē venit, & totā cōdēnat ecclesiaȝ: vbi propterea cum baptizandis paruulis festinatur & curritur: quia sine dubio creditur aliter eos in Christo viuificari omnino non posse. Qui autem non viuificantur in Christo: restat vt in

Mors nostra est pœna peccati, mors Christi hostia pro peccato.

Ex libro de origine animę ad Hieronymum.

Paruuli sine baptismo non viuificantur in Christo.

ea cōdēnatione maneant, de qua dicit Apl's. Per vnius delictū in oēs hoīes ad cōdēnationē. Cui delicto obnoxios puulos nasci, & apl'ica tradit doctrina, & oīs credit ecclesia. Plane audiui & credidi, ppter qđ & locutus sum: quia veniet hora quādo omnes q in mo numentis sunt, audient vocē eius, q pcedēt: qui bñfecerūt in resur rectionē vitæ. Ipsa est, de q dicitur, Et p vnū hoīem resurrectio mortuorum, Ipsa est, q in Christo oēs viuificabuntur, Qui autem male egerunt, In resurrectionem iudicij. Quid ergo de illis infan tibus intelligendum est: qui prius quā possent agere vel bene vel male, sine baptismo exuti sunt corpore? Nihil ne de talibus dictū est? Sed si caro eo͛ꝝ nō resurget, qa nec boni aliquid egerūt nec mali: nec illorum resurrectura est, qui pcepta baptismi gratia in illa ætate defuncti sunt, in qua nihil mali agere potuerunt. Si autē illi inter sctōs resurgent. i. inter eos qui bñ egerūt: inter quos & illi resurrecturi sunt, nisi inter eos qui male egerunt? ne aliquas hūa nas animas credamus corpora sua nō recepturas, siue in resurre ctione vitæ, siue in resurrectione iudicij. Quæ sententia priusquā refellatur: ipsa iā nouitate displicet. ¶ Propter hoc exemplū futu ræ nostræ resurrectiōis in corpore, qđ præcessit in dñō: dicit Apl's. Initiū Christus: deinde q sunt Christi. De corporis. n. resurrectione i llo loco agebatur. Propter quam etiam dicitur, Transfigurabit corpus humilitatis nostræ, conforme corpori gloriæ suæ.

fo. xv.
Ioan. v.
H
De puulis q̄ moriūtur ante baptismum in quos sint resur recturi.
Ex lib. xiij. de trinitate.
Philip iij.

Deinde finis, cū tradiderit regnū deo & patri: cū euacuauerit omnem principatū, & ptātē & virtutē,

QVid putabimus esse dñm dei, nisi tēplū dei? Quid aūt sit, interroget Apl's & respōdeat. Tēplū dei sctm̄ est, qđ estis vos. Hoc ē etiā regnū dei, q filius traditurus est pri. Vñ di cit idē apl's, Initiū Christus: deīde q sunt Christi in psentia eius: deīde finis, cū tradiderit regnū deo & pri. hoc ē, quos redemit pcioso sanguine suo, tradiderit cōtēplādo etiā pri suo. Hoc est re gnū cœloꝝ, de quo dicit, Sile est regnū cœloꝝ hoī seminati bonū semē in agro suo. Bonū aūt semē, hi sunt filij regni. Qui etsi habēt nūc pmixta zizania, mittet in fine rex ipē angelos suos, & colligēt de regno eius oia scandala. Tūc iusti fulgebūt sicut sol in regno pa tris sui: regnū fulgebit in regno, cū regno venerit regnū, q nūc ora mus & dicimus. Adueniat regnū tuū. ¶ Erit ergo regnū christiano rū, qđ mō colligit: q mō cōparat: q mō emit sanguine Christi. Erit aliqñ manifestū regnū eius, qñ erit apta claritas sctōꝝ ei⁹ post iudiciū ab eo factū. De quo regno & Apl's dicit, Cū tradiderit regnū deo & pri. Vñ etiā ipse, venite benedicti patris mei: pcipite regnū quod vobis paratum est ab initio mundi. ¶ Nec sic arbitremur Christum, regnum traditurum deo & patri, vt adimat sibi. Nā & hoc qdā vaniloq crediderunt. Cū. n. dicitur, Tradiderit regnū deo

Ex tracta. euāg. secundū. Ioan. lxviij.
Supra. vi.
Regnū qđ tra ditur us est filius deo & patri.
A
Matt. xiij.
Matth. vi.
Ex tracta. euan gelij secundum. Ioan. xxv.
Matth. xxv.
Ex lib. i. de tri.

B τ patri: nõ separatur ipse, quia simul cũ patre vnus deus est. Quid ergo est, Cum tradiderit regnũ deo τ patri, quasi modo nõ habeat regnum deus τ pater. Sed quia omnes iustos, quibus nunc regnat ex fide viuentibus, mediator dei τ hominum, homo Christus Iesus, perducturus est ad speciem, quam visionem dicit idẽ Apls, facie ad faciem, ita dictum est, Cum tradiderit regnum deo τ patri, ac si diceretur, cum perduxerit credentes ad contemplationẽ dei patris. Sicut enim dicit, Omnia mihi tradita sunt a prẽ meo, τ nemo nouit filium nisi pater, neq; patrẽ quis nouit nisi filius, τ cui voluerit filius reuelare. Tunc reuelabitur a filio pater, cũ euacuauerit omnẽ principatum τ omnem potestatem τ virtutẽ, idest vt necessaria non sit dispensatio similitudinũ per angelicos principatus, τ potestates, τ virtutes. Ex quarum persona nõ incõuenienter intelligitur dici in Cãtico cãticoȝ ad sponsam, Similitudines auri faciemus tibi cũ distinctiõibus argenti, quo adusq; rex in recubitu suo est. idest quoadusq; Christus in secreto suo est, quia vita nostra abscondita est cum Christo in deo. Cũ Christus, inquit, apparuerit vita vestra, tunc τ vos apparebitis cũ ipso in gloria. Qđ antequã fiat, videmus nunc per speculum in ænigmate, hoc est in similitudinibus: tunc autem facie ad faciẽ. Hęc enim nobis cõtemplatio promittitur actionum omnium finis, atq; æterna perfectio gaudiorum. Filij enim dei sumus: τ nondum apparuit qđ erimus. Scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniã videbimus eum sicuti est. Quod enim dixit famulo suo Moysi, Ego sum qui sum. τ, Dices itaq; filijs Israel, q est, misit me ad vos, hoc contemplabimur cum viuemus in æternum. Ita quippe ait. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te vnum verum deũ, τ quem misisti Iesum Christum. Hoc fiet cum venerit dominus, τ illuminauerit occulta tenebrarum. Cum tenebræ mortalitatis huius corruptionisq; transierint, tunc erit mane nostrum. de quo in Psalmo dicitur, Mane astabo tibi τ contemplabor. De hac cõtemplatione intelligo dictum, Cum tradiderit regnum deo τ patri: idest cum produxerit iustos, quibus nunc ex fide viuentibus, regnat mediator dei τ hominum, homo Iesus Christus, ad contemplationem dei τ patris, Neq; enim quęremus aliud, cũ ad illius contemplationem venerimus, quæ nunc non est, quãdiu gaudiũ nostrum in spe est. Spes autem quæ videtur non est spes. quod enim videt quis quid sperat? Si autẽ quod non videmus speramus, per patientiam expectamus, quo adusq; rex in recubitu suo est. Tunc erit quod scriptum est, Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Illa lætitia nihil amplius requiretur: quia nec erit quid amplius requiratur. Tradet itaq; regnũ deo τ patri dominus noster Iesus Christus, non se inde separato, nec spiritu sancto, quoniã perducet credentes ad contemplationẽ dei, vbi est finis omniũ bonarũ actionum, τ requies æterna, τ gaudium qđ non auferetur a nobis. Cuȝ

Marginalia: Math.xi. — In patria non erit necessaria dispensatio similitudinũ per angelicos principatus τ potestates. — Colo.iij. — i.Cor.xiij. — Contẽplatio finis actionis — i.Ioan.iij. — Exod.iij. — Ioan.xvij. — C — Mane nostrum in patria. — Psal.v. — Rom.viij. — Psal.xv.

ergo tradiderit regnum deo & patri idest cum credentes & viuẽtes ex fide, pro quibus nunc mediator interpellat, produxerit ad cõtemplationem, cui percipiẽdæ suspiramus, & gemimus, & trãsierit labor & gemitus: nam non interpellabit pro nobis, tradito regno deo & patri. Fideles quippe eius, quos redemit sanguine suo, dicti sunt regnum eius, pro quibus nunc interpellat. Tunc autem illle eos sibi faciens inhærere, vbi æqualis est patri, iam nõ rogabit patrem pro eis. Ipse enim (inquit) pater amat vos. Ex hoc enim rogat quo minor est patre. Quo vero æqualis, exaudit cũ patre. Illã namq; dei formam, in qua æqualis est patri, proculdubio impij non videbunt. non enim sunt mundicordes. Beati enim mundicordes, quoniam ipsi deum videbunt. Et ipsa visio est, facie ad faciem, quæ summum præmium promittitur iustis, & ipsa fiet cum tradiderit regnum deo & patri. In quo & suæ formæ visionem vult intelligi, subiecta deo vniuersa creatura, & qua filius dei, filius hominis factus est. quia secundum hac & ipse filius tũc subiectus illi erit, qui sibi subiecit omnia, vt sit deus omnia in omnibus.

Quid sit tradere regnum deo & patri.

D

Ioan. xvi.

Matt. v.

Quia visio dei summum præmium iustorũ.

Ex lib. de gratia noui testamẽti.

¶ Commemorabuntur (inquit) & conuertentur ad dominũ vniuersi fines terræ. & cætera vsq; Dominabitur gentium. Ille irrisus, ille crucifixus, ille derelictus hoc regnũ acq̃rit, & trade in fine deo & pr̃i, nõ vt ipse amittat, sed quod in fine seminauit, cũ venit minor p̃re, hoc pducat ad speciem, in qua æqualis, non recessit a patre.

ps. xxi.

Psal. cix.

Oportet autem illum regnare donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis.

B

DIuinarũ scripturarũ incuriosos, & cõtẽtionũ studiosos, fallit verbũ qđ positũ est donec. Ita nanq; seq̃tur, Oportet illũ regnare, donec ponat oẽs inimicos suos sub pedibus suis. tãquã cũ posuerit nõ sit regnaturus. Nec intelligũt ita dictũ, sicuti est illud: Cõfirmatũ est cor eius, nõ cõmouebit donec videat sup inimicos suos. Nõ. n. cũ viderit iã cõmouebit. Ita & ergo & illđ dictũ ẽ, Sede a dextris meis, donec ponã inimicos tuos sub pedib⁹ tuis. Nõ. n. cũ fuerit inimici sub pedibus positi, desinet ille sedere ad dexterã: nec cũ positi fuerint, desinet regnare. Ergo intelligitur, Oportet eũ regnare donec ponat oẽs inimicos suos sub pedibus suis, semper regnaturum, quoniam semper illi erunt sub pedibus.

Ex lib. i. de tri.

Nõ cognouit eam donec peperit.

Matt. i. cap.

Psal. cxi.

Psal. cix.

Nouissime autem inimica destruetur mors.

QVãdiu sumus in corpore, pegrinamur a dñõ: nõdũ sum⁹ in patria. Qñ erimus in patria? Qñ triũphabimus deuicto inimico diabolo: q̃ñdo mors, nouissima inimica destruetur, tũc fiet sermo qui scriptus est. Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors cõtẽtio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Tunc ergo nulla erit mortis contentio, quæ modo est: & facit nos gemere ex defectu, ex mutabilitate rerum, ex fragilitate carnis humanæ. contendunt nobiscum quotidie tentationes: contendunt

Ex tracta. ps. ciij.

F

Non moritur hostis nisi in resurrectione mortuorum.

quotidie delectationes. et non consentimus, tamen molestias per
Ita lib. octogin timur, et contendimus. et magnum periculum est, ne qui contendis
tarium qstionu. vincatur. Si autem non consentiendo vincimus, molestiam tamen patis
mur resistendo delectationibus. Non cessat et moritur hostis, nisi in
resurrectione mortuorum. ¶ Dictum est, Cum tradiderit regnum deo et
patri, quasi nunc non teneat regnum patri, Dictum est; Oportet, enim
illum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis.
quasi postea non sit regnaturus, et ad hoc valeat quod supra dictum
est, Deinde finis. Qua sacrilega opinione haeretici accipiunt, quasi
finem dixerit consumationem regni eius cum in euangelio scri
Luce. i. ptum sit, Et regni eius non erit finis. Postremo quod dictum est, Cum
Modus dicendi autem ei omnia subiecta fuerint; tunc et ipse filius subiectus erit
Scripturae. ei qui illi subiecit omnia: sic volunt intelligi, quasi nunc aut aliquid
Quod semper filio non sit subiectum, aut patri non sit ipse subiectus. Genere igitur
est tunc fieri di locutionis soluitur questio. Sic enim plerumque scriptura loquitur, ut quod
citur in aliquo semper est, tunc fieri dicat in aliquo, cum ab eo cognosci coepit. Ita
cum ab eo co enim dicimus in oratione, sanctificetur nomen tuum. quasi aliquando non
gnosci coepit. sit sanctum. Ergo sanctificetur idest sanctum esse innotescat. Ita quoque
G cum tradiderit regnum deo et patri idest cum patre regnare monstrauerit;
Quod euacuabit vt per speciem, manifestationemque clarescat. quod nunc fidelibus creditur: et
omnem principa ab infidelibus non putatur. Euacuabit autem omnem principatum et
tum et potestatem. potestatem: manifestando vtique regnum patris: vt omnibus notum
sit, nullum principatum et potestatum, siue coelestium, siue terrestrium,
per se habuisse aliquid principatus et potestatis: sed ab illo ex quo sunt
omnia: non solum vt sint, verumetiam vt ordinata sint. In illa enim
manifestatione, nulli spes aliqua remanebit in quoque principe, aut
in quoque homine. quod etiam nunc propheta canit, Bonum est spe
Psal. cvij. rare in domino, quam sperare in principibus. vt ista meditatione,
anima iam in regnum patris assurgat: nec cuiusque potestates preter
illum magni faciens, nec sua sibi ipse perniciosissime blandiens. Tra
det ergo regnum deo et patri: cum per illum, per speciem cognoscetur
pater. Regnum enim eius sunt, in quibus nunc regnat per fidem. A liter
De regno enim dicitur regnum Christi, secundum paternam potestatem diuinitatis, quod ei
Christi, cuncta creatura subiecta est: et alter regnum eius dicitur ecclesia secundum
Rom. vi. proprietatem fidei, quae in illo est: secundum quod orat qui dicit: Posside nos. neque
enim non ipse possidet omnia. secundum quod dicitur etiam illud, Cum serui
essetis peccati: liberi eratis iustitiae, Euacuabit ergo omnem principatum
et omnem potestatem et virtutem: vt nulli, patrem intuenti per filium, opus
sit, aut libeat in cuiusquam creaturae, vel in sua conquiescere potesta
H te. Oportet enim eum regnare donec ponat omnes inimicos suos
sub pedibus suis. hoc est: oportet regnum eius in tantum manifestari: do
Tales sub pedibus nec omnes inimici eius ipsum regnare fateantur. Hoc enim intel
Christi ponetur ligitur sub pedibus eius futuros inimicos. Quod si de iustis acce
inimici eius qui perimus, ideo dictum est inimicos, quia ex iniustis iustificatur: et ei cre
fatebuntur ipsum dendo subduntur. De iniustis autem, qui ad iustorum beatitudinem
regnare.

futuram nō pertinent,sic accipiendū est,quoniā ꝛ ipsi eum regna-re,ipsa regni eius manifestatione confusi fatebuntur. Ergo, Oportet eum regnare donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis:non ita dictum est,quasi cum posuerit inimicos sub pedibus suis, non sit postea regnaturus:sed oportet eum regnare donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis. Oportet eū(inquit) ad tantam euidentiam regnum suum perducere, donec inimici eius nullo modo audeant negare quod regnet. Nam scriptum est, Ita oculi nostri ad dominum deuꝫ nostruꝫ donec misereatur nostri. Nec ideo tamen, cum misertus nostri fuerit:oculos ab eo debeamus auertere. In tantum enim est beatitudo nostra, in quantum eius contemplatione perfruimur. Sic ergo ꝛ hoc dictum est, Oculorum nostroruꝫ intentio ad dominum non porrigitur nisi vsqꝫ ad impetrationē misericordiæ ipsius:nō vt postea inde auertatur:sed vt nihil inde amplius requirat. Donec ergo ꝑ eo positum est,vt nō amplius intelligas. Quo.n.amplius,idest vsqꝫ ad quā maiorē manifestationē manifestabit regnū Christi,nisi quousqꝫ oēs inimici eū regnare fateantur? Aliud est ergo non amplius manifestari:aliud non amplius permanere. Non amplius manifestari, est non fieri manifestius. Non amplius permanere,est non fieri perseuerantius. Quando autem manifestius erit regnum Christi,quā cum omnibus claruerit inimicis: nouissima autem inimica destruetur mors? Non enim erit aliquid quod destruatur posteaquā mortalem hoc induerit immortalitatem.

Donec quid significet.

Psal.cxxij.

A Donec.

Omnia enim subiecit sub pedibus eius.

Heb.ij.

Hoc est.vt etiam mortem destruat.

Cum autem dicat:omnia subiecta sunt ei.

Dixit vtiqꝫ Propheta in Psalmis.

Sine dubio præter eum, qui subiecit ei omnia.

Patreꝫ vult intelligi omnia filio subiecisset,sicut multis locis idē dominus in Euangelio cōmendat ꝛ prædicat.non solum ꝑpter formā serui:sed ꝛ ꝑpter principiū de quo est:ꝛ de quo æqualis est ei,de quo est. Amat enim ad vnum principium referre omnia tā quā imago eius,sed in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis.

Col.ij.

Cum autem subiecta fuerint in omnia, tunc ipse filius subiectus erit ei, qui sibi subiecit omnia.

QVi filium dei patri æqualeꝫ non esse contendunt,solent vsurpare familiarius hoc testimoniuꝫ. Non enim posset eis error oboriri palliatus nomine Christiano:nisi ō scripturis nō intellectis. Dicūt enī. Si æqualis est, quomodo subiectus erit? Quod vtiqꝫ simile est illi Euangelicæ quæstioni. Si æqualis est quomodo maior est pr̄? Ipse.n. dn̄s ait. Qm̄ pater

B Error hæreticorum oritur scripturis non intellectis.

Ioan.xiiij.

Deus autem omnia in omnibus dicitur, vt nemo eorum qui ei cohærent, amet aduersus eum suam propriam voluntatem, manifestumq; sit omnibus qd idem Apostolus alio loco dicit, Quid aût habes qd non accepisti? Hęc aût ita dicta sunt, vt nouerimus diligentius & illud considerari oportere, secundum quid regnet nunc dominus dispensatione sacramenti sui per incarnationem, atq; passionem. Nam secundũ id qd verbũ dei est, tam sine fine, q; sine initio, & sine intermissione, est regnum eius. Scd'm id aût quod verbum caro factum est, cœpit regnare in credentibus per fidē incarnationis suæ. Vnde est & illud, Dñs regnauit a ligno. Hinc aût euacuauit omnem principatum, & omnem potestatē, & virtutem, dum non per claritatem eius, sed per humilitatem salui fiunt credentes in eum. Hoc est absconditum a sapientibus, & prudētibus, & reuelatum paruulis, quoniam placuit deo per stultitiam pdicationis saluos facere credentes. Neq; quicquam se inter paruulos scire dicit Apls nisi Christũ Iesum, & hunc crucifixum. Qua pdicatione tandiu opus est, donec ponantur oēs inimici sub pedibus eius, hoc est, ipsi humilitati eius quam pedum noīe significari arbitror, cedat atq; subdatur omnis superbia secularis. sicut ex maxima pte iam factum est, & quotidie fieri videmus. Sed quo fine ista fiunt? Vt tradat regnum deo & patri. i. vt nutritos fide incarnationis suæ perducat ad speciem, qua æqualis est patri. Iam enim eis qui crediderunt loquebatur cum diceret. Si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatē, & veritas liberabit vos. Regnum. n. tradet deo patri, cum per id regnabit in contemplantibus veritatem quo æqualis est patri, & per se vnigenitum, per speciem faciet videri patrem. Nunc enim, per hoc regnat in credentibus, q semetipsum exinaniuit, formā serui accipiens. tunc autem tradet regnũ deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum & oēm ptātem & virtutem. Vñ euacuabit, nisi humilitate, & patiētia, & infirmitate? Quis. n. principatus non euacuatur cum filius dei ppterea regnat in credentibus, quia eum principes seculi iudicarūt? Quæ ptās nō euacuatur cũ ille per quē facta sunt oia, ppea regnat in credentibus, quia ita subiectus est ptātibus, vt diceret hoi, Non hēres in me ptātē, nisi tibi data esset desuper? Quæ virtus non euacuatur, cũ ipse per quē cœli solidati sunt, idō regnat in credentibus, quia vsq; ad crucē, mortēq; infirmatus est? Hoc aût modo filius proprie regnat in fide credentiũ. Non. n. pater dici aut credi potest vel incarnatus, vel iudicatus, vel crucifixus. Per specie aût qua æqualis est patri, cũ patre regnat in contēplantibus veritatē. Quod aût tradet regnũ deo & patri, a fide incarnationis suæ ad speciē deitatis perducens eos qui sibi nunc credunt, non ipse amittit: sʒ vtrūq; se vnũ ad perfruendũ contēplantibus pbet. Tandiu aût opus est, vt in hoibus nondũ valentibus æqualitatē patris & filij perspicua mentis luce contueri, per hoc regnet Christus, q tales capere pñs, &

Quod deus erit oia in oībus. i. Cor. iiij.

Quō Christus cœpit regnare in credentibus qui ab æterno regnat.

Quō euacuauit omnē principatum.

E

Per pedes Christi significatur humilitas eius

Ioan. xvj.

Tradere regnū deo & patri qd significet.

F

Quō Christus regnans in credentibus humilitate patientia & infirmitate, euacuat omnem principatū potestatē & virtutē

ꝙ proprie ipse suscepit(.i.incarnationis humilitatem,) donec po
Christus aliqñ nat oẽs inimicos suos sub pedibus suis.i.donec oĩs superbia secu
capitur ꝑ capi laris,incarnationis eius humilitati subdat. Sane qḋ dictũ est,tunc
te ecclesię aliqñ ⁊ ipse filius subiectus erit ei,q illi subiecit oĩa:quis ẜm hoĩs susce
pro capite ⁊ ptionẽ dicat,(qa inde qḋ nata est cũ ageret de resurrectione mor
membris. tuorũ)r̄ñ recte quærit vtrũ ẜm ipsum tñ sic ꝙ est caput ecclesie,an
G ẜm vniuersum Christũ,annumerato corpe ⁊ mẽbris eius. Cũ.n.
Gala.iij. ait ad Galatas,Non dicit in seminibus tanq̃ in multis,sed tanq̃
in vno,⁊ semini tuo qḋ est Christus: ne ipsum solũ hoc loco in
telligeremus Christũ,qui de Maria virgine natus est:propterea di
cit,Oẽs enim vos vnum estis in Christo Iesu. Si vos Christi, ergo
Abrahæ semen estis. Et ad Corinthios cũ de charitate diceret, de
i.Cor.xij. mẽbris corporis similitudinẽ ducens, Sicut.n.corpus vnũ est(in
quit)⁊ membra hꝫ multa:oĩa aũt mẽbra corporis,cum sint mul
ta,vnũ est corpus: ita ⁊ Christus. Non dixit ita ⁊ Christi, sed ita ⁊
Christus ostendens Christũ recte appellari ẽt vniuersum,hoc est ca
put cũ corpore suo,quod est ecclesia. Et multis scripturarum locis
ij.Cor.vi. inuenimus Christũ ẽt hoc modo appellari,vt cũ omnibus mem
bris intelligatur,quibus dictum est. Vos estis corpus Christi ⁊ mẽ
bra. Non ergo absurde sic intelligimus,tunc ⁊ ipse filius subiectus
Quõ Christus erit ei qui illi subiecit oĩa:vt filiũ non solum caput ecclesiæ, sed
subiectus erit omnes cũ eo sanctos intelligamus,qui sunt vnũ in Christo,vnuꝫ
patri q ei subie semen Abrahæ:subiectũ aũt secundũ contemplationẽ sempiter
cit omnia næ veritatis ad obtinendã beatitudinẽ:nullo motu animi,nulla
parte corporis resistente:vt in illa vita nemine amante propriam
potestatem,sit deus omnia in omnibus.
Au.lib.i.de tri. ¶Quod ait Apostolus,Cum aũt ei oĩa subiecta fuerint, tunc ⁊
H ipse filius subiectus erit ei,qui sibi subiecit oĩa.aut ideo dictũ est,
ne quisquã putaret habitum Christi,qui ex humana creatura susce
ptus est,conuersum iri post ea in ipsam diuinitatẽ, vel(vt certius
expresserim)deitatẽ,quæ non est creatura: sed est vnitas trinitatis
incorporea,⁊ incõmutabilis,⁊ sibimet consubstantialis,⁊ coæter
na natura.aut si quisquã contendit(vt aliqui senserunt) ita dictũ,
⁊ ipse filius subiectus erit ei,qui illi subiecit oĩa, vt ipsam subie
ctionẽ,cõmutationẽ,⁊ conuersionẽ credat futuraꝫ creaturæ in ip
sam substantiã.vel essentiam creatoris.i.vt quæ fuerat substantia
creature,fiat substantia creatoris:certe vel hoc concedit, quod nõ
habet vllam dubitationẽ:nondum hoc fuisse factũ,cũ dominus
diceret,Pater maior me est.Dixit enim hoc non solũ antequam
ascendisset in coelũ,verũ etiam anteq̃ passus resurrexisset a mor
Ioan.xiiij. tuis.Illi aũt qui putant humanã in eo naturã,in deitatis substan
tiã mutari,atq̃ conuerti:⁊ ita dictũ,tunc ⁊ ipse filius subiectus erit
ei qui illi subiecit omnia:ac si diceretur,tunc ⁊ ipse filius homi
nis,⁊ a verbo dei suscepta humana natura,commutabitur in eius
naturam,qui ei subiecit omnia; tunc futurum putant, cum post

diem iudicij, tradiderit regnum deo & patri. Ac per hoc etiam secundum hanc opinionem adhuc pater maiorem, quam serui forma, quæ de virgine accepta est. Quod si aliqui & hoc affirmant, quod iam fuerit in dei substantiam mutatus homo Christus Iesus illud certe negare non possunt, quod adhuc natura hominis manebat, quando ante passionem dicebat, quoniam pater maior me est. Vnde nulla cunctatio est, secundum hoc esse dictum, quod forma serui maior est pater, cui in forma dei æqualis est filius. A

¶ Et tunc clarifica me tu pater apud temetipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te. Ordo verborum est, Quam habui apud te priusquam mundus esset. Ad hoc valet quod ait, & nunc clarifica me. Hoc est, sicut tunc ita & nunc. Sicut tunc prædestinatione, ita & nunc perfectione. Fac in mundo, quod apud te iam fuerat ante mundum, fac in suo tempore, quod ante omnia tempora statuisti. Hoc quidam sic intelligendum putarunt, tanquam humana natura, quæ suscepta est a verbo, conuerteretur in verbum, & homo mutaretur in deum. Inimo si diligentius quod opinati sunt, cogitemus, homo periret in deo. Non enim quisquam ex ista mutatione hominis, vel duplicari dei verbum dicturus est, vel augeri, aut vt duo sint quod vnum fuit, aut amplius sit quod minus fuit. Porro si natura humana in verbum mutata atque conuersa, verbum dei quantum erat: & quod erat, hoc erit vbi est homo si non perit? Sed in hanc opinionem, quam veritati prorsus non video conuenire, nihil nos vrget, si in filio dicente, & nunc clarifica me tu pater apud temetipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te: intelligamus prædestinationem claritatis humanæ (quæ in illo est) naturę ex mortali immortalis apud patrem futuræ, & hoc iam prædestinando actum fuisse antequam mundus esset, quod in mundo etiam suo tempore fieret. Si enim de nobis dixit Apostolus, Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem: cur abhorrere putatur a vero: tunc pater caput nostrum glorificauit, quando nos in ipso, vt membra eius essemus elegit? Sic enim nos electi, quomodo ipse glorificatus, quia priusquam mundus esset, nec nos eramus: nec ipse mediator dei & hominum homo Iesus Christus. Sed ille qui per ipsum, in quantum verbum eius est, et quæ futura sunt fecit: & vocat ea quæ non sunt tanquam sint: profecto secundum quod mediator dei & hominum homo est, ante mundi constitutionem præ nobis deus pater glorificauit ipsum, si tunc elegit nos etiam in ipso. ¶ Scimus dictum esse patrem filio esse maiorem, quia in forma serui erat filius, & adhuc in forma est humana filius, qui leuauit in coelum. Propterea de illo dictum est, quod & nunc interpellat pro nobis, & sempiterna erit in regno hæc eadem forma immortalis. Propter quod dictum est. Tunc & ipse filius subiectus erit ei, qui illi subiecit omnia. Nam de spiritu sancto, qui nullam suscepit creaturam ad vnitatem personæ suæ, quamuis se per subiectam

Ex tract. euāgelij secundum Ioan. cv.

Natura humana Christi non conuertetur in diuinitatē Christi

Ioannis. xvij.
B

Ephe. j.

Ex lib. ij. cōtra Maximinum

Nunquam spū sctō dictū est quod minor est patre.

C
De apparitioni/bus representi tibus spiritum sanctum.

creaturã visibiliter & ipse, siue per columbæ speciem, siue per linguas igneas sit demonstrare dignatus, nunquam dictus est spiritus adorasse patrem, nunquam dictus est minor patre. Ad horã quippe apparuerunt illa, quæ per spiritum sanctum significando mõstrarent visibiliter inuisibilem. Columba propter amorem sanctum. Ignis autem propter charitatis lumen, atq; feruorẽ. Et peracto significationis officio, corporales illæ species transierũt, atq; esse vlterius destiterunt, sicut columba nubis nebulosa per diẽ, luminosa per noctem. Deniq; ne putaretur columba, val flamma ad substantiam pertinere spiritus sancti: vel ꝙ se in hæc visibilia tantæ maiestatis natura conuerterit, aut in vnitatem personæ suæ ista susceperit: nunquã postea sic apparuisse legitur spiritus sanctus. Christus autem, qui humanam non ad horam sumpsit effigiẽ, in qua hominibus appareret, ac deinde illa species præteriret: sed vnitatẽ personæ suæ manente inuisibili dei forma, accepit visibilem formam hominis, non solum natus est in ea de homine matre, verũ etiam creuit in ea, & manducauit, & bibit, & dormiuit in ea, & occisus est in ea, & resurrexit in ea, & ascendit in cœlum & sedet ad dexteram patris in ea, ad iudicandos viuos & mortuos, venturus est in ea, & in regno suo ei qui illi subiecit oĩa, erit subiectus in ea.

D
Ex lib. ij. cõtra Maximinum.

¶Non autem (vt putas) corpus tantum filij. i. corpus hominis, verum etiam humanum spiritum, patri dicimus esse subiectum. Et secundum id quod homo factus est intelligimus dictum, Cum aũt omnia illi subiecta fuerint, tunc & ipse filius subiectus erit ei, qui illi subiecit omnia, secundũ id quod Christus est caput & corpus. Caput scilicet ipse saluator, qui resurrexit a mortuis, & sedet ad dexteram patris, & ecclesia quæ est corpus eius, plenitudo eius. sicut apertissime dicit Apostolus, Ac per hoc cum omnia Christo subiecta fuerint, & capiti, & corpori erunt sine dubitatiõe subiecta. Nam secundum id quod sine tempore deus natus est, nihil vnquã potuit ei non esse subiectum.

Ex lib. I. de tri.

¶Nec quisquam ita existimet de patre intelligendum ꝙ subiecerit omnia filio, vt ipsum filiũ sibi omnia subiecisse non putet. Inseparabilis est enim operatio patris & filij. Alloquin nec ipse pater subiecit omnia sed filius ei subiecit, qui ei regnum tradidit, & euacuat omnem principatum, & omnem potestatem, & virtutem. De filio quippe ista dicta sunt. Cum tradiderit, inquit, regnũ deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum, & omnem potestatem, & virtutem. Ipse enim subiecit qui euacuat. VT sit deus omnia in omnibus.

Ex Libr. xxij. de ciuitate dei.
E
De pmio virtutis quæ de9est.
Ose. ij.

¶Premium virtutis erit ipse qui virtutem dedit. & qui se ipsum quo melius & minus nihil possit esse promisit, Quid est enim aliud quod per prophetam dixit: Ero illorum deus, & ipsi erunt mihi plebs: nisi, ego ero vnde satientur, ego ero quęcunq; ab omnibus honeste desiderantur, & vita, & salus, & victus, & copia, & gloria & ho

nor, & pax, & omnia bona? Sic enim & illud recte intelligitur quod ait Apostolus, vt sit deus omnia in omnibus. Ipse finis erit desideriorum nostrorum, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. Hoc munus, hic affectus, hic actus profecto erit omnibus, sicut ipsa vita æterna, communis.

¶ Perniciosum autem est consilium hominis ipsi homini, quo ea quærit quæ sua sunt, non quæ dei sunt. In cuius hæreditate (quod ipse nobis est) cum ad fruendum se præbere dignatur, nullas patiemur cum sanctis societatis angustias, dilectione rei nostre quasi priuatę. Gloriosissima quippe ciuitas illa, adepta promissam hæreditatem, in qua nullus morietur, nullus orietur, non habebit ciues, qui singulis gaudent suis rebus: quia deus erit omnia in omnibus. Cuius societatem, quisquis in hac peregrinatione fideliter & flagranter desiderauerit, assuescit priuatis præferre communia non sua quærendo, sed quæ Iesu Christi: ne sibi sapiens & sibi consulens exacerbet dominum consilio suo: sed sperans quod non videt, non festinet fieri, de his quæ videntur, beatus: atque illud æternum, quod non videtur, patienter expectans, eius in promissionibus sequatur consilium, cuius in tentationibus precatur auxilium. Ita erit & humilis in confessionibus suis, ne fiat istorum similis, de quibus dicitur. Et humiliati sunt in iniquitatibus suis.

Ex tract. ps. cv. Perniciosum consiliũ, quærere quæ sua.

Quid desiderat societatẽ sanctorũ assuescit priuatis pferre communia.

F

Quõ qs fit humilis in confessionibus suis.

Psal. cv.

¶ Iustorum desideriorum satietati tunc nihil deerit, quando deus omnia in omnibus erit. Ad quam beatitudinem ij peruenium, qui huic seculo ante separationem animæ a carne moriuntur: nec in eis inuenientur cupiditatibus, quas sola superat dilectio dei: vt & id patiatur iniquitas quod elegit, & eo bono fruatur iustitia quod amauit. In quibusdam æternis, potest esse aliqua distantia. Ipsa autem æternitas absque diuersitate mensuræ est. Et multæ quidem mansiones in vna vita varias meritorum significant dignitates: sed vbi deus erit omnia in omnibus, fiet etiam in dispari claritate par gaudium: vt quod habebunt singuli, commune sit omnibus, quoniam per connexionem dilectionis a gloria capitis nulla erit aliena pars corporis. Non mirum est dicere Apostolum etiam in futuro seculo, patri filium subiectum futurum, vbi ait. Tunc & ipse filius subiectus erit ei qui illi subiecit omnia, quandoquidem filio forma humana mansura est, qua semper maior est pater, quamuis non defuerint, qui illam tunc filij subiectionem, ipsius humanæ formæ in diuinam substantiam commutationem intelligendam putauerint: tanquam hoc cuique rei subijciatur, quod in eam vertitur & mutatur. Sed intelligi potest ideo magis dixisse Apostolum etiam tunc patri filium subiectum futurum, ne quis in eo putaret spiritum & corpus humanum conuersione aliqua consumendum, vt sit deus omnia in omnibus non tantum in illa forma hominis, sed in omnibus, quando capitis gloria vniuersum corpus implebit.

Ex lib. sniarũ. Prosperi.

Mori huic seculo.

Aeternitas absque diuersitate mẽsuræ est.

Multæ mansiones in patria.

G

Quotidie morior per vestram gloriã fratres, quã habeo in Christo Iesu domino nostro.

Ex sermone de epistola Iacobi vt nemo iuret.
Non oẽ iuramẽtũ est peccatũ.

¶ Vt noueritis verum iurare non esse peccatũ, inuenimus ⁊ apostolum Paulum iurasse, Quotidie morior per vestram gloriã fratres, quam habeo in Christo Iesu domino nostro. Per vestrã gloriam, iuratio est. Non quasi sic ait, Per vestram gloriam morior, quasi vestra gloria me facit mori, quomodo si diceret, per venenũ mortuus est, per inimicum mortuus est, per gladium mortuus est, per bestiam mortuus est, idest faciente veneno, faciente inimico, faciente gladio, faciente bestia. Non sic dixit per vestram gloriã. Ambiguitatem enim grę cus sermo dissoluit. Inspicitur in epistola græca: ⁊ inuenitur ibi iuratio quæ nõ est ambigua. μα τὴν υμε τεραν καυΧησιν. μα τὴν, vbi dicit græcus, iurat. Quotidie auditis græcos: ⁊ qui græce non nostris μα τον θεον, iuratio est. Quando dicit iuratio, per deum saluatus sũ? δια τον θεον. Ergo nemo dubitat iurasse apostolum Paulum cum dixit. Per vestram gloriam fratres. Et ne putemus eum per humanam gloriam iurasse, addit, Quam habeo in Christo Iesu domino nostro. Est alio loco iuratio prorsus certa ⁊ expressa, Testem deum inuoco super animam meam, quia parcens vobis nondum veni Corinthum. Et alio loco ad Galatas. Quæ autem scribo vobis, ecce coram deo, quia non mentior. Ecce, iurauit Apostolus. Non vos fallant qui ne scio quomodo volentes ipsas iurationes discernere, vel potius nõ intelligere, dicunt non esse iurationem, quando dicit homo. Scit deus, testis est deus, inuoco deum super animam meam verum me dicere. Inuocauit (inquit) deum, testem fecit deum, nunquid iurauit? Qui hæc dicunt, nihil aliud volunt, nisi inuocato deo teste, mentiri. Ita ne vero quisquis es parui cordis vel peruersi cordis, si dicas, per deum, iuras: si dicas: testis est deus non iuras? Quid est per deum, nisi testis est deus? Aut quid est, Testis est deus, nisi per deum? Quid autẽ est iurare, nisi ius deo reddere quando per deũ iuras? ius saluti tuæ reddere, quando per salutem tuam iuras? ius filijs tuis reddere, quando per filios tuos iuras? Quod autem ius debemus saluti nostrę, filijs nostris, deo nostro, nisi charitatis, veritatis, ⁊ non falsitatis? Maxime autem per deum cum fit, ipsa est vera iuratio. Quia ⁊ cum dicit quisq; per meam salutem, salutẽ suam deo obligat. Quando dicit, per filios meos, oppignerat deo filios suos, vt hoc veniat in caput eorum, quod exit de ore ipsius. Si verum, verum. Si falsum, falsum. Cum ergo filios suos, vel caput suum, vel salutem suam quisq; in iuratione nominans, quicquid nominat obligat deo, quanto magis quando iurat per ipsũ deũ? Timet enim falsum iurare per filium suum, ⁊ non timet falsum iurare per deum suum, fortasse hoc dicens in animo suo. Timeo per filium meum falsum iurare, ne moriatur. Deus autem, quia

ij. Cor. i.
Gala. i.
Apl's iurauit.
Non solũ iuratur dicẽdo per deũ, sed ẽt quoties inuocam⁹ deũ testem.
Iurare p deũ est ius deo reddere
A
Iurans p salutẽ suã obligat illam deo.
Iurans p filios oppignerat illos deo.

non moritur, etsi falsum per eum iuretur, quid mali contingit deo? Bene quidem dicis, nihil mali contingit deo quando falsum iuras per deum: sed contingit mali multum tibi, qui fallis proximum cui testem adhibes deum.

¶ Iurationem autem caue quantum potes. Melius quippe nec verum iuratur: quia iurandi consuetudine, & in periurium sæpe caditur, & semper periurio appropinquatur. Sed illi, quantum a liquos eorum audiui, quid sit iurare, prorsus ignorant. Putant enim se nõ iurare quando in ore habent, scit deus, & testis est deus, & testem deum inuoco super animam meam, quia non dicitur per deum: & quia talia reperiuntur in apostolo Paulo. Sed etiam illa ibi contra eos inuenta est, quam confitentur esse iurationem, vbi ait apostolus, Quotidie morior per vestram gloriam fratres, quã habeo in Christo Iesu domino nostro. In græcis enim codicibus reperitur omnino hanc esse iurationem. Nec quisquam in latina lingua hoc sic intelligat dictum per vestram gloriam, quomodo dictum est, Per meum aduentum ad vos iterum, & multa similia, vbi dicitur per aliquid, & non est iuratio. Sed non ideo, quia in suis literis iurauit Apostolus, vir in virtute firmissimus, ludus nobis debet esse iuratio. Multo enim totius vt dixi, quantũ ad nos attinet, nunquam iuramus, vt sit in ore nostro. Est, est. Non, non, sicut dominus monet. Non quia peccatum est verum iurare sed quia grauissimũ pctm̃ est falsũ iurare, quo citius cadit q̃ ꝯsueuit iurare.

¶ Qui dicit, Ecce coram deo, quia non mentior, iurauit vtiq̃. Et quid sanctius hac iuratione? Sed non est contra præceptum iuratio quę a malo non est iurantis, sed incredulitatis eius cui iurare cogitur. Nam hinc intelligitur ita dominum prohibuisse a iurando, vt quantum in ipso est quisq̃ non iuret, quod multi faciunt, in ore habentes iurationem tanquam magnũ aut suaue aliquid. Nam vtiq̃ Apostolus nouerat præceptum domini, & tamen iurauit. Non enim audiendi sunt, qui has iurationes esse non putãt. Quid enim facient de illa, Quotidie morior per vestram gloriã fratres, quam habeo in Christo Iesu domino nostro? quam græca exemplaria manifestissima iurationem esse conuincunt. Quantum ergo in ipso est, non iurat Apostolus. Non enim appetit iurationem, cupiditate aut delectatiõe iurandi, amplius est enim quã, Est, est, Non, non: & ideo a malo est: sed infirmitatis aut incredulitatis eorum, qui non aliter mouentur ad fidem.

Si secũdũ hoĩem ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi ꝓdest si mortui nõ resurgũt? Mãducemus & bibamus, cras enim moriemur. Nolite seduci. Corrũpunt mores bonos colloq̃a mala. Euigilate iusti, & nolite peccare. Ignorantiam enim dei quidam habent. Ad reuerentiam vobis loquor.

Ex xl ibid ad consulta Hilarij. Iurandi cõsuetudine sæpe caditur in periurium. Iuramentũ est dicẽdo scit deus &c.

B

Paulus vir in veritate firmissimus. Matth. v. ij. Cor. i.

In expos. epist. ad Gala. Quæ iuratio non est contra præceptum. Quo intelligitur prohibitio iuramenti.

C

Sap. ij. Esa. xxij.

Ex libro. vi. de baptismo.

Apostolorum temporibus inuenimus fuisse quosdam, quibus vna spes non erat, & vnus baptismus erat. Quomodo enim habebant vnam spem cum sanctis & iustis illis qui dicebant, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur: dicentes quod non esset resurrectio mortuorum? & tamen in ipsis erant: quibus Apostolus dicit, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Ad eos enim apertissime scribit, dicens, Quomodo dicunt quidam in vobis, quia resurrectio mortuorum non est?

D

i. Cor. i.

Ex sermone de verbis euag. xi. Contra non credentes resurrectionem nec aliam vitam post istam.

¶ Sunt homines qui dicunt, Non est homini bene, nisi cui assunt carnis deliciæ. Ipsi sunt quos notat Apostolus, dicentes, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Quis huic inde surrexit? quis nobis quod ibi agitur dixit? hoc nobiscum tollimus, quod in hoc tempore bene est nobis. Qui hoc dicit, vxorem duxit, carnes amplexatur, carnis voluptatibus iocundatur, a cœna excusatur, obseruet ne fame interiore moriatur.

Ex sermone de resurrectione.

¶ Animaduertimus cum apostoli epistola legeretur, laudabilem motum fidei charitatisque vestræ, quemadmodum exhorrueritis homines, qui putantes hanc solam esse vitam, quam cum pecoribus habemus communem, post mortem autem finiri totum quod est hominis, nec esse vllam spē vitæ vlterius melioris: pruritum malarum aurium corrumpentes, dicunt, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur: & quod est pnic. osius, de sepulto mortuo, argumentum sepeliendi cordis assumitur, & dicitur, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Irrident etiam fidē afferentium surrecturos esse mortuos, dicentes sibi, Ecce, iste positus est in sepulchro. Audiatur vox illius, sed huius non potest. Patris mei vocem audiam, aui mei, proaui. Quis inde surrexit? Quis indicauit, quid agatur apud inferos? Bene nobis faciemus cum viuimus. Cum autem mortui fuerimus, etiam si parentes nostri aut chari aut propinqui afferant ad sepulchra nostra epulas, sibi afferent qui viuunt, non nobis mortuis. Hæc quidem irrisit etiam scriptura, dicens de quibusdam bona præsentia non sentientibus, tanquam si epulas, inquit, mortuo circumponas. Et manifestum est hæc ad mortuos non pertinere, & consuetudinem hanc esse paganorum, non venire de propagine illa & vena iustitiæ patrum nostrorum patriarcharum, quibus exequias celebratas legimus, parentatum esse non legimus. Hoc etiam in moribus Iudæorum animaduerti potest. Non enim tenuerunt inde virtutis frugem, sed tamen tenuerunt in quibusdam solennitatibus consuetudinis vetustatem. Et quod obijciunt quidam de scripturis, Frange panem tuum, & effunde vinum tuum super sepulchra iustorum, & ne tradas eū iniustis: non est quidem de hoc differendum: sed tamen posse dico fideles intelligere quod dictum est. Nam quemadmodum ista fideles faciant religiose erga memorias suorum, notum est fidelibus. Et

E

De ferentibus epulas ad sepulchra mortuorū

bus. Et quia non sunt ista exhibenda iustis idest infidelibus, quia iustus ex fide viuit: etiam hoc fidelibus notũ est. Nemo ergo q̃rat de medicina vulnus, & de scripturis conetur torquere vinculum, vnde laqueũ mortis inijciat animæ suæ. Manifestum est illud quemadmodum intelligatur: & aperta atq; salubris est hæc celebratio Christianorum. Illud ergo, vt cœperam dicere, videamus propter homines murmurantes in aures infirmorum. Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur. Quia dicunt, nullus inde resurrexit. Non audiui vocem cuiusquã ex quo ibi positus est auus meus ex quo atauus, ex quo pater, nullius audiui vocem. Tu autem recolens fidem tuam, responde illi & dic, Stulte, si pater tuus resurgeret, crederes? Dominus omnium resurrexit, & nõ credis? Vnde enim ita voluit mori & resurgere, nisi vt omnes vni crederemus, ne a multis deciperemur? Et quid faceret pater tuus, si resurgeret & loqueretur iterum moriturus? Attende cum quanta ille potestate resurrexit, qui iam non moritur, & mors ei vultra non dominabitur, ostendens se ipsum discipulis & fidelibus suis. Contrectata est soliditas corporis, cum parum esset quibusdam videre quod meminerant, nisi eti i tangerent, quod videbant. Confirmata fides est, non solum in cordibus, sed etiam in oculis hominum. Ascendit ille in cœlum qui hæc demonstrauit, misit spiritum suum discipulis suis, prædicatum est euangelium. Si mentimur hæc interroga orbem terrarum. Multa quæ promissa sunt facta sunt: multa quæ sperabantur, impleta sunt: in fide christiana totus orbis viget. Non audent Christi resurrectioni detrahere, nec illi qui nondum Christo crediderũt. Testimonium in cœlo, testimonium in terra, testimonium ab angelis testimonium ab inferis. Quid remansit quod non clamet? Et tu dicis: manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Desinat ergo murmura male loquentium, & corrumpentium mores bonos colloquijs malis. Figite pedes in via, figite: vt non relinquatis viam, non remaneatis in via, sed quemadmodum dictum est, sic currite, vt comprehendatis. Semper vigeat Christus in corde, q voluit in capite ostẽdere quod membra cætera sperent. In terra quidem laboramus, caput nostrum in cœlo iam non moritur, nec deficit, nec aliquid patitur, passus est tamen pro nobis, quia traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Expergiscimini ergo ad beatitudinem vestram, nullus male suadus excutiat de cordibus vestris quod Christus infixit. Ergo fratres cur hoc dicimus? Ne forte ita vobis surrepant illi, de quibus ait apostolus. Corrumpunt mores bonos colloquia mala, quia dicunt: mãducemus & bibamus: cras enim moriemur, vt dicant nobis. Dicis mihi quod resurrexit Christus, & inde speras resurrectionem mortuorum. Sed Christo licuit resurgere a mortuis. Et incipit iaz laudare Christum, non vt illi det honorem, sed vt tibi faciat despe-

Rom. 1.

Resurrectio Christi debet sufficere p̃ cõfirmatione fidei de resurrectiõe.

G

Totus orbis terrarũ attestatur fidei nostræ.

Egregia exhortatio cõtra mala colloquia, p̃sertim circa fidem.

H

RR

rationem serpentis astuta pernicies, vt laude Christi te auertat a Christo. Dolose prædicat, quem vituperare non audet. Exaggerat maiestatem illius, vt singularem faciat, ne tu speres tale aliquid qualem illo resurgente monstratum est: & quasi religiosior appa- ret erga Christum, cum dicit, Ecce qui se audet comparare Christo, vt quia resurrexit Christus, & se resurrecturum putet. Noli conturbari peruersa laude imperatoris tui. Hostiles insidiæ te pertur- bant, sed Christi humilitas & humanitas te consolat. Ille prædicat quantum rectus sit Christus a te. Christus autem dicit quantũ descẽdit ad te. Excita ergo fidem, & responde dicenti, Christus solus potuit, nos non possumus. Responde & dic, Ideo Christus potuit, quia deus. Respondeb t ille, Vtiq; quia deus. Si quia deus quia omnipotens. Si quia omnipotens, cur desperabo quod po- terit & in me, quod demonstrauit in se propter me? Vos ergo vt dixit fratres, contra illos dicite, ieiunemus & oremus. cras enim moriemur. Illi enim dicunt, Manducemus & bibamus, cras eñ moriemur, quia resurrectione; non sperant. Nos autẽ qui iã resurrectionẽ, & loquẽtibus prophetis & prędicante Christo & apostolis, credimus & annunciamus, videamus: quia speramus nos post istã mortem victuros. Nõ deficiamus, ne corda nostra grauemus crapula & ebrietatibus, sed sollicitι expectantes accinctis lumbis & lucernis ardentibus aduentum dñi nostri Iesu Christi, ieiunemus & oremus: non ideo quia cras moriemur, sed vt securi moriamur.

Contra nõ sperantes resurrectionem.

A

NOlite seduci, corrumpunt mores bonos colloquia mala.

¶ Fratres mei, qui timetis deũ, mementote quod ait apostolus Petrus, Quoniam aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiẽs circuit quærens quem deuoret. Quem non potest deuorare seductum ad nequitiam, famam ipsius inquinare conatur. vt si fieri põt opprobrijs hominum & malarum linguarum detractatione deficiat, & sic in eius fauces ruat. Si autem nec famam innocentis maculare potuerit, hoc ei persuadere tentat, vt per maleuolas suspitiones de fratre suo iudicet, & sic ab illo implicatus absorbeatur. Et quis omnes captiones eius, & circumuentiones vel comprehendere, vel enumerare sufficiat. Aduersus hæc tamen tria, quæ ad causam præsentem pertinent, prius ne mala exempla imitando ad nequitiam seducamini, ita vos per Apostolũ alloquitur deus. Ne sitis iugum ducentes cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Itẽ alio loco, Nolite, inquit, seduci, corrumpunt mores bonos colloquia mala. Sobrij estote, iusti, & nolite peccare. Vt autem linguis detrahentium non deficiatis, sic per prophetam dicit, Audite me qui scitis iudicium populus meus, in quorum corde lex mea est. Opprobria hominum nolite metuere, & detractatione eorum ne superemini. Nec qđ vos spernunt, magni duxeritis. Sicut enim vestimentum, ita per tempus absumentur, & sicut lana a tinea co-

Ex epistola ad plebem Hipponensem.
i. Petri. v.
Infamia Tres doli diaboli. Falsum iudiciũ per suspitionẽ.

ij. Cor. vi.
B

Non sunt timẽda opprobria.

medentur: iustitia autem mea in æternum manet. Iam vero ne maleuolo animo de seruis dei falsa suspicando pereatis, illud apostolicũ recordamini, vbi ait, Nolite añ tẽpus quicq̃ iudicare, donec veniat dñs & illuminet abscõdita tenebrarum, manifestabit cogitationes cordis, & tũc laus erit vnicuiq; a deo. Et itẽ illud q̃ scriptũ ẽ, Quę manifesta sunt, vobis: q̃ aũt occulta sunt, dño deo vrõ. Cõtra falsas suspitiones. I. Cor. iiij.

Sed dicet aliquis: quomodo resurgunt mortui quali autem corpore venient?

¶ Cum resurrectionẽ mortuorum persuadere vellet eis qui dicebant: quia resurrectio mortuorum non est: Christi resurrectione præmissa in exemplum, inter cætera intulit sibi quæstionẽ, atq; ait. Sed dicet aliquis. Quõ resurgunt mortui? Quo autẽ corpore venient? idest quali corpore. Deinde adhibet documẽta seminũ. Ex epistola ad Consentium.

C

Insipiens tu quod seminas nõ viuificatur nisi prius moriatur, & quod seminas: non corpus quod futurum est seminas sed nondum granum, vt puta tritici aut alicuius cæterorum. Deus autem dat illi corpꝰ sicut voluit, & vnicuiq; seminum proprium corpus.

¶ Secundum hoc ergo dixerat. Non corpus quod futurum est seminas. Neq; enim non triticum erit ex tritico. Sed quia nemo seminat hærbam vel stipulam, & multiplicia in palea tegumenta granorum, cum quibus tamen semina exurgunt, ideo ait: sed nudum granum, hinc volens ostendere, quia si deus potest addere quod non erat in nudo semine, multo magis potest reparare qđ erat in hominis corpore. Id vero qđ adiungit, ad differentiam pertinet resurgentium, propter diuersas glorias fideliũ atq; sceleratorũ. Auctor loquitur.

Non minus caro eadem caro, sed alia hominum, alia pecorum, alia caro volucrum, alia autem pisciũ. Et corpora cœlestia, & corpora terrestria. Sed alia quidẽ cœlestium gloria, alia autem terrestriũ. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum. Stella enim a stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum.

D

¶ In his omnibus iste sensus est. Si genera carnis, cum sint cuncta mortalia, differunt tamen inter se pro diuersitatibus animantium: & si corpora, cum sint omnia visibilia, differunt tamen pro diuersitatibus locorum (vnde alia est cœlestium gloria, alia terrestrium): & si in locis sublimibus, cum sint cuncta cœlestia, differunt etiam ipse claritates luminum: non mirum

est, qood in resurrectione mortuorum distabit gloria meritoru3. Hinc iam venit ad illud, quod communiter habet omnis caro quæ ad vitam resurgit æternam, ꝛ dicit.

Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, resurget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget spiritale.

B IN his verbis Apostoli, nunquid fas est putare melius corpora nostra resurrectura, quam Christi? cum de illo sit propositum exemplu3, quod de illo fideliter intendere, ꝛ ꝑ eius gratiā sperare debeamus. Ac per hoc non potuit in corruptione surgere, si nostrum in corruptio resurrecturum promittitur: nec potuit illud sine gloria, si nostrum resurget in gloria. Quæ autem gloria, vbi adhuc corruptio? Nimis itaq3 absurdum est, vt credamus illud corpus ꝛ in infirmitate seminatum esse (idest mortificatum) ꝛ in infirmitate resurrexisse, cum corpus nostrum seminetur in infirmitate, surgat in virtute: ꝛ dicat idem Apostolus de Christo, Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuit tamen ex virtute dei. Quis autem tam absurde sapiat, vt credat illud corpus animale seminatum, animale resuscitatum: si nostrum seminatur animale, surget spiritale? Constat itaq3, neq; vllo modo dubitandum est, corpus Christi, quod licet corruptionem putredinis in sepulchro non viderit, vnde scriptum est. Nec dabis sanctum tuum videre corruptionē: clauis tamen ꝛ lancea perrumpi potuit: nunc omnino in incorruptione consistere: ꝛ quod in contumelia passionis, mortis q; seminatum est, nunc esse in gloria vitæ æternæ: ꝛ quod ex infirmitate potuit crucifigi, nūc in virtute regnare: ꝛ quod erat corpus animale, quoniam ex Adam sumptum est, nunc esse spiritale, quoniam spiritui iam inseparabiliter copulatum est. Cum enim vellet Apostolus de corpore animali adhibere testimonium scripturarū, illud posuit qđ in Genesi legitur.

Psal.xv.

F

Corpus Christi seminatum in contumelia passionis resurrexit in gloria.

Si est, inqt, corpus animale, est & corpus spiritale. sicut scriptū ē, Factus ē prim⁹ hō Adā aīam ī viuētē.

Gen.ij.

REcolis certe quemadmodum scriptum est. Et insufflauit deus in faciem eius flatu3 vitæ, ꝛ factus est homo in animam viuam. Dictum est autem etiā de animalibus, Producat terra animā viua3. Intelligitur igitur corpus animale dici simile cæteris animalibus ꝑpter mortis dissolutionē ꝛ corruptiones3, quæ quotidie cibo reficitur, ꝛ postea separata animantis cōpage dissoluitur: spiritale autem corpus, quod iam cu3 spiritu immortale est, quāuis nonulli arbitrentur tunc fieri corpus spiritale, cu3 etiā ꝛ ipsum corpus mutatur in spiritu: ꝛ quodomo erat ex

corpore & spiritu: vtrunq; ac totum, spiritus erit. qui si dixerit Apls seminatur corpus, surget spiritus Dixit autem. Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Proinde sicut animale corpus nō est anima, sed corpus: ita spiritale corpus, non spiritum debemus putare, sed corpus. Quis porro audeat opinari, vel Christi corpus non spiritale resurrexisse? vel si spiritale resurrexit, iam nō corpus fuisse, sed spiritum? cum hanc opinionem discipulorum refellat. vbi cum eum videntes existimarent se spiritum videre, ait, Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet sicut me videtis habere. Iam ergo ille caro, spiritale erat corpus. Nec tamen spiritus erat sed corpus nulla vlterius morte ab anima resoluendum atq; sperandum: sicut corpus animale, quale animatū est dei flatu, cum factus est homo in animam viuam, etiam ipsum & animale spiritale sine mortis interuentu futurum, nisi transgressio praecepti prius commisso peccato infligeret poenam, quā deus seruatae iustitiae daret coronam. Vnde dñs Iesus per nos ad nos venit, cū peccatores iustus inuenit, per stratum quodāmodo humilitatis nostrae, sed nō eū morbo iniquitatis nostrae. Nā per animale nobis, hoc est per mortale corpus apparuit: qui vtiq; si voluisset, cū immortali corpore primitus aduenisset. Sed qa nos humilitate filij dei sanari oportebat, vsq; ad nostram infirmitatem descendit, & fidei nr̄ae meritū ac pr̄emium, virtute suae resurrectionis ostēdit. Ideo sequitur Apostolus, & dicit,

Spiritale corp9 non est spirit9.

G

Luc. xxiiij.

Si Adā nō peccasset, corpus animale futurum erat spiritale sine morte.

Oportebat nos sanari humilitate filij dei.

H

Nouissimus Adam in spiritum viuificantem.

SIue intelligatur primus Adam qui de puluere ante formatus est: nouissimus autem Adam qui de virgine procreatus: siue in vnoquoq; homine vtrunq; compleatur, vt primus Adam sit homo in corpore mortali, nouissimus Adam idem ipse in corpore immortali: tamen inter animam viuentem & spiritum viuificantem hoc interesse voluit, vt illic sit corpus animale, hic spiritale. Anima quippe in corpore animali viuit quidem, sed non viuificat vsq; ad auferendam corruptionem. In corpore vero spiritali (quoniam perfecte adherens domino, vnus spiritus est) sic viuificat vt spiritale corpus efficiat; absumens omnem corruptionem, nullam metuens separationem. Proinde sequitur.

Quid inter sit inter animā viuentem & spm̄ viuificantem.

i. Cor. vi.

Sed non prius quod spiritale est. sed quod animale, deinde quod spiritale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de coelo coelestis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis coelestis, tales & coelestes. Igitur sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem coelestis.

Dominus factus est terrenus vt nos faceret cœlestes & immortales.

Quid est, Qualis terrenus, tales & terreni: nisi mortales ex mortali? Et quid est, Qualis cœlestis, tales & cœlestes: nisi immortales per immortalem? Illud per Adam, hoc per Christum. Dominus enim ad hoc terrenus factus est cum esset cœlestis: vt eos qui terreni erant faceret cœlestes, hoc est, ideo ex immortali, mortalis factus est, assumendo formã serui, nõ dñi mutãdo naturã, vt eos q mortales erãt faceret immortales: impartiendo dñicã gratiã, nõ seruiles iniurias perpetiendo. Cũ igitur de resurrectione corporis Apostolus disputans, docere nostra corpra futura ex corruptibilibus incorruptibilia, ex contemptibilibus gloriosa, ex infirmis fortia, ex animalibus spiritalia, hoc est ex mortalibus immortalia, subiecit atq; ait.

A

Hoc autem dico fratres, quoniam caro & sanguis regnum dei possidere non possunt:

¶ Et ne quisquam putaret secundum substantiam carnis hoc Apostolum definisse, aperuit quid diceret subiungendo.

Neq; corruptio in corruptelam possidebit.

¶ Tanquam diceret, Quod dixit. Caro est sanguis regnũ dei nõ possidebunt, ideo dixit, quia corruptio incorruptionem non possidebit. Hoc ergo loco nomine carnis & sanguinis, corruptionem mortalitatis intelligi voluit. Deniq; tanquam ei diceretur: quomodo caro erit, & caro nõ erit? Caro quippe erit quoniã dñs post resurrectionẽ ait. Palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem nõ habet sicut me videtis habere. Caro autẽ non erit qm̃ caro & sanguis regnum dei non possidebunt, exponi quid dixerit, adijciens.

B

Ecce mysterium vobis dico non omnes quidem dormiemus omnes tamen immutabimur. Omnes qdem resurgemus, sed non omnes immutabimur. /3

¶ Vel sicut græci codices habent,

Oẽs qdẽ dormiemus: nõ tamẽ oẽs imutabimur.

¶ Hanc immutationem, vtrum in deterius an in melius intelligi voluerit, inferiora demonstrant.

In monumento siue in atomo, inquit.

¶ Hoc est in puncto temporis quod diuidi non potest.

In ictu oculi.

¶ Hoc est in summa celeritate.

In nouissima tuba.

¶ Hoc est in nouissimo signo quod dabitur vt ista compleantur.

Canet enim tuba, & mortui resurgẽt incorrupti, & nos immutabimur.

ERgo illam commutationem in melius sine dubitatione oportet intelligi, quia omnes & iusti, & iniusti, resurrecturi sunt, sed sicut dominus in euangelio loquitur, qui bene fecerunt in resurrectionem vitæ: qui male egerunt, in resurrectionē iudicij. Iudicium appellans pœnam sempiternam. Sicut alio loco, qui non credit inquit, iam iudicatus est. Proinde, illi qui ad iudiciū resurrecturi sunt, non cōmutabūtur in illā incorruptelam. quæ nec doloris incorruptionem pati potest. Illa nāq; fidelium est, atq; sanctorum. Iusti vero perpetua corruptione cruciabūtur: quia ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur. Quid sibi ergo vult ista distinctio, Et mortui resurgēt incorrupti, & nos immutabimur: nisi quia omnes incorrupti resurgent: Sed ex his iusti etiā immutabuntur in illam incorruptelam, cui omnino nulla possit nocere corruptio: ac per hoc, qui in eam non commutabuntur, incorrupti quidem resurgent integritate membrorum: sed tamen corrumpendi dolore pœnarum, cū audierint: Ite in ignē æternū, qui paratus est diabolo & angelis eius. A quo auditu malo, iustus non timebit. De illa vero commutatione iustorum, cum dixisset, Et nos immutabimur: tanq̄ quæremus quō istud fiat, vel qualis ista commutatio futura sit, adiungit & dicit.

Ioannis.vi. Iudiciū significat pœnā sempiternam. Ioan.iij. C Quod distincta sit resurrectio bonorum & malorum. Matt.xxv.

Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. D

NOn (vt opinor) dubitandum est, secundum hoc dictum. Caro & sanguis regnum dei non possidebunt, quia ibi non erit corruptio, & mortalitas carnis, & sanguinis. Secundum has enim qualitates hoc loco carnem & sanguinem nuncupauit. Quocirca (vt aliquid exempli gratia ponam quod interim occurrit) sicut scriptum est, Ne forte tentauerit vos is qui tentat, & inanis sit labor noster, atq; hic intelligitur diabolus: tanquam deus omnino non tentet, de quo ita alio loco scriptura dicit. Ipse autem neminem tentat; nec contraria est ista sententia ei qua dicitur. Tentat vos dominus deus vester, sed soluitur quæstio, cum vocabulum tentationis diuersas intelligentias habet, eo quod alia sit tentatio deceptionis, alia tentatio probationis, secundum illam non intelligitur qui tentat nisi diabolus: secundum hanc vero tentat deus. Ita cum dicitur, Caro possidebit regnum dei, & caro non possidebit regnum dei, etiam huius nominis intelligentia discernatur, & nulla erit quæstio, quoniam caro secundum substantiam secundum quam dictū est, spiritus ossa & carnem non habet sicut me videtis habere possidet regnum dei: caro autem cum secundum corruptionem intelligitur, non possidebit. Hoc enim expositum est cum diceretur, Caro & sanguis regnum dei non possidebunt. In eo quod continuo additum est, Neq; corruptio incorruptionem possidebit.

i.Tes.iij. Iacob.i. Deut.xiij. Tentat ad decipiendū diabolus, deus autem ad probandū. Caro multipliciter capitur. Lucæ.xxiiij.

B ℭ Manifestum est, ꝙ per cœlestem hominem, Christum velit accipi: ꝛ per terrenum hominem, Adam: non propter carnem terrenam, sed propter peccatum, cui dictum est, Terra es, ꝛ in terrā ibis: reo iam facto, ꝛ mortis supplicio destinato. Dominus autem noster, non cadens propter se, sed descendens propter nos, sine peccato carnem assumpsit. In qua tamen assumptione carnis ostéderet resurrectionem omnis carnis: ꝛ portaremus interim fide hominem cœlestem: imaginem hominis cœlestis. Interim fide, ꝛ tertio corde, postea vero in resurrectione mortuorum ꝛ corpore. Qualis terrenus, tales ꝛ terreni. i. omnes morituri: ꝛ qualis cœlestis, tales ꝛ cœlestes idest omnes resurrecturi. Iam enim cœlestis resurrexit, ascendit in cœlum.

Ex sermone de resurrectione mortuorum. Gene. ij.

ℭ Item quorundam ex eadem lectione, explanatio. Alia claritas solis, ꝛ alia claritas lunæ, ꝛ alia claritas stellarum. Stella autem a stella differt in claritate, sic ꝛ resurrectio mortuorum.

Ex tracta. Augustini secūdū Ioanné. lxvij. Ioan. xiiij.

ℭ Et si alius est alio fortior, alius alio sapientior, alius alio iustior, alius alio sanctior, in domo patris mei mansiones multæ sunt. Nullus eorum alienabitur ab illa domo, vbi mansionem pro suo quisq; accepturus est merito. Denarius quidē ille, æqualis est omnibus: quem paterfamilias eis qui operati sunt in vinea, iubet dari omnibus: non in eo discernens qui minus ꝛ qui amplius laborauerunt. Quo vtiq; denario, vita significatur æterna, vbi amplius

F alio nemo viuit quoniam non est viuendi diuersa in æternitate mensura. Sed multæ mansiones, diuersas meritorum in vna vita æterna significant dignitates. Alia enim gloria solis, alia gloria lunæ, alia gloria stellarum, stella enim a stella differt in gloria: sic ꝛ resurrectio mortuorum, Tanquam enim stellæ diuersæ claritatis in cœlo, diuersas sancti mansiones sortiuntur in regno, sed propter vnum denarium nullus separatur a regno, atq; ita deus erit omnia in omnibus: vt quoniam deus charitas est, per charitatem fiat, vt quod habent singuli, commune sit omnibus. Sic enim quisq; etiam ipse habet, cum amat in altero quod ipse non habet. Non erit itaq; aliqua inuidia imparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus vnitas charitas. Proinde respuendi sunt a corde christiano, qui putant ideo dictum multas esse mansiones, quia extra regnum cœlorum erit aliquid, vbi beate maneant innocentes, qui sine baptismo ex hac vita emigrarunt, quia sine illo in regnum cœlorum intrare non poterunt. Hęc fides non est fides, quoniam nó est vera ꝛ catholica fides. Ita ne tandem stulti homines ꝛ carnalibus cogitationibus excæcati, cum reprobandi essetis si mansionem non dico Petri, Pauli, vel cuiuslibet apostolorum, sed cuiuscunq; paruuli baptizati, a regno cœlorum separaretis, nó vos putatis esse reprobandos, qui domum dei patris inde separatis? Non enim ait

G dominus: in vniuerso mundo, aut in vniuersa creatura, aut in vita, vel beatitudine sempiterna, mansiones multæ sunt: sed in domo,

Multæ mansiones ī patria qd significant.

Non erit inuidia īter beatos

inquit,patris mei,mansiones multæ sunt. Nóne ista est domus vbi ædificationem habemus ex deo,domum non manufactã,æternam in cœlo? nonne ista est domus de qua cantamus deo: Beati qui habitant in domo tua domine:in secula seculorũ laudabũt te? Ergo ne vos non domum cuiusq; baptizati fratris, sed domũ ipsius dei patris,cui omnes fratres dicimus,Pater noster qui es in cœlis,a regno separare cœlorum,aut eam sic diuidere audebitis, vt aliquæ mansiones eius sint in regno cœlorum,aliquæ autẽ extra regnum cœlorum? Absit,absit:vt qui volunt in regno habitare cœlorum,in hac stultitia velint habitare vobiscum. Absit inquã vt cum omnis domus regnantium filiorum non sit alibi nisi in regno,ipsius regiæ domus pars aliqua nõ sit in regno. Seruate gradus vestros,seruat enim vobis deus honores vestros. ij.Cor.v. Psal.lxxxiij. Matth.vi.

¶ Comparata est resurrectio mortuorum stellis in cœlo constitutis. Stella enim a stella differt in gloria,vt Apostolus dicit:sic & resurrectio mortuorum. Aliter enim ibi lucebit virginitas,aliter ibi lucebit castitas coniugalis,aliter ibi lucebit sancta viduitas. Diuerse lucebunt,sed omnes ibi erunt. Splendor dispar,Cœlum cõmune. Seminatur corpus animale,surget corpus spiritale. Ex sermone de verbis euã.xlij. H

¶ Resurgent sanctorum corpora sine vllo vitio,sine vlla deformitate,sicut sine vlla corruptione,onere,difficultate. In quibus tãta facilitas,quanta fœlicitas erit. Propter quod & spiritalia dicta sunt,cum proculdubio corpora sint futura,non spiritus. Sed sicut nunc corpus animale dicitur(quod tamẽ corpus non anima est) ita tunc spiritale corpus erit:corpus tamen non spiritus. Proinde: quantum attinet ad corruptionem,quæ nunc aggrauat animam & vitia,quibus caro aduersus spiritum concupiscit: tunc non erit caro,sed corpus,quia & cœlestia corpora perhibentur. Propter qđ dictum est,Caro & sanguis regnum dei non possidebunt. Et tanquam exponens quid dixerit. Neq; corruptio(inquit)incorruptionẽ possidebit. Quod prius dixerat caro & sanguis hoc posterius dixit corruptionem. Et quod prius regnum dei,hoc posterius incorruptionem. Quantum autem attinet ad substantiam, etiam tunc caro erit. Propter quod & post resurrectionem corpus Christi caro appellata est. Sed ideo(ait Apostolus)seminatur corpus animale,surget corpus spiritale:quoniam tanta erit tunc concordia carnis & spiritus,viuificante spiritu sine sustentaculi alicuius indigentia subditam carnem,vt nihil nobis repugnet ex nobis,sed sicut foris neminem:ita nec intus,nos ipsos patiamur inimicos. Ex lib. Enchir. Qualia erunt corpora sanctorũ post resurrectionem. Cur post resurrectionẽ corp9 Christi caro appellatur. Quare corpus post resurrectionẽ dr spiritale. A

¶ Sicut enim spiritus carni seruiens,non in congrue carnalis,ita caro spiritui seruiens,recte appellabitur spiritalis:non quia in spiritum conuertetur(sicut nonnulli putant)ex eo quod scriptum est, Seminatur corpus animale,surget corpus spiritale:sed quia spiritui summa & mirabili obtemperandi facilitate subdetur, vsq; ad implendam immortalitatis indissolubilis securissimam volun- Ex libro.xij. de ciuitate dei.

Spiritalia erũt corpora post resurrectionem. De corporibus in statu innocentiæ.

tatem: omni molestiæ sensu, omni corruptibilitate & tarditate detracta. Non solũ.n. non erit tale quale nunc est in quauis optima valetudine: sed ne tale qdẽ quale fuit in primis hoibus ante pcm̃ qui licet morituri non essent nisi peccassent, alimentis tamen vt hoies vtebanẽ: nondũ spiritalia, sed adhuc aĩalia corpora terrena gestantes. Quæ licet senio non veterascerent, vt necessitate perducerentur ad mortem: qui status eius de ligno vitæ, quod in medio paradiso cum arbore vetita simul erat, mirabili dei gratia præstabatur. cũ & alios sumebant cibos, pꝑter vnã arborem quæ fuerat interdicta. Alebantur ergo alijs alimentis q̃ sumebant ne animalia

B Lignũ vitę in paradiso terrestri, sicut in spiritali sapia dei

corpora molestiæ aliqd esuriendo, ac sitiendo sentirent. De ligno aũt vitæ ꝑpterea gustabatur, ne mors eis vndecunq; subrepet, vel senectute confecta decursis tẽporũ spatijs interirent: tanq̃; cætera essent alimento, illud sacro: vt sic fuisse accipiat lignũ vitæ in paradiso corporali, sicut in spiritali, hoc est intelligibili paradiso, sapientia dei, de qua scriptũ est: Lignum vitæ est omnibus amplectentibus eam. Corpora ergo iustorũ quæ in resurrectione futura sunt, neq; vllo ligno indigebunt, quo fiat vt nullo morbo vel senectute inueterata moriantur: neq; vllis alijs corporalibus alimentis, quibus esuriendi ac sitiendi qualiscunq; molestia deuitetur: quoniam certo & omnimodo inuiolabili munere immortalitatis induentur: vt non nisi velint, possibilitate non necessitate vescantur. Certe fides christiana, de ipso Saluatore non dubitat: q etiam post resurrectionem iam quidem in spiritali carne, sed tamen vera, cibum ac potum cũ discipulis sumpsit. Non enim po

Non aufertur ptās, sed egestas edendi corporibus suscitatis.

testas, sed egestas egendi, ac bibendi, talibus corporibus auferetur. Vnde & spiritalia erunt, non quia corpora esse desistant: sed quia spiritu viuificante subsistent. Nam sicut ista quæ habent animam viuentem, nondũ spiritum viuificantẽ, animalia dicunẽ corpora, nec tamen animæ sunt, sed corpora: ita illa spiritalia vocanẽ corpora. Absit tamen, vt spiritus ea credamus futura: sed corpora carnis habitura substantiam, sed nullam tarditatem, corruptionẽq; carnalem spiritu viuificante passura. Tunc iam non terrenus sed cœlestis homo erit. non quia corpus quod de terra factum est nõ ipsum erit: sed quia dono cœlesti, iam tale erit, vt etiam cœlo incolendo non amissa natura, sed mutata qualitate conueniat.

C Ex libro.xxij.de ciuitate dei.

¶ Erit ergo spiritui subdita caro spiritalis sed tamen caro, nõ spiritus, sicut carni subditus fuit spiritus ipse carnalis: sed tamen spiritus non caro. Cuius rei habemus experimentum in nostræ pœnæ deformitate. Non enim secundum carnem, sed vtiq; secundũ spiritum carnales erant. quibus ait Apostolus. Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Et homo spiritalis sic in hac vita dicitur: vt, tamen corpore adhuc carnalis sit, & videat aliã legem in membris suis, repugnantem legi mentis suę. Erit autẽ etiam corpore spiritalis, cum eadem caro sic resurrexerit, vt fiat qđ

I.Cor.iij.

scriptum est. Seminatur corpus animale, resurget corpus spiritale.
¶ Gentiles, plerunq; philosophorũ argumentis nobiscum agere student, vt dicant aliquid terrenũ in cœlo esse non posse. Nostras scripturas enim non nouerunt: nec sciunt quomodo dictum sit, Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Non enim ita dictum est, quasi corpus vertatur in spiritũ & spiritus fiat, quia & nunc corpus nostrum quod animale dicitur, non in animam versum est & anima factum, sed spiritale corpus intelligitur, quod ita spiritui subditum est, vt cœlesti habitationi conueniat, omni fragilitate ac labe terrena in cœlestem puritatem, ac stabilitatem mutata atq; cõuersa. De qua dicit Apostolus. Oẽs resurgemus, sed non omnes immutabimur, quã immutationẽ non in deterius, sed in melius fieri docet, cum dicit, & nos immutabimur. Resurget igitur corpus secundum christianam fidem, quæ fallere non potest. Quod cui videtur incredibile, qualis sit nunc caro attendit, qualis autem futura sit, non considerat: quia illo tempore immutationis angelicæ non iam caro erit & sanguis, sed solummodo corpus. Cum enim de carne Apostolus loqueretur, Alia inquit caro volucrum, alia pecudum, alia piscium, alia serpentum, & corpora cœlestia, & corpora terrestria. Non enim diceret caro cœlestis. In cœlestibus vero nulla caro, sed corpora simplicia & lucida, quæ appellat Apostolus spiritalia, nonnulli autem vocant ętherea. Et idẽ nõ resurrectioni carnis contradicit illud quod ait, Caro & sanguis regnum dei non possidebunt, quia in carne & sanguine, ventrem & libidines. i. opera carnis, quæ ibi omnino non erunt, significat. Non aũt carnem ipsam abolendam dixit Apostolus, quia corporis resurrectione facti a cunctis passionibus liberati, æterna vita, cum ineffabili claritate atq; stabilitate, sine corruptione fruemur. Si est corpus animale, est & spiritale, sicut scriptum est, Factus est primus homo Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantẽ. ¶ Primus hõ de terra terrenus in animã viuentẽ factus est: nõ in spm̃ viuificantẽ, qd ei p obedientiæ meritũ seruabat. Idẽ corpus eius, qd cibo ac potu egebat, ne fame afficeret & siti: & non immortalitate illa absoluta atq; indissolubili: sed ligno vitæ a mortis necessitate prohibebatur, atq; in iuuentute prolixa tenebatur: non spiritale, sed animale fuisse non dubium est: nequaquam tamen moriturus, nisi in dei prædicentis, minantisq; sententiam delinquendo corruisset: & alimentis quidem etiam extra paradisum non negatis, a ligno tamen vitæ prohibitus esset: tempore, vetustateq; finiendus in ea dumtaxat vita, quam in corpore licet animali, donec spiritale obedientiæ merito fieret, possset in paradiso (nisi peccasset) habet perpetuam. In corpore ergo animali primum hominem factum, sic Apostolus loquitur. Volens enim a spiritali qd in resurrectione futurorũ est, hoc qd nũc est animale, discernere: Seminat̃ inqt in corruptione, surget in in-

Ex lib. de Symbolo.

Spiritale corpus cur ita dicat.

D

Caro nostra nõ dicitur caro post resurrectionem sed corpus.

Corpa ętherea.

In carne & sanguine opa carnis qñq; significantur.

E

Ex libro .xiij. de ciuitate dei.

Primus hõ in aĩam viuentẽ factus est nõ in spiritũ viuificantẽ sicut nouissimus Adam.

De statu naturę instituto.

corruptione. Seminatur in contumelia, surget in gloria, seminatur in infirmitate surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.

F ℭ Deinde vt hoc probaret, si est (inquit) corpus animale, est & corpus spiritale. Et vt quid esset corpus animale ostenderet, Sic, inquit, scriptum est. Factus est primus homo in animam viuentem. Isto igitur modo voluit ostendere, quid sit corpus animale, quamuis scriptura non dixerit de primo homine, qui est appellatus Adam, quando illi anima flatu dei creata est, & factus est homo in corpore animali, sed factus est homo in animam viuentem. In eo ergo quod scriptum est, factus est homo in animam viuentem, voluit Apostolus intelligi corpus hominis animale. Spiritale autem quemadmodum intelligendum esset, ostendit, addendo, Nouissimus Adam in spiritum viuificantem, proculdubio Christũ significans, qui iam ex mortuis ita resurrexit, vt mori omnino deinceps non possit. Deinde sequitur & dicit, Sed non primum quod spiritale est, sed quod animale, postea spiritale.

ℭ Vbi multo apertius declarauit, se animale corpus insinuasse in eo quod scriptum est, factum esse primum hominem in animam viuentem. Spiritale vero in eo quod ait, Nouissimus Adam in spiritum viuificantem. Prius est enim animale corpus, quale habuit primus Adam, quamuis non moriturus nisi peccasset, quale nũc habemus & nos hactenus eius mutata vitiataq; natura, quatenus in illo posteaquã peccauit effectum est, vnde haberet iam moriẽdi necessitatem, quale pro nobis etiam Christus primitus habere

G dignatus est non quidem necessitate, sed potestate: postea vero spiritale, quale iam pcessit in Christo tanq̃ in capite nostro, secuturum est aũt in membris eius vltima resurrectione mortuorum. Adiungit autem Apostolus duorum istorum hominum euidentissimam differentiam, dicens, Primus homo de terra terrenus, secundus homo de coelo coelestis: qualis terrenus, tales & terreni: & qualis coelestis, tales & coelestes: & quomodo induimus imaginem terreni, induimus & imaginem eius qui de coelo est.

Auctor loqtur de baptismo sacram ẽt o regenerationis.

ℭ Hoc Apostolus posuit, vt nunc quidem in nobis secundum sacramentũ regenerationis fiat: sicut alibi dicit, Quotquot in Christo baptizati estis Christum induistis. Re aũt ipsa tunc perficietur, cum & in nobis quod est animale nascendo, spiritale factum fuerit resurgendo. Vt ergo eius itidem verbis vtar spe salui facti sumus. Induimus aũt imaginem terreni hominis propagatione preuaricationis & mortis quã nobis intulit generatio, sed induimus imaginem coelestis hominis, gratia indulgentiæ, vitæq; perpetuę, quod nobis pstat regeneratio, non nisi per mediatorem dei & hominum, hominem Iesum Christum. Quem coelestem hominẽ vult intelligi, quia de coelo venit, vt terrenę mortalitatis corpore vestiretur, quod coelesti immortalitate vestiret. Coelestes vero idẽ

Dicitur hoĩes coelestes, qa per gratiam fiunt membra Xpi.

appellat & alios, quia fiunt per gratiam membra eius, vt cũ illis sit vnus Christus velut caput & corpus. Hoc in eadem epistola euidentius ita ponit, Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes viuificabuntur. Iam vtique in corpore spiritali, quod erit in spiritum viuificantem. Non quia omnes qui in Adam moriunt membra erunt Christi, ex illis enim multo plures secũda in æternum morte plectentur: Sed ideo dictum est omnes atque omnes, quia sicut nemo corpore animali, nisi in Adam moritur, ita nemo corpore spiritali, nisi in Christo viuificatur.

H Plures dãnabũtur quã saluabuntur.

¶ Pristina stabilitas corporis quam peccando amisimus, habebat tantam fœlicitatem, vt in defectum non vergeret senectutis. Huic ergo pristinæ stabilitati restituet hoc corpus in resurrectiõe mortuorum, sed habebit amplius, vt nec alimentis corporalibus sufficetur, sed ad sufficientiam viuificetur solo spiritu, cum resurrexerit in spiritum viuificantem, qua causa etiam spiritale est. Illud autem quod primum fuit, quãuis non moriturum nisi homo peccasset, tamen animale factum est, hoc est in animam viuentem.

Ex lib. i. retractionum

Stabilitas naturæ institutæ.

Resurrectio restituet stabilitatẽ naturæ, institutæ.

¶ Diximus tam (ni fallor) Adam vnum hominem fuisse, & ipsum esse totum genus humanum. Nam ita diximus si meministis, Quasi fractus est, & sparsus colligitur, & quasi conflatur in vnum, societate atque concordia spiritali. Et gemit vnus pauper modo, ipse Adã, sed in Christo innouatur: quia sine peccato venit Adã, vt peccatum Adam solueret in carne sua, & vt redintegraret sibi Adam in imaginem dei. Adam ergo caro Christi, quia caro Christi de Adam. De Adam ergo templum quod destruxerunt Iudæi & resuscitauit dominus triduo. Resuscitauit enim carnem suam. Sed nõ prius quod spiritale est, sed quod animale, deinde spiritale.

Ex tracta. euang. sec Iidũ Ioan. x.

A Adã quodammõ est totũ genus humanũ quod innouatur in Christo.

¶ In vno homine quod dixit apostolus experimur, quia non primum quod spiritale est, sed quod animale: postea spiritale. Vnde vnusquisque, quoniã ex damnata propagine exoritur primo sit necesse est ex Adam malus atque carnalis, quod si in Christum renascendo profecerit, post erit bonus & spiritalis.

¶ Ista insufflatione cum factus est homo in animam viuentem, non quia illa insufflatio conuersa est in animam viuentem, sed operata est animam viuentem, nondum tamen hominem spiritalem debemus intelligere, qui factus est in animam viuentem, sed adhuc animalem. Tunc enim spiritalis effectus est, cum in paradiso (hoc est in beata vita constitutus) præceptum etiam perfectionis accepit, vt verbo dei consummaretur. Itaque postquam peccauit recedens a præcepto dei, & dimissus de paradiso, in hoc remansit vt animalis esset: & ideo animalem hominem prius agimus omnes: qui de illo post peccatum nati sumus, donec assequamur spiritalem Adam. i. dominum nostrum Iesum Christum, qui peccatũ nõ fecit, & ab illo recreati & viuificati restituamur in paradi-

Ex libr. contra Mani. ij.

Quõ primus hõ factus est in aĩam viuẽtẽ, sed adhuc animalẽ vsque ad meritũ obedientiæ.

B sum vbi latro ille cum ipso eo die meruit esse, quo istam vitam fi nivit. Sic enim Apostolus dicit, Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale. Sic enim scriptum est: factus est primus Adam in animam viuentem: nouissimus Adam in spiritum viuificantem. Primus de terra terrenus: secundus de cœlo cœlestis.

Ex libr. contra Faustum. ℂ Primus homo de terra terrenus: ille Adam de limo formatus est. Secundus aūt de cœlo cœlestis, dominus Iesus Christus, quia filius dei venit ad carnem, qua suscepta, ⁊ homo exterius fieret, ⁊ deus interius permaneret: vt ⁊ dei filius verus esset per quem facti sumus, ⁊ hoīs filius verus fieret per quem refecti sumus.

Ex lib. snīarū. Prosperi. ℂ Primus homo Adam sic olim defunctus est: vt tamen post illum secundus homo sit Christus, cum tot hominū milia inter illum ⁊ hunc orta sint. Et iō manifestum est ad illū pertinere oēm hominem qui ex illa successione propaginis nascitur: sicut ad istū pertinet omnis qui in illo gratiæ largitate renascitur. Vnde fit vt totum genus humanum quodāmodo sint homines duo, primus ⁊ secundus. (Totū genus humanū quodāmō est duo homines.) Hoc autem dico fratres, quoniam caro ⁊ sanguis regnū dei possidere nō pñt: neq; corruptio īcorruptionē possidebit.

Ex sermone de resurrectione mortuorum. ℂ Nolebat eos ad hoc ædificari, vt arbitrarentur se talia facturos in regno cœlorum qualia fiunt in hac vita in corruptionibus mā ducandi ⁊ bibendi, ⁊ nubendi, vxores ducendi, generandi. Hæc. n.

C corruptio carnis h;: non species carnis. Iudæi enim credebant resurrectionem, sed tū futura; putabant carnaliter: vt ea vita esset in resurrectione, qualem illo tempore agebant. (Iudæi resurrectionē futura; putabant carnaliter.) Ista carnaliter cogitātes respondere Saducæis non poterāt, proponentibus qōnē de resurrectione. (Matth. xxij.)

Ex lib. de Symbolo. ℂ Credimus ⁊ carnis resurrectionē, non tantū qua reparatur anima, quæ propter carnales affectiones caro nominatur: sed hęc ēt visibilis caro, quæ naturaliter est caro cuius nomen anima, non pp naturam, sed pp affectiones carnales, accepit. (Aīa pp carnales affectiones caro noīatur.) Hæc ergo visibilis, quæ proprie dicitur caro, sine dubitatione credenda est resurgere, Videtur enim Paulus Apostolus eam tanquam digito ostēdere, cū dicit, Op; corruptibile hoc induere incorruptionē. Cum enim dicit hoc, in eā tanq; digitum intendit. Quod autem visibile est, id potest digito ostendi: qm̄ posset ēt anima corruptibilis dici: nam vitijs morum ipsa etiam corrumpitur. (Aīa vitijs morū corrūpitur.) Et mortale

D hoc induere immortalitatem cum legitur, eadem significatur visibilis caro: quia in eam identidem velut digitus intenditur. Potest enim ⁊ anima, sicut corruptibilis propter morum vitia, ita etiam mortalis dici. Mors quippe animæ est, apostatare a Deo, quod primum eius peccatum in paradiso, sacris literis continetur. (Mors aīe est apostatare a Deo.) Resurget igitur corpus secundum christianam fidem, quæ fallere non potest. Quod cui videtur incredibile, qualis sit nunc caro attendit: qualis autem futura sit, non considerat: Quia illa tempore immutationis angelicę, non iam caro erit ⁊ sanguis, sed tantu; corpus. Cum enim de carne Apostolus loqueretur: Alia inquit ca-

ro pecorum, alia volucrum, alia piscium, ⁊ corpora cœlestia, ⁊ corpora terrestria. Non enim diceret caro cœlestis, dixit autem ⁊ terrestria corpora. Omnis enim caro etiam corpus est, non autem omne corpus etiam caro est. Primo in ipsis terrestribus quoniam lignum corpus est, sed non caro, hominis autem ⁊ pecoris, ⁊ corpus ⁊ caro est. In cœlestibus vero nulla caro, sed corpora simplicia ⁊ lucida, quæ appellat Apostolus spiritalia, nonnulli autem ætherea, Et ideo non carnis resurrectioni contradicit illud quod ait, Caro ⁊ sanguis regnum dei non possidebunt, sed quale futurū sit quod nunc caro ⁊ sanguis est prędicat, in qualem naturā cuius quis hanc carnem conuerti posse non credit, gradibus ducendus est ad fidem. Si enim ab eo quæras vtrum terra in aquam possit conuerti, propter vicinitatem non ei videtur incredibile. Rursus si quæras vtrum aqua possit in aerem, neq; hoc absurdum esse respondet, vicina enim sunt sibi. Et de aere si quæratur verū in ęthereum corpus (idest cœleste) possit mutari, iam ipsa vicinitas persuadet. Quod ergo per eos gradus fieri posse concedit: vt terra in corpus æthereum conuertatur: cur non accedente dei voluntate (qua ⁊ corpus humanum super aquas potuit ambulare) celerrime id fieri posse (quemadmodum dictum est in ictu oculi) sine vllis talibus gradibus credit? sicut plerūq; fumus in flammam mira celeritate conuertitur. Caro enim nostra vtiq; ex terra est. Philosophi autem, quorum argumentis sæpius resurrectioni carnis resistitur, quibus asserunt nullum posse esse terrenum corpus in cœlo, quodlibet corpus in omne corpus conuerti, ⁊ mutari posse concedunt. Qua corporis resurrectione, corpus a temporis conditione liberatum, æterna vita ineffabili charitate perfruitur. Tunc enim fiet illud quod scriptum est, Absorpta est mors in victoriam.

In cœlestibus nulla caro, sed corpora simplicia ⁊ lucida, quæ vocat Apostolus spiritalia.

Quō qs gradibus ducendus est ad fidem.

a

Probabilitas resurrectionis ⁊ immutationis corporum.

¶ Dixit Apostolus, cum inde loqueretur, Caro ⁊ sanguis regnum dei non possidebunt. Sed si quis ea sic accipit, vt existimet ita corpus terrenum, quale nunc habemus, in corpus cœleste resurrectione mutari, vt nec membra ista, nec carnis sit futura substantia, procul dubio corrigendus est, commonitus de corpore domini, qui post resurrectionem in eisdem membris, non solum conspiciendus oculis, verū ēt manibus tangendus apparuit: carnemq; se habere etiam sermone firmauit, dicens. Palpate ⁊ videte, quoniam spiritus carnem ⁊ ossa non habet sicut me videtis habere. Vnde constat Apostolum non carnis substantiam negasse in dei regno futurā: sed aut hoīes qui secundū carnē viuunt, carnis ⁊ sanguinis noīe nuncupasse, aut ipsam carnis corruptionem, quæ tunc vtiq; nulla erit. Nam cum dixisset, caro ⁊ sanguis regnum dei non possidebunt, bene intelligitur tanquam exponendo qd dixerit continuo subdidisse, Neq; corruptio incorruptionem possidebit.

Ex lib. i. retractionum.

Lucæ. xxiiij.

Quō intelligitur caro ⁊ sanguis regnū dei nō possidebūt.

F

¶ Quod ergo ait Apostolus, Caro ⁊ sanguis regnū dei nō possidebunt: nō sic accipiēdū est, quasi carnis non sit futura substantia, sed

Ex lib. ij. retractionum.

carnis & sanguinis nomine, ipsam corruptionem carnis & sangui nis intelligendum apostolus nuncupasse, quæ utique in regno illo non erit, ubi caro incorruptibilis erit. Quiuis & aliter possit intelligi: ut carnem & sanguinem, opera carnis & sanguinis dixisse accipiamus apostolum, & eos regnum dei non possessuros, qui perseueranter ista dilexerint. Ecce mysterium vobis dico. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.

Ex lib. de vera religione.

¶ Resurget ergo prius populus, ut veteris hominis sui reliquias transformet in nouum. Resurgit autem impius populus, qui ab initio usque ad finem, veterem hominem gessit, ut in secundam mortem præcipitetur.

Ex li. ij. de ciuitate dei.

¶ Dixit Apostolus cum de resurrectione corporum loqueretur. Omnes quidem resurgemus: vel sicut alij codices habent: omnes dormiemus. Cum ergo nec resurrectio fieri nisi mors præcesserit possit, nec dormitionem possimus illo loco intelligere, nisi mortem: quomodo omnes dormient, vel resurgent, si tam multi quos in corpore inuenturus est Christus nec dormient, nec resurgent? Si ergo sanctos qui reperientur Christo veniente viuentes, eique in obuiam rapientur crediderimus, in eodem raptu de mortalibus corporibus exituros, & ad eadem mox immortalia redituros: nullas in verbis Apostoli patiemur angustias. siue ubi dicit, Tu quod seminas non viuificatur nisi moriatur: siue ubi dicit, Omnes resurgemus: aut omnes dormiemus: quia nec illi per immortalitatem viuificabuntur: nisi quantulibet paulum tamen ante moriantur. Ac per hoc & a resurrectione non erunt alieni, quam dormitione præcedunt: quamuis breuissima, non tamen nulla. Cur autem nobis incredibile videatur illam multitudinem corporum, in aere quodam modo seminari: atque ibi protinus immortaliter, atque incorruptibiliter reuiuiscere, cum credamus quod idem ipse Apostolus apertissime dixit, in ictu oculi futuram resurrectionem, & in membra sine fine victura tanta facilitate tamque inæstimabili velocitate rediturum antiquissimorum cadauerum puluerem? Nec ab illa sententia, qua homini dictum est, Terra es & in terram ibis, futuros illos sanctos arbitremur immunes, si eorum morientium in terra non recident corpora: sed sicut in ipso raptu morientur, ita & resurgent dum feruntur in aera. In terram quippe ibis. i. in hoc ibis amissa vita, quod eras antequam sumeres vitam, hoc est hoc eris exanimatus, quod eras antequam esses animatus. Terræ quippe insufflauit deus in faciem flatum vitæ, cum factus est homo in animam viuam, tanquam diceretur, Terra es animata, quod non eras, terra eris exanimis sicut eras. Quod sunt & antequam putrescant, omnia corpora mortuorum, hoc erunt & illa si morientur ubicunque moriantur, cum vita carebunt, quam continuo receptura sunt. Sic ergo ibunt in terram, quia ex viuis hominibus terra erunt: quemadmodum it in cinerem quod fit cinis, it in vetustatem quod fit vetus,

De resurrectione sanctorum Christo veniente viuentium.

Gene. iij.

vetus, it in testam quod fit ex luto testa, & alia sexcenta sic loqui- mur. Quomodo autem sit futurum quod nunc pro nostræ ratiũculæ viribus vtrũq; cõijcimus? tũc erit potius vt nosse possumus. Ex tract. ps. lvij. Cruciatus concupiscentiarũ etiã in hac vita

¶ Priusq̃ miserarum delectionum, & voluptatum manifesta tormenta procedant, interrogent se, qui tale aliquid amant videãt si non crucientur desiderio, & cum peruenerint ad id quod illicite desiderant, attendant, si crucientur timore, videant hic ergo pœnas suas antequam veniat illa resurrectio, cum in carne resurgẽtes non immutabuntur. Habebunt quippe corruptionem carnis in qua doleant, non in qua moriantur. Alioquin & illi dolores finirentur. In monumẽto in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet. A enĩ tuba: & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.

¶ Quid sit Atomus, multi vestrum non norunt. Atomus dictus est a τομη, quod est sectio. ατομοσ græce, qđ secari nõ potest. S; atomus in corpore corpusculum est breue, quod iam non habet vbi secetur. Atomus in tẽpore, monumentũ est breue, quod ia; non habet vbi diuidatur. Verbi gratia. Lapis est, diuide eũ in partes, partes ipsas diuide in lapillos. Lapillos diuide in grana arenæ, grana arenæ diuide in minutissimum puluerem, peruenī ad aliquam minutiam, quam iam secare non potest. Hoc ergo mõ vides in corpore quomodo sit atomus. In tẽpore vero, quẽadmodũ annus, verbi gratia, secatur in menses, menses diuiduntur in dies, dies adhuc in horas diuidi possunt horę adhuc in partes momentorum quasda; productores admittunt diuisiones vsquequo venias ad tãtum pũctũ temporis, & quãdã momẽti scintillã, vt pduci non possint, cũ nihil habeat medium, iste est atomus in tpe. Cum dixisset in atomo, subiecit quãtũ potest fieri actionis & motus in isto atomi tẽpore: in ictu inquit oculi. Quãtus est ictus oculi non quo palpebram mouẽtes claudimus oculũ vel aperimus: sed ictum dicit oculi emissione; radioru; ad aliquid videndu;. Mox enim, vt aperueris oculum mittitur radius tuus, nõ dico ad parietẽ proximum, sed ad montẽ lõge distante;. Nec dico ad mõtem: qui in terra ideo videtur, quia proximus est. In sidera, in lunã in solẽ: q̃ tã magno interuallo distant a terra: mox vt radiu; emiseris ibi est. Quæ spatia quoniam cito transuolant, in atomo, in ictu oculi, in nouissima tuba resurrectio mortuoru; dicitur fieri signo illo dato de cœlo die iudicij. Ex sermone de resurrectione mortuorum. Atom⁹ qđ sit. Ict⁹ oculi emissio radiorum. B

¶ Qđ Christi corpus nõ dissolutu; tabe, atq; putredine die tertio resurrexit, nostra vero post longũ tẽpus, ex quadã, qua soluta discesserint, collapsione reparabũtur, hũanę facultati vtrunq; impossibile est, diuinę autem potestati vtrunq; facilimum. Vt eñ radius oculi nr̃i nõ citius puenit ad ppinquiora, tardius ad lõginqora, s; vtraq; interualla pari celeritate contingit: ita cum in ictu oculi (sicut Apostolus dicit) fit resurrectio mortuoꝝ, omnipotentię dei, & ineffabili nutui tam facile est quæq; recentia quam diuturno Ex .li. cõtra sex q̃stiones paganorum. Radius oculi seu species visibiles subito pducuntur.

Omnis natura rerum plena est miraculis,sz cosuetudine non videtur mira. tempore dilapsa cadauera suscitare. Incredibilia sunt hæc quibusdam,quia inexperta.cum omnis natura rerum tam si plena miraculis,vt non quasi facili peruestigatione rationis:sed videndi cõsuetudine mira non sint,q̃ ob hoc,nec consideratione,nec inquisitione digna videntur. Nã ego,& mecũ quicunqz inuisibilia dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciunt,aut non minus,aut amplius admiramur in vno seminis tã paruulo grano omnia, q̃ laudantur in arbore tanquam licita latuisse,quã mũdi huius tã ingentẽ sinum,q̃ de corporibus humanis delabuntur absumpta, resurrectioni futuræ tota & integra redditurum.

C

Ex lib. de Genesi ad literam. ¶ Cum solem intuemur,oriẽtẽ, certe manifestum est,qđ ad eũ acies nostra,peruenire non posset,nisi transiret totũ aeris cœliq; spatium,quod inter nos & ipsum est. Hoc autẽ cuius longinquitatis sit,quis æstimare sufficiat? nec vtiqz perueniret eadem acies vel radius oculorũ nostrorũ ad transeundum aerẽ q est sup mare,nisi prius transisset eũ q est sup terrã,in qualibet mediterranea regiõe simus,ab eo loco vbi sumus vsqz ad litus maris. Deinde si ad eãdẽ lineam contuitus nostri, adhuc post mare terræ adiacẽti eũ quoqz aerem,qui super illas transmarinas terrenas est,trãsire acies nostra nõ potest,nisi prius peracto spatio aeris illius, q sup mare quod prius occurrit,extenditur. Faciamus iã post illas trãsmarinas terras nõ nisi oceanũ remanere: nunquid & aerẽ q sup eũ oceanũ diffunditur,põt trãsire acies nostra,nisi prius trãsierit quicquid aeris citra oceanũ supra terrã est? Oceani aũt magnitudo incõparabilis perhibetur. Sz quãtacunq; sit,prius oportet aerẽ,q supra est,transeant radij oculorũ nostrorũ, & post ea quicqd vltra est, tum demum ad solem perueniant quẽ videmus. Nõ igitur,quia toties hic diximus prius & postea,ideo nõ simul omnia vno ictu transit noster obtutus? Si enim clausis oculis faciem contra vidẽdum solem ponamus,nõne mox vt eos aperuerimus,ibi potius aciem nostrã nos inuenisse,q̃; illuc eã pduxisse putabimus? ita, vt nec ipsi oculi prius aperti fuisse videãtur,quã illuc quo intẽderant peruenisse. Et certe iste corporeę lucis est radius,emicans ex oculis nostris: & tam longe posita,tanta celeritate constringens,vt æstimari,compararíq; nõ possit. Nẽpe hic & illa oĩa tã ampla imẽsaq; spatia,simul vno ictu transiri manifestũ est: & quid prius posteriusqz transeatur nihilominus certum est. Merito resurrectionis nostræ celeritatem cũ exprimere vellet apl's,in ictu oculi dixit fieri. Neq; enim aliquid in rerum corporearum motibus vel ictibus potest celerius inueniri.

Oceani magnitudo incomparabilis.

D

Oculus videt in instanti simul distantia & propinqua.

Celeritas resurrectionis.

Ex lib. xiiij. de trinitate. ¶ Immortalitas carnis illo perficietur momẽto resurrectiõis,de quo ait Apl's Paulus,In ictu oculi,in nouissima tuba,& mortui resurgent incorrupti,& nos immutabimur. In ipso nanqz ictu oculi ante iudiciũ resurget in virtute,incorruptione,in gloria corporis spiritale,quod seminatur nunc in infirmitate, in corruptione,in

contumelia, corpus animale. Imago vero q̃ renouatur in spiritu mentis, in agnitione dei, non exterius, sed interius de die in diē, ipsa perficietur visione, quę tunc erit post iudicium facie ad faciē. Nunc autē proficit, per speculū in ænigmate. Propter cuius perfectionē dictū intelligēdū est. similes ei erimus, qm̄ videbimus eū sicuti est. Hoc. n. donū tūc nobis dabit, cū dictū fuerit. Venite benedicti pr̄is mei, possidete paratū vobis regnum. Tūc q̄ppe tolletur impius ne videat maiestatē dn̄i, qn̄ ibūt sinistri in supplicium ęternū, eūtibus dextris in vitā ęternā. Hæc est aūt (sicut ait veritas) vita æterna: vt cognoscāt te, inq̄t, vnū verū deū, & quē misisti Iesum Christum. ¶ Ista mors sæpe in scripturis dormitio dicitur, p̄pter futurā resurrectionē velut euigilationem. Hic Apostolus dicit, De dormientibus autem nolo vos ignorare fratres. Et alio loco, Ex quibus plures manent vsq; adhuc, q̄dā autem dormierunt, & alia innumerabilia in hoc testimonia, aperte per scripturas vtriusq; testamenti reperiuntur. Significauit ergo dominus futurū fuisse tp̄s, quo inter tentationes, tribulationesq; huius seculi, iā iāq; eius expectaretur & speraretur aduentus tanq̄ propinquus & imminens, ad quē p̄pararent se, qui in eius esse familia videntur. Hoc est enī quod ait, exisse obuiam sponso & sponsæ. Tardante autē sponso dormierūt. Nō. n. tūc veniet cū speratur, sed media nocte, cū valde obscurū. i. occultū erit an veniat. Vn̄ dicit. Media nocte clamor factus est ecce sp̄o sus venit, exite obuiā ei. Nimirū clamor iste ipsa est tuba illa quam commemorat ap̄ls vbi dicit. Canet enī tuba, & mortui resurgent incorrupti. Tubæ nomine aliq̄d euidētissimū, & p̄clarissimum signum vult intelligi: quā vocē archangeli, & tubā dei alio loco dicit: q̄ etiā vox ipsius domini Iesu Christi in euangelio dicit, q̄ audiēt hi qui in monumentis sunt, & procedēt. Surgūt ergo oēs illæ virgines & sapientes & stultæ, & aptant lampades suas idest rationē præparant reddere operibus suis. Sed tūc illius clamoris euidentia, & resurrectione mortuorum quia nulla erit dubitatio iam instantis præsentisq; iudicij, subtrahetur omne solatiū laudis hūanæ, Neq;. n. vacabit de alio disceptare, vel de alio iudicare, aut gratificari, aut suffragari alteri, quādo vnusquisq; p̄prium onus portabit, & de suo p̄ facto p̄ reddēda ratione cogitabit.

Matt. xxv. | Ioannis. xvij. | Ex libro de gratia noui testamenti. | Mors dormitio dicitur. | Matt. xxv. | Clamor futurus media nocte, & tuba præcedēs iudicium.

In iudicio nullus alteri poterit suffragari.

Cum autē mortale hoc induerit immortalitatē, tūc fiet sermo q̄ scriptus est. Absorpta est mors in victoriā vbi est mors aculeus tuus? vbi tua inferne victoria? Stimulus aūt morti pc̄tm̄ ē, virtus vero pc̄ti, lex. Deo autē gratis: q̄ dedit nobis victoriā p̄ Iesum Christū dn̄m nostrū. Itaq; fratres mei dilecti stabiles estote & imobiles, abūdantes in oī ope domini sp̄, scientes q̄d labor vester non est inanis in domino.

Ose. xiij. | Heb. ij. | I. Ioan. v.

Ex lib.iij.ad Marcellinum.

Quia sicut apostoli apertissima verba declarant eo absorbebitur mors in victoria, quo corruptibile, & mortale hoc, induet incorruptionem & immortalitatem: idest quod viuificabit deus & mortalia corpa nostra, propter inhabitantem spiritum eius in nobis: manifestũ est & huius mortis corporis, quæ resurrectioni corporis, contraria est, aculeum fuisse pctm̃. Aculeũ autẽ quo mors facta est: nõ quez mors fecit. Peccato enim morimur: non morte peccamus. Sic itaqz dictus est aculeus mortis, quomodo lignum vitæ: non quod hominis vita faceret, sed quo hominis vita fieret. & quõ lignũ scientiæ, per quod scientia fieret hominis, nõ quod per suam scientiam fecerit homo. Sic ergo & aculeus mortis quo mors facta est, non quem mors fecit. Sic enim dicimus & poculuz mortis, quo aliquis mortuus sit vel mori possit, non quod moriens mortuus vt confecerit. Aculeus itaqz mortis peccatum est. Peccato punctum, mortificatumq; est genus humanũ. Quid adhuc q̃rimus cuius mortis? vtrum animæ an corporis? vtrum primæ, qua nunc omnes morimur? an secundæ, qua tũc impij morientur? Nulla causa est excogitandi q̃stionem, nullus tergiuersandi locus. Apl'i verba quibus id agebat, ad interrogata respondent. Cuz mortale hoc (inquit) induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta ẽ mors ĩ victoria. Vbi est mors victoria tua? Vbi ẽ mors aculeus tuus? aculeus autem mortis, peccatuz: virtus vero peccati, lex. De resurrectione corporis agebat, qua absorbebitur mors in victoria, cum mortale hoc induerit immortalitatẽ. Tunc ipsi morti insulabitur, q̃ in victoria resurrectione corporis absorbebitur, Tunc ei dicetur, vbi est mors contentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Morti ergo corporis hoc dicetur. Hanc enim absorbebis victoriosa immortalitas, cũ mortale hoc immortalitatẽ induetur. Morti inquã, corpis hoc dicetur, vbi est mors victoria tua, qua oẽs sic viceras, vt etiam dei filius tecũ cõfligeret: teq; nõ vitaz donando, sed suspiciendo superaret? Vicisti in moriẽtibus, victa es in resurgentibus. Victoria tua q̃ absorbueras corpora moriẽtiũ tẽporalis fuit: Victoria nr̃a qua in corporibus absorpta es resurgentium, æterna cõstabit. Vbi est aculeus tuus? hoc est pctm̃ quo puncti, & venenati sumus: vt etiam in nostris corporibus fieres, & ea tã lõgo tẽpore possideres? Aculeus autẽ mortis, est pctm̃: virtus vero peccati, lex. Peccauimus in vno oẽs: vt moreremur in vno omnes. Accepimus legẽ, nõ vt emẽdatione finiremus peccatum, sed vt transgressione augeremus. Lex enim subintrauit, vt abundaret pctm̃. Et conclusit scriptura omnia sub peccato. Sed deo gratias, qui dedit nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum: vt vbi abundauit peccatum, super abundet gratia: atqz vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus, & vinceremus mortem per immortalem resurrectionem, & aculeum

Rom.viij.

Quomõ peccatum est aculeus mortis.

H

Rom.v.

A

eius peccatum per gratuitam iustificationem.

¶ Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors contentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Aculeus autem mortis, peccatum, virtus vero peccati, lex. Mortem significari arbitror hoc loco, carnalem consuetudinem, quæ resistit bonæ voluntati, delectatione temporalium fruendorum. Non enim diceretur, vbi est mors contentio tua, si non restitisset, & repugnasset. Ipsius contentio etiã illo loco describitur. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur: vt nõ quæcunq; vultis illa faciatis. Fit ergo per sanctificationẽ perfectam, vt omnes carnales appetitus, spiritui nostro illuminato & viuificato (idest bonę volũtati) subijciantur. Et sicut nũc videmus multis puerilibus delectationibus nos carere, quæ nos pueros, si denegarentur, acerrime cruciabant: ita credendum est de omnĩ carnali delectatione futurum esse, cum perfecta sanctitas totum hominem reparauerit. Nunc autem quandiu est in nobis quod resistat bonæ voluntati, auxilio dei per bonos homines & bonos angelos indigemus, vt donec sanetur totum, non ita molestetur vt perimat etiam bonam voluntatem. Hanc autem mortem peccato meruimus, quod peccatum omni modo erat in libero arbitrio, cum in paradiso nullus dolor denegatæ delectationis boni voluntati hominis resistebat. Sicut nunc, verbi gratia, si quisquam existat quem nunquam venatio delectauit, omni modo liber est vtrum venari velit an nolit, nec eum cruciat qsquis hoc prohibet. At si ista libertate male vsus, venatus fuerit contra prohibentis imperiũ, paulatim surrepens delectatio mortificat animam: vt si se abstinere velit, sine molestia & angore non possit, cum id ante tota sanitate non ageret. Ergo aculeus mortis peccatum est, quia peccato facta est delectatio, quæ iam possit resistere voluntati, & cum dolore cohiberi. Quam delectationem quia in defectum est animæ deterioris effectæ, iure mortem vocamus. Virtus vero peccati lex est, quia multo sceleratius & flagitiosius q̃ lex prohibet cõmittitur, q̃; si nulla lege prohiberent. Tũc itaq; absorpta erit mors in victoria, cũ per sanctificationẽ in omni hoĩs parte pfecti, delectatione spiritaliũ delectatio carnalis obruetur.

¶ Absorpta est mors in victoria, vbi est mors cõtentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Modo enim inchoatis in nobis primitijs mentis, vnde desideramus Hierusalem, multa ex carne corruptibili contendunt aduersus nos: q̃ non contendent cũ fuerit mors absorpta in victoria. Vincet pax, & finietur bellum. Quando aũt vincet pax, vincet & illa ciuitas quæ dicitur visio pacis. Nulla ergo erit a morte contentio. Modo cum morte quanta contendimus? Inde enim sunt delectationes carnales, quæ nobis etiam illicitæ multæ suggeruntur: quibus non consentimus, sed tamen non consentiendo contendimus. Primo ergo, concupiscent a car

Ex libro. lxxxiij. q̃stionum.
Roma. xiij.
Mors est carnalis cõsuetudo q̃ resistit bonæ volũtati.
Gala. v.

B
Ad cõseruationem bonæ volũtatis requiritur auxiliũ speciale.

Quõ delectatio paulatim mortificat animam.

Qñ ãdo absorbebitur mors in victoria.
Ex tracta. ps. lxxiij.

C

nis sequẽtes duxit nos: postea retinẽtes traxit nos. Deinde accepta grã coepit nos nec ducere nec trahere, sed adhuc cõtendere nobiscũ. Post cõtẽtionẽ erit & victoria: mõ te etsi oppugnat, non expugnet. Postea cũ absorpta fuerit in victoria, oppugnare cessabit, qd̃ dictũ est. Nouissima inimica destruetur mors. Abripiat ergo nos ignis diuinus in Hierusalẽ, incipiamus ardere charitate, donec totũ mortale cõsumat: & q̃ contra nos fuit, eat in sacrificium dño.

Ex sermone de verbis Apostoli.lxviij.

¶ Tũc fiet. Nõ mõ fit, sꝫ tũc fiet. Quid tũc fiet? Sermo q scriptus est, Absorpta est mors in victoria: Vbi est mors cõtentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Tũc fiet vt nusq̃ sit aculeus mortis, nusq̃ possit inueniri pc̃tm̃. Quid festinas? Tũc fiet. Meret in te hũilitas, vt nũc in te fiat: ne supbia nõ pmittat, vt vel tũc in te fiat. Tũc fiet

Humilitas.

Mõ interiũ dũ pugnas, dũ laboras, dũ piclitaris: dic, dic: dimitte nobis debita nr̃a. Dic oĩno cũ pugnas. Verũ dic, ex aĩo dic. Si dixerimus q̃ pc̃tm̃ nõ habemus, nos ipsos seducimus. Tu tibi diabolus eris? Nos ipsos seducimus, & veritas in nobis nõ est. Nõ.n. verũ dicimus, dicendo nos nõ habere pc̃tm̃, cũ hic nõ simus sine pc̃tõ. Dicamus ergo veritatẽ, vt aliqñ inueniamus securitatẽ. Sit veritas in pugna, vt acquiratur securitas in victoria. Tũc fiet, Vbi est mors aculeus tuus? Aculeus.n. mortis, pc̃tm̃ est. Sed de lege psumis, q̃ tibi data est lex, & datuꝫ est tibi praeceptuꝫ. Bonum est tibi vt spiritus te viuificet ne litera occidat. Volo vt velis, sed nõ sufficiet ne litera occidat. Volo vt velis, sed non sufficit vt velis, Adiuuandus es vt plene velis, & impleas qd̃ velis. Naꝫ vis videre quid valeat sine spiritu adiuuante litera iubens? Vbi dixit cuꝫ dictum esset: Vbi est mors aculeus tuus? aculeus autẽ mortis est peccatuꝫ: cõtinuo subiunxit, virtus autẽ peccati lex, nõ mala iubendo, vel bona prohibendo, immo vero mala prohibendo & bona iubendo, virtus tamẽ peccati est lex, quia subintrauit (inquit) lex vt abundaret delictuꝫ? Quid est vt abundaret delictuꝫ? Quia vbi gratia non erat auxit prohibitio desideriuꝫ. Et cũ quasi de pprio praesumitur, virtus facta est grãde vitium. Sed quid fecit gratia? Vbi abundauit peccatuꝫ superabundauit gratia. Venit dominus, totũ quod de Adã traxisti, totuꝫ qd̃ tuis prauis moribus addidisti, totum dimisit, totum deleuit. Orationem docuit, gratiam pmisit, certamen indixit, laboranti subuenit, victorem coronauit. Stimulus autem mortis peccatum est, virtus vero peccati lex.

D

Matth.vi.

I.Ioan.i.

ij.Cor.iij.

Quõ virtꝰ peccati lex.

Rom.v.

E

Ex sermone de verbis apostoli I ca.v.positis.

¶ Aculeus mortis peccatuꝫ est. Cuius punctione facta est mors. Peccatum quasi Scorpio est, pupugit nos, & mortui sumus. Sed quando est vt dicatur. Vbi est mors victoria tua? Hoc enim in nobis non in hac vita, sed in resurrectione promittitur. Tunc dabitur sanctis vt peccare non velint omnino, nec possint.

Peccatuꝫ quasi Scorpio est.

Ex libro xiij. de ciui.dei.

¶ Apostolus cum vellet ostendere quantum peccatis gratia nõ subueniente ad nocẽdũ valeret: etiam ipsam legeꝫ qua prohibetur peccatum, non dubitauit dicere virtutẽ esse peccati. Aculeus,

Virtus peccati lex.

inquit, mortis est peccatum, & virtus vero peccati lex, verissime omnino. Auget enim prohibitio desideriũ operis illiciti, quã iustitia sic diligitur vt peccãdi cupiditas eius delectatiõe vincat. Vt aũt diligatur & delectet vera iustitia, nõ fit nisi diuina subueniat grã. Sʒ ne ppea lex putaretur mala, quõ virtus est dicta peccati, ideo ipse alio loco versans hmõi q̃stionẽ. Itaqʒ, inqt, lex qdẽ sancta, & mãdatũ sctm̃, & iustũ, & bonũ. Qđ ergo bonũ est, inqt, mihi factũ est mors? Absit. Sed pctm̃ vt appareat pctm̃ p bonuʒ operatum est mihi mortẽ, vt fiat sup modũ peccator, aut p ctm̃ p mãdatũ. Sup modũ dixit, qa etiã puaricatio additur, cũ peccãdi aucta libidine lex ipsa cõtẽnitur. ¶ Augef. n. cõcupiscentia, & maiores vires accepit lege phibẽte, nisi adiuuet spũs grę. Hoc est qđ dicit ille ipse doctor gẽtiũ. Aculeus aũt mortis, est pctm̃, virtus vero pcti lex. Ecce vnde dicit homo. Volo legis seruare mandatũ, sʒ virtute cõcupiscentię meę vincor. Et cũ volũtas eius conuenitur & ei dicit: Noli vinci a malo: qd ei pdest nisi gratia succurrẽte fiat, quod ipse apostolus secutus adiunxit? Nã & cũ dixisset, virtus peccati lex: cõtinuo subiecit. Gratias autem deo q dat nobis victoriã, p Iesum Christuʒ dñm nostrũ. Ergo & victoria qua peccatũ vincitur, nihil est aliud quã dei donũ in iusto certamine adiuuãtis. ¶ Virtus vero pcti lex, qm̃ lex phibẽdo auget pcti cupiditateʒ, nisi diffundat spũs charitatẽ. Deo aũt gratias q dedit nobis victoriam p Iesum Christuʒ dñm nostruʒ. ¶ Cõfidite, ego vici mundũ: cõfiderunt & vicerũt. In quo nisi in illo? Non enim vicisset ille mundũ, si mẽbra eius vinceret mundus, vnde ait Apls. Gratias deo qui nobis dat victoriã: cõtinuoq; subiecit, Per dominum nostrum Iesum Christum, qui dixerat suis, confidite, quia ego vici mundum.

Vt diligatur & delectet iustitia requiritur diuina gratia.

Roma. vij.

F

Ex lib. de gratia & lib. arbi.

Rom. xv.

Victoria de pctõ est dei donũ.

Ex libro de pfectiõe iustitiæ hominis.

Ex tracta. euang. sec ũdã Ioan. xj.

CAPVT XVI.

E collectis aũt q̃ fiũt in sanctos, sicut ordinauit ecclesiis Galatiæ ita & vos facite: p vnã sabbati vnusquisq; vestrũ apud se ponat, recõdẽs qđ ei placuerit: vt nõ cũ venero tunc collectæ fiãt. Cũ aũt præsens fuero quos pbaueritis p epistolas hos mittã pferre gratiã vestrã ĩ Hierusalẽ: qđ si ope ptiũ dignũ fuerit vt ego eã, mecũ ibũt. Veniã aũt ad vos, cũ Macedoniã ptrãsiero. Nã Macedoniã ptrãsibo, apđ vos aũt forsitã manebo, vel ẽt hyemabo, vt vos me deducatis quocunq; iero: nolo. n. vos mõ in trãsitu videre. Spero. n. me aliquãtulũ tẽporis manere apud vos, si dominus permiserit.

G

H
Ex libro de sermone domini in monte.

ET Apostolus Paulus potest videri de crastino cogitare cum dicit, De collectis autem in sanctos sicuti ordinaui ecclesijs Galatię, ita & vos facite. Secundum vna sabbati vnusquisque vestrum apud se ponat thesaurizans quod ei placuerit: vt non cum venero tunc collectæ fiant. His & huiusmodi scripturarum locis satis apparet dominum nostrum non hoc improbare, si quis humano more ista procuret: sed bene si quis propter ista deo militet, vt in operibus suis non regnum dei, sed istorum acquisitionem intueatur. Ad hanc ergo regulam hoc totum præceptum redigitur, vt etiam in istorum prouisione regnum dei cogitemus: in militia vero regni dei ista non cogitamus, ita enim etiam si aliquando defuerint (quod plerunque propter exercitationem nostri deus sinit) non solum non debilitant propositum nostrum, sed etiam examinatum probatumque confirmant. Gloriamur enim, inquit, in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio autem spem: spes autem nõ confundit, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Roma.v.

Permanebo autem Ephesi vsque ad Pentecostem. Ostium enim mihi apertum est magnum & euidẽs: & aduersarii multi. Si autem venerit Timotheus, videte vt sine timore sit apud vos. Opus enim domini operatur, sicut & ego. Ne quis ergo illum spernat. Ducite autem illum in pace, vt veniat ad me. Expecto enim illum cum fratribus. De Apollo autem fratre vobis notum facio: quoniam multum rogaui

A

eum vt veniret ad vos cum fratribus, & vtique nõ fuit voluntas eius vt nunc veniret. Veniet autem, cum ei vacuum fuerit.

Ex lib. de prędestinatione sctõrũ
Ioan. vj.
Lucæ. viij.

¶ Quid hic aliud potest intelligi, nisi prædicato ibi per eum primitus euangelio credidisse multos, & multos eiusdem fidei aduersarios extitisse? secundum illud domini, Nemo venit ad me, nisi datum ei fuerit a patre meo. Et vobis datum est nosse mysterium regni coelorum, illis autem non est datum. Ostium ergo apertum est in eis quibus datum est. Aduersarij autem multi ex eis quibus non est datum.

Vigilate & state in fide, viriliter agite, & confortamini.

¶ Viriliter age, noli dissolui: ne sis inter eos quibus dicitur, Væ his qui perdiderunt sustinentiam. Ergo qui perdit sustinentiam, effœminatus est, perdit vigorem. Hoc viri, hoc fœminæ audiant, quia in vno vero vir & fœmina talis. In Christo nec masculus, nec fœmina est.

Ex tracta. ps. xxvi. Eccle. ij. Qui pdit sustinentiã effemi/natus est.

Omnia vestra in charitate fiant, obsecro autē vos fratres, nostis domũ Stephanæ & Fortunati & Achaici, quoniam sunt primitiæ Achaicæ: & in ministerium sanctorum ordinauerunt se ipsos: vt & vos subditi sitis eiusmodi, & omni cooperanti, & laboranti. Gaudeo autem in præsentia Stephanæ & Fortunati & Achaici, quoniam id quod mihi vobis deerat, ipsi suppleuerunt. Refecerunt enim & meum spiritum & vestrum. Cognoscite ergo quæ eiusmodi sunt. Salutant vos omnes ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in domino multum Aquila & Priscilla cum domestica sua ecclesia, apud quos & hospitor. Salutant vos omnes fratres. Salutate inuicem, in osculo sancto. Salutatio mea, manu Pauli.

B

¶ Cum dicit, Omnia vestra cum charitate fiant, satis ostendit etiã ipsas correctiones quas asperas & amaras sentiunt qui corripiuntur, cum charitate esse faciendas. vnde & alibi cum dixisset, Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes, mox adiunxit, Videte ne quis malum pro malo alicui reddat. Ergo & quando corripiuntur inquieti, non malum pro malo, sed potius bonum redditur. Hæc autem omnia quæ nisi charitas operatur?

Ex lib. de gratia & libero ar. Correctio facienda cũ charitate. i. Thes. v.

Si quis non amat dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema maranatha. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Iesu. Amen.

C

¶ Simul græco & syro vtitur verbo. Si quis, inquit, non amat dominum, sit anathema maranatha. Anathema græco sermone dixit condemnatus. Maranatha definiuit, donec dominus redeat.

Ex sermõe altercationis cũ Pascētio Arriano

Ad Corinthios secunda missa fuit a Philippis Macedoniæ per titum & Lucam.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM SECVNDAM AD CORINTHIOS

RIMVM reddit causas Corinthijs, quare non reuiserit illos, quemadmodum pollicitus est epistola superiori: prius quædam præfatus de suis afflictionibus, quas ob Euangelium Christi perpetiebatur, ostendens in tantis malis deum sibi fuisse solatio. Mox reconciliat Corinthijs eum, quem superiore epistola iusserat tradi satanæ, ut amanter reciperent castigatum, quem peccantem eiecerant. Hæc fermè capite 1. ac. 2. Deinde prædicat studium suum in Euangelio prædicando, obiter taxans ac notans cæteros pseudapostolos, qui suo seruientes quæstui, suæ studentes gloriæ, nusquam non pelliciebant, ad legem Mosaicam, quam Christo sic conabantur admiscere, quasi sine huius accessione non esset spes salutis. Itaq; umbris legis Mosaicæ præfert Euangelij lucem, subinde adhortans illos non ad ceremonias legis, sed ad conscientiam, uitamq; Christo dignam. Testans interim qua synceritate prædicauerit Euágelium Christi, quantumq; malorum eius gratia perpessus sit spe præmij cœlestis. Ad hæc indicat, quibus in rebus sita sit potissimum Christiana pietas; Hæc tractantur in calce cap. 2. 3 4 5. et principio sexti. Nam reliqua huius capitis parte, simulq; initio proximi hortatur illos, ut agnoscentes dignitatem et sanctitatem suæ professionis, modis omnibus abstineāt

ab inquinamentis ethnicorum, cum quibus nihil esset illis commune. Quarto loco *lenit superioris reprehensionis acerbitatem, collaudans illorum obedientiam, quod epistolæ suæ, licet obiurgatrici, per omnia paruissent: gratulaturq; quod is mæror temporarius summum gaudium utrisq; pepererit, uelut cum ex amaro pharmaco consequitur gratissima sanitas.* Quinto loco *cum exemplo* Macedonum, *tum uarijs argumentis, ac scripturarum testimonijs prouocat, ut pro sua quisq; facultate, proq; animi propensione conferat aliquid in subsidium sanctorum qui* Hierosolimis *agebant, memor hoc sibi mandatum à* Petro, *ad hoc negotij misso* Tito *cũ altero collega, ut pleriq; putant,* Luca, *quos commendat* Corinthijs. *Hæc agit cap. 8. et. 9.* Sexto, *quos ante taxauit oblique, palam insectatur pseudapostolos, qui factu ac supercilio dignitatem ac maiestatem apostolicam præse ferebant,* Paulum *in contemptum uocantes uelut humilem, ut qui cerdonicam exercuerit, uelut imperitum, et infantem, ad hæc toties cæsum ac uexatum iniurijs. Aduersus hos autoritatem suam asserit apud* Corinthios, *testans nusquam sibi deesse autoritatem ac potestatem apostolicam, sed quia nolit uti grauandis alijs, quemadmodum cæteri: sed tantum ad commodum suorum et* Christi *gloriam.* Deinde *præfatus ueniam stultitiæ, quod de se gloriosius quædam dicere cogeretur: primum æquat se summis apostolis: deinde præfert etiam, idq; multis nominibus, uel quod latius sparserit euangelij doctrinam, uel quod unus gratuito eam tradiderit, neq; per se, neq; per suos grauans* Achaicos; *uel*

quod plura perpeſſus ſit euangelij cauſa, quam illorum quiſquam, ea ſibi gloriæ uertens, ob quæ quibuſdam ui debatur contemptior. Porrò ſermonis imperitiam agno ſcens, modeſtiæ cauſa, rerum ſcientiam ſibi uindicat, ne quid uel hic deſiderent. Poſtremo, quoniam pſeudapo ſtoli fictis angelorum uiſionibus ſeſe uenditabant apud ſimplices, Paulus ueram et inſignem adducit uiſionem, ſe raptum interitum uſq; cœlũ; atq; illic edoctum quæ captum hominum excedãt. Hæc fere cap. 10. 11. et. 12. Septimo, ne per pſeudapoſtolos relaberentur in priſti na uitia, teſtatur ſibi in animo eſſe, inuiſere illos, cum autoritate interminans, ne tales eos offendat, ut ſui diſſi milis eſſe cogatur, aut ne ſicut epiſtola ſæuire coactus eſt, ita præſens quoq; ſæuire cogatur, quod ante hac nõ fecerit, cum ſuo iure potuiſſet. Hæc agit in calce capi tis. 12. et. cap. 13. Græcorum inſcriptiones teſtantur hanc epiſtolam miſſam è Philippis per Titum et Lu cam. Cæterum argumenta quæ nullo autore, ſed commoda breuitate habentur in Latinis codicibus, teſtantur per eoſdem miſ ſam è Troade. Nam huius loci meminit cap. 2.

COMMENTARIA POSTERIORIS AD CORINTHIOS.

AVLVS Apoſtolus Chriſti Ieſu per voluntatem dei, & Timotheus frater eccleſiæ q̃ eſt Corinthi, cum omnibus ſanctis, qui ſunt in vniuerſa Achaia. Gratia vobis & pax, a deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Benedictus deus, & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, pater miſericordiarum, & deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra, vt poſſimus & ipſi conſolari eos, qui in omni præſſura ſunt, per exhortationem, qua exhortamur & ipſi a deo. quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita per Chriſtum abundat conſolatio noſtra. Siue autem tribulamur, pro veſtra exhortatione, & ſalute, ſiue conſolamur pro veſtra conſolatione, ſiue exhortamur pro veſtra exhortatione & ſalute, quæ operatur tolerantiam earundem paſſionum, quas & nos patimur, vt ſpes noſtra firma ſit pro vobis, ſcientes quoniam ſicut ſocii paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis. Non enim volumus ignorare vos fratres de tribulatione noſtra quæ facta eſt in Aſia, quoniam ſupra modum grauati ſumus, ſupra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere. Sed ipſi in nobiſmetipſis reſpõſum mortis habuimus, vt non ſimus fidentes in nobis, ſed in deo qui ſuſcitat mortuos, qui de tantis periculis nos eripuit, & eruit, in quem ſperamus, quoniã & adhuc eripiet, adiuuantibus & vobis in oratione pro nobis, vt ex multarum perſonis facierũ eius q̃ in nobis eſt donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis.

Gala.I. Ephe.I. I.Petri.I.

B

Ex tracta. epistola. I o. viij. Amat iustus dici peccata sua vt glorificetur se sanator. Sauli & Pauli nominum interpretatio.

F

Amat Paulus dici a nobis peccata sua, vt glorificetur ille qui talem morbum sanauit. Magnitudinem enim vulneris manus medici secuit, & sanauit. Vox illa de coelo prostrauit persecutorem, & erexit praedicatores, occidit Saulum, & viuificauit Paulum. Saul enim persecutor erat sancti viri, inde nomen habebat iste, quando persequebatur christianos. Postea de Saulo factus est Paulus Quid est Paulus? Modicus. Ergo quando Saulus, superbus elatus: quando Paulus, humilis modicus. Ideo sic loquimur. Paulo post videbo te. i. post modicum. Audi quia modicus factus est. Ego enim sum minimus apostolorum. &, Mihi minimo omnium sanctorum, dicit alio loco. Sic erat inter apostolos, quasi fimbria vestimenti. Sed tetigit ecclesia gẽtiũ quasi fluxũ patiẽs, & sanata est.

I. Cor. xv. Ephe. iij.

Nam gloriatio nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae, ꝙ in simplicitate cordis, & synceritate dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia dei cõuersati sumus in hoc mundo, abundãtius aũt ad vos. Non. n. alia scribimus vobis q̃ quae legistis, & cognouistis: spero aũt ꝙ vsq; in finem cognoscetis, sicut & cognouistis nos ex parte, quia gloria vestra sumus, sicut & vos nostra, in die domini nostri Iesu Christi, & hac confidentia volui prius venire ad vos, vt secundam gratiam haberetis, & per vos transire in Macedoniam, & iterum a Macedonia venire ad vos, & a vobis deduci in Iudaeam. Cũ ergo hoc voluissem: nunquid leuitate vsum sum? Aut quae cogito, secundum carnem cogito? vt sit apud me, est & nõ? Fidelis aũt deus, quia sermo noster qui fuit apud vos, nõ est in illo, est & non, sed est in illo, est.

G

Matth. v. Iac. v.

Ex tracta. Psal. xix. Aia superba & humilis.

Superba anima in conspectu hominum vult placere, humilis aĩa in occulto, vbi deus videt, vult placere, vt si placuerit hoibus de bono opere illis gratulet quibus placet bonum opus, nõ sibi, cui sufficere dꝫ quia fecit bonũ opus. Gloria nostra, inquit, haec est, testimoniũ conscientiae nostrae, quo enim magna pena est impiorũ conscientia, sic magnũ gaudiũ piorũ ipsa ꝯscia.

Ex tracta. ps. cxlix.

¶ Exultabunt sancti in gloria, laetabuntur in cubilibus suis. Non in theatris, non in amphitheatris, non in circis, non in nugis, non in foris, sed in cubilibus suis. Quid est in cubilibus suis? in cordi-

bus suis. Audi apostolum Paulum exultantem in cubili suo. Nã gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Rursum timendum est ne quisquam apud se ipsum fiat sibi placens, & quasi de conscientia sua superbus glorietur. Debet enim quisq; cum tremore exultare, quia donum dei est vnde exultat, non meritum suum. Etenim sunt multi sibi placentes, & iustos se esse arbitrãtes, & procedit aduersus illos alia pagina dicens, Quis gloriabitur castum se habere cor? Aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato? Est ergo quidam modus gloriandi in conscientia, vt noueris fidem tuam esse synceram, vt noueris spem tuam esse certam, noueris charitatem tuam esse sine simulatione. Sed quoniã multa sunt adhuc, quæ possunt forte offendere oculos dei, lauda eum qui tibi ista donauit: tunc perficiet quod donauit. Propterea cum dixisset, Lætabuntur in cubilibus suis: ne quasi sibi placentes viderentur, adiunxit statim, Exultiones dei in faucibus eorum. Sic lætabuntur in cubilibus suis, vt non sibi tribuant ꝙ boni sunt, sed illi tribuant a quo acceperunt quod sunt, a quo vocantur vt perueniatur ad id quod nondum sunt: & a quo sperant perfectionem, cui gratias agunt quia inchoauit.

Cor sancti est cubile eius in quo lætabitur. Placere sibi superbum est. H

Modus gloriandi in conscia.

Psal. cxlix. Quō sci lætentur in cubilibus suis.

¶ Nemo est diabolo astutior ad fingendum. Nam & nunc omnia falsa crimina de sanctis ipse confingit. scit suas criminationes valere non posse apud dominum, inter homines illas spargit, & hoc ei quid prodest? cum dicat Apostolus, Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Putatis tamen quia ille falsa crimina nulla astutia inde confingit? Nouit quid inde mali agat, nisi ei resistat vigilantia fidei. ideo enim & de bonis mala spargit, vt infirmi non putent aliquos esse bonos, & tradant se rapiendos libidinibus & dissipandos, dicentes apud seipsos. Quis est enim qui seruat mandatum dei? aut quis est qui seruat castitatem? Dum putat quia nemo, ipse fit nemo.

Ex sermone de verbis euãgelij Diaboli astutia in confingenda falsa crimina de sanctis. Quare diabolus de bonis mala spargit. S

Dei enim filius Iesus Christus qui in vobis prædicatus est per me, & Syluanum, & Timotheum, non fuit in illo est, & non, sed est in illo, fuit. Quotquot. n. promissiones dei sunt, in illo est, ideo & per ipsum amen deo ad gloriam vestram. Qui autem cõfirmat nos vobiscum in Christo, & qui vnxit nos deus, & q signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Ego autem testem deum inuoco in animam meam, ꝙ parcens vobis non veni vltra Corinthum, non quia dominamur fidei vestræ, sed adiutores sumus gaudii vestri. Nam fide statis.

Ex lib.iij.ad Marcellinum.

QVia sicut apostoli apertissima verba declarant eo absor-bebitur mors in victoria, quo corruptibile, & mortale hoc, induet incorruptionem & immortalitatem: idest quod viuificabit deus & mortalia corpa nostra, propter inhabitantem spiritum eius in nobis: manifestũ est & huius mortis corporis, quæ resurrectioni corporis, contraria est, aculeum fuisse pctm̃. Aculeũ autẽ quo mors facta est: nõ quez mors fecit. Peccato enim morimur: non morte peccamus. Sic itaqz dictuz est aculeus mortis, quomodo lignum vitæ: non quod hominis vita faceret, sed quo hominis vita fieret. & quõ lignũ scientiæ, per quod scientia fieret hominis, nõ quod per suam scientiam fecerit homo. Sic ergo & aculeus mortis quo mors facta est, non quem mors fecit. Sic enim dicimus & poculuz mortis, quo aliquis mortuus sit vel mori possit, non quod moriens mortuus ve confecerit. Aculeus itaqz mortis peccatum est. Peccato punctum, mortificatumqꝫ est genus humanũ. Quid adhuc q̃rimus cuius mortis? vtrum animæ an corporis? vtrum primæ, qua nunc omnes morimur? an secundæ, qua tũc impij morientur? Nulla causa est exagitandi q̃stionem, nullus tergiuersandi locus. Apl'i verba quibus id agebat, ad interrogata respondent. Cuz mortale hoc (inquit) induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta ẽ mors ĩ victoria. Vbi est mors victoria tua? Vbi ẽ mors aculeus tuus? aculeus autem mortis, peccatuz: virtus vero peccati, lex. De resurrectione corporis agebat, qua absorbebitur mors in victoria, cum mortale hoc induerit immortalitatẽ. Tunc ipsi morti insultabitur, q̃ in victoria resurrectione corporis absorbebitur, Tunc ei dicetur, vbi est mors contentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Morti ergo corporis hoc dicetur. Hanc enim absorbebis victoriosa immortalitas, cũ mortale hoc immortalitatẽ induetur. Morti inquã, corpis hoc dicetur, vbi est mors victoria tua, qua oẽs sic viceras, vt etiam dei filius tecũ cõfligeret: teqꝫ nõ vitaz donando, sed suspiciendo superaret? Vicisti in moriẽtibus, victa es in resurgentibus. Victoria tua q̃ absorbueras corpora moriẽtiũ tẽporalis fuit: Victoria nr̃a qua in corporibus absorpta es resurgentium, æterna cõstabit. Vbi est aculeus tuus? hoc est pctm̃ quo puncti, & venenati sumus: vt etiam in nostris corporibus fieres, & ea tã lõgo tẽpore possideres? Aculeus autẽ mortis, est pctm̃: virtus vero peccati, lex. Peccauimus in vno oẽs: vt moreremur in vno omnes. Accepimus legẽ, nõ vt emẽdatione finiremus peccatum, sed vt transgressione augeremus. Lex enim subintrauit, vt abundaret pctm̃. Et conclusit scriptura omnia sub peccato. Sed deo gratias, qui dedit nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum: vt vbi abundauit peccatum, super abundet gratia: atqz vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus, & vinceremus mortem per immortalem resurrectionem, & aculeum

Rom.viij.

Quomõ peccatum est aculeus mortis.

H

Rom.v.

A

eius peccatum per gratuitam iustificationem.

¶ Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors contentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Aculeus autem mortis, peccatum, virtus vero peccati, lex. Mortem significari arbitror hoc loco, carnalem consuetudinem, quae resistit bonae voluntati, delectatione temporalium fruendorum. Non enim diceretur, vbi est mors contentio tua, si non restitisset, & repugnasset. Ipsius contentio etiā illo loco describitur. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Haec enim sibi inuicem aduersantur: vt nō quaecunque vultis illa faciatis. Fit ergo per sanctificationem perfectam, vt omnes carnales appetitus, spiritui nostro illuminato & viuificato (idest bonę volūtati) subijciantur. Et sicut nūc videmus multis puerilibus delectationibus nos carere, quae nos pueros, si denegarentur, acerrime cruciabant: ita credendum est de omni carnali delectatione futurum esse, cum perfecta sanctitas totum hominem reparauerit. Nunc autem quandiu est in nobis quod resistat bonae voluntati, auxilio dei per bonos homines & bonos angelos indigemus, vt donec sanetur totum, non ita molestetur vt perimat etiam bonam voluntatem. Hanc autem mortem peccato meruimus, quod peccatum omni modo erat in libero arbitrio, cum in paradiso nullus dolor denegatae delectationis boni voluntati hominis resistebat. Sicut nunc, verbi gratia, si quisquam existat quem nunquam venatio delectauit, omni modo liber est vtrum venari velit an nolit, nec cum cruciat qsquis hoc prohibet. At si ista libertate male vsus, venatus fuerit contra prohibentis imperiū, paulatim surrepens delectatio mortificat animam: vt si se abstinere velit, sine molestia & angore non possit, cum id ante tota sanitate non ageret. Ergo aculeus mortis peccatum est, quia peccato facta est delectatio, quae iam possit resistere voluntati, & cum dolore cohiberi. Quam delectationem quia tā defectum est animae deterioris effectae, iure mortem vocamus. Virtus vero peccati lex est, quia multo sceleratius & flagitiosius q̄ lex prohibet cōmittitur, q̄ si nulla lege prohiberent. Tūc itaque absorpta erit mors in victoria, cū per sanctificationē in omni hoīs parte pfecti, delectatione spiritaliū delectatio carnalis obruetur.

Ex libro. xcliij. qstionum. Roma. xiij. Mors est carnalis cōsuetudo q̄ resistit bonae volūtati. Gala. v.

B

Ad cōseruationem bonae volūtatis reqritur auxiliū speciale.

Quō delectatio paulatim mortificat animam.

Quādo absorbebitur mors in victoria.

¶ Absorpta est mors in victoria, vbi est mors cōtentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Modo enim inchoatis in nobis primitijs mentis, vnde desideramus Hierusalem, multa ex carne corruptibili contendunt aduersus nos: q̄ non contendent cū fuerit mors absorpta in victoria. Vincet pax, & finietur bellum. Quando aūt vincet pax, vincet & illa ciuitas quae dicitur visio pacis. Nulla ergo erit a morte contentio. Modo cum morte quanta contendimus? Inde enim sunt delectationes carnales, quae nobis etiam illicitae multae suggeruntur: quibus non consentimus, sed tamen non consentiendo contendimus. Primo ergo, concupiscent a car

Ex tracta. ps. lxiij.

C

nis sequētes duxit nos:postea retinētes traxit nos. Deinde accepta grā cœpit nos nec ducere nec trahere,sed adhuc cōtendere nobis cū. Post cōtētionē erit ꝛ victoria:mō te etsi oppugnat, non expugnet. Postea cū absorpta fuerit in victoria, oppugnare cessabit,qḋ dictū est. Nouissima inimica destruetur mors. Abripiat ergo nos ignis diuinus in Hierusalē,incipiamus ardere charitate,donec totū mortale cōsumat:ꝛ ꝙ contra nos fuit,eat in sacrificium dño.

Ex sermone de verbis Apostoli.lxviij. ¶ Tūc fiet. Nō mō fit,sꝫ tūc fiet. Quid tūc fiet? Sermo q scriptus est, Absorpta est mors in victoria: Vbi est mors cōtentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Tūc fiet vt nusq̄ꝫ sit aculeus mortis, nusq̄ꝫ possit inueniri pctm̄. Quid festinas? Tūc fiet. Mereat in te hūilitas,

Humilitas. vt nūc in te fiat:ne supbia nō pmittat,vt vel tūc in te fiat. Tūc fiet Mō interiū dū pugnas, dū laboras,dū piclitaris:dic,dic:dimitte

D nobis debita nr̄a. Dic oīno cū pugnas. Verū dic,ex aīo dic. Si di-

Matth.vi. xerimus qa pctm̄ nō habemus,nos ipsos seducimus. Tu tibi dia

I.Ioan.i. bolus eris? Nos ipsos seducimus,ꝛ veritas in nobis nō est. Nō.n. verū dicimus,dicendo nos nō habere pctm̄,cū hic nō simus sine pctō. Dicamus ergo veritatē, vt aliqn̄ inueniamus securitatē. Sit veritas in pugna,vt acquiratur securitas in victoria. Tūc fiet, Vbi est mors aculeus tuus? Aculeus.n.mortis,pctm̄ est. Sed de lege psumis, qa tibi data est lex,ꝛ datuꝫ est tibi præceptuꝫ. Bonum est

II.Cor.iij. tibi vt spiritus te viuificet ne litera occidat. Volo vt velis,sed nō sufficiet ne litera occidat. Volo vt velis, sed non sufficit vt velis, Adiuuandus es vt plene velis,ꝛ impleas qḋ velis. Naꝫ vis videre quid valeat sine spiritu adiuuante litera iubens? Vbi dixit cuꝫ dictum esset: Vbi est mors aculeus tuus? aculeus autē mortis est peccatuꝫ:cōtinuo subiunxit, virtus auteꝫ peccati lex,nō mala iubendo,vel bona prohibendo,immo vero mala prohibendo ꝛ bona

Quō virtꝰ peccati lex. iubendo,virtus tamē peccati est lex, quia subintrauit(inquit)lex vt abundaret delictuꝫ? Quid est vt abundaret delictuꝫ? Quia vbi gratia non erat auxit prohibitio desideriuꝫ. Et cū quasi de ꝓprio

Rom.v. præsumitur,virtus facta est grāde vitium. Sed quid fecit gratia? Vbi abundauit peccatuꝫ superabundauit gratia. Venit dominus,

E totū quod de Adā traxisti,totuꝫ qḋ tuis prauis moribus addidisti,totum dimisit,totum deleuit. Orationem docuit, gratiam promisit,certamen indixit,laborantí subuenit,victorem coronauit.

Ex sermone de verbis apostoli I ca.v.positis. Stimulus autem mortis peccatum est,virtus vero peccati lex.

¶ Aculeus mortis peccatuꝫ est. Cuius punctione facta est mors.

Peccatuꝫ quasi Scorpio est. Peccatum quasi Scorpio est, pupugit nos, ꝛ mortui sumus. Sed

Ex libro xiij. de ciui.dei. quando est vt dicatur. Vbi est mors victoria tua? Hoc enim in nobis non in hac vita, sed in resurrectione promittitur. Tunc dabitur sanctis vt peccare non velint omnino,nec possint.

Virtus peccati lex. ¶ Apostolus cum vellet ostendere quantum peccatuꝫ gratia nō subueniente ad nocēdū valeret:etiam ipsam legeꝫ qua prohibetur peccatum, non dubitauit dicere virtutē esse peccati. Aculeus,

inquit, mortis est peccatum, & virtus vero peccati lex, verissime omnino. Auget enim phibitio desideriũ operis illiciti, qñ iustitia sic diligitur vt peccādi cupiditas eius delectatiõe vincat. Vt aũt diligatur & delectet vera iustitia, nõ fit nisi diuina subueniat gr̃a. Sʒ ne ppea lex putaretur mala, qm̃ virtus est dicta peccati, ideo ipse alio loco versans hmõi q̃stionẽ. Itaqʒ, ingt, lex qdẽ sancta, & mãdatũ sc̃tm̃, & iustũ, & bonũ. Qd ergo bonũ est, ingt, mihi factũ est mors? Absit. Sed pc̃tm̃ vt appareat pc̃tm̃ p bonuʒ operatum est mihi mortẽ, vt fiat sup modũ peccator, aut p c̃tm̃ p mãdatũ. Sup modũ dixit, qa etia puaricatio additur, cũ peccādi aucta libidine lex ipsa cõtẽnitur. ¶ Auget. n. cõcupiscentia, & maiores vires accepit lege phibẽte, nisi adiuuet spũs gr̃ę. Hoc est qd dicit ille ipse doctor gẽtiũ. Aculeus aũt mortis, est pc̃tm̃, virtus vero pc̃i lex. Ecce vnde dicit homo. Volo legis seruare mandatũ, sʒ virtute cõcupiscentię meę vincor. Et cũ volũtas eius conuenitur & ei dicit: Noli vinci a malo: qd ei pdest nisi gratia succurrẽte fiat, quod ipse apostolus secutus adiunxit? Nã & cũ dixisset, virtus peccati lex: cõtinuo subiecit. Gratias autem deo q dat nobis victoriã, p Iesum Christuʒ dñm nostrũ. Ergo & victoria qua peccatũ vincitur, nihil est aliud quã dei donũ in iusto certamine adiuuãtis. ¶ Virtus vero pc̃i lex, qm̃ lex phibẽdo auget pc̃i cupiditateʒ, nisi diffundat spũs charitatẽ. Deo aũt gratias q dedit nobis victoriam p Iesum Christuʒ dñm nostruʒ. ¶ Cõfidite, ego vici mundũ: cõfiderunt & vicerũt. In quo nisi in illo? Non enim vicisset ille mundũ, si membra eius vinceret mundus, vnde ait Apl̃s. Gratias deo qui nobis dat victoriã: cõtinuoq; subiecit, Per dominum nostrum Iesum Christum, qui dixerat suis, confidite, quia ego vici mundum.

Vt diligatur & delectet iustitia requiritur diuina gratia. Roma. vij. F

Ex lib. de gratia & lib. arbi.

Rom. xij.

Victoria de pc̃o est dei donũ. Ex libro de pfectiõe iustitiæ hominis.

Extracta ẽ euang. sec ũdũ Ioan. ij.

CAPVT XVI.

De collectis aũt q̃ fiũt in sanctos, sicut ordinauit ecclesiis Galatiæ ita & vos facite: p vnã sabbati vnusquisq; vestrũ apud se ponat, recõdẽs qd ei placuerit: vt nõ cũ venero tunc collectæ fiãt. Cũ aũt præsens fuero quos pbaueritis p epistolas hos mittã pferre gratiã vestrã ĩ Hierusalẽ: qd si ope p̃tiũ dignũ fuerit vt ego eã, mecũ ibũt. Veniã aũt ad vos, cũ Macedoniã ptrãsiero. Nã Macedoniã ptrãsibo, apd vos aũt forsitã manebo, vel ẽt hyemabo, vt vos me deducatis quocunq; iero: nolo. n. vos mõ in trãsitu videre. Spero. n. me aliquãtulũ tẽporis manere apud vos, si dominus permiserit.

G

H

Ex libro de sermone domini in monte.

ET Apostolus Paulus potest videri de crastino cogitare cum dicit, De collectis autem in sanctos sicuti ordinaui ecclesijs Galatię, ita & vos facite. Secundum vna sabbati vnusquisque vestrum apud se ponat thesaurizans quod ei placuerit: vt non cum venero tunc collectæ fiant. His & huiusmodi scripturarum locis satis apparet dominum nostrum non hoc improbare, si quis humano more ista procuret: sed bene si quis propter ista deo militet, vt in operibus suis non regnum dei, sed istorum acquisitionem intueatur. Ad hanc ergo regulam hoc totum præceptum redigitur: vt etiam in istorum prouisione regnum dei cogitemus: in militia vero regni dei ista non cogitamus, ita enim etiam si aliquando defuerint (quod plerunque propter exercitationem nostri deus sinit) non solum non debilitant propositum nostrum, sed etiam examinatum probatumque confirmant. Gloriamur enim, inquit, in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio autem spem: spes autem nõ confundit, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Roma.v.

Permanebo autem Ephesi vsque ad Pentecostem. Ostium enim mihi apertum est magnum & euidés: & aduersarii multi. Si autem venerit Timotheus, videte vt sine timore sit apud vos. Opus enim domini operatur, sicut & ego. Ne quis ergo illum spernat. Ducite autem illum in pace, vt veniat ad me. Expecto enim illum cum fratribus. De Apollo autem fratre vobis notum facio: quoniam multum rogaui eum vt veniret ad vos cum fratribus, & vtique nõ fuit voluntas eius vt nunc veniret. Veniet autem, cum ei vacuum fuerit.

A

Ex lib. de prędestinatione sctõrũ

Ioan. vj.

Lucæ. viij.

¶Quid hic aliud potest intelligi, nisi prædicato ibi per eum primitus euangelio credidisse multos, & multos eiusdem fidei aduersarios extitisse? secundum illud domini, Nemo venit ad me, nisi datum ei fuerit a patre meo. Et vobis datum est nosse mysterium regni coelorum, illis autem non est datum. Ostium ergo apertum est in eis quibus datum est. Aduersarij autem multi ex eis quibus non est datum.

Vigilate & state in fide, viriliter agite, & confortamini.

¶ Viriliter age, noli dissolui: ne sis inter eos quibus dicitur, Væ his qui perdiderunt sustinentiam. Ergo qui perdit sustinentiam, effeminatus est, perdit vigorem. Hoc viri, hoc fœminæ audiant, quia in vno vero vir & fœmina talis. In Christo nec masculus, nec fœmina est.

Ex tracta. ps. xxxvi. Eccle. ij. Qui pdit susti/nentiá effemi/natus est.

Omnia vestra in charitate fiant, obsecro autē vos fratres, nostis domū Stephanæ & Fortunati & Achaici, quoniam sunt primitiæ Achaicæ: & in ministerium sanctorum ordinauerunt se ipsos: vt & vos subditi sitis eiusmodi, & omni cooperanti, & laboranti. Gaudeo autem in præsentia Stephanæ & Fortunati & Achaici, quoniam id quod mihi vobis deerat, ipsi suppleuerunt. Refecerunt enim & meum spiritum & vestrum. Cognoscite ergo quæ eiusmodi sunt. Salutant vos omnes ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in domino multum Aquila & Priscilla cum domestica sua ecclesia, apud quos & hospitor. Salutant vos omnes fratres. Salutate inuicem, in osculo sancto. Salutatio mea manu Pauli. B

¶ Cum dicit, Omnia vestra cum charitate fiant, satis ostendit etiā ipsas correctiones quas asperas & amaras sentiunt qui corripiuntur, cum charitate esse faciendas. vnde & alibi cum dixisset, Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes, mox adiunxit, Videte ne quis malum pro malo alicui reddat. Ergo & quando corripiuntur inquieti, non malum pro malo, sed potius bonum redditur. Hæc autem omnia quæ nisi charitas operatur?

Ex lib. de gratia & libero ar. Correctio facienda cū charitate. i. Thes. v.

Si quis non amat dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema maranatha. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Iesu. Amen. C

¶ Simul græco & syro vtitur verbo. Si quis, inquit, non amat dominum, sit anathema maranatha. Anathema græco sermone dixit condemnatus. Maranatha definiuit, donec dominus redeat.

Ex sermōe altercationis cū Pascētio Arriano

Ad Corinthios Secunda missa fuit a Philippis Macedoniæ per titum & Lucam.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM SECVNDAM AD CORINTHIOS

RIMVM reddit causas Corinthijs, quare non reuiserit illos, quẽadmodum pollicitus est epistola superiori: prius quædam præfatus de suis afflictionibus, quas ob Euangelium Christi perpetiebatur, ostendens in tantis malis deum sibi fuisse solatio. Mox reconciliat Corinthijs eum, quem superiore epistola iusserat tradi satanæ, ut amanter reciperent castigatum, quem peccantem eiecerant. Hæc fermè capite 1. ac. 2 Deinde prædicat studium suum in Euangelio prædicando, obiter taxans ac notans cæteros pseudapostolos, qui suo seruientes quæstui, suæ studentes gloriæ, nusquam non pelliciebant, ad legem Mosaicam, quam Christo sic conabantur admiscere, quasi sine huius accessione non esset spes salutis. Itaq; umbris legis Mosaicæ præfert Euangelij lucem, subinde adhortans illos non ad ceremonias legis, sed ad conscientiam, uitamq; Christo dignam. Testans interim qua synceritate prædicauerit Euãgelium Christi, quantumq; malorum eius gratia perpessus sit spe præmij cœlestis. Ad hæc indicat, quibus in rebus sita sit potissimum Christiana pietas; Hæc tractantur in calce cap. 2. 3 4. 5. et principio sexti. Nam reliqua huius capitis parte, simulq; initio proximi hortatur illos, ut agnoscentes dignitatem et sanctitatem suæ professionis, modis omnibus abstineãt

ab inquinamentis ethnicorum, cum quibus nihil esset illis commune. Quarto loco lenit superioris reprehensionis acerbitatem, collaudans illorum obedientiam, quod epistolæ suæ, licet obiurgatrici, per omnia paruissent: gratulaturq; quod is mœror temporarius summum gaudium utrisque pepererit, uelut cum ex amaro pharmaco consequitur gratissima sanitas. Quinto loco cum exemplo Macedonum, tum uarijs argumentis, ac scripturarum testimonijs prouocat, ut pro sua quisque facultate, proque animi propensione conferat aliquid in subsidium sanctorum qui Hierosolimis agebant, memor hoc sibi mandatum à Petro, ad hoc negotij misso Tito cũ altero collega, ut pleriq; putant, Luca, quos commendat Corinthijs. Hæc agit cap. 8. et. 9. Sexto, quos ante taxauit oblique, palam insectatur pseudapostolos, qui factu ac supercilio dignitatem ac maiestatem apostolicam præ se ferebant, Paulum in contemptum uocantes uelut humilem, ut qui cerdonicam exercuerit, uelut imperitum, et infantem, ad hæc toties cæsum ac uexatum iniurijs. Aduersus hos autoritatem suam asserit apud Corinthios, testans nusquam sibi deesse autoritatem ac potestatem apostolicam, sed quia nolit uti grauandis alijs, quemadmodum cæteri: sed tantum ad commodum suorum et Christi gloriam. Deinde præfatus ueniam stultitiæ, quod de se gloriosius quædam dicere cogeretur: primum æquat se summis apostolis: deinde præfert etiam, idq; multis nominibus, uel quod latius sparserit euangelij doctrinam, uel quod unus gratuito eam tradiderit, neq; per se, neq; per suos grauans Achaicos; uel

quod plura perpessus sit euangelij causa, quam illorum quisquam, ea sibi gloriæ uertens, ob quæ quibusdam ui debatur contemptior. Porrò sermonis imperitiam agnoscens, modestiæ causa, rerum scientiam sibi uindicat, ne quid uel hic desiderent. Postremo, quoniam pseudapostoli fictis angelorum uisionibus sese uenditabant apud simplices, Paulus ueram et insignem adducit uisionem, se raptum interitum usq; cœlũ; atq; illic edoctum quæ captum hominum excedãt. Hæc fere cap.10.11.et.12. Septimo, ne per pseudapostolos relaberentur in pristina uitia, testatur sibi in animo esse, inuisere illos, cum autoritate interminans, ne tales eos offendat, ut sui dissimilis esse cogatur, aut ne sicut epistola sæuire coactus est, ita præsens quoq; sæuire cogatur, quod ante hac nõ fecerit, cum suo iure potuisset. Hæc agit in calce capitis.12. et.cap.13. Græcorum inscriptiones testantur hanc epistolam missam è Philippis per Titum et Lucam. Cæterum argumenta quæ nullo autore, sed commoda breuitate habentur in Latinis codicibus, testantur per eosdem missam è Troade. Nam huius loci meminit cap.2.

COMMENTARIA POSTERIORIS AD CORINTHIOS.

AVLVS Apoſtolus Chriſti Ieſu per voluntatem dei, & Timotheus frater eccleſiæ q̃ eſt Corinthi, cum omnibus ſanctis, qui ſunt in vniuerſa Achaia. Gratia vobis & pax, a deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Benedictus deus, & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, pater miſericordiarum, & deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra, vt poſſimus & ipſi conſolari eos, qui in omni præſſura ſunt, per exhortationem, qua exhortamur & ipſi a deo. quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita per Chriſtum abundat conſolatio noſtra. Siue autem tribulamur, pro veſtra exhortatione, & ſalute, ſiue conſolamur pro veſtra conſolatione, ſiue exhortamnr pro veſtra exhortatione & ſalute, quæ operatur tolerantiam earundem paſſionum, quas & nos patimur, vt ſpes noſtra firma ſit pro vobis, ſcientes quoniam ſicut ſocii paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis. Non enim volumus ignorare vos fratres de tribulatione noſtra quæ facta eſt in Aſia, quoniam ſupra modum grauati ſumus, ſupra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere. Sed ipſi in nobiſmetipſis reſpõſum mortis habuimus, vt non ſimus fidentes in nobis, ſed in deo qui ſuſcitat mortuos, qui de tantis periculis nos eripuit, & eruit, in quem ſperamus, quoniã & adhuc eripiet, adiuuantibus & vobis in oratione pro nobis, vt ex multarum perſonis facierũ eius q̃ in nobis eſt donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis.

Gala.i. Ephe.i. j.Petri.i.

B

Ex tracta. episto.I o.viij. Amat iustus dici pctá sua vt glorificetur ve sanator. Sauli & Pauli nominus interpretatio.

Mat Paulus dici a nobis peccata sua, vt glorificetur ille qui talem morbum sanauit. Magnitudinem enim vulneris manus medici secuit, & sanauit. Vox illa de coelo prostrauit persecutorem, & erexit prædicatores, occidit Saulum, & viuificauit Paulum. Saul enim persecutor erat sancti viri, inde nomen habebat iste, quando persequebatur christianos. Postea de Saulo factus est Paulus Quid est Paulus? Modicus. Ergo quando Saulus, superbus elatus: quando Paulus, humilis modicus. Ideo sic loquimur. Paulo post videbo te.i. post modicum. Audi quia modicus factus est. Ego enim sum minimus apostolorum. &, Mihi minimo omnium sanctorum, dicit alio loco. Sic erat inter apostolos, quasi fimbria vestimenti. Sed tetigit ecclesia gẽtiũ quasi fluxũ patiẽs, & sanata est.

F

I.Cor.xv. Aphe.iij.

Nam gloriatio nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, ꝙ in simplicitate cordis, & syncerita te dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia dei cõuersati sumus in hoc mundo, abundãtius aũt ad vos. Non.n. alia scribimus vobis q̃ quæ legistis, & cognouistis: spero aũt ꝙ vsq; in finem cognoscetis, sicut & cognouistis nos ex parte, quia gloria vestra sumus, sicut & vos nostra, in die domini nostri Iesu Christi, & hac confidentia volui prius venire ad vos, vt secundam gratiam haberetis, & per vos transire in Macedoniam, & iterum a Macedonia venire ad vos, & a vobis deduci in Iudæam. Cũ ergo hoc voluissem: nunquid leuitate vsum sum? Aut quæ cogito, secundum carnem cogito? vt sit apud me, est & nõ? Fidelis aũt deus, quia sermo noster qui fuit apud vos, nõ est in illo, est & non, sed est in illo, est.

G

Matth.v. Iac.v.

Ex tracta. Psal.xix. A ia superba & humilis.

Vperba anima in conspectu hominum vult placere, humilis aĩa in occulto, vbi deus videt, vult placere, vt si placuerit hoibus de bono opere illis gratulet quibus placet bonum opus, nõ sibi, cui sufficere dꝫ quia fecit bonũ opus. Gloria nostra, inquit, hæc est, testimoniũ conscientiæ nostræ, q̃uo enim magna pena est impiorũ conscientia, sic magnũ gaudiũ piorũ ipsa ↄscia. ¶ Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. Non in theatris, non in amphitheatris, non in circis, non in nugis, non in foris, sed in cubilibus suis. Quid est in cubilibus suis? in cordi-

Ex tracta. ps. cxlix.

bus suis. Audi apostolum Paulum exultantem in cubili suo. Nã gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Rursum ti mendum est ne quisquam apud se ipsum fiat sibi placens, & quasi de conscientia sua superbus glorietur. Debet enim quisq; cum tre more exultare, quia donum dei est vnde exultat, non meritum suum. Etenim sunt multi sibi placentes, & iustos se esse arbitrãtes, & procedit aduersus illos alia pagina dicens, Quis gloriabitur ca stum se habere cor? Aut quis gloriabitur mundum se esse a pec cato? Est ergo quidam modus gloriandi in conscientia, vt noue ris fidem tuam esse synceram, vt noueris spem tuam esse certam, noueris charitatem tuam esse sine simulatione. Sed quoniã mul ta sunt adhuc, quæ possunt forte offendere oculos dei, lauda eum qui tibi ista donauit: tunc perficiet quod donauit. Propterea cum dixisset, Lætabuntur in cubilibus suis: ne quasi sibi placentes vide rentur, adiunxit statim, Exultiones dei in faucibus eorum. Sic læ tabuntur in cubilibus suis, vt non sibi tribuant ꝙ boni sunt, sed illi tribuant a quo acceperunt quod sunt, a quo vocantur vt perue niatur ad id quod nondum sunt: & a quo sperant perfectionem, cui gratias agunt quia inchoauit.

Cor sancti est cubile eius in quo lætabitur. Placere sibi su perbum est. H

Modus glorian di in consciã.

Psal. cxlix. Quõ sci lætãtur in cubilibus suis.

¶ Nemo est diabolo astutior ad fingendũ mal. Nam & nunc omnia falsa crimina de sanctis ipse confingit. scit suas criminationes va lere non posse apud dominum, inter homines illas spargit, & hoc ei quid prodest? cum dicat Apostolus, Gloria nostra hæc est, testi monium conscientiæ nostræ. Putatis tamen quia ille falsa crimi na nulla astutia inde confingit? Nouit quid inde mali agat, nisi ei resistat vigilantia fidei. ideo enim & de bonis mala spargit, vt in firmi non putent aliquos esse bonos, & tradant se rapiendos libi dinibus & dissipandos, dicentes apud seipsos. Quis est enim qui seruat mandatum dei? aut quis est qui seruat castitatem? Dum pu tat quia nemo, ipse fit nemo.

Ex sermone de verbis euãgelij. Diaboli astutia in confingenda falsa crimina de sanctis. Quare diabolus de bonis mala spargit. S

Dei enim filius Iesus Christus qui in vobis prædi catus est per me, & Syluanum, & Timotheum, non fuit in illo est, & non, sed est in illo, fuit. Quotquot.n. promissiones dei sunt, in illo est, ideo & per ipsum amen deo ad gloriam vestram. Qui autem cõfirmat nos vobiscum in Christo, & qui vnxit nos deus, & q signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus no stris. Ego autem testem deum inuoco in animam meam, ꝙ parcens vobis non veni vltra Corinthum, non quia dominamur fidei vestræ, sed adiutores su mus gaudii vestri. Nam fide statis.

Ex libr. contra Faustum.

DVrum tibi videtur aduersum euangelicam auctoritatem venire:durum etiam tibi videatur venire aduersus Apostolum dicentem,Omnia hæc figurę nostræ fuerunt. Ite3 dicentem de Christo,quia non fuit in illo est ⁊ non,sed est in illo erat. Quotquot promissiones dei,in illo est,idest in illo exhibitæ, in illo adimpletę sunt.

Ex li. de agone christiano.

¶ Nec eos audiamus qui non verum hominem suscepisse dicunt filium dei,neq3 natum esse de fœmina,sed falsa3 carnem,⁊ imaginem simulatam corporis humani ostendisse videtibus. Nesciũt enim quomodo substantia dei administrans vniuersam creaturam inquinari omnino non posset,⁊ tamen prædicant istum visibilem solem,radios suos per omnes feces ⁊ sordes corporum spargere,⁊ eos mundos ⁊ synceros vbiq3 seruare. Si ergo visibilia munda visibilibus immundis contingi possunt,⁊ non inquinari,quanto magis inuisibilis,⁊ incommutabilis veritas per spiritũ ⁊ per animam corpus suscipiens,toto homine assumpto ab omnibus eum infirmitatibus,nulla sua contaminatione liberauit? Itaq3 magnas patiuntur angustias,⁊ cum timent quod fieri non potest,ne humana carne veritas inquinetur,veritatem dicunt esse mentitam. Et cum ille præceperit dicens,Sit in ore vestro est,est: non,non. Apostolus clamet.Non erat in illo est ⁊ non, sed est in illo erat,isti totum corpus eius falsam carnem fuisse contendunt, vt non sibi videantur imitari Christum, si non suis auditoribus mentiantur.

B Substantia dei per creaturã nõ põt inquinari.

Matth. v.

Ex lib. pdicto. In Christo impletũ est qcqd p nostra salute pphetatu3 est.

¶ Omnes eni3 promissiones dei,in illo est.i.in illo firmatę sunt, quia in illo impletum est quicquid pro nostra salute prophetatu3 est. Et qui signauit nos:⁊ dedit pignus spiritus in cordibus nostris: quandiu sumus in corpore,⁊ peregrinamur a domino,, gustemus saltem quam suauis est dominus,quia dedit nobis pignus spiritum,in quo sentiamus eius dulcedinem,⁊ desideremus ipsum vitæ fontem:vbi sobria ebrietate mundemur,irrigemur sicut lignũ quod plantatum est secus decursus aquarum,⁊ dat fructum in tempore suo:⁊ folia eius non decident. Dicit eni3 spiritus sanctus, Filij autem hominum in tegmine alarum tuarũ sperabunt,inebriabuntur ab vbertate domus tuæ,⁊ torrente voluptatis tuæ potabis eos,quoniam apud te est fons vitæ. Talis ebrietas non euertit mentem,sed tamen rapit sursum:⁊ obliuionem præstat omnium terrenorum,sed si possumus toto affectu iam dicere. Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarũ,ita desiderat anima mea ad te deus. Notum ergo fratres desiderium nostru3 non sit,nisi ad vitam æternam,nemo sibi placeat,quasi qui hic iuste vixerit,⁊ cõparet se illis qui male viuunt,secundum pharisæum qui se iustificabat,qui non audierat Apostolum,Non quia iam acceperim,aut iam perfectus si3.hoc non acceperat adhuc,hoc quod desiderabat. Pignus acceperat,sicut dixit,qui dedit nobis pignus spiritum. Cuius rei

C Psal. i.

Psal. xxxv.

Ebrietas bona.

Psal. xli.

Ex sermone de verbis apostoli Nemo cõparet se his q male agunt. Spirit9 pticipationis diuinæ.

ius rei pignus erat,ad hoc peruenire cupiebat. Participatio quædam,sed distat. Aliter modo participamur,aliter tunc participabimur. Modo per fidem,tunc per speciem in eodẽ spiritu. Tunc autem species erit,res erit. Idem autem spiritus, idem deus, eadem plenitudo. Qui clamat absentibus,exhibebit se præsentibus. Qui vocat peregrinos,nutriet & alet in patria.

CAPVT. II.

Statui autem hoc ipsum apud me, ne iterum in tristitia venirẽ ad vos. si enim ego contristo vos, & quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me? Et hoc ipsum scripsi vobis,vt non cum venero tristitiã super tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere, confidens in omnibus vobis,quia meum gaudium, omnium vestrum est. Nam ex multa tribulatione & angustia cordis scripsi vobis per multas lachrymas, non vt contristemini, sedvt sciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis. Si quis autem contristauit me, non me contristauit,sed ex parte,vt non onerem omnes vos. Sufficit illi qui eiusmodi est, obiurgatio hæc quæ fit a pluribus,ita vt econtrario magis donetis & consolemini,ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui eiusmodi est. Propter quod obsecro vos,vt confirmetis in illum charitatem. Ideo enim & scripsi vobis,vt cognoscam experimentum vestrum, an in oĩbus obedientes sitis. Cui autem aliquid donastis, & ego. nam & ego quod donaui,si quid donaui, propter vos in persona Christi, vt non circumueniamur a Satana. Non enim ignoramus cogitationes eius. Cum venissem autem Troadem propter euangeliũ Christi,& ostium mihi apertum esset in domino,nõ habui requiem spiritui meo, ꝙ non inuenerim Titum fratrem meum, sed valefaciens eis profectus sum in Macedoniam.

Ex li. I. q̄ pdeñl nat idē sctōrū. ¶ Quibus valefecit? nisi eis, qui crediderant, in quorum semel cordibus euangelizanti apertum est ostium.

Deo autem gratias, qui semper triūphat nos in Christo Iesu: & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus deo, in his qui salui fiūt, & ī his qui pereūt. Aliis q̄dē odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. & ad hæc quis tam idoneus? Non enim sumus sicut plurimi cauponātes adulterātes verbū dei, sed ex synceritate, sicut ex deo coram deo, in Christo loquimur.

Ex eodem lib. Ecce vnde gratias agit m[illegible] acerrimus, & defensor inuictissimus gratiæ: ecce vnde gratias agit, q̄a Christi bonus odor sunt apostoli deo: & in his qui salui fiunt gratia eius: & in his qui pereunt iudicio eius: Sed vt minus succēseatur hæc parum intelligentibus, ipse admonet, cum adiungit & dicit, Et ad hęc quis tam idoneus. ¶ Domus autem repleta est odore mundus impletus est bona fama. Qui male viuunt & christiani vocantur, Christo iniuriam faciunt. De qualibus dictum est, q̄ per eos nomen domini blasphematur, per bonos nomen domini laudatur. Audi Apostolum. Christi bonus odor sumus, inquit, in omni loco. Dicitur & in canticis Canticorum. Vnguentum effusum est nomen tuum. Ad apostolum reuoca intentionē, Christi, inquit, bonus odor sumus in omni loco: & in his qui salui fiunt, & in his qui pereūt. Alijs sumus odor vitæ in vitam, alijs odor mortis in mortē. Et ad hæc quis idoneus? Ergo vt inde nos conemur loqui, nunquid idonei sumus? aut vos audire hæc idonei estis? Nos quidē idonei non sumus, sed idoneus est ille qui per nos dignetur dicere quod vobis prosit audire. Ecce Apl̄s bonus odor est, sicut dicit ipse: sed ipse bonus odor, alijs est odor vitæ in vitam: alij odor mortis in mortem. Tamen bonus odor. Nunquid ait, Alijs sumus bonus odor in vitam, alijs malus odor ad mortē? Bonum odorem sed dixit, nō malum, & eundē bonū odorē alijs dixit ad vitā, alijs ad mortē. Fœlices q̄ bono odore viuūt. Quid aūt infœlicius illis, q̄ bono odore moriūtur? Et q̄s est (ait aliq̄s) quē bonus odor occidit? Hoc ē q̄ ait apl̄s. Et ad hęc q̄s idoneus? Quō ea facit deus miris modis vt bono odore & boni viuant, & mali moriātur? Quō fit? Quātū dn̄s inspirare dignatur, nā fortassis ibi lateat altior intellectus, qui a me nō potest penetrari: tamē quousq̄ penetrare potuero, vobis nō debet denegari Paulū aplm̄, bene agētē, bene viuētē, iustitiā verbo p̄dicantē, opere demōstrātē, doctores mirabiles, fideles dispensatores, fama vsq̄ quaq̄ diff-

Ex tract. II. euāgelij secundum Ioan.

Christiani male viuētes Christo iniuriam faciunt.

Canti. I.

Fama bonorum p̄dicatorum est bonus odor Christi quo viuūt boni laudātes & inuidi dolētes moriūtur.

minabant: quid i diligebant, quid i inuidebant. Nā ipse quodam loco ait de qbusdā, q̄ nō caste, sed p inuidiā Christū annūciarēt. Existimātes, inquit, tribulationē se suscitare vinculis meis. Sed qd ait? Siue occasione siue veritate Christus annūcietur. Annūciāt q me amāt, annūciāt qui mihi inuident. Illi bono odore viuūt, illi bono odore moriūtur. Tñ vtriusq3 prædicantibus nomē Christi annūcietur, optimo odore mūdus impleatur. Amasti bene agētē vixisti bono odore. Inuidisti bene agēti: mortuus es bono odore Nūquid quia mori voluisti, ideo illum odorem, malum esse fecisti? noli inuidere: ꝛ te non occidit bonus odor. Ph iip.ii

H

Bon⁹ odor nō efficitur malus ꝑpter inuidos.

Ex tracta. ps.xxxvij.

Fœtor pctōrū cōtrariatur odori Christi.

Canti.i.

¶ Habeat aliqs sanū olfactū, cōsentiat quō puteāt pctā. cui putori pctōꝝ ꝯtrarius erat ille odor de quo dicit apls, xp̄i bonus odor sumus deo in oī loco, his qui salui fiūt. Sed vnū nisi de spe? Aliud enim plāgimus in hac vita, aliud præsumimus in illa vita. Qd plangitur, putet: quod præsumitur, flagrat. Sed quia habemus per spiritum ipsum odorem vt dicamus sponso nostro, Post odorē vnguentorū tuorū currimus: auertimus a putoribus nostris olfactum, ꝛ conuertens nos ad ipsum aliquantulum respiramus.

Ex tracta. Psal.xlij.

Lucæ.viij.

¶ Inde bonus odor, qui significatur nominatis qbusdā aromatibus. Audi Paulū illū minimū fimbriā de vestimento qd tetigit muliere in fluxu sanguinis: ꝛ sanata est. Audi ipsum dicentem, Christi bonus odor sumus in omī loco ꝛ in his q salui fiūt, ꝛ in his qui pereūt. Saluum fieri hominem bono odore non est improbabile, neq3 incredibile. Perire autem hominem bono odore quæ ratio est? Magna virtus, magna veritas. Etsi capit non potest, ita est. Nā vt noueris quia difficile capitur: statim subiecit. Et ad hec qs idoneus? qui intelligat homines mori bono odore. Tñ aliquid dicam fratres. Ecce Paulus ipse predicabat euangeliū. Multi illū amabāt pdicationē euāgelij: multi iuidebāt. Illi q amabāt, bono odore viuebāt, illi qui inuidebāt, bono odore pibāt. Ideo p eūtibus nō malus odor, s3 bonus odor. Inde.n. magis inuidebant, q ī tā bona grā ꝑualebat. Nemo.n. inuidet misero. Erat em̄ gloriosus in pdicatiōe verbi dei, ꝛ viuens secūdū regulā virge illius directiōis, ꝛ diligebāt eū q in illo diligebāt Christū, q sequebātur bonū odorē, diligebāt amicū spōsi sui. Ipsa spōsa q dicit in cāticis cāticoꝝ: post odorē vnguētoꝝ tuoꝝ currimus. Illi autē quāto magis eū videbāt in gloria prædicationis euangelij ꝛ in vita inculpabili: tanto magis inuidia torquebantur ꝛ occidebantur bono odore. ¶ Dicit ipsa dominica sponsa. Post odorem vnguentorum tuorum currimus. Cuius odoris memor apostolus Paulus dicit, Christi bonus odor sumus in omni loco: ꝛ in his q salui fiunt: ꝛ in his q peūt. Magnū sacramētū. Christi bonus odor sumus in omī loco, ꝛ in his qui salui fiunt, ꝛ in his qui pereunt. Quibusdā quidem odor vitæ in vitā, quibusdam odor mortis in mortem. Et ad hæc intelligēda qs idoneus? Quomodo bonus

A

Amātes bonos pdicatores bono odore illoꝝ viuunt, inuidi moriuntur.

Psal.xliiij.

Canti.i.

Ex sermone in natali martyris

Canti.i.

Odor bonus quomō necat.

B odor alios vegetat, alios necat? bonus odor non malus. Non enim ait bonus odor, bonos vegetat, & malus odor, malos necat. Nec ait idem apostolus, Alijs quidem sumus odor bonus ad vitam, alijs odor malus ad mortem, non hoc ait: sed Christi bonus odor sumus in omni loco. Væh miseris, quos bonus odor occidit. Si ergo bonus odor estis, O apostole quare iste odor alios occidit. alios vegetat? quod aliquos vegetat audio, intelligo: quod aliquos occidit, difficile assequor, maxime quia dixisti, & ad hæc quis idoneus? Non est mirum, quia non sumus idonei. Faciat nos idoneos: cuius odor erat de quo loquitur. Cito enim responderet mihi apostolus. Intellige Christi bonus odor sumus in omni loco, & in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt. Nos tamen bonus odor, alijs odor vitæ ad vitam, alijs odor mortis ad mortem. Odor iste vegetat diligentes, necat inuidentes. si enim non esset claritudo sanctorum, inuidia non surgeret impiorum. cœpit persecutionem pati odor sanctorum, sed quomodo solent ampullæ vnguentorum, quanto magis frangebantur, tanto amplius odor diffundebatur.

Si non esset claritudo sanctorum inuidia non surgeret impiorum. Ex lib. sententiarum Prosperi. bonus odor Christi est prædicatio veritatis.

¶ Bonus odor Christi est prædicatio veritatis, quæ odorem in vitam capit: qui euangelio bonis moribus seruit & congruit, mortem incurrit: cuius ab his quæ bene loquitur vita dissentit. Quæ conditio etiam auditores obstringit, cum recta prædicatio ab alijs per incredulitatem auditur in mortem, ab alijs per fidem suscipitur in salutem.

CAPVT .III.

C NC Ipimus nos metipsos commendare? Aut nunquid egemus sicut quidam commendatitiis epistolis ad vos aut ex vobis? Epistola nostra vos estis scripta in cordibus nostris, quæ scitur & legitur ab omnibus hominibus, manifestata: quoniam epistola estis Christi ministrata a nobis, & scripta non atramento, sed spiritu dei viuit, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.

Ex libro de doctrina Christiana tertio. Eze. xxxvi.

PEr Ezechielem prophetam dominus dixit, Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum dabo in vos, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum. Vnde ait apostolus, Tabulis cordis carnalibus, Cor carneum a corde lapideo voluit vita sentiente discerni, & per vitam sentientem significauit intelligentem. Sic fit Israel spiritalis non vnius agentis. sed omnium quæ promissæ sunt patribus in eorum semine quod est

Christus. Hic ergo Israel spiritalis, ab illo Israel carnali q̃ ē vnius gentis, nouitate gratiæ, non nobilitate patriæ, ⁊ mente nō gente distinguitur. Sed altitudo prophetica dū de illo, vel ad illum loquitur, latenter transit ad hunc, ⁊ cum iam de isto, vel ad istū loquatur, adhuc de illo vel ad illum loqui videtur, nō intellectum scripturarum nobis quasi hostiliter inuidēs: sꝫ exercēs medicinaliter. ℭ Spiritus dei cuius dono iustificamur, quo fit in nobis vt non peccare delectet, vbi libertas est, sicut præter hunc spiritum peccare delectat, vbi seruitus, ⁊ cuius operibus ⁊ abstinendum est, hic spiritus sanctus per quē diffunditur charitas in cordibus nostris, quæ plenitudo legis est, etiam digitus dei in euangelio dicitur. Vnde quia ⁊ illæ tabulæ digito dei scriptæ sunt, ⁊ digitus dei est spiritus dei per quem iustificamur, vt ex fide viuētes per dilectionē bene operemur: quem non moueat ista congruentia? Dies. n. quinquaginta computantur a celebritate paschæ, quæ occisione agni figuratæ per Moysen fieri percepta est, in significatione vtiqꝫ futuræ dominicæ passionis, vsqꝫ ad diem qua Moyses legem accepit in tabulis digito dei conscriptis. Similiter ab occisione ⁊ resurrectione illius qui sicut ouis ad immolandum ductus est: quinquaginta diebus complectis: congregatos in vnum fideles, digitus dei, hoc est spiritus sanctus impleuit. In hac mirabili congruentia illud certe plurimum distat, quod ibi populus accedere ad locū vbi lex dabatur horrendo terrore prohibetur. Hic autē in eos superuenit spiritus sanctus, qui eū promissum expectantes in vnū fuerant congregati. Ibi in tabulis lapideis digitus dei operatus est: hic in cordibus hominū. Ibi ergo lex extrinsecus posita est, quia iniusti terrerētur: hic intrinsecus data est, qua iustificarentur. Nam non adulterabis, non homicidium facies, nō concupisces, ⁊ si quod est aliud mandatum quod vtiqꝫ in illis tabulis scriptū est, in hoc, inquit, sermone recapitulatur. In hoc quod Diliges, ait, proximum tuum tanquam teipsum. Delictio proximi malū nō operatur. plenitudo autem legis est charitas. Hæc non in tabulis conscripta lapideis, sed diffusa est in cordibus nostris per spiritū sanctum, qui datus est nobis. Lex ergo dei est charitas: huic prudentia carnis nō est subiecta, neqꝫ. n. pōt. Sed ad hāc prudētiā carnis terrēdā cū in tabulis scribūtur opera charitatis, lex est operū, ⁊ litera occidēs præuaricatorē. Cuꝫ aūt ipsa charitas diffunditur in corde credentiū, lex est fidei ⁊ spūs viuificās dilectorē. Illud extra hominē scribitur, vt eū forinsecus iustificet, Carnales aūt tabulas cordis dixit, nō carnalis prudentię, sed tanquā viuentes sensumqꝫ habentis in comparatione lapidis, qui sine sensu est. ℭ Noui testamenti charitas legem facit. Vnde dicit dominus, Nō veni legē soluere, sꝫ adimplere. Dixit aūt Apostolus, Plenitudo legis charitas, ⁊, Fides quæ per dilectionē operatur. Factum est itaqꝫ homini facile in nouo testamento, quod in veteri difficile fuit habēt fideꝫ

Ex libro de baptismo paruulorum. secundo.

Rom. v.

Spiritus sanctus dicitur digitus dei.

Esa. liij.

B

Matt. xxij.

Rom. xiij.

Rom. v.

Lex dei est charitas.

Ex lib. q̄st. iouā Sro. tit. lxxvi.

Rom. xiij.

Gala. v.

E

quæ p dilectionē operatur, atq; illo digito dei, hoc est spiritu dei intus eam in corde scribente, non foris in lapide. Vñ dicit Apl's, Nō in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis cardinalibus, quoniā charitas dei qua veraciter impletur mādatū, diffusa est in cordibus nostris per spiritū sanctum, qui datus est nobis. Ergo primo data est lex, vbi signatur vetus testamentum qđ est opus tātūmō dei, & conscriptio digiti dei. Qđ Apl's dicit, Itaq3 lex quidē sctā, & mandatū sanctum, & iustū, & bonū. Lex ergo sancta & bona, dei opus est: vbi hō nihil agit, qa nō obtēperat, sed reatu potius pmit lege minānte atq; dānāte. Peccatū. n. (inquit) vt appareat peccatū, per bonū mihi operatū est mortē. Beatus aūt homo est, cū hoc mandatū sctm̄ & iustū & bonū est etiā opus eius, sed p grāz dei.

Rom. vij.

Ibidem.

Ex lib. de gratia & lib. arbi.

Eze. xxxij.

¶ Auferam ab eis cor lapideū, & dabo eis cor carneū. Quod de nouo testamento fuisse prædictum, satis Apostolus ostendit, cū dicit, Epistola nostra vos estis, scriptura non atramento, s3 spiritu dei viui, non in tabulis lapideis, sed in talibus cordis carnalibus. Quod non ideo dictum putemus, vt carnaliter viuant, qui debēt spiritaliter viuere, sed quia lapidis sine sensu est, cui comparatū est cor durum, cui nisi carni sentienti cor intelligens defuit comparari? quandoquidem ipsum cor lapideum non significat nisi durissimam voluntatem, & aduersus deum omnino inflexibilē.

G

Cor durū lapidi cōparatur.

Heb. iiij.

Fiduciam autem talem habemus p er Christū ad deū, non qđ sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficiētia nostra ex deo est.

Ex lib. de baptismo paruulop.

Vigilantissime cum dixisset, confidentiam talē habemus p Christum ad deum, ne nostris hoc viribus tribueretur: cōtinuo commendauit dicens, non qđ idonei simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex deo est. ¶ Commendans istam gratiam quæ non datur secus aliqua merita: sed e[illegible] nia bona merita, non quia idonei sumus, inquit, cogitare aliquid quasi ex nosmetipsis, sed sufficientia nostra ex deo est. ¶ Attendant hic, & verba ista perpendant, q putant ex nobis esse fidei cœptum, & ex deo esse fidei supplementū. Quis enim non videat prius esse cogitare quam credere? Nullus quippe credit aliquid, nisi prius cogitauerit esse credendum: qui uis enim raptim, quamuis celerrime credendi voluntatē quęda cogitationes anteuolent, moxq; illa ita sequatur, vt quasi coniūctissima comitetur, necesse est tamen vt omnia illa quæ credūtur, præueniente cogitatione credantur, quamquam & ipsum credere nihil est aliud, quam cum assensione cogitare. Non enim omnis qui cogitat credit, cum ideo cogitent pleriq; ne credant: sed cogitat omnis qui credit & credendo cogitat, & cogitando credit. Quod ergo pertinet ad religionem atq; pietatem de qua lo

Ex li. de pdesti. sctōp.

Omnis bona cogitatio est a deo.

Initiū fidei est a deo.

Prius est cogitare quam credere.

H

Credere.

quebatur Apostolus: si non sumus idonei cogitare aliquid quasi ex nobisinetipsis, sed sufficientia nostra ex deo est, profecto nõ sumus idonei credere aliquid quasi ex nobismetipsis, quod sine cogitatione non possumus, sed sufficientia nostra qua credere incipiamus, ex deo est.

Ex libro de, bono pseuerantiæ. Cogitatio pietatis ex deo.

¶ Cogitantes credimus, cogitantes loquimur, cogitantes agimus quicquid agimus. Quod autem attinet ad pietatis viam, & verum dei cultum, non sumus idonei cogitare aliquid tanquam ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex deo est. Non enim est in potestate nostra cor nostrum, & nostræ cogitationes.

Quid idoneos non fecit ministros noui testamenti non litera, sed spiritu. Litera enim occidit spiritus autem viuificat.

Ex libro. iij. de doctrina Christiana. Carnaliter sapere.

Cauendum est ne figuratam locutionem ad literam accipias. Et hoc tantum pertinet, quod ait Apostolus, Litera occidit: spiritus autẽ viuificat. Cũ enim figurate dictum sic accipitur tanq̃ pprie dictũ sit, carnaliter sapitur: neq; vlla mors aię cõgruẽtius appellatur, q̃ cũ id etiã qd in ea bestijs antecellit, hoc est intelligẽtia, carni subijcitur sequẽdo literã. Qui.n. sequitur literã, trãslata verba sicut ppria tenet: neq; illud qd pprio verbo significatur refert ad illã significationẽ: sed cũ sabbatũ audierit (verbi gratia) nõ intelligit nisi vnũ diẽ de septẽ: q cõtinuo volumine repetũtur. Et cũ audierit sacrificium, nõ excedit cogitatione illud qd fieri de victimis decco⁊ vel terrenis fructibus solet. Et demũ est miserabilis animæ seruitus, signa pro rebus accipere: & supra creaturã corporeã oculũ mẽtis ad hauriẽdũ æternũ lumen leuare non posse. Quę tamẽ seruitus in Iudæo populo lõge a cætera⁊ gentiũ more distabat: quidoquidẽ rebus tẽporalibus ita subiugati erant, vt vnus in eis omnibus commendaretur deus, & quãq̃ signa re⁊ spiritalium pro ipsis rebus obseruarent, nescientes quare ferrentur: id tñ insitũ habeãt, qp tali seruitute vni oĩm qd nõ videbãt placerẽt deo. q̃ custodiã tanq̃ sub pędagogo paruulorum fuisse scripsit Apl's. Et ideo q talibus signis ptinaciter inhęserũt, cõtemnẽtẽ ista dñm, cũ iã tẽpus reuelatiõis eo⁊ venisset, ferre nõ potuerũt: atq; inde calũnias, qp sabbato curaret, moliti sunt principes eo⁊, & ppl's, q a signis illi tanq̃ rebus astricti, nõ credebãt deũ eẽ, vel aduenisse: q ea sicut a Iudęis obseruabant, nollet attẽdere. Sed q crediderũt (ex qbus facta est prima ecclesia Hierosolymitana) satis ostenderunt quãta vtilitas fuerit eo modo sub pædagogo custodiri: vt signa q̃ temporaliter imposita erant seruientibus, ad vnius dei cultum qui fecit coelum & terram, opinionem obseruationemq; religarent.

A Sequi literam est trãslata verba sicut ppria tenere. Miserabilis aię seruitus signa pro rebus accipere. Carnaliũ & seruientiũ Iudæorũ religio: sub signis tanquam sub pædagogo seruata. B Luc. xiij. Vnde Iudæorum incredulitas & calumnia in Christum.

Ex libro. ij. de baptismo paruulorum.

¶ Vbi ait apl's, Litera occidit, spũs autẽ viuificat: nõ aliã vult intelligi literã quam ipsum decalogũ in illis duabus tabulis scriptum. Sic enim dicit, Litera enim occidit, spiritus autem viuificat.

Si autem ministratio mortis literis figurata in lapi
dibus fuit in gloria, ita vt non possent intendere filii
Exo.xxxiiij. Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultus eius,
quæ euacuatur: quomodo nõ magis ministratio spi
ritus erit in gloria? Nam si ministratio damnationis
in gloria est, multo magis abundat ministerium iusti
tiæ in gloria. Nam nec glorificatum est claruit in hac
parte: propter excellentem gloriam. Si enim quod
euacuatur, per gloriam est: multo magis quod ma-
C net, in gloria est. Habentes igitur talem spẽ, multa
Ibidem. fiducia vtimur. Et non sicut Moyses ponebat velamẽ
super faciem suam, vt non intenderent filii Israel in
finem faciem eius, quod euacuatur: sed obtusi sunt
sensus eorum. Vsq; in hodiernam enim diem id ip-
sum velamen in lectione veteris testamenti manet,
non reuelatum, quoniam in Christo euacuatur: sed
vsq; in hodiernum diem cum legitur Moyses, vela-
men positum est super cor eorum.

Litera occidẽs ministratio mortis.i. ministratio dãnationis

Aduerte quam dicat literam quæ occidit: cui velut econtra-
rio viuificantem ingerit spiritum. Ea certe est ministratio
mortis in literis figurata lapideis, & ministratio damna-
tionis: quia lex subintrauit, vt abundaret delictum. Porro autem
præcepta ipsa tam sunt vtilia facienti atq; salubria: vt nisi qs ea
fecerit, vitam habere non possit. Attende & vide, vtrum quicquã
propter circũcisionem, vel sabbatum, vel quid aliud vmbratilis sa-
cramenti: ac non totum propter hoc dicat, q litera prohibẽs pec-
catum, non viuificat hominem: sed potius occidit augendo con-
cupiscentiam, & iniquitatem præuaricatione cumulando, nisi libe-
ret gratia per legem fidei quæ est in Christo Iesu: cum diffunditur
charitas in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est
nobis. Apparet igitur literæ vetustatem si desit nouitas spiritus,
reos facere potius cognitione peccati, quã liberare a peccato. Vñ
& alibi scriptum est, Qui apponit scientiam, apponit dolorẽ, non
quia ipsa lex malum est, sed quia mandatum bonum habet in li-
tera demonstrante: non in adiuuante spiritu. quod mandatum si
fit timore pœnæ, non amore iustitiæ, seruil ter fit: non liberaliter,
& ideo nec fit. Non enim fructus est bonus qui de charitatis radice
non surgit. Porro autem si adsit fides, quæ per dilectionem opera-
tur, incipit condelectari legi dei secundum interiorem hominem:
quæ delectatio non literę, sed spiritus donum est, etiam si alia lex

Quõ litera occidat liberet gratia per fidem. Roma.v.

D

Eccle.i.

Fides & charitas adiuuant mãdatũ condelectari legi dei. Interius est donũ dei necessariũ vt liberaliter & non seruiliter fiat mãdatum.

in membris adhuc repugnat legi mentis: donec ad nouitatem quę de die in diem in interiore homine augetur, tota vetustas mutata pertranseat, liberante nos de corpore mortis huius gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Hæc gratia in veteri testamento velata latitabat, quę in Christi euangelio reuelata est dispensatione temporum ordinatissima, sicut deus nouit cuncta disponere. Et fortasse ad illud ipsum eius latibulum pertinet, quod in eo decalogo qui datus est in monte Sina, hoc solum præcepto figurato occultatum est, quod ad sabbatum pertinet. Sabbatum autem sanctificationis est. Nec vacat quod illo die populus ab omni opere seruili abstinere præceptus est, quo significatur peccatum: nisi quia non peccare sanctificationis est, hoc est muneris dei per spiritum sanctum: quod in lege, quæ duabus lapideis tabulis scripta est, solum inter cætera in vmbra figurate positum est: in quo Iudæi sabbatum obseruant: vt hoc ipso significaretur tempus tunc fuisse occultandę gratiæ, quæ nouo testamento fuerat per Christi passionē tanquam scissione veli reuelanda.

Dei præcepto sanctificationis sabbati.

B

In veteri testamento tpis erat occultandæ gratiæ.

Cum enim transierit ad Christum, auferetur velamen. Dominus autem spiritus est. Vbi autem spiritus dominus, ibi libertas.

Ioan. iiij.

¶ Nemo ergo christianorum aberret ab hac fide, quæ sola christiana est: vt dicat ideo sine gratia dei nos esse iustos non posse: quia legē dedit, quia doctrinam instituit, quia bona præcepta mandauit, Illa enim sine adiuuāte spiritu, proculdubio est litera occidēs. Cum vero adest viuificans spiritus, hoc ipsum intus conscriptum facit diligi, quod foris scriptum lex faciebat timeri.

¶ Vera sponsa Christi intelligit quid distet inter literam et spiritum: quę duo dicuntur alio modo lex, et gratia: et non iam in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus deo seruiens, non est iam sub lege, sed sub gratia: et sic videt non reprehendi legem cum dicitur, Litera occidit: spiritus autem viuificat. sicut non reprehendit sciētia cum dicitur. Scientia inflat, charitas vero ædificat, Nam vtique ipse dixerat. Scimus quia omnes scientiam habemus. et tunc adiungit, Scientia inflat: charitas vero ædificat. Vt quid ergo habebat ipse quo inflaretur: nisi quia cum charitate non solum non inflat sciētia: sed etiam firmat. Ita litera cum spiritu, et lex cum gratia, iam non eo modo litera et lex appellatur, sicut per seipsam cum occidit abundante delicto. Ita enim lex et virtus peccati dicta est, cum auget eius noxiam delectationem, perseueram prohibitionē. Nec tamen etiam sic mala est, sed peccatum vt appareat peccatum per bonum operatum est mortem: vt a multa quibusdam sunt noxia, quamuis non sint mala.

Ex libro contra Faust. c. xxxj.

I. Cor. viij.

E

F

Roma. vij.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. [illegible]

¶ Decalogum quippe legis. i. decem notissima illa præcepta, digito

dei duabus lapideis tabulis primum fuisse conscripta, certissimũ est nobis. Sed lex, quando non adiuuat gratia, præuaricatores facit, ⁊ tantummodo in litera est. Propter hominem maxime ait apostolus, Litera occidit, spiritus autẽ viuificat. Accedat ergo ad literam spiritus, ne occidat litera quem non viuificat spiritus, sed vt operemur pcepta legis, nõ viribus nostris, sed gratia saluatoris.

Ex libro de spũ ⁊ litera.

Quó adiuuatur liberũ ar. a deo

G

¶ Nos enim dicimus humanam voluntatem sic diuinitus adiuuari ad faciendam iustitiam, vt præter φ creatus est homo cum libero voluntatis arbitrio: præterq̃; doctrinam qua ei præcipitur quemadmodum viuere debeat, accipiat spiritum sanctum, quo fiat in animo eius delectatio, dilectioq̃; summi illius atq̃; incõmutabilis boni, quod deus est, etiam nunc, cum adhuc nunc per fidem ambulatur: nondum per speciem: vt hac sibi velut arra elata gratuiti numinis inardescat inhærere creatori, atq̃; inflammet accedere ad participationem illius veri luminis, vt ex illo ei bene sit, a quo habet vt sit. Nam neq̃; liberum arbitrium quicquã nisi ad peccandum valet, si lateat veritatis via: ⁊ cum id quod agendũ, ⁊ quod vitandum est, cœperit non latere: nisi etiã delectet ⁊ ametur: non agitur, non suscipitur, non bene viuitur. Vt autem diligatur, charitas dei diffunditur in cordibus nostris: non per liberum arbitrium quod surgit ex nobis, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Doctrina quippe illa qua mandatum accipimus cõtinenter recteq̃; viuendi, litera est occidens: nisi adsit viuificans spiritus. Neq̃; enim solo illo modo intelligendũ est quod legimus, litera occidit, spiritus autem viuificat, vt aliquid figurate scriptũ, cuius est absurda proprietas, non accipiamus sicut litera sonat: sed aliud quod significat intuentes, interiorem hominem spiritali intelligentia nutriamus. quoniam sapere secundum carnẽ mors est, sapere autem secundum spiritum, vita ⁊ pax: velut si quisquam multa quæ scripta in cantico canticorum carnaliter accipiat, nõ ad luminosæ charitatis fructum, sed ad libidinosę cupiditatis affectum. Non ergo solo illo modo intelligendum est quod ait apostolus: Litera occidit, spiritus autem viuificat: sed etiam illo, eoq̃; vel maxime, quo apertissime alio loco dicit, Concupiscentiam nesciebam: nisi lex diceret, Non concupisces. ⁊ paulo post ait, Occasione accepta, peccatum per mandatum fefellit me: ⁊ per illud occidit. Ecce quid est, Litera occidit, ⁊ vtiq̃; non figurate: quod accipiendum non sit secundum literæ sonum.

ij. Cor. v.

Spũs sanctꝰ est arra.

Impotentia liberi arbitrij sine gratia.

Roma. v.

Multiplicites intelligẽdũ est Litera occidit, spũs aũt viuificat.

H

Roma. vij.

Ex epistola ad Anastasium

¶ Quanto sunt charitati futura meliora, quanto sunt infirmitati violentiora præsentia. ⁊ vtinam ij qui ea videre ⁊ gemere nouerant, vincere ⁊ euadere mereantur. quod sine dei gratia nullo modo voluntas implet humana. quia nec libera dicenda est quandiu est vincentibus ⁊ vincentibus cupiditatibus subdita. A quo enim quis deuictus est, huic ⁊ seruus addictus est, ⁊ si vos filius liberauerit (ait Christus filius dei) tunc vere liberi eritis. Lex itaq̃; ⁊ iube,

Voluntas cupiditatibus subdita non est dicenda libera.

do & dicendo quod sine gratia impleri non potest, homini demō strat suam infirmitatem: vt quęrat demonstrata infirmitas salua. toreȝ, a quo sanata voluntas possit, quod infirma non posset, Lex igitur adducit ad fidem, fides impetrat spiritum largiorem. Diffundit spiritus charitatem, implet charitas legem. Ideo lex pædagogus vocatur, sub cuius minacissima seueritate: qui inuocauerit nomen domini saluus erit. Quomodo autem inuocabunt in quem non crediderunt? Proinde est, ni litera sine spiritu occidat. Spiritus viuificans credentibus & inuocantibus datur, charitas vero dei diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, vt fiat quod idem apostolus dicit, Plenitudo legis charitas. Ioan.viij. Lex quō demō strat hoi suam infirmitatem. A Gala.iij. Roma.v.

¶ Litera occidit, spiritus autem viuificat, non vt aliud impleas, quam tibi per literam iubetur, sed sola litera reuȝ facit, gratia & a peccato liberat, & literam donat impleri. Vnde fit per gratiam remissio peccatorum, & fides quæ per dilectionem operatur. Nolite ergo putare damnatam esse literam, qua dictum est, litera occidit: hoc est enim litera reos facit. Datur præceptum: non adiuuaris gratia, continuo te inuenis non solum non operatoreȝ legis, sed etiam reum præuaricationis. Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Non ergo reprehensa est lex cum dictum est, litera occidit: spiritus autem viuificat, quasi illam condemnaret sola litera sine gratia. Exemplum accipite, hac locutione dictum est, sciētia inflat. Quid est scientia inflat? Scientia damnata est: Sed quoniam adiunxit: charitas vero ædificat, quomodo vbi adiunxit spiritus viuificat, dedit intelligi, litera sine spiritu occidit: spiritus viuificat, & impleri literam facit: sic scientia sine charitate inflat, charitas cum scientia ædificat. Roma, xiij. Ex sermone de pascha. Litera. Gratia. Roma.iiij. i.Cor.viij. Scientia inflat.

¶ Dominus autem ipse non solum ostendit nobis a quo malo declinemus & quod bonum faciamus, solum potest legis litera: verum etiam adiuuat nos vt declinemus a malo, & faciamus bonum, quod nullus potest sine spiritu gratię, quæ si desit, ad hoc lex adest: vt reos faciat & occidat. Propter quod dicit Apostolus, litera occidit: spiritus autem viuificat. Qui ergo legitime lege vtitur: discit in ea bonum & malum: & non confidens in virtute sua confugit ad gratiam, qua præstante declinet a malo & facit bonum. Quis autem confugit ad gratiam nisi cum a domino gressus hominis diriguntur, & viam eius volet? Ac per hoc & desiderare auxilium gratię, initium gratiæ est. De quo ait ille, Et dixi nunc cœpi, hęc est mutatio dexteræ excelsi. Liberum ergo arbitrium & malum & ad bonum faciendum confitendum est nos habere, sed in malo faciendo liber est quisqȝ iustitię, seruusque peccati. IN bono autem liber esse nullus potest nisi fuerit liberatus ab eo qui dixit, Si vos filius liberauerit tunc vere liberi eritis, nec ita, vt cum quisqȝ fuerit a peccati do- B Ex lib. de correctione & gratia Quis legitime vtitur lege. Desiderare auxiliū gratiæ initiū gratiæ est. Psal.lxxvj. Ioan.viij.

C minatione liberatus, iam non indigeat sui liberatoris auxilio: sed
Ioan.xv. ita potius, vt ab illo audiens, Sine me nihil potestis facere: dicat
Psal.xxvi. ei & ipse, Adiutor meus esto, ne derelinquas me. Quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita vt non possent intendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriã vultus eius, quae euacuatur &c.

Ex lib.r.ij.cõtra inimicũ legis & prophetarum. ¶ Quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria, ita vt non possent intendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus eius quae destruitur: quare non magis ministratio spiritus erit in gloria? Nam si ministratio damnationis in gloria est, multo magis ministratio iustitię abundauit in gloria. Etenim non glorificatum est in hac parte id quod declaratum est: propter excellentem claritatem. Nam si id quod destruitur in gloria est, multo magis illud quod manet, in gloria est. Hoc modo iste posuit verba apostolica: nec a meliore interpretatione plurimum distat, qua dicta est ministratio mortis in literis formata lapideis. Hinc existimat insanus iste quod morti ministrauerit

D Moyses: idest mortis auctori, maligno scilicet spiritui: quem mun-

Cur lex dicta é ministratio mortis. di huius iste opinatur auctorem, ignorans ministrationem mortis dictam legem, secundum illud. Litera occidit, spiritus autem viuificat. Lex enim quamuis iusta, & sancta, & bona, pręuaricatoribus intulit mortem, quos dei gratia non adiuuit ad iustitiam legis implendam. Oportebat enim in testamento veteri, lex impo-

Quibus legem imponi cõgruebat. neretur superbis, & de suae voluntatis virtute fidentibus, quae non daret iustitiam sed iuberet, ac si morte praeuaricationis impliciti ad gratiam confugerent, non iubentem tantummodo sed iuuantem: quae nouo testamento est reuelata. Hinc putant isti diuinorũ eloquiorum blasphematores, malam fuisse legem quę data est per Moysen: quia dicta est ministratio mortis in literis figurata lapideis: non intuentes propter eos esse dictum qui suo libero arbitrio legem sufficere arbitrantes, spiritu gratię non adiuti, rei praeuaricationis sub eiusdem legis litera tenebantur. Vnde alibi dicit, Lex iram operatur. Vbi enim lex non est, nec praeuaricatio, hinc ostendens vnde dixerit, Lex iram operatur. Neque enim eius praeua-

Roma.iiij. ricatio mala esset, nisi lex ipsa bona esset. Multum est & nimis lõgum cuncta colligere, quae in hanc sententiam beatus dicit Apostolus legem distinguens a gratia, eo quod sub illa elidantur elati: sub

E ista erigantur elisi, & illa in tantum bona sit vt bona iubeat: haec

Comparatio legis & gratię. intantum, vt bona conferat. Illa iustitiae facit auditorem, ista factorem, & ideo sub illa peccator insuper etiam praeuaricator amissa excusatione ignorantię conuictus tacet: sub ista vero & parcen-

Lex ministratio mortis gratia ministratio spiritus. te & opitulante nec qui mala est operatus extinguitur, & vt bona operetur accenditur. Quid ergo mirum est, si illa dicta est ministratio mortis, vbi litera occidit, malum prohibendo quod fit, & bonum temperando quod nõ fit? Ista vero, dicta est ministratio spi-

ritus vtiq3 viuificantis,vt a præuaricationis morte surgamus,⁊ iu
stitia3 non rei legamus in tabulis,sed liberi in cordibus ⁊ in mo
ribus habeamus. Hoc ⁊ testamentum nouum distat a veteri, quia
ibi vetus homo formidinis coarctatur angustijs,hic nouus homo
spatiatur latitudine charitatis. Atq3 vt omnes auferantur amba/
ges:quomodo lex est ⁊ ministratio mortis recte dicta sit,⁊ tamen
sancta ⁊ recta ⁊ iusta sit:illud recolamus quod in epistola ad Ro/
manos positum est. Cum enim dixisset,ita vt seruiamus in noui
tate spiritus ⁊ non in vetustate literæ(quæ sententia simillima est
illi quam iste non intelligens posuit)continuo prospexit istos fu/
turos verbosos atq3 blasphemos,qui putaturi essent ex hoc legem
fuisse reprehensa3:moxq3 subiunxit,Quid ergo dicemus?lex pec
catum est? Absit. Sed peccatum non cognoui,nisi per legem.Nam
concupiscentiam nesciebā,nisi lex diceret. Non concupisces. Oc/
casione autem accepta,peccatum per mandatum operatum est in
me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mor/
tuum erat. Ego autem viuebam aliquando sine lege. Adueniente
autem mandato,peccatum reuixit:ego autem mortuus sum,⁊ in
uentum est mihi mandatum quod erat in vitam,hoc esse in mor
tem. Peccatum enim occasione accepta per mandatū fefellit me,
⁊ per illud occidit. Itaq3 lex quidem sancta ⁊ mandatum sanctū
⁊ iustum ⁊ bonum. Quod ergo bonum est mihi factū est mors?
Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum,per bonum mihi ope
ratum est mortem. Ecce quid est ministratio mortis,ecce quid est
litera occidit,ecce quemadmodum lex non est peccatum,⁊ man
datum erat in vitam,⁊ lex sancta,⁊ mandatum sanctum ⁊ iustu3
⁊ bonum:⁊ tamen quia de ipso bono interficitur inobediēs ani/
ma vbi dei non adiuuat gratia,ministratio mortis facta est lex in
veteri testamento propter occidentem literam,⁊ ministratio vitę
facta est gratia in nouo testamento propter viuificantem spiritū.
Quod est autem ministratio mortis ⁊ ministratio damnationis,
hoc est,occasione accepta peccatum per mandatum operatum est
in me omnem concupiscentiā,hoc est,adueniente mandato pec
catum reuixit,hoc est,inuentum est mihi mandatu3 quod erat in
vitam,hoc esse in mortem,hoc est occasione accepta peccatu3 per
mandatum fefellit me,⁊ per illud occidit,hoc est,lex subintrauit
vt abundaret delictum,hoc est,lex iram operatur, hoc est , virtus
peccati lex. Prohibitio enim peccati quod est lex , auget profecto
desiderium peccandi,quod non extinguitur nisi contrario deside
rio recte faciendi,vbi fides per dilectionem operatur,hoc aūt non
præstat litera iubens sed spiritus iuuans. Non lex ergo sed gratia,
non vetus testamentum in seruitutem generans quod est Agar,s3
nouum in quo non sumus ancillæ filij sed liberæ , qua libertate
Christus nos liberauit,⁊ tamen lex sancta est ⁊ mandatu3 sanctū
⁊ iustum ⁊ bonum. Per hoc ergo mandatum sanctum ⁊ iustu3 ⁊

Quid distat inter nouū ⁊ vetus testamentū

Roma.vij.

F

Ibidem.

G

Roma.iiij.

Lex quō dicitur virtus peccati ⁊ iram operari

Gala.iiij.

Rom.vij.

bonum in his quæ non habent spiritum Christi, operatur peccatū omnem concupiscentiam, qualem in se fuisse in veteri testō, etiā ipse Apostolus ostendens, occasione inquit accepta peccatum per mandatum operatum est in me oēm concupiscentiam. Per quod mandatum? nisi quod ait, concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, non concupisces. Nunquid malum est non concupiscere, immo maxime bonum. Bona est ergo lex, quæ occidit, sed vbi non adest viuificans spiritus. Hæc ipsa lex quæ bonum dixit occidit, quia peccati virtus est cum per illam operatur omnem concupiscentiam, inflammans desiderium de prohibitione, quod non extinguitur per iubentem literam timore pœnæ, sed iuuantem spiritum dilectione iustitiæ. Ideo ait, Peccatum vt appareat peccatū, per bonum operatum est mihi mortem. Non enim ait per malū, sed per bonum. Hic euigilent si possunt, qui legem dei atq; eius ministrum Moysen cæco & furioso corde reprehendunt, ideo qp pe est ministratio mortis, quia peccatum per bonum mihi operatum est mortem. Ideo est ministratio damnationis, quia peccatū per bonum operatum est damnationē. Quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria &c.

H Roma. vij.

Ex libr. ad Simplicianum. Rom. vij.

¶ Cur ministratio mortis dicitur si bona est lex? quia peccatū vt appareat peccatum, per bonum mihi operatū est mortem. Nec mireris, cum de ipsa prædicatione euangelij dictū sit, Christi bonus odor sumus in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt, alijs quidē odor vitæ in vitam, alijs aūt odor mortis in mortem. Ad Iudæos enim dicta est lex ministratio mortis ad quos & in lapide scripta est, ad eorum duritiam figurandam, non ad eos qui legem p charitatem implent. Plenitudo .n. legis charitas. Qui .n. diligit alterū, legem impleuit. Non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, & si qd est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulat. Diliges proximum tuum tanquam te ipsum, quia in eadem lege scriptum est.

A Ad Iudæos obstinatos dicta ē lex ministratio mortis. Roma. xiij. Matth. xix. Ex lib. de baptismo pulorū.

Quid signat q Moyses p velū loquebatur Iudæis.

¶ Quod non poterant intendere filij Israel vsq; in finē. i. vsq; ad faciē vultus Moysi, & iō eis per velū loquebatur hoc significat q litera legis iustificat neminem. sed velamen positū est in lectione veteris testī, donec ad Christū transeatur & auferatur velamen. i. transeatur ad gratiam, & intelligatur ab ipso nobis esse iustificationē, qua faciamus quod iubet. qui propterea iubet, vt in nobis deficientes, ad illum confugiamus. Ita vt non possent filij Israel intendere in faciem Moysi propter gloriam vultus eius q̄ euacuat.

Velatum erat vet⁹ testm̄ vsq; ad Christum. Ex lib. i. contra inimicū legis & prophetarum.

¶ Quod non poterant intendere filij Israel in faciem eius ꝑpter gloriam vultus, signum erat quia in lege Christū intellecturi nō erant, & ideo velamen inter faciem Moysi & ipsos positū erat: vt non intenderent sicut scriptum est filij Israel vsq; in finem. Finis enim legis quis est? Ad hoc non ego, sed Apostolus ipse respondeat: Finis enim, inquit, legis Christus est ad iustitiam omni cre-

B Figura in velo Moysi q Iudęi nō erāt in lege xp̄m intellecturi Offiñ & finis quo differunt.

denti. finis perficiens non interficiens. Finis quippe dicitur propter quem fiunt omnia quæcunq; aliquo fiunt officio. Nam inter officium & finem hoc distat, quod officium est in eis quæ facere debemus, finis propter quem faciamus. Quia illa omnia itaq; propter Christum fiebant, quem filij Israel in eis quæ fiebant non intelligebant, hoc significabat velamen quod eos vsq; in finem non sinebat intendere. i. vsq; ad faciem Moysi, quæ significabat Christū. Et ideo dictum est, quod euacuetur hæc gloria, quia omnes vmbræ significantes euacuantur cum res quæ significatur aduenerit. Quemadmodum enim scientia quæ nunc est euacuabitur, sicut idē Apostolus dicit, cum venerit illa quam dicit facie ad faciem: sic & ista quæ in vmbris tradita erant Iudæis in veteri testamento, necesse fuit euacuari reuelatione noui testamenti. Nec sane omnes in illo populo non intelligebant Christum per illas vmbras testamenti veteris figuratum, neq; enim hæc ipse Moyses, & cæteri prophetæ non intelligebant, qui eum posteris prænunciabant. Nam & in hac ipsa epistola, vbi hæc dicuntur, quę iste non intelligens posuit tanquam aduersa & inimica veteris testamenti, cur dicit, Habētes autem eundem spiritum fidei: secundum quod scriptum est, Credidi, propter quod & locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur? Vbi enim scriptum est, Credidi, propter quod & locutus sum? vtiq; in psalmis ad illa eloquia dei pertinentibus, quæ credita sunt Iudæis. Eundem (inquit) spiritum fidei habentes. Quid est eundem, nisi quem habebant etiam illi per quos hæc ministrata sunt? vsq; in hodiernum enim diem id ipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non reuelatum, quia in Christo euacuatur.

Moyses & prophetæ intelligebant Christū in figuris ve. test. ij. Cor. iiij. C Psal. cxv.

¶ Dicit deus ad Cain, & nunc maledictus tu a terra quæ aperuit os suum sanguinem accipere fratris tui de manu tua, quoniam operaberis terram, & non adijciet virtutem suam dare tibi. Non dixit maledicta terra, sed maledictus tu a terra quæ aperuit os suum, in confessione peccatorum, accipere sanguinem Christi, qui fusus est in remissionem peccatorum, de manu persecutoris nolentis esse sub gratia, sed sub lege, vt esset maledictus ab ecclesia, idest vt eum intelligeret & ostenderet ecclesia maledictum, dicente Apostolo, Quicunq; enim ex operibus legis sunt, sub maledicto legis sunt. Deinde cum dixisset, Maledictus tu a terra quæ aperuit os suum accipere sanguinē fratris tui de manu tua, non dixit quoniam operabis eam, sed dixit, quoniam operabis terram, & non adijciet virtutem suam dare tibi. Vnde non est necesse eandem terram intelligere operari Cain, quę aperuit os suum accipere sanguinem fratris de manu eius: sed ideo maledictus intelligitur ab hac terra, quoniam operatur terram quę non adijciet virtutē suā dare illi. i. ideo populum Iudæorū maledictū agnoscit, & ostendit ecclesia, quoniam occiso Xpo adhuc operatur terrenā circunci-

Ex libro contra Faustum. Gene. iiij. Gala. iij. Gene. iiij. D

Alioquin quidiu legitur Moyses, velamen super corda eorũ positum est. Cũ autem inde quisq; transierit ad Christum, auferetur velamē. Transeuntium quippe intentio ipsa mutatur de vetere ad nouum, vt non iam quisq; intendat accipere carnalem sed spiritalem fœlicitatem, id est ab intentione qua expectabatur in carnali regno falsa beatitudo carnalis, ad intentionem qua per nouum testamentum expectatur in regno cœlorum, beatitudo verissima spiritalis. ℭ Quomodo ergo tollitur velamen dicit ipse Apostolus, Cũ autem transierit ad dominũ auferetur velamen. Iudæus ergo non transiens ad dominum, non pertendit aciem mentis in finem, quomodo illo tempore in hac figura filij Israel non pertendebant aciem oculorum suorum vsq; in finem, id est in faciem Moysi. Facies enim Moysi splendida figuram habebat veritas. Interpositum est velamen, quia non poterant intendere ad hunc splendorem vultus eius filij Israel. Quę figura euacuatur. Sic enim dicit Apostolus, Quæ euacuantur. Quare euacuantur? Quia veniente imperatore imagines tolluntur de medio. Ibi spectatur imago, vbi imperator præsens non est. Vbi autem est ille cuius imago est, imago remouetur. Imagines ergo præferebãtur, antequam veniret imperator noster dominus Iesus Christus. Imaginibus sublatis fulget præsentia imperatoris. Ergo cum transierit quisq; ad dominum, auferetur velamen. Sonabat enim vox Moysi per velum & facies Moysi non apparebat. Sic & modo Iudæis sonat vox Christi, per vocem scripturarum veterum. Vocem earum audiunt, faciem sonantis non vident. Volunt ergo vt auferatur velamen? transeant ad dominum.

ℭ Splendor in facie Moysi tanquã in facie carnali & mortali, nũquid diuturnus aut æternus esse posset? Morte enim succedente, profecto auferetur. Splendor autem glorię beati domini dei nostri Iesu Christi sempiternus est. Sed illud figura erat temporalis, hoc autem quod illa figura significabatur æternum. Legunt itaq; & non intelligunt Christum, non perducunt intentionem vsq; in finem, quia velum oppositũ negat eis aspectũ splendoris interioris, & vide ibi sub velo Christum. Ait enim dñs noster Iesus Christus, Si crederitis Moysi, crederetis & mihi, de me em̄ ille scripsit. ℭ Personam eius gerebat Moyses, & ideo velum ante se ponebat, quando loquebatur populo, quia quandiu illi in lege carnalibus gaudijs & voluptatibus dediti erant, & regnum terrenum quærebant, velamen positum erat contra faciem eorum ne viderent Christum in scripturis. Ablato enim velamine, posteaquam passus est dominus, visa sunt secreta templi.

ℭ Transeat ergo vnusquisq; ad Christũ, vt auferatur velamen, sicut Apl's dicit. Velamē.n. auferf, qñ similitudinis & allegoriæ co opertimento ablato, veritas nudatur vt possit videri. DOMINus autem spiritus est. Vbi autem spiritus domini, ibi libertas.

Quid est transire ad Christuz.

Ex sermone de verbis euãgelij. xvij.

G

Facies Moysi splendida specie habebat veritatis

Figurę. ve. testa. erant imagines imperatoris Christi.

Vox Moysi.

Vox Christi.

Ex tracta. ps. lxiij.

H

Ioan. v.

Ex sermone de verbis euangelij.

Ex lib. contra Manichęos. i.

Quãdo velamen aufertur.

Ex libro de trinitate. ij.

I.Cor.viij. ¶ Tanquam proprie videtur filius dominus vocari, dicente Apo
Filius dei apie stolo. Nam etsi sunt qui dicantur dij siue in cœlo siue in terra, si
vocatur dñs, cuti sunt dij multi domini multi, nobis tamen vnus deus pater
ita dñs pater, & ex quo omnia, & nos in ipso, & vnus dominus Iesus Christus
dñs spiritus per quem omnia, & nos per ipsum. Sed etiam deus pater multis
sanctus. locis inuenitur dominus dictus, sicuti est illud. Dominus dixit
A ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Et illud, Dixit do
Psal.cix. minus domino meo, sede ad dexterã meam. Et spiritus sanctus
dñs dictus inuenitur. Vbi apl's ai: Dñs aũt spiritus est. Et ne qs q̃s
Ioan.viij. arbitretur filium significatum, & ideo dictũ spiritũ ppter incor
poreã substantiam: secutus contexuit, Vbi autẽ spiritus dñi. ibi
Ex lib. sent. libertas. Spiritũ autẽ dñi, & spiritũ sctm̃ esse nemo dubitauerit.
Prosperi. ¶ Libera sp est seruitus apud deũ, cui nõ necessitas serui, sz charitas.
Seruitus dei
semp est libera. Nos vero omnes reuelata facie gloriã domini spe
culantes, in eandem imaginem transformamur a
claritate, in claritatem, tanquam a domini spiritu.

Ex li. de tri. xv. Satis apparet apostolum a speculo nõ ab specula dixisse, glo
riam domini speculantes. Quod vero ait in eandem imagi
nem transformamur, vtiqz imaginem dei vult intelligi, eã
dem dicens istam ipsam seculi. . quã speculamur. quia eadẽ ima
Eadem imag o go dei est, & gloria dei: sicut alibi dicit, Vir qdẽ nõ debet valare ca
dei est, & gloria put, cuz sit imago & gloria dei. Transformamur ergo dixit, de for
dei. ma in formam mutamur, atqz transimus de forma obscura in
formam lucidam, quia & ipsa obscura imago dei est. Et si ima
go, profecto etiam gloria, in qua homines creati sumus, p̃stan
tes cæteris animalibus. De ipsa quippe humana natura dictũ est,
I.Cor.xi. Vir quidem non debet velare caput, cum sit imago & gloria dei.
B Quæ natura in rebus creatis excellentissima cum a suo creatore
ab impietate iustificatur, a deformi forma formosam transfor
Quõ p gratiã matur in formam. Est quippe & in ipsa impietate quãtomagis dã
dei trãsforma nabile vitiũ, tanto certius natura laudabilis, & ob hoc addidit de
mamur de cla gloria in gloriam, de gloria creationis in gloriam iustificationis.
ritate in clari Quamuis possit hoc & alijs modis intelligi quod dictũ est, de gl a
tatem eidem in gloriã, de glia fidei in gloriã speciei: de gloria q̃ filij dei sumus,
imaginem dei. in gloriã q̃ similes ei erimus quãdo videbimus eum sicuti est. Qđ
vero adiunxit, tanquã a domini spiritu, ostendit gratia dei nobis
conferri tã optabilis trãsformationis bonũ. Verũ hęc huius ima
ginis est quidoqz futura perfectio. Ad hãc cõsequendaz nos erudit
magister bonus fide Christiana, pietatisq; doctrina, vt reuelata fa
cie a legis velamine (quid est vmbra futurorum) gloriaz domini
I.Ioan.iij. speculantes: per speculum seculi intuentes, in eadem imaginem
Ex li. ad Pauli transformemur de gloria in gloriaz tanquam a domini spiritu.
nã de videndo Cum ergo hac transformatione, ad perfectum fuerit hæc imago
deo. renouata, similes deo erimus, quoniam videbimus eum non per

speculum, sed sicuti est. quod dicit Paulus apostolus, facie ad faciē. ¶ In qua enim facie velamen habent Iudæi, nō transeūdo ad Christum (quū cū transierit quisq; ad Christum auferetur velamen) ita nos facie reuelata in eādē imaginē trāsformamur. Aptissime autē dicit. Velamē super cor eorum positum est. Ibi est ergo facies, quæ reuelata nunc in fide quamuis per speculum & in ænigmate contuemur, tunc autem facie ad faciem. C

i. Cor. xiij.

CAPVT .IIII.

IDEO habētes hāc administrationē, iuxta quod misericordiā cōsecuti sumus, nō defecimus: sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia.

HAnc administratione non ex meritis nostris: sed ex dei misericordia esse dixit. Propter quod habentes aministrationem hanc sicut misericordiam consecuti non infirmemur, sed abijciamus occulta cōfusionis, non ambulātes in astutia neq; dolo, adulterantes verbum dei. Astutiam autē & dolū hypocrisim vult intelligi, qua volūt iusti superbi videri. Vnde & in illo psalmo quem ad huius ipsius gratiæ testificationem cōmemorat idem apostolus Beatus (inquit) cui non imputauit dominus peccatum, neq; est in ore eius dolus. hæc est humilium sanctorum confessio, non se iactantium esse quo non sunt.

Ex lib. de baptismo paruulorum. Hypocrisis per astutiā & dolū significatur hic. Psal. xxij. Humilitas sanctorum procul a iactantia.

Neq; adulterantes verbum dei, sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos, ad omnem conscientiam hominum, coram deo. D

QVid faciet animus nutans, cū se obtēperare nō posse existimat, & nō obtēperare formidat? Si. n. bona opa sua in luce posuerit hoībus itueda vt faciat quod pceptū est. Sic luceat lumē vrm corā hoībus vt videāt bona opa vra, & glorificēt prēs vrū qui in cœlis est, reū se teneri arbitrabit, qa ctra pceptā fecit vbi dicit. Attēdite ne iustitiā vrā faciatis corā hoībus vt videamini ab eis. Rursusq; si hoc timēs & cauēs ea quæ bñ facit abscōderit, nō se putabit seruire imperāti, & dicēti, Luceat lumē vrū corā hoībus vt videāt bona opa vra. Qui aūt recte intelligit vtrūq; implet. Audi. n. apl̄m, vtrūq; & faciētē & docētē. Videte qūēadmodū luceat lumē eius corā hoībus: vt videāt bona opa eius. Cōmēdamus, inq, nosmetipsos ad oēs cōsciētiā hoīū in cōspectu dei. Et itē. Prouidemus. n. bona, nō solū corā deo, sz etiā corā hoib9. Et itē, Placete oib9 p oia, sicut & ego oib9 p oia placeo. Videte rursus quēadmodū attēdat ne faciat iustitiā suā corā hoibus, vt videtur ab eis. Opus aūt probet suū, inquit, vnusquisq;, & tūc in seme

Ex sermone de verbis euange. Matt. vi. Matt. v. ij. Cor. viij. i. Cor. x. Gala. vi.

B ipso gloriam habebit, & non in altero. Et iterum, Nam gloria no-
ij.Cor.i. stra hæc est, testimoniũ cõscientię nrę. Est illud quo nihil est etiã mani
Gala.i. festius, Si adhuc, inqt, hominibus placerē, Christi seruus nõ essē.

Quod si etiã opertum est euangelium nostrum, in his qui pereunt est opertum.

Ex libro de consensu euangelistarum.iij. Ad quæ idonei sumus. Ioan.ix. Rom.xi. Rom.ix. Ibidem. Esa.xl.

ET cum dixisset, Alijs quidem sumus odor vitæ in vitam, alijs odor mortis in mortē, subiecit statim. Et ad hæc qs idoneus? Id est qui idoneus intelligere, quam iuste fiat, qđ idem dominus dicit. Ego veni vt qui non vident videant & qui vident cæci fiant. Ipsa est enim altitudo diuitiarum sapientiæ & sciētiæ dei. qui&qȝ iuste facit ex eadem massa aliud vas in honore, aliud in contumeliam: & dicitur carni & sanguini. O homo, tu qs es qui respondeas deo? Quis ergo & in hac re cognoscere potest intellectum domini? aut quis consiliarius eius fuit?

Esa.vi. Ioan.xij.

In quibus deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat in eis illuminatio euangelii gloriæ Christi, qui est imago dei.

F
Ex libro cõtra inimicũ legis & propheta℞.i.

VTinam & isti cæci oppugnatores legis & prophetarum, sic transeant ad Christum, vt non sint in eis in quibus obuelatum est ipsum euangelium. In his enim qui pereunt est obuelatum, ait Apostolus. In quibus deus huius seculi excæcauit mentes infidelium: vt non fulgeat illuminatio euangelij gloriæ Christi, qui est imago dei. vbi miser iste deũ seculi huius vult intelligi malum, tanquam illi seruierit Moyses in veteri testamẽto, quasi hoc apostolus dixerit, vbi necesse esset intelligi Deum seculi huius deum impiorum, hoc diabolum, quoniam oẽs dij gentium dæmonia, & vtiqȝ multo maxime principes dæmoniorũ. non mirum esset, quidoquidem quorundam deus etiam venter est dictus Ait enim Apostolus, Quo℞ deus vẽter est, nec ideo deus venter est. Ita si potest dici deus huius seculi diabolus, non ideo diabolus deus est, quia nec dæmonia sunt dij, q̃uis dij gentium sint dæmonia. Potest quippe seculum in malo intelligi. Vñ dicit Apostolus Petrus, Eripe vos de præsenti seculo maligno. sed cum aliter pateat intellectus, quid necesse est hic diabolum putare significatum, ac non potius deum verum, iustum, & bonum, qui excæcauit mentes infidelium huius seculi? vt non hic distinguatur in quibus deus huius seculi, ac deinde inferatur, excæcauit mentes infidelium: sed ita potius, in quibus deus, ac deinde subinferat, seculi huius excæcauit mentes infidelium, hoc est infideliũ seculi huius mentes excęcauit. sed istis non placet, vt deus bonus mentes excæcet aliquo℞. Non eñi attendunt Saluatoris verba dicẽtis.

Nõ seqtur, diabolus est deus huius seculi ergo est deus. Phili.iij.

Seculum malũ

D
De⁹ bon⁹ quõ excæcet mẽtes.

Ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant, & qui vi- Ioan.ix.
dent cæci fiant. Ille igitur qui secundum apostolicam scientiam Rom.ix.
cuius vult miseretur, & quem vult obdurat: proculdubio quẽ vult il- Psal.c.
luminat, & quẽ vult excæcat. Sed non est iniquitas apud deum, cui Deus verus illu
dicit ecclesia, Misericordiam & iudiciũ cantabo tibi domine. Illu minat miseri-
minat ergo misericordia, excæcat iudicio, vtiq; æquissimo etsi cordia, exæcat
occultissimo. Inscrutabilia sunt iudicia eius, cui tñ dicitur, Sedisti iudicio.
super thronum qui iudicas æquitatem. Hinc deo Moyses & cun-
cti prophetæ, quos iustos sine dubio dominus ipse testatur. Horũ
quippe Iudæi sepulcra cõstruebãt, & monumẽta ornabãt: qbus di
cit, Aedificatis sepulcra prophetarũ, & ornatis monumẽta iustorũ. Sed Lucæ.xi.
illi oẽs etsi pro tẽporis dispẽsatione veteris testamẽti ministrabãt fi
guras, & ad nouũ testamẽtũ q̃uis nõdũ reuelatũ, per dei grãtiã ptine-
bant. ¶ Hanc sententiam plerique nostrum distinguũt, vt deũ verũ Ex libro cõtra
dicant excæcasse infidelium mentes. Cũ enim legerint in quibus Faustum.
deus, suspendunt pnũciationẽ, ac tũc inferũt, seculi huius excæca
uit mẽtes infideliũ. quia etsi ita nõ distinguas, sed exponendi grã H
ita verborũ ordinẽ mutes, in quibus deus excæcauit mentes infi-
delium huius seculi, idest qui in illa distinctiõe sensus elucet. Põt Excæcatio mẽ-
enim talis operatio qua excæcantur mentes infidelium, secundũ tis quomõ ad
quem modũ pertinere ad deum verũ, quod non facit malitia, sed deũ pertineat
iustitia: sicut idem Apostolus alibi dicit, Nunquid iniquus deus q Rom.iij.
infert iram Item alibi. Quid ergo dicimus inquit? Nunquid ini- Rom.ix
quitas est apud deum? Absit. Moysi enim dicit, Miserebor cui mi
sertus ero: & misericordiam præstabo, cui misericors fuero. Cum
ergo præmisisset quod inconcusse retinendum est, non esse iniqui
tatem apud deum, & paulo post attende quid dicat. Si autem vo Ibidem.
lens deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, attulit
in multa patiens in vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem,
& vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ quæ p-
parauit in gloriam, & in cætera, certe hic nullo modo dici potest
alium deum esse qui ostendit iram, & demonstrat potentiam suã
in vasis quæ perfecta sunt ad perditionem, & alium qui ostendit
diuitias in vasis misericordiæ. Nam vnum eundemq; deum face Rom.i.
re vtrunq; apostolica doctrina testatur. Hinc est & illud, Propter
hoc tradidit illos deus in concupiscentias cordis eorum, in im- Ibidem.
munditia, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis: &
paulopost, Propterea tradidit illos deus in passiones ignominiæ.
Item paulo post, Et quoniam non probauerunt deum habere in A
notitiam, tradididit illo deus in reprobum sensum. Ecce quomõ Rom.i.
verus deus & iustus excæcat mentes infidelium. Neq; enim vnq̃ Deus verus ex
in his apostoli verbis quæ commemoraui alius deus intellectus cæcat mentes
est, quam ille qui filium suum misit dicentem. In iudicium veni infidelium.
in hunc mundũ, vt qui nõ vident, videant: & qui vident, cæci fiãt. Ioan.ix.
Nã & hic satis apparet mentibus fidelium, quomodo deus excæcet

mentes infidelium. Præcedit enim aliquid occultum in occultis. cum deus agat iustissimum examen iudicij sui, vt quorundã mẽtes infidelium excæcentur, quorundam illuminentur. Cui verissime dictum est, Iudicia tua abyssus multa. Cuius profunditatis inpenetrabilem altitudinem apostolus admiratus exclamat. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientię dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius &c. Illuminatio euangelij gloriæ Christi, q est imago dei. ¶ Imago & ęqualitas, & simulatio distinguenda sunt, quia vbi imago, continuo similitudo est, nõ continuo æqualitas. vbi æqualitas, continuo similitudo, non continuo imago. vbi similitudo, non continuo imago, non continuo æqualitas, vt in speculo est imago, quia de illo expressa est, est etiam necessario similitudo, non tamen æqualitas, quia multa desunt imagini quæ insunt illi rei de qua expressa est. Sed vbi dicitur continuo, vtiq; intelligitur quia esse aliquando potest. Potest ergo esse aliquando imago in qua sit etiam æqualitas, vt in parentibus & filijs inueniretur imago & æqualitas, & similitudo, si interuallum temporis defuisset. Nam & de parente expressa est similitudo filij, vt recte imago dicatur, & potest esse tanta, vt recte etiam dicatur æqualitas, nisi quod parens tempore præcessit. Ex quo intelligitur & æqualitatẽ aliquando non solum similitudinem habere, sed etiam imaginẽ. Potest etiam aliquando esse similitudo & æqualitas, quamuis nõ sit imago, vt in ouis paribus. Potest similitudo & imago, quamuis non sit æqualitas, vt in speculo. Potest & similitudo esse, vbi æqualitas & imago sit, sicut de filijs commemorauimus, excepto tempore quo præcedunt parentes. Sic enim æqualem syllabam syllabæ dicimus, quamuis altera præcedat, altera subsequatur. In deo autem quia conditio temporis vocat (non enim potest recte videri deus in tempore generasse filium, per quem condidit tempora) consequens est vt non solum imago eius sit, quia de illo est, & similitudo, quia imago est. sed etiam æqualitas tanta, vt ne temporis interuallo impedimento sit.

Roma.xi.

xli.lxxxiij.q/ diorum.

Imago, ęqualitas, & similitudo differunt.

B

C

Non enim nos metipsos prædicamus: sed Iesum Christũ dominũ nostrũ. Nos autẽ seruos vestros p Iesum: quoniã deus q dixit de tenebris lucẽ splẽdescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ charitatis dei, in facie Iesu Christi.

lib. cõtrã inimicum legis & prophetarum. Tenebras non esse æternas. Genesis.i.

Quin etiam stultitię scribentis assignat, quod dixerit tenebras sine initio semper fuisse, lucem vero initiũ sumpsisse de tenebris, quasi legerit in eo libro cui calumniatur, tenebras sempiternas, cum scriptum sit, In principio creauit deus cœlum & terram, terra autem erat inuisibilis & incompo sita, & tenebræ erãt super abyssum. Ex illo ergo tenebre esse cœperũt,

ex quo confusa moles cœli esse cœpit ac terræ, antequam lux facta esset, qua illuminaretur q̄ sine luce fuerat tenebrosum. Quid autem inconueniens si mundanę materiæ fuerant tenebrosa primordia, vt accedente luce, melius q̄ factũ est redderetur, & tanq; proficientis hominis (q̄ postea futurum erat) hoc modo significaretur affectio? Porro si huic displicet, lucẽ initiũ sumpsisse de tenebris, isdẽ ap̃ls hoc dicat, qui scribẽs ad fideles ait, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Quis autẽ hoc fecit, nisi ille, qui cũ tenebræ essent super abyssum dixit, Fiat lux, & facta est lux. Q̄ apertius alio loco id ẽ ap̃ls Paulus expressit dicens, Deus qui dixit de tenebris lucẽ clarescere, claruit in cordibus nostris. ¶ Ad illuminationẽ, inq̃t, sciẽtię gloriæ eius in faciẽ Christi Iesu. Hæc est scientia gloriæ eius, q̄ scimus ipsum esse lumẽ, quo tenebræ nostrę illuminatur. Et id ipsum attẽde queadmodũ inculcet. Affectio proficientis hoīs per accessum lucis ad tenebras significatur. Ephe. v. Gene. i. C Ex libro de baptis. paruulorũ Sciam gloriæ Christi.

Habemus autem thesaurũ istũ in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis dei, & non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur. Aperiamur, sed nõ destituimur. Persecutionem patimur, sed non derelinquimur. Humilitamur, sed nõ confundimur. Deiicimur, sed non perimus: semper mortificationẽ Iesu Christi in corpe nostro circũferẽtes, vt vita Iesu manifestetur in corpribus nostris. Semper enim nos q viuimus, in mortẽ tradimur pp Iesum, vt & vita Iesu manifestetur i carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita aũt in vobis. Gal. v.

¶ Adhærens deo, & semper faciens dei voluntatem, nunquam a suo habitatore deseritur. Etsi quædã dura adq; aduersa patiatur, non derelinquitur, sed probatur. Ex libro sententiarũ Prosperi. Iustus non deseritur.

Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est, Credidi propter quod & locutus sum. Et nos credimus propter quod & loquimur, scientes quoniam qui suscitauit Iesum, & nos cum Iesu suscitabit, & constituet vobiscum. Omnia enim propter vos, vt gratia abundans per multos: in gratiarum actione, abundet in gloriam dei. B Psal. cxv.

HAbentes autem eundem spiritum fidei. Non enim ait sciẽtiã fidei, sed spiritũ fidei. Q̄ ppterea dixit, vt intelligeremus q̄ fides & nõ petita cõceditur, vt et petenti alia cõcedan̄. Ex lib. d̄ gratia & lib. arb itrio. Spũs gratiæ cõcedit fidẽ, et si nõ petenti

Quomodo enim inuocabunt,inquit, in quem non crediderunt? Ergo spiritus gratiæ facit vt habeamus fidem,vt per fidem impetremus orando,vt possimus facere quę iubemur.

Ex lib.de natura ꝛ gratia.
I.Timo.ij.

¶ Ea fides iustos sanauit antiquos,quæ sanat ꝛ nos.i. mediatoris dei ꝛ hominum hominis Christi Iesu,fides sanguinis eius , fides crucis eius,fides mortis,ꝛ resurrectionis eius Habentes ergo eundem spiritum fidei,ꝛ nos credimus,pp quod ꝛ loquimur.

Ex tracta. euang. secũdũ Ioan.xlv.
Fidẽ fides nostra ꝛ patrum antiquorum.
F

¶ Ante aduentum domini nostri Iesu Christi,quo humilis venit in carne,præcesserunt iusti sic in eum credentes venturũ, quomodo nos credimus in eum qui venit. Tempora varia sunt,nõ fides, quia ꝛ ipsa verba pro tempore variantur,cum varie declinantur. Alium sonum habet,venturus est,alium sonum habet,venit. Eadem tamen fides vtrosq; coniungit,ꝛ eos qui venturũ esse , ꝛ eos qui eum venisse crediderunt. Diuersis quidẽ tẽporibus: sed vtrosq; per vnum fidei ostium,hoc est per Christum,videmus ingressos. Nos credimus dominum Iesum,natum ex virgine,venisse in carne,passum esse,resurrexisse,in cœlum ascendisse. Totum hoc sicut verba audistis præteriti temporis,impletum esse iam credimus. In eius sunt fidei societate nobiscum ꝛ illi patres,qui crediderunt de virgine nasciturum,passurum,resurrecturum,in cœlum ascensurum. Illos enim ostendit apostolus,vbi ait,Habentes autem eundem spiritum fidei,sicut scriptum est. Credidi,propter quod locutus sum,ꝛ nos credimus.propter quod ꝛ loquimur. Propheta dixit,Credidi propter quod locutus sum. Apostolus dixit,Et nos credimus,propter quod ꝛ loquimur. Vt scias aũt ꝙ vna sit fides,audi dicentem,Habentes eundem spiritum fidei,ꝛ nos credimus.

...psal.cxv.
I.Cor.x.

HABENtes aũt eundem spiritum fidei,propter quod scriptũ est. Credidi,propter quod locutus sum,ꝛ nos credimus propter quod ꝛ loquimur.

Ex lib.ad cõsulta Hilarii.
Quare facta variata,eadẽ fide manente.
G

¶ Non diceret eundem spiritum fidei,nisi admonens etiam antiquos iustos ipsum habuisse spiritũ,hoc est incarnationis Christi. Sed quia illis futura prænunciabantur,quæ iam facta nobis annunciantur,ꝛ tempore veteris testamenti velabatur,quod tempore noui testamenti reuelatur:ideo eius sacramenta variata sunt,vt alia essent in veteri testõ,alia in nouo,cum fides ipsa varia nõ sit.

Ex epistola ad Valeriũ Comitem.

¶ Eadem fides saluatoris saluos faciebat antiquos,pusillos cum magnis,non vetus testamentum,quod in seruitutem generat.

Ex lib.ad Bonifaciũ papã cõtra Pelagia.
Psal.cxv.

¶ Antiquos iustos non saluos fecit nisi fides mediatoris , qui in remissionem peccatorum sanguinem fudit. Ipsorũ enim vox est. Credidi,propter quod locutus sũ. Vnde ait apostolus Paulus, Habentes autem eundem spiritum fidei.secundum quod scriptum est,Credidi,propter quod locutus sũ,ꝛ nos credimus, propter qđ ꝛ loquimur. Quid est eundem spiritum,nisi quem iusti quoq; habuerunt qui ista dixerunt? Dixit & apostolus Petrus, Quid vultis

Actuum.xv.

imponere gentibus,quod neq; nos potuimus portare,neq; pr̃es

nostri? Sed per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus saluari, sicut & illi. Hoc vos non vultis inimici huic gratiæ, vt eadem gratia Iesu Christi salui facti credantur antiqui, sed distribuitis tẽpora secundum Pelagium, in cuius libris hoc legitur, & ante legẽ dicitis saluos factos esse natura, deinde per legem, postremo per Christum, quasi hominibus duorum superiorum temporum, ante legem sæculi, & in lege, sanguis Christi nõ fuerit necessarius. euacuantes quod dictum est, Vnus enim deus, vnus & mediator dei & hominum, homo Christus Iesus.

¶ Credidi, propter quod locutus sum. hoc est perfecte credidi. Nõ enim perfecte credunt, qui quod credunt loqui nolunt. Ad ipsam enim fidem pertinet, etiam illud credere quod dictum est, Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor eum coram angelis dei. Ex hoc enim est appellatus fidelis ille seruus, non tantum quia accepit, sed quia impendit, atq; lucratus est. Ita & hoc loco nõ ait, Credidi & locutus sum, sed propter hoc dicit se locutum esse, quia credidit. Simul enim credidit, & quod præmium loquendo speraret, & quam pœnam tacendo timere deberet. Beatus Paulus apostolus adhibuit testimonium de scripturis, in quo nobis gloriam martyrum commendauit. Propter quod scriptum est, inquit, Credidi, propter quod locutus sum. Et nos credimus, propter quod & loquimur. Si enim tantummodo credidissent, & non loquerentur, non paterentur. Credendo apprehenderunt vitam, & loquendo inuenerunt mortem, sed mortem in qua corpus corruptibile seminaretur, & incorruptio meteretur. Istum sensum, idest quod credimus, propter quod & loquimur, alio loco idem Apostolus sic explicauit. Corde creditur ad iustitiã: ore aũt confessio fit ad salutẽ.

I. Timo. ij.
H
Ex tracta.
Psal. cxv.
Mar. viij.
Cõmẽdatio gloriæ martyrum.
Psal. cxv.
Rom. x.

Propter quod non deficimus: sed licet is qui foris est noster homo corrumpitur: tamen ei qui intus est, renouatur de die in diem. Id enim quod in præsenti est momentaneum & leue tribulatiõis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur temporalia sunt: quæ autem non videntur æterna sunt.

A

NEmini dubium est, sicut interiorem hominem intelligentia sic exteriorem sensu corporis præditum: non quia & ipsa eodem fit imago dei. Manifesta est quippe apostolica sententia, quæ interiorem hominem renouari in dei agnitione declarat, secundum imaginem eius qui creauit eum: cum & alio loco ait, Et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouat

Ex li. de tri. xv.
Non interior & exterior.

de die in diem. Neqꝫ enim frustra ꝛ iste homo dicitur, nisi quia in est ei nonnulla interioris similitudo.

Ex lib. de trinitate. xij.

Quę pertinent ad exteriorem hominem.

¶ Age nunc, videamus vbi sit quasi quoddam hominis exterioris interiorisqꝫ confinium. Quicquid enim habemus in animo commune cum pecore, recte adhuc dicitur ad exteriorem hominem pertinere. Non enim solum corpus, homo exterior deputabitur, sed adiuncta quædaꝫ vita sua qua compages corporis ꝛ omnes sensus vigent, quibus instructus est ad exteriora sentienda: quorum sensuum imagines infixæ in memoria, cum recordando reuisuntur, res adhuc agitur ad exteriorem hominem pertinēs, atqꝫ in his omnibus non distamus a pecore, nisi ꝙ figura corporis nō proni sed erecti sumus. Qua in re admonemur ab eo qui nos fecit, ne meliore nostri parte, idest anima, similes pecoribus simus: a quibus corporis erectione distamus, non vt in ea quæ sublimia sunt in corporibus, animum proijciamus. Nam vel in talibus quietem voluntatis appetere, prosternere est animum. Sed sicut corpus ad ea quæ sunt excelsa corporum, idest ad cœlestia naturaliter erectum est: sic animus quæ substantia spiritalis est: ad ea quæ sunt in spiritalibus excelsa erigendus est: non elatione superbiæ, ſꝫ pietate iustitię. Possunt autem ꝛ pecora sentire per corporis sensus extrinsecus corporalia, ꝛ ea memoriæ fixa reminisci, atqꝫ in eis appetere conducibilia, fugere incommoda. Verum, ea notare non solum naturaliter apta: sed etiam de industria memorię commēdata retinere, ꝛ in obliuionem iam iamq; vel labentia recordando, atq; cogitando rursus imprimere, hęc atqꝫ huiusmodi quamuis in sensibilibus, atq; in eis quæ noster animus per se. sum corporis traxit, agantur atq; versentur: non sunt tñ rationis expertiū: nec hominibus pecoribusq; cōmunia, sed sublimiaris ratiōis est iudicare de istis corporalibus secundum rationes incorporales ꝛ sempiternas, quæ nisi supra mentem humanam essent, incommutabiles profecto non essent, atq; his nisi subiungeretur aliquid nostrum, non secundum eas possemus de corporalibus iudicare. Iudicamus autem de corporalibus ex ratione diuisionum atqꝫ figurarum, q̄q̄ incommutabiliter manere mens nouit.

In corpibus qe tē appetere est ꝓsternere aīum

B

In pecorib⁹ est aliqualis mēoria naturalis, ſꝫ nō de industria

C

Pecora nō pñt iudicare de corporibus ſm rōnes incorpales.

Quō iudicam⁹ de corpalibus.

Ex libr. contra Fau. ti. xlvij.

De hoīe interiore ꝛ exteriore, ꝙ vnus ē hō est.

¶ Paulus Apostolus interiorem hominem pro spiritu mentis, exteriorem vero in corpore atqꝫ ista mortali vita vult intelligi, nō tamen vtrūqꝫ horū simul duos hoīes eum dixisse aliquando in eius literis legitur, sed vnum quem totum deus fecerit. i. ꝛ id quod interius est, ꝛ id quod exterius: sed eum ad imaginem suam non fecit, nisi secundū id quod interius est, non solū incorporeum, verum etiam rationalem, quod pecoribus non inest. Non itaqꝫ vnū hoīem fecit ad imaginē suā, ꝛ alterū fecit non ad imaginē suaꝫ, sed quia hoc vtrūqꝫ interius, ꝛ exterius simul vnus homo est, hūc vnum hoīem ad imaginē suā fecit, non secundū id qđ hꝫ corpus corporaleqꝫ vitā, sed ſm id qđ hꝫ rationalem mentem, qua co

gnoscat deum, et omnibus irrationabilibus eadem rationis excellentia pponatur. Veterẽ aũt hoiem nihil aliud Apostolus quam vitam veterem dicit, q̃ in pctõ est in quo secundũ Adam viuitur, de quo dicit. Per vnum hoiem peccatum intrauit in mundum, et per pctm̃ mors, et ita in oẽs hoies pertransijt, in quo oẽs peccauerunt. Ergo totus ille homo. i. et interiore et exteriore sui parte inueterauit pp pctm̃, et pœnæ mortalitatis addictus est. Renouatur aũt nunc sm interiorẽ hoiem, vbi secundũ sui creatoris imaginẽ reformatur, exuens se iniustitiã, hoc est veterẽ hoiem, et induens iustitiam, hoc est nouũ hominẽ. Tunc aũt cum resurget corpus spiritale qd̃ seminat̃ aiale, et exterior percipiet cœlestis habitudinis dignitatem, vt totum quod creatũ est recreetur, et totum qd̃ factuȝ est reficiatur, illo recreante qui creauit, et reficiente qui fecit. Vetustus vi hõ et vetus Roma. 1 pctõ a.v. Phili. iij.

¶ In corpore adhuc mortali renouatio vitæ inchoatur a fide, qua creditur in eum qui iustificat impiũ, bonisq; moribus augetur, et roboratur de die in diem, cuȝ magis magisqȝ renouatur interior homo, corpus vero tanquam homo exterior, quanto est hæc vita diuturnior, magis magisq; corrumpitur, vel ætate, vel morbo, vel varijs afflictationibus, donec veniat ad vltimam, quæ ab omnibus mors vocatur, eius autem resurrectio differtur in finem, cum et ipsa iustificatio nostra perficietur ineffabiliter. Tunc enim similes ei erimus, qm̃ videmus eum sicuti est. Nunc vero quandiu corpus quod corrumpitur aggrauat animã, et vita humana super terram tota tentatio est: non iustificabitur in conspectu eius omnis viuens, in comparatione iustitiæ qua æquabuntur angelis, et gloriæ quæ reuelabitur in nobis. Ex lib. de trini. I. Ioan. iij. E Sapi. ix. Psal. cxlij.

¶ Ista renouatio non momento vno fit ipsius conuersionis, sicut momento vno fit illa in baptismo renouata remissiõe oĩuȝ peccatorũ, neqȝ. n. vel vnũ quantulũcũqȝ remanet qd̃ non remittatur. Sed quẽadmodũ aliud est carere febribus, aliud ab infirmitate quæ febribus facta est reualescere: itẽqȝ aliud est infixũ telũ de corpore demere, aliud vulnus qd̃ eo factũ est secunda curatione sanare: Ita prima curatio est cãm remouere languoris: qd̃ per oĩum fit indulgentiã pctõrũ. Secunda, ipsum sanare languorẽ, qd̃ fit paulatiȝ proficiendo in renouatione huius imaginis. Quæ duo demõstrantur in psalmo vbi legit̃, Qui ppitius fit oĩbus iniquitatibus tuis, qd̃ fit in baptismo. Deinde sequit̃, Qui sanat oẽs languores tuos, qd̃ fit quotidianis accessibus cũ hæc imago renouatur. De qua re Apl̃s aptissime locutus est dicens, Et si exterior hõ noster corrumpit̃: sed interior renouat̃ de die in diẽ. Renouamur aũt in agnitiõe dei, hoc est in iustitia et sanctitate veritatis. In agnitione igit̃ dei, iustitiaq; et sc̃titate vitatis, q de die in diẽ pficiẽdo renouat̃: trãsfert amorẽ a tpalibus ad æterna: a visibilibus ad intelligibilia: a carnalibus ad spiritalia, atq; ab istis cupiditatẽ frenare vel minuere, illis se charitate alligare, diligẽter insistit. Tm̃. n. facit, quantũ diuinitus Ex lib. de trinitate. xiiij. De renouatiõe interioris hois seu imaginis dei. In baptismo oĩa pctã remittuntur. Psal. cij. F Renouamur in agnitione dei, iustitia et sanctitate veritatis

adiuuatur, Dei quippe sententia est: Sine me nihil potestis facere. In quo profectu & accessu tenentem mediatoris fidem, cum dies vitæ huius vltimus quéq; compererit, perducendus ad deu; quem coluit, & ab eo perficiendus, excipietur ab angelis sanctis: incorruptibile corpus in fine seculi, non ad pœnam, sed ad gloriam recepturus, In hac quippe imagine tunc perfecta erit dei similitudo, quando dei perfecta erit visio: de qua dicit Apostolus Paulus. Videmus nunc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Item dicit, Nos autem reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam tanquam a domini spiritu. Hoc est quod fit de die in die;, in bene proficientibus. Apostolus autem Ioannes, dilectissimi inquit nunc filij dei sumus: & nondu; apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Hinc apparet tunc in ista imagine dei fieri eius plenam similitudinem, quando eius plenam perceperit visionem.

I.Cor.xiij. ij.Cor.iij. I. Ioannis.vij.

G Ex lib.ij.de baptis. paruulorū Perfecta nouitas hoīs nō fit in bap.

¶ In baptismo quamuis tota & plena fiat remissio peccatorum, tamen si continuo tota & plena etiam hominis in æternam nouitatem mutatio fieret, non dico & in corpore, quod certe manifestum est adhuc in veterem corruptionem, atq; in mortem tendere, in fine postea renouandum, quando vere tota nouitas erit, sed excepto corpore si in ipso animo qui est homo interior, perfecta in baptismo nouitas fieret, non diceret Apostolus. Et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in die;. Profecto enim qui de die in diem adhuc renouatur, nondum totus est renouatus. Proinde ex hoc ꝙ adhuc in vetustate sunt, quamuis iam baptizati, ex hoc etiam adhuc sunt filij seculi, ex hoc autē ꝙ in nouitate sunt, hoc est ex plena & perfecta remissione peccatorum, & quantūcunq; illud est quod spiritaliter sapiūt, eiq; cōgruos mores agunt, filij dei sunt. Intrinsecus enim exuimus vetere; hominem, & induimur nouum, qui, & cætera quibus Apostolus explicat quid sit exui veterem hominem, & indui nouum, qui secundum deum creatus est, In iustitia & sanctitate veritatis, & hoc vt faciant iam baptizatos fidelesq; adhortatur, quod adhuc monendi non essent, si hoc in baptismo iam perfecte factum esset.

Phi.iiij.

H Ex lib. de vera religione. Hoīs interioris ætates.vij. Prima. Secunda. Tertia.

¶ Nouus homo & interior & cœlestis habet & ipse proportione nō annis, sed profectibus distinctas quasdam spiritales ætates suas. Primam in vberibus vtilis historiæ quæ nutrit exemplis. Secundam iam obliuiscentem humana, & ad diuina tendentem, in qua non auctoritatis humanæ continetur sinu, sed ad summam & incommutabilem legem passibus rationis innititur. Tertiam iam fidentiorem, & carnalem appetitum rationis, robore irritantem gaudentéq; intrinsecus in quadam dulcedine coniugali, cum anima menti copulatur, & velamento pudoris obnubitur, vt iā recte viuere non cogatur, sed etia; si oēs concedant peccare non libeat.

Quartam iam id ipsum multo firmius ordinatiusq; facientem, Quarta.
& enicantem in virum perfectum, atq; aptum & idoneum omnibus & persecutionibus, & mundi huius tempestatibus, & fluctibus sustinendis atq; frangendis. Quintam pacatam atq; omni parte Quinta.
tranquillam, viuentem in opibus, & abundantia incommutabilis Sexta.
regni summæ atq; ineffabilis sapientiæ. Sextam omnimodę immutationis in æternam vitam, & vsq; ad totam obliuionem vitę temporalis transeuntem perfecta forma, quæ facta est ad imaginem & similitudinem dei. Septima enim iam quies æterna est, & Septima.
nullis ætatibus distinguenda beatitudo perpetua. Vt enim finis veteris hominis mors est: sic finis noui hois vita æterna. Ille namq; homo peccati est, iste iustitiæ. Sicut enim ibi ambo nullo dubitante ita sunt: vt vnum eorum, idest veterem atq; terrenum possit in hac tota vita vnus homo agere, nouum vero & cœlestem nemo in hac vita possit nisi cum vetere: nam & ab ipso incipiat necesse est, & vsq; ad visibilem mortem cum illo quamuis eo deficiente se proficiente perduret, sic pro portione vniuersum genus humanum, cuius tanquam vnius hominis vita est, ab Adam vsq; ad finem seculi huius, ita sub diuinæ prouidentię legibus administratur vt in duo genera distributum appareat: quorum in vno est turba impiorum terreni hominis imaginem ab initio seculi vsq; ad finem gerentium, in altero series populi vno deo dediti. Sed ab Adam vsq; ad Ioannem baptistam terreni hominis vitam, gerens, seruili quadam iustitia, cuius historiam vetus testamentum vocant, quasi terrenum pollicens regnum, quæ tota nihil est aliud quam imago noui populi: & noui testamenti pollicentis regnum cœlorum: cuius populi vita interim temporalis incipit a domini aduentu in humilitate vsq; ad diem iudicij, quando in claritate venturus est, post quod iudicium vetere homine extincto, erit illa mutatio quę angelicam vitam pollicetur. Id enim quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur.

Marginalia: Veterē hoiem sine nouo: nēcō uerso hic agere possumus. — A

¶ Attende te hic habere laborem, sed attende qualem ille requiē pollicetur. Nunquid cogitare potes? si illam posses cogitare, videres te nihil laborare ad compensationem. Audi eum qui illud ex parte cernebat, qui dixit, Nunc scio ex parte. quod ait Apostolus, Etenim quod est ad præsens temporale, & leue tribulationis nostræ, iuxta incredibilem modum æternum pondus glorię operat̃ nobis. Quid est, ęternum gloriæ pondus operatur nobis? Quibus operatur? Non respicientibus quę videntur, sed quæ non vidētur. Quę enim videntur, temporalia sunt: quæ aũt non videntur, æterna. Noli esse piger laborare breuiter, & gaudere ineffabiliter. Hęc est requies sempiterna. Sine fine erit requies ista, sine fine erit gaudium hoc, sine fine erit letitia, ista sine fine erit incorruptio vita

Marginalia: B — Ex tracta. ps. ciij. — Requies cœlestis superat laborē in terris. — ij. Cor. iiij. — Quibus æternũ glorię pondus operetur tribulatio. — Requies sempiterna commendatur.

adiuuatur, Dei quippe sententia est: Sine me nihil potestis facere. In quo profectu & accessu tenentem mediatoris fidem, cum dies vitæ huius vltimus quéq3 compererit, perducendus ad deu3 que3 coluit, & ab eo perficiendus, excipietur ab angelis sanctis: incorruptibile corpus in fine seculi, non ad pœnam, sed ad gloriam recepturus, In hac quippe imagine tunc perfecta erit dei similitudo,
i.Cor.xiij. quando dei perfecta erit visio: de qua dicit Apostolus Paulus. Videmus nunc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad fa-
ij.Cor.iij. ciem. Item dicit, Nos autem reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam tanquam a domini spiritu. Hoc est quod fit de die in dies,
i. Ioannis.vij. in bene proficientibus. Apostolus autem Ioannes, dilectissimi inquit nunc filij dei sumus: & nondu3 apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Hinc apparet tunc in ista imagine dei fieri eius plenam similitudinem, quando eius plenam perceperit visionem.

G

Ex lib.ij.de baptis.paruulorū

Perfecta nouitas hoīs nō fit in bap.

¶ In baptismo quamuis tota & plena fiat remissio peccatorum, tamen si continuo tota & plena etiam hominis in æternam nouitatem mutatio fieret, non dico & in corpore, quod certe manifestum est adhuc in veterem corruptionem, atq3 in mortem tendere, in fine postea renouandum, quando vere tota nouitas erit, sed excepto corpore si in ipso animo qui est homo interior, perfecta in baptismo nouitas fieret, non diceret Apostolus. Et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in die3. Profecto enim qui de die in diem adhuc renouatur, nondum totus est renouatus. Proinde ex hoc ꝙ adhuc in vetustate sunt, quamuis iam baptizati, ex hoc etiam adhuc sunt filij seculi, ex hoc autē ꝙ in nouitate sunt, hoc est ex plena & perfecta remissione peccatorum, & quantūcunq3 illud est quod spiritaliter sapiūt, eiq3 cōgruos mores agunt, filij dei sunt. Intrinsecus enim exuimus vetere3 hominem, & induimur nouum, qui, & cætera quibus Apostolus ex-
Phi.iiij. plicat quid sit exui veterem hominem, & indui nouum, qui secundum deum creatus est, In iustitia & sanctitate veritatis, & hoc vt faciant iam baptizatos fidelesq3 adhortatur, quod adhuc monendi non essent, si hoc in baptismo iam perfecte factum esset.

H

Ex lib. de vera religione.

Hoīs interioris ætates.vij.

¶ Nouus homo & interior & cœlestis habet & ipse proportione nō annis, sed profectibus distinctas quasdam spiritales ætates suas.
Prima. Primam in vberibus vtilis historiæ quæ nutrit exemplis. Secun-
Secunda. dam iam obliuiscentem humana, & ad diuina tendentem, in qua non auctoritatis humanæ continetur sinu, sed ad summam & in-
Tertia. commutabilem legem passibus rationis innititur. Tertiam iam fidentiorem, & carnalem appetitum rationis robore maritantem gaudentéq3 intrinsecus in quadam dulcedine coniugali, cum anima menti copulatur, & velamento pudoris obnubitur, vt iā recte viuere non cogatur, sed etia3 si oēs concedant peccare non libeat.

Quartam iam id ipsum multo firmius ordinatiusq3 facientem, & enicantem in virum perfectum, atq; aptum & idoneum omnibus & persecutionibus, & mundi huius tempestatibus, & fluctibus sustinendis atq3 frangendis. Quintam pacatam atq3 omni parte tranquillam, viuente3 in opibus, & abundantia incommutabilis regni summæ atq3 ineffabilis sapientiæ. Sextam omnimodę immutationis in æternam vitam, & vsq3 ad totam obliuione3, vitę temporalis transeuntem perfecta forma, quæ facta est ad imaginem & similitudinem dei. Septima enim iam quies æterna est, & nullis ætatibus distinguenda beatitudo perpetua. Vt enim finis veteris hominis mors est: sic finis noui hois vita æterna. Ille namq3 homo peccati est, iste iustitiæ. Sicut enim ibi ambo nullo dubitante ita sunt: vt vnum eorum, idest veterem atq; terrenum possit in hac tota vita vnus homo agere, nouum vero & cœleste3 nemo in hac vita possit nisi cum vetere: nam & ab ipso incipiat necesse est, & vsq; ad visibilem mortem cum illo quamuis eo deficiente se proficiente perduret, sic pro portione vniuersum genus humanu3, cuius tanquam vnius hominis vita est, ab Adam vsq3 ad finem seculi huius, ita sub diuinæ prouidentię legibus administratur vt in duo genera distributum appareat: quorum in vno est turba impiorum terreni hominis imaginem ab initio seculi vsq; ad fine3 gerentium, in altero series populi vno deo dediti. Sed ab Adam vsq; ad Ioannem baptistam terreni hominis vitam, gerens, seruili quadam iustitia, cuius historiam vetus testamentum vocant, quasi terrenum pollicens regnum, quæ tota nihil est aliud qua3 imago noui populi: & noui testamenti pollicentis regnum cœlorum: cuius populi vita interim temporalis incipit a domini aduentu in humilitate vsq3 ad diem iudicij, quando in claritate venturus est, post quod iudicium vetere homine extincto, erit illa mutatio quę angelicam vitam pollicetur. Id enim quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Septima.

Vetere hoie3 sine nouo: nec econuerso hic agere possumus.

A

¶ Attende te hic habere laborem, sed attende qualem ille requiē pollicetur. Nunquid cogitare potes? si illam posses cogitare, videres te nihil laborare ad compensationem. Audi eum qui illud ex parte cernebat, qui dixit, Nunc scio ex parte. quod ait Apostolus, Etenim quod est ad præsens temporale, & leue tribulationis nostræ, iuxta incredibilem modum æternum pondus glorię operatū nobis. Quid est, ęternum gloriæ pondus operatur nobis? Quibus operatur? Non respicientibus quę videntur, sed quæ non vidētur. Quę enim videntur, temporalia sunt: quæ aūt non videntur, æterna. Noli esse piger laborare breuiter, & gaudere ineffabiliter. Hęc est requies sempiterna. Sine fine erit requies ista, sine fine erit gaudium hoc, sine fine erit letitia, ista sine fine erit incorruptio vita

B

Ex tracta. ps. xiij.

Requies cœlestis superat laborē in terris.

ij. Cor. xiij.

Quibus æternū gloriæ pondus operetur tribulatio.

Requies sempiterna commendatur.

æterna. Habebis requiem, quę non habebit finem. Quanto labore digna est requies quę non habebit finem? Si verum vis comparare, & verum iudicare, æterna reqes æterno labore recte emitur. Verum hoc est: sed noli timere. Misericors est deus. Si eni haberes æternum laborem, nunquam peruenires ad æternam requiē. Ergo vt aliquando peruenias ad id quod emis, non in æternum laborandum est: non quia non valet tanti, sed vt possideatur quod emitur. Digna est quidem labore emi perpetuo, sed necesse est vt labore temporali ematur, Decies centena milia annorum in labore quid valent? Decies centena milia annorum finem habent,
C quod tibi dabo dicit deus, non habebit finem. Qualis misericordia dei? Non dicit, decies centena milia annorum labora, non dicit vel mille annos labora, non dicit quingentos annos labora: cum viuis labora, in paucis annis. Inde requies erit, & finem non habebit. Verum est ergo quod dicit Apostolus, Etenim quod est ad præsens temporale & leue tribulationis nostræ, iuxta incredibilem modum æternum gloriæ pondus operatur nobis. Ecce quātum prætium damus: quodammodo vnam siliquam ad accipiēdos thesauros sempiternos, siliquam laboris ad requiem incredibilem. Quæ enim videntur temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt.

Ex lib. sniarum Prosperi. Christiani gaudium.

¶ Christiano causa recte gaudendi non præsens seculum, sed futurum est: & ita est vtendum temporalibus ne obsint ęternis: & in via per quam peregrini ambulant, hoc placeat, qđ ducit ad p̄riam.

CAPVT. V.

Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ꝙ ædificationem ex deo habemus, domum non manu factam, æternam in cœlis. Nam & in hoc ingemiscimus, habitationē nostram, quæ de cœlo est superindui cupient es si tamē vestiti, & nō nudi inueniamur.

D Ex lib. confessionum. xij. Domus æternę laus. ps. cxlviij. Psal. cxiij.

PRior enim omnium creata est quędam sapientia, quia creata est mens rationali, & intellectualis castę ciuitatis tuæ, matris nostræ, quę sursum est, & libera est, & æterna est in cœlis. Quibus cœlis, nisi qui te laudant cœli cœlorum? Quia hoc est, & cœlum cœli domino. Etsi non inuenimus tempus ante illas, qa & creatur ī tēporis antecedit, q̄ prior oīum creata est, ante illas tamen est ipsius creatoris ęternitas: a quo facta sumpsit exordium, quāuis non temporis, quia nondū erat tēpus, ipsius tn̄ conditiōis suæ. Vnde ita est abs te deo nostro, vt aliud plane sit quā tu, & non

id ipsum. Etsi non solum ante illas, sed nec in illa inuenimus tempus: & quia est idonea faciē tuā semper videre, nec vspiam deflectitur ab ea: quo fit, vt nulla tentatione varief: inest ei tñ ipsa mutabilitas, vnde tenebresceret & frigesceret, nisi amore grandi tibi hærens tanq̃ semp meridies luceret & ferueret ex te. O domus luminosa & speciosa, dilexi decorē tuū, & locū habitationis gloriæ dñi mei, fabricatoris, & possessoris tui. Tibi suspiret peregrinatio mea, & dicā ei qui fecit te, vt possideat & me in te, quia fecit & me. Erraui sicut ouis perdita, sed in humeris pastoris mei, structoris tui, spero me reportari tibi. Est ne ista domus dei, non qdē deo coæterna, sed tñ ſm modū suū æterna in cœlis, vbi vices tēporū frustra q̃runt, qa non inueniunt? Supergredit tñ distentionē & oē spatium ætatis volubile, cui semp inhærere deo bonū est. ¶ Si possemus aliter peruenire ad Christū. i. ad vitā æternā, quis vellet mori? Natura quippe nostrā. i. consortiū quoddā aīæ & corporis, & quandam in his duobus familiaritatē conglutinationis, atq; compaginis exponens quod ī loco Apl's, ait hr̃e nos domū, non manufactā, in cœlis, ęternā. i. immortalitatē pparatā nobis, qua induendi sumus in fine cū resurrexerimus a mortuis, & ait. In quo nolumus expoliari sed superuestiri, vt absorbeaf mortale a vita. Si fieri posset, sic vellemus fieri immortales vt iā veniret ipsa ĩmortalitas, & mō sicut sumus mutaret nos, vt mortale hoc nostrū a vita absorberef, non post mortē corpus poneref, vt in fine iterū reciperef. Quamuis ergo a malis ad bona transeamus, tñ ipse transitus aliquantum amarus est, & hꝫ fel qđ dederunt dño in passione Iudæi. Hꝫ acre quiddā tolerandū, quo ostendunf qui eū aceto potauerunt.

Psal. xxv.

Ps. cxviij.

B

Psal. lxxij.

Ex tracta. ps. lxviij.

Mors eligēda, quia vita ē ad Christum

Trāsitus ad bona amarus est.

Nam & qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus grauati, eo q nolumus expoliari, sed superuestiri, vt ab sorbeatur quod mortale est a vita.

AGgrauamur ergo corruptibili corpore, & ipsius aggrauationis causam non naturam substantiamq; corporis, sed eius corruptionem scientes, nolumus corpore spoliari, sed eius immortalitate vestiri, quod & tunc erit. Sed quia corruptibile nō erit, non grauabit. Aggrauat ergo nunc aīam corruptibile corpus, & deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem. Verum tamen quia omnia mala animæ ex corpore putant accidisse, in errore sunt. Nam corruptio corporis quæ aggrauat aīam, nō peccati primi est causa, sed pœna: nec caro corruptibilis animā peccatricem, sed anima peccatrix fecit esse corruptibilem carnem: ex qua corruptione carnis, licet existant quædā incitamenta vitiorū, & ipsa desideria vitiosa, non tñ omnia vitæ iniquæ vitia tribuenda sunt carni, ne ab his omnibus purgemus diabolū qui non habet carnem. ¶ Ingemiscimus grauati. sub sarcina scilicet corruptibilis carnis ingemiscimus grauati. Si ingemiscis, libenter pone sar

F

Ex lib. de ciui. dei. xiiij. cap. ij. & iij.

Sapi. x.

Corruptio corporis nō cā, sed pœna pctī primi est.

Ex sermone de Natali Apl'or

Ingemiscēs sub onere corporis nō vult eo spoliari, sed superuestiri.

cinam istum, Certe ingemiscere se dixit sub hoc onere: grauari se dixit sub sarcina corruptibilis corporis. Vide vtrum velit hoc onere spoliari, sub quo grauatur, sub quo ingemiscit. Non hoc sequit.
G Sed qui ait? In quo nolumus expoliari. O vocem naturae, confessionem poenae. Graue corpus est, onerosum corpus est, corruptibile corpus est, gemitur sub illo, & libenter deseritur. Nolumus, inquit, expoliari. Si remansurus est gemens? Et si ingemiscis grauatus, quare spoliari nõ vis? Non, inquit. Vide quid sequitur. Nolumus expoliari: sed superuestiri. Sub terrena tunica gemo, ad coelestem festino. Illam volo accipere, istam nolo ponere: in quo nolumus expoliari, sed superuestiri. Ergo Paule intelligam te. Quid dicis? Fiet iniuria tanto illi vestimento coelesti, vt veniat tibi sup hos pannos mortalitatis & corruptionis: vt hoc sit inferius illud superius: hoc interius, illud exterius? Absit, inquit. Non sic dico. non sic dico. Nolo expoliari sed superuestiri: non tamẽ vt sub incorruptione maneat corruptio, sed vt absorbeatur mortale a vita. Bene exclamasti, quia scripturas nosti. Sed ne aliquis ignarus scripturarum verba mea putet subsecuta, Pauli verba sunt, omnia ista apostolica verba sunt, Ingemiscimus grauati: in quo nolumus spoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur mortale a vita. Bene dicis quod alibi tenes de resurrectione corporis loquens, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoriam. Quod alio loco ait, Vt absorbeatur mortale a vita: hoc isto loco, Absorpta est mors in victoriam. Nusquam mors non infra, non supra, non intra, non extra. Absorpta est enim mors in victoriam. Vbi est mors contentio tua?

i.Cor.xv.

Osee.xiij.
i.Cor.xv.

Ex tracta. ps.xxx.
Mori necesse est, & nemo vult.

¶ Saluam fecisti de necessitatibus animam meam. Quid iam dicam de necessitate ipsius mortalitatis? Mori necesse est, & nemo vult quod necesse est. Dura necessitas nolle quod nõ potes vitare. Nam si sic fieri posset, nollemus vtiq; mori: & efficit quidem angeli vellemus, sed commutatione quadam non morte: sicut dicit Apostolus, Etenim qui sumus in hac habitatione, ingemiscimus grauati, eo quod nolumus spoliari, sed superuestiri. Volumus peruenire ad regnum dei, sed per mortem nolumus.

Ex lib. de gratia noui testi.
Mortis diẽ oẽs fere differre conãtur ẽt qui se saluari sperant
Rom.vij.
Phili.i.

¶ Mortis diem omnes quidem affuturum sciunt, & eum tamen omnes aut pene omnes differre conantur, etiam qui post mortẽ beatius se credunt esse victuros. Tantaq; habet vim carnis & animae dulce consortium. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, & propterea non vult anima vel ad tempus ab eius etiam infirmitate discedere, quãuis eam se sine infirmitate in aeternum recepturum esse confidat. Proinde mente seruiens legi dei, carne aũt trahens desideria peccati, quibus obediri vetat Apostolus, mentis quidem ratione concupiscit homo pius dissolui & esse cum Christo, sed id sensu carnis recusat, & refugit: & si fieri possit non vult expoliari,

poliari, sed superuestiri, vt absorbeatur mortale a vita, idest, vt ab infirmitate ad immortalitatem etiam ipsum corpus sine morte media transferatur. ¶ Vide duas mortes: vnam, temporalem, eãdemq; primam: alteraꝫ sempiternam, eandemq; secundã. Prima mors omnibus pparata est secũda solis malis, impiis, infidelibus blasphemis, ꝛ quicquid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Intende, propone tibi istas duas mortes. Si fieri potest, ambas nõ vis pati. Scio, viuere amas, mori non vis, ꝛ de hac vita in aliã vitã sic transire velles, vt non mortuus resurgeres, sed viuos in melius mutareris. Hoc velles, hoc habet humanus affectus: hoc ipsa anima nescio quomodo habet in voluntate ꝛ cupiditate, qm̃ diligendo vitam odere mortẽ: ꝛ quoniã carnẽ suam non odit, nec ipsi vult occidere quod odit. Nemo enim vnquaꝫ carnem suam odio habet. Hunc affectuꝫ ostẽdit apl's: vbi ait. Habitationẽ habemus ex deo, domuꝫ nõ manufactã æternam in cœlis. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum nostrum qđ de cœlo est, superindui cupiẽtes: in quo nolumus inquit expoliari, sꝫ superuestiri: vt absorbeatur mortale a vita. Non vis expoliari, sed spoliandus es: hoc tamen agas oportet, vt spoliatus per mortem carneam tunicaꝫ inueniaris indutus loricam fidei: hoc enim secutus adiungit, si tamen ꝛ induti, non nudi inueniamur. Nam prima mors spoliatura est te carne interim seponenda ꝛ suo tempore recipienda.

A Ex sermone de amore dei ꝛ amore seculi.

Mors duplex. Mori recusamus.

Ephe. v.

B Ex lib. de baptismo paruulorum

¶ Cum gratiam vberius in domino Iesu Christo cõmendans, vsqꝫ ad illud veniret indumentum iustitiæ fidei, quo induti non noui inueniamur, ꝛ propter hoc inquit ingemiscimus mortalitate prægrauati, habitaculum nostruꝫ quod de cœlo est superindui cupientes, vt absorbeatur mortale a vita, vide quid adiungat.

Qui autem operatus est nos hoc ipsum, deus: qui dedit nobis pignus spiritus.

¶ Hic enim accipimus per pignus spiritus, ꝛ certandi ꝛ vincendi vires: ibi autem sine hoste vllo externo ꝛ interno, ineffabili ac sempiterna pace perfruemur. Quisquis ergo omnia quæ ibi habenda sunt hic vult habere, fidem se indicat non habere.

Non omnia in cœlo habenda debemus velle habere ĩ terra.

Audentes igitur semper, & scientes, quoniam dũ sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis pegrinari a corpore, & præsentes esse ad dñm: & iõ contendimus siue absentes, siue psentes placere illi.

Itaq; animo sum⁹ semper.

¶ Quisquis arbitratur hominem vitam istam mortalẽ adhuc agenti posse contingere, vt dimoto ad discusso omni nubilo phantasiarum corporalium atq; carnalium, serenissima incommutabi-

A C

Incõmutabilis lucis hic verita tẽ q̃rẽs desitat.

lis veritatis luce potiatur, ⁊ mente penitus a consuetudine vitæ huius alienata, illi constanter ⁊ indeclinabiliter hæreat, nequaquã quid quærat intelligit. Credat ergo potius sublimi auctoritate mi nimeq; fallaci, quandiu sumus in corpore, peregrinari nos a do mino, ⁊ ambulare nos per fidem nondum per speciem: ac sic per seueranter retinens, atq; custodiens fidem, spem, ⁊ charitatem, in tendat in speciem ex pignore spiritus sancti quod accipimus qui nos docebit omnẽ veritatem, cũ deus qui suscitauit dñm Iesum Christũ a mortuis, viuificabit ⁊ mortalia corpora nostra p inha bitantẽ spm̃ eius in nobis. Prius autẽ quam viuificetur hoc quod mortuum est propter peccatu3, proculdubio corruptibile est ⁊ ag grauat animam, ⁊ siquando ad vitam excedit hanc nebulam qua tegitur omnis terra, idest hanc carnalẽ caliginem qua tegitur om nis vita terrena, tanqua3 rapida coruscatiõe perstringitur: ⁊ in suã infirmitatẽ redit, viuente desiderio quo rursus erigatur, nec suffi ciente munditia qua figatur. Et quando hoc quisq; magis potest, tanto maior est: quanto autem minus, tanto minor. Si autem ni hil adhuc tale mens hominis experta est, in qua tñ habitat Chri stus per fidem, instare debet minuendis finiendisq; cupiditatibus huius seculi, moralis virtutis actione cum mediatore Christo am bulans, eum qui filius dei semper est, propter nos filiu3 hominis factum, vt sempiterna virtus eius ⁊ diuinitas nostræ infirmitati, ⁊ mortalitati contemperata de nostro nobis in se atq3 ad se fa ceret vitam, cum magnæ spei lætitia fideliter teneat ne peccet, a rege Christo regatur, si forte peccauerit, ab eodem sacerdote Chri sto expietur, atq; ita in actione bonæ conuersationis vt vitæ nutri tis pennis geminæ dilectionis, tanquam duabus alis validis eue cta terris ab eodem ipso Christo verbo illuminetur, verbo quod in principio erat, verbum apud deum. ⁊ verbum deus erat, etsi p speculum in ænigmate, longe tamen sublimius ab omni simili tudine corporali. Et alij quidem per spiritum datur sermo sapien tiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum: alius diem domino sapit, alius de pectore domini liquidius aliquid bibit: alius leuatus vsq; ad tertium cœlum ineffabilia verba audit, om nes tamen quandiu sunt in corpore peregrinãtur a domino, ⁊ omnibus bonæ spei fidelibus in libro vitę scriptis seruatur quod dictum est, Et ego diligam eum, ⁊ manifestabo meipsum illi.

Ioan.xvi.
Rom.viij.

Quanto q̃sq; magis in deu3 erigitur, tanto maior est.

D

Ioan.i.
i.Cor.xij.

Ioan.xiiij.

QVANdiu enĩ sumus in corpore, peregrinamur a domino.

Per fidem enim ambulamus, ⁊ non per speciem. Audemus autem ⁊ bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, ⁊ mente esse ad dominum, ⁊ ideo contendimus, siue absentes, siue præsentes placere illi.

Ex libro de tri nitate quarto.

E

Contemplatio quippe merces est fidei, cui mercedi per fi dem corda mũdantur: sicut scriptum est, Mũdãs fide cor da eorum. Probatur autẽ quod illi contẽplationi corda

Cõtẽplatio est merces fidei.
Actuu3.xv.

mundentur illa maxime sententia, Beati mundo corde quoniã ipsi deum videbunt. Et quia hæc est vita æterna, dicit deus in psalmis, Longitudine dierum replebo eũ, & ostẽdã illi salutare meũ. Matth. v. ps. xc.

¶ Agnosco domine vt possim, nimirum illud significas, quia vt parentur istæ mansiones viuere debet iustum ex fide: quia per hanc ad speciem contemplandam paratur. Beati enim mundi cordes, quoniã ipsi deum videbunt. Et fide mundat corda eorũ. illud in euangelio, hoc in actibus apostolorum legitur. Fides autem qua eorum qui deum visuri sunt, quandiu peregrinantur corda mundantur, quod non videt credit. Nam si vides: non est fides. Credenti colligitur meritum: videnti redditur præmium. Eat ergo dominus: & paret locum. Eat ne videatur: lateat vt credatur. Tunc enim locus paratur: si ex fide viuatur. Creditus desideretur: vt desideratus habeatur. desiderium dilectionis præparatio est mansionis. Ita domine, para quod paras. Nos enim tibi paras: & te nobis paras, quoniam locum paras, & tibi in nobis & te in nobis. Ex tract. euangelij. secundũ. Ioan. lxviij. Matth. v. Actuum. xv. Parare rogamus de nobis locũ. F

¶ Est illuminatio per fidem: est illuminatio per speciem. Modo cum perigrinamur, per fidem ambulamus, nondum per speciem. Ergo & iustitia nostra per fidem, & non per speciem, modo non relinquamus eam iustitiam quæ est ex fide: quoniam iustus ex fide viuit: sicut ait apostolus. Ex tra. iiij. epistolę. Ioannis. Rom. i.

¶ Per fidem adhuc ambulamus non per speciem: quandiu quod non videmus speramus, & per patientiam expectamus. Ex tracta. ps. xvij.

¶ Quãdiu enim sumus in corpore pegrinamur a dño: & in quãtũ inde pegrinamur, in tãtũ nõ sumus in regione viuorũ. Cõfidimus autẽ & bene arbitramur magis peregrinari a corpore, & manere ad dñm. Et ideo ambulamus quidẽ nũc, quia expectamus adhuc redẽptione corporis nri. Sz cũ absorpta fuerit mors in victoria, & corruptibile hoc induerit immortalitatẽ, nullus erit fletus, qa nullus lapsus: & nullus lapsus, qa nulla corruptio. Et iõ iaz nõ ambiemus placere, sz omnino placebimus in cõspectu dñi in regiõe viuorũ. Ex tracta. ps. cxlij. Peregrinamur in corpore. Rom. viij. i. Cor. xv.

¶ Quãdiu sumus in corpore, pegrinamur a domino. Et quid est peregrinamur? Per fidem enim ambulamus, inquit, & nõ per speciem. Quid ergo peregrinatur & per fidem ambulat, nondum est in patria, sed iam est in via. Qui autem non credit, nec in patria est, nec in via. Sic ergo ambulemus tanquam in via simus: qa ipse rex patriæ factus est via. Rex patrię nostrę, dominus Iesus Christus. Et ibi veritas, hic autem via. Qua imus? Per fide3. Quo imus? ad Christum. Qua imus? per Christum. Ipse enim dixit, Ego sum via, veritas, & vita. ¶ Adhuc enim in ista carne quãdiu peregrinamur a domino, ad angelos sanctos qui hic vident: infantes sumus, lactandi fide, pascendi specie. Sic enim dicit apostolus, Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Venturi sumus ad speciẽ, quæ nobis ps. cxlij. Ex tracta. ps. cxxiij. Peregrinari quod sit. G Ioan. xiiij. Ex sermone de verbis euãgelij lxxiij.

i. Ioannis. iij. Filij dei quō hic sumus. i. Ioan. iij.

sic promittitur per Ioannem in epistola eius, Dilectissimi, filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Filij dei sumus, iam per gratiam, per fidem, per sacramentum, per sanguinem Christi, per redemptionem saluatoris. Filij dei sumus & nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Ecce ad quod nutrimur percipiendum, comedendum: vt tamen quod comeditur non minuatur, & qui comedit vegetetur. Incipitur ergo a fide, vt perueniatur ad speciem. Via curritur, patria conquiritur. In peregrinatione dicit anima nostra, quoniam ante te est omne desiderium meum, & gemitus meus a te nō est absconditus. In patria vero orandi locus nullus erit, sed tantū laudandi. Quare orādi locus nullus erit? Quia nihil deest. Quod hic creditur, ibi videtur. Quod hic separatur, ibi tenetur. Quod hic petitur, ibi accipitur.

ps. xxxvij. In patria nō est orandi locus. H Ex libro de poenitentia.

¶ In quantacūq; temporali fœlicitate versemur, penitere tamen nos debet huius vitæ, vt ad illā incorruptionem tota auiditate curramus. Inde est enim quod etiam apostolus ait. Quādiu sumus in corpore, peregrinamur a domino. Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Quis ergo festinat atq; optat ad patriam remeare, & illam speciem quæ est facie ad faciem contemplari, nisi quē peregrinationis suæ pœnituerit? Ex quo dolore pœnitentiæ etiā vox illa miserabilis erumpit & sonat, Heu me quoniam peregrinatio mea longinqua facta est. Et ne putes nondum fidelem ista loqui, vide quid sequamur, Inhabitaui cū tabernaculis Cedar, cū his qui oderunt pacem eram pacificus, cū loquerer eis, expugnabant me valde, Non solum hominis fidelis sed etiam euangelistę firmissimi, & martyris fortissimi hæc verba sunt.

ps. cxix. Ibidem.

¶ Tunc ergo magna & perfecta iocunditas, tunc plenum gaudiū vbi non iam spes lactat sed res nutrit. Tamen etiam nunc antequam res ipsa veniat nobis, antequam nos ad rem ipsam veniamus, iocundemur in domino. Neq; enim paruam iocunditatem habet spes cuius postea erit res. Et in istis tēporalibus rebus iocunditatem non domini sed seculi, nonnullam multi amant, & ad ea quæ amant nondum peruenerunt: tamen ardor in spe currit, rem nondum tenet. Verbi gratia amas pecuniam: non amares si non speres. Amas vxorem non ductam: sed adhuc ducendam, & forte ducenda amatur, ducta odio habetur. Quare hoc? quia non talis apparuit ducta, qualis ab animo pingebatur ducenda. Deus autem non vilescit præsens: amatur absens. Quantūcunq; enim sibi mens humana exaggerauerit bonū quod deus est minus agit, & valde infra est. Et necesse est plus inueniat adeptio: q̄; formabat cogitatio. Plus ergo amabimus cum viderimus, si potuimus amare & antequam videremus.

Ex sermone de verbis apostoli. Spes iocunditatē nōnulla hꝫ. A. Amatur vxor ducēda q̄ interdum non amatur ducta.

¶ Laus fidei ē nō visa credē, p̄miū erit creditorꝫ adeptiōe gaudere.
¶ Inter temporalia atq; ęterna hoc interest, quod temporale ali-

Ex li. sententiaꝝ Prosperi. Itē ex eodē lib.

quid plus diligitur antequam habeatur, vilescit autem cum aduenerit. Non enim satiat animam nisi incorruptibilis gaudij vera & certa æternitas. Aeternum vero ardentius diligitur adeptum, q̃3 desideratũ. Nemo eñ plus de illo existimat quam se habet, vt fiat vilius, qa speratũ est amplius. Sed tanta ibi est excellẽtia, vt multo plus adepta sit charitas, qua3 vel fides credit vel spes desiderat.

Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi: vt referat vnusquisq; propria corporis, prout gessit siue bonum, siue malum. Rom.xiiij.

B

FAcienda est ergo iustitia quæ nobis prosit in posterum, quia id recipiet quisq3 secundum ea quæ per corpus gessit, siue bonum, siue malum. Per corpus quippe ibi dixit apostolus: per tempus quo quis vixit in corpore. Neq3 enim si quis maligna mente, atq3 impia cogitatione blasphemet, neq3 id vllis membris corporis operetur, ideo non erit reus: quia id non motu corporis gessit: cum hoc per illud tẽpus gesserit quo gessit & corpus. Ex lib. de ciuitate dei. xvij. Corporis propria sunt huius vitæ oĩa opa.

¶ Hic omne meritum comparatur: quo possit post hanc vitam reuelari quispiam vel grauari. Nemo aute3 se præsumat, quod hic neglexit, cum obierit dominum promereri. Non ergo ista quæ p defunctis commendandis frequẽtat ecclesia, illi apostolicæ sunt aduersa scientiæ qua dictu3 est, Omnes enim nos astabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; secũdu3 ea quæ per corpus gessit, siue bonum siue malum: quia etiam hoc meritu3 sibi quisq; dum in corpore viueret comparauit, vt ei possint ista prodesse. Non enim omnibus prosunt. Et quare non omnibus prosunt nisi per differentiam vitæ, quam quisq3 gessit in corpore? Cum ergo sacrificia siue altaris, siue quarumcunq; eleemosynarum pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarũ actiones sunt: pro non valde malis, propitiationes sunt: pro valde malis etiam si nulla sunt adiumenta mortuorum, qualescũq3 viuorum consolationes sunt. Quibus autem prosunt? aut ad prosunt, vt sit eis plena remissio, aut certe vt tolerabilior fiat ipsa damnatio. Ex lib. Enchir. Quo defunctis prosunt quæ facit ecclesia. Rom. xiiij.

C

¶ Omnes astabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq3 secundum ea quæ per corpus gessit, non secundum ea quæ si diutius viueret gesturus fuit, siue bonum siue malum. Scimus etiam paruulos secundum ea quæ per corpus gesserũt recepturos vel bonum vel malum. Gesserunt autem non per se ipsos, sed p eos, quibus pro illis respondentibus, & renunciare diabolo dicuntur, & credere in deum, vnde & in numero fidelium computãtur, pertinentes ad sententiam domini dicentis, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Propter quod & illis qui hoc sacramentum non accipiunt, contingit quod sequitur. Qui autem nõ crediderit, cõdemnabitur. Vnde & ipsi sicut dixit, si in illa parua ætate moriuntur, vtiq3 secundum ea quæ per corpus gesserunt, Ex epistola ad Vitalem. Matt. xix.

D idest tempore quo in corpore fuerunt: quando per corda & ora gestantium crediderunt, vel non crediderunt, quando baptizati vel non baptizati sunt: quando carnem Christi manducauerunt vel non manducauerunt, quando sanguinem biberunt, vel non biberunt, secundum ergo hæc quæ per corpus gesserunt: non secundum ea quę si diu hic viuerent, gesturi fuerant, iudicantur.

Ex li. sententiarum Prosperi. ¶ Frustra sibi homo post hoc corpus promittit, quod in hoc corpore comparare neglexit.

Scientes ergo timorem domini, hominibus suademus: deo autem manifesti sumus. Spero autem & in conscientiis vestris manifestos nos esse. Non iterum commendamus nos vobis, sed occasionem damus nos vobis, gloriandi pro nobis: vt aliquid habeatis ad eos qui in facie gloriantur & nō in corde.

In expositione epistolę ad Ga. ¶ Nemo deo suadet, quia manifesta sunt illi oīa: sed hoībus ille benesuadet, q nō se placere illis vult, sed ipsam q̄ suadet veritatē.

Nā siue insanimus deo insanimus; siue sani sumus vobis sani sumus.

Siue enim mente excedimus, deo: siue sobrii sumus, vobis. Charitas enim Christi vrget nos.

Ex tracta. euāgelij secūdū Ioan. i. ¶ Videbitis cœlum apertum, & angelos ascendentes & descendentes supra filium hominis. Audi vno loco ipsum apostolum ascendentem & descendentem in vna sententia. Siue enim mente excessimus deo, siue temperantes sumus vobis. Quid est mente excessimus deo? vt illa videamus, quæ nō licet homini loqui. Quid est temperantes sumus vobis? Nō inquit iudicaui me scire aliquid inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Si ipse dominus ascendit & descendit: manifestum est quia prædicatores ipsius ascendunt imitatione: descendunt prædicatione.

E

ij. Cor. xi.

i. Cor. ij.

Ex tracta. ps. xxx. ¶ Extasis verbum est grę cum: latine quantum datur intelligi, verbo vno exponi potest si dicatur excessus. Excessus autem, propriè solet extasis dici. In excessu vero mentis, duo intelliguntur: aut pauor, aut intentio ad superna: ita vt quodam modo de memoria labantur inferna. In hac extasi fuerunt omnes sancti: quibus arcana dei mundum iustum excedentia reuelata sunt. De hoc mentis excessu idest extasi, Paulus cum loqueretur, seipsum insinuans ait, Siue enim mente excessimus deo: siue temperantes sumus vobis. Charitas enim Christi compellit nos: hoc est: si ea tantum agere vellemus, & ea tantum contemplari, quæ mentis excessu contuemur, vobiscum non essemus: sed essemus in supernis tanquam contemptis vobis. Et quando vos illa superiora, & interiora infirmo passu sequeremini, nisi rursus compellente nos charitate Christi: qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus

Extasis qd sit.

Excessus mētis.

Phi. ij.

est esse æqualis deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui acci
piens: consideremus nos esse seruos: & non ingrati ei a quo accepi F
mus altiora, propter eos qui infirmi sunt, non contemnamus in
feriora: & tẽperemus nos eis qui nõ possunt nobiscũ videre subli
mia? Hoc ergo est: siue mẽte excessimus deo. Illi enim videt quod
nos videmus in mentis excessu, ille solus reuelat secreta sua. Ille ij. Cor. xij.
quippe hoc loquitur, qui se dicit arreptum esse & ablatuz in tertiũ
cœlũ: & audisse ineffabilia verba, q̃ nõ licet homini loqui. Tantus
autem fuit ille mentis excessus, vt diceret, Siue in corpore siue ex
tra corpus nescio, deus scit. ¶ Siue, inquit, mente excessimus deo, Ibidem.
siue temperantes sumus vobis. Quod ait mente excessimus deo, Ex tracta.
vos capere nõ potestis. Excessimus enim omnia ista carnalia, vos ps. ciij.
adhuc carnales estis. Deo ergo mente excessimus, & quod vidi
mus cum mente excedimus, effari non possumus. Ibi enim au
diuit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. Quid ergo,
inquiunt illi carnales, nos non rigabimur? ad nos nihil perue
niet? Et quomodo emittit fontes in conuallibus? Et quomo ps. ciij.
do inter medium montium pertransibunt aquæ? Ad hoc ergo Spiritales non debẽt aspernari carnales.
pertinet, siue temperantes sumus vobis. Vnde hoc? Quem imi
tantur? Charitas inquit Christi compellit nos. Tu particeps ver
bi etsi hodie spiritalis, heri carnalis, ad carnales dedignaris descen
dere, cum ipsum verbum caro factum sit vt habitaret in nobis. G
¶ Multum autem interest inter descendere & cadere: nam quia Ioan. i.
cecidit Adam ideo descendit Christus. Ille cecidit, iste descen Ex tracta.
dit. Ille cecidit superbia iste descendit misericordia. Non autem ps. cxix.
ipse solus descendit. Equidez ipse solus de cœlo descendit, sed mul Cadere & descẽdere.
ti imitantes eũ sancti descendunt ad nos, & descenderunt ad nos.
Nã in quadã altitudine cordis habitabat apostoluz cũ diceret, Siue
enim mente excessimus deo. Iam quod mente excesserat, deo ex
cesserat. Excedẽs enim mente omnem humanam fragilitatem,
omnem seculi temporalitatem, omnia quæcunqz nascendo & oc
cidendo vanescunt transeuntia, habitabat corde in quadam in
effabili contemplatione quantum poterat, de qua dicit quod au ij. Cor. xij.
diuit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. Sed tibi illa
loqui non posset. Ipse autẽ videre illa vtcũqz posset, quæ tibi loq
non posse. Itaqz si semper manere vellet in eo qđ videbat & loq
non poterat, te non leuaret vbi & tu posses videre. Quid autem
fecit? descẽdit. Nã ibi ait. Siue eñ mẽte excessimus deo, siue tẽpe
rãtes sumus vobis. Quid est tẽperantes sumus? Sic loquimur vt Quid est tẽperantes seu sobrios esse aliis.
capere possitis, quia & Christus talẽ se fecit nascendo & patiendo,
vt possunt de illo homines loqui, quia de homine homo facile
loqtur, de deo quando homo loqtur sic quomõ est deus? Homo
autem de homine facile loquitur. Vt ergo magni descenderũt ad
paruos, & non illis tamen loquerentur nisi magnum, ipse qui H
magnus erat, factus est paruus, vt de illo magni paruis loqrẽtur.

Ex lib.de catechizandis rudibus.
i.Pet.i.
Deus quid homini præstet.
Phi.ij.
ij.Cor.ix.

¶Cogitemus quid nobis prærogatum sit ab illo, qui demonstrauit nobis exemplum, vt sequamur vestigia eius. Quantumuis.n. differat articulata vox nostra ab intelligentiæ nostræ viuacitate, longe differentior est mortalitas carnis ab æqualitate dei. Et tamen cum in eadem forma esset, semetipsum exinaniuit formã serui accipiens, & cætera vsq; Ad mortem crucis. Quam ob causam, nisi quia factus est infirmis infirmus, vt infirmos lucri faceret? Audi eius imitatorem, alibi etiam dicentem, Siue enim mente excessimus deo, siue temperantes sumus vobis. Charitas enim Christi compellit nos, iudicantes hoc quia vnus pro oibus mortuus est. Quomodo enim paratus esset impendi pro animabus eorum si eum pigeret inclinari ad aures eorum? Hinc ergo factus est paruulus in medio nostrum, tanquam nutrix fouens filios suos. Non enim delectat nisi amor inuitet decurtata & mutilata verba immurmurare, & tamen optant homines habere infantes, quibus id exhibeant, & suauius est matri minuta mansa inspuere paruo filio, quã ipsi mandere & deuorare grandiora. Non ergo recedat de corpore etiam cogitatio gallinæ illius, quæ languidulis plumis teneros fœtus operit, & susurrantes pullos cõfracta voce aduocat: cuius blandas alas refugientes superbi, præda fiunt alitibus. Si.n. intellectus delectat in penetralibus syncerissimis, hic etiam intelligere delectet, quomodo charitas quanto officiosius descendit in infima, tanto robustius recurrit in intima, per bonam conscientiam: nihil quærendo ab eis ad quos descendit præter eorum sempiternam salutem.

i.Tes.ij.
A
Gallinæ sedulitas.
Charitatis augmentum

Aestimantes hoc, quoniam si vnus pro omnibns mortuus est, ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est Christus, vt & qui viuunt iam non sibi viuãt, sed ei q ꝑ ipsis mortuus est, & resurrexit.

Ex lib. de ciuitate dei.xx.
Mortui sunt oes peccato.
Roma.iiij.

¶Omnes itaq; mortui sunt in peccatis nemine prorsus excepto siue originalibus, siue etiam voluntate additis, vel ignorando, vel sciendo, nec faciendo quod iustum est. Et pro omnibus mortuis, viuus mortuus est, viuus.i. nullum habens omnino peccatum, vt qui per remissionem peccatorum viuunt, iã non sibi viuant, sed ei qui pro omnibus mortuus est, propter peccata nostra: & resurrexit, propter iustificationem nostram, vt credentes in eum qui iustificat impium, ex impietate iustificari tanquam ex morte viuificati, ad primã resurrectionẽ quæ nunc est pertinere possimus.

B
Ex epistola ad Armentarium & Paulinam.

¶Charitatis erga nos dei tantum apparuit, & eluxit indicium, vt filium suum vnigenitum mitteret, qui pro nobis moreretur. Restat ergo vt fiat quod apostolus ait, propterea mortuum esse Christum, vt & qui viuunt iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit.

¶ Debet enim vita humana in se deficere, in Christo proficere: vt qui viuunt iam non sibi viuant, sed ei qui pro omnibus mortuus est, & resurrexit. & dicat vnusqu.sq; nostrum quod dicit apostolus, Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus. *Ex sermone de Epiphania. Vita humana dz in Christo p ficere, in se defi cere.*

¶ Et anima mea ipsi viuet. Ipsi vtiq3 non sibi, sicut superborũ pri uato suo bono lætantium, & a communi omnium bono quod deus est, inani elatione resilientium. Hoc vtiq3 deuitemus: & com muni potius vero omnium bono perfrui, quam priuato nostro gaudere quæramus: vt qui viuat, iam non sibi viuat, sicut ait Apo stolus, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Propter hoc.n. mediator effectus est, vt nos reconciliet deo per humilitatẽ a quo per impiam superbiã longe recesseramus. Neq; enim illud tantũ scriptum est. Initium superbiæ hominis apostatare a deo. Nõ ergo sibi quisq3 viuat, sed Christo, faciens non suam, sed ipsius volun tatem, & manens in eius charitate, sicut & ipse fecit voluntatem pa tris & manet in eius charitate. Hæc quippe admonens nos, & exem plo suo exhortans, in euangelio suo locutus est. Si autem ipse cũ in forma dei esset, æqualis patri, tamen per formam serui, quam propter nos accepit non suam voluntatem sed patris se facere cõ mendauit: quanto magis nos propria priuataq; nostra voluntate quã tenebrati sumus: ad illud commune lumen vt illuminemur, & vultus nostri non erubescant, debemus accedere: quod illumi nat omnem hominem venientem in hunc mundum: vt anima nostra ipsi viuat? *Ex lib. de gra tia noui test. Qui viuit ipo non sibi viuat. Eccle. x. E Phi. ij. Ps. xxxiij. Ioan. i.*

Itaq; ex hoc nos neminem nouimus secundum carnem. Et si cognouimus secundum carnem Chri stum, sed nunc iam non nouimus.

Quod dicit, Et si noueramus Christum secundum carnẽ, sed iam nunc non nouimus, ei ipsa circũstantia scriptu ræ loci eius satis ostendit quid loquatur Apostolus. Suo quippe more vitam nostram futuram, quæ iam in ipso homine mediatore Christo Iesu capite nostro resurgente comple ta est, ita spe certa meditatur tanquam iam assit, præsensq; teneat. Quæ vtiq3 vita non erit secundum carnem: sicut vita Christi non est secundum carnem. Carnem n iq; hoc loco, non ipsam corpo ris nostri substantiam, quam dominus etiam post resurrectionẽ suam carnem appellat dicens: Palpate & videte, quia spiritus carnẽ & ossa non habet, sicut me videtis habere, sed corruptionem mor talitatẽq3 carnis vult intelligi: quæ tunc non erit in nobis, sicut iam in Christo non est. Hanc enim proprie carnem nominabat & cum de ipsa resurrectione satis euidenter loqueretur, & diceret. Caro & sanguis regnum dei possidere non possunt, neq; corruptio incorruptionem possidebit. Cum ergo factum fuerit quod ibi cõ sequenter dicit, Ecce mysterium vobis dico: omnes qui dẽ resur *Ex li. cotra Fau. Q diu apls. se Christũ secũdũ carnẽ neget co gnoscere. Lucæ. xxiiij. D i. Cor. xv. Ibidem.*

gemus, non tñ oẽs immutabimur in atomo. i. in momento, in ictu oculi, in nouissima tuba, canet. n. tuba, ꝛ mortui resurgent incorrupti, ꝛ nos immutabimur, opꝫ. n. corruptibile hoc induere in corruptioẽ, ꝛ mortale hoc induere immortalitatem, i. ĩ ſm id ꝙ carnem non ipsam corporis substantiã, sed ipsam corruptionem mortalitatis appellat: non erit vtiqꝫ caro, quia corruptioẽ mortalitatis mutata non habebit. Secundũ aũt ipsius substantiæ corporisq; originẽ, eadem caro erit: quia ipsa resurget, ꝛ ipsa mutabitur, quia ꝛ illud verũ est: quod ait dñs posteaq; resurrexit, Palpate ꝛ videte, quia spiritus carnem ꝛ ossa nõ hꝫ, sicut me videtis habere: ꝛ hoc verũ est quod ait apl's, Caro ꝛ sanguis regnũ dei nõ possidebunt. Illud. n. dictum est secundũ ipsam substantiã ꝙ ẽt tũc erit, quia ipsa mutabit hoc aũt dictũ est ſm carnẽ corruptionis qualitatẽ, ꝙ tunc iã non erit, qꝛ mutata caro non corrũpet. Noueramus ergo Christũ ſm carnẽ. i. ſm carnis mortalitatem, anteq; resurgeret: sed nunc iã non nouimus, quia sicut dicit idẽ apl's. Christus resurgens a mortuis iã non morit, ꝛ mors illi vltra non dominabit. Nã si Christus ideo nõ habuit carnẽ, quia dicit apl's, nũc iaꝫ non se nosse Christũ ſm carnẽ, nec illi habuerunt carnẽ, de quibus in eodẽ loco dicit. Itaqꝫ nos a mõ neminẽ nouimus ſm carneꝫ. Sed quia illorũ secũ vitã futurã tanq; pſentẽ meditabat, qui resurgentes cõmutabunt, amodo, inquit, neminẽ nouimus ſm carneꝫ. i. tã certã spem tenemus futuræ nostrę incorruptionis, ꝛ immortalitatis vt amodo iã in ipsa notitia gaudeamus. Vnde alio loco dicit. Si aũt resurrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt quęrite: vbi Christus est ad dexterã dei sedens: ꝙ sursum sunt sapite, ꝛ non quę super terrã. Nondũ vtiqꝫ surreximus sicut Christus, sed tñ ſm speꝫ quę nobis in illo est, iam nos cũ illo resurrexisse testatus est. Ille quippe iã resurrexit, ꝛ mors ei non dñabitur: quẽ ꝛ si noueramus ſm carnẽ, cũ adhuc moriturus esset, inerat quippe in eius corpore illa mortalitas quã proprie carnẽ appellat apostolus, sed iam nũc non nouimus. Illud enim eius mortale iam induit immortalitatẽ, vnde secundũ pristinam mortalitatẽ, iã caro appellari non possit. Itaqꝫ loci ipsius contextionem, vbi hæc sñia est, consideremus, vt hoc qð dico magis eluceat. Charitas, inquit, Christi compellit nos iudicantes hoc, qm̃ vnus pro oĩbus mortuus est. Ergo omnes mortui sunt, ꝛ pro oĩbus mortuus est, vt qui viuunt iã non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est ꝛ resurrexit. Itaqꝫ nos amodo neminẽ nouimus ſm carnem, ꝛ si noueramus secundum carnẽ Christũ sed iã nunc non nouimus. Certe iam nunc cuiuis apparet ꝓpter resurrectionẽ Christi hoc dixisse apostolũ, quandoquidẽ ista verba illud præcessit, Vt qui viuunt iã non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est ꝛ resurrexit, Quid est enim aliud, non sibi sed illi viuant, nisi vt non secundũ carnẽ viuant in spe terrenorum ꝛ corruptibilium bonorum, sed secundum spiritū in spe te-

Luc. xxiiij. i. Cor. xv. Quod caro ꝛ sanguis regnũ dei nõ possidebũt.

B

Roma. vi.

Colos. iij.

Resurreximus spe cũ Christo.

F

Christo non sibi viuere.

surrectionis, quę iam ex ipsis in Christo facta est? Itaqȝ eorũ pro quibus Christus mortuus est ⁊ resurrexit, ⁊ qui iam non sibi, sed illis viuunt, neminem secundũ carnẽ apostolus nouerat propter spem futuræ immortalitatis, in cuius expectatione viuebant, quæ in Christo iam non spes, sed res erat. Et quia oẽs in illo etsi nõdũ re, iam tamen spe hoc sumus, sequitur ⁊ dicit.

Siqua ergo in Christo, noua creatura est, vetera transierunt, & ecce facta sunt oĩa noua. Omnia aũt ex deo, q̃ reconciliauit nos sibi per Christum. Proinde siqs ẽ in Christo. G

VNde quẽadmodũ cũ ipsa veritas, ⁊ verbũ per quod facta sunt oĩa, verbũ caro factũ est vt habitaret in nobis: tñ ait apostolus, Et si noueramus Christũ secundũ carnẽ, sed nũc iã non nouimus. Ille quippe qui non solũ peruenientibus possessionẽ, sed ẽt viam se pbere voluit venientibus ad principiũ viarum: voluit carnẽ assumere. Vnde est etiam illud. Dñs creauit me principio viarũ suarũ, vt inde inciperent qui vellent venire. Apostolus ergo quãuis adhuc ambularet in via, ⁊ ad palmam supernę vocationis sequeret̃ vocantẽ deũ, ⁊ tñ ea q̃ retro sunt obliuiscẽs, ⁊ in ea quæ ante sunt extentus, iã principiũ viarum transierat, hoc est eo non indigebat, a quo tñ aggrediendũ, ⁊ exordiendũ iter est oĩbus qui ad veritatẽ peruenire, ⁊ in vita æterna permanere desiderant. Sic.n.ait. Ego sum via veritas ⁊ vita: hoc est, per me venitur, ad me peruenitur, in me permanet̃, ex quo intelligit̃, qa nulla res in via nos tenere debeat: q̃n nec ipse dñs inquãtũ via nr̃a esse dignatus est, tenere nos voluerit, sed transire: ne rebus tpalibus q̃uis ab illo p salute nr̃a susceptis ⁊ gestis, hæreamus infirmiter, sed per eas potius curramus alacriter, vt ad eũ ipsum qui nostrã naturã a tẽporalibus liberauit, ⁊ collocauit ad dexterã patris, prouehi atqȝ peruehi mereamur. ¶ Quid est, si non abiero paraclitus nõ veniet ad vos: nisi non potestis capere spiritũ sanctum, quandiu secundũ carnẽ nosse persistitis Christũ? Vñ ille qui iã cœperat spũ: ⁊ si noueramus, inqt, secundũ carnẽ Christũ, sed nunc iã non nouimus, etiã ipsam quippe carnẽ Christi non secundũ carnẽ nouit, q verbũ carnẽ factũ spiritaliter nouit. ¶ Sed quid est, Iã non videbitis me? Non.n.ait, ad patrẽ vado ⁊ non videbitis me: vt tẽporis interuallum quo non videbitur significasse intelligeretur, siue breue siue longum, tñ vtiqȝ terminatũ: sed dicendo iã non uidebitis, velut nunquã eos de cætero visuros Christum veritas prænunciauit. Hæccine iustitia est nunquam Christum videre, ⁊ in eum tamen credere? cũ ppterea laudetur fides ex qua iustus viuit, quoniaȝ credit quẽ modo non videt Christũ se aliqñ esse visurũ. Postremo ſʒ hanc iustitiã nunquid dicturi sumus Paulum apostolum nõ fuisse iustum confitentem se vidisse Christum post ascensionem eius in cœlum, de quo vtiqȝ iam tempore dixerat, iam non videbitis

Esa.xliij.
Apo.xxi.
Ex libro de doctrina xpiana
Ioan.i.
Prouer.viij.
Phi.iij.
Ioannis.xiiij.
Christ⁹ q̃uo sit via.
H
Ex tracta. euangelij secundum Ioan.xci.
Ioan.xvi.
Spiritũ sanctũ non capiunt secũdũ carnem viuentes.
Ex tracta. euangelij secundum Ioan.xcij.
Christ⁹ q̃uo negauit se decætero videndum apostolis.
Ioan.xvi.

Actuum.vij. me? Nunquid secundum iustitiam hanc iustus non erat gloriosissimus Stephanus, qui cum lapidaretur ait: Ecce video cœlos apertos, & filium hominis stantem ad dexteram dei? Quid ergo est, ad patrem vado, & iam non videbitis me, nisi quod modo sum cum vobiscum sum? Tunc enim erat adhuc mortalis in similitudine carnis peccati: qui esurire poterat, ac sitire, fatigari poterat ac dormire.

A Hunc ergo Christum.i. talem Christum cum transisset de hoc mundo ad patrem: non erant iam visuri, & ipsa est iustitia fidei de qua dicit apostolus, Etsi noueramus Christum secundum carnem: sed iam non nouimus. Erit itaque inquit vestra iustitiam, qua mundus arguitur: quia vado ad patrem, & iam non videbitis me: quoniam in eum quem non videbitis credetis in me: & quando me videbitis quod tunc ero, non videbitis me quod sum vobiscum modo. Non videbitis humilem, sed excelsum: non videbitis mortalem, sed sempiternum: non videbitis iudicandum, sed iudicaturum: & de hac fide vestra.i. iustitia vestra arguet spiritus sanctus incredulum mundum. Siqua igitur in Christo noua creatura, vetera transierunt: ecce facta sunt noua. Omnia autem ex deo: qui reconciliauit nos sibi per Christum.

Ex li. cōtra Faustū Manichæum quia oīa ex deo Quō oīa sunt noua facta. ¶ Omnis ergo noua creatura.i. populus innouatus per fidem, vt habeat interim in spe, quod in re postea perficiatur, in Christo hic et quod in se sperat. Itaque nunc vetera transierunt secundum spem: quia modo iam non est tempus veteris testamenti quo temporale atque carnale regnum a deo expectetur, & facta sunt omnia noua secundum eandem spem, vt regnum cœlorum vbi nulla erit mors atque corruptio promissum teneamus. In resurrectione autem

B

i. Cor. xv. mortuorum non iam secundum spem, sed secundum rem, & vetera

Ibidem. transibunt cum inimica nouissima destruetur mors, & fient omnia noua cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, quod iam factum est in Christo, quem secundum rem iam non nouerat Paulus secundum carnem. eorum vero pro quibus mortuus est & resurrexit nondum secundum rem, sed secundum spem: neminem nouerat secundum carnem.

Ex tracta. ps. ciij. Vetera quæ transierunt. ¶ Siqua igitur in Christo noua creatura, vetera transierunt, & ecce facta sunt noua. Quæ vetera transierunt? In gentibus omnibus idolatria, in ipsis Iudæis omnis illa seruitus legis, omnia illa sacrificia prenunciantia præsens sacrificium. Abundabat tunc vetustas hominis: venit qui renouaret opus suum: venit qui conflaret argentum suum: qui reformaret monetam suam. Et attendimus plenam terram christianis credentibus in deum: auertentes se a prioribus suis immunditiis & idololatria, & ab spe præterita, ad spem noui seculi: & ecce nondum est in re, & iam tenetur in spe, & per ipsam spem

ps. ciij. iam cantamus & dicimus, Repleta est terra creatura tua. Nondum in patria cantamus hoc, nondum in illa requie quæ promittitur, nondum confirmatis vectibus portarum Hierusalem: sed adhuc

in peregrinatione, intuentes mundum istum totum, ⁊ vndiqꝫ homines currentes ad fidem, timentes gehennas, contemnentes mortem, amantes vitam aeternam, spernentes praesentē. Et talibus spectaculis completi gaudio dicimus, repleta est terra creatura tua.

¶ Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua, nūc in spe, tūc in re. Innouati enim fide ⁊ spe quanta adhuc vetera agimus. Nō enim sic Christo induti sumus, vt ex eadem iam nihil portemus, vide veterascentem Adam innouantem Christum in nobis. Etsi exterior, inquit, homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem. Ergo ad peccatum, ad mortalitateꝫ, ad praeteruolantia tempora, ad gemitum, ad laborem, ad sudorem, ad aetates succedentes non manentes, ab infantia vsq; ad senectutem, sine sensu transeuntes, ad hęc intendentes videamus hic veterē hominē, veterem diem, vetus canticum, vetus testm̄. Conuersi aūt ad interiorem, ad ea quae nouanda sunt pro his quae immutabuntur, inueniamus hominem nouum, diem nouum, canticum nouum, testm̄ nouum, ⁊ sic amemus isti nouitatē, vt non ibi timeamus vetustatē. Nunc ergo in occursuꝫ transiuimus a veteribus ad noua. Ipse transitus agitur, cum corrumpitur exteriora, innouantur interiora, donec ēt hoc ipsum quod exterius corrumpitur, reddat debitum naturae, veniat in mortem, renouetur ⁊ hoc in resurrectione. Tunc fient reuera omnia noua reliqua quae nunc sunt in spe. Agis ergo aliquid nunc. Quid? A veteribus te exuendo, ⁊ in noua currendo. Ex tracta. ps. xxviij. C Vetera q̄ adhuc agim⁹ inouati Supra. iiij. Noua q̄ amanda sunt.

D

¶ Nouam creaturam dicit vitam nouam per fidem Iesu Christi. Et notandum verbum est, Difficile est enim inueniri creaturam vocari etiam eos qui iam credendo in adoptionem filiorum venerunt. Dicit tamen, Si qua igitur in Christo noua creatura. Vbi autem dicit, Et ipsa creatura, liberabitur a seruitute interius: ⁊ postea dicit, Non solum autem illa, sed ⁊ nos ipsi primitias spiritus habētes, discernit eos qui crediderunt, ab appellatiōe creaturae, quomodo eosdem aliquando homines, aliqñ non homines dicit. Nā exprobrans Corinthijs obijcit quodam loco ꝙ adhuc hoīes essent, vbi ait. Nonne homines estis ⁊ secundum hominem ambulatis? Quomodo eundem dominum ēt post resurrectioneꝫ alicubi nō hominem appellat, sicut cum ait, Non ab hominibus neqꝫ per hominem, sed per Iesum Christum: alicubi autem hominem, sicut illo loco, vbi ait, Vnus enim deus, vnus ⁊ mediator dei ⁊ hominum, homo Christus Iesus. Id expōne eplae ad Galatas. Roma. viij. i. Cor. iij. Gala. i. i. Timo. ij.

Et dedit nobis ministerium reconciliationis: quoniam quidem deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan.cvij. Mundus varie capitur. i.Cor.ix. B Ioan.xij. Ioan.xvij.

Vt mundus credat, quia tu me misisti. Ecce qui dixerat, Nõ pro mundo rogo, pro mundo rogat vt credat: quoniã est mundus de quo scriptum est. Ne cum mundo damnetur. Pro isto mundo non rogat: neq; enim quo sit prædestinatus ignorat. Et est mundus, de quo scriptum est, Non venit filius hominis vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Vnde & apostolus, Deus erat, inquit, in eo Christo, mundum reconcilians sibi. Pro isto mundo rogat dicens, Vt mundus credat quia tu me misisti. Per hanc enim fidem mundus reconciliatur deo, cum credit in Christum qui est missus a deo. Si autem diceret, vt cognoscant quia tu me misisti: tantundem valeret quantum hoc quod ait, vt cognoscat mundus. Ipsi sunt enim mundus non permanẽs inimicus, qualis est mundus damnationi prędestinatus: sed ex inimico amicus effectus, propter quem deus erat in Christo mundũ reconcilians sibi. Ideo dixit, Ego in eis & tu in me, tanquam diceret, ego in eis ad quos misisti me: & tu in me mundum reconcilians tibi per me.

Ibidem.

Ex tracta. ps.lxviij. Ioan.i.

¶ Deus erat, inquit, in Christo mundũ reconcilians sibi, quia verbum caro factum est & habitauit in nobis, vt non solum in illo esset, sed etiam ipse deus esset.

Pro Christo ergo legatione fungimur: tanquam deo exhortãte pro nobis: obsecramus pro Christo, reconciliamini deo.

Ex tracta. ps.lxvij. Psal.lxvij. F

¶ Venient legati ex ægypto, æthiopia pręueniet manus eius deo. Aegypti, vel æthiopiæ nomine omnium gentium fidem significauit, a parte totum, legatos appellans reconciliationis prædicatores. Pro Christo enim legatione fungimur tanquam deo exhortãte per nos, obsecramus pro Christo reconciliari deo. Non ergo de solis Israelitis: vnde apostoli electi sunt, sed etiam de cæteris gentibus futuros prædicatores christianæ pacis, hoc modo mystice prophetatum est.

Ex tractatu euangelij secundum Ioan.xxxviij. Quis de peccato liberare potest.

¶ De peccato solus liberare potest, qui venit sine peccato, & factus est sacrificium pro peccato. Obsecramus, inquit, pro Christo, idest tanquam vos Christus obsecret. Quid? Reconciliari deo. Si exhortatur & obsecrat apostolus, vt reconciliemur deo, inimici eramus deo. Nemo. n. reconciliatur, nisi ex inimicitijs. Inimicos aũt nos non natura, sed peccatã fecerunt. Vñ inimici illius: inde serui peccati. Non h3 deus liberos inimicos, necesse est serui sint, & serui remanebũt nisi ab illo liberent, cui peccando inimici esse voluerũt. Obsecramus ergo, inquit, pro Christo, reconciliamini deo. Q̃uo aũt recõcilientur, nisi soluatur quod inter nos & ipsum separat? Ait. n. per prophetã. Non grauauit aũt ne audiat, sed peccatã nostra separant inter nos & deum, ergo non reconciliamur, nisi ablato quod in medio est, & posito quod in medio sit. Est. n. mediũ separans, sed contra est mediator recõ-

Zacha.vij. Reconciliatio quomodo fiat. i.Timo.ij.

ciliãs. Medium separans est pctm: mediator reconcilians est dñs Christus. Vnus.n. deus, & vnus mediator dei & hominum homo Christus Iesus. Vt ergo tollatur materia separans, quod est pctm: venit ille mediator, & factus est sacrificiũ sacerdos ipse. Et quia sacrificiũ factus est pro pctõ, offerens seipsũ in holocaustũ in cruce passionis suæ, sequitur apls & dicit: cum dixisset, obsecramus pro xpo, recõciliamini deo, q̃si diceremus quõ poterimus recõciliari?

Eum enim qui non nouerat peccatum pro nobis peccatũ fecit, vt nos efficeremur iustitia dei in ipso.

QVæ ignorabam, interrogabant me. Ignorabat peccatum: & hoc ignorabat non quasi iudicando, sed non committendo. Sunt huiusmodi locutiones etiã quot dianæ: cũ dicis de aliquo non nouit stare, hoc est quia non stat: & non nouit benefacere, qua non benefacit: non nouit malefacere, quia non malefacit. Quod alienum est a conscientia, alienum videtur & a scientia, & dicitur nesciuit quomodo ars non nouit vitia, & tamen per artem cognita deuitantur. Hoc ergo caput nostrũ, nobis interrogantibus ex ipsius euangelij sui veritate respondet. Cum dixerimus domine quid ignorabas: quid tu potuisti interrogari quod ignorabas? Respondet. Iniquitates ignorabam, de iniquitatibus interrogabar: habes in euangelio, si nõ me credis ignorare iniquitates, quia & ipsos iniquos ignoro, quibus in fine dicturus sum. Non noui vos, recedite a me qui operamini iniquitatẽ. Nunquid non nouerat quos damnabat? Aut potest iuste damnare, nisi bonus cognitor? Et tamen bonus cognitor non est mentitus dicendo non noui vos, id est non coaptamini corpori meo: nõ hæretis regulis meis: viciati estis. Ego autem ars ipsa sum quæ nõ habet vitium, & in qua quisq; non discit nisi non facere vitium. Ex tracta. ps. xxxiij. ps. xxxiiij. Non nosse alĩqd dicitur, qui idipsũ nõ facit Ignorata a deo H Matth. vij.

¶ Quis dubitet malum esse peccatum, & tamen cum laude dictum est de domino Iesu Christo, quia non nouerat peccatum? Non ergo nouerat hoc malum. Hic si quæratur quomodo quod non nouerat arguebat, Neq; enim peccata non arguebat, omnia autem quæ arguuntur, sicut dicit Apostolus, a lumine manifestantur, quomodo igitur a quo arguebantur, ignorabantur? Nonne rectissime respondebitur, & nouerat, & non nouerat: Rectissime omnino, nouerat enim per sapientiam, non nouerat per experientiã. Ex libro cõtra inimicũ legis & prophetarum. Pctm̃ quõ ignorat & tñ arguat Christus.

¶ Et offeret munus suum domino agnum anniculum sine vitio in holocaustomata, & agnam anniculam sine vitio vnam in peccatum. Hoc quidam nostri interpretes transferre noluere, velut locutionem inusitatam vitantes, & dixerunt pro pctõ non in peccatum, cum sit sensus in ea locutione, qui non fuerat perturbandus. In peccato quippe dictum est, quia hoc ipsum quod pro peccato offerebatur, peccatum vocabatur. Vnde illud est apud apostolum de Christo dño, Eũ q non nouerat pctm̃, p nobis pctm̃ fecit. Ex lib. qõnum. Numeri tit. xij. A Pctm̃ dicitur qd pro pctõ offertur.

cit. Deus pater scilicet eum filium pro nobis fecit peccatum idest sacrificium pro peccato. Sic ergo agnus in holocaustu mata: vt ipsum pecus esset, peccatum idest sacrificiu3 fieret pro peccato: sicut de ariete quod sequitur in salutare dicit: tanquam ipsum sit salutare, cum sit sacrificium salutaris, quod postea repetendo manifestat. Nam & illud pro pctō dicit: quod prius dixerat in salutare.

Ex lib. ij. cōtra Maximinum, Christū quō pr̄ peccatu3, fecit.

¶ Quod enim apostolum dixisse cōmemoras, quonia Christus cum peccator non esset, peccatu3 pro nobis fecit: lege diligentius: & ne forte mēdosum incurreris codicem: aut latinus interpres errauerit: graecum inspice: & inuenies non Christum pro nobis fecisse peccatum, sed a patre deo ipsum Christum factum esse pctm̄, idest sacrificium pro peccato. Ait enim apostolus. Obsecramus pro Christo reconciliari deo. Eum qui non nouerat peccatu3, peccatū pro nobis fecit. Non ergo fecit ipse peccatum, sed eum pro nobis deus pater peccatum fecit, hoc est vt dixi sacrificium pro peccato.

Peccata interdum sacrificia vocantur.

Si enim recolas vel relegas, inuenies in libris veteris testamenti peccata appellari sacrificia pro peccatis. Similitudo etiam carnis peccati, in qua venit ad nos, dicta est ipsa peccatum. Misit, inquit, deus filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatū in carne, hoc est de similitudine carnis peccati q̄ ipsius erat, damnauit pctm̄ in carne peccati, quæ nostra est. Propter hoc etiam de illo dicitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel, quia similitudine carnis peccati mortuus est, quando moriendo exutus est carne, vt per hoc mysterium significaret eos qui in morte ipsius baptizantur, mori peccato, vt viuant deo. Sic etiam pro cruce factus est pro nobis maledictum. Pendēs quippe in ligno: morte3 quæ de maledicto dei venerat, suspendit in ligno: atq3 ita vetus homo noster simul crucifixus est cruci, vt non mendaciter dictum intelligatur in lege. Maledictus omnis qui pependit in ligno. Quid est maledictus, nisi terra es & in terra ibis? Et quid est omnis, nisi quia est ipse Christus? Qui cum esset vita, mortuus est tamen vera morte non ficta.

Rom. viij.
B
Rom. vi.

Christus factus maledictum.
Rom. vi.
Deute. iij.
Gene. iij.

Ex lib. Enchir. Christus dictus est peccatum.

¶ Propter similitudinē carnis peccati in qua venerat, dictus est & ipse peccatum. sacrificandus ad diluenda peccata. In veteri quippe lege, peccata vocabantur sacrificia pro peccatis. Quod vere iste factus est: cuius vmbræ erant illa. Hinc apostolus cum dixisset, obsecramus pro Christo reconciliari deo: continuo subiunxit, Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatū fecit: vt nos simus iustitia dei in ipso. Non ait vt in quibusda3 mendosis condicibus legitur: qui non nouerat peccatum: pro nobis peccatum fecit, tanquam pro nobis Christus ipse peccauerit, sed ait, Eum qui non nouerat peccatum idest Christum, pro nobis peccatū fecit deus: cui reconciliandi sumus, hoc est sacrificium pro peccatis per quod reconciliari valeremus. Ipse est ergo peccatum, vt nos iustitia: nec nostra sed dei, nec in nobis, sed in ipsorum, sicut ipse peccatu3 non suum

C

Nos dicimur iustitia dei.

suum sed nostrum, nec in se, sed in nobis constitutum, similitudinem carnis peccati in qua crucifixus est, demonstrauit. Hæc est illa iustitia dei: nō qua ipse iustus est, sed qua nos ab eo iusti facti.

¶ Illa namq; iustitia dei commendatur eo quod dicitur ignorantes dei iustitiam: qua nos ex eius gratia iusti sumus, vt ipsa iustitia eius nos simus, cum iuste viuimus credentes in eum qui iustificat impium: non illa qua ipse iustus est æterna sua & incommutabili iustitia. Hæc itaq; iustitia, qua nos dei munere iusti sumus, significatur in psalmo illo vbi scriptū est, Iustitia tua sicut montes dei. Montes quippe dei sancti eius sunt: de quibus alibi dicitur, Suscipiant montes pacem populo tuo. Et illa ergo salus gratuita est, de qua in alio psalmo dicitur, Domini est salus, & super populum tuū benedictio tua. Sicut ergo quod legitur, Domini est salus, nō ea salus intelligitur qua dominus saluus est, sed qua hi salui fiūt, quos ipse saluos fecit: sic cū legitur dei iustitiam, non est illa intelligēda qua deus iustus est, sed qua iusti homines sunt quos gratia sua iustificat: inde enim salui, vnde iusti. Quoniā quod ait, Non est opus sanis medicus, sed male habentibus, exposuit consequenter dicēs, Non veni vocare iustos, sed peccatores. Hæc iustitia dei qua eius fideles iusti sunt, interim viuentes ex fide, donec perfecta iustitia perducantur ad speciē, sicut salute pfecta, etiā ipsius corporis immortalitatē, grā est testamēti noui. Vñ dicit, Pro Christo legatione fungimur tāq; deo exhortāte per nos, obsecramus pro Christo reconciliari deo: ac deinde subiungit, Eum qui non nouerat peccatum pro nobis peccatum fecit idest sacrificium pro peccatis, vt nos simus iustitia dei in ipso idest in eius corpore, quod est ecclesia, cui caput est, nos simus iustitia dei.

Ex lib. de gratia noui testamenti.
Roma. x.
Nos dei iustitia sumus.
ps. xxxv.
ps. lxxi.
ps. iij.
Matt. ix.
D

CAPVT VI.

ADIVVANtes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam dei recipiatis. Ait enim. Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.

Esa. xlix.

QVid est quæso quod exardescimus, cum audimus & legimus, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, nullam in quo quā offensionem, vt non reprehendatur ministerium nostrum, sed in omnibus commendantes nosmetipsos vt dei ministros, in multa patiētia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustijs, in plagis, in carceribus, in seditiōibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs, in castitate, in scien

Ex libro de trinitate. viij.
B

tía,in lõganimitade,in bonitateq̃,in spũ sctõ,in charitate nõ ficta,in verbo veritatis,in veritate dei,p arma iustitiæ,a dextris & a sinistris,p gloriã & ignobilitaté,p infamiã & boná famã,vt seductores & veraces:vt q ignoramur,& cognoscimur,quasi moriétes,& ecce viuimus:vt coerciti & mortificati vt tristes,semp aũt gaudétes: sicuti egeni multos aũt ditátes:tiq̃; nihil habétes,& oía possidétes? Quid est qđ accẽdimur in dilectioné Pauli apli cũ ista legimus, nisi qđ credimus eũ ita vixisse? Viuẽdũ tñ sic esse dei ministris,nõ de aliqbus auditũ credimus,sed intus apud nos, vel potius supra nos in ipsa veritate cõspicimus.Illũ ergo qué sic vixisse credimus ex hoc qđ videmus diligimus, & nisi hãc formam quam semper stabilem,atq3 incõmutabilem cernimus,pcipue diligeremus: nõ ideo deligeremus illũ:quia eius vitã cũ in carne viueret:huic formæ coaptatã & cõgruété fuisse fide retinemus,sed nescio quõ amplius & in ipsius formę charitatem excitamur p fidé,qua credimus vixisse sic aliqué, & spé qua nos quoq; ita posse viuere quia homines sumus,ex eo qđ aliq hoíes ita vixerũt,minime desperamus:& hoc vt desideremus ardẽtius,& fidẽtius pcemur.Ita & ipsoꝝ vitã facit a nobis diligi formę illius dilectio,scdꝫ quã vixisse credimus, & illorũ vita credita in eãdé formã flagrãtioré excitat charitatem.

Paulí amore ardemus,quod eũ qualé se pdicat vixisse credimus.

¶

I.Cor.iiij.

Nemini dãtes vllã offensioné,vt nõ vituperetur ministeriũ nostrũ,sed in omnibus exhibeamus nosmet ipsos,sicut dei ministros,in multa patientia,in tribulationibus,in necessitatibus,in angustiis,in plagis,in carceribus, in seditionibus, in laboribus,in vigiliis, in ieiuniis,in puritate,in castitate,in scia,in lõganimitate, in suauitate, in spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute dei.

Ex sermone de verbis euãgelij xi.

ij.Cor.xi.

SVb illo iugo leui & sarcina leui,audimus aplꝫ dicere,In omnibus cõmendãtes nosmetipsos sicut dei ministros,in multa patiẽtia,in tribulationibus,in necessitatibus, in angustijs, in plagis &c.Et in eadé epistola alio loco, A Iudæis quinqes quadragenas,vna minus accepi.Ter virgis cęsus suꝫ,semel lapidatus sum,ter naufragiũ fecit,nocte ac die in pfundo maris fui, & cuncta picula q̃ numerari quidé possunt, sed tolerari nisi spiritu sctõ iuuãte nõ possunt.Omnia ergo illa q̃ cõmemorauit grauia & aspera, frequẽtius & abũdãtius sustinebat:sed pfecto aderat ei spiritus sanctus:q in exterioris hoís corruptioné ,interioré renouaret de die in dié,& gustata requie spiritali,in affluentia delitiaꝝ dei,spe futuræ beatitudinis,oía psentia deliniret aspera: & oía grauia releuaret.Ecce qui suaue iugũ Christi portabat,& q̃; leué sarcinã:vt omnia illa q̃ superius enumerata dura, & immania hominis auditus

¶

Pauli patiẽtia a spiritu sancto iuuabatur.

ij.Cor.iiij.

Iugum Christi suaue.

horre ciuleuê tribulationê diceret, intuês interioribus & fidelibus oculis, quãto pcio tẽporaliũ emẽda eẽt futura vita, nõ pati ęternos labores impiorum, & sine vlla solicitudine pfrui ęterna fœlicitate iustorũ. Quod facile toleraẽ qlibet aduersitas tẽporalis, vt ęterna pœna vitetur, ęterna requies comparetur, non immerito ille vas electionis, cũ ingenti lętitia dixit, Non sunt condignę passiones huius temporis ad superuenturã gloriam quæ reuelabitur in nobis. Ex eodẽ sermone paulo inferius. Rom. viij.

Per arma iustitiæ a dextris & a sinistris, per gloriã & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam.

Dominus noster cum venisset in carne, quibus prædicabat euangelium alijs placebat, alijs displicebat. Nã diuisæ sunt aduersus eum linguę Iudæorum. Alij dicebant bonus est: alij dicebant nõ, sed seducit turbas. Alij bene loquębãtur, alij detrahebant, lacerabant, mordebant, conuitabantur. Ad eos ergo quibus placebat, decorem induit: ad eos quibus displicebat, fortitudinem induit. Imitare ergo & tu dominum tuum, vt possis esse vestis ipsius. Esto cu3 decore ad eos quibus placent bona opera tua, esto fortis aduersus detractores. Audi Paulũ apostolũ imitantẽ dominum suum, quomodo & ipse habuit decorem, habuit fortitudinem Christi. Bonus odor sumus, inquit, in omni loco, & in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt. Quibus enim placet bonũ salui fiunt: qui detrahunt bono, pereunt. Quod suum erat, ille odorem habebat bonum, immo bonus odor erat. Quibus erat odor vitæ in vitam, decore3 induerat: quibus erat odor mortis in morte3, fortitudinẽ induerat. De ipso decore & fortitudine, habet aliu3 locũ apostolus Paulus, Per arma iustitiæ dextera & sinistra. Video vbi decorem, vbi fortitudinem? Per gloriam & ignobilitate, & in gloria decorus, & in ingnobilitate fortis. Apud alios gloriosus pdicabatur, apud alios ingnobilis contemnebatur. Decorẽ quide3 afferebat eis quibus placebat, fortitudine3 vero aduersus eos quibus displicebat. Et sic enumerat omnia, vsq3 in fine3, vbi dicit, Tãquã nihil habentes, & omnia possidentes. Cum omnia possidet decorus est, cum nihil habet fortis est. ps. xxviij. ps. xcij. Ioan. vij. H ps. xcij. Decoros esse decet erga bonos fortes i malos. ij. Cor. ij.

A Ex tracta. ps. xcij. Arma sinistra.

Malitia. n. in quorum, sinistra sunt arma iustorum, sicut idẽ dicit Apostolus. Per arma iustitiæ dextera & sinistra. i. p gloriã & ignobilitatẽ atq3 deinceps cũcta exequitur: dextera arma demõstrãs gloriã, bonã famã, veritatem, quod cognosceb ãtur qd viueb ant, qd nõ mortificabantur, qd gaudeb ãt, qd multos ditab ãt, & omnia possidebant. sinistra vero qp ignobiles, & malę famę habeb ãtur, qp seductores putab ãtur, qp ignorab ãtur, occidebanẽ, coerceb ãtur, ptristab ãtur, egere ac nihil hr̃e videb ãtur, & qp in rũ si milites xpi, & dextris & sinistris armis diabolũ expugn ãt? Sicut aũt pax hoibus bonæ volũtatis, & qñ sunt alijs odor mortis in mortẽ: sic interitus hominibus malę voluntatis, & quando iustis arma sinistra sunt ad salutem. Luce. ij.

Vt seductores, & veraces, sicut qui ignoti, & cognitì. Quasi morientes, & ecce viuimus, vt castigati, & non mortificati.

Ex tract. euangelij secũdum Ioan.xxiv. Ioan.vij. Seducere in bonum & malum capitur.

B

ALij dicebant bonus est, alij dicebant non, sed seducit turbas: dictum enim hoc est ad eorum solatium, qui posteà prædicantes verbum dei, futuri erant vt seductores & veraces. Si enim seducere decipere est, nec Christus seductor, nec apostoli eius, nec quisquã debet seductor esse christianus. Si autem seducere alicundem aliquem ad aliud persuadendo ducere est, quærendum est vnde & quo. Si a malo ad bonum bonus seductor est. Si a bono ad malum, malus seductor est. In hanc ergo partem qua seducuntur homines de malo ad bonum, vtinam oẽs seductores & vocemur, & simus, vt castigati, & non mortificati.

Ex tracta. ps.cxvij. ps.cxvij.

¶ Non moriar sed viuam, & narrabo opera domini. Illi stragem funerum vbique facientes ecclesiam Christi mori arbitrabantur. Ecce nunc narrat opera domini, vbique Christus, beatorum martyrum gloria est. Vicit vapulando ferientes, patiendo facientes, diligendo sæuientes. Tunc cur tanta indigna pertulit corpus Christi, sancta ecclesia, populus in adoptionem, indicet nobis. Emendans, inquit, emendauit me dominus, & morti non tradidit me.

Cur tãta patiãtur boni. ps.cxvij.

Quasi tristes, semper autem gaudentes: sicut agẽtes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.

Ex tracta. ps.cxxxviij. Firmitas aĩæ non frangitur.

EST quædam animæ interior firmitas, vbi non frangitur: q̃libet tormẽta, quælibet tribulationes, quælibet huius seculi aduersitates sæuiant, illud quod dominus in abscondito fecit, firmum in nobis est, frangi non potest, nõ cecidit. A domino autem facta est quædã firmitas patientiæ nostræ, de qua dicitur in alio psalmo, Veruntamen deo subijcietur anima mea, quoniam ab ipso est patientia mea. Et attende aplm̃ Paulũ habentem intus hoc genus firmitatis. Quasi tristes, inquit, semper autẽ gaudentes.

C

ps.lxi.

¶ Vnde quasi tristes? Cõtumelijs, opprobrijs, persecutionibus, flagellis, plagis lapidationibus, carceribus, cathenis. Quis nõ eos tũc miseros existimaret? nec illi ipsi persecutores sæuirent in eos, nisi putarẽt misericors fieri persecutionibus suis. Illi enim eos ex sua infirmitate conijciebant, qui nõ habebant os abscõditũ interius. Illi vero qui habebãt, hominibus foris tristes videbãtur, intus autẽ gaudebant deo cui nõ erat absconditum os ipsorum, quod fecerat in abscondito. Aperit autẽ hoc os in abscondito factum a dño, idẽ apls Paulus his verbis. Nõ solum autẽ, inquit, sed etiam gloriamur in tribulationibus. Parum est quia nõ es tristis, & gloriaris? sufficiat tibi tristem non esse. Parum est, inquit, christianis. Tale os fecit mihi in abscondito, vt parum sit non frangi nisi etiam glorier.

Iusti inde sunt quasi tristes.

Vñ gaudẽtes.

Rom.v.

Vnde gloriaris in tribulationibus? Scientes quia tribulatio patientiam operatur. Vide quomodo formata sit illa firmitas intus in corde. Scientes quia tribulatio patientiam operatur &c. Sic formatum atq; firmatum est os illud absconditum, vt faciat nos etiam gloriari in tribulationibus. Ibidem.

D

¶ Vox lætitiæ & salutis, in tabernaculis iustorum, vbi voces mœroris & exitij putabant esse, qui in eorum corpora sæuiebant. Non enim sæuiebant in interiora gaudia sanctorũ de spe futura. Vnde & Apostolus dicit, Quasi tristes, semper autem gaudẽtes. Et iterum, Non solũ autem, sed etiam gloriamur, inquit, in tribulationibus. Ex tracta. ps. cxvii. Psal. cxvij.

¶ Millia lętantium. Spe enim sunt gaudentes, donec perducātur in finem, quẽ nunc expectant per patientiam. Mirifice autem cũ dixisset, millia lętantium, continuo subiecit, Dominus in illis. Ne miremur quod lætantur: dominus in illis. Nam per multas tribulationes oportet nos introire in regnum dei. Sed dominus in illis, ideo etsi sunt quasi tristes, semper tamen gaudentes, nec iam ipso fine quo nondum venerunt sed spe sunt gaudentes, & in tribulatione patientes. Rom. v. Ex tracta. ps. lxvij. Ps. lxvij. Actuum. xiiij.

¶ Hic ergo quid? labor pressura, tribulatio, tentatio. Nihil aliud speres, & nisi gaudium, in spe futura. Nam dicit Apostolus. Semper gaudentes, in tantis tribulationibus semper gaudemus, semp tristamur. Semper gaudentes, quia ipse dixit, Quasi tristes, semper autem gaudentes. Tristitia nostra quasi habet, gaudium nostrum non habet quasi, quia spes certa est. Quare tristitia nostra quasi habet? Quia sicut in somnis transit. Si quis somnium indicat, addit quasi, quasi sedebam, quasi loquebar, quasi prandebā, quasi equitabam, quasi disputabam. Totum quasi, quia cum euigilauerit, non inuenit quod videbat. Quasi thesaurum inueneram, dicit mendicus. Si quasi non esset, mendicus non esset. Sed quia quasi erat mendicum est. Itaq; modo qui ad letitias secculares oculos aperiunt, & corda claudunt, transit quasi eorum & venit verum ipsorum. Quasi ipsorum fœlicitas est seculi: verum ipsorum pœna est. Nostrum aũt quasi tristitia est, gaudium non est quasi. Non enim ait Apostolus, quasi gaudentes, semper autem tristes: aut quasi tristes, & quasi gaudentes: sed ait quasi tristes, semper autem gaudentes. Sicut egentes. & ibi sicut quasi multos autẽ ditantes. Et nihil habebat apostolus, omnia sua dimiserat, diuitias nullas possidebat. Et quid secutus ait? Quasi nihil habentes. & ipsum nihil habere apostoli quasi nihil erat. Et omnia possidentes. Ibi non dixit quasi, quia quasi egebat. non autem quasi, sed vere multos ditabat. Quasi nihil habebat: non autem quasi, sed vere omnia possidebat. Rom. xii. Ex tracta. ps. xlvij. Tristitia iustorũ habet quasi Gaudium non habet.

E

¶ In ea societate beatus Ioãnes pceperat cẽtuplũ vbi nemo dicebat aliqd suũ, sꝫ erãt illis oĩa cõmunia, sicut in apłorũ actibus scriptũ est. Sic eñ apostoli erãt quasi nihil habẽtes & oĩa possidentes. Ex tracta euangelij secundũ Ioan. cxvij. Actuum. iiij.

Os nostrũ patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est. Non angustiamini in nobis, angustiamini autem visceribus vestris.

F

Ex tract. x. epistola. Ioan. Latitudo mandati est charitas nõ sustinẽs angustias.

ℭ Latitudo mandati charitas est, quia vbi charitas est, nõ sunt angustiæ. In ipsa latitudine erat apostolus, cum diceret. Os nostrum patet ad vos, o Corinthij, cor nostrum dilatatum est, non angustiamini in nobis. Ideo ergo latum mandatum tuum valde? Quõ est latum mandatum. Mandatum nouum do vobis, vt vos inuicem diligatis. Charitas ergo non angustatur. Vis non angustari in terra? In lato habitat. Quicquid enim tibi fecerit homo, non te angustat, quia illud diligis, quod non nocet homo.

Eandem autem habentes remunerationem, vt filiis exigo tanquam filiis dico, dilatamini & vos.

Ex Io. Ex tracta. ps. cxviij. Dilatio cordis

ℭ Cordis dilatatio, iustitiæ est delectatio. hoc munus est dei, vt in pceptis eius, nõ timore pœne angustemur, sed dilectiõe & delectatione iustitiæ dilatemur. Hanc enim nobis promittit latitudinem, dicens. Habitabo in eis & deambulabo. Qui enim latum est, vbi ambulat deus. In hunc latitudinem diffunditur charitas in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est nobis.

Rom. v.

Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cũ iniquitate? aut q̃ societas luci ad tenebras? Quæ autẽ conuentio Christi ad Belial?

Eccle. xiij.

G

Ex libro de baptismo. iiij. Iustitia & iniq. tas non cõpatiuntur se. i. Ioan. ij. Ex tracta. i. epistolæ Ioa. i. Ioan. i. Luci ad tenebras nulla est societas.

NVlla participatio est iustitiæ & iniquitati, non solum quæ foris, sed etiam quæ intus est. Nouit enim dominus qui sunt eius, & recedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen domini. Nulla etiam communio est luci in tenebris, non solum quæ foris, sed etiam quæ intus sunt. Qui enim odit fratrem suum, ait Ioannes, in tenebris est vsq; adhuc.

ℭ Si dixerimus, qa societatẽ habemus cũ eo, & in tenebris ambulamus, mẽtimur. Habes & apl̃m Paulũ dicentẽ, aut q̃ societas luci ad tenebras? Dicis te societatẽ hr̃e cũ dõ, & in tenebris ambulas, & deus lux est, & tenebræ in eo nõ sunt vlle. Quomõ ergo societas luci & tenebris? Iam ergo dicat sibi homo. Quid faciam? vnde ero lux? In peccatis & iniquitatibus viuo. Quasi subrepit quædam desperatio & tristitia. Salus nulla est, nisi in societate dei. Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Quid ergo faciemus fratres mei? Societas cum deo habenda est, alias spes vitæ æternæ nulla est. Deus autem lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Iniquitas autem tenebræ sunt. Iniquitatibus imprimimur, ne societatem cum deo habere possimus. Quæ ergo spes? Quid faciamus de peccatis? Et sanguis Iesu Christi filij eius purgabit nos ab omni delicto. Magnam securitatem dedit deus.

H

Ibidem.

Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem consensus templo dei cum idolis?

¶ Profecto dicturi sunt homini. Templum dei futurus es cum baptismum acceperis. Dicit autem Apostolus, Quæ compositio templi dei cum idolis? Quare ergo non vident similiter esse dictum: membrum Christi futurus es, cum acceperis baptismum? non possunt Christi membra, esse membra meretricis. Quia & apostolus hoc loco dicit, qui & alio loco, Nolite (inquit) errare. neque fornicatores, neque idolis seruientes, & cuncta quæ illic enumerat, regnum dei possidebunt. Cum ergo ad baptismum, idolis seruientes non admittimus, & fornicatores admittendos putamus, cum & his & cunctis malis dicat. Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritum dei nostri? Quid igitur causæ est, vt cum potestas patet vtrunque prohibendi venientem ad baptismum, permittam fornicariũ permanere: & non permittam idolis seruitutẽ? cũ & illis dici audiam, & hæc quidẽ fuistis, sed abluti estis. i.Cor.vj. Ibidem.

Vos.n. estis tẽplũ dei viui: sicut dicit deus. Quoniã inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum deus, & ipse erunt mihi populus. A i.Cor.vi. Leui.xxvi.

¶ Si cõsideremus ante gratiã dei quid fuerimus, & per gratiã dei quid esse cœperimus, profecto sicut dicit ap̃ls, tẽplum dei viui sumus. Propter quod dicit deus, Inhabitabo in illis, & deambulabo. Deãbulabit aũt in nobis p̃sentia maiestatis, si latitudinẽ inueniat charitatis. Ad hos nos exhortans ap̃ls ait, Dilatamini ne sitis iugum ducentes cũ infidelibus. Si dilatemur, deambulat in nobis deus: sed vt dilatemur, operetur in nobis deus. Si enim latitudinem charitas facit, quæ non nouit angustias, videte quia deus sibi in nobis latitudinem facit: ipso dicente apostolo, Charitas dei diffusa est in cordibus nostris p spiritũ sanctũ qui datus est nobis. Propter hanc latitudinem inquam in nobis deambulabit deus. Ex sermone de verbis ap̃li. Leui.xxvi. Rom.v. Esa.lv.

Propter hoc exite de medio eorũ, & separamini ab illis dicit dñs, & immũdũ ne tetigeritis & ego recipiã vos, & ero vobis in patrẽ, & vos eritis mihi in filios, & filias, dicit dominus omnipotens. B

Ecce inquiũt probbet? Recedite, exite inde, & immundum ne tetigeritis. Quomodo ergo malos pro pace tolerabimus, a quibus exire & recedere iubemur ne tangamus immundum? Nos istam recessionem spiritaliter intelligimus, illi corporaliter. Nam & ego clamo cum propheta, & qualiacunque sumus vasa vtitur nobis deus in dispẽsatiõe vestra. Clamamus & Ex sermone de verbis euangelij.xix.

Recedere a malis. nos,& dicimus vobis. Recedite & exite inde,& immundum ne tetigeritis,sed contactu cordis non corporis. Quid est enim tangere

Non tangere immundum immundum,nisi consentire peccatis? Quid est autem exire inde, nisi facere quod pertinet ad correptionem malorum quantú pro vniuscuiusq; gradu atq; persona salua pace fieri potest? Displicuit tibi qp quisq; peccauit,non tetigisti immundum redarguisti,corripuisti,monuisti,adhibuisti etiam si res exegit congrua & quæ vnitatem non violet disciplinam,existi inde. Attendite in facta sanctorum,ne forte nostra videatur interpretatio. Quomodo ergo verba intellexerunt sancti,sic vtiq; intelligenda sunt. Exite inde,dicit propheta. Primu : visitata ipsius verbi consuetudine assero istam sententiam,& postea ostendo non meam. Plerunq; accusantur homines,& cum accusati fuerint,defendunt se. Cum autem se ille qui accusatur homo,rationabiliter iusteq; defendit, qui audiunt dicunt,Exijt inde. Quomodo inde exijt? Ratione reddita,& defen-

C sione iustissima. hoc est quod faciebant sancti,quando excutiebát

Luce.x. puluerem de pedibus aduersus eos qui sibi pacem nunciataq; non

Ezech.iij. accipiebant. Exijt inde speculator,qui dictum est, Speculatoré posui te domus Israel. Illi enim dicitur , Si dixeris iniquo,& non se

Ibidem. auerterit ab iniquitate,& a via sua,ille iniquus in sua iniquitate morietur,& tu animam tuam liberabis. Hoc si facit,exit inde,non separatione corporis,sed defensione operis sui. fecit enim iste quod faciendum fuit: etiam si ille non obtemperauit,cui obtemperandum fuit. Hoc est exire inde. Clamauit ista Moyses,clamauit Esaias,clamauit Hieremias,clamauit Ezechiel. Videamus si hoc ipsi fecerunt,si dimiserunt populum dei,& se ad gentes alias transtulerunt. Quam multa & quam vehementer Hieremias increpauit in

xxiij.q.iiij. peccatores & sceleratos populi sui,inter eos tamen erat, vnum cú

Tolerandum. illis templum intrabat,eadem sacramenta celebrat:sed clamando in ea hominum sceleratorum congregatione viuebat,sed clamando exibat inde. Hoc est exire inde,hoc est immundum non tangere,& voluntate non consentire,& ore non parcere. Certe ma-

D nifestum est iam prudentiæ vestræ,quomodo accipiéda sunt omnia talia testimonia scripturarum,vt quando scriptura sonat debere nos recedere a malis,non aliud intelligere iubeamur, nisi vt corde recedamus,ne maius malum in separatione bonorum cómittamus quam in malorum coniunctione fugiamus, sicut ipsi

Esa.lij. Donatistæ fecerunt. Certe manifeste dixit propheta. Recedite, exite inde,& immundum ne tetigeritis. Ego vt intelligebam quod dixit,attendo quod fecit,facto suo mihi exposuit dictum suum. Dixit recedite. Quibus dixit? Vtiq; iustis. A quibus vt recederent dixit? Vtiq; a peccatoribus & iniquis. Quæro a talibus vtrum ipse recessent,inuenio qp non recesserit. Ergo aliter intellexit. Nam vtiq; prior faceret quod præcepit. Recessit corde,obiurgauit atq; arguit. continendo se a consensu,non tetigit immundum . Obiurgando,

autem erit liber in conspectu dei,cui neq; sua deus peccata imputat,quia non fecit:neq; aliena,quæ non approbauit:neq; negligentiam,quia non tacuit:neq; superbiam , quia in vnitate permansit. Sic ergo fratres mei,quotquot habetis inter vos,q adhuc amore seculi prægrauantur,auaros,periuros,adulteros,spectatores nugarum.consultores mathematicorum,fanaticorum, augurũ,aruspicum,ebriosos,luxuriosos,quicquid inter vos malorum esse nostis,quantum potestis improbate,vt corde recedatis:& redarguite, vt inde exeatis:& nolite consentire,vt immundum non tangatis. xxiiij.q.iiij. Ecce inquiunt.

CAPVT VII.

AS ergo habentes promissiones charissimi,mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus perficientes sanctificationem in timore dei.Capite nos . Neminem læsimus , neminem corrupimus, neminem circunuenimus .Non ad condemnationem vestram dico.Prædiximus enim, q in cordibus nostris estis ad commoriendum & ad conuiuendum.Multa mihi fiducia est apud vos:multa mihi gloriatio pro vobis: repletus sum consolatione,superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.Nam & cum venissemus in Macedoniam , nullã requiem habuit caro nostra,sed omnem tribulationem passi sumus,foris pugnæ intus timores. Sed q consolatur humiles consolatus est nos deus in aduẽtu Titi.Non solum autem in aduentu eius,sed etiam in consolatione qua consolatus est in verbis:referẽs nobis vestrum desiderium,vestrum fletum, vestram æmulationem pro me,ita vt magis gauderem.

IVdas filius sponsi,persequens sponsum , hoc tunc contigit,& futurorum exemplum præmissum est . Multos enim falsos fratres passura erat ecclesia,vt adhuc,& vsq; in finem sponsum illũ filius persequerentur. Si enim inimicus exprobrasset mihi,sustinuissem vtiq;,ait,& si is qui oderat me,super me magna locutus fuisset,abscondissem me vtiq; ab eo.Quis est inimicus?qs est qui oderat me,qui dicit,quis est Christus?Homo fuit Christus, nec viuere potuit,cum vellet viuere,& mortuus est inquiũt nolẽs, Ex tracta. ps.cxlij. Psal.liiij.

& vinctus, & crucifixus, & occisus. Apertus iste inimicus est, ait Christus, odit me, apertas mihi indicit inimicitias, facile est istum vel tolerare, vel euitare. Quid facio de Absalon? quid facio de Iuda? quid de falsis fratribus? Quid de malis filijs? & tamen filijs? qui non contra nos blasphemant Christum, sed nobiscum adorant Christum, & in nobis persequuntur Christum. Abscondis enim te a pagano, intrans ecclesiam. Quando autem & ibi inuenis quod timeas, quid quęris, vbi te abscondas? Deniq; ille ipse Apostolus, qui gemit in periculis a falsis fratribus, foris inquit pugnæ, intus timores. Si ergo is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, absconderem me vtiq; ab eo. Tu vero vnanimis nimis. Vnanimem dixit tanquam vnum in Christo. Est ergo ecclesia quod ferat foris, gemat intus: inimicos tamen suos deputet intus & foris: foris facilius euitabiles, intus difficilius tolerabiles.

Inimicus Xpi. G Psal. liiij. Inimici eccl'ię

Quoniã & si cõtristaui vos in epistola, nõ me pœnitet, Et si pœnituisset pœniteret. videns quod epistola illa, & si ad horam, vos contristauit, nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum deũ: vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis.

1. Pet. ij.

Ipsa tristitia reperitur in bono. Nam laudat apostolus Corinthios, quod contristati fuerint secundum deum. Ita enim dicit, Videns quod epistola illa etsi ad horam contristauit vos, nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati esti[s i]n pœnitentia. Con[t]ristati enim estis secundum deum; vt in nullo detrimentum patiamini a nobis.

Ex lib. de ciui. dei. xiiij. Tristitia bona.

Quæ enim secundum deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur, seculi autem tristitia mortem operatur. Ecce enim hoc ipsum secundum deum contristari vos: quantam in vobis operatur sollicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam. In omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse/in eo/negotio. Igitur & si scripsi vobis, non propter eum qui fecit iniuriam, nec propter eum qui passus est, sed ad manifestandam sollicitudinem nostram quam habemus pro vobis coram deo. ideo consolati sumus. In consolatione vestra, abundantius magis gauisi sumus super gau-

H

dio Titi: quia refectus est spiritus eius ab omnibus vobis. Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confusus: sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus: ita & gloriatio nostra quæ fuit ad Titum, veritas facta est: & viscera eius abundantius in vobis sunt: reminiscentis omnium vestrum obedientiam: quomodo cum timore & tremore excepistis illũ. Gaudeo ꝙ in omnibus confido in vobis. A

¶ Ecce enim id ipsum secundum deum contristari, quantas perfecit in nobis industriam. Iuxta scripturas igitur sanctas, sanãq; doctrinam ciues sanctæ ciuitatis dei, in huius vitæ peregrinatione secundum deum viuentes, metuunt, cupiunt, gaudentq;, dolentq;. Et quia rectus est amor eorum, istas omnes affectiones rectas habent. A eneid. vj.

CAPVT. VIII.

Otam autem facimus vobis fratres gratiam dei, quæ data est in ecclesiis Macedoniæ: & ꝙ in multo experimento tribulationis abũdantia gaudii ipsorum fuit, & altissima paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorum. Quia secundum virtutem (testimonium illis reddo) & supra virtutem voluntarii fuerunt, cum multa exhortatione obsecrantes nos, gratiam & communicationem ministerii suscipere mus quod fit in sanctos. Et non sicut sperauimus, sed semetipsos dederunt primum domino, deinde nobis per voluntatẽ dei, ita vt rogaremus Titum vt quemadmodum cœpit, ita & perficiat in vobis etiam gratiam istam. Sed sicut in omnibus abundatis fide, spe, & sermone, & scientia, & omni sollicitudine, insuper & charitate vestra in nos facite vt in hac gratia abundetis. Non quasi imperans dico, sed per aliorum sollicitudinem, etiam vestræ charitatis ingenium bonum comprobans. Scitis enim gratiam domini nostri Iesu CHRISTI, quoniam propter vos egenus, Roma. z.

factus est, cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis. Et consilium in hoc do, Hoc enim vobis vtile est, qui non solum facere, sed & velle cœpistis ab anno priore. Nunc vero & facto perficite, vt quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet, accepta est:
c non secundum id quod non habet. Nō enim vt aliis sit remissio, vobis autem tribulatio.

Ex tracta. 12. ci. Quō deus pauper factus sit. Io an. i.

PRopter nos, inquit, pauper factus est cum esset diues. Quomodo pauper? Nam quomodo diues, quis non videt? Vnde enim homines sunt diuites? Puto auro, argento, familia, terra: sed omnia per ipsum facta sunt. Quid ergo illo ditius, p quem factæ sunt diuitiæ, & illæ quæ non sunt veræ diuitiæ? per illum.n. & illæ diuitiæ, ingenium, memoria, vita, ipsius corporis sanitas, sensus, confirmatioq; membrorum. Etenim cum hæc salua sunt, & pauperes diuites sunt. Per illum & illæ maiores diuitiæ, fides, pietas, iustitia, charitas, castitas, mores boni. Nemo enim & has habet, nisi per eum qui iustificat impium. Ecce quam diues. quis enim diues? qui habet quod vult alio faciente, an qui facit quod vult & alium habentem? Puto ditior ille qui fecit quod habes, quia quod ille habet tu non habes. Nimirum si interrogas, & non expauescis? diuitiæ sunt. In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia p ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil Qui ista dixit cum diceret diues erat, quanto magis ille de quo dicebat, In principio erat verbum: & non qualecunq; verbum, sed verbum deus, & non vbicunq; sed apud deum: & non vacans, sed omnia per ipsum facta sunt. Respice & illam vocem, Ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ. Attende ancillam illam castam, & virginem & matrem. Ibi enim accepit paupertatem nostram, vbi forma serui indutus est, semetipsum exinaniens, ne diuitias eius expauesceres, & ad eū accedere cum tua mendicitate non auderes. Ibi accepit inquam formam serui, ibi nostra indutus est paupertate. Ibi se pauperauit, ibi nos ditauit.

Diuitiæ Xpi. Ioan. i.

D Sapien. ix. Philip. ij.

Ex sermone de Epiphania.

¶ Quis enim hominum omnes thesauros sapientiæ nouerit in Christo occultos, atq; in paupertate carnis eius absconditos? Quia propter nos pauper factus est cum diues esset, vt illius paupertate ditaremur. Cum enim mortalitatem assumeret, mortemq; consumeret, in paupertate se ostendit. Sed diuitias dilatas promisit, non ablatas amisit.

Paupertas Xpi.

Ex sermone de verbis lib. Salomonis.

¶ Non ait pauper factus est, cum diues fuisset: sed pauper factus

est,cum diues esset. Paupertatem assumpsit,& diuitias non amisit: Intus diues,foris pauper. Latens deus in diuitijs, apparens homo in paupertate. Vide diuitias eius,In principio erat verbum,& verbum erat apud deum,& deus erat verbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt. Quid ditius eo per quem facta sunt omnia? Aurum habere potest diues,creare non potest. Cum itaque istæ diuitiæ eius commendatæ essent,vide paupertatē eius. Et verbum caro factum est,& habitauit in nobis. Hac eius sumus paupertate ditati,quia in sanguine eius qui manauit de carne eius,quod verbum caro factum est,& habitauit in nobis,cōscissus est saccus peccatorum nostrorum. Per sanguinem illum abiecimus pannos iniquitatis,vt indueremur stolas immortalitatis. Omnes ergo diuites boni fideles? nemo se contemnat. Pauper in cella,diues in conscientia,securior dormit in terra,quam auro diues in purpura. Ibi non excitat sollicitudo maligna, compuncto corde de scelere. Serua diuitias in corde tuo,quas tibi cōtulit paupertas domini tui,immo ipsum adhibebis custodem. Ne pereat in corde quod dedit,seruet ipse qui dedit.

Diuitiæ Xpi. Ioan.i.

E Paupertas xpi. Ioan.i.

Oēs fideles diuites sunt intus.

Sed ex æqualitate in præsenti tēpore,vestra abundantia illorum inopiam suppleat,vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum,vt fiat æqualitas. sicut scriptum est, Qui multum, non abūdauit: & qui modicum,non minorauit.

Exo.xvi.

ILli iudicabunt de quibus dictum est,vt fiant amici de mammona iniquitatis:vt & ipsi,inquit,recipiant vos in æterna tabernacula. Sancti sedebunt cum domino,attendent qui fecerunt misericordiam, & assument illos separatos in dexteram in regno cœlorum,& ipsa est pax Hierusalem. Quæ est pax Hierusalem? Vt opera misericordiæ corporalia iungantur operibus prædicationis spiritalibus,& fiat pax dando,& accipiendo. Ait enim apostolus,qui rationem dati & accepti dicit esse istas eleemosynas. Ait ergo. Si nos semper vobis spiritalia seminauimus, magnum est si carnalia vestra metamus? Et de ipsa re ait alio loco. Qui multum,non abundauit,& qui modicum,non defuit illi. Quare qui multum non abundauit? Quia quod plus habebat dedit indigenti. Et quid est,qui modicum,non defuit illi? quia accepit ab illo qui abundauit. VT fiat,inquit,æqualitas. Ipsa est pax de qua dicitur. Fiat pax in virtute tua.

F Ex tracta. Psal.cxxi. Lucæ.xvi.

Pax Hierusalē.

Phili.iiij. i.Cor.ix.

Psal.cxxi.

Gratias autem ago deo,qui dedit eandem sollicitudinem pro vobis in corde Titi,quoniam exhortationem quidem suscepit,sed cū sollicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos. Misimus etiam cum

illo fratrem nostrum, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias: non solum autem, sed & ordinatus

G est ab ecclesiis comes peregrinationis nostræ, in hác gratiam, quæ ministratur a nobis ad domini gloriá, & destinatam voluntatem nostram.

Ex lib. de opere monachorum. Opus misericordiæ plus prodest facienti quam cui fit.

IN his verbis apparet quantam non solum curam sanctarum plebium esse voluerit ministrare necessaria sanctis dei seruis, consilium in hoc dans, quia hoc magis illis qui hoc faciebant proderat, quam illis erga quos faciebant, illis enim aliud proderat, idest hoc erga se obsequio fratrum suorum sancte vti, nec propter hoc deo seruire, nec ista sumere nisi ad supplendam necessitatem, non ad pascendam pigritiam: sed etiam suam curam beatus apostolus tantam dicit in hac ministratione quę nunc per Titum transmittebatur, vt comitem peregrinationis suæ propter hoc commemoraret ordinatum ab ecclesiis, boni testimonij, hominem dei, cuius laus, inquit, in euangelio est per omnes ecclesias & ad hoc dicit illum ordinatum comitem sibi, vt deuitaret hominum reprehensiones, ne sine testimonio sanctorum in hoc ministerio socium tanquam sibi accipere, & in suos sinus conuertere, ab

H infirmis, vel impijs putaretur, quæ accipiebat ad supplendas necessitates sanctorum per se afferenda vel distribuenda indigentibus.

Deuitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac ple

Roma. xij. nitudine quæ ministratur a nobis in domini gloriá. Prouidemus enim bona non solum coram deo, sed etiam coram hominibus. Misimus autem cum illis & fratrem nostrum, quem probauimus in multis sæpe sollicitum esse, nunc autem multo sollicitiorem, confidentia multa in vobis: siue pro Tito, qui est socius meus, & in vobis adiutor: siue fratres nostri, apostoli ecclesiarum, gloriæ Christi. Ostensioné ergo quæ est charitatis vestræ, & nostræ gloriæ pro vobis, in illos ostendite, in facie ecclesiarum.

Ex sermone de vita & moribus clericorum.

VObiscum hic viuimus, & propter vos viuimus, & intentio votumq; nostrum est, vt apud Christum vobiscum sine fine viuamus. Credo autem ante oculos vestros esse conuersationem nostram, vt & nos dicere fortassis audeamus, quamuis

1 Cor. ix. illi multum impares: quod dixit apostolus, Imitatores mei estote sicut & ego Christi. Et ideo nolo vt aliquis de nobis inueniat male viuendi occasionem. Prouidemus enim bona. Ait idem

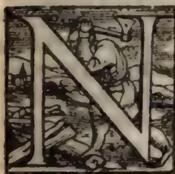
Scandalum noluit Aug. dare.

apostolus, Non solum deo sed etiam coram hominibus. Propter nos conscientia nostra sufficit nobis, propter vos fama nostra nõ pollui sed pollere debet in vobis. Tenete quod dixi atq; distinguite. Duæ res sunt, conscientia & fama. Conscientia tibi, fama proximo tuo. Qui fidens conscientiæ suæ negligit famam suam, crudelis est, maxime in hoc loco positus de quo dicit apostolus, scribens ad discipulum suum, Circa omnes te ipsum bonorum operum præbens exemplum.

A Cõscia & fama bona quõ diuersimode sint nobis necessaria.

Titum, 2.

CAPVT. IX.

Nam de ministerio quod fit in sanctos, ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones, quoniam & Achaia parata est ab anno præterito, & vestra æmulatio prouocauit plurimos. Misimus autẽ fratres, vt ne quod gloriamur de vobis, euacuetur in hac parte: vt quemadmodum dixi, parati sitis, ne cum venerint Macedones mecum, & inuenerint vos imparatos, erubescamus nos, vt non dicamus vos, in hac substantia. Necessarium ergo existimaui, rogare fratres, vt perueniant ad vos, & præparent repromissam benedidictionem hanc paratam esse, sic quasi benedictionem: non quasi auaritiam. Hoc autem dico, Qui parce seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictiõibus & metet. Vnusquisq; prout destinauit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit deus. Potens est autem deus omnem gratiam abundare facere in vobis, vt in omnibus semper omnem sufficientiam habentes abundetis in omne opus bonum.

B

Eccle. xxxv.

Ita ieiunia, vt in alio te prandidisse gaudeas, ppter oratiões vt exaudiaris. Ibi enim ait, Adhuc loquente te dicã, ecce adsum, si fregeris ex animo esurienti panem, quia plerunq; fit a tristibus, & murmurantibus vt careant tedio interpellantis, non vt viscera reficiant indigentis. Hilarem enim datoré diligit deus. Si panem dederis tristis, & panem & meritum perdidisti.

Ex tracta. Ps. xlij. Esa. lviij. Hilariter dandum est.

tias deo super inenarrabili bono eius. Ita ergo non cessauit apostolus, immo spiritus dei possidens, & implens, & agens cor eius exhortari fideles qui haberent huiusmodi substantiā, vt nihil deesset necessitatibus seruorum dei, qui celsiorem sanctitatis gradum in ecclesia tenere voluerunt, vt spei secularis vincula cuncta præciderent, & animum liberum diuinæ militiæ dedicarent.

CAPVT X.

Ipse autē ego Paulus obsecro vos per mãsuetu dinem & modestiam Christi, qui in facie quidem humilis sum inter vos, absens autem cōfido in vobis. Rogo autem vos, ne præsens audeam per eam confidētiā, quæ existimor audere in quosdam, qui arbitrantur nos tanquam secundum carnē ambulemus. In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus: nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia dei ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam dei, & i captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in promptu habentes vlcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia. Quæ secundum faciem sunt videte. Si quis confidit sibi Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se: quia sicut ipse Christi est, ita & nos Christi sumus. Nam etsi amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis dominus in ædificationem, & non in destructionem vestram, nō erubescā. Vt aūt non existimet tanq̄ terrere vos per epistolas: quoniam quidem epistolæ (inquiunt) graues sunt & fortes, præsentia aūt corpis infirma, & sermo contēptibilis: hoc cogitet q eiusmodi est, q̄a quales sum⁹ verbo p epistolas absentes, tales præsentes in facto. Non.n. audemus inserere, aut cōparare nos q̄busdā q seipsos cōmendāt: sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes, & cōparātes nosmetipsos nobis. Nos aūt

non in immensum gloriabimur, sed secundũ mensurã regulæ qua mensus est nobis deus, mẽsurã pertingẽdi vsq; ad vos. Nõ.n. quasi nõ ptingẽtes ad vos sup extendimus nos. Vsq; ad vos.n. puenimus in euãgelio Christi, nõ in imẽsum gloriãtes in alienis laboribus. Spẽ aũt habentes crescẽtis fidei vestræ, in vobis magnificari secundũ regulã nostrã in abũdãtia, et in

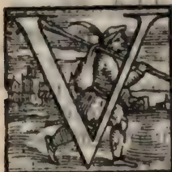
G illa q̃ vltra vos sunt euãgelizare: nõ in aliena regula in his q̃ præparata sunt gloriari. Qui aũt gloriatur, in domino glorietur. Non.n. qui se ipsum commendat ille probatus est, sed quem deus cõmendat.

Ex lib. de consensu euangelistarum.

Christus alios deos euicit.

¶ Iste est deus qui pp deos alios solus ab impijs non colitur: et euersis dijs alijs, eã euidenter efficit vt solus colat, humiliata oĩ superba altitudine q̃ se aduersus Christũ erexerat pro idolis persequens interficiensq; Christianos.

CAPVT.XI.

Ex tracta. ps.cxviij. Aemulatio amoris fuit in apso nõ liuoris. Gen.iij.

Vtinã sustineretis modicũ quid insipiẽtiæ meæ, sed & supportate me. Aemulor.n. vos dei æmulatione.

¶ Dicendo æmulor vos, quid nisi emulatione demonstrat sui? sed quia nõ sibi sed deo, [illegible] addidit æmulatione dei. Hanc quippe suo [illegible] fidelibus suis inspirat deus. Amoris.n. est non liuoris. Neq; fuit causa, vt hic apostolus diceret.

Despondi.n. vos vni viro, virginem castam exhibere Christo. Timeo aũt ne sicut serpens Euã sedu-

H xit versutia sua, sic & vestræ mentes corrũpantur & excidant a simplicitate & castitate, q̃ est in Christo. Nã si is qui venit, alium Christum prædicat quẽ non prædicauimus, aut alium spiritum accipitis quem non accepistis, aut aliud euangeliũ quod non recepistis, recte pateremini. existimo enim nihil me minus fecisse, a magnis apostolis. Et si imperitus sermone, sed non scientia. In omnibus aũt manifestus sum vobis. Aut nunquid peccatum feci me ipsum humiliãs vt vos exaltemini? Quoniam gratis euangelium dei

euangeli[illegible] vobis? alias ecclesias expoliaui, accipiens stipendia ad ministerium vestrum, & cum essem apud vos & egerem, nulli onerosus fui. Nam quod mihi deerat suppleuerunt fratres qui venerunt a Macedonia, & in omnibus sine onere me vobis seruaui, & seruabo. Est veritas Christi in me, quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in religionibus Achaiæ. Quare? Quia non diligo vos? Deus scit. Quod autem facio, & faciam, vt amputem occasionem eorum qui volunt occasionem, vt in quo gloriantur, inueniantur sicut & nos. Nam eiusmodi pseudoapostoli sunt operarii subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi.

COmedat eũ zelus domus dei, qui tñ zelabat Christo non sibi. Spõsus .n. sibi zelat sponsam suã. Amicus aũt sponsi, nõ sibi eũ dz zelare, sed sponso. Apls amicus spõsi, zelat & ipse non sibi sed sponso. Audi vocẽ zelãtis: Zelo dei vos zelo, dixit. nõ meo, non mihi, sed zelo dei. Vñ? Quõ? Quẽ zelas? vel cui zelas? Desponsaui .n. vos vni viro virginẽ castã exhibere Christo. Quid ergo times? Quare zelas? Timeo, inquit, nẽ sicut serpens seduxit Euã astutia sua, sic & vestri sensus corrũpantur a castitate q̃ est in Xpo. Despondi .n. vos vni viro, virginẽ castã exhibere Christo. — A Ps. lxviij. Amicus sponsi non sibi sz spõso zelato. Ex tracta. euangelij secũdum Ioan. xiij.

❡ Hũc ergo hic sponsam quã redemit sanguine suo, & cui pignus dedit spm̃ sanctum, & eruit eã de mancipatu diaboli, mortuus propter delicta nostra, & resurrexit pp iustificationem nostram. Quis offert tanta sponsæ suæ? licet offerant hoĩes quælibet ornamenta terrarũ aurũ, argentum, lapides preciosos, equos, mancipia, fundos, p̃dia, nunquid aliquis offert sanguinẽ suũ? Si enĩ sanguinem suũ sponsæ suæ dederit, non erit qui ducat vxorẽ. Dñs autem securus moriens, dedit sanguinem suũ pro ea quam resurgens haberet, quam sibi iam coniunxerat in vtero virginis. Verbum enim sponsus, & sponsa caro humana, & vtrũq; vnus filius dei, & idem filius hominis, vbi factus est caput ecclesiæ. Ille vterus virginis Mariæ thalamus eius, inde processit tanquam sponsus de thalamo suo, sicut scriptura prædixit, & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. — Ex tracta. euãgelij secũdũ Ioan. xiij. Sponsa Christi. Rom. iiij. B Vterus virginis fuit thalamus Christi sponsi. Psal. xviij.

❡ Omnis ecclesia virgo appellata est. Diuersa mẽbra esse ecclesiæ, diuersis donis pollere videtis, atq; gaudere. Alij cõiugati, aliæ cõiugatæ. Alij viduati vxoribus, vltra nõ q̃rũt: aliæ viduatæ maritis, vltra nõ quærũt. Alij integritatem ab ineunte ætate conseruant, aliæ virginitatem suam deo deuouerunt. Diuersa sunt munera, — Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xi. Ecclesia tota virgo sit vero [illegible]

Immittunt diabolum, excludit Christum: immittunt adulterum, excludunt sponsum, paranymphi seculi, vel potius lenones serpentis. Ad hoc enim loquuntur vt serpens possideat, Christus excludatur. Quomodo possidet serpens? Quando possidet mendacium, quando possidet falsitas, serpens possidet. Quando possidet veritas, Christus possidet. Ipse enim dixit, Ego sum veritas. De illo autem dixit, Et in veritate non stetit, quia veritas in eo non est. Sic est autem veritas Christus, vt totum verũ accipias in Christo. Verum verbum, deus ęqualis patri, vera anima, vera caro, verus homo, vera natiuitas, vera passio, vera mors, vera resurrectio. Si aliquid horum dixeris falsum, intrat putredo, de veneno serpentis nascuntur vermes mendaciorum, & nihil integrum remanebit.

Ioan. xiiij. Ioan. viij.

B Christus sic veritas est vt totũ in eo verũ sit. Ex tracta. ps. xxxviij.

¶ Serpens ergo iste adulterans, virginitatem corrumpendam nõ carnis, sed cordis inquirit. Sicut autem adulter homo lætatur in nequitia sua cum carnem corrumpit, sic diabolus lætatur cum mentem corrumpit. Sicut autem patribus nostris aduersus leonẽ opus erat patientia, sic nobis aduersus draconem vigilantia, persecutio tamen siue a leone, siue a dracone nunquam cessat ecclesiæ, & magis metuendus est cum fallit quam cum sæuit. Illo tempore cogebat Christianos negare Christum, tunc cogebat, nunc docet. Tunc ingerebat violentias, nunc insidias. Videbatur tunc fremẽs: lubricus nunc oberrans difficile videtur.

Serpens virginitatẽ mẽtis corrũpere ptendit.

¶ Per hæreticos timens Paulus ne ab eis corrumperetur ecclesia a virginitate fidei quam gestat in corde, ait, Timeo ne sicut serpẽs Euam seduxit astutia sua, ita & mentes vestræ corrumpantur a castitate quæ est in Christo. Virginitatem corporis paucæ fœminæ habent in ecclesia, sed virginitatem cordis omnes fideles habent. In ipsa fide virginitatẽ cordis timebat corrumpi a diabolo, quã quæ perdiderint, sine causa sunt virgines corpore. Corrupta corde quid seruat in corpore? Adeo mulier catholica præcedit virginẽ hæreticam. Illa enim non est virgo in corpore, illa mulier facta est in corde, & mulier non a marito sed a serpente. Quid autẽ ecclesia? Super aspidem & basiliscum ambulabit.

Ex tracta. ps. xc.

F Mulier catholica pcedit virginẽ hæreticam. Psal. xc.

¶ Nolite questiones mirari hominum, quæ serpunt sicut cancer, quemadmodum dixit apostolus. sed custodite aures vestras & virginitatem mentis vestræ, tanquam desponsati ab amico sponsi vni viro virginem castam exhibere Christo. Virginitas enim vestra in mente. Virginitas corporis in paucis ecclesiæ, virginitas mentis in omnibus fidelibus debet esse. Hanc virginitatem vult serpens corrumpere, de quo idem apostolus ait. Desponsaui enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo: & timeo ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, sic quoq; & vestri sensus corrumpantur, & excidant a castitate quæ est in Christo Iesu.

Ex sermone q tribus modis Christus intelligatur.

¶ Vestri, inquit, sensus, id est vestræ mentes. nam hoc magis pro-

Per sensus mẽtes intelligũtur

prium est. Sensus enim intelliguntur & huius corporis, videndi, audiendi, odorandi, gustandi, tangendi. Mentes vestras timuit corrumpi apostolus, vbi est fidei virginitas. Modo ergo anima virginitatem tuam conserua, fœcūdanda postea in amplexu spōsi tui. Sepite ergo vt scriptum est aures vestras spinis. Adhuc mussitat serpens, & non tacet, quærit pollicitatione quadam scientiæ dei, ceret de paradiso ecclesiæ, quem non permittat redire ad illum paradisum, vnde primo eiectus est. Quod gestum est in illo paradiso, hoc geritur in ecclesia. Nemo nos seducat ab isto paradiso, sufficiat quod illac lapsi sumus, vel experti corrigamur. Ipse est serpens qui semper suggerit iniquitatem, & impietatem. Ipse aliquando promittit impunitatem, quemadmodum & ibi promisit dicens. Nunquid morte moriemini? Ipsa talia suggerit, vt modo male viuant Christiani. Nunquid omnes (inquit) perditurus est deus? Nunquid omnes damnaturus est deus?

G Eccle. xxiij. Serpēs qrit nos deijcere de paradiso ecclesiæ. Gene. iij.

¶ Ille quidem serpens, idest ille error hæreticorum qui teneat ecclesiam, contra quem incantat apostolus, cum dicit, Metuo ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, sic & vestri sensus corrumpantur. Ille ergo error pectore & ventre serpit, & terram manducat. Non decipit nisi aut superbos, qui sibi arrogant quod non sunt: aut desiderijs carnalibus implicatos, qui libenter audiunt, quicquid lasciuiæ faciunt: aut curiosos, quid terrena sapiunt, & spiritalia terreno oculo inquirunt. Ipse enim satanas transfigurat se in angulum lucis.

Ex libro cōtra Manichæos. ij. Error hæreticorū serpens est.

H ¶ In societate sanctorum angelorum nullo modo quidem metuimus, ne tales amici vel mortes nos sua, vel de prauatione contristent, sed quia nobis non ea qua homines familiaritate nuscentur. quod etiam ipsum ad ærumnas huius pertinet vitæ.

Ex lib. de ciuitate dei. xix.

Et non mirū.

Ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis. Non est ergo magnum: si ministri eius trāsfigurētur velut ministri iustitiæ: quorum finis erit secundū opera ipsorum. Iterum dico, ne quis me putet insipientem. Alioquin velut insipientem accipite me, vt & ego modicū qd glorier. Qđ loquor, nō loquor secūdū deū: sed q̄si in insipiētia, in hac substātia gloriæ. Q̄m multi gloriantur scđm carnē, & ego gloriabor. Libēter. n. suffertis insipientes, cū sitis ipsi sapientes.

AD tendendos eos quos ita vel erudiri opus est, vel decipi iustum est, magna dei misericordia necessaria est, ne quis quam cum bonos angelos amicos se habere putat, habeat malos dæmones fictos amicos, eosq; tāto nocentiores, quāto astutiores, & fallaciores patiatur inimicos. Et cui magna ista

dei misericordia necessaria est, nisi magnę humanæ miseriæ, qua ignorantia ita premitur, vt facile istorum simulatione fallatur. Neq; enim sancti & fideles vnius veri dei, summiq; cultores, ab eorum fallacijs & multiformi tentatione securi sunt. In hoc enim loco infirmitatis & diebus malignis, etiam ista sollicitudo non est inutilis, vt illa securitas vbi pax plenissima atq; certissima est, desiderio feruentiore queratur. A

ℭ Magis opus est iudicare atq; dinoscere cũ se Satanas transfigurat velut angelũ lucis, ne fallẽdo ad aliqua perniciosa seducat. Nã quando sensus corporis fallit, mentem vero nõ mouet a vera rectaq; sententia, quæ quisq; vitam fidelem gerit, nullum est in religione periculum: vel cum se bonũ fingens ea facit siue dicit quę bonis angelis congruunt, etiã si credatur bonus, nõ est error Christianę fidei periculosus aut morbidus. Cũ vero per hæc aliena ad sua incipit ducere, tunc eũ dinoscere, nec ire post eũ, magna & necessaria vigilantia est. Sed quotus quisq; hominum idoneus est oẽs mortiferos dolos eius euadere, nisi regat atq; tueat deus? Et ipsa huius rei difficultas adhuc est vtilis, ne sit spes sibi vnusquisq; aut homo alter alteri, sed deus omnibus. Id enim nobis potius expedire, prorsus piorum ambigit nemo.

Ex lib. Enchir. Nullũ est in religione periculũ dũ Satanas in angelum lucis transfiguratus sensus corpis tantum fallit.

Sustinentis enim si quis vos in seruitutẽ redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit. Secundum ignobilitatem dico quasi nos infirmi fuerimus in hac parte. In quo quis audet (in insipientia dico) audeo & ego. Hebræi sunt, & ego. Israelitæ sunt, & ego. Semen Abrahæ sunt, & ego. Ministri Christi sunt (Vt minus sapiẽs dico) plus ego. In laboribus pluribus, in carceribus abũdatius, in plagis supra modũ, in mortib⁹ frequẽter. A Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidat⁹ sum, ter naufragiũ feci. Nocte & die in pfundũ maris fui. In itineribus sæpe, piculis fluminũ, piculis latronũ, piculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in solitudine, periculis in mari,

ij. Thes. iij.

Actuum. xvi.

Actuũ. xxviij.

FAcies est qua quisq; cognoscitur, & legimus apud apostolum. Toleratis enim si quis vos in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollit, si quis in faciem vos cædit. Deinde continuo subiungit. Secundum ignobilitatem dico, vt exponat, quid sit in faciem cædit, hoc est contemni & despici.

Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scan-
dalizatur, & ego non vror? Si gloriari oportet, quæ
infirmitatis meæ sunt, gloriabor.

CAPVT XII.

EVS & pater domini nostri Iesu Christi, scit qui est benedictus in secula, quod nō mentior. Damasci præpositus gentis Aretæ regis custodiebat ciuitatem Damascenorum, vt me comprehenderet, & per fenestrā in sporta demissus sum per murum, & sic effugi manus eius. Actuum. 9.

℃ Quanto maior charitas, tanto maiores plagæ de peccatis alienis. Acceperat quidem ille stimulum carnis, angelum Satanæ, a quo colaphizaretur. Ecce quomodo propitius erat ei deus, vindicans in omnes affectiones eius. Quæ sunt affectiones in quas sic vindicabat? Ipse exposuit, ipse dixit. 1. Cor. 1.

Si gloriari oportet, non expedit quidem. Veniā autem ad visiones, & reuelationes domini. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, deus scit: raptum huiusmodi vsq; ad tertium cœlū. Et scio huiusmodi hominem, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, deus scit: quoniam raptus est in paradisum, & audiuit arcana verba quæ non licet homini loq. Pro huiusmodi gloriabor, pro me autē nihil, nisi in infirmitatibus meis. Nam & si voluero gloriari, nō ero insipiens. Veritatem enim dicā. Parco autem ne qs me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me. Et ne magnitudo reuelationum extollat me, datus ē mihi stimulus carnis meæ, angel' Satanæ vt me colaphizet, ne supra modū efferr er.

℃ Tam perfectus erat, vt tamē timendum esset ne extolleretur. Nam non poneret deus medicamentū vbi vulnus nō esset. Et rogauit vt tolleretur; A eger ille rogauit, vt auferretur medicamētū. afferret

Propter qd ter dūm rogaui vt auferret eū a me.

¶ Idest stimulum carnis a quo colaphizabatur, aliquem forte do
G lorem corporis. Rogauit, inquit, vt auferret eum a me.

Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea. Nã virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis: vt inhabitet in me virtus Christi. Propter qđ placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo.

¶ Ego noui quem curo. Non mihi det qui ægrotat consilium. Tanquam emplastrum mordax vrit te, sed sanat te. Rogat medicum vt tollat emplastrum, & non tollit nisi cum fuerit sanatum, quo posuerat. Virtus in infirmitate perficitur.

In expositione ep[~l]ę ad Galat. Gala.iiij. Quõ parturiat iterũ ap[~l]s iam christianos.

¶ Cum homines a matribus ↄcipiūtur, iã formati autẽ parturiantur vt nascãtur: potest mouere: qđ dictũ est, Quos iterũ parturio donec formetur Christus in vobis, nisi parturitionẽ hãc ꝓ curarũ angoribus positã intelligamus, quibus eos parturiuit, vt nascerentur in Christo: & iterũ parturit propter pericula seductionis quibus eos ↄturbari videt. Sollicitudo aũt taliũ de illis curarũ, q̃ se quodãmõ parturire dicit, tãdiu esse poterit donec perueniat in mẽsurã ętatis plenitudinis Christi, vt iam nõ moueantur omni vẽto doctrinę. Non ergo ꝓp initiũ fidei, quo iã nati erãt, sed ꝓpter robur & perfectionem dictum est, Quos iterum parturio donec Christus formetur in vobis. Hanc autem parturitiones, aliis verbis alibi commendat vbi dicit, Incursus in me quotidianus; sollicitudo omnium ecclesiarum. Quis scandalizatur, & ego non vror?

Ephe.iiij. Gala.iiii. H Ex lib. contra Manichęos.

Vstio duplex.

¶ Vrũt quodãmodo omnes tribulationes, sed aliud est vri ad cõsumptionem, aliud est vri ad purgationem. Nam & apostolus dicit, Quis scandalizatur, & ego non vror? Sed iste affectus purgabat eũ magis, quia de charitate veniebat: & ille tribulationes quas iusti patiuntur, ad ista pertinent flammineam frameam. quoniã in igne probatur aurũ, & argẽtũ, & hoĩes acceptabiles in camino humiliationis. Et iterũ, Vasa figuli ꝓbat fornax, & hoĩes iustos tẽtatio tribulationis. ¶ Et ossa mea sicut in frixorio sunt confrixa. Et ipsa ossa mea, & ipsa fortitudo mea non sine tribulatione, non sine vstiõe. Ossa corporis Christi, fortitudo corporis Christi, vbi maior quam in sanctis apostolis? Et tamen video ossa frigi. Quis scãdalizatur, & ego non vror? Fortes sunt fideles boni intellectores, & prædicatores verbi, videntes vt loquantur, loquentes vt audiãt. Fortes plane sunt, sed omnes qui scandala patiuntur, frixorium illorũ sunt. Est enim ibi charitas, & magis in ossibus, quæ interiora sunt omnibus carnibus, & portant omnes carnes. Verum si quisquam patiatur aliquid scandalum, & in anima periclitet, tanto os frigitur quãtũ amat. Desit amor, nemo frigitur. Assit charitas, & si mẽbrorũ

Eccle.ij. Eccle.xxvij. Ex tracta. ps.ci. Ossa corporis Christi frigun tur.

compago compatitur patiēte vno mēbro,quō frīguntur qui portant vniuersa ossa? Damasci præpositus gentis Aretæ regis custodiebat ciuitatē Damascenoꝝ,vt me cōprehenderet,ꝛ per fenestrā in sporta demissus sum per murum,ꝛ sic effugi manus eius.

A
Ex tracta. euangelij scdm Ioan.xlij.

Ꞓ Vidi in epistola Paulū fugētē. Per murū in sporta summissus est,vt manus persequentis euaderet. Nō ergo illi fuit cura de ouibus,quas lupo veniente deserebat? Fuit plane sed eas pastori in cœlo sedenti orationibus commendabat,se aūt vtilitati eaꝝ fugiendo seruabat:sicut quodam loco ait,Manere in carne necessarium propter vos. Ab ipso namq; pastore omnes audierant, Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate,fugite in aliā. O mercenarie lupū venientem vidisti, ꝛ fugisti. Respondet forte, ꝛ dicit, Ecce hic sum non fugi. Fugisti, quia tacuisti. Tacuisti, quia timuisti. Fuga animi timor est. Corpore stetisti, spiritu fugisti, quod ille non faciebat, quid dicebat, Etsi corpore absens sum, spiritu vobiscum sum. Quomodo enim spiritu fugiebat,qui etiam corpore absens, fornicatores literis arguebat? Recolimus, inquit, verba dicentis. Cum autem persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam. Quis autem credat hoc,ista dominum fieri voluisse,vt necessario ministro, sine quo viuere nequeunt,desererentur greges,quos suo sanguine comparauit? Nunquid hoc fecit ipse quādo portantibus parentibus in ægyptum paruulus fugit,qui necdum ecclesias congregauerat quas ab eo desertas fuisse dicamus? Nunquid quando apostolus Paulus ne illum comprehenderet inimicus, per fenestram in sporta summissus est, ꝛ effugit manus eius, deserta est quæ erat ibi ecclesia, necessario ministerio, ꝛ non ab alijs fratribus ibidem constitutis, quod oportebat impletum est? Eis quippe volentibus hoc apostolus fecerat,vt seipsum seruaret ecclesiæ, quem proprie persecutor ille quærebat. Faciant ergo serui Christi ministri verbi ꝛ sacramenti eius.quod præcepit, siue permisit. Fugiant omnino de ciuitate in ciuitatem,quando eorum quisquam specialiter a persecutoribus quæritur,vt ab alijs qui non ita requiruntur non deseratur ecclesia,sed præbeant cibaria conseruis suis quos aliter viuere non posse nouerunt. Cum autem omnium id est episcopoꝝ,clericorum,ꝛ laicoꝝ est cōmune periculū hi qui alijs indigēt nō deserātur ab ijs quibus indigēt. Aut igitur ad loca munita oēs trāsferāt, aut q̄ habēt necessitatē remanēdi,nō relinquant ab eis p quos illoꝝ est ecclesiastica supplenda necessitas,vt aut pariter viuāt,aut pariter sufferant,qđ eos paterfamilias volet perpeti

Paulo fugenti cura gregis fuit.
Philip.i.
Matth.x.
i.Cor.v.
B
Matth.ij.
Quibus christianis fugiendum est.

Scio hoīem in Christo anī annos quatuordecim,siue in corpore, siue extra corpus nescio,deus scit, raptū huiusmodi vsq; ad tertiū cœlū:scio huiusmodi hoīem siue in corpore siue extra corpus, nescio,deus scit,qm̄ raptus est in paradisum,ꝛ audiuit arcana verba q̄ nō licet homini loqui. Ꞓ Erat em̄ hæc eoꝝ consuetudo qui sacras nobis literas ministrarent.vt quando ab aliquo eorum diui

C
Ex tracta. I euāgelij scdm Ioan.lviij.

cepto vno cum legitur, Diliges proximum tuum tanquam te ipsum, tria occurrunt genera visionū. Vnū per oculos quibus ipsę literæ videnť: alterū per spiritū hoīs, quo proximus ꝛ absens cogitatur: tertiū per contuitū mentis, quo ipsa dilectio intellecta cōspicitur. In his tribus generibus illud primū manifestū est omnibus. In hoc. n. videť cœlū ꝛ terra, ꝛ oīa q̄ in eis conspicua sunt oculis nostris. Nec illud alterū quo absentia corporalia cogitantur, insinuare difficile est. Ipsum quippe cœlū ꝛ terram, ꝛ q̄ in eis videre possumus, et in eis constituti cogitamus, vbi nihil videntes oculis corporis, aīo tñ corporales imagines intuemur, seu veras, sicut ipsa corpora vidimus, ꝛ memoria retinemus: seu fictas, sicut cogitatio formare potuerit. Aliter. n. cogitamus Carthaginē quam nouimus: aliter Alexandriā quam non nouimus. Tertium vero illud quo dilectio intellecta conspicitur, eas res continet, quæ non habent imagines sui similes, quæ non sint qđ ipsæ. Nam arbor, vel homo, vel sol, ꝛ quęcunq; alia corpora siue cœlestia, siue terrestria: ꝛ p̄sentia videntur in suis formis, ꝛ absentia cogitanť imaginibus animo impressis, ꝛ faciunt duo genera visorum, vnum p corporis sensus, alterum per spiritū quo illæ imagines continentur. Dilectio aūt nunquid aliter videtur p̄sens in specie qua est, ꝛ aliter absens in aliqua imagine sui simili? Non vtiq;, sed quantum mente cerni pōt ab alio magis, ab alio minus, ipsa cernitur. Si aūt aliqd corporalis imaginis cogitatur, non ipsa cernitur. Hęc sunt tria genera visionū. Primum ergo appellamus corporale: q̄a per corpus percipitur, ꝛ corporis sensibus exhibetur. Secundū spiritale, q̄cqd enim corpus non est, ꝛ tñ aliquid est: iam recte spiritus dr̄. Et vtiq; non est corpus quāuis corpori similis sit, imago absentis corporis: nec ille ipse obtutus quo cerniť. Tertiū vero intellectuale: ab intellectu. Tria igitur ista genera visorum, corporale, spiritale, ꝛ intellectuale, sigillatim consideranda sunt: vt ab inferioribus ratio ad superiora conscēdat. Vidit rex Balthasar articulos manus scribentis in pariete: continuo q̄; p corporis sensum, imago rei corporaliter factæ spiritui eius impressa est, atq; ipso viso facto ac p̄terito, illa in cogitatione p̄mansit. Videbatur in spiritu, ꝛ non intelligebatur. Nec tunc intellectum erat hoc signum, cum corporaliter fieret, atq; oculis corporalibus appareret. Iam tamen signum esse intelligebatur, id habens ex mentis officio, ꝛ quia requirebať qđ significaret, et ipsam inquisitionē vtiq; mens agebat. Quo non cōperto Daniel accessit, ꝛ spiritu prophetico mente illustrata, perturbato regi quid illo signo portenderetur aperuit, ipse potius ꝓpheta p hoc genus visionis, quod mentis est proprium, quam ille qui signum factū corporaliter viderat, ꝛ transacti eius imaginem in spiritu cogitando, cernebat, nec aliquid intellectu poterat nosse nisi signum esse, ꝛ quid significaret inquirere. Vidit Petrus in alienatione mentis vas quatuor lineis alligatū sub mitti de cœlo, ple-

Tria visionum genera.

G

F

Spiritu qd sit.

H

Daniel. v. Visio Balthasar regis.

Actu. x. Visio Petri. Anių.

num varijs animalibus, cum audiuit & vocem, Macta & manduca. Qui cum redditus sensibus de visu disceptaret: ecce quos Cornelius miserat nunciauit eos spiritus dicens. Ecce viri quærunt te, sed surge descende, & vade cum illis, quia ego misi eos. Qui cum venisset ad Cornelium, quid in illa visione intellexerit, vbi audierat, Quæ deus mundauit, tu ne communia dixeris, sic indicauit dicens, Sed mihi deus ostendit, neminem communem, aut immundum hominem dicere. Cum ergo illum discuꝫ videret, alienatus a corporis sensibus, & illas voces, macta & manduca, & quæ deus mundauit, tu ne communia dixeris, in spiritu audiebat, redditus autem sensibus corporis, id ipsum quod visum, atqꝫ auditus memoria tenuerat, in eodem spiritu cogitando cernebat, quæ omnia non corporalia, sed corporalium imagines erant, siue cuꝫ primum in ipsa alienatione visæ sunt, siue cum postea recordatæ, atq; cogitatæ. Cum vero disceptabatur & requirebatur vt illa signa intelligerentur, mentis erat actio conantis, sed deerat effectus, donec annunciati sunt qui venerant a Cornelio. Hac ergo etiam corporali accedente visione, cum & spiritus sanctus rursus in spiritu eius diceret, vade cum eis, vbi & illud signuꝫ ostenderat, & impresserat voces, adiuta diuinitus mens intellexit, quid illis signis omnibus ageretur. His itaqꝫ & huiusmodi rebus diligenter consideratis, satis apparet corporalem visionem referri ad spiritalem: eamq; spiritalem referri ad intellectualem, quia illud mentis atq; intelligentiæ lumen, quo & ista inferiora dijudicantur, & ea cernuntur, quæ neq; sunt corpora nec vllas gerunt formas similes corporum, velut ipsa mens, & omnis animę affectio bona, cui contraria sunt eius vitia quę recte culpantur atq; damnantur in hominibus. Quo enim alio modo ipse intellectus nisi intelligendo conspicitur? Ita & charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia & cuncta huiusmodi, quibus propinquatur deo, & ipse deus ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Quamquam itaqꝫ in eadem anima fiant visiones, siue quæ sentiuntur pro corpus, sicut hoc corporeum cœlum & terra, & quæcunqꝫ in eis nota esse possunt, quemadmodum possunt, siue quæ spiritu videntur similia corporum, siue cum in mente intelliguntur, quæ nec corpora sunt nec similitudines corporum: habent vtiqꝫ ordinem suum, & est aliud alio præcellentius. Præstantior est enim visio spiritalis quam corporalis, & rursus præstantior intellectualis. Quapropter cum rapitur anima in ea visa, quæ spiritu cernuntur similia corporalibus, ita vt omnino a sensibus corporis auertatur amplius, quam in somno solet, sed minus quam in morte, iam diuinæ admonitionis est, & adiutorij vt se non corporea, sed visa corporum similia, spiritaliter nouerit tenere; sicuti qui se in somnis videre, etiam antequam euigilant sciunt. Ibi si etiam videntur futura, ita vt

Ibidem. H

Ordo visionū.

A

Galat. v.

Roma. xi.

Præstātia, visionum.

B

omnino futura noscantur, quorum imagines præsentes viden-
tur, siue ipsa hois mente diuinitus adiuta, siue aliquo inter ipsa vi-
sa quid significent exponente, sicut in Apocalypsi Ioánis exponebatur magna reuelatio est, et si forte ignoret ille cui hæc demonstrant verū e corpore exierit, an adhuc sit in corpore, sed spiritu a sensibus corporis alienato ista videat. Pōt.n.sic arreptus id ignorare, si ei & hoc non ostendatur. Porro aūt si queadmodum raptus est a sensibus corporis, vt esset in istis similitudinibus corporum quæ spiritu videnť, ita & ab ipsis rapiatur, vt illā quasi regionem intellectualiū vel intelligibiliū subuehatur, ibi sine vlla corporis similitudine perspicua veritas cernitur, nullis opinionum falsarum nebulis obfuscať. Ibi virtutes animæ non sunt operosæ, ac laboriosæ. Neq;.n.opere tēperantiæ, libido frenatur, aut opere fortitudinis tolerant aduersa, aut opere iustitiæ iniqua puniūtur, aut opere prudentiæ mala deuitanť. vna ibi & tota virtus est, amare quod videas, & summa fœlicitas habere quod ames. Ibi.n.beata vita in fonte suo bibitur, vnde aspergitur aliquid huic humanæ vitæ, vt in tentationibus huius seculi, tēperanter, fortiter, iuste, prudenterq; viuatur. Propter illud quippe adipiscendū vbi secura quies erit, & ineffabilis visio veritatis, labor suscipiť & continendi a voluptate, & sustinendi aduersitates, & subueniendi indigentibus, & resistendi decipientibus. Ibi videtur claritas domini non per visionem significantem, siue corporalem, sicut visa est in monte Sina, siue spiritalem, sicut vidit Esaias vel Ioannes in apocalypsi, sed per speciem non per ænigmata, quantum eam capere humana mens potest, secundum assumentis Dei gratiam, vt os ad os loquatur ei quē dignum tali colloquio fecerit, non os corporis sed mentis, sicut intelligendū arbitror qđ de Moyse scriptū est. Concupiuerat namq; sicut in Exodo legimus videre dominum, non vtiq; sicut viderat in monte, nec sicut videbat in tabernaculo: sed in ea substātia qua deus est, nulla assumpta corporali creatura, quæ mortalis carnis sensibus præsentaretur, neq; in spiritu figuratis similitudinibus corporum, sed per speciē suam, quantum eam capere creatura rationalis & intellectualis potest, seuocata ab omni corporis sensu, ab omni significatiuo ænigmate spiritus. Sicut scriptum est, Si ergo inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum manifeste vt videam te. cum paulo superius legatur, Locutus est dominus ad Moysen facie ad faciem sicut loquitur quis ad amicum suum. Sentiebat ergo quod videbat, & quod non videbat desiderabat. Nam & paulo post cum dixisset ei deus, inuenisti enim gratiam in conspectu meo, & scio te præ omnibus: respondit ei, Ostende mihi gloriam tuam. Nisi tamen concupitam, & desideratam dei claritatem Moyses videre meruisset, non in libro Numerorum diceret deus ad Aaron, & Mariam fratres eius, Audite vocem verborum meorum. Si fuerit propheta ve-

Cardinaliū virtutum opera.
Quare hic virtutē amplectimur sine labore
C
Qđ Moyses deū videre concupiuit
Exo.xxxiij.
Ibidem.
Ibidem.
D
Nume.xij.

ster in visione,illi dominus cognoscatur in somno loquar illi:nō ita quomodo famulus meus Moyses in tota domo mea fidelis est.Os ad os loquar ad illum.In specie,ꝛ non in ænigmate,ꝛ claritatem domini vidit.Neq; enim hoc secundum substantiam corporis quę carnis sensibus præsentatur,intelligendum est Naȝ vtiq; sic loquæbatur ad Moysen facie ad faciem,contra in contra.Qñ tamen ei dixit,ostende mihi te ipsum,ꝛ nunc etiaȝ ad ipsos quos obiurgabat,ꝛ quibus Moysi meritum ita præferebat,sic loquebatur per creaturam corporalem præsentatam sensibus carnis.Illo ergo modo,in illa specie qua deus est,longe ineffabiliter secretius ꝛ præsentius loquitur locutione ineffabili,vbi cum nemo viuens videt,vita ista qua mortaliter viuitur,in istis sensibus corporis,sed vbi ab hac vita q̄sq; quodāmō moriꝛ̄,siue oīno exiens de corpe, siue auersus,ꝛ alienatus a carnalibus sensibus,vt merito nesciat sicut Apostolus ait,vtrum in corpore an extra corpus sit,cum in illam rapitur,ꝛ subuehitur visionem.Quapropter si hoc tertium visionis genus,quod superius non solum omni corporali,quo per corporis sensus corpora sentiuntur, verum etiam omni illo spiritali,quo similitudines corporum,spiritu non mente cernuntur, tertium coelum appellauit apostolus,in hoc videtur claritas dei, cui videndæ corda mundantur: vnde dictum est, Beati mundo corde quia ipsi deum videbunt.non per aliquam corporaliter,vel spiritaliter figuratam significationem tanquam per speculum in ænigmate,sed facie ad faciem:quod de Moyse dictum est,Os ad os,per speciem scilicet qua deus quicquid est, quantuluncunq; eius mens quæ non est quod ipse,etiam ab omni terrena labe mundata, ab omni corpore, ꝛ similitudine corporis alienata ꝛ abrepta capere potest,a quo peregrinamur mortali ꝛ corruptibili onere grauati,quandiu per fidem ambulamus,non per speciem,etiaȝ cum hic iuste viuimus.Cur autem non credamus quod tāto apostolo doctori gentium rapto vsq; ad istam excellentissimam visionem voluerit deus demōstrare vitam,in qua post hanc vitam videndus est in æternum?Et cur non dicatur iste paradisus, excepto illo in quo corporaliter vixit Adam , inter ligna nemorosa atq; fructuosa? quandoquidem ꝛ ecclesia quæ hos congregat in charitatis sinum,paradisus dicta est,cum fructu pomorum.Sed figurate hoc dictum est:tanquā illo paradiso,vbi proprie fuit Adā, ecclesia significat sic per formam futuri.quāquam diligentius cōsider ꝛtibus fortassis occurrat illo paradiso corporali,in quo Adā corporaliter fuit,ꝛ istam vitam significatam sanctorum quę nūc agitur in ecclesia,ꝛ illam quæ post hanc erit in æternū,sicut Hierusalem,quæ interpretatur viso pacis ; ꝛ tamen quædam terrena ciuitas demonstratur,significat Hierusalem matreȝ nostram,æternam in cœlis,siue in his qui spē salui facti sunt,ꝛ quod non videt sperantes per patientiam expectant , secundum quos multi filij

desertæ,

Quō deus in specie qua deꝰ sit videatur.

Matth.v.

I,Cor.xiij.

I.Cor.v.

Paradisus quō hic accipiatur.

Hierusalem.

Galat.iiij.

Ibidem.

quo dā[illegible]

desertæ, magis quam eius quæ habet virum, siue in ipsis angelis sanctis per ecclesiaꝫ multi formis sapientiæ dei, cum quibus post hanc peregrinationẽ siue in labore ⁊ sine fine viuenduꝫ est. Si eñ proprie quidam nemorosus locus, translato autem verbo omnis etiam spiritalis quasi regio vbi animæ bene est, merito paradisus dici potest, non solum tertium cœlum quicquid illud est quod ꝑfecto magnum, sublimiterqꝫ præclarum est, veruꝫ etiam in ipso homine, letitia quædam bonæ conscientiæ paradisus est. Vnde ecclesia in sanctis temperanter, ⁊ iuste, ⁊ pie viuentibus paradisus recte dicitur pollens affluentia gratiarum castisq́ꝫ delitijs, quãdoquidem ⁊ in tribulationibus gloriatur de ipsa patientia plurimum gaudens, quia secundum multitudinem dolorum in corde eius consolationes dei iocundant animam eius. Si ergo cœlũ primum recte accipimus hoc omne corporeum, generali nomine, quicquid est super aquas ⁊ terram: secundum autem in similitudine corporali, quod spiritu cernitur, sicut illud, vnde animalibus plenus in extasi Petro discus ille summissus est: tertiuꝫ vero quod mente conspicitur ita secreta ⁊ remota, ⁊ omni non abrepta a sensibus carnis, atq́ꝫ mundata, vt ea q̃ in illo cœlo sunt, ⁊ ipsam dei substantiam, verbumq́ꝫ deum, per qđ facta sunt omnia, in charitate spiritus sancti ineffabiliter valeat videre ⁊ audire: nõ incongruenter arbitremur ⁊ illuc esse apostoluꝫ raptum, ⁊ ibi fortassis esse paradisum omnibus meliorẽ, ⁊ si dici potest paradisuꝫ paradisoꝝ. Si.n. animę bonę lętitia in rebus bonis est, in oi creatura: qđ ea lętitia p̄stãtius, q̃ in verbo dei est, p qđ facta sunt oĩa?

G

Psal. xciij. Cœlũ primũ. Secundum.

A Actu. x. Tertium.

¶ Mouet quomodo ipsa dei substantia videri potuerit a qbusdaꝫ in hac vita positis propter illud quod dictũ est ad Moysen, Nemo potest faciem meaꝫ videre ⁊ viuere: nisi quia potest humana mẽs diuinitus rapi ex hac vita ad angelicam vitam, antequã per ipsaꝫ communem mortem carne soluatur. Sic enim raptus est qui audiuit illic ineffabilia verba q̃ non licet homini loqui, vbi vsque adeo facta est ab huius vitæ sensibus quædam intentionis auersio, vt siue in corpore, siue extra corpus fuerit, id est vtrum sicut solet fieri in vehementiore extasi mens ab hac vita in illam vitã fuerit alienata, manente corporis vinculo, an omnino exsolutio facta fuerit, qualis in plena morte contingit, nescire se diceret. Ita fit vt illud verum sit, quod dictum est, Nemo potest faciem meaꝫ videre: ⁊ viuere. quia necesse est abstrahi ab hac vita mente quando in illius ineffabilitatem visionis assumitur, ⁊ non sit incredibile quibusdam sanctis, nonduꝫ ita defunctis, vt sepelienda cadauera remanerent, etiam istaꝫ excellentiaꝫ reuelationis fuisse concessam. Et audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui.

Ex lib. ad Paulinaꝫ de videndo deo. Quõ Paul° arcana vidit.

H

Exo. xxxiij.

¶ Inter ipsos spiritales sunt vtiqꝫ alijs alij capatiores atqꝫ meliores, ita vt quidam illorum ad ea peruenerint quæ non licet homini loqui. Quæ occasione vana quidã apocalypsim Pauli, quam

Ex tracta. euangelij secdm Ioan. xxv. Spiritaliũ alius alio capacior est.

sanitas ecclesiæ non recipit, nescio quibus fabulis plenam, stulti s
simam præsumptione, finxerunt, dicentes hanc esse vnde dixerat,
raptum fuisse in tertium cœlum, & illic audisse ineffabilia verba,
quæ non licet homini loqui. Vtcunque istorum tolerabilis esset
A audacia. Cum vero dixerit quæ non licet homini loqui, isti qui
Ex tracta. ps. cxxxiij. sunt qui hæc audeant impudenter & infœliciter loqui?

¶ Intrauit in sanctuarium dei, qui audiuit ineffabilia verba quæ
Magnus nō est non licet homini loqui, qui dixit quod posset hominibus dici, &
qui a nobis visus tenuit apud se quod non posset dici. Ego & audiatur ad quod pos
explicari pōt. sumus, & credatur ad quod non possumus? Si illi diceremus roga
Ex tracta. mus te, explica magnitudinem ipsius, nōne forte responderet no
euāgelij scdm bis, non est valde magnus quem video, si a me potuit explicari?
Ioan. lv.

Quō sapienter gloriari potuit apostolus.

NAM & si voluero gloriari, non ero insipiens, veritatem enim dicam. ¶ Dicat se dominum qui dominus est: dicat verum qui veritas est, ne non dicam ego quod vtile est, dum tacet ille quod est. Beatissimus Paulus non vtique vnigenitus filius, sed vnigeniti filij dei seruus & apostolus, non veritas, sed particeps veritatis, ait libere atque constanter. Et si voluero gloriari, non

I. Cor. 1. ero insipiens, veritatem enim dicam. Neque enim in seipso: sed in ipsa veritate quæ superior est ipso, humiliter & veraciter gloriatur: quoniam & ipse præcepit, vt qui gloriatur, in domino glorietur. Ita ne, non timeret insipientiam si gloriari vellet ama

Ps. xxxiij. tor sapientiæ, & in gloria sua timeret insipientiam ipsa sapientia? Non timuit arrogantiam qui dixit, In domino laudabitur anima mea: & in laude sua timeret arrogantiam potestas domini? In quo laudabitur anima serui? ET ne magnitudo reuelationum

B Ex sermone de verbis apli. ad Roma. extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ.

¶ Nempe hic agnoscis apostolum habentem magnitudinem reuelationum, & timentem elationis præcipitium. Vt ergo noueris quia & ipse Apostolus qui volebat & alios saluos facere, adhuc curabatur: sed magnipendis ipsius honorem: audi quid ei medicus apposuerit ad timorem. Et ne magnitudo, inquit, reuelationum extollat me. Ecce iam possum dicere Paulo apostolo, Ne extollaris sancte apostole. Tu ni extollaris adhuc cauendum est? Tu ne ex

Roma. xi. tollaris adhuc timendum est? Quid mihi, inquit, dicis tu? Audi quid sim, & noli altum sapere, sed time. Audi quomodo breuis agnus ingrediatur vbi aries sic periclitatur? IN magnitudine, inquit, reuelationum mearum, ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ, qui me colaphizet.

¶ Qualem tumorem timuit, qui mordacissimum epithema accepit? Iam ergo modo dici quod tanta erat in illo iustitia, quanta est in angelis sanctis. Aut forte angelus sanctus in cœlo ne extol

Angelus nō habet opus stimulo sicut Aplūs. latur accipit stimulum angelum Satanæ a quo colaphizetur? Absit hoc de sanctis angelis suspicari. homines sumus: apostolos sanctos homines agnoscamus, vasa electa, sed adhuc fragilia, adhuc

in hac carne peregrinantes, nondum in coelesti patria triumphantes.
¶ Deus inquiunt, potest omnia sanare. Hoc vtique agit vt sanet omnia, sed agit iudicio suo: nec ordinem sanandi accipit ab ægroto. Proculdubio quippe apostolum firmum volebat efficere, cui tamen dicit, Virtus in infirmitate perficitur, & non ei totiens oranti aufert nescio quem stimulum carnis: quem sibi dicit datum, ne in magnitudine reuelationum extolleretur. Cætera enim vitia tantum in malefactis valent, sola autem superbia etiam in recte factis cauenda est. Vnde admonentur illi, ne bona dei suæ potestati tribuendo, seseque extollendo, grauius pereant, quam si nihil operarentur boni, quibus dicitur: Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini. Deus enim est qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate.
¶ Ecce nec iusto parcebat, vt eius virtutem in infirmitate perficeret, qui ei dederat colaphizantem angelum satanę, nisi dicitis quod eum diabolus dederit. Diabolus ergo agebat ne magnitudine reuelationum Paulus extolleretur, & vt virtus eius perficeretur? Quis hoc dixerit? Ab illo igitur traditus erat iustus colaphizandus angelo satanæ, qui per eum tradebat & iniustos ipsi satanæ, de quibus idem dicit. Quos tradidit satanę, vt discant non blasphemare.
¶ Sollicitissime cauendum est in docendo superbiæ vitium, quod in discendo non ita est. Vnde & sancta scriptura nos admonens ait, Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Et ille in psalmo ait, Auditui meo dabis gaudium & leticiam. Continuoque subiecit. Exultabunt ossa humiliata. Vidit enim in audiendo facillime seruari humilitatem, quod difficile est in docendo, quoniam necesse est vt doctor habeat superiorem locum, vbi laboriosum est obtinere, ne subrepat elatio. Vides ne quemadmodum periclitemur? a quibus hoc expectatur, vt non solum doctores simus, verum etiam cum simus homines, diuina doceamus. Isto autem periculo non tantum nos, nam ad illum de quo dicturus sum, quid sumus nos? Nos ergo non tantum isto periculo, sed etiam ille doctor gentium periclitatum se esse testatur cum dicit. NE in magnitudine reuelationum mearum extollar, datus est mihi stimulus carnis meę &c.
¶ Vnde & ipse dominus timoris huius admirabilis medicus, nolite, inquit, ab hominibus vocari Rabbi. Vnus est enim magister vester Christus. Quod retinens idem ipse doctor gentium dixit. Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Hoc & ille meminit, qui in natis mulierum quanto magnus erat, tanto se in omnibus humiliabat, indignum se affirmans qui Christi calciamenta portaret. Quid enim aliud ostendit vbi ait: Qui habet sponsam sponsus est, amicus autem sponsi stat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi? Hic est ille auditus, de quo paulo ante commemoraui in psalmo positum, Auditui meo dabis

Ex libro de natura & gratia.
C
Deus agit vt sanet omnia, sed suo ordine.
Superbia sola etiam in recte factis cauenda est.
Philip. ij.
[illegible] contra Faustum.
Datus est angelus Satanę Paulo a deo non a diabolo.
i. Timot. ij.
Ex epistola ad Florentinum.
Iacobi. i.
Psal. l.
D
Ibidem.
Humilitas facile in audiendo non docendo seruatur.
Math. xxiij.
i. Cor. iij.
Math. i
Ioan. iij.
E
Psal. l.

Ex tracta. ps.lviij. exultationem ⁊ lætitiam, ⁊ exultabunt ossa humiliata.

¶Illud est vitium capitale, quod cum quisq; bene profecerit, superbia tentatur, vt perdit totum quod profecit. Deniq; omnia vitia in malefactis timenda sunt, superbia in benefactis plus metuenda est. Non itaq; mirum, quia sic apostolus humilis vt dicat.

Superbia in benefactis est timenda.

Cum enim infirmor, tūc potens sum. Factus sum insipiens, gloriando vos me coegistis. Ego enim a vobis debui commendari. Nihil enim minus feci ab his, qui sunt supra modum apostoli, Tametsi nihil sum, signa tamē apostolatus me facta sunt super vos in omni potentia, signis, & prodigiis, & virtutibus. Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris ecclesiis, nisi qđ ego ipse nō grauaui vos? Donate mihi hanc iniuriam. Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos, & non ero grauis vobis.

F NAm hoc vitio ⁊ ipse tētaretur, quale sibi medicamētum dicit appasitū cōtra tumores a medico qui scire quid curaret? Ne magnitudine, inquit, reuelationū extollat datus est mihi stimulus carnis, ⁊c. Apostolus doctor gētium, pater fidelium per euangelium, accepit stimulum carnis, a quo colaphizaretur. Quis nostrū hoc dicere auderet, nisi ille confiteri non erubesceret? Si enim dixerimus hoc non passum fuisse Paulum, cum ei quasi deferimus, mendacem facimus. Sed quia verax est, verum dixit, oportet vt credamus datū illi esse angelū satanę, ne magnitudine reuelationū extolleretur. Ecce q̄ timēdus est serpēs supbię.

Ex tracta. ps.cxxx.

¶Extolatio de abundantia gratiarum quam sit timenda ne quis de dono dei superbiat, sed magis seruet humilitatem, ⁊ faciat qđ scriptum est. Quanto magnus es, humilia te in omnibus, ⁊ coram deo inuenies gratiam, quam ergo sit timenda superbia de dono dei, etiam atq; etiā cōmendandū est charitati vestræ. Paulus apostolus quiuis ex persecutore factus prædicator abundantiorē gratiam consecutus est in omni labore apostolico, quā cęteri apostoli: vt ostēderet deus suum esse qđ dat, nō hominis. Quomodo solēt medici potentiam artis suæ in desperatis ostendere, sic dominus noster Iesus Christus, medicus ⁊ saluator noster, in desperato qui persecutor ecclesiæ fuit, ostendit magnitudinem artis suæ, vt non solum eum christianum faceret, sed ⁊ apostolum, nec tantū apostolum, sed sicut ipse dixit, vt plus omnibus laboraret. Excellentissimæ ergo gratiæ fuit. Et videtis fratres quomodo in ecclesia Pauli epistolæ vigent, magis, quā coapostolorū eius. Alij enim nō scripserunt, sed tantum locuti sunt in ecclesia. Nam que proferuntur ab erran-

Eccle.iij.

Pauli laus.

G

I.Cor.xv.

tibus sub nomine ipsorum, quia non sunt ipsorum, improbantur, nec acceptantur ab ecclesia. Alij autem qui scripserunt, nec tantum nec tanta gratia scripserunt. Cum ergo esset magnæ gratię, & magna dona meruisset a deo, quid dicit? PROpter magnitudinem autem reuelationum ne extollar.

¶ Intendite rem tremendā dico vobis. Propter magnitudinē inquit reuelationum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meę angelus Satanæ, qui me colaphizet. Quid est hoc fratres? Ne extolleretur tanquam iuuenis, colaphizatur puer. Et a quo? Ab angelo Satanæ. Quid est hoc? dolore quodam corporis traditur exagitatus vehementer. Dolores autem corporum, plerunq; immittuntur ab angelis Satanæ. Sed hoc ipsum non possunt, nisi permissi. Nam & Iob sanctus sic probatus est. Permissus est ad eum probandum Satanas, & percussit eum vulnere vt vermibus putresceret. Immundus enim permittebantur, sed sanctus probabatur. Sic ergo angelus ille satanæ quasi libenter permissus est colaphizare apostolum, sed tamen apostolus currabatur. Et quia illud quod medicus apposuerat, molestum erat infirmo, rogauit medicum vt auferret. Quomodo enim medicus apponit visceribus aliquod forte epithema molestum & ardens, inde tamen curandus est ille cuius viscera tumebant, cum ille ardere cœperit & cruciari medicamento, rogat medicum vt auferrat, medicus autem consolatur, monet patientiam, quia nouit quam sit vtile quod apposuit: ita & apostolus sequitur, & dicit,

Angeli Satanæ dolores corporis immittūt sed nō nisi pmissi.

H Medico comparatur deus, & paulus saucio.

PROPTER quod ter dominū rogaui, vt auferret eū a me.

¶ Hoc est dicere, Rogaui medicum, vt auferret, a me molestum epithema quod mihi apposuerat, sed audi vocem medici,

ET dixit mihi. Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur.

¶ Ego noui quid apposuerim, ego noui vnde ægrotes, ego noui vnde saneris. Si ergo charissimi Paulus potuit apostolus extolli magnitudine reuelationum, nisi acciperet angelum Satanæ, qui se colaphizaret, quis de se possit esse securus? Tutius videtur ambulare qui minus accepit, sed si non peruerse quærat, quod recte nō accepit, q̄rat sine quo nō pōt eē in corpore Christi: aut sine quo male est illic. Tutior est. n. in corpe digitus sanus, q̄; lipiēs oculus.

A Ex tracta. ps. xcvij.

¶ De diabolo pœna futura: ppheta cōmemorat dicens, Cōtritus est malleus vniuersę terrę. Malleuz vniuersę terrę diabolū voluit intelligi. De ipso malleo in manu dn̄i posito. i. in potestate dei, tūduntur ductiles tubæ vt resonent laudes dei. Videte quemadmodum audeo dicere fratres mei, de isto malleo eti ī apostolus tundebatur. In magnitudine, inquit, reuelationum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meę angelus Satanę qui me colaphizet.

Hiere. l. Malle⁹ vniuersę terrę diabolus.

¶ Ecce tunditur. Videamus quemadmodum sonet. PROpter qđ inquit ter dominum rogaui vt auferret eum a me: & dixit mihi,

Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur.
¶ Ego tubam, inquit, ille fabricator, perficere volo. non perficiam: in infirmitate virtus perficitur. Et audi iam ipsam tubam ductilem bene sonantem. Quando infirmor, tunc potens sum.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. vij.

B

¶ Nouit deus: quid nobis expediat Id agamus tantum: vt nostrum cor sanum sit a peccatis: & quando forte flagellamur in corpore, ipsum deprecemur. Rogauit eum apostolus Paulus, vt auferret stimulum carnis, & noluit auferre. Nunquid perturbatus est? Nunquid contristatus dixit se desertum? Magis dixit se non desertum: quia non est ablatum quod volebat auferri: vt illa infirmitas sanaretur. Hoc enim inuenit in voce medici. SVfficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur.

Paulus nō doluit se nō exauditum.

¶ Vnde ergo scis quam putre est, quod secat medicus agens ferrum per putria? Nonne nouit modum quid faciat? quousque faciat? Nunquid vlulatus eius qui secatur retrahit manum medici artificiose secantis? Ille clamat: iste secat. Crudelis qui non audit clamantem, an potius misericors quia vulnus persequitur vt sanet ægrotum? Recurrite ad scripturas: exauditur diabolus, & non exauditur apostolus. Quid vobis videtur? quomodo exaudiuntur dæmones? Petierunt se ire in porcos, & concessum est eis. Quomodo exauditus est diabolus? Petit Iob tentādum, & accepit. Quomodo nō est auditus apostolus. In magnitudine (inquit) reuelationum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, &c.

Exauditus est diabol⁹ Paulus vero non. Iob.i.&.ij.

¶ Exaudiuit eum quem disponebat damnare: & non exaudiuit eum quem volebat sanare. Nam & æger petit multa a medico: & non dat medicus. Non exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad sanitatem. Propter quod ter dominū rogauit: vt auferret eū a me.

Exaudit deus alios ad voluntatem, alios ad sanitatem.

¶ Petit æger: vt quod ad salutem apponit medicus cum noluerit ægrotus auferatur Medicus dicit: non mordet, sed sanat. Tu dicis, tollet quia mordet. Medicus dicit: non tollo quia sanat. Tu ad medicum quare venisti? Sanari, ad molestiam non pati? Non ergo exaudiuit dominus Paulum ad voluntatem, nō est magnum, nam non est magnum exaudiri a domino ad voluntatem. Ne putetis magnum esse hoc quando quisq; orat & exauditur: quære quid orat & quære in quo exaudiatur.

C

¶ Etiam temporibus huius vitæ laboriosæ atque ærumnosæ, cum sit nemo ita iustus vt perfectum se audeat dicere, fideliter attestāte apostolo & dicēte. Nō quia iā acceperim, aut iā perfectus sim, cūque adhuc exercendæ atque in infirmitate perficiendæ virtuti necessariæ sint tentationes & molestiæ corporales, eodē rursus apl'o manifestante: qui ait, In magnitudine reuelationū ne extolleretur, datum sibi stimulum carnis angelum Satanæ, vt eum colaphizaret.

Ex lib. de genesi ad literam.

Philip.iij.

¶ Rogatumque a se dn̄m tertio vt descenderet ab eo: respōdisse sibi. Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate pficitur: tamen & sanctus Daniel, inter leones saluus atque intrepidus vixit, qui nō

Daniel.ix.

vtiq; deo mentiens in oratione non tantum peccata populi sui sed etiam sua fatetur: & in ipsius apostoli manu mortifera vipera inhæsit nec læsit. Potuerunt ergo istam etiam creaturam nihil nocere, si causa non extitisset, vel terrendorum puniendorumq; vitiorum, vel probandæ perficiendæq; virtutis, quia & exempla sunt demonstrandę patientiæ ad profectum cæterorū, & ipse sibi homo in tentationibus certius innotescit, & iuste salus illa perpetua quæ turpiter amissa est per voluptatem, fortiter recipitur per dolorem. — A Aug. xxvij. D

¶ Fideliter supplicans deo pro necessitatibus istius vitæ, & misericorditer auditur & misericorditer non auditur. Quid enim infirmo sit vtile, magis nouit medicus quam ægrotus. Si autem id postulat quod deus & præcipit & promittit, fiet omnino quod poscit, quia accipiet charitas quod parat veritas. — Ex li. sentētia. Prosperi. Misericorditer interdum non exaudimur.

Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos: nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.

Sindones fecit & vendidit. Bene quia sindones fecit. Quare vendidit, nisi quia non quærit datum, sed requirit fructum? Venditionem enim istam primo intelligite gratuitam fratres. Et aliquis emit gratis? Et vbi est? Qui sititis ite ad aquam, & emite vobis sine argento? Quando emis, non argentum das, te ipsum das: & tamen emis. Si emis, aliquid das. Non tamen argentum das, te ipsum das. Sindones enim referte ad illa linea. Spiritalia sunt quæ facit, & prædicat ista mulier per omnes terras. Et forte vendere dicenda est, quia dicit apostolus, Si nobis spiritalia seminauimus: magnum est si vestra carnalia metamus? Etenim ratio illa est dati & accepti. Nam in omni venditione, ratio dati & accepti versatur. Contristatur autem apostolus aduersus quædam fora: vbi non vendidit sindones. Nulla, inquit, mihi ecclesia communicauit in ratiōe dati & accepti. Sed ille qui sic vendit, non quærit datum, sed requirit fructum, Nec quasi venditorem euangelij putetis. est quidem ille mercator domini sui, sed maius præcium quærit. Nam prorsus vendit: dat spiritalia. Et quid quærit? forte carnalia. Debentur qdē & ista: sed non ista quærebat apostolus dicens. Non enim quæro vestra, sed vos ipsos. — Ex libro Salomonis. Prouerb. xxxi. Philip. iiij. Esaię. lv. E I. Cor. ix. Philip. iiij.

¶ Date ergo precium: date vos ipsos. Neq; enim & Joseph in Aegypto frumenta non vendebat: & tamen ipsos ementes seruos regios faciebat. Volentes viuere in illa fame accipiebant frumēta & fiebāt serui. Timemus nos fieri? Vę nobis si nō erimus illius serui. Quid nobis prodest? Recusantes talem dominum & sub diabolo erimus, & famem patiemur, & potestatē veri dei non effugiemus. Te ipsum da, & eme tibi sindonem: idest spiritale amictorium.

F Ego autem libentissime impendam, & superim-
pendar ipse pro animabus vestris: licet plus vos dili
gens, minus diligar. Sed esto. Ego vos non grauaui,
sed cum essem astutus, dolo vos cœpi. Nunquid per
Expilaui. aliquem eorum quos misi ad vos, /circumueni vos?
Expilaui. Rogaui Titum: & misi cum illo fratrem. Nunquid
Titus vos/circumuenit? Nonne eodem spiritu am-
Rursum. bulauimus? nonne eisdem vestigiis?/Olim putatis
quod excusemus nos apud vos? Coram deo, in Chri-
sto loquimur. Omnia enim charissimi propter ædi-
ficationem vestram. Timeo enim ne forte cum vene
ro, non quales volo inueniam vos: & ego inueniar
Gala.v. a vobis qualem non vultis: ne forte contentiones,
æmulationes, animositates, dissensiones, detractio-
nes, susurrationes, inflatiões, seditiões sint inter vos.

Ex tracta. episto. Ioan. v. Perfecta chari- tas. Perfecta charitas est: vt paratus sis mori pro fratre. Hanc ipse Dominus in se exhibuit mortuus pro omnibus, orans pro eis a quibus crucifigebatur, & dicens, Pater ignosce illis, quia ne sciunt quid faciunt. Sed si solus hoc fecit: non erat magister, si discipulos non habebat. Secuti discipuli hoc fecerunt, lapidabatur Stephanus: genu flexo ait, Domine ne statuas illis hoc delictum. Luce. xxiii. Actuum. vii. Amabat a quibus occidebatur, quia & pro ipsis moriebatur. Audi apostolum Paulum. ET ipse, inquit, impendar pro aiabus vestris. ¶ Inter illos enim erat pro quibus Stephanus deprecabatur, quãdo eorum manibus moriebatur. Perfecta ergo charitas hæc est, Si quis tantum habuerit charitatem, vt paratus sit pro fratribus et mori, perfecta est in illo charitas. Sed nunquid mox vt nascitur iam prorsus perfecta est? vt perficiatur nascitur: cum fuerit nata, nutritur: cum fuerit nutrita, roboratur: cum fuerit roborata, perficitur: cum ad perfectionem venerit quid dicit? Mihi viuere Christus est, & mori lucrum. Optabam dissolui, & esse cũ Christo, multo enim magis optimum, manere in carne, necessarium propter vos. Propter eos volebat viuere, pro quibus paratus erat mori. Charitas perfi- citur. Phi.i. Roma.vii.

Ne iterum cum venero humiliet me deus apud vos: & lugeam multos ex his qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiã super immunditia, & for nicatione, & impudicitia quam gesserunt.

H Ex lib. de pnĩa. Prou. xviii. SI iam de sanitate desperans, addis peccata peccatis: sicut scriptum est, Peccator cum venerit in profundum malorum, contemnit, noli contemnere, noli desperare. Clama etiã de pro-

fundis ad dominum,⁊ dic ei, De profundis clamaui ad te domi- De profundis clamandū est.
ne, domine exaudi vocem meam. Fiant aures tuæ intendentes, in ps.cxxix.
vocem deprecationis meæ. Si iniquitates obseruaueris domine,
domine quis sustinebit? Quoniam apud te propitiatio est. De tali
profundo Niniuitæ clamauerunt,⁊ hanc propitiationem inuene
runt, faciliusq; euacuata est comminatio prophetæ quam humilia
tio pœnitentiæ. Hic fortasse dicis, Sed ego iam baptizatus in Chri
sto, a quo mihi omnia præterita peccata dimissa sunt, vilis factus
sum nimis, iterans vias meas,⁊ quasi canis horribilis oculis dei
conuersus ad vomitum suum, quo abibo a spiritu eius? ⁊ a facie Psalmo. cxxxviij.
eius quo fugiam? Quo frater nisi ad eius misericordiam pœnitē-
do, cuius potestatem peccando contempseras? Nemo enim recte
fugit ab illo, nisi ad illum, ab eius seueritate, ad eius bonitatem. A deo ad deum confugiēdū est.
Quis enim locus te accipiet fugientem, vbi eius præsentia nō in-
ueniatur? Si ascenderis in cœlum ibi est: si descenderis ad infernū, Psalmo. cxxxviij.
adest. Recipe ergo pennas tuas in directum,⁊ habita in spe extre
ma huius seculi, etenim illuc manus eius deducet te,⁊ perducet te
dextera eius. Quicquid enim feceris, quæcunq; peccaueris, adhuc
in hac vita es, vnde te omnino si sonare non vellet, auferret. Cur F
ergo ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Qui Roma.ij.
enim clamando non tibi persuasit vt recedas: parcendo clamat
vt redeas. Intuere Dauid regem. Iam vtiq; ⁊ ipse illius temporis
sacramenta perceperat: iam vtiq; circuncisus erat: quod patres no
stri habebant pro baptismo. Nam ad hoc dicit apostolus, accepis- Roma.iiij.
se sanctum Abraham signaculum iustitiæ fidei. Iam etiam vin-
ctus erat vnctione venerabili: quia regale sacerdotium præfigura
batur ecclesię. Repente autem factus ⁊ adulterij ⁊ homicidij reus,
non frustra tamen de tam immani ⁊ abrupto profundo sceleris,
pœnitens clamauit ad dominum dicens, Auerte faciem tuam a ps.l.
peccatis meis,⁊ omnes iniquitates meas dele. Quo tandem me-
rito, nisi quia item dicit, Iniquitatem meam ego cognosco,⁊ pec- Ibidem.
catum meum ante me est semper? Quid autem obtulit domino,
vnde illum propitiaret sibi? Quoniam si voluisses sacrificium (in Ibidem.
quit) dedissem: vtiq; holocaustis non delectaberis. Sacrificiū deo
spiritus contribulatus, cor contritum ⁊ humiliatum deus nō sper
nit. Non solum igitur deuote obtulit: sed etiam ista dicendo quid
offerri oporteret ostendit. Non.n. sufficit mores in melius cōmu- B Matth.v.
tare,⁊ a factis malis recedere, nisi et de his quæ facta sunt satisfa-
ciat domino per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, Eccle.xl.
per contriti cordis sacrificium: cooperantibus eleemosynis. Beati
enim misericordes: qm̄ ipsis miserebitur deus. Non enim dictum
est vt tantum abstineamus a peccatis, sed ⁊ de peccatis, inquit, de-
precare dn̄m vt ibi dimittatur. Et Petrus iā erat fidelis: iā in Chri-
sto ⁊ alios baptizauerat. Intuere ergo Petrum præsumentem accu
satū: tumentē vulneratū: flentē sanatū. Iā et post aduentū de cœlo Actuum.viij.

spiritus sancti, quidam Simon pecunia voluit eundem spiritum sanctū emere, sceleratissimū & impiū mercimoniū cogitans, iam baptizatus in Christo: & tñ pœnitentiæ consiliū ab ipso Petro correptus accepit. Dicit & Paulus apl's: q vtiq3 fidelibus mittebat epistolas. Ne iterū cū venero humiliet me deus ad vos: & lugeam multos ex his q añ peccauerūt, & non egerunt pniam super immunditia, & luxuria, & fornicatione quam gesserūt. ¶ Circunstāt ergo nos & pcepta recte faciendi, & exēpla non tm̄ recte facientiū, sed & pœnitentiū, ad recipiendā salutē q̄ fuerat amissa peccādo. Sed fac incertū esse: vtrū ignoscat deus. Quis. n. certus est, & q imperator ignoscat? Et tñ pecunia funditur: maria transeunt: pcellarū incerta subeunt: vt mors euitet, pene mors ipsa suscipit. Supplicat deinde p hoīes hoī: Sine dubitatione sunt ista, cū sit dubiū quo fine proueniāt. Et tñ certiores sunt claues ecclesiæ, q̄; corda regū, qbus clauibus qōcunq; in terra soluit, & in cœlo solutū pmittit: & multo est honestior humilitas qua se qsq3 humiliat ecclesiæ dei: & labor minor imponit, & nullo tpalis mortis piculo, mors æterna vitatur.

C Certitudo clauis ecclesiæ.

Ex epistola ad Seleucianam.

¶ Agūt. n. hoīes añ baptismū pniam de suis prioribus pctis: ita tñ, vt & baptizent, sicut scriptū est in actibus aplorū: Loquente Petro ad Iudæos & dicēte, Agite pniam, & baptizet vnusqsq; vestrum in noīe dñi Iesu Christi: & dimittent vobis pctā vestra. Agūt etia3 hoīes pniam, si post baptismū ita peccauerint, vt excōicari & post reconciliari mereātur: sicut agunt in oībus ecclesijs illi q ppriē pœnitētes appellant. De tali. n. pnia locutus est apl's Paulus vbi ait. NE iterū cū venero humiliet me deus ad vos, & lugea3 multos ex his q añ peccauerunt, & non egerunt pniam super immunditia, & luxuria, & fornicatione quam gesserunt.

Actuum.ij.

D

¶ Neq; enim scribebat ista, nisi eis qui iā fuerant baptizati. Habemus & in actibus apostolorum Simonem iam baptizatum, cum pecunia vellet emere, vt per impositionē manus eius daretur spiritus sanctus, admonitū a Petro vt de hoc graui peccato ageret pœnitentiam. Est & pœnitentia bonorum & humiliū fidelium pene quotidiana: in qua pectora tundimus dicentes, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Neq; eni3 nobis ea dimitti volumus quæ dimissa non dubitamus in baptismo. sed illa vtiq3 quę humanæ fragilitati quāuis parua, tamē crebra surrepunt: quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos grauabūt & opprimēt, sicut vnum aliquod grande peccatum. Quid enim interest ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim surrepens aqua in sentinam, & per negligentiam derelicta, atq3 contempta, impleat nauim atq3 submergat? Propter hoc ieiunia & eleemosynæ & orationes inuigilant: in qbus cū dicamus, Dimitte nobis sicut & nos dimittimus, manifestamus nos habere. qd nobis dimittat: atq3 his verbis humiliātes alās nostras, quotidianā quodāmō agere pniam non cessamus.

Actuum.viij.

Math.vi.

Naufragis idē est qbus aquis submergantur.

Cce tertio hoc venio ad vos. in a
ore duorum vel trium testium sta Deut.xvij. Matth.xviij.
bit omne verbum. Prædixi ergo, Ioan.viij.
& prædico, vt præsens vobis, & Hebr.x.
nunc absens his, qui ante peccaue
runt, & cæteris omnibus, quoniã
si venero iterum, non parcam. An
experimentũ quæritis eius qui in me loquitur Chri
stus? Qui in vobis nõ ĩfirmatur, sed potẽs ẽ in vobis. Ex tracta.

FOrte aliquis arbitratur quoniam non ipse dominus Chri- euangelij sc̃dm
stus ad nos venit, sed misit ad nos: non nos audisse vocem Ioan.xliiij.
ipsius, sꝫ vocẽ ipsorũ quos misit. Absit. expellatur ista cogita- Christũ audiui
tio de cordibus vestris. Et in his quos misit ipse erat. Ipsum Paulũ mus loquẽtẽ in
audi quem misit. Ad gentes. n. præcipue Paulũ Apl̃m misit. Et ait prędicatoribus
ipse Paulus: terrens non de se sed de illo. An vultis experimentuꝫ eius.
eius accipere qui in me loquitur Christus?

℄ Audite ⁊ ipsum dñm. Et alias oues habeo. i. in gentibus: q̃ non Ioan.x.
sunt de hoc ouili. i. de populo Israel: opꝫ me ⁊ illas adducere. Er- F
go ⁊ p suos non aliter adducit. Adhuc audi. Et vocẽ meã audient. Ibidem.
Ecce quia ⁊ p suos ipse loquitur: ⁊ p eos quos mittit, vox eius auditur.

℄ Moris diuinarum scripturarũ est personæ dei tribuere quod in Ex tracta.
nobis facit, non quidẽ vbiq;, sed vbi congruenter dici põt, veluti ps.iiij.
cũ ipse loqui dr̃, qñ eius dono loquuntur apostoli vel prophetæ, Scriptura deo
vel quiq; nuncij veritatis. Vnde illud est. An vultis experimentuꝫ attribuit quod
accipere eius qui in me loquitur Christus? p nos facit.

℄ Non enim ait eius quo illuminante aut iubente loquor, sed prorsus ipsam locutionem illi tribuit cuius munere loquebatur.

Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute dei. Nam & nos infirmi sumus in illo: sed viuimus cum eo ex virtute dei in vobis. Vosmetipsos tẽtate: si estis in fide, ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos: quia Christus Iesus in vobis est? Nisi forte reprobi estis. Spero autem ꝙ cognoscitis: quia nos non sumus reprobi.

TAlis enim erat susceptio quæ deum hominem faceret, ⁊ Ex lib. de ciui.
hominem deũ. Quid tamen propter quid, ⁊ qd secundũ
qd dicatur, adiuuãte dño prudẽs, ⁊ diligens, ⁊ pius lector,
intelligit. Nam secundũ id ꝙ deus est glorificat suos. secundũ hoc
ꝙ vtiqꝫ dñs gloriæ est, ⁊ tñ dñs gloriæ crucifixus est, qa recte dr̃ ⁊ G
deus crucifixus, non ex virtute diuinitatis, sed infirmitate carnis.

Oramus autem deum vt nihil mali faciatis: non vt nos probati appareamus, ſed vt vos, quod bonũ eſt faciatis, Nos autem vt reprobi ſimus. Non enim poſſumus aliquid aduerſus veritatem, ſed pro veritate. Gaudemus enim quoniam nos infirmi ſumus: vos autem potentes eſtis. Hoc & oramus: veſtram conſummationem. Ideo hæc abſens ſcribo, vt non præſens agam ſecundum poteſtatem, quam dominus dedit mihi in ædificationem, & nõ in deſtructionem. De cætero fratres gaudete: perfecti eſtote: exhortamini: idem ſapite. Pacem habete, & deus pacis & dilectionis erit vobiſcum. Salutate inuicẽ in oſculo ſancto. Salutant vos omnes ſancti. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas dei, & communicatio ſancti ſpiritus, ſit cum omnibus vobis. Amen.

Valete.

H

Ex lib. de correptione & gra. Sola dei gratia liberamur a malo.

INtelligenda eſt enim gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, qua ſola homines liberantur a malo: & ſine qua nullum prorſus ſiue cogitando, ſiue volendo, & amãdo, ſiue agendo faciunt bonum: non ſolum vt monſtrante illa quid faciendum ſit ſciant: verum etiam vt præſtante ipſa faciant cum dilectione quod ſciunt. Hanc quippe inſpirationem bonæ voluntatis atq; operis, poſcebat apoſtolus eis quibus dicebat. ORamus autem ad deum ne quid faciatis mali, non vt nos probati appareamus, ſed vt vos quod bonum eſt faciatis.

Ps. xxxvj.

i. Cor. iiij.

Ex ſermone cõtra Pelagianos

A

Petendæ ſunt benedictiones a deo, ſine quo nihil boni poſſumus.

¶Quis hoc audiat, & nõ euigilet, atq; fateatur a domino deo nobis eſſe vt declinemus a malo, & faciamus bonum? Quandoquidem non ait apoſtolus, monemus, docemus, hortamur, increpamus, ſed ait: oramus ad deum ne quid faciatis mali, ſed qđ bonũ eſt faciatis. Et tamen etiam loquebatur eis, & faciebat illa omnia quæ cõmemoraui, monebat, docebat, hortabatur, increpabat: ſed ſciebat hæc omnia non valere quæ plantando & rigãdo faciebat in aperto, niſi eum pro illis exaudiret orantem qui dat incrementum in occulto: quoniam ſicut idem doctor dicit, neq; qui plantat eſt aliquid, neq; qui rigat, ſed qui incrementum dat deus.

¶Quod iſti dicunt nos non debere petere a ſempiterna maieſtate: ſed habere in poteſtate benedictiones, fratres mei, benedictiones noſtras quas ſuper nos facimus euacuant, exinaniunt, elidũt. Audiſtis me credo fratres mei quando dico, Conuerſi ad dominum benedicamus nomen eius: det nobis perſeuerare in mandatis ſuis, ambulare in via recta eruditionis ſuæ, placere illi in omni bono opere: & cætera talia. Prorſus, inquiunt, hoc totum in poteſta-

te nostra est constitutum. Ergo nos inaniter talia vobis optamus. Descendamus ⁊ nos ⁊ vos, vt ⁊ vos nō sine causa benedicamus, ⁊ vos non sine causa amen subscribatis. Fratres mei amen, vestrum, subscr ptio vestra est. Ne forte aliquis ipsorum ⁊ nos condemnet ⁊ vos, defendamus nos de apostolo Paulo: videamus si talia optauit plebi suæ qualia oramus super nos. Audite quid dixerit quodam loco. Rem breuem dico. Quid dicis o noue hæretice, quicunq; audis si præsens es, quid dicis quia non peccare in potestate sic habemus, vt hoc sine adiutorio diuinæ gratiæ implere possimus? Hoc inquit. Ergo in potestate habemus non peccare, sine adiutorio dei? Plane, inquit, liberum arbitrium nostrum ad hoc nobis sufficit. Quid est ergo quod ait apostolus scribens ad Corinthios, Oramus ad deum ne quid faciatis mali? Attendistis, audistis, accepistis: ⁊ quia manifestissimum est, sine dubio intellexistis quid orauit apostolus. Oramus, inquit, ad deum: ne quid faciatis mali. Poterat dicere: monemus vos ne quid faciatis mali: docemus, ne quid faciatis mali: iubemus vobis, pcipimus vobis. Quod quidem si diceret, certum diceret, quia ⁊ voluntas nostra agit aliquid. Non enim voluntas nostra nihil agit, sed sola non sufficit. Maluit tamen dicere oramus, vt ipsam gratiam commendaret: vt intelligerent illi quando non faciunt aliquid mali, nō sola sua voluntate se vitare malum, sed adiutorio dei implere quod iussum est. Ergo fratres quando præcipitur, agnoscite voluntatis arbitrium: quando oratur quod præcipitur, agnoscite gratiæ beneficium. Vtrunq; enim in scripturis habes.

B

Voluntas sola non sufficit.

Ad Galatas missa fuit e Roma.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM AD GALATAS.

Alatę Gręci sunt, sed ex Gallis oriundi. Vnde iuxta Diuum Hieronymũ originis ingenium, ingenij tarditate referebant. Quandoquidem & Hilarius Gallus ipse, in hymnorũ carmine Gallos indociles vocat. Et Paulus illos obiurgans anoitus appellat. Ad quorum ingenium suum attẽperans sermonem, acerbius illos castigat, quàm vllos in cæteris epistolis: & reprehendit magis quàm docet: vt quibus ratio suadere non poterat, reuocaret autoritas. Agit in hac epistola, quod nusquam non agit, vt à legis Mosaicæ seruitute inuitet ad Euangelij gratiam. Quod idem agit in epistola ad Romanos: nam vtrisq; idem error acciderat, sed diuersa ratione. Nam Romani primus in Iudaismum inducti, postea resipuerunt: Galatæ recte ab Apostolo instituti, pseudapostolorum opera in Iudaismum retracti fuerunt. Quod Romani perperam instituti sunt simplicitatis erat: quod mox admoniti resipuerunt, prudentiæ. Contra quod Galatæ Christum amplexi sunt, facilitatis erat: quod protinus in Iudaismum relapsi, leuitatis atq; stultitiæ. Ad hos igitur subierant pseudapostoli, velut à Petro & Iacobo summatibus apostolis missi, & Pauli autoritatem calũnijs eleuabant, negantes illi fidem habendam, qui sibi non constaret, nunc lægis vtens ceremonijs, susceptis votis, rasoq; capite, & circunciso Timotheo: nunc cum ethnicis legem negligens ac damnans: potius audiendos qui apud Petrũ

& Iacobum versati fuissent, quiq; dominum Iesum vidissent, cum Paulus nec vidisset Christum, & discipulorũ dũtaxat discipulus esset, non Christi. Proinde Paulus vehementi & acri oratione, neq; enim est vlla epistola concitatior: salubriq; austeritate, & clementi sæuitia, simul & Galatarum errori medetur, & suam asserit autoritatem, & pseudapostolorum fraudulentiã aperit. In ipso statim epistolæ limine testatur, sese vel summis apostolis parem, aut etiam superiorem, in hoc quod Euangelij prædicandi autoritatem à Christo iam immortali cœlitus accepisset, atq; hoc authore fretum in Arabia et Damasci aliquãdiu prædicasse Christum, prius quàm cum quoquam apostolorum contulisset: deinde Hierosolymis vidisse quidem Petrum ac Iacobum diebus per paucis, neq; quicquam tamen ab illis adiutum esse: sub hæc in Syria et Cilicia quatuordecim annis Christi præconem egisse, donec admonitus diuinitus, Hierosolymam reuersus vna cum Barnaba ac Tito, cum primarijs apostolis contulit euangelium suum, non quod de tot annorum prædicatione iam venisset in dubium, sed vt eorum comprobatione, quorum summa erat apud omnes authoritas, magis confirmarentur cæteri: sed ita contulisse cum Petro, vt ab illo nihil accesserit quod ad Euangelij rẽ attineret, et adeo non fuisse se compulsum à Petro, vt gẽtibus legis onus imponeret, vt Antiochiæ Petrum cibis communibus vescentem, vbi se metu superuenientium Iudæorum è conuiuio subduceret, palam in os reprehenderit, docens, ex fide contingere salutem euangelicã, non ex obseruatione legis iam antiquatæ. Id vt uti Petro dici cœptũ, latius prosequitur, versus ad Galatas: demonstrans, legem

Mosaicam ad tempus modo fuisse datam, & ad vnũ Christum illa spectasse omnia, in illa fuisse carnem, in Euangelio spiritum: in illa vmbras, in Euangelio lucem: in illa imagines, in Euangelio veritatem: in illa seruitutem, in Euangelio libertatem. Dementiæ vero esse, gustatis potioribus, vltro recidere ad deteriora. Hæc agit capite 1. 2. 3. 4. Deinde grauiter interminatus eis, ne circuncisione recepta turpiter se dedant in seruitutem legis: ostendit, Christianam libertatem non esse peccandi licentiam, sed vltroneã functionem officiorum pietatis, quæ charitate dictante, nõ lege iubente præstantur. Postremo hortatur ad Christianã concordiam, ad subleuandos infirmiores aut lapsos, ad bene merendum de ijs, qui nos fidem edocuerunt. Huiusmodi factis, quoniam spiritus sunt, æterna deberi præmia, cum ceremonijs temporarijs, temporaria sit gloria: obiter in odiũ vocans pseudapostolos, qui non ob aliud studebant circuncidi Galatas, nisi vt super hoc gloriarentur, velut authores huius facinoris. Cui morbo affines sunt, qui hodie nouos cultus, & prodigiose insignes reperiunt, vt dicatur: Hoc hominum genus ille instituit. Hanc epistolam, vt apparet, Paulus, quo singularem erga Galatas affectum testaretur, totam sua manu scripsit, quum in alijs soleat duntaxat subscribere. Nostra argumenta scriptam testantur ab Epheso ciuitate, Græcorum inscriptiones ab vrbe Roma.

EXPOSITIO EPISTOLAE PAVLI APOSTOLI AD GALATAS.

PAVLVS Apostolus, non ab hominibus, neq; per hominem, sed per Iesum Christum, & deum patrẽ, qui suscitauit eum a mortuis: & q mecum sunt omnes fratres: ecclesiis Galatiæ, Gratia vobis & pax a deo patre nostro & domino Iesu Christo: qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, vt eriperet nos de præsenti seculo nequam, secundum voluntatem dei & patris nostri, cui est gloria in secula seculorum, amen. Miror q sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Christi, in aliud euangelium, quod non est aliud: nisi sunt aliqui qui vos conturbant, & volunt conuertere euangeliũ Christi.

ij.Cor.i. Ephe.i. ij.Pet.i.

D

PRiores sunt cæteri apostoli per Christum adhuc ex parte hominem. i. mortalem: nouissimus est apostolus Paulus per Christum iam deum totum. i. omni ex parte immortalem. Hoc enim ait, Non ab hominibus, neq; per hominem, sed p Iesum Christum, & deum patrem, quasi iam Christus Iesus nõ sit homo. Sequitur enim. Qui suscitauit illum a mortuis, vt hinc appareret cur dixerit, neq; per hominem. Proinde propter immortalitatem iam nunc non homo Christus deus propter substantiam vero naturæ humanæ in qua ascendit in cœlum etiam mediator dei & hominum homo Christus Iesus, quoniam sic veniet quomodo eũ viderunt qui viderunt euntem in cœlum.

Ex lib. i. retractionum. Paulus, p Christũ vtdeũ nõ vt hoiem mortalẽ factus ẽ apls.

Actuum. j.

Sed licet nos, aut angelus de cœlo euãgelizet vobis præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit. Sicut prædixi, & nunc iterum dico. Si quis vobis euãgelizauerit, præter id quod accepistis, anathema sit. Modo enim hominibus suadeo, an deo.

I.Cor.xv. B

PRorsus ammonitio beatissimi apostoli de cordibus non recedat. Si quis vobis euangelizauerit præterquam quod accepistis, anathema sit. Non ait plus quam accepistis, sed pterq̃

Ex tracta. euãgelij secũdũ Ioan. xcviij. Præter e pterq̃ pro contra acceptũ.

quod accepistis. Nam si illud diceret, sibi ipse praeiudicaret: qui cu pieba: venire ad Thessalonicenses, vt suppleret quae illorum fidei defuerunt. Sed qui supplet quod minus erat: addit, non quod in erat tollit. Qu autem praetergreditur fidei regulam, non accedit in via, sed recedit a via.

Ex sermone de Cal. 12.

¶ Nec ipse apostolus voluit in se poni spem, sed in veritate qu ā annunciabat. Quod per ipsum dicebatur melius erat, quam ipse per quem annunciabatur. Licet si nos, inquit, parum est, audi sequentiam. Aut angelus, inquit, de coelo annunciaueri: vobis aliquid praeterquam quod accepistis, anathema sit. Videbat esse falsum mediatorem transfigurare se in angelum lucis, & aliquid falsum annunciare. Sicut ergo superbi homines volunt se adorari p deo, sibi arrogare quicquid possunt, se nominari & si fieri potest Christū, & in ipsius glori i ir ēsire: ita diabolus & angeli eius Donatū Donat stae p Christo habēt. Si audi.it aliquē paganū detrahētez Christo, forsitan patienter fer it, qui si audi.it detrahentē Donato.

Superbi se pro deo habent.

Donatistae Donatum p Christo habent.

F

¶ Licet si nos, inquit. Et tu Paule potes aliud praedicare? Audi qd sequitur, Licet si nos, aut angelus de coelo annunciauerit vobis p terquam quod accepistis, anathema sit. Si veniat homo aliud euāgelizans, anathematizetur. Si veniat angelus, aliud euangelizans, anathematizetur. Vnde hoc? quia de priuato vult fluere, non de medio. Et forte homo carnali nebulam praepeditus, & a fonte cōmuni ad suam propriam falsitatem redactus possit facere, nunquid & angelus? Vere si angelus de proprio fluens in paradiso nō esset auditus, non praecipitaremur in mortem. Media aqua positi erat: omnibus pceptū dei. A qua media aq quod ī mō publica, sine fraude, sine labe, sine coeno fluebat. si ipsa aqua semper biberetur, semper viueretur: venit angelus lapsus de coelo, factus serpens, quia insidiose iam venena spargere cupiebat, emisit venenū de proprio: locutus est de suo, quia qui loquitur mendacium de suo loquitur. Et miseri audiēdo dimiserunt quod commune erat: vnde beati erant, & ad suum proprium reducti, cum volunt peruerse esse similes deo: hoc enim eis dixerat, Gustate & eritis sicut dij: appetentes quod non erant, quod acceperant amiserunt.

Ex tracta. ps. ciij.

Io. viij.

Gen. iij.

Ex lib. qstionū Numeri tit. xl.

Num. xxi.

¶ Et vouit Israel vo um domi o & dixit, Si mihi tradideri: populum istum subiectum, id est si mihi tradendo subieceris, anathematizabo illum, & ciuitates eius. Hic videndum est quomod vocatur anathema quod vouetur: & tamen pro maledicto ponitur, sicut & de isto populo dicitur. Vnde illud est. Si quis vobis euangelizauerit pterquā qd accepistis, anathema sit. Hinc vulgo ductus est vt deuotatio dicatur. Nam deuotare se quēquā nemo fere dicit nisi maledicens. Et anathematizauit eum & ciuitates eius, & vocatum est nomen loci illius anathema. Hinc ductū est: vt anathema, detestabile aliquid & abominabile videatur. Vt enim nihil inde victor in vsus suos auferret, sed totū in poenā luēdā vocaret,

G

Anathema.

Deuotatio.

hoc erat anathematizare, qd vulgo dicitur deuotare. Origo autem huius verbi est in græca lingua ab ijs rebus, quæ ꝛ persolutæ, hoc est promissæ ꝛ redditæ, sursum ponebantur in téplis, α ... ο ανα ϑεῖναι, hoc est sursum ponere vel fingendo vel suspendendo.

An quæro hominibus placere: Si adhuc homini
bus placerem, Christi seruus non essem. Notū enim
vobis facio fratres, euangelium quod euangeliza-
tum est a me, quia non est secundum hominē. Neq;
enim ego ab homine accepi illud, neq; didici, sed Actuum.ix.
per reuelationem Iesu Christi. Audisti enim con-
uersationem meam aliquando in iudaismo, quoniā
supra modum persequebar ecclesiam dei, & expu-
gnabā illam: & proficiebam in iudaismo supra mul- H
tos coætaneos meos, in genere meo, abondantius Philip.iij.
æmulator existēs paternarum mearum traditionū.
Cum autem placuit ei qui me segregauit ex vtero
matris meæ: & vocauit per gratiam suam, vt reuela-
ret filium suum in me, vt euangelizarem illum in ge
tibus: continuo non acquieui carni & sanguini. Neq;
veni Hierosolimam ad antecessores meos aposto-
los: sed abii in Arabiam: & iterum reuersus sum Da
mascū. Deinde post annos tres veni Hierosolymā vi Ex libro de
dere Petrū: & mansit apud eū diebus qndecim. Aliū ouibus. Cura de nomi
aūt apostoloꝵ vidi neminem nisi Iacobū fratrē dñi. ne bono haben da.

SVnt homines q put sibi in bñ viuēdo sufficere consciētiā: ꝛ non valde curant quid de illis alter existimet: ignorantes quia cum homo viderit hominē bonæ consciētiæ negligē. ... iuentem, passim se cuilibet ꝛ vbilibet coniungentem: habentem scientiam quod nihil sit idolum: ꝛ tamē in idolio recūbētē: conscientia illius cum sit infirma, ædificatur non ad ea quæ perseruatur, sed ad ea quæ suspicatur. Neq; enim homo par tuus, frater, tuus intrare potest in conscientiam tuā quam nouit deus. Conscientia tua coram Deo, conuersatio tua coꝛā fratre tuo. Si de te ille aliquid mali suspicans perturbatus ędificatur ad aliquid faciendū quod te putat facere: cū sic viuis: quid prodest quia venter conscientiæ tuæ hausit aquam puram, ꝛ ille de tua negligenti cōuersatione bibit turbatam? Et audis tales cum corripiuntur ne ista faciant, respondere nobis, ꝛ dicere: Apostolus dixit, Si hominibus placere vellē Christi seruus nō essem, Et hic aquā turbas; A

pascua conculcas. Attende melius: ne & tibi aquam turbes. Quid ait Apostolus? Si hominibus placere vellem, Christi seruus non essem. Optime accipimus. Apostolicam sententiam libenter agnosco. Sed aliud in Apostolo non legisti? Placete omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per omnia placeo, nō quærens qđ mihi prodest, sed quod multis, vt salui fiant. Rursus eundem Apostolū non audisti? Sine offensione estote Iudæis, & Græcis, & ecclesiæ Dei. Tertio eundem apostolum non audistis? Prouidemus enim bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Ait ergo ille. Expone itaq; mihi quomodo intelligam diuersa atq; contraria: hac dicentem Apostolum, Si hominibus placere vellē Christi seruus non essem: hac dicentem, Placete omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per omnia placeo: hac dicentem, Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostrę: hac dicentē, Prouidemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Si tranquillus audias, si tibi ipsi aquam tuæ mentis non perturbes, quantum potero fortassis exponam. Sunt homines temerarij iudices, detractores, susurrones, murmuratores, quærentes suspicari quod non vident, quęrentes etiam iactare quod nec suspicantur. Contra tales quid remanet nisi testimonium conscientiæ nostræ? Neq; enim fratres etiam in illis quibus placere volumus, gloriam nostram quærimus: aut gloriam nostram quærere debemus, sed illorum salutem: vt si bene ambulemus, nos sequendo non errent. Imitatores nostri sint, & nos Christi. Si autem nos nō Christi, imitatores sint Christi. Ipse enim pasci gregem suum, & cū omnibus bene pascentibus ipse solus est, quia omnes in illo sunt. Non ergo vtilitatem nostram quærimus quando placere hominibus volumus: sed gaudemus eis placere quod bonum est propter ipsorum vtilitatem, non propter nostram dignitatem. Cōtra quos autem dixerit Apostolus, Si hominibus placere vllē, Christi seruus non essem, manifestum est: & propter quos dixerit, Placere omnibus per omnia: sicut & ego omnibus placeo p omnia: manifestum est, vtrunq; dilucidum, vtrunq; tranquillum, vtrunq; purū vtrūq; non perturbatum. Tu tantum pasce, & bibe: noli conculcare & turbare. Nam & dominum ipsum Iesum Christum magistrum apostolorum vtiq; audisti. Luceant opera vestra coram hominibus, vt videant bona vestra facta, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est, id est q vos fecit tales. Nos enim populus, & oues pascue eius, & opus manuum eius. Ille ergo laudetur qui te fecit bonum si bonus es: non tu, qui per te ipsum non poteras esse nisi malus. Quid vis autem in contrarium ducere veritatem: vt, quando boni aliquid facis te velis laudari, quando mali aliquid facis, deum velis vituperari? vtiq; enim qui dixit, Luceant opera vestra coram hominibus, ipse dixit in eodem sermone. Nolite facere iustitiam vestram coram hominibus. Sed sicut tibi in Apostolo ista contraria

Marginalia: B — i.Cor.x. — Ibidem. — ij.Cor.viij. — Erga quos suf ficiat cōscia boa — C — D — Matth.v. — Matth.v.

videbantur, sic & in euangelio. Si autem non perturbes aquas cordis tui: & hic agnosces pacem scripturarum, & habebis cum eis & tu pacem. Si autem cum eis habere nolueris pacem, tu in te cōmittis litem tuam, & illæ non amittent pacem suam. Propter illos. n. qui se hominibus iactant, & ita ventilant opera sua bona, ut finem bonorum operum suorum in laude hominum ponant: eandemq; laudem hominum quasi pro mercede computent bonorum operum suorum: de his dicitur. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Et contra eos dicitur, Cauete iustitiam vestram facere coram hoībus. Proinde sequitur, Vt videamini ab eis, vltra non porrexit intentionem, hic fecit finem. Nolite sic facere corā hominibus quicquid boni facitis, vt videamini ab eis, vt ipse sit finis boni operis vestri, videri ab eis. Nolite ergo sic, vt videamini ab eis. Hic aūt non ibi ponit finem, vt videamur ab hoībus, corā quibus vult esse bona nostra facta, sed ait, Luceant opera vestra corā hoībus, vt videāt bona vestra opera. Non quieuit, neq; hic remansit, sed duxit hinc te sursum, & tulit a te: caderes enim si esses in te: & vbi tutus esses posuit te. Videāt (inquit) bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Noli irasci quia ille glorificatur: apud illū esto: & in illo glorificaberis. Vt non glorietur (ait Apostolus) omnis caro corā deo. Ergo sine gloria remanebimus? Non. ait. n. ipse, Qui gloriatur, in dño glorietur. Nā & testimonium conscientiæ nostræ ita nobis gloria est, quia in illo est. Nā si ita est gloria nostra vt nobis placeamus, & efficiamur placentes nobis, valde stulto homini placet qui sibi placet. Curemus ergo fratres non tm̄ bene viuere: sed & corā hoībus bene conuersari. Nec tm̄ debemus curare hr̄e bonā consciam, sed quantum pōt nostra infirmitas, quantū vigilantia fragilitatis humanæ, curemus nihil & facere quod veniat in malam suspitionem infirmo fratri.

Pacē scripturarū habens se cū habet pacem.

Matth. vi.

Ibidem.

I. Cor. I.

Valde stulto placet qui sibi placet.

¶ Ex libro secundo de Sermone domini in monte.

¶ Apostolus dicit, Si adhuc hominibus placerem seruus Christi non essem. Cum alio loco dicat. Placete oībus per omnia, sicut & ego oībus per omnia placeo, Qđ qui non intelligunt, contrarium putant: cū ille se dixerit non placere hoībus, quia non iō recte faciebat vt placeret hoībus, sed vt deo: ad cuius amorē corda hoīum volebat conuertere, & eo ipso quo placebat hoībus. Itaq; & non se hoībus recte placere dicebat, quia in eo ipso vt Deo placeret intuebatur, & placendū esse hoībus recte præcipiebat, non vt hoc appeteretur tanq; merces recte factorū, sed quia Deo placere non posset qui non se his quos saluos fieri vellet, præberet imitandum: Imitari aūt illū qui sibi non placuerit, nullo pacto quisq; pōt. Sicut ergo non absurde loqueret̄ qui diceret, in hac opera qua nauē quæro, non nauem quæro, sed patriam: sic Apl̄s conuenienter di-

Placere & non placere hoībus sed differenter debemus.

ceret. In hac opera qua hominibus placeo, non hominibus, sed Deo placeo: quam non ad hoc appeto, sed ad id refero, vt me imitentur quos saluos fieri volo.

B Quæ autem scribo vobis, ecce coram deo, quia non mentior.

Ex sermone epistolæ Iacobi, vt nemo iuret.

Iacobi. vi. B. NOn vobis dicimus non nos iurare. si enim hoc dicimus, mentimur. Quantum ad me pertinet non iuro, sed quantum mihi videtur magna necessitate compulsus: cum video nisi faciam, non mihi credi: ei qui mihi non credit, non expedire quod non credit. Hac perpensa ratione, & consideratione librata, cum magno timore dico, coram Deo, aut, testis mihi est Deus, aut scit Christus. aut scit, sic esse in animo meo. Et video quia plus est, idest quia amplius est quam est est, non non: sed hoc quod amplius est a malo est: & si nō a malo iuratis, a malo est non credentis. Deniq; nō ait, sic in ore vestro est est, non nō: si quis amplius facit, malum est, sed sit in ore vestro est est, nó nó. Quod autem amplius est, a malo est. Sed quære cuius? Nisi forte putatis fratres, quia si sciret apostolus Paulus credere sibi Galatas, adderet iurationem, & diceret: quæ autem scribo vobis, ecce corā deo, qa non mentior. Videbat ibi eos qui credebant: videbat & alios qui non credebant.

Iuratio Augustini.

Matth. v.

A Iurat Apls.

Deinde veni in partes Syriæ, & Ciliciæ. Eram autē ignotus facie ecclesiis Iudææ: quæ erant in Christo. Tantum autem auditum habebant: quoniam qui persequebatur nos aliquādo, nunc euāgelizat fidē, quā aliquādo expugnabat: & in me clarificabant deum.

Ex epistola ad Vitalem. Quomodo deus magnificādus ex conuersione Pauli.

VT quid magnificabant deum: si non deus a seipsum cor illius voluntate suæ gratiæ bonitate conuerterat, quādo (vt ipse confitetur) misericordiā consecutus est, vt fidelis esset ea fide quā aliquādo vastabat? ipsum etiā verbū quod posuit, quē nisi deus hoc tā magnū bonum fecisse declarat? Quid est enī, in me magnificabant deum: nisi in me deum magnificum prædicabant? Quōo aūt eū magnificū prædicabāt: si magnū illud factū de Pauli conuersione ipse non fecerat? aut quo pacto ipse fecerat, si volentem credere, ex nolente ipse non fecerat?

Ex sermone epistola ioā. v iij. Matt. v. B ¶ Luceant, inquit dominus, opera vestra coram hominibus, & nō ibi cessauit, non ibi finem fecit: sed addidit, Et glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Et Apostolus quid ait? Eram autem ignotus facie ecclesiis Iudææ, quæ in Christo sunt, tantum autem audiētes erant, quia qui aliquādo nos persequebatur, nūc euāgelizat fidem,

quam aliquando vastabat: ꝛ in me magnificabant deum. Videte quemadmodum ꝛ ipse quia sic innotui: finem non posuerit in laudem suam, sed in laudem dei. At quantum ad ipsum pertinet, vastator ecclesiæ, persecutor, inuidus, malignus, Ipse confitetur, non nos conuitiamur. Amat Paulus dici a nobis peccata sua: ꝛ glorificetur ille qui talem morbum sanauit. Magnitudinē enim vulneris manus medici secuit ꝛ sanauit. Vox illa de cœlo prostrauit persecutorem: ꝛ erexit prædicatorem. Occidit Saulum, ꝛ viuificauit Paulum. Paulus peccata sua confitetur, vt glorificetur qui ea dimisit.

CAPVT II.

DEINDE post annos quatuordecim iterum ascendit Hierosolymam, cum Barnaba, assumpto & Tito. Ascendi autē secundum reuelationem: & cōtuli cū illis euāgeliū quod prædíco in gentibus. Seorsum autē iis qui videbantur aliqd eē: ne forte in vacuū currerē, aut cucurrissem.

C Ex libr. contra Faustū lib. xviij.

IPse apostolus Paulus post ascensionem domini de cœlo vocatus si nō inueniret in carne apl̃s quibus cōmunicādo, ꝛ cū quibus cōferendo euangeliū eiusdē societatis esse appareret: ecclesia illi omnino nō crederet. Sꝫ cū cognouissent eū hoc annūciātē, qđ etiā illi annūciabāt: ꝛ in eoꝝ cōmunione atq; vnitate viuentē: accedētibus etiā per eū talibus signis qualia ꝛ illis opabātur ita eū dñō cōmēdātē meruit auctoritatē: vt v̄ba illius hodie sic audiātur in ecclesia tanq; in illo Christus (sicut verissime ipse dixit) locutus audiatur. Pauli auctoritas quomodo acquisita.

Ex tracta. euangelij scdm Ioan. vij.

¶ Nō p his aūt rogo tm̄, i. p discipulis q cū illo tūc erāt, sed ꝛ p eis, inqt, q credituri sunt per verbū eoꝝ in me, vbi oēs suos intelligi voluit, nō solū qui tunc erant in carne, sed etiā qui futuri erant. Quotquot enim postea crediderunt in eum, per verbum apostolorum sine dubio crediderunt, ꝛ donec veniat credituri sunt. Ipsis eīn dixerat. Et vos testimoniū perhibebitis: quia ab initio mecū estis. Et per hos euāgeliū ministratū est, ꝛ antequā scriberetur: ꝛ vtiq; qsquis in Christum credit, euangelio credit. Proinde sic intelligamus quod dictum est per verbum eorum: vt ipsum verbum fidei quod prædicauerunt in mundo, hic significatū esse credamus. Dictū ante esse verbū eorum, quoniā ab ipsis est primitus ac præcipue prędicatū. Iā eīn ab ipsis predicabatur in terra, quādo p reuelationē Iesu Christi ipsum verbum eorū Paulus accepit. Vnde ꝛ contulit cum eis euangelium, ne forte in vacuum cucurrisset, aut curreret. Et dextras ei dederunt, quia ꝛ in illo (quāuis nō per eos) illi datū tamen verbum suum quod iam prędicabant, ꝛ in quo fundati fuerant, inuenerunt. De quo verbo resurrectionis

Per apostolos credunt omnes fideles. Ioan. xv.

D

Gala. ij.

Roma.x. Christi idem dicit Apostolus. Siue ego, siue illi sic prædicamus,& sic credidistis. Et iterum, Hoc est, inquit, verbum fidei quod prædicamus, quia si confessus fueris in ore tuo, quia dominus est Iesus Christus, & credideris in corde tuo, quia deus illũ suscitauit a mortuis, saluus eris. Et in actibus apostolorum legitur quod in Christo deus definierit fidem omnibus, suscitans eum a mortuis.

Actuum.iij. Ex lib. quæstionum euangelij.ij. Lucæ.xvij. ¶ De decem leprosis quos ita mundauit, cuius ait, Ite ostendite vos sacerdotibus, quæri potest cur ad sacerdotes eos miserit, vt cum irent mundarentur. Nullum enim eorum quibus hæc corporalia beneficia præstitit, inuenitur misisse ad sacerdotes nisi leprosos. Nam & illum a lepra mundauerat, cui dixit. Vade ostẽde te sacerdotibus, & offer pro te sacrificium quod præcepit Moyses in testimonium illis. Quærendum est igitur quid ipsa lepra significet. Non enim sanati: sed mundati dicuntur, qui ea caruerunt. Coloris quippe vitium est non valetudinis, aut integritatis sensuum atque membrorum. Leprosi ergo non absurde intelliguntur, qui scientiam veræ fidei non habentes varias doctrinas profitentur erroris. Nulla porro falsa doctrina est quæ non aliqua vera intermisceat. Vera ergo falsis inordinate permixta in vna disputatione vel narratione hominis tanquam in vnius corporis colore apparentia, significant lepram, tanquam veris falsisque colorum fucis humana corpora variantem atque maculantem. Sacerdotium vero Iudæorũ nemo fere fidelium dubitat figuram fuisse futuri sacerdotij regalis quod est in ecclesia, quo consecrantur omnes pertinẽtes ad corpus Christi summi & veri principis sacerdotum. Nam nunc & omnes vnguntur, quod tunc regibus tantum & sacerdotibus fiebat. Et quod ait Petrus ad christianum populum scribens, Regale sacerdotium, vtrunque nomen illi populo conuenire declarauit, quo illa vnctio pertinebat. Cætera itaque vitia tanquam valetudinis & membrorũ animæ atque sensuum. & per se interius in conscientia & intellectu sanat & corrigit. Doctrina vero vel imbuendi per sacramenta, vel catechizandi per sermonem sanantem atque lectionem, ecclesiæ propriæ contributa est. Itaque & Paulus voce domini audita. Quid me persequeris? & ego sum Iesus quem tu persequeris: ad Ananiam tamen missus est, vt illo sacerdotio quod in ecclesia constitutum est, sacramentum doctrinæ fidei perciperet, & verus eius approbaretur color. Non quia non potest dominus per se ipsum omnia facere. nam quis alius hæc facit etiam in ecclesijs? sed vt ipsa societas congregatorum fidelium approbando in inuicem, atque communicando veræ fidei doctrinam in omnibus quæ dicuntur verbis vel signantur sacramentis, tanquam vnam speciem veri coloris obducat. Ad hoc etiam pertinet quod idem dicit Apostolus, Deinde post annos quatuordecim ascendi Hierosolymam cum Barnaba assumpto etiam Tito. Ascendi autem secundum reuelationem, & exposui eis euangelium quod prædico in gentibus. Seor-

Margin notes: Luc.v. — Lepra, quid sit. — E — Falsa doctrina semper veri aliquid intermiscet. — Sacerdotiũ Iudæorum figura fuit nostri. — i. petri.ij. — Doctrina imbuendi & catechizandi tributa est ecclesiæ. — F — Cur leprosos ad sacerdotes misit dñs: & cur non oẽs sanauit per se.

sum autem his qui videbantur præstantiores, ne forte in vacuum curro aut cucurri. Et paulo post, Cum cognouissent, inquit, gratiam quæ data est mihi, Iacobus, & Petrus, & Ioannes, qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt mihi & Barnabę societatis. Ipsa.n. collatio vnam doctrinæ speciem exclusa oi varietate mõstrabat.

Sed neq; Titus qui mecum erat cum esset gentilis compulsus est circuncidi. Sed propter subintroductos falsos fratres qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem redigerent: quibus neq; ad horam cessimus subiectioni, vt veritas euangelii permaneat apud vos. Ab his autem qui videbantur esse aliquid: quales aliquando fuerint, nihil mea interest. Deus.n. personam hominis non accipit.

Iaco.ij. i.Pet.i. Roma.ij. Ephe.vi. Colo.iij. Actuum.x.

¶ Et Timotheum propterea circuncidit: ne Iudæis & maxime cognationis eius maternæ, sic videretur qui ex gentibus in Christum crediderant detestari circũcisionem sicut idololatria detestãda est: cum illam fieri deus pręcęperit: hanc Satanas persuaserit. Et Titum propterea non circuncidit: ne occasionem daret eis qui sine illa circuncisione dicebant credẽtes saluos esse non posse: & ad deceptionem gentium hoc et Paulum sentire iactabant, quod ipse satis significat vbi ait, Sed neq; Titus qui mecum erat, cum esset Græcus, compulsus est circuncidi: propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintroierunt perscrutari libertatem nostram vt nos in seruitutem redigerent. quibus nec ad horam cessimus subiectioni: vt veritas euangelij permaneat ad vos. Hic apparet quid eos captare intellexerit, vt non faceret quod in Timotheo fecerat: & quod ea libertate facere poterat, qua ostẽderet illa sacra nec tanq̃ necessaria debere appeti, nec tanq̃ sacrilega debere dãnari.

Ex epistola ad Hierõny. Timotheus cur a Paulo circuncisus est. Idololatria pr q̃ circuncisio detestanda est.

Mihi.n. qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt. Sed econtra cum vidissent q creditum est mihi euangeliũ præputii, sicut & Petro circuncisionis: qui enim operatus est Petro in apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes: & cũ cognouissent gratiã q̃ data est mihi, Iacobus, & Cephas, & Ioannes, qui videbantur colũnæ esse, dexteras dederũt mihi & Barnabæ societatis: vt nos in gentes, ipsi aũt in circuncisionem: tantum vt pauperũ memores essemus. Quod etiam sollicitus fui, hoc ipsum facere.

Ex lib. q̃stionũ euangeliorũ. ¶ Dicit venisse se Hierosolymam. euangelium cum apostolis contulisse, dexteras sibi datas fuisse. i. signum concordiæ signum consonantiæ: q̃ ab eis quæ ipsi didicerant, in nihilo discrepabat.

Cum autem venisset Petrus Antiochiam in faciẽ ei restiti: quia reprehensibilis erat. Prius enim quam venirent quidam a Iacobo, cum gentibus edebat.

A Cum autem venissent: subtrahebat, & segregabat se, timens eos qui ex circuncisione erant. Et simulationi eius consenserunt cæteri Iudæi, ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.

Ex epistola ad Hieronymum. SI hoc fecit Petrus quod facere debuit: mentitus est Paulus q̃ eum viderit non recte ingredientem ad veritatem euangelij. Quisquis enim facit quod facere debet, recte vtiq; facit: & ideo falsum de illo dicit qui dicit eum non recte fecisse quod eũ nouit facere debuisse. Si autem verum scripsit Paulus: verum est q̃ Petrus non recte ingrediebatur ad veritatem euangelij. Ego quidem illud Petrum sic egisse credo, vt gẽtes cogeret iudaizare. Hoc enim lego scripsisse Paulum, quem mentitum esse non credo. Et ideo non recte agebat hoc Petrus, quia erat contra euangelij veritatem: vt putarent qui credebant in Christum, se sine illis veteribus sacramentis saluos esse non posse. Hoc enim contendebant Antiochiæ, qui ex circuncisione crediderant. Ipsum vero Paulum non ad hoc id egisse, q̃ vel Timotheum circuncidit, vel Cenchris votum persoluit, vel Hierosolymis a Iacobo admonitus cum eis qui vouerant legitima illa celebranda suscepit: vt putare videretur per ea sacramenta etiam christianam salutem dari, sed ne illa quæ prioribus vt congruebat temporibus in vmbras rerum futurarum deus fieri iusserat, tanquam idololatriam gentilium damnare crederetur. Hoc est enim quod illi Iacobus ait: auditum de illo esse q̃ discissionẽ doceat a Moyse, quod vtiq; nefas est, vt credentes in Christum discindantur a propheta Christi: tanquã eius doctrinam detestantes atq; damnantes: de quo ipse Christus dicit, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi. De me enim ille scripsit. Attende enim obsecro ipsa verba Iacobi, Vides, inquit, frater quot millia sunt in Iudæa qui crediderunt in Christo: & hi omnes æmulatores sunt legis. Audierunt autem de te q̃ discissionem doceas a Moyse: eorum qui per gentes sunt Iudæorum: dicens non debere circuncidere filios suos: neq; secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? vtiq; oportet conuenire multitudinem. Audient etenim te superuenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis viri quatuor votum habentes super se. His assumptis sanctifica te cum ipsis: & impende in eos vt radant capita: & scient omnes quia quæ de te audierant falsa sunt: sed sequeris & ipse cu

Actuum. xv.
Actuum. xxi.
B
Ioan. vi.
Actuum. xxi.

ftodiens legem. Non opinor obscurum est & Iacobum hoc ideo monuisse, vt scirent falsa esse quae de illo audierant hi, qui cum in Christum ex Iudaeis credidissent, tamen aemulatores erant legis: ne per doctrinam Christi, velut sacrilega, neque deo mandante conscripta damnari putarentur, quae per Moysen patribus fuerant ministrata. Hoc enim de Paulo iactauerant: non illi qui intelligebant quo animo a Iudaeis fidelibus obseruari tunc ista deberent: propter commendandam scilicet auctoritatem diuinam, & sacramentorum illorum propheticam sanctitatem: non propter adipiscendam salutem, quae iam in Christo reuelabatur: & per baptismi sacramentum ministrabatur: sed illi hoc de Paulo sparserant, qui sic volebant ea obseruari tanquam sine in his euangelio salus credentibus esse non possit. Ipsum enim senserant vehementissimum gratiae praedicatorem, & intentioni eorum maxime aduersum, docentem non per illa hominem iustificari, sed per gratiam Iesu CHRISTI: cuius praenunciandi causa illae vmbrae in lege mandatae sunt. Et ideo illi inuidiam & persecutionem concitare molientes, tanquam inimicum legis mandatorumque diuinorum criminabantur. Cuius falsae criminationis inuidiam congruentius deuitare non posset: quam vt ea ipse celebraret quae damnare tanquam sacrilega putabatur, atque ostenderet, nec Iudaeos tunc ab eis tanquam a nefarijs prohibendos: nec gentiles ad ea tanquam necessaria compellendos. Nam si reuera sic ea probaret quemadmodum de illo auditum erat: & ideo celebranda susceperit, vt actione simulata suam posset occultare sententiam: non ei diceret Iacobus, Et scient omnes: sed diceret, & putabunt omnes, quoniam quae de te audierunt falsa sunt.

C

Paulus quo legalia deuitanda censuit.

D

Sed cum vidissem quod non recto pede incedebant ad veritatem euangelii, dixi Petro coram omnibus, Si tu cum Iudaeus sis, gentiliter, & non iudaice viuis, quomodo gentes cogis iudaizare?

In ipsis Hierosolymis apostoli decreuerant ne quisquam tunc Iudeos iudaizare prohiberet, quamuis etiam ipsos iam doctrina christiana non cogeret. Proinde si post hoc apostolorum decretum Petrus habuit in Antiochia illam simulationem qua gentes cogeret iudaizare, quod nec ipse cogebatur, quamuis propter commendanda eloquia domini quae Iudaeis sunt credita, nő prohibebatur, quid mirum si constringebant Paulus libere debere asserere, quod cum caeteris apostolis se Hierosolymis decreuisse meminerat? Si aũt hoc (vt magis arbitror) ante illud Hierosolymitanũ cõciliũ Petrus fecit: nec sic mirũ est, quod eũ volebat Paulus nõ timide obtegere, sed fidẽter asserere, quod eũ pariter sentire iã nouerat, siue quod cũ eo cõtulerat euãgeliũ, siue quod in Cornelij Cẽturiõis

Ex epistola ad Hieronymum.

B vocatione etiam diuinitus de hac re eum admonitum acceperat, siue quod antequam illi quos timuerat venissent Antiochiam cũ gentibus eum conuesci viderat. Neqȝ enim negamus in hac sententia fuisse iam Petrum, in qua ⁊ Paulus fuit. Non itaqȝ tunc cuiȝ quid in ea re verum esset docebat, sed eius simulatione qua gẽtes iudaizare cogebantur arguebat, non ob aliud nisi quia sic illa omnia simulatoria gerebantur, tanquam verum esset quod dicebant illi qui sine circuncisione preputij, atqȝ alijs obseruationibus vmbrę futurorum, putabant credentes saluos esse non posse. In cuius sententiæ non consensionem, sed simulationem timore Petrus inciderat, vt de illo Paulus verissime scriberet, quod eum vidisset non recte ingredientem ad veritatem euangelij: eiqȝ verissime diceret quod gentes iudaizare cogebat, quod Paulus vtiqȝ non cogebat, ob hoc illa vetera veraciter vbi opus esset obseruans, vt damnanda nõ esse monstraret, prædicans tamen instanter nõ eis, sed reuelata gratia fidei saluos fieri fideles, ne ad ea quemquam velut necessaria suscipiẽda cõpelleret. Cur itaqȝ mihi non liceat dicere Apostolum Paulum, ⁊ alios rectę fidei Christianos tunc illa vetera sacramenta paululuȝ obseruãdo veraciter cõmẽdare debuisse, ne putarentur illę propheticæ obseruationes a pijssimis patribus custoditę tanquam sacrilegia diabolica a posteris detestandę?

Paulus cur Petrum arguerit.

E Iam enim cum venisset fides, quæ prius illis obseruationibus ꝓnunciata, post mortem ⁊ resurrectionẽ domini reuelata est: amiserant tanquam vitam officij sui, veruntamen sicut defunctorum corpora necessario deducenda erant quodam modo ad sepulturã, nec simulate, sed religiose: non autem deserendo continuo: vel inimicorum obtrectationibus tanquam canum morsibus proijcienda. Proinde nunc quisquis Christianorum (quamuis sit ex Iudæis) similiter ea celebrare voluerit: tanquã sopitos cineres eruẽs, non erit pius deductor vel baiulus corporis, sed impius sepulturę violator. ¶ A scribentibus auctoribus sanctarum scripturarum maxime canonicarum inconcusse credatur ⁊ defendatur abesse omnino mendaciuȝ, ne dispensatores Christi de quibus dictũ est. Hic iam quæritur inter dispensatores vt fideles quis inueniatur: tanquam magnum aliquid sibi fideliter didicisse videantur pro veritatis dispensatione mentiri: cum ipsa fides in latino sermonẽ ab eo dicatur appellata: quia fit quod dicitur, vbi autem fit quod dicitur, mentiendi vtiqȝ non est locus. Fidelis igitur dispensator apostolus Paulus proculdubio nobis exhibet in scribendo fideȝ, quia veritatis dispensator erat, non falsitatis: ac per hoc verũ scripsit, vidisse se Petrum non recte ingredientẽ ad veritatẽ euangelij: eiqȝ in faciem restitisse, quod gentes cogeret iudaizare. Ipse vero Petrus quod a Paulo fiebat vtiliter libertate charitatis sancte ac benigne pietate humilitatis accepit. Atqȝ ita rarius ⁊ sanctius exemplum posteris prebuit: quo nõ dedignarentur maiores, sicubi forte

Iudaizandum nunc non est.

Item ex eadeȝ epistola.

I. Cor. iiij.

G

Petrus obediẽdo rarius ⁊ sanctius ꝓbuit posteris exemplum quam paulus resistendo.

recti tramitem reliquissent, etiam a posterioribus corrigi: quam Paulus quo fidenter auderent esset minores maioribus pro defendenda euangelica veritate, salua fraterna charitate, resistere. Nam cum satius sit a tenendo itinere in nullo quasi aliquo declinare, multo tamen est mirabilius & laudabilius libenter accipere corrigentem, quam audacter corrigere deuiantem. Laus itaque iustę libertatis in Paulo, & sanctę humilitatis in Petro, quantum mihi pro modulo meo videtur, magis fuerat aduersus calumniantes Porphyrium defendenda, quam vt ei daretur obtrectandi maior occasio, qua multo mordacius criminaretur christianos fallaciter vel suas literas scribere, vel dei sui sacramenta tractare. G

Ex libro. ii. de baptismo.

¶Dicimus apostolum Petrum in quo primatus apostolorum tam excellenti gratia praeeminet, aliter quam veritas postulat de circumcisione agere solitum a posteriore apostolo Paulo esse correctum. Ergo potuit Petrus non recte in aliquo ingredi ad veritatem euangelij, ita vt gentes cogeret iudaizare, quod Paulus in ea scribit epistola, in qua deum testatus est non se mentiri. Ait enim. Quę aut scribo vobis, ecce coram deo, quia non mentior. Et post hanc tam sanctam atque terribilem attestationem dei narrauit haec omnia, in quibus ait. Cum vidissem quia non recte ingrediuntur ad veritatem euangelij, dixi Petro coram omnibus. Si tu cum sis Iudaeus gentiliter & non iudaice viuis, quomodo gentes cogis iudaizare? Quapropter Petrus a Paulo posteriore corrigitur, & pacis atque vnitatis vinculo custodito ad martyrium prouehitur.

Petrus errare potuit.

Gala. I.

H

Ex lib. cōtra mendaciū ad Consentium.

Mendacium in doctrina religionis summo opere fugiendum est.

¶Omnino tenendū in doctrina religionis nullo modo esse mentiendum. Ad ostendenda ergo quaedam quae putantur in scripturis esse mendacia, non ea esse quod putantur, si recte intelligantur non tibi parum aduersus istos valere videatur quod non de apostolicis, sed de propheticis literis inueniunt, velut exempla mentiendi. Illa quippe omnia quae nominatim commemorant, vbi sit quisque mentitus, in eis libris leguntur in quibus non solum dicta, verumetiam facta multa figurate conscripta sunt, quia & figurate gesta sunt. In figuris autem quod velut mentiendo dicitur, bene intellectum verum inuenitur. Apostoli vero in epistolis suis aliter locuti sunt, aliter conscripti actus apostolorum: iam videlicet reuelato testamento nouo, quod illis figuris propheticis velabatur. Denique in tot epistolis apostolicis atque in ipso tam grandi libro in quo actus eorum canonica veritate narrantur, non inuenitur aliquis talis mentiens, vt de illo ab istis ad mentiendi licentiam proponatur exemplum: quandoquidem illa Petri & Barnabae simulatio qua gentes iudaizare cogebant, merito reprehensa atque correcta est: & ne tunc noceret, & ne posteris ad imitandum valeret. Cum enim vidisset apostolus Paulus quia non recte ingrederetur ad veritatem euangelij, dixit Petro coram omnibus. Si tu cum sis Iudaeus, gentiliter & non iudaice viuis, quomodo gentes cogis iudaizare?

A

Id autem quod ipse fecit, vt quasdam obseruationes legitimas Iudaica consuetudine retinendo, & agendo, ne se inimicum legi prophetisq; monstraret: absit vt mendaciter eum fecisse credamus. De hac quippe re satis est eius nota sententia: qua fuerat constitutum, nec Iudæos qui tunc in Christum credebant, prohibendos esse a paternis traditionibus: nec ad eas gentiles cum christiani fierent, esse cogendos: vt illa sacramenta quæ diuinitus præcepta esse constat, non tanquam sacrilegia iam nouo testamento reuelato, vel tanquam sine his quicunq; conuerterentur ad deum, salui esse nō possent. Errabant enim qui hoc putabant atq; prædicabant, quamuis iam recepto Christi euangelio, & eis simulate consenserant Petrus & Barnabas: ideoq; cogebant gentes iudaizare. Id enim erat cogere, sic ea necessaria prædicare tanquam & recepto euangelio nulla sine illis salus esset in Christo: hoc error quorundam putabat: hoc timor Petri simulabat: hoc libertas Pauli redarguebat.

B

Ex epistola ad Hieronymum. ¶ Et si tale aliquid ipse Paulus fecerat, correctum potius etiam ipsum credam coapostoli sui correctionem non potuisse negligere, quam mendaciter in sua epistola scribere potuisset: & epistola qualibet, quanto magis illa in qua prælocutus ait? Quæ autem scribo vobis, ecce coram deo, quia non mentior, si tu cum Iudæus sis, gentiliter & non iudaice viuis: quomodo cogis gentes iudaizare?

Ex epistola ad Hieronymum. ¶ Ipsum apostolum Paulum interrogans, interpello & requiro in eo quod scripsit vidisse se Petrum non recte ingredientem ad veritatem euangelii: eique in faciem propterea restitisse, quod illa simulatione gentes iudaizare cogebat: vtrum vere scripserit an forte nescio qua dispensatiua falsitate mentitus sit: & audio paulo superius in eiusdem narrationis exordio religiosa voce mihi clamantem. Quæ autem scribo vobis, ecce coram deo, quia nō mentior. Det veniam quilibet aliud opinantes: ego magis credo tanquam apostolo in suis, & pro suis literis iuranti, quam cuiq; doctissimo de alienis disputanti.

Ex libro. vij. de baptismo. ¶ Illi qui se Christianos Nazarenos vocant: & more iudaico carnalia præputia circuncidunt: nati hæretici ex illo errore, in quem Petrus deuians a Paulo reuocatus est, in hoc ad huc usq; persistunt. Ergo illi Petro in primatu apostolorum martyrii gloria coronato, in sua peruersitate præcisi ab ecclesia remanserunt.

C

Nos natura Iudæi, & non ex gētibus peccatores.

Ex tractatu. ps. cv. Peccator grauius sonat quā peccans: sicut irrisor quam irridens &c. ¶ Flaminia comitussit peccatores. Non est hoc nomen in scripturis vsitatum eorum: qui licet iuste & laudabiliter viuant, non sunt tamen sine peccato. magis enim sicut interest inter irridentes & irrisores inter murmurantes & murmuratores. & inter scribentes & scriptores, & cætera similia: ita scriptura appellare peccatores consueuit valde iniquos & grauibus peccatorum sarcinis oneratos.

Scientes autem ꝙ non iustificatur homo ex operibus legis, nisi p fidē Iesu Christi: & nos in Christo Iesu credimus, vt iustificemur ex fide Christi: & nō ex operibus legis. pp quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Quod si quærētes iustificari in Christo, inuenti sumus & ipsi peccatores: nunquid Christus peccati minister est: Absit. Si enim q̄ destruxi, iterū hæc reædifico: p̄uaricatorē me eē cōstituo. Roma. iij.

¶ Non quia opera bona frustrantur, cum deus reddat vnicuiq; secundu; opera sua: sed quia opera ex gratia, non ex operibus gratia: quoniam fides quæ per dilectionem operaẗ, nihil operaretur nisi ipsa dilectio dei diffunderetur in cordibus nostris per spiritū sanctum qui datus est nobis: nec ipsa fides esset in nobis, nisi vnicuiq; deus partiretur mensuram fidei. Ex lib. ad Paulinū episcopū. Roma. v. D

¶ Ex fide dicit nos iustificari, q̄a ipsa prīa est ex q̄ īpetranẗ cætera. Roma. xij. Ex lib. ad Prospetū & Hilariū

Ego. n. per legem, legi mortuus sum: vt deo viuā. Christo crucifixus sum cruci. Viuo autem iam, non ego, viuit vero in me Christus.

Cognita dei gratia q̄ sola liber ... p̄uaricatione, q̄ legis cognitione cōmittiẗ, ... dicit. Cōfige clauis a timore tuo carnes meas. Sic. n. expressiu interpẽtat sunt quidā nostri, qꝺ græce vno verbo dici potuit. i. ... vbi qd vult intelligi nisi qꝺ ait Apl's? Mihi aūt ab sit gloriari, nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi, p quē mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. & iterū, Christo inqt, crucifixus sum cruci. Viuo aūt iā, non ego: viuit vero in me Christus. Qꝺ quid aliud est nisi, non est in me iustitia mea q̄ ex lege est, in qua p̄uaricator effectus sum: sed iustitia dei. i. q̄ mihi ex deo est: non ex me. Sic qppe in me viuit non ego, sed Christus, q factus est nobis sapientia a deo & iustitia & sanctificatio & redemptio, vt quēadmodū scriptum est, Qui gloriaẗ, in dño glorieẗ. Itē dicit, Qui aūt Iesu Christi sunt, carnē suā crucifixerūt cū passionibus & cōcupiscentijs, cū hic dictū sit ꝙ ipsi crucifixerunt carnē suā: in isto tñ psalmo deus rogaẗ vt id faciat cui dr, Cōfige clauis a timore tuo carnes meas, vt intelligamus et ꝙ recte facimus, grāe dei esse tribuēdū, q in nobis operaẗ & velle & operari p bona volūtate. Cōfige, inqt, clauis a timore tuo carnes meas, a iudicijs. n. tuis timui. hoc est a timore tuo casto q permanet in seculū seculi, carnalia desideria mea cōprimanẗ. a iudicijs. enim tuis timui, cū mihi lex minareẗ pœnam, q̄ mihi non poterat dare iustitiam. Sed hunc timorem quo pœna metuiẗ, consummata charitas foras mittit, q̄ nō timore pœnæ, sed delectatiōe iustitiæ libe-

Ex tractā. Psal. cxviij. Psal. cxviij. Gala. vi. i. Cor. i. Gala. v. Psal. cxviij. E Phi. ij. i. Ioan. iiij.

tos reddit. Timore nanq; isto quo non amatur iustitia, sed timetur poena, seruilis est, & ideo non crucifigit carnem. Viuit enim peccandi voluntas: quę tunc appareat in opere, quando separatur impunitas. Cum vero poena creditur secutura latenter viuit: viuit tamen. Mallet enim licere: & dolet non licere quod lex vetat: quia non spiritaliter delectatur eius bono, sed carnaliter malum metuit quod minatur. Timore autem casto ipsa quæ hunc timorem foras mittit peccare timet charitas, etiam si sequatur impunitas: quia nec impunitatem iudicat secuturam, quando amor iustitiæ peccatum ipsam deputat poenam. Tali timore carnes crucifiguntur: quando carnales delectationes quæ legis litera vetantur potius quam vitantur, spiritalium bonorum delectatione vincunt: & eadem vsq; ad perfectionem crescente victoria perimuntur.

Quis timore casto peccare timeat.

F

Ex sermone de verbis euange. Gala. vi. Apl's se negat.

¶ Audi apostolum negantem se. Mihi, inquit, mundus crucifixus est, & ego mundo. Audi adhuc negantem se. Viuo, inquit, nõ ego. Aperta sui negatio: sed iam sequitur gloriosa Christi confessio. Viuit vero in me Christus. Quid est ergo, nega te? noli tu ipse viuere in te: quid est, noli tu ipse viuere in te? Noli facere voluntatẽ tuã, sed illius qui habitat in te.

Quod autem non viuo in carne, in fide viuo filii dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.

Ex sermone in ep'lam ad Roma. viij. Traditio patris q Christũ tradidit, & Iudæ, qd differant.

¶ Apostolus dicit Qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Ecce Christum tradidit pater: tradidit Iudas. Nunquid non quasi simile factum videtur, traditor Iudas, traditor & deus pater? Absit, inquit, non dico, sed Apostolus dicit: qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illũ, & pater illum tradidit, & ipse se tradidit. Ait idem Apostolus, Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me, Si pater tradidit filiũ, & tradidit seipsum filius: Iudas quid fecit? Facta est traditio a patre, facta est traditio a filio: facta est traditio a Iuda: vna res facta est. Sed quæ res discernit patrem tradentem filium, & seipsum filium tradentem: & Iudam discipulum tradentem magistrũ suũ? Quia hoc fecit pater & filius in charitate, fecit aũt Iudas in proditione. Videtis quia non quid faciat homo considerandum est: sed quo animo & voluntate faciat. In eodem facto inuenimus deum patrem in quo inuenimus Iudam, patrem benedicimus. Iudam detestamur, benedicimus charitatem: detestamur iniquitatẽ. Quantum enim præstitum est generi humano ex tradito Christo, nunquid hoc cogitauit Iudas vt traderet? Deus cogitauit salutem nostram qua redempti sumus: Iudas cogitauit pretium quo vendidit dominum. Filius ipse pretium quod dedit pro nobis est: Iudas cogitauit pretium quod accepit vt venderet. Diuersa ergo intentio diuersa facta facit cum sit vna res. Ex diuersis intentionibus, eã si metiamur,

G

Diuersa intẽtio diuersa facit facta.

fi mettiamur, vnum amandum, alterum damnandum: vnum glorificandum, alterum detestandum inuenimus.

Non abiicio gratiam dei, si enim per legem iustitia. ergo Christus gratis mortuus est.

Ex libro de gratia e lib. arb. x. Lex nō est gratia.

QVis ita sit surdus aduersus apostolicas voces? quis ita debeliat, immo insaniat: nesciens quid loquatur, vt audeat dicere lege esse gratiam, cum clamet qui sciebat quid loqueretur: qui in lege iustificamini, & gratia excidistis? Sic autem lex non est gratia: quia vt ipsa lex fiat non potest lex adiuuare, sed gratia. Nunquid natura erit gratia? Nam & hoc Pelagiani ausi sunt dicere, gratiam esse naturam, in qua sic creati sumus, vt habeamus mentem rationalem qua intelligere valeamus: facti ad imaginem dei, vt dominemur piscibus maris, & volatilibus coeli, & omnibus pecoribus quae repunt super terram. Sed non est haec gratia quam commendat Apostolus per fidem Iesu Christi: hanc enim naturam etiam cum impijs & infidelibus certum est nobis esse communem: Gratia vero per fidem Iesu Christi eorum tantummodo est, quorum est ipsa fides. Non enim omnium est fides. Deniq; sicut eis, qui volentes in lege iustificari, a gratia exciderūt: verissime dicit, Si ex lege iustitia, ergo Christus gratis mortuus ē: sic & his qui gratiam quam commendat & percipit fides Christi, putant esse naturam: verissime dicitur, Si ex natura iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Iam hic enim erat lex, & non iustificabat. Iam hic erat & natura, & non iustificabat. Ideo Christus nō gratis mortuus est, vt & lex per illum impleretur, qui dixit, Non veni legem soluere, sed implere: & natura per Adam perdita, per illum repararetur qui dixit, se venisse quęrere quod perierat.

Gala. v.

ij. Thes. iij.

Math. v.

Luc. xix.

¶Nemo in eo quod videtur habere glorietur tanquam non acceperit, aut ideo putet se accepisse, quia litera extrinsecus vel vt legeretur apparuit, vel vt audiretur insonuit. Nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Porro autem si non gratis mortuus est, ascendens in altum captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus, inde habet quicunq; habet. Quisqs aut inde se habere negat, aut vere non habet, aut id quod habet, auferetur ab eo.

Ex libro sententiarum Prosperi. Nemo de se gē. q̄ boni habet. Ephe. iiij.

CAPVT III.

INsensati Galatae: quis vos fascinauit non obedire veritati? Ante quorū oculos Iesus Christus proscriptus est: & in vobis crucifixus. Hoc solum a vobis volo discere: ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei. Sic stulti

Esa. v.

estis: vt cũ spiritu cœperitis: nũc carne cõsumamini. Tanta passi estis cã: si tamen sine cã. Qui ergo tribuit vobis spiritum, & operatur virtutes i vobis: ex operibus legis, an exauditu fidei? Sicut scriptum est, Abraham credidit deo & reputatum est illi ad iustitiam.

Gen.xv. Rom.iiij. Iacob.ij.

Ex libro de ciuitate dei.xvi.

Hic sane illa sentẽtia ponitur, cuius ap̃ls meminit, ꝓpter dei gratiã cõmẽdandã, ne circũcisio gloriaretur, gẽtesq; incircũcisas ad fidẽ Christi nollet admitti. Hoc.n. qñ factũ est, vt credẽti Abrahæ deputaretur fides ad iustitiã, nõdũ fuerat circũcisus.

B

Cognoscite ergo quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahæ. Prouidens autẽ scriptura, quia ex fide iustificat gentes deus: prænunciauit Abrahæ, quia benedicentur in te oẽs gẽtes. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cũ fideli Abraham. Quicunq; enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est.n. Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Quoniã autem in lege nemo iustificatur apud deum, manifestum est: quia iustus ex fide viuit. Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit ea, viuet in illis.

Gen.xxij. Deut.xxv. Aab.ij. Leui.xviij. Rom.x. Heb.x.

Ex libro contra Faust.cxo.iij.

¶Hoc dictum est ad Abraham, hoc ad Isaac, hoc ad Iacob, vnde non immerito dicit, Ego sum deus Abrahã, & deus Isaac, & deus Iacob, completurus vtiq; in benedictione omnium gentium qđ ex eorum semine promisit. Nec immerito ipse Abraham cum eius seruus ei iuraret: sub femore suo iussit eum ponere manum, sciens inde venturam carnem Christi: in quo benedici omnes gẽtes, nõ nũc pręnunciamus, sed qđ pręnunciatũ est, nũc videmus.

Gene.xxiij. Ex sermone de verbis euangelij.xiiij. Gene.xxij. Abraham si ad se attẽdisset nõ quã credidisset.

Impletum est qđ promissum est Abrahę: & ex his quę videmus, credimus quæ non videmus. Vnus homo fuit Abrahã, & dictũ est illi, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Si ad se attenderet, quãdo crederet? Vnus homo erat, & iã senex erat, & vxorem sterilem habebat, & ætate iam ita progressam concipere non posset, etiam si sterilis non fuisset. Non erat prorsus vnde aliquid speraretur: sed promittentẽ attendebat: & credebat quod nõ videbat. Ecce illi quod credit, nos videmus. Ergo ex his quæ videmus, debemus credere, quæ non videmus. Genuit Isaac, non videmus. Et Isaac genuit Iacob, & hoc non videmus. Et Iacob genuit duodecim filios, & ipsos non vidimus. Et duodecim filij genuerunt populum Israel. Magnum populum videmus: iam cœpi

C

Ex ijs quæ videmus credenda sunt quæ non videmus.

ea dicere quæ videmus. De populo Israel nata est virgo, & peperit Christum: & ecce in Christo benedicuntur omnes gentes, quid verius? quid certius? quid apertius? Desiderate mecum futurum seculum qui congregati estis ex gentibus. In hoc seculo impleuit deus promissum suum ex semine Abrahæ. Quomodo ergo non dabit nobis eterna promissa sua quos fecit esse semen Abrahæ? hoc enim dicit Apostolus. Si autem vos Christi (apostolica verba sunt) ergo Abrahæ semen estis. Magnum aliquid cœpimus esse, nemo se contemnat: nihil fuimus, sed aliquid sumus. Diximus domino, Memento quia puluis sumus, sed ille de puluere hominem fecit, & pulueri vitam dedit, & in Christo domino nostro iam ipsum puluerē ad cœli regna perduxit: quia hic accepit carnem: hic accepit terram: & terram leuauit in cœlum, qui fecit terram & cœlum. Psal. ciij. D

¶ Legimus iustificari in Christo qui credunt in eum propter occultam communicationem & inspirationē gratię spiritalis: qua quisquis hæret dño, vnus spūs est: quãuis eū & imitētur sancti eius, Legatur mihi tale aliquid de his q sanctos eius imitati sunt, verū quisquã dictus sit iustificatus in Paulo, aut in Petro, aut quolibet hom, quorum in ppl̃o dei magna excellit auctoritas: nisi q in Abrahã dicimur benedici, sicut ei dictū est, Benedicētur in te omnes gētes propter Christum qui semen eius est secūdum carnem Quod manifestius dicitur, cū hoc idem ita dicitur, Benedicentur in semine tuo omnes gentes. Ex lib. j. de baptismo paruulorum. Rom. iij. Gene. xxij.

Christus redemit nos de maledicto legis fact' p nobis maledictus: quia scriptum est. Maledictus omnis qui pendet in ligno, vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu: vt pollicitationem spiritus accipiamus, per fidem. Fratres secundum hominem dico: tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat. Deute. xxi. Hebr. ix.

SEcutus apostolus dicit de Christo factus est pro nobis maledictum: sicut non timuit dicere, pro omnibus mortuus est. hoc enim mortuus est, qđ maledictus, quoniam mors ipsa ex maledicto est: & maledictum est omne peccatum: siue ipsum quod fit vt sequatur suppliciū: siue ipsum suppliciū qđ alio modo vocatur peccatū, quia fit ex peccato. Suscepit aūt Christus siue reatu supplicium nostrum, vt inde solueret nostrum reatum, & finiret etiã suppliciū nostrū. Misit, inquit, deus filium suum in similitudinem carnis peccati, vt de pctō dãnaret pctm̃ in carne. Nō erat ergo illa caro peccati: qa nō de traduce mortalitatis in Mariã p masculum venerat, sed tñ qa de pctō est mors: illa aūt caro quãuis ex virgine, tñ mortali: fuit eo ipō quo mortalis erat similitudinē hab bat Ex libro cõtra Faustum. ij. Corin. v. Mors ex maledicto est. Rom. viij.

ij.Cor.v. carnis peccati. Hoc appellat etiam peccatū conſequenter dicens,
Vt de peccato damnaret peccatum in carne. Item alio loco, Eū,
inquit, qui non nouerat peccatū peccatū pro nobis fecit, vt nos ſi
Deute.xxi. mus iuſtitia dei in ipſo. Cur ergo timeret Moyſes dicere maledi-
ctū qđ Paulus nō timuit dicere pctm̄? Plane hoc ꝓpheta & ſuſcipe
re debuit & prædicere, paratus ab hæreticis cū apoſtolo reprehēdi.
Nec ideo maior inuidia eſt quod addiderit deo, vt diceret, maledi
ctus deo omnibus qui pepēderit in ligno. Niſi eīm deus odiſſet pec
catū & mortē noſtrā, nō ad eā ſuſcipiendā atq; delendā filium
ſuum mitteret. Quid ergo mirū ſi maledictū eſt deo quod odit
F deus? Tanto enim libentius donauit nobis immortalitatē quæ
Deut.xxi. futura eſt Chriſto veniente: quanto miſericordius odit mortē no
ſtram, quæ in ligno pependit Chriſto moriente. Quod autem ad-
ditum eſt omnis, vt diceretur. Maledictus omnis qui in ligno pe
penderit: non ſane Moyſes minus præuidit etiam iuſtos in cruce
futuros, ſed bene præuidit hæreticos veram mortem domini ne-
gaturos: & ideo volentes ab hoc maledicto Chriſtum ſeiungere,
vt a mortis etiā veritate ſeiungerent. Si enim vera illa mors non
erat, nullū maledictū Chriſto crucifixo pependit in ligno, quia
nec vere crucifixus eſt. Sed contra longe futuros hæreticos quā de-
Maledict⁹ etiā longe clamat moyſes. Sine cauſa tergiuerſamini: o quibus diſpli-
filius dei q pe- cet veritas mortis Chriſti. Maledictus omnis qui pepēdit in ligno
pēdit in ligno. non ille, aut ille: ſed omnis omnino. Etiam ne & filius dei? Etiā
prorſus. nā hoc eſt quod non vultis, inde ſatagitis, inde ſeducitis,
diſplicet enim vobis maledictus pro nobis: quia diſplicet mor-
tuus pro nobis. Tunc enim extra maledictum ipſius Adā, ſi ex-
tra illius mortem. Cum vero ex homine & pro homine mortē
ſuſcepit, ex illo, & pro illo etiam maledictum quod mortē comi-
tatur ſuſcipere non dedignatus eſt. Etiam ille prorſus, etiam ille fi
lius dei ſemper viuus in ſua iuſtitia, mortuus autē propter noſtra
delicta in carne ſuſcepta ex pœna noſtra, ſic & ſemper benedictus
in ſua iuſtitia: maledictus autem propter noſtra delicta in morte
ſuſcepta ex pœna noſtra. Ac per hoc additum eſt omnis, ne Chri-
G ſtus ad veram mortem non pertinere diceretur, ſi a maledicto qđ
morti coniunctum eſt inſipienti honorificentia ſepararetur. Iam
vero vbi audis pœnam peccati, aut ex benedictione crede venien
tē, aut ex maledictione. Si ex benedictione venit pœna peccati:
Chriſtus male- opta ſemper eſſe in pœna peccati. Si aūt optas inde liberari, crede
dictum ſuſce- per diuinæ ſentētiæ iuſtitiam ex maledictione veniſſe. Confitere
pit pro nobis. ergo maledictum ſuſcepiſſe pro nobis quem confiteris mortuum
eſſe pro nobis. Hoc eſt quod aſſerit prophetia: quia ſciebat Chriſti
mortem in cruce penſuram, & futuros hæreticos qui dicerent: Pe-
pendit qdem in ligno, ſed ſpecie quadam, non vt vere moreretur
Clamando ergo maledictus, nihil aliud clamauit niſi quia vere
mortuus: ſciens mortem hominis peccatoris, quam ſine peccat.

Ipse suscepit de illo maledicto venientem, quo dictus est, Si teti- | Gene.ij.
geritis, morte moriemini. Ad hoc pertinet & serpēs ille in ligno | Nume. xxi.
suspensus: quo significaretur non falsam mortē Christū finxisse, | Ioan.iij.
sed illam veram in ligno passionis suæ suspendisse, in quam ser-
pens ille hominem mala suadendo deiecit, quam verā mortem
nolunt illi conspicere: & ideo non sonantur a veneno serpentis, si-
cut in eremo quicunq; illum attenderent sanabantur.

¶ In prophetia dictum est, Maledictus omnis qui pependit in li- | Ex tracta. ps. xxxvij.
gno. Non enim ipse attulit mortem, sed hic inuenit in maledicto
primi hominis propagatam. Eandem mortē nostram suscipiēs
in ligno suspendit, quæ venerat de peccato. Ergo ne putarent ali-
qui sicut putant quidam hæretici, dominū Iesum Christum fal-
sam carnem habuisse, & nō verā mortē in cruce soluisse, inten-
dit hoc propheta & ait. Maledictus omnis qui pendit in ligno. Ostē-
dit ergo quia & filius dei vera morte mortuus est, quæ mortali car-
ni debebatur: ne non maledictum putares non vere mortuū, qa
vera illa mors non erat falsa, sed ex illa propagine descenderat
quæ venerat de maledicto: cum deus diceret, morte morieminī-
ni. Omnino & ad ipsum peruenit vera mors, vt ad nos perueniret
vera vita. Etiam ad ipsum peruenit mortis maledictio, vt ad
nos perueniret vitæ benedictio.

Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius.

¶ Nunquid de genere venimus Abrahæ, aut vllo modo Abrahā | Ex tracta. euāgelij secūdū Ioan. xxxix.
pater noster fuit secundum carnem? Originem de carne eius carō
Iudæorum ducit, non caro Christianorum. Nos de alijs gentibus | Quō de semi-
venimus: & tamen imitando Abrahæ fidē, filij facti sumus. Apo- | ne Abrahę su-
stolum audi. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Nō | mus.
dicit, inquit, & seminibus tanquam in multis sed tāquam in vno,
& semini tuo quod est Christus. Si autē vos Christi, ergo Abrahę
semē estis secūdū pmissionē heredes. Nos ergo facti sumus semē
Abrahę gr̃a dei nō de carne Abrahæ fecit illos cohęredes deus: il-
los exhęredauit, iustos adoptauit. Et de arbore illa oliuę, cuius ra-
dix est in patriarchis ramos naturales superbos amputauit, oleā-
strum humilem inseruit.

Non dicit & seminibus, quasi in multis sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus.

Nisi Christus solus iret ad patrē, nō diceret, Nemo ascēdit in | Ex sermone de verbis euangelij
cœlū nisi q descēdit de cœlo filius hoīs q est in cœlo. Sed | xi.
etiā Paulus Ap̄s dicit, Nr̄a em̄ cōuersatio in cœlis est. Sed
quare hoc? qa idē dicit, Si resurrexistis cū Christo q̄ sursum sunt q̄- | Ioan. iij.
rite: vbi Christus est in dextera dei sedēs, q̄ sursum sunt sapite nō | Philip. iij.
q̄ supra terrā. mortui. n. estis, & vita vr̄a abscōdita est cū Christo in | Coloss. iij.
deo. Q̄uo ergo ille solus? An ideo solus qa Christus vnus est cū

I.Cor.xij. omnibus membris suis tanquam caput cum corpore suo? Quæ autem corpus eius nisi ecclesia? sicut dicit idē doctor, Vos autem
Ioan.iij. estis corpus Christi & mēbra ex patre. Cuz ergo nos occiderimus, & propter nos ipse descenderit, quid est nemo ascendit nisi q descendet, nisi qa nemo ascendit nisi vnus cuz eo factus, & tāquam membrum compactus in eius corpore qui descendit? sic & disci
Ioan.xv. pulis dicit, Quia sine me nihil potestis facere. Aliter enim vnus
B
Philip.ij. cū patre, & aliter vnū nobiscuz. Vnū cū patre est, quia vna substantia est patris & filij: vnū cū patre est, quia cū in forma dei esset non rapinam arbitratus est esse se æqualez deo vnus autem nobiscum factus est, quia semetipsum ex inaniuit formā serui accipiēs: vnus nobiscū factus est secūdum semē Abrahę, in quo benedicētur oēs gētes. Qđ cū cōmemorasset, ait Apl's, Nō dicit in seminibus tanq̄ in multis sed tāquā in vno & semini tuo, q est Christus. Et quia & nos ad id ptinemus qđ est Christus, nobis simul corporatis, & illi capiti coherentibus vnus est Christus. Et quia & nobis dicit, ergo Abrahę semen estis secundū promissionez heredes. Si enim vnū est semen Abrahę, & illud vnum semen Abrahę non intelligitur, nisi Christus: hoc autem semen Abrahæ nos sumus, hoc ergo totum, idest caput & corpus vnus est Christus.
C
Rom.iiij. Hoc autem dico testamentū cōfirmatum a deo, quæ post quadringentos & triginta annos facta est lex non irritum facit ad euacuandam promissionē. Nam si ex lege hæreditas, iam non ex promissione. Abrahæ autem per promissionem donauit deus.

Ex libro quæstionum. Exodo.ti.xlv. APostolus cum Abrahā laudaret & commendaret fidez in ea promissione qua Christum vult intelligi prophetatuz, idest qua promisit deus Abrahę quod benedicentur in eo omnes tribus terre. Hoc autem dico, inquit, testamentum confirmatum a deo, quæ post quadringentos & triginta annos facta est
Quō post.cccc xxx. annos factam legē dicat Apostolus. lex, non infirmat ad euacuandas promissiones. Ex illa promissione qua vocatus est Abraham & credidit deo post quadringentos & triginta annos factam legem dicit Apostolus: non ex tēpore quo Iacob intrauit in Aegyptum. Deinde etiam ipsa scriptura Exodi hoc significabatur, non enim dicit incolatus filiorum Israel, quez incoluerunt in terra Aegypti anni quadringenti triginta: sed apte dixit quam incoluerunt in terra Aegypti, & in terra Chanaam ipsi & patres eorum. Ac per hoc manifestum est computandum esse tempus etiam patriarcharum Abrahæ Isaac & Iacob, ex quo peregrinari cœpit. Abraham in terra Chanaam, idest ex illa promissione in qua eius fidem laudat Apostolus vsqz ad illud tēpus
D
quo ingressus est Israel in Aegyptum. Toto quippe isto tempore peregrinati sunt patres in terra Chanaaz, & deinde semen Israel in

Aegypto, ac sic completi sunt quadringenti triginta anni a pro/missione vsq; ad exitum Israel ex Aegypto, quando facta est lex in monte Sina, quæ non infirmat testamentum ad euacuidas promissiones. Septuagesimo ergo ꝛ quinto anno vitæ suæ Abraham (sicut scriptura dicit) ingressus est in terram Chanaã ꝛ genuit Isaac cum esset annorum centum. Fiunt itaqꝫ anni vigintiquinqꝫ ex promissione vsqꝫ ad natum Isaac. His adduntur omnes anni vitæ Isaac, idest centum octoginta ꝛ fiunt ducenti quinqꝫ. Tunc erat Iacob annorum centum viginti. Nati sunt enim sexagenario patri gemini ipse ꝛ Esau. Post decem annos intrauit Iacob in Aegyptum cum esset annorum centum triginta, Ioseph autem esset triginta nouem. Fiunt ꝓinde anni a promissione vsq; ad ingressum Iacob in Aegyptum, ducenti quindecim. Ioseph autem ab illo tricesimo ꝛ nono anno ætatis suæ in quo eum pater in Aegypto inuenit, vixit annos septuaginta vnum, quia omnes ætatis eius anni centum ꝛ decem fuerunt. Cum itaqꝫ ad ducentos quindecim annos accesserint septuaginta vnus, fiunt anni ducenti octoginta sex, restant centum quadraginta quatuor vel quinqꝫ, quibus intelligitur seruisse in Aegypto populus Israel post mortem Ioseph.

Exo.xii. Gene.xv. Gene.xlvi. Gen.l.

E

Quid igitur lex? propter transgressionem posita est, donec veniret semen cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris. Mediator autem vnius non est, deus autem vnus est.

Rom.iij.

¶ Cũ exponerẽ, Quid ergo lex transgressionis gratia posita est, ita distinguendũ putaui vt interrogatio esset. Quid ergo? Ac deinde responsio, lex transgressionis gratia posita est, qđ qdẽ nõ abhorret a vero. sed melior mihi videtur ista destinctio vt interrogatio sit. Quid ergo lex? Et inferatur respõsio, trãsgressiõis posita est gratia.

Ex libro retra/ctationum.

¶ Vbicunqꝫ in meis libris posui, de semine cui repromissũ est, qđ dispositũ est ꝑ angelos in manu mediatoris, nõ sic habet Apostolus, sed vt veriores codices quos post inspexi maxime græcos. de lege enim dictum est, quod tanquam de semine dictum multi latini codices habent per interpretantis errorem.

Ex libro retra/ctationum.

¶ Lex præuaricationis gratia posita est donec veniret semen cui ꝓmissũ est, vñ subintrauit vt abũdaret delictũ, ꝛ vbi abũdauit delictũ superabũdauit gratia, idest vt acciperet homo ꝓcepta superbe de suis viribus fidẽs, in quibus deficiẽs ꝛ factus etiã ꝑuaricator liberatorẽ, saluatoremq; requireret, atqꝫ ita eũ timor legis factũ humilẽ tanquã pædagogus ad fidẽ, gratiãqꝫ perduceret. Ita multiplicatis infirmitatibus postea accelerauerunt, quibus sanandis opportune Christus aduenit. In cuius gratiam etiam iusti antiqui crediderunt, eadem ipsa gratia eius adiuti, vt gaudentes eum præ/noscerent, ꝛ quidã etiam prænunciarent esse eũ venturum, vel in illo populo Israel, sicut Moyses, ꝛ Iesus Naue, ꝛ Samuel, ꝛ Dauid,

Ex li. de ꝑfectiõe iustitiæ hoĩs. Rom.vi.

Ps.lxv.

F

⁊ cæteri tales: vel extra ipsum populum, sicut Iob: vel ante ipsum populum, sicut Abraham, sicut Noe, ⁊ quicunq; alij sunt, quos cōmemorat vel tacet sacra scriptura, vnus enim deus, ⁊ vnus mediator dei ⁊ hominum homo Christus Iesus, sine cuius gratia nemo a condemnatione liberatur, siue quam traxit ex illo in quo omnes peccauerunt, siue quam postea suis iniquitatibus addidit.

Ex lib. de tri. iij. Lex quō p angelos data est. Actuum. v.

¶ Non angelus singulariter, sed omnino angeli dicuntur, p quos non sermo quilibet factus est, sed lex ipsa data manifestissime ostenditur, quam certe nullus fidelium dubitat dominum dixisse Moysi ad subiugandum populum Israel, sed tamen per angelos datam ita Stephanus loquitur, Dura ceruice inquit, et non circunciso corde, ⁊ auribus, vos semper spiritui sancto restitistis sicut patres vestri. Quem prophetarum non persecuti sunt patres vestri? ⁊ occiderunt eos qui pronunciabant de aduentu iusti, cuius

G nunc vos proditores ⁊ interfectores fuistis, qui accepistis legeз in edictis angelorum, nec custodistis. Quid hoc euidentius? quid tanta auctoritate robustius? In edictis quidem angelorum lex illi populo data est, sed domini nostri Iesu Christi per eam disponebatur, ⁊ prenunciabatur aduentus, ⁊ iste tanquam verbum dei miro ⁊ ineffabili modo erat in angelis. in quorum edictis lex dabatur,

Ioan. v. vnde dicit in euangelio: Si crederetis Moysi, crederetis forsitan ⁊ mihi, de me enim ille scripsit. Per angelos ergo tunc dominus loquebatur, per angelos filius dei loquebatur mediator de, ⁊ hominum futurus ex semine Abrahę suum disponens aduentum, vt inueniret a quibus reciperetur confitentes reos, quos lex non impleta fecerat transgressores. vñ ⁊ Apostolus dicit, Quid ergo lex? transgressionis gratia posita est, donec veniret semen cui promissum est, disposita per angelos in manu mediatoris. Quod autem non aliquem ex angelis dicit mediatorem, sed ipsum dominum

I. Timo. ij. Iesum Christum in quantum homo fieri dignatus est: habes alio loco, Vnus inquit deus, ⁊ vnus mediator dei, ⁊ hominum homo Christus Iesus. Hinc illud pascha in interfectione agni, hinc illa omnia quę de Christo venturo in carne, atq; passuro, sed ⁊ resurrecturo in lege figurantur, quæ data est in edictis angelorum. In quibus angelis erat vtiq; ⁊ pater, ⁊ filius, ⁊ spiritus sanctus. Et aliquando pater, aliquando filius, aliquando spiritus sanctus, aliquando sine vlla distinctione personæ deus per illos figurabatur, etsi visi-

H bilibus, ⁊ sensibilibus formis apparens, per creaturam tamen suā non per substantiam suam, cui videndo corda mundantur p hæc omnia quæ oculis videntur ⁊ auribus audiuntur.

Ex tracta. ps. xc. Caput nostrū Christus cuius corpus ecclesia catholica.

¶ Dominus noster Iesus Christus tanquam totus perfectus, vir ⁊ caput ⁊ corpus. Caput in illo homine cognoscimus qui natus est de Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, sepultus, resurrexit, ascēdit in cœlum, sedet ad dexteram patris. Inde illum expectamus iudicem viuorum atq; mortuorum. Hoc est caput ecclesiæ, corpus

Huius capitis ecclesia est, non quæ hoc loco est, sed & quæ hoc loco & per totum orbem terrarum: nec illa quę hoc tempore, sed ab ipso Abel vsq; ad eos qui nascituri sunt vsq; in finem & credituri in Christum totus populus sanctorum ad vnam ciuitatem pertinentium, quæ ciuitas corpus est Christi, cui caput est Christus. Ibi sunt & angeli ciues nostri, sed quia nos peregrinamur, laboramus, illi autem in ciuitate expectant aduentum nostrum. De illa ciuitate vnde peregrinamur, literæ nobis venerunt, ipsæ sunt scripturæ quæ nos hortantur vt bene viuamus. Quid dicam venisse literas? Ipse rex descendit, & factus est nobis via in peregrinatione, vt in illo ambulantes, nec erremus, nec deficiamus, nec in latrocinantes incidamus, nec in laqueos irruamus qui ponuntur iuxta viam. Talem ergo scientes Christum totum atq; vniuersum simul cum ecclesia: ipsum autem solum natu3 de virgine caput ecclesię, mediatorem scilicet inter deum & homines Christum Iesu3: ad hoc mediatorem vt eos qui recesserant per se reconciliet: medius enim non est nisi inter duos: recesseramus a maiestate dei, & peccato nostro offenderamus eum: missus est filius mediator, qui sanguine suo solueret peccata nostra, quibus separabamur a deo: & interpositus redderet ei nos, & reconciliaret a quo auersi in peccatis nostris & delictis tenebamur. Ipse est caput nostrum, ipse deus æqualis patri: verbum dei per quod facta sunt omnia: sed deus vt crearemur homo vt recrearemur: deus vt faceret, homo vt reficeret. A

¶ Quid ergo lex? quasi quæ vtilitas legis? preuaricationis gratia posita est. Hoc est quod dicit alibi, Lex enim subintrauit vt abundaret delictum. Præuaricationis gratia posita est vnde humiliaretur ceruix superborum multum sibi tribuentium, & voluntati suæ tantum arrogantium, vt liberum arbitriu3 sibi putarent pro se sufficere ad iustitiam. Lex ergo præuaricationis gratia posita est, donec veniret semen cui promissum est: disposita per angelos in manu mediatoris. Mediator autem vnius non est: deus autem vnus es. Quid est mediator vnius non est: quia inter duos vtiq3 mediator est. Inuenimus inter quid & quid sit mediator ipso Apostolo dicente, Vnus enim deus: vnus mediator dei & hominum homo Christus Iesus. Si non iaceres, mediatorem necessarium non haberes: quia vero iaces & surgere non potes, mediatorem quodammodo deus tibi porrexit brachium suum. Et brachium domini cui reuelatum est? Ex sermone de verbis apli. xiij. Roma. v. B Mediator quorũ Christus sit. I. Timo. ij. Esa. liij.

Lex ergo aduersus promissa dei? Absit. Si.n. data esset lex q posset viuificare, vere ex lege esset iustitia.

Opus est hoc gratiæ; quam qui accipiunt, doctrinæ salutari scripturarum sanctarum, & si fuerint inimici, fiunt amici. Non opus eiusdem doctrinæ est: quam qui audiunt & le- Ex epistola ad Vitalem.

Gratia dei vbi fit. Psal. lxvij.

gunt sine gratia dei, peiores eius efficiuntur inimici. Non est igitur gratia dei in natura liberi arbitrij, & in lege atque doctrina, sicut Pelagiana peruersitas decipit: sed ad singulos actus datur illius voluntate, de quo scriptum est, Pluuiam voluntariam segregans deus hereditati suae. Quia & liberum arbitrium ad diligendum deum primi peccati granditate perdidimus: & lex dei atque doctrina quamuis sancta & bona & iusta, tamen occidit si non viuificet spiritus, per quem fit, non vt audiendo, sed vt obediendo: neque vt lectione, sed vt dilectione teneatur.

C Ex tracta. ps. lxx. Quo ex lege nō fit iustitia. 2. Cor. iij.

Lex enim sine gratia, litera sola est: manet ad conuincendum iniquitatem, non ad dandam salutem, quid enim ait Apostolus? Si enim data esset lex quae posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Christi daretur credentibus. De hac litera dicit alio loco. Litera occidit, spiritus autem viuificat. Habes literam, sed non imples literam. vnde non imples literam? quia de te praesumis: opera tua extollis: nescis necessariam esse gratiam adiuuantis, vt impleatur praeceptum iubentis, Ecce iussit deus: age quod iussit. incipis agere quasi ex viribus tuis, & cadis: & manet super te litera puniens, non saluans. Merito lex per Moysen data est: & gratia, & veritas per Iesum Christum facta est. Si enim data esset lex quae posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia: sed data est lex vt reos vos faceret: rei facti timeretis: timentes indulgentiam peteretis: iam de viribus vestris non praesumeretis, de litera vos non extolleretis.

Ioan. i.

Ex tracta. ps. lxxxiij. Roma. viij. D

Putabamus nos facile iustos esse posse quasi viribus nostris antequam acciperemus mandatum. Adueniente autem mandato peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum, hoc ait Apostolus. Data est enim lex hominibus, non quae saluaret eos iam: sed per quam cognoscerent in qua aegritudine iacebant. Audi verba Apostoli, Si enim data esset lex quae posset viuificare, vere ex lege esset iustitia, sed conclusit scriptura omnia sub peccato: vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus, vt veniret gratia post legem, & inueniret hominem non solum iacentem, sed iam etiam confitentem & dicentem, Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Et opportune veniret medicus ad conuallem plorationis & diceret: certe cognouisti quia cecidisti: audi me vt surgas, qui me contempsisti vt caderes. Data est ergo lex vt aegrum de morbo conuinceret: qui sibi sanus videbatur, vt peccata demonstrarentur, non vt auferrentur. Demonstrato peccato per datam legem auctum est peccatum, quia peccatum est & contra legem. Occasione, inquit, accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Quid est occasione accepta per mandatum? Acceptum mandatum quasi viribus suis conati sunt facere homines. victi concupiscentia, etiam ipsius mandati transgressione rei facti sunt. Sed quid dicit Apostolus? Vbi autem abunda-

Ibidem.

uit peccatum superabundauit gratia. idest auctus est morbus, commendata est medicina.

¶ Si enim data esset lex quę posset viuificare, oīno ex lege esset iustitia. Si ergo non est data lex quæ posset viuificare, quare data est? Sequitur, & ostendit quare sit data, quia et sic in adiutorium data est, ne te sanū putares, sed conclusit scriptura oīa sub pctō, vt pmissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. ¶ Qñ audis promissionē, expecta factorē. idonea fuit humana natura p liberum arbitriū vulnerare se, sed iā vulnerata & sauciata, non est idonea per liberū arbitrium sanare se. Bona est lex si quis ea legitime vtatur. Quid est ergo legitime vti legē? Per legē agnoscere morbū suum, & q̄rere ad sanitatē diuinū adiutorium: quia sicut dixi, si data esset lex quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia, nec quæreretur saluator, nec veniret Christus, nec sanguine suo ouem perditam quæreret: sicut dicit Apostolus idem alio loco, Nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

Romā. v. Ex sermone de verbis apli. xiij. 1. Tīmo. i. Ibidem paulo inferius.

¶ Quid fecit lex sine gratia nisi magis reos? quare? quia legis auditores & non factores, ac per hoc peccatores, præuaricatores. Mortuus est puer hospitæ hominis dei, & missus est baculus per seruū, & positus est sup faciē ipsius, & non reuixit. Quid facit lex sine gratia? Apostolus iam videns, iā ex cæco illuminatus, quid dicit? Si enim data esset lex quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia. Intendite, respondeamus & dicamus quid est quod dixit? si data esset lex q̄ posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia. Si non poterat viuificare, vt quid data est? Secutus adiunxit, Sed cōclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus, promissio illuminationis, promissio dilectionis ex fide Iesu Christi, vt daretur credentibus, scriptura illa, idest lex, conclusit omnia sub peccato. Quid est conclusit omnia sub peccato? fecit delictorem etiam præuaricatorem, nam sanare non potuit peccatorem. Conclusit omnia sub peccato, sed qua spe? Spe gratiæ, spe misericordiæ; accepisti legem, stare voluisti, non potuisti. A superbia cecidisti, languorem tuum vidisti. Curre ad medicum, laua faciem. Opta CHRISTVM, confitere Christum, crede in CHRISTVM. Accedat spiritus literæ, & eris sanus. nam si spiritum literæ detrahas, litera occidit. Si occidit, vbi spes? spiritus autem viuificat.

Ex sermone de illuminatione cæci. xviij. iiij. Reg. iiij.

Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Christi daretur credentibus.

¶ Ex hac promissione, hoc est ex dei beneficio, ipsa lex impletur, sine qua promissione præuaricatores facit, vel vsque ad affectū mali opis, si et reguli timoris cōcupiscentiæ flāma trāscēderit, vel certe ī sola volūtate si timor pœnę suauitatē libidīs vicerit. Qđ

Ex lib. ij. de baptismo paruulo.

enim ait,conclusit scriptura omnia sub peccato;,vt promissio ex fide Christi daretur credentibus,ipsius conclusionis vtilitatis data est.Nam conclusit ad quos vsus?nisi quemadmodum alibi dicit,Prius autem quam veniret fides,sub lege custodiebamur conclusi in eam fidez quæ postea reuelata est. Lex ergo data est vt gratia quæreretur,gratia data est vt lex impleretur.Neq; enim suo vitio non implebatur lex,sed vitio prudentiæ carnis : quod vitium per legem demonstrandum,p gratiam sanandum fuit.

Ex epistola ad Optatũ epm.

¶ Si enim data esset lex quæ posset viuificare,omnino ex lege esset iustitia.Cum tamen bono lex data sit,consequenter adiunxit dicens,Sed conclusit scriptura sub peccato omnia,vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.Danda itaqz fuerat lex,quæ manifestius sibi ipsum ostenderet hominez,ne superbus animus humanus a seipso se posse esse iustum putaret:ꝛ ignorans dei iustitiam,idest quæ homini ex deo est,suam volens constituere,idest quasi suis viribus partam,iustitiæ dei subiectus non fieret. Oportebat itaqz vt addito mandato,cuius vox est,Nõ concupisces, superbo peccatori & ꝑuaricationis crimẽ accederet,atqz ita gratiæ medicinã non sanata per legẽ,sed coniuncta infirmitas quæreret.

Exod.xx. Roma.vij.

B

Ex tracta. ps.cxviij. Ibidem.

¶ Manifestatio,inquit,verborum tuorum illuminat,ꝛ intelligere facit infantes.Quid est paruulus nisi humilis ꝛ infirmus? Noli ergo superbire,noli de tua quæ nulla est virtute præsumere:ꝛ intellige,quare sit a bono deo bona lex data,quæ tamen viuificare nõ possit. Ad hoc enim data est,vt de te magno paruulum faceret,vt te ad faciendam legem vires de tuo non habere monstraret,ac inops,indigus,ꝛ egenus ad gratiam confugeres:ꝛ clamares, Miserere mei domine,quoniam infirmus sum.

Psal.vi.

Prius autem quamveniret fides,sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem quæ reuelanda erat. Itaqꝫ lex pædagogus noster fuit inChristo,vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo.

Belli ɔtra Fau. Legis defensio. Roma.vij.

CErte enim ipsa est lex quæ subintrauit vt abundaret delictum,quod ad eius reprehensionem nihil intelligentes in ore habere consueuistis.Ibi ergo lege, ꝛ vide quia ipsa est de qua dicit,Itaqz lex quidem sancta,ꝛ mandatum sanctum ꝛ iustum,ꝛ bonum.Quod ergo bonum est,mihi factuz est mors? Absit.Sed peccatum vt appareat peccatum,per bonum mihi operatum est mortem,neq; enim lex iubebat delictum,vt illa subintrãte abundaret delictum,sed superbos multum sibi tribuentes,mãdati sancti,ꝛ iusti,ꝛ boni adiectione reos & ꝑuaricationis effecerat,vt eo mõ humiliati discerẽt ad gratiã pertinere p fidẽ, vt iam non essent legi subditi per reatum, sed legi sociati per iustitiam.

A

Idem quippe Apostolus dicit, quia priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem quæ postea reuelata est. Itaq; lex, inquit, pædagogus noster erat in Christo Iesu. Sed postea quam venit fides, iam non sumus sub pædagogo, quia nos reatus legis non obligat iam per gratiam liberatos. Nãq; antequam spiritalem gratiam humiliati reciperemus nihil nisi mortificabat nos litera iubens quod non possemus implere: vnde idem dicit, Litera occidit, spiritus autem viuificat. Rursus eiusdem Apostoli verba sunt, si enim data esset lex quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iustitia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Item ipsius verba sunt, Quod enim impossibile erat legis, in quo infirmabatur per carnem, deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum in carne, vt iustitia legis impleretur in nobis qui non secundum carnem ambulamus sed secundum spiritum. Ecce quod est, Non veni legem soluere, sed ad implere. Quæ lex enim superbos etiam præuaricationis reatu deuinxit augendo peccatum cum iubet quod implere non possunt, ipsius legis impletur iustitia per gratiam spiritus in eis qui discunt a Christo mites esse atq; humiles corde, qui venit non legem soluere, sed adimplere. Deinde quia etiam sub gratia positis in hac mortali vita difficile est omnino adimplere quod in lege scriptum est, Non concupisces: ille per carnis suæ sacrificium sacerdos effectus impetrat nobis indulgentiam, etiam hinc adimplens legem, vt quod per nostram infirmitatem minus possumus, per illius perfectionem recuretur, cuius capitis membra effecti sumus: vnde Ioannes dicit, Filioli hæc scribo vobis vt non peccatis. Et si quis peccauerit aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, ipse est exoratio pro peccatis nostris.

ij. Cor. iij.

Roma. viij.

B

Math. v.

Mat. xi.

Exo. xx.

i. Ioan. ij.

¶ Item ex eisdem libris.

¶ Quod enim adhuc promittitur ecclesiæ, idest corpori Christi, & in manifestatione prædicatur, & in ipso capite corporis saluatore, idest in ipso mediatore dei & hominum homine Christo Iesu, iam vtiq; completum est. Quid enim promittitur nisi vita æterna ex resurrectione a mortuis? Hoc iam completum est in illa carne quod verbum factum est, & habitauit in nobis. Tunc ergo & occulta erat fides. Nam eadem credebant eademq; sperabant omnes iusti, & sancti etiam temporum illorum: & promissiua erant illa omnia sacramenta, omnisq; ritus ille sacrorum. Nunc autem reuelata est fides in quam conclusus erat populus quando sub lege custodiebatur. Et quod fidelibus promittitur in iudicio, iam completum est in exemplo per eum qui legem & prophetas non venit soluere, sed adimplere.

C

Ioan. I.

Oẽs sancti eadẽ credebant & sperabant sub lege q̃ nos sub gratia.

Math. v.

Roma.vi.

Omnes enim filii dei estis per fidē quæ est in Christo Iesu. Quicunq; enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Nō est Iudæus neq; Græcus, nō est seruus neq; liber, non est masculus neq; femina.

Ex lib. v. de baptismo puulo⁊

DE templo dei, ⁊ quomodo accipiendum sit. Quotquot in Christo baptizati estis Christum induistis: satis disseruisse me memini. Neq; enim auari templum dei sunt: cuius scriptum sit, Quæ societas de templo cum idolis? Et auaritiam idolatriam esse testetur Paulus. Induunt autem homines Christum aliquando vsq; ad sacramenti perceptionem, aliquando vsq; ad vitæ sanctificationem. Atq; illud primum ⁊ bonis ⁊ malis potest esse commune: hoc autem alterum proprium est bonorū ⁊ piorū.

ij. Cor. vi.
Induentes Christum.
D
Ex sermone lib. Salomonis de muliere forti. Prouerb. xxxi.
Oēs vestit ecclesia

¶ Omnes enim apud eam vestiti sunt, vestiti sunt ⁊ optime: quas optime vultis nosse?

¶ Quo quot in Christo baptizati estis Christum induistis. Omnes omnino apud eam vestiti sunt, ⁊ mali serui, ⁊ boni serui vestiti sunt. Boni serui vestiti sunt qui Christum induerunt non tantum in forma sacramenti, sed etiam in opere exempli, sequentes vestigia domini sui, alij vero vsq; ad sacramentum, reddituri de sua veste rationem. Non cessat tamen illa mulier, non cessat illa mulier omnes vestire, vt nemo queratur, nemo dicit, ideo nō sum bene operatus, quia non sum vestitus.

Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu. Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semē estis secundum promissionem hæredes.

Ex tracta. euangelij scdm Ioan. xv.

VNus est Christus, caput, ⁊ corpus, docente Apostolo, atq; dicente de semine Abrahæ, Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis: cum dixisset superius, Non dicit, ⁊ seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno ⁊ semini tuo quod est Christus. Si ergo semen Abrahæ hoc est Christus, quid aliud dictum est quibus dictum est, Ergo Abrahæ semen estis, nisi ergo Christi estis? Inde est quod alio loco idem ipse Apostolus ait, Nūc gaudeo in passionibus pro vobis, ⁊ adimpleo ea quæ desunt pressurarum Christi in carne mea. Non dixit pressurarum mearum, sed Christi quia membrum erat Christi, ⁊ in suis persecutionibus, quales Christum in toto suo corpore pati oportebat, etiam ipse pressuras eius pro sua portione adimplebat.

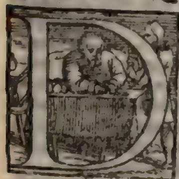
E
Colos. i.
Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xix.
Roma. xi.

¶ Cur ergo magnum volumus intelligi in hoc titulo sacramentum in quo scriptum erat, Rex Iudæorum, si rex est Christus ⁊ gētium? Quia scilicet oleaster factus est particeps pinguedinis oleæ, non olea particeps facta est amaritudinis oleastri. Nam in eo q de Christo veraciter scriptus est titulus Rex Iudæorum; qui sunt

intelligendi Iudæi, nisi semen Abrahæ, filij promissionis, qui sunt etiam filij dei? Quoniam non qui filij carnis (ait Apostolus) filij dei: sed qui filij promissionis deputantur in semine. Et gentes et iis quibus dicebat. Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis semen estis secundũ promissioné hæredes. Rex ergo Iudæorũ Christus, sed Iudæorũ circũcisione cordis, spiritu non litera, quorũ laus non ex hoibus, sed ex deo est, pertinentiũ ad Hierusalé liberã matrem nostrã æternam in cœlis. Saram spiritalem, ancillam & filios eius de domo libertatis eijcientem. Roma. ix. Roma. x. F

¶ Omnibus in Christũ credentibus, non solis qui ex Israel fideles erant, Apl's dicit, Ergo Abrahę semen estis sm promissionem hæredes. Ibi nãq; cõmemorauit præfigurationem noui testi in eo qđ scriptũ est. In Isaac vocabit tibi semen, non vtiq; in Hismael ancillę filio. In quibus duobus filijs Abrahæ, seruo & libero, & duabus mulieribus ancilla & libera, scribens ad Galatas duo testamẽta dicit in allegoria præfigurata: vnde dicit, Noli ij qui filij carnis, ij sunt filij dei, sed filij promissionis deputantur in semine, pmissionis enim verbum hoc est. Ad hoc tempus veniã, & erit Saræ filius. Non omnia deus quæ prædicit promittit, prædicit enĩ etiã illa quæ non ipse facit, quia est omnium præscius futurorũ. Prædicit ergo & peccata hominum, quæ potuit præscire non facere. Promittit autẽ quæ facturus est ipse, nec ea mala sed bona. Quis enim promittat mala? Quamuis itaq; mala inferat malis, non peccata sed supplicia, minatur tamen ea potius quam promittit. Omnia igitur præscit, sed peccata prædicit: supplicia minatur, beneficia pollicetur. Filij ergo promissionis filij sunt beneficij. Hæc est gratia quę gratis datur, non meritis operantis, sed miseratiõe donantis. Hinc gratias agimus domino deo nostro, quod est magnum sacramentum in sacrificio noui testamenti. Ex lib. de gratia noui testamẽti. Roma. ix. Gene. xviij. Præscire. Prædicere Promittere. Polliceri. Minari. G

CAPVT IIII.

Dico aũt, quãto tpe hæres paruulus est, nihil differt a seruo, cũ sit dñs oium, sed sub tutoribus & actoribus, est vsq; ad præfinitũ tps a patre: Ita & nos cũ eẽmus puuli, sub elemẽtis mũdi huius eramus seruiẽtes. At vbi venit plenitudo tpis, misit de' filiũ suũ factũ ex muliere, factũ sub lege, vt eos q sub lege erãt redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus.

ET nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius, hoc est quia nolebat. Quid est enim nondum venerat hora eius? Non enim dominus sub fato natus est. Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xxviij. Ioan. vij.

Christus nō est sub facto nat⁹ sed eius hora aut tempus est eius voluntas.

M

Hoc nec de te credendū est, nedum de illo per quem factus es. Si tua hora voluntas est illius, illius hora quæ est nisi voluntas sua? Non ergo horam dicit qua cogeretur mori, sed qua dignaretur occidi. Tempus enim expectabat quo moreretur, quia tempus expectauit, quo nasceretur. De hoc tempore Apostolus loquens ait, Cum autē venit plenitudo temporis, misit deus filiū suū. Ideo multi dicunt, quare non ante venit Christus? Quibus respondendum est, quia nondum venerat plenitudo temporis, moderante illo, per quem facta sunt tempora. Sciebat enim quando venire deberet. Primum per multā seriem temporum ꝛ annorum prædicendus fuit. Non enim aliquid paruum venturum fuit, diu fuerat prædicendus semper tenendus. Quanto maior iudex veniebat, tāto præconum longior series præcedebat. Deniqꝫ vbi venit plenitudo temporis, venit ꝛ ille qui nos liberaret a tempore. Liberati enim a tempore venturi sumus ad illam æternitatem, vbi nō est tempus, nec dicitur ibi quando veniet hora. Dies est enim sempiternus: qui nec præceditur hesterno, nec excluditur crastino. Amare itaqꝫ debemus per quem facta sunt tempora, vt liberemur a tēpore, ꝛ figamur in æternitate, vbi iam nulla est mutabilitas temporum. Magna igitur misericordia domini nostri Iesu Christi, factum esse eum propter nos in tempore, per quem facta sunt tempora: factum esse inter omnia, per quem facta sunt omnia, factum esse quod fecit. Factus est enim quod fecerat. Factus est eñ homo qui hominem fecerat, ne periret quod fecerat.

Liberati a tpe.

A

Ex tracta. euangelij secūdū Ioan. ciiij. Ioan. xvij.

Christus tpi subdit⁹ nō est.

¶ Quod ait, Pater venit hora, clarifica filium tuum: ostendit omne tempus, ꝛ quid ꝛ quādo faceret, vel fieri sineret, ab illo esse dispositum, qui tempori subditus non est, quoniā quæ futura fuerāt per singula tempora in dei sapientia causas efficientes habent, in qua nulla sunt tempora. Non ergo credatur hæc hora fato vrgēte venisse, sed deo potius ordinante: nec sidera necessitas Christi cōnexuit passionem. absit enim vt sidera mori cogerent siderum cōditorem. Non itaqꝫ Christum tempus vt moreretur impegit, sed tempus Christus quo moreretur elegit: qui etiam tempus quo de virgine natus est, cum patre constituit, de quo sine tempore natus est. Secundum quam veram ꝛ sanam doctrinam etiam Paulus Apostolus, Cum autem venit, inquit, plenitudo temporis, misit deus filium suum. Et deus per prophetam, Tempore (inquit) acceptabili exaudiui te, ꝛ in die salutis adiuui te. Et rursus Apostolus, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.

Esa. xlix.

ij. Cor. vi.

Ex sermone de trinitate.

Pater operat⁹ est cū alio, nō passus nec natus.

¶ Filius quidem non pater natus est de virgine Maria, sed natiuitatē filij non patris de virgine Maria, ꝛ pater ꝛ filius operatus est. Non est quidem passus pater, sed filius. Passionem tamen filij ꝛ pater ꝛ filius operatus est. Non resurrexit pater, sed filius, resurrectionē tamē filij ꝛ pater ꝛ filius operatus est. Ostendat nobis sanctus Apostolus quomodo natiuitatē filij pater operatus sit. Cū autē

B

venit,

venit, inquit, plenitudo temporis misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret. Audistis, & quia planum & apertum est intellexistis. Ecce pater fecit filium nasci de virgine. Cum enim venisset plenitudo temporis, misit deus filium suum. vtique pater Christum. Quomodo eum misit? factum ex muliere, factum sub lege. Fecit ergo eum pater ex muliere sub lege. Aut forte hoc mouet, quia ex virgine dixerat, Esa. vij.
& Paulus dicit ex muliere? Non moueat. vtrunque de scriptura dicitur, & ex virgine, & ex muliere. Ex virgine quomodo? Ecce virgo concipiet in vtero & pariet filium. Ex muliere autem sicut audistis: non est contrarium. proprietas enim locutionis Hebrææ, mulieres non corrupta virginitate sed fœminas appellat. Habes euidentem scripturam Geneseos, quando ipsa prima Eua facta est, formauit eam in mulierem. Dicit etiam alio loco scriptura iubere deum, separare mulieres quæ non cognouerunt cubile viri. Gene. ij. Iudi. xxj.
Probauimus ergo natiuitatem filij a patre factam, probemus & a filio factam. Quid est natiuitas filij de virgine Maria? Certe assumptio formæ serui. Nam quid est aliud nasci filio, nisi accipere formam serui in virginis vtero? Audi quia & hoc filius fecit, Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Videmus natiuitatem filij a patre factam: sed quia ipse filius semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, videmus natiuitatem filij, & ab ipso filio factam. Probemus & passionem filij a patre factam, faciat pater passionem filij. Qui proprio filio non pepercit sed pro nobis omnibus tradidit eum. Faciat & filius passionem suam, Qui me dilexit & tradidit se ipsum pro me. Tradidit pater filium, & tradidit filius se ipsum. Passio hæc vni facta est, sed ab vtroque facta est. Sicut ergo natiuitatem ita passionem Christi, nec pater fecit sine filio, nec filius sine patre. Tradidit pater filium, tradidit filius se ipsum. Quid hic fecit Iudas nisi peccatum? Veniamus ad resurrectionem. Videmus filium quidem non patrem resurgentem, sed resurrectionem filij patrem & filium facientem. Operetur pater resurrectionem filij, Propter hoc enim exaltauit eum a mortuis, & donauit ei nomen quod est super omne nomen. Resuscitauit ergo pater filium exaltando eum a mortuis. Nunquid & filius resuscitat seipsum? Resuscitat plane: in figura enim sui corporis de templo dixit, Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud. Postremo sicut ad passionem pertinet animam ponere, sic ad resurrectionem animam iterum sumere. videamus si filius quidem animam suam posuit, & ei animam suam pater reddidit, non ipse sibi. Pater enim quia reddidit manifestum est. Inde enim Psalmus dicit, Et suscita me, & reddam illis. Sed quia & filius animam suam sibi reddidit, quod a nobis expectatis, ipse dicat, Potestatem habeo, inquit, ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. C Philip. ij. Rom. viij. Gala. ij. Philip. ij. Ioan. ij. D Psal. xl. Ioan. x.

Nemo tollet illam a me, ſed ego pono eã a me, & iterũ ſumo eã.
❡ Miſit, inquit, filium ſuũ factum ex muliere. Quo nomine quis
Ex lib. de trini/tate.ij. cap. v. catholicus neſciat non eum priuationem virginitatis, ſed differẽ
tiam ſexus Hebręo loquendi more ſignificare voluiſſe? Cũ itaq;
ait, Miſit deus filium ſuum factum ex muliere, ſatis oſtendit eo
ipſo miſſum filium quo factus eſt ex muliere. Quod ergo de deo
natus eſt, in hoc mundo erat. Quod autẽ de Maria natus eſt, in hunc
miſſus aduenit. ❡ Ecce quid eſt miſſum eſſe filium? Quæcunq;
Ex libro de tri/nitate. iiij. cap. xix. propter faciendam fidem qua mundaremur ad complendã vir-
tutem, in rebus ortis ab æternitate prolatis, & ad æternitatem rela
tis temporaliter geſta ſunt, aut teſtimonia huius miſſionis fuerũt,
Teſtimonia de Chriſto qualia fuerunt. aut ipſa miſſio filij dei. Sed teſtimonia quędam venturum prænũ
ciauerunt, quædã veniſſe teſtata ſunt. Factum quippe creaturã
per quem facta eſt omnis creatura, omnem creaturam teſtẽ ha-
B bere oportebat. Niſi enim multis miſſis prædicaretur vnus, non
multis dimiſſis teneretur vnus. Et niſi talia eſſent teſtimonia, quę
parui magna viderentur, non crederetur vt magnos faceret ma-
Ioan. i. gnus, qui ad pueros miſſus eſt paruus. Incomparabiliter enim ma-
iora filij dei facta ſunt cœlum & terra, & omnia quæ in eis ſunt,
quia omnia per ipſum facta ſunt, quam ſigna atq; portenta, quę
in eius teſtimonium proruperunt, ſed tamen homines vt hęc ma-
gna per eũ facta parua crederent, illa parua tanquam magna tre
muerunt. Cum ergo venit plenitudo temporis, miſit deus filium
ſuum factũ ex muliere, factũ ſub lege, vſqueadeo paruũ vt factũ.
Eo itaq; miſſum quo factũ. Si ergo maior mittit minorem, fa-
temur & nos factũ minorẽ, & in tantũ minorẽ in quãtũ factũ,
& in tantũ factũ in quãtũ miſſum. Miſit enim filiũ ſuũ factũ ex
muliere, per quẽ tñ quia facta ſunt omnia, nõ ſolũ prius quã factus
mitteretur, ſed prius quã eſſent oĩa, eũdẽ mitti confitemur ęqualẽ.
Item ex eodem libro cap. ix. ❡ Emitte (inquit) illã de cœlis ſanctis tuis, & mitte illã a ſede ma-
Sapien. ix. gnitudinis tuæ, vt mecũ ſit & mecũ laboret. Id eſt doceat me la-
Quod Chriſtus ſapiẽtia patris miſſus eſt. borare ne laborẽ. Labores enim eius virtutes ſunt. Sed aliter mit-
titur vt ſit cũ homine, aliter miſſa eſt vt ipſa ſit homo. In animas
enim ſanctus ſe transfert, atq; amicos dei & prophetas conſtituit
ſicut etiã implet ſanctos angelos, & omnia talibus miniſtris cõgrua
F per eos operatur. Cũ autẽ venit plenitudo temporis, miſſa eſt non
vt impleret angelos, nec vt eſſet angelus, niſi in quantũ conſiliũ
patris annunciabat quod & ipſius erat, nec vt eſſet cũ hominibus
aut in hominibus, hoc enim & antea in patribus & prophetis, ſed
vt ipſum verbũ caro fieret, id eſt homo fieret. In quo futuro reue-
lato ſacramento etiam eorum ſapientiũ atq; ſanctorũ ſalus eſſet,
qui prius quã ipſe de virgine naſceretur, de mulieribus nati ſunt, &
in quo facto atq; prædicto ſalus ſit omnium credentium, ſperan
I. Timo. iij. tium, diligentium. Hoc eſt enim magnum pietatis ſacramentũ
quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu m, ap-

paruit angelis, prædicatum est gentibus, creditū est mundo, assumptum est in gloria.

¶ Verbo itaq3 dei ad vnitatem personæ copulatus, & quodam modo commixtus est homo, cum veniente plenitudine temporis missus est in hunc mundum factus ex fœmina filius dei vt esset filius hominis propter filios hominū. Hāc psonā angelica natura figurare antea potuit vt pnūciaret, nō exprimere vt ipsa esset. Ex eodē libro capitu. in sy

¶ Misit deus filium suum factō ex muliere, idest ex fœmina (Indiscrete enim vocabant hæc antiqui) factum sub lege, vt eos q sub lege erant redimeret. Vnde redimeret? A diabolo, a perditione, a peccatis suis ab eo cui se vendiderat. Vt eos q sub lege erāt redimeret. Sub lege enim erant, quia premebat eos lex. Conditione premebat conuincendo de reatu non saluando. Et mala prohibebat. Sed quia illi vires non habebant per se ipsos iustificandi se, & clamādū erat ad illū, qūo clamauit qui captiuus ducebatur sub lege peccati. Miser ego hō quis me liberabit de corpore mortis huius (Erāt homines sub lege, non in lege illa deprimente, illa de reatu conuincente. Demonstrauit enim peccatu3 lex. ipsa fixit spinam, ipsa fecit cor compungi, ipsa admonuit vt reum quisq3 se agnosceret, & pro venia clamare ad deum. Ex tracta. Psal. xxx. Mulier, pro fœmina. Quomō sub lege erant. G Roma. vij.

¶ Interrogamus Apostolus & dicit nobis, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia. Misit ergo filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filioru3 reciperemus. Ecce ad hoc venit Christus, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt iam non simus sub lege sed sub gratia. Quis ergo dedit lege3? Ille dedit legem qui dedit & gratiā. Sed legem per seruum misit, cum gratia ipse descendit. Et vnde facti erant homines sub lege? non implendo legem. Qui enim legem implet, non est sub lege, sed cum lege. Qui autem sub lege est, non subleuetur, sed premitur lege. Omnes itaq3 homines sub lege constitutos reos facit lex, & ad hoc illis super caput est vt ostēdat peccata, non tollat. Lex ergo iubet, dator legis miseretur in eo quod lex iubet. Conantes homines viribus suis implere quod lege præceptum est, ipsa sua temeraria & præcipiti præsumptione ceciderunt, non cum lege, sed sub lege facti sunt rei. Et quoniam suis viribus implere non poterant legem, facti rei sub lege implorauerunt liberatoris auxilium, & reatum legis fecit ægritudinem superbis. Aegritudo superborum facta est confessio humilium. Iam confitentur ægroti quia ægrotant, veniat medicus & sanet ægrotos. Medicus quis? dominus noster Iesus Christus. Ex tracta. euāgelij secūdū Ioan. iij. Rom. vi. Nos nō sub lege, sed sub gratia sumus. Q

¶ Misit itaq3 deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, nam legis sacramenta percepit, vt eos qui sub lege erant redimeret, idest quos lex reos tenebat occidente litera, dum præceptum non impleret antequam viuificaret spiritus, quia charitas dei (quæ præceptum implet) diffunditur in Ex li. de gratia noui testamenti. Rom. v.

Christus filius dei per naturã nos p adoptionem.

cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Proinde cum dixisset, Vt eos qui sub lege erant redimeret: cõtinuo subiunxit, Vt adoptionem filiorum reciperemus. vt videlicet huius gratiam beneficij discerneret ab illa filij natura qui missus est filius non adoptione factus, sed semper genitus filius, vt participata natura filiorum hominũ, ad participandam etiam suam naturam adoptaret filios hominum.

A

A lib. ij. de cõsensu euangelistarum. ij.
I. Cor. iij.
Ioan. i.

¶ Neq; enim absurde dicitur quisq; non carne, sed charitate genuisse, quem filium sibi adoptauerit. Aut vero etiam nos quibus dedit deus potestatẽ filios suos fieri, de natura atq; substantia sua genuit, sicut vnicum filium, sed vtiq; dilectione adoptauit. Quo verbo Apostolus sæpe vti non ob aliud intelligitur, nisi ad discernendum vnigenitum ante omnem creaturam, per quem facta sunt omnia, qui solus de substantia patris natus est secundũ æqualitatem diuinitas hoc omnino quod pater. Quem missum dicit ad suscipiendam carnem ex suo genere quo & nos secundum naturam nostram sumus, vt illo participante mortalitatem nostrã per dilectionem, nos efficeret participes diuinitatis suæ per adoptionem: ita enim dicit, Cum autem venit plenitudo temporis misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionẽ filiorum reciperemus. Et tamen dicimur etiam nate ex deo, idest accepta potestate, vt filij eius efficiamur qui iam homines eramus. Efficiamur autem per gratiam non per naturam. Nam si per naturam filij essemus, nunquam aliquid fuissemus. Cum enim dixisset Ioannes, Dedit eis potestatem filios dei fieri, quod illa adoptio significat quam Paulus commemorat, eosdem dicit natos ex deo. Atq; vt apertius ostenderet qua gratia factum sit. Et verbum, inquit, caro factum est, & habitauit in nobis: tanquam diceret, Quid mirum filium dei facti sunt cum caro essent, propter quos vnicus caro factus est cum verbum esset? Hoc sanè magna distantia, quia nos effecti filij dei mutamur in melius. Ille autem filius dei, cum filius hominis factus esset, non est mutatus in deterius, sed assumsit quod erat inferius. Dicit & Iacobus. Voluntarie genuit nos verbo veritatis vt simus initium aliquod creaturæ eius, ne scilicet in in eo quod ait genuit, hoc nos fieri putaremus quod ipse est. Ideo principatum quendam in creatura nobis hac adoptione concessum satis ostendit.

Quomõ nos nati ex deo.

Ioan. i.

B

Iacobi. i.

¶ Adoptionis nomen plurimum habere in nostra fide sacramẽtum, apostolica doctrina testatur. Vnde Apostolus Paulus cũ de Iudæorũ meritis loqueretur. Quorũ est, inquit, adoptio, & gloria, & testamenta, & legislatio. Quorũ patres ex quibus Christus secũdũ carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Item dicit, Et ipsi in nobismetipsis ingemiscimus, adoptionẽ expectãtes redemptionẽ corporis nostri. Item alio loco, Cũ autem venit

Ex libro cõtra Faustum. vij.
Rom. ix.
Rom. viij.

plenitudo temporis, misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionẽ filioꝝ reciperemus. Hęc igitur adoptio quiti sit sacraméti, his atq; huiusmodi test monijs satis apparet. Vnicũ em̃ filiuz deus habet quẽ genuit de substantia sua: de quo dicitur, Cũ in forma dei esset, nõ rapinã arbitratus est esse ęqualis deo. Nos aũt nõ de substãtia sua genuit. Creatura n. sumus, quã nõ genuit, sed fecit, ⁊ ideo vt fratres Christi scḋm modũ nr̃m faceret, adoptauit. Iste itaq; modus quo nos deus cuz iam essemus ab ipso nõ nati, sed cõditi, ⁊ instituti, verbo suo gratia sua genuit vt filij eius essemus, adoptio vocatur. Vnde Ioannes dicit, Dedit eis potestatem filios dei fieri.

C

Philip. ij.

Pater nos fecit non genuit.

Ioan. i.

Quoniã auté estis filii dei, misit deus spũm filii sui in corda vestra clamãtẽ abba pater. Itaq; iam nõ est seruus sed filius. Quod si filius, & hæres per deum.

Rom. viij.

Et hęres dei p Christum.

MIsit spiritum filij sui clamantem abba pater. idest nos clamare facientem. De ipso quippe spiritu alio loco dicit, Accepimus spiritũ adoptionis filioꝝ in quo clamamus abba pater. Nos ergo clamamus, sed ille clamare dictus est, q effi cit vt clamemus. ¶ Aliquis forsitan quærat, vtrum ⁊ a filio procedat spiritus sanctus. Filius enim solius patris est filius, ⁊ pater solius filij est pater. Spiritus autem sanctus non est vnius eorum spiritus, sed amborum. Habes ipsum dominum dicentem. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loqtur in vobis. Habes ⁊ Apostolum, Misit deus, inquit, spirituz filij sui in corda nostra. Nunquid duo sunt? alius patris? alius filij? absit Vnũ enim corpus ait, cũ significaret ecclesiam: moxq; addidit, Et vnus spiritus. Et vide quomodo impleat trinitatem. Sicut vocati estis, inquit, in vna spe vocationis vestrę. Vnus dominus. hic vtiq; Christum intelligi voluit. Restat vt etiam patrem nominet. Sequitur ergo, Vna fides, vnum baptisma, vnus deus, ⁊ pater omnium, qui super omnes ⁊ in omnibus. Cum ergo sicut vnus pater ⁊ vnus dominus, idest filius, ita sit ⁊ vnus spiritus sanctus, profecto amborum est: quandoquidem dicit ipse Christus Iesus, Spiritus patris vestri loquetur in vobis. Et dicit Apostolus, Misit deus spiritum filij sui in corda nostra. Habes alio loco eundem apostoluz dicentem, Si autem spiritus eius qui suscitauit Iesum a mortuis habitat in vobis: hic vtiq; spirituz patris intelligi voluit, de quo tamẽ alio loco dicit, Quisquis autez spiritum Christi non habet, hic nõ est eius. Et multa alia sunt testimonia quibus hoc euidenter ostenditur, ⁊ patris ⁊ filij esse spiritum, qui in trinitate dicitur spiritus sanctus. Nec ob aliud existimo ipsum proprie vocari spirituz sanctum, cum etiam si de singulis interrogemur, non possimus nisi ⁊ patrem ⁊ filium spiritum dicere, quoniaz spiritus est deus, idest non corpus est deus, sed spiritus. Quod ergo cõmuniter vocantur,

Ex lib. de corr. et de gratia.

Quomodo spiritus clamat.

Rom. viij.

D

Extracta. euãgelij secũdũ Ioan. xvi.

Spiritus sanct. vtriusq; est.

Matth. x.

Ephe. iiij.

Roma. viij.

Ibidem.

E

Cur spiritus sanctus vocetur.

& singuli, hoc proprie vocari oportuit eu3 qui non est vnius eorũ, sed in quo communnitas apparet amborum. Cur ergo non credamus quod etiam de filio procedat spiritus sanctus, cũ filij quoq3 ipse sit spiritus? Si enim ab eo non procederet, non post resurre-
Ioan.xx. ctionem se representans discipuli insufflasset dicens, Accipite spiritum sanctum. Quid enim aliud significauit illa insufflatio nisi
Ma.v. quod procedat spiritus sanctus & de ipso? Ad hoc pertinet etiam illud quod ait de muliere quæ fluxum sanguinis patiebatur. Teti-
Luce.8. git me aliquis, ego enim sensi virtutem de me exisse. Nam virtutis nomine appellari etiam spiritum sanctum, & eo loco clarum est vbi angelus dicente Maria, Quomodo fiet istud? quoniã virum non cognosco, Respondit, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrauit tibi. Et ipse dominus promittens eũ
Luce.xxiiij. discipulis ait, Vos autem sedete in ciuitate quoadusq; virtute induamini exalto. Et iterum, Accipietis, inquit, virtutem spiritus sancti superuenientem in vos, & eritis mihi teste. De hac virtute
Actuum.i. credendus est dicere euangelista. Virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Si ergo de patre & filio procedit spiritus sanctus, cur filius
Luce.vi. dixit, de patre procedit, Cur putas, nisi quemadmodum solet ad eum referre & quod ipsius est, de quo & ipse est? Vnde & illud est
Ioan.xv. quod ait, Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit. Si igi-
Ioan.vij. tur hic intelligitur eius doctrina, quam tamen dixit non suam, sed patris, quanto magis illic intelligendus est, & de ipso procedere spiritus sanctus, vbi sic ait de patre procedit, vt non diceret de me non procedit. A quo habet filius vt sit deus, est enim de deo deus, ab illo habet vtiq3 vt etiam de illo procedat spiritus sanctus. Ac per hoc spiritus sanctus, vt etiam de filio procedat, sicut procedit de patre, ab ipso habet de patre.

Sed tunc quidem ignorantes deum, his qui natura non sunt dii, seruiebatis.

Ex libro cõtra Maximinũ.ij. Pater an natura sit.

NAturam filium esse dixisti. Non ergo pater, ideo natura non est, quia spiritus est. Sed forte quia natus nõ est, ideo eum non vultis esse naturam. Putatis enim quod a nascẽdo natura sit dicta. Scitote ergo, quod vnaquæq; res esse dicitur per substantiam, hoc esse vtiq3 per naturam. Certe si non putatis esse dicendu3 eiusdem filium, cuius pater est, esse naturæ, cuius pater est dicite esse substantiæ. Ad causam quæ inter nos agitur sufficit nobis. Veruntamen admonendi estis, vt intueamini quod ait Apostolus, His qui natura non sunt dij, seruistis: vbi certe nos deo qui natura est deus, seruire monstrauit. Vos ergo qui deum patrem non natura deu3 esse creditis, vbi eum constituatis aduertite. Tales quales fuerunt illi quibus dictum est, His qui natura dij nõ sunt, seruistis, vos si tales esse vultis petimus ne velitis, & deum patrem natura deum esse dicatis, eiusq3 filium quem nõ

natura sed gratia filium iam esse dicitis, eiusdemq; naturæ cuius pater est non negetis, ne nihil aliud quam filiũ verũ esse negatis.

Nunc vero cognoscentes deum, magis autẽ cognitis ab eo, quomodo cõuertimini iterũ ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire vultis?

SIc in sancto apparuit tibi, vt viderem potentiam tuam gloriam tuam. Apparuit tibi quid est? vt videres me, & ideo vidisti me vt viderem te. Apparuit tibi, vt viderem. Non dixit, apparuit tibi vt videres, sed apparui tibi vt viderem potentiam tuam, & gloriam tuam. Vnde Apostolus, Nunc autem, inquit, cognoscentes deum, immo cogniti a deo. prius enim apparuistis deo, vt posset vobis apparere deus. Ex tracta. ps. lxij. Ibidem. Apparere deo. H

Cum enim dicitur quod nos cognoscit, deus cognitionem sui nobis præstat: vt per hoc intelligamus ne hoc quidẽ nobis esse tribuendũ quod nascimus deum, sed eam quoque scientiam illius misericordię tribuamus. Vnde cũ Apostolus diceret. Nũc autẽ cognoscentes deum, correxit & ait, Immo cogniti a deo quid aliud volẽs intelligi nisi quod eos ipse fecerit cognitores suos? Nemo autem cognoscit deum nisi aut intelligit illud esse summum atque incõmutabile bonum, cuius est participatione bonus. Ex lib. de litera noui testamẽti. Cognitio dei quę nos cognoscere dicitur.

Dicitur deus cognouisse, quod vt cognosceretur fecit a quibus ignorabatur. Neque enim dicente Apostolo, Nunc autem cognoscẽtes deum, immo cogniti a deo, fas est vt credamus quod eos tũc primum cognouerit deus, præcognitos ante constitutionem mũdi: sed tunc cognouisse dictus est qđ tunc vt cognosceretur effecit. Ex libro de ciuitate dei. xxij.

Sicut recte dicitur deus facere quicquid in nobis ipso operante fecerimus, ita recte dicitur deus quiescere, cum eius munere requiescimus. Hoc genere locutionis Apostolus mirabiliter vsus est, vbi ait, Nunc autem cognoscentes deũ, immo cogniti a deo. Neque enim tunc non eos cognouerat deus, præcognitos videlicet ante constitutionem mundi. Sed quia tunc ipsi eum illius munere, non suo merito vel sua facultate cognouerant, maluit tropice loqui, vt tunc ab illo cognitos diceret cum eis cognoscendum se præstitit, & verbum corrigere quasi hoc minus recte dixerit quod proprie dixerat, quam sinere, vt hoc sibi arrogarent se potuisse, quod eis posse ille donauerat. Ex lib. de gene. ad literam iiij. Facere & quiescere dei ac cognoscere. A

Dies obseruatis & menses, & tempora & annos, timeo vos ne forte sine causa laborauerim in vobis. Estote sicut ego, quia & ego sicut vos. Fratres obsecro vos, nihil me læsistis.

SVnt quędam quæ leuissima putarentur nisi in scripturis demõstrarentur opinione grauiora. Quis enim dicentem fatue fratri suo reum gehenna putaret nisi veritas diceret? Cui tamen Ex lib. Enchir. Matth. v.

Obseruatio dierum quantum peccatum sit. men vulneri subiecit continuo medicinam, præceptum fraternæ reconciliationis adiungés. mox quippe ait, si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliqd aduersum te. Aut quis æstimaret quantum peccatum sit dies obseruare, & menses, & annos, & tempora, sicut obseruant qui certis diebus, siue mensibus, siue annis volunt vel nolunt aliquid inchoare,

B eo quod secundum vanas doctrinas hominum fausta, vel infausta existimant tempora, nisi magnitudinem ex timore apostoli pensaremus, qui talibus ait, Timeo vos forte sine cau laborauerim in vobis?

Ex libro ad Ianuarium.ij. Obseruatio temporis damnatur. ¶ Non itaque dies obseruemus, & annos, & méses, & tempora, ne audiamus ab Apostolo, Timeo vos ne forte sine causa laborauerim in vobis. Eos enim culpat qui dicunt, non proficiscar, quia posterus est, aut quia luna sic fertur vel proficiscar vt prospera cedant, quia ita se habet positio siderum. Non agam hoc mense commercium, quia illa stella mihi agit mensem: vel agam, qui suscepit mésem. Non plantem hoc anno vineam, quia bissextus est. Non aūt quisquá sapiens arbitratur obseruatores temporum reprehendendos qui dicunt, non proficiscar hodie, quia tempestas exorta est: aut non nauigem, quia sunt hibernę reliquiæ: aut tempus semináďi est, quod imbribus autumnalibus terra satiata est, vel si qui forte alii naturales effectus circa motum aeris, & humoris, ad variandas temporum qualitates in siderum ordinatissima conuersione notati sunt, de

Gene.i. quibus dictum est cum conderentur, Et sint in signis & temporibus, & in diebus & annis,

C Scitis autem quia per infirmitatem carnis euangelizaui vobis iampridem: & tentationem vestram in carne mea non spreuistis, neque respuistis.

Ex lib.ij. de sermone domini in monte. Induci in tentationem. Tentari. ¶ Aliud est induci in tentationem, aliud est tentari. Nam sine tétatione probatus esse nullus potest, siue sibi ipse, sicut scriptum est, qui non est tentatus qualis sit: siue aliis, sicut Apostolus dicit, Et tentationem vestram in carne mea non spreuistis. hinc enim eos firmos esse cognouit quod eis tribulationibus quæ Apostolo secundum carnem acciderant, non sunt a charitate deflexi. Nam deo noti sumus, & ante omnes tentationes, qui scit omnia anteq́ fiant.

Sed sicut angelum dei accepistis me, sicut Christum Iesum.

Ex sermone de Calen. Ianuarii ij. Cor. xiij. ij. Cor. iij. Quia ipse loquitur in sanctis suis, dicente Apostolo, An experimentum quæritis eius qui me loquitur Christus? Et licet dicat, Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus: non quia se ipsum, sed qa illum in se diligi volebat perhibet tamen testimonium quibusdá dicens, quia sicut angelum dei excepistis me, sicut Christum Iesum.

In omnibus ergo sanctis suis ipse est amandus qui ait, Esuriui, & dedistis mihi manducare. Non enim ait, dedistis illis: sed dedistis mihi. Tanta est charitas capitis erga corpus suum. — Matth. xxv.

D

¶ Arguuntur quidam, quia cum lac consumerent, & lanis se tegerent, oues negligebant. Sua ergo tantum quaerebant, non quae Iesu Christi. Sed quoniam diximus quid sit lac consumere, quaeramus quid sit lanis tegere. Qui praebet lac potum praebet, & qui praebet lanam honorem praebet. Ista duo sunt quae a populis quaerunt qui seipsos pascunt non oues, commodum supplendae necessitatis, & fauorem honoris & laudis. Etenim vestimentum propterea bene intelligitur in honorem, quia nuditatem contegit. Est enim vnusquisque homo infirmus. Et quid est quisquis vobis praeest, nisi quod vos estis? Carnem portat, mortalis est, manducat, dormit, surgit, natus est, moriturus est. Si ergo cogites quid sit secundum se ipsum, homo est, & tu honorando tamen amplius veluti contegis quod infirmum est. Videte cuiusmodi indumentum acceperat a bona dei plebe Paulus cum diceret. Sicut angelum dei accepistis me. Testimonium enim perhibeo vobis, quia si fieri posset oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi. Sed cum tantus honor illi exhibitus esset, nunquid propter ipsum honorem sibi exhibiturum, ne forte negaretur, & minus ille cum argueret, laudaretur pepercit, errantibus. Nam si hoc fecisset, esset inter illos qui se pascunt, non oues. Diceret ergo apud se ipsum. Quid ad me pertinet? Quis quod velit agat. Victus meus saluus est, honor meus saluus est, & lucet luna, satis est mihi. Eat quisque qua potest. Ergo integra tibi sunt omnia, si eat quisque qua potest? Nolo te praepositum facere, vnum te constituo de ipsa plebe. Si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. Proinde ipse Apostolus cum eos commemoraret, quales fuerint erga illum, ne quasi oblitus eorum honorificentiae videretur, testimonium perhibet, quod sicut angelum dei susceperunt eum, quod si fieri posset, oculos suos vellent eruere & illi dare. Et tamen accedit ad ouem languidam, ad ouem putridam, secare vulnus non parcere putredini. Ergo, inquit, inimicus vobis factus sum praedicans veritatem? Ecce accepit & de lacte ouium, & indutus est lanis ouium, sed tamen oues non neglexit. Non enim sua quaerebat, sed quae Iesu Christi.

Ex libro de pastoribus
Eze. xxxiiij.
Philip. ij.
Se pascere
Lanis tegi.

E

I. Cor. xij.

Vbi est ergo beatitudo vestra? Testimonium enim perhibeo vobis, quia si fieri posset oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi. Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis? Aemulantur vos non bene, sed excludere vos volunt, vt illos aemulemini. Bonum autem aemulamini in bono semper, & non tantum cum praesens sum apud vos.

F

De lib. ad epl'aj Gaudentij. ¶ Cur.n.fieri non posset, nisi q̄a iuste fieri nullo mõ posset ⁊ sicut ⁊ Iob, Atq̄; vtinã possem me occidere, sicut ⁊ ad Loth dñs. Nõ po Gene.xix. tero, inquit, facere donec tu illo introceas. Non posse se dixit, qđ sine dubio poterat per potentiã, sed non poterat per iustitiam.

Filioli mei quos iterũ parturio donec formemur Christus in vobis. Vellem autem esse apud vos mo-do, & mutare vocem meã, quoniã confundor in vo-bis. Dicite mihi q̄ sub lege vultis eẽ. Lege nõ legistis?

Ex lib. ps.lvij. ¶ Alienati sunt peccatores a vulua. A quadã vulua alienati sunt pctõres, in qua dolores patiebat̃ charitas p Apl'ꝫ dicens. Quos ite-rũ parturio donec Christus formet̃ in vobis. Expecta ergo forma-re. Noli tibi tribuere iudiciũ qđ forte nõ nosti. Carnalis es, adhuc Carnales non dũ editi sunt. conceptus es. Eo ipso ꝙ accepisti nomen Christi sacro quodã na-tus es in visceribus matris. Non.n.ex visceribus tm̃ nascitur hõ, G sed ⁊ in visceribus, prius nascit̃ in visceribus, vt possit nasci de vi-Math.i. sceribus. Propterea dictũ est ⁊ Mariæ, Qđ.n.natũ est in te de spiri-tu sctõ est. Nondũ de illa natũ erat, Ergo nascũtur intra viscera ec-clesiæ quidã paruuli, ⁊ bonũ est vt formati exeant, ne abortu labã-tur. Generet te mr̃ non abortiat. Vsquequo formeris, vsquequo in te creata sit doctrina veritatis, continere te debent materna visce-ra. Si autem in insipientiam tuã concusseris latera matris, cũ do-lore quidem te excutiet foras, sed magis tuo malo q̄; suo.

Gene.xxj. Roma.ix. Scriptum est enim, quoniam Abrahã duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem, natus est. Qui autẽ de libera, p̄ repromissionẽ, quæ sunt p̄ allegoriã dicta.

Ex lib. de ciuit: di.xv.c.ij.⁊.iij. Isaac ⁊ Ismaelis generatio. ¶ Vterq̄; q̄dẽ de semine Abrahæ, sed illũ genuit ꝯsuetudo demõ-strans naturã, illũ vero dedit ꝓmissio significans gratiã. Ibi huma-nus vsus ostendit̃, hic diuinũ beneficiũ cõmendat̃. Natus est ergo Hismael sicut nascunt̃ hoĩes ꝑmixtiõe sexus vtriusq̄; naturæ, vsita-ta lege naturæ. Iđ dictus est sm̃ carnẽ, non ꝙ ista bñficia dei non Sapien.viij. sint, aut non illa operet̃ deus, cuius opifex sapientia attingit (sicut M scriptũ est) a fine vsq̄; in finẽ fortiter, ⁊ disponit oĩa suauiter: sꝫ vbi significandũ fuerat dei donũ, qđ indebitũ hoĩbus gratis gratia lar-giretur, sic oportuit dari filium quemadmodum naturæ non de-bebatur excursibus.

Hæc.n.sunt duo testã. Vnũ q̄dẽ in monte Sina, in seruitutẽ generãs, q̄ est Agar/nã agar/. Sina.n.mons est in Arabia, qui coniunctus est ei quæ nunc est Hie-rusalem, & seruit cum filiis suis.

HAec forma intelligendi, de apostolica auctoritate descendens locū nobis aperit quéadmodū scripturas duū testamētorū veteris & noui accipere debeamus. Pars enī quedā terrenæ ciuitatis imago cœlestis ciuitatis effecta est, non se significando, sed alterā, & ideo seruiens. Non enī ꝓp se ipsam, sed ꝓpter aliam significandā est instituta. Et ꝑcedente alia significatione, & ipsa ꝑfigurans ꝑfigurata est. Nāq; Agar ancilla Saræ eiusq; filius imago q̄dam huius imaginis fuit. Inuenimus ergo in terrena ciuitate duas formas, vnā suā præsentiam demonstrantem, alteram cœlesti ciuitati significandæ sua presentia seruientem. — Ex eodē caple. paulo ante. — Terrenæ ciuitatis, forma duplex.

¶ Vmbra igitur quædam ciuitatis huius & imago prophetica significandæ potius quā præsentandæ seruiuit in terris, quo eam tēpore demonstrari oportebat. Et dicta est & ipsa ciuitas sancta merito significantis imaginis, non expresse sicut futura est veritatis. De hac imagine seruiente, & de illa quam significat libera ciuitate, Apostolus loquens. — In eodem paulo ante. — A

Illa aūt, inq̄t, q̄ sursum est, Hierusalē libera est, q̄ ē mater nostra. Scriptū est. n. Lætare sterilis q̄ nō paris erūpe & clama quæ non parturis quia multi filii desertæ, magis q̄ eius quæ habet vtrum. — Esa. liiij.

SVperna est enī sanctorū ciuitas, q̄uis hic pariat ciues, in quibus peregrinatur donec regni eius tēps adueniat, cum congregatura est oēs in suis corporibus resurgentes, qn̄ eis promissum dabitur regnū, vbi cum suo principe rege seculorū sine vllo temporis fine regnabunt. Sara quippe sterilis erat, & desperatione prolis saltem de ancilla sua concupiscens habere qd̄ de se ipsa nō se posse cernebat, dedit ei fœcundā viro, de quo parere voluerat, nec potuerat. Exegit itaq3 & sic debitū in marito, vtens iure suo in vtero alieno. Negat enī natura iam filios cōmixtioni maris & fœminæ, qualis esse poterat Abrahæ & Saræ in illa iā ætate, & mulieris accedente sterilitate, quæ nec tunc parere potuit quando non ætas fœcunditati, sed ætati fœcunditas defuit. Quod ergo naturæ sic affectæ fructus posteritatis non dabatur, significat ꝙ natura generis humani pctō vitiato, ac p hoc iure dānata, nihil veræ fœlicitatis in posterū merebat. Recte igit̄ significat Isaac p repromissionē natus, filios gratiæ, ciues ciuitatis liberæ, socios pacis æternæ, vbi sit non amor ꝓpriæ ac priuatæ quod immō voluntatis, sed cōtt eodēq; immutabili bono gaudens, atq3 ex multis vnum cor faciens, Idest concors obedientia charitatis. — Supna ciuitas. — Ex cap. iiij. — B — Isaac significat filios gratiæ.

Nos aūt fratres scdm Isaac ꝓmissiōis filii sumus. Sed q̄mo tūc is q scdm carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. — Roma. ix.

¶ Hic apertior promissio est de vocatione gentium in Isaac, idest in filio promissionis, quo significatur gratia non natura, quia de sene & anu sterili promittitur filius. Quamuis enim & naturalem procreationis excursum deus operetur: ibi tamen euidés opus dei est vitiata & cessante natura, vbi euidentius intelligitur gratia. Et
C quia hoc non per generationem, sed per regenerationem futurum erat: ideo tunc imperata est circuncisio, quando de Sara promissus est filius. Et quod omnes non solum filios, verum etiam seruos vernaculos & emptitios circuncidi iubet, ad omnes istam gratiam pertinere testatur. Quid enim aliud circuncisio significat, quã naturam exuta vetustate renouatam? Et quid aliud quam Christũ octauus dies, qui hebdomade completa, hoc est post sabbatum, resurrexit? Parentum mutantur & nomina: omnia resonant nouitaté, & in testamento vetere obumbratur nouum. Quid est enim quod dicitur testamentũ vetus, nisi noui occultatio? Et quid est aliud qđ dicitur nouum, nisi veteris reuelatio?

Gene. xxiij.

Sed quid dicit scriptura? Eiice ancillam filiũ eius. Non.n. hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac.

Gene. xxi.

¶ Ancilla domo eijcitur cum filio suo, & duo testamenta significantur vetus & nouum. vbi Sara illa supernæ Hierusalem, hoc est ciuitatis dei figuram gerit. Et qm̃ transituræ erant vmbræ luce venienteideo dicit libera Sara, q̃ significabat liberam ciuitatem: cui rursus alio mõ significandę, & illa vmbra seruiebat, Eijce ancillam & filium eius. Non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac: quod ait Apostolus, cum filio liberæ.

D

Itaq; fratres non sumus ancillæ filii, sed liberæ.

PArit autem ciues terrenæ ciuitatis peccato vitiata natura. Cœlestis vero ciuitatis ciues parit a peccato naturam liberans gratia. Vnde illa vocantur vasa iræ, ista vasa misericordiæ. Significatum est hoc etiam in duobus filijs Abrahæ, quod vnus de ancilla quæ dicebatur Agar, secundum carnem natus est Hismael, alter de Sara libera secundum repromissioné natus Isaac.

Item de eadem lectione.

Scriptum est enim quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est, qui autem de libera, per repromissionem. quæ sunt per allegoriam dicta, hæc enim sunt duo testamenta.

Ex tracta. ps. cxlx.

¶ Nostis duos filios Abrahã habuisse, quos qdé commemorans Apl's ad imaginé suorum testõrũ eẽ dicit, vnus ex ancilla erat, alter de libera. Ex ancilla Hismael erat, de libera Sara: qué suscepit ex desperatione p fidé, Isaac erat. Vterq; ex semine Abrahę, sed non

Hismael quos significet.

vterq; hæres Abrahę. De Abrahã natus vnus, sed tñ non hęreditat. Alter & hæres, non solũ filius, sed & hæres. In Hismael sunt oés q carnaliter colunt deum. Ad ipsos.n. & vetus testm̃ pertinet. Vetus

Testamentum a deo, & nouum testamentum a deo: quomodo de Abrahã & Hismael & Isaac. Sed Hismael ad terrenũ, Isaac ad cœleste regnũ. Ideo vetus testm̃ promissiones hʒ terrenas, terrenã Hierusalẽ, terrenam Palæstinã, regnũ terrenũ, salutẽ terrenã, hostium subiugationẽ, abundantiã filiorũ, fœcunditatẽ fructuũ. Oĩa ista promissiones sunt terrenæ: in figura spiritaliter intelliguntur. Quo? Hierusalẽ terrena, vmbra erat cœlestis, & regnũ terrenum, vmbra erat regni cœlorum. Hismael in vmbra, Isaac in luce. Si ergo Hismael in vmbra, non mirum, quia ibi tenebræ. Pinguiores enim vmbrę tenebræ sunt. Ergo Hismael in tenebris, Isaac in luce. Quicunq; hic ẽt in ecclesia terrenã fœlicitatem q̃rit a deo, adhuc ad Hismael pertinet. Ipsi sunt qui contradicunt spiritalibus proficientibus, & detrahunt illis, & habẽt labia iniqua, & linguas subdolas. Isti sursum volunt ascendere, illi deorsum volunt p̃mere. Isti volare volunt ad deuʒ, illi conantur pennas euellere. Nãq; apud Apostolum ita dicitur, Sed sicut tunc qui secundũ carnem natus fuerat persequebatur eum qui secundũ spiritum, ita & nunc. Spiritales ergo persecutionem patiuntur a carnalibus. Sed quid dicit scriptura? Eijce ancillã & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Sed hoc quod dicit, eijce, quando erit? Quando aerea cœperit ventilari.

Terrena in ecclesia quærens.

Forte quis putat ingenio fieri, vt ea q̃ rerum ordine p̃ sua tempora cucurrerunt, ad Christi significationes interp̃tando vertant. Hoc forte Iudæi possunt dicere siue Pagani. Eis aũt qui se Christianos putari volunt p̃mit ceruicẽ apostolica auctoritas, dicens, Oĩa hæc in figura contingebant illis, & hæc oĩa figuræ nostræ fuerunt. Nam si Hismaal & Isaac hoĩes nati, duo testamenta significant, qd credendũ est de tot factis, q̃ nullo naturali vsu, nulla negocij necessitate facta sunt? nihil ne significant? Si quis nostrũ q hebręas literas ignoramus, idest ipsos vocum characteres, videat eas in pariete conscriptas honorato aliquo loco, quis esset tã excors, vt eo modo pictũ parietem putaret ac non potius intelligeret scriptuʒ: vt si legere non valeret, non tamen illos apices aliquid significare dubitaret? Ita prius illa oĩa quæ sunt in vetere testamento scriptu rarum sanctarum, quisquis non peruerso animo legerit, sic oportet moueatur, vt aliquid ea significare non ambigat. Verbi enim gratia, nunquid si oportebat adiutorium viro feminã fieri, etiam hoc necessitas vlla cogebat, vel vlla suadebit vtilitas, vt de dormiẽtis latere fieret? Si causa euadendi diluuij opus erat fabricari arcã, quid onus erat mensuras eius aut ipsas potissimum fieri, aut etiã scriptis ad religionem posteritati propagandis commemorari? Si propter genus reputandum animalium includi oportebat, qd opus erat illo potissimum numero septena de mundis, bina de immundis? Aditũ ad arcam fieri necessitas vtiqʒ cogebat, in latere autem fieri vel etiam memoriæ commendari per literas quid

Ex libr. contra Faustũ tit. xxv

i. Cor. x.

Vetus testm̃ figura est noui.

Gene. ij.

Ibidem.

Gene. vj.

Grat. xij.

cōgebat? Immolare filium iubetur Abraham, iussus hoc fuerit, vt eius obedientia tali etiam examine probata posteris innotesceret: conueniētius ligna portauerit filius, ne pater senexq; portaret: non sit postea filium ferire permissus, ne orbitate grauissima se feriret, nunquid etiam si nullo effuso sanguine rediretur, minus eēt probatus Abraham? Aut si iam opus erat perfici sacrificium, etiam ne vt ille aries in vepres adhærens cornibus appareret, ad vllum augmentum victimæ pertinebat? Sic omnia cum considerantur, & quasi superflua necessarijs contexta inueniuntur, admonent humanum animum. i. animam rationalem, prius aliquid significare, deinde quid significent quærere.

Scripturę q nō necessaria videntur indaganda significatio est.

¶ In populo enim Iudæorum figuratus est populus Christianorum. Ibi figura, hic veritas: ibi vmbra, hic corpus. Dicente Apostolo, Hæc autem in figura contingebant illis. Vox est Apostoli, Scripta inquit, propter nos: in quos finis seculorum obuenit. Et in illis duobus filijs Abrahæ dicit figuram fuisse duum testamentorum veteris & noui, Ad vetus testamentum pertinent dilectores temporalium, dilectores seculi: ad nouum testamentum dilectores vitæ æternæ. Ideo illa Hierusalem in terra vmbra erat cœlestis Hierusalem matris omnium nostrum quę est in cœlo.

Extracta. euangelij secundum Ioan. xi. i. Cor. ij.

¶ Vnum quidem in monte Sina in seruitutem generans, quæ est Agar. Agar ancilla Saræ quæ data est Abrahæ & peperit Hismael seruum, est testamentum vetus pertinens ad Agar, in seruitutem generans. Quæ autem sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. Ergo filij gratię, filij sunt liberę. Filij literæ, filij sunt ancillæ. Quare filios ancillę? Litera occidit. Quęre filios liberæ? Spiritus autem viuificat. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me a lege peccati, & mortis: vnde non potuit liberare lex literæ. ¶ Quamuis in veteri testamento propter temporaliū bonorum promissionem malorumq; comminationem seruos pariat temporalis Hierusalem, in nouo autem vbi fides impetrat charitatem qua lex possit impleri, nō magis timore pœnæ quam dilectione iustitiæ, liberos pariat æterna Hierusalem: tamen & illis tēporalibus fuerunt iusti spiritales, quos non occidebat litera iubēs, sed viuificabat spiritus iuuans. Vnde & fides venturi Christi habitabat vtiq; in prophetis venturum prænunciantibus Christum: & nunc sunt plurimi carnales qui vel hæreses faciunt non intelligēdo scripturas: vel in ipsa catholica aut adhuc paruuli lacte nutriūtur, aut tanquam palea perseuerantes futuris ignibus præparātur. Sicut autem deus vnus & verus creator bonorum est, & temporalium, & æternorum, ita idem ipse auctor est amborum testamentorum, quia & nouum in vetere est figuratum, & vetus in nouo est reuelatum. Vnum quidem in monte Sina aūt mons est in Arabia, qui coniunctus est ei, q̄ nūc est Hierl'em, & seruit cum filijs suis. ¶ In illo testamento, quod proprie vetus dicitur, & datum est in

Ex sermone de verbis apostoli

ij. Cor. iij.

Filij gratię filij sunt liberæ.

Ex lib. cōtra iui... legnis & prophetarum.

Spūs viuificabat et vet. testa. fideles.

Ex lib. de gestis Pelagij.

monte Sina, non inuenitur promi.tti apertissime nisi terrena foelicitas. Vnde illa quo est populus introductus per eremum terra promissionis vocatur, in qua pax & regnum, & ab inimicis victoriarũ reportatio, & abundantia filiorum ac terrenorum fructuum, & si quid huiusmodi. Hæc sunt promissa veteris testamenti, quibus & figurantur ad nouum testamentum pertinentia spiritalia. Tamen qui propter illa terrena suscipit legem dei, ipse est hæres veteris testamenti. Ea quippe secundum vetus testamentum promittuntur atq; retribuuntur, quæ secundum veterem hominem concupiscũtur. Quæ autem illic ad nouum testamentum pertinentia? Neq; enim nesciebat quid loqueretur tantus Apostolus, qui duo testamenta in ancilla & libera, allegorica significatione distincta esse dicebat: veteri filios carnis, nouo filios promissionis attribuens. Non qui filij carnis, inquit, filij dei, sed filij promissionis deputantur in semine? Filij ergo carnis pertinent ad terrenam Hierusalem quæ seruit cum filijs suis. Filij autem promissionis ad eam quæ sursum est liberam matrem nostram æternam in cœlis. Vnde perspicitur qui ad regnum terrenum, & qui pertineant ad regnum cœlorum. Istam distinctionem qui etiam illo tempore per dei gratiam intelligentes filij promissionis effecti sunt, noui testamenti hæredes in occulto dei consilio deputati sunt, etiam si vetus testamentum pro temporum distributione diuinitus datum populo veteri congruenter ministrauerunt. Hæc autem sunt duo testamenta. vnum quidem in monte Sina in seruitutem generans, quę est Agar. Sina enim mons est in Arabia, qui comparatur ei quæ nũc est Hierusalem, & seruit cum filijs suis. Illa quæ sursum est Hierusalem libera est, quę est mater nostra.

Promissa veteris testamenti.

B

Roma. ix.

¶ Hierusalẽ cœlestis quæ sursum est mater omnium nostrũ, libera. Et libera quidẽ peccato, sed ancilla iustitiæ. cuius filijs adhuc peregrinantibus dicitur, Vos in libertatẽ vocati estis. Sed rursus eos seruos facit, dicens, Sed in charitate seruite inuicẽ. Quibus itẽ dicitur, Cũ seruiebatis peccato, liberi eratis a iustitia: nunc vero liberati a peccato, serui aũt facti deo, habetis fructũ vrm in sanctificatiõe, finẽ vero, vitã ęternã.

Ex tracta. in ep. Ioan.

Gala. v.

Roma. vi

¶ Est aũt sicut nostis, vox ascendentiũ. Quo? nisi ad illam supernã Hierusalem matrem omniũ nostrum quæ est in cœlis, quæ superna ipsa & æterna. Hæc aũt quæ in terra fuit, vmbram habebat illius. Ista itaq; cecidit, illa permanet. Hæc impleuit tẽps prædicationis: illa tẽ æternitatẽ reparationis nostræ: ab illa peregrinamur in hac vita, ad eius redditũ suspiramus, tã diu miseri & laborantes, donec ad illã redeamus. Nec ciues nrĩ angeli dimiserũt nos in peregrina-tione, sed annũciauerunt nobis ipsum regem venturum ad nos. Et venit ad nos, & contemptus est inter nos a nobis, & postea nobiscum. Et docuit nos contemni, quia contemptus est, docuit tolerare, quia tolerauit: docuit pati, quia passus est: & promisit resurrecturos, quia resurrexit, in se ipso ostendens quid sperare debeamus.

Ex tracta. in ps. cxxv.

C

Angeli conditiones nostri.

Nos autem fratres secundū Isaac promissionis filij sumus. Sed quomodo tunc qui secundum carnem natus fuerat', persequebatur eum qui secundum spiritum: ꝛ ita nunc.

Ex sermon. de Isaac ꝛ Hismaele.

¶ Testamentum vetus ad Iudæos proprie pertinet, etenim carnalia beneficia promittebantur, quia spiritalia non capiebantur. Regnum illud terrenū, ꝛ vita terrena funditus deiecta, subiectioni inimicorum tradita. Totum carnaliter sperbant de domino. ꝛ propter hæc seruiebant. Interrogentur Christiani, si modo nulli sunt tales. Tales ad vetus testamentum pertinent. Nō enim nomē interrogo, sed vitam. De his talibus hæresis schisma. Fugit a facie Saræ illa, ꝛ affligebat Sara illā. Quid mirandum? Affligebat eā corporaliter. Sed qui afflictionis passa est pars Donati? propter superbiam suam Agar passa est ancilla Saræ. Audiat Agar vocē angeli. Redi ad dominam tuam. Sed sicut tunc qui secundum carnē natus est, persequebatur eum, qui secundum spiritum, ita ꝛ nunc. Non inuenimus corporaliter persecutū Isaac ab Hismaele. Quia dixerit Apostolus persecutionem: nota ibi vbi dixit, Sed sicut tūc ille qui secundum carnē natus est, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita ꝛ nunc. Sed quid ait scriptura? Eijce ancillam ꝛ filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberę. Ergo vbi illud dixit scriptura, ibi quæramus. Quid ait in Genesi? Et factum est cum luderēt Hismael ꝛ Isaac, vidit eos ludentes. Quis persecutus est? Quē persecutus est? Ludentes eos vidit Sara, ꝛ ait, Eijce ancillam ꝛ filium eius. Quare? Quia vidit eos ludentes. Sed lusum illū Paulus persecutionē vocat, quia lusio illa, illusio erat. Si illusi, seductio ꝛ deceptio. Omnis lusus puerorū simulacrum est negotij maioris: ꝛ quando maior ludit cum minore, quasi vt seducatur, sciens se habere negotia alia quę intendit, ꝛ simulat quędam puero idest infirmo ludens cum illo. Maior erat Hismael, ꝛ roboratus in malitia: sed ludens cū puero Isaac seducebat Isaac, ꝛ quasdā fraudes ludendi cum infirmo faciebat. Animaduertit mater lusum illū esse persecutionem. Si intelligit mater lusum illum, intelligit ecclesia lusum illum. Sara dixit, Eijce ancillā ꝛ filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cū filio meo Isaac. Et ecclesia dicit, Eijce hæreticos ꝛ filios eorum. Non enim heredes erunt hæretici cum catholicis. Sed quare nō erunt hæredes? Nōne de semine Abrahæ nati? Et quomodo baptismū ecclesiæ habēt? Baptismum habent: heredem faceret semen Abrahæ nisi ab hæreditate superbia excluderet. Eodem verbo nasceris, eodem sacramento: sed ad eandem hæreditatem non peruenis nisi ad ecclesiā catholicam reuersus fueris. Ex semine Abrahæ nasceris, sed filius ancillæ foris es propter superbiam.

Gene. xxi.

Lusum Hismaelis Paulus persecutionem vocat.

¶ Erexit Hismael ceruicem, ꝛ voluit seducere fratrem suum ludens cum illo. Magnum ibi sacramentū, ludebant simul Hismael ꝛ Isaac, vidit illos Sara ludentes, ꝛ ait Abrahæ, Eijce ancillam ꝛ

filium

filium eius. Nō enim hæres erit filius ancillæ cū filio meo Isaac. Et cum contristatus esset Abraham, confirmauit ei dominus dictum vxoris eius. Iam hic manifestum est sacramentum, quia nescio quid futurum parturiebat illa res gesta. Ludentes vidit & dicit, Ecce ancillam & filium eius. Quid est hoc fratres? Quid enim mali fecerat Hismael puero Isaac, quia ludebat cum illo? Sed illa lusio illusio erat. Illa lusio deceptionem significabat. Nam magnum sacramentum attendat charitas vestra. Persecutionem illā vocat Apostolus illusionem ipsam. Ipsum lusum persecutionem vocat. Ait enim, Sed sicut tunc ille qui secundum carnem natus erat persequebatur eum qui secundum spiritum: ita & nunc, idest qui scd'm carnē nati sunt, psequūtur eos q secūdū spiritū nati sunt. Qui sunt secundum carnem nati? Dilectores mundi, amatores seculi. Qui sunt secundum spiritum nati? Amatores regni cœlorum, dilectores Christi, desiderantes vitā æternam, gratis colētes deū. Ludūt, & dicit Ap'ls persecutionē. Nā posteaquā dixit Apostolus hæc verba, Sed sicut tunc ille qui secundum carnē natus erat persequebatur eū qui secundū spiritū: ita & nūc, secutus est & ostendit de qua persecutione diceret. Sed quid dicit scriptura? Ecce ancillā & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Quærimus vbi hoc dicat scriptura: vt videamus vtrum aliqua persecutio præcesserit Hismaelis in Isaac, & inuenimus hoc dictum esse a Sara quando vidit pueros ludentes simul. Quam lusionem dicit scriptura vidisse Saram, hanc persecutionem ait Apostolus. Plus ergo vos persequūtur, qui vos illudendo secūdū.

Nati secundū carnem, nati secundū spiritū.

CAPVT V.

IN libertate igitur q̄ Christus nos liberauit, state, & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniā si circūdamini Christus vobis nihil pderit, Testificor autē rursus omni homini circūcidenti se, quoniā debitor est vniuersæ legis faciendæ. Euacuati estis a Christo. Qui in lege iustificamini, a gratia excidistis.

Actuum. xv.

PRimus Christianis qui ex Iudæis crediderunt, donec contra tam diuturnam consuetudinem paulatim psuaderētur, atq; ad intellectum perfectum perducerentur: & qa ita nati erāt atq; instituti, siuerunt eos apostoli patrum ritum traditionem q; seruare, & eos quibus hoc opus erat, vt congruens illorum tarditati moribusq; mouerūt. Inde est qd Timothæum Iudæa matre, &

Ex libro cōtra Fausti.

Legalia qbus pmissa & quibus non.

Græco patre natum, propter illos ad quos tales cum eo vene-
rat, etiam circuncidit Apostolus, itaq; ipse inter eos morem hu
iusmodi custodiuit non simulatione fallaci, sed consilio pruden-
ti. Neq; enim ita natis, & ita institutis noxia erant ista: quamuis
H iam non essent significandis futuris necessaria. Magis quippe no-
xium erat ea tanquam noxia prohibere in his hominibus vsq;
ad quos durare debuerunt: quoniam Christus qui omnes illa pro
phetias implere venerat, sic eos initiatos inuenerat, vt iam de
cætero qui nulla tali necessitudine tenerentur, sed ex diuerso ve
luti pariete, idest ex præputio, ad illum angularem lapidem, qui
est Christus. conuenirent, ad nulla talia cogerentur. Si qui au-
tem his qui ex circuncisione venerant talibusq; sacramentis ad-
huc dediti erant, vltro vellent, sicut Timotheus, conferre congruē
tiam, non prohiberentur. Verum si in huiusmodi legis operibus
putarent suam spem salutemq; contineri, tanquam a certa perni
cie vetarentur. vnde est illud Apostoli, Ecce ego Paulus dico vo-
bis, quia si circundamini Christus vobis nihil proderit. Circunci
damini, scilicet sicut ipsi volebant, sicut eis a quibusdam depra-
uatis persuasum erat, quod sine his legis operibus salui esse non
possent. Nam cum gentes ad Christi fidem ita venirent maxime
per Pauli apostoli prædicationem sicut venire debuerunt, vt nul-
lis eiusmodi obseruationibus onerarentur, quia & insolita ista ma
xime circuncisione grandes ætate reformidantes deterrerentur a
fide: & non ita nati, vt talibus sacramentis imbuerentur si mo-
re pristino proselyti fierent, tanquam Christus per illa mysteria
venturus adhuc promitteretur. Cum ergo sic venirent ad fidem
A vt iam ex gentibus venire oportebat: non intelligentes qui ex cir
cuncisione venerant, cur sibi illa permissa esset, & cur gentibus im
ponenda non essent: quibusdam carnalibus seditionibus cœpe-
rant ecclesiam perturbare: quod gentiles ad dei populum accedē
tes non solemniter proselyti fierent in carnis circuncisione & cæ
Gala.5. teris huiuscemodi obseruationibus legis: atq; in his erāt qui hoc
ideo fieri magnopere insisteb it, quia timebant Iudęos inter quos
versabantur. Contra hos apostolus Paulus multa scripsit. Nam in
horum simulationem etiam Petrum adductū fraterna obiurga-
tione correxit. Sed posteaquam in vnū apostoli congregati etiā
consilio suo consuerunt gentes ad huiusmodi opera legis nō esse
cogendas: displicuit quibusdam ex circuncisione Christianis, nō
volentibus mente discernere illos solos ab huiusmodi obserua-
tionibus non fuisse prohibendos: quos fides quæ reuelata est, his
iam imbutos inuenerat: vt in eis iam consummaretur ipsa actio
prophetica, quos ante adimpletionem prophetiæ iam tenuerat,
nisi & ab ipsis remoueretur, improbata potius quam terminata
videretur. Si autem & gentibus imponeretur: aut non Christi p-
mittendi causa instituta esse, aut adhuc Christum promittere pu-

taretur. Primus itaq; populus dei antequam Christus veniret legem prophetasq; adimplere, illa omnia quæ hunc promittebant obseruare iubebatur, liber in eis qui hæc quo pertinerent intelligebant: seruus autem in eis qui hoc non intelligebant. Posterior ergo populus accedens ad fidem, qua iam Christus venisse passus esse ac resuscitat[9] esse prædicabatur: in his quidē hominibusquos iam talibus sacramentis īstitutos eadem fides inuenerat: nec cogebatur ista obseruare, nec prohibebatur. In his autem qui talibus vacui nulla generis nulla consuetudinis vel congruentiæ necessitudine retenti crediderant, etiam prohibebatur: vt per eos iam inciperet apparere illa omnia ꝑpter promittendum Christum fuisse instituta: quo veniente atq; hęc promissa adimplente, iam oportere cessare. Hoc igitur temperamentū moderamētūq; spiritus sancti per aplos operantis cū displicuisset qbusdā ex circūcisione credentibus, q hæc non intelligebant in ea peruersitate miserunt vt rigētes cogerent iudaizare. Hi sunt quo Faustus Symmatianorum vel Nazarenorum nomine commemorauit: qui vsq; ad nostra tempora iam quidem in exigua, sed adhuc tamen vel in ipsa paucitate perdurant. Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circundamini. Christus vobis nihil proderit. C

Ex epistola ad Hierony.

¶ Decepit ergo Timotheum, & fecit vt nihil prodesset ei Christus. Eis itaq; dictum est, si circuncidamini, qui propterea volebāt circuncidi quod aliter se putabāt in Christo saluos esse nō posse. Hoc ergo animo, ac voluntate ista intentione quisquis tūc circuncidebāt, Christus ei omnino nihil proderat, sicut alibi apte dicit.

Si circūcisis nihil prodest Christus cur Timotheū circūcidit Paulus

¶ Nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Hoc declarat & ipse qđ cōmemorasti. Euacuati estis a Christo. Qui in lege iustificamini, a gratia excidistis. Illos itaq; arguit q se iustificari in lege credebāt, nō q legitima illa in eius honorē a quo mādata sunt obseruabāt: intelligētes & qua ꝑnūciādę veritatis rōe mādata sint, & quousq; debeāt ꝑdurare. Illa.n. quę significatiōis causa ꝑcepta sunt, q grę reuelatiōe latius innotescēte necesse fuerat aboliri, iustificare neminē poterāt. Nō tñ ideo fuerāt tāq; diabolica gētium sacrilegia fugiēda, etiā cū ipsa gratia iā cœperat reuelari, q vmbris talibus fuerat pręnūciata, sed permittēda paululum eis maxime qui ex illo populo cui data sunt, venerant: postea vero tāq; cū honore sepulta sint, a Christianis oībus irreparabiliter deserenda. D

Nos enim spiritu ex fide spē iustitiæ expectamus.

Ex libro de spiritu & litera. Roma. i.

¶ Hæc est fides ex qua iustus viuit, hæc est fides per quam excluditur gloriatio, siue vt abscendat qua in nobis inflamur, siue vt emineat qua in domino gloriamur. Hæc est fides qua impetratur largitas spiritus: de quo dicitur, Nos enim spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus. Vbi quidem adhuc quæri potest vtrum spem iustitiæ dixerit quam sperat iustitia: an qua spe

Spes iustitiæ.

ratur ipsa iustitia: quoniam iustus ex fide viuens, superat vtiq3 vitam æternam. Itaq3 fides esuriēs, sitientesq; iustitiam, renouatio ne de die in diem interioris hominis proficit in eam, & sperat ea satiari in vita æterna, vbi fiet quod in Psalmo de deo dicitur. Qui satiat in bonis desiderium tuum.

Psal.cl.

Infra.vi.

Nam in Christo Iesu neq3 circuncisio aliquid valet, neq; præputium, sed fides quæ per charitatem operatur. Currebatis bene. Quis vos fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis. Persuasio hæc non est ex eo qui vocauit vos. Medicum fermētum totam massam corrumpit. Ego confido in vobis in domino, quod nihil aliud sapietis. Qui autem conturbat vos, portabit iudicium quicunq3 est ille. Ego autem fratres si circuncisionē adhuc prædico, qd adhuc persecutionem patior? Ergo euacuatum est scandalum crucis. Vtinā & abscindantur qui vos conturbant. Vos enim in libertatatē vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis: sed per charitatem spiritus seruite inuicem. Omnis enim lex in vno sermone impletur. Deliges proximum tuum sicut te ipsum.

Supra.iij.
i.Cor.v.

E

Leuit.xix.
Matth.xx.
Mar.xij.
Lucæ.x.
Rom.xiij.
Ex tracta in epistola Ioānis.x.

Multi enim dicunt credo, sed fides sine operibus non saluat: opus autem fidei ipsa dilectio est: dicente Apostolo Paulo, Et fides quæ per dilectionem operatur. Opera quidem tua preterita antequam crederes, vel nulla erant, vel si bona videbātur, inania erant. Si enim nulla erant, sic eras quasi homo sine pedibus, aut vexatis pedibus ire non valens: Si autem bona videbantur antequam crederes, currebas quidem, se præter viam currendā errabas potius, quam perueniebas. Est ergo nobis & currendum, & in via currendum. Qui præter viā currit, inaniter currit, immo ad laborem currit. Tanto plus errat, quanto præter viā currit. Quis est via per quam currimus? Christus dicit, Ego sum via. Quæ patria quo currimus? Christus dicit, Ego sum veritas, per illum curris: ad illū curris: in ipso requiescis. Sine dilectione fides inanis est. Cum dilectione, fides Christiani: sine dilectione, fides dæmonis. Qui autē non credunt, peiores sunt quā dæmones, & tarditores quā dæmones. Nescio quis non vult credere in Christum, adhuc: nec dæmones imitatur. Iā credit in Christū, sed odit Christū: habet cōfessionē fide in timore pœnæ, nō in amore coronæ: nā & illi puniri timebant. Adde, huic fidei, dilectionē: vt fiat

Opa sine fide.

Præter viam currentes.

F

Ioan.xiiij.
Ibidem.

fides qualem dicit Apostolus Paulus. Fides quæ per dilectionem operatur. Inuenisti Christianũ: inuenisti ciuem. Hierusalem, inuenisti ciuem angelorum: inuenisti in via suspirantem peregrinuz. Adiunge te illi: comes tuus est: curre cum illo: si tamen & hoc es. Fides per dilectionẽ Christianum facit. Ex sermone de verbis aplĩ. xvi

¶ Neq; circuncisio aliquid valet, neq; præputium, sed fides. Dic adhuc apostole: adde: discerne: quia & dęmones credunt & contremiscunt, quod oderunt. Distingue apostole, & circũcidę fidez meã, & discerne causam meam, de gente non sancta. Plane distinguit, discernit, circuncidit. Sed fides, inquit, quę per dilectionez operat. Vnusquisq; ergo fratres mei inspiciat se intus: apprehendat se: pbet se in omnibus factis suis, bonis operibus suis quæ faciat cuz charitate non expectans retributionẽ temporalez, sed promissum dei, faciem dei. Non enim quicquid deus tibi promittit, valet aliquid apud ipsum deum. Omnino non me satiaret deus, nisi promitteret mihi seipsum deum. Quid est tota terra? quid est totum mare? quid est totum cœlum? quid sunt omnia sidera? quid sol? quid luna? quid exercitus angelorum? Omnium istorum creatorum sitio: ipsum esurio: ipsi dico, quoniam apud te est fons vitæ. Quid mihi dixit? Ego sum panis qui descendi de cœlo. Esuriat & sitiat peregrinatio tua, vt satietur præsentia mea. Arrideat mundus multis rebus pulchris, fortibus, varijs, pulchrior est ille qui fecit, fortior & clarior ille qui fecit, suauior est ille qui fecit. Satiabor cum manifestabitur gloria tua. Gala. v i. Psal. xlij. Fides per dilectionem. G Nihil satiat pter deum. Psal. xxxv. Ioan. vi.

¶ Vt autez habitet spiritus sanctus nonne vbi vult spirat? Et charitas dei sine qua nemo bene viuit, diffundit in cordibus nostris, non a nobis, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Hanc enim fidem apostolus definiuit, dicens. Neq; circuncisio est aliqd, neq; præceptum, sed fides, quæ per dilectionem operatur. Ista q̃ppe est fides Christianorum, non dæmoniorum. Nam & dęmones credunt & contremiscunt, sed nunquid & diligunt, Nam si non crederent non dicerent, tu es sanctus dei: vel tu es filius dei. Si autem diligerẽt, non dicerent, Quid nobis & tibi? Fides igitur ad Christũ nos trahit, quæ nisi desuper gratuito munere nobis daretur, non ipse diceret. Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Non sunt bona opera nisi quæ per fidem & dilectionez fiunt, quia alterum sine altero nullius virtutis fructum parit. Vtinam & abscindantur qui vos conturbant. Ex epistola ad Sixtum p̃sbyte. Ioan iij. Roma. v. Iacobi. ij. H Mar. i. Ibidem. Ioan. v i.

¶ Maledicta cum ex prophetia dicuntur, non sunt de malo voto imprecantis, sed de præscio spiritu denunciantis. Nam illa quæ de malo voto sunt, prohibentur, cum dicitur, Benedicite, & nolite maledicere. Hæc autem sæpe inueniuntur in sermone sanctoruz. Sic Apostolus Paulus, Alexander, inquit, ærarius multa mihi ostẽdit. Reddat illi dominus secũduz opera sua. Nõ illud tanquã stomachatus & indignatus, etiam male optasse videtur Apostolus. Vtinam & abscindantur qui vos conturbant. Quod vtiqz si consi- Ex libro cõtra Fau. ti. xxxiij. Maledicta prophetię. ij. Timo. iiij.

Spadones

deres personam scribentis, magis eum elegantissimo ambiguo bñ optasse intelligas. Sunt eñi spadones qui seipsos absciderunt pp regnũ cœloꝝ. Vos.n.in libertaté vocati estis fratres,tñ ne libertatéin occasioné carnis detis,sed per charitaté seruite inuicem.

Ex li.de sermone dñi in mõte A

¶ Quod fieri non potest nisi alterius infirmitatem quisq; habeat sicut suam, vt eam æquanimiter ferat donec ab ea liberetur ille cuius curat salutem. ¶ Si ergo vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis. Hæc spes nostra est fratres, vt a libero liberemur,ꝛ liberando seruos nos faciat. Serui enim eramus cupiditatis: liberati efficiamur serui charitatis. Hoc ꝛ Apostolus dicit, Vos fratres in libertatem vocati estis: tantũ ne libertatem in occasioné carnis detis, sed per charitatem seruite inuicem. Non ergo dicat Cristianus, liber sum, in libertatem vocatus sum, seruus erã: sed redẽptus sum,ꝛ ipsa redẽptiõe liber effectus sum, faciã qđ volo. Nemo me ꝓhibeat a volũtate mea, si liber sum. Sed si ista volũtate pctm̃ facis, seruus es peccati. Noli ergo libertate abuti ad libere peccandũ, sed vtere ad non peccandũ. Erit enim voluntas tua libera si fuerit pia. Eris liber, si fueris seruus. liber peccati, seruus iustitiæ: dicente Apostolo, Cum serui essetis peccati, liberi eratis iustitię: Nũc aũt liberati a peccato, serui autem facti deo, habetis fructum vestrũ in sanctificationẽ, finẽ vero vitã ęternã. Hoc conemur, id agamus.

Ex tracta. euãgelij secũdũ Ioan.xxxviij. Libertas vera seruum Christi facit.

Roma.vi.

Quod si inuicem mordetis & comeditis, videte ne ab inuicem consumamini.

B Ex.tracta. ps.lxxij. Ex sermone de calogi ad populum.

¶ Quid est mordetis, ꝛ comeditis inuicem? litigatis inuicem, detrahitis inuicem, opprobria obijcitis inuicem.

¶ Quid autem vult falsus testis, nisi docere mordendo, ꝛ consumere mentiendo? Deniq; commonens homines dei apostolus ne se falsis criminibus appetant: si mordetis, inquit, ꝛ comeditis inuicem: videte ne ab inuicem consumamini.

Dico autem in Christo, Spiritu ambulate: & desideria carnis nõ ꝑficietis. Caro.n.concupiscit aduersus spiritũ: spũs autẽ aduersus carnẽ. Hæc enim sibi inuicẽ aduersantur, vt nõ q̃cunq; vultis, illa faciatis.

I.Petri.ii. Rom.xiij.

Ex libro cõtra Iulianum.iiij. Roma.vij.

NOn ait, non feceritis: qa ea non habere non poterant, sed ne perfeceritis idest ne opera eorum consensu volũtatis impleueritis. Quod ergo est ad Galatas: Concupiscentias carnis ne perfeceritis: hoc contrario est ad Romanos, Perficere autem bonum non inuenio, quia nec illi perficiuntur in malo: quoniam eis non accedit nostræ voluntatis assensus: nec nostra voluntas perficitur in bono, quandiu illarum quibus nõ consentimus, permanent motus. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, ꝛ spiritus aduersus carnem. Hęc enim inuicem aduersantur

sibi: vt non quæcunque vultis illa faciatis. Cum caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, vt ea quæ non volumus, faciamus, nec carnis perficiuntur concupiscentię quamuis fiant, nec nostra perficiuntur bona opera quamuis fiant. Sicut tunc pficitur carnis concupiscentia, cum consentit spiritus ad opa mala, vt non concupiscat aduersus illam, sed cum illa: sic & bona opa nostra tunc perficientur, quando ita spiritui caro consenserit: vt aduersus eum etiam ipsi non concupiscat. Hoc enim volumus cum perfectionem iustitiæ concupiscimus. C

¶ Dico autem. Spiritu ambulate & concupiscentias carnis non pficietis. Non dixit, ne habueritis: neque hoc dixit, ne feceritis: sed ne perfeceritis. Quid sit autem hoc, adiuuante domino dicam vt potero: adestote vt intelligatis si spiritu ambulatis. Dixit enim, nō frustra apostolum noluisse dicere: concupiscentias carnis ne habueritis: neque hoc saltem voluisse dicere: concupiscentias carnis ne feceritis: sed dixisse concupiscentias carnis ne perfeceritis. Ipsum nobis luctamē ppositū: in hoc prælio versamur, si deo militamus. Quid ergo sequitur? Caro enim concupiscit aduersus spiritum: spiritus aduersus carnem, hæc enim inuicem aduersantur: vt non ea q̄ vultis faciatis. Hoc si nō itelligať, piculosissime audiť. Ideo sollicitus ne homines male intelligēdo pereant, suscepi hęc verba apostoli adiuuante domino vestrę exponere charitati. Quid est hoc ergo quod dixi, periculose auditur, si non intelligatur? Multi concupiscentijs carnalibus & damnabilibus victi committunt quæque facinora atque flagitia, & immūditijs tam pessimis volutantur, quæ turpe est, etiam dicere, & dicunt sibi ista apostoli verba: vide quid dixit apostolus, vt non ea quę vultis, illa faciatis. Nolo facere, cogor complector, vincor, facio quæ nolo, sicut ait apostolus: quia caro concupiscit aduersus spiritum: spiritus autē aduersus carnem, vt non ea quę vultis illa faciatis. Videtis quam periculose auditur si non intelligitur. Videtis quemadmodum pertineat ad officium pastoris apertos fontes aperire, & aquam puram innoxiam sitientibus ouibus ministrare. Caro enim cōcupiscit aduersus spiritum: spiritus autem aduersus carnem. Hæc enim inuicem aduersantur, vt non quæcunque vultis illa faciatis. Videte quale bellum proposuit, qualem pugnam, qualem rixam, intus, intra te ipsum. Caro concupiscit aduersus spiritum. Si non concupiscit & spiritus aduersus carnem, facis adulterium. Si autem spiritus concupiscit aduersus carnem, luctā video, victū nō video: pugna est, cōcupiscit caro aduersus spiritū. Delectat adulteriū. Fateor quia delectat, sed spiritus concupiscit aduersus carnem, delectat & castitas. Ergo vincat spiritus carnem, aut certe non vincatur a carne. Adulterium tenebras quęrit, castitas lucē desiderat. Quomodo vis innotescere, sic viue. Si delectat adulterium, contradicatur, resistatur, repugnetur. Non enim non habes vnde pugnes.

Ex sermone de verbis apostoli

Non perficere cōcupiscētias.

D

Officium pastoris.

E

Deus tuus est in te. Spiritus bonus datus est tibi, & tamen permittitur ipsa caro concupiscere aduersus spiritum suggestionibus prauis & delectationibus genuinis: fit quod ait Apostolus, Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Non dixit, non sit. Iam est ibi. Quod ideo peccatum vocatur: quia merito peccati contingit. Non enim in paradiso caro concupiscebat aduersus spiritum: aut erat ibi ista pugna vbi pax erat sola. Sed facta transgressione posteaquam homo noluit seruire deo, & donatus est sibi: nec sic donatus est sibi vt possit saltem possidere se: sed ab eo possessus, a quo deceptus, cœpit caro concupiscere aduersus spiritum. Et hoc in bonis concupiscit aduersus spiritum. Nam in malis non habet contra quem concupiscere. Ibi concupiscit aduersus spiritum vbi est spiritus. Quod enim ait, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: noli putare spiritui hominis tantum datũ. Spiritus dei est qui pugnat in te aduersus te, aduersus illud quod est in te contra te. Nam vt noueris ad spiritum sanctum hoc officium pertinere, alio loco dicit ipse apostolus, Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. In his verbis iam extollebat se homo, quasi spiritu suo facta carnis possit mortificare. Expone nobis apostole quo spiritu, habet enim & homo spiritum ad naturam propriam pertinentem, quo homo est. homo enim constat ex corpore & spiritu. Et de ipso spiritu hominis dictum est, Nemo scit quę sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est. Video ergo & ipsum hominem habere spiritum suum pertinentem ad naturam suam. Et audio te dicentem, Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quæro quo spiritu: meo an dei? Audi quod sequitur, & intellige. Sublata est quæstio sequentibus verbis. Cum enim dixisset, Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis, continuo addidit, Quotquot enim spũ dei aguntur, hi filij sunt dei.

Ex lib. de ciuit. dei. xix. Bellum carnis. ¶ Neque enim nullum est vitium: cum sicut dicit Apostolus, caro concupiscit aduersus spiritum. Cui vitio contraria virtus est, cum sicut idem dicit, spiritus concupiscit aduersus carnem, hæc enim inuicem aduersantur: vt non ea quæ vultis, faciatis. Quid autem facere volumus cum perfici volumus fine summi boni, nisi vt caro aduersus spiritum non concupiscat: nec sit in nobis hoc vitium contra quod spiritus concupiscat? Quod in hac vita quiuis velimus, quoniam facere non valemus, id saltem adiutorio dei facimus, ne carni concupiscenti aduersus spiritũ, spiritu succubente cedamus, & ad perpetrandum peccatum nostra consensione pertrahamur.

Ex lib. de ciuit. dei. xxi. ¶ Hoc autem bellum nunquam vllum esset, si natura humana per liberum arbitrium in rectitudine, in qua facta est, perstitisset. Nũc vero quę pacem fœlix cum deo habere noluit, secum pugnat infœlix: & cum sit hoc malum miserabile, melius est tamen quam Bellum carnis. priora vitę huius. Melius confligitur quippe cum vitijs: quam sine

Margin notes: Rom. vi. — Pctm̃ vocatur infirmitas, quæ merito pcti contingit. — Roma. viij. — F — G

vlla conflictione dominatur. Melius in quam bellum cum spe pacis aeternae, quam sine vlla liberationis cogitatione captiuitas. Cupimus quidem etiam hoc bello carere, & ad capessendam ordinatissimam pacem, vbi firmissima stabilitate potioribus inferiora subdantur, igne diuini amoris accendimur. Sed si, quod absit, illius tanti boni spes nulla esset, malle debuimus in huius conflictationis molestia remanere, quam vitijs in nos dominationē non eis resistendo permittere.

¶ Apls Iacobus ait, Vnusquisq; aūt tentatur a concupiscentia: sed addidit sua: vt q haec audit, intelligat qūo clamare debeat. Ergo dixi: dn̄e miserere mei, sana animā meā, quia peccaui tibi. Non enim sanatione indiguisset nisi peccando seipsum vitiasset: sed vt aduersus eam caro sua concupisceret. i. ipsa sibimetipsi ex ea parte qua in carne infirmata est, repugnaret. Caro. n. nihil nisi p animā cō/cupiscit, sed cōcupiscere caro aduersus spiritum dr̄, qn̄ anima carnali concupiscentia spiritui reluctatur. Totū hoc nos sumus: & caro ipsa quae discedente anima moritur, nostra pars infirma est. Non fugienda dimittitur, sed recipienda deponitur: nec recepta vlterius relinquetur. Seminatur aūt corpus animale, surget corpus spirtale. Tunc iā caro nihil concupiscet aduersus spiritū, qn̄ & ipsa spiritalis vocabitur: qm̄ spiritui non solum sine repugnantia, verū etiam sine vlla corporalis alimenti indigentia in aeternum viuificanda subdetur. Haec igitur duo quae nunc inuicē aduersantur in nobis: qm̄ in vtroq; nos sumus: vt concordent oremus & agamus. Non enim alterū eorū putare debemus inimicū, sed vitium quo caro concupiscit aduersus spiritum: qđ sanatū, nec ipsum erit: & substantia vtraq; salua erit, & inter vtraq; nulla pugna erit.

Ex sermone de continentia

Iacobi. i.

Psal. xl.

Caro qūo concupiscat.

i. Cor. xv.

¶ Verissime ac veracissime scriptū est. Caro concupiscit aduersus spiritū, & spiritus aduersus carnem. sed tn̄ carnem sine anima concupiscere nihil puto: qđ oīs doctus, indoctusq; non dubitet: ac per hoc ipsius concupiscentiae carnalis causa non est in anima sola, sed multominus est in carne sola, ex vtroq; enim fit. Ex anima scilicet, qꝫ sine illa delectatio nulla sentitur. Ex carne aūt, qꝫ sine illa delectatio carnalis non sentitur. Carnem itaq; concupiscentem aduersus spiritum, dicit Apostolus carnalem proculdubio delectationem, quam de carne & cum carne et spiritus habet aduersus delectationem quam solus habet. Solus quippe, habet nisi fallor illud desiderium, non cum carnis voluptate, vel carnalium rerum cupiditate commixtum: quod desiderat aīa: & desiderat in atria dn̄i. Solus hꝫ et illud de quo & dr̄. Concupisti sapientiā, serua mandata: & dn̄s pbebit illā tibi. Nā cū spiritus imperat membris corporis, vt huic desiderio seruiant, quo solus accenditur: velut cum assumitur codex: cum aliquid scribitur, legitur, disputatur, auditur: cum deniq; panis frangitur esurienti, & caetera humanitatis ac misericordiae praestantur officia: obedientiam caro exhibet, non

Ex libro de Genesi ad literam.

Carnē concupiscere aduersus spiritū qd sit.

Eccle. i.

concupiscentiam mouet. His atq; huiusmodi bonis desiderijs, quibus sola anima concupiscit, cum aduersatur aliquid quod eandem animam secundum carnem delectat, tunc dicitur caro concupiscere aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Sic enim dicta est caro, in eo q secundum ipsam facit anima, cum ait, Caro concupiscit, quemadmodum dictum est, auris audit, & oculus videt. Quis enim nescit q anima potius & per aurem audiat, & p oculum videat? Ita loquimur & cum dicimus, manus tua subuenit homini: cum aliquid porrecta manu datur, quo cuiquam subuenitur. Quod si de ipso etiam fidei oculo, ad quem pertinet credere quæ per carnem non videntur, dictum est. Videbit omnis caro salutare dei: non vtiq; nisi de anima qua viuit caro: cum etiam per ipsam carnem nostram Christum pie videre, idest formam qua indutus est propter nos non pertineat ad concupiscentiam, sed ad ministerium carnis; ne forte aliquis ita velit accipere quod

B

Lucæ.iij. dictum est, Videbit omnis caro salutare dei: quanto congruentius dicitur caro concupiscere: quando anima non solum carni animalem vitam præbet, verum etiã secundum ipsam carnale aliquid concupiscit? qd in ptãte non est ne concupiscat, q̃diu inest pctm̃ in mẽbris. i. violentia q̃d ĩ carnis illecebra in corpore mortis huius, veniẽs de vindicta illius peccati vnde propaginem ducimus, fm quĩ oẽs ante gratiã filij sunt iræ. Contra quod pctm̃ militant sub gratia constituti, non vt non sit in eorũ corpore quandiu ita

Roma.vi. mortale est vt & mortuum iure dicatur: sed vt non regnet. Non aũt regnat, cum desiderijs eius. i. ijs q̃ fm carnem contra spm̃ concupiscuntur, non obeditur. ¶ Diligenda est ẽt ipsa dilectio qua diligit

Ex tracta. ps.cxviij. quod diligi oportet: sicut odio habenda est dilectio qua diligitur quod diligi non op3. Odio quippe habemus concupiscentiam nostram qua caro concupiscit aduersus spm̃. Et quid est ista concupiscentia nisi mala dilectio? Et diligimus concupiscentiã nostram

Ex lib. solarum Prosperi. qua spiritus concupiscit aduersus carnem. Et quid ista concupiscẽtia, nisi bona dilectio? ¶ Est amor quo amatur & quod amandus

Amor duplex. non est. Et iustum amorẽ odit in se qui illud diligit qd amandus

C

est. Possunt ambo em̃ esse in hoĩe: & hoc bonũ est homini: vt illo proficiente quo bene viuimus iste deficiat quo male viuimus: donec ad pfectũ sanet, & in bonũ cõuertet omne qd viuimus.

Itẽ ex eodẽ lib. ¶ Quãdiu vitijs repugnat, plena pax non est, quia & illa quæ resistunt, periculoso debellantur plio: & illa quæ victa sunt, nondum

Aeg. Iudo. iij. l. securo triumphantur otio, sed adhuc sollicito præmuntur imperio. Aegritudo animi rationalis est, cum bonis inferioribus delectatus superiora ex parte appetit, & ex parte non appetit. Ideoq; in duas diuiditur voluntates, Cumq; vna est, tota non est: & hoc adest vni, quod deest alteri.

Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege.

MAgna mihi videtur quæstio quid sit esse sub lege, sic quemadmodũ apostolus culpat. neq; eñ hæc eũ propter circũcisionẽ arbitror dicere, aut illa sacrificia quæ tũc facta a patribus, nunc a Christianis non fiunt, & cætera eiusmodi. Sꝫ hoc ipsum & qḋ lex dicit, Non concupisces: quod fatemur certe Christianos obseruare debere: atq; euangelicam maxime illustrare ꝓdicationem, legem dicit esse sanctã, & mandatum sanctum, & iustum, & bonũ. Et inde subiũgit, Quod ergo bonum est, mihi factũ est mors? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem, vt fiat supra modũ peccator, vel peccatum per mandatũ Quod aũt hic dicit pctm̃ per mandatuꝫ fieri supra modũ, hoc alibi: Lex subintrauit vt abundaret delictum: vbi aũt abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et alibi cuꝫ superius de dispensatione gratiæ loqueretur, ꝙ ipsa iustificaret, velut interrogans ait, Quid ergo lex? Atqꝫ huic interrogationi continuo respondit. Præuaricationis gratia posita est, donec veniret semen cui promissum est. Hos ergo damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex non implentes legendum non intelligendo gratiæ beneficium ad facienda dei præcepta, quasi de suis viribus superba elatione præsumunt. Plenitudo enim legis charitas: Charitas vero dei diffusa est in cordibus nostris, non per nos ipsos, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Ergo & illud qḋ lex ait, Non concupisces, si humana infirmitas gratia dei adiuta non fuerit, sub se reum tenet, & præuaricatorem potius damnat quam liberat peccatorem.

Ex epistola ad Hierony. Quid sit eẽ sub lege. Exo. xx. D Roma. vij. Roma. v. Gala. iij. Roma. xiij. Roma. v. Exo. xx.

¶ Caro, inquit, concupiscit aduersus spm̃, & spũs aduersus carneꝫ, vt non ea quæ vultis faciatis. Et ne ab ipsa pugna desides faceret, & per hanc sententiam laxamentum peccandi dedisse videretur, adiungit. Quod si spiritu ducimini, non adhuc estis sub lege. Sub lege est enim qui timore supplicij qḋ lex minatur, non amore iustitiæ se sentit abstinere ab ope peccati, nondũ liber, nec alienus a voluntate peccandi. In ipsa enim voluntate reus est: qua mallet si fieri posset non esse quod timeat, vt libere faciat quod occulte desiderat. Ergo si spiritu, inquit, ducimini, non adhuc estis sub lege, vtiqꝫ lege quæ timorem incutit non tribuit charitatem: quæ charitas dei, diffusa est in cordibus nostris: non per legis literam, sed ꝑ spiritum sanctum q datus est nobis. Hæc est lex libertatis non seruitutis, quia charitatis vtiqꝫ non timoris. de qua & Iacobus ait Apostolus, Qui aũt perspexerit in legem perfectam libertatis.

Ex li. de natura & gratia. Sub lege esse. E Iacobi. i.

¶ Queadmodũ cũ loca ipsa terrena in melius conuertunt, alia diruunt atqꝫ frigunt: alia in meliores vsus ꝯmutantur: sic & nos sumus. Opera carnis fuerũt in nobis: audistis commemorarentur.

Ex sermone de verbis apsi. iij. Opera carnis.

Manifesta, inqt, sunt opa carnis, q̃ sunt, fornicatio, ĩmũditia, ĩpudicitia, luxuria, idolorũ seruit⁹ veneficia

¶ Non beneficia. ideſt non a bonis dicta, ſed a venenis.

ij. Cor. xij. Inimicitiæ, contentiones, æmulationes iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia: quæ prædico vobis, ſi

Apo. xxij. cut prædixi: quoniam qui talia agunt, regnum dei non conſequentur. Fructus autem ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas. Aduerſus huiuſmodi non eſt lex.

Ista in nobis tanquam idola frangenda ſunt: in vſus tamen meliores vertenda ipſa noſtri corporis membra: vt quæ ſeruiebant immunditię cupiditatis, ſeruiant gratiæ charitatis.

i. Cor. iij. Audiamus ergo ⁊ apoſtolum architectum magiſtri. Vt ſapiens, inquit, architectus fundamentum poſui. Audiamus ergo iſtum architectum quędam noua conſtruentem: quædam vetera deijcientem. Spiritu, inquit, ambulate. Noua eſt iſta conſtructio. Et concupiſcentias carnis ne perfeceritis. Veterum eſt iſta deſtructio. Caro, inquit, concupiſcit aduerſus ſpiritum: ⁊ ſpiritus aduerſus carnẽ, hæc enim inuicem aduerſantur: vt non ea quæ vultis, faciatis. Quæ enĩ vultis? vt omnino nullæ ſint concupiſcentiæ malarum, ⁊ illicitarum delectationum. Quis ſanctus non hoc velit? ſed non efficit: quandiu hic viuitur, hoc non impletur. Quid ergo reſtat? Spiritu ambulate. Et quia non poteſtis efficere vt concupiſcentias carnis conſumatis, concupiſcentias ne perficiatis. Conſumere quidez illas atq; finire, ⁊ penitus extirpare, omnimode velle debetis, ſed q̃diu ſunt in vobis, ⁊ eſt alia lex in membris veſtris repugnans legi mentis veſtræ, concupiſcentias carnis ne perfeceritis. Quid enim vultis? vt omnino non ſint concupiſcentiæ carnis. Non vos permittunt implere quod vultis: nolite eas permittere implere quod volunt. Quid vultis? vt omnino non ſint. Sed ſunt. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, concupiſcat ſpiritus aduerſus carnez. Si nõ in totum tibi ceditur, noli ⁊ tu cedere prius, ſequetur pugna, vt ſit aliquando victoria. Manifeſta autem ſunt opera carnis: quę ſunt, fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comeſſatiões, ⁊ his ſimilia, q̃ p̄dico vobis, ſicut p̄dixi: q̃m q talia agunt, regnũ dei non conſequentur.

Concupiſcentia carnis in hac vita non deletur penitus. G

Ex lib. de ciuit. dei. xiiij. cap. ij. ⁊ iij. ¶ Cum multis modis quos perſcrutari ⁊ colligere longũ eſt, diuina ſcriptura nuncupet carnem, quid ſit ſecundum carnem viuere, quod profecto malum eſt: cum ipſa carnis natura non ſit maluz: vt inuenire poſſimus, iſtę totus epiſtolæ apoſtolicæ locus quantũ ad rem pręſentem ſatis eſſe videbitur, conſideratus poterit hanc

dissoluere quæstionem. In operibus namq; carnis quæ manifesta esse dixit: eaq3 commemorata damnauit: non illa tantum inueni mus quæ ad voluptatem pertinent carnis, sicuti sunt fornicatio nes, immunditiæ, luxuriæ, ebrietates, comessationes: verum etia3 quibus animi vitia demonstrant a voluptate carnis aliena. Quis enim seruitutem quæ idolis exhibetur, veneficia, inimicitias, con tentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, inui dias, non potius intelligat animi vitia esse, quam carnis? Quãdo quidem fieri potest vt propter idololatriam, vel hæreses, alicuius errorem a voluptatibus corporis temperetur: ⁊ tamen etiam tunc homo quamuis carnis libidines continere ac cohibere videatur, secundum carnem viuere hac apostolica auctoritate conuincitur: ⁊ in eo ꝙ abstinet a voluptatibus carnis, damnabilia opera car nis agere demonstratur. Quis inimicitias non in animo habeat: aut quis ita loquatur, vt inimico suo, vel quem putat inimi cum, dicat, malum carnem: ac non potius malum animum habes aduersus me? Postremo sicut carnalitates (vt ita dica3) si qs audisset non dubitaret carni tribuere: ita nemo dubitat animosi tates ad animu3 pertinere. Cur ergo hęc omnia ⁊ his similia do ctor gentium in fide ⁊ veritate opera carnis appellat, nisi quia eo locutionis modo quo totum significatur a parte, ipsum homine3 vult nomine carnis intelligi. Quod si quisquam dicit carne3 cau sam esse in malis moribus quorũcunq; vitioru3, eo ꝙ anima car ne affecta sic viuit: profecto non vniuersam hominis naturam di ligenter aduertit. Nam corpus quidem corruptibile aggrauat ho minem. Vnde etiam idẽ apostolus agens de hoc corruptibili cor pore de quo paulo ante dixerat. Et si exterior homo noster corrũ pitur. Scimus, inquit, quia si terrena nostra domus habitatiõis dis soluatur, ædificatione habemus ex deo domum non manufacta3 in cœlis æternam. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculu3 no strum quod de cœlo est superindui cupientes, si tamen induti non nudi inueniamur. Etenim qui sumus in hac habitatione ingemi scimus ingrauati, in quo nolumus expoliari, sed superuestiri, vt ab sorbeatur mortale a vita. Verũtamen qui omnia mala animæ ex corpore putant accidisse, in errore sunt. Nam corruptio corporis quæ aggrauat animam, non peccati primi est causa, sed pœna. Nec caro corruptibilis animam peccantem: sed anima peccatrix fecit esse corruptibilem carnem. Ex qua corruptione carnis, licet exstãt quædam incitamenta vitiorum ⁊ ipsa desideria vitiosa: non ta men omnia vitæ iniq3 vitia tribuenda sunt carni, ne ab his om nibus purgemus diabolum qui non habet carnem. Et si enim dia bolus fornicator, vel ebriosus, vel si quid huiusmodi mali est, qđ ad carnis pertinet voluptates, non potest dici: cum sit etiam taliũ pctõrũ suasor ⁊ instigator occultus: est tñ maxime supbus atq3 in uidus, q̃ illũ vitiositas sic obtinuit, vt pp hãc esset in carceribus ca

H — Scdm carnem viuere.

A

ij. Cor. iiij.

B

Vitia diabolo attributa.

liginosi huius aeris æterno supplicio destinatus. Hæc vitia quæ te- nent in diabolo principatum, carni tribuit apl's: qui certū est diabolum non habere. Dicit.n. inimicitias, contentiones, æmulatio- nes, animositates, inuidias, opera esse carnis: quorum omniū malorū caput atq; origo superbia est: quæ sine carne regnat in diabo- lo. Quis aūt illo inimicior est sanctis? quis aduersus eos contentiosior, animosior, & magis æmulus atq3 inuidus inuenitur? Ad hæc oīa cū habeat sine carne, qūo sunt ista opera carnis: nisi quia opera sunt hoīs, quē sicuti dixi noīe carnis appellat? Non.n. habendo carnē quā3 non h3 diabolus, sed viuendo s'm seipsum, hoc est s'm hoīem factus est hō similis diabolo quia & ille s'm seipsum viuere voluit quando in veritate non stetit, vt non de dei, sed de suo mendacium loqueretur.

Ex lib. iiij. de baptismo puulo℞ Sacramenta nō vitia sunt bonis cū malis cōmunia.

C

¶ Potest nobis si frumenta dn̄ica sumus, cum vitiosis, cu3 auaris. cū raptoribus, cū ebriosis, & cæteris hm̄oi pestibus, de q̄bus dicitur φ regnū dei non possidebunt, & baptismatis sacr̄m esse cōe, & tñ vitia quibus a regno dei separantur non esse cōia. Neq;.n. de solis hæresibus dicit apl's: quia q̄ talia agunt, regnū dei non possidebūt. Sed non pigeat paululū aduertere q̄ simul enumeret. Manifesta, inq̄t, sunt opera carnis, q̄ sunt, fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorū seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulatiōes, animositates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessatio nes, & his similia: quæ p̄dico vobis sicut p̄dixi: qm̄ qui talia agunt, regnū dei non possidebunt. Constituamus ergo aliquē castū, continentem, non auarū: non idolis seruientē, hospitalē, indigentibus ministrantē, non cuiusquā inimicū, non contentiosum, patiente3, quietū, nullū æmulantē, nulli inuidentē, sobriū, frugalē, hæreticu3. Nulli vtiq3 dubiū est pp̄ hoc solum φ hęreticus est, regnū dei non possessurū. Constituamus aliū: fornicatorē, immundum, luxuriosum, auarū, vel et apertius idolis deditum, veneficū, discordiosu3, contentiosum æmulū, animosum, seditiosum, inuidū, ebriosum, comessatorē, catholicū. Nunq̄d p̄pter hoc solum φ catholicus est, regnū dei possidebit agens talia? De q̄bus sic concludit Apostolus, Quæ p̄dico vobis sicut p̄dixi, qm̄ q̄ talia agunt, regnū dei nō possidebunt. Si hoc dicimus, nos ipsos seducimus. Nā sermo dei non seducit, q̄ nec tacet, nec parcit, nec vlla adulatione nos decipit. Idō quippe & alibi dicit, Hoc aūt scitote cognoscentes, qm̄ oīs fornicator, aut immundus, aut auarus, qđ est idolorū seruitus, non h3 hæreditatē in regno Chr'sti & dei. Nemo vos seducat inanibus verbis. Non est ergo quod de sermone conq̄ramur. Dicit omnino, & aperte ac libere dicit, eos qui male viuunt ad regnum dei non pertinere. His igitur oībus vitijs circūseptū catholicum nō adulemur: nec ei quia Christianus catholicus est, impunitatem quā scriptura diuina non promittit, promittere audeamus: nec si aliud vnū habeat ex his q̄ dicta sunt, debemus ei societatem supernæ illius patriæ

Hæreticus alioquin bonus dānabitur.

D

Ephe. v.

Christianus si malus, non saluabitur.

polliceri. Ad Corinthios enim singula erant: in quibus singulis subauditur q regnum dei non possidebunt. Nolite, inquit, errare. Neq; fornicatores, neq; idolis seruientes, neq3 adulteri, neq; molles, neq; masculorũ concubitores, neq; fures, neq; auari: neq; ebriosi, neq; maledici, neq; rapaces, regnum dei possidebunt. Non ait: qui hæc omnia vitia simul habuerint, regnum dei non possidebunt, sed neq; illi, neq; illi: vt in singulis hoc subaudias, q nulli eorum regnum dei possidebunt. Sicut ergo hæretici regnum dei non possidebunt, sic auari regnum dei non possidebunt. Nec dubitandum est quidem pœnas ipsas quibus cruciabuntur qui regnũ dei non possidebunt, pro diuersitate criminũ esse diuersas, & alias alijs acriores: vt in ipso igne æterno pro dispar bus ponderibus peccatorum sint disparia tormenta pœnarum. Neq; enim frustra ipse dominus ait, Tolerabilius erit Sodomis quam vobis in die iudicij. Sed tñ ad non possidendũ regnum dei tantundem valet ex vitijs illis quod elegeris mitius, quantũ vel plura vel vnũ qd̃ prospexeris grauius: quia & illi possessuri sunt regnũ dei, quos ad dexterã constituet ille iudex: nec eis qui ad dexteram constitui non merebuntur, aliquid aliud quam ad sinistraʒ esse remanebit. Nulla vox reliqua est quã sicut hœdi audiant ex ore pastoris: nisi, Ite in ignẽ æternum qui paratus est diabolo & angelis eius, licet ex illo igne, sicut dixi diuersa possint, distribui pro criminum diuersitate supplicia. Vtrum autẽ catholicum pessimis moribus, alicui hæretico in cuius vita pter id quod hereticus est, non inueniant homines quod reprehendant, pponere debeamus, non audeo pcipitare sententiam. Si aũt quis dicat: quia hæreticus est, non potest hoc solũ esse quin & alia consequantur: carnalis est enim & animalis: ac per hoc & æmulus sit necesse est & animosus, & inuidus, & inimicus ipsi veritati, ab eaq; dissentiens: intelligat & de illis malis quod vnum mitius elegerit solum in quo quam esse non posse: eius causa, quoniam carnalis & animalis est: velut ebriositas: quam non solũ sine horrore nominare, sed etiã cum hilaritate pdicare iam populi consueuerunt: nunquid in quo fuerit sola esse poterit? Quis enim ebriosus non & contentiosus, & animosus, & inuidus, & a recta sanitate dissentiens, & arguentibus se grauiter inimicus? Iam vero vt fornicator & adulter non sit, difficile est, potest tamen non esse hæreticus: sicut hæreticus potest non esse ebriosus: nec adulter aut fornicator, nec luxuriosus, aut amator pecuniæ, aut veneficus: & simul hæc omnia potest non esse. Neq3 enim vnum aliquod vitiũ omnia cætera consequuntur: quamuis contra fidem non vterq3 disputet, & tamen contra fidem vterq; viuat, & spe vana vterq; fallatur: & a charitate spiritali vterq3 dissentiat, & ob hoc vterq; ab illius vnicæ columbæ corpore alienus sit.

I. Cor. iiij.

E

Math. x.

Math. xxv.

F

Ebrietas.

Vnũ aliquod vitiũ non consequuntur cætera omnia.

¶ Qui non solum diabolo & angelis eius, sed nec ipsis omnibus hoĩbus liberationem ab æterno igne promittunt, verũ eis tm̃ qui

Ex lib. de ciuit. dei. xxj.

Christi baptismate abluti, & corporis eius & sanguinis participes facti sunt, quomodolibet vixerint, in quaq; hæresi vel impietate fuerint, contradicit eis Apostolus, dicens, Manifesta autem sunt opera carnis: quæ sunt, fornicatio, inmundities, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia: quæ prædico vobis, sicut prædixit: quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebunt. Hæc profecto apostolica falsa sententia est, si tales post quantalibet tempora liberati regnum dei possidebunt. Sed quoniam falsa non est, profecto regnum dei non possidebunt. Et si in regni dei possessione nunquam erunt, æterno supplicio tenebuntur: quoniam non est medicus locus vbi non sit in supplicio qui illo nõ fuerit constitutus in regno. Quoniam qui talia agunt, regnum dei nõ possidebunt.

G Damnati nõ liberabuntur.

Ex tracta. psal. cxliiij.

¶ Non qui aduersus talia confligunt, sed qui talia agunt. Cum enim confligis, aliud opus est. Cum vincis, aliud opus est. Cum pacem & requiem habes, aliud opus est. Suggeritur aliquid, lucrum delectat, habet fraudem, sed magnum est lucrum. Delectat: non consentis: pugnam vide. Adhuc suadetur, adhuc instatur, adhuc delectatur. Ergo qui pugnat, periclitatur. Vidimus pugnam, cætera videamus. Contempsit iustitiam vt fraudem faceret, victus est. Contempsit lucrum vt iustitię seruiret: vicit. In his tribus victum doleo, pugnanti metuo, victori gratulor. Sed etiam ille qui vicit, nunquam omnino egit in se vt prorsus eum pecunia non attentet, aut nihil ei excitet delectationis, & sit titillatio, & ille hostis iam nec pugnat, nec regnat, inest tñ & quasi moratur in carne mortali. Quod non erit, ducetur enim totum in victoriam, sed postea.

H

Ex tracta. euangelij secũ Ioan. xv.

¶ Fructus enim spiritus est, charitatis, gaudium, pax longanimitas, bonitas, benignitas, fides modestia, continentia. Aduersus huiusmodi, non est lex. Quod adiunxit, vt, Quodcunq; petieritis patrẽ in nomine meo, det vobis: Tunc vtiq; dabit nobis, si diligamus inuicem, cum & hoc ipsum ipse dederit nobis, qui nos elegit non habentes fructus, quia non eum nos elegeramus, & posuit nos vt fructum afferamus: hoc est inuicem diligamus. Quem fructum sine illo afferre nõ possumus, sicut palmites facere sine vite nihil possunt. Charitas ergo est fructus noster, quam definiuit Apostolus, de corde puro & conscientia bona & fide non ficta. Hæc diligimus inuicem, hac diligimus deum. Neq; enim vera dilectione diligeremus inuicem, nisi diligentes deum. Diligit enim vnusquisq; proximum tanquam se ipsum si diligit deum. Nã si deũ non diligit, non diligit seipsum. In his autem charitatis duobus præceptis, tota lex pendet & prophetæ. Hic est fructus noster. De fructu itaq; nobis mandãs, Hæc mando, inquit, vobis, vt diligatis inuicem. Vnde & Apostolus Paulus cum contra opera carnis cõmendare fructũ spiritus vellet, a capite hoc posuit. Fructus, inquit,

Ioan. xv. Charitas fructus est. i. Timo. i.

Ioan. xv.

spiritus

A

spiritus est charitas: ac deinde cætera tanquam ex isto capite exortat & religat contexuit, quæ sunt gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia. Quis autem bene gaudet, qui bonum non diligit vnde gaudet? Quis pacem veram, nisi cum illo potest habere, quem veraciter diligit? Quis est longanimis in bono perseueranter manendo, nisi ferueat diligendo? Quis est benignus, nisi diligat cui opitulatur? Quis bonus, nisi diligendo efficiatur? Quis salubriter fidelis, nisi ea fide quæ per dilectionem operatur? Quis vtiliter mansuetus, cui non delectio moderetur? Quis ab eo continet vnde turpatur, nisi diligat vnde honestatur? Merito itaque magister horum dilectionem sic sæpe commendat, tanquam sola præcipienda sit, sine qua nõ possunt prodesse cætera bona, & quæ non potest haberi sine cæteris bonis, quibus homo efficitur bonus. Quare dilectio totiens commẽdetur.

Qui autẽ sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis. Si viuimus spiritu, spiritu & ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. Roma. xiij. i. Petri. ij.

B

Congruit nostræ deuotioni, vt qui domini crucifixi passionem iam propinquantem celebraturi sumus, reprimendarum carnalium voluptatum crucem nobis ipsi faciamus: sicut dicit Apostolus, Qui autem Iesu Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum passionibus & concupiscentijs. In hac quidem cruce per totam istam vitam, quæ in medijs tentationibus ducitur, perpetuo debet pendere christianus. Non est enim in hac terra tempus euellendi clauos: de quibus in Psalmo legitur, Confige clauis a timore tuo carnes meas. Carnes, sunt carnales concupiscentiæ. Claui sunt præcepta iustitiæ. His illas timor Dei configit, qui nos illi acceptabilem hostiam crucifigit. Vnde item dicit Apostolus, Obsecro vtique vos per miserationem Dei vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuam sanctam, Deo placentem. Ex sermone de quadragesima. Crucifigẽda est caro nostra. Psal. cxviij. Rom. xij.

¶ Hæc est hominis vita beata, atque tranquilla, cum omnes motus eius rationi veritatique consentiunt: & vocantur gaudia, & amores sancti, & casti, & boni. Si autem consentiunt: nihilhominus dum negligenter reguntur conscindunt & dissipant animum: & faciunt vitam miserrimam, & vocantur perturbationes, & libidines & concupiscentiæ malæ, de quibus nobis iam præcipitur: vt eas cum quanto possumus labore crucifigamus in nobis, donec absorbeatur mors in victoriam. Dicit enim Apostolus, Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum perturbationibus & concupiscentijs. Ex libro cõtra Manichæ. i. Nõ est negligẽter agenda castigatio carnis. i. Cor. xv.

CAPVT VI.

FRatres, & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne & tu tenteris.

Ex libro q̃stio. Leuiti. titu. xx. Hebræ. v. Peccatum De lictum.

QVæritur inter peccatum & delictum quæ sit differentia: quoniam si nulla esset, nullo modo diceretur, Quomodo ex peccato, ita & quod pro delicto. Quāuis enim lex eiusq; sacrificium nihil distet, quia lex vna est eo ruzita, men ipsa duo quorum vnum est sacrificium, idest peccatum & delictum, si inter se nihil differrent, & si vnius rei duo nomina essent, non curaret scriptura tam diligenter commendare, vtum esse vtriusq; sacrificium. Fortasse ergo peccatum est perpetratio mali, delictum autem desertio boni: & quemadmodum in laudabili vita, aliud est declinare a malo, aliud est facere bonum: quod & admonemur dicente scriptura, Declina a malo & fac bonum: ita in damnabili vita aliud sit declinare a bono, aliud facere malum: & illud delictum, hoc peccatum sit. Nam & ipsum vocabulum si discutiatur, quid aliud sonat delictum nisi derelictum? Et quid delinquit, quid derelinquit nisi bonum? Græci vero duo nomina vsitata huic pesti imposuerunt. Nam delictum apud eos & παράπτωμα dicitur & πλημμέλεια. Isto quippe loco Leuitici πλημμέλεια est. Apostolus autem vbi dicit, Si præoccupatus fuerit hō in aliquo delicto: παράπτωματι Græcus habet. Quorum nominum si origo discutiatur, in paraptomate tanquam decidere intelligitur, qui delinquit. Vnde cadauer quod Latini a cadēdo dicūt græce πτῶμα, dicitur ἀπὸ τοῦ πίπτειν, idest ab eo quod est cadere. Qui ergo peccando malum facit, prius delinquendo a bono cadit. Et πλημμέλεια, simile nomen est negligentiæ. Nam Græce negligentia ἀμέλεια dicitur, quia curæ non est quod negligitur. Potest etiam videri illud esse delictum, quod imprudenter, idest ignoranter: illud peccatum, quod a sciente committitur. Huic differentiæ videntur ista testimonia consonare diuina. Delicta quis intelligit? Et illud, Quoniam tu scisti imprudentiam meam. Continuo quippe secutus adiunxit, Et delicta mea a te non sunt abscondita, velut alio modo repetens eandem sententiam. Nec ab eadem ratione discordat quod pauloante commemoraui apostoli dictum, Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, hinc enim quod præoccupatum dicit, imprudenter lapsum esse significat. Peccatum vero ad scientes pertinere Apostolus Iacobus tanquā definiens ait, Scien

Margin notes: D — Psal. xxxvi. — Paraptoma. — Plemmelia. — Ptoma. — Amelia. — Psal. xviij. — Psal. lxviij. — E — Iacob I. iiij.

Igitur bonum facere & non facienti, peccatum est illi. Indifferenter tamen plerunq; dicuntur: vt & peccatum nomine delicti & delictum nomine peccati appelletur. Neq; enim cum dicitur in baptismo fieri remissio peccatorum, non fit etiam delictorum. Nec tamen vtrunq; dicitur: quia in illo nomine vtrunq; intelligitur. sic & dominus ait pro multis effundi sanguinem suum in remissionem peccatorum. Nunquid quoniam non ait, & delictorum: ideo quisquam dicere audebit in sanguine ipsius delictorum non fieri remissionem? Item quod scriptum est apud Apostolum, Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem, gratia vero ex multis delictis in iustificationem: quid aliud quam nomine delictorum etiam peccata comprehensa sunt? — Matth. xxvi. — Rom. v.

F

Certe Dauid nullo modo recte dicitur iurare debuisse se esse facturum quod postea cerneret se facere non debere. Vnde constat quod non omnia quę a sanctis, vel iustis viris legimus facta, transferre debemus in mores: sed etiam hinc discere quam late pateat, & ad quos vsq; perueniat quod Apostolus ait, Fratres si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, intendens teipsum ne & tu tenteris. Præoccupationes.n. sunt in quibus delinquitur. deum quod faciendum sit, aut ad horam non videtur, aut & quod viderit, vincitur: vt scilicet ante sit peccatum, cum vel latet veritas, vel compellit infirmitas. — Ex libro contra mendacium. Facta a iustis non omnia nobis sunt facienda.

Scimus autem quia lex spiritalis est, ego autem carnalis sum. Ergo carnalis Apostolus, qui alijs dicebat: Vos qui spiritales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis: alios tanquam spiritales alloquitur: & ipse carnalis est? Sed quod dixit ipsius spiritalibus quia nondum erant iam securi: nondum erant in perfectione cœlesti & angelica: nondum erant in illius patriæ securitate, sed in huius peregrinationis sollicitudine versabantur. Quid eis dixit? Certe spiritales eos vocat. Vos inquit qui spiritales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis: intendens teipsum, ne & tu tenteris. Ecce quam spiritalem iam appellauit & tamen, timuit illi tentationis fragilitatem. Vnde posset spiritalis tentari? Etsi non ex mente, vtiq; ex carne. Spiritalis enim quia secundum spiritum viuit, adhuc autem ex patre mortali carnalis, idem spiritalis, idemq; carnalis. Ecce spiritalis. Mente seruio legi dei. Ecce carnalis, Carne autem legi peccati. Idem ipse & spiritalis & carnalis? idem plane, quandiu hic viuit sic est. — Ex sermone de verbis apostoli. v. Rom. vij. — Spiritalis vnde tentari possit.

G

Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis instruite huiusmodi in spiritu lenitatis: intendens teipsum, ne & tu tenteris. Vide si non dixit fias tanquam ille, vt illum lucrifacias. Non vtiq; vt ipsum delictum fallaciter ageret, aut se id habere simularet: sed vt in alterius delicto quid etiam sibi accidere posset attenderet, atq; alteri tanquam sibi ab altero vellet, misericorditer subueniret, hoc est non mentientis astu, sed compatientis affectu. — Ex epistola ad Hierony.

Rom.xv. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.

Ex li. de cõsensu euãgelistar.ij. Iacobi.i. Tentat & non tentat Deus. Ion.v.

Sub alia significatione intelligitur tentatio: de qua dictũ est, Deus neminem tentat. & sub alia de qua dictum est, Tentat vos dominus deus vester, vt sciat si diligitis eum. Illa seductionis est, hæc probationis. Sicut iudicium aliter accipitur de quo dictum est, Qui bene fecerunt in resurrectionem vitæ: qui male fecerunt, in resurrectionem iudicij, & aliter de quo dictum est. Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Illud enim iudicium damnatiõis est, hoc discretionis. Et multa sunt alia verba quæ non habent vnam significationem, sed diuersis locis congruenter posita diuerso modo intelliguntur, & aliquando cum expositione dicuntur: vt est illud, Nolite pueri effici perfecti sitis. Hoc enim breuiter clausa sentẽtia dici potuit: nolite esse pueri, sed estote pueri. Et illud, Si quis putat se sapientem esse in vobis in hoc seculo, stultus fiat vt sit sapiens. Quid enim aliud dixit, quam non sit sapiens, vt sit sapiens? Aliquando autem clausæ ita dicuntur: vt exerceant inquirentes: vt est quod ait, Inuicem onera vestra portate & sic adimplebitis legem Christi. Qui enim putat se aliquid esse, cum nihil sit, seipsum seducit. Opus autẽ suum probet vnusquisq;: & tunc in semetipso habebit gloriam, & non in altero. Vnusquisq; enim proprium onus portabit. Nisi oneris nomen sub diuersis significationibus acceperis proculdubio putabis eundem sibi esse in loquendo contrarium, & hoc in vna sententia tam vicine positis verbis. Qui cum pauloante diceret, Alter alterius onera portate: postea dixit, Vnusquisq; proprium onus portabit. Sed alia sunt onera participandæ infirmitatis: alia reddendæ rationis deo de actibus nostris. Illa cum fratribus sustentanda communicantur: hęc propria ab vnoquoq; portantur.

I.Cor.xiij.

ij.Cor.iij.

Onus suũ q̃sq; portabit; & alter alterius por[illegible] iubemur.

A

Ex sermone de verbis apostoli.xxij.

Onera diuersa.

¶ Alia sunt onera in quibus vnusquisq; proprium portat, nec portat cum alio alter, nec proijcit in alterum. Et alia sunt onera in quibus recte dicis fratri, porto tecum aut porto pro te. Si ergo distinctione opus est, non est facilis intellectus. Contra eos ergo qui putabant posse homines contaminari peccatis alienis, respõdit Apostolus, Vnusquisq; proprium onus portabit. Item contra eos quibus per hoc posset negligentia subintrare: vt quasi securi facti quod non contaminarentur peccatis alienis, neminem curarent corrigere, inuicem onera nostra portare breuiter dictum, breuiterq; distinctum est. Onera quæ portat vnusquisq;, peccata sunt. Has detestabilium onerum sarcinas portantibus hominibus, & sub eis frustra sudantibus dominus dicit. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Quomodo reficit peccatis oneratus, nisi indulgentia peccatorum?

Math.xi.

Ex lib. Irenij. quæsti onum.

¶ Quia veteris testamenti custodia timorem habebat, non po

uuit apertius significari noui testamenti donum esse charitatem quam hoc loco: vbi Apostolus dicit: inuicem onera vestra portate, & sic implebitis legem Christi. Hanc enim legem Christi dicere intelligitur, quã ipse dominus præcepit, vt nos inuicem diligamus: tantũ in ea sententia præcepti pondus constituens: vt diceret, In hoc cognoscit quoniam discipuli mei estis, si vos inuicem diligatis. Huius autem dilectionis officium est. inuicem onera vestra portate. Sed hoc officium non est sempiternum. Perducet sane ad beatitudinem sempiternã, in qua nulla erunt onera nostra, quæ inuicem portare iubeamur. Nunc ergo cum in hac vita idest in hac via sumus, onera nostra portemus: vt ad eã vitam quæ caret omni onere, perueniamus. Sicut enim de ceruis nonnulli talium cognitionum studiosi scripserunt, cum fretum ad insulam transeunt pascuorum gratia, sic se ordinant vt onera suorum capitum quæ gestant in cornibus, super inuicem portent: ita vt posterior super anteriorem, ceruice proiecta caput collocet. Et quia necesse est vnum esse qui cæteros præcedens non ante se habeat, cui caput inclinet, vicibus dicuntur id agere: vt lassatus sui capitis onere ille qui præcedit, post omnes redeat, & ei succedat cuius ferebat caput cum ipse præiret. Ita inuicem onera sua portantes fretum transeunt, donec veniant ad terræ stabilitatem. Istam ceruorum naturam fortasse intenderit Salomon cum ait, Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum colloquatur tecum. Nihil enim sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portati. Nec tamen inuicem portaremus onera nostra, si vnum tempus infirmitatis esset amborum, qui onera sua sustinent, aut vnum infirmitatis genus: sed diuersa tempora & diuersa genera infirmitatis faciunt, vt onera nostra inuicem portare valeamus. Verbi gratia, iram fratris tunc portabis: cum aduersus eum non irasceris: vt rursum eo tempore, quo te ira præoccupauerit, ille te lenitate & tranquillitate supportet. Hoc exemplum ad id pertinet, cum diuersa sunt tempora portantium onera sua, quamuis par sit infirmitas. In ambobus enim ab inuicem ira portatur. Ad diuersum autem infirmitatis genus, aliquod exemplum videndum est, veluti siquis in se loquacitatem vicerit, & pertinaciam nondum vicerit: alius vero adhuc loquax, sed iam pertinax non sit: debet ille huius loquacitatem, & iste illius pertinaciam, donec illud in illo, & hoc in isto sanetur, charitate portare. Par quippe infirmitas in duobus, si vno accidat tempore tolerare se inuicem non valent, cum aduersum se intendunt. Nam aduersus aliquem tertium, & duo irati sibi conueniunt & se tolerant, quamquam nec tolerare, sed inuicem consolari dicendi sunt. sicut & tristes de re vna magis se portant, & quasi incumbunt sibi quã si vnus tristis esset & alius gauderet. Si autẽ aduersum se tristes sint, prorsus se tolerare non

Marginal notes: B — Lex Christi. Ioan. xv. Ioan. xiij. — Ceruorum natura. — Prouer. v. secundum aliã literam. — C — Quomõ onera supportanda. — D

Onus portādū, sed non in te suscipiendum.

possunt. Et ideo in huiusmodi affectionibus, suscipienda est aliquantulum ipsa ægritudo de qua vis per te alium liberari: & sic suscipienda, vt ad auxilium non ad æqualitatem miseriæ valeat, quemadmodū se inclinat qui manus iacenti porrigit. Non enī se proijcit vt ambo iaceant: sed incuruat tamen vt iacentē erigat.

Ex tra. 9. euangelij secundum Ioan. xvij. Ioan. v.

¶ Ille languidus grabato portabatur, sanatus autem grabatum portat. Quid dictum est ab Apostolo? Inuicem onera vestra portate & sic adimplebitis legem Christi. Lex ergo Christi charitas, Nec charitas impletur, nisi inuicem onera nostra portemus. Sufferentes (inquit) inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Cum esses languidus, portabat te proximus tuus: sanus factus es, porta proximum tuum.

Ephe. iiij.

Ex sermone de epistola Ioā. i. Psal. cxviij.

¶ Inuicem onera vestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. Audi psalmum quid dicat, Pax multa diligentibus legem tuā, & non est illis scandalum. Pacem multam dicit eis, qui diligunt legem dei, & ideo non esse eis scandalum. Illi ergo qui scandalū patiuntur, pacem perdunt. Et quos dixit non pati scandalum, aut non facere? diligentes legem dei? Ergo in charitate positi sunt. Sed dicit aliquis, Legem dei dixit diligentibus, non fratres. Audi quid dominus dicat, Mandatū nouū do vobis, vt vos inuicem diligatis. Quid est lex nisi mandatum? Quomodo autē non patiuntur scandalū, nisi dū sufferunt inuicem? Sicut Paulus dicit, Sufferentes inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Et qa ipsa est lex Christi, eūdem audi Apostolum commendantem ipsam legem. Inuicē inquit, onera vestra portate, & sic implebitis legem Christi.

B

Ioan. xv.

i

Ex tracta. ps. cxxix. Portantes inuicem onera.

¶ Qui portant inuicem onera sua nisi qui habent charitatē? Qui non haben charitatem graues sunt sibi. Qui autem habent charitatem portant se. Lesit te aliquis: petit veniam: si non dimittis non portas onus fratris tui. Si dimittis, portas infirmum. Et tu si forte in aliquam infirmitatem cecideris, quasi homo oportet vt sic te portet ille quemadmodum & tu. Audi quid præcesserit. Fratres, inquit, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis instruite huiusmodi in spiritu lenitatis. Et ne forte quia spiritales monuerat, velut securi sibi viderent, continuo subiecit, Intuendens teipsum, ne & tu tenteris. Deinde quod commemorauit subiungit. Alter alterius onera portate, & sic implebitis legē Christi. Itaq; charitas portat onera sua. Sed nō timeat ne prematur oneribus talibus, ne peccatis suis vnusquisq; prematur attendat. Nam quando portas infirmitatem fratris tui, non te onerant peccata ipsius: plane si consentias, iam tua te premunt non alterius. Quisquis enim consenserit peccatori, non alienis, sed suis grauatur. Consensio enim ad peccatum alterius, tuum fit peccatum. Et non est quare queraris quod peccata aliena te premant dicitur enim tibi: premunt te, sed tua: vidisti furem, con-

Consensio ad peccatum.

furisti cum eo. Quid est hoc? Pedibus ambulasti ad furtum? imo mente coniunxit te furto. Quod ipsius solum erat, factum est & tuum: qui placuit tibi. Si autem displicuerit tibi & oraueris pro eo, & deprecatus veniam dederis: vt possis libera fronte dicere in precibus tuis quas tibi iurisperitus cœlestis dictauit: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: didicisti portare onera fratris tui, vt & alius portet siqua sunt tua: & fiat in vobis quod ait Apostolus, Inuicem onera vestra portate, & sic implebitis legem Christi. Matt. vi.

Nã si quis existimat se aliquid esse: cum nihil sit, ipse se seducit.

NEq; enim prorsus nulla res est homo: de quo ait Apostolus, Qui se putat aliquid esse cum nihil sit. In comparatione quippe spiritalis hominis q scit gratia dei se esse quod est, quisquis vana psumit nihil est. In comparatione enim illius quod est, attendens ista quæ ita non sunt, & plus videns mihi deesse quam adesse, humilior sum ex eo quod deest quam elatior ex eo quod adest. Nam qui putant se aliquid habere, cum hic viuũt superbiendo, nõ accipiunt qđ deest qui magnũ putant esse quod adest. Qui enim putat se esse aliquid, cum nihil sit, seipsum seducit. Nec isti ex hoc magni sunt. Nam & inflatio & tumor imitatur magnitudinem, sed non habet sanitatem. Ex tracta. euangelii secundum Ioan. xcix. Nemo nihil ẽ. G

¶ Laudans inuocat dominum, & ab inimicis tuis saluus eris. Quia quod ait ipse dominus, Sacrificium laudis glorificabit me: & ibi via est vbi ostendam illi salutare meum, vbi via? In sacrificio laudis. Noli pedem extra hanc viam mittere, in via esto, a via noli recedere, a laude domini nec vnguem nedum pedem. Si enim volueris ab hac deuiare, & pro domino te laudare: non eris saluus ab illis inimicis: quia de ipsis dictum est, Iuxta semitam scandala posuerunt mihi. Quicquid ergo putaueris boni te habere abs te, deuiasti a laude dei. Quid iam miraris si te seducit inimicus, quando tuiipsius seductor es? Audi Apostolum, Qui enim putat se esse aliquid, cum nihil sit, seipsum seducit. Ex sermone de verbis apli. xii. Psal. xvij. Psal. lie. ps. cxxxix. H

Opus autem suum probet vnusquisq;: & sic in semetipso tantum gloriam habebit, & non in altero. Vnusquisq; enim onus suum portabit. Communicet autem is qui catechizatur verbo, qui se catechizat in omnibus bonis Nolite errare. Deus non irridetur. Quæ enim seminauit homo, hæc & metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.

Ex lib. de gratia noui testi. Sibi placens.

STulti & qui sibi placent tanquam de bono a se sibi parto, & ab adulantibus vel errantibus ita laudantur, ac si ipsi sint aliqd. Qui autem putat se esse aliquid cum nihil sit (sicut dicit Apostolus) seipsum seducit. Opus autem suum probet vnusquisque: & tunc in semetipso gloriam habebit, & nō in altero. Hoc est portare oleū secum, non ex aliena laude pendere. Sed quam gloriam in se habebit: nisi eum cui dicitur, gloria mea & exaltans caput meum? vt quod sæpe dicendum est, qui gloriatur, domino glorietur.

Psal. iiij. I. Cor. i.

Ex epistola ad Iulianam.

¶ Et nos quidem de sanctæ virginis disciplina & humilitate christiana, in qua nutrita & educata est, hoc existimamus: quod illa verba cum legeret (si tamen legit) ingemuit, & pectus humiliter tutudit, ac fortassis & fleuit, deumque cui data est, a quo sanctificata est, fidēter orauit: vt quomodo illa non sunt verba ipsius, sed alterius, ita non sit talis & fides eius qua se aliquid habere credat, de quo in se domino glorietur. Nam gloria quidem eius in ipsa est nō in verbis alienis: sicut ait Apostolus, Opus autem suum probet vnusquisque, & tunc in semetipso habebit gloriam & non in altero. Sed absit vt gloria sua ipsa sit: & non ille cui dicitur, Gloria mea, & exaltans caput meum. Ita quippe est in ea salubriter gloria eius, cum deus qui in illa est, ipse gloria eius, a quo habet omnia bona quibus est bona, & habebit omnia quibus melior erit, inquantū in hac vita melior esse poterit, & quibus perfecta erit quando fuerit diuina gratia non humana laude pfecta. In dño enim laudabitur anima eius.

A

Psal. iiij.

Psal. xxxiij.

ij. Thes. iij.

Bonum enim facientes non deficiamus. Tempore enim suo metemus non deficientes.

B

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. lxx. Dum in Christi noīe petimus tunc ipetramus sed non p tūc.

¶ Sane quædam quæuis in nomine eius petamus. i. secundū saluatorem, & secundum magistrum petamus: non tunc qñ petimus facit: sed tñ facit. Neque enim qñ & illud petimus, vt veniat regnum dei, propterea non facit qd petimus: quia non statim cum illo in æternitate regnamus, differtur. n. qd petimus non negatur. Verū tamen orantes tanquam seminantes non deficiamus, tempore proprio metemus.

Ex tracta. ps. cxi. ij. Cor. ix. Lucæ. ix.

¶ Semen futuræ messis opera esse misericordiæ Apostolus testis est qui dicit, Bonum autem facientes non deficiamus. tempore. n. proprio metemus. Et iterum, Hoc autem, inquit, qui parce seminat parce & metet. Quid autem fratres potentius, quam vt regnū cœlorum non solum Zacchæus emat dimidio rerum suarum, sed & vidua duobus minutis, & tantundem ibi vterque possideat? Quid potentius, quam vt idem regnum & thesauris diuiti, & calice aquę frigidæ pauperi valeat?

Ergo dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Vi

dete qualibus literis scripsi vobis mea manu. Quicunq; enim volunt placere in carne, hi cogunt vos circuncidi: itantum vt crucis Christi persecutionem non patiantur. Neq; enim qui circunciduntur legem custodiunt, sed volunt vos circuncidi, vt in carne vestra glorientur.

SVnt qui existimant eleemosynas iustis tantummodo esse pr bendas: peccatoribus autem nihil eiusmodi dari oportere: ne contra deum conemur, cuius in eis indignatio declaratur, tanquam ex hoc etiam nobis possit irasci: quia eis volumus subueni re, quos vult ipse punire. Adhibent etiam testimonia sanctarũ scri pturarum vbi legimus, Da misericordiam, & ne suscipias peccato rem: & impijs, & peccatoribus redde vindictam: bene fac humili & ne dederis impio: quoniam & altissimus odio habet peccatores, & impijs red det vindictã. Hæc verba queadmodum accipienda sint non intel ligentes, detestabili crudelitate induuntur. Vnde nos opus de hac re fratres vestram alloqui charitatem, ne cognitione peruersa cum diuina voluntate consentiatis. Omnibus esse impertiendam mi sericordiam docet Apostolus Paulus apertissime dicens, Infatiga biles, inquit, cum tẽpus habemus operemur bonum ad oẽs, maxi me autem ad domesticos fidei. Vnde reuera satis apparet in huiusmodi ope ribus iustos esse præponendos. Quos enim alios intelligamus do mesticos fidei, cum aperte sit positum, iustus ex fide viuit? non tamen alijs hominibus et peccatoribus misericordiæ claudenda sunt visce ra: nec si et aduersum nos hostilem animum gerant: ipso nostro Saluatore dicente ac monente, Diligite inimicos vestros, benefa cite his qui oderunt vos. Neq; hoc in libris veteribus tacitum est: illud enim tangitur, Si esurierit inimicus tuus ciba illum: si sitit po tum da illi. Quo et in nouo & Apostolus vsus est. Nec ideo tamen falsa sunt quæ supra posuimus: quia & ipsa diuina præcepta sunt. Da misericordiam, & ne suscipias peccatorem. Illa enim ob hoc dicta sunt, ne cuiq; peccatori propterea benefacias, quia peccator est. Vt autem benefacias ei qui te odit, non quia peccator, sed quia ho mo est. Itaq; vtrunq; præceptum tenebis, nec ad vindicandum re missus, nec ad subueniendum inhumanus. Omnis enim qui recte arguit peccatorem, quid aliud quam non vult eum esse peccatorem? Odit ergo in illo quod & deus odit, vt perimatur quod homo fe cit, & liberetur quod deus fecit. Peccatum quippe homo fecit: ipsum au tem hominem deus. Et duo ista nomina cum dicimus homo peccator, non vtiq; frustra dicuntur. Quia peccator est, corripe: & quia homo est, miserere. Nec omnino liberabis hominem est, miserere. Nec omnino liberabis hominem, nisi eum persecutus fueris peccatorem. Huic officio om nis inuigilat disciplina, sicut cuiq; regenti apta & accommodata

C Eleemosynæ an malis præbendæ sint.

Eccle. xij.

D Matth. vi. Prou. xxv. Roma. xij.

Peccatori quis homo est, non quia peccator subueniatur.

est:non solum episcopo regenti plebem suam, sed etiam pauperi regenti domum suam:diuiti regenti familiam suam:marito regẽ ti coniugem suam:patri regenti prolem suam:iudici regenti prouinciam suam: Regi regenti gentem suam. Omnes hi cum boni sunt, eis quos regunt bene vtiq; volunt: & secundum imperitiã ab vniuersorum domino potestatem qui & regentes regit, dant operam vt ijdem ipsi quos regunt, & conseruentur hoies, & pereant peccatores. Ita implent qđ scriptum est. Da misericordiam, & ne suscipias peccatorem: ne hoc in illo saluum qđ peccator est velint: & impijs & peccatoribus redde vindictã: vt hoc ipsum qđ impij & peccatores sunt deleatur in eis. Benefac humili propter hoc ꝙ humilis est & ne dederis impio propter hoc ꝙ impius est: quoniã & altissimus odio habet peccatores, & impijs reddet vindictam. Qui tamen, qa

Matth. v. non solum peccatores & impij, verũetiã & hoies sunt, facit oriri solem super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Ita nulli homini claudenda est misericordia, nulli peccato impunitas relaxanda. Hinc itaq; maxime intelligendu; est quã non sit contemnenda eleemosyna, quæ quibusq; pauperibus iure humanitatis impenditur. quandoquidem dominus subleuabat indigentiam pauperum etiam ex his loculis, quos ex opibus implebat aliorũ. Qđ si forte quis dixerit, nec illos debiles & mendicos quos dominus iussit potius inuitari, nec illos quibus solebat de loculis erogare, peccatores fuisse: ideo non esse consequens vt propter hæc euangelica testimonia & peccatores a misericordibus suscipi vel pasci iubeantur: illud attendat qđ iam superius memoraui: quia vtiq; peccatores & maxime scelerati sunt qui oderũt & persequuntur ecclesiam. De quibus tamen dicitur. Benefacite his qui oderunt vos. Et hoc exemplo dei patris astruitur, qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Non ergo suscipiamus peccatores propterea ꝙ sunt peccatores: sed tamen eos ipsos, quia & homines sunt, humana consideratione tractemus. Persequamur in eis propriam iniquitatem: misereamur communem conditionem. & sic infatigabiles cum tempus habemus operemur bonum ad omnes: maxime autem ad domesticos fidei.

Supra. v. **Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. In Christo enim Iesu, neq; circuncisio aliqd valet, neq; præputiũ, sed noua creatura.**

G

Ex tracta. euãgelij secũdũ Ioan. I. Ioan. xiij.

Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam dei. Videte quemadmodum notauerit euangelista, & improbauerit quosdam, quos tamen in eu; credidisse dixit, qui in hoc ingressu fidei si proficerent, amorem quoq; humanæ gloriæ proficiendo superarent, quem superauerat Apostolus dicẽs,

Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. Ad hoc enim & ipse dominus crucem suam, vbi eum dementia superbæ impietatis irrisit, in eorum qui in illum crederent frontibus fixit, vbi est quodammodo sedes verecundiæ: vt de nomine eius fides nō erubescat: & magis dei gloriam quam hominum diligat. Crux Christi cur in frontibus fixa est.

¶ Ibat ergo ad locum vbi fuerat crucifigendus portans crucem suam Iesus. Grande spectaculum: sed si spectet impietas, grande ludibrium. Si pietas, grande mysterium. Si spectet impietas, grande ignominiæ documentum: si pietas, grande fidei munimentum. Si spectet impietas, ridet regem pro virga regni lignum sui portare supplicij. Si pietas, videt regem baiulantem lignum ad semet ipsum figendum quod fixurus erat et in frontibus regum, in eo spernendus oculis impiorum in quo erant gloriatura corda sanctorum. Dicturo enim Paulo, mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, ipsam crucem suam suo gestans humero commendabat, & lucernæ arsuræ quæ sub modio ponenda non erat candelabrum ferebat. Ex tra. cxvij. euāgelij secūdū Ioan. cxiij. Christus crucem suam portans.

¶ Fiat pax in virtute tua, fiat pax in dilectione tua: quia virtus tua dilectio tua. Audi cantica canticorum. Valida est sicut mors dilectio. Magnum verbum fratres: Valida est sicut mors dilectio, magnificentius exprimi non potuit fortitudo charitatis, quam vt diceret, valida est sicut mors. Quis enim resistit morti? fratres intendat charitas vestra. Resistitur ignibus, vndis, ferro: resistitur potestatibus, resistitur regibus, venit vna mors, quis ei resistit? Nihil est illa fortius: propterea viribus eius charitas comparata est, & dictum est valida est sicut mors dilectio. Et quia ipsa charitas occidit quod fuimus vt simus quod non eramus, facit in nobis quandam mortem dilectio. Ipsa morte mortuus erat qui dicebat, Mundus mihi crucifixus est & ego mundo. Ipsa morte mortui erant quibus dicebat, Mortui enim estis: & vestra vita abscondita est cum Christo in deo. Ex tracta. Psal. cxxi. Psal. cxxi. Cant. viij. Charitatis fortitudo. Colos. iij.

¶ Inquantum dei sapientiam per quam facta sunt omnia spiritaliter intelligimus, in tantum carnalibus affectibus morimur: vt mortuum nobis hunc mundum deputantes, nosque ipsi huic mundo moriamur: & dicamus quod ait Apostolus, Mundus mihi crucifixus est & ego mundo. De hac enim morte item dicit, Si autem mortui estis cum Christo quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? Non ergo immerito nemo potest faciem, id est ipsam manifestationem sapientiæ dei videre, & viuere. Ipsa est enim species, cui contemplandæ suspirat omnis qui affectat diligere deum & ex toto corde, & ex tota mente, & ex tota anima: ad quam contemplandam etiam proximum quantum potest ædificat qui diligit proximum sicut seipsum, in quibus duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Illa est ergo species quæ rapit omnem animam rationalem desiderio sui tan- Ex lib. de tri. ij. Colos. ij. Species diuinæ faciei. Matth. xxij.

to ardentiorem quanto mundiorem, & tanto mundiorem quanto ad spiritalia resurgentem: tanto autem ad spiritalia resurgentem, quanto a carnalibus morientem.

Au. sermone de verbis apli.xx. Psal.xliiij. ℭ Cũ viderimus eũ sicuti est, iam transiet peregrinatio nostra. Postea vero gaudebimus gaudio angelorũ. Hæc n. via qd est? Via fides est, pp fidẽ tuã factus est deformis Christus. Manet aũt speciosus Christus: speciosus forma præ filijs hoĩum videbit post pegrinationẽ: mõ aũt fide qualis vr? Et vidimus, & non hẽbat spẽ neq; decorẽ: sed vultus eius abiectus: & deformis positio eius. Hic ẽ vultus eius despectus, & deformis positio eius, hõ in plaga positus & sciens ferre infirmitates.

Esa.liij. B Deformitas xpi pulchritudo nostra est. Deformitas Christi te format. Ille eñ si deformis esse noluisset, tu formã quã perdidisti non recepisses. Pẽdebat ergo in cruce deformis, sed deformitas illius pulchritudo nostra erat. In hac ergo vita deformẽ Christũ teneamus. Quid est deformem Christũ? Absit mihi gloriari nisi in cruce dñi nři Iesu Christi, p quẽ mihi mundus crucifixus est & ego mundo. Hæc est deformitas Christi. Nunquid dixi me scire in vobis aliqd nisi viã? Hæc est via credere in crucifixũ. Huius deformitatis signũ in frõte portamus, de ista deformitate Christi non erubescamus.

Item ex eodem sermone. ℭ Mihi aũt absit gloriari, nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi. Poterat dicere in sapientia dñi nostri Iesu Christi, & verũ diceret: in maiestate, & verũ diceret: poterat in ptãte, & verũ diceret. Sed dixit in cruce. Vbi mundi philosophus erubuit, ibi Apl's thesaurũ reperit: non contẽnendo vile inuolucrũ peruenit ad preciosum inuolucrum. Absit inqt mihi gloriari, nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi. Bonam sarcinã sustulisti, ibi totũ est qđ quæsisti, & qd ibi magnũ lateret ostendisti. Quale adiutoriũ? Per quem mihi inquit mundus crucifixus est, & ego mundo. Qñ tibi crucifigeretur mundus, nisi pro te crucifigeretur per quẽ factus est mundus? Ergo qui

C j.Cor.j. gloriatur, in dño glorietur. Quo dño? Christo crucifixo, vbi humilitas, ibi maiestas: vbi infirmitas, ibi potestas: vbi mors, ibi vita. Si vis ad illa venire noli ista contẽnere. Nã non est magnũ in Christi sapientia gloriari, magnũ est in cruce Christi gloriari. Vñ tibi insultat impius, inde glorietur pius: vnde tibi insultat superbus, inde glorietur christianus. Noli erubescere de cruce Christi. Idõ in frõte tanq̃ in sede pudoris signum ipsum accepisti. Recole frontem tuam, ne linguã expauescas alienam. Signum veteris testi, circumcisio in latenti carne. Signũ noui testi, signũ in libera fronte. Ibi enim occultatio est, hic reuelatio. Illud est sub velamine, hoc in fa-

ij.Cor.iij. cie. Quãdiu eñ legitur Moyses, velamen super cor eorũ positum est. Quare? quia non transierunt ad Christũ. Cum enim transieris ad Christum auferetur omne velamen: vt qui habebas in occulto circuncisionem in fronte portes crucẽ. Nos aũt reuelata facie gloriã dñi speculantes in eandem (inquit) imaginẽ transformamur de gloria in gloriã, tanq̃ a dñi spiritu, ne tibi tribuas, ne hoc tuũ

putes, ne ignorans dei iustitiam & tuam volens constituere iustitię dei non sis subiectus. Nam in eo signum Christi esse prænunciatū quis ambigat? Inde cultellus petrinus: petra aūt erat Christus. Inde octauus dies circuncisionis, dominicus resurrectionis. Iō Apostolus inde transiens, inde veniens, transiens. s. ad Christū vt auferatur velamen, nouit vnde glorietur. Mihi aūt, inqt, absit gloriari, nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi. Quid. n. prius dixerat? Neq;. n. qui circunciduntur legē custodiunt: sed volunt vos circuncidi: vt in carne vestra glorientur. Tu quid apostole? Transfer signum ad frontē. Mihi aūt absit gloriari, nisi in cruce dñi nobri Iesu Christi. Hic habeo, inquit, qđ ignorabam. Venit testm̄ nouū: reuelatum est qđ occultabatur: qui sedebant in vmbra mortis lumen ortum est eis: & reuelatum est qđ occultabatur. Quod latebat in aperto est: venit ipsa petra, omnes nos spiritu circuncidit, & suæ humilitatis signū in redemptorum fronte defixit. Roma. 2 D

¶ Gloriemur ergo & nos in cruce dñi nostri Iesu Christi, per quem nobis mundus crucifixus est, & nos mundo crucifigimur: de qua cruce vt non erubesceremus, eam in ipsa fronte, hoc est in pudoris domicilio collocauimus. Ex sermone de passiõe domini

Et quicunq; hanc regulam secuti fuerīt, pax super illos & misericordia, & super Israel dei. De cætero nemo mihi molestius sit. Ego enim stigmata domini Iesu in corpore meo potero. Gratia domini nostri Iesu Christi cū spū vestro fratres. Amen. a

Nouimus quidem Israel spiritalē, de quo dicit Apls. Et quicunq; hanc regulam sequuntur, pax super illos & misericordia, & super Israel dei. Istum aūt Israel scimus esse carnalem, de quo dicit, Videte Israel secundum carnem. Sed ista isti non capiunt, & eo ipso carnales seipsos esse conuincunt. Ex lib. aduersus Iudæos Israel spiritalis.

¶ Super Israel magnificentia eius. De quo dicit Apostolus, Super Israel dei. Non. n. oēs qui ex Israel hi sunt Israel, quoniam est Israel secundum carnem. Non aūt qui filij carnis, hi filij dei: sed filij promissionis deputantur in semine. Ex tracta. ps. lxvij. Roma. ix.

Missa fuit e Roma ad Ephesios per Tythicum.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS ARGVMENTVM.

EPHESVS metropolis quondam erat Asiæ minoris, ciuitas superstitiose dedita cultui dæmonum, & præcipue Dianæ, vnde & in Actis Dianæ Neokoros dicitur: non illius venatricis, cui poetæ sagitas et arma tribuũt sed multi mammlæ, quam Græci polymaston appellant, quam volebant omnium animantium esse nutricem, vt indicauit Hieronymus. Nam de tẽplo Ephesiæ Dianæ, toto orbe celebratissimo, passim ẽt ethnici meminere scriptores. Hos curiosarum artium tenebat studium. Vnde legimus, ad prædicationem apostolorum magicos libros ab eis comportatos, igni traditos fuisse: et supputato pretio, compertũ fuisse quinquagies mille nummum argenti, sicut refertur in Actis capite 19. Vt igitur à tantis erroribus illos abduceret, trienniũ apud illos egit: nihil interim non faciens, quod ad illorũ salutẽ faciebat, magno studio reclamantibus et obstrepentibus multis, sicut ipse testatur alicubi: vbi et bestijs obiectus ẽ, quẽadmodũ ipse testatur in secũda ad Corinth. epistola. At discedẽs, Timotheũ apud eos remanere iussit, Abũdabat aũt ea ciuitas, vt curiosis et magiæ deditis, ita doctissimis uiris: unde Paulus, ut ad omnium mores et ingenia sese attẽperat, de dæmonibus ac spiritibus crebro meminit, bonorũ ac malorũ dñiã indicãs. Ad hęc retrusa q̄dã aperit. Nec. n. est ulla epistola, q̄ tã abditos habeat sensus, ut ob hanc potissimum Petrus scripsisse uideatur: Sicut et

charissimus frater noster Paulus, secundũ datã sibi sapientiã scripsi uobis, sicut in oĩbus epistolis, loquẽs in eis de his quibus sunt quædã difficilia intellectu, q̃ indocti & instabiles deprauant, sicut et cæteras scripturas ad suã ipsorũ perditionẽ. Difficultas aũt non tã in uerbis sita est, quãquã haud alibi sermonis phrasis pplexior, quã in sensibus, qđ agnoscit et diuus Hieronymus in præfatione cõmentariorũ. Hæc idcirco uniuersa replicauimus, ut ostenderemus, quare apostolus in hac uel potissimũ epistola obscuros sensus et ignota seculis sacra congesserit. Hos igitur quoniam in fide persliterant, hortatur ut pergant, et ad perfectionẽ proficiant, cõmone faciens cuiusmodi fuerint, cum uitijs addicti seruirent impijs spiritibus: & quales nunc facti sint, insiti Christo: docens interim euangelij gratiam consilio diuino, licet Iudæis promissam, in gentes quoq; recte propagatam, et huius muneris se ministrum à deo constitutum. Quoniam aũt scripsit è carcere, hortatur ne deijciãtur animo ob ipsius afflictiones, uerum eas potius sibi glorię ducant. Hęc agit capite primo et secundo. In cæteris tribus uitæ formã illis præscribit, demonstrans quid sequendũ, quid fugiendum, quę officia maritorum in uxores, uxorem in maritos, quę parentum in liberos, liberorum in parentes, dominorum in seruos, seruorum in dominos. Scripta est epistola ab urbe Roma, per Tythicum diaconum, cuius meminit in calce, fidelem ministrum eum uocans. Ambrosius addit scriptam è carcere, cum Hierosolymis Romam deductus sub fide iussore degeret extra castra in suo conducto.

EXPOSITIO DIVI PATRIS AVGVstini episcopi in Epistolam diui Pauli Apostoli ad Ephesios, per venerabilem Bedam Presbyterum collecta.

B PAVLVS Apostolus Iesu Christi per voluntatem dei, sanctis oîbus qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Iesu, Gratia vobis & pax a deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictiõe spiritali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati in conspectu eius in charitate, qui prædestinauit nos in adoptionem fi-

Gala.i. i.Pet.i. ij.Cor.i.

C liorum per Iesum Christum in ipsum secũdum propositum voluntatis suæ, in laudẽ gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificauit nos in dilecto filio suo, quo habemus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum secundum diuitias gratiæ eius quæ superabundauit in nobis in omni sapientia & prudentia: vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum eius: quod ꝓposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo quæ in cœlis, & quæ in terra sunt in ipso, in quo etiam & nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum eins, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ, vt simus in laudem gloriæ eius nos qui ante sperauimns in Christo. In quo & vos cum audissetis verbũ veritatis, euãgeliũ salutis vestræ recepistis.

Roma.viij.

Ex lib. de ꝑdestinatione sctõrũ. Quẽ electi qui no- sunt.

ELegit deus in Christo ante mundi constitutionem mẽbra eius, ꝛ quõo eligeret eos qui nondũ erant, nisi ꝑdestinando? Elegit ergo prędestinans nos. Nunquid eligeret impios ꝛ inmundos?

immundos? Nam si quę isto proponatur vtrum hos eligat, an potius sanctos & immaculatos, qui horum respōdeat quid requirat, ac nō statim ferat ꝓ sanctis immaculatisq;? Præsciebat ergo (ait Pelagianus) qui essent futuri sancti & immaculati per liberæ voluntatis arbitrium, & ideo eos ante mundi constitutionem, in ipsa sua præscientia quales futuros esse præsciuit elegit. Elegit ergo, inquit, antequam essent, prædestinans filios quos futuros sanctos immaculatosq; præsciuit. Vtiq; ipse non fecit: nec se facturum, sed ipsos facturos esse præuidit. Intueamur ergo verba Apostoli: atq; videamus vtrum propterea nos elegerit ante mundi constitutionem: quia sancti & immaculati futuri eramus: an vt essemus. Benedictus, inquit, deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui nos benedixit in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo: sicut elegit nos in ipsa ante mūdi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati. Nō ergo quia futuri eramus, sed vt essemus. Nempe certum est. nempe manifestum est. Ideo quippe tales futuri eramus, quia elegit ipse prædestinans, vt tales per gratiam eius essemus. Ita nos ergo benedixit benedictione spiritali in cœlestibus in Christo Iesu, sicut elegit nos ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate, prædestinans nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum. Deinde quid adiungat attendite. Secundum placitum, inquit, volūtatis suæ, ne in tanto beneficio gratiæ de placito gloriaremur voluntatis nostræ. In qua glorificauit nos, inquit, in dilecto filio suo. In qua vtique voluntate sua glorificauit nos. Sic dictum est gratificauit nos a gratia, sicut iustificauit dicitur a iustitia. In quo habemus, inquit, redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum secundum diuitias gratiæ eius, quæ abundauit in nos in omni sapiētia & prudētia, vt ostenderet nobis mysterium voluntatis suæ secundum bonam voluntatem suam. In hoc mysterio voluntatis suæ posuit diuitias gratiæ suæ secundum bonam voluntatem suam, non secundum nostram. Quæ bona esse non posset, nisi ipse secundum bonam voluntatem suam vt bona fieret subueniret. Cum autem dixisset secundum bonam voluntatem suam, subiecit, Quam proposuit in illo idest in dilecto filio suo, in dispositionem plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis sunt, & quæ in terris in ipso. In quo etiam & sortem consecuti sumus prædestinati secundum propositum eius qui vniuersa operatur secundum consilium voluntatis suæ, vt simus in laudem gloriæ eius. Elegit ergo nos deus in Christo ante mundi constitutionem prædestinans nos in adoptionem filiorum: non quia per nos sancti & immaculati futuri eramus: sed elegit prædestinauitq; vt essemus. Fecit autem hoc secundum placitum voluntatis suæ, vt nemo de sua, sed de illius erga se voluntate glorietur. Fecit hoc secundum diuitias gratiæ suæ, secundum volunta-

Voluntas nostra quomodo bona fit.

tem suam quam proposuit in dilecto filio suo, in quo sortem cõsecuti sumus: prædestinati secundum propositũ non nostrum, sed eius qui vniuersa operatur. vsqueadeo vt ipse in nobis operetur & velle. Operatur autem secundum consilium voluntatis suæ, vt simus in laudem gloriæ eius. Hinc est quod clamamus vt nemo glorietur in homine, ac per hoc nec in seipso: sed qui gloriatur, in domino glorietur, Vt simus in laudẽ gloriæ eius. Ipse quippe operatur secundum propositum suum, vt simus in laudeʒ gloriæ eius vtiqʒ sancti & immaculati, propter quod nos vocauit prædestinãs ante mundi constitutionem. Ex hoc proposito eius est illa electorum propria vocatio, quibus omnia cooperantur in bonum, quia secundũ propositũ vocati sunt: & sine pœnitentia sunt dona & vocatio dei. VT simus sancti & immaculati in conspectu eius.

1. Cor. 1.

Roma. viij.

Rom. xi.

Ex libro de pfectione iustitiæ hominis.

Nemo sine peccato, sed sine crimine.

C

Tim. 1.

Ex lib Enchiri.

Ecclesia.

¶ Hoc agitur vt hoc simus, si immaculati intelligẽdi sunt, qui omnino sine peccato sunt. Si autem immaculati sunt, qui sunt sine crimine, etiam in hac vita fuisse atq; esse negare non possumus, quia non ideo sine vllo peccato est aliquis: quoniã nõ habet maculam criminis. Vnde & Apostolus cũ ministros eligeret ordinãdos, nõ ait si quis sine peccato, quod inueniri nõ posset: sed ait, si quis sine crimine, qđ vtiqʒ posset. INstaurare omnia in Christo, quę in cœlis & quæ in terra sunt in ipso.

¶ Quę in sanctis angelis & virtutibus dei est ecclesia, tunc nobis sicut est innotescet cũ ei cõiuncti fuerimus in finem, ad simul habenda beatitudineʒ sempiternam. Ista vero quæ ab illa peregrinatur in terris, eo nobis notior est, quod in illa sumus, & quia hominum est, quod & nos sumus, Hæc sanguine mediatoris nullum habentis peccatũ ab omni est redẽpta peccato. Eius vox est, Si deus pro nobis quis contra nos? Qui filio proprio nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Non enim pro angelis mortuus est Christus. Sed ideo etiam pro angelis fit quicquid hominum per eius mortẽ redimitur, & liberatur a malo: quoniam cum eis quodammodo redit in gratiam post inimicitias quas inter homines & sanctos angelos peccata fecerunt, & ex ipsa hominum redemptione ruinæ illius angelicæ detrimenta reparantur. Et vtiqʒ nouerũt angeli sancti docti de deo, cuius veritatis æterna contemplatione beati sunt, quanti numeri supplementuʒ de genere humano integritas illius ciuitatis expectet. Propter hoc ait Apostolus, Instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis sunt & quæ in terris in ipso. Instaurantur quippe quę in cœlis sunt, cuʒ id quod inde in angelis lapsum est, ex hominibus redditur. Instaurãtur autem quæ in terris sunt, cũ ipsi homines qui pdestinati sunt in æternã vitã, a corruptionis vetustate renouantur. In Quo etiam sorte vocati sumus.

R oma. viij.

Instauratio omnium.

D

Ex tracta. ps. xxxiij.

Sors quid, hic sit.

¶ Sortẽ dicit gratiã qua salui facti sumus. Quare sortis nominẽ gratiã appellauit? qa in sorte nõ est electio, sed voluntas dei. Nam vbi dicitur, iste fecit, iste nõ fecit, merita considerãtur: & vbi merita

considerantur, electio est non sors. Quādo autē deus nulla meri- Ioan. xix.
te inuenit, sorte volūtatis suæ nos saluos facit, q̄a voluit: nō quia
digni fuimus. hęc est sors. Merito tunica illa dn̄i desup texta, q̄ si-
gnificat charitatis æternitatē, cū diuidi a psecutoribus non posset,
sors sup eā missa est. Ad quos pueniit, eos significauit, q̄ videtur ad
sortes ptinere sctōrū. Gratia salui facti estis p fidē, ait Apostolus, Ephe. ij.
Grā salui facti estis p fidē: & hoc nō ex vobis: donū em̄ dei est: non
ex opibus, quasi vos bñ feceritis, vt ad hoc accedere digni essetis.
Prędestinati sm̄ ppositū eius, q̄ oīa opatur sꝫ ɔsiliū volūtatis suę.
¶ Prędestinati secūdū ppositū qui operatur vniuersa. Ipse ergo, vt Ex libro de prę-
credere incipiamus, opatur, qui vniuersa operatur. Vocationē q̄p- destina. sanctō.
pe illā de qua dictū est, Sine pœnitētia sunt dona & vocatio dei.
& de qua dictū est, Nō ex opibus, sꝫ ex vocāte. cū posset dicere, sed Roma. xi.
ex credēte electionē qui significauit dn̄s. dicens, Nō vos me elegi- Roma. ix.
stis, sed ego elegi vos. nec fides ipsa præcedit. Nō enim quia credi- Ioan. xv.
dimus, sed vt credamus elegit nos, ne priores cum elegisse dica- E
mur. falsumq; sit quod ait, Nō vos me elegistis, sed eos vos elegi.

In quo & credētes, signati estis spiritu pmissionis sctō, qui est arrabo pignus hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis, in laudē gloriæ ipsius.

Diffusa est enim charitas Christi in cordibus nostris. Nō ta- Ex sermone de
men ex nobis, sed per spiritum sanctum qui datus est no- visione dei.
bis. Si diffusa est charitas in cordibus nostris, & deus cha- Rom. v.
ritas est: ecce iam ex quantulocunq; pignore deambulabat deus
in nobis. Pignus enim accepimus. Quid illud est cuius pignus ta- Pignus.
le est? quanquam melius habent codices, qui habent arram, quā Arra.
qui habēt pignus. eādē quippe rē interpretes dicere voluerūt. Inter-
est tamen aliquid in loquēdi vsu inter arrā & pignus. Pignus enim
quando datur, cum datum fuerit propter quod pignus datum est,
pignus aufertur. Accipis (verbi gratia) codicē ab amico tuo: vt tibi
det, das aliquo pignus. Cum reddideris quod accepisti, propter q̄d
pignus posuisti, ille quod reddideris habebit, tu pignus recipies, nō
enim habebit ambas res. Quid ergo fratres? Si charitatem mo- F
do deus tanquam pignus dedit per spiritum suum, cū eam rem
ipsam reddiderit, qua promissa pignus dedit, auferendū est a no-
bis pignus? Absit, sed quod dedit, hoc implebit. Ideo melius arra
quā pignus. aliquādo enim pretium (verbi gratia) pparas dare pro
ea re quā tenes bonæ fidei contractu. de ipso pretio das aliquid: &
erit arra non pignus: quod sit cōplēdū, nō q̄d auferēdū. Iā ergo in-
tellige. Si inuenio dilectorem, habet arrā: & ex arra desiderat ple-
nitudinem. Arrā ipsam cōsideret: hoc em̄ implebitur vñ arra da-
ta, est ipsam cogitet: ipsam apud se discutiat, ipsam inspiciat, ipsas
de plenitudine illa quā nō videt interroget. Aspice ergo arrā. Deus
charitas est. Inde habemus aliqd, inde aspsi sumus, inde irrorati, I. Ioan. iiij.

oculus tos talis est, qualis fons rore isto aspersus. Sed flagrās in fontem, dic deo tuo, quoniam apud te est fons vitę. In rore isto natum est desiderium, in fonte satiaberis: ibi est quod sufficit nobis.

Psal.xxxv.

Propterea & ego audiens fidem vestram quæ est in domino Iesu, & dilectionem in omnes sanctos, non cesso, gratias agens pro vobis.

Ex libro de prædestinatióe sancto.

G

Deo gratias agit Apostolus pro his qui crediderunt. nō vtiq; quoniam eis annunciatum est euangelium, sed quoniam crediderunt. Ait enim, In quo ⁊ vos audientes verbum veritatis, euangelium salutis vestræ, in quo credentes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ in redemptionem acquisitionis, in laudem glorię eius. Propter hoc ⁊ ego fide vestra audita in Christo Iesu, ⁊ in omnes sanctos, nō cesso gratias agere pro vobis. Noua erat ⁊ recentior fides prædicato sibi euangelio. Qua fide audita, gratias deo pro eis agit Apostolus. Si homini gratias ageret pro eo quod illum vel putaret non præstitisse, vel nosset: adulatio, vel irrisio, veriusq; gratiarum actio diceretur. Nō erat deus, nō irridetur, donū est em̄ eius etiā incipiēs fides, ne Apostoli falsa vel fallax gratiarū actio merito iudicetur.

Gratias quomodo agat Apostolus

Ex epistola ad vitalem.

Gratiarum actio.

¶ Hoc ⁊ gratiarum actio iudicat, quod oratio. Oratio pro infidelibus, gratiarum actio pro fidelibus. Qui enim est orandus vt faciat, illi est actio gratiarum reddenda cum fecerit. Vnde idem dicit Apostolus ad Ephesios, Propter hoc ⁊ ego audita fide vestra in domino Iesu, ⁊ in omnes sanctos, non cesso gratias agere ꝑ vobis. Loquimur autem nunc de ipsis initijs, cum homines qui erāt auersi, ⁊ aduersi, conuertuntur ad deū: ⁊ velle incipiunt quod nolebant, ⁊ habere fidem quam non habebant. Quod vt fiat in eis, oratur pro eis, quamuis non oretur ab eis. Ipsi enim quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? Cum vero factum fuerit quod oratur, ei qui fecit aguntur gratiæ, ⁊ pro eis, ⁊ ab eis.

H

Memoriam vestri faciens in orationibus meis, vt deus domini nostri Iesu Christi pater gloriæ det vobis spiritū sapiētiæ & reuelationis in agnitionē eius.

Ex libro cōtra Maximinū.ij.

Deus pater, de⁹ ⁊ pater est Christi.

Psal.xxi.

Psal.cix.

¶ Patrem propterea etiam deum esse vnigeniti filij, intelligere debemus: quoniam factus est homo, ⁊ natus ex fœmina. ⁊ hoc est quod dicit in psalmo, vbi quod futurū fuerat prænunciauit. De ventre matris meę deus meus es tu. vt ostenderet patrē hinc esse deum suum, quia homo factus est. Homo enim de vētre matris natus est, ⁊ secundum hominem de virgine natus est deus, vt non solum pater illi esset, qui eum de ipso genuit, verumetiam deus eius esset, quem de ventre matris hominē creauit. Ex vtero (inquit) ante luciferum genui te. Qui est pater filio ex vtero suo, de ventre matris deus eius est non de suo.

Illuminatos oculos cordis vestri, vt sciatis quæ sit spes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hære ditatis eius in sanctis: & quæ sit superminens magni tudo virtutis eius in nos qui credidimus.

¶ Redi, redi: tolle te a corpore. Corpus tuum habitatio tua est. Cor tuum sentit etiam per corpus tuum: sed corpus tuum non quod cor tuum: dimitte & corpus tuum, redi ad cor tuum. In corpore tuo inueniebas alibi oculos, alibi aures, in corde tuo nunquid hoc inuenis? An in corde nõ habes aures? De quibus ergo dominus dicebat, Qui habet aures audiẽdi audiat? An in corde nõ habes oculos? vnde dicit Apostolus, Illuminatos oculos cordis vestri. Redi ad cor, vide ibi quid sentias forte de deo, qui ibi est imago dei, in interiore homine habitat Christus, in interiore homine renouaris ad imaginem dei. In imagine sua cognosce auctorem eius. Vide quemadmodũ omnes corporis sensus cordi intro nunciant quod senserunt foris. Vide quam multos ministros habeat vnus interior imperator: & quid apud se etiam sine his ministris agat. Renunciant oculi cordi alba & nigra. Renunciant aures eidem cordi canora & dissona. Renunciant nares eidem cordi odora & putentia. Renunciat gustus eidem corda amara & dulcia. Renunciat tactus eidem cordi lęuia & aspera. Renunciat sibi ipsum cor iusta & iniusta. Cor tuum & videt & audit: & cætera sensibilia diiudicat: & quo non aspirant corporis sensus, iusta & iniusta, mala & bona discernit. Diuersa sunt quæ ad cor tuum referuntur: & diuersa ibi membra non inueniuntur. In carne tua alibi audis: alibi vides, in corde tuo ibi audis vbi vides.

B Ex tracta. euangelij secundum Io. xviij.

A Lucæ. viij.

Ephes. i.

Quæ sensus cordi nunciant

Quid sibi cor renunciat.

Secundum operationem potentiæ virtutis eius quam operatus est in Christo Iesu, suscitans illum a mortuis, & sedere cum faciens ad dexterã suam in cœlestibus, supra omnẽ principatum, & potestatẽ, & virtutem, & dominationem, & oẽ nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro: & omnia subiecit sub pedibus eius.

B

Psal. viij.

NEc eos audiamus qui negant ad dexteram patris sedere filium. Dicũt enim, Nũquid deus pater habet latus dextrũ, aut sinistrũ, sicut corpora? Nec nos de deo patre sentimus. Nulla eñ forma corporis deus finitur atq̃ cõcludit. Sed dextera patris est beatitudo perpetua quæ sanctis datur: sicut sinistra eius rectissime dicitur miseria perpetua, quæ impijs datur, vt non in ipso deo, sed in creaturis hoc modo quod diximus intelligatur dextera & sinistra. Quia & corpus Christi quod est ecclesia: in ipsa

Ex libr. de agone christiano. Quomodo ad dextram patris sedeat filius.

dextera, hoc est in ipsa beatitudine futura est: sicut Apostolis dicit quia & simul nos suscitauit, & simul sedere fecit in cœlestibus. Quamuis enim corpus nostrum nondum ibi sit, tamen spes nostra iã ibi est. Propterea & ipse dñs post resurrectionem iussit, discipulis, quos piscantes inuenit, vt in dexterã partẽ mitterent retia. Qđ cũ fecissent, ceperunt pisces, qui omnes magni erant, idest iustos significabant, quibus promittitur Dextera. Hoc significat qđ etiam in iu-
Math. xv. C dicio dixit se agnos ad dexterã, hœdos aũt ad sinistrã eẽ positurũ.

Et ipsum dedit caput supra oẽm ecclesiã, quæ est corpus ipsius: & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.

Nullum maius donum præstare posset deus hominibus, quam vt verbum suum per quod condidit oĩa, faceret illis caput, & illos ei tanquam mẽbra coaptaret vt esset filius dei & filius hoĩs, vnus deus cũ patre, vnus homo cũ hominibus, vt quando loquimur ad deũ deprecantes, nõ inde filiũ separemus: & quãdo p̃catur corpus filij nõ a se separet corpus suum, sitq; ipse vnus saluator corporis sui dominus noster Iesus Christus filius dei, qui & oret pro nobis, & oret in nobis, & oretur a nobis. Orat pro nobis, vt sacerdos noster orat in nobis, vt caput nostrum: oratur a nobis, vt deus noster.

Ex tracta. Psal. lxxxv. Caput ecclesiæ Christus p magno dono datur. Rom. viij.

CAPVT II.

T vos cum essetis mortui delictis & peccatis vestris, in qbus aliquãdo ambulastis secũdum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aeris huius spiritus qui nunc operatur in filios diffidẽtiæ, in quib⁹ & nos omnes aliquãdo conuersati sumus, in desideriis carnis nostræ facientes voluntatem carnis, & cogitationum.

D

NVbilosus iste aer ad abyssum pertinet: vbi nubes, vbi vẽti, vbi tempestates, vbi pluuia, coruscationes, tonitrua, grandines, nix, & quicquid vult deus super terram fieri de isto humido & caliginoso aere, totum hoc terre nomine appellauit, quia nimis mutabile est atque mortale, nisi forte putatis qa pluit sursum stellis. Omnia ista hic fiunt prope ad terram, & aliquando sunt homines in cacuminibus montium: & nubes sub se vident, & fiunt plerunq; pluuiæ, & apparent bene intentis omnia ista quæ turbato aere concitãtur, hic fieri in ista mundi parte infima. Propterea ad ista caliginosa, idest ad hunc aerem tãquam ad car-

Ex tracta. ps. cxvi. Aer mundi & principes eius.

cerem damnatus est diabolus de apparatu superniorum angelorum lapsus cum angelis suis. Nam Apostolus hoc de illo dicit, Secundum potestatem principis aeris huius, qui nunc operatur in filijs diffidentię. Et alius apostolus dicit, Si enim deus angelis peccantibus non pepercit, sed carceribus caliginosis inferni retrudēs, tradidit in iudicio puniendos seruari. infernum hoc appellans quod inferior pars mundi sit. ij. Petri. ij.

¶ Hæc autē potestas tenebrarū, idest diabolus, qui dicitur etiam princeps potestatis aeris, operatur in filijs diffidētiæ: princeps iste rector tenebrarum, idest diabolus, diffidētia filiorū regens eos ad arbitrium suum: quod nec ipse habet liberū ad benefaciendū, sed in maximā malevolentiā poena suis sceleribus obduratus. vnde nemo sanæ fidei credidit, aut dicit hos apostatas angelos ad pristinam pietatem, correcta aliquando voluntate cōuerti. Quid ergo operatur hæc potestas in filijs diffidētiæ, nisi opa sua mala? Et in primis maximeq; ipsam diffidentiā & infidelitatē, qua sint inimici fidei, per quā scit eos posse mundari, posse sanari, posse perfectissime liberos, quod eis vehementer inuidet, in æternitate regnare. Itaq; aliquos eorum p quos amplius decipere affectat, sinit habere nonnulla velut opera bona, in quibus laudātur per quasq; gentes, præcipueq; in gente Romana, qui præclare gloriosq; vixerūt. Sed quoniam sicut veracissima scriptura dicit, Omne quod nō est ex fide, pctm̄ est: & sine fide impossibile est vtiq; placere deo, nō hominibus, nihil sic agit hic princeps, quā vt non credatur in deū, nec ad mediatorē, a quo soluūtur opa eius credēdo veniatur. Sed ipse mediator intrat in domū fortis, idest in hoc seculū mortalium, sub potestate diaboli, quantū ad ipsum pertinet, constitutū. De ipso quippe scriptū est, qd̄ potestatē habeat mortis. Intrat in domū fortis, idest in suo dominatu habētis humanum genus, & prius alligat eū, idest eis coercet & cohibet potestatē, potestatis suæ fortioribus vinculis, & sic eripit vasa eius, quæq; prædestinauit eripere, arbitrium eorū ab eis liberās potestate: vt illo nō impediēte credāt in istū libera volūtate. Proinde hoc opus est gratiæ, nō naturæ. Opus est inquā gratiæ quā nobis attulit secūdus Adā: nō naturæ, quā totā perdidit in semetipso primus Adam. Opus est gratiæ tollētis peccatum, vt viuificantis mortuū peccatorē: nō opus est legis ostendentis peccatum, non a peccato viuificantis.

Ex epistola ad Vitalem. Potestas tenebrarum. Roma. xiiij. Marci. iij.

¶ Misit, inquit, in eos iram indignationis suæ: indignationem, & iram & tribulationem, immissionem per angelos malos. Esse autem diabolum & angelos eius tam malos vtiq; vt eis ignis præparetur æternus: nullus fidelis ignorat. Sed immitti per eos immissiones super quoslibet a domino deo, quos ea poena iudicat dignos, durum eis videtur qui minus idonei sunt cogitare quemadmodū summa dei iustitia bene vtatur & malis. Quos quidem quantum pertinet ad eorum substantiam, quis alius quam ipse

Ex tracta. ps. lxxvij. Vtitur malis deus ad bonū.

G fecit?sed malos ipse non fecit: vtitur tamen eis, quoniam bonus est,bene,idest conuenienter ⁊ iuste:sicut econtra iniq creaturis eius bonis vtuntur male, Vtitur ergo deus angelis non solū ad puniē dos malos,sicut in istis,omnibus loquitur Psalmus, sicut in rege Achab,quem fallaciæ spiritus ex dei voluntate seduxit vt cade- ret in bello,verumetiam ad probandos ⁊ manifestandos bonos, sicut fecit in Iob. In libro nāq; fidelissimo legimus diabolum po-

Iob.ii. tuisse etiam de cœlo ignem immittere ad sancti viri tanti in pe- corum numerum mirabili ⁊ horrendo impetu consumendum.

Dominus bona Iob p diabolū abstulit. Quod diabolo tribuere nemo fidelium fortassis auderet,nisi san- ctę scripturæ auctoritate legeretur. Sed ille vir dei bono iustus,⁊

Iob.i. fortis,⁊ pie pius nō ait,Dominus dedit,diabolus abstulit;sed, Do minus dedit,dominus abstulit:optime sciens diabolum ēt quod facere de istis elementis poterat,non tamen seruo dei,nisi eius do mino volente ac permittente,fuisse facturum, malitiam diaboli confundebat,quoniam quis illa in se probando vteretur sciebat. In filijs vero diffidentiæ tanquam in suis mancipijs operat̄,quem admodum homines in pecoribus suis:⁊ illic tamē quantū deus iusto iudicio finit. Sed aliud est quando potestas eius,etiā a suis si cut ei placet tractandis maiore potestate prohibetur,aliud quan- do ei potestas etiam in eos qui ab illo alieni sunt datur: sicut ho- mo de pecore suo pro humano captu facit quod vult,nec sane fa

H cit si prohibetur a potestate maiore. De alieno autem pecore vt fa ciat,expectat sibi potestatem dari ab illo cuius est. Ibi ergo pote- stas quæ fuerat prohibetur,hic autem quæ non fuerat tribuit̄. Quæ cū ita sint,malis angelis tribuere sine dubitatione possumus mor tes pecorum,mortes primitiuorum,⁊ illud maxime vnde religa- ta sunt omnia,obdurationem cordis illorum,vt populū dei nol- lent dimittere. Hanc enim iniquissimam ⁊ malignissimam obsti nationem deus cum facere dicitur,non instigando ⁊ inspirando, sed deserendo facit,vt illi operentur in filijs diffidentiæ, qđ deus

Esaiæ.lxiii. debite iusteq; permittit. Nā ⁊ illud quod Esaias propheta dicit,Do mine,ecce tu iratus es,⁊ nos peccauimus, propterea errauimus ⁊ facti sumus sicut immundi omnes,ea ratione intellige. Præcessit enim aliquid vnde deus iustissime iratus ab eis suum lumen au- ferret,vt in peccata quæ nulla tergiuersatione defendi possent nō esse peccata,cęcitas humanæ mentis offenderet ab itinere iustitiæ deuiando ⁊ errando: ⁊ quod in alio psalmo scriptum est de ipsis

Psal.ciiii. Aegyptijs,q̄ deus conuerterit cor eorum vt odissent populū eius, ⁊ dolum facerent in seruos eius,bene creditur deus fecisse p illos angelos malos,vt iam vitiosę mentes filiorum infidelitatis per eos angelos,quibus eadem sunt amica vitia excæcarentur,vt odiū populi dei ad quos terrendos ⁊ corrigendos bonos illa mirabilia

A sequerentur. Et ad hæc quis idoneus? Vnde cum dixisset, Misit in eos iram indignationis suæ:indignationem ⁊ iram ⁊ tribulatio-

nem immissiones per angelos malos,illud quod addidit,Viā; fecit semitæ iræ suę,cuius tandem acies sufficit penetrare vt intelligat,capiatq; sententiam in tanta profunditate latitantem? Erat.n. semita iræ dei,qua Aegyptiorum impietatem occulta æquitate puniret. Sed eidem semitæ viam fecit,vt eos tanquam ex abditis p eos angelos malos in manifesta scelera producens,in euidentissimos impios euidentissime vindicaret. Psal.lxxvij.

℃ Vere sibi consulit qui deum iudicem cogitat,apud quem causam gestæ huius vitæ,atq; ab illo sibi muneris iniuncti quisq; dicturus est,vbi omnis homo recipit,sicut testatur Apostolus,quæ p corpus gessit siue in bonum siue in malum. Ita sibi consulit, q ex fide viuens & satagens ne ab extremo pręoccupetur die, extremum computat omnem diem, & sic deo placitos mores perducit vsq; ad extremum diem. Ita sibi beatus Cyprianus episcopus misericordissimus,& martyr fidelissimus consulebat,non sicut eum lingua subdola diaboli,per os possessi a se impij iudicis monere videbatur dicens,Consule tibi. Cum enim eius immobilem mente; videret,quando ei dixit,Iusserunt te principes cerimoniari,responditq; ille,Non facio,adiecit & ait,consule tibi. Ipsa est lingua subdola diaboli,etsi non huius qui nesciebat quæ loqueretur, illius, tamen qui per eum loquebatur. Loquebatur enim proconsul non tam secundum principes homines,quorum sibimet iussa iniuncta iactabat,quam secundum principem potestatis aeris huius:de quo Apostolus dicit,Qui operatur in filijs diffidentiæ. Que; per huius quoq; linguam operari Cyprianus nouerat, quod ipse non nouerat. Nouerat inquam Cyprianus cum a Proconsule audiret, consule tibi,quod caro & sanguis dicebat stulte,hoc diabolum dicere subdole:atq; intuebatur in vno opere duos,istum oculis,illū fide. Nolebat eum iste mori,nolebat ille coronari. Proinde circa istum placidus,circa illum cautus. huic aperte respondebat,illum occulte vincebat.

Ex sermone in natali sancti Cypriani.

Rom.xiiij.
ij.Cor.v.
Dies hominis p extremo cōputandus.

B

℃ Cu; tales nos interrogauerunt in quibus diabolus operatur,intelligendus est nos ipse interrogare qui in eis operatur. Apostolus dicit,Et vos cum essetis mortui in delictis & peccatis vestris, cum viueretis in illis secundum seculum mundi huius,secundu; principem potestatis aeris,spiritus eius qui nunc operatur in filijs diffidentiæ:in quibus(inquit)& nos aliquando conuersati sumus. Ostēdit se redemptum de Babylonia cœpisse iam exire. Sed tamen adhuc quid dicit? Quia cum hostibus nostris confligimus. Et ne irascamur hominibus qui nobis ingerunt persecutiones,tollit intentionem nostram Apostolus ab odio hominum,& dirigit inductū quorundam spirituum quos non videmus,& cum ipsis confligimus. Ait enim,Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem,idest aduersus homines quos videtis, a quibus videmini mala pati,qui vobis important persecutiones. Na; pro ipsis orare

Ex tractat. s Ps.xlviij.

C

Ephe.vi.

Matth.v.

præcepti sumus. Non est nobis, inquit, colluctatio aduersus carnem & sanguinem, idest aduersus homines, sed aduersus principes & aduersus potestates & rectores mundi tenebrarum harum. Quid dixit mundi? Dilectorum mundi, has appellauit & tenebras, idest iniquos, & scelestos, infideles peccatores, quibus iam credentibus gratulatur hoc modo vt dicat, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Ergo constituit nos luctam habere cum illis principibus. Quomodo autem diabolus in cor Iudæ vt traderet dominum intrauit: non autem intraret, nisi ille locum daret, sic multi homines mali de media Babylonia per desideria carnalia & illicita locum dant diabolo & angelis eius in cordibus suis, vt in illis & de illis operetur.

Ephe. vi.

Et eramus natura filii iræ, sicut & cæteri.

Ex tracta. enãg. secũdũ Io. xiiij. Ioan. iij. Nascuntur filij iræ.

Qui autem incredulus est filio, non videbit vitam: sed ira dei manet super eum. Non dixit, ira dei venit ad eum, sed ira dei manet super eum, Omnes qui nascũtur mortales, habent secum iram dei. Quam iram dei? Quam excepit primus Adam. Sic enim peccauit primus homo, & audiuit, morte morieris. Factus ẽ mortalis ille, & cœpimus nasci mortales. Cũ ira dei nati sumus. Venit inde filius non habens peccatum, & indutus est carne, indutus est mortalitate. Et si ille nobiscum communicauit iram dei, nos pigri sumus cum illo communicare gratiam dei? Qui ergo non vult credere in filium, ira manet super illum. Quæ ira? De qua dicit Apostolus, Fuimus enim & nos natura filij iræ sicut & cæteri. Omnes ergo filij iræ, quia de maledicto mortis venientes. Crede in Christum factum pro te mortalem, vt illum capias immortalem. Quando enim ceperis eius immortalitatem, nec tu eris mortalis. Viuebat, moriebaris, mortuus est vt viuas: attulit gratiam dei, abstulit iram dei. Deus bibit mortem, ne mors biberet hominem.

Gene. ij.

Ex tracta. euãg. secũdũ Io. vij. de illuminatiõe cæci nati. Cæcus natus

¶ Genus humanum est iste cæcus. Hæc enim cæcitas contigit in primo homine per peccatum, de quo oẽs originem duximus: nõ solum mortis, sed iniquitatis. Si enim cæcitas est infidelitas, & illuminatio fides, quem fidelem qñ venit Christus inuenit? Quñquidem Apostolus natus in gente prophetarum dicit, Fuimus enim & nos aliquando natura iræ, sicut & cæteri. Si filij iræ, filij vindictæ filij pœnæ, filij gehennæ. Quomodo natura, nisi quia peccante primo homine vitium pro natura inoleuit?

Ex lib. Enchiri. Psal. lxxxix. Iob. xiiij. Ioan. iij.

¶ Tenebatur itaq; iusta damnatione genus humanum, & omnes erant illæ filij. De qua ira scriptum est, Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus. Anni nostri sicut aranea meditabuntur. De qua ira dicit etiam Iob, Homo enim natus ex muliere breuis vitæ & plenus iræ. De qua dicit & dominus Iesus, Qui credit in filiũ, h; vitã æternã. Qui aũt nõ credit in filiũ, nõ h; vi-

tū:sed ira dei manet sup eū. Nō ait venit, sed manet. cū hac qppe omnis homo nascitur. Propter qđ dicit apl̄s, Fuimus.n.⁊ nos natura filij irę sicut ⁊ cæteri. In hac ira cū essent hoīes per originale pctm̄ tanto grauius ⁊ perniciosius quanto maiora vel plura insuper addiderant necessarius erat mediator, hoc est reconciliator. q hanc iram sacrificij singularis, cuius erant vmbræ omnia sacrificia legis ⁊ prophetarum, oblatione placaret. Vnde dicit Apl̄s, Si enim cū inimici essemus reconciliati sumus deo per mortem filij eius: multo magis reconciliati nunc in sanguine eius, salui erimus ab ira per ipsum. Cum aūt deus irasci dicitur, non eius significatur perturbatio, qualis est in animo irascentis hominis: sed ab humanis motibus translato vocabulo, vindicta eius, quæ nō nisi iusta est, iræ nomen accepit. ℭ Ipsa est ira tua dñe in Adā, ira cū qua oēs nati sumus, cui nascendo cohæsimus, ira de propagine iniquitatis, ira de massa peccati, secundum qđ dicit Apl̄s, Fuimus ⁊ nos aliquando natura filij iræ, sicut ⁊ ceteri. Et vnde dicit dñs, Ira dei manet super eū qui non credit in vnigenitum filium dei. Nō enim ait, ira dei veniet sup eū, qa nō tollitur in qua natus est. ℭ Natura nobis facta est pœna. Et vindicta primi hoīs qđ erat pœna, nobis natura est. vnde dicit ⁊ Apl̄s, Fuimus ⁊ nos natura filij irę sicut ⁊ cæteri. Natura filij iræ.i. portantes vindictam. Sed quare dicit fuimus? Quia etī spe non sumus. nā resumus adhuc: sed illud melius dicimus ꝙ spe sumus, quia certi sumus de spe. Non enim incerta est spes nostra, vt de illa dubitamus. ℭ Vindicta enim primi pcti, ipsa vocatur ira dei. quia de iudicio dei venit. vnde dñs de nō credente ait, Sed ira dei manet sup eū. Cum ira enī dei mortales nascimur. Vnde dicit Apostolus, Fuimus ⁊ nos aliquando natura filij irę, sicut ⁊ cæteri. Quid est natura filij iræ, nisi quia portauimus nobiscum pœnas primi peccati? Sed si conuertimus nos, aufertur ira, pbetur gratia. ℭ Qualis sine vitio primitus condita est, ipsa vere ac proprie natura hominis dicitur. Translato autē verbo vtimur, vt naturā dicamus etiam qualis nascitur homo. Secundum quā locutionem dicit Apostolus, Fuimus enim ⁊ nos aliquando natura filij iræ sicut ⁊ cæteri.

F

Roma.v.

Irasci dei.

Ex tracta.

Psal.ci.

Ira dei.

Ex tracta.

ps.xxxvij.

Pœna nobis facta est natura.

Ex tracta.

Psal.lij.

G

Vindicta primi peccati vocatur ira dei.

Ex lib. retractationum i.

Natura.

Deus autē qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos: & cū essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo (cuius gratia estis saluati) & conresuscitauit, & consedere fecit in cœlestibus, in Christo Iesu.

ℭ Quod hic dixit, Conuiuificauit nos Christo, hoc dicit ad Corinthios, Vt qui viuunt, iam non sibi viuit, sed ei qui pro ipsis mortuus est ⁊ resurrexit. Et quod hic dicit, Cuius gratia sumus salua

Ex libro contra Faustum.

ij.Cor.v.

Perfectū q̄ in facti, iam velut perfectum sit loquitur quod in spe tenet. Nam apertissime alibi dicit, Spe enim salui facti sumus. Ideoq; & hic sequitur, & tanquam perfectum enumerat quod futurum est. Et simul, inquit, excitauit, & simul sedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu. Certe enim in cœlestibus Christus iam sedet: nondum nobis autē nos. Sed quia spe certa quod futurum est iam tenemus, simul sedere nos dixit in cœlestibus, nondum in nobis, sed iam in illo. Nāq; ne putares iam nunc esse perfectum quod in spe ita dicitur tanquā pfectū sit, atq; vt intelligas adhoc futurum: sequitur, & dicit.

Spe est dicitur, Roma. viij. H

Vt ostenderet in superuenientibus seculis super abundantes diuitias gratiæ suæ, in benignitate sua per nos, in Christo Iesu.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. cxij.

¶ In cœlo ergo nos futuros esse promisit. Illo enim forma serui leuata est quam sumpsit ex virgine, & ad dexteram patris collocata. Propter spem huius tanti boni, & Apostolus ait, Deus autē qui diues est in misericordia, propter multam dilectionem qua dilexit nos cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia sumus saluati, & simul excitauit, & simul sedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu. Hoc ergo pōt intelligi dixisse dominus, Vt vbi ego sum, & illi sint mecum. Et ipse quidem de se dixit q̄ ibi iam esset, de nobis autē velle se dixit vt essemus ibi cum illo: nō q̄ iam essemus ostendit. Apostolus autē qđ dn̄s velle se dixit vt fieret, tanquam factum fuerit est locutus. Non enim ait, excitaturus est nos: & in cœlestibus facturus sedere: sed excitauit & sedere in cœlestibus fecit, quia nō inaniter, sed fideliter iam deputat factum, quod futurum esse non dubitat.

Ioan. xvij.

A

Gratia enim saluati estis per fidem: & hoc non ex vobis. Dei enim donum est: non ex operibus, vt ne quis glorietur.

Ex libro ad Bonifaciū papam vrbis.

NOn quia bona opera ista pia cogitatione frustrantur: cum deus reddat vnicuiq; secundum opera eius, sitq; gloria, & honor, & pax omni operanti bonū: sed quia opera ex gratia, non ex operibus gratiæ. Quoniam fides quæ per dilectionem operatur, nihil operaretur nisi ipsa dilectio dei diffunderetur in cordibus nostris per spiritum sanctū, qui datus est nobis. Nec ipsa fides esset in nobis, nisi vnicuiq; deus partiretur mensuram fidei. Bonum est igitur homini, vt cum totis viribus liberi arbitrij sui veraciter dicat, Fortitudinem meam ad te custodiam. Quia ille qui putauit sine ipsius adiutorio se posse custodire qđ dedit, profectus in longinqua, & viuens prodige, cuncta consumpsit: & miseria duræ seruitutis attritus, reuersusq; in se ipsum dixit, Surgam, &

Roma. v.

Psal. lviij.

Lucæ. v.

ibo ad patrem meum. Quam cogitationem bonam quando haberet, nisi & ipsam illi in occulto pater misericordissimus inspirasset? Quod intelligens minister ille noui testamenti: Non quia idonei sumus, inquit, cogitare aliquid quasi ex nobismetipsis: sed sufficientia nostra ex deo est. B ij.Cor.iij.

Ex li. de gratia & libe. arbi. tio.

¶ Cum dixisset, Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed donum dei est: non ex operibus, ne forte quis extollatur: vidit vtique putare posse homines, hoc ita dictum, quasi necessaria non sint opera bona credentibus, sed eis sola fides sufficiat: & rursus posse homines de bonis operibus extolli, velut ad ea facienda sibi sufficiant. Mox itaque addidit, Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Iesu in operibus bonis quae praeparauit deus vt in illis ambulemus. Quid est hoc quod cum dei gratiam commendans dixisset, Non ex operibus, ne forte quis extollatur: cur hoc dixerit rationem reddens, Ipsius enim, inquit, sumus figmentum creati in Christo Iesu in operibus bonis? Quomodo ergo nõ ex operibus, ne forte quis extollatur? Sed audi & intellige non ex operibus dictũ tanquam tuis ex te ipso tibi existẽtibus sed tanquam his in quibus te deus finxit. i. formauit & creauit. hoc. n. ait, Ipsius sumus figmẽtũ creati in Christo Iesu in operibus bonis, nõ illa creatiõe qua homines facti sumus, sed ea de qua ille dicebat, qui vtique iam homo erat, Cor mundum crea in me deus. Ps.l. C Et de qua dicit Apostolus, Siqua igitur in Christo noua creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt noua. Omnia autem ex deo. Fingimur ergo. i. formamur & creamur in operibus bonis, quae non praeparauimus nos, sed praeparauit deus vt in illis ambulemus. ij.Cor.v.

Ex tracta. ps. xlviij.

¶ Scriptum est, quia sumpsit deus limum de terra, & formauit hominem. Antequam homo esses, limus eras: antequam limus esses, nihil eras. Sed non de isto solo figmento gratias agas artifici tuo. Audi aliud eius figmentum: vbi te fecit. Non ex operibus (ait) ne forte quis extollatur. Sed qui dixit, non ex operibus, ne forte quis extollatur superius quid commemorauit? Gratia salui facti estis per fidem. Et hoc vt salui essetis per fidem non ex vobis, quamuis hoc ipsum quod dixerat gratia, vtique non ex nobis. Sed ne quis aliter intelligeret, planius hoc aperire dignatus est. Da intellectores & totum dixit, Gratia salui facti estis. vbi audis gratiam, gratis intellige. Si ergo gratis, nihil tu attulisti, nihil meruisti. Nam si meritis aliquid redditum est, merces est, non gratia. Gratia, inquit, salui facti per fidem. Expone illud apertius propter arrogantes, propter sibi placentes, propter ignorantes dei iustitiam & suam volentes constituere. Audi hoc idem apertius, Et hoc (inquit) quod gratia salui facti estis: non ex vobis, sed dei donum est. Sed & nos forte aliquid fecimus vt bona dei mereremur. Non ex operibus, inquit, ne forte quis extollatur. Quid ergo? nos bene non operamur? immo operamur. Sed quomodo? Ipso in nobis operante. quia per fidem locum damus in corde nostro ei, qui in nobis & per nos bona ope- D

Gene.ij. Figmentum est homo dei.

Roma.xi.

Roma.x.

ratur. Audi enim vnde opereris bona. Ipsius enim sumus figmentū creati in Christo Iesu in opibus bonis vt in illis ambulemus.

Ex lib. Enchir. de libero arbi. non esse, gloriādum.
¶ Quomodo quisquam de libero arbitrio in bono glorietur operetur, qui nondum est liber ad operandum bene, nisi seuana superbia inflatus extollat? Quam cohibet Apostolus dicens, Gratia salui facti estis per fidem. Et ne ipsam sibi saltem fidem sic arrogarent, vt non intelligerent diuinitus esse donatam, sicut idem Apostolus alio loco se dicit vt fidelis esset misericordiam consecutum: hic quoque adiunxit atque ait. Et hoc non ex nobis, sed dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Et ne putarentur fidelibus bona opera defutura, rursus adiecit, Ipsius enim sumus figmētum creati in Christo Iesu in operibus bonis quae praeparauit deus vt in illis ambulemus. Tunc ergo efficimur vere liberi, cum deus nos fingit, idest format & creat: non vt homines, quod iam fecit, sed vt boni essemus, quod nunc gratia sua fecit, vt simus in Christo noua creatura. secundum quod dictum est, Cor mundum crea in me deus. Neque enim cor eius quantum attinet ad naturam cordis humani, non iam creauerat deus.

1. Timo. 1.

E

Psal. 1.

Ex sermone de verbis apostoli. xv.
¶ Gratia salui facti estis per fidem: & hoc non ex vobis, sed dei donum est: non ex operibus, ne forte dicas, promerui, & ideo accepi. Non putes te promerendo accepisse, qui non promereris nisi acceptisses. Gratia praecessit meritum tuum: non gratia ex merito: sed meritum ex gratia. Nam si gratiam ex merito emisti, non gratis accepisti. Pro nihilo (inquit) saluos facies eos. Nihil in eis inuenis vnde salues: & tamen saluas. Gratis das, gratis saluas, omnia merita praecedis, vt dona tua consequantur merita mea. Prorsus gratis das, gratis saluas, qui nihil inuenis vnde salues, & multū inuenis vnde damnes.

Gratiā praecedit meritum.
Psal. lv.

Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quae praeparauit deus, vt in illis ambulemus. Propter quod memores estote, quod aliquando vos qui eratis gentes in carne, qui dicebamini praeputium, ab ea quae dicitur circuncisio in carne manu facta: qui eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conuersatione Israel, & hospites testamentorum promissionis, spem non habentes, & sine deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Iesu vos, qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi.

F

Ex li. de praedest. sanctorum
Praedestinatio.

PRaedestinatio est gratiae praeparatio: gratia vero iam ipsa donatio dei. Quod itaque ait Apostolus, Non ex operibus, ne forte quis extollatur: ipsius enim sumus figmentum creati

a Christo Iesu in operibus bonis, gratia est. Quod autem sequitur, Quæ præparauit deus vt in illis ambulemus: prædestinatio est, quæ sine præscientia non potest esse. Potest autem esse sine prædestinatione præscientia. Prædestinatione quippe deus ea præsciuit quæ fuerat ipse facturus. Vnde dictum est, Fecit quæ futura sunt. Præscire autem potens est etiam quæ ipse non fecit, sicut quæcunque peccata. Quia etsi sunt quædam quæ ita peccata sunt, vt pœnæ sint etiam peccatorum: vnde dictum est, Tradidit illos deus in reprobam mentem, vt faciant quæ non conueniunt: non ibi peccatum dei est, sed iudicium. Quocirca prædestinatio dei quæ in bono est, gratiæ est (vt dixi) præparatio. Gratia vero est ipsius prædestinationis effectus. Præscientia dei. Rom. i. Gratia.

Ille itaque operetur hominem bonum atque custodiat, qui incommutabiliter bonus est. Semper ab illo fieri, semperque in eo perfici debemus inhærentes ei, & in ea conuersione, quæ ad illum est, permanentes. De quo dicitur, Mihi autem adhærere deo bonum est. Et cui dicitur, Fortitudinem meam ad te custodiam, Ipsius enim sumus figmentum: non tantum ad hoc vt homines simus: sed ad hoc vt etiam boni simus. Nam & Apostolus cum fidelibus ab impietate conuersis gratiam qua salui facti sumus commendaret: Gratia enim, inquit, salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed donum dei est: non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit deus, vt in illis ambulemus. Et alibi cum dixisset, Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini, ne sibi putarent tribuendum, tanquam ipsi se facerent iustos & bonos, continuo subiecit, Deus enim est qui operatur in vobis. Ex lib. de Genesi ad literam. G Psal. lxxij. Psal. lviij. Figmentum dei sumus. Philip. ij.

Annunciat firmamentum. Quid? Opera manuum eius. Quæ sunt opera manuum eius? Gratia dei illa qua salui facti sumus, qua creati in bonis operibus sumus. Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Iesu in operibus bonis. Non solum quippe homines, sed etiam iustos: si tamen sumus, ipse fecit nos, & non ipsi nos. Ex tracta. Psal. xviij. Psal. xviij. Opa manu dei præscit.

Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum: & medium parietem maceriæ soluens inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis euacuans, vt duos condat in semetipsum in vnum nouum hominem, faciens pacem vt reconciliet ambos in vno corpore deo, per crucem interficiens inimicitias in semetipso.

Lapis quem reprobauerunt ædificantes, factus est in caput anguli: quia ex circuncisione & præputio populi tanquam parietes de diuerso venientes in angulo sibimet, tanquam in pacis Ex lib. aduersus Iudæos. Psal. cxvij.

osculo copulatur, Unde dicit Apostolus, Ipse est enim pax nostra
qui facit utraque unum. Qui ergo ex domo Iacob siue Israel voci
tem secuti sunt, ipsi sunt lapidi angulari cohærentes: & in domini
Vtraque vnu; facta. luce ambulantes. Quos vero ibi dimisit, ipsi sunt ruinam ædifi-
cantes, & angularem lapidem reprobantes.

Et veniens euangelizauit pacem vobis qui longe fuistis, & pacem his qui prope.

Ex tracta. Ps. lxxxiiij. ¶ Quos dixit, qui erant prope? Iudæos, quia unum deum colebant.
Quos dixit, qui erant longe? Gentes, quæ dimiserant deum a quo
Qui prope & q longe fuerant Christo aduentante. facti erant, & colebant illa quæ ipsi fecerant. Nõ enim regionibus lõge a
deo est quisquam sed affectibus. Amas deũ, prope es. Odisti deum, lõge es.

Quoniam per ipsum habemus accessum ambo, in uno spiritu ad patrem.

ET ad Romanos ubi similis quæstio de pace in Christo Iu-
A dæorum gentiumque tractatur, hoc dicit, Non enim accepi
Roma. viij. stis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiri
tum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Recte
Gentes pertinere ad hæreditatem probauit spiritus sanctus autem præsentia & dono spiritus sancti probare voluit gentibus
quod pertineant ad promissionem hæreditatis. Non enim euan-
gelizatum est gentibus nisi post ascensum domini, & aduentum
spiritus sancti. Ut ergo etiam gentes quæ non erant sub lege, ad
eandem tamen adoptionem filiorum pertinere ostenderet, de san
cti spiritus dono, qui omnibus datus est, docet. Unde se etiam
Petrus de baptizato incircunciso Centurione Cornelio defendit
apud Iudæos qui crediderant, dicens non se potuisse, aquam ne-
Actuum. x. gare illis, quos iam spiritum sanctum accepisse claruerat. Nã ipso
grauissimo documento etiam ad Galatas usus est Paulus cum di
Gala. iij. ceret, Hoc solum discere volo a vobis. Ex operibus legis spiritum
accepistis, an ex auditu fidei? Et paulo post, Qui ergo tribuit vobis
spiritum, & virtutes operatur in vobis, ex operibus legis an ex au-
Gala. iiij. ditu fidei? Et iterum, Quoniam, inquit, filij dei estis misit Deus
spiritum filij sui in corda vestra clamantem, Abba pater.

Ergo iam non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorum & domestici dei.

B ¶ Duas in toto mũdo ciuitates faciunt duo amores. Hierusalem
Ex li. sententiarum Prosperi. facit amor dei. Babyloniam amor seculi. Interroget se ergo quisque
Ciuitatum duarum ciues. quid amet, & inueniet unde sit ciuis.

Superædificati super fundamẽtum apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu: in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in domino. In quo & vos coædificamini in habitaculum dei, in spiritu sancto.

FVndamenta eius in montibus sanctis. Qui sunt mōtes sancti, super quos fundata est ista ciuitas? Alter quidam ciuis planius dixit hoc Apostolus Paulus. ciuis inde propheta, ciuis inde Apostolus, & hi propterea loquebātur, vt cæteris ciues exhortarentur. Sed hi idest pphetæ & apostoli quomodo ciues? for tasse etiam vt ipsi sint montes, super quos fundamēta sunt huius ciuitatis, cuius portas di ligit dominus. Dicat ergo alius ciuis hoc aperte, (ne nos suspicari videamur) loquens ad gentes, & commemorans vt redirent, & quasi construerentur in fabricam sanctam. Superædificati, inquit, super fundamentum apostolorū & prophetarū. Et quia nec ipsi apostoli & prophetæ, in quibus fundamentū est ciuitatis, se tenerēt in se, sequitur ibi & ait, Ipso summo existēte lapide angulari Christo Iesu. Ne itaq; putarent gētes nō se pertinere ad Sion. Erat enim quędam ciuitas Sion terrena, quæ per vmbra gestauit imagines cuiusdā Sion, de qua mō dicitur, coelestis illius Hierusalem, de qua dicit Apostolus, Quę est mater omniū nrm. Ne ergo illi se nō pertinere dicerēt ad Siō: quia nō erant de populo Iudeorū: hoc eis dixit, Igitur iā nō estis peregrini & inquilini: sed estis ciues sanctorū, & domestici dei, supædificati sup fundamētum Apostolorū & pphetarū. Habes cōstructionē totę ciuitatis. Sed omnis ista cōpages vbi nititur, vbi incūbit, vbi nusquā cadat? Ipso, inquit, summo angulari lapide existente Christo Iesu. Dicit fortasse aliquis. Si angularis lapis est Christus Iesus: in illo quidē duo parietes compaginantur, neq; enim angelū faciūt, nisi duo parietes in vnum de diuerso venientes, sicut populi duo ex circūcisione, & ex præputio ad pacē Christianā sibimet cōnexi in vna fide, vna spe, vna charitate. Sed si angulus summus Christus Iesus, quasi videtur priora fundamēta, & posterior lapis angularis. Potest ergo aliquis dicere, quia magis Christus super apostolos incūbit, & prophetas, nō illi super illū, si illi sunt in fundamēto, ipse in angulo. Sed cogitet qui hoc dicit, angulū & fundamēto esse, neq; .n. ibi tantum est angulus vbi videtur vt surgat in apicē. A fundamēto enim incipit. Nam vt noueritis quia & fundamentū Christus, & primū & maximū. Fundamentum (inquit Apostolus) nemo pōt ponere præter id quod positum est. quod est Christus Iesus. Quō ergo fundamenta prophetę & apostoli? Et quō fundamentū Christus Iesus, quo vlterius nihil est? Quō putamus, nisi quemadmodum aperte dicitur sanctus sanctorum, sic figurare fundamētum fundamentorū: Si ergo sacramēta cogites, Christus sanctus sctōrū, si gregem subditū cogites, Christus pastor pastorum, si fabricam cogites, Christus fundamentū fundamentorū. In ædificijs istis nō potest esse idē lapis in imo, & in summo. Si fuerit in imo, in summo non erit, & si in summo fuerit, in imo nō erit. Angustias enī omnipotentię corpora patiūtur, nec vbiq; possunt esse, nec semp. Diuinitas autem quæ vbiq; præsto est, vndiq; ad eam potest duci

Ex tracta. Psal. lxxxvi. ps. lxxxvi. Montes sancti.

C

Gētes pertinēt ad Siō coelestē. Galat. iiij.

Christus quomō in angulo.

i. Cor. iij.

D

similitudo, ꝛ potest esse totum in similitudinibus: quia nihil horũ est in proprietatibus. Ergo fundamentum ꝛ lapis angularis ipse est ꝛ ab imo surgens, si tamen ab imo. Etenim origo fundamenti huius, summitatem tenet. Et quemadmodum fundamentum corporeæ fabricæ in imo est: sic fundamentum spiritalis fabricæ in summo est. Si ad terram ędificaremur, in imo nobis ponendum erat fundamentum. Quia cœlestis fabrica est, ad cœlos præcessit fundamentum nostrum. Ipse ergo angularis lapis, montesq; Apostoli, ꝛ prophetæ magni portantes fabricam ciuitatis faciunt vnũ quoddam ædificium.

B Ex tracta. Psal. lxxxi. Fundamenta cœli. i. Cor. iij.

¶ Sicut non absurde dicimus fundamenta cœli, quibus regnum cœlorum superædificatur in sanctis ꝛ fidelibus, quos dicit scriptura lapides viuos, quorum fundamentum est primitus ipse Christus ex virgine: de quo dicit Apls, Fundamētũ aliud nemo potest ponere pręterq; qđ est Iesus Christus, deinde ipsi apostoli ꝛ prophetæ quorum auctoritate locus cœlestis eligitur, vt eam sectādo coædificemur. Vnde dicit ad Ephesios, Iam non estis peregrini ꝛ inquilini, sed estis ciues sanctorum ꝛ domestici dei, superædificati super fundamentum apostolorum ꝛ prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu existente, in quo omnis ædificatio cōstructa crescit in templum sanctum in dño. ita non inconuenienter fundamenta terræ intelliguntur, quorum terrenaꝫ fœlicitatem ꝑ pollentem atq; potentem homines videndo, eorum auctoritate ad huiusmodi bona concupiscenda pertrahuntur, ꝛ adipiscēdo coędificant, tanq; terra super terraꝫ, sicut in illo superno ædificio, cœlum super cœlum. Quia peccatori dictum est, Terra es, ꝛ in terraꝫ ibis. Et, Cœli enarrant gloriam dei: cum in omnem terraꝫ exiuit sonus eorum, ꝛ in fines orbis terræ verba eorum.

Gene. iij. Psal. xviij.

CAPVT III.

Huius rei gratia ego Paulus vinctus Christi Iesu pro vobis gentibus, si tamen audistis dispensationē gratiæ dei, quæ data est mihi in vobis, quoniam secūdum reuelationem notum mihi factum est sacramentũ, sicut supra scripsi in breui, ꝓut potestis legentes intelligere prudentiam meā in ministerio Christi, qđ aliis generationibus non est agnitum, filiis hominum, sicuti nunc reuelatũ est sanctis apostolis eius & ꝓphetis, in spũ, esse gētes cohæredes, & cōcorꝑales, & cōparticipes ꝓmissiōis eius in

F

Christo Iesu p euägeliü, cuius factus sum ego mini‑ster scdm donü gratiæ dei q̄ data est mihi, scdm ope‑ratione virtutis eius. Mihi. n. oium sctorum minimo data est gratia hæc, in gẽtibus euägelizare inuestiga biles diuitias Christi, & illuminare oés q̄ sit dispẽsa‑tio sacramẽti absconditi a seculis in deo, qui omnia creauit per Iesum Christum. I. Cor xv.

HAbet deus in semetipso absconditas quorūdā factorum cās, q̄s rebus códitis nó inseruit, easq; iplet nó illo ope puidé‑tiæ quo natura substituit vt sint, s3 illo quo eas administrat vt voluerit, q̄s vt voluerit cdidit. Ibi est & grã p quã salui fiũt pctõ‑res. Nã qd attinet ad naturã iniq̄ volũtate sua deprauatã, recursu3 p semetipsum nó h3: s3 p dei gratiã qua adiuuat & instaurat. Neq;. n. desperãdi sunt hoies pp illã sniam in qua scriptũ est, Oés q ambu‑lãt ad eã, nó reuertent. Dictũ est. n. fm pondus iniqtatis suę, vt'q reuertit q reuertit, nó sibi tribuat, sed grę dei. Nó ex opibus, ne for‑te extollat. Propterea mysteriũ grę huius apls abscóditũ dixit, nó in mũdo, in quo sunt abscóditæ cāles rónes oium rerũ naturali‑ter oriturarũ, sicut abscóditus erat Leui in lũbis Abrahę qñ & ipse decimatus est, sed in deo q vniuersa creauit. Quãobrẽ oïa et q̄ ad hic gratiã significãdã nó naturali motu rerũ, sed mirabiliter facta sunt: eorũ et cãæ in deo abscóditæ fuerũt. Quorũ si vnũ erat q ita mulier facta est de latere viri, & hoc dormientis, q̄ p ipsum firma facta est, tanq̄ eius osse firmata: ille aũt pp ipsam infirmus, qa in locũ costæ nó costa, s3 caro suppleta est: nó habuit hoc pria rerũ cdó qñ sexto die factũ est, Masculũ & fœminã fecit eos, vt fœmi‑na sic oino fieret: s3 tñ hoc habuit, qa & sic fieri posset, nec contra cãs q̄s volũtate instituit, mutabilis volũtate aliqd faceret. Qd aũt fieret, vt oino aliud futurũ nó eẽt, abscóditũ erat in deo q vniuersa creauit. S3 qm̃ sic dixit abscondituũ vt innotesceret principibus in cœlestibus, & ptãtibus p ecclesiã multiformis sapiã dei, pbabiliter creditur sicut illud semẽ cui pmissu3 est, dispositũ ẽ p angelos in ma‑nu mediatoris: sic oïa q̄ ad ipsius seminis aduẽtũ pnũciãdũ in re‑rũ natura, pter visitatũ naturæ cursum mirabiliter facta sunt, mini‑strãtibus angelis eẽ facta, vt tñ vbiq; creator, vel reparator creaturæ nó sit nisi q sine plãtatore, & rigatore quol3 solũ incremẽtũ dat deus.

Ex lib. de Genesi ad literam. ix.
Causas quorũdã occultas eus C
Desperandi nulli sunt
Prouer. ij.
Gratiæ cã oc‑culta.
H
Gene. i.

Vt innotescat principibus, & ptãtibus in cœlestib' p ecclesiã multiformis sapientia dei, secundũ præfi‑nitionẽ seculorũ quã fecit in Christo Iesu domino nostro. In quo habemus fiduciam, & accessum in có‑fidentia, per fidem eius.

A Ex lib. de Genesi ad literam V. Nuncios habet deus propter nos.

NOn sane propter inferiorum scientiam nuncijs indiget, quasi p eos fiat sciētior, sed illo simplici ac mirabili modo nouit omnia stabiliter atqꝫ incommutabiliter. Habet autem nuncios propter nos, & propter ipsos; quia illo modo deo parere & assistere, vt eum de inferioribus consulant, eiusqꝫ supernis preceptis & iussis obtemperēt, bonum est eis in ordine proprie naturae atqꝫ substantiae. Nuncij autem graece angeli dicūtur. Quo nomine generali, vniuersa illa superna ciuitas nuncupatur. Nam nec illud eos latuit mysterium regni coelorum, quod opportuno tempore reuelatum est pro salute nostra, quo ex hac peregrinatione liberati eorum coetui coniūgamur. Neqꝫ enim hoc ignorarent, quādoquidem ipsum semen quod opportuno tēpore aduenit, p ipsos dispositum est in manus mediatoris. idest in eius potestate qui dominus eorum est, & in forma dei, & in forma serui. Dicit idē Apls, Mihi minimo omnium sanctorū data est gratia hęc, in gentibus annunciare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare quę sit dispositio sacramenti, quod fuit absconditum a seculis in deo qui vniuersa creauit, vt innotesceret principibus & potestatibus in coelestibus per ecclesiam multiformis sapientia dei, secundum propositum seculorum, qui fecit in Christo Iesu domino nostro. Sic

B

ergo fuit hoc absconditum a seculis in deo, vt tamē innotesceret principibus & potestatibus in coelestibus per ecclesiā multiformis sapientia dei, quia ibi primitus ecclesia, quo post resurrectionem & ista ecclesia cōgreganda est vt simus aequales angelis dei. Illi ergo a seculis innotuit, quia omnis creatura non ante secula, sed a seculis. ab ipsa eñ oxorta sunt secula, & ipsa a seculis: quoniā initium eius initium seculorum est: Vnigenitus aūt ante secula, per quē facta sunt secula. Ideoqꝫ ex persona sapientiae, ante secula, inqt, fundauit me vt ea faceret omnia: cui dictū, Omnia in sapiētia fecisti.

Eccle. xxiiij. B

Propter qđ peto ne deficiatis in tribulationibus meis, pro vobis, quae est gloria vestra. Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in coelis, & in terra nominatur, det vobis secūdum diuitias gloriae suae, virtutem corroborari per spiritū eius, in interiori homine Christum habitare p fidē in cordibus vestris.

Ex sermone de eisdem verbis apost. q. vij. est C

COnsonant omnes diuinae lectiones vt spem non in nobis, sed in domino collocemus. Peto inquit Apostolus, non infirmari in tribulationibus meis pro vobis, quę est gloria vestra. Peto, inquit, vos non infirmari idest vt non infirmemini quando auditis me pati pro vobis tribulationes, quia haec est gloria vestra. Petit ergo eos vt non infirmentur. Quod non faceret nisi eorum vellet excitare voluntatem. Si enim responderēt:

quid nos petis quod in potestate non habemus? nunquid non viderentur sibi iustum reddidisse responsum? Et tamen Apostolus, nisi sciret in eis voluntatis propriæ consensionem, vbi et ipsi aliquid agerent, non diceret peto: et si diceret iubeo nisi eos nosset adhibere posse iussioni suæ voluntatem, sine causa hoc verbum de eius ore procederet. Sed rursus sciens sine dei adiutorio infirmam esse hominis voluntatem, non solum ne dicerent, voluntatis arbitrij non habemus, dixit, peto, verum etiam ne dicerent voluntatis arbitrium sufficit nobis, videte quid addidit huius rei gratia. Cuius rei gratia? nisi quam supra dixerat, peto non infirmari in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. Quia ergo voluntatis habetis arbitrium, peto: quia vero vobis voluntatis arbitrium, non sufficit ad implendum quod peto, huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri, ex quo omnis paternitas in cœlo, et in terra nominatur, vt det vobis. Quid det vobis? Quod peto a vobis, rogo det vobis. Peto enim a vobis propter arbitrium voluntatis, rogo det vobis propter auxiliũ maiestatis. Sed apostoli verba præuenimus. Adhuc fortassis expectatis audire qui textum eiusdem lectionis memoria non tenetis, verũ reuera ideo pro ipsis ad patrem genua flectat apostolus, vt det illis quod dixerat eis, peto. Memento ergo quod petierit ab ipsis. Peto nõ infirmari in tribulationibus meis pro vobis, hoc ab ipsis petit. Modo videte quid illis petit. Flecto genua mea ad patrem domini mei Iesu Christi vt det vobis secundũ diuitias gloriæ suæ virtute corroborari. Quid est aliud nisi nõ infirmari? Virtute corroborari, inquit, per spiritum eius. Ille spiritus gratiæ videte qđ petit. hoc a deo petit qđ ab hominibus exigit, quia vt deus velit dare, debes et tu ad accipiendũ accõmodare volũtatẽ. Quõ vis accipere gratiam diuinæ bonitatis, qui sinum nõ aperis voluntatis? Det, inquit, vobis non enim habetis, nisi det vobis. Det vobis virtute corroborari per spiritum eius. Si enim dederit vobis virtute corroborari, ibi vobis dabit non infirmari, in interiori homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Totum hoc det vobis. D Voluntas accõmodãda est dei auxilio.

In charitate radicati, & fundati vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latiudo, & lõgitudo, & sublimitas, & profundum.

QVid pergis corde homo Christiane per latitudinem terræ, longitudinem temporum, altitudinem cœli, profunditatem abyssi? Quando ista comprehendes, vel mente, vel corpore? hoc est siue cogitando, siue carnis intuendo quando ista comprehendens? ipsum audi Apostolum dicentem tibi, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. Et nos in illa gloriemur, vel quia super illam incumbi- E Eo rodẽ sermone, vij. de eisdẽ verbis apli. Galat. vi.

mus In illa glorienur omnes o boni fratres, in illa gloriemur.
Ibi forte inuenimus & latitudinem, & longitudinem & altitudinem, & profundum. His enim apostoli verbis crux quodammodo nobis ante oculos constituta est. Habet enim latitudinem in qua manus figuntur. Habet longitudinem, quod inde vsq; ad terram ducitur lignum. Habet & altitudinem, quod ab ipso transuerso in quo figuntur manus excedit aliquantulum vbi caput crucifixi ponatur. Habet & profundum, hoc est quod in terra figitur & non videtur. Videte magnum sacramentum. Ab illo profundo quod non vides, surgere totum quod vides. Vbi est ergo altitudo? Confer te ad vitam moresq; sanctorum qui dicunt, Absit gloriari, nisi in crucem domini nostri Iesu Christi. Inuenimus in moribus eorum latitudinem charitatis. vnde illos admonet ipse Apls dicens, Dilatamini, ne sitis iugum ducentes cum infidelibus. Et quia ipse latus arat, qui eos ad latitudinem exhortabatur, audi quid dicat, Os nostrum pater ad vos o Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Latitudo ergo charitas est quæ sola bene operatur. Latitudo facit vt hilarem datorem diligat deus. Si enim angustiam passus fuerit, tristis dabit. Si tristis dabit, perijt qd dabit. Opus est ergo latitudine charitatis, ne pereat quicquid boni facis. Sed quoniam ait dominus, Vbi abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum, da mihi & longitudinem. Quæ est longitudo? Qui perseuerauerit vsq; in finem hic saluus erit. Hæc est longitudo crucis, vbi totum corpus porrigitur, vbi quodammodo statur: quod stando perseueratur. Si ergo quæris qui in cruce gloriaris habere crucis latitudinem, habeto bene operandi virtutem. Si vis habere crucis longitudinem, habeto perseuerandi longanimitatem. Si autem vis habere crucis altitudinem, nosce quid audias & vbi audias sursum cor. Quid est sursum cor? Ibi spera, ibi ama, inde pete virtutem, ibi expecta mercedem. Nam si bene operaris, & hilariter tribuis, videris habere latitudinem. Si in hisdem bonis operibus vsq; in finem perseueraueris, videris habere longitudinē. Sed si omnia hæc non propter supernam mercedem facis, altitudinē non habebis, & illa iam nec latitudo erit, nec longitudo. Quid est enim habere altitudinem, nisi cogitare deum, amare deum? & gratis amare ipsum adiutorem, ipsum spectatorem, ipsum coronatorem, ipsum præmii largitorem? postremo ipsum præmiū deputare, non aliud ab ipso quā ipsum expectare? Si amas, gratis ama. Si vere amas, ipse sit merces quem amas. An vero tibi cara sunt omnia, & vilis est ille qui condidit omnia? Hæc vt possimus, flectit genua sua pro nobis Apostolus, vtiq; ideo vt detur nobis. Terret enim & euangelium, vobis datum est scire mysterium regni, illis autem non est datum. Quare ergo illi datum est, & illi non est datum? Non me piget dicere, hoc est profundum crucis. De profundo nescio quo iudiciorum dei, quę perscrutari contem-

Forma crucis. Latitudo. Longitudo. Altitudo & profundum crucis.

Gal. vi. F

ij. Cor. vi.

Ibidem.

i. Cor. ix.

Matt. xxiiij.

Matth. x.

G

plariq; non, possumus, procedit omne quod possumus. Quod possum, video: vnde possim, non video, nisi quia & hoc hactenus video, quia noui esse a deo. Quare autem illum quod non illum, multum est a me? Abyssus est, profundum crucis est. Ex tract. euangelij secundum Ioan. xlvij.

HAbitare Christum per fidem in cordibus vestris.

¶ Fides in nobis, Christus in nobis. Qui enim aliud ait Apostolus, habitare Christum in cordibus vestris per fidem? Ergo fides tua de Christo, Christus est in corde tuo.

H

¶ In interiore homine habitat Christus, vt ait Apostolus. ad ipsum enim pertinet videre veritatem: cum ille dixerit, Ego sum veritas. Et cum loquebatur in Apostolo dicente, An vultis experimentum accipere eius qui in me loquitur Christus? Non ei foris vtiq;, sed in ipso corde, idest in illo cubili vbi orandum est, loquebatur. Ex tracta. Psal. iij.

Item eorundem Apostolicorum verborum explanatio. Ex libro ad Ianuarium. ij.

¶ Nunc enim dicitur homini, Tolle crucem tuam & sequere me. Matth. xvi. Cruciatur autem caro, cum mortificantur membra nostra super terram. Fornicatio, immunditia, luxuria, auaritia, & cætera huiusmodi. de quibus dicit, Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Galat. vi. Hinc etiam de seipso dicit, Mihi autem mundus crucifixus est, & ego mundo. Et alio loco, Scientes, inquit, quia vetus homo noster simul confixus est cruci cum illo, vt euacuetur corpus peccati, vt vltra nõ seruiamus peccato. Quandiu ergo id agunt opera nostra vt euacuetur corpus peccati, quandiu exterior homo corrumpimur, vt interior renouetur de die in diem tempus est crucis. Hæc sunt etiam bona opera quidem, tamen adhuc laboriosa, quorum merces requies est. Sed ideo dicitur spe gaudentes, vt cogitantes requiem futuram, cum hilaritate in laboribus operemur. Hæc hilaritatem significat crucis latitudo in transuerso ligno, vbi figũtur manus. Per manus enim opera intelligimus. Per latitudinem, hilaritatem operantis, quia tristitia facit angustias. Per latitudinẽ, cui caput adiungitur, expectationem retributionis de sublimi iustitia dei: qui reddet vnicuiq; secundum tolerantiam boni operis, gloriam & honorem, & in corruptionem quærentibus vitam æternam. Itaq; etiam longitudo qua totum corpus extenditur, ipsam tolerantiam significat. Vnde longanimes dicuntur qui tolerant. Profundum autem, quod terræ infixum est, secretum sacramenti præfigurat. Recordaris enim nisi fallor, quæ verba apostolica in ista designatione crucis expediant, vbi ait, In charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quę sit latitudo, longitudo, altitudo, & profundum. Rom. vi. Rom. viij. A Latitudo crucis. Altitudo. Rom. ij. Longitudo. Profundum. Ex lib. de gratia noui testa.

¶ Charitas in cõmune magis q̃ in priuatũ ꝯsulẽs, dicit̃ nõ q̃rere quæ sua sunt. Hac vinũ corda in seculũ seculi tanquã saturata pa- Charitas. i. Cor. xiij.

ne cœlesti. Merito ergo istorum qui saturantur, viuent corda in seculum seculi. Vita enim Christus est, qui habitat in cordibus eorum interim per fidem, post etiam per speciem. Vident enim nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Vnde ipsa charitas, nunc in bonis operibus dilectionis exercetur, qua se ad subueniendum qua versum potest porrigit, & hæc latitudo est. Núc longanimitate aduersa tolerat, & in eo quod veraciter tenuit perseuerat. & hæc longitudo est. Hoc autem totum propter adipiscendā vitam æternam facit, quæ illi promittitur in excelso. & hæc altitudo est. Existit vero ex occulto ista charitas, vbi fundati quodámodo & radicati sumus, vbi causę voluntatis dei non inuestigantur. Cuius gratia sumus salui facti, non ex operibus iustitiæ quæ nos fecimus, sed secundū eius misericordiam. Voluntarie quippe genuit nos verbo veritatis. Et hæc voluntas eius in abdito est. Cuius secreti profunditatem quodammodo Apostolus expauescés clamat, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini? Et hoc est profundum. Altitudo quippe commune nomen est excelso & profundo. Sed cum in excelso dicitur, sublimitatis eminentia commendatur. Cum autem in profundo, difficultas inuestigationis & cogitationis. vnde & illud deo dicitur, Quāuis magnificata sunt opera tua domine, nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Et iterum, Iudicia tua velut abyssus multa. Hinc igitur est illud apostoli, Huius rei gratia (inqt) flecto genua mea ad patrē domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur: vt det vobis secundū diuitias gloriæ suæ virtute corroborari per spiritum eius, in interiore homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris, vt in charitate radicati & fundati præualeatis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo, altitudo & profundum: scire etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem dei. Attende omnia diligenter. Huius rei gratia (inquit) flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Quæris cuius rei gratia? hoc supra dixerat. Propter hoc peto non infirmari in tribulationibus meis pro vobis. Hoc ergo eis optat, vt non infirmentur in tribulationibus apostoli, quas pro illis sustinebat, & pro hoc flectebat genua ad patrem. Proinde non infirmari vnde illis sit, sequitur & dicit, Vt det vobis secundum diuitias glorię suæ virtute corroborari per spiritum eius. Hæ sunt diuitiæ, de quibus dicit, O altitudo diuitiarum. Abditas enim habet causas, vbi nullis meritis præcedentibus quid habemus quod nó accepimus? Deinde sequitur, & quid oportet adiungit, In interiore (inquit) homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Hæc est vita cordium, qua viuimus in seculum seculi ab initio s.

Ibidem. Charitatis latitudo. B Longitudo. Altitudo. Profunditas. Titum.iij. Iacobi.i. Rom.xi. Esaię.xl. Psal.xci. Ps.xxxv. C

dei vsq; ad finem speciei. Vt in charitate (inquit) radicati & fundati præualeatis comprehendere cum omnibus sanctis. Ista est communio cuiusdam diuinæ cœlestisq; reipublicæ. Hinc saturantur pauperes non sua quærentes, sed quæ Iesu Christi, idest non commoda priuata sectantes, sed in cõmune vbi salus omnium est cõsulentes. Nam de ipso pane quo tales saturãtur, quodã loco apostolus ait, Vnus panis, vnum corpus multi sumus. Quid ergo? Comprehendere quæ sit, inquit, latitudo. Sicut iam dixi, in bonis operibus quibus beneuolentia porrigitur vsq; ad diligendos inimicos. Et longitudo, vt longanimitate pro hac latitudine molestiæ tolerentur. Et altitudo, vt pro his æternum quod in supernis est præmium, nõ vanum aliquid temporale speretur. Et profundum, vnde gratuita gratia dei secundum secretum & abditum volũtatis eius existit. Ibi enim radicati, ibi fundati sumus. Radicati propter agriculturã, fundati propter ædificationem. Quæ quoniam nõ est ab homine, dicit alio loco idem Apostolus, Dei agricultura, dei ædificatio estis. Hoc totum agitur, cum in hac nostra peregrinatione fides per dilectionem operatur. In futuro autem seculo perfecta & plena charitas sine vlla malorum tolerãtia, nõ fide credit quod nõ videt: nec spe desiderat quod nõ tenet, sed in æternum veritatis incõmutabilem speciem cõtemplabitur, cuius sine fine quietum opus erit laudare quod amat, & amare quod laudat. De hoc cõsequenter dicit, Scire etiam supereminentem scientiã charitatis Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem dei. In hoc mysterio figura crucis ostenditur. Qui enim quia voluit mortuus est, quomodo voluit mortuus est. Nõ frustra igitur tale genus mortis elegit, nisi in eo quoq; latitudinis huius, & lõgitudinis, & altitudinis, & profunditatis magister existeret. Nã latitudo est in eo ligno quod transuersum desuper figitur. hoc ad bona opera pertinet, quia ibi extendũtur manus. Lõgitudo in eo quod ab ipso ligno vsq; ad terrã cõspicuum est. Ibi enim quodãmodo statur idest persistit & perseuerat, quod lõganimitati tribuit. Altitudo est in ea ligni parte quæ ab illo quod transuersum figitur, sursum versus relinquitur, hoc est ad caput crucifixi, quæ bene sperãtium superna expectatio est. Iam vero illud ex ligno quod nõ apparet, quod fixũ occultatur, vnde totũ illud exurgit, profunditatẽ significat gratuitæ gratiæ in quo multorum ingenia cõteruntur, id vestigare conantia, vt ad extremum eis dicatur, O homo tu quis es qui respondeas deo? Intelligentes igitur peregrinationem nostrã in hac vita, mundo crucifigamur extendentes manus in latitudine bonorum operum, & lõganimitate vsq; in finem perseuerantes, atq; habentes cor sursum, vbi Christus est in dextera dei sedens, totũq; hoc nõ nobis, sed illius misericordiæ tribuentes, cuius profunda iudicia omnem scrutatorem fatigant. Hæc enim est nõ inaniter fabulosa, vtiliter verax latitudo, lõgitudo, altitudo, profundum: vnde peruen iamus & ad supereminentẽ scientiã charitatis Christi, & impleamur in oẽm

Margin notes: 1.Cor.x. — Latitudo virtutis. — Longitudo. — Altitudo — Profundum — 1.Cor.iij. — B — Latitudo crucis — Longitudo. — Altitudo. — Profundum — Roma.ix. — Colo.iij. — F

Ex sermone In basilica Tricilarum. plenitudinem dei. ¶ Non enim frustra talem mortem elegit, in cuius potestate erat vel mori, vel non mori. quare non in potestate sic vel sic mori? Non ergo frustra crucem elegit, vbi te huic mundo crucifigeret. Nam latitudo est in cruce transuersum lignum, vbi figuntur manus, propter bonorum operum significationem. Longitudo est in ea parte ligni, quæ ab ipso transuerso ad terram tendit. Ibi enim corpus crucifigitur, & quodammodo stat, & ipsa statio perseuerantiam significat. Altitudo autem in illo ligno est quod ab eodem transuerso sursum versus ad caput eminet, & significatur superiorum expectatio, Vbi profundum nisi in ea parte quæ terrę defixa est? Occulta est enim in abdito, A te non videtur, sed inde eminet quod videtur. Post hæc omnia tu iam extende te si potes ad agnoscendam agnitionem charitatis Christi supereminentem scientiæ. Cum perueneris, impleberis in omnem plenitudinem dei. Tunc erit illud facie ad faciem. Impleberis enim in omnem plenitudinem dei, non vt tu sis deus plenus, sed vt sis plenus deo.

Crucē cur elegit dominus.

Latitudo crucis

Longitudo.

Altitudo.

Profundum

Ex tracta. Psal. ciij. G ¶ Pennę animarum quæ sunt nisi quibus sursum attollant? Pennæ ergo animarum, virtutes, bona opera, recte facta. In duabus alis habent omnes pennas. Omnia enim præcepta in duobus pręceptis sunt. Quisquis dilexit deum & proximum, animam habet pennatam liberis alis sancto amore volantem ad deum. Quicunque implicatur amore carnali viscum habet in pennis. Vnde ille gemens in tribulationibus dicit, Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam? Item alio loco, Si accepero pennas meas sicut columba, & volauero in extremis maris. Ergo habent bonas alas & liberas, & nullo visco obligatas animæ bene operantes, dei præcepta habentes, charitatem de conscientia pura & fide non ficta. Sed quantumuis sint præditæ virtutibus charitatis, quid ad illam dilectionem dei qua sunt dilectæ, etiam cum visco essent implicatæ? Maior ergo in nos dilectio dei quam nostra in illum. Nostra dilectio pennæ nostræ sunt. Iam dicebat quibusdam Apostolus, Flecto genua mea pro vobis ad patrem, vt det vobis secundum interiorem hominem habitare Christum per fidem in cordibus vestris. In charitate radicati & fundati. Iam dat illis charitatem, dat illis alas & pennas. Vt possitis inquit, comprehendere quæ sit latitudo, longitudo, altitudo, & profundum. Et quid postea? Cum hæc dixisset Apostolus adiecit, Scire etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, cum iam dictum fuisset, In charitate radicati & fundati. Amatis enim Christum: & ideo in cruce operamini. Sed nunquid amatis quantum ille vos amauit? Amando autem quantumcunque amatis volatis ad eum vt cognoscatis quemadmodum vos ille amauerit, hoc est vt sciatis supereminentiam charitatis Christi. Amatis enim vos quantum potestis. Sed ille ambulat super pennas ventorum.

Pennæ aiarum

Psal. liiij.

ps. cxxxviij.

H

In charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo & lõgitudo & sublimitas & profundum. Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem dei. Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus, aut intelligimus, secũdum virtutem quæ operatur in nobis, ipsi gloria in ecclesia. & i Christo Iesu in omnes generationes seculi seculorum. Amen.

EGo hæc verba apostoli Pauli sic intelligere soleo. In latitudine bona opera charitatis. In longitudine perseuerantiã vsq; in finem. In altitudine spẽ cœlestium præmiorum. In profundo inscrutabilia iudicia dei, vnde ista gratia in homines venit, & hunc intellectum coaptare etiam sacramento crucis, vt in latitudine accipiatur transuersum lignum qua extenduntur manus propter operum significationẽ. In longitudine ab ipso vsq; in terrã, vbi totũ corpus crucifixũ stare videtur. Qđ significat persistere, hoc est longanimiter permanere. In altitudine ab ipso tranuerso ligno sursum versus quo caput eminet, ꝓpter expectationẽ supernorum, ne illa opera eius bona, atq; in eis perseuerantia propter beneficia dei terrena ac tẽporalia facienda credant: sed potius ꝓp illud qđ desuper sempiternũ sperat fides, quæ per dilectionẽ operatur. In profundo aũt pars est illa ligni, q̃ in terræ abdito defixa latet, sed inde cõsurgit illud omne qđ eminet: sicut ex occulta dei voluntate vocatur homo ad participationem tantæ gratiæ, alius sic, alius aũt sic. Supereminentem vero scientiæ charitatẽ Christi, ea profecto vbi pax illa est quę ꝓcellit oẽm intellectũ, qui nos in oẽm plenitudinem dei misericordia sua implere dignetur, vt videri possit a nobis. Hanc plenitudinem dei, quidam in sermone Apl'i sic intellexerunt, vt putarent nos hoc oĩno futuros qđ deus est. Hęc enim verba sicut recognoscis Apl's ita posuit loquens, Cognoscere ẽt supereminentem scientiæ charitatẽ Christi, vt impleamini in omnem plenitudinẽ dei. Quapropter si aliquid (inquiũt) minus quam deus habebimus, & in aliquo minores erimus, quomodo implebimur in oẽm plenitudinẽ dei? sed quoniam implebimur, profecto erimus æquales. Auersaris istum vtiq; & detestaris humanę mentis errorem, scio, & recte facis. Beati mundo corde, quia ipsi deum videbunt. Non cum eis sicut corpus ex aliquo loci interuallo apparebit: sed cum venerit ad eos, & mansionem fecerit apud eos, quoniam sic implebuntur in omnem plenitudinem dei. Non cum fuerint & ipsi plenus deus, sed cum perfecte fuerint pleni deo.

Ex lib. ad Paulinũ de videndo deo. Latitudo virtutum. Longitudo Altitudo. Profundum.

A

Latitudo crucis Longitudo. Altitudo

Profundum

Supereminens charitas.

B

Matth. v.

Ioan. xiiij.

CAPVT.IIII.

i.Cor.vij.

Bsecro itaq; vos ego vinctus in domino, vt digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humilitate, & mansuetudine, cum patientia, supportantes inuicem in charitate.

Ex epistola ad Eudoxium. Dilectio fraterna. C

SIc ergo dilectissimi diligite otium, vt vos ab omni terrena delectatione refrenetis, & laqueos tendere, qui timet ne reuolemus ad deum, & inimicum omnium bonorum, cuius captiui fuimus, iudicemus, nullāq; esse nobis perfectā requiem cogitetis, donec trāseat iniquitas, & in iudicium iustitia conuertatur. Item cum aliquid strenue atq; alacriter agitis, & impigre operamini, siue in oratiōibus, siue in ieiunijs, siue in eleemosynis, vel tribuētes aliquid indigentibus, vel donātes iniurias, sicut & deus in Xpo donauit vobis, siue domātes cōsuetudines perniciosas castigātesq; corpus, seruituti subijcientes, siue sufferentes tribulationem, & ante omnia vos ipsos inuicem in dilectiōe. Quid enim sufferat q fratrem nō suffert? Siue ꝓspicientes astutiā, atq; insidias tentatoris. & scuto fidei iacula eius ignita repellentes & extinguentes. Siue cantātes & psallentes in cordibus vestris dn̄o, vel vocibus a corde nō dissonis, oīa in gloriā dei facite, qui operatur omnia in omnibus, atq; ita feruente spiritu vt in dn̄o laudetur anima vestra. Ipsa est enim actio recti itineris, quæ oculos semper h3 ad dn̄m, ipse euellet de laqueo pedes. Talis actio nec frāgit negocio, nec frigida est otio: nec turbulenta, nec marcida est: nec audax, nec fugax: nec ꝓceps, nec iacens. Hęc agite, & deus pacis erit vobiscum.

Ephe.vi.

Psal.xxiiij.

Solliciti seruare vnitatē spiritus in vinculo pacis.

D

Ex sermone de blasphemia spiritus sancti.

Remissio pctō rū est in spūsctō

Math.vi.

i.Ioan.iij.

ECclesia accepit hoc bonum, vt in spiritu sancto fiat remissio peccatorum. Quā remissionem cum trinitas faciat, proprie tamen ad spiritum sanctum intelligitur pertinere. Ipse est enim spiritus adoptiōis filiorum, in quo clamamus, Abba pater: vt ei possimus dicere, Dimitte nobis debita nostra. Et in hoc cognoscimus sicut Ioannes apls ait, qm̄ in nobis manet de spiritu quem dedit nobis. Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quia sumus filij dei, Ad ipsum enim pertinet societas qua efficimur vnum corpus vnici filij dei, vnde scriptum est, Siqua igitur exhortatio in Christo, si qd̄ solatium charitatis siqua societas spiritus. Propter hāc societatem illi in quos primitus venit, linguis oīum gentiū sunt locuti, qnia per linguas cōsolatio constat gn̄us

Philip.ij.

humani, Et sic oportebat per linguas gentium significari istam societatem filiorum dei, & membrorum Christi futuram in omnibus gentibus: vt quemadmodum tunc ille apparebat accepisse spiritum sanctum qui loquebatur linguis omnium gentium, ita núc ille se agnoscat accepisse spm̃ sctm̃, qui tenetur vinculo pacis ecclesiæ, quæ diffunditur in omnibus gentibus. Vnde dicit Apl's, Studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Sicut enim corpus vnum est, & membra multa sunt omnia aũt membra corporis, cum sint multa, vnum corpus sunt: ita & Christus. Etenim in vno spiritu oẽs nos in vnũ corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Gẽtiles, siue serui, siue liberi, & oẽs vno spiritu vocati sumus. i.Cor.xij.

Vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Roma.xij. i.Cor.xij.

IDeo spiritus sanctus omnium gentium linguis se demonstrare dignatus est, vt ille se intelligat habere spiritum sanctũ qui in vnitate ecclesiæ continetur, quæ linguis oĩum loquit. Paulus dicit Apl's, Vnum corpus & vnus spiritus. Membra nostra attendite. Multis membris constat vnũ corpus, & vegetat membra omnia vnus spiritus. Ecce humano spũ quo sum ipse hõ, mẽbra oia colligo, & vegeto: impero mẽbris vt moueant, intendo oculos ad videndũ, aures ad audiendũ, linguã ad loquẽdũ, manus ad operandum, pedes ad ambulandũ. Officia mẽbrorũ dispertita sunt, sꝫ vnitas spiritus continet oia. multa iubentur, multa fiunt. Vnus iubet, vni seruit. Quod est spũs noster. i. aĩa nostra ad membra nostra, hoc est spiritus sanctus ad mẽbra Christi, ad corpus Christi, qđ est ecclesia. Ideo Apl's cum corpus vnũ nominasset, ne intelligeremus mortuũ corpus: vnum, inquit, corpus. Sed rogo te, viuit hoc corpus? Viuit. vnde & vnus spiritus. Iam vero si membrum præcidatur de corpore, nunquid sequitur spiritus? Et tñ membrum agnoscitur. Sic & homo separatus ab ecclesia. Quæris ab illo sacramentum, inuenis. Quæris? Q nẽro. Nisi intus spiritu vegeteris, frustra foris de forma gloriaris.

B Ex sermone in Pentecoste. Cur varijs linguis apparuit spiritus sanctus

Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma. Vnus deus, & pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. F

ALiud sunt ea quæ creduntur, aliud fides, qua creditur, Illa quippe in rebus sunt, quæ vel esse, vel fuisse, vel futura esse creditur. Hæc autem in animo credentis est, et tantũ conspicua cuius est, qu?uis sit in alijs, non ipsa, sed similis. Non enim numero est vna, sed genere. Propter similitudinem tamen ex nulla diuersitate magis vnã dicimus esse quam multas. Nam & duos hoies simillimos cũ viderimus, vnã faciem dicimus & mirantur

Ex li. de triũ.xiij. Credita & fides differunt.

amborum, Facilius itaque eijcitur multas animas fuisse, singulas vtique singulorum, de quibus legimus in Actibus Apostolorum, quod eis fuerit anima vna, quam vbi dixit Apostolus, vna fides. Tot eos audet quisque dicere quod fideles. Et tamen qui dicit, O mulier magna est fides tua: & alteri, Modicæ fidei, quare dubitasti? suam cuique esse significabat. Sed ita dicitur eadem fides vna, quemadmodum eadem volentium voluntas vna, cum & in ipsis qui hoc idem volunt, sua voluntas sit cuique cōspicua, alterius vero lateat, quamuis idem velit. Et si aliquibus signis sese indicat, creditur potius quam videtur. Vnusquisque autem sui animi conscius, nō credit vtique hanc esse suam, sed plane preuidet volūtatem.

Actuum. iiij.

Matth. xv.
Matt. xiiij.

G

Vnicuique autem nostrum datur gratia secundum mensuram donationis Christi.

ij. Cor. x.
Extracta. cuiusiij secundum
Ioan. xiij.
Gratia data Christo sine mensura, nobis ad mēsuram datur.
I. Cor. xiij.

QVid est hoc? Non enim ad mensuram dat deus spiritum. Audi apostolum dicentem, Secundum mensuram donationis Christi. Hominibus ad mensuram dat, vnico filio non dat ad mensuram. Quomodo hominibus ad mensuram? Alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, secundum eundem spiritum. Alij fides in eodem spiritu. Alij prophetia. Alij dijudicatio spirituum. Alij genera linguarum, alij donatio curationum. Nunquid omnes apostoli? nunquid omnes prophetę? nunquid omnes doctores? Nūquid omnes virtutes? nūquid omnes dona habent sanitatum? Nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur? Aliud habet ille, aliud iste. Et quod habet iste, non habet ille. Mensura est diuisio quædam diuinorum est. Ergo hominibus ad mensuram datur & concordia ibi vnum corpus facit. Quomodo aliud accipit manus vt operetur, aliud oculus vt videat, aliud auris vt audiat, aliud pes vt ambulet: anima tamen vna est quæ agit omnia, in manu vt operet, in pede vt ambulet, in aure vt audiat, in oculo vt videat sic sunt etiā diuersa dona fideliū tanquam mēbra ad mensurā propriam cuique distributa, Sed Christus qui dat, non ad mensuram accipit.

H

Psal. lxvij.

Propter quod dicit, Ascēdens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est & qui ascendit super oēs cœlos, vt adimpleret oia.

Ioan. iij.

Ex tracta. ps lxvij.
Psal. lxvij.

AD ipsum dominum locutione conuersa, Ascendisti, inquit, in altum, captiuasti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Hoc Apls sic cōmemorat, sic exponit, de Christo domino loquens. Vnicuique autem nostrū, inquit, datur gratia secundum mensuram donationis Christi: propter quod dicit, Ascendēs in altum captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quod

autem ascendit quid est, nisi quia & descendit in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cœlos, vt adimpleret omnia. Christo ergo sine dubitatione dictum est, Ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Nec moueat quod apostolus, idem testimonium commemorans non ait, accepisti dona in hominibus, sed dedit dona hominibus. Ille quippe auctoritate apostolica secũdũ hoc locutus est quod deus cũ patre sit filius. Secundum hoc quippe dedit dona hominibus mittens eis spiritum sctm̃, qui spiritus sanctus est patris & filij. Secundũ illud vero quod idem ipse Christus in corpore suo intelligitur quod est ecclesia: propter quod & mẽbra sunt eius sancti & fideles eius: vnde eis dicit, Vos autẽ estis corpus Christi & mẽbra: proculdubio, & ipse accepit dona in hoibus. Christus quippe ascendit in altum, & sedet ad dexteram patris. Sed nisi & hic esset in terra, nõ inde clamasset, Saule Saule quid me persequeris? Cũ igitur idem ipse dicat: quando vni ex minimis meis fecistis: quid dubitamus eum accipere in membris suis, quę dona membra eius accipiunt? Sed quid est captiuasti captiuitatẽ? verum quia vicit mortẽ quæ captiuos tenebat in quibus regnabat: an ipsos homines appellauit captiuitatem, quia captiui sub diabolo tenebãtur? Cuius rei mysteriũ cõtinet etiã titulus illius psalmi, quãdo domus ædificabatur post captiuitatem, idest ecclesia post gentilitatẽ. Ipsos itaq; homines qui captiui tenebantur appellans captiuitatẽ, sicut militia cũ dicitur, intelligunt & qui militãt: eandẽ captiuitatẽ a Christo captiuatã dicit. Cur enim non sit captiuitas fœlix? Sic & ad bonum hoies possunt capi: vñ Petro dictũ est, Ex hoc iam homines eris capiens. Captiuati ergo quia capti, & capti quia subiugati, sub leue illud iugũ missi, liberati a peccato cuius serui erant, & iustitiæ serui facti cuius liberi erãt. Vnde & ipse in illis est qui dedit dona hoibus. Ideoq; in ista captiuitate, in ista seruitute, in isto curru, sub isto iugo nõ sunt millia plorãtiũ, sed millia lætantium: Dominus quippe in illis in Sina in sctõ. Cui sensui congruit interpretatio qua interpretatur Sina mẽsura. Nã de his donis lætitię spiritalis apl's loquẽs id quod supra cõmemoraui, vnicuiq; nostrũ, inquit, data est gratia secundũ mẽsurã donationis Christi. Ac deinde sequitur quod etiam hic sequitur. Propter quod dicit, Ascendit in altũ, captiuauit captiuitatẽ, dedit dona hominibus. Quod hic est, accepisti dona in hominibus.

Christus dedit & accepit dona.

A

j. Cor. xij.

A cuum. ix.
Matt. xxv.

Captiuare captiuitatem.

Luce. v.

B

Rom. vi.

Psal. lxvij.

¶ Quid hac & illa veritate concordius? quid manifestius? Proculdubio spũs sanctus donũ Dei est: de quo dñs ait. Si scires donum dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere, tu forsitã petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam. Nam quod ibi ait, Flumina de ventre eius fluẽt aquæ viuę: hoc isto loco, Fiet, inquit, in eo fons aquę salientis in vitam æternam. Paulus quoq; apostolus, Vnicuiq; inquit, nostrum datur gratia secundum mensuram donationis Christi. Atq; vt donationem Christi spiritum sanctum osten-

Ex li. de tri. xv.
Donum dei.
Ioan. iiij.

Ibidem.

deret, secutus adiunxit. Propter quod dicit, Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Notissimum
C est autem dominum Iesum, cum post resurrectionem a mortuis ascendisset in coelum, dedisse spiritum sanctum: quo impleti qui crediderant linguis omnium gentium loquebantur. Nec moueat quod ait dona, nō donum. Id enim testimonium de psalmo posuit. Hoc autem in psalmo ita legitur, Ascendisti in altum, captiuasti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Sic enim plures codices habent, & maxime graeci, & ex hebraeo sic interpretatum habemus. Dona itaq; dixit apostolus quemadmodum propheta, non donum. Sed cum propheta dixerit accepisti in hominibus, apostolus maluit dicere dedit hominibus, vt ex vtroq; scilicet verbo, vno prophetico, apostolico altero, quia in vtroq; est diuini sermonis auctoritas, sensus plenissimus redderetur. Vtrunq; enim verum est & quia dedit hominibus, & quia accepit in hominibus. Dedit hominibus tanquam caput membris suis, accepit in hominibus idem ipse vtiq; in membris suis. Propter quae membra sua clamauit de coelo. Saule Saule quid me persequeris? Et de quibus membris suis ait, Quando vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.

Actuum .ix. Matt. xv.

Ipse ergo Christus & dedit de coelo & accepit in terra. Porro autem ab hoc dona ambo dixerunt, & propheta & apostolus, quia per donum quod est spiritus sanctus in commune omnibus membris
D Christi multa dona quae sint quibusq; propria diuiduntur. Non enim singuli quiq; habent omnia sed hi illa, alij alia, quamuis ipsum donum a quo vnicuiq; propria diuiduntur, omnes habent, idest spiritum sanctum. Nam & alibi cum multa dona commemorasset. Omnia, inquit, haec operatur vnus atq; idem spiritus diuidens propria vnicuiq; prout velut. Quod verbum & in epistola quae ad Hebraeos est inuenitur: vbi scriptum est, Attestante deo signis & ostentis & varijs virtutibus & spiritus sancti diuisionibus. Et hic cum dixisset, Ascendit in altum, captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quod autem ascendit ait quid est nisi quia & descendit in inferiores partes terrae? Qui descendit ipse est, & qui ascendit sup omnes coelos vt impleret omnia. Et ipse dedit quosdam vero euāgelistas, quosdā aūt pastores & doctores. Ecce quare dicta sunt dona. Quia sicut alibi dicit, nunquam omnes apostoli? nunquam omnes prophetae &c.

i. Cor. xij.

Et ipse dedit quosdam quidē apostolos, quosdā autem prophetas, alios vero euangelistas, alios aūt pastores, & doctores, ad consummationē sanctorū in opus ministerii in aedificationē corporis Christi.

B
Ex lib. ad Paulinū episcopū.

De prophetis quod ait Apostolus, Quosdam quidem dedit deus in ecclesia apostolos, quosdam autem prophetas: hoc intelligo quod ipse scripsisti: pphetas eos dictos illo loco

ex quibus

ex quibus Agabus erat:non illos qui venturum in carne deum prophetarum. Euangelistas vero inuenimus quos apostolos fuisse nō legimus:sicut fuerunt Marcus, & Lucas. Pastores autem & doctores,quos maxime vt discerneremus voluisti,eosdem puto esse sicut & tibi visum est:vt non alios pastores, alios doctores intelligamus. Sed ideo cum prædixisset pastores, subiunxit & doctores, vt intelligerent ad officium suum pertinere doctrinam. Ideo enim non ait, quosdam autem pastores, quosdam vero doctores:,sed cum superiora ipso locutionis genere distingueret, dicendo quosdam apostolos, quosdam autem prophetas, quosdam vero euangelistas: hos tanquam vnum aliquid duobus nominibus complexus est. Quosdam autem pastores & doctores,ad consumationem sanctorū in opus ministerij,in ædificationē corporis Christi.

Quibus datus spiritus prophetiæ per apostoli intelligitur Actuum.xxi.

¶ Vt enim in exordio generis humani de latere viri dormientis costa detracta fœmina fieret, Christum & ecclesiam tali facto iā tunc prophetari oportebat. Sopor quippe illi viri mors erat Christi, cuius exanimis in cruce pendentis latus lanceam perforatū est, atq; inde sanguis & aqua defluxit. Quæ sacramenta esse nouimus,quibus ædificatur ecclesia. Nā hoc etiam verbo scriptura vsa est: vbi non legitur formauit aut finxit,sed ædificauit eam in mulierem. Vnde & Apostolus ędificationem dixit corporis Christi, quod est ecclesia.

Ex libro de ci. dei.xvij. Gene.ij. F

¶ Hæc est domus, quæ sicut Psalmus canit, ædificatur post captiuitatem:quoniam qui sunt a diabolo eruti, a quo captiui tenebantur: de his ædificatur corpus Christi, quæ domus appellatur ecclesia. Hanc autem captiuitatem ipse captiuauit:quia diabolum vicit, Et ne illa quæ futura erant sancti capitis mēbra in æternū supplicium secutum traheret,eum iustitiæ prius,deinde potentiæ vinculis alligauit. Ipse itaq; diabolus est appellatus captiuitas: quam captiuauit qui ascendit in altū, & dedit dona hominibus, vel accepit in hominibus.

Ex libro de trinitate.xv. Ecclesia domus est dom[ini].

Donec occurramus oēs in vnitatem fidei,& agnitionis filii dei,in virum perfectum,in mēsuram ætatis plenitudinis Christi:vt iam non simus paruuli fluctuātes,& circūferamur omni vēto doctrinæ in nequitia hominum,in astutia,ad circūuentionem erroris.

I.Cor.xiiij.

QVod ait Apostolus,occursuros nos omnes in virū perfectum, si hoc ad resurrectionis formam inquirit quisq; referendum esse, vtiq; Christus in ea mensura corporis in qua mortuus est, resurrexit. Nec fas est dicere cum resurrectionis omnium tempus venerit accessurām corpori eius eā magnitudinem quā non habuit. Si autem dixerimus ad dominici corporis modum etiam quorunq; maiora corpora redigenda,peribit de multorum corporibus plurimum:cum ipse nec ca

C Ex libro de ciuitate dei.xxij. Vir perfectus in cuius mensura resurgemus. Lucæ.xxi.

pillum periturum promiserit. Restat ergo vt suam recipiat: quisq; mẽsurã, quã vel habuit in iuuentute etiã si senex est mortuus, vel fuerat habiturus si est añ defunctus. Atq; illud qđ cõmemorauit Apls de mẽsura ætatis plenitudinis Christi, aut pp̃ter aliud intelligamus dictũ esse.i. vt illi capiti in populis Christianis accedẽte omniũ perfectiõe mẽbro⁊ ętatis eius mẽsura cõpleatur: aut si hoc de resurrectione corpo⁊ dictũ est, sic accipiamus dictũ, vt nec infra, nec vltra iuuenilẽ formã resurgãt corpora mortuo⁊, sз in eius ætate ⁊ robore, vsq; ad quã Christũ hic puenisse cognouimus. Circa triginta qppe annos definierũt esse etiã seculi huius doctissimi homines iuuentutẽ. Quæ cuз fuerit p̃prio spatio terminata, inde iam hominem in detrimenta vergere grauioris ac senilis ætatis: ⁊ ideo; non esse dictum, in mensurã corpor s, vel in mensuram staturæ, sed in mensuram ætatis corporis plenitudinis Christi.

Veritatem autem faciẽtes in charitate crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum, & conexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationẽ in mensuram vniuscuiusq; membri augmẽtum corporis facit in ædificationem sui, in charitate.

Ex lib. de ciui. Dei. xxij. Ecce qui est vir perfectus, caput ⁊ corpus, qđ cõstat omnibus membris, quæ suo tẽpore cõplebũtur. Quotidie tñ idẽ corpori accedũt dum ædificatur ecclesia, cui dicitur. Vos autẽ

I. Cor. xij. estis corpus Christi ⁊ mẽbra. Et alibi. Pro corpore, inquit, eius qđ est ecclesia. Itemq; alibi, Vnus panis vnum corpus multi sumus,

Colos. ij. de cuius corporis ędificatione ⁊ hic dictũ est. Ad consumationẽ

I. Cor. x. sanctorum in opus ministerij, in ædificatione corporis Christi. Ac deinde subiectuз nunc agimus, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, ⁊ agnitione filij dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: ⁊ cætera, donec eadem mensuram in quo corpore intelligenda esset, ostenderet dicens. Augea-

A mur in illo per omnia qui est caput Christus, ex quo totum corpus cõnexuз, ⁊ compactũ per omnẽ tactũ subministrationis secũdum operationẽ in mensuram cuiusq; partis. Sicut ergo est mensura vniuscuiusq; partis, ita totius corporis, qđ omnibus suis partibus cõstat, est vtiqз mẽsura plenitudinis: de qua dictũ est, In mẽ-

Ephes. i. surã ætatis plenitudinis Christi. Quã plenitudineз etiã illo cõmemorauit loco vbi ait de Christo, Et ipsum dedit caput sup omnẽ

Rom. i. ecclesiã q̃ est corpus eius, plenitudo eius q̃ oĩa in oĩbus impletur.

Hoc igitur dico, & testificor in domino: vt iã nõ ambuletis sicut & gẽtes ambulãt, in vanitate sensus sui: tenebris obscuratum habentes intellectum.

OMnis qui intelligit, luce quadam non corporali, non carnali, nó exteriore, sed interiore illustratur. Est ergo quædã lux intus, quam non habent qui non intelligunt, vnde iã qui desiderant fonté vitæ ⁊ inde aliquid carpunt, alloquitur apostolus obsecrans ⁊ dicit. Vt iam nó ambuletis sicut ⁊ gentes ambulãt in vanitate suæ métis, obscurati intelligétia, idest quia non intelligunt obscurantur. Ergo qui intelligunt illuminantur. Ex tracta. ps. xli. Lux interior.

B

Alienati a vita dei per ignorãtiam quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum: qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationé immũditiæ ois, in auaritiã. Vos aũt nõ ita didiscistis Christũ, si tamen illum audistis, & ipso edocti estis.

ET anima humana secundum quedã modũ dicitur inmortalis, sed nó est vera imortalitas vbi tãta est mutabilitas, p quã ⁊ deficere ⁊ proficere potest. Vnde mors eius est alienatio a vita dei, per ignorantiam quæ est in illa. Vita vero eius concurrere ad fontem vitæ, vt in lumine dei videat lumen. Ex sermone de symbo. Mors ⁊ vita animæ.

¶ Sicut nõ est a carne s₃ supra carné qd eã facit beate viuere sic nõ est ab aia qd eã facit beate viuer. Quia vt vita carnis aia est: ta bea ta vita hois deus est. Duę vitę sunt, vna corpis: altera animæ. Sicut vita corporis anima, sic vita animę deus. Et qũo si anima deserat moritur corpus sic anima moritur si deserat deus. Anima recedés a luce iustitiæ quãto magis quærit quid inueniat cõtra iustitiam: tãto plus repellitur a lumine veritatis ⁊ in tenebrosa demergitur. Ex libro sententiarum Prosp. Vita carnis. Vita hominis deus Duplex vita hominis.

Sicut est veritas in Iesu: deponite vos secundũ pristinam cõuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Rom. vi. Colos. iij. Heb. xij.

C

NEq; enim vt nonnulli putant, vetus homo corpus est, ⁊ nouus homo anima: s₃ corpus exterior homo est, anima interior. Interiore agitur hæc vetustas ⁊ nouitas. Cum enĩ apostolus diceret, Exuite vos veterem hominem, ⁊ induite nouum: non hoc iubebat vt corpus deponeretur, sed vita in melius mutaretur. Hoc deniq₃ consequenter edocuit. Nam volens quid dixerit explanare: Quapropter inquit deponentes mendacium loquimini veritatem vnusquisq₃ cum proximo suo. Ex libro de passione domini. Homo exterior corp⁹, interior anima. Exuere veterem hominem.

Renouamini auté spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum deum creatus est, in iustitia, & sanctitate veritatis.

CVm dixisset ad imaginem nostrã, statim subiunxit. Et habeat potestate₃ piscium maris, ⁊ volatiliũ cœli, ⁊ cęterorũ animaliu₃ rationis expertium, vt videlicet intelligamus Ex libro de Genesi ad literã. iij Gene. i.

Homo in quo est, imago dei.
Quo hō irrationalibus antecellit.

in eo factum hominem ad imaginem dei in quo irrationalibus animalibus antecellit. Id autem est ipsa ratio, vel mens, vel intelligentia, vel si quo alio vocabulo commodius appellatur. Vnde ꝛ apostolus ait, Renouamini spiritu mentis vestræ, ꝛ induite nouum hominem, qui renouatur in agnitionem dei secundum imaginem eius qui creauit illum, satis ostendens vbi sit homo creatus ad imaginem dei: quia non corporis lineamentis, sed forma quadam intelligibili mentis illuminatæ. Sicut enim post lapsum peccati homo in agnitione dei renouatur secundum imaginem eius qui creauit eum, ita in ipsa cognitione creatus est, antequam delicto veterasceret vnde rursus in eadem cognitione renouatur.

D

Ex libro de trinitate .xiiij.

¶ Qui vero commemorati conuertuntur ad dominum, ab ea deformitate qua per cupiditates seculares conformabantur huic seculo, reformantur ab illo: audientes apostolum dicentes, Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mentis vestræ: vt incipiat illa imago ab illo reformari, a quo formata est. Non enim reformare se ipsam potest sicut potuit deformare. Dicit enim alibi, Renouamini spiritu mentis vestræ, ꝛ induite nouū hominem eum qui secundum deum creatus est in iustitia, ꝛ sanctitate veritatis. Quod ait secundum deum creatum, hoc alio loco dicitur ad imaginem dei. Sed peccando iustitiam ꝛ veritatem amisit, propter q̄ hęc imago deformis ꝛ decolor facta est. Hanc recipit cum reformatur atq; renouatur. Quod autē ait spiritu mentis vestræ, non ibi duas res intelligi voluit: quasi aliud sit mens, aliud sit spiritus mentis, sed quia omnis mens spiritus est non autem omnis spiritus mens est. Est enim spiritus ꝛ deus, qui renouari non potest: quia nec veterascere potest. Dicitur etiam spiritus in homine qui mens non est: ad quē pertinent imagines similes corporum: de quo dicit ad Corinthios, Si autē orauero lingua, spiritus meus orat: mens autē mea infructuosa est. Hoc enī ait, quando id quod dicitur non intelligitur: quia nec dici potest nisi corporalium vocum imagines sonos oris in spiritus cogitatione præueniant. Dicitur ꝛ hominis anima spiritus, vnde est ꝛ in euangelio. Et inclinato capite tradidit spiritū. Quo significata est mors corporis anima exeunte. Dicitur etiam spiritus pecoris: q̄ in Ecclesiaste libro Salamonis apertissime est, vbi ait, Quis scit spūs filiorū hominū si ascendet ipse sursum: ꝛ spiritus pecoris si descēdet ipse deorsum in terram? Scriptum est etiam in Genesi, vbi dicit diluuio mortuam carnem quæ habebat in se spiritum vitæ. Dicitur spūs etiā ventus, res apertissime corporalis, vnde illud est in psalmis. Ignis, grādo, nix, glacies, spiritus tēpestatis, q̄ faciūt verbū eius. Quia ergo tot modis dicitur spiritus: spiritum mentis dicere voluit eū spiritum qui mens vocatur. Sicut idē etiā Apostolus, in expoliatione corporis carnis non duas vtiq; res intelligi voluit: quasi aliud sit caro, aliud corpus carnis: sed quia corpus multarum

Roma.xij.
Reformare se mens humana nō potest sicut deformare.
Spiritus mētis.
B
I.Cor.xiiij.
Spiritus dicitur etiā anima hominis.
Ioan.xix.
Spūs peccoris.
Eccle.iij.
Gene.vij.
Spiritus ventus.
ps.cxlviij.
Spiritus mētis.
Corpus carnis.
F

rerū nomē est, quarū nulla caro est. nā multa sunt accepta car- ne corpa cœlestia & corpora terrestria: corpus carnis dixit corpus quę caro est. Sic itaq; spiritū mētis: eū spiritū qui mēs est. Alibi quoq; apertiūs etiā imaginē nominaui, scilicet alijs verbis id ip- sum pręcipiēs. Expoliātes vos, inquit, veterē hoīe cū actibus suis: induite nouū qui renouatur in agnitionē secūdū imaginē eius q creauit eū. Qđ ergo ibi legitur: induite nouū hominē qui secūdū deū creatus est: hoc isto loco, induite nouū hominē q renouatur secundū imaginē eius q creauit eū. Ibi autē ait secundū deum, hic vero imaginē eius q creauit eū. Pro eo vero qđ ibi posuit: in iusti- tia & sanctitate veritatis: hoc posuit hic agnitione dei. Fit ergo ista renouatio reformatioq; mētis secūdū deū vel secundū imaginē dei. Sed ideo dicitur secundū deū, ne secundū illam creaturā fieri putaretur: ideo aūt secūdū imaginē dei, vt in ea intelligeretur fieri hæc renouatio vbi est imago dei: idest in mēte, quēadmodū dici- mus secundū corpus mortuū esse nō secundū spiritū eū q de cor- pore fidelis & iustus abscedit. Qui enim dicimus secūdū corpus mortuū: nisi corpore vel in corpore: nō anima vel in anima mor- tuū? Aut si dicamus sʒ corpus est pulcher, aut sʒ corpus fortis nō sʒ aīaʒ, qđ ē aliud q̄ corpe nō aīo pulcher aut fortis? Et innumera- biliter ita loqmur. Nō itaq; sic intelligamus sʒ imaginē eius qui creauit eū, quasi alia sit imago sʒ quā renouat: nō ipsa q̄ renouat. Colos. iij.

Propter qđ deponētes mēdaciū loqmur veritatē vnusq́sq; cū pximo suo, quoniā sumus īuicē mēbra. G

NEmo cog tectum christiana loquenda veritatē, & cū paga no mendaciū. Cū pximo tuo loquere. Proximus est oīs homo. Oēs pximi sumus cōditione terrenæ natiuitatis. Et aliter fratrem illa spe cœlestis hæreditatis proximū tuum de- bes putare omnem hominem antequam sit christianus. Nō eniʒ nosti qualis sit futurus apud deum, qui modo aut Iudęus, aut hæ- reticus: aut paganus est, forte per misericordiaʒ dei ita conuerte- tur ad dominuʒ, vt inter sanctos primuʒ locū habere mereatur. I. Pet. ij. Zac. viij. Ex sermone de hac lectione. Veritatem cuʒ omnibus, men- daciū cū nullo loqui debem⁹. Proximus

Irascimini, & nolite peccare. Psal. iiij.

¶ Si propterea irasceris seruo tuo quia peccauit, ne ipse pecces ira- scere tibi. Irascimini, inquit, & nolite peccare. Qđ duobus modis intelligit potest, aut etiaʒ si irascimini nolite peccare idest etiam si surgit iam motus animi, qui iā propter pœnā peccati nō est in potestate, saltem nō ei cōsentiat ratio & mēs quę intus regenerata est secūdū deū, vt mēte seruiamus legi dei si adhuc seruiamus car- ne legi peccati. Aut agite pœnitentiam idest, irascimini vobis- metipsis dei pręteritis peccatis, & vlterius peccare desinet. Ex tracta. ps. iiij. Irasci & nō pec care. H

¶ Legeb. it, irascimini & nolite peccarē & quō mouebar de⁹ meus: qui iā didicerā irasci mihi de pteritis, vt de cętero nō peccarem. Ex libro con- fessionum. ix.

¶ Dictum est in Psalmo, Irascimini & nolite peccare. Volo vos Ex sermone de verbis euange lij. xxv.

Irasci debemus nobis. Psal.i. irasci, sed vt non pecceris. Vt autē non peccetis, quibus habet is irasci nisi vobis? Quid est enim homo pœnitēs nisi homo irascens sibi? Vt accipiat veniam, de seipso exigit pœnam. Et recte dicit deo, Auerte oculos a peccatis meis, quoniam peccatum meum ego cognosco. Si tu agnoscis, & ille ignoscit.

Sol non occidat super iracundiam vestram.

Ex sermone. Psal.xxv. Intelligitur quidem & secundu3 tempus, quia si ex ipsa conditione & infirmitate mortalitatis qua3 portamus subrepit ira christiano, non debet diu teneri & fieri pridiana. Eijce illam de corde antequam occidat lux ista visibilis, ne tedesceret lux illa inuisibilis. Sed & aliter melius intelligitur: quia noster sol iustitiæ & veritatis Christus est, cuius veritate anima humana illustratur, ad quem gaudent angeli prospicere; hominum autem infirmitate acies cordis etsi trepidant sub radijs eius, ad eū tñ cōtēplandum per mādata purgātur. Cū ipse sol cœperit in homine inhabitare per fidem, non tantā in te videat iracundiam quæ nascitur vt occidat sol super iracundiam tuam, idest deserat Christus mentem tuam, quia non vult habitare cum iracundia tua.

Sol iustitiæ Christus.

Ex lib. sententiarum Prosperi. A ℭNulli irascenti videtur sua ira iniusta. Vnde ab omni indignatione cito redeundum est ad mansuetudinis lenitatem. Nam pertinax motus facile in eius odiū trāsit, cui nō celeriter ignoscit.

Ira sua cuiq3 iusta videtur. Matt.v. ℭSi irasci non est fas fratri suo: aut dicere racha: aut dicere fatue multo minus est animo tenere aliquid, vt in odium indignatio conuertatur. Ad quod pertinet etiam quod alio loco dicitur: Non occidat sol super iracundiā vestrā. ℭTurbatus est ab ira oculus meus. Sed ira sua dicit oculū suū esse turbatū: neq3 hoc mirū est. Nā hinc forsitan dictū est, Non occidat sol super iracundia3 vestrā quō interiorē solē.i.sapientiam dei tanq̄ occasum in se pati arbitratur mēs quæ sua perturbatione illum videre non sinitur.

Ex lib.i.de sermone domini in monte. Psal.vi. Ex tracta. ps.vi. Sapientiam dei mēs turbata nō videt.

Ex tracta. Ignis occulens solē idest deū. ℭSupercecidit ignis, & nō videret solem, Videtis quomodo dicit quandam pœnā obscurationis ignis. Supercecidit ignis superbię, ignis fumosus, ignis concupiscentiæ, ignis iracundiæ. Quantus ignis est? super quem occiderit, non videbit solem. Ideo dictū est, Non occidat sol super iracundiam vestram. Ergo fratres ignem malę cōcupiscentiæ timete, si non vultis liquefieri sicut cera, & perire a facie dei. Supercadet enim ignis iste, & solem non videbitis.

Psal.lxvij. B Matt.v. Sapi.v. Quem solem? Nō istum quem tecum vident & pecora & muscæ, & boni & mali. Qui facit sole3 suum oriri super bonos & malos. Est alius sol, de quo dicturi sunt illi. Et sol non est ortus in nobis.

Ex sermone de Psal.xi. Sol. Ioan.i. ℭIn sacramento dictū accipitur, Nō occidat sol sup iracundiam vīa3: neq3 detis locū diabolo. Intelligitur aūt nō de isto sole q hz quādā claritatē inter cœlestia visibilia, q cōmuniter videri potest & a nobis & a bestijs, sed de illa luce qu nō vident nisi pura corda fidelium: sicut dictū est, Erat lumē verū qō illuminat omnē hoīes

veniétē in hūc mūdū,hoc enī lumē visibilis solis etiā pecora mi-nutissima,& breuissima illuminat. Est ergo lumē verū iustitia atq; sapiētia:qđ desinit mēs videre, cū pturbatione iracūdię fuerit tāquā nubilosa superata: & tūc quasi occidit sol super iracūdiā hominis. Lux cordi visibilis. Ioan.i. Iacob.iiij.

Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem dei, vt det gratiam audientibus.

¶In abscondito te dominus Iesus Christus iussit orare, sed si agnoscas, cubiculum tuum emundes vbi rogas deum. Cum autem oratis, inquit, nolite esse sicut hypocritæ: qui stant in plateis & vicis orantes vt videantur ab hominibus. Tu autem cum oras, intra in cubiculū tuū & claude ostium, & deprecare dominū tuū in occulto: Et qui videt in occulto, & reddet tibi. Si homines reddituri sunt, effunde ante homines precem tuā. Si deus redditurus est, effunde ante eum precem tuam, & claudi ostiū ne tentator ingrediatur. Tētator nō cessat pulsare, vt irrūpat. Si clausum inuenerit, transit. Ideo Apostolus, quia in nostra potestate est ostiū claudere ostium cordis nō parietū: ibi enim & cubiculū: quia in potestate nostra est hoc solum ostium claudere. Neq; detis, inquit, locum diabolo. Etenim si intrauit & possedit, attende quia tu negligenter clausisti, aut claudere neglexisti. Quid est autem claudere ostium? Hoc ostiū tāq; duas habet valuas, cupiditatis, & timoris. Aut cupis aliqd terrenū, & hac intrat: aut times aliquid terrenū, & hac intrat. Timoris ergo & cupiditatis ianuā claude cōtra diabolū: aperi ad Christū. Qūo ipsas valuas aperis ad Christū? Cupiēdo regnum cœlorum: timendo ignem gehēnarū. Per cupiditatē seculi diabolus intrat, per timorē ignis æterni Christus intrat. Ecce martyres clauserunt ianuā contra diabolū, Christo aperuerūt. Promisit eis multa mūdus iste, riserunt. Clauserunt valuā cupiditatis cōtra diabolū. Minatus est mūdus iste bestias, ignes, cruces: nō timuerunt. Clauserūt timoris valuā cōtra diabolū. Videamus si apuerūt illas Christo. Qui cōfessus, inquit me fuerit corā hominibus, cōfitebor & ego illū corā patre meo q in cœlis est. Amauerūt ergo regnū cœlorū, vbi eos cōfitebitur Christus. Qūo eos cōfessurus est? Venite benedicti pr̄is mei, pcipite regnū qđ vobis patū est ab initio mūdi: Cōfitebit illos ad dexterā positos. Videamus si & timoris Xp̄o valuā apuerūt, qñ diabolo clauserūt. Vno eodemq; loco dñs monet hoc vt diabolo claudat, & sibi apiatur. Nolite, inqt, timere eos qui corpus occidūt, animā aūt nō possunt occidere. Monuit vt timoris valua in faciē diaboli clauderet, ergo nihil ē timēdū. Nō ergo

Ex tracta. ps.xli. Matt.vi. C Locū diabolo non dare. Ostium claudere diabolo. D Luce.xij. Matt.xxv. Matth.x.

Ibidem. aperitur aditus timoris Christo quia clausus est diabolo? Statim subiecit: tanquam dicens, exclusisti eum, aperi mihi. Sed eũ timere, inquit, qui habet potestatem & animam & corpus occidere in gehenna ignis.

Ex sermone de immolatione Isaac. Tentatio dei. Tentatio diaboli. ¶ Deus tentat vt doceat, diabolus tentat vt decipiat. Cui tamen nisi ille qui tentatur dederit locum, inanis tentatio, & irridenda repellitur: ideo Apostolus, Neq; detis locum diabolo. Dant autẽ locum homines diabolo & concupiscentijs suis. Non enim vident diabolum homines cum quo pugnant, sed facile habent remediũ. seipsos interius vincant, & de illo foris triumphant.

B

Et nolite contristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis in diem redemptionis.

Ex lib. de Genesi ad literã. iiij. Facere & quiescere dei. SIcut recte dicitur deus facere quicquid ipso in nobis operante fecerimus, ita recte dicitur deus requiescere cum eius munere requiescimus. Hoc quidem recte intelligimus: quia & verum est, & non magnæ intentionis indiget, vt videamus ita dicere quiescere deum cum requiescere nos facit: sicut dicitur cognoscere cum nos efficit vt cognoscamus, Neq; enim deus temporaliter cognoscit quod ante non nouerat, & tamen dixit Abrahæ, Nunc cognoui q̃ times deum. Vbi quid aliud accipimus nisi nunc feci vt cognosceres? His locutionum modis cum ea quæ non accidũt deo, tanquam illi accidant loquimur, eum facere agnoscimus, vt nobis accidant ea dũtaxat quę laudabilia sunt. Et hæc quantum scripturarum vsus admittit. Neq; eniз temere nos aliquid tale de deo dicere debemus, quod in scriptura eius non legimus. Ex hoc locutionis modo arbitror dictum illud apostoli Pauli, Nolite cõtristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis in diem redemptionis. Neq; eniз ipsa spiritus sancti qua est quicqd ipse est, substãtia contristari potest: cum habeat æternam atq; incommutabileз beatitudinem: magisq; fit ipsa æterna & incommutabilis beatitudo. Sed in sanctis habitat, vt eos impleat charitate: qua necesse est vt homines ex tempore gaudeant profectu fidelium & bonis operibus, & ideo necesse est etiam contristẽtur lapsibus vel peccatis eorum, de quoruз fide & pietate gaudebant. Quæ tristitia laudabilis est, quia venit ex dilectione: quam spiritus sanctus infundit. Propterea ipse spiritus dicitur contristari ab eis qui sic agunt, vt eoruз factis contristentur sancti, non ob aliud nisi quia spiritum sanctũ habent. Quo dono tam boni sunt vt eos mali mœstificent, hi maxime quos bonos fuisse siue nouerunt siue crediderunt. Quæ profecto tristitia non solum non culpanda, verum etiam præcipue laudanda ac prædicanda est. Hoc genere locutionis rursus idẽ apostolus mirabiliter vsus est: vbi ait, Nunc autem cognoscentes deuз, immo cogniti a deo. Neq; enim tunc eos cognouerat deus, p̃cognitos videlicet ante mundi constitutionem: sed quia tunc ipsi eũ

Cognoscere dei Gene. xxij. Attributa hoĩ conuenientia nõ passiuo attribuẽda esse deo. Contristare spiritũ sanctũ quõ quis dicatur. F

G

Gala. iiij. Cognitio dei.

ipsius munere non suo merito, vel facultate cognouerant, maluit tropice loqui, vt tunc ab illo cognitos diceret, cum eis se cognoscendum præstitit: & verbum corrigere: quasi hoc minus recte dixerit quod proprie dixerat: quam sinere vt hoc sibi arrogent se potuisse, quod eis posse ille donauerat. Hic ergo intellectus, in eo quod positum est, requieuisse deum ab omnibus operibus suis quæ fecit bona valde: quia ipse nos facit requiescere cū bona opa fecerimus. Gene. ij.

Omnis amaritudo, & ira & indignatio, & clamor, & blasphemia, tollatur a vobis: cum omni malitia. Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem: sicut & deus in Christo donauit vobis. Col. iij.

¶ Blasphemia est per quam de ipso deo falsa dicuntur: & ideo peius est blasphemare quam periurare: quoniam periurando falsæ rei adhibetur deus testis, blasphemando de ipso deo falsa dicunt. Ex lib. cōtra mēdaciū Blasphemia.

CAPVT V.

Estote ergo imitatores dei sicut filii charissimi: & ambulate in dilectiōe sicut & Christus dilexit nos: tradidit semetipsum pro nobis oblationem, & hostiam deo in odorē suauitatis. Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos: aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas quæ ad rem pertinet, sed magis gratiarum actio. Ioan. xiij. i. Ioan. iij.

Traditus est propter delicta nostra: & dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea. Vnde de ipso dicit apostolus, Qui me dilexit, & tradidit seipsum pro me. Nisi ergo se traderet Christus: nemo traderet Christum. Quid habet Iudas nisi peccatum? Neq; enim in tradendo Christum salutem nostram cogitauit, propter quam est traditus Christus. Sed cogitauit pecuniæ lucrum, & inuenit animæ detrimentum. Accepit mercedem quam voluit, sed nolenti est data quam meruit. Tradidit Iudas Christum; tradidit Christus se ipsum. Ille agebat negotium suæ venditionis, iste nostræ redemptionis. Ex tracta. euangelij secundum Ioan. lv. Gala. ij. Christus se tradidit. Iudas quō xp̄m tradidit aliter q̄ Christus se.

¶ Nosse debetis & intelligere qui potestis: credere autem qui intelligere nondum potestis: in ea substantia qua deus est, non quasi per corporis molem sensus proprijs locis distributos, sicut in carne mortali quorūcūq; animaliū alibi est visus, alibi auditus, alibi olfactus, p totū aūt tactus. Absit hoc credere in illa incorporea lu- Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xcvi. Sensus in deo

mutabiliq; natura. Audire ergo ibi & videre id ipsum est. Dicitur & olfactus in deo. vnde dicit apostolus, Sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiaz deo in odorem suauitatis. Et gustus intelligi potest: secundum quem deus & odit amaricantes, & nec frigidos, nec calidos, sed trepidos euomit ex ore suo, Et deus Christus dicit, Meus cibus est: vt faciaz voluntatem eius qui me misit. Est etiam tactus ille diuinus, vnde dicit sponsa de sponso. Sinistra eius sub capite meo, & dextera eius amplectetur me. Non sunt hæc in deo per diuersa corporis loca. Cum enim dicitur scire, ibi sunt omnia, & videre, & audire, & olfacere, & gustare, & tangere sine vlla eius mutatione substantiæ: sine vlla mole: quæ in alia parte maior, in alia minor: etiam in sensibus puerili pectore cogitatur quando deus sic cogitatur. Nec mireris ꝙ ineffabilis dei scientia qua nouit omnia, per varios humanæ locutionis modos, omnium istorum corporalium sensuum nominibus nuncupatur: cum & ipsa mens nostra, idest homo interior, cui vniformiter scienti per hos quinq; veluti corporis nuncios diuersa nunciantur, quando immutabilem veritatem intelligere elegit, diligit: & lumen videt, de quo dicitur, Erat lumen verum. Et verbum audit: de quo dicitur, In principio erat verbum. Et odorem capit: de quo dicitur, Post odorem vnguentorum tuorum curremus. Et fontem bibit, de quo dicitur, Apud te fons vitæ. Et tactu fruitur, de quo dicitur, Mihi autem adhærere deo bonum est. Nec aliud atq; aliud, sed vna intelligentia tot sensuum nominibus nuncupatur.

A Ioan. iiij. Canti. ij. Ioan. I. Cant. I. ...xxvi. Psal. lxxij.

Hoc enim scitote intelligentes, ꝙ omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & dei. Nemo vos seducat inanibus verbis, propter hæc enim venit ira dei in filios diffidentiæ.

i. Cor. vi. B Col. iij.

Positurus est enim oues ad dexteram: hœdos ad sinistram. Et dicetur ouibus, idest iustis, Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est a constitutione mundi. De hoc vtiq; regno dixit apostolus cuz enumeraret opera mala, Quoniam qui talia agunt regnum dei non possidebunt. Audi quid audiant, Ite, inquit, in ignem æternum qui præparatus est diabolo & angelis eius. Quapropter quis præsumere audeat de nomine christiano: & non cum omni obedientia & timore audiat apostolum dicentem, Hoc enim scitote cognoscentes, quoniam omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno dei & Christi. Nemo vos seducat inanibus verbis: propterea enim venit ira dei in filios diffidentiæ. Nolite itaq; effici participes eorum. Latius autez ad Co.

Ex lib. de pnia. Matth. xxv. Gala. v. Matth, xxv. Non oĩs christianus eo solo ꝙ christianus saluabitur

rinthios hæc dicit. Nolite errare: neq; fornicatores, neq; idolis ser- uientes, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorum concubito- res, neq; fures, neq; auari, neq; ebriosi, neq; maledici, neq; rapaces regnum dei possidebunt. Sed vide quemadmodum timorez & de- sperationem salutis abstulerit eis, qui hæc in vita vetere commise- runt. Et hæc quidem, inquit, fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Quisquis ergo post baptismum aliquo pristinorum malorũ ope- re obligatus tenetur, vsqueadeo ne sibi inimicus est, vt adhuc dubi- tet vitam mutare dum tempus est, cum ita peccat & viuit? Nam vtiqz q̃ ita perseueranter peccat, thesaurizat sibi iram in die irę & reuelationis iusti iudicij Dei. Quod autem adhuc viuit, patientia dei ad pœnitentiam eum adducit. Implicatus igitur tam mortife- rorum vinculis peccatorum detrectat: aut differt, aut dubitat con- fugere ad ipsas claues ecclesiæ quibus soluatur in terra, vt sit solu- tus in cœlo? & audet sibi post hanc vitam, quia tantum christia- nus dicitur, salutem aliquam polliceri? nec veridico illo vocis dominicæ tonitruo contremiscit, Non omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum: sed qui facit vo- luntatem patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœ- lorum? Quod ad Galatas idem apostolus. Nonne talia enu- merans eodem fine concludit? Manifesta, inquit, sunt opera carnis: quę sunt fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorũ seruitus, veneficia, inimicitię, contentiones, ęmulationes, ani- mositates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessatio- nes, & his similia: quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum dei non consequentur. Iudicet ergo seip- sum homo in istis voluntate dum potest, & mores conuertat in melius: ne cum iam non poterit, etiam pręter voluntatem a do- mino iudicetur: & cum in se protulerit seuerissimæ medicinæ, sed tamen medicinæ sententiam, veniat ad antistites per quos illi ecclesia claues ministrantur: & tanquam bonus iam incipiens esse filius, maternorum membrorum ordine custodito a præpo- sitis sacramentorum accipiat satisfactionis suæ modum, vt in of- ferendo sacrificio contribulati cordis, deuotus & supplex id ta- men agat quod non solum sibi prosit ad recipiendam salutem, sed etiam cæteris ad exemplum. Meminerit semper: quia deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Quid enim est infœlicius? quid peruersius quam de ipso vulnere quod latere non potest, non erubescere, & de ligatura eius erubescere? Nemo arbitretur fratres propterea se consilium salubre huius pœnitentię debere contemnere, quia multos forte aduertit & nouit ad sacra- menta altaris accedere, quorum talia crimina non ignorat. Multi n. corriguntur, vt Petrus: multi tolerantur, vt Iudas: multi nesciun- tur, donec veniat dominus & illuminet abscondita tenebrarum,

i. Cor. vi.
C
Roma. ij.
Ibidem
Matth. vij.
Gala. v.
D
Cohortatur ad confessionis sacramentũ recte ab ecclesia su- mendum
Iacobi. iiij.
Erubescere de li- gatura & nõ de vulnere. i. de pnia & non de pctõ maxime p- uersum est
i. Cor. iiij.

B Ex libro.iiij.de baptis. paruulo. Auarus sciens quàm hæreticus nesciens peior est. Colos.iij.

& manifestabit cogitationes cordis. ¶ Cum manifestissimum sit multo grauius peccare scientem quam nescientem: vellem mihi aliquis diceret: si quis in hæresim incurrat, nesciens quantum malum sit: & alius ab auaritia non recedat, sciens quantum malũ sit: quis eorum sit peior? Possum etiam ita proponere. Si alius nesciẽs in hæresim irruat, & sciens alius ab idololatria non recedat: quia & Apostolus dicit, Auaritia, quæ est idolorum seruitus. Quæro ergo quis peccet grauius, qui nesciens in hæresim incurrat: an qui sciens ab auaritia, idest ab idololatria non recesserit? Secundum quidem illam regulam, qua peccata scientium peccatis ignorantiæ præponuntur. auarus cum scientia vincit in scelere. Sed ne forte hoc faciat in hęresi sceleris magnitudo, quod facit in auaritia sciẽtis admissio: hæreticus nesciens, auaro scienti coæquatur: amborum peccata æqualiter appendantur: ignorantis blasphemia, & sciẽtis idololatria: & eadẽ sententia iudicetur ille qui Christum q̃rẽdo in verisimilem sermonem falsitatis incurrit: & ille qui sciens Christo resistit loquenti per Apostolum, Quoniam omnis fornicator, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & dei.

F Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ: nunc autem lux in domino, vt filii lucis ambulate. Fructus enim spiritus lucis est in omni bonitate, & iustitia, & veritate.

Ex lib. de perfectiõe vite hoĩs. Tenebrę in se, lux in domino. i.Cor.i. Ioan.i. Lux illuminãs.

¶ Fuistis aliquando tenebræ: nunc autem lux in domino. Cum diceret tenebræ, non addidit in dño. Cum aũt dixit lux, addidit vtique in dño, quia in se ipsis lux esse non possent: vt qui gloriatur in domino glorietur. Erat lux vera. Quare additum vera? Quia & homo illuminatus dicitur lux. Sed vera lux est quæ illuminat. Nam & oculi nostri dicuntur lumina: & tamen nisi aut nocte lucerna accendatur: aut per diem sol exeat, lumina illa sine causa patent. Sicut ergo & Ioannes erat lux: sed non vera lux: quia non illuminatus, tenebræ: sed illuminatione factus est lux: nisi autem illuminaretur, tenebræ erat: sic omnes impij, quibus iam credentibus dixit Apostolus, Fuistis aliq̃n tenebrę, Modo autem quia crediderunt, qd? Nunc aũt lux in dño. Nisi adderet in dño, nõ intelligeremus. Lux (inquit) in dño. Tenebræ non in dño eratis. Fuistis enim aliq̃n tenebræ, ibi non addidit in dño.

Ex lib. confessionum. xiij. Illũinatio Aug. ps. xxxv. Gene.i. G Matth.iij.

¶ Et terra nostra antequã acciperet formã doctrinæ, inuisibilis erat & incõposita, & ignorantiæ tenebris tegebamur, quoniam pro iniquitate erudisti hominem, & iudicia tua sicut multa abyssus. Sed quia spiritus tuus superferebatur super aquam, non reliquit miseriam nostrã misericordia tua, & dixit, Fiat lux. Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cœlorũ. Pœnitẽtiã agite, fiat lux. Et quoniam pturbata erat ad nos ipsos

anima nostra, commemorati sumus tui domine de terra Iordanis, & de monte æquali tibi, sed paruo pp nos. Et displicuerũt nobis tenebrę nostræ, & conuersi sumus ad te, & facta est lux, & ecce sumus aliqñ tenebræ, nunc aũt lux in dño. Et tñ adhuc p fidem, non per speciem, Spe.n. salui facti sumus. Spes aũt q̃ vr non est spes. Adhuc abyssus abyssum inuocat, sed iam in voce cataractarũ tuarũ. Adhuc & ille q dicit, Non potui vobis loqui, quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, & ipse nondũ se arbitraƭ cōp̄hendisse, & q̃ retro oblitus, in ea q̃ ante sunt, extendiƭ: & ingemiscit grauatus, & sitit anima eius ad deũ, quẽadmodũ ceruus ad fontes aquarũ: & dicit quando veniã, habitaculũ suum qđ de cœlo est, superindui cupiens: & inuocat inferiorẽ abyssum, dicens, Nolite conformari huic seculo, sed reformamini nouitate mentis vestræ, & nolite pueri effici mentibus: sed malitia paruuli estote, vt mentibus perfecti sitis. Et o stulti Galatæ, quis vos fascinauit? Sed iam non in voce sua. In tua enim qui misisti spiritũ tuum de excelsis per eum qui ascendit in altum, & aparuit cataractas domorũ suarũ, vt Fluminis impetus lætificaret ciuitatẽ tuam. Illi enim suspirat sponsi amicus, habens iam spiritus primitias penes eum, sed adhuc in semetipso ingemiscens, adoptionẽ expectans redẽptionẽ corporis sui. Illi suspirat, membrum est enim sponsæ, & illi zelat. Amicus est enim sponsi. Illi zelat non sibi, quia in voce cataractarũ tuarum, non in voce sua inuocat alterã abyssum, cui zelans timet, ne sicut serpens seduxit Euã astutia sua, sic & eorũ sensus corrũpantur a castitate, q̃ est in sponso nostro vnico tuo.

Roma. viij. Psal. xli. i. Cor. iij. Phi. iij. Psal. xli. Roma. xij. Gala. iij. H Psal. xlv. Roma. viij.

¶Et vidit deus lucem quia bona est, & diuisit deus inter lucem & tenebras, & vocauit deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem. Si ergo deus vocauit lucẽ diem, sine dubio illi quibus dicit Apl̃us Paulus, Fuistis aliqñ tenebræ, nunc aũt lux in dño, dies erant, qm̃ ille qui iussit de tenebris lumen clarescere, illuminauit eos. Infantes isti quos cernitis exterius dealbatos, interiusq; mundatos, qui candore vestium splendorem mentium p̄figurant, cum peccatorum suorũ nocte p̄merentur, tenebræ fuerunt. Nunc aũt quia mũdati sunt lauacro sancto indulgentiæ, quia irrigati fonte sapiẽtiæ, quia perfusi luce iustitie. Hic est dies quem fecit dñs, exultemus & lætemur in eo. Audiat nos dies dñi, audiat nos dies factus a dño, audiat & obaudiat, vt exultemus & lætemur in eo. Quoniam sicut dicit Apl̃s, hoc est gaudiũ & corona nostra, si vos statis in domino. Audite ergo nos o nouelli filij castæ matris: immo audite nos filij virgines matris. Quoniam fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino: vt filij lucis ambulate: filijs lucis adhærete: atq; vt hoc ipsum planius dicam, bonis fidelibus adhærete. Sũt enim quod peius est, fideles mali: sunt fideles qui vocantur, & non sunt fideles in quibus sacramenta Christi patiantur iniuriam: qui sic viuunt vt & ipsi pereant, & alteros perdant, pereunt quippe ipsi

Ex sermone de vigilijs paschæ. Deute. i. Dies sunt ij quos deus illuminat. ps. cxvij. Philip. iiij. A Fideles mali.

male viuendo:pereunt vero alios male viuendi exempla præbendo. Vos ergo dilectissimi nolite talibus iungi:bonos quærite:bonis adhærete:boni estote.

Ex lib. de gratia noui testi. ¶ Quemadmodum in ipsis corporibus ea quæ inferiora sunt:sicut terra & aqua & ipse aer:meliora fiunt participatione melioris, idest cum luce illuminantur & feruore vegetantur:sic incorporeæ

Creaturę rationales fiunt participatiōe creatoris meliores. creaturæ rationales,ipsius creatoris fiunt participatione meliores, cum ei cohærent purissima & sanctissima claritate. Qua omnino si caruerint,tenebrescēt & obdurescent quodammodo. Proinde infideles homines tenebræ sunt:qui per fidem conuersi ad deū quadam præmissa illuminatione lux fiunt: in qua proficiendo si ex fide ad speciem peruenerint: vt id quod credunt,etiam conspicere

B sicut tantum bonum potest conspici,mereantur,perfectaȝ recipiēt imaginem dei. Talibus enim dicit Apostolus, Fuistis enim aliqñ tenebrę,nunc autem lux in domino.

Probantes quid sit beneplacitum deo: & nolite communicare operibus infructuosis tenebrarū:magis autem & redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis:turpe est & dicere.

Ex sermone de verbis euangelij.xviij. xxiij.q.iiij. A malis. Quō a malis separandi su mus in hac vita. Vbi supra Malus duobus modis nō maculat.

NEmo ante tempus deserat aream. Toleret paleam in triturra,toleret in area. Quod enim toleret in horreo non habebit. Veniet ventilator,qui diuidet malos a bonis. Erit etiam corporalis separatio:quaȝ modo spiritalis præcedit. A malis corde semper disiungimini:ad tempus caute corpore copulamini. Nec tamen negligentes sitis in corrigendis vestris:ad curaȝ scilicet vestram quoquo modo pertinentibus,monendo, docendo,hortando,terrendo:quibuscunq; modis potestis agite. Nec cuȝ inuenitis in scripturis & in exemplis sanctorum, siue qui ante,siue qui post domini aduentum in hac vita fuerunt. ꝙ mali bonos in vnitate non maculant,efficiamini ad colligendos malos. Duo

C bus modis non te maculat malus. Si non consentias, etsi redarguas,hoc est non communicare:hoc est non consentire. Communicatur quippe,quando facto eius consortium voluntatis vel approbationis adiungitur. Hoc ergo nos ammonēs Apostolus, ait. Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. Et quia parum erat non consentire si sequeretur negligētia disciplinæ,magis autem,inquit,redarguit. Videte quemadmodum vtrūq; complexus est. Nolite communicare:magis autem & redarguite. Quid est nolite communicare? Nolite consentire:nolite laudare:nolite approbare. Quid est,magis autem & redarguite? Reprehendite,corripite,coercete. Deinde in ipsa correctione,vel coërctione alienorum peccatorum,cauendum est ne se extollat qui alterum corri-

1.Cor.x. pit,& apostolica cogitanda sententia est. Quapropter qui putas se

stare, videat ne cadat. Foris terribiliter personet increpatio: intus lenitatis teneatur dilectio. Si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto: sicut idem Apostolus, vos qui spiritales estis, huiusmodi instruite in spiritu mansuetudinis: intendens teipsum: ne & tu tenteris. Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi. Item alio loco, Seruum, inquit, domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, modestia corripientem diuersa sentientes: ne forte det illis deus poenitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant a diaboli laqueis, a quo capti ui tenentur ad ipsius voluntatem. Neq; ergo consentientes sitis malis vt approbetis: neq; negligentes vt non arguatis: neq; superbientes vt insultanter arguatis.

Gala. vi.

ij. Timo. ij.

Omnia autem quae arguuntur, a lumine manifestantur. Omne autem quod manifestatur, lumen est.

¶ Hoc est iudicium, quoniam lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Erant enim mala opera eorum. Quid est hoc? quorum enim erant opera bona? Nonne venisti vt iustifices impios? Sed dilexerunt, inquit, magis tenebras quam lucem. Ibi posuit vim. Multi enim dilexerunt peccata sua, multi confessi sunt peccata sua, quia qui confitetur peccata & accusat peccata sua, iam cum deo facit. Accusat deus peccata tua, si & tu accuses, coniungeris deo. Quasi duae res sunt homo & peccator, quod audis homo, deus fecit: quod audis peccator, ipse homo fecit: dele quod fecisti, vt deus saluet quod fecit. Oportet vt oderis in te opus tuum, & ames in te opus dei. Cum autem coeperit displicere quod fecisti, inde incipiunt bona opera tua, quia accusas mala opera tua. Initium bonorum operum, confessio est operum malorum. Facis veritatem & venis ad lucem, non te palpas, non tibi blandiris, non tibi adularis, non dicis iustus sum, cum sis iniquus, & incipis facere veritatem, venis autem ad lucem vt manifestentur opera tua, quia in domino sunt facta: quia & hoc ipsum quod tibi displicuit peccatum, non tibi displiceret, nisi deus tibi luceret: & eius veritas tibi ostenderet. Sed qui ammonitus diligit peccata sua, odit ammonentem lucem & fugit eam: vt non arguantur opera eius mala quae diligit. Qui autem facit veritatem, accusat in se mala sua, non sibi parcit: non sibi ignoscit, vt deus ignoscat, quia quod vult vt deus ignoscat, ipse agnoscit. Et venit ad lucem: cui gratias agit, quod illi quod in se odisset, ostenderit.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xij.
Ioan. iij.

Hō & pctōr quasi duę res sunt.

Confessio.

B 1

Ioan. iij.

Propter quod dicit, Surge qui dormis & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus,

Ex tract. i ps. xlij. Somnus aiæ.

SOmnus animæ est obliuisci deum suum. Quæcunq; anima oblita fuerit deum suum, dormiuit. Ideo dicit Apostolus quibusdam oblitis deum suum. & tanquã in somno agentibus diliramenta culturæ idolorum. Sic sunt enim qui colũt idola quomodo qui vidẽt in somnis vana. Si autem euigilet anima ipsorum, intelligit a quo facta est: & nõ colit quod ipsa fecit. Dicit ergo quibusdam Apostolus, Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Nunquid corpore dormientem excitabat Apostolus? Sed excitabat animam dormientem, quando ad hoc excitabat, vt illuminaretur a Christo. Ergo secundum ipsas vigilias dicit iste, Deus deus meus ad te de luce vigilo. Non enim vigilares in te, nisi oriretur lux tua, quę te de somno excitaret. Illuminat animas Christus, & facit eas vigilare. Si autẽ lumen suũ detrahat, obdormiunt. Ideo illi dicitur in alio psalmo, Illumina oculos meos ne vnquam obdormiã in morte. Aut si ab illo auertsi obdormiunt, præsens est illis lumen, & non possunt videre, quia dormiunt. Quomodo & corpore qui dormit, interdum iam ortus est sol, iam calet, & ille tanquam in nocte est: quia nõ vigilat vt videat iam ortum diem: sic quibusdam iam præsente Christo, iam prædicata veritate, inest ad hunc somnus animæ. Illis ergo vos si vigilatis, dicitis quotidie, Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus.

F Exurge a mortuis, cui dicat Apostolus. Psal. lxij. Psal. lxij.

¶Nisi enim ad mortuos suscitandos dominus venisse, non apostolus diceret, Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Dormientem audis cum dicit, surge qui dormis: sed mortuum intellige cum audis, & exurge a mortuis. Dicti sunt sæpe dormientes, & mortui visibiliter. Et plane omnes ei qui potest excitare, dormiunt. Mortuus enim tibi est: qui quantũlibet pulses, quantunlibet vellices, quantulibet lanies, non expergiscitur. Christo autẽ ille dormiebat, cui dictum est, surge: & continuo surrexit. Nemo tã facile excitat in lecto, quã facile Christus in sepulchro.

Ex sermone de verbis euange. lij. xliij. Mortui censentur q dormiunt G Christus suscitauit facilime.

Videte itaq; fratres quomodo caute ambulãtes, non quasi insipientes, sed vt sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes: sed intelligentes quæ sit voluntas dei. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria.

Col. iiij. Rom. xij. i. Thes. iiij.

DIes malos duæ res faciunt: malitia & miseria. Per malitiã hominum & miseriam hominum dicuntur dies mali. Cęterum dies isti quantum pertinet, ad spatia horarum, ordinati sunt, ducunt vices, agunt tempora. Oritur sol, occidit sol, transeunt tempora. Cui molesta sunt tempora, si homines sibi nõ sint molesti? Ergo dies malos (sicut dixit) duæ res faciunt, miseria hominum, & malitia hominum. Sed miseria hominum, communis est: non debet malitia esse communis, Ex quo enim lapsus est

Ex sermõne. i. Homiliarum. Homi. x. Dies malos faciunt malitia & miseria. Miseria hõminum cõis est.

Adam,

Adam, & de paradiso expulsus, nunquam fuerunt dies nisi mali. B
Istos pueros qui nascũtur interrogemus quare a ploratu incipiũt, qui nec ridere possunt. Nascitur, & statim plorat: post nescio quot dies ridet. Quãdo plorabat nascens, ꝓpheta suæ calamitatis erat. Lachrymæ enim testes miseriæ. Nondum loquitur, & iam prophẽtat. Quid prophetat? In labore se futurum, vel timore: & si bene vixerit, & iustus fuerit, certe in medijs positus tentationibus semper timebit. Redimamus tempus, quoniam dies mali sunt. Quid est tempus redimere? Dicturus sum qđ pauci audiunt, pauci fuerũt, pauci aggrediuntur, pauci agunt, tamen dicam, quoniã ipsi pauci qui me audituri sunt, iter malos viuũt. Redimere tempus hoc est. Quando aliquis tibi infert litem, perde aliquid vt deo vaces, non litibus, perde ergo, ex eo quod perdis precium est temporis. Certe quando pro tuis necessitatibus procedis ad publicũ, das nũmos, & emisti panem, aut vinum, aut oleum, aut lignum, aut aliquam suppellectilẽ. Das & accipis, aliquid amittis, aliquid acquiris, hoc est emere. Nam si nihil amittas, & habeas quod non habebas, aut inuenisti, aut donatũ accepisti, aut hæreditate acquisisti. Quãdo aũt aliquid amittis vt aliquid habeas, tunc emis. Quod habes, emptũ est, quod amitis, precium est. Qũo ergo perdis nũmos vt emas tibi aliquid, sic perdas nũmos vt emas tibi quietem. Ecce hoc est tẽpus redimere Prouerbium notum est Punicum, quod quidem latine vobis dicam, quia punice non omnes nostis. Punicum enim est prouerbium antiquum, nũmũ quærit pestilentia, duos illi da, & ducat se. Nunquid non hoc prouerbium de euãgelio videtur natum? Nam quid aliud dixit dominus quam redimentes tempus quando ait, si quis vult iudicio tecum contendere, & tunicam tuã tollere, demitte illi & pallium? Iudicio vult tecũ contendere, & tunicam tuam tollere, vult auocare te a dño & litibus a deo tuo. Non habebis quietum cor, non habebis tranquillum animũ. Euerteris cogitationibus tuis, irritaris aduersus ipsum aduersarium tuum. Ecce tempus perdidisti. Quanto ergo melius est, nummũ amittas, & tempus redimas?

Puer nascens suæ miseriæ propheta est.

Redimere tẽpus quid sit.

A

Prouerbium Carthaginensium.

Nummũ quærit pestilentia.

Matth. v.

Sed implemini spiritu loquentes vobismetipsis in psalmis, & himnis, & canticis spiritalibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris domino.

¶ Ambulantes ergo in Christo, & adhunc peregrinantes donec perueniamus, & suspirantes desiderio cuiusdam ineffabilis quietis quæ habitat in illa ciuitate: de qua quiete dictũ est: hoc nobis esse promissum: quod oculus non vidit: nec auris audiuit: nec in cor hominis ascendit. Ambulãtes ergo sic cantemus vt desideremus. Nam qui desiderat, etsi lingua taceat, cantat corde. Qui autem non desiderat, quolibet ore, quolibet clamore aures hominum feriat, mutus est deo.

Ex tracta. ps. lxxxvi.

Esa. lxiiij.

B

Cãtat deo qui cãtare desiderat

Gratias agentes semper pro omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi deo & patri: subiecti inuicem in timore Christi.

Ex libro de ciuitate dei. vij. Beneficia dei.

¶ Ab hoc vno & vero deo vitam speramus æternam, habemus enim ab illo præter huiuscemodi beneficia, quæ ex hac administratione naturæ bonis malisq́; largitur: magnum & bonorum proprium magnæ dilectionis indicium. Quanquam enim quod sumus, quod viuimus, quod cœlum terramq́; cóspicimus: quod habemus mentē atq; rationē, qua eū ipsum qui hęc omnia condidit inquiramus: nequaquā valeamus actioni sufficere gratiarum: tū qȯ nos oneratos obrutosq́; peccatis, & a cōtemplatione suæ lucis auersos ac tenebrarū idest iniquitatis dilectione cæcatos nó omnino deseruit: misitq́; nobis verbum suum, qui est eius vnicus filius, quo pro nobis assumpta carne nato atq; passo, quāti deus hominem penderet nosceremus: atq; illo sacrificio singulari a pctis oībus mundaremur: eiusq́; spiritu in cordibus nostris dilectione diffusa, omnibus difficultatibus supatis in æternā requiē & cōtēplationis eius ineffabilē dulcedinē puenirenius: q̄ corda, q̄ linguę, ad agendas ei gratias satis esse cōtēderint?

C

i. Cor. xi. i. Pet. iij. Colos. iij.

Mulieres viris suis subditæ sint, sicut domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput ecclesiæ, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo: ita & mulieres viris suis in omnibus. Viri diligite vxores vestras.

Colos. iij.

Ex sermone de decem cordis. Non mœcādū viris, sicut nec vxoribus.

NOlite mœchare post vxores vestras: quia non vultis vt mœchentur post vos vxores vestræ. Nolite ire vos quo eas sequi non vultis. Dicis, non est vxor aliena ad quam vado. Nunquid vis vt dicatur tibi, non est vir alienus ad quem vado? Absit vt dicat hoc illa. Melius dolet te, quam imitatur te. Non dolet sancta fœmina propter carnem, sed dolet propter charitatem: non ideo non vult vt facias, quia ipsa non facit: sed quia tibi non expedit. Nam illa castitatem exhibet deo. Loquitur enim Christus in corde illius, & consolatur filiam suam hominī verbis, De iniurijs viri tui torquęris. Quid tibi enim fecit? dole, sed ipsum. Et ipsum noli imitari vt malefacias, sed ipse te inuitetur in bono. Nam in eo quod malefecit, noli eum putare caput tuum, sed me. Nam si in eo quod malefacit caput, secuturum est corpus, eum ambo per preces. Vt autem non sequantur malum caput: teneant se ad caput ecclesiæ Christum.

D

Sicut & Christus dilexit ecclesiam, & sei psum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.

Dictum est de domino in euangelio, Baptizabat Iesus plures qui Ioannes. Et posteaquã dictũ est baptizabat, subiectũ est, quãq̃ Iesus non baptizaret, sed discipuli eius. Quid ergo? falsum dictũ erat, & correctum est cũ additũ est: quãq̃ Iesus non baptizabat, sed discipuli eius? an vtrunq̃ verum est: quia Iesus baptizabat, & non baptizabat? Baptizabat enim, qua prę mũdabat. Non baptizabat, quia ipse non tingebat. Prębebant discipuli ministeriũ corpis: pręebat ille adiutoriũ maiestatis. Qñ em̃ cessaret a baptizãdo, qñ nõ cessat a mundando? De quo dictũ est ab eodẽ Ioãne, per Ioannis baptistę personam dicentis, Hic est qui baptizat. Ergo Iesus adhuc baptizat. Et quousq̃ baptizandi sumus Iesus baptizat. Securus hõ accedat ad inferiorem ministrũ, habet enim superiorẽ magistrũ. Sed forte ait aliqs, Baptizat quidẽ Christus in spiritu, nõ in corpe. Quasi vero alterius dono quam illius quisquã etiã sacramẽto corporalis & visibilis baptismatis imbuat. Vis nosse qa ipse baptizat nõ solum spiritu, sed etiã aqua? Audi apl̃m, Sicut Christus, inquit, dilexit ecclesiã, & semetipsũ tradidit p ea, mũdans eã lauacro aquę in verbo: vt exhiberet sibi ipse ecclesiã gloriosam: nõ habẽtẽ maculã aut rugã, aut aliquid eiusmodi. Mũdans eã. Vñ? Lauacro aquæ in verbo. Quid est baptismus Christi? Lauacrum aquæ in verbo. Tolle aquã, nõ est baptismus. Tolle verbum, non est baptismus.

Ex tracta. euãgelij secũdũ Ioan. xv. Ioan. iiij. Christus an baptizauerit. E Baptismꝰ qbus constat.

Vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam nõ habentem maculam aut rugam: aut aliquid huiusmodi: sed vt sit sancta & immaculata. Ita & viri debent diligere vxores suas vt corpora sua. Qui suam vxorem diligit: seipsum diligit.

SVperexaltat autẽ minima iudicio. Qđ si nõ esset, q̃ spes esset? Quãdoquidẽ cũ rex iustus sederit in throno, quis gloriabitur castũ se habere cor? Aut quis gloriabit̃ mũdũ se esse a pctõ? Tunc ergo p eius misericordiã iusti plene perfecteq̃ mũdati fulgebũt in regno patris sui sicut sol. Tũc plane atq̃ pfecte ecclesia erit nõ habẽs maculã aut rugã, aut aliqd eiusmodi qa tũc etiã erit vere gloriosa. Cũ em̃ nõ tãtũ dixit vt exhiberet sibi ecclesiã nõ habẽtẽ maculã aut rugã, sed adddidit gloriosam: satis significauit qñ erit sine macula & ruga: aut aliqd eiusmodi. Tũc vtiq; qñ gloriosa. Nõ em̃ modo in tãtis malis, in tãtis scãdalis, in tãta pmixtiõe hominũ pessimorũ, in tantis opprobrijs impiorũ, dicẽdum est eã esse gloriosam: qa reges ei seruiũt, vbi est piculosior maiorq̃ tẽtatio: sed tũc potius gloriosa erit qñ fiet quod idẽ ait Apl̃s, Cum Christus apparuerit vita vestra: tunc & vos apparebitis cũ ipso in gloria. Cum em̃ dominus ipse secundũ formã serui p quã se mediator cõiũxit ecclesię, nõ fuerit glorificatus nisi resurrectionis gloria: vnde dictũ est, spiritus autem nõ erat datus, quia Iesus nondũ fuerat glorifi-

Ex libro de pfectione iustitiæ hominis. Iacob. ij. Prouer. xx. Matt. xiij. Ecclesia quãdo non habebit maculam. F Colos. iij. Ioan. vij.

catus: quomodo dicenda est ante resurrectionē suam ecclesia eius esse gloriosa? Mundat ergo eam nunc lauacro aquæ in verbo: abluens peccata preterita & pellens ab ea dominationem malorum angelorum: deinde perficiens eius sanitates facit eam occurrere in illam gloriosam sine macula & ruga. Quos enim prędestinauit, il- los & vocauit: & quos vocauit, ipsos & iustificauit: quos autem iustifi- cauit, illos & glorificauit. In hoc mysterio dictū arbitror, Ecce eij- cio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die cōsum- mor idest perficior. Dixit enim hoc ex persona corporis sui, quod est ecclesia, disponēs pro distinctis ordinatisq; tēporibus quod in sua resurrectione significauit in triduo.

Rom. viij.

Luc. xiij.

¶ Ipse est.n. finis, vt nihil duplici corde faciamus, auferētes trabē de oculo nr̄o, inuidētię, vel malitiæ, vel simulationis, vt valeamus eijcere festucam de oculo fratris. Videbimus enim eā oculis co- lūbæ, quales in sponsa Christi prædicātur: quam sibi eligit deus glo- riosam ecclesiā nō habentē maculā neq; rugā.i. mūdā & simplicē.

Ex libro de sermōe domini in monte.

G

Ecclesię oculi.

¶ Lauabis me idest mūdabis: & super niuē dealbabor. Et si fuerint peccata vestra vt fœnicium, tanquam niuem dealbabo. De talibus sibi exhibet vestem sine macula & ruga. Proinde vestis eius in mō- te quæ tanquam nix dealbata effulsit: significabat ecclesiam om- ni macula peccati mundatam.

Ex tracta. ps. l.

Psal. l.

Esa. i.

Ecclesia dealbata super niu[em].

¶ Vestis sacerdotalis ecclesiam significat. Ipsa est vestis de qua di- cit Apostolus, Vt exhiberet sibi gloriosam ecclesiam non haben- tem maculam aut rugam. Mundatur vt non habeat rugam. Vbi extendit fullo nisi in ligno? Videmus quotidie a fullonibus tuni- cas quodāmodo crucifigi, crucifiguntur vt rugam non habeant.

Ex tracta. ps. cxxxi.

Vestis sacerdotalis.

¶ Exhibet ergo vos dignū corpus tali capite, dignā sponsam tali sponso. Nō potest habere caput illud nisi condignum corpus, nec ille vir tātus nisi cōdignā ducit vxorē, vt exhiberet sibi, inqt, glorio- sam ecclesiā nō habentē maculā aut rugā, aut aliquid eiusmodi. Hęc est sponsa Christi non habens maculā aut rugā. Nō vis ha- bere maculam? fac quod scriptum est, Lauamini, mundi estote, auferte nequitias de cordibus vestris. Nō vis habere rugā? extende- re in cruce. Nō enī tm̄ opus est vt laueris, sed etiā vt extendaris, vt sis sine macula aut ruga. Per lauacrum enim auferuntur peccata. Per extēsionem fit desiderium futuri seculi, propter quod Christus crucifixus est. Audi ipsum Paulū lotum, Non (inquit) ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secūdū suā misericordiā saluos nos fecit, per lauacrū regenerationis. Audi eundem extensum. Ea (in- quit) quæ retro sunt oblitus in ea quæ ante sunt extēsus secūdū in- tentionē sequor ad palmā supernę vocationis dei in Christo Iesu.

Ex sermone q[uo]d tribus modis Christus intelligatur.

Corpus & sponsam dignam Christo nos ex habere debemus.

H

Ad Titum. iij.

Phi. iij.

Nemo enim vnquā carnē suam odio habuit sed nutrit & fouet eā, sicut & Christus ecclesiā: quia mēbra sumus corporis eius: de carne eius & de ossibus eius.

iij. Esdrę. iiij.
Matth. xv.
Marc.
Gen. ij.
i. Cor. vi.

Cum de sancta dilectione preciperet qualis esse debeat virorum in vxores: ex anima animantis, sumit sic exemplum. Quid diligit, inquit, vxorem suam, seipsum diligit. Nemo enim, inquit, carnem suam odio habuit, sed nutrit et fouet eam tanquam Christus ecclesiam. Ecce in conspectu vestro est carnalis vniuersa substantia. Videte quemadmodum in omne animal sibi ad salutem conciliatum predat nature ista coniunctio, vt diligat carnem suam. Neque enim hoc in hominibus tantum est: qui cum recte viuant, non solum consulunt saluti carnis sue: verum etiam carnales motus ad vsum rationis edomant et refrenant: sed etiam bestiae fugiunt dolorem, formidant interitum: et quicquid illi membrorum compagem copulamque carnis et spiritus concordi iunctura discindere ac dirimere potest, quanta valent agilitate diuitant: nutrientes etiam ipsae ac fouentes carnem suam.

Ex libro contra Faustum.

Dilectio vxoris.

A

B estiae salutisue vitae intendunt.

¶ Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit. sed nutrit (inquit) ac fouet eam, sicut et Christus ecclesiam. Videte vnde quo ascenderit. Nemo ergo se odit: et hinc quidem nulla cum aliqua secta questio fuit. Sed neque corpus suum quisquam odit. Verum est enim quod ait apostolus, Nemo vnquam carnem suam odio habuit. Et quod nonnulli dicunt, malle se esse sine corpore, omnino falluntur. Non enim corpus suum, sed corruptiones eius et pondus oderunt. Non itaque nullum corpus: sed incorruptum et celerrimum corpus volunt habere. Sed putant nullum corpus esse, si tale fuerit, qui tale aliquid esse animum putant, quod autem continentia quadam et laboribus persequi videntur corpora sua, qui hoc recte faciunt, non id agunt vt non habeant corpus, sed vt habeant subiugatum et paratum ad opera necessaria. Libidines enim male vtentes corpore idest consuetudines et inclinationes animae ad fruendum inferioribus, per ipsius corporis laboriosam quandam militiam extinguere affectant. Nam non se interimunt, et curam sue valetudinis gerunt. Qui autem peruerse id agunt, quasi naturaliter inimico suo corpori bellum ingerunt. In quo fallit eos quod legunt, Caro concupiscit aduersus spiritum, et spiritus aduersus carnem. Haec enim inuicem aduersantur. Dictum est enim hoc propter indomitam carnalem consuetudinem aduersus quam spiritus concupiscit, non vt interimat corpus, sed vt concupiscentia eius idest consuetudine mala edomita faciat spiritui subiugatum: quod naturalis ordo desiderat. Quia enim hoc erit post resurrectionem, vt corpus omni modo cum quiete summa spiritui subditum immortaliter vigeat: hoc etiam in hac vita meditandum est: vt consuetudo carnalis mutetur in melius: nec inordinatis moribus resistat spiritui. Quod donec fiat, caro concupiscit aduersus spiritum, et spiritus aduersus carnem: non per odium resistentem spiritum, sed per principatum, quia magis quod diligit vult subditum esse melior: nec per odium resistente carne, sed per consuetudinis vinculum. Quod a parentum etiam propagine inueteratum naturae lege inoleuit. Id ergo agit spiritus in domanda carne, vt soluat malae consuetudinis quasi pacta peruersa, et fiat pax consuetudinis bone.

Ex libro de doctrina christiana.

Nemo carnem suam odio habuit

Non est optandum esse sine corpore.

B

Gala. v.

Corpora rationabiliter domanda, non interimenda sunt.

Ex lib. retratationum. i. Caro quomodo diligatur.

C

¶ Caro diligitur quidem: nec tum propriæ, sed propter animam cui subiacet ad vsum. Nam etsi propter seipsam videtur diligi, cum eam nolumus esse deformem: ad aliud referendum est decus eius, ad illum scilicet a quo decore sunt omnia.

/Mysterium

Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam: & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & in ecclesia. Veruntamen & vos singuli vnusquisque vxorem suam sicut seipsum diligat: vxor autem timeat virum suum.

Ex libro de Genesi ad literam ix. Extasis cur Adæ data.

Genes. ij.

ILla extasis quam deus immisit in Adam vt soporatus obdormiret, recte intelligitur ad hoc immissa: vt & ipsius mens per extasim particeps fieret tanquam angelicę, & intrans in sanctuarium dei intelligeret in nouissima, deniq; euigilans tanquam prophetia plenus cum ad se adductam mulierem suam videret, eructauit continuo, quod magnum sacramentum commendat Apostolus. Hoc nūc os de ossibus meis, & caro de carne mea. Hęc vocabitur mulier, quoniam de viro suo sumpta est. Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori suę: & erunt duo in carne vna. Quæ verba cum primi hominis fuisse scriptura ipsa testatur, dominus tamen in euangelio deum dixisse declarauit. Ait enim, Non legistis: quia qui fecit ab initio masculum & fœminam fecit eos? & dixit, Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna. Vt hinc intelligeremus, propter extasim quæ præcesserat in Adam, hoc eum diuinitus tanquam prophetam dicere potuisse.

Matth. xix.

D

Ex libro contra Faustum.

Philip. ij. Rom. v.

¶ Neq; enim frustra dixit Apostolus, Adam qui est forma futuri. Quis enim non agnoscat Christum eo modo reliquisse patrem, quo cum in forma dei esset, non rapinā arbitratus est esse qualis deo, semetipsum exinaniuit formam serui accipiens? reliquisse etiam matrem Synagogam Iudæorum veteri testamento carnaliter inhęrentem, & adhæsisse vxori suę sanctę ecclesiæ: vt pace noui testamenti essent duo in carne vna? Quia cum sit deus apud patrē, per quem facti sumus: factus est per carnem particeps noster, vt illius capitis corpus esse possemus.

Ex tractu. euang. secundum Ioan. ix. Quō verbum Ge. ij. pertineat ad Christum. Gene. ij.

¶ Quantum mysterium de Christo continet quod cōmemorat Apostolus, dicens, Et erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est. Et ne quis istam magnitudinem sacramenti in singulis quibusq; hominibus vxores habentibus intelligeret, Ego autem, inquit, dico in Christo & in ecclesia. Quod est hoc sacramē tum magnum? Erunt duo in carne vna, cum de Adam & Eua scriptura Geneseos loqueretur, vnde ventum est ad hæc verba. Pro-

pterea, inquit, relinquet homo patrẽ ⁊ matrem, ⁊ adhærebit vxori suę: ⁊ erunt duo in carne vna. Si ergo Christus adhæsit ecclesiæ: vt essent duo in carne vna: quomodo reliquit patrẽ? quomodo reliquit matrem? Reliquit patrem, quia cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Hoc est enim, reliquit patrem. Nõ q̃a deseruit ⁊ recessit a patre, sed quia nõ in ea forma apparuit hominibus in qua æqualis est patri. Quomodo reliquit matrem? Relinquendo Synagogam Iudæorum, de qua secundum carnem natus est, ⁊ inhærendo ecclesiæ, quam ex omnibus gentibus cõgregauit, ⁊ quam illuminauit per ap̃los deus, vt ostenderet nobis quod ibi quęreremus in ipsa vna sententia. Erunt duo in carne vna. Sacramentũ magnum in Christo ⁊ in ecclesia. Iam licet nobis vbiq̃ Christum q̃rere, ⁊ de omnibus hydrijs vinũ potare. Dormit Adã vt fiat Eua. Moritur Christus vt fiat ecclesia. Dormiẽti Adę fit Eua de latere. Mortuo Christo, lancea percutitur latus, vt profluant sacramenta quibus formetur ecclesia. Cui non appareat? quia tunc in illis factis futura figurata sunt? quandoquidẽ dicit Apostolus ipsum Adam formam futuri esse. Quid est (inquit) forma futuri.

Philip. ij.

Moritur Christus vt fiat ecclesia.

Rom. v.

¶ Vt noueritis, quia vnus dicitur Christus caput ⁊ corpus suum, ipse dicit cum de coniugio loqueretur, Erunt duo in carne vna. Igitur iam non duo, sed caro vna. Sed forte hoc dicit de quocũq̃ coniugio. Audi Paulum, Et erunt, inquit, duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo ⁊ in ecclesia. Fit ergo ex duobus vna quædam persona ex capite ⁊ corpore, ex sponso ⁊ sponsa. Nam vnitatem personę huius miram ⁊ excellentem commendat etiam Esaias propheta: Nam loquens etiã in eo Christus in prophetia ait, Sicut sponso alligauit mihi mitram, ⁊ sicut sponsam ornauit me ornamento. Se dixit sponsum se sponsam. Quare se sponsum, se sponsam, nisi quia erunt duo in carne vna? Si duo in carne vna, quare non duo in voce vna?

Ex tracta. ps. xxx.

Christus vnus.

F

Ex Christo ⁊ ecclesia vna persona est.

Esaiæ. lxvi.

Christus spõsus ⁊ sponsa.

Ex sermone q̃d tribus modis Christus intelligatur.

¶ Sic ergo aliquando insinuatur in scripturis Christus, vt intelligas verbum ęquale patri: sic aliquando, vt intelligas mediatorẽ: cum Verbum caro factum est, vt habitaret in nobis: cum ille vnigenitus per quem facta sunt omnia, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens? factus obediens vsq̃ ad mortem, mortẽ autem crucis. Sic autẽ aliquãdo, vt intelligas caput ⁊ corpus, exponẽte ipso apostolo apertissime q̃d dictũ est de viro ⁊ vxore in Genesi, Et erunt inquit, duo in carne vna. Videte ipsum exponentem: vt nõ cõiecturis nostris aliquid ausi dicere videamur. Erunt, inquit, duo in carne vna. Et addidit, Sacramentum hoc magnum est. Et ne adhuc putare quisquam in viro esse ⁊ vxore secundũ naturalem vtriusq̃ sexus copulationẽ corporalẽq̃ mixturã. Ego autẽ dico, inquit, in Christũ ⁊ in ecclesiã. Secũdum hoc ergo q̃d in Christo ⁊

Ioan. I.

Phili. ij.

Gene. ij.

G

Christus & ecclesia caro una. ecclesia accipitur quod dictum est, Erunt duo in carne vna: non iam duo: sed vna caro est. Et quomodo sponsus & sponsa, sic caput & corpus: quia caput mulieris vir. Siue ergo dicam caput & corpus, siue dicam sponsus & sponsa: vnum intelligite. Ideoq; idem Apo-

Actuum .ix. stolus cum esset adhuc Saulus, audiuit, Saule Saule quid me persequeris? Quoniam corpus capiti adiungitur. Et quoniam Christi prędicator pateretur ab alijs quæ persecutor ipse fecerat: Vt suppleam, inquit, quæ desunt pręssurarum Christi in carne mea: ad præssuras Christi attendens pertinere quod patiebatur. Quod non potest intelligi secundum caput, quod iam in cœlo nihil tale patitur: sed secundum corpus, idest ecclesiam. quod corpus cum suo capite vnus Christus est.

Ex tracta. Ps. cxxxviij. ¶ Dominus noster Iesus Christus Saluator: sedens ad dexteram patris: qui etiam propter nos natus de virgine, & sub Pontio Pilato

H passus est fuso innocente sanguine, quod est pretium nostrum, re-

Colos. ij. demit nocentes a captiuitate: in qua tenebamur a diabolo, donando nobis delicta, & ipso pretio nostro sanguine suo delens chirographum quo debitores tenebamur: ipse est rector & sponsus, & redemptor ecclesie, caput nostrum. Et vtiq3 si caput est, habet corpus,

I. Cor. xij. corpus autem eius sancta ecclesia: quæ etiam coniunx eius. Cui dicit Apostolus, Vos autem estis corpus Christi, & membra. Totus itaq3 Christus caput, & corpus, tanquam integer vir: quia & fœmina ex viro facta est, & ad virum pertinet: & dictum est de primo coniugio, Erunt duo in carne vna. Hoc autem ad mysterium interpretatur Apostolus non frustra esse dictum in illis duobus hominibus: nisi quia in eis iam figurabatur Christus & ecclesia. Nam hoc sic exponit Apostolus, Erunt, inquit, duo in carne vna, Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christum & in ecclesiā.

Roma. v. Dicit etiam ipsum Adam formam futuri. Qui est, inquit, forma

Ecclesia de latere xpi formata est futuri. Si ergo Adam forma futuri: quomodo de latere dormientis Eua facta est, sic ex latere domini dormientis, idest dormiētis in passione, & in cruce percusso de lancea manauerunt sacramenta, quibus formaretur ecclesia. Nam de futura eadem passione sua

Psal. iij. sic dicit in alio psalmo, Ego dormiui & somnum cœpi, & exurrexi: quia dominus suscepit me. Vnde dicit & ipse dominus in euange-

Matth. xix. lio, cum de coniugio loqueretur. Igitur non iam duo, sed vna caro. Vna caro, quia de nostra mortalitate carnem suscepit: non autem vna diuinitas, quia ille creator, nos creatura.

A ¶ Omnes fideles quid audiunt ab apostolo? Vos autem estis cor-

Ex sermone de verbis euāgelij pus Christi & membra ex parte. Si ergo corpus Christi & mem-

I. Cor. xij. bra sunt: noli facere duos. Nam vt noueritis quia vnus homo est sponsus & sponsa secundum carnem Christi, non secundum diuinitatem. Nam secundum diuinitatem quod est ille, nos esse non

Sumus vnum Christo. possumus, quia ille creator, nos creatura: ille effector, nos facti: ille conditor, nos conditi. Sed vt essemus vnum cum illo, caput no-

strum esse voluit, accipiendo carnem ex nobis in qua moreretur pro nobis. Vt noueritis ergo quia hoc totum vnus est Christus, per Esaiam dixit. Sicut sponso alligauit mihi mitram: & sicut sponsam induit me ornamento. Ipse sponsus, ipse sponsa. Ipse plane sponsus in capite: sponsa in corpore. Esa.lxi. Christus sponsus & sponsa.

¶ Reliquit patrem cum dixit, Ego a patre exiui: & veni in hunc mundum. Sed non reliquit loco, quia deus loco non continetur: neque auersione peccati, sicut apostatae relinquunt deum, sed apparendo hominibus in homine: cum Verbum caro factum est & habitauit in nobis, quod ipsum non commutationem naturae dei significat, sed susceptionem inferioris personae .i. humanae. Ad hoc valet etiam quod dicitur, Semetipsum exinaniuit, quia non in ea dignitate apparuit hominibus in qua est apud patrem, blandiens eorum infirmitati, qui cor mundum nondum habebant, vnde videtur verbum in principio deus apud deum. Quid est ergo quod dicitur, Relinquet patrem, nisi relinquet apparere hominibus sicut est apud patrem? Item reliquit matrem .i. Synagogam veterem atque carnalem obseruationem, quae illi mater erat ex semine Dauid secundum carnem. Et adhaesit vxori suae, idest ecclesiae, vt sint duo in carne vna. Dicit enim Apostolus ipsum esse, caput ecclesiae corporis sui. Ex lib. contra Manichaeos. Ioan.xvi. Ioan.I. B Philip.ij. Colos.i.

CAPVT VI.

Filii obedite parentibus vestris in domino. Hoc enim iustum est. Honora patrem tuum, & matrem tuam quod est mandatum primum in promissione, vt bene sit tibi, & sis longaeus super terram. Et vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina & correptione domini. Colos.iij. Exo.xx. Eccle.iij. Matth.xix. Mar.x.

AD duo praecepta, idest ad dilectionem dei, & proximi pertinet decalogus, Ad primum praeceptum tres chordae, quia deus trinitas, ad alterum vero praeceptum, idest proximi septem chordae, quomodo viuatur inter homines. Nam ipse numerus septenarius incipit ab honore parentum. Honora patrem tuum & matrem tuam. Ad parentes enim suos homo aperit oculos, & haec vita ab eorum amicitia sumit exordium, Quisquis autem parentibus suis non defert honorem, quibus parere poterit? Dicit Apostolus, Honora patrem tuum & matrem tuam, quod est primum mandatum. Quomodo primum quando quartum, nisi quia in septenario numero est primum pertinens ad dilectionem pro- Ex libro de decem chordis. C Exo.xx. Parentibus obediendum

Decē chordarū psalterium. ximū? Primum est in altera tabula. Nam ideo duæ tabulæ datæ sunt, quod est psalterium decem chordarum. Tria in vna tabula ad deum pertinentia, septem in altera tabula ad proximum. In altera ergo tabula primum est. Honora patrem tuum & matrem tuam. Secundum, Non mœchaberis. Tertium, Non occides. Quartum, Non furaberis. Quintum, Non falsum testimonium dices. Sextum, Non concupisces vxorem proximi tui. Septimum, Non concupisces rem proximi tui. Hæc iungamus illis tribus ad dilectionem dei pertinentibus. Cantemus in psalterio decē chordarum, si volumus cantare canticum nouum.

Ibidem. Psal. xc.

B

Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestris sicut Christo: non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes sed vt serui Christi, facientes voluntatem dei ex animo, cum bona voluntate seruientes sicut domino, & non hominibus: scientes quoniam vnusquisq; quodcunq; fecerit bonum, hoc recipiet a domino siue seruus, siue liber. Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas: scientes quia & illorum & vester dominus est in cœlis, & personarum acceptio non est apud deum. de cætero fratres confortamini in domino: & in penitentia virtutis eius.

Roma. ij. Colos. iij. Act. x. Iaco. ij. i. Pet. ij. Gala. ij.

PRima seruitutis causa peccatum est, vt homo homini conditionis vinculo subderetur. Quod non fuit nisi deo iudicante, apud quē nō est iniquitas: & nouit diuersas pœnas meritis distribuere delinquentiū. Sicut aūt supernus dñs dicit, oīs qui facit pctm̄, seruus est peccati. Ac per hoc multi quidem religiosi dominis iniquis, non tñ liberi seruiunt. A quo. n. quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Et vtiq; fœlicius seruitur hoī quā libidini: cum sæuissimo dñatu vastet corda mortaliū, vt alia omittam, libido ipsa dominandi hoibus. Verum & pœnalis seruitus ea lege ordinatur: quæ naturalē ordinem conseruari iubet, perturbari vetat, quia si contra eā legem non esset factum, nihil esset pœnali seruitute coercendum. Ideoq; Apostolus etiam seruos monet subditos esse dominis suis, & ex animo eis cum bona voluntate seruire: vt scz si non possunt a dñis liberi fieri, suam seruitutem ipsi quodammodo liberā faciant: nō timore subdolo. sed fideli dilectione seruiendo, donec transeat iniqtas, & euacuet oīs principatus & ptās humana: & sit deus oīa in oibus. Quocirca & si habuerint seruos iusti patres nostri: sic administrabant domesticā pacē, vt sm hæc tēporalia bona filiorū sortē a seruorū ɔdóne distinguerent: ad deū aūt colendum, in quo æterna bona speranda sunt, omnibus, domus

Ex lib. de ciui. dei. xix. Seruitus pp peccatū est hoī indita. Ioan viij. Seruitus pctōrum pessima.

E

Seruitus voluntaria est quodāmodo libera. i. Cor. xv.

suæ mēbris pari dilectione consulerent. Qđ naturalis ordo ita pscribit, vt nomen patrisfamilias hinc exortū sit, & tam late vulgātum, vt etiam iniqȝ dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui aūt veri patresfamilias sunt, omnibus in familia sua tanq̃; filijs suis ad colendum, & promerendum deum consulunt, desiderantes atqȝ optantes venire ad cœlestem domum vbi necessarium non sit officium imperandi mortalibus, quia necessarium non erit officium consulendi iam in illa immortalitate, fœlicibus. Patresfamilias et iniq. gaudet appellari.

¶ Ordinauit enim sic deus ecclesiam suam, vt oīs potestas ordinata in seculo habeat honorem. & aliqñ a melioribus. Sed exempli gratia vnam rem dico: hinc conijcite gradus omnium potestatum. Prima & quotidiana potestas hoīs in hominem, domini est in seruum. Prope omnes domus habent huiusmodi potestatem. Sunt dñi: sunt & serui. Diuersa sunt nomina: sed homines, & homines paria sunt nomina. Et quid dicit Aplˢ? Seruos dominus suis subditos esse. Serui obedite dominis vestris secundū carnē, quia est dñs secundum spiritum. Ille est dñs verus & ęternus, isti autem temporales secundum tempus. Tu cum ambulas in via, cum viuis in hac vita, non vult te facere superbum Christus. Contigit tibi vt Christianus effecereris, & haberes dominum hominem. Non ideo Christianus factus es vt dedigneris seruire. Cum enim Christo iubente seruis homini non illi seruis, sed illi qui iussit. Et hoc ait, Obedite dominis vestris secundum carnem cuȝ timore & tremore in simplicitate cordis, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed quasi serui Christi facientes voluntatē dei ex animo cum bona voluntate. Ecce non fecit de seruis liberos, sed de malis seruis bonos seruos. Quantum debent diuites Christo qui illis componit domum: vt si fuerit tibi seruus infidelis, conuertat illum Christus, & non ei dicat, Dimitte dominum tuum: iā cognouisti eum qui verus est dominus. Ille forte impius est & iniquus, tu iam fidelis & iustus: indignum est vt iustus & fidelis seruiat iniquo & infideli. Non hoc ei dixit, sed magis serui. Et vt corroboraret seruū, hoc dicit. Exemplo meo serui. Prior seruiui iniqs. Dñs n. tāta in passiōe, sustinēs, a qbus sustinuit nisi dñs a seruis? Et a q̃libus nisi a malis seruis? N. si fuissent boni serui, honorarēt dñȝ suū sȝ qa mali serui erāt, iniuriauerūt. Ille qd ꝯtra reddidit? Dilectionē ꝑ odio. Ait. n. Pr̄, ignosce illis, qa nesciunt qd faciūt. Si dñs cœli & terrę p quē facta sunt oīa seruiuit indignis, rogauit ꝓ sæuientibus & furētibus, & tanq̃; medicū se exhibuit adueniens, nā & medici & arte & sanitate meliores seruiūt ægrotis: quāto magis non dȝ dedignari hō ex aīo & ex tota bona voluntate cum tanta dilectione seruire domino & malo? Ecce seruit meliori deterior, sed ad tempus. Quod autē dixi de dño & seruo, hoc intelligite de ptātibus & regibus, & de omnibus culminibus huius seculi. Aliqnando enī potestates bonæ sunt, timent dominum, aliquando non timent

Ex tracta. ps. cxxiiij. F

Potestas dñi in seruos.

Seruos non liberos, sed bonos facit aplˢ.

G Christus dñs a seruis suis malis sustinuit.

Lucæ. xxiij.

Medici seruiūt ægrotis.

Iulianus. In quibus malis dominis seruiendum sit

dominum. Iulianus extitit infidelis imperator. Nonne extitit apostata iniquus & idololatra? Milites Christiani seruierunt imperatori infideli: vbi veniebatur ad causam Christi, non agnoscebāt nisi illum qui in coelo erat: quando volebat vt idola colerent, vt thurificarent, præponebant illi deum. Quando autem dicebat, producite aciem, ite contra illam gentem, statim obtemperabant. Distinguebant dominum ęternum a domino temporali, & tamen subditi erant propter dominum æternum et dño temporali.

H

Ex tracta. ps. lxx. Ad oculum seruire

¶Nam si seruus non ex animo tibi seruiat, manus eius faciē eius, pręsentiam eius potes videre, cor eius non potes: & tamen ait illis Apostolus, Non ad oculum seruientes. Et quid est. non ad oculum? Quid ergo? non visurus est dominus meus quomodo illi seruiā, vt dicas mihi non ad oculum seruientes? Adiecit, Sed quasi serui Christi. Dominus homo non videt, sed dominus Christus videt. Ex animo, inquit, cum bona voluntate.

Induite vos armaturam dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli, quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum: contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Propterea accipite armaturam dei, vt possitis resistere in die malo, /& in omnibus perfecti stare.

/Et omnibus peractis stare.

Ex tracta. Psal. xvi. Ecclesię inimici

A

Nunquid homines solos habet inimicos ecclesia? Quid est homo carni & sanguini deditus nisi caro & sanguis? Sed ait Apostolus. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem: sed aduersus principes & rectores tenebrarum harum, idest rectores iniquorum mundum istum diligentium & propterea tenebrarum. Quia & nos fuimus aliquādo tenebræ: nūc aūt lux in dño. Aduersus spiritalia, inquit, nequitię in cœlestibus, idest diabolum & angelos eius. Quem diabolum alio loco dicit principem potestatis aeris huius.

Ephe. ij.

Ex tracta. ps. xx. Inimici p quibus est orādū, sunt hoīes pctōres: cōtra quos orandum est, diaboli.

¶Intelligendi sunt inimici pro quibus orandum sit, & cōtra quos orandū sit. Inimici hoīes qualescunqȝ fuerint non sunt odio habēdi: ne cū odit malus quem patitur malū, sint duo mali, Diligat bonus & compatitur malum, vt vel vnus sit malus. Illi inimici sunt, contra quos orandum est, diabolus & angeli eius. Ipsi nobis inuident regnum cœlorum. Ipsi nolunt vt nos ascendamus, vnde illi deiecti sunt. Ab his oremus erui animam nostram. Nam & quando aduersus nos homines incitantur, vasa ipsorum fiunt. Proinde Apostolus Paulus ammonens nos quam cauti contra inimicos esse debeamus, aut seruis dei qui tribulationem patiebantur, vtiqȝ seditionibus, improbitatibus, inimicitijs hominuȝ. Non est nobis

colluctatio aduersus carnem & sanguinem.i.non aduersus homines,sed aduersus principes & ptates & rectores mundi.Cuius mundi? Cœli,terræ? Absit.huius mundi rector nō est nisi creator. Sed quem dicit mundum? Amatores mundi.Deniq; addidit,& exponit quod dico. Mundi tenebrarum harū.Quarū vtiq; tenebrarū nisi infidelium & impiorū? Nam ex impiis & infidelibus cū essent facti pij fideles,sic eos alloquit idem Apsus. Fuistis.n. aliquando tenebræ,nunc aūt lux in dño. Aduersus spiritalia,inquit,nequitiæ in cœlestibus. Aduersus diabolum & eius angelos dimicantes, hostes vestros non videtis,& vincitis.

Rector mundi est deus creator solus.

B

Ephe.v.

¶ Docemur inimicos nosse,contra quos inuisibiliter dimicamus de quibus admonet Apls dicens,Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinē.i.aduersus homines,aduersus eos quos videtis,sed aduersus eos quos non videtis:aduersus principes & potestates,& rectores mundi tenebrarū harum.Cū diceret enim rectores mundi(dicebat quippe de diabolo & angelis eius)cauendum erat ne male intelligerent homines , & putarent a diabolo & dæmonibus mundū regi. Sed quia mundus dr & in peccatoribus dicitur mundus,& in eis qui diligunt mundū,de quibus dictum est, Et mundus eū non cognouit.& de quibus dictum est,Totus mundus in maligno positus est,exponit & Apostolus cuius mundi essent rectores,Tenebrarū,inquit,harum . Mundi dico tenebrarum harū.Rursus cogit nos intelligere quid dixerit tenebrarū harum. Quarum tenebrarū rectores sunt diabolus & angelus eius? oium infideliū,oium iniquorum,de quibus dictū est,Lux lucet in tenebris,& tenebræ eā non cōprehenderunt.Deniq; ex ipsorum numero credentibus multis quid dixerit idem Apls,Fuistis enim aliquando tenebrę,nunc autem lux in Domino.Non vis regi a diabolo,migra ad lucem.

Ex tracta. ps.lxxxiij.

Rector eius mundi diabolus dicatur.

Ioan.I

I.Ioan.v.

C

Ioan.I.

Ephe.v.

¶ Diabolus & angeli eius in scripturis sanctis manifesti sunt nobis q ad ignē æternū sunt destinati,ipsorum tm desperāda est correctio. Contra quos habemus occultā luctā,ad quam nos armat Apls,dicens,Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem.i.aduersus hoies quos videtis,sed aduersus principes & potestates,rectores mundi tenebrarum harū.Ne forte cum dixisset mūdi,intelligeres dæmones esse rectores cœli & terræ,mundi dixit tenebrarum harum. Mundi dixit amatorum mundi. Mundi dixit impiorum & iniquorum. Mundi dixit de quo dicit euangeliū , Et mundus eum non cognouit. Si enim mundus non cognouit lucem,quia lux in tenebris lucet,& tenebræ eam non comprehenderunt,& ipsę tenebræ quæ non comprehenderunt lucē psentē, mundi nomine appellantur,harū tenebrarū sunt illi rectores. De ipsis ergo rectoribus habemus determinatā scripturarū sententiam,q oīno inde reditus alicuius eorū sperandus non est. At vero de ipsis tenebris quarū illi rectores sunt,non sumus certi,ne forte q erant

Ex tracta. ps.liij.

Dæmoniorum desperanda est correctio.

Mundi tenebrarū harū rector diabolus.

D tenebræ fiant lux. Fidelibus quippe iam factis dicit Apostolus, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Tenebræ in vobis, lux in domino.

Supra.v.

Ex tracta. ps.lv.

¶ Non est nobis colluctatio aduersus carnem ꝛ sanguinē, sed aduersus principes ꝛ ptātes, ꝛ spiritalia nequitiæ. i. aduersus diabolū ꝛ angelos eius, quia ꝛ qñ patimur hoīes importunos, ille instigat, ille inflāmat, ille tanq; vasa sua mouet. Attēdamus ergo duos hostes, quē videmus ꝛ quē non videmus. Hominem videmus, diabolum non videmus. Hominem diligamus, diabolum caueamus. Pro homine oremus, contra diabolum oremus.

Duo hostes, alter amandus, alter cauendus

Ex tracta. ps.lxxvi.

¶ Non est nobis colluctatio aduersus carnem ꝛ sanguinē. sed aduersus principatus, ꝛ ptātes, ꝛ rectores mundi tenebrarū harum, aduersus spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Ergo aduersus diabolū ꝛ angelos eius inimicitias exercemus. Rectores mundi dixit, quia ipsi regunt dilectores mundi. Non enim regunt mundum quasi rectores sint cœli ꝛ terræ, sed mundū peccatores dicit. Et mundus eū non cognouit. Talē mundū illi regunt qui non cognoscunt Christū. Contra hos habemus inimicitias perpetuas. Deniq; quaslibet habeas inimicitias aduersus hominē, cogitas finire siue illius satisfactione si ipse te læsit: siue tua, si tu lesisti: siue alterius si vos inuicē læsistis, laboras satisfacere ꝛ concordare. Cū diabolo aūt ꝛ angelis eius, nulla concordia est. Ipsi nobis inuident regnum cœlorum, mitescere erga nos omnino nō possunt.

Mundus, p pctōribus accipitur

E

Ex tracta. ps.cxij. Ephe.ij.

¶ Habemus hostes inuisibiles. Qualiter psequunt? Homo psequit vt occidat corpus. Persequit alius, vt illaqueet aīam. Et ideo p vasa sua, quia de illo dictū est, Operat in filijs diffidentiæ per vasa sua. i. hoīes in quibus operat. Agit persecutionem corporis, vt intus fiat ruina cordis. Nā si cadente corpore stat aīa, muscipula cōminuta est, ꝛ nos liberati sumus. Ergo sunt ꝛ alij hostes nostri: a quibus depcari deū debemus vt, eruat nos, ne seducant nos vel fractos molestijs secularibus, vel inductos illecebris. Qui sunt hi hostes? Videamus si aperte ab aliquo seruo dñico describunt: ab aliquo milite perfecto qui cū illis sit cōgressus. Audi Apostolum dicentem. Non est nobis colluctatio aduersus carnem ꝛ sanguinem. Nolite quasi odia vestra conuertere in hoīes, ꝛ eos vobis hostes existimare, ꝛ eorum inimicitijs vos computare. Isti omnes quos timetis, caro ꝛ sanguis sunt. Non est nobis colluctatio aduersus carnē ꝛ sanguinem. Sic voluit dicere contemnēs hoīum mortalitatem. Et aduersus quos? Aduersus principes, inquit, ꝛ ptātes, ꝛ rectores huius mundi tenebrarum harū. Expaueras cum audires rectores mūdi. Si rectores istius mundi, nunquid pter mundum iturus es, vbi illos non patiaris? præter mundum iturus es, vbi ab eis eruaris? Sic ergo accipe mundi tenebrarum harum, non rectores cœli ꝛ terræ. Nam ista fabrica dei est, Cœlum ꝛ terra mundus dicit, ꝛ homines mali mundus. Quare ꝛ isti mundus? Quia diligunt mundum. Et

ps.cxxiij.

Hostes a qbus cauendū nobis

F

Mundus dupliciter accipitur.

Ideo tenebræ,quia impij,Ideoq; iam ex ipso numero credentibus Ephe. v.
multis,quid dicit Apostolus? Fuistis aliquando tenebræ,nunc au-
tem lux in domino. Anteq; essetis ergo lux,cū tenebræ essetis,at
tendite quē rectorem habuistis. Quem rectorē habent iniqui nisi
diabolum? Quomodo pij & fideles rectorē habent Christū? Ergo
diabolū & angelos eius rectores mundi appellauit.i.rectores dile
ctores mundi:rectores peccatorum,quod est tenebrarum harum. Ex tracta. ps. cxliij.
¶ Præliorum & bellorum genera cōmemorare fortasse longum Bella spiritalia
est,& gerere facilius q̄ explicare. Habes vnū bellum quod cōme- facilius gerun
morat Apostolus,Non est nobis colluctatio aduersus carnē & san tur q̄ memo/
guinem.i.aduersus homines a quibus videmini pati molestias. rantur.
Non aduersus ipsos pugnatis,sed aduersus principes,& potestates,&
rectores mundi. Et ne intelligeres mundi cœli & terræ,ostendit qd
diceret. Tenebrarum,inquit,harum. Mundi.s.non qui per ipsum G
factus est,quia & mundus per eum factus est: sed mundi qui eum Cuius mundi
non cognouit,quia & mundus eum non cognouit. Hæ tenebræ rector diabol⁹
non sunt natura,sed voluntate. Anima enim per seipsam non
lucet,quia humiliter ac veraciter cantat, Tu illuminabis lucer/ ps. xvi. ij.
nam meam domine deus meus: illuminabis tenebras meas. Au ps. xxxv.
di te, inquit, fons vitæ,& in lumine tuo videbimus lumen. non
in lumine nostro,sed in lumine tuo. Nam & oculi nostri lumina
vocantur:& tamen lux extrinsecus si desit,etiam sani & patentes in
tenebris remanebunt. Ergo bellum gerimus aduersus rectores
tenebrarum harum,rectores scilicet infidelium diabolum & an/
gelos eius. Hoc enim vnum prælium, alterum autem vnicuiq; Gala. v.
in se ipso. Modo genus hoc belli ex apostolica legebatur, Caro
concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem & Bellū internū
sanguinem, vt non ea quæ vultis faciatis. Et hoc graue bellum, molestius est
& quod est molestius, internum. In quo bello sit quisquis vi/ externo.
ctor, illos quos non videt, inimicos continuo superabit. Non
enim tentat diabolus vel angeli eius, nisi quod in te carnale do/
minatur. Nam quomodo vincimus illos hostes quos non vide
mus, nisi quia carnales motus nostros interiores sentimus? His H
confligimus, quia illos percutimus. In amore pecuniæ domi- Auaritiæ dor/
natur auaritia. Dominante auaritia, ibi diabolus forinsecus lu minatus.
crum cum fraude proponit. Plerunq; enim ad lucrum non per
uenis,nisi fraudem feceris. Proponit ergo ille forinsecus auari/
tiæ tuæ, quam intus non vicisti, quam non domuisti, quā non
tibi subiecisti. proponit athletæ suo tanquam malus agonotheta
fraudem & lucrum, opus & præmium, fac & tolle. Tu autem
si calcas auaritiam, si tibi interius non dominatur quasi non sen
tiens vincis, nam diabolum insidiantem non sentis. Si ergo
domuisti auaritiam, attendis alterum proponentem opus & præ
mium. Quid ille proposuit? Fraudē & lucrū. Quid iste proponit?
Innocentiam & coronā. Fac & tolle,& ille dicit & iste. Iā tu p̄liator

interior si non es victus auaritia, sed victor auaritiæ illum attendis, hunc vincis, Discernis enim vtrunq3 & dicis, Hoc video opus & præmium, illo autem escam & laqueum. Neq3 enim aliquid dis scis in te, quod nō pertineat ad te. Etenim ex peccato diuisus es aduersus te. Trahis cōcupiscentię propaginez, ex traduce mortis.

Traduxmortis Habes contra quod pugnes in te, habes quod expugnes in te. Sed habes, quem inuoces vt pugnantem adiuuet te, & vincentem coronet te, qui non existentem fecit te.

Ex sermone de hac lectione. ¶ Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, quia non tantum te homo persequitur sed diabolus per illum. Et ante A qui te lędat in corpore, se occidit in mente. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem: hominibus aduersus homines, quia caro & sanguis sunt. sed aduersus principes & potestates rectores tenebrarum harum. quia quomodo eos qui lux sunt Christus gubernat & regit, sic eos qui tenebræ sunt, ad omne malū diabolus præcipitat & instigat. Hoc ergo nos hortatur Apostolus, vt non contra hominem malum, sed contra diabolum qui cu3 illo operatur oremus, & quicquid possumus faciamus, vt diabolus expellatur, & homo liberetur. Quomō enim si ad aliquem in prelio constitutum de parte aduersaria armatus equo sedens veniat, nō equo, sed equiti irascitur: & quantum potest hoc agere cupit, vt equitem percutiat, & equum possideat: sic circa omnes malos agendu3 est: & non contra illos, sed contra eum qui illos instigat, totis viribus laborandum est, vt dum diabolus vincitur, infœlix ille que3 possidere cœperat liberetur. Aduersus inimicos non conspicuos, non carnem & sanguinem miserandā potius quā cauendā, sed aduersus illos inimicos cōtra quos Apl's nos hortat', armemur.

Cōtra diabolū quicquid possumus faciendū3 nobis est.

Caro potius miseranda quā cauenda.

Ex sermone de verbis euangelij. viij. ¶ Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem. idest aduersus homines quos videris sęuire in vobis. Vasa sunt, alius vtitur. Organa sunt: alius tāgit. Immisit se, inquit, diabolus in cor Iudæ, vt traderet dominū. Ait aliquis, Quid ergo feci? Audi Apostolum, Neq3 detis locu3 diabolo. Tu malo voluntate locum dedisti. Intrauit, possedit, vtitur: si locū non dares nō possideret. Ergo nos admonens ait, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates. Potest quisqua3 putare aduersus reges terrę, aduersus potestates seculi? Quire? Ipsi non caro & sanguis? Semel dictum est, non aduersus carne3 & sanguinem, Auertere ab omni homine. Qui ergo restant inimici? Aduersus principes & potestates spiritalis nequitię, rectores mūdi. Quasi plus dedit diabolo & angelis eius. Plus dedit, rectores mūdi appellauit. Sed ne male intelligas, exponit quid sit mundus, cuius sunt illi rectores. Rectores mundi tenebrarum harum. Quid est mundi tenebrarum harum quibus est rector? Dilectoribus suis & infidelibus plenus est mundus. Has appellat Apostolus tenebras: harū rectores diabolus & angeli eius. Hę tenebræ non naturales

Ioan. xiij.

Ephe. iiij. B

Tenebræ commutabiles.

sunt,

sunt, nō incommutabiles sunt, mutatur & lux efficiuntur. Credūt & credendo illuminantur. Quod cum eis factum fuerit audient. Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Nā quando tenebrę, non in domino. Iterum quando lux, non in te sed in domino. Quid enim habes quod non accepisti? Quia ergo sunt inuisibiles inimici, inuisibiliter expugnandi. Quippe hoc est visibilem vincis feriendo, inuisibilem vincis credendo. i. Cor. iiij. C Ex sermone de vigilijs Paschę.

¶ Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sicut Apostolus dicit idest aduersus homines mortali corpe infirmos, sed aduersus principes & potestates & rectores mundi tenebrarum harum, aduersus spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Nec ideo sane diabolum & angelos eius (quos Apostolus his verbis significat mū di rectores) mundi huius existimetis esse rectores. De quo scriptū est, Et mundus per eum factus est. Nam eos rectores mundi cum etiam ipse dixisset, ne quis mundum intelligeret qui plerisq; scri pturarum locis cœli & terræ nomine nuncupatur, continuo tan quam exponendo addidit tenebrarum harum, hoc est infideliū. Propter quod iam fidelibus dicit, Fuistis aliquando tenebræ, nūc autem lux in domino. Sunt ergo ista spiritalia nequitiæ in cœle stibus, non vbi sidera disposita effulgent, & sancti angeli commo rantur. sed huius aeris infimi caliginoso habitaculo, vbi & nebu la conglobatur: & tamen scriptum est, Qui cooperit cœlum nu bibus. vbi & aues volitant, & tamen dicuntur volatilia cœli. In his ergo cœlestibus non illa superiore tranquillitate cœlestium habi tant isti nequissimi spiritus contra quos nobis colluctatio spirita lis indicitur, vt de victis angelis malis illo premio perfruamur, quo angelis bonis incorrupta æternitate sociemur. Vnde alio lo co idem Apostolus cum significaret tenebrosum diaboli princi patum, Secundum spiritum, inquit, mundi huius, secundum prin cipem potestatis aeris huius, qui nunc operatur in filijs infidelita tis. Quod ergo est spiritus mundi huius, hoc sunt rectores mundi. Et sicut illi exposuit quid dixerit mundum in filijs infidelitatis, sic etiam hic cū addidit tenebrarum harum. Et quod ibi ait prin cipem potestatis aeris, hoc isto loco, in cœlestibus. Gratias itaq; domino deo nostro qui nos eruit de potestate tenebrarum, & trā stulit in regnum charitatis suæ. Ab illis ergo tenebris euangelica luce distincti, & ab illis potestatibus sanguine precioso redempti. Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Nam quicunq; habe tis fidem quę per dilectionem operatur, missus est princeps mun di huius foras a cordibus vestris: sed forinsecus tanquam leo ru giens circuit quærens quem deuoret. Non ergo detis locum dia bolo quacunq; ex parte penetrare molienti: sed qui eū foras mi sit patrem do pro vobis, aduersus eum habitet intus in vobis. Cū vobis ille dominaretur, fuistis aliquando tenebrę: nunc autē lux in domino, sicut filij lucis ambulate aduersus tenebras earumq;

Rector mundi deus. Ioan. i. In cœlestibus quo dicat. Psal. cxlvi. Ephe. ij. D Colo. i. Mat. xxij. i. Petri. v.

B rectores,in mr̄e luce vigilate,⁊ pr̄ luminū de sinu mr̄is lucis ora te. ℂ Venit eīm princeps mundi huius. Quis nisi diabolus? Et in me non habet quicquam. Nullum scilicet omnino peccatum. Sic enim ostendit non creaturarum, sed peccatorum principem diabolum, quos nūc nomine mundi huius appellat. Et quotien' cūq3 mundi nomen in mali significatione ponitur, non ostendit nisi mundi huius amatores. De quibus alibi scriptum est, Quicunq3 voluerit amicus esse seculi huius, inimicus dei constituitur. Absit ergo vt sic intelligatur diabolus princeps mundi, tanquam gerat vniuersi mundi, idest cœli ⁊ terræ atq3 omnium quæ in eis sunt principatum. De quali mundo dictum est, cum de Christo verbo sermo esset, Et mundus per eum factus est. Vniuersus itaq3 mundus a summis cœlis vsq3 ad infirmam terram creatori est subditus non desertori: redemptori, non interemptori: dectori, non deceptori. Quemadmodū autem sit intelligendus princeps mundi diabolus, euidentius aperuit Apostolus Paulus. Qui cum dixisset, Non est nobis colluctatio aduersus carnē ⁊ sanguinem, idest aduersus homines, subiecit atq3 ait. Sed aduersus principes ⁊ potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum. Sequē F ti enim verbo exposuit quod dixisset mundū, cum subiecit tenebrarum harum, ne quisquam mundi nomine intelligeret vniuersam creaturam, cuius nullo modo sunt rectores angeli desertores. Tenebrarum, inquit, harum, idest mundi huius amatorum. Ex quibus tamen electi sunt, non per suum meritum, sed per dei gratiam: quibus dicit, Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autē lux in domino. Omnes ergo fuerunt sub rectoribus tenebrarum harum, idest omnium impiorum, tanquam tenebrę sub tenebris. Sed gratias deo qui eruit nos, sicut dicit idem Apostolus, de potestate tenebrarum, ⁊ transtulit in regnum filij charitatis suæ, in quo princeps huius mundi, hoc est tenebrarum harum, non habebat quicquam, quia neq3 cum peccato deus venerat, nec eius carnē de peccati propagine virgo pepererat. C O Ntra spiritalia nequitiæ in spiritalibus.

ℂ Cum diabolus iam misisset in cor vt traderet eū Iudas Simō Scariothes, si quæris quid missum sit in cor Judę? hoc vtiq3 vt traderet eum. Misso ista spiritalis suggestio est, non fit per aurem, sed per cogitationem, ac per hoc nō corporaliter, sed spiritaliter. Neq3 enim spiritale quod dicitur semper in laudē accipiendū est. Nouit Apostolus quędā spiritalia nequitiæ in cœlestibus, aduersus quæ nobis colluctationem esse testatur. Non autem essent etiam maligna spiritalia, si non essent etiam maligni spiritus, a spiritu enim spiritalia nominantur. Sed quomodo ista fiant, vt diabolicæ suggestiones cogitationibus misceantur, vt eas tanquam suas deputet homo, vnde scit homo? Nec dubitandum est etiam bonas suggestiones a bono spiritu in latenter ac spiritaliter fieri. Sed interest

Marginalia: Ex tracta. euāgelij secūdū Ioan. lxxix. — Diabolus est princeps peccatorum nō creaturarum. — Iacobi, iiij. — Ioan. i. — Colo. i. — Ex tracta. euāgelij secūdū Ioan. lv. — Ioan. xiij. — Spiritale nō sp in laudem dici tur. — Suggestio diabolica miscetur cogitationibus nostris.

quibusnam earuꝫ mens humana consentiat, diuino auxilio vel deserta per meritum, vel adiuta per gratiam.

E
Ex libro de natura bona.

¶ Quia vero ⁊ ipsi mali angeli non a deo sunt conditi, sed peccando facti sunt mali: sic Petrus in epistola sua dicit. Sic em̄ deus angelis peccantibus nō pepercit, sed carceribus caliginis inferni trudens tradidit in iudicio puniēdos seruari. Hic Petrus ostēdit adhuc eis vltimi iudicij pœnā deberi, de qua dn̄s dicit, Ite in ignē ęternū qui paratus est diabolo ⁊ angelis eius, q̄uis iā pœnaliter hunc infernū, hoc est inferiorem caliginosum aerē acceperint. Qui tamen qm̄ ⁊ coelū dicitur, nō illud cœluꝫ in quo sunt sidera: sed hoc inferius cuius caligine nubila cōglobant, ⁊ vbi aues volitāt: nā ⁊ cœlum nubilū dicitur, ⁊ volatilia cœli appellātur, secundū hoc Apl̄s Paulus eosdē iniquos angelos cōtra quos nobis inuidos pie viuēdo pugnamus, spiritalia nequitiæ cœlestibus nominat. Qđ ne de illis superioribus cœlis intelligatur aperte, alibi dicit, Secūdū principem potestatis aeris huius, qui nūc operatur in filijs diffidentię.

Angeli mali se malos fecerūt.
ij. Petri. ij.
Matth. xxv.
Diaboli aerem caliginosum inhabitant.
H
Ephe. ij.

State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti lorica iustitiæ, & calciati pedes in præparatione euangelii pacis.

¶ Stola prima est dignitas quam perdidit Adam. Serui qui eam proferunt, recōciliationis prędicatores. Annulus in manu pignus spiritus sancti, ꝓpter partitioneꝫ, quę digito bene signatur. Calciamēta in pedes, præparatio euāgelizandi ad nō tangenda terrena.

Ex libro q̄stionuꝫ euāgelij i.
Stola prima.
Calciamenta.

¶ Marcus dicendo calciari apostolos sandalijs vel soleis, aliquid hoc calciamentum mysticæ significationis habere ammonet, vt pes neqꝫ tectus sit, neqꝫ nudus ad terram, idest ne occultetur euangelium, nec terrenis commodis innitatur.

Ex lib. de cōsensu euāgelistarum. ij.
Calciati sandalijs.
Euangeliuꝫ nō innititur terrenis.

In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.

Neqꝫ enim melius potest intelligi quod dictum est deo, Apprehende arma ⁊ scutum, ⁊ exurge in adiutorium mihi: quam loco illo vbi legitur, Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos: nectamen ita, vt iam vbicunqꝫ scutum pro aliquo munimento positum legerimus, non accipiamus nisi bonam voluntatem dei. Dictuꝫ est enim, Et scutum fidei in quo possitis inquit, omnes sagittas maligni ignitas extinguere. Nec rursus ideo debemus in armis huiuscemodi spiritalibus scuto tantummodo fidem tribuere, cum alio loco etiam lorica dicta sit fidei. Induti, inquit, loricam fidei ⁊ charitatis.

Ex libro de doctrina Christia.
Ps. xxxiiij.
Psal. lv.
A
i. Thes. v.

¶ Dicit arma nostra apostolus scutum fidei, ⁊ galeam salutis, ⁊ gladiū spūs qđ est verbū dei. Armauit nos talibus armis qualibus auditis, laudabilibus ⁊ inuictis, insuperabilibus ⁊ splendidis, spiritalibus sane ⁊ inuisibilibus, qa ⁊ hostes inuisibiles expugnamus.

Ex tracta. ps. xxxiiij.
Arma, spiritalia.

si vides hostem tuum, videtur arma tua. Armamur earum rerum fide quos non videmus, ꝛ sternimus hostes quos non videmus. Veruntamen charissimi arma ista ne putetis sic esse, vt quasi quod scutum est, semper scutum sit: aut quod galea est, semper galea sit: aut quæ lorica est, semper lorica sit. In istis enim armis corporalibus ita est. quamquā ꝛ de ferro quæ fiunt mutari possunt, vt ex gladio fiat securus. Tamen ipsum apostolū videmus dixisse quodam loco loricam fidei, ꝛ alio loco dixisse scutū fidei. Scutum ergo est, quia tela inimicorum excipit ꝛ repellit. Lorica est, quia interiora tua transfigi non sinit.

Fides lorica & scutum.

Et galeam salutis assumite, & gladium spiritus quod est verbum dei, per omnem orationem, & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, & in ipso vigilantes in omni instantia, & obsecratione pro omnibus sanctis & pro me, vt detur mihi sermo in apertiōe oris mei cum fiducia notum facere mysterium euangelii, pro quo legatione fungor in catena ista, ita vt in ipso audeam prout oportet me loqui. Vt autē & vos sciatis quæ circa me sunt, quid agam, omnia vobis nota faciet Tichycus charissimus frater & fidelis minister in domino: quem misi ad vos in hoc ipsum, vt cognoscatis quæ circa nos sunt, & consolentur corda nostra.

Ex tracta. ps xlix. Sermo dei gladius bis acut⁹. Matth. x.

¶ Sermo ergo dei gladius bis acutus? Vnde bis acutus? Dicit de temporalibus, dicit de æternis. In vtroq; probat quod dicit, ꝛ eū quem fecit separat a mundo. Nōne ipse est gladius de quo dominus dicit, Non veni pacem mittere in terram, sed gladiū? Veniat gladius bis acutus: offert promissionem vitæ præsentis ꝛ futuræ, temporalium consolationem, æternorum perfruitionem. Ecce gladius ex vtraq; parte acutus promittētes temporalia, in quo non fefellit. Nonne ecclesia dei per totum mundum non erat? Ecce est. Antea legebatur, ꝛ non videbatur. Modo sicut legitur ita cernitur. Quicquid temporaliter nobis missum est, ad vnam partem gladij pertinet. Quicquid in sempiternum, ad alteram partem gladij pertinet. Habes spem futurarum rerum. habes consolationes præsentium. Venit ergo dominus ferens gladium bis acutum, promittens æterna, implens temporalia. Nam ideo ꝛ duo testamenta dicuntur, Vetus testamentum terrena promittit, nouū æterna. In vtroq; sermo dei verax inuentus est.

Pax fratribus, & charitas cum fide a deo patre no-

ſtro & domino Ieſu Chriſto. Gratia cum omnibus qui diligunt dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, in incorruptione. Amen. ii.Cor.i. Gala.4. i.Petri.i.

¶Pax, inquit, fratribus & charitas cum fide. Magna bona: ſed dicat vnde, A deo, inquit, patre & domino Ieſu Chriſto. Ergo hæc magna bona non ſunt dei dona? Non tamen quoniam fides datur priuſquam poſtuletur ab illo cui datur, ideo dicenda eſt non eſſe donum dei, ſed eſſe a nobis: quia data eſt nobis non petentibus nobis. Apoſtolus enim apertiſſime dicit, Pax fratribus & charitas cum fide a deo patre & domino Ieſu Chriſto. A quo ergo pax & charitas, ab illo eſt & fides. Propter quod ab illo eam non ſolum augeri habentibus, verum etiam non habentibus poſcimus dari. Ex libro de gratia & libero arbitrio. Ex libro de bono perſeuerantiæ. D

Scripta eſt e Roma per Epaphroditum.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES.

Hilippenses in prima Macedoniæ parte sunt, vt narratur in Act.cap.16. colonia oriunda ab vrbe Philippis, dicta à Philippo conditore. Horum metropolis est Thessalonice. Qui quoniam in fide semel accepta perstiterant non admissis pseudapostolis, quibus auscultarant Corinthii & Galatæ, merito ab Apostolo collaudantur. Ad hos Paulus admonitu spiritus profectus, complures dies apud illos egit non sine negotio. Nam hic flagris cæsus est Paulus, & cum Sila coniectus est in carcerem, quo tempore carceris custos cum tota familia baptizatus est. Hic erat & Lydia purpuraria, quæ prima conuersa Paulum excepit hospitio. Hic & milites, cognito quod Romanus esset ciuis, vltro rogarunt, vt quò vellet abiret. Et Christi nomen satis fœlicibus auspicijs inclaruit. Quinetiam cum Paulus Romæ ageret in vinculis, miserunt illi quæ ad vitæ necessitatem pertinebant per Epaphroditum, quod & ante fecerãt, cum ageret Thessalonicæ, sicut in hac ipse testatur epistola. Collaudatos igitur eos adhortatur, vt perseuerent ac proficiant: ostẽdens gloriandum etiam in afflictionibus, quæ ad illustrandum Christi euangelium facerent: se vero vel mortẽ adeo non horrere, vt optet etiam si Christo volente contingat. Deinde cum primis hortatur ad mutuam concordiam, quæ inter elatos esse non potest, & quo æquiore sint animo, pollicetur Timotheum, atq; etiam ipsum breui ad illos reditu-

rum: interim misso Epaphrodito, qui ex periculosissima ægrotatione conualuerat. Hæc agit duobus primis capitibus. Nam in tertio confirmat animos illorum aduersos pseudapostolos, ad Iudaismum vbiq; solicitantes, quos canes appellat, operarios iniquitatis, inimicos crucis Christi, & qui ventrem dei loco colerent, nusquam apertius in eos stomachatus. Quartum commendationibus & salutationibus occupat, nisi quod monita quædam obiter admisceat, & Philippensibus pro sua in se munificentia gratias agit. Scripsit ex vrbe Roma per Epaphroditum, cum iterum esset in carcere. Nam post primam defensionem rursus in carcerē ductus est, cuius rei meminit ipse in epistola ad Timotheum.

EXPOSITIO DIVI PATRIS AVgustini episcopi in Epistolam sancti Pauli apostoli ad Philippenses, per venerabilē Bedam presbyterum collecta.

PAVLVS & Timotheus serui Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt
ij.Cor.i, Gala.i. Ephe.i. i.Pet.i. Philippis, cum episcopis & diaconibus. Gratia vobis & pax a deo patre nostro, & domino Iesu Christo.

B Ex tracta. euangelij secundum Ioan lxxxv.

SIcut sunt duo timores qui faciunt duo genera timentium: sic duæ sunt seruitutes quę faciunt
Timor duplex, & seruitus duplex. duo genera seruorum. Est timor quem perfecta charitas foras mittit: est alius timor castus permanens in seculum seculi. Illum timorem qui non est in charitate, attendebat Apostolus cum dicebat,
ij.Ioan.iiij. Roma.viij. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. Illum autem timorem castum attendebat cum dicebat, Noli altum sapere, sed time.
Charitas timorē seruilem foras mittit. In illo timore quem charitas foras mittit: est etiam seruitus simul foras cum ipso timore mittenda. Vtrunq; enim iūxit Apostolus, hoc est & seruitutem & timorem, dicendo, Nō enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. Ad hanc seruitutē
Ioan.xv. seruum pertinentem intuebatur & dominus dicens, Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Non
Matth.xxv. ille vtiq; seruus ad timorem pertinens castū, cui dicitur, Euge serue bone, intra in gaudium domini tui: sed ille seruus pertinēs ad timorem foras a charitate mittendum. de quo alibi dicit, Seruus
Iōan.viij. non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternū.
F
Ioan.i. Quoniam itaq; dedit nobis potestatem filios dei fieri, non serui, sed filij sumus, vt miro quodam & ineffabili, sed tamen vero modo serui non serui esse possimus. Serui scilicet timore casto, ad quē pertinet seruus intrans in domini sui gaudium: non serui autem timore foras mittendo, ad quem pertinet seruus non manens in domo in æternum. Vt autem tales serui non serui simus, dominum facere scimus. Hoc seruus ille nescit, qui nescit quid faciat dominus eius, Et cum aliquid boni facit, sic extollitur quasi hoc ipse faciat non dominus eius, & gloriatur in se, non in dño gloriatur: cum se ipse deceperit, quia sic gloriatur, quasi non acceperit.

Gratias ago deo meo in omni memoria vestri, semper in cunctis oratiõibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio deprecationem faciens, super communicatione vestra in euangelio Christi a prima die vsq; nunc, confides hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsq; in diem Iesu Christi, sicut est mihi iustum hoc sentire pro omnibus vobis, eo q habeam vos in corde, & in vinculis meis, & in defensione, & confirmatione euangelii, socios gratiæ gaudii mei omnes vos esse. Testis enim mihi est deus, quomodo cupiam omnes vos esse in visceribus Iesu Christi. Et hoc oro, vt charitas vestra magis ac magis abundet in omni scientia, & in omni sensu, vt probetis potiora, vt sitis synceres, & sine offensa in diem Christi, repleti fructu iustitiæ, per Iesum Christum in laudem & gloriam dei. Scire autẽ volo vos, fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad perfectum venerunt euãgelii, ita vt vincula mea manifesta fierent in Christo in omni prætorio, & cæteris omnibus, vt plures e fratribus in domino, confidentes in vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum dei loqui. G

COoperando deus in nobis perficit quod operando incipit. quoniam ipse vt velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens. Propter quod ait Apl's, Certus sum qm̃ qui operat in vobis opus bonũ, perficiet vsq; in diẽ Christi Iesu. Vt ergo velimus, sine nobis operat. Cũ aũt volumus & sic volumus vt faciamus, nobiscũ cooperat. Tñ sine illo vel operante vt velimus, vel cooperante cum volumus, ad bona pietatis opa nihil valemus. ¶ De mundo, inquit, nõ sunt, sicut & ego non sum de mundo. Sanctifica eos in veritate. Quæri aũt põt quõ de mundo iam non erant si sanctificati in veritate nondũ erant: aut si iã erant, cur poscat vt sint. An qa & sanctificati in eadẽ proficiunt sanctitate, fiuntq; sanctiores? Neq; hoc sine adiutorio gratiæ dei, sed illo eorum sanctificante profectum qui sanctificauit inceptũ. Vñ & Apl's dicit, Qui in vobis bonũ opus cœpit, perficiet vsq; in diẽ Christi Iesu. Sanctificantur itaq; in veritate hẽdes testi noui, cuius veritatis vmbræ fuerũt sctificatiões vet. testi. Et cũ sctificant in veritate, vtiq; sctificant in Xp̃o, q veraciter dixit, Ego sũ via, veritas & vita.

Ex lib. de gratia & libe. arbi.

Sine nobis operatur Deus vt velimus.

H

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. cxxij.

Apli nondum sanctificati quo de mundo negantur esse.

Ioan. xiiij.

Quidam quidem & propter inuidiam & contentionem: quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant: quidam ex charitate, scientes quoniam in defensione euangelii positus sum. Quidā aūt ex contentione Christū annūciāt non syncere, existimātes pressurā se susci tare vin culis meis.

Ex tracta. euangelij secundum Ioan. xlvi. Philip. ij. Præpositi sua quærentes mercenarij sunt. A Matth. vi. Philip. ij.

SVnt in ecclesia quidam præpositi, de quibus Apl's Paulus dixit, Sua quærentes non q̄ Iesu Christi. Quid est sua quærētes? Non Christum gratis diligentes, non deum propter deū quærentes, temporalia commoda consectantes: lucris inhiantes, honores ab hominibus appetentes. Hæc quādo amant a pposito, & propter hæc seruitur deo, quisquis talis est, mercenarius est: inter filios se non computet. De talibus enim dominus dicit, Amen dico vobis, perceperunt mercedem suā. Audi de Timotheo sancto quid dicat Apostolus Paulus, Spero aūt in domino Iesu Timotheum cito, me mittere vobis, vt & ego bono animo sim cum cognouero quæ circa vos sunt. Neminem enim habeo tam vnanimē qui germane de vobis sollicitus sit. Oēs enim sua q̄runt, non q̄ Iesu Christi, Inter mercenarios pastor ingemuit. Quæsiuit aliquem qui synceriter diligeret gregem Christi, & circa se in eis, qui cū illo eo tempore fuerant non inuenit. Non enim in ecclesia Christi tunc p̄ter Paulum apostolum & Timotheū, nemo erat qui germane de grege sollicitus esset. Sed contigerat vt illo tēpore quo Timotheū misit, circa se alium de filijs non haberet, sed soli mercenarij cum illo essent sua quærentes, non quæ Iesu Christi. Et tamen ipse de grege germane sollicitus, maluit filium mittere, & inter mercenarios remanere.

Item ex eodē sermone. Dehortatur mercenarios esse, q̄ tū si sumus, veritatē annunciare monet. B

¶ Etiam per mercenarios vocem audite pastoris, sed nolite esse mercenarij, cum sitis membra pastoris. Ipse autē Paulus sanctus apl's qui dixit, Neminem habeo qui germane de vobis sollicitus sit, oēs enim sua quærunt, non q̄ Iesu Christi, alio loco inter mercenarios filiosq; distinguens videte quid dixerit. Quidam per inuidiam & contentionem, quidam vero & per bonam voluntatem Christum p̄dicant, quidam ex charitate, scientes quia in defensione euangelij positus sum. Quidam vero & per contumaciam Christum annunciant, & non caste, existimantes tribulationem suscitari vinculis meis. Isti mercenarij erant, Paulo apostolo inuidebāt. Quare inuidebant, nisi quia temporalia inquirebant? Sed quid adiungat attendite. Quid enim, dum omni modo siue occasione siue veritate Christus annuncietur? Et in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Veritas est Christus, veritas a mercenarijs occasione annuncietur, veritas a filijs veritate annuncietur. Filij æternam hereditatem patris patienter expectent. Mercenarij temporalem mercedē

Veritas ab oībus annūciāda &

conducentes festinanter exoptent. Mihi humana gloria, cui mercenarios inuidere video, minuatur: & tamen per linguas & mercenariorum & filiorum diuina Christi gloria diffametur, cum siue occasione siue veritate Christus annuncietur.

Ex libro contra Faustũ tit. liiij.

¶ Possunt isti maledici potius calumniatores quam veridici iudices, etiam sanctos apostolos accusare, quo modo charitate generandi filios vitę æternę, sed cupiditate laudis humanæ populis tã multis euangelium prædicauerunt? Neq; enim deerat illis euangelicis patribus per omnes Christi ecclesias fama pręclara tot linguis laudantibus comparata: immo vero tanta aderat, vt maior ab hominibus honor, & gloria deferri non debeat. Hanc in ecclesia gloriam peruersa voluntate Simon perditus concupiuit, quando ab eis pecunia voluit cæcus emere, quod illi diuina gratia eademq; gratuita meruerunt. Huius auidus gloriæ fuisse intelligit, quem se volentem sequi dñs in euangelio reuocat dicens, Vulpes foueas habent, & volucres cœli diuersoria. Filius autem hominis nõ habet, vbi caput suum reclinet. Videbat enĩ eũ dolosa simulatione tenebrosuz, & ventosa elatione iactatũ, nõ habere fidei locũ vbi se inclinantem doctoré humilitatis exciperet, quia in discipulatu Christi nõ illius gratiam, sed suam gloriam requirebat. Hoc amore glorię corrupti erãt quos Paulus apostolus notat quod per inuidiã, & contẽtioné non caste Christum annunciarent. Quibus tñ pręsdicantibus gaudet Apostolus sciens fieri posse, vt dum illi sectẽtur humanę gloriæ cupiditaté, tñ his auditis fideles nascerẽtur nõ ex eorũ inuida cupiditate qua se volebant vel æquari, vel anteponi apostolicę gloriæ: sed per euangeliũ, quod etiã si nõ caste, tñ annũciabãt, vt de malo illorũ deus operetur bonũ. sicut fieri potest vt homo ad concubitum nõ ingrediatur volũtate generandi, sed luxuriandi libidine rapiatur, & tñ nascatur homo bonũ dei opus de fœcunditate seminum, non de turpidine vitiorum.

C
Summa apostolorũ laudatio.
Actuum. viij.
Matth. viij.
Ex ambitione pdicans e libidine cpiens bonum fructuũ facere potest.

¶ Notissimum esse arbitror sanctitati vestræ, quod ait Apostolus, Non enim omnium est fides. Et quod maior esse solet infideliuz multitudo, non ignoratis. Propter quod dicitur, Domine quis credidit auditui nostro? Inter quos etiã illi numerãtur, de qbus dicit Apostolus, Omnes sua quærũt, nõ quę Iesu Christi. Quos alio loco dicit, nõ ex veritate, sed ex occasione prędicare verbũ dei nõ caste idest nõ ex animo purę ac syncerę charitatis. Aliud enĩ sentiebãt, qđ in eorũ moribus apparebat, & aliud predicabãt, vt sancto noíe placerent hoíbus. Nã de his iterũ dicit, Neq; enim isti deo seruiũt, sed suo ventri. Quos tamé Christum annunciare permittit. Quãuis enim potius crederent quæ ipsi faciebãt, vt morerentur: ea tñ prędicabant, quę si alij credẽtes facerent, saluarentur. Nõ enĩ aliud annũciabãt pter regulã fidei. Eos quoque excludit Apostolus dicẽs, Si qs vobis annũciauerit pręter id qđ accepistis, anathema sit. Illi non Christum annunciant quia annũciant falsitaté, quia Christus

D
Ex tracta. ps. cxv.
ij. Thes. iij.
Rom. x.
Esai. e. liij.
Philip. ij.
Rom. xvi.
Cur malos per miserit Apłus fidé annũciatę.
Gala. i.

veritas est. De istis autem dicit q Christum annuncient, sed non caste .i. non animo simplici & puro ex fide syncera quæ per dilectionem operatur. Terrenis quippe cupiditatibus consulentes, regnum cœlorum annunciabant, habentes in pectore falsitatem, in lingua veritatem. Sciens itaq3 Apostolus etiam per Iudam euangelizantem credentes esse liberatos, istos quoq; ita permittit. Siue, inquit, occasione, siue veritate Christus annuncietur. Veritatē quippe annunciabant etiam si non veritate, idest non vero animo. Isti loquuntur quod non credunt, & ideo reprobati sunt, quãuis sint vtiles eis quos instruit dominus, dicens, Quę dicunt facite: quæ autē faciunt, nolite facere. Dicunt enim, & non faciunt. Vnde, nisi quia vtilia non credunt esse quę dicunt?

A

Matt. xxiij.

Ex lib. contra mendacium.

¶ Fuerunt enim & temporibus apostolorum qui veritatem non veritate .i. non veraci animo prędicarent. Quos dicit Apostolus Christum annunciasse, non caste, sed per inuidiam & contentionē. Ac per hoc tum etiam nonnulli tolerati sunt annunciantes non casto animo veritatem, non tamen vlli laudati sunt, tanq̃; annunciantes casto animo falsitatem. Deniq3 de illis dicit, Siue occasione, siue veritate Christus annuncietur. Nullo modo autem diceret vt postea Christus annuncietur, prius, negetur.

Tolerati sunt annũciantes nõ casto animo veritatem.

Ex sermone de verbis euãgelii.

¶ Tres personas dixit dñs, & debemus illas inuestigare in euangelio, Pastoris, mercenarij, & furis. Pastorem dixit animam suam ponere pro ouibus, & intrare per ianuam. Furem dixit & latronē ascēdere per aliam partem. Mercenarium dixit, lupum vel etiam furem si videat, fugere, quia non est illi cura de ouibus. Mercenarius est enim, non pastor. Ille intrat per ianuam qui pastor est. Ille ascēdit per aliam partem, qui fur est. Ille videns eos qui volunt tollere oues, timet & fugit, quia mercenarius est, quia nõ est illi cura de ouibus, mercenarius est enim. Si inuenerimus tres istas personas, inuenit sanctitas vestra & quos diligatis, & quos toleretis, & quos caueatis. Diligendus est pastor, tolerandus est mercenarius, cauendus est latro. Sunt homines in ecclesia: de quibus dicit Apostolus, qui ex occasione euangelizant quærentes ab hominibus commoda sua, siue pecuniaria, siue honorum, vel laudis humanę, quomodolibet volentes accipere munera euangelizant: non tam salute3 eius quærunt cui annunciant, quam commodum suum. Ille autē qui audit salutem ab eo qui non habet salutem, si ei crediderit quem illi annunciat, neq; in illo spem posuerit, per quem illi annunciatur salus, qui annunciat habebit detrimentum, cui annunciatur habebit lucrum. Audi apostolum gementem de talibus, Dicit alios annunciare euangelium per charitatem, alios per occasionem. De quibus dicit annunciare euangelium non recte rem rectam, sed ipsi non recti. Quod annunciant rectum est, sed qui annunciant non sunt recti. Quare non est rectus? Quia aliud quærit in ecclesia, non deum quærit. Si deum quæreret, castus esset, quia legiti-

Personæ in euãgelio tres
Pastor.
Fur.
Mercenarius.

B

Pastor diligendus.
Mercenarius tolerandus.
Latro seu fur cauendus est.

Qui aliud in eccl. sia q̃; deũ q̃rit non est rectus aut castus.

mum maritum anima deum habet. Quisquis a deo præter deũ aliquid quærit, non caste deũ quærit. Videte fratres. Si vxor amet maritum quia diues est, non est casta. Non enim maritum amat. Casta & nudum amat, & pauperem amat. Si enim propterea amat quia diues est, quid si (quomodo sunt casus humani) proscribatur subito, & egens remaneat? Renunciat illi forte, quia quod amabat non maritus erat, sed res eius. Si autem vere maritum amet, etiã pauperem plus amat, quia cum misericordia amat. Et tamen fratres, deus noster nunquã pauper esse potest. Deus est, ipse fecit omnia, cœlum & terram, & mare & angelos, quicquid videmus, quicqd non videmus in cœlo, ipse fecit. Sed tamen non diuitias amare debemus, sed eum qui fecit illas. Non enĩ tibi promisit nisi se. Inueni aliquid preciosius, & hoc tibi dabit. Pulchra est terra, cœlum, & angeli, sed pulchrior est ipse qui fecit hęc. Qui ergo annunciant deum amantes, qui annunciant deum propter deũ, pascũt oues, & non sunt mercenarij. Ipsam castitatem exigebat ab anima dominus noster Iesus Christus quando dicebat Petro, Petre amas me? Quid est amas me? Castus es, non est cor tuum adulterium, nó tua quæris in ecclesia, sed mea. Si ergo talis es, & amas me, pasce oues meas. Non enim eris mercenarius, sed eris pastor. Illi autem non caste annunciabant de quibus gemit Apostolus. Sed quid dicit? Quid enim? dum omni modo siue occasione siue veritate Christus annuncietur? Permisit ergo esse mercenarios. Pastor veritate Christum annunciat. Mercenarius occasione Christum annũciat, aliud quærens. Tamen & ille Christum annunciat, & ille Christũ. Audi vocem pastoris Pauli. Siue occasione, siue veritate Christus annuncietur. Ipse pastor voluit habere mercenarium. Faciunt enĩ vbi possunt, vtiles sunt quantum possunt. Quando autẽ ad alios vsus quærebat Apostolus cuius vias imitarentur infirmi, misi vobis, inquit, Timotheum, qui vos commonefaciat vias meas. Et qd ait? Misi pastorem qui vos commoneret vias meas, idest quia quomodo ego ambulo, & ipse ambulat. Et mittens pastorem quid ait? Neminem enim habeo tam vnanimẽ qui syncera affectione pro vobis sollicitus sit. Nonne cum illo erant multi? Sed qd sequitur? Omnes enim sua quærunt, non quę sunt Iesu Christi. Idest ego vobis pastorem mittere volui. Nam multi mercenarij sunt. Sed non oportuerat vt mercenarius mitteretur. Ad alias res & negocia peragenda mittitur mercenarius. Ad illas autem quas tunc volebat Paulus, pastor erat necessarius. Et vix inuenit vnum pastorem inter multos mercenarios, quia pauci pastores, multi mercenarij. Sed quid dicitur de mercenarijs? Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam. De pastore autem quid dicit Apostolus? Quisquis autem mundauerit se ab huiusmodi, erit vas in honorem sanctificatum, & vtile domino ad omne opus bonum paratum semper, non ad quasdam res paratum, & ad quasdã

G

Vxor amans maritum quia diues est, non est casta.

Deus diues est, & se promisit diligētibus eũ.

Ioan. xxi.

H

Mercenarios esse pmisit apls.

i. Cor. iiij.

Philip. ij.

Pauci pastores mercenarij mlti

A

Matth. vi.

ij. Timo. ij.

non paratum, sed ad omne opus bonum paratum.

Ex lib. questionum euangelij ca. xxxiij. Lucę. xv. Euangelij pdicatio resipiscere facit.

¶ In se autem reuersus dixit, Quanti mercenarij patris mei abundant panibus? Vnde hoc scire poterat, in quo tanta erat obliuio dei, sicut in omnibus idololatris fuit, nisi quia ista recogitatio iam resipiscentis est cum euangelium prædicaretur? Iam enim poterat talis animaduertere multos prædicare feritatem: Inter quos quidam essent non ipsius amore veritatis ducti, sed cupiditate comparandorum secularium commodorum. de quibus dicebat Apostolus, esse quosdam qui euangelium annunciarent non caste, existimantes quæstum esse pietatem. Non enim aliud annunciabant, sicut heretici, sed quod Apostolus Paulus, non eo tamen animo quo Apostolus Paulus. Vnde mercenarij recte appellantur, in eadem quidem domo eundem panem verbi tractantes, non tamen in æternam hæreditatem vocati, sed temporali mercede conducti. De talibus dictum est, Amen dico vobis, perceperūt mercedē suā.

I. Timo. vi.

Matth. vi.

B /Annunciatur tamen Christus

Quid enim? dum omni modo, siue per occasionem, siue per veritatem, /annuncietur Christus: Et in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Scio enim quia hoc mihi proueniet ad salutem per vestram orationem, & subministrationem spiritus Iesu Christi, secūdum expectationem & spem meam: quia in nullo confundar, sed in omni fiducia, sicut semper ita & nunc magnificabitur Christus ī corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. Mihi enim viuere Christus est, & mori lucrum.

Ex tractu. euange. secundum Ioan. v.

AVdi quales commemorat Apostolus falsos fratres, inuidia prædicantes verbum dei. Et quid de illis dicit? Et in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Christum enim annunciabāt. Per inuidiam quidem, sed tamen Christum. Non per quid, sed quem vide. Per inuidiam prædicatur tibi Christus? Bibe Christum, vita inuidiam. Noli imitari malum prædicatorem: sed imitare bonum quem tibi prædicat Christum. Ergo a quibusdam per inuidiam prędicabatur. Et quid est inuidere? horrendum malum. Ipso malo diabolus deiectus est, ipse deiecit. Multum maligna pestis. Et habebant illam quidam prædicatores Christi, quos tamen prędicare permittit Apostolus. Quare? Quia Christum prædicabant. Qui autem inuidet odit. Et qui odit, quid de illo dicitur? Audi Apostolum Ioannem, Qui odit fratrem suum, homicida est.

Inuidia.

C

I. Ioan. iij.

Ex libr. contra Petilianum.

¶ Videmus istos rem quidem sanctam, & castam, non caste annunciasse. Quare gaudet Apostolus? non malo illorum, sed vt Christi gloria diffametur.

Quod si viuere in carne, hic mihi fructus operis est, & quid eligam ignoro. Coarctor enim e duobus desiderium habens dissolui, & cum Christo esse, multo melius: permanere autem in carne, magis necessarium est propter vos. Et hoc confidēs scio, quia manebo, & permanebo cum omnibus vobis, ad profectum vestrum, & gaudium fidei, vt gratulatio vestra abundet in Christo Iesu in me, per meum aduētum iterum ad vos. Tantum digne euangelio Christi, cōuersamini, vt siue cum venero & videro vos, siue absens, audiam de vobis, quia statis in vno spiritu vnanimes, collaborantes fidei euangelii. Roma. vij.

D

Ex libro de doctrina xpiana. iij. Modus sacrarum scripturam intelligendi.

CVm verba propria faciunt ambiguam scripturam, primo videndum est, ne male distinxerimus aut pronunciauerimus. Cum ergo adhibita intentio incertum esse prouiderit quomodo distinguendum, aut quomodo pronunciandū sit, consulat regulam fidei, quam de scripturarum planioribus locis & ecclesiæ auctoritate percepit. Quod si ambe, vel etiam omnes si plures fuerint partes ambiguitatis, secundum fidē sonuerunt, textus ipse sermonis a consequentibus, & præcedentibus partibus, q̄ ambiguitatem illam in medio posuerunt, restat consulendus, vt videamus cui nam sententiæ de pluribus, quæ se ostendunt ferat suffragium, eiq; sibi contexi patiatur. Iam nunc exempla considera. Illa hæretica distinctio, In principio erat verbum. & verbū erat apud Deum, & Deus erat: vt sensus alius sit, Verbum hoc erat apud Deum in Principio: non vult Deum verbum confiteri. Sed hoc regula fidei refellendum est, qua nobis de trinitatis equalitate præscribitur vt dicamus, & Deus erat verbum: deinde subiungamus, hoc erat in principio apud Deum. Illa vero distinctionis ambiguitas neutra parte resistit fidei: & ideo textu ipso sermonis dijudicanda est, vbi ait Apostolus, Et quid eligam ignoro. Compellor autē ex duobus, concupiscentiam habens dissolui, & esse cum Christo, multo enim magis optimū, manere autem in carne necessarium propter vos. Incertum est enim, vtrū ex duobus concupiscentiam habens, an compellor ex duobus, vt illud adiūgatur, concupiscētiā hn̄s dissolui & esse cū Christo: Sed qm̄ ita sequitur, multo. n. magis optimū, apparet eū eius optimi dicere se hr̄e ↄcupiscentiā, vt cum ex duobus cōpellat, alterius tn̄ habeat ↄcupiscentiā, alterius necessitatē. Concupiscentiā. s. dissolui & esse cū Christo. necessitatē manere in carne. Quæ ambiguitas vero p̄nti verbo dijudicat̄ qd̄ posuū est. n. Quā particulā qui abstulerunt interp̄tes, illa potius sententia

Hæretica distinctio. Ioan. I.

C

ducti sunt, vt non solum compellit ex duobus, sed etiam duorũ habere concupiscentiam videretur. Sic ergo distinguendum est. Et quid eligam, ignoro: Compellor autem ex duobus. Quam distinctionem sequitur, concupiscentiã habens dissolui & esse cũ Christo. Et tanquam quęreretur quare huius rei potius habeat concupiscentiam: multo enim magis optimum, inquit. Cur ergo e duobus compellitur? Quæ est manendi necessitas? Quã ita subiecit, Manere in carne necessarium est propter vos. Vbi autem neq; prescriptione fidei, neq; ipsius sermonis textu ambiguitas explicari potest nihil obest secundum quamlibet earum quæ ostenduntur sententiam distinguere, veluti est illa ad Corinthios, Has ergo promissiones habentes charissimi, mũdemus nos ab omni coinquinatione carnis, & spiritus, perficientes sanctificationem in timore dei. Capite nos. nemini nocuimus. Dubium quippe est verũ mũdemus nos ab omni coinquinatione carnis, & spiritus, secundum illam sententiam. Vt sit sancta & corpore, & spiritu: an mũdemus nos ab omni conquinatione carnis, vt alius sit sensus, & spiritus perficientes sanctificationem in timore dei capite nos. Tales igitur distinctionum ambiguitates in potestate legentis sunt.

Locus ad voluntatem exponendus.

F

ij. Cor. vij.

Ibidem.

Ex sermone in epistolam Ioan. ix.

¶ Sunt homines qui cum patientia moriuntur, Sunt autem qdã perfecti qui cum patientia viuunt. Quid dixit? Qui adhuc desiderat istam vitam, quando ille venerit dies mortis, patienter tolerat mortem. Luctatur aduersum se, vt sequatur voluntatẽ dei, & hoc potius agit animo quod elegit deus, non quod elegit voluntas humana, & ex desiderio vitæ præsentis fit lucta cũ morte, & adhibet potentiam & fortitudinem vt æquo anima moriatur, Iste patienter moritur. Qui autem desiderat (sicut dicit Apostolus) dissolui & esse cum Christo, non patienter moritur, sed patienter viuit, delectabiliter moritur. Vide Apostolum patienter viuentem, idest cũ patientia hic non amare vitã, sed tolerare. Dissolui (inquit) & esse cum Christo multo magis optimũ, manere in carne necessariũ propter vos. ¶ Hæc enim quę nunc agimus tanquam clauis præceptorum in Dei timore confixi: sicut scriptum est, Confige clauis a timore tuo carnes meas, in necessarijs deputantur, nõ in eis quæ per se ipsa appetenda & concupiscenda sunt. Vnde illud optimũ dicit se concupiscere, dissolui & esse cum Christo. Manere autem in carne necessarium, inquit, propter vos. Quid ergo aut dissolui, & esse cum Christo? inde incipit requies, quæ non interrumpitur resurrectione sed clarificatur, quæ tamen nunc fide retinentur, quia iustus ex fide viuit. ¶ Intret ante conspectum tuum gemitus cõpeditorũ. Compedes sunt infirmitas & corruptibilitas corporis quæ aggrauant animam, per eius enim fragilitatem, velut quorũdam dolorum molestiarum materiam ad impietatem poterat compellere persecutor. Ab his compedibus concupiscebat dissolui Apostolus & esse cũ Christo. Manere autẽ in carne necessariũ

Patienter moriens.

Patiẽter viuẽs.

G

Ex libro ad Ianuarium. ij. ps. cxviij.

Configi clauis quid sit.

Rom. I.

Ex tracta. ps. lxxviij.

propter

propter illos quibus euangeliũ ministrabat. Donec ergo corruptibile hoc induat incorruptionem, & mortale hoc induat immortalitatem, vel compedibus caro infirma promptum impedit spiritum. His ergo compedes non sentiunt, nisi qui in semetipsis ingemiscunt grauati, habitaculum quod de cœlo est superindui cupientes, quia & mors horrori est & mærori vita mortalis. Pro his propheta gemẽtibus ingemit, vt intret in conspectu dei gemitus eorum. ¶ Corpus nostrum ornamentũ nobis fuit, peccauimus, & compedes inde accepimus. Quę sunt compedes nostrę? Mortalitas ipsa. Audi Apostolũ Paulum, quia & ipse adhuc in hac peregrinatione compeditus erant. Quanta peregrinauit compeditus iste? Non illi graues fuerunt compedes, cum ipsis compedibus toto orbe euangelium prædicauit. Spiritus charitatis rapuit compedes & circuiuit quantum potuit. Sed tamen quid ait? Concupiscẽtiam habens dissolui & esse cum Christo. Quid est dissolui? A cõpedibus mortalitatis absolui. Et tamen misericordia adhuc volebat esse in cõpedibus, propter alios cõpeditos quibus ministraret. ¶ Manere, inquit, in carne necessarium propter vos. Compellor autem ex duobus concupiscentiam habens dissolui & esse cum Christo, multo enim magis optimum: manere in carne necessarium propter vos. Tædium enim illi erat manere in carne, & ex duobus patiebatur angorem dissolui & esse cum Christo, multũ enim optimũ ducebat. At cum appropinquaret ipsa passio quomodo exultabat? quomodo gloriabatur? Bonum certamen certaui, cursum consumaui, fidem seruaui, de cętero super est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illo die iustus iudex.

1. Cor. xv. Conspectus carо spiritũ vicit ij. Cor. v.

H

Ex tracta. ps. cxlv. Compedes nostræ. Cõpedes Pauli rapuit charitas. Ex tracta. ps. xcij.

Tædiũ Pauli. Exultatio Pauli. ij. Tim. iiij.

A

Et in nullo terreamini ab aduersariis, quæ est illis causa perditionis, vobis autẽ salutis. Et hoc a deo. Quia vobis donatum est pro Christo, non solum vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini, idẽ certamen habentes quale & vidistis in me, & nunc audistis de me.

Ex lib. de gratia & libe. arbi.

¶ Vobis, inquit, donatum est pro Christo non solum vt credatis in eum, verum etiam patiamini pro eo. Vtrunq; ergo ad Dei gratiam pertinet, & fides credentium, & tollerantia patientium, quia vtrunq; dixit esse donatũ. ¶ Vobis donatum est pro Christo, nõ solum vt credatis in eum, verum etiã vt patiamini pro eo. Vtrũq; ostendit Dei donum, quia vtrunq; dixit esse donatum, nec ait vt plenius & perfectius credatis in eum, nec seipsum misericordiam consecutum dixit vt fidelior, sed vt fidelis esset, quia sciebat non se initium fidei suæ priorem dedisse deo, & retributum sibi ab illo eius augmentum, sed ab eo se factum fidelem, a quo & Apostolus factus est. Nam scripta sunt etiam fidei eius initia, suntq; ecclesiæ

Ex libro de prędestinatiõe sanctorum.

Fidei initium Paul⁹ se a Deo accepisse fatetur.

stico celebri lectione notissima. Auersus quippe a fide quam va stabat, eiq; vehementer aduersus, repente est ad illam gratia potentiore conuersus, cõuertẽte illo cui hoc ipsum facturo per prophetam dictum est, Tu conuertens viuificabis nos, vt non solum ex nolente fieret volens credere, verum etiam ex persecutore, persecutionem in eius fidei quam persequebatur, defensione pateretur. Donatum quippe illi erat a Christo non solum vt crederet in eum, verum etiam vt pateretur pro eo.

B

ps. lxxxiij.

CAPVT II.

SI qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, siqua societas spiritus, siqua viscera miserationis, implete gaudiũ meũ, vt idem sapiatis, eandem charitatem habentes, vnanimes, idipsum sentientes.

Ex sermone de blasphemia spiritus sancti.

i. Ioan. iij.

Rom. viij.

Ad spiritũ sanctum pertinet vnitas fidelium cum Christo.

IN hoc cognoscimus, sicut dicit Apostolus Ioannes quoniam Christus manet in nobis de spiritu quẽ dedit nobis. Ipse spiritus testimoniũ reddit spiritui nostro, quia sumus filii dei. Ad ipsũ enim pertinet societas, qua efficimur vnũ corpus vnici filii dei. vnde scriptũ est, Si qua igitur exhortatio in Christo, si q̃d solatiũ charitatis, siqua societas spiritus. Propter hanc societatem illi in quos primitus venit, linguis omniũ gentium sunt locuti. Quia per linguas cõsociatio cõstat generis humani, & sic oportebat per linguas omniũ gentiũ significari isti societatẽ filiorũ dei, & mẽbrorũ Christi, futurã in oĩbus gentibus: vt queadmodũ tunc ille apparebit accepisse spiritũ sanctũ qui loquebatur linguis omniũ gentiũ, ita nunc ille se agnoscat accepisse spiritũ sanctũ, qui tenetur vinculo pacis ecclesiæ, quæ diffunditur in omnibus gentibus. Vnde dicit Apostolus. Studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis.

C

Pax signum est suscepti spiritus sancti.

Ephe. iiij.

Nihil per contentionem, neq; per inanem gloriã, sed in humilitate, superiores sibi inuicem arbitrantes, non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum. Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu.

Ex libro q̃stionum. lxxxiij.

Existimandum est aliquid occulti boni esse

NOn hoc ita debemus existimare, vt nõ existimemus, sed nos existimare fingamus, sed vere existimemus posse esse aliqd occultũ in alio, quo nobis superior sit, etiã si bonũ nostrũ quo illo videmur supiores esse, nõ sit occultũ. Istæ cogitationes deprimẽtes supbiã, & augẽtes charitatẽ, faciũt onera fra-

aeterna inuicē nō solū æquo aīo,sed etiā libētissime sustineri. Neq; ullа res officiosum istū laborē ad portāda onera aliorū, facit libenter impēdi,nisi cū cogitamus quanta pro nobis ptulerit dñs. Hinc admonēs Apls,Nō q̄ sua sunt,inquit,vnusquisq; intēdentes, sed q̄ aliorū,hoc.n.sentite in vobis qđ ⁊ in Christo Iesu. Qui cū in forma dei esset,nō rapinā arbitratus est esse se æqualē deo:sed semetipsum exinaniuit formā serui accipiēs ⁊c. Ad hoc dūtaxat, vt quemadmodū ille in eo ꝙ verbū caro factū est, ⁊ habitauit in nobis: ⁊ sine peccato cum esset,peccata nostra suscepit,non attendendo sua,sed nostra,ita ⁊ nos ad eius imitationem inuicē onera nostra portemus.

In proximo quo nobis superior sit, vt superbiam deprimamus.

D.

Ioan.i.

Qui cum in forma Dei esset,non rapinam arbitratus est,esse se æqualem Deo,sed semetipsum exinaniuit,formam serui accipiens.

Hinc ergo magis quærebant eum Iudæi interficere,qa non solū soluebat sabbatū,sed ⁊ patrē suū dicebat deū, nō quoquomodocunq;,sed quid? Aequalē se faciēs deo. Nā oēs dicimus deo,Pater noster qui es in cælis.Et legimus ⁊ Iudæos dixisse,Cū tu sis pater noster.Ergo non hinc irascebantur qa patrē suū dicebat deū:sed ꝙ lōge alio modo q̄; hoies.Ecce intelligūt Iudęi, qđ nō intelligunt Arriani.Arriani quippe inæqualē patri filiū dicunt,⁊ inde hæresis,pulsa de ecclesia.Ecce ipsi cæci,ipsi interfectores Cristi,intellexerunt tamen verba Christi.Nō eū intellexerunt esse Christū,nec eū intellexerunt filiū dei,sed tamē intellexerunt in illis verbis quia talis cōmendaretur filius dei qui æqualis esset deo.Quis erat nesciebāt:talē tamen prædicari agnoscebāt,qa patrē suū dicebat deū,æqualem se faciēs deo.Nō erat ergo æqualis deo? Nō ipse se faciebat æqualem,sed ille illū genuerat æqualem. Si se ipse faceret æqualē deo,caderet per rapinā.Qui enim se voluit æqualē facere deo dum nō esset,cecidit,⁊ ex angelo factus est diabolus: ⁊ hanc superbiā homini propinauit vnde ipse deiectus est,Nā hoc dixit homini,cui stanti lapsū induxit,Gustate,⁊ eritis sicut dii.Idest vsurpatione rapite quod facti nō estis,quia ⁊ ego rapiendo deiectus sum.Non hoc prodebat,sed hoc suadebat. Christus autē ęqualis patri natus erat non factus,natus de substantia patris.vnde illum sic cōmēdat Apostolus,Quia cū in forma dei esset nō rapinā arbitratus est esse æqualis deo.Quid est nō rapinā arbitratus est? Non vsurpauit æqualitatē dei, sed erat in ea in qua natus erat:⁊ nos ad æqualem deo quomodo perueniremus? Semetipsum exinaniuit formā serui accipiēs. Non ergo exinaniuit amittēs quod erat,sed accipiens quod nō erat.Hāc formā serui cōtēnētes Iudęi,hominū Christū æqualē patri intelligere nō poterāt, q̄uis eum hoc de se dicere non dubitabant. ¶ Et ipse dñs Iesus dictus est sola caro. Quō,inquit,probas? Audeo dicere,⁊ sola

Ex tractat. euāg.secūdum Ioan.xvij.

Ioa.v.

Matth.vi.

Iudæi plus q̄; Arriani intelligunt.

E

Superbia se facientis æqualem deo.

Gene.iij.

F

Ex tractat. euang.secūdū Ioan.lxxvij.

Sola caro Christi dictus Christus.

caro Christi dictus est Christus. Credimus certe non solum deum patrem, sed & Iesum Christum filium eius vnicum dominũ nostrum. Modo totum dixi, In Iesum Christum filium eius vnicum dominum nostrum. Totum ibi intellige, & verbũ, & animã, & carnem. Sed vtiq; cõfiteris etiã illud qđ habet eadẽ fides, in eũ Christũ te credere qui crucifixus est & sepultus. Ergo & sepultũ esse Christum non negas: & tamẽ sola caro sepulta est. Si enim ibi erat anima, nõ erat mortuus. Si autem vera mors erat, vt eius vera sit resurrectio, sine anima fuerat in sepulcro. Et tñ sepultus est Christus. Ergo Christus erat etiã sine anima, & caro: q̃a nõ est sepulta nisi caro. Disce hoc etiã in Apostolicis verbis, Hoc sentite, inq̃t, in vobis qđ & in Christo Iesu, qui cũ in forma dei esset nõ rapinã arbitratus est esse æqualis deo. Quis nisi Christus Iesus, quãtum attinet ad id quod est verbum Deus apud deum? Vide autem quod sequitur, Sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens in similitudinem hominũ factus, & habitu inuentus vt homo. Et hoc quis nisi idem ipse Christus Iesus? Sed hic iam omnia sunt, & verbũ in forma Dei, quę accepit formam serui, & anima & caro in forma serui, quæ accepta est a forma dei. Humiliauit seipsum factus obediens vsq; ad mortem. Iam in morte sola caro est a Iudæis occisa, si enim discipulis dixit, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam non possunt occidere: nunquid in ipso potuerunt plus quam corpus occidere? Et tamen carne occisa Christus occisus est.

G

Math. 2.

Ex lib. Enchir.

Christus deus & homo.

Christus inquantum deus & pater vnus sunt.

¶ Christus dei filius est & deus & homo. Deus ante omnia secula, homo in nostro seculo. Deus quia dei verbum: deus enim erat verbum. Homo autem, quia in vnitate personę accessit verbo anima rationalis & caro. Quocirca inquantum deus est, ipse & pater vnũ sunt. Inquantum autem homo est, pater maior illo. Cum enim esset vnicus dei filius non gratia, sed natura, vt esset etiam plenus gratia, factus est & hominis filius idẽ ipse vtrunq; ex vtroq; vnus Christus: quia cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Exinaniuit autem se formam serui accipiens, non amittens formam dei vel minuens. Ac per hoc, & minor est factus & mansit æqualis, & vtrunq; vnus sicut dictum est, sed aliud propter verbum, aliud propter hominem. Propter verbum æqualis, propter hominem minor. Vnus dei filius, idemq; hominis filius, vnus hominis filius, idemq; dei filius. Non duo filij dei deus & homo, sed vnus Dei filius. Deus sine initio, homo a certo initio, dominus noster Iesus Christus.

Christus minor factus mãsit æqualis.

H

Ex epl̃a ad Maximinum. Deus pater qđ ipse ẽ generauit.

¶ Nam si temporalibus & passibilibus deus tribuit vt qđ sunt hoc generent, quanto magis ipse æternus & impassibilis non aliud q̃ ipse & generauit, vnus vnicum? Ideo nostra magna admiratione, quoniam nulla passione, & tanta secum æqualitate vt eũ nec potestate precederet nec ætate. Sed ideo totum quod habet & quod potest, nõ tribuit sibi, sed patri, quia nõ est a seipso, sed a patre. A equa-

lis est enim patri. Sed hoc quoq; accepit a patre. Nec sibi accepit vt essec æqualis, sed natura æqualis. Sicut semper natus, ita semper æqualis. Non itaq; inæqualem genuit, ꝛ æqualitatem iã nato addidit, sed gignendo eum dedit, quia æqualem non imparem genuit. Ideo in forma dei esse æqualis deo non ei rapina fuerat, sed natura: quoniam nascẽdo sumpsit non superbiendo præsumpsit. Propterea vero patrem dicit esse maiorẽ, quia semetipsum exinaniuit formam serui accipiens non amittens dei. Propter quã serui formam non tantum patre, verũ etiam seipso ꝛ spiritu sancto minor factus est. Nec tantũ hac excellentissima trinitate, sed etiam minoratus est paulo minus ab angelis. Hominibus etiam minor fuit, quando puer parentibus subditus fuit. Propter hanc itaq; formam serui, quam veniente plenitudine temporis exinanitus accepit, dixit, Pater maior me est. Propter illam vero Dei formam, quam nec exinanitus amisit, dixit. Ego ꝛ pater vnum sumus. Et homo scil cet factus, ꝛ ꝑmanens deus. Homo enĩ assumptus est a deo, non in homine consumptus est deus. Ideo valde rationabiliter ꝛ patre minor est homo Cristus, ꝛ patri æqualis est idem ipse deus Christus.

Christus deo & seipso minor factus est homo. ps. viij. Ioan. iij. Ioa. x. A

Ex lib. q̃stionũ lxxxiij. q. 1. Deus æqualem sibi genuit.

¶ Deus quẽ genuit, qm̃ meliorẽ se generare ñ potuit (nihil. n. deo melius) debuit æqualẽ. Si. n. voluit ꝛ nõ potuit, infirmus est. Si potuit ꝛ noluit, inuidus est. Ex quo cõficitur æqualem genuisse filiũ.

Ex tracta. ps. lxxiij. Christ⁹ q̃do tp̃s accepit.

¶ Accepit tempus Christus, accepit tẽpus filius dei? filius dei non accepit tempus, sed filius hominis accepit tempus. Idem ipse autẽ filius dei per quem facti sumus, ꝛ filius hominis per quẽ refecti sumus, homine assumpto ipse nõ est assumptus homine mutato in melius, nullo modo ipse in deterius cõmutatus. Non desiit esse quod erat, sed accepit quod nõ erat. Quid erat? Cũ in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualem deo. Apostoli verba sunt. Et quid accepit? Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Sicut formam serui accepit, ita ꝛ tempus accepit. Diminutus est? exilior redditus? in defectum lapsus? Absit. Quid est ergo, semetipsum exinaniuit formam serui accipiens? Exinanisse se dictus est accipiendo inferiorẽ, non degenerando ab æquali.

Ex tracta. ps. cxvi. Esse æqualem deo non erat Christo rapina.

¶ Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Quare illi non erat rapina? Quia natura erat, quia hoc natus erat vt esset æqualis illi a quo genitus est.

B

Ex lib. de tri. 4. Ioan. xiiij. Christus seipso minor.

¶ Et hæretici quidem dicunt minorem filiũ esse q̃ pater est, quia scriptum est ipso filio dicente, Pater maior me est. Veritas autem ostendit, secundum istum modum etiam seipso minorem filiũ. Quomodo. n. non etiam seipso minor factus est, qui semetipsum exinaniuit formam serui accipiens? Neq; enim sic accepit formã serui vt amitteret formam dei, in qua erat æqualis patri. Si ergo ita accepta est forma serui, vt non amitteretur forma dei, cum ꝛ in forma serui, ꝛ in forma dei idem ipse sit filius vnigenitus dei

patris in forma dei equalis patri, in forma serui mediator dei & hominum homo Christus Iesus: quis non intelligat quod in forma dei etiam ipse se ipso maior est: in forma autem serui etiam se ipso minor est? Non itaqz immerito scriptura vtrumqz dicit, & equalē patri filium, & patrem maiorem filio. Illud enim propter formā dei, hoc autem propter formam serui, sine vlla confusione intelligitur. Et hec nobis regula pia per omnes sanctas scripturas dissoluendae huius questionis, ex vno capitulo epistole Pauli apostoli exprimitur, vbi manifestius ista distinctio commendatur. Ait enī Qui cuz in forma dei esset, nō rapinam arbitratus est esse se aequalem deo: sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus & habitu inuetus homo. Est ergo dei filius deo patri natura equalis, habitu minor. In forma enim serui quam accepit, minor est patre: in forma autem dei, in qua erat etiam antequam accepit hanc, aequalis est patri. In forma dei verbum per quod facta sunt omnia: in forma autem serui, factus ex muliere, factus sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret. Proinde in forma dei fecit homines, in forma serui factus est homo. Nam si pater tātū sine filio fecisset hominem, non scriptum esset, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Ergo quia forma dei accepit formam serui, vtrumqz deus, & vtrūqz homo, sed vtrumqz deus propter accipientem deum, vtrumqz autem homo propter acceptum hominem. Neqz enim illa susceptione alterum eorum in alterum conuersum atqz mutatuz est. Nec diuinitas quippe in creaturam mutata est, vt desisteret esse diuinitas, nec creatura in diuinitatem mutata est, vt desisteret esse creatura.

1. Timo. ii.

C

Gala. iiij.

Gene. i.

Ex libro de trinitate. vi. Pater & filius vnum sunt.

¶ Pater ergo & filius vnum sunt, vtiqz secundum vnitatem substantie, & vnus deus est, & vnus magnus, & vnus sapiēs. Vnde ergo maior pater? Si enim maior, magnitudine maior. Dū aūt magnitudo eius filius sit, nec ille vtiqz maior est ea magnitudine qua tudo eius filius sit, nec ille vtiqz maior est ea magnitudine qua magnus est. Ergo equalis est. Nā vnde equalis, si nō ex quo est? cui nō est aliud esse & aliud magnū esse. Aut si eternitate pater maior est, non est aequalis filius quacunqz re. Vnde enim aequalis? Si magnitudine dixeris, non est par magnitudo quae minus aeterna est. Atqz ita caetera. An forte in virtute aequalis est, in sapientia vero non est aequalis? Sed quomodo est aequalis virtus quae minus sapit? An in sapientia aequalis est, in virtute autem non est aequalis? Sed quomodo aequalis sapientia quae minus potens est? Restat itaqz, vt si in vlla re inaequalis est, non sit aequalis. At scriptura clamat, Non rapinam arbitratus est esse aequalis deo Cogitur igitur quiuis aduersarius veritatis, qui modo tenetur auctoritate apostolica, in qualibet vel vna re aequalem deo filium confiteri. Eligat quam voluerit. Hinc ei ostendetur in omnibus esse aequalem: quae de substantia eius dicuntur.

D

Si in vna re inaequalis esset, equalis nō esset patri filius.

¶ Cuidam enim rapina erat esse equalis deo. Et quoniam quesiuit rapinam, inuenit ruinam. Dominus autem noster Iesus Christus cum in forma dei esset non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Cui enim æqualitas dei natura erat, rapina non erat. Sed tamen semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, vt nos essemus iustitia dei in ipso. Si enim ille paupertatem vitaret, nos paupertate non caremus. Pauper enim ille factus est cum diues esset, vt illius paupertate, sicut scriptum est, nos ditaremur. Diuitię illius quid nos facturæ sunt cuius paupertas nos diuites facit?

Ex ser. de verbis Apostoli xv

Ephe. ii.

Paupertas Christi nos diuites facit.

¶ In principio erat verbum. Et ideo in principio fecit deus coelum, & terram, quia erat verbum. Omnia per ipsum facta sunt. Factum dicis? Si factum dicis, filiuz negas. Filium enim querimus natura non gratia, filium vnicum vnigenitum non adoptiuum. Talem filium quærimus, tam verum filium quærimus qui cum in forma dei esset non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Non rapina, quia natura. Natura erat, rapina non erat. Non rapinaz arbitratus est esse æqualis deo. Non erat ei rapina, natura erat. Sic erat ex æternitate, sic erat coeternus gignenti, sic erat æqualis patri. Sic erat. Semetipsuz exinaniuit. Quomodo? Amittendo quod erat, an assumendo quod non erat? Sequatur Apostolus. Audiamus, Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Sic se exinaniuit formam serui accipiens, non formam dei amittens. Forma serui accessit, nõ forma dei discessit. Hoc est confiteri Christũ in carne venisse. Arrianus autem qui non confitetur equalem, nõ confitetur filiũ. Si non confitetur filiũ, non confitetur Christum. Qui non confitetur Christũ, quomodo confitetur Christuz in carne venisse?

E

Ex ser. de eiusdẽ apostoli verbis. xxxi.

Ioan. i.

Gene. i.

Christus verus filius dei patris non factus, sed gentius coæqualis illi.

i. Ioan. iiii.

¶ Vide qualitus factus sit tantillus, qui cũ in forma dei esset non rapinã arbitratus est esse equalis deo. Non enim rapina sed erat natura æqualitas filii cũ patre. Ioannes si se Christũ putari vellet, illi rapina esset. Non ergo rapinã arbitratus est esse æqualis Deo. Erat enim, & sine rapina erat, quod æternus ab æterno natus erat, tamen semetipsum exinaniuit formã serui accipiens, hoc est formã hominis accipiẽs. Qui cũ in forma dei esset, nõ formã dei accepisset. Ergo cum in forma dei esset, semetipsuz exinaniuit formaz serui accipiens. Sic accepit quod non erat, vt nõ perderet q̃d erat. Manens deus hominem assumpsit, formã serui accepit, & factus est deus homo, a quo deo factus est homo. Vide ergo que maiestas, que potestas, que sublimitas, que cuz patre equalitas venit ꝓpter nos ad indumentum formæ seruilis. ¶ Venit aliquis & accepit aliquid. Quis venit? Aliquis. Qui cũ in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse equalis deo. Ecce quis venit. Quid accepit? Sed semetipsum exinaniuit formaz serui accipiens in similitudinem hominum factus. Ille factor factus, ille creator creatus. Sed ĩ quo factus & creatus? In forma serui accipiendo formam serui, non amittendo formam dei. In hac ergo forma serui, in eo

F

Ex serm. in natali sancti Ioannis Baptistæ.

Ioannes Baptista si se Christuz putaret rapinaz faceret.

Ex ser. de Paulo apostolo Venit Christus æqualis patri, accepit formam serui.

Duo primi articuli de Christo, conditionem nostram mortalitatis predicãt; duo vltimi diuinitatis eius mercedem nobis pollicentur.

quod a nobis pro nobis accepit, & natus est, & passus est, & resurrexit, & ascendit in cœlum. Quattuor res dixi. Natus est, mortuus est, resurrexit, ascendit in cœlum. Duo prima, duo nouissima. Duo prima: Natus est, mortuus est. Duo nouissima: resurrexit, ascendit in

G

cœlum. In duobus primis conditionem tuam tibi ostēdit. In duobus nouissimis mercedis exemplum pbuit. Nasci & mori noueras plena est his duobus regio mortalium. Quid hic abundat in omni carne nisi nasci & mori? hoc homo cum pecore habet, hāc ergo vitam cum pecoribus communem ducimus. Nati sumus, morituri sumus. Illud nondum noueras, resurgere, & in cœlum ascendere. Duo noueras, duo non noueras. Suscepit quod noueras, ostēdit quod non noueras: patere quod suscepit, spera quod ostendit,

Ex sermone quod tribus modis Christus intelligatur. Ioan. i.

¶ Dicit Ioannes, Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Audite iā vtrunque in illo notissimo capitulo Pauli Apostoli. Qui cum in forma dei esset, inquit, non rapinā arbitratus est esse æqualis deo. hoc est, In principio erat verbum, & verbum erat apud deū, & deus erat verbum. Quomodo dixit Apostolus, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo, si non æqualis deo? Si aūt pater deus,

Cōcordia apli cum euāgelio.

ille non deus, quō æqualis? Vbi ergo ille ait, Deus erat verbum: ibi iste, Non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Et vbi ille, Verbū caro factum est & habitauit in nobis: ibi iste, Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Attendite per hoc ergo quod homo factus est, per hoc quod verbum caro factum est, & habitauit in nobis, per hoc quod semetipsum exinaniuit formam serui accipiens.

H

Ex sermone de verbis euāge. Christus factor & factus.

¶ Ipse est Christus & factor & factus. Vide factorem, In principio erat verbum & verbum erat apud deum & deus erat verbum: hoc erat in principio apud deum: omnia per ipsum facta sunt. vide factum. Et verbum caro factum est & habitauit in nobis. Videmus ergo Iesum Christum & deum & hominem, Christum & factorem rerum, & factum in rebus: Christum & creatorem hominum, & creatum hominem. Deus Christus æqualis est patri. Tantus est quantus ille. Talis est qualis ille. Hoc est quod ille. Nō hic est quod ille, hoc est quod ille. Ille deus: & ipse deus. Ille omnipotens, & ille omnipotens. Ille immutabilis, & ille immutabilis. Hoc est qd ille, nō hic est qd ille, quia ille pater, hic filius. Hoc quicunque nouit, illi ad patrem ascendit. Qui hoc nō nouit, nondum illi ascendit Christus ad patrem, paruulus cum illo est: in terra cū illo est, Aequalis omnipotenti nondum illi est proficienti ascendit, & cum illo qui proficit, ascendit. Quid est ergo, noli me tangere? Tactus fidem significat.

Ioan. xx. Tangere Christū ascendentem quid sit. Matth. ix. Luc. viij.

Tangendo enim acceditur ad eum qui tangitur. Mulierem illam videte quæ fluxum sanguinis patiebatur, dixit in corde suo, Sanabor si tetigero fimbriam vestimenti eius. Accessit & tetigit. Sanata est. Quid est accessit & tetigit? Propinquauit & credidit. Vt sciatis eam credendo tetigisse, dominus dicit, Tetigit me aliquis. Turba

A

ista premere nouit, tangere non nouit. Constat hoc cum significa-

re voluisse dicendo, quis me tetigit? Tetigit me aliquis, vt illum tactum fidem credamus esse tangentis, vel potius credentis accessum. Quid sibi ergo vult, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum? Quod me vides, hoc me putas, Nondum ascendi ad patrem, hominem me vides, hominem solus me putas. Sum quidem homo: sed non hic stet fides tua. Noli me tangere sic vt tantummodo hominem credas. Nondum enim ascendi ad patrem meum. Ascendo ad patrem meum, & tange me, id est profice, intellige me æqualem patri, & tunc tange, & salua eris. Noli me tangere. nondum enim ascendi ad patrem meum. Quod descendi vides, quod ascendi nondum vides. Memetipsum exinaniui formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus sum, & habitu inuentus vt homo. Hoc crucifixum est, hoc sepultum est, hoc resuscitatum. Illud autem, cum in forma dei essem, non rapinam arbitratus sum esse æqualis deo, nondum vides. Noli tangendo terram, cœlum perdere, noli remanendo in homine, in deum non credere. Noli me tangere: nondum ascendi ad patrem. Procedat Arrianus, prius procedat Fotinianus, hæretici, qui dominum Iesum nisi hominem omnino non nouerunt. Homuncioni istæ dicuntur isti hæretici. Homuncionistæ, quia non nouerunt Christum nisi hominem. Respondemus Fotiniano. Noli tangere. Quid est noli tangere? Noli sic credere nondum tibi Christus ascendit ad patrem. Procedat Arrianus. Ego, inquit, credo Deum Christum, sed minorem. Nec tibi adhuc ascendit ad patrem. Cum ascendit ad patrem, extende te vt tangas. Extende te, tange deum. Et ego, inquit, profiteor, sed alterius naturæ & alterius substantiæ. Creatum, non per quem creata sunt omnia. Factum, non in principio verbum sine tempore, Adhuc ergo infra es, nondum tibi ascendit ad patrem. Vis ascendat tibi ad patrem? Crede, cum in forma dei esset non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Rapina non erat, quia natura erat. Rapina vsurpatur, natura cognoscitur. In forma dei non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Sic est natus & semper natus. Et natus & semper natus & sine initio natus. Tu quid dicis Arriane? Erat tempus quando non erat filius. Vides quia nondum tibi ascendit ad patrem? Noli tangere, noli sic credere, non est tempus inter patrem & filium. Genuit pater, natus est filius. Sine tempore ille genuit, sine tempore natus est, per quem facta sunt tempora. Sic tange, & ascendit tibi ad patrem verbum sed coæternum deo. Sapientia dei, sed sine qua nunquam fuit pater. Respondere tibi habet caro tua, & confabulatura tecum, & dictum tibi in tenebris. Qui modo natus si sic fuit? Tenebræ tecum loquuntur. Exponatur mihi clamas: clamo, exponatur mihi. Quid tibi exponatur? Natus est aut non natus? non enim esset filius nisi natus. Si ergo natus est, fuit tempus quando non erat. Falsum est hoc. Terra loqueris, de terra loqueris. Expone ergo mihi, ait: quomodo natus si semper fuit? Nō

Ioan. 20.

Homuncionistæ

exponō, non expono, nō possum, non expono, sed pro me pphe
Esai. liij. tam oppono. Generationem eius quis enarrabit?
Ex libro contra Maximinū. i. Ioan. i. ¶ Assumpta autem carne qua factus est homo, sicut æqualem se nouit quando dicit, Ego & pater vnum sumus: sic se nouit minorem, qa verbū caro factū est, & habitauit in nobis. Nō rapinā arbitratus est esse æqualis deo. Natura enim erat, non rapina. Nō enim vsurpauit hoc, sed natus est hoc. Verūtamen semetipsum exinaniuit formā serui accipiēs. Agnouisti ęqualē iā accipe agnoscere minorē. Formā serui accipiens, in similitudinem hominū factus, & habitu inuentus vt homo. Ecce qua forma maior est pater.

Ex libro contra Maximinū. ij. ¶ Si enim cōfiteris dei formā, cur nō aperte dei filiū deo cōfiteris æqualem? Presertim quia de verbis Apostoli vbi ait, Non rapinam arbitratus est esse æqualis deo, nō potuisti pro tuis partibus inuenire quod diceres. Et quia hoc dixisse Apostolum nō potuisti negare, Ideo dixisti ꝙ ille nō rapuit. nec nos dicimus, tanq̄ hoc sit nō rapuit quod est nō habuit. i. æqualitatē dei, atq; ita dictū sit nō rapinā arbitratus est esse æqualis deo, ac si diceretur: non arbitratus est esse rapiendā æqualitatē dei eo ꝙ ab illo fuerit aliena.

D

Non rapuisse Christum ęqualitatem patris fatetur Maximinus: quia credidit habere. Raptor. Raptor enim rei alienæ vsurpator est, tanq̄ hoc filius cū posset rapere noluisset Quod vides quāta insipiētia sentiatur. Ergo intellige Apostolum ideo dixisse, non rapinā arbitratus est esse æqualis deo, quia nō alienū arbitratus est ꝙ natus est. Sed tñ q̄uis æqualitatē dei nō fuerit arbitratus alienā sed suā, semetipsum exinaniuit nō quærens quæ sua sunt, sed quæ nostra sunt. Quod vt noueris ita esse, attende vnde ad hoc Apostolus venerit. Cum enim Christianis humilitatem præciperet charitatis, alter alterum, inquit, existimantes superiorem sibi, non quæ sua sunt vnusquisq; intendentes, sed quæ aliorū. Deinde, vt exemplo Christi hortaretur nō sua quęrere, vel intendere, sed quæ aliorum, singuli quiq; inquit, hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu. Qui cum in forma dei esset, quę illi erat sua, non rapinam arbitratus est, hoc est non alienam arbitratus est esse ęqualis Deo. Sed tamen quærens nostra, non sua semetipsum exinaniuit non formam dei amittens, sed formam serui accipiens. Non enim est mutabilis illa natura vt se exinaniret perdendo quod erat, sed accipiendo quod nō erat, nec consumendo quæ sua sunt, sed assumendo quæ nostra sunt: ac deinde in forma serui obediendo sicut homo vsq; ad mortē crucis. Non itaq; facias imparem Deo formam dei, quod nec in ipsis hominibus dici potest. Nam cum dictum fuerit, iste homo in formā est illius hominis: nemo intelligit nisi æquales. An forte non vis sic accipere quod dictum est, cum in forma dei esset,

Formam filij æqualis est formæ patris. vt in forma dei patris intelligas filium, vbi nihil aliud q̄ æqualitas apparet amborum? Sed in forma dei putas intelligendum in forma sua, quia & ipse vtiq; Deus est. Non multum curo si etiā sic intelligas. Vbi enim plenitudinem formæ ætatis incremen-

ta non faciunt, sed deo gignente perfectus natus est filius procul dubio si forma filij formę patris non est æqualis non verus est filius. Scriptum est autem vt simus in vero filio eius Iesu Christo. Forma igitur veri filij, formę dei patris non potest esse inęqualis.

¶ De quo etiam Paulus apostolus dicit, Quoniam cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Qui formam implet dei, nihil habet minus deo. Totus ergo habitat pater in filio, cuius patris formam idem filius non ex parte, sed implet in pleno. Si enim diceret, qui cum deus esset non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, posset angustijs fidei suæ quilibet quasi securiq; asi nebile de quo sine mora excluderetur spatium inuenire. Nunc vero qui cum in forma dei esset dixit, omnem machinationis iniustæ aditum interclusit. Vbi est enim forma, nihil habet prorsus minus omnino natura. Deus enim (ait idem Apostolus) erat in Christo mundum reconcilians sibi. Quomodo ergo susciperet minor maiorem, nisi sese in vna natura cognosceret parem? Neq; n. lineamentis spatijsq; membrorum hæc dei forma distenditur vt pater filium in se suscipiat habitantem, aut in se filius patrem ostendat manentem, sicut ipse ait, Pater in me manens facit opera mea. Aut euacuatur cum spiritum sanctum suum pater & filius omnem creaturam suam profert illustrantem. Quomodo cogitari non potest, quomodo explicari non potest, simul secum vnum est quod secundum incommutabilem omnino substantiam in trinitate deus est. Si enim in homine credente in se, totus deus credendus est habitare, quomodo filium in se totum pater, aut filius patrem non credatur excipere? Ac per hoc ipse in patre & pater in eo manet, & ex patre & filio sanctus credendus est spiritus non solum processisse, sed semper ad peragenda opera trinitatis omnino procedere.

Ex sermone disceptationis contra P ascentium

Filius implet formam patris

F

ii. Cor. vi.

Ioan. xiiii.

In homine credente totus deus est.

¶ Qui cum in forma dei esset, sicut dicit Apostolus, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. Neq; enim vsurpationis erat vt rapina diceretur: sed naturæ inerat vt esset æqualis. Semetipsum tamen exinaniuit non formam Dei omittens, sed formam serui suscipiens. Humiliauit semetipsum factus obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Vide quemadmodum eundem hominem quem deum commendat, vt persona vna sit, ne non trinitas, sed quaternitas inducatur. Sicut enim non augetur numerus personarum cum caro accedit animæ vt sit vnus homo: sic non augetur numerus personarum cum homo accedit verbo vt sit vnus Christus. Legitur itaq; verbum caro factum, vt intelligamus huius personæ singularitatem, non vt suspicemur in carne mutatam diuinitatem.

Ex li. de gratia noui testamenti.

G

Christus Deus & homo persona vna est.

Ioan. i.

In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.

Ex lib. questio/nu .lxxxiij. q. septuagesima tertia.
Accid*e*ntium nobis differentie.

Habitus in ea re d*i*citur quæ nobis vt habeatur accidit. Veruntamen hoc interest, q*uod* quædam eorum quæ accidunt nobis, vt habitum faciant non mutantur a nobis, sed ipsa nos mutant in se ipsa integra & inconcussa manentia. Sicut sapie*n*tia cum accidit homini non ipsa mutatur, sed hominem mutat, quem de stulto sapientem facit. Quædam vero sic accidunt, vt & mutent & mutentur, sicuti cibus & ipse amittens speciem suam in corpus nostrum vertitur, & nos refecti cibo ab exilitate atq*ue* languore in robur, atq*ue* valentiam commutamur. Tertium genus est cum ipsa quæ accidunt mutantur vt habitum faciant, & quodam modo formantur ab eis quibus habitum faciunt, sicuti est vestis. Nam cum deiecta, vel deposita est, non habet eam formam quam sumit cum induitur atq*ue* inducitur membris. Induta ergo accipit formam quam non habebat exuta, cum ipsa membra & cum induuntur, & cum exuu*n*tur, in suo statu maneat. Potest etiam esse quartum genus, cum ea quę accidu*n*t ad faciendum habitum, nec mutant quibus accidunt, nec ab eis ipsa mutantur, sicut anulus digito si non nimis subtiliter attendatur. Veru*n*tamen hoc genus aut nullum est si diligenter discutias, aut omnino rarissimu*m*. Cum igitur Apostolus de vnigenito dei filio loqueretur, quantu*m* pertinet ad eius diuinitatem secundum id quod verissime deus est æqualem dixit patri. Quod ei no*n* fuit tanquam ra*p*ina. i. quasi alienum appetere, si semper manens in ea æqualitate, nolet hominem indui & hominibus vt homo apparere. Sed semetipsum exinaniuit non formam suam mutans, sed formam serui accipiens, neq*ue* conuersus atq*ue* tra*n*smutatus in hominem amissa incommutabili stabilitate, sed qu*a*nquam verum hominem suscipie*n*do ipse susceptor in similitudinem hominu*m* factus, non sibi sed eis quibus in hominem apparuit est habitu inuentus vt homo. i. habendo hominem inuentus vt homo est. Non enim poterat inueniri vt homo ab his qui cor immundum habebant, & verbum apud patrem videre non poterant, nisi hoc suscipiendo quod possent videre, & per quod ad illud lumen interius ducerentur. Iste autem habitus non est ex primo genere. Non enim manens in se natura hominis naturam dei commutauit. Neq*ue* ex secundo. No*n* enim immutauit homo deu*m*, & mutatus est ab illo. Neq*ue* ex quarto. Non enim sic assumptus est homo, vt neq*ue* ipse mutasset deu*m*, nec ab illo mutaretur, sed potius ex tertio. Sic enim assumptus e*st* vt commutaretur ineffabiliter & excelle*n*tius, atq*ue* coniu*n*ctius, qu*a*m vestis ab homine cum induitur. Hoc ergo nomine habitus satis significauit apostolus quemadmodum dixerit: in similitudinem hominum factus, quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cum indutus est homine, quem sibi vniens quodammodo atq*ue* conformans, immortalitati eternitatiq*ue* sociaret. Sed

Schesis.

illum habitum qui est in perceptione sapientie, & discipline, greci

σχεσιν vocant: hunc autem secundū, quē dicimus vestitū vel armatum σχημα potius appellāt. Ex quo intelligitur de isto genere habitus locutū apostolū, quādo quidē in græcis exemplaribus σχηματι scriptū ē, quod nos in latinis habitu habemus. Quo nomine oportet intelligi, non mutatum esse verbū susceptione hominis, sicuti nec membra veste indura mutantur, quamq; illa susceptio ineffabiliter susceptum suscipienti copulauerit. Sed quātū verba humana rebus ineffabilibus coaptari possunt, ne mutatus intelligatur deus, humanæ fragilitatis assumptor electum est, vt græce σχημα, & latine habitus diceretur illa susceptio. Schema. B

Humiliauit semetipsum factus obediens vsq; ad mortem: mortem autem crucis.

CEcidit diabolus, & stantem deiecit hominem deiecit stantem, sed Christus descendens erexit iacentē, vnde tamen erexit dominus deus tuus attende. Humilitate erexit factus obediēs vsq; ad mortē. Humiliauit semetipsū princeps tuus humilis, & tu superbis? Caput humile, & membrū superbū? Absit. Non vult esse de corpore capitis humilis, qui amat superbiam. Ex sermone de verbis euang. xxiiii. Diabolus cadens hominem deiecit, Christus ascendens erexit.

¶ Discite inquit a me. Cum essem in principio deus apud deum, creaui vos. Hoc nolo discatis a me. Sed factus sum quod feci, ne periret quem feci. Vnde sum factus quod feci? Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinē hominū factus, & habitu inuentus vt homo. Humiliauit semetipsum. Hoc discite a me. Humiliauit enim semetipsum inquit. Discite a me quia mitis sum & humilis corde. Nō enim inquit hoc vos doceo quasi in forma dei aliquando fuissetis, non rapinam arbitrantes esse vos æquales deo. Illi proprium erat: illi rapina nō erat. In patris æqualitate natus est de patre. Quid tamen fecit propter te? Semetipsū exinaniuit formam serui accipiens in similitudinem hominū factus, & habitu inuētus vt homo. Ecce propter te deus factus est homo. Ecce propter te deus factus est homo sine peccato, & nō vis te agnoscere cum peccato vt venias ad illum qui ait, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Ex sermone de verbis apostoli. xii. Matt. xi. C Quid discendū nobis a Christo.

¶ Intelligens ergo pater effusionē cruoris preter periculū passionis, quomodo sequi Christum debeat Christianus, apostolus dicit loquens de domino Christo, Cum in forma dei esset nō rapinam arbitratus est esse æqualis deo. Quanta maiestas. Sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Quanta humilitas. Humiliauit se Christus, habes Christiane quod teneas. Christus factus est obediens. Quid superbis? Quousq; factus est obediens Christus? Vsq; ad incarnationē verbi, vsq; ad participationem mortalitatis humane, vsq; ad trinā diaboli tentationē, vsq; ad irrisionē populi Iudæorū, vsq; ad sputa & vincula, vsq; ad alapas & flagella. Si parū Matth. xi. Ex serm. o. in natali sancti Laurentij. Obedientia Christi vsq; ad quid extendatur. D

est,vsq; ad mortem. Et si adhuc etiam aliquid de genere mortis addendum est,mortem autem crucis. Habemus tale humilitatis exemplum superbię mędicamentum.Quid ergo intumescis homo?O pellis morticina quod tenderis?O sanies fœtida quid inflaris? Quia tibi nescio quis fecit iniuriam, vnde flagitas vltionem?sitis arenti fauce vindictam,nec prius ab intentione desistis, donec ab illo qui te læserit vindiceris. Si Christianus es,expecta regem tuum,prius se vindicet Christus. Nondum enim vindicatus est qui parte tanta perpessus est. Et vtique illa maiestas posset vel nihil perpeti,vel continuo vindicari. Sed cum esset in illo tanta potentia,ideo fuit etiam tanta patientia,quia pro nobis passus est nobis relinquens exemplum vt sequamur vestigia eius. Humilitate decursa,& morte prostrata ascendit Christus in cœlum:sequamur eum. Audiamus dicentem apostolum,Si consurrexistis cum Christo,quæ sursum sunt sapite:vbi Christus est in dextera dei sedens. Quæ sursum sunt quærite:non que super terram. Quicquid delectabile de temporalibus rebus mundus ingesserit,respuatur. Quicquid infremuerit asperum atque terribile, contemnatur. Et qui sic agit,non dubitet Christi se cohærere vestigiis:vt merito dicere audeat cum apostolo Paulo,Conuersatio nostra in cœlis est. Sed tunc potest in istis virtus esse inuicta si non sit charitas ficta.Ille nobis dat veram virtutem,qui diffudit in cordibus nostris charitatem sanctus obediens vsque ad mortem mortem autem crucis.

Vindictæ appetitio reprehendatur.

1.Petri.ii.

Coloss.iii.

D

Ibidem.

Roma.v.

Ex trac a. secundum euang.secundum Ioan. xxxvi.

Copiosa Christi mina & redemptio.

Mors Christi acerbissima fuit

B

Gala.vi.

¶ Creator hominis homo esse dignatus est, factus est quē fecerat ne periret quem fecerat.Quid huic misericordię addi potest?Et tamen addidit:parum,fuit ei hominem fieri, sed voluit etiam ab hominibus reprobari.Parum erat reprobari,& exhonorari.Parum erat exhonorari,& occidi.Sed & hoc parum est mortem crucis.Nam cum eius obedientiam vsq; ad mortem factam cōmendaret apostolus,parum illi fuit dicere factus obediens vsq; ad mortem, non enim qualemcunque mortem,sed addidit:mortem autem crucis. Illa morte nihil peius fuit inter omnia genera mortium. Denique vbi dolores acerrimi exagitāt,cruciatus vocatur a cruce nominatus.Pendentes enim in ligno crucifixi clauis ad lignum pedibus manibusq; confixi producta morte necabantur.Non enim crucifigi hoc erat occidi.Sed diu viuebatur in cruce,non quia longior vita eligebatur,sed quia mors ipsa pretendebatur ne dolor citius finiretur.Mori voluit pro nobis.Parū dicimus.Crucifigi dignatus est,vsq; ad mortem crucis obediens factus.Elegit extremū & pessimum genus mortis,qui omnem fuerat ablaturus mortē.De morte pessima occidit omnem mortem.Pessima enim erat non intelligentibus Iudeis.Nam domino electa erat.Ipsam crucem suam, signum habiturus erat:ipsam crucem de diabolo superato tanquam trophæum in frontibus fidelium positurus:vt diceret apostolus,Mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi,per

quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Nihil erat tunc in carne intolerabilius: nihil est nunc in fronte gloriosius. Quid seruat fideli suo qui talem honorem dedit supplicio suo. Deniq; modo in penis reorum non est apud Romanos. Vbi enim domini crux honorata est, putatū est q & reus honoraretur si crucifigeretur. — Crucis exaltatio.

Propter quod & deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. — Heb. ii. Esa. xlv. Roma. xiiii.

IN passione magis eius humilitas quam claritas commendatur, apostolo teste qui dicit. Humiliauit semetipsū factus obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Deinde sequitur, & de eius clarificatione iam dicit. Propter quod & deus illum exaltauit, & donauit ei nomen quod est super omne nomen: in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Hęc est clarificatio domini nostri Iesu Christi que ab eius resurrectione sumpsit exordium. Humilitas ergo eius incipit in sermone apostoli ab eo loco vbi ait, Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, & peruenit vsq; ad mortem crucis. Claritas vero eius incipit ab eo loco vbi ait, Propter quod & deus illum exaltauit, & peruenit q in gloria est dei patris. Vt ergo mediator dei & hominum homo Christus Iesus resurrectione clarificaretur vel glorificaretur, prius humiliatus est in passione. Nō enim a mortuis resurrexisset si mortuus non fuisset. Humilitas claritatis est meritum. Claritas humilitatis est præmium. Sed hoc totum factum est in forma serui. In forma vero dei semper fuit, semper erit claritas. Immo non fuit quasi iam non sit: nec erit quasi nondum sit, sed sine initio, sine fine semper est claritas. ¶ Propter quod deus eum exaltauit & donauit ei nomen quod est super omne nomen, & cætera. Homini ergo donauit ista non deo. Neq; enim cum in forma dei esset, non excelsus erat, aut non ei genu flecterent cælestia, terrena, & inferna: sed cum dicitur propter quod eum exaltauit, satis propter quod exaltauerit. i. propter obedientiam vsq; ad mortem crucis. In qua ergo forma crucifixus est, ipsa exaltata est. Ipsi donatum est nomen quod est super omne nomen, vt cum ipsa forma serui nominetur filius vnigenitus dei. ¶ Nouimus Christum sedere ad dexteram patris post resurrectionem & mortem & in coelos ascensionem. Factum est iam, nec videmus sed credimus: in libris legimus, predicatum audiuimus, fide tenemus. Vnde & eo ipso q erat filius Dauid Christus, factus est dominus Dauid. Illud enim quod natum est ex semine Dauid, ita honoratum

Ex tract. euangelii secundum Ioan. cv. Christi in passione humilitas. — Clarificatio Christi post resurrectionem eius. — I. Timo. ii. — Humilitas. Claritas dei nō incepit, nec finiet. — Ex lib. contra Maximin. ii. Exaltatio Christi sm q homo. — Ex tracta. ps. cx. — Christus factus dominus Dauid.

est vt esset dominus Dauid. Ita mirans hoc, quasi & in rebus huma nis ista non fiant. Si enim contingat filium cuiusquam regem fie ri patre priuato, non ne erit dominus patris? Ammirabilius est quod potest contingere, vt non solum rex factus priuati filius fit dominus patris sui sed episcopus factus, laici filius fit pater patris sui. Ergo & eo ipso quod carnem accepit Christus, quod in carne mortuus est, quod in eadem ascendit in coelum, & sedet ad dexteram patris, & in eadem ipsa carne sic honorata, sic clarificata, sic in cælestem ha bitum commutata, & filius est Dauid, & dominus est Dauid. Secun dum enim hanc dispensationem transitus Christi, etiam illud ab apostolo dicitur. Propter quod eum exaltauit a mortuis, & donauit illi nomen quod est super omne nomē, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum. Donauit in quit ei nomen quod est super omne nomen. Christo secundum hominem. Christo secundum carnem mortuo, resurgenti, ascen denti donauit nomen quod est super omne nomen: vt in nomi ne Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum. Vbi erit Dauid vt non sit ei dominus? In cælo sit, in terra sit, in in ferno sit, dominus eius erit qui est dominus cælestium, terrestrium & infernorum. Gaudeat ergo nobiscum & Dauid filii sui natiuita te honoratus, dominatu liberatus: & gaudens dicat & a gaudenti bus audiatur. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

Christus domi nus Dauid vbi cunque sit.
Psal. cix.
Ex li. contra Maximi. ii.

¶ Dicitis vos Christum colere vt deum omnis creaturæ cui fle ctitur omne genu cælestium terrestrium & infernorū. Quē tamen deo patri esse non vultis æqualem, quia hoc pater ei donauit. Ait enim apostolus. Propter quod eum exaltauit, & donauit ei nomen quod est super omne nomē, vt in nomine Iesu omne genu flecta tur &c. Nec quæritis cui donauerit: verum homini an deo. Quido enim donauerit, euidenter apparet. Humiliauit inquit semetipsum vsque ad mortem: mortem autem crucis, propter quod & deus eū exaltauit, & donauit ei nomen quod est super omne nomen, quia factus est obediens vsque ad mortem crucis. Nunquid antequam hoc fieret non erat altus dei filius, dei verbum, deus apud deū, sed posteaquam propter hoc exaltatus est quia factus est obediēs vsque ad mortem crucis: tunc cœpit esse altus dei filius vnicus dei deus? tunc cœpit habere nomen quod est super omne nomen? Quis hoc in sipientissimus dixerit? Hoc ergo illi donatum est vt homini, secū dum quem filius factus est obediens vsque ad mortem crucis: quod iam habebat idem ipse dei filius deus de deo natus æqualis.

Christi exalta tio secundum quod homo fuit.

¶ Quod dicit Iacob ad Ioseph, quod est somnium quod somnia sti? nunquid venientes veniemus ego & mater tua & fratres tui ado rare te super terram? nisi in aliquo mysterio dictū accipiatur, quo modo intelligitur de matre Ioseph quæ iam erat mortua? Vnde nec in Aegypto cum sublimaretur putandum est hoc esse comple

Ex li. quæstio. in Genesis tit. cxviii.
In ñ. xxxviii.
Ioseph Christum figu rabat in eo quod a parentibus suis adorandus erat.

tum: quia

rum:quia nec pater eum adorauit quando ad eū venit in Aegyptum nec mater olim defuncta potuit. In Christi ergo persona facile intelligi potest etiam de mortuis, secundum illud quod dicit apostolus, Quia donauit ei nomen quod est super omne nomē, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, ꝛ infernorum.

Itaq; charissimi mei, sicut semper obedistis: non in præsentia mei tantum, sed multo magis nunc in absentia mea: cum metu & tremore vestram salutē operamini. Deus est enim qui operatur in vobis & velle, perficere, pro bona voluntate. G

Ex lib. de gratia & libe. arbi.

Cur cū tremore operandū moneat apostol⁹.

QVando iubet vt operatur, liberum eorum conuenitur arbitrium. Sed ideo cum timore, ꝛ tremore, de sibi tribuendo quod bene operantur, de bonis tamq; suis extollantur operibus. Tamq; ergo interrogaretur apostolus ꝛ diceretur ei, quare dixisti in timore, ꝛ tremore? horum verborum rationem reddit dicens. Deus est enim, qui operatur in vobis. Si enim timetis ꝛ tremitis, non extollimini tamq; de vestris operibus bonis: quia deus est qui operatur in vobis.

Ex tract. ad ps. lxv.

Audi vocem apostoli. Cum timore, inquit, ꝛ tremore vestram ipsorum salutem operamini. Quare cum timore ꝛ tremore? Subiecit causam. Deus est enim qui operatur in vobis ꝛ velle, ꝛ operari, pro bona volūtate. Si ergo Deus operatur in te, gratia dei operaris, non viribus tuis. Ergo si gaudes, ꝛ time: ne forte quod datū est humili, auferatur superbo.

Ex sermone de verbis apostoli. ij.

Credere i Christum a deo datur.

Ioan. vi.

Mirum est autem ꝙ prędicato Christo crucifixo audiunt duo, vnus contemnit, alter ascendit. Qui contemnit, imputet sibi: qui ascendit, non arroget sibi, audiuit enim a veraci magistro. Nemo venit ad me nisi datum ei fuerit a patre. Gaudeat quia datum est: gratias agat danti corde humili non arroganti, ne quod humilis meruit, superbus amittat. Nam etiam qui iam in ipsa via iusta ambulant, si sibi eaꝫ tribuerint. ꝛ viribus suis, pereunt de illa. Ideo humilitatem nos docens sancta scriptura per apostoluꝫ dicit. Cū timore ꝛ tremore, vestram ipsorum salutem operamini. Et ne sibi inde aliquid darent, quia dixit operamini, cōtinuo subiunxit, Deus enim est qui operatur in vobis ꝛ velle ꝛ operari pro bona voluntate. Deus est qui operatur in vobis: ideo cum timore ꝛ tremore valleꝫ facite, imbrem suscipite. Depressa implentur, alta siccantur. Gratia pluuia est. Quid ergo miraris si deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam? Ideo cum timore ꝛ tremore, idest cum humilitate. Noli altum sapere, sed time. Time vt impleris: noli altum sapere ne sicceris. Deus est enim qui operatur in vobis ꝛ velle ꝛ perficere pro bona voluntate. H

Gratia est pluuia in humile cadens.

Iacobi. iiij.

Roma. xi

Ex libro de correptiōe gratia.

Etiam de perseuerantia nō est gaudendū in se sed in deo.

¶ Nec de ipsa perseuerantia boni voluit deus sanctos suos in viribus suis, sed in ipso gloriari: qui eis non solum dat adiutoriūle quale primo homini dedit: sine quo non possint perseuerare si velint, sed in eis etiam operatur & velle: vt quoniam non perseuerabunt nisi & possint & velint, perseuerandi eis & possibilitas & voluntas diuinę gratię largitate donetur. Tantum quippe spiritu sancto accenditur voluntas eorum, vt ideo possint quia sic volunt: ideo sic velint, quia deus operatur vt velint. Nam si in tanta infirmitate vitę huius, in qua tamen infirmitate propter elationem reprimendam perfici virtutem oportebat, ipsis relinqueretur voluntas sua: vt in adiutorio dei sine quo perseuerare non possent, manerent si vellent, nec deus in eis operaretur vt vellent: inter tot & tantas tentationes infirmitate sua voluntas ipsa succumberet: & ideo perseuerare non possent, quia deficientes infirmitate nec vellēt, aut nō ita vellent infirmitate volūtatis vt possent. Subuentum est igitur infirmitati voluntatis humanę, vt diuina gratia indeclinabiliter & insuperabiliter ageretur: & ideo quāuis infirma non tamen deficeret, neque aduersitate aliqua vinceretur. Dicente ergo Christo, Rogaui pro te ne deficiat fides tua, intelligamus ei dictum qui ædificatur super petram. Atque ita homo dei non solum quia misericordiam consecutus est vt fidelis esset, verum etiam quia fides ipsa non deficit, qui gloriatur, in domino glorietur.

Deus operatur velle in nobis. — B — Lucæ.xxij. — j.Tim.j. — Roma.viij.

Ex libro de bono perseuerantiæ.

¶ Deus est enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Nos ergo volumus: sed deus in nobis operatur & velle. Nos operamur: sed deus in nobis operatur & operari pro bona voluntate: hoc nobis expedit & credere & dicere: hoc pium & verum: vt sit humilis & summissa confessio, & detur totum deo.

F

Ex epistola ad Julianam. Bona voluntas sine dei auxilio in nobis nō est.

¶ Proprium quippe arbitrium nisi dei gratia iuuetur, nec ipsa bona voluntas esse in homine potest. Deus est enim, inquit apostolus, qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate, non sicut isti sentiunt tantummodo scientiam reuelando, & nouerimus quid facere debeamus. sed etiam inspirando charitatem, vt ea quę discendo nouimus etiam diligendo faciamus. Nam vtique nouerat ille quāe magnum bonum esset continentia, qui dicebat, Et cum scirem quia nemo potest esse continens nisi deus det. Non solum ergo sciebat quantum esset hoc bonum, & quāe desiderabiliter esset concupiscendum, verum etiam quod nisi dante deo esse non posset, docuerat enim eum sapientia. Nam hoc dicit, Et hoc ipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc bonum. Nec tamen ei scientia ista sufficit, sed ait, Adij dominum & deprecatus sum illū. Non igitur tantummodo in hoc nos adiuuat deus vt sciamus quid agendum sit: verum etiam vt amando agamus quod dicendo iam scimus. Nemo itaque potest esse non solum sciens, verum etiam continens nisi Deus det. Vnde cum iam ille haberet scien-

Sapi.viij. — Ibidem. — Ibidem.

Deus docet qd agendum: & dat amorem &

etiam præcabatur vt esset in illo quod sciebat, quia non esset ex illo. Vtique tantas voluntatis vires, tantum dilectionis ardorem volebat accipere spiritu sapientiæ, qui sufficeret ad implendam magnitudinem continentiæ. *voluntatem agi di.*

¶ Quomodo dicis quod te audio dicere: vt recte credamus in deum, & euangelio consentiamus, non esse donum dei, sed hoc nobis esse a nobis? Id est ex propria voluntate quam nobis in nostro corde non operatus est ipse? Et ad hoc cum audieris: quid est ergo quod ait apostolus, Deus in vobis operatur & velle? respondes per legem suam, per scripturas suas deum operari vt velimus, quas vel legimus vel audimus. Sed eis consentire, vel non consentire ita nostrum est, vt si velimus fiat: si autem nolimus, nihil in nobis dei operationem valere faciamus. Operatur quippe ille dicis quantum in ipso est, vt velimus dum nobis nota fiunt eius eloquia. Sed si eis acquiescere nolumus, nos vt operatio eius nihil in nobis prosit efficimus. Quæ si dicis, profecto nostris orationibus contradicis. Dic ergo apertissime nos pro his quibus euangelium predicamus non debere orare vt credant, sed eis tantum modo prædicare. Exerce contra orationes ecclesiæ disputationes tuas. Et quando audis sacerdotem dei ad altare dei exhortantem populum dei orare pro incredulis, vt eos deus conuertat ad fidem: & pro catechuminis, vt eis desiderium regenerationis inspiret: & pro fidelibus, vt in eo quod esse cœperunt eius munere perseuerent: subsanna pias voces, & dic te non facere quod hortatur i. deum pro infidelibus vt eos fideles faciat, non rogare, eo quod non sint ista diuinæ miserationis beneficia, sed humanæ officia voluntatis. Reprehende apostolum Paulum quoniam dixit, Oramus ad deum ne quid faciatis mali. Neque enim dicturus es nihil mali eum facere qui non credit in Christum, aut qui fidem deserit Christi. Ac per hoc qui dicit ne quid faciatis mali, nec ista vult fieri: satisque illi non est precipere, sed confitetur se deum rogare ne fiant, sciens hominis voluntatem ab ipso corrigi ac dirigi vt ista non faciat. A deo enim gressus hominis diriguntur & viam eius volet.

Ex libro de bono perseuerantiæ.

G

Operatur deus fidem in nobis.

Orandum est vt credant audientes, non solum prædicandum.

H

Psal. xvi.

Omnia autem facite sine murmurationibus & hæsitationibus, vt sitis sine querela, & simplices, filii dei sine repræhensione in medio nationis prauæ & peruersæ: inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ sustinentes, continentes, ad gloriam meam in die Christi: quia non in vacuum currit, neque in vacuum laboraui. Sed etsi immolor supra sacrificium & obsequium fidei vestræ: gaudeo & congratulor omnibus vobis ob id ipsum autem & vos gaudete: & congratulamini mihi.

i. Pet. iii.

Gal. ii.

Ex tractat. ps. xciii. Sancti dicuntur luminaria.

Similitudo de luminaribus data est ad sanctos, vt sine murmuratione sint in natione tortuosa, & peruersa, idest inter iniquos: in quibus apparetis, inquit, sicut luminaria in mundo verbum vitæ habentes. Tales enim sancti in quibus est verbum vitę, de conuersatione qui habent in cœlo despiciunt omnia, quæ iniqui faciunt in terra. Et quomodo luminaria in cœlo per diem, & per noctem procedunt, peragunt itinera sua, cursus suos certos habent: & committuntur tanta mala nec decidunt desuper stellæ fixæ in cœlo, agentes tractus cœlestes, quos illis præstituit creator ipsorum: sic debent sancti. Sed in cœlo figantur corda eorum, si nõ frustra audiant & respondeant sursum se habere cor: si imitentur eum qui ait, Nostra autem conuersatio in cœlis est. Qui ergo sunt in supernis, & de supernis cogitãt, sicut dictũ est, Vbi est thesaurus tuus ibi est & cor tuũ. De ipsis cogitationibus supernorũ patientes fiunt, & quicqd in terra cõmittitur sic nõ curãt donec peragant itinera sua: quemadmodũ nõ curãt luminaria cœli quomodo exerceãt dies & noctes: q̃uis tãta mala videãt fieri super terrã. Sed facile est forte vt ferãt iusti iniquitates malorũ, quę non in ipsis fiunt. Sic ferãt & quę in ipsos fiunt. Nõ.n. propterea debẽt ferre & tolerare, quia in alios fiunt. Et si in se fiant, non debent perdere tolerantiã. Nã qui perdiderit tolerãtiam, cecidit de cœlo. Qui autẽ fixum habet cor in cœlo, terra ipsius laborat in terra. Quanta & de ipsis luminaribus fingunt homines, & patienter ferunt. quomodo iusti patienter debent ferre omnes etiaȝ de se falsas criminationes. Sed quid est in cœlo? In firmamento cœli. Cuius ergo cor in firmamẽto libri dei est, ista non curat. Nam cœlum intelligitur firmamentum, & per figuram liber legis.

Surfum se habere corda respondẽt sancti viri. Matth. vi.

B Cœlũ firmamẽtũ e liber legis.

Ex tractat. ps. cxlvi. Stellarum appellatione significantur sancti.

¶ Qui numerat multitudinẽ stellaruȝ, & omnibus eis, inquit, nomina vocis. Sunt stellę quędã lumina in ecclesia cõsolãtia noctẽ nostrã, oẽs de quibus dicit apostolus, In quibus apparetis tanq̃; luminaria in mundo. In ista inquit natione tortuosa & peruersa: in quibus apparetis tanq̃; luminaria in mundo verbũ vitę habẽtes. Ipsas stellas numerat deus oẽs secũ regnaturos, oẽs secũ aggregandos corpori vnigeniti sui. Qui indignus est, nec numeratur. Animaduertat quisq; vtrum luceat in tenebris: vtrum iniquitate seculi tenebrosa non seducatur. Si nõ fuerit seductus nec victus, tanq̃; stella erit, quam iam numerat deus.

Ex libro sententiarũ Prosperi.

¶ Sicut stellas cœli nõ extinguit nox sic mẽtes fidelium adherentes firmamẽto sacrę scripturæ, non obscurat mundana iniquitas.

Spero autem in domino Iesu Timotheum me cito mittere ad vos: vt & ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt. Neminem enim habeo tam vnanimen, qui syncera affectione pro vobis sollici

1. Cor. xiiij.

tus sit. Oēs enim quæ sua sunt quærūt: nō q̄ sunt Iesu Christi. Experimentum autem eius nostis cognoscite: quia sicut patri filius mecum seruiuit in euāgelio. Hunc igitur spero me mittere ad vos: mox vt videro quæ circa me sunt. Cōfido autem in domino, quoniam & ipse veniam ad vos cito. Necessarium autem exis̄timaui, Epaphroditū fratrem, & cooperatorem, & commilitonem meum, vestrum autem apostolum, & ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos: quoniam quidem omnes vos desiderabat: & mœstus erat propterea quod & audieratis illū infirmatū. Nā & infirmatus est, vsq; ad mortē, sed deus misertus est eius. Nō solū aūt eius, verū etiā & mei, ne tristitiā super tristitiā haberē. Festinatius ergo misi illum, vt viso eo iterum gaudetis, & ego sine tristitia sim. Excipite itaq; illum cum omni gaudio in domino: & eiusmodi cum honore habeto te, quoniam ꝓpter opus Christi vsq; ad mortem accessit, tradēs animam suam: vt impleret id quod ex vobis deerat erga meum obsequium. E D

INter mercenarios pastor ingemuit, quæsiuit aliquem qui sinceriter diligeret gregem Christi: & circa se in eis qui cum illo eo tempore fuerant, non inuenit. Non enim in ecclesia Christi tunc præter Paulum apostolum, & Timotheum, nemo erat qui germane de grege solicitus esset: sed contingerat, vt illo tempore quo Timotheum misit, circa se alium de filijs non haberet, sed soli mercenarij cum illo essent sua quærentes, non quæ Iesu Christi. & tamen ipse germane de grege solicitus maluit filium mittere, & inter mercenarios remanere.

Ex tract. euāgelij s. cū Ioan. xlvi. Timotheum solum p. [illegible] inter mercenarios habuit Paulus.

CAPVT III.

DE cætero fratres mei, gaudete ī domino. Eadem vobis scribere mihi quidem nō pigrum: vobis autem necessarium.

DIxisse quidem apostolum scimus ad Philipenses. Eadem scribere vobis, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessariū est. Idem scribens tū ad Galatas, cum se satis est

Ex libro de prędestinatiōe sanctorum.

Gala. vi.

B apud eos egisse perspicere, quod illis per ministerium sermonis sui necessariũ esse cernebat: De cætero, inquit, laborẽ nemo mihi pstet: vel sicut i plerisq; codicibus legitur, nemo mihi molestus sit.

Videte canes: videte malos operarios: videte concisionem.

Ex libro de gratia noui testamenti.
Canes cõtra veritatem latrantes.

ℭ Canes appellauit non ratione, sed consuetudine contra insolitam veritatem latrantes. Hæc est enim canum natura: vt cum quibus habent consuetudinẽ, siue illi boni, siue mali sint, nõ ad eos latrent: insolitorum autem personis visis etiam innocentibus irritentur.

Ex li. de trini. i. Spiritus sanctus nõ est creatura.

Nos e ñ, sumus circũcisio, q spiritu seruimus deo.

MAxime in illo loco satis claret quod spiritus sanctus non sit creatura: vbi iubemur non seruire creaturæ sed creatori. Non eo modo quo iubemur per charitatem seruire inuicem, quod est grece δουλεύειν, sed eo modo quo tantum deo seruitur, quod est græce λατρεύειν. Vnde idololatræ dicuntur qui simulacris eam seruitutem exhibent, quæ deo debetur. Secundum enim hanc seruitutem dictum est, Dominum deum tuũ adorabis & illi soli seruiens. Nam hoc distinctus in grꝺca scriptura inuenitur. λατρεύσεις .n. habet. Porro si tali seruitute creaturꝺ seruire prohibemur, quandoquidem dictum est: dominum deum tuum adorabis, & illi soli serues: vnde & apostolus detestatur eos qui coluerunt & seruierunt creature, potius q̃; creatori: non est vtique creatura spiritus sanctus, cui ab omnibus sanctis talis seruitus exhibetur, dicente apostolo, Nos.n. sumus circuncisio spiritui dei seruientes, quod est in græco λατρεύοντες. plures enim codices etiam latini sic habent, Qui spiritui dei seruimus. Græci autẽ omnes aut pene omnes. In nonnullis autem exemplaribus latinis inuenimus non spiritui dei seruimus, sed spiritu deo seruimus. Sed qui in hoc errant, & auctoritati grauiori cedere detrectant: nunquid & illud varium in codicibus reperiunt, Nescitis quia corpora vestra templum in vobis est spiritus sancti, quẽ habetis a deo? Quid aũt insanius magisq; sacrilegum est, q̃; vt quisq; dicere audeat membra Christi, templum esse creaturæ minoris secundũ ipsos q̃; Christus est? Alio enim loco dicit, Corpora vestra, membra Christi sunt. Si autem que membra sunt Christi, tẽplũ est spiritus sancti, nõ est creatura spiritus sanctus: quia cui corpus nostrũ templum exhibemus, necesse est vt huic eam seruitutem debeamus qua non, nisi deo seruiendum est, quæ latria appellatur. Vnde consequenter dicit Glorificate ergo & portate deũ in corpore vestro. ℭ Audistis dicẽtẽ apostolum Paulum, Nos enim sumus circuncisio, qui spiritui dei seruimus. Scio plerosq; codices habere qui spiritu deo seruimus: quantum autem inspicere potuimus, plures græci habent, qui spi-

Deute. vi. Lucæ. iiij.
Roma. i.
E
I. Cor. vi.
Ibidem.
Ibidem.
Ex sermone de eadem lectione.
G

ritui deo seruimus. Sed non ibi quæstio est. Manifestum est enim vtrumq;, & congruum regulæ veritatis: quia spiritu dei seruimus: & nō carne sed spiritu deo seruimus. Carne enim seruit deo, qui de rebus carnalib⁹ sperat se placere deo. Cū vero & ipsa caro ad bona opera subditur, spiritui seruimus deo, qui carnē domamus vt spiritus obtēperet deo. Spiritus enim regit: caro regitur. Nec spiritus bene regit si non regitur. Cuʒ ergo ait, Nos sumus circumcisio. videte quid voluerit intelligi in illa circuncisione que in vmbra data est significante, que remota est luce veniente. Cur autem non dixerit nos habemus circuncisioneʒ, sed nos sumus circuncisio: sic accipite, hoc voluisse dicere apostolum, nos sumus iustitia. Circoncisio enim iustitia est. Magis enim commendat dicit dicendo non esse iustitiaʒ, q̄; dicendo nos esse iustos. Sic tamen vt cum iustitiam dicit esse, iustos intelligamus. Non eniʒ illa incommutabilis iusti iustitia, cuius participes facti sumus: sed quemadmoduʒ dicitur, magna ibi iuuentus est, pro multis iuuenibus: sic dicitur iustitia, vt intelligantur iusti. Audite hocipsum euidentius eodem dicente apostolo, Vt nos, inquit, simus iustitia dei in ipso. Simus iustitia non nostra sed dei: ab illo accepta, non a nobis assumpta: imperita non vsurpata: donata non rapta. Apostolus ergo non tibi negauit circuncisionem, sed exposuit, lucem pretendit, vmbram remouit. Nos sumus inquit circoncisio, qui spiritu deo seruimus.

Carne deo seruire quid sit.

Quomodo dicit, nos sumus circuncisio.

ii. Cori. v.

Et gloriamur in Christo Iesu, et non in carne fiduciam habentes.

H

Respexit quosdam in carne fidentes, ipsi erant qui de carnis circuncisioue gloriabantur, de quibus alio loco dicit, Quorum deus venter, & gloria in pudendis eorum. Intellige tu circuncisionem, & esto circuncisio: intellige & esto. Intellectus enim bonus, sed omnibus qui faciunt eum. Non vtiq; frustra octauo die iussus est infans circuncidi: nisi quia petra qua circuncidimur Christus erat. Cultellis enim petrinis circuncisus est populus. Petra autem erat Christus. Quare ergo octauo die? quia in hebdomadibus idem primus qui & octauus. Completis enim septem diebus reditur ad primum finitur septimus, dominus sepultus: reditur ad primum, dominus resuscitatus. Domini eniʒ resuscitatio promisit nobis ęternam diem, & consecrauit nobis dominicum diem, qui vocatur Dominicus, ipse videtur proprie ad dominum pertinere, quia eo die dominus resurrexit. Reddita est petra. Circuncidantur qui volunt dicere, Nos enim sumus circuncisio. Traditus est enim propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Iustificatio tua, circuncisio tua. Nos ergo, inquit, sumus circuncisio qui spiritui dei seruimus, & gloriamur in Christo Iesu. Qui gloriatur, in domino glorietur. Et non in carne fidentes. Et quid est fidere in carne? Audite.

Ex eodē sermōe de ver. aposto. paulo infer.
Phil. iii.
psal. cx.
Circuncisionis significatio.
i. Cor. x.
Rome. iiii.
i. Cor. i.
A
i. Cor. i.

Quamquam & ego habeam confidentiam in carne. Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis, circuncisus octaua die.

Ex eodem. Parú est ignobilé exhibere humilitatem.

¶ Ne arbitremini inquit hoc contemnere quid nõ habeo. Quid magnum est si homo abiectus, plebeius, ignobilis, contemnat nobilitatem, & tunc veram exhibeat humilitatem? Quamquã ego, inquit, habeam fiduciam & in carne. Ideo vos, inquit, doceo contemnere quoniam videtis me habere quod contemnam. Si quis alius in carne putat se habere fiduciam magis ego. Et audi in carne fiduciam. Circuncisus octaua die, id est non proselitus, non aduena ad populũ dei, non maior circuncisus, sed a parentibus natus Iudeus habeo circuncisionem octaui diei.

Acto. xxiii.

Ex genere Israel, de tribu Beniamin, hebræus ex hebræis, secundum legem pharisæus.

Ex eodem. Pharisęi.

¶ Primarii quidam erant & quasi ad nobilitatem iudaicam segregati, non contemptibili plebi commixti, qui dicebantur Pharisæi: nam dicitur hoc verbum, quasi segregationem interpretari, quomodo in latina lingua dicitur egregius, quasi a grege separatus. Fuerunt autẽ Israelitæ id est ex genere Israel etiam illi qui separati fuerant a templo. Remansit autem ad templum tribus Iuda & tribus Beniamin, tribus Leui sacerdotalis, tribus Iuda regia, & tribus Beniamin hoc solum remanserat ad Hierusalem, & ad templum dei, quando est illic separatio in seruo Salomonis. Non ergo leuiter accipiatis quod ait de tribu Beniamin; inhærens Iudæ non recedens a templo, hebræus ex hebræis, secundum legem Pharisæus.

Secundũ æmulationem persequens ecclesiã dei.

Gal. I. Acto. ix. Ex eodẽ. Inter merita sua apostolus se psecutorẽ dicit Saulus.

¶ Inter merita sua commemorat q̃ fuerit persecutor. Secundũ æmulationem, inquit. Quam æmulationem? Non eram, inquit, piger Iudeus. Quicquid erat quod legi meæ aduersarium videretur impatienter ferebam: acriter persequebar. Hæc apud Iudeos nobilitas, sed apud Christum quæritur humilitas. Ideo ibi iste Saulus, hic Paulus. Saulus a Saule nomẽ deriuatur. Qui fuerit Saul nostris. Ipsius electa est statura procera. Sic eum describit scriptura, quod supremines esset omnibus quando electus est vt vngeretur in regem. Non fuit sic Paulus, sed factus Paulus, paulus eñ paruus ideo Paulus modicus. Ergo secundum æmulationem: inquit, persequens ecclesiam. hinc intelligant homines qualis apud Iudęos fuerim, qui Christi ecclesiam psequebar ęmulatione traditionum paternarum. Addit.

I. Reg. ix.

Secundum iustitiam quæ est in lege, conuersatus sine querela.

¶ Nouit charitas vestram dictos esse sine querela ambulasse in omnibus iustificationibus domini Zachariam & Elizabeth. In omnibus (inquit scriptura) iustificationibus domini ambulantes sine querela. Ecce hoc erat & Paulus noster, quando Saulus erat: in lege sine querela ambulabat: & quod in eo fuit querela, hoc de illo faciebat magnam querelam. Quid ergo putamus fratres? Esse sine querela secundum iustitiam que in lege est malum est. Si malum est, secundum iustitiam quæ in lege est esse sine querela, ergo aliquid mali est lex. Sed habemus eundem apostolum dicentem. Itaq3 lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustũ, & bonũ. Si lex sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum, secundum iustitiam quæ est ex lege sancta couersari sine querela, quomodo potest non esse bonum? quomodo potest non esse sanctum? An forte sanctum est? Audiamus ipsum apostolum, videte quid dicat.

Ex eodem. Lucæ.i. Quõ Paulus in lege sine querela conuersatus. Roma.vii.

D

Sed que mihi fuerunt lu cra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta.

Ex eodem. Damnum censet in iustitia que est in lege fuisse.

¶ Damna sua dicit, & inter damna sua computat ꝙ in iustitia que lege, fuerit sine querela:

Veruntamen, existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi domini mei.

Ex eodem.

¶ Attendo, inquit laudes meas: comparo eminentiæ domini mei Iesu Christi. Illud sitio, hoc contemno. Paruum est hoc.

Propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam.

Ex eodem. Vtrum iustitia legis a Christo prohibebatur.

¶ Quæstio maior exorta est, si secundum iustitiam quę in lege est, versabaris sine querela, & hoc in detrimentis tuis, in damnis, in stercoribus computas vt Christum lucrifacias, ergo iustitia illa a Christo prohibebatur. Obsecro te expone hoc paululum, deo propitio dicimus: illumine: & nos, a quo & ipse illuminatus est, qui epistolam istam scripsit nobis, non atramento sed spiritu dei viui. Videtis charissimi q̃ sit arduum, q̃ difficile intelligere hoc. Cum constet legem sanctam esse, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum: cõstetq3 omnino inter fideles catholicos, ita vt nemo dissentiat nisi qui non vult esse catholicus, hanc legem non datam nisi a domino deo nostro: secundum istam iustitiam quæ in lege est cõuersari sine querela, impedimentum fuisse apostolo ne veniret ad Christum: nec eum venisse ad Christum nisi hoc quod fuit secundum iustitiam quæ in lege est sine querela, inter damna, & detrimenta, & stercora cõputasset. Sequamur ergo & accedamus aliquã-

E

tum, ne forte in ipsis verbis apostoli elucescat nobis aliquid vnde ista remoueatur, & soluatur obscuritas. Detrimenta, inquit, credidi hæc omnia & stercora existimaui vt Christum lucrifaciam. In quibus etiam illud commemoro, quod fuerim sine querela secundum iustitiam quæ in lege est. Existimaui ergo hæc omnia detrimenta & stercora vt Christum lucrifaciam.

Vt & inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ est ex lege.

Ex eodem. Cur suam iustitiam dicit quæ est ex lege.

¶ Si meam dixerat, quare addidit ex lege? si enim ex lege est, quomodo tua est? Nunquid tu tibi imposuisti legem? Deus legem dedit, deus legem imposuit, deus te legi obtemperare præcepit. Lex si non te doceret quemadmodum viuere deberes, quomodo posses habere iustitiam sine querela secundum legem? si secundũ legem habes, quomodo dicis: non habens meam iustitiam quæ ex lege est?

Sed illam quæ ex fide est Iesu Christi: quæ ex deo est iustitia in fide.

P

Ex eodem. Legem adimplens ex timore est homo sine querela.

IAm ergo dicam vt potero: reuelet melius qui vos possidet: donet & intellectum & affectum. donabit enim effectum, si donauit affectum, hoc est enim quod volo dicere. Lege dei proposita quisquis timuerit, & suis viribus eam implere posse putauerit, & fecerit quod iubet lex non amando iustitiam, sed timendo pœnam, fit quidem secundum iustitiam quæ ex lege est homo sine querela: non furatur: non adulterat: non dicit falsum testimonium: non facit homicidium, non concupiscit rem proximi sui. Potest hoc? potest fortassis. Vnde? Timore pœnæ, quanquam qui timore pœnæ non concupiscit, puto quia concupiscit. Terrore ingenti armorum, atque telorum, & circundantis forsitan multitudinis, vel obuiam euntis, etiam leo reuocatur a præda, & tamen leo venit, leo redit. prædam non rapuit, non malitiam posuit. Si talis adhuc iustitia est, qua iustitia tibi consulis ne torquearis, quid magnum est pœnam timere? Quis eam non timet? quis latro, quis sceleratus, quis nefarius? Sed hoc interest inter timorem tuum, & timoremque latronis, quod latro timet leges hominum, & ideo facit latrocinium quia sperat se fallere leges hominum: tu autem leges eius times, quem fallere non potes. Nam si fallere posses, quid non feciss es? Ergo & concupiscentiam tuam malam non amor tollit, sed timor premit. Ad ouile venit lupus: latratu canum, & clamore pastorum, ab ouili repulsus est lupus: ipse est semper tamen lupus, in ouem vertitur. Facit enim & hoc dominus: sed ipsa est iustitia eius non tua. Nam quandiu habes tuam, potes timere pœnam, non amare iustitiam. Ergo fratres mei habet delitias suas iniquitas, &

Timor latronis quid differat a timore seruiliter legem implentis.

Q

Iustitia non habet? Delectat malum, & non delectat bonum? Ps.l.xxxii j.
Delectat omnino: sed dominus dabit suauitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Ille nisi prior det suauitatem, terra nostra non habebit nisi sterilitatem. Hanc ergo iustitiam concupiuit apostolus, delectatus est: memor fuit dei, & delectatus est. Concupiuit anima eius & æstuauit in atria domini: & viluerunt omnia quæ pro magno habebat: facta sunt damna, detrimenta, stercora. Hinc enim erat & illud, quod ecclesiam persequebatur secundum æmulationem paternarum traditionum: inde erat, quia suam iustitiam constituebat, non iustitiam dei quærebat. Videte enim quia inde persequebatur ecclesiam. Ego non habeo meam iustitiam, sed eam quæ est per fidem Christi: iustitiam ex deo: iustitiam inquam ex deo qui iustificat impium. Tolle te, tolle inquam te a te, impedis te. Si tu te ædificas, ruinam ædifices. Nisi dominus ædificauerit domum in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Noli ergo velle habere tuam iustitiam. Certe ex lege est: certe deus dedit legem. Et quia iustitia ex lege est, non fit tua. Apostolus Paulus loquitur mihi: amantes iustitiam suam non calumniantur. Tuam iustitiam noli habere. Stercora illam deputat apostolus quamuis sit ex lege. Et inueniar, inquit, in illo non habens meam iustitiam quæ ex lege est, quamuis ex lege, tamen meam. Sed eam quæ est per fidem Christi, quæ impetrat a deo.

Psal.lxxxiij.

Ps.cxxvi. H

Ad cognoscendum illum, & virtutem resurrectionis eius.

ALiquid magnum est agnoscere virtutem resurrectionis Christi. Hoc putatis esse magnum, quia carnem suam resuscitauit? Ipsam dixit virtutem resurrectionis eius. Nonne erit etiam nostra in fine seculi resurrectio? Nonne & nostrum corruptibile hoc induetur immortalitatem? Nonne quomodo ipse resurrexit a mortuis, & iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur, sic & nos? Mirabilius vt ita dicam, nam illius caro non vidit corruptionem, nostra de cinere reparatur. Magnum est quidem, quia præcessit in exemplo: & dedit nos quod speramus. Sed non est hoc solum, illi qui de iustitia loquebatur non sua sed illa quæ est ex deo: & ibi nominauit virtutem resurrectionis Christi, agnosce ibi iustificationem tuam. Ex illius enim resurrectione iustificamur, tanquam a petra circuncidamur. Propterea inde cœpit. Nos sumus circuncisio. Vnde circuncisio? A petra. Qua petra? Christo. Quomodo? octauo die quomodo resurrexit dominico die? Hanc ergo fratres mei iustificationem & habeamus inquantum habemus: & augeamus inquantum minores sumus: & perficiemur cum illuc venerimus vbi dicitur, Vbi est mors victoria tua? vbi est mors aculeus tuus? Sed totum ex deo iussit lex: non facies illud, non illud, fac hoc atque

Ex eodem.

i.Cor.xv.

Rom.vi.

Mirabilius fiet resurrectio nostra quam Christi.

A

i.Cor.xv.

illud, Demõstratũ est tibi: intellexisti quid facias. Roga vt facias, si cognoscis virtutẽ resurrectiõis Christi. Traditus est.n.pp delicta nostra: & resurrexit pp iustificationẽ nostrã. Quid ẽ, pp iustificationẽ nostrã? Vt iustificet nos, vt iustos faciat nos. Eris opus dei nõ solum quia homo es, sed etiam quia iustus es. Melius est enim iustum esse, quàm hominem esse. Si hominem refecit deus, & iustum tu te facis, melius aliquid facis quàm fecit deus. Sed sine te, te fecit deus. Non enim adhibuisti aliquẽ sensum vt te faceret deus. Qui ergo fecit te sine te, non te iustificat sine te. Ergo fecit nescientem: iustificat volentem. Tamen ipse iustificat, nescit iustitia tua inueniri in illo, non habens iustitiam tuam quæ ex lege est, sed iustitiam per fidem Christi, quæ ex deo est, iustitia ex fide ad cognoscendum eum, & virtutem resurrectionis eius.

Roma.iiij.

Opus dei est qui iustus quia iustus.

Melius est iustũ esse quàm hominẽ esse.

Qui fecit te sine te non iustificat te sine te.

B

Et societatem passionum eius.

Ex eodem Cõicatio passionum Christi est virtus nostra.

ET ipsa eius virtus, tua erit. Communicatio passionum Christi virtus tua erit. Quid autem erit in communicationibus passionum Christi, si charitas non erit? Nonne inueniunt torti latrones in tanta fortitudine corporum, vt quidam eorum non solum conscios prodere noluerint, sed nec nomina sua confiteri dignati sint? inter cruciatus, inter tormenta, effossis lateribus & pene perditis membris manserit animus in obstinatione nequissima? Vide ergo quid amabant: facere tamẽ ista sine magno amore non poterant. Sed non sic amator dei. Deus non amatur nisi de deo. Amat ille nescio quid aliud de carne: sicut homo quodlibet amauerit: socios suos amauerit: gloriam in facinoribus amauerit: quodlibet amauerit: multum amauit qui torqueri potuit, deficere non potuit. Si ergo ille non potuit tanta perferre sine amore, nec tu poteris communicare Christi passionibus sine amore. Sed quero quo amore. Non sit cupiditas, sed charitas. Si enim, inquit, tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem non habeam, nihil mihi prodest. Vt prosit tibi communicatio passionum Christi, charitas adsit. Vnde tibi charitas dei? Vis ostendã tibi vnde sit tibi? Ipsum interroga horrearium dominicum. Si.n. in te fuerit charitas dei, communicabis Christi passionibus, & verus eris martyr. In quo charitas coronatur, ipse erit verus martyr. Vnde ergo tibi? Habemus thesaurum iustum in vasis fictilibus, ait ipse apostolus, vt eminentia virtutis sit dei, & non ex nobis. Ergo vnde tibi charitas, nisi quia diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis? Ecce ad quod: geme: contemne spiritum tuum: accipe spiritum dei. Ergo ad hoc, inquit, habeam iustitiam quæ est a deo, ad cognoscendum eum & virtutes resurrectionis eius, & communionem passionum eius.

Sine amore Christi passionibus non communicatur.

I.Cor.xiij.

C

ij.Corin.iiij.

Roma.v.

Configuratus morti eius.

¶ Consepulti enim sumus, inquit, Christo per baptismum in mortem: ut quemadmodum Christus surrexit a mortuis, sic & nos in nouitate vitæ ambulemus. Morere ut viuas: sepelire ut resurgas. Cum enim sepultus fueris, & resurrexeris: tunc vere erit sursum cor. Ex eodem Roma. vi.

Sed quomodo occurram ad resurrectionē quæ est ex mortuis. D

¶ De iustitia loquebatur: iustitia quæ est ex fide Christi: iustitia quę a deo est: & sic cuncta executus est. Et cum iustitiam quęreret dicens, Ut inueniar in illo non habens meam iustitiam quę ex lege est, sed iustitiam quę ex fide est Christi, quę est ex deo, dicit modo. Si quo modo occurram in resurrectione mortuorum. Quare dixisti, Si quo modo occurram? Ex eodem.

Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim. Sequor autem: si quo modo comprehendam, in quo & comprehensus sum a Christo Iesu.

¶ Pręuenit me iustitia ipsius: sequatur illum meam. Tunc autem sequitur mea, si non sit mea. Si quo modo occurram: non quia iam acceperim aut iam perfectus sim. Cœperunt mirari qui hoc audiebant dicentem apostolum. Non quia iam acceperim, aut iam perfectus sim. Quid est quod nondum acceperat? Fidem habebat: virtutem habebat: spem habebat, charitate flagrabat: virtutes operabatur, inuictissime prędicabat: omnes persecutiones tolerabat, in omnibus patiens, amans ecclesiam, sollicitudinem omnium ecclesiarum corde gestans. Quid nondum acceperat? Non quia iam acceperim, aut iam perfectus sim. Quid est quod dicis? dicis & miramur: dicis & stupemus. Nouimus enim quem audiamus. Quid dicis? Ex eodem. Quid apostolus nondum acceperat quod ad perfectionem defuerat. E

Fratres, ego me non arbitror comprehendisse.

¶ Nolite, inquit, in me falli: plus me ipsum noui quam vos: scio quid mihi desit, nescio quid assit. Ego me ipsum non arbitror apprehendisse. Ex eodem.

Vnum autem illud ago.

¶ Hoc me non arbitror apprehendisse vnum multa habeo: & vnum nondum apprehendi. Vnam petij a domino, hanc requiram. Quid petisti? Quid requiris? Ut inhabitem in domo domini per omnes dies vitę meę, ut contempler delectationem domini. Ipsum est vnum quod dicebat se nondum apprehendisse apostolus. Et quantum illi deerat, in tantum perfectus nondum erat. Ergo ego, inquit, me non arbitror apprehendisse, vnum autē. Quid ergo facio. Ex eodem. Psal. xxvi. Vnum defuit apostolo.

E Quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora, axtendens, me ipsum ad destinatū persequor ad brauium supernæ vocationis dei, in Christo Iesu.

Ex eodem.

¶ Adhuc sequor, adhuc proficio, adhuc ambulo adhuc in via sum, adhuc me extendo: nondum perueni. Ergo, si & tu ambulas, si te extendis, si ea quæ ventura sunt cogitas, obliuiscere prçterita: noli in ea conspicere: ne ibi remaneas vbi respexeris. Mementote vxoris Loth.

Gene xix. Luc. xvij.

Quicunq; ergo perfecti sumus, hoc sentiamus.

Ex eodem. Quō qui se perfectum negat, dicat quotquot perfecti &c.

¶ Dixit non sum perfectus: & dicit, Quot quot perfecti, hoc sapiamus. Ego me non arbitror apprehendisse: non quia iam acceperim, aut iam perfectus sim, & dicit. Quotquot perfecti, hoc sapiamus. Perfecti & non perfecti: perfecti viatores: nondum perfecti possessores. Et vt noueris pfectos viatores dici, qui iam in via ambulant, perfecti viatores sunt. Vt scias viatores eum dixisse, non habitatores, non possessores, audi quod sequitur, Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus.

Et si qd aliter sapitis, & hoc vobis deus reuelabit.

Ex eodem. Gala. vi.

G

¶ Ne forte subrepat vobis, quia vos aliquid estis. Qui autem putat seipsum esse aliquid, cum nihil sit, seipsum seducit. Et qui putat se aliquid scire, necdum scit quemadmodum oportet scire. Ergo & si quid aliter sapitis quasi paruuli, id quoq; deus verbis reuelabit.

1. Cor. viij.

Veruntamen ad quod peruenimus vt idem sapiamus: & in eadem permaneamus regula. mitatores mei estote fratres: & obseruate eos qui ita ambulant sicut habetis formam nostram.

1. Cor. iiij. & ij.

Ex eodem.

Ambulare est pficere.

VT reuelet nobis deus & quod aliter sapimus in quo peruenimus; non in eo remaneamus, sed in eo ambulemus. Videtis quia viatores sumus. Dicitis, quid est ambulare? Breuiter dico, proficere: ne forte non intelligatis, & pigrius ambuletis. Proficite fratres mei, discutite vos semper sine dolo: sine adulatione, sine palpatione. Non enim aliquis est intus te cum, cui erubescas & iactes te. Est ibi, sed cui placet humilitas, ipse te probet: proba & teipsum tuipse. Semper tibi displiceat quod es, si vis peruenire ad illud quod nondum es. Nam vbi tibi placuisti, ibi remansisti. Si autem dixeris sufficit: & periisti.

H

Semper adde: semper ambula: semper profice: noli in via remanere: noli retro redere: non deuiare. Remanet qui non pficit: retro redit qui ad ea reuoluitur vnde iā obscesserat: deuiat qui apostat. Melius vel claudus in via, qui cursor præter viam

Deuians. Remanens Retrocedens.

ℭ Item quorundam capitulorum ex eadem lectione explanatio.

CIRCVNcisus octaua die.

ℭ In veteribus sacramentis circuncisio paruulorum octauo die fieri præcepta est: quoniam Christus in quo fit delicti carnalis expoliatio, quam significat circuncisio, die dominico resurrexit, qui post septimum octauus est. — Ex epistola ad Hilarium monachum. Gen. xvij.

ℭ Nec moueat quod ait secundum iustitiam quæ in lege est, q fuerit sine querela. Potuit enim esse intus in affectionibus prauis præuaricator legis: & tamen conspicua opera legis implere, vel timore hominum, vel ipsius dei, sed pœnæ formidine, non dilectione & delectatione iustitiæ. Aliud est enim voluntate bene faciendi benefacere: aliud autem ad malefaciendum sic voluntate inclinari, vt etiam faceret, si hæc posset impune permitti. Nam sic profecto in ipsa intus voluntate peccat, qui non voluntate sed timore non peccat. In quibus interioribus suis talem se fuisse sciens apostolus, ante gratiam dei quæ per Iesum Christum est dominum nostrum, alio loco hoc apertissime confitetur, scribens ad Ephesios. Et vos, inquit, cum essetis mortui delictis, & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aeris, spiritus eius qui nunc operatur in filios diffidentiæ, in quibus & nos omnes aliquando conuersati sumus in desiderijs carnis nostræ, facientes voluntatem carnis & affectionum: & eramus naturaliter filij iræ, sicut & cæteri. Deus autem qui diues & in misericordia, propter multam dilectionem qua dilexit nos, misertus est nostri: & cum essemus mortui peccatis, conviuificauit nos in Christo: cuius gratia sumus salui facti. Rursus ad Titum. Fuimus & nos aliquando stulti & increduli, errantes, & seruientes desiderijs, & voluptatibus varijs, in malitia & inuidia agentes, abominabiles, inuicem odio habentes. Tales fuit Saulus, quando secundum iustitiam quæ in lege est, sine querela se fuisse dicit. Nam quia non post hanc abominabilem vitam, vt esset sine querela in lege profecerat, moresque mutauerat, euidenter in his quæ sequuntur ostendit: quando quidem mutatum se non dicit ab his malis, nisi per gratiam saluatoris: adiungens hoc ipsum etiam hic, sicut ad Titum ait. Cum autem benignitas & bonitas illuxit saluatoris domini nostri, non ex operibus iustitiæ quæ nos fecimus: sed secundum suam misericordiã saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti: quẽ ditissime effudit super nos per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius heredes efficiamur secundum spem vitę ęternæ. PROPTER quem omnia detrimẽtum feci, & arbitror vt stercora, vt Christum lucri faciam, & inueniar in illo, non habens meam iustitiam quę ex lege est: sed illam quę ex fide est Iesu Christi: quę ex deo est iustitia in fide.

Ex libro ad Bonifacium papam vrbis. Intrinsecus preuaricator, potest extrinsecus sine querela esse.

Ephe. ij. A

Ad Titum. iij.

Ibidem. B

Ex epistola ad Hierony. Roma .x. Iudæorum errores quos apostolus destruit.

¶ Hoc ergo Iudæorum Paulus destruxerit quod malum habebat: & in primis illud, quod ignorantes dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Deinde quod post passionem & resurrectionem Christi dato atque manifestato sacramento gratię secundum ordinem Melchisedech, adhuc putabant sacramenta vetera, non ex consuetudine solemnitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda. Quę tamen si numquam fuissent necessaria infructuose atque inaniter pro eis Maccabęi martyres fierent. Postremo illud, quod prędicatores gratię Christi, Iudęi tanquam hostes legis persequebantur. Hos atque huiusmodi errores & vitia dicit se damnare: & stercora arbitratur, vt Christum lucrifaceret: & nó obseruationes legis, si more patrio celebrarentur, sicut ab ipso celebratę sunt sine vlla salutis necessitate, sicut Iudęi celebrandas putabant: aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehenderat.

C

Ex libro de gratia & libero arbitrio. Quomodo apostolus iusti. tiam legis suam vocat. Roma. x. ij. Cor. iij.

¶ Quid est, non habens meam iustitiam, quę ex lege est: cum sua non esset lex ipsa, sed dei: nisi quia suam dicit iustitiam, quamuis ex lege esset: quia sua voluntate legem se posse putabat implere sine adiutorio gratię: quę est per fidem Christi? Ideo cum dixisset, Nó habens meam iustitiam quę ex lege est secutus adiunxit. Sed eam quę est per fidem Christi quę est ex deo. Hanc ignorabant de quibus ait. Ignorantes dei iustitiam, id est quę est ex deo. Hanc enim dat, non litera occidens, sed spiritus viuificans. Et suam volentes constituere. Quam dixit ipse ex lege iustitiam, cum diceret, Non habens meam iustitiam quę ex lege est, Iustitię dei non sunt subiecti hoc est gratię dei non sunt subiecti.

Ex II. contra Iulianum. ij. Præcepta legis sine gratia impleri nequeunt.

¶ Qui pręcepta legis implere se putat per arbitrium proprię voluntatis sine spiritu gratię, suam iustitiam constituere vult, non iustitiam dei sumere. Nam vnde dicit idem apostolus, Vt inueniar in illo non habens meam iustitiam quę ex lege est: sed iustitiam quę ex fide, iustitiam a deo? Quare suam dicit iustitiam, quę est ex lege: eam quasi iustitiam probat, non autem suam, sed ex deo iustitiam, quę est ex fide? Nunquid lex non est ex deo? Quis nisi infidelis hoc dixerit? Sed ex lege dicit iustitiam suam, in qua homo putat sufficere sibi legem ad facienda diuina mandata confidens in virtute sua. Ex fide autem iustitiam ideo dicit esse ex deo, quia deus vnicuique partitur mensuram fidei: & ad fidem pertinet credere, quod in nobis deus operetur & velle, sicut operabatur in illa Purpuraria, cuius aperuerat deus mentem, vt intenderet ea quę a Paulo dicebantur. Ac per hoc nec ipsi Iudęi qui crediderunt in Christum in quibus & Paulus fuit, ex lege heredes omnino dicendi sunt, sed potius ex promissione. Ideo enim dictum est, In Isaac vocabitur tibi semen: quia non qui filij carnis, hi filij dei: sed filij promissionis deputantur in semine.

D

Act. xvi. Iudæi non sunt hæredes dicendi.

Gene. xxi. Roma. ix. Ex li. de ciui. dei. xvij. in expositione.

¶ Suscitat a terra pauperem: de nullo melius quam de illo intelligo qui propter nos pauper factus est: cum diues esset: vt eius paupertate ditaremur.

exhibitaremur. Ipsum enim de terra suscitauit tam cito, vt caro eius non videret corruptionem. Nec illud ab illo alienabo quod additum est. Et de stercore erigit inopem. Inops quippe, idem qui pauper. Stercus vero vnde erectus est, rectissime intelliguntur persecutores Iudei: in quorum numero dum se dixisset apostolus ecclesiam persecutum: Quę mihi, inquit, fuerunt lucra, hæc propter Christum damna esse duxi: nec solum detrimenta verum etiam stercora existimaui esse, vt Christum lucrifaciam. De terra ergo suscitatus est ille super omnes diuites pauper, & de illo stercore erectus est supra omnes opulentos ille inops. NON quod iam acceperim, aut iam perfectus sim, sequor autem si comprehendam, in quo e comprehensus sum a Christo Iesu. Cant. Annæ. Ephe. ii. Christus est pauper a terra suscitatus, & de stercore erectus. B

¶ Notum mihi fac domine finem meum. Finem illum dicit quem currens intuebatur apostolus & de sua imperfectione confitebatur, aliud in se intuens, aliud alibi quærens. Ait enim, Nõ quia iam acceperim, aut quia iam perfectus sim. Fratres, ego meipsum non arbitror apprehendisse. Et ne diceres, non apprehendit apostolus, ego apprehendi? Si perfectus non est apostolus, ego perfectus sum? Vide quid agat, attende quid dicat. Quid ergo agis apostole? Nondum apprehendisti? nondum perfectus es? Quid agis? Ad quam actionem me hortaris? Quid mihi imitandum, sequendumqȝ proponis? Vnum autem, inquit, quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus secundum intentionem, sequor ad palmam supernæ vocationis dei in Christo Iesu. Scdm intẽtionẽ, nõ scdm peruẽtionẽ, nõ scdm apprehensionẽ. Non relabamur vnde iam transiliuimus, nec remaneamus in illis in quæ iaȝ venimus. Curramus, intendamus, in via sumus: nec tam sis securus ex eis quæ transisti, quã sollicitus pro eis quo nondum peruenisti. Vnum autem, hoc est illud vnum, Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Vnum autem, quæ & vna dicitur in alio psalmo, Vnam petii a domino, hanc requiram. Quæ retro oblitus, in ea quę sunt ante extentus. Vnam petii a domino, hanc requiram: vt inhabitem in domo domini per omnes dies vitæ meę. Propter quid? Vt cõtempler delectationem domini. Ex tracta. ps. xxxviii. Psal. xxxviij. Finis ab apostolo. F Ioan. xiiii. Psal. xxv.

¶ Nemo fidelium, quãuis multum profecerit, dicat: sufficit mihi, qui enim dixit, remansit, & hæsit in via ante finem, qui non perseuerauerit vsqȝ in finem. Ex lib. sententiarum Prosperi.

¶ Noua vita in fide nunc inchoatur, & spe geritur: nam tunc erit cum absorbebitur mors in victoriam: cum illa inimica destruetur mors: cum immutati fuerimus, & æquales angelis facti. Omnes enim (inquit) resurgemus: sed non omnes immutabimur. Et erunt, inquit, æquales angelis dei. Apprehensi enim sumus modo in timore per fidem: tunc autem apprehendemus in charitate per speciem. Quãdiu enim sumus in corpore, peregrinamur a domino, per fidem enim ambulamus: non per speciem. Ipse itaque Ex libro ad Ianuarium. i. Cor. xv. Ibidem. Apprehensio beatorum quaȝ

quam apostolus nondum habuit.

apostolus qui dicit, Vt apprehendam, sicut & apprehensus sum: aperte se non apprehendisse confitetur. Fratres, inquit, ego me non arbitror apprehendisse.

G

Ex lib. confessionum. xi. Psal. xvij.

Quomodo distentio est vita nostra.

¶ Ecce distentio est vita mea: & me suscepit dextera tua. In domino meo mediatore filio hominis, inter te vnum & nos multos, in multis per multa: vt per eum apprehendam, in quo & apprehensus sum: & a veteribus diebus colligar sequens vnum, præterita oblitus: non in ea quæ futura & transitoria sunt, sed in ea quæ ante sunt, non distentus: sed extentus, non secundum distentionem, sed secundum intentionem, sequor ad palmam supernæ vocationis: vbi audiam vocem laudis: & contempler delectationem tuam, nec venientem, nec prætereuntem. FRAtres, ego me non arbitror comprehendisse. Vnum autem, quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt in priora, extendens me ad destinatum, persequor ad brauium supernæ vocationis dei in Christo Iesu. Quiq; ergo perfecti hoc sentiamus.

Ex libro de spiritu & litera.

Quid perfectionis apostolo adhuc deerat.

¶ Ipse confitetur nondum se accepisse: nondum esse perfectum ea plenitudine iustitiæ quam adipisci dilexit in Christo, sed adhuc secundum intentionem sequi, & præterita obliuiscentem. in ea quę ante sunt extendi: vt nouerimus etiam ad ipsum pertinere illud quod ait, Et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem, quamuis iam esset perfectus viator, & si nondum erat ipsius itineris perfectione peruentor. Denique tales vult secum in isto cursu homines rapere: quibus continuo subiungit & dicit, Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus. Et si quid aliter sapitis, hoc quoque deus vobis reuelabit: veruntamen in quod peruenimus in eo ambulemus. Ambulatio ista non corporis pedibus, sed mentis affectibus, & vitæ moribus geritur. vt possint esse perfecti iustitię possessores: qui recto itinere de die in diē sua renouatione proficientes, iam perfecti facti sunt eiusdem iustitię viatores.

H

Ambulatio mentalis.

Ex sermone in epistolam. Ioan. iiij.

Tota vita christiani boni desiderium est.

Extentio sinus.

Augmentandæ gratiæ diuinæ modus.

¶ Tota vita christiani boni secundum desiderium est. Quod autem desideras, nondum vides, sed desiderando capax efficeris: vt cum venerit quod videas implearis. Sicuti enim si velles implere aliquem sinum, & nosti q̃ꝫ magnum est quod dabitur: extendis sinum vel sacci, vel vtris, vel alterius rei, nosti quantum immissurus es, & vides quia angustus est sinus, extendendo facis capaciorem: sic deus differendo extendit desiderium, desiderando extendit animum: extendendo facit capacem. Desideremus ergo fratres, quia implendi sumus, videte Paulum extendentem sinum vt possit capere quod venturum est ait enim, Non quia iam acceperim, aut perfectus sum. Fratres, ego me non arbitror apprehendisse. Quid ergo agis in hac vita, si nondum apprehendisti? Vnum autem, quæ retro oblitus in ea quæ ante sunt

extentus, secundum intentionem, sequor ad palmam supernę vocationis. Extentum se dixit, & secundum intentionem sequi se dixit. Minorem se sentiebat ad capiendum quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Hæc est vita nostra vt desiderando exerceamur. Tantum autem nos exercet sanctum desiderium, quantum desideria nostra amputauerimus ab amore seculi. Esa.lxiiij.

ℭ Fratres ego me ipsum non arbitror apprehendisse. Quid tibi ergo pręstitum est si non apprehendisti? Vnde ergo gratias agis cum dicis. Sed misericordiam consecutus sum: quia directi sunt pedes, quia iam per terram ambulabant super petram? Quid enim ait? Vnum autem quæ retro oblitus. Quæ retro? Lacū miseriæ. Quid est retro? Limus luti, concupiscentia carnalis, tenebræ iniquitatis. Quę retro oblitus, in ea quę ante sunt extentus. Non se diceret extentum si iam peruenisset. Extenditur enim animus desiderio concupitę lętitiæ, non consecutæ. In ea quæ ante sunt, inquit, extentus sequor ad palmam supernæ vocationis in Christo Iesu. Currebat, sequebatur ad palmam. Et alio loco iam proximus palmę. Cursum consummaui. Quando autem dicebat, Sequor ad palmam supernę vocationis: quia iam pedes eius in petra directi erant, iam viam bonam ambulabant: habebat vnde gratias ageret, habebat quod peteret: gratias agens de acceptis, petens debita. De quibus acceptis? De indulgentia peccatorum, de illuminatione fidei, de robore spei, de flamma charitatis. Vnde autem adhuc deum debitorem tenebat? De cętero, inquit, superest mihi corona iustitię. Adhuc ergo aliquid mihi debetur. Corona iustitię: quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Primo benignus pater vt erueret de lacu miserię, vt donaret peccata, vt liberaret de luto limi, postea iustus iudex reddens bene ambulanti quod promisit, cui primo vt bene ambularet donauit.

Ex tracta. ps.lxxxix.
Quæ retro sunt censenda.
Quomodo se extentum dicat apostolus.
ij.Tim.iiij.
Ibidem.

ℭ Pręterita, quę iam post tergum oportet ponere: vt in ea quæ nobis promittuntur intendamus. Ergo nec ex pręterita vita nostra, nec ex præsenti delectari debemus. Hoc enim monet apostolus dicens. Quem enim aliquando fructum habuistis, in quibus nunc erubescitis? Reuocandus est animus a recordandis cum quadam delectatione præteritis, & cum quadam concupiscentia fruendi: ne redeamus corde in Aegyptum. Quid de præsentibus? quomodo iubet etiam ipsa contemni? Non respicientibus, inquit, quæ videntur: sed quæ non videntur. Quæ enim videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna. Item de præsenti vita dicit, Si in hac vita tantum in Christum sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Obliuiscere ergo præterita, quibus male vixisti: contemne præsentia, quibus temporaliter viuis, ne te alligando præsentia non permittant peruenire ad futura. Si enim præsens

Ex tracta. ps.lvij.
Præterita post ponenda.
Rom.vi.
Præsentia contemnenda.
ij.Cor.iiij. C
j.Cor.xv.

vita delectat, autem in terra posuisti. Si tuis præteritis, etiam retro latentibus, delectaris, aurem de causa obturasti. Debes ergo ire in lucem. exire de tenebris audita voce medicamenti, medicari a sapiente, vt iam in luce ambulans & exultans dicas, Quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus. Non dixit, quæ retro oblitus & pręsentibus delectatus. Cum dicit, quæ retro oblitus, non obturauit aurem de cauda. Cum dicit, in ea quæ ante sunt extentus, præsentibus non obsurduit. Merito audiens, merito prædicans, merito exultat lingua eius prędicans veritatem in luce noua, deposita tunica vetere. Et ad hoc enim valet astutia serpentis ad quam nos

Matth.x. imitandum dominus hortatur. Ait enim, Astuti sicut serpentes.

Serpentis astutia. Quid est, astuti sicut serpentes? Offer omnia membra tua percutienti, dummodo caput in te serues. Caput viri Christus. Sed grauat quasi pondus cor cuiusdam, & quasi senecta veteris hominis.

Colos.iij. Audi apostolum dicentem, Exuentes vos veterem hominem,

D induentes nouum. Et quomodo exuo, inquis, veterem hominem? Imitare astutiam serpentis. Quid enim facit serpens vt exuat veterem tunicam? Coarctat se per foramen angustum. Et vbi (inquis) inuenio hoc foramen angustum? Audi. Arcta & angusta via quę ducit ad vitam.

Matth.vij. ¶ Quantumcunque hic vixerimus, quantumcunque hic profecerimus, nemo dicat, sufficit mihi, iustus sum. Qui dixit, remansit in

Ex tracta. ps.lxviij. via, non nouit peruenire, vbi dixerit sufficit, ibi hæsit. Attende apo-

Nemini dicendum est sufficit. stolum cui non sufficit, vide quomodo se vult adiuuari donec perueniat. Fratres, inquit, ego non arbitror me apprehendisse, ne illi sibi viderentur apprehendisse. Quibus rursus dicit, Qui se putat ali-

I.Cor.viij. quid scire, nondum scit quemadmodum oportet scire. Quid ergo ait? Fratres, ego me non arbitror apprehendisse. Vnum autem, quę retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus secundum intentionem, sequor ad palmam supernæ vocationis. Ille ergo currit, tu hæsisti. Ille dicit nondum se perfectum, & tu iam de perfectione gloriaris.

Ex tracta. ps.lxxxix. ¶ Omnia quę temporis fine clauduntur, pro transactis habenda sunt. Vnde ea sibi apostoli post posuit intentio, quę retro sunt obli-

Præterita contemnenda sunt cuncta temporalia. uiscentis, vbi temporalia cuncta oportet intelligi, & in ea quæ ante sunt extenti quę appetitio est ęternorum.

A ¶ Cui tanta reuelabantur quid ait? Fratres ego meipsum non ar-

Ex tract. Psal.cxxx. ij.Cor.xij. bitror apprehendisse. Paulus dicit. Fratres ego me non arbitror apprehendisse: qui ad hoc accepit colaphizantem angelum Satanę, ne extolleretur in magnitudine reuelationum suum. Quis audet dicere quia comprehendit? Ecce Paulus non apprehendit, & dicit,

Si Paulus non comprehendit, qui se comprehendisse dicet, non me arbitror apprehendisse. Et quid agis o Paule? Adhuc curro (inquit) vt apprehendam. Adhuc Paulus in via est, & tu te putas in patria? Vnum autem (inquit) quę retro sunt oblitus. Hoc fac & tu; vitam præteritam malam obliuiscere. Si te delectabit ali

quando vanitas, non te delectet. Quę retro oblitus, inquit, in ea quę ante sunt extentus secundum intentionem, sequor ad palmas supernę vocationis dei in Christo Iesu. Audio vocem dei desuper: & curro vt apprehendam. Non enim dimisit me in via remanere, qui non cessat alloqui me. Quotquot ergo perfecti hoc sapiamus. Non loquor, inquit, imperfectis, quibus adhuc non possum loqui sapientiam: qui adhuc lacte potantur, non solido cibo pascuntur: sed illis ideo qui iam manducant solidum cibum, iam videntur esse perfecti, quia intelligunt ęqualitatem verbi cum patre. Adhuc non sic vident quomodo videndum est facie ad faciem. Adhuc ex parte in ęnigmate. Currant ergo, quia cum via finita fuerit, tūc redimus ad patriam. Currant, extendant se. Quotquot perfecti hoc sapiamus. Et si quid aliter sapitis, hoc quoq; vobis deus reuelabit. Si forte erras in aliquo, quare non redis ad lac matris? Quia si non extollimini, si non exaltatis cor vestrum, quia non ingredimini in mirabilibus super vos, sed seruatis humilitatem: reuelabit vobis deus quod aliter sapitis. Si autem hoc ipsum quod aliter sapitis defendere vultis & pertinaciter astruere contra pacem ecclesię, fit vobis maledictum hoc quod dixit, Super matrem cuius estis, vt foris a lacte separemini, foris a visceribus matris fame moriamini. Si autem perseueratis in pace catholica, si quid forte aliter sapitis q; oportet sapere, deus vobis reuelabit humilibus. Quare? Quia deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

1. Cor. iij.

B

Redeundum est ab errantibus ad lac ecclesię.

Iacob. iiij.

Psal. lxviij.

Ex lib. de tri/ni. ix.

¶ Quærite, inquit, deum: & viuet anima vestra. Et ne quisq; se apprehendisse temere gaudeat. Quærite, ait, faciem eius semper. Et apostolus, Si quis se putat, inquit, aliquid scire, nondum scit quemadmodum scire oporteat. Quisquis diligit deum, hic cognitus est ab illo. Non quidem dixit, cognouit illum, quæ periculosa præsumptio est, sed cognitus est ab illo. Sic & alibi cum dixisset. Nunc autem cognoscentes deum: statim corrigens, immo cogniti estis, inquit, a deo. Maximeq; illo loco. Fratres, inquit, ego meipsum non arbitror apprehendisse. Vnum autem, quę retro oblitus, in ea quæ ante sunt extentus secundum intentionem, sequor ad palmam supernę vocationis dei in Christo Iesu. Quotquot ergo perfecti hoc sapiamus. Perfectionem in hac vita dicit non aliud q; ea quę retro sunt obliuisci: & in ea quę ante sunt extendi secundum intentionem. Tutissima est enim quęrentis intentio donec apprehendatur illud quo tendimus, & qua extendimur. Sed ea recta intentio est quę proficiscitur a fide. Certa enim fides verumq; inchoat cognitionem. Cognitio vero certa nō perficitur nisi post hanc vitam cum viderimus facie ad faciem. Hoc ergo sapiamus, vt nouerimus tutiorem esse affectum vera quęrendi, q; incognita pro cognitis pręsumendi. Si ergo quęramus tanq; inuenturi: & sic inueniamus tanq; quæsituri. Cum enim consumauerit ho, tunc

Psal. ciiij.

1. Cor. viij.

Cur diligens deum non noscere deum sed nosci a deo dicatur.

C

Perfectio huius vitæ

Intentio recta.

Cognitio certa.

Credenda Intelligenda.
Ex lib. sententiarum Prof.
Roma.i.
Iustitia vera.
D

incipit. De credendis nulla infidelitate dubitemus. De intelligendis nulla temeritate affirmemus. In illis auctoritas tenenda est: in his veritas exquirenda. ¶ Iustitia secundum quam iustus ex fide viuit, quoniam per spiritum gratiæ homini ex deo est. vera iustitia est. Quæ licet non immerito in aliquibus iustis pro huius vitæ capacitate Perfecta dicatur, parua tamen est ad illam magnam quã cepit æqualitas angelorum. Quam qui nondum habebat, & propter illam quæ iam inerat, perfectum: & propter istam quę adhuc deerat, imperfectum se esse dicebat. Sed plane minor ista iustitia facit meritum. maior illa præmium. Vnde qui istam non sequitur, illam non assequitur.

Ex libro de perfectione iustitie hominis.
Quomodo hic perfecti sint in cursu non in effectu.

¶ Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus: idest quotquot perfecti currimus, hoc sapiamus, q̃ nondũ perfecti sumus: vt illic perficiamur quo perfecte adhuc currimus: vt cum venerit quod perfectum est, quod ex parte est destruatur. i. non iam ex parte sit, sed ex toto, quia fidei & spei iam res ipsa non quæ credatur & speretur: sed quę videatur teneatur q3 succedet. Charitas autem quæ in his tribus maior est, non auferatur, sed augeatur & impleatur contemplata quod credebat: & quod sperabat inde bit. In qua plenitudine charitatis præceptum illud implebitur. Diliges dominum deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Nam cum est aliquid carnalis concupiscentiæ, quod vel continendo frenetur non omni modo ex tota anima diligitur deus. Non enim caro sine anima concupiscit: q̃uis caro concupiscere dicatur, quia carnaliter anima cõcupiscit. Tũc erit iustus sine vllo omnino peccato: quia nulla lex erit in mẽbris eius repugnans legi mentis eius. sed prorsus toto corde, tota mente, tota anima diliget deũ: qđ ẽ primũ summũq; preceptũ. Cur ergo nõ preciperetur homini ista perfectio, q̃uis eã in hac vita nemo habeat? Non enim recte curritur, si quo currendũ est nesciatur. Quomodo autem sciretur, si nullis preceptis ostenderetur? ET SI quid aliter sapitis, & hoc vobis deus reuelabit: veruntamen ad quod peruenimus, vt idem sapiamus, & in eadem permaneamus regula.

Deut. vi.
Perfecta dei dilectio non frustra precipitur.
A

Ex tracta. eua. secondo.
Ioan. liiii
Via fidei.
Colos. ii.
E
Ioan. vi.

¶ Si in quo peruenimus in eo ambulemus, vt dicit apostolus, nõ solum quod nescimus, & scire debemus: sed etiam quod aliter sapimus id quoq; nobis deus reuelabit. Peruenimus autem in viam fidei, hanc perseuerantissime teneamus. Ipsa perducit ad cubiculum regis, in quo sunt omnes thesauri sapientię & scientiæ absconditi. Non enim dominus ipse Iesus Christus suis illis magnis & pręcipue electis discipulis inuidebat quando dicebat. Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Ambulandum est: proficiendum est, crescendum est: vt sint corda nostra capacia earum rerum quas capere modo non possumus. Quam si nos vltimus dies proficientes inuenerit: ibi discemus quod hic non potuimus.

Ex tract. euangelii secundũ. xviii.

¶ Beat9 apostolus eos alloquẽs, q̃ sibi iã videbant pfecti esse cũ se

imperfectũ esse dixisset, Quotquot ergo inqt, pfecti hoc sapiamus & si quid aliter sapitis, hoc quoq; deus vobis reuelabit. Et ne forte incurrerent in seductores qui eos velint a fide auertere, promittendo scientiam veritatis, & hoc putarent esse quod dixit apostolus, id quoq; deus vobis reuelabit: continuo subiunxit, veruntamen in quod peruenimus, in eo ambulemus. Si quid ergo intellexeris quod non sit contra regulam catholicæ fidei, ad quam velut via quæ te ducat ad patriam peruenisti, & sic intellexeris vt inde dubitari omnino non debeat, adde ad ædificium: noli tamen relinquere fundamentum.

Quid sit aliud quod deus reuelet.

¶ Spero tamen de minima dei quod in omnibus viris quę certa mihi sunt, perseuerantes me faciet. Si quid autem aliter sapio, id quoq; mihi ipse reuelabit: siue per occultas inspirationes, atq; admonitiones: siue per manifesta eloquia sua: siue per fraternas sermocinationes.

Ex libro de ci/ ui. dei. iij. Quomodo perficiamur in scientijs.

Multi enim ambulant quos sæpe dicebam vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Christi: quorum finis perditio est, quorum deus venter est, & gloria in confusiõe ipsorum, qui terrena sapiunt.

Rom. xvi.

¶ Hoc ab homine colitur quod deus diligit. Vnde quia de omnibus rebus maior & melior inuenitur, plus omnibus diligendus est vt colatur.

Ex libro sententiarum. Prosperi. Deus summe diligendus probatur.

Nostra autem conuersatio in cœlis est, Vnde etiã saluatorem expectamus dominum nostrum Iesum Christum: qui reformabat corpus humilitatis nostræ, cõfiguratum corpori claritatis suæ: secundum operationem, qua etiã possit subiicere sibi omnia.

C

SIc quomodo hic sum quamdiu hic sum, quando in hoc seculo sum: quandiu carnem mortalem porto: quandiu in tentatione vita humana est super terram: quandiu inter scandala suspiro: quandiu timeo ne cadam qui sto: quandiu mihi incerta sunt & mala & bona mea, vniuersa vanitas omnis homo viuens: omnis inquam & hærens & transiliens & ipse Idithum ad vniuersam vanitatem adhuc pertinent, quia omnia vanitas, & vanitas vanitatum. Quæ abundantia homini in omni labore suo, quo ipse laborat sub sole? Nunquid & Idithum adhuc sub sole est? Habet aliquid sub sole: habet aliquid vltra solem. Sub sole habet vigilare dormire, manducare bibere, esurire sitire, vigere fatigari, pubescere iuuenescere, senescere, incerta habere q̃ optat, & timet. Hęc oĩa sub sole habet etiã ipse Idithũ, etiã ipse trãsiliẽs eos. Vnde ergo trãsliẽs? Illo desiderio. Notũ mihi fac finẽ meum. Hoc

Ex tracta. ps. xxxviij. Vanitas huius vitæ.

Idithum. i. trã/ siliens eos. Eccle. i.

ps. xxxviij.

enim desiderium vltra solem est: non sub sole. Sub sole omnia vi
Visibilium re. sibilia. Quicquid visibile non est, sub sole non est, non est visibilis
gio. fides, non est visibilis spes, non est visibilis charitas, non est visibi-
D lis benignitas, nõ est visibilis postremo timor ille castus permanens
Psal. xviii. in seculum seculi. In his omnibus dulcedinem habens consolatio
nemq; Idithum, & vltra sole conuersans quia conseruatio eius in
his est & in quę adhuc sub sole habet gemit, & ista contemnit, do-
let, & in illa ardescit, & ea desiderat.

Ex tracta. ps. xlvii. ¶ In cælo sunt oues quibus pastor vita est. Quid igitur iam in cæ
lo sumus? In cælo secundum fidem. Si enim non in cælo, vbi sur-
Oues quibus pastor vita est in cœlo sunt. sum cor? Si non in cęlo, vnde apostolus Paulus dixit. Nostra au-
tem conuersatio in cęlis est? Corpore autem ambulamus in ter-
ra, corde habitamus in cęlo. Habitamus ibi, si illuc aliquid mitti-
mus quod ibi nos teneat. Nemo enim habitat corde nisi vnde co
gitat. Inde autem cogitat vbi thesaurizat. Thesaurizauit in terra,
cor ipsius a terra non recedit, Thesaurizauit in cęlo, cor ipsius a cę
Matth. vi. lo non discedit. Domino aperte dicente, Vbi est thesaurus tuus,
Ex tracta. ibi erit & cor tuum.

ps. lxiiii. ¶ Te decet hymnus, inquit, deus. Sed vbi? in Sion, in Babylone
ps. lxiiii. non decet. Etenim quisq; cum coeperit iam innouari, iam corde
i. Cor. x. in Hierusalem cantat: dicente apostolo, Conuersatio nostra in cę-
lis est. In carne autem ambulantes, inquit, non secundum carnem
militamus. Iam desiderio ibi sumus, iam spe in illa terra quasi
anchoram premisimus, ne in isto mari turbato naufragemus.
E. Quemadmodum ergo de naui quę in anchoris est, recte dicimus
Quomodo conuersatio nostra sit in cœlis. quia iam in terra sit, adhuc enim fluctuat, sed in terra quodammodo
educta est contra ventos & contra tempestate, sic contra tentationis
huius peregrinationis nostræ spes nostra fundata in illa ciuitate
Hierusalem fecit nos non abripi in saxa.

CAPVT IIII.

Itaq; fratres mei charissimi & desi-
derantissimi, gaudium meũ & co
rona mea, sic state in domino cha-
risimi. Euodiam rego, & Synty-
chem deprecor idipsum sapere in
domino. Etiam rogo & te germa-
na germane compar: adiuuat illas
que mecum laborauerunt in euangelio cum Clemen
te, & cæteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt
in libro vitæ. Gaudete in domino semper: iterum di-
co, gaudete.

Gaudere nos apostolus præcepit, sed in domino, non in seculo. Quicunq; enim voluerit amicus esse huius mundi, sicut scriptura dicit, inimicus dei reputabitur. Sicut autem non potest homo duobus dominis seruire, sic nemo potest & in hoc seculo gaudere & in domino. Multum inter se hęc duo gaudia differunt, suntq; omnino contraria. Quãdo gaudetur in seculo, nõ gaudetur in domino: quando gaudetur in domino, non gaudetur in seculo. Vincat gaudium in domino, donec finiatur gaudiũ in seculo semper minuatur, donec finiatur. Nõ ideo ista dicuntur, quoniam cum simus in hoc seculo, gaudere non debemus, sed vt etiã in hoc seculo constituti iam in domino gaudeamus. Quid est hoc seculum? & quod est gaudium seculi? Dico fratres breuiter quantũ possum, quantum deus adiuuat. Seculi letitia est impunita nequitia. Luxurient̃ur homines, fornicentur, in spectaculis nugẽtur, ebrietate ingurgitentur, turpitudine fœdentur, nihil mali patiantur, & vide te seculi gaudium. Ista mala non castiget fames: non belli timor: non alius timor: non aliquis morbus: non aliquæ aduersitates, sed sint omnia in rerum abundantia in pace carnis, in securitate malæ mentis: & vide seculi gaudiũ. Sed non cogitat deus sicut homo. Alia est dei cogitatio: alia hominis. Magnæ misericordiæ est nequitiam non impunitam relinquere: & ne cogatur in extremo gehennæ damnare, modo flagello dignatur castigare. Bonũ est nobis vt subueniat castigando: & tamen si facta generis humani consideremus, quid patimur? Non secundum peccata nostra fecit nobis. Filij eius sumus, vnde hoc probamus? Mortuus est pro nobis vnicus, ne remaneret vnus. Multos enim filios dei fecit vnicus filius. Emit sibi fratres sanguine suo, probauit reprobatus, redemit vẽditus: honorauit iniuriatus: viuificauit occisus, dubitas quod dabit tibi bona sua, qui non dedignatus est suscipere mala tua? Ergo fratres gaudere in domino, non in seculo, idest gaudete in veritate, non in iniquitate. Gaudete in spe æternitatis, non in flore vanitatis. Ita gaudete & vbiq; & quamdiucunq; hic fueritis, dominus in proximo est, nihil solliciti fueritis.

Ex sermone de verbis euangelii.

Gaudendũ in domino.

Iacobi iiii.

Matt. vi.

F

Seculi letitia.

Magnæ miãe est nequitiam punire.

G

Psal. cii.

Cur mortuus est vnicus filius dei.

¶ Non potest vnquam fraudari delectationibus suis, cui Christus est gaudium. Aeterna enim exultatio est, quę bono lętatur ęterno.

Ex li. sententiarum Prosperi.

Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.

¶ Omnia quippe bona opera amant in luce constitui: nõ propter humanam gloriã, sed vt videant, ait dominus, bona opera vestra: & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Et ideo non sufficit apostolo monere, vt mansuetudinem seruaremus, sed vt etiaz notaz omnibus faceremus. Mansuetudo, inquit, vestra nota sit omnibus hominibus. Et alio loco. Mansuetudinem vestraz ostentantes ad omnes homines. Nec illa sancti Dauid, quando inimico sibi in manus tradito clementer pepercit, pręclarissima lenitas emineret

Ex epistola ad Marcellinum.

Opera bõa volunt videri.

Ad Titum. iii.

nisi potestas pariter appareret.

Dominus enim prope est.

Ex sermone de verbis euang. xxvii.

¶ Etsi super omnes cęlos ascendit corpore, non recessit maiestate, vbiq; presens est qui fecit omnia.

Ephe. iiii. Ex tract. Psal. xlvi. Mat. xxviii.

¶ Ille enim qui ascendit in cœlus vt tolleretur ab oculis nostris, promisit nobis dicens, Ecce ego vobiscum sum vsq; ad consumationem seculi. Merito & apostolus sic nos aloquebatur. Dominus in proximo nihil solliciti fueritis. Sed & super cœlos Christus & lõge sunt cœli, & ipse qui ibi sedet prope est.

Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud deum.

Ex libr. ad Probam de orando deo. Quomodo preces innotescant deo.

¶ Non sic accipiendum est, tanquam deo innotescant, qui eas & antequam essent nouerat, sed nobis innotescant apud deũ per tolerantiam, non apud homines per iactantiã: aut forte innotescãt etiam apud angelos qui sunt apud deũ, vt quodammodo eas offerãt deo, & de his consulant: & quod deo iubente implẽdũ esse cognouerint, hoc nobis vel euidẽter vel latenter reportẽt. Dixit enim angelus hominibus, Cum oraretis, ego obtuli orationem vestrã in conspectu charitatis dei. ¶ Ad omnia quippe sciẽda que scit, sufficit sibi illa perfectio. Habet quidẽ nũcios. i. angelos: nõ tamẽ qui ei que nescit annũciẽt: nũ enim sunt vlla quę nesciat, sed bonũ eorũ est de opibus suis eius cõsulere volũtatẽ. Et hoc est q dicuntur nonnulla nunciare, non vt ipse ab eis discat, sed vt ab illo hic per verbũ eius sine corporali sono nũciẽt etiã qð voluerit, ab eo missi ad quos voluerit, totũ ab illo per illud verbũ eius audiẽtes. i. in eius veritate inueniẽtes quid sibi faciẽdũ, q̃d, quibus, quãdo nũciãdũ sit. Nam & nos oramus eũ, nec tamẽ necessitates nostras docemus eũ. Nouit. n. (ait verbũ eius) pater vester quid vobis necessariũ sit prius q̃ petatis ab eo. Nec ista ex aliquo tẽpore cognouit, vt nosset, sed futura omnia tẽporalia, atq; in eis etiã quid & quãdo ab illo petituri fueramus, & quos & de q̃bus rebus vel exauditurus esse sine initio ante præsciuit, vniuersas aũt creaturas suas, & spiritales, & corporales, nõ quia sunt ideo nouit, sed ideo sunt quia nouit. Nõ eñ nesciuit que fuerat creaturus. Quia ergo sciuit creauit, nõ quia creauit sciuit, nec aliter ea sciuit creata q̃ creanda. Non enim eius sapientiæ aliquid accessit ex eis, sed illis existentibus sicut oportebat, & quando oportebat, ille mansit vt erat. Ita & scriptum est in libro ecclesiastico, Antequam crearentur omnia nota sunt ei. Sic & postquam consummata sunt. Sic, inquit, non aliter. Et antequam crearentur: & postquam consummata sunt, sic ei nota sunt. Longe est igitur huic scientiæ scientia nostra dissimilis.

Tobiæ. xii. A

Ex libro de trinitate. xv. Angeli quid deo anuncient cũ omnia sciat.

Matth. vi.

Creaturæ sunt quia Deus eas nouit.

F Ecclesia. xxiii.

Psal. xxi.

¶ Annunciabitur domino generatio ventura. Quod non sic acci

piendum est, tanquam nescienti aliquid annuncietur vt sciat, sed si cut annunciant angeli, non solum nobis beneficia dei, veruꝫ etiaꝫ illi preces nostras. Nam scriptum est vbi angelus hominibus dicit, Ego obtuli memoriam orationis vestræ, non vt deus tunc nouerit quid videmus, vel quo indigeamus. Nouit enim pater vester (ait dominus) quid vobis necessarium sit prius q̄ꝫ petatis ab eo. sed quia necesse habet rationalis creatura obtemperans Deo temporales causas ad æternam veritatem referre, siue petendo quid erga se fiat, siue consulendo quid faciat, qui pius mentis affectus est, vt ipsa construatur, non vt deus instruatur. Nam ꝛ hæc quedam contestatio est rationalis creaturæ, ꝙ non sibi ipsa sit bonum quo beata fiat, sed illud incommutabile, cuius participatione etiam sapiens efficitur.

Ex libro de gratia noui testamenti. Annunciatio q̄ deo sit, qualis sit. Tobiæ. xii. Matt. vi.

Et pax dei quæ superat omnem sensum custodiat corda vestra, & inteligentias vestras in Christo Iesu domino nostro.

QVantum est, aut quid est nostra intelligentia ad illam excellentiam? Ibi enim est pax dei, quæ sicut dicit Apostolus, superat omnem intellectum. Quem nisi nostrum? Aut fortasse etiam sanctorum angelorum. Non enim ꝛ dei. Si ergo sancti in dei pace victuri sunt, profecto in ea pace victuri sunt quæ superat omnem intellectum. Quoniam nostrum quidem superat, non est dubium. Si autem superat ꝛ angelorum, vt nec ipsos excepisse videatur qui ait omnem intellectum, secundum hoc dictum esse debemus accipere, quia pacem dei qua ipse deus pacatus est, sicut deus nouit, non eam nos sic possumus nosse, nec vlli angeli. Superat itaqꝫ omnem intellectum, non dubiuꝫ præter suum. Sed quia ꝛ nos pro modo nostro pacis eius participes facti sumus, summam in nobis, atqꝫ inter nos ꝛ eum ipsam pacem, quantum nostrum summuꝫ est, isto modo pro suo modo sciunt eam sancti angeli, homines autem hunc longe infra in quantumlibet prouectu mentis excellant. Considerandū est enim quantus vir dicebat. Ex parte scimus, ꝛ ex parte prophetamus, donec veniat quod perfectum est. Et videmus nunc per speculū in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Sic iam vidēt sancti angeli, qui etiā angeli nostri dicti sunt, quia eruti de potestate tenebrarum, ꝛ accepto spiritus pignore translati ad regnum Christi, ad eos angelos iam cœpimus pertinere, cum quibus nobis erit sancta atqꝫ dulcissima dei ciuitas cōmunis. Sic sunt ergo angeli nostri qui sunt angeli dei, quemadmodum Christus dei. Christus est noster. Dei sunt, quia deum non reliquerunt. Nostri sunt, quia suos ciues nos habere cœperunt. Dixit autem dominus Iesus, Videte ne contemnatis vnum de pusillis istis. Dico enim vobis, quia angeli eorum in cœlis semper vident faciem patris mei qui in cœlis est. Sicut er-

C Ex lib. xxii. de ciuit. dei Pax an superat intellectum angelorum.

I. Cor. xiii. Ibidem.

Angeli sancti quomodo sint angeli nostri.

D

Matth. xviii.

I.Cor.xiij. go illi vident:ita ⁊ nos visuri sumus,sed nondum ita videmus. Propter quod ait Apostolus,quod pauloante dixi. Videmus nunc per speculum in ænigmate,tunc autem facie ad faciem. Præmium itaq; fidei nobis visio ista seruatur. De qua ⁊ Ioannes Apostolus I.Ioan.iij. loquens,cum apparuerit(inquit)similes ei erimus,quoniam videbimus eum sicuti est. Facies autem dei manifestatio eius intelligenda est,non aliquod tale membrum,quale nos habemus in corpore,atq; isto nomine nuncupamus.

Ex lib. Enchir. Pax Dei an supera t humanũ? non angelicum intellectum. Pax beatorum cum angelis.

¶ Pax ista præcellit omnem intellectum,sed vtiq; nostrum,non eorum qui semper vident faciem patris. Nos autem quãtuscunq; sit in nobis intellectus humanus,ex parte fecimus ⁊ videmus nũc per speculum in ænigmate. Cum vero æquales angelis Dei fuerimus tunc quemadmodum ipsi videbimus facie ad faciem. Tantamq; pacem habebimus erga eos,quantam ⁊ ipsi ergo nos: quia tantum eos dilecturi sumus quantum ab eis diligimur. Ita pax B eorum nota nobis erit,quia ⁊ nostra talis ac tanta erit,nec præcellet tunc intellectum nostrum. Dei vero pax quæ illic est erga eos, ⁊ nostrum ⁊ illorum intellectum sine dubitatione præcellit. De ipso quippe beata est rationalis creatura quæcunq; beata est, non ipse de illa. Vnde secundum hoc melius accipitur quod scriptum est,Pax dei,quæ præcellit omnem intellectum, vt in eo quod dixit omnem, nec ipse in intellectus sanctorum angelorum esse possit exceptus,sed Dei solius:neq; enim ⁊ ipsius intellectum pax eius excellit.

De cetero fratres quæcũque sunt vera,quæcunq; pudica,quæcunq; iusta,quæcunq; sancta, quæcunq; amabilia bonæ famæ,siqua virtus,siqua laus disciplinæ, hæc cogitate, quæ & didicistis & accepistis, & audistis,& vidistis in me: hæc agite, & Deus pacis erit vobiscum.

Ex lib. ad Iulianam de sancta viduitate. Conscientia bona nõ sufficit si fama bona desit cũ haberi possit. Vita bona nobis necessaria fama proximis.

SAnctorum conuersatio cauta etiam debet esse,ne forte cum mala vita nõ sit per lasciuiã,mala sit fama per negligẽtiam. Nec audiẽdi sunt siue viri sancti:siue fœminæ,qui quando reprehẽsa in aliquo negligẽtia sua,per quã fit vt in malã veniant suspicionẽ,vnde suã vitã longe abesse sciunt,dicunt sibi coram deo sufficere cõsciẽtiã,existimationẽ hominũ nõ impudẽter solũ,verũ etiã crudeliter cõtemnẽtes,cũ occidũt animas aliorũ siue blasphemãtiũ viã dei,quibus secundũ suspicionẽ quasi turpis quæ casta est displicet eis vita sanctorũ,vel etiã cũ excusatione imitãtiũ, nõ qđ vidẽt,sed quod putant. Proinde quisquis a criminibus flagitiorũ atq; facinorũ vitã suã custodit,sibi bene facit. Quisquis autẽ famã, ⁊ in alios misericors est. Nobis enim necessaria est vita nostra,aliis fama nostra. Et vtiq; etiã quod aliis ministramus misericorditer

ad salutem, ad nostram quoque redundat utilitatem. Vnde nõ frustra Apostolus: Prouidemus, inquit, bona non solum coram deo, verum etiam coram hominibus. Item dicit, Placete omnibus per omnia, sicut & ego omnibus per omnia placeo: nõ quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salui fiant. In quadam etiam exhortatione dicit, De cætero fratres quęcunq; sunt vera, quęcunq; sancta, quęcunq; iusta, quęcunq; casta, quęcunq; charissima, quęcunq; bonę famę, siqua virtus, siqua laus, hęc cogitate quæ didicistis, & accepistis, & vidistis, & audistis in me. Cernis quemadmodum inter multa quę exhortando commonuit, non neglexerit ponere, quęcunq; bonę famę, duobusq; verbis cuncta concluserit vbi ait, Siqua virtus, siqua laus. Ad virtuté enim pertinent quę antea memorauit: bona fama vero ad laudem. Puto quod non ad laudem hominum pro magno suadebat Apostolus dicens, Mihi autem minimum est, vt a vobis iudicer, aut ab humano die. Et alibi, Si hominibus placerem, Christi seruus nõ essem. Et iterũ, Nã gloria nostra hęc est testimoniũ cõscientię nostrę. Sed illorũ duorũ, id est bonę vitę, & bonę famę: vel quod breuius dicitur, virtutis & laudis vnũ propter seipsum sapientissime retinebat, alterũ propter alios misericordissime prouidebat. Sed quoniã quãtalibet humana cautela suspiciones maleuolentissimas non potest omni ex parte vitare, vbi pro existimatione nostra quicquid recte possumus fecerimus, si aliqui de nobis vel male fingendo, vel male credendo famam nostram decolorare conantur, assit cõsciẽtię solatiũ, plenęq; etiã gaudiũ, quod merces nostra magna est in cęlis, etiã cũ dicunt homines mala multa de nobis pie iusteq; viuentibus. Illa enim merces tanq; stipendium est militantium per arma iustitię, non solum dextera, verum etiam sinistra. Per gloriam scilicet & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam.

ij.Cor.viij. T
i.Cor.x.
G
i.Cor.iiij.
Gala.i.
ij.Cor.i.
ij.Cor.vi.
H

Gauisus sum autem in domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruistis pro me sentire, sicut & sentiebatis, Occupati autem eratis.

Ex tractatu ps.xlix.

VEre terra fructuosa, cui gaudet Apostolus, quando ei miserunt ad necessitates eius. Nec quęro datum, inquit, sed quęro fructum. Et gratias agit dicens, Quia tandem aliquando repullulastis sapere pro me. Repullulastis arboribus dicit, quę sterilitate quadam aruerant.

¶ Dicebamus enim eos terrę fructibus significari, & in allegoria figurari opera misericordię, quę huius vitę necessitatibus exhibentur ex terra fructifera. Talis terra erat pius Onesiphorus, cuius domui dedisti misericordiam, quia frequenter Paulum tuum refrigerauit, & catenam eius non erubuit. Hoc fecerunt & fratres, & tali fruge fructificauerunt, qui quod ei deerat suppleuerunt ex Macedonia. Quomodo autem dolet quędam ligna, quę fructum ei de-

Ex lib. confessio xiij.
Opera misericordiæ.
ij.Tim.i.

bitũ nõ dederunt: vbi ait, In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed oẽs me dereliquerunt. Nõ illis imputeť. Ista.n. debentur eis qui ministrant doctrinã rationalẽ p intelligẽtias diuinorũ mysteriorũ, præbẽtibus se imitãdos in omni cõtinẽtia. Pascuntur autem his escis, qui lætantur eis. Nec illi lætãtur eis, quorũ deus venter est. Neq3 enim ⁊ in illis qui præbent ista, ea quæ dant fructus est, sed quo animo dant: itaq3 ille qui deo seruiebat non suo ventri, video plane vnde gaudeat. Video, ⁊ congratulor ei valde. Acceperat.n.a Philippẽsibus, q̃ p Epaphroditũ miserã. Sed tñ vnde gaudeat video, vñ aũt gaudet, inde pascitur. Quia in veritate loquens, gauisus sum (inqt) magnifice in dño: qa tãdẽ aliquãdo repullulastis sapere pro me, in quo sapiebatis, tædiũ aũt habuistis. Isti ergo diuturno tædio marcuerãt, ⁊ quasi exaruerant ab isto fructu boni operis, ⁊ gaudet eis qui repullularunt, non sibi, quia eius indigentiæ subuenerunt. Ideo secutus ait,

Philip.iiij.

A

Nõ quasi propter pœnuriã dico. Ego.n.didici in quibus sum, sufficiens esse. Scio & humiliari, scio & abundare: vbiq3 in omnibus institutus sum. Et satiari, & esurire, & abundare, & pœnuriam pati, omnia possum per Christum eo qui me confortat.

ℭ Vnde ergo gaudes, o Paule magne? vnde gaudes? vnde pasceris? quid est quod te pascit lætitia? Quod sequitur audiamus.

Verumtamen bene fecistis, communicantes tribulationi meæ.

Psal.iiij.

HInc gaudet, hinc pascitur, quia illi benefecerunt: nõ qa eius angustia relaxata est. Qui dicit, tibi, in tribulatione dilatasti mihi: quia ⁊ abundare, ⁊ pœnuriam pati nouit in te, qui confortas eum.

B

Ex lib. quæstionum euang.i. Lucæ.xij.

ℭ Et iustificata est sapiẽtia ab oĩbus filijs suis. Ostẽdit filio sapiẽtię intelligere de vsu ciborũ, nec in abstinẽdo, nec in manducãdo esse iustitiã: sed in æquanimitate tolerãdi inopiã, ⁊ tẽperãtiã, per abundãtiã nõ se corrumpẽdi, atq3 opportune sumẽdi, vel nõ sumẽdi ea, quorũ nõ vsus, sed cõcupiscẽtia refrenãda est. Non.n. interest oĩno qd alimẽtorũ sumas, vt succurras necessitati corporis: dummodo cõgruas in generibus alimẽtorũ his cũ qbus tibi viuẽdũ est. Neq3 quãtũ sumas multũ interest, cũ videamus aliorũ stomachũ citius satiari, ⁊ eos tamẽ illi ipsi paruo quo satiãtur, ardẽter, ⁊ intolerabiliter, ⁊ oĩno turpiter inhiare: alios autẽ plusculo qdẽ satiari, sed tolerabilius inopiã perpeti: ⁊ vel ante ora corã positas epulas, si in tẽpore aut opus sit, aut necesse sit, cũ trãquillitate aspicere neq3 tangere. Magis ergo interest nõ qd, vel quãtũ alimẽtorũ pro cõgruentia hominum, atq3 personæ suæ, ⁊ pro suæ valetudinis necessitate

Vbi iustitia sit.

Non interest quantum, sed qualiter sumas.

quis capiat, sed qui ita facilitate & serenitate animi careat cum his vel oportet, vel etiã necesse est carere, vt illud in animo Christiano cõpleatur quod Apostolus dicit, Scio & minus habere: scio & abundare in oĩbus, & in omni imbutus sum, & satiari, & esurire, & pœnuriã pati. Oĩa possũ in eo qui me cõfortat. Et illud, Neq; si manducauerimus abundabimus: neq; si nõ manducauerimus, egebimus. Et illud, Nõ est.n. regnũ dei esca & potus, sed iustitia & pax & gaudiũ. Et qa solẽt hoĩes multũ gaudere carnalibus epulis, addidit, in spiritu sancto. Iustificatur ergo sapientia ab oĩbus filijs suis, q intelligunt vtẽdis terrenis opportuna tẽpora esse debere, facilitatem vero carendi talibus, & amorem fruendi æternis, non variari opportere per tempora, sed perpetuo retineri. C 1.Cor.viij. Rom.xiiij.

Scitis autem & vos Philippenses, q in principio euangelii, quando profectus sum a Macedonia, nulla mihi ecclesia communicauit in ratione dati, & accepti, nisi vos soli: quia & Thessalonicam semel, & bis, in vsum mihi misistis.

¶ Ad bona opera eos redisse nunc gaudet, & repullulasse lætatur, tãq; reuiuiscẽte fertilitate agri. Nunqd pp vsus suos, qa dixit vsibus meis misistis? nunquid propterea gaudet? Non propterea? Hoc vnde scimus? Quoniam ipse sequitur dicens. Ex lib. confessionum.xiij.

Non quia quæro datum, sed requiro fructũ abundantem in rationẽ vestram. Habeo autem omnia, & abundo. Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quæ misistis, in odorem suauitatis, hostiam acceptam placentem deo. Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum, secundum diuitias suas in gloria, in Christo Iesu. Deo autem & patri nostro gloria in secula seculorum, amen. Salutate omnem sanctum in Christo Iesu. Salutant vos qui mecum sunt fratres. Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsaris domo sunt. Gratia domini nostri Iesu Christi, cum omnibus vobis spiritu vestro. Amen. D Rom.xij.

Didicit a te deus meus inter datũ & fructũ discernere. Datũ est res ipsa quã dat, qui impertitur hęc necessaria, veluti est nummus cibus, potus, vestimẽtũ, tectũ, adiutoriũ. Fructus autẽ bona opa, & recta voluntas datoris est. Nõ.n. ait magister bonus, q susceperit pphetã tãtũ: sed addidit in noĩe pphetæ: neq; ait tantum, qui susceperit iustũ, sed addidit in nomine iusti. Ita quip- Discretio dati & fructus. Matth.x.

B
pe ille mercedem prophetę, iste mercedem iusti accipiet. Nec solū
Math.x. ait, Qui calicē aquę frigidę potum dederit vni ex minimis meis,
Datum, sed addidit, tātū in noīe discipuli. Et sic adiūxit, Amē dico vobis,
nō perdet mercedē sui. Datū est suscipere prophetā, suscipere iustū,
porrigere calicē aquę frigidę discipulo. Fructus aūt est, in noīe pro
Fructus. phetę, in noīe iusti, in noīe, discipuli hoc facere. Fructu pascitur He
iij. Reg. xvij. lias a vidua sciente ꝙ hominē dei pasceret, ⁊ propter hoc pasceret.
Ibidem supra. Per coruū aūt dato pascebatur. Nec interior Helias, sex exterior pa
scebatur, qui posset etiā talis cibi egestate corrumpi. Ideoq; domi
ne cum homines idiotę, atq; infideles, quibus initiādis, atq; lucrā
dis necessaria sunt sacramēta initiorū, ⁊ magnalia miraculorū, su
scipiunt corporaliter reficiendos, aut in aliquo vsu pręsentis vitę
adiuuandos pueros tuos, cū id quare faciēdū sit, ⁊ quo pertineant
ignorēt, nec illi istos pascūt, nec isti ab illis pascuntur, quia nec illi
F hęc sancta ⁊ recta volūtate operantur, nec isti eorū datis vbi fructū
Ex tractat. nōdū vident, lętantur. Inde quippe animus pascitur, vnde lętatur.
ps. lxxx. ¶ Accipite Psalmū ⁊ da te tympanum. Accipite ⁊ date. Quid ac-
ps. lxxx. cipite? quid date? Accipite psalmū, ⁊ date tympanum. Apostolus
Pro spiritali- Paulus reprehēdit, ⁊ dolet ꝙ nemo illi cōmunicauerat, in ratione
bus licet accipe dati, ⁊ accepti. Quid est in ratione dati ⁊ accepti, nisi quod in alio
re temporalia. loco aperte exposuit, Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnū
i. Cor. ix. est si carnalia vestra metamus? Et verū est ꝙ tympanū quod de co
Tympanum. rio fit, ad carnē pertinet. Psalmus ergo spiritalis est, tympanū car-
Psalmus. nale. Ergo plebs dei, cōgregatio dei, accipite psalmū, ⁊ date tympa
nū. Accipite spiritalia, ⁊ date carnalia. Si auidi estis in spiritalibus
accipiendis, deuoti estote in carnalibus erogandis.
Ex libro de pa- ¶ Ipse Apostolus datū nō querebat, fructuosas tamen oues suas
storibus. esse cupiebat, nō steriles sine lactis vbertate. Itaq; cū esset quodā tē-
pore in magna indigētia vinctus in cōfessione veritatis, missum
est a fratribus vnde necessitati ⁊ indigētię eius ministraretur. Re-
spondit aūt illis gratias agēs ⁊ dixit, Bene fecistis cōmunicare ne-
cessitatibus meis: Ego enim didici in quibus sum sufficiēs esse. Scio
⁊ abundare, noui ⁊ poenuriā pati. Omnia possum in eo qui me cō
fortat. Verūtamen vos bene fecistis vsibus meis mittere. Sed vt
ostenderet in eo quod illi benefecerunt quid ipse quęreret, ne in-
ter illos esset qui se ipsos pascūt nō oues, nō tā suę gaudet subuen-
tum esse necessitati, q̄ illorū gratulatur foecunditati. Quid ergo ibi
quęrebat? Nō quia quero, inquit, datū, sed requiro fructum. Nō vt
ego, inquit, explear, sed ne vos inanes remaneatis.
Ex lib. ij. de ser- ¶ Nō quia quero datū, sed inquiro fructū. i. ꝙ quero datū vestrū.
mone domini hoc, nō quęro, sed fructū vestrū. Hoc enim indicio apparere pote-
in monte. rat quantum profecissent in deum, cum id libenter facerent quod
G non propter gaudium de muneribus, sed propter communiones
charitatis ab eis quęrebatur.

Missa e Roma per tychicum ⁊ onesimum.

ARGVMENTVM IN epistolam ad Colossenses.

COLOssenses in Asia minore sunt, finitimi Laodicensibus: hos non viderat apostolus. Nam Archippi, siue, quod addit Ambrosius, Epaphrae, quibus hoc delegatum erat, prædicatione conuersi sunt ad Christum. His vehementer imminebant pseudapostoli, conantes in dogma multo peruersissimum inducere, docentes non esse filium dei salutis autorem, sed per angelos viam patere ad patrem: neq; enim venisse filium dei in hunc mundum, neq; venturum, cum in veteri testamento per angelos administrata sint omnia. Deinde Iudaismum & philosophiæ superstitionem cum Christi doctrina miscebant, obseruantes quædam legis instituta: & superstitiose obseruantes Solem, Lunam, ac stellas, & elementa huius mundi, quibus docebant nos esse obnoxios. Hos igitur suæ professionis commonefacit, ostendens illos quicquid hactenus essequuti sunt, non angelis deberi, sed Christo angelorum conditori: hunc vnum esse caput ecclesiæ, nec ab alio quoquam petendam salutem. Atq; interim autoritatem suam asserit. Diligenter autem monet, ne pseudapostolorum magniloquentia, confictisq; visionibus angelorum sibi poni paterentur, & vel in Iudaismum, vel in philosophicam superstitionem prolaberentur. Atq; hæc agit duobus primis capitibus in reliqui hortetur ad officia pietatis nominatim prescribens qualiss

vxor erga maritum, qualis debeat esse maritus in vxorem: qualis parens erga liberos, liberi erga parentes: serui erga dominos, domini erga seruos. Extrema pars salutationibus occupatur, nisi quod Archippum commonet officij sui Scripsit autem è carcere ab Epheso per Tychicum, quod ipse palam testatur in huius epistolæ cap. iiij. cui collegam dederat Onesimum. Græcorum inscriptiones ex vrbe Roma missam testatur Hinc certe remisit Onesimũ quē illic in vinculis genuerat Christo.

Expositione beatissimi patris Augustini, in epistolam diui Pauli ad Colossenses a venerabili Beda præsbytero collecta.

AVLVS apostolus Iesu Christi per voluntatem dei, & Timotheus frater his qui sunt Colossis sanctis, & fidelibus fratribus i Christo Iesu, Gratia vobis, & pax a deo patre nostro Gratias agimus deo, & patri domini nostri Iesu Christi semper ꝓ vobis orātes, audientes fidem vestram in Christo Iesu, & dilectionem quam habetis in sanctos oēs, propter spem quæ reposita est vobis in cœlis, quam audistis in verbo veritatis euangelii, quod peruenit ad vos: sicut & in vninerso mundo est, & fructificat, & crescit sicut in vobis ex ea die qua audistis, & cognouistis gratiam dei in veritate, sicut didicistis ab Epaphra charissimo cōseruo nostro, qui est fidelis ꝓ nobis minister Christi Iesu: qui etiam manifestauit nobis dilectionem vestram in spū. Ideo & nos ex qua die audiuimus, non cessamus pro vobis orātes, & postulantes vt impleamini agnitione voluntatis eius, in omni sapientia, & ītellectu spiritali: vt ambuletis digne Deo, pater omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia Dei, in omni virtute confortati, secūdum potentiam gloriæ charitatis eius, in omni patientia, & longanimitate: cum gaudio, gratias agētes deo patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine.

ii. Cor. i. Gal. i. Eph. i. Phllip. i.

A ii. Thes. i.

¶ Tunica illa domini desuper texta, quę significat charitatis æternitatem, cum diuidi a persecutoribus non posset, sors super eam missa est. Ad quos peruenit, eos significauit qui videntur ad sortes pertinere sanctorum. Gratia salui facti estis per fidem, ait Apostolus. Gratia salui facti est is per fidem, & hoc non ex vobis, sed do.

Ex tracta. ps xxx. Ioan. xix. Ephe. ii.

num dei est, non ex operibus, quasi vos benefeceritis, vt ad hoc accedere digni essetis. Non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Iesu in operibus bonis. Hec quodammodo sors occulta est. Voluntas dei in humano genere sors est, Sors veniens de occulta dei voluntate, apud quem non est iniquitas. Non enim ille personas accipit, sed occulta illius iustitia tibi sors est.

B

Voluntas dei sors est.

Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ.

Ex tractat. ps. cv.

Poteftas tenebrarum.

Ephe. ij.

ij. Tim. ij.

Ioan. xij.

Quisquis hęc legis, ꝛ gratiam dei, qua in ęternam vitam per dominum nostrum Iesum Christum redimimur, legendo in apostolicis literis, in propheticis scrutando cognoscis, ꝛ vetus testamentum in nouo reuelatum, in vetere nouum velatum vides: recole quem dixerit Apostolus Paulus principem potestatis aeris, qui operatur in filijs diffidentię. ꝛ illud, vbi ait de quibusdam: Vt resipiscant de diaboli laqueis captiuati ab ipso secundum ipsius voluntatem. ꝛ verba domini nostri Iesu Christi, vbi eum expellens de fideliuз cordibus ait, Nunc princeps huius mundi missus est foras. ꝛ ipsius itidem Apostoli dicentis, Qui eruit nos de potestate tenebrarum, ꝛ transtulit in regnum filij charitatis suę. Hęc atq; huiusmodi ratiocinatus, intende animum in literas veteris testamenti, ꝛ vide quid cantetur in eo psalmo, cuius est titulus, Quando domus ędificabatur post captiuitatem. Ibi enim dicitur, Cantate domino canticum nouum. Et ne existimes ad Iudęorum populum tantummodo pertinere. Cantate, inquit, domino omnis terra. Cantate domino, benedicite nomini eius. Annunciate vel potius bene nunciate: immo ꝛ ipsum verbum quod in gręco potum est transferam, euangelizate diem ex die salutare eius. Hinc enim euangelium nuncupatum est, in quo annunciatur dies ex die dominus Christus, lumen ex lumine, filius ex patre. Hoc est enim ꝛ salutare eius, quia salutare Dei Christus est. Isti ergo inimici cum rege suo diabolo captiuuз tenebant populum dei. De qua captiuitate cum redimimur, ꝛ princeps huius mundi mittitur foras, edificatur domus post captiuitatem, cuius lapis angularis est Chhristus, qui duos condidit in se vnum nouum hominem, faciens pacem: quia dies ex die veniens euangelizauit eis qui erant prope, ꝛ eis qui erant longe, faciens vtraq; vnū, ꝛ ad duces alias oues, quæ nō sunt ex hoc ouili, vt sit vnus grex ꝛ vnus pastor. Hi ergo inimici diabolus ꝛ angeli eius captiuauerant prædestinatos in dei regnum ꝛ gloriam. A redemptore auteз nostro foras missi, qui dominari infidelibus solebant intrinsecus, fideles oppugnant extrinsecus. Sed oppugnant non expugnant eos q apprehenderunt turrem fortitudinis a facie inimici. Vt auteз oppugnēt, sentiunt in nobis esse infirmitatis reliquias, propter quas

Psal. xcv.

C

Dies ex die.

Ephe. ij.

Ioan x.

D

Oppugnāt nō expugnant bonos diaboli.

dicimus, Dimitte nobis debita nostra. propter quas dicimus, Ne nos inferas in tentationem, sed libera nos a malo. | Matth. vi.

¶ Nõ ait aũt, meũ regnũ nõ est hic, sed nõ est hic. Hic est enim regnũ eius vsq; in finẽ seculi, habẽs inter se cõmixta zizania vsq; ad messes. Messis est. n. finis seculi, qñ messores veniẽt, id est angeli, & colligẽt de regno eius oĩa scãdala. Quod vtiq; nõ fieret si regnum eius nõ esset hic. Sed tñ nõ est hinc, qa peregrinatur in mũdo. Regno suo quippe dicit, De mũdo nõ estis, sed ego vos elegi de mundo. Erãt ergo de mundo, qñ regnũ eius nõ erãt, sed ad mundi principẽ pertinebãt. De mũdo est ergo quicqd hominũ a vero qdẽ deo creatũ, sed ex Adã viciata atq; damnata stirpe generatũ est. Factũ est aũt regnũ nõ iã de mundo, quicqd inde in Christo regeneratũ est. Sic enim nos deus eruit de potestate tenebrarũ, & transtulit in regnum filij charitatis suæ. De quo regno dicit, Regnum meum non est de hoc mundo, vel regnum meum non est hic. | Ex tractat. euange. secũdũ Ioan. cxij. Ioan. xviij. Regnum Christi est hic, sed non hinc. Regnum Christi non est de mondo. Ioan. xviij.

¶ Si charitas quæ pater diligit filiũ, suũ, & patrẽ diligit filius, ineffabiliter cõmunionẽ demõstrat amborũ: qd cõueniẽtius q̃; vt ille ꝓprie dicatur charitas, q spũs est cõmunis ambobus? Alioquin si in illa trinitate solus spũs sanctus est charitas, pfecto & filius nõ solius patris, verũ etiã spũs sancti filius inuenitur. Ita. n. locis innumerabilibus dicitur & legitur filius vnigenitus dei patris, vt tñ & illud verũ sit, qđ Apls ait de Deo patre. Qui eruit nos de potestate tenebrarũ, & trãstulit in regnũ filij charitatis suæ. Nõ dixit filij sui: qđ si diceret, verissime diceret, quẽadmodũ qa sępe dixit, verissime dixit, sed ait filij charitatis suæ. Filius ergo est spiritus sancti, si non est in illa trinitate charitas dei nisi spiritus sanctus, Quod si absurdissimum est, restat vt non solus ibi sit charitas spiritus sanctus, sed propter illa de quibus satis disserui, proprie sic vocetur. Quod autẽ dictũ est filij charitatis suæ, nihil aliud intelligatur, q̃; filij sui dilecti, q̃; filij postremo substãtiæ suæ. Charitas quippe patris quę in natura eius est ineffabiliter simplici, nihil est aliud q̃; eius ipsa natura atq; substantia vt sæpe iam diximus, & sæpe iterare non piget. Ac per hoc filius charitatis eius nullus est alius, q̃; qui de substantia est genitus. | Ex libro de trinita. xv. Filius charitatis dei patris. Christus. B

¶ Si vere volumus defendere liberũ arbitrium, nõ oppugnemus vnde sit liberũ. Nã q oppugnat gratiã qua nostrũ ad declinandũ a malo liberatẽ arbitriũ, ipse arbitriũ suũ adhuc vult captiuũ esse. Respõde obsecro quõ dicit Apls, Gratias agẽtes patri idoneos faciẽti nos in parte sortis sanctorũ in lumine, q eruit nos de potestate tenebrarũ, & trãstulit in regnũ filij charitatis suæ, si nõ ipse arbitrium nostrũ, sed ipsum arbitriũ se liberat. Mendaciter ergo agimus gratias patri tanq̃; ipse faciat, quod ipse non facit. Et errauit qui dixit, q ipse nos faciat idoneos in parte sortis sanctorum in lumine, quia ipse nos eruit de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ. Responde quomodo ad declinandum a ma- | Ex epistola ad vitalem. Propter liberũ arbitriũ nõ est oppugnanda dei gratia. F

Non tantum prædicandum est infidelibus, sed etiam orandum pro eis.

lo, & faciendum bonum, liberum habebamus arbitriũ quãdo erat sub potestate tenebrarũ. Vnde nos si (quẽadmodũ dicit Apostolus) deus eruit, ipse vtiq; illud liberũ fecit. Quod tã magnũ nostrũ bonũ, si per suæ doctrinæ prædicationẽ tãtũmodo facit, quid de ijs dicemus quos de ipso tenebrarũ potestate nõdũ eruit. Prædicãda tantũ illis est doctrina diuina, an etiã orãdũ pro eis vt de tenebrarũ potestate diuinitus eruantur? Si tãtummodo prædicandum esse dicis, iussioni domini, & orationibus ecclesiæ cõtradicis. Si autẽ pro eis fateris orandũ, id vtiq; orandũ fateris, vt ijdẽ doctrinæ, arbitrio liberato a tenebrarũ potestate cõsentiant. Ita fit vt neq; fideles fiant, nisi libero arbitrio, & tamen illius gratia fideles fiãt, qui eorũ a potestate tenebrarũ liberauit arbitrium. Sic & dei gratia non negatur, sed sine vllis humanis præcedentibus meritis vera monstratur. & liberũ ita defenditur, vt humilitate solidetur, non elatione præcipitetur arbitriũ: & qui gloriatur, non in homine vel quolibet alio, vel seipso, sed in domino glorietur, Potestas enim tenebrarũ quid est, nisi potestas diaboli & angelorũ eius? Qui cum fuissent angeli lucis in veritate per liberũ arbitriũ nõ stantes, sed inde cadẽtes, facti sunt tenebræ. Nõ te ista doceo, sed quæ nosti vt recorderis admoneo. Huic igitur potestati tenebrarũ per illius ruinã, cui primo homini ab ea potestate præuaricatio persuasa est. & in quo omnes cecidimus, subiectũ est genus humanũ. Propter quod de hac potestate tenebrarũ eruuntur paruuli, & regenerantur in Christo. Neq; hoc apparet in eorũ arbitrio liberato, nisi cum ad annos peruenerint ratione vtentis ætatis habentes consentientes doctrinæ salutari in qua nutriti sunt voluntatem, & in ea finientes istam vitam, si electi sunt in Christo ante constitutionem mundi, vt essent sancti & immaculati in conspectu eius, in charitate prædestinati in adoptionem filiorum.

1. Cor. 1.

G

Ephe. 1.

In quo habemus redẽptionẽ p sanguinẽ, & ipsius remissionẽ peccatorũ. qui est imago dei inuisibilis.

Ex lib. de trinit. xiij. Probat diabolum victum esse quando se vicisse credebat.

H

Matth. xij.

NOn est difficile videre diabolũ victũ, quãdo qui ab illo occisus est, resurrexit. Illud est maius, & ad intelligẽdũ pfundius, videre diabolũ victũ, quando vicisse sibi videbatur. i. quãdo Christus occisus est. Tũc. n. sanguis ille, quoniam eius erat q nullũ omnino habuit peccatũ, ad remissionẽ nostrorũ, fusus est peccatorum, vt quia eos diabolus merito tenebat quos peccati reos cõditione mortis obstrinxit, hos per eũ merito dimitteret, quẽ nullius peccati reũ immerito pœna mortis affecit. Hac iustitia victus, & hoc vinculo vinctus est fortis, vt vasa eius eriperentur, q̃ apud eũ cũ ipso & angelis eius fuerãt vasa iræ, & in vasa misericordiæ verterentur. Hæc verba qppe ipsius domini nostri Iesu Christi de cœlo ad se factã cũ primũ vocatus est, narrat Apostolus Paulus. Nã inter cętera

quæ audiuit,etiã hoc sibi dictũ sic loqtur. Ad hoc n. tibi apparui, vt cõstituã te ministrũ & testẽ eorũ q̃ a me vides,qbus etiã pręeo ti bi,liberãs te de populo,& de gẽtibus,in quos ego mittã te aperire oculos cęcorũ,vt auertãtur a tenebris, & potestate Satanæ ad deũ, & vt accipiãt remissionẽ peccatorũ, sortẽ q̃ in sanctis, & fidẽ q̃ in me est. Vnde & exhortãs idẽ Apostolus credẽtes ad gratiarũ actio nẽ deo patri,q eruit eos,inqt de potestate tenebrarũ,& transtulit in regnũ filij charitatis suæ,in quo habemus redẽptionẽ in sanguine eius remissionẽ pctõrũ in hac redẽptione tãq̃; pciũ p nobis datus est sanguis Christi,quo accepto diabolus nõ ditatus est, sed necatus,vt nos ab eius nexibus solueremur,nec quẽq̃; secũ eorũ,quos Christus ab omni debito liber,indebite fuso suo sanguine redemisset,peccatorũ retibus obuolutũ,traheret ad secũdæ,ac sempiternæ mortis exitiũ,sed hactenus morerentur ad Christi gratiã pertinẽtes præcogniti,& prædẽstinati,& electi ante cõstitutionẽ mundi.quatenus pro ipsis ipse mortuus est Christus carnis tantũ morte non spiritus. Qui est imago dei inuisibilis.

Adu. xxvi. c.

Precium redemptionis nostræ.

ditatus

¶ Ad quẽdã modũ erit homo imitator dei velut imago,sed non qualis imago est filius. Filius hominis habet imaginẽ patris sui,& hoc est quod pater eius,quia homo est sicut pater eius. In speculo aũt imago tua nõ est qđ tu. Aliter.n.est imago tua in filio,aliter in speculo. Sed in creatura non hoc est imago dei qđ est in filio,qui hoc est qđ pater.i.deus verbũ dei,p qđ facta sunt oĩa. Recipe ergo similitudinẽ Dei quã per mala facta amisisti. Sicut.n. in nummo imago imperatoris aliter est,& aliter in filio, nã imago & imago est,sed aliter impressa est in nummo,aliter habetur in filio: Sic & nummus es dei,& hoc melior,quia cum intellectu, & cũ quadam vita nummus es dei,vt scias etiã cuius imaginẽ geras,& ad cuius imaginẽ factus sis. Nam nummus nescit se habere imaginẽ regis.

Ex lib. de decẽ Chordis.

Homo esse debet imitator dei velut imago.

Imago imperatoris aliter est in nummo quã in filio.

Homo nummus dei est.

¶ In tribus primis præceptis decalogi,quæ ad deũ pertinẽt,cætera enim septem ad proximũ pertinẽt.i.ad homines, quia in duobus præceptis tota lex pendet. In primo præcepto prohibetur aliqua in figmẽtis hominũ dei similitudo,non quia nõ habet imaginem deus,sed quia nulla imago eius coli debet,nisi illa quę hoc est quod ipse,nec ipsa pro illo,sed cum illo.

Ex lib. ad Ianuar. i.

Matth. xxij.

B

Primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipso condita sunt vniuersa in cœlis, & in terra, visibilia, & inuisibilia. Siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt. Et ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant.

¶ Secũdũ formã dei dictũ est. Ante oẽs colles genuit me.i.ante oẽs altitudines creaturarũ. &, Ante luciferũ genui te.i. ante omnia

Ex libro de trinitate.i. Christus

quomodo genitus. temporalia & tempora, Secundum autem formam serui dictum est. Dominus creauit me in principio viarum suarum, quia secundum formam dei dixit, Ego sum, veritas, & secundum formam serui, Ego sum via. Quia enim ipse est primogenitus a mortuis, iter facit ecclesiæ suæ ad regnum dei, ad vitam æternam, cui caput est, ad immortalitatem etiam corporis. Ideo creatus est in principio viarum dei in opera eius. Secundum formam enim dei principium quod & loquitur vobis: in quo principio fecit deus cœlum & terram. Secundum autem formam serui sponsus procedens de thalamo suo. Secundum formam dei, primogenitus omnis creaturæ, & ipse est ante omnes, & omnia illi constant. Secundum formam serui, ipse est caput corporis ecclesie.

Prouer. viii. Ioan. xiiii. Ioan. ix. Gene. i. Psal. xviii.

Ecclesia. xxiiii. Ex li. contra. Secundinum. i.

C

Distinctio inter creatorem & creaturam Christus primogenitus. Christus vnigenitus.

¶ Fides catholica que inter creatorem creaturamque distinguit, nullam patitur in his duobus nominibus intelligendi difficultatem, vnigenitum eum accipiens secundum id quod scriptum est, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Primogenitum autem vniuersæ creaturæ, secundum id quod Apostolus ait. Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus, quos ei pater ad fraternam societatem non equalitate substantie, sed adoptione gratiæ generauit. ET post aliqua.

Philip. ii.

¶ Vt Christus Iesus & vnigenitus sit secundum id quod verbum dei est deus apud deum, pariter incommutabilis, & pariter æternus, non rapinam arbitratus est esse se equalem deo: & primogenitus omnis creaturæ, secundum id quod in ipso condita sunt omnia in cœlis & in terra visibilia & inuisibilia, quoniam in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum omnia reconciliari in ipsum.

i. Cor. xv.

Et ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, vt sit in omnibus ipse primatum tenens.

Ex libro de agone christiano. Sapientem fieri & sapientia esse differunt. Christus caput ecclesiæ.

D

ALiud est sapientem tantum fieri per sapientiam dei, & aliud est ipsam personam sustinere sapientiæ dei. Quamuis enim eadem natura sit corporis ecclesiæ, multum tamen distare inter caput & membra cætera, quis non intelligat? Si enim ecclesie caput est homo ille, cuius susceptione verbum caro factum est, & habitauit in nobis: membra cetera sunt omnes sancti, quibus perficitur & completur ecclesia. Quo ergo anima totum corpus nostrum animat & viuificauit, sed in capite & videndo sentit, & audiendo, & odorando, & gustando, & tangendo, in ceteris autem membris tangendo tantum: & ideo capiti cuncta subiecta sunt ad operandum: illud autem supra collocatum est ad consulendum, quia ipsius anime quæ consulit corpori, quodammodo personam sustinent caput, ibi enim omnis sensus apparet, sic vniuerso populo sanctorum tanquam vni corpori caput est mediator dei & hominum, homo Christus Iesus. Et propterea sapientia dei, & verbum in principio per quod facta sunt

i. Tim. ii.

omnia,non sic assumpsit illum hominē vt cæteros:sed multo ex/cellentius,multoq; sublimius,quomodo ipsum solū assumi oportuit,in quo sapientia hominibus appareret,sicut visibiliter eā3 decedat ostendi. Quapropter aliter sunt sapientes cæteri homines qui cunq3 sunt,vel esse potuerunt,vel poterūt,ꝛ aliter ille vnus mediator dei ꝛ hominum,homo Christus Iesus,qui sapientiæ ipsius per quam fiunt sapientię quicunq3 homines, non solum beneficium habet,sed etiam personam gerit.De cæteris.n.sapientibus ꝛ spiritalibus animis recte dicit potest ꝙ habeant in se verbum dei,per qđ facta sunt omnia:sed in nullo eorum recte dici potest,ꝙ verbū caro factum est, ꝛ habitauit in nobis,quod in solo domino nostro Iesu Christo rectissime dicitur.

A liter Christus aliter homines cæteri sapientes sunt.

Ex sermōe ꝙ trībus modis Christus intelligitur.

¶ Totus Christus secundum ecclesiam.i.caput ꝛ corpus predicatur. Etenim caput ꝛ corpus vnus Christus , non quia sine corpore non est integer,sed quia ꝛ nobiscum integer esse dignatus est,qui ꝛ sine nobis semper est integer,non solum in eo ꝙ verbum est vni/genitus filius æqualis patri,sed ꝛ in ipso homine quem suscepit,ꝛ cum quo simul deus ꝛ homo est. Veruntamen fratres quomodo corpus eius nos,si non ꝛ nobiscū vnus Christus? Vbi inuenimus hoc quia vnus Christus est caput ꝛ corpus.i.corpus cū3 capite suo? Sponsa cum sponso suo,quasi singulariter loquitur apud Esaiam, Certe vnus idēq3 loquitur. Et videte quid ait, Velut spōso alligauit mihi mirram,ꝛ veluti sponsam induit me ornamento,vt spōsus ꝛ sponsa. Eūdem dicit sponsum secundu3 caput:sponsam secūdū corpus. Duo videtur,ꝛ vnus est. Alioquin qūo membra Christi sumus? Apostolo apertissime dicente, Vos estis corpus Christi ꝛ mēbra. Mēbra Christi ꝛ corpus oēs simul sumus:nō quia hoc loco tā tū sumus,sed ꝛ per vniuersam terrā:neq3 tātū hoc tēpore,sed qd dicā3? ex Abel iusto vsq3 in finē seculi,q̄diu generāt ꝛ generātur homines,quisquis iustorū p hāc vitā trāsitū facit:quicquid nūc.i.nō in hoc loco,sed in hac vita,quicquid post nascentiū futurum est,totū hoc vnum corpus Christi,singuli autem membra Christi. Si ergo omnes corpus,singuli mēbra,est vtiq3 caput cuius hoc sit corpus. Et ipse est,inquit,caput corporis ecclesiæ,primogenitus,ipse primatu3 tenens. Et quia de illo ait etiā ꝙ semper caput omnis principatus,ꝛ potestatis sit,adiungitur ista ecclesia que nunc peregrina est,illi cælesti ecclesię vbi angelos ciues habemus quia equales nos futuros post resurrectionē corporū impudēter nobis arrogaremus,nisi veritas promisisset dicens, Erunt equales angelis dei, ꝛ fit vna ecclesia ciuitas regis magni. ¶ Non igitur mirum si propter exēplum quod nobis vt reformemur ad imaginē dei prębet imago ęqualis patri,cū de sapiētia scriptura loqtur,de filio loquitur,quē sequimur viuēdo sapienter. Cuius imaginis exēplo ꝛ nos non discedamus à deo,quia ꝛ nos imago dei sumus,nō quidē ęqualis:facta quippe a patre p filiū,nō nata de patre sicut illa. Et nos quia illuminamur,

E

Caput ꝛ corpus ecclesiæ vnus est Christus.

Christus sposus ꝛ sponsa.

Esa.lxi.

i.Cor.vi.

Corpus. Christi.

F

Luc.xx.

Ex libr.de trin. viii.

lumen:illa vero quia lumen,illuminãs. Et ideo illa sine exẽplo nobis exẽplũ est. Neq; enim imitatur precedentẽ aliquẽ ad patrẽ, a quo nunq̃ est omnino separabilis, quia id ipsum est qd̃ ille de quo est. Nos autẽ nitentes imitamur manẽtẽ, & sequimur stantẽ, & in ipso ambulãtes redimus ad ipsum, quia factus est nobis via tẽporalis per humanitatem, que mansio nobis eterna est per diuinitatẽ. Quoniã quippe spiritibus mũdis intellectualibus qui supbia nõ lapsi sunt, in forma dei, & deo æqualis, & deus prebet exẽplũ: vt se idẽ exẽplũ redeũdi etiã lapso preberet homini, qui pp immũditiã sãctorũ poenãq; mortalitatis Deũ videre nõ poterat, semetipsum exinaniuit nõ mutando diuinitatem suam. sed nostram mutabilitatem assumendo. Et formam serui accipiens venit ad nos in hunc mundũ, qui in hoc mundo erat, quia mundus per eum factus est: vt exẽplũ sursum videntibus deũ, exẽplũ deorsum imitantibus hominem, exemplũ sanis ad permanendũ, exẽplũ infirmis ad cõualescẽdũ, exẽplũ morituris ad nõ timẽdũ, exẽplũ mortuis ad resurgẽdum esset, in oĩbus ipse pmatũ tenẽs. Quia enim homo ad beatitudinẽ se qui nõ debebat nisi deum. & sentire non poterat deum, sequendo deũ hominem factũ, sequeretur simul & quem sentire poterat, & quẽ sequi debebat. Amemus ergo eum, inhæreamus illi charitate diffusa in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est nobis.

Christus via & mansio est nobis.

Philip. ii.

Homo solũ deũ sequi debet, sed deum sentire nõ potest ideo Christus deus & homo.

Quia in ipso complacuit patri omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliari omnia, in ipso pacificans per sanguinem crucis eius, siue que in terris, siue que ĩ cœlis sunt. Et vos cum essetis aliquãdo alienati, & inimici sensibus in operibus malis: nunc autem reconciliauit in corpore carnis eius per mortem, exhibere vos sanctos & immaculatos, & irreprehensibiles coram ipso. si tamen permanetis in fide fundati, & stabiles, & immobiles a spe euangelii quod audistis, quod predicatum est in vniuersa creatura, que sub cœlo est.

¶ Per illud singulare sacrificiũ in quo mediator est immollatus, quod vnũ multæ in lege victime figurabãt, pacificatur cœlestia cũ terrestribus, & terrestria cum cœlestibus. Quoniam, sicut idem Apostolus dicit, in ipso cõplacuit omnẽ plenitudinẽ habitare, & per eum recõciliari omnia in ipsum, pacificans per sanguinentẽ crucis eius siue que in terris sunt, siue que in cœlis. Pax ista precellit (sicut scriptum est) omnem intellectum, neq; scientia nobis, nisi cum ad eã venerimus potest. Quomodo enim pacificantur cœlestia nisi nobis .i. concordando nobiscum? Nam ibi semper est pax, & inter se vniuersis intellectualibus creaturis, & cum suo creatore. Quæ pax

H Ex libro. Enchirid.

Christus mediator & reconciliator noster.

Philip. iiii.

precellit(vt dictum est)omnem intellectum,sed vtiq3 nostru3,nō corum qui semper vident faciem patris. Matt.xviii.

Cuius factus sum ego Paulus minister, qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius, quod est ecclesia. Cuius factus sum ego minister secundum dispēsationem dei, quæ data est mihi in vobis.

A

Ex tracta. psal.lxi.

Persona nostra persona est ecclesiæ corporis Christi.

Debemus intelligere personā nostrā personā ecclesię,personā corporis Christi.vnus enī3 homo cū capite,& corpore suo Iesus Christus,saluator corporis & mēbra corp.s:duo ī carne vna,& in voce vna,& ī passione vna,& cū tr.īsieri: iniquitas in requie vna.Passiones itaq3 Christi non in solo Christo:immo passiones Christi nō nisi in Christo. Si enim Christū intelligat caput & corpus,passiones Christi nō nisi in Christo. si autē Christū intelligas solū caput,passiones Christi nō in solo Christo. Si eni3 passiones Christi in solo Christo, immo in solo capite: vnde dicit quoddā mēbrū eius Paulus Apostolus,Vt supplea quę desunt pressurarū Christi,in carne mea? Si ergo in mēbris Christi es,quicquid pateris ab eis qui nō sunt ī mēbris Christi,deerat passionibus Christi. Ideo additur,quia deerat,mēsurā implēs nō supfundēs. Tātū pateris quātū ex passionibus tuis inferēdū erat vniuersę passiōi Christi,qui passus est in capite nostro,patitur ī mēbris suis.i.nobisipsis. Ad cōmunē hāc quasi rempublicā nostrā quisq3 pro modulo nostro exoluimus quod debemus,& pro posse viriū nostrarū quasi canonē passionū inferimus paratoria plenaria passionū omniū. nō erit finis nisi cū seculū finitū erit. ¶ Videte quid dixit,Apostolus, quia in ipso Christus patiebatur. Vt adimplea3(inquit)quæ desunt pressurarum Christi in carne mea. Vt adimpleam(inquit)quæ desunt.Cui desunt? Pressurarū Christi,Et vbi desunt? In carne mea. Nunquid aliquid pressurarum deerat in illo homine quod factu3 est verbum dei,nato de Maria virgine? Passus est eni3 quicquid pati deberet ex sua voluntate non ex peccati necessitate. Et videtur quia omnia.In cruce enim positus accepit acetum vltimum:& ait perfectum est,& inclinato capite emisit spiritum. Quid est perfectum est? Iam de mensura passionum nihil mihi deest. Omnia quę de me prædicta sunt,completa sunt,tanquam ideo expectaret vt compleretur. Ergo impletę erant omnes passiones,sed in capite,restabant adhuc in corpore Christi passiones,vos aute3 estis corpus Christi & membra.In his ergo membris cum esset Apostolus dixit, Vt adimpleam quæ desunt pressurarum Christi in carne mea.

Christi. passioni de fuisse creditur quicquid membrū ei⁹ hic patitur. Pro nostra quisq3 alii nā quisq3 legerunt

B

Ex tractat. ps.lxxxvi.

Christi passiones perfectæ in capite, adhuc perficiuntur in eius corpore.

Ioan.xix. i.Cor.xii.

Ex tractat. ps.xlii.

¶ Vt suppleam(inquit)quæ desunt pressurarum non mearu3,sed

Christus patitur in membris suis.

Gala.ij.

C

Christi in carne non iam Christi, sed mea. Patitur, inquit, Christus adhuc pressuram non in carne sua in qua ascendit in cœlum, sed in carne mea, quę adhuc laborat in terra. Christus, inquit, pressurã patitur in carne mea. Viuo enim iam non ego, viuit vero in me Christus. Nisi enim Christus in membris suis, hoc est fidelibus suis, pressuram ipse pateretur, Saulus in terra Christum in cœlo sedentem non persequeretur.

Eph.ij.

Vt impleam verbum dei, mysterium quod abscõditum fuit a seculis, & generationibus: nunc autem manifestatum est sanctis eius quibus voluit Deus notas facere diuitias gloriæ sacramenti huius in gentibus, quod est Christus in vobis spes gloriæ, quem nos annunciamus, corripientes omnem hominem, & docentes in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu, in quo & laboro, certando secundum operationem eius, quã operatur in me in virtute.

Omnem hominem.

Ex lib. confessionum.iij. Iacobi.iiij.

Ioan.i. Platonici libri Augustino allati.

D

Philip.ij.

PRimo volens ostendere mihi domine deus meus q; resistas superbis, humilibus autem des gratiam: & quanta misericordia tua demonstrata sit omnibus via humilitatis, q; verbum caro factum est & habitauit inter homines, procurasti mihi per quendam hominem immanissimo typo turgidum, quosdam Platonicorum libros ex greca lingua in latinam versos. Et ibi legi non quidez his verbis, sed hoc idem omnino multis & multiplicibus suaderi rationibus, q; in principio erat verbũ, & verbum erat apud deum & deus erat verbum. Hoc erat in principio apud deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est in eo vita est, & vita erat lux hominus, & lux in tenebris lucet, & tenebrę eam non comprehenderunt. Et quia hominis anima q̃uis testimonium perhibeat de lumine, non est tamen ipsa lumen: sed verbum, deus lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: & quia in hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Quia vero in sua propria venit, & sui eum non receperunt: quotquot autem eum receperunt, dedit eis potestatem filios dei fieri credentibus in nomine eius: non ibi legi. Item ibi legi quia deus verbum non ex carne, non ex sanguine, non ex voluntate viri, neq; ex voluntate carnis: sed ex deo natus est. Sed quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis, non legi. Indagaui quippe in literis variae dictum & multimode, q; sit filius in forma patris nõ rapinam arbitratus esse equalis deo, quia naturaliter id ipsum est. Sed quia semetipsum exinaniuit formas

serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo humiliauit se factus obediens vsqz ad mortem, mortem autem crucis, propter quod deus exaltauit eum a mortuis, & donauit ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur coelestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus in gloria est dei patris: non habent illi libri. Quod enim ante omnia tempora, & supra omnia tempora incommutabiliter manet vnigenitus filius tuus, coęternus, & quia de plenitudine eius accipiunt animę vt beatę sint, & quia participatione manentis in se sapientię renouantur vt sapientes sint, est ibi. Quod autem secundum tempus pro impijs mortuus est, & filio tuo vnico non pepercisti, sed pro nobis omnibus tradidisti eum, non est ibi. Abscondisti enim hęc a sapientibus, & reuelasti ea paruulis, vt venirent ad eum laborantes & onerati, & reficeret eos, quoniam mitis est & humilis corde, & diriget mites in iudicio, & docet mansuetos vias suas, vides humilitatem nostram, & laborem nostrum, & dimittens omnia peccata nostra. Qui autem cothurno tanq; doctrinæ sublimioris elati, non audiunt dicentem, Discite a me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris, & si cognoscunt deum, non sicut deum glorificant, aut gratias agunt, sed euanescunt in cogitationibus suis, & obscuratur insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Verbum enim tuum ęterna veritas superioris creaturę tuę partibus supereminens subditos erigit ad seipsam, in inferioribus autem ędificauit sibi humilem domum de limo nostro, per quam subdendos deprimeret a se ipsis, & ad se traijceret sanans tumorem & nutriens amorem, ne fiducia sua progrederentur longius: sed potius infirmarentur videntes ante pedes suos infirmam diuinitatem ex participatione tunicę pelliceę nostrę, & lassi prosternerentur in ea, illa autem surgens leuaret eos. Quid enim faciet miser homo? quis eum liberabit de corpore mortis huius, nisi gratia tua per Iesum Christum dominum nostrum, quem genuisti coęternum, & creasti in principio viarum tuarum, in quo princeps huius mundi non inuenit quicq; morte dignum, & occidit eum, & euacuatum est chirographum quod erat cōtrarium nobis? Hoc illę literę non habent, non habent paginæ vultum pietatis huius, lachrymas confessionis, sacrificium tuum spiritum contribulatum, cor contritum & humiliatum, populi salutem, sponsam, ciuitatem, arram spiritus sancti, poculum precij nostri. Nemo ibi cantat. Nonne deo subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Etenim ipse est deus meus, & salutaris meus, susceptor meus, non mouebor amplius. Nemo ibi audit vocantem, Venite ad me qui laboratis. Dedignantur ab eo discere quoniam mitis est & humilis corde. Abscondisti enim hec a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Et aliud est de syl-

Marginalia: A — Rom. v. — Matth. xi. — Ibidem. — ps. xxiij. — ps. xxij. — Cothurno elati — Matth. xi. — Rom. i. — B — Rom. vij. — Ioan. xij. — Colos. ij. — Psal. l. — ps. lxi. — Matt. xi.

G nestri cacumine videre patriam pacis, & iter ad eam non inuenire & frustra conari per inuia. circum obsidentibus & insidiantibus fugitiuis desertoribus cum principe suo leone & dracone. Et aliud tenere viam illuc ducentem cura cœlestis imperatoris munitam, vbi non latrocinantur qui cœlestem militiā deseruerunt, vitant enim eam sicut supplicium.

CAPVT. II.

Olo enim vos scire qualem solicitudinem habeam pro vobis, & pro his qui sunt Laodiciæ, & quicunq; nō viderunt faciem meam in carne, vt cōsolentur corda ipsorum, instructi in charitate, & in omnes diuitias plenitudinis intellectus, in agnitione mysterii Dei patris, & Christi Iesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. Hoc autem dico vt nemo vos decipiat in
I. Cor. v. probalitate sublimitate sermonum. Nam etsi corpo
H re absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens & videns ordinem vestrum, & firmamentum eius quæ in Christo est fidei vestræ. Sicut ergo accepistis Iesum Christum dominum nostrum, ita in ipso ambulate, radicati, & superædificati in ipso, & confirmati in fide, sicut & didicistis, abundantes in illa ingratia
Ex libr. de spiritu & litera. Superbia. rum actione.

Vitiorum omnium humanorum causa, est superbia. Ad hanc conuincendam atq; auferendam talis medicina cœlitus venit, ad elatum hominem per superbiam, Deus humilis descendit per misericordiam, gratiam claram manifestamq; commendans in ipso homine, quem tanta præ particibus suis charitate suscepit. Neq; enim & ipse ita verbo dei coniunctus, vt ipsa coniuctione vnus filius dei, & idem ipse vnus filius hominis fieret, præcedentibus suæ voluntatis meritis fecit, vnum quippe illum esse oportebat. Essent autem & duo, & tres, & plures, si hoc fieri posset non per dei propriū donum: sed per hominis liberum arbitrium. Hoc ergo præcipue commendatur. hoc in sapientiæ at
A q; scientiæ thesauris in Christo absconditis quantum existimare,
Ex li. de trinit. xiii. audeo, precipue docetur & discitur.

¶ Hec autē omnia quæ pro nobis verbū caro factū tēporaliter

τ localiter fecit,τ pertulit,secundum distinctionem quaȝ demon strare suscepimus, ad scientiam pertinent, non ad sapientiam. Quod autem verbuȝ est sine tempore,τ sine loco,est patri coæter num,τ vbiqȝ totum.De quo,si quisq; potest quantum potest vera cem proferre sermonem sermo erit ille sapientię.Ac per hoc ver bum caro factum,quod est Christus Iesus,τ sapientiæ thesauros ha bet,τ scientiæ.Nã scribens Apostolus ad Colossenses,Volo enim vos scire,inquit,quantum certamen habeam pro vobis, τ pro his qui Laodiciæ sunt,τ quicunq; non viderunt faciem meam in car ne,vt consolentur corda eorum copulati in charitate, τ in omni bus diuitijs plenitudinis intellectus ad cognoscendum mysteriũ dei,quod est Christus,in quo sunt omnes thesauri sapientię τ sciẽ tiæ absconditi.Quatenus nouerat Apostolus thesauros istos,quã tum eoruȝ penetrauerat,τ in eis ad quanta peruenerat. quis potest nosse? Ego autem,secundum id quod scriptum est, Vnicuiq; autẽ nostrum datur manifestatio spiritus ad vtilitatem,alij quidem da tur per spiritum sermo sapientiæ , alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum,si ita inter se distant hæc duo vt sapientia diui nis,scientia humanis attributa sit rebus:vtrumq; agnosco in Chri sto,τ mecum omnes eius fideles.Et cum lego , Verbum caro fa ctum est,τ habitauit in nobis:in verbo intelligo verum dei filiuȝ: in carne agnosco,verum hominis filium,τ vtrumque simul vnaȝ personam deum τ hominem ineffabilis gratiæ largitate coniun ctum.Propter quod sequitur τ dicit,Et vidimus gloriam eius glo riam quasi vnigeniti a patre, plenum gratiæ veritatis. Si gra tiam referamus ad scientiam,veritatem ad sapientiam, puto nos ab illa duarum istarum rerum distinctione quam commen dauimus , non abhorrere. In rebus enim per tempus ortis il la summa gratia est, ꝙ homo in vnitate personæ coniunctus est deo . In rebus vero æternis summa veritas recte tribuitur dei verbo . Quod verbum idem ipse est vnigenitus a patre, plenus gratiæ τ veritatis. Id actum est , vt idem ipse sit in re bus pro nobis temporaliter gestis , cui per eandem fidem mun damur vt eum stabiliter contemplemur in rebus æternis. Scientia ergo nostra Christus est . Sapientia quoque nostra idem Christus est. Ipse nobis fidem de rebus temporalibus inserit : ipse de sempiternis exhibet veritatem . Per ipsum pergimus , ad ipsum tendimus per scientiam τ sapientiam. Ab vno tamen eodemq; Christo non recedimus ,in quo sunt omnes thesauri sapientiæ τ scientiæ absconditi. Nec ista duo sic accipiamus quasi non liceat dicere vel istam sapientiam quæ in rebus humanis est , vel illam scientiam quæ in di uinis . Loquendi enim latiore consuetudine vtrumque sa pientia , vtrumque scientia potest dici . Nullo modo tamen scriptum esset apud Apostolum , alij datur sermo sapien

Scientia τ Sapientia.

I.Cor.xij.

B

Ioan.i.

Gratia refertur ad scientiaȝ, veritas ad sapientiam.

Scientia τ sapientia nostra Christus.

C

.Cor.xij. tiæ, alij sermo scientię, nisi & proprie singulis nominibus, hæc singula vocarentur.

Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum secundum elementa mundi, & non secundum Christum.

Ex serm. de Cal. Januarij. Juno. Neptunus Tellus.

QVid est Iuno? Iuno (inquiunt) est aer. Iamdudum inuitabat vt mare coleremus in Neptuno, terram coleremus in simulacro Telluris, nunc inuitat vt aerem colamus. Elementa sunt ista quibus mundus iste consistit. Hoc ergo Apostolus Paulus in epistola sua proponens, Cauete, inquit, ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundum elementa mundi huius. Ipsos enim tangebat qui quasi prudentius idola exponunt. Ideo cum diceret philosophiam, in eodem loco ait secundum elementa huius mundi, non quasi qualescunq; adoratores simulacrorum, sed quasi doctiores interpretatores signorum, cauendos esse admonens.

D

Ex lib. de Genesi ad literam. i. Quatenus Ethnicorum libris credendus.

¶ Respondendum est hominibus qui calumniari libris nostræ salutis & eruditionis affectant, vt quicquid ipsi de natura rerum veracibus documentis demonstrare potuerint, ostendamus nostris literis non esse contrarium, quicquid autem de quislibet suis voluminibus nostris literis, id est catholicæ fidei, contrarium protulerunt, aut aliqua etiam facultate ostendamus, aut nulla dubitatione credendum esse falsissimum. Atq; ita teneamus mediatum nostrum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, atque scientiæ absconditi, vt neq; falsæ philosophiæ loquacitate seducamur, neque falsæ religionis superstitione terreamur. Et cum diuinos libros legimus in tanta multitudine verorum intellectuum, qui de paucis verbis eruuntur, & sanitate catholicæ fidei muniuntur, id potissimum deligamus quod certum apparuerit eum sensisse quem legimus. Si autem hoc latet, id certe quod circunstantia scripturæ non impedit, & cum sana fide concordat. Si autem & scripturę circunstantia pertractari ac discuti non potest, saltem id solum quod fides sana præscribit. Aliud est enim quid potissimum scriptor senserit non dinoscere: aliud autem a regula pietatis errare. Si vtrumq; vitetur perfecte se habet fructus legentis. Si vero vtrumq; vitari non potest, etiam si voluntas scriptoris incerta sit, sanę fidei congruam non inutile est eruisse sententiam.

Quomodo sancti libri intelligendi.

Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus, & potestatis.

Deus qui

DEus qui vbiq; præsens est, & vbiq; totus præsens, nec vbiq; habitans, sed in templo suo, cui per gratiam benignus est & propitius. Capitur autem habitans ab alijs amplius, ab alijs minus. De ipso vero capite nostro Apostolus ait, Quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Non ideo corporaliter quia corporeus est deus, sed aut verbo translato vsus est tanq; in templo manufacto non corporaliter, sed vmbraliter habitauerit, id est præfigurantibus signis. Nam illas omnes obseruationes vmbras futurorum vocat etiam ipso translato vocabulo. Summus enim deus (sicut scriptum est) non in manufactis templis habitat. Aut certe corporaliter dictum est, quia in Christi corpore quod assumpsit ex virgine, tanquam in templo habitat Deus. Hinc est enim q cum Iudæis signum petentibus dixisset, Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud: euangelista quid hoc esset consequenter exponens ait, Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Quid ergo interesse arbitramur inter caput & membra cætera? Quod in quolibet q̃uis præcipuo membro velut in aliquo magno propheta aut apostolo q̃uis diuinitas habitet, non tamen sicut in capite quod est Christus, omnis plenitudo diuinitatis. Nam & in nostro corpore inest sensus singulis membris: sed non tantus quantus in capite, vbi prorsus omnis est quinquepartitus. Ibi enim & visus est, & auditus, & olfactus, & gustus, & tactus. In cæteris autem solus est tactus. An etiam præter q tanq; templo in illo corpore habitat omnis plenitudo diuinitatis, est aliud quo intersit inter illud caput & cuiuslibet membri excellentiam? Est plane, q singulari quadam susceptione hominis vna facta est persona cum verbo. De nullo enim sanctorum dici potuit aut potest aut poterit, Verbum caro factum est. Nullus sanctorum qualibet præsentia gratiæ vnigeniti nomen accepit, vt quod est ipsum dei verbum ante secula, hoc simul cum assumpto homine diceretur. Singularis est illa susceptio, nec cum hominibus aliquibus sanctis quantalibet sapientia & sanctitate præstantibus vllo modo potest esse communis. Vbi diuinæ gratiæ satis perspicuum clarumque documentum est. Quis enim tam sit sacrilegus vt audeat affirmare, aliquam posse animam per meritum liberi arbitrij vt alter sit Christus efficere? Vt ergo ad personam verbi vnigeniti pertineret, quo pacto per liberum arbitrium communiter omnibus, & naturaliter datum vna sola anima meruisset, nisi hoc singularis gratia præstitisset? quam fas est prædicare de qua, nefas est velle iudicare.

Ex lib. ad Dardanum de præsentia dei. Deus vbique præsens & vbique totus non vbique habitat. Quomodo corporaliter habitet in Christo plenitudo diuinitatis. Act. xxvij. Ioan. ij.

vnsus tactus

Nullus sanctorum præter Christum vocatus est vnigenitus.

Arbitrium non potest alterum Christum efficere.

¶ Satis est ergo scire corporale aliquid, vel proprie dici cum de corporibus agitur, vel etiam translato vocabulo: sicut dictum est, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neq; enim diuinitas corpus est. Sed quia sacramenta veteris testamenti appellat vmbras futuri, propter vmbrarum comparatio-

Ex libro de Genesi ad literam. ij. Corporale.

ne corporaliter dixit habitare in Christo plenitudinem diuinitatis, quo in illo impleantur omnia quæ illis vmbris figurata sunt, ac si quodammodo vmbrarum illarum ipse sit corpus hoc est figurarum & significationum illarum ipse sit veritas. Sicut ergo ipsæ figuræ significatiuæ translato vtiq; vocabulo, non proprie dictæ sunt vmbræ, ita & q ait plenitudinem diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vsus est

H Ex tracta. ps.lxvij. ps.lxvij. Quó in Christo habitet plenitudo diuinitatis.

Montem in quo placuit deo habitare in eo. Non quia in alijs non inhabitat, sed quia in ipsis per ipsum. In ipso quippe habitat omnis plenitudo diuinitatis non vmbraliter tanq; in templo a regere Salomone facto, sed corporaliter, id est solide atq; veraciter. Quoniã Deus erat in Christo mundũ reconcilians sibi. Quod siue de patre dictum accipiamus, quonia; ipse ait, Pater autem in me manens facit opera, & ego in patre. & pater in me: siue ita intelligatur, Deus erat in Christo. verbum erat in homine, sic erat vtique verbum in carne, & verbum etiam caro factum solus proprie diceretur, id est homo verbo in vnam Christi personam copularetur. Vt quid ergo suspicamini montes incaseatos eum monte; in quo placuit Deo habitare in eo? Longe vtique aliter q; in illis montibus, quorum aliquem etiam hunc suspicamini. Non enim quia & illi per adoptionis gratiam filij dei sunt, ideo quisquã illorum est vnigenitus cui diceret, Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis. Deo itaque placuit habitare in isto monte qui paratus est in cacumine montium, cui dicit, Tu es filius meus dilectus in quo bene complacui. Ipse autem mons dominus est, qui alios montes inhabitabit in finem, in quorum cacumine paratus est. Vnus enim deus, & vnus mediator dei & hominum homo Christus Iesus mons montium sicut sanctus sanctorum, vnde dicit, Ego in eis, & tu in me.

Ioan.xiiij. ps.quo supra. ps.cix. Esaiæ.ij. Mar.i. i.Tim.ij. Ioan.xvij.

A **In quo & circuncisi estis, circuncisione non manu facta, in expoliatione corporis carnis: sed in circuncisione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis dei, qui suscitauit illum a mortuis,**

Ephe.ij.

Ex libro contra Faustũ.ti.xxxij. Sabbatum. Circuncisio.

Illud sabbatum nisi & ipsum inter prophetias quæ de Christo scriptæ sunt haberet intellectum, non ei Christus sic attestaretur vt caro eius in sepultura sabbato requiesceret ab omnibus operibus suis, vt tertio die resurgens quem dominicum dicimus, qui post sabbatum numeratur octauus, etiam circuncisionem octaui diei ad prophetandum pertinere declararet. Quid enim significat circuncisio carnis, nisi expoliationem mortalitatis quam de carnali generatione portamus? Hæc est fides nostra. Et quoniam sicut testimonium propheticu; Paulus commemo-

Rom.i.

tat, iustus ex fide viuit, hæc est iustificatio nostra. Mortuum quippe Christum & Pagani credunt: resurrexisse autem Christum propria fides est Christianorum. Si enim confitearis (ait Apostolus) in ore tuo quia dominus est Iesus, & credideris in corde quia deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris. Quia ergo ex ista resurrectionis fide iustificamur, ideo & illud de Christo apostolicum est, quia mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Et quia resurrectio ista quæ credita nos iustificat, illa octaui diei circoncisione figura est, propterea de ipso Abraham cui primum tradita est, dicit Apostolus, Et signum accepit circuncisionis signaculum iustitiæ fidei, in expoliatione corporis carnis.

Mortuum Christum etiam Pagani credūt, resurrexisse soli Christiani. Rom. iiij. B

Ibidem.

Ex libro de trinit. xiij.

¶ Non duas vtique res intelligi voluit, quasi aliud sit caro, aliud corpus carnis: sed quia corpus multarum rerum nomen est, quarum nulla caro est: nam multa sunt excepta carne corpora cœlestia & corpora terrestria, corpus carnis dixit corpus quæ caro est, sicut spiritum mentis, eum spiritum qui mens est. IN circuncisione Christi &c.

Corpus carnis & caro pro eodem accepta sunt.

Ex tractat. euang. secundū Ioan. xxviij.

¶ Resurrectio. Christi quæ facta est tertio quidem die passionis, sed octauo in diebus hebdomadis, ipsa nos circuncidit. Audi circuncisos vera petra. Apostolo admonente. Si ergo resurrexistis cū Christo, quæ sursum sunt sapite, vbi Christus est in dextera dei sedens, quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram. Circuncisis loquitur. Resurrexit Christus, abstulit vobis desideria carnalia, abstulit concupiscentias malas, abstulit superfluum, cum quo nati eratis, & multo peius ꝙ male viuendo addideratis Circuncisi per petram quare adhuc sapitis super terram?

Resurrectio Christi. Colos. iij. Circuncisio Christianorum.

C

Et vos cum mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, cō viuificauit: cum illo, donans vobis omnia delicta.

Ex libro ad Paulinum episcopum. Præputium.

¶ Præputium vocauit quod significatur præputio, hoc est delicta carnalia quibus expoliandi sumus.

Delens quod aduersus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci.

Ex lib ij. de baptismo paruulorum. Christus mortuus sine peccato, chirographa peccatorum deleuit.

NOstrum ergo corpus mortuum est propter peccatū, Christi autem corpus solum mortuum est sine peccato, vt fuso sanguine sine culpa, omnium culparum chirographa delerentur, quibus debitores qui in eum credunt, a diabolo antea tenebantur. Et ideo, hic est (ait) sanguis meus qui pro multis effundetur in remissionem peccatorū. ¶ Tu (inquit) humiliasti sicut vulneratum superbum: humiliasti te, & humiliatus est. Superbus enim per superbiam superbos tenebat; humiliatus est ma-

Ex tractat. ps. lxxxviij.

gnus, credens autem in eum, factus est paruus. Cum nutritur paruus, exemplo magnificati parui perdidit diabolus quod tenebat, quia superbus non nisi superbos tenebat. Dato tanto humilitatis exemplo, didicerunt homines damnare superbiam suam, imitari

D dei humilitatem. Ita ergo ille perdendo quos tenebat, etiam ipse humiliatus est non correctus, sed prostratus. Tu humiliasti sicut vulneratum superbum, humiliatus es ꝛ humiliasti, vulneratus es ꝛ

Christus chirographū ꝛ cautionē diaboli abstulit.

Ex lib. confessionū. i. cū p facta matre sua olim defuncta oraret.

vulnerasti. Neque enim eum non vulnerauerat sanguis tuus qui fusus est, vt deleret chirographum peccatorum. vnde enim superbiebat nisi quia cautionem contra nos tenebat. Hanc tu cautionem, hoc chirographum tuo sanguine deleuisti. Illum ergo vulnerasti, cui tot abstulisti, vulneratum enim intelligas diabolum, non penetrata carne quam nō habet, sed percusso corde vbi superbus est. ¶ Victimam sanctam qua deletum est chirographum quod erat contrarium nobis, quia triumphatus est hostis, computans delicta nostra, ꝛ quęrens quod obiiciat, ꝛ nihil inueniens in illo in quo vincimus, quis ei refundet innocentem sanguinem? quis ei restituet præcium quo nos emit, vt nos auferat ei? Ad cuius precii nostri sacramentum ligauit ancilla tua animam suā vinculo fidei. Nemo a protectione dirumpat eam, non se interponat nec vi nec insidiis leo ꝛ draco.

Expolians principatus, & potestates, traduxit cōfidenter, palam triumphans de illis in semetipso.

E

Ex li. de tri. iiij. Potestas iterior diaboli occisa est.

Christus potuit nō mori, sꝫ moriens culpas nostras abluit.

Roma. viii.

VNde accepit diabolus exterius potestatem dominicæ carnis occidendæ, inde interior qua nos tenebat potestas eius occisa est. Factum est enim vt vincula peccatorum multorum, in multis mortibus per vnius vnam mortem quam peccatū nullum precesserat, soluerētur. Quam propterea dominus pro nobis indebitam reddidit, vt nobis debita non noceret. Neque enim cuiusquam iure potestatis exutus est carne, sed ipse se exuit. Nam qui posset non mori si nollet, proculdubio quia voluit mortuus est. Et ideo principatus ꝛ potestates exemplauit, fiducialiter triumphans illas in semetipso. Morte sua quippe vno verissimo sacrificio pro nobis oblato, quicquid culparum erat vnde nos principatus ꝛ potestates ad luenda supplicia iure detinebant, purgauit, aboleuit, extinxit, ꝛ sua resurrectione in nouam vitam nos pręedestinatos vocauit, vocatos iustificauit, iustificatos glorificauit. Ita diabolus hominem quem per consensionem seductum tanquam iure integro possidebat: ꝛ ipse nulla corruptione carnis ꝛ sanguinis septus, per istam corporis mortalis fragilitatem nimis egeno, ꝛ infirmo, tanto superbior quanto velut ditior ꝛ fortior, quasi pannoso ꝛ ęrumnoso dominabatur, ipsa morte carnis amisit. Quo enim cadentem non securus impulit peccatorem, illuc descendentem persecutus non compulit redemptorem. Sic in mortis consortio filius Dei, nobis

fieri dignatus est amicus: quo non perueniendo, meliorem se nobis, atque maiorem putabat inimicus. Dicit enim redemptor noster, Maiorem dilectionem nemo habet q̃ vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Quo circa etiam ipso domino se credebat diabolus superiorem, quantum illi dominus in passionibus cessit, quia ⁊ de ipso intellectum est quod in psalmis legitur, Minuisti eum paulo minus ab angelis, vt ab iniquo velut æquo iure aduersus nos agente, ipse occisus innocens eum iure æquissimo superaret, nosq; liberaret a captiuitate propter peccatum iusta, suo iusto sanguine iniuste effuso mortis chirographum delens: ⁊ iustificando redimens peccatores, agnoscentibus gentibus ⁊ pia humilitate bibentibus precium suum, eiusq; fiducia deserentibus hostem suum ⁊ concurrentibus ad redemptorem suum. F Ioan. xv. Psal. viii.

¶ Quod enim dicit exuisse se carnem, eo loco carnem mortalitatem carnis intelligimus, secundum quã proprie corpus hoc caro nominatur. Quæ mortalitas proprie caro appellata, quia in illa resurrectionis immortalitate nõ erit. propterea scriptum est, Caro ⁊ sanguis regnum Dei non possidebunt. Non enim corpus quod propter mortalitatem, proprie caro nominatur, mutari dicit in resurrectione, vt iam nõ sit corruptibile atque mortale. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, ⁊ mortale hoc induere immortalitatem. Vt ergo induatur immortalitate, exuitur mortalitate. Hoc est circuncisionis mysterium, quæ octauo die fieri iussa est, ⁊ octauo die, id est dominico post sabbatum, iam in veritate a domino impleta. Vnde dicitur, Exuens se carnem principatus ⁊ potestates exemplauit. Per hanc enim mortalitatem nobis inuide diabolicę potestates dominabantur, quas exemplasse dignatus ẽ, quia in seipso capite nostro præbuit exemplum, quod in toto eius corpore, idest ecclesia ex diaboli potestate liberanda, in vltima resurrectione complebitur. Ex libr. contra Faustũ. xxviii Carnẽ exuere. i. Cor. xv. G Ibidem. Quõ exẽplauit Christus diabolicas potestates exuens se carne. Ex lib. ad Paulinũ episcopũ. Exutio carnis Christi.

¶ Principatus exemplauit, idest exemplum dedit de illis, vt quẽadmodum se exiuit carne, sic suos ostenderet exuẽdos a carnalibus vitiis, per quæ eis illi dominabantur. Ex libr. de agõe christiano.

¶ Multi dicunt, quomodo possumus vincere diabolum quem nõ videmus? Sed habemus magistrum qui nobis demonstrare dignatus est, quomodo inuisibiles hostes vincantur. De illo enim dixit Apostolus, Exuens se carne principatus ⁊ potestates exemplauit fiducialiter triumphans eos in semetipso. Ibi ergo vincuntur inimici nobis inuisibiles potestates, vbi vincuntur inuisibiles cupiditates: ⁊ ideo qui in nobisipsis vincimus temporalium rerum cupiditates necesse est vt in nobisipsis vincamus ⁊ illum, qui per ipsas cupiditates regnat in homine. Sic ⁊ Apostolus dicit q̃ in semetipso pugnet aduersus potestates exteriores. Ait enim, Non est nobis colluctatio aduersus carnem ⁊ sanguinem, sed aduersus principes ⁊ potestates huius mundi harum tenebrarum, aduersus spiritalia ne- H Vbi potestates inimicæ vincantur. Ephe. vi.

Cœlum dicitur iste aer. quitiæ in cœlestibus. Cœlum enim dicitur, & iste aer, vbi venti, & nubes, & procellæ, & turbines fiunt, sicut etiam scriptura dicit
Psal.xvij. multis locis. Et intonuit de cœlo dominus, & aues cœli. & volatilia cœli: cum manifestum sit aues in aere volare: & nos in consuetudine hunc aerem cœlum appellamus. Nam cum de sereno vel nubilo quærimus, aliquando dicimus, qualis est aer, aliquando dicimus, quale est cœlum. Hoc dixi ne quis existi-
Dæmoniorum habitatio. met ibi habitare mala dæmonia, vbi solem & stellas deus ordinauit. Quæ mala dæmonia ideo Apostolus appellat spiritalia, quia etiam mali angeli in scripturis spiritus appellantur. Ideo autem rectores harum tenebrarum eos dicit, quoniam peccatores homines tenebras appellat, quibus isti dominan-
Ephe.v. A tur. Ideo & alio loco dicit, Fuistis enim aliquando tenebræ,
Ephe.v. nunc autem lux in domino, quia ex peccatoribus iustificati erant. Nam ipse Apostolus alio loco diabolum principem potestatis aeris huius appellat, quamuis ille locus vbi ait, spiritalia nequitiæ in cœlestibus, possit & aliter intelligi, vt non ipsos præuaricatores angelos in cœlestibus esse dixerit, sed nos
Philip.iij. potius, de quibus alio loco dicit, Conuersatio nostra in cœlis est, vt nos in cœlestibus constituti idest in spiritalibus præceptis ambulantes, dimicemus aduersus spiritalia nequitiæ quæ nos inde conantur abstrahere. Magis ergo illud quærendum est, quomodo aduersus eos, quos non videmus pugnare possimus & vincere, ne putent stulti aduersus aerem nos
I.Cor.ix. debere certare. Docet itaque ipse Apostolus dicens, Non sic pugno quasi aerem cædens, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte alijs prædicans ipse reprobus inuenìar. Item dicit, Imitatores mei estote sicut & ego Christi.
I.Cor.xi. Quamobrem intelligendum est etiam ipsum Apostolum in semetipsum triumphasse de potestatibus huius mundi, sicut
B Vincendus est mundus. de domino dixerat, cuius se imitatorem esse profitetur: Imitemur ergo & nos illum. sicut hortatur: & castigemus corpus nostrum, & in seruitutem redigamus, si mundum volumus vincere, quia per illicitas delectationes suas, & pompas, & perniciosam curiositatem nobis dominari potest hic mundus idest ea quæ in hoc mundo & perniciosa delectatione colligant amatores rerum temporalium, & diabolo, & angelis eius seruire cogunt.

Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi.

PAtres nostri qui deo placuerunt, tenuerunt ordinem suum in ipsa obedientia, vt quicquid deus temporibus congruis iubenda distribuit, sic obseruarent quemadmodo ille distribuit. Itaq; non solum carnes ad cibos datas, cum omnes natura mundæ essent, quasdam tamen nonnulla significatione immundas illo tempore non ederunt, quo eas præceptum nō edi erat, vt talibus significationibus futura rerum manifestatio præfiguraretur, sed & azymum panem & cætera huiusmodi in quibus fuisse vmbram futurorum dicit Apostolus. propter quæ tam rei essent illius temporis, & illius populi homines. si obseruare contemnerent, quando illa sic fieri, & ista quæ nunc reuelata sunt, sic prænunciare oportebat: q; nos desipientes essemus, si nunc iam manifestato nouo testamento, illas prenunciatiuas obseruationes aliquid nobis prodesse putaremus. Qua propter non manducare azymum per statutos septem dies, tempore veteris testamenti peccatū fuit. Tempore autem noui testamenti non est peccatum, sed in spe futuri seculi quam habemus in Christo, qui & animam nostram induens iustitia, & corpus nostrum induens immortalitate, totos nos innouat, credere aliquid ex veteris corruptionis necessitate atque indigentia nos passuros vel acturos, semper peccatum est quādiu voluuntur isti septem dies quibus peragitur tempus. Sed hoc veteris testamenti temporibus, in figura occultatum a quibusdam sanctis intelligebatur. tempore autem noui testamenti in manifestatione reuelatum populis prædicatur. Vnde scriptura ipsa tunc erat præceptum: nunc testimonium. Illud enim erat tempus significandi, hoc manifestandi. Ergo ipsa scriptura quę tunc fuit exactrix operum significantium, nunc testis est rerum significatarum. Et quę tunc obseruabatur ad prenunciationem, nunc recitatur ad confirmationem.

Ex libro contra Faustum tit. xiij. Obedientia patrum ab immūdis abstinētiū. Immunda quæ sunt dicenda.

G Azymos non manducare nobis est peccatum nobis, vt patribus vete. test. erat.

¶ Omnia quę dicta sunt antiquo populo Israel, in multiplici scriptura sanctę legis, quę agerent in sacrificijs, siue in sacerdotijs, in diebus festis, & omnino in quibuslibet rebus quibus deum colebant, quę cum illis & pręcepta sunt, vmbrę fuerunt futurorum. Quorum futurorum? Quę implerentur in Christo, vnde dicit Apostolus, Quotquot enim promissiones Dei, in illo est, id est in illo impletæ sunt. Deinde dicit alio loco, Omnia in figura contingebant illis. Scriptura sunt autem propter nos in quos finis seculorum obuenit. Dicit & alibi, Finis enim legis Christus. Item, Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomenię, aut sabbatorum, quod est vmbra futurorum. Si ergo illa omnia vmbra fuerunt futurorum: ergo & scenophegię vmbra erat futurorum. Celebratio erat tabernaculorum, propterea quia populus de Aegypto liberatus, per desertum tendens ad terram promissionis, in tabernaculis habitauit. Quid sit animaduertamus, & nos erimus: nos inquam qui

Ex tract. euange. secūdum Ioan. x. v. Præcepta legalia vmbræ fuerunt futurorū.

ij. Cor. I.

D

I. Cor. x.

Rom. x.

Scenophegiæ. Moralis expositio festi tabernaculorum.

membra Christi sumus: si autem sumus, illo dignante sumus, non nobis promerentibus. Attendamus ergo, nos fratres educti sumus ex Aegypto, vbi diabolo tanq; Pharaoni seruiebamus, vbi lutea opera in terrenis desideriis agebamus, et in eis multum laborabamus. Etenim nobis Christus quasi lateres facientibus clamauit, Venite ad me omnes qui laboratis. Hinc educti per baptismū tanq; per mare rubrum (Ideo rubrum quia Christi sanguine consecratum) mortuis omnibus inimicis nostris qui nos insectabantur.i. deletis omnibus peccatis nostris, traiecti sumus. Modo ergo anteq; ad patriam promissionis.i. regnum ęternum, veniamus in deserto in tabernaculis sumus. Qui ista cognoscunt in tabernaculis sunt. Futurum enim erat vt quidam hoc agnosceret. Ille enim est in tabernaculis, qui se esse in mundo intelligit peregrinum. Ille se intelligit peregrinantem, qui se videt patriae suspirantem, Cum autem corpus Christi est in tabernaculis, Christus est in tabernaculis. Sed tunc non euidenter, sed latenter. Adhuc enim vmbra lucem obscurabat. Veniente luce vmbra remota est, Christus erat in occulto, in scenophegia Christus erat, sed latens Christus. Modo iam cum manifestata sunt ista, agnoscimus nos iter agere in eremo. Si enim agnoscamus, in eremo sumus. Quid est in eremo? In deserto. Quare in deserto? Quia in isto mundo, vbi sititur in via inaquosa. Sed sitiamus vt saturemur. Beati enim qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Et sitis nostra de petra impletur in eremo. Petra enim erat Christus. Et virga percussa est. Vt autem manaret, bis percussa est, quia duo ligna sunt crucis. Omnia ergo haec quę fiebant in figura, manifestantur in nobis. Et non vacat quod de domino dictum est, ascendit ad diem festum non manifeste, sed tanq; in occulto. figura enim erat ipsum in occulto, quia in ipso die festo Christus latebat, quia ipse dies festus Christi membra peregrinantia significabat.

¶ Primo Iudeorū ille redarguendus est error, quo putant ad nos ideo non pertinere testamenti veteris libros, quia iam non vetera sed noua sacramenta seruamus. Dicunt enim nobis, Quid apud vos facit lectio legis & prophetarum: cuius precepta seruare non vultis? Eo q carne praeputii non circuncidimus masculinum, & vescimur carnibus quas lex dicit immundas, nec sabbata, & neomenias, & dies festos eorum, carnaliter obseruamus: nec victimis pecorum sacrificamus deo, nec pasca in oue & azymis similiter celebramus, & si qua alia vetera sacramenta generali vocabulo vmbras futurorum appellat Apostolus quia ea significabant suo tempore reuelanda, quae nos reuelata percipimus, vt remota vmbra, nuda eorum luce frueremur. De quibus sigillatim longum est disputare, quemadmodum exuendo veterem hominem circuncidimur in expoliatione corporis carnis, & quos cibos vitāt in pecoribus, Vitamus in moribus, & exhibemus corpora nostra hostiam viuā

Margin notes: C; Math. xi. (beside line 6); B (beside line 11); Math. v. (beside line 21); i. Cor. x. (beside line 23); Nume. xx. (beside line 24); Ioan. vii. (beside line 27); F; Ex ii. aduersus Iudeos. Libri ve. testamenti sūt Christianis legendi. (beside the ¶ paragraph); Ephe. iiii. Legalia seruamus in moribus. Roma. xii. (beside the last lines)

sanctam,deo placentem, cui & animas nostras in desideriis san-ctis pro sanguine intelligenter effundimus. Et Christi velut agni immaculati sanguine ab omni iniquitate mundamur,qui prop-ter similitudinem carnis peccati,etiam caprino pecore in veteri-bus sacrificiis figuratur. Nec enim negat in crucis cornibus taurus, qui in illo cognoscit maximam victimam. In illo requiem cuz inuenimus,vere sabbatizamus. Et lunæ nouæ obseruatio,vitæ no uæ est sanctificatio. Et pasca nostrum Christus est,& azymum no strum synceritas veritatis,fermentum non habens vetustatis. Et si qua alia sunt,in quibus nunc immorari non opus est,quæ in illis veteribus adumbrata sunt signis,in isto habent finem,cuius regni non erit finis. In illo quippe omnia oportebat impleri, qui venit legem & prophetas non soluere sed implere. Proinde illa vetera si gna rerum non euacuauit arguendo,sed implendo mutauit,vt alia essent quæ nunciarent venisse iam Christum, q̃ fuerunt illa quæ pronunciabant esse venturum. Quid sibi autem vult q̄ sic preno-tantur quidam psalmi,quos & ipsi legunt,& habent in literaruz au ctoritate sanctarum,vt in eorum titulis scriptum sit:pro his quæ immutabuntur,textus vero eorundem psalmorum prędicat Chri stum,nisi quia illorum mutatio per illum futura predicta est,per quem apparet impleta,vt populus dei qui nunc est populus Chri-stianus,iam non cogatur obseruare quæ propheticis temporibus obseruabantur,non quia damnata,sed quia mutata sunt? Non vt res ipsæ quæ significabantur perirent,sed vt reruz signa suis queqz temporibus conuenirent. Ista certe dicta mutatio,non soluz psal morum titulo intelligentibus paucis significatur. sed manifesto preconio propheticæ vocis exprimitur. Aperte promissum est te-stamentum nouum,non secundum testamentum quod factuz est ad populum,quando eductus est de Aegypto. Cuz ergo in illo ve teri testamento præcepta sunt ista,quæ nos ad nouum pertinen-tes obseruare non cogimur,cur nō Iudæi se potius in vetustate su peruacaneą remansisse cognoscunt,q̃ nobis noua promissa tenē tibus q̄ vetera non obseruemus obiiciunt? Quoniam ergo, sicut scriptum est in cantico canticorum,aspirauit dies, remoueantur vmbræ,spiritalis significatio iam lucescat.carnalis celebratio iaz non quiescat.

Lucæ.I.
Matth.v.
G
G
Cantic.II.

¶ Dominus sabbatuz soluebat,sed non ideo reus,Quid est quod dixi sabbatuz soluebat? Lux ipse venerat,vmbras remouebat. Sab batum enim a domino deo pręceptum est ab ipso Christo pręce-ptum,qui cum patre erat,quando lex illa dabatur. Ab ipso pręce-ptum est,sed in vmbra futuri. Nemo ergo vos iudicet in cibo aut potu,aut in parte diei festi aut neomenię aut sabbatoruz,quę sunt vmbra futurorum. Venerat quod venturum ista nunciabant,dele ctant vmbrę. Obseruatione sabbati quę vacatione vnius diei figu-rabatur,ablata perpetuū sabbatum obseruat qui spe futurę quietis

Ex lib. de vera innocens. ca. xxiiii.
Sabbatum sol-uit dominus.

est operibus intentus,nec in ipsis bonis actibus suis,quasi de pro-
A priis,ꝛ de his quę non acceperit gloriatur i llum in se operari co-
gnoscens,qui simul operatur ꝛ quietus,est. Verum sabbatum chri-
Ioan.viii. stianus obseruat abstinens ab opere seruili,idest a peccato:quoniã
qui facit peccatum seruus est peccati.

Nemo vos seducat, volens in humilitate & reli-
gione angelorum,quæ non vidit, ambulans frustra
inflatus sensu carnis suæ,&non tenens caput,ex quo
totum corpus per nexus, & coniunctiones submini-
stratum,& constructum crescit in augmentum dei.Si
mortui estis cum Christo ab elementis huius mun-
di: quid adhuc tanquam viuentes in mundo discer-
nitis?

¶ Et post pauca.

Ne tetige ritis, neq; gustaueritis,neq; contrectaue
ritis,quæ omnia in interitu ipso vsu,secundum præ
cept a , & doctrinas hominum : quæ sunt rationem
quidem habentia sapientiæ in superstitione,& humi
litate animi , & non ad parcendum corpori , non in
B honore aliquo ad saturitatem carnis .

Ex lib. ad Paulinũ episcopũ. Oĩa mũdis ironice dictum, ac vultuose pnũciandum est.

IN his verbis adhibenda est quædam pronunciatio in vultu, ꝛ in modo vocis. Per irrisionem quippe verba posuit eorum qui dicunt ne tetigeris,neque gustaueris,cum sint omnia mũda mundis. Hanc autem sub nomine scientiæ curam vanarũ obseruationum ab his qui philosophi nominati sunt , etiã in iudaismo cauendam esse cernebat,vbi erãt vmbrę futurorũ remouẽdę, quia iam lumen earum Christus aduenerat. Ambulans frustra inflatus sensu carnis suę,ꝛ non tenens caput, ex quo totum corpus,ꝑ nexus,ꝛ coniunctiones,subministratum, ꝛ constructum crescit in augmentum fidei.

Ex tracta. euã. Ioã. Sm.Ioã.crv. Qui doctores ac pceptores fugiendi.

¶ Non autem solum vaniloquos,ꝛ mentis seductores , fabulosa ꝛ falsa garrientes,ꝛ in eis vanitatibus velut altã scientiam promittentes contra regulam fidei quã catholicam suscepistis, cauere debetis:verũ etiam ipsos qui de diuinæ ipsa immutabilitate naturæ, vel incorporea creatura siue creatore veraciter disputant , ꝛ quod dicunt omnino documentis atq; rationibus certissimis probant, ꝛ tamẽ ab vno dei ꝛ homine mediatore conantur auertere, tanq̃
Roma.i. pestem insidiosiorẽ cæteris fugite. Tales enim sunt de quibus dicit apostolus. Quia cognoscentes deũ nõ sicut deum glorificauerunt. Quid enim prodest habere intelligentiam verĩ de ĩmutabili deĩ bono, ei qui nõ tenet per quẽ liberetur a malo? Si autem mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi quid adhuc tanquã

viuentes in mundus decernitis? Quicquid passus est, in illo & nos passi sumus: quia & nos quod patimur, in nobis & ipse patitur. Quõ si aliquid patiatur caput, nunquid potest dicere manus, quia nõ patitur? Aut si aliquid patiatur manus, nunquid potest caput dicere, quia nõ patiatur? Quãdo aliquid patitur membrũ nostrũ: omnia membra currũt vt subueniant mẽbro quod patitur. Probamus, quia nos in illo passi sumus dicente apostolo, Si autẽ mortui estis cum Christo. quid adhuc viuentes de hoc mũdo decernitis? Item dicit, Quia vetus homo noster simul crucifixus est cũ illo, vt euacuetur corpus peccati. Si ergo in illo mortui sumus, in illo etiã resurreximus. Dixit enim ipse Apostolus, Si autem resurrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt sapite, quæ sursum sunt quærite. vbi Christus est in dextera dei sedens. Si ergo in illa mortui sumus, & in illo resurreximus, & ipse in nobis moritur, & in nobis resurgit: ipsa est vnitas capitis & corporis.

Ex trac. ps. lxii. C Quicquid passus est Christus & nos quodãmodo passi sumus. Rom. vi.

¶ Vbi inuenies aliter & aliter, facta est ibi quędã mors enim est nõ esse quod fuit. Immortalis dicitur anima. Est quidẽ, quia viuit semper anima: & in illa quędã vita permanens, sed mutabilis vita secũdũ mutabilitatẽ vitæ huius: & mortalis dici potest, quia si viuebat sapienter & desipit, mortua est in deterius? si viuebat insipienter & sapit, mortua est in melius. Nam esse mortẽ in deterius, & esse mortẽ in melius, scriptura nos docet. Vtiq; in deterius mortui erant, de quibus dicitur, Sine mortuos sepelire mortuos suos. Et surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Et quando mortui audient, & qui audierint viuent, in deterius mortui erant: ideo reuiuiscunt. Reuiuiscendo moriũtur in melius: quia & in reuiuiscẽdo non erant quod erãt. Nõ esse autẽ quod erat, mors est. Sed forte si in melius est, nõ appelletur mors. Appellauit illã mortẽ apostolus. Si autẽ mortui estis cum Christo ab elemẽtis huius mũdi, quid adhuc velut viuẽtes de hoc mũdo decernitis? Et iterũ, Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Mori nos vult vt viuamus, quia viximus vt moreremur.

Ex tract. euãge. sm Ioan. xx. Animæ imortalitas. D Lucæ. ix. Ephe. v. Ioan. vi. Mors.

CAPVT IIII.

Gitur si consurrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedens: quæ sursum sunt sapite, nõ quę sup terrã.

E Ex libr. contra Faustum. Resurreximus in Christo sm spẽ.

NOn vtiq; resurreximus sicut Christus, sed tamen secundũ spem quæ nobis in illo est, iam nos cum illo resurrexisse testatus ẽ. Vñ & dicit, Secundum suã misericordiã saluos nos fecit per lauacrũ regenerationis, tãquam iam data esset eadem salus. Alio quippe loco dilucidissime dicit,

Ad Titum .iij. Spe enim salui facti sumus.

Roma. viij. ¶ Commutatio quæ corruptionem non habebit sanctorum erit

Ex sermone de resurrectione mortuorum. illorum qui modo habent resurrectionem spiritus: de qua resur- rectione dicit apostolus, Si autem resurrexeritis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedens, quę sursum sunt sapite, non quæ super terram.

Resurrectio secundum spiritum.

Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cũ Christo, in deo.

¶ Quomodo mortui secundum spiritum, & resurgimus secũdum spiritum: sic postea morimur secundũ carnẽ. Quæ est prima mors? Non facere quæ faciebas: non credere quod credebas. Idolis seruiebat, vnum deum cognouit, Mortuus est in idololatria, resurrexit in fide. Ebriosus erat, sobrius est. Mortua est ebrietas, resurrexit sobrietas. Omnia ergo facta mala quę desinimus facere, quasi mors est in nobis.

Ex tracta. Psal. xcvi.

Quomodo efficiamur cœlum. ¶ Si vis esse cœlũ, purga de corde tuo terrã. Si terrenas cõcupiscẽtias nõ habueris: & nõ frustra sursum te cor habere responderis. Si resurrexistis cum Christo (fidelibus apostolus loquitur) quæ sursum sunt quęrite, vbi Christus est in dextera dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terrã. Cœpisti sapere quę sursum sunt, & non quę super terram, nonne factus es cœlum? Carnem portas, & carne iam cœlum es. Conuersatio enim tua cœlis est.

Phili. iij. Ex tracta. ps. xcvij. ps. xcvij.

¶ In voce tubę corneę. Cornu excedit carnẽ: necesse est vt carnem superãdo sit firmũ. Firmũ ad perdurãdũ, & capax vocis. Sed vnde hoc? Quia carnẽ superauit. Qui vult esse tuba cornea, superet carnẽ. Quid est superet carnem? Transcendant carnales affectus, vincat carnales libidines. Audi tubas corneas. Si autem resurrexistis cũ Christo (apostolus dicit) quę sursum sunt quęrite vbi Christus est in dextera dei sedens, quę sursum sunt sapite, non quę super terram. Quid est, quę sursum sunt quęrite? Idest carnem excedite. Nolite carnalia cogitare. Nondum erant tubę corneę, quibus adhuc loquebatur. Fratres non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, tanquam paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escã. Neque enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Estis enim adhuc carnales. Ergo nõ erant tubę corneę, quia nõ excesserant carnẽ. Cornu & carni hęret, & carnem excedit, & quamquam de carne oriatur, super carnem est. Fides ergo & ex carnali spiritalis, adhuc carne calces terram: & spiritu erumpis in cœlum. In carne enim ambulantes, inquit, non secundum carnem ambulamus.

Tubæ corneæ. Superare carnẽ.

Quæ sursum sunt quærere. i. Cor. iij.

G

ij. Cor. x. Ex libro ad Ianuarium. ij. Roma. vi.

¶ Secundum hanc fidẽ & spẽ & dilectionẽ qua cœpimus esse sub gratia, iam commortui sumus cum Christo: & consepulti illi per baptismum: sicut dicit apostolus, Quia vetus homo noster simul crucifixus est cum illo, & resurreximus cũ illo: quia simul nos excitauit: & simul sedere fecit in cœlestibus. Vnde est & illa exhorta-

tio? Quę sursum sunt quærite, non quę super terram. Sed quia sequitur & dicit, Mortui enim estis: & vita vestra abscondita est cum Christo in deo: cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria, satis indicat quid velit intelligi, quia nunc transitus noster de morte ad vitam, qui fit per fidem, spe peragitur futuræ in fine resurrectionis & gloriæ, cum corruptibile hoc, id est caro ista in qua gemimus modo, induet incorruptionem, & mortale hoc induet immortalitatem. Nunc enim iam quidem habemus per fidem primitias spiritus, sed adhuc in nobismetipsis ingemiscimus adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Hoc igitur vniuersa ecclesia, quæ in peregrinatione mortalitatis inuenta est, expectat in fine seculi, quod in domini nostri Iesu Christi corpore præmonstratum est, qui est primogenitus a mortuis, quia & corpus eius cui caput est, non nisi ecclesia est. i.Cor.xv. Roma.viii. H

¶ Quæ sursum sunt sapite. Ecce quæ sursum sunt sapere iubemur, spiritalia scilicet, quæ non locis & partibus huius mundi sursum esse intelligenda sunt, sed merito excellentiæ suæ, ne in huius mūdi parte figamus animū nostrū: quo vniuerso nos debemus exuere. Ex lib. quæst. lxxxiii. q. xxix. Spiritalia sursū sunt.

¶ Si deus & hominem de terra, & bestias de terra formauit, quid habet homo excellentius in hac re, nisi ꝙ ipse ad imaginem dei creatus est? Nec tamen hoc secundum corpus, sed secundum intellectū mentis, quāquā in ipso corpore habeat quandam proprietatem quæ hoc indicet, ꝙ erecta statura factus est: vt hoc ipso admoneretur nō sibi terrena esse sectanda, velut pecora, quorum voluptas omnis ex terra est. Vnde in aluum cuncta prona atq; prostrata sunt. Congruit ergo & corpus eius animæ rationali: non secundum lineamenta figurasq; membrorum: sed potius secundum id ꝙ in cælum erectū est ad intuenda quæ in corpore ipsius mundi superna sunt. Sic anima rationalis in ea debet erigi, quæ in spiritalibus natura maxime excellunt: vt quæ sursum sunt sapiant, non quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Ex lib. de Genesi ad literā. vi. Gene. i. Erectio humanę staturæ. Erectio animę

Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.

A

MAnifestum est, & cuius aduertenti facile cognitu: ꝙ Luna non augeatur ad oculos nostros, nisi a Sole recedendo, neq; minuatur nisi ad Solem ex parte alia propinquando. Attende nunc quod in Ecclesiastico legitur Sapiens sicut Sol permanet: stultus autē sicut Luna mutatur. Et quis est sapiens qui permanet, nisi Sol ille iustitiæ: de quo dicitur, Ortus est mihi iustitiæ Sol? Et quem sibi non fuisse ortum in die nouissima plangentes impii dicturi sunt. Et iustitiæ lumen non luxit nobis, & Sol nō ortus est nobis. Nam istum carnis oculis visibilem Solē oriri facit super bonos & malos Deus, qui etiam pluit super iustos & iniustos. Ducimur semper ex rebus visibilibus inuisibilium congruæ Ex libr. ad Ianuarium. ii. Lunę augmētū. Eccle. xxvii. Sapiens permanens est Sol iustitiæ. Math. v.

Roma.v. similitudines. Quis ergo est ille stultus, qui tanq; Luna mutuatur? nisi Adam in quo omnes peccauer itis? Anima quippe humana
B recedens a Sole iustitiæ, ab illa scillicet interna contemplatione incommutabilis veritatis, omnes vires suas in terrena conuertit, & eo magis, magisq; obscuratur in interioribus suis. Sed cum redire cœperit ad illam incommutabilem sapintiam: quanto magis ei propinquat affectu pietatis, tanto magis exterior homo corrumpitur: sed interior renouatur de die in diem, omnisq; lux illa ingenii quæ ad inferiora vergebat, ad superiora conuertitur: & a terrenis quodammodo aufertur, vt magis magisq; huic seculo moriatur, & vita eius abscondatur cum Christo in Deo. Mutatur ergo in deterius ad exteriora progrediens, & in vita sua proiiciens intima sua, & hoc terræ, id est eis qui terrena sapiunt, melius videtur, cum laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit, benedicitur. Mutatur autem in melius: cum intentionem & gloriam suam a terrenis, quæ in hoc seculo apparent, paulatim auertit, & ad superiora, atq; interiora conuertit, & hoc terre, id est eis qui terrena sapiunt, deterius videtur. Vnde illi impii postremam infructuosam agentes pœnitentiam, etiam hoc inter multa dicturi sunt, Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperii: nos insensati vitam illorum existimabamus insaniam.

I.Cor.iiii. Lux ingenii. Psal.ix. Sapi.iiii. Ex tractatu euangelii secundum

Ioan.xxii. Deus qui omnia est in omnibus, desiderium explebit.

℄ Tunc enim aliquid desiderio nostro non deerit quando omnia in omnibus erit Deus. Talis finis non habet finem. Nemo ibi moritur, quia nemo peruenit nisi huic seculo moriatur, non morte omnium, qua corpus ab anima deseritur, sed morte electorum,
C qua etiam cum in carne mortali adhuc moreretur, cor sursum ponitur. De quali mortalitate dicebat Apostolus, Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Hinc fortasse dictum est, Valida est sicut mors dilectio, Hac enim dilectione fit, vt in ista adhuc corruptibili carne constituti moriamur in seculo, & vita nostra cum Christo abscondatur in Deo, immo ipsa dilectio est mors nostra seculo, vita nostra cum Deo. Si enim mors est quando de mundo amor noster exit, valida est ergo: vt mors dilectio. Quid ea validius per quam vincitur mundus?

Cant.viii. Valida vt mors dilectio. Ex tracta. ps.xxxvi. Psal.xxxvi.

℄ Quoniam tanq; fœnum cito arescent, & sicut olera prati cito cadent. Olera prati vilia quædam sunt, & superficiens terræ tenentia, altam radicem non habent, proinde per hyemem virent: at vbi Sol æstatis feruescere cœpit, arescunt. Modo ergo tempus est hyemis, Gloria tua nondum apparet, sed si alta radix est charitatis tuæ, sicut multarum arborum, per hyemem transit frigus, venit æstas .i. iudicii dies. Tunc arescet viror fœni, tunc apparebit arborum gloria. Mortui enim estis, ait Apostolus. Quomodo videntur arbores per hyemem? Quasi aridæ, quasi mortuæ. Ergo quæ spes? Si mor-

Nunc est tẽpus hyemis.

tui sumus,intus est radix. Ibi radix nostra, ibi vita nostra, ibi est charitas nostra. Et vita vestra,inquit,abscondita est cũ Christo in deo. Quando arescet qui sic habet radicem? Quando autem ver nostrum? quando ęstas nostra quando autem circumuestit digni tas foliorum,& vbertas fructuum, & locupletatur? Quando hoc erit? Audi quod sequitur. Cũ Christus apparuerit vita vestra,tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. D

¶ Omnes ergo diuites boni fideles, sed non diuites huius mundi. Denique diuitias suas nec ipsi sentiunt,sentiens postea, Viuit radix,sed hyemis tempore etiã viridis arbor aridę similis est. Tempore quippe hyemis,& arbor quæ aret, & arbor quæ viget, vtraque nuda est honore foliorum, vtraq; vacua honore frugum. Venit estas,& discernet arbores,viua radix folia producit, impletur fructibus:arida innanis æstate sicut hyeme remanebit. Itaque illi horreum pparatur,huic securis adhibetur,vt amputata in ignem mittatur. Sic æstas nostra Christi est aduentus:hyems nostra Christi occultatio:ęstas nostra Christi reuelatio. Denique arboribus bonis & fidelibus hanc allocutionem præbet Apostolus. Mortui enim & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Certe mortui, sed ęstis mortui specie, viui in radice. Attende autem venturum tempus æstatis quomodo sequatur, & dicat. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.

Ex sermone de verbis lib. Salo.

Omnes fideles sunt diuites.

¶ Simus ergo recti corde. Tempus gloriæ nostræ nondum venit. Dicatur amatoribus seculi huius quales erant fratres domini. Tẽpus vestrum semper est paratum:tempus nostrum nondum aduenit. Audeamus enim hoc dicere & nos:quoniam corpus domini nostri sumus:quoniam membra eius sumus quoniam caput nostrum gratanter agnoscimus:dicamus prorsus, quoniam propter nos & ipse hoc dignatus est dicere. Quando nobis insultant amatores seculi, dicamus eis, Tempus vestrum semper est paratum: tempus nostrum nondum venit. Nobis enim dixit apostolus. Mortui enim æstis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Quando veniet tempus nostrum? Cum Christus, inquit, apparuerit vita vestra, tunc & vos cum ipso apparebitis in gloria. E

Ex tracta. euan. secundũ Ioan. xxv.

Tempus nostrũ nondum venit. Ioan. vii.

Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram.

I. Cor. vi. Eph. v. Heb. xii. i. Pet. ii.

MOrtificemur & resurgimus. Mortificatis ergo istis membris,resurgimus in fide prius. Quomodo autem præcedit mors secundum spiritum,resurrectionem quæ est secundũ spiritum:sic pcessura est mors secũdũ carnẽ, resurrectionẽ

Ex sermone de resurrectione mortuorum.

Mortificemur & vt resurgamus. Timore incipimus mortificare membra idest vita nostra.

quę futura est secundum carnem.

¶ Audi scripturam, Initium sapientię timor domini. Cœpit ergo timere die3 iudicij, timendo corrigit se, vigilat aduersus hostes suos. i. aduersus peccata sua. Incipit reuiuiscere interius, & mortificare membra sua quę sunt super terram: sicut Paulus apostolus dicit. Mortificate membra vestra quę sunt super terram. Spiritalia nequitię dicit membra super terram. Na3 sequitur & exponit, Auaritiam, immunditiam, & cętera quę illic exequitur. Quantum autem mortificat iste qui timere cœpit diem iudicij membra sua super terram, tantum surgunt & corroborantur membra cœlestia. Membra autem cœlestia, omnia opera bona. Surgentibus cœlestibus membris cœpit desiderare quod timebat. Timebat enim ne veniret Christus, & inueniret impium quem damnaret: desiderat vt veniat, quia inuenturus est quem coronet. Concupiscentia3 malam & auaritiam, quę est simulacrorum seruitus.

F

Eph. v.

Fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est simulacrorum seruitus, propter quæ venit ira dei super filios incredulitatis: in quibus & vos ambulastis aliquando cum viueritis in illis. Nunc autem deponite & vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri inuicem.

Eph. ij. Rom. vi.

Eph. iiij.

G

Ex lib. ij. baptis. Auaritia idolorum seruitus.

¶ Neq3 auari, neq; rapaces regnum dei possidebant. Auaritiam quippe idolorum seruituti comparat. Et auaritiam, inquit, quę est idolorum seruitus. Quem sensum beatus Cyprianus sic exaggerauit in epistola ad Antonium, vt eorum peccato qui tempore persecutionis per libellos sacrificaturos professi erant, auaros comparare non dubitaret.

Expoliantes vos veterem hominem, cum actibus suis, & induentes nouum.

Ex libro contra Faustū tit. xlvij. Vetus homo. Rom. v.

¶ Veterem hominem nihil aliud apostolus quam vitam veterē dicit, quæ in peccato est, in quo secundu3 Adam viuitur. De quo dicit, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: & ita in homines pertransiuit, in quo omnes peccauerunt. Ergo totus homo ille idest interiore & exteriore sui parte inueterauit propter peccatum, & pœnæ mortalitatis addictus est. Renouatur autem nunc secundum interiorem homine3, vbi secundum sui creatoris imaginem reformatur exuens se iniustitiam, hoc est veterem hominem, & induens iustitiam, hoc est nouum hominem. Tunc autem cū resurget corpus spiritale quod

Ephe. iiij. I. Cor. xv.

seminatur

seminatur animale, etiam exterior percipiet cœlestis habitudinis dignitatem, vt totum quod creatum est recreetur, et totum quod factum est reficiatur: illo recreante qui creauit, ꝛ reficiente qui fecit. Nam quis catholica veritate instructus ignorat secundum corpus esse alios homines masculos, alios fœminas: non secundum spiritum mentis in quo renouamur secundum imaginem dei? H

¶ Sanguis, inquit, filij eius purgabit nos ab omni delicto. Quid est ab omni delicto? Attendite. Ecce iam in nomine Christi per sanguinem crucis domini, quem nunc confessi sunt isti qui appellantur infantes, mundata sunt omnia peccata ipsorum. Veteres intrauerunt, noui exierunt. Quid est, veteres intrauerunt, noui exierunt? senes intrauerunt, infantes exierunt. Senectus enim veternosa, vetusta vita. Infantia autem regenerationis noua vita. Sed quid facimus? Præterita peccata donata sunt, non tantum ipsis, sed ꝛ nobis. Et post donationem, ꝛ abolitionem omnium peccatorum, viuendo in hoc seculo inter tentationes quædam forte contracta sunt, ideo quod potest homo faciat. Ipse confiteatur quod est, vt ab illo curetur qui semper est quod est. Ergo te si confessus fueris peccatorem, est in te veritas. Nam ipsa veritas lux est. Nondum perfecte splenduit vita tua, quia insunt peccata. Sed tamen iam illuminari cœpisti, quia inest confessio peccatorum. Vide enim quid sequatur. Quod si confessi fuerimus delicta nostra, fidelis ꝛ iustus est, vt dimittat nobis delicta nostra, ꝛ purget nos ex omni iniquitate. Non tantum præterita, sed ꝛ siqua forte contraximus ex hac vita, quia non potest homo quandiu carnem portat nisi habere vel leuia peccata. Sed ista leuia quæ dicimus, nolite contemnere. Si contemnis quando appendis, expauesce quando numeras. Leuia multa faciunt vnum grandæ multæ guttæ implent flumen: multa grana faciunt massam. Et quæ spes est? Ante omnia confessio, ne quisquam se iustum putet: ꝛ ante oculos dei qui videt quod est, erigat ceruicem homo qui non erat, ꝛ est. Ante omnia ergo confessio, deinde dilectio, quia de charitate quid dictum est? Charitas operit multitudinem peccatorum. A

Ex sermone in epistolam. i. Ioan. i.

Ab omni delicto mundari, et nouum hominem fieri

Senectus

Infantia.

Leuia peccata non sunt contemnenda aut parui pēdenda.

i. Petri iiij.

Eum qui renouatur in agnitionem dei secundum imaginem eius qui creauit eum. vbi non est masculus, & fœmina: gentilis & Iudæus: circuncisio & præputium: Barbarus & Scytha: seruus & liber: sed omnia & in omnibus. Christus. Induite vos ergo sicut electi dei sancti, & dilecti viscera misericordiæ, benignitatem humilitatem, modestiam, patientiam.

eph iiij.

eph vi.

SAtis ostendit vbi sit homo creatus ad imaginem dei: quia non corporis lineamentis, sed forma quadam intelligibili mentis illuminatæ. Sicut enim post lapsum peccati, homo

Ex libro de Gene. ad literam. iij.

In quo homo ad imaginem dei creatus sit.

In agnitionem dei renouatur secundum imaginem eius, qui creauit eum, ita in ipsa agnitione creatus est anteq̄ delicto veterasceret: vnde rursus in eadem agnitione renouaretur.

B

Ex lib. de trini: xij.

¶ Si ergo spiritu mentis renouamur, & ipse nouus homo qui renouatur in agnitionem dei secundum imaginem eius qui creauit eum, nulli dubium est, non secundum corpus, neq; secundū quamlibet partem animæ, sed secundum rationalem mentem, vbi potest esse agnitio dei, hominem factum ad imaginem eius qui creauit eum. Secundum hanc autem renouationem efficimur etiam filij dei per baptismum Christi: & induentes nouum hominem, Christum vtiq; induimus per fidem.

Secundū rationalem mentem homo factus est ad dei imaginem.

Ex libro de trinit. iiij.

¶ Ista renouatio reformatioq; mentis secundum deum, vel secūdum imaginem dei. Sed ideo dicitur secundum deum, ne secundum aliam creaturam fieri putetur. Ideo autem secundum imaginem dei: vt in ea re intelligatur fieri renouatio, vbi est imago dei, idest in mente. Non itaq; sic intelligamus, secundum imaginem eius qui creauit eum, quasi alia sit imago secundum quam renouatur, non ipsa quæ renouatur.

Renouari secundum deum & secundum imaginem dei.

Supportantes inuicem & donantes, vobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & dominus donauit vobis, ita & vos.

Ex tracta. euāg. secundum. Ioan. lv. Ioan. xiij.

¶ Lauando pedes iam bonorum atq; mundorum discipulorū significauit dominus, propter humanos quibus in terra versamur affectus, quātūlibet proficeremus in apphensione iustitiæ, nos sine pctō nō esse. Qd̄ subinde abluit interpellādo p nobis, cū oramus patrē q in cœlis est: vt debita nostra dimittat nobis, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Qūo ergo ad hūc intellectū poterit ptinere hoc qd̄ ipse postea docuit, vbi sui operis statim exposuit rōnē dicēs, Si ego laui pedes vr̄os dn̄s & magister, debetis & vos alter alterius lauare pedes. Exēplū. n. dedi vobis, vt queādmodū ego feci, ita & vos faciatis. Nunqd dicere possumus qd̄ etiā frater fratrē a delicti poterit cōtagione mūdare? Immo vero id etiā nos esse admonitos in huius dn̄ici opis altitudine nouerimus: vt confessi inuicē delicta nostra oremus pro nobis, sicut Christus interpellat pro nobis. Audiamus apl̄m Iacobū hoc ipsum euidētissime præcipiētē ac dicētē, Cōfitemini inuicē delicta vestra: & orate p vobis, qa ad hoc dominus nobis dedit exēplū. Si enim ille q vllū pctm̄ nec habuit, nec habebit, orat p peccatis nostris, quāto magis nos inuicē p nostris orare debemus: Et si dimittit nobis ille cui non habemus quod dimittamus, quanto magis dimittere debemus inuicem nouis qui sine peccato hic viuere non valemus? Quid em̄ videtur in hac altitudine sacramenti dominus significare, cū dicit Exēplū enim dedi vobis: vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis: nisi quod apertissime dicit apostolus, Donantes vos

C

Sine peccato nemo est

Matt. vi.

Ioan. xiij.

Quomodo alter alterum a delicto mundent Christiani.

Confessionis institutio.

Iacobi. v.

D

Ioan. xiij.

bis metipsis, si qs aduersus aliquẽ hʒ q̃rela, sicut ⁊ dn̄s donauit vobis ita ⁊ vos? Inuicẽ itaqʒ nobis delicta donemus. ⁊ pro nostris delictis inuicem oremus, atq; ita quodammodo inuicem pedes nostros lauemus. Nostrũ est donãte ipso ministeriũ charitatis, ⁊ humilitatis exhibere, illius est exaudire, ac nos ab omni peccatorũ contaminatione mundare per Christũ, ⁊ in Christo: vt quod etiã alijs dimittimus, hoc est in terra soluimus, soluatur in cœlo.

Super omnia autẽ hæc charitatẽ habentes, quod est vinculum perfectionis: & pax Christi exultet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in vno corpore: & grati estote. Verbum Christi habitet in vobis abundanter, in omni sapientia.

¶ Tunica illa sortita, omniũ partiũ significat vnitatẽ, q̃ charitatis vinculo cõtinetur. De charitate aũt locuturus apostolus, Supereminentiorẽ, inquit, viã vobis demonstro, ⁊ alio loco ait. Cognoscere etiaʒ supereminentẽ scientiæ charitatẽ Christi. Itemq; alibi. Super omnia autẽ hæc charitatẽ quæ est vinculũ perfectionis. Si ergo ⁊ charitas supereminẽtiorẽ habet viã, ⁊ supereminet sciẽtiæ. ⁊ super omnia præcepta est, merito vestis qua significatur, desuper cõtexta prohibetur. Inconsutilis autem, ne aliquando dissuatur: ⁊ ad vnuʒ peruenit, quia in vnum omnes colligit. Ex tracta euãge lij secundum Ioan. cxv. Tunica inconsutilis. i. Cor. xij. Ephe. iiij. b Ioan. xix.

Docentes & commonentes vosmet ipsos, in psalmis, hymnis, & canticis spiritalibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo. Omne quodcunq; facitis, in verbo, aut in opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi, gratias agentes deo, & patri per ipsum. i. Cor. x.

¶ Neqʒ. n. omnis qui labijs personat cantat canticũ nouũ, sed qui eo modo cantat, vt Apostolus admonet dicẽs: Cãtãtes ⁊ psallẽtes in cordibus vestris domino, Intus. n. est hoc gaudiũ, vbi vox laudis ⁊ canitur, ⁊ auditur. Qua voce laudatur, qui gratias amandus est toto corde, tota anima, tota mente, amatoremqʒ suum accendit in se gratia sancti spiritus sui. Ex libro de gratia noui testa. Cantare canticũ nouum. Deut. vi.

Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in domino. Viri diligite vxores vestras, & nolite amari esse ad illas. Filii obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est in domino. Patres nolite ad indignationem prouocare filios vestros, vt non pusillo animo fiant. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruien- Ephe. v. i. Petri. iij. Ephe. vi. f Ibidem. i. Pet. ij. Tit. ij.

tes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum.

Ex lib. questi. Genesis ti. cxl. Ordo naturalis inter homines.

Est etiã ordo naturalis in hominibus, vt seruiãt foeminae viris, & filij parẽtibus, quia & illic hæc iustitia est, vt infirmior ratio seruiat fortiori. Hęc igitur ĩ dñatióibus, & seruitutibus clara iustitia est: vt qui excellũt rõne, excellãt dñatione. Qđ cuꝫ in hoc seculo per iniquitaté hominũ pturbatur, vel per naturã carnaliũ diuersitatũ, ferũt iusti tẽporalẽ diuersitatẽ in fine habituri ordinatissimam, & sempiternam felicitatem.

Ex lib. contra Faustũ. tit. xii.

¶ Quaꝫ multi in nostra cõmunióe veraciter faciũt ista sublimiora pręcepta euãgelica: q̃; multi hoíes vtriusq; sexi ab omni cócubitu puri atq; integri: q̃; multi experti & postea cõtinẽtes: q̃; multi rerũ suarum distributores & relictores: q̃; multi ieiunijs, vel crebris vel quotidianis, vel ẽt icredibiliter cõtinuatis corpus seruituti subijcientes: q̃; multæ fraternę cõgregationes nihil habẽtes ꝓpriũ, sed oia cõia: & hæc nõ nisi ad victũ, & tegumentũ necessaria: vnã aíaꝫ, & cor vnũ in deũ charitatis igne cõflãtes: q̃; multi humiliter & fideliter sanctũ custodiẽtes propositũ, vsq; in finẽ perseuerãt, & salui fiũt, in quorũ societate quasi dispares apparẽt, sed tñ eadẽ charitate copulãtur, q propter aliquã necessitudinẽ scdm apostoli exhortationẽ

G I. Cor. vii.

hñt vxores tãq̃; nõ habẽtes, & emũt tanq̃; nõ possidentes, & vtunt hoc mũdo tanq̃; nõ vtẽtes. His subiungunt scdm abũdãtes diuitias

Ibidem.

misericordię dei ẽt illi qbus dicit. Nolite fraudare íuicẽ, nisi ex cõsensu ad tẽpus, vt vacetis orationi, & iterũ ad id ipm estote: ne vos tentet satanas ꝓpter intẽperãtiã vestrã. Hoc autẽ dico scdm veniã, nõ scdm imperiũ. Qualibus idẽ Apostolus dicit, Iã qdẽ oino deli-

I. Cor. vi.

ctũ est, qa iudicia habetis vobiscũ. Et eorũ portãs infirmitatẽ paulo post dicit, Secularia igit iudicia si habueritis, eos q ꝯtẽptibiles sunt in ecclesia hos collocate. Neq;.n. illi soli, q vt sint pfecti vẽdũt vel dimittũt oia sua & sequunt dñm, pertinẽt ad regnũ coelorũ, sꝫ huic militię christianę ꝓpter quoddã quasi cõmerciũ charitatis, subiũgit ẽt qđ ĩ stipẽdiaria multitudo: cui dicet in fine. Esuriui, & dedistis mihi mãducare &c. Alioquin dãnãdi erũt illi, quorũ domos tã diligẽter & sollicite cõponit Apostolus: monẽs mulieres subditas eẽ

Stipẽdiaria multitudo christianæ militiæ.

viris suis, viros diligere vxores suas: filios obtẽperare parẽtibus, parẽtes filios nutrire in disciplina, & correptione dñi: seruos obedire cũ metu dñis carnalibus, dños qđ iustũ est & ęquũ, seruis pstare. Sꝫ

Matth. xxv.

absit vt istos a mãdatis euãgelicis alienos & vita ęterna separãdos

H Nõ soli crucem suã tollẽtes saluabuntur.

iudicet, qa vbi ait dñs, Si qs nõ tulerit crucẽ suã, & secutus me fuerit, nõ põt meus esse discipulus, exhortans firmiores ad pfectionẽ, ibi statiꝫ & ipsos cõsolatus est dicẽs, Qui recipit iustũ in noíe iusti, mer-

Lucę. xiiii. Matth. x. i Timo. v.

cedẽ iusti accipiet: & qui recipit prophetã in noíe prophetę, mercedẽ prophetę accipiet. Vnde nõ tãtũ qui modicũ vini Timotheo dedit propter stomachũ, & frequẽtes infirmitates eius, sꝫ etiã qui saniori

atq; fortiori calicē aque frigidæ porrexerit tm̄ in noīe discipuli, sicut ibi sequitur, non perdet mercedem suam.

❡ Hæc tibi regula proponitur. Nóne manifestū est eum minime offendendū qui maior est cæteris? discute nunc maiores tuos. Primi tibi sunt mater & pater, si recte educantes, si in Christū nutriētes audiendi in omnibus, obtēperandum eis in omni iussione, contra maiorem si nihil iubeant, & seruiatur illis. Quis ē, inquit, maior eo qui me generauit? nóne ille qui teipsum creauit? Generat enim homo, erat deus. Vnde generat homo nescit: quid generaturus sit nescit. Ille qui te vidit vt faceret antequā esset quē fecit, certe maior ē patre tuo. Maior sit patria & ipsis parentibus tuis: vt quicquid iusserint parentes cōtra patriam, nō audiatur, & quicquid iusserit patria contra deum non audiatur. Si enim sanari vis, si post fluxū sanguinis, si post duodecim annos in illo morbo, si post consumpta oīa in medicis & non recepta sanitate, aliquādo vis sana fieri o mulier quā alloquor in typo ecclesię, iub. et illud pater tuus, & illud iubet populus tuus. Sed dicit tibi dominus tuus, Obliuiscere populum tuū, & domum patris tui. Quo bono? Quo fructu? Qua mercede? Quoniā concupiuit, inquit, rex decorem tuum. Concupiuit quod fecit: quoniā vt faceret pulchram, fœdam amauit: pro infideli & fœda sanguinem fudit, fidelem & pulchram reddidit, dona sua in te amauit. Quid enim sponso tuo contulisti? Quid in dotē a Priore patre & priore populo accepisti? nóne luxurias & pānos peccatorū? Abiecit pannos tuos, discidit cilicium tuum, misertus est vt ornaret, ornauit vt amaret.

Ex sermone de verbis euāgelij. Maiores non offendendi. Creator maior est q; genitor Patria maior ē patre, sed nō deo.

A

❡ Pax domestica est ordinata cohabitantium imperandi obediendiq; concordia. Imperant enim qui consulunt, sicut vir vxori, parētes filijs, domini seruis. Obediunt autē quibus consulitur, sicut mulieres maritis, filij parētibus, serui dominis. Sed in domo iusti viuētis ex fide, & adhuc ab illa ciuitate peregrinantis, etiā qui imperant seruiunt eis quibus videtur imperare: quia non dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi, nec principandi superbia, sed prouidendi beneficentia.

Ex li. sentētiarū Prosperi.

Quodcūq; facitis ex animo operamini, sicut dominis, & nō hominibus: sciētes ꝙ a domino accipietis retributionē hæreditatis. nā Domino Christo seruitis. Qui.n. iniuriā facit recipiet id quod iniq; gessit, & non est personarum acceptio apud deum.

B

Ephe. vi. Roma. ii. Act. x. Gal. ii. Pet. i.

IAm deus innocentiam probat, qua homo non metu pœne fit innocens, sed amore iustitiæ. Nā qui timore non peccat, q̄uis non noceat cui vult nocere, sibi tamē plurimū nocet: & abstinens ab iniquo opere: sola tamen reus est voluntate. Simulata æquitas non est ęquitas, sed duplicatū peccatū, in quo est & iniqtas & simulatio.

Ex li. sentētiarū Prosp. Innocētia a deo cōmendata.

& simulatio. Domino Christo seruite. Qui enim iniuriam facit, recipiet idem quod inique gessit. Et non est personarum acceptio apud deum.

Ex li. sententiarũ Prosp. Seruitutẽ genuit culpa. Ioan. viii.

¶ Nomen & conditionem seruitutis culpa genuit non natura. Et prima huius subiectionis causa peccatum est: quia supernus dominus dicit, Qui facit peccatum, seruus est peccati. Ac per hoc multi quidem religiosi dominis iniquis, non tamen liberis seruiunt. A quo enim quis deuictus est, huius seruus addictus est. Et vtique felicius seruitur homini q̃ libidini: cum sæuissimo dominatu vastet corda mortalium (vt alia omittam) libido ipsa dominandi hominibus. Melior est tristitia iniqua patientis, q̃ lætitia iniqua facientis. De malitia mali flagellatur bonus, & de seruo emẽdatur filius.

C

CAPVT IIII.

Ex li. de ciui. dei xix. Boni patrisfamilias officium.

Omini quod iustum est, & æquũ seruis præstate: scientes q̧ & vos dominum habetis in cælo.

¶ Etiam si habuerint seruos iusti parentes nostri, sic administrabant domesticam pacem, vt secundũ hæc temporalia bona filiorum sortem a seruorum conditione distinguerent, ad dominum autem colendum, in quo æterna bona speranda sunt, omnibus domus suæ membris pari dilectione consulerent. Quod naturalis ordo ita præscribit, vt nomen patrum familias hinc exortum sit, & tam late vulgatũ, vt etiam inique dominantes hoc se gaudeant appellari: Qui autẽ veri patresfamilias sunt, omnibus in familia sua, tanquã filiis ad colẽdum, & promerendũ deum consulunt, desiderãtes atque optãtes venire ad cælestem domum, vbi necessarium non sit officium imperandi mortalibus, quia necessarium non erit officium consulendi iã in illa immortalitate felicibus. Quo donec veniatur, magis debent patres q̧ dominantur, q̃ serui tolerare q̧ seruiunt.

Paterfamilias.

D

Ex li. sententiarũ Prosp. Deus oĩbus pponitur.

¶ Sicut in potestatibus societatis humanæ maior potestas minori ad obediendum præponitur, ita deus omnibus.

Ex epistola ad Marcellinum. Doctrina Christiana nõ ẽ reip. bene institutæ aduersa.

¶ Qui doctrinam Christi aduersam dicunt esse reipublicæ, dent exercitum talem, quales doctrina Christi milites esse iussit. Dent tales prouinciales, tales maritos, tales coniuges, tales parentes, tales filios, tales dominos, tales seruos, tales reges, tales iudices tales denique debitorum ipsius fisci redditores & exactores, quales esse præcipit doctrina Christiana, & audeant eam dicere aduersam esse reipublicæ: immo vero dubitent confiteri, magnam si ei obtemperetur salutem esse reipublicæ.

Orationi instate, vigilantes in ea, in gratiarũ actio-
ne, orantes simul & pro nobis, vt deus aperiat no-
bis ostium sermonis ad loquẽdum mysterium Chri- Ephe.v.
sti: propter quod etiam vinctus sum, vt manifestum
illud, ita vt oportet me loqui. In sapientia ambulate B
ad eos qui foris, sunt tempus redimentes. Sermo ve-
ster semper in gratia sale sit conditus: vt sciatis quo-
modo oporteat vos vnicuiq; respondere. Quæ cir-
ca me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus clariss-
simus frater, & fidelis minister, & conseruus in domi-
no: quem misit ad vos ad hoc ipsum, vt cognoscat
quæ circa vos sunt: & consoletur corda vestra, cum
Onesimo charissimo & fideli fratre, qui ex vobis est:
qui omnia quæ hic aguntur nota facient vobis. Sa- ii.Tim.iiii.
lutat vos Aristarchus concaptiuus meus: & Marcus
consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata.
Si venerit ad vos, suscipite illum. Et Iesus qui dicitur
iustus, qui sunt ex circuncisione. Hi soli sunt adiuto-
res mei in regno dei, qui mihi fuerunt solatio.

¶ Ioannes dicit, Et si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum. Sed dicit aliquis, Ergo non petunt pro nobis? Sed attendite scripturas, & videte quia præpositi commendant se populo. Nam apostolus dicit plebi. Orantes simul & pro nobis. Orat apostolus pro plebe: orat plebs pro apostolo. Oramus pro vobis fratres: sed & vos orate pro nobis inuicẽ: pro se omnia membra orent: caput pro omnibus interpellat.

Ex sermone in epistolam. Ioan.i. i.Ioan.i. Pro inuicẽ orandum est. F

Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est seruus Ie-
su Christi, semper sollicitus pro vobis in orationi-
bus: vt stetis perfecti, & pleni in omni voluntate dei.
Testimonium enim illi perhibeo, quod habet multum
laborem pro vobis, & pro his qui sunt Laodiceæ,
& qui Hierapoli. Salutat vos Lucas medicus chariss-
simus, & Demas. Salutate fratres qui sunt Laodiceæ, &
Nympham, & quæ in domo eius est ecclesiam. Et cũ le-

cta fuerit apud vos epistola hæc: facite vt & in Laodicensium ecclesia legatur: & ea quæ Laodicensium est, vobis legatur. Et dicite Archippo, Vide ministerium quod accepisti in domino: vt illud impleas. Salutatio mea manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. Amen.

G Ex libro de correptione & gratia. Perseuerantia a deo est, & ab eo petenda.

SI dixerimus isti perseuerantiã tã laudabilé, tãq; felicẽ sic esse hominis vt ei nõ sit ex deo, illud primitus euacuamus quod ait dominus Petro, Rogaui pro te, ne deficiat fides tua. Quid enim rogauit nisi perseuerãtiã vsq; in finẽ? Quæ profecto si ab homine homini esset, a deo poscẽda nõ esset. Deinde cũ dicat apostolus: oramus ad dominũ ne qd faciatis mali: proculdubio perseuerantiã eis orat ad deũ. Neq;.n. nihil mali facit q bonũ deserit: & a quo declinare debet. inclinatur in malũ nõ perseuerãs in bono. Illo etiã loco vbi dicit, Gratias ago deo in omni memmoria vostra semper, in omni præce mea. pro oibus vobis cũ gaudio depreationẽ faciẽs sup omni cõmunicatione vostra in euãgelio a prima die vsq; nunc, cõfidẽs hoc ipsum, qm q cœpit in vobis opus bonũ ipse perficiet vsq; in diẽ Christi Iesu, qd aliud eis q̃; pseuerãtiã in bono vsq; in finẽ de dei miseratione promittit? Itemq; vbi dicit, Salutat vos Epaphras q ex vobis est seruus Christi Iesu semper certans pro nobis in orationibus, vt stetis perfecti, & pleni in omni voluntate dei. quid est vt stetis, nisi vt perseueretis? Vnde dictũ est de diabolo, In veritate nõ stetit: quia fuit ibi, sed nõ permãsit. Nã vtiq; isti in fide iam stabãt. Nec aliud oramus, cum oramus vt qui stat stet, nisi vt perseueret. Itẽ Iudas apostolus cũ dicit, Ei aũt qui potẽs est cõseruare eos sine offensione, & cõstituere ante cõspectũ gloriæ suę immaculatos in lætitia: nõne apertissime ostendit dei donũ esse in bono perseuerare vsq; in finẽ? Quid.n. aliud donat q cõseruat sine offensione, vt cõstituat ante cõspectũ gloriẽ suę immaculatos in lętitia, nisi pseuerãtiã boni? Quid est etiã quod in apostolorũ actibus legimus. Audientes aũt gẽtes gauisæ sunt, & exceperũt verbũ domini, & crediderũt quotquot erant ordinati in vitã æternam? Quis in æternam vitã potuit ordinari sine perseuerantię bono? Quidoquidẽ qui perseuerauerit vsq; in finẽ, hic saluus erit. Qua salute, nisi ęterna? Cum vero in oratione dominica deo patri dicimus. Sanctificetur nomen tuuz: quid aliud dicimus q̃; vt nomẽ eius sanctificetur in nobis? Quod cũ iã per lauacrũ regenerationis effectũ sit, quare quotidie a fidelibus poscitur, nisi vt in eo quod factum est in nobis, perseueretur a nobis?

i.Cor.xiij. Phil.i. Ioan.viij. Iudæ.i. H Actuũ xiij. Matth.x.& xxiiij. Matth.vi.

Ad Thessalonicenses prima scripta fuit ex Athenis.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM priorem ad Tessalonicenses.

Essalonica Macedoniæ metropolis est, vnde & regionis incolæ Thessalonicenses appellati. Hi in fide semel acceptа, tãta cõstantia persliterunt, vt et Pauli exemplo, ciuiũ suorũ persequutiones infracto, & alacri pertulerint animo: nec vllo pseudapostolorũ suasu quiuerint ab euangelica institutione deflecti. Quod veritus Paulus, quẽ nõ latebat pseudapostolorũ improbitas, cũ ipsi non liceret illos inuisere, misit Timotheum: ex quo reuerso cũ didicisset illorũ constantiam, collaudat eos, gratias agens deo. Atq; id quidem agit cap. 1. & 2. In cæteris duobus instituit eos in varijs pietatis officijs, subindicans esse inter eos qui nondũ omnino puri essent ab omni libidine: nec deesse qui otio dediti grauarent alios: item qui inquieti ipsi, turbarent ecclesiæ tranquillitatem. quos corripi iubet. Præterea qui de resurrectione nondum satis confirmata essent opinione (cum defunctos ita lugerent, quasi perissent, ac non potius ad meliora demigrassent) hos instituit atq; confirmat. Rursus alios disputasse de die aduentus domini, quasi is præsciri prædiciq; possit, cum incertus sit omnibus. Verum eum ait subitum, & præter omnium expectationem ad futurũ, quo magis simus ad omne momentum parati. Scripsit ab Athenis per Tychicum ministrum, iuxta Græcorũ inscriptionem: cui collegam addunt. Onesimum nostra argumẽta, quæ incerto autore leguntur in vulgatis exemplaribus.

Expositio prioris Epistolæ Beati Pauli apostoli ad Thessalonicenses, ex operibus diui Augustini per venerabilem Bedam collecta.

CAPVT I.

Aulus & Syluanus & Timotheus Thessalonicēsium ecclesiæ, in deo patre nostro & domino Iesu Christo, gratia vobis & pax. Gratias agim⁹ deo semper ꝓ omnibus vobis, memoriam vestri faciētes in orationibus nostris, sine intermissione memores operis fidei vestræ & laboris, & charitatis, & sustinentiæ spei domini nostri Iesu Christi, ante deū & patrē nostrum, scientes fratres dilecti a deo electionem vestram: quia euangelium nostrum non fuit ad vos, in sermone tantum, sed & in virtute, & in spiritu sancto, & in plenitudine multa: & sicut scitis, quales fuerimus in vobis, ꝓpter vos: & vos imitatores facti estis nostri & domini: & excipientes verbum in tribulatione multa, cū gaudio spūs sancti, ita vt facti sitis forma oībus credētib⁹ i Macedonia & Achaia A vobis.n. diffamatus est sermo domini, nō solū i Macedonia & in Achaia, sed & ī oī loco fides vestra q̄ ē ad deū ꝓfecta est: ita vt nō sit nobis necesse q̄cq̄ loq. Ipsi.n. de nobis annūciēt, q̄lē itroitū habuerim⁹ ad vos: & q̄ūo cōuersi estis ad deū a simulacris seruire deo viuo & vero.

I.Cor.i. Galat.i. ij.Pet.i.

B

Certitudine.

IVdæorum propriæ Synagoga dici solet, quamuis & ecclesia dicta sit: nostram vero apostoli nunquam Synagogam dixerunt, sed semper ecclesiam, siue discernendi causa, siue quod inter cōgregationē. Vñ Synagoga, & conuocationem vñ ecclesia nomen accepit, distet aliquid: quod scilicet congregari & peccora solēt quorū & greges ꝓprie dicimus. Cōuocari aūt magis est vtētiū rōe, sicut sunt hoīes. Vñ ex psona ipsius Asaph in alio psalmo canitur, Quasi pecus factus sum a te, & ego semper tecum. Quando vtiq3 quiuis vni vero deo mancipatus videretur, pro magnis tamen ac summis bonis ab illo carnalia, terrena, temporalia requirebat.

Ex tracta. fo.lxxi. Synagoga. & ecclesia. G

Psal.lxxij.

Et expectare filium eius de cœlis, quem suscitauit ex mortuis Iesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

¶ Ira dei nõ pturbatio est, sed iudiciũ quo irrogať pœna peccati.

CAPVT II.

Ex lib. sentẽtiarũ Prosperi. Ira dei.

Am & ipsi scitis fratres introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit: sed ante passi multa, & contumeliis affecti, sicut scitis, in Philippis, fiduciã habuimus in deo nostro loqui ad vos euangelium dei in multa sollicitudine. Exhortatio enim nostra non de errore, neq; de immunditia, neque in dolo, sed sicut probati sumus a deo, vt crederetur nobis euangeliũ, ita loquimur: nõ quasi hominibus placẽtes, sed deo, q probat corda nostra. Neque. n. aliquãdo fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neq; in occasione auaritiæ, deus testis est, nec q̃rẽtes ab hoĩbus gloriã, neq; a vobis, neq; ab aliis, cũ possemus vobis oneri eẽ vt, Christi apostoli. D Gala.

¶ Quas vires nocendi habeat humanæ gloriæ amor, non sentit nisi qui ei bellum indixerit, quia si cuiq; facile est laudem nõ cupere dum negatur, difficile est ea non delectari cum offertur.

Ex lib. sentẽtiarũ Prosperi. Amoris humanę glorię vires

Sed facti sumus puuli ĩ medio vestrũ, tanq̃ si nutrix foueat filios suos: ita desiderãtes vos cupide, volebamus tradere vobis, nõ solũ euãgeliũ dei, sed ẽt aĩas nostras: quoniã charissimi nobis facti estis. Memores. n. estis fratres laboris nostri, & fatigationis: nocte & die opantes, ne quẽ vestrũ grauaremus: ᵖdicauimus ĩ vobis euãgeliũ dei. Vos testes estis & de⁹, q̃ sancte, & iuste, & sine q̃rela, vobis q credidistis affuimus, sicut scitis, q̃liter vnũ quẽq; vestrũ, sicut pater filios suos, deprecantes vos & consolantes, testificati sumus vt ambularetis digne deo, qui vocauit vos in suum, regnum & gloriam.

ij. Thes iij. Acto. xx. E

Ex tracta. Psal. xlix. Nutrix matre.

NOn nutrix nutriens filios, sed nutrix fouens filios suos. Sunt. n. matres, quæ cũ pepererint dant nutricibus: illæ quæ pepererunt nõ fouent filios, suos, qa nutriẽdos dede

runt: illę autem quę fouent, nō suos fouent, sed alienos. Iste vero ipse pepererat, ipse fouet: nulli nutrici quos pepcrat committebat, Dixerat enim. Quos iterum parturio donec Christus formetur in
Gala.iiij. vobis. Fouebat ergo ꝛ lactabat. Erant autem quidam quasi docto- res spiritales, qui Paulo de trahebant. Epistolę quidem, aiunt, gra-
ij.Cor.xi. ues ꝛ fortes sunt, pręsentia autem corporis infirma, ꝛ sermo con- temptibilis. Dicit ipse in epistola sua quosdam detractores suos ita dixisse. Sedebant, ꝛ aduersus fratrem suum detrahebant, ꝛ ad- uersus filium lactandum matris suę ponebant scandalum, merito fecerunt ipsi matri, vt iterum parturiter.

F ¶ Ideo non dixit mater, quia aliquando matres vel delicatiores
Ex sermone de tribus virgis. Mater delicatę. sunt, vel minus amantes filios suos, cū peperint tradunt alijs nu- triēdos. Rursum si solum dixisset tanq̄ nutrix fouens, ꝛ non addi- disset filios suos, tanq̄ ab alia pariente nutriendos accepisse vide- retur. Et nutricem se dixit quia alebat: ꝛ filios suos quia ipse pepe- rerat, dicens. Filioli mei quos iterum parturio quoad vsq; refor- metur Christus in vobis. Parit autem siue parturit ecclesia vtero, non semine suo.

Ex sermone de verbis euangelij.i. Mater paruulū optat crescere. ¶ Et mater paruulum amat nutrire, sed eum nō amat paruulū re- manere. In sinu tenet, manibus fouet, blandimentijs cōsolatur, lacte nu- trit. Omnia paruulo facit, sed optat vt crescat ne semper talia fa- ciat. Videte apostolū. Melius enim ipsum intuemur qui se etiā ma- trem nō dedignatus est dicere, vbi ait, Factus sum paruulus in me- dio vestrū, tanq̄ nutrix fouens filios suos. Sunt enim nutrices fo- uentes quidē, sed nō filios suos. Item sunt matres nutricibus dan- tes, nō fouentes filios suos. Apostolus vero germano ꝛ pingui cha- ritatis affectu, ꝛ nutricis personam suscepit dicendo, fouet, ꝛ ma- tris, addendo filios suos. Idem ergo nutritor ꝛ fotor, alio loco di- cit, Cum timore ꝛ tremore multo fui apud vos. Sed dicis: quales
i.Cor.ij. illi erant, vt ille cum timore ꝛ tremore multo esset ad illos? Tāq̄ paruulis, inquit, in Christo lac vobis potum dedi non escam. Neq;
i.Cor.iij. enim poteratis, sed nec adhuc potestis. Estis enim adhuc in carne.
G Quos carnales dicit, paruulos tamen in Christo dicit, sic arguit, vt non abdicet. Et carnales ꝛ paruuli in Christo, non vult tamen eos esse carnales, quos dicit paruulos esse in Christo. Optat esse spirita-
i.Cor.ij. les omnia di iudicantes, ꝛ qui a nemine di iudicentur. Animalis enim homo, sicut ipse dicit, non percipit quę sunt spiritus dei. Stul-
ibidem. titia est enim illi, ꝛ non scire potest quoniam spiritaliter diiudica- tur. Spiritalis autem diiudicat omnia, ipse autem a nemine diiu- dicatur. Idem ipse dicit, Sapientiam loquimur inter perfectos. Vt quid ergo loqueris si inter perfectos? Quid enim opus est te lo- quente homini perfecto? Sed quære in quo perfectus sit. Forte. n. non inuenio perfectum cognitorem, sed iam inuenio perfectum
Eccle.xxxi. auditorem. Est ergo ꝛ auditor perfectus mente iam capax, cui soli-
Ex tracta. dus cibus nullam faciat perturbationem, nullam ingerat crudita-

tem. Quis est hic & laudabimus eum?

¶ Scalas vidit Iacob per somnium, & ipsis scalis ascendentes & descendentes angelos. Sic est & ecclesia fratres. Angeli dei boni predicatores predicãtes Christũ, hoc est super filiuz hominis ascendũt & descẽdunt. Quomodo ascẽdũt? quomodo descẽdunt? Ex vno habemus exẽplũ, audi Paulũ apostoluz, quod in ipso inuenerimus, hoc de cæteris veritatis predicatoribus credamus. Vide Paulũ ascẽdentem. Scio hominẽ in Christo ante annos quatuordecim raptũ fuisse vsq; in tertiũ cœlũ, siue in corpore, siue extra corpus, nescio deus scit, & audisse ineffabilia quæ non licet homini loqui. Qui ascendentẽ audistis, descendentẽ audite. Nõ potui loqui vobis quasi spiritalibus sed quasi carnalibus. Quasi p[ar]uulis in Christo lac vobis potum dedi non escam. Ecce descendat qui ascenderat. Quere quo ascenderit, vsq; in tertium cœlum. Quere quo descenderit, vsq; ad lac paruulis dandum. audi qua descendit, Factus sum inquit paruulus in medio vestrum tanq; si nutrix foueat filios suos. Videmus enim & nutrices & matres descendere ad paruulos: & si norunt latina verba dicere, decurtant illa, & quassant quodammodo linguam suam vt possint de lingua diserta fieri blandimenta puerilia, quia si sic dicant. nõ audit infans nec proficit infans. Et disertus aliquis pater si sit tantus orator vt lingua illius fora concrepent, & tribunalia concutiantur: si habeat paruulum suum, cum ad domum redierit seponit forensem eloquentiam quo ascenderat, & lingua puerili descendit ad paruulum. Audi vno loco ipsuz apostolum ascendentem & descendentez in vna sententia. Siue enim, inquit, mente excessimus deo, siue temperãtes sumus vobis. Quid est mente excessimus deo? vt illa videamus quæ non licet homini loqui. Quid est temperantes sumus vobis? Nunquid iudicaui me scire aliquid inter vos nisi Christum Iesum, & hunc crucifixũ? Sed q[uod] ipse deus ascendit, & descendit, manifestum est, quia & predicatores ipsius ascendunt imitatione, descendunt predicatione.

Ideo & nos gratias agimus deo sine intermissione: quoniã cũ accepissetis a nobis, verbũ auditus dei accepistis illud nõ vt verbũ hominũ, sed sicut est vere verbũ dei, qui opatur in nobis qui credidistis. Vos eni imitatores facti estis fratres ecclesiarũ dei, q̃ sunt in Iudæa, in Christo Iesu: qa eadẽ passi estis & vos a cõtribulibus vestris, sicut & ipsi a Iudæis, q & dñm occiderũt Iesum, & pphetas, & nos persecuti sunt, & deo nõ placẽt, & oĩbus hoĩbus aduersantur: phibentes nos, gẽtibus loq, vt saluæ fiant: vt impleãt peccata sua semper. Peruenit ira dei sup illos vsq; in finem:

Marginalia: euang. secũdu Ioannem. vii. — Prædicatores sunt ascendentes & descendentes. — H — ii. Cor. xii. — i. Cor. iii. — Ibidem — ii. Cor. v. — A — i. Cor. ii. — Math. v. xxiii. Ioan. xv.

Nos autē fratres, desolati a vobis ad tempus ore, aspe
ctu, non corde, abundantius festinauimus faciem ve
stram videre, cum multo desiderio: quoniam volui-
B mus venire ad vos: ego quidem Paulus & semel, &
iterum, sed impediuit nos satanas. Quæ est enim no
stra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? nō ne vos
ante dominum nostrum Iesum Christum estis in ad-
uentu eius? Vos enim estis gloria nostra & gaudium.

Ex lib. de predestinatione sanctorum.

¶ Quid est q̄ hinc deo gratias agit? Nempe vanum est atq; inane, si cui gratias agit, hoc ipse non fecit. Sed quia hoc vanum & inane non est, perfecto deus, cui de hoc opere gratias agit, ipse fecit, vt cu3 percepissent ab apostolo verbum auditus dei, exciperent illud non vt verbum hominum, sed sicut est vere verbum dei. Deus igitur operatur in cordibus hominum vocatione illa secundum propositum suum: non, vt inaniter audiant euangelium, sed eo audito conuertantur & credant, excipientes non vt verbum hominum, sed sicut est vere verbum dei.

Deus operatur vt verbum suu3 non inaniter audiatur.

CAPVT III.

Ropter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis solis, & misimus Timotheum fratrem nostrum, & ministrum dei i euangelio Christi, ad confirmandos vos, & exhortandos pro fide nostra vestra, vt nemo moueatur i
C tribulationibus istis. Ipsi enim scitis, q̄ i hoc positi sumus. Nam & cum apud vos essemus, predicebamus vobis, passuros nos tribulationes, sicut & factum est, & scitis. Propterea & ego amplius non sustinens, misi ad cognoscendam fidem vestram: ne forte tentauerit vos is qui tentat, & inanis fiat labor noster. Nunc autē veniente Timotheo ad nos a vobis, & annūciante nobis fidem & charitate vestram, & quia memoriam nostri habetis bonam semper, desiderantes nos videre, sicut & nos quoq; vos ideo consolati sumus fratres in vobis, in omni necessitate & tribulatione nostra, per fidem vestram, quoniam nunc viuimus si vos statis in domino.

¶ Defecit, inquit, in dolore vita mea. Dicit apostolus. Nunc viuimus si vos statis in domino. Quicunque perfecti sunt ex euangelio & gratia dei, non hic viuunt nisi propter alios. Nam vita eorum in hoc seculo eis iam non esset necessaria. Sed quia dispensatio eorum aliis necessaria est, fit in eis quod ait idem apostolus, concupiscentiam habens dissolui & esse cum Christo multo enim magis optimum: manere in carne necessarium propter vos. Quando autem videt homo ex dispensatione sua, ex laboribus suis, ex prædicatione sua nõ proficere homines, infirmatur in egestate vita eius.

Ex tract. in psal. xxx. Vita perfectorum in hoc seculo manet ppter alios. D

¶ Nunc autem viuimus si vos fratres statis in domino. Nolo in nobis, sed in domino, quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus.

Ex sermone de verbis euange. & i. Cor. iii.

¶ Ammonemus charitatem vestram, & vos exhortamur in domino, præsentia contemnatis fratres mei, quæ non vobiscum moriendo portatis. Caueatis peccata, caueatis iniquitates, caueatis seculares cupiditates. Tunc est enim fructus noster in vobis integer, & merces nostra apud deũ plena gaudiorũ Nam etsi dicimus quod dicendũ est, etsi predicamus quod prędicandũ est, & soluimus nos apud dominũ in conspectu domini, quia nõ tacuimus quod timemus, nõ tacuimus quod amamus, vt super quẽ venerit gladius vindictæ dominicæ, quod speculatori imputet non inueniat: tamẽ nolumus mercedem nostram securam esse vobis perditis, sed vobis inuentis. Nam & apostolus Paulus securus erat de mercede sua, & tamen quid ait populo? Nunc viuimus si vos statis in domino.

Ex sermone de verbis libri ecclesiastici. Contẽnẽda sunt præsentia, quæ non sunt nobiscum hinc asportãda. Perfecti nõ sperant mercedem securã de perditis, sed de saluatis.

Quã enim gratiarum actionem possumus deo retribuere pro vobis, in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante deum nostrum: nocte ac die abundãtius orantes, vt videamus faciẽ vestram, & cõpleamus ea quæ desunt fidei uestræ? Ipse autem deus & pater noster, & dominus Iesus Christus dirigat uitã nostram ad uos.

B II. Thes. i. Col. ii.

¶ Cernebat vtique quandam fabricam spiritalem, sicut alibi dicit, Dei ædificatio estis, & in ea cernebat vtrũque, & vnde gauderet, & vnde satageret. Gaudebat ex eo quod iam ædificatum videbat: satagebat ex eo quod vsque ad culmẽ perfectionis adhuc ædificandũ esse sentiebat.

Ex II. contra Faustũ. ti. iii. I. Cor iii. Gaudendi & satagendi in apostolo ratio.

Vos autẽ dominus multiplicet & abũdare faciat in charitate inuicem, & in omnes, quemadmodum & nos in vobis, ad confirmãda corda uestra sine querela in sanctitate autem deum & patrem nostrum, in aduentu domini nostri Iesu Christi, cum omnibus sanctis eius. Amen.

¶ Apostolus Paulus benedicens Thessalonicenses, Vos, inquit,

Ex libro de gratia & libero arbitrio.

dominus multipliciter & abundare faciat in charitate inuicem, & in omnes. Hanc benedictionem dedit, vt nos inuicem diligeremus qui legem dederat, vt inuicem diligamus.

CAPVT IIII.

F

E cætero ergo fratres, rogamus vos, & obsecramus in domino Iesu, vt quemadmodum accepistis a nobis, quomodo oportet vos ambulare, & placere deo, sic & ambuletis, vt abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per dominum Iesum. Hæc est enim voluntas dei, sanctificatio vestra, vt abstineatis vos a fornicatione, vt sciat vnusquisque vostrum vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderii, sicut & gentes, quæ ignorant deum. Et ne quis super grediatur neque circunueniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est dominus de his omnibus, sicut prediximus vobis, & testificati sumus. Non enim vocauit nos deus in immunditiam, sed in sanctificationē. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed deum: qui etiam dedit spiritum suum sanctum in nobis. De charitate autem fraternitatis non necesse habuimus scribere vobis. Ipsi.n. vos a deo didicistis, vt diligatis inuicem. Etenim illud facitis in omnes fratres, in vniuersa Macedonia. Rogamus autē vos fratres, vt abūdetis magis, & operā detis, vt quieti sitis, & vt vestrū negotium agatis, & operemini manibus vestris, sicut pcipimus vobis: & vt honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis.

Roma.xii. Ephe.v. — Leui.xix.&.xx — Ioan xv. I.Ioan.iiii. — G

Ex sermone de cōuersione Pauli. — Adulterii prohibitio. — Proriæ coniugis vetatur abusio.

ADulterium facere prohiberis ne noceas proximo. Quomodo enim non vis accedi ad tuam, sic nō debes accedere ad alienam vxorem. Si autem tua intemperanter vsus fueris, numquid videris nocere alicui, quia tua vteris? Sed eo ipso concesso immoderatiūs vtendo corrumpis in te templū dei: nemo te accusat extraneus. Sed quod responsum dabit conscientia tua deo dicenti per apostolum, Vt sciat vnusquisque vestrum suum vas possidere in sanctificatione, non in morbo desiderii sicut & gentes quæ ignorant deum?

ant deum? Quis autem habens vxorem, qui eo modo vtatur vxore vt non excedat legem liberos procreandi? Ad hoc enim data est. Conuincunt te tabulæ quæ scribuntur in matrimonio. pactus es quemadmodum duceres. Resonat tibi scriptura pactionis liberorum procreandorum causa. Nō ergo accedas si potes nisi liberorum procreādorū causa. Si modū excesseris, cōtra illas tabulas facies, & cōtra pactū. Nōne manifestū est? Eris mendax, & pacti violator, & quærit in te deus integritatē tēpli sui, Et nō inuenit. Non quia tua non vsus es, sed quia immoderatius vsus es. Nā & vinū de apotheca tua bibis, & tamen si sic bibis vt inebrieris, non quia re tua vsus es, ideo non peccasti. Domus enim dei conuertisti ad corruptionem tuam. Quid ergo fratres? certe manifestum est & renunciat omniū cōsciētia, q̄ difficile est sic vti rebus cōcessis, vt nō aliquantū excedatur modus. Quando autē excesseris modū offendis deū cuius templum es. Templum enim dei sanctum est, quod estis vos. Nemo se fallat: quisquis templū dei corruperit, corrumpet illum deus: dicta sententia est, teneris reus. Quid dicturus es in orationibus tuis, quādo rogabis deū quē offendis in tēplo suo, quem pellis de templo suo? Quomodo mundabis rursus in te domum dei? quomodo eum reduces ad te? quomodo nisi dicendo ex vero corde tuo & verbis & factis, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris? Quis enim accusabit immoderate vtentem tuo cibo, tuo potu, tua coniuge? nemo accusabit hominum. Sed tamen quia deus arguit exigēs de te integritatē tēpli sui & incorruptionē habitationis suæ, dedit tibi remediū, tanq̄ dicēs, si excedēdo modū offendis me, & ego tenebo te reum vbi te nullus hominum accusat: dimitte homini quod in te peccauit, vt dimittam tibi quod peccas in me. Tenete istud fortiter fratres. Qui enim & huiusmodi antidotum renunciauerit, nulla illi spes salutis omnino remanebit.

H

Difficile est concessis bene vti. i. Cor. iij.

Matth. vi.

A

Nolumus autem vos ignorare fratres de dormiētibus, vt non contristemini, sicut & cæteri qui spem non habent. Si enim credimus, quod Iesus mortuus est, & resurrexit: ita & deus eos qui dormierunt, per Iesum, adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, quia nos qui viuemus, qui residui erimus viuimus, qui residuisumus, in aduentu domini, non præueniemus eos qui dormierunt.

Lazarus amicus noster dormit, sed vado vt a somno excitem eum. Verum dixit, sororibus mortuus erat, domino dormiebat. Hominibus mortuus erat, qui eum suscitare nō poterant. Nam dominus tanta facilitate excitabat de sepulcro, quanta non excitas dormientem de lecto. Ergo secundum potentiam

Ex tractatu euangelij secundum. Ioan. xlvi. Ioan. xi. Domino dormiunt qui mun

do mortui sunt suam dixit dormientem: quia & alij mortui dicti sunt in scripturis
B saepe dormientes: sicut apostolus dicit, De dormientibus autem nolo vos ignorare fratres, vt non contristemini sicut & caeteri qui spem non habent. Ideo & ipse dormientes appellauit, quia resurrecturos praenunciauit. Dormit ergo omnis mortuus & bonus, & malus. Sed quomodo interest in ipsis qui quotidie dormiunt, & exurgunt quid quisque videat in somnis, alij sentiunt laeta somnia, alij torquentia: ita vt euigilans dormire timeat, ne ad ipsa iterum redeat: sic vnusquisque hominum cum causa sua dormit, cum causa sua surgit: & interest quali custodia quisque recipitur, ad iudicem postea producendus. Nam & receptiones in custodiam pro meritis causarum adhibentur. Alios iubentur custodire lictores, humanum, & mitte officium atque ciuile. Alij traduntur optionibus. Alij mittuntur in carcerem, & in ipso carcere non omnes sed pro meritis grauiorum causarum in ima carceris contruduntur. Sicut ergo diuersae custodiae agentium in officio, sic diuersae custodiae mortuorum, & diuersa merita resurgentium. Receptus est pauper, receptus est diues. Sed ille in sinu Abrahae, ille vbi sitiret & guttam non inueniret. Habent ergo omnes animae, vt ex hac occasione instruam charitatem vestram: habent omnes animae cum de seculo exierint, diuersas receptiones suas. Habent gaudium bonae, malae tormenta. Sed cum facta fuerit resurrectio, & bonorum gaudium amplius erit, & malorum tormenta grauiora, quando cum corpore torquebuntur. Recepti sunt in pace sancti patriarchae, & prophetae, apostoli, martyres, boni fideles, omnes tamen adhuc in fine accepturi sunt quod promisit deus. Promissa est enim resurrectio etiam carnis, mortis consumptio, vita aeterna cum angelis, haec omnes simul accepturi sumus. Nam requiem quae continuo post mortem datur, si ea dignus est, tunc accipit quisque cum moritur. Priores acceperunt patriarchae: videte ex quo requiescunt: posteriores prophetae, recentius apostoli multo recentiores sancti martyres, quotidie sancti fideles: & alij intra requiem iamdiu sunt, alij non tandiu, alij annis paucioribus, alij in recenti tempore. Cum vero de hoc somno euigilabunt, simul oes quod promissum est accepturi sunt.

Dormientes vocantur mortui.

Custodiae diuersae.

Lucae.xvi.

Post resurrectionem augebuntur & gaudia & poenae.

C

Ex sermone de eisdem verbis apostoli.

¶ Ammonet nos beat⁹ apostolus vt de dormiētibus, hoc est mortuis charissimis nostris non contristemur sicut & caeteri qui spem non habent, spem scilicet resurrectionis & incorruptionis aeternę. Nam ideo & dormientes eos appellat scripturae veracissima cōsuetudo, vt cum dormientes audimus, euigilaturos minime desperemus: vnde etiam cantatur in psalmo, Nunquid qui dormit nō adijciet vt resurgat? Est ergo de mortuis eis qui diliguntur quaedam tristitia quodammodo naturalis. Mortem quippe horret nō opinio, sed natura. Nec mors homini accideret, nisi ex poena, quam praecesserat culpa. Quapropter si animalia quae ita creata sunt vt suo quaeque tempore moriantur, mortem fugiunt, diligunt vitam:

Ps.xl.

Mortem horret natura.

D

quanto magis homo, qui sic fuerat creatus, vt si viuere sine peccato voluisset, sine termino viueret? Hinc itaq; necesse est vt tristes simus, quãdo nos morietes deserunt quos amamus, quia etsi nouimus eos nõ in æternũ nos relinquere mãsuros, sed aliquãtũ præcedere secuturos, tamẽ mors ipsa quã natura refugit, cũ occupat dilectũ, contristat in nobis ipsius dilectionis affectum. Ideo nõ ammonuit apostolus vt nõ cõtristemur, sed nõ sicut & cæteri qui spẽ nõ habẽt. Cõtristamur ergo nos in nostrorũ mortibus necessitate amittẽdi, sed cũ spe recipiẽdi. Inde agimur, hinc cõsolamur. Inde infirmitas afficit, hinc fides reficit. Inde dolet humana conditio, hinc sanat diuina promissio. Proinde pompa funeris, agmina exequiarũ sumptuosa diligentia sepulturę, monumentorum opulenta constructio, viuorum sunt qualiacunque solacia, non adiutoria mortuorum. Orationibus vero sanctę ecclesię & sacrificio salutari & eleemosynis quę pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum mortuos adiuuari, vt cum eis misericordius agatur a domino, q̃ eorum peccata meruerunt. Hoc enim a patribus traditũ vniuersa obseruat ecclesia, vt pro eis qui in corporis & sanguinis communione defuncti sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorantur oretur, ac pro illis quoq; id offerri commemoretur. Cum vero eorum commendandorum causa opera misericordię celebrantur, quis eis dubitet suffragari pro quibus orationes deo non inaniter eligant? Non omnino ambigendum est ista prodesse defunctis, sed talibus qui ita vixerunt ante mortẽ, vt possint eis hęc vtilia esse post mortem. Nam qui sine fide quę per dilectionem operatur, eiusq; sacramentis de corporibus exierunt, frustra illis a suis huiusmodi pietatis impenduntur officia, cuius dũ hic essent pignore caruerunt, vel non suscipientes, vel in vacuũ suscipientes dei gratiam, & sibi non misericordiam thesaurizantes, sed iram. Non ergo mortuis noua merita comparantur cum pro eis boni aliquid operantur sui, sed eorum pręcedentibus consequentia ista redduntur. Non enim actum est nisi cũ hic viuere destitissent. Et ideo istam finiens quisque vitam nisi quod meruerit in ipsa non poterit habere post ipsam. Permittantur itaq; pia corda charorum de suorũ mortibus cõtristari dolore sanabili, & consolabiles lachrymas fundant cõditione mortali. Quas tamen reprimat fidei gaudium, quo creduntur fideles quando moriuntur, quantulum a nobis abire, & ad meliora transire. Sit pro viribus cura sepeliendi, & sepulcra construendi, quia & in scripturis sanctis inter bona opera deputata sunt. Nec solum in corporibus patriarcharum, aliorumque sanctorum inhumatis cadaueribus corporibusq; iacentium, verum etiam in ipsius domini corpore prędicati atq; laudati sunt qui ista fecerunt. Impleant hæc homines erga suos officia postremi muneris & sint humani lenimenta mœroris: verum illa quę adiuuat spiritus defunctorum, oblationes, ero-

Vita magis homini q̃ pecori diligenda.

Nõ monet apostolus non contristandum de morte, sed minus q̃ cæteri cõtristentur.

Pompa funebris, viuorũ est solamen, non mortuorum leuamen.

B

Preces pro suntfidelibus defunctis.

Mortuis non acquiruntur noua merita.

F

gationes,multo pro eis obseruantius, abundantius impendant, qui suos carne non spiritu mortuos non solum carnaliter,sed etiã spiritaliter amant.

Item ex ser lj. de eadem lectione.

¶De dormientibus,inquit,nolo vos ignorare fratres vt non contristemini sicut & gentes quæ spem non habent. Non tantum ait vt non contristemini,sed vt non contristemini quemadmodum gentes quæ spem non habent. Necesse est enim vt contristemini, sed vbi contristaris consoletur te spes. Quomodo enim non contristaris,vbi corpus quod viuit ex anima,fit examine discedente anima? Qui ambulabat iacet,qui loquebatur tacet,clausi oculi luces non capiunt,aures nulla voce patescunt. Omnia membrorum officia conquieuerunt. Non est qui moueat gressus ad ambulandum, manus ad operandum,sensus ad percipiendum, Nonne ista est domus quam nescio quis inuisibilis habitator ornabat? Discessit qui non videtur,remansit quod cum dolore videatur. Ista est causa tristitiæ:sit consolatio. Quæ consolatio?

Tristitia carni.

Consolationis ratio.

G Quoniam ipse dominus in ius & in voce archangeli,& in tuba dei descẽdet de cœlo. Et mortui qui in Christo sunt,resurgent primi. Deinde nos qui viuemus qui reliqui erimus viuimus,qui relinquimur simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera.

I. Cor xv.

¶Nunquid & hoc ad tempus? Non. Sed quid est?

Et sic semper cum domino erimus. Itaq; consolamini inuicem in verbis istis.

Pereat contristatio vbi tanta est consolatio. Detergatur luctus ex animo:fides expellat dolores. In tanta spe non decet esse triste templum dei. Ibi habitat bonus consolator:ibi qui nõ fallit promissor. Quid mortuum diu plangimus? Quoniam mors amara est. Per illam transiuit & dominus. Consolemur nos ergo inuicem & in his sermonibus nostris. Potest non dolere cor humanum defuncto charissimo? Melius tamen cum dolet sanatur cor humanum,q; non dolendo fit inhumanum. Maria dominũ quærebat,& mortuũ fratrẽ dolebat. Sed quid miraris,quia Maria dolebat tũc cũ ipse dominus,flebat? Mouere autẽ quẽuis põt qũo flebat mortuũ,se cõtinuo iubente victurũ. Nõ mortuũ flebat quem ipse suscitauit,sed mortem quã sibi homo peccãdo cõparauit. Si enim peccatũ nõ precessisset,sine dubio mors secuta non fuisset. Secuta est ergo mors etiã corporis quã precessit mors animæ. Mors animæ præcessit deserendo deũ,& mors corporis secuta est deserente anima. Hæc deseruit volẽs,hac coacta est deserere nolẽs. Tanq; illi diceret, Recessisti ab eo quẽ diligere debuisti,recede ab eo quod dilexisti. Quis enim vult mori? Prorsus nemo. Et ita nemo,vt bea-

Dolor de morte tolerandus.

Quomodo Christus Lazarum mortuum flebat.

H

Nemo mori vult.

Ioan. xxi.

to Petro diceretur. Alter te cinget. & feret quo tu non vis. Si ergo nulla esset mortis amaritudo, non esset magna martyrum fortitudo. ET mortui qui in Christo sunt resurgēt primi: Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera, & sic semper cum domino erimus.

¶ Poterat etiam hoc donare credentibus, vt nec istius experirentur corporis mortem. Sed in hoc fecisset carni quædam felicitas augeretur, minueretur autem fidei fortitudo. Sic enim homines mortem istam timent, vt non ob aliud felices dicerent esse Christianos, nisi quod mori omnino non possent. Ac per hoc nemo propter vitam illam quæ post istam mortem beata futura est, per virtutem etiam contemnendæ ipsius mortis ad Christi gratiam festinaret, sed propter remouendam mortis molestiam delicatius crederetur in Christum. Plus ergo gratiæ præstitit, plus fidelibus suis sine dubitatione donauit. Quid enim magnum erat videndo nō mori eos qui crederent, credere se nō moriturum? quāto maius est, quāto fortius, quāto laudabilius ita credere, vt se speret moriturus sine fine victurū? Denique hoc quibusdā in fine largietur, vt mortem istam repentina commutatione non sentiant, sed simul cum resurgentibus rapiantur in nubibus obuiam Christo in aera, & sic semper cum domino viuant. Et recte illis, quia non erunt iam posteri qui propter hoc credant nō sperādo quod vident, sed amādo quod vident, quæ fides est eneruis & debilis, nec fides omnino dicenda, quandoquidem fides ita definita est, Fides est sperantium substantia, conuictio rerum quæ non videntur.

Ex lib. ij. de baptismo. Cur fideles sentiant mortem.

A

Hebr. xi.

Ex libro ad Dulcitium.

¶ Dixit apostolus cum loqueretur de resurrectione mortuorum. Et nos viuentes qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiā Christo in aera, & ita semper cum domino erimus. Reuera quātū ad verba beati apostoli ptinet, videt asserere quosdā in fine seculi adueniēte domino cum futura est resurrectio mortuorum non esse morituros, sed viuos repertos in illam immortalitatem quæ sanctis etiam cæteris dabitur repente mutandos, & simul cum illis rapiendos (sicut dicit) in nubibus. Sed vellem hinc potius audire doctiores: ne illis etiam qui putant aliquos morte non præcedente viuificatos ad vitam perpetuam transituros, dicere inueniatur apostolus. Stulte tu quod seminas non viuificatur nisi prius moriatur. Nam & illud quod in plerisque codicibus legitur omnes resurgemus, vnde fieri poterit nisi omnes moriamur? Resurrectio quippe nisi mors præcesserit nulla est. Et quod nonnulli codices habent, omnes dormiemus: multo facilius & apertius id cogit intelligi. Et si quid aliud tale in sanctis literis inuenitur ad id videtur impelli, vt nullus hominum existimetur immortalitatem nisi mors præcesserit adepturus. Proinde vellem sicut dixi de his verbis audire doctiores. Si autem in his verbis Apostoli nullus alius sensus poterit reperiri, & hoc eum voluisse intelligi claruerit, quod

An omnes morituri sint ante resurrectionem generalem.

B

i. Cor. xv.

I.Cor.v. videntur verba ipsa clamare.i.ꝙ futuri sint in fine seculi ꝛ aduentu domini qui non expolientur corpore,sed super induantur immortalitate,vt absorbeatur mortale a vita:huic sententiæ,procul dubio conueniet quod in regula fidei confitemur,venturuꝫ dominum iudicaturuꝫ viuos ꝛ mortuos:vt non hic intelligamus viuos iustos,mortuos autem iniustos,q̄uis iudicandi sunt iusti ꝛ iniusti: sed viuos quos nondum exisse, mortuos quos iam exisse de corporibus aduentus eius inueniet Quæ si ita esse constiterit,illa verba excutienda erunt, quomodo sic appiamus, Tu quod seminas non viuificatur nisi moriatur:ꝛ omnes resurgemus, siue omnes dormiemus:vt non aduersentur huic sententiæ qua quidam credantur etiam cum suis corporibus in eternum non gustata morte victuri.

Quomodo intelligi potest ꝙ iudicat⁹ est dominus viuos ꝛ mortuos.

C

Ex libr.de ciui. dei.xx. ℭQuæri solet vtruꝫ illi quos hic viuentes inuenturus est Christus quorum personam in se atqꝫ illos qui tunc secuꝫ viuebant transfigurabat apostolus,nunq̄ omnino morituri sunt,an ipso tempo ris puncto quo cum resurgentibus rapientur in nubibus obuiam Christo in aera,ad immortalitatem mira celeritate transibunt. Neqꝫ enim dicendum est fieri non posse,vt cum actuum in sublime portentur in illo spatio ꝛ moriantur ꝛ reuiuiscant. Quod enim ait,ꝛ ita semper cum domino erimus,non sic accipienduꝫ est,tan q̄ in aere nos dixerit semper cum domino esse mansuros, quia nec ipse vtiqꝫ ibi manebit,quia veniens trasiturum est. Venienti quippe itur obuiam non manenti. Sed ita cum domino erimus, idest sic erimus habentes corpora sempiterna, vbicunqꝫ cum illo fuerimus. Ad hunc autem sensum quo existimemus etiam illos quos hic viuos inuenturus est domino,in ipso paruo spatio ꝛ passuros mortem ꝛ accepturos immortalitatem,ipse Apostolus nos videtur vrgere vbi dicit In Christo omnes viuificabimur,cuꝫ alio loco de ipsa loquens resurrectione corporuꝫ dicat,Tu quod seminas non viuificatur nisi moriatur. Quomodo igitur quos viuētes hic Christus inueniet,per immortalitatem in illo viuificabuntur si non ꝛ moriantur?cum videamus propter hoc esse dictū,Tu quod seminas non viuificatur nisi prius moriatur. Si ergo sanctos qui reperientur Christo veniente viuentes,eiqꝫ in obuiaꝫ rapientur,credimus in eodem raptu de mortalibus corporibus exituros, ꝛ ad eadem mox immortalia redituros.nullas in verbis apostoli patiemur angustias:siue vbi dicit,Tu quod seminas non viuificatur nisi moriatur:siue vbi dicit,Omnes resurgemus, vel omnes dormiemus,quia nec illi per immortalitatem viuificabuntur,nisi q̄libet paululum tamen ante moriantur,ac per hoc ꝛ a resurrectione non erunt alieni,quam dormitione præcedunt q̄uis breuissima, non tamen nulla. Cur autem nobis incredibile videatur illam multitudinem corporum in aere quodammodo seminari,atqꝫ ibi protinus immortaliter atqꝫ incorruptibiliter reuiuiscere,cuꝫ credamus

An sint nō morituri in nouissimis diebus.

Probat omnes morituros.

I.Cor.xv. Ibidem.

D

quod idem ipse apostolus apertissime dicit, in ictu oculi futuram resurrectionem & in membra sine fine victura tanta facilitate tanquam inaestimabili velocitate rediturum antiquissimorum cadauerum puluerem? Nec ab illa sententia qua homini dictum est. Terra es, & in terram ibis, futuros illos sanctos arbitremus immunens, si eorum morientium in terra non recident corpora, sed sicut in ipso raptu moriantur ita & resurgant dum feruntur in aera. In terram quippe ibis, est in hoc ibis amissa vita quod erat antequam sumeres vitam, idest hoc eris exanimatus quod eras antequam esses animatus. Terrae quippe insufflauit deus in faciem flatum vitae, cum factus est homo in animam viuam, tanquam diceretur Terra es animata quod non eras, terra eris exanimis sicut eras. Quod sunt & antequam putrescant omnia corpora mortuorum, quod erunt & illa si morientur vbicunque moriantur: cum vita carebunt quam continuo receptura sunt. Sic ergo ibunt in terram, quia ex viuis hominibus terra erunt, quemadmodum it in cinerem quod fit vetus: it in testam, quod ex luto fit testa, & alia sexcenta sic loquimur. Quomodo autem sit futurum quod nunc pro nostrae ratiunculę viribus vtcunque conijcimus, tunc erit potius vt nosse possimus.

I. Cor. xv.

Gene. iii.

B

Gene. ii.

CAPVT. V

DE temporibus autem & momentis fratres, non indigetis vt scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis, quia dies domini sicut fur in nocte, ita veniet.

ii. pet iii.
Apoc. iii.
Ex epistola ad Esychium episcopum.

NOn dixit, post quantum temporis hoc futurum sit, sed quomodo futurum sit, idest non quanta erit aetatis breuitas vel prolixitas, sed quantumlibet interuallum sit, non tamen hoc eis veniet malum nouissimum, nisi cum dixerint pax & securitas. Quibus verbis videtur apostolus huius nouissimi diei, vel spem, vel timorem ab hoc nostro tempore remouisse. Non enim videmus ipsos amatores huius seculi quibus subitaneus apparebit interitus, iam dicere pax & securitas. Quid ergo scire sufficiat satis ipse demonstrat apostolus dicendo. De temporibus & momentis non habemus vobis opus scribere, vel sicut alij codices habent, non opus habetis vobis scribi. Nam secutus adiunxit, Vos enim ipsi diligenter scitis, quia hora domini sicut fur ita in nocte veniet. Hoc ergo opus est scire, vt curent filij lucis esse, & parato corde vigilare qui nolunt

Tempus mortis

Cauendum ne hora.

mori inueniat nos imparatos. ab illa hora sicut a nocturno fure comprehendi. Nam si ad cauen-
dum hoc malum, idest ne hora domini tanq̃; fur inueniat impa-
ratos, opus esset nosse temporum spatia, non diceret apostolus nõ
opus esse vt hoc scriberet, sed hoc potius esse scribendum tanq̃; do
[redacted] ctor prouidentissimus iudicaret. Nunc autem nec illis opus esse mõ
strauit: quibus sufficiebat vt scirent imparatis atq; dormẽtibus ho
[redacted] ram domini sicut furem esse venturam, atq; hoc sciendo essent ipsi
vigilanter parati post quantalibet tempora veniret, & suum serua-
G uit modum, vt licet apostolus, non tamen presumeret alios doce-
Actuum.i. re, de quo apostolis dominum dixisse cognouerat, Non est vestrum
Ex li. questionũ lxxxiii. quæ. lix. scire.

Mat.xxiiii. Mat.xxv. i.Cor.xv. ¶ Media autem nocte, idest nullo sciente aut sperante, quippe cum ipse dicat dominus, De die autem illa & hora nemo scit: & apostolus dicit, Dies domini tanq̃; fur in nocte ita veniet. Ex quo significat penitus latere cum venit, clamor factus est ecce sponsus venit, surgite obuiam, & in ictu oculi in non prima tuba omnes resurgemus.

Cum enim dixerint, pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & non effugient.

Ex epistola ad Esychium. Lucæ.xxi. SEd confiteri nos inquis pœna nostra compellit adesse iam finem, dum impletur quod iam prædictum est arescentibus hominibus præ timore & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi. Nullam, inquis, patriam nullum locum nostris temporibus non affligi, aut tribulari certum est: sicut dictum est, præ timore & expectatione que superuenient vniuerso orbi. Si ergo ista mala quæ nunc patitur genus humanum, certa sunt indicia iam dominum esse venturum: quid est quod ait Apostolus. Cum dixerint, pax & securitas? Cum enim dixisset euangelium. Arescentibus hominibus præ timore & expectatione: continuo subiunxit, Nam virtutes cœlorum mouebuntur, Et tunc videbunt filium hominis venientem cum potestate magna & maiestate. Videamus itaq; ne forte melius intelligatur non ea modo impleri quæ prędicta sunt in illis, sed tunc esse potius ventura, quando sic erit tribulatio vniuerso orbi: vt ad ecclesiam pertineat, quę vniuerso orbe tribulabitur, non ad eos qui tribulant eam. Ipsi enim dicturi sunt, pax & securitas: vt repentinus illis superueniat interitus, & eos aduentus domini sicut fur in nocte comprehendat, quando econtrario gaudebunt, & exultabunt qui diligunt manifestationem domini. Nunc cum ista mala quę tanq̃; summa & extrema creduntur, vtrisq; gentibus & vtriq; regno, Christi scilicet & diaboli, videmus esse communia, pariter quippe his & boni affliguntur & mali, nec est qui dicat pax & securitas, vbicunq; contingunt vel metuitur ne contingant, inter quæ tamen mala adhuc vsquequaq; frequentantur luxuriosa cõ

H

Mala bonis & malis comunia

nubia, feruet ebriositas, auaritia grassatur, perstrepunt lasciuæ, cantant organa, tibię, lyre, citharę, tesseræ, multa ꝛ varia sonorum genera atq; ludorum, hoccine est arescere præ timore: an potius madescere præ libidine? Sed hæc filij tenebrarum abundatius habebunt ꝛ exercebunt cum dixerint, pax ꝛ securitas. Quid ipsi filij lucis, ꝛ filij diei, qui non sunt in tenebris vt eos tanq; fur dies ille cōprehendat? nonne adhuc vtuntur hoc mundo tanq; non vtentes? quia etsi ad multos temporibus apostolorum dictum est, pia tamen sollicitudine cogitant quod dictum, Tempus breue est Nonne a maxima parte eorum nouellatur, ædificatur, emitur, possidetur, geruntur adhuc honores, ducuntur vxores? De his loquor qui expectantes dominum suum quando veniat a nuptijs, non tamen abstinent a carnalibus nuptijs, sed obedientissima charitate audiunt apostolum precipientem quemadmodum viuere debeant vxores cum viris: viri cum vxoribus, filij cum parentibus: serui cum dominis, domini cum seruis. Nonne hi omnes in omnibus his vtuntur hoc mundo? arant, nauigant, comparant, generant, militant, administrant. Puto ꝙ non erunt sic quando erunt quæ in euangelio prædicta sunt signa in sole, ꝛ luna, ꝛ stellis, ꝛ in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris ꝛ fluctuum, arescentibus hominibus præ timore ꝛ expectatione quæ superuenient vniuerso orbi. Nam virtutes cœlorum mouebuntur.

III. | A | i. Cor. vii. | Ibidem. | Luc. xii. | Luce. xxi.

Vos autem fratres non estis in tenebris, vt vos dies illa tanq̄ fur comprehendat. Omnes enim vos filii lucis estis & filii diei: non sumus noctis, neque tenebrarum. B

ILli qui presumentes de cupiditatibus suis ꝛ in delicijs huius seculi diffluentes tument, ꝛ eriguntur aduersus humiles, ꝛ insultant sanctis intelligentibus angustam viam quæ ducit ad vitam, talibus veniet illa hora subito, quia tales erant ꝛ in diebus Noe, quorum dierum commemorationem audistis factam in euangelio. Sic erit aduentus filij hominis (inquit) quomodo in diebus Noe: manducabant, bibebant, nubebant, vxores autem ducebant, nouellabant, ædificabant, donec introiit Noe in arcam, ꝛ venit diluuium, ꝛ perdidit omnes. Quid ergo? Omnes peribunt qui ista faciunt? quæ nubunt, qui vxores ducunt, qui nouellant, qui ędificant? Non, sed qui de his pręsumunt: sed qui ista deo præferunt, sed qui propter hęc offendere deum cito parati sunt. At vero qui istis omnibus aut non vtuntur, aut vtuntur tanq; non vtentes, plus præsumentes de illo qui dedit, q̄; de his quę data sunt, ꝛ intelligentes in his eius consolationem ꝛ misericordiam, ꝛ non occupati donis, ne a donatore ruerent, qui tales sunt, non illos inuenit imparatos hora illa sicut fur. Talibus dixit Apostolus, Vos autem nō estis in tenebris, vt dies ille vos tanq; fur comprehendat. Omnes enim

Ex tractat. ps. cxx. | Comprehendit mors malos, vt diluuium tempore Noe. | Luce. xvii.

runt:illę autem quę fouent,nō suos fouent,sed alienos. Iste vero ipse peperat,ipse fouet:nulli nutrici quos peperat committebat, Dixerat enim.Quos iterum parturio donec Christus formetur in vobis. Fouebat ergo & lactabat. Erant autem quidam quasi docto res spiritales,qui Paulo de trahebant.Epistolę quidem,aiunt, graues & fortes sunt,pręsentia autem corporis infirma,& sermo contemptibilis.Dicit ipse in epistola sua quosdam detractores suos ita dixisse. Sedebant,& aduersus fratrem suum detrahebant, & aduersus filium lactandum matris suę ponebant scandalum,merito fecerunt ipsi matri,vt iterum parturiret.

Gala.iiij.

ij.Cor.xi.

F

Ex sermone de tribus virgis. Mater delica te.

¶Ideo non dixit mater,quia aliquando matres vel delicatiores sunt,vel minus amantes filios suos,cu3 peperint tradunt alijs nutriendos. Rursum si solum dixisset tanq̄; nutrix fouens,& non addidisset filios suos,tanq̄; ab alia pariente nutriendos accepisse videretur. Et nutricem se dixit quia alebat:& filios suos quia ipse peperat,dicens. Filioli mei quos iterum parturio quoad vsq; reformetur Christus in vobis. Parit autem siue parturit ecclesia vtero non semine suo.

Ex sermone de verbis euangelij.i. Mater paruulū optat crescere.

¶Et mater paruulum amat nutrire,sed eum nō amat paruulū remanere. In sinu tenet,manibus fouet,blādi:ijs cōsolatur,lacte nutrit. Omnia paruulo facit,sed optat vt crescat ne semper talia faciat. Videte apostolū. Melius enim ipsum intuemur qui se etiā matrem nō dedignatus est dicere,vbi ait,Factus sum paruulus in medio vestrū,tanq̄; nutrix fouens filios suos. Sunt enim nutrices fouentes quidē,sed nō filios suos. Item sunt matres nutricibus dantes,nō fouentes filios suos. Apostolus vero germano & pingui charitatis affectu,& nutricis personam suscepit dicendo,fouet, & matris,addendo filios suos. Idem ergo nutritor & fotor,alio loco dicit,Cum timore & tremore multo fui apud vos. Sed dicis: quales illi erant,vt ille cum timore & tremore multo esset ad illos? Tāq̄; paruulis,inquit,in Christo lac vobis potum dedi non escam. Neq3 enim poteratis,sed nec adhuc potestis. Estis enim adhuc in carne. Quos carnales dicit,paruulos tamen in Christo dicit,sic arguit,vt non abdicet. Et carnales & paruuli in Christo,non vult tamen eos esse carnales,quos dicit paruulos esse in Christo. Optat esse spiritales omnia di iudicantes,& qui a nemine di iudicentur. Animalis enim homo,sicut ipse dicit,non percipit quę sunt spiritus dei. stultitia est enim illi,& non scire potest quoniam spiritaliter diiudicatur. Spiritalis autem diiudicat omnia,ipse autem a nemine diiudicatur. Idem ipse dicit,Sapientiam loquimur inter perfectos. Vt quid ergo loqueris si inter perfectos? Quid enim opus est te loquente homini perfecto? Sed quære in quo perfectus sit. Forte.n. non inuenio perfectum cognitorem,sed iam inuenio perfectum auditorem. Est ergo & auditor perfectus mente iam capax,cui solidus cibus nullam faciat perturbationem,nullam ingerat crudita-

i.Cor.ij.

i.Cor.iij.

G

i.Cor.ij.

Ibidem.

Eccle.xxxi. Ex tracta.

tenti. Quis est hic & laudabimus eum?

¶ Scalas vidit Iacob per somnium, & ipsis scalis ascendentes & descendentes angelos. Sic est & ecclesia fratres. Angeli dei boni predicatores prędicātes Christū, hoc est super filius hominis ascendūt & descēdunt. Quomodo ascēdūt? quomodo descēdunt? Ex vno habemus exēplū, audi Paulū apostolus, quod in ipso inuenerimus, hoc de cæteris veritatis prędicatoribus credamus. Vide Paulū ascēdentem. Scio hominē in Christo ante annos quatuordecim raptū fuisse vsq; in tertiū cœlū, siue in corpore, siue extra corpus, nescio deus scit, & audisse ineffabilia quæ non licet homini loqui. Qui ascendentē audistis, descendentē audite. Nō potui loqui vobis quasi spiritalibus sed quasi carnalibus. Quasi p[ar]uulis in Christo lac vobis potum dedi non escam. Ecce descendat qui ascenderat. Quęre quo ascenderit, vsq; in tertium cœlum. Quęre quo descenderit, vsq; ad lac paruulis dandum. audi qua descendit, Factus sum inquit paruulus in medio vestrum tanq; si nutrix foueat filios suos. Videmus enim & nutrices & matres descendere ad paruulos: & si norunt latina verba dicere, decurtant illa, & quassant quodammodo linguam suam vt possint de lingua diserta fieri blandimenta puerilia, quia si sic dicant. nō audit infans nec proficit infans. Et disertus aliquis pater si sit tantus orator vt lingua illius fora concrepent, & tribunalia concutiantur: si habeat paruulum suum, cum ad domum redierit seponit forensem eloquentiam quo ascenderat, & lingua puerili descendit ad paruulum. Audi vno loco ipsum apostolum ascendentem & descendentem in vna sententia. Siue enim, inquit, mente excessimus deo, siue temperātes sumus vobis. Quid est mente excessimus deo? vt illa videamus quæ non licet homini loqui. Quid est temperantes sumus vobis? Nunquid iudicaui me scire aliquid inter vos nisi Christum Iesum, & hunc crucifixū? Sed q ipse deus ascendit, & descendit, manifestum est, quia & prędicatores ipsius ascendunt imitatione, descendunt prędicatione.

euang. secūdū Ioannem. vij.
Prędicatores sunt ascendentes & descendentes.
H
ij. Cor. xij.
i. Cor. iij.
Ibidem
ij. Cor. v.
A
i. Cor. ij.

Ideo & nos gratias agimus deo sine intermissione: quoniā cū accepissetis a nobis, verbū auditus dei accepistis illud nō vt verbū hominū, sed sicut est vere verbū dei, qui opatur in nobis qui credidistis. Vos enī imitatores facti estis fratres ecclesiarū dei, q̄ sunt in Iudæa, in Christo Iesu: qa eadē passi estis & vos a cōtribulibus vestris, sicut & ipsi a Iudæis, q & dn̄m occiderūt Iesum, & pphetas, & nos persecuti sunt, & deo nō placēt, & oībus hoībus aduersantur: phibentes nos, gētibus loq, vt saluæ fiant: vt impleāt peccata sua semper. Peruenit ira dei sup illos vsq; in finem:

Matth. v. xxiij.
Ioan. xv.

Nos autẽ fratres, desolati a vobis ad tempus ore, aspe
ctu, non corde, abundantius festinauimus faciem ve
stram videre, cum multo desiderio: quoniam volui-
a mus venire ad vos: ego quidem Paulus & semel, &
iterum, sed impediuit nos satanas. Quæ est enim no
stra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? nõ ne vos
ante dominum nostrum Iesum Christum estis in ad-
uentu eius? Vos enim estis gloria nostra & gaudium.

Ex lib. de predestinatione sanctorum.

¶Quid est q hinc deo gratias agit? Nempe vanum est atq; inane, si cui gratias agit, hoc ipse non fecit. Sed quia hoc vanum & inane non est, perfecto deus, cui de hoc opere gratias agit, ipse fecit, vt cum percepissent ab apostolo verbum auditus dei, exciperent illud non vt verbum hominum, sed sicut est vere verbum dei. Deus igitur operatur in cordibus hominum vocatione illa secundum propositum suum: non, vt inaniter audiant euangelium, sed eo audito conuertantur & credant, excipientes non vt verbum hominum, sed sicut est vere verbum dei.

Deus operatur vt verbum suũ non inaniter audiatur.

CAPVT III.

PRopter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis solis, & misimus Timotheum fratrem nostrum, & ministrum dei ĩ euangelio Christi, ad confirmandos vos, & exhortandos pro fide nostra vestra, vt nemo moueatur ĩ
c tribulationibus istis. Ipsi enim scitis, q ĩ hoc positi sumus. Nam & cum apud vos essemus, predicebamus vobis, passuros nos tribulationes, sicut & factum est, & scitis. Propterea & ego amplius non sustinens, misi ad cognoscendam fidem vestram: ne forte tentauerit vos is qui tentat, & inanis fiat labor noster. Nunc autẽ veniente Timotheo ad nos a vobis, & annũciante nobis fidem & charitate vestram, & quia memoriam nostri habetis bonam semper, desiderantes nos videre, sicut & nos quoq; vos ideo consolati sumus fratres in vobis, in omni necessitate & tribulatione nostra, per fidem vestram, quoniam nunc viuimus si vos statis in domino.

¶ Defecit, inquit, in dolore vita mea. Dicit apostolus. Nunc viuimus si vos statis in domino. Quicunque perfecti sunt ex euangelio & gratia dei, non hic viuunt nisi propter alios. Nam vita eorum in hoc seculo eis iam non esset necessaria. Sed quia dispensatio eorum aliis necessaria est, fit in eis quod ait idem apostolus, concupiscentiam habens dissolui & esse cum Christo multo enim magis optimum: manere in carne necessarium propter vos. Quando autem videt homo ex dispensatione sua, ex laboribus suis, ex prædicatione sua nõ proficere homines, infirmatur in egestate vita eius.

Ex tractat. Psal. xxx. Vita perfectorum in hoc seculo manet propter alios. D

¶ Nunc autem viuimus si vos fratres statis in domino. Nolo in nobis, sed in domino, quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus.

Ex sermone de verbis euange. & I. Cor. iii.

¶ Ammonemus charitatem vestram, & vos exhortamur in domino, præsentia contemnatis fratres mei, quæ non vobiscum moriendo portatis. Caueatis peccata, caueatis iniquitates, caueatis seculares cupiditates. Tunc est enim fructus noster in vobis integer, & merces nostra apud deũ plena gaudiorũ. Nam etsi dicimus quod dicendũ est, etsi prædicamus quantũ prædicandũ est, & soluimus nos apud dominũ in conspectu domini, quia nõ tacuimus quod timemus, nõ tacuimus quod amamus, vt super quam venerit gladius vindictæ dominicæ, quod speculatori imputet non inueniat: tamẽ nolumus mercedem nostram securam esse vobis perditis, sed vobis inuentis. Nam & apostolus Paulus securus erat de mercede sua, & tamen quid ait populo? Nunc viuimus si vos statis in domino.

Ex sermone de verbis libri ecclesiastici. Contẽnẽda sunt præsentia, quæ non sunt nobiscum hinc asportãda. Perfecti nõ sperant mercedem securã de perditis, sed de saluatis.

Quã enim gratiarum actionem possumus deo retribuere pro vobis, in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante deum nostrum: nocte ac die abundãtius orantes, vt videamus faciẽ vestram, & cõpleamus ea quæ desunt fidei uestræ? Ipse autem deus & pater noster, & dominus Iesus Christus dirigat uitã nostram ad uos.

E II. Thes. i. Col. ii.

¶ Cernebat vtique quandam fabricam spiritalem, sicut alibi dicit, Dei ædificatio estis, & in ea cernebat vtrumque, & vnde gauderet, & vnde satageret. Gaudebat ex eo quod iam ædificatum videbat: satagebat ex eo quod vsque ad culmẽ perfectionis adhuc ædificandũ esse sentiebat.

Ex II. contra Faustũ. ti. iii. I. Cor iiii. Gaudẽdi & satagendi in apostolo ratio.

Vos autẽ dominus multiplicet & abũdare faciat in charitate inuicem, & in omnes, quemadmodum & nos in vobis, ad confirmãda corda uestra sine querela in sanctitate autem deum & patrem nostrum, in aduentu domini nostri Iesu Christi, cum omnibus sanctis eius. Amen.

¶ Apostolus Paulus benedicens Thessalonicenses, Vos, inquit,

Ex libro de gratia & libero arbitrio.

dominus multiplicet & abundare faciat in charitate inuicem, & in omnes. Hanc benedictionem dedit, vt nos inuicem diligeremus qui legem dederat, vt inuicem diligamus.

CAPVT IIII.

F

DE cætero ergo fratres, rogamus vos, & obsecramus in domino Iesu, vt quemadmodum accepistis a nobis, quomodo oportet vos ambulare, & placere deo, sic & ambuletis, vt abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederi vobis

Roma.xii. Ephe.v.

per dominum Iesum. Hæc est enim voluntas dei, sanctificatio vestra, vt abstineatis vos a fornicatione, vt sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderii, sicut &

Leui.xix.&.xv

gentes, quæ ignorant deum. Et ne quis super grediatur neque circunueniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est dominus de his omnibus, sicut prediximus vobis, & testificati sumus. Non enim vocauit nos deus in immunditiam, sed in sanctificationē. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed deum:

Ioan xv. I.Ioan.iiii.

qui etiam dedit spiritum suum sanctum in nobis. De charitate autem fraternitatis non necesse habuimus scribere vobis. Ipsi.n.vos a deo didicistis, vt diligatis

G

inuicem. Etenim illud facitis in omnes fratres, in vniuersa Macedonia. Rogamus autē vos fratres, vt abūdetis magis, & operā detis, vt quieti sitis, & vt vestrū negotium agatis, & operemini manibus vestris, sicut pcipimus vobis: & vt honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis.

Ex sermone de cōuersione Pauli.

Adulterii prohibitio.

Prolixæ coniugis vetatur abusio.

ADulterium facere prohibens ne noceas proximo. Quomodo enim non vis accedi ad tuam, sic nō debes accedere ad alienam vxorem. Si autem tua intemperanter vsus fueris, numquid videris nocere alicui, quia tua vteris? Sed eo ipso concesso immoderatiūs vtendo corrumpis in te templum dei: nemo te accusat extraneus. Sed quod responsum dabit conscientia tua deo dicenti per apostolum, Vt sciat vnusquisque vestrum suum vas possidere in sanctificatione, non in morbo desiderii sicut & gentes quæ ignorant deum?

ant deum? Quis autẽ habens vxorem, qui eo modo vtatur vxore vt non excedat legem liberos procreandi? Ad hoc enim data est. Conuincunt te tabulæ quæ scribuntur in matrimonio. pactus es quemadmodum duceres. Resonat tibi scriptura pactionis liberorum procreandorum causa. Nõ ergo accedas si potes nisi liberorum procreãdorũ causa. Si modũ excesseris, cõtra illas tabulas facies, & cõtra pactũ. Nõne manifestũ est? Eris mendax, & pacti violator, & quærit in te deus integritatẽ tẽpli sui, Et nõ inuenit. Non quia tua non vsus es, sed quia immoderat ius vsus es. Nã & vinũ de apotheca tua bibis, & tamen si sic bibis vt inebrieris, non quia re tua vsus es, ideo non peccasti. Donũ enim dei conuertisti ad corruptionem tuam. Quid ergo fratres? certe manifestum est & renunciat omniũ cõsciẽtia, q; difficile est sic vti rebus cõcessis, vt nõ aliquantũ excedatur modus. Quando autẽ excesseris modũ offendis deũ cuius templũ es. Templum enim dei sanctum est, quod estis vos. Nemo se fallat: quisquis templũ dei corruperit, corrumpet illum deus: dicta sententia est, teneris reus. Quid dicturus es in orationibus tuis, quãdo rogabis deũ quẽ offendis in tẽplo suo, quem pellis de templo suo? Quomodo mundabis rursus in te domum dei? quomodo eum reduces ad te? quomodo nisi dicendo ex vero corde tuo & verbis & factis, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris? Quis enim accusabit immoderate vtentem tuo cibo, tuo potu, tua coniuge? nemo accusabit hominum. Sed tamen quia deus arguit exigẽs de te integritatẽ tẽpli sui & incorruptionẽ habitationis suæ, dedit tibi remediũ, tanq; dicẽs, si excedẽdo modũ offendis me, ego tenebo te reum vbi te nullus hominum accusat: dimitte homini quod in te peccauit, vt dimittam tibi quod peccas in me. Tenete istud fortiter fratres. Qui enim & huiusmodi antidotum renunciauerit, nulla illi spes salutis omnino remanebit.

H

Difficile est concessis bene vti. i. Cor. iij.

Matth. vi.

A

Nolumus autem vos ignorare fratres de dormiẽtibus, vt non contristemini, sicut & cæteri qui spem non habent. Si enim credimus, quod Iesus mortuus est, & resurrexit: ita & deus eos qui dormierunt, per Iesum, adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, quia nos qui viuemus, qui residui erimus viuimus, qui residuisumus, in aduentu domini, non præueniemus eos qui dormierunt.

LAzarus amicus noster dormit, sed vado vt a somno excitem eum. Verum dixit, sororibus mortuus erat, domino dormiebat. Hominibus mortuus erat, qui cum suscitare nõ poterant. Nam dominus tanta facilitate excitabat de sepulcro, quanta non excitas dormientem de lecto. Ergo secundum potentiam

Ex tractatu euangelij secundum. Ioan. xlvi. Ioan. xi. Domino dormiunt qui mun

do mortui sunt suam dixit dormientem: quia & alij mortui dicti sunt in scripturis

B

Dormientes vocantur mortui.

sæpe dormientes: sicut apostolus dicit, De dormientibus autem nolo vos ignorare fratres, vt non contristemini sicut & cæteri qui spem non habent. Ideo & ipse dormientes appellauit, quia resurrecturos prænunciauit. Dormit ergo omnis mortuus & bonus, & malus. Sed quomodo interest in ipsis qui quotidie dormiunt, & exurgunt quid quisque videat in somnis, alij sentiunt læta somnia, alij torquentia: ita vt euigilans dormire timeat, ne ad ipsa iterum redeat: sic vnusquisque hominum cum causa sua dormit, cum causa sua surgit: & interest quali custodia quisque recipitur, ad iudicem postea producendus.

Custodiæ diuersæ.

Nam & receptiones in custodiam pro meritis causarum adhibentur. Alios iubentur custodire lictores, humanum, & mitte officium atque ciuile. Alij traduntur optionibus. Alij mittuntur in carcerem, & in ipso carcere non omnes sed pro meritis grauiorum causarum in ima carceris contruduntur. Sicut ergo diuersæ custodiæ agentium in officio, sic diuersæ custodiæ mortuorum, & diuersa merita resurgentium.

Lucæ.xvi.

Receptus est pauper, receptus est diues. Sed ille in sinu Abrahæ, ille vbi sitiret & guttam non inueniret.

Post resurrectionem augebuntur & gaudia & pœnæ.

Habent ergo omnes animæ, vt ex hac occasione instruam charitatem vestram: habent omnes animæ cum de seculo exierint, diuersas receptiones suas. Habent gaudium bonæ, malæ tormenta. Sed cum facta fuerit resurrectio, & bonorum gaudium amplius erit, & malorum tormenta grauiora, quando cum corpore torquebuntur.

C

Recepti sunt in pace sancti patriarchæ, & prophetæ, apostoli, martyres, boni fideles, omnes tamen adhuc in fine accepturi sunt quod promisit deus. Promissa est enim resurrectio etiam carnis, mortis consumptio, vita æterna cum angelis, hæc omnes simul accepturi sumus. Nam requiem quæ continuo post mortem datur, si ea dignus est, tunc accipit quisque cum moritur. Priores acceperunt patriarchæ: videte ex quo requiescunt: posteriores prophetæ, recentius apostoli multo recentiores sancti martyres, quotidie sancti fideles: & alij intra requiem iamdiu sunt, alij non tandiu, alij annis paucioribus, alij in recenti tempore. Cum vero de hoc somno euigilabunt, simul omnes quod promissum est accepturi sunt.

Ex sermone de eisdem verbis apostoli.

¶ Admonet nos beatus apostolus vt de dormientibus, hoc est mortuis charissimis nostris non contristemur sicut & cæteri qui spem non habent, spem scilicet resurrectionis & incorruptionis æternę. Nam ideo & dormientes eos appellat scripturæ veracissima consuetudo, vt cum dormientes audimus, euigilaturos minime desperemus:

ps.xl.

vnde etiam cantatur in psalmo, Nunquid qui dormit non adijciet vt resurgat? Est ergo de mortuis eis qui diliguntur quædam tristitia quodammodo naturalis.

Mortem horret natura.

Mortem quippe horret non opinio, sed natura. Nec mors homini accideret, nisi ex pœna, quam præcesserat culpa.

D

Quapropter si animalia quæ ita creata sunt vt suo quæque tempore moriantur, mortem fugiunt, diligunt vitam:

quanto magis homo, qui sic fuerat creatus, vt si viuere sine peccato voluisset, sine termino viueret? Hinc itaq; necesse est vt tristes simus, quando nos morientes deserunt quos amamus, quia etsi nouimus eos nō in æternū nos relinquere mãsuros, sed aliquãtū præcedere secuturos, tamē mors ipsa quã natura refugit, cū occupat dilectū, contristat in nobis ipsius dilectionis affectum. Ideo nō ammonuit apostolus vt nō cōtristemur, sed nō sicut & cęteri qui spē nō habēt. Cōtristamur ergo nos in nostrorū mortibus necessitate amittēdi, sed cū spe recipiēdi. Inde agimur, hinc cōsolamur. Inde infirmitas afficit, hinc fides reficit. Inde dolet humana conditio, hinc sanat diuina promissio. Proinde pompa funeris, agmina exequiarū sumptuosa diligentia sepulturę, monumentorum opulenta constructio, viuorum sunt qualiacunque solatia, non adiutoria mortuorum. Orationibus vero sanctę ecclesię & sacrificio salutari & eleemosynis quę pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum mortuos adiuuari, vt cum eis misericordius agatur a domino, q̃ eorum peccata meruerunt. Hoc enim a patribus traditū vniuersa obseruat ecclesia, vt pro eis qui in corporis & sanguinis communione defuncti sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorantur oretur, ac pro illis quoq; id offerri commemoretur. Cum vero eorum commendandorum causa opera misericordię celebrantur, quis eis dubitet suffragari pro quibus orationes deo non inaniter eligant? Non omnino ambigendum est ista prodesse defunctis, sed talibus qui ita vixerunt ante mortē, vt possint eis hęc vtilia esse post mortem. Nam qui sine fide quę per dilectionem operatur, eiusq; sacramentis de corporibus exierunt, frustra illis a suis huiusmodi pietatis impenduntur officia, cuius dū hic essent pignore caruerunt, vel non suscipientes, vel in vacuū suscipientes dei gratiam, & sibi non misericordiam thesaurizantes, sed iram. Non ergo mortuis noua merita comparantur cum pro eis boni aliquid operantur sui, sed eorum pręcedentibus consequentia ista redduntur. Non enim actum est nisi cū hic viuere destitissent. Et ideo istam finiens quisque vitam nisi quod meruerit in ipsa non poterit habere post ipsam. Permittantur itaq; pia corda charorum de suorū mortibus cōtristari dolore sanabili, & consolabiles lachrymas fundant cōditione mortali. Quas tamen reprimat fidei gaudium, qui creduntur fideles quando moriuntur, quantulum a nobis abire, & ad meliora transire. Sit pro viribus cura sepeliendi, & sepulcra construendi, quia & in scripturis sanctis inter bona opera deputata sunt. Nec solum in corporibus patriarcharum, aliorumque sanctorum inhumatis cadaueribus corporibusq; iacentium, verum etiam in ipsius domini corpore pręcicati atq; laudati sunt qui ista fecerunt. Impleant hæc homines erga suos officia postremi muneris & sint humani lenimenta mœroris: verum illa quę adiuuat spiritus defunctorum, oblationes, ero-

Vita magis homini q̃ peccori diligenda.

Nō monet apostolus non contristandum de morte, sed minus q̃ cæteri cōtristentur.

Pompa funebris, viuorū est solamen, non mortuorum leuamen.

B

Preces pro sunt fidelibus defunctis.

Mortuis non acquiruntur noua merita.

E

gationes, multo pro eis obseruantius, abundantius impendant, qui suos carne non spiritu mortuos non solum carnaliter, sed etiã spiritaliter amant.

Item ex ser. ij. de eadem lectione.

¶ De dormientibus, inquit, nolo vos ignorare fratres vt non contristemini sicut & gentes quæ spem non habent. Non tantum ait vt non contristemini, sed vt non contristemini quemadmodum gentes quæ spem non habent. Necesse est enim vt contristemini, sed vbi contristaris consoletur te spes. Quomodo enim non contristaris, vbi corpus quod viuit ex anima, fit examine discedente anima? Qui ambulabat iacet, qui loquebatur tacet, clausi oculi lucem non capiunt, aures nulla voce patescunt. Omnia membrorum officia conquieuerunt. Non est qui moueat gressus ad ambulandum, manus ad operandum, sensus ad percipiendum, Nonne ista est domus quam nescio quis inuisibilis habitator ornabat? Discessit qui non videtur, remansit quod cum dolore videatur. Ista est causa tristitiæ: sit consolatio. Quæ consolatio?

Tristitia carni.

Consolationis ratio.

G

Quoniam ipse dominus in ius & in voce archangeli, & in tuba dei descẽdet de cœlo. Et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui viuemus qui reliqui erimus viuimus, qui relinquimur simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera.

I. Cor xv.

¶ Nunquid & hoc ad tempus? Non. Sed quid est?

Et sic semper cum domino erimus. Itaq; consolamini inuicem in verbis istis.

Pereat contristatio vbi tanta est consolatio. Detergatur luctus ex animo: fides expellat dolorem. In tanta spe non decet esse triste templum dei. Ibi habitat bonus consolator: ibi qui nõ fallit promissor. Quid mortuum diu plangimus? Quoniam mors amara est. Per illam transiuit & dominus. Consolemur nos ergo inuicem & in his sermonibus nostris. Potest non dolere cor humanum defuncto charissimo? Melius tamen cum dolet sanatur cor humanum, q; non dolendo fit inhumanum. Maria dominũ quærebat, & mortuũ fratrẽ dolebat. Sed quid miraris, quia Maria dolebat tũc cũ ipse dominus, flebat? Mouere autẽ quẽuis põt quõ flebat mortuũ, se cõtinuo iubente victurũ. Nõ mortuũ flebat quem ipse suscitauit, sed mortem quã sibi homo peccãdo cõparauit. Si enim peccatũ nõ precessisset, sine dubio mors secuta non fuisset. Secuta est ergo mors etiã corporis quã precessit mors animæ. Mors animæ præcessit deserendo deũ, & mors corporis secuta est deserente anima. Hæc deseruit volẽs, hac coacta est deserere nolẽs. Tanq; illi diceret, Recessisti ab eo quẽ diligere debuisti, recede ab eo quod dilexisti. Quis enim vult mori? Prorsus nemo. Et ita nemo, vt bea-

Dolor de morte tolerandus.

Quomodo Christus Lazarum mortuum flebat.

H

Nemo mori vult.

Ioan. xxi.

to Petro diceretur. Alter te cinget, & feret quo tu non vis. Si ergo nulla esset mortis amaritudo, non esset magna martyrum fortitudo. ET mortui qui in Christo sunt resurgẽt primi: Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera, & sic semper cum domino erimus.

¶ Poterat etiam hoc donare credentibus, vt nec istius experirentur corporis mortem. Sed in hoc fecisset carni quædam felicitas augeretur, minueretur autem fidei fortitudo. Sic enim homines mortem istam timent, vt non ob aliud felices dicerent esse Christianos, nisi quod mori omnino non possent. Ac per hoc nemo propter vitam illam quæ post istam mortem beata futura est, per virtutem etiam contemnendæ ipsius mortis ad Christi gratiam festinaret, sed propter remouendam mortis molestiam delicatius crederetur in Christum. Plus ergo gratiæ præstitit, plus fidelibus suis sine dubitatione donauit. Quid enim magnum erat videndo nõ mori eos qui crederent, credere se nõ moriturum? quãto maius est, quãto fortius, quãto laudabilius ita credere, vt se speret moriturus sine fine victurũ? Deniq; hoc quibusdã in fine largietur, vt mortem istam repentina commutatione non sentiant, sed simul cum resurgentibus rapiantur in nubibus obuiam Christo in aera, & sic semper cum domino viuant. Et recte illis, quia non erunt iam posteri qui propter hoc credant nõ sperãdo quod vident, sed amãdo quod vident, quæ fides est eneruis & debilis, nec fides omnino dicenda, quandoquidem fides ita definita est, Fides est sperantium substantia, coniunctio rerum quæ non videntur.

Ex lib. ij. de baptismo. Cur fideles sentiant mortem.

Hebr. xi.

Ex libro ad Dulcitium.

¶ Dixit apostolus cum loqueretur de resurrectione mortuorum. Et nos viuentes qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiã Christo in aera, & ita semper cum domino erimus. Reuera quãtũ ad verba beati apostoli ptinet, videt asserere quosdã in fine seculi aduenientе domino cum futura est resurrectio mortuorum non esse morituros, sed viuos repertos in illam immortalitatem quæ sanctis etiam cæteris dabitur repente mutandos, & simul cum illis rapiendos (sicut dicit) in nubibus. Sed vellem hinc potius audire doctiores: ne illis etiam qui putant aliquos morte non præcedente viuificatos ad vitam perpetuam transituros, dicere inueniatur apostolus. Stulte tu quod seminas non viuificatur nisi prius moriatur. Nam & illud quod in plerisq; codicibus legitur omnes resurgemus, vnde fieri poterit nisi omnes moriamur? Resurrectio quippe nisi mors præcesserit nulla est. Et quod nonnulli codices habent, omnes dormiemus: multo facilius & apertius id cogit intelligi. Et si quid aliud tale in sanctis literis inuenitur ad id videtur impelli, vt nullus hominum existimetur immortalitatem nisi mors præcesserit adepturus. Proinde vellem sicut dixi de his verbis audire doctiores. Si autem in his verbis Apostoli nullus alius sensus poterit reperiri, & hoc eum voluisse intelligi claruerit, quod

An omnes morituri sint ante resurrectionem generalem.

i. Cor. xv.

I.Cor.v. videntur verba ipsa clamare.i.quod futuri sint in fine seculi et aduentu domini qui non expolientur corpore,sed super induantur immortalitate,vt absorbeatur mortale a vita:huic sententiæ,procul dubio conueniet quod in regula fidei confitemur,venturu3 dominum iudicaturu3 viuos et mortuos:vt non hic intelligamus viuos iustos,mortuos autem iniustos,quamuis iudicandi sunt iusti et iniusti: sed viuos quos nondum exisse, mortuos quos iam exisse de corporibus aduentus eius inueniet Quæ si ita esse constiterit,illa verba excutienda erunt, quomodo sic accipiamus, Tu quod seminas non viuificatur nisi moriatur:et omnes resurgemus, siue omnes dormiemus:vt non aduersentur huic sententiæ qua quidam credantur etiam cum suis corporibus in eternum non gustata morte victuri.

Quomodo intelligi potest quod iudicaturus est dominus viuos et mortuos.

C

Ex libr.de ciui.dei.xx.

An sint nõ morituri in nouissimis diebus.

¶Quæri solet vtru3 illi quos hic viuentes inuenturus est Christus quorum personam in se atq3 illos qui tunc secu3 viuebant transfigurabat apostolus,nunquam omnino morituri sunt,an ipso tempore ris puncto quo cum resurgentibus rapientur in nubibus obuiam Christo in aera,ad immortalitatem mira celeritate transibunt. Neq3 enim dicendum est fieri non posse,vt cum actuum in sublime portentur in illo spatio et moriantur et reuiuiscant. Quod enim ait,et ita semper cum domino erimus,non sic accipiendu3 est,tanquam in aere nos dixerit semper cum domino esse mansuros, quia nec ipse vtiq3 ibi manebit,quia veniens trasiturum est. Venienti quippe itur obuiam non manenti. Sed ita cum domino erimus, idest sic erimus habentes corpora sempiterna, vbicunq3 cum illo fuerimus. Ad hunc autem sensum quo existimemus etiam illos quos hic viuos inuenturus est domino,in ipso paruo spatio et passuros mortem et accepturos immortalitatem,ipse Apostolus nos videtur vrgere vbi dicit In Christo omnes viuificabimur,cu3 alio loco de ipsa loquens resurrectione corporu3 dicat,Tu quod seminas non viuificatur nisi moriatur. Quomodo igitur quos viuẽtes hic Christus inueniet,per immortalitatem in illo viuificabuntur si non et moriantur?cum videamus propter hoc esse dictũ,Tu quod seminas non viuificatur nisi prius moriatur. Si ergo sanctos qui reperientur Christo veniente viuentes,eiq3 in obuia3 rapientur,credimus in eodem raptu de mortalibus corporibus exituros, et ad eadem mox immortalia redituros.nullas in verbis apostoli patiemur angustias:siue vbi dicit,Tu quod seminas non viuificatur nisi moriatur:siue vbi dicit,Omnes resurgemus, vel omnes dormiemus,quia nec illi per immortalitatem viuificabuntur,nisi quamlibet paululum tamen ante moriantur,ac per hoc et a resurrectione non erunt alieni,quam dormitione præcedunt quamuis breuissima, non tamen nulla. Cur autem nobis incredibile videatur illam multitudinem corporum in aere quodammodo seminari,atq3 ibi protinus immortaliter atq3 incorruptibiliter reuiuiscere,cu3 credamus

Probat omnes morituros.

I.Cor.xv.

Ibidem.

D

quod idem ipse apostolus apertissime dicit, in ictu oculi futuram resurrectionem & in membra sine fine victura tanta facilitate tanquam inæstimabili velocitate rediturum antiquissimorum cadauerum puluerem? Nec ab illa sententia qua homini dictum est. Terra es, & in terram ibis, futuros illos sanctos arbitremus immunens, si eorum morientium in terra non recident corpora, sed sicut in ipso raptu moriantur ita & resurgant dum feruntur in aera. In terram quippe ibis, est in hoc ibis amissa vita quod erat anteque sumeres vitam, id est hoc eris exanimatus quod eras anteque esses animatus. Terræ quippe insufflauit deus in faciem flatum vitæ, cum factus est homo in animam viuam, tanque diceretur Terra es animata quod non eras, terra eris exanimis sicut eras. Quod sunt & anteque putrescant omnia corpora mortuorum, quod erunt & illa si morientur vbicunque moriantur: cum vita carebunt quam continuo receptura sunt. Sic ergo ibunt in terram, quia ex viuis hominibus terra erunt, quemadmodum it in cinerem quod fit vetus: it in testam, quod ex luto fit testa, & alia sexcenta sic loquimur. Quomodo autem sit futurum quod nunc pro nostræ ratiunculæ viribus vtcunque conijcimus, tunc erit potius vt nosse possimus.

i. Cor. xv.
Gene. iii.
B
Gene. ii.

CAPVT. V

DE temporibus autem & momentis fratres, non indigetis vt scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis, quia dies domini sicut fur in nocte, ita veniet.

ii. pet iii.
Apoc. iii.
Ex epistola ad Esychium episcopum.
Temp⁹ mortis

NOn dixit, post quantum temporis hoc futurum sit, sed quomodo futurum sit, id est non quanta erit ætatis breuitas vel prolixitas, sed quantumlibet interuallum sit, non tamen hoc eis veniet malum nouissimum, nisi cum dixerint pax & securitas. Quibus verbis videtur apostolus huius nouissimi diei, vel spem, vel timorem ab hoc nostro tempore remouisse. Non enim videmus ipsos amatores huius seculi quibus subitaneus apparebit interitus, iam dicere pax & securitas. Quid ergo scire sufficiat satis ipse demonstrat apostolus dicendo. De temporibus & momentis non habemus vobis opus scribere, vel sicut alij codices habent, non opus habetis vobis scribi. Nam secutus adiunxit, Vos enim ipsi diligenter scitis, quia hora domini sicut fur ita in nocte veniet. Hoc ergo opus est scire, vt curent filij lucis esse, & parato corde vigilare qui nolunt

Cauendum ne hora.

morti inueniat nos imparatos. ab illa hora sicut a nocturno fure comprehendi. Nam si ad cauendum hoc malum, idest ne hora domini tanq; fur inueniat imparatos, opus esset nosse temporum spatia, non diceret apostolus nō opus esse vt hoc scriberet, sed hoc potius esse scribendum tanq; doctor prouidentissimus iudicaret. Nunc autez nec illis opus esse mōstrauit: quibus sufficiebat vt scirent imparatis atq; dormētibus horam domini sicut furem esse venturaz, atq; hoc sciendo essent ipsi vigilanter parati post quantalibet tempora veniret, & suum seruauit modum, vt licet apostolus, non tamen presumeret alios docere, de quo apostolis dominum dixisse cognouerat, Non est vestrum scire.

C
Actuum .i.
Ex li. questionū lxxxiii. quęs. lix.
Mat. xxiiii.
Mat. xxv.
i. Cor. xv.

¶ Media autem nocte, idest nullo sciente aut sperante, quippe cuz ipse dicat dominus, De die autem illa & hora nemo scit: & apostolus dicit, Dies domini tanq; fur in nocte ita veniet. Ex quo significat penitus latere cum venit, clamor factus est ecce sponsus venit, surgite obuiam, & in ictu oculi in non prima tuba omnes resurgemus.

Cum enim dixerint, pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & non effugient.

Ex epistola ad Esychium.
Lucę. xxi.

SEd confiteri nos inquis pœna nostra compellit adesse iam finem, dum impletur quod iam præd ctuz est arescentibus hominibus præ timore & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi. Nullam, inquis, patriam nullum locum nostris temporibus non affligi, aut tribulari certum est: sicut dictuz est, præ timore & expectatione que superuenient vniuerso orbi. Si ergo ista mala quæ nunc patitur genus humanum certa sunt indicia iam dominum esse venturum: quid est quod ait Apostolus. Cuz dixerint, pax & securitas? Cum enim dixisset euangelium. Arescentibus hominibus præ timore & expectatione: continuo subiunxit, Nam virtutes cœlorum mouebuntur, Et tunc videbunt filium hominis venientez cum potestate magna & maiestate. Videamus itaq; ne forte melius intelligatur non ea modo impleri quæ prędicta sunt in illis, sed tunc esse potius ventura, quando sic erit tribulatio vniuerso orbi: vt ad ecclesiam pertineat, quę vniuerso orbe tribulabitur, non ad eos qui tribulant eam. Ipsi enim dicturi sunt, pax & securitas: vt repentinus illis superueniat interitus, & eos aduentus domini sicut fur in nocte comprehendat, quando econtrario gaudebunt, & exultabunt qui diligunt manifestationem domini. Nunc cum ista mala quę tanq; summa & extrema creduntur, vtrisq; gentibus & vtriq; regno, Christi scilicet & diaboli, videmus esse communia, pariter quippe his & boni affliguntur & mali, nec est qui dicat pax & securitas, vbicunq; contingunt vel metuitur ne contingant, inte quæ tamen mala adhuc vsquequaq; frequentantur luxuriosa cō

H

Mala bonis & malis comunia

nubia, feruet ebriositas, auaritia grassatur, perstrepunt lasciuae, cantant organa, tibię, lyrę, citharę, tesserae, multa & varia sonorum genera atq; ludorum, hoccine est arescere prae timore: an potius madescere prae libidine? Sed haec filij tenebrarum abundatius habebunt & exercebunt cum dixerint, pax & securitas. Quid ipsi filij lucis, & filij diei, qui non sunt in tenebris vt eos tanq; fur dies ille comprehendat? nonne adhuc vtuntur hoc mundo tanq; non vtentes? quia etsi ad multos temporibus apostolorum dictum est, pia tamen sollicitudine cogitant quod dictum, Tempus breue est. Nonne a maxima parte eorum nouellatur, aedificatur, emitur, possidetur, geruntur adhuc honores, ducuntur vxores? De his loquor qui expectantes dominum suum quando veniat a nuptijs, non tamen abstinent a carnalibus nuptijs, sed obedientissima charitate audiunt apostolum precipientem quemadmodum viuere debeant vxores cum viris: viri cum vxoribus, filij cum parentibus: serui cum dominis, domini cum seruis. Nonne hi omnes in omnibus his vtuntur hoc mundo? arant, nauigant, comparant, generant, militant, administrant. Puto q non erunt sic quando erunt quae in euangelio praedicta sunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terris pressura gentium prae confusione sonitus maris & fluctuum, arescentibus hominibus prae timore & expectatione quae superuenient vniuerso orbi. Nam virtutes coelorum mouebuntur.

A — I. Cor. vii. — Ibidem. — Luc. xii. — Luce. xxi.

Vos autem fratres non estis in tenebris, vt vos dies illa tanq fur comprehendat. Omnes enim vos filii lucis estis & filii diei: non sumus noctis, neque tenebrarum. — B

ILli qui presumentes de cupiditatibus suis & in delicijs huius seculi diffluentes tument, & eriguntur aduersus humiles, & insultant sanctis intelligentibus angustam viam quae ducit ad vitam, talibus veniet illa hora subito, quia tales erant & in diebus Noe, quorum dierum commemorationem audistis factam in euangelio. Sic erit aduentus filij hominis (inquit) quomodo in diebus Noe: manducabant, bibebant, nubebant, vxores autem ducebant, nouellabant, aedificabant, donec introiit Noe in arcam, & venit diluuium, & perdidit omnes. Quid ergo? Omnes peribunt qui ista faciunt? qui nubunt, qui vxores ducunt, qui nouellant, qui ędificant? Non, sed qui de his pręsumunt: sed qui ista deo praeferunt, sed qui propter hęc offendere deum cito parati sunt. At vero qui istis omnibus aut non vtuntur, aut vtuntur tanq; non vtentes, plus praesumentes de illo qui dedit, q; de his quę data sunt, & intelligentes in his eius consolationem & misericordiam, & non occupati donis, ne a donatore ruerent, qui tales sunt, non illos inuenit imparatos hora illa sicut fur. Talibus dixit Apostolus, Vos autem nō estis in tenebris, vt dies ille vos tanq; fur comprehendat. Omnes enim

Ex tractat. ps. cxx. — Comprehendit mors malos, vt diluuium tempore Noe. — Luce. xvii.

vos filij lucis estis & filij diei. Ideo dominus cum diceret timen- dam esse horã, sicut furem in nocte posuit. Et Apostolus ita, Quia hora domini sicut fur in nocte ita veniet. Non vis vt te inueniat? noli esse in nocte? Filii lucis estis & filij diei. Non sumus noctis neque tenebrarum. Qui sunt filij noctis tenebrarum? Iniqui, impij, Infideles. Sed ipsi audiant antequam veniat hora, & dicat illis Apostolus, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino.

Gene. v.

Igitur non dormiamus, sicut & cæteri, sed vigilemus, & sobrii simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrii simus, induti loricam fidei, & charitatis, & galeam spem salutis: quoniam non posuit nos deus, in iram, sed in acquisitionẽ salutis per dominum nostrum Iesum Christum, qui mortuus est pro nobis, vt siue vigilemus, siue dormiamus, simul cum illo viuamus. Propter quod consolamini inuicem, & ædificate alterutrum: sicut & facitis. Rogamus autem vos fratres, vt noueritis eos qui laborant inter vos, & præsunt vobis in domino & monent vos, vt habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum, & pacem habete cum eis.

Esa. lix. Eph. vi.

Ex tract. ps. cxxi. Dormientes resistunt domio.

MVlti cum dormiunt, non faciunt locum domino. tales excitat Apostolus, Surge qui dormis, & exurge a mortuis & illuminabit te Christus. Et alio loco, Nos autem qui diei sumus vigilemus, & sobrii simus. Nam qui dormiunt nocte dormiunt: & qui inebriantur, nocte ebrij sunt. Noctem dicens iniquitatẽ in qua illi obdormierunt cupiendo ista terrena. Et omnes istę felicitates quæ videntur seculi, somnia sunt dormientium. Et quomodo qui videt thesauros in somnis dormiens diues est, sed vigilabit, & pauper erit: sic omnia ista vana huius seculi, de quibus homines qui gaudent, in somno gaudent Euigilabunt quando nolent: si non modo euigilant quando vtile est: & inuenient somnia fuisse illa, & transire (sicut scriptura dicit) velut somnium exurgentis. Et alio loco, Dormierunt autem somnium suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarũ in manibus suis. Dormierunt somnium suum, finitus est somnus. Et nihil inuenerunt in manibus suis, quis in somno videbant diuitias transituras.

Psal. lxxii. Psal. lxxv. Ex tracta. psal. lxi. Operantes mala in nocte operantur.

¶ Digna debemus operari, id est tanquam in luce, quando Christo demonstrante operamur. Quicunque operatur mala, in nocte operatur non in diluculo. Apostolo dicente, Qui inebriantur, nocte inebriantur, & qui dormiunt, nocte dormiunt. Nos qui diei su-

imus, sobrijsimus. Hortatur nos vt secundum diem ambulemus honeste. Sicut in die, inquit, honeste ambulemus. Et iterum, Vos, inquit, filij lucis estis, ꝛ filij diei. Non sumus noctis neque tenebrarum. Qui sunt filij noctis ꝛ filij tenebrarum? Qui omnia mala operantur vsqueado filij noctis sunt, vt timeant videri quæ operantur, ꝛ qui publice operantur mala, ideo publice operantur, quia multi illa operantur quæ pauci operantur in abscondito. Qui autem publice talia operantur sunt quidem in luce solis, sed in tenebris cordis. Nemo ergo in diluculo operatur, nisi qui in Christo operatur. Rom. xiii.

Rogamus autem vos fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, sed semper quod bonum est sectamini, in inuicem, & in omnes. Ma tt. v.

QVantum ad nos pertinet, omnes saluos fieri velle debemus. Omnibus ne pereant vel ne alios perdant, adhibenda est a nobis medicinaliter seuera correptio. Dei est autem illis eam facere vtilem quos ipse præsciuit ꝛ prædestinauit conformes imaginis filij sui. Si enim aliquando timore non corripimus ne aliquis inde pereat, cur non etiam timore corripimus ne aliquis inde plus pereat? Neque enim dilectionis viscera maiora gestamus quam beatus Apostolus qui dicit, Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes, videte ne quis malum pro malo reddat alicui. Vbi intelligendum est tunc potius malum pro malo reddi, si corripiendus non corripitur, sed praua dissimulatiōe negligitur. Ex libro de correctione ꝛ gra. F Omnes debemus velle saluari. Rom. viii. Malū pro malo reddi.

¶ Quando videt homo aliquem male viuentem, ꝛ forte ecclesię aliquid præstantem, ꝛ non eum corripit, animo fugit. Quid est animo fugere? Timere. Timor est fuga interior. Quare timet? Quia mercenarius est. ne forte ille male accipiat q corripitur, ꝛ non det quod solet. Videt lupum venientem, idest diabolum male viuentis colla frangentem, ꝛ fugit animo: abstinet ab vtili correptione, plenus timore. Qui autē pastor est, ꝛ ei cura pro ouibus, non eum dimittit, ꝛ facit quod ait Apostolus, Corripite inquietos consolamini pusillanimes, ꝛ cætera. Non ergo putet quispiam pastor, vel qui se dicit pastorem, quia non reddit malum pro malo ei, qui reddit potius bonum pro bono. Ille enim etsi peccator est ꝛ scelestus, de bonis suis dat ecclesiæ. Ille autem malum pro malo reddit, cui subtrahit correptionem. Sed quoniam hoc totum dilectissimi faciēdū est, aliqñ aūt hoīes correptores suos putāt inimicos suos, iō cū dixisset, Corripite inqetos, subiecit cōsolamini pusillanimes. Forte.n. de correptione incipit deficere, ꝛ perturbatur. Ex sermone de verbis euāgel ij. Animo fugere. Ioan. x. G

Tunc oportet consolari. Suscipite infirmos, ne per infirmitatem cadant. Si titubare eum fecit infirmitas, sinu suo suscipiat charitas. Et cum ista dixisset, adiecit in nouissimo, Videte ne quis malum pro malo alicui reddat. Ergo non est malum correptio si fit. Sed bona ouis quando corripitur a præposito suo quid dicit? Emendabit me iustus in misericordia.

Semper gaudete.

Ex tractat. ps. xcii ij ps. xciiij. Inuitat ad magnas epulas deus.

ℭ Venite exultemus domino. Inuitat ad magnas epulas exultandi, non seculo, sed domino. nisi enim esset in hoc seculo exultatio mala, quæ distinguenda est ab exultatione bona, sufficeret dicere, venite exultemus. Sed breuiter distinxit quid sit bene exultare, domino exultare. Ergo exultatio mala est exultare seculo: exultatio bona, est exultare domino. Pie debes domino exultare, si vis securus mundo insultare.

Ex tractat. ps. lxxxviij. ps. lxxxviij.

ℭ Misericordia & veritas preeunt ante faciem tuam. Iudicium tuum venturum timerem nisi antecederet te misericordia & veritas tua. Quid timeam in fine iudicia tua, quando præcedente misericordia tua deles peccata mea, & exhibendo veritatem imples promissa tua? Misericordia & veritas preeunt ante faciem tuam. vniuersæ enim viæ domini misericordia & veritas. In his omnibus non exultabimus? aut quod exultamus capimus? aut verba sufficient lætitiæ nostræ? aut lingua idonea erit explicare gaudium nostrum? Si ergo nulla verba sufficiunt, beatus populus sciens iubilationem. Nullo modo beatus es nisi intelligas iubilationem. Scias vnde gaudeas, quod verbis explicare non possis. Gaudium enim tuum non de te, vt, Qui gloriatur, in domino glorietur. Noli ergo exultare in superbia tua, sed in gratia dei. Vide ipsam gratiam tantam esse, cui lingua explicandæ non sit idonea, & intellexisti iubilationem. Deniq; si intellexisti in gratia iubilationem, ipsius gratiæ audi commendationem. Beatus certe populus sciens iubilationē. Quam iubilationem? Vide si non de gratia, vide si non de deo, & omnino non de te. Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die. Si volunt tota die in nomine tuo. Si autem exultabunt in nomine suo, nó tota die exultabunt. non enim in gaudio perseuerabunt quando de seipsis gaudebunt, & per superbiam cadent. Ergo vt tota die exultent, in nomine tuo exultabunt.

ps. xciiij. ps. lxxxviij. I. Cor. i. Psal. quo supra

Ex lib. I. de sermone domini in monte. Matth. v. A Beatitudo Christiani intrinsecus est. Psal. xliiij.

ℭ Beati eritis (inquit) cum vobis maledicent, & persequentur, & dicent omne malum aduersum vos mentientes propter me: gaudete & exultate, quoniā merces vestra multa est in cœlis. Animaduertat quisquis delicias huius seculi & facultates rerū tēporaliū quærit in nomine Christiano, intrinsecus esse beatitudinē nostrā. sicut de anima ecclesiastica ore prophetico dicitur, Omnis pulchritudo filiæ regis intrinsecus. Nā extrinsecus maledicta & persecutiones, &

detractiones promittuntur: de quibus magna merces in cœlis est, quæ sentitur in corde patientium eorum qui iam possunt dicere, Gloriamur in tribulationibus scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem. Spes vero non confundit. Quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Non enim ista perpeti fructuosum est, sed ista pro Christi nomine non solum æquo animo, sed etiam cum exultatione tolerare Gaudete (inquit) & exultate, quoniam merces vestra multa est in cœlis. Sentiunt iam ergo istam mercedem, qui gaudent spiritalibus bonis. Sed omni ex parte perficietur, cum etiam hoc mortale induerit immortalitatem. Roma.v. i.Cor.xv. Luc.xviij.

Sine intermissione orate.

B

Dominus ait, Oportet semper orare, & non deficere. Et Apostolus, Sine intermissione orate. Quod sanissime sic accipitur, vt nullo die intermittantur certa tempora orandi. Sit desiderium tuum ante illum, & pater qui videt in occulto reddet tibi. Ipsum enim desiderium tuum oratio tua est. Et si continuum desiderium, continua oratio. Non enim frustra dixit Apostolus, Sine intermissione orate. Nunquid sine intermissione orate. Nunquid sine intermissione genu flectimus, corpus prosternimus, aut manus leuamus, vt dicat sine intermissione, quod non possunt facere? Est alia sine intermissione oratio. Quæ est desideriū. Quicquid aliud agis, si desideras illud sabbatum, non intermittis orare. Si non vis intermittere orare, noli intermittere desiderare. Continuum desiderium tuum, continua vox tua est. Tacebis si amare destiteris, quia tacuerunt, de quibus dictum est, Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Frigus charitatis silentium cordis est, flagrantia charitatis clamor cordis est. Ex libro de hæresibus. Luc.xv. Sine intermissione orate. Math.vi. Math.xxiiij.

In omnibus gratias agite. Hæc est enim voluntas dei in Christo Iesu in omnibus vobis.

¶ Vera fidelium humilitas est in nullo superbire, in nullo murmurare, nec ingratum esse, nec querulum, sed in omnibus dei iudicijs gratias deo agere deumq; laudare, cuius omnia opera aut iusta sunt aut benigna. Ex lib. sententiarum. Prosperi. Humilitas fidelium.

Spiritū nolite extinguere: prophetias nolite spernere. Omnia autem probate, quod bonum est, tenete: ab omni specie mala abstinete vos.

C

¶ Non quia extingui potest sed quātū in ipsis est extinctores eius merito vocantur qui sic agunt vt extinctum velint. Nox enim est anteq; effulgeat dies in aduentu clarificato domini nostri Iesu Christi. Nam vultis videre quia nox est? nisi lucernam haberemus in tenebris permaneremus. Petrus enim dicit, Nos habemus ce Ex tracta. ps. lxxvi. Quomodo spiritus extinguatur a malis. ij. Petri. i.

tiorem propheticum sermonem, cui bene facitis intendētes velut lucernæ in obscuro loco, donec dies luceat & lucifer oriatur in cordibus vestris. Venturus est ergo dies post istam noctē: interim in hac nocte lucerna nō desit. Et hoc est fortasse quod nunc facimus has literas exponendo: lucernam inferimus, vt in hac nocte gaudeamus. Quæ quidem debet accensa esse semper in domibus vestris. Talibus enim dicitur, Spiritum nolite extinguere. Et tanq̄ exponens quid diceret, secutus ait, Prophetiam nolite spernere, idest lucerna in vobis semper luceat.

Ipse autem deus pacis sanctificet vos per omnia: vt integer spiritus vester, & anima, & corpus, sine
i. Cor. i. c. ij. quærela, in aduentu, domini nostri Iesu Christi con-
D seruetur. Fidelis est qui vocauit vos, qui etiam faciet. Fratres orate pro nobis. Salutate fratres omnes, in osculo sancto. Adiuro vos per dominum, vt legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. Amen.

Ex libro ad Victorem Vincentium .ij. ¶ Quāuis & proprie dicatur spiritus nō vniuersa anima, sed aliqd ipsius, sicut Apostolus dicit, Et integer spiritus vester & anima & corpus: vel illud multo expressius in libro Iob, Absoluisti animam meā a spiritu meo: tñ & vniuersa anima appellatur hoc nomine.

Spiritus. Anima. Cū cōstet.n. esse aliqd in anima qd̄ spiritus nominetur, illud etiā ego dico proprie vocari spiritū quo ratiocinamur & intelligimus,

Roma. vij. quādo ita distincte ista dicuntur queadmodū Apostolus ait, Vt integer spūs vester & anima & corpus. Hunc aūt spiritū etiā mētē, videtur appellare cū dicit, Mente seruio legi dei, carne aūt legi pecca-

Gala. v. ti. Nā ista sentētia est, Caro cōcupiscit aduersus spiritū, spiritus autē aduersus carnē. vt quod ibi dixit mētē, hoc intelligatur hic spiritū dicere. Mētē quippe nostrā nisi rationale & intellectuale nostrū dice-

Eph. iiij. re nō solemus. Ac per hoc quod ait idē Apostolus, Renouamini spiritu mētis vestræ: quid aliud dixit q̄ renouamini mēte vestra?

E sic.n. spiritus mētis nihil aliud est q̄ mens, qūo corpus carnis ni-

Colos. ij. hil aliud pōt esse q̄ caro. Nā & hoc scriptū est, In expoliatione corporis carnis. vbi carnem corpus appellat. Dicit sane & alio modo

I. Cor. xiiij. spiritū hominis quē prorsus a mēte discernit. Si.n. orauero lingua spiritus meus orat, mens autē infructuosa est. Habet iste suū, eādemque difficilē questionē. Multis.n. modis atq; in diuersis significationibus scripturæ diuinæ spiritū nomināt: sed de quo nunc agimus quo ratiocinamur, intelligimus, sapimus, cōstat inter nos sic etiam proprie spiritū nuncupari, vt nō sit vniuersa aīa, sed aliqd eius. Tñ animæ eius spiritū esse si propterea negas qa eius intelligentia distincte dicitur spiritus, poteris negare vniuersū semē Iacob appel-

Iam Israel:quoniã excepto Iuda etiã distincte appellatus est Israel in tribubus decẽ,q̃ in Samaria fuerunt. Sed qd opus est hic diutius immorari? Attende etiã quę anima est etiã spiritũ dici,cũ audis vel legis domino moriente,quod scriptũ est,Et inclinato capite,tradidit spiritũ. Attende etiã quibus verbis spiritus definieris atq; descripseris,cũ illum ab anima distinguere niteretis. Hęc anima inquis,quia ex flatu dei habet originẽ,sine sensu proprio aut intellectu intimo esse nõ potuit,quod est spiritus. His verbis satis indicas quid esse spiritum hominis sentias.i.rationale nostrũ quo sentit atq; intelligit anima.non sicut sentitur corporis sensibus,sed sicut est ille intimus sensus,ex quo est appellata sententia,Hinc aũt pecoribus sine dubitatione preponimur, eo q͏̃ sunt illa rationis expertia. Nõ habẽt itaq; spiritũ pecora.i.intellectũ,& rationis ac sapientię sensum,sed animã tantũ.Nã & de illis dictũ est.Producant aque repentia animarum viuentiũ.&,Producat terra animã viuentem. Vt ergo planissime ac plenissime noueris eã quę anima est, more diuinorũ eloquiorum etiã spiritum dici,appellatur pecoris spiritus.Et vtiq; nõ habẽt pecora illũ spiritũ quem tua dilectio discernẽs ab anima definiuit. Vnde manifestum est q͏̃ generali vocabulo anima pecoris recte potuit sic vocari.sicut legitur in libro Ecclesiaste.Quis scit si spiritus filiorum hominum ascendat ipse sursum,& spiritus pecoris si descendat ipse deorsum in terram? Itaque in diluuij vastitate scriptum est,Et mortua est omnis caro,quę mouebatur super terram,volatilium.pecorum,& iumentorum,& ferarum,& omnis serpens qui mouetur super terram,& omnis homo & omnia quęcunq; habent spiritum vitę,vbi remotis omnibus dubitationis ambagibus generale animę nomen esse intelligimus spiritũ:cuius quidẽ nominis significatio tam late patet,vt etiã deus vocetur spiritus.Iste flatus aereus q̃uis sit corporeus, appellatur in psalmo spiritus tẽpestatis. Quapropter eam quæ anima est,etiam spiritum nuncupari puto:secundũ illud,Auferes spiritum eorũ,& deficiẽt.Et iterũ Exibit spiritus eorũ, & reuertetur in terrã suã.hoc est corpus in puluerem suũ.Ergo nomen animę spiritus est,ab eo q͏̃ spiritalis est. Animę nomen est ab eo q͏̃ corpus animet,hoc est viuificet. ¶ Et ego,inquit,si exaltatus fuero a terra, omnia traham post me. Quę omnia,nisi ex quibus ille eijcitur foras? Nõ aũt dixit omnes,sed omnia. Nõ.n.omniũ est fides. Nõ ita que hoc ad vniuersitatem omnium retulit, sed ad creaturæ integritatem idest spiritum & animam,& corpus,& illud quo intelligimus,& illud quo viuimus, & illud quo visibiles & contractabiles sumus. Qui enim dixit,Capillus capitis vestri non peribit,omnia trahit post se.

¶ Tria sunt q͏̃bus hõ cõstat,spũs,aĩa,& corpus. Quę rursus duo dicunt,q͏̃a sępe aĩa simul cũ spũ noĩat. Pars.n.q͏̃dã eiusdẽ rationalis q͏̃ caret bestię,spiritus dicitur. Principale itaq; nostrũ spiritus est.

Spiritus pro anima. Ioan.xix. F Gene.i. Eccle.iij. Gene.vij. psal.c. ps.ciij. ps.c.xlv. G Ex tractat. euang.secundũ Ioan.c.xlix. Ioan.xij. Quæ omnia trahit ad se Christus. Lucæ.xxi. Ex serm.de symbolo. Tribus constatũ homo spũ & aĩa & corpore. ex oma.viij.

Roma.viij. Deinde vita quæ coniungit corpori, anima dicitur. Postremo ipsum corpus, quoniam visibile est, vltimum nostrum est. Hæc autē omnis creatura ingemiscit & parturit vsque nunc. Dedit tamen primitias spiritus qui credidit deo, & bonæ iam voluntatis est. Hinc enim spiritus etiam mens vocatur. De quo dicit Apostolus, Mente seruio legi dei. Qui ait & alio loco. Testis enim mihi est deus, cui seruio in spiritu meo. Anima vero cum carnalia bona adhuc appetit, caro nominatur, & resistit spiritui. non natura, sed consuetudine peccatorum. vnde dicitur: Mente seruio legi dei: carne autem legi peccati. Quæ consuetudo in naturam versa secundum generationem mortalem, peccato opprimit hominem, Itaque scriptum est, Et nos aliquando fuimus natura filij iræ. idest vindictæ, per quam factum est vt seruiamus legi peccati. Est autem animę natura perfecta, cum spiritui suo subditur, & eum sequitur sequentem deum. Ideo animalis homo non percipit quæ sunt spiritus dei. Sed non tam cito subiungitur ad bonam operationem, quam cito spiritus ad veram fidem & bonam voluntatem: sed aliquando tardius eius impetus quo in carnalia & temporalia defluit, refrenatur. Sed quoniam & ipsa mundatur recipiens stabilitatem naturę suę dominante spiritu, quod sibi caput est, cui capiti caput est Christus, nō desperandum etiam corpus restitui naturæ propriæ, sed vtique non tam cito quā animam, sicut nec animam tam cito quam spiritum, sed tempore opportuno in nouissima tuba: cum mortui resurgent incorrupti, & non immutabimur.

Roma.vij.
Roma.i.
Anima caro dicitur.
Ephe.ij.
H
I.Cor.ij.
I.Cor.xv.
Ex li. de perfectione iustitiæ hominis.
Esse sine peccato soli Christo conuenit.

¶ Aliud est esse sine peccato, quod de solo in hac vita vnigenito dictum est: aliud est esse sine quærela, quod de multis iustis etiam in hac vita dici potuit: quoniam est quidam modus bonę vitę, de quo etiam in ista humana conuersatione, iusta quęrela esse non possit. Quis enim iuste quęritur de homine qui nemini male vult, & quibus potest fideliter consulit, nec contra cuiusquam iniurias tenet libidinem vindicandi, & veraciter dicit, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris? Et tamen eo ipso q̄ verum dicit, Dimitte sicut & nos dimittimus, sine peccato se non esse declarat.

Matth.vi.

Ad Thessalonicenses secunda missa fuit ex Athenis.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM ad Thessalonicenses posteriorem.

QVoniam non contigit Paulo facultas reuisendi Thessalonicenses, per epistolam cõfirmat illorum animos, vt fortiter ferant illatas ob Christum afflictiones: nec ipsis defuturum præmium, nec aduersarijs vindictam. Rursum de die aduentus domini, de quo nonnihil attigerat in epistola superiori, monet, ne quid commouerentur quorundam dictis, qui asseuerabant illum iam instare, te-ste, sicuti putant, significans prius abolendum Romanum imperium, ac deinde venturum Antichristum. Attentius etiam inculcat coercendos esse, qui otio & curiositate sua turbarent quietem & ordinem publicum, & ad opus adigendos, cum ipse Paulus apud eos manibus suis laborarit. Scripsit Athenis per eosdẽ, per quos misit priorem epistolam, vt nostra docẽt argumẽta.

EXPOSITIO SECVNDAE EPISTOLAE EIVSdem diui Pauli Apostoli ad Thessalonicenses opibus diui patris Augustini, per venerabilem Bedam presbyterum studiosissime collecta.

Epistola Secunda ad Thessalonicenses.

CAPVT I.

ij.Cor.i.
Ephe.i.
ij.Pet.i.
i.Thess.i.

Aulus & Syluanus & Timotheus, ecclesiæ Thessalonicensium, in deo patre nostro, & domino Iesu, Gratia vobis & pax a deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Gratias agere debemus semper deo pro vobis fratres, ita vt dignũ est, quoniam supercrescit fides uestra, & abundat charitas uniuscuiusque uestrum, in inuicem.

Ex lib. de gratia & libe. arbitrio.

Non extollendi sumus de dono dei.

¶ Hoc dixit, ne forte de tanto bono quod ex deo habebãt, tanq̃ ex seipsis id habentes extollerentur. Quia ergo supercrescit fides vestra, inquit, & abundat charitas vniuscuiusq; vestrum in inuicem gratias agere debemus deo de vobis, nõ ita vos laudare tanq̃ hoc habeatis ex vobis.

Ita ut & nos ipsi in uobis gloriemur ĩ ecclesiis dei pro patiẽtia uestra & fide, & in oibus ꝑsecutionibus uestris, & tribulationibus, quas sustinetis, in exẽplũ iusti iudicii dei, ut digni habeamini in regno dei, ꝓ quo & patimini: si tamẽ iustum est apud deum, retribuere tribulationem, his qui uos tribulant: & uobis qui tribulamini, requiem nobiscum.

C

Ex tracta, cõtra Faustum. xliiij.

Exemplum iusti iudicij dei ẽ bonorum afflictio

¶ Pressuras persecutionesq; iustorum dicit exemplum esse iusti iudicij dei. Quę sententia latius ab Apostolo Petro manifestatur vbi ait tempus esse vt iudicium incipiat a domo domini. Et si initiũ, inquit a vobis, qualis finis erit eis qui non credunt dei euangelio? Et si iustus vix saluus erit, peccator & impius vbi parebunt? Hinc enim intelligitur quomodo non parcatur impijs tanq̃ sarmentis præcisis ad combustionem, quando iustis non parcitur propter perficiendam purgationem.

In reuelatione domini Iesu de cœlo, cũ angelis uirtutis eius, in flãma ignis, dãtis uindictã his q non nouerunt deum, & qui non obediunt euangelio domini nostri Iesu Christi. Qui pœnas dabunt, in interi æternas, a facie domini, & a gloria virtutis eius cum venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt.

¶ Si peior est conditio nescientiũ quam scientium legem dei, quomodo verum erit quod in euangelio dominus ait, Seruus qui nescit voluntatem domini sui, & fecit digna plagis, vapulabit paucis: Seruus autem qui scit voluntatem domini sui & non fecit, plagis vapulabit multis. Ecce vbi ostendit grauius esse peccare hominem scientem quam nescientem, nec tamen ideo cõfugiendum est ad ignorantiæ tenebras vt in eis quisque requirat excusationem. Aliud est enim nescisse. Voluntas quippe arguitur in eo de quo dicitur, Noluit intelligere vt bene ageret, Sed & illa ignorantia quę non est eorum qui scire nolunt, sed eorum qui tanquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat vt sempiterno igne non ardeat: si propterea non credidit, quia nõ audiuit omnino quid crederet: sed fortasse vt minus ardeat. Non enim sine causa dictum est, Effunde iram tuam in gentes quæ te non nouerunt. Et illud quod ait Apostolus, Cũ venerit in flamma ignis dare vindictam in eos qui ignorant deum.

B Ex libro de gratia & libe. arbitrio. Lucæ. xij. Grauius peccat sciens quã nesciens: nec tamẽ ideo studendũ est ignorantiæ. ij. Tim. i.

Quia creditum est, testimonium nostrum super vos in die illo: In quo etiam oramus semper pro vobis, vt dignetur vos vocatione sua deus noster, & impleat omnem voluntatem bonitatis suæ, & opus fidei in virtute: vt clarificetur nomen domini nostri Iesu Christi in vobis, & vos in illo: secundum gratiam Dei nostri, & domini Iesu Christi.

Col. i. i. thess. iij.

SAlus religionis huius per quam solam veram salus vera, veraciterq; promittitur, nulli vnq̃; defuit qui dignus fuit, & cui defuit, dignus non fuit: non tanq̃; ex meritis suis quisq̃; dignus fuerit, sed quemadmodum ait Apostolus, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, Maior seruiet minori Quam vocationem ad dei propositum asserit pertinere. vnde dicit. Non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum & gratiam. Et vnde item dicit, Scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundũ propositum vocati sunt sancti. de qua vocatione ait, Vt dignos vos habeat vocatione sua sancta.

B Ex lib. retractationum. ij. Salus nunquã defuit dignis. Rom. ix. ij. Tim. i. Roma. viij.

CAPVT II.

Ogamus autem vos fratres per aduētum domini nostri Iesu Christi, & nostrae congregationis in ipsum: vt non cito moueamini a vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neq; per sermonem, neq; per epistolā, tanq̄ per nos missam, quasi instet dies domini. Nequis vos seducat vllo modo.

Matth.xxiiij. Marc.xiij. Luc.xxi. Eph.v. Dani.ix.

F

Ex epistola ad Esychium epm de fine mundi. Non auscultandum est falsis rumoribus de aduentu domini. i.The.v.

QVando dicebat, Nō cito moueamini mente, neq; terreamini, siue p verbū, siue p epistolā tanq̄ missam per nos, quasi instet dies domini, nolebat vtiq; vt crederēt eis q iā propinquare domini arbitrabant aduētū: nec tñ volebat vt tanq̄ seruus ille, diceret, Morā facit dñs meus venire, & traderēt se supbiae, luxuriaeq; perdēdos: sed sic eos nolebat de propinquante die nouissimo falsis auscultare rumoribus, vt tñ vellet eos paratos aduētū domini sui lumbis accinctis, & lucernis ardētibus opperi. qbus dicit, Vos aūt fratres nō estis in tenebris, vt dies ille vos tāq̄ fur cōprehēdat. Oēs. n. vos filij lucis estis & filij dei, non sumus noctis neq; tenebrarū. Ille autē q sic dicit, Morā facit dominus meus, venire, vt percutiat cōseruos suos, & epuletur cū ebriosis, nō est lucis, sed tenebrarū. Et ideo cū dies ille tanq̄ fur cōprehendat. quod vnusquisq; debet etiā de die vitae suae nouissimo formidare. In quo. n. quēq; inuenerit suus nouissimus dies, in hoc eū cōprehēdet mundi nouissimus dies, quoniā qualis in die isto qsque moritur, talis in die illo iudicat. Ad hoc ptinet qđ in euāgelio secūdū Marcū ita scriptū est, Vigilate ergo, qa nescitis qñ dñs domus veniet; sero, an media nocte, an gallicatu, an mane: vt cū venerit repēte, inueniat vos dormiētes. Qđ aūt vobis dico, oibus dico, vigilate. Quibus. n. oibus dicit nisi electis & dilectis suis ad corpus eius ptinētibus, qđ est ecclesia. Nō solū ergo illis dixit, quibus tunc audientibus loquebatur, sed etiam illis qui fuerunt post illos ante nos, & ad nos ipsos, & qui erunt post nos vsq; ad eius nouissimum aduentum. Nunquid autem omnes inuenturus est dies ille in hac vita? Cur itaq; omnibus dicit q̄ ad eos solos pertineat qui tunc erunt, nisi quia eo modo ad omnes pertinet quomodo dixi? Tunc enim vnicuiq; venit dies, vt talis hinc exeat qualis iudicandus est illo die. Ac per hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum eum inueniat dominus aduentus. Imparatum autem inueniet dies ille, quem imparatum inuenerit suus vitae huius dies vltimus.

Qualis quisq; moritur, talis iudicabitur. Mar.xiij.

Omnibus dicitur quod electis dicitur.

Diligendus ergo est & expectandus domini, sicut sancte exhortaris, aduentus, magnam dicens esse beatitudinem diligentibus eius aduentum. Et adhibes apostoli testimonium: cuius verba sic ponis: De cætero reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus iustus iudex in illa die. Non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum domini. Tunc enim sicut ex euangelio commemoras, Iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Et quod Propheta dicit, Ecce enim caligo & tenebræ operient terram super gentes, in te vero apparebit dominus, & maiestas eius in te videbitur. Item quod scriptum est, Qui vero expectant dominum, exultabunt cum virtute: producent pennas sicut aquilæ: current, & non laborabūt ambulabunt, & nō esurient. Hæc plane piissime & verissime dicis, cōmēdans eorū habitudinē qui diligunt aduentū domini. Sed & illi quibus dicebat Apostolus, Non cito moueamini mente quasi instet dies domini: nec eos hoc dicens Doctor gentium ab illa dilectione frangebant, qua vt inflammarentur volebat. Et ideo nolebat vt crederent eis a quibus audiebant instare diem domini: ne forte cum transiret tempus quo eum crediderāt esse venturum, & venisse non cernerent, etiam cætera fallaciter sibi promittit arbitrantes, de ipsa mercede fidei desperarent. Non ergo ille diligit aduentum domini, qui eum asserit propinquare, nec ille qui asserit non propinquare, sed ille qui eum siue prope, siue longe sit, synceritate fidei, firmitate spei, ardore charitatis expectat. Nam si tanto magis diligitur dominus, quanto magis creditur & predicatur citius esse venturus, magis eum diligebant qui eius aduentum iam instare dicebant, quam hi quos Apostolus eis credere phibebat, vel ipse Apostolus qui hoc vtique nō credebat.

Item ex eadem epistola.

Diligēdus est aduētus domini. ij. Tim. iiij.

Matth. xiij.

Esa. lx.

Esa. xl.

H

Cur de aduētu domini differi nolebat ap[ostolu]s.

Quis diligat aduentū domini.

Quoniam non adueniet Dominus, nisi venerit discessio primum: & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur, & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur: ita vt in templo dei sedeat, ostendens se tanquam sit deus. Non retinentis quod cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis? Et nunc quod detineat scitis: vt reueletur in suo tempore. Nam mysterium iam operatur iniquitatis, tantum vt qui tenet, nunc teneat donec de medio tollatur fiat: & tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui: & destruet illustratione aduentus sui, eum cuius est aduentus secundum operationem Satanæ in omni virtute & signis & prodigiis mendacibus,

A

Esa. xi.

& in omni seductione iniquitatis, his qui pereunt.

Ex lib. de ciui. dei. xx. cap. xix. ¶ Rogamus vos, inquit, fratres per aduentum domini nostri Iesu Christi, & nostræ congregationis in ipsum, vt non cito moueamini mente, neque per spiritum, neque per verbum, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies domini, ne quis vos seducat vllo modo, quoniam nisi venerit refuga primum &c. Nulli dubium est eum de Antichristo ista dixisse, diem iudicij. Hunc enim appellat diem domini nõ esse venturum, nisi ille prior venerit, quem refugam vocat, vtique a domino deo. Quod si de omnibus impijs merito dici potest quanto magis de isto? Sed in quo templo dei sit sessurus incertum est, vtrum in illa ruina templi quod a Salomone rege constructum est, an vero in ecclesia. Non enim alicuius idoli aut dæmonijs templum, dei Apostolus diceret. Vnde nonnulli non ipsum principem, sed vniuersum quodammodo corpus eius, idest ad eum pertinentem hominum multitudinem simul cum ipso suo principe. hoc loco intelligi Antichristum volunt, rectiusque putant etiam latine dici sicut in græco est, ne in templo dei, sed in templum dei sedeat, tanquam ipse sit templum dei, quod est ecclesia. sicut dicimus, sedet in amicum, idest velut amicus, vel si quid aliud isto locutionis genere dici solet. Quod autem ait, & nunc quid detineat scitis, idest quid sit in mora, quæ causa sit dilationis eius vt reueletur in suo tempore, scitis. Quoniam scire illos dixit, aperte hoc dicere noluit. Et ideo nos qui nescimus quod illi sciebant. peruenire cum labore ad id quod sensit Apostolus, cupimus, nec valemus, præsertim quia & illa quæ addidit, hunc sensum faciunt obscuriorem. Nam quid est, Iam enim mysterium iniquitatis operatur, tantum qui modo tenet, teneat donec de medio fiat, & tunc reuelabitur iniquus? Ego prorsus quid dixerit, me fateor ignorare. Suspitiones tamen hominum quas vel audire vel legere potui, non tacebo. Quidam putant hoc de imperio dictum fuisse Romano, & propterea Paulum Apostolum non id aperte scribere voluisse, ne calumniam videlicet incurreret, quod Romano imperio male optauerit cum speraretur æternum, vt hoc quod dixit. Iam enim mysterium iniquitatis operatur, Neronem voluerit intelligi, cuius iam facta velut Antichristi videbantur. Vnde nonnulli ipsum resurrecturum & futurum Antichristum suspicantur. Alij vero nec occisum putant, sed subtractum potius vt putaretur occisus: & viuum occultari in vigore ipsius ætatis in qua fuit cum crederetur extinctus, donec suo tempore reueletur & restituatur in regnum. Sed multum mihi mira est hæc opinantium tanta præsumptio. Illud tamen quod ait Apostolus, tantum qui modo tenet teneat, donec de medio fiat, non absurde de ipso Romano imperio creditur dictum, tanquam dictum sit, tantum qui modo imperat.

Antichristus præcedet aduentum dñi.

Sedes Antichristi ignoratur.

B

In templum sedere.

Opiniones de Nerone.

A

C

imperet donec de medio fiat, id est de medio tollatur, & tum reuelabitur iniquus, quem significari Antichristum nullus ambigit. Alij vero & quod ait, Quid detineat scitis, & mysterium operari iniquitatis, non putant dictum nisi de malis & fictis qui sunt in ecclesia, donec perueniat ad tantum numerum qui Antichristo magnum populum faciat, & hoc esse mysterium iniquitatis, quia videtur occultum. Hortari autem Apostolum fideles vt in fide quam tenent, tenaciter perseuerent, dicendo tantum qui modo tenet, teneat, donec de medio fiat, hoc est, donec exeat de medio ecclesiæ mysterium iniquitatis quod nunc occultum est. Ad ipsum enim mysterium pertinere arbitrantur, quod ait in epistola sua Ioannes Euangelista, Pueri nouissima hora est. Et sicut audistis quod Antichristus sit venturus: nunc autem Antichristi multi facti sunt, vnde cognoscimus quod nouissima hora sit. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis: quod si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum. Sicut ergo ante finem in hac hora (inquiunt) quam Ioannes nouissimam dicit, exierunt multi hæretici de medio ecclesię, quos multos dicit Antichristos, ita omnes tunc inde exibunt, qui non ad Christum sed ad illum nouissimum Antichristum pertinebunt: & tunc reuelabitur. Alius ergo sic, alius autem sic Apostoli obscura verba coniectat. Quod tamen eum dixisse non dubium est, non veniet ad viuos & mortuos iudicandos Christus, nisi prius venerit ad seducendos in anima mortuos aduersarius eius Antichristus, quamuis ad occultum iam iudicium dei pertineat quod ab illo seducentur. Præsentia quippe eius erit (sicut dictum est) secundum operationem Satanæ in omni virtute, & signis, & prodigijs mendacij, & in omni seductione iniquitatis his qui pereunt. Tunc enim soluetur Satanas, & per illum Antichristus in omni sua virtute mirabiliter quidẽ sed mẽdaciter operabitur. Quæ solet ambigi vtrum propterea dicta sint signa & prodigia mendacij, quoniam mortales sensus per phãtasmata decepturus est vt quod nõ facit facere videatur: an quia illa ipsa etiã si erũt vera prodigia, ad mendacium pertrahent credituros nõ ea potuisse nisi diuinitus fieri, virtutẽ diaboli nescientes, maxime quãdo tantam quantã nunquam habuit accepit potestatẽ. Nõ enim quando de cœlo ignis cecidit, & tantã familiã cum tantis gregibus pecorum sancti Iob vno impetu absumpsit, & turbo irruens, & domũ deijciẽs filios eius occidit, phantasmata fuerunt. Quæ tamẽ fuerũt opera Satanæ, cui deus dederat hanc potestatẽ. Propter quid horũ ergo dicta sunt prodigia, & signa mendacij, tunc potius apparebit: sed propter quodlibet horũ dicta sint, seducentur eis signis & prodigijs qui seduci merebũtur pro eo quod dilectionẽ veritatis nõ receperũt (inquit) vt salui fierẽt. Nec dubitauit Apostolus dicere, atque addere, Ideo mittet illis deus operationẽ erroris, vt credant mendacio. Deus enim mittet, quia deus diabolum facere ista permittet iusto ipse iudicio,

Mysterium iniquitatis.

D

1. Ioan. ii.

Signa mẽdacii.

Opera Satanæ vera.

E

Quõ deus mittet

operationes et q̄uis faciat ille iniquo malignoq3 consilio, vt iudicentur, inquit, omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Proinde iudicati seducentur, & seducti iudicabuntur. Sed iudicati seducentur illis iudicijs dei occulte iustis, iuste occultis, quibus ab initio peccati rationalis creaturæ nunq̄ iudicare cessauit. Seducti autem iudicabuntur nouissimo manifestoq3 iudicio per Iesum Christum iustissime iudicaturum. NON retinetis q̄ cum adhuc essemus apud vos, hæc dicebamus vobis? Et nunc quod detineat scitis vt reueletur in suo tempore. Nam misterium iam operatur

F iniquitatis tantu3 vt qui tenent nunc teneat donec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille iniquus, que3 dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui.

¶ Hęc verba apostolica ita sane obscura sunt & mystice dicta, vt tamen appareat eum nihil de statutis dixisse temporibus, nullumq3 eorum interuallum spatiumq3 aperuisse. Ait enim, in suo tempore vt reueletur: nec dixit, post quantum tempus hoc futurum sit. Deinde subiunxit, Iam enim mysterium operatur iniquitatis. Hoc iniquitatis mysteriu3 quomodo libet intelligatur quod sit, ab alio sic, ab alio autem sic, q̄diu tamen operetur occultum est: neq3 id expressit Apostolus, tanq̄ homo ex eorum numero, quibus dictu3 est, Non est vestrum scire tempora. Quamuis enim nondum inter eos erat quando eis hoc dictum est, ad eorum tamen collegium atq3 societatem eum non ambigimus pertinere. Item quod sequitur, tantummodo qui tenet teneat donec de medio fiat: & tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, docet nos Antichristū manifestū futurū. Siqui de ipsu3 videtur aliquādo euidētiore significatiōe tetigisse interficiendū spiritū oris domini Iesu Christi, sed primo quātū tēporis tunc erit, nec saltem obscure locutus est. Quisnam sit enim qui modo tenet, vel qui teneat, vel quid sibi velit, quod ait, De medio fiat, potest quisq3 se coartare vt intelligat vel aliquat enus suspicetur, quoniam quomodo scriptum legit, Quamdiu autem teneat, & post quanta temporum spatia de medio fiat, hic tacetur omnino.

Ex epistola ad Esychiu3 episcopum. 43

Act. I.

G

Eo q̄ charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent. Ideo mittet illis deus operationē erroris, vt credāt mēdacio: vt iudicētur omnes qui nō crediderūt veritati, sed cōsenserunt iniquitati. Nos autē debemus gratias agere deo semper pro vobis fratres dilecti a deo, q̄ elegerit nos deus ab initio primitias in salutem, in sanctificatione spiritus, & in fide veritatis, in qua & vocauit vos per euangelium nostrum in acquisitiōe gloriæ domini nostri Iesu Christi, Itaq3 fra

tres state, & tenete traditiões quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram. Ipse autẽ dominus noster Iesus Christus, & deus & pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam, & spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra, & cõfirmet vos in omni opere & sermone bono.

IVdæi cum putant ad suum regnum visibilem istã pertinere ꝓphetiã, quia spe inuisibiliũ bonorũ gaudere nõ norũt, in laqueos illius ruituri sunt, de quo dominus ait, Ego veni ĩ nomine patris mei, & non suscepistis me, alius veniet in nomine suo, hunc suscipietis, & de quo Paulus Apostolus dicit, Quia reuelabitur homo peccati, filius interitus, qui aduersatur & super extollitur supra omne quod dicit deus, aut quod colitur, ita vt in tẽplo dei sedeat, ostendens se tanq̃ sit deus. Et paulopost, Tunc reuelabitur, inquit, iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & euacuabit illuminatione presentiæ suæ eum, cuius est presentia secundum operationem Satanæ in omni virtute & signis & prodigijs mendacij, & in omni seductione iniquitatis his qui pereunt, pro eo q̃ dilectionem veritatis non receperunt vt salui fierent. Et ideo mittet illis deus operationem erroris vt credant mendacio, & iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati ꝑ istum refugam, per istum qui se extollit super omne quod dicitur deus, & quod colitur. Videtur mihi populum Israelitarum carnaliũ putaturum impleri istam prophetiam qua dictum est, Saluos fac nos domine deus noster, & congrega nos de gentibus, q̃ illo duce velut in conspectu inimicorum suorum visibilium qui eos visibiliter captiuauerant, habituri sunt visibilem gloriã. Sic credent mendacio, quia dilectionem veritatis non receperunt, vt non bona carnalia sed spiritalia concupiscerent. Sic. n. a diabolo decepti sunt vt occiderent Christum, quando dixerunt. Si dimittimus eum, sic omnes credẽt in eũ, & veniẽt Romani, & tollent nostrum locum & gentem, quando Caiphas vnus ex ipsis cum esset pontifex anni illius dixit eis, Vos nescitis quicq̃, nec cogitatis quia expedit vobis vt vnus moriatur pro populo & non tota gens pereat.

Ex tracta. ps. cv. Ioan. v. H Antichristus. Ioan. x. A Ioan. xi. Ex epistola ad Esychium episcopum.

¶ Erit enim tũc tribulatio magna, qualis nõ fuit ab initio mũdi neq; fiet. Sic est positum secundum Matthæum, & secundum Marcum, vt incertum sit verum de excidio illius ciuitatis, an de seculi fine intelligi debeat. Lucas vero vt ostenderet tunc factam fuisse abominationem desolationis, quę a Daniele prædicta est quando expugnata est Hierusalem, hæc eodem loco domini verba cõmemorat. Cum autem videritis circundari ab exercitu Hierusalẽ, scitote quia appropinquabit desolatio eius. Apparet itaq; tunc ibi positam de solationis abominationem, Nam Iosephus qui Iudaicas

Tribulatio qualis non fuit ab initio mũdi, an de tempore destructionis Hierusalem an Antichristi tempore prædicta sit.

descripsit historiam talia mala dicit illi populo tunc accidisse, vt vix credibilia videantur, vnde non immerito dictum est tale tribulationem non fuisse a creaturæ initio nec futuram. Sed si tempore Antichristi talis aut maior forsitam erit, intelligendum est de illo populo dictum, quod eis tali amplius futura non erit. Si enim Antichristum illi primitus & præcipue recepturi sunt, facturus est idem tunc populus tribulationem potius passurus.

CAPVT. III.

B

E cætero fratres, orate pro nobis, vt sermo Dei currat, & clarificetur, sicut & apud vos, & vt liberemur ab importunis & malis hominib⁹.

Ex epistola ad Vitalem. Roma. x.

Nunquid postremo apostolum Paulum pro Iudæis infidelibus habentem talia vota culpabis? de quibus ait, Bona voluntas quidem cordis mei & de precatio ad Deum pro illis in salutem, Qui etiam Thessalonicensibus dicit, De cetero fratres orate pro nobis vt verbum domini currat & glorificetur, sicut etiam apud vos, vt eruamur ab iniquis & malis hominibus. Non enim omnium est fides. Quomodo curreret & glorificaretur verbum dei nisi ad fidem conuersis eis quibus predicaretur? quandoquidem iam credentibus dicit, Quemadmodum & apud vos. Scit certe hoc ab illo fieri, quem vult rogari, vt hoc faciat etiam, vt eruatur ab iniquis & malis hominibus qui profecto & illis orationibus non erant credituri. Propter quod addidit, Non enim hominum est fides. Tanquam diceret, Non, enim apud omnes etiam orantibus vobis glorificabitur verbum dei, quia ipsi vtique fuerant credituri qui ordinati erant in vitam æternam, predestinati in adoptione filiorum per Iesum Christum in ipsum & electi in ipso ante mundi constitutionem. Sed ideo deus per orationes credentium nondum credentes credere facit vt ostendat quia ipse facit. Nemo est enim tam imperitus, tam carnalis, tam tardus ingenio, qui non videat deum facere quod rogari se precepit vt faciat.

Orationib⁹ credentium credunt non credentes.

C

Deus facit que rogari precepit vt faciat.

Non enim omnium est fides. Fidelis autem dominus est, qui confirmabit vos, & custodiet a malo. Confidimus autem de vobis fratres in domino, quoniam que precipimus, & facitis, & facietis. Dominus autem dirigat corda vestra in charitate dei, & patientia Christi. Denunciamus autem vobis fratres in nomine domini Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, & non secundum traditionem quam acceperunt a nob. Ipsi. n. scitis, quemadmodum oporteat imitari nos.

POsse habere fidem, sicut posse habere charitatē, naturæ est hominum. Habere autem fidem sicut habere charitatem, gratia est fidelium. Sed cū voluntas credendi aliis preparatur, aliis nō pparatur a domino, discernēdū est quid veniat de misericordia eius, quid de iudicio. Vniuersę enim vie domini misericordia & veritas. Inuestigabiles autē sunt viæ ipsius. Inuestigabiles ergo sunt & misericordia qua gratis liberat, & veritas qua iuste iudicat. Ex li. sententiarū Prosperi. Posse habere fidem est naturæ: habere fidē gratiæ. Roma. xi.

Quoniam non inquieti fuimus inter vos, neq; gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore & in fatigatione, nocte, & die operātes, ne quem vestrū grauaremus. Non, quasi non habuerimus potestatē, sed vt nosmetipsos formā daremus vobis, ad imitandum nos. Nam & cum essemus apud vos, hoc denunciabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audiuimus enim inter vos quosdam ambulantes inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. His autem qui eiusmodi sunt, denunciamus & obsecramus in domino Iesu Christo, vt cum silentio operantes, suum panem manducent. B i. Thes. ii. Act. xx.

NOn (inquiūt) de hoc ope corporali, in quo vel agricolę vel opifices laborāt, pcepit Apostolus cū diceret, q nō vult opari nō māducet, ne euāgelio posset esse cōtrarius vbi ait ipse dñs. Ideo dico vobis ne solliciti sitis animæ vestræ qd māducetis neq; corpi vestro qd induamini. Nōne anima plus est q̄ esca, & corpus plusq̄ vestimētū? Ecce inquiūt, vbi nos dñs iubet de victu & tegumēto nostro esse securos. Qūo ergo Apostolus sentire aduersus dñm posset vt pcipet ita esse debere sollicitos qd māducemus, & qd bibamus, & vnde coopiamur, vt nos etiā opificū artibus, curis, laboribus oneraret? Qua pp i eo quod ait, Qui nō vult opari nō māducet, opa spiritalia (inqūt) debemus accipe. De qbus alio loco dicit. Vnicuiq; sicut de⁹ dedit. Ego plātaui, Apollo rigauit, sed deus incremētū dedit. Et paulo post, Vnusqsq; suā mercedē accipiet secūdū suū laborē. Dei. n. sum⁹ cooparij, Dei agricultura, dei ędificatio estis secūdū gratiā dei q̄ data ē mihi vt sapiēs architectus fūdamētū posui. Sicut ergo Apostolus opat plātādo, rigādo, ędificādo, & fūdamētū ponēdo: ita q nō vult opari nō māducet. Quid. n. pdest māducare spiritaliter. i. pasci vbo dei, si nō inde opatur alio ędificationē? Sicut illi pigro seruo qd pfuit accipe talētū, & abscōdere, nec opari lucra dominica? An vt ei auferret i fine, & ipse i exteriores tenebras mitteret? Sic (inquiunt) nos facimus. Legimus cū fratribus qui ad nos ab æstu seculi veniunt fatigati, vt apud nos in verbo dei & in Ex lib. de opere monachorum. Matth. vi. B Quale opus pcepit Apostolus. C i. Cor. iii. Ibidem. Ibidem.

F orationibus, psalmis, hymnis, canticis spiritalibus requiescant. Alloquimur eos, consolamur, exhortamur, ædificantes in eis si quid eorũ vitæ pro suo gradu deesse pspicimus. Talia opera si nõ faceremus, periculose a dño alimenta ipsa spiritalia sumeremus. Sed si hoc solũ de hac re dixisset Apl's, Qui nõ vult operari, nec mãducet, possent hæc verba in aliã traduci sententiã. Cum vero multis alijs locis epistolarũ suarũ quid hinc sentiat aptissime doceat, superfluo conatur, & sibi & cęteris caliginẽ obducere, vt quod vtiliter illa

Psal. xxxv. charitas monet, nõ solũ facere nolint, sed nec intelligere ipsi, aut ab alijs intelligi velint: nõ timẽtes qđ scriptũ est, Noluit intelligere vt bene ageret. Sciendũ itaq; beatũ apostolũ opera corporalia seruos dei opari voluisse, quę finẽ haberent in magnã spiritalẽ mercedem. Ad hoc, vt ipso victu, & tegumẽto a nullo indigerẽt, sed manibus suis hæc procurarẽt sibi & euangelica pręcepta apostolico pcepto & exẽplo nõ esse cõtraria. At enim dñs ait, Nolite solliciti esse

Luc. xij. Matth. vi. animæ qđ mãducetis: neq; corpori vestro, quid vestiamini. Recte, quoniã supra dixerat, Nõ potestis deo seruire & mamonæ. Qui. n. propter hoc euangeliũ prędicat vt habeat vnde manducet, & vnde vestiatur, simul se putat & deo seruire quia euangelium prædicat: & mamone, qa ppter hęc necessaria pdicat, qđ dominus dicit fieri nõ

G posse. Ac per hoc ille qui propter ista euangeliũ pdicat, nõ deo, sed mamonæ seruire cõuincitur, etsi deus illo ad aliorũ profectũ quõ ipse nescit vtatur. Nã huic sentẽtiæ subiũgit dicẽs, Ideo dico vobis,

Matt. vi. Luc. xij. nolite solliciti esse animę quid mãducetis, neq; corpori vestro, qđ vestiamini? Non vt ista nõ procurẽt, quantũ necessitati sat est, vnde honeste potuerint, sed vt non ista intueãtur, & propter ista faciant quicquid in euangelij pconio facere iubentur.

Gala. vi. Vos autem fratres, nolite deficere bene facientes.

Ex eodem lib. PRopter necessitates sanctorum, qui quiuis pceptis Apostoli obtẽperẽt vt cũ silentio operãtes suũ panẽ mãducẽt, possunt tamẽ multis ex causis indigere supplemẽto aliquo taliũ sustẽtationũ, cũ dixisset talia docẽs & pmonens. His aũt qui eiusmodi sunt pcipimus & obsecramus in dño Iesu Christo, vt cum silentio operãtes suũ panẽ mãducent, ne illi qui habebãt vnde seruis dei necessaria præberent, hac occasione pigrescerẽt: prouidens continuo

Titum. iij. subiecit, Vos autẽ fratres nolite infirmari benefaciẽtes. Et ad Titũ cũ scriberet dicens, Zenã legisperitũ & Apollo sollicite pmitte vt nihil illis desit, vt ostẽderet, vnde illis nihil deesse deberet: cõtinuo

Ibidem. subiunxit, Discant autem & nostri bonis operibus pręesse ad neces-

H sarios vsus, ne sint infructuosi.

Quod si quis non obedierit verbo nostro, per epistolam, hunc notate, & non cõmisceamini cũ illo, vt confundatur. Et nolite quasi inimicũ existimare, sed

corripite vt fratrem. Ipse autē deus pacis det vobis pacem sempiternā in omni laco. Dominus sit cum oībus vobis. Salutatio mea manu Pauli, qđ est signū in omni epistola. Ita scribo. Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis, Amen.

¶ Diligamus inimicos, corripiamus, castigemus ꝛ excōmunicemus cū dilectione, a nobis etiam separemus. Videte.n. quid dicat Apostolus, Si quis autē non obedierit verbo nostro per epistolam, hūc notate ꝛ nolite cōmisceri cū eo. Sed ne subreperet tibi ex hoc iracūdia, ꝛ turbaret oculū tuū. Non, inquit, vt inimicū eū existimetis, sed corripite vt fratrē vt erubescat. A quo indixit separationē, non præcedit dilectionem. Ex tract. ps. liiii.

¶ Superbo oculo ꝛ insatiabili corde huic non conuescebar. Quid est non conuescebar? Non cū illo comedebā. Quō nobis proponit hoc, quando ipse non fecit? Ad imitationē suā non hortatur: videmus eū cōuiuatū esse cū supbis, quō nos ꝓhibet ne cōuiuemur cū eis? Nos quidē fratres ꝓpter correctionem aliquādo tenemus nos etiā a fratribus nostris, ꝛ nō cū eis cōuiuamur vt corrigantur. cum extraneis potius cōuiuamur, cū Paganis, q̄; cū his q nobiscū erāt, cū viderimus eos male viuere, vt erubescāt ꝛ corrigātur. Sicut dicit Apostolus, Si qs nō obedit verbo nostro ꝑ epistolā, hunc notate, ꝛ nolite cōmisceri cū eo. Et nō vt inimicū existimetis, sed corripite vt fratrem. Facimus hoc plerūqꝫ ꝓpter medicinā, ꝛ tamē cū extraneis multis ꝛ cū impiis sæpe vescimur. Quid est hoc quod ait, Superbo oculo ꝛ insatiabili corde, huic nō cōuescebat. Habet epulas suas cor piū. Habet epulas suas cor supbū. Nā ꝓpter cibos ipsos cordis superbi, ideo dixit insatiabili corde, Cor superbū vnde pascitur. Si supbus est, inuidus est: aliter nō potest. Supbia mater inuidētiæ est, nō potest nisi generare hanc, ꝛ cū illa semꝑ esse. Omnis ergo supbus inuidꝰ est, malis alienis pascitur. Vnde dicit Apostolꝰ, Si mordetis ꝛ comeditis inuicē, videte ne ab inuicē cōsumamini. Videtis ergo comedentes, nolite his cōuesci, fugite tale conuiuiū. Neqꝫ.n. se satiant gaudendo de malis, quia insatiabili corde sunt. Caue ne capiatis in epulis eorum laqueo diaboli. Cibis talibus pascebantur Iudæi quādo crucifixerunt dominū quia pascebātur tāq̄; de pœna domini. Nā ꝛ nos de cruce domini pascimur, qa corpus ipsius māducamꝰ. Dicebāt enim cū viderēt pēdētē in cruce īsultātes, qa īsatiabiles corde erāt. Dicebāt ergo, Si filius dei ē, descēdat de cruce. Alios saluauit se saluare nō potest. Pascebāt cibo crudelitatis suæ, ꝛ ille pascebatur cibo misericordiæ suę: Pater, inquit, ignosce illis. quia nesciūt quid faciunt. Habent ergo impii epulas suas. Audi epulas piorum, Beati qui esuriunt ꝛ sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

Ex tract. ps. c. Psal. c.
A
Quomodo precipitur nobis pauendū q Christus non cauit.
Epulæ cordis.
Superbus omnis inuidus.
Gala. v.
B
Matt. xxvii.
Luce. xxiii.
Math. v.

Missa fuit ex Laodicea, quæ est metropolis phrygiæ Pacatianæ.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM AD TIMOTHEVM PRIOREM.

Imotheum matre Iudea, sed Christiana: patre Græco, Paulus in ministeriũ adoptarat, probæ indolis iuuenẽ, & sacris literis eruditum, quem tamẽ ob Iudæos coactus est circũcidere. Quoniã autẽ huic ecclesiarũ curã delegarat, sicut & Tito, quas ipse nõ poterat adire, instituit eũ in functione episcopali, & in disciplina ecclesiæ, nõ sic admonẽs vt discipulũ, sed vt filiũ & collegã. Id quo cũ maiore faciat authoritate, subinde apostolicã autoritatẽ sibi vindicat. Admonet autẽ, ut reiectis, q Iudaicas fabulas inueherent, ea doceret, quæ essent fidei & charitatis: deinde principũ, licet ethnicorũ, authoritatẽ (quoniã hinc pẽdebat ordo ciuitatis, et trãquillitas reipublicæ) adeo nõ spernẽdã Christianis, vt pro his orari iubeat. Quid viros deceat in cœtu ecclesiastico, quid mulieres, præscribit. Episcopum depingit cũ sua familia. Atq; hæc ferme tribus primis capitibus. Deinde admonet, ne recipiat Iudaicas fabulas, de ciborũ delectu, de vitando cõiugio. Mox docet qualẽ se præstare debeat erga grandes natu viros, erga iuuenes, erga anus, erga puellas, erga viduas diuites ac pauperes, & ecclesiæ stipe alendas, erga adolescentiores & suspectæ etiamnum ætatis. Ad hæc præscribit, quid præcipere debeat dominis, quid serui, quid diuitibus: admonens modis omnibus reijciendas contentiosas quæstiones sophistarum, inani doctrinæ specie se se venditatium. Scribit e Laodicea per Tychicum diaconum.

Expoſitio diui patris Auguſtini, in primam Epiſtolam diui Pauli Apoſtoli ad Timotheum collecta a Venerabili Beda presbytero.

Epiſtola Prior ad Timotheum. C

CAPVT. I.

Aulus Apoſtolus IESV Chriſti ſecundum imperium dei ſaluatoris noſtri, & Chriſti Ieſu ſpei noſtræ, Timotheo dilecto filio. in fide. Gratia, & miſericordia & pax a deo patre, & Chriſto Ieſu domino noſtro. Sicut rogaui te vt remaneres Epheſi, cum irem in Macedoniam ita facito, vt denunciares quibuſdam, ne aliter docerent, neque intenderent fabulis & genealogiis interminatis, quæ quæſtiones præſtant magis q̃ ædificationẽ Dei, quæ eſt in fide. ij.Cor.I. Galat.i. Ephe.i. i.Pet.i.

D

QVod iſte prophanas & aniles fabulas, & genealogias infinitas appellaſſe Apoſtolũ exiſtimat diuina eloquia legis & prophetarũ: quia dixit, Prophanas & aniles fabulas deuita: & alio loco, Nõ intẽdẽtes fabulis Iudaicis & genealogijs infinitis, q̃ q̃ſtiones p̃ſtãt magis q̃; ædificationẽ, quis ita niſi hæreticus multũ cæcus erraret? Cur ergo hoc Apoſtolus ipſe, non fecit, ſi has eſſe aniles fabulas iudicauit? Cur dicit ad Galatas, Dicite mihi ſub lege volẽtes eſſe, legẽ nõ audiſtis? Scriptũ eſt.n. q͂ Abrahã duos filios habuit, vnũ de ancilla, & aliũ de libera, q̃ ſunt in allegoria: hęc ſunt duo teſtamẽta. Et ad Corinthios, Nolo vos ignorare fratres q̃a patres noſtri oẽs ſub nube fuerũt, & oẽs p̃ mare tranſierunt, & oẽs p̃ Moyſen baptizati ſunt in nube & mari, & oẽs eundẽ cibũ ſpiritalẽ mãducauerunt, & oẽs eundẽ potũ ſpiritalẽ biberunt bibebant autẽ de ſpiritali cõſequente eos petra. Petra autem erit Chriſtus. Neſcit autẽ habere pręter ſcripturas legitimas & propheticos Iudæos quaſdã traditiones ſuas, quas nõ ſcriptas habent, ſed memoriter tenẽt, & alter in alterũ loquendo trãſfundit, quam Deuteroſin vocant. Vbi etiam dicere audent & credere deum primo homini duas creaſſe mulieres. Ex quibus texunt genealogias vere (ſicut ait Apoſtolus) infinitas, parientes infructuoſiſſimas quęſtiones. Sed ſi huic talia nunq̃; euenit audire, nunquid & contra euangelium ſic obſurdeſcere debuit, vt non aduerteret verba domini Chriſti quibus arguit Iudæos, q͂ de parentibus

Ex libro contra inimicum legis & prophetarum.

Aniles fabulæ non ſunt diuina eloquia.

Gala.iiij.

i.Cor.x.

Deuteroſis Iudæorum.

E

non honorandis impietatem docerent filios suos ? Ibi quippe & dei preceptum quod in lege conscriptum est, attestando commemorauit. Nec ob aliud eos arguit nisi quod reijcerent mandatum dei, vt statuerent traditiones suis. Cum ergo interrogassent Pharisæi & Scribæ, quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem: ille respondens dixit eis, Bene prophetauit Esaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me. In vanum autem me colunt docentes doctrinas & præcepta hominum, relinquentes autem mandatum dei. Tenetis traditionem hominum, baptismata vrceorum & calicum, & alia his similia facitis multa. Et dicebat illis, Bene irritum fecistis preceptum dei, vt traditionem vestram seruetis. Moses enim dixit. Honora patrem tuum & matrem tuam: & qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Vos autem dicitis si dixerit homo patri aut matri corban: quod est, donum quodcunque ex me tibi profuerit: & vltra non dimittitis eum quicquam facere patri suo aut matri rescindentes verbum dei per traditionem vestram quam tradidistis: & similia huiusmodi multa facitis. Vbi euidenter Christus ostendit, & illam dei esse legem quam prophanus iste blasphemat, & Iudeos habere suas traditiones a libris propheticis & legitimis alienas, quas appellasse Apostolum prophanas fabulas, & aniles, & genealogias interminatas, non hæreticus, sed catholicus lector intelligit.

Mar. vij. Esa. xxix. Mar. vij. F

Finis autem præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.

Ex sermone de laude charitatis. Charitas legem impl. Rom. xiij.

Diuinarum scripturarum multiplicem abundantiam, latissimamque doctrinam sine vllo errore comprehendit, & sine vllo labore custodit, cuius cor plenum est charitate. dicente Apostolo, plenitudo autem legis charitas. Et alio loco, Finis autem precepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Quid est autem precepti finis, nisi precepti adimpletio? Et quid est precepti adimpletio nisi legis plenitudo? Quod ergo ibi dixit, Plenitudo legis charitas: hoc et hic dixit, Finis præcepti est charitas. Nec dubitari vllo modo potest quin templum dei sit homo in quo habitat charitas. Dicit enim & Ioannes, Deus charitas est. Quapropter quisquis vetus peccatum vis extinguere mandato nouo, extingue cupiditatem, & amplectere charitatem. Sicut enim radix omnium malorum est cupiditas, ita radix omnium bonorum charitas. Totam magnitudinem & amplitudinem diuinorum eloquiorum secura possidet charitas, qua deum proximumque diligimus. Docet enim nos cœlestis vnus magister & dicit. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges proximum tuum tanquam teipsum. In his duobus præceptis tota lex

G Homo templum dei est. I. Ioan. iiij. I. Tim. vi. Mat. xxij. Mat. xij. Luc. x.

ta lex

ta lex pendet ꝛ prophetæ. Si ergo non vacat omnes paginas sanctas perscrutari, omnia inuolucra sermonum euoluere, omnia scripturarum secreta penetrare, tene charitatem vbi pendent omnia, ita tenebis quod ibi didicisti: tenebis etiam quod nunq̃ didicisti. Si enim nosti charitatem, aliquid nosti: vnde ꝛ illud pendet quod forte non nosti. Et in eo quod in scripturis intelligis charitas patet, ꝛ in eo quod non intelligis charitas patet, ꝛ in eo quod non intelligis charitas latet. Ille itaq; tenet ꝛ quod patet, ꝛ quod latet in diuinis sermonibus, qui charitatem tenet in moribus.

Charitatem sciens omnia salutati suæ necessaria scit.

¶ Diliges (inquit) dominum deum tuum ex toto corde tuo, ꝛ ex tota anima tua, ꝛ ex tota mente tua, ꝛ diliges proximum tuū tanq̃ teipsum. In his duobus præceptis tota lex pendet ꝛ prophetæ. Finis itaq; præcepti est dilectio, ꝛ ea gemina, id est dei ꝛ proximi. Nullū rerū diligēdarū genus in his duobus præceptis prætermissum est. Cum.n. præcurrat dilectio dei, eiusq; dilectionis modus præscriptus appareat, ita vt cætera in eum confluant, de dilectione tua nihil dictum videtur: sed cum dictum est, Diliges proximum tuum tanq̃ teipsum, simul ꝛ tui abs te dilectio non prætermissa est. Ille autem iuste ꝛ sancte viuit, qui rerum integer æstimator est. Ipse est autem qui ordinatam habet dilectionem, ne aut diligat quod non est diligendum, aut non diligat quod diligendum est, aut amplius diligat quod minus diligendum est, aut æque diligat quod vel minus vel amplius diligendū est, aut minus vel amplius quod æque diligendum est. Omnis peccator inquantum peccator est, non est diligendus: ꝛ omnis homo inquantum homo, est diligendus propter deum. Deus vero propter seipsum. Et si deus omni homine amplius diligēdus est, amplius quisq; deum debet diligere quã seipsum. Item amplius alius homo, diligentius est q̃ corpus nostrum, quia propter deum omnia ista diligenda sunt, ꝛ potest nobiscum alius homo perfrui, quod non potest corpus, quia corpus per animam viuit qua fruimur deo. Omnes autem æque diligendi sunt. Sed cum omnibus prodesse nō possis, his potissimū consulendū est qui pro locorum, ꝛ temporum, vel harum quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur.

Matth. xxij. Ex libr. de doctrina christiana. i.

H

Dilectio est finis precepti.

Dilectio ordinata.

Quomodo deus ꝛ quomodo homo diligendus.

Proximus est plus quã corpus nostrū diligendus.

A

Oēs æque sunt diligendi, sed non oībus subueniēdū est. Item ex eodem libro.

¶ Omniū igitur hęc summa est, vt intelligatur legis ꝛ omniū diuinarū scripturarū plenitudo ꝛ finis esse dilectio rei qua fruēdū est, ꝛ rei q̃ nobiscū ea re frui potest. quia vt se quisq; diligat, pręcepto nō opus est. Hoc ergo vt nossemus atq; possemus, facta est tota pro nostra salute per diuinam prouidentiã dispensatio tēporalis. Quisquis igitur scripturas diuinas, vel quamlibet earum partem intellexisse sibi videtur, ita vt in eo intellectu non ædificet istam geminam charitatem dei ꝛ proximi, nondum intellexit.

Dilectio dei qua fruēdū est, plenitudo pręcepti est.

¶ Noli ire longe, veni ad Christum, vides inde finem omnis cōsummationis. Quis est iste finis? Paulum interroga. Finis autem

E sermone in epistolam Ioan. x.

præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona & fide non ficta. Alio loco, Plenitudo autem legis est charitas. Quid tam fini tum & terminatum q; plenitudo? Etenim fratres finem poni laudabiliter nolite putare consolationem, sed consummationem. Aliter enim dicitur finiui panem: aliter finiui tunicam. Finiui panem manducando, finiui tunicam intexendo. Et ibi finis sonat, & illic finis sonat. Sed tamen panis finitur vt consumatur: tunica finitur vt consummetur. Panis finitur vt non sit, tunica finitur vt perfecta sit.

Rom. xiij.
Finis hic est consumptio, s; consumatio.
B
Ex lib. Enchir.
Ad charitatē referetur omne præceptum.

¶ Oīa igitur præcepta diuina referuntur ad charitatē, de qua dicit Apostolus, Finis autē præcepti est charitas de corde puro, & cōsciētia bona, & fide nō ficta. Omnis itaq; præcepti finis charitas est, id est ad charitatē refertur omne præceptū. Quod vero ita fit vel timore pœnæ, vel aliqua intentione carnali, vt nō referatur ad illaz charitatē quā diffundit spiritus sanctus in cordibus nostris, nōdū fit quēadmodū fieri oportet, q; uis fieri videatur. Charitas quippe ista dei est & proximi. Et vtiq; in his duobus præceptis tota lex pēdet & prophetæ. Adde euāgeliū: adde apostolos. Nō. n. aliunde vox ista est: finis pręcepti est charitas, & deus charitas est. Quęcunq; ergo mādat deus, ex quibus vnū est, Nō mœchaberis, & quæcūq; nō iubentur, & spiritali cōsilio mouentur, ex quibus vnū est, Bonū est homini mulierē nō tangere: tunc recte fiunt cū referuntur ad diligendum deum, & proximum propter deum, & in hoc seculo, & in futuro: nunc deum per fidem, tunc per speciem: & ipsum proximū nunc per fidem. non enim scimus mortales corda mortalium. Tunc autem illuminabit dominus abscondita tenebrarū, & manifestabit cogitationes cordis, & laus erit vnicuiq; a deo, quia id laudabitur, & diligetur a proximo in proximo, quod ne lateat ab ipso illuminabitur Deo. Minuitur autem cupiditas charitate crescente, donec veniat hęc ad tantam magnitudinē, qua maior esse non possit. Maiorem enim charitatem nemo habet q; vt animam suam ponat pro amicis suis. Ibi autem quis explicet quanta erit charitas, vbi cupiditas quam vel coercendo superet, nulla erit quoniam summa erit sanitas?

Matth. xxij.
Cor. iiij.
G
Ex tracta. ps. xxxi.
Charitas.
Cupiditas.

¶ Amate, sed quid amatis videte. Amor dei, amor proximi, charitas dicitur. Amor mundi, amor huius seculi, cupiditas dicitur. Cupiditas refrenetur, charitas excitetur. Ipsa enim charitas bene operantis dat ei spem bonæ consciētiæ. Spem enim gerit bona conscientia. Quomodo mala conscientia in tota desperatione, sic bona cōscientia in tota spe. Et erunt tria hæc de quibus dixit Apostolus, Fides, spes, charitas. Et alio loco ipsa tria, sed pro spe bonam conscientiam posuit. Finis enim præcepti est, dixit, Quid est finis pręcepti? Quo perficitur, non quo consumitur. Finis, inquit, præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Pro spe conscientiam posuit. Ille enim sperat qui bonam con-

Conscientia bona in tota spe mala in desperatione.

ſcientiam gerit, quem vero pungit mala conſcientia, retrahit ſe a ſpe, & non ſibi ſperat niſi damnationem. Vt ergo ſperet regnū habeat bonam conſcientiam, credat & operetur. Quod credit, fides eſt: quod operatur, charitas eſt. Illo ergo loco a fide cœpit Apoſtolus, Fides, ſpes, charitas. Alio loco ab ipſa charitate cœpit. Charitas de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta.

Cōſciētia pro ſpe accipitur.
D
i. Cor. xij.

¶ Quicquid ergo ſalubriter mente concipitur, vel ore profertur, vel de qualibet diuina pagina exculpitur, non habet finem niſi charitatem. Hęc autem charitas non qualiſcunq; eſt. Nam & male viuentes irretiuntur ſibi ſocietate perditę conſcientię, & dicuntur amare ſe, nolle diſcedere ab inuicem, ſuis collocutionibus conſiliari, deſiderare ſe abſentes, gaudere ad præſentiam ſuam. Amor iſte tartareus eſt, viſcum habet quo deijciat in profundum, non pennas quibus leuet in cœlum. Quamobrem vt a cæteris quæ appellantur charitates, ſegregaretur, & diſtingueretur ea quæ charitas dicitur vera Chriſtianorum, a Paulo definita eſt, atque ita ſuis quibuſdam terminis circunſcripta cum ſit diuinitate infinita, vt omnino diſcernatur a cæteris. Finis, inquit, præcepti eſt charitas. Poſſet hucuſque dicere. Nam alijs locis vbi tanquam ſcientibus loquebatur, hucuſque dixit, Plenitudo (inquit) legis eſt charitas. Et non dixit qualis charitas. Ideo ibi non dixit, quia dixit alibi. Non enim vbique omnia dici aut poſſunt aut debent. Ergo hic, Plenitudo legis charitas. Quærebat forte quę charitas, qualis charitas? Audis alio loco, Finis præcepti eſt charitas de corde puro. Iam videte vtrum inter ſe habeant latrones charitatem de corde puro. Purum cor in charitate hoc eſt, quando diligis hominem ſecundum deum: quia & teipſum ſic debes diligere, vt non erret regula. Diliges proximum tuum tanquam teipſum. Si enim male te diligis & inutiliter: ita, & proximum diligendo quid ei conſulis? Quomodo autem male diligis? quomodo inuenit ſcriptura quæ neminem palpat, & conuincit, quia non te diligis, immo & conuincit, quia odiſti te? Qui autem diligit, inquit, iniquitatem, odit animam ſuam. Si ergo diligis iniquitatem, putas ꝙ teipſum diligas? Erras. Ita & proximum diligens ad iniquitatem duces, & dilectio tua laqueus erit dilecti.

Ex tracta. ps. cxl.
Amor tartare⁹
Charitas vera.
Rom. xiij.
E
Latrones nō habent inter ſe charitatem.
Mat. xij.
Qui malus eſt ſe non diligit.
Pſal. x.

¶ Cum enim diceret charitas, addidit de corde puro, vt nihil aliud quam id quod diligendum eſt, diligatur. Conſcientiam vero bonam ſubiungit propter ſpem. Ille enim ſe ad id quod credit & diligit peruenturum eſſe deſperat, cui malæ conſcientiæ ſcrupulus ineſt. Tertio, & fide, inquit, non ficta. Si enim fides noſtra mendacio caruerit, tunc & non diligimus quod non eſt diligendum, & recte viuendo id ſperamus, vt nullo modo ſpes noſtra fallatur.

Ex libro de doctrina Chriſtiana.i.
A

A quibus quidam aberrantes, conuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.

Ex lib de Genesi ad literam.
Præsumptores temerarij molestissimi sunt.

QVid enim molestiæ tristitiæq; ingerant prudentibus fratribus temerarij præsumptores, satis dici nõ potest, cum siquãdo de praua & falsa opinatione sua reprehẽdi, & conuinci cœperint ab eis, qui librorũ auctoritate nõ tenentur, ad defendendum id quod leuissima temeritate, & apertissima falsitate dixerunt, eosdẽ libros sanctos vnde id probent proferre conantur, vel etiã memoriter quæ ad testimoniũ valere arbitrantur, multa inde verba pronunciant: nõ intelligentes, neq; quæ loquuntur, neq; de quibus affirmant: Ad hoc. n. considerandum & obseruandũ libri Geneseos multipliciter quantũ potui enucleaui, protuliq; sentẽtias de verbis ad exercitationem nostram obscure positis: non aliquid vnum temere affirmans cum preiudicio alterius expositionis fortasse melioris, vt pro suo modulo eligat quisq; quod capere possit. Vbi autem intelligere non potest, scripturæ Dei det honorem, sibi timorem. Sed cum tam multis exitibus verba scripturæ quæ tractauimus exponantur, cohibeant se tandem qui literis inflati secularibus hæc ita posita vt omnia pia corda nutriant, velut imperitum atq; impolitum aliquid exagitant, sine pennis in terra reptantes, & volaturarum auium nidos irridentes: Periculosius autem errant quidam infirmi fratres: qui cum istos impios de cœlestium corporum numeris, vel de quibuslibet elementorum mundi huius quæstionibus subtiliter, & copiose disserere audiunt, euanescunt, & eos sibi cum suspirio præponentes, & magnos putantes saluberrimæ pietatis libros cum fastidio reperunt, & quod dulciter audire deberent vix patienter attingunt a segetis asperitate abhorrentes, & spinarum floribus inhiantes. Non enim vacant videre q̃; suauis est dominus, nec in sabbato esuriunt, atq; ideo pigri sunt potestate a domino sabbati accepta vellere spicas, & tandiu versare manibus contritasq; purgare donec ad escam perueniant.

G

Astronomi & physici subtiles non sunt sacræ scripturæ lectoribus preferendi.

Rom. vij.
Galat, iiij.
Exo. x. & xxiij.

Scimus autem, quia bona est lex, si quis ea legitime vtatur.

Ex libro de spiritu & litera.

IVsto enim non est lex posita, quæ tamen bona est si quis ea legitime vtatur. Hæc duo Apostolus velut inter se contraria connectens monet mouetq; lectorem ad scrutandam questionem atq; soluendam. Quomodo enim bona est si quis ea legitime vtatur? Si etiam quod sequitur verum est. Sciens hoc q: iusto lex nõ est posita. Nã quis legitime vtitur lege nisi iustus? At ei non est posita, sed iniusto. An & iniusto vt iustificetur: id est

H
Si iusto non est lex posita, quomodo vtatur ea.

vt iustus fiat legitime lege vti debet, qua tanquã pædagogo perducatur ad gratiam, per quam solam qđ lex iubet possit implere: per ipsam quippe iustificatur gratis, id est nullis suorum operum præcedentibus meritis. Alioquin gratia iam non est gratia, quando quidem ideo datur non quia bona opera fecimus, sed vt ea facere valeamus, id est non quia legem impleuimus, sed vt legem implere possimus. Iniustus ergo legitime lege vtitur, vt iustus fiat. Quod cum factus fuerit, ea iam non vtatur tanquã vehiculo cum peruenerit, vel vt potius supra dicta similitudine apostoli vtatur tanquã pædagogo cum eruditus fuerit. Quomodo enim iusto lex non est posita si & iusto est necessaria? Non qua iniustus ad iustificantem gratiam perducatur, sed quã legitime iam iustus vtatur. An forte immo vero non forte, sed certe, sic legitime vtitur lege iam iustus cum eam terrendo imponit iniustis, vt cum & in ipsis cœperit inolitæ concupiscentię morbus incentiuo prohibitonis, & cumulo præuaricationis augeri, confugiant per fidem ad iustificantem gratiam, & per donum spiritus suauitate iustitię delectati pœnam literæ minantis euadant. Ita non erunt contraria, neq inter se duo ista pugnabant, vt etiã iustus legitime bona lege vtatur, & tamen iusto lex posita non sit. Non enim ex ea iustificatus est, sed ex lege fidei, qua credidit nullo modo posse suæ infirmitati ad iplẽda ea q̃ lex factorũ iuberet, nisi diuina gratia subueniri. Roma. 11. A

¶ Bona est lex illi qui ea legitime vtitur. Vtitur autem legitime, qui intelligens quare sit data, per eius comminationem confugit ad gratiam liberantem. Huic gratiæ, qua iustificatur impius quisquis ingratus, velut ad legem implendam de suis viribus fidit ignorãs dei iustitiam & suam volens constituere, iustitiæ dei non est subiectus, ac per hoc fit ei lex non absolutionis adiutorium, sed vinculum criminis: non quia lex malum, sed quia peccatum (sicut scriptum est) per bonum talibus operatur mortem. Per mandatum enim grauius delinquit, qui per mandatum scit q̃ malum sit qđ admittis. Inaniter autem putat victorem se esse peccati, qui pœnæ timore non peccat, quia etsi non impletur foris negocium malæ cupiditatis, ipsa tamen mala cupiditas intus est hostis. Et quis coram deo innocens inuenitur qui vult fieri quod vetatur si subtrahas quod timetur? Ac per hoc in ipsa voluntate reus est, qui vult facere quod non licet facere: sed ideo non facit, quia impune non potest fieri. Nam quantum in ipso est, mallet, non esse iustitiã peccata prohibentem atque punientem. Et vtique si mallet non esse iustitiam, quis dubitauerit q̃ eã si posset auferret? Ac per hoc quomodo iustus est iustitiæ talis inimicus, vt eam si potestas detur præcipientem auferat, nec comminantem vel iudicantem ferat? Inimicus ergo iustitiæ est qui pœnæ timore non peccat. Amicus autem erit, si eius amore non peccet. Tunc enim vere timebit peccare. Nam qui gehennas metuit, non peccare metuit sed ardere.

Ex epistola ad Anastasium. Quis lege vtatur legitime.

Non est victor peccati q fugit ipsum timore supplicii. B

Inimic⁹ & amicus iustitia.

Ille autem peccare metuit qui peccatum ipsum sicut gehennam odit. Ipse est timor castus permanens in seculum seculi. Nam ille timor poenæ tormentum habet, & non est in charitate, eúque perfecta charitas foras mittit. Tantum porro quis peccatum odit, quantum iustitiam diligit. Quod non poterit lege terrente per literam, sed spiritu sanante per gratiam.

Leuit. xviii. ii. Cor. v.

Scientes hoc, quia lex iusto non est posita, sed iniustis, & non subditis, impiis, & peccatoribus, sceleratis, & contaminatis, patricidis, & matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, C plagiariis, mendacibus, & periuris, & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur quæ est secundum euangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi.

Deo viuens. Legi viuens. In expositióe epistolæ ad Galatas.

¶ Deo viuit qui sub deo, legi autem qui sub lege est. Sub lege autem viuitur inquantum quisquis peccator est, id est inquantum a veteri homine non est mutatus. Sua enim vita viuit.

Lex nó est posita, Id é imposita iusto.

¶ Et ideo lex supra illum est, quia qui illam non implet infra illam est. Nam iusto lex posita non est. id est imposita, vt supra illum sit. In illa est enim potius q̃ sub illa. quia non sua vita viuit cui coercendæ lex imponitur. Vt enim sic dicam, ipsam quodámodo legem viuit, qui cum dilectione iustitiæ nó proprio aut transitorio, sed communi ac stabili gaudens bono.

Act. ix. Gal. ii.

Gratias ago ei, qui me confortauit, in Christo Iesu domino nostro, quia fidelem me existimauit ponens in ministerio. Qui prius blasphemus fui, & persecutor, & contumeliosus, sed misericordiam dei cõsecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundauit autem gratia domini nostri cum fide & dilectione, quæ est in Christo Iesu. Fidelis sermo, D & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in hunc mundum, peccatores saluos facere, quorum primus ego sum.

Ex sermó de cóuersióe Pauli. Paulus peccata sua dimissa recitat vt nemo desperet.

APostolus Paulus ex persecutore Christianorũ Christi annunciator factus est. Vtilitas autem rei gestæ huius, hæc est quam ipse commemorat. Dicit enim ob hoc sibi veniam datam omnium peccatorum suorum, & illius furoris atq; insanię qua pertrahebat Christianos ad necem, qui minister erat furoris Iudæorum siue in lapidatione sancti martyris Stephani,

fuit in cæteris exhibendis & adducendis ad pœnam, vt nemo se desperet qui fuerit magnis peccatis inuolutus, & magnis sceleribus irretitus, quasi veniam non sit accepturus, si conuersus fuerit ad eum qui pendens in cruce pro persecutoribus orauit dicens, Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Factus est ille ex persecutore predicator & doctor gentium. Fui primo, inquit, blasphemus, & persecutor, & iniuriosus. Luce.xxiij.

Sed ideo misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patiẽtiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi, in vitam æternam. / clementiam

B

Quia misericordiam & veritatem diligit deus. Misericordiam diligit, qua mihi primo subuenit: veritatem diligit, vt credenti det quod promisit. Audi misericordiam & veritatem in Apostolo Paulo, prius Saulo, Persecutor indigebat misericordia: & dixit in se factam, Qui prius fui blasphemus, & persecutor, & iniuriosus, sed misericordiam consecutus sum, vt in me ostenderet Christus Iesus omnem longanimitatem in eos qui credituri sunt illi in vitam æternam, vt cum indulgentiam tantorum scelerum acciperet Paulus, nemo desperare posset sibi donari quæcunque peccata. Ecce habes misericordiam. Noluit tunc deus exercere veritatem, vt puniret peccantem. Etenim si puniretur peccator, nonne veritas esset? Aut auderet dicere non habeo puniri, qui non posset dicere, non peccaui? Primo ergo, inquit, misericordiam consecutus sum, qui prius fui blasphemus, & persecutor, & iniuriosus: Sed gratia dei sum quod sum. Postea dicit, cum passioni propinquaret. Bonum agonem certaui, cursum consũmaui, fidẽ seruaui, s[uper]est mihi corona iustitiæ. Ille qui tribuit misericordiã seruat veritatẽ. Vñ seruat veritatẽ? Quã reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Indulgentiã donauit, coronam reddet. Donator est indulgentiæ, debitor coronæ. Vnde debitor? Accepit aliquid? Cui debet aliquid deus? Ecce videmus, quia tenet eum debitorem. Paulus consecutus est misericordiam exigẽs veritatem. Reddet mihi, inquit, dominus in illo die. Quid tibi reddet, nisi quod tibi debet? Vnde tibi debet? quid ei dedisti? Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Debitorem dominus ipse se fecit, non accipiendo, sed promittendo. Non ei dicitur redde quod accepisti, sed redde quod promisisti. Misericordiam mihi prærogauit, inquit, vt faceret me innocentem. Nam prius fui blasphemus, & iniuriosus, sed ex illius gratia factus sum innocens. Ille autem qui prerogauit misericordiam, negare poterit debitum? Sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.

Ex tractat. ps. lxxi. ps. lxxxiij.
Misericordia & veritas dei in apostolo.
i Cor. xv.
ij. Tim. iiij.
Ibidem.
F
Roma. xi.
Debitorẽ se fecit dominus.

Ex tractat. ps. l.

ℭ Magna est misericordia tua, & de magna misericordia tua, multæ sunt miserationes tuæ. Attendis contemptores, vt corrigas: attendis nescientes, vt doceas: attendis confitentes, vt ignoscas. Fecit hoc quidem nesciens. Et quid ait? Fecerat aliqua, & multa mala fecerat. Misericordiam, inquit, consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Istud David non potest dicere, ignorans feci in incredulitate. Non enim ignorabat quantum mali esset, contrectatio coniugis alienæ, aut quantum mali esset interfectio mariti nescientis, & nec saltem irascentis. Consequuntur ergo misericordiam dei qui ignorantes fecerunt, & qui scientes consequuntur nõ quamlibet misericordiam, sed magnam misericordiam. FIDElis sermo, & omni acceptione dignus quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum ego sum primus. Sed ideo misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam.

David sciẽs peccauit, & Paulus nesciens miã consecutus est.

G

Ex sermone de eiusdem verbis apostoli. ix.

Christus venit ad saluãdos peccatores.

Lucæ. xix.

ℭ Nulla causa fuit veniẽdi Christo domino, nisi peccatores saluos facere. Tolle morbos, tolle vulnera, & nulla est causa medicinæ. Si venit de cælo magnus medicus, magnus per totum orbem terræ iacebat ægrotus. Ipse ægrotus genus humanum est, sed non omnium est fides, nouit dominus qui sunt eius. Venit ergo vt ipse alio loco dicit, Venit filius hominis quærere & saluare quod perierat: Totum enim perierat ex quo peccauit vnus: vbi erat totum, periit totum, sed venit vnus sine peccato, qui saluos faceret a peccato. Christus Iesus venit in mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Quomodo erat primus? Ante illum non fuerunt peccatores tot Iudæi? Ante illum non fuerunt peccatores in genere humano? Ante illum in omnibus hominibus non peccato tenebatur Adam? Non ante illum fuit qui primus peccauit? Quid est quorum primus sum ego? Ad quos venit, primus sum ego. Sed nec hoc verum est. Prius electus est Petrus, prius Andreas, prius alii apostoli, Tu apostolus es nouissimus, quomodo dicis, quorum primus ego sum? Apostolus nouissimus, primus peccator. Et hoc quomodo primus peccator. Quorum primus ego sum; quia omnibus peior sum. Ergo peiorem voluit intelligi primum. Quomodo in artificibus, quicunque vult ædificare quod dicit? Quis est hic primus structor? quis est primus faber? Aut si curari vult, quis est hic primus medicus? non vtique interrogat quis prior sit ætate, aut quis prior sit professione: sed quis prior sit arte. Quomodo illi in arte primi, sic iste iniquitate primus. Quare Paulus in iniquitate primus? Recolite Saulum, & inuenietis. Attenditis Paulum obliti estis Saulum. Attenditis ad pastorem, obliti estis lupũ. Nonne ille est, qui ad lapidandum Stephanum manus vna non sufficiebat, & aliorũ vestimenta seruabat? Nõne ipse est qui ecclesia vbique persequebatur? Nonne ipse est qui literas acceperat a principibus sacerdotum &

Quomodo apostolus peccatorũ primus fuerit.

H

Paulus iniquitate primus omnium manibus Stephanum lapidauit.

Quia parum illi erat persequi Christianos qui erant in Hierusalem. sed volebat ad alia loca venire vbi eos inueniret, & ligaret, & punien dos adduceret. Nonne cum iret agens spirat & anhelat ad cædes, de cœlo percussus est, & vocem domini ad salutem fulminantis audi uit? Dum ambulabat prosternitur, vt videat excecatur. Ipse est ergo qui primus erat persecutor, illo peior non fuit. Ipse Saulus postea Paulus gratulatur se ad dei pertinuisse misericordiam, qui primus hoc est excellens in peccatis inuentus est, & tamen misericordiam consecutus sum, vt in me ostenderet Christus Iesus omnem lon- ganimitatem propter eos qui credituri sunt illi in vitam æternam, vt dicant sibi omnes, Si Paulus sanatus est, ego quare despero? Si a tanto medico tam desperatus æger sanatus est, ego nõ vulneribus meis illas manus optabo? ad illas manus non festinabo? Vt hoc dicerent homines, ideo Saulus ex persecutore factus est apostolus. Quia quo venit medicus, querit aliquem ibi desperatum: & ipsum sanat. Et si pauperimum inueniat: non ibi querit mercedem, sed commendat artem. Quomodo ergo Saulus gratulatur se a Christo quia peccator erat assumptum atq; sanatum, nec dixit maneam in peccato, quia propter me venit Christus non propter iustum Ita tu qui audieras quia Christus propter peccatores venit, noli tibi dor- mire in dulci stratu, sed audi ipsum Paulum dicentem. Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Noli amare stratum peccati. Totum stratum eius versasti in infirmitate eius. A Ephe. v.

¶ Christus Iesus venit in mundum pecatores, inquit, salnos face- re, quorum primus ego sum. Ante Paulum non erant pecatores? Dicit ergo apostolus alio loco vnde primus sit peccator. Ego, in- quit, sum nouissimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apo stolus, quia persecutus sum ecclesiam dei. Nemo acrior inter pecca- tores, ergo nemo prior inter pecatores, Sed misericordiam, inquit consecutus sum. Et quare sit misericordiam cõsecutus exponit cau sas. Vt in me, inquit, ostenderet Christus Iesus omnem longani- mitatem ad informationẽ eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam. Christus, inquit, daturus veniam conuersus ad se peccato ribus vsq; ad inimicos suos, me primo elegit acriorem inimicum, quem cum sanaret, nemo in cæteris desperaret. Faciunt hoc medi ci, quando ad ea loca veniunt vbi ægroti sunt, quos curent primi- tus eligunt desperatos, vt in eis & beneuolentiam exerceant, & com mendent doctrinã, vt vnusquisq; in illo loco dicat proximo suo, vade ad illum medicum, securus esto: sanabit te. Vt ille me sanet, non vides quid patiar? Ego noui, inquit, quod pateris, & ego passus sum. Sicut dicit Paulus vnicuiq; egroto, & de se volenti desperare. Qui curauit me, misit me ad te, & dixit mihi. Illi desperanti vade, & dic quid habuisti, quid in te sanaui quã cito sanaui, de cœlo vocaui, vna voce percussi, & deieci, alia erexi & elegi, tertia impleui & misi, quarta liberaui & coronaui. Vade dic ægrotis: clama desperatis. Fi-

Ex sermone. xx de eisdem ver- bis apostoli. Paulus primus pecator. B

Medici vt famã acquirant despe ratos eligunt sa nandos primos

Vocis Christi efficacia.

e delis sermo, & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in mundum peccatores saluos facere. Quid timetis? quid trepidatis? Quorum primus ego sum. Ego, inquit, vobis loquor sanus ęgrotantibus, stans iacentibus, securus desperantibus. Ideo enim misericordiam consecutus sum, vt in me ostenderet Christus Iesus omnem longanimitatem. Morbum meum diu pertulit, & sic abstulit, Tanquam bonus medicus phreneticum patienter tolerauit, sustinuit me ferientem, sed donauit mihi fieri pro se. Omnem (inquit) longanimitatem ostenderet in me ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam. Nolite ergo desperare. Aegroti estis? accedite ad eum & sanamini. Cæci estis? Accedite ad eum & illuminamini. Et qui sanati estis, ei gratias agite, & qui ægrotatis, ad eum sanandi currite.

Ex sermone de eisdem verbis apostoli Quare human9 sermo dicatur potius quã diuinus

¶ Audiuimus beatum apostolum Paulum dicentem Humanus sermo, & omni acceptione dignus, quia Iesus Christus venit in mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Humanus ergo sermo, & omni acceptione dignus. Quare humanus & non diuinus? Proculdubio nisi iste humanus sermo etiam diuinus esset, dignus omni acceptione non esset. Sed sic est sermo iste humanus & diuinus, quomodo est ipse Christus homo & deus. Si ergo recte intelligimus sermonem istum non solum humanum verum etiam diuinum, quare apostolus humanum maluit dicere quam diuinum? Proculdubio. n. qui non mentiretur si diceret diuinum, non sine D causa maluit dicere humanum, hoc ergo elegit, per quod Christus in mundum venit. Venit enim per quod homo erat: nam per quod deus erat, semper hoc erat. Vbi enim non est deus qui dixit, Coelum, & terram ego impleo? Christus est certe virtus & sapientia dei: de qua dicitur, Attingit a fine vsque ad finem fortiter & disponit omnia suauiter. Ergo in hoc mundo erat, & mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit. Et hic erat, & huc venit, hic erat per diuinam maiestatem, venit per humanam infirmitatem. Quia ergo venit per infirmitatem humanam ideo prædicans aduentum eius dixit, humanus sermo. Non liberaretur humanum genus nisi sermo dei dignaretur esse humanus. Nam & homo ille dicitur humanus qui se exhibet hominem, & maxime qui hospitio suscipit hominem. Si ergo humanus dicitur qui in domo sua suscipit hominem: quanto humanus est qui in se ipso suscepit hominem? Ergo humanus sermo & omni acceptione dignus quia Christus Iesus venit in mundum peccatores saluos facere. Attende euangelium. Venit enim filius hominis quærere & saluare quod perierat. Si homo non perisset, filius hominis non venisset. Ergo perierat homo, venit deus homo, & inuentus est homo. Perierat homo per liberam voluntatem, venit deus homo per gratiam liberatricem. Quæris quid valeat ad malum liberum arbitrium? Recole hominem peccantem. Quæris quid valeat ad auxilium deus & homo? Attende in eo gra

Sapi. viii.
Ioan. i.
Humanus hõ.
Lucæ. xix.

tiam liberantem. Nusq; potuit sic ostendi quantum valeat volun-tas hominis vsurpata per superbiam ad vitandum sine adiutorio dei malum, non potuit plus & manifestius exprimi q; in homine primo. Ecce perijt primus homo: & vbi esset nisi venisset secundus homo? Quia ille homo, ideo & iste homo, & ideo humanus sermo. Voca & tu Iesum: non tibi sanus videri. Cum spe ægrotat qui me-dicum suscipit. Desperate ægrotat qui per insaniam medicū cędit. Qualis ergo eius insania qui medicum occidit? Quanta vero bo-nitas & patientia medici: qui de sanguine suo insano interfectori suo medicamentum fecit? Neq; enim ille qui venerat querere & sal-uare quod perierat, pendens sine causa dicebat Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Insani sunt, medicus sum. Sæuiant, pa-tienter fero: cum occiderint, tunc sanabo. Simus ergo inter illos quos sanat. Humanus sermo, & omni acceptione dignus, quia Chri-stus Iesus venit in mūdū peccatores saluos facere. Magnos, pusillos peccatores, saluos facere. Venit filius hīs q̄rere & saluare qđ pierat. S. Qui dicit infantilē ætatē nō habere qđ saluet Iesus, omnibus fideli-bus infantibus Christū negat esse Iesū. Qui dicit inquā infantilem ætatē nō habere quod in ea saluet Iesus, nihil aliud dicit q; Christū dominum fidelibus infantibus. i. in Christo baptizatis infantibus non esse Iesum. Quid enim Iesus interpretatur? Iesus, saluator. Sal-Saluator est Iesus. Quos non saluat, non habēdo quid in eis saluet, non est in illis Iesus. Iam si corda vestra tolerant aliquibus bapti-zatis Christum non esse Iesum, nescio vtrum fides vestra in regula sana possit agnosci. Infantes sunt, sed membra eius sunt. Infantes sunt, sed mensæ eius participes fiunt, vt habeant in se vitam. Quid mihi dicis, sanus est: non habet vitium, quare cum illo curris ad medicum? Si non habet vitium, non times ne dicat tibi, aufer hic eum quem dicas sanum? Filius hominis non venit nisi querere & saluare quod perierat. Quare illum ad me affers si non perierat? Humanus sermo & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in mundum. Quare venit in mundum? Peccatores saluos fa-cere. Alia causa non fuit quare veniret in mundum. Non enim de cœlo ad terram merita nostra bona, sed peccata duxerunt. Hec est causa cur venerit pecatores saluos facere. Et vocabis, inquit, nomen eius Iesum. Quare vocabo nomen eius Iesum? Ipse enim saluum faciet populum suum. vnde vocabis nomen eius Iesum. Quare Iesum? Quæ ratio est huius nominis? Audi quare. Ipse enim sal-uum faciet populum suum. Vnde A peccatis eorum. Nunquid ad istum populum non pertinent paruuli quem saluum faciet Iesus a peccatis eorum? Pertinent plane: pertinent fratres mei. Sic habete in corde, sic credite, cum ista fide paruulos ad gratiam Christi portate, ne si hanc fidem in corde non habueritis, pro qui-bus respondetis, lingua vestra occidatis. Prorsus fratres qui non cum ista fide cum paruulo cucurrerit, fingit: sanus est: ni-

E Liberum arbitrium valet ad malum. Voluntas sine gratia.

Aegrotus desperatus. Lucæ. xxiij.

F Christus etiam infantilem ætatem saluat.

Iesus saluator omnium.

Lucæ. I.

G

hil mali habet:nihil vitij habet. Sed tollam illum ad medicum. Quare? Quia sic solet fieri. Non times, ne dicat tibi medicus, tolle hinc tecum, ipso non est opus sanis medicus, sed male habentibus? Commendauerim charitati vestræ causam eorum qui pro se loqui non possunt. Omnes paruuli tanq; pupilli considerentur etiam qui nondum parentes proprios extulerunt omnis prædestinatorum numerus paruulorum populum dei quærit tutorem, qui expectat dominum saluatorem. Vniuersam massam generis humani in homine primo venator ille percussit. Nemo ad secundum transit ex primo, nisi per baptismatis sacramentum; in paruulis natis & nondum baptizatis agnoscatur Adam: in paruulis baptizatis, & ob hoc renatis agnoscatur Christus. Qui Adam non agnoscit in paruulis natis, nec Christũ agnoscere poterit in renatis. Sed quare, inquiunt, iam baptizatus homo fidelis, iam dimissis peccatis, generat eum cũ primi hominis peccato? Quia carne illũ generat, nõ spiritu. Quod. n. natũ est de carne, caro est. Et si exterior homo noster (ait apostolus) corrumpitur: sed interior renouatur de die in diem. Ex eo quod in te renouatur non generas paruulum. Tu vt non in ęternũ moriaris natus es, & renatus es: ille adhuc natus est, renatus, nõdũ est. Si tu renascendo viuis, sine vt ille renascatur & viuat. Sine inquam renascatur, sine renascatur. Quare contradicis? Quare nouis disputationibus antiquam fidei regulam frangere conaris? Quid est enim quod dicis, paruuli nõ habent omnino vel originale peccatum? Quid est quod dicis, nisi vt non accedant ad Iesum? Sed clamat tibi Iesu, Sine paruulos venire ad me.

Matth. ix.

Adam in paruulis natis, Christus in renatis agnoscitur.

H

Ioan. iij.

ij. Cor. iiij.

Matth. xiij.

Regi autem seculorum immortali, inuisibili, soli deo honor, & gloria in secula seculorum, Amen. Hoc præceptum commendo tibi fili Timothee secundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam malitiam.

Ex tracta. ps. cix.

Virgam virtutis tuæ emittet dominus ex Sion: Apparet fratres, euidentissime apparet, non de illo regno Christi prophetam loqui, quo semper regnat apud patrem rerum dominum quæ per illum creaturæ sunt. Quando enim non regnat in principio verbũ deus apud deũ? Dicitur enim, Regi autem seculorũ honor & gloria in secula seculorum. Cui? Regi seculorum inuisibili: incorruptibili. In eo enim q & Christus est cum patre inuisibilis & incorruptibilis, quia verbum eius est, & virtus eius, & sapientia eius, & deus apud deum, per quem facta sunt omnia, rex est seculorum. Secundum tamen illud dispensatorium & transitorium, quo nos per medietatẽ carnis suæ vocauit in ęternitatẽ, regnũ eius incipit a Christianis, sed regni eius non erit finis.

Rex seculorũ.

Ex lib. de tri/ al. ij.

¶ Si in illis vocibus quæ fiebant in Exodo, & illis omnibus corporalibus demonstrationibus dominus Iesus Christus ostēdebatur: aut alio Christus, sicut loci cōsideratio persuadet: alio spiritus sanctus, sicut ea quæ supra diximus admonēt, nō hoc efficitur, vt deus pater nunq̄ tali aliqua specie patribus visus sit. Multa. n. talia visa facta sunt illis tēporibus, nō euidēter nominato & designato in eis vel patre, vel filio, vel spiritu sancto, sed tamē per quasdā valde probabiles significationes nōnullis indicijs existentibus: vt nimis temerariū sit dicere deū patrē nunq̄ patribus aut prophetis per aliquas visibiles formas apparuisse. Hanc enim opinionem illi pepererunt, qui non potuerunt in vnitate trinitatis intelligere quod dictū est. Regi autē seculorū immortali, inuisibili, soli deo, &. Quē nemo hominū vidit, nec videre potest, quod de ipsa substātia summa summeq; diuina & incōmutabili, vbi pater & filius & spiritus sanctus, vnus & solus est deus, per sanā fidē intelligitur. Visiones autē illæ per creaturā cōmutabilē deo incōmutabili subdita factę sunt, nō proprie sicut est, significatiue sicut pro rerum causis & tēporibus oportuit, ostendentes deū. Quāq; nescio quemadmodū isti intelligāt q̄ Danieli apparuerit antiquus dierum, a quo filius hominis, quod propter nos esse dignatus est, accepisse intelligitur regnū. Ab illo scilicet qui ei dicit in psalmis, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me: & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Et qui omnia subiecit sub pedibus eius. Si ergo Daniel & pater dans regnum, & filius accipiens apparuerunt in specie corporali, quomodo isti dicunt patrē nunq̄ visum esse prophetis? Et ideo solum debere intelligi inuisibilem, quem nemo hominū vidit, nec videre potest. Ita enim narrauit Daniel, Aspiciebam, inquit, donec throni positi sunt, & vetustus dierum sedebat, & indumentū eius quasi nix alba, & capillus capitis eius quasi lana munda. Thronus eius flamma ignis, Rotæ eius ignis flagrans: & flumen ignis trahebat in conspectu eius: & mille millia deseruiebāt ei, & dena millia denum millium assistebant ei: & iudiciū collocauit, & libri aperti sunt &c. Et paulo post, Aspiciebam, inquit, in visione noctis: & ecce cum cœli nubibus quasi filius hominis veniēs erat, & vsq; ad veterē dierū peruenit & oblatus est ei, & ipsi datus est principatus, & honor, & regnum, & omnis populus tribus, & linguæ ipsi seruient: potestas eius potestas æterna, quę non pręteribit, & regnum eius non corrumpetur. Ecce pater dans, & filius accipiens regnum sempiternum: & sunt ambo in conspectu prophetantes visibili specie. Nō ergo inconuenīēter creditur etiā deus pater eo modo solere apparere mortalibus. Nisi forte aliquis dicet ideo non esse visibilem patrem quia in conspectu somniantis apparuit, ideo autem filium spiritum sanctum visibiles, quia Moyses illa omnia vigilans vidit. Quasi vero verbum & sapientiam dei vidit Moyses carnalibus oculis, aut videri spiritus vel huma-

Pater cœlestis antiquis patribus aliquando fuit visus.

B

Daniel. vij.

ps. ij.

Psal. viij.

Daniel. vij.

C

Quibus oculis deus videatur.

nus potest qui carnem istam viuificat, vel ipse corporeus qui ventus dicitur: quanto minus ille spiritus dei qui omnium hominum & angelorum mentes ineffabili excellentia diuinę substantię supergreditur? Aut quisq; tali precipitetur errore, vt audeat dicere filium & spiritum sanctum etiam vigilantibus hominibus esse visibiles, patrem autem non nisi somniantibus? Quomodo ergo de solo patre accipiunt, quem nemo hominum vidit nec videre potest? An cum dormiunt homines? Aut qui formare similitudines corporis potest ad se significandum per visa somniantium, non potest formare ipsam corpoream creaturam ad se significandum oculis vigilantium: cum eius ipsa substantia qua est ipse quod est, nulla corporis similitudine dormienti, nulla corporea specie vigilanti possit ostendi: nec solū patris verū etiā filij & spiritus sancti.

D Et certe qui vigilantiū visis mouetur vt nō patrē, sed tātum filium vel spiritum sanctum credat corporalibus hominum apparuisse conspectibus, vt omittam tantum latitudinem sanctarum paginarum, & tam multiplicem earum indulgentiam, vnde nemo sani capitis affirmare debet nusq; personam patris per aliquam speciem corporalē vigilantiū oculis demonstratam. Sed vt hoc, vt dixi, omittam, quid dicunt de patre nostro Abraham? Cui certe vigilanti & ministranti cum scriptura premisisset dicens, Visus est dominus Abrahę: non vnus aut duo sed tres apparuerunt viri, quorum nullus excelsius alijs eminuisse dictus est, nullus honoratius effulsisse, nullus imperiosius egisse.

Gen. xviij.

¶ De inuisibili deo inter nos agitur. Et hoc est quod questionē facit, quia vos inuisibilē solū patrē dictū putatis, Vbi Apostolus ait, Immortali, inuisibili, soli deo: si dixisset soli patri, difficilius fortasse q̄stio solueretur: quia vero dixit soli deo, nō est vtiq; cōtra nos. Et vnigenitus quippe in dei forma, & spiritus sanctus in sua natura est inuisibilis. Vnus. n. & solus deus a nobis ipsa trinitas predicatur. Nunc in ista questione nō immerito potest mouere quomodo de solo deo qui est ipsa trinitas dictum sit, inuisibili soli deo: cū sit etiā q̄dā inuisibilis creatura. Propter quod dictū est de Christo: q̄a in ipso cōdita sunt omnia visibilia, & inuisibilia. Quia ergo sunt dij falsi visibiles, ideo dictū est inuisibili soli deo honor & gloria. Et. n. est creatura inuisibilis: nō tñ deus nobis est. Sed & si nō dictū esset soli deo, sed dictū esset regi autē seculorū immortali inuisibili honor, & gloria: quis nisi deus esset? Honor & gloria deo, q deus inuisibilis est, nō qui solus inuisibilis, quoniā est (vt diximus) & creatura inuisibilis. Itē queri potest quomodo dictū sit: Deū nemo vidit vnq̄; cū eiusdem domini verba sint. Nescitis quia angeli eorum semper vident & faciem patris mei qui in cœlis est? Quæ sententia vos redarguit, qui nescitis quemadmodum dicatis inuisibilem patrem. Illud autem quod ait Non quia patrem vidit quisq; nisi is qui est a deo, hic vidit patrem, ad homines referri po-

Ex libro cōtra Maximinum.
An solus pater inuisibilis dictus sit.

B

Deus solus deus inuisibilis est sed non solus inuisibilis.

I. Ioan. iiij.

Matt. xviij.

Deus homini mortali sed non angelis nec beatis inuisibilis.

test quod dictū est quisq̃. Et quia ipse homo erat qui tunc loquebatur in carne, ita hoc dixit, ac si diceret, non quia patrem vidit quisq̃ hominum, nisi ego: sicut dictū est, Quis sapiens, & intellige hęc? Non enim & de sanctis angelis id accipi potest. Vnde Apostolus de inuisibili deo apertius posuit. Quem nemo hominum vidit, nec videre potest. Non enim ait nemo, sed nemo hominum, vbi ostendit quemadmodum intelligi debeat, quod dictum est, Deum nemo vidit vnq̃. i. nemo hominum, sicut nemo ascendit in cœlum: cum angeli soleant illuc ascendere, quia solent inde descendere. Nec tamen apostolus dixit nemo hominum poterit videre deum, sed nemo potest. Poterit enim homo, sed tunc, cum ęternum erit fidelium prēmium videre deum. Propter quod Ioannes apostolus, Dilectissimi, inquit, filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus, quia cum apparuerit similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. E i. Ioan. iij.

Habens fidem & bonam conscientiam: quam quidam repellentes circa fidem naufragauerunt: ex quibus est Hymeneus & Alexander, quos tradidi Satanæ, vt discant non blasphemare. Ex libro de natura & gratia.

Istud apostoli quale est? nonne ita mirabile vt nisi quia ipse dicit, cui vera dicenti contradicere nefas est, sit incredibile? Quis enim nesciat fidelium a Satana venisse primam peccati suasionem, & q̃ ille primus auctor sit omnium peccatorum? Et tamen quidam traduntur Satanę vt discant non blasphemare, Quomodo igitur opus Satanę excluditur opere Satanę? Opus Satanę excluditur opere Satanæ. In expositione ad Galatas.

¶ Nulla creatura est, siue quę in veritate manet dans gloriam deo siue quę in veritate non stetit quęrens gloriam suam: nulla inquam creatura est quę non velit nolit diuinę prouidentię seruiat. Sed volens, facit cum ea quod bonū est: de illa vero quę hoc non vult, fit quod iustum est. Nam si etiam ipsi pręuaricatores angeli cum principe suo diabolo non recte dicerentur procuratores, vel actores diuinę prouidentię, nō dominus magistratu3 huius mundi diabolū diceret, nec vteretur illo ad correptionē hominū ipsa potestas apostolica: eodem Paulo alibi dicente, Quos tradidi Satanę vt ediscant non blasphemare. Et alio loco ad salutem. Ait enim, Ego quidem sicut absens corpore, pręsens autem spiritu, ia3 iudicaui quasi pręsens eum qui sic operatus est, in nomine domini nostri Iesu Christi congregatis vobis, & in eo spiritu cum potentia domini nostri Iesu tradere huiusmodi Satanę in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini Iesu. Sed & magistratus sub tanto imperatore nō facit nisi quantū illi permittitur, & procuratores actoresq; huius mundi nihil faciunt nisi quantū dominus sinit. Nō. n. latet eū aliqd sicut homine3, aut in aliquo est minus potens, vt procuratores atque actores qui sunt in eius pote- G Omnis creatura velit nolit diuinæ prouidentiæ seruit. i. Cor. v. Diabolus non facit nisi quod a deo permittitur in nos.

ſtate,aliquid ipſo ſiue non permittente ſiue neſciente in ſubiectis ſibi pro ſuo gradu rebus efficiant. Non eis tamen rependitur quod de ipſis iuſte fit,ſed quo animo ipſi faciunt:quia neq; liberā voluntatem rationali creaturę ſuę deus negauit,& tamen poteſtates quo etiam iniuſtos iuſte ordinat,ſibi retinuit.

M

CAPVT II.

Obſecro igitur,primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt, vt quietam & tranquillā vitam agamus in omni pietate & caſtitate. Hoc enim bonum eſt & acceptum coram ſaluatore noſtro deo, qui omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.

Infra.v.

Ex lib. de ciui. dei. xix.

¶ Quandiu permixtæ ſunt ambæ ciuitates, vtimur & nos pace Babylonis,ex qua ita per fidem populus dei liberatur,vt apud eā interim peregrinetur. Propter quod apoſtolus admonuit eccleſiam,vt oraret pro regibus eius atq; ſublimibus,addēs & dicens, Vt quietam & tranquillam vitam agamus cum omni pietate & caſtitate. Et propheta Hieremias cum populo dei veteri prænunciaret captiuitatem,& diuinitus imperaret vt obedienter irent in Babyloniam,deo ſuo etiam iſta patientia ſeruientes, monuit & ipſe vt oraretur pro illa,dicens,Quia in eius eſt pace pax veſtra. Vtiq; interim temporalis,quæ bonis maliſque communis eſt. Pax autem noſtra propria,& hic eſt cum deo per fidem,& in æternum erit cum illo per ſpeciem.

Quare orandū pro poteſtatibus ſublimibus.

A

Hie. xix.

Ex lib. de catechizandis rudibus.

¶ Sicut autem Hieruſalem ſignificat ciuitatem ſocietatemq; ſanctorum,ſic Babylonia ſignificat ciuitatem ſocietatemq; iniquorum,quoniam dicitur interpretari confuſio. Illa ergo captiuitas Hieruſalem ciuitatis,& ille populus in Babyloniam ductus,ad ſeruitutem ire iubetur a domino per Hieremiam illius temporis prophetam. Et extiterunt reges Babyloniæ ſub quibus illi ſeruiebant,qui ex eorum occaſione commoti quibuſdam miraculis cognoſcerent & colerent & coli iuberent vnum verum deum qui condidit vniuerſam creaturam. Iuſſi ſunt autem pro eis orare a quibus captiui tenebantur,& eorū pace pacem ſperare ad gignendos filios,& domos ędificandas, & plantandos hortos & vineas,

Quare Hieremias pro regibus Baby-

Poſt

Post septuaginta autem annos promittit eis ab illa captiuitate li- beratio. Hoc autem totum figurate significat ecclesiam Christi in omnibus sanctis eius qui sunt ciues Hierusalem cælestis seruiturã fuisse sub regibus huius seculi. Dicit enim & apostolica doctrina, vt omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit, & vt red- dantur omnibus omnia: cui tributum, tributum, cui vectigal ve- ctigal, &c. quæ saluo domini nostri cultu constitutionis humanæ principibus reddimus, quando & ipse dominus vt nobis huius sa- næ doctrinæ præberet exemplum, pro capite hominis quo erat hominis indutus, tributum luere non dedignatus est. Iubentur au- tem etiam serui Christiani & boni fideles dominis suis tempo- ralibus æquanimiter fideliterq; seruire: quos iudicaturi sunt, si vs- q; in finem iniquos inuenerint, aut cum quibus æqualiter regna- turi sunt, si & illi ad verum deum conuersi fuerint. Omnibus ta- men præcipitur seruire humanis potestatibus atq; terrenis quos- q; post tempus prefinitum quod significant septuaginta anni, ab istius seculi confusione, tanquam de captiuitate Babiloniæ, sicut Hierusalem liberetur ecclesia. Ex cuius captiuitatis occasione, ipsi etiã terreni reges desertis idolis, pro quibus persequebantur Chri- stianos, vnum verum deum & Christum dominum cognouerunt & colunt pro quibus apostolus Paulus iubet orari etiam cum per- sequerentur ecclesiam. Sic enim dicit, Obsecro itaq; primum fieri deprecationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus qui in sublimitate sunt, vt se- curam & tranquillam vitam agamus, cum omni pietate & castita- te. Itaq; per ipsos data est pax ecclesię, quamuis temporalis tranquil- litas temporis, ad ędificandas spiritualiter domos, & plantandos hortos & vineas. Nam ecce modo per istum sermonem ędifica- mus atq; plantamus, hoc fit per totum orbem terrarum, cum pa- ce regum Christianorum: sicut idem dicit apostolus. Dei agricul- tura, dei ædificatio estis.

Ioniis orare iubet.

Roma. xiii.

B

Christus tributum soluit. Math. xvi.

Verbũ dñi.

C

¶ Ista plane difficillime discernũtur: vbi ait, Obsecro itaq; primũ omnium fieri obsecrationes, orationes, interpellationes, gratiarũ actiones. Precationes & deprecationes, multi nostrum hoc idem putant, & hoc quotidiano vsu iam omnino præualuit. Qui autem distinctius latine locuti sunt: precationibus vtebantur in optandis bonis, deprecationibus vero in deuitandis malis. Precari enim dicebant esse precando bona optare: imprecari mala, quod vulgo iam dicitur maledicere: deprecari autem, mala precando depelle re. Sed vsitatum iam loquendi modum potius sequamur, & siue precationes, siue deprecationes inuenerimus, quas greci δεήσεις vocant, non putemus esse emendandum. Multa hinc dici possunt que improbanda non sunt: sed eligo in his verbis hoc intelligere, quod omnis vel pene omnis frequentat ecclesia, vt precationes ac cipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum

I. Cor. iii.

Ex lib. ad Paulinum epm.

Precatio.

Depcatio.

δεήσεις

Precationes.

Orationes. antequam illud quod est in domini mensa incipiat benedici. Orationes, cum benedicitur & sanctificatur, & ad distribuendum comminuitur, quam totam benedictionem fere omnis ecclesia dominica oratione concludit. Interpellationes autem, siue vt nostri codices habent postulationes, cum populus benedicitur. Tunc enim antistites velut aduocati susceptos suos per manus impositionem misericordissimæ offerunt potestati. Quibus peractis, & participato tanto sacramento, gratiarum actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis vltimam commendauit populus. Hæc autem causa præcipua fuit ista dicendi, vt his breuiter præscriptis atque significatis non putaretur negligendum esse quod sequitur, Pro omnibus hominibus, pro regibus, & his qui in sublimitate sunt vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate: ne quisquam sicut se habet humanæ cogitationis infirmitas existimaret ista non esse facienda pro his a quibus persecutionem patiebatur ecclesia, cum membra Christi ex omni essent hominum genere colligenda: vnde adiungit & dicit. Hoc enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Et ne quisque diceret, posse esse salutis viam in bona conuersatione, & vnius dei omnipotentis cultu sine participatione corporis, & sanguinis Christi: Vnus enim deus, inquit, & vnus mediator dei & hominum, homo Christus Iesus. Vt illud quod dixerat, omnes homines vult saluos fieri, nullo alio modo intelligatur prestari, nisi per mediatorem non deum, quod semper erat verbum, sed hominem Christum Iesum, cum verbum caro factum est: & habitauit in nobis. Hoc enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro deo qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnationem veritatis venire.

Interpellatiões. Postulationes. Gratiarũ actio. D. Orandũ & pro persecutoribus. Saluus non nisi per Christum. E. Ioan i. Ex lib. Enchir. Cũ oẽs velit deus saluos fieri, quõ nõ oẽs salui fiant.

¶ Cum audimus, & in sacris literis legimus, quod velit omnes homines saluos fieri, quamuis certum sit nobis non omnes saluos fieri, non tamen ideo debemus omnipotentissimæ dei voluntati aliquid derogare, sed ita intelligere quod scriptum est qui omnes homines vult saluos fieri: tanquam diceretur nullum hominem fieri saluum nisi quem fieri ipse voluerit, non quod nullus sit hominum nisi quem saluum fieri velit, sed quod nullus fiat nisi quem velit: & ideo sit rogandus vt velit, quia necesse est fieri si voluerit, de orando quippe deo agebat apostolus vt hoc diceret. Sic enim intelligimus & quod in euangelio scriptum est, Qui illuminat omnem hominem, non quia nullus est hominum, qui non illuminetur, sed quia nisi ab ipso nullus illuminatur. Aut certe sic dictum est, qui vult omnes homines saluos fieri: non quod nullus hominum esset quem saluum fieri nollet, qui virtutes miraculorum facere noluit apud eos, quos dicit acturos fuisse poenitentiam si fecisset, sed vt omnes homines omne genus hominum intelligamus per quascunque differentias distributum, reges, priuatos, nobiles, ignobiles, sublimes, humiles, doctos, indoctos, integri cor

Quõ deus illuminet omnem hominem. Genera hominum. F

potis, debiles, ingeniosos, tardicordes, fatuos, diuites, pauperes, mediocres, mares, fœminas, infantes, pueros, adolescētes, iuuenes, seniores, senes, in linguis oībus, in moribus, in volūtatibus, & in cōscientiarū varietate innumerabili cōstitutos, & si qd aliud differentiarū est in hominibus. Quid est.n. eorū vn̄ nō deus p vnigenitum suū, dominū nostrū per oēs gentes saluos hoīes fieri velit: & iō faciat, q̄a omnipotēs velle inaniter nō pōt qđcūq; voluerit? Pręceperat enim apostolus vt oraretur p oībus hominibus, & specialiter addiderat p regibus & his qui in sublimitate sunt, q putari poterāt fastu & sup̄bia seculari a fidei Christianæ humilitate abhorrere. Proinde dicēs. Hoc.n. bonū est corā saluatore nostro deo.i. vt ēt pro talibus oretur: statim vt dēsperationē tolleret addidit, Qui oēs homīes vult saluos fieri, & ad agnitionē veritatis venire. Hoc qppe deus bonus iudicauit, vt oratione humiliū dignaret̄ salutē p̄stare sublimiū. Qđ vtiq; iā videmus impletū. Isto locutiōis mō & dñs est vsus in euāgelio: vbi ait pharisęis. Decimatis mētā & rutā, & omne holus. Neq; enim pharisæi & quecūq; aliena, & omnium per omnes terras alienigenarum omnia holera decimabant. Sicut ergo hic omne holus omne holerum genus, ita illic omnes homines, omne hominum genus intelligere possumus, & quocunq; alio modo intelligi potest, dum tamen credere non cogamur aliquid omnipotētem voluisse fieri, factūq; nō esse. Quis sine vllis ambiguitatib⁹ nō credat: si in cęlo & ī terra (sicut eū veritas cātat) oīa quęcūq; voluit fecit, quia profecto facere noluit, quodcunq; non fecit?

Deus vult sublimes oratione humiliū saluari.

Lucæ.xi.

C

Psal.xciii.

Ex epistola ad Vitalem. Quomodo de⁹ vult omnes saluos fieri.

¶ Sicut illud quod dictum est, omnes in Christo viuificabuntur, cū tamē multi ęterna morte puniātur: ideo dictum est; quia oēs qcunq; vitam æternam percipiunt nō percipiunt nisi ī Christo: Ita quod dictum est oēs homines vult deus saluos fieri, ideo dictū est; quia oēs qui salui fiūt, nisi ab ipso volēte non fiunt.

Ex li. de spiritu & litera. De⁹ volens omnes saluos fieri nō aufert liberum arbitrium. Nemo voluntatē dei vincit.

¶ Vult autē deus oēs homines saluos fieri, & in agnitionē veritatis venire: nō sic tamē vt eis adimat liberū arbitriū, quo vel bene vel male vtentes iustissime iudicentur. Quod cū fit. infideles quidē cōtra voluntatē dei faciūt, cū eius euāgelio non credūt: nec deo tamē eā vincūt, verū se ipsos fraudāt magno & sūmo bono, malisq; pœnalibus implicāt, experturi in suppliciis potestatē eius, cuius in donis misericordiā cōtempserūt. Ita voluntas dei semper inuicta est. Vinceretur autem, si non inueniret quid de contemptoribus faceret, aut vllo modo possent euadere, quod de talibus ille constituit. Qui enim dicit (verbi gratia) volo vt omnes serui mei operentur in vinea, & post laborem requiescentes epulentur, ita vt quisquis eorum hoc noluerit, in pistrino semper molat: videtur quidem quicunq; contempserit contra voluntatem domini sui facere, sed tunc eam vincet si & pistrinum contemnēs effugerit. Quod nullo modo fieri potest sub dei potestate. ¶ Quia ergo nos qui salui futuri sint nesciētes, omnes quibus predicamus hanc pacē

D

Ex li. de correptiōe & gratia.

Deus vult quia velle facit.

saluos fieri velle deus iubet: & ipse hoc in nobis operatur: diffundendo istam charitatem in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis: potest etiã sic intelligi, quod omnes homines vult deus saluos fieri: quoniam nos facit velle.

Vnus enim deus: vnus & mediator dei & hominum, homo Christ⁹ Iesus: qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.

Ex libro de consensu euangelistarum.

CVm sit ipse Christus sapientia dei per quã creata sunt omnia cumq; nullæ mentes rationales, siue angelorum, siue hominum, nisi participatione ipsius sapientes fiant: cui per spiritum sanctum, per quem charitas in cordibus nostris diffunditur, inhæremus, quæ trinitas vnus deus est: consultum est diuina prouidentia mortalibus, quorum temporalis vita in rebus orientibus & occidentibus occupata tenebatur, vt eadem ipsa dei sapientia ad vnitatem personę suę homine assumpto, in quo temporaliter nasceretur, viueret, & moreretur, & resurgeret congrua saluti nostrę dicendo & faciendo, patiendo & sustinendo, fieret deorsum hominibus exemplum redeundi, qui sursum est angelis exemplum manendi. Ac per hoc cum rebus æternis contemplantium veritas perfruatur, rebus autem ortis fides credentium debeatur: purgatur homo per rerum temporalium fidem, vt æternarum percipiat veritatem. Nam & quidam nobilissimus philosophus Plato in eo libro quem Timeum vocant, sic ait. Quantum ad id quod ortum est ęternitas valet: tantum ad fidem veritas. Duo illa sursum sunt, ęternitas & veritas. Duo ista deorsum, quod ortum est & fides. Vt ergo ab imis ad summa reuocemur, atq; id quod ortum est recipiat ęternitatem, per fidem veniendum est ad veritatem. Et quid omnia quæ in contrarium pergunt, per aliquod medium reducuntur & ab æterna iustitia temporalis iniquitas nos alienabat, opus ergo erat media iustitia temporali, que medietas temporalis esset de imis, iusta de summis: atq; ita se nec abrumpens a summis, & contemperans imis, ima redderet summis. Ideo Christus mediator dei & hominum dictus est, inter deum immortalem & hominem mortalem, & deus & homo reconcilians hominem deo, manens id quod erat, factus quod non erat. Ipse est nobis fides in rebus ortis, qui est veritas in æternis.

A

Plato. i. Timeo

Christus cur mediator dictus.

B

Ex libro cõfessionum. x.

¶ Tu es veritas supra omnia præsidens. At ergo per auaritiã meam non amittere te volui, sed volui tecum possidere mendacium: sicut nemo vult ita dicere falsum vt nesciat ipse quid verum sit. Itaq; amisit te, quia non dignaris cum mendacio possideri. Quem inuenirem qui me reconciliaret tibi? Ambiendum mihi fuit ad angelos, quorum precibus & sacramentis multi conantes ad te redire, neq; per ipsos valentes, sicut audio, tentauerunt hæc & inciderunt in desiderium curiosarum visionum, & digni habiti sunt illusioni,

Deus non vult cum mendacio possideri.

bus. Elati enim te querebant doctrinæ fastu, & erigentes potius q̃ tundentes pectora. Et adduxerunt sibi per similitudinem cordis sui conspirantes & socias superbiæ suæ potestates aeris huius: quibus per potentias magicas deciperentur quærentes mediatorem per quem purgarentur, & non erat. Diabolus enim erat transfigurans se in angelum lucis. Et multum illexit per carnem quod carneo corpore ipse non esset. Erant enim illi mortales & peccatores: tu autem domine cui reconciliari superbe querebant, immortalis & sine peccato. Mediator autem inter deum & homines oportebat vt haberet aliquid simile deo, aliquid simile hominibus, ne in vtroq; hominibus similis longe esset a deo, aut in vtroq; deo similis, longe esset ab hominibus, atq; mediator nō esset. Fallax itaq; ille mediator quo per secreta iudicia tua superbia mereretur illudi, vnum cum hominibus habet .i. peccatum aliud videri vult habere cum deo, vt quia carnis mortalitate non tegitur, pro immortali se ostentet. Sed quia stipendium peccati mors, hoc habet commune cum hominibus, vt inde simul damnetur in mortem. Verax autem mediator quem secreta tua misericordia demonstrasti humilibus & misisti, vt eius exemplo etiam ipsam discerent humilitatem, mediator ille dei & hominum, homo Christus Iesus, inter mortales peccatores & immortalem iustum apparuit, mortalis cum hominibus, iustus cum deo, vt quoniam stipendium vitæ pax est, per iustitiam coniunctam deo euacuaret mortem iustificatorum impiorum: quam cum illis voluit habere communem. Hic demonstratus est antiquis sanctis: vt ita ipsi per fidem futuræ passionis eius, sicut nos per fidem preteritę salui fierent. In quantum enim homo, in tantum mediator: in quantum autem verbum, nō medius, quia æqualis deo, & deo apud deum, & simul vnus deus. Quomodo nos amasti pater bone, qui filio tuo vnico nō pepercisti, sed pro nobis impijs tradidisti eum? Quomodo nos amasti, pro quibus ille non rapinā arbitratus esse æqualis tibi, factus est subditus vsq; ad mortem crucis? Vnus ille in mortuis liber, potestatem habens ponendi animam, potestatem habens iterum sumendi eam: pro nobis tibi victor & victima: & ideo victor, quia victa: pro nobis tibi sacerdos & sacrificium, & ideo sacerdos quia sacrificium, faciens tibi nos de seruis filios, de te nascendo, nobis seruiendo.

Mediator qualis esse debuit.

C

Roma. viii.
Phili. ii.
Ioan. x.
Christus victor & victima est.

D

Ex lib. de ciui. dei. ix.

¶ Si omnes homines q̃diu mortales sunt, etiam miseri sint necesse est, querendus est medius, qui non solum homo, verum etiā deus sit, vt homines ex mortali miseria ad beatam immortalitatem huius medij beata mortalitas interueniendo perducat, quem neq; nō fieri mortalem oportebat, neq; permanere mortalem. Mortalis quippe factus est non infirmata verbi diuinitate, sed carnis infirmitate suscepta. Non autem permansit in ipsa carne mortali, quam resuscitauit a mortuis, quoniam ipse est fructus mediationis eius, vt nec ipsi propter quos liberandos mediator effectus est, in perpe

Omnes viuentes sunt miseri medio egent.

Mediator Christus solus esse potuit. Angeli nō possunt mediatores esse.

tua vel carnis morte remanerēt. Proinde mediatorē inter nos & deum & mortalitatē habere oportuit transeuntē, & beatitudinē permanentē, vt per id quod trāsit cōgruens morituris, ad id qđ permanet transferret ex mortuis. Boni igitur angeli inter miseros mortales. & beatos immortales medij esse nō possunt, qa ipsi quoq; & beati & immortales sunt. Possunt autē medij esse angeli mali, quia immortales sunt cū illis, miseri cū istis. His cōtrarius est mediator bonus, qui aduersus eorū immortalitatē & miseriā, & mortalis esse ad tempus voluit, & beatus in æternitate persistere potuit, ac sic eos & immortales superbos, ac miseros noxios ne immortalitatis iactitia seducerēt ad miseriā, & suæ mortis humilitate, & suæ beatitudinis benignitate destruxit in eis: quorū corda p suā fidē mundans, ab illorū immundissime dominatione liberauit. Homo itaque mortalis & miser longe seiunctus ab immortalibus & beatis, quid eligat mediū per qđ immortalitati & beatitudini copuletur? Quod possit delectare in dæmonū immortalitate, miserum est: quod possit offendere in Christi mortalitate, iā nō est. Ibi ergo cauenda est miseria sempiterna, hic mors timēda nō est. q̄ nō esse potuit sempiterna, & beatitudo amanda est sempiterna. Ad hoc se quippe interponit medius, immortalis & miser, vt ad immortalitatē beatā transire nō sinat quoniā psisti quod impedit, id est ipsa miseria. Ad hoc se autē interposuit mortalis & beatus, vt mortalitate transacta, & ex mortuis faceret immortales, quod in se resurgendo monstrauit, & ex miseris beatos, vnde nunq̄; discessit. Alius ergo est medius malus, qui separat amice. Alius bonus, qui reconciliat inimicos. Et ideo multi sunt medij separatores, quia multitudo quæ beata est, vnius dei participatione fit beata. Cuius participationis priuatione misera multitudo malorū angelorū, quæ se opponit potius ad impedimentum, q̄; interponit ad beatitudinis adiutoriū, etiā ipsa multitudine obstrepit quodammodo, ne possit ad illud vnū beatificū perueniri, ad quod vt perduceremur non multis, sed vno mediatore opus erat: & hoc eo ipso, cuius participatione sumus beati. hoc est verbo dei, nō facto, per quod facta sunt omnia. Nec tamē ob hoc mediator est, quia verbū: maxime quippe immortale, & maxime beatū verbū longe est a mortalibus miseris: sed mediator per quod homo: eo ipso vtiq; ostendens ad illud nō solū beatū, verū etiā beatificū bonum, non oportere queri alios mediatores, per quos arbitremur nobis peruentionis gradus esse moliendos: quia beatus & beatificus deus factus particeps humanitatis nostræ cōpendiū præbuit participandæ diuinitatis suæ. Neq; enim nos a mortalitate & miseria liberans, ad angelos immortales beatosq; perducit, vt eorū participatione etiā nos immortales & beati simus, sed ad illam trinitatem, cuius angeli sunt beati. Ideo quando in forma serui, vt mediator esset, infra angelos esse voluit, in forma dei super angelos mansit. i. in inferiori-

bus via vitæ, qui in superioribus vita.

¶ An apostolus Petrus sicut eũ quidã fauore peruerso excusare nituntur, Christũ nõ negauit, quia interrogatus ab ancilla hominem se nescire respondit, sicut alij euangelistæ contestantur expressius? quasi vero qui hominem Christum negat, non Christum negat, & hoc in eo negat quod factus est propter nos, ne periret quod fecerat nos. Qui ergo ita cõfitetur Christũ deũ, vt hominẽ neget, non pro illo mortuus est Christus: quia secundũ hominẽ mortuus est Christus. Qui negat hominẽ Christũ, nõ reconciliatur per mediatorẽ deo. Vnus enim deus, vnus & mediator dei & hominũ, homo Christus Iesus. Qui negat hominẽ Christũ, nõ iustificatur: quia sicut per inobedientiã vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita per obedientiã vnius hominis, iusti cõstituentur multi. Qui negat hominẽ Christũ, nõ resurget in resurrectione vitæ, quia per hominẽ mors, & per hominẽ resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Per quid autem est caput ecclesiæ, nisi per hominẽ, quod verbũ caro factũ est, id est dei patris vnigenitus deus homo factus est? Quomodo est igitur in corpore Christi, qui negat hominem Christum? Qui enim caput negat, quomodo est membrũ? Nec vllus se beati Petri defendat exemplo: qui se multis lachrymis & accusauit & lauit, vt principem suum ecclesia non negationis sed pœnitẽtiæ imitatione sequeretur.

Ex tractatu euangelij secundum Ioan. lxvj. Petrus Christum negauit. G Christus non est negandus homo. i. Cor. xv. Ibidem. Ioan. i.

¶ Verbũ caro factũ est, & habitauit in nobis. Habes maiestatem ad quã ores, habes humanitatẽ quæ pro te oret. Nã hoc dictũ est ab apostolo etiã post resurrectionẽ domini nostri Iesu Christi, Qui sedet, inquit, ad dexterã dei, qui & interpellat pro nobis quia mediator esse dignatus est. Quid est mediatorẽ esse inter deũ & homines? nõ inter patrẽ & homines, sed inter deũ & homines? Quid est deus? pater & filius & spiritus sanctus. Quid sunt homines? Peccatores: impij: mortales. Inter illã trinitatẽ & hominũ infirmitatẽ & iniquitatem mediator factus est homo nõ iniquus sed tantũ infirmus: vt ex eo quod non iniquus, iungeret te deo: ex eo quod infirmus, propinquaret tibi, atque ita inter deum & hominem existeret.

Ex tractatu ps. xxix. Ioan. i. H Roma. viij. Quomodo Christus mediator inter deum & homines.

¶ Iob inter multa hoc etiã dixit, Ille autẽ gestabat personam magnæ prophetiæ. Vtinam (inquit loquẽs ad deũ) vtinã nobis esset arbiter. Sed quid præuidebat? quid petebat? Multi (inquit dominus) iusti & prophetæ voluerunt videre quæ videtis, & nõ viderũt. Arbitrũ desiderabat. Quid est arbiter? Medius ad cõponendã causam. Nonne inimici eramus dei? & malã causam habebamus aduersus deum? Quis finiret causam istã malã: nisi ille medius arbiter, de quo apostolus dicit? Vnus enim deus, vnus & mediator dei & hominum, homo Christus Iesus. Si nõ homo, nõ mediator quia æqualis patri deus. Dicit alia loco, Mediator autẽ vnius nõ est: deus aũt vnus est inter duos mediator. Ergo Christus mediator inter homines

Ex tractatu Psal. ciij. Serm. iiij. Iob. v. Math. xiij. Arbiter.

A ꝛ deum:non quia deus, sed quia homo: non quia deus ęqualis patri, si æqualis patri, non mediator. Vt autem sit mediator, descendat a superiore ad inferiorem, ab æqualitate patris: faciat quod ait Apostolus, Semetipsum exinaniuit, formā serui accipiens in similitudinē hominū factus, ꝛ habitu inuētus vt homo. Fundat sanguinē, deleat chirographū nostrū, cōponat inter nos ꝛ deū nostrum, nostram voluntatem corrigens ad iustitiam, illius sententiam flectens ad misericordiam.

Philip.ii.

Col.ii.

Ex tract. ps.cxxxiiii.

Christus panis de cælo missus, ꝛ mediator factus.

¶ Talem se deus prebuit hominibus, vt etiā panē de coelo miserit, ꝛ filiū suū æqualē, qui hoc est qd ipse, dederit hominē faciendū, ꝛ pro hominibus occidendū, vt per hoc qd tu es, gustes qd non es. Multū.n.ad te erat gustare suauitatē dei: qa remota erat illa ꝛ nimis alta: tu aūt nimis abiectus ꝛ in imo iacens. In magna ista separatione, missus est mediator. Nō poteras ad deū hō: deus factus est hō: vt qm̄ hō potes ad hominē, qui nō posses ad deū, per hominem venires ad deū. Et factus est mediator dei. ꝛ hominū, homo Christus Iesus. Sed si homo solū esset, hoc sequendo qd es nūquam peruenires: si deus solum esset, non comprehendendo quod non es nunquam peruenires. Deus factus est homo, vt hominem sequendo quod potes, ad deum peruenias, quod non poteras.

B

In expositione ad Gal. Christus quō mediator.

¶ Mediatorē dominū Iesum Christū scd̄m hominem dici, ex ista sentētia fit planius cū ait. Vnus enim deus, vnus ꝛ mediator dei ꝛ hominū hō Christus Iesus. Mediator.n.inter deum ꝛ deū esse non posset, qa vnus est deus. Mediator aūt vnus nō est, qa inter aliquos medius est. Angeli porro qui nō lapsi sunt a cōspectu dei, mediatore nō opus habēt, per quē recōciliētur. Itē angeli qui nullo suadēte spontanea p̄uaricatione sic lapsi sunt, per mediatorē nō reconciliantur. Restat ergo, vt qui mediatore superbo diabolo superbiā psuadente deiectus est, mediatore humili Christo humilitatē psuadēte erigatur. Nisi filius dei in naturali æqualitate patris manere vellet, nec se exinaniret, formā serui accipiens, non esset mediator dei ꝛ hominū, qa ipsa trinitas vnus est deus, eadē in tribus patre ꝛ filio ꝛ spiritu sancto deitatis ęternitate, ꝛ æqualitate constante. Sic itaq; vnicus dei filius mediator dei ꝛ hominū factus est, cū verbū dei deus apud deū, ꝛ maiestatē suā vsq; ad humana deposuit, ꝛ humilitatē humanam vsq; ad diuina subuexit, vt mediator esset inter deū ꝛ hominē, homo per deū vltra homines. Ipse est enim speciosus forma præ filijs hominū, ꝛ vnctus oleo exultationis præ participibus suis. Sancti sunt ergo ab impietate superbiæ, vt reconcilientur deo, quicūq; homines humilitatē Christi p reuelationes anteq̄ fieret, ꝛ per euangelium posteaquam facta est, credendo dilexerūt, diligendo imitati sunt.

Ps.xliiii.

C

Ex lib. Enchiri. Mediator dei ꝛ hominū debeat esse deus ꝛ hō.

¶ Nam neq; per ipsum liberaremur vnū mediatorē dei ꝛ hominum, hominem Iesum Christum, nisi esset ꝛ deus. Sed cum factus erat Adam homo scilicet rectus, mediatore non opus erat, Cum

vero genus humanum peccata longe separauerint a deo: per mediatorem, qui solus sine peccato natus est, vixit, occisus est, reconciliari nos oportebat deo vsq; ad carnis resurrectionem in vitam æternam: vt & humana superbia per humilitatem dei argueretur, ac sanaretur: & demonstraretur homini quantum longe a deo recesserat: cum per incarnatum deum reuocaretur: ac per hominem deum exempla obedientiæ contumaci homini præberetur: & vnigenito suscipiente formam serui, que nihil ante meruerat, fons gratiæ panderetur, & carnis resurrectio redemptis promissa in ipso redemptorem premonstraretur, & per eandem naturam qua se decepisse lętabatur diabolus vinceretur: nec tamen homo gloriaretur, ne iterum superbia nasceretur, & si quid aliud de tanto mediatoris sacramento a proficientibus videri, & dici potest: aut tantum videri si, dici non potest.

¶ Ego, inquit, dominus, ero illis in deus, & seruus meus David princeps in medio eorum. Quare in medio eorum? Quia verbum caro factum est & habitauit in nobis. Princeps in medio eorum. Inde & mediator dei & hominum: quia deus cum patre, quia homo cum hominibus. Ecce mediator: non mediator homo preter deitatem: non mediator deus præter humanitatem. Diuinitas sine humanitate non est mediatrix: humanitas sine diuinitate non est mediatrix, sed inter diuinitatem solam, & humanitatem solam, mediatrix est humana diuinitas: & diuina humanitas Christi.

D Ex li. de ouibus Eze. xxxvii.

Diuinitas sola non est mediatrix sicut nec humanitas sola.

Cuius testmonium temporibus suis confirmatum est, in quo positus sum ego prædicator & Apostolus: veritatem dico, in christo nō mentior, doctor gentium in fide & veritate.

AIt dominus Iesus his qui crediderant in eum. Si vos manseritis in verbo meo, veri discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Si manseritis (inquit) in verbo meo. Ideo manseritis: quia initiati estis: quia esse ibi cœpistis. Si manseritis, hoc est in fide quæ in vobis credentibus esse cœpit, quo peruenietis? Vnde quale initium quo perducit, amasti fundamentum, culmen attende. Vere discipuli eritis. Et quid nobis prodest? Et cognoscetis veritatem. Quid promittit credentibus fratres. Et cognoscetis veritatem. Quid enim? non illam cognouerant quando dominus loquebatur? si non cognouerunt, quomodo crediderunt? Non quia cognouerunt, crediderunt, sed vt cognoscerent crediderunt. Credimus enim vt cognoscamus, non cognoscimus vt credamus. Quod enim cognituri sumus, nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Quid est enim fides, nisi credere quod nō vides? Fides ergo est quod non vides credere, veritas quod credidisti videre. Cognoscetis veritatem? Quid enim? quod dixisti non est veritas? Veritas est, sed adhuc creditur, nondum vi-

Ex tractatu euangelii secundum Ioan. xxvii. Ioan. viii.

Veritatem non cōtinuo noscūt qui credunt.

E

i. Cor. ii.

detur si maneatur in eo quod creditur, peruenitur ad id quod videatur. Magna promissio: sed merces est fidei. Quæris mercedem? opus precedat.

I.Pet.iii. Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira, & disceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa, sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.

F

Ex tract. ps. xii. Extẽsio manuũ Christi quid significat.

Leuauit pro nobis dominus noster manus suas in cruce, & extentæ sunt manus eius pro nobis. Ideo extentæ sunt manus eius in cruce, vt manus nostræ extendantur in bona opera: quia crux ipsius misericordiam nobis prebuit. Ecce leuauit ille manus, & obtulit pro nobis sacrificium deo seipsum, & per illud sacrificium deleta sunt omnia peccata nostra. Leuemus & nos manus nostras ad deum in prece, & non confundantur manus nostrę leuate ad deum, vt exerceantur in bonis operibus. Quid enim facit qui leuat manus? Vnde preceptum est, vt leuatis manibus oremus ad deũ? Apostolus enim dicit, Leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Vt cum leuas ad deum manus, veniant tibi in mentem opera tua. Quia enim manus istæ leuantur vt impetres quod vis: ipsas manus cogita in bonis operibus exercere, ne erubescant leuari ad deum.

I.Cor.xiiii. Eph.v. Mulier in silentio discat, cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto neque dominari in virum, sed esse in silentio.

Ex li. de Genesi ad literam, ix. Gene.iii. Quomodo vir mulieri dominetur, dominaturus fuisset etiã si nõ peccasset.

¶ Quod dictum est, Et ad virum tuum conuersio tua, & ipse tui dominabitur: videndum est quemadmodum possit accipi. Neque enim & ante peccatum aliter factam fuisse decet credere mulierem, nisi vt vir ei dominaretur: & ad eum ipsa seruiendo conuerteretur. Sed recte accipi potest hanc seruitutem significatam, quę cuiusdam conditionis est potius quam delectionis: vt etiam ipsa talis seruitus, qua homines hominibus postea serui esse cœperunt, de pœna peccati reperiatur exorta. Dixit quidem Apostolus, Per charitatem seruite inuicem. Sed nequaquam dixit, inuicem dominamini. Possunt itaque coniuges per charitatem seruire inuicem, sed mulierem non permittit Apostolus dominari in virum, hoc enim viro potius sententia dei detulit, & maritum habere dominum meruit mulieris non natura, sed culpa: quod tamen nisi seruetur, deprauabitur amplius natura, & augebitur culpa.

G

Gen.i. Adam enim primus formatus est, deinde Eua, &

Adam nõ est seductus: mulier autem seducta, in prævaricatione fuit.

SI iam spiritalis erat Adam, quamuis mente non corpore: quo modo credere potuit, quod per serpentem dictum est, ideo deum prohibuisse, ne fructu ligni illius vescerentur, quia sciebat eos si fecissent futuros vt deos propter dignoscientiam boni & mali, tanquam hoc tantum boni creaturæ suæ creator inuiderit? Hoc mirum si homo spiritali mente prædit⁹ credere potuisset. An quia hoc credere non posset, propterea mulier addita est, quæ parum intellectus esset, & adhuc fortasse secundum sensum carnis, non secundum spiritum viueret. Et hoc est q̄ ei Apostolus non tribuit imaginem dei. Sic enim ait, Vir quidem non debet velare caput, cum sit imago & gloria dei, mulier autem gloria viri est. Non quo mens fœminæ eandem imaginem capere non possit, cum in illa gratia nos dicat nec masculum esse, nec fœminam sed q̄ fortassis illa hoc nondum perceperat quod fit in agnitione dei, & viro regente, ac dispensante paulatim fuerat perceptura. Neq; enim frustra, & illud Apostolus ait, Adam enim primus formatus est, deinde Eua. Et Adam non est seductus: mulier autem seducta, in præuaricationem facta est, id est vt per illam etiam vir preuaricaretur. Nã & ipsum dicit præuaricatorem: vbi ait, In similitudinem præuaricationis Adæ, qui est forma futuri. Seductum tamen negat. Nam & interrogatus non ait, mulier quam dedisti mihi seduxit me & manducaui: sed ipsa, inquit, mihi dedit de ligno, & manducaui. Illa vero, Serpens, inquit, seduxit me, Ita Salomon vir tantæ sapientiæ, nunquid nam credendum est q̄ in simulacrorum cultu crediderit esse aliquid vtilitatis? Sed mulierum amori ad hoc malũ trahenti resistere non valuit, faciens quod sciebat non esse faciendum, ne suas quibus deperibat atq; diffluebat, mortiferas delicias contristaret. Ita & Adam posteaquam de ligno prohibito seducta mulier manducauit: eiq; dedit vt simul ederent: noluit eam contristare, quam credebat posse sine suo solatio contabescere, si ab eius alienaretur animo, & omnino illa interire discordia: non quidem carnis victus concupiscentia, quam nondũ senserat in resistente lege membrorum legi mentis suæ: sed amicali quadam beneuolentia qua plerunq; fit vt offendatur deus, ne homo ex amico fiat inimicus. Quod eum facere non debuisse diuinæ sententiæ iustus exitus indicauit. Ergo alio modo quodam etiam ipse deceptus est, sed dolo illo serpentino quo mulier seducta est, nullo modo illum arbitror potuisse seduci. Hanc autem seductionem proprie appellauit Apostolus, qua id quod suadebatur cum falsum esset, verum putatum est, id est q̄ deus ideo lignum istud tangere prohibuerit, q̄ sciebat eos si tetigissent velut deos futuros: tanquam eis diuinitatem inuiderent, qui eos

Ex eodem. lib. An homo prim⁹ credere potuisset serpenti sine mulieris suasu.

I. Cor. xi.

Quomodo Adam seductus non est, & Eua seducta.

Gene. iii.

Salomõ quod inutile & malũ sciebat fecit, vt Adam.

Adam mulieri obsecutus ẽ nõ victus concupiscentia carnali, sed beneuolentia ami

homines fecerat. Sed etiam si virum propter aliquam mentis elationem, quæ deum internorum scrutatorem latere non poterat, sollicitauit aliqua experiendi cupiditas, cum mulierem videret accepta illa esca non esse mortuam, non tamen eum arbitror, si iam spiritali mente præditus erat, vllo modo credere potuisse, quod eos deus ab esca illius ligni inuidendo vetuisset.

Ex libro de ci. dei. xiiij.

Cur ad fœminam serpens prius accessit.

¶ Superbus ille angelus, ac per hoc inuidus, male suadenda versutia in hominis sensum serpere affectans, cui vtique stanti quoniam ipse ceciderat inuidebat, fallaciā sermocinatus est fœminæ, a parte scilicet inferiore illius humanæ copulæ incipiens: vt gradatim

B

Aaron, Salomon & Adam scientes peccauerunt.

perueniret ad totū, nō existimans virū facile credulū, nec errando posse decipi, sed dum alieno cedit errori. Sicut enim Aaron erranti populo ad idolum fabricandum nō cōsensit inductus, sed cessit obstrictus: nec Salomonem credibile est errore putasse idolis esse seruiendum, sed blanditijs fœmineis ad illa sacrilegia esse cōpulsum, ita credendū est illū virū suæ fœminæ, vni vnū hominem homini, cōiugem coniugi, ad dei legem transgrediendā, nō tanquam verum loquenti credidisse seductum, sed sociali necessitudine paruisse. Non enim frustra dixit Apostolus, Sed Adam nō est seductus: mulier autē seducta est: nisi quia illa quod ei serpens locutus est tanquam verū esset, accepit, ille autē ab vnico noluit consortio dirimi, nec in communione peccati. Nec ideo minus reus, si sciens prudensque peccauit. Vnde & Apostolus non ait, non peccauit, sed non est seductus. Nā vtique ipsum ostendit vbi dicit. Per vnū hominem peccatum intrauit in mundum. Et paulopost apertius. In similitudinem, inquit, præuaricationis Adæ. Hos autem seductos intelligi voluit qui id quod faciunt, non putant, esse peccatum. Ille autem sciuit. Alioquin quomodo verum erit, Adam non est seductus? Sed inexpertus diuinæ seueritatis in eo falli potuit: vt veniale crederet esse commissum. Ac per hoc in eo quidem quo mulier seducta est, non est ille seductus, sed eum fefellit quomodo fuerat iudicandum quod erat dicturus, Mulier quam dedisti mecum, ipsa dedit mihi, & manducaui. Quid ergo pluribus? Etsi credendo non sunt ambo decepti: peccando tamen ambo sunt capti, & diaboli laqueis implicati.

Roma. v.

Ibidem.

Quos seductos intelligit Apostolus.

C

Saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserit iu fide, & dilectione, & sanctificatione cum castitate sobrietate.

Ex libro de trini. xij.

IN isto sexu masculi & fœminæ, Apostolus Paulus occultioris cuiusdam rei figurasse mysterium vel hinc intelligi potest, quod cum alio loco dicat veram viduam esse desolatam sine filijs, & nepotibus, & tamen eam sperare in domino debere, & persistere in orationibus nocte ac die, hic dicit mulierem seductam in præuaricationem factam, saluam fieri per generationem filiorū.

I. Tim. v.

Et addidit, Si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione cũ sobrietate, quasi vero possit obesse bonæ viduæ, si vel filios non habuerit, vel hi quos habuerit, in bonis operibus permanere noluerint. Sed quia ea quæ dicuntur bona opera, tanq; filij sint vitæ nostræ, secundum quod quæritur, cuius vitæ sit quisq; idest quomodo agat hæc temporalia, quam vitam Græci nõ ζωην, sed βιον vocant. Et hæc opera bona, maxime in officijs misericordiæ frequentari solent. Opera vero misericordiæ nihil proficiunt. siue Paganis siue Iudæis, qui Christo non credunt, siue quibusq; hæreticis, vel schismaticis, vbi fides, & dilectio, & sobria sanctificatio non inuenitur.

D Opera minime non prosunt præter fidei integritatem. ps. cxxiij. ps. lxxxij. Psal. lxxxij.

Cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuum. Exultauerunt hic in illud. Vnde exultatio, nisi de spe? quod exultauerunt in deum viuum. Quæ tibi exultauerunt? Cor meum & caro mea. Vnde exultauerunt? Nam & passer, inquit, inuenit sibi domum, & nidum sibi vt reponat pullos suos. Quid est hoc? duo dixerat, & duo reddit in similitudinibus auium. Dixerat exultasse cor suum & carnem suam, & his duobus reddit passerem & turturẽ. Cor tanq; passer, caro tanq; turtur. Inuenit sibi domum passer, inuenit sibi domum cor meum, & exercet pennas in virtutibus huius temporis, in ipsa fide, spe, & charitate, quibus volet in domum suam, & cum venerit permanebit. Etiam querula vox passeris, quæ hic est, non erit ibi. Nam & ipse est querulus passer, de quo in alio psalmo dicit, Sicut passer singularis in tecto. Volet ad domum, iam sit in tecto, calcet domum carnalem. Habebit quendam cœlestem locum, perpetuam domum quando passer iste finiet querelas suas. Turturi autem dedit & pullos, idest carni. Inuenit nidum turtur, vbi ponat pullos suos: passer domum, turtur nidum. Et nidus vtique vbi ponat pullos suos. Domus tanq; ad sempiternum erigitur, nidus ad tempus congeritur. Corde cogitamus deũ tanq; volante passere ad suã domũ: carne autẽ agimus opera bona. Videtis enim per carnẽ sanctorũ quanta bonna fiunt. Per hanc. n. operamur quæ iussi sumus operati. Passer ergo ille qui cogitat domum suã, nõ recedit a turture quærente sibi nidũ, vbi ponat pullos suos, nõ. n. abijcit illos vbicunq;, sed inuenit sibi nidum, vbi eos ponat. Dicimus autem fratres quod nostis. Quanti videntur præter ecclesiam bona operari? q; multi etiam pagani pascunt esurientem, vestiunt nudum, suscipiunt hospitem, visitant ęgrotum, consolantur inclusum? q; multi hæc faciunt? quasi videtur parere turtur: sed nõ sibi inuenit nidum. Quam multa multi hæretici non in ecclesia operantur? non in nido pullos ponunt. Conculcabuntur, & conterentur: non seruabuntur, non custodientur. In huius enim carnis operatricis natura posita est quædam mulier ab Apostolo Paulo cum ait, Adam non est seductus, mulier autem seducta est. Postea enim Adam consensit mulieri. Nam a serpente mulier seducta

Ibi ãm.

Cor passeri, caro turturi comparatur.

ps. cj.

E

Extra ecclesiam pereunt opera minimæ.

est. Nec modo potest aliqua mala suasio, nisi carni tuę primo desiderium commouerit, cui postea sine mente consenseris cecidit & passer. Si autem vincuntur desideria carnis, tenentur membra ad opera bona, auferuntur concupiscentię arma, & incipit turtur habere pullos suos. Propter quod ibi ait Apostolus. Salua autem erit per filiorum generationem. Mulier vidua sine filijs, si perseuerauerit, nonne beatior erit? Nunquid salua non erit, quia non parit filios? Virgo dei nonne melior erit? nunquid salua non erit, quia filios non habet: aut ad deum non pertinet? Salua ergo erit mulier, quae in typo carnis accipitur, per filiorum generationem, idest si faciat opera bona. Sed non vbicunq; turtur inueniat nidum sibi, vbi ponat pullos suos. In fide vera, in fide catholica, in societate vnitatis ecclesiae, pariat opera sua. Propterea & de illa cum loqueretur Apostolus, ita subiecit, Salua autem erit per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate. Permanendo ergo in fide, ipsa fides nidus est pullorum tuorum. Nam propter infirmitatem pullorum turturis tuae, dignatus est dominus praebere tibi vnde nidum faceres. Indutus est. n. foeno carnis, vt ad te veniret. In ista fide pone pullos tuos in isto nido operare opera tua.

Virgo pferetur matri.

Filij sunt opa.

Ex tract. ps. cxxvij. Psal. cxxvij.

¶ Qualis pax? quam oculus non vidit, nec auris audiuit. Qualis pax? de Hierusalem, quia Hierusalem interpretatur visio pacis. Sic ergo benedicat te dominus ex Sion, & videas bona quae sunt Hierusalem, omnes dies vitae tuae: & videas non filios tuos tantum, sed filios filiorum tuorum. Quid est filios tuos? Opera tua quae hic agis. Qui sunt filij filiorum? Fructus operum tuorum. Facis eleemosynas, filij tui sunt, propter eleemosynas accipis vitam, filij filiorum tuorum sunt. Videas filios filiorum tuorum, & erit quod sequitur. Pax super Israel.

Filij fi bn]ficát opere bona.

G

CAPVT III.

Fidelis sermo. Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet enim episcopatum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum sobrium, ornatum, prudentem, pudicum, hospitalem, doctorem, nō vinolentum, nō percussorem, sed modestum, non litigiosum, non cupidum sed suae domui bene praepositum, filios habentem subditos cum omni reuerentia, castitate. Si quis antē domui suae praeesse nescit, quomodo ecclesiae dei diligentiam habebit? Nō neophytum, ne in superbiā

Tit. I.

elatus in iudicium iudicat diaboli. Oportet autem & illum testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, vt non in opprobrium incidat, & in laqueũ diaboli. Diacones similiter pudicos, non bilingues. B
non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum, & sic ministrent, nullũ crimen habentes. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Diacones sint vnius vxoris viri, qui filiis suis bene præsint, & suis domibus. Qui enim bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Iesu. Hæc tibi scribo fili Timothee, sperans me ad te venire cito. Si autem tardauero, vt scias quomodo oporteat te in domo Dei conuersari, quæ est ecclesia Dei viui, columna & firmamentum veritatis.

Ex lib. de ciui. dei. xix.

Inter otium & actuositatem temperãdũ est.

NEc sic esse quisq; debet otiosus, vt in eodem otio vtilitatem non cogitet proximi: nec sic actuosus, vt contemplationem non requirat dei. In otio non iners vacatio delectare debet, sed aut iniquisitio, aut inuentio veritatis, vt in ea quisq; proficiat, & quod inuenerit ne alteri inuideat. In actione vero non amandus est honor in hac vita, siue potentia: quoniam omnia vana sub sole, sed opus ipsum quod per eundem honorem, vel potentiam, fit, si recte atque vtiliter fit idest vt valeat ad eam salutem subditorum, quæ secundum deum est. Propter quod ait Apostolus, Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Exponere voluit quid sit episcopatus, quia nomen est operis, non honoris. Græcum est enim, atque inde ductum vocabulum, quod ille qui præficitur, illis quibus præficitur superintendit, curam eorum scilicet gerens, επι quippe super σκοπος vero intentio est. Ergo episcopũ si velimus latine superintendentem possumus dicere: vt intelligat se non esse episcopum, qui preesse dilexerit non prodesse. Itaque ab studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium. Locus vero superior, sine quo regi populus non potest: etsi ita teneatur atque administretur vt decet, tamen indecenter appetitur. Quamobrem otium sanctum quærit charitas veritatis: negotium iustum suscipit necessitas charitatis. Quam sarcinam si nullus imponit, percipiendæ, atque intuendæ vacandum est veritati.

A

Epatus bonum est opus & nomen operis nõ honoris.

Epi interpretatio.

Otiũ laudabile

Si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem. Sed nec sic omni modo veritatis delectatio deserenda est, ne
B subtrahatur ipsa suauitas, & opprimat ista necessitas.

Et manifeste magnum est pietatis Mysterium sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.

Ex libro de Genesi ad literam .v.

Angeli non solum ex deo, sed ex effectu cognoscunt.

¶ Non in deo tantum innotescit angelis quod absconditum est, verum etiam hic eis apparet cum efficitur atque propalatur. Et nisi fallor, mirum est si non omnia quæ dicitur deus tanq; ad præsens tempus cognoscere, ideo dicitur quia cognosci facit, siue ab angelis, siue ab hominibus. Modus quippe iste locutionis cuius per efficientem id quod efficitur significatur, crebro est in scripturis sanctis, maxime cum de deo aliquid dicitur, quod ei ad proprietates locutionis non conuenire, præsidens mentibus nostris ipsa veritas clamat.

CAPVT IIII.

ij. Timo. iij. ij. Pet. iij Iudæ. i.

Piritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam a fide, attēdentes spiritus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi, loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam cōscien
C tiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerunt veritatem.

Ex lib. cōtra Faustum.

Quomodo a cibis abstinere licet.

Carnis natura non est mala, nec a diabolo operata.

AVdi ergo quod confiteris te non videre, qua mente, aut cōsilio hoc aduersum vos capitulum proferamus, non q̄ a carnibus abstineatis. Nam hoc a quibusdam & primi patres nostri fecerunt, sicut commemoras, non tamen ea damnandi, sed significandi gratia, quod non intelligitis: & christiani non hæretici sed catholici edomandi corporis causa, propter animam in orationibus amplius humiliandam, non q̄ illa esse immunda credant, non solum a carnibus, verum a quibusdam etiam terræ fructibus abstinent, vel semper sicut pauci, vel certis diebus atq; temporibus, sicut per quadragesimā, fere oēs, quāto magis q̄sq; vel minus seu voluerit, seu potuit. Vos aūt ipsam creaturā negatis bonā, & immundā dicitis, q̄ carnes diabolus operetur fœtulentiore materia

teria mali,ac per hoc eas tanq̃; immundiora, & truculentiora dei vestri vincula exhorrentes abijcitis. Cũ.n. Apostolus dixisset: Abstinentes a cibis quos deus creauit ad percipiẽdũ cũ gratiarũ actione fidelibus:secutus ait, Et his qui cognouerunt veritatẽ,quoniam omnis creatura dei bona est,& nihil abijciendũ, quod cũ gratiarũ actione percipitur. Sanctificatur.n.per verbuȝ dei & orationẽ. Hæc sunt quæ negatis,hoc animo,hac voluntate,hac opinione ab escis huiusmodi tẽperantes,q̃ nõ significatione,sed natura malæ & immundæ sint Qua in re creatorẽ earũ sine dubio blasphematis,hoc est quod pertinet ad doctrinã dæmoniorum. Nolite ergo mirari hoc de vobis tãto ante a sancto spiritu prophetatũ. Iterũ si ad virginitatẽ sic hortamini,quẽadmodũ hortatur apostolica doctrina, qui dat nuptũ bene facit,& q nõ dat nuptũ,melius facit: vt bonuȝ esse nuptias diceretis,sed meliorẽ virginitatẽ sicut facit ecclesia, q̃ vere Christi est ecclesia,non vos spiritus sanctus ita prænunciaret dicẽs,prohibẽtes nubere. Ille.n.prohibet qui hoc maluȝ esse dicit, nõ qui huic bono aliud melius anteponit. Deniq; vos euȝ præcipue cõcubitũ detestamini,qui solus honestus & cõiugalis est,& quẽ matrimoniales quoq; tabulæ præ se gerunt, liberorũ procreandorũ causa. Vnde vere nõ tã cõcumbere q̃; nubere prohibetis. Cõcumbitur.n. etiã causa libidinũ. Nubitur aũt nõ nisi filiorũ. Videtis ergo multũ interesse inter hortãtes ad virginitatẽ,bono minori bonũ amplius præponẽdo: & prohibẽtes nubere, cõcupitũ propagationis,q solus proprie nuptialis est,vehemẽtius accusando. Multũ interesse inter abstinẽtes a cibis propter sacratã significationẽ, vel propter corporis castigationẽ,& abstinẽtes a cibis quos deus creauit,dicere q̃ eos deus non creauit. Proinde illa est doctrina prophetaruȝ & apostolorum,hæc dæmoniorum mendaciloquorum.

Blasphemat creatorem, qui malas censet creaturas.

i.Cor.vij. Nuptiæ nõ sunt malæ, q̃q̃; virginitas melior.

Concumbere Nubere.

¶ Hinc etiam illud,præceptum quod est, Nõ mœchaberis,ita violatis,vt hoc maxime in coniugio detestemini,q̃ filij procreantur, ac sic auditores vestros,dum cauẽt ne fœminæ quibus miscentur concipiant,etiam vxorum adulteros faciatis. Quomodo ergo nõ prohibes nubere,quod de tanto ante prædixit Apostolus, qũando id conaris auferre de nuptijs vnde sunt nuptiæ? Quo oblato mariti erunt turpiter amatores meretrices vxores,thalami fornices,soceri lenones. Ac per hoc etiã illud præceptum quod est, Non occides,ex eiusdem erroris peruersitate non seruas. Dum enim times ne dei tui membrum ligetur in carnem,non das esurienti paneȝ: hic formidans homicidium falsum,illic perpetrans verum. Itaq; si incurras in eum famelicum,qui mori possit nisi cibum porrigendo subuenias:iam tu homicida teneberis,aut lege dei, si non dederis:aut lege Manichæi, si dederis.

Item ex eisdem libris. Filiorum procreatio non est detestanda, nec impedienda a coniugatis.

Qui famelicuȝ dum potest nõ pascit occidit.

¶ Quia autem dominus inuitatus venit ad nuptias, etiam hoc excepta mystica significatione confirmare voluit quod ipse fecit. Futuri enim erant de quibus dixit Apostolus,prohibentes nube-

Ex tractatu euãgelij secundum Ioan.ix

Nuptias Christus præsentia sua approbauit. Matth.xix. Deus nuptias fecit.

tę, & dicentes quod malum essent nuptiæ, & quod diabolus eas fecisset, cum idem dominus dicat in euangelio interrogatus vtrum liceat homini dimittere vxorem suam ex qualibet causa, non licere excepta causa fornicationis. In qua responsione si meministis hoc ait. Quod deus coniunxit, homo non separet. Et qui bene eruditi sunt fide catholica, nouerint quod deus fecerit nuptias. Et sicut coniunctio a deo, ita diuortium a diabolo fit. Sed propterea in causa fornicationis licet vxorem dimittere, quia ipsa esse vxor prior noluit, quæ fidem coniugalem marito non seruauit. Nec illæ quę virginitatem deo vouent, quamquam ampliorem gradum honoris & sanctitatis in ecclesia teneant, sine nuptijs sunt. Nam & ipsæ pertinent ad nuptias cum tota ecclesia, in quibus nuptijs sponsus est Christus. Ac per hoc ergo dominus inuitatus venit ad nuptias: vt coniugalis castitas firmaretur, & ostenderetur sacramentum nuptiarum, quia & illarum nuptiarum sponsus personam domini figurabat: cui dictum est. Seruasti vinum bonum vsque adhuc.

Ioan.ij. Eccle. xxxix.

G Quia omnis creatura dei bona est, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbũ dei, & oratione. Hæc proponẽs fratribus, bonus eris minister Christi Iesu, enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ, quam assecutus es.

Ex lib. contra Faustum.

Ad Titum.i. Cum vetus testamentum animalia immunda prohibeat: quomodo dicit Apostolus, omnia munda mũdis, & nihil reijciendum.

TEstamento veteri, vbi quidam cibi carnium prohibentur, cur non sit contraria ista sententia qua dicit Apostolus. Omnia munda mundis, & omnis creatura dei bona est: si possint intelligant, hoc apostolum de ipsis dixisse naturis: illas autem literas propter quasdam præfigurationes tempori cõgruentes animalia quædam non natura, sed significatione immunda dixisse. Itaque verbi gratia, si de porco & agno requiratur, vtrumque natura mundum est, quia omnis creatura dei bona est. Quadam vero significatione agnus mundus porcus immundus est. Tanquam si stultum & sapientem diceres, Vtrunque hoc verbum natura vocis, & literarum, & syllabarum, quibus constat, vtique mundum est, significatione autem vnum horum verbum quo dicitur stultus, immundum dici potest, non natura sui, sed quoniam quiddam immundum significat. Et fortasse quod est in rerum figuris porcus, hoc est in rerum genere stultus. Et tam illud animal quam istæ duæ syllabæ quod dicitur stultus, quiddam vnum idemque significant. Immundum quippe illud animal In lege positum est eo quod non ruminet, non autem hoc eius vitium, sed natura est. Sunt autem homines, qui per hoc animal significantur immundi proprio vitio non natura. Qui cum libenter audiant verba sapientię, postea de his omnino non cogitant. Quod enim vtile audieris, velut ab intestino

H Non ruminantes homines immundi.

memoriæ tanq; ad os cogitationis recordandi dulcedine reuoca-re, quid est aliud q; spiritaliter quodammodo ruminare? Quod q non faciunt illorum animalium genere figurantur. Vnde & ipsa a talibus carnibus abstinentia, tale vitium nos cauere præmonuit. Cum.n. thesaurus desiderabilis sit ipsa sapientia, de hac munditia ruminandi, & immunditia non ruminandi, alio loco ita scriptum est, Thesaurus desiderabilis & oleum requiescit in ore sapientis, vir autem stultus glutit illud. Sed priori populo multa alia non tantũ audienda, verum etiam obseruanda præcepta sunt. Tempus enim erat quo non tantum dictis, sed etiam factis prophetari oporteret ea quæ posteriore tempore fuerant reuelanda: quibus per Christũ atq; in Christo reuelatis, fidei gentium onera obseruationum nõ sunt imposita, prophetiæ tamen auctoritas commendata. Prouer.xxi.

¶ Omnia munda mundis. Domini est terra & plenitudo eius. Omnis creatura dei bona est. Omnia quippe quæ naturaliter sunt in ordine suo, bona sunt, & nemo in eis peccat, nisi qui ordinem suum in dei obedientia non custodiens, eorum quoque ordinem male vtendo perturbat. Patres autem nostri qui deo placuerunt, tenuerunt ordinem suum in ipsa obedientia, vt quicquid deus tẽporibus congruis iubendo distribuit, sic obseruarent, quemadmodum ille distribuit. Itaque non solum carnes ad cibos datas, cum omnes naturæ mundæ essent, quasdam tamen nonnulla significatione immundas illo tempore non ederunt, quo eas non edi præceptum erat, vt talibus significationibus futura rerum significatio præfiguraretur, sed azymum panes, & cætera huiusmodi, in quibus fuisse vmbram futurorum dicit Apostolus. Quæ tam rei essent illius temporis, & illius populi homines si obseruare contemnerẽt, quando illa sic fieri, & ista quæ nunc reuelata sunt, sic prænunciari oportebat, quã nos desipientes essemus, si nunc iam manifestato nouo testamento illas prænunciatiuas obseruationes aliquid nobis prodesse putaremus. Sed hoc veteris testamenti temporibus in figura occultatum, a quibusdam sanctis intelligebatur, tempore autem noui testamenti in manifestatione reuelatum populis prędicatur. Vnde scriptura ipsa tunc erat præceptum, nunc testimonium. Illud enim erat tempus significandi, hoc manifestandi. Ergo ipsa scriptura, quæ tunc fuit exactrix operum significantium, nunc testis est rerum significatarum. Et quæ tunc obseruabatur ad prænunciationem, nunc recitatur ad confirmationem.

Item ex eisdem libris. Titum.i. Psal.xxiij. Omnis creatura dei bona est.

A Patres sancti ꝑ temporis a deo distributio ne immundis in significatione abstinebant.

B

Ineptas autem & inanes fabulas deuita. Exerce autem teipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis est, pietas autem ad omnia vtilis est: promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. ij.Tim.ij.

Ex tract. ps. cxliiii.. Canti. ii.

VIdete amatoria sancta cantica. Videte cantica canticorum nuptiarum coelestium Christi & ecclesiæ. Quid dicit sponsa de sponso? Sinistra eius sub capite meo, & dextera eius amplectetur me. Sinistra sub capite, dextera super caput. Amplectentis enim desuper brachium super caput, sinistra autem subter caput. Sinistra, inquit, eius sub capite meo. Non enim me deserit & in temporalibus necessarijs: sed tamen ipsa sinistra sub capite erit, non capiti preponetur, sed erit sub capite, & dextera eius complectetur me, pollicens vitam æternam. Ita enim sinistra sub capite, dextera super caput, impletur quod scriptum est: Promissionem habēs vitæ præsentis, & futuræ. Quid in præsenti? sinistra sub capite. Quid in futuro? Dextera eius complectetur me. Tempori necessaria quæritis, quærite primum regnum dei. i. dexteram, & hæc omnia apponentur vobis. Habebitis & hic, inquit, diuitias & gloriam, & in futuro seculo vitam æternam. Et sinistra continebo infirmitatem vestram, & dextera coronabo perfectionem vestram. An forte Apostoli relinquentes omnia sua, aut pauperibus quod habebant distribuentes, siue diuitijs in hoc seculo remanserunt? Et vbi est illa promissio sinistræ? Accipient in hoc seculo septies tantum, multiplicationem promisit. Et reuera quid deest homini dei? Si quis forte infidelis est, vnam domum, aut paucas habet: fidelis hominis totus mundus diuitiarum est. Vide sinistram eius plenam sub capite. Accipiet in hoc seculo septies tantum. Vide dexteram complectentem. Et in futuro vitam æternam. Merito & alio loco de ipsa sapientia dicitur, In dextera eius anni vitæ, & in sinistra eius diuitiæ & honor.

Sinistra sub capite & dextera amplectens.

Lucæ. xii.

C

Prouer. iii.

Fidelis sermo, & omni acceptione dignus. In hoc enim laboramus, & maledicimur, quia speramus in deum viuum, qui est saluator omnium hominum, maxime fidelium. Præcipe hæc & doce. Nemo adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in spiritu in fide, in castitate. Dum venio, attende lectioni, exhortationi, & doctrine. Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbiterii. Hæc meditare, in his esto, vt profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende enim tibi & doctrinæ, insta in illis. Hoc enim faciens, & teipsum saluum facies, & eos qui te audiunt.

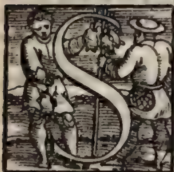
D

QVid est homo, quia memores eius, aut filius hominis quoniam visitas eũ? Omnis filius hominis homo, q̃uis nõ omnis homo filius hominis possit intelligi. Adam quippe homo, sed non filius hominis. Quapropter hic etiã licet attendere, atq; discernere quid hoc in loco inter hominem & filium hominis distet, vt qui portatur imaginem terreni hominis, qui non filius hominis, hominum nomine significetur, qui autem portant imaginem cœlestis, hominis, filij hominum potius appellētur. Ille.n. vetus homo dicitur, iste autem nouus homo. Ergo hoc loco terrenus est, filius autem hominis cœlestis. Et ille longe seiunctus a deo, hic autem presens deo. Et propterea illius memor est tanq̃ in longinquo posito: hunc vero visitat, quem presens illustrat vultu suo. Longe est enim a peccatoribus salus. Et signatum est in nobis lumen vultus tui domine. Sic in alio psalmo homines iumentis associatos, non per presentem interiorem illuminationẽ sed per multiplicationem misericordiæ dei, qua eius bonitas vsq; ad infima tenditur, saluos fieri dicit cum ipsis iumentis, quoniam carnalium hominum salus carnalis est tanq̃ pecorum: filios autem hominum seiungens ab eis quos sociatos pecoribus dixit, longe sublimiori modo ipsius veritatis illustratione, & quadam vitalis fontis inundatione beatos fieri predicat.

Ex tra.ps.viii. Psal.viii. Nõ omnis homo filius hominis, sʒ homines filius hominis homo & Homo & filius hominis differunt. Ps.cxviii. Ps.iiii.

Supre.ii.

CAPVT V.

Eniorem ne increpaueris, sed obsecra vt patrem, iuuenes vt fratres, anus vt matres, iuuenculas vt sorores, in omni castitate. Viduas honora, quæ vere viduæ sunt. Si qua autem vidua filios, aut nepotes habet, discat primum domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus. Hoc enim acceptum est coram Deo.

Ex libro confessionum.ix. in laude matris suæ. Monica mater August.

QValis illa erat docente te magistro intimo in schola pectoris. Denique etiam virum suum iam in extrema vita temporali eius lucrata est tibi: nec in eo iam fideli planxit, quod in nondum fideli tolerauerat. Erat etiam serua seruorum tuorum, quisquis eorum nouerat eam, multũ in ea laudabat, & honorabat & diligebat te, quia sentiebat presentiam tuam in corde eius sancte conuersationis fructibus testibus. Fuerat enĩ vnius vxor, mutuam vicem parentibus reddiderat: domum suam pie tractauerat: in operibus bonis testimonium habebat. Nutrierat filios totiens eos parturiẽs, quotiẽs a te deuiare cernebat. Postremo nobis domine omnibus, q̃a ex munere tuo finis loqui seruis tuis,

Ex tra.ps.cxxxi. Vidua anima. qui ante dormitionem eius in te etiam consociati viuebamus, percepta gratia baptismi tui, ita curam gessit, quasi omnes genuisset, ita seruiuit quasi ab omnibus genita fuisset.

Quæ autem vere vidua est, & desolata, speret in deum, & instet obsecrationibus, & orationibus nocte & die.

OMnis anima quæ intelligit se derelictam omni auxilio, nisi solius dei, vidua est. Quomodo enim describit Apostolus viduam? Quæ autem vere vidua est, & desolata, sperauit in deum. Agebat autem de istis viduis, quas omnes dicimus in ecclesia. Dixerat autē, Quæ in delitiis agit, viuens mortua est, & non illam numerauit inter viduas. Describens autem viduas sanctas quid ait? Que autem vere vidua est, & desolata, sperauit in deum, & persistit in precibus & obsecrationibus nocte ac die. Ibi subiecit. Quæ autem in delitiis agit, viuens mortua est. Vnde ergo vidua? quia non habet auxilium aliunde, nisi solius dei. Illæ ergo quæ habent viros, quasi superbiunt de auxilio virorum. Desertæ videntur viduæ, & robustius est auxilium earuz. Ergo tota ecclesia vna vidua est, siue in viris, siue in fœminis, siue in coniugatis, siue in maritatis fœminis, siue in adolescentibus, siue in senibus, siue in virginibus. omnis ecclesia vna vidua est, deserta in hoc seculo, si sentit illud, si nouit viduitatem suam, tunc enim auxilium præsto est illi.

Vidua ūde sit.
G
Ecclesia omnis vidua est vna.
Ex li. ad Probā de orando deo.
Orandi officiū viduis incūbit.
Annæ duæ.

¶ Concerta in oratione, vince hoc seculum, ora fideliter & amanter, ora instanter atq3 patienter, ora sicut vidua Christi. Quāuis. n. ad omnia membra eius, hoc est ad omnes qui in eum credunt, & eius corpori sociantur, sicut docuit, orare pertineat, specialiter tamen diligenter cura orationum in scriptura eius viduis inuenitur iniuncta. Nam duæ fuerunt Annæ honorabiliter nominatæ: vna coniugata, quæ sanctum Samuelem peperit: alia vidua, quæ sanctum sanctorum cum adhuc infans esset, agnouit. Orauit & coniugata in dolore animi & afflictione cordis, quia filios non habebat. Tunc ipsum Samuelem impetrauit, & acceptum deo reddidit, quia cum posceret vouit. Sed oratio eius quomodo ad orationem dominicam pertineat non facile reperitur nisi quia in eo quod positum est, Libera nos a malo, non paruum malum videtur & nuptā esse, & fructu carere nuptiarum, cum sola excuset nuptias procreandorum causa filiorum. De illa vero Anna vide quid scriptum est. Quia non discedebat de templo ieiuniis, & obsecrationibus seruiens nocte & die. Nec aliunde Apostolus quod supra commemoraui, Quæ autem vere vidua est, inquit, & desolata, sperauit in dominum & persistit in orationibus nocte ac die. Et dominus cum ad semper orandum, & non deficiendum nos hortaretur, viduam cōmemorauit: quæ licet iniquum & impium iudicem, ac dei & hominum contemptorem, ad audiendas causam suam assidue interpel

H
Lucæ.ii.
Lucæ.xviii.

lando conuertit. Cum ergo præ cæteris viduæ hebeant vacare orationibus, satis hinc intelligi potest, ꝙ omnibus ad suscipiendum orandi studium de viduis propositum est exhortationis exemplũ. Quid autem in hoc operis genere in viduis electum est, nisi destitutio & desolatio? Quapropter si se omnis anima intelligat in hoc seculo destitutam, atq; desolatã quãdiu peregrinatur a domino, profecto quandam viduitatem suam deo defensori assidua, & impensissima precatione commendat. Ora ergo vt vidua Christi, nondũ habens eius conspectum, cuius precaris auxilium: & licet sis ditissima, tanquã pauper ora. Nondum enim veras futuri seculi diuitias habes, vbi nulla damna formidens.

¶Quantacunq; temporalium bonorum felicitate circunfluas, vt persistas in orationibus nocte ac die desolatam te esse memineris. Non enim apostolus qualicunq; viduæ tribuit hoc munus: sed quæ vere vidua est (inquit) & desolata, sperauit in domino & persistit in orationibus nocte ac die. Quod vero sequitur, vigilantissime caue. A Item ad Probã de orãdo deo.

Quæ autem in delitiis agit, viuens mortua est. Et hoc præcipe vt irreprehensibiles sint.

AGit enim homo in his quæ diligit, quæ pro magno appetitu quilibet esse beati credit. Quapropter quod scriptura dicit de diuitiis. Diuitiæ si affluant non apponatis cor: hoc etiam de delicijs tibi dico, Deliciæ si afluant non apponas cor. Nõ ideo te magni pendas ꝙ non desunt, ꝙ affatim suppetunt, ꝙ velut ex fonte largissimo terrenę felicitates fluunt. Omnino hęc in te despice atq; contemne, nec in his quicquã requiras præter integrã corporis valetudinem. Hæc enim contemnenda non est propter necessarios vsus vitæ huius antequã mortale hoc induatur immortalitate, hoc est vera & perfecta sanitate, quę non terrena infirmitate deficiens, corruptibili voluptateq; reficitur, sed cœlesti firmitate persistens æterna incorruptibilitate vegetatur.

P sal. lxi. Deliciis non est cor apponẽdũ. Valetudo corporis nõ est cõtemnenda.

¶Deliciæ igitur spiritales deliciis carnalibus in sancta castitate succedant. Lectio, oratio, psalmus, bona cogitatio, bonorum operum frequentatio, spes futuri seculi, & cor sursum, atq; de his omnibus gratiarum actio patri luminum, a quo sine vlla dubitatione, omne datum optimum, & omne donum perfectum (scriptura testante) descendit. Nam quando pro deliciis nuptiarum quas in carne virorum habent, aliarum carnalium deliciarũ tanquã in solatio vsus assumitur quid ego dicam quæ sequantur mala, cum breuiter Apostolus dixerit, viuentem mortuam esse viduam quæ in deliciis viuit? Absit ergo a vobis vt diuitiarum cupiditate capiamini, pro cupiditate nuptiarum, & in cordibus vestris nummus virorum amori succedat. Intuentes enim hominum conuersationem sæpe experti sumus in quibusdam lasciuia compressa creuisse auaritiam. Nam sicut in ipsis sensibus corporis acutius audiunt qui

Ex libro de sanctam viduit. B

Iacobi. i.

Cauendum ne pro deliciis capiamur cupiditate.

Ceci acuti⁹a/ diũt ac tãgunt. Depditũ ĩ vno, recuperatur in altero.

non vident, & tangendo multa discernunt, nec tanta viuacitate cũ giunt qui oculis vtuntur, vbi intelligitur ex vno aditu .i. luminũ compressa intentione sentiendi eam se in alios sensus promptiori dignoscendi acumine exercere, tanq̃ ex altero conetur implere quod negatur in altero, ita etiam sępe carnis cupiditas a concũbendi voluptate cohibita, maioribus viribus in pecuniæ se porrigit appetitum, & illinc auersa, huc se impetu ardentiore conuertit. In vobis autem amor diuitiarum simul frigescat cum amore nuptiarum, & pius vsus rerum quas possidetis ad spiritales delicias conferatur, vt liberalitas vestra magis ferueat adiuuandis egenis, q̃ ditandis auaris. In thesaurum quippe cęlestem non mittuntur dona cupidorum, sed eleemosynæ pauperum, quæ in immensum modum orationes adiuuant viduarum. Ieiunia quoq; ac vigiliæ in quantum valetudinem non perturbant operando, psallendo, legendo, in lege dei meditando, si sumantur in delicias spiritales, etiam ipsa quæ videntur laboriosa, vertuntur. Nullo modo enim sunt onerosi labores amantium, sed etiam ipsi delectant, sicut venantium, aucupantium, piscantium, vindemiantium, negociantium, ludo aliquo se oblectantium. Interest ergo quid ametur. Nã in eo quod amatur, aut non laboratur, aut & labor amatur. Et vide q̃ pudendum & dolendum sit, si delectat labor vt fera capiatur, vt cupa & saculus impleatur, vt pila iaciatur, & non delectat vt deus acquiratur.

Labores amantium non sunt onerosi.

Ex tracta. ps. ix. psal. ix.

ℭ Qui exaltas me de portis mortis. Exaltatur enim homo in illo, non solum quem gestat quod caput ecclesiæ est, sed etiam quisquis nostrum in cæteris membris. Et exaltatur ab omnibus prauis cupiditatibus, quæ sunt portæ mortis, quia per illas itur ad mortem. Mors autem est etiam ipsa lętitia in perfruendo, cum quisq; adipiscitur quod perdite concupiuit. Radix est enim omnium malorum cupiditas. Et propterea porta mortis est, quia mortua est vidua quæ in delicijs viuit. Ad quas delicias per cupiditates tanquam per portas mortis peruenitur.

Cupiditas porta mortis.

D

I. Timo. vi.

ℭ Vita quæ in peccatis est, mors appellari in scripturis solet: sicut Apostolus dicit, mortuã esse viduam quę in delicijs viuit. Et mortui nomine ipsum peccatum significari legimus vbi dictum est, Qui baptizatur a mortuo, & iterum tangit illum, quid proficit in lauacro suo? Sic & qui ieiunat super peccata sua, & iterum ambulans hęc eadem facit. Pro peccato enim mortuum posuit. Abstinentiam vero ieiuniumq; a peccato, tanquã baptismum, hoc est mundationem a mortuo. Iterum autem redire ad peccatũ, tanq̃ iterum tangere mortuum.

Ex lib. contra Manichæos. ii. Vita ĩ peccatis mors est. Mortuus pro peccato.

Si qua quis autem suorum, & maxime domesticorum, curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Vidua eligatur non minus sexagin-

ta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educauit.

E
Ex lib. de ciui. dei. xix. ca. xiiii.
Tria diligẽda.

QVia duo præcipua præcepta, hoc est ad dilectioné dei, & dilectionem proximi, docet magister deus, in quibus tria inuenit homo quæ diligat, deum, seipsum, & proximum, atque ille in se diligendo non errat, qui deum diligit, consequens est vt etiam proximo ad diligédum deum consulat, quem iubetur sicut seipsum diligere. Sic vxori, sic filijs, sic domesticis, sic cæteris quibus potuerit hominibus. Et ad hoc sibi a proximo si forte indiget, consuli velit. Ac per hoc erit pacatus quantum in ipso est omni homini pace hominum, ordinata concordia. Cuius hæc ordo est, primum vt nulli noceat, deinde vt etiã prosit cui poterit. Primitus ergo inest ei suorum cura. Ad eos quippe habet opportuniorem facilioremq; aditum consulendi, vel naturę ordine, vel ipsius societatis humanę. Vnde Apostolus dicit, Quisquis autem suis & maxime domesticis non prouidet, fidem negat, & est infideli deterior.

Ordinata concordia.

Ex trac. euang. sm Ioãné. cxix.
Ioan. xix.

¶ Cum vidisset ergo Iesus matrem & discipulum stantem quem diligebat, dixit matri sue, Mulier ecce filius tuus. Deinde dixit discipulo, Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam, Hæc nimirum est illa hora de qua Iesus aquam conuersurus in vinum, dixerat matri, Quid mihi & tibi est mulier? Nondum venit hora mea. Hanc itaque horam prædixerat, quæ tunc nondum venerat, in qua deberet agnoscere moriturus, de qua fuerat mortaliter natus. Tunc ergo diuina facturus, nõ diuinitatis, sed infirmitatis matré velut icognitã repellebat, tũc aũt hũana iã patiẽs, ex qua fuerat factus homo, affectu cõmẽdabat humano. Tũc enim qui Mariã creauerat, innotescebat virtute: nũc vero qđ Maria pepererat, pendebat in cruce. Moralis igitur insinuatur locus, facit, quod faciendum admonet, exemplo suo suos instruit præceptor bonus, vt a filijs pijs impendatur cura parentibus, tanquã lignum illud vbi fuerant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit docentis. Ex hac doctrina sua didicerat Paulus Apostolus quod docebat quando dicebat, Si quis autem suis, & maxime domesticis non prouidet, fidem negat, & est infideli deterior. Quid autem cuiq; tam domesticum q̃; parentes filijs, aut parentibus filij? Huius itaq; saluberrimi precepti, ipse magister sanctorum de seipso constituebat exemplum, quando non vt famulæ deus quã creauerat & regebat, sed vt matri homo de qua creatus fuerat, & quam relinquebat, alterum pro se quodammodo filium prouidebat. Nam cur hoc fecerit, quod sequitur indicat. Ait enim Euangelista, Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam.

Ioan. ii.
Hora Christi in nuptiis nõdum venerat.
E

Parẽtibus impẽdere curã docuit Saluator in cruce.

Ioan. xix.
Ex epistola ad Lætum.

¶ Si quid sane pecunię rẽs tua familiaris habet, cuius te implicant

G negocio nec oportet nec decet reuera tribuendum est matri, & domesticis tuis. Horum quippe indigentia, si pauperibus, vt sis perfectus, instituisti distribuere talia tua, primum apud te locum obtinere debet. Si quis enim suis & maxime domesticis (vt Apostolus ait) non prouidet, fidem negat, & est infideli deterior.

Pecunia matri & domesticis tribuenda.

Si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patiẽtibus subministrauit, si omne opus bonum subsecuta est.

¶ Dicimus fratres humilitatem ab excelso, faciamus inuicem humiles quod humiliter fecit excelsus. Magna est commendatio humilitatis, & faciunt hoc sibi inuicem fratres, etiam opere ipso visibili cum se inuicem hospitio suscipiunt. Est enim apud plerosque consuetudo huius humilitatis vsque ad factum quod cernatur expressa. Vnde & Apostolus cum bene moratam viduam cõmendaret, Si hospitio, inquit, recepit si sanctorum pedes lauit, Et apud sanctos vbicunque hæc consuetudo non est, quod manu non faciunt, corde faciunt, si in illorum numero sunt quibus dicitur in hymno beatorum trium virorum, Benedicite sancti & humiles corde dominum. Multo est autem melius & sine controuersia verius, vt etiã manibus fiat, nec dedignetur quod fecit Christus, facere Christianus. Cum enim ad pedes fratris inclinatur corpus, etiã in corde ipso vel excitatur, vel si iam inerat confirmatur ipsius humilitatis affectus.

Ex tracta. euãg. secundum Ioán. lv. Humilitatis exẽplũ a Christo.

Daniel. iij. Pedes sanctorũ etiam manibus interdum lauãdi sunt.

H

Adolescentiores autem viduas deuita. Cum enim luxuriatæ fuerint, aduersus Christum, in Christo, nubere volunt, habentes dãnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.

IN coniugali quippe vinculo si pudicitia conseruatur, damnatio non timetur. Si in viduali continentia, & virginali excellentiam, virtus muneris amplioris expetitur, quæ expetita, & electa, & voto deuoto oblata, iam non solum capessere nuptias, sed etiam si non nubatur, nubere velle damnabile est. Nam vt hoc demonstraret Apostolus, non ait, cum in deliciis egerint, in Christo nubunt, sed nubere volunt, habentes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt, & si non nubendo, tantum volendo. Non quia ipse nuptię velut malum damnandæ iudicantur, sed damnatur propositi fraus, dãnatur fracta voti fides, dãnatur non susceptio a bono inferiore, sed ruina ex bono superiore. Postremo damnantur tales, non quia coniugalem fidem posterius inuenerunt, sed quia continentię primam fidem irritam fe-

Ex li. ad Ianuariam de sancta viduit. Velle nubere in quibus damnabile est.

Fraudatio propositi dãnabile est.

cerunt. Quod vt breuiter insinuaret Apostolus, voluit eas dicere habere damnationem, quia post amplioris sanctitatis propositum nubunt. non quia non damnantur, sed ne in eis ipsæ nuptiæ damnari putarentur. Sed cum dixisset, nubere volunt, continuo addidit habentes damnationem. Et dixit quare? Quoniam priorem fidem irritam fecerunt. vt voluntatem quæ a proposito cecidit, appareat esse damnatam, siue subsequantur nuptiæ, siue desint. A

Ex tra ps.lxxv

¶ Vouete ⁊ reddite domino deo vestro. Quis quod vouere voluerit voueat, illud attendat, vt quod vouerit reddat vnusquisq; deo quod vouet. si respicit retrorsum, malum est. Nescio quę castimonialis nubere voluit. Quid voluit? Quod ⁊ virgo quælibet. Quid voluit? Quod ⁊ mater ipsius. Aliquid male voluit? Male plane. Quare? Quia iam vouerat domino deo suo. Quid enim dixit de talibus Apostolus Paulus cum dicat, viduas adolescentulas nubere si velint? sed tamen ait quodam loco, Beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium. Ostendit beatiorem si sic permanserit: non tamen damnādam, si nubere voluerit. Quid autem ait de quibusdam, quę vouerunt, ⁊ non reddiderunt? Habētes, ⁊ inquit, damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Quid est, primam fidem irritam fecerunt? Vouerunt, ⁊ non reddiderunt. De die iudicii cum dominus minaretur quid ait? Mementote vxoris Loth. Omnibus dixit, Quid enim fecit vxor Loth? Liberata est a Sodomis, ⁊ in via posita, retrorsum respexit. Vbi respexit, ibi remansit. Facta est autem statua salis, vt illius contemplatione condiantur homines, cor habeant, non sint fatui, non retro respiciant, ne malum exemplum dantes ipsi remaneāt, ⁊ alios condiant. Vouete ⁊ reddite domino deo vestro. Quia illa vxor Loth ad omnes pertinet. Maritata mulier voluit facere adulterium de loco suo peruenerat, retro respexit. Vidua quæ iam sic permanere vouerat, voluit nubere. Hoc voluit, quod licuit ei que nupsit, sed illi non licuit, quia de loco suo retro respexit. Virgo est castimonialis iam dicata deo, habeat ⁊ cætera que ornent ipsam virginitatē, ⁊ sine quibus ipsa virginitas turpis est. Quid enim si sit corpore integra, ⁊ mēte corrupta? Quid est quod dixit? Quid si nullus tetigerit corpus, sed sit forte ebriosa, sit superba, litigiosa sit, linguosa sit. Hæc omnia damnat Apostolus. Si anteq; vouisset nupsisset, nō damnaretur. Elegit aliquid melius, spreuit quod ei licebat. Spreuit, et illicita tanta committit? Hoc dico, nubere licet antequā voueat, superbire nūquam licet. O tu virgo dei, nubere noluisti quod licet, extollis te, quod non licet. Melior inquies virgo quam maritata. Sed melior maritata humilis quam virgo superba. Quæ autē respexerit ad nuptias, non quia voluit nubere dānatur, sed quia iam antecesserat, ⁊ fiat vxor Loth respiciendo retrorsum. Non sitis pigri qui potestis quibus aspirat deus, apprehendere gradus me-

Psal.lxxv.
Atten de quid voueas vt reddas.
i.Cor.vii.
B
Luc.xvii.
Vxor Loth in salis statuā versa condimentū est cæteris.
Psal.lxxv.
Virginitas quedam tu rpis est.
Nubere licet ante votum, superbire nunquam.
C

llores, quia non ista ideo loquimur, vt non ista voueatis: sed vt voueatis, & r ddatis.

Ex libro ad Pollentium
Licita, voto fiunt illicita.
Coniuges alter sine altero castitatem vouere non possunt.
Psal. lxxv.

¶ Quod enim cuiq; anteq̄; vouisset licebat, cū id se nunq̄; facturū voueric, non licebit. Si tamen id voueric quod vouendum fuit, sicuti est perpetua virginitas, vel continētia post experta connubia, solutis a vinculo coniugali, vel ex consensu vouētibus, & cernalia debita sibi inuicem relaxantibus fidelibus, castisq; coniugibus, vel alteram sine altero vouere fas non est. Hæc ergo & siqua alia sunt quæ rectissime vouentur, cum homines vouerint nulla conditione rumpenda sunt, quæ sine vlla conditione vouerunt. Quia & hoc dominum præcepisse intelligendum est vbi legitur, Vouete & reddite domino deo vestro. Vnde Apostolus de quibusdam quæ continentiam vouent, & postea nubere volunt, quod eis anteq̄; vouissent vtique licebat. Habentes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt.

Simul autem & otiosæ discunt circuire domos, non solum otiosæ, sed & verbosæ, & curiosæ, loquētes quæ non oportet.

D
Ex tracta. ps. xcix.
Omnis professio in ecclesia habet fictos.
Coniugium humile est melius quā superba virginitas.

¶ Nemo vos fallat. Si non vultis falli & vultis amare fratres, scitote omnem professionem in ecclesia habere fictos. Nō dixi omnem hominem esse fictū, sed omnes professionem habere fictas personas. Sunt Christiani mali, sed sunt & boni. Quasi plures malos videas, quia paleæ sunt, nec te ad grana peruenire permittunt. Sunt ibi & grana, accede, tenta, excute, adhibe oris iudicium, inuenis sanctimoniales indisciplinatas. Nunquid ideo sanctimonium reprehendendum est? Multæ nō stant in domibus suis, circūeunt domos alienas curiose agentes, loquentes quæ non oportet, superbæ, linguτæ, ebriosæ. Sed si virgines sunt, quid prodest integra caro mente corrupta? Melius est humile coniugium q̄; superba virginitas. Si enim nuberet, non haberet nomen vnde extolleretur, & haberet frenum quo regeretur. Sed nunquid propter virgines malas damnaturi sumus & sanctas corpore & spiritu? Aut propter istas laudabiles, etiam illas improbandas laudare cogemur? Vndique vnus assumetur, & vnus relinquetur.

Volo autē iuniores nubere filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare aduersario, maledicti gratia. Iam enim quædam conuersæ sunt retro, post Satanam.

Ex lib. ad Iulianam de sancta viduit.
E
Non nubere

¶ Nuptiarum bonum apostolica auctoritate, & sobrietate commēdat, nō procreãdi officiū etiā eis quæ cōtinētiæ bonū capiunt, tanquã ad obsequelã legis imponit. Deniq; cur hoc dixerit pandit, cū adiungit & dicit, Nullam occasionē dare aduersario maledicti gra

stia. Iam.n.quædam conuersæ sunt retro post Satanam. Vt his verbis eius intelligamus eas quas nubere voluit, melius voluisse continere, quam nubere, sed melius nubere quam retro ire post Satanam.i.ab excellenti illo virginalis vel vidualis castitatis proposito in posteriora respiciendo cadere & interire.

Proficere præstat quæ nubere sed nubere melius est quam non nubere & retro cedere.

Si quis fidelis, aut si qua fidelis habet viduas, subministret illis, vt nō grauetur ecclesia dei, vt his quæ veræ viduæ sunt sufficiat.

¶ Habebat & dominus loculos, & a fidelibus oblata conseruans, & suorum necessitatibus, & alijs indigentibus tribuebat. Tunc primum ecclesiasticæ pecuniæ forma est instituta, vbi intelligeremus quod præcipit non cogitandum esse de crastino, non ad hoc fuisse præceptum vt nihil pecuniæ seruetur a sanctis: sed ne deo propter ista seruiatur, & propter inopiæ timorem iustitia deseratur. Nam & apostolus in posterum prouidens ait, Si quis fidelis habet viduas, sufficienter tribuat eis, vt non grauetur ecclesia, quo veris viduis sufficere possit.

Ex tracta. euange. secundum Ioannem. lxxij quest. i. Habebat. Loculi domini

F

Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & doctrina. Dicit enim scriptura, Non alligabis os boui trituranti. Et dignus est operarius mercede sua. Aduersus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus.

Deut. xxv. i. Cor. ix. Matth. x.

¶ Operarij.n.sumus: & adhuc in vinea laboramus. Finito die, finito opere, merces restituetur. Sed quis operarius perdurat ad accipiendā mercedē, nisi qui pascitur dū laborat? Nō.n.& tu operario tuo mercedē solā daturus es. Nō etiā affers illi vnde vires reparet in labore? Pascis vtique, cui mercedē daturus es. Vnde ergo viuitur, est necessitatis accipere, est charitatis præbere, nō tanquam venale sit euāgelium, vt illud sit præciū eius, quod sumit qui annunciat, vnde viuit. Si.n. sic vendunt magnā rē vili vēdunt. Accipiūt sustētationis a domino. Nō.n.est idoneus populus reddere mercedem illis, qui sibi in charitate euangelij seruiunt. Nō expectant illi mercedem, nisi vnde & isti salutē. Dicit.n.scriptura, Nō infrænabis os boui triturāti. Nunquid de bobus pertinet ad deū? Dixit.n. Non infrænabis os boui trituranti. Sed propter nos scriptura dicit, Oīs ergo, qui prędicat verbū dei, monet, obiurgat, terret, triturat areas, & bouis implet officium.

Ex tracta. euange. secundum Ioan. xvij. Operarij non perdurant in labore, nisi pascātur, nec prædicatores in euangelizatione. Ex libro de pastoribus. Deut. xv. & i. Cor. ix. Ex tract. ps. cxxvij. i. Cor. i. Bouis officium implet prædicans.

Peccantes, coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant. Testor coram deo & Christo Iesu, & electis angelis, vt hæc custodias, sine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando.

G

Ex sermone. de verb. euange. xvi. Math. xviij.

CHristum dominũ, & Paulum seruũ eius audiamus. Quid dicis domine? Si peccauerit in te frater tuus, corripe illum inter te & ipsum solũ. Quid dicis Apostole Paule? Peccantes corã omnibus argue, vt cæteri timorẽ habeant. Quid facimus?

Correptio an in occulto, an palam fieri debeat.

Cõtrouersiã istam velut iudices audimus? Absit, immo sub iudice constituti, pulsemus vt nobis aperiri impetremus, fugiamus sub alias domini. Nõ. n. Apostolo suo contrariũ locutus est, quia & in

ij. Cor. xiij.

illo ipse est locutus, sicut dixit, An vultis experimentum eius accipere qui in me loquitur Christus? Christus in euangelio, Christus in Paulo. Christus ergo vtrumq; dixit, vnum ore suo, alterum ore præconis sui. Quia quando præco de tribunali aliquid dicit, non conscribitur in gestis, præco dixit: sed ille dixisse conscribitur, qui præconi quod diceret impetrauit. Duo ergo ista, duo præcepta fratres sic audiamus, vt nos intelligamus, nos in vtroq; præcepto pacati constituamur cum corde nostro, nos concordemus, & scriptura sancta in nullo discordet. Verum est, sed discernere debemus aliquando illud esse faciendum, aliquando corripiendum fratres inter te & ipsum solum, aliquando corripiendum coram omnibus, vt cæteri timorem habeant. Si aliquando illud, aliquando illud fecerimus, concordiam scripturarum tenebimus, & in faciendo atq; obtemperando non errabimus. Sed dicit mihi aliquis: quando facio illud, quando illud nõne tunc corripiam inter me & ipsum solum, quando debeo coram omnibus corripere: aut tunc corripiam coram omnibus quãdo debeo in secreto corripere. Cito videbit charitas vestra quid quando facere debeamus, sed vtinã

Math. xviij.

facere pigri non simus. Intendite & videte. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum. Quare? Quia in te peccauit. Quid est, in te peccauit? Tu scis quia peccauit, quia enim

In te peccare.

secretum fuit quando in te peccauit, secretum quære cum corrigis quod peccauit. Nam si solus nosti quia peccauit in te, & eum vis coram omnibus arguere, nõ es corrector, sed proditor. Attẽde quem-

Math. i.

admodum iustus Ioseph tanto flagitio quod de vxore fuerat suspicatus, tanta benignitate pepercit anteq; sciret vnde illa conceperat, quia grauidam senserat, & se ad illam non accessisse nouerat.

Occulte peccantes occulte corrigendi, & palam, & publice.

Restabat igitur certa adulterij suspicio: & tamen quia ipse solus senserat, ipse solus sciebat, quid de illo ait euangelium? Ioseph autem cum esset iustus, & nollet eam diuulgare, voluit eam occulte dimittere. Ergo ipsa corripienda sunt coram omnibus, quæ peccantur corã omnibus. Ipsa corripiantur secretius, quæ peccãtur secretius. Distribuite tẽpora, & concordat scriptura. Sic agamus, & sic agendũ est, nõ solũ quãdo in nos peccatur, sed quãdo peccatur ab aliquo vt ab altero nesciatur. Nescio quẽ homicidã nouit episcopus, & alius illũ nemo nouit. Ego nolo publice corripere, & tu quæris inscribere. Prorsus nec prodo, nec negligo. Corripio in secreto, pono ante oculos dei iudicium. Terreo cruentam conscientiam,

persuadeo poenitentiam. hac charitate praediti esse debemus. Vnde aliquãdo homines reprehẽdunt nos q quasi nõ corripiamus, aut putãt nos scire qđ nescimus aut putãt nos tacere si scimus. Forte quod scis & ego scio, non coram te corripio, quia curare volo, nõ accusare. Sunt homines adulteri in domibus suis, in secreto peccant, aliquando nobis produntur ab vxoribus suis plerũq; zelantibus, aliquãdo maritorũ salutẽ q̃rẽtibus, nos nõ prodimus, sed in secreto arguimus, vbi cõtigit malũ, ibi moriatur. Nõ tamẽ vulnus illud negligimus, ante oĩa ostẽdẽtes homini in tali peccato cõstituto, sauciamq; gerenti conscientiam, illud vulnus esse mortiferũ.

Manus cito nomini imposueris, neq; cõmunicaueris peccatis alienis. Te ipsum castũ custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino vtere ꝑpter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates. B

¶ Sicut se habet firmissima veritas, non nisi consensione intelligenda est communio peccatorum, quam vetat apostolus. Ex li. vij. de baptismo.

¶ Iubetur nobis cõtinẽtia, vbi iubet Apostolus ad Timotheũ, Cõtine teipsum. Iussio est, ꝑceptio est. Audiẽdũ est, faciẽdũ est. Sed nisi dominus adiuuet, remanemus. Conamur qdẽ facere voluntate, & nititur aliqđ voluntas: nõ ꝑsumat potestas, nisi adiuuetur infirmitas. Certe. n. iussum est, Cõtine teipsum. Audi aliũ locũ scripturae. Et cũ scirẽ (inquit) quia nemo esse põt cõtinens, nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientiae scire cuius esset donum. Et quid, inquit, feci? Adij dominũ & deprecatus sum. Quid opus est multa percurrere fratres mei? Quicquid nobis iubetur, orandum est vt impleatur. Sed non sic vt dimittamus nos De nobis aliquid & nos agere debemus, conari debemus, & in eo gratias agere in quo potuerimus, in eo quod non potuerimus, orare. Quando gratias agis, caue ne damneris ingratos. Quando autem quod nondum habes petis, caue ne remaneas inanis, qui a impediaris. Ex sermone contra Pelagianus. Sap. viij. Quicquid nobis iubetur, orãdum vt impleatur.

Quorũdam hominũ peccata manifesta sunt, praecedẽtia ad iudicium: quosdam autem subsequũtur. Similiter & facta bona manifesta sunt, & quae aliter se habessent, abscondi non possunt. C

¶ Manifesta ea dicit, de quibus clarum est quo animo fiant. Haec praecedunt ad iudiciũ. i. quia si fuerit ista subsecutũ iudiciũ, nõ est temerarium. Subsequuntur autem illa quae occulta sunt, quia nec ipsa latebunt tempore. Sic & de bonis factis intelligendum est. Nã ita subiungit, similiter & facta bona manifesta sunt, & quaecunq; aliter se habent abscondi non possunt. De manifestis ergo iudicemus: de occultis vero dei iudicio relinquamus, quia & ipsa abscondi non possunt, siue mala, siue bona, cum tempus aduenerit quo manifestentur. Ex lib. de sermo. domini in monte. De manifestis iudicare licet.

CAPVT VI.

Vicunque sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini & doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt, sed magis seruiant, quia
B
fideles sunt & dilecti, quia beneficii participes sunt. Hæc doce, & exhortare. Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus, nihil sciens, sed languens circa questiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, & qui veritate priuati sunt, existimãtium quæstum esse pietatem secungere ab his qui eiusmodi sunt.

Ex lib. questionum Exodi. Libertas Christiana non est flagitanda Iudæorum more. Deut. xvi.

Quæ de seruo Hebræo præcipiuntur, vt sex annos seruiat & dimittatur liber gratis, ne serui Christiani hoc flagitarent a dominis suis, apostolica auctoritas iubet seruos dominis suis esse subiectos, ne nomen dei, & doctrina blasphemetur. Illud enim ex hoc satis constat in mysterio præceptum, quia & pertundi subula eius aurem ad postem præcepit deus qui libertatem illam recusasset.

Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientia.

Ex libro ad Probam de orando deo. Sufficientia expetenda. E

¶ Hanc igitur sufficientiam non indecenter vult quisquis vult nec amplius vult. Alioquin non ipsam vult: & ideo nec decenter vult. Hanc optabat, & pro hac orabat, qui dicebat, Diuitias & paupertates ne dederis mihi. Constitue autem mihi quæ necessaria sunt sufficienter, vt ne satiatus mendax efficiar, & dicam, quis me videt? Aut pauper factus, furer, & iurem nomen dei mei. Vide certe & istam sufficientiam non appeti propter seipsam, sed propter salutem corporis, & congruentem habitum personæ hominis, quo habitu non sit inconueniens eis cum quibus honeste officioseq; viuendum est.

Nihil

Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quia nec auferre aliquid possumus. Habētes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Eccle.v. Iob.i.

Ex serm. de verbis euagel. viii.

℄ Recole diues primordia tua, vide vtrū huc aliquid attuleris. Iā venisti, & tanta inuenisti, dic rogo te quid attulisti? Aut si dicere erubescis, Apostolum audi, Nihil (inquit) intulimus in hunc mundum. Sed forte quia nihil attulisti, & hic multa inuenisti aliquid hinc tecum ablaturus es? Et hoc fortasse amore diuitiarum trepidas confiteri. Audi & hoc Apostolus dicit qui te non palpat, Nihil intulimus in hunc mundum. vtique quando nati sumus. Sed nec auferre aliquid possumus, vtique quando de mundo exiimus. Nihil attulisti, nihil hinc auferes. Quid te inflas contra pauperem? Ecce diues nihil attulisti in hunc mūdum, sed nec auferre hinc aliquid potes. Quod dixi de natis, hoc dico de mortuis. Certe quādo aliquo casu vetera sepulcra franguntur, ossa diuites agnoscantur. Ergo diues audi. Apostolum, Nihil intulimus in hunc mūdum. Agnosce, verū est. Sed nec auferre aliquid possumus. Agnosce, & hoc verum est. Quid ergo sequitur? Victum & tegumentum habentes, his contenti simus. Nō superbiēdū diuiti ꝯtra pauperem. E

Nam qui volunt diuites fieri incidunt in tentationē & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua q̄ mergunt homines in interitū & ꝑditionē.

Ex tr. ii.a. ps. cxxxi. Canticū diuiti & pauper cantum.

℄ Videte quid diuitibus dictum superbe sapere neque sperare in incerto diuitiarum suarum. Bona operari, tribuere, thesaurizare fundamentum bonum in futurum. Pauperibus autem quid dictum est? Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem. N.ī si iam diuites essent, alterum canticum audirent. Diues audit vt eroget, pauper audit ne desideret.

Eccle.x.

Radix enim omnium malorum est cupiditas, quā quidam appetentes errauerunt a fide, & inseruerunt se doloribus multis. Tu autem o homo dei hæc fuge. Sectare vero iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, & confessus bonam confessionem corā multis testibus. Præcipio tibi coram deo qui viuificat omnia, et Christo Iesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, ii. Tim. ii.

Ex sermone de verb. euāg. viij. A Ttende quid dimiserunt. Doles quia hoc dimiserunt, vide quo se inseruerunt. Audi, A fide errauerunt, & inseruerunt se doloribus multis. Sed qui volunt diuites fieri. Aliud est esse diuitem, aliud velle fieri diuitem. Hic cupiditas accusatur, nó aurum, non argentum: non diuitiæ, sed cupiditas.

Aliud est esse diuitem, aliud velle fieri.

Ex libro de Genesi ad literam. xi. ¶ Initiū omnis peccati superbia, Scriptura definiuit dicēs, Initium omnis peccati superbia. Cui testimonio nō incōuenienter aptatur quod Apostolus ait, Radix oīm malorū est auaritia si auaritiam generalē intelligamus, qua quisq; appetit aliqd amplius q̄; oporteret, propter excellētiā sui, & quēdā propriæ rei amorē, cui sapienter nomē latina lingua indidit, cū appellauit priuatū, quod potius a detrimēto q̄; ab incremēto dictum elucet. Oīs.n. priuatio minuit. Vnde itaq; vult eminere superbia, inde in angustias egestatemq; cōtruditur, cū a cōmuni ad propriū damnoso sui amore redigitur. Specialis est autē auaritia, quæ vsitatius amor pecuniæ dicitur. Cuius nomine Apostolus per speciē genus significans, vniuersalem auaritiam volebat intelligi dicendo, Radix omniū malorum est auaritia. Hac.n. & diabolus cecidit, qui vtiq; nō amauit pecuniam, sed propriam potestatem. Proinde peruersus sui amor priuat sancta societate turgidum spiritum, eumq; coarctat miseria, iam per iniquitatem satiari cupientem. Hinc alio loco cū dixisset. Erunt enim homines seipsos amantes, cōtinuo subiecit, Amatores pecuniæ, ab illa generali auaritia, cuius superbia caput est, ad hanc specialem descendens, quæ propria hominum est. Neq; enim essent etiam homines amatores pecuniæ, nisi eos putarent excellentiores, quos ditiores. Cui morbo cōtraria charitas, nō quærit quæ sua sunt id est nō priuata excellentia lætatur, merito ergo & nō inflatur. Hi duo amores, quorum alter sanctus est, alter immundus, alter socialis, alter priuatus: alter communi vtilitati consulens propter supernam societatem, alter etiam rem communem in potestatem propriam redigens propter arrogantem dominationem: alter subditus, alter æmulus deo: alter tranquillus, alter turbulentus: alter pacificus, alter seditiosus: alter veritatem laudibus errantium præferens, alter quoquomodo laudis auidus: alter amicalis, alter inuidus: alter hoc volens proximo, quod sibi: alter subijcere proximum sibi, alter propter proximi vtilitatem regens proximum, alter propter suam, præcesserunt in angelis, alter in bonis, alter in malis: & distinxerunt conditas in genere humano ciuitates duas sub admirabili, & ineffabili dei prouidentia, cuncta quæ erat administrantis & ordinantis, alteram iustorum, alteram iniquorum. Quarum etiam quadam temporali commixtione peragitur seculum donec vltimo iudicio separentur, & altera coniuncta angelis bonis, in rege suo vitam consequatur æternam: altera coniuncta angelis malis, in ignem cum rege suo mittatur æternum.

Eccle. x. initiū Superbia peccati. Auaritia radix omniū malorū

H

ij. Tim. iij.

I. Cor. xiij.

Amor duplex, ciuitates duas constituit.

A

Ex tracta. ps. cxviij. Psal. cxviij. ¶ Inclina cor meū in testimonia tua, & nō in auaritiam. Auaritia

radix omniū malorū. Tali verbo græco hic appellatur, quo possit intelligi generalis auaritia, qua plus appetit quisq; q̄ sat ē. πλέον latine plus est, ἔξις habitus est, ab eo quod est habere. ergo ab amplius habendo appellata est πλεονεξία quam latini interpretes in hoc loco nonnulli interpretati sunt emolumentum: quidam vero vtilitatem, sed melius qui auaritiam. Dicit autem Apostolus, Radix enim omniū malorū auaritia est. Sed in græco, vnde in nostrā linguam verba ipsa translata sunt, nō legitur apud apostolum πλεονεξία in loco isto psalmi huius, sed φιλαργυρία, quo verbo significatur amor pecuniæ. Verum Apostolus intelligēdus est isto noīe genus significasse per speciē, i. per amorē pecuniæ vniuersalē generalēq; auaritiā, quæ vere radix est malorū omniū. Nā ipsi tam primi homines per serpētē decepti & deiecti non fuissent, nisi plus q̄; acceperāt habere, & plus q̄; facti fuerāt esse voluissent. Hic quippe promiserat dicēs, Eritis sicut dij. Ergo ista pleonexia subuersi sunt: Plus. n. volētes habere q̄; acceperāt, & quod acceperāt amiserunt. Cuius vestigiū veritatis quæ vbiq; dispersa est, & in forensi iure deprehensum est, quo instītutū est vt plus petendo causa cadat. i. vt qui plus petierit q̄; ei debetur, & quod ei debebatur amittat. Omnis autem nobis circumciditur auaritia, si gratis colatur Deus. Ad quod sanctū Iob in agone cōtētionis ipse prouocat inimicus, cū de illo dicit, Nunquid gratis colit Iob deū? Putabat. n. diabolus q̄ in deo colēdo vir iustus cor inclinatū haberet in auaritiam, & causa emolumenti vel vtilitatis rerū tēporaliū quibus eū ditauerat dominus, velut mercenarius et pro tali mercede seruiret. Sed q̄; gratis deū coleret tentatus aperuit. Si ergo cor nō habemus inclinatum in auaritiam, deum nō colimus nisi propter deū, vt sui cultus ipse sit merces, ipsū diligamus & in seipso, ipsū diligamus in nobis, ipsū in pximis nostris, quos diligimus sicut nosmetipsos, siue habeant eū, siue vt eū habeant. Quod nobis qm̄ ipso donāte cōfertur, ideo illi dicitur, Inclina cor meū in testimonia tua, & nō in auaritiam.

Pleonexia. | B | Auaritia generalis. | Gene. iij. | Auaritiæ expulsio. | Iob. i. | Psal. cxviij. | C

Vt serues mādatū, sine macula irreprehēsibile vsq; in aduētū dn̄i nostri Iesu Christi, quē suis tpib' ostēdet beatus, & solus potēs, rex regū, & dn̄s dominantiū.

Apoc. xvij. & xix.

Ostēdi nō esse cōsequēs vt ideo credamus, in forma dei visibilē filiū, quia scriptū est, Inuisibili soli deo. Quod tu de patre sic re accipere demonstrabas, tanq̄; filius inuisibilis nō sit, cū eū inuisibiliū creatorē scriptura testetur. Verū restat vt tu dicas, ambo qdē inuisibiles sunt, & pater & filius, sed pater inuisibilis est. Ac si dando aliquid patri, quod nō sit filij, mendacem facis eundē filiū dicentē, Omnia quæcunq; habet pater, mea sunt. Hoc & de potētia sapis. q. s. sit quidē pater & filius, sed potētior pater filio, vt auctoribus & doctoribus vobis potuerit potētē potēs, nec potuerit omnipotentem gignere omnipotens. Ac per hoc si habet pa-

Ex lib. contra Maximinū. ij. | i. Tim. i. | Tā filius q̄; pater inuisibilis deus. | Ioan. xvi. | Patris & filij equalis potētia.

ter omnipotentiam, quam non habet filius, falsum est quod ait filius, Omnia quæcunque habet pater mea sunt. Deinde si aliquid facit pater, quod facere non potest filius, merito dicitur potentior pater q̃ filius, Cum vero dicat, Quæcunq; pater facit, hæc & filius similiter facit, nõne melius auditur ipse q̃ vos? meliusq; ipsi creditur docenti, q̃ decipientibus vobis? sed potentiam pater (inquis) a nemine, filius vero accepit a patre. Fatemur & nos filium ab illo accepisse potentiam, de quo natus est potens. Patri vero nullus potẽtiam dedit, qnia nullus eum genuit. Gignendo enim dedit potentiam pater filio sicut omnia quæ habet in substantia sua gignendo dedit ei, quem genuit de substantia sua. Sed queritur vtrum tantam quanta ipsi est potentia, pater filio dederit, an minorem. Si tãtam, non solum potentem, verum etiam omnipotentem genuisse dicatur, credatur, intelligatur omnipotens: Si minorem, quo modo omnia que habet pater filij sunt? Si patris omnipotẽtia, filij nõ est, quomodo quæcũq; pater fecit, hæc & fili⁹ similiter facit? Quod vtiq; non potest, si omnipotens non est. Ac per hoc, quod ait Apostolus. Beatus & solus potens, non cogor de patre tantummodo accipere: sed de deo, quod est ipsa trinitas. Loquẽs enim ad Timotheum, Præcipio (inquit) tibi coram deo, qui viuificat omnia, & Christo Iesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, vt serues mandatum sine macula irreprehensibile vsq; ad aduentum domini nostri Iesu Christi, quem temporibus proprijs ostendet beatus, & solus potẽns, rex regum, & dominus dominantium: q solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre potest: cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen. Nihil hic video dictũ, quod non conueniat trinitati. Sed vt taceam de spiritu sancto, quẽ nec saltem minorem filio deum vultis, qui omnino deum esse nõ vultis, sufficit vt vos de patre conuincamus & filio. Nunquid enim quia dixit Apostolus, Testificor tibi coram deo, qui viuificat omnia, si dixeris patrem viuificare omnia, quomodo ergo quecunq; pater facit hæc & filius similiter facit? quandoquidem pater vt putas viuificat omnia, quod filius non facit. Deinde vbi ait, Sicut pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat: quomodo verum est si pater sine filio viuificat omnia? Proinde quod addidit, Et Christo Iesu qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonã confessionem, de filio proprie dicere voluit, quia filius quidem sicut pater viuificat omnia. Sed sub Pontio Pilato in forma serui filium nouimus passum fuisse, non patrem. Deinde subiungitur, Vt serues mandatum sine macula irreprehensibile vsq; ad aduentum domini nostri Iesu Christi, quem temporibus proprijs ostendet beatus & solus potens. Quem scilicet aduentum domini nostri Iesu Christi ostendet vtique deus, quod non solus est pater, quia secundum veritatem, non secundum vestrum errorẽ,

Marginal notes: Ioan. xvi. — Ioan. v. — D — Apostoli dicta hoc loco trinitati conueniunt. — B — II. Timo. iiii. — Ioan. v.

trinitas vnus est deus. Beatus & solus potés, rex regum, & domi- nus dominantium. Nunquid enim vel vos dicere audetis. filium non esse regem regum, & dominum dominantium? De quo inter cætera scriptum est in Apocalypsi Ioannis, Et ipse calcat torcular vini potentis, & in tunica, & in femore habet nomen scriptum, rex regũ & dñs dominantiũ. Sed ne forte dicatis, q nomé patris filius habeat scriptũ in veste & in femore, alio loco eiusdé libri superius legitur, Et agnus vincet eos: qm̃ dñs dominantium est, & rex regũ. Quapropter scdm vos, duo sunt reges regũ & domini dominantiũ. Et contra vos est, si de patre tantũ ait Apostolus, Beatus, & solus potés, rex regũ & dñs dominantiũ. verũ aũt scdm fidé recti, ipsa trinitas vnus est deus, beatus & solus potés, rex regũ & dñs dominantiũ, q solus hꝫ imortalitaté, & lucé habitat inaccessibilem. Et quo erit verũ, Accedite ad eũ & illuminamini, nisi quia hoc nemo pót, si de se quisq; psumpserit. sed si ei ipse donauerit? Immortalitaté aũt deus habere dicitur solus, qa est imutabilis solus In oi.n. mutabili natura, nónulla mors est ipsa mutatio, quia facit aliquid in ea nó esse qđ erat. Proinde & ipsa aía humana q̃ propterea dicit̃ immortalis, qm̃ qualitercũq; scdm modũ suũ nunq̃; desinit viuere, hꝫ tñ pro ipso suo mó quandá morté suá, quia si iuste viuebat, & peccat, morit̃ iustitię: si peccatrix erat, & iustificatur, moritur peccator. Vt alias eius mutationes taceá, de quibus lógũ est disputare, & creaturarũ natura cælestiũ mori potuit, qa peccare potuit. Nam & angeli peccauerũt, & demones facti sunt, quitũ est diabolus princeps, & q nó peccauerũt peccare potuerũt. Et cuicũq; creaturę rónali præstatur vt peccare nó possit, nó est hoc naturæ ꝓprie, sed dei gr̃æ. Ac per hoc solus deus habet imortalitaté, qui nó cuiusq; gratia, sꝫ natura sua nec potuit, nec pót aliqua cóuersióe mutari, nec poterit aliqua mutatione peccare. Quẽ scdm naturam qua deus est, nemo hominũ vidit, nec videre pót, sed poterit aliqñ, si ad illũ numerus hominũ ptinet: de quibus dictũ est, Beati mũdo corde, qnoniá ipsi deũ videbũt. Cui deo, id est patri & filio & spiritui sancto, quæ trinitas vnus est deus, honor & gloria, in secula seculorũ. Amé. Omnipotens itaq; pater, omnipotenté genuit filiũ, qm̃ q̃cũq; pater facit, hæc & filius similiter facit. Filiũ quippe ipsum genuit vti ue patris natura, non fecit.

Apoc. xix. F

Apo. xvij.

Trinitas

Psal xxxiij.

Immortalis solus deus.

C

Deũ nemo vidit scdm naturam.

Matth. v.

Ioan. v.

¶ Vnus igitur eiusdéq; cũ patre substátię est, & ideo nó tantũ deus: sed & verus deus. Quod Ioannes in epistola sua apertissime dicit, Scimus q filius dei venerit, & dederit nobis intellectũ vt cognoscamus verũ, & simus in vero filio eius Iesu Christo. Hic é verus deus, & vita æterna. Hic etiá cósequéter intelligitur nó tãtũmodo de patre dixisse apostolũ Paulũ, Qui solus habet imortalitaté, sꝫ de vno & solo deo, qđ est ipsa trinitas. Neq; enim ipsa vita æterna mortalis est scdm aliquá mutabilitaté. Ac per hoc filius dei qui vita æterna est, cũ patre etiá ipse intelligitur vbi dictũ est, solus habet imor

Ex li. de trini. li.

I. Ioan. v.

Nó solus pater hꝫ imortalitaté sꝫ tota trinitas.

H talitaem. Eius enim vitæ æternę & nos participes facti pro modulo nostro immortales efficimur. Sed aliud est ipsa cuius participes efficimur vita æterna, aliud nos qui eius participatione viuemus in æternum. Si enim dixisset, quē temporibus proprijs ostēdet pater beatus & solus potēs, rex regū, & dñs dominātiū, q solus hz imortalitatē, nec sic idē sepatū filiū oporteret ītelligi. Neqꝫ .n. qa ipse fili⁹ alibi loquēs voce sapiētiæ (ipsa.n.ē dei sapiētię) ait, Girū cœli circuiui sola, separauit a se patrem. Quanto magis ergo non est necesse, vt tantummodo de patre preter filium intelligatur quod dictum est, Qui solus habet immortalitatem? cū ita dictum sit, Vt serues, inquit, mandatum sine macula irreprehensibile vsqꝫ in aduentum domini nostri Iesu Christi, quem temporibus proprijs ostēdet beatus & solus potens, rex regum, & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilē, quem nemo hominum vidit, nec videre potest, cui est honor & gloria in secula seculorum. Amen. In quibus verbis nec pater proprie nominatus est, nec filius, nec spiritus sanctus: sed beatus & solus potens rex regum, & Dominus dominātiū, quod est vnus & solus verus deus ipsa trinitas. Nisi forte q̄ sequūtur perturbabūt hunc intellectum quia dixit, Quem nemo hominū vidit, nec videre potest, cū hoc etiā ad Christum pertinere secūdū eius diuinitatē accipiatur, qui nō viderunt Iudæi, qui tamen carnē viderūt & crucifixerūt. Videri aūt diuinitas humano visu nullo modo potest, sed eo visu videtur quo iam q viderint, non hoīes, sed vltra hoīes sunt. Recte ergo deus ipsa trinitas intelligitur beatus & solus potens, ostendēs aduentū domini nostri Iesu Christi temporibus proprijs. Sic enim dictum est, Solus habet immortalitatem, quomodo dictū est, Qui facit mirabilia magna solus. Qd velim scire de quo dictum accipiāt. Si de patre tantum, quomodo ergo verum est quod ipse filius dicit, Quę cūqꝫ eīm pater facit, hæc & filius facit similiter? An quicq̄ꝫ est inter mirabilia mirabilius q̄ꝫ resuscitare & viuificare mortuos? Dicit autem idē filius, Sicut pater resuscitat mortuos, & viuificat: sic & filius quos vult viuificat. Quomodo ergo solus pater facit mirabilia, cum hæc verba nec patrem tm̄ nec filium tm̄ pmittant intelligi, sed vtrūqꝫ deū vnū verū solū.i.patrē & filiū & spm̄ sanctū?

[Margin: Eccle.xxiiii. — A — Diuinitas humano visu videri nequit. — Ps.cxxxv. — Ioan.v. — Ibidem.]

Qui solus habet immortalitatem.

[Margin: Ex tracta. euan. sm Ioan. xv. — Mutabilitatis mori non est in deo. — B]

¶ Quicquid etiam a meliore in deterius, & a deteriore in melius moritur, nō est hoc deus, quia neqꝫ in melius ire potest summa bonitas, neqꝫ in deterius vera ęternitas. Vera autem æternitas est vbi temporis nihil est. Erat autem modo hoc, & modo illud iam tempus admissum est, æternum non est. Nam vt noueritis quia non sic deus quomodo anima, certe immortalis est anima. Quid ergo est quod ait Apostolus de deo, Qui solus habet immortali-

tatem? quia solus habet veram æternitatem. Ergo ibi nulla mutabilitas.

¶ Quid ait Apostolus, qui solus habet immortalitatem, cum ⁊ anima quodammodo immortalis dicatur esse, ⁊ sic nõ diceret solus habet, nisi quia vera immortalitas incommutabilitas est, quã nulla potest habere creatura, quoniam solius creatoris est. hoc ⁊ Iacobus dicit, Omne datum optimum, ⁊ omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum, apud quem non est cõmutatio, nec momenti obumbratio. Hoc ⁊ Dauid, Mutabis ea, ⁊ mutabuntur, tu autem idem ipse es. Ex li. de Tri. I. Immortalitas que est vera icõmutabilitas, cõuenit soli deo. Psal. ci.

¶ Vera æternitas vera immortalitas non est nisi in deitate trinitatis, cui quod est esse perpetuum est, quia natura initio carens incremento non indigens sicut nullum finem, ita nullaʒ recipit mutabilitatem. Creaturæ autem etiam illę, quibus deus æternitatem dedit vel donaturus est, non penitus omnis finis alienę sunt, quia nõ sunt extra commutationem, dum illis finis est ⁊ temporalis institutio, ⁊ localis motio, ⁊ ipsa in augmentum sui facta mutatio. Ex li. sententiarum. Prospe.

Et lucem inhabitat inaccessibilẽ, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest: cui honor & imperium sempiternum. Amen. Ioan. i. i. Ioan. iiii.

C

OMne quippe quod oculis corporis cõspici potest, in loco aliquo sit necesse est, nec vbiqʒ sit totum, sed minore sui parte minorem locum occupet, ⁊ maiore maiorem. Non ita est deus inuisibilis ⁊ incorruptibilis, qui solus habet immortalitatẽ, ⁊ lucẽ habitat inaccessibilem, quem nemo hominũ vidit, nec videre potest. Per hoc enim videri ab homine nõ potest, p quod videt homo corpore corpora. Nam si ⁊ mentibus piorum esset inaccessibilis, nõ diceretur, Accedite ad eum ⁊ illuminamini. Et si mentibus piorum esset inuisibilis, non diceretur, Videbimus eum sicuti est. Ex epistola ad Italicã visibile corporeis oculis est in loco. ps. xxxiii. i. Ioan. iii.

¶ Dictum est, Deus habitat lucem inaccessibilẽ: ⁊ audimus tamẽ, Accedite ad eũ ⁊ illuminamini. Quæ vtiqʒ soluitur quęstio, vt inaccessibilis sit viribus nostris, accedatur autem ad eũ muneribus suis. Ex tracta. ps. cxviii. ps. xxxiii.

¶ Si modum querimus quomodo locutus sit deus, certissime tenere debemus deum aut per suaʒ substantiã loqui, aut per sibi subditã creaturam. Sed per substantiã suam non loqui, nisi ad creandas omnes naturas, ad spiritales vero atqʒ intellectuales non solũ creãdas, sed etiã illuminãdas, cũ iã possunt capere locutionẽ eiꝰ qualis est in verbo eius quod in principio erat apud deũ, ⁊ deꝰ erat verbũ, p quod facta sunt omnia. Illis autẽ q eũ capere nõ possunt, cũ loqr deꝰ nõ nisi p creaturã loqr, aut tãtũmodo spiritalẽ siue in somnis, siue in extasi in similitudinẽ corporaliũ: aut etiã p ipsam corporalẽ, dũ sensibus corporis, vel aliqua species apparet, vel insonant voces. Ad hoc. n. aliquanto latius de hac re disserere volui, quia nonnulli hæretici putant substantiam filii dei nullo assum- ex li. de Genesi ad literã. viii. Loquendi modus in deo. D Ioan. i.

pto corpore per ſeipſas eſſe viſibilem,& ideo anteq̃ ex virgine corpus acciperet. Ipſum eſſe viſum patribus opinantur,tanq̃ de ſolo deo patre dictum ſit,Quem nemo hominum vidit,nec videre poteſt,quia filius viſus ſit ante acceptam ſerui formam etiam per ipſã ſubſtantiam ſuam,que impietas procul a catholicis mentibus repellanda eſt.

Diuitibus huius ſeculi precipe,non ſublime ſapere,neq; ſperare in incerto diuitiarum, ſed in deo viuo, qui preſtat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere,diuites fieri in bonis operibus,facile tribuere, communicare, theſaurizate ſibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam.

Ex ſermo. de verb.euangelii.

NIhil enim tam timendum eſt in diuitijs,q̃ ſuperbia. Deniq; Apoſtolus Paulus hoc admonet Timotheum,Præcipe,inquit,diuitibus huius mundi non ſuperbe ſapere.Non enim diuitias expauit,ſed morbum diuitiarum. Morbus autem diuitiarum eſt ſuperbia magna.Nam grandis animus eſt,qui inter diuitias iſto morbo non tentatur. Maior animus diuitijs ſuis vincens non concupiſcendo, ſed contemnendo. Magnus eſt ergo diues,qui non ſe ideo magnum putat,quia diues eſt. Qui autem ideo magnum ſe putat ſuperbus,& egenus eſt, in carne crepat, in corde mendicat,inflatus eſt non plenus. Vtres autem duos videas,vnum plenum,alterum inflatum,in vtroq; eandem eſt magnitudo, ſed non in vtroq; eadem plenitudo. Si attendis, falleris:ſi appendis, inuenies Qui plenus eſt,difficile mouetur:qui inflatus eſt, cito aufertur. PRæcipe ergo(inquit)diuitibus huius mundi. Non adderet huius mundi, niſi quia ſunt diuites, & non huius mundi. Qui ſunt diuites non huius mundi? Quorum princeps & caput eſt ille, de quo dictum eſt. Pauper pro nobis factus eſt cum diues eſſet. Sed ſi ille ſolus,quid profuit? Vide quid ſequitur. Vt illius paupertate vos ditaremini. Puto,quia paupertas Chriſti non nobis attulit pecuniam,ſed iuſtitiam. Paupertas autem illius vnde? quia mortalis effectus eſt. Ergo diuitiæ veræ immortalitas. Ibi enim veram copia,vbi nulla indigentia. Quia ergo nos immortales fieri non poſſemus,niſi pro nobis Chriſtus mortalis eſſet effectus:ideo pauper factus eſt,cum eſſet diues. Hi ſunt diuites,ſed non huius mundi nec tamen & diuites mundi contempti ſunt,& ipſos lucratus eſt ſua paupertate,qui cum diues eſſet,propter nos pauper effectus eſt. Nam ſi eos contempſiſſet,& in numero ſuorum habere noluiſſet, non Timotheo(ſicut dicebam) Apoſtolus precepiſſet, vt ipſe preciperet; Precipe,inquit,diuitibus huius mundi. Inter hos qui fide ſunt diuites,ſunt quidam diuites huius mundi:precipe illis, quia & ipſi

Margin notes: E — Diues magnus. — Plenus & inflat⁹ — Diues non hui⁹ mundi. — 2.Cor.viii. — Ibidem. — F

membra illius pauperis facti sunt, prec pe illis, quid illis timeas a diuitiis. Non superbe sapere, neq; sperare in incerto diuitiarum. Inde enim superbit diues, quia sperat in incerto diuitiarum. Nam si incerta diuitiarum prudenter attenderet, nunq; superbiret, sed semper timeret: quanto esset ditior, tanto fieret sollicitior, & secundum hanc vitam, non solum secundum illam. Multi enim in istis istius seculi perturbationibus securiores pauperes fuerunt. Multi autem propter suas diuitias quæsiti & correpti sunt, Multi se habuisse plan xerunt, quod semper habere minime potuerunt. Præcipe ergo diuitibus huius mundi nõ superbe sapere, & fiet in eis quod audiuimus in Prouerbio Salomonis. Sunt, qui se humiliant, cum sint diuites. Et secundum istas diuitias temporales fieri potest. Sit humilis, plus gaudeat quia Christianus est, q; quia diues est. Non infletur, non extollatur. Attendat pauperem fratrem, non dedignetur frater pauperis appellari: quantumcunq; enim diues sit, ditior est Christus, qui fratres suos voluit esse pro quibus sanguinem fudit. Tamen ne dicerent diuites, se nõ habere quid faciant de diuitiis suis, admonuit Timotheum, vt eos etiam consilio regeret, non solum præcepto cohiberet. Cum dixisset, neq; sperare in incerto diuitiarũ ne se spem perdidisse arbitrarentur subiecit, sed in deo viuo qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum. Temporalia ad vtendum, æterna ad fruendum. Sed de diuitiis suis quid faciant? Diuites, inquit, sint in operibus bonis, facile tribuant. Hoc prosunt diuitiæ, ne sit tibi difficultas tribuendi. Vult enim pauper, & non potest: vult diues & potest. Facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamẽtum bonum in futuro, vt apprehendant veram vitam. Nam ista vita falsa est. Huius vitæ falsitate deceptus ille in purpura & bisso, iacentem vlcerosum pauperẽ ante suam ianuã contemnebat. Sed ille linctus a canibus thesaurum sibi æternũ in Abrahæ gremio cõparabat, &si non abundanti facultate, pia tamen & optima voluntate. Ille autem diues, qui sibi magnus videbatur in purpura & bysso mortuus & sepultus est. Et quid inuenit? Aeternam sitim, indeficientes flammas. successit ignis purpuræ & bysso: ea tunica ardebat, qua se expoliare non poterat. Pro epulis ariditas, & desiderium guttæ de digito pauperis, sicut ille micarum de mensa diuitis. Sed illius egestas preteriens, huius pœna permanens. Hoc attendãt diuites huius mundi, & non superbe sapiant, facile tribuant, communicẽt, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ibi sunt vere diuites, sed non huius mundi. Vt apprehendant veram vitam.

Causa superbi diuitis.

Quib⁹ fruendũ & quibus vtendum sit.

Lucæ xvi. Diuitis auari commutatio.

¶ Qui nolunt diuites fieri, vel qui non curant, vel non ardent cupiditatibus, non auaritiæ facibus accenduntur, sed diuites sunt: audiãt Apostolum, Præcipe diuitibus huius mundi. Precipe, quid? Prec pe ante omnia non superbe sapere. Nihil est. n. quid sic generet diuitiæ quomodo superbiam. Omne pomum, omne granũ, omne frumẽtũ omne lignum habet vermen suum: & alius est vermis mali, alius

Item ex ser. de ver. euãgelii.

Superbiam generant diuitiæ.

piri, alius fabæ, alius tritici. Vermis diuitiarū, superbia. Ergo præcipe diuitibus huius mundi, non superbe sapere. Vnde autem superbe sapere? de eo qđ sequitur. neq; sperare in incerto diuitiaru. Qui non sperant in incerto diuitiarum, nō superbe sapiunt. Si nō altū sapiūt, timeant: si timent, non altū sapiunt. Quā multi heri diuites hodie pauperes? q̃; multi dormiunt diuites, & venientibus latronibus, & cuncta auferētibus euigilāt pauperes? Ergo nō sperare in incerto diuitiarū, sed i deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendū temporalia & æterna, sed magis ad fruendum æterna, ad vtendum temporalia tanq̃; viatoribus, ad fruendum æterna tanq̃; habitatoribus: temporalia, vnde bona faciamus: æterna, vt boni efficiamur. Ergo hoc faciant diuites, non superbe sapiant, neq; sperent in incerto diuitiarum, sed in deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum, hoc faciant. Ex eo autem qđ habent quid faciant? Audi quid, Diuites sint in operibus bonis, facile tribuant. habent enim vnde, quare non faciunt? Paupertas difficultas est, facile tribuant, habent vnde communicent, id est pares suos mortales agnoscant. Communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum. Non enim quia dico (inquit) facile tribuant, communicent, expoliare illos volo, nudare illos volo, inanes relinquere volo. Doceo lucrum cum ostendo, thesaurizent sibi, non enim volo, vt pauperes remaneant. Thesaurizent sibi, nō vt perdant dico, sed quo migrent ostendo. Thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Hæc ergo falsa vita est, apprehendant veram vitam. Vanitas enim vanitatum, & omnia vanitas. Quæ abundantia tanta hominis in omni labore suo, quo ipse laborat sub sole? Apprehendenda est ergo vera vita, migrandæ sunt facultates nostræ ad locum veræ vitæ, vt hoc ibi inueniamus quod hic damus.

A

Vita hæc est falsa Ecclesia.i.

B

Ex tracta. Psal. cxxxi.

Pauper Dei in animo est, non in seculo.

¶ Pauper dei in animo est, non in seculo. Procedit aliquando homo habens plenam domum, vberes terras, multa prædia, multum auri & argenti, nouit quia in his non est præsumendum, humiliat se deo, facit inde bene, ita cor ipsius erigitur ad deum, vt nouerit quia non solum nihil illi proficiunt diuitiæ ipse, sed impediunt pedes ipsius, nisi ille erigat, & ille subueniat, & numeratur inter pauperes qui saturantur panibus. Inuenis alium mendicum inflatum, aut ideo non inflatum. quia nihil habet, quærentem tamen vnde infletur: non attendit deus facultatem, sed cupiditatem, & iudicat eum secundum cupiditatem, qua inhiat rebus temporalibus, non secundum facultates, quia non ei contigit adipisci. Inde enim de diuitibus dicit Apostolus, Diuitibus huius seculi præcipe non superbe sapere, neq; sperare in incerto diuitiarū sed in deo viuo, qui nobis præstat omnia abundanter ad fruendum. Quid ergo facient de diuitiis qs suis? Sequitur & dicit.

Diuites sint in operibus bonis, facile tribuãt cõmunicent. Et vide quia hic pauperes sunt. Thesaurizent (inquit) sibi fundamẽtũ bonũ in futurũ, vt apprehendãt verã vitã. Cum apprehẽderint, tũc erũt diuites, qñdo autẽ nõ ei adhuc habẽt nouerint se pauperes. Ita fit vt omnes humiles sancto corde, & in charitate germana cõstitutos quicquid habuerint ĩ hoc seculo, inter pauperes suos numeret de⁹ quos saturet panibus. C

O Thimothee depositũ custodi, deuitãs prophanas vocum nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen.

Veniat in mẽtẽ aduersus tales apostolica illa ammonitio, Aptaui vos vni viro, virginẽ castam exhibere Christo. Timeo autẽ ne sicut serpẽs Euã seduxit sua astutia, sic & vestræ mẽtes corrũpãt a castitate q̃ est in Christo. Quid enim agũt isti euãgelizantes nobis pter qd accepim⁹, nisi vt nos a castitate corrũpãt, quã Christo seruam⁹? Quãdo legẽ dei culpãt nomine vetustatis, & errorẽ suũ laudãt nomine nouitatis, quasi omnis vetustas fugiẽda sit, aut omnis nouitas appetẽda, cũ & mãdatũ vetus in laudẽ ponat Apostolus Ioannes, & prophanas verboꝝ nouitates euitari iubeat Apostol⁹ Paul⁹. ¶ Nõ enim ait, deuitãs verborũ nouitates, sed addidit pphanas. Sũt enĩ & doctrinę religionis cõgruẽtes verborum nouitates, sicut ipsũ nomẽ Christianoꝝ quãdo dici cœperit scriptũ est, In Antiochia enĩ primũ post ascẽsionẽ domini appellati sunt discipuli Christiãi sicut legim⁹ in Actib⁹ Apostolorũ. Et xenodochia, & monasteria postea sunt appellata nouis nominib⁹. Res tñ ipse, & ante nomina sua erãt, & religionis veritate firmãt, qua etiã cõtra improbos defẽdũtur aduers⁹ impietatẽ Arrianorũ hæreticoꝝ. Nouũ nomẽ patres homousiõ cõdiderũt, sꝫ nõ rẽ nouã tali nomine signauerunt. Hoc. n. vocat homousiõ, qd est ego & pr̃ vnũ sum⁹ vnius videlicet eiusdẽq; substãtię. Nã si oĩs nouitas pphana esset, nec a domino diceretur, Mandatum nouum do vobis, nec testamẽtum nouum appellaretur, nec cantaret vniuersa terra canticum nouum. Sed prophanę sunt verborum nouitates, vbi dicit mulier insipiẽs & audax, Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtiuæ dulcedinẽ. Ab hac pollicitatione falsę sciẽtię phibet dicẽs, O Timothee depositum custodi, deuita prophanas vocum nouitates, & contradictiones falsi nominis scientiæ quam quidam promitentes, circa fidem exciderunt. Nihil enim sic amant isti, quam scientiam promittere, & fidem rerum verarum quas credere paruuli præcipiuntur, velut imperitiam deridere.

Ex lib. contra Faustum. i. Cor. xi.

Lex nõ est dãnãda idcirco q vetusta.

D

Ex tract. euãgel. sm Ioan. xciiii. Nõois nouitas sed vana dãnatur.

Christiani primũ appellati. Acto. xi.

Ioan. xiii.

Prouer. ix.

E

Scripta ẽ Roma ad Timotheum secunda, cum Paulus sisteretur Cæsari Neroni.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM Ad Timotheum posteriorem.

Voniam in superiori epistola spem sui reditus fecerat Timotheo, apud Ephesios agenti, nec fuit eius præstandi facultas, quod Romæ in uinculis haberetur, literis eum confirmat, ne persequutionũ procellis deijciatur, sed suo exemplo animum ad martyrium præparet. Instare enim tẽpora periculosa ob quosdam, pietatis prætextu veram pietatem, subuertentes: itaq; sese iactantes, quasi in verbis sit Christiana religio, ac non potius in animi puritate. Deinde testatus, imminerem diem obitus sui, seq; iam a plerisq; destitutum, iubet, vt Timotheus vna cũ Marco propere ad se Romam veniat. Scripsit Romæ, cũ iterum ad Neronis tribunal sisteretur.

EXPOSITIO EIVSDEM DIVI AVRE-relii Augustini episcopi, in Secundam eiusdem diui Pauli ad Timotheum Epistolam: ab eodem venerabili Beda presbytero collecta.

Epistola. II. ad Timotheum.

PAulus Apostolus Iesu Christi, per voluntatem dei, secũdũ promissionẽ vitæ quæ est in Christo Iesu, Timotheo charissimo filio, Gratia & misericordia & pax a deo patre nostro, & Christo Iesu domino nostro. Gratias ago deo meo, cui seruio a progenitoribus meis in cõscientia pura, ꝙ sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis nocte. ac die, desiderãs te videre, memor lachymarũ tuarũ, vt gaudio implear, recordationẽ accipiẽs eius fidei quæ est in te nõ ficta, quæ & habitauit primũ in auia tua Loide, & matre tua Eunica, certus sum aũt ꝙ & in te. Propter quã causam admoneo te, vt resuscites gratiã dei quæ est in te per impositionẽ manuũ mearũ. No. n. dedit nobis deus spiritum timoris, sed virtutis & dilectionis & sobrietatis. Noli itaq; erubescere testimoniũ domini nostri, neq; me vinctũ eius, sed collabora euangelio, secũdũ virtutẽ dei, qui nos liberauit, & vocauit vocatione sua sancta: nõ secũdũ opera nostra, sed secũdũ propositum suũ & gratiã, q̃ data est nobis in Christo Iesu ante tẽpora secularia: manifestata est aũt nũc p illuminationẽ Saluatoris nostri Iesu Christi, q destruxit quidẽ mortẽ: illuminauit aũt vitã, & incorruptionẽ per euãgeliũ, in quo positus sum ego ꝑdicator, & apo-

ij. cor. i. Gala. i. i. pet. i. Rom. i. Rom. viij. Tit. iij. i. Tim. ij.

ſtolus, & magiſter gentiū. Ob quā cauſam etiā hæc patior, ſed non confundor. Scio.n. cui credidi, & certus ſum. quia potens eſt depoſitum meū ſeruare in illum diem. Formam habe ſanorum verborū, quæ a me audiſti in fide, & in dilectione in Chriſto Ieſu. Bonum depoſitum cuſtodi, per ſpiritū ſanctum, qui habitat in nobis. Scis enim hoc, ꝙ auerſi ſunt a me omnes qui in Aſia ſunt, ex quibus eſt Phigelus & Hermogenes. Det miſericordiam dominus Oneſiphori domui, quia ſæpe me refrigerauit, & catenam meā non erubuit, ſed cum Romam veniſſet, ſollicite me quæſiuit, & inuenit. Det illi dominus inuenire miſericordiam a deo in illa die. Et quanta Epheſi miniſtrauit mihi, tu melius noſti.

H

Ex libro de gratia & libero arbitrio. Spiritus timoris dei. Eſa.i.

IN hoc Apoſtoli teſtimonio cauere debemus ne nos arbitremur nō accepiſſe ſpiritum timoris dei, quod ſine dubio magnum eſt dei donum. de quo dicit propheta Eſaias, Requieſcet ſuper eum ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus cōſilij & fortitudinis ſpiritus ſcientiæ & pietatis, ſpiritus timoris dei. Non quo timore Petrus Chriſtum negauit, ſed illius timoris ſpiritum accepimus; de quo dicit ipſe dominus Ieſus, Eum timete qui habet poteſtatem & corpus & animam perdere in gehennā. Ita dico vobis hunc timete. Hoc autem dixit, ne illo timore negaremus eū quo turbatus eſt Petrus. Hunc enim auferri a nobis voluit, cum prius dixit, Nolite timere eos qui corpus occidunt, & poſtea non habent quid faciant. Huius timoris non accepimus ſpiritum, ſed virtutis & charitatis & continentiæ. De quo ſpiritu idem ipſe ad Romanos ait, Gloriamur in tribulationibus, ſcientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit, quia charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Nō itaq; p nos, ſed p ſpm ſctm q datus ē nobis, Ipſa charitate fit, quā donū eſſe manifeſtat, vt tribulatio non auferat, ſed potius operetur patientiam.

Math.x. Ibidem. Rom.v.

A

Ex libro de correptione & gratia. Libertate magna opus eſt cōtra mundi errores.

¶ Maior quippe libertas eſt neceſſaria aduerſus tot & tantas tentationes, quæ in paradiſo non fuerunt, dono perſeuerantiæ munita atque firmata, vt cum omnibus amoribus, terroribus, erroribus ſuis vincatur hic mundus. Hoc ſanctorum martyria docuerunt, donante illo a quo miſericordiam conſecuti ſunt vt fideles eſſent, a quo acceperunt ſpiritum non timoris, quo perſequentibus cederent, ſed virtutis, & charitatis, & continentiæ, quo cuncta minantia, cuncta mulcentia, cuncta cruciantia ſuperarent.

CAPVT II.

V ergo fili mi, confortare in gratia, quæ est in Christo Iesu: & quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.

¶ Excellenti ergo sanctitate eminentes in ecclesia, idonei sunt & alios docere: sic loquendo vt fideliter instruantur, sic viuendo vt salubriter imitentur.

Ex tracta. ps. lxxi. Sanctitate excellentes idonei sunt ecclesiæ.

Labora sicut bonus miles Christi Iesu. Nemo militans deo implicat se negociis secularibus, vt ei placeat, cui se probauit. Nam & qui certa in agone, nõ coronabitur, nisi legitime certauerit. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere. Intellige quæ dico, dabit enim tibi dominus in omnibus intellectum.

B

i. cor. ix.

TImotheũ quẽ dicit germanissimũ filiũ, quoniam sciebat corpore infirmũ, sicut ostẽdit monẽs eũ ne aquã biberet, sed modico vino vteretur, propter stomachũ, & frequẽtes suas infirmitates, q̃a in opere corporali laborare non poterat, ne forte cũ indigere nollet victu quotidiano, ab eis quibus euãgeliũ ministrabat aliqua sibi negocia quæreret, q̃bus animi eius implicaretur intentio. Aliud est enim corpore laborare animo libero, sicut opifex põt, si nõ sit fraudulentus & auarus, & priuatæ rei auidus. Aliud autẽ ipsum animũ occupare curis colligẽdæ sine corporis labore pecuniæ, sicut sunt vel negociatores, vel procuratores, vel cõductores: cura. n. præsunt, nõ manibus operantur: ideo q̃ ipsum animũ suũ occupat habẽdi sollicitudine. Timotheus ergo ne in talia incideret, qui per infirmitatem corporis manibus operari nõ poterat, sic exhortatur, & monet, & cõsolatur. Labora, inquit, sicut bonus miles Christi Iesu. Nemo militans deo implicat se negocijs secularibus, vt placeat cui se probauit. Nã qui in agone contẽdit, non coronabitur, nisi legitime certauerit. Hinc ne ille angustias pateretur dicens, Fodere nõ possum, mendicare confundor: adiunxit statim, Laborãtẽ agricolã primum oportet de fructibus percipere. secundum id quod ad Corinthios dixerat, Quis militat suis stipendijs vnq̃? Quis plantat vineã, & de fructu eius nõ edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit? Fecit itaq; securum castum euangelistam, non ad hoc euangelizantem, vt ex eo venderet euangeliũ, sed tamen huic vitæ necessaria suis sibi exhi-

Ex libro de opere monachorum. i. Tim. v.

Animus nõ est occupandus curis secularibus militanti Christo.

C

I. Cor. ix. Non vendere euangeliũ, sed ex eo viuere licet.

b ere manibus non valentem, sumebat enim ab eis quibus tanq; pro uincialibus militabat, & quos tanq; vineam cultor exercebat, vel tanq; gregem pascebat, non esse mendicitatem, sed potestatem. Propter has igitur, vel occupationes seruorum dei, vel infirmitates corporales, quæ omnino deesse non possunt, non solum permittit Apostolus sanctorum indigentiam suppleri a bonis fidelibus, sed etiam saluberrime hortatur.

D
Ex lib. sententiarum. Prosperi.
Profectus non sine tentatione est.

¶ Profectus fidelium sine tentatione non prouehit, nec sibi quisq; innotescit nisi probationis examine, nec coronabitur nisi vicerit, neque vincet nisi certauerit. Quis autem certat nisi inimicum habens, & tentationi resistens?

Memor esto dominum Iesum Christum resurrexisse a mortuis, ex semine Dauid, secundum euangelium meum.

Ex sermone. de resurrectione Christi.
Credulitas de resurrectione domini distinguit nos a.
Paganis.
Rom. x.
Matth. vltimo.

CRedamus in Christum crucifixum, sed eum qui die tertia resurrexit. Ipsa est fides quæ nos distinguit. Distinguit a Paganis, distinguit a Iudæis, fides qua credimus Christum Iesum resurrexisse a mortuis. Apostolus dicit Timotheo, Memor esto Christum Iesum resurrexisse a mortuis, ex semine Dauid, secundum euangelium meum. Itemque ipse Apostolus, Quia si credideris, inquit, in corde tuo, quia dominus est Iesus: & confessus fueris ore tuo, quia deus suscitauit illum a mortuis, saluus eris. Ipsa est salus, qua qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Scio vos credere, salui eritis, corde retinete, ore proferte, quia Christus resurrexit a mortuis. Sed fidem habere Christianorum non dæmoniorum. Fides ista qua credimus Christum resurrexisse a mortuis, distinguit nos a Paganis. Quæro a Pagano vtrum crucifixus sit Christus, clamat valde. Vtrum resurrexerit, negat. Quæro a Iudeo vtrum crucifixus sit Christus, confitetur crimen parentum suorum, confitetur crimen vbi habet & patrem. Bibit enim quod parentes sui ei propinauerunt. Sanguis huius super nos & super filios nostros. Sed quæro ab illo vtrum resurrexerit a mortuis. Negabit, irridebit, accusabit, distincti sumus. Credimus enim nos Christum ex semine Dauid secundum carnem, resurrexisse a mortuis. Nunquid hoc dæmones nescierunt? aut ita dæmones nó crediderunt quod & viderunt? Adhuc anteq; resurrexisset clamabant, & dicebant, Scimus quia sis filius dei. Discernebamus nos a Paganis credendo Christum resurrexisse: si aliquid possumus, a dæmonibus nos discernamus: ipsa est fides quæ Christianos a dæmonibus discernit, fides non quæcunque. Nam ait Apostolus Iacobus, Tu credis quia vnus est deus, bene facis. Et dæmones credunt & contremiscunt. Ipse hoc dixit, qui in eadem epistola scripsit, Si fidem habeat aliquis, opera autem non habeat, nunquid potest fides saluare eum? Et Apostolus Paulus discernentes ait, Neque circuncisio aliquid valet,

Omnes cófitentur Christum mortuum, Christiani soli resurrexisse.
E
Mat xxvij.
Marci. i.
Lucæ. iiij.
Iacobi. ij.
Ibidem.
Galat. v.

valet,neq; præputium,sed fides quæ per dilectionem operatur. Di
screuimus,distinximus,immo distinctam inuenimus,distinctam
esse didicimus,Quomodo distinguimus fide, sic distinguamus & moribus,sic distinguamus operibus accensi charitate,quam chari
tatem dæmones non habebant.Quo igne & illi duo in vno arde-
bunt. Cognito enim Christo, & ab eis discedente dixerunt apud F
se,Nonne cor nostrum erat ardens in via cum aperiret nobis Lucæ.xxiiij.
scripturas?

Ex libro contra Faustū titu.ix. Christus sic filius hominis vt etiam filius dei credendus.

¶ Filium hominis Christum ita credamus,sicut apostolica veri-
tate prædicatur, non sicut Manichæorum falsitate confringitur.
Cum igitur eum euangelistæ annuncient natum ex fœmina de
domo Dauid:Paulusq; ad Timotheum scribat,dicés,Memor esto
Christum Iesum resurrexisse a mortuis ex semine Dauid secundū
euangelium meum:satis apparet quemadmodum Christum filiū
hominis credere debeamus. Qui filius dei per quem facti sumus,
etiam filius hominis per assumptionem carnis factus est,vt more
retur propter delicta nostra,& resurgeret propter iustificationeȝ no
stram.Ideo vtrumq; se dicit,& filium dei,& filium hominis. Ex tracta.

Psal.lxxvij. ps.lxxvij. Tribum Iuda elegit dominus propter Christum.

¶ Et repulit tabernaculum Ioseph,& tribum Effrem nó elegit, sed
elegit tribum Iuda.Per hæc præclari menti nomina quid aliud
q̃; populum vniuersum vetusta cupiditate a domino terrena præ
mia requirentem repulsum & reprobatum intelligimus?electam
autem tribum Iuda non pro meritis Iudæ ipsius? Longe quippe
maiora sunt merita Ioseph,sed per tribum Iuda quoniam inde
exiuit Christus secundum carnem,nouum populum Christi illi G
populo veteri prælatum scriptura testatur. Aperiente domino in
parabolis os suum. Et elegit Dauid seruum. Tribum ergo Iuda pro
pter Dauid.Dauid autem propter Christum. Tribum igitur Iuda
propter Christum,quo transeunte clamauerunt cæci,Miserere no
bis fili Dauid. Et continuo misericordia eius lumen receperunt,
quia verum erat.Hoc ideo non transeunter dicit,sed attente com
mendat Apostolus scribens ad Timotheum,Memor esto Christū
Iesum resurrexisse a mortuis ex semine Dauid secundum euange-
lium meum.

In quo laboro vsque ad vincula quasi male ope-
rans,sed verbum dei non est alligatum.Ideo omnia
sustineo propter electos,vt & ipsi salutem cósequan
tur,quæ est in Christo Iesu cum gloria cœlesti.Fide-
lis sermo.Nam si commortui sumus,& cóuiuemus:
si sustinebimus,& conregnabimus: si negauerimus,
& ille negabit nos:si non credimus , ille fidelis per-
manet,negare seipsum non potest.Hæc autem com
mone testificans coram deo, Noli contendere ver-

bis: ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audientium. Sollicite autem cura teipsum probabilem exibere deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis.

H
Ex tracta.
Psal.cxv.
Psal.cxv.

Credidi (inquit) propter quod locutus sum, ego autem humiliatus sum nimis. Passus enim multas tribulationes propter verbum quod fideliter tenebat, fideliter impendebat, humiliatus est nimis. Quod illi timuerunt, qui amauerunt gloriam hominum magis quam dei. Sed quid est, ego autem? Diceret potius, Credidi, propter quod locutus sum, & humiliatus sum nimis. Cur addidit, ego autem, nisi quia homo humiliari potest ab eis qui veritati contradicunt, non ipsa veritas quam credit & loquitur? Vnde & Apostolus cum de catena sua diceret, Sed sermo, inquit, dei non est alligatus. Sic & iste quia ipsa est vna persona sanctorum testium, hoc est martyrum dei: Credidi, inquit, propter quod locutus sum. Ego autem, non illud quod credidi, non sermo quem protuli, sed ego humiliatus sum nimis.

Homo prædicans veritatem hic humiliari potest, veritas non potest.
ps.cxv.
Ex libro deciui.dei.xvij.

¶ Dicat ergo ecclesie Christi, ciuitas regis magni, gratia plena, prole foecunda. Dicat quod tanto ante de se prophetatum per os piæ matris agnoscit. Confirmatum est cor meum in domino, exaltatum cornu meum in deo meo. Vere confirmatum est cor, & cornu vere exaltatum, quia non in se, sed in domino deo suo dilatatum est super inimicos meos os meum, quia & in angustijs pressurarum sermo dei non est alligatus, nec in præconibus alligatis. Si non credimus, ille fidelis permanet: negare seipsum non potest.

i. Regū.ij.

A
Ex tracta.euāg. secundum.
Ioan.i.
Esai. vi &
Ioan.xij
Isti sunt credere non potuisse qui noluerunt.
i. Tim.iiij

¶ Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit eorum cor. Sic autem dictum est non poterant, vbi intelligendum est quod nolebant, quemadmodum dictum est de domino deo nostro, Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. De omnipotente dictum est non potest. Sicut ergo quod dominus negare seipsum nō potest, laus est voluntatis diuinæ: ita quod illi non poterant credere, culpa est voluntatis humanæ.

Prophana autem & vaniloquia deuita. Multum enim proficiunt ad impietatem, & sermo eorum vt cancer serpit.

Ex tracta.
ps.cxviij
Proficere in malū, & deficere in bonum capi potest.

¶ Cum sint inter se duo ista contraria proficere & deficere, vsitatius profectus in bono accipitur, defectus in malo, quando non additur, vel subiungitur in quid proficiatur, vel deficiatur. Cum vero additur, potest & malum esse proficere, bonumque deficere. Aperte quippe dicit Apostolus, Prophanas autem verborum nouitates euita. Multum enim proficient ad impietatem, Ait & de

quibusdam, proficient in pœnis. Ita & defectus a bono in malum malus est, a malo in bonum bonus est. De bono quippe defectu dictum est. Desiderat & deficit anima mea in atria domini. Psal. lxxxiv

Ex quibus est Hymenæus & Philetus, qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse iam factam, & subuerterunt quorundam fidem.

B

Omnes enim sectæ quæ se aliqui religioné hominibus inserere præsumpserunt, nó negauerunt isti mentiũ resurrectionē, ne diceretur eis, si nó resurgit anima, quare mihi loqueris? Quid in me facere vis? si nó facis ex deteriore meliorem, quare mihi loqueris? Si nó facis ex iniquo iustũ, quare mihi loqueris? Si auté facis ex iniquo iustum, & impio pium, & stulto sapientem, fateris resurgere animam mei, si tibi obtemperauero, si tibi credidero. Volétes ergo credi sibi omnes qui instituerunt alicuius etiã falsæ religionis sectã, negare istam resurrectioné métiũ nó potuerunt. Omnes de illa cõsenserunt, sed multi carnis resurrectioné negauerunt. Dixerunt in fide iam factã esse resurrectionem. Talibus resistit Apostolus dicens, Ex quibus est Hymenæus & Philetus qui circa veritaté aberrauerunt, dicentes resurrectioné iam factam esse, & fidé quorundã subuerterunt. Iam factã esse resurrectionē dicebant, sed eo modo vt alia nó speraretur. Et reprehédebant homines qui sperabant resurrectioné carnis, velut iam resurrectio quæ promissa erat credédo impleretur in mẽte. Reprehendit eos Apostolus. Cur eos reprehendit? Nonne hoc docebant quod dominus loquebatur? Venit hora, & nunc est quando mortui audient vocē filij dei, & qui audierint, viuent. Sed de vita mentiũ loquor adhuc, Ait tibi Iesus. Nondum loquor de vita corporum, sed loquor de vita vitæ corporum, id est animarum in quibus est vita corporū. Nam scio esse corpora in monumentis iacentia: scio & corpora vestra in monumentis futura. Nondum de illa resurrectione loquor, de ista loquor. In ista resurgite, ne ad pœnam in illa resurgatis. Cum ergo ipsi menti loquor, audiat, id est obediat & viuat. Noli itaque domine tacere de resurrectione carnis, ne non eam credant homines, & remaneamus nos argumentatores non prædicatores. Nunc audite de resurrectione corporum non me, sed dominum locuturum. Quia venit hora, non addidit, & nunc est. Ergo horam quandam vult insinuare in finem seculi. Hora nunc est vt resurgant mortui. Hora erit in fine seculi vt resurgant mortui, sed resurgant nunc in mente, tunc in carne. Resurgant nunc in mente per verbum dei filium dei: resurgant tunc in carne per verbum dei carnem factum filium hominis. Expressius hoc dicat, vt calumniam hæreticus negator resurrectionis corporis non inueniat. Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt. Quid euidentius? Quid expressius?

Ex tract. euang. secundũ Ioan. xviij

Resurrectionē mentis profitentur oẽs sectæ

Resurrectionē carnis negant multi

C

Ioan. v

Hora resurrectionis carnis venit & nõdum est.

D

Corpora sunt in monumentis, animæ non sunt in monumentis, nec iustorum, nec iniquorum. Iusti anima in sinu Abrahæ fuit, iniqui anima apud inferos torquebatur. In monumento nec illa nec illa. Omnes qui sunt in monumentis, hoc est iusti & iniusti, audient vocem eius & procedent. Quomodo noluit dicere, & viuent? Omnes enim procedent, & non omnes viuent. In eo quippe quod supra dixit, Et qui audierint viuent: in ipsa obeditione, vitam æternam intelligi voluit & beatam, quam non omnes habebunt qui de monumentis procedent. Iam ergo & commemoratione monumentorum, & expressione professionis de monumentis aperte intelligimus corporum resurrectionem.

Ex li. ad Ianuarium .i. Rom. vi. i. Cor. xv. i. Thes. iiii. ¶ Nonnulli enim attendentes verba quæ assidue dicit Apostolus, Quia & mortui sumus cum Christo, & resurreximus cum eo: nec intelligentes quatenus dicatur, arbitrati sunt iam factam esse resurrectionem, nec vllam vlterius in fine temporum esse sperandam. Ex quibus est, inquit, Hymenæus & Philetus, qui circa veritatem aberrauerunt, dicentes resurrectionem iam factam esse, & fidem quorundam subuerterunt. Idem Apostolus eos arguens detestatur, qui tamen dicit nos resurrexisse cum Christo. Vnde, nisi quia per fidem, & spem, & dilectionem factum esse dicit in nobis secundum primitias spiritus? Sed quia spes quæ videtur non est spes: & ideo si quod non videmus speramus, per patientiam expectamus restat vtique redemptio corporis nostri, quam expectantes in nobismetipsis ingemiscimus, vnde est & illud, Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Rom. xii.

Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc. Cognouit dominus quæ sunt eius, & discedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen domini.

Ex tra. in ps. xcii. DIcebat Apostolus, Ex quibus est Hymeneus & Philetus, qui circa veritatem aberrauerunt, dicentes resurrectionem iam factam esse, & fidem quorundam subuerterunt. Nunquid isti ad orbem terrarum pertinebant qui non commouebitur? Sed palea erant. Et fidem (inquit) quorundam subuerterunt. Et si omnium diceret, omnes intelligere deberemus pertinentes ad ciuitatem Babyloniam, quæ habet damnari cum diabolo, tamen fidem quorundam dixit, Et quasi diceretur ei, & quis eis potest resistere? subiecit statim, Firmum autem fundamentum dei stat habens signaculum hoc. Quod signaculum habet firmum fundamentum? Nouit dominus qui sunt eius. Et recedat ab iniustitia omnis qui nominat nomen domini. Modo ab iniquitate recedit. Ab iniquis enim non potest recedere. quia mixta est palea tritico vsque dum ventiletur. Quid dicimus fratres? Et in ipsa area mira res est de tritico. Recedit a palea cum expoliatur, non recedit ab area cum tri

Recedit iustus ab iniquitate, non ab iniquis.

turatur. Quando autem omnino separabitur? Cum venerit ventilator. Ergo modo area in orbe terrarum est. Necesse est vt si proficis, inter iniquos viuas. Ab iniquis recedere non potes, ab iniquitate recede.

¶ Satis enim fixum atq; immobile debet corde retineri. Hierusalem captiuam ab huius seculi Babylonia decursis temporibus liberari, nullumq; ex illa esse periturum, quia qui perierit, non ex illa erat. Firmum enim fundamentum dei stat habens signaculum hoc. Nouit dominus qui sunt eius, & recedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen domini. Ex li. de cathechizādi rudib. Ex li. de ciuita. dei. xx.

¶ Nec moueat quod sæpe diabolus seducit etiam illos qui regenerati iam in Christo vias, ingrediuntur dei. Nouit enim dominus qui sunt eius. Ex his in æternam damnationem neminem ipse seducit. Sic enim eos nouit dominus vt deus, quem nihil latet etiam futurorum, non vt homo, qui hominem ad presens videt, si tamen videt, cuius cor non videt. Qualis autem postea sit futurus, nec seipsum videt. Ex iis quos dominus suos nouit diabolus neminem seducit.

¶ Nondum apparuit iudicium, sed iam factum est iudicium. Nouit enim dñs qui sunt eius. Nouit qui permaneant ad coronā, qui permaneant ad flammam. Nouit in area sua triticum, nouit paleam. nouit segetem, zizania. G Ex tracta. euāg. secundum Ioan. xii.

¶ Modo enim corpus Christi mixtum est tanq; area: sed nouit dominus qui sunt eius, sicut tu nosti quod trituras, quia ibi est latens massa. Nec consumit trituratio, quod purgatura est ventilatio. Certi sumus fratres, quia omnes qui sumus in corpore domini, & manemus in illo, vt & ipse maneat in nobis. In hoc seculo necesse habemus vsq; in finem inter malos viuere. Non inter illos dico malos, qui blasphemant Christum. Raro enim iam inueniuntur, qui lingua blasphemant, sed multi qui vita. Necesse est ergo, vt inter illos vsq; in finem viuamus. Sed quid est quod ait, Qui manet in me & ego in illo? Quid, nisi quod martyres audiebant? Qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Ex tract. euāgel. secundum. Ioan. Blasphemāt nō pauci lingua, sed multi vita. Ioan. xv. Math. x. & xxiiii.

¶ De illis ouibus de quibus dicit Apostolus, Nouit dominus qui sunt eius. & quos præsciuit, ipsos & prædestinauit: quos autem prędestinauit, hos & vocauit quos autem vocauit, ipsos & iustificauit: quos autem iustificauit, ipsos & glorificauit. De ouibus istis, nec lupus rapit, nec fur tollit, nec latro interficit. Securus est de numero earum qui pro eis nouit quod dedit. & hoc est quod ait, Non rapiet eas quisquam de manu mea. Ex tract. euange. secundum Ioan. xlv. Rom. viii. De ouibus Christi non est qui rapit lupus. H

¶ Numerus ergo iustorum qui secundum propositum sunt: de quibus dictum est, Nouit dominus qui sunt eius, ipse est hortus conclusus, fons signatus. puteus aquę viæ, paradisus cum fructu pomorum. Ex hoc numero quidam spiritaliter viuunt, & supereminentem viam charitatis ingrediuntur, & cum preoccupatum hominem in aliquo delicto instruunt in spiritu lenitatis, intent Ex li. v. de baptismo. Canti. iiii. Hortus conclusus ex quib. constet.

dunt, ne & ipsi tententur, & cum ferre ipsi preoccupentur reprimitur in eis aliquantulum, non autem extinguitur charitatis affectus: rursusq; insurgens & inardescens pristino cursu restituitur. Ps. cxviii. Norunt enim dicere, Dormitauit anima mea pre tædio, confirma me in verbis tuis. Cum autem aliquid aliter sapiunt, id quoq; illi in charitatis flagrantia permanentibus, nec rumpentibus vinculũ pacis, Deus reuelabit. Quidam vero adhuc carnales & animales prouectus suos instanter exercent, & vt cibo spiritalium fiant idonei, sanctorum mysteriorum lacte nutriuntur. Ea quæ in prauis moribus populari etiam iudicio manifesta sunt, in dei timore deuitant, & Vt minus minusq; rebus terrenis, & temporalibus delectentur: vigilantissime satagunt. Regulam fidei diligenter inquisitam firmissime tenent: & si qui ab ea deuiant, cito auctoritate catholica corriguntur: quamuis in eius verbis pro sensu carnali varijs adhuc phantasmatum concursibus fluctuentur. A Sunt etiam quidam ex eo numero, qui adhuc nequiter viuant aut etiam in hæresibus, vel in gentilium superstitionibus iaceant. Et tamen etiam illic nouit dominus qui sunt eius. Nanq; in illa effabili prescientia dei multi qui foris videntur, intus sunt, & multi qui intus videntur, foris sunt. Ex illis ergo omnibus, qui, vt ita dicã intrinsecus, & in occulto intus sunt, constat ille hortus conclusus, fons signatus, putens aquæ viuæ, paradisus cum fructu pomorum. Can. iiii. Horũ munera concessa diuinitus partim sunt propria, sicut in hoc tempore infatigabilis charitas, & in futuro vita æterna: partim vero cum malis peruersisq; communia, sicut omnia cætera, in quibus sunt & sacrosancta mysteria.

In magna autem domo, non solum sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia: & quædã quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Si quis ergo emundauerit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatũ, & vtile domino ad omne opus bonum paratum. Iuuenilia autem desideria fuge, secta vero iustitiam, fidem, spem, & charitatem, & pacem cum his qui inuocant dominum de corde puro.

ii. Tim. iiii. Ibidem. vi.

B Ex li. iii. de baptismo paruulorũ. Mali euitandi adhuc in vna domo versantur cum bonis.

Quosdam qui circa veritatem abberrabant, & fidem quorundam subuertebant, quorum sermo vt cancer serpebat cum euitandos esse diceret, in vna tamen domo magna eos fuisse significat. sed tanq; vasa in contumeliam. Credo q nondum foras exierant, aut si iam exierant quomodo eos dicit in eandem magna domo cum vasis honorabilibus (nisi forte propter ipsa sacramenta, quæ separatis etiam hereticorum conuenticulis non mutata sunt) ad vnam magnam domum, sed diuersis meritis pertinere, alios in honorem, alios in contumeliam? Si

quis ergo emundauerit semetipsum ab istiusmodi, erit vas in honorem sanctificatum vtile domino ad omne opus bonũ paratum. Quid est autem mundare semetipsum a talibus, nisi quod paulo ante dixit, Recedat ab iniustitia hominis q nominat nomẽ domini? Et ne quisquam putarent tanquam in vna domo magna perire se posse cum talibus, vigilantissime predixit. Nouit dominus qui sunt eius. Eos videlicet qui recedẽdo ab iniquitate se mũdant a vasis fictis in contumeliam, ne cũ ipsis pereant quos in domo magna tolerare coguntur.

¶ De quibus ait Apostolus, Sermo eorum sicut cancer serpit, vellẽ intelligere foris fuisse, sed me Cyprianus nõ sinit. Cũ enim ad Antonianum scribens, ostẽderet ante tempus vltimę separationis iustorum & iniquorum, nullo modo esse propter comixtionem malorũ ab vnitate ecclesiæ recedẽdũ, vbi declarat quã sit sanctus, & illa quã meruit martyrij claritate dignissimus, ait, Quãtus arrogãtię tumor est, quãta humilitatis & lenitatis obliuio, & arrogãtiæ suæ quanta iactatio, vt quis audeat, aut facere se posse credat, quod nec apostolus cõcessit dominus, vt zizania a frumẽto putet se posse discernere, aut quasi ipsi palam facere, & areã purgare cõcessum sit, paleas conetur a tritico separare? Cumq; apostolus dicat, In domo autem magna nõ solum sunt vasa aurea & argẽtea, sed & lingua & fictilia: cõtennere, & abijcere, & damnare, quãdo nõ nisi in die domini vasa lignea diuini ardoris incẽdio concremẽtur, & fictilia ab eo cui data ẽ ferrea virga frãgãtur? Sic igitur arguẽs Cyprianus eos qui tãquã malorum cõsortium deuitãtes se ab vnitate diruperant, ostendit magna domum quã dicit Apostolus, vbi essent non solum aurea vasa & argentea, sed & lignea & fictilia, nõ se intellexisse nisi ecclesiã vbi essent boni & mali, donec in fine sicut area ventilata purgetur. Quod si ita est, in ipsa ecclesia, id est in ipso domo magna, erant vasa in contumeliam, quorum sermo vt cancer serpebat.

Ex li. iiii. de baptismo.

C

Mali adhuc intus sunt secũdũ Cyprianum.

Vasa lignea cõburentur, & fictilia virga ferrea frangentur in nouissimo die.

Magna domus est hic ecclesia Itelligenda secũdum Cyprianũ.

Ex li. vii. de baptismo.

¶ Omnibus cõsideratis puto me non temere dicere, alios ita esse in domo dei, que dicitur, ædificari super petram, que vnica columba appellatur que sponsa sine macula & ruga, & hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ viuæ, paradisus cum fructu pomorũ. Que domus etiam claues accepit, ac potestatem soluendi & ligandi. Hanc domum si quis corripientem, corrigentem que contempserit, sit tibi, inquit, tanquã ethnicus & publicanus. De hac domo dicitur, Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuę. &, Qui habitare facit vnanimes in domo. &, Locum datus sum in his quæ dixerunt mihi, in domum domini ibimus. &, Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te, & innumerabilia talia. Hæc domus etiam triticum dicitur, siue tricenũ, siue sexagenũ, siue centenũ fructũ afferẽs cum tolerantia, Hæc domus est in vasis aureis, & argenteis, & lapidibus preciosis, & lignis iputribilibus, Huic domui dicitur, Sufferẽtes

Canti. iiii

D

Mat. xviii.

Psal. xxv.

Psal. lxvii.

ps. cxxi.

ps. lxxxiiii.

Ephe.iiii. inuicem in dilectione studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis, & Templum dei sanctum est, quod estis vos. Hæc quippe in bonis fidelibus est & sanctis dei seruis vbique dispersis, & spiritali vnitate deuinctis, in eadem communione sacramētorum, siue se facie nouerunt, siue non nouerunt. Alios autem ita dicit esse in domo, vt non pertineant ad compagem domus, nec ad societatem fructiferæ pacificæq; iustitie, sed sicut esse palea dicitur in frumentis. Nam & istos in domo esse negare non possumus, dicente apostolo, In magna autem domo non solum aurea vasa sunt vel argentea, sed & lignea & fictilia. Et alia quidem sunt in honorem, alia vero in contumeliam. Ex hoc numero innumerabili non solum turba intus premens cor paucorum in tantæ multitudinis comparatione sanctorum, sed etiā diruptis retibus hęreses, & schismata existunt in eis: qui magis iam ex domo quam in domo esse dicendi sunt. De quibus dicitur, Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Seperatiores enim sunt iam etiam corporaliter segregati, quam illi qui interius carnaliter & animaliter viuunt, & spiritaliter seperati sunt.

i.Cor.iii.

B

Joan.ii.

Ex tractatu. Psal.lxvii. Ita habitandū est in domo domini, vt & dominus habitet in nobis.

¶ Ne queramus eum absq; nobis, sed potius vnius modi habitantes in domo mereamur, vt habitare etiam ipse dignetur in nobis. Iste est locus sanctus domini, quem plerique homines querunt, vt habitent vbi orantes exaudiantur. Sint ergo ipsi quod querunt, & quod dicunt in cordibus suis, id est in talibus cubilibus suis conpungantur habitantes vnius modi, vt a domino magnæ domus habitētur, & apud seipsos exaudiantur. Est enim domus magna in qua non solum aurea vasa sunt & argentea, sed & lignea & fictilia. Et alia quidem sunt in honorem, alia in contumeliam. Siqui autē mundauerint se ipsos a vasis contumeliæ, erūt vnius modi in domo, & locus sanctus domini. Nam sicut in magni hominis domo non in qualicunque loco eius requiescit dominus eius, sed in aliquo vtique secretiore & honoratiore loco, sic deus non in omnibus qui in domo eius sunt habitat. Non enim habitat in vasis contumeliæ, sed totus sanctus eius sunt quos habitare facit vnius modi vel vnius moris in domo.

F

Ps.lxvii.

Ex li.retractationum.ii. Non solum aurea & argentea in honorem sz & lignea quedā & fictilia.

¶ De vasis aureis & argenteis in domo magna constitutis sensum Cypriani secutus sum, qui hæc accipit in bonis, in malis autem lignea & fictilia: ad illa referens quod dictum est, Alia vero in contumeliam. Sed magis approbo in vtrisque intelligendum quædam in honorem, non sola scilicet aurea & argentea: & rursus in vtrisque quædam in contumeliam, non vtique sola lignea & fictilia.

Tit.iii.

Stultas autem & sine disciplina quæstiones deuita sciens quia generant lites. Seruum aūt domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, do-

docibilem, patientem, cum modestia corripientem, eos, qui resistunt veritati.

Mvndo & simplici oculo opus est, vt inveniatur via sapientiæ, cui tantæ malorum & peruersorum hominum deceptiones erroresq; obstrepunt. Quos omnes euadere. hoc est venire ad certissimam pacem & immobilem stabilitatem sapientiæ. Vehementer enim metuendum est ne studio altercandi, & contendendi quisq; non videat quod a paucis videri potest, vt paruus sit strepitus contradicentium nisi etiam sibi ipsi obstrepant. Quo pertinet etiam illud quod apostolus dicit, Seruum autem domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia corripientem diuersa sentientes, ne forte det illis deus pœnitentiam ad cognoscendum veritatem. Ex lib. ij. de ser. domini in monte. G

¶ Ita nos nec deesse volunt fratrum correptioni, nec studere certamini. Multi enim homines cum a somno excitantur litigare volunt, aut rursus dormire cum litigare prohibentur. Pax ergo & dilectio communis periculi cogitatione in corde seruentur. Modus autem sermonis siue acrius siue blandius proferatur, sicut salus eius quem corrigis videtur postulare, moderandus est. Seruum, inquit, domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem. Et ne quisq; ex eo putet cessandum sibi esse a correptione erroris alterius. vide quid adiungat. In modestia, inquit, corripientem diuersa sentientes. Quomodo in modestia? quomodo corripientem? nisi cum lenitatem corde retinemus, & aliquam medicamenti acrimoniam verbo correptionis aspergimus. In expositione epi. ad Galatas. Nec defueritis correptioni, nec studueritis certamini. H

Si quando deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant a diaboli laqueis: a quo captiui teneantur ad ipsius voluntatem.

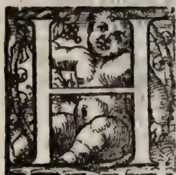
¶ Correptionis vtilitas quæ nunc est maior nunc minor pro peccatorum aduersitate salubriter adhibetur, & tunc est salubris quando supernus medicus respicit. Non enim aliquid proficit nisi cum facit vt peccati sui quenq; pœniteat. Et quis hoc dat nisi qui respexit apostolum Petrum negantem, & fecit flentem? Vnde & Paulus apostolus postea q; dixit cum modestia corripiendos esse diuersa sentientes: protinus addidit, Nequando det eis deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant a diaboli laqueis. Ipsa pœnitentia quando digna causa secundum morem ecclesiæ vt agatur, plerumque in infirmitate non agitur, quia & pudor timor est displicendi, dum plus delectat hominum existimatio q; iustitia, qua se quisq; humiliat pœnitendo. Vnde non solum cum agitur pœnitentia, verum etiam vt agatur, dei misericordia necessaria est. Alioquin non diceret apostolus de quibusdam, ne forte det Ex libro de correptione & gratia. Correptionis vtilitas. Ad pœnitentiã agendã opus est dei misericordia

A

Luc.xxii. illis deus pœnitentiam. Et vt Petrus amare fleret præmisit euangelista, & ait. Respexit eum dominus.

I. Tim. iiii.
II. Rot. iii.
Iud. i.

CAPVT. IIII.

Oc autem scito, quia in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine begnitate, proditores, proterui, cæci, tumidi, & voluptatum amatores, magis q̃ Dei.

In tract. euãge. secundum. Ioan. cxx. Pascẽs oues vt suæ sint, se non Christũ amat. Phili. ii. Ioan. xxi. B

Qui hoc animo pascunt oues Christi vt suas velint esse non Christi, se conuincuntur amare non Christum, vel gloriandi, vel dominandi, vel acquirendi cupiditate non obediendi, & subueniendi, & deo placendi charitate. Contra hos ergo vigilat totiens inculcata ista vox Christi, quos apostolus gemit sua quærere non quæ Iesu Christi. Nam quid est aliud, Diligis me? pasce oues meas, q̃ si diceretur, si me diligis, non te pascere te cogita oues meas? Et sicut meas pasce, non tuas sicut gloriam meam in eis quære non tuam, meum dominum non tuum: lucra mea non tua, ne sis in eorum societate qui pertinent ad tempora periculosa se ipsos amantes, & cætera quæ huic malorum initio connectuntur. Hæc enim omnia mala ab eo velut fonte manant quod primum posuit, se ipsos amantes. Merito dicitur Petro, diligis me? & respondit, amare. Eique refertur, pasce agnos meos, & hoc iterum, hoc tertio. Ibi etiam demonstratur vnum atque idem esse amorem & dilectionem. Nam etiam dominus nouissime non ait diligis me, sed amas me. Non ergo nos, sed ipsum amemus, & in pascendis ouibus eius ea que sunt eius, non ea que sunt nostra queramus. Nescio quo enim inexplicabili modo quisquis se ipsum nõ deum amat, non se amat: & quisquis deum non se ipsum amat, ipse se amat. Qui enim non potest viuere de se, moritur vtique amando se. Non ergo se amat qui ne viuat se amat. Cum vero diligitur de quo viuitur, non se diligendo magis diligit, qui propterea se non diligit vt eum diligat de quo viuit. Non sint ergo se ipsos amantes qui pascunt oues Christi: ne tanq̃ suas non tanquam ipsius pascant eas, & velint ex illis sua lucra conquirere, sicut amatores

Ibidem.

Qui se non deũ amat se quodã modo nõ amat.

Officia pastorũ Christi, & vitia aliorum.

pecuniæ: vel eis dominari, sicut elati: vel gloriari de honoribus quos ab eis sumunt, sicut superbi: vel intantum progredi vt etiam hæreses faciant, sicut blasphemi: nec cedant sanctis patribus, sicut parentibus non obedientes, ⁊ eis qui illos corrigere volunt: quia perire nolunt, mala pro bonis reddant, sicut ingrati: interficiant animas ⁊ suas ⁊ alienas, sicut scelesti ⁊ materna ecclesiæ viscera dissipent, sicut irreligiosi, non compatiantur infirmis, sicut sine affectione: famam sanctorum maculare conentur, sicut detractores: cupiditates pessimas non refrenent, sicut incontinētes: exerceāt lites, sicut sine benignitate: indicent inimicis piorum quæ occultanda cognouerint, sicut proditores: humanam verecundiam inuerecunda exagitatione perturbent, sicut procaces: non intelligant neq; quæ loquuntur, neque de quibus affirmant, sicut cæcati: letitias carnales spiritalibus gaudijs anteponent, sicut voluptatum amatores magis q̄ dei. Hæc enim atq; huiusmodi vitia siue vni homini accidant omnia, siue his alia, illis alia dominentur, ex illa radice quodam modo pullulant cum sunt homines se ipsos amantes. Quod vitium maxime cauendum eis est qui pascunt oues Christi, ne sua quærant non quæ Iesu Christi ⁊ in vsus cupiditatum suarum conferant pro quibus sanguis fusus est Christi. Cuius amor in eo qui pascit oues eius, in tam magnum debet spiritalem crescere ardorem, vt vincat etiam mortis naturalem timorem, quo mori nolumus, ⁊ quando cum Christo viuere volumus. Nam ⁊ apostolus Paulus dicit se habere concupiscentiam dissolui, ⁊ esse cum Christo, ingemiscit tamen grauatus, ⁊ non vult spoliari, sed superuestri, vt absorbeatur mortale a vita. Et huic dominus dilectori suo, Cum senueris, inquit, extendes manus tuas: ⁊ alius te cinget, ⁊ ducet quo non vis, hoc enim dixit significans qua morte clarificaturus erat deum. Solutus quippe a corpore volebat esse cum Christo, sed si fieri posset præter mortis molestiā vitam concupiscebat æternam, ad quam molestiā nolens ductus est, sed ab ea volēs eductus est, nolēs eā venit, sed volēs eam vicit.

C

D Philip. i.

Ioan. xxi. c

Ex epistola ad Esychium episcopum.

¶ Vide quando dixit apostolus, Nunc enim propior est nostra salus q̄ cum credidimus: nox præcessit, dies autem appropinquauit: ecce quot anni transiuerunt, nec tamen quod dixit falsum est, quanto magis nunc dicendum est propinquare domini aduentum quando natus est ad finem factus accessus? Apostolus certe spiritus, inquit, manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus recedent quidam a fide, nondum vtiq; erant eadem tempora, hæreticorum scilicet talium quales eodem sermone descripsit, sed iam venerunt ac per hoc in nouissimis temporibus, videmur etiam per ipsos de fine seculi commoneri. Itemq; alibi dicens. Hoc autem scito, quoniam in nouissimis diebus instabunt tempora sæua. vel sicut alii codices habent. periculosa. Deinde qualia

Roma xiii. Dies domini propior ē quā cū credidimus.

E

futura sint exprimens, Erunt enim, inquit, homines se ipsos amantes, amatores pecuniæ, elati, superbi, blasphemi, parentibus no obedientes, ingrati, scelesti, irreligiosi, sine affectione. detractores, incõtinentes, immites, sine benignitate. proditores. procaces, excæcati, voluptatum amatores magis q̃; dei, habentes speciem pietatis, virtutem eius abnegantes. Mirum si tales homines aliquando defuerunt. Deniq; quia ⁊ tunc erant adiungit ac dicit. Et hos euita. Ex his enim sunt qui penetrant domos. Non ait penetrabunt, tanq̃; ⁊ hic futurum pronuncians, sicut supra dixerat: instabunt tempora periculosa, sed ait, penetrant domos, ⁊ captiuas ducunt mulierculas. Non ait, ducent, vel ducturi sunt, sed iam ducunt. Nec putandus est hoc loco pro temporis futuri verbis presentis temporis verba posuisse, quando quidem illos ab eo cui scribit euitari admonebat. Nec tamen frustra dixit, in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa: ⁊ hinc ea periculosa futura demonstrans, tales homines futuros esse predixit, nisi quia tãto plures erunt, magisq; abundabunt, quanto magis propinquatur ad fines. Videmus ergo tales nunc abundare. Sed quid si abundantiores erunt post nos, ⁊ omnino abundantissimi, quãdo iam iamq; ipse finis instabit, qui q̃; diu aberit, ignoratur? Nouissimi quippe dies dicti sunt, ⁊ in ipsis primis apostolorum diebus cum domini in cœlũ recens esset ascensus, quando die Pentecostes misit promissum spiritum sanctum, ⁊ quidam stupebant admirantes eos, quia linguis quas non didicerant, loquebantur. Quidam retro irridentes, musto plenos esse dicebant. Quo die Petrus loquens ad illos qui de hac re varie mouebantur. Non enim sicut vos, inquit, suspicamini ebrij sunt isti, cum sit hora diei tertia, sed attendite quoniam hoc est quod dictum est per prophetam. Erit in nouissimis diebus, dicit dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem ⁊c. Iam tunc ergo erãt dies nouissimi, quanto magis nunc? Etiam si tantum dierum remansit vsq; in finem, quantum ad hanc diem a domini ascensione transactum est, vel aliquid siue minus restet siue amplius quod profecto nescimus, quia non est nostrum scire tempora vel momenta quæ pater posuit in sua potestate, cum tamen sciamus in nouissimis temporibus, in nouissimis diebus, in nouissima hora nos agere sicut apostoli, sed multo magis qui fuerunt post illos ante nos, ⁊ multo magis nos, ⁊ magis q̃; nos qui erunt post nos, donec ad illos veniatur qui erunt (si dici potest) nouissimorum nouissimi, atq; ad ipsum omnino nouissimum, quem vult intelligi dominus: vbi dicit, Et resuscitabo eum in nouissimo die, qui q̃; ius longe absit, comprehendi non potest.

Scelerati quos euitandos dicit apostolus etiam tunc erant.

Nũc multo plures sunt scelerati.

F

Actuum. ij.

Iohelis. ij.

Nouissimi dies erant sub apostolis.

Actuum. i.

G

Nouissimus omnium dies quã longe absit ignoratur.

Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes, Et hos deuita.

IN nullum nomen religionis seu verum, seu falsum coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum, vel sacramentorum visibilium consortio colligentur. Quorum sacramentorum vis inenarrabiliter valet plurimum: & ideo contempta sacrilegos facit. Impie quippe contemnitur, sine qua perfici non potest pietas. Verumtamen quia visibilia sacramenta pietatis inesse possunt etiam impijs, sicut habuisse sanctum baptismum etiam Magum Simonem legimus: fiunt tales quales Apostolus ait, Habentes formam pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Virtus autem pietatis est finis praecepti, id est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Vnde Apostolus Petrus cum de sacramento arcae in qua Noe domus a diluuio liberata est, loqueretur. Sic & vos, inquit, simili forma baptisma saluos facit. Et ne sibi sufficere putarent visibile sacramentum per quod habebant speciem pietatis: & per malos mores perdite viuendo virtutem eius abnegarent: continuo subiecit. Non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio.

Ex lib. contra Faust. li. xix. Religionis coagulu nō fit absq; sacramento visibili.

Sacramenta visibilia pietatis inesse possunt impijs.

i. Petri. iij.

H

Ibidem

Ex sermone in epist. ioan. ij.

¶ Certe iam renati sunt ex aqua & spiritu fratres nostri: & nos ante aliquot annos renati sumus ex aqua & spiritu. Bonum est nobis vt non diligamus mundum, ne remaneant in nobis sacramenta ad damnationem nostram, non firmamenta ad salutem. Firmamentum salutis est habere radicem charitatis, habere virtutem pietatis non formam solam. Bona forma: sancta forma, sed quid valet forma, si non teneat radicem? Sarmentum praecisum nonne in ignem mittitur? Habe formam, sed in radice. Quomodo autem radicamini vt non eradicemini? Tenendo charitatem, sicut dicit Apostolus Paulus. In charitate radicati & fundati.

Firmamētum salutis est habere charitatem.

Forma non prodest sine radice.

Ephe. iij.

Ex tracta. ps. xlvij.

Charitatis ardor inextinguibilis est.

¶ Ponite corda vestra in virtute eius, non vt habeatis formam pietatis, virtutem eius negetis, sed in virtute eius ponite corda vestra. Quae est virtus ciuitatis huius? qui vult intelligere virtutem huius ciuitatis, intelligat vim charitatis. Ipsa est virtus quam nemo vincit: nullus ignis, nullus fluctus seculi, nulla tentationis flumina extinguunt. De hac dictum est, Valida est sicut mors dilectio. Quomodo enim mors quando venit resisti ei non potest, sic contra violentiam charitatis mundus nihil potest. Econtrario enim similitudo data est de morte. Quomodo enim mors ad auferendum violentissima est, sic charitas ad saluandum violenta est. Per charitatem enim multi mortui sunt, vt viuerent deo. Hac charitate accensi martyres, non simulati, non vana gloria ventilati: non tales de quibus dictum est, Si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem nō habeam, nihil mihi prodest: sed tales quos vere Christus & veritatis charitas perduceret ad passionem. Quid eis fecerunt tentationes saeuientium? Maiorem violentiam habuerunt oculi flentium suorum, q̄ persecutiones insectantium. Quam multos tenebant filij ne paterentur? q̄ multorum genibus prouolue-

Canti. viij.

A

i. Cor. xiij.

bantur vxores ne viduæ derelinquerentur? q̃ multos parentes prohibebant mori? sicut nouimus & legimus in passione beatæ Perpetuæ. Facta sunt ista, ac lachrymæ quantælibet, & quantolibet impetu fluerent, quando ardorem charitatis extinguerent? Hæc est virtus Sion cui alibi dictum est, Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Ponite corda vestra in virtute eius: & distribuite domos eius. Quid hic intelligimus, Ponite corda vestra in virtute eius, & distribuite domos eius? Id est distinguite domum a domo, nolite confundere domos. Est enim formam habens, & pietatem non habens. Sed distribuite: nolite confundere. Tunc autem distribuitis, & non confunditis, quando corda in virtute eius ponitis, id est cum facti fueritis per charitatem spiritales, tunc temere nõ iudicabitis. Tunc videbitis nihil obesse malũ bonis, q̃diu sumus in hac area.

Ps. cxxi:
Ps. xlvij.
B

Ex libr. de agone Christiano.
Sacramentum baptismi nõ est nisi ex ecclesia catholica, sed formam eius habent farmenta præcisa

℄ Sacramentũ sancti lauacri nusquã est nisi ex catholica ecclesia. Sed eam formã secum habent sarmenta præcisa, quam in ipsa vite anteq̃ præciderentur acceperant. Hi sunt enim de quibus apostolus dicit, Habentes speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Est enim magna virtus pietatis pax & vnitas, quia vnus est deus. Hanc illi non habent, quia præcisi ab vnitate sunt. Itaque si qui ex ipsis ad catholicam veniunt, non iterant speciem pietatis quam habent, sed accipiunt virtutem pietatis quam non habent. Nam & amputatos ramos denuo posse inseri si non permanserint in incredulitate, apertissime apostolus docet.

Ex his enim sunt qui penetrant domos & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis: semper discentes, & nunq̃ ad scientiam veritatis peruenientes.

Ex tractatu euangelij secundum Ioan. lx
C
Quærere debemus faciem domini semper

℄ Diuini cantici vox est, Quærite dominum, & viuet anima vestra. Quæramus inueniendũ, quæramus inuentũ. Vt inueniendus quæratur, occultus est: vt inuentus quæratur, immensus est. Vnde alibi dicitur, Quærite faciem eius semper. Satiat enim quærentem inquantum capit, & inuenientem capaciorem facit, vt rursus quærat implere vbi plus capere cœperit. Non ergo ita dictum est, quærite faciem eius semper: quemadmodum dictum est de quibusdam: semper discentes, & ad veritatis scientiam nunq̃ peruenientes: sed potius sicut ille ait, Cum consummauerit homo. tunc incipit, donec ad illam vitam veniamus, vbi sic impleamur vt capaciores non efficiamur, quia ita perfecti erimus vt iam non proficiamus. Tunc enim ostendetur nobis quod sufficit nobis: hac autem semper quæramus, & fructus inuentionis non sit finis inquisitionis. Nequæ enim propterea non semper, quia hic tantum, & sed

Hic nõ inuenitur quod sufficiat.

Ideo hic semper dicimus esse quærendum, ne aliquando hic putemus ab inquisitione cessandum. Nam & de quibus dictum est, Semper discentes, & ad veritatis scientiam nunquam peruenientes, hic sunt vtique semper discentes: cum vero de hac vita exierint, iam non erunt discentes, sed erroris sui mercedem recipientes. Sic enim dictum est, Semper discentes, & ad veritatis scientiam nunquam peruenientes: tanquam diceretur, semper ambulantes & ad viam non peruenientes. Nos autem semper ambulemus in via donec eo veniamus quo ducit via. Nusquam in illa remaneamus, donec perducat vbi maneamus. Atque ita & quærendo tendimus, & inueniendo ad aliquid peruenimus, & ad id quod restat quærendo & inueniendo transimus, quousque ibi fiat finis quærendi, vbi perfectioni non superet intentio proficiendi.

Quemadmodum autem Iamnes & Mambres restiterunt Moysi, ita & hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem, sed vltra non proficient. Insipientia enim eorum manifesta erit in omnibus, sicut & illorum fuit. Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones, qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconio, Listris: quales persecutiones sustinui, & ex omnibus eripuit me dominus. Exo. vij

Animositas hæreticorum semper inquieta est, quos magorum Pharaonis habere conatum declarat apostolus dicens, Sicut etiam Iamnes & Mambres restiterunt Moysi, sic & hi resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem sed vltra non proficient. Dementia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. Quia enim per ipsam corruptionem mentis inquietissimi fuerunt, in tertio signo defecerunt, fatentes sibi aduersum esse spiritum sanctum qui erat in Moyse. Nam deficientes dixerunt, Digitus dei est hoc. Sicut autem conciliatus spiritus sanctus, requiem præstat mitibus & humilibus corde, ita contrarius & aduersus immites ac superbos inquietudine exagitat. Quam inquietudinem muscæ illæ breuissimæ significauerunt, sub quibus magi Pharaonis defecerunt dicentes, Digitus dei est hoc.

Ex lib. adu. Ioan. ij. Hæretici semper inquieti. Exo. viij

¶ Ait Hieremias propheta, Clamauit perdix, congregauit quæ non peperit faciens diuitias suas non cum iudicio. Perdix enim nimis contentio-

Ex libr. contra Faustũ ca. xxv. Hier. xvij

Perdix conten/tiosa curritin laqueum vt hæretici.

sum animal, notum est quanta auiditate ipsius contentionis currat in laqueum. Non enim disputare amant hæretici, sed quoquo modo superare impudentissima peruicacia, vt congregent (sicut hic dixit) quæ non pepererunt. Christianos enim quos maxime Christi nomine seducunt, iam per ipsius Christi euangelium natos inueniunt, & faciunt illos diuitias suas, non sane cum iudicio sed cũ temeritate, inconsiderata. Non enim intelligunt ibi esse veram, & salubrem, quodammodo germanam atq; radicalem christianam societatem, vnde istos separauerunt, quos ad suas diuitias cõgregarunt. Et quia de talibus dicit apostolus, Sicut enim Iannes & Mambres restiterunt Moysi, sic & isti resistunt veritati homines mente corrupti, reprobi circa fidem, sed vltra non proficient. Dementia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit, sequitur & hic propheta & dicit de perdice quæ congregauit quæ non peperit. In dimidio dierum eius derelinquunt eam, & in nouissimis suis erit insipiens. Idest quæ primo tanq; per pollicitationem & ostentationem excellentis sapientiæ seducebat, erit insipiens, idest apparebit insipiens. Eis quippe quibus primo sapiens erat, tunc erit insipiens cum apparebit: quia dementia eius nota erit omnibus.

F

Et omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur.

Ex libro de pastoribus. Eccle.ij.

FIli accedens ad seruitutem dei sta in iustitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Qui enim hæc loquitur confortat infirmum, & ex infirmo facit firmum: vt non ille cum crediderit, prospera huius seculi speret. Si enim doctus fuerit sperare prospera seculi, ipsa prosperitate corrumpitur, superuenientibus aduersitatibus sauciatur, aut fortassis extinguitur. Non ergo eum ædificat super petram qui sic ædificat, sed super arenam ponit. Petra autem erat Christus. Christi passiones imitandæ, non a christianis delitiæ conquirendæ. Confortatur infirmus cum ei dicitur, spera quidem tentationes huius seculi, sed ab omnibus eruet te dominus, si ab illo non recesserit retro cor tuum. Nam ad confortandum cor tuum, venit ille pati, venit ille mori, venit, spuis illiniri, venit spinis coronari, venit opprobria bibere, venit postremo ligno configi. Omnia hæc ille pro te, tu nihil pro illo, sed pro te. Quales autem sunt qui timentes eos lædere coram quibus loquuntur, non solum non præparant ad imminentes tentationes, sed etiam promittunt felicitatem huius seculi quam deus ipse seculo non promisit? Ille prædicit labores super labores vsq; in finem venturos ipsi seculo, & tu vis ab ipsis laboribus exceptum esse christianum? Quia christianus est, aliquid plus passurus est in hoc seculo. Et enim ait apostolus, Omnes qui volunt in Christo pie viuere, persecutionem patientur. Iam tibi si placet pastor sua quærens

Prosperitas seculi corrumpit.

G

1.Cor.x.

Confortatur christianus pro quo omnia Christus, & nihil pro se passus intelligitur dum se ab omnibus tentationibus eruendũ videt.

non quæ

non quæ Iesu Christi,ille dicat,omnes qui volunt in Christo pie viuere,persecutioné patiétur:& tu dic,si in Christo pie vixeris,abundabunt tibi omnia bona:& si filios nó habes,suscipies, & enutries omnes,& nemo tibi morietur. Hæccine est ædificatio tua? Attéde quid facias,vbi ponas. Super arenam est quem cóstituisti venturus est imber:influxurus est fluuius,flaturus est ventus, impingent in domum istam & cadet,& fiet ruina eius magna. Leua de arena:pone super petram:in Christo sit quem vis esse christianum. Attendat ad passiones Christi indignas, attendat illum sine vllo peccato quæ non rapuit exoluentem.

¶ Quod ait apostolus Paulus: Quicunq; volunt in Christo pie viuere,persecutioné patientur:nullis putandú est deesse posse tépori bus:quia & cú ab eis qui foris sunt nó sæuientibus videtur esse tranquillitas,& reuera est,plurimumq; cósolationis affert maxime infirmis:nó tamé desunt,immo multi sunt intus,qui corda pie viuentiú suis perditis moribus cruciant:quoniá per eos blasphematur christianú & catholicum nomen. Quod quanto charius est eis qui volunt pie viuere in Christo,táto magis dolent quod per malos intus positos fit vt minus quàm piorum mentes desiderant diligatur. Ipsi quoq; hæretici cú cogitantur habere nomen & sacraméta christiana,& scripturas,& professionem,magnum dolorem faciunt in cordibus piorum,quia & multi volentes esse christiani,propter eorum dissensionis hæsitare coguntur,& multi maledici etiam in his inueniunt materiam blasphemandi Christianum nomen,quia & ipsi quoquo modo Christiani appellantur. His atque huiusmodi prauis moribus & erroribus hominum persecutionem patiuntur, qui volunt in Christo pie viuere,etiam nullo infestante neq; vexante,corpus illorum. Patiuntur quippe hanc persecutionem non in corporibus,sed in cordibus:vnde illa vox est, Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo. Non enim ait,in corpore meo. Sed rursus,quoniam cogitantur immutabilia diuina promissa,& quod ait Apostolus,nouit dominus qui sunt eius:quos enim præsciuit,& prædestinauit conformes fieri imaginis filij eius ex eis perire nullus potest:ideo sequitur in illo psalmo, Consolationes tuæ iocundauerunt animam meam. Dolor autem ipse qui fit in cordibus piorum quos persequuntur mores Christianorum malorum siue falsorum,prodest dolentibus:quoniam de charitate descendit,qua eos perire nolunt,nec impedire aliorum salutem. Denique magnæ cósolationes fiunt etiam de correctionibus eorum:quæ piorum animas tanta iocunditate perfundunt,quantis doloribus de sua perditione cruciauerunt. Sic in hoc seculo in his diebus malis,nó solum a tempore corporalis præsentiæ Christi & apostolorum eius,sed ab ipso Abel quem primum iustum impius frater occidit,& deinceps vsque in huius seculi finem,inter persecutiones mundi & consolationes dei peregrinando percurrit

[Margin notes: Ex libro de ci. dei.xviij. — Volentes pie viuere semper patientur persecutionem. — Hæretici magnum dolorem faciunt pijs. — A — Psal.xcij. — ij.Timo.ij. — Roma.viij. — Psal.xcij. — B]

ecclesia.

Ex epistola ad Sebastianum.

℄ Sensi in epistola tua, quod tædium te detineuerit a peccatoribus relinquentibus legem dei. Illo enim spiritu viuis, quo dictum est, Vidi insensatos & tabescebam. Pia est illa tristitia, & si dici potest beata miseria, vitijs alienis tribulari, non implicari. moerere, non hærere, contrahi, non amore attrahi. Hæc est persecutio quam patiuntur omnes qui volunt in Christo pie viuere, secundum apostolicam mordacem veramque sententiam. Quid enim hic tam persequitur vitam bonorum, quam vita iniquorum? Non cum cogit imitari quod displicet, sed cum cogit dolere quod videt. Quoniam coram pio viuens impie, etsi non obligat consentientem, cruciat sentientem. Nam sæpe & diu piorum corporibus a secularibus temporibus & quorumlibet vexationibus parcitur, piorum autem cordibus malis hominum moribus nunquam, vsque ad huius seculi finem. Sic ergo potius impletur quod commemoraui dixisse apostolum, quia omnes qui volunt in Christo pie viuere, persecutionem patiuntur: & tanto amarius, quanto interius, donec diluuium transeat: vbi arca continet coruum & columbam.

Beata miseria vitiis alienis tribulari.

C

Ex tract. ps. liiij

Pie viuens torquetur vitijs alienis.

ij. Cor. xi.

℄ Verum est illud, omnes qui volunt pie viuere in Christo, persecutionem patientur. Non pateris persecutionem? non vis pie viuere in Christo. Vis probare verum esse quod dictum est? Incipe viuere in Christo. Quid est pie viuere in Christo? Vt pertineat ad viscera tua quod ait Apostolus, Quis infirmatur & ego non infirmor? Quis scandalizatur & ego non vror? Aliorum infirmitates, aliorum scandala, persecutiones illi fuerunt. Nunquid ergo sunt hoc tempore plures? abundant illis qui ea curant.

Ex tractatu ps. lv.

Expers tribulationis non est perfectus Christianus.

℄ Nemo sibi dicat, fuerunt tribulationes apud patres nostros, apud nos non sunt. Si putas te non habere tribulationes, nondum cœpisti esse Christianus. Et vbi est vox apostolorum? Sed & omnes qui volunt in Christo pie viuere, persecutiones patientur. Si ergo non pateris vllam pro Christo persecutionem, vide ne nondum cœpisti in Christo pie viuere. Cum autem cœperis in Christo pie viuere, ingressus es torcular: præpara te ad pressuras, sed noli esse aridus ne de pressura nihil exeat.

Ex tract. Psal. cxxij.

Irrisio eorum qui sperant æterna.

D

Deliciæ huius mundi teneri nequeunt.

℄ Omnes qui secundum Christum pie volunt viuere, necesse est patiantur opprobria: necesse est contemnantur ab his qui volunt impie viuere, quorum felicitas tota terrena est. Irridentur illi qui felicitatem vocant, quam oculis videre non possunt: & dicitur eis, Quid credis insane? Vides quod credis? Reuersus est aliquis ab inferis, & retulit tibi quid ibi agitur? Ecce quod ego amo, video, & fruor. Despiceris, quia speras quod non vides. Et despicit te ille, qui quasi tenet quod videt. Attende ipse si tenet, noli turbari, vide si ipse tenet, ne dum putas eum felicem in præsenti, amittas veram felicitatem futuram. Noli turbari, attende si tenet. labitur hoc ab illo quod tenet, vel ipse ab eo quod tenet. Necesse est transeant aut

ipse per suas, aut res ipsius per illum. Per quem transeant res suæ? Qui eas labefactauerit. Qui transit per res suas? Qui in diuitijs moritur, quia cum moritur, non eas secum affert ad inferos. Tu securior esto, quia resurrexit & docuit te quod in alia vita daturus sit: certus esto quia dat. Sed insultat ille, quia tenet. Ferto insultantem, & ridebis gementem. Postea enim veniet tempus quando dicturi sunt illi ipsi, Hi sunt quos aliquando habuimus in risus. Verba sunt libri Sapientiæ, quia prodidit nobis scriptura quæ dicturi sunt illi ipsi, qui nos modo irrident, & qui nos despiciunt, & a quibus impleti sumus opprobrio & despectione, quæ verba habebunt tunc quando a veritate despicientur. Videbunt enim ad dexteram fulgere quos se cum commixtos contempserant, cum factum in illis fuerit quod dicit apostolus. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria, & dicent, Hi sunt quos aliquando habuimus in risum & in similitudinem improperij. Hos insensati vitam illorum existimabamus insaniam, & finem eorum sine honore. Quomodo computati sunt inter filios dei, & inter sanctos sors illorm est? Sequuntur in eo sermone & adijciunt, Ergo errauimus a vita veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol non ortus est nobis. Quid nobis profuit superbia? & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Ibi tu non eis insultas, quia ipsi sibi iam insultant. Quod donec fiat fratres leuemus oculos ad eum qui habitat in cœlo: & non ab illo tollamus oculos quousque misereatur nostri: & liberet ab omni tentatione & opprobrio & despectu.

Sapien. v. Irridentium planctus. Coloss. iii. Sapien. v. Ibidem.

¶ Omnes qui volunt pie viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. Non enim modo quia diabolus per reges non sæuit. deo non Christiani patiuntur persecutionem. Si mortuus est diabolus, mortuæ sunt persecutiones. Si autem ille aduersarius noster viuit, vnde non tentationes suggerit? vnde non sæuit, vnde non minas aut scandala procurat. O, si incipias pie viuere videbis quia omnes qui volunt pie viuere in Christo Iesu persecutionem patientur. Pugnamus cum concupiscentijs nostris, pugnamus foris cum infidelibus & inobedientibus hominibus, pugnamus cum suggestionibus, cum perturbationibus carnalibus. Vbique pugnamus adhuc, quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam. Pugnamus adhuc, quoniam si spiritus vita est, tamen corpus mortuum est propter peccatum. Sed quid futurum est. Si autem spiritus eius habitat in vobis, qui suscitauit Christum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra propter spiritum qui habitat in vobis. Cum ergo viuificata fuerint membra nostra mortalia, iam nihil resistet spiritui nostro.

Ex tract. ps. cxxvij. Persecutiones non morientur hoc nisi diabolus moriatur. Pugna Christiani. B Sapien. ix. [R]oma. viij.

¶ Ait apostolus Omnes qui volunt in Christo pie viuere, persecutionem patientur. Ecce quia dies mali sunt, sine persecutione iusti viuere non possunt, qui inter malos viuũt persecutionẽ pa

Sine persecutione iusti viuere ad hic iusti viuere non possunt.

diuntur. Omnes mali persequuntur bonos non ferro ⁊ lapidibus sed vita ⁊ moribus. Nunquid aliquis sanctũ Loth persequebatur in Sodomis? Nemo illi molestus erat, ⁊ tamen inter impios viuebat, inter immũdos, superbos, blasphemos. Persecutionẽ patiebatur nõ vapulando, sed malos vidẽdo. Quisquis me audis, ⁊ nõdum viuis in Christo, incipe in Christo pie viuere probas qd dico. Deniq; apostolus cum memoraret pericula sua, Periculis, inquit, in mari, periculis in fluminibus, periculis in deserto, pīculis in latronibus, periculis in falsis fratribus. Cætera pīcula quiescere possunt: pericula a falsis fratribus quiescere vsq; in finẽ seculi nõ nouerũt.

II. Cor. xi.

¶ Magnus bonorum labor est mores tolerare contrarios, quibus qui non offenditur, parum proficit. Tantum enim torquet iustum iniquitas aliena, quantum recedit a sua.

G

Ex li. sentẽtiarũ Prosperi.

Qui malis moribus nõ offenditur parũ proficit.

Mali autẽ hominis, & seductores, proficient in peius: errantes & in errorẽ mittentes. Tu vero permane in his q̃ didicisti, & credita sunt tibi, sciens a quo didiceris: & quia ab infantia sacras literas nosti: q̃ te possunt instruere ad salutẽ, per fidẽ q̃ est in Christo Iesu. Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendũ, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia: vt perfectus sit homo dei ad omne opus bonum instructus.

Roma. xiiii.
II. Pet. i.

¶ Cæcus si cæcũ ducat, simul in foueam cadunt, merito cadunt in puteũ corruptionis. Quid ergo ait? Proficiẽt in peius, nõ tamẽ diu. Nam ante paulo dixit, Sed vltra nõ proficient, hoc est, nõ dimidiabunt dies suos. Sequatur apostolus ⁊ dicat quare. Dementia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut illorum fuit.

Ps. cxviii.
Ps. liiii.

H

CAPVT IIII.

Estificor id coram deo, & Iesu Christo, qui iudicaturus est viuos & mortuos, & aduentum ipsius & regnum eius: prædica verbũ, insta oportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina.

In expositione epi. ad Galat.
Opportunitas ĩ oĩ medicamẽto necessaria.

IMportunitas opportunitati vtiq; contraria est. Neq; omnino vllum medicamentum sanat nisi qd oportune adhibuerit. Quãquã ergo ⁊ sic possit distingui, insta opportune: vt alius

sit sensus, importune argue: deinde cætera contexantur, hortare, increpa cum omni longanimitate & doctrina, vt tūc opportunus sentiaris cum instis ædificando: cum autem destruis arguēdo, nō culperis etiam si importunus videaris, sicut est calibus importunum: ita duo quæ sequuntur, ad duo superiora possunt sigillatim referri: hortare cum opportune instas, increpa cum importune arguis: deinde cætera duo similiter, sed conuerso ordine referentur: cum omni longanimitate ad sustinendas indignationes eorum quos destruis: & doctrina ad instruenda eorū studia quos ædificas. Tamē etiam illo vsitatiore modo distinguatur. Insta opportune: quod si hoc modo non perficis, importune. Ita intelligendum est, vt tu opportunitatem omnino non deseras: & sic accipias quod dictum est importune, vt illi videaris importunus qui non libenter audit quæ dicuntur in eū, tu tamen illi scias hoc esse opportunū, & dilectionem curāque sanitatis eius animo tenes mansueto: & modesto, & fraterno. Multi enim postea cogitantes quæ audierint, & quam iuste audierint, ipse se grauius & seuerius arguerunt, & quamuis perturbatiores a medico viderentur abscedere, paulatim verbi vigore in medullas penetrante curati sunt. Quod non fieret si semper expectaremus periclitantē putrescētibus membris, quando eum liberet vri aut secari quod nec ipsi corporis medici attendunt, qui terrenæ mercedis intuitu curant. Quotus enim quisque reperitur qui ferrum eorum aut ignem non ligatus expertus sit? cum & illi chariores sint, qui volentes ligati fuerint. Plures enim resistentes, & mori se malle clamantes quam illo curari modo, vix lingua ipsa illorum relicta libera, omnibus membris constrinxerunt, neque ad suum, neque ad reluctantis, sed ad ipsius artis arbitrium. Quorum tamen vocibus conuitiisque dolentium, nec commouetur curantis animus, nec quiescit munus. Medicinæ autem cœlestis ministri aut per odiorum trabem cernere stipulam in oculo fratris volunt, aut tolerabilius mortem videre peccantis quam verbū indignantis audire. Quod, nō ita accidisset si tam sanum animum curando alterius animo adhiberemus, quam sanis manibus illi medici aliena membra pertractant. Nūquam itaque alieni peccati obiurgandi suscipiendum est negotium, nisi cum interius interrogationibus examinantes nostram conscientiam, liquido nobis coram deo responderimus, dilectione nos facere: quod si conuintium vel minæ, vel etiā persecutiones eius quem arguerıs, lacerauerunt animum, si adhuc ille per te sanari posse videbitur, nihil respondeas donec saneris prior. ne forte carnalibus moribus tuis ad nocendum consentias, & exhibeas linguam tuam arma iniquitatis peccato ad reddendum malū pro malo, aut maledictū pro maledicto. Quicquid enim lacerato animo dixeris, punientis est impetus non charitas corrigentis. Dilige, & dic quod voles. Nullo modo maledictum erit quod specie maledicti sonuerit, si memineris senserisque te in gladio verbi dei liberatorem hominis esse velle

A

Importune instare.

Multorum huiusmodi arguuntur perturbatio profuit postea ad sanitatem.

Rarissime quis inuenitur qui nō violentet aliquando in corpore curetur.

B

Obiurgandi officium nulli est impēdendū nisi ex dilectione.

Non male dicit quia vitio liberare pretendit

C ab obsidione vitiorũ. Quod si forte vt plerunq; accidit, dilectionẽ talem quidem suscipias actionẽ, ⁊ ad eam corde dilectionis accedis sed inter agendum subrepserit aliquid dum tibi resistitur, quod te auferat ab hominis vitio percutiendo, ⁊ ipsi homini faciat infestũ postea te lachrymis lauantem huiusmodi puluerẽ multo salubrius: meminisse oportebit q̃ non debeamus super aliorũ superbire peccata, quando in ipsa eorum obiurgatione peccamus, cum facilius nos ira peccantis iratos, q̃ miseria misericordes facit.

Ex libro de pastoribus. Eze. xxxiiii. ¶ Quod errabat non reuocastis, ⁊ quod periit nõ inquisistis. Hinc inter manus latronum ⁊ dentes luporum furentium vtrinq; versamur: ⁊ contumaces sunt oues, quia queruntur errantes, alienas se a

Contumacium responsio. nobis dicunt errore suo, ⁊ perditione sua. Quid nos vultis? Quid nos quæritis? Quasi non ipsa causa sit quare eos velimus, ⁊ quare quæramus quia errant ⁊ pereunt. Si in errore, inquit, sum si in interitu, quid me vis? quid me quæris? Quia in errore es, reuocare volo quia peristi, inuenire volo. Sic volo errare, sic volo, perire. Sic vis errare? sic vis perire? quanto melius ergo nolo. Prorsus audeo dicere: ⁊ importunus sum. Audio dicentem apostolum. Prædica verbũ dei: insta opportune, importune. Quibus opportune? Quibus importune? Opportune itaq; volentibus, importune nolẽtibus. Prorsus importunus sum: audeo dicere, Tu vis errare? tu vis perire? Ego nolo. Non vult postremo ille qui me terret si voluero. Vide quid dicat: vide quid increpet. Quod errabat non reuocastis: ⁊ quod periit non inquisistis. Te magis timeo q̃ ipsũ? Oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi.

Opportune ⁊ importune prædicandum.

D

II. Cor. v. Ex tracta. ps. cxviii. ¶ Sonet verbum dei volentibus opportune, nolentibus importune: inuenit sibi locum, inuenit sibi corda vbi requiescat, inuenit terram vbi germinet, ⁊ fructũ ferat. Nam quia multi mali sunt ⁊ iniqui, quos potat ecclesia vsq; in finem, manifestum est. Et hi sunt quibus verbum dei superfluum est. Aut sic in illos cadit, quomodo se-

Mat. xiii. men in via conculcatur, ⁊ a volatilibus colligitur. Aut sic in eos cadit, quomodo semen in petrosa loca, vbi non habet terram multam statim exit; ⁊ calefacto sole arescit, quia non habebat radicem, Aut ⁊ sicut inter spinas, quod etsi germinet ⁊ conetur in auras surgere, suffocatur tamen multitudine spinarum. Tales autem sunt qui verbũ dei contemnunt, sicut via: aut qui ad horam gaudent, ⁊ facta tribulatione sicut æstu soli arescunt: aut qui cogitationibus ⁊ curis ⁊ sollicitudine huius mũdi tanq̃ spinis auaritiæ suffocant quod in illis cœperat germinare. Est autem etiã terra bona, quo semen cum ceciderit, affert fructum, aliud tricenum, aliud sexagenum aliud centenũ.

E Siue parũ, siue multum, omnes in horreo erunt, Sunt ergo tales, ⁊ propter hos loquimur, propter hos loquitur scriptura, propter hos non tacet euangelium. Sed illi audiant, ne forte aliud sit hodie, aliud cras, ne forte audiendo mutentur, aut arent viam, aut lapides purgẽt aut spinas euellant.

¶ Scio scriptum esse, In multiloquio non effugies peccatum. Sed vtinam prædicando verbum tuum, & laudando te tantummodo loquerer: non solum fugerem peccatum, sed meritum bonum acquirerem: quantumlibet multum sic loquerer. Neq; enim homo de te beatus peccatum præciperet germano in fide filio suo, cui scripsit dicens, Prędica verbum: insta opportune importune. Nunquid dicendum est istū non multum locutum qui non solum opportune, verum etiam importune verbum tuum domine non tacebat? Sed ideo nō erat multum: quia tantum erat necessarium.

Ex li. de trin. xv. ca. vltimo. Prouer. x. Multiloquium petit nō peccatum predicādo verbum dei.

Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, & a veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac euangelistæ, ministerium tuum imple: sobrius esto.

F

CAuete timendo & orando ne irruatis est illud ænigma Salomonis, vbi mulier insipiens, & audax, inops panis effecta, conuocat prætereuntes, dicens, Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtiuæ dulcedinem. Hæc enim mulier vanitas est impiorum, cum sint insipientissimi, aliquid se scire opinantium, sicut de ista muliere dictum est, inops panis efficitur. Quæ cum sit inops panis, promittit panes, id est cum sit ignara veritatis promittit scientiam veritatis. Occultos tamen panes promittit, quos dicit libenter attingi, & aquę furtiuæ dulcedinem, vt ea scilicet libentius & dulcius audiantur, & agantur, quæ palam in ecclesia disci crediq; prohibentur. Ipsa quippe occultatione condiunt quodammodo nefarij doctores sua venena curiosis, vt ideo se existiment dicere aliquid magnum, quia meruit habere secretum: & suauius hauriant insipientiam, quam putant scientiam: cuius prohibitam quandomodo furantur audientiam propter illicita atq; punienda secreta. Mulier illa non solum insipiens, verum audax etiam nuncupatur. Hæc mulier insipiens & audax sub Christiano vocabulo tot scelestas hæreses condidit, quot nefandas fabulas finxit: vtinam tales quales in theatris siue cantantur, siue saltantur, siue mimica scurrilitate ridentur, & non quasdam tales, quales aduersum deum fingere potuisse sic illam doleamus insipientiam, vt miremur audaciā. Hoc apostolus in spiritu sancto præuidens, ait, Erit etiam tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed secundum sua desideria magistros sibi coaceruabunt prurientes auribus: & a veritate quidē auditum suum auertentes, ad fabulas autē conuertētur. Illa. n. secreti furtiq; cōmemoratio qua dicitur, Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtiuæ dulcedinem, pruritum facit audientibus in

Ex tract. euāg. secundum. Ioan. xciiii. Prouer. ix. Panes occulti, sunt hæreticorum errores.

G

Prouer. ix. Furti commemora-

In pruritũ facit auribus. auribus ſpiritaliter fornicantibus, ſicut quodam prurit libidinis etiã in carne corrumpitur integritas caſtitatis. Audite itaq; Apoſtolum talia preuidentem, & ea vitanda ſalubriter admonentem.

ii. Tim. ii. Profanas, inquit, verborum nouitates euita. Multum enim proficient ad impietatem, & ſermo eorum ſicut cancer ſerpit.

Ego enim iam delibor: & tempus reſolutionis meæ inſtat. Bonum certamen certaui, curſum conſũmaui, fidem ſeruaui. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ: quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex. Non ſolum autem mihi, ſed & his qui diligunt aduentum eius. Feſtina ad me venire cito.

H Demas enim me reliquit, diligens hoc ſeculum, & abiit Theſſalonicam, Creſcens in Galatiam. Titus in Dalmatiam, Lucas eſt mecum ſolus. Marcũ aſſume, & adduc tecum: eſt enim mihi vtilis in miniſterio. Tychicum autem miſi Epheſum, Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros: maxime autem membranas.

Ex lib. de gratia & libero arbitrio. Apoſtolus Paulus, quem certe inuenimus ſine vllis meritis bonis, immo cum multis meritis malis dei gratiam conſecutum, reddentis bona pro malis, ſua iam propinquante paſſione ſcribens ad Timotheum, iſta vtiq; iam merita ſua bona commemorat, vt poſt bona merita conſequatur coronam, qui poſt mala merita conſecutus eſt gratiam. Deniq; ſupereſt (inquit) mihi corona iuſtitiæ, quã reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex. Cui redderet coronam iuſtus iudex, ſi non donaſſet gratiã miſericors pater? Et quomodo eſſet iſta corona iuſtitię, niſi præceſſiſſet gratia quæ iuſtificat impium? Quomodo iſta debita rederetur, niſi prius illa gratuita donaretur? Proinde conſideremus ipſa merita quibus dixit coronam redditurum iudicem iuſtum: & videamus vtrum merita ipſius tanq; ipſius, id eſt ex ipſo ei comparata, an dona ſint dei. Bonũ, inquit, certamen certaui, curſum cõſummaui, fidem ſeruaui. Primo iſta bona opera ſi non ea præceſſiſſent cogitationes bonæ, nulla eſſent. Attendite itaq; quid de ipſis cogitationibus dicat. Ait enim ſcribens ad Corinthios, Non quia idonei ſumus cogitare aliquid tanq; ex nobiſmetipſis, ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt. Deinde ſingula inſpiciamus. Bonum, inquit, certamen certaui. Quæro qua virtute certauerit: vtrum quæ illi ex ſemetipſo fuerit, an quæ deſuper data ſit? Sed abſit vt tantus doctor gentium ignorauerit legeȝ dei, cuius vox eſt in Deuteronomio, Ne dicas ĩ corde tuo, fortitudo mea & potentia manus meæ

Paulo non redderet coronam iuſt⁹ iudex, niſi dediſſet gratiã pius pater.

A Pauli merita a gratia dei depẽdent.

i. Cor. iii.

Deut. viii.

fecit mihi virtutem magnam hanc. Sed memoraberis domini dei tui, quia ipse tibi dat fortitudinem facere virtutem. Quid autem prodest bonum certamen, nisi sequatur victoria? Et quis dat victoriam nisi ille de quo dicit ipse? Gratias deo qui dat nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum. Et alio loco, cum commemoraret testimonium de psalmo: Quoniam propter te mortificamur tota die: deputati sumus vt oues occisionis: subiecit atque ait, Sed in his omnibus superuincimus per eum qui dilexit nos. Non ergo per nos, sed per eum qui dilexit nos. Deinde dixit, Cursum consummaui. Sed ille hoc dixit: qui alio loco dixit, Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est dei. Quæ sententia nullo modo potest etiam sic conuerti vt dicatur: non miserentis dei, sed volentis, et currentis, est hominis. Quisquis enim hoc ausus fuerit dicere, aperte se ostendit Apostolo contradicere. Postremo dixit, Fidem seruaui. Sed ille hoc dixit, qui alibi ait, Misericordiam consecutus sum vt fidelis essem. Non enim dixit, misericordiam consecutus sum, quia fidelis eram, sed vt fidelis essem: hinc ostendens etiam ipsam fidem haberi nisi deo miserente non posse, et esse donum dei.

ii.Cor.ii. Roma.viii. Psal.xliiii. Roma.viii. B Roma.ix. i.Timo.i.

¶ Plus omnibus laboraui, ait Apostolus. Sed vide quid adiunxit. Non autem ego sed gratia dei mecum. Et post labores omnes expectat ipsam coronam, et dicit. Bonum agonem certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. De cætero mihi superest corona iustitiæ, quam mihi reddet dominus in illo die iustus iudex. Quare? Quia agonem certaui. Quare? quia fidem seruaui. Vnde certasti? Vnde consummasti? Vnde seruasti? Non autem ego, sed gratia dei mecum. Ergo et quid conaris, illius misericordia conaris.

Ex tract. ps. cii. i.Cor.xv. Ibidem. i.Cor.xv. Ex tract.

¶ Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Vtique iustus, retribuendo bona pro bonis, quia prius misericors retribuendo bona pro malis, quamuis et ipsa iustitia qua retribuuntur bona pro bonis non est sine misericordia. Quia et hoc scriptum est. Qui coronat te in miseratione et misericordia. Qui enim dixit, Bonum certamen certaui: quando vinceret, nisi illo donante, de quo ait, Gratias deo qui dat nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum? Et qui cursum consummauit, quando curreret, quando perueniret, nisi illo adiuuante, de quo ait, Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est dei? Et qui fidem seruauit, quando id faceret, nisi vt ipse ait, Misericordiam consecutus sum vt fidelis essem? Nusquam ergo se extollat humana superbia, donis suis deus retribuit omnia præmia.

Psal.cviii. C Deus nunc iustus Paulo, cui prius misericors. ii.Cor.ii. Roma.ix. i.Timo.i. Ex li. de spiritu et litera.

¶ Quomodo potuit hæc dicere, cui adhuc restabat ipsius passionis quam sibi iam impendere dixerat, tam magna conflictatio tam molestum ac grande certamen? An ad eius consummandum cursum parum adhuc deerat, quando illud deerat vbi erat futurus acrior et crudelior inimicus? Quod si ideo talibus verbis certus securusque

Quomodo se cursum consummasse dicit, cui passioni certamen restabat.

D gaudebat,quia de victoria futuri certaminis certum eum securũ q; iam fecerat, qui eandem iam illi reuelauerat imminere, non re plenissima,sed spe firmissima hæc dixit:& quod futurum esse præsumpsit,tanq; factum fuerit indicauit. Si ergo his verbis etiã hoc adderet vt diceret,nullum habeo iam peccatum,hoc quoq; illum intelligeremus,nõ de rei factæ,sed de rei futuræ perfectione dixisse. Hoc ergo totum nos dicimus tunc fuisse adhuc perficiendum quando iam de dei promissione præfidens totum ita dicebat,tanq; fuisset effectum. Ad ipsius quippe cursus consummationem pertinebat etiam q peccata dimittebat debitoribus suis,atq; ita sibi vt dimitteretur orabat. Qua domini pollicitatione certus erat in illo fine,quẽ adhuc futurũ iam fidẽdo dicebat impletum,nullum se habiturum peccatum.

Ex tracta. euangelii secũdũ Ioan. iii.

Gratia; reddit de⁹ pro gratia pmians ob merita.

¶ Si enim fides gratia est,& vita æterna quasi merces est fidei,videtur quidẽ deus vitã æternã tãq; debitã reddere. Cui debitã? Fideli,quia promeruit illam per fidẽ. Sed quia ipsa fides gratia est,& vita æterna,gratia est pro gratia. Audi Paulum Apostolum cõfitẽtem gratiã,& postea debitũ expetentẽ. Confessio gratiæ que est in Paulo? Qui prius fui blasphemus,& persecutor,& iniuriosus,sed misericordiã,inquit,consecutus sũ. Indignũ se dixit qui cõsequeretur: cõsecutũ tamen nõ p merita sua,sed p misericordiã dei. Audi illũ iam flagitãtẽ debitũ,qui primo indebitã susceperat gratiã. Ego

E enim,inquit iam immolor,& tempus resolutionis meæ instat: bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. De cætero mihi reposita est corona iustitiæ. Iam debitum flagitat,iam debitum exigit. Nam vide verba sequentia. Quam mihi reddet dominus in illa die iustus iudex. Vt ante susciperet gratiã misericordem patrem,opus habebat: vt præmium gratiæ iustũ iudicem. Qui non damnauit impium,damnauit fidelem? Et tamen si bene cogites,ipse dedit fidem primo,qua eum promeruisti. Non enim de tuo promeruisti,vt tibi aliquid deberetur. Quod ergo premium immortalitatis postea tribuet? dona sua coronat, non merita tua. Non solum autem mihi, sed & his diligunt nomen eius.

Deus bona sua coronat nõ merita nostra premiat.

Ex tracta. ps. c.

Paulus suo exẽplo nos cohortatur.

I. Timo. I.

¶ Apostolus vbi spem dat bonis de iudicio,seipsum ponit,& dicit,& ostendit, & ipse in se tempus misericordiæ. Quia nisi & ipse inueniret tempus misericordiæ,qualẽ illũ inueniret iudicium? Blasphemũ,persecutorẽ,iniuriosũ. Sic enim dicit & cõmẽdat tẽpus misericordiæ,in quomodo sumus. Qui prius,inquit,fui blas-

F phemus & persecutor,& iniuriosus,sed misericordiã cõsecutus sũ. Sed forte ipse solus cõsecutus est misericordiã? audi quõ nos erigat. Vt i me,inqt,ostẽderet Christus Iesus oẽm lõganimitatẽ ad informationẽ eoꝝ q credituri sũt illi,in vitã æternã. Quid est in me ostẽderet lõganimitatẽ? Vt alius qsq; peccator,& sceleratus videret quia Paulus accepit veniam,& non desperaret. Ecce ostẽdit,

se erexit ꝛ alios in tẽpore misericordię. Audi in tẽpore iudicij q̃d dicat de bonis, iterum dicens de se ꝛ aliis. Primo misericordiam consecutus est. Quare? Quia fuit blasphemus, ꝛ persecutor ꝛ iniuriosus, venit dominus vt donaret Paulo, non vt redderet. Nam si reddere vellet, quid inueniret quod redderet peccatori, nisi pœnã ꝛ supplicium? noluit reddere pœnam, sed donauit gratiã. Audi quia ille cui donauit, tenet etiam deum debitorem. Inuenit eum donatorem tẽpore misericordiæ, tenet debitorem tẽpore iudicij. Quomodo hoc dicit? Videte. Ego enim iam immolor, dixit, ꝛ tempus resolutionis meæ proximũ est. Bonũ certamen certaui, cursum cõsummaui, fidẽ seruaui, hoc tẽpore misericordiæ. Audi de iudicio, De cætero superest mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Nõ dixit donat, sed reddet. Quando donabat misericors erat, quando reddet iudex erit: quia misericordiã ꝛ iudiciũ cantabo tibi dñe. Sed donãdo delicta, fecit se coronæ debitorẽ. Ibi misericordiã cõsecutus sũ. Misericors ergo dominus primo, hic autem reddet mihi coronam iustitiæ. Vnde reddet? quia iustus iudex est. Quare iustus iudex? Quia bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. Ideo iustus non potest nisi coronare ista, inuenit enim ista quæ coronaret. Antea vero quid inuenerat? Qui prius fui blasphemus, ꝛ persecutor. Ista donauit: illa coronabit. Donauit hæc tẽpore misericordiæ, coronabit illa tẽpore iudicij, quia misericordiã ꝛ iudiciũ cãtabo tibi domine. Sed nunquid solus Paulus hoc meruit cũ dixisset, Reddet mihi dominus in illa die iustus iudex? Non solum mihi, inquit, sed omnibus qui diligunt manifestationem eius ꝛ regnum eius.

Paulus tenet deũ debitorem in iudicio.

Psal. c.

Psal. vii.

G

i. Timo. i.

Psal. c.

¶ Intuentes igitur quod commemorasti de apostolo, quia domi num dixit redditurum coronam iustitiæ non tã sibi, sed ꝛ omnibus qui diligunt manifestationem eius: ita recte viuimus, ꝛ in hoc seculo tanquã peregrini agimus cum se in hac dilectione cor nostrum proficienter extendit, siue citius siue tardius veniat quã putatur. cuius manifestatio fideli charitate diligitur, ꝛ pio desideratur affectu.

Ex epistola ad Esychiũ epm.

¶ Defecit in salutare tuum anima mea. Bonus est ergo iste defectus, indicat enim desiderium boni nondum quidem adepti, sed auidissime concupiti. Sed quis hoc dicit nisi genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis? Ab origine generis humani vsque ad huius seculi finem in eis qui suo quoque tempore hic vixerunt, viuunt, victuri sunt, desiderant Christum, teste sanctissimo sene Symeone, qui cum eum infantem acce pisset in manus, dixit. Nunc dimittis domine seruum tuum secundũ verbũ tuũ in pace. quoniã viderunt oculi mei salutare tuũ. Acceperat. n. respõsũ diuinũ, nõ se gustaturũ mortẽ donec videret Christum domini, Quale autem desiderium fuit in isto sene,

Ex tra. ps. cxviii.

Psal. cxviii.

Bonus defectꝰ.

H

Desiderium de Christi aduẽtu.

Luc. ii.

tale fuisse credendum est in omnibus superiorum temporum san
Matt.xiij.& Luc.x. ctis. Vnde & ipse Dominus discipulis ait, Multi prophetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt: vt ipsorum etiam vox hoc loco agnoscatur, Defecit in salutare tuũ anima mea. Nec tunc ergo quieuit hoc desideriũ sanctorũ, nec nũc quiescit in Christi corpore quod est ecclesia vsq; ad terminũ seculi, donec veniat desideratus cunctis gentibus sicut promittitur per prophetã. Propter hoc dicit Apostolus, Superest mihi corona iustitiæ: quã reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Non solũ autẽ mihi, sed oibus qui diligunt manifestationẽ eius. Hoc itaq; desideriũ de quo nunc agimus, ex dilectione cõsurgit manifestationis eius, de qua itẽ dicit, Cũ Christus apparuerit vita nostra, tunc & vos cũ illo apparebitis in gloria. Prima ergo tẽpore ecclesiæ ante virginis partum sanctos habuerunt qui desiderarent incarnationis eius aduentũ. Ista vero tempora ex quo ascendit in cœlũ, sanctos habent qui desiderent eius manifestationem ad viuos & mortuos iudicandos. Neq; hoc ecclesiæ desideriũ ab initio vsq; in finẽ seculi requieuit aliquantum: nisi q̃diu hic cũ discipulis in carne versatus est, vt totius corporis Christ. vox in hac vita gementis, conuenienter intelligatur. Defecit in salutare anima mea, & in verbum tuum speraui, hoc est in promissum. Quoniam spes facit vt per patientiam expectetur, quod a credentibus non videtur.

Psal.cxviij. Aggæi.ij. Coloss.iij. A Sancti desiderãt manifestationẽ Christi in iuditio. Psal.cxviij.

¶ Si enim amamus Christum, vtiq; aduentum eius desiderare debemus. Peruersum enim est, & nescio vtrum verum, quem diligis, timere ne veniat: orare, Adueniat regnum tuum, & timere ne exaudiaris. Vnde autẽ timor? Quia iudex venturus est? Nunquid iniustus? Nunquid maleuolus? Nunquid inuidus? Nunquid postremo ab altero spectans nosse causam tuã? ne forte ille quẽ instruxisti, vel præuaricatione decipiat, vel minore facultate deficiens, innocentiæ tuæ bonum verbis demonstrare non possit? Nihil horum. Quis ergo venturus est iudicare te, nisi qui venit iudicari propter te? Nõ timeas accusatorem, de quo ipse dixit, Princeps huius mundi missus est foras. Nõ timeas malũ aduocatum, ille enim tibi modo aduocatus est, qui tunc iudex futurus est. Ille erit & tu & causa tua, sermo causæ tuæ testimoniũ cõscientiæ tuæ. Quisquis ergo futurũ iudicem times, præsentem cõscientiã tuã modo corrige. Parum ne tibi est q̃ præterita nõ requiret? Sine reliquo, spatio tẽporis tunc iudicabit, sed cũ quanto spatio tẽporis modo præcipit? Tunc iam corrigi non licebit, modo quis prohibet?

Ex tractatu ps.cxlvij. Aduentus Christi desiderãdus est. Nõ timendũ est bonis quia Christus venturus est iudex. B Ioan.xij. Iudicẽ timẽs cõsciẽtiã purget.

¶ Superest mihi corona iustitię. Omnia dici possunt de illa ineffabili perfruitione veritatis. Et tanto magis omnia dici possunt, quanto minus digne dici aliquid potest. Nam & lux est illuminatorum, & requies exercitatorum, & patria redeuntium, & esca indigentium, & corona vincentium, & quæcunq; bona temporaliter

Ex lib. quæstionũ euangelij. ij. Gloria paradisi

transeuntia per creaturæ partes error appetit infidelium, verum in æternum manentia in creatore omnium simul inuentura est pietas filiorum.

Alexander Aerarius multa mala mihi ostēdit, reddet illi dominus secuudum opera eius, quem & tu deuita. Valde enim resistit verbis nostris.

Non ait reddat, sed reddet illi dominus secundum opera eius. Quod verbum prænunciantis est, non imprecantis. Sicut & de illa hypochrisi Iudæorum cui euersionem imminere cernebat, dixit, Percutiet te deus paries dealbate. Prophetę autem maxime solent figura imprecantis futura prædicere, sicut figura præteriti temporis ea quæ ventura erant sæpe cecinerunt. ¶ Et redditione reddet vobis omnia mala quæ ostendimus ei. Ex hac locutione ait & Apostolus, Alexander Aerarius multa mala mihi ostendit, pro eo quod est fecimus, & fecit.

C Ex lib. ij. de ser: domini in monte i. Apostoli verba prænunciatiua, nō imprecatiua. Ex li. locutionū Genesis titu. cvlij. Ostendere pro facere capitur.

In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerūt nō ills imputetur. Dominus autem mihi astitit: & confortauit me, vt per me prædicatio impleatur, & audiant omnes gentes quia liberatus sum de ore leonis Liberauit me dominus ab omni opere malo, & saluum faciet in regnum suum cœleste: cui gloria in secula seculorum. Amen. Saluta Priscillam, & Aquilam, & Onesiphori domum. Erastus remansit Corinthi: Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. Festina ante hyemem venire. Salutant te Eubolus, & Pudens, & Linus, & Claudia, & fratres omnes. Dominus Iesus Christus cum spiritu tuo, Gratia vobiscum, Amen.

D

¶ Non orat pro Alexandro, qui inuidentia fraternitatem oppugnando peccauerat: pro his autem qui non abruperant amorem, sed timore succubuerāt, orat vt eis ignoscatur. Qua propter multum interest, cum post agnitionem dei per gratiam domini nostri Iesu Christi, quisquam oppugnat fraternitatem, & ad ipsam gratiam qua reconciliatus est deo inuidentiæ facibus agitatur: & si quisquam non amorem a fratre alienauerit, sed officia fraternitati debita per aliquam infirmitatem animi non exhibuerit.

Ex lib. i. de ser. domini in mōte Pro oppugnāte per inuidentiā fraternitatē non orat, sicut pro ijs qui succubuerant timore.

Scripta ex Nicopoli Macedoniæ.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM AD TITVM.

Itum discipulum suum ac filii loco habitum, ob eximias dotes, insulæ nobilissimæ Cretæ præfecerat Apostolus, et illinc abiens, archiepiscopum consecrarat. Huic scribit ex vrbe Nicopoli, quæ est in Actiaco colittore, rebus vt apparet, adhuc tranquillioribus siquidem afflictionum aut persecutionum nulla mentio. Monet autem, vt quod ipse apud Cretenses cœperat, consummet absoluatq́;, et per singulas ciuitates, quas centum habuisse memoratur ea insula, episcopos instituat, quos et presbyteros vocat, idonei episcopi formam præscribens. Et quoniam huc quoq; penetrarant pseudapostoli, qui Iudaismum suum omnibus ingerebant, animat eum, ut eos fortiter reiiciat ac refutet. Deinde personarum et ætatum præscribit officia, quemadmodum Timotheo præscribit, illud addens, ne quisquam Christianæ religionis prætextu principibus aut magistratibus resisteret, suo fungentibus officio, quamuis essent a Christi fide alieni, quin magis eos leniter ferendos, si quando forte, volente deo, et illi resipiscant. Postremo iubet Titum ad se uenire Nicopolim, sed non priusquam Paulus Artemam aut Tychicum illuc misisset, ne Cretenses destituti uiderentur episcopi solatio.

EXPOSITIO DIVI AVRELII AVGVstini Hipponensis episcopi, in Epistolam diui Pauli Apostoli ad Titum, per venerabilē Bedā presbyterū diligētissime collecta.

Epistola ad Titum.

Aulus seruus dei, Apostolus autem Iesu Christi secū dum fidem electorum dei, & agnitionem veritatis, quæ secūdum pietatem est in spem vitæ æternæ, quā promisit qui non mentitur deus ante tempora secularia, manifestauit autem temporibus suis verbum suum, prædicatione quæ credita est mihi secundum præceptum Saluatoris nostri dei, Tito dilecto filio secūdum communem fidem. Gratia & pax a deo patre & Christo Iesu Saluatore nostro.

Dicit Apostolus, tēpora æterna: nec futura, sed qđ magis est mirādū, præterita. Sic.n.ait, In spē vitæ æternæ, quā promisit nō mēdax deus ante tēpora æterna, manifestauit autē temporibus suis verbum suū. Ecce dixit retro. ꝙ fuerunt tempora æterna, quæ tamen nō fuerunt deo coæterna. Siquidem ille ante tempora æterna non solum erat: verum etiā promisit vitā æternā, quam manifestauit temporibus suis, id est congruis. Quid aliud ꝗ̄ verbum suum? hoc est enim vita æterna. Quomodo autem promisit: cum hominibus vtique promiserit, qui nondum erant ante tempora æterna, nisi quia in eius æternitate atque in ipso verbo eius, ei dem coæterno iam prædestinatione fixum erat, quod suo tempore futurum erat? — Ex libro de ciui. dei. xij. Tempora æterna præterita.

¶ Si in principio tēporis deum fecisse cœlum ⁊ terrā credamus debemus vtiq; intelligere ꝙ ante principiū tēporis nō erat tempus. Deus enim fecit tempora. Et ideo anteꝗ̄ faceret tempora non erant tempora. Non ergo possumus dicere fuisse aliquod tempus quando deus nondum aliquid fecerat. Quomodo enim erat tempus quod deus non fecerat cum omnium temporum ipse sit fabricator? Ideo dixit Apostolus Paulus, Agnitionem veritatis quæ est secundum pietatem dei in spem vitæ æternæ. quam pro- — Ex lib. I. contra Manichæos Gene. i. Antequā deus faceret tempora, non erant, quomodo ergo sunt ęterna?

misit nõ mendax deus ante tempora æterna. Aeterna.n.tempo ra quid ante se habere potuerunt? Nõ.n.coæuum deo mundũ istũ dicimus; quia nõ eius æternitatis est mundus cuius æternitatis est mundus cuius æternitatis est deus. Mundum quippe deus fecit, & sic ab ipsa creatura quã fecit deus, tempora esse coeperunt, & ideo dicuntur æterna tempora. Nõ tamen sic sunt æterna tẽpora, quõ æternus est deus, quia deus est ante tempora, qui fabricator est tẽporum, sicut omnia quæ fecit deus bona sunt valde, sed nõ sic bona sunt, quõ bonus est deus qui illa fecit. Hæc autẽ facta sunt, nec ea genuit de seipso, vt hoc essent quod ipse est, sed ea fecit de nihilo vt nõ essent æqualia, nec ei a quo facta sunt, nec filio eius per quem facta sunt. Iustus est enim.

Mundus nõ est coæuus deo.
Quomodo tempora dicantur æterna.

¶ Quæri potest quomodo ab Apostolo dictum sit ante tempora æterna. Si eniз tempora, quomodo æterna? nisi forte ante omnia tempora intelligi voluit. Quia si dixisset ante tempora, neque addidisset æterna, posset accipi ante quædam tempora quæ ante se haberent alia tempora. Aeterna autem maluit dicere q̃ omnia. Fortasse ideo: quia tempus non cœpit ex tempore. An æterna tempora æuum significauit? Inter quod & tempus hoc distat, q̃ illud stabile est, tempus autem mutabile.

Ex libro quæstionũ lxxxiij. quæsti. lxij.
Quomodo tempora dicantur æterna.
Aeuum
Tempus.

Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi, si quis sine crimine est.

Nullus in ecclesia recte posset ordinari minister si dixisset Apostolus si quis sine peccato, ubi ait, Si quis sine crimine est, aut si dixisset, nullum peccatum habentes, vbi ait, Nullum crimen habentes. Multi quippe baptizati fideles sunt sine crimine. Sine peccato autem in hac vita neminem dixerim, quantalibet Pelagiani, quia hæc dicimus, aduersus nos inflẽtur, & disrumpantur insania, non quia peccati aliquid remaneat quod in baptismate non dimittatur, sed quia in nobis in huius vitæ infirmæ infirmitate manẽtibus, quotidie fieri nõ quiescunt quæ fideliter orantibus quotidie remittantur.

Ex libro ad Bonifacium papam vrbis.
Sine crimine multi, sine peccato nemo viuit.

¶ Quelibet valde iustum discutias in hac vita, q̃uis iam sit dignus iusti vocabulo, non est tamen sine peccato. Audi ipsum sanctum Ioannem in epistola sua loquentem, Si dixerimus, inquit, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, & veritas in nobis non est. Sed plane multi iusti dicti sunt sine querela, quod intelligitur sine crimine. Nulla enim querela iusta est de his in rebus, qui non habent crimen. Crimen est autem peccatum graue accusatione & damnatione dignissimum. Non ergo deus quædam peccata damnat: quædam iustificat, & laudat. Nulla laudat, odit omnia. Quomodo odit medicus ægritudinem ægroti: & id agit curando vt ægritudo pellatur: æger leuetur, sic deus gratia sua hoc in nobis

Ex tractatu euangelij secundum Ioan. xxxviij.
Iustus hic nõ est sine peccato.
Crimen est peccatum graue.
Deus omne peccatum odit.

agit vt peccatum consumatur, homo liberetur. Sed quando consu mitur inquies? Si minuitur, quare non consumitur? Minuitur autem in vita proficientium, quod in vita consumitur perfectorum. Prima est ergo libertas carere criminibus. Ideo & Apostolus Paulus quando eligit ordinandos, vel presbyteros, vel diaconos, & quicunque ordinandus est ad praepositurum ecclesiae, non ait, si quis sine peccato est, hoc enim si diceret omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur: sed ait, Si quis sine crimine est, sicuti est homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, furtum, fraus, sacrilegium, & caetera huiusmodi. Cum coeperit ea non habere homo, debet autem omnis christianus non habere, homo incipit caput erigere in libertatem. Sed ista inchoata est, nō pfecta libertas. ¶ Illa quae apathia graece dicitur, quae si latine posset, impossibilitas diceretur, si ita intelligenda est (in animo quippe non in corpore accipitur) vt sine his affectionibus viuatur quae contra rationem accidunt, mentemque perturbant bonam, plane & maxime optanda est: nec ipsa est huius vitae. Non enim qualiumcunque hominum vox est, sed maxime piorum, multumque iustorum, atque sanctorum. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus: nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Tūc itaque apathia erit, quando peccatum in homine nullum erit. Nunc vero satis bene viuitur sine crimine, sine peccato autem qui se viuere existimat, non id agit vt peccatum non habeat, sed vt veniam non accipiat. Cum itaque animum contingere omnino non potest vllus affectus, quis hunc stuporem non omnibus vitijs iudicet esse peiorem?

Pecca tū hic nō consumitur, sed minuitur.

Ex libro de ci. dei. xiiij.

Apathia.

B

i. Ioan. i.

Vnius vxoris vir, filios habens fideles, nō in accusatione luxuriae, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum, sed hospitalem, benignum, prudentem, sobrium, iustum, sanctum, continentem.

i. Tim. iij.

Ecclesiae dispensatorem non licere ordinari nisi vnius vxoris virum, acutius intellexerunt, qui nec eum qui catechuminus, vel paganus habuerit alteram, ordinandum esse censuerunt, de sacramento enim agitur, non de peccato. Nam in baptismo peccata omnia dimittuntur, Sed qui dixit, Si acceperis vxorem non peccasti: &, Si nupserit virgo, nō peccat: &, Quod vult faciat nō peccat si nubat, satis declarat nuptias nullum esse peccatū. Propter sacramenti autem sanctitatem, sicut foemina etiam si catechumina fuerit vitiata, non potest post baptismum inter dei virgines consecrari, ita non absurde visum est eum qui excessit vxo-

Ex libro de bono coniugali

Qui paganus alteram habuerat coniugem, non ordinabatur.

C

Foemina vitiata quandocunque fuerit nō potest inter virgines consecrari.

rum numerum singularē nō peccatū aliquod cōmisisse, sed normam quandā sacramēti amisisse: nō ad vitę bonę meritum, sed ad ordinationis ecclesiasticę signaculum necessariā. Ac per hoc sicut plures antiquorum patrum vxores significauerunt futuras ex omnibus gentibus ecclesias vni viro subditas Christo, ita noster antistes vnius vxoris vir significat ex omnibus gentibus vnitatem vni viro subditam Christo. Itaque sicut duobus dominis pluribusue seruire, sic a viuo viro in alterius transire connubium, nec tunc licuit, nec nunc licet, nec vnquam licebit. Apostatare quippe ab vno deo & ire in alterius adulterinam superstitionem, semper est malum.

Amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contra dicunt arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, & seductores:

D maxime qui de circuncisione sunt, quos oportet redargui, qui vniuersas domos subuertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia.

Ex sermone de verbis apostoli xix.

Psal. xc.

INter multa quibus scripsit Apostolus qualis esse episcopus debeat ait episcopum potentem esse debere in doctrina sana vt contradicentes redarguere possit. Magnum opus est, grandis sarcina, cliuus arduus. Sed sperabo in deum, quoniam ipse, inquit, liberabit me de laqueo venantium, & a verbo aspero. Nulla enim causa est quæ magis faciat hominem dispensatorem dei pigriorem ad redarguendos contradicentes, quàm timor verbi asperi. Prius ergo quid sit contradicentes redarguere, vt dominus donauerit, exponam vobis. Contradicentes non vno modo intelligendi

Contradicentes redarguere.

sunt. Paucissimi enim nobis contradicunt loquendo, sed multi male viuendo. Quando mihi audet Christianus dicere, bonum esse rapere res alienas, quando quidem non audet dicere, bonum esse tenaciter seruare res suas? Quis enim audet apertissime loquendo contradicere veritati? Non ergo facimus quod Apostolus monuit, nec contradicentes redarguimus, obedientes alloquimur laudantes instruimus, non contradicentes redarguimus. Ita vero non contradicunt lingua, sed vita, Moneo, rapit: doceo, rapit: præ-

E cipio, rapit: arguo, rapit: quomodo non contradicit?

Epimenides.

Dixit quidam ex illis proprius ipsorum propheta. Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos dure, vt sani sint in fide, non intendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum, auersantium se a veritate.

IAm illud non miror, q̄ homo ineruditus de prophetis Iudæorum existimat dictum, quod ait Apostolus. Dixit quidā ex ipsis proprius eorū propheta. Cretenses semper mendaces malæ bestiæ, vētres pigri, testimoniū hoc verū est ignorās dictum esse de quodā Epimenide, qui Cretensis fuit, in cuius libris hoc inuenitur. Qui homo inter prophetas dei nō inuenitur: nec ad illa eloquia dei pertinet quæ Iudæis dicit credita, qui non mentitur. Ideo nō cōmemorauit Apostolus nomen eius, sicut solet cōmemorare prophetas dei quando dicens sicut & Dauid dicit. Et iterū, Esaias autem audet & dicit, sicut & Osee dicit, vel tacitis eorum nominibus cum dicit, sicut scriptum est, & ea scriptura intelligitur in qua est auctoritas dei. Aut euidenter deum dicere asserit, cum aliquod adhibet testimonium de lege vel prophetis dei: quale est illud, Boui trituranti os non infrenabis. Nunquid de bobus, inquit, cura est deo? An propter nos scriptura dicit? ostendens vtiq; in eadem scriptura deum loqui: vel illud, Prouidens autem scriptura quia ex fide iustificat gentes deus prænunciauit Abrahæ, dicens, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Ipsam scripturam pro deo posuit. quia dei est: vel illud de Abraham, In promissione, inquit, dei non hæsitauit incredulitate, sed confortatus est fide dans gloriam deo, & plenissime credens quia quæ promisit potens est & facere. Contra quam diuinam & apostolicam vocem canis iste rabiosus oblatrans ausus est dicere, Abraham deo suo promittenti prolem nō credidisse: ignorans illud quod ait, Si mihi centum annos habēti nascetur filius, ammirantis esse gaudium nō diffidētiam dubitātis. Vbi autem aliquid etiam de auctoribus gentium dicit Apostolus, nō eos appellat prophetas dei, nec illarū scripturarum deum dicit auctorem, q̄uis ibi aliqua vera reperiat, sicut de isto Cretensi ait. Dixit quidam ex ipsis proprius eorum propheta, Cretēses semper mēdaces. Nō ergo Iudæorum proprius, sed Cretensium. Quod vtique ad hoc dictum est, ne dei propheta putaretur. Et in actibus apostolorum cum loqueretur Atheniensibus, ait de deo, In illo enim viuimus, & mouemur, & sumus, sicut & quidam secundum vos dixerunt. Licet enim diuinę auctoritati inde voluerit quod verum inuenerit testimonium sumere: sed nō ideo omnia quę ibi scripta sunt accipiēda cōfirmat.

Ex li. I. cōtra inimicum legis & prophetarum.

Epimenides poeta Cretensis cur ab apostolo non nominetur.

F

I. Timo. v.

I. Cor. ix.

Gala. iij.

Gene. xij.

Actuum. iij.

Roma. iiij.

Gene. xvi.

Actuum. xvij.

G

Omnia munda mundis: & coinquinatis autem, & infidelibus nihil est mundum: sed iniquinatæ sunt eorum & mens & conscientia.

Rom. xiiij.

CVm ait Apostolus, Oīa mūda mūdis: naturas ipsas intelligi voluit quas deus creauit, secūdum illud quod Moyses in Genesi scripsit, Et fecit deus oīa. Et ecce bona valde, nō significationes: scdm q̄s deus p eūdē Moysen: ab immūdis mūda di

Ex lib. contra Faustū titu. xxj.

Gene. i.

screuit. Proinde illos qui iã tẽpore reuelationis noui testamẽti ad hoc illas vmbras futurorum ita custodiendas putarent, vt sine his gentes salutem quæ in Christo est percipere non posse contenderẽt immundos dicit Apostolus. ꝙ carnaliter saperent: ⁊ infideles, ꝙ tempus gratiæ a legis tempore non discernerent. Quibus ideo dicit nihil esse mundum quia ⁊ his quæ respuebant, ⁊ his quæ sumebant, non sancte ⁊ iuste vtebantur, sicut omnes quidem infideles: sed vos precipue Manichæi, quibus omnino nihil est mundũ. Videtis ergo propter quos istam sententiam dixit Apostolus. Talem tamen dixit, quæ omnes infideles ⁊ immundos teneret, sed vos precipue maximeq; conuinceret. Omnia ergo munda mundis secundum naturam in qua creata sunt, non tamen omnia secundũ significationem mundam primo populo Iudeorũ, nec nobis omnia, vel propter salutem corporis, vel propter consuetudinem humanæ societatis apta sunt. Sed cum sua cuiq; redduntur, ⁊ naturalem ordinẽ seruant, omnia munda sunt mundis. Immundis aũt ⁊ infidelibus, quales præcipue vos estis, nihil est mundum. Cætera iam verba apostoli quę sequuntur vos ipsi vobis salubriter diceretis, si cauteriatam vestram cõscientiam sanari velletis. Sequitur enim. Sed polluta sunt eorum mens ⁊ conscientia.

Omnia munda mũdis, quomodo dicatur ⁊ quomodo sit intelligendum. H

Ex tract. ps. ciii Deus non videtur mũdus blasphemantibus eum.

¶ Immundis autem ⁊ infidelibus nihil est mundum. Qua ergo causa? Sed polluta sunt eorum, inquit, mens ⁊ conscientia. Si nihil est eis mundum, nec deus, nisi forte putatis mundum videri deum, illis qui quotidie blasphemant eum. Si mũdus est, placeat. Si placet, laudetur. Si autem blasphematur, displicet. Si displicet, quomodo potest tibi mundus esse qui displicet?

Ex libro de trini. xii. Christus quibusdam vt immũdus reputatur.

¶ Immundis ⁊ infidelibus, quorum polluta sunt mens ⁊ consciẽtia, ita nihil est mundum. vt quosdam eorum etiã de virgine secũdum carnem natus Christus offendat. Sed tamen in spiritalibus illis sumus, vbi non est aliquid violabile, aut corruptibile, nec natum ex tempore, nec ex informi formatum siqua dicuntur talia, ad quorum similitudinem etiam ista inferioris creaturæ genera quiuis longe remotissime, facta sunt. non debent cuiusquã sobriã perturbare prudentiam. ne cum vanũ deuitat horrorẽ, in perniciosum incurrat errorẽ. Assuescat in corporibus ita spiritalium reperire vestigia, vt cũ inde sursum versus duce ratione ascendere cœperit, vt ad ipsam incõmutabilem veritatem per quam facta sunt ista perueniat, nõ secũ ad sũma pertrahat qđ contẽnit in infimis. Nec enim erubuit quidã vxorẽ sibi eligere sapientiã. qa nomẽ vxoris in prole gignẽda corruptibilẽ concubitũ ingerit cogitanti. Aut vero ipsa sapientia sexu fœmineo est, quia fœminini generis vocabulo, ⁊ in græca ⁊ in latina nunciatur?

A

Cõfitẽtur se nosse deũ, factis aũt negãt: cũ sint abominati, & incredibiles, & ad oẽ opus bonũ reprobi.

Quicunq; negat quod Iesus non sit Christus, ipse est Antichristus. Si negatio non tantum lingua fit, sed & factis, certe multos inuenimus antichristos, qui ore cõfitentur Christum, & moribus dissentiunt a Christo. Vbi inuenimus hoc in scriptura? Paulum audi Apostolum: de talibus cũ loqueretur ait, Confitentur enim se nosse deum, factis autem negant. Inuenimus & istos Antichristos. Quisquis factis negat Christum, Antichristus est. Non audio quid sonet, sed video quid uiuat. Opera loquuntur, & verba requirimus? Quis enim malus non bene vult loqui? Sed quid dicit de talibus dominus? Hypocritæ, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Voces vestras ad aures meas affertis, ego cogitationes vestras inspicio, voluntatem ibi malam video, & falsos fructus ostenditis, noui quid inde colligam? Non colligo de tribulis ficus, non colligo de spinis vuas. Vnaquæq; arbor a fructu cognoscitur. Magis mendax est Antichristus, qui ore profitetur Iesum esse Christum, & factis esse negat. Ideo mendax aliud loquitur, aliud agit.

Ex sermone in epistolam beati Ioan. iii. i. Ioan. ii. Negatio fit factis quoq;. B

Matth. xii.

Matth. vii.

¶ Si discutiamus omnes hæreses inuenimus eas negare Christũ. Omnes hęretici negant Christum in carne venisse. Quid miramini, si Pagani negant Christum in carne venisse? Quid miramini, si Iudæi negant Christũ in carne venisse? Quid miramini, si Manichæi apertissime negant Christum in carne venisse? Sed dico charitati vestræ. Etiam omnes mali catholici verbis confitentur Christum in carne venisse, factis autem negant. Nolite ergo esse tanq; de fide securi. Adiungite fidei rectæ vitã rectã, vt Christum confiteamini in carne venisse, & verbis vera dicendo, & factis bene viuendo. Nam si confiteamini verbis, & factis negatis, fides talium morum prope est fides dæmoniarum, Iacobus Apostolus cum de fide & operibus loqueretur aduersus eos, qui sibi putabant fidem sufficere, & opera bona habere nolebant, ait, Tu credis quia vnus est deus, bene facis: & dęmones credunt, & contremiscũt. Nunquid ideo dæmones ab æterno igne liberabuntur, quia credunt & contremiscunt?

Item ex tract. 2 epistolæ eiusdẽ Omnes hæretici negãt Christum in carne venisse. Et omnes mali catholici idem factis negant. C

Iacobi. ii.

¶ Vitia ouium late iacent, sanę atq; crassæ oues perpaucæ sunt, id est solidę in cibo veritatis, vtentes pascuis bonis de munere dei. Sed mali illi pastores non parcunt talibus. Parum est quod illas languentes, & infirmas, & errantes, & perditas non curant, etiã istas fortes & pingues necant quantum in ipsis est. Et illæ viuunt de misericordia dei, viuunt tamen quantum ad pastores malos attinet, occidunt. Quomodo (inquis) occido? Male Viuendo, malum exemplum præbendo, An frustra dictum est seruo dei eminenti in membris summi pastoris. Circa omnes teipsum bonorum operum præbens exemplum, & forma esto fidelibus. Attẽdendo enim ouis etiam fortis plerunq; præpositum suum male viuentem, si declinet oculos a regulis domini, & intendat in

Ex libro de pastoribus.

errantes

Pastores male viuentes occidunt greges suum.

D hominem, incipit dicere in corde suo, Si prepositus meus sic viuit, ego qui sum qui non faciam quod ille facit? Occidit ouem fortem. Iam de cæteris quid facit, qui illud quod non ipse fortificauerat, sed forte aut robustum inuenerat, male viuendo interficit? Dico charitati vestre, iterum dico. Et si viuunt oues, etsi fortes sunt oues in verbo domini, ⁊ tenent illud quod audierunt a
Matth. xxiii. domino suo. Quę dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite: tamen qui in conspectu populi male viuit, quantum in illo est eum a quo attenditur occidit. Non sibi ergo blandiatur, quia ille non est mortuus. Et ille viuit, ⁊ ille homicida est. Quomodo cum lasciuus homo intendit mulierem ad concupiscendum, ecce illa casta est, ⁊ moechatus est iste: domini enim vera ⁊ aperta
Matth. v. sententia est. Quisquis viderit mulierem ad concupiscendum eã, iam moechatus est eam in corde suo: non peruenit ad illius cubiculum, ⁊ in interiore iam suo cubiculo volupetatur. Sic omnis qui male viuit in conspectu eorum quibus præpositus est, quantum in ipso est occidit ⁊ fortes. Qui imitatur moritur, qui non imitatur viuit, tamen quantum ad illum pertinet, occidit.

CAPVT II.

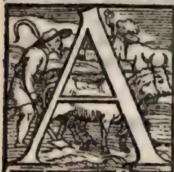
E

Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinã. Senes vt sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia. Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino seruientes, bene docentes vt prudentiam doceant. Adolescentulas, vt viros suos ament, filios suos diligant, prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis, vt non blasphemetur verbum dei. Iuuenes similiter hortare, vt sobrii sint. In omnibus, teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate. Verbum sanum, irreprehensibile, vt is qui ex aduerso est vereatur, nihil habens malum di-
Eph. vi. cere de nobis. Seruos dominis suis subditos esse, in
Col. iii. omnibus placentes, non contradicentes, non frau-
I. Pet. ii. dantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes,
F vt doctrinam saluatoris nostri ornant in omnibus. Apparuit enim gratia dei saluatoris nostri omnibus

hominibus, erudiens nos vt abnegantes impietatem & secularia desideria, sobrie, & iuste, & pie, viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem & aduentũ gloriæ magni dei, & saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Hæc loquere & exhortare, & argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.

IEiunium magnum & generale est abstinere ab iniquitatibus, & illicitis voluptatibus seculi, quod est perfectum ieiunium, vt abnegantes impietatem & seculares cupiditates, temperanter & iuste & pie viuamus in hoc seculo. Huic ieiunio quã mercedem addidit Apostolus? Sequitur & dicit, Expectantes illam beatam spem & manifestationem gloriæ beati dei, & saluatoris nostri Iesu Christi. in hoc ergo seculo quasi quadragesimam abstinẽtiæ celebramus, cum bene viuimus: cum ab iniquitatibus, & ab illicitis voluptatibus abstinemus. Sed quia hæc abstinentia sine mercede non erit, expectamus beatam illam spem & reuelationem gloriæ magni dei, & saluatoris nostri Iesu Christi. Ex tract. euãg. secundũ Ioan. xvii. Ieiunium magnum & generale, abstinere a peccatis & illicitis. G

CAPVT III.

ADmone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, neminem blasphemare, non litigiosos esse sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. Eramus enim aliquando & nos insipientes, increduli, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. i. Tim. i. Cum autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri dei, nõ ex operibus iustitiæ que fecimus nos sed secũdũ suã misericordiã saluos nos fecit, ꝑ lauacrũ regenerationis, & renouationis spiritus san-

cti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum
H saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, hære-
des simus secundum speciem vitæ æternæ. Fidelis ser-
mo est. Et de his volo te confirmare, vt curent bonis
operibus preesse qui credunt deo. Hæc sunt bona &
vtilia hominibus. Stultas autem quæstiones, & gene-
I. Tim. ii. alogias, & contentiones, & pugnas legis deuita. Sunt
enim inutiles & vanæ. Hereticum hominem post
vnam & secundam correptionem deuita, sciens quia
subuersus est qui eiusmodi est, & deliquit, cum sit
proprio iudicio condemnatus. Cum misero ad te
Arteman aut Tychicum, festina ad me venire Nico-
polim. Ibi enim statui hyemare. Zenam legisperi-
tum, & Apollo sollicite premitte, vt nihil illis desit.
Discant autem & vestri bonis operibus preesse ad
vsus necessarios, vt non sint infructuosi. Salutāt te qui
Ba li. cōtra Fau mecum sunt omnes. Saluta eos qui nos amant in fi-
stum. tit. xxiii. de. Gratia dei cum omnibus vobis. Amen.

Spes salutis nō salus, confertur in baptismo.

A

Rom. viii.

QVis non intelligat in lauacro regenerationis spem nobis datam salutis futuræ, non iam salutem ipsam quæ promittitur? Et tamen quia certa spes est, tanq; iā data esset eadem salus, saluos nos, inquit, fecit. Alio quippe loco dilucidissime dicit, Nos in nobis ipsis ingemiscimus, adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. spes autem quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus.

Missa fuit e Roma per Onesimum seruum.

ARGVMENTVM IN EPISTOLA AD PHILEMONEM.

Ræci tradunt hunc Philemonem genere Phrygem fuisse, quam nationem intractabilẽ ac seruilem esse, uel Græco prouerbio iactatum est, Phryx plagis emendatur. Quem tamen Paulus ob pietatem & officia in sanctos inter præcipuos habuit amicos, Huius seruus Onesimus Romam profugerat non sine furto, quod fere serui solent. Illic audito Paulo, qui tum in uinculis erat, euangelicam doctrinam amplexus est ac Paulo seruiuit in carcere. Verum ne quid herus ob serui fugam animo cruciaretur, remittit eum, sed miro studio, miraq; ciuilitate, seruum & fugitiuum & compilatorem domino reconcilians se interim sponsorem offerens, depensurus, si quid ille suppilasset in fuga Scribit enim e uinculis per dictum Onesimum, quem & filium uocat.

EXPOSITIO EIVSDEM PER EVNdem collecta in Epistolam diui Pauli ad Philemonem.

B

Aulus victus Christi Iesu, & Timotheus frater, Philemoni dilecto adiutori nostro, & Aphiæ sorori clarissimæ, & Archippo cōmilitoni nostro, & ecclesiæ, quæ in domo tua est. Gratia vobis & pax adeo patre nostro, & domio Iesu Christo.

ii.Cor.i. Gal.i. i.Pet.i.

Gratias ago deo meo semper memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuā, & fidem quam habes in domino Iesu, & in omnes sanctos, vt communicatio fidei tuæ euidens fiat in agnitione omnis operibus boni i Christo Iesu. Gaudium enim magnum habui, & cōsolationem in charitate tua, quia viscera sanctorum requieuerunt per te frater. Propter quod multam fiduciam habens in Christo Iesu imperandi tibi, quod ad rem pertinet

C propter charitatem magis obsecro cum sis talis vt Paulus senex, nunc autem & vinctus Iesu Christi, obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit: nunc autem & mihi & tibi vtilis, quem remisi tibi. Tu autem illum vt mea viscera suscipe. Quem ego volueram mecū detinere, vt pro te mihi ministraret in vinculis euangelii. Sine consilio autem tuo nihil volui facere, vti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, vt in æternum illum reciperes, iam non vt seruum, sed pro seruo charissimum fratrem, maxime mihi. Quanto autem magis tibi, & in carne, & in domino? Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me. Si

autem aliquid nocuit tibi, aut debet: hoc mi hi impu ta. Ego Paulus scripsi mea manu. Ego reddam, vt nō dicam tibi, ꝙ & teipsum mihi debes.

AD Philemonem scripsit Apostolus, vt non quasi ex necessi tate bonum eius esset, sed voluntario. Sed voluntarium bo num non aliter est, nisi cum deus operatur in nobis ⁊ vel le ⁊ operari pro bona voluntate.

Ex lib. de perfectione iustitiæ hominis. Bonum voluntarium. Philip. ij.

Ita frater ego te fruar in domino, refice viscera mea in Christo. Confidens in obedientia tua scripsi tibi, sciens quoniam & super id quod dico facies. Si mul & para mihi hospitium. Nam spero per oratio nes vestras, donari me vobis. Salu tat te Epaphras cō captiuus meus in Christo Iesu, Marcus, Aristarchus, Demas & Lucas adiutores mei. Gratia domini no stri Iesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

¶ Cum homine in deo frueris, deo potius ꝙ̄ homine frueris. Il lo enim frueris quo efficeris beatus, ⁊ ad eum te peruenisse lætabe ris in quo spem ponis vt venias. Inde ad Philemonem Paulus, Ita frater (inquit) ego te fruar in domino. Quod si non addidisset in domino, ⁊ te tantum fruar dixisset, in eo constituisset spem beati tudinis suæ. Quanq̄ etiam vicinissime dicitur frui, cum dilectio ne vti. Cum enim adest quod diligitur, etiam delectationem secū necesse est gerat: per quam si transieris, eam q̄ ad illum vbi perma nendum est retuleris; vteris ea, ⁊ abusiue non proprie diceris frui. Si vero inhæseris atq; permanseris finem in ea ponens, lętitiæ tuę tunc vere ⁊ proprie frui dicendus es. Quod non faciendum est nisi in illa trinitate, id est summo ⁊ incommutabili bono.

Ex li. de doctri na Christiana. I. Homine in Deo frui.

Missa ab Italia per Timotheum.

ARGVMENTVM IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS.

Vlla gens obstinatioribus animis repugnabat Euangelio Christi, quam Iudæorum, qui Paulo etiam peculiariter erant infensi, quod se gentium apostolum profiteretur, quas Iudæi vt prophanas et impias abominabantur: quodq́; legem Mosaicam, quam illi sacrosanctam habebant et Euangelii vice per vniuersum orbem spargi cupiebant, antiquare videretur. Adeo vt essent inter hos quoque qui Christi doctrinã receperãt, qui putarent legis obseruationem cum Euangelio miscendam. Hierosolymis igitur *qui crediderant, variis calamitatibus afficiebantur ab his qui resistebant* Euangelio *(nã penes hos erat publica autoritas)* coniiciebantur *in uincula, cædebantur,* diripiebantur *illorum bona.* Hos *itaq́ consolatur* Paulus, *partim exemplo veterum sanctorum, quorum pleriq́ similibus, aut grauioribus calamitatibus exerciti sunt, quo virtus illorũ esset* explorat*ior, spectatiorq́;, ac præcipue exemplo* Christi, *partim spe præmii cœlestis.* Deinde *declarat, coruscante iã euãgelio Christi, cessasse vmbras legis Mosaicæ, multa repetens ex veteri testamento, et ad Christum accomodans.* Docet *non ex obseruatione legis, ad tempus datæ et imperfectæ, sperandam esse salutem, sed ex fide, qua veteres etiã illi probatæ sanctimoniæ viri, quorum memoria Iudæis erat sacrosancta, deo potissimum placuissent in fine tradit præcepta quædam ad mores Christianos facientia.*

EXPOSITIO IN EPISTOLAM AD Hebræos eorundem opera edita & collecta, quorum superiores.

CAPVT I.

MVltifarie multisque modis olim deus loquens patribus in prophetis: nouissime diebus istis locutus est nobis in filio, quem constituit hæredem vniuersorum.

a

ERat ille dominus prophetarum impletor prophetarum, sanctificator prophetarum, sed & propheta. Nam & Moysi dictũ est, Suscitabo eis prophetam similem tui. Similem secundum carnem, non secundum maiestatem. Et de ipso Christo illam domini promissionem habere intellectum, aperte in Actibus Apostolorum exponitur & legitur. Et ipse dominus de se ait, Non est propheta sine honore nisi in patria sua. Propheta dominus, & verbum dei dominus, & nullus propheta sine verbo dei prophetat. Cum prophetis verbum dei, & propheta verbum dei. Meruerunt priora tempora prophetas afflatos & impletos verbo dei, meruimus nos prophetam ipsum verbum dei. Sic autem propheta Christus dominus prophetarum, sicut angelus Christus dominus angelorum. Nam & ipse dictus est magni consilij angelus. Verũtamen alibi quid dicit propheta? Quia non legatus, neque angelus, sed ipse veniens saluos faciet eos idest ad saluos eos faciendos nõ mittet legatum, non mittet angelum, sed veniet ipse. Quis veniet? & ipse angelus, vt etiam dominus angelum, nisi quia iste sic angelus, vt etiam dominus angelorum. Etenim angeli latine nuncij sunt. Si Christus nihil annunciaret, non diceretur angelus. Si Christus nihil prophetaret, propheta non diceretur. Exhortatus est nos ad fidem, & ad capessendam vitam æternam. Aliquid præsens annunciauit, aliquid futurum prædixit. Ex eo quod præsens annunciauit, angelus erat: ex eo quod futurum prædixit, propheta erat: ex eo quod verbum dei caro factum est, & angelorum & prophetarum dominus erat.

Ex tracta. euág. secundũ Ioan. xxi.

Dominus etiã propheta erat.

Deut. xviij.

Acto. iij.

Matth. xiij.

Christus angelus dictus.

G

Angelus dicitur nuncius latine.

¶ Tempus constituit dominus promissis suis, & tempus eis quæ promisit implendis. Promissionum tempus erat tempore prophetarum vsque ad Ioannem Baptistam. Ab illo autẽ & deinceps vsque in finem tempus est implendi quæ promissa sunt. Vnicus itaque filius dei venturus ad homines, assumpturus hominem: & per id quod sumpsit futurus homo, moriturus, resurrecturus, ascensurus in cœlum, sessurus ad dexteram patris, & impleturus in gentibus

Ex tracta. ps. cix.

Tempus promissionum.

quæ promisit, & post impletionem promissorum suorum in gentibus, etiam hoc impleturus vt veniat, & quod erogauit exigat, & discernat vasa iræ a vasis misericordiæ, reddat impijs quod minatus est, iustis quod pollicitus. Hoc ergo totum prophetandum fuit, prænunciandum fuit venturum, commendandum fuit, vt non subito veniens horreretur, sed creditum expectaretur.

B

Per quem fecit & secula.

Ex tracta. ps. lxxiij. Psal. lxxiij. Deus ante secula.

¶ Deus autem rex noster ante secula, quia ipse est in principio verbum per quod facta sunt secula operatus est salutem in medio terræ. Qualem salutem nisi vt discerent homines æterna desiderare, non semper temporalibus inhærere?

Ex lib. sententiarum Prosperi. Ante creaturam frustra requiruntur tempora.

¶ Creaturæ motibus cœperunt currere tempora, vnde ante creaturam frustra tempora requiruntur quasi possint inueniri ante tempora. Motus enim si nullus esset vel spiritalis, vel corporalis creaturæ, quo per præsens præteritis futura succederent, tempus vllum omnino non esset. Moueri autem creatura non vtique posset si non esset. Potius ergo tempus a creatura, quam creatura cœpit a tempore. Vtrumque autem ex deo. Ex ipso enim & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius.

Sapien. vij.

Ex serm. de verbis eua. xxxviij. Stabilitas in æternitate, varietas in tempore est.

IN æternitate stabilitas est, in tempore autem varietas. In æternitate omnia stant, in tempore alia succedunt, alia accedunt. Potes inuenire minorem filium in varietate temporis succedentem patri, quia etiam patri suo ipse successit, non æterno patri temporalis. Quid ergo possumus in creatura inuenire coæternum quando in creatura nihil inueniamus æternum? Inueni æternum patrem in creatura, & inuenio coæternum filium. Si autem non inuenis æternum, & vincunt se in tempore, sufficit, vt ad similitudines inueniamus

A Coæternum non est in creatura, quia nihil æternum. Coæternum & coæuum differunt.

coæuum. Aliud est enim coæternum, aliud coæuum. Coæuos quotidie dicimus eos qui eandem habent mensuram temporum, non alter ab altero præceditur, ambos tamen esse cœpisse quos dicimus coæuos. Si potuerimus inuenire coæuum quod nascitur ei a quo nascitur, si possunt inueniri coæua duo, generans, & generatus: hic inuenimus coæua, ibi intelligamus coæterna. Si inuenero hic genitum, ex eo esse cœpisse ex quo cœpit generator, & ex eo tempore esse incipiat, ex quo cœpit aliud vnde nascitur, hoc ex eo ex quo illud cœpit, illud ex eo ex quo illud non cœpit. Hoc ergo coæuum, illud coæternum, non posse comparari temporalia æternis, sed posse ex aliqua tenui & parua similitudine coæua coæternis. Inueniamus vtique coæua, & de scripturis commoueamur ad has similitudines. Legimus in scripturis de ipsa sapientia, Candor est enim lucis æternæ. Item legimus, Speculum sine macula dei maiestatis. Ipsa sapientia dicta est candor lucis æternæ, dicta est imago patris.

Sapien. vij. Ibidem.

B

Hinc accipiamus similitudinē, vt inueniamus coęua, ex quibus intelligamus coęterna. O Arriane si inuenero genitorē nō pręcedere tēpore illud qđ genuit, si genitū nō esse minorem tempore illo a quo generatus est, iustū erit vt cōcedas mihi posse ista coęterna inueniri in creatore, quādo coęua in creatura inueniri potuerunt. Dixit, Candor est .n. lucis ęternę. Ignis .n. lucē fundit, lux ab igne funditur. Quid a quo existat: si quęramus, quotidie cū lucernā accēdimus ammonemur rei cuiusdā inuisibilis, & inenarrabilis, vt lucerna aliqua intelligētię nostrę in ista nocte seculi possit accendi. Attende cū q lucernā accēdit. Nō accēsa lucerna, nōdū est ignis, nōdū est fulgor q ab igne exit. Interrogo autē ego & dico, fulgor ab igne existit an ignis a fulgore? Omnis anima mihi respōdet. Voluit .n. deus inseminare omni animę initia intellectus, initia sapientiæ. Omnis mihi aīa respōdet, & nemo dubitat, q splēdor ille de igne existit, nō ignis de splēdore. Ponamus ergo ignē patrē illius splendoris, qa iā prelocuti sumus coæua nos quærere nō coæterna. Si lucernā accēdere cupio, nōdū est ibi ignis, nōdum & ille splēdor. Mox autē vt accēdero, simul cū igne & splēdor existit. Da hic mihi ignē sine splēdore: & credo tibi patrē fuisse sine filio. Dicta est vt potuit a nobis tāta res dici. Illa tamē ineffabilia sunt, nihil dignū putetis, vel eo ipso q coęua coęternis cōparantur, tēporalia semper manētibus, extinguibilia immortalibus. Potest ergo semper esse generās, & semper cum illo qđ de illo natū est. Ergo filius dei scđm hoc dicitur q ei pater est, q hȝ de quo sit: nō secundū hoc q prior esset pater & postea filius. Semper pater, semper filius de patre. Et quia quicquid de aliquo est, natū est, semper igitur filius natus, semper pater, semper de illo imago. Nō potuisti inuenire coæterna genita æternis genitoribus, & inuenisti coæua nata tēporalibus gignentibus. Intelligo coęternū filiū natū coęterno gignēti. Quod .n. est tēporali coęuum, hoc est ęterno coęternū. Sed splendor qui funditur de igne, minus lucet q̄ ipse ignis. Habēt ista similitudines, sed nō habēt omnimodā æqualitatē. Sed dicat aliquis, Talis est ergo filius ad patrē, qualis ad ignē splendor? Nō: sed ęqualitas omnimoda est. Crede Apostolo, quia potuit videre quod dixi. Ait .n. Nō rapinam arbitratus est esse ęqualis deo. Aequalitas omnimodo coniungitur. Et qd dixit? Nō rapinā. Quare? Quia illud est rapina, qđ alienū est. Tamē ex duabus istis collationibus & generibus duobus similitudinē fortassis inuenimus in creatura, qūo intelligamus filiū & coæternū patri, & nequaq̄ minorē. Sed non illud possumus inuenire in vno genere similitudinum. Iungamus ambo genera vnum vnde ipsi dant similitudines, & alterum vnde nos dedimus. Dederunt enim illi similitudines ex his quæ nascuntur in tēpore, & pcedūtur tēpore ab eis a qbus nascuntur, sicut homo de homine. Maior ille tēpore, prior natus, sed tñ homo & homo, i. eiusdem substantię. Homo .n. hominem generat, & equus equum, & pecus

Sapien. vij.

Deus inseminauit omni animę principia intellectu alia.

Splendor est ab igne, ignis non est sine splendore nec pater sine filio.

Similitudo splēdoris ad ignem & filij ad patrem non est omnimoda, quia non habet æqualitatem sicut filius cum patre.

Diuersa genera similitudinum applicanda sunt ad patris filijq; æqualitatem significandam.

D pe eudem. Eandem substantiam generant ista, sed non ad id tempus. Diuersa sunt tempore, sed non sunt diuersa natura. Quid ergo hic laudamus in ista natiuitate? Certe æqualitatem naturæ. Quid deest? Aequalitas temporis. Teneamus hoc vnum quod laudatur idest æqualitatem naturæ. In illo autem genere similitudinum quod nos dedimus de splendore ignis, æqualitatem naturæ non inuenis, sed inuenis coæuitatem. Quid hic laudamus? coæuitatem. Quid deest? Aequalitas naturæ. Coniunge quæ laudas. In creaturis enim deest aliquid quod laudas. In creatore nihil deesse potest, quia quod inuenis in creatura, a creatore artifice processit. Quid ergo in coæuis? Nonne hoc quod ibi laudas? Quod autem deest, nō tribuendum maiestati, in qua nullus defectus est. Ecce offero tibi genitis coæua gignentia. Laudas ibi coæuitatem, sed disparilitatem reprehendis Quod reprehendis, noli attribuere deo: quod laudas tribue. Et tribuis illi ex isto genere similitudinum pro coæuitate æternitatem, vt coæternus sit natus cum eo a quo natus sit. De alio autem similitudinum genere, quia & ipsa creatura dei est, & debet laudare creatorem, quid ibi laudas? Aequalitatem naturæ. Iam propter illam distinctionem dederas coæternitatem, da propter istam æqualitatem, & perfecta est natiuitas eiusdem substantiæ. Quid

E enim dementius q̄; vt in aliquo laudem creaturam, quod non sit in creatore? Laudo in homine æqualitatem naturæ, & non credo in eo qui fecit hominem. Quod de homine natum est homo est, & quod de deo natum est non id erit quod ille de quo natum est. Laudent ergo creatorem omnia opera sua. Inuenio hic coæuum, agnosco ibi coæternum. Hic æqualitatem inuenio naturæ, ibi intelligo æqualitatem substantiæ. Totum ergo ibi simul, & non hoc solum, quod in creaturis. Totum inuenimus ibi, sed tanq̄; in creatore. Quanto amplius, q̄ hæc visibilia, illa inuisibilia: hæc temporalia, illa æterna; hæc commutabilia, illa incommutabilia: hæc corruptibilia, illa incorruptibilia. Postremo in ipso homine ea quæ inuenimus homo & homo, duo homines sunt, ibi pater & filius vnus est deus.

Quod de deo natum est deus est.

Portansq; omnia verbo virtutis suæ, purgationē peccatorum faciens.

Ex lib. sententiarum Prosperi.

Substantia creaturæ dependet a deo.

CReatoris omnitenentis omnipotentia causa est subsistendi omni creaturæ. Quæ virtus & ab eis quæ condidit regendis aliquando cessaret, simul omnium rerum species & natura concideret. Proinde quod dominus ait, Pater meus vsq; nunc operatur, continuationem quandam operis eius, qui simul omnia continet atque amministrat, ostendit; in quo opere etiam sapientia ipsius perseueret, de qua dicitur, Pertingit a fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Idque etiam Apostolus

Sapien. viij.

F

sensit,

sentit, cum Atheniensibus deum predicans ait, In quo viuimus, mouemur & sumus. Quia si opus suum rebus creatis subtraheret, nec viuere, nec moueri, nec esse possemus. Et ideo sic deus intelligendus est requieuisse ab omnibus operibus suis, vt iam nullam nouam creaturam conderet, nõ vt conditas continere aut gubernare cessaret. F Act. xvii. Sine opera dei nihil possumus

¶ Deus enim omnipotens & omnitenens, incommutabili æternitate, veritate, voluntate semper idem, mouet per tempus creaturam spiritalem, mouet etiam per tempus & locum creaturam corporalem, vt eo motu naturas quas intrinsecus substituit, etiam extrinsecus amministret. Cum ergo tale aliquid agit non debemus opinari eius substantiam qua deus est, temporibus locisq; mutabilem, aut per tempora & loca mobilem: sed in opere diuinæ prouidentiæ ista cognoscere, non in illo opere quo naturas creat, sed in illo quo intrinsecus creatas etiam extrinsecus administrat, cum sit ipse nullo locorum vel interuallo, vel spatio, incommutabili excelentiaq; potentia, & interior omni re, quia in ipso sunt omnia: & exterior omni re, quia ipse est super omnia. Item nullo temporum vel interuallo, vel spatio incommutabili æternitate, antiquior est ominibus, quia ipse est ante omnia, & nouior hominibus, quia idem ipse. Ex li. viii. de Genesi ad literã. In deo sunt oĩa & deus est super omnia.

¶ Fundauit post omnia terram super firmamentum eius, non inclinabitur seculum seculi. Firmauit terram, intelligo ecclesiam. Quæ est firmitas eius super quam fundata est, nisi fundamentum eius? Quod est illud? Fundamentum, inquit, nemo potest ponere preterq; quod positum est, quod est Christus Iesus. Ibi ergo firmati sumus merito, quia ibi firmatum non inclinabitur in seculum seculi. Nihil enim firmius isto fundamento. Infirmus tu eras, sed firmum fundamentum te portat. In te firmus esse non poteras: firmus eris semper si ab illo firmo fundamento non recedas. Non inclinabitur in seculum seculi. Ipsa est predestinata colũna & firmamentum veritatis. Et ideo tali' fundamento suffulta, quid meruit audire? Non inclinabitur in seculum seculi. Firmauit terram super firmamentum Christum. Nutabit ecclesia si nutauerit fundamentum. Et vnde nutabit Christus qui anteq; veniret ad nos, & carnem susciperet, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil? Qui omnia continet maiestate & bonitate non nutante Christo, non inclinabitur in seculum seculi. PVRgationem peccatorum faciens. G Ex tracta. ps. ciii. ps. ciii. Ecclesiæ firmitas. i. Cor. iii. Ecclesiæ fundamentum. Ecclesia non nutabit. Ioan. i. Ex tract. ps. l. ps. l.

¶ Asperges me, inquit, hysopo & mundabor. Hysopum nouimus herbam humilem, sed medicinalem. Saxo hærere radicitus dicitur: inde in ministerio mundandis assumpta est. Apprehende & tu radicem dilectionis petram tuam esto humilis in humili deo tuo vt sis excelsus in glorificato deo tuo. Aspergeris hysopo, humilitas Christi te mundabit. Noli hærbam contemnere, vis medicamenti Hysopus in petra hæret. H

Hysopus purgãdis pulmonib⁹ confert. attende. Aliquid etiam dicam, quod a medicis solemus audire vel experiri in ægrotis. Hysopuꝫ dicunt purgandis pulmonibus aptã esse. In pulmone solet notari superbia. Illic enim inflatio, illic anhelitus. Dicebatur auteꝫ de Saulo persecutore tanq̃ Saule superbo ꝙ ibat ad vinciendos Christianos spirans cœdis. Anhelibat sanguinem nonduꝫ purgato pulmone. Auda ⁊ hic humiliatum, quia hysopo purgatum, Asperges me hysopo ⁊ mundabor, lauabis me id est mundabis, ⁊ super niuem dealbabor. Et si fuerint, inquit, peccata vestra vt fœnicium, tanq̃ niuem dealbabo. De talibus sibi exhibet vestem sine macula ⁊ ruga. Proinde vestis eius in monte tã q̃ nix dealbata effulsit. Significabat autem ecclesiam omni macula peccati mundatam.

Psal. l. Esaiæ i.

Sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tãto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit, Cui enim dixit aliquando angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursum, Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filiũ. Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes angeli dei.

Psal. ii. Acto. xiii. ii. Reg. vii. A

Psal. xcvi. Ex tract. ps. ii. Aeternum neqꝫ præteritum neqꝫ futurũ habet. Psal. ii.

¶ Quanq̃ possit etiam ille dies in prophetia dictus videri, quo Iesus Christus secundũ hominẽ natus est, tamẽ hodie, quia præsentiã significat, atqꝫ in æternitate nec ꝑteritũ quicq̃ est quasi esse desierit nec futurum quasi nondum sit, sed præsens tantum, quia quicquid æternum est semper est, diuinius accipitur secundum id dictum esse, Ego hodie genui te, quo sempiternam generationem virtutis ⁊ sapientiæ dei, qui est vnigenitus filius, fides syncerissima ⁊ catholica prædicat.

Psal. ciii.

Et ad angelos quidẽ dicit, Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis.

Ex tractat. ps. ciii. Angelos multis appãruisse credendum est. B Angelus nomẽ est offici, non naturæ.

ET hoc, quãuis non videamus apparitionem angelorum, absconditã est enim ab oculis nostris, ⁊ est in quadam republica magna imperatoris dei, tamen esse angelos nouimus ex fide: ⁊ multos apparuisse scriptuꝫ legimus ⁊ tenemus, nec inde dubitare fas nobis est, Spiritus autem sunt angeli: ⁊ cum spiritus sunt, non sunt angeli: cum mittuntur, fiunt angeli. Angelus. n. officii nomen est, non naturæ. Quæris nomen eius naturæ spiritus est. Quæris officium? angelus est. Ex eo quod est, spiritus est. Ex eo quod agit, angelus est. Vide illud in homine, nomẽ naturæ homo officii miles. Nomen naturæ vir, officii preco. Homo ergo fit preco. i. qui erat homo fit preco. nõ qui erat preco, fit homo. Sic ergo qui erant iam spiritus conditi a creatore deo, facit eos angelos mittendo eos nunciare quæ iusserit, Et ignem flagranteꝫ facit

ministros suos. Legimus apparuisse ignem in rubo: legimus etiã ignem missum desuper, & impleste quod preceptum est. Ministrauit ergo cum impleret. Cum esset in nature sua, spiritus erat: cum egit quod iussum est, ministerium impleuit. Sic secundum literã in creatura. Quid est autem in ecclesia figurate? Quomodo accipimus. Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem flagrantẽ? Spiritus spiritales dicit: bene facit spiritales angelos suos id est nuncios verbi sui. Spiritalis enim omnia iudicat: ipse autẽ a nemine iudicatur. Vide spiritalem factum angelum dei. Nõ potui, inquit, loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. De spiritali quadã affectione missus est ad carnales, tanq̃ angelus de cœlo ad terram. Quomodo dicit, Et ministros suos ignẽ flagrãtẽ, nisi quomodo dicit spiritu feruentes? Si enim feruet spiritu, ignis ardẽs est omnis minister dei. Nõne ardebat Stephanus? Quo igne ardebat? & quis ignis ille erat? quãdo lapidabatur, rogabat. Cũ audis, ignis est minister dei, incẽsurũ illũ puta t. Incẽdat licet, sed fœnũ tuũ. i. carnalia omnia desideria tua. Currat minister dei predicãs verbũ dei. Audi illũ, Sic nos existimet homo vt ministros dei & dispẽsatores mysteriorũ dei. Quomodo autẽ ardebat cũ diceret, Os nostrũ pater ad vos o Corinthii, cor nostrũ dilatatũ est? Ardebat & flagrabat charitate, ibat in eos vt incẽderet. Hũc ignẽ se missurum dominus in terrã dicebat cũ ait, Ignẽ veni mittere in terrã Quomodo gladiũ, sic ignẽ. Gladius diuidit affectũ carnalẽ, ignis absumit. Totum in verbo dei intellige, totũ in spiritu dei cognosce. Incipe feruere charitate per verbum quod audis, & vide quid in te fecerit ignis minister dei.

¶ Illã ipsam supnã atq; cœlestẽ vnde peregrinamur patriã cogitemus. Illic. n. dei volũtas, q facit angelos suos spũs, & ministros suos ignem ardẽtẽ, ĩ spiritibus summa pace atq; amicitia copulatis, & ĩ vnã volũtatẽ quodã spiritali charitatis igne cõflatis, tãq̃ in excelsa & sãcta & secreta sede p̃sidẽs, velut ĩ domo sua, & ĩ tẽplo suo, Idẽ se q̃busdã ordinatissimis creaturæ motibus p̃mo spiritalibus deĩde corporalibus p cũcta diffudit, & vtit̃ oĩbus ad ĩcõmutabile arbitriũ sẽtẽtiæ suę siue ĩcorporeis, siue corporeis rebus, siue rationabilib⁹, siue irrationabilib⁹ spiritibus, siue bonis p eius gratiã, siue malis p p̃priã volũtatẽ. Sʒ queadmodũ corpora crassiora & inferiora p subtiliora & potẽtiora quodã ordine regunt̃, ita oĩa corpora p spm̃ vitæ rationalẽ, & spũs vitæ ratiõalis deserto atq; peccator p spm̃ vitæ rationalẽ piũ & iustũ, & ille p ipm̃ deũ, Ac sic vniuersa creatura p creatorẽ suũ, ex quo, & p quẽ, & ĩ quo ẽt cõdita atq; ĩstituta ẽ. Ac p hoc volũtas dei, ẽ p̃ma & sũma causa omniũ corporaliũ specierũ atq; motionũ. Nihil. n. visibiliter fit & sensibiliter, q̃d nõ de iteriorĩ iuisibili atq; ĩtelligibili aula sũmi ĩperatoris aut iubeat̃, aut p̃mittat̃ secũdũ ĩeffabilẽ iustitiã p̃miorũ atq; pœnarũ, gratiarũ & retributionũ, ĩ ista toti⁹ creaturæ ãplissima q̃dã ĩmẽsaq; republica.

Flammaʒ ignis facit Deus ministros suos.
ps. ciii.
i. Cor. ii.
i. Cor. iii.
Rom. xii.
Act. vii.
G
i. Cor. iiii.
ii. Cor. vi.
Lucæ. xii.
Matth. x.
E x li. iii. de Trinit.
D
Deus omnibus ex sententia vtitur.
Ordo reruʒ gubernandarum

Psal. xliiii. Ad filium autem. Thronus tuus deus in seculum seculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te deus, deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis.

Ex tract. ps. xliiii. Thronus dei. E Virga dei.

ERat sedes regni iudicis temporalis pertinens ad eos qui sub lege erant. Venit ille vt liberaret eos qui sub lege erant, & sub gratia constitueret. Sedes eius in seculum seculi. O æternitatis diuinitas, non enim posset deus sedem habere temporalé. Virga recta est, virga regni tui directionis virga est, dirigit homines. Curui erant, distorti erant, sibi regnare cupiebant, se amabát, facta sua multum diligebant, non voluntatem suam deo subdebant, sed voluntatem dei ad suas concupiscentias flectere volebát. Ergo dei voluntas æqualis est, tua curua est: propterea tibi videtur praua illa, quia tu ei coaptari non potes. Dirige ad illam te, & noli velle illam curuari ad te, quia non potest. frustra conaris, illa semper directa é. Vis illi hęrere? Corrige te, & erit virga ipsius qui te dirigit virga directionis. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Accede ad istam virgam. Sit tibi rex Christus, Regat te virga ista, ne frágat te. Virga enim ferrea est illa inflexibilis. Et quid dictum est? Reges eos in virga ferrea, & tanq; vas figuli confringes eos. Alios regit, alios conterit, regit spirituales, conterit carnales. Ergo accede ad istam virgam. Quid in ista times? Hæc est recta virga, Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Quid times? Si forte iniquus eras, audi eum regem tuum: qui odisti iniquitatem & times. Est quod facias. Qui odit iniquitatem, nunquid te? Sed in te est iniquitas, odit illam deus. Oderis & tu Et si vnam rem ambo oderitis, eris deo amicus, si odisti qđ odit. Ita & si amabis qđ amat. Propterea vnxit te de⁹, de⁹ tu⁹. Propterea vnxit te, vt diligeres iustitiá, & odires iniqtaté. Et vide qũo ait, Propterea vnxit te de⁹ de⁹ tu⁹. O tu de⁹ vnxit te deus tu⁹. Deus vngitur a deo. Et ideo in latino putatur idé casus nominis repetitus, In græco autem euidentissima distinctio est, quia vnum nomen est quod compellatur, & alterum ab eo qui compellat, vnxit te deus. O tu deus, vnxit te deus tuus. Ergo quis est deus vnctus a deo? dicant nobis Iudæi, Scripturæ istæ communes sunt. Vnctus deus a deo, Vnctum audis, Christum intellige. Etenim Christus a charismate. Hoc nomen quod appellatur Christus vnctionis est, nec in aliquo alibi vngebantur reges & sacerdotes nisi in illo regno. Vnct⁹ est ergo deus a deo. Quo oleo nisi spiritali? Oleum. n. visibile in signo est. Oleum inuisibile in sacramento est. Oleum spiritale intus est. Vnctus est nobis deus, & missus est nobis. Et ipse deus vt vngeretur homo erat, sed ita homo erat vt deus esset, ita deus erat vt homo esse non dedignaretur Deus ergo homo. Et ideo vnctus deus. quia homo deus, & factus Christus. Non potuit apertius dici nomen Christi q; vt diceretur

Psal. ii.

Iniquitaté odit deus.

F Vnxit te deus &c.

Deus vnctus a deo quis sit. Christus.

Oleum quo vngitur.

vnctus deus. Quomodo speciosus forma pre filiis hominum, sic vnctus oleo exultationis præ particibus suis. Qui enim partici pes eius? Filij hominum, quoniam & ipse filius hominis particeps factus mortalitatis eorũ, vt faceret participes immortalitatis suę. ps.xliiij. Participes Christi.

G ¶ Messias hebraice, latine Christus est, ab vnctione enim dicitur Christus. Chrisma vnctio est græce: Ergo Christus vnctus. Ille singulariter vnctus, præcipue vnctus. vnde omnes Christiani vnguntur. Ille præcipue quomodo in psalmo dicit, audi, Propterea vnxit te deus, deus tuus oleo exultationis præ particibus tuis. Participes enim eius omnes sancti. Sed ille singulariter sanctus sanctorum, singulariter vnctus, singulariter Christus. Ex tracta. euág. secundũ Ioan. vij. Messias. Chrisma Christus. Christiani. ps.xliij.

¶ Messias vnctus est, vnctus græce Christus est hebraice messias, vnde & punice, messe dicitur vnge. Cognatæ quippe sunt linguæ istæ & vicinæ, Hebraica, Punica, & Syra. Ex sermone de verbis euang. super Ioan.xv. Messias.

¶ Dicis & ante incarnationem Christi patrem dictum esse deum eius: quoniam scriptum est, vnxit te deus deus tuus, longe antequã Christus venisset in carne. Ita ne non intelligis in prophetia esse prædictum tanq̃ fuerit factum quod erat futurum? An non sic in prophetia ipse dominus? Foderunt, inquit, manus meas & pedes &c. quibus passionem suam tanto ante prænunciauit: & quod futurum erat, tanq̃ iam factum esset expressit. Dictum est ergo in prophetia rerum futurarum, tanq̃ locutione rerum præteritarũ, Vnxit te deus, deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Ex libro contra Maximinũ.ij. Futurum tanquam præteritum in scripturis enunciatur. ps.xliiij.

H Participes eius significans futuri fuerant serui eius, socij eius, amici eius, fratres eius, membra eius. Prædictum est igitur quod futurum erat, vt vngeret deus Christi hominem Christum, Qui tamẽ sic factus est homo vt maneret deus: Vngeret autem non visibili & corporali oleo, sed spiritui sancto, quem scriptura nomine olei exultationis figurata vt solet locutione significat. Dixit autẽ vnxit non dixit vncturus est, quia in prædestinatione iam factum erat. Quod beatus Petrus in Actibus apostolorum dixit, Hunc Iesum a Nazareth, quem vnxit deus spiritu. Ecce quod prophetabatur quãdo dictum est, Vnxit te deus deus tuus oleo exultationis, vel oleo lætitiæ præ participibus tuis. Deus enim cui dictum est in eodem psalmo. Thronus tuus deus in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus, deus tuus: a deo patre vnctus est filius, qui sic homo factus est, vt maneret deus. Qua vnctione plenus erat, id est spiritu sancto. Propter quod de illo scriptum est, Iesus autem plenus spiritu sancto reuersus est a Iordane. Oleum exultationis spiritus sanctus. Act.x. Psal.xliiij. Ibidem. Lucæ.iiij.

Et tu in principio domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autẽ permanebis, & omnes vt vestimentum veterascent. Psal.ci.

Et velut amictum mutabis eos & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient,

A

Ex tractat. ps. ci. ps. ci.

IN principio terram tu fundasti domine. Noui æternitatem tuam qua precedis omnia quæ fecisti. Principio terram tu fundasti domine, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnia sicut vestimentum veterascet.

Ero. iii. Deus idem manu & verbo facit.

Et sicut opertorium mutabis eos & mutabuntur. Tu autem idem ipse es. Tu qui es, idem es. Tu qui dixisti, Ego sum qui sum, idem ipse es. Dominus fundauit terram. Scimus, opera manuum eius sunt cœli. Nepu tetis enim quasi aliud facere deum manu, aliud verbo: quod facit verbo hoc facit manu. Non enim distinctus est

Gen. i. Ibidem.

corporeis membris qui dixit, Ego sum. Et forte verbum eius est manus eius. Certe manus eius est virtus eius. Quia enim dictum est, Fiat firmamentum, & factum est: firmamentum verbum intelligitur fecisse. Quia vero dixit, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quasi manu videtur fecisse. Audi ergo, Opera manuum tuarum sunt cœli. Ecce quod verbo fecit, etiam manibus fecit quia virtute sua, quia potestate fecit. Ipsi peribunt, tu autem idem permanes. Aperte dixit hoc apostolus Petrus, Cœli erant olim & terra de aqua, & per aquam constituti dei verbo, per quem qui factus est mundus aqua inundatus deperiit.

Cœli perierunt per diluuium.

Terra autem ac cœli qui nunc sunt, eodem verbo repositi sunt seruandi. Iam ergo dixit periisse cœlos per diluuium, periisse autem

B

nouissimos cœlos secundum quantitatem & spatia aeris huius. Excreuit enim aqua, & totam istam capacitatem vbi aues volitant, occupauit. Ac sic vtique cœli perierunt propinqui terris, cœli secundum quos dicuntur aues cœli. Sunt autem cœli cœlorum superiores in firmamento: sed vtrum & ipsi perituri sunt igni, an hi soli cœli qui etiam diluuio perierunt, disceptatio est aliquanto scrupulosior

Quicquid manet i deo manet & deus in se.

inter victos, nec facile maxime in angustia temporis explicari potest. Dimittamus ergo eam, aut differamus. Nouerimus tamen perire ista, dominum manere. Et si manent quædam cum deo quæ facta sunt a deo, non manent in se, sed in deo, non recedendo a deo. Ergo erunt cum illo an-

Cœli sunt sancti.

geli etiam mundo igne flagrante: & erit incendium mundi non incendens sanctos dei. Quod fuit caminus regis tribus pueris, hoc erit ardens mundus iustis in trinitate signatis. Forte etiam hic cœlos non importune intel-

ps. xviii. Corpus est vestimentum animæ.

ligimus ipsos iustos sanctos dei in quibus manens deus intonuit preceptis, coruscauit miraculis, inbrificauit terram sapientia veritatis. Cæli enim enarrauerunt gloriam dei. Sed nunquid etiam ipsi peribunt? An secundum quendam modum peribunt? Secundum quem modum? Secundum vestimentum. Quid est secundum vestimentum? Secundum corpus. Vestimentum enim animæ meæ corpus. Dominus enim vestimentum nominauit, vbi ait, Nonne anima plus est quam esca, & corpus

i. Cor. iii.

plus quam vestimentum? Quo ergo peribit vestimentum? Et si exterior

homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in dies. C
Ergo ipsi peribunt, sed secundum corpus: tu autem permanes. Si
ergo secundum corpus peribunt, vbi ergo resurrectio carnis? vbi
exemplum membrorum quod praecessit in capite? Vbi? Vis audi
re? Mutabitur, non tale erit quale fuit. Audi Apostolum dicen-
tem, Et mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Quo- i.Cor.xv.
modo immutabimur? Seminatur corpus animale, surget corp⁹
spiritale. Ergo seminatur mortale, surget immortale. Seminatur
corruptibile, resurget incorruptibile. Mutationem itaq; expecta-
mus. Ita peribunt caeli, & mutabuntur caeli. Sed fortasse sanctorũ
corpora non recte dicuntur caeli. Si non portant deum, non sunt
caeli. Et vnum mihi, inquit, probas quia portãt deum? Vsqueadeo
ne excidit tibi? Glorificate ergo & portate deũ in corpore vestro? i.Cor.vi.
Ergo tales caeli peribunt, sed non in aeternum peribunt. Peribunt
vt mutentur. An non hoc dicit psalmus? Lege & sequentia, Et om- Psal.ci.
nia sicut vestimentum veterascent. Et sicut opertorium mutabis
eos & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non defici-
ent. Vestẽ audis, coopertorium audis, & aliud q̃ corpus intelligis?
Speremus ergo etiam mutationem corporum nostrorum, sed
tamen ab illo qui erat & ante nos, & manet post nos, a quo sumus
quod sumus, ad quem venimus cum fuerimus, mutantem non D
mutatum, facientem non factum, mouentẽ sed manentem. Ergo Anni stantes.
speremus venturos nos ad hos annos stantes, in quibus nõ circui-
tu solis peragũtur dies, s; manet qđ ẽ sicuti est, q̃a hoc solũ vere ẽ.
¶ Mutabis ea & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui nõ Ex tracta.
deficient. Ecce id ipsum cuius anni non deficient fratres. Ecce an- ps cxxi.
ni nostri quotidie deficiunt, nec stant omnino. Na; & qui venerunt Psal.ci.
iam non sunt, & qui futuri sunt, nõdum sunt. Iam illi defecerunt Anni deficiẽtes.
& illi defecturi venturi sunt. In hoc ergo ipso vno die fratres ecce
modo, loquimur, in momento est. Praeteritae horae transierunt,
futurae nondum venerunt, & cum venerint & ipsae, transibunt. defi- Anni non defi-
ciunt. Qui sunt anni qui non deficiunt, nisi qui stant? Si ergo ibi cientes.
anni stant, & ipsi anni qui stant vnus annus est, & ipse vnus annus
qui stat vnus dies est. quia ipse vnus dies nec ortum habet, nec oc-
casu;, nec inchoať ab hesterno, nec excludiť a crastino: sed stat sem
p̃ ille dies. Et q̃ vis voca illum diẽ. si vis anni sunt si vis dies est.
¶ Nõ enim discernẽs quid sit videri deũ p̃ substãtiã sui, & qđ sit vi Ex libro contra
deri deum per subiectam creaturam, in tantam blasphemiam Maximinũ.ii.
decidisti vt vnigenitum Dei filium per hoc ipsum q̃ deus est mu Fili⁹ & spũs san
tabilem diceres, quando quidem soli patri putasti esse tribendum ctus p̃ subiecta;
qđ scriptũ esse dixisti, Ego sum qui sum. & nõ sum mutatus. quasi creaturã visi i-
filius vel spũs sanctus sit mutatus quando visibiliter apparuit, vel mutabiles sunt
ille qđ cõstať natus ex femina, vel iste i specie colũbe aut i igneis vt pater.
linguis se humanis aspectibus mõstr.is. Nũc v̾o vt intelligas quũ E
dixerit deus, Ego sum q̃ su;, & nõ su; mutatus: vel q̃ scriptũ magis Mala.iii.

inuenitur, Ego enim dominus & non mutor, quoniam non solus pater, sed deus vnus hoc dixit, quod est ipsa trinitas, psalmus autem de vbi legitur, Tu in principio domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes sicut vestimentum veterascent. & velut tegumentum mutabis eos & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Hoc autem ad filium dictum esse, in epistola quę est ad Hebræos sancta scriptura testatur. Quis vero non intelligat vbi dicitur, Cœli mutabuntur, tu autem idem ipse es: nihil dici aliud, nisi, tu non mutaris? Ac per hoc etiam deo filio conuenit dicere, Ego sum qui sum, & non sum mutatus. &, Ego enim dominus, & non mutor. Quod tu ideo soli patri assignasti, vt in sua substantia crederetur esse mutabilis filius, tanq; ita susceperit hominem vt in hominem verteretur. Hanc tantam blasphemiam non emendabis nisi credideris in assumptione hominis accessisse filio quod non erat, non autem discessisse vel defecisse quod erat.

Psal. ci.

Exo. iij.

Mala. iij.

Ad quem autem angelorum dixit aliquando Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum?

Psal. cix.

F

Ex tractat. ps. cix.

Psal. cix.

¶ Sedet ergo a dextris patris filius, qa ei dixit deus, sede a dextris meis. Et addidit, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. hoc est sub pedibus tuis. Inimicus erat, erit sub pedibus eius, aut adoptatus, aut victus. Quære ergo quem locum habeas sub pedibus domini dei tui, nam necesse est vt habeas aut gratiæ, aut pœnæ. Sedet ergo ad dexteram dei, donec ponantur inimici eius sub pedibus eius. Hoc fit, hoc agitur, etsi paulatim agitur, indesinenter peragitur.

Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis?

Ex libro de trinitate. iij.

Essentia dei per se ipsam inuisibilis est.

¶ Substantia, vel si melius dici potest essentia dei, vbi pro nostro modulo ex quantulacunq; particula intelligimus patrem & filium & spiritum sanctum, quandoquidem nullo modo mutabilis est, nullo modo potest ipsa per semetipsam esse visibilis. Proinde illa omnia quæ patribus visa sunt, cum deus illis secundum dispensationem suam temporibus congruam præsentaretur, per creaturam facta esse manifestum est. Etsi nos latet quomodo ea ministris angelis fecerit, per angelos tamen esse facta non ex nostro sensu dicimus, ne cuiq; videamur plus sapere q; oportet sapere. Sapimus ad temperantiam, sicut deus nobis partitus est mensuram fidei, vt credimus, propter quod & loquimur. Extat enim auctoritas diuinarum scripturarum. vnde mens nostra deuiare non debet, ne relicto solidamento diuini eloquij per suspicionum suarum abrupta

G

præcipitetur, vbi nec sensus corporis regit, nec perspicua ratio veritatis elucet. Apertissime quippe scriptuȝ est in epistola ad Hebręos cum dispensatio noui testamenti a dispensatione veteris testamenti secundum congruentiam seculorum ac temporum distinguere tur, non tantum visibilia, sed ipsum etiam sermonem per angelos factum. Sic enim dicit, Ad quem autem angelorum dixit deus aliquando, Sede ad dexteram meam, quoadusq; ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Nonne omnes sunt ministri spiritus in administrationem missi propter eos qui sunt futuri hæreditatem possidere salutis? Hic ostendit illa omnia non solum per angelos facta, sed etiam propter nos facta idest populum dei, cui promittitur hæreditas vitæ æternæ. Sicut ad Corinthios etiaȝ scriptum est, Omnia autem hæc in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum deuenerunt. Deinde quia tunc per angelos. nunc autem per filium sermo factus est, consequenter aperteque demonstrans.

Ps. cix.

i. Cor. x.

CAPVT II.

Ropterea vehementius abundantius oportet obseruare nos ea quæ audiuimus, ne forte pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio, & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem?

¶ Et quasi quæreres, quam salutem, vt ostenderet se de nouo testamento iam dicere, id est sermone qui non per angelos, sed per dominum dictus est.

Quæ cum initium accepisset enarrari per dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est, contestante deo, signis, & portentis, & variis virtutibus, & spiritus sancti distributionibus. secundum suā voluntatem.

SEd ait aliquis, Cur ergo scriptum est, dixit dominus ad Moysen, & non potius dixit angelus ad Moysen? Quia cum verba iudicis præco prænunciat, non scribitur in gestis, ille præco dixit, sed ille iudex. Sic etiam loquente propheta sancto, & si dicamus propheta dixit, nihil aliud q; dominuȝ dixisse intelligi volumus: & si dicamus dominus dixit, prophetam non subtrahimus

Continuatio est ex eodeȝ lib. Dominus dicit quæ ab angelis præconibus annunciantur.

sed quis per eum dixerit admonemus. Et illa quidē scriptura sæ
A pe asserit angelum esse deum, quo loquente idētidē dicitur, Domi
nus dicit, sed propter eos, qui cum scriptura illic angelum nomi
nat, ipsum per seipsum filium dei volunt intelligi, quia propter
annunciationem paternæ ac suæ voluntatis a propheta dictus est
angelus, propterea volui ex hac epistola manifestius testimoniū
dare, vbi nō est dictū per angelum, sed per angelos. Nā & Stepha
Act. vij. nus in Actibus apostolorum eo more narrat hæc, quo etiā in ve
teribus literis conscripta sunt, Viri fratres & patres, inquit, audite:
Deus gloriæ apparuit Abrahæ patri nostro cū esset in Mesopota
mia. Ne qs aūt arbitretur tunc deū gloriæ p id qd in seipso est cu
iusq; oculis apparuisse mortaliū, in cōsequentibus dicit q Moysi
Ibidem. angelus apparuerit, Fugit, inqt, Moyses in verbo isto, & factus est in
quilinus in terra Madian vbi genuit filios duos. Et completis illic
annis quadraginta, apparuit illi in deserto montis Sina angelus
Exo. iij. domini in flāma ignis in rubro. Moyses aūt vidēs mirabatur vi
sum. Qui cū accederet cōsiderare, facta est vox domini dicēs, Ego
B sum deus patrū tuorū, deus Abrahā, & deus Isaac, & deus Iacob. Tre
Angelus & do-minus vnus idemq;. mefactus aūt Moyses, nō audebat cōsiderare, dixitq; illi dominus
Solue calceamēta pedū tuorū &c. Hic certe & angelū & dominū di
cit, eūdēq; deū Abrahā, & deū Isaac, & deū Iacob: sicut in Genesi
Gene. xxviij. scriptū est, Sed qd vltra differimus ora eorū euidētissimo atq; gra
uissimo alio documēto oppilare? vbi nō angelus singulariter, nec
viri pluraliter, sed oīno angeli dicuntur. p quos nō sermo qlibet
factus, sed ipsa lex data manifestissime ostēdit. Quā certe nullus
Act. vij. fideliū dubitat dominū dedisse Moysi ad subiugādū populū Israel
sed tū p angelos datā. ita Stephanus loquitur, Dura ceruice, inqt, &
incircūcisi corde & auribus, vos semp spiritui sancto restitistis sicut
patres vestri. Quē prophetarū nō psecuti sunt patres vestri, & occi
derunt eos q pnunciabāt de aduētu iusti, cuius nunc vos prodito
res & interfectores fuistis, q accepistis legē in edictis angelorū, nec
custodistis? Quid hoc euidētius? quid tāta auctoritate robustius? In
edictis quippe angelorū lex illi populo data est, sed domini Iesu
Christi per eam disponebatur & prænunciabatur aduentus, & ipse
tanq; verbum dei miro & ineffabili modo erat in angelis, in quo
rum edictis lex dabatur.

Nō.n. angelis subiecit deus orbē terræ futurū, de
quo loquimur. Testatus est autē in quodā loco quis
Ps. viij. dicens, Quid est homo q memor es eius? aut filius
hoīs quoniā visitas eū? Minuisti eū paulo minus ab
G angelis, gloria & honore coronasti eum, & cōstitui
I. Cor. xv. sti eum super opera manuum tuarum. Omnia subie

cisti sub pedibus eius. In eo enim ꝙ omnia ei subie-cisti, nihil dimisit non subiectum ei.

Ex tractat. ps. viij.

OMnis filius hois, hó: q̄q̄uis nó oís hó, filius hoís possit in-telligi. Adā qppe hó, sed nó filius hoís. Vt q portāt imagi-né terreni hois, q nó est filius hois, huím noie significētur q aūt portāt imaginé cœlestis hois, filij hominū potius appellen-tur. Ille. n. vetus homo dicitur, iste aūt nouus. Homo igitur hoc lo co terrenus est, filius aūt hominis cœlestis. Et ille longe seiunctus est a deo: hic aūt p̄sens deo. Et ppea illius memor est tanq̄; in lon-ginquo positi: hunc vero viuificat qué p̄sens illustrat vultu suo. Fi-lius igitur hoís primus visitatus est in ipso hoie dominico, natu ex virgine Maria. De quo pp ipsam infirmitaté carnis, quā sapien tia dei gestare dignata est, & passionis humilitaté, recte dicitur. Mi-nuisti eū paulo minus ab angelis. Sed addidit de illa clarificatio-ne, qua resurgés & ascédés in cœlū. Gloria (inqt) & honore corona sti eū, & cōstituisti eū sup opera manuū tuarū. Quādoqdé & angeli opa manuū sunt dei, etiā sup angelos cōstitutū accipimus vnigeni tū filiū, qué minoratū paulo minus ab angelis p humilitatē car-nalis generationis atq; passionis audimus & credimus. Oía (inqt) subiecisti sub pedibus eius. Nihil excipit cū dicit, oía. Et ne aliter liceret intelligi, sic Apostolus credi iubet cū dicit, Excepto eo qui ei subiecit oía. Et hoc ipso huius psalmi testimonio vtitur ad He-bræos cū ita vult oía intelligi esse subiecta domino nostro Iesu Christo, vt nihil exceptū sit. Nec tamé quasi aliquid magnū vide-tur adiungere: cū dicit, Oues & boues vniuersas, insuper & pecora cāpi: volucres cœli & pisces maris, q perambulant semitas maris. Videtur. n. relictis cœlestibus virtutibus, & potestatibus, & oíbus exercitibus angelorū, relictis etiā ipsis hominibus. tantū ei pecora subiecisse, nisi oues & boues intelligamus animas sanctas, vel in-nocétiæ fructū dantes, vel etiā operātes vt terra fructificet. i. vt ter-reni homines ad spiritalé vbertaté regenerētur. Has ergo animas sanctas nó hominum tantum, sed etiam omnium angelorum oportet accipere, si volumus hinc intelligere omnia esse subiecta domino nostro Iesu Christo. Nulla enim creatura subiecta non erit, cui primates (vt ita dicam) spiritus subijciuntur.

Homo qui non est filius hois.

ps. viij.

Ibidem.

D

Christus homo super angelos constitutus est.

Ibidem.

ps. viij.

Oues & boues omnes spiritus beati dicuntur.

E

Nunc aūt necdū videmus omnia subiecta ei. Eum autē qui in modico q̄ angeli minoratus est, videmus Iesum propter passioné mortis, gloria & honore coronatū, vt gratia dei, pro oíbus gustaret mortem. Decebat. n. eū, propter qué omnia, & per qué oía, qui multos filios in gloriam adduxerat auctorem sa lutis eorum per passionem consumari.

Philip. ij.

Ex lib. contra Maximinum secunda.

Quod autem tibi videtur nihil magnum de deo patre dici, si forma serui maior est, qua maiores videntur & angeli, non recte cogitas quem locum habeat in rebus humana natura, quae condita est ad imaginem dei. Maiores angeli dici possunt homine, quia maiores sunt hominis corpore maiores sunt & animo, sed in forma quam peccati originalis merito corruptibile aggrauat corpus. Natura vero humana, qualem naturam Christus humanae mentis assumpsit, quae nullo peccato potuit deprauari, solus maior est deus. Deniq; propter quid dictum sit, Minorasti eum modico minus q; angelos, aperuit scriptura vbi legitur, Eum autem modico minus q; angelos minoratum videmus Iesum propter passionem mortis. Non ergo propter naturam hominis, sed propter passionem mortis. Natura vero hominis quae mente rationali & intellectuali creaturas caeteras antecedit, deus solus est maior. Cui vtique iniuria facta non est, vbi scriptum est, Maior est deus corde nostro. Filius ergo dei susceptum hominem leuaturus ad patrem, quando dicebat, Si diligeretis me gauderetis vtique quia vado ad patrem, quia pater maior me est, non carni suae solum, sed etiam menti quam gerebat humanae deum patrem vtique praeferebat. Quae tota sine dubio forma agnoscitur serui, quoniam tota seruit creatura creatori. Quod itaq; scriptum est ad Hebraeos, Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei, eum autem modico minus ab angelis minoratum videmus Iesum propter passionem mortis, docere nos debet, quomodo intelligendum est quod scriptum est ad Corinthios, Cum autem ei omnia subiecta fuerint, quia secundum id dictum est quod factus est homo, non secundum quod deus est. Sic ergo in homine apparens, in quo per passionem mortis minoratus est modico minus ab angelis, viuos ac mortuos iudicabit, quando dicturus est, Venite benedicti patris mei percipite regnum.

Humana natura in Christo solus deus maior est.

F

Ioan. xiiij.

I. Cor. xv.

Matth. xv.

Qui enim sanctificat, & qui sanctificantur, ex vno omnes.

G

Ex tractat. euange. secundum Ioan. cv. Ioan. xvij.

Loquens dominus ad patrem & orans pro discipulis suis dicit, Sanctifica eos in veritate. Sanctificantur itaque in veritate haeredes noui testamenti, cuius veritatis vmbrae fuerunt sanctificationes veteris testamenti. Et cum sanctificantur in veritate, vtiq; sanctificantur in Christo: qui veraciter dixit, Ego sum via veritas, & vita. Quid ergo aliud dixit, Sanctifica eos in veritate, nisi sanctifica eos in me? Denique sequitur, Sermo tuus (inquit) veritas est. Quid aliud dixit, q; ego veritas sum? Graecum quippe euangelium λογος habet, quod etiam ibi legitur vbi dictum est, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Et vtique ipsum verbum nouimus vnigenitum dei filium, quod

Sanctificantur sancti in veritate i Christo.

Ioan. xvij.

Ioan. i.

Ibidem.

caro factum est, & habitauit in nobis. Vnde & hic poni potuit, & in quibusdam codicibus positum est, verbum tuum veritas est. Sanctificat itaque pater in veritate, id est in verbo suo, vnigenito suo, suos hæredes eiusque cohæredes. Misit enim filium suum non in carne peccati, sed in similitudine carnis peccati. Et misit filius eius quos natos in carne peccati sanctificauit a labe peccati. Sed quoniam per hoc quod mediator dei & hominum homo Christus Iesus factus est caput ecclesiæ, illi membra sunt eius: ideo ait quod sequitur, Et pro eis ego sanctifico meipsum. Quid est enim, & pro eis ego sanctifico meipsum, nisi eos in meipso sanctifico, cum & ipsi sint ego? Quoniam de quibus hoc ait (vt dixi) membra sunt eius, & vnus est Christus caput & corpus. Cum enim dixisset, & pro eis ego sanctifico meipsum. vt intelligeremus hoc eum dixisse quod eos sanctificaret in se, mox addidit, Vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Quod quid est aliud quam in me? Secundum id, quod veritas est verbum illud in principio deus, in quo & ipse filius hominis sanctificatus est ab initio creationis suæ quando verbum factum est caro, quia vna persona facta est verbum & homo. Tunc ergo sanctificauit se in se, hoc est hominem se in verbo se, quia vnus est Christus verbum & homo sanctificans hominem in verbo, vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Quid est & ipsi, nisi quemadmodum ego in veritate, quod ipse sum ego?

Rom. vij. I. Tim. ij. Ioan. xvij. H Ibidem. Ioan. xvij. quæ ego ipse sum.

Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare dicẽs, Nunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo. Et te iterũ, Ego ero fidens in eum.

ps. xxi. Ex tractat. ps. xxi. Fratres Christi. A

FRatres illi sunt, de quibus in euangelio ait, Vade & dic fratribus meis, Ecclesia illa est quam dixit vnicam suam. Hæc est vnica catholica quæ toto orbe copiosa diffunditur, quæ vsque ad vltimas gentes crescendo porrigitur. Vnde in euangelio dicit, Et prædicabitur euangelium hoc in vniuerso mundo in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Narrabo ergo (inquit) nomen tuum fratribus meis, narrabo nomen tuum humilibus meis, & se inuicem diligentibus, sicut a me dilecti sunt, fratribus meis. In medio ecclesiæ laudabo te. In medio ecclesiæ gaudens prædicabo te.

Matth. xxiiij. ps. xx. Ibidem.

Et iterum, Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi deus. Quia ergo pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse similiter participauit eisdem.

Esa. viij.

¶ Quod quid est aliud, quam eorum particeps factus est? Neque enim efficimur participes diuinitatis eius, nisi ipse mortalitatis nostræ

Ex tractat. ps. xviij.

participes fiat. Nã ꝛ in euãgelio, ꝙ nos diuinitatis eius participes facti sumus, ita dicitur, Dedit eis potestatẽ filios dei fieri. his qui credunt in nomine eius. Qui nõ ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt. Vt autem hoc fieret, quia ꝛ ipse factus est particeps mortalitatis nostræ, ita ibi scribitur, Et verbum caro factum est, ꝛ habitauit in nobis.

Particeps est Christus nostri.
Ioan.i.
Ibidem.

Vt per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium idest diabolum, & liberaret eos qui timore mortis, per totã vitam obnoxii erãt seruituti.

Osee.xv.
i.Cor.xv.
B

Poterat etiam hoc donare credentibus, vt nec istius corporis experirentur mortẽ. Sed si hoc fecisset, carni quædam felicitas adderetur, minueretur autem fidei fortitudo. Hic.n. homines mortem istam timent, vt non ob aliud felices dicerent esse Christianos, nisi ꝙ mori omnino non possent. Ac per hoc nemo propter illam vitam quæ est post istam mortem beata futura est, per virtutem etiam contemnendæ ipsius mortis ad Christi gratiam festinaret, sed propter remouendam mortis molestiam delicatius crederetur in Christum. Plus ergo gratiæ præstitit, plus fidelibus suis sine dubitatione donauit. Quid enim magnũ erat, videndo non mori eos qui crederent, credere se non moriturum? Quanto est maius, quanto fortius, quanto laudabilius ita credere, vt se speret moriturus sine fine victurum? Deniq; hoc quibusdã in fine largietur, vt mortem istam repentina commutatione non sentiant, sed simul cum resurgentibus rapiantur in nubibus obuiã Christo in aera, ꝛ sic semper cum domino viuant. Et recte illis, quia non erunt iam posteri qui propter hoc credant non sperãdo quod non vident: sed amando quod vident. Quę fides est eneruis ꝛ debilis, nec fides omnino dicenda, quandoquidem fides ita definita est. Fides est sperantium substantia, coniunctio rerum quæ non videntur. Vnde etiam in eadem vbi ꝛ hoc scriptum est ad Hebræos epistola, cum consequenter enumerasset quosdam qui deo fide placuerunt. Secundũ fidem (inquit) mortui sunt hi omnes, cum non accepissent promissiones: sed longe eas videntes, ꝛ salutantes, ꝛ confitentes, quia hospites ꝛ peregrini sunt super terrã. Et paulo post eandem fidei laudem ita concludit, Et omnes (inquit) testimonium consecuti per fidem non tulerunt promissiones dei. Pro nobis enim meliora prouiderunt, ne sine nobis perfecti perficerentur. Hæc laus fidei non esset, nec omnino vt iam dixi fides esset, si homines in credendo præmia visibilia sequerentur, hoc est, si fidelibus merces immortalitatis in hoc seculo redderetur. Hinc ꝛ ipse dominus mori voluit, vt quemadmodum de illo scriptum est, per mortem euacuare eum qui potestatem habebat mortis. i. diabolũ, ꝛ liberarent eos qui timore mortis per to-

Ex lib. ij. de baptismo paruulorum.
Cur credẽtibus mortem nõ abstulit Christus.
ij. Thes. iiij.
C
Heb. xi.
Ibidem.
Ibidem.
Dominus mori voluit vere.

tam vitam rei erant seruitutis. Hoc testimonio satis etiam illud monstratur, & mortē istī corporis principe atq; auctore diabolo, hoc est ex peccato accidisse, quod ille persuasit. Ne que.n.ob aliud potestatē habere mortis verissime diceretur. Vnde ille qui sine vllo peccato vel originali vel proprio moriebatur, dixit, Ecce veniet princeps mundi.i.diabolus, qui potestatē habebat mortis, & in me nihil inueniet.i.peccati, propter quod homines fecit mori. Et quasi diceretur ei, quare ergo morieris? Sed vt sciant oēs, inquit, quia voluntatē patris mei facio. surgite eamus hinc, idest vt moriar. nō habens mortis causam de peccato sub auctore peccati, sed de obedientia & iustitia, factus obediens vsq; ad mortē. Et hoc ergo illo testimonio demonstratū est, & ꝙ timorē mortis fideles vincunt, ad agonem ipsius fidei pertinere. Qui profecto defuisset si mox esset credentes immortalitas consecuta.

D Ioan. vi. Ioan. vii. Mat. xiiii. Philip. ii.

¶Desideremus vitam Christi, quia tenemus pignus mortē Christi. Quomodo nobis non dabit bona sua, qui passus est mala nostra? In terris istis, in hoc seculo maligno quid abundat nisi nasci laborare, & mori? Hæc sunt mercimonia regionis nostræ, ad tales merces mercator ille descendit. Et quoniā omnis mercator dat & accipit, dat quod habet, & accipit quod non habet, etiam Christus in ista mercatura dedit & accepit. Sed quid accepit? Quod hic abundabat nasci, laborare, & mori. Et quid dedit? Renasci, resurgere, & in æternum regnare. O bone mercator, eme nos. Quid dicā eme nos? cum gratias agere debeamus quia emisti nos. Precium nostrum eroga nobis, sanguinem tuum bibimus. Euangeliū legimus instrumētū nostrū, serui tui sumus, creatura tua sumus, fecisti nos, redemisti nos. Emere pōt qsq; seruū suū, creare nō pōt. Dn̄s aūt seruos suos & creauit, & redemit. Creauit vt essent, redemit ne semp captiui essent. Incidimus.n. in principē huius seculi, q seduxit Adā & seruū fecit, & cœpit nos tāq; vernaculos possidere. Sed venit redēptor, & victus est deceptor. Et qd fecit redemptor noster captiuatori nostro? Ad p̄ciū nostrū tetēdit muscipulā crucē suā posuit ibi q̄si escā sanguinē suū. Ille aūt potuit sanguinē istū fundere nō meruit bibere. Et in eo ꝙ fudit sanguinē nō debitoris, iussus est reddere debitores. Fudit sanguinē innocētis, & iussus est recedere a nocētibus. Ille qppe sanguinē suū ad hoc fudit, vt peccata nostra deleret. Vnde ergo ille nos tenebat, deletum est sanguine redemptoris. Non enim tenebat nos nisi vinculis peccatorum nostrorum. Istæ erant catenæ captiuorum, venit ille, alligauit fortem vinculis passionis suæ. Intrauit in domum eius idest in corda eorum vbi ipse habitabat, & vasa eius eripuit. Nos sumus vasa, ista impleuerat ille amaritudine sua. Hanc amaritudinem etiam nostro redemptori in felle propinnauit. Impleuerat nos ergo ille tanquam vasa sua. Dominus autem noster eripiens vasa eius, & sua faciens, fudit amaritudinem, impleuit dul-

Ex sermo ne de quinque panibus & duobus piscibus. Mercatoris modum expleuit Christus. Seruos quilibet dominus emere potest, sed Christus etiam creare. E Tetendit muscipulam Christus diabolo. F Psal. lxviii.

cedinē. Amemus ergo eū, dulcis est. Gustate & videte quia suauis est dominus. Timendus est, sed plus amandus.

Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit. Vnde debuit per omnia fratibus similari, vt misericors fieret, & fidelis pōtifex ad deū, vt repropitiaret delicta populi: In eo enī in quo passus est ipse & tētatus, potēs est & eis qui tētātur auxiliari.

Ex lib. de vera religione.

CVm omnibus modis medeatur animus deus pro temporum opportunitatibus quę mira sapientia eius ordinantur, nullo modo beneficentius consuluit generi humano, quàm cū ipsa dei sapientia .i. vnicus filius, consubstantialis patri, coæternus, totum hominem suscipere dignatus est, & verbum caro factum est & habitauit in nobis. Ita enim demonstrauit carnalibus & non valentibus intueri mente veritatem, corporeisque sensibus deditis, quàm excelsum locum inter creaturas habeat humana natura, quod non solum visibiliter: nam id poterat & in alto æthereo corpore ad nostrorum corporum tolerātiam temperato: sed hominibus in vero homine apparuit. Ipsa enim natura suscipienda erat que liberanda. Et ne quis forte sexus a suo creatore se contemptum putaret, virum suscepit, natus est ex fœmina. Miraculis conciliauit fidem deo, qui erat passionibus similis homini quē gerebat. Satellites voluptatū diuitias perniciose populi, appetebant, pauper esse voluit. Honoribus & imperijs inhiabant, rex fieri noluit. Carnales filios magnum bonum putabant, tale coniugium prolemque contempsit. Contumelias superbissime horrebant, omne genus contumeliarum sustinuit. Iniurias intolerabiles esse arbitrabantur. Que maior iniuria quàm iustum innocentemque dannari? Dolores corporis execrabantur, flagellatus atque cruciatus est. Mori timebant, morte mulctatus est. Ignominiosissimum mortis genus crucem putabant, crucifixus est. Omnia quæ habere cupientes non recte viuebamus, carendo vilefecit. Omnia quę vitare cupientes a studio veritatis deuiabamus, perpetiendo deiecit Non enim vllum peccatum committi potest, nisi dum appetuntur ea que ille contempsit, aut fugiuntur que ille sustinuit.

Ioan. I: Incarnationis domini beneficiū.

Neuter sexus exclusus a beneficio.

G

Christi.

Quæ Christus facto docuit.

CAPVT. III.

VNde fratres sancti, vocationis cælestis participes, considerate apostolum & pontificē cōfessionis nostre Iesum, qui fidelis est ei qui fecit illū sicut & Moyses in omni domo eius. Amplioris enim gloriæ iste pre Moyse dignus est habitus, quanto amplio-

H

rem honorem habet his qui fabricauit domum quam ipsa domus? Omnis nanq; domus fabricatur ab aliquo. Qui autem omnia creauit, deus. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo eius, tanquam famulus, in testimonium eorum, quæ dicenda erãt. Christus vero tanquam filius/administrauit domum ipsius. Quæ domus sumus nos, si fiduciam & gloriã spei vsq; ad finem firmam retineamus. Quapropter sicut dicit spiritus sanctus: hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione, secundum diem tentationis in deserto, vbi tẽtauerunt me patres vestri probauerunt & viderunt opera mea quadraginta annis. Propter quod offensus fui generationi huic, & dixi, semper errant corde. Ipsi autem non cognouerunt vias meas, quibus iurauit in ira mea, si introibunt in requiem meam. Videte fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malũ incredulitatis, discedendi a deo viuo, sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Particeps enim Christi effecti sumus, si tamen initium substantia eius vsque ad finem firmũ retineamus: dum dicitur, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illa exacerbatione. Quidam enim audientes exacerbauerunt. sed non vniuersi qui profecti sunt ab Aegypto per Moysen. Quibus autem offensus est quadraginta annis? Nonne illis qui peccauerunt, quorum cadauera prostrata sunt in deserto? Quibus autem iurauit, non introire in requiem ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt? Et videmus quia non potuerunt introire in requiem ipsius, propter incredulitatem.

Num. xij.

ps. xciiij. Infra. iiij.

A

Ex tracta. ps. xciiij. Vox Dei audire ab ipso.

B

HOdie si vocem eius audieritis nolite obdurare corda vestra. Aliquando enim audistis vocem illius per Moysen, & obdurastis corda vestra. Per præconem locutus est, quãdo obdurastis corda vestra, per se nunc loquitur, molestant corda

vestra. Qui praecones antea mittebat, ipse venire dignatus est, o re suo hic loquitur, quae loquebatur per ora prophetarum. Hodie ergo si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Quare dixisti, nolite obdurare corda uestra? Quia meministis quid soleant facere patres vestri. Nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illa amaricatione secundum diem tentationis in deserto. Recolitis certe fratres q̄ ille populus tentauerit deum, acceperit disciplinā, & rectus sit in deserto tanq̄ optimo sessore fraenis legum, fraenis praeceptorum, nec sit desertus tamen a deo etiam indomitus, non solum beneficijs praesentibus, sed etiam virga emendationis non desistente. Nolite ergo obdurare corda vestra, sicut in illa amaricatione secundum diem tentationis in deserto, ybi tentauerunt me patres vestri. Iam tales non sunt patres vestri nolite eos imitari. Patres vestri erant, sed si non imitati fueritis patres vestri non erunt. Probauerunt & viderunt opera mea quadraginta annis, Viderunt opera mea quadraginta annis, & exacerbauerunt me. Ante illos in manu Moysi miracula faciebam, & ipsi magis magisq; corda obdurabāt. Quadraginta annis proximus fui generationi huic, & dixi, semper isti errant corde. Hoc significauerunt quadraginta anni quod est semper. Quadragenarius enim iste numerus indicat integritatem seculorum, tanq̄ perficiantur secula per hunc numerū. Ideo dominus quadraginta diebus ieiunauit, quadraginta diebus tētatus est in eremo, & quadraginta diebus fuit cū discipulis suis post resurrectionē. Primis quadraginta diebus tentationē, posterioribus quadraginta diebus cōsolationem ostendit: quia cum tentamur, sine dubio & consolamur. Corpus enim eius, i. ecclesia, necesse est tentationē patiatur in hoc seculo. Sed vnde est ille consolator? Quia dixit, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; in cōsumationē seculi. Et dixi, semper isti errant corde. Ad hoc cū illis fui quadraginta annis, vt ostenderem genus tale hominū, quod me semper exacerbat vsq; in finē seculi, quia per illos quadraginta annos totū seculū significare volui. Quid ergo? pro illis nō erunt alii qui intrent in requiem dei? Improbati sunt illi quibus displicuit misericordia dei, qui restiterūt deo corde indurato. Illis improbatis nunquid perdidit deus populum suū? Non erit verū, Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae? Et ipsi nō cognouerunt vias meas, quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meā. Magnus terror. Lo qui deū magnū est, quanto magis iurare deū? Iurantem hominem debes timere, ne propter iurationem faciat quod contra voluntatem eius est. Quanto magis deum qui nihil timere iurare potest? Iurationem ad confirmationē voluit esse. Et per quem iurat deus? Per seipsum Nō. n. habet maiorē per quem iuret, per seipsum cōfirmat promissa sua, per seipsum confirmat minas suas. Nemo dicat in corde suo, Verū est quod promittit: falsum est quod mina-

Quadragenarius numerus indicat integritatem.

C

A

Matt. xxviij.

Matt. iij.

Iurare deum magni est terroris.

D

Iuratio.

Iurat deus per seipsum quia non habet maiorem.

tur. Sicut verum est quod promittit, sic certum est quod minatur. Iurauit ergo illis in ira sua, ne intrent in requiem ipsius, & tamen oportet aliquos intrare in requie3 ipsius. Non enim nulli dabitur requies ipsius. Illis reprobatis nos intrabimus, quia & si aliqui ex ramis fracti sunt propter dissimilitudinem & infidelitatem, nos propter fidem & humilitatem inseremur. Nos ergo intremus in requiem eius. Vnde autem intrarunt illi qui intrarunt, illi qui electi sunt? Qui non corde obdurato restiterunt, quia verum est quod non repulit dominus plebem suam.

Reprobantur Iudæi, intrant christiani

CAPVT IIII.

a

Timeamus ergo, ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem eius, existimetur aliquis ex nobis deesse. Etenim & nobis nunciatum est, quemadmodum & illis: sed non profuit illis sermo auditus, non admixtus fidei his qui audierāt. Ingrediemur. n. in requiē q credidimus, quēadmodū dixit. Sicut iuraui in ira mea, si introibūt in reqniē meā. Et qdē opibus ab institutione mūdi pfectis. Dixit. n. in quodā loco de die septima sic, Et requieuit deus die septima ab oībus operibus suis. Et in isto rursum, Si introibunt in requiem meā. Quoniā ergo superest, introire quosdā in illā: & in qbus prioribus annunciatū est, non introierunt ppter incredulitatē, iterū terminat diē quēdā, hodie, in Dauid dicēdo, post tātū tēporis, sicut supra dictū est, Hodie si vocē eius audieritis, nolile obdurare cord a vestra. Nā si eis Iesus requiem præstitisset, nunq̄ de alia loqueretur posthac die.

Psal. xciiij.

Gen. ij.

Sup. iij.

Ex tract. ps. xxvij.

Generatio, inqt, q̄ non direxit cor suū. Nō dictū est opa, sed cor. Directo. n corde recta sunt opa. Cū āt cor directū nō est, opa recta nō sunt, et si recta videātur. Et vñ cor nō direxit praua generatio, satis apparuit cū ait, Et nō est creditus cū deo spūs eius. Rectus est. n. deus, & iō recto adhærēs tāq̄ incōmutabili regulæ. Pōt fieri rectū qd in se fuit prauū cor hoīs. Vt aūt cor cū illo sit, & p hoc rectū esse possit, accedit ad eū nō pede sed fide. Iō dicitur etiam in epistola ad Hebræos de illa ipsa generatione præ-

ps. lxxvij.

Corde directo sunt opera recta.

na ꝛ amaricante. Non profuit sermo auditus illis, non contemperatus fidei eorum qui obedierunt. Voluntas igitur quæ est in corde paratur a domino fide precedente, qua acceditur ad deum rectum vt cor fiat rectum. Quæ fides preuenientem ꝛ vocante misericordia dei per obedientiam suscitatur, ꝛ applicare incipit ad deum cor vt dirigatur, vt quanto magis magisqꝫ dirigitur, tanto magis videat quod non videbat, ꝛ valeat quod non valebat.

Col. ii. Itaqꝫ relinquitur sabbatismus populo dei. Qui. n. ingressus est in requiem eius etiam, ipse requieuit ab operibus suis, sicut & a suis deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, vt ne in id ipsum quis incidat incredulitatis exemplum. Viuus est enim sermo dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsqꝫ ad diuisionem animæ ac spiritus,

G

Ecclesiastici. xv. compagum quoq; ac medullarum & discretor co-
Psal. x xiii. gitationum, & intentionum cordis. Et non est vlla
Infra. viii. creatura inuisibilis in conspectu eius, omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo. Habentes ergo pontificem magnum qui penetrauit cœlos, Iesum filium dei, teneamus spei nostræ confessionem.

Exli. de ciuitat. xxii. ps. lxxxviii. ps. xlv. Misericordias domini in æternuꝫ cantabunt. Duo cantico in gloriam gratiæ Christi, cuius sanguine liberati sumus, nihil erit profecto iocundius illi ciuitati, ibi perficietur. Vacate ꝛ videte quoniam ego sum deus. Quod erit vere max mū sabbatum, non habens vesperam, quod commendauit dominus

Genesi. ii. In primis operibus mundi, vbi legitur, Et requieuit Deus die septimo ab ominibus operibus suis quæ fecit. Et benedixit deus diem septimum, ꝛ sanctificauit eum. Dies enim septimus etiam nos ipsi erimus, quando eius fuerimus benedictione ꝛ sanctificatione pleni atqꝫ refecti. Ibi vacantes videbimus quoniaꝫ ipse est deus, quod nobis nos ipsi esse volu mus quando ab illo cecidimus, audientes

H

Gen. iii. a seductore, Eritis sicut dii, ꝛ recedentes a vero deo, quo faciente dii essemus eius participatione non desertione. Quid enim sine illo fecimus nisi ꝙ in ira eius defecimus? A quo refecti ꝛ gratia maiore perfecti, vacabimus in æternum videntes quia ipse est deus: quo pleuerimus quando ipse erit omnia in ominibus. Nam ꝛ ipsa bona opera nostra, quādo ipsius potius intelliguntur esse non nostra tunc nobis ad hoc sabbatum adipiscendum imputantur. Quia si nobis ea tribuerimus seruilia erunt: cum de sabbato dicatur, Om-

Leui. xxiii. ne opus seruile non facietis in eo. Propter quod ꝛ per Ezechielem

prophetam dicitur, Et sabbata mea dedi eis in signum inter me & inter eos, vt scirent quia ego dominus qui sanctifico eos. Hoc perfecte tunc sciemus quando perfecte vacabimus & videbimus quia ipse est deus. Hæc septima erit sabbatum nostrum, cuius finis non erit vespera, sed dominicus dies velut octauus æternus, qui Christi resurrectione sacratus est, æternam non solum spiritus, sed etiam corporis requiem præfigurans. Ibi vacabimus & videbimus, videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus. Ecce quod erit in fine sine fine. Nam quis alius est noster finis, nisi peruenire ad regnum eius cuius non est finis? Eze.20.

Finis sine fine

Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia, pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.

A

Ex li. de natura & gratia.

Sine querela multi, sine peccato vnus est Christus

¶ Cum aliquotiens in scripturis inueniatur homines dictos esse sine querela, nemo inuenitur qui sit dictus sine peccato, nisi vnus solus, de quo aperte dictum est, Eum qui non nouerat peccatum. & eo loco vbi de sacerdotibus sanctis agebatur. Etenim expertus omnia secundum similitud. nem sine peccato, in illa scilicet carne quæ habebat similitudinem carnis peccati, quamuis non esset caro peccati quam tamen similitudinem non haberet, nisi cætera omnis hominis caro peccati esset.

CAPVT. V.

Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur, in his quæ sunt ad deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Qui condolere possit his qui ignorant & errant: quoniam & ipse circundatus est infirmitate: & propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam & pro semetipso offerre pro peccatis. Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a deo tanquam Aaron. Sic & Christus non semetipsum clarificauit vt pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum & in alio loco dicit, Tu es sacerdos in æternum, secundum

B

Psal.ij. Acto.xiij. Psal.cix.

ordinem Melchiſedech. Qui in diebus carnis ſuæ, preces ſupplicationeſq; ad eum qui poſſit illum ſaluum facere a morte, cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reuerẽtia. Et quidem cum eſſet filius dei, didicit ex his que paſſus eſt obedientiam, & conſũmatus factus eſt, omnibus obtemperantibus ſibi cauſa ſalutis æternæ, appellatus a deo pontifex iuxta ordinem Melchiſedech. De quo nobis grãdis ſermo, & interpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti eſtis ad audiendum.

Ex tracta. ps. lxxxii. ERant ſacrificia antea Iudeorum ſecundum ordinem Aron in victimis pecorum, ⁊ hoc in myſterio, nondum erat ſacrificium corporis ſanguinis domini, quod fideles norunt, ⁊
Sacrificia duo. qui euangelium legerunt, quod ſacrificium nunc diffuſum eſt toto orbe. Proponite ergo vobis ante oculos duo ſacrificia, ⁊ illud ſe-
C cundum ordinem Aron, ⁊ hoc ſecundum ordinem Melchiſedech. Scriptum eſt enim, Iurauit dominus, ⁊ non pœnitebit eum: Tu es ſacerdos in ęternum ſecnndum ordinem Melchiſedech. De quo
ps. cix. dicitur, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſe-
Salem. dech? De domino noſtro Ieſu Chriſto. Quis enim erat Melchiſedech? Rex Salem. Salem fuit ciuitas antea illa, quæ poſtea ſicut do-
Gen. xiiii. cti prodiderunt Hieruſalem dicta eſt. Ergo anteq; ibi regnarent Iudæi, ibi erat ille ſacerdos Melchiſedech qui ſcribitur in Geneſi ſacerdos dei excelſi. Ipſe occurrit Abrahę quando liberauit Loth de manu perſequentium ⁊ proſtrauit eos a quibus ille tenebatur, ⁊ liberauit fratrem. Et poſt liberationem fratris occurrit ei Melchiſedech. Tantus erat Melchiſedech, a quo benediceretur Abrahã. Protulit panẽ ⁊ vinũ ⁊ benedixit Abraham, ⁊ dedit ei decimas Abraham. Videte quid protulit, ⁊ quem benedixit. Et dictum eſt poſtea, Tu es ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech. Dauid hoc in ſpi-
ps. cix. ritu dixit longe poſt Abraham. Temporibus autem Abrahæ fuit Melchiſedech. De quo alio loco dicit, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinẽ Melchiſedech, niſi de illo cuius noſtris ſacrificiũ. ¶ Sublatum eſt enim ſacrificium Aaron, ⁊ cœpit eſſe ſacrificium
D ſecundum ordinem Melchiſedech. Si natus ex vtero de virgine in-
Ex tractat. ps. cix. telligimus ante luciferum noctu, ſicut euangelia conteſtantur: pro-
Christus natus ante luciferum. culdubio inde ex vtero ante luciferum, vt eſſet ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Nam ſecundum id quod
Christus ſacerdos ⁊ non ſacerdos. natus de patre deus apud deum coæternus gignenti, non ſacerdos: ſed ſacerdos propter carnem aſſumptam, propter victimam quam pro nobis offerret a nobis acceptam.

Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis, vt vos doceamini quæ sint elementa exordii sermonum dei: & facti estis quibus lacte opus sit non solido cibo. Omnis, enim qui lactis est particeps: expers est sermonis iustitiæ. Paruulus enim est perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui pro ipsa consuetudine exercitatos habent sensus, ad discretionem boni ac mali. i.Cor.iii.

Ex tract. euang secundum. Ioan. xcv.

Cvm iam deberetis tempore ipso esse doctores, iterum doctrina, indigetis quæ sint elementa sermonum dei: & facti estis opus habentes lacte non solido cibo. Omnis enim qui lactet, in expertus est verborum iustitiæ, infans enim est. Perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui per habitum exercitatos habent sensus ad separandum bonum a malo. Hic enim videmus tamquam definitum esse quem perfectorum dicat solidum cibum: & hoc esse illud quod ad Corinthios scriptum est, Sapientiam loquimur inter perfectos. Quos autem perfectos voluerit hoc loco intelligi, subiecit, atque ait. Qui per habitum exercitatos habent sensus, ad separandum bonum a malo. Hoc ergo qui inualida & inexercitata mente non possunt, profecto nisi fidei quodam lacte teneantur, vt & inuisibilia quæ non vident, & intelligibilia quæ nondum intelligunt credant, facile ad vanas & sacrilegas fabulas promissione scientiæ seducuntur, vt & bonum & malum non nisi corporalibus imaginibus cogitent, & ipsum deum non nisi esse aliquod corpus existiment, & malum nisi substantiam putare non possint: cum sit potius ab immutabili substantia mutabilium substantiarum quidam defectus quas fecit ex nihilo ipsa immutabilis & summa substantia quod est deus. Quod profecto quisquis non solum credunt, verum etiam exercitatis interioribus animi sensibus intelligit, percipit, nouit, non est iam metuendum ne seducatur ab eis qui malum putando esse substantiam quam non fecit deus, mutabilem substantiam faciunt ipsum deum, sicut Manichæi, vel si quæ aliæ pestes ita decipiunt. Sed mente adhuc paruulis, quos dicit apostolus carnales lacte nutriendos, omnis de hac re sermo, quo agitur vt non solum credatur, verum etiam intelligatur sciaturque quod dicitur, percipere talia non valentibus onerosus est, faciliusque illos premit quam pascit. Ex quo fit, vt spirituales ista carnalibus non omni modo taceant propter catholicam fidem quæ omnibus prædicanda est, nec tamen sic disserant, vt volentes ea perducere ad intelligentiam non capacem, facilius fastidiri faciant in veritate sermonem quam in sermone percipi veritatem. Propterea dicit scribens ad Colossenses. Et si corpore absens sum, spiritu vobiscum sum gaudens & videns vestram ordinationem, & id quod deest fidei

Margin notes: B — i.Cor.ii. — Malum non est substantia sed defectus. — E — Manichæi. — F — Abstinendum est ab altioribus coram imperitis. — Coloss.ii.

ii.Tess.iii. vestræ in Christo. Et ad Thessalonicenses, Nocte ac die, inquit, abūdantius orantes vt videamus faciem vestram, & suppleamus quæ desunt fidei vestræ. Vtiq; sic intelligendi sunt primum catechizati, vt lacte alerentur nō solido cibo. Cuius lactis vbertas ad Hebræos commemoratur eis quos volebat cibi soliditate iam pascere. Propter quod ait, Ideoq; remittentes initij Christi verbum, in consummationem respiciamus non iterum iacientes fundamentum pœnitentię a mortuis operibus & fidei in deum, lauacri doctrinæ, impositionis manus, resurrectionis etiam mortuorum, & iudicij æterni. Hebr.vi. Hæc est lactis vbertas, sine quo non viuunt qui iam quidem ratione vtuntur vt possint credere, sed bonum a malo non credendo tantum, verum etiam intelligendo, quod pertinet ad solidum cibum, separare non possunt. Quod autem in lactis commemoratione posuit & doctrinam, ipsa est quæ per symbolum traditur & orationem dominicam. G Doctrina lactis est symbolo & oratione dominica. Sed huic lacti absit vt sit contrarius cibus rerum spiritalium firmam intelligentiā capiendus, q Colossensibus atq; Thessalonicencensibus defuit & supplendus fuit. Quando enim suppletur quod defuit, non improbatur qđ fuit. Nā & in ipsis quæ sumimus alimentis, vsqueadeo lacti non contrarius solidus cibus, vt ipse lactescat quo possit esse aptus infantibus, quos per matris vel nutricis peruenit carnem. Sicut fecit etiam ipsa sapientia: quæ cum sit in excelsis angelorum solidus cibus, dignata est quodammodo lactescere paruulis, cum verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Ioan.i. Sed ipse homo Christus, qui vera carne, vera cruce, vera morte, vera resurrectione, syncerum lac dicitur paruulorum, cum bene a spiritalibus capitur inuenitur dominus angelorum. Proinde nec sic paruuli sunt lactandi, vt semper non intelligāt deū Christum: nec sic ablactandi, vt deserant hominem Christū. Quod alio modo id ipsum ita dici potest. Nec die lactandi sunt vt creatorem nunquam intelligant: nec sic ablactandi, vt mediatorem vnq̄ deserant Christum. In hoc quippe non conuenit huic rei similitudo materni lactis & solidi cibi, sed potius fundamenti: quia & puer H quando ablactatur, vt ab alimentis infantiæ iam recedat, inter solidos cibos non repetit vbera quæ sugebat. Christus autem crucifixus & lac sugentibus, & cibus est proficientibus. Fundamenti vero ideo est aptior similitudo, quia vt perficiatur quod struitur, additur ædificium, non subtrahitur fundamentum.

Ex tractatu. ps.cxx. Humilitas imprudens. ¶ Sunt quidam homines, qui cum audierint quia humiles esse debent, demittunt se nihil volunt discere: putantes, quia si aliquid didicerint, superbi erunt, & remanent in solo lacte, quos reprehendit scriptura dicens. Et facti estis opus habentes lacte non solido cibo. Sic enim deus vult nos lacte nutriri vt non ibi remaneamus, sed crescendo per lac ad solidum cibum perueniamus. Non ergo sic tibi dicitur, humilis esto vt non sapias. Humilis esto propter superbiam: altus esto propter sapientiam. Audi euidentem sententiam i.Cor.xiii.

de hac re. Nolite pueri effici sensibus, sed malitia infantes estote, vt mentibus perfecti sitis. Certe explicatum est fratres mei vbi nos Deus voluit esse humiles, vbi altos: humiles propter cauendam superbiam, altos propter capiendam sapientiam. Lactare, vt nutriaris: sic nutrire vt crescas: sic cresce vt panem manduces. Cum enim coeperis panem manducare, ablactaberis, id est iam non tibi opus erit lacte, sed solido cibo.

CAPVT VI.

A

Vapropter intermittentes ĩchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur: nõ rursum facientes fundamentum poenitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad deum, babtismatum doctrinæ, impositionis quoq; manuum, ac resurrectionis mortuorum & iudicii æterni. Et hoc faciemus, si quidem permiserit deus. Impossibile enim est eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cæleste, & participes facti sunt spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum dei verbum, virtutesq; seculi venturi, & prolapsi sunt, rursus renouari ad poenitentiam, rursum crucifigentes sibimetipsis filium dei, & ostentui habentes.

¶ Ipsa ab Aegyptiis separatio significat discessionẽ a peccatis, quã babtizandi profitentur. Ad hoc enim profitentur, quod a Petro dictum est, Agite poenitentiam: & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine domini nostri Iesu Christi. Tanquã diceret: recedite ab Aegypto per mare rubrum transite. Vnde & in epistola quę ad Hebræos inscribitur: cum eorum qui baptizantur commemorarentur initia, posita est ibi poenitentia ab operibus mortuis. Sic enim dicit, Ideoque remittentes initij Iesu Christi verbũ, in consummationem respiciamus, non iterum iacientes fundamentum poenitentiæ a mortuis operibus & fidei in deum, lauacri doctrinæ, impositionis manuum, resurrectionis etiam mortuorum, & iudicij æterni. Hæc igitur omnia pertinere ad initia neophytorum satis aperteq; scriptura testatur. Quid est autem a mortuis operibus poenitentia, nisi ab his quæ oportet mortificari vt viuamus?

Ex, li. de fide & operibus. Separatio ab Aegyptiis. B

Poenitentia a mortuis opib9

Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrẽ & germinans hærbam opportunam illis a quibus co

litur accipit benedictionem a deo: proferens autem spinas ac tribulos, reproba est, & maledicto proxima, cuius consummatio in conbustione. Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora, & viciniora saluti: tametsi ita loquimur. Non enim iniustus deus vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam
B ostendistis in nomine ipsius: qui ministrastis sanctis & ministratis. Cupimus autem vnumquenq; vestrum
C eandem ostentare sollicitudinem, ad expletionem spei vsq; in finem: vt non segnes efficiamini, verum imitatores eorum qui fide & patientia hæreditabunt
Gen.xxii. promissiones. Abrahæ nanq; promittens deus, quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem, iurauit per semetipsum dicens, nisi benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo te, & sic longanimiter ferens, adeptus est repromissionem. Homines enim per maiorem sui iurant: & omnis controuersiæ eorum finis, ad confirmationem est iuramentum.

Ex tracta. ps.lxxviii. ps.lxxviii. Cæli sunt predicatores.

De cœlis nulla dubitatio est q intelligatur predicatores verbi veritatis. Et vbi confitebuntur cœli mirabilia tua domine: & veritatem tuam in ecclesia sanctorum. Excipiat ecclesiam rorem cælorum. Sitienti terre pluant cæli: & germinet excipiens pluuiam germina bona, opera bona, nec pro bona pluuia det spinas: & pro horreo expectet ignem. Reliquum enim erit: vt si semen quod spargitur in cordibus nostris, nō abstulerint aues:
D nec spinæ prefocauerint: nec æstus exusserit, accedente pluuia hortationū quotidianarum, & cogitationibus vestris bonis, quibus hoc agitur in corde quod agitur in agro rastris, gleba frangatur, & semē operiatur & germinare possit, afferatis fructum ad quem gaudeat, & lætetur agricola. Si autem pro semine bono, & pro pluuia bona nō fructum de spinis attulerimus, nec semen accusabitur, nec pluuia erit in crimine, sed spinis ignis debitus præparatur.

Spina non afferens fructum.

In quo abundantius volens deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit iusiurandum: vt per duas res immobiles quibus impossibile est mentiri deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam

propositam spem: quam sicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam, & incedentem vsq; ad interiora velaminis, vbi præcursor pro nobis introiit Iesus secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum. Ex tract. ps. liiii. Psal. liiii.

¶ Iacta in deum, curam tuam, & ipse te enutriet. Et vide quia portus excipit. Et non dabit in æternum fluctuationem iusto. Videris fluctuare in mari isto, sed excipit te portus. Tu autem anteq; intres in portum, ab anchora noli abrumpi. Fluctuat, nauis in anchoris, sed non longe á terra proiicitur: nec in æternum fluctuabit, etsi ad tempus fluctuat. Etenim ad fluctuationes pertinent verba superiora Contristatus sum in exercitatione mea & conturbatus sum, Expectabam eum qui me saluum faceret a pusillanimitate spiritus & tempestate. Fluctuans loquitur, sed non in æternum fluctuabit, nam anchora ligatur. Anchora spes eius est, non dabit in æternus fluctuationem iusto. Et incedentem vsq; in interiora velaminis, vbi precursor pro nobis introiit Iesus secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum. E Fluctuatio in mari huius mundi. ps. liiii. Ex tractatu Psal. liiii. Psal. liiii.

¶ Impietates nostras tu propitiaberis. Tu sacerdos, tu victima, tu oblator, tu oblatio. Ipse sacerdos est qui nunc ingressus est interiora veli. solus ibi ex his qui carnem gestauerunt, interpellat pro nobis. In cuius rei figuram illo primo populo, & in illo primo templo vnus sacerdos intrabat in sancta sanctorum, populus omnis foris stabat. Et ille qui solus ingrediebatur interiora veli, offerebat sacrificium pro populo foris stante. Sacerdos veteris testamenti. Ex tractatu euangelii secundum. ii. Cor. iii.

Si intelligatur bene, spiritus viuificat: si non intelligatur, litera occidit. Modo cum apostolus legeretur audistis. Litera occidit, spiritus autem viuificat. Quid enim ageretur in illo populo, Iudei nescierunt, sed nec modo sciunt. De illis quippe dictum est, Quãdiu legitur Moyses velamen est supra cor eorum positum. vbi velamen figura est. Sed tolletur figura, & apparebit veritas in eis ipsis. Sed quãdo tolletur velamen? Audi apostolum, Cum autem transierit ad dominum, auferetur velamen. E Ibidem. Ibidem.

CAPVT. VII. Gen. xiiii.

Hic enim Melchisedech rex Salem, sacerdos dei summi, qui obuiauit Abrahæ regresso a cede regum & benedixit ei, cui & decimas omnium diuisit Abraham, primum quidem qui interpretatur rex iustitiæ,

deinde autem & rex Salem, quod est rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitae habens, assimilatis autem filio dei, manet sacerdos in perpetuum. Intuemini autem quantus sit hic: cui & decimas dedit de praecipuis Abraham patriarcham. Et quidem de filiis Leui sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas sumere a populo secundum legem, idest fratribus suis: q̃q̃ & ipsi exierint de lumbis Abrahae. Cuius autem generatio non annumeratur in eis, decimas sumpsit ab Abraham, & hunc qui habebat repromissiones, benedixit. Sine vlla autem contradictione, quod minus est, a meliore benedicitur. Et hic quidem decimas morientes homines accipiunt ibi autem contestatur quia viuit. Et vt ita dictum sit, per Abraham & Leui, qui decimas accepit, decimatus est. Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obuiauit ei Melchisedech. Si ergo consummatio per sacerdotium Leuiticum erat, populus enim sub ipso legem accepit, quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron dici?

Ex lib. 2. de Genesi ad litterã Melchisedech.

Locus diligenti consideratione dignissimus. Cum enim per Melchisedech, in quo huius rei futurae figura praecesserat, discerneret sacerdotium Christi a sacerdotio Leui: Videte ergo, inquit, qualis hic est, cui & decimam partem Abraham dedit de primitiis patriarcha. Et hi quidem qui de filijs sunt Leui sacerdotium accipientes, mandatum habent a decimis populi secundum legem, hoc est a fratribus suis, q̃uis & ipsi ex lumbis Abrahae exierunt. Qui autem non est ex genere eorum, decimauit Abraham, & habentem promissionem benedixit. sine vlla autem contradictione qui minor est a maiore benedicitur. Et hic quidem decimas morientes homines accipiunt, ibi autem qui testificatur se viuere. Et sicut oportet dicere. propter Abraham & Leui accipiens decimam decimatus est. Adhuc enim in lumbis Abrahae fuit. Si ergo etiam hoc valet ad istam distantiam, quantum praemineat sacerdotio Leuitico sacerdotium Christi, q̃ sacerdos Christus per illum praefiguratus est qui decimauit Abraham, in quo & ipse Le

Sacerdotium Liti

qui decimatus est, profecto Christus ab eo non est decimatus. At si propterea decimatus est Leui quia in lumbis erat Abrahæ, propterea non est decimatus Christus, quia non erat in lumbis Abrahæ. Porro autem si carnem accipimus Leui fuisse in Abraham, vbi erat & Christus, quia & Christus secundum carnem ex semine est Abrahæ, & ipse itaq; decimatus est. Quid est ergo quod affertur pro magna differentia Christi a sacerdotio Leui, quod Leui decimatus est a Melchisedech, cum esset in lumbis Abrahę, vbi & Christus erat, vnde pariter decimati sunt: nisi quia necesse est intelligamus secundum aliquem modum ibi Christum non fuisse, tamen in lumbis Abrahæ constitutum, Leui decimatum: & ibi constitutum secundum carnem Christum non decimatum. Secundum rationem quippe illam seminalem ibi fuit Leui, qua ratione per concubitum venturus erat in matrem. Secundum quam rationem non ibi erat Christi caro, quãuis secundum ipsam ibi fuerat Mariæ caro. Sed Leui secundum concupiscentiam *carnalem, Christus autem secundum solam substantiam corporalem. Cum enim sit in semine & visibilis corpulentia, & inuisibilis ratio, vtrumq; cucurrit ex Abraham, vel etiam ex ipso Adam vsque ad corpus Mariæ, quia & ipsum eo modo conceptum & exortum est. Christus autem visibilem carnis substantiam de carne virginis sumpsit. Ratio vero conceptionis eius non a semine virili, sed longe aliter ac desuper venit. Proinde secundum hoc quod de matre accepit, etiam in lumbis Abrahæ fuit. Ille est ergo decimatus in Abrahã, qui sic fuit in lumbis eius, quemadmodum in sui patris etiam ipse Abraham, id est qui sic est natus de patre Abraham, quemadmodum de suo patre natus est Abraham, per legẽ scilicet in mẽbris repugnantem legi mentis, & inuisibilem concupiscentiã, quã tñs eam casta & bona iura nuptiarum non sinant valere, nisi quãtum ex ea possunt generi substituendo prospicere. Non autem & ille ibi decimatus est, cuius caro inde non feruorem vulneris, sed materiam medicaminis traxit. Nam cum ipsa decimatio ad præfigurandam medicinam pertinuerit, illud in Abrahæ carne decimabatur quod curabatur, nõ illud vnde curabatur. Eadem namq; caro nõ Abrahæ tantũ, sed ipsius primi terreniq; hominis simul habebat & vulnus præuaricationis, & medicamentũ vulneris. Vulnus præuaricationis in lege membrorũ repugnante legi mentis, quod per omnẽ inde propagatã carnẽ seminali ratione quasi trãscribitur. Medicamẽtũ aũt vulneris in eo, quod inde sine opere cõcupiscẽtiali, in sola materia corporali per diuinã cõceptionis formationisq; rationẽ de virgine assumptũ est, propter mortis sine iniquitate consortium, & sine falsitate resurrectionis exemplum.

Christus nõ est decimatus vt Leui.

Christus non fuit in lumbis Abrahæ vt Leui.

A

Caro Christi. Caro Mariæ. In semine duo sunt.

B

substituendo proficere. Vulnus & medicamentum in eam e: Adam

Translato enim sacerdotio, necesse est vt & legis translatio fiat. In quo enim hæc dicuntur de alia tri- Car. iiij.

bu est: de qua nullus altario præsto fuit, Manifestum autem est, enim ꝙ ex Iuda ortus sit dominus noster: in qua tribu nihil, de sacerdotibus Moyses locutus est. Et amplius adhuc manifestum est. si secundum similitudinem Melchisedech exurgat alius sacerdos, qui non secundum legem mendati carnalis fasitus, sed secundum virtutem vitæ insolubilis. Contestatur enim, quoniam tu es sacerdos in æternum secundū ordinem Melchisedech.

c

Psal. cix.

Ex libro quæstionū. lxxi.
Euacuatio sacrificiorum. Aaron.

¶ Oportebat enim vt euacuaturus sacrificia quæ secundum ordinem Aaron in leuitico sacerdotio fiebant, non esset de tribu Leui, ne ad ipsam tribum & ad ipsum sacerdotium quod temporaliter vmbra erat futuri, pertinere videretur mundatio peccatorum, quam dominus oblatione holocausti sui, quod veteri sacrificio figurabatur, impleuit, & holocausti eius imaginem ad memoriam passionis suæ in ecclesia celebrandam dedit, vt esset sacerdos in æternū non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech.

Re probatio quidem fit præcedentis mādati propter infirmitatem eius & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad deum: & quantum est, non sine iureiurando, res acta sit.

Ex epistola ad Hierony. Circuncisio.
D
Legalia cur Christianis legenda sint.

Circuncisio præputij & cætera huiusmodi priori populo per testamentum quod vetus dicitur, diuinitus data sunt ad significationē futurorū quæ per Christum oportebat impleri. Quibus aduenientibus rem iserunt illa Christianis legenda tātum ad intelligentiā præmissæ prophetiæ: non autē necessario facienda, quasi expectandum esset vt veniret reuelatio dei quæ his signabatur esse ventura. Sed q̄uis gentibus imponēda nō essent, nō tamen sic debuisse auferri a cōsuetudine Iudæorum tanq̄ detestata, atq̄ dannata. sensim proinde atque paulatim feruente sane prædicatione gratiæ Christi, qua sola nossent credentes se iustificari saluosq̄ fieri, non illis vmbris rerum antea futurarum, tunc iam venientium atq̄ præsentiū, vt in illorum Iudæorū vocatione quos præsentia carnis domini & apostolica tempora sic inuenerant, omnis actio illa consummaretur vmbrarum, hoc eis suffecisse ad commendationem. vt nō tanq̄ detestanda & similis idololatriæ vitaretur: vltra vero non haberet progressum, ne putaretur necessaria, tanq̄ vel ab illa salus esset, vel sine illa esse nō posset.

ret. Quod putauerunt hęretici, qui dũ volunt & Iudæi esse & Christiani, nec Iudęi nec Christiani esse potuerunt. Licet itaque videre apostolũ Paulũ & alios rectæ fidei Christianos tunc illa vetera sacramenta paululũ obseruando veraciter cõmendare debuisse, ne putarentur illæ propheticæ obseruationes a piissimis patribus custoditæ, tanq̃ sacrilegia diabolica a posteris detestandæ. Iam.n. cũ venisset fides, quę prius illis obseruationibus prænunciata, post mortẽ & resurrectionẽ domini reuelata est, amiserant tanq̃ vitã officij sui: veruntamen sicut defuncta corpora necessario deducenda erant quodammodo ad sepulturam, nec simulate, sed religiose, non autem deserenda continuo, vel inimicorum obtrectationibus tanq̃ canum morsibus proijcienda. Proinde nunc quisquis Christianorum q̃uis sit ex Iudæis, similiter eo celebrare voluerit, tanq̃ sopitos cineres eruens, nõ erit pius deductor vel baiulus corporis, sed impius sepulturæ violator. Consopita atque sepulta legalia non sunt Christiano excitanda.

Alii quidẽ sine iureiurando sacerdotes facti sunt: hic autẽ cum iure iurando per eum qui dixit ad illũ, Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum. Intantum melioris testamenti sponsor factus est Iesus. Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco ꝙ morte prohiberẽtur permanere: hic autem eo ꝙ maneat in æternnm, sempiternum habet sacerdotium. Vnde & saluare in perpetuum potest accedẽs per semetipsum ad deũ semper viuens, ad interpellandum pro nobis. Ibidem. I. Ioan. ij. F

¶ Dominus omnipotens dicit, Non est mihi voluntas in vobis, & sacrificium non accipiam de manibus vestris. Certe hic negare non potestis o Iudæi non solum eum sacrificium non accipere de manibus vestris. Locus enim vnus est loco domini constitutus, vbi manibus vestris sacrificia iussit offerri, præter quem locum omnino prohibuit. Hunc ergo locum quoniam pro vestris meritis amisistis, etiam sacrificium quod ibi tantum licebat offerri, in locis offerre alijs non audetis. Ecce omnino impletum est quod ait propheta, Et sacrificiũm non accipiam de manibus vestris. Nam si in terrena Hierusalem maneret vobis templum & altare, possetis dicere in eis hoc esse completum, quorum iniquorum inter vos cõstitutorũ sacrificia dominus nõ acceptat. Aliorum verò ex vobis atq; in vobis acceptare sacrificia, q dei pcepta custodiũt; hoc nõ est cur possit dici: vbi nullus omnino vrm est q scd͂m legẽ q̃ de mõte Sina pcessit, manibus suis sacrificiũ possit offerre. Neq; hoc ergo pdictũ & ĩpletũ est, vt vos pphetica sentẽtia respõdere gnu[...] Ex li. aduersus Iudæos. Malac. i. Iudæi amiserunt sacrificia. Mala. ij. ps. xlix.

Mala.i. tamquia manibus non offerimus carnem, corde ꝛ ore offerimus laudem, secundum illud in psalmo. Immola deo sacrificium laudis. Etiam hinc contradicit vobis. qui dicit. Non est mihi voluntas in vobis. Deinde ne existimetis non offerentibus vobis, nec illo accipiente de manibus vestris, deo sacrificium nō offerri: quo qui G dem ille non eget qui bonorum nostrorum nullius indiget, tamen quia sine sacrificio non est, quod non illi sed nobis vtile est, Ibidem. adiungit ꝛ dicit, Quia ab oriente sole vsque in occidentem nomē meum clarum factum est in omnibus gentibus, ꝛ in omni loco sacrificium offertur nomini meo, sacrificium mundum, quoniam magnum nomen meum in gentibus, dicit dominus omnipotens. Quid ad hæc respondetis? Aperite oculos tandem aliquando, ꝛ videte ab oriente sole vsq; in occidentem, non in vno sicut in vobis fuerat constitutum, sed in omni loco offerri sacrificium Esa.liiij. Christianorum, nō cuilibet deo, sed ei qui ista prædixit deo Israel vnde ꝛ alibi dicit ecclesiæ suæ. Et qui eruit te, ipse deus Israel vniuersæ terræ vocabitur. Ioan.v. Scrutamini scripturas, in quibus putatis vos habere vitam æternam. Et profecto haberetis si Christum in eis intelligeretis ꝛ teneretis. Sed perscrutamini eas: ꝛ ipsæ testi- Sacrificium mundum. monium perhibent de hoc sacrificio mundo quod offertur deo Israel non ab vna gente vestra, de cuius manibus non suscepturū Esa.ij. prædixit, sed ab omnibus gentibus, quæ dicunt. Venite ascendamus ad montem domini, nec in vno loco sicut præceptum erat in terrena Hierusalem, sed in omni loco vsque in ipsa Hierusalem, nec secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech. Christo enim dictum est. ꝛ de Christo tanto ante præ- Ps.cix. dictum. Iurauit dominus ꝛ non pœnitebit eum, tu es sacerdos in H Iurare ꝛ nō pœnitere dominū. æternum secundum ordinem Melchisedech. Quid est iurauit dominus, nisi inconcussa veritate firmauit? Et quid est non pœnitebit eum nisi hoc sacerdotium nulla omnino ratione mutabitur? Neq; enim sicut hominem, pœnitet deum, sed dei dicitur pœnitētia quæuis ab illo institutæ rei cuiusque mutatio quæ credebatur esse mansura. Proinde cum dixit, Non pœnitebit eum: tu es sacer- Ibidem. dos in æternum secundum ordinem Melchisedech, satis ostendit eum pœnituisse: hoc est eum mutare voluisse sacerdotium quod constituerat secundum ordinem Aaron: sicut de vtroq; videmus impletum. Nam ꝛ Aaron sacerdotium iam nullum est in aliquo templo, ꝛ Christi sacerdotium æternum perseuerat in cœlo.

Talis enim decebat vt nobis esset pontifex sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior cœlis factus. Qui non habet necessitatem quotidie quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi.

Hoc enim

Hoc enim fecit semel se offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes, sermo autem iurisiurandi qui post legem est, filium in æternum perfectum.

A

EVidenter scriptura testatur, eminenti iusti tia fuisse Zachariam in princip bus sacerdotum, ad offeren da veteris testamenti sacrificia pertinentium. Legimus autem in hac epistola quæ ad Hebræos scribitur, nunc solum Christũ eẽ principem sacerdotum, qui non habere necessitatem sicut illi qui sacerdotum principes dicebantur, sacrificium pro suis primum offerre peccatis quotidie, deinde pro populi. Talem enim, inquit, decebat habere nos principem sacerdotum, iustum, sine macula, incontaminatum, separatu m a peccatoribus, altiorem cœlis factum, non habentem quotidianam necessitatem sicut principes sacerdotum primum pro suis peccatis sacrificium offerre. In hoc sacerdotũ numero Zacharias, in hoc Phinees, in hoc ⁊ ipse Aaron, a quo ipse ordo exorsus est: ⁊ quicunq; alij in hoc sacerdotio laudabiliter iusteq; vixerunt. Qui tamen habebant necessitatem, sacrificium primitus pro suis offerre peccatis, solo Christo existente cuius venturi figura gesta bant, qui hanc necessitatem sacerdos incontaminabilis non haberet.

Br. li. ii. de baptismo paruulorum. Zacharias.

Omnes sacerdotes preterquam Christus necessario pro suis peccatis offerebãt.

Br. li. de trinita. iiii.

Spiritus nequã cur sacrificiis gaudeant.

¶ Intelligere debemus ne ipsos quidem superbissimos spiritus honoribus sacrificiorũ gaudere potuisse, nisi vni vero deo pro quo coli volunt, verum sacrificium deberetur: neq; id rite posse offerri, nisi per sacerdotem sanctum ⁊ iustum, nec nisi ab eis accipiatur quod offertur pro quibus offertur: atq; id sine vitio sit, vt pro vitiosis mundandis possit offerri. Hoc certe omnes cupiunt, qui pro se offerri sacrificium deo volunt. Quis ergo tam iustus ⁊ sanctus sacerdos quam vnicus dei filius? qui non opus habet per sacrificium sua purgare peccatam, nec originalia, nec ex humana vita quæ adduntur. Et quid tam congruenter ab hominibus sumeretur quod pro eis offerretur, quam humana caro? Et quid tam aptum immolationi quam caro mortalis? Et quid tam mundum pro mundandis vitiis mortalium, quam sine vlla contagione carnalis concupiscentiæ caro nata in vtero ⁊ ex vtero virginali? Et quod tam grate offerri ⁊ suscipi posset, quam caro sacrificii nostri corpus effecta sacerdotis nostri? vt quoniam quattuor considerantur in omni sacrificio, cui offeratur, a quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur, idem ipse vnus verusque mediator per sacrificium pacis reconcilians nos deo, vnum cum illo maneret cui offerebat, vnum in se faceret pro quibus offerebat, vnus ipse esset, qui offerebat ⁊ quod offerebatur.

B

Sacerdos omnis purgatione eget preter Christum.

Sacrificium gratum deo.

Sacrificiũ respiciũt quattuor.

CAPVT VIII.

Apitulum autem ſuper ea quæ dicuntur. Talem habemus pontificem, qui conſedit in dextera ſedis magnitudinis in cœlis, ſanctorum miniſter, & tabernaculi veri quod fixit deus & non

C

Sup.iiij. homo. Omnis enim pontifex ad offerendum munera, & hoſtias conſtituitur. Vnde neceſſe eſt & hunc habere aliquid quod offerat. Si ergo eſſet ſuper terram, nec eſſet ſacerdos, cum eſſent qui offerrent ſecundum legem munera, qui exemplari & vmbræ deſeruiunt cœleſtium, ſicut reſponſum eſt Moyſi, cum conſummaret tabernacu-

Exo.xxv.
Act.vij.

lum. Vide, inquit, omnia facito ſecundum exemplar quod tibi oſtenſum eſt in monte. Nunc autem melius ſortitus eſt miniſteriū, quanto & melioris teſtamenti mediator eſt, quod in melioribus repromiſſionibus ſancitum eſt.

Ex tract.
Ioan.i.
ps lxxiij
Præcepta ꝛ ſacramenta.
Math v.
D
ps .xiiij.

Audiamus ex euangelio, quia lex per Moyſen data eſt: gratia ꝛ veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Si enim diſcernimus duo teſtamēta vetus ꝛ nouum, nō ſunt eadē ſacramenta, nec eadē promiſſa, eadē tamē pleraq; præcepta. Nā nō occides, nō mœchaberis, nō furaberis, honora patrē ꝛ matrē, nō falſum teſtimoniū dixeris, nō cōcupiſces rem proximi tui, ꝛ nobis præceptum eſt, ꝛ quiſquis ea non obſeruauerit deuiat, nec omnino dignus eſt, qui accipere mereatur montē ſanctum dei: de quo dictū eſt, Quis habitabit in tabernaculo tuo? ꝛ quis requieſcet in monte ſancto tuo? Innocens manibus ꝛ mundo corde. Diſcuſſa ergo præcepta aut omnia eadem inueniuntur: aut vix aliqua in euangelio, quæ nō dicta ſunt a prophetis. Propterea præcepta eadē

Præcepta
Sacramenta.
Promiſſa.

ſacramēta non eadē, promiſſa nō eadē. Videamus quare præcepta eadē quia ſecundū hæc deo ſeruire debemus. Sacramēta nō eadē quia alia ſacramēta dantia ſalutem, alia promittentia ſalutem. Sacramenta veteris teſtamenti promiſerunt ſaluatorem, ſacramenta noui teſtamenti dant ſalutem. Cū ergo teneas iam promiſſa, quid quæris promittentia? Habens iam ſaluatorem, hoc dico, tenes promiſſa, non quia iam acceperimus vitam æternam, ſed quia iam venerit Chriſtus qui per prophetas prænunciabatur, mutata

Promiſſa veteris teſtamenti.

ſunt ſacramenta, facta ſunt faciliora, pauciora, ſalubriora, feliciora. Promiſſa quare nō eadē? Quia promiſſa eſt terra Chanaan,

terra copiosa, fructuosa, affluens lacte & melle, promissum regnũ téporale, promissa felicitas seculi, promissa fœcunditas filiorum, promissa subiectio inimicorũ. Hæc omnia ad terrenã felicitatẽ pertinent: Sed quare ipsa primo promitti oportebat? Quia non primo quod spiritale est, sed quod animale est: postea, inquit, spiritale. Primus hõ de terra terrenus, secundus hõ de cœlo cœlestis. Qualis terrenus, tales & terreni: &, q̃lis cœlestis, tales & cœlestes. Sicut portauimus imaginẽ terreni, portemus & imaginẽ eius qui de cœlo est. Ad imaginẽ terreni ptinet vetus testamẽtũ: ad imaginẽ cœlestis nouũ testamẽtũ. Sed ne q̃sq̃ putaret, ab alio factũ esse hominẽ terrenum, ab alio cœlestem: ideo deus ostẽdens se esse vtriusq; creatorẽ, etiã vtriusq; testamẽti se esse voluit auctorẽ, vt terrena pmitteret in veteri testamẽto, & cœlestia in nouo testamẽto. Sed q̃diu primus homo terrenus es? q̃diu terrena sapis? Nunquid qm̃ datur puero quæd ĩ puerilia ludicra quibus puerilis animus auocetur, pp ea grãdescenti nummi excutiuntur e manibus, vt aliqd iã vtilius tractet qd̃ grãdem decet? Veruntamẽ tu ipse dedisti filio tuo & nuces paruulo, & codicem grãdi. Nũ ergo qa illa q̃si ludicra puerorũ deus p nouũ testamẽtũ excussit de manibus filiorũ, vt aliquid vtilius grãdescẽtibus daret, propterea priora illa nõ ipse dedisse putãdus est? Ipse vtrũq; dedit. Sed lex p Moysen data est, grã & veritas p Iesum Christũ facta est. Gratia, qa impletur p charitatẽ qd̃ p literã iubebatur, veritas, qa redditur qd̃ promittebatur. Deniq; oĩa q̃ Iudæis promissa fuerunt ablata sunt. Vbi est regnum eorũ? vbi tẽplũ? vbi vnctio? vbi sacerdos? vbi iã apud illos propheta, ex quo venit q p pphetas pdicabatur? In illa gẽte iã nihil horũ est, iã pdidit terrena & nõdũ q̃rit cœlestia. Inhærere ergo terrenis q̃uis ea deus donet, non debet. Veruntamen non quia eis inhærere non debemus, alium ea dare nisi deum credere debemus. Ipse ea dat, sed noli pro magno expectare ab eo bonum dat & non bono. Nã si pro magno ea daret, malis ea non daret. Ideo autem illa voluit dare & malis, vt discãt boni aliud ab illo quærere, quod non dat & malis. Hæc dicimus fratres, vt homines de nouo testamento discatis non inhærere terrenis. Si enim illi inexcusabiliter terrenis inhæserunt, quibus ipsum nouum testamẽtum nondum fuerat reuelatum: quãto inexcusabilius terrena sectãtur, qbus iã pmissa cœlestia in nouo testamẽto reuelata sunt?

i. Cor. xv B

Auctor vtriusque testamenti deus.

Ioan. i. F

Promissa Iudæis ablata sunt eis.

Terrena dat deus quidem, sed eis inhærendum non est.

Nam si illud prius culpa vacasset, non vtiq; secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit. Ecce dies venient, dicit dominus: & consummabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manũ eo-

Hier. xxxi.

rum, vt educerem illos de terra Aegypti, quoniã ipsi non permanserunt in testamento meo: & ego neglexi eos: dicit dominus. Quia hoc est testamentum quod disponam domui Israel, post dies illos, dicit dominus dando leges meas in mente eorum, & in corde eorum superscribam eas, & ero eis in deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum dicens, cognoscens dominum, quoniam omnes sciẽt me a minore vsque ad maiorem, quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum iam non memorabor. Dicendo autem nouũ, veterauit prius. Quod autẽ antiquatur & senescit, prope interitũ est.

Apoc. xxi.

Ex lib. contra Faustũ Dcum cur alio q; Iudęi ritu colam?

SI quæratur a nobis cur non eo ritu colamus deum quo coluerũt Hebræi patres tempore veteris testamenti, respondemus aliud deum nobis præcepisse per patres noui testamenti, neq; hoc contra vetus testamentum, cum & in illo sit idante prędictum. Sic enim hoc ipsum prẹnunciatum est per prophetam. Ecce dies veniunt, dicit dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, vt eiicerem eos de terra Aegypti. Ecce quia & hoc prophetatus est, non perseueraturum illud testamentum, sed futurum nouum. Hic si obiectum fuerit, non nos pertinere ad domum Israel & domum Iuda: ex doctrina apostolica nos defendimus, quia semen Abrahæ Christum esse docet apostolus, nobisq; ad corpus eius pertinentibus dicit, Ergo Abrahę semen estis. Porro si quæsitum a nobis fuerit cur illius testamenti auctoritatem teneamus, cuius ritum non obseruamus, & ad hoc ex literis apostolicis respondemus. Ait enim apostolus, Nemo ergo vos iudicet in cibo & potu, aut in parte diei festi, aut neomenię, aut sabbatorum, quod est vmbra futurorum. Ita quippe & cur ea legi atque accipi oporteat ostendit, id est ne prophetias extinguamus, quia in vmbra facta sunt futurorum: & curare nos non debere eos, qui nos hinc iudicare voluerint, quod corporaliter iam non obseruemus. Sicut alibi tale quiddam dixit. Hæc in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter correptionem nostram, in quos finis seculorum obuenit. Cum ergo tale aliquid legitur instrumento veteris testamenti, quale a nobis obseruari vel iussum non est in nouo testamento, vel etiam prohibitum, quid significet quęrendum est, non reprehendendũ quia eo ipso quo iam non obseruatur, non d.inatũ sed impletũ probatur.

Nos semẽ Abrahæ sumus.

Colos. ii.

I. Cor. x.

Legalia.

A

Nempe in veteribus libris aut nusq; aut difficile præter hunc propheticum locum legitur facta commemoratio testamenti noui, vt omnino ipso nomine appellaretur. Nam multis locis hoc significatur & pronunciatur esse futurum, sed non ita vt etiam nomen legatur expressum. Considera igitur diligenter quam differentiam inter duo testamenta .i. vetus & nouum, & deus esse testatus sit: cum dixisset. Non secundum testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum: vt eiicerem eos de terra Aegypti, vide quid adiunxit. Quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo. Vitio eorum deputat: quod in testamento dei non permanserunt, ne lex quam tunc acceperunt, culpanda videatur. Ipsa enim est quam non venit Christus soluere, sed implere: non tamen per eandem legem iustificatis impiis, sed per gratiam. Hoc quippe agit viuificans spiritus: sine quo litera occidit. Consummabo, inquit, super domum Israel, & super domum iuda testamentum nouum, quid est consummabo nisi implebo? Non secundum testamentũ quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manũ eorum vt eiicerẽ eos de terra Aegypti. Ergo illud vetus erat: quia hoc nouũ est. Vnde igitur illud vetus, hoc nouũ, cũ lex eadem impleatur per testamentum nouũ: quæ dixit in vetere, Non concupisces? Quia ipsi, inquit, non perseuerauerunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit dominus. Ergo propter veteris hominis noxã, quæ per literam iubentem & minantem minime sanabatur: dicitur illud testamentũ vetus: hoc autẽ nouum: propter nouitatem spiritus, quæ hominem nouũ sanat a vitio vetustatis. Denique attende quod sequitur: & vide quanta luce fiat perspicuum, quod sibi homines fidentes nolunt intueri. Quia hoc est testamentum, inquit, quod ordinabo domui Israel post dies illos dicit dominus. Dabo leges meas in corde illorum, & in mente eorum scribam eas. Ecce est vnde apostolus ait, Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis, quia nõ atramento, sed spiritu dei viui. Nec ob aliud arbitror in eo loco apostolũ cõmemorare voluisse testamentũ nouum. Ibi quippe ait, Qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non litera, sed spiritu, nisi quia istã intuebatur prophetiã cũ diceret. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Quoniam hic dictum est: in cordibus eorũ scribo eas: vbi nominatim promissum est testamẽtũ nouũ, Quid sunt ergo leges dei ab ipso deo scriptę in cordibus, nisi ipsa pręsentia spiritus sancti, qui est digitus dei? Quo pręsente diffunditur charitas in cordibus nostris, quę plenitudo legis est, & finis præcepti. Nã quia promissa veteris testamenti terrena sunt, nunc ipsius cordis bonum promittitur: mẽtis bonũ, spiritus bonũ, hoc est intelligibile bonũ, cũ dicitur. Dãs leges meas in mẽte eorũ, & in cordibus eorum scribã eas. Vnde significauit, eos nõ forinsecus terrentẽ legẽ formidaturos, sed intrinsecus habitantẽ ipsam legis iustitiã dilecturos. Deinde addit & mercedẽ. Et ero eis in deũ, & ipsi

Ex li. q. de baptismo paruulorum.

Noui testamẽti commemoratio.

Hiere. xxx

Ibidem.

Matth. v.

ii Cor. iii.

Hier. xxx.

Ibidem.

Ibidem.

B

Vetus testamẽtũ cur sic vocatur.

Testm̃ nouum

Ibidem

ii. Cor. iii.

Ibidem

Ibidem

Leges dei scriptæ in cordib.

C

Ibidem.

Psal.lxi. erunt mihi in populum. Hoc est illud quod deo ait ille, Mihi autem adhærere deo bonum est. Ero illis, inquit, in deum: ipsi erũt
Viuere deo, & de deo. mihi populus. Quid hoc bono melius? quid hac felicitate felicius: viuere deo: de deo: apud quẽ est fons vitæ, & in cuius lumine videbimus lumẽ: vt in eo merces, & i eo finis: i eo pfectio feli-
Hiere.xxxi. citatis: i eo beatæ æternæq; vitę sũma consistat. Cũ.n. dixisset: Et ero illis i deũ, & ipsi erũt mihi populus, cõtinuo addidit. Et nõ docebũt vnusquisq; ciuẽ suũ, & vnusqsq; fratrẽ suũ, dicẽs, Cognosce dominũ, quoniã oẽs cognoscẽt me a minore vsq; ad maiorẽ eorum. Nũc certe iã tẽpus est testamẽti noui, cuius p pphetã facta est pmissio p hęc verba q̃ ex illa cõmemorauimus. Cur ergo adhuc dicit vnusqsq; ciui suo & fratri suo, cognosce dominũ? An forte nõ dicitur cũ euãgeliũ prædicatur, & eius ipsa sit prędicatio, vt hoc vbiq; dicatur, nisi quia eiusdẽ testamenti noui æternã mercedem, idest ipsius dei beatissimam contemplationem promittẽdo
D coniunxit. Quid est ergo omnes a minore vsq; ad maiorem eo-
Roma.ix. rum: nisi omnes pertinentes spiritaliter ad domũ Israel & ad domum Iuda, hoc est ad filios Isaac, ad semen Abrahæ? Ipsa est enĩ promissio qua ei dictũ est, In Isaac vocabitur tibi semẽ. Nõ.n. qui filii carnis, hi filij dei, sed filii promissionis deputantur in semen.
Deus pmittit qđ ipse facit. Hęc est domus Israel, vel domus Iuda, propter Christum qui venit ex tribu Iuda, domus filiorum promissionis, hoc est non operum propriorum, sed beneficii dei. Hoc enim deus promittit quod ipse facit. Non enim ipse promittit, & alius facit, quod iam non est promittere, sed prædicere. Omnes enim, inquit, agnoscent me, omnis domus Israel & domus Iuda. Neq; enim qui ex Israel, hi
Filii Israel. sunt Israel: sed omnes quibus dicitur in psalmo pro susceptione matutina, hoc est pro luce noua testamenti scilicet noui. Vniversũ semen Iacob magnificate eum. Timeat eum omne semen Israel.
¶ Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarum. Iu-
Ex tracta. ps.cxviii. sto non est lex posita: iniustis autem & non subditis, & cætera, quę
Psal.cxviii. ibi concludens ait, Si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, quæ
i.Timo.i. est secundum euãgelium glorię beati dei, quod creditũ est mihi.
Ibidem. Nunquid ergo talis erat iste qui dicit, Legem pone mihi domine:
Legẽ pone mihi dñe, quõ dicatur. quia talibus beatus apostolus dicit positam legem? Absit. Quid est ergo qđ orat vt sibi lex a domino ponatur, si nõ ponitur iusto? An eo modo non ponitur iusto quo modo posita ẽ populo cõtu-
E
Gal.iiii. maci in tabulis lapideis, nõ in tabulis cordis carnalibus? scđm testamentũ vetus ex mõte Sina qđ in seruitutẽ generat, nõ secũdũ
Hiere.xxxi. testamentũ nouũ, de quo scriptũ est per Hieremiã prophetã, Ecce dies veniũt, dicit dominus, & psummabo domui Israel, & domui Iuda, testamentũ nouũ, non secundũ testamentum quod disposui patribus eorũ in die illa qua apprehendi manũ eorũ vt educerem eos de terra Aegypti, quoniã ipsi non permanserunt in testamẽto meo: & ego neglexi eos, dicit dominus. Quoniã hoc est testamen-

tum quod constituam domui Israel post dies illos, dicit dominus, Dabo leges meas in mente eorũ: & in cordibus eorum scribã eas. Ecce quo voluit iste legem sibi poni a domino, nõ sicut iniustis & non subditis ad vetus testamentum pertinentibus posita est in tabulis lapideis, sed sicut sanctis filij liberæ, hoc est supernæ Hierusalem, filijs promissionis, filijs hereditatis æternæ, sancto spiritu tanquã digito dei in mente datur: & in cordibus scribitur, nõ qui memoria teneant, sed vita negligant, sed quã sciant intelligendo, faciant diligendo, in latitudine amoris non in timoris angustijs. Nam qui timore pœnæ, non amore iustitiæ opus legis facit, profecto inuitus facit. Quod autem inuitus facit, si posset fieri, mallet vtique non iuberi. Ac per hoc legis quã vellet non esse, nõ est amicus, sed potius inimicus, nec mundatur opere qui immundus est voluntate. Quibus autem iniustis & non subditis lex in lapideis tabulis ponitur preuaricationis reos non promissionis efficit filios. Sed & ille qui eius meminit nec eam diligit, eodem modo reus est, quia memoria eius lapis illi est quodãmodo scriptus, non quo ornetur, sed quo premitur. Pódus oneris, sed non titulus honoris.

Inuitus faciens legem.

F

Lex in lapideis tabulis scripta.

¶ Sicut lex sanctorum scripta in tabulis lapideis, mercesq; eius terra illa promissionis quã carnalis domus Israel cũ ex Aegypto liberata esset accepit, pertinet ad testamẽtũ vetus: ita lex fidei scripta in cordibus, mercesq; eius species cõtẽplationis, quã spiritalis domus Israel ab hoc mũdo liberata percipiet, pertinet ad testamẽtum nouũ. Tunc fiet quod apostolus dicit, Siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue sciẽtia euacuabitur. Illa scilicet paruulorũ scientia in qua hic viuitur, quę ex parte est per speculũ in ęnigmate. Propter hanc.n. necessaria est prophetia, cũ adhuc preteritis futura succedũt. Propter hanc linguæ .i. multiplicitas significationum, cũ ex alio atq; alio aliud atq; aliud admonetur, qui nõdũ æternã lucẽ perspicuæ veritatis mente purgatissima cõtẽplatur. Cũ aũt venerit quod perfectum est, & totum hoc quod ex parte est fuerit euacuatum, tũc quod assumpta carne carni apparuit, ostẽdet seipsum dilectioribus suis. Tunc erit vita æterna, vt cognoscamus vnum verum deum. Tunc similes ei erimus, quoniam tũc cognoscemus sicut & cogniti sumus. Tunc non docebit vnusquisq; ciuem suum aut fratrem suum dicens, Cognosce dominum. Omnes enim cognoscent eũ a minore vsq; ad maiorẽ eorũ. Quod intelligi multis modis potest. Siue quia & illic quisq; sanctorum tanq; stella ab stella differt in gloria. Nec ad rem quicq; interest: vtrum a minore vsq; ad maiorem, sicut dictũ est, an si maiore vsq; ad minorẽ diceretur. Quod similiter nihil interest etiam si minores intellexerimus qui tantummodo credere, maiores autẽ qui etiã intelligere quãtum in hac vita potest lumen incorporeum, atq; incommutabile valuerunt. Siue minores tẽpore posteriores, maiores autem tempore priores intelligi voluit. Simul enim promissam dei contemplationem

Ex libr. de spũ & litera.

Lex scripta in tabulis lapideis.

i. Cor. xiii.

Ibidem.

G

Ioan. xvii.

i. Ioan. iii.

i Cor. xiii.

Maiores & minores in cælo.

i. Cor. xv.

acceptuti sunt omnes, quia ꝛ illi pro nobis meliora prouiderunt, ne sine nobis perficerentur Et ideo velut priores reperiuntur mi-
Matth.xx. H nores, quia nimis dilati sunt: sicut in illo euangelico denario per similitudinem dicitur, quem prius accipiunt qui posterius venerunt ad vineam. Siue quolibet alio modo, qui me in præsentia forsitan fugit, minores maioresq; accipiendi sunt. Illud tamen quantum potes diligenter attende, quod tanto volumine cogor ostendere. Cum testamentum nouum propheta promitteret, non secundum testamentum quod prius factum est populo Israel ex Aegypto, liberato: nihil eum de sacrificiorum vel quorunq; sacramentorum commutatione dixisse, q̃uis ꝛ ipsa sine dubio secutura fuerat sicut secutam videmus quod multis aliis locis eadem scriptura prophetiæ testatur: sed tantummodo istam commendasse distantiam, quod
II.Cor iii. leges suas daturus esset deus in mentem eorum qui pertinerent ad hoc testamentum, ꝛ eorum scripturas in cordibus: vnde apostolus sumpsit non atramento sed spiritu dei viui, non in tabulis lapideis sed in tabulis cordis carnalibus, sempiternamq; mercedem iustificationis huius, non terram de qua pulsi sunt Amorræi. ꝛ Ethæi, ꝛ aliæ gentes quæ ibi commemorantur, sed ipsum dominum cui adhærere bonum est, vt bonum dei quod diligunt deus sit ipse quē
Peccata sola separant hominē a deo. diligunt, inter quem ꝛ homines nisi peccata non separant, quę non nisi per eandem gratiam dimittuntur: Vnde cum dixisset, Omnes enim cognoscent me a minore vsq; ad maiorem eoru; mox addidit, Quia propitius ero iniquitati eorum: ꝛ peccatorum eorum non memorabor vltra. Per legem ergo factorum dicit dominus,
Roma.iii. Exo.xx. Non concupisces: per legem fidei dicit dominus, Sine me nihil potestis facere. Agebat enim de bonis operibus, hoc est de palmitum
A Ioan.xv. fructibus. Cum igitur hæc appareat distantia veteris, ꝛ noui testamenti, quod lex ibi in tabulis: hic in cordibus scribitur: vt quod ibi forinsecus terret, hic delectet intrinsecus: ibiq; fiat præuaricator per occidentem literam, hic dilector per viuificantem spiritum: non
Phili.ii. ideo dicendum est quod deus adiuuet nos ad operandam iustitiam, atq; operetur in nobis ꝛ velle ꝛ operari pro bona voluntate, quia pre-
Roma.v. ceptis iustitiæ forinsecus insonat sensibus nostris, sed quia intrinsecus incrementum dat diffundendo charitatem in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.

CAPVT IX.

Habuit quidem & prius iustificationes, culturæ & sanctum seculare. Tabernaculum enim factum est primum, in quo erant candelabra, &
Exodi.xxv. mensa, & propositio panum, quod dicitur sancta,

PRima erat ingredienti porta atrii, quæ patebat viginti cubitis, & habebat quatuor columnas, quibus dependebat velũ viginti cubitis extentum, erectum autem cubitis quinq; quatuor illis sæpe connumeratis coloribus acupicto variatum opere. Hac porta ingrediens excipiebatur atrio, cuius latera dextra læuaq; quindenis cubitis, & ternis columnis porrigebantur introrsus, vt in medio ponerent ostium tabernaculi interioris in ea parte qua perueniebant, sicut in medio ponebant portam atrii ab ea parte vnde incipiebant. In hoc atrio erat altare sacrificiorum quadratum, quinq; scilicet cubitis latum, & totidẽ longum. Inter portam & altare spatium erat vbi versabantur qui sacrificia imponebant altari, Introrsus vero inter altare, & ostium tabernaculi, locus erat cineris ante altare, & deinde labrum æneum vbi manus & pedes sacerdotes lauabant: vel altari in atrio seruituri, vel tabernaculum interius ingressuri. Tentoria porro huius atrii in lateribus ternarum columnarum byssina erant, extenta cubitis quindenis, erecta cubitis binis. Ab hoc ergo atrio intrabatur ostium tabernaculi, cum transisses altare & labrum æneum. Quo ingresso ostio, occurrebat velum quod ad ostium fuerat conpositum in quinq; columnis extẽtum, variatum illis quattuor coloribus. Transito isto velo excipiebat per tabernaculi media inter hoc velum, & illud alterum interius quod columnis quatuor fuerat impositũ, & ex illis quatuor coloribus factum, & separabat inter sancta quæ forinsecus erant, & sancta sanctorum interius posita. In hoc itaq; medio spatio, inter ista duo vela mensa erat aurea, quę habebat panes propositionis in parte aquilonis: & contra eam candelabrum aureum septem lucernarum in parte austri: hucusq; secundis sacerdotibus licebat intrare. Interius autem, id est in sancta sanctorũ, vltra velum quattuor columnarum arca erat testimonii deaurata: in qua erant tabulæ lapideæ legis & virga Aaron, & vrna aurea cum manna, & propitiatorium desuper aureum: vbi stabant duo Cherubim alis obumbrantes propitiatorium, & intuentes se inuicem & ipsum. Ante arcã vero, idest inter arcam & velum positum erat altare incensi, quod aliquando dicit scriptura aureum aliquando deauratum: aureum vtiq; appellans quod erat inauratum. Ad hæc sancta sanctorum nisi summo sacerdoti non licebat intrare quotidie propter inferendũ incensum, semel autem in anno cum sanguine ad purificandum altare, & si quando forte exigebat necessitas pro peccato sacerdotis aut vniuersæ Synagogę, sicut in Leuitico scriptum est.

Ex II. quæstionũ Exodi in expositione tabernaculi paulo ante finem.

Tabernaculi descriptio.

Post velamentum autem secundum tabernaculũ, quod dicitur sancta sanctorũ, aureũ habens thuribulum, & arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro. In qua vrna aurea habẽs manna, & virga Aa-

D Exo.xvi. Num.x.

ron quæ fronduerat: & tabulæ testamenti. Super quæ erant Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium: de quibus non est modo dicendum per singula.

Ex lib. quæstionum. Exo. tract. cxii. Exo. xxvi. Differentia inter sanctum & sanctum sanctorum.

ET diuidet vobis velamen inter medium sanctum, & inter medium sanctum sanctorum, idest vt inter sanctum & sanctum sanctorum sit velamen, de quo nunc loquitur, in quatuor columnis extentum. De hac differentia inter sanctum, & sanctum sanctorum, ad Hebræos epistola loquitur, quia ibi arca testimonij vbi sanctum sanctorum, hoc est intus intra velum: foris autem mensa & candelabrum, & cętera quę paulo ante dixit quemadmodum fierent, sancta dicta sunt, non sancta sanctorum: & significauit foris vetus testamentum, intus autem nouum: cum sit vtrunq; in lectione veteris testamenti & expressum operibus, & significatione figuratu3. Ac per hoc in sanctis figura est figurę: quia figura est veteris testamenti. In sanctis autem sanctorum figura est ipsius veritatis: quia figura est noui testamenti. Totum quippe vetus testamentum in his rebus & celebrationibus quæ ita obseruanda precipiuntur, figura est.

Totum vetus testamentum figuratiuum est. Item ex eodem li. tract. v. Exodi. xxv. Propitiatoriū. E

¶ Propitiatorium autem quid dicat super imponendu3 super arcam quæri solet. Sed cum aureum iubeat fieri, eiusq; longitudinē & latitudine3 tantam exprimat quanta & ipsius arcę dicta est, proculdubio velut tabulam auream tantæ formæ fieri præcipit qua tegeretur arca, ita vt in ipso propitiatorio essent duo Cherubim hinc, atq; inde alterutrum attendentes, ita vt vultus eorum in propitiatorium essent, & pennis suis obumbrarent propitiatorium. Quod magnum est sacramentum. Aurum quippe significat sapientiam, arca significat secretum dei. In arca iussa sunt poni lex, & manna, & virga Aarō. In lege precepta sunt, virga potestas significatur, manna gratia, quia nisi cum gratia non est potestas præcepta faciendi. Veruntamen quia lex a quouis proficiente non ex omni parte completur, propitiatorium est desuper. Ad hoc enim opus est, vt propitius sit deus. Et ideo desuper ponitur, quia super exaltat misericordia iudicio. Duo vero Cherubim pēnis suis obūbrāt propitiatoriū. i. honorāt velādo, quoniā mysteria ista sunt. Et inuicem se attendunt: quia consonāt. Duo quippe ibi testamenta figurantur. Et vultus eorum sunt in propitiatoriu3: quia misericordiā dei in qua spes est, vel conciliāt, vel cōmendant. Deniq; hinc se promisit locuturum deus ad Moysen de medio Cherubim desursum propitiatorij. Porro si creatura rationalis in multitudine scientiæ quoniā hāc interpretationē habēt Cherubi3, duobus ipsis animalibus significatur, ideo duo sunt vt societatē charitatis commēdēt. Ideo pēnis suis propitiatoriū obūbrāt: quia deo non sibi tribuunt pēnas suas, i. deū honorāt virtutib⁹ quibus prestāt. Et vul

Aurum. Arca. Arca contentorū significatio Cherubim mysterium.

F

tus eorum non sunt nisi in propitiatorium, quia cui cunq; proue ctui ad multitudinẽ sciẽtiæ spes non est nisi in dei misericordia.

His vero ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes sacrificiorum officia consummantes. In secundo autem semel in anno solus pontifex non sine sanguine, quem offerret pro sua, & populi ignorantia: hoc significante spiritu sancto, nõdum propalatam esse sanctorum viã, adhuc priore tabernaculo habente statum. Quæ parabola est temporis instantis, iuxta quam munera & hostiæ offeruntur, quæ non possunt iuxta cõscientiã perfectum facere seruientem, solum modo in cibis, & in potibus, & ĩ variis baptismatibus, & iustitiis carnis, vsq; ad tempus correctionis impositis.

Septem diebus vestiet se ea sacerdos qui successerit ei. Ea scilicet omnia quæ commemorauit cum vestem sacerdotalem describeret. Quod vero ait, Septem diebus vestiet se ea sacerdos: nunquid aliis diebus non vestiet? Sed illis septem continuis intelligi voluit, quibus eius sacerdotium quodammodo dedicatur, atq; hebdomadis est in eius inchoatione festiuitas. Successorẽ autem Aaron eum dicit, qui intrat in tabernaculum testimonii deseruire in sanctis: eum scilicet significans qui non poterat esse nisi vnus non quales erant & filii Aaron cum vno patre suo, sed qualis successor ipsius Aaron: Quomodo ergo proprium dicit huius vnius esse intrare in tabernaculum testimonii, deseruire in sanctis: cum & illa quæ sunt extra velum, quo velantur sancta sanctorum, sancta appellentur, & tabernaculum testimonii etiam illud vocetur, vbi sunt sancta, idest mensa & candelabrum? Vbi cum deseruiant & sequentes sacerdotes ad mensam, & candelabrum & ipsum altare, quomodo vnus dicit successorem Aaron qui intret in tabernaculũ testimonii deseruire in sanctis? Si.n. dixisse deseruire in sanctis sanctorũ, nulla esset quæstio. Ad hæc.n. vbi est arca testimonii, solus vnus intrabat summus sacerdos. Quod etiam in epistola ad Hebræos diligentissime commendatur, nisi forte eo ipso q vnum dicit intrare in tabernaculum testimonii, deseruire in sanctis, non vult vtiq; intelligi nisi in sanctis sanctorum: quia & ipsa vtiq; sancta appellantur. Non enim omnia quæ sancta sunt, etiam sancta sanctorum dici possunt. Illa vero quæ sunt sancta sanctorum, proculdubio vtiq; sancta sunt. Vnus autem iste qui semel in anno intrabat in sancta sanctorum, quoniam dominum Christum significabat, apertissime supradicta

G Ex li. quæstionum. cxxviii. Exodi. xxix. Septem diebus vestiendus sacerdos.

Quomodo vnius sit intrare tabernaculum testimonii.

H

Propitiatoriũ. ad Hebræos epistola commendatur. Quod autem perfiguratũ est in sancta sanctorum vt super arcam quæ legem habebat esset propitiatorium: vbi dei misericordia significari intelligenda est, qua propitius fit eorum peccatis qui legem non implent: hoc mihi videtur etiam in ipsa veste sacerdotis significari. Nã & ipsa quid aliud quã ecclesię sacramenta significat? quod in logio idest in rationali in pectore sacerdotis posito iudicium constituit, in lamina vero sanctificationem & ablationem peccatorum: & tãquã rationale sit in pectore simile arcæ in qua lex erat, & lamina illa in fronte similis propitiatorio quod super arcã erat. Et vt vtrobiq; seruaretur quod scriptum est. Superexaltat misericordiã iudicio.

A

Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, peramplius & perfectius tabernaculum, nõ manufactum idest nõ huius creationis, neq; per sanguinẽ hircorum, aut vitulorũ, sed per ꝓpriũ sanguinẽ introiuit semel in sctã, æterna redẽptione inuẽta.

Rom. v. i. Petr. i. i. Ioan. i Ex tracta' ps. cxlix. Apo i. Christus i. Reg. xvi. Exodi. xl.

Filius dei fecit nos, factus est inter nos: & rex noster regit nos, quia creator noster fecit nos. Ipse est tamen per quem facti sumus, qui est per quem regimur, & ideo christiani quia ille Christus. Christus a chrismate dictus est, idest ab vnctione. Reges autem vngebantur & sacerdotes. Ille vero vnctus est & rex & sacerdos. Rex pugnauit pro nobis: Sacerdos, obtulit se pro nobis, Quando pro nobis pugnauit quasi victus est: immo vero tũc vicit. Crucifixus est enim, & de cruce sua in qua erat fixus diabolum occidit, & inde rex noster. Vnde autem sacerdos? Quid pro nobis obtulit? Date sacerdoti quod offerat. Quid inueniret homo quod daret? Mundam victimam, quam victimam? Quid mundum potest offerre peccator? O inique, o impie, quicquid attuleris immundum est. Et aliquid mundum pro te offerendũ est. Quære apud te quod offeras. Non delectatur arietibus, nec hircis, nec tauris. Omnia ipsius sunt, & si non offeras. Offer ergo illi mundum sacrificium. Sed peccator es: impius es, sed inquinatã conscientiam habes. Poteris forte mundum aliquid offerre purgatus, sed vt purgeris aliquid pro te offerendum est. Quid ergo pro te oblaturus es vt munderis, si mũdatus poteris offerre quod mundum est? Offerat ergo seipsum mundus sacerdos vt mũdet, hoc est quod fecit Christus nihil mundum inuenit in hominibus quod offerret pro hoibus: seipsum obtulit. Munda victima felix victima, vera victima, mũda victima hostia imaculata, Nõ ergo hoc obtulit quod nos ei dedimus: inimo hoc obtulit quod a nobis accepit: & mundum obtulit, carnem enim a nobis accepit, hanc obtulit. Sed vnde illam accepit? De vtero virginis Mariæ vt mundam offerret pro immundis, ipse rex, ipse sacerdos,

Christus rex. Diabolum in cruce vicit. Christus sacerdos Victimam mũdã qui se obtulit ꝑ nobis.

B

Si enim sanguis hircorum, & taurorum & ciuis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis.

Ex lib. q̃stionũ Num. tit. xxxiij. Iuuencæ rufæ mystica rõ Num. xix. C

DE iuuenca rufa, cuius cinerem ad aquam aspersionis, eorumq; mundationem qui mortuum tetigerint, proficere lex mandauit, nec tacere permittimur. Euidentissimũ enim signum in ea noui testamenti præfiguratur. Locutus est dominus ad Moysen ꝛ Aarõ dicens. Loquere filijs Israel, ꝛ accipiant a te iuuencam rufam sine vitio. Iuuenca rufa carnem Christi significat. Sexus fœmineus est propter infirmitatem carnalem, rufa est propter ipsam cruentam passionem. Quod autem ait, Accipiant a te, in ipso Moyse figuram legis ostendit: quoniam secundum legem sibi visi sunt occidere Christum, quia soluebat secundum ipsos sabbatum: ꝛ sicut putabant, obseruationes legitimas prophanabat. Quod ergo sine vitio dicitur hæc iuuenca, mirum non est. Hanc enim carnem etiam cæteræ hostiæ figurabant, vbi similiter sine vitio peccora immolari iubentur. Non erat quippe illa caro peccati. Veruntamen hic vbi euidentius legis distinctionem deus voluit commendare, parum fuit dicere sine vitio. nisi diceretur, quæ non habet in se vitium. Quod si repetendi causa dictum est, fortasse non frustra est, quod eandem rem ipsa repetitione commendauit, quamquam illud non abhorret a vero, vt ideo additum intelligatur, quæ non habet in se vitium, quia in se non habuit vitium caro Christi: in alijs autem habuit, quæ membra sunt eius. Quæ enim caro in hac vita sine peccato, nisi illa sola quæ non habet in se vitium? Et non est superpositum super eam iugum. Non enim subiugata est iniquitati cui, subiugatos inueniens liberauit, ꝛ eorum vincula dirupit, vt ei dicatur, Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Super illius quippe carnem non est positum iugum, qui potestatem habuit ponendi animam suam, ꝛ iterum sumendi eam. Et dabis eam (inquit) ad Eleazar sacerdotem. Cur non ad Aaron? nisi forte ita præfiguratum est, non ad tempus quod tunc erat, sed a posteros huius sacerdotij, passionem domini peruenturam. Et eijcient extra castra. Sic ꝛ eiectus est dominus extra ciuitatem, Quod ait in locum mundum, ita significatum est, quia non habuit causam malam. Et occident eam in conspectu eius. Sicut occisa est caro Christi in conspectu eorum qui iam futuri erant in nouo testamento domini sacerdotes. Et accipiet Eleazar sanguinem eius, ꝛ asperget contra faciem tabernaculi testimonij de sanguine eius septies. Hæc testificatio eius est Christum secundum scripturas fudisse sanguinem in remissionẽ peccatorum. Ideo contra faciem tabernaculi testimonij, quia non aliter declaratum est quam fuerat diuino testimonio prænun-

Caro Christi sola sine vitio. D Ps. cxv. Nume. ti. xix.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem. ciatum. Et ideo septies, quia ipse numerus ad munditiam per-
Ignis natura. tinet, spiritalem. Et cremabunt eam in conspectu eius. Puto quia
Cremare. concrematio ad signum pertinet resurrectionis. Natura est quip-
B pe ignis, vt in superna moueatur, & in eum conuertitur quod cre-
matur. Nam & ipsum cremare de græco in latinum ductum ver-
bum est a suspensione. Quia vero additum est. in conspectu eius,
idest in conspectu sacerdotis: hoc mihi insinuatum videtur, quia
Nume tit. xix. illis apparuit resurrectio Christi qui futuri erant regale sacerdo-
tium. Iam quod sequitur, Et pellis eius cum carne, & sanguis eius
cum stercore eius comburetur, id ipsum expositum est quomodo
concremabitur: & significatum quod non solum substantia mortalis
corporis Christi, quæ commemoratione pellis, & carnium, & san-
guinis intimata est: verum etiam contumelia & abiectio plebis,
Ibidem. quam nomine stercoris significatam puto: conuerteretur in glo-
riam, quam combustionis flamma significat. Et accipiet sacer-
dos lignum cedrinum, & hysopum & coccinum, & mittet in me-
dium combustionis iuuencæ. Lignum cedrinum spes est, quæ de-
bet in supernis firmiter habitare. Hysopus fides, quæ cum sit her-
Coccinum. ba humilis, radicibus hæret in petra. Coccinum charitas, quod
feruorem spiritus igneo colore testatur. Hæc tria debemus mitte-
re in resurrectionem Christi tanquam in medium combustionis il-
lius, vt cum illo sit abscondita vita nostra: sicut dicit apostolus, Et
Coloss. iij. vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Et congregabit ho-
Nume. tit. xix. mo mundus cinerem iuuencæ, & ponet extra castra in locum mun-
F dum. Quid dicimus cinerem iuuencæ, reliquias videlicet illius in-
terfectionis & combustionis, nisi famam quæ consecuta est passio-
nem resurrectionemque Christi? Quoniam sunt reliquiæ homi-
ni pacifico. Nam & cinis erat, quia velut mortuus ab infidelibus
contennebatur: & tamen mundabat, quia resurrexisse a fidelibus
credebatur. Et quia hæc fama apud eos maxime claruit qui in cæ-
teris gentibus erant, & non erant de consortio Iudæorum, ideo di-
ctum esse existimo, Et congregabit homo mundus cinerem iuuen-
cæ. Mundus itaque ab interfectione Christi, quæ Iudæos fecerat
reos. Et reponet in locum mundum idest honorabiliter tractabit.
Tamen extra castra: quia extra celebrationem iudaicæ consuetudi-
In conuersatio- nis honor euangelicus claruit. Et erit synagogæ filiorum Israel in
nem. conseruationem. Aqua aspersionis purificatio est. Ex isto cinere fie-
bat aqua aspersionis, vnde mundantur a contactu mortuorum,
quod vtique significat ab iniquitate huius moribundæ vel morti-
Nume. xix. cinæ vitæ. Et erit, inquit, filijs Israel & proselytis qui apponuntur, le-
gitimum sempiternum. Quod quid aliud significat, nisi baptis-
mum Christi, quem significabat aqua aspersionis, & Iudæis & gen-
tibus profuturum? Idest & Israelitis, tanquam naturalibus ramis, & in-
serto pinguedini radicis oleastro. Qui tetigerit, inquit, mortuum
Ibidem. omnis animæ hominis, immundus erit septem diebus: hic puri-

Reabitur die tertio, & die septimo, & mūdus erit. Et hic nihil aliud intelligendum video, nisi contactum mortui, esse hominis iniquitatem. Septem vero dierum mundiciam propter animam & corpus dictam puto animā in ternario corpus in quaternario. Quod quare ita sit, longum est disputare. Secundum hoc dictum arbitror per prophetam. In tribus & quattuor impietatibus non auersabor. Adiungit autem & dicit, Si autem non purificatus fuerit die tertio & die septimo, non erit mundus. Omnis qui tetigerit mortuum ab omni anima hominis, & mortuus fuerit, & non fuerit purificatus idest ante mortuus fuerit tacto mortuo quam fuerit purificatus, tabernaculum domini polluit, exteretur anima illius ex Israel. Notandum est quod difficile reperitur in his libris aliquid euidentius de vita animæ post mortem fuisse scriptum. Hic ergo cum dicit, si fuerit mortuus ante purificationem, manere in illo immundiciam, & exteri animam illam ex Israel idest a consortio populi dei, quid aliud vult intelligi nisi manere animæ pœnam etiam post mortem, si cum vixit mundata non fuerit sacramento isto quo Christi baptismus figuratur? Quoniam aqua aspersionis, inquit, non est circumaspersa super eum, immundus est. Adhuc immunditia eius in ipso est, adhuc scilicet etiam post mortem. Quod vero supra dixit, Tabernaculum domini polluit, quantum in ipso est vtique dixit: sicut apostolus. Spiritum (inquit) nolite extinguere, cum extingui ille non possit. Nam si ex hoc tabernaculum immundum factum vellet intelligi, mundari vtique iuberet. Postea vero immundos a mortuis factos: hoc est a mortuis operibus. quæ sunt omnes iniquitates, ita mundari iubet. Et accipient, inquit, a cinere illius exustæ purificationis: & effundent super illum, idest super eundem cinerem, aquam viuam in vase, & accipiens hysopum tingens in aqua vir mundus, circumasparget super domum, & super, vasa & super animas quotquot fuerint illæ. Quia vero hysopo dixit aquam aspergi qua hærba supra diximus fidem significari, quid aliud occurrit nisi quod scriptum est. Fide mundans corda eorum? Nō enim prodest baptismus si desit fides. A viro autem mundo dixit hoc fieri, vbi significantur ministri portantes personam domini sui, qui vere vir mundus est.

Ibidem. Ibidem. I. Thessa. v. Nume. xix. Actuum. xv.

G H

Quanto magis sanguis Christi, qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo: emundauit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum deo viuenti?

Ex sermone de sacrificio vespertino.
Sanguine redempti, sed nō creati sumus.
A
Ioan.i.
Ibidem

HOc sacrificium vbi sacerdos est victima, redemit nos fuso sanguine creatoris non tamen creauit nos cum sanguine, sed redemit sanguine. Creauit autem nos in principio quod erat verbum, ꝛ verbum quod erat apud deum, ꝛ deus verbum. Ab hoc creati sumus. Sermo contextus adiungit. Omnia per ipsum facta sunt: ꝛ sine ipso factum est nihil. Hoc est quo creati sumus, Quo vero redempti, audi. Quod factum est, inquit, in eo vita erat. Et vita erat lux hominum, ꝛ lux in tenebris lucet: ꝛ tenebre eam non comprehenderunt. Adhuc deus est, adhuc illud dictur quod incommutabile semper manet, adhuc illud dicitur cui videndo corda mundata sunt, vnde autem mundentur nondum dicit. Lux, inquit, lucet in tenebris, ꝛ tenebræ eam non comprehenderunt. Sed vt non sint tenebræ, possintq; comprehendere: tenebræ enim peccatores, tenebræ infideles: vt ergo non sint tenebræ, possintq; comprehendere, verbum caro factum est, ꝛ habitauit in nobis, Videte verbum: verbum carnem, verbum ante carnem. In principio erat verbum, ꝛ apud deum deus erat, ꝛ omnia per ipsum facta sunt. Vbi hic sanguis? Ecce iam auctor tuus, sed nondum est precium tuum. Vnde ergo redemptus? Quia verbum caro factum est: ꝛ habitauit in nobis.

Et ideo noui testamenti mediator est, vt morte intercedēte in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant sub priori testamento, re promissionem accipiant qui vocati sunt æternæ hæreditatis.

Ex libro quæstionum. Nūe. tracta. xxxiij. Numc. xix. Distintio legis testamentorum distintionem significat.

PRimo enim quod ita cœpit de hac re loqui scriptura, quē non moueat ꝛ intentissimum faciat in altitudinem sacramenti, Et locutus est, inquit, dominus ad Moysen ꝛ Aarō dicens. Ista distinctio legis, quæcunq; constituit dominus, procul dubio non est distinctio nisi inter aliqua duo vel plura. Nam singularitas distinctionem non requirit. Nec distinctionem cuiuslibet rei commemorauit, sed addidit legis, nec cuiusq; legis. Assidue quippe in scriptura dicitur de vnaquaq; re de qua legitime præcipitur, hæc est lex illius. vel illius rei: non vniuersalis lex, quæ continet omnia quę legitime præcipiuntur. Hic vero cū dixisset, hęc est distinctio legis, secutus adiunxit, Quæcunq; constituit dominus, præcipiendo vtiq; non creando. Nam etiam nō nulli interpretes quæcunq; præcæpit dominus, transtulerūt. Si ergo hæc est distinctio legis, Quæcunq; præcepit dominus, procul dubio magna est ista distinguere. Eadem quippe sunt in vetere ꝛ nouo: ibi abumbrata, hic reuelata: ibi præfigurata, hic manifestata, nam non solum sacramenta diuersa sunt: verum etiã promissa, Ibi videntur temporalia proponi, quibus spiritalia præmium occulte significetur: Hic autem manifestissime spiritalia

promittuntur

promittuntur & æterna. Temporalium autem bonorum atque carnalium, & spiritalium atque æternorum quæ clarior certiorq; distinctio est, q; passio domini nostri Iesu Christi? in cuius morte satis constitit non istam terrenam transitoriamque felicitatem a domino deo pro magno munere sperandam & optandam, quandoquidem in vnigenito filio suo, quem tanta ille perpeti voluit, longe aliud a se peti expectariq; oportere apertissima distinctione declarauit.

C
Passio Christi distinxit spiritalia a terrenis

Vbi enim testamentum, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est. Alioquin nondum valet dum viuit, qui testatus est. Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. Lecto enim omni mandato legis a Moyse vniuerso populo, accipiens sanguinem vitulorum, & hircorum cum aqua & lana coccinea, & hysopo, ipsum quoque librum, & omnem populum aspersit dicens, Hic sanguis testamenti, quod mandauit ad vos deus.

Gal.iij
Exo.xxiiij.
D
Ex tracta. ps.lxxix
Ioan.x

HAbeo, inquit, alias oues, quæ non sunt ex hoc ouili. Oportet me ipsas adducere, vt sit vnus grex, & vnus pastor. Quod vtrumq; breuiter dictum est in eo quod de propheta apostolus commemorat. Lætamini gentes cum plebe eius. Iste ergo vnus grex sub pastore vno hæreditas dei est, non solum patris, sed etiam filij. Nam filij vos est. Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi, Et ipsius hæreditatis vox est apud prophetã, Domine deus noster posside nos. Hanc hæreditatem, non moriens pater filio reliquit, sed ipse filius eã sua morte mirabiliter acquisiuit, quam resurrectione possedit.

Roma.xv
Hæreditas Christi
Psal.xv.

¶ Sicut apostolus ad Hebræos dicit, testamentum testatoris morte firmatur. Propterea mortuo pro nobis Christo, nouum testamentum firmatum esse asserit. Cuius similitudo vetus testamentum erat, in quo mors testatoris per victimam præfigurabatur. Si ergo quæratur quomodo simus, secundum verba Apostoli eiusdem, cohæredes Christi, & filij atque hæredes dei, cum etiam hæreditas morte decessoris firma teneatur, nec vllo alio modo hæreditas possit intelligi, respondetur ipso quidem mortuo factos nos esse hæredes, quoniam filij etiam eius dicti sumus. Non enim ieiunant (inquit) filij sponsi q̃diu cum illis est sponsus. Hæredes ergo dicimur, quia reliquit nobis pacis ecclesiasticæ possessionẽ per fidem dispensationis temporalis quam in hac vita possidemus. Quod testatus est dicens, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Cohæredes autem eius efficiemur, cum in fine secu

Ex libro quæstionũ.lxxxiij.
Roma.viij
Hæreditas Christi
Marci.ij.et Lucæ.v
b
Ioan.xiiij

I. Ioan. iij li absorbebitur mors in victoria, Tunc enim similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Quam hæreditatem nō eius patris morte adipiscimur, qui mori non potest, quando quidem ipse sit hæreditas nostra: secundum illud quod scriptum est, Do-
ps. xv minus pars hæreditatis meæ: sed quoniam cum vocati sumus ad huc paruuli, & ad spiritalia contemplanda minus idonei, vsque ad humillimas nostras cogitationes se minima diuina porrexit, vt quomodocunq; cernere niteremur, quod non euidenter atque perspicue cernebamus, id ipsum moritur quod in ænigmate cer-
I. Cor. xiii nebamus cum facie ad faciem cernere cœpimus. Conuenienter ergo dicitur mortuum esse quod auferetur. Cum autem venerit quod perfectum est, auferetur quod ex parte est. Ita nobis quodam modo moritur pater in ænigmate, & idem ipse fit hæreditas cum facie ad faciem possidetur: non quia ipse moritur, sed quia imperfecta in eum nostra visio perfecta visione perimitur. Et tamen
F nisi illa prior nos nutriat, ad aliam plenissimam & euidentissimā non efficimur idonei. Quod si etiā de domino nostro Iesu Christo pius intellectus admittat, non enim nos cohæredes esse eius possumus, nisi & ipse hæres sit in corpore suo, intelligatur hæres
Morte mundi simus hæreditas dei idest in ecclesia. Cuius cohæredes sumus, q̄uis ex nobis constet: quemadmodum filij eius matris dicimur, q̄uis ex nobis. Sed rursum quæri potest: cuius morte constet, ꝙ facti sumus etiam nos
Psal. ij hæreditas dei: secundum illud, Dabo tibi gentes hæreditatē tuā: nisi forte huius mundi, quo prius tanq̄ dominante tenebamur.
Gal. vi Post autem cū dicimus, Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo: possidet nos Christus mortuo illo qui nos possidebat, cum ei renunciamus, morimurque illi, & ipse nobis.

Etiam tabernaculum, & omnia vasa ministerii sanguine similiter aspersit. Et omnia pene in sanguine secundum legem mundantur: & sine sanguinis effusione non fit remissio. Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium his mundari, ipsa autem cœlestia melioribus hostiis q̄ istis. Non enim in manu facta sancta Iesus introiuit exemplaria verorum: sed in ipsum cœlum: vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Neque vt sæpe offerat semetipsum: quemad-
G modum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. Alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. Nunc autem semel in consummatione seculorum, ad destitutionem peccati, per hostiam suam apparuit. Et quem-

admodum statutum est hominibus semel mori: post hoc autem iudicium: sic & Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata: secundo sine peccato apparebit omnibus expectantibus se in salutem. Rom.v i.Pet.iii

De sacrificijs animaliũ qs nostrũ nesciat magis ea peruersa populo cõgruẽter imposita, q̃ deo desiderati ob lata? Sed tamẽ etiã in his figurę nostrę fuerũt: qa nostra mundatio ꝛ dei ꝓpitiatio. nobis sine sanguine nulla est. Sed illarũ figuraruꝫ veritas Christus est, cuius sanguine redẽpti ꝛ mundati sumus. Naꝫ in figuris diuinorũ eloquiorũ ꝛ taurus dictus est, ꝓpter virtutẽ crucis: cuius cornibus impios vẽtilauit, ꝛ aries propter innocẽtię principatũ: ꝛ hircus propter similitudinẽ carnis peccati, vt de peccato dãnaret peccatũ: ꝛ si quod aliud sacrificij genus expressius cõmemoraueris, in eo quoqꝫ tibi Christũ prophetatuꝫ esse monstrabo. Quocirca siue circuncisio, siue sabbatum, siue differentia ciboruꝫ, siue immolatio sacrificiorum, omnia hæc figuræ nostræ fuerunt, ꝛ prophetiæ quas Christus non soluere, sed adimplere venit: cum ea quæ his prænunciabantur impleuit.

Ex libro cõtra Faustum
Sacrifici a animalium

Rom.viii

CAPVT X.

Vmbram.n. habẽs lex futurorũ bonorũ, non ipsam imaginẽ rerũ, ꝑ singulos annos eisdẽ ipsis hostiis quas offerunt indesinenter, nunq̃ potest accedẽtes perfectos facere. Alioquin cessassent offerri: ideo ꝙ nullã haberẽt vltra conscientiam peccati, cultores semel mundati.

Ex tractatu in ps.lxiiii

Montẽ Sion istũ quẽ habitasti i ipso, vbi erat populus ante, vbi istitutũ tẽplũ, vbi celebrata sacrificia, vbi oĩa tpe necessaria Christũ ꝓmittẽtia. Promissio, cũ res redditur, iã fit supflua. Naꝫ anteq̃ reddat qđ ꝓmittitur, necessaria est ipsa ꝓmissio, ne ꝓmissuꝫ sibi obliuiscat cui ꝓmittitur, ꝛ nõ expectãdo moriat. Oportet ergo vt expectet, vt cuꝫ venerit accipiat. Iđ nõ dꝫ deserere ꝓmissionẽ. Propter hoc nõ deserebãtur figuræ vt venientẽ die vmbræ tollerẽtur. ¶ Cur aũt nõ dicã pcepta illa veterũ sacramẽtorũ, nec bona esse, qa nõ eis hoĩes iustificant, vmbræ sunt.n. pnũciãtes gratiã q̃ iustificamur, nec tñ mala, qa diuinitus pcepta sunt tẽpori psonisqꝫ cõgruẽtia? cũ me adiuuet etiã prophetica sententia, qua dicit deus se illi populo dedisse pcepta nõ bona. Forte enim nõ propterea non dixit mala, sed tantum non bona, idest

Promissio fit superflua cum res redditur

A
Ex epistola ad Hieronymum
Præcepta veterum sacramentorum.

non talia,vt illis homines boni fiunt,aut sine illis boni nō fiant.

Sed in ipsis commemoratio peccatorum,per singulos annos fit. Impossibile enim est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata.

Ex lib. quęstionum Leuit. tit. lvii. Sanguine victimarū nō auferuntur peccata.

MAnifeste scriptura testatur illum sanguinem victimarum nihil profuisse ad exorandum deum pro peccatis hominum, sed significasse aliquid quod prodesset. Impossibile est enim, inquit, sanguinem hircorum & taurorum auferre peccata. Quoniam pro anima nostra exorat mediator ille, qui omnibus illis sacrificijs, quæ pro peccatis offerebantur, præfigurabatur.

Psal. xxxix.

B

Ideo ingrediens mundum dicit. Hostiam & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. Holocaustomata & pro peccato non tibi placuerunt. Tūc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt faciam deus voluntatem tuam.

Ex tracta. ps. xxxix. ps. xxxix.

SAcrificium & oblationē noluisti, ait domino. Antiqui enim quando adhuc sacrificium, verum quod fideles norunt, in signis prænunciabatur, celebrabant figuras futuræ rei multi scientes, sed plures ignorantes. Nam prophetæ & sancti patriarchę nouerant quod celebrabant. Cætera autem multitudo iniqua sic carnalis erat, vt fieret de illa quod significaret posteriora ventura. Sublato illo sacrificio primo, sublatis holocaustis arietū, hircorū, vitulorū, cæterarūq; victimarū, noluit illa deus. Quare illa noluit, q̄ primo voluit? Quia illa oīa, quasi erāt verba ꝓmittētis. Et verba promissiua, cum venerit quod promittūt, non iam enūciabuntur. Tandiu quisq; promissor erit, donec det. Cum dederit, mutat verba, non dicit adhuc, dabo, quod se daturum dicebat: sed dicit, dedi, mutauit verba. Quare illi placuit primo hoc verbum? & quare illud mutauit? Quia temporis sui verbum fuit, & pro suo tempore placuit. Quādo promittebatur tunc dicebatur. Cum autem datum est quod promissum est, ablata sunt verba promissiua, data sunt completiua. Sacrificia ergo illa tanq̄ promissiua ablata sunt. Quid est quod datum est completiuum? Corpus quod nostris, quod vtinam non ad iudicium noueritis. Sacrificium, inquit, & oblationem noluisti. Quid ergo? iam nos hoc tempore sine sacrificio dimissi sumus? Absit. Corpus autem pfecisti mihi. Ideo illa noluisti, vt hoc perficeres. Perfectio promissorum abstulit verba promittentia. Hoc promittebatur quibusdam signis. Ablata sunt signa promittentia, quia exhibita est veritas promissa. In hoc corpore sumus, huius corporis participes sumus, Quod accipimus, nouimus. Et qui non nostris, noueritis: cum didiceritis, non ad iudicium accipiatis. Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Perfectum est enim no-

Prophetæ & patriarchæ sciebāt qd celebrabant.

Sacrificia ablata sunt.

C

Psal. xxxix.

Ibidem.

Alia litera hꝫ, aures autem.

bis corpus:perficiamur in corpore. Holocausta etiam pro delicto non postulasti, quæ petebat antea. Tunc dixi, ecce venio. Tempus est vt veniant quę promittebantur. Attendite illa ablata, hæc impleta. Det mihi modo gens iudaica sacerdotem, vbi sunt sacrificia illorum? Certe perierunt, certe ablata sunt. Nunquid tunc reprobaremus ea? Reprobamus modo, quia si modo velis facere, intemporale est, importunum est, non congruit adhuc Promitti, quod iam accepisti. Agnum occidunt, azyma comedunt. Pascha nostrum immolatus est Christus Quid de azymis? Itaque, inquit, diem festum celebremus, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & malignitatis. Fermentum vetus, vetus farina est, acuit. Sed in azymis syncenitatis & veritatis. In vmbra remanserunt, solem gloriæ ferre non possunt. Iam nos in luce sumus, tenemus corpus Christi, tenemus sanguinem Christi. Si habemus nouam vitam, cantemus canticum nouum, hymnum deo nostro. In capite libri scriptum est de me, vt faciam voluntatem tuam deus. Sed in cuius capite libri scriptum est de illo? Fortasse in capite libri huius psalmorum, Quid enim longe petamus, aut alios libros inquiramus? Ecce in capite libri huius psalmorum scriptum est, Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. sed in lege domini voluntas eius fuit. hoc est, Deus meus volui.

Ibidem.

I. Cor. v.

D

ps. xxxix.

Caput libri.

ps. I.

¶ Sunt etiam qui vniuersas omnino scripturas canonicas vnum librum vocent, quod valde mirabili & diuina vnitate concordent, & hinc esse dictum. In capite libri scriptum est de me vt faciam voluntatem tuam, vt sic intelligatur per filium pater fecisse mundũ, cuius conditionis principium scripturarum est in libro Geneseos, vel magis quia prophetia videtur esse non facta narrans, sed futura prænuncians. Non enim ait quod fecerim, sed vt faciam, siue vt facerem voluntatem tuam. Ad illud hæc sententia referenda est, quod in primis partibus eiusdem libri scriptum est, Erunt duo in carne vna. Quod sacramentũ magnum dicit Apostolus in Christo & in ecclesia.

Ex trac. ps. cl.

Tota scriptura liber vnus est.

Gene. II.

Ephe. v.

¶ Sapientia ædificauit sibi domum, & suffulsit columnas septem, immolauit suas victimas, miscuit in cratera vinum suũ, & parauit mensam suam. Venite, manducate de meis panibus, & bibite vinum quod miscui vobis. Hic certe agnoscimus dei sapientiam, hoc est verbum patri coæternum in vtero virginali domũ sibi ædificasse corpus humanum, & huic tanq̃ capiti membra ecclesiam subiunxisse, martyrum victimas immolasse, mensam in vino & panibus præparasse. Vbi apparet sacerdotium etiam secundum ordinem Melchisedech. Participationem mensæ huius sacerdos ipse mediator testamenti noui exhibet secundum ordinẽ Melchisedech, de corpore & sanguine suo. Id. n. sacrificium successit omnibus illis sacrificijs veteris testamenti, quæ immolabantur

E

Ex li. de ciu. dei. xvi.

Prouer. ix.

Domus quam sapientia ædificauit.

Psal.xxxix. tur in vmbra futuri. Propter quod etiam vocem illam in Psalmo tricesimonono eiusdem mediatoris prophetiam loquentis agnoscimus, Sacrificium ⁊ oblationem noluisti corpus autem perfecisti mihi. Quia pro illis omnibus sacrificiis, ⁊ oblationibus corpus eius offertur, ⁊ participantibus ministratur.

Superius dicens: quia hostias & oblationes, & holocaustomata & ꝓ peccato noluisti, nec placita sunt tibi, quæ secundum legem offeruntur: tūc dixi, Ecce
F venio vt faciam deus voluntatem tuam: aufert primum vt sequens statuat. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel. & omnis quidem sacerdos præsto, est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ non possunt auferre peccata. Hic autem vnam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in de-
Psal.cix. xtera dei, de cætero expectans, donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius. Vna enim oblatione consumauit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos & spiritus sanctus. Postquā enim
Hiere.xxxi. dixit, Hoc aūt testamētū quod testabor ad illos post dies illos, dicit dominus, dando leges meas in cordibus eorum, & in membris eorum super scribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum iam non recordabor amplius. Vbi autem horum remissio, iā non est oblatio pro peccato. Habentes itaque fratres fiduciā ī introitu sāctorū, in sanguīe Christi, quā
G initiauit nobis viā nouā & viuentē per velamē, id est carnē suam, & sacerdotē magnum super domū Dei.

Ex lib. de ciui. dei. x. cap. xx. VErus ille mediator, inquantum formam serui accipiens mediator effectus est dei ⁊ hominum, homo Christus Iesus, cum in forma Dei ⁊ sacrificium cum patre sumat, cū
I. Tim. ii. quo vnus deus est, tamen in forma serui sacrificium maluit esse q̄; sumere, ne vel hac occasione quisq̄; existimaret, cuilibet sacrifican-
Sacrificiū eē q̄; sumere maluit Christus. dum esse creaturę. Per hoc ⁊ sacerdos est. Ipse offerens, ipse ⁊ oblatio. Cuius rei sacramentum quotidianum esse voluit ecclesię sacrificium. Quæ cum ipsius capitis corpus sit, seipsam per ipsum discit offerre. Huius veri sacrificij multiplicia, variaq́; signa erant sa-
Sacrificii veri signa. crificia prisca sanctorum, cum hoc vnum per multa figuraretur, tanquā verbis multis res vna diceretur, vt sine fastidio multum

cōmendaretur. Huic summo veroq; sacrificio cuncta sacrificia falsa cesserunt, vt in ipso sacerdote, ac sacrificio fieret remissio peccatorū. i. per mediatorē dei, & hominū hominē Christuz Iesum, per quē facta peccatorū purgatione recōciliamur deo. Nō. n. nisi peccatis hoīes separātur a deo, quorū in hac vita nō fit nostra virtute, sed diuina miseratione purgatio per indulgētiā illius, nō per nostrā potētiā, q̄a & ipsa quātulacūq; virtus, q̄ dicitur nostra, illius est nobis bonitate ɔcessa. Multū aūt nobis in hac carne tribueremus nisi vsq; ad eius depositionē sub venia viueremus. Propterea ergo nobis per mediatorē p̄stita est gratia, vt polluti carne peccati, carnis peccati similitudine mundaremur. Hac dei gratia qua in nos ostendit magnā misericordiā suā, & in hac vita per fidē regimur, & post hanc vitam per ipsam speciem incommutabilis veritatis ad perfectionem plenissimam perducimur. B

Accedamus cū vero corde in plenitudine fidei, aspsi corda a cōsciētia mala, & abluti corpus aqua mūda, teneamus spei nostræ ɔfessionē īdeclinabilē. Fidelis. n. ē qui repromisit. Et cōsideremus inuicē in prouocationē charitatis, & bonorū operū, nō deserentes collectionē nostrā, sicut cōsuetudinis est quibusdam: sed consolantes, & tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem. Ex tract. ps. cxliiii. ps. cxliiii.

Fidelis dominus in verbis suis cū cta promissa reddens. Deus scripto se obligauit nobis.

Fidelis dn̄s in verbis suis Quid. n. ꝑmisit, & nō dedit? Fidelis dn̄s in verbis suis. Adhuc quædā ꝑmisit & non dedit, sed credat illi ex his q̄ dedit. Fidelis dn̄s in verbis suis. Possemus illi credere tātūmodo dicēti, Noluit sibi credi dicenti, s3 voluit teneri scripturam suam, quō si diceres alicui homini, cum aliquid promitteres. Non mihi credis? Ecce scribo tibi. Etenim quia generatio vadit, & generatio venit, & si transcurrunt ista secula credentibus succedentibusq; mortalibus, scriptura dei manere debuit, & quoddam chirographum dei, quod omnes transeuntes legerent, vt viam promissionis eius tenerent. Et quanta sunt quæ reddidit ex isto chirographo? Dubitant homines credere illi, de resurrectione mortuorum, & de futuro seculo, quod solum iam reddendum restitit, quando si faciat rationem cum infidelibus, erubescunt infideles? Si dicat tibi deus, Chirographum meum tenes, iudicium promisi, diremptionem bonorum & malorum, regnū sēpiternū fidelibus, & nō vis credere, ibi in chirographo meo lege oīa q̄ promisi, deduc mecū rationē. Certe vel cōputādo q̄ reddidi, potes me credere redditurum esse quod debeo. In ipso chirographo habes promissum vnicum filiuz cui nō peperci, sed pro vobis omnibus tradidi eum, eum computa, in redditis. Lege Chirographum, promisi ibi pignus spiritus sancti daturum me per A Chirographus dei. Rom. viii.

filium meum,computa redditum. Promisit ibi sanguinem, ⁊ co ronas martyrum gloriosissimorum,computa redditum. A dmo/ neat te massa debiti mei. Sed per hec gloria martyrum vt reddere tur tibi promissa est in chirographo vbi scriptum est, Propter te mortificamur tota die, Vt hoc redderetur, fremuerunt gẽtes ⁊ po puli meditati sunt inania. A stiterunt reges terræ,⁊ principes con/ uenerunt in vnum aduersus dominum ⁊ aduersus Christum eius Principes conuenerunt in vnum conspirantes aduersus Christia/ nos. Quid ipsorum regum fidem? nonne ⁊ promisi in chirogra/ pho ⁊ reddidi in effectu? A ttende vbi promisi. Adorabunt eum omnes reges terræ,omnes gentes seruient illi. Ingrate legis debi/ tum,cernis redditum,non credis promissum? Lege aliud in chiro grapho meo. Quoniam fremuerunt gentes, quoniã inimici mei dixerunt mala mihi,hoc est Christo,quãdo morietur,⁊ peribit no men eius? Quoniam hæc omnia fecerunt atq3 dixerunt, Lege qđ promisi, cui soluendo me obstrinxi. Præualebit dominus aduer/ sus eos,⁊ exterminabit omnes deos gentium terræ, ⁊ adorabunt vnusquisq; de loco suo. Nempe iam preualuit,⁊ exterminauit om nes deos gentiu3 terræ. Nonne ⁊ hoc facit,⁊ hoc reddit? Ante ocu los omnium ponit solutionem debitorum suorum. Quædam reddidit sub maioribus nostris,quæ nos non vidimus: quedam reddidit in temporibus nostris,quæ illi non viderunt. Per omnes generationes reddidit,quæ scripta sunt,⁊ quod restat non ei credi tur. His omnibus redditis quid restat? Ecce fecisti rationem, tanta reddidit: nunquid propter pauca residua infidelis est factus? A bsit. Quare? Quia fidelis dominus in omnibus verbis suis, ⁊ sanctus in omnibus operibus suis.

a Psal.xliii. Rom.viii. Psal.ii.

Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptã notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia: terribilis autem quedam expectatio iudicii, & ignis æmulatio, que cõsump tura est aduersarios. Irritam quis faciẽs legem Moysi, sine vlla miseratio ne duobus, vel tribus testibus moritur: quanto ma/ gis putatis deteriora mereri supplicia: qui filium dei conculcauerit, & sanguinem testamẽti pollutum du xerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contu meliam fecerit. Scimus enim qui dixit, Mihi vindi/ ctam, ego retribuam. Et iterum, Quia iudicabit do/ minus populum suum. Horrendum est incidere in manus Dei viuentis. Rememoramini autem pristi/ nos dies, in quibus illuminati, magnum certamẽ su

ps.cxliiii. C

Deut.xvii. Matth. xviii. ii.Cor.xiii.

Deut xxii. Rom xii.

certaminis passionum: & in altero quidē opprobriis & tribulationibus spectaculum facti: in altero autem socii taliter cōuersantium effecti. Nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cū gaudio suscepistis cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam. Nolite itaq; amittere cōfidentiam vestram, q̄ magnā habet remunerationē. Patientia enim vobis necessaria est, vt voluntatem dei facientes reportetis promissionem.

Ecce enim dominus, inquit, vt ignis veniet, & tempestas currus eius reddere in indignatione vindictam, & vastationes in flamma ignis. In igne enim domini iudicabitur omnis terra, & in gladio eius omnis caro. Siue igne, siue tempestate, siue gladio poenam iudicii significat, quandoquidem ipsum dominum quasi ignem dicit esse venturum, eis profecto quibus poenalis erit eius aduentus. Currus vero eius (nam pluraliter dicti sunt angelica ministeria) non inconuenienter accipimus. Quod autem, ait omnem terram & omnem carnem in eius igne, & gladio iudicari, non etiam hic spirituales intelligamus, & sanctos, sed carnales atq; terrenos: de qualibus dictum est, Qui terrena sapiunt, & sapere secundum carnem mors est, & quales omnino caro appellantur a domino, vbi dicit, Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam caro sunt. Ex xx. li. de ciuitate dei xx. Esa lxvi. Sopho. iiii. Philip. iiii. Gen. vi.

Aduc enim modicum aliquantulumq; qui venturus est, veniet, & non tardabit. Iustus autem meus ex fide viuit. q̄ si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos autem nō sumus subtractionis filii in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ. Aba. ii. Rom. i. & . Gal. iii.

IVsti recti exultare in domino, quia vos decet laudatio. Nemo dicat, quis ergo iustus? aut quando ego iustus? Nolite vos abiicere, & desperare de vobis, homines estis, ad imaginem dei facti estis. Qui vos homines fecit, pro vobis homo factus est, vt multi ad hæreditatem sempiternam adoptaremini, sanguis vnici pro vobis effusus est. Si vobis terrena fragilitate viluistis, ex precio vestro vos appendite, quid manducetis, quid bibatis, quid subscribatis tamen digne cogitate. Nunquid hoc vos monemus, vt superbi sitis, & vobis aliquam perfectionem audeatis arrogare? Sed non iterum ab omni iustitia vos putare debetis exules fieri. Nolo enim vos interrogare de iustitia vestra. Fortassis enim nemo vestrum mihi audebit respondere, iustus sum, sed interrogo vos de fide ve- Ex tracta. ps. xxxii. Ps. xxxii. Sperandum bene. Deus homo factus est, vt multi saluentur. Iustitia nullis fere, fides multis est.

ſtra. Sicut nemo veſtrum audet dicere, iuſtus ſum: ſic nemo non
audet dicere, fidelis ſum. Nondum quæro quid viuas, ſed quæro
F quid credas. Reſponſurus es te credere in Chriſtum. Num audis
Apoſtolum, Iuſtus ex fide viuit? Fides tua, iuſtitia tua. Quia vtiq;
ſi credis, caues. Si autem caues, conaris. Et conatum tuum nouit
Deus quomodo auxiliatur. deus, & voluntatem tuam inſpicit, & luctam cum carne conſide-
rat, & hortatur vt pugnes, & adiuuat vt vincas, & certantem ſpectat, &
deficientem ſubleuat, & vincentem coronat.

CAPVT XI.

Eſt autem fides ſperandarum ſub-
ſtantia rerum, argumentum non
apparentium. In hac enim teſti-
monium conſecuti ſunt ſenes.

Ex tractat. euang. ſecũdũ Ioan. lxxvi. Laus fidei. Ioan. xx.

Haec eſt enim laus fidei, ſi quod cre-
ditur, non videtur. Nam quid ma-
gnum eſt ſi creditur quod videtur?
Secundum domini ſententiam, quando diſcipulũ arguit, dicẽs.
Quia vidiſti me, credidiſti: beati qui non vident & credunt. Et ne-
ſcio vtrum credere dicendus eſt quiſq; quod videt. Nam ipſa fides
in epiſtola quæ ſcribitur ad Hebræos ita eſt definita. Eſt autem fi-
des ſperantium ſubſtantia, coniunctio rerum quæ non videntur,
Quapropter ſi fides rerum quæ creduntur, eademq; fides earum re
Ioan. xx. rum eſt quæ non videntur. nam & ille cui dictum eſt, Quia vidiſti
G me, credidiſti: non hoc credidit quod vidit, ſed aliud vidit, aliud
credidit. Vidit enim hominem, credidit deum. Cernebat quippe
atq; tangebat carnem viuentem, quem viderat morientem, & cre
debat deum in ipſa carne latentem. Credebat ergo mente quod
non videbat per hoc quod corporis ſenſibus apparebat. Sed & ſi di-
cuntur credi quæ videntur, ſicut dicit vnuſquiſq; oculis ſuis ſe cre-
didiſſe, non tamen ipſa eſt quæ in nobis ædificatur fides, ſed ex re
bus quæ videntur, agitur in nobis, vt ea credantur quæ non vi-
dentur.

Gen. i.

Fide intelligimus aptata eſſe ſecula verbo dei, vt
ex inuiſibilibus, viſibilia fierent. Fide plurimam ho-
Gen. iiii. ſtiam Abel q̃ Cain obtulit deo, per quam teſtimo-
nium conſecutus eſt eſſe iuſtus, teſtimonium perhi-
bente muneribus eius deo, & per illam defunctus ad
Gen. v. Sap. iiij. huc loquitur. Fide Enoch tranſlatus eſt ne videret
Eccleſia. xliiii. mortem, & non inueniebatur, quia tranſtulit illum
dominus. Ante tranſlationem enim teſtimonium ha
buit placuiſſe deo. Sine fide autem impoſſibile eſt

placere deo. Credere enim oportet accedentem ad deum quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Fide Noe responso accepto de his quæ adhuc non videbantur, metuens aptauit arcam in salutem domus suæ, per quam damnauit mundum, & iustitiæ, quæ per fidem est, hæres est institutus.

Gen. vi. Ecle. xliiij

H

Ex li. Genes. ad literam. v.

Consideremus ea quæ fecit Deus omnia simul a quibus in sexto die consummatis requieuit in septimo, postea opera eius in quibus vsq3 nunc operatur ipse ante secula. A seculo autem ea dicimus, ex quo cœpit seculum, sicut ipsum mundum. In seculo autem, sicut ea quæ nascuntur in mundo. De hoc opere dei, alio loco scriptum est, Qui fecisti mundum de materia informi. Qui mundus plerumq; celi terræ nomine nuncupatur. Huius vniuerse dei creaturæ multa non nouimus siue que in celis sunt altius q̃; noster sensus possit ea attingere, siue que in regionibus terrarum fortassis inhabitabilibus siue que deorsum latent, vel in profundo abyssi, vel in occultis finibus terræ, Hæc igitur antequam fierent vtiq; non erant. Quõ ergo deo nota erant quę non erant? Et rursus quomodo ea faceret, que sibi nota non erant. Non enim qcq̃; fecit ignorans. Nota ergo fecit non facta cognouit. Proinde antequam fierent, ⁊ erant ⁊ non erant. Erant in dei scientia, non erant in sua natura. Ipsi autē deo non audeo dicere alio modo innotuisse cũ ea fecisset, q̃; illo quo ea notat vt faceret. apud quem non est transmutatio, nec momenti obumbratio. Ex ipsis itaq; operibus dei eodem adiuuante indagare conemur, vbi hæc simul creauerit, cum a consummatis operibus suis requieuit, quorum species per ordinem tẽporum vsq3 nunc operatur. Consideremus ergo cuiuslibet arboris pulchritudinem in robore, ramis, frondibus, pomis. Hæc, species non vtiq3 talis repente, ac tanta exorta est: sed quo etiam ordine nouimus. Surrexit enim a radice, quam terræ primum germem infixit, atq3 inde omnia illa formata ⁊ distincta creuerunt. Porro illud germẽ ex semine. In semine ergo omnia illa primitus fuerunt non mole corporeæ magnitudinis, sed vi potentiaq; causali. Nam illa magnitudo: corpis terræ, humorisq3 congesta est. Sed illa in exiguo grano mirabilior, præstantiorq3 vis est, qua valuit adiacens humor commixtus terræ tanq̃; materies verti in ligni illius qualitatem, in ramorum diffusionem, in foliorum viriditatem, ac figuram, in fructuum formas, ⁊ opulentiam, omniumq; ornatissimam distinctionem. Quid enim ex arbore illa surgit, ac pendet, quod non, ex quodam occulto thesauro seminis illius extractum; atq; depromptum est? Ac illud semen ex arbore, licet non illa, sed altera

Seculum.

Sapien. xi.

Deus prenouit oia antequã fierent.

A

Iacob. i. Deus in radicib9, ⁊ principiis cũcta simul creauit.

atq; illa rursus ex altero semine. Aliquando autem & arbor ex arbore, cum surculus demittur atq; plantatur. Ergo & semen ex arbore, & arbor ex semine, & arbor ex arbore. Semen autem ex semine nullo modo, nisi arbor interueniat prius, arbor vero ex arbore etiam si semen non interueniat. Alternis igitur successionibus alterũ ex altero, sed vtrunq; ex terra, nec ex ipsis terra. Prior igitur eorum parens terra. Sicut autem in ipso grano inuisibiliter erant omnia simul quæ per tempora in arborem surgerent, ita ipse mundus cogitandus est cum deus simul omnia creauit, habuisse simul omnia quæ in illo cum illo facta sunt, non solum cœlũ cum sole & luna, & sideribus, quorum species manet motu notabili, & terra, & abyssus, quæ velut inconstantes motus patiuntur, atq; infernis adiuncta partem alteram mundo conferunt, sed etiã illa quæ aqua & terra produxit potentialiter atq; causaliter, priusq; per temporum moras ita exorirentur, quo modo nobis iã nota sunt in eis operibus, quæ deus vsque nunc operatur.

Ex libro cõtra Manicheos .i. Gen .i Creauit deus cœlũ & terraȝ. Ibidem. ¶In principio fecit deus cœlum & terram. Terra autem erat inuisibilis & incomposita. Idest in principio fecit deus cœlum & terrã. Terra autem ipsa quam fecit deus inuisibilis erat & incomposita anteq; Deus rerũ omniũ formas locis & sedibus suis ordinata distinctione disponeret, anteq; diceret fiat lux, & fiat firmamentuȝ, & congregentur aquæ & appareat arida, & cætera, quæ in eodem libro per ordinem disponuntur. Sequitur in illo libro, Et tenebræ

Ibidem. C erant super abyssum. Ergo tenebræ erant super abyssum, anteq; lux ista fieret. De hac consequenter dicitur, Et dixit Deus, fiat lux. Quia vbi lux non est, tenebræ sunt. non quia aliquid sunt tenebræ. sed ipsa lucis absentia tenebræ dicuntur. Sicut silentium non aliqua res est, sed vbi sonus nõ est, silentiũ dicitur. Et nuditas non aliqua res est, sed in corpore vbi tegumẽtũ nõ est. nuditas dicitur. Et inanitas nõ est aliquid sed locus vbi corpus non est, inanis dicitur.

Ibidem Quod autem scriptum est, Et spiritus dei ferebatur super aquas, non aqua sic appellata est hoc loco, vt hæc a nobis intelligatur, quam videre iam & tangere possumus, quomodo nec terra quæ inuisibilis, & incomposita erat, talis erat qualis ista quæ iam videri, & tractari potest. Sed illud quod dictum est, In principio fe-

Ibidem cit deus cœlum & terram, cœli & terræ nomine vniuersa creatura significata est, quam fecit & condidit deus. Ideo auteȝ nominibus visibiliũ rerũ hæc appellata sunt, propter paruulorum infirmitatem, qui minus idonei sunt inuisibilia comprehendere. Primo ergo materia facta est confusa, & informis, vnde omnia fierent quæ distincta atq; formata sunt. Quod credo a Grecis Chaos appellari. Sic enim & alio loco legimus dictum in laudibus dei, Qui fecisti mundum de materia informi. Quod aliqui codices habẽt de

Sapien .xi D materia inuisa. Et ideo deus rectissime credit omnia de nihilo fecisse, quia etiã si omnia formata de ista materia facta sunt, hæc ta-

tamen materia de nihilo omnino facta est Informis ergo illa materia qui de nihilo deus fecit, appellata est primo cœlum ꝛ terra ꝛ dictum est, In principio fecit deus cœlum ꝛ terram, nõ quia iaꝫ hoc erat, sed quia hoc esse poterat. Hanc autem adhuc informem materiã etiã terrã inuisibilẽ atq; incõpositã voluit appellare, quia inter omnia elemẽta mundi terra videtur minus speciosa q̃; cętera. Inuisibilẽ autẽ dixit propter obscuritatẽ. Eandẽ autẽ ipsaꝫ materiã etiã aquã appellauit, super quã ferebatur spiritus dei, sicut superfertur rebus fabricãdis voluntas artificis. Propterea vero non absurde etiã aqua dicta est ista materia, quia omnia quæ in terra nascuntur, siue animalia, siue arbores vel hærbæ, ꝛ siqua similia, ab humore incipiunt formari atqꝫ nutriri. Hæc igitur omnia siue cœlum ꝛ terra, siue terra inuisibilis ꝛ incomposita, ꝛ abyssus cũ tenebris, siue aqua super quaꝫ spiritus ferebatur omnia informis materia, vt res ignota notis vocabulis insinuaretur imperitioribus, ꝛ nõ vno vocabulo, sed multis. Nam si vnum esset, hoc esse putaretur, quod cõsueuerãt hoĩes in illo vocabulo intelligere. Dictum est ergo cœlum ꝛ terra, quia futurum erat inde cœlum ꝛ terra. Dicta est terra inuisibilis ꝛ incomposita, ꝛ tenebræ super abyssum, quia informis erat, ꝛ nulla specie cerni aut tractari poterat, etiam si esset homo qui videret atque tractaret. Dicta est aqua, quia facilis subiacebat operanti, vt de illa omnia formarentur. Sed sub his omnibus nominibus materia erat inuisa, ꝛ informis de qua deus condidit mundum. Gen. I

Fide qui vocatur Abraham obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem, & exiit nesciens quo iret. Fide demoratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena, in casulis habitando, cum Isaac, & Iacob, cohæredibus repromissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem cuius artifex & conditor Deus. Gen. xij

Beatus stephanus in Actibus Apostolorum cum ista narraret, Deus, inquit, gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ cuꝫ esset in Mesopotamia priusquam habitaret in Carram: ꝛ ait ad illum, Exi de terra tua, ꝛ de cognatione tua, ꝛ de domo patris tui, ꝛ veni in terram quam tibi demonstrabo. Quod autem in Mesopotamia constituto, hoc est iaꝫ egresso de terra Chaldęorum dicit Deus, Exi de terra tua, ꝛ de cognatione tua, ꝛ de domo patris tui, non vt corpus inde eijceret, quod iam fecerat, sed animum euelleret, dicitur. Non enim exierat inde animo, si spe redeundi, ꝛ desiderio tenebatur. Quæ spes ꝛ desiderium deo iubente ac iuuante, ꝛ illo obediente fuerat amputanda.

Ex libro de ciuit. dei. xvi

Act. vij

Exire iussus est Abraham animo postquam exierat corpore.

Ibidem

Gen.xxi. Fide & ipsa Sara sterilis virtutem in conceptione seminis accepit, etiam præter tempus ætatis, quoniam fidelem credidit esse eum qui repromiserat. Propter quod & ab vno orti sunt posteri, & hoc emortuo, tanquam sidera cœli in multitudinem, & sicut arena quæ est ad oram maris innumerabilis.

Ex libro de ciuita.xxxvij. AMbo seniores erant, sicut scriptura testatur, sed illa etiam sterilis, & cruore menstruo iam destituta, propter quod iam parere non posset, etiam si sterilis non fuisset. Porro si fœmina ita sit prouectioris ætatis, vt ei solita mulierum adhuc fluant, de iuuene parere potest, de seniore non potest: quamuis adhuc possit ille senior, sed de adolescentula gignere, sicut Abraham post mortem Saræ de Cethura potuit, quia viuidam eius inuenit ætatem. Hoc ergo est quod mirum commendat apostolus, & ad hoc dicit Abrahæ fuisse iam corpus emortuum, quoniam non ex omni fœmina, cui adhuc esset aliquod pariendi tempus extremum, generare ipse in illa ætate adhuc posset. Ad aliquid enim emortuum corpus intelligere debemus, non ad omnia, Nam si ad oĩa, nõ iã senect⁹ viuit, sȝ cadauerẽ mortui. Nat⁹ ẽ itaq; Abrahę sȝ pmissionẽ Dei de Sara fili⁹, eũq; nomiauit Isaac, qḋ interptat̃ risus. Riserat enim & pater, quando ei promissus est, admirans in gaudio. Riserat & mater, quando per illos tres viros iterum promissus est, dubitans in gaudio, q̃uis exprobrante angelo, ꝙ risus ille etiam si gaudij fuit, tamen planæ fidei non fuit. Post ab eodem angelo in fide etiam confirmata est. Ex hoc ergo puer nomen accepit. Nam ꝙ risus ille non ad irridendum opprobrium, sed ad celebrandum gaudium pertinebat nato Isaac, & eo nomine vocato, Sara monstrauit. Ait quippe, Risum mihi fecit dominus. Quicunq; enim audierit, congaudebit mihi.

Fœmina prouecta de iuuene concipere potest

Abraham. Rom.iiij.

Gen.xvi G

Risus diuersus Abrahæ & Saræ

Ib idem.

Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes, & salutantes, & confitentes, quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hoc dicunt, significant se patriam inquirere. Et si qudem ipsius meminissent, de qua exierunt, habebant vtique tempus reuertẽdi. Nunc autem meliorem appetunt, idest cœlestem. Ideo non confunditur deus vocari deus eorum. Parauit enim illis ciuitatem.

Ex li. quæstionũ Genes. titu. clvi. QVid est quod dixit Iacob Pharaoni, Dies annorum vitæ meæ quos incolo? Sic enim habent Græci, quod Latini habent ago, vel habeo, vel si quid aliud. Vtrum ergo

ideo dixit quos incolo, quia in terra natus est, quam nondum populus diuina promissione hæreditatis acceperat, & ibi vitam ducens vtique in aliena terra erat non solum quando peregrinabatur, sicut in Mesopotamia, verum etiam quando ibi erat vbi natus est? an potius secundum id accipiendum quod ait Apostolus; Quamdiu sumus in corpore peregrinamur a domino? secundum hoc & illud in psalmo dictum intelligitur, Inquilinus ego sum in terra, & peregrinus, sicut omnes patres mei. Nam iterum dicit de ipsis diebus vitæ suæ, Non peruenerunt in dies annorum vitæ patrum meorum, quot dies incoluerunt? Non enim hic aliud voluit intelligi, quam id quod latini codices habent vixeret. Ac per hoc significauit hanc vitam incolatus esse super terram: idest peregrinationis habitationem. sed credo sanctis hoc conuenire quibus aliam patriam æternam dominus pollicetur.

Gen. xlvij. Incolere vitam

ij. Cor. v.

ps. xxxviij.

Gen. xlvij.

Extra lat.

ps. cxviij

Incola ego sum in terra, ne abscondas a me mandata tua, siue vt nonnulli codices habent, inquilinus ego sum in terra. Quod enim est in græco παροικος, aliqui nostri inquilinus, aliqui incola, nonnunquam etiam aduena interpretati sunt. Inquilini non habentes propriam domum habitant in alieno. Incolæ autem vel aduenæ vtique aduentitij perhibentur. Vbi magna de anima exoritur quæstio. Neque enim secundum corpus dictum videri potest, incola, vel aduena, vel inquilinus sum in terra, cum de terra corpus originem ducat. Sed de hac profundissima quæstione nihil audeo definire. Siue enim propter animas, quæ absit vt putetur ex terra, merito dici potuerit inquilinus vel incola, vel aduena ego sum in terra, siue secundum totum hominem, quia paradisi aliquando ciuis fuit, vbi vtique non erat qui ista dicebat, siue quod est ab omni controuersia liberius, non omnis homo possit hoc dicere, sed cui patria promissa est æterna in cœlis, me plus delectat secundum istam disputare sententiam, vt ideo nos in terra inquilinos, vel incolas esse dicamus, quia supernam patriam quærimus vnde pignus accepimus, & quo peruenientes nunquam inde migremus. Nam & ille qui in alio psalmo dicit, Inquilinus ego sum apud te & peregrinus sicut omnes patres mei, iustos proculdubio vult intelligi, qui eum tempore præcesserunt, & in hac peregrinatione gemitu pio supernæ patriæ suspirarunt. De quibus scriptum est ad Hebræos, Secundum fidem mortui sunt hi omnes cum non accepissent promissiones, sed longe eas videntes, & salutantes, & confitentes quia hospites & peregrini sunt super terram. Quia enim talia dicunt ostendunt quia patriam quærunt. Et siquidem eius memores essent a qua discesserant, habuissent tempus reuertendi. Nunc autē meliorē appetunt idest cœlestem. Ideo nō cōfunditur deus vocari deus eorum. Præparauit enim eis ciuitatē. Et illud

ps. cxviij. Incola seu Inquilinus

An propter animam tantum, an totus homo dicatur inquilinus in terra

ps. xxxviij. Iusti proprie inquilini sunt

quod legimus, Quãdiu sumus in corpore peregrinamur a domi-
B no, potest intelligi hoc nõ esse omniũ, sed fideliũ. Nõ.n.omnium
ij.Cor.v. est fides. Et videmus quid in his verbis Apostolus adiungat. Cum
enim dixisset. Quãdiu sumus in corpore, peregrinamur a domi-
ij.Thes.iij. no: per fidem enim, inquit, ambulamus, & nõ per speciem; vt in-
telligeremus eorum istam esse peregrinationẽ qui ambulant per
ij.Cor.v. fidem. Infideles autem quos deus non præsciuit, nec prædestina-
uit conformes fieri imaginis filij sui, non possunt veraciter dicere
se in terra peregrinos, quando ibi sunt, vbi secundum carnem na
ti sunt. Non enim alibi habent ciuitatem. Ac per hoc non sunt in
terra alienigenæ sed terrigenæ. Sunt autem & ipsi peregrini & inqui
lini non huic terræ, sed populo dei a quo sunt alienigenæ. Vnde
credentibus, & sanctam ciuitatem, quæ non est de hoc mundo,
habere incipientibus Apostolus dicit. Igitur iam non estis peregri
Ephe.ij. ni & inquilini, sed estis ciues sanctorum & domestici dei. Ipsi ergo
sunt ciues terreni, qui sunt in populo dei peregrini. Qui vero ci-
ues sunt in populo dei, ipsi sunt in terra peregrini: quia totus idem
populus quãdiu est in corpore, peregrinatur a domino. Ideo nõ cõ
funditur deus vocari deus eorum. parauit enim illis ciuitatem.

¶ Abraham & Isaac & Iacob quorum se deum ita dici voluit, tam
Ex lib. contra Faustum. quam solorum esset deus, qui deus est vniuersæ creaturæ, non fru
stra vtique tantum eis tribuens honorem, nisi quia nouerat in eis
Quare deus dicatur de⁹ Abraham, Isaac, & Iacob. quod solus etiam perfecte, summeque nosse poterat, syncerã præ-
cipuamq; charitatem: & quia in eis tribus patribus, quodammodo
consummauit magnum & mirabile sacramentum futuri populi
sui, quod per liberas genuerunt: non solum in libertatem, sicut per
C Saram, & Rebeccam, & Liam, & Rachael: verum etiam in seruitu-
tem, sicut per eandem Rebeccam natus est Esau, cui dictum est,
Eris seruus fratris tui. Et per ancillas non solum in seruitutem, si-
Gen.xxvij. cut per Agar, verum etiam in libertatem sicut per Balam & Zel-
pham. Ita enim & in populo dei per spiritales viros nascuntur, nõ
solum in laudabilem libertatem, quemadmodum illi quibus di
citur Imitatores mei estote, sicut & Christi, verum etiam in dam-
I.Cor.iiij. & .xi nabilem seruitutem, sicut per Philippum Simon. Et per carna-
les seruos nascuntur, non solum in damnabilem seruitutem qui
eos imitantur, verum etiam in laudabilem libertatem, quibus
dicitur, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite. Hoc
Matt.xxiij. magnum sacramentum quisquis in dei populo prudenter agno-
uerit vnitatem spiritus in vinculo pacis vsque in finem qui bus-
Eph.iiij dam cohærendo, quosdã tolerãdo, custodit.

Gen. xxii Ecclesiastici. xliiij. Fide obtulit Abraham Isaac, cũ tentaretur, & vni-
genitum offerebat, in quo susceperat repromissio-
nes: ad quem dictum est, quia in Isaac vocabitur tibi
semem: arbitrans quia & a mortuis suscitare potens

est deus. Vnde eum & in parabolam resurectionis accepit. Fide & de futuris benedixit Isaac, filio Iacob & Esau.

Gen xxvij
Ex libro decl/ uit. xviij.
Credidit Abraham occisum Isaac sibi posse reddi.
Rom. viij
Isaac ligna portás Christú figurabat

HAnc ergo promissioné pater pius fideliter tenés, qa p húc oportebat impleri qué deus iubebat occidi, nó hesitauit ꝙ sibi reddi poterat immolatus, q dari potuit non speratus. Proinde addidit, Pro hoc etiá eú, ꝛ in similitudiné adduxit. Cuius similitudiné, nisi illius vnde dicit Apostolus, Qui proprio filio nó pepercit, sed pro nobis oíbus tradidit eú? Propter ea ꝛ Isaac, sicut dominus crucez suá, ita sibi ligna ad victimæ locú, quibus fuerat imponédus, ipse portauit. Postremo qa Isaac occidi nó opportebat posteaꝗ; est pater ferire prohibitus, qs erat ille aries quo immolato impletú est significatiuo sanguine sacrificium? Nempe quando eú vidit Abraham, cornibus in frutice tenebatur. Quis ergo ille figurabatur: nisi Iesus anteꝗ; immolare spinis Iudaicis coronatus

Ex sermone de immolatione Isaac.

¶ Magna fides, magna pietas, nó solú in deú, sed etiá in ipsuz vnicú filiú, cui nihil mali esse credidit pater, quicquid de illo iusserat qui creauit. Pater.n. filij sui esse poterat Abrahá secúdú operatione, né maiestatis. Et qdé sicut dicit Apostolus, nó secúduz carné natus est Isaac Abrahæ, sed secundú promissioné, nó quia eú carne non erat operatus, sed quia de summa desperatione susceperat. Et nisi adesset promittés deus, nihil iá senex de visceribus aniculæ coniugis sperare audebat posteritatis. Sed credidit nasciturú, ꝛ nó plangit moriturú. Eius dextera erigitur ad sacrificiú vt moreretur. Non trepidauit Abraham credere, quádo ꝓmittebatur: non trepidauit offerre quando exigebatur. Nec fuit religio credétis cótraria deuotioni obtemperantis. Hoc dico, nó sibi dixit Abrahaz, Deus mihi locutus est quádo ꝓmisit filiú. Credidi ꝙ mihi daturus esset deus posteritaté ꝛ talé posteritaté, vt diceret mihi, in Isaac vocabitur tibi semé. Et ne forte sic vocaretur mihi semé in Isaac, vt ante me meus filius moreretur: dixit mihi deus, In semine tuo. Ipse ergo mihi loquens promisit filium, ꝛ ipse exigit vt occidam? Non sibi fecit quæstiones, quasi de cótrarijs ꝛ sibi aduersantibus, verbis dei promittentis filium nasciturum, ꝛ postea dicentis, occide mihi filium tuum, sed erat in corde eius semper fides inconcussa: ꝛ nullo modo deficiens, Cogitauit.n. Abraham deum qui dedit vt ille de senibus nasceretur q non erat, posse etiá de morte reparare. Amplius.n. est quod iam fecerat deus, cum q non erat post tantaz desperationé videbat sibi datum filium: ꝛ si humanam infirmitatez consulas, impossibile. Adiecit itaque animum ad fidem, non credidit aliquid impossibile esse creatori.

Gala. iiij
Isaac nó secundum carnem natus.
G
Concors fides ꝛ obediétia in Abraham
Gen. xxij.

Gen. xlix
Gen. L.

Fide Iacob moriens singulos filiorum Ioseph benedixit, & adorauit fastigiú virgæ eius. Fide Ioseph

Exo.ii

moriẽs, de profectione filiorũ Israel memoratus est & de ossibus suis mãdauit. Fide Moyses natus occultatus est mẽsibus tribus a parẽtibus suis, eo ꝙ vidissent elegãtẽ infantẽ, & nõ timueret regis edictũ. Fide Moyses grãdis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligẽs affligi cũ populo dei, q̃ tẽporalis pc̃ti habere iucũditatẽ, maiores diuitias existimãs thesauro Aegyptiorũ, improperium Christi. Aspiciebat.n. in remuneratiõẽ. Fide reliquit Aegyptum, non veritus animositatẽ regis. Inuisibilẽ enim, tanq̃ videns sustinuit.

Exo xij

Fide celebrauit pascha, & sanguinis effusionem, ne qui vastabat primitiua tangeret eos. Fide transieret mare rubrum, tanq̃ per aridã terram, quod experti Aegyptii deuorati sunt.

Exo.xiiii
Iosue.vi
Ibidem ii.e.vi
G

Fide muri Hiericho corrueret circuitu dierum septẽ. Fide Raab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.

Ex lib. quæstionum Gene. tit. clxii
Gene.xlvii
Virgæ cacumẽ

QVid est qd̓ adorauit sup cacumẽ virgæ eius.i. filij sui Ioseph? An forte tulerat ab eo virgã, qñ ei iurabat idẽ filius? Et dũ eã t3 post verba iurãtis, nõdũ illa reddita, mox adorauit deũ? Nõ.n. pudebat eũ ferre tantisper insigne potestatis filij sui, vbi figura magnæ rei futuræ præfigurabatur.

Iudit vi
Ibidem.iiii
Ibidem.xiii
Ibidem.xiiii

Et quid adhuc dicã? Deficiet.n. me tẽpus enarrãtẽ de Gedeon, Barach, Sampson, Iepte, Dauid, Samuel & prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones.

Ex lib. de ciuit. dei.i.
Abrahæ volentis filiũ occidere laudatur pietas
Iepte
Sampson

ABraham non solum non est culpatus crudelitatis crimine, verum etiam laudatus est nomine pietatis. ꝙ voluit filium nequaq̃; scelerate, sed obedienter occidere. Et merito quæritur vtrum pro iussu dei sit habendum ꝙ Iepte filiam quæ patri occurrit, occidit. cum id se vouisset, deo immolaturu3, quod ei redeunti de prẹlio victori primitus occurrisset. Nec Sampson aliter excusatur, ꝙ seipsu3 cũ hostibus ruina domus oppressit, nisi qa spiritus latenter hoc iusserat, qui per illum miracula faciebat.

Dani.viiii
Dan.iii

Obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetũ ignis, effugarunt aciem gladii, conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, Incursiones castra

verterunt exterorum, acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos.

Pluralē numerū pro singulari positū esse intelligamus, clauserunt ora leonū, cū solus Daniel significari intelligatur. Et pluraliter dictū secti sunt, cū de solo Esaia tradatur. Sicut in psalmo etiā qđ dictū est, Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnū, pluralē numerū ꝓ singulari positū, in actibus Apostolorū exponitur, Nā reges propter Herodem, Principes propter Pilatū intellexerat, qui testimoniū eiusdē psalmi adhibuerunt. ¶ In vetere testamēto, quādo cōmēdabas nō nisi a te peti sperarique debere etiā ipsam terrenā tēporalemq; felicitatē, in te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & eruisti nos. Ad te clamauerunt, & salui facti sunt: in te sperauerunt, & nō sunt cōfusi. Illos quippe patres inter inimicos suos viuētes, & diuitijs implesti, & ab hostibus eruisti, gloriosasq; victorias reportare fecisti, & de diuersis eos mortibus liberasti. Pro alio subiecisti ne feriretur arietē. Aliū de putredine sanū, & ei dupla, quæ amiserat, reddidisti. Aliū inter leones esurientes illæsum integrumq; seruasti. Aliorum inter flammas deambulantiū grata voce laudatus es. Tale aliquid in Christo expectabant fieri Iudæi, vnde probarēt si vere filius dei esset. Ex quorum persona & in libro sapientiæ dicitur, Morte turpissima condemnemus illum. Erit enim respectus in sermonibus ipsius. Si.n. verus dei filius est, suscipiet eū, & liberabit eū de manu cōtrariorū. Hæc, inquit, cogitauerunt & errauerunt, excæcauit.n. illos malitia illorum. Attendentes quippe tempus veteris testamenti, & illā patrum etiam temporalem felicitatem, in qua illis exhibenda demonstrauit deus etiam talia bona sua esse, non viderunt iam esse tēpus quo reuelaretur in Christo bona ęterna proprie deū pręstare iustis, qui bona tēporalia præstat & impijs: tanq; diceretur, Discite hoīes ꝑ gratiā testamēti noui, diuitiā cōcupiscere sempiternā Quid pro magno ita vos vultis a domino de morte liberari sicut liberati sunt patres vestri, quādo cōmēdabat deus etiā terrenæ felicitatis præter se nō esse aliū largitorē? Illa felicitas ad veterē hominē pertinet, q̄ vetustas ab Adā cœpit. Ego autē sum Christus nō Adā. A veteri veteres fuistis, a nouo noui estote vsque ad mortem. Hoc enim voluit in cōspectu inimicorū pati, quo eū tanq; derelictum putarent, vt gratia commendaretur testamenti noui, qua disceremus aliā quęrere felicitatē quę nunc est in fide, postea vero erit in specie. Deniq; resurrectionē suā, quā nō sicut nostrā in lōgū differri oportebat, vt in exēplo carnis eius disceremus qđ in nostra sperare deberemus, noluit alienis demōstrare, sed suis. Vt igitur exēplo suæ carnis exhortaretur fideles suos tēporalē felicitatē ꝓ æterna cōtēnere, vsq; ad mortē pertulit ꝑsequētes, atq; sęuiētes, & quasi victo & oppresso superbe illudente. Quia autē carnem suam resu-

Iii. Reg. xvii & xix

Ex lib. de cōsensu Euangelistarum. iiii.

Pluralis numerus pro singulari.

Act. iiii.

Ex libro de gratia noui testamenti.

Facta dei per sanctis in veteri testamento.

Isaac.

Iob.

Daniel.

Pueri tres

A Iudæi quō decepti sunt.

In Christo sunt speranda bona æterna iustis, qui terrena dat e impiis.

fcitauit,& discipulorum aspectibus,atq; contactibus reddidit,eisq; videntibus ascendit in celum,ipsos ædificauit, & quod expectare, quod predicare deberent euidentissima veritate monstrauit. Illos autem a quibus tanta mala pertulerat vsq; ad mortem,quasi de illo superato & extincto gloriantes in ea opinione derelinquit,vt quisq; eorum salute æterna saluus fieri vellet,hoc de illius mortis resurrectione crederet,quod ii qui viderunt signis contestantibus predicauerunt,& pro ea predicatione similia perpeti non dubitauerunt. Quapropter etiam Iacobus vnus ex apostolis eius,in epistola sua cum exhortaretur fideles qui post passionem Christi & resurrectionem adhuc in ista vita tenebantur,dispensationem noui veterisq; distinguens,Sustinentiam,inquit,Iob audistis.& finem domini vidistis,ne ideo patienter sustinerent temporalia mala,vt sibi hoc restitueretur quod recepisse Iob legimus. Nam & ab illo vulnere atq; putredine saluus est factus,& ei cuncta que amiserat duplicata sunt. Vbi etiam cōmendata est resurrectionis fides. Nā filii non duplum,sed totidem redditi,et ī illos quos amiserat,resurrecturos significarunt,vt sic ipsi quoq; illis superioribus iuncti a restitutione dupli non inuenirentur alieni. Vt ergo non talē remunerationem speraremus quando mala temporalia pateremur. non ait,sustinentiam & finem Iob audistis,sed Sustinentiam Iob audistis,& finem domini vidistis. Tanq; diceret Mala temporalia sicut Iob sustinere:sed pro hac sustinentiam non temporalia bona sperate,que illi aucta redierunt,sed æterna potius,que in domino præcesserunt.

Iacob. v

C

Ibidem.

Alii autem distenti sunt,non suscipientes redentionem,vt meliorem inuenirent resurrectionem. Alii vero ludibria& verbera experti,insuper & vincula &carceres,lapidati sunt,secti sunt,tētati sunt,in occisione gladii mortui sunt. Circuierunt in ouillis melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes,in montibus & speluncis,& in cauernis terræ. Et hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem, deo pro nobis melius aliquid prouidēte,vt nō sine nobis cōsummarētur.

ij.paral.xxiiij.

Iiij.regum.i.

D

Itē ex li.supra scripto.

Exēpla patiētiæ In patribus fuerunt,licet rarissima, in nouo

ET in illis patribus q̄uis rarissima tamen fuerunt & vsq; ad mortem exempla patientiæ,a sanguine Abel vsq; ad sanguinem Zachariæ. Quorum sanguinem dicit dominus Iesus ab eis exigendum,qui in patrum suorum, a quibus illi occisi sunt,iniquitate persisterent. Et in nouo testamento nec defuit,nec deest bonorum fidelium multitudo,qui etiam istatemporali feli

nitate prepolleant, & in ea largitoris dei bonitatē misericordiāq; experiantur, tenentes tamen quod dispensator noui testamenti diuitibus huius seculi apostolus precepit, nō superbe sapere neq; sperare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo qui prestat nobis abundanter ad fruendum, vt bene faciant, diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, comunicēt, thesaurizent sibi fundamentū bonum in futurum, vt apprehendant veram vitā, qualis in Christo non tantum spiritu, sed etiam carne manifestata est, cum resurexit a mortuis, non qualem Iudei in illo premerunt quando eum de manibus eorum deus non eruit, eumq; derelinquisse visus est exclamantē, Deus deus meus vt quid me dereliquisti? vt eo modo in se transfiguraret martyres suos. Qui cū mori nollent, quod etiam Petro dixit, Alter te cinget & fere quo tu non vis, significans qua morte clarificaturus erat deum, & ob hoc a deo suo derelicti viderentur ad tempus, cum nollet eis præstare quod vellent illā vocem cordis emitterent, illumq; adhiberent pietatis affectū quē passione impendente ore proprio dominus expressit eos in se idē tidem transfigurans. Verum non quod ego volo, sed quod tu vis pater. In quo enim primitus nisi in ipso capite nostro debuit apparere, propter quam vitam Christiani sumus? Propterea non ait Deus meus dereliquisti me, sed causam commonuit requirendā cum addidit, vt quod dereliquisti me, id est quare, propter quid, quā ob causam. Profecto enim erat aliqua causa, eaq; non parua vt Noe liberaret de diluuio, Loth de cælesti incendio, Isaac de imminenti gladio, Ioseph de calumnia mulieris, & de custodia carceris, Moysen ab Aegyptijs, Raab de excidio ciuitatis, Susannā a testibus falsis, Daniel a leonibus, tres viros ab ignibus, aliosq; patres qui exclamauerunt & salui facti sunt: & Christum non liberaret de manibus Iudeorum, eūq; in potestatem sæuientum vsq; ad mortis exitiū derelinqueret. Vt quid hoc? propter quid hoc? nisi propter illud quod paulo post in eodem psalmo dicit, Non ad insipientiā mihi, hoc est corpori meo ecclesiæ meæ, minimis meis.

[Margin: testamento plurima. | i. Tim. vi. | Matth. xxvii. & Mar. xv. | Ioan. xxi. | Matth. xxvi. | B | Causa fuit cur deus patres multos vt. se. liberaret & Christum non liberaret. | Psal. xxi.]

CAPVV XII.

Ideoq; & nos tātam habentes impositam nubem testium, deponētes omne pondus & circunstans nos peccatum, per patientiā curramus ad propositum nobis certamen, aspiciētes in auctorē fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atq; in dextera sedis dei sedet.

[Margin: Eph. iiii. | Col. iii. | i. pet. iiii. | E]

Ex li. de chatechizandis rudibus.
Impletio legis

TVnc enim & lex impletur, dũ nõ cupiditate rerũ tẽporaliũ, sed charitate illius fiũt quæcũq; pcepit. Quis aũt non redamare affectet iustissimũ, & misericordissimũ deũ, qui prior sic amauit iniustissimos & supbissimos homĩes, vt ,ppter eos mitteret vnicũ filiũ suũ per quẽ fecit oĩa, q nõ sui mutatione homo factus, sed hois assumptione, nõ solũ cũ eis viuere, sʒ etiã pro eis & ab eis posset occidi? Itaqʒ nouũ testamentũ hæreditatis sempiternæ manifestis, in quo renouatus homo per gratiã dei ageret nouã vitam, hoc est vitã spiritalẽ, vt vetus ostenderet primum, in quo carnalis populus agens hominẽ veterẽ exceptis paucis intelligentibus patriarchis, & prophetis, & nonnullis latẽtibus sanctis carnaliter viuens carnalia premia desiderabat a domino deo, & in figura spiritaliũ bonorũ accipiebat. Omnia ergo bona terrena cõtẽpsit homo factus Christus, vt cõtemnẽdo mõstraret, & omnia terrena mala sustinuit quæ sustinẽda præcipiebat, vt neqʒ in illis quereretur felicitas, neqʒ in istis infelicitas timeretur. Natus. n. de matre, quæ q̃uis a viro intacta cõceperit, semperq; intacta pmãserit virgo cõcipiẽs, virgo pariẽs, virgo moriẽs: tamẽ fabro desponsata erat, omnẽ typũ carnalis nobilitatis extinxit. Natus etiã in ciuitate Bethleẽ quæ inter omnes Iudææ ciuitates ita erat exigua vt hodie villa appelletur, noluit quẽq̃ de cuiusq̃ terrenæ ciuitatis sublimitate gloriari. Paup etiã factus, est, cuius sunt oĩa, & p quẽ creata sunt omnia, ne quisquã cũ in eũ crederet, de terrenis diuitiis auderet extolli. Noluit rex ab hominibus fieri, quia humilitatis ostẽdebat eis miseris, quos ab eo superbia separauerat: q̃uis sempiternũ eius regnũ vniuersa creatura testetur. Esuriuit qui omnes pascit, sitiuit per quẽ creatur omnis potus, & qui spiritaliter panis est esuriẽtiũ, fons qʒ sitiẽtiũ. Ab itinere terrestri fatigatus est, qui seipsum nobis viaʒ fecit in cælũ. Velut obmutuit & obsurduit corã cõuitiãtibus, p quẽ mutus locutus est, & surdus audiuit. Vinctus est, qui de infirmitatũ vinculis soluit. Flagellatus est, qui omniũ dolorũ flagella de hominum corporibus expulit. Crucifixus est, qui cruciatus nostros finiuit. Mortuus est qui mortuos suscitauit. Sed & resurrexit nunq̃ moriturus, ne ab illo quisquã sic disceret morteʒ contemnere quasi nusquã futurus.

Christus terrena contẽpsit & mala sustinuit nos erudiens. Mater Christi virgo fabro nupta nobilitatis extinxit typum.

G

H Recogitate enim eum qui talem sustinuit a peccatoribus, aduersum semetipsum contradictionem, vt ne fatigemini animis vestris deficientes. Nondum enim vsq; ad sanguinem restitistis, aduersus peccatum repugnantes.

Ex sermone de verbis aposto. li. xvii.
Martyrum dile

PErfectior in hac vita dilectio nulla est, ad quã sancti martyres peruenerũt. Ideo q; habet ecclesiastica disciplina, quod fideles nouerũt, cũ martyres eo loco recitantur ad altare dei

vti nõ pro ipsis oretur. Pro cæteris autẽ cõmemoratis defunctis oratur. Iniuria est enim pro martyre orare, cuius nos debemus orationibus commendari. Certauit.n. contra peccatum vsq; ad sanguinem. Quibusdam vero adhuc imperfectis, & tamen ex parte iustificatis, ad Hebræos dicit Apostolus, Nondum enim vsq; ad sanguinem pugnastis aduersum peccatum certantes. Si ergo illi non dum vsq; ad sanguinem, proculdubio aliqui vsq; ad sanguinem. Qui vsq; ad sanguinem, vtiq; martyres.

Dio perfectissima est. Orans pro martyre ei iniuriam facit. Martyres vsq; ad sanguinem aduersus peccata certant.

Pro.iii.

Et obliti estis consolationis que vobis tanq̃ filiis loquitur dicens, Fili mi noli negligere disciplinam domini, neq; fatigeris dum ab eo argueris. Quem enim diligit dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. In disciplina perseuerate. Tanq̃ filiis vobis effert se deus. Quis enim filius quẽ non corripit pater. Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes: ergo adulteri & non filii estis.

Apoc.iii. A

IN Christiano sit quemuis esse Christianum. Attendat ad passiones Christi indignas, attendat illum sine vllo peccato, quæ non rapuit exoluentem, attendat scripturam dicentem, Flagellat omnem filium quem recipit. Et dicis forte, exceptus eris. Si exceptus a passione flagellorum, exceptus a numero filiorum. Ita ne (inquis) flagellate omnem filium? Prorsus flagellat omnem filium, vt & vnicum. Vnicus ille de patris substantia natus, æqualis patri, in forma dei verbum per quod facta sunt omnia, non habebat vbi flagellaretur, ad hoc carne indutus est vt sine flagello non esset. Qui ergo flagellat vnicum sine peccato, relinquit adoptatum cum peccato? In adoptionẽ vocatos nos esse Apostolus dicit, Adoptionem filiorum accepimus, vt essemus vnico cohæredes, essemus etiam hæreditas eius. Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam. Exemplum nobis proposuit in passionibus suis.

¶ Flagellat autem omnem filium quem recipit. Ne te sine flagello speres futurum, nisi forte cogitas exhæredari. Flagellat autem omnem filium quem recipit. Ita ne omnem? Vbi te volebas ascõdere? Omnes & nullus exceptus nullus sine flagello erit. Quid omnem? Vis audire quia omnem. Etiam vnicus sine peccato non tamen sine flagello

¶ Quicquid acciderit iusto, voluntati diuinæ deputet, non potestati inimici. Seuire ille potest, ferire si ille noluerit non potest. Et si ille voluerit vt feriat, nouit suum quemadmodum excipiat. Quem enim diligit dominus corripit: flagellat autem omnem filiũ quem recipit. Quid sibi ergo plaudit iniquus, quia flagellũ sibi

Ex li. de pastoribus in sermone de tẽpore. clxv.

Exceptus a passione flagellorum exceptus ẽ a numero filiorum.

Vt vnicus dei sine flagello non esset, carne indutus est. ps.ii.

B

Ex tract. ps. xxxi

Vnicus dei sine peccato nõ tñ sine flagello fuit

Ex tract. ii. ps. xxxvi.

Voluntati diuinæ deputanda omnia.

fecit pater meus? Illum assumit ad ministerium, me erudit ad pa/trimonium. Nec attendere debemus quantum permittit iniustis, sed quantum reseruet iustis: sed debemus optare etiam illis per quos flagellamur, vt conuertantur ꝛ flagellentur. Sic enim suos fi/deles erudiebat quando de Saulo sibi flagellum fecerat, sed postea conuertit ꝛ Saulum.

Flagellũ dei est iniquus.

¶ Quem enim diligit dominus corripit, flagellat omnem filiũ quem recipit: dat etiam magnis quibusdam stimulum carnis a quo colaphizentur ne extolantur in magnitudine reuelationum suarum, ꝛ virtus infirmitate perficiatur. Non enim potest erudiri quisq; sine labore ꝛ dolore, quia virtus in infirmitate perficitur.

Ex tract. ps. lxxxix.

¶ Quando corripit deus genus humanũ, ꝛ flagellis piæ castigatio/nis exagitat, exercet ante iudicium disciplinam, ꝛ plerunq; nõ eli/git quem flagellet, nolens inuenire quem damnet. Flagellat autem simul iustos ꝛ iniustos, quia nemo est qui possit gloriari castum se habere cor, ac mundum se esse a peccato. Ita de gratia eius veniunt etiam iustorum coronę. Labor piorum exercitatio est, non dam/natio. Nec enim cõturbari debemus cum aliquis sanctus grauia ꝛ indigna perpetitur, si obliti non sumus quæ pertulerit iustus iusto/rum sanctusq; sanctorum, cuius passiones, quia cum auctore vni/uersitatis nulla cuiusq; est comparatio creaturę. In disciplina per/seuerate, tanq; filijs vobis offert se deus. Quis enim filius quem nõ corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, cuius participes fa/cti sunt omnes, filij ergo adulteri, ꝛ non filij estis.

Erudiri. ii. Cor. xii. Ex lib. senten/tiarum Prosperi. C Labor piorũ. Quia sanctus sanctorũ grauis/sima tulit, non mirandũ si pa/tiātur sancti.

¶ Fili sponsi, omnes Christiani filij eius dicuntur. Multum est au/tem quod promisit deus. Quia si Christiani, hoc est filij eius dereli/quærint (inquit) legem meam, ꝛ in iudicijs meis non ambulaue/rint, si iustitias meas profanauerint, ꝛ mandata mea non custodie/rint, non contemnam eos neq; in perditionem dimittam eos. Sed quid faciam? Visitabo in virga iniquitates eorum, ꝛ in flagellis delicta eorum. Non ergo tantum misericordia vocantis est, sed ꝛ verberātis ꝛ flagellantis. Sit itaq; manus paterna super te, ꝛ si filius bonus es, noli repellere disciplinam. Quis enim filius cui non dat disciplinam pater eius? Det disciplinam dum non auferat miseri/cordiam: cædat contumacem dum tamen reddat hæreditatem. Si promissa patris bene agnouisti, non timeas flagellari, sed exhere/dari. Quem enim diligit deus corripit: flagellat autem omnem fi/lium quem recipit. Peccator filius dedignatur flagellari, cum sine peccato videat vnicum flagellatum?

Ex tracta. ps. lxxxviii. Filii sponsi Christiani. ps. lxxxviii. Ibidem. D Flagella patris, toleran/da sunt.

¶ Misericors dominus ꝛ iustus, ꝛ deus noster miseretur. Misericors primum, quia inclinauit aurem suam mihi ꝛ c. Iustus autem, quia flagellat: ꝛ iterum miseretur, quia recipit. Flagellat enim omnem filium quem recipit. Nec tñ mihi amarum debet esse ꝙ flagellat q̃ dulce ꝙ recipit. Quomodo enim non flagellat, custodiens paruu/los dominus, quos grandes quærit hæredes? Quis enim est filius

Ex tracta. ps. cxiiii. ps. cxiiii. Iustus dñs flagellat. Filius.

cui non det disciplinam pater eius?

¶ Quia non repellet dominus plebem suam. Exercet, nō repellet. Quomodo enim dicit alio loco scriptura? Quoniam quem diligit deus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit. Videmus homines in filijs suis facere illud. Aliquando iam desperatos filios suos dimittunt viuere quomodo volunt. Eos qui spem habent flagellant, illos quos omnino viderint sine spe & indomitos esse, dimittunt vt faciant quod volunt. Iam quos dimittunt facere quod volunt permittere ad hęreditatem suam. Eum autem flagellant filium cui ipsam hæreditatem seruant. Cum ergo flagellat deus filium, currat sub manu patris flagellantis: quia flagellat, ad hæreditatem erudit. Non sit tam vano sensu & puerili, vt dicat, plus amat pater meus fratrem meum cui permittit facere quicquid vult. Ego si me mouero contra iussionem patris mei, flagella inuenio. Tu gaude sub flagellis, quia tibi seruatur hæreditas. Ad tēpus emendat, non in æternum damnat. Illis autem ad tempus parcit, in ęternum illos damnabit. Elige tibi. Temporalem vis laborem, an sempiternam pœnam? Temporalem felicitatem, an sempiternam vitam? Quid minatur deus? Sempiternam pœnā. Quid promittit deus? Sempiternam requiē. In quo flagellat deus bonos, temporale est, in quo parcit malis, temporale est.

Ex tractat. ps. xciii.
ps. xciii.
Non castigari nec flagellari desperati est.
A
Eligēdus ē tēporalis labor, aut sempiterna pœna.
Ex tracta. ps. lxxiii.

¶ Neq; quisq; superbe de se præsumat, neq; quisq; humilis de domino desperet. Est enim promissio dei rata, certa, fixa, & inconcussa, fidelis, & omni dubitatione carens, quæ consolatur afflictos. Tota enim vita super terram (sicut scriptum est) tentatio est nec quasi prospera eligenda est, & sola aduersa deuitanda, sed vtraq; cauenda, est. Illa ne corrumpat, illa ne frangat, vt vnicuiq; hominum quocunq; statu rerum in hac vita egerit, non sit refugium nisi deus, nec vllum gaudium nisi in promissis eius. Vita enim hæc qualibet redundans felicitate multos fallit, deus neminem. Quia enim omni homini conuerso ad deum, mutatur delectatio, mutantur delicię. Non enim subtrahuntur, sed mutantur. Omnes autem deliciæ nostrę in hac vita nondum sunt in re, sed ipsa spes tam certa est, vt omnibus huius seculi delicijs præponenda sit. Scriptum est, Delectare in domino. Et ne putares iam te habere quod promittit, subiecit statim, Et dabit tibi petitiones cordis tui. Si ergo nondum habes petitiones cordis, vnde delectaris in domino, nisi quia tenes eius certam promissionem, qui se efficit promittendo debitorem? Huius igitur deprecationis vt maneat nobiscum spes nostra, & introducamur in id quod promisit deus: illuc ergo mentis oculus dirigatur, omnia quæ in via occurrerint transeantur, vt perueniatur in finem. Exultent superbi de presenti felicitate, tumeant honoribus, fulgeant auro, redundent familijs, obsequijs clientium constipentur. Prætereunt ista, transeunt tanq; vmbra. Cum ille finis venerit vbi omnes qui modo in domino sperant gaudent, tunc illis

Nec p̄sumendū de se, nec desperādū de deo est cuius tāq; certa est promissio.
B
ps. xxxvi.
Ibidem.
Exultatio superborū q̄ cōuertetur in luctum.

veniet sine fine tristitia, quando acceperint humiles quod irridēt superbi. Tunc superborum typus conuertetur in luctum.

Deinde patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, & reuerebabamur eos. Non multo magis obtemperabimus patri spirituum & viuemus? Et illi quidem in tempore paucorum dierum, secū dum voluntatem suam erudiebant nos: Hic autem ad id quod vtile est, in recipiendo sanctificationem eius.

G

Ex ser. de verbis euāgelij. Domitor ferēdus est quāuis flagella pferat

Donec domemur & perdomemur, idest perficiamur, domitorem feramus. Plerunq; enim profert domitor noster etiam flagella. Si enim ad domanda iumenta tua profers virgam, profers flagellum: deus non profert ad domanda iumenta sua quod sumus nos, qui de iumentis suis faciet filios suos? Domas equum tuum. Quid daturus es equo tuo cū te cœperit portare māsuetus, ferre disciplinā tuā, obedire imperio tuo, esse iumentū, hoc est adiumentū infirmitatis tuæ? Quid ei retribuis quē nec saltē sepelis cū mortuus fuerit, sed discerpendū volatilibus ,pijcis? Domito tibi deus hæreditatē seruat, qđ est ipse deus & ad tēpus mortuū resuscitat te. Carnē tuā vsq; ad numerū capillorū reddet tibi, & constituet cū angelis in æternū, vbi iam nō indigeas domari. Erit enim tunc deus oīa in omnibus, nec erit vlla infelicitas quæ nos exerceat, sed felicitas sola quæ pascat. Ipse aūt pastor noster, dominus noster est: ipse potus noster, deus noster: honor noster, deus noster: diuitiæ nostræ, deus noster. Quæcunq; tibi varia q̄ris, ipse tibi vnus oīa erit. Ad hanc spem homo domatur, & domitor intolerabilis habetur? Ad hāc spē homo domatur, cōtra istū vtilē domitorē si forte flagellū pferat murmuratur? Audistis exhortātē Apostolū, si separetis vos a disciplina, ergo nothi & non discipuli estis. Nothi sunt adulteri. Quis.n. est filius cui nō det disciplinā pater eius? Et carnis quidē nostræ (inquit) patres habebamus correptores, & ferebamus. Nō multomagis subijciemur patri spirituum, & viuemus? Quid enim tibi potuit præstare pater tuus, quia corripuit te, quia verberauit te, quia flagellum protulit, & cecidit te? Nunquid præstare potuit vt viueres in æternū? quod non potuit præstare sibi, quando præstaret tibi? Propter pecuniam suam quantulācūque quam de vsuris & labore collegit, erudiebat te flagellis, ne tibi dimissus labor eius te male viuente disperderetur. Et cecidit filium timens perire labores suos, quoniam reliquit tibi quod nec tenere hic poterat, nec auferre. Non enim aliquid tibi dimisit quod ipsius esse posset. Cessit vt discede-

[Margin notes: I. Cor. xv. — Deus vnus nobis erit oīa. — H — Heb. xij. — Ibidem. — Ibidem.]

tes: deus autem redemptor tuus, castigator tuus, pater tuus erudit te. Quo? Vt accipias hæreditatem, vbi non efferas patrem, sed hæreditatem habeas ipsum patrem, Ad hanc spem erudiris, & murmuras? & si quid triste acciderit fortasse blasphemas? Quo ibis a spiritu eius? Ecce dimittit te, & non flagellat, deserit te blasphemantem, non senties iudicantem? Nonne melius est vt flagellet te & recipiat te, quàm parcat tibi, & deserat te. Melius est flagellari & recipi, quàm impune deseri.

A

Omnis autem disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris, postea autem fructum pacatissimum, exercitatis per eam reddet iustitiæ. Propter quod remissas manus & soluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus vestris, vt non claudicans quis erret, magis autem sanetur. Roma.v.

Disciplinam quã græci appellant παιδείαν ibi scripturæ nostræ ponere cõsueuerũt, sibi intelligẽda ẽ per molestias eruditio. secundum illud, Quẽ.n. diligit dñs, corripit. Flagellat aũt dominus oẽm filium quem recipit. Hæc apud ecclesiasticas literas dici solet disciplia iterpretata de greco vbi, legitur παιδεία. Hoc enim verbũ in greco positum est in epistola ad Hebræos, vbi latinus interpres ait, Omnis enim disciplina ad presens nõ gaudij videtur esse sed mœroris. Ex tracta. ps. xvij. Disciplina.

¶Postea autem fructum pacatissimum his qui p eam certauerunt reddet iustitiæ. Vt nónulli in græco ἐπιστήμην interptati sũt, disciplina est, q vtiq; a discẽdo nomẽ accepit, vnde & sciẽtia dici potest. Ad hoc.n. quæq; res discit, vt sciat, quãuis alia notiõe i his q p peccatis suis mala vnusqsq; patit vt corrigat, dici soleat disciplina. Vñ illud ẽ in epistola ad Hebræos, Quis enim est filius cui non dedit disciplinam pater eius? Et illud euidentius in eadem, Omnis vero disciplina ad tempus non gaudij videtur esse sed tristitiæ. Postea vero fructum pacificum his qui per eam certarunt reddet iustitiæ. Ex lib. de trini. xiiij. Disciplina.

B

Pacem sequimini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo videbit deum contemplantes ne quis desit gratiæ dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, & per illam inquinentur multi. Ne quis fornicator, aut propha-

Gen.xxv. nus, vt Esau, qui propter vnam escam vendidit primitiua sua. Scitote enim quoniam & postea cupiens hæreditatem, & benedictionem, reprobatus est. Nō enim inuenit pœnitentiæ locum, q̄q̄ cum lachrymis inquisisset eam.

Ibidem.

Ex sermone de visione dei. Filij dei nosci/mur si sumus pacifici.

Filij dei sumus, & agnoscamur q̄ filii eius sumus, nec agnoscimur nisi pacifici fuerimus. Nam vnde videamus deum non habebimus, si contendendo in nobis ipsum oculum extinxerimus. Attende quid dicat. Pacem sectamini cum omnibus & sanctificatione, sine qua nemo poterit videre deum, Quomodo terruit amatores? non terruit nisi amatores. Nunquid dixit, pacem sectamini cum omnibus, & sanctificationem, quam qui non habuerit, in ignem mittetur, æterno igne cruciabitur, infatigabilibus tortoribus dabitur? Et vera sunt, & hoc non dixit, Amatorem te voluit esse boni, nō formidatorem mali. Et ex eo ipso quod desiderabas inde te terruit, q̄s stulti essent duo volentes videre solem orturum, si contenderent inter se qua parte orturus esset, & quomodo videri posset, & nata inter se controuersia litigarent, litigando se cæderent, cædendo oculos suos extinguerent vt illum ortum videre non possent. Ergo vt deum videre possumus fide corda mundemus, charitate sanemus, pace firmemus, quia hoc ipsum vnde inuicem diligimus, iam ex illo est quem videre desideramus.

C

Stulti sunt qui sic contendunt vt ambo careant.

Ex sermone de verbis aposto/li.xix. Qui præ timore non peccat fidem habet. sed iustus non est.

¶ Si timore gehennæ non facis malum, est quidem in te fides quia credis futurum dei iudicium esse, gaudeo fidei tuæ, sed adhuc timeo malitiæ tuæ. Aliud est timere pœnam, aliud amare iustitiam. Amor castus in te esse debet, quo amore desideres videre nō cœlum & terram: non campos liquidos maris: non spectacula nugatoria: non fulgores nitoresque gemmarum: sed desidera videre deum tuum, amare deum tuum, quia dictum est, Dilectissimi, filij dei sumus, & nondum apparuit quod erimus. Scimus autem quia cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, Ecce propter quam visionem noli facere malum. Si enim amas videre deum tuum, si in hac peregrinatione illo amore suspiras, ecce probat te dominus deus tuus, quasi dicat tibi, Ecce fac quod vis, imple cupiditates tuas, extende nequitiam tuam, dilata luxuriam, quicquid libuerit licitum puta, non te hinc punio, non te in gehennas mitto, faciem meam tantum tibi negabo. Si expauisti, amasti. Si hoc quod dictum est, faciem suam tibi negabit deus tuus, cōtremuit cor tuū in nō vidēdo deū tuū, magnā pœnam putasti, gratis amasti. Hanc scintillam boni amoris flate in vobis nutrite in vobis. Ipsa cum creuerit & flammam dignissimam & amplissimam fecerit, omniū cupiditatū carnaliū fœna cōsumet.

I.Ioan.iij.

D

Probatio amoris in deum.

Non enim accessistis ad tractabilem, & accessibi-lem ignem, & turbinem & caliginem, & procellam, & tubæ sonum, & vocem verborum: quam qui au-dierunt, deprecati sunt excusauerunt se ne eis fieret verbum. Non enim portabant quod dicebatur, & si bestia tetigerit montem lapidabitur aut iaculo con tingetur. Et ita terribile erat quod videbatur. Moy-ses dixit, Exterritus sum, & tremebundus. Sed acces-sistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis Hie rusalem cœlestem, & multorum mi llium angelorũ frequentiam, & ecclesiam primitiuorum qui con-scripti sunt in cœlis, & iudicem omnium deum, & spiritus iustorum perfectorum, & testamenti noui mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionem, me-lius loquentem q̃ Abel. Videte ne recusetis loquen-tem. Si enim illi non effugerunt recusantes eum, qui super terram loquebatur, multo magis nos qui de cœlis loquentem nobis, auertimus.

Exo. xx

Ibidem. xix

B

IN magno mysterio videte cõcordiã, videte distãtiã. Concor-di i legis, distantias plebis. Celebrabatur pascha in veteri po pulo (vt nostis) occisione agni cum azymis, vbi occisio ouis Christũ significat, azyma autẽ nouã vitã, hoc est sine vetustate fer-menti. Vnde nobis Apostolus dicit, Expurgate vetus fermẽtũ vt sitis noua cõspersio sicut estis azymi. Pascha. n. nostrũ immolatus est Christus. Celebratũ est pascha in illo vetere populo, nõdum in luce fulgẽte, sed in vmbra significãte celebratũ est. Et post quinqua ginta dies a celebratione paschæ, sicut cõputãs inueniet q volue-rit, datur lex in mõte Sina scripta digito Dei. Venit verũ pascha, immolatur Christus, trãsitũ facit a morte in vitã. Trãsitus. n. inter pretatur Hebraice pascha: quod expressit Euãgelista dicẽs, Cũ autẽ veniret hora, vt trãsiret Iesus de hoc mundo ad patrẽ. Celebratur ergo pascha, resurgit dominus: facit transitũ a morte ad vitam: Quid ergo? Post pascha numerãtur quinquaginta dies, & venit spi ritus sanctus digitus dei. Sed videte, ibi quomodo, & hic quomo-do. Ibi plebs longe stabat, timor erat, amor nõ erat. Nã vsqueadeo timuerunt vt dicerẽt ad Moysen, Loquere tu nobis, & audiemus. Nõ loquatur ad nos dominus ne moriamur. Descẽdit ergo (sicut scriptũ est) deus in Sina in igne: sed plebẽ longe stantẽ territãs, & di gito suo scribẽs in lapide, nõ in corde. Hic autẽ quãdo venit spiri tus sanctus, cõgregati erãt fideles in vnũ, nec in monte terruit, sed

Ex sermone. vel de verbis apo-stoli.

Paschæ diuer-sa celebratio & celebrationis si gnificatio.

i. Cor. v.

Exo. xix

F

Ioan. xiij

Exo. xx.

intrauit in domum. De cælo quidē factus est subito sonus, quasi
Act.ii. ferretur flatus vehemens sonuit, sed nullus expauit. Audistis sonū
vide & ignem: quia & in monte vtrumq; erat & ignis & sonitus &
illic etiam fumus. hic ignis serenus. Visæ sunt enim (inquit illa
scriptura) linguæ diuisæ velut ignis, Nunquid de longinquo terri
Act.ii. G tans? Absit. Nam insedit super vnumquenq; eorum, & cœperunt
linguis loqui sicut spiritus dabat eis pronunciare. Audi lingua lo-
quentem, & intellige spiritum non in lapide, sed in corde scribentē
Sed accessistis ad sion montem & ciuitatem dei viuentis Hieru-
salem cęlestem, & multorum millium angelorum frequentiam, &
ecclesiam primitiorum qui scripti sunt in cælis. & iudicē omni-
um deum, & spiritus iustorum perfectorum: & testamenti noui me
diatorem Iesum, & sanguinis aspersionē melius loquente q; Abel.

Ex tract. ps. cix. Aequales angelis dei fore p filium suum nos certificauit deus. ¶ Quia incredibile videbantur hominibus quod promittebat, deus, ex hac mortalitate, corruptionem, abiectione, informitate, puluere, & cinere futuros homines æquales angelis dei: non solū scripturam, cum hominibus fecit. sed etiā fidei suæ posuit media torem, non quem libet angelum vel arcangelum, sed vnicum filium, vt qua via nos perducturus esset ad illum finem quem pro misit, per eum ipsum filium suum & ostenderet & pręberet. Parū enim erat deo si filium suum faceret demōstratorem viæ, quin H Longissimi esse mus a deo nisi factus esset hō. ipsum viam fecit, vt per illum ires regentem te ambulantem per se. Promisit ergo quia venturi essemus ad eum, id est ad illam ineffabilē immortalitatē & cū angelis eius equalitatē. Quā longe era-
i. Cor. ii. mus? q; ille sursum, q; nos deorsum? q; ille i summo, q; nos in imo Despati iacebamus, sine expectatiōe salutis ægrotabamus, Missus est medicus, q̄m nō cognouit ægrotus. Si. n. cognosset, nunq; dn̄s
Aggei. ii. gloriæ crucifixisset. Sz & hoc quoq; valuit ad ægroti medicamētū q medicū occidit ęgrotus. Venit vt visitaret, occisus ē vt sanaret.

Cuius vox mouit terram tunc nunc autem repro mittit dicens, Adhuc semel, & ego mouebo non solum terram, sed & cælum. Quod autem adhuc se mel dicit, declarat mobilium translationem tanquā factorum, vt maneant ea quæ sunt immobilia. Itaq;
Deut. iiii. regnum immobile suscipientes habemus gratiam, per quam seruiamus placentes deo cum metu & re
Ex li. de ciuita. dei. xx. uerentia. Et enim deus noster igns consumens est.

Quomodo mūdus peribit per ignem. Videamus quid etiam Apostolus Petrus de hoc iudicio scripserit. Cælum (inquit) erat olim & terra de aqua, per aquam constituta dei verbo, per quæ qui tunc erat mundus aqua mundatus deperiit: qui autem nunc sunt cæli & terra eodem verbo repositi sunt igni reseruandi in diem iudicii & perditionis hominum impiorum. Et post pauca, Veniet

autem dies domini vt fur, in quo cœli magno impetu transcur- rent, elementa autem ardentia resoluentur, ⁊ terra ⁊ quæ in ea sunt opera exurentur. His igitur omnibus pereuntibus, quales oportet esse nos in sanctis conuersationibus expectantes ⁊ properantes ad præsentiam diei domini, per quam cœli ardẽtes soluentur, ⁊ elemẽta ignis ardore decoquentur? Nouos vero coelos ⁊ terrã nouam secundũ promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia inhabitat. De perditione mũdi huius satis hic dixit Apostolus, vbi etiã cõmemoris factũ ante diluuiũ. videtur admonuisse quodã- modo quatenus in fine huius seculi mundũ istũ periturũ esse credamus. Nã ⁊ illo tempore perisse dixit qui tunc erat mundũ: nec solũ orbem terræ, verũ etiã cœlos, quos vtiq; istos aereos intelligimus, quorũ locũ ac spatiũ tunc aqua crescẽdo superauerat. Ergo totus aut pene totus aer iste ventosus, quod cœlũ vel potius cœlos vocat, sed vtiq; istos immos nõ illos supremos vbi sol, ⁊ luna, ⁊ sidera cõstituta sunt, cõuersus fuerat in humidã qualitatẽ, atq; hoc modo cũ terra perierat, cuius terræ vtiq; prior facies fuerat deleta diluuio. Qui autẽ nunc sunt (inquit) cœli ⁊ terra, eodẽ verbo repositi sunt igni reseruãdi in diẽ iudicij ⁊ pditionis hominũ impe riorũ. Proinde q cœli ⁊ q̃ terra. i. qui mundus pro eo mundo qui diluuio perijt ex eadẽ aqua repositus est, ipsi igni nouissimo reseruatur in diẽ iudicij ⁊ pditionis hoim impiorũ. Nã ⁊ hoim ꝓpter magnã quandã cõmutationẽ non dubitat dicere perditionẽ futurã, cũ tamen eorũ q̃uis in æternis pœnis sit mansura natura.

i. Pe. iiii.

A

Mundus periit diluuio.

Cœli perierunt diluuio, sed aerei.

Ibidem.

B

¶ Multa de iudicio nouissimo dicuntur in psalmis, sed eorũ hoc quod de fine huius seculi apertissime dictũ est, nequaq̃; silẽtio præteribo. Principio terrã tu fundasti domine, ⁊ opera manuũ tuarũ sunt cœli. Ipsi peribunt, tu aũt permanes, ⁊ oẽs sicut vestimentũ veterascent, ⁊ sicut opertoriũ mutabis eos ⁊ mutabuntur, tu aũt idẽ ipse es, ⁊ anni tui nõ deficient. Et in literis quidẽ sacris. i. in euangelicis ⁊ apostolicis libris legitur. Præterit figura huius mundi: legitur, Mundus transit: legitur, Cœlũ ⁊ terra trãsibunt. Sed puto q ꝑterit, transit, transibunt, aliquanto mitius dicta sunt q̃; peribunt. In epistola quoq; apostoli Petri, vbi aqua mũdatus q tũc erat perijsse dictus est mũdus, satis clarũ est ⁊ q̃ pars mũdi a toto signata, ⁊ quatenus perijsse sit dicta, ⁊ q cœli repositi sunt igni reseruandi in die iudicij ⁊ pditionis hoim impiorũ. Et in eo qđ paulo post ait, Veniet dies domini vt fur, in quo cœli magno impetu transcurrent, elementa aũt ardentia resoluentur, ⁊ terra ⁊ ea quæ in ea sunt opa exurentur, ac deinde subiecit, His omnibus pereuntibus q̃les oportet vos esse, possunt illi cœli intelligi perituri, quos dixit repositos igni reseruandos: ⁊ ea elemẽta accipi arsura quæ in hac ima mũdi parte subsistunt procellosa ⁊ turbulenta, in qua eosdẽ cœlos dixit esse repositos igni reseruandos saluis illis superioribus, ⁊ in sua integritate manentibus, in quorum firmamento sunt si-

Ex eodem lib.

Psal. ci.

Iudicii futuri testimonia.

i. Cor. vii.

Matt. xxiiii

i. Ioan. ii. ⁊

Mar. xiii.

ii. Petri. iii.

Ibidẽ.

Ibidẽ.

C

dera cõstituta. Nã & illud qđ scriptũ est, stellas de cœlo esse casuras, præter ꝙ põt multo probabilius & aliter intelligi, magis ostendit mansuros esse illos cœlos, si tamẽ stellæ inde casuræ sunt, cuius vel tropica sit locutio quod est credibilius, vel in isto vno cœlo futurũ sit vtiq; mirabilius, q̃ nũc sit. Hoc autẽ quod de psalmo commemoraui, nullũ cœlorũ videtur relinquere qđ periturũ esse non

Ps. ci. dixerit. Vbi. n. dicit̃, Opa manuũ tuarũ sunt cœli, ipsi peribunt, q̃ nullũ eorũ ab ope dei, tã nullũ eorũ a pditione secernitur. Ne ergo totus mundus periturus esse credatur, sic a toto pars accipiatur

Qui cœli & quomodo perituri sunt ante iudicium. in eo qđ dictũ est, ipsi peribunt, cuius soli cœli infimi perituri sint, queadmodũ i apostolica epistola a toto pars accipit̃, ꝙ diluuio perisse dictus est mũdus, q̃uis sola eius cũ suis cœlis pars ima pierit.

CAPVT XIII.

D
Rom. xij
I. Pet. iiii

Haritas fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatẽ nolite obliuisci. Per hanc enim placuerunt quidam angelis hospitio receptis. Mementote vinctorum tanq̃ simul vincti, & laborantium tanquã & ipsi in corpore morãtes.

Ex lib. quæstionũ Geneseos titu. xx vbi An Sara angelos hospitio receptos homines putauit: & Abraham deũ. Quomodo angelos cognouerunt Abrahã & Sara.

NEgauit Sara, dicẽs, Non risi. Timuit. n. Quõ intelligebant deũ esse q loquebatur, cũ etiã negare ausa sit Sara ꝙ riserit, tãq̃ ille hoc posset ignorare? nisi forte Sara hoies eos putabat, Abrahã vero deũ intelligebat. Sed etiã ipse illa humanitatis officia prębẽdo, q̃ necessaria nisi infirmæ carni esse nõ possent, mirũ nisi hoies prius esse arbitratus est, sed fortassis in qbus deũ intellexit loqui qbusdã diuinæ maiestatis existẽtibus & apparẽtibus signis, sicut in hoibus dei sępe apparuisse scriptura testatur. Sed rursus quæritur si ita est: vnde angelos postea fuisse cognouerint, nisi forte cum eis videntibus in cœlos ijssent?

Item ex eodem lib. ti. xli Gen xix Angeli hospitio recepti partim cogniti, partim incogniti erant.

¶ Quia occurrit Loth angelis, & adorauit in faciẽ, videtur intellexisse ꝙ angeli essent. Sed rursus cũ eos ad refectionẽ corpis inuitat, q̃ mortalibus necessaria est, videtur putasse ꝙ hoies essent. Ergo q̃stio similiter soluitur, vt soluta est in tribus qui venerunt ad Abrahã, vt aliqbus signis appareret eos diuinitus missos, q tamẽ hoies crederẽtur. Nã hoc in epistola, q̃ est ad Hebræos, cũ de hospitalitatis bono scriptura loqueretur, ait. Per hãc. n. qdã nesciẽtes hospitio receperunt angelos.

E
Ex libro contra Alexandrinum.

¶ Exhibuit itaq; hospitalitatẽ quõ sanctis hoibus dei, in quibus Deũ esse cognouit, cũ eos sicut etiã ipse Abrahã, angelos esse nesciret. Hi. n. patriarchæ sunt significati in epistola ad Hebræos, vbi de hospitalitate loquẽs ait, Per hãc qdam nesciẽtes hospitio recepe-

runt

rūt angelos. Recepit ergo eos Loth, nesciēs ꝙ angeli essent, cognoscēs tñ, sicut ipso demōstrante cognoscere potuit, quis in eis esset. Ex libro de ciuit. dei. x
¶ Et Abrahā in tribus, ꝛ Loth in duobus viris dominū agnoscebāt, cui per singularē numerū loquebantur etiā cū eos homines esse arbitrarētur. Neqꝫ. n. illi ob causam sic eos susceperunt, vt tanquā mortalibus ꝛ humana refectione indigētibus ministrarēt, sed erat profecto aliqd, quo ita excellebāt licet tanqꝫ hoīes, vt in eis esse dominū sicut esse assolet in prophetis, hi q hospitalitatē illis exhibebant, dubitare nō possent: atqꝫ idō ꝛ ipsos aliqñ pluraliter, ꝛ in eis dominū aliqñ singulariter appellabāt. Angelos autē fuisse scriptura testatur nō solū in Genesis libro vbi hæc gesta narrātur, verū etiā in epistola ad Hebræos, vbi cuꝫ hospitalitas laudaretur, Per hāc, inqt, etiā quidam nescientes hospitio receperunt angelos. Deum agnoscebant in viris Abraham ꝛ Loth

F

Honorabile cōnubiū i oībus & thorus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit deus. Ex sermone de verbis euāgelij

Vlnus est mortiferū, quod aliquādo qui cōmittunt nescio qua peruersitate cōtemnunt ꝛ nescio vnde sibi testimonia nulla ꝛ vana cōquirunt dicētes, Peccata carnis deus nō curat. vbi est quod scriptum est, Fornicatores, ꝛ adulteros iudicabit deus? Ecce quod attendas quisquis tali morbo laboras. Quod dicit deus audi, nō quod dicit tibi fauens peccatis tuis animus tuus aut eadē tecum iniquitatis catena ligatus amicus tuus, vel potius inimicus ꝛ tuus ꝛ suus. Honorabiles, inquit, nuptiæ in omnibus, ꝛ torus immaculatus: fornicatores autem ꝛ adulteros iudicabit deus. Times ne te inscribat inimicus, ꝛ non times ne te iudicet deus? Vbi est fides? Longe est quidē dies iudicij, sed vniuscuiusque hominis dies vltimus longe esse non potest. Et quia breuis est vita, ꝛ quia ipsa breuitas semper incerta, quādo sit dies vltimus tuus nescis. Corrige te hodie propter crās. Prosit tibi ꝛ modo in secreto correptio. Vulnus peccati carnalis mortiferum est. Dies vltimus suus cuiqꝫ prope est.

Sint mores sine auaritia, cōtēti præsentibus. Ipse enī dixit, Nō te deserā neqꝫ derelinquā. Ita vt cōfidēter dicamus, Dominus mihi adiutor est, nō timebo quid faciat mihi homo. Memētote præpositorū vestrorū, qui vobis locuti sunt verbū dei, quorū intuētes exitū cōuersationis, imitamini fidē. Iesus Christus heri & hodie, ipse & in secula. G Psal. cxvij

Dominus mihi adiutor est, non timebo quid faciat mihi homo. Sed nūquid homines solos habet inimicos ecclesia? Quid est homo carni ꝛ sanguini deditus, nisi caro, ꝛ sanguis? sed ait Apostolus, Nō est nobis colluctatio aduersus carnē ꝛ sanguinē, sed aduersus principes ꝛ rectores mundi tenebrarū Ex tract. ps. cxvij. Inimici ecclesiæ non sunt soli homine.

harũ. Poſt rectores iniquorũ mundũ illũ diligentius, & propter ea tenebrarũ, quia & nos fuimus aliquãdo tenebrę, nũc aũt lux in domino. Aduerſus ſpiritalia, inqt, nequitiæ in cœleſtibus. i. diabolũ, & angelos eius. Quẽ diabolũ alio loco dicit principem poteſtatis aeris huius. Audi ergo quod ſequitur, Dominus mihi adiutor, & ego deſpiciã inimicos meos. Ex quolibet genere inimici exurgãt ſiue ex numero malorum hominum, ſiue ex numero angelorũ, in domini adiutorio deſpicientur.

Ephe. v. Ephe. vi

Omnes inimicos deſpicere poteſt cui dominus adiutor eſt.

H Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. Optimum eſt enim gratia ſtabilire cor, non eſcis, quæ nõ profuerunt ambulantibus in eis. Habemus altare, I de quo edere non habent poteſtatem qui tabernaculo deſeruiunt. Quorum enim animaliũ infertur ſanguis pro peccato in ſancta per pontificem, horum corpora cremantur extra caſtra. Propter quod & Ieſus vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. Exeamus igitur ad eum extra caſtra, improperium eius portantes. Non enim habemus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus.

Num. xix.

Ex lib. quæſtionum euãg. ij

Leproſi ſunt qui doctrinas profitentur erroris.

¶ Leproſi nõ abſurde intelligũtur q ſciẽtiã verę fidei nõ habẽtes varias doctrinas ꝓfitẽtur erroris. Nõ. n. vel abſcõdũt imperitiam ſuã, ſed ꝓ ſumma peritia ꝓferunt in lucẽ, & iactantiam ſermonis oſtẽtant. Nulla porro falſa doctrina eſt q̃ nõ etiã aliqua vera intermiſceat. Vera ergo falſis inordinate ꝑmixta in vna diſputatione, vel narratione hoĩs tanq̃ in vnius corpis colore apparẽtia ſignificãt leprã tanq̃ veris falſisq́ colorũ locis humana corpa variãtẽ, atq; maculãtẽ. Hi aũt tã vitandi ſunt eccleſiæ, vt ſi fieri põt, A longius remoti magno clamore Chriſtũ interpellent, ſicut iſti decẽ q ſteterũt a lõge, & leuauerũt voces dicentes, Ieſu præceptor miſerere noſtri. Nã & q ꝑceptorẽ vocãt, quo nomine neſcio vtrũ quiſquã dñm interpellauerit ꝓ medicina corpali, ſatis puto ſignare lepram falſam eſſe doctrinam, quam bonus præceptor abſterget.

Lucæ. xvii.

Per ipſum ergo offeramus hoſtiã laudis ſemper deo, ideſt fructũ labiorũ confitentium nomini eius.

Ex lib. de gratia noui teſtamẽti

Pſal. xxi

Amans deum, laudare poteſt eum.

QVi timetis dñm, laudate eũ, vt deũ nõ ſeruiliter, ſed libere colatis. Amare diſcite quẽ timetis, & poteritis laudare quẽ amatis. Timentes. n. deũ hoĩes veteris teſtamenti pp literã terrentem & occidentem, nõdũ habentes ſpiritũ viuificãtẽ, currebãt cũ ſacrificijs ad tẽplũ, & q̃uis in figura ſa

tur i sanguinis quo redempti sumus, tñ nesciẽtes qd p eos pfigura tur, cruẽtas victimas imolabãt. Nũc vero in gratia testamẽti noui, q timetis deũ laudate eũ. Ipse qppe in alio psalmo mutanda illa pnunciãs, q̃ tũc in vmbra futuri offerebãtur, Nõ accipiã, inqt, de manu tua vitulos: neque de gregibus tuis hircos. Et paulopost, vt ostẽderet sacrificiũ noui testamẽti qñ illa fuerãt cessatura, Immola, inquit, deo sacrificiũ laudis, & redde altissimo vota tua. Et in fine eiusdẽ psalmi, Sacrificiũ, inqt, laudis glorificabit me, & illic via est q̃ ostẽdã illi salutare meũ. Salutare dei, Christus est. Quẽ infantẽ Symeon senex cũ agnouisset in spũ, eũq; sumpsisset in manus, Nunc dimittis, inqt, domine seruum tuum secundum verbũ tuũ in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Ps. xlix. B Ibidem. Psal. xlix Lucæ. ii.

Beneficentiæ autem, & communicationis nolite obliuisci, talibus enim hostiis promeretur deus.

Sacrificiũ visibile inuisibilis sacrificij testamẽtũ. i. sacrũ signũ est. Vnde ille pœnitens apud prophetam, vel ipse propheta quærens deũ peccatis suis habere propitiũ. Si voluisses, inqt sacrificiũ dedissem, vtiq; holocaustis nõ delectaberis. Sacrificium deo spiritus cõtribulatus, cor cõtritũ & humiliatũ deus nõ spernet. Intueamur queadmodũ vbi deũ dixit nolite sacrificiũ, ibi deum ostẽdit velle sacrificiũ. Non vult ergo sacrificiũ trucidati pecoris, sed vult sacrificiũ contriti cordis. Illo igitur quod eũ nolle dixit, hoc significatur quod eũ velle subiecit. Sic itaq; ille deum nolle dixit, quomodo a stultis ea velle creditur, velut suę gratia volupta tis. Nã si ea sacrificia quæ vult, quorũ hoc vnũ est. cor contritus & humiliatũ dolore pœnitendi, nollet eis sacrificijs significari, quæ velut sibi delectabilia desiderare putatus est, non vtiq;, de his offe rendis in lege veteri præcepisset. Ex lib. x. de ci. dei. ca. v. Sacrificium visibile. Psal. l. Sacrificiũ vult & nõ vult deus A C Et paulopost

Et ideo mutanda erant opportuno certoq; iam tẽpore: ne ipsi deo desiderabilia, vel certe nobis acceptabilia, ac non potius quæ his significata sunt crederentur. Item apud aliũ prophetã. In quo inqt, apprehẽdã dominũ, assumã deũ meũ excelsum? Si apphendã illũ in holocaustis, in vitulis agniculis? Si acceptauerit dominus, in milibus arietũ, aut in denis millibus hircorũ pinguiũ? Si dedero primogenita mea Impietatis fructũ vẽtris mei pro peccato aiæ meæ? Si annunciatum est tibi homo bonũ, aut qd dñs exquirat a te, nisi facere iudiciũ, & diligere misericordiã, & paratũ esse ire cũ dño deo tuo? Et in huius pphetę verbis vtrinq; distinctũ est, satisq; declaratũ. illa sacrificia p seipsa nõ reqrere deũ qbus significãtur hæc sacrificia q̃ reqrit deus. In epistola q̃ scribitur ad Hebræos. Benefacere, inqt, & communicatores esse nolite obliuisci, talibus. n. sacrificijs placet deo. Ac p hoc vbi scriptũ est. Misericordiam volo q̃; sacrificium: nihil aliud q̃; sacrificium sacrificio prælatum oportet intelligi. Quoniam illud quod ab omnibus appella Sacrificium quod deus requirit. Matth. ix Misericordiam magis volo.

Sacrificiũ prefertur sacrificio
D
Matth.xxii.

tur sacrificium, signum est veri sacrificium, porro autẽ mina verũ sacrificiũ est. Vnde dictum est, quod paulo ante commemoraui, Talibus enim sacrificijs placetur deo. Quęcunq; igitur in ministerio tabernaculi siue templi multis modis de sacrificijs legũtur diuinitus esse ꝑcepta ad dilectionẽ dei ⁊ ꝓximi significãdo referunt. In his.n.duobus præceptis (vt scriptũ est) tota lex pẽdet ⁊ ꝓphetæ.

Obedite præpositis vestris: & subiacete eis. Ipsi.n. peruigilant quasi rationẽ pro animabus vestris reddituri, vt cũ gaudio hoc faciant, & non gementes. Hoc enim non expedit vobis. Orate pro nobis. Confidimus enim quia bonã cõscientiã habemus: in omnibus bene volentes conuersari. Amplius autẽ deprecor vos hoc facere, quo celerius restituar vobis. Deus autẽ pacis qui eduxit de mortuis pastorẽ magnũ ouiũ in sanguine testamẽti æterni dominũ nostrũ Iesum Christũ, aptet vos in omni bono, vt faciatis eius voluntatẽ: faciens in vobis quod placeat corã se per Iesum Christũ, cui est gloria in secula seculorũ amẽ. Rogo autẽ vos fratres vt sufferatis verbũ solatii. Et

A

enim per paucis scripsi vobis. Cognoscite fratrẽ nostrũ Timotheũ dimissum, cũ quo si celerius venerit, videbo vos. Salutate omnes prepositos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

Ex sermone de verbis euang. Audistis: &c.

Audistis fratres mei, cũ Epistola ad Hebræos legeret. Obedite ꝑpositis vestris, ⁊ subditi estote, q2 ipsi vigilãt ꝓ animabus vestris tanq; rõnẽ reddituri, vt cũ gaudio hoc faciãt. ⁊ nõ cũ tristitia, nõ.n.expedit vobis. Quãdo facimus ista cũ gaudio nisi quãdo videmus ꝓficere homines in verbis dei? Tunc.n.cũ gaudio laborat operarius in agro, quãdo attẽdit arborẽ, ⁊ fructũ videt: quãdo attẽdit segetẽ, ⁊ fluctuare ꝓspicit vbertatẽ, non sine causa laborauit, non sine causa dorsum curuauit, non sine causa manus attriuit, non sine causa frigus ⁊ estus tolerauit: Hoc est quod ait, Vt cũ gaudio hoc faciãt ⁊ nõ cũ tristitia, nõ.n.expedit vobis. Nũqd dixit, nõ illis expedit? Dixit nõ expedit sed vobis. Nã illi ꝑpositi quãdo cõtristãtur de malis vestris, expedit illis ipsa tristitia, ⁊ prodest illis, sed non expedit vobis. Simul ergo in dominico agro bonum operemur, ⁊ simul de mercede gaudeamus. Amen.

Cũ gaudio laborat operarius in agro dũ fructũ aspicit ex labore suo.

B

Finis Epistolę ad Hebræos, ⁊ eius expositionis. Deo laus ⁊ gloria.

INCIPIT EPISTOLA ANIANI, AD Euangelum presbyterum.

Domino sancto Euāgelo presbytero Anianus Salutem. Recenti experimēto didici q; sint vtilia obsequētibus imperia bonorum, qui rectiore quadam in gredietes benignitatis via, beneficia deferūt sub specie iussionis. Quid enim mihi iucūdius, quod fructuosius īpetrare iussisti, q; vt ex beati viri Io.inis operibus, in nostram linguam aliqua trāsferrem. i. septem libellos eius, quos super Apostoli Pauli laudibus in ecclesia aliquādo disseruit In quo mihi, etsi in sermone peregrino admodum rudi, plus euenit tamen voluptatis, & commodi, q; laboris. Secutum est enim vt eum tibi dum vertere conor e greco, pressius ipse combiberem, pleniusq; tam insignis doctrinæ veritate perfruerer, maxime cū vbiq; diues ingenium in materia locupletiore versetur. Beatus. n. hic Paulus exprimitur, non fucatæ alicuius laudis adumbratus coloribus, sed inuiolabili virtutum suarum veritate formatus. Quem tan integre vbiq;, tam solide, nunc ex magnitudine operum, nunc ex illuminatione dictorum, modo ex consilio vario, modo ex dispensationum profundo, tum ex tolerantia passionū, tum ex claritate signorum, eximius laudator asseruit, vt non eum depinxisse solum, verum quasi ad prebendum rursus perfectionis exemplum, quodammodo resuscitasse videatur. Nā cum ab alijs cæterorum merita laudantur, vsitatum quiddam solent, atq; exile resonare, & velut in superficie circumuagante sermone, virtutes ipsæ nominibus magis suis ad commemorationem videntur vt enite q; rebus. Beatus autem Ioannes Paulum altius intuendo. di lucideq; in medium proferendo, ipsas mihi videtur inspexisse venas, ac medullas virtutum expressisse. Quæ ita omnes in ista laudatione viuunt, ita floribus suis decorantur, & fructibus, vt easpro pe non minus ab hoc tam sublimiter explicatas, q; ab Apostolo fortasse miremur. Quod quidem opus eo esse apud te amabilius debet, & gratius quo de sanctarum scripturarum luce rutilans, clarissimi sideris vice, noctem Manichæi erroris exagitat. Quantum enim nobis consolationis exoritur, cum cernimus tam erudito, tāq; illustri orientis magistro, eam quam in nobis Traducianus oppugnat, astrui veritatem? quā certe beatus Ioannes, vt in omnibus libris suis, ita hic quoq; ab omni munitam latere custodit, armat, accendit, vt videatur non tam presentes informasse discipulos, q; nobis contra veræ fidei oppugnationem, auxilia præparasse Quantus. n. ille aduersus necessitatem? quantus pro libero surgit

arbitrio: q; nostrorum libris vbiq; concinens, voluntatis iure ser uato diuinæ gratiæ presidia commendat: q; contra omnium vi tiorum tenebras, q; pro cunctarum speculo virtutum splendissi mum vas electionis opponit: Primo beatum Paulum libello, & omnibus preferendo sanctis, & angelis conferendo. Secundo ex virtutibus eius, atq; sententijs bonum afferendo naturæ. Tertio eius charitatem præ cunctorum salute feruentissimam compro bando. Quarto de vocatione eius, & confirmata vbiq; ab ipso euã gelii veritate dicendo. Quinto, de passionibus eius, & dispensatio num varietatibus differendo. Sexto soluendo omnes illas quæ stiones quibus Traducianus os innitens beatum Paulum vitiorũ obfuscatione commaculat, vt scilicet fidelibus suis apostolico exẽ plo peccata conciliet. Septimo ignem zeli eius in Christum, & an te honorem quoq; apostolatus feruorem docendi supra cæteros efferendo, vt satis liquido clareat extinctam esse peccandi necessi tatem, quã aduersus Manichæos & doctrina apostoli depreliatur & vita. Verum nos in tam egregij interpretatione operis, etsi nihil vt puto) de sensuum veritate, non tamen parum de eloquij venu state perdidimus, splendorem tam nobilis styli, & elocutionum gratiam exprimere non valentes. Sed ne sic quidem te istud im perasse pœniteat Neq; n. verendum tibi est, ne forte asperitate trã slationis offensus, lectionis huius careas voluptate: cum quicquid nobis ex cultu defuit, ornatuq; verborum, id totum illius quem transtulimus magnifica inuenta compensent. Est. n. sanctus Ioan nes tam clarus totus, ac fulgidus, vt facile possit sententiarum sua rum lumine etiam inter nostri sermonis nubila coruscare.

INCIPIT LIBER SANCTI IOANNIS Chrysostomi de laudibus beati Pauli Apostoli.

HOMILIA I.

Nihil prorsus errauerit, qui pratum quoddã insigne virtutum ac paradisum, spiritalem Pauli animam nuncupauerit. Tam multa enim gratia floruit, tanq; huic gratiæ congruente vitę perfectione resplenduit. Quoniam enim vas electionis effectus est, & bene semetipsum emendare curauit, largissime in eum spiritus munus effusum est, unde & mirabiles nobis fluuios genuit, non secundum paradisi fontem quattuor tantũ. sed multo etiam plures & quotidie fluentes, non terram irrigantes sed animas hominum ad producenda virtutũ germina suscitantes. Quis ergo ad explicanda istius merita sermo sufficiet? Quæ autem lingua laudibus eius inueniatur æqualis, cum omnia quæ sunt in hominibus bona, anima vna possideat, & ea cuncta plene, atq; cumulate, nec solũ hominũ, sed etiã quod est amplius angelorũ? Nequaq; ergo possumus eius explicare preconia. Nec tamẽ idcirco reticebimus, quĩ potius ꝓpterea dicemus. Est.n. hoc maximũ laudis genus, cum orationis copiã virtus superat & magnitudo laudati. Sicq; vinci multo est nobis gloriosius, q̃; sæpe vicisse. Vnde igitur, opportunius laudum eius sumamus exordium? vnde inquam incipiemus aliunde, nisi ab hoc ipso primum, vt ostendamus eum bona omnium possidentem? Siue enim prophetæ potentius in se aliquid ostenderunt. magisq; mirabile, siue patriarche, siue iusti, siue apostoli, siue martyres, hæc omnia simul colligens Paulus. cum tanto habet cumulo, cum quanto nullus eorum bonum quo excellebat, impleuit. Hoc itaq; diligentius intuere Abel obtulit sacrificium, & inde laudatur. Sed si Pauli hostiam adducamus in medium: quãtum cœlum a terra, superior apparebit. Quem ergo vultis vt memorem? Non enim vna tantummodo est. Siquidem semetipsum per dies singulos immolabat. Quam tamen rursus hostiam dupliciter offerebat, tum in corde, tum in corpore suo mortificationem Iesu sine intermissione circunferens. Nam & ad pericula iugiter parabatur: consummans voluntate martyrum, & naturam in se mortificando carnis, nihil minus q̃; immolatæ deo hostiæ munus implebat, immo etiam multo amplius. Non oues enim offerebat, aut boues, sed semetipsum per dies singulos dupliciter (vt diximus) immolabat. Propter quod confitendo dicebat.

Paulus paradisus spiritalis.

Diuersa flumina et animo Pauli fluentia

In Paulo reperiuntur omnia bona virtutũ tã angelorũ q̃; hominum.

C

Paulus perfectius obtulit deo sacrificium quã Abel.

Ego enim iam immolor,sanguinem vtiq; suum immolationem vocans.Neq; vero his tantummodo sacrificijs contentus fuit,sed quia bene seipsum consecrauerat deo, etiam orbem vniuersum studuit offerre.Qui terram videlicet ac mare,Græciam simul atq; Barbariam,omnem prorsus(quanta est sub sole)regionem quasi volitans circuiuit:non simplici labore velut in vacuum itinera percurrens,sed peccatorum spinas pariter euellens,& verbum seminans vbiq; pietatis,fugans errores,veritatem reducens, ex hominibus faciés angelos,quinimmo ipsos homines quasi ex dæmonibus angelos prouehens. Propter quod iam hinc post sudores plurimos ac trophæa innumerabilia transiturus,pro discipulorum consolatione dicebat. Sed & si immolor super sacrificium & obsequium fidei nostræ, gaudeo & congratulabor omnibus vobis.Propter quod & vos gaudete, & congratulamini mihi. Quid nam igitur huic hostiæ reperietur æquale,quã Paulus gladio sancti spiritus imolauit,quãq; in illo altario obtulit, quod supra cœlos locatũ est? Sed Abel dolo germani percussus occubuit, atque hinc effectus est clarior. Vt ergo innumeras tibi ostendi mortes tot vtiq; quot etiam dies beatus iste in ꝑdicatione vixit. Sin vero eam quoq; vis nosse mortem,quæ nouissime etiã rebus impleta ē Abel quidẽ a fratre vt nihil a se læso, ita nullis affecto beneficijs interemptus est Paulus vero ab eis est interfectus,quos innumeris malis cupiebat eripere, & propter quos sustinuit vniuersa mala q̃ passus est. Sed Noe iustus in generatione sua atq; perfectus,& solus erat talis in cunctis. Sed & Paulus solus inter omnes talis inuẽtus est. Et ille quidem se tantũmodo legitur seruasse cum liberis:hic autem multo sæuiore vndarum innundante diluuio,non arcam cooptãdo cõpagibus tabularũ, sed epistolas cõponẽdo pro tabulis,nõ duos,vel tres,aut quinq; cognatos, sed vniuersum prorsus orbẽ mergi periclitantẽ,ex medijs fluctibus liberauit.Nec ꝟo erat hæc talis arca,vt vno circũferretur loco:q̃ vtiq; orbis terminos cõprehẽdit.Nã vsq; nũc oẽs in hanc arcam Paulus inducit,quã certe capacẽ saluãdæ multitudinis ꝑparauit. Quæ suscipiẽs irrõnalib⁹ pene aĩalibus stultiores,imitatores efficit angelorũ.Et hinc quoq; illã vincit arcã,qa illa quidẽ coruũ recipiẽs, coruũ rursum emisit, & includẽs lupũ,feritatẽ eius mutare non potuit.Hic vero accipitres,miluosq; suscipiẽs. fecit colũbas: & excludẽs irrationabilitatẽ omnẽ atq; feritatẽ mãsuetudinẽ spũs introduxit.Manet hodieque hæc arca nauigãs,nec tamẽ aliquãdo dissoluitur,nec valet tabulas eius vlla malitiæ laxare tẽpestas,quin potius ipsa tempestatis motus nauigãdo cõpescuit.Quod satis cõsequẽter effectũ est. Non.n. bitumine ac pice, sed sancto spiritu eius tabulæ sunt punctæ. Sed Abrahã mirantur oẽs,quia cũ audisset Abrahã, Exi de terra tua,& cognatione tua:& domos reliquit,& patriã & amicos, atq; cognatos,quorũ omniũ iacturã solo diuini amoris ꝑcepto pensabat.Nã

D

Quod passio apostoli fuit magis merito ria sibi, q̃; occisio Abel ipsi Abel.

E

Paulus pfectus genus hũanũ ex medijs fluctibus liberauit q̃; Noe.

Gene.viij.

Paulus sua doctrina aĩalia ferocia fecit mitia.

Gene.xij.

F

& nos eũ Propterea miramur. Sed quid Paulo possit æquari, q̃ nõ modo patriam, cognatos, ac domum, sed ipsum quoq; mundum reliquit: imo etiã cælũ? & cælũ cæli? Et hęc omnia Christum susci piendo despexit, vnũ pro cũctis illud & solũ.i. Christi charitatem requirẽs. Neq; præsentia, inquit, neq; futura, neq; altitudo, neq; pro fundũ, neq; creatura alia poterit nos separare a charitate dei: quæ est in Christo Iesu domino nostro. Sed Abrahã ĩ periculũ seipsũ tradens hostibus filiũ fratris eripuit. At Paulus nõ fratris filium, neq; tres aut quinq; vrbes, sed orbẽ vniuersum de ipsa diaboli ex torsit manu: innumerabilia per dies singulos pericula sustinẽdo, proprijsque mortibus maximã securitatẽ alijs comparando. Caput bonorũ eius, culmẽque philosophiæ est: q̃ filiũ voluerit imolare. Sed hæc quoque inueniemus Paulũ primas partes tenentẽ, qui nõ filiũ, sed semetipsum (vt dixi) miles ĩmolauit. In Isaac qdẽ aliquis admirat̃ & alia qdẽ plurima sed p̃cipue patientiã, quoniã puteos fodiẽs: & de proprijs exagitatus laboribus, minime resistebat, sed factos a se puteos obrui patiebatur: atque ad aliũ semp̃ migrabat locũ, neq; collecta suorũ manu in aduersarios irruebat, sed propria possessione vbiq; cedebat, quoadusq; illorũ iniquissimã expleret cupiditatem. At Paulus non puteos cernens lapidibus obrutos, sed proprium corpus, nõ solum sicut ille cedebat, sed eos etiam a quibus lapidabatur, in cœlum studebat euehere. Quanto enim amplius obruebatur iste fons, tanto erumpebat magis, ac plures ex se fluuios effundendo emanabat. De lõganimitate atq; patientia huius filium Iacob scriptura miratur. Et quæ nam illa est tam adamantina prorsus anima, quæ Pauli patientiam possit imitari? Neq; enim bis septem annorum, sed totius vitæ seruitiũ pro sponsa pertulit Christi: non adustus solum ęstu diei, & noctis gelu, sed tentationes mille perpetiens: & nunc quidem verberibus, nunc vero lapidibus scissus, atq; collisus: & modo quidem bestijs, modo autem fluctibus pugnans: modo etiã nimiæ atq; continuæ reluctans fami diebus ac noctibus. Et inter certamina vbiq; prosiliens, captas oues ex diaboli faucibus abstrahebat. Sed Ioseph pudicitiæ virtute decuratus est. Et ego vereor ne iam ridiculum sit hinc Paulum laudare, qui semetipsum mundo crucifigens, ita non solum humanorum corporum pulchritudines, sed omnia etiam quæ videntur rebus clara ac decora cernebat, quẽadmodum nos fauillam cineremq; despicimus: qui quasi mortuus prorsus ad mortuum immobilis permanebat. Itaq; cũ tanta animi cura comprimeret incentiua vitiorum & naturæ, nihil humanum ad aliquem aliquando perpessus est. Stupent certe Iob omnes homines, & valde vtiq; consequenter. Et enim ille athleta mirabilis, & qui Paulum ipsum velut ex aduerso possit aspicere ob patientiam puritatemq; vitæ, ob testimonium dei: propter illam fortissimam cum diabolo pugnam, propter victoriã quæ

Paulus pl^9 oĩa reliq̃t q̃ Abraham.

Non solum vt Abrahã Paulus filiũ fratris ab hostib^9 eripuit sed vniuersũ orbẽ de ipsa diaboli mãu extorsit.

Maior in Paulo quã in Isaac patientia.

C

Paulus Ioseph in pudicicia superauit.

D

Iob in patiẽtia Paulus supauit

pugnam secuta est. Et Paulus non mensibus tantum, sed annis plurimis in agone perdurans, tam clarus emicuit: non terræ gleba saniem carnis radens, sed in ipsius intelligibilis os leonis frequenter incurrens: & pugnans aduersus tentationes innumeras, omni erat lapide tolerantior. Qui non a tribus & quattuor amicis, sed a cunctis infidelibus, a falsis etiam fratribus opprobria sustinebat, consputatus ab omnibus atq; maledictus. Sed illius erat magna hospitalitas, & cura parentum siue pauperu3. Nec nos quidem istud negamus, sed Pauli eam liberalitate inferiorem docemus, & tanto inferioré, quanto anima est corpus inferius. Quam enim ille curã impendebat carne debilibus, hãc iste anima morbidis exhibebat, nunc mentis sensibus claudicantes dirigendo in recti itineris incessu: nunc nuditate deformes stola cælestis philosophiæ vestiendo. In corporalibus quoq3 beneficijs tanto iste superabat, quanto est amplius in fame & egestate viuentem indigentibus ferre præsidium, q̃; id ipsum de diuitiarum affluentia ministrare. Nam illius quidem omni aduenienti aperiebatur domus, huius vero anima vniuerso patebat orbi: ac fidelium populos benignæ mentis recipiebat hospitio, dicens. Non angustiamini in nobis, angustiamini vero in visceribus vestris. Et ille quidem cũ boues, ac oues haberet innumeras, erat in pauperes liberalis: hic vero nihil amplius corpore suo possidens, de hoc ipso sufficienter indigentibus ministrabat. Quod alicubi ipse cõmemorans, necessitatibus, inquit, meis, & his qui mecum erant ministrauerunt manus istæ. Corporis enim sui opera3 velut ex quadam possessione fructus esurientibus deputabat. Sed vermes videlicet ac vulnera, sęuosq3 atq3 intolerabiles sancto Iob inferebat dolores. Et ego fateor. Sed si per tã multos annos Pauli verbera, & cũ iugi fame etiã nuditaté, catenas, carceré, insidias, periculaque cõsideres, quæ a domesticis, ab extraneis, a tyrãnis, a toto postremo patiebatur orbe, addas huc etiã his profecto amariora, id est pro eis qui labebantur dolores, sollicitudinẽ quã ꝓ ecclesijs oĩbus vstionẽ quã pro scandalizatis singulis perferebat: videbis q̃; omni erat saxo durior anima ista perpetiens, & ferru3 atq; adamantem firmitate superabat. Quæ enim Iob corpore: hæc Paulus mente sustinuit, quem omni febre molestior de singulis quibusq; labẽtibus mœstitia cõsumebat. Vnde & iuges lachrymarũ ex eo fontes, non diebus solũ, sed etiã noctibus effluebãt, omniq3 muliere parturiente vehemẽtius affligebatur in singulis, Propter quod etiam dicebat, Filioli mei quos iterũ parturio. Quẽ vero iã quispiã post Iob putet esse mirabilẽ? Moysen profecto. Sed hũc etiam Paulus satis eminẽti virtute transcendit. Cuius quidem multa sunt alia præclara, sed caput sanctæ illius animę atq3 fastigiũ est: quonia3 pro Iudæorũ salute deleri elegit e libro. Sed Moyses cum cæteris optauit perire, Paulus pro ceteris. Non.n. cum pereuntibus perire

A — Iob.

B — Gala .iiij.

Moyses posterior ẽipso Iob Moysen Paulus eminẽti virtuté trãscẽdit.

voluit:sed vt saluarētur alij ipse de gloriæ æternitate decidere. Et ille quidē Pharaoni,iste autem diabolo quotidie repugnabat. Et ille pro vna gēte, iste vero pro vniuerso orbe certauit: nō sudore, sed sanguine vice sudoris vndiq; profluente: cū non solū habitabiles mundi partes, verū etiā deserta ad cultū religionis adduceret:nec solū Gręcorū populos, verum & Barbarorū Poterā quidē & Iesum Naue,& Samuel: & alios prophetas in cōparationem vocare:sed ne sermonē faciam longiorem,ad ipsa eorum capita cōscendam. Cum enim istis excelsior apparuerit, nulla prorsus de alijs ambiguitas relinquetur. Quinam ergo eminentiores videntur? Quis post hos alius nisi Dauid,& Helias,ac Ioānes,quorū vnus prioris,alter secundi est præcursor aduentus? Propter quod etiam nominis cōmunione coniuncti sunt. Quid igitur in Dauid pcipuum reperitur? Sine dubio hospitalitas,atq; erga deum feruens amor. Et quis amplius, immo quis ita vt anima Pauli hæc vtraque compleuit? Admirandum autem in Helia ergo minime reor:quia cælum clausit,quia induxit famem, quia ignem de cælo sermone composuit, sed quia zelauit pro deo, eratque in hoc mentis affectu, ipso igne vehementior. Sed si Pauli zelum diligenter inspicias, tanto eum inuenias excelsiorem, quanto ille prophetis cæteris eminebat. Quid enim illis verbis reperiatur æquale, quæ gloriæ domini zelando dicebat, Quoniam optabam esse anathema pro fratribus meis, qui sun cognati mei secundum carnem? ropterea a cælis sibi propositis,ac præmijs, & coronis tardauit ac distulit dicens, Permanere autem in carne necessarium propter vos. Propterea non solum istam quæ cernitur, sed illam quoq; quæ intelligitur creaturam nequa. sufficere sibi credidit ad ostendendum zelum & charitatem, qua ardebat in Christum, sed etiam aliam quæ non est, sermone formauit, vt quod tota voluntate cupiebat exprimeret. Sed Ioannes in cibum locustas, & mel syluestre sumebat. Sed Paulus ita in in medio mundi strepitu, quemadmodum ille in eremo quiete versatus est: non quidem pastus locustis, aut melle syluestri, multo autem his victu viliore contentus, ac ne necessario quidem indulgens cibo, præ feruenti predicandi studio. Verum illius aduersus Herodem apparuit magna constantia: & iste non vnum aut duos, aut tres sed innumeros in sublimi positos potestate corripuit. immo longe illo sæuiores tyrannos. Restat vt Paulum iam angelis comparemus. Ideoq; relinquentes terram etiam cælorum fastigia transeamus. Sed nullus sermonem nostrum accuset audacia. Si enim Ioannem & sacerdotes dei, scriptura angelos nominauit, quid mirum si præstantiorem omnibus Paulum illis virtutibus conferamus? Quid ergo esse in angelis magnificum predicamus? Profecto quia cum omni cu-

Paulus optauit deleri de libro vitæ Moyses tātum cum ceteris perire.

Paulus Dauid, Heliæ, & Ioāni baptistæ prefertur.

C

D

Paulus angelis venit comparandus.

ra obediunt deo. Quod Dauid quoq; admirando dicebat, Potentes virtute, facientes verbũ eius. Huic enim bono prorsus nihil est æquale, etiam si sint millies incorporei. Hoc est enim quod maxime eos præstat beatos: quia obediunt præceptis dei, quia eum in nullo aliquando contennunt. Hoc igitur & in Paulo plene animaduerti potest cum omni diligentia & cautione seruatum. Non solum autem sermonem eius impleuit: verum etiam præcepta, supraque præcepta, hoc quippe declarans ait. Quæ est ergo merces mea? Vt euangelium prædicans, sine sumptu ponam euangelium dei. Quid vero aliud in angelis propheta miratur? Qui facit, inquit, angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem. Sed hoc etiam in Paulo possumus inuenire, qui velut ignis ac spiritus totum terrarum percurrit orbem, percurrendoque purgauit. Sed necdum cœlum iste sortitus est. Et hoc est omnino mirabile, quia talis verabatur in terrenis, & mortali adhuc carne circundatus cum incorporalium potestatum virtute certabat. Quanta ergo nos sumus condennatione digni, cuj vno homine bona omnia in se congregante, ne minimam quidem eorum partem studemus imitari. Hæc assidue mente voluentes, & nos ipsos inculpabiles præbeamus, & ad illius zelum studeamus accedere, vt ad eadem bona peruenire mereamur, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

Obedire deo perfecte, angelos maxime pstat esse beatos.

I. Cor. ix

B

Psa. ci.

HOMILIA II.

QVid sit homo, & quanta naturæ nostræ nobilitas, quantæq; capax virtutis hoc animal præcipue ex omnibus Paulus ostendit. Qui nunc stetit aduersus criminatores humanæ creaturæ clarissima pro deo voce respondens, cohortans ad studia virtutis, & impudentissima blasphemantium ora cõcludens, docens quoq; ꝙ inter angelos hominesq; nõ grãde sit mediũ, si tamẽ nos ipsos diligẽtius extollamus. Nõ. n. aliam sortitus est ille naturã, nec dissimilẽ nactus animã, neq; alterũ habitans mundum. sed in eadem terra, eademq; regione, sub eisdẽ & legibus nutritus, & moribus, cunctos qui nunc vel sunt homines vel fuerunt altius virtute trãscendit. Vbi igitur nunc illi sunt qui vitia in procliuo, virtutem in arduo collocarunt? hic enim illis palam repugnat dicens, Quod enim in præsenti est momentaneũ ac leue tribulationis nostræ, supra modũ in sublimitate æternũ nobis gloriæ pondus operatur. Si autẽ huiusmodi tribulationes inueniuntur leues, quãto magis hæ quę in nobis sunt voluptates. Neq; vero hoc solũ in illo mirabile est, ꝙ præ abundantia deuotionis quodãmodo nõ sensit dolores pro virtute susceptos, sed etiã ꝙ virtutẽ ipsam nec mercede pensauit. Nã nos qdẽ propter eã

F

Paulus cũctos homines & præsentes & futuros virtute trãscendit.

II. Cor. iiij.

Si cut aduersitates tẽporales cẽsendæ sunt paruæ, sic & voluptates mũdanæ respectu æterna

nec proposita mercede certamus,quã ille cõplectẽs etiã sine præ/mio diligebat,cuncta illa quæ asperitate sui videtur impedire virtutẽ,cũ omni magnanimitate perpetiẽs. Qui neq; infirmitatẽ corporis,neq; multitudinẽ circunstantiũ vndiq; negotiorũ,neq; tyrannidẽ naturæ,nec quicq̃ aliud causatus est,cũ vtiq; maior illi q̃ cunctis & militiæ principibus & regibus terræ esset cura cõmissa. Sed quotidie celsior,quotidie assurgebat ardentior,& intentatis sibi periculis noua semper et alacritate pugnabat. Ideoq; significãs dicebat, Eorũ quæ retro sunt obliuiscẽs, ad ea vero q̃ priora sunt extendens me. Qui cũ sibi mortẽ iã imminentẽ videret,ad cõmunionẽ delectationẽq; gaudij alios prouocabat dicens, Gaudete & cõgratulamini mihi. Ac periculis,iniurijs,opprobrijsq; propositis rursus exultat,& Corinthijs scribens ait, Placeo mihi in infirmitatibus meis,cũ vtiq; hæc ipsa esse diceret arma iustitię,ostẽdens hinc sibi fructũ maximũ prouenire. Itaq; cũ inter medias inimicorũ versaretur insidias,ouans tamen de omni eorũ referebat impugnatione victorias:& vbiq; scissus verberibus, affectus iniurijs atq; maledictis,quasi triumphales põpas ageret,crebraq; trophæa strueret,ornabatur,gratiasq; referebat deo dicẽs, Deo aũt gratias,qui semper triumphat nos. Itaq; ad cõfusionẽ & iniurias quas ob prædicandi studiũ sustinebat,magis q̃ ad honorũ oblectamenta properabat,mortis potius q̃ vitæ desideriũ appetens, paupertatis q̃ opulentiæ,& multo amplius laborẽ desiderans,q̃ alij requiẽ post laborẽ,ac mœrorẽ magis eligẽns q̃ alij voluptatẽ,studiosius pro inimicis orans q̃ alij aduersũ inimicos. Cõuerterat.n.orbẽ terrarũ,immo nos eũ vere peruertimus. Ab illo autẽ sic est custoditus,quemadmodũ a deo fuerat institutus. Illa enim oĩa quæ appetebantur a Paulo,naturæ congrua. hæc vero q̃ idem ille fugiebat,contraria iudicantur. Vnde istud probari põt? Quia homo vtiq; cũ esset Paulus,ad illa tamen magis q̃ ad ista currebat. Vnũ.n.illi formidandũ erat atq; metuẽdũ,offensa nimirũ dei,nec quicq̃ aliud oĩno. Ergo nec desiderabile illi aliud erat nisi placere semper deo. Non dico aũt qa nihil præsentiũ desiderabat,sed nec ipsorũ aliqd futurorũ. Non.n.mihi dicas vrbes & gẽtes,exercitus,pecunias,prouincias,potestates. Hæc.n.ille nec quasi araneatũ fila reputauit,sed ea ipsa pene q̃ promittuntur in cœlis:& tunc eius ardentẽ in Christo amorẽ videbis. Hic siqdẽ prę illius dilectione,non angelorũ,nõ archangelorũ admiratus est dignitatẽ,nec qcq̃ horũ simile concupiuit. Quod.n.erat maius olbus Christi amore fruebatur,cũ hoc beatiorẽ se cunctis putabat,sine hoc autẽ neq; dominatuũ,neq; principatuũ socius esse cupiebat, sed cum hac dilectione magis esse vel extremus optabat,immo etiã ex numero punitorum,q̃ sine hac inter summos & honore sublimes. Hoc.n.erat illi maximũ ac singulare tormentũ,ab hac charitate discedere. Hæc illi erat gehenna,hæc sola pœna,hæc in/

Paulo maior erat cura cõmissa q̃ principibus vel regibus.

G

Paulus delectabatur in suis afflictionibus.

ii.Cor.xii

Paulus optabat paupertatẽ & alia aduersa vehemẽtius q̃ homines mundiales prospera

H

Paulus solum desiderabat placere deo.

Rom.ix.

Summum putabat incommodum charitate

finita & intoleranda supplicia, sicut etiam perfrui charitate Christi: Hoc illi vita, hoc mundus, hoc angelus, hoc præsentia, hoc futura, hoc regnum, hoc promissio, hoc bona videbantur innumera. Propter hoc vero nihil in tristium parte ponebat. Horum enim quę hic habentur nihil asperum nihil etiam suaue reputabat. Sic despiciebat vniuersa quæ cernimus, vt solet hærba iam putrefacta contemni. Tyrannos vero ac populos spirantes furorem, velut quosdam esse culices existimabat. Mortem vero ac cruciatus, & mille supplicia quasi ludum putabat esse puerorum, dummodo propter Christum aliquid sustineret. Tunc enim & hæc amplectebatur libenter, & decorabatur vinctus catena, magis q̃; vero diademate coronatus. Et enim coronatus carcere habitabat coelum, ac libentius verbera excipiebat & vulnera, q̃; alij brauia diripiunt: & dolores non minusq̃; præmia diligebat, cum ipsos vtiq; dolores loco duceret præmiorũ. Propterea enim illos etiam gratiã nominabat. Quem sensum diligenter expende. Pręmium certe erat dissolui & esse cum Christo: permanere autem in carne, certamen. Sed tamen propter Christi desiderium præmia differebat cupiditate certaminis, idq; magis necessarium esse dicebat. Et e regione vero anathema a Christo fieri certamen erat & dolor, magis autem supra certamen, supraq; omnem dolorem. At vero esse cum Christo, erat præmium singulare. Paulus tamen propter Christum illud maluit q̃; istud eligere. Sed profecto dicat hic aliquis, quoniam hæc omnia propter Christum suauia esse dicebat. Hoc plane etiam ipse confiteor, quoniam quæ nobis sunt causæ tristitiæ, hæc ili pariebant maximam voluptatem. Et quid ego pericula, erunnasq; commemoro? In mœrore enim maxime ille versabatur, propter quod dicebat. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Et si in mœrore quoq; dicat quis inesse aliquam voluptatem, multi enim illorum qui filiorum mortibus vulnerantur, aliquid consolationis accipiunt cum suis fletibus relinquuntur, magisq; dolent cũ dolere prohibentur: Sic & Paulus nocte & die consolationem accipiebat ex lachrymis. Nullus siquidem tam certo affectu mala propria, q̃; ille deflebat aliena. Quemadmodum enim illum opinaris affictum, cum perditionem defleret? Qui vt illi salui fierent, a celorũ gloria cupiebat excludi. Et hoc vnde manifestum est? Quia scilicet nõ saluari illos multo acerbius existimabat: q̃; semetipsum perire. Aut si non acerbius, nunq̃; aliud optasset, quod vtiq; quasi tolerabilius elegit. Qui cum certe spe maxima futuri præmij pasceretur: non perfunctorie aliud optabat: sed clamabat dicens, Quoniam tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo. Nunc ergo & de singulis (vt ita dixerim) habitatoribus mundi tam vehementem dolorem, & in commune pro cunctis, & gentibus scilicet & vrbibus, & pro vnoquoq; peculiariter lamentantem: cui

& dei dilectione priuari.

A

Paulus mortem reputabat ludũ puerorum.

Phili, I.

B

ij. Cor. xi.

Paulus in suis doloribus & afflictionibus cõsolabatur.

Paulus defebat aliorum perditionem.

Rom. ix.

C

nā rerū aliqs poterit cōparare? Cui ferro? Cui adamanti? Quidnā illi aliqs appellet animi? Aureā ne magis an adamātinā? Naz & omni erat adamāte fortior: & auro gemmisq3 præciosior. Et alteram quidem materiam firmitate, alteram vero superabat præciositate. Cui igitur rei hæc ab aliquo anima comparetur? Earū q̄d ez quę sunt, omnino nulli. Quia si vel auro adamantis fortitudo vel adamanti honor daretur auri, tunc forte aliquo modo cōparatio eius Pauli posset animæ conuenire. Sed quid ego adamantem & aurum ad similitudinem adduco Pauli? Mundum si e diuerso appendas omnem, etiam tunc videbis aperte Paulum vergere pondus examinis. Si eniz de his qui in melotis & specubus in exigua orbis parte versantur, hoc dictum est: quanto magis nos dicimus Paulum mundo & omnium quæ in mundo sunt digniorem? Si igitur etiam mundus eo dignus non est, sit forte vel cœlum. Sed istud quoqz inuenitur inferius. Si enim iste nō cœlū solū, sed etiā quæ habentur in cœlis, dei postposuit charitati, quomodo nō magis dn̄s, q tanto est benignior Paulo, quāto malitiā bonitas antecellit, innumeris eum cœlis iudicat digniorē? Non enim nos tantū diligit deus, quantum a nobis ipse diligitur: sed tanto effusius, quātū ne sermo quidē sufficit explicare. Consideremus ergo quātis illū honoribus, etiam ante tempus resurrectionis extulerit. In paradisum rapuit: in cœlum tertium subleuauit: ineffabilis arcani fecit esse participem, taliumq3 mysteriorū cōscium, quæ nulli hominū fas fuerit confiteri. Nec immerito. Siquidē Paulus in terra gradiens sic se agebat in cunctis, quasi angelorū societate frueretur. Nam passibili adhuc corpori colligatus illoruz perfectione gaudebat: tantisque fragilitatibus subditus in nullo inferior supernis virtutibus apparere certabat. Nam & tanq̄; pennatus totuz docendo peruolauit orbem: & velut incorporeus labores periculaq3 contempsit, & quasi iam cœlum possidens, cuncta prorsus terrena despexit, & tanq̄; cum ipsis iam incorporeis virtutibus degeret: ita iugi mentis intentione vigilauit. Et angelis quippe sæpe diuersarum gentium cura commissa est: sed nullus illorum ita creditum sibi populū gubernauit, vt Paulus vniuersum gubernauit orbem. Neq3 vero dicas quia hæc non perficiebantur a Paulo. Hoc enim etiam nos fatemur. Sed si non ipse erat qui cuncta complebat nequaq̄; tamen ab eorū operū laudibus separatur. Quia vtiq3 dignū se tantæ gratiæ præparauit: per quam tam magnifica & gloriosa perficeret. Michaeli gens commissa est Iudæorum. Paulo vero terræ, ac maria, atque vniuersi orbis habitatio, ipsumque desertum. Et hæc non ad iniuriaz, quod absit, dicimus angelorum, sed ostendimus esse possibile illis hominem copulari, iuxtaque illorum merita consistere. Cuius autem rei gratia non angelis potius hæc prædicationis cura commissa est? vt nullus scilicet excusationis colorem deses inueniret, ac negligens, ac ne tu ad diuersitatem

Paulus adamante fortior, & auro preciosior.

Paul⁹ dignior cœlo.

D

Deus Paulum his honorauit honoribus.

Paulus in terra vitam duxit angelicam.

Paulo maior hominum cura commissa est qui angelis

E

naturæ cōfugeres dormiēdo. Deinde vt tanto etiā maior operum admiratio nasceretur, quanto de natura inferiore procederēt. Quo modo.n.nō admirabile hoc atq; improuisum videtur, cū ex terrena lingua sermo prosiliens mortem fugat, peccata dissoluit, tenebras cæcitatis illuminat. & mutatione mirifica terram conuertit in cœlum? Propter hoc igitur stupeo virtutem dei, propter hoc admiror promptum animū Paulū, quoniā se talē studuit exhibere, quoniā tantæ se gratiæ capacē parauit. Vos aūt rogo vt nō mi remini solū, verū etiā imitemini tā clarū hoc virtutis exemplū. Sic nāq; poterimus coronarū eius esse participes. Quia si aliquis nos dixisse miratur, quia quicunque habuerit Pauli merita, eadem sit habiturus & præmia, ipsum audiat ista dicentē. Certamē, inqt, bonū certaui, cursum cōsummaui, fidē seruaui. De cætero reposita est mihi corona iustitiæ quā reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Nō solū autē mihi, sed & omnibus qui diligunt aduētū eius. Vides certe vt cunctos in eādē gloriæ cōmunionem vocet. Quia igitur omnibus eadē corona posita est, studeamus omnes digni illis bonis, quæ promissa sunt, inueniri. Neq; solū magnitudinē, atq; eminētiā in illo debemus cōsiderare virtutū, & promptū illud animi eius atq; robustū, per quod ad tantā meruit gratiā peruenire, sed & naturæ societatē, p quā nobis in cunctis ille participat. Et sic etiā quæ valde sunt ardua, facilia nobis videbuntur, ac leuia: breuiq; hoc tēpore laborantes incorruptibilē illam gestabimus, atq; immortalē coronā, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui est gloria, & imperiū in secula seculorum. Amen.

II. Tim. iiii.

F

HOMILIA III.

I. Cor. iiii.

BEatus Paulus q tantā vim humanæ alacritatis ostendit, vt ad cœlū quoq; ipsum valeat subuolare prætermittēs angelos aliasq; virtutes, aliquando qdē suo exēplo Christi nos fieri imitatores iubet dicendo, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Aliquando qdē, de se reticens, ad ipsius nos imitationē dei extendit, dicens, Estote imitatores dei, sicut filij charissimi. Iā vero demonstrans, quia nihil ita hanc imitationem pariat, q̄ si ita viuat aliquis, vt bonū eius in cōmune proficiat, atq; vniuersis vtiliora prouideat, adiunxit. Ambulate in charitate dei. Ideo cū dixisset, Imitatores dei estote, continuo de charitate disseruit, quia hæc præcipue virtus homines deo facit proximos. Quantæcunq; enim sint aliæ, inferiorem tenentes locum, cunctæ erga hominū studia versantur, vt est cōtra cōcupiscentiā pugna, & quod aduersus gulam geritur bellum: vt in auaritiæ interitum acies ordinata vt cum iracundiæ furore conflictus. Diligere vero deo nobisque cōmune est. Propterea & dominus imperabat. Orate pro persequētibus & calumniantibus vos: vt sitis filij patris vestri qui in cœlis est. Hoc

Ephe. v.
Esse imitatores dei.

G
Charitas præcipue deo facit hoīes similes.

Matt. v.

est. Hoc igitur & Paulus cunctorũ intelligens caput esse bonorũ, omni in se studio exprimere curauit. Nemo.n. ita dilexit inimicos, nemo erga insidiatores suos tam beneficus fuit, nullus pro afflictoribus suis tanta perpessus est. Non enim illa quæ patiebatur, sed naturæ copulam cogitabat, quantoq; amplius afferebantur inimici, tanto magis eorum miserebatur insaniam. Vt enim aliquis indulgentissimus pater afficitur erga filium phrenesi comprehensum, cuius quanto magis conuitijs ictibusq; pulsatur, tanto eum potius miseratur ac defletita Paulus qui de ipsa magnitudine passionum, eorum a quibus affligebatur, æstimaret furorẽ maiora illis adhibebat formenta pietatis. Audi igitur q̃ compatienter, q̃q; mansuete nobis pro illis loquatur, qui eũ quinquies verberauerant, qui catenis onerauerant, qui vinculis constrinxerãt qui ipsum eius sitiebant cruorem, quique illum quotidie/o scerpere cupiebant. Testimonium, inquit, illis perhibeo, quoniam æmulationem dei habent, sed non secundum scientiam. Rursus eum qui se supra illos superbius efferebat refrænans Noli ait, altum sapere, sed time. Si enim deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Quia enim cognouerat dominicam iam in illos processisse sententiam, quod vnum & solum in sua erat potestate, præstabat. Sæpe lachrymabat, vehementer pro illis dolebat, volentes eis insultare prohibebat, atq; inquantum poterat laborabat vmbram eis excusationis obtendere. Et quia propter contumaciam eorum atque duritiam, persuadere illis fidem sermone non poterat, ad orationes conuertebat assiduas. Fratres, inquit, voluntas quidem cordis mei & obsecratio ad deum fit pro illis in salutem. Spe quoque illos meliore sollicitat dicens. Sine pœnitentia enim sunt dona, & vocatio dei, vt non pertinacius vsque ad finem desperatione moriantur. Quæ vtique omnia sunt amantis, & valde eorum vtilitatibus prouidentis: vt cum dixit: veniet ex Sion qui eripiat, & auertat impietates ab Iacob. Mordebatur namque vehementer, ac penitus dissecabatur cum eos pereuntes videret. Propter quod & multa solatia adhibebat huic dolori, aliquando quidem dicens, Veniet ex Sion qui eripiat, & auertat impietatem ab Iacob? aliquando vero. Et isti non crediderunt vt illorum minimi ĩ consequantur. Facit autem hoc etiã Hieremias, vim quandam inferens, atque contendens excusationem aliquaз pro delinquentibus inuenire. Nunc quidem dicens, Si peccata nostra restiterunt nobis. & rursus, Non est in homine via eius, nec homo ibit & diriget iter suum. & rursus alibi, Memento, quoniam puluis sumus. Mos etenim est omnino celeberrimus, vt hi qui pro derelinquentibus deprecantur, etsi nihil idoneũ afferãt ad rogandũ, saltẽ vmbrã quandaз pro eis excusationis opponant, non certa verboruз proprietate munitã, nec quę trahi possit in dogma, sed quæ pro pereuntibus tãtũmodo consoletur dolẽrẽ. Nõ ergo

Nemo tantum quantum Paulus dilexit proximos suos siue amicos, siue inimicos.

Paulus afficiebatur erga suos persecutores, sicut pater indulgentissimus erga filium phrenesi tactum.

H

Roma. x

Rom. xi.

Ibidem.

A

huiusmodi excusationes scrupulosius ponderemus, sed intelligamus esse illas dolẽtis animæ, & dicere aliquid pro peccatoribus requirẽtis: iuxtaq; hunc modũ hæc quæ superius dicta sunt sentiamus. Putas autẽ quia erga solos Iudæos talis extiterit, ad alios vero vel domesticos vel extraneos non se multo etiam præbuerit mitiorem. Audi igitur quid ad Timotheum sit locutus, Seruum, inquit, domini non oportet litigare, sed mansuetũ esse ad omnes, doctorẽ, patientẽ, cũ modestia corripientẽ eos qui resistunt: nequando det illis deus pœnitẽtiã ad cognoscendã veritatem, & resipiscat a diaboli laqueis, a quo capti tenentur ad ipsius voluntatem. Vis autem probare q̃; modeste etiam cum illis loquatur qui in peccato corruerant? Audi quid Corinthijs dixerit. Timeo, inquit, ne cũ venero humiliet me deus apud vos, & lugeam multos ex ijs qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt. Et ad Galatas, Filioli, ait, mei quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. Et in causa eius qui fuerat fornicatus, non minus eo ipso qui pro peccato suo lamentabatur dolet, proque illo alios deprecatur, dicens. Confirmate in illo charitatẽ. Sed & quando ab ecclesiæ illum corpore separabat, q̃; multis hoc lachrymis gemituque faciebat? Ex multa, inquit, tribulatione & cordis angustia scripsi vobis per multas lachrymas, non vt contristemini, sed vt sciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis. Et rursus, Factus sum Iudæis tanq̃; Iudæus, his qui sub lege erant, quasi sub lege essem. Factus sum infirmis infirmus. Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos. Vidisti ne quæso animaʒ omnia terrena superantem? Omnem enim prorsus hominem deo exhibere cupiebat, & oẽs quãtũ ad ipsum spectat exhibuit. Quasi enim vniuersum mundũ ipse genuisset, sic perturbabatur, sic currebat, sic omnes in regnũ dei festinabat inducere, docendo, pollicẽdo, meditãdo, tũ orãdo pro ipsis, tũ ipsis etiã supplicando, & terrendo: Dæmones & corruptores animarum fugando. Aliquãdo epistolis, aliquãdo præsentia, nunc sermone, nunc rebus, per discipulos, per semetipsum erigere labẽtes, stãtes vero firmare, humi iacẽtes attollere, sanare cõtritos, torpẽtes oleo exhortationis animare: inimicis insonare terribile, hostes minaciter intueri: more optimi cuiusdam ducis, & medici artis suæ instrumẽta gestantis. Protector ipse bellantiũ, ipse sedulus ægrotorũ minister: & vnus omniũ officiorũ personas exercitui vbiq; custodiens. Nec in spiritalibus solum taʒ egregium conseruabat ducem, sed in carnalibus quoq; plurima sollicitudinis ac prudentiæ suæ documenta præstabat. Audi itaq; quemadmodum etiam pro vna muliere ad vniuersum scribat populum, dicens, Commendo autem vobis Phœben sororẽ meã quæ est in ministerio ecclesiæ quæ est Cenchris, vt eam suscipiatis in domo digne sanctis: & assistatis ei in quocunque negotio vestro,

[Margin notes:]
M
ij. Timo. ij.
B
Cum modestia magna Paulus peccatores corripiebat, & non nisi cum lachrymis.
ij. Cor. ij.
Ibidem.
I. Cor. ix.
Paulus vt pater filios curabat.
C
Roma. xvi.

indiguerit. & iterum, Nostis (ait) domum Stephanæ, vt vos subditi sitis eiusmodi. & rursus, Cognoscite qui eiusmodi sunt. Est enim hoc quoq; proprium ac familiare in dilectione sanctorum. Sic namque & Helisæus mulierem illam susceptricem suam, non spiritalibus solum, verum etiam carnalibus beneficijs remunerat. Propter quod multa sollicitudine curaque dicebat, Si est tibi sermo ad regem vel ad principem. Et quid mirum si cõmendationẽ per literas præstitit Paulus, qui & ad se aliquos euocans, nec de viatico eorum curam gerere dedignatus est, idque ipsum in epistola sua scribere? Siquidem Tito scribens ait, Zenam legisperitum, & Apollo sollicite præmitte: vt nihil eis desit. Qui commendans aliquos tam studiose scripsit atque sollicite, multo magis sicubi vidisset periclitantes cuncta, fecisset. Ad Philemonem quoq; propter Onesimum scribens, vide q̃ omne impendebat studium: q̃ intente ac sollicite deprecetur. Qui autem pro vno seruulo, maximeque fugitiuo, & qui ex rebus domini multa subtraxerat, integram omnique affectu plenam epistolam sine cunctatione composuit: qualis circa alios fuerit, attende. Vnum enim hoc ille dignum pudore putauit, aliquid scilicet pro cuiuslibet salute negligere. Propter hoc agebat omnia, & commouebat, nec omnino quicquam pro his qui saluandi erant, cunctabatur impendere: nõ verba: non pecunias: non denique corpus ipsum. Qui enim millies semetipsum tradiderat in mortem, multo magis si habuisset, nec pecunijs pepercisset. Et quid dico si habuisset, cum probare possim nec pepercisse eum pecunijs etiam nihil habentem? Sed ne ambiguum putetur esse quod dicimus, audi ipsum rursus loquentem. Quoniam libenter, inquit, impendam, & super impendar ipse pro animabus vestris. Et ad Philippẽses scribẽs ait, Necessitatibus meis & his qui mecũ erãt, ministrauerunt manus istæ. Cũ ergo celsus in omniũ cõsisteret arce virtutũ, omnẽ tamen flammam præcipuo charitatis ardore vincebat. Vt enim missum in ignem ferrũ totũ profecto ignis efficitur, sic Paulus charitate succẽsus totus effectus est charitas. Qui quasi cõmunis totius mundi esset pater, ita in amore hominum ipsos eorum imitabatur parentes, Immo cunctos non carnales modo, verum etiam spiritales patres sollicitudine ac pietate superabat, & pecunias, & verba, & corpus, & animas pro his quos diligebat impendens. Propter hoc itaque charitatem etiam plenitudinem legis vocabat, & vinculũ perfectionis, & omnium honorum matrem, & initiũ finemq; virtutũ. Propter eaque dicebat. Finis aũt præcepti est charitas de corde puro, & cõsciẽtia bona. Et rursus, Non adulterabis, non occides, & si quod est aliud mandatũ, in hoc verbo instauratur. Diliges proximũ tuum sicut teipsum. Quia igitur & initiũ, & finis, & bona omnino vniuersa dilectio est, vel in ipsa Paulum studeamus imitari. Etenim hic illius ope talis effectus est. Non. n. mihi proponas mortuos quos sæ-

Margin notes: iiij. Reg. iiii. — D — Paulus pro salute proxim omnium omnia impendebat. — B — A ctuum. xx. — Paulus a nobis imitandus est

quo ad charitatem non autem quo ad miracula.

pius suscitauit, neque leprosos quos eadem virtute mundauit, nihil a te horum requirit deus. Posside charitatem Pauli, et perfectam adipisceris coronam. Cuius vero ista sententia est? Ipsius nutritoris vtique charitatis, qui eam et mirabilibus et signis et alijs bonis

F

mille preposuit. Quia.n.ipse eam abunde ac vehementer, acceperat, idcirco etiam acrius atque examinatius vim eius intelligit. Per ipsam etenim ille ad tam celsum perfectionis cacumen ascendit,

I. Cor.xij.

nihilque eum ita dignum deo, vt virtus prestitit charitatis. Et ideo dicebat, Imitamini dona meliora, et adhuc excellentiorem vobis viam demonstro charitatem profecto optimam viam planissimamque pronuncians. In hac igitur etiam nos iugiter ambulemus vt et Paulum: immo dominum Pauli videre mereamur, et incorruptibiles cósequamur coronas gratia et mina domini nostri Iesu Christi, cui est gloria et imperium in secula seculorum. Amen.

HOMILIA IIII.

Beatus Paulus qui nos hodie congregauit, quique terrarum etiam illuminauit orbem, vocationis suæ tempore aliquando cæcatus est. Sed illius cæcitas, illuminatio totius orbis effecta est. Quoniam enim videbat male, bene eum excæcauit deus, vt vtiliter iam videret in reliquum. Simul enim et documentum ei suæ virtutis præbuit et in passione eius figurauit futura, et modum eius predicationis edocuit: quod scilicet oporteret eum priora studia penitus excludere, et quasi conniuentem oculis semetipsum vndique coercere. Propter quod ipse idem istud significans clamat. Si quis videtur inter vos esse sapiens, stultus fiat, vt sit sapiens. Nequaquam ergo potuisset rursus bene videre, nisi prius excæcatus fuisset bene, et propriam sapientiam qua perturbabatur excludens fidei se per cuncta committeret. Sed nullus hoc audiens, vocationem istam necessitatem putet. Siquidem potuit redire vnde discesserat. Multi enim et in nouo, et in veteri testamento cum maiora sæpe mirabilia vidissent, retro (vt legimus) sunt reuersi. vt Nabuchodonosor, vt Iudas, vt Elymas magus, vt Simon, vt Ananias et Saphira, vt omnis populus Iudeorum. Sed non ita Paulus, Illustrato.n. mentis aspectu, ad syncerissimum illud lumen cursu tetendit, atque ad cælum perniciter subuolauit. Quod si interroges cuius rei gratia sit cæcatus, accipe ipsum loquentem. Audistis, inquit, conuersationem meam aliquando in iudaismo, quoniam supramodum persequebar ecclesiam dei, et expugnabam illam, et proficiebam in iudaismo super multos coætaneos meos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum. Quia enim vehemens quidem erat ac ferus, frænis quoque vehementioribus indigebat, ne scilicet impetu ipso eius qua ferebatur alacritatis arreptus, prolata ad se dei verba contemneret. Propter

Paulus excæcatus est vt clarius inde videret.

G

I. Cor.ii.

Quare Paulus excæcatus est.

H

rea igitur furorem eius indomitum prius comprimit, & concitatos precipites illius iracundiæ fluctus cæcitatis beneficio redigit in quietem, & tum denium cælestieum donat affatu, ostendens proprie inaccessibilem sapientiam, & supereminentem omnibus diuinę scientiæ summitatem, vt disceret cui tandem aduersario repugnaret, quem certe non modo punientem ferre non posset, sed beneficia conferentem. Non enim ille obscuritate tenebrarum, sed luminis nimietate cæcatus est. Et cur, inquis, hoc ante non factum est? Ne quæras istud, neq; velis esse curiosior, sed concede incomprehensibili prouidentiæ dei salutes hominum notis sibi temporum opportunitatibus ordinate. Sic enim etiam ipse fatebatur dicens, Cum autem placuit ei qui me segregauit de vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam, vt reuelaret filium suum in me. Nihil tu igitur scruteris amplius, quando hoc dicit & Paulus. Istud enim tunc vtiq; fieri oportuit, cum iam scandala vbiq; creuissent. Ab ipso vtiq; discamus, quoniam nullus neq; ante Paulum, neq; ipse Paulus ex se tantummodo eum inuenit, sed ipse se Christus ostendit. Et idcirco dicebat. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Cęterum cur ante non credidit, cum videret resurgente mortuos, ambulare claudos, paralyticos roborari, dæmones effugari? Nullum enim ille fructum ex his omnibus consequutus est, cum tamen non ignoraret ista, qui tam erat circa apostolos curiosus. Qui certe cum lapidaretur Stephanus, astabat, & faciē eius videbat angelico fulgore radiantem. Cur ergo nihil inde lucratus est? Quia necdum vtiq; fuerat vocatus a Christo. Tu vero hæc audiens noli vocationem istam necessitatem putare. Non enim deus hominesco git vocando, sed post vocationem quoq; permittit eos propriarū esse dominos voluntatum. Nam & Iudæis seipsum quando oportuit reuelauit, sed illi propter gloriam quā ab hominibus requirebant, vltro se offerentem suscipere noluerunt. Verum hoc loco infidelior aliquis opponat ac dicat. Cur non etiam me & vocauit e cælo? Vnde autem manifestum est o homo, quia Paulum vocat e cælo? Sed credis istud. Ergo si credis, hoc ipsum ad signum tibi satis est. Si vero non credis, quia e cælo Paulum vocauit, quomodo dices cur non etiam me vocauit? Credis quia illum vocauit, hoc ipsum tibi vt dixi abundat ad signum. Crede igitur. Nam te quoq; e cælo vocat deus si habeas animam ad obediendum peratam. Quod si inobediens sis, & corruptæ deprauatæq; sententię ne de cælo quidem ad te demissa vox tibi sufficit in salutē. Quoties autem & Iudæi vocem audiere de cælo & in nouo & in veteri testamento? nec tamen facti sunt idcirco meliores. Nam in veteri Iudæi quidem post mille miracula pro Christo vitulum que fecerant adorauerunt. At vero Hiericuntina meretrix, quæ nihil omnino ex mirabilibus viderat, ostendit tamen fidem in exploratorum susceptione mirabilem. In terra quoq; repromissionis Iudæi

Paulus excæcatus est non tenebrarum obscuritate sed nimietate luminis.

Gala. I.

Nullus Christū inuenit, sed seipsum Christus ostendit. Paulus ante excæcationem non credidit non obstantibus miraculis.

A

Vocatio apostoli non imposuit ipsi necessitatem.

Quilibet perfecte fidelis sufficienter a domino vocatur.

B signa cernentes permanebant lapidibus duriores. Niniuitæ vero solum Ioannam videntes crediderunt & egerunt poenitentiam, & venturam super se iram dei conuersione pepulerunt. In nouo etiam testamento sub presentia ipsius Christi latro quidem cum crucifixum cerneret adorauit: Iudæi vero qui eum spectauerant mortuos suscitantem, & vinxerunt & affixerunt cruci. Quid autem nostra quoque ætate? Nonne ex fundamentis templi quod Hierosolymis fuit, ignis exiliens audentes illud ædificare consumpsit? Sicque reliqui ab iniquis conatibus destiterunt, neque tamen ab impietate sua & cæcitate conuersi sunt. Quanta vero post hæc etiam alia facta sunt miracula? vt cum super Apollinis verticem fulmen illapsum est, vt cum ipsius responsa dæmonis transferri a rege sepulchrum iuxta se martyrem compulerunt, dicentis se eloqui omnino non posse, quam diu proximam illius arcam videret. Erat nanque vicina. Postquam rursus ipsius regis auunculus, qui profano attrectatu consecrata deo vasa temerauerat, vermibus ex eius interijt. Prepositus regalis ærarij ob aliquam quam ecclesiæ intulerat iniuriam, medius repente diruptus est. Tunc etiam regionis nostræ fontes qui prius flumina ipsa cursu inundante vincebant, subito in se resiliendo fugerunt, nunquam hoc ante perpessi, nisi postquam loca illa sacrificijs ac victimis inquinauit. Quid vero iam memorem famem toto prorsus orbe terrarum cum impio rege damnatam? regis interitum in regione Persarum, ante mortem vero mentis errorem perpessum? exercitum in medio barbarorum relictum? Et vndique velut in medijs erat retibus inuolutus, nec vllum aliquando exitum se inuenturum credebat: dei iam nutu ab hostibus liberatus, omni cum seueritate remeauit. Et hæc quem non valeant ad partem pietatis attrahere? Nonne crux predicatur, & totus ac credendum mundus accurrit? Quid vero presentia? Nonne multo etiam mirabiliora dicenda sunt? Nonne mors annunciatur, & omnes condolant? Nunquid non innumeri crucifixi sunt? Nunquid non duo latrones cum domino pependerunt? Nunquid non sæpe multi sapientes? nunquid non extiterunt potentes? Cuius igitur aliquando nomen sic obtinuit? Et quod dico potentes atque sapientes? nunquid non fuerunt reges inclyti? Quis ita sibi terrarum orbem tam breui tempore subiugauit? Non. n. varias mihi atque diuersas opponas hæreses. Omnes siquidem eundem predicant Christum, etsi non omnes sane predicent atque legitime. Illum enim omnes predicant qui in Palæstina & natus & passus, qui Pontio Pilato adiudicante crucifixus est. Hæc igitur cuncta quæ proposui: nonne etiam maius virtutis euidenter habere documentum, quam illa vox allata de cælo? Cur. n. non aliquando vllus ita regum, vt hic solus obtinuit? Certe cum innumera ex aduerso impedimenta pugnarent, nam & reges contra euangelium præliari sunt, & tyranni bella gesserunt, & nostra vsqueadeo attrita non sunt, vt inde magis fierent clariora. Vnde hæc

Luce. xxiii.

Volentes per passionem Christi templum reædificare ignis exiliens consumpsit.

Nota varia & diuersa dei miracula in fidei approbationem facta.

C

Diuersa fidei argumenta.

D

Igitur tanta tamq; animiranda virtus? Solus ergo iste magus tā potens fuit? Audistis nempe, quia & apud Persas magi, & apud Indos extiterunt, sintq; etiam modo, sed ne nomen quidem eorū vsq; sonat. Et ille quidem ex tyrannorum vrbe deceptor ac maleficus aliquo loco apparuit, & ad breue aliquanto tempus in exigua orbis parte refulsit, sed celeriter extinctus atq; deletus est, qui non ecclesiam omnino, non populum, non aliquid horum reliquit. Sed quid dico magos ac maleficos extinctos? Vnde quæso omnia deorum templa combusta sunt, & Dodonæus & Clarius, & omnes istæ profanitatis officinæ silēt, ac penitus obstructæ sunt? Vnde igitur non solum crucifixum, sed etiam pro ipso occisorū fauillas dæmones contremiscunt? Cuius rei gratia saltem nomē audientes crucis, in fugam resiliunt: cum certe si se aliter res haberet, magis eos oporteret irridere q̄ fugere. An forte crux clarum quiddam videtur ac nobile? Immo e contrario turpis & exprobrabilis mors. Est. n. & vtiq; pænalis mors, est omnino teterrima. & apud Iudæos maledicta, & apud gentiles abominanda. vnde igitur illam dæmones reformidant nisi de virtute crucifixi? Si enim illam per seipsam timerent, q̄q̄ & hoc ipsum de his esset indignū tamen & ante illum & post illum pleriq; crucifixi sunt, & cum ipso etiam duo. Quid igitur si inuocet aliquis nomen latronis, vel alterius cuiuscunq; crucifixi, dæmon forte timebit ac fugiet? Nequaq̄; quinimmo ridebit. Si vero Iesum addideris Nazarenum, velut ab igne repente effugiet. Quid igitur dicis, vnde preualuit? Quia, inquit, seductor fuit: At non hoc precepta eius loquuntur. Deniq; & multi seductores fuerunt, & tamē nullus obtinuit. Sed quia magus fuit. Verū longe aliud eius dogmata contestātur. Sed & magorū multa sæpe fuit copia, nec tamē vllū huiusmodi potētię nomē auditū est. Sed quia sapiens fuit. Et multi fuerūt sæpe sapiētes, quis itaq; similiter obtinuisse dicetur? Nullus. n. aliquādo saltē ex parte aliqua huic potentiæ propinquauit. Vnde liquido patet quoniam Christus nō magus fuerit, non seductor, sed q̄ e contrario horum extitit emendator, & vere diuina virtus, nec vlli omnino superabilis Idcirco & ipse cuncta vicit atq; perdomuit. Paulus cum ista arte vilissima tātā potuit īspirare virtutē, quātā ipse rerū testatur esse ctus. Homo etenī ignobilis, abiectus & circū foraneus, q artē exercebat in pellibus, in tātū virtute pgressus ē, vt vix triginta annorū spatio & Romanos, & Persas, & Parthos & Medos, & Indos, & Aethiopas, & Sauromatas, atq; Sarracenos, & oē prorsus hominū genus sub iugo mitteret veritatis. Respōde igitur vñ iste opifex vilis ac publicus, stās ī loco artis suę, aut scalpellū manu tenēs. ita vt ipse philosophatus ē, & alios docuerit philosophari, gētes scilicet, vrbes, & regiōes nec vī ī se sermōis ostēdēs. Audi. n. ipm loquētē, Et si ipitus sermōe, nec pecūias possidēs. Nā hoc quoq; ipe testat. Vsq; ad hāc (iqt) horā & esurim⁹, & sitim⁹, & nudi sum⁹, & colaphis cædimur. Et qd dico pecu

E Quare dæmōes crucē sic reformidant.

F Paulus artē exercebat in pellib⁹. Post passionem Christi fides āte xxx. annum per vniuersū orbē diuulgata ē Pauli ministerio. i. Cor. iiii.

nias? cum ille quidem sæpe necessarium non haberet cibum, nec quo circundaretur indumentum. Quia vero nec de promissione
Actum. xviij. clarus fuerit, ipsius discipulus ostendit dicens. Quoniam manebat
Paulus & Aqla apud Aquilam & Priscillam, propterea quod eiusdem arris essent. Erát
erat artis sce/ enim scenofactoriæ artis. Non igitur a proauis nobilis, quippe
nofactoriæ. qui tam vilis fuisse artis ostenditur, non a patria, non a gente, tamen progressus in medium, ac tantummodo apparens inimicorum cuncta turbauit, vniuersa confudit, & sicut in stipulas aut fœ
G num ignis immissus omnia demum o pera consumpsit, atq; in quod voluit cuncta conuertit. Neq; vero hoc solum admiratione dignum est, quod tantam potentiam talis obtinuit, sed quoniam discipulorum quoq; illius plurimi pauperes, imperiti, ac totius erát eruditionis extranei, in fame & egestate viuentes, ignobiles, & de ignobilibus procreati. Quod certe ipse etiam predicauit, nec erubuit eorum commemorare pauperiem, imnio necessaria quidé
I. Cor. xvi. eorum victui postulare. Proficiscar, inquit, Hierusalem ministrare sanctis. Et rursus, Secundum vnam sabbati vnusquisq; vestrum reponat quod ei bene placuerit: vt non cum venero tunc collectæ fiant. Quia vero plures discipulorum ex imperitorum numero
I. Cor. i cõstarent, ad Corinthios scribens ait, Videte vocationem vestram quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potẽtes, non multi nobiles. Sed & valde obscuri, & viles fuerunt. Nam infirma, inquit, mundi elegit Deus, & quæ non sunt, vt ea quæ sunt
Paulus non in destruere. At nobilis quidem & eruditus erat forte persuasor. Ne
sublimitate ser istud quidem, nam hoc quoq; ipse confirmat dicens, Et ego veni
monis vel elo/ ad vos non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, annuncians
quentia Iudeis vobis testimonium Christi. Non enim indicaui scire me aliquid
loquebatur. inter vos, nisi Iesum Christum & hunc crucifixum. & Sermo meus & prædicatio mea, non persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis. Sed causa nimirum ipsa prædicationis erat idonea, quæ ad se per
I. Cor. ij traheret audientes. Accipe quod etiam super hac re ipse pronunciet. Omnes, inquit, Iusti signa petũt, & græci sapiẽtiã quęrunt: Nos
H autẽ prædicamus Iesum crucifixũ, Iudęis quidẽ scandalum, genti
I. Cor. ij bus autẽ stultitiã. Sed securitate & libertate perfruitus est. Ait omnino nunq; a periculis respirauit. Et ego, inqt, in infirmitate & timore ac tremore multo fui apud vos. Neq; vero ipse solum, sed etiã eius
Hebr. x. discipuli passionibus subiacebãt. Mementote, inquit, dierum priorum, in quibus illuminati magnum certamen substinuistis passionum. In altero quidem opprobrijs & tribulationibus spectaculum facti: in altero autem socij taliter conuersantium facti. Nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cũ gaudio suscepistis. Et rursus ad Thessalonicenses ait, Vos enim eadem
I. Thessa. ij. passi estis a contribulibus vestris, sicut & ipsi a Iudæis, qui & dominum nostrum occiderunt, & prophetas suos persecuti sunt. Rursus
ij. Cor. i. ad Corintios scribens, Sicut, inquit abundant passiones Christi

in vobis. Et quemadmodum socij estis passionum, ita eritis & consolationis. Et ad Galatas, Tanta, inquit, passi estis sine causa, si tamen sine causa. Cum igitur & prædicator tum imperitus, tum etiã pauper esset & prorsus ignobilis, & quod prędicabatur non modo commendatione sui esset vacuum, verum etiam offensione plenissimum, & auditores ipsi inopes, imbecilli, atq; omnino nulli: & pericula tam crebra, tam varia, non doctoribus solum sed etiam discipulis imminerent, & crucifixus esset qui annunciabatur adorandus: quidnam illud est quod huiusmodi prædicatio potuit obtinere? Nonne lucidissime claret diuina hoc & ineffabili quadã virtute perfectum? Quod certe etiam inimicorum comparatione potest liquido comparari. Cum enim videris contraria horum in vnum vniuersa concurrere, i. & opes, & nobilitatem, & patriæ claritudinem, & oratoriæ artis potentiam, & pacis securitatem, & plurimam in ipsa superstitione culturam: continuo tamen morem profanitatis extinctum, hos vero qui ex diuersa sunt per te superare: quæ horum si causa responde. Tale est enim, vt cum rex quispiam instructus armis, fretus exercitu, potentissimas in bellum acies ordinans, hostes superare nequiuerit, nudus aliquis, & pauper, & solus, ac ne breui quidem iaculo armatus, aut simplici saltem veste tectus, certamen ineat, eaq; peragat quæ alij ne cum mille quidem molitionibus patrare potuerunt. Noli igitur in praua permanere sententia: sed virtutem venerare crucifixi. Neq; enim si regem aliquem videas ciuitates sibi excelsas parantem, circum agentem fossas muris machinas imponentem: innumeram quoq; habentem militum multitudinem, arma fulgentia, pecunias infinitas, vnamq; hostium ciuitatem destruere non valentem, alterum vero nudo corpore dimicantem, solisq; manibus vtentem, non vnam aut duas, aut paucas, sed prorsus innumeras totoq; diffusas orbe vrbes percurrentem celeriter cunctasq; capientem, humanæ hoc dicas esse virtutis. Sic proculdubio iam in præsenti causa est sentiendum. Propterea enim concessit Deus & latrones cum saluatore crucifigi, & ante saluatoris aduentum seductores aliquos apparere, vt etiam ex comparatione rerum nimis insipientibus ostenderetur excellentia veritatis, & disceres quia hic non vnus ex illis, sed grande sit inter tam dispares infinitumq; discrimen. Nihil enim a Christi gloria potuit inumbrare vel eorundem opportunitas temporum, vel communio passionum. Ne quis enim putaret quia dæmones crucem & non crucifixi virtutem pauerent, obstruxit ora ista dicentium per latronem. Quod si temporum opportunitas cuncta fecisse dicatur: ad refellendum Theodoræ atq; Iudæ discipuli proferentur, qui cum eisdem fere quibus etiam Christus temporibus extitissent & veritatem per quædam etiam signa impugnare tentassent, repente destructi sũt. Quod enim iam ante memoraui, ideo interdum falsa fieri Deus signa

Gala. 5.

A Mirabilius est Paulũ sic vniuersum orbẽ cõuertisse quã hominem nudum potẽtissimas acies i bellum vel besq; armis munitissimas superare.

B

Quare deus pmisit latrones secũ crucifigi, & ante eũ multos fuisse seductores.

concessit, vt abundantius vera monstraret. Propterea & pseudo prophetas tempore prophetarum, & pseudo apostolos cum apostolis apparere permisit, vt disceres quod splendentem eius vbique virtutem nequaquam obscurare posset similitudo quædam & vmbra virtutum.

C Age iam ex alijs quoque documentis probemus esse hanc potentiam singularem & præcipuam atque mirabilem. Docetur vs enim Christi gloriam ipsa magis inimicorum impugnatione creuisse. Cum enim hunc ipsum beatum Paulum Romæ quidam persequerentur, aliquanto hoc ipsum dogma inquietius prædicabant. Cupientes enim Neronem illum impugnatorem Pauli acrius in eius odium commouere, mira quadam arte lędendi susceperunt & ipsi euangelicę prædicationis officium, vt magis scilicet fidei sermone feruente, & discipulorum crescente numero, in immensum ignesceret furor tyranni, & fera maiora adhuc colligeret incrementa feritatis. Et hoc ipse ad Philippenses Paulus scribens ait, Scire autem vos, inquit, volo fratres quoniam quæ circa me sunt magis ad profectum venerunt euangelij, ita vt plures e fratribus confidentes vinculis meis abundantius auderent sine timore verbum dei loqui. Quidam quidem etiam per inuidiam & contentionem, quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant. Quidam ex contentione Christum annunciant non syncere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis: quidam autem ex charitate, scientes quod in defensione euangelij positus sum. Quid .n. si omnimo sine per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur? Vidisti certe quemadmodum etsi ex contentione aliquid prædicarent: tamen etiam per inimicos veritas Christi crescebat.

Quidam pseudo apostoli Christum prædicabant vt Neronem in Paulum mira arte lędendi concitarent.

D Sup hanc vero inimicorum calliditatem, alia quoque ex aduerso multa veniebant. Nam & antiquæ leges non modo opitulabantur, verum etiam aduersabantur, contraque veritatis patres non solum malitia obloquentium inimicorum, verum etiam ignorantia dimicabat. Regem aiebant alterum .i. Christum. Non enim nouerant eius cœleste regnum terribile illud & absque vllo termino gloriosum, sed quasi tyrannidem morum inferentibus per calumniam repugnabant, & in commune omnes & specialiter aduersus eos singuli dimicando. In commune quidem, quasi contra eos qui publicæ disciplinæ & legum scita destruerent: specialiter vero quasi singulorum domos diuisionibus diuortijsque dissoluerent. Nam & filium tum impugnabat pater, & filius patrem negabat, & maritum vxor oderat, & vxorem maritus. Filię quoque cum matribus dissidebant. Cognati cognatos. amici oppugnabant amicos. Eratque per omnium domos varium istud ac multiforme bellum, propinquos separans, dispergens curiam, iudicia conturbans, cum vtique mores patrij soluerentur, festiuitas & cultura dæmonum pellerentur quæ alij legum latores vel in primis custodienda decreuerant. Cumque his omnibus etiam tyrannidis orta suspitio vndique eos faciebat explodi. Neque vero dicere quisque potest, a gentilibus quidem inferebantur, a parte vero Iudeorum omnia quiescebant, cum certe isti sæuius imminerent, cumque & ipsi ei destructionem legis impigerent. Non enim cessat, inquiunt, loquens verba contra le-

Pseudo apostoli omnia per euangelij & Christi prædicationem & in communi & in speciali confundebant & peruertebant.

E

ſem & locum ſanctum. Veruntamen vndiq; inuidię igne ſucce͂ſo a domibus, ab vrbibus, ab agris, a ſolitudine, a terra, a mari, a gentilibus, a Iudæis, a principibus, a plebibus. a regibus, a regum miniſtris, cum omnes ſe ad crudelitatem mutuo cohortarentur & omnibus ferociſſimum ius atrocius ſęuiuſq; conſurgerent, beatus tamen Paulus in tantos ignes inſiliens, atq; in medio talium conſiſtens luporum, q̄q̄ omnium ictus exciperet, non modo tamen obrutus non eſt, ſed etiam illos omnes in partem tranſtulit veritatis. Et hæc & alia quoq; ꝑlia nō minꝰ ſæua memorabo. Vt illud quod aduerſum pſeudo apoſtolos gerebatur, quodq; eum ſupra omnia alia torquebat, domeſticorum dolus, ruina nutantiu͂. Multi enim etiam ex fidelium numero labebantur. Sed etiam contra iſta præualuit. Vnde quæſo, ex qua ve virtute? Quia arma, inquit, noſtra non carnalia ſed potentia ſunt a deo ad deſtructionem munitionum conſilia deſtruentes, & omnem altitudine͂ extollentem ſe aduerſus ſcientiam dei. Propterea igitur in diuerſum omnia vertebantur repente, ac ſicut igne ſuccenſo paulatim ſpinæ conſumuntur & cædunt, flammiſq; ſuperantur ac mundi redduntur nouales: ſic etiam Paulus inſonante lingua, & omni igne vehementius irruente cedebant omnia, omniaq; fugiebant, & dæmonum cultus, & celebritas atq; feſtiuitas, & mores patrij & populorem furores, & tyrannorum minę, & inſidię domeſticorum, & pſeudo apoſtolorum operationes malignæ. Magis aute͂ ſicut radijs ſolis orientibus, & tenebrę fugantur & adulteri ac fures, foueiſq; conduntur, & latrones recedunt, & homicidiæ ad antra ſuffugiunt, & amouentur piratæ, & ſepulcrorum violatores fugantur, & adulteri ac fures, & perfoſſores domorum deprehendi a ſole & redargui periclitantes abeunt, ſeſeq; alicubi procul occulunt, omniaq; lucida efficiuntur & clara, deſuper radijs illuſtrantibus terra͂ pelagus, ac montes, vrbes ſimul atq; regiones: ſi tunc prędicatione fugente, & vbiq; euangelium diſſeminante Paulo fugabatur error, veritaſq; remeabat, fauillę vero fumuſq; temploru͂ & cymbala omnia, & tympana, & ebrietates, & comeſſationes, & ſtupra, & adulteria, & alia dictu fœda, quæ in ſacris ſuis celebrare conſueuerant, defecerūt atq; cōſūpta ſūt inſtar cęre ignis vapore pereūtis & palearū vice q̄ ſubito cōcremātur īcēdio. Clara vero iter hæc veritatis flāma ſurgebat reſplēdēs, & ipm̄ ad vſq; cœlū ſublimitate cōſcēdēs, ab hipotiſſimū ſub leuata q ea͂ nitebātur opprimere, pq; illos magis incremēta ſuſcipiens, qui illā extinctum iri cupiebāt. Nec picula. n. proceſſum eius aut impetus coercere potuerūt. Nō tyrānis q̄dā inueteratæ cōſuetudinis, nō patrij amoris auctoritas, nō legū poteſtas, nō illa ipſa cuſtodiēdi eius qđ ꝑdicabatur euāgelij difficultas, nec quicq̄ eorū quæ impedimētum afferre poſſunt, proficientis celeriter veritatis curſum aut incidere aut retardare potuerunt. Atq͂ vt quantā iſtud vim habeat cognoſcas, commi-

ij. Cor. x.

Pauli & pſeudo ꝓphetatū licet idē euangeliū ꝑdicantium ſermones & ꝑdicationes diuerſi ſequebātur effectus.

Omnis doctrina desinit dogmatizari ob cominationem præter doctrinam euangelicam.

Philosophi ob metū a sua doctrina destiterūt

H

Diuersa inerant philosophis adminicula.

Doctrina erronea nullo obsistente consenescit: e diuerso est de veritate.

Non est nobis impossibile a domino impetrare similes Paulo effici

Sola voluntate & deuotione sumus Paulo dissimiles.

A

nare gentilibus, non dico pericula, famem, mortem, sed damnum aliquod exiguum, & videbis eos repente mutatos. At non talia inueniuntur & nostra, sed concisis occisisque omnibus, & vbique vario impugnatis genere bellorum, ita tamen florentiora semper effecta sunt. Et quid ego nostræ ætatis commemoro gentiles viles istos, & omnino contemni faciles? eos potius qui apud illos erant aliquando mirabiles in medium proferamus, philosophię scilicet honore celebratos, Platonem, Diagoram Clazomenium multosque alios huiuscemodi, & tum demum euangelicæ prædicationis virtutem probabis. Nam post Socratis venenum alij quidem Megara discessere similia patiendi metu, alter vero & patria & libertate priuatus est, nec præter vnam mulierem philosophiæ quemq; studijs subiugauit. Plato autem depictam in paginis disciplinam relinquens, in mortem solutus est. Et certe nihil tunc eis impedimento erat, non periculum, non egestas, non imperitia sermonis, sed erant & dicendi potentes, & opibus affluentes, de nobilitate patriæ gloriantes. Verum nequaq; obtinere potuerunt. Talis est enim conditio erroris, etiam nullo sibi obsistente consenescit ac defluit. Talis autem e diuerso veritatis status, etiam multis impugnantibus suscitatur & crescit. Hæc autem ita esse veritas rerum ipsa proclamat: nihilque hic opus esse assertione verborū: cum vocem quodammodo totus vndique mundus emittat, vrbes scilicet & agri, & terræ, & maria, & vltra loca atque deserta, ipsæque etiam montium summitates. Neque enim solitudinem beneficij sui reliquit exortem, & ipsam maxime his quæ nobis de cœlo veniens detulit, bonis repleuit, per Pauli præcipue linguaz, perque illam quam in ipsum contulit gratiaz. Quia enim dignā tali dono deuotionem gerebat, copiosa in illo etiā gratia coruscauit, plurimaque eorum quæ hucusq; memorauimus, ipsius sudore ac sermone completa sunt. Quoniam igitur ita genus nostruz nobilitauit deus: vt vnum hominem dignaretur tantorum facere causam bonorum: studeamus & nos ei similes inueniri. Neque vero impossibile istud putemus, quoniam (vt sæpe dixi, & nunc inculcare non cesso) tale illi quale etiam nobis corpus fuit, talis anima tales cibi. Sed voluntas in illo mirabilis ac præclara deuotio. Et illud est prorsus vnde ille talis effectus est. Nemo igitur diffidat, nemo desperet. Si animam intendas & præpares, nihil est quod te ab eiusdem dei gratiæ possit prohibere muneribus. Non est enim personarum acceptor deus. Idem illum teq; formauit Et quemadmodum illius, ita est etiā tuus deus: ac sicut illum merito laudauit, ita etiam tibi offert coronam. Spondeamus igitur nosmetipsos deo atque mundemus, vt nos quoque eandem gloriā consequentes, eadem etiā præmia consequamur, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi: cui est gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

VBi nunc illi sunt q querulo semp animo mores causari solẽt, ⁊ corruptibile huius corporis atq3 passibile, impedimẽto sibi esse ad virtutẽ putãt? Audiãt Pauli facta pręclara, ⁊ ab hac obtrectatione malignissima cõquiescant. Quid.n. humano generi mors nocuit? Quid vero virtutẽ corruptio corporis impediuit? Cõsidera itaq3 Paulũ: ⁊ videbis quia nobis etiã ad maximã vtilitatem proficiet ista mortalitas. Hic.n. nisi mortalis fuisset, nequaq̃ dicere potuisset, magis aũt nequisset ostẽdere quod ipsis operibus est locutus, Quoniã quotidie morior propter vestrã gloriã, quam habeo in Christo Iesu. Vbiq3.n. nobis intẽtione animi ac promptæ opus est voluntatis. Quæ si affuerit, nihil erit quod nos possit a virtute prohibere, sicut superior iã sermo memoratus est. Nõne erat iste mortalis? nõne ignobilis? nõne pauper ⁊ quotidiano opere victũ requirẽs? Nõne corpus habuit cunctis naturæ necessitatibus subiugatũ? Quid ergo eum vetuit illis qbus floruit splẽdere virtutibus? Profecto nihil. Nullus ergo mœreat pauper: nullus angatur inglorius: nullus ex vilioribus ingemiscat, sed tantummodo illi qui molles animo sunt, ⁊ eneruati mente, atq3 resoluti. Hoc.n. solũ est quod nos a virtute valeat arcere, vitiositas animæ, ac mollitudo sentẽtiæ, nec quicq̃ oĩno pręterea, idq3 beati huius propter quẽ hodie cõgregati sumus, q præsentiũ iocunditate gaudet, illustratur exemplo. Sicut.n. Paulo nihil ea quæ superius sunt memorata nocuerunt, ita extra religionẽ nostrã positos nihil his aduersa iuuerunt, nõ generis claritudo, nõ affluentia diuitiarũ, nõ splẽdor eloquij, nõ gloriæ magnitudo nõ sublimitas potẽtatus. Sed quid ego adhuc de hominibus loquor? ⁊ q̃diu circa terrã cõtinuo sermonẽ? Fas est etiã supernas cõmemorare virtutes, principatus videlicet ac potestates, mundiq3 rectores, ac tenebrarũ huius seculi. Quid.n. eos iuuit angelorũ sortitos esse naturã? Nonne veniet oẽs istæ virtutes a Paulo eiusq3 similibus iudicandæ? Nescitis, inquit, quia angelos iudicabimus, quanto magis secularia? Nõ igitur ob alias aliquãdo causas nisi ob vitia sola doleamus, horũ nos studiosos esse pœniteat. Nihil est qd nos Paulo similes fieri vetet. Ille.n. nõ solũ gratia dei, sed sua etiã voluntate talis effectus est, ⁊ idcirco gratia, quia etiã de propria voluntate. Vtraq3.n. plena in illo fuerunt atq3 pfecta, ⁊ ea quæ donantur a deo, ⁊ ea quæ voluntate præstantur. Vis dei dona cognoscere? Vestimẽta Pauli dæmonibus terrori erãt. Verũ ego nequaquã istud admiror, sicut ne illud quidẽ, quia vmbra Petri corporũ languorẽ effugabat. Hæc vero sunt admirãda, quæ Paulus etiã ante gratiã magnus, ab ipsis rudimẽtis, ab ipsis fidei suæ inuenitur fecisse principijs. Quia nec virtute hac qua postea polluit illustratus, nec apostolatus honore donatus, ita in Christi zelum totus exarsit, vt omnem contra se populum accenderet Iudæorum. Qui cũ se in tantis periculis, ⁊ ciuitatem propter se obsessam videret, per

B

Nihil est quod nos a virtute dei mouere possit nisi vitiũ ⁊ animi mollities

i. Cor. vi.

C

Paulus nõ solũ gratia dei, sed etiam sua voluntate tantus effectus est.

Sicut vmbra Petri languorẽ fugabat, sic ⁊ vmbra Pauli dæmones terrebat.

murum dimissus in sporta est:sicq; depositus,nec tunc quidē in [illegible]
segnitiem ac timiditate relapsus est,sed maiorē alacritatē mētis ac
cepit,periculis q̄busdā se sæpe subducēs in aliorū salutem, nullā
autem studio cedens docendi,sed quotidie portans crucē,domini
num sequebatur,& quidem cum recens adhuc Stephani ante ocu
los haberet exemplum,videretq; omnes contra se potissimum
concitatos Iudæos cædem spirantes,ipsasq; pene carnes eius de

D

Paulus nec temerarie in pericula irruebat, nec timide ea quandoque fugiebat.

uorare cupientes. Vnde igitur Paulus nec cum in pericula irrue
ret,temeritatis argui poterat,nec cum pericula fugeret, timidita
tis,quia vtrinque & amabat præsentem vitam ob lucrum docēdi,
& rursus valde eam despiciebat ob philosophiam,ad quam illum
mundi contemptus euexerat,propterque amorem quo ire vrge
batur ad Christum. Quod enim de ipso dico semper , nec dicere
aliquando cessabo,nullus ita in diuersa rerum incidens atq; cō

Aliquādo summe vitam suā amauit,summeque periculis mortis expo/suit.

traria,vtraque in commodum suum transtulit,vtraque suis vtili
tatibus coaptauit.Nullus enim sic vnq̄ præsentis vitæ amās fuit,
nec eorum qui sunt lucis istius cupidissimi . Et e regione nemo
sic aliquando despexit salutem illorum qui se in mortem spon
te præcipitant . Sic ab omni se mundum cupiditate præstabat,

Paulus varius & multiplex sine dissimulatione pro temporum necessitate

nullaq; tenebatur præsentium passione ,sed vbique desiderium
suum cum dei voluntate miscebat. Et nunc quidem præsentem
vitam magis necessariam esse dicebat q̄ societatem Christi atq;
colloquium,nunc vero tam molestam sibi illam fatebatur & gra
uem,vt etiam ingemisceret,atq; in mortis desiderium cogere
tur. Ea.n.sola cupiebat,quæ illi secundum deū lucra parerent,etiā
si viderentur esse contraria . Erat enim quidem varius semper ac
multiplex,nō vtiq; dissimulatione mutabilis,sed factus oīa quæ
prædicationis salutisq; hominū necessitas poposcisset,in hoc quoq;

E

Christus in diuersis speciebus apparuit.

que domini sui inuentus imitator.Nā & deus etiā homo apparuit
cū id eū oportuit apparere,& in igne,quādo ita tēpus exegit,& nūc
quidē se in habitu armati militis,nunc in similitudine viatoris,
nunc in ipsa ostēdit similitudine hominis veritate secunda , quia
ne ipsam qdē mortē refugit. Sed iterū iterūq; cōmoneo , nemo
dispēsationē istā necessitatē putet,sed tantummodo amorem dei
erga homines intelligat.Nec & aliquando quidē super thronū,ali
quādo vero super cherubim apparebat sedēs.Oia tñ istā pro va
riarū dispēsationū opportunitate faciebat:propter quod loquitur,

Osee.xij.

Ego visiones multiplicaui & in manibus prophetarum assimilatus
sum.Ita igitur & Paulus creditæ sibi dispēsationis modū sæpe va
riādo,nequaq̄ de domini sui imitatione culpatus est,cū modo Iu
dæus fieret,modo nulla se illis cōmunicatione misceret, & nunc
quidē custodiret legē,nunc vero despiceret,& aliquando cōseruaret
præsentē vitā,aliquādo cōtēneret,& nunc quidē etiā postularet pe
cunias:nunc autē etiā oblatas refutaret.Nā & sacrificium obtulit,&
purificationē ex more celebrauit,sed rursus etiā anathematizauit

ista faciētes. Et nunc quidē circuncidebat, ipse, nunc vero circunci ſionē penitus excludebat. Et erat facta quidē ipſa diuerſa inter ſe atq; cōtraria, mēs vero atq; ſentētia ex qua illa fiebant, valde ſibi concinens atque concordans. Vnum enim illud requirebat & ſolum, eorum qui illa viderent & audirent ſalutem. Propterea modo extollit legem, modo inclinat ac deijcit. Non enim ſolum in actibus ſuis, verum etiam in verbis erat (vt dixi) varius ac multiplex, non mutando ſententiam nec alter factus ex altero, ſed ipſe quod erat ſemper manendo horum quæ dicta ſunt vſum pro cauſarum opportunitate variabat. Non igitur eum propter iſta reprehendas, propterque illum magis debes dignis laudibus coronare. Si quidem & medicum nunc vrentem videres, nunc fouentem, nunc ferro ſecantem, nunc medicamento, & aliquando quidem ægrotum a cibo potuq; cohibentem, aliquando vero eum in iſta laxantem, & modo quidem cooperientem vndiq;, & vndique confouentem, nunc vero ipſi illi calefacto ſecuri ſ imperantem plenam frigidis aquis epotare phialam, non vtique ſuper hac eum varietate & frequenti mutatione culpabis: ſed tunc præcipue ſtupebis artem, quando ea quæ nobis contraria videntur & noxia illum cum fiducia videas offerentem, hoc eſt enim viri artificis ac periti. Si igitur approbamus medicum contraria iſta facientem multo magis Pauli debemus animam prædicare tam multis ſe ac diuerſis modis ægrotantibus coaptantem. Non enim minus hi qui animarum, q; illi qui corporum languore vexantur, arte opus habent ac varietate curandi. Ad quos ſi ſæuire & velut ex directo volueris accedere: omnis ab eis ſpes ſalutis effugiet. Et quid mirum ſi homines ad hæc ſanandi temperamenta diſcendant, cum etiā omnipotens deus hoc ipſo medicinæ vtatur modo, nec omnia nobis vniformiter ac directus loquatur? Quia enim ſpōte nos vult effici bonos, non neceſſitate atq; violētia, opus habet etiā mutatione curæ, nō propter aliquā impoſſibilitatē ſuam, ſed propter noſtram fragilitatē. Ipſi enim licet innuere ſolum, immo velle tantummodo, iamq; facta ſpectare quæ voluit. Nos vero qui ſemel dominatum noſtri adepti ſumus. non in cunctis deo ſubditos eſſe nos patimur. Qui ſi traheret inuitos, eriperet ipſe quod cōtulit. i. arbitrij poteſtatē. Ne igitur iſtud fieret, frequēti opus fuit varietate medicādi. Hæc autem a nobis non ſuperfluo diſputata ſunt, ſed propter beati Pauli varium iſtud ac ſapiens, vt quando videris eū pericula fugientem. nō illū admireris minus q; cum ſe periculis gaudet opponere, vt enim hoc fortitudinis, ita illud eſt ſapientiæ. Et cum videris eum magna de ſe ipſo aliqua ſonantem, ſimiliter admireris: ac ſi videas illum ſemetipſum deprecīantem, vt enim iſtud humilitatis eſt, ita illud magnanimitatis. Quādo eū gloriātem videris admirare, ſed ſimiliter lauda cū illū vides humilia de ſe & cōtēptibilia dicentem. Nam & hoc animi

B

Animæ languētes non minus arte curari debent q; corpora.

C

Non minus admirari debemus Paulum pericula fugientem q; ſe illis opponentem.

est arrogantia vacui, ꝛ illud dilectione ꝛ humilitate pleni. In his
H spẽsatione siquidẽ multorũ salutis ista faciebat. Propter quod ait,
II.Cor.v. Siue.n.mente excedimus deo, siue sobrij sumus vobis. Neq; alius
quisq; tãtas nõ dico occasiones sed prope necessitates habuit arro
gantiæ. Nec tamen vllus alter ita se munde ab omni iactatione
subduxit. Hoc itaq; animo attẽtiore cõsidera: Sciẽtia, inq̃t, inflat, ꝛ
I.Cor.viij. oẽs cũ apostolo facile dixerimus. At tanta certe in illo erat scien
tia, quanta in nullo qui ante fuerunt. Neq; tamẽ se ille extulit inso
I.Cor.iij. lenter, qui se in hoc ipso humiliat ac deijcit dicẽs. Ex parte cogno
scimus, ꝛ ex parte prophetamus. ꝛ. Nõ me arbitror cõprehendisse.
ꝛ, Si qs existimat se scire aliqd, nõdũ cognouit quẽadmodũ opor
teat eũ scire. Ieiuniũ rursus inflat. Idq; fecit pharisæus ille manife
Lucæ.xviij. stum qui ait. Ieiuno bis in sabbato. Sed Paulus nõ modo ieiunãs,
verũ etiã famẽ propter Christũ patiens, se etiã abortiuũ vocabat.
Et quid de scientia dico atq; ieiunio: cũ etiã tanta cũ deo habens,
tanq; crebra colloquia, quanta nec prophetarũ nec apostolorum
vllus habuit, per ea ipsa humilior reddebatur? Non.n.mihi dicas
ista quæ legimus. Nã plura celauit, nec omnia dixit, ne gloria se
maiore circundaret, nec omnino cuncta tacuit, ne pseudo aposto
lorũ contra se ora reseraret. Nihil.n.otiose ille faciebat, sed omnia
cũ causa iusta probabiliq; ratione. Cum tanta itaq; ratione tantas
res inter se diuersas cõtrariasq; paragebat. vt eisdẽ tamen vbiq;
A laudibus ornaretur. Quod dum adhuc apertius dicimus, intuere
magnũ loqui. hic autẽ tam id opportune aperteq; faciebat vt ma
gis mereretur loquendo de se q̃; tacendo laudari. Qui nisi fecis
set istud, culpabilior illis esset qui seipsos importune laudare dice
rentur. Nisi.n.gloriatus fuisset, creditos sibi perdidisset omnes,
resque inimicorũ dum se humiliat extulisset. Sic nouerat vbique
tempore ꝛ cũ recto consilio atq; sententia ea quæ videntur repro
banda perficere, tam vtiq; vtiliter ꝛ commode, vt non minus de
illis placeret qui cum imperata cõpleret. Amplius.n.tunc Paulus
placuit gloriando, q̃; alter laudes proprias occultando, nec tantũ
quisquã pro fuit cũ sua merita celaret, quãtũ iste cũ proderet. Sed
hoc quoq; est multo admirabilius, quia de se nõ modo locutus,
verumetiã quãtũ oportuit est locutus. Nõ.n.quasi maximã licẽtiã
de opportunitate nactus, immoderatius laudibus suis vsus est, sed
consider antissime quousq; eũ progredi deceret agnouit. Neq; tã
tũ istud sufficere sibi credidit, sed ne alios hoc sermone viciaret,
idq; efficeret vt semetipsos inaniter prædicarent, libenter se etiã
insipientẽ vocauit. q̃; q̃; certa inuitãte causa de propria aliqd laude
B perstrinxerit. Quia.n.consequens erat vt id ipsum respiciẽtes alij
temere atq; inaniter eius vterentur exẽplo, qđ plerũq; cõtingit ꝛ
medicis, sæpe.n.medicamẽtũ quod opportune ꝛ commode alter
apposuit, importune alter ammouẽs vim medicaminis obscurat
ꝛ corrũpit. Ne igitur hic quoq; accideret istud, vide quanta procu

ratione

ratione vsus est. Qui cũ gloriaturus esset, non semel, nõ secundo, sed sæpius differẽdo atq; cunctãdo dicebat, Vtinã sustineretis mo dicũ quid insipiẽtię meę. Et rursus, Quod loquor nõ loquor secũdũ deũ, sed in insipiẽtia. Cũq; tãta dixisset, nõ tamẽ ea se pmisisse cõtẽtus est, sed rursus ingressurus in laudes, semetipsum occultat & dicit, Scio hoiem. & iterũ, Pro hmõi gloriabor. Postq; hæc oĩa, factus sum, inquit, insipiẽs. Quis ergo tã stultus? qs ita inueniatur oĩ sensu ac rõne priuatus, q vidẽs sanctũ illũ etiã cũ tãta ei necessitas immíneret, cunctãtẽ tamẽ atq; metuẽtẽ grãde aliqd de seipso loqui, & sicut cũ vsq; ad pręcipitia horrẽda veniẽtẽ, seq; sæpius inde retrahẽtẽ, & qdẽ cũ tãta hoc esset dispẽsatione facturus: qs inquã sic fit insipiẽs, q nõ etiã maiore abundantia cautionis laudes suas fugiat, & tunc forte solũ de illis aliqd attingat, cũ id opportunissimũ tẽpus exegerit? Vis aliud quoq; tibi tale eius ostẽdã? Etenim istud est oĩno mirabile, qa cõtẽtus nõ erat testimonio cõsciẽtię, sed etiã nos docebat iuxta quã regulã in tali rerũ discrimine deberemus incedere, nõ sibi ipsi tãtũmodo de necessitate tẽporũ satisfactionẽ parãs, verũetiã alios erudiẽs, quãta animi cautione etiã tẽpore flagitãte istud effugerẽt. Nã per ista q̃ dixit. quodãmodo illud effatus est. Grãde malũ est dilectissimi de seipso grãde aliquid dicere atq; mirabile, extremæq; demẽtiæ est nulla imminẽte necessitate rerũ, & necessitate violenta, proprijs laudibus velle decorari. Non est hoc secundũ deũ loqui, indiciũ est potius istud insanię. hoc. n. oẽm nobis mercedẽ euacuat, & qdẽ laboribus sudoribusq; quæsitã. Hęc enim omnia, hisq; plura dixisse videtur ad cunctos, dum loquẽdi de se necessitatẽ etiã excusatione muniuit. His autẽ profecto inanis est, quia necessitatę cogẽte vniuersa effudit in mediũ: sed plura etiã & maiore celauit. Veniã, inqt, ad visiones & reuelationes dei. Parco autẽ, ne quis de me existimet super id quod videt. Hæc vero dicẽdo nos erudit, vt ne existẽte qdẽ necessitate, omnia quorũ nobis cõscii sumus, in mediũ proferẽdo vulgemus, sed ea sola q̃ audiẽtibus vtilia iudicamus. Quoniã & Samuel (nihil. n. videtur incõsequẽs illius quoq; meminisse sancti, in nostrã siquidẽ vtilitatẽ, laudẽque proficiet) & ipse inquã aliquãdo gloriatus est, & propria recte facta patefecit, sed qualia illa quæso? Quæ vtiq; cognoscere audiẽtibus cõueniret. Neq;. n. super decore pudicitiæ, neq; de obliuione est locutus iniuriæ, sed super tali re quædã, quã præcipue discere regẽ illius tẽporis oportebat. i. de cõseruãda integritate iustitiæ, & manibus a muneribus abstinẽdis. Dauid etiã gloriãs, de illis vtiq; gloriabatur, quæ emẽdare auditorẽ valerẽt, neq;. n. aliã de se cõmemorauit ille virtutẽ, sed vrsum ac leonẽ adduxit in mediũ, atque aliud prorsus nihil. Etenim altius de se efferre sermonẽ gloriosi est & insolentis sese iactantis. Dicere autẽ illa tãtummodo quæ præsenti causæ necessaria sint futura, amantis est multorum commoda cogitantis. Hoc vtiq; fecit & Paulus. Qui cũ a pseudo

Marginalia: ij. Cor. xj. — Paulus quãdoque aliquid de se grande loquebatur quandoque mirabiliter se humiliabat. — C — Nullus nisi in necessitate seipsum in rebus arduis laudare potest. — Paulum imitari debemus cũ de nobis quicquam grande loqui volumus. — Samuel aliquãdo merita patefecit. — D — i. Reg. xvij. — ij. Cor. xij.

apostolis carperetur, quasi non esset probatus apostolus, nec habēs a Christo aliquam potestatem, per obtrectationes falsas in laudes suas ire compulsus est, quæ maxime dignitatem eius ostēderēt. Vides ne igitur per quanta docuerit auditores nō inaniter gloriari? Primo qdē dum ostēdit se, istud necessitatē vocauit, dum etiā plurimis laudes suas satisfactionibus tēperaret. Tertio qa nō cuncta cōfessus est, sed maiora suppressit. Et hoc certe, cum necessitate quadam in sua præconia cogeretur. Quarto dum sub alterius persona dixit, Scio hominē. Quinto dum nō oēs virtutes suas, adduxit immediū, sed eā partē quā pręsens tēpus maxime flagitabat. Neq; vero de se tantummodo gloriādo eundē virtutū suarum seruabat tenorē, verū etiā in alios ea quæ viderentur iniuriosa dicēdo. Non iniuriā inferri fratri, inter prohibita numeratur, sed hac quoq; specie est ita Paulus opportune vsus & cōgrue vt magis etiā q̄; laudis placeret. Propterea & Galatas insensatos vocat, & Cretenses vētres pigros, ac bestias malas, & tamen hinc etiā prædicatur. Fines etenim nobis exemplo suo statuit ac regulas. vt neglectores voluntatis dei nequaq̄; corde obtrectemus, sed sermonē in eos qui paulo rigidius percutiat dirigamus. Omniū siquidem mensuræ sunt apud illū locatæ, ac propter ea omne quod dixerit, omne quod fecerit, placet & conuitijs coercendo, & laudibus prouocando, austerius aliquos aduersando & blanditijs admonendo, & cum effert seipsum, & cum rursus deponit ac deijcit, & cum de se gloriatur, & cum se ipse miseratur. Et quid mirum si iniuria & maledictum placet, quando placuit & æmulatio, & dolus quidam atque deceptio, non in vetere solum, sed in nouo etiam testamento? Per hæc igitur omnia diligenti examine ponderemus & admiremur Paulum, & glorificemus deū, vt etiam ipsius bona consequamur æterna, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

Multis de causis Paulus grādia de se loquens immunis est a iactantia.

B

HOMILIA VI.

VVltis hodie fratres dilectissimi, qui ad audiēdi hunc studium conuenistis, vt magna illa gesta Pauli atq; præclara, quę iuxta quorundā suspicionē habere aliquid reprehēsionis videntur, in mediū proferamus? Etenim inueniemus illum nō minus de his q̄; ex cæteris clarum effici atq; magnificū. Quidnam illud ergo est quod reprehensibile iudicatur? Visus est (inquiunt) aliquādo plagas timere. Quod certe visus est, quādo eum loris milites tetenderunt. Neq; vero tunc solum, sed alias quoque apud illam purpuræ venditricem. Quando etiam causas apud illos mouebat qui eum de carcere iam educere festinabant. Nihil enim aliud ista faciendo nisi sibimetipsi defensionem parabat, & nec cito rursus ea ipsa prouidebat. Quid igitur dixit? Siquidem

F

nihil eum ita magnum atq; mirabilem, vt hæc dicta declarant. Quia vtique & talem habens animam, idest non malignaz quandam ac desperatione præcipitem, & corpus cædens plagis atque verbera contremiscens, non minus tamen q; in corporæ virtutes omnia illa quæ videntur terribilia despexit cum hoc tempus exigeret. Quando vero illum vides extentum ad plagas atque metuentem, illorum recordare verborum per quæ transcendit ad cœlum, angelisque certauit dicendo, Quis ergo nos separabit a charitate dei? Tribulatio, an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? illorumque verboruz memento, quibus omnia ista quæ patitur, nihil esse p ronunciat, dicens, Quod enim in præsenti est, momentaneum ac leue tribulationis nostræ, supra modum sublimitatem æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Adde his quotidianas tribulationes, immo singulorum mortes dierum, atque ista perpendens ammirare Paulum, & a teipso desperare desiste. Hæc enim quæ videtur infirmitas esse naturæ, ipsa est maximum virtutis eius indicium, quia talem se vtique præstabat etiam cũ multarũ rerũ necessitate quateretur, Quoniam enim enormitas periculoruz hanc de illo multis opinionem suggesserat, & suspicari eos profecto fecerat, q super humanam naturam ille proficiens tantus existeret, idcirco tribulationibus permittebatur, vt disceres quia cum secundum naturam vnus esset e plurimis, per voluntatem non solũ supra multos homines, verum etiam vnus ex angelis erat. Cum tali enim anima, talique corpore mortes mille tolerabat, despiciebat præsentia, contennebat futura, clara illa atque magnifica verba resonabat. Quoniam optabam (inquit) ego anathema esse a Christo Iesu pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem. Possibile est enim dei iussa perficere, si modo velimus omnem naturæ trepidationez alacritatis virtute superare, nihilque est impossibile eorum quæ a Christo hominibus imperantur. Si enim quantum in nobis est virium velimus exprimere, maximũ etiaz nobis deus adiunget auxilium: atque ita etsi omnia in nos aduersa cócurrit, tuti tamẽ in medio periculorũ intactiq; seruabimur. Neque vero metuere plagas reprehensione dignum est, sed propter plagarum metum aliquid indignum pietate committere. Hoc ipso enim quo plagas timet, qui in certamine nõ vincitur admirabilior ostenditur, q; ille qui non timet. Magis enim in isto virtus refulget, cum vicerit etiam illa quæ timuit. Naz plagas formidare naturæ est, nihil autem indecens plagarum timore perficere voluntatis naturam infirmam iuuantis, eiusq; imbecillitatez sua virtute superantis. Sicut nec mœrere culpabile est, sed per mœrorem aut facere aliquid, aut dicere eoruz quæ deo displicent. Quia si ego Paulum fuisse hominem denegarem, merito has mihi fragilitates naturæ eius opponeres, quibus nostrum posses refu-

Quia Paulus non ex imperfectione pericula timebat vel fugiebat.

Rom. viij.

G

Quare Paulus voluit ostendere se timere pericula.

Rom. ix.

H

tare sermonem. Si vero ipse dico atq; confirmo, quia homo quidem fuit, & nullo nobis in naturæ conditione præstantior fuit, tamen melior voluntate, frustra mihi ista proponis, immo nõ frustra, sed omnino pro Paulo, & hinc potissimum qualis ille fuerit ostendis, qui in tali natura viuens, potuit quodammodo supra naturam. Non autem illum tantũmodo extollis, sed etiam con suis ora torpentium, seseq; in desidiam reclinantium, non eos sustinens ad eminentiam confugere naturæ, sed impellens ad studium voluntatis. Sed & mortem (inquis) aliquando pertimuit. Sed hoc quoq; profecto naturæ est. Et tamen rursus hic ipse qui mortem timuit dicebat. Nam qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus grauati. Et rursus, Nos ipsi intra nos gemimus. Videsne q̃; æquiparantes e diuerso naturali infirmitati virtutem opposuerit voluntatis? Quia & martyres plurimi, cum ducerentur ad mortem sæpius palluerunt, & timore ac trepidatione completi sunt. Sed hoc ipso mirabiles præcipue comprobantur, quoniam illi ipsi qui mori timuerant, mortem tamen propter Christum minime refugerunt, sicut & Paulus, qui cum mortem timeret, ne ipsam quidem recusabat gehennam, qui propter desiderium Christi & cum formidaret interitum, tamen cupiebat resolui. Non autẽ hic solus fuit, sed ipse quoque qui fuit apostolorum caput, qui sæpe dixerat paratũ se esse pro Christo animam tradere, & tamen mortem vehementer horruerat. Audi igitur quid ei super hoc Christus loquatur. Cum autem senueris (inquit) cingent te & ducent quo tu non vis naturæ, infirmitates exprimens non voluntatis. Siquidem natura nobis quoq; inuitis ostendit sua, & infirmitates eius superare non possumus, nec si valde studioseq; cupiamus. Nec culpamus istud, quia vtique inde nil lædimur, immo inde magis admirabiles sumus. Quod enim crimen est mortem timere? immo quanta e contrario laus est, nihil turpe atque seruile perpeti per timorem? Non enim naturam habere infirmitatibus subditam, sed seruire infirmitatibus criminosum est, vt merito ille magnus habeatur atq; mirabilis, qui imbecillitatẽ naturæ voluntatis virtute superauerat. Et hoc ipso ostendit quanta sit liberæ voluntatis potestas, obstruitq; ora dicentium. Cur non natura boni facti sumus, nec cum ipsa virtute progeniti? Quid enim refert natura esse, quod potest effici voluntate? Immo tanto est melius sponte bonum esse q̃; sorte, quanto vtique pstat & coronis & amplissima laude decorari, q̃; penitus nil mereri. Quã quam si velis voluntatem fortem habere atque robustam, hoc illo pene fit firmius. An vero non vides concisa martyrum corpora, ferroque cedentia, nec tamen cedere, aut vinci in aliquo voluntatem? An forte non expectasti in Abraham voluntatem naturæ impedimenta superantem, quando vtique vnigenitum filium iussus est immolare, cum certe tunc natura quasi fortiori cesserit voluntati? Nonne vidisti id ipsum in tribus pueris accidisse? Nonne

[Marginal notes:]
A
I. Cor. v.
Rom. viij.
Mirabilius est mortẽ timere & eã æquanimiter ferre q̃; eam non timere.
Petr⁹ multa tormẽta passus est, q̃ tñ timebat.
B
Seruire infirmitatibus criminosum est nõ autẽ illis subijci.
Maius est bonũ esse voluntate quã natura.
Voluntas fortior est natura.
Danie. iij.

audisti etiam illud antiquum ac seculare prouerbium, quod fiat ex consuetudine secunda natura? Ego vero dixerim quod etiam prima, sicut superius dicta patuerunt. Vides igitur et haberi posse illam quae in natura est firmitatem, si sit voluntas fortis ac vigilans, et quod maiore laude sit dignus qui esse vult bonus quam ille qui cogitur. Hoc est enim esse precipue bonum. Itaque cum dicit, Castigo corpus meum, et in seruitutem redigo, timeo enim ne cum alijs predicauerim, ipse reprobus efficiar, tunc illum maxime honoro praeconijs, videns non eum sine labore implesse virtutem, ne hi qui post illum essent futuri, argumentum ad desidiam ducerent illius in bono facilitatem. Et cum rursus dicit, Mundo crucifixus sum, voluntatem eius corono. Potest enim potest inquam naturae fortitudinem virtus voluntatis imitari. Nam si vel ipsum adducamus in medium qui est quędam (vt ita dixerim) statua virtutis, inueniemus quoniam bona quę illi fuerant voluntate, in naturae firmitatem certarit adducere. Dolebat quidem ille corpus, sed non inferior incorporeis potestatibus ipsos contennebat dolores, sicut ex ipsius verbis animaduertere potest, quae nec de nostra putatur proferre natura. Quando. n. dixit, Mundo crucifixus sum, quid est aliud dicere, quam quod etiam ex corpore ipso animi virtute migrauerit? Quid vero propriae dat carni proculdubio cum dicit. Datus est mihi stimulus carnis meae angelus Satanae? Hoc autem nihil est prorsus aliud, quam ostendere dolorem se tenuisse corpore sentientem? non quia non ingrederetur animum, sed quia magnitudine voluntatis excluderet eum atque depelleret. Cum vero alia multo his mirabiliora dicat, et gaudeat verberatus, et glorietur catenatus, quid aliud quispiam dixerit, quam istud quod ipse memoraui? Quoniam dicendo quidem, Castigo corpus meum, et in seruitutem redigo, timeo enim ne cum alijs praedicauerim ipse reprobus efficiar, ostenderit naturae infirmitatem: per ista vero quae dixi, voluntatis nobilitatem. Idcirco enim vtrunque positum est, vt neque propter illa magni alterius eum opineris fuisse naturae, et ipse de virtute desperes, neque per ista paruula sanctam illam reprehendas animam, sed hinc quoque desperationem rursus excludens ad meliorem spem te ipsum reducas. Propterea rursus adiungit etiam id quod dei esse gratiae proprium confitetur, et quidem exaggerando atque cumulando, sed grato erga deum animo facit pia sententia, ne quid scilicet suum esse credatur. Dicit autem etiam quod ad ipsius pertinet voluntatem, ne in deum cuncta proijciens, dormire malis ac stertere. Omnium nanque mensuras ac regulas apud eum inuenies. Sed et maledixit aliquando Alexandro (inquit) aerario. Et quod istud spectat ad vitium? Non enim fuit hic sermo iracundiae, sed doloris: qui certe ortus est de veritatis iniuria, Non enim propter seipsum dolebat, sed quia praedicationi ille restiterat. Valde enim (inquit) restitit, non mihi ait sed verbis nostris, vt et suum erga veritatem exprimeret affectum

Cor. ix. C

Gala. vi.

Quid est crucifigi mundo.

D

Paulus maledixit Alexandro aerario, sine tamen iracundia.

B

ꝛ non solum illum cui scribebat, sed certe hos quoque discipulos solaretur. Quoniam enim satis consequens erat scandalizari omnes nihil patientibus aduersarijs veritatis. Idcirco ei qui repugnauerat, dei comminatus est vltionem. Sed orauit aduersus aliquos dicens, Si tamen iustum est apud deum reddere retributiones his qui vos tribulant, non illos pœnas luere concupiscens, sed eos qui affligebantur consolari studens. Propter quod infert, Et vobis qui tribulamini requiem nobiscum. Cæterum ipse aliquid triste perpetitur. Audi q̃ʒ alta patientia philosophetur, ꝛ pro mala bonam vicem reddat inimicis. Maledicimur (inquit) ꝛ benedicimus, persecutiones patimur ꝛ sustinemus, blasphemamur, ꝛ oblectamus. Sin autem quæ pro alijs facta vel dicta sunt iracundiæ dicas fuisse, potes dicere ꝛ Elymam magum per iracundiam excæcatum, iniurioseque correptum. Ananiam quoque ꝛ Saphyram per iracundiam a Petro interfectos exclamabis. Sed quis ita est stultus ꝛ saxeus, vt hoc audeat suspicari? Alia quoque plurima inuenimus eum dixisse atque fecisse, quæ ad speciem videantur onerosa. Verum hæc ipsa sunt quæ præcipue eius modestiam ostendunt. Etenim cum Satanæ tradit eum qui Corinthi fuerat fornicatus, cum multa hoc efficit charitate, plenoque amoris animo, idque ex secunda epistola euidenter ostendit. Et e regione cum Iudæis minatur ac dicit, Peruenit in vos ira dei, non vtique furore plenus id loquitur, quem audimus pro ipsis frequenter orantem, sed deterrere eos studens, per quæ eos redderet mitiores. Sed sacerdoti (inquit) irrogauit iniuriam dicens, Percutiet te deus paries dealbate. Nouimus quidem de hoc loco aliquos satisfacientes, vt prophetiam velint esse quod dictum est. Nec culpo dicentes. etenim istud euenit, sicque defunctus est. Si quis tamen acrior insurgat inimicus, ꝛ curiosius reparans quæstionem, contradicat, ac referat, Nonne nouerat quia summus sacerdos esset? hoc vtique dicemus, quoniam erudiens alios, atque erga eos qui in potestate sunt modestius conuersari monens, ipse quoque hic voluit temperare, sicut fecit ꝛ Christus. Qui certe cum scribis mille fanda atque infanda dixisset, ait tamen, Super cathedram Moysi sederunt Scribæ ꝛ Pharisæi. Omnia ergo quæcunque vobis dicunt facere, facite, secundum opera vero istorum nolite facere. Ita agitur ꝛ hic Paulus, ꝛ conseruauit pontificis dignitatem, ꝛ quod futurum erat ante prædixit. Quia si Ioannem a consortio separauit, ꝛ hoc vtique rectissime pro communi prædicationis officio effecit. Eam siquidem qui istud suscipit officium, non oportet mollem quandam esse atque resolutum, sed fortem ꝛ per cuncta robustum. Neque enim saltem attingere quisquam debet præclari huius muneris functionem, nisi paratus sit miles animam suam tradere in mortem atque discrimina. Sicut ipse Chri-

Pauli patiētia. I. Cor. iiij.

Act. ij

Paulus nemi nem increpabat vel puniebat ex odio, sed magis ex amore.

F

Act. xiij. Paulus sacerdoti vltionem cōminatus est.

Matt. xxiij Sicut Christus post Pharisæorum increpationes aliquid in laudem eorum præcepit, ita ꝛ Paulus ꝛc.

G

stus ait, Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suã, & sequatur me. Qui enim tali animo est, multos etiã alios suo perdit exemplo, magisq; huic vtile est si quiescat, sibiq; tantum vacet, q̃; si procedat in medium, & onus viribus suis maius assumat. Sic enim non proprie solum, sed etiam creditorum sibi prodesse potest saluti. Et tenera quomodo non absurdum est, vt cũ aliquis artem nesciens gubernandi, pugnandiq; cum fluctibus, nec si mille ternis adigatur, eligat ad clauum sedere, ille qui ad prædicandi pergit officium, temere ad istud & vtcunque contigerit accedat, atque innumerabilium rerum curam absque vlla consideratione suscipiat? Non ita gubernatorem, non ad bestias dimicantes, non ludo gladiatorio destinatum, non alium quempiam omnino sic ad discrimina, & mortes paratam atq; expositam habere oportet animam, vt eum qui officium suscipit prædicandi. Nam & pericula profecto maiora, & aduersarij sæuiores, & non vnum quoddam genus mortis incumbit, nec vsq; prorsus simili cõditione certatur. Cælum nanq; hic in præmio, in supplicio gehenna proponitur, & æterna animæ salutisq; perditio. Non solum vero eum q prædicationi accingitur sic oportet parari, sed quemcũq; vel simpliciter Christianum. Nam crucem tollere ac sequi Christum, omnibus imperatur. Si autem cunctis, multo magis doctoribus, populi, atq; pastoribus, quorum ex numero etiam Ioannes tunc erat qui dicebatur & Marcus. Qui quoniam in ipsa se aciei fronte constituens nimis in vtilitate erat, merito eum Paulus abiecit, ne illius quasi contagione vires corrumperentur aliorum. Si vero (vt Lucas refert) aliqua inter ipsos facta commotio est, noli hoc delictum putare. Non enim commoueri malum est, sed irrationabiliter, nulloque flagitante iusto negocio commoueri. Iracũdia, inquit, iniusta non iustificabitur. Non ergo culpatur simplex iracundia, sed iniusta. Et rursus, Qui iratus fuerit fratri suo sine causa. Non igitur simpliciter iratus. Et propheta dicit, Irascimini & nolite peccare. Quod si omnino vti huiusmodi non oportet affectu etiam cum tempus exposcit, frustra nobis videtur ingenitus. Sed profecto non frustra, quem certe prouidus nobis inseruit creator vt dormientes animas atque resolutas ab inertia ac desidia suscitaret. Quasi enim gladio aciem ita menti nostræ iræ acumen imposuit, vt eo cum oportet vtamur. Propterea igitur & Paulus hoc sæpe est vsus affectu, & modeste loquentibus erat meliori iratus, cum tempore omnia faciens opportuno, pro lucro & incommodo prædicandi, idque simpliciter. Leuitas autem non semper bona est, sed cũ illã tempus efflagitat. Quãdo vero id nõ ad adest, & ista vitiosa ẽ, fitq; incõstãtia. Hęc vero oĩa nõ pro Paulo satisfaciẽs sum locutus. Nõ.n. nr̃i ĩdiget ille sermoĩs. Laus.n. eius, nõ ex hoib⁹, s; ex deo ẽ. Sz quo auditores erudiam⁹, vt oib⁹ ad opportunitatẽ vtanĩ affectib⁹, sicut iã ante memoraui. Sic n. ãq; poterim⁹ vndiq;

Oportet plãtũ nõ mollẽ, s; fortẽ ẽẽ in extirpãdo vitia.

Matth. xvi.

Cõtra doctores & platos indoctos ĩprudentes vel insufficientes.

Qui officiũ pdicãdi suscipit dz super oẽs alios animã habere ad mortẽ promptissimam.

H

Act. xiij.

Nõ ois cõmotio vel ira est iniusta.

A

ſpiritalium bonorum incrementa colligere,cunqꝫ maximis diui tijs ad portum tutiſſimum peruenire,⁊ conſequi indeficientes co ronas,quas etiam nos omnes contingat mereri, gratia ⁊ miſeri cordia domini noſtri Ieſu Chriſti,cui gloria ⁊ imperiuꝫ in ſecula ſeculorum. Amen.

HOMILIA. VII.

QVoties hi qui portant ſigna regalia clangente ante ſe tu ba,⁊ acie militum præeunte ingrediuntur vrbes, omnis populus conſueuit accurrere ad audiendum buccine ſo num,⁊ ſignum quod in ſublimi fertur videndum,ipſius etiam virtutem ferentis. Quoniam igitur ⁊ hodie non vrbeꝫ,ſed orbem Paulus ingreditur,concurramus omnes, Etenim iſte non ſignum alicuius terreni regis,ſed in cœlo regnantis Chriſti portat crucem,Et precedunt non hominum,ſed angelorum cateruæ:nō ſolum in honorem eius ſigni quod fertur,ſed etiam in eius a quo fertur auxilium. Si enim propriam tantummodo vitam regenti bus,nihilqꝫ pro communi vtilitate facientibus angeli ab omniū domino deputati ſunt,ſicut ait vnus ex iuſtis angelis,qui eruit me a iuuentute mea,multo magis his quibus totius orbis cura commiſ ſa eſt,taliumqꝫ bonorum opera portantibus virtutes aſſunt ſuper næ. Et illi qui in exercitu hoc honore donati ſunt, ornantur veſte precioſa,aureis torquibus colla ſubnixi,nitentes vndiqꝫ ⁊ vndiqꝫ refulgentes. Iſte vero catena pro torque circundatus geſtat cruceꝫ, perſecutionem vbiqꝫ ſuſtinens,famen vbiqꝫ perpetiens. Sed ni hil eſt dilectiſſime,quod ex huiuſcemodi ſermonibus ingemiſcas. Siquidem iſte ornatus multo eſt illo melior ⁊ clarior atqꝫ ami cior deo. Propter quod ⁊ portans minime laborabat. Hoc eſt nā qꝫ mirabile,quia cum vinculis,verberibuſqꝫ longe ſplendidior erat diademate,purpuraqꝫ fulgentibus. Quod enim eſſet vere cla rior,⁊ quia non ad ſonum tantummodo iſta dicantur, ipſius do cuerunt veſtimenta. Nam ſi mille diademate,totidemqꝫ purpuras ardenti febribus ſuperponas,ne modicum quidem flammę eius valebunt extinguere. At vero huius ſemicinctia ægrotantium ad mota corporibus morbos omnes fugabant. Si enim latrones vi dentes ſignum illud militare non irruunt,ſed auerſi repente diffu giunt,multo magis ⁊ ægritudines,⁊ demones Chriſti ſigno apa rente fugiebant. Sic autem Paulus ferebat hoc ſignum,vt non ſo lus ille portaret,ſed vt omnes quoqꝫ tales eſſe doceret ac faceret. Propter quod clamat ac dicit,Id ipſum certamen habentes,quale ⁊ vidiſtis ⁊ audiſtis in me ⁊,Vobis donatum eſt,non ſolum ut in eum credatis,ſed vt etiam pro illo patiamini. Eteniꝫ pręſentis vi tæ dignitates tunc clariores videri ſolent,quando invno homine honores tantum conſtiterint. In ſpiritalibus vero e contrario tunc magis

B Ioanni Chryſoſtomo reuelatū vnus angelus quelibet homi nem habere angelum ſibi deputatum.

Paulus ſignifer regis celeſtis.

Paulus ſua preſentia egritudines curabat,⁊ dæmones fugabat

C Phili. i.

Q Quomodo diſtæ [dignitates] ferunt honores

ſplendent honores cum ſibi plurimi eoruꝫ communione ſociantur, cum non vnus eſt particeps dignitatis, ſed multos habet qui eiſdem honoribus perfruatur. Vides igitur omnes hic eſſe ſignifferos, ⁊ Chriſti nomen vnunquemqꝫ geſtare in conſpectu gentium regum. Ipſum vero Paulum, cum ſibi anathema optat atqꝫ atqꝫ ſuppliciũ. ſed non hoc precepit ⁊ cæteris, quod certe illi portare non poterant. Vidiſti nempe quante noſtra ſit capax natura virtutis, q̃uis nihil ſit homine preciofius, ⁊ adhuc vtiqꝫ mortali. Quid.n.mihi hoc maius? Immo quid poteris ſaltem æquale me morare? Quorum non iſte queſo honore dignus eſt angelorum, qui hoc verbum potuit effari? Qui.n.in temporali hoc atqꝫ mortali corpore conſtitutus cunctaetiam quorum non erat dominus pro Chriſto non dubitabat offerre: hic ſi incorporeæ fuiſſet naturæ, quod tandem dicere, quid autem facere diſtuliſſet? Nam ⁊ angelos propterea miramur, non quia incorporei ſunt creati. Siquidem ⁊ diabolus cum ſit incorporeus ⁊ inuiſibilis, eſt tamen omnibus infelicior, quia factoris dei metuit offenſam. Hinc etiam homines infelices vocamus, non quia videmus eos carne circundatos, ſed ꝙ non ea vt oportet vtuntur? alioquin carne induebatur ⁊ Paulus. Vnde igitur talis ac tantum emerſit. Et ex proprio videlicet, ⁊ ex dei opere, ⁊ idcirco ex dei, quia de proprio. Non.n.perſonarum acceptor deus. Sin autem dixeris, ⁊ quemadmodum illuꝫ imitari poſſibile eſt? Diſce quid dixerit, imitatores mei eſtote, ſicut ⁊ ego Chriſti. Ille ipſius Chriſti factus eſt imitator, tu vero nec apoſtoli. Ille domini æmulator fuit, tu autem neqꝫ conſerui. Et quam tandem poteris negligentiæ tuæ vmbram obtendere? Quemadmodum vero cum ſit imitatus oſtendit. Idqꝫ ab initio conſidera, ab ipſis principijs. Quando enim ex illis ſalutaribus emerſit fluentis, tanto igne plenus exiuit, vt nec ſibi neceſſarium putaret magiſtrum. Non enim expectauit Petrum, nec venit ad Iacobuꝫ, nec ad alium omnino quenq̃, ſed propria alacritate raptus, iam totam illam in qua fuerat baptiʒatus ſua predicatione inflammauit vrbem, vt ſeuiſſimum contra ſe Iudæorum prælium concitaret, violentiſſimum enim perſecutorem Chriſti in ardentiſſimũ repente predicatorem mutauerat. Siquidem etiam cum Iudeus eſſet, ſupra dignitatem ſuam multa faciebat, alligans, adducens, tradens in publicum Chriſtianos. Sic etiam Moyſes cum a nullo in principatum populi ordinatus fuiſſet, cõtribules tamen ſuos a Barbaroruꝫ numeroſitate defendit. Hæc enim ſunt fortis cuiuſdam ac virilis animi certa documenta. Hoc ſignum quippe libere ſententię, nequaq̃ in aliorum affectionibus tenere patientiam, ſed benigne atqꝫ conſtanter eos qui opprimuntur tueri, etiam ſi non ille in hoc ordinetur officio. Quia vero iuſte opus arripuerat principatus: deus hanc poſtea ei contulit dignitatem. Id ipſum autem ſeruauit in Paulo. Qui q̃ recte faceret vltro arripere initia ſermonis atqꝫ do

mundanī, ⁊ honores ſpiritales

D

Neqꝫ eſſe icorporeũ facit eſſe felicē, neqꝫ eſſe corporum miſerũ

E

Paulus obʒelũ queꝫ in deũ habuit, a domino electus eſt in gẽtium doctorem ac magiſtrum; ſicut ⁊,

ctrine, deus similiter ostendit, cito eum doctoris honore sublimans. Si.n. magisterij atq; principatus adipiscendi gratia ad procuranda tanta negocia prosiluissent, consequenter essent de ambitione culpabiles. Cum vero pericula vtriq; diligerent, mortes q in se vndique prouocarent, vt alios acquirerent in salutem, quis tam aperte infelix est, qui tantæ deuotionis criminetur? Quod.n. amantes aliorum salutem ista perfecerint, & sententia declarauit dei, & eorum perditio qui male istu concupierunt honorem. Irruerunt siquidem tunc & alij in eiusmodi principatus, sed protinus interempti sunt. Nam alterum quidem lapsus e celo exussit ignis, alterum subitus terræ hiatus absorbuit. Non.n. propter defensionem populi ista faciebat, sed ob gloria dignitatis. Irruit & Ozias, sed lepra commaculante punitus est. Irruit etiam Simon, sed reprobatus est, & mori periclitatus. Irruit vero etiam Paulus: sed apostolatus gloria coronatus est. Non.n. in sacerdotium nec honore, sed ministerium irruit, ac labores, maximeq; in hec zelo & alacritate properauit. Propterea predicator, propterea continuo clarus efficitur. Sicut.n. qui princeps fuerit ordinatus, nisi digne impositum sibi amministret officium meretur & maiora supplicia, sic alter etsi non ordinetur quidem, suscipiat tamen, & sicut oportet impleat, non dico sacerdotiu, sed sollicitudinem, curaq; multoru, omni profecto est honore dignissimus. Propterea igitur ne vnu quide die in ocio se passus est & quiete transire. Hinc in predicadi ardore ipso igne vehementior, sed simul vt salutifero ex fonte conscendit, plurimanq; in se flammã ipse succendit, non pericula timuit, no irrisiones erubuit, & opprobria Iudeoru, neq; sermone suu ab illis respui indignãter tulit. Non aliud quicq; horu simile cogitauit, sed alios accipiens oculos vtiq; charitatis, aliamq; mente, multo cu impetu instar torrentis irruperat, cum omnia pariter Iudeoru trahes atq; conuellens, ex scripturis ipsum esse Christu euidenter ostedes. Et certe nodu in eo tã multa gratię munera coruscabãt, nodu tanta fuerant spiritus illuminatione donatus: sed tamen inflãmata cotinuo voluntas mortificataq; anima cucta faciebat. Et quasi semper satisfacere deo de tempore iam peracto, sic gerebat omnia: sic lucra vndiq; spiritalia colligebat in locum qui esset belli pars maxima, & laborum, periculorumq; plena fidenter insiliens. Hoc vero maiore quoq; admiratione dignum est, q cum tam esset audax, ac velut ad pugnam semper accinctus, & ignem quendam bellicum spirans, ita rursus placabilem se atq; flexibilem prebebat magistris, vt nuq; in eo vel in tanto illo impetu alacritatis offenderet. Itaq; ferueti tunc vel potius furenti præceperunt vt iret Tarsum atq; Cæsaream, nec tamen renuit. Dixerunt quia per murum eum deponi oporteret, & passus est. Dederunt consilium pro implenda purificatione, non restitit. Suaserunt ne in theatrum ingrederetur, & cessit. Ita huic rei se totum dedicauerat, vt omnia, pro fidelium vel

Moyses pro zelo domini supra filios Israel principatũ obtinuit.

F

Qui principatũ vsurpauerunt, sæpe a domino in interitum traditi sunt. Act. viii.

Paulus non sacerdotium, sed ministerium arripuit

G

Paulus quãquã a deo multis virtutibus dõatus esset non tamen noluit tamen apostolis obedire.

sitatibus libenter arriperet, pro ipsorũ edificatione pacem, consensus, dispẽsationẽ, cõcordiã diligẽdo, & eũdẽ se ac semper æqualẽ predicationi vbiq; seruãdo. Cũ igitur audis q fratrẽ miserit ad Tribunũ volẽs de periculo liberari, & q appellet Cæsarẽ, & q Romã ire festinet, nequaq̃; putes verbũ esse formidinis. Qui. n. gemebat in ac se adhuc vita, quoniã putes modo eligebat esse cũ Christo? qui & cælum propter ipsum despiciebat & angelos: quo tandẽ pacto hæc presentia diligebat? Cuius rei igitur gratia ista faciebat? Proculdubio vt predicationi diutius insisteret, cunq; multis hinc credẽtibus atq; omnibus coronatis iret ad Christum. Iã profecto metuebat ne forte pauper hinc atq; inops multorũ salutis abscederet: & idcirco dicebat, Permanere autem in carne necessariũ propter vos. Propterea ergo cũ videret meliorem pro se in iudicio processisse sentẽtiã, ipsoq; dicẽte Festo, absolui poterat homo iste nisi appellasset Cæsarem: vinctus tamẽ, cũq; plurimis vinctis qui mille facinora cõmiserãt ductus, nõ erubuit cũ illis ligari, quinimo omniũ simul nauigãtiũ curã gerebat. Quippe securum seq; satis tutum certissimus. Cũq; vinctus p tã vastũ pelagus duceretur, ita gaudebat tamẽ tãq̃; in maximũ induceretur impiũ: Et. n. nõ paruũ illi preciũ vrbis Romæ cõuersio proponebatur. Verũ ne illos quidẽ qui pariter nauigabãt despectui habẽdos putauit: sed illis quoq; de veritatis suauitate modulatus est, indicãs diuinos sibi apparuisse vultus. & ea que sibi fuerãt dicta cõmemorãs. i. tibi donaui hoĩes istos. Hoc vero faciebat, nõ se ipm arrogãter extollẽs, sed illos sibi ad fidei psuasionẽ parãs. Propterea & deus permittit pelagus commouere, vt & pro eo q auditus non est, specialis gratia Pauli ponderetur. Nam q cum dedisset consilium nauigandum tunc non esse, contemptus est ventumq; est vsq; ad extrema discrimina. Verum ne contemptu quidem eorum est factus onerosior, sed rursus quasi pater filijs puidebat, agebat omnia, ne quisq̃; periret. Postq̃; vero Romã ingressus est, ibi quoq; quãta cum modestia annunciat veritatem? quanta etiam cum libertate obruit ora impiorum? Verũ nec ibi stare contentus, etiam in Hispaniam percurrit. Cum autem varia sæpius pericula sustineret, confidebat magis, atq; inde fiebat audentior. Nec ipse solum, sed etiam discipuli propter ipsum, q eius vtiq; firmabantur exemplo. Queadmodũ enim, cũ remissiorẽ segniorẽq; vidisset, etiã ipsi profecto fuisset mœrore defecti, ita qa illũ fortiorẽ factũ eẽ cernebant, & iter iniurias ac plagas cõstãtiæ semp virtute crescẽtẽ, ipi quoq; maiore cũ fiducia pdicabãt. Idq; significãs ait, Ita vt plures e fratrib' cõfidẽtes vĩculis meis abũdãtius auderẽt sine timore verbũ dei loq. Si. n. dux militiæ fortis fuerit ac robust', nõ mõ cædẽs atq; psternẽs, verũ etiã vulnere ipe pcuss', subditos sibi efficit fortiores, magisq; hoc pstat vulneratus ipse q̃; vulnerãs. Cũ. n. hi qui sub tali pugnant magistro, viderint in fixa vulnera, fluentem sanguinẽ, & ne sic quidem

Quare Paulus ad Cæsarem appellauit & mortem sæpe distulit.

R

Phili. I.

Act. xvi.

Phili. I.

B

Paulus in vinculis maiorem in fidelibus causabat fiduciam

Paulus tempore persecutionis maiorem habuit in sermone efficaciã

C

Iudæi e Pauli aduersarij ipsum persequentes, ipsum per vniuersum orbem ad euangelium prædicandum mittebant tanquã ad infirmos medicum.

Per quæ Iudæi volebant Paulumq; opprimere, per ea ipsa mentis prouehebant.

Act. xxiiii.

Act. xxiiii.

D

Ea que Iudei putabant esse

illum hostibus aliquando cedentem, sed stantes fortiret, hastasq; vibrantem, & crebris certisque ictibus aduersariorum prouentmã nec omnino quicq̃; parcentem dolori, maiore absque dubio tero duci alacritate subduntur. Hoc itaque factũ est in Paulo. Videntes enim illũ ligatũ catenis, & nihilominus in carcere prædicantem, videntes etiam verberatum, & tamen verberantes ipsos sermone capientem, maiorem profecto fiduciam colligebant. Et idcirco non dixit simpliciter cõfidentes, sed ita vt abundantius auderent sine timore verbum dei loqui. Magis, inquit, modo q̃; cum essem liber a vinculis, fiducialiter prædicabam. Tunc enim certiorem alacritatem & ipse capiebat, ac vehementius in aduersarios ferebatur, & incrementa persecutionis maioris illi fiebant causa cõstantiæ. Inclusus est (inquit) in carcerem, tantumque in eo virtutis refulsit, vt etiam fundamenta quaterentur, & ostia panderentur. Custodem tunc quoque ipsum carceris ad fidem transtulit, iudicē pene persuasit, ita vt ipse diceret, in modico me suades Christianum fieri. Rursus cum lapidaretur, plenam populis ciuitatem fidei luce donauit, & vocabantur quasi iudicaturi cum Iudæis. Tunc etiã Athenienses facti sunt ex aduersarijs subditi, ex iudicibus repente discipuli. Sicut enim ignis in diuersas plerumque materias incidens, augetur magis, & incrementa sortitur: sic etiam lingua Pauli quibuscunque fuisset ammota, ad ipsum eos continuo transferebat, Impugnatores quoque eius celeriter ipsius capti verbo, pabulum quoddam spiritali huic afferebant igni, perquē ipsos magis euangelij flamma crescebat. Et idcirco dicebat, Alligatus sum, sed verbum dei non est alligatum. Fugabant eum frequenter inimici, & quantum ad rem quidem spectat, persequebantur: quantũ: vero ad euentum rei, alijs mittebant magistrum. Quodque faciebat amici atq; cõcordes, hoc velut studio exequebantur inimici nunquam sinentes in vna eum habitaculũ collocare regione, sed persecutionibus, insidijsque pellentes per cunctas omnino prouincias medicum circumducebant, vt omnes videlicet salutaria linguæ eius remedia sentirent. Rursus alligarunt eum, sed acrius in defensionem fidei discipulos concitarunt. Persecuti sunt, & non habentibus miserunt magistrum. Ad maius iudicium prouocarunt sed vberius ciuitati Iudæi beneficium contulerunt. Propter quod & Iudęi de apostolis dicebant dolentes. Quid faciemus in istis hominibus? Per quæ enim opprimere eos volumus, per ea ipsa prouenimus. Tradiderunt custodi carceris vt eum alligaret, sed ipse Paulo acrius alligatus est. Imposuerunt eum naui cum reis atque vinctis, vt plane etiam nolentes ocyus iter eius facerent explicari Accidensque naufragium factum est cum Apostolo nauigantibus causa doctrinæ. Minabantur mille supplicia, vt ignem prædicationis extinguerent, qui econtrario magis inde crescebat. Et sicut de demonio dixerunt, Occidamus eum ne tollant Romani

nostrum locum & gentem, acciditque contrarium, nam quia occiderunt eum, propterea Romani & gentem eorum, & ciuitatem tulerunt, & quae putabantur impedimenta praedicationis fore, efficiebantur auxilia. Sic etiam praedicante Paulo, quod aduersarij ad opprimendum intulere verbum, hoc illud ad ineffabilem quandam altitudinem subleuauit super his vero omnibus bonis gratias tantarum rerum auctori agamus deo, glorificemus Paulum, per quem ista completa sunt, oremus etiam vt ipsi quoque eisdem perfruamur bonis, gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi, per quem & cum quo gloria patri cum sancto spiritu in secula seculorum. Amen. Impedimenta praedicationis, erant Paulo auxilia.

FINIS.

REGISTRVM

✱ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM
NN OO PP QQ RR SS TT VV XX YY ZZ
AAA BBB CCC DDD EEE FFF GGG HHH III
KKK LLL MMM NNN OOO PPP QQQ
RRR SSS TTT VVV XXX YYY ZZZ
AAAA BBBB CCCC DDDD EEEE FFFF
GGGG HHHH IIII KKKK LLLL.

Omnes sunt Quaterni.

VENETIIS SVB SIGNO
SANCTI BERNARDINI.
M. D. XLIII.

